SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
OPERUM
TOMUS QUARTUS,

CONTINENS ENARRATIONES IN PSALMOS,

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM castigatus denuo ad manuscriptos codices Gallicanos, Vaticanos, Belgicos &c. necnon ad editiones antiquiores & castigatiores.

OPERA ET STUDIO MONACHORUM
Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.

PARISIIS,
Excudebat FRANCISCUS MUGUET Regis & illustrissimi Archiepiscopi Parisiensis typographus.

MDCLXXXI.
CUM PRIVILEGIO REGIS.

5

IN QUARTUM TOMUM
PRÆFATIO.

SI postremos illos Retractationum libros nobis Augustinus reliquisset, quibus habitos ad populum Tractatus recensere se velle epistolâ suâ ad Quodvultdeum testabatur; immensum hoc in Psalmos Davidicos opus ibi haud dubiè illustrasset iis observationibus, quæ præfationis loco, nostrâ multò utilioris, esse potuissent. At cùm propositum exsequi Beato Viro per mortem non licuerit, arbitramur officii nostri hoc loco paucis exponere, primò quibus momentis ad suscipiendam Psalmorum enarrationem impulsus sit, postea quem in ea ordinem servaverit, deinde quam secutus fuerit in exponendo rationem, tum quas leges sibi præstituerit, denique cuinam institerit Versionum. *Epist. 224. n. 2.*

Psalmis Davidicis mirum in modum capiebatur Augustinus. Eorum cantus, quo tempore illum in Ecclesia Mediolanensi audire cœpit, adeo suaviter ipsius afficiebat animum, ut piis hisce motibus ad maturandam conversionem suam vehementiùs stimularetur. Tradit etiam Vir sanctus in suo secessu apud Cassisiacum, ubi se ad Baptismum comparabat, tantopere divinum in se amorem exarsisse legendis iisdem sacris Canticis, ut ardentissimo flagraret desiderio illos per orbem universum, si qua fieri potuisset, recitandi; simulque amarissimo doloris cum indignatione ac commiseratione conjuncti sensu pungeretur, quòd quæ mysteria remediaque illic continentur, Manichæi lugendâ cæcitate non viderent, atque adeo antidotum, quo sanitas eis restitui potuisset, respuerent. *Confessionum lib. 9. c. 6. & 7.* *Ibid. c. 4.*

Atqui licèt è Psalmis tantum luminis duci, tam uberem pietatis succum exprimi posse intelligeret, proprio nimirum experimento; attamen privata sua meditatione contentus, numquam fortassis ad eos publicè exponendos animum appulisset, nisi ipsum petitæ aliunde caussæ permovissent. Enimvero tam magnificam imbiberat de Psalmorum præstantia opinionem, ut quotquot ex illis apertissimi videbantur, iidem habendi essent ipsius judicio reconditissimi. Nec sanè aliud caussæ fuisse, cur ad Psalmum centesimum-decimum-octavum, cujus expositionem ab eo tantùm non conviciis flagitabant, explanandum post tantas moras & procrastinationes accesserit, ipse satis declarat istis verbis, *Quantò enim videtur apertior, tantò mihi profundior videri solet.* Verumtamen cùm dignitatis, quam gerebat, ratio exigeret, ut plebem curæ suæ creditam præceptis institueret, objurgationibus corrigeret, informaret ad pietatem, in bonorum operum virtutumque Christianarum studio & usu confirmaret; quamquam Scriptura omnis, Apostolo teste, ad id conducit; eum tamen oportuit in primis Psalmos adhibere, utpote quos passim populi manibus teri ac in ore versari cerneret, eòque ad illud assequendum judicaret efficaciores, quòd mysteria atque præcepta in sacris omnibus paginis, quarum illi quoddam veluti compendium exhibent, dispersa, in se complectantur. Desudavit igitur in hoc labore summâ curâ & sedulitate, & si quando molestis improbisque precibus eorum, qui commentationes in Psalmos, quos ipse nimis difficiles existimabat, postulabant, non nisi ægre morem gessit: contrà videmus aliquando nolle ipsum Psalmis, quos in manibus habebat, relictis, ad alia calamum transferre; eò quòd quæ multis essent conducibilia, eadem putaret semper anteponenda. *Magis urgent*, inquit, *quæ pluribus utilia fore speramus.* *Prolog. in Psal. 118.* *2. Tim. 3. 16.* *Epist. 169. ad Evodium n. 1.*

Cùm primùm ad illud opus aggressus est Augustinus, quemadmodum ipsius consilium non erat Davidicum omne Psalterium commentari, ita rationem ordinis haud Epist. 149. n. 5. magnopere habendam existimavit. Et quidem epistolæ ad Paulinum anno circiter 414. scriptæ locus ille, quo strictiorem Psalmi decimi-sexti enarrationem dudum abs se factam testatur, *Recensui*, inquiens, *brevissimam quamdam ejusdem Psalmi expositionem, quam jam olim dictaveram*, eò cogitationem nostram impellit, ut, cùm eamdem illam expositionem, tum omnes alias eadem brevitate ac stilo concinnatas, totius operis primas exiisse arbitremur. Statuerat etiam Graduales, quos vocant, Psalmos ex ordine enucleare, quod in centesimum-vigesimum-secundum disserens significat his verbis, *Adscendentis Cantica ex ordine cum Sanctitate Vestra consideranda suscepi.* Similiter in centesimum-vigesimum-quintum ac centesimum-trigesimum-primum dicit ita se ad Psalmos illos venisse, ut cujusque ordo postulabat: cùm tamen vigesimum-sextum in festo B. Crispinæ, cujus agonem nonis Decembris referunt Martyrologia, Psalmum verò trigesimum-septimum in die natali S. Felicis, cujus martyrium nonis Novembris renuntiatur, exposuerit. Sed in reliquis omnibus eum ordini non fuisse addictum, varii loci planum faciunt. Exempli caussâ, in Psalmum sexagesimum-sextum explanationes centesimi-secundi & centesimi-tertii citat; in centesimum-secundum enarrationem centesimi-tertii, quam etiam in exponendo octogesimum quodam modo vi- Epist. 169. n. 1. detur indicare. In epistola ad Evodium data exeunte anno 415. tradit proximè dictatas à se Psalmorum sexagesimi-septimi, septuagesimi-primi & septuagesimi-septimi enarrationes fuisse; nolle verò se, suum in reliquos Psalmos, quos necdum explicaverat, laborem interpelli: unde colligas tunc non bene multos superfuisse quos tractaret. Loca, tempora, casus, personæ, sæpe sæpius enarrandum Psalmum ei suggerebant. Debemus trigesimi-quarti & centesimi-trigesimi-noni commentationes imperio vel precibus Episcoporum, quos tunc temporis conventum aliquem habuisse conjicere est. Idem puta de commentatione in trigesimum-sextum, quemadmodum in exordio sermonis secundi super eodem Psalmo ipsemet narrat. Quinquagesimum-secundum *fratris*, alicujus forsitan episcopi impulsu, se tractandum suscepisse testatur. Nonagesimum-quartum populo exposuit *Patris*, ut ait, jussis obsecuturus, nimirum vel Aurelii Carthaginensis, vel senis Valerii, quem in episcopatu Augustinus excepit. De Psalmo centesimo-tertio idem similiter declaratur in secundo prolixiorum horumce quatuor sermonum, quibus Carthagine Vir sanctus memoratum Psalmum edisseruit. Propositum sibi à viro quodam magnæ auctoritatis, quem suum quoque Patrem vocitat, Psalmum octogesimum-sextum excussit ex tempore. Quin etiam videtur in quinquagesimum-primum verba fecisse, non antè meditatus quæ diceret: cùm ibi vereri se testetur, ut id tanta accuratione præstet, quantam exigit oratio, non adtentè solùm In Psal. 51. n. 1. auditorum auribus, sed scriptorum quoque calamo, ut publici juris fiat, excipienda. *Quandoquidem*, inquit, *placuit fratribus, non tantùm aure & corde, sed & stilo excipienda quæ dicimus, ut non auditorem tantùm, sed & lectorem etiam cogitare debeamus.* Psalmo centesimo-trigesimo-octavo alterius brevioris vice, quem Augustinus paraverat, ac de more ante expositionem legi jusserat, recitato; casum hunc ille in argumentum divinæ voluntatis traxit, atque ex tempore eumdem illum Psalmum explanavit. Diebus Dominicæ passioni sacris Psalmi vigesimi-primi, quòd is eidem mysterio conveniret, pronuntiavit fusiorem explanationem; sicut & Psalmi centesimi festis Paschalibus, queis ob inscriptionem *Halleluia* congruit. Operæ non est, alios Psalmos, quos nata occasione tot variis sollemnitatibus ac locis, Hippone-regio, Carthagine, Uticæ atque alibi fuit interpretatus, hîc adnotare: satis enim est, quod ea suo quæque loco in limine earumdem enarrationum indicamus. Addimus hoc unum, coronidem operi suo sanctum Antistitem posuisse exposito centesimo-decimo-octavo Psalmo, prout in ejusdem prologo significat, quem quidem placuit hoc loci integrum repræsentare.

Psalmos omnes ceteros, ait, *quos codicem Psalmorum novimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine Psalterium nuncupatur, partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui: Psalmum verò centesimum-octavum-decimum, non tam propter ejus notissimam longitudinem, quàm propter altitudinem paucis cognoscibilem differebam. Et cùm molestissimè ferrent fratres mei, ejus solius expositionem, quantum ad ejusdem corporis Psalmos pertinet, deesse opusculis nostris, meque ad hoc solvendum debitum vehementer urgerent; diu petentibus jubentibusque non cessi: quia quotiescumque inde cogitare tentavi, semper vires nostræ intentionis excessit. Quantò enim videtur apertior,*

tantò

tantò mihi profundior videri solet; ita ut etiam quàm sit profundus, demonstrare non possim. Aliorum quippe, qui difficilè intelliguntur, etiamsi in obscuritate sensus latet, ipsa tamen apparet obscuritas; hujus autem nec ipsa: quoniam talem præbet superficiem, ut lectorem atque auditorem, non expositorem necessarium habere credatur. Et nunc quòd tandem ad pertractationem ejus accedo, quid in eo possim, prorsus ignoro: spero tamen ut aliquid possim, adfuturum atque adjuturum Deum. Sic enim feci de omnibus, quæcumque sufficienter, cùm priùs mihi ad intelligendum vel explicandum difficilia ac pænè impossibilia viderentur, exposui. Statui autem per sermones id agere, qui proferantur in populis, quos Græci ὁμιλίας vocant. Hoc enim justius esse arbitror, ut conventus ecclesiastici non fraudentur etiam Psalmi hujus intelligentiâ, cujus, ut aliorum, delectari assolent cantilenâ.

Fuere igitur hi sermones triginta-duo in Psalmum centesimum-decimum-octavum populi quidem causâ lucubrati, sed nequaquam ab Augustino pronuntiati. Et hoc ipsum fortè significatum voluit Possidius, cùm post enumeratas expositiones, quas solummodo Vir sanctus dictavit, ita subdit: *Reliqui omnes Psalmi, excepto centesimo-decimo-octavo, in populo disputati sunt.* Possid. in indic. cap. 6.

Psalmorum autem è sacro suggestu habitorum numerus alios longè superat. Quæ res facilè videri posset inde contigisse, quòd magnus Præsul tot ac tam variis Ecclesiæ curis districtus, vix aliud tempus nancisceretur, quod isti labori impenderet: sed ex iis quæ suprà retulimus ex Psalmi centesimi-decimi-octavi enarratione manifestum est, hancce methodum explicandæ Scripturæ magis illi probatam fuisse propter populum, qui solâ hac viâ divinarum litterarum sensum in concionibus ecclesiasticis doceri poterat. In illis porrò ad plebem Tractatibus, observationes quædam inseruntur, ac certæ Psalmorum sententiæ in schismata, in errores ac in vitia temporum istorum torquentur, quibus eorum lectio multò jocundior evadit. Illic etiam locos ex Evangelio, Actibus atque Epistolis Apostolorum maximè insignes reperias, quos idcirco sanctus Doctor una cum Psalmo enucleavit, quia eodem die recitati fuerant in ecclesia. Denique occurrunt adhortationes vehementes, quæ persuadeant; elocutiones inflammatæ, quæ abripiant; figuræ tot flammis atque ignibus, si fas ita loqui, gravidæ, ut in eas oculos conjicere vix quisquam possit, quin incendatur eodem ardore, quem experiri se testabantur ii, qui dicebant, *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas.* Luca 24. 32.

Id expertus est Beatus Fulgentius, cùm Tractatum in Psalmum trigesimum-sextum legeret, cujus exordium è consideratione diei extremi judicii ideo sumitur, quòd eo die caput 24. Matthæi fuerat recitatum. Hic siquidem, ut in ejus vita Ferrandus auctor est, cùm apud animum suum jam decrevisset mundo nuntium remittere, *Beati Augustini exponentis trigesimum-sextum Psalmum disputatione commonitus, publicare suum statuit votum, mutare gestiens habitum.* Cap. 3.

Quod verò ad plebem, cujus aures implebant sermones illi Pastoris sui fervore incitati & quasi animati, haud ægre adducimur, ut credamus eam frequenter illis motibus raptam fuisse, quos nonnumquam suis plausibus significat: cujus quidem plebis aviditati referendæ sunt acceptæ tot egregiæ ad mores informandos digressiones, in quas sanctus Præsul opportunitatem nanctus divertitur, quemadmodum in suo prologo ad Psalmos notat Cassiodorus: *Cùm nimis avidos populos*, inquit, *ecclesiasticis dapibus explere cupit, necessariò fluenta tam magnæ prædicationis emanavit.*

Idem auctor eodem loco totum hoc Augustini commentarium in decadas fuisse distributum innuit hisce verbis, *Quæ ille*, inquit, *in decadas quindecim mirabiliter explicavit.* Cujus partitionis vestigium nullum in manuscriptis reperimus, exceptis tribus, uno Jolyano Ecclesiæ Parisiensis, qui in fronte præfert, *Incipit liber decada Domini Augustini à Psalmo* 1. *Beatus vir, usque* LI. & duobus Colbertinis, quorum alter enarrationi Psalmi quadragesimi hæc subdit, *Beati Aurelii Augustini episcopi finit decada de libro primo.* Alter verò compendium totius operis complectens, versus quosdam in capite voluminis exhibet, qui cum præfationibus ac elogiis infra edendis locum habeant, non indignos. In his autem isthuc pertinet is versus: *Ter quinis decadis grande peregit opus.* Verumtamen cùm Possidius distributionis ejusmodi non meminerit, eam Augustini tempore vel jussu factam credibile non est. Atque idem fortè hîc acciderit, quod T. Livii libro, *quem* ut Petrarcha epistolâ ad Johannem Boccacium observat, *in partes quas decades vocant, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia.* Epist. variar. 22. vel 24.

Veniamus jam ad præcipuum caput, regulas videlicet, quas in interpretando servavit Augustinus. Multa hîc essent observatu necessaria, nisi hoc argumentum ipsemet Beatus doctor in libris de Doctrina Christiana pertractasset. Primò siquidem quod ad litteram spectat, ut eam integram atque illibatam habeat, quæ præcepta illic tradit, ea pro sua virili hoc in commentario sequitur. Latinas editiones inter se componit, exemplaria Græca consulit, colligit varias lectiones, undenam irrepserit diversitas, ex interpretum vitio, an è textus Græci ambiguitate investigat; ejus denique illa sedulitas, qua tot locos tam anxiè discussit, huc eum impulit, ut Psalterium multoties ad idioma Hellenicum recenseret castigaretque. Hoc intelligas licet ex ejusdem ad Audacem epistola, ubi cùm dixisset Psalterium à Beato Hieronymo ex Hebræo sermone conversum non habere se, prosequitur in hunc modum: *Nos autem non interpretati sumus, sed codicum Latinorum nonnullas mendositates ex Græcis exemplaribus emendavimus. Unde fortaßis fecerimus aliquid commodius quàm erat, non tamen tale quale esse debebat. Nam etiam nunc, quæ fortè nos tunc præterierunt, si legentes moverint, collatis codicibus emendamus.* (Epist. 261. n. 5.)

Primus litteræ sensus interdum nihil continet, nisi simplicis ac spiritalis: at idem sæpius relatus & figuratus est. Tuncque verè affirmare possumus, quod est dictio significationi suæ comparata, id litteralem sensum esse cum spiritali comparatum: & quemadmodum fieri non potest, ut ad sensum illum spiritalem perveniamus, nisi priùs litteralem probè perspectum habuerimus; ita litteralis supervacaneam fore cognitionem, si spiritalem assequi negligamus. Hoc fuit in caussa, cur sanctus Præsul sensu litterali, quoties eum satis per se apertum cognitumque existimavit, omisso, rectâ in spiritalem tenderet. Quod quidem ei non solùm usu venit in sermonibus ad populum habitis, in quibus ejus potissimùm profectui servire cogebatur; verùm etiam in expositionibus, quas in quosdam Psalmorum dictavit, ubi ex animi voluntate stilo indulgere ipsi fas erat.

Cùm verò in sanctæ Scripturæ vocibus spiritales sensus lateant plurimi, qui omnes peræquè pii, peræquè veri videri possint, haud semper contentus fuit unicum expromere. Ad tertium usque eruit è Psalmo tertio, quem primò quidem Christo Domino in propria sua persona considerato, mox eidem cum Ecclesia, qua cum ille unum quasi corpus efficit, conjuncto; denique fidelium singulis accommodat. In tertium verò quarti-decimi Psalmi versum exposito primo sensu pulcrè sciteque subdit: *Iste simplex intellectus cui sufficit, sufficiat; sed nonnulla verba Scripturarum obscuritate sua hoc profuerunt, quod multas intelligentias pepererunt. Itaque hoc si planum esset, unum aliquid audiretis, quia verò obscurè dictum est, multa audituri estis.*

Regulas in habendo variorum sensuum, qui animo occurrunt, delectu, sequitur errori minimè obnoxias. Enimvero præterquam quòd rationem, ut dicebamus, longè maximam habet litteræ, cui quidem ante omnia sensus ad amussim quadret, necesse est; semper ob oculos sibi caritatem constituendam ponit, quam Scripturæ totius finem esse docet in Psalmum centesimum-quadragesimum: *Quidquid salubriter*, inquit, *mente concipitur, quidquid ore profertur, vel de qualibet pagina exsculpitur, non habet finem nisi caritatem.* Quam doctrinam sumserat cùm ex Evangelio, ubi generaliter à Christo pronuntiatur illud effatum, *In his duobus mandatis universa Lex pendet & Prophetæ:* (Matth. 22. 40.) tum ex Apostolo, quo judice primæ ad Timotheum capite primo, *finis præcepti est caritas.* (1. Tim. 1. 5.) Hujus Regulæ beneficio sensus Christianis moribus parum congruos, quos nonnulli Psalmorum loci objicere animo possent, procul amandat: verba quæ ab ulciscendi libidine proficisci atque improbis exitium imprecari videantur, docet nihil aliud esse, quàm malorum quibus illi, nisi corrigantur, obruendi sunt, prophetias ac prædictiones: Davidis vota adversùs inimicos suos meliorem in partem accipienda, ibique preces quibus viri sancti peccatores Deo commendant, intelligendas: locutiones illas, queis adversarios suos confundi, cadere, prosterni petit, obscura quadam ratione peccatorum conversionem ac pænitentiam indicare: si quando hostes vincere aut ab eisdem liberari cupiat, re vera orationes esse, ne in tentationibus succumbat: denique per inimicos Davidis, non dæmones tantùm aut peccatores, sed & vitia atque animi affectus, quibus continuò in via salutis impugnamur, designari.

Hac eadem regulâ adducitur, ut petitiones promissionesque Psalmorum, quæ ad apices expositæ nonnisi temporalia bona significant, æternis accommodet: quæ de exteriori virtutum exercitio præcipiuntur, ad interiorem pietatem transferat: demum ubicumque templi, elevationis oculorum, clamoris, cantici novi, laudis mentio fit, nos inde ad

mentis & cordis affectiones ac motus, ad vitam novam, necnon ad operum, quæ Deus in suam gloriam cedere jubet, sanctitatem traducat.

Ut expeditiorem nobis aditum ad sensus illos insinuandæ pietati adeo conducibiles pararet, viam non potuit inire majoris compendii, quàm si loquentem Davidis ore Dominum Jesum induceret, prout illi cùm Veterum usus, tum vel maximè quorumdam locorum è Psalmis in novo Testamento facta interpretatio præscribebant. Tertullianus in libro adversùs Praxeam scribit: *Sed & omnes penè Psalmi Christi personam sustinent, Filium ad Patrem, id est Christum ad Deum verba facientem repræsentant.* Hieronymus epistolâ ad Paulinum: *David Simonides noster, Pindarus & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, atque Serenus Christum lyrâ personat.* Hilarius verò in prologo suo ad Psalmos id ipsum multis prosequitur, ibique contendit Psalmos universos *allegoricis & typicis contextos esse virtutibus*, quæ ad Christum pertineant; ejus Adventum, Incarnationem, Passionem, Resurrectionem denique ac Judicium, materiam omnem sacris hisce Canticis suppeditare; eorumdem mysteriorum fidem *clavis* cujusdam veluti vice fungi, sine cujus opera accessus ad Psalmorum intelligentiam sit interclusus. Id similiter Augustinus in illis explicandis numquam non inculcat, ut etiam ipse necessum habeat repetitiones suas interdum excusare, hujus regulæ utilitatem necnon illius probè intelligendæ necessitatem in medium proferens. Ejus rei argumenta producit è sacris codicibus petita: quale est, verbi gratiâ, illud Christi pronuntiatum, *Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Repetit frequentiùs Davidem Christi ex ipsius semine nasciturі figuram gerere, ipsius nomen significatione sua Christum designare, sub quo etiam nomine hunc à multis Prophetarum annuntiatum constat; non pauca esse quæ Davidi aptari nequeant: quod ipsum jam antè plurimi scriptores doctissimi animadverterant, maximè in Psalmos septuagesimum & octogesimum-octavum; atque adeo ipsemet Apostolorum Princeps in Actuum c. 2. ℣. 25. ubi locum unum è Psalmo quinto-decimo refert. Observat tandem Christum è cruce pendentem ipsis Psalmorum vocibus usum, quasi illud nos docere voluisset, eosdem causâ suâ fuisse scriptos. Verùm cùm non pauca, quæ ab ipsius sanctitate abhorreant, ibi legantur, monet subinde beatus Doctor ne Christum tamquam separatum à membris suis, hoc est Christianis, consideremus; sed tamquam universo Ecclesiæ corpori, cujus caput est, vinculo numquam dissolvendo conjunctum: unde fit, ut infirmitates nostras, mala atque peccata sibi adscribat; quemadmodum in Psalmo vigesimo-primo, cujus verbis in passione sua loquitur, advertimus.

Cap. 11. Epist. 103. Luca 24. 44.

Vias Augustino mirè ingeniosas, quibus Christum sub variis rationibus in Psalmis adumbratum deprehenderet detegeretque, ejusdem Christi caritas suggerebat. Non tamen iverimus inficias, quin Veteres, à quibus excussum jam fuerat idem argumentum, plurimos ac præclaros sensus, qui sub figurarum involucris latebant, in lucem extulissent. At si hujus illorumque commentationes inter se conferantur, tum intelligetur eum sæpissime vel majorem lucem afferre iisdem mysteriis, vel etiam nova, quæ illi quamquam non diversam methodum secuti prætermiserant, evolvere. Neque verò Hieronymum in epistola sua 92. quæ inter Augustinianas 72. numeratur, aliud sibi voluisse crediderimus, ubi postquam testatus est, si dixerit non defuturos fortè qui libris ejus notam illinant censoriam, cùm ipsum quoque Evangelium impio perditorum dente mordeatur, illud *non* eò se dixisse, *quòd in operibus tuis*, inquit, *quædam reprehendenda jam censeam:* subjungit de commentariis ejus in Psalmos, esse nonnullos apud se, (erant ii forsitan breviores Tractatus super primis triginta-duobus Psalmis diu ante annum 414. uti jam observatum nobis est, compositi, immo etiam fortassis ante 404. quo circiter anno scripta fuit eadem illa epistola,) *quos*, pergit Hieronymus, *si vellem discutere, non dicam, à me, qui nihil sum, sed à veterum Græcorum interpretationibus docerem discrepare.* Quidam recentior asserit hoc loco Hieronymum improbare eam rationem, qua Augustinus relicta aliorum Patrum methodo Psalmos est interpretatus. At Hieronymus epistolâ suâ 75. inter Augustianas, non multò post superiorem datâ, se ipse commodiùs explicat: satis quippe innuit non aliò spectasse memorata verba, quàm ut Augustinianum argumentum, quo post Septuaginta interpretum Versionem, ea quam ediderat, inutilis esse arguebatur, dilueret. Igitur propositum dilemma retorquet in hunc modum: *Respondeat mihi prudentia tua, quare tu post tantos & tales interpretes in explanatione Psalmorum diversa senseris? Si enim obscuri sunt Psalmi, te quoque in*

eis falli potuisse credendum est: si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per hoc utroque modo superflua erit interpretatio tua: & hac lege post priores nemo loqui audebit; & quodcumque alius occupaverit, alius de eo scribendi non habebit licentiam. Et certe in neutra epistolarum de consueta ratione exponendi Psalmos, ne verbum quidem. Quòd si laborem Augustini ad examen revocare Hieronymo libuisset, huic sine dubio occurrissent ii sensus, quos apud antiquiores non reperisset: nequaquam verò alia methodus; quando eidem adhæsit sanctus Antistes, quam Hilarius, Ambrosius & ceteri, quos laudat Hieronymus, erant secuti. Sin agitur de modo sermonis divini allegoricè ac moraliter edisserendi, quis potest eum universim vituperare; cùm eodem & ceteri Patres cum Augustino, & ipsemet Hieronymus non rarò usus fuerit, secundùm Apostolorum exemplum atque doctrinam? Testis est Beatus Paulus, quæcumque in veteri Testamento gesta memorantur, ea figuras esse, fuisseque ad nostram institutionem scripta: atqui facta illa pleraque Psalmis materiam suppeditant, ipsique adeo Psalmi metaphorarum, ænigmatum, necnon propheticarum descriptionum pleni sunt: ac proinde qui nos intra simplicis litteræ angustias coercere vellet, is quidem nos deprimeret ad conditionem Judæorum, quos suæ ipsorum cæcitati Deus permisit, *ut videntes non videant.*

1. Cor. 10. 11.

Luca 8. 10.

Atque hæc à nobis dicta sint, ut generatim Augustini methodum defendamus: tametsi nostri consilii non sit extorquere ab omnibus, ut vel levissimas ejusdem allusiones eâdem, qua nos ipsi, veneratione prosequantur: satis erit, si non indignas materiâ, quæ tractatur, æqui rerum æstimatores judicent. Immo verò si temporis ingenio servire ac sese plebis captui accommodare non novisset beatus Præsul, ab ea ratione agendi descivisset, quam ipsemet Deus adhibet in sacris litteris; ubi Spiritus-sanctus humani sermonis morem usurpat, humillimas quasque dicendi formas non repudians; ubi etiam, quò veritates ad salutem necessarias hominibus instillet, historicam varietatem ac poeticam amœnitatem cum instrumentorum musicorum suavitate Psalmorumque cantu conjungit. Patiamur itaque Augustinum allegoriis atque aliis observationibus uti, quibus non imparem arbitratur populum suum; & hæc nostra cura sit, admirabilibus præceptis, quæ inde capta occasione eidem tradit, adhærescere: quod ipsum similiter observare nos conveniet, si quando nonnihil à vera significatione deflectentem, optima tamen præcipere atque ad pietatem maximè accommoda reperiemus.

Ceterùm de commentariorum horumce merito non est pronuntiandum comparatè ad Hebræum textum hodiernum, neque etiam ad Hieronymianum; quando Augustinus LXX. Interpretes, qui fortè Hebræum exemplar æquè vel etiam magis emendatum habuere, sequendos sibi proposuit. Nescius est nemo quantum auctoritatis eorum Traductioni jam inde à primis temporibus Deus voluerit esse in Ecclesia; quantum existimationis ei pepererint Apostoli, illam in novi Testamenti paginis consignantes; quantum denique testimoniorum ipsi protulerint eisdem verbis, quibus in eorumdem Interpretum leguntur Psalterio: ex quo quidem Psalterio Versiones omnes, quæ hactenus in Ecclesia valuere, traductæ sunt.

Sed quando nos huc adduxit oratio, extra propositum non fuerit de variis illis Versionibus pauca subjicere. Hieronymus in epistola 135. ad Sunniam & Fretelam, occasione quorumdam locorum Psalterii, de quo eum consulebant, Græcam LXX. Interpretum Versionem monet in duobus circumferri editionibus; quarum altera, & ea quidem ipsius judicio minùs castigata, dicebatur Communis, Vulgata, & Luciani editio: altera autem erat, quæ, ut ejus verba usurpemus, *habetur in Hexaplis & quæ in eruditorum libris incorrupta & immaculata reservatur.* De qua etiam paulò antè dixerat, *Et à nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, & Hierosolymæ atque in Orientis Ecclesiis decantatur.* Hanc postremam orationis partem videtur Hincmarus epistolâ suâ ad Ludovicum Germaniæ regem, intellexisse de ipsa Hieronymi Traductione, cùm rectiùs de Græca editione Hexaplorum intelligatur. Petri Pithœi verò fuit opinio, eamdem esse Versionem illam Hieronymi, atque Psalterium quod Romanum vocant; Vulgatam porrò nostram non aliam habendam, quàm veterem Versionem ex ea editione, quæ Luciani dicebatur. Verùm non fit admodum verisimile tam levi negotio Psalterium suum mutasse Ecclesiam Romanam: præter quàm quòd in eodem illo Psalterio lectiones quædam desiderantur meliores ac emendatiores, quas in Græco Hexaplorum se reperisse testatur Hieronymus. Ad Vulgatam editionem

De Latin. Biblior. interpretibus pag. 6.

editionem quod adtinet, bona fide nostras de illa conjecturas hìc proponemus. Idem ipse Hieronymus epistolâ suâ ad Paulam & Eustochium significat se semel atque iterum Psalterio Latino ad Lxx. Interpretum editionem castigando operam navasse; primò *cursim & magna ex parte*, cùm adhuc in urbe versaretur: secundò *diligenter*, jamque in secessu abditus Bethlehemitico. Ultimæ hujus correctionis exemplaria optat ut cum cura & diligentia transcribantur; necnon eidem additæ abs se notæ appingantur, obeli videlicet, à quibus usque ad sequentia duo puncta, quæ legebantur apud Lxx. cùm in Hebræo deessent, includebantur; & asterisci, quibus similiter quæ ad proxima duo puncta sequebantur, ex Hebræo juxta Theodotionis editionem Lxx. Interpretibus accessisse notum fieret. Atqui hujusmodi signa etiamnum in veteribus quibusdam Vulgatæ manuscriptis, non autem in alio ullo Psalteriorum Latinorum invenire est. Hæc ipsa in compluribus codicibus sibi observata Jacobus Faber Stapulensis affirmat: ipsique habemus præ manibus antiquissimum tripartitum Psalterium Abbatiæ sancti Petri Carnutensis, quod in prima columna Psalterium Hieronymi ex Hebræo continet; in tertia vetus Psalterium à Romano atque ab eo quo usus est Augustinus, parum discrepans; in secunda verò editionem Vulgatam exhibet cum suprà memoratis Hieronymi obelis & asteriscis. Hinc facilè persuademur Vulgatam esse ipsam illam Versionem ab Hieronymo secundis curis emendatam: quæ nostra sententia insuper auctoritate manuscripti bibliothecæ Colbertinæ ante septingentos annos exarati confirmatur, qui Vulgatam cum iisdem Hieronymianis notis, & sub hac inscriptione comprehendit, *Liber Psalmorum de translatione Septuaginta Interpretum emendatum à sancto Hieronymo in novo* (fortè, *de novo.*) Comprobatur denique testimonio Valafridi Strabonis, cujus nos infra locum sumus exhibituri.

Prolog. in Psalteri. in quincuplex.

Verùm illud forsan minùs exploratum est, sed nostro judicio sua non caret verisimilitudine, nimirum eamdem hanc nostram Vulgatam potuisse ab Hieronymo epistolâ 135. dici Traductionem ex Hexaplis à se editam, quòd illam eisdem exemplaribus consentientem effecisset; epistolâ verò Paulæ & Eustochio scriptâ Versionem tantummodo correctam, quòd antiquæ verba, quantum in ipso fuerat, retinuisset. Inter alias rationes, quæ nos eò impellunt, hæc est, quòd videlicet ii loci, quos Hieronymus post factam mentionem Versionis suæ ex Hexaplis defendere aggreditur, in manuscriptis Vulgatæ codicibus reperiuntur. Nam etsi eadem Vulgata in Bibliis excusis habeat, verbi gratiâ, hanc in Psalmo quinto ℣. 9. lectionem, *Dirige in conspectu tuo viam meam*; quæ Hieronymo non probatur: attamen in MSS. illam ostendit, quam secundùm Lxx. Interpretes legendam adstruit idem Doctor, nempe, *Dirige in conspectu meo viam tuam.* Haud secus existima de voce *terræ*, quam idcirco è ℣. 5. Psalmi 47. & è ℣. 11. Psal. 71. abs se deletam scribit, quia neque in Hebræo legitur, neque in Lxx. quæ vox pariter in Vulgatæ manu exaratis codicibus non reperitur. Et contrà exstat in iis vox *suam*, quam in Hexaplis sub veru additam cùm Hieronymus reperisset in ℣. 6. Psalmi 18. servandam existimavit.

Fortè etiam contigerit, ut ea Versio, cujus certi loci Sunniæ & Fretelæ, qui degebant in Germania, negotium facessebant, jam inde ab his temporibus in Gallias pervenerit: quamvis, si quibusdam habeatur fides, eò non nisi post annos amplius 150. ex Urbe perlata sit. Illud testatur Valafridus Strabo de rebus ecclesiasticis cap. 25. in hæc verba: *Psalmos autem cùm secundùm* Lxx. *Interpretes Romani adhuc habeant, Galli & Germanorum aliqui secundùm emendationem, quam Hieronymus pater de* Lxx. *editione composuit, Psalterium cantant: quam Gregorius Turonensis episcopus à partibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Ecclesias transtulisse.* Hocce Psalterium, quod, quia illo primi omnium Galli usi sunt, Gallicanum vocatur, sensim in omnes occidentales Ecclesias fuit receptum. Vir eximiæ eruditionis ac piæ memoriæ Cardinalis Bona de rebus Liturgicis lib. 2. cap. 3. censet ejus usum ante annos abhinc sexcentos admissum in Italia fuisse, præter quàm in Mediolanensi Ecclesia, quæ antiquum suum Psalterium hodieque retinet: præter quàm etiam in Urbis Ecclesiis, in quibus proprium suum obtinuit ad ætatem usque Pii V. cujus jussu illæ vulgatam editionem amplexæ sunt, exceptâ unâ Vaticanâ, ubi etiam nunc Romanum canitur Psalterium.

His ad eum modum expositis erit forsitan qui nosse cupiat, quem locum inter alia Psalteria Augustinianum sibi vindicet; an variæ illæ lectiones, in quibus à Vulgata nostra dissidet, aliorum suffragio innitantur; utrùm tandem cum Græco Lxx. Interpretum, quod

noſtrâ hac memoriâ exſtat, plus minuſve conſentiat. Ea ſunt quæ nobis induxere in animum, ut exemplaria diverſa, tum prelo, tum calamo edita conferremus, ac varietates maximè inſignes, quas deprehendimus, lectori proponeremus. Eas igitur infrà habituri eſtis, cùm locum unum præmiſerimus è libro 17. de civitate Dei, ubi Auguſtinus, quæ ſua ſit de Pſalterio Davidico ſententia, expromit.

EX LIBRO XVII. DE CIVITATE DEI CAP. XIV.

De Pſalmorum auctore.

ERAT David vir in Canticis eruditus, qui harmoniam muſicam non vulgari voluptate, ſed fideli voluntate dilexerit; eâque Deo ſuo, qui verus eſt Deus, myſtica rei magnæ figuratione ſervierit. Diverſorum enim ſonorum rationabilis moderatuſque concentus, concordi varietate compactam bene ordinatæ civitatis inſinuat unitatem. Denique omnis ferè prophetia ejus in Pſalmis eſt: quos centum quinquaginta liber continet, quem Pſalmorum vocamus: in quibus nonnulli volunt, eos ſolos factos eſſe à David, qui ejus nomine inſcripti ſunt: ſunt etiam qui putant non ab eo factos, niſi qui prænotantur Ipſius David; *qui verò habent in titulis,* Ipſi David, *ab aliis factos, perſonæ ipſius fuiſſe coaptatos.* Matth. 22. 43. *Quæ opinio voce evangelica Salvatoris ipſius refutatur, ubi ait, quòd ipſe David in Spiritu Chriſtum dixerit eſſe ſuum Dominum: quoniam Pſalmus centeſimus-nonus ſic incipit:* Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Et certè idem Pſalmus non habet in titulo,* Ipſius David: *ſed,* Ipſi David, *ſicut plurimi. Mihi autem credibiliùs videntur exiſtimare, qui omnes illos centum-quinquaginta Pſalmos ejus operi tribuunt, eumque aliquos prænotaſſe etiam nominibus aliorum, aliquid quod ad rem pertineat figurantibus: ceteros autem nullius hominis nomen in titulis habere voluiſſe; ſicut ei varietatis hujus diſpoſitionem, quamvis latebroſam, non tamen inanem, Dominus inſpiravit. Nec movere debet ad hoc non credendum, quòd nonnullorum nomina Prophetarum, qui longè poſt David regis tempora fuerunt, quibuſdam Pſalmis in eo libro leguntur inſcripta, & quæ ibi dicuntur, velut ab eis dici videntur. Neque enim non potuit propheticus Spiritus prophetanti regi David hæc etiam futurorum Prophetarum nomina revelare, ut aliquid, quod eorum perſonæ conveniret, prophetice cantaretur: ſicut Rex Joſias exorturus & regnaturus poſt annos ampliùs quàm trecentos, cuidam Prophetæ, qui etiam facta ejus futura prædixit, cum ſuo nomine revelatus eſt.*

LOCA EX PSALMIS,

IN QUIBUS AB EDITIONE VULGATA DISTANT AUGUSTINUS IN SUBSEQUENTI OPERE, ET LATINA quædam, quæ cum Augustino passim Græcæ interpretationi LXX. pressiùs insistunt, Psalteria vetera, ea præsertim quæ in celeberrimis Ecclesiis decantantur à primis temporibus, scilicet Romanum, pro usu Cleri basilicæ Vaticanæ excusum Romæ an. 1663. Romanum item in Quincuplici Psalterio curâ Jac. Fabri Stapulensis impressum in Parisiensi S. Germani Cœnobio an. 1508. Mediolanense, juxta morem Ambrosianæ Mediolanensis ecclesiæ typis editum Mediolani an. 1555. Germanense manu descriptum, quo codice B. ipse Germanus Parisiorum episcopus, dum viveret, usus fuisse traditur. Hilarianum & Ambrosianum, id est Psalterium quod in suis Commentariis sequitur Hilarius & Ambrosius. Vetus denique versio quæ sub hacce inscriptione, *Secundùm Græcum*, tertiam columnam occupat in S. Petri Carnutensis Psalterio tripartito, ubi columnam primam tenet interpretatio secundùm Hebræum; mediam Vulgata. Quibus ex libris varietates insigniores, immo eas omnes, è quarum notatione aut Augustiniano Psalterio robur accessurum, aut nonnihil demum emolumenti emersurum esse videbatur, edendas curavimus.

Ad hæc adnotantur quædam in ipsamet Vulgata editione lectiones variantes, excerptæ ex prædicto Carnutensi libro ante annos 700. descripto, & ex ejusdem ætatis MS. Colbertino Vulgatam continente sub hoc titulo, *Liber Psalmorum de translatione Septuaginta Interpretum, emendatum à sancto Hieronymo presbytero in novo.* Item ex Germanensi altero annos propè septingentos præferente, necnon ex Gallicano Quincuplicis Psalterii impressi an. 1508. ubi sub istius Gallicani Psalterii nomine repræsentatur editio Vulgata.

Characteres Librorum.

Gr. designat Psalterium Græcum secundùm LXX. ad Romanæ editionis exemplar excusum Parisiis an. 1628.
A. notat Augustini Psalterium.
R. Romanum usitatum, seu excusum an. 1663.
Rom. Romanum in Quincuplici Psalterio editum an. 1508.
M. Mediolanense Psalterium.
Amb. Psalterium à B. Ambrosio expositum.
G. Germanense primum, id est, S. Germano, ut fertur, usitatum.
H. Psalterium illustratum ab Hilario.
C. Carnutense, cui inscriptio *Secundùm Græcum*.
Hebr. Hieronymi Psalterium ex Hebræo, proferendum hîc in iis ad minùs locis, in quibus favet antiquæ Versioni.
Vulg. Editionem Vulgatam indicat, quæ nunc in Bibliis Sixti V. sive Clementis VIII. auctoritate castigatis legitur. hujus Editionis textus primo hîc loco semper exhibetur.
Car. signat Carnutense Psalterium juxta Vulgatam.
Colb. Colbertinum.
Ger. Germanense alterum.
Gal. Gallicanum in Quincuplici Psalterio editum an. 1508.

Ex Psalmo I.

℣. 2. Vulgata in editis Bibliis, *voluntas ejus.* Psalteria A. R. Rom. M. H. C. *fuit voluntas ejus.*

℣. 5. *non resurgent.* A. Rom. Amb. H. C. *non resurgunt.* Et sic habebat Vulgata in MSS. Car. Colb. Ger. Gal.

Ex Psalmo II.

Psalmus in Vulg. titulo caret. At in Rom. C. Car. Colb. inscribitur *Psalmus David.* In G. & Gal. *In finem Psalmus ipsi David.*

℣. 10. *Qui judicatis terram.* A. R. Rom. M. juxta Gr. *Omnes qui judicatis terram.*

Ex Psalmo III.

In Gr. Rom. G. C. & Car. proximè ad ℣. 4. & rursum ad ℣. 6. præfigitur, *Diapsalma:* in Gal. utroque loco, *Semper:* neutrum habetur in Vulg. Porrò idem verbum in aliis itidem Psalmis toties MSS. codices exhibent, quoties Græca editio Romana impressa Parisiis an. 1628.

℣. 6. *Et soporatus sum.* A. R. Rom. C. *Et somnum cepi.* Gr. ϗ ὕπνωσα. Psalterium M. *Et quievi.*

Item ℣. 6. *suscepit me.* A. C. *suscipiet me:* juxta Gr. ἀντιλήψεταί μου. G. *suscipit me.*

Ex Psalmo IV.

℣. 2. *Cùm invocarem, exaudivit me* R. Rom. M. G. C. *Cùm invocarem te, exaudisti me.*

℣. 4. *mirificavit.* A. *admirabilem fecit.* R. G. C. *magnificavit.*

℣. 5. *Quæ dicitis in cordibus vestris.* G. C. *Dicite in cordibus vestris:* omisso, *quæ.*

Item ℣. 5. *in cubilibus vestris.* R. Rom. G. C. Colb. Gal. *& in cubilibus vestris.*

Item ℣. 5. *compungimini.* Notat Aug. nonnullis videri legendum *aperimini*, quia in Gr. legebant κατανοίγητε, pro κατανύγητε.

℣. 8. *A fructu frumenti.* A. R. Rom. M. G. C. *A tempore frumenti.* Hebr. *In tempore frumentum & vinum eorum multiplicata sunt.*

℣. 9. *Et requiescam.* A. *Et somnum capiam.* Gr. ϗ ὑπνώσω.

℣. 10. *Constituisti me.* A. *Habitare fecisti me.*

Ex Psalmo V.

℣. 1. *Pro ea quæ hereditatem consequitur.* G. *Pro his qui hereditabunt.* Gr. ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης. C. *pro hereditate.*

℣. 2. *auribus percipe Domine.* A. *exaudi Domine.*

℣. 9. *Dirige in conspectu tuo viam meam.* At in MSS. Car. Colb. Ger. habebat Vulgata, *Dirige in conspectu meo viam tuam.* Hanc lectionem veriorem esse, alteram autem nec in Septuaginta nec in Hebræo haberi docet Hieronymus in ep. 135. ad Sunniam.

℣. 11. *à cogitationibus suis.* M. *à consiliis suis.* Et sic Hebr. In Gr. vox est, διαβουλιῶν.

Item ℣. 11. *irritaverunt te.* A. *inamaricaverunt te.* R. Rom. M. C. *exacerbaverunt te.* Gr. παρεπίκρανάν σε.

℣. 13. *benedices justo.* R. Rom. M. G. C. *benedicis justum.*

Ex Psalmo VI.

℣. 2. *Ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua.* A. R. Rom. M. G. C. *Ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo.* Gr. priori loco habet τῷ θυμῷ, posteriori τῇ ὀργῇ. Eadem est varietas in Psal. 37. ℣. 2.

℣. 4. *Sed tu Domine.* A. R. Rom. M. G. C. Car. Colb. Ger. Gal. juxta Gr. *Et tu Domine.* Sic etiam Hebr.

℣. 8. *à furore.* A. *ab ira.* R. Rom. M. G. C. *præ ira.* Gr. ἀπὸ θυμοῦ.

Item ℣. 11. *convertantur.* R. Rom. M. C. *avertantur retrorsum.*

Ex Psalmo VII.

℣. 5. *decidam meritò.* A. *decidam ergo:* juxta Gr. ἄρα.

℣. 6. *Persequatur inimicus.* A. juxta Gr. *Persequatur ergo inimicus.*

℣. 8. *in altum regredere.* G. *in altum convertere.* Gr. ἐπίστρεψον.

℣. 9. *Dominus judicat populos.* R. Rom. C. *Domine judica populos.* Gr. κρινεῖ.

Item ℣. 9. *Judica me.* G. *Salvum fac me.*

Item ℣. 9. *& secundum innocentiam meam.* R. Rom. [illegible] *secundum innocentiam manuum mearum.*

℣. 10. *Consumetur nequitia.* A. *Consummetur autem nequitia.* M. G. *Consummetur vero nequitia.* R. C. *Consummetur nequitia.* Gr. συντελεσθήτω δὴ πονηρία.

Item ℣. 10. *& diriges justum.* R. Rom. *& dirige justum.*

℣. 12. *numquid irascitur.* G. C. Car. Ger. *numquid irascetur.* A. M. *non iram adducens.* Gr. μὴ ὀργὴν ἐπάγων.

℣. 13. *gladium suum vibrabit.* Observat Augustinus esse in aliis exemplaribus, *frameam suam splendificabit.*

℣. 14. *ardentibus effecit.* A. *ardentibus operatus est.* C. *ardentes operatus est:* & hoc Latina pleraque habere dicit Augustinus. Hebr. *ad comburendum operatus est.*

℣. 15. *concepit dolorem.* A. *concepit laborem.* Gr. πόνον.

℣. 16. *& incidit.* A. *incidet ergo.* R. *& incidet.* Gr. καὶ ἐμπεσεῖται.

℣. 17. *dolor ejus.* A. *labor ejus.* Gr. πόνος.

Ex Psalmo VIII.

℣. 2. *nomen tuum.* G. *regnum tuum.*

℣. 3. *& ultorem* A. R. Rom. M. G. C. *& defensorem.* Augustinus in Psal. 102. n. 14. dicit verius esse quod legitur in aliis codicibus, *vindicatorem*, id est eum qui se voluit vindicare.

℣. 4. *calos tuos.* Vox *tuos* abest à R. Rom. M. G. C. Gr. & ab A. in MSS.

Ex Psalmo IX.

℣. 4. *In convertendo inimicum meum.* M. *Dum avertatur inimicus meus.*

℣. 5. *Sedisti.* C. *Sedens.* R. Rom. G. *Sedes.*

℣. 7. *& civitates eorum destruxisti.* Abest *eorum* ab A. G. Gr. & à Vulgata in MSS. Car. Colb. Ger.

℣. 9. *judicabit populos in justitia.* A. R. Rom. G. C. *judicabit populos cum justitia.* Gr. ἐν εὐθύτητι, *in rectitudine.*

℣. 11. *non dereliquisti.* R. Rom. Ger. *non derelinquis.* C. *non derelinques.*

℣. 12. *studia ejus.* A. R. Rom. C. *mirabilia ejus.* G. *voluntates ejus.* Hebr. *cogitationes ejus.*

℣. 13. *clamorem pauperum.* R. *orationis pauperum.* Rom. *orationes* &c. G. C. *orationem* &c. Gr. τῆς δεήσεως.

℣. 16. *In interitu quem* &c. A. *in corruptione quam*, &c.

℣. 17. *Cognoscetur Dominus.* A. M. G. C. *Cognoscitur Dominus* Gr. γινώσκεται.

Ad ℣. 18. præfigitur apud A. G. C. juxta Gr. *Canticum diapsalmatis:* quod Vulgata non habet in editis, sed habet in MS. Car.

℣. 20. *non confortetur.* A. R. Rom. C. *non prævaleat.* Gr. μὴ κραταιούσθω.

℣. 21. *Ut sciant gentes.* Particula *ut* abestab A. G. C. Gal. & à Gr.

Ex Psalmo altero IX.

℣. 4. *Exacerbavit Dominum.* A. R. Rom. M. G. C. *Irritavit Dominum.* Gr. παρώξυνε: quod verbum habetur rursus infra in ℣. 13. ubi Latina omnia, *Irritavit.*

℣. 5. *inquinatæ sunt* A. M. *contaminantur.* R. Rom. C. *polluuntur.* Gr. βεβηλοῦνται.

℣. 10. *humiliabit eum.* G. *adflictabit eum.*

Item ℣. 10. *Inclinabit se.* A. *Inclinabitur.*

Item ℣. 10. *cùm dominatus fuerit* A. R. Rom. M. G. C. *dum dominabitur.*

℣. 12. *ne obliviscaris pauperum.* A. R. Rom. M. G. C. *ne obliviscaris pauperum in finem.*

℣. 14. *laborem & dolorem consideras.* A. *laborem & iram consideras.* Gr. καὶ θυμόν.

℣. 15. *Contere brachium.* R. Rom. *Conteres brachium.*

℣. 17. *exaudivit Dominus.* M. *exaudisti Domine.*

Item. ℣. 17. *præparationem cordis.* R. Rom. *desideria cordis.* G. C. *desiderium cordis.* M. *præparationes cordis.*

Ex Psalmo X.

℣. 2. *Quomodo dicitis.* G. *quomodo dicetis.* Gr. ἐρεῖτε.

Item ℣. 2. *Transmigra in montem.* A. *transmigra in montes.* Gr. ἐπὶ τὰ ὄρη.

℣. 3. *ut sagittent in obscuro.* A. *ut sagittent in obscura luna.* Gr. ἐν σκοτομήνῃ

Ex Psalmo XI.

℣. 3. *locuti sunt.* A. R. Rom. M. G. C. *locuti sunt mala.*

℣. 6. *in salutari.* M. *in salutari tuo.* G. C. *super salutare.* R. *super salutare meum.* Rom. *in salutare meum.*

℣. 7. *probatum terræ.* Vox *probatum* deest in A. R. Rom. C. At ejus loco in Gr. est, δοκίμιον. In Hebr. *separatum à terra.*

℣. 8. *In æternum.* M. G. juxta Gr. *& in æternum.*

Ex Psalmo XII.

℣. 4. *Respice.* G. *Convertere.* In Gr. est ἐπίβλεψον: fortè pro ἐπίστρεψον. Nam Hebr. habet, *Convertere.*

Item ℣. 4. *in morte.* G. C. *in mortem.* Gr. εἰς θάνατον.

℣. 6. *speravi.* R. Rom. M. C. *sperabo.* G. *spero.* Hebr. *confido.*

Item ℣. 6. *in salutari tuo.* G. *in salute tua.*

Item ℣. 6. *nomini Domini altissimi.* Rom. G. C. *nomini tuo, Altissime.*

Ex Psalmo XIII.

℣. 1. *corrupti sunt.* Gr. διέφθειραν, *corruperunt.*

Item ℣. 1. *in studiis suis.* R. Rom. M. G. C. *in voluntatibus suis.* A. *in affectionibus suis.* Vox *suis* à Gr. abest.

℣. 4. *sicut escam panis.* in plerisque MSS. A. *in cibo panis.* Gr. βρώσει ἄρτου, absque præpositione *in.*

℣. 7. *cùm averterit.* M. *in convertendo.*

Item ℣. 7. *Exsultabit Iacob, & lætabitur Israël.* R. Rom. M. G. C. *Lætetur Iacob, & exsultet Israël.* Favet Gr.

Ex Psalmo XIV.

℣. 1. *quis habitabit.* A. *quis peregrinabitur.* Et sic Hebr.

℣. 3. *adversus proximos suos.* A. R. Rom. M. G. *adversus proximum suum.* Hebr. *super vicino suo.*

Ex Psalmo XV.

℣. 5. *qui restitues.* R. Rom. M. G. C. *qui restituisti.* Gr. ὁ ἀποκαθιστῶν.

℣. 7. *increpuerunt me.* A. *emendaverunt me.* Gr. ἐπαίδευσάν με. Hebr. *erudierunt me.*

℣. 10. *in inferno.* A. G. C. *in infernum.* Gr. εἰς ᾅδην.

Ex Psalmo XVI.

℣. 2. *Oculi tui videant æquitates.* A. R. Rom. M. G. juxta Gr. *Oculi mei videant.* A. R. Rom. M. *æquitatem.*

℣. 5. *Perfice gressus meos.* A. *Ad perficiendos gressus meos.* Varietas orta ex ambiguo Græco καταρτίσαι, vel mutato accentu καταρτῖσαι. Hebr. *Sustenta gressus meos.*

℣. 7. *sperantes in te.* G. *rectos corde.*

℣. 8. *Sub umbra.* A. *In tegmine.* Gr. ἐν σκέπῃ.

℣. 13. *præveni eum & supplanta eum.* A. R. Rom. M. G. *præveni eos & subverte eos.*

Item ℣. 13. *ab impio.* A. *ab impiis.*

Item ℣. 13. & 14. *Frameam tuam ab inimicis manûs tuæ.* R. Rom. *Frameam inimicorum de manu tua.* G. *Frameam tuam de manu inimicorum.*

Item ℣. 14. *Domine à paucis de terra divide eos.* A. *Domine perdens* (juxta Gr. ἀπολλύων) *de terra dispertire eos.* R. Rom. G. C. *Domine à paucis à terra dispartire eos, & supplanta eos.*

Item ℣. 14. *Saturati sunt filiis.* A. R Rom. C. *Saturati sunt porcinâ.* G. *Saturati sunt suillâ.* M. *Saturati sunt filii eorum.* Diversam interpretationem ex Græco evenisse notat Augustinus, cùm in aliis libris esset υἱῶν *filiis:* in aliis ὑείων *porcinâ*, uti hodie in Gr. legitur. Hebr. habet, *filiis.*

℣. 15. *in justitia apparebo conspectui tuo.* R. Rom. M. G. C. *cum justitia apparebo in conspectu tuo.*

Item ℣. 15. *cùm apparuerit.* A. R. Rom. G. C. *dum manifestabitur.* M. *dum manifestabitur mihi.*

Ex Psalmo XVII.

℣. 1. *Qui locutus est.* A. Rom. G. C. juxta Gr. *quæ locutus est.* Et sic vulgata in Car. Ger.

℣. 3. *& susceptor meus*, R. Rom. G. C. *adjutor meus:* omisso, *&.* A. *& redemtor meus.*

℣. 5. *dolores mortis.* R. Rom. M. G. C. *gemitus mortis.*

℣. 6. *præoccupaverunt me.* A. R. Rom. M. G. C. *prævenerunt me.* Gr. προέφθασάν με, ut rursus postea in ℣. 19.

℣. 9. *exarsit* A. R. Rom. M. G. *exardescit.* C. *exardescet.*

℣. 13.

℣. 13. *in conspectu ejus nubes transierunt.* A. *in conspectu ejus nubes ipsius transierunt.*

℣. 14. *grando & carbones ignis.* Isthæc verba absunt hoc loco ab A. R. Rom. M. G. C. & à Gr.

℣. 18. *confortati sunt.* G. *confirmati sunt.* Gr. ἐστερεώθησαν.

℣. 19 *protector meus.* A. *firmamentum meum.* Et sic Hebr. Gr. ἀντιστήριγμά μου.

℣. 20. *salvum me fecit.* G. C. *salvum me faciet.* Gr. ῥύσεταί με.

Item ℣. 20. post *quoniam voluit me*, additur in codice quidem G. *Liberavit me de inimicis meis potentissimis & ab his qui oderunt me gratis.* In libro autem C. *Et eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me.* Simile additamentum habuisse credas Psalterium A. Vide infrà pag. 76.

℣. 23. *in conspectu meo.* R. Rom. M. *in conspectu meo sunt semper.*

Item ℣. 23. *& justitias ejus non repuli à me.* Gr. *& justitiæ ejus* (οὐκ ἀπέστησαν) *non recesserunt à me.*

℣. 27. *perverteris.* A. *perversus eris.* R. Rom. M. G. *subverteris.*

℣. 29. *tu illuminas.* A. *tu illuminabis.*

Item ℣. 29. *illumina* A. *illuminabis.* Gr. hoc & præcedenti loco, φωτιεῖς.

℣. 30. *Quoniam in te eripiar.* A. *Quoniam à te eruar.*

℣. 34. *tamquam cervorum.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *tamquam cervi.*

Item ℣. 34. *statuit me.* A. *statuet me.*

℣. 36. *protectionem salutis tuæ.* A. juxta Gr. *protectionem salutis meæ.*

Item ℣. 36. *Et disciplina tua correxit me in finem.* Ista pars ℣. 36. omittitur in R. Rom. G. C. At apud A. legitur, *Et disciplina tua me direxit in finem.* Gr. ἀνώρθωσέ με. M. *stabilivit me.*

℣. 39. *Confringam illos.* R. Rom. & C. Antiqua manu correctum, *Affligam illos.* G. *Confligam.* Gr. ἐκθλίψω.

℣. 40. *& supplantasti.* R. Rom. M. C. juxta Gr. *supplantasti omnes:* omissâ particulâ *&*, quæ abest quoque ab A. G. Car. Ger. & Hebr.

℣. 41. *Et inimicos meos.* R. Rom. G. *Et inimicorum meorum.*

℣. 43. *ante faciem venti.* A. *juxta faciem venti.* Gr. κατὰ.

℣. 48. *qui das vindictas mihi, & subdis.* R. Rom. M. G. C. *qui das vindictam mihi, & subdidisti,* Gr. ὑποτάξας.

Item ℣. 48. *liberator meus de inimicis meis iracundis.* R. Rom. G. C. *liberator meus Dominus de gentibus iracundis.* Sic etiam. M. omisso tantùm *Dominus.*

℣. 51. *Magnificans salutes.* R. Rom. *Magnificans salutare.* G. *salutarem* M. *salutaria.* C. *salutem.*

Ex Psalmo XVIII.

℣. 6. *Ad currendam viam.* Vulgata in Car. Colb. Ger. addit *suam.* Vide Hieron. epist. 135.

℣. 8. *Lex Domini immaculata.* R. Rom. M. G. C. *Lex Domini irreprehensibilis.*

℣. 10. *Timor Domini sanctus.* A. *timor Domini castus.* Gr. ἁγνός Hebr. *mundus.*

Item. ℣. 10. *permanens.* R. Rom. M. *permanet.*

Item ℣. 10. *in semetipsa.* A. *in idipsum.* Gr. ἐπὶ τὸ αὐτό.

℣. 14. *Si mei non fuerint dominati.* A. *Si mei non fuerint dominata.*

Ex Psalmo XIX.

℣. 3. *tueatur te.* M. C. *suscipiat te.* Gr. ἀντιλάβοιτό σου. Hebr. *roboret te.*

℣. 5. *Tribuat tibi.* A. R. Rom. M. G. *tribuat tibi Dominus.*

Item ℣. 5. *consilium tuum confirmet.* A. *consilium tuum compleat.* Gr. πληρώσαι, ut postea in ℣. 7. Hebr. *voluntatem tuam impleat.*

℣. 6. *& in nomine Dei nostri.* A. R. *& in nomine Domini Dei nostri.*

℣. 7. *salvum fecit.* R. Rom. G. C. *salvum faciet.* Et sic A. in melioribus MSS.

℣. 8. *Dei nostri invocabimus.* A. *Dei nostri exsultabimus* R. Rom. G. C. *magnificabimur*, juxta Gr. μεγαλυνθησόμεθα, ut suprà in ℣. 6.

℣. 10. *in die qua.* M. G. *in quacumque die.*

Ex Psalmo XX.

℣. 3. *Desiderium cordis ejus.* A. R. Rom. C. *Desiderium animæ ejus.*

Item ℣. 3. *& voluntate.* Gr. θέλησιν, *petitione*; pro θέλησιν, *voluntate.*

Item ℣. 3. *non fraudasti eum.* A. *non privasti eum.*

℣. 6. *in salutari tuo.* A. G. C. *in salute tua.*

℣. 7. *Dabis eum in benedictionem.* A. juxta Gr. *Dabis ei benedictionem.*

Item ℣. 7. *in gaudio cum vultu tuo.* G. *cum gaudio vultûs tui.*

℣. 10. *In tempore vultûs tui.* G. *In tempore vultûs tui consummabis eos.*

℣. 13. *præparabis.* R *præparare.*

Ex Psalmo XXI.

℣. 1. *verba delictorum meorum.* G. *verba labiorum meorum.* Hebr. *verba rugitûs mei.*

℣. 11. *In te projectus sum.* A. primò habet, *In te confirmatus sum:* & pòst cum R. Rom. C. *jactatus sum.*

℣. 15. *Sicut aqua effusus sum.* R. Rom. M. Amb. G. *Sicut aqua effusa sunt.*

℣. 16. *& in pulverem.* C. *& in limum.*

Item ℣. 16. *deduxisti me.* Rom. G. C. *deduxerunt me.*

℣. 20. *auxilium tuum à me.* C. Colb. Ger. non habent, *à me*: pro quo Hieron. in ep. 135. legi vult, *mecum.* Gr. habet, *auxilium meum.*

℣. 21. *Erue à framea Deus.* vox *Deus* abest ab A. R. Rom. M. G. C. Car. Colb. Ger. Gal. & à Gr.

℣. 26. *Apud te laus mea.* R. Rom. M. *Apud te laus mihi.* Amb. *à te.* Gr. παρὰ σοῦ.

Item ℣. 26. *in Ecclesia magna, vota* &c. A. Amb. *in Ecclesia magna confitebor tibi, vota* &c.

℣. 28. *universæ familiæ gentium.* A. R. Rom. M. G. C. *omnes patriæ gentium.*

℣. 30. *pingues terræ.* A. R. Rom. M. G. C. *divites terræ.*

Item ℣. 30. *cadent.* A. R. Rom. M. G. C. *procident.*

℣. 32. *Et annuntiabunt cœli.* Vox *cœli* abest à Gr. G. Car. Ger. Gal. necnon ab Amb. in quo legitur, *annuntiabit.*

Ex Psalmo XXII.

℣. 1. *Dominus regit me.* A. *Dominus pascit me*: juxta Gr. ποιμαίνει με. Sic etiam Hebr.

℣. 3. *super semitas.* A. *in semitis.* Hebr. *per semitas.*

℣. 5. *& calix meus.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *& poculum tuum.* Hanc lectionem improbat, & ex Communi seu Luciani Græca editione manasse docet Hieron. in epist. 135.

℣. 6. *subsequetur me.* R. M. *subsequatur me.* Rom. *subsequitur me.*

Ex Psalmo XXIII.

℣. 1. *primâ sabbati.* Gr. τῆς μιᾶς, *unâ sabbati.*

Item ℣. 1. *qui habitant in eo.* A. R. Rom. G. *qui habitant in ea.* Interpres Græcum sequutus est, ἐν αὐτῇ, quod genere concordat cum nomine præcedente οἰκουμένη.

℣. 2. *Quia ipse.* Vox *Quia* abest ab A. R. Rom. M. G. C. & à Gr.

℣. 7. & 9. *principes vestras.* A. G. *principes vestri.* Gr. ὑμῶν.

Ex Psalmo XXIV.

℣. 1. *In finem.* Id abest à C. Car. Gal. Gr. & ab Hebr.

℣. 3. *qui sustinent te.* A. R. Rom. M. G. C. *qui te exspectant.* Hebr. *qui sperant in te.*

℣. 4. *omnes iniqua agentes supervacuè.* A. *iniquè facientes vana.* R. *iniqua facientes vanè* Rom. C. *iniqui facientes vana.* M. *iniqua gerentes supervacuè.* Et abest vox *omnes* ab A. R. Rom. M. G. C. Gr. Hebr.

℣. 5. *Dirige me in veritate tua.* Gr. sonat, *Deduc me in veritatem tuam.*

℣. 6. *& misericordiarum tuarum quæ à sæculo sunt.* A. G. juxta Gr. *& quia misericordiæ tuæ à sæculo sunt.*

℣. 7. *& ignorantias meas.* A. R. Rom. G. C. *& ignorantiæ meæ.*

Item ℣. 7. *secundum misericordiam tuam.* R. Rom. *secundùm magnam misericordiam tuam.*

℣. 8. *legem dabit.* A. M. *legem statuet.* R. Rom. G. C. *statuit.*

℣. 12. *qui timet Dominum.* A. R. Rom. M. G. *qui timeat Dominum.*

Item ℣. 12. *legem statuit.* A. M. juxta Gr. *legem statuet.*
℣. 17. *multiplicatæ sunt.* R. Rom. G. *dilatatæ sunt.*
℣. 20. *speravi in te.* R. Rom. *invocavi te.*
℣. 21. *sustinui te.* A. R. Rom. M. C. juxta Gr. *sustinui te, Domine.* G. *custodivi te.*
℣. 22. *Libera Deus Israël.* A. M. & Hebr. *Redime Deus Israël.* Gr. λύτρωσαι. At R. Rom. G. C. *Redime me Deus Israël.*
Item ℣. 22. *tribulationibus suis.* R. Rom. G. C. *angustiis meis.* M. *angustiis ejus.*

Ex Psalmo XXV.

℣. 1. & 11. *ingressus sum.* A. *ambulavi.* Gr. ἐπορεύθην.
Item ℣. 1. *sperans non infirmabor.* A. *sperans non movebor.* G. *confidens non erubescam.* Gr. οὐ μὴ σαλευθῶ. Hebr. *non deficiam.*
℣. 5. *ecclesiam malignantium* A. R. Rom. C. *congregationem malignorum.*
℣. 7. *vocem laudis* A. R. Rom. M. C. *vocem laudis tuæ.*
℣. 8. *& locum habitationis.* R. Rom. *& locum tabernaculi.* Et sic Hebr. In Gr. est σκηνώματος.
℣. 12. *stetit in directo.* A juxta Gr. *stetit in rectitudine.* R. Rom. M. G. C. *in via recta.*

Ex Psalmo XXVI.

℣. 1. *& salus mea.* A. *& salutaris meus.*
℣. 3. *in hoc ego sperabo.* A. C. juxta Gr. *in hac ego sperabo.*
℣. 4. *Vt videam voluptatem Domini.* A. *Vt contempler delectationem Domini.* R. Rom. G. C. *voluntatem.* Hebr. *pulcritudinem.* Gr. τὴν τερπνότητα.
Item ℣. 4. *& visitem templum ejus.* A. *& protegar templum ejus.* R. Rom. *& protegar à templo sancto ejus.* G. C. *& protegi templum ejus.* Gr. καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ. Hieron. ex Hebr. *& attendam templum ejus.*
℣. 5. *in die malorum.* A. M. juxta Gr. addunt *meorum.*
℣. 6. *& nunc exaltavit.* A. M. juxta Gr. *& nunc ecce exaltavit.* R. Rom. G. *nunc autem exaltavit.*
Item ℣. 6. *Circuivi, & immolavi.* R. Rom. *Circuibo, & immolabo.*
Item ℣. 6. *hostiam vociferationis.* A. R. Rom. M. G. C. *hostiam jubilationis.* Hebr. *hostias jubili.* Gr. ἀλαλαγμοῦ.
℣. 8. *Exquisivit te facies mea.* A. R. Rom. C. juxta Gr. *Quæsivi vultum tuum.* G. *Quæsivi faciem tuam.* M. *Dominum requiram, exquisivit te vultus meus.*
℣. 11. *in semitam rectam* A. G. C. juxta Gr. *in semita recta.* Sic habebat Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.
℣. 12. *in animas.* G. *in manus.* C. *in manibus.*

Ex Psalmo XXVII.

℣. 1. *Psalmus ipsi David.* A. juxta Gr. *Ipsius David.* Car. Gal. *Huic David.*
Item ℣. 1. *clamabo.* A. G. C. juxta Gr. *clamavi.*
Item ℣. 1. *ne sileas à me.* Gr. sonat, *super me.*
Item ℣. 1. *nequando taceas à me.* Id omittitur in R. Rom. G. C.
℣. 2. *Exaudi Domine.* Abest *Domine* à R. Rom. Gr. Hebr. & ab A. in MSS.
℣. 3. *Ne simul trahas me cum peccatoribus.* A. juxta Gr. *Ne simul trahas cum peccatoribus animam meam.* R. Rom. M. C. *tradas me.* Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal. mendosè.
℣. 4. *& secundùm nequitiam adinventionum ipsorum.* A. in melioribus MSS. *& secundùm malignitatem affectationum ipsorum.* M. G C. *studiorum ipsorum.* Sic etiam R. Rom. sed hi duo libri proximè subjungunt *retribue illis*, omisso *secundùm opera manuum eorum.*
℣. 5. *opera Domini.* A. Rom. C. juxta Gr. *in opera Domini.* G. *in operam.*
Item ℣. 5. *manuum ejus.* R. Rom. G. C. addunt, *non consideraverunt.*
Item ℣. 5. *destrues illos.* R. Rom. G. *destrue illos.*
Item ℣. 5. *& non ædificabis.* G. *& ne ædifices.*
℣. 7. *& adjutus sum.* M. *& adjutum est.*
℣. 8. *salvationum.* A. R. Rom. M. G. C. & Hebr. *salutarium.*
℣. 9. *& rege* Gr. καὶ ποίμανον, *& pasce.* Et sic Hebr.

Ex Psalmo XXVIII.

℣. 2. *in atrio sancto ejus.* A. R. Rom. G. C. *in aula sancta ejus.* Gr. ἐν αὐλῇ.
℣. 9. *præparantis cervos.* A. M. *perficientis cervos.* Gr. καταρτιζομένου. Hebr. *obstetricantis cervis.*
Item ℣. 9. *condensa* A. *silvas.* Gr. δρυμούς. Hebr. *saltus.*
Item ℣. 9. *omnes dicent.* A. *unusquisque dicit.*
℣. 10. *inhabitare facit.* A. R. Rom. M. G. C. *inhabitat.* Gr. κατοικιεῖ, futuri temporis.

Ex Psalmo XXIX.

℣. 1. *Psalmus cantici.* A. G. C. juxta Gr. *In finem Psalmus cantici.*
Item ℣. 1. *Domus David.* A. *Domus ipsi David.* Gr. τῷ Δαυίδ.
℣. 4. *eduxisti ab inferno* A. *reduxisti ab inferis*, Gr. ἀνήγαγες. R. Rom. C. *abstraxisti ab inferis.* M. *abstraxisti ab inferno.*
℣. 6. *Ad vesperum demorabitur.* A. *Vespere.* Gr. τὸ ἑσπέρας αὐλισθήσεται, *Vespere dominabitur.*
℣. 8. *in voluntate tua.* R. Rom. *in bona voluntate tua.*
℣. 12. *& circumdedisti me lætitiâ.* A. Hebr. *& accinxisti me lætitiâ.* R. Rom. M. G. *præcinxisti.* Gr. περιέζωσάς με. C. *induisti.*

Ex Psalmo XXX.

℣. 1. *Pro ecstasi.* Id abest à plerisque libris. At in A. & Gr. habetur tantùm, *Ecstasis.*
℣. 2. *Libera me.* A. juxta Gr. *erue me & exime me.* R. Rom. M. *Libera me & eripe me.*
℣. 4. *deduces me.* A. R. Rom. G. C. *dux mihi eris.* M. *educabis me.*
℣. 6. *commendo* G. παραθήσομαι, *commendabo.*
℣. 12. *Super omnes inimicos meos.* M. *Præ omnibus inimicis meis.*
℣. 13. *oblivioni datus sum.* R. Rom. G. C. *excidi.* M. *exivi.*
℣. 16. *sortes meæ.* R. Rom. G. C. *tempora mea.* Et sic Hebr. At Gr. nunc habet κλῆροι, *sortes:* fortè pro καιροί, *tempora.*
Item ℣. 16. *Eripe me.* R. Rom. *Libera me & eripe me.*
℣. 19. *& in abusione.* A. R. Rom. M. G. C. *& contemtu.* Gr. καὶ ἐξουδενώσει. Hebr. *& despectione.*
℣. 22. *mihi in civitate munita.* A. R. Rom. M. G. C. *in civitate circumstantiæ.* Gr. περιοχῆς, nec habent *mihi.*
℣. 23. *in excessu mentis meæ.* Aug. juxta Gr. *in ecstasi mea.* R. Rom. M. G. C. *in pavore meo.*
℣. 24. *veritatem requiret* G. *veritatem requirit.* Gr. *veritates requirit.*
Item ℣. 24. *& retribuet abundanter facientibus.* A. R. Rom. M. G. C. *& retribuet his qui abundanter faciunt.*

Ex Psalmo XXXI.

℣. 2. *non imputavit.* C. Colb. Ger. *non imputabit.* Gr. hîc & in epist. ad Rom. 4. 8. λογίσηται, *imputaverit.*
Item. ℣. 2. *nec est in spiritu ejus.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *nec est in ore ejus.*
℣. 4. *in ærumna mea.* Rom. juxta Gr. *in ærumnam.* Et sic plerumque A. in MSS. At M. G. C. *in ærumna*, omisso *mea.*
Item ℣. 4. *dum configitur spina.* A. *dum configeretur.* Rom. G. *dum confringitur.* M. *mihi spina:* juxta Gr.
℣. 5. *cognitum tibi feci.* A. *cognovi.* C. *ego cognosco.* Gr. ἐγνώρισα. Hebr. *notum facio tibi.*
Item ℣. 5. *peccati mei.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *cordis mei.*

Ex Psalmo XXXII.

Tit. *Psalmus David.* Rom. G. Gal. *In finem Psalmus David.*
℣. 1. *collaudatio.* A. G. C. Car. Colb. Gal. juxta Gr. *laudatio.*
℣. 3. *bene psallite ei in vociferatione.* G. *benedicite ei.* A. R. Rom. M. G. C. *in jubilatione:* juxta Hebr. At Gr. ἐν ἀλαλαγμῷ.
℣. 7. *sicut in utre.* A. G. C. *sicut in utrem.* Gr. *sicut utrem.*
℣. 11. *in generatione & generationem.* A. *in sæcula sæculorum.* R. Rom. G. C. *in sæculum sæculi.* M. *à generatione & progenie.* Gr. *à generationibus in generationes.*
℣. 20. *sustinet Dominum.* A. *patiens erit Domino.* G. C. *patiens est in Domino.* Gr. ὑπομένει τῷ κυρίῳ. Hebr. *exspectabit Dominum.*

Ex Psalmo XXXIII.

℣. 1. *coram Achimelech.* A. Rom. C. Car. Gal. Gr. *coram Abimelech.* Et sic Hebr.
℣. 4. *in idipsum.* R. Rom. M. G. *in invicem.* Multi codices

VARIANTIA IN PSALTERIIS.

teſte Auguſtino, habebant *in unum*. In Hebr. eſt *pariter*.

℣. 19. *qui tribulato ſunt corde*. A. *qui obtriverunt cor*. Gr. συντετριμμένοις τὴν καρδίαν. Hebr. *contritis corde*.

Ex Psalmo XXXIV.

℣. 5. *coartans eos*. A. juxta Gr. *tribulans eos*. R. Rom. M. G. *affligens eos*. C. *confligens eos*.

℣. 7. *Interitum laquei ſui*. A. *muſcipulæ ſuæ corruptionem*. Gr. διαφθοράν. Hebr. *inſidias retis ſui*.

℣. 8. *Veniat illi laqueus, quem ignorat*, &c. A. *Veniat illis muſcipula, quam ignorant, & captio quam occultaverunt, comprehendat illos, & in muſcipulam incidant in ipſa*. Sic R. Rom. M. G. C. juxta Gr. habent plurali numero, *Veniat illis laqueus, quem ignorant*, &c. Item R. Rom. *& in laqueum incidant in idipſum*.

℣. 9. *ſuper ſalutari ſuo*. A. R. Rom. M. G. *ſuper ſalutare ejus*. Favet Gr. in quo eſt αὐτοῦ, non αὐτῆς.

℣. 13. *in ſinu meo convertetur*. A. Rom. M. juxta Gr. *in ſinum meum*. R. *convertebatur*.

℣. 15. *congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoravi*. R. Rom. *congregaverunt in me flagella*. C. *congregati ſunt in me*. A. R. Rom. G. C. *& ignoraverunt*.

℣. 16. *Diſſipati ſunt* A. *Diſciſſi ſunt*. R. Rom. M. G. C. *Diſſoluti ſunt*.

℣. 17. *à malignitate eorum*. A. *ab aſtutiis eorum*. R. Rom. M. G. C. *à malefactis eorum*. Gr. ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν.

℣. 18. *in Eccleſia magna*. A. *in Eccleſia multa*. Gr. πολλῇ

℣. 19. & 24. *Non ſupergaudeant mihi* A. *Non inſultent mihi*. R. Rom. M. G. C. *Non inſultent in me*. Et ſic ferè variant in Pſal. 37. ℣. 17

Item. ℣. 19. *& annuunt*. A. *& annuentes*. R. Rom. M. *& annuebant*. G. C. *& annuerunt*.

℣. 20. *& in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant*. A. R. Rom. M. C. *& ſuper iram doloſè cogitabant*. G. *& ſuper iram doloſè agebant*.

℣. 24. *ſecundùm juſtitiam tuam*. A. *ſecundùm juſtitiam meam*. Et ſic Hebr. At R. Rom. *ſecundùm magnam miſericordiam tuam*. G. C. *ſecundùm miſericordiam tuam*.

℣. 26. *qui magna loquuntur*. A. C. *qui maligna loquuntur*. Et ſic habuit Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal. Attamen in Gr. eſt μεγαλορρημονοῦντες: in Hebr. *qui magnificantur*.

Ex Psalmo XXXV.

℣. 2. *delinquat in ſemetipſo*. M. G. C. *delinquat ſibi*.

℣. 3. *ut inveniatur iniquitas ejus ad odium*. A. R. Rom. Amb. G. *ut inveniret iniquitatem ſuam*. A. *& odiſſet*. R. Rom. Amb. M. G. C. *& odium*.

℣. 7. *abyſſus multa*. A. Amb. G. juxta Gr. *ſicut abyſſus multa*. C. *tamquam*.

Ex Psalmo XXXVI.

℣. 2. *olera herbarum*. A. *olera prati*.

℣. 8. *ut maligneris*. A. *ut malignè facias*. R. Rom. M. Amb. G. C. *ut nequiter facias*.

℣. 9. *qui malignantur*. A. *qui malignè agunt*. R. Rom. M. Amb. C. *qui nequiter agunt*. G. *qui iniquè agunt*.

℣. 17. *confirmat* G. *ſuffulcit*. Hebr. *ſublevat*.

℣. 18. *dies immaculatorum*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *vias immaculatorum*. Gr. τὰς ὁδούς. Hebr. in manuſcriptis, *viam*.

℣. 20. *deficient*. In Gr. eſt *defecerunt*.

℣. 21. *Mutuabitur peccator, & non ſolvet*. A. *Fœneratur peccator*. R. Rom. Amb. G. *Mutuatur* &c. R. Rom. Amb. *& non ſolvit*.

Item ℣. 21. *& tribuet* A. R. Rom. G. C. *& commodat*. Amb. *& tribuit*.

℣. 23. *dirigentur* R. Rom. juxta Gr. *diriguntur*.

Item ℣. 23. *volet*. M. *cupiet valde*.

℣. 24. *non collidetur*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *non conturbabitur*. ſcilicet mutato καταραχθήσεται, in καταταραχθήσεται.

Item ℣. 24. *ſupponit manum ſuam*. A. Amb. C. juxta Gr. *confirmat manum ejus*. R. Rom. M. G. *firmat manum ejus*. Hebr. *ſuſtentat manum ejus*.

℣. 26. *& commodat*. A. Amb. G. *& fœnerat*.

℣. 28. *Injuſti punientur*. Gr. ſonat, *Immaculati vindicabuntur*.

℣. 29. *& inhabitabunt in ſæculum* &c. Amb. *& honorificabunt Deum in ſæcula ſæculorum*.

℣. 32. *mortificare eum*. R. Rom. Amb. G. C. *perdere eum*. M. *occidere eum*.

℣. 33. *Nec damnabit eum, cùm judicabitur illi*. Exemplaria quædam teſte Auguſtino habebant, *Et cùm judicabit eum, judicabitur illi*.

℣. 35. *ſicut cedros*. A. R. Rom. Amb. M. *ſuper cedros*.

℣. 37. *Cuſtodi innocentiam*. R. Rom. G. C. *Cuſtodi veritatem*. Gr. ἀκακίαν. Hebr. habet, *ſimplicitatem*.

Item. ℣. 37. *& vide æquitatem*. A. *& vide directionem*. Hebr. *rectum*.

℣. 38. *diſperibunt ſimul*. A. *diſperient in idipſum*. Gr. ἐπὶ τὸ αὐτό. C. *punientur ſimul*.

Ex Psalmo XXXVII.

℣. 5. *ſupergreſſæ ſunt*. A. *ſuſtulerunt*. R. Rom. M. Amb. G. C. *ſuperpoſuerunt*.

℣. 6. *& corruptæ ſunt cicatrices meæ*. A. *& putuerunt* &c. R. Rom. M. G. C. *& deterioraverunt*. Hebr. *& tabuerunt*. A. M. *livores mei*.

℣. 7. *Miſer factus ſum*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *Miſeriis afflictus ſum*.

℣. 8. *lumbi mei impleti ſunt*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. juxta Gr. *anima mea completa eſt*.

℣. 9. *Afflictus ſum*. A. *Infirmatus ſum*. R. Rom. M. Amb. G. C. *Incurvatus ſum*.

℣. 12. *& qui juxta me erant*. A. R. Rom. M. G. C. *& proximi mei*. Hebr. *& vicini mei*.

℣. 15. *redargutiones*. R. Rom. M. G. C. *increpationes*.

℣. 19. *annunciabo*. A. R. Rom. C. *ego pronuntio*.

Item ℣. 19. *& cogitabo*. A. *& curam geram*. Gr. καὶ μεριμνήσω. Hebr. *ſollicitus ero*.

℣. 21. *ſequebar bonitatem*. A. juxta Gr. *perſecutus ſum juſtitiam*. R. Rom. Amb. G. C. *ſubſecutus ſum juſtitiam*. M. *ſubſequebar juſtitiam*.

Ex Psalmo XXXVIII.

℣. 1. *ipſi Idithun* A. Amb. C. Car. Gal. *pro Idithun*.

℣. 3. & 10. *Obmutui*, A. *Obſurdui*.

℣. 4. *exardeſcet ignis*. R. Rom. G. *exardeſcit ignis*.

℣. 5. *quis eſt* A. Amb. *qui eſt*.

℣. 6. *Ecce menſurabiles*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *Ecce veteres*. Gr. ἰδοὺ παλαιάς. Hebr. *Ecce breves*.

Item ℣. 6. *& ſubſtantia mea*. G. *& habitatio mea*. C. *& habitudo mea*. Hebr. *& vita mea*.

℣. 7. *in imagine pertranſit homo*. R. Rom. Amb. C. *in imagine Dei ambulet homo*.

Item ℣. 7. *conturbatur*. R. Rom. *conturbabitur*.

℣. 8. *apud te eſt*. A. *ante te eſt ſemper*. Amb. G. C. *ante te eſt*: omiſſo *ſemper*. At R. Rom. *tamquam nihil ante te eſt*.

℣. 10. *quoniam tu feciſti*. A. juxta Gr. *quoniam tu es qui feciſti me*. R. Rom. Amb. G. C. *quoniam tu feciſti me*.

℣. 11. *amove à me plagas tuas*. A. *amove à me flagella tua*.

℣. 12. *corripuiſti hominem*. A. M. Amb. G. C. *erudiſti hominem*. Gr. ἐπαίδευσας.

Item ℣. 12. *animam ejus*. A. *animam meam*.

Item ℣. 12. *verumtamen vanè conturbatur omnis homo*. A. G. C. addunt, *vivens*. At R. Rom. habent ſic, *verumtamen univerſa vanitas omnis homo vivens*. Hebr. *verumtamen vanitas omnis homo*.

℣. 13. *& deprecationem meam, auribus percipe lacrymas meas: ne ſileas*. M. *& deprecationem meam auribus percipe: lacrymis meis ne ſileas*. Favet Hebr. *ad lacrymam meam ne obſurdeſcas*. At A. R. Rom. Amb. G. *Ne ſileas à me*

Item ℣. 13. *ego ſum apud te*. Gr. *ego ſum in terra*. R. Rom. Amb. G. C. *ego ſum apud te in terra*.

Ex Psalmo XXXIX.

℣. 2. *Exſpectans exſpectavi Dominum*. A. *Suſtinens ſuſtinui Dominum*.

℣. 4. *Videbunt multi*. A. *Videbunt juſti*.

℣. 7. *aures autem perfeciſti mihi*. A. R. Rom. M. Amb. *corpus autem perfeciſti mihi*: juxta Gr. hîc & in Epiſt. ad Hebr. cap. 10. 5.

℣. 9. *in medio cordis mei*. M. *in medio ventris mei*. Et ſic Hebr.

℣. 10. *Annuntiavi*. A. R. Rom. M. G. C. *Bene nuntiavi*. Favet Gr.

℣. 11. *juſtitiam tuam*. A. Amb. G. juxta Gr. *juſtitiam meam*.

℣. 12. *ſemper ſuſceperunt me*. M. *ſemper ſuſcipiant me*. Hebr. *jugiter ſervabunt me*.

℣. 18. *ſollicitus eſt mei*. A. juxta Gr. *curam habebit mei*. Hebr. *ſollicitus erit pro me*.

Ex Psalmo XL.

℣. 3. *& beatum faciat eum in terra.* R. Rom. *& beatum faciat eum, & emundet in terrâ animam ejus.* Sic etiam G. & C. nisi quòd G. habet, *emundet de terra.* C. autem post eum, addit *in terra.*

Item ℣. 3. *in animam inimicorum ejus.* A. R. Rom. G. C. juxta Gr. *in manus inimici ejus.* M. *in manibus inimicorum ejus.*

℣. 7. *Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor congregavit* &c. *Egrediebatur foras, & loquebatur* &c. A. R. Rom. G. C. *Et ingrediebantur ut viderent, vana locutum est cor eorum, congregaverunt* &c. *Egrediebantur foras, & loquebantur* &c.

℣. 8. *in idipsum.* R. Rom. G. C. *simul.*

Item ℣. 8. *Adversùm me susurrabant.* R. Rom. G. C. *In unum susurrabant.*

℣. 9. *constituerunt.* A. *disposuerunt.* R. Rom. *mandaverunt.*

℣. 10. *magnificavit super me supplantationem* A. R. Rom. Amb. G. C. *ampliavit.* M. *adampliavit.* A. *super me calcaneum.* R. Rom. M. G. *adversùs me supplantationem.*

℣. 14. *Fiat, fiat.* A. *Et dicet omnis populus, Fiat, fiat.*

Ex Psalmo XLI.

℣. 1. *intellectus filiis Core.* A. juxta Gr. *in intellectum filiis Core.*

℣. 3. *ad Deum fortem vivum.* Vox *fortem* abest ab A. R. Rom. M. G. C. & à Gr. At Amb. habet *fontem.*

℣. 4. *panes.* A. M. Amb. C. *panis.* Sic etiam Gr. & Hebr.

℣. 5. *sonus epulantis.* A. Amb. *soni festivitatem celebrantis.* Gr. ἤχου ἑορτάζόντων, *soni festa celebrantium.* Hebr. *multitudinis festa celebrantis.*

℣. 6. *quoniam adhuc confitebor illi.* A. R. Rom. M. G. C. & Gr. carent voce *adhuc*: quæ etiam deest in plerisque libris ℣. 12. & in subsequenti Psal. ℣. 5.

℣. 7. *& Deus meus.* Particula *&* abest ab A. C. & Gr.

Item ℣. 7. *Ad me ipsum* R. Rom. *A me ipso.*

Item ℣. 7. *memor ero tui . . . . . à monte modico* A. *memoratus sum tui, Domine . . . . . à monte parvo.* Gr. μικροῦ.

℣. 8. *Omnia excelsa tua.* A. *Omnes suspensiones tuæ.* Gr. μετεωρισμοί σου. Hebr. *gurgites tui.*

Item ℣. 8. *transierunt.* A. G. *ingressi sunt.* Gr. διῆλθον.

℣. 9. *& nocte canticum ejus.* A. R. Rom. G. C. *& nocte declaravit.* Gr. δηλώσει, *declarabit.*

℣. 10. Post *oblitus es mei*, additur in A. R. Rom. Amb. G. C. *quare me repulisti?*

℣. 11. *dum confringuntur.* A. C. favente Gr. *dum confringit.*

Item ℣. 11. *inimiti mei.* Hæ voces absunt ab A. R. Rom. G. C. & à Gr. Habet illa M. sed istis caret, *qui tribulant me.*

℣. 12. *salutare.* A. & Gr. *salus.*

Ex Psalmo XLII.

℣. 1. *& discerne caussam meam.* G. *& discerne justitiam meam.*

℣. 2. *Deus fortitudo mea.* A. R. Rom. Amb. G. C. *Deus meus fortitudo mea.*

Ex Psalmo XLIII.

℣. 3. *afflixisti populos.* A. *infirmasti populos.*

℣. 10. *& non egredieris Deus.* G. C. *& non progredieris.* Vox autem *Deus* à Gr. & Hebr. abest, & à G. Colb. Ger.

℣. 11. *post inimicos nostros.* A. R. Rom. M. Amb. G. juxta Gr. *præ inimicis nostris.*

℣. 13. *in commutationibus eorum.* A. *in jubilationibus eorum.* Favet Gr. ἐν τοῖς ἀλαλάγμασιν αὐτῶν. Sed quidam veteres libri, ἀλλάγμασι.

℣. 22. *mortificamur* R. Rom. Amb. G. *morte afficimur.* M. *morte affligimur.*

Ex Psalmo XLIV.

℣. 1. *qui commutabuntur.* A. G. C. *quæ commutabuntur.*

℣. 6. *Sagittæ tuæ acutæ.* A. *sagittæ tuæ acutæ potentissimæ.* R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *potentissime.*

Item ℣. 6. *in corda.* A. R. Rom. G. Colb. juxta Gr. *in corde.* & sic Hebr.

℣. 7. *virga directionis.* R. Rom. M. G. C. *virga recta est.*

℣. 9. *à domibus eburneis.* G. C. à *gravibus eburneis.* R. M. *à gradibus* &c. Erratum ex errato. Nam Græcè est ἀπὸ βάρεων: quod Latinus interpres verbi ambiguitate deceptus verterat, *à gravibus*: cùm βάρεις apud Palæstinos diceren-tur domus magnæ, in modum turrium ædificatæ, teste Hieron. in epist. 140. & in Jeremiæ 17. & Oseæ 8. Eadem vox habetur in Psal. 47. ℣. 4. & 14.

℣. 10. *circumdata.* A. R. Rom. M. G. C. *circumamicta.*

℣. 12. *Et concupiscet.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *Quoniam concupivit.*

℣. 13. *omnes divites plebis.* Vox *omnes* abest ab A. M. G. C. Car. Colb. Gal. à Gr. & ab Hebr.

℣. 14. *filiæ regis.* R. Rom. *filiæ regum.*

℣. 18. *Memores erunt.* Car. Ger. Gal. juxta Hebr. *Memorero.* Et sic Hieron. in epist. 140.

Ex Psalmo XLV.

℣. 1. *filiis Core.* A. G. C. juxta Gr. *pro filiis Core.*

℣. 4. *aquæ eorum.* A. R. Rom. Amb. G. C. *aquæ ejus.*

℣. 5. *Fluminis impetus lætificat.* A. juxta Gr. *Fluminis impetus lætificant.* Hebr. *Fluminis divisiones lætificant.*

℣. 6. *Deus manè diluculo.* A. R. Rom. C. *Deus vultu suo.* G. *Deus de vultu.* Gr. τῷ προσώπῳ, nec addit *suo.* M. *Deus à matutino in matutinum.*

℣. 7. *dedit vocem suam, mota est* &c. A. R. Rom. M. Amb. C. *dedit vocem suam Altissimus, & mota est* &c. G. *excelsus, & mota est* &c.

℣. 10. *usque ad finem terræ.* A. R. Rom. M. Amb. G. C. juxta Gr. *usque ad fines terræ.*

Ex Psalmo XLVI.

℣. 1. *pro Core.* A. G. C. Car. juxta Gr. *pro filiis Core.*

℣. 3. *Dominus excelsus.* R. Rom. *Deus summus.*

Item ℣. 3. *Super omnem terram* R. Rom. *super omnes deos.*

℣. 6. *in jubilatione* G. C. *in strepitu.*

℣. 8. *psallite sapienter.* A. *psallite intelligenter.* Gr. συνετῶς. Hebr. *eruditè.*

℣. 9. *Regnabit Deus super gentes.* R. Rom. M. G. C. Colb. *Regnavit.* A. R. Rom. M. C. *Dominus super omnes gentes.*

Ex Psalmo XLVII.

℣. 3. *Fundatur exsultatione* A. R. Rom. M. C. *Dilatans exsultationes.* Amb. *dilatans exsultationem.* Gr. *Bene radicans exsultatione.*

Item ℣. 3. *mons Sion.* A. G. C. juxta Gr. *montes Sion.*

℣. 4. *in domibus ejus.* R. M. *in gradibus ejus.* Rom. G. C. *in gravibus ejus.* Sic Amb. ut ex interpretandi ratione patet. Gr. ἐν ταῖς βάρεσιν. Vide suprà in Psal. 44. ℣. 9.

Item ℣. 4. *cognoscetur.* G. C. & A. in aliquot MSS. *cognoscitur*, sive *dignoscitur*, tempore præsenti, juxta Gr.

℣. 5. *reges terræ.* Vox *terræ* abest à Vulgata in MSS. Colb. & Ger. Confer Hieron. epist. 135.

℣. 10. *in medio templi tui.* A. juxta Gr. *in medio populi tui.* M. G. *in medio plebis tuæ.* C. *in templo sancto tuo.* Varietas ex affinitate vocum ναοῦ & λαοῦ.

℣. 12. *filiæ Judæ.* A. in MSS. & Amb. C. juxta Gr. *filiæ Judææ.*

℣. 14. *domos ejus.* R. Rom. M. Amb. C. *gradus ejus.* G. *turrem ejus.* Gr. τὰς βάρεις: id est excelsas & turritas domos, ait Ambrosius. Vide Psal. 44. ℣. 9.

℣. 15. *Deus, Deus noster.* Vox *Deus* non repetitur in A. R. Rom. M. G. C. neque in Gr.

Ex Psalmo XLVIII.

℣. 4. *prudentiam.* A. *intelligentiam.* Gr. σύνεσιν.

℣. 9. *& laborabit.* A. R. Rom. G. C. juxta Gr. *& laboravit.*

℣. 10. *& vivet adhuc in finem.* Vox *adhuc* abest ab A. R. Rom. M. G. C. & à Gr.

℣. 12. *Vocaverunt nomina sua in terris suis.* A. R. Rom. M. *Invocabunt.* M. Amb. *Invocaverunt.* G C. *Invocavit.* A. R. Rom. M. Amb. G. C. *nomina eorum in terris ipsorum.* Hebr. *Vocaverant nominibus suis terras suas.*

℣. 14. *complacebunt.* A. R. Rom. G. C. *benedicent.* M. *bene prosperabuntur.* Gr. εὐλογήσουσι.

℣. 15. *mors depascet eos.* A. *mors pastor est eis.* Gr. ποιμανεῖ αὐτούς, *pascet eos.*

Item ℣. 15. *Et dominabuntur eorum.* R. Rom. G. C. *Et obtinebunt eos.*

Item ℣. 15. *in inferno à gloria eorum.* R. Rom. M. *in inferno, & à gloria sua expulsi sunt.* G. *in inferno à gloria eorum, & a gloria sua expulsi sunt.*

℣. 18. *cùm interierit, non sumet omnia.* A. R. Rom. Amb. G. C.

VARIANTIA IN PSALTERIIS.

G. C. juxta Gr. non cùm morietur, accipiet omnia. M. non dum morietur, recipiet omnia.
Item ℣. 18. gloria ejus. R. Rom. M. Amb. G. C. gloria domûs ejus.

Ex Psalmo XLIX.

℣. 5. sanctos ejus. G. filios ejus.
Item ℣. 5. qui ordinant. R. Rom. qui ordinaverunt. A. qui disponunt.
℣. 7. & loquar. A. juxta Gr. & loquar tibi.
℣. 17. odisti disciplinam. A. odisti eruditionem. Gr. παιδείαν.
℣. 19. concinnabat dolos. A. amplexa est dolositatem. R. Rom. M. C. Hebr. concinnavit dolum.
℣. 21 Existimasti iniquè. A. juxta Gr. Suspicatus es iniquitatem. R. Rom. M. G. Existimasti iniquitatem.
Item ℣. 21. & statuam contra faciem tuam. A. constituam te &c. R. Rom. & statuam illam &c. G. C. & statuam illa &c. M. & statuam contra faciem tuam peccata tua.
℣. 22. nequando rapiat. A. G. nequando rapiat sicut leo.

Ex Psalmo L.

℣. 5. contra me est semper. A. R. Rom. coram me est semper. ἐνώπιόν μου: eadem vox quæ in subsequenti ℣.
℣. 7. concepit me mater mea. A. mater mea me in utero aluit. R. Rom. M. Amb. peperit me mater mea. Et sic. Hebr. In Gr. est ἐκίσσησέ με.
℣. 10. Auditui meo dabis gaudium. Gr. sonat, Audire me facies exsultationem.
℣. 15. Docebo. A. Rom. G. C. Doceam.
℣. 19. Deus non despicies. A. R. Rom. M. Amb. C. non spernit. G. non spernet. Gr. ἐξουδενώσει.

Ex Psalmo LI.

℣. 3. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Tota die &c. A. Quid gloriatur in malitia, qui potens est? In iniquitate tota die &c. H. Quid gloriatur in malitia, potens iniquitate tota die?
℣. 6. verba præcipitationis A. verba submersionis.
Item. ℣. 6. lingua dolosa. A. G. H. juxta Gr. & Hebr. linguam dolosam. R. Rom. in lingua dolosa. C. in linguam dolosam.
℣. 7. destruet te. Gr. sonat, destruat te.
Item ℣. 7. evellet te & emigrabit te. G. H. evellat te & emigret te: juxta Gr.
℣. 11. bonum est. A. jocundum est. Gr. Χρηστόν.

Ex Psalmo LII.

℣. 2. Corrupti sunt. Gr. sonat, Corruperunt.
Item ℣. 2. in iniquitatibus. R. Rom. G. C. in voluntatibus suis.
℣. 5. ut cibum panis. A. in cibo panis. Gr. cibo panis.
℣. 6. ossa eorum qui hominibus placent. R. Rom. M. G. ossa hominum sibi placentium. G. consilia hominum sibi placentium.
℣. 7. cùm converterit. A. C. juxta Gr. in avertendo. M. in convertendo. R. Rom. G. dum avertet. H. dum avertit.
Item ℣. 7. Exsultabit Jacob, & lætabitur &c. M. G. C. Exsultet Iacob, & lætetur &c.

Ex Psalmo LIII.

℣. 3. judica me. R. Rom. M. G. C. libera me. Hebr. ulciscere me.
℣. 7. Averte mala. G. Avertit mala. Gr. ἀπόστρεψει. H. Converte mala. Hebr. Redaz mala.
℣. 9. despexit. A. R. Rom. M. G. C. respexit.

Ex Psalmo LIV.

℣. 2. Exaudi. H. Inauri. Sic etiam in Psal. 139. ℣. 7.
℣. 4. declinaverunt in me iniquitates. A. G. C. juxta Gr. declinaverunt in me iniquitatem. Hebr. projecerunt super me iniquitatem.
Item ℣. 4. molesti erant mihi A. adumbrabant me: mutato videlicet ἐσκότουν in ἐπεσκότουν.
℣. 9. qui salvum me fecit. A. R. Rom. juxta Gr. qui me salvum faceret. C. faciat.
℣. 10. præcipita. A. submerge.
℣. 13. maledixisset mihi. A. exprobrasset mihi. H. improperasset mihi. Gr. ὠνείδισέ με.
Item ℣. 13. abscondissem me forsitan. A. R. Rom. M. G. C. abscondeerem me utique: juxta Gr.

℣. 16. Veniat mors super illos. G. Posuit mortem super illos.
Item ℣. 16. nequitiæ in habitaculis eorum. A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. nequitia in hospitiis eorum.
℣. salvabit me. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. exaudivit me.
℣. 19. inter multos erant mecum A. M. juxta Gr. in multis erant mecum.
℣. 20. Exaudiet Deus. A. H. Exaudiet me Deus.
Item ℣. 20. qui est ante sæcula. R. Rom. qui est ante sæcula, & manet in æternum.
℣. 22. ab ira. A. præ ira.
Item ℣. 22. Molliti sunt sermones ejus. R. Rom. M. Mollierunt sermones suos. G. H. C. Mollierunt sermones ejus.
℣. 23. curam tuam. R. Rom. M. G. C. cogitatum tuum. H. cogitationem tuam.
℣. 24. in puteum interitûs. A. in puteum corruptionis. Gr. διαφθορᾶς.

Ex Psalmo LV.

℣. 3. & 4. tota die: quoniam multi bellantes adversùm me. Ab altitudine diei timebo, ego verò &c. A. R. Rom. G. juxta Gr. tota die, ab altitudine diei: quoniam multi qui debellant me timebunt: ego verò &c. Sic etiam C. nisi quòd omittit ab altitudine diei. At M. habet sic, tota die: ab altitudine diei non timebo, quoniam multi qui debellant me, ab altitudine Dei non timebo, quia ego in te sperabo. H. tota die. Ab altitudine dierum non timebo, quia multi qui debellant me, timebunt.
℣. 5. sermones meos. R. Rom. G. H. sermones meos tota die.
℣. 7. Inhabitabunt A. Incolent. Gr. παροικήσουσιν.
Item ℣. 7. Sicut sustinuerunt animam meam. A. Sicut sustinuit anima mea. R. Rom. G. C. Sicut exspectavit anima mea. M. Sicut exspectaverunt animam meam. Gr. sonat, Sicut sustinui animâ meâ.
℣. 8. populos confringes. A. H. populos deduces. Gr. κατάξεις.
℣. 9. posuisti. R. Rom. G. posui.
℣. 10. Tunc convertentur. A. R. Rom. Convertantur: omissâ particulâ Tunc, quæ abest etiam à G. C. Gr.
℣. 12. laudationes tibi. A. laudis tibi. R. Rom. M. G. C. laudationis tibi: juxta Gr.
℣. 13. & pedes meos à lapsu. A. R. Rom. C. oculos meos à lacrymis, & pedes meos à lapsu.

Ex Psalmo LVI.

℣. 2. sperabo. Rom. G. spero.

Ex Psalmo LVII.

℣. 3. concinnant. A. connectunt. Gr. συμπλέκουσιν. H. complectuntur.
℣. 6. & venefici incantantis sapienter. A. juxta Gr. & medicamenti medicati à sapiente: & sic ferè H. At R. & veneficia quæ incantantur à sapiente. G. C. & venefici qui incantantur à sapiente. Sic etiam M. omisso &.
℣. 7. conteret. A. G. H. C. juxta Gr. contrivit.
Item ℣. 7. confringet. A. G. H. juxta Gr. confregit.
℣. 8. ad nihilum devenient. A. H. Spernentur. Gr. ἐξουδενωθήσονται.
℣. 9. cera quæ fluit. A. R. Rom. G. H. C. juxta Gr. cera liquefacta.
℣. 10. Prius quàm intelligerent spinæ vestræ rhamnum. A. R. Rom. H. C. Prius quàm producat. A. H. spinas vestras rhamnus. R. spinas vestra rhamnus. Rom. spinas vester rhamnus. C. spinæ vestræ rhamnum. M. G. Prius quàm producant. M. spinæ vestræ rhamnum. G. spinas vestras rinus. Gr. πρὸ τοῦ συνιέναι τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν ῥάμνον. Hebr. Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum.
Item ℣. 10. Sic in ira absorbet eos. A. tamquam in ira combibet eos. Gr. καταπίεται ὑμᾶς. H. absorbebit vos.
℣. 11. cùm viderit vindictam. R. Rom. G. C. juxta Gr. cùm viderit vindictam impiorum &c.
℣. 12. utique est Deus. G. & verè est Deus.

Ex Psalmo LVIII.

℣. 4. ceperunt animam meam. A. venati sunt animam meam. Gr. ἐθήρευσαν. R. aucupaverunt. Rom. G. C. occupaverunt. M. captaverunt. Hebr. insidiati sunt animæ meæ.
℣. 5. & direxi. A. in editis, & R. Rom. & dirigebar. A. in MSS. & G. C. & dirigebam.
℣. 7. Convertentur . . . patientur. A. Convertantur . . .

patiantur. Favet Hebr.

℣. 9. *ad nihilum deduces.* A. R. Rom. M. G. H. *pro nihilo habebis.* Gr. ἐξουδενώσεις. Hebr. *subsannabis.*

℣. 10. *quia Deus.* R. Rom. M. juxta Gr. *quia tu Deus.*

℣. 12. *Deus ostendet mihi super inimicos meos.* A. *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis.* R. Rom. *Deus meus ostende mihi bona inter inimicos meos.* M. *Deus meus ostende me inter inimicos meos.* G. *Deus meus ostendit mihi inter inimicos meos.*

Item. ℣. 12. *ne quando obliviscantur populi mei.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *ne quando obliviscantur legis tuæ.*

Item ℣. 12. *& depone.* A. *& deduc.* R. Rom. M. G. H. *& destrue.* Et sic Hebr. At Gr. ϗ κατάγαγε.

℣. 13. *sermonem labiorum* &c. R. Rom. *sermo labiorum* &c.

Item ℣. 13. *Et de exsecratione.* A. *Et de maledicto.*

Item ℣. 13. & 14. *annuntiabuntur in consummatione, in ira consummationis.* A. juxta Gr. *annuntiabuntur consummationes, in ira consummationis.* R. Rom. *compellantur in ira consummationis.* M. *compellentur in consummatione, in ira consummationis.* G. *convellentur: consumantur in ira consummationis.* H. *convellentur in consummatione: consummatio in ira consummationis.*

Item ℣. 14. *quia Deus dominabitur Jacob, & finium terræ.* H. juxta Gr. *quia Deus Jacob dominatur finium terræ.*

Ex Psalmo LIX.

℣. 2. *& Sobal.* A. R. M. G. H. C. juxta Gr. *& Syriam Sobal.*

Item ℣. 2. *& percussit Idumæam in valle.* A. Rom. & Hebr. *& percussit Edom in valle.* G. C. juxta Gr. *& percussit vallem.* Car. *& percussit in valle.*

℣. 5. *vino compunctionis.* A. *vino stimulationis.* Hebr. *vino consopiente.*

℣. 7. *dilecti tui.* R. Rom. *electi tui.*

℣. 11. *in civitatem munitam.* A. M. G. H. C. juxta Gr. *in civitatem circumstantiæ.*

℣. 13. *quia vana.* A. R. Rom. M. G. H. C. Car. Colb. Ger. juxta Gr. *& vana.*

Ex Psalmo LX.

℣. 5. *Inhabitabo.* A. *Inquilinus ero.* Gr. παροικήσω.

℣. 7. *usque in diem generationis & generationis.* R. Rom. G. C. *usque in diem sæculi & sæcula.*

℣. 8. *Permanet.* A. R. Rom. G. *Permanebit*: juxta Gr.

Item ℣. 8. *quis requiret.* A. *quis requiret ei.* R. Rom. H. juxta Gr. *quis requiret eorum.* G. *quis requiret eum.*

Ex Psalmo LXI.

℣. 2. *salutare meum.* C. *patientia mea.*

℣. 4. *irruitis in hominem.* A. juxta Gr. *apponitis super hominem.*

Item ℣. 4. *interficitis universi vos.* A. *interficite omnes.* R. Rom. G. C. *interficitis universos.* M. *interficitis omnes vos.* Amb. *interficientes universos.* Gr. φονεύετε πάντες.

℣. 5. *pretium meum.* A. R. Rom. M. G. H. C. *honorem meum.* Gr. τιμήν μου.

℣. 10. *in idipsum.* A. *in unum.*

℣. 11. *si affluant.* A. Amb. G. *si fluant.* Gr. ἐὰν ῥέῃ.

Ex Psalmo LXII.

℣. 2. *Sitivit in te.* A. H. juxta Gr. *Sitivit tibi.*

Item ℣. 2. *quàm multipliciter.* H. *quàm simpliciter.*

℣. 6. *& labiis exsultationis laudabit os meum.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *& labia exsultationis laudabunt nomen tuum.*

℣. 7. *meditabor.* A. *meditabar.*

℣. 12. *obstructum est.* A. *oppilatum est.* G. *obtusum est.*

Ex Psalmo LXIII.

℣. 2. *cùm deprecor.* A. Rom. G. H. C. *dum tribulor.*

℣. 3. *à conventu.* M. *à conversatione.*

℣. 6. *Narraverunt.* R. Rom. G. H. C. *Disputaverunt.* M. *Disposuerunt.*

℣. 7. *defecerunt scrutantes scrutinio.* A. *defecerunt scrutantes scrutationes.* R. Rom. M. *defecerunt scrutantes scrutinium.*

Item ℣. 7. *ad cor altum.* A. G. C. juxta Gr. *& cor altum.* Et sic habebat Vulgata in Car. Colb. Gal. Ger. Favet Hebr. in quo legitur, *& corde profundo.* Glossa in Psalteriis Colb. & Ger. id interpretatur de divinitate occulta in Christo. Denique Hilarii expositio est, *accedente homine cordis alti.*

℣. 9. *& infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.* R. Rom. C. *& pro nihilo habuerunt contra eos linguæ ipsorum.* G. *& pro nihilo habuerunt eum, & infirmatæ sunt super ipsos linguæ eorum.* Gr. sonat, *Pro nihilo habuerunt eum linguæ eorum.*

Ex Psalmo LXIV.

℣. 1. *Jeremiæ & Ezechielis populo transmigrationis, cùm inciperent exire.* Id totum à Gr. abest. At ejus loco A. præfert, *Ieremiæ & Ezechielis ex populo* &c. C. *Ieremiæ & Ezechiel de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci.* G. *Ieremiæ & Ezechiel profectionis.*

℣. 2. *in Ierusalem.* Id abest à Gr. & Hebr.

℣. 7. *in virtute tua.* A. *in fortitudine sua.*

Item ℣. 7. *accinctus potentia.* A. *circumcinctus in potentatu.*

℣. 8. *profundum maris.* A. R. Rom. M. G. H. C. *fundum maris.* Gr. κύτος.

Item ℣. 8. *sonum fluctuum ejus.* Ad hæc verba addit A. *quis sufferet.* R. Rom. M. G. C. *quis sustinebit.*

℣. 9. *terminos.* A. R. Rom. M. G. H. C. *fines terræ.*

℣. 10. *præparatio ejus.* A. R. Rom. M. G. H. *præparatio tua.*

℣. 11. *Rivos ejus.* A. juxta Hebr. *Sulcos ejus.* In Gr. est τοὺς ἄυλακας.

Item ℣. 11. *in stillicidiis ejus.* A. R. Rom. M. C. *in stillicidiis suis.*

Item. ℣. 11. *lætabitur germinans.* A. R. Rom. M. G. H. C. *lætabitur cùm exorietur.*

℣. 13. *speciosa deserti.* A. R. Rom. M. G. H. C. *fines deserti.* Gr. ὄρη, *montes.*

Ex Psalmo LXV.

℣. 4. *nomini tuo.* A. R. Rom. M. H. G. C. addunt, *Altissime.*

℣. 6. *in flumine pertransibunt pede.* R. Rom. M. G. C. *& flumina* G. *pertransiet pede.* C. *pertransit pede.*

℣. 7. *Qui dominatur* .·. *in æternum.* Gr. sonat, *Qui dominatur* .·. *sæculo.* Et sic Hebr.

Item ℣. 7. *qui exasperant.* A. *amaricant.* R. Rom. M. H. C. *qui in iram provocant.* G. *qui exacerbant.* Sic variant ad idem verbum in Psal. 67. ℣. 7. & aliis locis.

℣. 10. *igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* A. juxta Gr. *ignisti nos, sicut ignitur argentum.*

℣. 11. *in dorso nostro.* C. *in conspectu nostro*

℣. 15. *cum incenso arietum.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *cum incenso & arietibus.*

℣. 18. *non exaudiet.* A. G. C. *non exaudiat*: juxta Gr.

Ex Psalmo LXVI.

℣. 2. *& misereatur nostri.* Hoc abest ab A. Gr. & Hebr.

℣. 5. *judicas* .·. *dirigis.* M. juxta Gr. *judicabis* .·. *diriges.* G. H. *judicabit* .·. *diriget.*

Ex Psalmo LXVII.

℣. 3. *sicut fluit cera.* Gr. sonat, *sicut liquefit cera.*

℣. 4. *Et justi epulentur.* A. juxta Gr. *Et justi jocundentur.* Hebr. *lætentur.*

℣. 7. *Deus qui inhabitare facit.* Hîc notat Aug. in Gr. haberi tantùm, *Deus habitare facit.*

Item ℣. 7. *unius moris in domo.* A. *unius modi in domo.* R. Rom. G. C. *unanimes in domo.*

℣. 9. *à facie Dei Sinai, à facie* &c. A. R. Rom. G. H. C. *à facie Dei, Mons Sina à facie* &c. M. *à facie Dei qui est in Sina, à facie* &c.

℣. 10. *segregabis.* A. R. Rom. M. *segregans.* G. *segrega.*

℣. 11. *pauperi.* R. Rom. *pauperes.*

℣. 13. *dilecti, dilecti.* R. Rom. M. G. H. C. *dilecti*, semel tantùm.

℣. 14. *inter medios cleros.* G. *in medio sortium.*

Item ℣. 14. *& posteriora dorsi ejus in pallore auri.* A. *& inter scapulas ejus in viriditate auri.*

℣. 15. *cælestis.* A. juxta Gr. *supercælestis.*

℣. 16. *mons Dei, mons pinguis.* A. R. Rom. M. G. C. *montem Dei, montem uberem.*

Item ℣. 16. *mons coagulatus, mons pinguis.* A. G. *montem incaseatum, montem uberem.* H. *mons consecratus* &c.

℣. 17. *ut quid suspicamini.* R. Rom. M. G. *ut quid suspicitis.*

C. *ut quid æstimatis.*
Item ℣. 17. *mons in quo.* A. G. *montem in quo.*
℣. 19. *Adſcendiſti.* R. Rom. juxta Gr. *Adſcendens.* G. H. *Adſcendit.*
Item ℣. 19. *cepiſti captivitatem, accepiſti dona in hominibus.* R. Rom. C. *captivam duxit captivitatem.* G. H. *cepit captivitatem.* R. Rom. H. C. *dedit dona hominibus.* G. *accepit dona in hominem.* M. *in homines.* Gr. ἐν ἀνθρώπῳ.
Item ℣. 19. & 20. *inhabitare Dominum Deum. Benedictus Dominus*, &c. A. R. Rom. M. C. *inhabitare. Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus* &c.
Item ℣. 20. *ſalutarium noſtrorum.* A. *ſanitatum noſtrarum.* R. Rom. M. *ſalutaris noſter.*
℣. 21. *Et Domini Domini exitus mortis.* A. R. Rom. C. H. & Gr. nonniſi ſemel habent *Domini.* At G. *Et Domini exitus Domini mortis.*
℣. 23. *convertam, convertam in* &c. A. R. Rom. G. H. C. *convertar, convertar in* &c.
℣. 24. *ut intinguatur.* R. Rom. *donec intinguatur.*
℣. 25. *Viderunt ingreſſus tuos.* A. R. Rom. M. *Viſi ſunt greſſus tui.* G. H. *Viſa ſunt itinera tua.* Vulgata in Car. Colb. Ger. *viderunt ingreſſus tui.*
Item ℣. 25. *ingreſſus Dei mei.* A. M. *greſſus Dei mei.* G. H. *itinera Dei mei.*
Item ℣. 25. *regis mei.* Vox *mei.* abeſt ab A. R. Rom. M. G. H. C. & à Gr.
Item ℣. 25. *qui eſt in ſancto.* R. Rom. addunt *ipſius.* G. addit *eis.*
Item ℣. 25. *juvencularum.* G. *virginum.*
℣. 28. *adoleſcentulus in mentis exceſſu.* A. *adoleſcentior in ecſtaſi.* R. Rom. M. C. *adoleſcentior in pavore.* G. *de adoleſcentia in pavore.* H. *junior in pavore.*
℣. 29. *virtuti tuæ.* A. R. Rom. M. G. C. Car. Colb. Ger. *virtutem tuam.*
℣. 31. *feras arundinis.* A. juxta Gr. *feras calami.* Hebr. *beſtiam calami.* R. Rom. C. *feras ſilvarum.* M. H. *feras ſilvæ.* G. *beſtias ſilvæ.*
Item ℣. 31. *in vaccis.* A. R. Rom. M. G. H. C. *inter vaccas.*
Item ℣. 31. *ut excludant eos.* A. R. Rom. M. *ut excludantur ii.* G. H. C. *ut non excludantur.* Gr. *non excludantur*, omiſſo *ut.*
℣. 32. *manus ejus.* M. *manus ſuas.* Gr. *manum ſuam.*
℣. 34. *voci ſuæ.* A. R. Rom. G. H. C. *vocem ſuam.*
Item ℣. 34. poſt *vocem virtutis*, in G. additur, *Audiam vocem ejus, vocem virtutis.*

Ex Psalmo LXVIII.

℣. 5. *tunc exſolvebam.* H. *tunc exſolvere repetebar.*
℣. 8. *operuit confuſio.* A. *operuit irreverentia.* A. R. Rom. M. G. H. C. *operuit reverentia.*
℣. 9. *Extraneus.* A. juxta Gr. *Alienatus.* H. Hebr. *Alienus.* R. Rom. M. G. C. *Exter.*
Item ℣. 9. *& peregrinus.* A. R. Rom. M. G. H. C. *& hoſpes.*
℣. 13. *loquebantur.* A. *inſultabant.* R. Rom. M. *exercebantur.* G. H. *detrahebant.*
℣. 14. *orationem meam.* A. juxta Gr. *oratione mea.*
℣. 15. *ut non infigar.* A. R. Rom. M. H. *ut non inhæream.*
℣. 16. *neque urgeat.* A. juxta Gr. *neque coarctet.* G. H. *neque contineat.* C. *neque aperiat.* Hebr. *& non coronet.*
℣. 17. *reſpice in me.* C. *convertere in me.*
℣. 21. *improperium exſpectavit.* C. *improperium ſuſtinuit.*
℣. 28. *in juſtitiam tuam.* A. G. C. Colb. Ger. Gal. juxta Gr. *in juſtitia tua.*
℣. 30. *ſalus tua Deus ſuſcepit me.* A. R. Rom. G. H. C. *& ſalus vultûs tui, Deus, ſuſcepit me.*
℣. 31. *nomen Dei.* R. Rom. juxta G. addunt, *mei.*
℣. 34. *non deſpexit.* M. *non annullavit.* Gr. ἐξουδένωσεν.
℣. 35. *& omnia reptilia in eis.* R. Rom. M. G. C. *& omnia quæ in eis ſunt.* H. *& omnia repentia in eo.* Hebr. *& omnia quæ moventur in eis.*
℣. 36. *civitates Iuda.* R. Rom. M. C. Car. Colb. Ger. Gal. *civitates Iudæ.* G. juxta Gr. *civitates Iudææ.* Et ſic A. in MSS.

Ex Psalmo LXIX.

℣. 1. *quòd ſalvum fecerit eum Dominus.* Rom. C. Car. Gal. juxta Gr. *eò quòd ſalvum me fecit Dominus.*
℣. 2. *Deus.* Rom. G. *Domine Deus.* C. *Domine Deus meus.*
Item ℣. 2. *Domine ad adjuvandum me feſtina.* Hanc partem omittunt. A. G. C. & Gr.

Ex Psalmo LXX.

℣. 1. *In te, Domine, ſperavi.* A. R. Rom. M. C. *Deus, in te ſperavi, Domine* G. *Domine Deus, in te ſperavi.*
℣. 8. *os meum laude.* R. Rom. M. G. C. addunt *tua.* Et ſic Hebr.
Item ℣. 8. *ut cantem.* A. *ut hymnodicam.* R. Rom. M. C. *ut poſſim cantare.* G. *ut benedicam.*
Item ℣. 8. *magnitudinem tuam.* A. G. juxta Gr. *magnificentiam tuam.*
℣. 10. *inimici mei mihi.* R. Rom. *inimici mei mala mihi.*
℣. 13. *detrahentes animæ meæ* A. *committentes animam meam.*
℣. 14. *ſperabo.* A. R. Rom. M. C. *in te ſperabo.*
℣. 15. *litteraturam.* A. R. Rom. G. M. C. *negotiationem*, ſive *negotiationes.* Gr. πραγματείας.
Item ℣. 15. *in potentias Domini.* G. *in potentia tua, Domine.* Gr. ἐν δυναστείᾳ. Hebr. *in fortitudine.* Car. Colb. Ger. Gal. *in potentiam Domini.*
℣. 21. *magnificentiam tuam.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *juſtitiam tuam.* M. addit, *ſuper me.*
Item ℣. 21. *conſolatus es me.* R. Rom. M. C. *exhortatus es me.* In Gr. eſt παρεκάλεσας, verbum ambiguum, quod aliis itidem locis varietatem parit. Hîc porrò M. addit, *& de abyſſis terræ iterum reduxiſti me.* Simile additamentum exſtat apud G. C.
℣. 24. *mala mihi* G. C. *animam meam.*

Ex Psalmo LXXI.

℣. 2. *in juſtitia.* R. Rom. G. *in tua juſtitia.*
℣. 3. *pacem populo.* R. Rom. M. G. C. & Gr. addunt, *tuo.*
Item ℣. 3. & 4. *& colles juſtitiam. Iudicabit* &c. R. Rom. C. *& colles juſtitiam. In ſua juſtitia judicabit* &c. G. juxta Gr. *& colles. In juſtitia judicabit* &c. Hujus lectionis meminit Auguſtinus pag. 740. b.
℣. 5. *in generatione & generationem.* A. juxta Gr. *generationes generationum:* omiſſa præpoſitione *in.* Et ſic habebat Vulgata in Car. Colb. Ger. At R. Rom. G. *in ſæculum ſæculi.*
℣. 7. *auferatur luna.* A. R. Rom. M. G. C. *extollatur luna.*
℣. 11. *reges terræ.* Gr. nunc, & Vulgata in libris Car. Colb. Ger. Gal. caret voce *terræ*, quam ut ſuperfluam deleverat Hieronymus, juxta epiſt. 135.
℣. 14. *& honorabile nomen eorum coram illo.* M. *& præclarum nomen ejus coram ipſis.*
℣. 15. *& adorabunt de ipſo.* A. R. Rom. M. C. Car. Ger. juxta Gr. & Hebr. *& orabunt.* M. *pro ipſo.* G. *pro eo.*
℣. 16. *& florebunt.* G. *& floriet.* C. *& florent.*
℣. 17. *nomen ejus.* R. Rom. G. addunt, *& ante lunam ſedes ejus.* M. *& ante lunam in ſæcula ſæculorum ſedes ejus.*
Item ℣. 17. *magnificabunt eum.* M. *beatificabunt eum.*
℣. 19. *majeſtatis.* A. G. juxta Gr. *gloriæ:* & ſic infrà loco *majeſtate*, habent *gloriâ.*
Item ℣. 19. *in æternum.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. addunt, *& in ſæculum ſæculi.*

Ex Psalmo LXXII.

℣. 4. *non eſt reſpectus morti eorum.* A. in MSS. & R. Rom. M. C. *non eſt declinatio morti eorum.* G. *non eſt requies morti eorum.* Hebr. *non cogitaverunt de morte ſua.* Amb. *non eſt reclinatio* &c.
Item ℣. 4. *in plaga.* A. *in flagello.* G. *in pœna.*
℣. 6. *ſuperbia.* M. *ſuperbia eorum in finem.*
℣. 7. *Prodiit.* A. juxta Gr. *Prodiet.* G. *Exiet.*
Item ℣. 7. *in affectum.* A. R. Rom. M. Amb. *in diſpoſitionem.* G. C. *in diſpoſitione.* Gr. εἰς διάθεσιν.
℣. 8. *nequitiam* Gr. ſonat, *in nequitia.*
Item ℣. 8. *in excelſo.* A. juxta Gr. *in altum.* Rom. G. *in excelſum.*
℣. 9. *in terra.* A. R. Rom. M. G. C. *ſuper terram.*
℣. 10. *Ideo convertetur populus meus hic.* A. R. Rom. M. Amb. G. C. juxta Gr. *Ideo revertetur huc populus meus.*
℣. 11. *ſcit Deus.* A. R. Rom. G. C. juxta Gr. *ſcivit Deus.*
℣. 14. *& caſtigatio mea.* A. *& argutio mea.* Rom. M. *& judex meus.* R. *& index meus.* Amb. *& vindex meus.* Hebr. *& increpatio mea.*
℣. 15. *Ecce nationem reprobavi.* R. Rom. *Ecce natio.* G. *Ec-*

ce progenies. R. Rom. *quibus disposui.* M. G. C. *cui disposui.* Amb. *Ecce generationi filiorum tuorum sic disposui.* Augustinus testatur exemplaria quædam habere, *Ecce generationi .˙.˙. cui concinui.*

℣. 16. *Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est* &c. A. [illegible] Gr. *Et suscepi cognoscere, hoc labor est* &c. Porrò particu[la] *Et* initio ℣. reperitur in omnibus MSS. Vulgatæ & in Heb[r.]

℣. 17. *in novissimis eorum.* A. G. juxta Gr. *in novissim[is]* omisso, *eorum.* At R. Rom. C. *in novissima eorum.*

℣. 18. *posuisti eis.* R. Rom. *disposuisti eis mala.* M. C. *pos[ui]sti illis mala.* Amb. *posuisti eis bona.*

Item. ℣. 18. *dum allevarentur.* A. M. *dum extollerentur.*

℣. 20. *Velut somnium surgentium.* A. R. Rom. M. Amb. C. *Velut somnium exsurgentis.* G. *velut à somnio exsurgentes.*

℣. 21. *inflammatum est.* A. R. Rom. Amb. C. juxta Gr. *delectatum est.* G. *lætatum est.* M. *exarsit.* Hebr. *contractum est.*

Item ℣. 21. *commutati sunt.* R. Rom. C. *resoluti sunt.* G. *alienati sunt.* Amb. *requieverunt.*

℣. 22. *ad nihilum redactus sum.* G. *spretus sum.* Hebr. *insipiens.*

℣. 23. *apud te.* A. *ad te.*

℣. 24. *dexteram meam.* A. M. *dexteræ meæ.* G. *dextera mea.*

℣. 25. *est in cælo.* R. Rom. M. Amb. *restat in cælo.* G. *superest in cælo.*

℣. 28. *in Domino Deo.* A. M. C. *in Deo.* G. *in Domino Deo salutis meæ.*

Item ℣. 28. *prædicationes tuas.* A. R. Rom. M. G. C. *laudes,* sive *laudationes tuas.*

Item ℣. 28. *in portis.* A. *in atriis.*

Ex Psalmo LXXIII.

℣. 1. *furor tuus.* A. M. C. *animus tuus.*

Item ℣. 1. *pascuæ tuæ.* A. R. Rom. M. C. *gregis tui.*

℣. 2. *quam possedisti.* G. *quam adquisisti.* R. Rom. M. C. *quam creasti*: quia interpres prò ἐκτήσω, accepit ἔκτισω.

Item ℣. 2. *mons Sion, in quo habitasti in eo.* A. *montem Sion, istum quem inhabitasti in ipso:* favet Gr. At R. *mons Sion, in quo habitas in idipsum.*

℣. 3. *Leva manus tuas.* A. R. Rom. *Eleva manum tuam.*

Item ℣. 3. *malignatus est.* A. *malignè operatus est.*

Item ℣. 3. *in sancto.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *in sanctis tuis.*

℣. 4. *in medio sollemnitatis tuæ.* R. Rom. G. C. *in medio atrio tuo.* Hebr. *in medio pacti tui.*

℣. 5. *sicut in exitu super summum.* A. *sicut in egressum de super.* R. Rom. *sicut in via supra summum.* M. *sicut in exitu de insuper.* Gr. *sicut in ingressu desuper.* G. *sicut in introitum eorum desuper.*

℣. 6. *in securi & ascia.* A. *in dolabro & fractorio.*

℣. 8. *Quiescere faciamus.* A. R. Rom. M. G. C. *Venite, comprimamus.*

℣. 9. *non cognoscet ampliùs.* A. *non cognoscet adhuc.* G. *nesciet adhuc.*

℣. 11. *manum tuam.* R. Rom. *faciem tuam.* G. *faciem tuam à nobis.*

Item ℣. 11. *& dexteram tuam.* G. *& dextera tua.*

℣. 13. *in aquis.* A. juxta Gr. *in aqua.* R. Rom. M. *super aquas.* G. *super aquam.*

℣. 14. *capita draconis.* A. M. G. *caput draconis.* R. Rom. C. *caput draconis magni.*

℣. 16. *tu fabricatus es auroram & solem.* A. G. juxta Gr. *tu perfecisti solem & lunam.* R. Rom. C. *tu fecisti solem & lunam.* M. *tu præparasti lumen & solem.* Hebr. *tu ordinasti luminaria & solem.*

℣. 18. *Memor esto hujus.* A. R. Rom. M. G. C. & Gr. addunt, *creaturæ tuæ.*

Item ℣. 18. *incitavit.* A. R. Rom. M. G. C. *exacerbavit.* Gr. παρώξυνε. Hebr. *blasphemavit.*

℣. 20. *quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.* A. *quia repleti sunt, qui* &c. *domorum iniquarum.* R. Rom. M. *domorum iniquitatum.* G. *quia repleti* (fortè *repletæ*) *sunt obscuritate terræ domus iniquitatum.* Favet Hebr. *quia repletæ sunt tenebris terræ habitationes iniquæ.*

℣. 23. *voces inimicorum tuorum.* A. G. juxta Gr. *vocem deprecantium te.* M. *vocem supplicum tuorum.* R. Rom. *voces quærentium te.* C. *vocem quærentium te.*

Item ℣. 23. *adscendit semper.* A. R. M. juxta Gr. *adscendat semper ad te.* Rom. *adscendit semper ad te.* G. *adscendit in æternum.* C. *adscendit in sempiternum.*

Ex Psalmo LXXIV.

℣. 2. *Narrabimus.* A. juxta Gr. *Enarrabo.* R. Rom. M. G. C. *Narrabo.*

℣. 4. *Liquefacta est.* A. G. *Defluxit.*

℣. 6. *Nolite extollere in altum cornu vestrum.* A. *Nolite ergo efferri.* Nisi fortè id versiculum exponendo dixit Augustinus.

℣. 9. *ex hoc in hoc.* A. *ex hoc in hunc.*

℣. 10. *annuntiabo in sæculum.* A. juxta Gr. *in sæculum gaudebo.* R. Rom. M. *in sæcula gaudebo.* G. *in Domino gaudebo.*

Ex Psalmo LXXV.

℣. 1. *ad Assyrios.* Id à Rom. abest. At Gal. juxta Gr. *ad Assyrium.* G. *pro Assyrio.*

℣. 4. *potentias arcuum.* R. Rom. G. C. *cornua arcuum.* M. *potestates : arcum.*

℣. 5. *Illuminans tu.* Gr. sonat, *Illuminas tu.* Hebr. *Lumen tu es.*

℣. 6. *in manibus suis.* Particula *in* abest à Gr. eamque expungi vult Hieron. in epist. 135.

℣. 8. *resistet tibi.* M. addit, *contra faciem tuam.*

Item ℣. 8. *ex tunc ira tua.* A. G. C. *tunc ab ira tua.* R. *ex tunc ab ira tua.* Gr. *ab ira tua*: omisso *ex tunc.*

℣. 9. *auditum fecisti.* A. C. *jaculatus es.* G. *jactasti.* R. Rom. *jaculatum est.* Gr. ἠκούτισας : pro quo nonnulli codices, ἠκόντισας.

℣. 10. *mansuetos terræ.* R. Rom. M. C. *quietos terræ.*

℣. 11. *diem festum agent tibi.* A. *sollemnia celebrabunt tibi.*

℣. 12. *qui in circuitu ejus.* In A. M. & Hebr. additur, *sunt.*

Item ℣. 12. *offertis.* A. M. cum Hebr. *offerent.* C. *offerunt.* G. juxta Gr. *afferent.* Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.

Ex Psalmo LXXVI.

℣. 2. *voce mea ad Deum.* A. Rom. G. C. juxta Gr. *& vox mea ad Deum.* R. M. *vox mea* &c. omisso *&.*

℣. 3. *contra eum.* A. R. Rom. M. G. *coram eo.* C. *contra eum semper.*

℣. 4. *Renuit* &c. A. M. *Negavit.* G. *Recusavit.* R. Rom. C. *Negavi consolari animam meam.*

Item. ℣. 4. *& exercitatus sum.* A. juxta Gr. *garrivi*, omisso *&.* Hebr. *loquebar in memetipso.* G. *alienatus sum.*

Item ℣. 4. *& defecit.* R. Rom. M. C. *& defecit paulisper.*

℣. 5. *Anticipaverunt vigilias oculi mei.* A. C. *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* G. *Præoccupaverunt custodias omnes inimici mei.* Favet Gr.

℣. 6. *Cogitavi.* G. *Recordatus sum.*

Item ℣. 6. *& annos æternos in mente habui.* A. *& annorum æternorum memor fui.* G. *& annos æternos memoratus sum.*

℣. 7. *& exercitabar*, A. juxta Gr. *garriebam.* G. *cogitabam.* M. *exercitabam*: omisso *&*, quod etiam ab aliis libris abest.

Item ℣. 7. *& scopebam.* A. *& perscrutabar.* M. G. C. *& ventilabam.* R. Rom. *& ventilabam in me.* Gr. ἔσκαλλον.

℣. 8. *Numquid.* A. *Non.* R. Rom. G. *Et dixi, Numquid.* C. *Et dixi, Non.*

Item ℣. 8. *projiciet.* A. *repellet.*

Item ℣. 8. *ut complacitior sit adhuc.* A. *ultrà, ut beneplaceat ei adhuc.* M. *ut beneplacitum sit adhuc.* G. *benefacere adhuc.*

℣. 9. *abscindet à generatione in generationem.* R. Rom. C. *abscidet à sæculo & generatione.* G. *amputabit à sæculo & generatione usque in sæculum.* M. *abscindet, & complebit verbum à generatione in generationem.*

℣. 13. *& in adinventionibus tuis exercebor.* A. *& in affectionibus tuis garriam.* R. Rom. M. C. *& in observationibus tuis exercebor.* G. *& in obsecrationibus* &c.

℣. 14. *sicut Deus noster.* G. *præter Deum nostrum.*

℣. 15. *qui facis mirabilia.* A. R. Rom. M. G. addunt, *solus.*

℣. 18. *multitudo.* M. *à multitudine.*

℣. 19. *transeunt.* A. R. Rom. G. C. *pertransierunt.* M. *transierunt.* Hebr. *discurrebant.*

Item ℣. 19. *Illuxerunt coruscationes tuæ.* A. *Apparuerunt fulgura tua.*

Item ℣. 19. *commota est.* R. Rom. *vidit.*

℣. 21. *& Aaron.* G. addit, *sacerdotum tuorum.*

Ex Psalmo LXXVII.

℣. 2. *propositiones.* G. *propositionem meam.*

Item ℣. 2. *ab initio.* R. Rom. G. C. *ab initio sæculi.*

℣. 4

VARIANTIA IN PSALTERIIS.

℣. 4. *in generatione altera.* G. C. juxta Gr. *in generationem alteram.*

℣. 5. *Quanta mandavit* .·. *nota facere ea.* R. Rom. G. C. juxta Gr. *Quam mandavit.* R. Rom. *ut notam facerent eam.* G. C. *notam facere eam.*

℣. 6. *& narrabunt.* A. *& narrent.* R. Rom. *& narrabunt eam.*

℣. 8. *generatio prava & exasperans.* A. *generatio prava & amaricans.* G. *natio prava & exacerbans.* R. Rom. M. *genus pravum & peramarum.* Et sic ferè C.

℣. 9. *intendentes & mittentes arcum.* R. Rom. *intendentes arcum, & mittentes sagittas suas.* Sic etiam G. omisso tantùm *suas.* At C. *intendentes & mittentes sagittas.*

℣. 12. *fecit mirabilia.* A. juxta Gr. *quæ fecit mirabilia.*

℣. 13. *& perduxit eos.* A. G. *& trajecit eos.* Hebr. *& transduxit eos.*

Item ℣. 13. *quasi in utre.* A. *quasi in utres.* R. Rom. G. C. Car. Colb. *quasi in utrem.* Gr. *quasi utrem.* Hebr. *quasi acervum.*

℣. 14. *in nube diei.* G. cum Hebr. *in nube per diem.* In Gr. est ἡμέρας, quod ibi sonat *die.*

℣. 17. *in iram excitaverunt* .·. *in inaquoso.* A. M. G. *& exacerbaverunt.* A. R. Rom. M. G. C. *in siccitate.*

℣. 21. *& distulit.* R. Rom. G. C. *& distulit, & superposuit.*

℣. 25. *cibaria misit* &c. R. Rom. M. C. *frumentationem misit* &c. Gr. ἐπισιτισμόν. G. *escas misit eis in satietate.*

℣. 26. *Transtulit Austrum de cælo.* R. Rom. M. *Et excitavit Austrum de cælo.* Sic etiam G. C. omisso tantùm *&*

Item ℣. 26. *& induxit.* G. *& superduxit.*

℣. 30. *fraudati.* A. *privati.*

℣. 31. *pingues eorum.* A. *in plurimis eorum.* R. Rom. M. G. *plurimos eorum.* Gr. sonat, *in pinguibus.*

Item ℣. 31. *impedivit.* Gr. sonat, *compedivit.* Hebr. *incurvavit.*

℣. 34. *& revertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* R. *& convertebantur, & ante lucem* &c. Rom. M. C. *& convertebantur ante lucem* &c. G. *& convertebantur, & vigilabant diluculo ad eum.* A. R. Car. Ger. juxta Gr. *veniebant ad Deum.* Hebr. *consurgebant ad Deum.*

℣. 37. *nec fideles habiti sunt* &c. R. Rom. M. *nec fides habita est illis* &c. G. *neque crediderunt in testamentum ejus.*

℣. 38. *& abundavit ut averteret.* .·. *& non accendit.* A. juxta Gr. *& abundabit ut avertat* .·. *& non accendet.*

℣. 42. *die qua.* R. Rom. M. G. C. *qua die.*

℣. 44. *& imbres eorum.* R. Rom. M. G. *& pluviales aquas eorum.* C. *fluviales aquas* &c.

℣. 45. *cœnomyiam.* R. Rom. M. C. *muscam caninam:* juxta Gr. κυνόμυιαν: quod enarrando sequitur Augustinus. At Hieron. in epist. 135. scribi vult, non *cynomyam*, sed *cœnomyiam*, Græcè κοινόμυιαν: ipseque interpretatur ex Hebr. *omne genus muscarum.*

Item ℣. 45. *& disperdidit eos.* R. Rom. M. G. *& exterminavit eos.* G. *& corrupit eos.*

℣. 46. *ærugini.* A. *rubigini.* G. *caniculæ.* Hebr. *brucho.*

℣. 47. *in pruina.* G. *in gelicidia.*

℣. 50. *animabus eorum.* A. Car. Colb. Ger. juxta Gr. *animarum eorum.*

℣. 52. *& abstulit.* G. *& promovit.*

℣. 54. *montem, quem.* R. Rom. M. C. juxta Gr. *montem hunc, quem.* G. & Hebr. *montem istum, quem.*

Item ℣. 54. *distributionis.* G. *hereditatis.*

℣. 55. *Et habitare fecit.* R. G. C. *Et habitavit.*

℣. 57. *& non servaverunt pactum.* Rom. *& non observaverunt.* G. *& repulerunt.* Nec habetur *pactum* in Rom. C. G. At Hebr. *& prævaricati sunt.*

℣. 69. *in terra, quam fundavit in sæcula.* R. Rom. C. juxta Gr. *in terra fundavit eam in sæcula.* G. *& in terra fundavit eam in æternum.*

℣. 72. *& in intellectibus.* A. *& in intellectu.* R. Rom. M. G. C. *& in sensu.* Hebr. *& in prudentia.*

Ex Psalmo LXXVIII.

℣. 1. *in pomorum custodiam.* R. *velut pomorum custodiarium.* G. *velut casam pomarii.* Hebr. *in acervos lapidum.*

℣. 2. *morticina.* R. Rom. M. G. C. *mortalia.* Hebr. *cadavera.*

℣. 10. *& innotescat.* R. Rom. G. *& innotescant.*

Item. ℣. 10. *Ultio sanguinis.* R. Rom. M. G. C. *Vindica sanguinem.*

℣. 11. *posside filios mortificatorum.* A. *recipe in adoptionem filios mortificatorum.* R. Rom. M. C. *posside filios morte punitorum.* G. *posside filios in adoptione morte punitorum.*

℣. 13. *pascuæ tuæ.* G. R. Rom. M. C. *gregis tui.*

Ex Psalmo LXXIX.

℣. 1. *testimonium Asaph.* A. addit, *pro Assyriis.* G. C. *pro Assyrio:* juxta Gr.

℣. *velut ovem.* A. G. C. Car. Colb. Ger. Gal. juxta Gr. *velut oves.* Hebr. *quasi gregem.*

Item ℣. 2. *manifestare.* A. R. Rom. M. G. C. *appare.*

℣. 4. *& ostende.* A. *& illumina.*

℣. 10. *Dux itineris fuisti.* A. R. Rom. M. G. C. *Viam fecisti.* Hebr. *Præparasti:* nec addit *viam.*

Item ℣. 10. *& implevit terram.* R. Rom. C. juxta Gr. *& repleta est terra.* G. *& replesti terminos terræ.*

℣. 13. *destruxisti.* R. Rom. M. *deposuisti.*

℣. 15. *convertere.* A. juxta Gr. *convertere verò.* R. Rom. M. *converte nunc.*

℣. 16. *Et perfice eam.* R. Rom. M. G. C. *Et dirige eam:* accepto nimirum κατόρθωσαι, pro κατάρτισαι.

Item ℣. 16. *filium hominis.* Vox *hominis* abest à Car. Colb. Gal. & Hebr.

℣. 17. *& suffossa.* R. Rom. M. G. C. *& effossa manu.*

Ex Psalmo LXXX.

℣. 1. *pro torcularibus.* A. Rom. Gal. addunt, *quintâ sabbati.* G. autem addit, *Domini.*

℣. 4. *Buccinate in Neomenia tubâ.* A. *Tubâ canite in initio mensis tubæ.* R. Rom. M. *Canite in initio mensis tubâ.*

℣. 6. *posuit illud.* R. M. G. C. *posuit eum.* Gr. αὐτόν. Et sic Hebr.

℣. 9. *& contestabor te.* A. *& loquar, & testificabor tibi.* Sic ferè R. Rom. C.

℣. 13. *secundum desideria.* A. *secundum affectiones.*

Item ℣. 13. *in adinventionibus suis.* A. juxta Gr. *in affectionibus suis.* R. Rom. M. G. C. *in voluntatibus suis.* Hebr. *in consiliis suis.*

℣. 15. *Pro nihilo* A. *In nihilum.* R. Rom. M. G. C. *Ad nihilum.* Gr. *In nihilo.* Hebr. *Quasi nihilum.*

Ex Psalmo LXXXI.

℣. 1. *dijudicat.* A. *discernere.* R. Rom. M. G. C. *discernit.*

℣. 2. *& facies.* M. *& personas.*

℣. 8. *hereditabis.* A. G. C. *disperdes.* Cyprianus in 2. Testim. *exterminabis.*

Ex Psalmo LXXXII.

℣. 4. *malignaverunt consilium.* R. Rom. *astutè cogitaverunt consilium.* M. *dolosè cogitaverunt* &c.

℣. 6. *cogitaverunt unanimiter.* R. Rom. M. C. *cogitaverunt consensum in unum:* fortè pro *consensu*, juxta Gr.

℣. 9. *in adjutorium.* R. Rom. M. G. C. Gr. *in susceptionem.*

℣. 13 *sanctuarium Dei.* Gr. *altare Dei.*

Ex Psalmo LXXXIII.

℣. 2. *dilecta.* A. *dilectissima.* R. Rom. M. G. C. *amabilia.*

℣. 6. *auxilium abs te.* A. juxta Gr. *susceptio ejus abs te.*

Item ℣. 6 *in corde suo disposuit.* A. R. Rom. M. G. C. *in corde ejus* &c. Verbum *disposuit* omittitur in C.

℣. 7. *in loco, quem posuit.* A. R. Rom. M. G. C. *in locum.* A. *quem disposuit.* R. *quem disposuisti ei.* Rom. *quem disposuisti eis.* G. C. *quem disposuit eis.*

℣. 8. *de virtute in virtutem.* A. *à virtutibus in virtutem.*

Ex Psalmo LXXXIV.

℣. 4. *iram tuam* G. C. addunt, *in finem.*

℣. 5. *Deus salutaris noster.* A. *Domine sanitatum nostrarum.* G. *Deus salutarium nostrorum.*

℣. 6. *Numquid in æternum* &c. A. M. G. *Non in æternum irascaris nobis, vel extendas.* Concordant R. Rom. nisi quòd præmittunt particulam *ut.* Hebr. *Noli in æternum irasci* &c.

℣. 7. *Deus tu conversus.* A. R. Rom. M. G. C. *Deus tu convertens.* Hebr. *Nonne tu revertens.*

℣. 9. *qui convertuntur ad cor.* A. juxta Gr. *qui convertunt cor ad ipsum.* R. *qui convertentur ad ipsum.* Rom. *qui convertuntur ad ipsum.* Sic etiam G. sed addit, *ex corde suo.* M. *qui convertuntur coram ipso.*

℣. 11. *osculatæ sunt.* R. Rom. M. G. C. *complexæ sunt se.*

℣. 13. *dabit benignitatem.* A. *dabit suavitatem.* Gr. χρηστότητα. C. *benedictionem.*

Ex Psalmo LXXXV.

℣. 2. *sanctus sum.* M. *sanctus es.*

℣. 3. *clamavi.* G. C. Gr. & Hebr. *clamabo.*
℣. 6. *Auribus percipe.* A. *Auribus infige.*
℣. 10. *tu es Deus solus.* G. & Gr. addunt, *magnus.*
℣. 11. *& ingrediar.* A. R. Rom. C. *& ambulabo.* Hebr. *ut ambulem.*
℣. 16. *da imperium tuum.* R. Rom. M. G. C. *da potestatem.* Solus codex C. cum Gr. addit, *tuam.* Hebr. habet, *da fortitudinem tuam.*
℣. 17. *in bonum.* A. Rom. G. C. *in bono.*
Item ℣. 17. *consolatus es.* C. *exhortatus es.*

Ex Psalmo LXXXVI.

℣. 5. *Numquid Sion.* A. R. Rom. M. G. C. *Mater Sion.* Gr. μήτηρ Σιών: pro quo à LXX. μήτι Σιών scriptum fuisse contendit auctor commentarii in Psalmos Hieronymo tributi. At Hebr. habet, *Ad Sion autem dicetur.*
Item ℣. 5. *natus est.* A. R. Rom. M. G. C. *factus est.*
℣. 6. *narrabit.* R. Rom. G. C. *narravit.*
Item ℣. 6. *in scripturis.* A. juxta Gr. *in scriptura.*
℣. 7. *lætantium omnium.* R. Rom. addunt, *nostrûm.* M. G. habent, *lætantibus omnibus nobis.*

Ex Psalmo LXXXVII.

℣. 1. *pro Maheleth.* A. *pro Melech.* G. *pro Maleleth.*
Item ℣. 1. *Ezrahitæ.* A. Rom. G. Gal. Gr. *Israelitæ.* Sic etiam in titulo Psal. 88. Vide pag. 935. Not. c.
℣. 6. *vulnerati dormientes.* R. Rom. G. *vulnerati dormientes projecti.* Gr. *vulnerati projecti dormientes.*
℣. 8. *fluctus tuos.* A. *suspensiones tuas.* R. Rom. M. G. *elationes tuas.* hujus lectionis meminit Aug. At C. *elevationes tuas.* Gr. μετεωρισμούς σου.
℣. 10. *languerunt.* A. R. Rom. M. G. C. *infirmati sunt.*
℣. 13. *in terra oblivionis.* A. C. *in terra oblita.* M. *in terra obliterata.*
℣. 15. *repellis orationem meam.* M. G. *repulisti animam meam.* Hebr. *abjicis animam meam.*

Ex Psalmo LXXXVIII.

℣. 2. *Misericordias Domini.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *Misericordias tuas, Domine.*
℣. 3. *in eis.* Hoc abest ab A. R. Rom. M. G. C. & à Gr.
℣. 11. *& in brachio virtutis tuæ.* R. Rom. M. G. C. *& in virtute brachii tui.*
℣. 18. *& in beneplacito tuo.* M. *& in tua justitia.* G. *& in bona voluntate tua.* C. *& in nomine tuo.* Hebr. *& in misericordia tua.*
℣. 20. *in visione sanctis tuis.* A. R. Rom. M. G. C. *in adspectu filiis tuis.* Favet Gr.
℣. 21. *in oleo sancto meo.* Gr. sonat, *in misericordia sancta.* Et sic Hieron. in Isai. 55.
℣. 28. *præ regibus terræ.* A. G. C. *apud reges terræ.*
℣. 34. *ab eo.* M. C. *ab eis.*
Item ℣. 34. *neque nocebo.* M. addit *eis.* C. habet, *neque decipiam.*
℣. 35. *non faciam irrita.* A. *non reprobabo.*
℣. 39. *& despexisti.* A. *& ad nihilum deduxisti.* G. *& pro nihilo duxisti, & neglexisti nos.* Gr. ἐξουδένωσας.
℣. 40. *Evertisti.* R. Rom. M. C. Car. Colb. Gal. *Avertisti.*
Item ℣. 40. *sanctuarium ejus.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *sanctitatem ejus.* Hebr. *diadema ejus.*
℣. 41. *firmamentum ejus.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *munitiones ejus.* Et sic Hebr.
℣. 43. *deprimentium eum.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *inimicorum ejus.* Hebr. *hostium ejus.*
℣. 45. *Destruxisti eum ab emundatione.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Dissolvisti eum* &c. G. *à destructione.*
℣. 46. *dies temporis ejus.* A. G. C. juxta Gr. *dies sedis ejus.*
℣. 47. *avertis.* A. M. *averteris.* R. Rom. *irasceris.* G. C. *avertis te.*

Ex Psalmo LXXXIX.

℣. 2. *tu es Deus.* Vox *Deus* abest ab A. Rom. M. G. C. & Gr.
℣. 4. *& custodia.* A. *& sicut vigilia.* R. Rom. M. G. C. *& sicut custodia.*
℣. 9. *meditabuntur.* A. *meditabantur.* Favet Gr.
℣. 12. *sic notam fac.* A. *notam fac mihi:* omisso *sic.* R. Rom. G. *notam fac nobis.*
Item ℣. 12. *& eruditos.* Nonnulli codices teste Augustino, *& compeditos:* quod in Gr. pro πεπαιδευμένους, quidam legerent πεπεδημένους.

℣. 13. *usque quò.* R. Rom. M. G. *aliquantulùm.*
℣. 17. *& opus manuum nostrarum dirige.* Id abest à R. Rom. G. C. & à Gr. Vide infrà pag. 961.

Ex Psalmo XC.

℣. 3. *liberavit.* A. *eruet.* M. *liberabit:* juxta Gr.
℣. 4. *Scapulis suis.* A. juxta Gr. *Inter scapulas suas.* G. C. Car. Ger. Gal. *In scapulis suis.*
℣. 6. *ab incursu.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *à ruina.*
℣. 10. *Non accedet ad te malum.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Non accedent ad te mala.*
℣. 12. *portabunt te.* A. juxta Gr. *tollent te.*
Item ℣. 12. *ne fortè.* A. M. G. C. Gr. *ne quando.* R. Rom. *ne umquam.*

Ex Psalmo XCI.

℣. 8. *& apparuerint omnes.* A. M. *prospexerint omnes.* G. *& proscultati sunt eum.* C. *& proscultata sunt omnes.*
℣. 10. *Quoniam ecce inimici tui.* Id secundo loco abest ab A. R. Rom. G. C. & à Gr.
℣. 11. *in misericordia uberi.* A. G. *in misericordia pingui.*
℣. 12. *Et despexit oculus meus inimicos meos.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Et respexit* &c. Hebr. *Et respiciet* &c. A. juxta Gr. *in inimicis meis.* G. *oculus tuus:* & infrà, *audient aures tuæ.*
℣. 15. *Adhuc multiplicabuntur.* G. *Supermultiplicabuntur.* Gr. *Tunc multiplicabuntur.*
Item ℣. 15. *& bene patientes.* A. juxta Gr. *& tranquilli.*

Ex Psalmo XCII.

Tit. *in die ante sabbatum.* G. *in die sabbati.*
Ibid. *quando fundata est.* Rom. G. C. Car. Gal. *quando inhabitata est.*
℣. 1. *& præcinxit se.* A. *& præcinctus est.* R. Rom. M. G. C. *& præcinxit se virtutem.*
℣. 3. *elevaverunt flumina fluctus suos.* Id abest ab. A. R. Rom. M. G. C. & à Gr.
℣. 4. *elationes maris.* A. *suspensuræ maris.*
℣. 5. *credibilia.* A. *credita.* Favet Gr.

Ex Psalmo XCIII.

℣. 1. *liberè egit.* A. juxta Gr. *fidenter egit.*
℣. 4. *Effabuntur.* A. *Respondent.* R. Rom. M. G. C. *Pronuntiabunt.*
℣. 9. *non audiet.* G. juxta Gr. *non audit.*
℣. 15. *& qui juxta illam.* A. *& qui habent eam.* R. Rom. G. C. *& qui tenent eam.* M. *& contineant eam.* Hebr. *& sequentur illud:* subaud. *judicium.*
Item ℣. 15. *omnes qui.* Pronomen *qui* abest ab A. G.
℣. 19. *consolationes tuæ.* A. M. G. *exhortationes tuæ.*
Item ℣. 19. *lætificaverunt.* Gr. sonat, *dilexerunt.*
℣. 20. *laborem.* A. R. Rom. M. G. C. *dolorem.*
℣. 23. *iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum.* A. *secundùm opera eorum, & secundùm malitiam eorum.* Favet M.
Item ℣. 23. *disperdet illos.* Id non repetitur in A. R. Rom. M. G. C. nec in Gr.

Ex Psalmo XCIV.

℣. 2. *præoccupemus.* A. M. G. C. *præveniamus.*
℣. 3. *super omnes Deos.* Ad isthæc verba apud A. R. Rom. G. C. Gr. subsequitur, *Quoniam non repellet Dominus plebem suam:* quod à Vulgata in excusis Bibliis & in MSS. abest.
℣. 4. *& altitudines montium ipsius sunt.* R. Rom. *& altitudines montium ipse conspicit.*
℣. 5. *& siccam . . . formaverunt.* A. R. Rom. M. G. *& aridam.* A. *finxerunt.* R. Rom. M. G. *fundaverunt.* Hebr. *plasmaverunt.*
℣. 7. *populus pascuæ ejus, & oves manûs ejus.* R. Rom. *populus ejus, & oves pascuæ ejus:* qui versiculus est Psal. 99. ℣. 3.
℣. 9. *in irritatione.* A. *in amaricatione.* R. Rom. M. G. C. *in exacerbatione.*
Item ℣. 9. *probaverunt me.* Particula *me* deest in R. Rom. M. G. & Gr.
℣. 10. *offensus fui* &c. A. R. Rom. M. *proximus fui* &c. C. *adhæsi.* G. *odio fui in gentibus, & conversatus sum generationi isti.* Hebr. *displicuit mihi generatio illa.*
Item ℣. 10. *Hi errant corde.* His verbis apud C. subjicitur

Propter quod odio habui hanc generationem. Hinc sequitur, *Et ipsi non cognoverunt* &c.

℣. 11. *ut juravi.* A. R. Rom. M. C. *quibus juravi.*

Ex Psalmo XCV.

℣. 2. *annuntiate de die in diem.* A. R. Rom. M. G. C. *bene nuntiate* &c. G. *diem ex die:* ad verbum ex Gr.

℣. 10. *quia Dominus regnavit.* A. R. Rom. G. C. *Dominus regnavit à ligno.*

Item ℣. 10. *populos in æquitate.* R. Rom. G. C. addunt, *&* *gentes in ira sua.*

Ex Psalmo XCVI.

℣. 1. *restituta est.* Rom. C. Car. *restaurata est.*

℣. 2. *correctio.* A. *directio.* C. *correptio.* Hebr. *firmamentum.*

℣. 5. *à facie Domini omnis terra.* A. juxta Gr. *à facie Domini omnis terræ.* Hebr. *à facie Dominatoris omnis terræ.* R. Rom. C. *à facie Domini tremuit omnis terra.*

℣. 8. *filiæ Judæ.* A. G. juxta Gr. *filiæ Judææ.*

℣. 10. *sanctorum suorum.* A. R. Rom. M. G. *servorum suorum.*

Ex Psalmo XCVII.

℣. 1. *Salvavit sibi.* A. *Sanavit ei.* R. Rom. M. *Salvavit eum.* G. C. *Liberavit eum.*

℣. 3. *misericordiæ suæ.* A. R. Rom. M. G. juxta Gr. addunt, *Jacob.*

℣. 6. *in tubis ductilibus.* M. G. *in tubis abietum.* Gr. ἐλαταῖς: quo ex verbo varietas profecta est; quia adjectivo ἐλατὸς ductilis, & substantivo ἐλάτη abies significatur.

℣. 8. *plaudent manu, simul montes* &c. A. R. Rom. M. C. *plaudent manibus in idipsum: montes* &c.

℣. 9. *quoniam venit.* Isthæc verba iteratò ponuntur in A. R. Rom. M.

Ex Psalmo XCVIII.

℣. 1. *qui sedet.* R. Rom. M. C. Car. Colb. Ger. Gal. *qui sedes.*

℣. 3. *quoniam terribile & sanctum est.* R. Rom. C. *& terribili, quoniam sanctum est.*

℣. 4. *directiones.* A. R. Rom. M. *æquitatem.* G. C. *æquitates.* Et sic Hebr. In Gr. est εὐθύτητας.

℣. 5. *quoniam sanctum est.* A. C. juxta Gr. *quoniam sanctus est.* Et sic Hebr.

℣. 8. *& ulciscens in omnes adinventiones eorum.* A. *& vindicans in omnes affectiones eorum.* R. Rom. M. G. C. *& vindicans in omnia studia eorum.*

Ex Psalmo XCIX.

℣. 1. *in confessione.* G. juxta Gr. *in confessionem.*

℣. 4. *in hymnis: confitemini illi.* R. Rom. *in hymnis confessionum.* G. *in hymnis confessionis.* nec addunt, *confitemini illi.*

Ex Psalmo C.

℣. 2. & 6. *in via immaculata.* G. C. *in via irreprehensibili.*

Item ℣. 2. *domûs meæ.* R. Rom. G. C. *domûs tuæ.*

℣. 7. *Non habitabit.* A. juxta Gr. *Non habitavit.* G. *Non inhabitabat.*

Ex Psalmo CI.

℣. 1. *cùm anxius fuerit & . · . effuderit.* A. *cùm angeretur, & . · . effudit.* G. *cùm acediaretur, & . · . effunderet.*

℣. 4. *sicut cremium aruerunt.* A. R. Rom. *sicut in frixorio confrixa sunt.* Sic ferè G. At M. *sicut frixorio confrixa sunt.* C. *sicut frixorium confrixa sunt.* Favet Gr.

℣. 5. *Percussus sum.* A. G. C. *Percussum est.* Et sic Hebr.

℣. 6. *adhæsit os meum.* A. R. Rom. G. C. *adhæserunt ossa mea.*

℣. 7. *in domicilio.* A. *in parietinis.*

℣. 8. *solitarius in tecto.* A. M. G. *singularis* &c. R. Rom. C. *unicus.* R. Rom. M. G. C. *in ædificio.*

℣. 10. *cum fletu.* G *cum felle.*

℣. 15. *Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus.* A. juxta Gr. *Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui in lapides ejus.* Sic etiam R. Rom. M. C. omissa tantùm particulâ *in.* At G. *Quoniam bene senserunt servi tui lapides ejus.*

Item ℣. 15. *& terræ ejus.* A. M G. *& pulveris ejus.* Favet Gr. & Hebr.

℣. 17. *ædificavit.* A. R. Car. *ædificabit.* Et sic Gr. & Hebr.

℣. 21. *filios interemtorum.* A. *filios mortificatorum.* M. *filios morte afflictorum.* Hebr. *filios mortis.*

℣. 23. *& reges.* A. R. Rom. G. *& regna.* Et sic Hebr.

℣. 25. *in generationem & generationem.* A. juxta Gr. *in generatione generationum.*

Ex Psalmo CII.

℣. 2. *retributiones ejus.* Gr. sonat, *laudationes ejus.*

℣. 4. *de interitu.* A. *de corruptione.* Et sic Hebr.

℣. 9. *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur.*

℣. 14. *Recordatus est quoniam pulvis sumus.* A. juxta Gr. *Memento quia pulvis sumus.* R. Rom. G. C. *Memento Domine quia pulvis sumus.*

℣. 19. *omnibus dominabitur.* G. juxta Gr. *omnium dominatur.*

Ex Psalmo CIII.

℣. 3. & seq. *tegis aquis . · . ponis* &c. A. *protegit in aquis.* R. Rom. M. G. C. *tegit in aquis.* A. R. Rom. M. G. C. *ponit . · . ambulat . · . facit angelos suos . · . fundavit terram* &c.

℣. 11. *exspectabunt onagri in siti sua.* A. juxta Gr. *suscipient onagri in sitim suam.*

℣. 14. *ut educas.* A. R. Rom. M. G C. juxta Gr. & Hebr. *ut educat.*

℣. 15. *lætificet.* A. M. G. C. juxta Gr. & Hebr. *lætificat.*

Item ℣. 15. *confirmet.* A. M. G. C. Gr. *confirmat.* Hebr. *roborat.*

℣. 18. *Herodii domus* &c. A. R. Rom. M. G. C. *Fulicæ domus.* M. *Sturni domus ducatum eis præbet.* Hebr. *Milvo abies domus ejus.*

Item ℣. 18. *herinaciis.* A. *hericiis & leporibus.*

℣. 24. *possessione tua.* A. R. Rom. M. G. C. *creaturâ tuâ.* Et sic Gr. nunc habens κτίσεως, *creaturâ*, pro κτήσεως, *possessione.*

℣. 25. *& spatiosum manibus.* Vox *manibus* abest ab A. R. Rom. M. G. C. & à Gr.

℣. 27. *in tempore.* A. M. addunt, *opportuno.*

℣. 34. *Jocundum sit ei eloquium meum.* A. R. Rom. M. G. C. *suavis sit ei.* A. M. *disputatio mea.* R. Rom. G. C. *laudatio mea.*

Ex Psalmo CIV.

℣. 14. *Non reliquit.* A. Hebr. *dimisit.* R. Rom. M. G. C. *Non permisit.*

℣. 18. *pertransiit animam ejus.* G. C. Car. juxta Gr. *pertransiit anima ejus.* Hebr. *in ferrum venit anima ejus.*

℣. 22. *& senes ejus prudentiam doceret.* Gr. interprete Augustino sonat, *& seniores ejus sapientiam doceret.*

℣. 28. *& non exacerbavit sermones suos.* Lectiones duas adducit Augustinus, unam in plurimis codicibus à se inventam, scilicet, *& exacerbaverunt sermones ejus.* Alteram in duobus tantùm libris, *& non exacerbaverunt sermones ejus.* Priorem lectionem habent G. & Gr. At R. Rom. M. ferunt, *quia exacerbaverunt sermones ejus.* C. *& non præteriit sermones suos.* Hebr. *& non fuerunt increduli verbis ejus.*

℣. 30. *Edidit terra eorum ranas.* A. *Dedit terram eorum ranas.* R. M. *Misit terra* &c. Rom. *Misit in terra* &c. C. *Et misit* &c. Hebr. *Ebullivit terra* &c.

℣. 31. *& venit cynomyia.* M. *& venit musca canina.*

Item ℣ 31. *& sciniphes.* G. *& vermes.*

℣. 38. *quia incubuit.* R. Rom. M. C. *quia cecidit.* Hebr. *quia irruerat.*

℣. 40. *Petierunt.* R. Rom. *Petierunt carnes.* C. *Petierunt carnem.*

℣. 41. *in sicco.* M. *in siccis.* Suffragantur C. Gr. & Hebr.

℣. 44. *& labores* C. *& civitates.*

Ex Psalmo CV.

℣. 1. *quoniam bonus.* Gr. χρηστὸς, quod verbum hîc, & in subsequente Psalmo, nonnulli, teste Augustino, interpretati sunt, *suavis.* Hinc ipse in ℣. 5. pro χρηστότητι, habet *suavitate*, ubi vulgata *bonitate.* Sic in Psal. 118. ℣. 65. & aliis locis varietas contingit.

℣. 5. *Ad videndum . · . ad lætandum . · . ut lauderis.* Observat Augustinus Græcam locutionem primùm, hîc unam esse, ut dici deberet, *ad laudandum:* deinde aliis duobus modis verti potuisse, nimirum, *Ut videas, ut*

lateris, ut lauderis: vel, *Vt videamus, ut latemur, ut laudemur.* Hebr. habet, *Vt videam, & later, & exsultem.*

℣. 7. *Et irritaverunt.* C. *Et exacerbaverunt.* Quidam codices teste Augustino, *Et amaricaverunt.*

Item ℣. 7. *in mare, mare rubrum.* Vox *mare* non repetitur apud R. Rom. M. G. C. Gr. Vide pag. 1196.

℣. 9. *& deduxit eos in abyssis.* A. R. Rom. M. *& eduxit eos* &c. R. Rom. M. G. *in aquis multis.*

℣. 12. *& laudaverunt laudem ejus.* R. Rom. M. *& cantaverunt laudes ejus.*

℣. 13. *Citò fecerunt, obliti sunt.* G. *Festinaverunt, & obliti sunt.* C. *Citò obliti sunt.* Et sic Hebr.

℣. 17. *super congregationem Abiron.* C. *tabernaculum Abiron:* omisso, *& operuit super.*

℣. 20. *in similitudinem.* A. *in similitudine.*

℣. 28. *Et initiati sunt Beelphegor.* R. Rom. M. C. *Et consecrati sunt* &c. G. *& consummati sunt vehementer.*

℣. 29. *in adinventionibus suis.* R. Rom. G. C. Hebr. *in studiis suis.* M. *in observationibus suis.* Et sic postea R. Rom. in ℣. 39. quo loco M. habet *studiis.*

℣. 30. *& placavit.* R. Rom. M. G. C. *& exoravit.*

℣. 38. *Et infecta est.* A. M. G. C. *Et interfecta est:* juxta Gr. ἐφονοκτονήθη. Et sic habet Vulgata in Car. Ger.

℣. 40. *furore.* R. Rom. G. *animo.*

℣. 44. *& audivit.* A. & Hebr. *cùm audiret.* R. Rom. M. G. C. *cùm exaudiret.*

Ex Psalmo CVI.

℣. 8. *misericordia ejus.* G. *misericordias ejus,* constanter quoties repetitur iste versiculus: & plerumque suffragatur C.

℣. 11. *exacerbaverunt* .·. .·. *irritaverunt.* A. *inamaricaverunt* .·. .·. *exacerbaverunt.*

℣. 20. *de interitionibus.* A. G. *de corruptela.* R. Rom. Hebr. *de interitu.* M. *de corruptionibus.* Gr. ἐκ τῶν διαφθορῶν.

℣. 29. *Et statuit procellam ejus in auram.* A. G. juxta Gr. *& imperavit procella, & stetit in auram.* M. *& percussit procellam, & stetit in auram.*

℣. 36. *civitatem* G. C. juxta Gr. *civitates.*

℣. 37. *fructum nativitatis.* A. *fructum frumenti.* Gr. *fructum geniminis.* Hebr. *fruges genimina.*

℣. 39. *& dolore.* R. Rom. *& dolorum.* M. *& dolore imperiorum.*

℣. 40. *& errare fecit eos.* A. M. G. *& seduxit eos.* R. Rom. *& seduxerunt eos.*

℣. 43. *& custodiet hac.* M. G. C. *& intelliget hac.*

Ex Psalmo CVII.

℣. 3. *Exsurge gloria mea.* Id abest à Vulgata in Car. Colb. Gal. & ab A. G. C. & rectè, uti docet Hieronymus in epist. 135. quia nec in Hebr. nec in Gr. habetur.

℣. 8. *Exsultabo.* A. G. C. juxta Gr. *Exaltabor.*

℣. 9. *susceptio capitis mei.* R. Rom. G. C. *fortitudo capitis mei.* Hebr. *hereditas capitis mei.*

℣. 10. *extendam.* G. *immittam.* Gr. ἐπιβαλῶ. Hebr. *projiciam.*

Item ℣. 10. *amici facti sunt.* R. Rom. M. G. C. Gr. *subditi sunt.*

℣. 11. *in civitatem munitam.* G. C. *in civitatem circumstantia.*

℣. 13. *quia vana.* R. Rom. M. G. C. *& vana.*

Ex Psalmo CVIII.

℣. 17. *mortificare.* R. Rom. M. *morti tradidit.*

℣. 21. *fac mecum propter* &c. A. R. Rom. M. G. C. *fac mecum misericordiam propter* &c.

℣. 24. *propter oleum.* G. C. *propter misericordiam:* & G. addit, *tuam.* Hebr. habet, *absque oleo.* Theodoretus ex Symmacho ἀπὸ ἀνηλειψίας, *ab omissione unctionis.*

℣. 28. *confundantur.* G. C. Ger. *confundentur.*

Ex Psalmo CIX.

℣. 2. *dominare.* R. Rom. M. G. C. *& dominaberis.*

℣. 6. *conquassabit capita in terra multorum.* A. G. C. *conquassavit.* A. *capita super terram multa.* R. Rom. G. C. *capita multa in terra copiosa.*

℣. 7. *bibet.* A. G. *bibit.*

Item ℣. 7. *exaltabit.* A. *exaltavit.*

Ex Psalmo CX.

℣. 10. *facientibus eum.* R. G. C. *facientibus ea.* Et sic Hebr. in MSS.

Ex Psalmo CXI.

℣. 1. *volet nimis.* R. Rom. *cupit nimis.*

℣. 4. *lumen rectis.* A. R. Rom. M. G. C. addunt, *corde.*

℣. 5. *Iocundus.* A. *Suavis.* Gr. χρηστός.

℣. 8. *donec despiciat* &c. A. R. Rom. M. G. C. *donec videat* &c. A. juxta Gr. *super inimicos suos.* Hebr. *donec adspiciat in hostibus suis.*

℣. 10. *fremet.* A. *frendet.*

Ex Psalmo CXII.

℣. 3. *laudabile nomen Domini.* A. R. Rom. M. G. C. *laudate nomen Domini.*

Ex Psalmo CXIII.

℣. 2. *Israël potestas ejus.* R. Rom. G. addunt, *Israël regnavit in ea.*

℣. 4. *exsultaverunt.* A. *gestierunt.* Et in ℣. 6. loco *exsultastis* habet *gestiistis.*

℣. 8. *petram in stagna* &c. R. Rom. G. C. *solidam petram.* R. Rom. *in stagnum aqua.*

Ex Psalmo altero CXIII.

℣. 3. *in calo: omnia quacumque* &c. A. R. Rom. M. G. C. *in calo sursum, in calo* (sive *in calis*) *& in terra omnia quacumque voluit fecit.*

℣. 7. *in gutture suo.* R. Rom. M. addunt, *neque enim est spiritus in ore ipsorum:* quod adscitum est ex Psal. 134. ℣. 17.

℣. 14. *super vos.* Id hîc nonnisi semel exstat in R. Rom. C.

℣. 15. *à Domino.* Particulam *à* non habent A. G. C. Car. Gr. Hebr.

℣. 18. *benedicimus.* G. *benedicamus.* Gr. sonat, *benedicemus.* Et sic Hebr.

Ex Psalmo CXIV.

℣. 1. *exaudiet.* R. Rom. *exaudivit.*

℣. 4. *invocavi.* M. *invocabo.*

℣. 9. *Placebo Domino.* A. juxta Gr. *Placebo in conspectu Domini.* Hebr. *Deambulabo coram Domino.*

Ex Psalmo CXV.

℣. 11. *in excessu meo.* A. juxta Gr. *in ecstasi mea.* R. Rom. M. G. C. *in excessu mentis mea.* Hebr. *in stupore meo.*

℣. 14. *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.* Iste versiculus abest ab A. R. Rom. M. G. C.

℣. 17. *& nomen Domini invocabo.* Id apud A. R. Rom. M. G. C. non habetur.

Ex Psalmo CXVI.

℣. 1. *laudate eum.* R. Rom. M. G. *& collaudate eum.*

Ex Psalmo CXVII.

℣. 2. *Dicat nunc Israël.* A. *Dicat autem.* A. M. C. juxta Gr. *domus Israël.*

℣. 3. *domus Aaron.* A. R. Rom. M. G. addunt, *quoniam bonus:* quod itidem, uno excepto A. repetunt in medio ℣. 4.

℣. 7. *despiciam inimicos meos.* R. Rom. G. C. *videbo inimicos meos.* M. *videbo super inimicos meos.*

℣. 10. & proximè subsequentibus, *quia ultus sum in eos.* A. R. Rom. M. G. juxta Gr. *ultus sum eos,* omissis *quia* & *in:* nisi quòd R. Rom. in ℣. 12. variant habentque, *vindicabor in eis.*

℣. 12. *sicut apes.* A. juxta Gr. *sicut apes favum.*

℣. 13. *Impulsus eversus sum.* A. *Tamquam cumulus arena impulsus sum.* R. Rom. M. G. C. *Impulsus versatus sum.* Hebr. *Impulsus pellebar.*

℣. 16. *dextera Domini fecit virtutem.* Id secundo loco non repetitur apud R. Rom.

℣. 19. *in eas.* A. juxta Gr. *in eis.* Neutrum est in G.

Item ℣. 19. *confitebor.* G. *confitear.* Et sic Hebr.

℣. 20. *Hac porta* .·. .·. *in eam.* A. *Ha porta* .·. .·. *in eas.*

℣. 23. *factum est istud, & est mirabile.* A. *factus est ei, & est mirabilis.* G. C. *factus est, hic est mirabilis.* Gr. *facta est hac, & est mirabilis.*

℣. 25. *bene prosperare.* A. *bene prospera iter verò.* Gr. εὐόδωσον δή. M. *bene prospera nunc.*

℣. 26. *qui venit.* At in Car. Colb. Ger. Gal. Vulgata habet, *qui venturus.* Et solus codex Ger. addit *est.*

℣. 27. *diem sollemnem in condensis.* A. *diem festum.* M. *sollemnitatem.* A. R. Rom. M. C. *in confrequentationibus.* G. *in confrequentantibus.*

Item ℣. 27. *ad cornu.* A. G. juxta Gr. *ad cornua.*

Ex Psalmo CXVIII.

℣. 8. *usquequaque.* A. juxta Gr. *usque valde.* H. *usque nimis.* Sic ad eamdem vocem variant codices in ℣. 13. 43. 51. & 107

℣. 9. *corrigit adolescentior.* G. Gr. *corriget.* R. Rom. Amb. G. C. *juvenior.*

℣. 15. *exercebor.* A. *garriam.* R. Rom. M. *meditabor.* G. *exercitabor.* Gr. ἀδολεσχήσω: quod frequèns in hoc Psalmo redditur per verbum *exerceri.*

℣. 17. *vivifica me*, A. R. Rom. Amb. G. H. C. juxta Gr. & Hebr. *vivam.* M. *ut vivam.*

℣. 20. *justificationes tuas.* M. Amb. H. juxta Gr. & Hebr. *judicia tua.*

℣. 24. *& consilium meum.* R. Rom. G. C. *& consolatio mea.*

℣. 27. *instrue me.* A. R. Rom. Amb. C. *insinua mihi.* G. *erudi me.* M. H. *fac ut intelligam.* Notat Aug. de Græco expressiùs dici, *fac me intelligere.* Et sic habet Hebr.

℣. 28. *Dormitavit* . . . *præ tædio.* Amb. *Stillavit* &c. G. *Ingemuit* . . . *à vexatione.*

℣. 35. *in semitam.* A. H. Car. juxta Gr. *in semita.* C. *in lege.* G. *in legem.*

℣. 36. *& non in avaritiam.* H. G. C. *& non in utilitatem.*

℣. 38. *in timore tuo.* A. juxta Gr. & Hebr. *in timorem tuum.*

℣. 39. *Amputa.* H. *Circumcide.*

Item ℣. 39. *jocunda.* A. *suavia.* Amb. *dulcia.*

℣. 40. *vivifica me.* G. *sanctifica me.*

℣. 43. *usquequaque.* G. *usque in finem.*

℣. 46. *in testimoniis tuis.* R. Rom. M. H. *de testimoniis tuis.*

℣. 47. *quæ dilexi.* R. Rom. Amb. & Gr. addunt, *nimis.* M. H. *vehementer.* G. *valde.* At in subsequenti ℣. R. Rom. addunt, *vehementer.* Amb. G. C. *nimis.*

℣. 52. *& consolatus sum.* H. *& exhortatus sum.*

℣. 53. *Defectio tenuit me.* A. M. *Tædium tenuit me.* R. Rom. G. *Defectio animi tenuit me.* Amb. *Pusillanimitas detinuit me* Gr. ἀθυμία.

℣. 57. *Portio mea*, *Domine.* A. Amb. H. C. *Pars* (vel *portio*) *mea Dominus.*

℣. 59. *vias meas.* Rom. M. G. C. juxta Gr. *vias tuas.*

℣. 65. *Bonitatem.* A. *Suavitatem.* Amb. *Iocunditatem.* Gr. χρηστότητα. Eadem vox habetur in ℣. 66. & 68.

℣. 66. *& disciplinam.* A. *& eruditionem.*

℣. 68. *Bonus es tu* &c. A. *Suavis es Domine*, *& in suavitate tua doce me* &c.

℣. 69. *corde meo.* Abest *meo* à G. H. C. Car. Ger. Gal. & superfluum esse dicit Hieron. in epist. 135.

℣. 73. *& plasmaverunt me.* A. *& finxerunt me.* G. H. *& præparaverunt me.* Favet Amb.

℣. 75. *& in veritate tua.* A. juxta Gr. *& veritate*; omisso *tua.* H. & Hebr. *& verè.*

℣. 76. *Fiat.* R. Rom. Amb. C. addunt, *nunc.* M. addit, *verò.* Quia scilicet in Gr. est particula δή.

Item ℣. 76. *ut consoletur me.* M. Amb. G. H. C. *ut exhortetur me.*

℣. 78. *exercebor.* M. *meditabor* G. *permanebo.*

℣. 82. *consolaberis me.* G. H. C. *exhortaberis me.*

℣. 83. *in pruina.* Amb. *in gelicidio.*

℣. 85. *fabulationes.* A. *delectationes.* Amb. G. H. C. *exercitationes.* Gr. ἀδολεσχίας.

℣. 86. *iniquè.* R. Rom. M. G. C. *iniqui.*

℣. 92. *in humilitate mea.* G. *in humiliatione mea.* Hebr. *in pressura mea.*

℣. 95. *intellexi.* G. *non intellexerunt.*

℣. 96. *Omnis consummationis.* R. Rom. G. C. Car. Colb. & Hebr. *Omni consummationi.*

℣. 98. *prudentem me fecisti mandato tuo*, &c. A. M. *sapere me fecisti mandatum tuum.* Gr. ἐσόφισάς με τὴν ἐντολήν σου. Amb. *intelligere me fecisti mandata*, *quia tu es.*

℣. 100. *Super senes* . . . *quæsivi.* A. R. Rom. M. Amb. G. H. C. juxta Gr. *Super seniores* . . . *exquisivi.* Hebr. *servavi.*

℣. 101. *prohibui.* M. *prohibe.* G. *prohibuisti.*

℣. 103. *super mel.* A. R. Rom. M. Amb. G. C. addunt, *& favum.*

℣. 108. *beneplacita fac.* M. *bene prospera nunc.* G. *proba.* Amb. *comproba.* C. *comproba nunc.* Gr. εὐδόκησον δή. Hebr. *complaceant tibi.*

℣. 109. *in manibus meis.* A. R. Rom. M. Amb. G. H. C. juxta Gr. *in manibus tuis.*

℣. 118. *Sprevisti.* Gr. ἐξουδένωσας: quod Augustinus dicit diligentiùs expressum hoc modo, *Ad nihilum deduxisti.* Hebr. habet, *Abjecisti.*

℣. 119. *testimonia tua.* A. M. Amb. G. C. addunt, *semper.*

℣. 120. *Confige timore tuo* &c. A. Amb. *Confige clavis à timore tuo.* Gr. καθήλωσον. quod verbum sine clavis, inquit Augustinus, intelligi non potest.

℣. 121. *calumniantibus me.* A. M. Amb. H. C. *nocentibus me.* R. Rom. G. *persequentibus me.*

℣. 122. *Suscipe* &c. A. *Excipe.* R. Rom. M. G. C. *Elige.* Hebr. *Sponde pro servo tuo in bonum.*

Item ℣. 122. *non calumnientur.* R. Rom. M. G. *ut non calumnientur.*

℣. 126. *faciendi Domine.* A. G. H. juxta Gr. *faciendi Domino.* Favet Amb. in ratione interpretandi.

℣. 128. *dirigebar.* A. Amb. *corrigebar.*

℣. 136. *Exitus aquarum deduxerunt* &c. C. *Per exitus aquarum* &c. R. Rom. M. G. H. C. *transierunt.* A. *descenderunt.* Amb. *In decursus aquarum descenderunt.* Hebr. *Rivi aquarum fluebant de oculis meis.*

Item. ℣. 136. *non custodierunt.* Amb. & Gr. *non custodivi.*

℣. 139. *Tabescere me fecit zelus meus.* A. M. *Tabefecit me* &c. Amb. G. *Exquisivit me* &c. M. H. *zelus tuus.* R. Rom. Amb. G. C. *zelus domûs tuæ.* Vide pag. 1352.

℣. 143. *& angustia.* A. M. Amb. *& necessitas.* Gr. ἀνάγκαι.

℣. 144. *& vivam.* M. G. *& vivifica me.* H. *eorum*, *& vivificer.*

℣. 147. *in maturitate.* A. *in intempesta nocte.* Gr. ἐν ἀωρίᾳ, *in immaturitate*: quæ lectio probatur Augustino. Hebr. habet, *Surgebam adhuc in tenebris.*

℣. 148. *ad te diluculo.* A. juxta Gr. *ad matutinum.*

℣. 150. *iniquitati.* A. *iniquitate.* Amb. G. C. *iniquè.* R. Rom. *iniqui.*

℣. 156. *multæ.* R. Rom. Amb. addunt, *nimis.* H. *valde.*

℣. 158. *Vidi prævaricantes.* A. *Vidi insensatos.* Gr. ἀσυνετοῦντας. R. Rom. M. Amb. G. H. C. *non servantes pactum.*

℣. 166. *dilexi.* Amb. G. *feci.*

℣. 167. *& dilexit.* A. R. Rom. G. C. Car. Hebr. *& dilexi.*

℣. 172. *mandata tua æquitas.* A. *mandata tua judicia*: fortè, *justitia*, ut Amb. At C. *mandata tua veritas.*

℣. 176. *quære.* Amb. G. H. *vivifica.* Hanc discrepantiam notat Augustinus, ortam ab exemplaribus Græcis, quorum aliqui ζῆσον habebant, pro ζήτησον.

Ex Psalmo CXIX.

℣. 1. *Canticum graduum.* G. *Canticum adscensuum.*

Item ℣. 1. *Ad Dominum* . . . *& exaudivit me.* A. G. H. *Ad te*, *Domine* . . . *& exaudisti me.*

℣. 5. *prolongatus est.* A. *longinquus factus est.*

Item ℣. 5. *cum habitantibus Cedar.* A. juxta Gr. & Hebr. *cum tabernaculis Cedar.* Sic etiam Hilarium legisse ex interpretandi ratione cognoscitur.

℣. 6. *multùm incola fuit.* A. *multùm peregrinata est.* Et sic Hebr.

Ex Psalmo CXX.

℣. 3. *Non det.* A. juxta Gr. *Non des.*

℣. 5. *custodit te.* A. H. juxta Gr. *custodiet te.*

Item ℣. 5. *protectio tua.* A. *tegumentum tuum.*

Item ℣. 5. *dexteram tuam.* A. R. Rom. M. G. H. C. *dextera tuæ.*

Ex Psalmo CXXI.

℣. 1. *quæ dicta sunt mihi.* A. juxta Gr. *qui dixerunt mihi.*

℣. 2. *in atriis tuis.* Vox *tuis* abest ab A. G. H. C.

℣. 4. *nomini Domini.* A. R. Rom. G. C. *nomini tuo*, *Domine.*

℣. 5. *in judicio.* A. juxta Gr. *in judicium.*

℣. 6. *Rogate.* A. M. juxta Gr. *Interrogate.*

℣. 7. *in turribus tuis.* H. *in turribus tuis gravibus.* Gr. ἐν ταῖς πυργοβάρεσί σου.

℣. 8. *loquebar.* A. G. juxta Gr. *loquebar autem.*

Ex Psalmo CXXII.

℣. 2. *in manibus.* Gr. utroque loco sonat, *in manus.*

℣. 4. *Quia multùm repleta est.* A. G. juxta Gr. *In plurimum* &c.

Ex Psalmo CXXIII.

℣. 3. *furor eorum.* R. Rom. M. H. C. *animus eorum.*

℣. 4. *aqua absorbuisset nos.* A. *aqua demersisset nos.* R. Rom. *velut aqua absorbuissent nos.* M. *ut aquam absorbuissent nos.*
℣. 5. *Forsitan pertransisset.* A. juxta Gr. *Forsitan pertransiit.*
Item ℣. 5. *aquam intolerabilem.* A. *aquam sine substantia.* G. τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. M. G. H. *aquam immensam.*
℣. 6. *in captionem.* A. G. juxta Gr. *in venationem.* M. *in capturam.*

Ex Psalmo CXXIV.

℣. 1. *non commovebitur* . ˙ . *qui habitat.* A. *non commovebuntur* . ˙ . *qui inhabitant.*
℣. 5. *in obligationes, adducet.* A. *in strangulationem, abducet.* Favet Gr. εἰς τὰς στραγγαλιὰς, ἀπάξει. G. *ad suffocationes.* C. *in pravitatibus.* Hebr. *ad pravitates suas.* Sunt qui in Vulgata pro *obligationes*, scribendum putent *obliquationes*, id est *tortuositates.*

Ex Psalmo CXXV.

℣. 1. *In convertendo* A. cum Hebr. *Cùm converteret.* G. *Cùm averteret.* Gr. ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον.

Ex Psalmo CXXVI.

℣. 1. *frustra vigilat.* A. G. *in vanum laboravit.*
℣. 5. *qui implevit.* M. juxta Gr. & Hebr. *qui implebit.* Et sic habebat Vulgata in Colb. Ger. Gal.
Item ℣. 5. *non confundetur, cùm loquetur.* A. Rom. G. H. C. juxta Gr. *non confundentur, cùm loquentur.*

Ex Psalmo CXXVII.

℣. 2. *Labores manuum tuarum quia manducabis.* A. R. Rom. M. G. H. C. *Labores fructuum tuorum manducabis.* Erratum ex ambigua voce Græca, τῶν καρπῶν: καρποὶ enim dicuntur & fructus, & palmæ seu manus, ex Hieron. in ep. 141.
℣. 3. *sicut novellæ.* A. *velut novellatio.* H. *sicut novella.* Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger.
℣. 5. *bona Jerusalem.* A. M. G. C. *quæ bona sunt Ierusalem.* R. Rom. *quæ bona sunt in Ierusalem.*
℣. 6. *pacem.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *pax.*

Ex Psalmo CXXVIII.

℣. 1. *dicat nunc.* A. *dicat verò.* Gr. δή.
℣. 3. *prolongaverunt.* A. *longè fecerunt.*
℣. 4. *concidit.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. & Hebr. *concidet.* Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.
℣. 5. *& convertantur retrorsum.* R. Rom. *& revereantur.*
℣. 6. *fœnum tectorum.* R. Rom. M. G. H. C. *fœnum ædificiorum.*
℣. 7. *implevit* . ˙ . *metit* . ˙ . *colligit.* R. Rom. C. *implebit* . ˙ . *metet* . ˙ . *colliget.* Sic etiam Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal. & favet Hebr.

Ex Psalmo CXXIX.

℣. 2. *in vocem deprecationis meæ.* R. Rom. C. *in orationem servi tui.*
℣. 3. *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis* &c. G. *Si iniquitas adsistit, quis* &c.
℣. 4. *propter legem tuam.* M. juxta Gr. *propter nomen tuum.*
Item. ℣. 4. *in verbo ejus.* A. R. H. C. juxta Gr. *in verbum tuum.*
℣. 6. *A custodia.* A. Rom. M. *A vigilia.*

Ex Psalmo CXXX.

℣. 2. *Sicut ablactatus est super* &c. H. *Sicut ablactato.* G. C. Car. Colb. Ger. juxta Gr. *Sicut ablactatum.* R. Rom. G. H. C. *super matrem suam, ita retribues.* Et sic Gr.

Ex Psalmo CXXXI.

℣. 1. *mansuetudinis ejus.* G. *modestiæ ejus*, Hebr. *afflictionis ejus.*
℣. 6. *in campis silvæ.* A. *in campis saltuum.*
℣. 7. *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus* &c. Gr. sonat, *Intremus in tabernacula ejus, adoremus* &c. Et sic Hebr.
℣. 9. *induantur* . ˙ . *exsultent.* Gr. *induentur* . ˙ . *exsultabunt.*
℣. 11. *& non frustrabitur eam.* A. *& non pœnitebit eum.* R. Rom. M. G. H. C. *& non frustrabitur eum.* Hebr. *& non avertetur ab ea.*
℣. 13. *elegit eam.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *praelegit eam.* Hebr. *desideravit eam.*
℣. 14. *elegi eam.* A. R. Rom. M. G. H. C. Gr. *praelegi eam.* Hebr. *desideravi eam.*
℣. 15. *Viduam ejus.* Quidam interpres, *Captionem ejus*, teste Hilario, qui alteram lectionem antiquiorem esse & omnino sequendam dicit. Gr. habet θήραν, *venationem*: sed in multis codicibus habuit χήραν, *viduam*, uti observat Hieron. quæst. in Gen. c. 45. quo loco docet verbum Hebræum significare *cibaria*: licet in Psalterio transtulerit ipse *venationem.*
℣. 17. *Illuc producam.* A. *Ibi suscitabo.* Gr. ἐκεῖ ἐξανατελῶ. Hebr. *Ibi oriri faciam.* R. Rom. G. H. C. *Illic producam.*
℣. 18. *efflorebit.* G. *floriet.* In quod Aug. de doctrina Christiana l. 2. c. 13. *Illud*, ait, *quod jam auferre non possumus de ore cantantium populorum, Super ipsum autem floriet sanctificatio mea, nihil profectò sententiæ detrahit: auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non floriet, sed florebit diceretur.*

Ex Psalmo CXXXII.

℣. 3. *in montem Sion.* A. juxta Gr. *super montes Sion.*

Ex Psalmo CXXXIV.

℣. 3. *quia bonus Dominus.* R. Rom. G. H *quoniam benignus est Dominus.* C. *quoniam suavis Dominus.*
Item ℣. 3. *quoniam suave.* A. R. Rom. G. *quoniam suavis est.* M. *quoniam bonus.* Gr. ὅτι καλόν, *quoniam decens.* Et sic Hebr.
℣. 5. *præ omnibus diis.* A. *super omnes deos.*
℣. 7. *Educens.* A. *Suscitans.* Hebr. *Levans.*
℣. 10. *reges fortes.* G. *reges mirabiles.*
℣. 12. *populo suo.* A. M. C. *servo suo.*
℣. 14. *judicabit.* A. *judicavit.*
Item ℣. 14. *deprecabitur.* A. *advocabitur.* Gr. παρακληθήσεται. R. Rom. M. H. C. *consolabitur.* Hebr. *erit placabilis.*
℣. 17. *& non audient.* His verbis subjicitur apud A. *nares habent, & non odorabunt; os habent, & non loquentur; manus habent, & non operabuntur; pedes habent, & non ambulabunt.* Apud R. Rom. M. G. H. C. *nares habent, & non odorabunt; manus habent, & non palpabunt; pedes habent, & non ambulabunt; non clamabunt in gutture suo.*
Item ℣. 17. *neque enim est spiritus in ore ipsorum.* Hæc verba præterit A.
℣. 21. *ex Sion.* Gr. sonat, *in Sion.*

Ex Psalmo CXXXV.

℣. 1. *in æternum.* R. Rom. M. G. C. *in sæculum.*
℣. 2. *quoniam in æternum misericordia ejus.* Apud M. loco istius clausulæ, per omnes versus repetitur tantùm, *quoniam bonus.*
℣. 7. *luminaria magna.* Additur *solus* in A. R. Rom. M. G. H. C. & Gr.
℣. 15. *& virtutem ejus.* R. Rom. G. C. *& exercitum ejus.* Et sic Hebr. At M. *& omnem potentiam ejus.*
℣. 17. *Qui percussit* &c. Huic versiculo in R. Rom. G. C. alius iste præmittitur: *Qui eduxit aquam de petra rupis, quoniam in sæculum* &c.
℣. 18. *reges fortes.* R. Rom. G. C. *reges mirabiles.* Hebr. *reges magnificos.*

Ex Psalmo CXXXVI.

℣. 5. *oblivioni detur dextera mea.* A. R. Rom. M. G. H. C. *oblivíscatur me dextera mea.*
℣. 6. *proposuero.* A. G. C. Car. Gr. *præposuero.*
℣. 7. *usque ad fundamentum.* A. *usque dum fundamentum.* G. H. C. *quoadusque fundamentum.*

Ex Psalmo CXXXVII.

℣. 1. *Ipsi David.* Gr. addit, *Aggæi & Zachariæ.*
Item ℣. 1. *quoniam audisti verba oris mei* Id abest à G. & Hebr.
℣. 2. *& veritate tua.* G. *& pietate tua.*
Item ℣. 2. *super omne* R. Rom. *super nos.* M. G. H. C. *super omnia.*
℣. 3. *exaudi me.* A. M. Gr. *citò exaudi me.* C. *velociter* &c.
Item ℣. 3. *multiplicabis in anima mea virtutem.* R. Rom. addunt, *tuam.* At A. habet, *multiplicabis me in anima mea virtute.* G. C. *multiplicasti me in anima mea in virtute tua.* H. & Gr. concordant cum A. cui tantùm addunt, *tua.*
℣. 5. *in viis Domini.* R. Rom. G. C. *in canticis* &c. quia pro ὁδοῖς, legebatur ᾠδαῖς. R. Rom. C. *Domino.*
℣. 8. *Dominus retribuet.* A. G. juxta Gr. *Domine retribues.* R. Rom. *Domine retribue.*
Item ℣. 8. *in sæculum.* A. *in æternum.*
Item ℣. 8. *ne despicias.* G. H. *non omittas.* Hebr. *ne dimittas.* Gr. μὴ παρίδῃς.

Ex Psalmo CXXXVIII.

℣. 2. *sessionem meam.* G. *passionem meam.*

VARIANTIA IN PSALTERIIS.

℣. 3. *& funiculum meum* &c. A. *& limitem meum.* R. Rom. G. H C. *& directionem meam.* M. *& funem meum.* Hebr. *& accubitionem meam.*

℣. 4. *non est sermo.* A. R. Rom. M. G. H. C. *non est dolus.* In Gr. λόγος ἄδικος.

℣. 9. *diluculo.* A. *in directum.* R. Rom. G. H. C. *ante lucem* G. *ante lucem in directum.* M. *à matutino.* Gr. κατ' ὀρθὸν: pro quo in aliis libris, κατ' ὄρθρον.

℣. 11. *illuminatio mea.* Vox *mea* abest ab A. Car. Ger. Gr.

℣. 14. *magnificatus es.* A. R. Rom. M. juxta Gr. *mirificatus es.* G. H. *mirificatus sum.* Hebr. *magnificasti me.*

℣. 15. *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in abscondito.* G. *Non occultum ossum meum ad ea quæ fecisti in occulto.*

℣. 16. *Imperfectum meum* &c. M. juxta Gr. *Inoperatum meum.* G. *Imperfectum tuum viderunt oculi mei.* Hebr. *Informem adhuc me* &c.

Item ℣. 16. *dies formabuntur.* A. M. C. *per diem* &c. A. *errabunt:* quasi in Gr. legerit πλαγχθήσονται, pro πλασθήσονται. H. *die replebuntur.*

℣. 17. *honorificati sunt.* M. *honorandi sunt.*

Item ℣. 17. *confortatus est.* A. juxta Gr. *confortati sunt.* G. C. *confirmati sunt.*

℣. 20. *dicitis in cogitatione.* A. H. C. Gr. *dices in cogitatione.* G. *dicis* &c. M. *contentiosi estis in cogitationibus.* Hebr. *contradicent tibi scelerate.*

Item ℣. 20. *civitates tuas.* A. R. Rom. M. G. Car. Colb. Ger. Gal. *civitates suas.*

℣. 23. *interroga me, & cognosce semitas meas.* A. *Scrutare me* &c. M. *Afflige me, & scito vias meas.*

℣. 24. *in via æterna.* R. Rom. H. *in viam æternam.*

Ex Psalmo CXXXIX.

℣. 4. *sicut serpentis.* A. R. Rom. M. G. H. C. *sicut serpentes.* Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.

℣. 6. *extenderunt in laqueum.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. addunt, *pedibus meis.*

℣. 8. *obumbrasti super caput* &c. R. *obumbra caput* &c.

℣. 9. *Ne tradas me Domine à desiderio meo.* G. *Non tradas Domine desiderium meum peccatori.* Car. Colb. C. Gal. *Non tradas Domine desiderio meo peccatori.* Hebr. *Ne des Domine desideria impii.*

℣. 11. *carbones, in ignem dejicies eos.* A. juxta Gr. *carbones ignis in terra, & dejicies* (vel *dejicient*) *eos.* G. *carbones ignis, & dejiciet eos.* H. *carbones ignis, super terram dejicies eos.*

℣. 12. *capient in interitu.* A. juxta Gr. *venabuntur in interitum.*

℣. 13. *& vindictam.* A. juxta Gr. *& caussam.*

Ex Psalmo CXL.

℣. 3. *& ostium circumstantiæ labiis meis.* A. *& ostium continentiæ circùm labia mea.*

℣. 4. *& non communicabo.* A. G. *& non combinabo.* R. H. *& non combinabor.*

℣. 5. *oleum autem peccatoris.* G. *misericordia peccatoris.*

℣. 6. *juncti petræ.* A. cum Hebr. *juxta petram.* R. Rom. M. G. H. C. *continuati petræ.*

Item ℣. 6. *potuerunt.* A. *prævaluerunt.* Gr. ἡδύνθησαν, *dulcuerunt.* Hebr. *decora sunt.*

℣. 7. *erupta est.* A. *disrupta est.* G. C. *eruptum est.* R. Rom. M. *eructuat*, sive *eructat.*

℣. 10. *singulariter.* A. *singularis.*

Ex Psalmo CXLI.

℣. 3. *Effundo* ∴ *pronuntio.* A. R. M. juxta Gr. & Hebr. *Effundam.* A. C. *annuntiabo.* R. *pronuntiem.*

℣. 4. *In deficiendo ex me.* R. Rom. M. C. *In deficiendo in me.* A. *Dum defecit à me spiritus meus.*

Item ℣. 4. *absconderunt laqueum.* R. M. *absconderunt superbi laqueos.*

℣. 8. *me exspectant justi.* A. juxta Gr. *me sustinebunt justi.* Hebr. *in me coronabuntur justi.*

Ex Psalmo CXLII.

℣. 4. *& anxiatus est super me.* A. *Tædium passus est in me.*

℣. 10. *in terram rectam.* Gr. sonat, *in recta:* nec addit, *terra.* R. Rom. habent, *in viam rectam.*

Ex Psalmo CXLIII.

℣. 3. *reputas.* A. *æstimas.* M. *visitas.*

℣. 8. *dextera iniquitatis.* C. *dextera mendacii.* Et sic Hebr.

℣. 10. *Qui das* ∴ *redemisti.* A. juxta Gr. & Hebr. *Qui dat* ∴ *redimit.* R. M. G. H. C. *Qui das* ∴ *liberas.*

℣. 12. *novellæ plantationes in juventute sua.* A. *novellæ constabilitæ in juventute sua.* R. M. *novellæ plantationes stabilitæ à juventute sua.* G. C. *novella plantationis stabilita à juventute sua.* H. *novella plantatio stabilita in* &c.

℣. 13. *in egressibus suis.* R. M. G. C. *in itineribus suis.* Hebr. *in compitis nostris.*

Ex Psalmo CXLIV.

℣. 1. *Deus meus rex.* A. H. juxta Gr. addunt, *meus.*

℣. 5 *gloriæ sanctitatis tuæ loquentur.* R. Rom. H. C. *majestatis tuæ & sanctitatem tuam loquentur.* Gr. *majestatis tuæ & honorem tuum loquentur, & sanctitatem tuam dicent.*

℣. 9. *universis.* Gr. sonat, *sustinentibus.*

℣. 12. *magnificentiæ regni tui.* A. *magnitudinis decoris regni tui.*

℣. 16. *omne animal.* H. *omnem animam.*

℣. 18. *omnibus invocantibus eum.* Id apud R. Rom. G. C. nonnisi semel habetur.

Ex Psalmo CXLV.

℣. 4. *cogitationes eorum.* A. *cogitationes ejus.* Et sic Hebr.

℣. 8. *illuminat cæcos.* A. juxta Gr. *sapientes facit cæcos.* H. *sapientificat cæcos.*

Ex Psalmo CXLVI.

℣. 1. *Halleluia.* G. C. Car. & Gr. addunt, *Aggæi & Zachariæ.* Sic etiam Gr. cum aliquot libris initio Ps. 147. & 148.

Item ℣. 1. *decoraque.* Abest ab A. R. Rom. M. G. H. C. Gr.

℣. 2. *congregabit.* A. *colligens.* R. Rom. G. H. C. *congregans.*

℣. 5. *& sapientiæ ejus.* A. juxta Gr. *& intelligentiæ ejus.* Hebr. *prudentiæ ejus.*

℣. 7. *Præcinite.* A. R. M. G. C. Gr. *Incipite.* H. *Inchoate.*

℣. 10. *nec in tibiis.* M. *neque in tibialibus.* A. R. Rom. G. H. C. *nec in tabernaculis:* quia fortè in Gr. pro ταῖς κνήμαις, legebatur ταῖς σκηναῖς.

Item ℣. 10. *beneplacitum erit ei.* A. *bene sentiet.* Gr. *bene sentit.*

Ex Psalmo CXLVII.

Tit. *Halleluia.* H. C. Car. Gr. addunt, *Aggæi & Zachariæ.*

℣. 13. *seras.* A. juxta Gr. & Hebr. *vectes.*

℣. 15. *velociter.* A. juxta Gr. *usque in velocitatem.*

℣. 17. *sicut buccellas.* A. R. Rom. M. G. C. *sicut frusta panis.*

Item ℣. 17. *quis sustinebit.* A. M. G. C. *quis subsistet.*

℣. 18. *& liquefaciet.* A. *& tabefaciet.*

Ex Psalmo CXLVIII.

℣. 4. *& aquæ omnes.* Abest *omnes* ab R. Rom. C. Car. Gal. Gr. & Hebr.

℣. 14. *& exaltavit.* A. juxta Gr. *exaltabit.*

Ex Psalmo CXLIX.

℣. 4. *beneplacitum est Domino.* A. *bene facit Dominus.*

Item ℣. 4. *in salutem.* G. C. Gr. *in salute.* Hebr. *in Jesu.*

Ex Psalmo CL.

℣. 2. *virtutibus.* R. Rom. M. G. C. Gr. *potentatibus.*

℣. 5. *jubilationis.* R. Rom. C. *bene tinnientibus.*

PAUCA restant in superiorem collectionem observanda. Ac primùm quidem discrepantiarum genus illud, in vocum interpunctione situm, unde variatur interdum sensus, prætermissum hîc necessariò fuit, quòd nimis latè pateat, neque alia facilè ratione, quàm relatis integris Psalteriis ostendi valeat. Præterea, ne quis Psalterium quod apellant *Vetus*, hîc à nobis neglectum putet, admonere juvat nihil ipsum ab Augustiniano dissidere. Et jam nulli dubitamus, quin illud totum ex Augustini Commentariis exscripserit ejusdem in Quincuplici Psalterio editor Jac. Faber, qui Psalmorum verba, rei subjectæ quandoque à concionante aptata, non alio quàm expressa ibi erant modo retulit, ut videre est in Psal. 120. *Levent* &c. Quod non satis adverterunt ii, qui *Vetus* istud & Augustianianum in suis ad LXX. Interpretes scholiis & notis, non pro uno eodemque, sed pro duobus habent Psalteriis. Postremò observatione dignum est, Vulgatam in quibusdam, tametsi rarissimis locis, minùs cum Hebræo, quàm veterem versionem convenire, ob varietatem, credimus, contextûs Græci Hexaplorum, ad quem Hieronymus Psalterium Latinum emendavit. Exempli gratiâ in Psal. 4 ℣. 8. habet Vulgata, *A fructu;* quia Græcum exemplar ferebat, ἀπὸ καρποῦ: pro ἀπὸ καιροῦ, *A tempore*, quæ erat lectio veteris versionis magis Hebræo consentanea.

DE SUBSEQUENTE AUGUSTINI OPERE,

CASSIODORUS SENATOR

in prologo ad suum Commentarium in Psalmos.

Cum Psalterii cælestis animarum mella gustassem, id quod solent desiderantes efficere, avidus me perscrutator immersi, ut dicta salutaria suaviter imbiberem post amarissimas actiones: sed familiaris inchoantibus occurrit obscuritas, quæ variis est intexta personis & velata parabolis. Hæc in dictis vitalibus noxia dissimulatione præteritur, dum sæpe illud reperiri solet ambiguum, quod magni sacramenti gestat arcanum. Tunc ad AUGUSTINI facundissimi patris confugi * opinatissimam lectionem, in qua tanta erat copia congesta dictorum, ut retineri vix possit relectum, quod abundè videtur expositum. Credo, cùm nimis avidos populos ecclesiasticis dapibus explere cupit, necessariò fluenta tam magnæ prædicationis emanavit. Quocirca memor infirmitatis meæ, mare ipsius quorumdam Psalmorum fontibus profusum, divinâ misericordiâ largiente, in rivulos vadosos compendiosa brevitate deduxi, uno codice tam diffusa complectens, quæ ille in decadas quindecim mirabiliter explicavit. Sed ut quidam de Homero ait, tale est de ejus sensu aliquid subripere, quale Herculi clavam de manu tollere. Est enim litterarum omnium magister egregius, & quod in ubertate rarum est, cautissimus disputator. Decurrit quippe tamquam fons purissimus nulla fæce pollutus; sed in integritate fidei perseverans, nescit hæreticis dare unde se possint aliqua colluctatione defendere. Totus Catholicus, totus orthodoxus invenitur, & in Ecclesia Domini suavissimo nitore resplendens, superni luminis claritate radiatur.

* MS. Germ. disertissimâ.

Macrob. lib. ... saturnal.

VERSUS AD EPITOMEN COMMENTARIORUM AUGUSTINI IN PSALMOS,

contentam in vetere codice Colbertino, cui codici propylæum, cameræ formâ, ad Davidis complectendam imaginem appictum conspicitur, & inscriptum his ad fornicem verbis: Landulfus ovans hunc libellum fieri jussit, pro quo funde preces carmina qui legis *&c. At verò ad imaginis pedes:* Orate pro Annone, hoc supplico.

Cantica Davidico Christum modulantia plectro,
Explanata tenet floridus iste liber;
Maxima succinctis reserans mysteria verbis,
Et profluos sensus sub brevitate loquens.
Hunc AUGUSTINUS, toto venerabilis orbe,
Egregius præsul, doctor apostolicus
In populis largo diffundens flumine linguæ,
Ter quinis decadis grande peregit opus;
Dum cupit & tenues rerum comprendere formas,
Et mentem plebis voce movere pia.
Sed quia rem miram atque omni ratione salubrem,
Non omnes avido cordis amore petunt;
Immo etiam plures censu sensuque minores,
Haud quaquam tantas quimus habere gazas:
Uno cuncta simul libuit perstringere libro,
Et modicas undas sumere de pelago;
Sæpius ut breviter possit res tanta revolvi,
Nec nimio sumtu sive labore gravet.
Hunc igitur Lector sensu percurre sagaci,
Et cape sidereum nectar ab ore sacro:
Quod recreat mentes, quod mores format & ornat;
Unde trahunt vires spes, amor atque fides.
Nam Deus hîc clemens reverendæ præsidet arcæ,
Quæ duplici tabulâ jura superna tenet:
Austeram virgam mannæ dulcedine sedans,
Propitioque super numine cuncta tegens:
Atque duos inter Cherubinos voce tremenda
Intonat, & rapidi fulguris igne micat.

FRANCISCUS PETRARCHA, JOH. BOCCACIO,

de Augustini in Psalmos opere sibi transmisso.

Epist. Variar. 22. vel 24.

Beasti me munere magnifico & insigni. Jam Davidicum pelagus securior navigabo: vitabo scopulos; neque verborum fluctibus, neque fractarum sententiarum collisione terrebor. Solebam ipsis meis viribus in altum niti, & nunc altiùs brachia jactando, nunc assere fortuitò subnixus, per obstantes fluctus fesso ingenio laborare: ita quidem ut sæpe cum Petro mergi incipiens exclamarem, *Domine salvum me fac:* & sæpe cum Christo manum supplicibus porrigente consurgerem. Hos inter æstus, puppim tu mihi prævalidam & nauclerum industrium destinasti, divini ingenii AUGUSTINUM: cujus opus immensum, quod vulgò tres in partes, apud quosdam plurifariam divisum, multis & magnis voluminibus continetur, totum uno * volumine comprehensum, & à te mihi transmissum lætus stupensque suscepi. Et dixi mecum, Non est inertiæ locus: si quid otii supererit, iste discutiet. Magnus adest hospes & magno curandus impendio. Dormire totis noctibus non sinet. Frustra jacetis adhuc conjunctis oculis: vigilandum est; lucubrandum est. Frustra quietem meditamini: laborandum est. Verum dicam: Nemo ex amicis illum sine admiratione respexit, cunctis una voce testantibus, numquam se librum tanti corporis vidisse. Quod de me ipse profiteor, rerum talium haud ultimus inquisitor: nec mole litterarum, quàm sensuum ubertate, majus opus. Monstrum est cogitare; quantus ille Vir ingenio, quantus studio fuit; unde ille fervor impetusque scribendi sancto Viro, illa rerum divinarum notitia terrenis diu primùm illecebris capto, illa demum laborum patientia seni, illud otium episcopo, illa Romani eloquii facultas Afro homini; de quo propriè dictum putes, quod ipse de Marco Varrone dixit, Terentianum secutus: *Vir*, inquit, *doctissimus undecumque Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere vacavisse miremur; & tam multa scripsit, quàm multa vix quemquam legere posse credamus.* Sed ut alia omittam ejusdem ingenii monumenta, seu quæ multa sunt mihi, seu quibus adhuc careo; & rursum, seu quæ Retractationum suarum libris ipse idem commemorat, seu quæ ibi vel oblita fortè, vel neglecta, vel nondum scripta præteriit, atque omnia relegendum vita humana vix sufficit: quis eum, si nihil aliud egisset, unum hoc scribere potuisse non stupeat? Nullum unum & unius opus hominis Latinis editum litteris, huic magnitudini conferendum scio, nisi fortè sit alter ejusdem liber in Epistolas Pauli, quod, nisi fallit existimatio frustraturque, memoria, propè ad eamdem litterarum congeriem videtur accedere: vel Titi Livii Romanarum rerum liber ingens, quem in partes, quas Decades vocant, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia. Huic tali amicitiæ tuæ dono, præter eam quam loquor magnitudinem, & libri decor, & vetustioris litteræ majestas, & omnis sobrius accedit ornatus; ut cùm oculos ibi figere cœperim, siticulosæ hirudinis in morem nequeam nisi plenos avellere. Ita mihi sæpe dies impransus præterlabitur, nox insomnis: in quo quidem delectationi

Matth. 14. 30.

* *Istud ipsum nunc in duo divisum asservatur in bibliotheca Regia. Inspice MSS. Syllabum pag. 1701.*

Lib. ... civit. ... cap. ...

tioni meæ, quam jam ferè unicam, nec nisi ex litterarum lectione percipio, quantum hac tua liberalitate sit additum, non facilè vulgus existimet, cui extra corporeos sensus nulla voluptas est: tu verò perfacilè; neque mirabere libri hujus adventum me sitienter atque anxiè exspectasse. Scis ut cupiditati longa brevitas, festinatio tarda est. Quòd si apud Nasonem amantis insani verbum est, *Septima nox agitur, spatium mihi longius anno*: quod mihi visum putas, cui inter exspectandum, (ut ex persona alterius ait idem) *Luna quater latuit, toto quater orbe recrevit?* Solet honesta cupientium flamma serenior esse, non segnior. (Ovid. heroid. epist. 2.) Consultò tamen actum rear, non quidem abs te, qui in mittendo multam sollicitudinem habuisti; sed * ad formam potiùs, ut ipsa dilatio desiderio meo calcar, munerique gratiam cumularet. (* f. ab alio, vel quid simile.) Pro quo tibi grates meritas agenti ne fortè putes quòd hujus epistolæ contextus, aut dies unus modum statuat; non alium scio quàm legendi visendique finem fore. Vale nostri memor.

PRÆFATIO CUJUSDAM RECENTIORIS *in Commentarios Augustini, quos scripsit in Psalmos.*

CUM non solùm divinæ, verùm etiam humanæ philosophiæ veritas doceat, nihil frustra & sine caussa, sive in Dei, sive in naturæ operibus esse factum; non parum eorum animos, qui singulorum rationem factorum conati sunt reddere, quæstio pulsavit, cujus rei caussâ & ad quid homo conditus sit. Ad quam dissolvendam etsi multorum philosophorum ingenia sollicitè ac plurimùm laboraverint, nullus eorum tamen veram integramque rationem reddere potuit. Quo factum est, ut à recto veritatis tramite deviantes, in varios inexcusabilesque errores inciderint. Nec mirum: qui enim rationem sui ignorabant, quo pacto cujusvis alterius rationem scire poterant? Divina autem Scriptura ab hominis Conditore inspirata, sola summam perfectamque factionis ipsius caussam in lucem produxit; non modò generalem,
Prov. 16. 4. qua Dominus omnium universa propter se operatus est, sed & in specie officii sui rationem, dignitatem, finemque de-
Eccli. 17. 1. monstrans. Ita enim scriptum est, *Deus de terra creavit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.* Et paulò
Ibidem. 7. & 8. post, *Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus.* Quorum omnium hæc summa est, Deum idcirco hominem, talemque condidisse, ut esset qui opera ejus intelligeret, qui providentiam disponendi, rationem faciendi, virtutem consummandi, potentiam conservandi, sapientiam gubernandi, clementiam benefaciendi, & sensu admirari, & voce enarrare atque collaudare posset, hoc est, ut Deum factorem coleret. Quemadmodum itaque factus est mundus propter hominem, ut ei serviret: ita homo factus est propter Deum, ut ei serviret. Sic ergo mundus idcirco factus est, ut fieret homo: homo verò ideo factus est, ut Deum factorem suum agnosceret; ideo agnosceret, ut amaret & coleret; ideo amaret & coleret, ut beatam immortalitatem pro mercede laboris caperet; ideo autem præmio beatæ immortalitatis afficeretur, ut similis effectus Angelis, summo & immortali Deo in perpetuum serviret, & esset regnum æternum ipsi Deo. Hæc est summa rerum, hoc arcanum Dei, hoc constitutionis mundi mysterium, hæc conditi hominis ratio, hic universorum cardo. Hoc qui nescit, si ipse homo sit nescitur. Hoc si philosophi tenuissent, in tot tam varios tamque perniciosos errores prolapsi non fuissent. Hanc denique conditionis suæ rationem ut homo jugiter teneret, in præceptum sibi posita est, sancto legislatore Moyse adtestante, & Judaicum populum ita commo-
Deut. 10. 12. &c. nente: *Et nunc*, inquit, *quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus, & diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasque mandata Domini, & ceremonias ejus, quas ego hodie præcipio tibi,*
Ibidem. 20. *ut bene sit tibi?* Et post pauca: *Dominum Deum tuum*, inquit, *timebis, & ei soli servies.* Neque istud prætereundum est, quòd eadem quoque de caussa, non solùm conditus est homo, sed & hominis Conditor factus est homo, Zacharia parente præcursoris Domini Spiritu-sancto repleto, ita
Luca. 1. 73. &c. inter cetera vaticinante & dicente, *Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis; ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi, in sanctitate & justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Ecce testimonio tanti Prophetæ idcirco etiam Deum propter hominem, hominem factum, immo & homini servivisse, ut & homo dignam sibi servitutem rependeret. Indicta autem homini servitus, licèt multifarie interpretari, multis variisque modis Deo creatori exhiberi possit; nihil tamen aliud est quàm debitus Deo cultus, & hic non aliud quàm devota ipsius laudatio. Summus enim, Lactantio Firmiano teste, colendi Dei ritus est, ex ore justi hominis ad Deum directa laudatio. (Lactant. in ul. 6. de vero cultu c. 25.) Quæ tamen ipsa, inquit, ut Deo sit accepta, & humilitate, & timore, & devotione maxima opus est; ne quis fortè integritatis & innocentiæ fiduciam gerens, tumoris & arrogantiæ crimen incurrat, eoque facto gratiam virtutis amittat. Unde & sanctus Moyses postquam præmemoratum expressit præceptum, subjecit, *Ipsi adhærebis, ipse est laus tua:* hoc est, quem solum laudare debes. (Deut. 10. 20. & 21.) Hæc est vera religio, hæc recta pietas, hæc debita Deo servitus. Hoc est acceptabile jugeque sacrificium, quo coli, placari, honorificari & glorificari vult Deus, ipso per Prophetam contestante, & dicente, *Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.* (Psal. 49. 14.) Et in calce ejusdem vaticinii, *Sacrificium*, inquit, *laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* (Ibidem. 23.)

Verùm quamvis ad hanc servitutem omnes homines teneantur; quosdam tamen Dominus elegit, à quibus præcipuè & specialiùs coli atque laudari voluit, ut in veteri Testamento populum Israëliticum, ad quem Moyses ita locutus est, *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram.* (Deut. 7. 6.) Et iterum post multa, *En Dominus*, inquit, *elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius, & faciet te excelsiorem cunctis gentibus, quas creavit in laudem & gloriam suam, ut sis populus sanctus Domini Dei tui.* (Deut. 26. 18. & 19.) Sic & in novo Testamento populum Christianum ad sui laudem & gloriam singulariter elegit, Apostolo Ephesiis hoc scribente, & ob id Deum benedicente & laudante: *Benedictus*, inquit, *Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in caritate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundùm propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ.* (Ephes. 1. 3. &c.) Item quemadmodum in veteri Testamento ex electo populo subelegit sibi Dominus filios Levi, qui specialiter sibi in ministeriis tabernaculi servirent, secundùm quod ad Aaron locutus est, *Ego*, inquit, *dedi vobis fratres vestros Levitas de medio filiorum Israël, & tradidi donum Domino, ut serviant in ministeriis tabernaculi ejus.* (Num. 18. 6.) Quos postea rex David instituit ut starent manè ad confitendum & canendum Domino, similiterque ad vesperam, &c. (1. Par. 16. 4.) Sic simili modo in novo Testamento ex populo Christiano subelecti sunt clerici & sacerdotes, ut illi specialiter Domino serviant, & virtutes ejus enarrando, eum laudent & colant. Quod Petri Apostolorum principis auctoritate comprobatur, ad eos sic scribentis, *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus adquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* (1. Pet. 2. 9.) Et sicut filii Levi certis temporibus & horis, laudibus divinis devotiùs insistebant, ita & clerici debent. Nam & clerici à sorte dicti sunt, eo quòd sint de sorte Domini; ipsum pro sorte & hereditate sua cum filiis Levi in perpetuum possessuri, dummodo hìc debito cultu & digna laudatione ei servierint.

Illud præterea consideratione dignum est, nec mysterio caret, quòd cùm tota Scriptura divinitus inspirata, ad Dei laudem & gloriam ordinata & conscripta sit, tota etiam homini ad ejus doctrinam & consolationem tradita, tota denique divinis laudibus plena, universa à quibus debita Dei laudatio sumi potest inducens, omnemque laudandi

formam atque rationem exponens; sancta tamen Ecclesia quibusdam scripturis specialiùs atque frequentiùs in divino cultu uti voluit. Nam sicut ex utriusque Testamenti populis Dominus quosdam specialiter elegit, ut superiùs expositum est: ita & ex utriusque Testamenti scripturis quasdam specialiter in cultu suo voluit frequentari, utpote ex v[...] Testamento librum Psalmorum, hac præsertim ratione, u[...] docto Dionysio placet, quia Psalmi per modum laudis comprehendunt quidquid in sacra Scriptura continetur. Unde & hic Psalmorum liber registrum est totius sacræ Scripturæ & consummatio totius Theologicæ paginæ. Quem & subsequens divi Augustini nostri prologus innumeris pæne præconiis commendat & extollit. Hunc librum sacer canon, inter cetera quæ sacerdotibus ad sciendum necessaria sunt, discendum commonet. Cùm enim intelligenter Deo psallendum sit, quomodo debitè Deo psallere potest, qui quid psallat ignorat? Jubet namque sanctus Psalmista noster, ut psallentes Deo intelligenter psallant. *Quoniam rex*, inquit, *omnis terræ Deus, psallite sapienter*, hoc est *intelligenter*, ut alia littera habet. Quia verò hic liber tot & tam profundis mysteriis plenus est, ut à nemine sine revelatione vel docto interprete possit intelligi; ea de re magnus ille doctor Augustinus noster, devotissimus Dei cultor, animarumque salutis zelator ardentissimus, illius explanationi vigilanti studio insudavit, clausa quæque reserans, abscondita revelans, mysteria pandens, obscura dilucidans, dubia definiens, vitia detestans, virtutes extollens, supplicia comminans, præmia promittens, pusillanimes confortans, præsumentes deterrens, perseverantes coronans; ita ut nemo qui diligenter legerit, absque fructu discedat. Huic igitur operi studium impendant, illud frequenter legant, illius sensum teneant omnes qui in sortem Domini, ut illum debita servitute laudent & glorificent, electi sunt: ne negligentes & ignari illam divinæ comminationis ultionem experiantur, *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Et istam adhuc terribilem, *Dixi, semper hi errant corde; ipsi verò non cognoverunt vias meas; quibus juravi in ira mea, si intrabunt in requiem meam:* & ita partem suam habituri sint cum hypocritis. Quin potiùs intelligentes & tenentes rationem qua conditi sunt, Conditorem pro sorte hereditatis suæ possideant, laudent & glorificent in sæcula sæculorum, Amen.

Dionys. de eccles. Hierarchia c. 3.

Psal. 46. 8.

Ose[...] Psal. [...] 10.

IN LIBRUM PSALMORUM PROLOGUS,

Augustino in editis olim tributus, sed non in omnibus manuscriptis repertus. Ipsa est Basilii ad ejus Commentarium in Psalmos præfatio ex interpretatione Rufini.

2. Tim. 3. 16. OMNIS Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum. Hac ipsa de caussa à Spiritu-sancto conscripta est, id est, ut veluti ex communi quodam sanitatis fonte, omnes nobis ex hac remedia propriis passionibus assumamus. *Sanitas enim*, inquit, *compescit peccata magna.* Alia namque sunt quæ Prophetæ tradunt, alia quæ * historici; lex quoque alia, proverbiorum etiam admonitio alia: Psalmorum verò liber quæcumque utilia sunt ex omnibus continet. Futura prædicit, veterum gesta commemorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum: & ut breviter dicam, communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est, aptè singulis necessaria subministrans. Veteribus namque animarum vulneribus novit mederi, sed & recentibus velocissimum scit adhibere remedium, atque intactis perseverantiam salutis adhibere; sed & universis pariter passionibus subvenire, quæ dominationibus variis humanas animas angunt. Et hoc sub modulatione quadam & delectabili canore, humanum * animum ad pudicitiam provocante. Quoniam quidem Spiritus-sanctus videns obluctantem ac resistentem à virtutis via humani generis animum, & ad delectationes vitæ magis inclinari, quàm ad virtutis rectum iter * erigi, delectabilibus modulis cantilenæ vim suæ doctrinæ permiscuit; ut dum suavitate carminis mulcetur auditus, divini sermonis pariter utilitas inferatur: secundùm sapientes medicos, qui si quando usus poposcerit, ut austeriora medicamenta ægris offerant mortalibus; ne æger utilitatem præ austeritate refugiat, ora ac summitates poculi quo remedium porrigunt, melle circumlinunt. Propterea ergo Psalmorum nobis per modulos apta sunt carmina, ut qui vel ætate puerili, vel adolescentes sunt moribus, quasi cantilenâ quadam psallentes delectari videantur. Revera enim animas illuminant ac mentem. Plurimi enim ex his qui in ecclesiam commeant, neque apostolica præcepta facilè possunt, neque prophetica vel liquidò discere, vel cùm didicerint retinere; Psalmorum verò responsa & intra domos, interdum etiam in publico canunt: & sicubi quis quamvis fero ac rabidissimo furore raptetur, si fortè fuerit Psalmi, ut ita dixerim, carminibus incantatus, continuò omnis rabies ferocitatis ejus abscedit.

** al. historia.*

** al. sensum.*

** al. dirigi, delectabiles modulos cantilenæ cum seria doctrina permiscuit.*

Psalmus tranquillitas animorum est, signifer pacis, perturbationes vel fluctus cogitationum cohibens, iracundiam reprimens, luxum repellens, sobrietatem suggerens, amicitiam congregans, adducens in concordiam discrepantes, reconcilians inimicos. Quis enim ultrà inimicum dicat eum, cum quo unam ad Deum Psalmi emiserit vocem? Ex quo intelligitur, quia, quod omnium bonorum maximum est, caritatem Psalmus instaurat, conjunctionem quamdam per consonantiam vocis efficiens, & diversum populum unius chori per concordiam consona modulatione consocians. Psalmus dæmones fugat, Angelos ad adjutorium invitat. Scutum enim in nocturnis terroribus, diurnorumque requies est laborum, tutela pueris, juvenibus ornamentum, solamen senibus, mulieribus aptissimus decor. Desertas habitare facit urbes, sobrietatem docet: incipientibus primum efficitur elementum, proficientibus incrementum, perfectis stabile firmamentum, totius Ecclesiæ vox una. Psalmus sollemnitates decorat: Psalmus tristitiam quæ propter Deum est, mollit: Psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet. Psalmus Angelorum opus est, exercituum cælestium, spiritale thymiama. O verè admirandi magistri sapiens institutum, ut simul & cantare videamur, & quod ad utilitatem animæ pertinet, doceamur! Per quod magis necessaria doctrina nostris mentibus informatur: pro eo quòd si qua per vim & difficultatem aliquam animis nostris fuerint inserta, continuò dilabuntur; ea verò quæ cum gratia & dilectione suscepimus, nescio quo pacto magis residere in mentibus, ac memoriæ videntur inhærere. Quid autem est, quod non discatur in Psalmis? Non omnis magnitudo virtutis, non norma justitiæ, non pudicitiæ decor, non prudentiæ consummatio, non patientiæ regula, non omne quidquid potest dici bonum? Procedit ex ipsis Dei scientia perfecta, prænuntiatio Christi in carne venturi, & communis resurrectionis spes, suppliciorum metus, gloriæ pollicitatio, mysteriorum revelatio: omnia prorsus in his velut magno quodam & communi thesauro, recondita atque conferta sunt bona.

Quem librum Propheta, cùm multa sint organa musicorum, huic tamen organo quod Psalterium appellatur, aptavit; de superioribus, ut mihi videtur, inspiratam * Dei gratiam per Spiritum-sanctum docens. Quoniam quidem hoc solum organum musicorum sonos de superioribus habere fertur. Cithara namque, vel lyra, ex inferiori parte æs vel tympanum habens, resultat ac resonat ad plectrum: psalterium verò harmonias de superioribus habere refertur aptatas, & sonorum caussas de super dare. Quo scilicet etiam per hoc nos doceamur, quæ sursum sunt & quæ superiora adtendere; & quæ infima, id est, vitia carnalia declinare. Sed illud arbitror profundius nobis prophetica hac indicari ratione, ac per formam nos organi istius edoceri, quòd hi qui diligentes & apti, moderatique sunt moribus, facilè pervium ad superiora iter habeant. Sed videamus tandem, quid etiam ipsa Psalmorum indicent initia.

* al[...]

IN PRIMUM PSALMUM ADNOTATIO,
in editis quidem antiquioribus Augustino tributa, sed non in omnibus MSS. reperta, neque de Psalmorum auctore consentiens cum Augustini opinione in lib. 17. de Civitate Dei c. 14.

DIVERSA sunt genera prophetiæ : & proinde cujus hæc vox, vel in qua persona propriè dictum sit, aut cur titulum non habeat, requiramus. Centum itaque & quinquaginta Psalmos esse, nulla dubitatio est : & qui Psalmus quotus sit, vel à quo recitatus sit, titulorum inscriptione ostenditur. Non enim omnes Psalmi à David editi sunt. Ipse enim David ex omni populo quatuor principes Spiritu-sancto mundatos elegit, quorum nomina sunt Asaph, Eman, Ethan, & Idithun : ut in quemcumque divinus Spiritus intrasset, hymnum Deo caneret. David ergo solus novem Psalmos ore proprio cecinit : reliqui autem ab illis quatuor principibus, juxta titulorum inscriptionem, sunt dicti. Hic autem quia titulum, sicut jam dixi, non habet; requirendum nobis est, qua ratione inter ceteros solus non habeat tituli inscriptionem, vel à quo fuerit recitatus. Nam si Psalmographus secundum & tertium & quartum & omnes vel in numero redigere, vel caussas singulorum ostendere potuit; cur non & huic titulum imposuit, & utrùm primus esset, ostendit? Sed quia hic Psalmus propriam vocem Dei loquentis inducit, ideo titulum non habet, ne quid divino eloquio præponeretur, aut primus diceretur, qui non primus, sed unus est appellatus : & ideo prætitulationem habere non potuit, nec debuit, ne si habuisset ut primus esset, melior tantùm in ordine numeri, non auctoritate judicaretur : aut ne, ut jam relatum est, aliquid præponeret divino eloquio Psalmographus, prætitulatione præposita. Nam & præ ceteris potuisset intelligi, si primus dictus fuisset. Et ideo solus titulum non habet, ut perspicuum esset quantum inter ceteros emineret. Unde jam animadvertere debet prudentia vestra, quanta vis, quanta auctoritas, quanta ratio in hoc Psalmo versetur, cui nec titulum ausus est scriba præponere, nec numerum indicare; ut solum eum & unum, potiùs quàm primum ostenderet. Igitur quia favente Deo, & vocis auctoritas jam ostensa est; & tituli ratio demonstrata; superest, ut de ipso Psalmo tractemus.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre à nos amez & feaux les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nostre Hostel, grand Conseil, Baillifs, Seneschaux, Prevosts ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nostre cher & bien amé le Superieur general de la Congregation de saint Maur, Ordre de saint Benoist, nous a fait tres-humblement remonstrer que saint Augustin estant consideré depuis plus de douze siecles entre les Peres de l'Eglise comme le soleil entre les planetes, & sa doctrine suivie tant par les Conciles, que par ceux qui ont depuis escrit, soit pour combattre les heresies, restablir la discipline ecclesiastique, ou pour conserver la pureté des mœurs, plusieurs grands personnages ont porté leurs soins pour purger les œuvres de ce saint Docteur des fautes que la negligence de ceux qui les ont transcrites ou imprimées, y ont fait glisser, & entre tous, les Religieux Benedictins ont esté les plus attachez à en faire exactement les corrections, parce qu'il n'y a point de monastere de leur ordre où il ne se trouve des ouvrages de ce saint, si ce n'est en ceux qui ont esté entierement pillez & ruinez. Ce qui a servy de motif..... aux Superieurs & Religieux de ladite Congregation de saint Maur pour entreprendre une nouvelle edition des œuvres de saint Augustin..... De sorte que ladite correction estant beaucoup avancée, lesdits Religieux se sont enfin resolus de la continuer pour le bien de l'Eglise & l'honneur de la France. Mais craignant que d'autres n'entreprennent de reimprimer lesdites œuvres de saint Augustin sur les anciennes copies, comme ils en sont menacez, ce qui rendroit aprés de grands frais leurs peines inutiles : dautant qu'encore que l'edition pretenduë faite sur lesdits manuscrits doive estre la plus ample & la plus parfaite qui aye paru jusques à present, neanmoins on pourroit rechercher celle qui se debiteroit à meilleur compte; ledit Superieur nous auroit tres-humblement supplié luy vouloir accorder nos lettres de privilege à ce necessaires. A CES CAUSES, le desirant favorablement traiter, Nous luy avons permis & permettons par ces presentes de faire imprimer par tout nostre Royaume, pays, terres, & seigneuries de nostre obeissance, en telle marge, tels caracteres & forme de volumes qu'il jugera à propos, lesdites œuvres de saint Augustin, par tels Imprimeurs ou Libraires qu'il aura choisis, & ce durant le temps & espace de cinquante ans, à compter du jour qu'elles seront achevées d'imprimer pour la premiere fois en vertu des presentes; faisant tres-expresses inhibitions & defenses à toutes personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, autres que celles qu'il aura choisies, de faire imprimer, vendre & debiter en aucun endroit de ce Royaume lesdites œuvres, sous quelque pretexte que ce soit, d'en apporter ou garder aucun exemplaire de ceux qui pourroient avoir esté contrefaits aux pays estrangers, & mesme de reimprimer lesdites œuvres sur les anciennes copies, nonobstant le reglement du 27. Fevrier 1665. à ce contraire, auquel nous avons derogé pour ce regard; Et ce à peine de dix mil livres d'amende payable sans deport par chacun des contrevenans, applicable un tiers à l'Hostel Dieu de nostre bonne ville de Paris, un tiers audit exposant, & un tiers au denonciateur, confiscation des exemplaires, de tous despens, dommages & interests, mesmes aux peines portées par l'Arrest du Parlement du 26. Fevrier 1671. donné sur les conclusions de nostre Procureur General, & publié en la chambre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs; à con-

dition aussi qu'il en sera mis deux exemplaires en nostre Bibliotheque publique avant qu'en exposer aucuns en vente, à peine de nullité des presentes, du contenu desquelles Nous vous mandons que vous fassiez jouyr pleinement & paisiblement ledit Superieur General exposant, & tous ceux qui auront droit de luy, sans permettre qu'il leur soit fait aucun trouble ny empeschement. Voulons qu'en mettant au commencement ou à la fin desdites œuvres copie ou extrait des presentes, elles soient tenues pour bien & deuëment signifiées, & que foy soit ajoutée aux copies d'icelles collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers & Secretaires comme à l'original. Mandons au premier Huissier ou Sergent sur ce requis de faire pour l'execution des presentes tous actes necessaires, sans demander aucune autre permission. Car tel est nostre plaisir. Nonobstant oppositions ou appellations quelconques, & sans prejudice d'icelles, dont, si aucunes interviennent, Nous nous reservons la connoissance & à nostre Conseil, l'interdisant à toutes nos Cours & Juges, nonobstant aussi clameur de Haro, chartre Normande, & autres lettres à ce contraires. Donné à saint Germain en Laye le vingt-deuxiéme jour de Fevrier l'an de grace mil six cens soixante-douze, & de nostre regne le vingt-neuviéme. *Signé* Par le Roy en son Conseil, BERAUD. Et seellé du grand seau de cire jaune.

Et ledit Superieur General de la Congregation de saint Maur de l'ordre de saint Benoist a cedé & transporté au sieur François Muguet Marchand Libraire Imprimeur ordinaire du Roy & de M. l'Archevesque de Paris le present Privilege, pour en jouyr ou faire jouyr pendant le temps porté par iceluy, suivant les conditions & accord faits avec luy ce sixiéme de Mars mil six cens soixante dix-sept.

Signé Fr. VINCENT MARSOLLE.

Registré sur le livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le treize Mars mil six cens soixante dix-sept, suivant l'Arrest du Parlement des 8. Avril 1653. & celuy du Conseil Privé du Roy du 27. Fevrier 1665.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 25. Octobre 1681.

Les Exemplaires ont esté fournis.

Extrait des Registres du Conseil d'Estat.

SUR la requeste presentée au Roy estant en son Conseil par François Muguet son Libraire & Imprimeur ordinaire, contenant que par Lettres patentes données à saint Germain le vingt-deuxiéme jour de Fevrier mil six cens soixante-douze, sur ce qu'il auroit esté exposé à sa Majesté que les Religieux Benedictins de la Congregation de saint Maur auroient pris un tres-grand soin de corriger les Ouvrages de saint Augustin sur plus de douze cens anciens Manuscrits, & qu'ils desireroient en donner au public une nouvelle Edition bien correcte, s'il plaisoit à sa Majesté de leur accorder ses Lettres de Privilege à ce necessaires, Elle auroit permis au Pere General de ladite Congregation de faire imprimer lesdites Oeuvres de saint Augustin par tels Imprimeurs & Libraires qu'il luy plairoit choisir, avec défenses à tous autres de les reimprimer sur les anciennes copies, nonobstant le Reglement du vingt-septiéme Fevrier mil six cens soixante-cinq à ce contraire, auquel sa Majesté a dérogé pour ce regard. Et depuis ledit General ayant cedé ledit Privilege audit Muguet pour en joüir suivant sa forme & teneur pendant le temps porté par iceluy, comme l'entreprise est d'une grande dépense, sa Majesté par ses Lettres patentes données au Camp devant Cambray le vingt-deuxiéme jour de Mars mil six cens soixante-dix-sept, y ayant égard, & pour luy donner le moyen de fournir plus facilement à cette dépense, l'auroit gratifié de la continuation des Privileges à luy cy-devant accordez ou cedez pour l'impression de plusieurs Livres mentionnez dans lesdites Lettres patentes dudit jour vingt-deuxiéme Mars mil six cens soixante-dix-sept, pour en joüir par ledit Muguet, ses hoirs, & ayans cause, pendant le temps & espace de cinquante années, à compter du jour que chacun desdits Privileges qui luy ont esté accordez ou cedez seront expirez, avec défenses à tous autres de les reimprimer sur les anciennes copies, nonobstant ledit Reglement du vingt-septiéme jour de Fevrier mil six cens soixante-cinq, auquel sa Majesté a pareillement dérogé pour ce regard. Au prejudice desquelles Lettres, Privileges & dérogatoires dudit Reglement, les Imprimeurs de Lyon ont fait assigner ledit Muguet au Conseil de sa Majesté pour voir casser lesdits Privileges comme contraires audit Reglement, voulant par là le frustrer des graces que sa Majesté luy a faites en consideration des bons Livres qui sont partis de son Imprimerie & de la particuliere application qu'il donne aux choses qui sont de sa profession & pour luy donner, comme dit est, le moyen de fournir plus facilement à la grande dépense qu'il luy convient de faire pour l'impression desdits Ouvrages de saint Augustin. A CES CAUSES, requeroit qu'il pleut à sa Majesté faire défenses ausdits Imprimeurs de Lyon & à tous autres de le troubler dans la joüissance des graces qu'il a pleu à sa Majesté de luy faire, & en consequence leur prohiber la reimpression sur les anciennes copies desdits Ouvrages de S. Augustin, & des autres mentionnez audit Privilege de continuation, sur telle peine qu'il plairoit à sa Majesté ordonner. Veu ladite Requeste signée du Suppliant, & tout consideré. LE ROY ESTANT EN SON CONSEIL, a ordonné & ordonne que lesdites Lettres patentes des vingt-deuxiéme Fevrier mil six cens soixante-douze, & vingt-deuxiéme Mars mil six cens soixante-dix-sept sortiront leur plein & entier effet. Fait sa Majesté défenses ausdits Imprimeurs de Lyon & à tous autres d'y troubler ledit Muguet, à peine de dix mille livres d'amende, & de tous dépens, dommages & interests. Et sera le present Arrest executé nonobstant oppositions ou appellations quelconques, dont si aucunes interviennent, sa Majesté s'est reservé la connoissance & à son Conseil, & icelle défenduë à toutes ses Cours & Iuges. Fait au Conseil d'Estat du Roy, sa Majesté y estant, tenu à Versailles le vingt-uniéme jour du mois de Novembre mil six cens soixante-dix-huit. Signé, COLBERT. *Et seellé.*

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le douziéme Decembre mil six cens soixante-dix-huit. Signé, COUTEROT, Syndic.

ERRATA.

IN primæ Præfationis pagina 6. lin. 43. *in duobus*. leg. *in duabus*.
In pag. 9. quæ post præfationem proximè sequitur, lin. 6. *impressum in Parisiensi S. Germani cœnobio an.* 1508. leg. *qui id operis in S. Germani cœnobio an.* 1508. *absolverat, impressum Parisiis an.* 1509. Et ibidem lin. 18. *impressi an.* 1508. leg. *an.* 1509. Et ibid. lin. 29. *editum an.* 1508. leg. *an.* 1509.
Pag. 145. lin. 53. post *Enarratio II.* adde *Sermo* 1. Et pag. 154. loco *Enarratio III.* scribe *Sermo* 2. Et pag. 161. loco *Enarratio IV.* scribe *Sermo* 3. Ad eumdemque modum corriges titulos posteriorum Enarrationum in Psalmos 32. 33. & 34.
Errata alia vide in voluminis fine.

SANCTI

Necesse est impleri omnia quæ ſcripta sunt in.... Pſalmis de me. Lucæ 24. 44

SANCTI AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI ENARRATIONES IN PSALMOS.

PSALMI PRIMI ENARRATIO.

BEATUS *vir qui non abiit in conſilio impiorum.* De Domino noſtro Jeſu Chriſto, hoc eſt, homine [a] Dominico accipiendum eſt. *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum*, ſicut homo terrenus, qui uxori conſenſit deceptæ à ſerpente, ut Dei præcepta præteriret. (Geneſ. 3. 6.) *Et in via peccatorum non ſtetit.* Quia venit quidem in via peccatorum, naſcendo ſicut peccatores: ſed non ſtetit, quia eum non tenuit illecebra ſæcularis. *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Noluit regnum terrenum cum ſuperbia: quæ ideo cathedra peſtilentiæ rectè intelligitur, quia non ferè quiſquam eſt, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Peſtilentia eſt enim morbus latè pervagatus, & omnes aut penè omnes involvens. Quamquam accommodatiùs accipiatur cathedra peſtilentiæ, pernicioſa doctrina, cujus ſermo ut cancer ſerpit. (2. Tim. 2. 7.) Deinde conſiderandus eſt ordo verborum, *abiit*, *ſtetit*, *ſedit*. Abiit enim ille, cùm receſſit à Deo. Stetit, cùm delectatus eſt peccato. Sedit, cùm in ſua ſuperbia confirmatus, redire non potuit, niſi per eum liberatus, qui neque abiit in conſilio impiorum, nec in via peccatorum ſtetit, nec in cathedra peſtilentiæ ſedit.

ꝟ. 2. 2. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Juſto non eſt lex poſita, ut dicit Apoſtolus. (1. Tim. 1. 9.) Sed aliud eſt eſſe in lege, aliud ſub lege. Qui eſt in lege, ſecundùm legem agit: qui eſt ſub lege, ſecundùm legem agitur. Ille ergo liber eſt, iſte ſervus. Deinde aliud eſt lex quæ ſcribitur, & imponitur ſervienti: aliud lex quæ mente conſpicitur, ab eo qui non indiget litteris. *Meditabitur die ac nocte*: aut ſine intermiſſione intelligendum eſt; aut *die* in lætitia, *nocte* in tribulationibus. Dicitur enim, Abraham diem meum vidit, & gaviſus eſt. (Johan. 8. 56.) Et de tribulatione dicitur, Inſuper & uſque ad noctem [b] emendaverunt me renes mei. (Pſal. 15. 7.)

ꝟ. 3. 3. *Et erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecundùm decurſus aquarum*: id eſt, aut ſecundùm ipſam ſapientiam, quæ dignata eſt hominem ſuſcipere ad ſalutem noſtram: ut ipſe homo ſit lignum plantatum ſecundùm decurſus aquarum: poteſt enim & hoc intellectu accipi, quod in alio Pſalmo dicitur, Fluvius Dei repletus eſt aquâ. (Pſal. 64. 10.) Aut ſecundùm Spiritum-ſanctum, ſecundùm (Matth. 3. 10.)

[a] Hoc in 1. Retract. 19. Auguſtinus improbat, quòd Chriſtum *hominem Dominicum*, poſt quoſdam licèt Catholicos ſcriptores, dixerit.

[b] Novem MSS. *increpuerunt*. Alii quatuor, *increpaverunt*. Attamen infrà in 15. Pſalmo omnes, præter unum, habent, *emendaverunt*.

Johan. 7. 37. quem dicitur, Ipse vos baptizabit in Spiritu-sancto: & illud, Qui sitit, veniat, & bibat: & illud, Johan. 4. 10. Si scires donum Dei, & quis est qui à te aquam petit; petisses ab eo, & daret tibi aquam vivam, unde qui biberit, non sitiet in æternum; sed efficietur in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Aut *secundùm decursus aquarum*, secundùm populorum peccata; quia & aquæ populi interpre- Apoc. 17. 15. tantur in Apocalypsi; & decursus non absurdè intelligitur lapsus, quod pertinet ad delictum. Lignum ergo illud, id est Dominus noster, de aquis decurrentibus, id est populis peccatoribus, trahens eos in via in radices disciplinæ suæ, *fructum dabit*, hoc est, constituet Ecclesias: *in tempore suo*, id est, postquam clarificatus est resurrectione & adscensione in cælum. Tunc enim Spiritu-sancto misso Apostolis, & eis in fiducia sui confirmatis & directis in populos, fructificavit [a] Eccle- Isai. 40. 6. sias. *Et folium ejus non decidet*, id est, verbum ejus non erit irritum. Quia omnis caro fœnum, & claritas hominis ut flos fœni: fœnum aruit, & flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum. *Et omnia quæcumque fecerit prosperabuntur*, id est, quæcumque illud lignum adtulerit: quæ omnia videlicet accipienda sunt fructus & folia, id est, facta & dicta.

✝. 4. 4. *Non sic impii, non sic: sed tamquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ.* Terra hîc accipienda est ipsa stabilitas in Deo, secundùm Psal. 15. 5. quam dicitur, Dominus pars hereditatis meæ, etenim hereditas mea præclara est mihi. Secun- Psal. 36. 34. dùm hanc dicitur, Sustine Dominum, & observa vias ejus, & exaltabit te, ut possideas terram. Matth. 5. 4. Secundùm hanc dicitur, Beati mites, quia ipsi hereditate possidebunt terram. Similitudo autem hinc ducta est; quia ut hæc terra visibilis exteriorem hominem nutrit, & continet, ita illa terra invisibilis interiorem hominem. A cujus terræ facie projicit ventus impium, id est superbia, quia 1. Cor. 8. 1. inflat. Quam cavens ille qui inebriabatur ab ubertate domus Dei, & torrente voluptatis ejus pota- Psal. 35. 12. batur, dicit, Non veniat mihi pes superbiæ. Ab Isa. 14. 14. hac terra projecit superbia eum, qui dixit, Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. Ab hujus terræ facie projecit etiam Gen. 3. 6. eum, qui cùm consensisset & gustasset de prohibito ligno, ut esset sicut Deus, abscondit se à facie Dei. Hanc terram ad interiorem hominem pertinere, & inde superbiâ hominem projici, maximè intelligi potest in eo quod scriptum est, Eccli. 10. 9. Quid superbit terra & cinis? quoniam in vita sua projecit intima sua. Unde enim projectus est, non absurdè se dicitur projecisse.

✝. 5. 5. *Ideo non resurgunt impii in judicio:* ideo scilicet, quia tamquam pulvis projiciuntur à facie terræ. Et bene hoc eis dixit auferri quod superbi ambiunt, id est ut judicent, ut hoc ipsum planiùs dictum intelligatur sequenti sententiâ: *Neque peccatores in consilio justorum.* Solet enim hoc modo repeti planiùs quod superiùs dicitur, ut peccatores intelligantur impii: & quod suprà dictum est *in judicio*, hîc dictum sit *in consilio justorum.* Aut certè si aliud sunt impii, aliud peccatores, ut quamquam omnis impius peccator sit, non tamen omnis peccator sit impius: *Impii non resurgunt in judicio*, id est, resurgent quidem, sed non ut judicentur; quia jam pœnis certissimis destinati sunt: *peccatores* autem non resurgunt *in consilio justorum*, id est ut judicent, sed fortè ut judicentur: 1. Cor. 3. 13. ut de his dictum sit, Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit: si cujus opus manserit, mercedem accipiet: si cujus autem opus exustum fuerit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.

✝. 6. 6. [b] *Quoniam novit Dominus viam justorum.* Quemadmodum dicitur, Novit salutem medicina, morbos autem non novit; & tamen etiam morbi arte medicinæ agnoscuntur: sic dici potest nosse Dominum viam justorum, viam verò impiorum non nosse; non quia aliquid Dominus nescit, & tamen Matth. 7. 23. dicit peccatoribus, Non novi vos. *Iter* autem *impiorum peribit*, pro eo positum est, ac si diceretur, Iter autem impiorum non novit Dominus. Sed planiùs dictum est, ut hoc sit nesciri à Domino, quod est perire; & hoc sit sciri à Domino, quod est manere: ut ad scientiam Dei esse pertineat, ad ignorantiam verò non esse. Quia Dominus dicit, Ego sum qui sum: &, Qui est, misit me. Exod. 3. 14.

IN PSALMUM II.
ENARRATIO.

✝. 1. 1. UT *quid fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* ✝. 2. * *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversùs Dominum, & adversùs Christum ejus?* Pro eo dictum est, *Ut quid*, ac si diceretur, frustra. Non enim impleverunt quod voluerunt, ut Christus exstingueretur. Dicitur hoc enim de persecutoribus Domini, qui & in Actibus Act. 4. 26. Apostolorum commemorantur.

✝. 3. 2. *Disrumpamus vincula eorum, & abjiciamus à nobis jugum ipsorum.* Quamquam & possit aliter intelligi, tamen aptiùs ex eorum persona accipitur, quos dixit inania meditatos: ut hoc sit, *Disrumpamus vincula eorum, & abjiciamus à nobis jugum ipsorum*, demus operam, ut non nos alliget, neque imponatur nobis Christiana religio.

✝. 4. 3. *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* Repetita sententia est: nam pro eo quod est, *Qui habitat in cælis*, subsequenter positum est, *Dominus:* & pro eo quod est, *irridebit*, subsequenter positum est, *subsannabit.* Nihil horum tamen sapere oportet carnaliter, quasi aut buccis Deus irrideat, aut naso subsannet: sed ea vis accipienda est, quam dat sanctis suis, ut futura cernentes, id est, nomen Christi & dominationem pervagaturam in posteros, & universas gentes obtenturam, illos inania meditatos esse intelligant. Hæc enim vis qua ista præscita sunt, irrisio Dei est & subsannatio. *Qui habitat in cælis, irridebit eos.* Cælos si animas sanctas accipiamus; per has eos, utique præsciens quid futurum sit, deridebit Deus & subsannabit.

✝. 5. 4. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.* Planiùs enim ostendens quomodo ad eos loquetur, dixit, *conturbabit eos:* ut *in ira sua*, hoc sit, *in furore suo.* Iram autem & furorem Domini Dei non perturbationem mentis oportet intelligi, sed vim qua justissimè vindicat, [c] subjectâ sibi ad ministerium universâ creaturâ. Præcipuè namque pervidendum est & tenendum illud, quod scriptum est in Salomone, Tu autem

[a] Decem MSS. *fructificavit Ecclesia.*

[b] Idem vers. 6. tractatur infrà in 1. Enarratione Psalmi 36. & Enarrat. Psal. 141.

[c] Sic MSS. At editi, *subjectam sibi ad minist. universam creaturam.*

Domine virtutis cum tranquillitate judicas, & A
cum magna reverentia disponis nos. Ira ergo Dei
est motus qui fit in anima, quæ legem Dei novit,
cùm eamdem legem videt à peccatore præteriri.
Per hunc enim motum justarum animarum multa
vindicantur. Quamquam possit ira Dei rectè in-
telligi etiam ipsa mentis obscuratio, quæ conse-
quitur eos qui legem Dei transgrediuntur.

℣. 6. a 5. [a] *Ego autem constitutus sum rex ab eo super*
Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum
ipsius. Ex persona ipsius Domini nostri Jesu Chri- B
sti ista manifesta sunt. Sion autem, si speculatio-
nem, ut quidam interpretantur, significat, nihil
magis quàm Ecclesiam debemus accipere, ubi
quotidie intentio erigitur speculandæ claritatis
2.Cor.3.18. Dei, sicut Apostolus dicit, Nos autem revelata
facie gloriam Domini speculantes. Ergo iste sensus
est, Ego autem constitutus sum rex ab eo super
Ecclesiam sanctam ejus: quam montem appellat
propter eminentiam & firmitatem. *Ego autem con-*
stitutus sum rex ab eo. Ego scilicet, cujus vincula C
illi disrumpere, & jugum meditabantur abjicere.
Prædicans præceptum ipsius. Quis hoc non sentiat,
cùm quotidie factitetur?

℣. 7. b 6. [b] *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego*
hodie genui te. Quamquam etiam possit ille dies
in prophetia dictus videri, quo Jesus Christus secun-
dùm hominem natus est: tamen *hodie* quia præ-
sentiam significat, atque in æternitate nec præte-
ritum quidquam est, quasi esse desierit; nec futu-
rum, quasi nondum sit; sed præsens tantùm; quia D
quidquid æternum est, semper est: divinitus acci-
pitur secundùm id dictum, *Ego hodie genui te*,
quo sempiternam generationem virtutis & sapien-
tiæ Dei, qui est unigenitus Filius, fides sincerissi-
ma & catholica prædicat.

℣. 8. c 7. [c] *Postula à me, & dabo tibi gentes heredi-*
tatem tuam. Hoc jam temporaliter secundùm sus-
ceptum hominem, qui sacrificium sese obtulit pro
Rom. 8. 34. omnibus sacrificiis, qui etiam interpellat pro no-
bis: ut ad totam ipsam dispensationem tempora- E
lem, quæ pro genere humano facta est, referatur
quod dictum est, *Postula à me:* ut scilicet gentes
nomini Christiano copulentur, atque ita à morte
redimantur, & possideantur à Deo. *Dabo tibi gen-*
tes hereditatem tuam: quas possideas ad earum
salutem, & quæ tibi fructificent spiritalia. *Et pos-*
sessionem tuam terminos terræ. Idem repetitum est.
Terminos terræ, pro eo positum, quod dictum est,
gentes: sed hoc planiùs, ut omnes gentes intelli-
gamus. *Possessionem* autem *tuam*, pro eo quod F
dictum est, *hereditatem tuam.*

℣. 9. d 8. [d] *Reges eos in virga ferrea:* in inflexibili ju-
stitia. *Et tamquam vas figuli conteres eos:* id est,
conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris ho-
e minis lutulenta negotia, & quidquid de [e] pecca-
℣. 10. tore limo contractum atque inolitum est. *Et nunc*
reges intelligite. Et nunc, id est jam innovati, jam
contritis luteis tegumentis, id est carnalibus vasis
erroris, quæ ad præteritam vitam pertinent: *nunc*
intelligite jam reges, id est, jam valentes regere G
quidquid in vobis servile atque bestiale est; & jam
1. Cor. 9. 26. valentes pugnare, non quasi aërem cædentes, sed
castigantes vestra corpora, & servituti subjicien-
tes. *Erudimini omnes qui judicatis terram.* Hoc
idem repetitum est. *Erudimini*, pro eo quod di-
ctum est, *intelligite. Qui judicatis* autem *terram*,
pro eo quod dictum est, *reges.* Spiritales enim si-
gnificat qui judicant terram. Inferius enim nobis
est, quidquid judicamus: quidquid autem infra spi-
ritalem hominem est, meritò terra nominatur,
quia terrena labe sauciatum est.

9. [f] *Servite Domino in timore:* ne in super- ℣. 11. f g
biam [g] vertat quod dictum est, *Reges qui judica-*
tis terram. Et exsultate ei cum tremore. Optimè
subjectum est *exsultate*, ne ad miseriam valere vi-
deretur quod dictum est, *Servite Domino in ti-*
more. Sed rursus ne idipsum pergeret in effusionem
temeritatis, additum est, *cum tremore:* ut ad cau-
tionem valeret circumspectamque sanctificationis
custodiam. Etiam sic potest accipi, *Et nunc reges*
intelligite, id est, Et jam nunc me rege constituto,
nolite tristes esse reges terræ, quasi bonum vestrum
vobis ablatum sit: sed intelligite potiùs, & erudi-
mini. Id enim vobis expedit ut sub illo sitis, à quo
intellectus & eruditio vobis datur. Et hoc vobis ex-
pedit, ut non temere dominemini, sed Domino
omnium cum timore serviatis, & exsultetis in bea-
titudine certissima & sincerissima, cauti & circum-
spicientes ne ab ea per superbiam decidatis.

10. *Apprehendite disciplinam, nequando iras-* ℣. 12.
catur Dominus, & pereatis de via justa. Hoc
est quod ait, *Intelligite, & erudimini.* Nam in-
telligere, & erudiri, hoc est apprehendere disci-
plinam. Verumtamen in eo quod dicitur, *Appre-*
hendite, satis significatur præsidium quoddam at-
que munimentum esse adversùs omnia quæ obesse
possent, nisi tantâ curâ apprehenderetur. *Nequan-*
do autem *irascatur Dominus*, cum dubitatione
positum est; non secundùm visionem Prophetæ,
cui certum est: sed secundùm eos ipsos qui mo-
nentur; quia cum dubitatione solent cogitare iram
Dei, quibus non apertè revelatur. Hoc ergo sibi-
ipsi debent dicere, Apprehendamus disciplinam,
nequando irascatur Dominus, & pereamus de via
justa. Jam verò, *irascatur Dominus*, quomodo
accipiendum sit, suprà * dictum est. *Et pereatis de* * suprà n. 4.
via justa. Hæc magna pœna est, quæ ab iis for-
midatur, qui aliquid dulcedinis justitiæ percepe-
runt. Qui enim perit de via justitiæ, cum magna
miseria per vias iniquitatis errabit.

11. *Cùm exarserit in brevi ira ejus, beati* ℣. 13.
omnes qui confidunt in eo: id est, cùm vindicta
venerit, quæ impiis & peccatoribus præparatur,
non solùm eos non adtinget qui confidunt in Do-
mino, sed etiam ad regnum illis instruendum &
sublimandum proficiet. Non enim dixit, *Cùm*
exarserit in brevi ira ejus, securi *omnes qui con-*
fidunt in eo, tamquam hoc solùm inde habeant,
quod non puniantur: sed *beati* dixit, ubi est bo-
norum omnium summa & cumulus. Quod autem
positum est, *in brevi*, hoc significare arbitror,
quia repentinum aliquid erit, dum hoc remotum
& longè futurum peccatores existimabunt.

[a] De eodem vers. 6. & seq. vide Enarrat. in Psal. 47.
[b] Idem vers. 7. tractatur in Enarratione Psalmi 60.
[c] Vers. 8. tractatur item in Enarrat. Psal. 21.
[d] Idem vers. 9. explicatur in Enarrat. Psal. 44. & Psal. 58.
[e] Tres MSS. *de peccati limo.*
[f] De eodem vers. 11. vide Enarrat. in Psal. 65.
[g] Editi, *vertant.* Tredecim MSS. *vertat.* Unus, *vertatur.*

IN PSALMUM III. ENARRATIO.

℣.1. *Pſalmus David, cùm fugeret à facie* [a] *Abeſſalo filii ſui.*

I. HUNC Pſalmum ex perſona Chriſti accipiendum perſuadet quod dictum
℣.6. eſt, *Ego dormivi, & ſomnum cepi: & exſurrexi, quoniam Dominus ſuſcipiet me.* Magis enim hoc ad paſſionem & reſurrectionem Domini congruenter ſonat, quàm ad illam hiſtoriam B
2. Reg 15. 17. in qua David ſcribitur fugiſſe à facie bellantis adversùm ſe filii ſui. Et quoniam ſcriptum eſt de diſ-
Matth. 9. 15. cipulis Chriſti, Quamdiu cum eis eſt ſponſus, non jejunant filii ſponſi: non mirum ſi filius ejus impius, ſignificatur diſcipulus impius, qui eum tradidit. A cujus facie fugiſſe quamquam hiſtoricè poſſit accipi, quando illo diſcedente, ſeceſſit cum ceteris in montem: tamen ſpiritaliter, quando mentem Judæ Filius Dei, id eſt Virtus & Sapientia Dei deſeruit, cùm eum diabolus penitus invaſit, in eo C
Johan. 13. 2. quod ſcriptum eſt, Et intravit diabolus in cor ejus; bene accipitur à facie ejus Chriſtum fugiſſe: non quia Chriſtus diabolo ceſſit, ſed Chriſto diſcedente, diabolus poſſedit. Quem diſceſſum fugam eſſe in hoc Pſalmo appellatum celeritatis cauſsâ arbitror: quod verbo etiam Domini ſignificatur di-
Ibidem 27. centis, Quod facis, citò fac. Loquimur etiam ſic in conſuetudine, ut dicamus, Fugit me, quod in mentem non venit: & de homine doctiſſimo dicimus, Nihil eum fugit. Propterea veritas fugit D mentem Judæ, cùm eum illuſtrare deſtitit. Abeſſalon autem, ſicut quidam interpretantur, in Latina lingua dicitur Patris pax. Quod mirum videri poteſt, ſive in hiſtoria Regnorum, cùm bellum adversùs patrem Abeſſalon geſſerit; ſive in hiſtoria novi Teſtamenti, cùm traditor Domini Judas fuerit; quemadmodum Patris pax poſſit intelligi. Sed & ibi qui diligenter legunt, vident in illo bello David pacatum fuiſſe filio, qui etiam magno
2. Reg. 18. 33. cum dolore planxit exſtinctum, dicens, Abeſſalon E filius meus, quis dabit mihi mori pro te: & in hiſtoria novi Teſtamenti ipſa Domini noſtri tanta & tam miranda patientia, quòd eum tamdiu pertulit tamquam bonum, cùm ejus cogitationes non
Johan. 13. 2. ignoraret, cùm adhibuit ad convivium, in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis com-
Matth. 26. 49. mendavit & tradidit; quòd denique in ipſa traditione oſculum accepit, bene intelligitur pacem Chriſtum exhibuiſſe traditori ſuo; quamvis ille tam ſceleratæ cogitationis interno bello vaſtare- F tur. Et ideo Abeſſalon Patris pax dicitur, quia pater habuit pacem, quam ille non habuit.

℣.2. 2. DOMINE *quid multiplicati ſunt qui tribulant me.* Tam ſcilicet multiplicati ſunt, ut etiam de numero diſcipulorum non defuerit, qui numero acceſſerit perſequentium. *Multi inſurgunt ſu-*
℣.3. *per me:* * *multi dicunt animæ meæ, Non eſt ſalus illi in Deo ejus.* Manifeſtum eſt quòd niſi deſperarent reſurrecturum, non utique occiderent. Ad
Matth. 27. 42. hoc valent illæ voces, Deſcendat de cruce, ſi Fi- G lius Dei eſt: &, Alios ſalvavit, ſeipſum non poteſt. Ergo nec Judas eum tradidiſſet, niſi ex eorum eſſet numero, qui Chriſtum contemnerent, dicentes, *Non eſt ſalus illi in Deo ejus.*

[a] In antè excuſis, *Abſalon*. At in melioris notæ MSS. ubique eſt, *Abeſſalon*. In Græco LXX. Ἀβεσσαλώμ.
[b] Aliquot MSS. *in orationem*.

A 3. *Tu autem Domine ſuſceptor meus es:* ſecundùm hominem dicitur Deo: quia hominis ſuſceptio eſt Verbum caro factum. *Gloria mea.* Gloriam ſuam Deum dicit etiam ille, quem ſic ſuſcepit Dei Verbum, ut ſimul cum eo Deus fieret. Diſcant ſuperbi, qui non libenter audiunt, cùm eis dicitur, Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? *Et exaltans caput meum.* Mentem ipſam humanam hîc accipiendam puto, quod caput animæ non abſurdè appellatur: quæ ita inhæſit & quodammodo coaluit excellenti ſupereminentiæ Verbi hominem ſuſcipientis, ut tanta paſſionis humilitate non deponeretur.

4. *Voce mea ad Dominum clamavi:* id eſt, ℣.4.
non corporis voce, quæ cum ſtrepitu verberati aëris promitur; ſed voce cordis, quæ hominibus ſilet, Deo autem, ſicut clamor ſonat. Qua voce Suſanna exaudita eſt: & de qua voce ipſe Dominus præcipit, ut in cubiculis clauſis, id eſt, in ſecretis cordis ſine ſtrepitu oretur. Nec facilè quiſquam dixerit hac voce minùs orari, ſi nullus verborum ſonus reddatur ex corpore: quoniam & ſilentes cùm in cordibus oramus, ſi alienæ ab affectu orantis cogitationes intercurrant, nondum dici poteſt, *Voce mea ad Dominum clamavi.* Neque hoc rectè dicitur, niſi cùm ſola anima nihil carnis, nihilque carnalium intentionum in [b] oratione adtrahens, loquitur Domino, ubi ſolus audit. Clamor autem etiam iſte dicitur, propter vim ipſius intentionis. *Et exaudivit me de* [c] *monte ſancto ſuo.* Montem quidem ipſum Dominum per Prophetam dictum habemus, ut ſcriptum eſt, Lapidem præciſum ſine manibus creviſſe in magnitudinem montis. Sed hoc [d] ab ipſius perſona non poteſt accipi: niſi fortè ita dicere voluit, De memetipſo, tamquam de monte ſancto ſuo, me exaudivit, cùm habitaret in me, id eſt, in ipſo monte. Planius autem eſt & expeditius, ſi accipiamus exaudiſſe Deum de juſtitia ſua. Juſtum enim erat, ut innocentem occiſum, & cui retributa ſunt mala pro bonis, reſuſcitaret à mortuis, & digna perſequentibus retribueret. Legimus enim, Juſtitia tua Pſal.
ſicut montes Dei.

5. [e] *Ego dormivi, & ſomnum cepi.* Non inconvenienter animadverti poteſt, quod poſitum eſt, *Ego*, ad ſignificandum quòd ſua voluntate mortem ſuſtinuit, ſecundùm illud, Propterea me Pater diligit, quoniam ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam. Nemo eam tollit à meipſo: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Non ergo, inquit, vos me tamquam invitum cepiſtis, & occidiſtis: ſed *ego dormivi, & ſomnum cepi; & exſurrexi, quoniam Dominus ſuſcipiet me.* Somnum autem pro morte poſitum innumerabiliter Scripturæ continent, ſicut Apoſtolus dicit, Nolo vos ignorare fratres, de iis qui dormitionem acceperunt. Nec quærendum eſt cur additum ſit, *ſomnum cepi*; cùm jam dictum eſſet, *dormivi*. Uſitatas enim habent Scripturæ hujuſcemodi repetitiones, ſicut in ſecundo Pſalmo multas oſtendimus. Nonnulli autem codices habent, *dormivi, & ſoporatus ſum.* Et alii aliter, quomodo interpretari potuerunt, quod Græcè poſitum eſt, ἐγὼ δὲ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα. Ni-

[c] De eodem verſ. 5. vide Enarrat. Pſal. 44. & Pſal. 47.
[d] Quinque MSS. *Sed hoc ad ipſius perſonam*.
[e] Idem verſ. 6. tractatur in Enarrat. Pſal. 40. 56. 101. & 138.

si fortè dormitio morientis, somnus autem mortui accipi potest: ut dormitio sit qua transitur ad somnum, veluti est expergefactio qua transitur ad vigilationem. Ne pro inanibus sermonis ornamentis, repetitiones istas in divinis libris esse arbitremur. Bene ergo accipitur, *Ego dormivi, & somnum cepi*, Ego me passioni permisi, & mors consecuta est. *Et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.* Hoc magis animadvertendum est, quemadmodum in una sententia & præteriti temporis verbum posuit, & futuri. Et *exsurrexi* enim dixit, quod est de præterito; & *suscipiet*, quod est de futuro: cùm resurgere utique nisi illa susceptione non posset. Sed in prophetia bene miscentur futura præteritis, quo utrumque significetur. Quia ea quæ ventura prophetantur, secundùm tempus futura sunt: secundùm scientiam verò prophetantium, jam pro factis habenda. Miscentur quoque præsentis temporis verba, quæ suo loco cùm occurrerint, tractabuntur.

ỷ. 7. 6. *Non timebo millia populi circumdantis me.* Matth. 27. 39, &c. Scriptum est in Evangelio, quanta eum multitudo patientem & crucifixum circumsteterit. *Exsurge Domine, salvum me fac Deus meus.* Non dormienti aut jacenti dicitur Deo, *Exsurge*: sed moris est divinarum Scripturarum personæ Dei tribuere, quod in nobis facit: non quidem ubique, sed ubi congruenter dici potest: veluti cùm ipse loqui dicitur, quando ejus dono loquuntur Prophetæ vel Apostoli, vel quique nuntii veritatis. 2. Cor. 13. 3. Unde illud est, An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Christus? Non enim ait, ejus quo illuminante, aut jubente loquor: sed prorsus ipsam locutionem illi tribuit, cujus munere loquebatur.

ỷ. 8. 7. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine caussa.* Non ita distinguendum est, quasi una sententia sit, *Exsurge Domine, salvum me fac Deus meus, quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine caussa.* Non enim propterea salvum facit, quia percussit inimicos ejus: sed potiùs ipso salvo facto, illos percussit. Ergo ad id quod sequitur pertinet; ut iste sit sensus: *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine caussa, dentes peccatorum contrivisti*: id est, inde contrivisti dentes peccatorum, quoniam percussisti omnes adversantes mihi. Pœna quippe adversantium est, qua dentes eorum contriti sunt, id est, in irritum quasi in pulverem perducta verba peccatorum dilacerantium maledictis Filium Dei: ut sic accipiamus dentes, verba maledica. Gal. 5. 15. Quibus dentibus dicit Apostolus, Si autem mordetis invicem, videte ne consumamini ab invicem. Possunt & dentes peccatorum, accipi principes peccatorum: quorum auctoritate quisque de societate rectè viventium præciditur, & quasi incorporatur malè viventibus. His dentibus contrarii sunt dentes Ecclesiæ, quorum auctoritate ab errore gentilium variorumque dogmatum præciduntur credentes, & in eam quæ Christi corpus est transferuntur. Act. 10. 13. His dentibus dictum est Petro ut manducaret mactata animalia, id est, occidendo in gentibus quod erant, & transmutando in id quod ipse esset. Et de Cant. 4. 2. & 6. 5. his dentibus Ecclesiæ dicitur, Dentes tui sicut » grex detonsarum adscendens de lavacro, quæ omnes geminos pariunt, & sterilis non est in illis. Hi sunt qui rectè præcipiunt, & quemadmodum præcipiunt ita vivunt: qui faciunt quod dictum est, Matth. 5. 16. Luceant opera vestra coram hominibus, ut benedicant Patrem vestrum qui in cælis est. Horum enim auctoritate commoti, Deo per illos loquenti & operanti homines credunt; & separati à sæculo cui conformati erant, in Ecclesiæ membra transeunt. Et ideo rectè isti, per quos hæc fiunt, dentes dicuntur detonsis ovibus similes, quia terrenarum curarum onera deposuerunt: & adscendentes de lavacro, de [a] sordium sæculi ablutione per sacramentum baptismatis, omnes geminos pariunt. Operantur enim duo præcepta, de quibus dictum est, Matth. 22. 40. In his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ: diligentes Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & proximum tamquam seipsos. In quibus sterilis non est, quoniam tales fructus reddunt Deo. Secundùm ergo istum intellectum sic accipiendum est, *Dentes peccatorum contrivisti*, id est, in irritum adduxisti principes peccatorum, percutiendo omnes adversantes mihi sine caussa. Principes enim eum secundùm evangelicam historiam persecuti sunt, cùm multitudo inferior honoraret.

ỷ. 9. 8. [b] *Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.* In una sententia & præcepit hominibus quid crederent, & pro credentibus oravit. Nam, *Domini est salus*, cùm dicitur, ad homines sermo dirigitur. Nec ita sequitur, Et super populum suum benedictio ejus, ut totum hominibus dictum sit: sed ad ipsum Deum oratio convertitur, pro ipso populo cui dictum est, *Domini est salus.* Quid ergo ait, nisi hoc? Nemo de se præsumat, quoniam Domini est salvos facere de morte peccati: Rom. 7. 24. nam infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum: tu autem Domine benedic populum tuum de te salutem sperantem.

Tractatio allegorica. 9. Potest & iste Psalmus accipi ad personam Christi alio modo, id est, ut totus loquatur. Totus dico, cum corpore suo, cui caput est, secundùm Apostolum qui dicit, 1. Cor. 12. 27. Vos autem estis corpus Christi & membra. Ergo ille caput est hujus corporis. Propter quod alio loco dicit, Ephes. 4. 15. Veritatem autem facientes in caritate, augeamur in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum & compactum est. Loquitur ergo apud Prophetam simul Ecclesia, & caput ejus, inter procellas persecutionum constituta per universum orbem terrarum, quod jam contigisse scimus: ỷ. 2. DOMINE, *quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversùm me*: Christianum nomen exterminare cupientes. ỷ. 3. *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo ejus.* Non enim aliter sperarent posse se perdere Ecclesiam latissimè pullulantem, nisi ad Dei curam pertinere non crederent. ỷ. 4. *Tu autem Domine susceptor meus es*: in Christo utique. Nam in illo homine & Ecclesia suscepta est à Verbo, Johan. 1. 14. quod caro factum est, & habitavit in nobis: Ephes. 2. 6. quia & in cælestibus nos sedere fecit unà cum illo. Præcedente enim capite, membra cetera consequentur. Rom. 8. 35. Quis enim nos separabit à caritate Christi? Rectè ergo dicit etiam Ecclesia, *Susceptor meus es. Gloria mea.* Non enim sibi tribuit quod excellit, cùm intelligit cujus gratiâ & misericordiâ talis est. *Et exaltans caput meum.* Ipsum scilicet qui primo-

[a] Quinque MSS. *de sordibus sæculi abluti.*

[b] De hoc eodem vers. 9. vide Enarrat Psal. 70. & Psal 145.

℣. 5. genitus à mortuis adscendit in cælum. *Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo.* Hæc est oratio omnium sanctorum, odor suavitatis qui adscendit in conspectu Domini. Jam enim exauditur Ecclesia de ipso monte, quod etiam caput ejus est: vel de illa justitia Dei, qua & liberantur electi ejus, & persecutores eorum puniuntur. Dicat populus Dei etiam illud,
℣. 6. *Ego dormivi, & somnum cepi; & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me:* ut adjungatur & cohæreat capiti suo. Huic enim populo dictum est,
Ephes. 5. 14. Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & [a] contin-
a get te Christus. Quoniam de peccatoribus as-
1 Thess. 5. 7. sumtus est: de quibus generaliter dictum est, Qui autem dormiunt, nocte dormiunt. Dicat etiam,
℣. 7. *Non timebo millia populi circumdantis me:* circumvallantium scilicet gentium, ad exstinguendum nomen, si possent, ubicumque Christianum. Sed quomodo timerentur, cùm tamquam oleo sanguine martyrum in Christo ardor caritatis inflammaretur? *Exsurge Domine, salvum me fac Deus meus.* Potest hoc ipsi capiti suo corpus dicere. Illo enim exsurgente salvum factum est, qui adscen-
Psal. 67. 19. dit in altum, captivam egit captivitatem, dedit dona hominibus. Hoc enim in prædestinatione à Propheta dicitur, quo usque ad terras Domi-
Matth. 9. 37. num nostrum, illa de qua in Evangelio dicitur, messis matura deposuit, cujus salus est in ejus re-
℣. 8. surrectione, qui pro nobis dignatus est mori. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine caussa, dentes peccatorum contrivisti.* Jam regnante Ecclesia, inimici nominis Christiani confusione percussi sunt, & sive maledica verba eorum, sive principatus in irritum deducti. Credite ergo
℣. 9. homines, quòd *Domini est salus: &,* tu Domine, sit *super populum tuum benedictio tua.*

Tractatio tropologicâ, sive moralis.
10. Potest etiam unusquisque nostrûm dicere, cùm vitiorum & cupiditatum multitudo resistentem mentem ducit in lege peccati,
℣. 2. DOMINE, *quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversùm me.* Et quoniam plerumque coacervatione vitiorum subrepit desperatio sanitatis, tamquam ipsis vitiis insultantibus animæ, vel etiam diabolo & angelis ejus per noxias suggestiones, ut
℣. 3. desperemus, operantibus; verissimè dicitur, *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo*
℣. 4. *ejus.* * *Tu autem Domine susceptor meus es.* Hæc enim spes est, quòd naturam humanam in Christo suscipere dignatus est. *Gloria mea:* ex illa regula, ne quis sibi aliquid tribuat. *Et exaltans caput meum:* sive ipsum qui omnium nostrûm caput est, sive uniuscujusque nostrûm spiritum, quod
1. Cor. 11. 3. caput est animæ & carnis. Caput enim mulieris vir, & caput viri Christus. Exaltatur autem mens,
Rom. 7. 25. cùm jam dici potest, Mente servio legi Dei: ut ce-
b tera hominis [b] pacata subdantur, cùm jam carnis
1. Cor. 15. 54. resurrectione absorbetur mors in victoriam.
℣. 5. *Voce mea ad Dominum clamavi:* voce illa intima & intentissima. *Et exaudivit me de monte sancto suo:* de ipso per quem nobis subvenit, & quo media-
℣. 6. tore nos exaudit. *Ego dormivi, & somnum cepi; & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.* Quis hoc non potest fidelium dicere, recolens mortem peccatorum suorum, & donum regenerationis?
℣. 7. *Non timebo millia populi circumdantis me.* Exceptis his quæ universaliter Ecclesia sustinuit & sustinet, habet etiam unusquisque tentationes, quibus circumvallatus hæc dicat. *Exsurge Domine, salvum me fac Deus meus:* hoc est, Fac me exsurgere.
℣. 8. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine caussa:* rectè in prædestinatione dicitur de diabolo & angelis ejus: qui non solùm in totum Christi corpus, sed etiam in singulos quosque privatim sæviunt. *Dentes peccatorum contrivisti.* Habet unusquisque maledicentes sibi: habet etiam vitiorum auctores conantes eum à Christi corpore præcidere. Sed *Domini est salus.* Ca-
℣. 9. venda superbia est, & dicendum, Adhæsit anima
Psal. mea post te. *Et super populum tuum benedictio tua:* hoc est super unumquemque nostrûm.

IN PSALMUM IV.
ENARRATIO.

In finem, Psalmus Canticum David.

1. FINIS Legis Christus ad justitiam omni credenti. Hic enim finis perfectionem significat, non consumtionem. Utrùm autem omne Canticum Psalmus sit, an potiùs omnis Psalmus Canticum: an sint quædam Cantica quæ non possint dici Psalmi, & quidam Psalmi qui non possint dici Cantica, quæri potest. Sed animadvertendæ Scripturæ sunt, ne fortè Canticum lætitiam indicet. Psalmi autem dicuntur, qui cantantur ad Psalterium: quo usum esse David prophetam, in magno mysterio prodit historia. De qua re non est hîc disserendi locus: quia diuturnam inquisitionem & longam disputationem desiderat. Nunc interim aut verba Dominici hominis post resurrectionem exspectare debemus, aut hominis in Ecclesia credentis & sperantis in eum.

2. CÙM *invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ.* Cùm invocarem, exaudivit me Deus, inquit, à quo est justitia mea. *In tribulatione dilatasti mihi.* Ab angustiis tristitiæ, in latitudinem gaudiorum me duxisti. Tribulatio enim & angustia in omnem animam hominis operantis malum. Qui autem dicit, Gaudemus in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur; usque ad illud ubi ait, Quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: non habet cordis angustias, quamvis extrinsecùs à persequentibus ingerantur. Mutatio autem personæ, quòd à tertia, ubi ait, *exaudivit*, statim transiit ad secundam, ubi ait, *dilatasti mihi*, si non varietatis ac suavitatis caussâ facta est: mirum cur primùm tamquam indicare voluit hominibus exauditum se esse, & postea compellare exauditorem suum. Nisi fortè cùm indicasset quemadmodum exauditus sit in ipsa dilatatione cordis, maluit cum Deo loqui: ut etiam hoc modo ostenderet quid sit corde dilatari, id est, jam cordi habere infusum Deum, cum quo intrinsecùs colloquatur. Quod in persona ejus qui credens in Christum illuminatus est, rectè accipitur: in ipsius autem Dominici hominis, quem suscepit Dei Sapientia, non video quemadmodum hoc possit congruere. Non enim ab ea aliquando desertus est. Sed quemadmodum ipsa ejus deprecatio, nostræ potiùs infirmitatis indicium est: sic etiam de ista repentina dilatatione cordis potest idem Dominus pro fidelibus suis loqui: quorum personam sibi imposuit etiam cùm ait, Esurivi, & non cibastis me; sitivi, & potum non de-

[a] Pro ἐπιφαύσει *illuminabit*, legebat ἐφάψεται *contingct.*

[b] Ita Colbertinus codex. Alii verò MSS. & editi ferunt, *peccata.*

distis mihi, & cetera. Quare hîc quoque potest A dicere, *Dilatasti mihi*, pro uno ex minimis suis colloquente cum Deo, cujus caritatem diffusam Rom. 5. 5. habet in corde per Spiritum-sanctum, qui datus est Item ỷ. 2. nobis. *Miserere mei, & exaudi orationem meam.* Cur iterum rogat, cùm jam se exauditum & dilatatum indicaverit? An propter nos, de quibus Rom. 8. 25. dicitur, Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus: aut ut in illo qui credidit perficiatur quod inchoatum est?

ỷ. 3. 3. *Filii hominum usque quò graves corde.* Saltem B usque in adventum, inquit, Filii Dei vester error duraverit: quid ergo ultrà graves corde estis? a Quando habituri finem fallaciarum, si [a] veritate præsente non habetis? *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Ut quid vultis beati esse de infimis? Sola veritas facit beatos, ex qua Eccle. 1. 2. vera sunt omnia. Nam vanitas est vanitantium, & » omnia vanitas. Quæ abundantia homini in omni » labore suo, quo ipse laborat sub sole? Ut quid ergo temporalium rerum amore detinemini? Ut quid C tamquam prima, extrema sectamini, quod est vanitas & mendacium? Cupitis enim permanere vobiscum, quæ omnia transeunt tamquam umbra.

ỷ. 4. 4. *Et scitote quoniam admirabilem fecit Dominus sanctum suum.* Quem, nisi eum quem suscitavit ab inferis, & in cælo ad dexteram collocavit? Increpatur ergo genus humanum, ut ad eum se tandem ab hujus mundi amore convertat. Sed si quem movet conjunctio superaddita, quod ait, *Et scitote*: facile est ut in Scripturis animadvertat D hujus locutionis genus familiare esse illi linguæ, qua Prophetæ locuti sunt. Nam sæpe invenis ita Ezech. 2. 1. cœptum, Et dixit Dominus ad illum, Et factum est verbum Domini ad illum. Quæ junctura conjunctionis, cùm sententia non præcesserit, cui sequens annectatur, mirabiliter fortassis insinuat, prolationem veritatis in voce cum ea visione quæ fit in corde esse conjunctam. Quamquam hîc dici possit, quòd superior sententia, *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium*, ita posita E est, ac si diceretur, Nolite diligere vanitatem, & quærere mendacium. Quo ita posito, rectissima locutione sequitur, *Et scitote quoniam admirabilem fecit Dominus sanctum suum.* Sed interpositum *Diapsalma*, vetat istam cum superiore conjungi. Sive enim Hebræum verbum sit, sicut quidam volunt, quo significatur Fiat: sive Græcum, quo significatur intervallum psallendi; ut Psalma sit quod psallitur, Diapsalma verò interpositum in psallendo silentium: ut quemadmodum Sym- F psalma dicitur vocum copulatio in cantando, ita Diapsalma disjunctio earum, ubi quædam requies disjunctæ continuationis ostenditur: sive ergo illud, sive hoc, sive aliud aliquid sit, certè illud probabile est, non rectè continuari & conjungi sensum, ubi Diapsalma interponitur.

Item ỷ. 4. 5. *Dominus exaudiet me, dum clamavero ad eum.* Hîc nos admoneri credo, ut magna intentione cordis, id est, interno & incorporeo clamore auxilium imploremus Dei. Quoniam sicut gra- G tulandum est de illuminatione in hac vita, ita orandum pro requie post hanc vitam. Quapropter aut ex persona fidelis evangelizantis, aut ex ipsius Domini, sic accipiendum est, ac si dictum sit, Dominus exaudiet vos, dum clamaveritis ad eum.

b ỷ. 5. 6. [b] *Irascimini, & nolite peccare.* Occurrebat enim, Quis est dignus exaudiri, aut quomodò non frustra clamat peccator ad Dominum? Ergo *Irascimini*, inquit, *& nolite peccare.* Quod duobus modis intelligi potest: aut, Etiam si irascimini, nolite peccare, id est, Etiam si surgit motus animi, qui jam propter pœnam peccati non est in potestate, saltem ei non consentiat ratio & mens, quæ intus regenerata est secundùm Deum, ut mente Rom. 7. 25. serviamus legi Dei, si adhuc carne servimus legi peccati: aut, Agite pænitentiam, id est, irascimini vobis ipsis de præteritis peccatis, & ulteriùs peccare desinite. *Quæ dicitis in cordibus vestris*: subauditur, dicite: ut sit plena sententia, Quæ dicitis in cordibus vestris dicite, id est nolite esse populus de quo dictum est, Labiis me honorant, cor Isai. 29. 13. autem eorum longè est à me. *In cubilibus vestris compungimini.* Hoc est quod jam dictum est, *in cordibus.* Hæc enim sunt cubilia, de quibus & Dominus monet, ut intus oremus clausis ostiis. Matth. 6. 6. *Compungimini* autem, aut ad pænitentiæ dolorem refertur, ut seipsam anima puniens compungat, ne in Dei judicio damnata torqueatur: aut ad excitationem, ut evigilemus ad videndam lucem Christi, tamquam stimulis adhibitis. Nonnulli autem non *compungimini*, sed *aperimini*, dicunt meliùs legi: quoniam in Græco Psalterio est κατανύγητε, quod refertur ad illam dilatationem cordis, ut excipiatur diffusio caritatis per Spiritum-sanctum.

7. *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate* ỷ. 6. *in Domino.* Idem dicit in alio Psalmo, Sacrificium Psal. 50. 19. Deo, spiritus contribulatus. Quare non absurdè hîc accipitur ipsum esse sacrificium justitiæ, quod fit per pænitentiam. Quid enim justius, quàm ut suis unusquisque peccatis, quàm alienis potiùs irascatur, seque ipsum puniens mactet Deo? An sacrificium justitiæ opera justa sunt post pænitentiam? Nam & interpositum *Diapsalma*, non absurdè fortassis insinuat etiam transitum de vita veteri, ad vitam novam: ut exstincto vel infirmato per pænitentiam vetere homine, sacrificium justitiæ secundùm regenerationem novi hominis offeratur Deo, cùm se offert ipsa anima jam abluta, & imponit in altare fidei, divino igne, id est, Spiritu-sancto comprehendenda: ut iste sit sensus, *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino*, id est, Rectè vivite, & sperate donum Spiritus-sancti, ut vos veritas, cui credidistis, illustret.

8. Sed tamen, *Sperate in Domino*, clausè adhuc dictum est. Sperantur autem quæ, nisi bona? Sed quia unusquisque id bonum vult à Deo impetrare quod diligit, nec facilè inveniuntur qui diligant bona interiora, id est, ad interiorem hominem pertinentia, quæ sola diligenda sunt, ceteris autem ad necessitatem utendum, non ad gaudium perfruendum: admirabiliter, cùm dixisset, *Sperate in Domino*, subjecit, *Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona?* Qui sermo, & quæ interrogatio quotidiana est omnium stultorum & iniquorum, sive pacem & tranquillitatem vitæ sæcularis desiderantium, & propter perversitatem generis humani non invenientium; qui etiam cæci accusare audent ordinem rerum, cùm involuti meritis suis putant tempora esse pejora quàm præterita fuerunt: sive de ipsa futura vita, quæ nobis promittitur, dubitantium vel desperantium, qui sæpe dicunt, Quis novit si vera sunt, aut quis venit ab in-

[a] Duodecim MSS. *si veritatis præsentiâ.*

[b] De eodem vers. 5. vide præfat. ad 2. Enarrat. Psal. 25.

A feris, ut ista nuntiaret? Magnificè igitur & breviter, sed intrinsecùs videntibus, ostendit quæ bona quærenda sint, respondens illorum interrogationi, qui dicunt,
℣. 7. *Quis ostendit nobis bona. Signatum est*, inquit, *in nobis lumen vultus tui, Domine.* Hoc lumen est totum hominis & verum bonum, quod non oculis, sed mente conspicitur. *Signatum* autem dixit *in nobis*, tamquam denarius signatur regis imagine. Homo enim factus est ad
Gen. 1. 26. imaginem & similitudinem Dei, quam peccando corrupit: bonum ergo ejus est verum atque æternum, si renascendo signetur. B Et ad hoc credo pertinere, quod quidam prudenter intelligunt, illud
Matth. 22. 21. quod Dominus viso Cæsaris nummo ait, Reddite Cæsari quod Cæsaris est, & Deo quod Dei est. Tamquam si diceret, Quemadmodum Cæsar à vobis exigit impressionem imaginis suæ, sic & Deus: ut quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo anima lumine vultus ejus illustrata atque signata. *Dedisti lætitiam in cor meum.* Non ergo foris quærenda est lætitia, ab his qui adhuc graves corde C diligunt vanitatem, & quærunt mendacium; sed intus ubi signatum est lumen vultus Dei. In in-
Ephes. 3. 17. teriore enim homine habitat Christus, ut ait Apostolus: ad ipsum enim pertinet videre veritatem,
Johan. 14. 6. cùm ille dixerit, Ego sum veritas. Et cùm loquebatur in Apostolo dicente, An vultis experimen-
2. Cor. 13. 3. tum ejus accipere qui in me loquitur Christus? non ei foris utique, sed in ipso corde, id est, in illo cubili ubi orandum est, loquebatur.

Matth. 6. 6. 9. Sed homines temporalia sectantes, qui certè D multi sunt, nihil aliud noverunt dicere, nisi, *Quis ostendit nobis bona?* cùm vera & certa bona intra semetipsos videre non possint. Itaque consequenter de his rectissimè dicitur, quod adjun-
℣. 8. git: *A [a] tempore frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt.* Non enim vacat, quod additum est, *sui.* Est enim & frumentum Dei: siquidem est pa-
Johan. 6. 51. nis vivus, qui de cælo descendit. Est & vinum Dei:
Psal. 35. 9. nam inebriabuntur, inquit, ab ubertate domus
Psal. 22. 5. tuæ. Est & oleum Dei: de quo dictum est, Impin- E guasti in oleo caput meum. Isti autem multi qui dicunt, *Quis ostendit nobis bona?* & regnum cæ-
Luc. 17. 21. lorum intra se esse non vident: *à tempore frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt.* Non enim multiplicatio semper ubertatem significat, & non plerumque exiguitatem: cùm dedita temporalibus voluptatibus anima semper exardescit cupiditate, nec satiari potest, & multiplici atque ærumnosa cogitatione distenta, simplex bonum videre
Sap. 9. 15. non sinitur: qualis est illa de qua dicitur, Corpus F „ enim quod corrumpitur, aggravat animam, & de„ primit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Talis anima temporalium bonorum decessione & successione, id est, à tempore frumenti, vini & olei sui innumerabilibus completa phantasmatibus sic multiplicata est, ut non possit agere
Sap. 1. 1. quod præceptum est, Sentite de Domino in bo„ nitate, & in simplicitate cordis quærite illum. Ista enim multiplicitas illi simplicitati vehementer adversa est. Et ideo istis relictis qui multi sunt, mul- G tiplicati scilicet temporalium cupiditate, & dicunt, *Quis ostendit nobis bona*, quæ non oculis foris, sed intus cordis simplicitate quærenda sunt: vir fi-
℣. 9. delis exsultat, & dicit, *In pace, in idipsum, obdormiam, & somnum capiam.* Rectè enim speratur à talibus omnimoda mentis abalienatio à mortalibus rebus, & miseriarum sæculi hujus oblivio, quæ nomine obdormitionis & somni decenter & prophetice significatur, ubi summa pax nullo tumultu interpellari potest. Sed hoc jam non tenetur in hac vita, sed post hanc vitam sperandum est. Hoc etiam ipsa verba ostendunt, quæ futuri sunt temporis. Non enim dictum est, aut Obdormivi, & somnum cepi; aut, Obdormio, & somnum capio: sed, *Obdormiam, & somnum capiam.* Tunc corruptibile hoc induetur incorruptione, & mortale hoc induetur immortalitate: tunc absorbebitur mors in victoriam. Hoc est unde dicitur, Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.

10. Quapropter congruenter ultimum annectit, & dicit, *Quoniam tu Domine singulariter in spe habitare fecisti me.* Hîc non dixit, facies; sed, *fecisti.* In quo ergo jam ista spes est, erit profectò etiam quod speratur. Et bene ait, *singulariter.* Potest enim referri adversùs illos multos, qui multiplicati à tempore frumenti, vini & olei sui dicunt, *Quis ostendit nobis bona?* Perit enim hæc multiplicitas, & singularitas tenetur in sanctis: de quibus dicitur in Actibus Apostolorum, Multitudinis autem credentium erat anima una, & cor unum. Singulares ergo & simplices, id est, secreti à multitudine ac turba nascentium rerum ac morientium, amatores æternitatis & unitatis esse debemus, si uni Deo & Domino nostro cupimus inhærere.

IN PSALMUM V.
ENARRATIO.

1. TITULUS Psalmi est, *Pro ea quæ hereditatem accipit.* Intelligitur ergo Ecclesia, quæ accipit hereditatem vitam æternam per Dominum nostrum Jesum Christum, ut possideat ipsum Deum, cui adhærens beata sit, secundùm illud, Beati mites, quia ipsi hereditate possidebunt terram. Quam terram, nisi de qua dicitur, Spes mea es tu, portio mea in terra viventium? Et illud manifestius, Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. Dicitur & hereditas Dei vicissim Ecclesia secundùm illud, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Ergo hereditas nostra Deus dicitur, quia ipse nos pascit & continet: & hereditas Dei dicimur, quia ipse nos administrat & regit. Quapropter vox Ecclesiæ est in hoc Psalmo vocatæ ad hereditatem, ut & ipsa fiat hereditas Domini.

2. VERBA *mea exaudi Domine.* Vocata invocat Dominum: ut eodem opitulante pertranseat nequitiam sæculi hujus, & ad eum perveniat. *Intellige clamorem meum.* Bene ostendit quis iste sit clamor, quàm interior de cordis cubili sine strepitu corporis perveniat ad Deum: quandoquidem vox corporalis auditur, spiritalis autem intelligitur. Quamquam hoc sit etiam exaudire Dei, non aure carnali, sed majestatis præsentiâ.

3. *Intende voci obsecrationis meæ:* id est, illi voci, quam ut Deus intelligat, petit: quæ qualis sit, jam insinuavit, cùm dixit, *Intellige clamorem meum. Intende voci obsecrationis meæ, Rex meus & Deus meus.* Quamvis & Filius Deus, & Pater Deus, & simul Pater & Filius unus Deus; & si iterrogemur de Spiritu-sancto, nihil aliud respondendum est, nisi quòd Deus sit; & cùm

[a] Pro ἀπὸ καρποῦ, *à fructu*, legebat ἀπὸ καιροῦ, *à tempore*: sic etiam Cassiodorus.

simul

simul dicuntur Pater & Filius & Spiritus-sanctus, A nihil aliud intelligendum est quàm unus Deus: tamen regem Filium solent appellare Scripturæ. Secundùm ergo illud quod dictum est, Per me itur (*Johan. 14. 6*) ad Patrem, rectè primò, *Rex meus*; & deinde, *Deus meus*. Nec tamen dixit, intendite: sed, *intende*. Non enim duos aut tres deos fides catholica prædicat, sed ipsam Trinitatem unum Deum. Non ut eadem Trinitas simul possit aliquando Pater, aliquando Filius, aliquando Spiritus-sanctus dici, sicut Sabellius credidit (Sabellii error): sed ut Pater nonnisi B Pater, & Filius nonnisi Filius, & Spiritus-sanctus nonnisi Spiritus-sanctus, & hæc Trinitas nonnisi unus Deus. Quia & cùm dixisset Apostolus, Ex (*Rom. 11. 36.*) quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, Trinitatem ipsam insinuasse creditur: nec tamen subjecit, ipsis gloria; sed, ipsi gloria.

ỳ. 4. 4. *Quoniam ad te orabo, Domine, manè exaudies vocem meam.* Quid sibi vult quod superiùs dixit, *Exaudi*, quasi in præsenti se exaudiri cuperet: nunc verò dicit, *Manè exaudies*; non, C exaudi: &, *ad te orabo*; non, ad te oro: & deinceps, *Manè adstabo tibi, & videbo*; non, adsto & video? Nisi fortè superior ejus oratio ipsam [a] invocationem ostendit: caligans autem inter procellas hujus sæculi, sentit se non videre quod cupit, & tamen sperare non desinit. Spes enim quæ videtur, non est spes (*Rom. 8. 24.*). Intelligit tamen quare non videat, quia nondum nox peracta est, id est, tenebræ quas peccata meruerunt. Dicit ergo, *Quoniam ad te orabo, Domine*, id est, quoniam tan- D tùs es ad quem orabo: *manè exaudies vocem meam*. Non ille es, inquit, qui possis videri ab eis, quorum ab oculis nox peccatorum nondum recessit: peracta ergo erroris mei nocte, & discedentibus tenebris, quas mihi peccatis meis feci, exaudies vocem meam. Cur ergo superiùs non ait, exaudies; sed, *exaudi?* An postquam clamavit, *exaudi*, & non exaudita est, sensit [b] quid oporteat transire, ut possit exaudiri? An & superiùs exaudita est, sed nondum se intelligit exauditam, E quia nondum videt à quo exaudita est: & quod nunc ait, *Manè exaudies*, hoc intelligi voluit, Manè intelligam me esse exauditam? qualis est ista locutio, Exsurge Domine (*Psal. 3. 7.*), id est, fac me exsurgere. Sed hoc de resurrectione Christi accipitur: illud certè non potest rectè aliter accipi, Tentat vos Dominus Deus vester (*Deut. 13. 3.*), ut sciat si diligitis eum, nisi, ut vos per illum sciatis, & vobismetipsis manifestetur, quantum in ejus amore profeceritis.

ỳ. 5. 5. [c] *Manè adstabo tibi, & videbo. Adstabo* F quid est, nisi non jacebo? Quid est autem aliud jacêre, nisi in terra quiescere, quod est in terrenis voluptatibus beatitudinem quærere? *Adstabo*, inquit, *& videbo*. Non est ergo inhærendum terrenis, si volumus Deum videre, qui mundo corde conspicitur. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* ỳ. 6. * *Non habitabit juxta te malignus,* ỳ. 7. *neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* * *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes* G *qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Iniquitas, malignitas, mendacium, homicidium, dolus, & quidquid hujusmodi est, ipsa nox est: qua transeunte fit manè, ut videatur Deus. Caussam ergo exposuit, quare manè adstabit, & videbit: *quoniam non Deus volens iniquitatem*, inquit, *tu es*. Si enim Deus esset qui vellet iniquitatem, posset etiam ab iniquis videri, ut non manè videretur, id est, cùm iniquitatis nox pertransierit.

6. *Non habitabit juxta te malignus*: id est, ỳ. 6. non sic videbit, ut hæreat. Ideo sequitur, *Neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* Quia oculi eorum, id est, mens eorum reverberatur luce veritatis propter tenebras peccatorum: quorum consuetudine fulgorem rectæ intelligentiæ sustinere non possunt. Ergo & qui vident aliquando, id est, qui verum intelligunt, tamen adhuc injusti sunt, non ibi permanent amando ea quæ avertunt à vero. Gerunt enim secum suam noctem, id est, non solùm consuetudinem, sed etiam amorem peccandi. Quæ nox si transierit, id est, si peccare destiterint, & ipse amor atque consuetudo fugata fuerit, fit manè, ita ut non solùm intelligant, sed etiam inhæreant veritati.

7. *Odisti* [d] *omnes qui operantur iniquitatem.* ỳ. 7. Odium Dei ex illa locutione intelligendum est, (Odiũ Dei.) qua odit peccator quisque veritatem. Videtur enim quòd & illa odit, quos in se manere non sinit. Non autem manent, qui eam sustinere non valent. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Hoc enim est veritati contrarium. Sed ne quis putet aliquam substantiam vel naturam veritati esse contrariam, intelligat ad id quod non est pertinere mendacium, non ad id quod est. (Mendaciũ.) Si enim hoc dicitur quod est, verum dicitur: si autem hoc dicitur quod non est, mendacium est. Ideo, inquit, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*: quia recedentes ab eo quod est, ad id quod non est [e] declinantur. Multa quidem videntur pro salute aut commodo alicujus, non malitiâ, sed benignitate mendacia: qua- (*3. Sent. dist. 38. cap. 1. 22. q. 2. Si quælibet.*) le illarum in Exodo obstetricum, quæ Pharaoni falsum renuntiaverunt, ut infantes filiorum Israël non necarentur (*Exod. 1. 19.*). Sed etiam ista non re, sed [f] indole laudantur: quoniam qui tantùm hoc modo mentiuntur, merebuntur aliquando ab omni mendacio liberari. Nam in iis qui perfecti sunt, nec ista mendacia inveniuntur (Mendacia in perfectis nulla.). Quibus dictum est, Sit in ore vestro Est est, non non: quidquid amplius est, à malo est (*Matth. 5. 37.*). Nec immeritò alio loco scriptum est, Os quod mentitur, occidit animam (*Sap. 1. 11.*): ne quis arbitretur perfectum & spiritalem hominem pro (*22. q. 2. cap. Ne quis arbitretur.*) ista temporali vita, in cujus morte non occiditur anima, sive sua, sive alterius, debere mentiri. Sed quoniam aliud est mentiri, aliud verum occultare; siquidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere: si quis fortè vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere; ut neque prodat, neque mentiatur, ne occidat animam suam pro corpore alterius. Si autem hoc nondum potest, vel sola hujus necessitatis habeat mendacia, ut etiam ab istis, si sola remanserint, liberari mereatur, & Spiritus-sancti robur accipere, quo quidquid perpetiendum est pro veritate, contemnat. Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cùm aut jocamur, aut ut prosimus mentimur. Illud primum in jocando, ideo non est per-

[a] Editi, *vocationem*. At Colbertinus codex aliique melioris notæ MSS. *invocationem*.
[b] Plures MSS. *quod*.
[c] Idem vers 5. tractatur in 2. Enarrat. Psal. 26.

[d] In editis, *Odisti Domine*. At à MSS. abest vox *Domine*.
[e] Editi, *declinant*. At MSS. *declinantur*.
[f] Editi *in dolo*. Veriùs aliquot MSS. *indole*. Confer lib. de mendacio c. 5. & 17.

niciosissimum, quia non fallit. Novit enim ille cui dicitur, joci caussâ esse dictum. Secundum autem ideo mitius est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud verò quod non habet duplex cor, nec mendacium quidem dicendum est. Tamquam, verbi gratiâ, si cui gladius commendetur, & promittat se redditurum, cùm ille qui commendavit poposcerit; si fortè gladium suum repetat furens, manifestum est tunc non esse reddendum, ne vel se occidat vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hic ideo non habet duplex cor, quia ille cui commendatus est gladius, cùm promittebat se redditurum poscenti, non cogitabat furentem posse repetere. Verum autem occultavit & Dominus, cùm discipulis nondum idoneis dixit, Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis portare illa: & Apostolus Paulus cùm ait, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Unde manifestum est non esse culpandum, aliquando verum tacere. Falsum autem dicere, non invenitur concessum esse perfectis.

Johan. 16. 12.

1. Cor. 3. 1.

8. *Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus.* Potest hîc rectè videri repetitum, quod ait superiùs, *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium:* ut *virum sanguinum* ad operantem iniquitatem referas, *dolosum* autem ad mendacium. Dolus enim est, cùm aliud agitur, aliud simulatur. Et apto verbo usus est quod ait, *abominabitur.* Solent enim abominati dici, exheredati. Hic autem Psalmus *pro ea* est *quæ hereditatem accipit:* quæ subjicit exsultationem spei suæ, dicens, *Ego autem in multitudine miserationis tuæ, introibo in domum tuam. In multitudine miserationis*, fortasse in multitudine hominum perfectorum & beatorum dicit, quibus civitas illa constabit, quam nunc parturit & paulatim parit Ecclesia. Homines autem multos regeneratos atque perfectos, rectè dici multitudinem miserationis Dei quis negat; cùm verissimè dictum sit, Quid est homo, quòd memor es ejus; aut filius hominis, quia visitas eum? *Introibo in domum tuam:* tamquam lapis, credo, in ædificium, dictum est. Quid enim aliud domus Dei quàm templum Dei est, de quo dictum est, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos? Cujus ædificii lapis angularis est ille, quem suscepit coæterna Patri Virtus & Sapientia Dei.

Item ℣. 7. Dolus quid. ℣. 8. Psal. 8. 5. 1. Cor. 3. 17. Ephes. 2. 20.

9. *Adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo. Ad templum*, sicut prope templum intelligimus. Non enim ait, Adorabo in templo sancto tuo; sed, *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Intelligendum etiam est non de perfectione, sed de progressu ad perfectionem dictum esse: ut illud perfectionem significet, *Introibo in domum tuam.* Sed ut hoc proveniat, priùs *adorabo*, inquit, *ad templum sanctum tuum.* Et fortasse ob hoc addidit, *in timore tuo*, quod magnum est præsidium procedentibus ad salutem. Cùm autem quisque pervenerit, fiet in eo quod dictum est, Consummata dilectio foras mittit timorem. Non enim timent jam [a] amicum, quibus dictum est, Jam non dicam vos servos, sed amicos, cùm ad id quod promissum est, perducti fuerint.

Item ℣. 8. 3. Sent. dist. 34. c. His autem. 1. Johan. 4. 18. Johan. 15. 15.

℣. 9. 10. *Domine deduc me in tua justitia propter inimicos meos.* Satis hîc declaravit in profectione se esse, id est, in provectu ad perfectionem, nondum in ipsa perfectione, quando ut deducatur exoptat. *In tua justitia* autem, non in ea quæ videtur hominibus. Nam & malum pro malo reddere, justitia videtur: sed non est ejus de quo dictum est, Qui facit oriri solem suum super bonos & malos: quia & cùm punit Deus peccatores, non malum suum eis infert, sed malis eorum eos dimittit. Ecce, inquit, parturiit injustitiam, concepit laborem, & peperit iniquitatem: lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foveam quam operatus est: convertetur dolor ejus in caput ejus, & in verticem ejus iniquitas ejus descendet. Cùm ergo punit Deus, ut judex punit eos qui legem prætereunt, non eis inferens de seipso malum, sed in id quod elegerunt eos expellens, ad complendam summam miseriarum. Homo autem cùm malum pro malo reddit, malo voto id facit: & ob hoc prior ipse malus est, dum punire vult malum.

11. *Dirige in conspectu tuo iter meum.* Nihil manifestius est, quàm id tempus eum commendare, quo proficit. Hoc est enim iter quod non terrarum locis peragitur, sed affectibus animorum. *In conspectu*, inquit, *tuo dirige iter meum:* id est, ubi nullus hominum videt: quibus credendum non est laudantibus, aut vituperantibus. Non enim ullo modo possunt de aliena conscientia judicare, in qua iter dirigitur ad Deum. Ideo subjecit, *Quoniam non est in ore eorum veritas.* Quibus utique judicantibus non est credendum, & ideo intrò ad conscientiam & ad Dei conspectum confugiendum est. *Cor eorum vanum est.* Quomodo ergo potest esse in ore eorum veritas, quorum cor fallitur de peccato & pœna peccati? Unde revocantur homines illa voce, Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

12. *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Ad voracitatis significationem referri potest, propter quam plerumque homines adulatione mentiuntur. Et mirabiliter dixit, *patens sepulcrum:* quoniam semper inhiat illa voracitas, non ut sepulcra quæ receptis cadaveribus muniuntur. Potest & illud intelligi, quòd mendacio & blanda adulatione trahunt in se quos ad peccata illectant; & eos tamquam devorant, cùm in suam vitam convertunt. Quod quibus contingit, quoniam peccato [b] moriuntur, rectè illi à quibus inducuntur, sepulcra patentia dicti sunt: quia & ipsi quodammodo exanimes sunt, vitam non habendo veritatis; & mortuos in se recipiunt, quos verbis mendacibus & vano corde interemtos in se convertunt. *Linguis suis dolosè agebant*, id est, linguis malis. Nam hoc videtur significare, cùm dicit *suis*. Mali enim malas habent linguas, id est, mala loquuntur, cùm loquuntur dolum. Quibus Dominus dicit, Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali?

13. *Judica illos Deus: decidant à cogitationibus suis.* Prophetia est, non maledictio. Non enim optat ut eveniat; sed cernit quid eventurum sit. Contingit namque illis, non quia videtur optasse; sed quia tales sunt ut meritò contingat. Sic enim & quod postea dicit, *Lætentur omnes qui sperant in te*, per prophetiam dicit; quoniam cernit esse læturos. Sic per prophetiam dictum est, Excita potentiam tuam & veni: quoniam videbat esse venturum. Quamquam possit etiam hoc modo accipi quod dictum est, *Decidant à cogitationibus suis*, ut magis bene ab eo optatum credatur, dum cadunt à cogitationibus suis malis, id est, ut

[a] Gatianensis codex, *jam amici.*

[b] Quatuor MSS. *peccato suo consummato moriuntur.*

jam non cogitent mala. Sed vetat sic intelligi quod A sequitur, *expelle eos.* Nullo enim modo potest in bonam partem accipi, cùm quisque expellitur à Deo. Quapropter per prophetiam dictum, non per malevolentiam, intelligitur: cùm hoc dictum sit, quod necessariò talibus eventurum est, qui in peccatis quæ memorata sunt, perseverare voluerint. *Decidant* ergo *à cogitationibus suis*, dictum est, decidant accusantibus se cogitationibus suis, testimonium perhibente conscientiâ suâ, sicut A-
Rom. 2. 15. postolus dicit: Et cogitationum accusantium seu B
» defendentium, in revelatione justi judicii Dei.

Item ℣. 11. 14. *Secundùm multitudinem impietatum eorum expelle eos:* id est, longè eos expelle. Hoc est enim *secundùm multitudinem impietatum eorum*, ut multùm expellantur. Expelluntur ergo impii ab illa hereditate, quæ intelligendo & videndo Deum possidetur: sicut expelluntur morbidi oculi fulgore lucis, cùm illis ea pœna est quæ aliis lætitia. Non ergo ipsi manè adstabunt, & videbunt. Et tam magna pœna est ista expulsio, quàm magnum C
Psal. 72. 28. præmium est illud quod dicitur, Mihi autem adhærere Deo bonum est. Huic pœnæ contrarium
Matth. 25. 21. & 30. est, Intra in gaudium Domini tui. Quia huic expulsioni simile est, Projicite illum in tenebras exteriores.

Item ℣. 11. 15. *Quoniam inamaricaverunt te Domine.*
Johan. 6. 51. Ego sum, inquit, panis qui de cælo descendi: &,
Ibidem 27. Operamini escam quæ non corrumpitur: &,
Psal. 33. 8. Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus. Peccatoribus autem panis veritatis amarus est. Un- D de os vera dicentis oderunt. Ipsi ergo inamaricaverunt Deum, qui peccando in eam ægritudinem devenerunt, ut cibum veritatis, quo sanæ animæ gaudent, tamquam felleum sustinere non possint.

℣. 12. 16. *Et lætentur omnes qui sperant in te:* utique illi quibus gustantibus suavis est Dominus. *In æternum exsultabunt, & inhabitabis in eis.* Ipsa ergo erit æterna exsultatio, cùm templum Dei fiunt justi: & erit gaudium ipsorum, ipse [a] incola eorum. *Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt* E *nomen tuum:* tamquam cùm adest eis ad fruendum quod diligunt. Et bene *in te*, tamquam possidentes hereditatem, de qua titulus Psalmi est: cùm & ipsi sint ejus hereditas, quod significat, *inhabitabis in eis.* A quo bono prohibentur quos secundùm multitudinem impietatum eorum expellit Deus.

℣. 13. 17. *Quoniam tu benedices justum.* Hæc est benedictio, gloriari in Deo, & inhabitari à Deo. Ista sanctificatio conceditur justis. Sed ut justifi- F
Rom. 3. 23. centur, præcedit vocatio: quæ non est meritorum,
Rom. 8. 30. sed gratiæ Dei. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei. Quos enim vocavit, hos & justificavit:
» quos autem justificavit, hos & glorificavit. Quia ergo vocatio non meritorum nostrorum, sed benevolentiæ & misericordiæ Dei est, subjecit dicens, *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Bona enim voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram, ut peccatores vocet in
Rom. 8. 33. pænitentiam. Et ipsa sunt arma quibus expugnatur G inimicus: contra quem dicitur, Quis accusabit ad-
Ibid. 31. versùs electos Dei? &, Si Deus pro nobis, quis
» contra nos? Qui unico Filio suo non pepercit, sed
» pro nobis omnibus tradidit illum. Si enim adhuc
» cùm inimici essemus, Christus pro nobis mortuus
» est; multò magis reconciliati, salvi erimus ab ira per ipsum. Hoc est invictissimum scutum, quo repellitur inimicus, desperationem salutis suggerens multitudine tribulationum & tentationum.

18. Totus ergo textus Psalmi est oratio ut exaudiatur, ab eo quod scriptum est, *Verba mea exaudi Domine*, usque ad, *Rex meus & Deus meus.* Deinde intellectus eorum quæ impediunt ad videndum Deum, id est, ut se exauditam esse cognoscat, ab eo quod scriptum est, *Quoniam ad te orabo, Domine, manè exaudies vocem meam*, usque ad, *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Tertiò sperat se domum Dei futuram, & nunc ei appropinquare in timore ante consummationem quæ expellit timorem, ab eo quod scriptum est, *Ego autem in multitudine miserationis tuæ*, usque ad, *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Quartò proficientem se atque promoventem inter illa ipsa quibus impediri se sentit, orat ut adjuvetur intrinsecùs, ubi nemo hominum videt, ne avertatur malis linguis, ab eo quod scriptum est, *Domine deduc me in tua justitia propter inimicos meos*, usque ad, *Linguis suis dolosè agebant.* Quintò prophetia est, quæ pœna maneat impios, quando justus vix salvus erit; & quod præmium justi adepturi sint, qui vocati venerunt, & donec perducerentur viriliter omnia sustinuerunt, ab eo quod scriptum est, *Indica illos Deus*, usque in finem Psalmi.

IN PSALMUM VI.
ENARRATIO.

In finem, in hymnis de octavo, Psalmus David. ℣. 1.

1. DE *octavo*, hîc videtur obscurum. (Nam cetera in hoc titulo manifestiora sunt.) Visum est autem nonnullis diem judicii significare, id est, tempus adventûs Domini nostri, quo venturus est judicare vivos & mortuos. Qui adventus, computatis annis ab Adam, post septem annorum millia futurus creditur: ut septem annorum millia tamquam septem dies transeant, deinde illud tempus tamquam dies octavus, adveniat. Sed quoniam dictum est à Domino, Non Act. 1. 7.
est vestrûm scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate: &, De die verò & illa hora nemo scit, Matth. 24. 36.
neque Angelus, neque Virtus, neque Filius, nisi solus Pater: & illud quod scriptum est, tamquam furem venire diem Domini, satis apertè ostendit 1. Thess. 5. 2.
neminem sibi oportere arrogare scientiam illius temporis, computatione aliqua annorum. Si enim post septem millia annorum ille dies venturus est, omnis homo potest annis computatis adventum ejus addiscere. Ubi erit ergo, quòd nec Filius hoc novit? Quod utique ideo dictum est, quia per Filium homines hoc non discunt, non quòd apud se ipse non noverit: secundùm illam locutionem, Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat, id est, Deut. 13. 3.
scire faciat vos: &, Exsurge Domine, id est, fac nos Psal. 3. 7.
exsurgere. Cùm ergo ita dicatur, nescire Filius hunc diem, non quòd nesciat, sed quòd nescire faciat eos, quibus hoc non expedit scire, id est, non eis hoc ostendat: quid sibi vult nescio quæ præsumtio, quæ annis computatis, certissimum sperat post septem annorum millia diem Domini.

2. Nos igitur, quod nescire nos Dominus voluit, libenter nesciamus: & quæramus quid velit sibi iste titulus, qui scribitur *de octavo.* Potest

[a] Sic præstantiores MSS. At editi, *incolatus.*

quidem etiam nulla annorum temeraria supputatione dies judicii octavus intelligi, quòd jam post finem hujus sæculi acceptâ æternâ vitâ, tunc non erunt animæ justorum obnoxiæ temporibus: & quoniam omnia tempora septem dierum istorum repetitione volvuntur, octavus fortè ille dictus est, qui varietatem istam non habebit. Est aliud quod hîc non absurdè accipi potest, cur octavum dicatur judicium, quòd post duas generationes futurum est, unam quæ ad corpus, alteram quæ ad animam pertinet. Ab Adam enim usque ad Moysen genus humanum vixit ex corpore, id est, secundùm carnem: qui etiam exterior & vetus homo dicitur, & cui vetus Testamentum datum est, ut quamvis religiosis, tamen carnalibus adhuc operationibus futura spiritalia præsignaret. Hoc toto tempore quo secundùm corpus vivebatur, regnavit mors, sicut Apostolus ait, etiam in eos qui non peccaverunt. Regnavit autem ex similitudine prævaricationis Adæ, sicut idem dicit: quoniam usque ad Moysen accipiendum est, quò usque Legis opera, id est carnaliter observata illa sacramenta, etiam eos obstrictos tenuerunt certi mysterii gratiâ, qui uni Deo subditi erant. Ab adventu autem Domini, ex quo ad circumcisionem cordis à carnis circumcisione transitum est, facta vocatio est, ut secundùm animam viveretur, id est, secundùm interiorem hominem, qui etiam novus homo propter regenerationem dicitur morumque spiritalium innovationem. Manifestum est autem ad corpus quaternarium numerum pertinere, propter notissima elementa quatuor quibus constat, & quatuor qualitates, siccam, humidam, calidam, frigidam. Unde quatuor etiam temporibus administratur, verno, æstate, autumno, hyeme. hæc sunt notissima. Nam de quaternario numero corporis tractatur etiam alibi subtiliùs, sed obscuriùs: quod in hoc sermone vitandum est, quem etiam minùs eruditis accommodatum esse volumus. Ad animum verò ternarium numerum pertinere potest intelligi, ex eo quòd tripliciter Deum diligere jubemur, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: de quibus singulis non in Psalterio, sed in Evangelio disputandum est: nunc ad testimonium ternarii numeri ad animum pertinentis, satis puto esse quod dictum est. Peractis igitur numeris corporis ad veterem hominem & ad vetus Testamentum pertinentibus, peractis etiam numeris animi ad novum hominem & ad novum Testamentum relatis, sicut septenario numero transacto; quia unumquodque temporaliter agitur, quaternario in corpus, ternario in animum distributo, veniet octavus judicii dies: qui meritis tribuens quod debetur, jam non ad opera temporalia, sed ad vitam æternam sanctos transferet, impios verò damnabit in æternum.

Ephes. 4. 22. Rom. 5. 14. Coloss. 3. 10. Deut. 6. 5. Matth. 22. 37.

3. Quam damnationem metuens, orat Ecclesia in hoc Psalmo, dicens, DOMINE *ne in ira tua arguas me.* Dicit etiam Apostolus iram judicii: Thesaurizas tibi, inquit, iram in die iræ justi judicii Dei. In qua se non vult argui, quisquis in hac vita sanari desiderat. *Nec in furore tuo corripias me. Corripias*, mitius videtur: ad emendationem enim valet. Nam qui arguitur, id est, accusatur, metuendum est ne finem habeat damnationem. Sed quoniam furor plus videtur esse quàm ira, potest movere cur illud quod est mitius, id est correptio, cum eo positum est quod est durius, id est cum furore. Sed ego puto unam rem duobus verbis significatam. Nam in Græco θυμὸς, quod est in primo versu, hoc significat quod ὀργὴ, quod est in secundo versu. Sed cùm Latini vellent etiam ipsi duo verba ponere, quæsitum est quid esset vicinum iræ, & positum est furor. Ideo variè codices habent. Nam in aliis priùs invenitur ira, deinde furor: in aliis priùs furor, deinde ira: in aliis pro furore indignatio ponitur, aut bilis. Sed quidquid illud est, motus est animi provocans ad pœnam inferendam. Qui tamen motus, non tamquam animæ Deo tribuendus est, de quo dictum est, Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas. Quod autem tranquillum est, non est perturbatum. Non ergo cadit in Deum judicem perturbatio: sed quod in ejus ministris fit, quia per leges ejus fit, ira ejus dicitur. In qua ira, non solum argui se non vult anima quæ nunc orat; sed nec corripi, id est, emendari vel erudiri. Nam in Græco παιδεύσῃς positum est, id est erudias. Arguuntur autem in die judicii omnes qui non habent fundamentum quod est Christus. Emendantur autem, id est purgantur, qui huic fundamento superædificant lignum, fœnum, stipulam. Detrimentum enim patientur, sed salvi erunt tamquam per ignem. Quid ergo iste orat, qui non vult in ira Domini vel argui vel emendari? quid, nisi ut sanetur? Ubi enim sanitas est, nec mors metuenda est, nec urentis aut secantis medici manus.

ỳ. 2. Rom. 2. 5.

4. Sequitur itaque, & dicit, *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea*, id est, firmamentum animæ meæ, vel fortitudo. hoc enim ossa significant. Dicit ergo anima, fortitudinem suam esse turbatam, cùm ossa nominat. Neque enim credendum est, quòd habeat ossa quæ videmus in corpore. Quaprópter, ad expositionem pertinet quod subjicitur, *Et anima mea turbata est valde:* ne quòd ossa appellavit, corporis intelligerentur. *Et tu Domine usque quò?* Quis non intelligat significari animam luctantem cum morbis suis: diu autem dilatam à medico, ut ei persuaderetur in quæ mala se peccando præcipitaverit? Quod enim facilè sanatur, non multùm cavetur: ex difficultate autem sanationis, erit diligentior custodia receptæ sanitatis. Non ergo tamquam crudelis Deus æstimandus est, cui dicitur, *Et tu Domine usque quò?* Sed tamquam bonus persuasor animæ, quid mali sibi ipsa pepererit. Nondum enim tam perfectè orat hæc anima, ut ei dici possit, Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum. Simul ut etiam illud agnoscat, quanta pœna impiis præparatur, qui se nolunt convertere ad Deum, si tantam difficultatem convertentes patiuntur: sicut alio loco scriptum est, Si justus vix salvus erit, peccator & impius ubi parebunt?

5. *Convertere Domine, & erue animam meam.* Convertens se, orat ut ad eam convertatur & Deus: sicut dictum est, Convertimini ad me, & convertar ad vos, dicit Dominus. An ex illa locutione intelligendum est *Convertere Domine*, id est, fac me converti, cùm in ipsa sua conversione difficultatem laboremque sentiret? Nam perfecta nostra conversio paratum invenit Deum, sicut Propheta dicit, Tamquam diluculum paratum inveniemus eum. Quoniam ut eum amitteremus, non ejus absentia qui ubique adest, sed nostra fecit aversio. In hoc mundo erat, inquit, & mundus

» per eum factus est, & mundus eum non cognovit. Si ergo in hoc mundo erat, & mundus eum non cognovit; nostra immunditia non fert ejus adspectum. Dum autem nos convertimus, id est, mutatione veteris vitæ resculpimus spiritum nostrum: durum sentimus & laboriosum ad serenitatem & tranquillitatem divinæ lucis à terrenarum cupiditatum caligine retorqueri. Et in tali difficultate dicimus, *Convertere Domine*, id est, adjuva nos, ut perficiatur in nobis conversio, quæ te paratum invenit, & fruendum te præbentem dilectoribus tuis. B Et ideo postquam dixit, *Convertere Domine*, addidit, *& erue animam meam*: tamquam inhærentem perplexitatibus hujus sæculi, & spinas quasdam dilacerantium desideriorum in ipsa conversione patientem. *Salvum me fac*, inquit, *propter misericordiam tuam*. Intelligit non suorum meritorum esse quod sanatur: quandoquidem peccanti & datum præceptum prætereunti, justa damnatio debebatur. Sana me ergo, inquit, non propter meritum meum, sed propter misericordiam tuam. C

℣. 6. 6. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui.* Intelligit quoque nunc esse tempus conversionis: quia cùm ista vita transierit, non restat nisi retributio meritorum. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Confessus est in inferno ille dives, de Luca 16. 23. quo Dominus dicit, qui Lazarum vidit in requie, se autem in tormentis dolebat: usque adeo confessus, ut etiam moneri suos vellet, ut se à peccatis cohiberent, propter pœnas quas apud inferos esse non creditur. Quamvis ergo frustra, confessus est D tamen sibi meritò illa accidisse tormenta; quando etiam suos ne in hæc inciderent, doceri cupiebat. Quid ergo est, *In inferno autem quis confitebitur tibi?* An infernum vult intelligi, quò post judicium præcipitabuntur impii, ubi jam propter profundiores tenebras nullam Dei lucem videbunt, cui aliquid confiteantur? Nam iste adhuc elevatis oculis, quamvis immani profundo interposito, potuit tamen videre Lazarum in requie constitutum: ex cujus comparatione, ad confessionem coactus E est meritorum suorum. Potest etiam illud intelligi, ut mortem vocet peccatum, quod contemta divina lege committitur: ut aculeum mortis mortem appellemus, 1 Cor. 15. 56. quòd mortem comparet. Aculeus enim mortis, peccatum. In qua morte hoc est esse immemorem Dei, legem ejus & præcepta contemnere: ut infernum dixerit, cæcitatem animi, quæ peccantem, id est, morientem excipit & involvit. Rom. 1. 28. Sicut non probaverunt, inquit, habere Deum in notitia, dedit illos Deus in reprobum sensum. F Ab ista morte & ab isto inferno tutam se præberi anima deprecatur, dum molitur conversionem ad Deum, & sentit difficultates.

℣. 7. 7. Quapropter contexit, dicens, *Laboravi in gemitu meo.* Et tamquam parum profuerit, addit, & dicit, *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* Lectus est hoc loco appellatus ubi requiescit animus æger & infirmus, id est, in voluptate corporis & in omni delectatione sæculari. Quam delectationem lacrymis lavat qui sese ab illa conatur extrahere. G Videt enim jam se damnare carnales concupiscentias: & tamen delectatione tenetur [a] infirmitas, & in ea libenter jacet, unde surgere nisi sanatus animus non potest. Quod autem ait, *Per*

A *singulas noctes*, hoc fortasse accipi voluit, quòd ille qui spiritu promtus sentit aliquam lucem veritatis, & tamen in delectatione hujus sæculi per carnis infirmitatem aliquando requiescit, tamquam dies & noctes alterno affectu cogitur pati: ut cùm dicit, Mente servio legi Dei, Rom. 7. 25. tamquam diem sentiat; rursus cùm dicit, Carne autem legi peccati, inclinetur in noctem: donec omnis nox transeat, & veniat unus dies, de quo dicitur, Manè Psal. 5. 5. adstabo tibi, & videbo. Tunc enim adstabit: nunc autem jacet, quando in lecto est; quem lavabit per singulas noctes, ut tantis lacrymis impetret efficacissimam de Dei misericordia medicinam. *In lacrymis stratum meum rigabo.* Repetitio est. Cùm enim dicit *in lacrymis*: ostendit quemadmodum superiùs, *lavabo*, dixerit. Hoc autem accipimus *stratum*, quod superiùs *lectum*. Quamquam *rigabo*, amplius sit aliquid, quàm *lavabo*: quoniam potest aliquid in superficie lavari; rigatio verò ad interiora [b] permeat, quod significat fletum usque ad cordis intima. Temporum verò varietas, quòd præteritum posuit, cùm diceret, *Laboravi in gemitu meo*; & futurum, cùm diceret, *Lavabo per singulas noctes lectum meum*; rursus futurum, *In lacrymis stratum meum rigabo*: illud ostendit, quid sibi dicere debeat, cùm quisque in gemitu frustra laboraverit. Tamquam diceret, Non profuit cùm hoc feci, ergo illud faciam.

℣. 8. 8. [c] *Turbatus est ab ira oculus meus*: utrùm suâ, an Dei, in qua petit ne argueretur, aut corriperetur? Sed si illa diem judicii significat, quomodo nunc potest intelligi? An inchoatio ejus est, quòd hîc homines dolores & tormenta patiuntur, & maximè damnum intelligentiæ veritatis; sicut jam commemoravi quod dictum est, Dedit illos Rom. 1. 28. Deus in reprobum sensum? Nam ea est cæcitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiore Dei luce secluditur: sed nondum penitus cùm in hac vita est. Sunt enim tenebræ exteriores, quæ Matth. 25. 30. magis ad diem judicii pertinere intelliguntur, ut 4. Sent. dist. 50. cap. penitus extra Deum sit, quisquis, dum tempus est, corrigi noluerit. Penitus autem esse extra Deum Hic quæri potest. quid est, nisi esse in summa cæcitate? Si quidem 1. Tim. 6. 16. Deus habitat lucem inaccessibilem, quò ingrediuntur quibus dicitur, Intra in gaudium Domini Matth. 25. 21. & 23. tui. Hujus igitur iræ inchoatio est, quam in hac vita patitur quisque peccator. Timens itaque judicii diem, laborat, & plangit; ne ad illud perducatur, cujus initium tam perniciosum nunc experitur. Et ideo non dixit, Exstinctus est; sed, *Turbatus est ab ira oculus meus.* Si autem suâ irâ dicit oculum suum esse turbatum, neque hoc mirum est. Nam hinc forsitan dictum est, Non occidat sol super iracundiam vestram: Ephes. 4. 26. quòd interiorem solem, id est, sapientiam Dei tamquam occasum in se pati arbitratur mens, quæ sua perturbatione illum videre non sinitur.

9. *Inveteravi in omnibus inimicis meis.* De ira Item ℣. 8. tantùm dixerat, (si tamen de sua ira dixerat:) consideratis autem reliquis vitiis, invenit se omnibus esse vallatum. Quæ vitia quoniam veteris vitæ sunt & veteris hominis, quo exuendi sumus, ut in- Coloss. 3. 9. duamur novo; rectè dictum est, *Inveteravi. In omnibus* autem *inimicis meis*, vel inter ipsa vitia dicit, vel inter homines qui nolunt ad Deum con-

[a] Lov. *infirmitatis.* At Er. & plerique MSS. *infirmitas.*
[b] Editi, *permanat.* At MSS. aliqui, *permeat*; alii, *pertinet.*

[c] De hac parte vers. 8. consule 1. Enarrat. Psal. 36. De altera parte ejusdem vers. vide Enarrat. Psal. 102.

verti. Nam & hi etiam si [a] nesciunt, etiam si parcunt, etiam si iisdem conviviis & domibus & civitatibus nulla lite interposita, & crebris colloquiis quasi concorditer utuntur: nihilominus tamen intentione contraria, inimici sunt eis qui se ad Deum convertunt. Nam cùm alii amant & appetunt istum mundum, alii se optant ab isto mundo liberari, quis non videat illos inimicos esse istis? Nam si possint, eos secum ad pœnas trahunt. Et magnum donum est, inter eorum verba versari quotidie, & non excedere de itinere præceptorum Dei. Sæpe enim mens nitens pergere in Deum, concussa in ipso itinere trepidat: & plerumque propterea non implet bonum propositum, ne offendat eos cum quibus vivit, alia bona peritura & transeuntia diligentes atque sectantes. Ab his separatus est omnis sanus, non locis, sed animo. Nam locis corpora continentur, animo autem locus est affectio sua.

10. Quapropter post laborem & gemitum & imbres creberrimos lacrymarum, quia inane non potest esse quod tam vehementer rogatur ab eo qui fons est omnium misericordiarum, verissimè Psal. 33. 19. que dictum est, Propè est Dominus adtritis corde: post tantas difficultates exauditam se anima pia significans, quam licet etiam Ecclesiam intelligere, ℣. 9. vide quid adjungit: *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Vel in prophetia dictum est, quoniam discessuri sunt, id est, separabuntur à justis impii, cùm judicii dies venerit; vel nunc. Quia etiamsi pariter atque iisdem conventiculis continentur, tamen in area nuda jam grana separata sunt à paleis, quamvis inter paleas lateant. Simul itaque versari possunt, sed simul vento auferri non possunt.

℣. 10. 11. *Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei; exaudivit Dominus deprecationem meam; Dominus orationem meam adsumsit.* Crebra ejusdem sententiæ repetitio, non quasi narrantis necessitatem, sed affectum exsultantis ostendit. Sic enim loqui gaudentes solent, ut non eis sufficiat semel enuntiare quod gaudent. Iste fructus est illius gemitus in quo laboratur, & illarum lacrymarum quibus lavatur lectus, & stratus rigatur: quoniam, Qui seminat in lacrymis, in gaudio metet: Psal. 125. 5. & Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Matth. 5. 5.

℣. 11. 12. *Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei.* Discedite à me omnes, dixit superiùs: quod etiam in hac vita, sicut expositum est, fieri potest: quod autem dicit, *Erubescant, & conturbentur*, non video quemadmodum evenire possit, nisi illo die cùm manifesta fuerint justorum præmia & supplicia peccatorum. Nam nunc usque adeo non erubescunt impii, ut nobis insultare non desinant. Et plerumque tantum valent irrisionibus suis, ut infirmos homines de Christi nomine erubescere faciant. Unde dictum est, Quisquis me erubuerit coram hominibus, erubescam eum coram Patre meo. Luca 9. 26. Jam verò quisquis sublimia illa præcepta implere voluerit, ut dispergat, det pauperibus, quo justitia ejus maneat in æternum, omnibusque suis rebus terrenis venditis & indigentibus erogatis, Psal. 111. 9. Christum sequi voluerit, dicens, Nihil intulimus in hunc mundum, verùm nec auferre quid possumus; victum & tegumentum habentes, his contenti simus: 1. Tim. 6. 7. incidit in istorum sacrilegam dicacitatem, & ab eis qui sanari nolunt, vocatur insanus; & sæpe ne hoc vocetur à desperatis hominibus, trepidat facere, & differt, quod omnium fidelissimus & potentissimus medicus imperavit. Non ergo nunc isti possunt erubescere, quibus ne nos erubescamus optandum est, & à proposito itinere vel revocemur, vel impediamur, vel retardemur. Sed veniet tempus ut illi erubescant, dicentes ut scriptum est, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum & in similitudinem improperii: nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis: repleti sumus iniquitatis viâ & perditionis, & ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra.

13. Quod autem ait, *Convertantur, & confundantur.* Quis non judicet esse justissimam pœnam, ut conversionem ad confusionem habeant, qui ad salutem habere noluerunt? Deinde addidit, *valde velociter.* Cùm enim jam desperari cœperit judicii dies, cùm dixerint, Pax, tunc eis repentinus veniet interitus. Quandocumque autem venerit, celerrimè venit quod desperatur esse venturum: & longitudinem vitæ hujus non facit sentiri, nisi spes vivendi. Nam nihil videtur esse celerius, quàm quidquid in ea jam præteritum est. Cùm ergo judicii dies venerit, tunc sentient peccatores quàm non sit longa omnis vita quæ transit. Nec omnino eis videri poterit tardè venisse, quod non desiderantibus, sed potiùs non credentibus venerit. Quamquam & illud hîc accipi potest, ut quia tamquam gementem & tam sæpe diuque flentem Deus exaudivit, intelligatur liberata à peccatis, & omnes perversos motus carnalis affectionis domuisse: sicut dicit, *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei:* quod cùm ei provenerit, non mirum est si jam ita perfecta est, ut oret pro inimicis suis. Potest ergo ad hoc pertinere quod dixit, *Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei:* ut de peccatis suis agant pœnitentiam, quod sine [b] confusione & conturbatione fieri non potest. Nihil itaque impedit sic accipere & illud quod sequitur, *Convertantur & erubescant*, id est, convertantur ad Deum, & erubescant se in prioribus tenebris peccatorum aliquando gloriatos: sicut Apostolus dicit, Quam enim gloriam habuistis aliquando in his, in quibus nunc erubescitis? Quod autem addidit, *valde velociter*, aut ad optantis affectum, aut ad Christi potentiam referendum est, qui gentes quæ pro idolis suis persequebantur Ecclesiam, ad Evangelii fidem tanta temporum celeritate convertit.

IN PSALMUM VII. ENARRATIO.

Psalmus ipsi David, quem cantavit Domino, pro verbis Chusi, filii Gemini.

1. HISTORIA quidem, unde occasionem ista prophetia sumsit, in Regnorum secundo libro cognoscere facile

[a] Sic MSS. Editi verò, *nesciuntur.*

[b] Lov. *confessione.* At Er. & nostri propè omnes MSS. *confusione.*

est. Ibi enim Chusi amicus regis David transitum A fecit in partes Abessalon filii ejus, qui adversùs patrem bellum gerebat, ad exploranda consilia & renuntianda quæ adversùs patrem ille moliebatur, auctore Achitophel, qui defecerat ab amicitia David, & filium ejus adversùs patrem consiliis quibus posset, instruebat. Sed quoniam non ipsa historia in hoc Psalmo consideranda est, de qua Propheta mysteriorum velamen adsumsit, 1. Cor. 3. 16. si transitum ad Christum fecimus, auferatur velamen. Et primò ipsorum nominum significationem interrogemus, B quid sibi velit. Non enim defuerunt interpretes, qui hæc ipsa non carnaliter ad litteram, sed spiritaliter investigantes, edicerent nobis quòd Chusi interpretetur Silentium; Gemini autem, Dexter; Achitophel, Fratris ruina. Quibus interpretationibus rursum nobis traditor ille Judas occurrit, ut Abessalon ejus imaginem gestet, secundùm quod Patris pax interpretatur; quia pacatus erga illum exstitit pater: quamvis ipse dolis suis bellum haberet in corde, sicut in Psalmo tertio tractatum C est. Enarrat. in Psal. 3. n. 1. Quemadmodum autem invenitur in Evangelio filios Domini nostri Jesu Christi dictos esse discipulos, Matth. 9. 15. sic in eodem Evangelio invenitur etiam fratres esse appellatos. Resurgens enim Dominus ait, Johan. 20. 17. Vade, & dic fratribus meis. Et Apostolus eum dicit primogenitum in multis fratribus. Rom. 8. 29. Discipuli ergo ejus ruina qui eum tradidit, rectè intelligitur Fratris ruina, quod Achitophel interpretari diximus. Chusi autem, quòd interpretatur Silentium, rectè accipitur adversùs illos dolos Dominum no- D strum silentio dimicasse, id est altissimo secreto, quo cæcitas [a] ex parte Israel facta est, cùm Dominum persequebantur, ut plenitudo gentium subintraret, & sic omnis Israel salvus fieret. Ad hoc profundum secretum altumque silentium cùm venisset Apostolus, exclamavit quasi quodam ipsius altitudinis horrore perculsus, Rom. 11. 33. O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ipsius! Quis enim cognovit mentem Domini, aut quis consi- E liarius illius fuit? Ita magnum illud silentium non expositione magis aperit, quàm admiratione commendat. Hoc silentio Dominus sacramentum venerabilis passionis occultans, voluntariam ruinam fratris, id est, nefarium scelus traditoris sui, in suæ misericordiæ atque providentiæ ordinem vertit: ut quod ille ad perniciem unius hominis perversa mente faciebat, iste ad salutem omnium hominum provida gubernatione conferret. Cantat ergo Psalmum Domino anima perfecta, quæ F jam digna est nosse secretum Dei. Cantat *pro verbis Chusi*, quia meruit nosse verba illius silentii. Apud infideles enim & persecutores, silentium est illud atque secretum. Apud suos autem, quibus dictum est, Johan. 15. 15. Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus, vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis: apud amicos ergo ejus non est silentium, sed verba silentii, id est, ratio exposita & manifesta illius silentii. Quod silentium, id est G Chusi, dicitur filius Gemini, id est, dextri. Non enim abscondendum erat sanctis quod pro illis gestum est. Matth. 6. 3. Et tamen Nesciat, inquit, sinistra, quid faciat dextra. Canit ergo anima perfecta in prophetia, cui secretum illud innotuit, *pro verbis Chusi*, id est, pro cognitione ejusdem secreti. Quod secretum, dexter Deus, id est, favens atque propitius ei, operatus est. Quare hoc silentium Filius dextri appellatur, quod est *Chusi, filii Gemini*.

2. DOMINE *Deus meus in te speravi, salvum* ℣. 2.
me fac ex omnibus persequentibus me, & eripe me. Tamquam cui non restat jam [b] perfecto nisi invidus diabolus, superato omni bello atque adversitate vitiorum, dicit, *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me, & eripe me:* * *nequando ra-* ℣. 3.
piat ut leo animam meam. Dicit Apostolus, Ad- 1. Pet. 5. 8.
B versarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret. Itaque cùm diceret per pluralem numerum, *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me:* singularem postea intulit, dicens, *nequando rapiat ut leo animam meam.* Non enim ait, nequando rapiant: sciens quis restiterit inimicus, & perfectæ animæ vehementer adversus. *Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat:* id est, ne ille rapiat, dum tu non redimis, neque salvum facis. Si enim Deus non re- C dimat, neque salvum faciat, ille rapit.

3. Et ut manifestum sit jam perfectam animam hoc dicere, cui solius diaboli fraudulentissimæ insidiæ cavendæ sunt, vide quid sequatur: *Domine* ℣. 4.
Deus meus si feci istud. Quid est quod vocat *istud?* An quia non dicit, nomen peccati, universale peccatum intelligendum est? Qui intellectus si displicet, illud accipiamus dici quod sequitur: tamquam si interrogassemus, quid est hoc quod dicis, *istud?* respondet, *Si est iniquitas in manibus meis.* Jam D ergo manifestum est, de omni peccato dici, *Si* ℣. 5.
reddidi retribuentibus mihi mala. Quod non potest verè dicere, nisi perfectus. Ait quippe Dominus, Estote perfecti, sicut Pater vester qui est Matth. 5. 48.
in cælis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Qui ergo non reddit retribuentibus mala, perfectus est. Cùm itaque oret anima perfecta *pro verbis Chusi, filii Gemini*, id est, pro cognitione illius secreti atque silentii, quod pro salute nostra operatus est E propitius nobis & misericors Dominus, ut toleraret & patientissimè sustineret dolos traditoris sui: tamquam huic perfectæ animæ dicat, exponens rationem ipsius secreti, Ego pro te impio & peccatore, ut tuæ iniquitates mei sanguinis effusione lavarentur, magno silentio & magnâ patientiâ traditorem meum pertuli, nonne imitaberis me, ut & tu non reddas mala pro malis? Animadvertens igitur & intelligens quid pro illo fecerit Dominus, & ejus exemplo ad perfectionem proficiens, dicit, *Si* F *reddidi retribuentibus mihi mala:* id est, si non feci quod tu faciendo docuisti: *decidam ergo ab inimicis meis inanis.* Et bene non ait, Si reddidi tribuentibus mihi mala; sed, *retribuentibus.* Qui enim retribuit, jam aliquid acceperat. Majoris autem patientiæ est, nec ei mala rependere, qui acceptis beneficiis reddit mala pro bonis, quàm si nullo antè accepto beneficio nocere voluisset. *Si reddidi* ergo, inquit, *retribuentibus mihi mala:* id est, si te non imitatus sum in illo silentio, hoc G est, patientia tua, quam pro me operatus es: *decidam ab inimicis meis inanis.* Inaniter enim se jactat, qui cùm & ipse homo sit, cupit se de homine vindicare: & cùm superare hominem palàm quærit, occultè à diabolo superatur, inanis effectus vanâ & superbâ lætitiâ, quòd quasi vinci non potuit. Intelligit ergo iste ubi major fiat victoria,

[a] In editis, *cæcitas in Israël.* Abest, *in*, à MSS.

[b] Tres MSS. *non restat jam persecutor.*

Matth. 6. 6. & ubi Pater reddat qui videt in occulto. Ne reddat itaque retribuentibus mala, iram potiùs quàm hominem vincit: illis etiam litteris eruditus, in quibus scriptum est, Melior est qui vincit iram, quàm qui capit civitatem. Prov. 16. 32. sec. LXX. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam ergo ab inimicis meis inanis.* Jurare videtur per exsecrationem, quod est gravissimum jurisjurandi genus, cùm homo dicit, Si illud feci, illud patiar. Sed aliud est juratio in ore jurantis, aliud in significatione prophetantis. Hic enim dicit quid verè contingat hominibus, qui reddunt retribuentibus mala; non quòd sibi, aut alicui, quasi jurejurando imprecetur.

ỳ. 6. 4. *Persequatur* ergo *inimicus animam meam, & comprehendat.* Iterum inimicum singulari numero nominans, illum magis magisque manifestat, quem superiùs velut leonem appellavit. Ipse enim animam persequitur; & si deceperit, comprehendet. Nam homines usque ad interfectionem corporis sæviunt; animam verò post istam visibilem mortem in potestate habere non possunt: diabolus autem quas animas persecutus comprehenderit, possidebit. *Et conculcet in* [a] *terram vitam meam:* id est, conculcando terram faciat vitam meam, cibum scilicet suum. Non enim tantùm leo, sed etiam serpens appellatus est, cui dictum est, Terram manducabis. Gen. 3. 14. & 19. Et peccatori homini dictum est, Terra es, & in terram ibis. *Et gloriam meam in pulverem deducat.* Hic est ille pulvis, quem projicit ventus à facie terræ, Psal. 1. 4. superborum scilicet vana & inepta jactantia, & inflata non [b] solidata, tamquam vento elatus pulveris globus. Rectè itaque hîc posuit gloriam, quam non vult in pulverem deduci. Vult enim eam solidam habere in conscientia coram Deo, ubi nulla jactantia est. 1. Cor. 1. 31. Qui gloriatur, inquit, in Domino glorietur. Ista soliditas in pulverem deducitur, si per superbiam quisque contemnens secreta conscientiæ, ubi solus Deus hominem probat, velit apud homines gloriari. Hinc est quod alibi dicit, Psal. 52. 6. Deus conteret ossa placentium hominibus. Qui autem bene didicit vel expertus est vitiorum superandorum gradus, intelligit hoc vitium inanis gloriæ, vel solum, vel maximè cavendum esse perfectis. Quo primò enim vitio lapsa est anima, hoc ultimum vincit. Eccli. 10. 15. Initium autem omnis peccati superbia: Ibidem 14. &, Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo.

ỳ. 7. 5. *Exsurge Domine in ira tua.* Quid adhuc iste quem perfectum dicimus, ad iram provocat Deum? Nonne videndum est ne potiùs ille perfectus sit, qui cùm lapidaretur, dixit, Act. 7. 59. Domine ne statuas illis hoc peccatum? An & iste, non adversùs homines hæc precatur, sed adversùs diabolum & angelos ejus, quorum possessio peccatores atque impii homines sunt? Non ergo sæviens, sed misericors adversùs eum orat, quisquis orat ut ei auferatur ista possessio, Rom. 4. 5. ab illo Domino qui justificat impium. Cùm enim justificatur impius, ex impio fit justus; & ex possessione diaboli, migrat in templum Dei. Et quoniam pœna est, ut cuique auferatur possessio, in qua dominari desiderat; hanc pœnam dicit iram Dei adversùs diabolum, ut desinat possidere quos possidet. *Exsurge Domine in ira tua. Exsurge*, hîc appare dixit, humanis videlicet & latentibus verbis, quasi Deus dormiat, cùm in secretis suis incognitus latet. *Exaltare in finibus inimicorum meorum.* Fines dixit ipsam possessionem, ubi vult Deum exaltari potiùs, id est honorari & glorificari, quàm diabolum, dum impii justificantur & laudant Deum. *Et exsurge Domine Deus meus in præcepto quod mandasti:* id est, quia humilitatem præcepisti, humilis appare; & tu prior imple quod præcepisti, ut exemplo tuo vincentes superbiam, non possideantur à diabolo, qui adversùs tua præcepta superbiam persuasit, dicens, Manducate, & aperientur vobis oculi, & eritis tamquam dii.

6. *Et congregatio populorum circumdabit te.* Duplex intellectus est. Congregatio enim populorum, sive credentium, sive persequentium potest accipi, quorum utrumque eadem Domini nostri humilitate factum est: quam contemnens persequentium multitudo, circumdedit eum; de qua dictum est, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Credentium autem per ejus humilitatem multitudo ita eum circumdedit, ut verissimè diceretur, Cæcitas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium intraret: & illud, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. *Et propter hanc in altum regredere:* id est, propter hanc congregationem regredere in altum: quod resurgendo & in cælum adscendendo fecisse intelligitur. Ita enim glorificatus dedit Spiritum-sanctum, qui ante glorificationem ejus dari non posset, sicut in Evangelio positum est, Spiritus autem nondum erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus. Regressus ergo in altum propter congregationem populorum, misit Spiritum-sanctum: quo impleti prædicatores Evangelii orbem terrarum Ecclesiis impleverunt.

7. Potest & sic iste sensus intelligi: *Exsurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum:* id est, exsurge in ira tua, & non te intelligant inimici mei: ut hoc sit *exaltare*, id est, altus efficere, ne intelligaris; quod refertur ad illud silentium. Sic enim de hac exaltatione in alio Psalmo dicitur, Et adscendit super Cherubim, & volavit: &, Posuit tenebras latibulum suum. Qua exaltatione, id est occultatione, cùm te merito peccatorum suorum non intellexerint qui te crucifigent, congregatio credentium circumdabit te. Ipsa enim humilitate exaltatus est, id est, non est intellectus. Ut ad hoc referatur, *Et exsurge Domine Deus meus in præcepto quod mandasti:* id est, cùm appares humilis, altus esto, ut non te intelligant inimici mei. Justo autem sunt peccatores inimici, & pio impii. *Et congregatio populorum circumdabit te:* id est, per hoc ipsum quòd non te intelligunt qui te crucifigunt, credent in te gentes, atque ita congregatio populorum circumdabit te. Sed quod sequitur si verè hoc significat, plus doloris habet quia jam incipit sentiri, quàm lætitiæ quia intelligitur. Sequitur enim, *Et propter hanc in altum regredere*, id est, & propter hanc congregationem generis humani, qua Ecclesiæ refertæ sunt, in altum regredere, id est, rursus desine intelligi. Quid est ergo, *Et propter hanc*, nisi quia & ista te offensura est, ita ut verissimè prænunties, dicens, Putas cùm venerit filius hominis, inveniet fidem super terram? Item dicit de pseudoprophetis, qui intelliguntur hæreti-ci,

[a] Vaticanus codex, *in terra*. Ceteri MSS. & editi, *in terram*: juxta LXX. εἰς γῆν.

[b] Editi, *solida*. Novem MSS. *solidata*.

Matth. 24. 12. ci, Propter eorum iniquitatem refrigescet caritas A
multorum. Cùm ergo & in Ecclesiis, hoc est, in
illa congregatione populorum atque gentium, ubi
nomen Christianum latissimè pervagatum est,
tanta erit abundantia peccatorum, quæ jam ex ma-
gna parte sentitur; nonne illa hìc prædicitur, quæ
Amos 8. 11. per alium quoque Prophetam denuntiata est fa-
mes verbi? Nonne & propter hanc congregatio-
nem peccatis suis à se lumen veritatis abalienantem
Deus in altum regreditur, id est, ut aut non, aut à
Matth. 10. 22. perpaucis, de quibus dictum est, Beatus qui per- B
severaverit usque in finem, hic salvus erit, teneatur
a & percipiatur sincera [a] fides, & ab omnium pra-
varum opinionum labe purgata? Non ergo imme-
ritò dicitur, *Et propter hanc* congregationem *in
altum regredere:* id est, secede rursus in altitudi-
nem secretorum tuorum, etiam propter hanc con-
gregationem populorum quæ habet nomen tuum,
& facta tua non facit.

8. Sed sive superior, sive ista sit congruentior
hujus loci expositio, sine præjudicio alterius alicu- C
jus melioris aut paris, convenientissimè sequitur,
℣. 9. *Dominus judicat populos.* Sive enim in altum re-
gressus est, cùm post resurrectionem adscendit in
cælum, bene sequitur, *Dominus judicat populos:*
quia inde venturus est judicare vivos & mortuos.
Sive in altum regrediatur, cùm peccatores Chri-
stianos deserit intelligentia veritatis: quia de ipso
Lucæ 18. 8. adventu dictum est, Putas veniens filius hominis
inveniet fidem super terram? *Dominus* ergo *judi-
cat populos.* Quis Dominus, nisi Jesus Christus? D
Iohan. 5. 22. Pater enim non judicat quemquam, sed omne ju-
cium dedit Filio. Quapropter hæc anima quæ per-
fectè orat, vide quemadmodum non timeat judi-
Matth. 6. 10. cii diem, & verè securo desiderio dicat in oratio-
ne, Veniat regnum tuum: *Judica*, inquit, *me
Domine secundùm justitiam meam.* In superiori
Psalmo infirmus deprecabatur, misericordiam po-
tiùs implorans Dei, quàm commemorans ullum
Lucæ 5. 32. meritum suum: quoniam Filius Dei peccatores ve-
Psal. 6. 5. nit vocare in pænitentiam. Itaque ibi dixerat, Sal- E
vum me fac Domine propter misericordiam tuam:
id est, non propter meritum meum. Nunc autem
quoniam vocatus tenuit & servavit præcepta quæ
accepit, audet dicere, *Judica me Domine secun-
dùm justitiam meam, & secundùm innocentiam
meam super me.* Ista est vera innocentia, quæ nec
inimico nocet. Itaque bene se judicari postulat se-
cundùm innocentiam suam, qui verè dicere po-
Psal. 7. 5. tuit, Si reddidi retribuentibus mihi mala. Quod
autem addidit, *super me*, non ad innocentiam tan- F
tùm, sed ad justitiam quoque subaudiri potest: ut
iste sit sensus, Judica me Domine secundùm justi-
tiam meam, & secundùm innocentiam meam,
quæ justitia & innocentia super me est. Quo addi-
tamento demonstrat id ipsum quòd anima justa
est & innocens, non per se habere, sed per illu-
strantem & illuminantem Deum. De hac enim di-
Psal. 17. 29. cit in alio Psalmo, Tu illuminabis lucernam meam
Iohan. 1. 8. Domine. Et de Johanne dicitur, quia non erat il-
le lumen, sed testimonium perhibebat de lumine. G
Iohan. 5. 35. Ille erat lucerna ardens & lucens. Lumen ergo il-
lud unde animæ tamquam lucernæ accenduntur,
non alieno, sed proprio splendore præfulget, quod
est ipsa veritas. Ita ergo dicitur, *secundùm justi-
tiam meam, & secundùm innocentiam meam su-
per me*, tamquam si lucerna ardens & lucens di-
ceret, Judica me secundùm flammam quæ super
me est, id est, non [b] qua sum ego, sed qua fulgeo b
accensa de te.

9. *Consummetur autem nequitia peccatorum.* ℣. 10.
Consummetur, inquit, perficiatur, secundùm il-
lud quod est in Apocalypsi, Justus justior fiat, & Apoc. 22. 11.
sordidus sordescat adhuc. Videtur enim CON-
SUMMATA NEQUITIA hominum qui cru-
cifixerunt Filium Dei: sed eorum MAJOR EST,
qui nolunt rectè vivere, & oderunt præcepta ve-
ritatis, pro quibus crucifixus est Filius Dei. *Consum-
metur*, ergo, inquit, *nequitia peccatorum*, id est,
perveniatur ad summam nequitiam, ut possit ju-
stum jam venire judicium. Sed quoniam non solùm
dictum est, Sordidus sordescat adhuc; sed etiam
dictum est, Justus justior fiat: annectit & dicit, *Et
diriges justum, scrutans corda & renes Deus.* Quo-
modo ergo justus dirigi potest, nisi in occulto;
quando etiam per illa quæ initio temporum Chri-
stianorum, cùm adhuc persecutione sæcularium
hominum sancti premerentur, miranda videbantur
hominibus, nunc postquam in tanto culmine no-
men cœpit esse Christianum, crevit hypocrisis, id
est simulatio, eorum scilicet qui nomine Christia-
no malunt hominibus placere quàm Deo? Quo-
modo ergo dirigitur justus in tanta confusione si-
mulationis, nisi dum scrutatur corda & renes Deus,
videns omnium cogitationes, quæ nomine cordis
significatæ sunt; & delectationes, quæ nomine re-
num intelliguntur? Rectè quippe temporalium &
terrenarum rerum delectatio renibus tribuitur:
quia & ipsa pars est inferior hominis, & ea regio
est ubi carnalis generationis voluptas habitat, per
quam in hanc ærumnosam & fallacis lætitiæ vi-
tam, per successionem prolis natura humana trans-
funditur. Scrutans ergo cor nostrum Deus, & per-
spiciens ibi esse ubi est thesaurus noster, id est in Matth. 6. 21.
cælis; scrutans etiam renes, & perspiciens non nos
adquiescere carni & sanguini, sed delectari in Do- Gal. 1. 16.
mino; dirigit justum in ipsa conscientia coram se,
ubi nullus hominum videt, sed solus ille qui per-
spicit quid quisque cogitet, & quid quemque de-
lectet. Finis enim curæ delectatio est: quia eò
quisque curis & cogitationibus nititur, ut ad suam
delectationem perveniat. Videt igitur curas no-
stras, qui scrutatur cor. Videt autem fines cura-
rum, id est delectationes, qui perscrutatur renes:
ut cùm invenerit, non ad concupiscentiam carnis, 1. Iohan. 2. 17.
neque ad concupiscentiam oculorum, neque ad
ambitionem sæculi, quæ omnia transeunt tam-
quam umbra, inclinari curas nostras, sed ad gau-
dia rerum æternarum sustolli, quæ nulla commu-
tatione violantur, dirigat justum, scrutans corda
& renes Deus. Opera enim nostra, quæ factis &
dictis operamur, possunt esse nota hominibus: sed
quo animo fiant, & quò per illa pervenire cupia-
mus, solus ille novit, qui scrutatur corda & renes
Deus.

10. *Justum auxilium meum à Domino, qui sal-* ℣. 11.
vos facit rectos corde. Duo sunt officia medicinæ,
unum quo sanatur infirmitas, alterum quo sanitas
custoditur. Juxta illud primum, dictum est in su-
periore Psalmo, Miserere mei Domine, quoniam Psal. 6. 3.
infirmus sum: juxta hoc alterum, in hoc Psalmo
dicitur, Si est iniquitas in manibus meis, si red- Psal. 7. 4. & 5.
didi retribuentibus mihi mala, decidam ergo ab
inimicis meis inanis. Ibi enim infirmus ut libere-

[a] Aliquot MSS. *sincerâ fide.*

[b] Quinque MSS. *non qua sum ego.*

tur, hîc jam sanus ne corrumpatur, orat. Juxta illud ibi dicitur, Salvum me fac propter misericordiam tuam: [Psal. 6. 5.] juxta istud hîc dicitur, *Judica me Domine, secundùm justitiam meam.* Ibi enim ut à morbo evadat, remedium; hîc autem ne in morbum recidat, tuitionem petit. Juxta illud dicitur, Salvum me fac Domine secundùm misericordiam tuam: juxta hoc dicitur, *Justum auxilium meum à Domino, qui salvos facit rectos corde.* Et illa enim & ista salvos facit: sed illa ex ægritudine ad salutem transfert, hæc in ipsa salute conservat. Itaque ibi misericors auxilium est, quia nullum habet meritum peccator, qui adhuc justificari desiderat, credens in eum qui justificat impium: [Rom. 4. 5.] hîc autem justum auxilium est, quia jam justo tribuitur. Dicat ergo ibi peccator, qui dixit, Infirmus sum, Salvum me fac Domine propter misericordiam tuam: & dicat hîc justus, qui dixit, Si reddidi retribuentibus mihi mala, *Justum auxilium meum à Domino, qui salvos facit rectos corde.* Si enim medicinam exhibet, qua sanemur infirmi, quantò magis eam qua custodiamur sani? Quoniam si cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, quantò magis nunc justificati, salvi erimus ab ira per ipsum? [Rom. 5. 9.]

11. *Justum auxilium meum à Domino, qui salvos facit rectos corde.* Dirigit justum, scrutans corda & renes Deus: justo autem auxilio salvos facit rectos corde. Non sicut scrutatur corda & renes, ita salvos facit rectos corde & renibus: quia cogitationes & malæ sunt in pravo corde, & bonæ in recto corde: delectationes autem non bonæ ad renes pertinent, quia inferiores atque terrenæ sunt; bonæ verò non ad renes, sed ad ipsum cor. Propterea non ita dici possunt recti renibus, sicut dicuntur recti corde, cùm jam ubi cogitatio, ibi & delectatio est: quod fieri non potest, nisi cùm divina atque æterna cogitantur. [Psal. 4. 7.] Dedisti, inquit, lætitiam in corde meo, cùm dixisset, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Nam phantasmata rerum temporalium, quæ sibi animus fingit, cùm spe vana mortalique jactatur, quamvis inanibus imaginationibus afferant sæpe deliram insanamque lætitiam, non tamen cordi hæc delectatio, sed renibus tribuenda est: quia illæ omnes imaginationes de inferioribus, hoc est, terrenis carnalibusque rebus adtractæ sunt. Ita fit, ut scrutans corda & renes Deus, & perspiciens in corde rectas cogitationes, in renibus nullas delectationes, justum auxilium præbeat rectis corde, ubi mundis cogitationibus supernæ delectationes sociantur. Et ideo in alio Psalmo [Psal. 15. 7. & 8.] cùm dixisset, Insuper & usque ad noctem increpaverunt me renes mei; subjecit de auxilio, dicens, Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commovear. Ubi ostendit suggestiones tantùm se à renibus passum, non etiam delectationes: quas si pateretur, utique commoveretur. Dixit autem, A dextris est mihi Dominus, ne commovear: deinde subjungit, Propter hoc delectatum est cor meum: ut renes eum increpare potuerint, non delectare. Non itaque in renibus, sed ibi facta est delectatio, ubi adversùs renum increpationem provisus est Deus à dextris esse, id est, in corde.

[ỷ. 12.] 12. *Deus judex justus, fortis & longanimis.* Quis Deus judex nisi Dominus, qui judicat populos? Ipse justus, qui reddet unicuique juxta opera sua. [Matth. 16. 27.] Ipse fortis, qui etiam persecutores impios, cùm sit potentissimus, pro nostra salute toleravit. Ipse longanimis, qui etiam ipsos qui persecuti sunt, non statim post resurrectionem ad supplicium rapuit, sed sustinuit, ut se aliquando ad salutem ab illa impietate converterent: & adhuc sustinet, servans ultimo judicio ultimam pœnam, & nunc usque invitans peccatores ad pænitentiam. *Non iram adducens per singulos dies.* Significantiùs fortasse dicitur, *iram adducens*, quàm irascens: & ita in exemplaribus Græcis invenimus: ut non sit in ipso ira qua punit, sed in animis eorum ministrorum qui præceptis veritatis obtemperant; per quos jubetur etiam inferioribus [a] ministeriis, qui vocantur angeli iracundiæ, ad punienda peccata: quos jam non propter justitiam, qua non gaudent, sed propter malitiam pœna humana delectat. *Non* ergo Deus *iram adducit per singulos dies*, id est, non per singulos dies ad vindictam congregat ministros suos. Nunc enim patientia Dei ad pænitentiam invitat: ultimo verò tempore, cùm sibi homines propter duritiam suam & cor impænitens, thesaurizaverint iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, gladium suum vibrabit.

13. *Nisi convertimini*, inquit, *gladium suum vibrabit.* Potest ipse homo * Dominicus gladius Dei intelligi bis acutus, id est framea, quam non vibravit primo adventu, sed tamquam in vagina humilitatis abscondit: vibrabit autem, cùm in secundo adventu veniens judicare vivos & mortuos, in manifesto splendore claritatis suæ, justis suis lumen, & terrores impiis coruscabit. Nam in aliis exemplaribus, pro eo quod est *gladium suum vibrabit, frameam suam splendificabit* positum est: quo verbo convenientissimè significari arbitror ultimum Dominicæ claritatis adventum: quandoquidem ex ipsius persona intelligitur, quod alius Psalmus habet, Libera Domine ab impiis animam meam, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. *Arcum suum tetendit, & paravit illum.* Non passim verborum tempora prætereunda sunt, quòd gladium de futuro dixit, *vibrabit*: *arcum* de præterito, *tetendit*: deinde præteriti temporis consequuntur verba.

14. *Et in ipso paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus operatus est.* Arcum ergo istum, Scripturas sanctas libenter acceperim, ubi fortitudine novi Testamenti, quasi nervo quodam, duritia veteris flexa & edomita est. Hinc tamquam sagittæ emittuntur Apostoli, vel divina præconia jaculantur. Quas sagittas *ardentibus operatus est*, id est, quibus percussi divino amore flagrarent. Qua enim aliâ sagittâ percussa est, quæ dicit, Inducite me in domum vini, constituite me inter unguenta, constipate me inter * mella; quoniam vulnerata caritate ego sum? Quibus aliis sagittis accenditur, qui redire ad Deum cupiens, & ab ista peregrinatione remeare, adversùs dolosas linguas petit auxilium, & ei dicitur, Quid detur tibi, aut quid adjiciatur tibi adversùs linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus vastatoribus: id est, quibus percussus atque inflammatus tanto amore ardeas regni cælorum, ut omnium resistentium & à proposito revocare volentium linguas contemnas, & persecutiones eorum derideas, dicens, Quis me separabit à caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an peri-

[a] Lov. *ministris*. At Er. & MSS. *ministeriis*. Sic etiam in lib. de vera Religione c. 40. angeli mali infima ministeria vocantur.

culum, an gladius? Certus sum enim, inquit, quia A neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Sic ardentibus sagittas suas operatus est. Nam in Græcis exemplaribus ita invenitur, *Sagittas suas ardentibus operatus est.* Latina autem, *ardentes*, pleraque habent. Sed sive ipsæ sagittæ ardeant, sive ardere faciant, quod utique non possunt, nisi & ipsæ B ardeant, integer sensus est.

15. Sed quia non sagittas tantùm, sed etiam *vasa mortis* dixit in arcu Dominum parasse, quæri potest quæ sint vasa mortis. An fortè hæretici? Nam & ipsi ex eodem arcu, id est, ex eisdem Scripturis in animas non caritate inflammandas, sed venenis perimendas insiliunt, quod non contingit nisi pro meritis: propterea divinæ providentiæ etiam ista dispositio tribuenda est, non quia ipsa peccatores facit, sed quia ipsa ordinat cùm pec- C caverint. Malo enim voto per peccatum legentes, malè coguntur intelligere, ut ipsa sit pœna peccati: quorum tamen morte filii catholicæ Ecclesiæ, tamquam quibusdam spinis, à somno excitantur, & ad intelligentiam divinarum Scripturarum pro- 1. Cor. 11. 19. ficiunt. Oportet enim & hæreses esse, ut probati, inquit, manifesti fiant inter vos: hoc est, inter homines, cùm manifesti sint Deo. An fortè easdem sagittas & vasa mortis disposuit ad perniciem infidelium, & ardentes vel ardentibus operatus est ad D exercitationem fidelium? Non enim falsum est 2. Cor. 2. 16. quod Apostolus dicit, Aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem, & ad hæc quis idoneus? Non ergo mirum si iidem Apostoli & vasa mortis sunt in eis à quibus persecutionem passi sunt, & igneæ sagittæ ad inflammanda corda credentium.

16. Post hanc autem dispensationem justum veniet judicium: de quo ita dicit, ut intelligamus unicuique homini supplicium fieri de peccato suo, & E ejus iniquitatem in pœnam converti: ne putemus illam tranquillitatem, & ineffabile lumen Dei de se proferre unde peccata puniantur; sed ipsa peccata sic ordinare, ut quæ fuerunt delectamenta homini peccanti, sint instrumenta Domino punienti. ℣. 15. *Ecce*, inquit, *parturivit injustitiam.* Quid enim conceperat, ut injustitiam parturiret? *Concepit*, Gen 3. 17. inquit, *laborem.* Hinc est ergo illud, In labore Matth. 11. 28. & 30 manducabis panem tuum. Hinc etiam illud, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Jugum F enim meum lene est, & onus meum leve. NON enim POTERIT LABOR FINIRI, nisi hoc quisque diligat quod invito non possit auferri. Nam cùm ea diliguntur quæ possumus contra voluntatem amittere, necesse est ut pro his miserrimè laboremus; & ut hæc adipiscamur, in angustiis terrenarum ærumnarum, cùm sibi quisque illa rapere & prævenire alterum, aut extorquere alteri cupit, injustitias machinemur. Rectè ergo & prorsus ex ordine parturivit injustitiam, qui concepit laborem. Parit au- G tem, quid nisi quod parturivit, quamvis non hoc parturierit quod concepit? Non enim hoc nascitur quod concipitur; sed concipitur semen, nascitur quod formatur ex semine. Labor est igitur semen iniquitatis; peccatum autem conceptio labo- Eccli. 10. 14. ris, id est illud primum peccatum, apostatare à Deo. Parturivit ergo injustitiam qui concepit laborem. *Et peperit iniquitatem.* Iniquitas, hoc est quod injustitia: hoc ergo peperit quod parturivit. Quid deinde sequitur?

17. *Lacum aperuit & effodit illum.* Lacum ℣. 16. aperire, est in terrenis rebus, id est, tamquam in terra fraudem parare, quò alius cadat, quem vult decipere injustus. Aperitur autem hic lacus, cùm consentitur malæ suggestioni terrenarum cupiditatum: effoditur verò, cùm post consensionem operationi fraudis instatur. Sed unde fieri potest, ut iniquitas priùs lædat hominem justum in quem procedit, quàm cor injustum unde procedit? Itaque fraudator pecuniæ, verbi gratiâ, dum cupit alium damno lacerare, ipse avaritiæ vulnere sauciatur. Quis autem vel demens non videat quantum inter hos distet, cùm ille patiatur damnum pecuniæ, ille innocentiæ? *Incidet* ergo *in foveam quam fecit.* Quod in alio Psalmo dicitur, Cognoscitur Domi- Psal. 9. 17. nus judicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

18. *Convertetur labor ejus in caput ejus, &* ℣. 17. *iniquitas ejus in verticem ejus descendet.* Non enim voluit ipse peccatum evadere: sed factus est sub peccato tamquam servus, dicente Domino, Om- Iohan 8. 34. nis qui peccat, servus est. Erit ergo iniquitas ejus super ipsum, cùm ipse iniquitati suæ subditur; quia non potuit dicere Domino, quod innocentes & recti dicunt, Gloria mea & exaltans caput meum. Psal. 3. 4. Ita ergo ipse inferior erit, ut ejus iniquitas sit superior, & in illum descendat: quia gravat illum, & onerat, & ad requiem sanctorum revolare non sinit. Hoc fit, cùm in homine perverso servit ratio, & libido dominatur.

19. *Confitebor Domino secundùm justitiam ejus.* ℣. 18. Non ista confessio peccatorum est: ille enim hoc dicit, qui superiùs verissimè dicebat, Si est iniqui- ℣. 4. tas in manibus meis: sed confessio justitiæ Dei, qua Confessio laudis. ita loquimur, Verè Domine justus es, quando & justos sic protegis, ut per te ipsum eos illumines; & peccatores sic ordinas, ut non tuâ, sed suâ malitiâ puniantur. Ista confessio ita Dominum laudat, ut nihil possint impiorum valere blasphemiæ, qui volentes excusare facinora sua, nolunt suæ culpæ tribuere quod peccant, hoc est, nolunt suæ culpæ tribuere culpam suam. Itaque aut fortunam, aut fatum inveniunt quod accusent; aut diabolum, cui non consentire in potestate nostra esse voluit qui nos fecit: aut aliam naturam inducunt, quæ non Manichæorum error. sit ex Deo, fluctuantes miseri, & errantes potiùs quàm confitentes Deo, ut eis ignoscat. Non enim oportet ignosci, nisi dicenti, Peccavi. Qui ergo videt merita animarum sic ordinari à Deo, ut dum sua cuique tribuuntur, pulcritudo universitatis nulla ex parte violetur, in omnibus laudat Deum: & ista est non peccatorum, sed justorum confessio. Non enim peccatorum confessio est, dum dicit Dominus, Confiteor tibi Domine cæli & terræ, Matth. 11. 25. quia abscondisti hæc à sapientibus, & revelasti ea parvulis. Item in Ecclesiastico dicitur, Confitemi- Eccli 39 19. & 20. ni Domino in omnibus operibus ejus. Et hæc dicetis in confessione, opera Domini universa [a] quoniam bona valde. Quod in isto Psalmo intelligi potest, si quisque pia mente, Domino adjuvante, distinguat inter justorum præmia & supplicia peccatorum, quemadmodum his duobus universa creatura, quam Deus à se conditam regit, mirifi-

[a] Particula, *quoniam*, ab editis aberat, & à Vulgata: sed reperitur hìc in MSS. estque ὅτι apud LXX.

ca & paucis cognita pulcritudine decoratur. Ita ergo ait, *Confitebor Domino secundùm justitiam ejus*, tamquam ille qui viderit non factas tenebras à Deo, sed ordinatas tamen. Deus enim dixit,
Gen. 1. 3. Fiat lux, & facta est lux. Non dixit, Fiant tenebræ, & factæ sunt tenebræ: & tamen ipsas ordinavit. Et
Ibidem 4. & 5. ideo dicitur, Divisit Deus inter lucem & tenebras: & vocavit Deus lucem diem, & tenebras vocavit noctem. Ista distinctio, aliud fecit, & ordinavit: aliud autem non fecit, sed tamen etiam hoc ordinavit. Jam verò tenebris significari peccata, & in
Isai. 58. 10. Propheta invenitur, qui dicit, Et tenebræ tuæ tam-
1. Johan. 2. 11. quam meridies erunt: & in Apostolo dicente, Qui odit fratrem suum, in tenebris est: & illud præci-
Rom. 13. 12. puè, Abjiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Non quòd aliqua sit natura tenebrarum. Omnis enim natura inquantum natura est, esse cogitur. Esse autem, ad lucem pertinet: non esse, ad tenebras. Qui ergo deserit eum à quo factus est, & inclinatur in id unde factus est, id est, in nihilum, in hoc peccato tenebratur; & tamen non penitus perit, sed in infimis ordinatur. Itaque postquam dixit, *Confitebor Domino*: ne peccatorum confessionem intelligeremus, subjicit ultimum, *Et psallam nomini Domini altissimi*. Psallere autem ad gaudium pertinet, pænitentia verò peccatorum ad tristitiam.

20. Potest iste Psalmus etiam in persona Do-
* Retract. 1. c. 19. minici * hominis intelligi: si modò ea quæ ibi humiliter dicta sunt, ad nostram infirmitatem referantur, quam ille gestabat.

IN PSALMUM VIII. ENARRATIO.

℣. 1. [a] *In finem, pro torcularibus, Psalmus ipsi David.*

1. NIHIL de torcularibus in textu ejus Psalmi, cujus iste titulus est, dicere videtur. In quo apparet multis & variis similitudinibus unam eamdemque rem in Scripturis sæpe insinuari. Torcularia ergo possumus accipere Ecclesias, eadem ratione qua & aream intelligimus Ecclesiam. Quia sive in area, sive in torculari, nihil aliud agitur, nisi ut fructus ab integumentis purgentur, quæ necessaria erant, & ut nascerentur, & ut crescerent, atque ad maturitatem vel messis vel vindemiæ pervenirent. His ergo vel integumentis vel sustentaculis, id est paleis in area frumenta, & vinaciis in torcularibus vina exuuntur: sicut in Ecclesiis à multitudine sæcularium hominum, quæ simul cum bonis congregatur, quibus ut nascerentur & apti fierent verbo divino, necessaria erat illa multitudo, id agitur, ut spiritali amore per operationem ministrorum Dei separentur. Agitur enim nunc, ut non loco, sed affectu interim separentur boni à malis: quamvis simul in Ecclesiis, quantum adtinet ad corporalem præsentiam, conversentur. Aliud autem erit tempus, quo vel frumenta in horrea, vel vina in cellas se-
Luca 3. 17. gregentur. Frumenta, inquit, recondet in horreis, paleas autem comburet igni inexstinguibili. Eadem res in alia similitudine sic intelligi potest: Vina recondet in apothecis, vinacia verò pecoribus projiciet: ut ventres pecorum, pro pœnis gehennarum per similitudinem intelligere liceat.

2. Est alius intellectus de torcularibus, dum tamen ab Ecclesiarum significatione non recedatur.

A Nam & Verbum divinum potest uva intelligi. Dictus est enim & Dominus Botrus uvæ, quem ligno suspensum, de terra promissionis, qui præmissi erant à populo Israel, tamquam crucifixum, adtulerunt. Verbum itaque divinum, cùm enuntiationis necessitate usurpat vocis sonum, quo in aures perveniatur audientium, eodem sono vocis tamquam vinaciis, intellectus tamquam vinum includitur: & sic uva ista in aures venit, quasi in calcatoria [b] torculariorum. Ibi enim discernitur, ut sonus usque
B ad aures valeat; intellectus autem memoriâ eorum qui audiunt, velut quodam lacu excipiatur; inde transeat in morum disciplinam & habitum mentis, tamquam de lacu in cellas; in quibus si negligentiâ non acuerit, vetustate firmabitur. Acuit namque in Judæis, & hoc aceto Dominum potaverunt. Nam illud vinum quod de generatione vitis novi Testamenti bibiturus est cum sanctis suis Dominus in regno Patris sui, suavissimum atque firmissimum sit necesse est.

C 3. Solent accipi torcularia etiam martyria, tamquam afflictione persecutionum calcatis eis, qui Christi nomen confessi sunt, mortalia eorum tamquam vinacia in terra remanserint, animæ autem in requiem cælestis habitationis emanaverint. Sed neque isto intellectu ab Ecclesiarum fructificatione disceditur. Psallitur ergo *pro torcularibus*, pro Ecclesiæ constitutione, cùm Dominus noster postquam resurrexit, adscendit in cælos. Tunc enim misit Spiritum sanctum: quo impleti disci-
D puli, cum fiducia prædicaverunt verbum Dei, ut Ecclesiæ congregarentur.

4. Itaque dicitur, DOMINE *Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra.* Quæro unde sit admirabile nomen ejus in universa terra? Respondetur, *Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.* Ut iste sit sensus, Domine, qui es Dominus noster, quàm te admirantur omnes qui incolunt terram! quoniam tua magnificentia de terrena humilitate super cælos
E elevata est. Hinc enim apparuit quis descenderis, cùm à quibusdam visum est, & à ceteris creditum quò adscenderis.

5. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, propter inimicos tuos.* Non possum accipere alios infantes atque lactentes, quàm eos quibus dicit Apostolus, Tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non cibum. Quos significabant illi qui Dominum præcedebant laudantes: in quos ipse Dominus hoc testimonio usus
F est, cùm dicentibus Judæis ut eos corriperet, respondit, Non legistis, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Bene autem non ait, fecisti; sed, *perfecisti laudem*. Sunt enim in Ecclesiis etiam hi qui non jam lacte potantur, sed vescuntur cibo; quos idem Apostolus significat, dicens, Sapientiam loquimur inter perfectos: sed non ex his solis perficiuntur Ecclesiæ; quia si soli essent, non consuleretur generi humano. Consulitur autem cùm illi quoque nondum capaces cognitio-
G nis rerum spiritalium atque æternarum, nutriuntur fide temporalis historiæ, quæ pro salute nostra post Patriarchas & Prophetas, ab excellentissima Dei Virtute atque Sapientia etiam suscepti hominis sacramento administrata est, in qua salus est omni credenti: ut auctoritate commotus, præceptis inserviat, quibus purgatus unusquisque &

[a] De hoc 1. vers. consule Enarrationem in Psal. 83.

[b] In MSS. aliquot, sed paucioribus, nec antiquioribus, *torcularium*.

in caritate radicatus atque fundatus possit currere A cum sanctis, non jam parvulus in lacte, sed juve- Ephes. 3.18. nis in cibo, comprehendere latitudinem, longitudinem, altitudinem & profundum, scire etiam supereminentem scientiam caritatis Christi.

6. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, propter inimicos tuos.* Inimicos huic dispensationi quæ facta est per Jesum Christum & hunc crucifixum, generaliter accipere debemus omnes qui vetant credere incognita, & certam scientiam pollicentur: sicut faciunt hæretici universi, & illi qui in superstitione gentilium Philo- B sophi nominantur. Non quòd scientiæ pollicitatio reprehendenda sit: sed quòd gradum saluberrimum & necessarium fidei negligendum putant, per quem in aliquid certum, quod esse nisi æternum non potest, oportet adscendi. Hinc eos apparet nec ipsam scientiam habere, quam contemta fide pollicentur; quia tam utilem ac necessarium gradum ejus ignorant. *Ex ore* ergo *infantium & lactentium perfecisti laudem*, Dominus noster, C Isai. 7. 9. Sec. LXX. mandans primò per Prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis: & ipse per se dicens, Beati Johan. 20. 29. qui non viderunt, & credituri sunt. *Propter inimicos*: contra quos etiam illud dicitur, Confiteor tibi Matth. 11. 25. Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & revelasti ea parvulis. A sapientibus enim dixit, non qui sapientes sunt, sed qui esse se putant. *Vt destruas inimicum &* [a] *defensorem.* Quem, nisi hæreticum? Nam & ipse est inimicus & defensor, qui fidem Christianam cùm oppu- D gnet, videtur defendere. Quamquam etiam Philosophi hujus mundi bene intelligantur inimici & defensores: quandoquidem Filius Dei Virtus & Sapientia Dei est, qua illustratur omnis quisquis veritate sapiens efficitur. Hujus illi se amatores esse profitentur, unde etiam Philosophi nominantur: & propterea illam videntur defendere; cùm inimici sint ejus, quoniam superstitiones noxias, ut colantur & venerentur hujus mundi elementa, suadere non cessant.

E ℣. 4. 7. *Quoniam videbo cælos* [b] *tuos, opera digitorum tuorum.* Legimus digito Dei scriptam Le- Exod. 31.18. Deut. 9.10. gem, & datam per Moysen sanctum servum ejus: quem digitum Dei, multi intelligunt Spiritum-sanctum. Quapropter si digitos Dei, eosdem ipsos ministros Spiritu-sancto repletos, propter ipsum Spiritum qui in eis operatur, rectè accipimus; quoniam per eosdem nobis omnis divina Scriptura confecta est: convenienter intelligimus hoc loco cælos dictos libros utriusque Testamenti. Dictum F est autem etiam de ipso Moyse à Magis regis Pha- Exod. 8. 19. Isai. 34. 4. raonis, cùm ab eo superati essent, Digitus Dei est hic. Et quod scriptum est, Cælum plicabitur sicut liber: etiam si de isto æthereo cælo dictum est, congruè tamen ex hac eadem similitudine in allegoria librorum cæli nominantur. *Quoniam videbo*, inquit, *cælos, opera digitorum tuorum*: id est, cernam & intelligam Scripturas, quas operante Spiritu-sancto per ministros tuos conscripsisti.

8. Possunt itaque etiam superiùs cæli nomina- G ℣. 2. ti, iidem libri accipi, ubi ait, *Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos:* ut totus iste sit sensus, Quoniam magnificentia tua elevata est super cælos; excedit enim magnificentia tua omnium Scripturarum eloquia: ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, ut à fide Scripturarum inciperet, qui cupiunt ad tuæ magnificentiæ notitiam pervenire: quæ super Scripturas elevata est; quia transit & superat omnium verborum linguarumque præconia. Inclinavit ergo Scripturas Deus usque ad infantium & lactentium capacitatem, sicut in alio Psalmo canitur, Et inclinavit cælum, & Psal. 17.10. descendit: & hoc fecit propter inimicos, qui per superbiam loquacitatis inimici crucis Christi, etiam cùm aliqua vera dicunt, parvulis tamen & lactentibus prodesse non possunt. Ita destruitur inimicus & defensor, qui sive sapientiam, sive etiam Christi nomen defendere videatur; ab hujus tamen gradu fidei oppugnat eam veritatem, quam promtissimè pollicetur. Propterea etiam illam non habere convincitur: quia oppugnando gradum ejus, quod est fides, quemadmodum in eam conscendatur, ignorat. Hinc ergo destruitur temerarius & cæcus pollicitator veritatis, qui est inimicus & defensor, cùm videntur cæli opera digitorum Dei, id est, intelliguntur Scripturæ perductæ usque ad infantium tarditatem; & eos per humilitatem historicæ fidei, quæ temporaliter gesta est, ad sublimitatem intelligentiæ rerum æternarum bene nutritos & roboratos erigunt in ea quæ confirmant. Isti quippe cæli, id est isti libri, opera sunt digitorum Dei. Sancto etenim Spiritu in sanctis operante, confecti sunt. Nam qui gloriam suam potiùs quàm salutem hominum adtenderunt, sine Spiritu-sancto locuti sunt, in quo sunt viscera misericordiæ Dei.

9. *Quoniam videbo cælos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas quas tu fundasti.* Luna & stellæ in cælis sunt fundatæ: quia & universalis Ecclesia, in cujus sæpe significatione luna ponitur, & particulatim per loca singula Ecclesiæ, quas nomine stellarum insinuatas arbitror, in eisdem Scripturis collocatæ sunt, quas cælorum vocabulo positas credimus. Cur autem luna rectè significet Ecclesiam, opportuniùs in alio Psalmo considerabitur, ubi dictum est, Peccatores intenderunt ar- Psal. 10. 3. cum, ut sagittent in obscura luna rectos corde.

10. *Quid est homo, quia memor es ejus; aut* ℣. 5. *filius hominis, quoniam tu visitas eum?* Quid inter hominem & filium hominis distet, quæri potest. Si enim nihil distaret, non ita poneretur, *homo, aut filius hominis*, per disjunctionem. Nam si ita scriptum esset, Quid est homo quia memor es ejus, & filius hominis quoniam visitas eum: repetitum videretur quod dictum est *homo*. Nunc verò cùm sonat, *homo, aut filius hominis*, manifestior insinuatur distantia. Hoc sanè retinendum est, quia omnis filius hominis homo: quamvis non omnis homo filius hominis possit intelligi. Adam quippe homo, sed non filius hominis. Quapropter hinc jam licet adtendere atque discernere, quid hoc in loco inter hominem & filium hominis distet: ut qui portant 1. Cor. 15. 49. imaginem terreni hominis, qui non est filius hominis, hominum nomine significentur; qui autem portant imaginem cælestis hominis, filii hominum potiùs appellentur: Ille enim & vetus homo dici- Ephes. 4.22. & 24. tur, iste autem novus: sed novus ex vetere nascitur, quoniam spiritalis regeneratio mutatione vitæ terrenæ atque sæcularis inchoatur; & ideo iste filius hominis nuncupatur. Homo igitur hoc loco est

[a] Hanc partem vers. 3. tractat item Augustinus in Enarratione Psal 102. ibique pro, *& defensorem*, dicit nonnullis in codicibus veriùs haberi, *& ultorem*.

[b] Undecim MSS. omittunt, *tuos*: quæ quidem particula à LXX. interpretatione aberat, sed pòst ex Theodotionis editione fuit addita sub asterisco, sicuti docet Hieronymus in Epist. 135. ad Suniam.

terrenus, filius autem hominis cælestis: & ille longè sejunctus à Deo, hic autem præsens Deo: & propterea illius memor est, tamquam in longinquo positi; hunc verò visitat, quem præsens illu-
Psal. 118. 155. strat vultu suo. Longè est enim à peccatoribus salus: &, Signatum est in nobis lumen vultus tui Do-
Psal. 4. 7. mine. Sic in alio Psalmo homines jumentis associatos, non per præsentem interiorem illuminationem, sed per multiplicationem misericordiæ Dei, qua ejus bonitas usque ad infima intenditur, salvos fieri dicit cum ipsis jumentis; quoniam carnalium hominum salus carnalis est, tamquam pecorum: filios autem hominum sejungens ab eis quos homines pecudibus junxit, longè sublimiori modo, ipsius veritatis illustratione, & quadam vitalis fontis inundatione, beatos fieri prædicat. Sic
Psal. 35. 7. &c. enim dicit: Homines & jumenta salvos facies Do- » mine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus. » Filii autem hominum in protectione alarum tua- » rum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus » tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. » Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo » videbimus lumen. Prætende misericordiam tuam » scientibus te. Memor est igitur hominis per multiplicationem misericordiæ, sicut jumentorum; quia multiplicata misericordia etiam ad longè positos pervenit: visitat verò filium hominis, cui sub protectione alarum suarum posito prætendit misericordiam, & in lumine suo lumen præbet, & eum deliciis suis potat, & inebriat ubertate domus suæ, ad obliviscendas ærumnas & errores præteritæ conversationis. Hunc filium hominis, id est, hominem novum, pænitentia veteris parturit cum dolore & gemitu. Iste quamvis novus, tamen adhuc carna-
1. Cor. 3. 1. lis dicitur, cùm lacte nutritur: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, inquit Apostolus. Et ut ostenderet jam regeneratos, » Tamquam parvulis, ait, in Christo, lac vobis potum dedi, non cibum. Iste cùm relabitur, quod sæpe accidit, ad veterem vitam, cum exprobratio-
Ibidem 3. ne audit quòd homo sit: Nonne homines estis, inquit, & secundùm hominem ambulatis?

11. Filius igitur hominis [a] primò visitatus est in
** 1. Retract. 19.* ipso homine * Dominico, nato ex Maria virgine. De quo propter ipsam infirmitatem carnis, quam Sapientia Dei gestare dignata est, & passionis hu-
ẏ. 6. militatem rectè dicitur, *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis.* Sed additur illa clarificatio, qua resurgens adscendit in cælum: *Gloriâ*, inquit, *&*
ẏ. 7. *honore coronasti eum;* * *& constituisti eum super opera manuum tuarum.* Quandoquidem & Angeli sunt opera manuum Dei, etiam super Angelos constitutum accipimus unigenitum Filium: quem minutum paulò minùs ab Angelis per humilitatem carnalis generationis atque passionis audimus, & credimus.

ẏ. 8. 12. *Omnia*, inquit, *subjecisti sub pedibus ejus.* Nihil excipit, cùm dicit, *Omnia.* Et ne aliter liceret intelligi, sic Apostolus credi jubet, cùm dicit,
1. Cor. 15. 27. Excepto eo qui ei subjecit omnia. Et hoc ipso hu-
Hebr. 2. 8. jus Psalmi testimonio utitur ad Hebræos, cùm ita vult omnia intelligi esse subjecta Domino nostro Jesu Christo, ut nihil exceptum sit. Nec tamen quasi aliquid magnum videtur adjungere, cùm dicit, *Oves & boves universas, insuper & pecora*
ẏ. 9. *campi;* * *volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Videtur enim relictis cælestibus Virtutibus & Potestatibus & omnibus exercitibus Angelorum, relictis etiam ipsis hominibus, tantùm ei pecora subjecisse: nisi oves & boves intelligamus animas sanctas, vel innocentiæ fructum dantes, vel etiam operantes ut terra fructificet, id est, ut terreni homines ad spiritalem ubertatem regenerentur. Has ergo animas sanctas, non hominum tantùm, sed etiam omnium Angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subjecta Domino nostro Jesu Christo. Nulla enim creatura subjecta non erit, cui primates, ut ita dicam, spiritus subjiciuntur. Sed unde probabimus oves posse accipi etiam sublimiter beatos, non homines, sed Angelicæ creaturæ spiritus? An ex eo quòd Dominus dicit reliquisse se nonaginta novem oves in montibus, id est in sublimioribus locis, & descendisse propter unam? Si enim unam ovem lapsam humanam animam accipiamus in Adam, quia etiam Eva de illius latere facta est, quorum omnium spiritaliter tractandorum & considerandorum nunc tempus non est, restat ut nonaginta-novem relictæ in montibus, non humani, sed Angelici spiritus intelligantur. Nam de bobus facilis expeditio est hujus sententiæ: quoniam ipsi homines non ob aliud boves dicti sunt, nisi quòd evangelizando verbum Dei Angelos imitantur, ubi dictum est, Bovi trituranti os non infrenabis. Quantò igitur faciliùs ipsos Angelos nuntios veritatis, boves accipimus; quando Evangelistæ participatione nominis eorum, boves vocati sunt? *Subjecisti* ergo, inquit, *oves & boves universas*, id est, omnem sanctam spiritalem creaturam: in qua etiam [b] sanctorum hominum accipimus, qui sunt in Ecclesia, in illis videlicet torcularibus, quæ sub alia similitudine lunæ ac stellarum insinuata sunt.

13. *Insuper*, ait, *& pecora campi.* Nullo modo vacat, quod additum est, *insuper.* Primò, quia pecora campi possunt intelligi & oves & boves: ut si rupium & arduorum locorum pecora capræ sunt, bene intelligantur oves pecora campi. Itaque etiamsi ita positum esset, Oves & boves universas & pecora campi: rectè quæreretur quid sibi vellent pecora campi, cùm etiam oves & boves hoc possint intelligi. Quod verò additum est etiam, *insuper*, cogit omnino ad nescio quam differentiam cognoscendam. Sed sub hoc verbo quod positum est, *insuper*, non solùm pecora campi, sed etiam volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris, accipiendi sunt. Quæ est igitur ista distantia? Veniant in mentem torcularia, habentia vinacia & vinum; & area, continens paleas & frumentum; & retia, quibus inclusi sunt pisces boni & mali; & arca Noë, in qua & immunda & munda erant animalia: & videbis Ecclesias interim hoc tempore usque ad ultimum judicii tempus, non solùm oves & boves continere, id est sanctos laïcos & sanctos ministros, sed *insuper & pecora campi, volucres cæli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Pecora enim campi, congruentissimè accipiuntur homines in carnis voluptate gaudentes; ubi nihil arduum, nihil laboriosum adscendunt. Campus est enim etiam lata via, quæ ducit ad interitum: & in campo Abel occiditur. Quare metuendum est, ne quisque descendens à montibus justitiæ Dei, Justitia enim, inquit, tua velut montes Dei: latitudi-

[a] Ita in MSS. At in editis, *primus.*

[b] Editi, *sanctos homines.* MSS. *sanctorum hominum.*

nes & facilitates voluptatis carnalis eligens, à diabolo trucidetur. Vide nunc etiam volucres cæli, [Pſal. 72. 9.] ſuperbos, de quibus dicitur, Poſuerunt in cælum os ſuum. Vide quàm in altum vento portentur, [Pſal. 11. 5.] qui dicunt, Linguam noſtram magnificabimus, » labia noſtra [a] apud nos ſunt, quis noſter Dominus eſt? Intuere etiam piſces maris, hoc eſt, curioſos; qui perambulant ſemitas maris, id eſt, inquirunt in profundo hujus ſæculi temporalia: quæ tamquam ſemitæ in mari tam citò evaneſcunt & intereunt, quàm rurſus aqua confunditur, poſtquam tranſeuntibus locum dederit vel navibus vel quibuſcumque ambulantibus aut natantibus. Non enim ait tantùm, ambulant ſemitas maris; ſed, *perambulant* dixit: oſtendens pertinaciſſimum ſtudium inania & præterfluentia requirentium. Hæc autem tria genera vitiorum, id eſt voluptas carnis, [Johan. 2. … &c.] & ſuperbia, & curioſitas, omnia peccata concludunt. Quæ mihi videntur à Johanne apoſtolo enumerata, cùm dicit, » Nolite diligere mundum, quo» niam omnia quæ in mundo ſunt, concupiſcentia » carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ambitio ſæculi. Per oculos enim maximè curioſitas prævalet. Reliqua verò quò pertineant, manifeſtum [1. Retract. …] eſt. Et illa Dominici* hominis tentatio tripertita eſt: per cibum, id eſt, per concupiſcentiam car- [Matth. 4. 3.] nis; ubi ſuggeritur, Dic lapidibus iſtis ut panes fiant: per inanem jactantiam, ubi in monte conſtituto, oſtenduntur omnia regna hujus terræ, & promittuntur ſi adoraverit: per curioſitatem, ubi de pinna templi admonetur ut ſe deorſum mittat, tentandi gratiâ utrùm ab Angelis ſuſcipiatur. Itaque poſtea quàm nullo iſtorum tentamento valere apud eum potuit inimicus, hoc de illo dicitur, [Luca 4. 13.] Poſtquam complevit omnem tentationem diabolus. Propter torculariorum itaque ſignificationem, ſubjecta ſunt pedibus ejus non ſolùm vina, ſed etiam vinacia: non ſolùm ſcilicet oves & boves, id eſt, ſanctæ animæ fidelium, vel in plebe, vel in miniſtris; ſed inſuper & pecora voluptatis, & volucres ſuperbiæ, & piſces curioſitatis. Quæ omnia genera peccatorum nunc bonis & ſanctis mixta eſſe in Eccleſiis videmus. Operetur igitur in Eccleſiis ſuis, & à vinaciis vinum ſeparet: nos demus operam, ut vinum ſimus & oves aut boves; non vinacia, aut pecora campi, aut volucres cæli, aut piſces maris qui perambulant ſemitas maris. Non quia iſta nomina iſto ſolo modo intelligi, & explicari poſſunt, ſed pro locis. Namque alibi aliud ſignificant. Et HÆC REGULA in omni allegoria retinenda eſt, ut pro ſententia præſentis loci conſideretur quod per ſimilitudinem dicitur: hæc eſt enim Dominica & Apoſtolica diſciplina. Repetamus ergo ultimum verſum, qui etiam in principio Pſalmi ponitur, & laudemus Deum dicentes, *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra!* Decenter quippe poſt textum ſermonis ad caput reditur, quò totus idem ſermo referendus eſt.

IN PSALMUM IX.
ENARRATIO.

[℣. 1. 1.] PSALMI hujus inſcriptio eſt, *In finem pro occultis Filii, Pſalmus ipſi David.* De occultis Filii quæri poteſt: ſed quia non addidit cujus, ipſum unigenitum Dei Filium opor- [A] tet intelligi. Ubi enim de filio David Pſalmus inſcriptus eſt, Cùm fugeret, inquit, à facie Abeſſalon filii ſui; [Pſal. 3. 1.] cùm & nomen ejus dictum eſſet, & ob hoc latêre non poſſet de quo diceretur: non tamen dictum eſt tantùm, à facie Abeſſalon filii; ſed additum eſt, ſui. Hîc verò, & quòd non additum eſt, ſui, & quòd de Gentibus multa dicit; non poteſt rectè accipi Abeſſalon. Neque enim bellum quod cum patre ille perditus geſſit, ullo modo ad Gentes pertinet, cùm populus tantùm Iſraël ad- [2. Reg. 15.] [B] versùs ſe ibi diviſus ſit. Canitur itaque iſte Pſalmus pro occultis unigeniti Filii Dei. Nam & ipſe Dominus cùm ſine additamento ponit Filium, ſeipſum unigenitum vult intelligi, ubi ait, Si vos Filius [Johan. 8. 36.] liberaverit, tunc verè liberi eritis. Non enim dixit, Filius Dei; ſed tantùm dicendo, Filius, dat intelligi cujus ſit filius. Quam locutionem non recipit niſi excellentia ejus de quo ita loquimur, ut etiamſi non eum nominemus, poſſit intelligi. Ita enim dicimus, Pluit, ſerenat, tonat, & ſi qua ſunt [C] talia; nec addimus quis id faciat: quia omnium mentibus ſponte ſeſe offert excellentia facientis, nec verba deſiderat. Quæ ſunt igitur occulta Filii? In quo verbo primùm intelligendum eſt eſſe aliqua Filii manifeſta, à quibus diſtinguuntur hæc quæ appellantur occulta. Quamobrem quoniam duos [Chriſti adventus duplex.] adventus Domini credimus, unum præteritum, quem Judæi non intellexerunt; alterum futurum, quem utrique ſperamus; & quoniam iſte quem Judæi non intellexerunt, Gentibus profuit: non in- [D] convenienter accipitur de hoc adventu dici, *pro occultis Filii*, ubi cæcitas ex parte Iſrael facta eſt, [Rom. 11. 25.] ut plenitudo Gentium intraret. Duo etiam judicia [Judicia duo.] inſinuantur per Scripturas, ſi quis advertat, unum occultum, alterum manifeſtum. Occultum nunc agitur, de quo apoſtolus Petrus dicit, Tempus [1. Pet. 4. 17.] eſt ut judicium incipiat à domo Domini. Occultum itaque judicium eſt pœna, qua nunc unuſ- [4. Sent. diſt. 46. c. Quod ergo.] quiſque hominum aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad converſionem, aut ſi contemſe- [E] rit vocationem & diſciplinam Dei, excæcatur ad damnationem. Judicium autem manifeſtum eſt, quo venturus Dominus judicabit vivos & mortuos, omnibus fatentibus eum eſſe à quo & bonis præmia, & malis ſupplicia tribuentur. Sed tunc illa confeſſio, non ad remedium malorum, ſed ad cumulum damnationis valebit. De his duobus judiciis uno occulto, alio manifeſto, videtur mihi Dominus dixiſſe, ubi ait, Qui in me credit, tran- [Johan. 5. 24.] ſiit de morte ad vitam, nec in judicium veniet; [F] in judicium ſcilicet manifeſtum. Nam hoc quod tranſit de morte ad vitam per nonnullam afflictionem, qua flagellat omnem filium quem recipit, judicium occultum eſt. Qui autem non credit, in- [Johan. 3. 18.] quit, jam judicatus eſt: id eſt, iſto occulto judicio jam præparatus eſt ad illud manifeſtum. Hæc duo judicia etiam in Sapientia legimus, ubi ſcriptum eſt, Propter hoc tamquam pueris inſenſatis judi- [Sap. 12. 25. & 26.] cium in deriſum dediſti, hi autem hoc judicio non correcti dignum Dei judicium experti ſunt. Qui er- [G] go non corriguntur iſto occulto Dei judicio, digniſſimè illo manifeſto punientur. Quocirca in hoc Pſalmo obſervanda ſunt occulta Filii, id eſt, & humilis ejus adventus, quo profuit Gentibus, cum cæcitate Judæorum; & pœna quæ nunc occultè agitur, nondum damnatione peccantium, ſed aut exercitatione converſorum, aut admonitione ut

[a] Editi, *nobiſcum*. At MSS. *apud nos*.

convertantur, aut cæcitate ut damnationi præpa-
rentur qui converti noluerint.

℣. 2. 2. CONFITEBOR *tibi Domine in toto corde meo.* Non in toto corde confitetur Deo, qui de providentia ejus in aliquo dubitat: sed qui jam cernit occulta sapientiæ Dei, quantum sit invisi-
Rom. 5. 3. bile præmium ejus, qui dicit, Gaudemus in tribulationibus; & quemadmodum omnes cruciatus, qui corporaliter inferuntur, aut exerceant conversos ad Deum, aut ut convertantur admoneant, aut justè damnationi ultimæ præparent obduratos; & sic omnia ad divinæ providentiæ regimen referantur, quæ stulti quasi casu & temere & nulla divina administratione fieri putant. *Narrabo omnia mirabilia tua.* Narrat omnia mirabilia Dei, qui ea non solùm in corporibus palàm, sed in animis invisibiliter quidem, sed longè sublimiùs & excellentiùs fieri videt. Nam terreni homines & ocu-
Iohan. 11. 44. lis dediti, magis mirantur resurrexisse in corpore mortuum Lazarum, quàm resurrexisse in anima
Act. 9. persecutorem Paulum. Sed quoniam visibile miraculum ad illuminationem animam vocat, invisibile autem eam quæ vocata venit illuminat; omnia narrat mirabilia Dei, qui credens visibilibus ad intelligenda invisibilia transitum facit.

℣. 3. 3. *Lætabor, & exsultabo in te.* Non jam in hoc sæculo, non in voluptate contrectationis corporum, nec in palati & linguæ saporibus, nec in suavitate odorum, nec in jocunditate sonorum transeuntium, nec in formis corporum variè coloratis, nec in vanitatibus laudis humanæ, nec in conjugio & prole moritura, nec in superfluis temporalium divitiarum, nec in conquisitione hujus sæculi, sive quæ locorum spatiis tenditur, sive quæ successione temporis volvitur: sed *lætabor & exsultabo in te,* videlicet in occultis Filii, ubi signa-
Psal. 4. 7. tum est in nobis lumen vultus tui Domine. Etenim,
Psal. 30. 21. Abscondes eos, inquit, in abscondito vultus tui. Lætabitur ergo & exsultabit in te, qui narrat omnia mirabilia tua. Narrabit autem omnia mirabilia tua, (siquidem nunc per prophetiam [a] dictum
Iohan. 6. 38. est,) ille qui non venit voluntatem suam facere, sed voluntatem ejus qui eum misit.

4. Jam enim incipit apparere persona Domini in hoc Psalmo loquens. Nam sequitur, *Psallam*
℣. 4. *nomini tuo Altissime, * in convertendo inimicum meum retrorsum.* Hujus ergo inimicus quando retrò conversus est? An quando ei dictum est, Redi
Matth. 4. 10. retrò satanas? Tunc enim qui tentando se præponere cupiebat, retrò factus est, non decipiendo tentatum, & in eum nihil valendo. Retrò enim sunt terreni homines: cælestis autem homo prior
1. Cor. 15. 47. factus est; quamvis pòst venerit. Primus enim homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cælestis. Sed de ipsa stirpe veniebat, à quo dictum est,
Iohan. 1. 15. Qui post me venit, ante me factus est. Et Aposto-
Philip. 3. 13. lus ea quæ retrò sunt obliviscitur, & in ea quæ antè sunt, se extendit. Conversus est igitur inimicus retrò, postquam non valuit hominem cælestem decipere tentatum; & se ad terrenos convertit, ubi dominari potest. Quapropter nullus hominum eum præcedit, & retrò eum esse facit, nisi
1. Cor. 15. 49. qui deponens imaginem terreni hominis, portaverit imaginem cælestis. Jam verò si quod dictum est, *inimicum meum,* generaliter vel peccatorem vel gentilem hominem magis velimus accipere, non erit absurdum. Nec pœna erit quod dictum

A est, *In convertendo inimicum meum retrorsum:* sed beneficium, & tale beneficium, ut huic comparari nihil possit. Quid enim beatius quàm deponere superbiam, & non velle Christum præcedere, veluti sanus sit, cui medicus non sit necessarius; sed malle retrò ire post Christum, qui discipulum vocans ut perficiatur, dicit, Sequere me? Sed tamen accommodatiùs de diabolo dictum intelligitur, *In convertendo inimicum meum retrorsum.* Diabolus quippe retrorsum conversus est

B etiam in persecutione justorum, & multò utiliùs persecutor est, quàm si dux & princeps præiret. Psallendum est igitur nomini Altissimi in convertendo inimicum retrorsum: quoniam malle debemus eum persequentem fugere, quàm ducentem sequi. Habemus enim quò fugiamus, & abscondamur in occultis Filii: quia Dominus factus est refugium nobis.

5. *Infirmabuntur, & peribunt à facie tua.* Qui infirmabuntur & peribunt, nisi iniqui & impii?

C *Infirmabuntur,* dum nihil valebunt: *& peribunt,* quia non erunt impii: *à facie* Dei, id est, à cognitione Dei, sicut periit ille qui dixit, Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus. Sed quare *infirmabuntur, & peribunt* impii *à facie tua?* * *Quoniam fecisti judicium meum,* inquit, *& caussam meam:* id est judicium illud in quo judicari visus sum, meum fecisti; & caussam illam in qua me justum & innocentem homines damnaverunt, meam fecisti. Hæc enim ei militaverunt ad no-

D stram liberationem: sicut & nautæ dicunt ventum suum, quo utuntur ad bene navigandum.

6. *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem.* Sive Filius Patri dicat, qui etiam illud dixit, Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum fuisset desuper, idipsum ad æquitatem Patris & ad occulta sua referens, quòd judex hominum ad utilitatem hominum judicatus est: sive homo dicat Deo, *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem,* animam suam thronum ejus appellans, ut cor-

E pus sit fortasse terra, quæ scabellum pedum ejus dicta est: Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi: sive [b] anima Ecclesiæ jam perfecta & sine macula & ruga, digna scilicet occultis Filii, quia introduxit eam rex in cubiculum suum, dicat sponso suo, *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem,* quia resurrexisti à mortuis, & adscendisti in cælum, & sedes ad dexteram Patris: quælibet ergo harum sententia placeat, quò iste versus referatur, regulam fidei non excedit.

F 7. *Increpasti gentes, & periit impius.* Convenientiùs hoc Domino Jesu Christo dici, quàm ipsum dicere, accipimus. Quis enim alius increpavit gentes, & periit impius, nisi qui postea quàm adscendit in cælum, misit Spiritum-sanctum, quo completi Apostoli, cum fiducia prædicarent verbum Dei, & peccata hominum liberè arguerent? Qua increpatione periit impius; quia justificatus est impius, & factus est pius. *Nomen eorum delesti in sæculum, & in sæculum sæculi.* Deletum est

G nomen impiorum. Non enim appellantur impii, qui Deo vero credunt. Deletur autem nomen eorum *in sæculum,* id est, quamdiu temporale sæculum volvitur. *Et in sæculum sæculi.* Quid est sæculum sæculi, nisi cujus effigiem & tamquam umbram habet hoc sæculum? Vicissitudo enim temporum sibi succedentium, dum luna minuitur & rursus

[a] Editi, *dictus est ille qui &c.* MSS. *dictum est.*

[b] Sic in MSS. At apud Lov. *sive enim Ecclesia.*

rursus impletur, dum sol omni anno locum suum repetit, dum ver, vel æstas, vel autumnus, vel hyems sic transit ut redeat, æternitatis quædam imitatio est. Sed hujus sæculi sæculum est quod incommutabili æternitate consistit. Sicut versus in animo, & versus in voce: ille intelligitur, iste auditur; & ille istum modificat: & ideo ille in arte operatur & manet, iste in aëre sonat & transit. Sic hujus mutabilis sæculi modus ab illo incommutabili sæculo definitur, quod dicitur sæculum sæculi. Et ideo illud in arte Dei, hoc est, in Sapien- B tia & Virtute permanet: hoc autem in creaturæ administratione peragitur. Si tamen non repetitio est, ut postea quàm dictum est *in sæculum*, ne hoc acciperetur quod transit, subjiceretur *in sæculum sæculi*. Nam in Græcis exemplaribus sic est, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Quod Latini plerique interpretati sunt, non *in sæculum & in sæculum sæculi*; sed, *in æternum, & in sæculum sæculi*: ut in eo quod dictum est *in sæculum sæculi*, illud exponeretur quod dictum est *in æternum*. C *Nomen* ergo *impiorum delesti in æternum*, quia deinceps numquam erunt impii. Et si in hoc sæculum non tenditur nomen eorum, multò minùs in sæculum sæculi.

℣. 7. 8. *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Non pluraliter inimici, sed singulariter hujus inimici. Cujus autem inimici nisi diaboli frameæ defecerunt? Hæ autem intelliguntur diversæ opiniones erroris, quibus ille animas tamquam gladiis perimit. His gladiis vincendis & ad defectum perdu- D cendis instat ille gladius, de quo in septimo Psal- (Psal. 7. 13.) mo dicitur, Nisi convertamini, gladium suum vibrabit. Et fortè iste est finis, in quem frameæ deficiunt inimici; quia usque ad ipsum aliquid valent. Ipse nunc operatur occultè, ultimo autem judicio palàm vibrabitur. Hoc destruuntur civitates. Nam ita sequitur, *Inimici defecerunt frameæ in finem: & civitates destruxisti.* Civitates autem in quibus diabolus regnat, ubi dolosa & fraudulenta consilia tamquam curiæ locum obtinent, cui principatui E quasi satellites & ministri adsunt officia quorumque membrorum, oculi ad curiositatem, aures ad lasciviam, vel si quid est aliud quod in malam partem libenter auditur, manus ad rapinam vel quodlibet aliud facinus aut flagitium, & membra cetera in hunc modum tyrannico principatui, id est, perversis consiliis militantia. Hujus civitatis quasi plebs est omnes delicatæ affectiones & turbulenti motus animi, quotidianas seditiones in homine agitantes. Ergo ubi rex, ubi curia, ubi mini- F stri, ubi plebs invenitur, civitas est. Neque enim talia essent in malis civitatibus, nisi priùs essent in singulis hominibus, qui sunt tamquam elementa & semina civitatum. Has civitates destruit, cùm ex- (Johan. 12. 31.) cluso inde principe, de quo dictum est, Princeps hujus sæculi missus est foras, vastantur hæc regna verbo veritatis, sopiuntur maligna consilia, turpes affectiones edomantur, membrorum & sensuum ministeria captivantur, & ad justitiæ & bonorum operum militiam transferuntur: ut jam, sicut Apo- G (Rom. 6. 12.) stolus dicit, non regnet peccatum in nostro mortali corpore, & cetera hujus loci. Tunc pacatur anima, & ordinatur homo ad quietem & ad beatitudinem capessendam. *Periit memoria eorum cum*

A *strepitu*: impiorum scilicet. Sed *cum strepitu*, sive quia fit strepitus dictum est, cùm impietas evertitur. Non enim transit ad summam pacem, ubi summum silentium est, nisi qui magno strepitu priùs cum suis vitiis belligeraverit: sive *cum strepitu* dictum est, ut pereat memoria impiorum etiam ipso strepitu pereunte, in quo tumultuatur impietas.

9. *Et Dominus in æternum permanet.* Ut quid ℣. 8. ergo fremuerunt gentes, & populi meditati sunt (Psal. 2. 1.) inania, adversùs Dominum & adversùs Christum ejus? Nam Dominus in æternum permanet. *Paravit in judicio sedem suam, * & ipse judicabit* ℣. 9. *orbem terrarum in æquitate.* Paravit, cùm judicatus est, sedem suam. Per illam enim patientiam homo cælum adquisivit, & Deus [a] in homine credentibus profuit. Et hoc est occultum Filii judicium. Sed quia etiam palàm manifestéque venturus est ad vivos & mortuos judicandos, paravit in occulto judicio sedem suam: *& ipse* item palàm *judicabit orbem terrarum in æquitate*: id est, meritis digna distribuet, agnos ad dexteram ponens, (Matth. 25. 33.) hœdos ad sinistram. *Judicabit populos cum justitia.* Hoc est quod superiùs dictum est, Judicabit orbem terrarum in æquitate. Non quemadmodum judicant homines qui corda non vident, à quibus plerumque deteriores absolvuntur, quàm condemnantur: sed in æquitate & cum justitia Dominus judicabit, testimonium perhibente conscientiâ, & cogitationibus accusantibus seu defendentibus. (Rom. 2. 15.)

10. [b] *Et factus est Dominus refugium pauperi.* ℣. 10. Quantumlibet persequatur inimicus ille, qui conversus est retrò, quid nocebit eis quorum refugium factus est Dominus? Sed hoc fiet, si in sæculo hoc, cujus ille magistratus est, pauperes esse delegerint, nihil amando quod vel hîc viventem aut amantem deserit, vel à moriente deseritur. Tali enim pauperi refugium factus est Dominus: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Sic pauperes facit, quoniam flagellat omnem filium quem recipit. (Hebr. 12. 6.) Nam quid sit *adjutor in opportunitatibus*, exposuit cùm addidit *in tribulatione*. Non enim convertitur anima ad Deum, nisi dum ab hoc sæculo avertitur: nec opportuniùs ab hoc sæculo avertitur, nisi nugatoriis ejus & noxiis & perniciosis voluptatibus labores doloresque misceantur.

11. *Et sperent in te* [c] *qui cognoscunt nomen* ℣. 11. *tuum*: cùm destiterint sperare in divitiis & in aliis hujus sæculi blandimentis. [d] Quærentem quippe animam ubi figat spem, cùm ab hoc mundo avellitur, opportunè excipit cognitio nominis Dei. Nam nomen ipsum Dei nunc usquequaque vulgatum est: sed cognitio nominis est, cùm ille cognoscitur cujus est nomen. Non enim nomen propter se nomen est, sed propter id quod significat. Dictum est autem, Dominus nomen est illi. Quapropter (Jerem. 33. 2.) qui se libenter Deo famulum subdit, cognovit hoc nomen. *Et sperent in te qui cognoscunt nomen tuum.* Item Dominus dicit ad Moysen, Ego sum qui sum: (Exodi 3. 14.) & dices filiis Israël, Misit me qui est. *Sperent* ergo *in te qui cognoscunt nomen tuum*: ne sperent in his rebus quæ temporis volubilitate præterfluunt, nihil habentes nisi erit, & fuit. Quoniam quod in illis futurum est, cùm venerit, fit statim præteri-

[a] Sic MSS. Editi verò, *& Deus hominibus.*
[b] Idem vers. 10. exponitur in Enarratione Psal. 83.
[c] Editi, *Et sperent in te omnes.* Abest *omnes* à MSS.

[d] Ita in plerisque MSS. At in editis, *Quærente quippe anima*; pauloque pòst, *excipit cognitionem nominis Dei.*

tum: exspectatur cum cupiditate, amittitur cum dolore. In Dei autem natura non erit aliquid, quasi nondum sit; aut fuit, quasi jam non sit: sed est tantùm id quod est, & ipsa est æternitas. Desinant igitur sperare & diligere temporalia, & se ad æternam spem conferant, qui cognoscunt nomen ejus qui dixit, Ego sum qui sum: & de quo dictum est, Misit me qui est. *Quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.* Qui eum quærunt, jam transeuntia & moritura non quærunt. Nemo enim potest duobus dominis servire. (Matth. 6. 24.)

℣. 11. 12. *Psallite Domino, qui habitat in Sion:* his dicitur, quos non derelinquit quærentes se Dominus. Ipse habitat in Sion, quod interpretatur speculatio, & gestat imaginem Ecclesiæ quæ nunc est: sicut Jerusalem gestat imaginem Ecclesiæ quæ futura est, id est, civitatis sanctorum jam angelicâ vitâ fruentium; quia Jerusalem interpretatur visio pacis. Præcedit autem speculatio visionem, sicut ista Ecclesia præcedit eam, quæ promittitur, civitatem immortalem & æternam. Sed præcedit tempore, non dignitate: quia honorabilius est quò pervenire nitimur, quàm id quod agimus, ut pervenire mereamur: agimus autem speculationem, ut perveniamus ad visionem. Sed etiam ipsam, quæ nunc est, Ecclesiam nisi Dominus inhabitaret, iret in errorem quamlibet studiosissima speculatio. Et huic Ecclesiæ dictum est, Templum (1. Cor. 3. 17.) enim Dei sanctum est, quod estis vos: &, In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. (Ephes. 3. 16.) Præcipitur ergo nobis, ut psallamus Domino, qui habitat in Sion, ut concorditer Dominum Ecclesiæ inhabitatorem laudemus. *Annuntiate inter gentes mirabilia ejus.* Et factum est, & non desinet fieri.

℣. 13. 13. *Quoniam requirens sanguinem eorum memoratus est.* Quasi responderetur ab his qui missi sunt evangelizare, [a] illi præcepto quod dictum est, *Annuntiate inter gentes mirabilia ejus:* & diceretur, Domine quis credidit auditui nostro? (Isai. 53. 1.) &, Propter te occidimur tota die: (Psal. 43. 22.) convenienter sequitur, dicens, non sine magno fructu æternitatis morituros in persecutione Christianos: *Quoniam requirens sanguinem eorum memoratus est.* Sed cur *sanguinem eorum* maluit dicere? An quasi alius imperitior & minoris fidei quæreret dicens, Quomodo annuntiabunt, cùm in eos infidelitas gentium sævitura sit: huic respondetur, *Quoniam requirens sanguinem eorum memoratus est*, id est, veniet ultimum judicium, ubi & interfectorum gloria, & interficientium pœna manifesta sit? *Memoratus est* autem, nemo ita positum putet, quasi oblivio cadat in Deum: sed quia post longum tempus futurum est judicium, secundùm affectum infirmorum hominum positum est, qui quasi oblitum Deum putant, quia non tam citò facit quàm ipsi volunt. His dicitur etiam quod sequitur, *Non est oblitus clamorem pauperum:* id est, non ut putatis, oblitus est: quasi dicerent, postea quàm audierunt, *Memoratus est*, Ergo oblitus erat: *Non est oblitus*, inquit, *clamorem pauperum.*

14. Sed quæro quis clamor pauperum sit, quem Deus non obliviscitur? An iste clamor est, cujus ℣. 14. hæc verba sunt, *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam ab inimicis meis?* Quare ergo non dixit, Miserere nostri Domine, vide humilitatem nostram ab inimicis nostris, tamquam multi pauperes clament; sed tamquam unus, *Miserere mei Domine?* An quia unus interpellat pro sanctis, qui primus pauper pro nobis factus est, cùm esset dives; & ipse dicit, *Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem universas laudes tuas in portis filiæ Sion?* Exaltatur enim homo in illo, non solùm quem gestat, quod caput Ecclesiæ est; sed etiam quisquis nostrûm est in ceteris membris; & exaltatur ab omnibus pravis cupiditatibus, quæ sunt portæ mortis, quia per illas itur in mortem. Mors autem est jam ipsa lætitia in perfruendo, cùm quisque adipiscitur quod perditè concupivit. Radix est enim omnium malorum cupiditas. Et propterea porta mortis est, quia mortua est vidua quæ in deliciis vivit. Ad quas delicias per cupiditates tamquam per portas mortis pervenitur. Sunt autem portæ filiæ Sion, omnia optima studia, per quæ venitur ad visionem pacis in sancta Ecclesia. In his igitur portis bene annuntiantur universæ laudes Dei, ut non detur sanctum canibus, neque projiciantur margaritæ ante porcos: qui malunt pertinaciter latrare, quàm studiosè quærere; aut qui nec latrare nec quærere, sed in suarum voluptatum cœno volutari. Cùm autem in bonis studiis laudes Dei annuntiantur; petentibus datur, & quærentibus manifestatur, & pulsantibus aperitur. An fortè portæ mortis sunt corporales sensus & oculi, qui aperti sunt homini cùm de ligno vetito gustasset, à quibus exaltantur, quibus dicitur ut quærant non quæ videntur, sed quæ non videntur; quia quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt: & portæ sunt filiæ Sion, sacramenta & initia fidei, quæ pulsantibus aperiuntur, ut perveniatur ad occulta Filii? Non enim oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Huc usque est clamor pauperum, quem non oblitus est Dominus.

15. Deinde sequitur, *Exsultabo super salutare tuum:* id est, cum beatitudine continebor à salutari tuo, quod est Dominus noster Jesus Christus, Virtus & Sapientia Dei. Ergo Ecclesia dicit, quæ hîc affligitur, & spe salva est: quamdiu occultum est Filii judicium, ipsa spe dicit, *Exsultabo super salutare tuum:* quia nunc circumstrepente seu vi, seu errore gentilium adteritur. *Infixæ sunt gentes in corruptione, quam fecerunt.* Animadverte quemadmodum servetur pœna peccatori de operibus suis; & quemadmodum qui voluerunt persequi Ecclesiam, in ea corruptione sint fixi, quam se inferre arbitrabantur. Nam interficere corpora cupiebant, cùm ipsi in anima morerentur. *In muscipula ista, quam occultaverunt, comprehensus est pes eorum.* Muscipula occulta, est dolosa cogitatio. Pes animæ rectè intelligitur amor: qui cùm pravus est, vocatur cupiditas aut libido; cùm autem rectus, dilectio vel caritas. Amore enim movetur tamquam ad locum, quò tendit. Locus autem animæ non in spatio aliquo est, quod forma occupat corporis; sed in delectatione, quò se pervenisse per amorem lætatur. Delectatio autem perniciosa sequitur cupiditatem, fructuosa caritatem. Unde & radix dicta est cupiditas. Radix porrò tamquam pes arboris intelligitur. Radix dicta est & caritas, ubi de seminibus Dominus loquitur, quæ in petrosis locis [b] exurente sole arescunt, quia non

[a] Editi, *illud præceptum.* MSS. *illi præcepto.*
[b] Editi, *exeunt, & sole veniente arescunt.* MSS. omittunt *veniente:* sed ex iis aliqui habent, *exeunt & à sole;* alii, *exeunte sole;* alii, *exurente sole.*

habent altam radicem. Unde significat eos, qui A
gaudent excipiendo verbum veritatis, sed cedunt
persecutionibus, quibus sola caritate resistitur. Et
Ephes. 3. 17. Apostolus dicit, Ut in caritate radicati & fundati
possitis comprehendere. Pes ergo peccatorum, id
est amor, comprehenditur in muscipula quam oc-
cultant: quia cùm fraudulentam actionem conse-
Rom. 1. 24. cuta fuerit delectatio, cùm eos tradiderit Deus in
concupiscentiam cordis eorum; jam illa delecta-
tio alligat eos, ut inde abrumpere amorem & ad
utilia conferre non audeant; quia cùm conati fue- B
rint, dolebunt animo, tamquam pedem de com-
pede exuere cupientes: cui dolori succumbentes,
à perniciosis delectationibus nolunt abscedere. *In
muscipula* ergo *quam occultaverunt*, id est, in frau-
dulento consilio, *comprehensus est pes eorum*, amor
scilicet qui per fraudem pervenit ad vanam læti-
tiam, qua comparatur dolor.

℣. 17. a 16. [a] *Cognoscitur Dominus judicia faciens.*
Hæc sunt judicia Dei. Non ab illa tranquillitate
beatitudinis suæ, nec à secretis sapientiæ, quibus C
recipiuntur beatæ animæ, profertur ferrum, aut
ignis, aut bestia, aut aliquid tale quo crucientur
peccatores: sed quomodo cruciantur, & quomo-
do facit Dominus judicium? *In operibus*, inquit,
manuum suarum comprehensus est peccator.

* Græc. LXX, ᾠδὴ διαψάλματος. 17. Hîc interponitur, * *Canticum diapsalma-
tis*: quasi occulta lætitia, quantum existimare pos-
sumus, separationis quæ nunc fit, non locis, sed
affectionibus animorum, inter peccatores & justos,
sicut granorum à paleis adhuc in area. Et sequi- D
℣. 18. tur, *Convertantur peccatores in infernum*: id est,
dentur in manus suas, cùm eis parcitur, & illa-
queentur delectatione mortifera. *Omnes gentes quæ*
Rom. 1. 28. *obliviscuntur Deum.* Quia cùm non probaverunt
Deum habere in notitia, dedit illos Deus in repro-
bum sensum.

℣. 19. 18. *Quia non in finem oblivio erit pauperis:*
qui videtur nunc in oblivione esse, cùm peccato-
res felicitate hujus sæculi florere existimantur, &
justi laborare: sed *patientia*, inquit, *pauperum* E
b *non* [b] *periet in æternum.* Quapropter nunc patien-
tiâ opus est ad perferendos malos, qui jam volun-
tatibus separati sunt, donec etiam ultimo judicio
separentur.

℣. 20. 19. *Exsurge Domine, non prævaleat homo.*
Imploratur futurum judicium: sed antequam ve-
niat, *Judicentur*, inquit, *gentes in conspectu tuo:*
hoc est in occulto, quod dicitur coram Deo, pau-
℣. 21. cis sanctis & justis intelligentibus. *Constitue Domi-
ne legislatorem super eos.* Videtur mihi Antichri-
2. Thess. 2. 3. stum significare, de quo Apostolus dicit, Cùm re-
c velabitur homo peccati. [c] *Sciant gentes quoniam* F
homines sunt. Ut qui nolunt liberari à Filio Dei, &
pertinere ad filium hominis, & esse filii hominum,
id est, novi homines, serviant homini, id est, ve-
teri homini peccatori, *quoniam homines sunt.*

20. Et quia ille ad tantum culmen inanis glo-
riæ venturus creditur, tanta ei licebit facere, & in
omnes homines, & in sanctos Dei, ut tunc verè
nonnulli infirmi arbitrentur Deum res humanas G
negligere; interposito Diapsalmate, subjicit tam-
quam vocem gementium, & quærentium cur judi-
Psal. alter 9. ℣. 1. cium differatur: UT QUID *Domine*, inquit, *re-
cessisti longè?* Deinde qui sic quæsivit, tamquam
repentè intellexerit, aut quasi sciens interrogave-
rit ut doceret, subjicit dicens, *Despicis in oppor-
tunitatibus, in tribulationibus:* id est, opportunè
despicis, & facis tribulationes ad inflammandos
animos desiderio adventus tui. His enim jucundior
est fons ille vitæ, qui multùm sitierint. Itaque in-
sinuat consilium dilationis, dicens, *Dum superbit* ℣. 2.
impius, incenditur pauper. Mirum est & verum,
quanto studio bonæ spei parvuli accendantur ad
rectè vivendum, comparatione peccantium. Quo
mysterio agitur, ut etiam hæreses esse permittan-
tur: non quia ipsi hæretici hoc volunt; sed quia
hoc de peccatis eorum divina operatur providen-
tia, quæ lucem & facit, & ordinat; tenebras au- Gen. 1. 3. & 4.
tem tantùm ordinat, ut sit earum comparatione
lux gratior, sicut hæreticorum comparatione ju-
cundior est inventio veritatis. Ea quippe compara-
tione probati manifesti fiunt inter homines, qui
Deo noti sunt.

21. *Comprehenduntur in cogitationibus suis,* Item ℣. 2.
quibus cogitant: id est, malæ cogitationes eorum
vincula illis fiunt. Sed quare fiunt vincula? *Quo-* ℣. 3.
niam laudatur peccator, inquit, *in desideriis ani-
mæ suæ.* Adulantium linguæ alligant animas in pec-
catis. Delectat enim ea facere, in quibus non so-
lùm non metuitur reprehensor, sed etiam laudator
auditur. *Et qui iniqua gerit, benedicitur.* Hinc
comprehenduntur in cogitationibus suis, quibus
cogitant.

22. *Irritavit Dominum peccator.* Nemo gra- ℣. 4.
tuletur homini qui prosperatur in via sua, cujus
peccatis deest ultor, & adest laudator. MAJOR
HÆC IRA Domini est. Irritavit enim Dominum
peccator, ut ista patiatur, id est, ut correptionis
flagella non patiatur. *Irritavit Dominum pecca-
tor: secundùm multitudinem iræ suæ non exquiret.*
MULTÙM IRASCITUR, dum non exquirit,
dum quasi obliviscitur & non attendit peccata,
& per fraudes & scelera ad divitias honoresque
pervenitur: quod maximè in illo Antichristo even-
turum est, qui usque adeo beatus videbitur homi-
nibus, ut etiam Deus putetur. Sed quanta ista ira
sit Dei, docent sequentia.

23. *Non est Deus in conspectu ejus, contami-* ℣. 5.
nantur viæ ejus in omni tempore. Qui novit vel
quid gaudeat, vel quid lætetur in anima, novit
quantum malum sit luce deseri veritatis; cùm ma-
gnum malum homines putent oculorum corpora-
lium cæcitatem, qua lux ista retrahitur. Quantam
ergo pœnam patitur, qui secundis rebus peccato-
rum suorum eò perducitur, ut non sit Deus in con-
spectu ejus, & contaminentur viæ ejus in omni tem-
pore, id est, cogitationes & consilia ejus immun-
da sint? *Auferuntur judicia tua à facie ejus.* Ani-
mus enim malè sibi conscius, dum sibi videtur nul-
lam pœnam pati, credit quòd non judicet Deus;
& sic auferuntur judicia Dei à facie ejus; cùm hæc
ipsa sit magna damnatio. *Et omnium inimicorum
suorum dominabitur.* Ita enim traditur, quòd re-
ges omnes superaturus sit, & solus regnum obten-
turus: quando etiam secundùm Apostolum, qui de
illo prædicat, In templo Dei sedebit, extollens se 2. Thess. 2. 4.
super omne quod colitur & quod dicitur Deus.

24. Et quoniam traditus in concupiscentiam
cordis sui, & damnationi ultimæ destinatus, per

[a] Editi, *cognoscetur.* At MSS. *cognoscitur*: juxta LXX. γινώσκεται.

[b] Quinque MSS. *peribit.* Alii cum editis, *periet*, vitiosè, sed corrigi fortè prohibebat consuetudo cantantium populorum, uti de verbo *floriet* dicit Augustinus in l. 2. de Doctrina Christiana c. 13.

[c] In editis, *Ut sciant.* Abest particula, *ut*, à MSS & à Græco LXX.

nefarias artes ad illud vanum & inane culmen dominationemque venturus est; propterea sequitur, A

℣. 6. *Dixit enim in corde suo, Non movebor de generatione in generationem sine malo:* id est, fama mea & nomen meum de hac generatione in generationem posterorum non transiet, nisi artibus malis adipiscar tam excelsum principatum, de quo posteri tacere non possint. Animus enim perditus & expers bonarum artium atque à justitiæ lumine alienus, malis artibus sibi aditum molitur ad famam tam diuturnam, ut apud posteros etiam celebretur. B Et qui non possunt bene innotescere, cupiunt vel malè de se homines loqui, dummodo nomen latissimè pervagetur. Quod hîc arbitror dictum esse, *Non movebor de generatione in generationem sine malo.* Est & alius intellectus, si de generatione mortali ad æternitatis generationem se venire non posse vanus & erroris plenus animus arbitratur, nisi artibus malis: quod quidem etiam de

Act. 8. 9. Simone diffamatum est, cùm sceleratis artibus cælum se putasset adepturum, & de humana generatione in divinam generationem rebus magicis transiturum. C Quid ergo mirum, si etiam ille homo peccati, qui totam nequitiam & impietatem, quam omnes pseudoprophetæ inchoaverunt, impleturus est, & tanta signa facturus, ut decipiat, si fieri potest, etiam electos, dicturus est in corde suo, *Non movebor de generatione in generationem sine malo?*

℣. 7. 25. *Cujus maledictione os plenum est, & amaritudine & dolo.* Magnum enim maledictum est, D tam nefandis artibus cælum appetere, & ad capiendam æternam sedem talia merita comparare. Sed hac ejus maledictione os plenum est. Non enim habebit effectum ista cupiditas, sed intra os ejus tantùm valebit ad eum perdendum, qui hæc sibi ausus est polliceri cum amaritudine & dolo, id est, ira & insidiis, quibus in suas partes conversurus est multitudinem. *Sub lingua ejus labor & dolor.* Nihil est laboriosius iniquitate & impietate: quem laborem sequitur dolor; quia non solùm sine fructu, E sed etiam ad perniciem laboratur. Qui labor & do-

Ibidem 6. lor ad illud refertur quod dixit in corde suo, Non movebor de generatione in generationem sine malo. Et propterea, *sub lingua ejus*; non, in lingua; quoniam tacitè ista cogitaturus est, hominibus autem alia locuturus, ut bonus & justus & Dei filius videatur.

℣. 8. 26. *Sedet in insidiis cum divitibus.* Quibus divitibus, nisi eis quos hujus sæculi muneribus cumulabit? Et ideo in insidiis cum his sedere dictus est, F quoniam falsam felicitatem ipsorum ad decipiendos homines ostentabit. Qui prava voluntate dum tales esse cupiunt, & bona æterna non quærunt, in laqueos ejus incident. *In occultis ut interficiat innocentem. In occultis* puto dictum esse, ubi non facilè intelligitur quid appetendum, quidve fugiendum sit. Innocentem autem interficere, est ex innocente facere nocentem.

℣. 9. 27. *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Justos enim maximè persecuturus est, de quibus dictum G

Matth. 5. 3. est, Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum. *Insidiatur in occulto, velut leo in cubili suo.* Leonem in cubili dicit eum, in quo & vis & dolus operabitur. Prima enim persecutio Ecclesiæ violenta fuit, cùm proscriptionibus, tormentis, cædibus, Christiani ad sacrificandum cogerentur: altera persecutio fraudulenta est, quæ nunc per [a] cujuscemodi hæreticos & falsos fratres agitur: tertia superest per Antichristum ventura, qua nihil est periculosius; quoniam & violenta & fraudulenta erit. Vim habebit in imperio, dolum in miraculis. Ad vim relatum est, quod dictum est, *leo*: ad dolos, quod dictum est, *in cubili suo.* Et rursum ipsa repetita sunt converso ordine. *Insidiatur*, inquit, *ut rapiat pauperem*: hoc ad dolum pertinet. Quod autem sequitur, *Rapere pauperem dum adtrahit eum*, violentiæ deputatur. *Adtrahit* enim significat, quibus potest cruciatibus affligendo ad se adducit.

28. Item duo quæ sequuntur, ipsa sunt. *In muscipula sua humiliabit eum*, dolus est. *Inclinabitur, & cadet, dum dominabitur pauperum*, vis est. Muscipula enim bene significat insidias: dominatio verò terrorem apertissimè insinuat. Et bene ait, *Humiliabit eum in muscipula sua.* Cùm enim signa illa facere cœperit, quantò mirabiliora videbuntur hominibus, tantò illi sancti, qui tunc erunt, contemnentur, & quasi pro nihilo habebuntur. Quos ille, cui per justitiam & innocentiam resistent, mirificis factis superare videbitur. Sed *inclinabitur, & cadet, dum dominabitur pauperum*, id est, dum quælibet supplicia irrogabit resistentibus sibi servis Dei.

29. Unde autem inclinabitur, & cadet? *Dixit enim in corde suo, Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat usque in finem.* Hæc est inclinatio & CASUS MISERRIMUS, dum animus humanus in suis iniquitatibus quasi prosperatur, & parci sibi putat; cùm excæcetur, & servetur ad ultimam opportunamque vindictam, de qua nunc jam loquitur: *Exsurge Domine Deus, exaltetur manus tua*: id est, manifesta sit potentia tua. Superiùs autem dixerat, Exsurge Domine, non prævaleat homo, judicentur gentes in conspectu tuo: id est, in occulto, ubi solus Deus videt. Hoc factum est, cùm impii ad magnam quæ videtur hominibus felicitatem pervenerunt: super quos constituitur legislator, qualem habere meruerunt, de quo dicitur, Constitue Domine legislatorem super eos, sciant gentes, quoniam homines sunt. Nunc autem post illam occultam pœnam atque vindictam dicitur, *Exsurge Domine Deus, exaltetur manus tua*: non utique in occulto, sed jam in manifestissima gloria. *Ne obliviscaris pauperum in finem*: id est, sicut impii putant, qui dicunt, Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat usque in finem. Usque in finem autem negant Deum videre, qui dicunt eum res humanas & terrenas non curare. Quoniam terra quasi finis est rerum, quia ultimum elementum est, in quo homines ordinatissimè laborant; sed laborum suorum ordinem videre non possunt, qui maximè pertinet ad occulta Filii. Laborans ergo Ecclesia illis temporibus, tamquam navis in magnis fluctibus & procellis, quasi dormientem excitat Dominum, ut imperet ventis, & tranquillitas redeat. Dicit ergo, *Exsurge Domine Deus, exaltetur manus tua, ne obliviscaris pauperum in finem.*

30. Jam itaque manifestum judicium intelligentes & exsultantes dicunt, *Propter quid irritavit impius Deum?* id est, quid profuit tanta mala facere? *Dixit enim in corde suo, Non requiret.* Deinde sequitur: *Vides quoniam tu laborem &*

[a] Editi, *hujuscemodi.* Sed meliùs aliquot MSS *cujuscemodi*: qua voce utitur passim Augustinus, pro *qualibuscumque.*

iram[a] *consideras, ut tradas eos in manus tuas.* Sensus iste pronuntiationem quærit, in qua si erratum fuerit, obscuratur. Sic enim dixit in corde suo impius, Non requiret Deus, quasi Deus laborem & iram consideret, ut tradat eos in manus suas, id est, quasi laborare & irasci timeat, & propterea illis parcat, ne onerosa illi sit pœna eorum, aut ne iracundiæ tempestate turbetur: quomodo plerumque homines faciunt, [b] dissimulantes vindictam, ne laborent, aut irascantur.

Item ℣. 14. 31. *Tibi derelictus est pauper.* Ideo enim pauper est, id est, omnia hujus mundi temporalia bona contemsit, ut tu sis tantùm spes ejus. *Pupillo tu eris adjutor:* id est, ei cui moritur pater hic mundus, per quem carnaliter genitus est, & jam potest dicere, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. (Gal. 6. 14.) Talibus enim pupillis pater fit Deus. Docet quippe Dominus pupillos fieri discipulos suos, quibus dicit, Ne vobis dicatis patrem in terris. (Matth. 23. 9.) Cujus rei exemplum præbuit prior ipse dicendo, Quæ mihi mater, aut qui fratres? (Matth. 12. 48.) Unde volunt quidam perniciosissimi hæretici asserere, non eum habuisse matrem: (Manichæorum error.) nec vident esse consequens si hæc verba adtendant, ut nec discipuli ejus patres habuerint. Quia sicut ipse dixit, Quæ mihi mater est: sic illos docuit, cùm ait, Nolite vobis dicere patrem in terris.

℣. 15. 32. *Contere brachium peccatoris & maligni:* illius scilicet de quo suprà dicebatur, Omnium inimicorum suorum dominabitur. (Ibidem 5.) Brachium ergo ejus, dixit potentiam ejus: cui contraria est Christi potentia, de qua dicitur, Exsurge Domine Deus, exaltetur manus tua. (Ibidem 12.) *Requiretur delictum ejus, nec invenietur.* Propter illud, [c] id est, judicabitur de peccato suo, & ipse periet propter peccatum suum. ℣. 16. Deinde quid mirum si sequitur, *Dominus regnabit in æternum & in sæculum sæculi, peribitis gentes de terra illius?* Gentes posuit, peccatores & impios.

℣. 17. 33. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Desiderium illud quo æstuabant, cùm in angustiis & tribulationibus hujus sæculi Domini diem concupiscerent. *Præparationem cordis eorum exaudivit auris tua.* Hæc est cordis præparatio, de qua in alio Psalmo canitur, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. (Psal. 56. 8.) De qua dicit Apostolus, Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. (Rom. 8. 25.) Jam verò aurem Dei, non membrum corporeum, sed potentiam esse qua exaudit, regulariter debemus accipere: atque ita quibusque nominatis membris ejus, quæ in nobis visibilia & corporea sunt, potentias operationum oportet intelligi, ne sæpe ista repetantur. Non enim corporeum fas est putare, quòd Dominus Deus non sonantem vocem, sed præparationem cordis exaudit.

℣. 18. 34. *Judicare pupillo & humili:* id est, non ei qui conformatur huic sæculo, neque superbo. Aliud est enim judicare pupillum, aliud judicare pupillo. Judicat pupillum etiam qui condemnat: judicat autem pupillo qui pro illo profert sententiam. *Ut non apponat ultrà magnificare se homo super terram.* Homines enim sunt, de quibus dictum est, Pone Domine legislatorem super eos, sciant gentes quoniam homines sunt. (Psal. primo 9. v. 21.) Sed etiam ille qui eodem loco intelligitur poni super eos, homo erit, de quo nunc dicitur, *Ut non apponat ultrà magnificare se homo super terram:* cùm venerit scilicet filius hominis judicare pupillo, qui se exuit veterem hominem, atque hoc modo tamquam extulit Patrem.

35. Post occulta ergo Filii, de quibus in hoc Psalmo multa dicta sunt, erunt manifesta Filii, de quibus pauca in fine ejusdem Psalmi nunc dicta sunt. Ex his autem titulus factus est, quæ majorem hîc partem tenent. Potest & ipse dies adventûs Domini rectè numerari inter occulta Filii, quamvis ipsa Domini præsentia manifesta futura sit. De illo enim die dictum est, quòd nemo eum sciret, neque Angeli, nec Virtutes, neque filius hominis. (Matth. 24. 36.) Quid ergo tam occultum, quàm id quod etiam ipsi judici occultum esse dictum est, non ad cognoscendum, sed ad prodendum? De occultis autem Filii, etiam si quisquam non Dei Filium subaudire voluerit, sed ipsius David, cujus nomini totum Psalterium tribuitur, nam Davidici utique Psalmi appellantur; voces illas audiat, quibus Domino dicitur, Miserere nostri fili David: (Matth. 20. 30.) atque ita etiam hoc modo eumdem Dominum Christum intelligat, de cujus occultis ipse Psalmus inscriptus est. Sic enim etiam ab Angelo dicitur: Dabit illi Deus sedem David patris sui. (Luc. 1. 32.) Nec illa sententia huic intellectui contraria est, qua idem Dominus quærit à Judæis, Si filius David Christus est, quomodo in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? (Matth. 22. 44. Psal. 109. 1.) Dictum est enim imperitis, qui quamvis venturum Christum sperarent, secundùm hominem tamen eum exspectarent, non secundùm quòd Virtus & Sapientia Dei est. Docet ergo ibi fidem verissimam & sincerissimam, ut & Dominus sit regis David, secundùm quod est Verbum in principio, Deus apud Deum, per quod facta sunt omnia: (Johan. 1. 1.) & filius, secundùm quod factus est ei ex semine David secundùm carnem. (Rom. 1. 3.) Non enim dicit, Non est filius David Christus; sed, si jam tenetis quòd filius sit ejus, discite quomodo sit Dominus ejus: nec teneatis in Christo quòd filius hominis est, ita enim filius David est; & relinquatis quòd Filius Dei est, ita enim Dominus ejus est.

IN PSALMUM X. ENARRATIO.

In finem, Psalmus ipsi David. ℣. 1.

1. NOVA tractatione titulus iste non indiget: jam enim satis tractatum est, quid sit, *in finem.* Ipsum ergo Psalmi textum videamus, qui mihi videtur adversùs hæreticos canendus, (Adversùs Donatistas.) qui commemorando & exaggerando multorum in Ecclesia peccata, quasi apud ipsos justi aut omnes aut plures sint, ab unius Ecclesiæ veræ matris uberibus nos avertere atque abripere moliuntur: affirmantes quòd apud ipsos sit Christus, & quasi piè studioséque admonentes, ut ad eos transeundo transmigremus ad Christum, quem se habere mentiuntur. Notum est autem Christum in prophetia, cùm multis nominibus allegoricè insinuaretur, etiam montem appellatum. Respondendum est itaque istis, & dicendum, IN DOMINO *confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes, sicut passer?* ℣. 2. Unum montem teneo in quo confido, quomodo dicitis ut ad vos transeam, tamquam multi sint Christi? Aut si

[a] Lov. addit, *& dolorem*; quod à libris aliis & à Græco abest.
[b] Sic probæ notæ MSS. Editi verò, *qui dissimulatâ vindictâ elaborant ne irascantur.*
[c] Editi, *Propter illud idem.* MSS. aliquot, *Propter illud, id est.*

vos montes esse dicitis per superbiam, oportet quidem esse passerem pennatum virtutibus & præceptis Dei: sed ea ipsa prohibent volare in istos montes, & in superbis hominibus spem collocare. Habeo domum ubi requiescam, quia in Domino
Psal. 83. 4. confido. Nam & passer invenit sibi domum. Et fa-
Psal. 9. 10. ctus est Dominus refugium pauperi. Dicamus ergo totâ fiduciâ, ne dum Christum apud hæreticos quærimus, amittamus, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer?*

℣. 3. 2. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscura luna rectos corde.* Terrores isti sunt comminantium nobis de peccatoribus, ut ad se tamquam ad justos transeamus. *Ecce*, inquiunt, *peccatores intenderunt arcum*: credo, Scripturas, quas illi carnaliter interpretando, venenatas inde sententias emittunt. *Paraverunt sagittas suas in pharetra*: eadem verba scilicet, quæ Scripturarum auctoritate jaculaturi sunt, in cordis occulto paraverunt. *Ut sagittent in obscura luna rectos corde*: ut cùm senserint, Ecclesiæ lumine propter multitudinem imperitorum & carnalium obscu-
1. Cor. 15. 33. rato, non se posse convinci, corrumpant bonos mores colloquiis malis. Sed contra omnes istos terrores dicendum est, *In Domino confido*.

3. Luna verò quàm congruenter significet Ec-
* Suprà in Enarrat. Psal. 8. n. 9. clesiam, memini me * promisisse in hoc Psalmo consideraturum. Duæ sunt de luna opiniones probabiles: harum autem quæ vera sit, aut non omnino, aut difficillimè arbitror posse hominem scire. Cùm enim quæritur unde lumen habeat; alii dicunt suum habere, sed globum ejus dimidium lucere, dimidium autem obscurum esse; dum autem movetur in circulo suo, eamdem partem qua lucet, paulatim ad terras converti, ut videri à nobis possit; & ideo priùs quasi corniculatam apparere. Nam & si facias pilam ex dimidia parte candidam, & ex dimidia obscuram; si eam partem quæ obscura est, ante oculos habeas, nihil candoris vides: & cùm cœperis illam candidam partem ad oculos convertere, si paulatim facias, primò cornua candoris videbis; deinde paulatim crescit, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscuræ alterius partis videatur: quòd si perseveres adhuc paulatim convertere, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, & postremò totus ab oculis avertatur, ac rursus obscura illa pars sola possit videri: quod fieri dicunt, cùm lumen lunæ videtur crescere usque ad quintam-decimam lunam, & rursus usque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. Secundùm hanc opinionem luna in allegoria significat Ecclesiam, quòd ex parte spiritali lucet Ecclesia, ex parte autem carnali obscura est: & aliquando spiritalis pars in bonis operibus apparet hominibus; aliquando autem in conscientia latet, ac Deo tantummodo nota est, cùm solo corpore apparet hominibus; sicut contingit, cùm oramus in corde, & quasi nihil agere videmur, dum non ad terram, sed sursum corda habere jubemur ad Do-
A minum. Alii autem dicunt non habere lunam lumen proprium, sed à sole illustrari: sed quando cum illo est, eam partem ad nos habere qua non illustratur, & ideo nihil in ea lucis videri: cùm autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte, quam habet ad terram; & necessariò incipere à cornibus, donec fiat quinta-decima contra solem: (tunc enim sole occidente oritur, ut quisquis occidentem solem observaverit, cùm eum cœperit non videre, conversus ad Orientem, lunam
B surgere videat:) atque inde ex alia parte cùm ei cœperit propinquare, illam partem ad nos convertere, qua non illustratur, donec ad cornua redeat, atque inde omnino non appareat: quia tunc pars illa quæ illustratur, sursum est ad cælum; ad terram autem illa quam radiare sol non potest. Ergo & secundùm hanc opinionem, luna intelligitur Ecclesia, quòd suum lumen non habeat, sed ab unigenito Dei Filio, qui multis locis in sanctis Scripturis allegoricè sol appellatus est, illustratur.
C Quem nescientes & cernere non valentes hæretici [a] quidam, ad istum solem corporeum & visibilem, quod commune lumen est carnis hominum atque muscarum, sensus simplicium conantur avertere, & nonnullorum avertunt, qui quamdiu non possunt interiorem lucem veritatis mente contueri, simplici fide catholica contenti esse nolunt: quæ una parvulis salus est, & quo uno lacte ad firmitatem solidioris cibi certo robore pervenitur. Quælibet ergo duarum istarum opinionum vera sit,
D congruenter accipitur allegoricè luna, Ecclesia. Aut si in istis obscuritatibus magis negotiosis quàm fructuosis, exercere animum aut non libet, aut non vacat, aut animus ipse non valet; satis est lunam popularibus oculis intueri, & non quærere obscuras caussas, sed cum omnibus & incrementa ejus & complementa & detrimenta sentire. Quæ si propterea deficit ut renovetur, etiam ipsi imperitæ multitudini demonstrat Ecclesiæ figuram, in qua creditur resurrectio mortuorum.

E 4. Deinde quærendum est, quid in hoc Psalmo accipiatur *obscura luna*, in qua peccatores sagittare paraverunt rectos corde. Non enim uno modo dici obscura luna potest: nam & cùm finitur menstruis cursibus, & cùm ejus fulgor nubilo interpolatur, & cùm plena deficit, dici potest obscura luna. Potest ergo & de persecutoribus Martyrum intelligi, quòd sagittare voluerint in obscura luna rectos corde: sive adhuc in Ecclesiæ novitate, quia nondum terris major effulserat, & gen-
F tilium superstitionum tenebras vicerat: sive linguis blasphemorum, & Christianum nomen malè diffamantium, quasi nebulis cùm terra obtegeretur, videri perspicua luna non poterat, id est Ecclesia: sive ipsorum Martyrum cædibus & tanta effusione sanguinis, tamquam illo defectu & obscuratione qua cruentam faciem luna videtur ostendere, à nomine Christiano deterrebantur infirmi: in quo terrore verba dolosa & sacrilega jaculabantur peccatores, ut etiam rectos corde perverterent. Potest &
G de his peccatoribus intelligi, quos Ecclesia continet, quòd tunc inventa occasione hujus lunæ obscuræ, multa commiserint, [b] quæ nobis opprobria

[a] Manichæi nimirum, qui in lib. 1. de Genesi cont. Manich. c. 3. & in lib. 2. c. 25. solem adorare, eique genuflectere in lib. de moribus Manich. c. 8. n. 55. traduntur. Et orationes demum ad solem quaquaversum circumit, per diem fundere narrantur in lib. de hæresibus.

[b] Tangit illud quod versante inter persecutionum procellas Ecclesiâ commissum est traditionis crimen: quod quidem Catholicis calumniosè objectabant Donatistæ, quando potiùs majores ipsorum quidam Gestis municipalibus probabantur sacros codices & Ecclesiæ instrumenta persecutoribus tradidisse, uti scribit Augustinus in Epistola nunc ordine 76 n. 2. Et in 105. n. 2. *Utique ostenderemus, ait, vobis, quia potiùs illi traditores fuerunt, qui Cæcilianum* (Carthaginensem episcopum) *& socios ejus quasi traditionis crimine damnaverunt.*

nunc objiciuntur ab hæreticis, cùm eorum auctores ea fecisse dicantur. Sed quoquo modo se habeat quod in obscura luna factum est, nunc catholico nomine toto orbe diffuso atque celebrato, quid mihi est incognitis perturbari? *In Domino* enim *confido*; nec audio dicentes animæ meæ, *Transmigra in montes sicut passer. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, ut sagittent in obscura luna rectos corde.* Aut si & illis nunc luna videtur obscura, quia incertum volunt efficere quæ sit Catholica, & eam peccatis carnalium hominum, quos multos continet, conantur arguere: quid ad eum pertinet, qui verè dicit, *In Domino confido?* Qua voce se quisque & frumentum esse ostendit, & usque ad ventilationis tempus paleas tolerabiliter sustinet.

[Donatistæ per canos Donati jurant.]

5. *In Domino* ergo *confido*. Illi timeant qui confidunt in homine, & de parte hominis se esse negare non possunt, per cujus canos jurant: & cùm in sermone ab eis quæritur, cujus communionis sint, nisi de parte illius se esse dicant, non possunt agnosci. Dic quid isti faciunt, cùm illis commemorantur tam innumerabilia & quotidiana peccata & scelera eorum, quibus plena est illa societas? Numquid possunt dicere, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer?* Non enim confidunt in Domino, qui tunc esse dicunt sancta sacramenta, si per sanctos homines dentur. Itaque cùm ab eis quæritur, qui sint sancti, erubescunt dicere, Nos sumus. Quin etiam si illi non erubescant hoc dicere, hi qui audiunt pro ipsis erubescunt. Itaque isti cogunt eos qui accipiunt sacramenta, spem suam in homine ponere, cujus cor videre non possunt. Et maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. [Jerem. 17. 1.] Quid est enim dicere, Ego quod do sanctum est, nisi, spem tuam in me pone? Quid si non es sanctus? Aut ostende cor tuum. Quòd si non potes, ubi videbo quòd sanctus es? An fortè dices quod scriptum est, Ex operibus eorum cognoscetis eos? [Matth. 7. 16.] Video planè mira opera, quotidianas violentias Circumcellionum sub Episcopis & Presbyteris ducibus circumquaque volitare, & terribiles fustes [a] Israëles vocare, quæ homines qui nunc vivunt, quotidie vident & sentiunt. [Circumcellionum fustes dicti Israëles.] Macariana [b] verò tempora, de quibus invidiam faciunt, & plurimi non viderunt, & nemo nunc videt: & quisquis ea vidit catholicus, potuit dicere, si Dei servus esse vellet, *In Domino confido.* Quod & nunc dicit, cùm multa quæ non vult, in Ecclesia videt, qui se intra illa retia plena piscibus bonis & malis natare adhuc sentit, donec ad finem maris veniatur, ubi mali segregentur à bonis. [Matth. 13. 47.] Isti autem quid respondent, si alicui illorum dicat ille quem baptizant, Quomodo me jubes præsumere? Nam si & dantis & accipientis est meritum, sit dantis Dei, & accipientis conscientiæ meæ: hæc enim duo non mihi incerta sunt, bonitas illius, & fides mea. Quid te interponis, de quo certum scire nihil possum? Sine me dicere, *In Domino confido.* Nam si in te confido, unde confido si nihil mali ista nocte fecisti? Postremò si vis ut credam tibi, numquid possum ampliùs quàm de te credere? Unde ergo confido in eis quibus herì communicasti, & hodie communicas, & cras communicabis, utrùm vel isto triduo nihil mali commiserint? Quòd si nec te nec me polluit quod nescimus, quæ caussa est ut rebaptizes eos qui tempora traditionis & Macarianæ invidiæ non noverunt? Quæ caussa est ut Christianos de Mesopotamia venientes, qui Cæciliani & Donati nec nomen audierunt, rebaptizare audeas, & neges esse Christianos? Si autem illos polluunt aliena peccata quæ nesciunt, [c] tenet te reum quidquid per singulos dies in parte vestra te nesciente committitur, Imperatorum constitutiones frustra objicientem Catholicis, cùm in vestris castris privati fustes ignesque sic sæviant. Ecce quò lapsi sunt, qui cùm viderent in Catholica peccatores, non potuerunt dicere, *In Domino confido*: & spem suam in homine posuerunt. Quod omnino dicerent, si non aut ipsi, aut & ipsi tales essent, quales illos putabant, à quibus sacrilegâ superbiâ separari se velle finxerunt.

6. Dicat ergo anima catholica, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer? Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscura luna rectos corde:* & sermonem ab ipsis convertat ad Dominum, & dicat, *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.* [℣. 4.] Et hoc dicat, non contra istos solos, sed contra omnes hæreticos. Omnes enim quantum in ipsis est, destruxerunt laudem, quam ex ore infantium & lactentium perfecit Deus, [Psal. 8. 3.] dum quæstionibus vanis & scrupulosis exagitant parvulos, & eos nutriri fidei lacte non sinunt. Quasi ergo dictum sit huic animæ, Quare isti tibi dicunt, *Transmigra in montes sicut passer*: quare te de peccatoribus terrent, qui intenderunt arcum ad sagittandos in obscura luna rectos corde? Respondet, Ideo utique me terrent, *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.* Ubi, nisi in conventiculis suis, ubi parvulos & interioris lucis ignaros, non lacte nutriunt, sed venenis necant? *Iustus autem quid fecit?* Si vos Macarius, si vos Cæcilianus offendit: Christus quid fecit vobis, qui dixit, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: [Johan. 14. 27.] quam vos nefanda dissensione violastis? Christus quid vobis fecit, [1. q. 1. Christus.] qui traditorem suum tantâ patientiâ pertulit, ut ei primam Eucharistiam confectam manibus suis & ore suo commendatam, sicut ceteris Apostolis traderet? [Luca 22. 19. & 21.] Quid vobis fecit Christus, qui eumdem traditorem suum, quem diabolum nominavit, [Johan. 6. 71.] qui ante traditionem Domini nec loculis Dominicis fidem potuit exhibere, [Johan. 12. 6.] cum ceteris discipulis ad prædicandum regnum cælorum misit: [Matth. 10. 5.] ut demonstraret dona Dei pervenire ad eos qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt, qualis Judas fuit?

7. *Dominus in templo sancto suo.* [℣. 5.] Ita verò, sicut Apostolus dicit, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. [1. Cor. 3. 17.] Quisquis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum Dei violat, qui violat unitatem. Non enim tenet caput, ex quo totum corpus connexum & compactum per omnem * tactum subministrationis, secundùm operationem in mensuram uniuscujusque partis incrementum corporis facit, in ædificationem sui in [Coloss. 2. 19. Ephes. 4. 16. * Græc. ἀφῆς.]

[a] Sic aliquot probæ notæ MSS. At editi, *fustes Israëlis vocari.*

[b] Macariana tempora, quibus se à Catholicis diram persecutionem passos esse Donatistæ querebantur, pertinent ad annum circiter 348. quo Macarius & Paulus venerunt in Africam, eò à Constante missi, ut egenorum inopiam largitionibus levarent, utque schismaticos revocarent ad unitatem catholicam. De his Optatus in lib. 3. Augustinus in epist. 44. &c.

[c] Sic MSS. At editi ferebant, *te-ne reum facit, quidquid per singulos dies in parte vestra te nesciente committitur? Imperatorum constitutiones frustra objicitis* &c. Constitutiones hîc tangit editas an. 405.

caritate. In hoc templo ſancto ſuo Dominus eſt: quod conſtat multis membris ſuis, ſua quæque officia gerentibus, in unam ædificationem caritate conſtructis. Quod violat, quiſquis cauſsâ principatus ſui à catholica ſocietate disjungitur. *Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cælo ſedes ejus.* Si cælum acceperis juſtum, ſicut terram accipis peccatorem, cui dictum eſt, Terra es, & in terram ibis: quod dictum eſt, *Dominus in templo ſancto ſuo*, repetitum intelliges, dum dictum eſt, *Dominus in cælo ſedes ejus.*

Gen. 3. 19.
Item ℣. 5.

Pſal. 9. 8. *Oculi ejus in pauperem reſpiciunt.* Quippe cui derelictus eſt pauper, & qui factus eſt refugium pauperi. Et ideo ſeditiones omnes & tumultus intra iſta retia, donec perducantur ad littus, de quibus nobis in perniciem ſuam & ad noſtram correctionem inſultant hæretici, per eos homines fiunt, qui pauperes Chriſti eſſe nolunt. Sed numquid ab eis qui hoc eſſe volunt, avertunt oculos Dei? *Oculi* enim *ejus in pauperem reſpiciunt.* Numquid metuendum eſt ne in turba divitum paucos pauperes videre non poſſit, quos in Eccleſiæ catholicæ gremio cuſtoditos enutriat? *Palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Hîc *filios hominum*, illâ regulâ libenter acceperim, de veteribus regeneratos per fidem. Hi quippe quibuſdam Scripturarum locis obſcuris, tamquam clauſis oculis Dei, exercentur, ut quærant: & rurſus quibuſdam locis manifeſtis, tamquam apertis oculis Dei, illuminantur, ut gaudeant. Et iſta in ſanctis libris crebra opertio atque adapertio tamquam palpebræ ſunt Dei, quæ interrogant, id eſt, quæ probant filios hominum, qui neque fatigantur rerum obſcuritate, ſed exercentur; neque inflantur cognitione, ſed confirmantur.

Matth. 13. 47.

℣. 6. 9. *Dominus interrogat juſtum & impium.* Quid ergo metuimus ne aliquid nobis obſint impii, ſi fortè nobiſcum ſacramenta non ſincero corde communicant, quando ille interrogat juſtum & impium? [a] *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam:* id eſt, non ei qui credit Deo, & ſpem ſuam non ponit in homine, ſed tantùm animæ ſuæ nocet dilector iniquitatis.

℣. 7. 10. *Pluet ſuper peccatores laqueos.* Si nubes generaliter Prophetæ intelliguntur, ſive boni, ſive mali, qui etiam pſeudoprophetæ appellantur: ſic ordinantur pſeudoprophetæ à Domino Deo, ut de his laqueos ſuper peccatores pluat. Non enim quiſquam in eos ſectandos incidit niſi peccator, ſive ad præparationem extremi ſupplicii, ſi perſeverare in peccando maluerit; ſive ad [b] deſuadendam ſuperbiam, ſi aliquando Deum curâ ſinceriore quæſiverit. Si autem nubes nonniſi boni & veri Prophetæ intelliguntur; & de his manifeſtum eſt ſuper peccatores laqueos pluere Deum, quamvis de his etiam pios ad fructificandum irriget. Quibuſdam, inquit Apoſtolus, ſumus odor vitæ in vitam, quibuſdam odor mortis in mortem. Non enim Prophetæ tantùm, ſed omnes verbo Dei animas irrigantes, nubes dici poſſunt. Qui cùm malè intelliguntur, pluit Deus ſuper peccatores laqueos: cùm autem bene intelliguntur, fecundat pectora piorum atque fidelium. Sicut exempli gratiâ, quod ſcriptum eſt, Et erunt duo in carne una, ſi ad libidinem quiſque interpretetur; laqueum pluit ſuper peccatorem. Sin autem intelligas, ſicut ille qui ait, Ego autem dico in Chriſto & in Ec-

Matth. 24. 24.
2. Cor. 2. 16.
Gen. 2. 24.
Epheſ. 5. 32.

[a] Plures MSS. *deſudandam*: aliqui, *diſſuadendam*.

A cleſia: imbrem pluit ſuper fertilem terram. Eadem autem nube, id eſt, divinâ Scripturâ, utrumque factum eſt. Item Dominus dicit, Non quod intrat in os veſtrum, vos coinquinat, ſed quod exit. Audit hoc peccator, & gulam parat voracitati: audit hoc juſtus, & à ciborum diſcernendorum ſuperſtitione munitur. Et hîc igitur eadem Scripturarum nube, pro ſuo cujuſque merito, & peccatori pluvia laqueorum, & juſto pluvia ubertatis infuſa eſt.

B 11. *Ignis & ſulphur & ſpiritus procellæ pars calicis eorum.* Hæc pœna eorum eſt atque exitus, per quos blaſphematur nomen Dei, ut primò cupiditatum ſuarum igne vaſtentur, deinde malorum operum putore à cœtu beatorum abjiciantur, poſtremò abrepti atque ſubmerſi, ineffabiles pœnas luant. Hæc enim pars eſt calicis eorum: ſicut juſtorum calix tuus inebrians quàm præclarus! Inebriabuntur enim ab ubertate domus tuæ. Calicem autem propterea puto appellatum, ne quid C præter modum atque menſuram, vel in ipſis peccatorum ſuppliciis, per divinam providentiam fieri arbitremur. Et ideo tamquam rationem reddens quare id fiat, ſubjecit, *Quoniam juſtus Dominus, & juſtitias dilexit.* Non fruſtra pluraliter, niſi quia homines dicit, ut pro juſtis, juſtitiæ intelligantur poſitæ. In multis enim juſtis quaſi multæ juſtitiæ videntur eſſe, cùm ſit una Dei, cujus omnes participant. Tamquam ſi una facies intueatur plura ſpecula, quod in illa ſingulare eſt, de illis plu- D ribus pluraliter redditur. Propterea rurſus ad ſingularitatem ſe refert, dicendo, *Æquitatem vidit facies ejus.* Fortaſſe pro eo ſit poſitum, *Æquitatem vidit facies ejus*, ac ſi diceretur, Æquitas viſa eſt in facie ejus, id eſt, in ejus notitia. Facies enim Dei eſt potentia qua dignis innoteſcit. Aut certè, *Æquitatem vidit facies ejus*, quia non ſe præbet cognoſcendum malis, ſed bonis: & ipſa eſt æquitas.

12. Si quis autem lunam ſynagogam vult in- E telligere, ad paſſionem Domini referat Pſalmum, & de Judæis dicat, *Quoniam quæ perfeciſti deſtruxerunt:* ac de ipſo Domino, *Juſtus autem quid fecit?* Quem tamquam deſtructorem Legis arguebant: cujus præcepta, perversè vivendo, & ea contemnendo, ac ſua ſtatuendo, deſtruxerant, ut ipſe Dominus ſecundùm hominem loquatur, ut ſolet, dicens, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Tranſmigra in montes ſicut paſſer!* propter terrores ſcilicet eorum, qui illum appre- F hendere & crucifigere cupiebant. Cùm peccatores ſagittare volentes *rectos corde*, id eſt qui Chriſto crediderant, *in obſcura luna*, id eſt, repleta peccatoribus ſynagoga, non abſurdè intelligitur. Cui congruit & quod dicitur, *Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cælo ſedes ejus?* id eſt, Verbum in homine, vel ipſe filius hominis qui in cælis eſt. *Oculi ejus in pauperem reſpiciunt*: aut quem ſuſcepit ſecundùm Deum, aut propter quem paſſus eſt ſecundùm hominem. *Palpebræ ejus in-* G *terrogant filios hominum.* Opertionem atque adapertionem oculorum, quod nomine palpebrarum probabile eſt poſitum, mortem reſurrectionemque ejus accipere poſſumus, ubi probavit filios hominum diſcipulos ſuos, & territos ſua paſſione & reſurrectione lætificatos. *Dominus interrogat juſtum & impium*, jam de cælo gubernans Eccle-

[b] Hæc pars verſ. 6. tractatur etiam in Enarrat. Pſal. 93. & 100.

fiam. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*, Quare hoc ita sit, consequentia docent. *Pluet* enim *super peccatores laqueos*, secundùm superiorem expositionem accipiendum, & omnia cetera usque ad finem Psalmi. A

IN PSALMUM XI.
ENARRATIO.

℣. 1. *In finem, pro octavo, Psalmus David.*

1. OCTAVUM diem judicii posse intelligi, in sexto Psalmo dictum est. B Potest & *pro octavo*, intelligi pro æterno sæculo: quia post hoc tempus quod septem diebus volvitur, dabitur sanctis.

℣. 2. 2. SALVUM *me fac Domine, quoniam defecit sanctus*: id est, non invenitur: sicut loquimur cùm dicimus, Defecit frumentum, aut, Defecit pecunia. *Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Veritas una est, qua illustrantur animæ sanctæ: sed quoniam multæ sunt animæ, C in ipsis multæ veritates dici possunt; sicut ab una facie multæ in speculis imagines apparent.

℣. 3. 3. *Vana locutus est unusquisque ad proximum suum.* Proximum omnem hominem oportet intelligi: quia nemo est cum quo sit operandum malum; & dilectio proximi malum non operatur. Rom. 13. 10. *Labia dolosa in corde & corde locuti sunt*, [a] mala. Quòd bis ait, *in corde & corde*, duplex cor significat.

℣. 4. 4. *Disperdat Dominus universa labia dolosa.* D *Universa* dixit, ne quis se exceptum putet: sicut Apostolus dicit, Rom. 2. 9. In omnem animam hominis operantis malum, Judæi primùm & Græci. *Linguam magniloquam*: linguam superbam.

℣. 5. 5. *Qui dixerunt, Linguam nostram magnificabimus, labia nostra apud nos sunt, quis noster Dominus est?* Superbi hypocritæ significantur, in sermone suo spem ponentes ad homines decipiendos, & Deo non subditi.

℣. 6. 6. [b] *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.* E Ita enim populum suum ipse Dominus in Evangelio miseratus est, quòd rectorem non haberet, cùm bene posset obtemperare. Unde etiam dictum est in Matth. 9. 8. Evangelio, Messis multa, operarii autem pauci. Hoc autem ex persona Dei Patris accipiendum est, qui [c] propter inopes & pauperes, id est, inopiâ & paupertate bonorum spiritalium egentes, Filium suum dignatus est mittere. Inde autem incipit sermo ejus apud Matthæum in monte, cùm F dicit, Matth. 5. 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Ponam in salutari.* Non dixit quid ponat: sed *in salutari*, in Christo accipiendum est, secundùm illud, Luca 2. 30. Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Et ideo intelligitur in illo posuisse quod ad miseriam inopum auferendam & consolandum gemitum pauperum pertinet. *Fiducialiter agam in eo*: secundùm illud in Evangelio, Matth. 7. 29. Erat enim docens eos tamquam potestatem habens, non tamquam Scribæ eorum. G

℣. 7. 7. *Eloquia Domini, eloquia casta*, Hæc persona ipsius Prophetæ est, *Eloquia Domini, eloquia casta. Casta* dicit, sine corruptione simulationis. Multi enim prædicant veritatem non castè; quia vendunt illam pretio commoditatum hujus sæculi. De talibus dicit Apostolus, quòd Christum annuntiarent non castè. Philip. 1. 17. *Argentum igne examinatum terræ.* Ipsa eloquia Domini per tribulationes probata peccatoribus. *Purgatum septuplum*: per timorem Dei, per pietatem, per scientiam, per Isai. 11. 2. fortitudinem, per consilium, per intellectum, per sapientiam. Nam septem sunt etiam beatitudinis gradus, quos in eodem sermone quem habuit in monte Dominus exsequitur κτ' Matthæum, Beati pauperes spiritu, beati mites, beati lugentes, Matth. 5. 3. &c. beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, beati misericordes, beati mundo corde, beati pacifici. De quibus sententiis septem, totum illum sermonem prolixum dictum esse animadverti potest. Nam octava, ubi dictum est, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, ipsum ignem significat, quo septempliciter probatur argentum. Qui sermo cùm terminatus esset, dictum est, Erat enim Matth. 7. 29. docens eos tamquam potestatem habens, non tamquam Scribæ eorum. Quod pertinet ad id quod in hoc Psalmo dictum est, *Fiducialiter agam in eo.*

8. *Tu Domine servabis nos, & custodies nos* ℣. 8. *à generatione hac in æternum*: hîc tamquam inopes & pauperes, ibi tamquam opulentos & divites.

9. [d] *In circuitu impii ambulant*: id est, in ℣. 9. temporalium rerum cupiditate, quæ septem dierum repetito circuitu, tamquam rota volvitur: & ideo non perveniunt in octavum, id est, in æternum, pro quo iste Psalmus titulatus est. Ita & per Salomonem dicitur, Ventilator enim est impiorum Prov. 20. 26. sec. LXX. rex sapiens, & immittit illis rotam malorum. *Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Quia est & in temporalibus multiplicatio, quæ avertit ab unitate Dei. Unde corpus quod corrumpitur, Sap. 9. 15. aggravat animam, & deprimit terrena « inhabitatio sensum multa cogitantem. « Multiplicantur autem justi secundùm altitudinem Dei, quando ibunt de virtute in virtutem. Psal. 83. 8.

IN PSALMUM XII.
ENARRATIO.

In finem, Psalmus David.

1. FINIS enim Legis Christus ad justitiam ℣. 1. omni credenti. USQUEQUO *Domine oblivisceris me in finem?* id est, differs me ad intelligendum Christum spiritaliter, qui est Dei Sapientia, & rectus finis omnis intentionis animæ. *Quò usque avertis faciem tuam à me?* Sicut non obliviscitur Deus, sic nec faciem avertit: sed more nostro Scriptura loquitur. Avertere autem Deus faciem dicitur, dum non dat animæ notitiam sui, quæ adhuc purum mentis oculum non habet.

2. *Quamdiu ponam consilium in anima mea?* ℣. 2. Consilio non opus est, nisi in adversis. Ergo, *Quamdiu ponam consilium in anima mea*, ita dictum est, Quamdiu ero in adversis. Aut certè responsio est: ut iste sit sensus, Tamdiu Domine oblivisceris me in finem, & tamdiu avertis faciem tuam à me, quamdiu ponam consilium in anima mea: ut nisi quisque posuerit consilium in anima sua, ut perfectè operetur misericordiam, non eum dirigat Deus in finem, neque notitiam sui plenam, quod est facie ad faciem, præbeat illi. *Dolorem in corde meo per diem?* Subauditur, quamdiu po-

[a] Editi, *locuti sunt vana.* At MSS *mala.*
[b] Idem vers. 6. explicatur in Enarrat. Psal. 93.
[c] Octo MSS. *propterea ad inopes.*
[d] Idem vers. 9. tractatur in Enarratione Psal. 139.

nam. *Per diem* autem, continuationem ſignificat, ut dies pro tempore intelligatur: à quo ſe quiſque deſiderans exui, dolorem ponit in corde, deprecans ad æterna conſcendere, & humanum diem non pati.

℣. 3. 3. *Vſque quò exaltabitur inimicus meus ſuper me?* vel diabolus, vel conſuetudo carnalis.

℣. 4. 4. *Reſpice & exaudi me Domine Deus meus. Reſpice*, refertur ad id quod dictum eſt, Uſque quò avertis faciem tuam à me. *Exaudi*, refertur ad id quod dictum eſt, Uſque quò obliviſceris me in finem. *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte.* Oculos cordis oportet intelligi, ne delectabili defectu peccati claudantur.

℣. 5. 5. *Nequando dicat inimicus meus, Prævalui adversùs eum.* Diaboli inſultatio metuenda eſt. *Qui tribulant me exſultabunt, ſi motus fuero:* diabolus & angeli ejus. Qui non exſultaverunt de justo viro Job, cùm eum tribularent; quia non eſt motus, id eſt, de ſtabilitate fidei non receſſit.
Job 1. 22.

℣. 6. 6. *Ego autem in tua miſericordia ſperavi.* Quia idipſum quod non movetur homo & fixus in Domino permanet, non ſibi debet tribuere: ne cùm ſe gloriatur non eſſe motum, ipſâ ſuperbiâ moveatur. *Exſultabit cor meum in ſalutari tuo:* in Chriſto, in Sapientia Dei. *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi:* bona ſpiritalia, non ad humanum diem pertinentia. *Et pſallam nomini Domini altiſſimi:* id eſt, cum gaudio gratias ago, & ordinatiſſimè utor corpore, qui eſt cantus animæ ſpiritalis. Si autem aliqua hîc differentia conſideranda eſt, *Cantabo* corde, *Pſallam* operibus Domino, [a] quod ſolus videt: *Nomini* autem *Domini*, quod apud homines innoteſcit: quod non illi, ſed nobis utile eſt.

IN PSALMUM XIII. ENARRATIO.

℣. 1. *In finem, Pſalmus ipſi David.*

1. QUID ſit *in finem*, non eſt ſæpius repetendum. Finis enim Legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti, ſicut Apoſtolus dicit. Illi credimus, quando incipimus viam bonam ingredi. Ipſum videbimus, cùm pervenerimus. Et ideo ipſe finis.
Rom. 10. 4.

Item ℣. 1. Pſal. 52. 1. 2. DIXIT *imprudens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Nec ipſi enim ſacrilegi & deteſtandi quidam philoſophi, qui perverſa & falſa de Deo ſentiunt, auſi ſunt dicere, Non eſt Deus. Ideo ergo, *Dixit in corde ſuo:* quia hoc nemo audet dicere, etiam ſi auſus fuerit cogitare. *Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in affectionibus ſuis:* id eſt, dum amant hoc ſæculum, & non amant Deum: ipſæ ſunt affectiones quæ corrumpunt animam, & ſic excæcant, ut poſſit etiam dicere imprudens in corde ſuo, Non eſt Deus. Sicut enim non probaverunt Deum habere in [b] notitia, dedit illos Deus in reprobum ſenſum. *Non eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad unum. Vſque ad unum*, vel cum ipſo uno poteſt intelligi, ut nullus hominum intelligatur: vel præter unum, ut accipiatur Dominus Chriſtus. Sicut dicimus, Iſte ager uſque ad mare eſt, non utique ſimul computamus & mare. Et iſte eſt melior intellectus, ut nemo intelligatur feciſſe bonitatem uſque ad Chriſtum: quia non poteſt
Rom. 1. 28.

A quiſquam hominum facere bonitatem, niſi ipſe monſtraverit. Et illud verum eſt: quia uſque quò quiſque cognoſcat unum Deum, non poteſt facere bonitatem.

3. *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum.* Super Judæos poteſt intelligi, ut honoratiùs eos appellaverit filios hominum, propter unius Dei cultum, in comparatione Gentilium, de quibus arbitror ſuperiùs dictum, Dixit imprudens in B corde ſuo, Non eſt Deus, & cetera. Proſpicit autem Dominus, ut videat per animas ſanctas ſuas: quod ſignificat id quod dictum eſt, *de cælo.* Nam per ſeipſum nihil eum latet.

4. *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt:* id eſt, Judæi tales facti ſunt, quales & Gentes, de quibus ſuprà dictum eſt. *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum:* ſimiliter ut ſuprà intelligendum eſt. *Sepulcrum patens eſt guttur eorum.* Aut voracitas ſignificatur inhiantis gu- C læ: aut in allegoria, qui occidunt & quaſi devorant interfectos eos, quibus ſuorum morum perverſitatem perſuadent. Cui ſimile eſt è contrario quod Petro dictum eſt, Macta & manduca: ut in ſuam fidem & bonos mores Gentes converteret. *Linguis ſuis doloſè agebant.* Comes eſt voracibus adulatio & omnibus malis. *Venenum aſpidum ſub labiis eorum. Venenum*, dolum dicit: *aſpidum* autem, quia nolunt audire præcepta legis, ſicut aſpides nolunt audire verba incantantis, quod in alio D Pſalmo evidentiùs dicitur. *Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt.* Hoc eſt, venenum aſpidum. *Veloces pedes eorum ad effundendam ſanguinem.* Hîc oſtendit conſuetudinem malè faciendi. *Contritio & infelicitas in viis eorum.* Omnes enim malorum hominum viæ plenæ ſunt laboribus & miſeriâ. Ideo Dominus clamat, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum, & diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde. Jugum enim E meum lene eſt, & ſarcina mea levis eſt. *Et viam pacis non cognoverunt:* hanc utique quam Dominus, ut dixi, commemorat, in jugo leni & ſarcina levi. *Non eſt timor Dei ante oculos eorum.* Iſti non dicunt, Non eſt Deus; ſed tamen non timent Deum.

5. *Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem?* Judicium minatur. *Qui devorant populum meum* [c] *ſicut cibum panis:* id eſt, quotidie. Cibus enim panis, quotidianus eſt. Devorant au- F tem populum, qui ſua commoda ex illo capiunt, non referentes miniſterium ſuum ad gloriam Dei, & ad eorum quibus præſunt, ſalutem.

6. *Dominum non invocaverunt.* Non enim verè hunc invocat, qui ea deſiderat, quæ illi diſplicent. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor:* id eſt, in damno rerum temporalium. Dixerunt enim, Si relinquamus eum ſic, credent in eum omnes, & venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Timuerunt regnum terrenum G amittere, ubi non erat timor: & amiſerunt regnum cælorum, quod timere debuerant. Et hoc de omnibus temporalibus commodis intelligendum eſt, quorum amiſſionem cùm timent homines, ad æterna non veniunt.

7. *Quoniam Deus in generatione juſta eſt:* id

[a] Lov. *qui ſolus videt.* At Er. & MSS. *quod ſolus videt.*
[b] Plerique MSS. hîc & alibi conſtanter habent, *in notitiam.*
[c] Vaticanus codex & Gallicani ſeptem MSS. *populum meum in cibo panis:* favet Græc. LXX.

est, non est in eis qui diligunt sæculum. Injustum A est enim relinquere sæculorum conditorem, & diligere sæculum, & servire creaturæ potiùs quàm Creatori. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est:* id est contemsistis humilem adventum Filii Dei, quia in eo non vidistis pompam sæculi: ut hi quos vocabat, in Deo solo spem ponerent, non in rebus transeuntibus.

Rom. 1. 25.

℣. 7. 8. *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Subauditur, nisi ipse cujus humilitatem contemsistis? Ipse enim in claritate venturus est ad judicium vi- B vorum & mortuorum, regnumque justorum: ut quoniam isto humili adventu facta est cæcitas ex parte Israël, ut plenitudo Gentium intraret, in illo alio fiat quod sequitur, & sic omnis Israël salvus fieret. Pro Judæis enim Apostolus etiam illud Isaiæ testimonium accipit, quod dictum est, Veniet ex Sion qui avertat impietatem ab Jacob: sicut hîc positum est, *Quis dabit ex Sion salutare Israël? Cùm averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Iacob, & lætabitur Israël.* C Repetitio est, sicut solet. Nam idem puto esse *lætabitur Israël*, quod est *exsultabit Iacob.*

Rom. 11. 25. Isa. 59. 20.

IN PSALMUM XIV. [a] ENARRATIO.

℣. 1. *Psalmus ipsi David.*

1. DE hoc titulo nulla quæstio est. DOMINE *quis peregrinabitur in tabernaculo tuo?* Quamquam aliquando po- D natur tabernaculum etiam pro habitatione sempiterna: tamen cùm propriè accipitur tabernaculum, belli res est. Unde & contubernales milites dicuntur, tamquam simul habentes tabernacula. Hic sensus adjuvatur ex eo quod dictum est, *quis peregrinabitur.* Ad tempus enim cum diabolo dimicamus; & tunc opus est tabernaculo, quò nos reficiamus. Quod significat maximè fidem temporalis dispensationis, quæ pro nobis acta est temporaliter per incarnationem Domini. *Et quis re-* E *quiescet in monte sancto tuo?* Hîc fortasse jam ipsam æternam habitationem significat, ut montem intelligamus supereminentiam caritatis Christi in vita æterna.

℣. 2. 2. *Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam.* Hîc proposuit, deinceps id exsequitur.

℣. 3. 3. *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Nonnulli enim in labiis habent veritatem, & in corde non habent. Tamquam si aliquis dolosè ostendat viam, sciens in ea esse latrones, & dicat, Si hàc ieris, à F latronibus tutus eris: & contingat ut verè non ibi latrones inveniantur; verum ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, & nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit. *Qui non egit dolum in lingua sua.* Linguâ agitur dolus, cùm aliud ore profertur, aliud pectore tegitur. *Nec fecit proximo suo malum.* Proximum omnem hominem accipi oportere notum est. *Et opprobrium non accepit adversùs proximum suum:* id est, non libenter aut G temere credidit criminatori.

℣. 4. 4. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Ista perfectio est, ut nihil in hominem valeat malignus; & ut hoc sit *in conspectu ejus*, id est, certissimè noverit malignum non esse, nisi cùm animus à specie sui Creatoris æterna & incommutabili ad creaturæ speciem avertitur, quæ de nihilo facta est. *Timentes autem Dominum glorificat:* utique ipse Dominus. Initium autem sapientiæ timor Domini. Sicut ergo illa superiora pertinent ad perfectos, ita ea quæ nunc dicturus est, pertinent ad incipientes. Psal. 110. 10. Eccli. 1. 16.

℣. 5. 5. *Qui jurat proximo suo, & non decipit:* * *qui* [b] *pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super* [c] *innocentes non accepit.* Ista non sunt magna: sed qui nec ista potest, multo minùs potest loqui veritatem in corde suo, & non dolum agere in lingua sua, sed ut est in corde verum, ita proferre & habere in ore, Est est, Non non; & Matth. 5. non facere proximo suo malum, id est, nulli ho- 37. mini; & opprobrium non accipere adversùs proximum suum: quæ sunt perfectorum, in quorum conspectu ad nihilum deductus est malignus. Tamen etiam ista minora ita concludit: *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum:* id est, perveniet ad illa majora, in quibus est magna & inconcussa stabilitas. Nam & ipsa tempora non sine caussà fortasse sic variata sunt, ut in superiore conclusione præteritum tempus poneretur, in hac autem futurum. Nam ibi dictum est, *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus:* hîc autem, *Non commovebitur in æternum.*

IN PSALMUM XV. ENARRATIO.

Tituli inscriptio, ipsi David. ℣. 1.

1. REx noster in hoc Psalmo loquitur ex persona susceptionis humanæ, de quo titulus regalis tempore passionis inscriptus eminuit.

2. Dicit autem hæc: CONSERVA *me Domine, quoniam in te speravi:* * *dixi Domino,* ℣. 2. [d] *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges:* quoniam bonis meis non exspectas tu fieri beatus.

3. *Sanctis qui sunt in terra ejus:* sanctis qui ℣. 3. in terra viventium spem suam posuerunt, civibus Jerusalem cælestis, quorum conversatio spiritalis per ancoram spei in illa patria figitur, quæ rectè Dei terra nominatur; quamvis adhuc & in his terris carne versentur. [e] *Mirificavit omnes voluntates meas in illis.* His ergo sanctis miras fecit omnes voluntates meas in provectu eorum, quo senserunt quid eis profuerit & humanitas meæ divinitatis ut morerer, & divinitas humanitatis ut resurgerem.

4. *Multiplicatæ* [f] *sunt infirmitates eorum:* non ℣. 4. ad perniciem, sed ut medicum desiderarent. *Postea acceleraverunt.* Itaque post multiplicatas infirmitates acceleraverunt, ut sanarentur. *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.* Erunt enim conventicula eorum non carnalia, nec de sanguinibus pecorum propitiatus congregabo eos. *Nec memor ero nominum illorum per labia mea.* Sed spiritali mutatione obliviscentur quid fuerint: nec à me jam vel peccatores, vel inimici, vel

[a] Altera hunc in Psal. Enarratio adjicitur ad voluminis calcem.
[b] Idem vers. 5. tractatur in 3 Enarratione Psal. 36.
[c] Quinque MSS. cum Vulgata, *super innocentem.* At MSS. ceteri & editi, *super innocentes*, juxta Græc. LXX.
[d] De eodem vers. 2. vide Enarrationem Psal. 69.

[e] Editi, *mirificavi*; & consequenter, *miras feci.* Sed alteram, quam hîc MSS. auctoritate restituimus, lectionem sequitur Augustinus in epist. 149. ad Paulinum, ubi Psalmi hujus vers. 3. & 4. exponit.
[f] De eodem vers. 4. vide 2. Enarrat. Psal. 58 & Enarrat. Psal. 67.

homines; sed justi & fratres mei & filii Dei vocabuntur per pacem meam.

℣. 5. a 5. *Dominus* [a] *pars hereditatis meæ, & calicis mei.* Possidebunt enim mecum hereditatem, ipsum Dominum. Eligant sibi alii partes quibus fruantur, terrenas & temporales: portio sanctorum Dominus æternus est. Bibant alii mortiferas voluptates, portio calicis mei Dominus est. Quod dico, *mei*, adjungo Ecclesiam: quia ubi caput, ibi & corpus. Nam in hereditatem congregabo conventicula eorum, & per calicis ebrietatem obliviscar nomina vetera eorum. *Tu es qui restitues mihi hereditatem meam:* ut nota sit & his quos li-
Johan. 17. 5. bero, claritas qua eram apud te, priùs quàm mundus fieret. Non enim restitues mihi quod non amisi, sed restitues his qui amiserunt ejus claritatis notitiam: in quibus quia ego sum, *mihi restitues.*

℣. 6. 6. *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* Limites possessionis meæ in tua claritate, tamquam sorte ceciderunt, velut possessio Sacerdotum & Levitarum Deus est. *Etenim hereditas mea præclara est mihi.* Etenim hereditas mea præclara est, non omnibus, sed videntibus: in quibus quia ego sum, *mihi est.*

℣. 7. 7. *Benedicam Dominum, qui mihi tribuit intellectum:* quo ista hereditas videri & possideri potest. *Insuper autem & usque ad noctem emendaverunt me renes mei.* Super intellectum autem usque ad mortem me erudivit inferior pars mea, carnis assumtio: ut experirer tenebras mortalitatis, quas ille intellectus non habet.

℣. 8. b 8. [b] *Providebam Dominum in conspectu meo semper.* Sed veniens in ea quæ transeunt, non abstuli oculum ab eo qui semper manet, hoc providens, ut in eum post temporalia peracta recurrerem. *Quoniam à dextris est mihi, ne commovear.* Quoniam favet mihi, ut stabiliter in eo permaneam.

℣. 9. 9. *Propter hoc jocundatum est cor meum, & exsultavit lingua mea.* Propter hoc & in cogitationibus meis jocunditas, & in verbis exsultatio. *Insuper & caro mea requiescet in spe.* Insuper & caro mea non deficiet in interitum, sed in spe resurrectionis obdormiet.

℣. 10. c 10. *Quoniam non derelinques animam meam* [c] *in inferno.* Quoniam neque animam meam inferis possidendam dabis. *Neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Neque sanctificatum corpus, per quod & alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris. *Notas mihi fecisti vias vitæ.* Notas fecisti per me humilitatis vias, ut ad vitam redirent homines, unde per superbiam ceciderant: in quibus quia ego sum, *mihi fecisti. Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo.* Adimplebis eos lætitiâ, ut non ultrà quærant aliquid, cùm facie ad faciem te viderint: in quibus quia ego sum, *me adimplebis. Delectatio in dextera tua usque in finem.* Delectatio est in favore & in propitiatione tua in hujus vitæ itinere, perducens usque ad finem gloriæ conspectus tui.

IN PSALMUM XVI. ENARRATIO.

℣. 1. *Oratio ipsi David.*

1. HÆC est personæ Domini tribuenda, adjunctâ Ecclesiâ, quæ corpus ejus est.

2. EXAUDI *Deus justitiam meam,* A *intende deprecationi meæ. Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis:* non ad te in labiis dolosis procedentem. *A vultu tuo judicium* ℣. 2. *meum prodeat.* Ex illuminatione notitiæ tuæ verum judicem. Aut certè, non in labiis dolosis, à vultu tuo judicium meum prodeat, ut scilicet non proferam judicans aliud quàm in te intelligo. *Oculi mei videant æquitatem:* cordis utique oculi.

3. *Probasti cor meum & visitasti nocte.* Quia ℣. 3. ipsum cor meum visitatione tribulationis probatum B est. *Igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas.* Non autem nox tantùm, quia perturbare adsolet, sed etiam ignis quia urit, vocanda est ipsa tribulatio, qua examinatus, justus inventus sum.

4. *Ut non loquatur os meum opera hominum.* ℣. 4. Ut aliud non procedat ex ore meo, quàm id quod pertinet ad gloriam & laudem tuam: non ad opera hominum, quæ faciunt præter voluntatem tuam. *Propter verba labiorum tuorum.* Propter C verba pacis tuæ, vel Prophetarum tuorum. *Ego custodivi vias duras.* Ego custodivi vias laboriosas mortalitatis humanæ atque passionis.

5. *Ad perficiendos gressus meos in semitis tuis.* ℣. 5. Ut perficeretur caritas Ecclesiæ in itineribus angustis, quibus venitur ad requiem tuam. *Ut non moveantur vestigia mea.* Ut non moveantur signa itineris mei, quæ tamquam vestigia Sacramentis & Scripturis apostolicis impressa sunt, quæ intueantur & observent qui me sequi volunt. Aut certè, D ut etiam stabiliter in æternitate permaneam, postea quàm peregi vias duras, & in angustiis semitarum tuarum gressus perfeci.

6. *Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus.* ℣. 6. Ego libera & valida intentione preces ad te direxi: quoniam ut hanc habere possem, exaudisti me infirmiùs orantem. *Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.* Non deserat exauditio tua humilitatem meam.

7. *Mirifica misericordias tuas.* Non vilescant ℣. 7. E misericordiæ tuæ, ne minùs amentur.

8. *Qui salvos facis sperantes in te, à resisten-* ℣. 8. *tibus dextræ tuæ:* à resistentibus favori, quo mihi faves. *Custodi me Domine ut pupillam oculi:* quæ apparet perparva & exigua: per eam tamen dirigitur acies luminis, quo lux & tenebræ dijudicantur, sicut per Christi humanitatem divinitas judicii, discernens inter justos & peccatores. *In tegmine alarum tuarum protege* [d] *me.* In munimento caritatis & misericordiæ tuæ protege me. F * *A facie impiorum qui me afflixerunt.* ℣. 9.

9. *Inimici mei animam meam circumdederunt,* * *adipem suum concluserunt.* Lætitiâ suâ pingui ℣. 10. cooperti sunt, postea quàm cupiditas eorum de scelere satiata est. *Os eorum locutum est superbiam.* Et propterea os eorum locutum est superbiam, dicendo, Ave rex Judæorum & cetera talia.

10. *Projicientes me nunc circumdederunt me.* ℣. 11. Projicientes me extra civitatem, nunc circumdederunt me in cruce. *Oculos suos statuerunt declina-* G *re in terram.* Intentionem cordis sui statuerunt declinare in ista terrena: putantes magnum malum perpeti eum qui occidebatur, & se nullum qui occidebant.

11. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam.* ℣. 12. Susceperunt me sicut ille adversarius cir-

[a] Idem vers. 5. tractatur in 1. Enarrat. Psal. 34.
[b] De eodem vers. 8. suprà pag. 35. f.

[c] Tres MSS. *in infernum.* Græc. LXX. *εἰς ᾅδην.*
[d] Editi *proteges.* At MSS. *protege.*

cumiens, quærens quem devoret. *Et sicut catulus*
Johan. 8. 44. *leonis habitans in occultis.* Et sicut catulus ejus,
populus cui dictum est, Vos ex patre diabolo estis:
cogitans de insidiis quibus justum circumveniret &
perderet.

℣. 13. 12. *Exsurge Domine, præveni eos, & subverte*
eos. Exsurge Domine, quem dormire arbitrantur,
& iniquitates hominum non curare: antè excæ-
centur malitiâ suâ, ut factum eorum vindicta præ-
veniat, & ita subverte eos.

Item ℣. 13. 13. *Erue animam meam ab impiis.* Erue ani-
mam meam resuscitando me à morte, quæ mihi ab
a impiis irrogata est. [a] *Frameam tuam * ab inimicis*
℣. 14. *manus tuæ.* Anima enim mea framea tua est, quam
assumsit manus tua, id est, æterna virtus tua, ut
per ipsam regna debellet iniquitatis, & dividat ju-
stos ab impiis. Hanc ergo *erue ab inimicis manus*
tuæ, hoc est, virtutis tuæ, hoc est, ab inimicis
meis. *Domine perdens de terra, dispertire eos in*
vita eorum. Domine perdens eos de terra, quam
inhabitant, dispertire eos per orbem terrarum in
ista vita, quam solam suam vitam putant, qui æter-
nam desperant. *Et de absconditis tuis adimpletus*
est venter eorum. Non solùm autem ista pœna eos
consequetur visibilis, sed etiam de peccatis, quæ
tamquam tenebræ absconduntur à lumine verita-
tis tuæ, adimpleta est memoria eorum, ut oblivis-
cantur Deum. *Saturati sunt porcinâ.* Saturati sunt
immunditiâ, conculcantes margaritas sermonum
Dei. *Et reliquerunt reliquias parvulis suis:* cla-
Matth. 27. 25. mantes, Peccatum hoc super nos & super filios
nostros.

℣. 15. 14. *Ego autem in tua justitia apparebo in cons-*
pectu tuo. Ego autem qui non apparui eis, qui cor-
de sordido & tenebroso lucem sapientiæ videre non
possunt, in tua justitia apparebo in conspectu tuo.
Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Et cùm
illi saturati sunt immunditiâ suâ, ut me intelligere
non possint, ego satiabor dum manifestabitur glo-
b ria tua, in his qui [b] me intelligunt. Sanè in illo ver-
℣. 14. su ubi dictum est *Saturati sunt porcinâ*, nonnul-
la exemplaria *Saturati sunt filiis* habent. Ex am-
c biguo [c] enim Græco interpretatio duplex eve-
nit. Filios autem, opera intelligimus; & sicut bona
opera bonos filios, ita malos mala.

IN PSALMUM XVII. ENARRATIO.

℣. 1. 1. IN *finem, puero Domini, ipsi David*, hoc
est, manu forti Christo secundùm homi-
Reg. 22. nem. *Quæ locutus est Domino verba Can-*
tici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de ma-
nu omnium inimicorum ejus, & de manu Saül,
& dixit. In die qua eripuit eum Dominus de ma-
nu omnium inimicorum ejus, & de manu Saül,
hoc est, regis Judæorum, quem sibi ipsi petive-
rant. Nam sicut David, manu fortis; ita Saül, pe-
titio interpretari dicitur. Notum est autem, quo-
Reg. 8. 5. modo ille populus regem sibi petiverit, & accepe-
rit, non secundùm Dei, sed secundùm suam vo-
luntatem.

℣. 2. 2. Dicit ergo hîc Christus & Ecclesia, id est,
totus Christus, caput & corpus. DILIGAM *te,*
Domine virtus mea. Diligam te, Domine, per
quem fortis sum.

3. *Domine firmamentum meum & refugium* ℣. 3.
meum & liberator meus. Domine qui me firmasti,
quia refugi ad te: refugi autem, quia liberasti me.
Deus meus adjutor meus, & sperabo in eum. Deus
meus qui mihi adjutorium priùs vocationis tuæ
præstitisti, ut sperare in te possim. *Protector meus*
& cornu salutis meæ, & redemtor meus. Prote-
ctor meus, quia non de me præsumsi, quasi erigens
adversùm te cornu superbiæ; sed te ipsum cornu,
hoc est, firmam celsitudinem salutis inveni: quod
ut invenirem, redemisti me.

4. *Laudans invocabo Dominum, & ab ini-* ℣. 4.
micis meis salvus ero. Non meam gloriam, sed
Domini quærens, invocabo eum, & non erit unde
mihi noceant impietatis errores.

5. *Circumdederunt me dolores mortis:* id est, ℣. 5.
carnis. *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.*
Turbæ iniquæ ad tempus commotæ, veluti flumi-
na pluvialia citò desitura, egerunt ut conturbarent
me.

6. *Dolores inferni circumdederunt me.* In his ℣. 6.
qui me circumdederunt ut perderent me, erant do-
lores invidentiæ, qui mortem operantur, perdu-
cuntque ad infernum peccati. *Prævenerunt me la-*
quei mortis. Prævenerunt me, ut priores nocere
vellent, quod eis postea redderetur. Tales autem
homines capiunt in perditionem, quibus malè per-
suaserunt jactatione justitiæ: cujus non re, sed no-
mine, adversùs Gentes gloriantur.

7. *Et in pressura mea invocavi Dominum, &* ℣. 7.
ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo
sancto suo vocem meam. Exaudivit de corde meo,
in quo habitat, vocem meam. *Et clamor meus in*
conspectu ejus. Et clamor meus, quem non in au-
ribus hominum, sed coram ipso intus habeo. *In-*
troivit in aures ejus.

8. *Et commota est & contremuit terra.* Ita cla- ℣. 8.
rificato filio hominis, commoti sunt & contremue-
runt peccatores. *Et fundamenta montium contur-*
bata sunt. Et spes superborum, [d] quæ in hoc sæ- d
culo fuerunt, conturbatæ sunt. *Et commota sunt,*
quoniam iratus est eis Deus. Ut scilicet jam firma-
mentum non haberet in cordibus hominum spes
temporalium bonorum.

9. *Adscendit fumus in ira ejus.* Adscendit la- ℣. 9.
crymosa deprecatio pænitentium, cùm cognovis-
sent quid minetur Deus impiis. *Et ignis à facie ejus*
exardescit. Et flagrantia caritatis post pæniten-
tiam de notitia ejus inardescit. *Carbones succensi*
sunt ab eo. Qui jam mortui erant deserti ab igne
boni desiderii ac luce justitiæ, & frigidi tenebrosi-
que remanserant, rursus accensi & illuminati revi-
xerunt.

10. *Et inclinavit cælum, & descendit.* Et hu- ℣. 10.
miliavit justum, ut descenderet ad hominum in-
firmitatem. *Et caligo sub pedibus ejus.* Et impii
qui terrena sapiunt, caligine malitiæ suæ non eum
cognoverunt. Terra enim sub pedibus ejus, tam-
quam scabellum pedum ejus.

11. *Et adscendit super Cherubim, & volavit.* ℣. 11.
Et exaltatus est super plenitudinem scientiæ, ut ne-
mo ad eum perveniret nisi per caritatem. Plenitu- Rom. 13. 10.

[a] Hæc pars vers. 13 tractatur etiam in 1. Enarrat. Psal. 34.
[b] Apud Lov. *te intelligunt.* Apud Er. & MSS. *me.*
[c] Scilicet in codicibus quibusdam est υἱῶν, *filiis*: in aliis ὑῶν, *porcis*; aut ὑείων, *porcinis*, sive *porcinâ*. De eodem vers. 14. tractat Augustinus in epistola 149. ad Paulinum datam circiter an. 414. ibique n. 5. scribit, *Recensui brevissimam quamdam ejusdem Psalmi expositionem, quam jam olim dictaveram.* Hæc igitur expositio dictata fuit longè ante annum 414.
[d] Ita in septem MSS. At in editis, *qui.*

do enim legis caritas. Et citò se incomprehensibi- A
lem esse demonstravit dilectoribus suis, ne illum
a corporeis [a] imaginationibus comprehendi arbitra-
rentur. *Volavit super pennas ventorum.* Illa au-
tem celeritas, qua se incomprehensibilem esse mon-
stravit, super virtutes animarum est, quibus se ve-
lut pennis à terrenis timoribus in auras libertatis
adtollunt.

ỳ. 12. 12. *Et posuit tenebras latibulum suum.* Et po-
suit obscuritatem sacramentorum, & occultam
spem in corde credentium, ubi lateret ipse, non B
2.Cor.5.7. eos deserens. In his etiam tenebris, ubi per fidem
adhuc ambulamus, non per speciem, quamdiu quod
Rom.8.25. non videmus speramus, & per patientiam exspe-
ctamus. *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* Con-
versi tamen ad ipsum ambiunt, qui credunt ei;
quia in medio eorum est, cùm omnibus æqualiter
favet, in quibus tamquam in tabernaculo habitat
hoc tempore. *Tenebrosa aqua in nubibus aëris.*
Nec propterea quisquam in illa luce, quæ futura
est cùm ex fide ad speciem venerimus, jam se esse C
arbitretur, si Scripturas rectè intelligit. In Pro-
phetis enim atque in omnibus divini verbi prædi-
catoribus obscura doctrina est.

ỳ. 13. 13. *Præ fulgore in conspectu ejus:* in compa-
ratione fulgoris, qui est in conspectu manifestatio-
nis ejus. *Nubes ipsius transierunt.* Prædicatores
verbi ejus non jam in Judææ finibus continentur,
sed transierunt ad Gentes. *Grando & carbones*
b *ignis.* Objurgationes [b] figuratæ, quibus velut gran-
dine corda dura tunduntur: si autem terra culta & D
mitis, id est, pius animus exceperit, duritia gran-
c dinis in aquam, [c] id est terror fulguratæ & quasi
congelatæ objurgationis in doctrinam satiantem
resolvitur: igne autem caritatis accensa corda re-
viviscunt. Hæc omnia in nubibus ipsius ad Gentes
transierunt.

ỳ. 14. 14. *Et intonuit de cælo Dominus.* Et Evange-
licâ fiduciâ de corde justi sonuit Dominus. *Et Al-*
tissimus dedit vocem suam: ut haberemus eam, &
in profundo rerum humanarum audiremus cælestia. E

ỳ. 15. 15. *Et emisit sagittas suas, & dispersit eos.* Et
d emisit Evangelistas pennis virtutum [d] recta itine-
ra transvolantes, non suis, sed ejus à quo missi sunt
viribus. Et dispersit eos, ad quos missi sunt, ut aliis
2.Cor.2.16. eorum essent odor vitæ in vitam, aliis odor mortis
in mortem. *Et coruscationes multiplicavit, & con-*
turbavit eos. Et miracula multiplicavit, & con-
turbavit eos.

ỳ. 16. 16. *Et apparuerunt fontes aquarum.* Et appa-
ruerunt qui facti erant in prædicantibus fontes F
Johan. 4. 14. aquarum salientium in vitam æternam. *Et revela-*
ta sunt fundamenta orbis terrarum. Et revelati
sunt Prophetæ, qui non intelligebantur, super quos
ædificaretur orbis terrarum credens Domino. *Ab*
increpatione tua Domine: clamantis, Appropin-
Luca 10. 9. quavit super vos regnum Dei. *Ab inspiratione spi-*
Luca 13. 5. *ritus iræ tuæ:* dicentis, Nisi pænitentiam egeri-
tis, omnes similiter moriemini.

ỳ. 17. 17. *Misit de summo, & accepit me:* vocando
Ephes.5.27. ex Gentibus in hæreditatem, gloriosam Ecclesiam G
non habentem maculam neque rugam. *Assumsit me*
de multitudine aquarum. Assumsit me de multitudine populorum.

18. *Eruit me de inimicis meis fortissimis.* Eruit me de inimicis meis, qui prævaluerunt ad affligendam & [e] pervertendam temporalem istam vitam meam. *Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me:* quamdiu sub ipsis sum [f] ignorans Deum.

19. *Prævenerunt me in die afflictionis meæ.* Priores mihi nocuerunt, in tempore quo mortale & laboriosum corpus gero. *Et factus est Dominus firmamentum meum.* Et quoniam amaritudine miseriarum firmamentum terrenæ voluptatis conturbatum atque convulsum est, factus est Dominus firmamentum meum.

20. *Et eduxit me in latitudinem.* Et quia carnales patiebar angustias, eduxit me in spiritalem latitudinem fidei. *Eruit me, quoniam voluit me.* Antequam illum ego vellem, eruit me ab inimicis meis potentissimis, qui mihi invidebant jam volenti eum; & ab his qui oderunt me, quia volo eum.

21. *Et retribuet mihi Dominus secundùm justitiam meam.* Et retribuet mihi Dominus secundùm justitiam bonæ voluntatis, qui prior præbuit misericordiam, antequam haberem bonam voluntatem. *Et secundùm puritatem manuum mearum retribuet mihi.* Et secundùm puritatem factorum meorum retribuet mihi, qui tribuit mihi ut bene facerem, educendo me in latitudinem fidei.

22. *Quia custodivi vias Domini.* Ut [g] latitudo bonorum operum, quæ per fidem sunt, & longanimitas perseverandi consequatur.

23. *Nec impiè gessi à Deo meo.* * *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo sunt.* [h] *Quoniam omnia judicia ejus*, id est, & præmia justorum, & pœnas impiorum, & flagella corrigendorum, & tentationes probandorum, perseveranti contemplatione considero. *Et justitias ejus non repuli à me.* Quod faciunt deficientes sub sarcina earum, & revertuntur ad vomitum suum.

24. *Et ero immaculatus cum eo, & observabo me ab iniquitate mea.*

25. *Et retribuet mihi Dominus secundùm justitiam meam.* Itaque non solùm propter latitudinem fidei, quæ per dilectionem operatur: sed etiam propter longitudinem perseverantiæ, retribuet mihi Dominus secundùm justitiam meam. *Et secundùm puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.* Non quod homines vident, sed in conspectu oculorum ejus. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna: quò pertinet altitudo spei.

26. *Cum sancto sanctus eris.* Est etiam occulta profunditas, qua intelligeris cum sancto sanctus, quia tu sanctificas. *Et cum viro innocente innocens eris.* Quia tu nulli noces, sed criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur.

27. *Et cum electo electus eris.* Et ab eo quem eligis, eligeris. [i] *Et cum perverso perversus eris.* Et cum perverso videris perversus: quoniam dicunt, Non est recta via Domini: & ipsorum via non est recta.

[a] Lov. *imaginibus.* Ceteri codices, *imaginationibus.*
[b] Aliquot MSS. *figurat.*
[c] Editi, *exceperit duritiam grandinis, in aquam eadem terra fulgurata & quasi congelata objurgationis, id est in doctrinam* &c. Locum emendamus ad MSS. è quibus tamen aliqui pro *fulgurata*, habent *figurata*; & quidam *conligata*, pro *congelata.*
[d] Quatuor MSS. *recto itinere.*
[e] Sic MSS. At editi, *ad perdendam.*
[f] Septem MSS *qui ignorant.*
[g] Tredecim MSS. *Ut latitudinem.*
[h] In editis additum erat, *semper:* quod à melioris notæ MSS. & à Græco abest.
[i] Idem vers. 27. explicatur in Enarratione Psal. 44. & 72.

ỳ.28. 28. *Quoniam tu populum humilem salvum facies.* Hoc autem perversum videtur perversis, quòd confitentes peccata sua salvos facies. *Et oculos superborum humiliabis.* Ignorantes autem Dei justitiam, & suam volentes constituere, humiliabis. Rom. 10. 3.

ỳ.29. 29. *Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine.* Quoniam non est lumen nostrum ex nobis: sed tu illuminabis lucernam meam Domine. *Deus meus illuminabis tenebras meas.* Nos enim peccatis nostris tenebræ sumus: sed Deus meus illuminabis tenebras meas.

ỳ.30. 30. *Quoniam à te eruar à tentatione.* Quoniam non à me, sed à te eruar à tentatione. *Et in Deo meo transgrediar murum.* Et non in me, sed in Deo meo transgrediar murum, quem inter homines & cælestem Jerusalem peccata erexerunt.

ỳ.31. 31. *Deus meus, immaculata est via ejus.* Deus meus non venit in homines, nisi mundaverint viam fidei, qua veniat ad eos; quia immaculata est via ejus. *Eloquia Domini igne examinata.* Eloquia Domini igne tribulationis probantur. *Protector est omnium sperantium in se.* Et omnes qui non in seipsis, sed in illo sperant, eadem tribulatione non consumuntur. Spes enim sequitur fidem.

ỳ.32. 32. *Quoniam quis Deus, præter Dominum?* cui servimus. *Et quis Deus præter Deum nostrum?* Et quis Deus præter Dominum, quem post bonam servitutem, tamquam hereditatem speratam filii possidebimus?

ỳ.33. 33. *Deus qui præcinxit me virtute.* Deus qui me præcinxit ut fortis sim, ne diffluentes sinus cupiditatis impediant opera & gressus meos. *Et posuit immaculatam viam meam.* Et posuit immaculatam viam caritatis, qua ad illum veniam; sicut immaculata est fidei, qua venit ad me.

ỳ.34. 34. *Qui perfecit pedes meos tamquam cervi.* Qui perfecit amorem meum, ad transcendenda spinosa & umbrosa implicamenta hujus sæculi. *Et super excelsa statuet me.* Et super cælestem habitationem figet intentionem meam, ut implear in omnem plenitudinem Dei. Ephes. 3. 19.

ỳ.35. a 35. *Qui docet manus meas* [a] *ad prælium.* Qui docet me operari ad superandos inimicos, qui nobis intercludere cælestia regna conantur. *Et posuisti ut arcum æreum brachia mea.* Et posuisti infatigabilem intentionem bonorum operum meorum.

ỳ.36. b 36. *Et dedisti mihi protectionem salutis* [b] *meæ, & dextera tua suscepit me.* Et favor gratiæ tuæ suscepit me. *Et disciplina tua me direxit in finem.* Et correptio tua me deviare non sinens direxit, ut quidquid ago, in eum finem referam, quo cohæretur tibi. *Et disciplina tua ipsa me docebit.* Et eadem correptio tua me docebit pervenire quò direxit.

ỳ.37. 37. *Dilatasti gressus meos subter me.* Nec impedient carnales angustiæ; quoniam latam fecisti caritatem meam operantem hilariter, etiam de ipsis quæ subter me sunt mortalibus rebus & membris. *Et non sunt infirmata vestigia mea.* Et non sunt infirmata, sive itinera mea, sive signa quæ impressi ad imitandum sequentibus.

ỳ.38. 38. *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos.* Persequar affectus carnales meos, nec ab eis comprehendar; sed comprehendam illos, ut

A absumantur. *Et non convertar donec deficiant.* Et ab ista intentione non convertar ad quietem, donec deficiant qui obstrepunt mihi.

39. *Confringam illos, nec poterunt stare:* nec durabunt adversùm me. *Cadent subtus pedes meos.* Dejectis illis, præponam amores quibus ambulo in æternum. ỳ.39.

40. *Et præcinxisti me virtute ad bellum.* Et constrinxisti fluentia desideria carnis meæ virtute, ne in tali pugna præpedirer. *Supplantasti insurgentes in me subter me.* Decipi fecisti eos qui me insequebantur, ut subter me fierent, qui super me esse cupiebant. ỳ.40.

B

41. *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum.* Et inimicos meos convertisti, & dorsum mihi eos esse fecisti, id est, ut sequerentur me. *Et odio habentes me disperdidisti.* Alios autem eorum, qui in odio perduraverunt, disperdidisti. ỳ.41.

42. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret.* Quis enim salvos faceret, quos tu non faceres? *Ad Dominum, nec exaudivit eos.* Nec ad quemlibet, sed ad Dominum clamaverunt: nec exauditione dignos judicavit non recedentes à malitia sua. ỳ.42.

C

43. *Et comminuam illos ut pulverem* [c] *ante faciem venti.* Et comminuam illos; aridi enim sunt, non recipientes imbrem misericordiæ Dei: ut elati atque inflati superbiâ, à spe firma & inconcussa, & tamquam à terræ soliditate & stabilitate rapiantur. *Ut lutum platearum delebo eos.* Per latas quas multi ambulant perditionis vias, luxuriantes & lubricos delebo eos. ỳ.43. c

D

44. *Erues me de contradictionibus populi.* Erues me de contradictionibus eorum, qui dixerunt, Si dimiserimus eum, [d] omne sæculum post illum ibit. ỳ.44. Johan. 11. 48. d

45. *Constitues me in caput Gentium.* * *Populus quem non cognovi servivit mihi.* Populus Gentium quem corporali præsentiâ non visitavi, servivit mihi. *In obauditu auris obedivit mihi.* Neque oculis me vidit: sed recipiens prædicatores meos, in obauditu auris obedivit mihi. ỳ.45.

E

46. *Filii alieni mentiti sunt mihi.* Filii non mei dicendi, sed potiùs alieni, quibus rectè dicitur, Vos ex patre diabolo estis, mentiti sunt mihi. *Filii alieni inveteraverunt.* Filii alieni, quibus ut renovarentur, novum Testamentum adtuli, in vetere homine remanserunt. *Et claudicaverunt à semitis suis.* Et tamquam uno pede debiles, quia vetus tenentes, novum Testamentum respuerunt, claudi effecti sunt, etiam in ipsa vetere Lege potiùs traditiones suas sequentes, quàm Dei. Calumniabantur enim de manibus non lotis, quia tales erant semitæ, quas ipsi fecerant & consuetudine triverant, aberrando ab itineribus præceptorum Dei. ỳ.46. Johan. 8. 44. Matth. 15. 2.

F

47. *Vivit Dominus, & benedictus Deus meus.* Secundùm carnem autem sapere, mors est: vivit enim Dominus, & benedictus Deus meus. *Et exaltetur Deus salutis meæ.* Et non terrena consuetudine de Deo salutis meæ sentiam: nec terrenam ipsam salutem, sed in excelso de illo sperem. ỳ.47. Rom. 8. 6.

G

48. *Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me.* Deus qui vindicas me, subdendo populos sub me. *Liberator meus de inimicis meis* ỳ.48.

[a] MSS. duo, *in prælium:* alii plerique, *in prælio.* Apud LXX. est εἰς πόλεμον.

[b] Sic editio Lov. & melioris notæ MSS. At Er. & octo MSS. *salutis tuæ:* quam lectionem Hebræo respondere testatur Hieronymus in epist. 135. ad Suniam.

[c] Undecim MSS. *juxta faciem venti.*

[d] In plerisque MSS. *Si dimiserimus eum vivum, sæculum post illum ibit.*

Iohan. 19. 6. *iracundis* : clamantibus, Crucifige, crucifige, A Judæis.

ỳ. 49. 49. *Ab insurgentibus in me exaltabis me.* A Judæis insurgentibus in me patientem, exaltabis me resurgentem. *A viro iniquo erues me.* A regno eorum iniquo erues me.

ỳ. 50. 50. *Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine.* Propterea tibi per me confitebuntur Gentes, Domine. *Et nomini tuo psallam.* Et latiùs innotesces bonis operibus meis.

ỳ. 51. 51. *Magnificans salutes regis ipsius.* Deus qui B magnificat, ut admirabiles faciat salutes, quas ejus Filius dat credentibus. *Et faciens misericordiam Christo suo.* Deus qui facit misericordiam Christo suo. *David & semini ejus usque in sæculum.* Ipsi liberatori manu potenti qui vicit hunc mundum, & eis quos credentes Evangelio genuit in æternum. Quæcumque in hoc Psalmo dicta sunt, quæ ipsi Domino propriè, id est, capiti Ecclesiæ congruere non possunt, ad Ecclesiam referenda sunt. Totus enim Christus hîc loquitur, in quo C sunt omnia membra ejus.

IN PSALMUM XVIII.
ENARRATIO I.

ỳ. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

1. TITULUS notus est: nec Dominus Jesus Christus hæc dicit, sed de illo hæc dicuntur.

ỳ. 2. 2. CÆLI *enarrant gloriam Dei.* Justi Evan- D gelistæ, in quibus Deus tamquam in cælis habitat, exponunt gloriam Domini nostri Jesu Christi, sive gloriam qua glorificavit Patrem Filius super terram. *Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Et facta virtutum Domini annuntiat firmamentum fiduciâ Spiritus-sancti & cælum factum, quod antea timore terra erat.

ỳ. 3. 3. *Dies diei eructuat verbum.* Spiritus spiritalibus profert plenitudinem incommutabilis Sapien-
Iohan. 1. 1. tiæ Dei, quod Verbum in principio Deus apud E Deum est. *Et nox nocti annuntiat scientiam.* Et mortalitas carnis tamquam longè positis carnalibus, fidem insinuando, annuntiat futuram scientiam.

ỳ. 4. 4. *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* : per quos non auditæ sint voces Evangelistarum, cùm omnibus linguis Evangelium prædicaretur.

ỳ. 5. 5. *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* F

ỳ. 6. 6. *In* [a] *sole posuit tabernaculum suum.* Domi-
a nus autem ut adversùs regna temporalium errorum
Matth. 10. 34. belligeraret, non pacem, sed gladium missurus in terram, in tempore vel in manifestatione posuit tamquam militare habitaculum suum, hoc est, dispensationem incarnationis suæ. *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Et ipse procedens de utero virginali, ubi Deus naturæ humanæ tamquam sponsus sponsæ copulatus est. *Exsultavit sicut gigas ad currendam viam.* Exsultavit G sicut fortissimus, & ceteros homines incomparabili virtute præcedens, non ad habitandam, sed
Psal. 1. 1. ad currendam viam. Non enim in via peccatorum stetit.

ỳ. 7. 7. *A* [b] *summo cælo egressio ejus.* A Patre egres-
b sio ejus, non temporalis, sed æterna, qua de Patre natus est. *Et occursus ejus usque ad summum* [c] *cæli.* Et occurrit plenitudine divinitatis usque ad æqualitatem Patris. *Et non est qui se abscondat à calore ejus.* Cùm autem Verbum etiam caro factum est & habitavit in nobis mortalitatem nostram suscipiens, non permisit ullum mortalium excusare se de umbra mortis; & ipsam enim penetravit Verbi calor.

8. *Lex Domini immaculata convertens animas.* Lex ergo Domini ipse est, qui venit legem implere, non solvere: & immaculata lex, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: non premens animas servitutis jugo, sed ad se imitandum libertate convertens. *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Testimonium Domini fidele*; quia nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare: quæ abscondita sunt à sapientibus, & revelata parvulis; quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

9. *Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes* [d] *cor.* Omnes justitiæ Domini in illo rectæ, qui non docuit quod ipse non fecit; ut qui imitarentur, corde gauderent, in eis quæ liberè cùm caritate facerent, non serviliter cum timore. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Præceptum Domini lucidum, sine velamento carnalium observationum, illuminans hominis interioris adspectum.

10. *Timor Domini castus permanens in sæculum sæculi.* Timor Domini, non ille sub lege pœnalis, temporalia bona sibi subtrahi perhorrescens, quorum dilectione anima fornicatur; sed castus, quo Ecclesia sponsum suum quantò ardentiùs diligit, tantò diligentiùs cavet offendere: & ideo non foras mittit consummata dilectio timorem hunc, sed permanet in sæculum sæculi.

11. *Judicia Domini vera, justificata in idipsum.* Judicia ejus, qui non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, verè justificata incommutabiliter. Neque enim vel minatus vel pollicitus Deus quemquam fallit, aut quisquam vel impiis supplicium, vel piis præmium ejus potest eripere. *Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum.* Sive multum ipsum aurum & lapidem, sive multùm pretiosum, sive multùm desiderabilia; tamen desiderabilia judicia Dei super pompas hujus sæculi: quarum desiderio fit ut non desiderentur, sed timeantur, aut contemnantur, aut non credantur judicia Dei. Quòd si quisque ipse sit aurum lapisque pretiosus, ut igne non consumatur, sed adsumatur in thesaurum Dei; plus quàm seipsum desiderat judicia Dei, cujus voluntatem præponit suæ. *Et dulciora super mel & favum.* Et sive quisque jam sit mel, qui jam solutus vitæ hujus vinculis exspectat diem, quo veniat in epulas Dei; sive adhuc sit favus, ut quasi cerâ, circumplicetur hac vitâ, non huic concretus, sed implens eam, cui opus sit aliquâ pressurâ non opprimentis, sed exprimentis manus Dei, qua de temporali vita in æternam eliquetur; dulciora illi sunt judicia Dei, quàm sibi ipse est: quia super mel & favum illi dulciora sunt.

12. *Etenim servus tuus custodit ea.* Nam non custodienti amara dies Domini. *In custodiendo illa retributio multa.* Non in aliquo extra posito com-

[a] De eodem vers. 6. vide Enarrationem Psal. 44.
[b] Idem vers. 7. exponitur in 1. Enarratione Psal. 58.

[c] Sic MSS. juxta LXX. At editi, *ad summum ejus.*
[d] Editi, *corda.* At MSS. *cor*, singulari numero, juxta Græc. LXX. modo.

modo, sed in eo ipso quo judicia Dei custodiun- A
tur, multa retributio: multa est, quia gaudetur
in eis.

℣. 13. 13. *Delicta quis intelligit?* In delictis autem
qualis suavitas potest esse, ubi non est intellectus?
Quoniam delicta quis intelligit, quæ ipsum oculum claudunt, cui suavis est veritas, cui desiderabilia & dulcia sunt judicia Dei; & sicut tenebræ oculos, ita delicta mentem claudunt, nec lucem sinunt videre, nec se?

[Id]em ℣. 13. 14. *Ab occultis meis munda me Domine.* A B
cupiditatibus in me latentibus, munda me Domine. *Et ab* [a] *alienis parce servo tuo.* Ne seducar ab aliis. Neque enim alienis capitur qui est mundus à suis. Parce itaque ab alienis cupiditatibus, non superbo & in sua potestate esse cupienti, sed servo tuo. *Si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero.* Si mei non fuerint dominata occulta mea, & aliena peccata, tunc immaculatus ero. Non enim est [b] tertia origo peccati, præter occultum suum quo cecidit diabolus, & alienum quo sedu- C
ctus est homo, ut consentiendo suum faceret. *Et mundabor à delicto magno.* Quo alio, nisi superbiæ? Non enim est majus delictum, quàm apostatare à Deo, quod est initium superbiæ hominis. Et verè ille immaculatus est, qui etiam hoc delicto caret: quia hoc est ultimum redeuntibus ad Deum, quod recedentibus primum fuit.

(Ec)cli. 10. 14. (marginal reference)

℣. 15. 15. *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.* Meditatio cordis mei, non ad jactantiam placendi D
hominibus, quia jam nulla superbia est: sed in conspectu tuo semper, qui conscientiam puram inspicis. *Domine adjutor meus, & redemtor meus.* Domine adjutor meus, tendentis ad te; quoniam redemtor meus es tu, ut tenderem ad te: ne quisquam vel sapientiæ suæ tribuens quòd ad te convertitur, vel viribus quòd ad te pervenit, magis repellatur abs te, qui superbis resistis: quia mundatus non est à delicto magno, nec complacuit in conspectu tuo, qui redimis ut convertamur, & adjuvas ut perveniamus ad te. E

(J)acobi 4. 6. (marginal reference)

IN EUMDEM PSALMUM XVIII.
* ENARRATIO II.

* Sermo ad plebē, quo primùm gratiam Dei commendat, tum Donatistas redarguit.

1. DEPRECATI Dominum, ut ab occultis nostris mundet nos, & ab alienis parcat servis suis, quid hoc sit intelligere debemus, ut humana ratione, non quasi avium voce cantemus. Nam & meruli & psittaci & corvi & picæ & hujusmodi volucres, sæpe ab hominibus do- F
centur sonare quod nesciunt. Scienter autem cantare, naturæ hominis divina voluntate concessum est. Et quàm multi mali & luxuriosi sic cantant digna auribus suis & cordibus, novimus & dolemus. Eò enim pejores sunt, quò non possunt ignorare quod cantant. Sciunt enim se cantare flagitia, & tamen cantant tantò libentiùs, quantò immundiùs: quoniam tantò se putant lætiores, quantò fuerint turpiores. Nos autem qui in Ecclesia divina eloquia cantare didicimus, simul etiam instare G
Psal. 88. 16. debemus esse quod scriptum est, Beatus populus qui intelligit jubilationem. Proinde Carissimi, quod consona voce cantavimus, sereno etiam cognosse ac videre debemus. Rogavit enim Dominum unusquisque nostrûm in hoc Cantico, & dixit Deo, *Ab occultis meis munda me Domine,* ℣. 13.
** & ab alienis parce servo tuo. Si mei non fuerint* ℣. 14.
dominata, tunc immaculatus ero, & mundabor à delicto magno. Quod ut bene sciamus quid sit, & quale hoc sit, ipsius Psalmi textum, quantum donat Dominus, breviter percurramus.

2. Cantatur enim de Christo: quod evidenter ibi apparet, quia illic scriptum est, *Ipse tamquam* ℣. 6.
sponsus procedens de thalamo suo. Quis est enim sponsus, nisi cui desponsata est illa virgo ab Apostolo, cui timet castè castus sponsi amicus, ne sicut 2. Cor. 11. 3.
serpens Evam fefellit astutiâ suâ, sic & hujus virginis sponsæ Christi sensus corrumpantur à castitate quæ est in Christo? In hoc ergo Domino & Salvatore nostro Jesu Christo posita est magna & plena gratia, de qua dicit Apostolus Johannes, Et Iohan 1. 14.
vidimus gloriam ejus, gloriam tamquam Unigeniti à Patre, plenum gratiâ & veritate. Hanc *glo-* ℣. 2.
riam cæli enarrant. Cæli sancti sunt, elevati à terra, portantes Dominum. Quamquam gloriam Christi cælum etiam quodammodo narravit. Quando narravit? Quando nato eodem Domino stella Matth. 2. 2.
nova quæ numquam videbatur apparuit. Sed tamen [c] sunt veriores & sublimiores cæli, de quibus consequenter ibi dicitur, *Non sunt loquelæ neque* ℣. 4.
sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quorum, nisi cælorum? Quorum ergo, nisi Apostolorum? Ipsi enarrant nobis gloriam Dei, positam in Christo Jesu, per gratiam Gloria Dei.
[d] in remissionem peccatorum. Omnes enim pec- Rom. 3. 23.
caverunt, & egent gloriâ Dei, justificati gratis per sanguinem ipsius. Quia gratis, ideo gratia. Gratia.
Non est enim gratia, si non gratuita. Quia nihil boni antè feceramus, unde talia dona mereremur: magis quia [e] non gratis inferretur supplicium, ideo gratis præstitum est beneficium. Nihil præcesserat in meritis nostris, nisi unde damnari deberemus. Ille autem non propter nostram justitiam, sed propter suam misericordiam salvos nos fecit Tit. 3. 5.
per lavacrum regenerationis. Hæc est, inquam, gloria Dei: hanc cæli enarraverunt. Hæc est, inquam, gloria Dei, non tua. Nihil enim boni fecisti, & tamen tantum bonum accepisti. Si ergo pertines ad gloriam quam cæli enarraverunt, dic Domino Deo tuo, Deus meus misericordia ejus Psal. 58. 11.
præveniet me. Prævenit enim te: utique prævenit, quia nihil in te boni invenit. Prævenisti [f] supplicium ejus superbiendo: ille prævenit supplicium tuum peccata delendo. Tamquam enim ex peccatore justificatus, ex impio pius factus, ex damnato [g] in regnum adsumtus, dic Domino Deo tuo, Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da Psal. 113. secund. v. 1.
gloriam. Dicamus, Non nobis. Quibus enim si quasi nobis? Dicamus, inquam, Non nobis: quia si ita faceret sicut nobis, nonnisi pœnas infligeret nobis. Non nobis, sed nomini suo det gloriam: quia non secundùm iniquitates nostras fecit nobis. Psal. 102. 10.
Non ergo nobis, Domine, non nobis. Repetitio confirmatio est. Non nobis Domine, sed nomini tuo da gloriam. Hoc illi noverant cæli, qui enarraverunt gloriam Dei.

[a] Idem vers. 14. explicatur in Enarratione Psal. 39.
[b] Editi, *certior origo.* Sed veriùs MSS. *tertia origo.*
[c] MSS carent his verbis, *sunt veriores & sublimiores.*
[d] Gatianensis cod. *gratiam remissionis peccatorum.* Alii quidam MSS. *gratiam & remissionem peccatorum.*
[e] Lov, *quia ne non gratis.* Abest, *ne*, ab Er. & à MSS.
[f] Gatianensis cod. *Prævenisti beneficium ejus.*
[g] Er. & plerique MSS. *ex damnato regno adsumtus.*

Item ℣. 2. 3. *Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Quod dictum est, *gloriam Dei* : hoc repetitum est, *opera manuum ejus.* Quæ opera manuum ejus ? Non sicut quidam sentiunt, Deus verbo fecit omnia, & tamquam præstantiorem ceteris hominem suis manibus fecit. Non ita sentiendum est : infirma est ista, & non satis elimata sententia : omnia enim verbo fecit. Nam licèt opera Dei diversa *Gen.* 1. narrentur, in quibus hominem ad imaginem *Johan.* 1. 3. suam fecit : tamen omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod autem ad manus *Psal.* 101. 26. Dei adtinet, & de cælis dictum est, Et opera manuum tuarum sunt cæli. Et ne putes etiam ibi *Ibidem* 27. cælos sanctos dictos, subjecit, Ipsi peribunt, tu autem permanes. Ergo non solùm homines, sed etiam cælos qui peribunt, Deus manibus suis fecit, cui dictum est, Opera manuum tuarum sunt cæli. Et de *Psal.* 94. 5. terra hoc idem dictum est, Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam manus ejus fundaverunt. Ergo si & cælos manibus & terram manibus, non solum hominem fecit manibus : & si cælos verbo, & terram verbo, ergo & hominem verbo. Quod verbo, hoc manu ; & quod manu, hoc verbo. Non enim humanis membris statura Dei distincta est, qui ubique totus est, & nullo continetur loco. Quod ergo verbo fecit, sapientiâ fecit ; & quod manu fecit, virtute fecit. Christus est *1. Cor.* 1. 24. autem Dei Virtus & Dei Sapientia. Omnia autem *Johan.* 1. 3. per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Enarrarunt, enarrant, enarrabunt cæli gloriam Dei. Enarrabunt, inquam, cæli, hoc est sancti, gloriam Dei, à terra suspensi, Deum portantes, præceptis tonantes, sapientiâ coruscantes : illam, ut dixi, gloriam Dei, qua salvi facti sumus indigni. Hanc indignitatem, id est, qua digni non fuimus, agnoscit filius minor egestate constrictus : agnoscit, inquam, hanc indignitatem filius minor à patre longè peregrinus, dæmonum cultor, tamquam porcorum pastor ; agnoscit gloriam Dei, sed egestate constrictus. Et quia illâ gloriâ Dei facti sumus quod digni non fuimus, dicit ad patrem suum, *Luca* 15. 21. Non sum dignus vocari filius tuus. Infelix per humilitatem impetrat felicitatem ; & eo se ostendit dignum, quo confitetur indignum. Hanc *gloriam Dei cæli enarrant, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Cælum firmamentum, firmum cor, non timidum cor. Annuntiata enim sunt ista inter impios, inter adversos Deo, inter amatores mundi persecutoresque justorum : inter sævientem mundum annuntiata sunt ista. Sed sæviens mundus quid poterat facere, quando firmamentum ista annuntiabat ? *Annuntiat firmamentum.* Quid ? *Opera manuum ejus.* Quæ sunt opera manuum ejus? Gloria Dei illa, qua salvi facti sumus, qua creati *Ephes.* 2. 10. in bonis operibus sumus. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu, in operibus bonis. NON SOLÙM quippe HOMINES, SED ETIAM *Psal.* 99. 3. JUSTOS, (si tamen sumus,) ipse fecit nos, & non ipsi nos.

℣. 3. 4. *Dies diei eructuat verbum, & nox nocti annuntiat scientiam.* Quid est? Fortè planum & apertum est, *Dies diei eructuat verbum*, apertum & planum, tamquam per diem. Quod autem *nox nocti annuntiat scientiam*, obscurum est, tamquam per noctem. *Dies diei*, sancti sanctis, Apostoli fidelibus, ipse Christus Apostolis, quibus dixit, *Matth.* 5. 14. Vos estis lumen mundi. Apertum hoc videtur & A cognitu facile. Quomodo autem *nox nocti annuntiat scientiam* ? Nonnulli hæc verba simpliciter intellexerunt, & fortè hoc sit verum, æstimantes hac sententiâ significatum esse, quod tempore Domini nostri Jesu Christi, cùm in terra versaretur, Apostoli audierunt, hoc in posteros esse trajectum, tamquam de tempore in tempus : *dies diei, nox nocti*, prior dies posteriori diei, & prior nox posteriori nocti ; quia hæc doctrina diebus & noctibus prædicatur. Iste simplex intellectus cui sufficit sufficiat. B Sed nonnulla verba Scripturarum obscuritate sua hoc profuerunt, quòd multas intelligentias pepererunt. Itaque hoc si planum esset, unum aliquid audiretis : quia verò obscurè dictum est, multa audituri estis. Est & alius intellectus : *dies diei, nox nocti*, hoc est, spiritus spiritui, caro carni. Est alius : *dies diei*, spiritales spiritalibus : *& nox nocti*, carnales carnalibus. Utrique enim audiunt, etsi non utrique similiter sapiunt. Illi enim audiunt tamquam verbum eructuatum : illi tam- C quam scientiam annuntiatam. Quod enim ructuatur, præsentibus ructuatur : quod autem annuntiatur, longè positis annuntiatur. Possunt cæli sensus plures inveniri, sed adhibendus est modus propter angustias præsentis temporis. Dicamus autem & unum aliquid, quod quidam velut [a] conjicientes aperuerunt. Quando Dominus, inquiunt, Christus loquebatur Apostolis, dies diei eructuabat verbum : quando Judas Dominum Christum prodidit Judæis, nox nocti annun- D tiabat scientiam.

5. *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Quorum, nisi cælorum illorum, qui enarrant gloriam Dei ? *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Legite Actus Apostolorum, quomodo veniente super eos Spiritu-sancto, omnes impleti sunt illo ; & loquebantur linguis omnium gentium, sicut Spiritus dabat eis pronuntiare. Ecce *non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces* E *eorum.* Sed non ibi tantùm ubi impleti sunt, sonuerunt. *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Ideo & nos hîc loquimur. Sonus enim ille ad nos usque pervenit, sonus qui in omnem terram exiit, & hæreticus Ecclesiam non intrat. Ideo sonus in omnem terram exiit, ut tu in cælum intres. O pestilentiose, litigiose, pessime, & adhuc errare volens ; ô superbe fili, audi testamentum patris tui. Ecce, quid planius, quid apertius ? *In omnem terram exiit sonus eo-* F *rum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Numquid expositore opus est ? Quid contra te conaris ? Partem vis in lite retinere, qui potes totum in concordia retinere ?

6. *In sole posuit tabernaculum suum* : in manifestatione Ecclesiam suam, non in occulto, non quæ lateat, non velut [b] opertam : ne fortè fiat sicut operta super greges hæreticorum. Dictum est & cuidam in Scriptura sancta, Quoniam tu in occulto fecisti, patieris in sole: hoc est, occultè malum fecisti, pœnas patieris in omnium manifestatione. *In* G *sole* ergo *posuit tabernaculum suum.* Quid tu hæretice fugis in tenebras ? Christianus es ? audi Christum. Servus es ? audi Dominum. Filius es ? audi patrem : emendare, revivisce. Dicamus & de te, Mortuus erat, & revixit ; perierat, & inventus est. Non mihi dicas, Ut quid me quæris, si perii ? Ideo

[a] Aliquot MSS. *concinens.*

[b] Sic MSS. At Lov. omissa negatione, *velut operta.*

enim te quæro, quia periisti. Noli, inquit, me quærere. Hoc sanè vult iniquitas, qua divisi sumus: sed non vult caritas, qua fratres sumus. Improbus non essem, si quærerem servum meum; & improbus dicor, quia quæro fratrem meum? Sic sapiat in quo fraterna caritas non est, ego tamen quæro fratrem meum. Irascatur, dum tamen quæratur, qui inventus placatur. Quæro, inquam, fratrem meum, & interpello non contra illum, sed pro illo Dominum meum. *Luca 12.13.* Nec dicam interpellans, Domine dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem; sed, dic fratri meo ut teneat mecum hereditatem. Quid ergo erras frater? quid per angulos fugis? quid latitare conaris? *In sole posuit tabernaculum suum. Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Puto quòd agnoscas eum. Ille tamquam sponsus procedens de thalamo suo, *exsultavit ut gigas ad currendam viam*: ipse *in sole posuit tabernaculum suum*: hoc est, ille tamquam sponsus, cùm *Iohan. 1. 14.* Verbum caro factum est, in utero virginali thalamum invenit; atque inde naturæ conjunctus humanæ, tamquam de castissimo procedens cubili, humilis misericordiâ infra omnes, fortis majestate super omnes: hoc est enim, *gigas exsultavit ad currendam viam*, natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, adscendit: cucurrit viam, non hæsit in via. Idem ipse ergo sponsus qui hæc fecit, ipse posuit *in sole*, hoc est, in manifestatione, *tabernaculum suum*, hoc est, sanctam Ecclesiam suam.

℣. 7. 7. Quam autem viam citò cucurrit vis audire? *A summo cælo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus.* Postea verò quàm excurrit inde, & recurrendo remeavit, misit Spiritum *Act. 2. 3.* suum. Visæ sunt illis super quos venit, linguæ divisæ velut ignis. Sicut ignis venit Spiritus-sanctus, fœnum carnis consumturus, aurum cocturus & purgaturus; sicut ignis venit, & ideo sequitur, *Et non est qui se abscondat à calore ejus.*

℣. 8. 8. *Lex Domini immaculata convertens animas.* Hoc est Spiritus-sanctus. *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis:* non superbis. Hoc est Spiritus-sanctus.

℣. 9. 9. *Iustitiæ Domini rectæ:* non terrentes, sed *lætificantes corda.* Hoc est Spiritus-sanctus. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos:* non hebetans; non carnis oculos, sed cordis; non exterioris hominis, sed interioris. Hoc est Spiritus-sanctus.

℣. 10. *Timor servilis & castus.* 10. *Timor Domini:* non servilis, sed *castus:* gratis amans, non puniri timens ab eo quem tremit, sed separari ab eo quem diligit. Iste est timor *1. Iohan. 4. 18.* castus, non quem consummata caritas foras mittit; sed *permanens in sæculum sæculi.* Hic est Spiritus-sanctus, id est, hunc donat, hunc confert, hunc inserit Spiritus-sanctus. *Iudicia Domini vera justificata in idipsum:* non ad rixas divisionis, sed ad congregationem unitatis. Hoc est enim, *in idipsum.* Hoc est Spiritus-sanctus. Ideo linguis omnium loqui fecit, in quos primò venit, quia linguas omnium gentium in unitatem se congregaturum esse nuntiavit. Quod tunc faciebat unus homo ac*Act. 2. 4.*cepto Spiritu-sancto, ut unus homo linguis omnium loqueretur, hoc modò ipsa unitas facit, linguis omnibus loquitur. Et modò unus homo in omnibus gentibus linguis omnibus loquitur, unus homo caput & corpus, unus homo Christus & Ecclesia, vir perfectus, ille sponsus, illa sponsa. Sed erunt, inquit, duo in carne una, *Gen. 2. 24.* *Iudicia Dei vera justificata in idipsum:* propter unitatem.

℣. 11. 11. *Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum.* Aut multum aurum, aut multùm pretiosum, aut multùm desiderabilia: tamen multum, hæretico parum. Non nobiscum amant idipsum, & nobiscum confitentur Christum. Ipsum quem mecum confiteris Christum, ipsum ama mecum. Et qui idipsum non vult, recusat, recalcitrat, respuit: non illi est desiderabile hoc super aurum & lapidem pretiosum multum. Audi aliud: *Et dulciora*, inquit, *super mel & favum.* Sed hoc adversum est erranti: mel amarum est febrienti; dulce tamen & acceptabile sanato, quia carum est sanitati. *Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & favum.*

℣. 12. 12. *Nam & servus tuus custodit ea.* Quàm dulcia ista sint, custodiendo probat servus tuus, non loquendo. Custodit ea servus tuus: quia & nunc dulcia sunt, & in posterum salubria sunt. Nam *in custodiendo ea retributio multa.* Sed amans animositatem suam, nec videt hunc splendorem hæreticus, nec sentit dulcedinem.

℣. 13. *Luca 23.34.* 13. *Delicta* enim *quis intelligit?* Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Ideo, inquit, iste est servus qui custodit hanc dulcedinem, suavitatem caritatis, [a] amorem unitatis. Ego, inquit, ipse qui custodio, rogo te, (quoniam *delicta quis intelligit?*) ne mihi ut homini quædam subrepant, & quibusdam ut homo præoccuper, *Ab occultis meis munda me Domine.* Hoc ergo cantavimus, ecce ad hoc loquendo pervenimus. Dicamus, & cum intellectu cantemus, & cantando oremus, & orando impetremus: dicamus, *Ab occultis meis munda me Domine.* Quis enim delicta intelligit? Si videntur tenebræ, intelliguntur delicta. Denique quando nos delicti pænitet, in luce sumus. Nam quando quisque ipso delicto involutus est, quasi obtenebratis opertisque oculis non videt delictum: quia si tibi tegatur & carnis oculus, nec aliud vides, nec hoc unde tegitur vides. Ergo Deo dicamus, qui novit videre quod purget, novit inspicere quod sanet; illi dicamus, *Ab occultis meis munda me Domine;* * *& ab alienis parce servo tuo.* *℣. 14.* Delicta, inquit, mea inquinant me, delicta aliena affligunt me: ab his munda me, ab illis parce. Tolle mihi ex corde malam cogitationem, repelle à me malum suasorem: hoc est, *Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce servo tuo.* Nam ista duo genera delictorum, propria simul & aliena, etiam primitus in exordio claruerunt. Diabolus suo *Isai. 14. 12.* delicto cecidit, Adam alieno dejecit. *Gen. 3.* Hic ipse Dei servus custodiens judicia Dei, in quibus retributio multa, & in alio Psalmo sic orat, Non veniat mihi *Psal. 35. 12.* pes superbiæ, & manus peccatorum non moveant me. Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ, hoc est, *Ab occultis meis munda me Domine:* & manus peccatorum non moveant me, hoc est, *Ab alienis parce servo tuo.*

Item ℣. 14. 14. *Si mei non fuerint dominata:* occulta mea & delicta aliena. *Tunc immaculatus ero.* Hoc non suis viribus audet, sed Dominum deprecatur ut impleat: cui dicitur in Psalmo, Itinera mea dirige se- *Psal. 118. 133.* cundùm verbum tuum, & non dominetur mihi omnis iniquitas. Noli timere, si Christianus es,

[a] In plerisque MSS *amore unitatis.*

dominum foris hominem: Dominum Deum tuum A semper time. Malum in te time, hoc est, cupiditatem tuam: non quod in te Deus fecit, sed quod tibi ipse fecisti. Te Dominus bonum servum fecit, tu tibi in corde tuo malum dominum creasti. Meritò subderis iniquitati, meritò subderis domino quem tu tibi ipsi fecisti; quia ei qui te fecit subditus esse noluisti.

Item ℣. 14. 15. Sed *si mei, inquit, non fuerint dominata, tunc immaculatus ero; & mundabor à delicto magno.* Quo putamus delicto? Quod illud est delictum magnum? Fortè aliud sit quàm dicturus sum, B non tamen celabo quod sentio. Delictum magnum arbitror esse superbiam. Hoc fortasse & aliter significatum est in eo quod ait, *Et mundabor à delicto magno.* Quæritis quàm magnum sit hoc delictum, quod dejecit angelum, quod ex angelo fecit diabolum, eique in æternum interclusit regnum cælorum? Magnum hoc delictum est, & caput atque caussa omnium delictorum. Scriptum est enim, Initium peccati omnis superbia. Et ne quasi leve C aliquid contemnas, Initium, inquit, superbiæ hominis apostatare à Deo. Non leve malum est hoc vitium, Fratres mei: huic vitio in his personis, quas videtis amplas, displicet humilitas Christiana. Propter hoc vitium dedignantur colla subdere jugo Christi, obligati artiùs jugo peccati. Non enim servire non eis continget: nam nolunt servire, sed eis expedit servire. Nolendo servire nihil aliud agunt, quàm ut bono Domino non serviant, non ut omnino non serviant: quia QUI NOLUERIT D SERVIRE CARITATI, necesse est ut serviat iniquitati. Ab hoc vitio, quod est caput omnium vitiorum, quia inde cetera vitia nata sunt, facta est apostasia à Deo, eunte animâ in tenebras, & malè utente libero arbitrio, peccatis etiam ceteris consecutis: ut & substantiam suam dissiparet cùm meretricibus vivens prodigè, & per egestatem fieret pastor porcorum, qui erat socius Angelorum. Propter hoc vitium, propter hoc magnum superbiæ peccatum, Deus humilis venit. Hæc caussa, hoc E peccatum magnum, iste ingens morbus animarum, omnipotentem medicum de cælo deduxit, usque ad formam servi humiliavit, contumeliis egit, ligno suspendit: ut per salutem tantæ medicinæ curetur hic tumor. JAM TANDEM ERUBESCAT homo esse superbus, propter quem factus est humilis Deus. Ita, inquit, *mundabor à delicto magno*, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Superbia delictum magnum.

Eccli. 10.15.

Luca 15.13.

Jacobi 4.6. 1. Pet. 5.5.

℣. 15. 16. *Et per hoc ut complaceant eloquia oris mei,* F *& meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.* Nam si ab hoc magno delicto non mundabor, in conspectu hominum placebunt eloquia mea, non in conspectu tuo. Superba anima in conspectu hominum vult placere: humilis anima in occulto, ubi Deus videt, vult placere; ut si placuerit hominibus de bono opere, illis gratuletur quibus placet bonum opus, non sibi cui sufficere debet quia fecit bonum opus. Gloria nostra, inquit, hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Ideoque dicamus G etiam quod sequitur, *Domine adjutor meus & redemtor meus.* Adjutor in bonis, redemtor à malis. Adjutor ut habitem in caritate tua, redemtor ut liberes me ab iniquitate mea.

2. Cor. 1.12.

IN PSAMUM XIX. ENARRATIO.

In finem, Psalmus David.

1. NOTUS est iste titulus, nec Christus dicit, sed Christo dicit Propheta, figurâ optandi quæ ventura sunt canens.

2. EXAUDIAT *te Dominus in die tribulationis.* Exaudiat te Dominus in die qua dixisti, Pater clarifica Filium tuum. *Protegat te nomen Dei Iacob.* Ad te enim pertinet populus posterior natu, quia major serviet minori.

3. *Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.* Faciens tibi sanctificatum corpus, Ecclesiam, de speculatione tutam, quæ exspectat quando venias [a] à nuptiis.

4. *Memor sit omnis sacrificii tui.* Memores nos faciat omnium injuriarum tuarum & contumeliarum, quas pro nobis pertulisti. *Et holocaustum tuum pingue fiat.* Et crucem, qua totus oblatus es Deo, in lætitiam resurrectionis convertat.

5. *Diapsalma. Tribuat tibi Dominus secundùm cor tuum.* Tribuat tibi Dominus, non secundùm cor eorum, qui putaverunt persequendo delere te posse; sed secundùm cor tuum, quo scisti quid utilitatis haberet passio tua. *Et omne consilium tuum compleat.* Et compleat omne consilium tuum, non solùm quo animam tuam posuisti pro amicis tuis, ut mortificatum granum copiosius resurgeret; sed etiam quo cæcitas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret.

6. *Exsultabimus in salutari tuo.* Exsultabimus quòd tibi mors nihil nocebit: ita enim nec nobis eam nocere posse monstrabis. *Et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Et confessio tui nominis non solùm non perdet, sed etiam magnificabit nos.

7. *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Impleat Dominus non solùm petitiones quas habuisti in terra, sed etiam quibus in cælo interpellas pro nobis. *Nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.* Nunc mihi per prophetiam demonstratum est, quoniam resuscitabit Dominus Christum suum. *Exaudiet illum de cælo sancto suo.* Exaudiet illum non de terrâ tantùm, ubi se petiit clarificari; verùm etiam de cælo, ubi jam ad dexteram Patris interpellans pro nobis, diffudit inde Spiritum-sanctum super credentes in se. *In potentatibus salus dexteræ ejus.* Potentatus nostri sunt salus favoris ejus, cùm etiam de tribulatione dat auxilium, ut quando infirmamur, tunc potentes simus. Nam vana salus hominum, quæ non dexteræ, sed sinistræ ejus est. Hac enim extolluntur in magnam superbiam, quicumque peccantes temporaliter salvi facti sunt.

8. *Hi* [b] *in curribus & hi in equis.* Hi volubili successione temporalium bonorum trahuntur, & hi superbis præferuntur honoribus, atque in his exsultant. *Nos autem in nomine Domini Dei nostri exsultabimus.* Nos autem spem figentes in æternis, neque gloriam nostram quærentes, in nomine Domini Dei nostri exsultabimus.

9. *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt.* Et ideo ipsi temporalium rerum cupiditate obligati sunt, timentes parcere Domino, ne à Romanis perderent locum: & irruentes in lapidem offensionis & pe-

[a] Editi, *ad nuptias.* MSS. verò, *à nuptiis.*

[b] Idem vers. 8. tractatur in Enarratione Psal. 146.

tram scandali, de spe cælesti ciciderunt: quibus A
Rom. 11. 25. cæcitas ex parte Israël facta est, ignorantibus Dei
Rom. 10. 3. justitiam, & suam volentibus constituere. *Nos verò surreximus, & erecti sumus.* Nos verò ut populus
Matth. 3. 9. Gentium intraret, de lapidibus excitati filii
Rom. 9. 30. Abraham, qui non sectabamur justitiam, apprehendimus eam, & surreximus: nec viribus nostris, sed per fidem justificati erecti sumus.

℣. 10. 10. *Domine salvum fac regem:* ut ipse qui nobis prœliandi exemplum passione monstravit, offerat etiam sacrificia nostra, sacerdos excitatus à B mortuis, & in cælo constitutus. *Et exaudi nos in*
a *die qua invocaverimus te.* [a] Quo jam pro nobis offerente, exaudi nos in die qua invocaverimus te.

IN PSALMUM XX. ENARRATIO.

℣. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

1. TITULUS notus est, de Christo canitur:

℣. 2. 2. DOMINE *in virtute tua lætabitur rex.* Domine in virtute tua, [b] qua Verbum caro factum est, lætabitur homo Christus Jesus. *Et super salutari tuo exsultabit vehementer.* Et super hoc, quo vivificas omnia, exsultabit vehementer.

℣. 3. 3. *Desiderium animæ ejus dedisti ei.* Desiderav-
Luce 22. 15. it manducare Pascha, & ponere cùm vellet,
Johan. 10. 18. atque iterum cùm vellet sumere animam suam; & dedisti ei. *Et voluntate labiorum ejus non* [c] *privasti eum.* Pacem meam, inquit, relinquo vobis: &
Johan. 14. 27. factum est.

℣. 4. 4. *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Quoniam priùs hauserat benedictionem dulcedinis tuæ, fel peccatorum nostrorum non nocuit ei. *Diapsalma. Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.* In principio sermonis ejus accedentes ambierunt eum lapides pretiosi, discipuli sui, à quibus exordium annuntiationis ejus fieret.

℣. 5. 5. *Vitam petiit, & dedisti ei.* Resurrectio- E
Johan. 17. 1. nem petiit, dicens, Pater clarifica Filium tuum: & dedisti ei. *Longitudinem dierum in sæculum sæculi.* Longa tempora sæculi hujus, quæ haberet Ecclesia, & deinceps æternitatem in sæculum sæculi.

℣. 6. 6. *Magna est gloria ejus in salute tua.* Magna est quidem gloria ejus in salute, qua eum resuscitasti. *Gloriam & magnum decorem impones super eum.* Sed adhuc gloriam & magnum decorem addes ei, cùm in cælo collocabis ad dexteram tuam. F

℣. 7. 7. *Quoniam dabis ei benedictionem in sæculum sæculi.* Hæc est benedictio, quam ei dabis in sæculum sæculi. *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Secundùm hominem lætificabis eum cum vultu tuo, quem levavit ad te.

℣. 8. 8. *Quoniam rex sperat in Domino.* Quoniam rex non superbit, sed humilis corde sperat in Domino. *Et in Altissimi misericordia non commovebitur.* Et in Altissimi misericordia non conturbabit humilitatem ejus [d] obedientia usque ad mortem G crucis.

℣. 9. 9. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis.* Inveniatur, ô rex, potestas tua, cùm ad judicandum veneris, omnibus inimicis tuis, qui eam in humilitate tua non intellexerunt. *Dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.* Claritas qua regnas ad dexteram Patris, inveniat in die judicii puniendos omnes qui te oderunt; quia nunc ipsi non invenerunt eam.

10. *Pones eos ut clibanum ignis.* Constitues ℣. 10.
eos ardentes intrinsecùs, conscientiâ impietatis suæ. *In tempore vultus tui.* In tempore manifestationis tuæ. *Dominus in ira sua conturbabit eos, & devorabit eos ignis.* Deinde conturbati vindictâ Domini, post accusationem conscientiæ, dabuntur igni æterno devorandi.

11. *Fructum illorum de terra perdes.* Fructum ℣. 11.
illorum, quia terrenus est, perdes de terra. *Et semen eorum à filiis hominum.* Et opera illorum, vel quoscumque seduxerunt, non deputabis inter filios hominum, quos in hereditatem sempiternam vocasti.

12. *Quoniam declinaverunt in te mala.* Hæc ℣. 12.
autem pœna retribuetur eis, quoniam mala quæ sibi C imminere te regnante arbitrabantur, in te occidendum detorserunt. *Cogitaverunt consilium, quod non potuerunt stabilire.* Cogitaverunt consilium, dicentes, Expedit unum pro omnibus mori: quod Johan. 11. 50.
non potuerunt stabilire, nescientes quid dixerint.

13. *Quoniam pones eos dorsum.* Quoniam or- ℣. 13.
dinabis eos in his, à quibus postpositis & contemtis averteris. *In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.* Et in his quæ relinquis, id est, in cupiditatibus regni terreni, præparabis tibi ad passionem imD pudentiam eorum.

14. *Exaltare Domine in virtute tua.* Quem ℣. 14.
humilem non cognoverunt, exaltare Domine in virtute tua, quam infirmitatem putaverunt. *Cantabimus & psallemus virtutes tuas.* Corde & opere celebrabimus & nota faciemus mirabilia tua.

IN PSALMUM [e] XXI. ENARRATIO I.

In finem, pro susceptione matutina, Psalmus David. ℣. 1.

1. IN finem, pro resurrectione sua ipse Dominus Jesus Christus loquitur. Matutina enim fuit prima sabbati resurrectio ejus, qua susceptus est in æternam vitam, cui mors ultrà non Rom. 6. 9.
dominabitur. Dicuntur autem ista ex persona crucifixi. Nam de capite Psalmi hujus sunt verba, quæ ipse clamavit, cùm in cruce penderet, personam etiam servans veteris hominis, cujus mortalitatem portavit. Nam vetus homo noster confixus Ibid.
est cruci cum illo.

2. DEUS *Deus* [f] *meus respice me, quare me de-* ℣. 2.
reliquisti longè à salute mea? Longè factus à salute mea: quoniam longè est à peccatoribus salus. Psal. 118. 155.
Verba delictorum meorum. Nam hæc verba sunt non justitiæ, sed delictorum meorum. Vetus enim homo confixus cruci loquitur; etiam caussam ignorans, quare eum dereliquerit Deus: aut certè, Longè à salute mea sunt verba delictorum meorum.

3. *Deus meus, clamabo ad te per diem,* [g] *nec* ℣. 3.
exaudies. Deus meus clamabo ad te in rebus prosperis hujus vitæ, ut non mutentur; nec exaudies,

[a] Sic MSS. At editi, *Quoniam pro nobis offers te.*
[b] Editi, *quod:* & paulò pòst, *quod vivificas.* At aliquot MSS. hîc habent, *qua:* & infrà, *quo vivificas.*
[c] Editi, *fraudasti.* MSS. verò, *privasti.* In Græco est, ἐστέρησας.
[d] Sic optimæ notæ MSS. At editi, *atque obedientiam.*

[e] Hunc ipsum Psalmum XXI. exponit Augustinus in Epistola ad Honoratum, quæ nunc ordine est 149.
[f] De eodem vers. 2. agitur in Enarratione Psal. 37. & 43. & in præfat. 1. Enarrat. Psal. 58. & in Enarratione Psal. 87.
[g] Idem vers. 3. tractatur in Enarratione Psal. 53.

quia verbis delictorum meorum ad te clamabo. *Et* A
nocte, & non ad insipientiam mihi. Et in adversis utique hujus vitæ clamabo ut prosperentur, & similiter non exaudies. Neque hoc facis ad insipientiam mihi, sed potiùs ut sapiam quid clamare me velis: non verbis delictorum ex desiderio temporalis vitæ, sed verbis conversionis ad te in vitam æternam.

℣. 4. 4. *Tu autem in sancto habitas, laus Israël.* Tu autem in sancto habitas, & ideo immunda deli-
Gen. 3. ctorum verba non exaudies. Laus videntis te, non B
ejus qui laudem suam quæsivit in gustando vetito cibo, ut apertis corporeis oculis abscondere se conaretur à conspectu tuo.

℣. 5. 5. *In te speraverunt patres nostri.* Omnes justi scilicet, non quærentes suam laudem, sed tuam. *Speraverunt, & eruisti eos.*

℣. 6. 6. *Ad te clamaverunt, & salvi facti sunt.* Ad te clamaverunt, non verbis delictorum à quibus longè est salus, & ideo salvi facti sunt. *In te speraverunt, & non sunt confusi.* In te speraverunt, C
nec eos fefellit spes. Non enim in se illam posuerunt.

℣. 7. 7. *Ego autem sum vermis, & non homo.* Ego autem jam non ex persona Adam loquens, sed ego propriè Jesus Christus, sine semine in carne natus sum, ut essem in homine ultra homines: ut vel sic dignaretur imitari humana superbia humilitatem meam. *Opprobrium hominum & abjectio plebis.* In qua factus sum opprobrium hominum, ita ut
Johan. 9. 28. pro convicioso maledicto diceretur, Tu sis discipu D
lus ejus: & plebs me contemneret.

℣. 8. 8. *Omnes qui conspiciebant me, subsannabant me.* Omnes qui conspiciebant me, irridebant me. *Et locuti sunt labiis, & moverunt caput.* Et locuti sunt non in corde, sed in labiis.

9. Nam irridenter moverunt caput, dicentes,
℣. 9. *Speravit in Dominum, eruat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Hæc verba erant, sed in labiis dicebantur.

℣. 10. 10. *Quoniam tu es qui extraxisti me de* E
ventre. Quoniam tu es qui extraxisti me, non solùm de illo ventre virginali, (nam omnibus hominibus lex ista nascendi est, ut de ventre extrahantur,) sed etiam de ventre Judaicæ gentis, cujus tenebris obtegitur, & nondum in lucem Christi natus est, quisquis in carnali observatione sabbati & circumcisionis ceterorumque talium salutem ponit. *Spes mea ab uberibus matris meæ.* Spes mea Deus, non ex quo uberibus virginis lactari cœpi; nam & ante utique: sed ab uberibus synago- F
gæ, sicut de ventre dixi, extraxisti me, ne carnalem consuetudinem sugerem.

℣. 11. 11. *In te confirmatus sum ex utero.* Ipse est uterus synagogæ, qui me non pertulit, sed jactavit me: non autem cecidi, quia continuisti me. *De ventre matris meæ Deus meus es tu. De ventre matris meæ:* Non effecit venter matris meæ ut tamquam parvulus oblitus essem tui.

℣. 12. 12. *Deus meus es tu,* * *ne discedas à me: quoniam tribulatio proxima est.* Deus meus ergo es G
tu, ne discedas à me: quoniam tribulatio juxta me est; nam est in corpore meo. *Quoniam non est qui adjuvet.* Quis enim adjuvat, si tu non adjuvas?

℣. 13. 13. *Circumdederunt me vituli multi.* Circumdedit me multitudo luxuriantis plebis. *Tauri pingues obsederunt me.* Et principes ejus de oppres-
sione mea læti, obsederunt me.

14. *Aperuerunt in me os suum.* Aperuerunt in me os, non de Scripturis tuis, sed de cupiditatibus suis. *Sicut leo rapiens & rugiens.* Sicut leo cujus rapina est, quòd apprehensus [a] adductus sum; & rugitus, Crucifige, Crucifige.

15. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.* Sicut aqua effusus sum, ubi lapsi sunt persecutores mei: & timore dispersa sunt à me firmamenta corporis, hoc est Ecclesiæ, discipuli mei. *Factum est cor meum sicut cera liquescens, in medio ventris mei.* Sapientia mea, quæ in sanctis libris de me conscripta est, tamquam dura & clausa non intelligebatur: sed postquam ignis meæ passionis accessit, tamquam liquefacta, manifestata est, & excepta est in memoria Ecclesiæ meæ.

16. *Exaruit velut testa virtus mea.* Exaruit passione virtus mea: non velut fœnum, sed velut testa, quæ fit igne firmior. *Et lingua mea adhæsit faucibus meis.* Et servaverunt apud se præcepta mea illi, per quos locuturus eram. *Et in pulverem mortis deduxisti me.* Et in impios morti destinatos, quos tamquam pulverem projicit ventus à facie terræ, deduxisti me.

17. *Quoniam circumdederunt me canes multi.* Quoniam circumdederunt me, non pro veritate, sed pro consuetudine, latrantes multi. *Concilium malignantium circumdedit me.* [b] *Foderunt manus meas & pedes.* Foderunt clavis manus meas, & pedes.

18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* Dinumeraverunt in ligno crucis extenta omnia ossa mea. *Ipsi verò consideraverunt & conspexerunt me.* Ipsi verò, id est non mutati, consideraverunt & conspexerunt me.

19. *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

20. *Tu autem Domine ne longè feceris auxilium tuum à me.* Tu autem Domine non in fine sæculi, sicut ceteros, sed statim resuscita me. *In defensionem meam adspice.* Adspice, ne quid mihi noceant.

21. *Erue à framea animam meam.* Erue animam meam à lingua dissensionis. *Et de manu canis unicam meam.* Et de potestate populi ex consuetudine latrantis Ecclesiam meam.

22. *Salvum me fac de ore leonis.* Salvum me fac de ore regni sæcularis. *Et à cornibus unicornuorum humilitatem meam.* Et à sublimitatibus superborum se singulariter erigentium, consortemque non ferentium, salvam fac humilitatem meam.

23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Narrabo nomen tuum humilibus, & se invicem diligentibus sicut à me dilecti sunt fratribus meis. *In medio Ecclesiæ cantabo te.* In medio Ecclesiæ gaudens prædicabo te.

24. *Qui timetis Dominum, laudate eum.* Qui timetis Dominum, nolite quærere laudem vestram, sed ipsum laudate. *Universum semen Jacob magnificate eum.* Universum semen ejus cui major serviet, magnificate eum.

25. *Timeat eum omne semen Israël.* Timeant eum omnes ad novam vitam nati, & ad visionem Dei reparati. *Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperis.* Quoniam non sprevit precem, non illius qui verbis delictorum clamans ad Deum vitam vanam transire nolebat, sed precem pauperis non tumentis in pompis transeuntibus. *Neque*

[a] Sic MSS. At editi, *abductus sum,*

[b] De vers. 17. 18. &c. vide Enarrat. Psal. 84.

avertit faciem suam à me. Sicut ab illo qui dicebat, A Clamabo ad te, nec exaudies. *Et cùm clamarem ad eum, exaudivit me.*

℣. 26. 26. *Apud te laus mea.* Non enim laudem meam quæro, quia tu mihi es laus, qui in sancto habitas: & jam sanctum te deprecantem exaudis laus Israël. *In Ecclesia magna confitebor tibi.* In Ecclesia orbis terrarum confitebor tibi. *Vota mea reddam coram timentibus eum.* Sacramenta corporis & sanguinis mei reddam coram timentibus eum.

℣. 27. a 27. *Edent* [a] *pauperes, & saturabuntur.* Edent humiles & contemtores sæculi, & imitabuntur. Ita B enim nec copiam hujus sæculi concupiscent, nec timebunt inopiam. *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.* Nam laus Domini est eructuatio saturitatis illius. *Vivent corda eorum in sæculum sæculi.* Nam cibus ille cordis est.

℣. 28. 28. *Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Commemorabuntur; exciderat enim Deus Gentibus mortaliter natis & in exteriora tendentibus; & tunc convertentur ad Dominum universi fines terræ. *Et adorabunt in* C *conspectu ejus universæ patriæ gentium.* Et adorabunt in conscientiis suis universæ patriæ gentium.

℣. 29. 29. *Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Quoniam Domini est regnum, non superborum hominum: & ipse dominabitur gentium.

℣. 30. 30. *Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ.* Manducaverunt corpus humilitatis Domini sui etiam divites terræ, nec sicut pauperes saturati sunt usque ad imitationem; sed tamen adoraverunt. D *In conspectu ejus procident universi qui descendunt in terram.* Solus enim videt quomodo procidant universi, qui cælestem conversationem deserentes, in terra eligunt beati apparere hominibus, non videntibus ruinam eorum.

℣. 31. 31. *Et anima mea ipsi vivet.* Et anima mea quæ in contemtu sæculi hujus quasi mori videtur hominibus, non sibi, sed ipsi vivet. *Et semen meum serviet illi.* Et opera mea, vel per me credentes in eum, servient illi.

℣. 32. 32. *Annuntiabitur Domino generatio ventura.* E Annuntiabitur in honorem Domini generatio novi Testamenti. *Et annuntiabunt cæli justitiam ejus.* Et annuntiabunt Evangelistæ justitiam ejus. *Populo qui nascetur quem fecit Dominus.* Populo qui nascetur ex fide Domino.

IN EUMDEM PSALMUM XXI.
*ENARRATIO II.

* Concio habita in sollemnitate Passionis Domini.

Præfatio. 1. QUOD taceri Deus noluit per Scripturas suas, nec à nobis tacendum est, & à vobis audiendum. Passio Domini, sicut scimus, semel facta est: semel enim Christus mortuus est, justus pro injustis. Et scimus, & certum habemus, & fide immobili retinemus, quia Christus resurgens à mortuis, jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. Verba ista Apostoli sunt: tamen ne obliviscamur quod factum est semel, in memoria nostra omni anno fit. Quotiens Pascha celebratur, G numquid totiens Christus moritur? Sed tamen anniversaria recordatio quasi repræsentat quod olim factum est, & sic nos facit moveri tamquam videamus in cruce pendentem Dominum; non tamen irridentes, sed credentes. Pendens enim in ligno irrisus est, sedens in cælo adoratur. An fortè adhuc irridetur, & jam non est irascendum Judæis, qui vel morientem deriserunt, non regnantem? Et quis est qui Christum adhuc irrideat? Utinam unus esset, utinam duo, utinam numerari possent. Tota palea areæ ipsius irridet eum, & gemit triticum irrideri Dominum. Hoc volo gemere vobiscum. Tempus est enim lugendi. Passio Domini celebratur: tempus gemendi est, tempus flendi, tempus confitendi & deprecandi. Et quis nostrûm est idoneus ad effundendas lacrymas pro dignitate doloris tanti? [b] Sed quid modò ait Propheta? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? Si verè fons lacrymarum esset in oculis nostris, nec ipse sufficeret. Irrideri Christum in re aperta, in ea re ubi nemo potest dicere, Non intellexi. Possidenti enim universum orbem terrarum, pars offertur; & dicitur sedenti ad dexteram Patris, Ecce quid hîc habes? & pro tota terra ostenditur illi sola Africa.

(1 Pet. 3. 18.; Rom. 6. 9.; b Jerem. 9. 1.; In Donatistas.)

2. Verba quæ modò audivimus, Fratres, ubi ponimus? Si possent de lacrymis describi. [c] Quæ fuit mulier quæ intravit cum unguento? Cujus typum portabat? nonne Ecclesiæ? Cujus figura erat illud unguentum? nonne odoris boni, de quo dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus in omni loco? Ipsius enim Ecclesiæ insinuabat personam & Apostolus. Et quod dixit sumus, fidelibus dixit. Et quid dixit? Christi bonus odor sumus in omni loco. In omni loco dixit Paulus Christi bonum odorem esse omnes fideles, & contradicitur; & dicitur, Africa sola bene olet, totus mundus putet. Christi bonus odor sumus in omni loco, quis dicit? Ecclesia. Hunc bonum odorem significabat illud vas unguenti, quo perfusus est Dominus. Videamus si non coadtestatur ipse Dominus. Dum quidam sua quærentes, avari, fures, id est, Judas ille diceret de illo unguento, Ut quid ista perditio? poterat res pretiosa venumdari, & proficere pauperibus. Odorem enim bonum Christi vendere volebat. Quid respondit Dominus? Ut quid molesti estis mulieri? Bonum opus operata est in me. Et quid ampliùs dicam, quando ipse dixit, Ubicumque autem prædicabitur hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod fecit mulier ista? Est quod addere? est quod detrahere? est quare aurem calumniatoribus accommodare? Aut mentitus est Dominus, aut fefellit illum? Eligant quid dicant, aut mentitam dicant veritatem, aut deceptam dicant veritatem. Ubicumque prædicabitur hoc Evangelium. Et quasi quæreres ab eo. Ubi enim prædicabitur? In toto F mundo, inquit. Psalmum audiamus, videamus si hoc dicit. Audiamus quod plangendo cantatur, & verè digna res planctu quando cantatur surdis. Miror, fratres, si hodie Psalmus iste legitur & in parte Donati. Rogo vos Fratres mei, confiteor vobis, novit Christi misericordia, quia sic miror quasi lapidei ibi sint, & non audiant. Quid apertius [d] surdis dicitur? Passio Christi tam evidenter quasi Evangelium recitatur, & dictum est ante nescio quot annos quàm Dominus de Maria virgine nasceretur, præco erat nuntians judicem futurum. Legamus illum quantum angustia temporis patitur, non pro affectu doloris nostri, sed, ut dixi, quantum angustia temporis patitur.

(c Matth. 26. 7.; 2. Cor. 2. 15.; Matth. 26. 8.; Ibidem 10.; Ibidem 13.)

3. DEUS, *Deus meus respice me: quare me dereli-* ℣. 2.

[a] Explicatur idem vers. 27. in 1. Enarratione Psal. 48.
[b] Regius MS. & Vaticanus, *Si quomodo ait*: fortè meliùs.
[c] In editis additur, *deberent*: quod à MSS. abest.
[d] Plures MSS. loco *surdis*, habent *Fratres*.

quisti? Istum versum primum in cruce audivimus, A
Matth. 27. 46. ubi Dominus dixit, Eli, Eli; quod est, Deus meus,
Deus meus: Lama sabachthani? quod est, quare
me dereliquisti? Interpretatus est illud Evangelista,
& dixit eum Hebraicè dixisse, Deus meus, Deus
meus, quare me dereliquisti? Quid voluit dicere
Dominus? Non enim dereliquerat illum Deus, cùm
ipse esset Deus; utique Filius Dei Deus, utique Verbum
Dei Deus. Audi à capite illum Evangelistam,
Johan. 13. 23. qui ructuabat quod biberat de pectore Domini,
Johan. 1. 1. videamus si Deus est Christus, In principio erat B
Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat
Verbum. Ipsum ergo Verbum quod Deus erat,
caro factum est, & habitavit in nobis. Et cùm Verbum
Deus factum esset caro, pendebat in cruce,
& dicebat? *Deus meus, Deus meus, respice me: quare
me dereliquisti?* Quare dicitur, nisi quia nos ibi eramus,
Ephes. 1. 23. nisi quia corpus Christi Ecclesia? Ut quid dixit,
Deus meus, Deus meus, respice me: quare me dereliquisti?
nisi quodammodo intentos nos faciens & dicens,
Psalmus iste de me scriptus est? *Longè à salute* C
mea, verba delictorum meorum. Quorum delictorum,
1. Pet. 2. 22. de quo dictum est, Qui peccatum non fecit,
nec inventus est dolus in ore ejus? Quomodo ergo
dicit *delictorum meorum:* nisi quia pro delictis nostris
ipse precatur, & delicta nostra sua delicta fecit,
ut justitiam suam nostram justitiam faceret?

℣. 3. 4. *Deus meus, clamabo ad te per diem, & non
exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi.*
Dixit utique de me, de te, de illo. Corpus enim
suum gerebat, id est Ecclesiam. Nisi fortè puta- D
Matth. 26. 39. tis Fratres, quia quando dixit Dominus, Pater si
fieri potest, transeat à me calix iste, mori timebat.
Matth. 10. 25. Non est fortior miles, quàm Imperator. Sufficit
servo ut sit sicut dominus ejus. Paulus dicit, miles
Philip. 1. 23. regis Christi, Compellor è duobus concupiscentiam
habens dissolvi, & esse cum Christo. Ille optat mortem,
ut sit cum Christo, & ipse Christus timet mortem?
Sed quid nisi infirmitatem nostram portabat,
& pro his qui adhuc timent mortem in corpore
suo [a] constitutis, ista dicebat? Inde erat illa vox, E
membrorum ipsius vox erat, non capitis, sic & hîc,
Per diem & noctem clamavi, & non exaudies.
In tribulatione suos Deus non exaudit ad voluntatem, sed ad salutem. Multi enim clamant in tribulatione, & non exaudiuntur:
sed ad salutem, non ad insipientiam. Clamavit
Paulus ut auferretur ab eo stimulus carnis;
& non est exauditus, ut auferretur; & dictum
est ei, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in in-
2. Cor. 12. 9. firmitate perficitur. Ergo non est exauditus, sed non
ad insipientiam, sed ad sapientiam: ut intelligat
homo medicum esse Deum, & tribulationem me- F
dicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem.
Sub medicamento positus ureris, secaris,
clamas: non audit medicus ad voluntatem, sed
audit ad sanitatem.

℣. 4. 5. *Tu autem in sancto habitas, laus Israël.* In
illis habitas, quos sanctificasti, & quos facis intelligere
quia ad utilitatem quosdam non exaudis,
& ad damnationem quosdam exaudis. Ad utilitatem
non est exauditus Paulus, ad damnatio-
Job 1. 11. nem exauditus est diabolus. Petiit Job ad ten- G
Matth. 8. 31. tandum, & concessum est. Dæmones petierunt
se ire in porcos, & exauditi sunt. Dæmones exaudiuntur,
Apostolus non exauditur: sed illi exaudiuntur
ad damnationem, Apostolus non exauditur
ad salutem: *quia non ad insipientiam mihi.
Tu autem in sancto habitas laus Israël.* Quare

non exaudis & tuos? Quare dico ista? Mementote semper dici, Deo gratias: & magna est hîc multitudo, & qui non solent venire, venerunt. Omnibus dico, quia in tribulatione positus Christianus probatur, si non dereliquit Deum suum. Nam quando bene est homini, desertus est sibi Christianus. Ignis intrat in fornacem, & fornax aurificis magni sacramenti res est. Ibi est aurum, ibi est palea, ibi ignis in angusto operatur. Ignis ille non est diversus, & diversa agit; paleam in cinerem vertit, auro sordes tollit. In quibus autem habitat Deus, utique in tribulatione meliores fiunt, tamquam aurum probati. Et si fortè * petierit inimicus diabolus, & concessum illi fuerit: sive aliquo dolore corporis, sive aliquo damno, sive amissione suorum, fixum cor habeat in illo qui se non subtrahit; & si quasi subtrahit aurem ploranti, sed apponit misericordiam deprecanti. Novit quid agat qui nos fecit, novit & reficere nos. Bonus est structor qui ædificavit domum; & si aliquid ibi ceciderit, novit resarcire.

6. Et vide quid dicat: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt, & eruisti eos.* Et novimus, & legimus quàm multos patres nostros sperantes in se eruit Deus. Eruit ipsum populum Israël de terra Ægypti; eruit tres pueros de camino ignis; Eruit Danielem de lacu leonum; eruit Susannam de falso crimine: omnes invocaverunt, & eruti sunt. Numquid defecit ad Filium suum, ut in cruce pendentem non exaudiret? Quare autem ipse non eruitur modò, qui dixit, *In te speraverunt patres nostri, & eruisti eos?*

7. *Ego autem sum vermis, & non homo. Vermis, & non homo;* nam est & homo vermis: sed ille, *Vermis, & non homo.* Unde non homo? Quia Deus. Quare ergo sic se abjecit ut diceret, *Vermis?* An quia vermis de carne sine concubitu nascitur, sicut Christus de Maria virgine? Et vermis, & tamen non homo. Quare vermis? Quia mortalis, quia de carne natus, quia sine concubitu natus. Quare non homo? Quia in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.

8. *Opprobrium hominum & abjectio plebis.* Videte quanta passus est. Jam ut dicamus passionem, & ad [b] illam majori gemitu veniamus, videte quanta modò patitur, & deinde videte quare. Quis enim fructus? Ecce speraverunt patres nostri, & eruti sunt de terra Ægypti. Et sicut dixi, tam multi invocaverunt, & statim ad tempus, non in futura vita, sed continuò liberati sunt. Ipse Job diabolo petenti concessus est, putrescens vermibus: tamen in hac vita recuperavit salutem, duplò accepit quæ perdiderat: Dominus autem flagellabatur, & nemo subveniebat; sputis deturpabatur, & nemo subveniebat; colaphis cædebatur, & nemo subveniebat; spinis coronabatur, nemo subveniebat; levabatur in ligno, nemo eruit; clamat, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti: non subvenitur. Quare Fratres mei? quare? qua mercede tanta passus est? Omnia ista quæ passus est, pretium est. Cujus rei pretio tanta passus est, recitemus, videamus quæ dicat. Primùm quæramus quæ passus sit, deinde quare: & videamus quàm sint hostes Christi, qui confitentur, quia tanta passus est, & tollunt quare. Hinc audiamus totum in isto Psalmo, & quæ passus sit, & quare. Tenete ista duo, quid & quare. Modò ipsum quid explicem. Non ibi immoremur, & meliùs ad vos perveniant ipsa verba Psalmi. Videte

[a] Sic Er. & MSS. At Lov. *constitutus.*

[b] MSS. Regius & Vaticanus, *ut ad illum majorem gemitum.*

dete quæ patitur Dominus, adtendite Christiani: A *Opprobrium hominum & abjectio plebis.*

ỳ. 8. 9. *Omnes qui videbant me, subsannabant me,*
ỳ. 9. *locuti sunt labiis & moverunt caput.* * *Speravit in Dominum, eruat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Sed quare dicebant ista? Quia homo factus erat, dicebant tamquam in hominem.

ỳ. 10. 10. *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre.* Numquid dicerent talia in illud quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum? Verbum enim illud per quod facta sunt omnia, non ex- B tractum est de ventre, nisi quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. *Quoniam tu extraxisti me de ventre:* [a] *Deus meus ab uberibus matris meæ.* Nam ante sæcula Pater meus, ab uberibus matris meæ Deus meus.

ỳ. 11. 11. *In te jactatus sum ex utero.* Id est, ut mihi tu solus esses spes, jam tamquam homo, jam tamquam infirmus, jam Verbum caro factum. *De ventre matris meæ Deus meus es tu.* Non de te Deus meus; nam de te Pater meus: sed de ventre ma- C tris meæ, Deus meus.

ỳ. 12. 12. *Ne discedas à me: quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.* Videte desertum: & væ nobis, si ipse nos deserat; *quoniam non est qui adjuvet.*

ỳ. 13. 13. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.* Populus & principes: populus, vituli multi; principes, tauri pingues.

ỳ. 14. 14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.* Audiamus rugitum ipsorum in D
Johan. 19. 6. Evangelio, Crucifige, crucifige.

ỳ. 15. 15. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.* Ossa sua, firmos suos dicit. Ossa enim firma sunt in corpore. Quando dispersit ossa
Matth. 10. 16. sua? Quando dixit illis, Ecce ego mitto vos velut
Luc. 10. 3. agnos in medio luporum. Firmos suos dispersit, & sicut aqua effusus est. Aqua enim quando effunditur, aut abluit, aut irrigat. Effusus est Christus sicut aqua, abluti sunt sordentes, [b] rigatæ sunt mentes. *Factum est cor meum tamquam cera liquescens,* E *in medio ventris mei.* Ventrem suum dicit, infirmos in Ecclesia sua. Quomodo cor ipsius factum est sicut cera? Cor ipsius Scriptura ipsius, id est, sapientia ipsius quæ erat in Scripturis. Clausa enim erat Scriptura, nemo illam intelligebat: crucifixus est Dominus, & liquefacta est sicut cera, ut omnes infirmi intelligerent Scripturam. Nam inde & ve-
Matth. 27. 51. lum templi scissum est: quia quod velabatur, revelatum est.

ỳ. 16. 16. *Exaruit velut testa virtus mea.* Magnificè F quod dixit, firmius factum est nomen meum de tribulatione. Quomodo enim testa ante ignem mollis est, post ignem fortis: sic Domini nomen ante passionem contemnebatur, post passionem honorificatur. *Et lingua mea adhæsit faucibus meis.* Quomodo membrum illud in nobis non valet nisi ad loquendum: sic prædicatores suos linguam suam dixit adhæsisse faucibus suis, ut de interioribus ejus caperent sapientiam. *Et in pulverem mortis deduxisti me.*

ỳ. 17. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi,* G *concilium malignantium circumdedit me.* Etiam videte Evangelium. *Foderunt manus meas & pedes meos.* Tunc facta sunt vulnera, quorum vulnerum cicatrices dubitans discipulus contrectavit, ille qui dixit, Nisi misero digitos meos in cicatrices vulne- Johan. 20. 25.
rum ejus, non credam: quando ei dixit, Veni mitte manum tuam incredule: & misit manum suam, & clamavit, Dominus meus & Deus meus. Et ille, Quia vidisti me, credidisti, beati qui non vident & credunt. *Foderunt manus meas & pedes meos.*

18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* Quando ỳ. 18.
pendens extentus erat in ligno. Non potuit meliùs describi extensio corporis in ligno, quàm ut diceret, *Dinumeraverunt omnia ossa mea.*

19. *Ipsi verò consideraverunt, & conspexerunt me.* ỳ. 19.
Consideraverunt, & non intellexerunt: conspexerunt, & non viderunt. Usque ad carnem oculos, non usque ad Verbum cor habuerunt. *Diviserunt sibi vestimenta mea.* Vestimenta sua, sacramenta ipsius. Adtendite Fratres. Vestimenta ipsius, sacramenta ipsius potuerunt dividi per hæreses: sed erat ibi vestimentum quod nemo divisit. *Et super vestimentum meum miserunt sortem.* Erat ibi tunica, dicit Evangelista, de super texta. Ergo de cælo, ergo Johan. 19. 23.
à Patre, ergo à Spiritu-sancto. Quæ est ista tunica, nisi caritas, quam nemo potest dividere? Quæ est ista tunica, nisi unitas? In ipsam sors mittitur, nemo illam dividit. Sacramenta sibi hæretici dividere potuerunt, caritatem non diviserunt. Et quia dividere non potuerunt, recesserunt: illa autem manet integra. Sorte obvenit quibusdam. Qui habet hanc, securus est. Nemo illum movet de Ecclesia catholica: & si foris illam incipiat habere, intromittitur, quomodo ramus olivæ à columba. Gen. 8. 11.

20. *Tu autem Domine ne longè feceris auxilium tuum.* Et factum est: post triduum resurrexit. ỳ. 20.
In defensionem meam adspice.

21. *Erue à framea animam meam:* id est à morte. ỳ. 21.
Framea enim gladius est, & per gladium mortem intelligi voluit. *Et de manu canis unicam meam. Animam meam, unicam meam,* caput & corpus. *Unicam* dixit, Ecclesiam. *De manu,* id est, de potestate canis. Qui sunt canes? Qui [c] canino more latrant, nec intelligunt contra quos. Nihil illis fit, & latrant. Quid fecit cani transiens viam suam? Tamen ille latrat. Qui latrant cæcis oculis, non discernentes contra quos aut pro quibus, canes sunt.

22. *Salvum me fac de ore leonis.* Leo rugiens ỳ. 22.
nostis quis sit, circumiens & quærens quem devoret. 1. Pet. 5. 8.
Et à cornibus unicornium humilitatem meam. Unicornes non diceret, nisi superbos: ideo subjecit, *humilitatem meam.*

23. Audistis quæ passus est, & quid oravit, ut eruatur ab istis: adtendamus modò quare passus est. Modò jam videte Fratres, qui non est in ea sorte, propter quam passus est Christus, quare Christianus est? Ecce, intelligimus quæ passus est: dinumerata sunt ossa ejus, irrisus est, divisa sunt vestimenta ejus, insuper missa est sors super vestem ipsius, circumdederunt illum furentes & sævientes, & dispersa sunt omnia ossa ejus, & hîc audimus & in Evangelio legimus. Videamus quare. O Christe Fili Dei, si nolles non patereris, ostende nobis fructum passionis tuæ. Audi, inquit, fructum: ego non taceo, sed surdi sunt homines. Audi, inquit, fructum quare passus sum ista omnia. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Videamus si in parte narrat nomen Dei fratribus suis. *Narrabo* ỳ. 23.
nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ cantabo te. Fit hoc modò. Sed videamus ipsa Ecclesia

[a] Non sic in superiore Enarratione, sed juxta Vulgatam interpretationem legebat, *Spes mea ab uberibus* &c.

[b] Regius MS. & Vaticanus, *rigati sitientes.*

[c] In MSS. *Qui cæco more.*

quæ est. Nam dixit, *In medio Ecclesiæ cantabo te.* Ecclesiam videamus, propter quam passus est.
℣. 24. 24. *Qui timetis Dominum laudate eum.* Ubicumque timetur Deus & laudatur, ibi est Ecclesia Christi. Videte, Fratres mei, si his diebus per totum orbem terrarum sine caussa dicitur, Amen & Halleluia. Non ibi timetur Deus? Non ibi laudatur Deus? Exivit Donatus, & ait, Prorsus non timetur, totus mundus periit. Sine caussa dicis: Totus mundus periit. Ergo modica pars remansit in Africa? Ergo non dicit aliquid Christus, unde obturet ista ora? non dicit aliquid, unde eradicet linguas ista dicentium? Videamus, ne fortè inveniamus. Adhuc nobis dicitur, *In medio Ecclesiæ*, de Ecclesia nostra dicit. *Qui timetis Dominum, laudate eum*: videamus si illi laudant Dominum, & intelligamus si de ipsis dicit, & si in medio Ecclesiæ ipsorum laudatur. Quomodo laudant Christum, qui dicunt, Perdidit totum orbem terrarum, diabolus illi totum abstulit, & in parte ipse remansit? Sed adhuc videamus, apertiùs dicat, apertiùs loquatur: non sit quod interpretari, non sit quod suspicari. *Universum semen Iacob magnificate eum.* Fortè adhuc dicunt, Nos sumus semen Jacob. Si sint ipsi, videamus.
℣. 25. 25. *Timeat eum omne semen Israël.* Adhuc dicant, Nos sumus semen Israël: permittamus, dicant. *Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperum.* Quorum pauperum? Non de se præsumentium. Videamus si pauperes sunt, qui
℣. 2. dicunt, Nos sumus justi. Christus clamat, Longè à salute mea verba delictorum meorum. Sed adhuc dicant quod volunt. *Neque avertit faciem suam à me, & cùm clamarem ad eum, exaudivit me.* Ut quid exaudivit? ad quam rem?
℣. 26. 26. *Apud te est laus mea.* Apud Deum posuit laudem suam, docuit non præsumi in homine. Adhuc dicant quod volunt. Jam quidem cœperunt
Psal. 18. 7. uri, cœpit propinquare ignis: Non est qui se abscondat à calore ejus. Sed adhuc dicant, Et nos apud illum laudem nostram posuimus, & nos in nobis non præsumimus, dicant adhuc. *In Ecclesia magna confitebor tibi.* Jam hìc puto, quia cœpit interiora tangere. Ecclesia magna quid est, Fratres? Numquid exigua pars orbis terrarum Ecclesia magna est? Ecclesia magna totus orbis est. Modò si quis velit Christo contradicere: Dic nobis, Tu dixisti, *In Ecclesia magna confitebor tibi*: quæ Ecclesia magna? Ad frustum Africæ remansisti, totum mundum perdidisti: effudisti sanguinem pro toto, sed invasorem passus es. Ista nos diximus Domino tamquam quærentes, scientes tamen quid dicturi. Ponamus nos nescire quid dicat: nonne nobis respondet? Quiescite, adhuc dico unde nemo dubitet. Exspectemus ergo quid dicturus est. Jam ego volebam pronuntiare, & non admittere homines aliud aliquid interpretari, cùm dicat Christus, *In Ecclesia magna.* Et tu dicis, quia in extrema parte remansit. Et adhuc audent dicere, Et nostra Ecclesia magna est, quid tibi videtur [a] Bagai & Tamugade? Si non dicit aliquid unde obmutescant, adhuc dicant, quia magna est Ecclesia sola Numidia.

27. Videamus, audiamus adhuc Dominum:
Item ℣. 26. *Vota mea reddam coram timentibus eum.* Quæ sunt vota sua? Sacrificium quod obtulit Deo. Nostis quale sacrificium? Norunt fideles vota quæ reddidit coram timentibus eum. Nam sequitur, *Edent pauperes, & saturabuntur.* Beati pauperes, quia ideo edunt ut saturentur. Edunt enim pauperes. Qui autem divites sunt, non satiantur, quia non esuriunt. Comedent pauperes. Inde erat piscator ille Petrus, inde erat alius piscator Johannes & Jacobus frater ipsius, inde erat etiam publicanus Matthæus. De pauperibus ipsi erant, qui comederunt & saturati sunt, talia passi, qualia manducaverunt. Cœnam suam dedit, passionem suam dedit: ille saturatur, qui imitatur. Imitati sunt pauperes: ipsi enim sic passi sunt, ut Christi vestigia sequerentur. *Edent pauperes.* Sed quare pauperes? *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.* Divites se laudant, pauperes Dominum laudant. Quare sunt pauperes? Quia Dominum laudant, & Dominum quærunt. Dominus est divitiæ pauperum. Ideo inanis est domus, ut cor plenum divitiis sit. Divites quærant unde arcam impleant, pauperes quærunt unde cor impleant: & cùm impleverint, laudant Dominum qui requirunt eum. Et videte Fratres, qui verè pauperes sunt, cujus rei divites sint: quia non in arca, non in horreo, non in apotheca: *Vivent corda eorum in sæculum sæculi.*

28. Ergo adtendite. Passus est Dominus, omnia quæ audistis passus est Dominus. Quærimus quare passus est, & cœpit narrare: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo te.* Sed adhuc dicunt, Ista est Ecclesia. *Timeat eum omne semen Israël.* Dicunt, Nos sumus semen Israël. *Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperis.* Adhuc dicunt, Nos sumus. *Neque avertit faciem suam à me.* Ipse Christus Dominus à se, id est, ab Ecclesia sua, quæ est corpus ipsius. *Apud te laus mea.* Vos ipsos vultis laudare. Sed respondent, Prorsus & nos ipsum laudamus. *Vota mea Domino reddam coram timentibus eum.* Sacrificium pacis, sacrificium caritatis, sacrificium corporis sui norunt fideles: disputari inde modò non potest. *Vota mea reddam coram timentibus eum.* Edant publicani, edant piscatores, manducent, imitentur Dominum, patiantur, saturentur. Mortuus est ipse Dominus, moriuntur & pauperes: additur & mors discipulorum morti magistri. Quare? Da mihi fructum. *Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Eia Fratres, quid quæritis à nobis quid respondeamus parti Donati? Ecce Psalmus, & hìc legitur hodie, & ibi legitur hodie. Scribamus illum in frontibus nostris, cum illo procedamus, non quiescat lingua nostra, ista dicat: Ecce Christus passus est, ecce mercator ostendit mercedem, ecce pretium quod dedit, sanguis ejus fusus est. In sacco ferebat pretium nostrum: percussus est lanceâ, fusus est saccus, & manavit pretium orbis terrarum. Quid mihi dicis ô hæretice? Non est pretium orbis terrarum? Africa sola redemta est? Non audes dicere, Totus orbis redemtus est, sed periit. Quem invasorem passus est Christus, ut perderet rem suam? Ecce *commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Adhuc satiet te, & dicat. Si diceret fines terræ, & non diceret *universi fines terræ*: dicere habebant, Ecce habemus fines terræ in Mauritania. *Universi fines terræ* dixit: ô hæretice, *universi* dixit: quà exiturus es, ut evadas

[a] Er. *Quid tibi videtur? Jam etiam audio. Si non dicitur* &c. Lov. *Quid tibi videtur & Bagaia & Tamugada.* MSS. verò, *Quid tibi videtur Bagai & Tamugadeo.* Fortè legendum, *Bagai & Tamugade*, vel *Thamugade.* Hæc nimirum præcipua fuerunt oppida à Donatistis occupata.

quæstionem? Non habes quà exeas, sed habes quò A intres.

29. Rogo vos, nolo inde disputare, ne dicatur, quia sermo meus aliquid valet: Psalmum adtendite, Psalmum legite. Ecce Christus passus est, sanguis ejus fusus est: ecce Redemtor noster, ecce pretium nostrum. Quid emit, dicatur mihi. Quid interrogamus? Quid si mihi aliquis dicat, O stulte, quid interrogas? Codicem portas, ibi habes unde emit, ibi quære quid emit. Ecce ibi habes, *Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum* B *universi fines terræ.* Fines enim terræ commemorabuntur. Sed hæretici obliti sunt, & ideo audiunt omni anno. Putas ibi ponunt aures, quando lector ipsorum dicit, *Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ?* Eia, fortè unus versus est: aliunde cogitabas, cum fratre tuo fabulabaris, quando illud dixit: adtende, quia repetit, & surdos pulsat: *Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium.* Adhuc surdus est, ℣. 29. non audit, pulsetur iterum: *Quoniam Domini est* C *regnum, & ipse dominabitur gentium.* Tres istos versus tenete Fratres. Hodie cantati sunt & ibi, aut fortè deleverunt eos. Credite mihi Fratres mei, ita æstuo, ita vim patior, ut mirer nescio quam surditatem & duritiam cordis ipsorum, ut aliquando dubitem, utrùm habeant illud in codicibus. Hodie currunt omnes ad Ecclesiam, hodie omnes intenti audiunt Psalmum, omnes suspenso corde audiunt. Sed fac quia non sunt intenti: numquid unus versus est, *Commemorabuntur, &* D *convertentur ad Dominum universi fines terræ?* Evigilas, sed adhuc fricas oculos: *Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium.* Excute somnum, adhuc gravaris, audi: *Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

30. Si est adhuc quod dicant, nescio: litigent cum Scripturis, non nobiscum. Ecce codex ipse, contra illum certent. Ubi est lingua, Nos servavimus Scripturas, ne arderent? Servatæ sunt, unde tu ardeas. Quid servasti? Aperi, lege: tu serva- E sti, & tu oppugnas. Quid servasti à flamma, quod delere vis linguâ? Non credo, non credo quia servasti: prorsus non credo, non servasti. Verissimè dicunt nostri, quia tu tradidisti. Ille probatur traditor, qui lecto testamento non sequitur. Ecce legitur, & sequor; legitur, & recusas. Cujus manus misit in flammam? Qui credit, & sequitur; an qui dolet quia est quod legatur? Nolo scire quis servaverit: undecumque inventus est codex, testamentum patris nostri exiit de qualibet F caverna: nescio qui fures tollere volebant, nescio qui persecutores incendere volebant: undecumque prolatum est, legatur. Quare litigas? Fratres sumus, quare litigamus? Non intestatus mortuus est pater. Fecit testamentum, & sic mortuus est: mortuus est, & resurrexit. Tamdiu contenditur de hereditate mortuorum, quamdiu testamentum proferatur in publicum; & cùm testamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, ut tabulæ aperiantur & recitentur: judex intentus audit, ad- G vocati silent, præcones silentium faciunt, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui, non sentientis in monumento. Ille sine sensu jacet in monumento, & valent verba ipsius: sedet Christus in cælo, & contradicitur testamento ejus? Aperi, legamus. Fratres sumus, quare contendimus? Placetur animus noster, non sine testamento nos dimisit pater. Qui fecit testamentum, vivit in æternum: audit voces nostras, agnoscit suam. Legamus, quid litigamus? Ubi inventa fuerit ipsa hereditas, ipsam teneamus. Aperi testamentum, lege in primo capite ipsius Psalterii, Postula à me. *Psal. 2. 8.* Sed quis dicit? Fortè non Christus. Ibi habes, Do- *Ibid. 7.* minus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ergo Filius Dei dicit, vel ad Filium suum Pater dicit. Ergo quid dicit ad Filium? Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ. Solet fieri, Fratres, ut quando quæritur de possessione, quærantur affines. Inter affines illum & illum, quæritur heres, aut cui donatur, aut qui emit. Inter quos affines quæritur? Inter illum & illum [a] possidentes. Qui dimisit omnes fines, nullos dimisit affines. Quocumque te verteris, Christus est. Fines terræ habes hereditatem, huc veni, totam mecum posside. Quare litigando vocas ad partem? Huc veni: bono tuo vinceris, totum habebis. An adhuc calumniaris? Ego jam testamentum legi, & tu calumniaris. An adhuc calumniaris, quia fines terræ dixit, non dixit omnes fines terræ? Legamus ergo. Quomodo lectum est? *Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ. Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Ipsius est, non vestrum. Agnoscite Dominum; agnoscite possessionem Domini.

31. Sed & vos, quia privata vestra vultis possidere, & non communi cum Christo unitate, (dominari enim vultis in terra, non cum illo in cælo regnare,) possidetis domos vestras. Et aliquando venimus ad illos dicentes, Quæramus verum, inveniamus verum. Et illi, Vos tenete quod tenetis; oves tuas habes, oves meas habeo; noli molestus esse ovibus meis, quia & ego non sum molestus ovibus tuis. Deo gratias: meæ sunt oves, illius sunt oves. Christus quid emit? Immo nec meæ sint, nec tuæ: sed illius sint qui illas emit, illius sint qui illas signavit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui *1. Cor. 3. 7.* rigat, sed qui incrementum dat Deus. Quare habeo meas, habes tu tuas? Si ibi est Christus, illò eant meæ, quia non sunt meæ: si hîc est Christus, huc eant tuæ, quia non sunt tuæ. Propter possessiones osculentur nobis caput & manus, & [b] pereant filii alieni. Non est mea possessio, inquit. Quid est hoc? Videamus si non est tua possessio, videamus si non illam tibi vindicas. Ego nomini Christi laboro, tu nomini Donati. Nam si Christum adtendas, ubique est Christus. Tu dicis, Ec- *Matth. 24. 23.* ce hîc est Christus: ego dico, Per totum est. Lau- *Psal. 112. 1.* date pueri Dominum, laudate nomen Domini. Unde laudant? Usque quò laudant? A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini. Ecce quam Ecclesiam ostendo, ecce quid emit Christus, ecce quid redemit, ecce pro quo sanguinem dedit. Sed tu quid dicis? Et ego illi colligo. Qui *Matth. 12. 30.* mecum, inquit, non colligit, spargit. Dividis unitatem, possessiones tuas quæris. Et quare habent nomen Christi? Quia ad defensionem possessionis tuæ titulos Christi posuisti. Nonne hoc faciunt nonnulli in domo sua? Ne domum ipsius invadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces. Ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ vult de titulo alieno muniri; ut cùm titu-

Donatistæ sacros codices à se servatos, à nostris verò traditos dicebant.

[a] In plerisque MSS. *possidentis.*

[b] Sex MSS. *pergant.*

Prophetis atque Evangelistis testimonia ejus. A

℣. 11. 11. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim.* Non solùm peccata mea donasti, quæ antequam crederem admisi: sed & peccato meo, quod multum est, quia & in via non deest offensio, sacrificio contribulati spiritûs propitiaberis.

℣. 12. 12. *Quis est homo, qui timeat Dominum?* unde incipit venire ad sapientiam. *Legem* [a] *statuet ei in via, quam elegit.* Legem statuet ei in via, quam liber apprehendit, ne impunè jam peccet. B

℣. 13. 13. *Anima ejus in bonis demorabitur, & semen ejus hereditate possidebit terram.* Et opus ejus hereditatem solidam instaurati corporis possidebit.

℣. 14. 14. *Firmamentum est Dominus timentium eum.* Infirmorum videtur esse timor, sed firmamentum est Dominus timentium eum. Et nomen Domini quod glorificatum est per orbem terrarum, firmat timentes eum. *Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* Et facit ut testamentum ipsius manifestetur illis, quia hereditas Christi gentes sunt, & termini C terræ.

℣. 15. 15. *Oculi* [b] *mei semper ad Dominum; quia ipse evellet de laqueo pedes meos.* Nec timeam pericula terrena, dum terram non intueor: quoniam ille quem intueor, evellet de laqueo pedes meos.

℣. 16. 16. *Respice in me, & miserere mei; quoniam unicus & pauper sum ego.* Quoniam unicus populus, unicæ Ecclesiæ tuæ servans humilitatem, quam nulla schismata vel hæreses tenent.

℣. 17. 17. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt.* D Tribulationes cordis mei, abundante iniquitate & refrigescente caritate multiplicatæ sunt. *De necessitatibus meis educ me.* Quoniam hæc tolerare mihi necesse est, ut perseverans usque in finem salvus sim, de necessitatibus meis educ me. (Matth. 10. 22.)

℣. 18. 18. *Vide humilitatem meam & laborem meum.* Vide humilitatem meam, qua numquam me jactantiâ justitiæ ab unitate abrumpo; & laborem meum, quo indisciplinatos mihi commixtos suffero. *Et remitte omnia peccata mea.* Et his sacrificiis E propitiatus remitte peccata mea, non illa tantùm juventutis & ignorantiæ meæ antequam crederem, sed etiam ista quæ jam ex fide vivens per infirmitatem vel vitæ hujus caliginem admitto.

℣. 19. 19. *Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt.* Non solùm enim foris, sed etiam in ipsa intus Ecclesiæ communione non desunt. *Et odio iniquo oderunt me.* Et oderunt me diligentem se.

℣. 20. 20. *Custodi animam meam, & erue me.* Custodi animam meam, [c] ne decliner ad imitationem F eorum; & erue me à perplexitate, qua mihi miscentur. *Non confundar, quoniam speravi in te.* Non confundar si fortè insurgunt adversùm me: quoniam non in me, sed in te speravi.

℣. 21. 21. *Innocentes & recti adhæserunt mihi, quoniam sustinui te Domine.* Innocentes & recti non præsentiâ corporali miscentur tantùm, sicut mali, sed consensione cordis in ipsa innocentia & rectitudine adhærent mihi: quoniam non defeci, ut imitarer malos; sed sustinui te, exspectans ventilationem G ultimæ messis tuæ.

℣. 22. 22. *Redime Deus Israël ex omnibus tribulationibus ejus.* Redime Deus populum tuum, quem præparasti ad visionem tuam, ex tribulationibus ejus, non tantùm quas foris, sed etiam quas intus tolerat.

IN PSALMUM XXV. ENARRATIO I.

Ipsi David.

1. IPSI David, non mediatori homini Christo Jesu, sed [d] omni Ecclesiæ jam perfectè in Christo stabilitæ, adtribui potest.

2. JUDICA *me Domine, quoniam ego in innocentia mea ambulavi.* Judica me Domine, quoniam post misericordiam quam tu mihi prærogasti, innocentiæ meæ habeo aliquod meritum, cujus viam custodivi. *Et in Domino sperans non* [e] *movebor.* Nec tamen etiam sic in me, sed in Domino sperans, permanebo in eo.

3. *Proba me Domine, & tenta me.* Ne quid tamen occultorum meorum me lateat, proba me Domine, & tenta me, notum me faciens, non tibi quem nihil latet, sed mihi atque hominibus. *Ure renes meos & cor meum.* Adhibe medicinale purgatorium, quasi ignem, delectationibus & cogitationibus meis. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.* Quoniam ne illo igne consumar, non merita mea, sed misericordia tua, qua me ad talem vitam perduxisti, ante oculos meos est. *Et complacui in veritate tua.* Et quia displicuit mihi meum mendacium, complacuit autem veritas tua, placui etiam ipse cum illa & in illa.

4. *Non sedi cum concilio vanitatis.* Non elegi apponere cor meum his qui providere conantur, quemadmodum, quod fieri non potest, rerum transeuntium [f] perfructione beati sint. *Et cum iniqua gerentibus non introibo.* Et quia ipsa caussa est omnium iniquitatum, ideo cum iniqua gerentibus absconditam conscientiam non habebo.

5. *Odio habui congregationem malignorum.* Ut autem veniatur ad ipsum concilium vanitatis, congregationes malignorum fiunt, quas odio habui. *Et cum impiis non sedebo.* Et ideo cum tali concilio, cum impiis non sedebo, id est, placitum non collocabo. *Et cum impiis non sedebo.*

6. *Lavabo* [g] *in innocentibus manus meas.* Munda faciam inter innocentes opera mea: Lavabo inter innocentes manus meas, quibus amplexabor sublimia tua. *Et circumdabo altare tuum Domine.*

7. *Ut audiam vocem laudis tuæ.* Ut discam quemadmodum te laudem. *Et enarrem universa mirabilia tua.* Et cùm didicero, exponam omnia mirabilia tua.

8. *Domine dilexi decorem domus tuæ:* Ecclesiæ tuæ. *Et locum habitationis gloriæ tuæ:* ubi habitans glorificaris.

9. *Ne perdas cum impiis animam meam.* Ne ergo simul perdas cum his qui te oderunt, animam meam, quæ dilexit decorem domus tuæ. *Et cum viris sanguinum vitam meam.* Et cum his qui proximum oderunt. Nam duobus præceptis decoratur domus tua.

10. *In quorum manibus iniquitates sunt.* Ne itaque me perdas cum impiis & cùm viris sanguinum, quorum opera iniqua sunt. *Dextera eorum repleta*

[a] Editi, *statuit.* At MSS. *statuet:* juxta Lxx. νομοθετήσει.
[b] De hoc vers. 15. vide 2. Enarrationem Psal. 31.
[c] Editi, *declinem.* MSS. *decliner.*
[d] MSS. propè omnes ferunt, *sed homini Ecclesiæ jam perfectè in Christo stabilito.*
[e] Sic editio Lov. At Er. & septem MSS. *non infirmabor.*
[f] Editi, *perfunctione.* Sed meliùs aliquot MSS. *perfructione.*
[g] Editi, *inter innocentes.* MSS. *in innocentibus.* Græc. Lxx. ἀθῴοις.

est muneribus. Et quod eis ad obtinendam salutem æternam datum est, ad accipienda hujus sæculi munera converterunt, existimantes quæstum esse pietatem. im. 6. 5.

℣. 11. 11. *Ego autem in innocentia mea ambulavi: redime me, & miserere mei.* Valeat mihi ad perfectionem liberationis, tantum pretium sanguinis Domini mei; & in periculis hujus vitæ, misericordia tua non deserat me.

℣. 12. 12. *Pes meus stetit in rectitudine.* Dilectio mea non recessit à justitia tua. *In Ecclesiis benedicam te Domine.* Non occultabo eis quos vocasti benedictionem tuam Domine; quoniam dilectioni tuæ subinfero proximi dilectionem.

ermo plebem: tolerent los in clesia, & i in se um a- scant i.

IN EUMDEM PSALMUM XXV.
*ENARRATIO II.

fatio. es. 4. 21. &c.

1. PAULUS Apostolus cùm legeretur, audivit nobiscum Sanctitas Vestra: Sicut est, inquit, veritas in Jesu, deponere vos secundùm priorem conversationem veterem hominem, eum qui corrumpitur secundùm concupiscentias deceptionis; renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis. Et ne aliquis arbitraretur deponendam esse aliquam substantiam, quemadmodum se exspoliat tunicâ; aut aliquid forinsecùs accipiendum, quomodo accipit aliquod vestimentum, quasi ponens unam tunicam & sumens alteram; & carnalis iste intellectus non permitteret homines agere in se intus spiritaliter quod præcipiebat Apostolus; secutus est, & exposuit quid esset exui veterem hominem, & indui novum. Cetera enim lectionis ipsius ad eumdem intellectum pertinent. Ait quippe quasi dicenti, Et quomodo me exuturus sum veterem, aut quomodo induturus novum? An ipse tertius homo sum depositurus veterem hominem, quem habui, & accepturus novum, quem non habui; ut tres homines intelligantur, & sit in medio qui deponit veterem hominem, & accipit novum? Ne ergo quisquam tali carnali cogitatione impeditus, minùs faceret quod jubetur, & non faciens excusaret se de obscuritate lectionis, dicit in consequentibus, Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem. Et ecce hoc est deponere veterem hominem, & induere novum. Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem, unusquisque cum proximo suo: quia sumus invicem membra. dem 25.

2. Ne autem quisquam vestrûm ita cogitet, Fratres, cum Christiano loquendam veritatem & cum pagano mendacium. Cum proximo tuo loquere. Proximus tuus ille est, qui tecum natus est ex Adam & Eva. Omnes proximi sumus conditione terrenæ nativitatis: sed aliter fratres illa spe cælestis hereditatis. Proximum tuum debes putare omnem hominem, & antequam sit Christianus. Non enim nosti quid sit apud Deum, quomodo illum præsciverit Deus ignoras. Aliquando quem irrides adorantem lapides, convertitur, & adorat Deum, fortasse religiosiùs quàm tu, qui eum paulò antè irridebas. Sunt ergo proximi nostri latentes in his hominibus, qui nondum sunt in Ecclesia; & sunt longè à nobis latentes in Ecclesia. Ideoque qui non scimus futura, unumquemque proximum habeamus, non solùm conditione mortalitatis humanæ, qua in hanc terram eadem sorte devenimus; sed etiam spe illius hereditatis, quia non scimus quid futurus sit qui modò nihil est.

oximus is habendus.

3. Ergo adtendite cetera in induendo novum hominem & exuendo veterem. Deponentes, inquit, mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: quia sumus invicem membra. Irascimini, & nolite peccare. Si propterea irasceris servo tuo, quia peccavit: ne & tu ipse pecces, irascere tibi. Sol non occidat super iracundiam vestram. Intelligitur quidem secundùm tempus fratres: quia etsi ex ipsa humana conditione & infirmitate mortalitatis, quam portamus, subrepit ira Christiano, non debet diu teneri & fieri pridiana. Ejice illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux illa invisibilis. Sed & aliter bene intelligitur, quia est noster sol justitiæ veritas Christus; non iste sol qui adoratur à Paganis & Manichæis, & videtur etiam à peccatoribus; sed ille alius cujus veritate humana natura illustratur, ad quem gaudent Angeli: hominum autem [a] infirmatæ acies cordis etsi trepidant sub radiis ejus, ad eum tamen contemplandum per mandata purgantur. Cùm cœperit iste sol in homine habitare per fidem, non tantum in te valeat iracundia quæ in te nascitur, ut occidat super iracundiam tuam, id est, deserat Christus mentem tuam; quia non vult habitare Christus cum iracundia tua. Videtur enim quasi ipse à te occidere, cùm tu ab ipso occidas: quia ira cùm inveteraverit, odium fit; cùm factum fuerit odium, jam homicida es. Omnis enim qui odit fratrem suum, homicida est, sicut dicit Johannes Apostolus. Item ipse dicit, quia omnis qui odit fratrem suum, in tenebris manet. Et non mirum si ille in tenebris manet, à quo occidit sol.

Ibid. 26. — Ira citò comprimenda. — Sol à Paganis & Manichæis adoratus. — 1. Johan. 3. 15. — 1. Johan. 2. 9.

4. Ad hoc fortè etiam pertinet quod audistis in Evangelio: Periclitabatur navigium in stagno, & dormiebat Jesus. Navigamus enim per quoddam stagnum, & ventus & procellæ non desunt: tentationibus quotidianis hujus sæculi propè oppletur nostrum navigium. Unde autem fit, nisi quia dormit Jesus? Si non dormiret in te Jesus, tempestates istas non patereris; sed tranquillitatem haberes interiùs, convigilante tecum Jesu. Quid est autem dormit Jesus? Fides tua quæ est de Jesu, obdormivit. Surgunt procellæ stagni hujus, vides malos florere, bonos laborare, tentatio est, fluctus est. Et [b] dicit anima tua, O Deus, ipsa est justitia tua, ut mali floreant, boni laborent? Dicis Deo, Ipsa est justitia tua? Et Deus tibi, Ipsa est fides tua? Hæc enim tibi promisi? ad hoc Christianus factus es, ut in sæculo isto floreres? [c] torqueris, quia hìc mali florent, qui cum diabolo postea torquebuntur? Sed unde hoc dicis? unde fluctibus stagni & tempestate turbaris? Quia dormit Jesus, id est, quia fides tua quæ est de Jesu, sopita est in corde tuo. Quid facis ut libereris? Excita Jesum, & dic, Magister, perimus. Movent enim incerta stagni: perimus. Evigilabit ille, id est, rediet ad te fides tua; & adjuvante illo, considerabis in anima tua, quia quæ dantur modò malis, non cum illis perseverabunt. Aut enim viventes eos deserunt, aut à morientibus deseruntur. Tibi autem quod promitti-

Luca 8. 23 — Ibidem 24

[a] Sic vetus cod. Corb. At editi, *hominum enim infirmitate acies.*
[b] Tredecim MSS. *Et dubitat anima tua.*

[c] Sic Er. & MSS. At Lov. *ut in sæculo isto floreres, & in futuro postea in inferno miserrimè torquereris? Quia hic mali florent* &c.

tur, manebit in æternum. Illis quod temporaliter conceditur, citò tollitur. Floruit enim ut flos fœni. [*Isai. 40. 6. &c.*] Omnis enim caro fœnum: aruit fœnum, & flos decidit: verbum autem Domini manet in æternum. Pone ergo dorsum ad id quod cadit, & faciem ad illud quod manet. Evigilante Christo jam tempestas illa non quatiet cor tuum, non opplebunt fluctus navim tuam: quia fides tua imperat ventis & fluctibus, & transiet periculum. Ad hoc enim pertinet, Fratres, totum id quod dicit Apostolus, de exuendo veterem hominem. [*Ephes. 4. 26. & 27. &c.*] Irascimini, & nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram: neque locum detis diabolo. Vetus ergo dabat locum, novus non det. Qui furabatur, jam non furetur. Vetus ergo furabatur, novus non furetur. Ipse homo est, unus homo est: Adam erat, Christus fit: vetus erat, novus fit; & cetera quæ ibi sequuntur.

5. Sed Psalmum videamus paulò diligentiùs, [*Mali in Ecclesia tolerandi.*] quia cùm quisque profecerit in Ecclesia, necesse est patiatur malos in Ecclesia. Sed non eos cognoscit qui talis est; quamquam multi mali murmurent adversùs malos, quomodo faciliùs unus sanus fert duos ægrotos, quàm duo ægroti se invicem singulos. Itaque hoc præcipimus, Fratres, Area est Ecclesia hujus temporis: sæpe diximus, sæpe dicimus, Et paleam habet & frumentum. Nemo quærat exire totam paleam, nisi tempore ventilationis. Nemo ante tempus ventilationis deserat aream, quasi dum non vult pati peccatores: ne præter aream inventus, priùs ab avibus colligatur, quàm ingrediatur in horreum. Quomodo autem hoc, Fratres, dicamus adtendite. Grana cùm cœperint triturari, inter paleas jam se non tangunt; ita quasi se non noverunt, quia intercedit palea. Et quicumque longiùs adtendit aream, paleam solam putat: nisi diligentiùs intueatur, nisi manum porrigat, nisi spiritu oris, id est, flatu purgante discernat, difficilè pervenit ad discretionem granorum. Ergo aliquando & ipsa grana ita sunt, quasi sejuncta ab invicem, & non se tangentia, ut putet unusquisque cùm profecerit, quòd solus sit. Hæc cogitatio, Fratres, Eliam tentavit, tantum virum; & dixit ad Deum, [*3. Reg. 19. 10.*] sicut etiam Apostolus commemorat, [*Rom. 11. 3. & 4.*] Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego remansi solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Non dixit ei, Habes alios duos aut tres similes tibi. Noli, inquit, putare te solum. Alia, inquit, septem millia sunt, & solum te putas? Itaque hoc breviter præcipimus, ut dicere cœperam. Intendat mecum fraterna Sanctitas Vestra, & adsit misericordia Dei in cordibus nostris, ut sic à vobis intelligatur, ut fructificet, & in vobis operetur. Audite breviter: Quisquis adhuc malus est, non putet neminem bonum esse: quisquis bonus est, non putet se solum bonum esse. Tenetis hoc? Ecce repeto, videte quia dico, Quisquis malus est, interrogans conscientiam suam, & malè sibi renuntians, non arbitretur neminem bonum esse: quisquis bonus est, non arbitretur se solum bonum esse; & non timeat bonus in commixtione malorum, quia veniet tempus ut inde segregetur. Ad hoc enim hodie cantavimus, [*Psal. 25. ✝. 9.*] *Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam.* Quid enim est, *Ne cum impiis perdas?* Ne simul perdas. Quare timet ne simul perdat? Video enim dictum Deo, quia modò simul nos pateris, quos pateris simul, noli perdere simul. Et hoc habet totus Psalmus, quem volo breviter cum Sanctitate Vestra considerare, quia brevis est.

6. JUDICA *me Domine.* Molesta vota & quasi periculosa optat sibi, ut judicetur. Quid est judicari quod optat? Discerni se optat à malis. Alio loco evidenter dicit de ipso judicio discretionis, Judica me Domine, & discerne caussam meam de gente non sancta. Ostendit quid dixerit, *Judica:* ne tamquam sine judicio (quia modò & boni & mali intrant in Ecclesiam) & boni & mali eant in ignem æternum. *Judica me Domine.* Quare? *Quoniam ego in innocentia mea ambulavi, & in Domino sperans non movebor.* Quid est, *in Domino sperans?* Ille enim titubat inter malos, qui non in Domino sperat. Hinc factum est ut schismata fierent. Trepidaverunt inter malos, cùm ipsi pejores essent, & quasi nollent esse boni inter malos. Si frumenta essent, usque ad tempus ventilationis paleam in area tolerarent. Sed quia palea erant, flavit ventus ante ipsam ventilationem, & rapuit de area paleam, & projecit in spinas. Et palea quidem inde projecta est: sed numquid quod remansit frumentum solum est? Non volat ante ventilationem nisi palea, remanet autem & frumentum & palea: ventilabitur verò palea cùm venerit tempus ventilationis. Hoc dixit iste, *In innocentia mea ambulavi, & in Domino sperans non movebor.* Si enim speravero in homine, visurus sum fortasse ipsum hominem aliquando malè viventem, nec eas vias tenentem, quas vel didicit vel docet in Ecclesia bonas, sed quas diabolo docente sectatus est; & quia spes mea in homine erit, titubante homine titubabit spes mea, & cadente homine cadet spes mea: quia verò in Domino spero, non movebor.

7. Sequitur, *Proba me Domine, & tenta me; ure renes meos & cor meum.* Quid est, *ure renes meos & cor meum?* Ure delectationes meas, ure cogitationes meas, (Cor pro cogitationibus, renes pro delectationibus posuit.) ne aliquid mali cogitem, ne aliquid mali me delectet. Unde autem ures renes meos? igne verbi tui. Unde ures cor meum? calore spiritus tui. De quo calore alibi dicitur, Et non est qui se abscondat à calore ejus. Et de quo igne Dominus dicit, Ignem veni mittere in terram.

8. Ergo sequitur, *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua.* Hoc est, non in homine complacui, sed intus complacui tibi, ubi tu vides: & non timeo si displiceam ubi homines vident, sicut ait Apostolus, Opus autem suum probet unusquisque, & tunc in semetipso tantùm habebit gloriam, & non in altero.

9. *Non sedi,* inquit, *cum concilio vanitatis.* Hoc quid est, *Non sedi,* intendat Sanctitas Vestra. Quomodo videt Deus, dicit *Non sedi.* Aliquando non es in concilio, & ibi sedes. Verbi gratiâ, in theatro non sedes, sed cogitas theatrica, contra quæ dictum est, Ure renes meos: ibi sedes corde, quamvis non sis ibi corpore. Contingat autem ut tenearis ab aliquo, & ibi colligêris, aut aliquod officium pium faciat te ibi sedere. Quomodo potest hoc evenire? Contingit ex officio pietatis ut servo Dei sit necessitas in amphitheatro esse; liberare volebat nescio quem gladiatorem, fieri posset ut sederet, & exspectaret, donec ille exiret quem liberare cupiebat. Ecce non sedit in concilio vanitatis, quamvis illic corpore

corpore sedere videretur. Quid est sedere? Consentire cum his qui ibi sedent: quod si præsens non feceris, non ibi sedisti: si absens feceris, sedisti ibi.
ỷ. 5. *Et cum iniqua gerentibus non introibo.*[a] *Odio habui congregationem malignorum.* Videtis quia intus est. *Et cum impiis non sedebo.*

ỷ. 6. 10. *Lavabo in innocentibus manus meas:* non aquâ ista visibili. Lavas manus, quando piè cogitas de operibus tuis, & [b] innocenter coram oculis Dei: quia est & altare coram oculis Dei, quò ingressus est sacerdos, qui pro nobis se primus obtulit. Est cæleste altare, & non amplectitur illud altare, nisi qui lavat manus in innocentibus. Nam multi altare hoc tangunt indigni, & tolerat Deus pati injuriam ad tempus sacramenta sua. Sed numquid, Fratres mei, quomodo sunt parietes isti, sic erit Jerusalem cælestis? Non quomodo reciperis cum malis intra parietes istos Ecclesiæ, ita recipieris cum malis in sinum Abrahæ. Non ergo timeas, lava manus. *Et circumdabo altare Domini:* ubi offers vota Domino, ubi preces fundis, ubi conscientia tua pura est, ubi dicis Deo qui sis: & si aliquid est in te fortè quod displiceat Deo, curat ille cui confiteris. Lava ergo in innocentibus manus tuas, & circumda altare Domini, ut audias vocem laudis.

ỷ. 7. 11. Hoc enim sequitur, *Ut audiam vocem laudis, & enarrem universa mirabilia tua.* Quid est, *Ut audiam vocem laudis?* Ut intelligam, inquit. Hoc est enim audire coram Deo, non quomodo sonos istos, quos multi audiunt, & multi non audiunt. Quàm multi ad nos audientes sunt, & ad Deum surdi sunt! Quàm multi habentes aures, non habent illas aures de quibus dicit Jesus, Qui habet aures audiendi audiat! (Matth. 13. 9.) Ergo quid est audire vocem laudis? Dicam si potero, adjuvante misericordiâ Domini, & orationibus vestris. Audire vocem laudis, est intelligere intus, quia quidquid in te mali est de peccatis, tuum est; quidquid boni in justificationibus, Dei est. Ita audi vocem laudis, ut non te laudes & quando bonus es. Nam laudando te bonum, fis malus. Bonum enim te fecerat humilitas, malum te facit superbia. Conversus eras ut illuminareris, & conversione tua factus es luminosus, factus illustratus conversione. Sed [c] quò? numquid ad te? Si ad te conversus posses illuminari, numquam posses tenebrari, quia tecum semper esses. Quare illuminatus es? Quia convertisti te ad aliud quod tu non eras. Quid est aliud quod tu non eras? Deus lumen est. Non enim tu lumen eras, quia peccator eras. Dicit enim Apostolus eis, quos vult audire vocem laudis, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux. (Ephes. 5. 8.) Quid est, Fuistis aliquando tenebræ, nisi veteres homines? Nunc autem lux: non sine caussa lux estis, qui fuistis jam dudum tenebræ, nisi [d] quia illuminati estis. Noli putare te ipsum esse lucem: illa est lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: (Johan. 1. 9.) tu autem per teipsum, per malam voluntatem, per aversionem tuam tenebratus eras, modò luces. Sed subjecit statim, ne superbirent illi quibus dictum est, Nunc autem lux; & addidit, in Domino. Sic enim ait, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo si præter Dominum, nec lux: si autem ideo lux, quia in Domino; quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc enim ipse Apostolus dixit alio loco hominibus superbientibus, & volentibus sibi tribuere quod Dei est, & de bono sic gloriari quasi de suo, hoc eis dicit: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? (1. Cor. 4. 7.) Qui dedit humili, aufert superbo: quia qui dedit, potest auferre. Ad hoc enim pertinet, Fratres: si tamen exposui quod volui; exposui autem quantum potui, etsi non quantum volui: ad hoc pertinet quod ait, *Lavabo in innocentibus manus meas, & circumdabo altare tuum Domine, ut audiam vocem laudis tuæ:* id est, ex ipso bono meo non de me præsumam, sed de te qui dedisti, ne laudari velim de me in me, sed de te in te. Ideo sequitur, *Ut audiam vocem laudis tuæ, & enarrem universa mirabilia tua:* non mea, sed tua.

12. Et jam videte Fratres, videte amatorem illum Dei de Deo præsumentem, positum inter malos, rogantem Deum ut non comperdatur cum malis, quia non errat Deus in judicando. Tu enim cùm videris homines in unum locum intrasse, putas ejusdem meriti esse: Deus autem non fallitur, noli timere. Tu judicante vento discernis paleam à frumento: ventum vis flare tibi, & tu non es ventus, sed optas tibi flare ventum: & cùm ventilabro utrumque excusseris, ventus leve tollit, grave manet. Quæris ergo ventum ad judicandam aream. Numquid Deus quærit alterum qui secum judicet, ne perdat cum malis bonos? Non itaque timeas; securus esto bonus, etiam in medio malorum; & dic quæ audis, *Domine, dilexi decorem domus tuæ.* ỷ. 8. Domus Dei, Ecclesia est; adhuc habet malos, sed decor domus Dei in bonis est, in sanctis est: ipsum decorem domus tuæ dilexi. *Et locum habitationis gloriæ tuæ.* Quid est hoc? Et hoc dicam, ad illum sensum pertinet subobscurum aliquantùm: adjuvet me Dominus, & intentio cordis vestri ab eodem Domino inspirata. Quid ait, *locum habitationis gloriæ tuæ?* Dixit priùs, *decorem domus tuæ:* & exponit quid sit decor domus Dei, *Locus*, inquit, *habitationis gloriæ tuæ.* Non sufficit dicere, Locus habitationis Dei: sed, Locus habitationis gloriæ Dei. Quæ est gloria Dei? De qua paulò antè dicebam, ut & qui fit bonus, non in se, sed in Domino glorietur. (1. Cor. 1. 31.) Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei. (Rom. 3. 23.) In quibus ergo sic habitat Dominus, ut & de bonis suis ipse glorificetur, ut non sibi velint tribuere, & quasi proprium vindicare quod ab illo acceperunt, ipsi pertinent ad decorem domus Dei. Nec discerni illos vellet Scriptura, nisi quia sunt quidam qui donum Dei habent quidem, & nolunt in Deo gloriari, sed in se: habent quidem donum Dei, sed non pertinent ad decorem domus Dei. Qui enim pertinent ad decorem domus Dei, in quibus habitat gloria Dei, ipsi sunt locus habitationis gloriæ Dei. In quibus autem habitat gloria Dei, nisi qui sic gloriantur, ut non in se, sed in Domino glorientur? Ergo quia dilexi decorem domus tuæ, id est, omnes qui ibi sunt & gloriam tuam quærunt; sed & non præsumsi in homine, & non consensi impiis, & non introibo, & non sedebo in congregatione eorum; quia ita fui in Ecclesia Dei, quid mihi retribues? Sequitur

[a] Non commemorat id quod fortè nonnisi pòst contigit in Carthag. collatione, ubi Donatistæ sedere cum Catholicis noluerunt, dicentes consessum cum impiis prohiberi hoc Psalmo. Quibus responsum fuit, ipsos ergo, quia simul ingressi erant, peccasse in illud, *Et cum iniqua gerentibus non introibo.* Psalmumque de ingressu & consessu spiritali, non de corporali agere monstratum est. Vide lib. ad Donatistas post Collat. c. 5.

[b] Er. & quinque MSS. *innocens es.*

[c] Sic MSS. At editi, *Sed à quo? numquid à te. Si à te* &c.

[d] Editi, *quare, nisi quia* &c. Abest, *quare*, à MSS.

ẏ. 9. quid respondeamus. *Ne comperdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam.*
ẏ. 10. 13. *In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.* Munera non solùm pecunia est, non solùm aurum & argentum,
a non solùm [a] exenia sunt; neque omnes qui accipiunt ea, accipiunt munera. Aliquando enim accipiuntur ab Ecclesia. Quod dico, Petrus accepit, Do-
Johan. 12. 7. minus accepit, loculos habuit, ea quæ mittebantur Judas auferebat. Sed quid est accipere munera?
b Propter munera laudare hominem, [b] adulari homini, palpare blandiendo, judicare contra veritatem propter munera. Propter quæ munera? Non solùm propter aurum & argentum & hujusmodi aliquid, sed etiam propter laudem qui judicat malè, munus accipit, & munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum judicium linguæ alienæ, & perdidit judicium conscientiæ suæ. Ergo *in quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.* Videtis Fratres quia coram Deo sunt, & in quorum manibus non sunt iniquitates, nec dextera eorum repleta est muneribus, utique coram Deo, & non possunt nisi Deo dicere, Tu scis: non possunt nisi illi dicere, Ne comperdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam: qui solus potest videre, quia non accipiunt munera. Verbi caussâ, Contingit ut duo homines habeant caussam apud servum Dei, nemo nisi suam justam dicit caussam. Nam si iniquam putaret caussam suam, judicem non quæreret. Et ille se putat justam caussam habere, & ille. Veniunt ad judicem: antequam proferatur sententia, ambo dicunt, Amplectimur judicium tuum, quidquid judicaveris, absit ut respuamus. Quid & tu dicis? Judica quidvis, tantùm judica: prorsus si in aliquo repugnavero, anathema sim. Ambo amant judicem antequam judicet. Cùm autem dicta fuerit sententia, contra unum erit; & neuter eorum scit contra quem futura est. Ille ergo si utrisque placere voluerit, accipit munus laudem hominum. Sed accepto munere isto, videte quod munus amittat. Accipit quod sonat, & transit: perdit quod dicitur, & numquam transit. Verbum Dei semper dicitur, numquam transit: verbum hominis mox ut dictum fuerit, transit. Tenet inania, dimittit solida. Si autem Deum intueatur, prola-
c turus est sententiam contra unum, [c] considerato Deo, sub quo judice illam profert. Ille autem contra quem prolata fuerit, & si jam effringi non potest, quia tenetur jure fortè non Ecclesiastico,
d sed principum sæculi, qui tantum [d] detulerunt Ecclesiæ, ut quidquid in ea judicatum fuerit, dissolvi non possit: si ergo effringi non potest, jam non vult intueri se, & cæcos oculos dirigit in judicem, detrahit quantum potest. Placere illi, inquit, voluit, diviti favit, aut aliquid ab illo accepit, aut timuit illum offendere. Accusat quasi accepta sint munera. Si autem pauper habuerit contra divitem, & pro paupere fuerit judicatum; dicit item dives, Accepit munera. Quæ munera à paupere? Vidit, inquit, pauperem, & ne reprehenderetur quòd contra pauperem fecerit, oppressit justitiam, & protulit contra veritatem sententiam. Cùm ergo necesse sit ut hoc dicatur, videte non posse dici ab

A his qui munera non accipiunt, nisi coram oculis Dei, qui solus videt quis accipiat, & quis non accipiat, *Ego autem in innocentia mea ambulavi, redime me, & miserere mei: * pes meus stetit in rectitudine.* Concussus sum quidem undique scandalis & tentationibus reprehendentium judicium humana temeritate: sed *pes meus stetit in rectitudine.* Quare autem *in rectitudine?* Quia superiùs dixerat, Et in Domino sperans non movebor.

14. Quid ergo concludit? *In Ecclesiis benedi-*
B *cam te Domine.* Id est, in Ecclesiis non me benedicam, quasi certus de hominibus, sed te benedicam in operibus meis. Hoc est enim benedicere Deum in Ecclesiis, Fratres, sic vivere ut per mores cujusque benedicatur Deus. Nam qui benedicit Dominum linguâ, & factis maledicit, non in Ecclesiis benedicit Dominum. Linguâ propè omnes benedicunt, sed non omnes factis. Quidam voce benedicunt, quidam moribus. In quorum autem moribus non invenitur quod aiunt, faciunt
C blasphemari Deum, ut illi qui nondum intrant Ecclesiam, quamvis ament peccata sua, & ideo nolint esse Christiani, tamen excusent se per malos, ut blandiantur sibi, seducentes seipsos, & dicant, Quid mihi persuades ut Christianus sim? Ego fraudem à Christiano passus sum, & numquam feci: falsum mihi juravit Christianus, & ego numquam. Et cùm ista dicunt, impediuntur à salute: ut nihil eis prosit, non quidem quòd jam boni sunt, sed quòd mediocriter mali. Quomodo enim nihil pro-
D dest aperire oculos, si sit quisque in tenebris: ita nihil prodest esse in luce, si clausi sunt oculi. Ita & paganus quidem, (ut de illis potiùs loquamur velut bene viventibus,) patentibus oculis est in tenebris; quia non agnoscit lucem suam Dominum: Christianus autem malè vivens, in luce quidem est nonnisi Dei, sed clausis oculis. Malè vivendo enim videre non vult eum, in cujus nomine tamquam cæcus est in lumine constitutus, nulla visione veri luminis animatus.

IN PSALMUM XXVI.
ENARRATIO I.

Ipsi David, priùs quàm liniretur.

1. TYRO Christi loquitur, cùm accedit ad fidem. DOMINUS *illuminatio mea & salutaris meus, quem timebo?* Dominus mihi & notitiam sui & salutem dabit, quis me auferet ei? *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Dominus repellet omnes impetus & in-
F sidias hostis mei, à nullo trepidabo.

2. *Dum appropinquant super me nocentes, ut edant carnes meas.* Dum accedunt ad cognoscendum me nocentes, & insultandum, ut se mihi præferant [e] mutanti me in melius; ut maledico dente non me consumant, sed potiùs carnalia desideria mea. *Qui tribulant me inimici mei.* Non solùm qui me tribulant amico animo reprehendentes, & à proposito revocare volentes, sed etiam inimici mei. *Ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.* Dum ergo id agunt
G studio defendendi sententiam suam, infirmi facti sunt ad credenda meliora; & verbum salutis, per quod facio quod eis displicet, odisse cœperunt.

3. *Si consistant adversùm me castra, non timebit*

[a] Editi, *xenia.* At omnes MSS. *exenia.*
[b] In MSS. *adulare hominem.*
[c] Nonnulli codices, *considerante Deo.*
[d] Exstat ea de re Constantini lex in Theodosiano codice lib. 16. tit. de Episcopali judicio, data ad Ablavium Præfectum Prætorio, qua sancit Imperator, ut *sententiæ Episcoporum quolibet genere prolatæ, inviolatæ semper incorruptæque serventur*, utque *omnes caussæ quæ vel prætorio jure vel civili tractantur, Episcoporum sententiis terminatæ, perpetuo stabilitatis jure firmentur.*
[e] Ita MSS. At editi, *mutasti me.*

cor meum. Adversùs me autem si contradicentium A conspirans multitudo consistat, non timebit cor meum, ut in eorum partes transfugiam. *Si insurgat in me bellum; in hac ego sperabo.* Si exsurgat in me persecutio hujus sæculi, in hac, quam cogito petitionem, figam spem meam.

℣. 4. 4. *Unam petii à Domino, hanc requiram.* Unam enim petitionem petii à Domino, hanc requiram. *Ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.* Ut quamdiu in hac vita sum, nullæ adversitates me excludant de numero eorum, qui unitatem & ve- B ritatem Dominicæ fidei per orbem terrarum tenent. *Ut contempler delectationem Domini.* Eo fine scilicet, ut in fide perseveranti appareat mihi species delectabilis, quam facie ad faciem contempler. *Et protegar templum ejus.* Et absorpta morte in victoriam, immortalitate induar, effectus templum ejus.

℣. 5. 5. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum.* Quoniam abscondit me in dispensatione incarnati Verbi sui in tempore tentationum, quibus mortalis vita mea subjacet. *Pro-* C *texit me in abscondito tabernaculi sui.* Protexit me, Rom. 10. 10. corde credentem ad justitiam.

℣. 6. 6. *In petra exaltavit me.* Et ut manifestum etiam fieret ad salutem, quod credidi, in sua [a] firmitate fecit eminere confessionem meam. *Et nunc ecce exaltavit caput meum super inimicos meos.* Quid mihi servat in finem, quando & nunc cùm corpus Rom. 8. 10. mortuum est propter peccatum, sentio ecce men- Rom. 7. 22. &c. tem meam servire legi Dei, nec duci captivam sub rebellante lege peccati? *Circuivi, & immolavi in* D *tabernaculo ejus hostiam jubilationis.* Consideravi orbem credentem in Christum; & in eo quod pro nobis temporaliter Deus humiliatus est, gaudens laudavi eum: tali enim hostiâ delectatur. *Cantabo & psallam Domino.* Corde atque opere lætabor in Domino.

℣. 7. 7. *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te.* Exaudi Domine vocem interiorem, quam in aures tuas forti intentione direxi. *Miserere mei, & exaudi me.* Miserere mei, & exaudi me in ea.

℣. 8. 8. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum.* E Non enim hominibus me ostentavi; sed in secreto ubi solus audis, tibi dixit cor meum: Quæsivi non à te aliquod extra te præmium, sed vultum tuum. *Vultum tuum Domine requiram.* Huic inquisitioni perseveranter instabo: non enim vile aliquid, sed vultum tuum Domine requiram, ut gratis te diligam, quia pretiosius aliquid non invenio.

℣. 9. 9. *Ne avertas vultum tuum à me:* ut inveniam quod quæro. *Ne declines in ira à servo tuo:* ne te F quærens, in aliud incurram. Quid enim hac pœnâ gravius amanti & quærenti veritatem vultus tui? *Adjutor meus esto.* Quando hanc inveniam, nisi tu adjuves? *Ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.* Neque contemnas quòd mortalis æternum audet inquirere; tu enim Deus sanas plagam peccati mei.

℣. 10. 10. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.* Quoniam regnum sæculi hujus & civitas sæculi hujus, ex quibus temporaliter & G mortaliter natus sum, dereliquerunt me quærentem te, & despicientem quæ promittebant, cùm id quod quæro dare non possent. *Dominus autem adsumsit me.* Dominus autem, qui potest ipse dare mihi se, adsumsit me.

℣. 11. 11. *Legem mihi constitue Domine in via tua.* Ad te igitur tendenti, & tantam professionem perveniendi ad sapientiam à timore inchoanti, legem mihi constitue Domine in via tua, ne aberrantem disciplina tua deserat. *Et dirige me in semita recta propter inimicos meos.* Et dirige me in rectitudine angustiarum ejus. Non enim inchoare sufficit; cùm inimici, donec perveniatur, non quiescant.

℣. 12. 12. *Ne tradideris me in animas tribulantium me.* Ne sinas tribulantes me satiari de malis meis. *Quoniam insurrexerunt mihi testes iniqui.* Quoniam insurrexerunt in me falsa de me dicentes, ad amovendum & revocandum me abs te, quasi gloriam ab hominibus quæram. *Et mentita est iniquitas sibi.* Itaque iniquitas mendacio suo delectata est. Nam me non movit, cui ex hoc promissa est merces major in cælis.

℣. 13. 13. *Credo videre bona Domini, in terra viventium.* Et quoniam hæc prior passus est Dominus meus; [b] si ego quoque linguas morientium contemnam, (Os enim quod mentitur, occidit animam:) Sap. 1. 11. credo videre bona Domini in terra viventium, ubi nullus est falsitati locus.

℣. 14. 14. *Sustine Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* Sed quando istud erit? Arduum est mortali, tardum est amanti: sed audi non fallacem vocem dicentis, *Sustine Dominum.* Tolera ustionem renum viriliter, & ustionem cordis fortiter: non tibi negatum putes, quod nondum accipis. Ne desperatione deficias, vide quia dictum est, *Sustine Dominum.*

IN EUMDEM PSALMUM XXVI. * ENARRATIO II.

* Sermo ad plebem. Animum roborat adversùs persecutores, & veræ felicitatis desiderio inflammat.

Præfatio.

1. DOMINUS Deus noster alloquens & consolans nos, profectò quos respicit ex justo judicio suo in sudore vultus Gen. 3. 19. nostri panem manducare, ex nobis nobis loqui dignatur, ut ostendat, quia non solùm est conditor noster, sed & habitator. Voces istæ Psalmi, quas audivimus, & ex parte cantavimus, si dicamus quòd nostræ sint, verendum est quemadmodum verum dicamus: sunt enim voces magis Spiritûs Dei quàm nostræ. Rursum si dicamus nostras non esse, profectò mentimur. Non enim est gemitus nisi laborantium: aut omnis ista vox, quæ hîc sonuit, plena doloris & lacrymarum, potest esse ejus qui numquam potest esse miser. Dominus ergo misericors, nos miseri: misericors loqui dignatus miseris, dignatur etiam uti in ipsis voce miserorum. Ita utrumque verum est, & nostram esse vocem, & nostram non esse; & Spiritûs Dei esse vocem, & ipsius non esse. Spiritûs Dei vox est, quia ista nisi illo inspirante non diceremus: ipsius autem non est, quia ille nec miser est, nec laborat, istæ autem voces miserorum & laborantium sunt. Rursus nostræ sunt, quia voces sunt indicantes miseriam nostram: item non sunt nostræ, quia ex dono ejus [c] vel gemere meremur.

℣. 1. 2. PSALMUS *David priùs quàm liniretur.* Hoc habet titulus Psalmi, *Psalmus David priùs quàm liniretur*, hoc est, priùs quàm ungueretur.

[a] Sic Er. & MSS. At Lov. *in sua infirmitate.*

[b] Editio Lov. *sic ego quoque:* dissentientibus ceteris libris. Et mox cum editione Er. habebat, *linguas mentientium.* Sed veriùs MSS. *morientium*, qua voce per antithesim ad *viventium*, usus fuisse Augustinus intelligitur ex illis verbis, *Os enim quod mentitur occidit animam.*

[c] In editis deerant hæc verba, *vel gemere meremur. Psalmus David priùs quàm liniretur. Hoc habet titulus Psalmi:* quæ undecim MSS. auctoritate restituuntur.

1. Reg. 16. 13. Unctus eſt enim ille ut rex. [a] Et ſolus tunc ungue-batur rex, & ſacerdos: duæ iſtæ illo tempore un-ctæ perſonæ. In duabus perſonis præfigurabatur futurus unus rex & ſacerdos, utroque munere unus Chriſtus, & ideo Chriſtus à chriſmate. Non ſo-lùm autem caput noſtrum unctum eſt, ſed & cor-pus ejus nos ipſi. Rex autem eſt, quia nos regit, & Rom. 8. 34. ducit; ſacerdos, quia pro nobis interpellat. Et qui-dem ſolus ille ſacerdos talis exſtitit, ut ipſe eſſet etiam ſacrificium. Sacrificium obtulit Deo non aliud quàm ſeipſum. Non enim inveniret præter ſe mundiſſimam rationalem victimam, tamquam agnus immaculatus fuſo ſanguine ſuo redimens nos, concorporans nos ſibi, faciens nos membra ſua, ut in illo & nos Chriſtus eſſemus. Ideo ad omnes Chriſtianos pertinet unctio: prioribus autem ve-teris Teſtamenti temporibus ad duas ſolas perſonas pertinebat. Inde autem apparet Chriſti corpus nos eſſe, quia omnes unguimur: & omnes in illo & Chriſti & Chriſtus ſumus, quia quodammodo to-tus Chriſtus caput & corpus eſt. Unctio iſta perfi-ciet nos ſpiritaliter in illa vita, quæ nobis promit-titur. Eſt autem hæc vox deſiderantis illam vitam; eſt vox quædam deſiderantis gratiam Dei, quæ in nobis in fine perficietur: ideo dictum eſt, *Priùs quàm liniretur.* Unguimur enim modò in ſacra-mento, & ſacramento ipſo præfiguratur quid-dam quod futuri ſumus. Et illud neſcio quid fu-turum ineffabile deſiderare debemus, & in ſacra-mento gemere, ut in ea re gaudeamus, quæ ſa-cramento præmonſtratur.

Unctio Chriſtianorum.

Item ỳ. 1. 3. Ecce quid dicit: DOMINUS *illuminatio mea, & ſalutaris meus, quem timebo?* Ille me illu-minat, recedant tenebræ: ille me ſalvat, recedat infirmitas: ambulans in lumine firmus, quem time-bo? Non enim talem ſalutem dat Deus, quæ ab aliquo poſſit extorqueri; aut tale lumen eſt, quod ab aliquo poſſit obtenebrari. Dominus illuminans, nos illuminati; Dominus ſalvans, nos ſalvati: ſi er-go ille illuminans, nos illuminati; & ille ſalvans, nos ſalvati; præter ipſum nos tenebræ & infirmi-tas. Habentes autem in ipſo ſpem certam & fixam & veram, quem timebimus? Dominus illumina-tio tua, Dominus ſalutaris tuus. Inveni potentio-rem, & time. Ad potentiſſimum omnium, ad om-nipotentem ſic pertineo, ut & illuminet me, & ſalvet me; nec timeo aliquem præter ipſum. *Do-minus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?*

ỳ. 2. 4. *Dum appropinquant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas: qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt, & ceciderunt.* Itaque ego quid timebo; aut quem timebo? Ego quem trepidabo, aut quid trepidabo? Qui me perſequuntur, ipſi in-firmantur, ipſi cadunt. Quare autem perſequun-tur? *Vt edant carnes meas.* Quæ ſunt carnes meæ? Carnales affectus mei. SÆVIANT PERSE-QUENDO, nihil in me moritur niſi mortale. Erit in me aliquid, quò perſecutor pervenire non poſ-ſit, [b] ubi habitat Deus meus. Manducent carnes meas: finitis carnibus ſpiritus ero, & ſpiritalis. Et quidem tantam ſalutem mihi promittit Dominus meus, ut etiam modò iſta caro mortalis, quæ vi-detur [c] permitti manibus perſequentium, non pe-reat in æternum; ſed quod demonſtratum eſt in capite meo reſurgente, hoc omnia membra ſpe-

A rent. Quem timeat anima mea, quam inhabitat Deus? Quem timeat caro mea, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem? Vultis noſſe, quia carnes illi manducant, qui nos perſequuntur, nec ipſi autem carni noſtræ metuendum eſt? Semina-tur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. 1. Cor. 15. 44. Quan-ta autem fiducia debet eſſe in eo, qui novit dice-re, *Dominus illuminatio mea, & ſalutaris meus, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Protegitur imperator ſcutatis, & non B timet; protegitur à mortalibus mortalis, & ſecurus eſt: protegitur mortalis ab immortali, & timebit, & trepidabit?

5. Quanta autem fiducia debeat eſſe in eo, qui iſta dicit, audite: *Si conſiſtant adversùm me ca-ſtra, non timebit cor meum.* ỳ. 3. Caſtra munita ſunt, ſed quid munitius Deo? *Si exſurgat in me bellum.* Quid mihi facit bellum? Poteſt mihi auferre ſpem meam? Poteſt mihi auferre quod dat Omnipotens? Sicut non vincitur qui dat, ſic non aufertur quod C dat. Si auferri poteſt datum, vincitur dator. Ergo nec ipſa quæ temporaliter accipimus, auferre no-bis quiſquam poteſt, Fratres mei, niſi ſolus ille qui dedit. Spiritalia quæ donat, non auferet, niſi tu [d] dimiſeris: carnalia verò & temporalia ipſe aufert; quia & quiſquis alius aufert, ipſo donante poteſta-tem, aufert. Novimus hoc, & legimus in libro Job, quia nec ille qui videtur quaſi maximam ha-bere poteſtatem ad tempus diabolus, poteſt ali-quid niſi permiſſus. Accepit poteſtatem in infima, D & amiſit maxima & ſumma. Et non eſt iſta pote-ſtas irati, ſed pœna damnati. Nec ipſe ergo poteſt habere aliquam poteſtatem, niſi permiſſus. Et in illo libro habes quem commemoravi, & in Evan-gelio Dominus dicit, Hac nocte poſtulavit ſata-nas, [e] ut vos cribraret ſicut triticum; & ego roga-vi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Permitti-tur autem aut ad pœnam noſtram, aut ad proba-tionem. Ergo quia nobis nemo poteſt auferre quod dat Deus, non timeamus niſi Deum. Quidquid E aliud fremuerit, quidquid aliud ſuperbierit adver-sùs nos, non timeat cor noſtrum.

6. *Si exſurgat in me bellum, in hac ego ſpe-rabo.* In qua? *Vnam*, inquit, *petii à Domino.* Fe-minino genere appellavit quoddam beneficium, tamquam diceret, Unam petitionem. Et quomo-do ſolemus loquentes dicere, verbi gratiâ, Duas habes; non dicimus, Duo: hoc more loquendi uſa eſt Scriptura: *Vnam*, inquit, *petii à Domino, hanc requiram.* Videamus quid petit qui nihil timet. F Magna ſecuritas cordis. Vultis nihil timere? Hanc unam petite, quam unam petit qui nihil timet, aut quam petit ut nihil timeat? *Vnam*, inquit, *petii à Domino, hanc requiram.* Hoc hîc agitur ab eis, qui bene ambulant. Quid eſt hoc? quæ eſt illa una? *Vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.* Hæc eſt una: domus enim ea dicitur ubi ſem-per manebimus. In iſta peregrinatione dicitur do-mus, ſed propriè tabernaculum appellatur. Taber-G naculum peregrinantium, & quodammodo mi-litantium, & adversùs hoſtem pugnantium eſt. Quando ergo tabernaculum eſt in hac vita, mani-feſtum eſt quia eſt & hoſtis. Nam ſimul habere ta-bernacula, hoc eſt eſſe contubernales: & noſtis hoc nomen eſſe militantium. Ergo hîc tabernaculum,

a. Sic Vaticanus codex & quinque Gallicani MSS. Editi verò fe-rebant, *Vnctus eſt enim ille ut rex & ſacerdos. Tunc ungebatur* &c.
b Regius & Vaticanus MSS. *ibi habitat.*

c Quinque MSS. *perimi.*
d Tres MSS. *niſi tu deſerueris.* Alii duo, *niſi tu deſines miſereri.*
e Quatuor MSS. *ut vos vexaret.* Alii decem, *vexere vos.*

ibi domus. Sed & hoc tabernaculum interdum per A abusionem vicinitatis dicitur domus, & domus aliquando secundùm eumdem modum dicitur tabernaculum: propriè tamen illa domus, hoc tabernaculum.

7. Quid autem acturi simus in illa domo, ha-
Psal. 83. 5. bes evidenter expressisse alium Psalmum: Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Hac iste, si dicendum est, cupiditate ardens, & amore isto æstuans, desiderat omnes dies vitæ suæ in domo Domini habitare: in domo Do- B mini omnes dies vitæ suæ, non quasi finiendos, sed æternos. Sic enim dicuntur dies, quomodo anni,
Psal. 101. 28. de quibus dictum est, Et anni tui non deficient. Nam dies vitæ æternæ unus dies est sine occasu.
a Hoc ergo dixit [a] ad Dominum, Concupivi hanc, Unam petii, Hanc requiram. Et quasi diceremus ei, Et quid ibi facturus es? quæ ibi delectatio tua? quod avocamentum cordis? quæ illæ deliciæ, unde gaudia suppetent? Non enim ibi perdurabis, nisi felix eris. Felicitas autem illa unde succedet? Ha- C bemus enim hîc felicitates diversas generis humani, & miser quisque dicitur quando illi subtrahitur quod amat. Amant ergo homines diversas res; & quando quisque quod amat habere videtur, felix vocatur. VERE autem FELIX EST, non si id habeat quod amat; sed si id amet quod amandum est. Multi enim miseri magis habendo quod amant, quàm carendo. Amando enim res noxias miseri, habendo sunt miseriores. Et PROPITIUS DEUS, cùm malè amamus, negat quod amamus: iratus D autem dat amanti quod malè amat. Habes evi-
Rom. 1. 24. denter dicentem Apostolum, Tradidit illos Deus in concupiscentiam cordis eorum. Dedit ergo quod amabant, sed damnando. Habes rursum negan-
2. Cor. 12. 8. & 9. tem petitum: Propter quod ter Dominum rogavi, » inquit, ut auferret eum à me, (stimulum videlicet » carnis,) & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea; » nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce illos dedit in concupiscentiam cordis eorum, Paulo Apostolo negavit quod oravit: illis dedit ad damnatio- E nem, huic negavit ad sanitatem. Cùm autem id amamus quod vult Deus ut amemus, procul dubio daturus est nobis. Hæc est illa una, quæ debet amari, ut habitemus in domo Domini per omnes dies vitæ nostræ.

8. Et quia in istis terrenis habitationibus, diversis deliciis & voluptatibus homines oblectantur, & unusquisque in ea vult domo habitare, ubi non habeat quod offendat animum, & habeat multa quæ delectent; si autem subtrahantur ea quæ F delectabant, vult homo undecumque migrare: interrogemus quasi curiosiùs, & dicat iste, quid nos ipsi, quid acturus est in illa domo, ubi cupit & optat, desiderat & hoc unum petit à Domino, habitare in ea omnes dies vitæ suæ. Quid ibi agis, quæ-
Item ✝. 4. so te? quid est quod desideras? Audi quid, *Vt contempler delectationem Domini.* Ecce quòd amo, ecce quare volo habitare in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Habet ibi magnum spectaculum, delectationem ipsius Domini contempla- G ri. Vult finita nocte sua hærere in luce ipsius. Tunc enim erit manè nostrum nocte transacta: unde alio
Psal. 5. 5. loco Psalmus dicit, Manè adstabo tibi, & contemplabor. Modò ideo non contemplor, quia cecidi: tunc adstabo, & contemplabor. Hæc vox humana est. Cecidit enim homo, & non mitteretur qui erigeret, nisi cecidissemus. Nos cecidimus, ille descendit. Ille adscendit, nos levamur: quia nemo adscendit, nisi qui descendit. [b] Qui ruit, leva- *Iohan. 3. 13.* b
tur; qui descendit, adscendit. Et non ideo desperemus, quia ille solus adscendit. Levat enim nos, ad quos cadentes descendit: & stabimus, & contemplabimur, & magna delectatione perfruemur. Ecce dixi hoc, & exclamastis desiderio cujusdam speciei nondum visæ. Excedat cor vestrum omnia [c] usitata, & excedat intentio universas cogitationes c
vestras sollemnes ex carne, eductas à sensibus carnis, & imaginantes nescio quæ phantasmata. Totum ab animo rejicite, quidquid occurrerit negate: cognoscite infirmitatem cordis vestri, & [d] quia vel occurrit quod cogitare possetis, dici- d
te, Non est illud: non enim si illud esset, mihi jam occurrisset. Ita desiderabitis quoddam bonum. Quale bonum? Omnis boni bonum, unde omne bonum, bonum cui non additur quid sit ipsum bonum. Dicitur enim bonus homo, & bonus ager, & bona domus, & bonum animal, & bona arbor, & bonum corpus, & bona anima: adjunxisti, quotiens dixisti, Bonum. Est bonum simplex, ipsum bonum quo cuncta sunt bona, ipsum bonum ex quo cuncta sunt bona: ipsa est delectatio Domini, hanc contemplabimur. Jam videte Fratres: Si nos delectant bona ista quæ appellantur bona, si nos delectant bona quæ non sunt per se bona; (omnia enim mutabilia non sunt per se bona:) qualis erit contemplatio incommutabilis boni, æterni, semper eodem modo manentis? Quandoquidem ista quæ dicuntur bona, nullo pacto nos delectarent, nisi essent bona; nec alio pacto essent bona, nisi ab illo essent qui simpliciter bonus est.

9. Ecce quare habitare volo, inquit, in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Dixi vobis quare: *Vt contempler delectationem Domini.* Ut autem semper contempler, & nulla molestia me contingat contemplantem, nulla suggestio avertat, nulla auferat alicujus potentia, nullum inimicum patiar in contemplando, & perfruar deliciis securus, ipso Domino Deo meo, quid fiet mihi? Proteget me. Non solùm ergo contemplari volo delectationem Domini, ait, sed etiam *protegi templum* *Item ✝. 4.*
ejus. Ut templum suum me protegat, ero templum ejus, & protegar ab eo. Numquid tale est templum Dei, qualia templa sunt simulacrorum. Simulacra gentium templis suis proteguntur: Dominus Deus noster templum suum proteget, & securus ero. Contemplabor ad delectationem, & protegar ad salutem. Quàm erit illa contemplatio perfecta, tam ista perfecta protectio; & quàm illud perfectum gaudium contemplandi, tam perfecta etiam incorruptio sanitatis. Ad ista duo verba quæ dixit, *contempler delectationem Domini, & protegar templum ejus*, pertinent illa duo, unde Psalmus cœpit, Dominus illuminatio mea, & salutaris « meus, quem timebo? Quia contemplabor delecta- « tionem Domini, illuminatio mea est: quia proteget me templum suum, salutaris meus est.

10. Quare autem nobis hoc præstat in finem? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die* *✝. 5.*
malorum meorum. Erit ergo mihi in domo habi-

[a] Duo MSS. Vaticanus & Regius, *A Domino concupivi.*
[b] Hæc verba, *Qui ruit, levatur; qui descendit, adscendit*, omissa fuerunt à Lov. Exhibeantur in nostris MSS. & apud Er.

[c] Sic omnes propè MSS. At editiones, *omnia visa:* quæ & paulo pòst habebant, *& imaginatas nescio quo phantasmate.*
[d] Editi, *& quidquid occurrerit.* MSS. *& quia vel occurrit* &c.

tatio per omnes dies vitæ meæ, ad hoc ut contempler delectationem Domini, & protegar templum ejus. Ut autem illuc perveniam, unde mihi promitto? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum.* Tunc non erunt dies malorum
a meorum, sed [a] vidit me in diebus malorum meorum. Qui ergo me longè positum misericorditer respexit, secum positum quomodo beabit? Propterea ergo non impudenter unam illam petivi: nec mihi
b dixit cor meum, Quid petis, [b] aut à quo petis? Audes enim à Deo aliquid petere peccator inique? audes B sperare aliquam contemplationem Dei te habiturum infirme, immundo corde? Audeo, inquit, non de me, sed de ipsius delectatione; non de mea præsumtione, sed de illius pignore. Qui tantum pignus dedit peregrinanti, deseret pervenientem? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum.* Ecce dies malorum nostrorum, vita ista est. Dies malorum aliter habent impii, aliter fideles. Nam etiam credentes, sed adhuc pere-
2. Cor. 5. 6. grinantes à Domino, (Quamdiu enim sumus in C hoc corpore, peregrinamur à Domino: hoc Apostolus dixit.) si dies malorum non agunt, unde
Matth. 6. 13. vox Dominicæ orationis, Libera nos à malo, si non sumus in diebus malorum? Sed longè discretiùs dies malorum agunt qui adhuc non crediderunt:
Rom. 5. 6. nec ipsos ille despexit. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Audeat ergo præsumere anima humana, & unam illam petere; secura habebit, secura possidebit. Tantum dilecta est fœda, pulcra quomodo fulgebit? *Quoniam abscondit me in taber-* D *naculo suo, in die malorum meorum: protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Quid est absconditum tabernaculi ipsius? quid est hoc? Multa enim quasi membra tabernaculi forinsecùs videntur. Et est quasi adytum, quod dicitur penetrale secre-
c tum, [c] interius templi. Et quid est hoc? quod so-
Hebr. 9. 3. lus sacerdos intrabat. Et fortè ipse sacerdos est absconditum tabernaculi Dei. Accepit enim de isto tabernaculo carnem, & fecit nobis absconditum
d [d] tabernaculi: ut tabernaculum ejus alia mem- E bra ipsius credentes in eum sint, absconditum au-
Coloss. 3. 3. tem tabernaculi ipse sit. Mortui enim estis, ait Apo- » stolus, & vita vestra abscondita est cum Christo » in Deo.

1. Cor. 10. 4. 11. An vis nosse quia inde dicit? Petra nempe est Christus. Audite quid sequitur: *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum: protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Quærebas quid sit absconditum tabernaculi, audi
ỷ. 6. quod sequitur: *In petra exaltavit me.* Ergo in F Christo exaltavit me. Quia in pulvere humiliasti te, in petra exaltavit te. Sed Christus sursum est, tu autem adhuc deorsum. Audi sequentia: *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Et nunc*, antequam veniam ad illam domum, ubi volo habitare per omnes dies vitæ meæ, antequam veniam ad illam contemplationem Domini, *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.* Adhuc patior inimicos corporis Christi, adhuc non sum exaltatus super inimicos: sed, *caput meum exaltavit* G *super inimicos meos.* Jam caput nostrum Christus in cælo est, adhuc inimici nostri possunt in nos sævire: nondum sumus exaltati super illos; sed caput

A nostrum jam ibi est: unde hoc dixit, Saule, Saule, Act. 9. quid me persequeris? Se dixit in nobis esse hîc deorsum: ergo & nos in illo sumus ibi sursum; quia *& nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.* Ecce quale pignus habemus, unde & nos fide & spe & caritate cum capite nostro sumus in cælo in æternum: quia & ipsum divinitate, bonitate, unitate nobiscum est in terra usque in consummatio- Matth. 28. 20. nem sæculi.

12. *Circumivi, & immolavi in tabernaculo* Item ỷ. *ejus hostiam jubilationis.* Immolamus hostiam jubilationis, immolamus hostiam lætitiæ, hostiam gratulationis, hostiam gratiarum actionis, quæ verbis explicari non potest. Immolamus autem, ubi? In ipso tabernaculo ejus, in sancta Ecclesia. Quid ergo immolamus? Abundantissimum & inenarrabile gaudium, nullis verbis; [e] voce ineffabili. Hæc est hostia jubilationis. Unde quæsita, unde inventa est? Circumeundo, *Circumivi*, inquit, *& immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis.* Circumeat animus tuus per universam creaturam: undique tibi clamabit creatura, Deus me fecit. Quidquid te delectarit [f] in arte, artificem commendat; magisque si circumeas universa, consideratio concipit artificis laudem. Vides cælos, magna opera Dei sunt. Vides terram, Deus fecit seminum numeros, diversitates germinum, multitudinem animalium. Circumi adhuc cælos usque ad terram, nihil relinquas: undique tibi omnia resonant conditorem; & ipsæ species creaturarum, voces sunt quædam creatorem laudantium. Quis autem explicet universam creaturam? quis illam explicet laudibus? quis dignè laudet cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt? Et ista quidem visibilia. Quis dignè laudet Angelos, Sedes, Dominationes, Principatus, & Potestates? Quis dignè laudet hoc ipsum quod in nobis viget, vegetans corpus, movens membra, [g] sensus exserens, & memoriâ tam multa complectens, intellectu tam multa discernens, quis dignè laudet? At si in istis creaturis Dei sic laborat humanus sermo, in creatore quid agit, nisi sola restet sermone deficiente jubilatio? *Circumivi, & immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis.*

13. Est & alius sensus, qui mihi videtur ad contextionem Psalmi magis pertinere. Quia enim dixerat in petra se exaltatum, quod est Christus; & caput suum exaltatum super inimicos suos, quod est Christus: etiam se, qui in petra exaltatus est, in eodem capite suo exaltatum intelligi voluit super inimicos suos, referens hoc ad honorem Ecclesiæ, cui cessit inimicorum persecutio: & quia hoc per fidem orbis terrarum factum est, *Circumivi*, inquit, *& immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis*: id est, consideravi fidem orbis terrarum, in qua exaltatum est caput meum, super eos qui me persequebantur; & in ipso tabernaculo ejus, id est, in Ecclesia toto orbe diffusa ineffabiliter laudavi Dominum.

14. *Cantabo & psallam Domino.* Securi eri- Item ỷ. mus, & securi cantabimus, & securi psallemus, cùm contemplabimur delectationem Domini, & protegemur templum ejus, in illa incorruptione, quando absorbebitur mors in victoriam. Modò 1. Cor. 15. 54.

[a] Sic melioris notæ MSS. At editi, *sed videt me nunc in diebus &c.*
[b] Vaticanus MS. *Quid petis, quis petis, à quo petis.*
[c] Editi, *interior templi.* Plerique autem MSS. *interius templi.*
[d] Ita nonnulli MSS. At Er. *& fecit nos absconditum tabernaculum.* Lov. *& fecit nobis absconditum tabernaculum ejus.*
[e] Sic Er. & MSS. At Lov. *nulla voce effabile.*
[f] Plerique MSS. *in parte*; & paulò pòst, *magisque si circumeas, universi consideratio &c.*
[g] Sic in MSS. At in editis, *sensu exercens.*

quid? Quia jam dicta sunt gaudia illa, quæ habebimus, cùm acceperimus illam unam petitionem. (A)
℣. 7. Modò quid? *Exaudi Domine vocem meam*, Gemamus modò, oremus modò. Gemitus non est nisi miserorum, oratio non est nisi indigentium. Transiet oratio, succedet laudatio; transiet fletus, succedet gaudium. Interim modò, quando in diebus malorum nostrorum sumus, non cesset oratio nostra ad Deum, à quo unam illam petamus; & ab ipsa petitione non desinamus, donec ad eam illo donante ac perducente perveniamus. *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te; miserere mei, & exaudi me.* (B) Unam illam petit, tam diu rogans, flens, gemens, non petit nisi unam. Finivit omnes cupiditates, remansit illa una quam petit.

℣. 8. 15. Audi quia hanc petit: *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum.* Hoc est ergo quod paulò antè dixit, Ut contempler delectationem Domini. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum.* Si gaudium nostrum in isto sole esset, non cor nostrum diceret, *Quæsivi vultum tuum*: sed, oculi (C) corporis nostri. Cor nostrum cui dicit, *Quæsivi vultum tuum*, nisi ei qui pertinet ad oculum cordis? Lucem istam quærunt oculi carnis, lucem illam quærunt oculi cordis. Sed vis illam lucem, quæ videtur oculis cordis, videre: quia ipsa lux Deus est.
1. *Johan.* 1. 5. Deus enim lux est, ait Johannes, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Vis ergo videre illam lucem? Munda oculum, unde videtur: Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. *Matth.* 5. 8.

16. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.* (D) Unam petii à Domino, hanc requiram, vultum tuum. ℣. 9. *Non avertas faciem tuam à me.* Quomodo se fixit in ista una petitione. Vis impetrare? Aliud noli petere. Uni suffice, quia una tibi sufficiet. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram. Ne avertas faciem tuam à me: ne declines in ira à servo tuo.* Magnificè, nihil dici divinius potest. Sentiunt hoc qui verè amant. Alius vellet beatus & immortalis esse in his, quas diligit, terrenarum concupiscentiarum voluptatibus: (E) & fortè propterea Deum coleret, & oraret, ut diu hîc viveret in deliciis suis, & non ab eo aliquid periret quod terrena possidet cupiditas, nec aurum, nec argentum, nec si quid prædiorum oblectaret oculos ejus, nec amici morerentur, nec filii, nec conjunx, nec clientes, in his deliciis vellet semper vivere. Sed quia non potest semper, novit enim se mortalem; fortè ad hoc colit Deum, & ad hoc orat Deum, & ad hoc gemit Deo, ut ista illi omnia (F) usque in senectutem suppetant. Et si diceret ei Deus, Ecce facio te in his immortalem: pro magno bono acciperet, & exsultatione gaudiorum gratulatus non se caperet. Non vult hoc iste, qui unam petiit à Domino. Sed quid vult? Contemplari delectationem Domini per omnes dies vitæ suæ. Rursusque alius qui hoc modo & hac caussâ coleret Deum, si illa sibi temporalia adessent, iratum Deum non timeret, nisi ne illud auferret. Iste non propter hoc timet iratum; quando quidem & de (G)
℣. 2. inimicis suis dixit, Ut edant carnes meas. Unde timet iratum? Ne auferat quod amavit. Quid amavit? Vultum tuum. Ideo hanc putat iram Domini, si avertat ab illo vultum suum. Domine *ne declines in ira à servo tuo.* Posset illi fortè responderi hoc modo, Quid times, ne declinet à te in ira? Magis si à te declinaverit in ira, non in te vindicabit: si incurras in illum iratum, vindicabit in te. Opta ergo potiùs ut declinet à te in ira. Non, [a] inquit. [a] Novit enim quid desiderat. Ira ejus, non est nisi aversio vultûs ejus. Quid si te faciet in deliciis istis & voluptate gaudiorum terrenorum immortalem? Respondet amator talis, Nolo, quidquid mihi præter illum est, dulce non est: quidquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totum, & se mihi det. *Ne declines in ira à servo tuo.* Fortè ab aliquibus declinat, non in ira; quomodo à quibusdam qui illi dicunt, Averte faciem tuam à peccatis meis. *Psal.* 50. 11. Quando à peccatis tuis avertit faciem suam, non in ira à te declinat. Avertat ergo faciem suam à peccatis tuis: sed non avertat faciem suam à te.

17. *Adjutor meus esto, ne derelinquas me.* Ecce enim in via sum, petivi à te unam, habitare in domo tua per omnes dies vitæ meæ, contemplari delectationem tuam, protegi [b] templum tuum; hanc petivi unam: sed ut ad illam perveniam, in via sum. Forte dices mihi, [c] Nitere, ambula, liberum arbitrium tibi dedi: voluntatis tuæ es, prosequere viam, quære pacem & sequere eam: noli à via declinare, noli ibi remanere, noli retrò respicere: persevera in ambulando; quoniam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Jam tu accepto libero arbitrio, quasi præsumis unde ambules: [d] noli de te præsumere, si te dereliquerit, in ipsa via deficies, cades, aberrabis, remanebis: dic ergo illi, Voluntatem quidem liberam mihi dedisti, sed sine te nihil est mihi conatus meus: *Adjutor meus esto ne derelinquas me: neque despicias me Deus salutaris meus.* Tu enim adjuvas qui condidisti, tu non deseris qui creasti.
Item ℣. 9. — [b] — [c] — *Psal.* 33. 15. — *Matth.* 10. 22. & 24. 13. — [d]

18. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.* ℣. 10. Fecit se parvulum Deo: ipsum fecit patrem, ipsum fecit matrem. Pater est, quia condidit, quia vocat, quia jubet, quia regit: mater, quia fovet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. *Pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem adsumsit me:* & regendum & nutriendum. Mortales parentes genuerunt, filii successerunt, mortales mortalibus, & ad hoc nati sunt qui succederent, ut qui genuerunt decederent: non decedet qui me creavit, ego ab illo non recedam. *Pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem adsumsit me.* Exceptis etiam illis duobus parentibus, de quorum carne nati sumus, patre masculo, & matre femina, tamquam Adam & Eva: exceptis illis duobus parentibus, habemus hîc alium patrem, & aliam matrem, vel potiùs habuimus. Pater secundùm sæculum diabolus est, & fuit nobis pater cùm essemus infideles. Nam infidelibus dicit Dominus, Vos à patre diabolo estis. *Johan.* 8. 44. Si ille pater omnium impiorum, qui operatur in filiis diffidentiæ, mater quæ est? *Ephes.* 2. 2. Est quædam civitas, quæ Babylonia dicitur: civitas ista, societas est omnium perditorum ab Oriente usque in Occidentem; ipsa habet regnum terrenum: secundùm hanc civitatem respublica [e] quædam dicitur, quam modò videtis senescere & minui: hæc prima fuit mater [e]

[a] Lov. *ut declinet à te in ira, non accedat. Quid vovit enim? quid desiderat?* Er. *ut declinet à te in ira, in ira non accedat. Quid novit enim?* MSS. verò quidam *ut declinet à te in ira, non in ira. Quid novit enim?* Alii demum eam lectionem exhibent, quam in textu damus.

[b] Editi, *protegi à templo tuo.* At MSS. *protegi templum tuum*: concinniùs ad superiora.

[c] Sic tres MSS. Alii quinque, *utere.* Editi verò, *ut irem.*

[d] Respicit fortè ad Pelagii errorem, invectum in Africam an. 411.

[e] Romanam rempublicam notat, senescentem veluti ac deficientem à tempore vastatæ Italiæ an. 406. & captæ Urbis an. 410.

nostra, in hac nati sumus. Cognovimus alium patrem, Deum; reliquimus diabolum. Quando enim audet accedere ad eos, quos ille suscepit qui superat omnia? Cognovimus aliam matrem, Jerusalem cælestem, quæ est sancta Ecclesia, cujus portio peregrinatur in terra: reliquimus Babyloniam. *Pater meus & mater mea dereliquerunt me:* non habent jam quod mihi præstent; quia & quando mihi præstare videbantur, tu præstabas, & illis imputabam.

A

19. A quo enim etiam secundùm mundum istum præstatur homini, nisi à Deo? Aut quid aufertur homini; nisi ille jusserit, aut permiserit qui donavit? Sed putant vani homines, quòd hoc dæmones præstent, quos adorant: & aliquando dicunt sibi, Deus ad vitam æternam necessarius est, ad illam vitam spiritalem; potestates autem istæ debent à nobis coli, propter ista temporalia. O inanitas generis humani! Plus amas eas res propter quas istos vis colere: profectò plus habes istos colere, ut non dicam plus, certè vel tantum. Non vult autem Deus coli cum illis, nec si ipse colatur multò ampliùs, & illi multò minùs. Quid ergo, inquies, & isti non sunt necessarii ad hæc? Non. Sed timendum est, ne irati noceant. Non nocebunt nisi ille permittat. Isti semper habent voluntatem nocendi, nec si placentur, nec si rogentur, desinunt nocere velle. Hoc enim malevolentiæ illorum proprium est. Ergo quid facies eos colendo, nisi ut illum offendas, quo offenso in istorum potestatem daberis: ut qui tibi nihil possent facere illo placato, faciant quidquid volunt illo irato. Et ut noveris quàm frustra istos colas, quasi propter temporalia, quisquis hæc cogitas: Omnes qui colunt Neptunum, non naufragaverunt; aut omnes qui blasphemant Neptunum, ad portum non pervenerunt? Omnes mulieres colentes Junonem, bene pepererunt; aut omnes blasphemantes Junonem, malè pepererunt? Hinc intelligat Caritas Vestra, inanes esse homines, qui istos volunt colere vel propter ista terrena. Nam si propter ista terrena colendi essent, soli cultores illorum terrenis omnibus abundarent. Quod quidem si esset, fugere nos talia dona & unam petere à Domino deberemus. Huc accedit, quia & ista ille dat, qui offenditur cùm isti coluntur. Ergo relinquat nos pater noster, & mater nostra: relinquat diabolus, relinquat Babylon civitas: Dominus nos suscipiat consolandos temporalibus, beatificandos æternis. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem adsumsit me.*

B

C

D

E

20. Jam ergo adsumtus est à Domino, deserta illa civitate & rectore ejus diabolo, quia rector impiorum diabolus est, rector mundi, tenebrarum harum. Quarum tenebrarum? Peccatorum, infidelium. Unde jam credentibus dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo jam suscepti ab illo, quid dicamus? *Legem mihi constitue Domine in via tua.* Ausus es petere legem? Quid si tibi dicat, Implebis legem? si dedero legem, implebis eam? Non auderet petere, nisi primò diceret, Dominus autem suscepit me. Non auderet petere, nisi primò diceret, Adjutor meus esto. Ergo si tu adjuvas, si tu suscipis, da legem: *Legem mihi constitue Domine in via tua.* Ergo legem mihi constitue in Christo tuo. Ipsa enim via locuta est nobis, & dixit, Ego sum via, veritas & vita. Lex in Christo, lex cum misericor-

Ephes. 5. 8.

℣. 11.

Iohan. 14. 6.

F

G

dia est. Ipsa est sapientia, de quâ scriptum est, Legem autem & misericordiam in lingua portat. Et si offenderis aliquid in lege; ille qui pro te fudit sanguinem suum, confitenti ignoscit tibi: tu tantùm viam noli deserere, dic illi, Susceptor meus esto. *Et dirige me in semita recta propter inimicos meos.* Legem da, sed ne auferas misericordiam: qui dixit in alio Psalmo, Nam & misericordiam dabit, qui legem dedit. Ergo, *Legem mihi constitue Domine in via tua*, hoc ad præceptum pertinet: ad misericordiam quid pertinet? *Et dirige me*, inquit, *in semita recta, propter inimicos meos.*

Prov. 31.

Psal.

21. *Ne tradideris me in animas tribulantium me:* id est, ne consentiam tribulantibus me. Si enim consenseris tribulanti te in animam ipsius, quodammodo non devorabit carnem, sed voluntate perversa animam tuam manducabit. *Ne tradideris me in animas tribulantium me.* Trade, si hoc placet, in manus tribulantium. Dixerunt enim hoc illi martyres, & tradidit suos in manus tribulantium. Sed quid tradidit? Carnem. Quod dicitur in libro Job, Terra tradita est in manus impii: caro tradita est in manus persecutoris. *Ne tradideris me*, non carnem meam, sed me. Anima tibi loquor, mens tibi loquor: non dico, Noli tradere carnem meam in manus tribulantium me; sed, *Noli me tradere in animas tribulantium me.* Et quomodo traduntur homines in animas tribulantium se? *Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.* Jam quia testes iniqui sunt, & multa mala in me dicunt, & in multis mihi detrahunt; si traditus fuero in animas eorum, mentiar & ego, & ero socius eorum, non particeps veritatis tuæ, sed comparticeps mendacii adversùs te: *Exsurrexerunt mihi testes iniqui: & mentita est iniquitas sibi.* Sibi, non mihi: sibi semper mentiatur, mihi autem non mentiatur. Si tradideris me in animas tribulantium me, id est, si consensero voluntatibus eorum; jam non sibi mentita erit iniquitas, sed & mihi: si autem sæviant quantum voluerint, & conentur impedire cursus meos, non tamen tu me des in animas eorum; non consentiendo voluntatibus eorum, remanebo ego, & permanebo in veritate tua, & mentietur iniquitas, non mihi, sed sibi.

℣. 12.

Job 9.

22. Redit ad illam unam post ista pericula, post labores, post difficultates, inter manus persequentium & tribulantium æstuans, anhelans, laborans, & firmus & certus illo suscipiente, illo juvante, illo ducente, illo regente: tamen post illum circuitum & jubilationem exsultans gaudio, & gemens in laboribus, suspiravit ad extremum, & ait, *Credo videre bona Domini in terra viventium.* O bona Domini dulcia, immortalia, incomparabilia, sempiterna, incommutabilia. Et quando vos videbo, bona Domini? Credo videre, sed non in terra morientium. *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Eruet me Dominus à terra morientium, qui propter me dignatus est suscipere terram morientium, & mori inter manus morientium; eruet me Dominus de terra morientium: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Suspirans dixit, laborans dixit, periclitans dixit inter magnam turbam tentationum: sed tamen sperans totum de misericordia ejus, cui dixit, Legem mihi constitue Domine.

℣. 13.

℣. 11.

23. Et quid ille dicit, qui legem illi constituit? Audiamus & vocem Domini desuper exhortantis nos, consolantis nos; illius vocem, quem habemus

mus pro patre & matre, qui nos dereliquerunt, A
illius vocem audiamus. Audivit enim gemitus nostros, vidit suspiria nostra, intuitus est desiderium nostrum, & unam petitionem nostram, unam postulationem per advocatum Christum libenter accepit; & donec peragamus istam peregrinationem, qua dilaturus est, non ablaturus quod promisit,
℣. 14. dixit nobis, *Sustine Dominum*. Non sustinebis mendacem, non eum qui poterit falli, non eum qui non est inventurus quod det. Omnipotens promisit, certus promisit, verax promisit, *Sustine Dominum, viriliter age*. Noli dissolvi: ne sis inter eos B
Eccli. 2. 16. quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam, *Sustine Dominum*, omnibus nobis dicitur, & uni homini dicitur. Unus sumus in Christo, corpus Christi sumus, qui unam illam desideramus, qui unam illam petimus, qui in illis diebus malorum nostrorum ingemiscimus, qui credimus nos videre bona Domini in terra viventium; nobis omnibus, qui unus in uno sumus, dicitur, *Sustine Dominum, viriliter age; & confortetur cor tuum, & sustine* C
Dominum. Quid aliud tibi dicat, quàm ut hoc repetat quod audisti? *Sustine Dominum, viriliter age*. Ergo qui perdidit sustinentiam, effeminatus est, perdidit vigorem. Hoc viri, hoc feminæ audiant, quia in uno viro vir & femina. Talis in Chri-
Gal. 3. 28. sto nec masculus nec femina est. *Sustine Dominum, viriliter age; & confortetur cor tuum, & sustine Dominum*. Sustinendo Dominum habebis eum, habebis quem sustinebis. Aliud desidera, si majus, si melius, si suavius inveneris. D

IN PSALMUM XXVII. ENARRATIO.

a ℣. 1. [a] *Ipsius David.*

1. IPsius mediatoris vox est, manu fortis in conflictu passionis. Quæ autem videtur optare inimicis, non malevolentiæ votum est,
Matth. 11. 20. sed enuntiatio pœnæ illorum: sicut in Evangelio civitatibus in quibus miracula cùm fecisset, neque E
credidissent ei, non malevolentiâ optat quæ dicit, sed quid eis immineat prædicit.
Item ℣. 1. 2. AD TE *Domine clamavi, Deus meus ne sileas à me*. Ad te Domine clamavi, Deus meus ne separes unitatem Verbi tui ab eo quod homo sum. *Nequando sileas à me: & ero similis descendentibus in lacum*. Ex eo enim quod æternitas Verbi tui non intermittit unire se mihi, fit ut non sim talis homo, quales sunt ceteri, qui nascuntur in profundam miseriam sæculi hujus: ubi tamquam F
℣. 2. sileas, non cognoscitur Verbum tuum. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te; dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum*. Dum crucifigor, ad eorum salutem, qui credentes fiunt templum sanctum tuum.
b ℣. 3. 3. *Ne simul* [b] *trahas cum peccatoribus animam meam, & cum operantibus iniquitatem ne perdas*
Johan. 3. 2. *me: cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo*. Cum his qui mihi dicunt, Scimus quia à Deo venisti magister. *Mala autem in cordibus suis*. G
Mala autem loquuntur in cordibus suis.
℣. 4. 4. *Da illis secundùm opera ipsorum*. Da illis secundùm opera ipsorum, quia hoc justum est. *Et secundùm malignitatem affectionum ipsorum*. Mala enim affectantes, bona invenire non possunt. Se-
cundùm opera manuum eorum da eis. Quamvis aliis ad salutem valeat quod fecerunt, secundùm opera tamen voluntatum illorum da eis. *Redde retributionem eorum ipsis*. Quia pro veritate quam audiebant, voluerunt fallaciam retribuere; fallacia ipsorum ipsos fallat.

5. *Quoniam non intellexerunt in opera Domini*. Et unde manifestum est hoc eis accidisse? Hinc ℣. 5.
scilicet, *quoniam non intellexerunt in opera Domini*. Hæc ipsa nimirum jam retributio fuit, ut quem malevolo animo hominem tentaverunt, non cognoscerent Deum [c] quo consilio incarnatum c
Pater misit. *Et in opera manuum ejus*. Nec moverentur ipsis visibilibus operibus, quæ porrecta sunt usque ad oculos eorum. *Destrues illos, & non ædificabis eos*. Nihil mihi noceant, sed nec conantes rursus adversùs Ecclesiam meam erigere machinas aliquid valeant.

6. *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.* ℣. 6.

7. *Dominus adjutor meus & protector meus*. ℣. 7.
Dominus adjuvans tanta patientem, & immortalitate protegens resurgentem. *In ipso speravit cor meum, & adjutus sum. Et refloruit caro mea*: id est, & resurrexit caro mea. *Et ex voluntate mea confitebor illi*. Unde jam consumto mortis metu, non timoris necessitate sub Lege, sed libera voluntate cum Lege confitebuntur illi, qui credunt in me: in quibus quia ego sum, ego confitebor.

8. *Dominus fortitudo plebis suæ*. Non illa plebs ℣. 8.
ignorans justitiam Dei, & suam volens constituere. Rom. 10. 3.
Non enim per se fortem se putavit: quia Dominus fortitudo plebis suæ, in hujus vitæ difficultatibus cum diabolo dimicantis. *Et protector salutarium Christi sui est*. Ut eam salvam factam per Christum suum, post fortitudinem bellicam, immortalitate pacis ad ultimum protegat.

9. *Salvum fac populum tuum, & benedic hereditatem tuam*. Interpello igitur, postquam re- ℣. 9.
floruit caro mea, quia dixisti, Postula à me, & da- Psal. 2. 8.
bo tibi gentes hereditatem tuam, *Salvum fac populum tuum, & benedic hereditatem tuam*: quia Johan. 17.
omnia mea tua sunt. *Et rege illos, & extolle illos* 10.
usque in sæculum. Et rege illos in hac temporali vita, & in æternam hinc tolle illos.

IN PSALMUM XXVIII. ENARRATIO.

Psalmus ipsi David, consummationis tabernaculi. ℣. 1.

1. PSALMUS ipsi mediatori manu forti, perfectionis Ecclesiæ in hoc sæculo, ubi adversùs diabolum temporaliter militatur.

2. Propheta loquitur, AFFERTE *Domino* Item ℣. 1.
filii Dei, afferte Domino filios arietum. Afferte Domino vosmetipsos, quos per Evangelium duces gregum Apostoli genuerunt. *Afferte Domino glo-* ℣. 2.
riam & honorem. Per opera vestra Dominus glorificetur & honoretur. *Afferte Domino gloriam nomini ejus*. Gloriosè per orbem innotescat. *Adorate Dominum in aula sancta ejus*. Adorate Dominum in dilatato & sanctificato corde vestro. Vos enim estis regium sanctum habitaculum ejus.

3. *Vox Domini super aquas*. Vox Christi su- ℣. 3.
per populos. *Deus majestatis intonuit*. Deus ma-

[a] Sic MSS. juxta LXX. At Lov. *Psalmus ipsi David.*
[b] Editi, *tradas*. Meliùs aliquot MSS. *trahas.*

[c] Er. & Lov. *quem*. Nos ex MSS. *quo.*

jestatis de nube carnis terribiliter pœnitentiam prædicavit. A *Dominus super aquas multas.* Ipse Dominus Jesus postea quàm vocem emisit super populos, & perterruit eos, convertit in se, & habitavit in eis.

ỳ. 4. 4. *Vox Domini in virtute.* Vox Domini jam in ipsis, potentes faciens eos. *Vox Domini in magnificentia.* Vox Domini magna faciens in eis.

ỳ. 5. 5. *Vox Domini conterens cedros.* Vox Domini contritione cordis humilians superbos. *Conteret Dominus cedros Libani.* Conteret per pœnitentiam B Dominus elatos nitore terrenæ nobilitatis, cùm ad

1. Cor. 1 28. eos confundendos ignobilia hujus mundi elegerit, in quibus ostendat divinitatem suam.

ỳ. 6. 6. *Et comminuet eas tamquam vitulum Libani.* Et amputata superba celsitudine illorum, deponet eos ad imitationem humilitatis suæ, qui tamquam vitulus per ipsam hujus sæculi nobilitatem ad

Psal. 2. 2. victimam ductus est. Adstiterunt enim reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum, & adversùs Christum ejus. *Et dilectus* C *sicut filius unicornium.* Nam & ipse dilectus atque unicus Patri exinanivit se nobilitate sua; & factus

Rom. 10. 3. est homo, sicut filius Judæorum ignorantium justitiam Dei & superbè jactantium tamquam singularem justitiam suam.

ỳ. 7. 7. *Vox Domini præcidentis flammam ignis.* Vox Domini per ardorem concitatissimum persequentium se sine ulla sua læsione transeuntis, vel dividentis furentem iracundiam persecutorum suo-

Johan. 7. 12. rum, ut alii dicerent, Numquid fortè ipse est Chri- D stus; alii, Non, sed seducit populum: atque ita præcidentis insanum tumultum eorum, ut alios in caritatem suam trajiceret, alios in malitia eorum relinqueret.

ỳ. 8. 8. *Vox Domini commoventis solitudinem.* Vox Domini commoventis ad fidem Gentes quondam

Ephes. 2. 12. sine spe & sine Deo in hoc mundo: ubi nullus propheta, nullus verbi Dei prædicator, veluti nullus homo habitaverat. *Et commovebit Dominus desertum Cades.* Et tunc celebrari faciet Dominus san- E ctum verbum Scripturarum suarum, quod à Judæis non intelligentibus deferebatur.

ỳ. 9. 9. *Vox Domini perficientis cervos.* Vox enim Domini primò perfecit superatores & repulsores venenosarum linguarum. *Et revelabit silvas.* Et tunc eis revelabit opacitates divinorum librorum & umbracula mysteriorum, ubi cum libertate pascantur. *Et in templo ejus unusquisque dicit gloriam.* Et in Ecclesia ejus omnis in spem æternam regeneratus laudat Deum pro suo quisque dono, quod à F sancto Spiritu accepit.

ỳ. 10. 10. *Dominus diluvium inhabitat.* Dominus ergo primùm inhabitat diluvium hujus sæculi in

Genes. 7. sanctis suis, tamquam in arca, ita in Ecclesia custoditis. *Et sedebit Dominus rex in æternum.* Et deinde sedebit regnans in eis in æternum.

ỳ. 11. 11. *Dominus virtutem populo suo dabit.* Quia Dominus virtutem populo suo contra hujus mundi procellas & turbines dimicanti dabit, quia pacem illis in hoc mundo non promisit. *Dominus be-* G *nedicet populum suum in pace.* Et idem Dominus benedicet populum suum, in seipso illi pacem præ-

Johan. 14. 27. stans: quoniam, inquit, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.

IN PSALMUM XXIX.

ENARRATIO I.

In finem Psalmus Cantici dedicationis domûs, ipsi David.

1. IN finem Psalmus lætitiæ resurrectionis atque in immortalem statum mutationis atque innovationis corporis, non tantùm Domini, sed etiam totius Ecclesiæ. Nam in superiori Psalmo tabernaculum consummatum est, ubi habitamus belli tempore: nunc autem domus dedicatur, quæ in sempiterna pace permanebit.

2. Christus itaque totus loquitur: EXALTABO *te Domine, quoniam suscepisti me.* Sublimitatem tuam laudabo Domine, quoniam suscepisti me. *Nec jocundasti inimicos meos super me.* Nec eos qui totiens variis per orbem persecutionibus me opprimere conati sunt, jocundasti super me.

3. *Domine Deus meus clamavi ad te, & sanasti me.* Domine Deus meus clamavi ad te, & corpus mortalitate saucium & ægrum jam non gero.

4. *Domine reduxisti ab inferis animam meam, salvum fecisti me à descendentibus in lacum.* Salvum fecisti me à conditione profundæ cæcitatis, atque infimi limi corruptibilis carnis.

5. *Psallite Domino sancti ejus.* [a] Exsultat Propheta futura ista cernens, & dicit, *Psallite Domino sancti ejus. Et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Et confitemini ei quòd sanctitatis, qua vos sanctificavit, non est oblitus, cùm totum hoc medium tempus desiderio vestro longum esset.

6. *Quoniam ira in indignatione ejus.* Quoniam vindicavit in vos primum peccatum, quod morte solvistis. *Et vita in voluntate ejus.* Et vitam æternam, ad quam redire nullis vestris viribus possetis, quia voluit dedit. [b] *Vespere demorabitur fletus.* Vespere cœpit, ubi sapientiæ lumen recessit à peccante homine, quando morte damnatus est: ab ipso vespere moras habebit fletus, quamdiu in laboribus & tentationibus populus Dei exspectat diem Domini. *Et in matutinum exsultatio.* Usque in matutinum, quo exsultatio resurrectionis futura est, quæ in matutina Domini resurrectione præfloruit.

7. *Ego autem dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum.* Ego autem ille populus, qui ab initio loquebar, dixi in mea abundantia, jam nullam patiens egestatem, *Non movebor in æternum.*

8. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.* Sed hanc abundantiam Domine non ex me mihi esse, sed in voluntate tua præstitisse te decori meo virtutem ex eo didici, *Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus,* quòd avertisti aliquando à peccante faciem tuam, & factus sum conturbatus, recedente à me illuminatione notitiæ tuæ.

9. *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.* Quod tempus conturbationis & miseriæ meæ recolens, & tamquam in eo constitutus, audio vocem primogeniti tui, capitis mei pro me morituri, & dicentis, *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.*

10. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Quæ utilitas in effusione san-

[a] MSS. magno consensu, *Exsultet Propheta .... & dicat.*

[b] De hac parte vers. 6. vide 2. Enarrationem Psal. 58.

guinis mei, dum descendo in corruptionem? *Numquid confitebitur tibi pulvis?* Si enim non statim resurrexero, corruptumque fuerit corpus meum; *numquid confitebitur tibi pulvis*, id est, turba impiorum, quam mea resurrectione justificabo? *Aut annuntiabit veritatem tuam?* Aut annuntiabit ad salutem ceterorum veritatem tuam?

ỳ. 11. Psal. 15. 10. 11. *Audivit Dominus, & misertus est mihi, Dominus factus est adjutor meus.* Nec dedit sanctum suum videre corruptionem.

ỳ. 12. 12. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi.* Quem primogenitum à mortuis consecuta Ecclesia, nunc in dedicatione domus tuæ dico, *Convertisti planctum meum in gaudium mihi. Conscidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitiâ.* Conscidisti velamentum peccatorum meorum, tristitiam mortalitatis meæ; & cinxisti me stolâ primâ, immortali lætitiâ.

ỳ. 13. 13. *Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.* Ut jam non plangat, sed cantet tibi, non humilitas, sed gloria mea, quia jam ex humilitate exaltasti me: & non compungar conscientiâ peccati, timore mortis, timore judicii. *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.* Et hæc est gloria mea, Domine Deus meus, ut in æternum confitear tibi, quòd nihil mihi ex me, sed omnia bona ex te, qui es Deus omnia in omnibus. (1 Cor. 15. 28.)

IN EUMDEM PSALMUM XXIX. *ENARRATIO II.

*Sermo ad populum.

Præfatio. 1. HOc certè cantavimus: Exaltabo *te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimicos meos super me.* Si noverimus de Scripturis sanctis qui sint inimici nostri, cognoscimus hujus Cantici veritatem: si autem nos fallat carnis prudentia, ut non cognoscamus adversùs quos nobis sit colluctatio, (Ephes. 6. 12.) in ipso Psalmi hujus exordio invenimus quæstionem, quam solvere non possumus. Cujus enim putamus vocem esse laudantis Deum & gratias agentis & exsultantis atque dicentis, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimicos meos super me?* Primò ipsum Dominum consideremus, qui secundùm id quod homo esse dignatus est, potuit sibi per præcedentem prophetiam non incongruè verba ista coaptare. Ex quo enim homo, ex hoc & infirmus: ex quo infirmus, ex hoc & orans. Nam quod modò audivimus, cùm Evangelium legeretur, (Marci 1. 35.) quemadmodum etiam in desertum secesserit à discipulis suis, quò eum sunt consecuti, & invenerunt eum: secedens autem ibi orabat, & dictum est à discipulis qui eum invenerunt, Quærunt te homines. At ille respondit, Eamus & in alia loca atque castella prædicare: ad hoc enim veni. Si divinitatem Domini nostri Jesu Christi consideres, quis orat? ad quem orat? quare orat? Orat Deus? orat ad æqualem? Caussam autem orandi quam habet, semper beatus, semper omnipotens, semper incommutabilis, æternus, & Patri coæternus? Intuentes ergo quod per Johannem, quasi per quamdam nubem suam, ipse intonuit, dicens, (Johan. 1. 1. &c.) In
» principio erat Verbum, & Verbum erat apud
» Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in princi-
» pio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, &
» sine ipso factum est nihil: quod factum est in illo
» vita est, & vita erat lux hominum, & lux in tene-
bris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. «

Huc usque dicentes, non invenimus orationem, nec caussam orandi, nec locum orandi, nec affectum orandi. Sed quoniam paulò pòst dicit, Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: (Ibidem 14.) habes majestatem ad quam ores, habes humanitatem quæ pro te oret. Nam hoc dictum est ab Apostolo, etiam post resurrectionem Domini nostri Jesu Christi: Qui sedet, inquit, ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. (Rom. 8. 34.) Quare interpellat pro nobis? Quia mediator esse dignatus est. Quid est mediatorem esse inter Deum & homines? (1. Tim. 2. 5.) Non inter Patrem & homines, sed inter Deum & homines. Quid est Deus? Pater & Filius & Spiritussanctus. Quid sunt homines? Peccatores, impii, mortales. Inter illam Trinitatem & hominum infirmitatem & iniquitatem, mediator factus est homo, non iniquus, sed tamen infirmus; ut ex eo quod non iniquus, jungeret te Deo, ex eo quod infirmus, propinquaret tibi: atque ita, ut inter hominem & Deum mediator exsisteret, Verbum caro factum est, id est, Verbum homo factum est. Nomine enim carnis appellati sunt homines. Inde est, Et videbit omnis caro salutare Dei. (Lucæ 3. 6.) Omnis caro dictum est, omnes homines. Et Apostolus, Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, (Ephes. 6. 12.) (id est, adversùs homines,) sed adversùs « principes & potestates & rectores mundi, tenebrarum harum: « de quibus in consequentibus, si Dominus adjuverit, loquemur. Pertinet enim ista distinctio ad expositionem Psalmi, quem in nomine Domini suscepimus enodare Sanctitati Vestræ. Tamen ad hoc dixi hæc exempla, ut noveritis carnem appellatos esse homines, ut quod dictum est, Et Verbum caro factum est, intelligatis dictum, Et Verbum homo factum est.

2. Neque sine caussa hoc dixi. Noverit Sanctitas Vestra fuisse quamdam hæresim, vel adhuc fortassis haberi reliquias quorumdam qui dicti sunt Apollinaristæ. (Apollinaristarum hæresis.) Aliqui enim ipsorum dixerunt hominem, quem suscepit Sapientia Dei, (& in quo expressit personam suam, non sicut [a] in ceteris hominibus, sed sicut dictum est in Psalmo, (Psal. 44. 8.) Unxit te Deus Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis, « id est, ampliùs quàm participes tuos: ne putetur sic unctus Christus quomodo ceteri homines, quomodo ceteri justi, quomodo Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & Martyres, & quidquid magnum est in genere humano. Quando quidem nihil majus exstitit in genere humano quàm Johannes baptista, nec in natis mulierum exsurrexit. (Matth. 10.) Si quæris excellentiam hominis, Johannes baptista est. Cui autem Johannes se dicit non esse dignum (Marci 1. 7.) corrigiam calceamenti solvere, quid erat ille nisi ampliùs quàm ceteri homines? Etiam in ipso homine ampliùs quàm ceteri homines. Nam secundùm Deum, & secundùm divinitatem, & secundùm id quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, super omnem creaturam æqualis est Patri: sed agimus de homine. Fortè putet quispiam vestrûm, Fratres, quia homo ille susceptus à Sapientia Dei, æqualis erat ceteris hominibus. Si in tuis membris multùm distat inter caput & cetera membra: certè omnia membra faciunt corpus unum, multùm tamen interest inter caput & cetera membra. Etenim in ceteris membris non sentis nisi tactu; tangendo

[a] Ita Gatianensis codex. Alii verò MSS. *non sicut ceteris hominibus.* Editi, *non sicut ceteros homines.*

sentis in ceteris membris: in capite autem & vides, A & audis, & olfacis, & gustas, & tangis. Si tanta excellentia est capitis ad membra cetera, quanta excellentia est capitis universæ Ecclesiæ, id est, illius hominis, quem voluit Deus mediatorem esse inter Deum & homines?) Ergo illi hæretici dixerunt, hominem illum, quem suscepit Verbum, cùm Verbum caro factum est, non habuisse mentem humanam, sed tantùm animam sine intelligentia humana fuisse. Homo enim videtis unde constat: ex anima & corpore. Sed ipsa anima hu- B mana habet aliquid, quod non habent animæ pecorum. Nam & pecora animam habent, & animalia vocantur: non enim vocarentur animalia nisi ab anima: & videmus quia & ipsa vivunt. Sed quid *Gen. 1. 26.* habet ampliùs homo, unde factus est ad imaginem Dei? Quia intelligit & sapit, quia discernit bonum à malo: in hoc factus est ad imaginem & similitudinem Dei. Habet ergo aliquid quod non habent pecora. Et quia contemnit in se [a] quo melior est pecoribus; perimit in se vel deterit, & quodam- C modo obsolefacit imaginem Dei, ut dicatur tali- *Psal. 31. 9.* bus, Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Illi igitur hæretici dixerunt Dominum nostrum Jesum Christum non habuisse mentem humanam, & illud quod λογικόν Græci dicunt, nos dicimus rationale, unde homo ratiocinatur, quod non habent cetera animalia. Sed quid dicunt? Ipsum Verbum Dei, hoc erat in illo homine pro mente. Exclusi sunt isti, respuit illos catholica fides, & hæresim fecerunt. Confirmatum est in ca- D tholica fide, hominem illum quem suscepit Sapientia Dei, nihil minùs habuisse quàm ceteri homines, quantum pertinet ad integritatem naturæ: quantum autem ad excellentiam personæ, aliud quàm ceteri homines. Nam ceteri homines possunt dici participes Verbi Dei, habentes Verbum Dei: nullus autem eorum potest dici Verbum Dei; *Johan. 1. 14.* quod dictus est ille, cùm dictum est, Verbum caro factum est.

3. Non defuerunt etiam alii quidam ex ipso er- E rore venientes, qui non solùm mentem dicerent non habuisse illum hominem, mediatorem Christum inter Deum & homines, sed nec animam: sed tantùm dixerunt, Verbum & caro erat, & anima ibi non erat humana, mens ibi non erat humana. Hoc dixerunt. Sed quid erat? Verbum & caro. Et istos respuit Ecclesia catholica, & expellit eos ab ovibus, & à simplici & vera fide: & confirmatum est, quemadmodum dixi, hominem illum mediatorem habuisse omnia hominis, præter peccatum. F Si enim multa gessit secundùm corpus, ex quo intelligamus quia habuit corpus non in mendacio, sed in veritate: ut puta, quomodo intelligimus quia habuit corpus? Ambulavit, sedit, dormivit, comprehensus est, flagellatus est, colaphizatus est, crucifixus est, mortuus est. Tolle corpus, nihil horum fieri potuit. Quomodo ergo ex his indiciis cognoscimus in Evangelio quia verum corpus habuit, *Luca 24. 39.* sicut & ipse etiam post resurrectionem dixit, Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non ha- G bet, sicut me videtis habere: quomodo ex his rebus, ex his operibus credimus & intelligimus & novimus quia corpus habuit Dominus Jesus, sic & ex quibusdam aliis officiis naturalibus quia habuit animam. Esurire, sitire, animæ sunt ista: tolle animam, corpus hæc exanime non poterit. Sed si falsa dicunt ista fuisse, falsa erunt & illa quæ de corpore creduntur: si autem ex eo verum corpus, quia vera officia corporis; ex eo vera anima, quia vera officia animæ.

4. Quid ergo? Quoniam Dominus factus est infirmus propter te, ô homo qui audis, non tibi compares Deum. Etenim creatura es, ille creator tuus. Nec illum hominem tibi conferas, quia propter te homo Deus tuus, & Verbum Filius Dei: sed illum hominem tibi præferas, tamquam meditatorem, Deum autem supra omnem creaturam: & sic intelligas, quia qui homo factus est propter te, non incongruè orat pro te. Si ergo non incongruè orat pro te, non incongruè potuit & ista verba dicere propter te: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimicos meos super me.* Sed ista verba, si non intelligamus inimicos, falsa erunt, ipsum Dominum Jesum Christum cogitantes. Quomodo enim verum est, si Christus Dominus loquitur, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me?* Ex persona hominis, ex persona infirmitatis, ex persona carnis, quomodo verum est: quando quidem jocundati sunt inimici ejus super eum, quando illum crucifixerunt, tenuerunt eum, & flagellaverunt, & colaphizaverunt, dicentes, Prophetiza nobis Christe? Ista jo- *Matt. 26. 68.* cunditas eorum quasi cogit nos putare falsum esse, quod dictum est, *Nec jocundasti inimicos meos super me.* Deinde cùm in cruce penderet, & transibant vel stabant, & adtendebant, & caput movebant, & dicebant, Ecce Filius Dei, alios salvos *Matt. 27. 42.* fecit, seipsum non potest, descendat de cruce, & credimus in eum: dicentes ista nonne jocundabantur super eum? Ubi est ergo ista vox, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimic s meos super me?*

5. Fortasse non est ista vox Domini nostri Jesu Christi, [b] sed ipsius hominis, sed universæ Ecclesiæ populi Christiani: quia omnis homo in Christo unus homo est, & unitas Christianorum unus homo. Fortasse ipse homo, id est, unitas Christianorum ipsa dicit, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimicos meos super me.* Quomodo & hoc verum est de illis? Non sunt comprehensi Apostoli, non sunt cæsi, non sunt flagellati, non sunt occisi, non sunt crucifixi, non sunt incensi vivi, non ad bestias pugnaverunt, quorum memorias celebramus? Quando autem ista illis faciebant homines, nonne jocundabantur super eos? Quomodo ergo potest & populus Christianus dicere, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimicos meos super me?*

6. Intelligemus hoc, si videamus primò titulum Psalmi. Habet enim, *In finem Psalmus Cantici dedicationis domûs ipsi David.* In hoc titulo est omnis spes, & universum sacramentum dissolvendæ hujus quæstionis. Dedicabitur domus aliquando, quæ modò fabricatur. Modò enim fabricatur domus, id est Ecclesia, postea dedicabitur. In dedicatione apparebit gloria populi Christiani, quæ modò latet. Sæviant modò inimici, humilient, faciant non quidquid volunt, sed quidquid desuper permittuntur. Non enim quidquid passi ab inimicis fuerimus, inimicis deputandum est, & non Domino Deo nostro. Quando quidem in ipso suo exemplo me-

[a] Sic MSS. At editi, *quod melius est pecoribus; perimit in se vel deserit.*

[b] Ita MSS. At editi, *id est ipsius hominis.*

[a] Nocendi voluntas ab homine est, potestas nonnisi à Deo.

diator demonstravit, [a] quando nobis de super permittit homines nocere, non voluntatem nocendi de super dari, sed potestatem. Unusquisque enim malus apud se habet voluntatem nocendi: ut autem possit nocere, non habet in potestate. Ut velit, jam reus est: ut possit, occulta dispensatione providentiæ Dei in alium permittitur ad pœnam, in alium permittitur ad probationem, in alium permittitur ad coronam. Ad pœnam, quomodo permissi sunt Ἀλλόφυλοι, id est, alienigenæ capere populum Israël, quia peccaverunt in Deum. Ad probationem autem permissus est diabolus in Job: probatus est Job, confusus est diabolus. Ad coronam verò permissi sunt persecutores in Martyres: occisi sunt Martyres, quasi vicisse se arbitrati sunt persecutores: illi in manifesto falsò triumpharunt, illi in occulto verè coronati sunt. Ergo in quem permittitur, occultæ dispensationis est providentiæ Dei: ut autem velit nocere, ipsius hominis est; non enim continuò quem vult occidit.

Judic. 10. 7. & 13. 1. &c. — *Job 1. 12.*

7. Itaque ipse Dominus judex vivorum & mortuorum, stans ante hominem judicem, præbens nobis humilitatis & patientiæ documentum, non victus, sed militi pugnandi exemplum demonstrans, minanti judici, tumenti superbiâ, & dicenti, Nescis quia potestatem habeo dimittendi & occidendi te? abstulit typhum inflantis, & tamquam reddens exsufflationem qua detumesceret, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Et Job, (nempe diabolus occidit filios ipsius, diabolus tulit omnem substantiam ipsius,) & ille quid? Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Non triumphet inimicus, quia ipse fecit: novi ego, inquit, à quo sit permissus: diabolo tribuatur nocendi voluntas, Domino meo probandi potestas. In ipso vulnere corporis accedit uxor relicta, sicut Eva, adjutrix diaboli, non consolatrix mariti; tentat, & dicit inter multas increpationes, Dic aliquod verbum in Deum, & morere. Et ille Adam in stercore cautior, quàm Adam in paradiso. Nam Adam in paradiso consensit mulieri, ut de paradiso emitteretur: Adam in stercore respuit mulierem, ut ad paradisum admitteretur. Quid ergo ille Adam in stercore, parturiens immortalitatem intrinsecùs, vermibus fluescens extrinsecùs, quid ait mulieri? Tamquam una ex insipientibus mulieribus locuta es. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Iterum & ille manum Domini dixit in se, quòd eum diabolus percusserat: quia non adtendebat quis percuteret, sed quis permitteret. Namque & ipse diabolus eamdem potestatem, quam sibi volebat dari, manum Domini appellavit. Nam objiciens crimen justo viro, cui Dominus perhibebat testimonium, ait Deo, Numquid gratis Job colit Dominum? nonne tu vallasti eum ac domum ejus, universamque substantiam ejus per circumitum? Operibus manuum ejus benedixisti, & possessio ejus crevit in terra: tanta bona illi dedisti, propterea te colit; sed mitte manum tuam, & tange omnia quæ sunt ejus, nisi in faciem tuam benedixerit tibi. Quid est, Mitte manum tuam, cùm ipse vellet mittere? Sed quia ipse non posset mittere manum suam, ipsam potestatem quam accepit à Deo, manum Dei appellavit.

Johan. 19. 10. — *Job 1. 21.* — *Job 2. 9.* — *Genes. 3. 6.* — *Job 2. 10.* — *Job 1. 9. &c.*

8. Quid ergo, Fratres, quia tanta inimici in Christianos fecerunt, & exsultaverunt, & jocundati sunt super eos? Sed quando apparebit, quia non sunt jocundati? Quando illi confundentur, illi exsultabunt in adventu Domini Dei nostri, cùm venerit ferens in manu retributiones, damnationem impiis, regnum justis; societatem cum diabolo iniquis, societatem cum Christo fidelibus. Quando ergo hoc ostenderit, quando stabunt justi in magna constantia. (De Scripturis dico, recordamini lectionem de libro Sapientiæ: Tunc stabunt justi in magna constantia adversùs eos qui se angustaverunt: illi autem dicent inter se pænitentes, & præ angustia spiritus gementes, Quid nobis profuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt enim omnia illa tamquam umbra. Et quid dicent de justis? Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est?) tunc erit dedicatio domûs, quæ modò in tribulationibus fabricatur: tunc rectè dicet populus ille, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jocundasti inimicos meos super me.* Vera ergo erit vox ista in populo Dei, qui populus modò angustatur, modò tribulatur, tantis tentationibus, tantis scandalis, tantis insecutionibus, tantâ pressurâ. Hæc tormenta animi non sentit in Ecclesia qui non proficit, putat enim quia pax est: sed incipiat proficere, & tunc videbit in qua pressura sit: quia cùm crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Et qui apponit scientiam, apponit dolorem. Proficiat, & videbit ubi sit: exsistat fructus, & apparebunt zizania. Vox veridica est per Apostolum, deleri non potest ab initio usque ad finem: Sed & omnes qui volunt, inquit, piè vivere in Christo, persecutionem patiuntur. Maligni autem homines & seductores proficiunt in pejus, ipsi errantes & alios in errorem mittentes. Et unde sunt verba illa Psalmi, Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum? Parum erat semel, Sustine Dominum, nisi repeteret: ne fortè sustineret biduo, triduo, quatriduo, & maneret pressura & tribulatio: ideo addidit, Viriliter age: addidit, Et confortetur cor tuum. Et quia ab initio usque in finem sic erit, quod habet sententia in capite, hoc habet in fine, Et sustine Dominum. Transeunt ista quæ te premunt, & veniet quem sustines, & exterget sudorem: siccabit lacrymam, ultrà non flebis. Modò autem gemamus in tribulationibus, sicut dicit Job, Nonne tentatio est vita humana super terram?

Sap. 5. 1. &c. — *Matth. 13. 26.* — *Eccle. 1. 18.* — *2. Tim. 3. 12.* — *Psal. 26. 14.* — *Job 7. 1.*

9. Tamen, Fratres, antequam veniat dies dedicationis domûs, videamus quia jam dedicatum est caput nostrum: jam facta est dedicatio domûs in capite, tamquam dedicatio fundamenti. Caput sursum est, fundamentum deorsum: ne fortè propterea malè dixerimus fundamentum esse Christum: culmen est potiùs, adscendit in cælum, sedet ad dexteram Patris. Sed puto nos non errasse. Apostolus enim dixit, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus: si quis autem superædificaverit supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos. Qui bene vivunt, qui Deum honorant & laudant, qui patientes sunt in tribulationibus, qui desiderant patriam, ipsi ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos: qui autem amant adhuc sæcularia, & negotiis terrenis impli-

1. Cor. 3. 11.

[a] Aliquot MSS. *demonstravit nobis, de super permitti.*

cati ſunt, & dediti ſunt vinculis quibuſdam & affectibus carnis, domibus ſuis, conjugibus, poſſeſſionibus, & tamen Chriſtiani ſunt, ita ut cor eorum non recedat à Chriſto, & nihil præponant Chriſto, quomodo in ædificando nihil præponitur fundamento; ædificant quidem ipſi ligna, fœnum, ſtipulam : ſed quid ſecutus eſt ? Uniuſcujuſque opus quale ſit ignis probabit. Ignis tribulationis & tentationis. Iſte ignis multos Martyres hîc probavit, omne autem genus humanum probat in fine. Inventi ſunt Martyres qui haberent iſta ſæcularia. Quàm multi divites & ſenatores paſſi ſunt ? Ædificabant tamen quidam eorum ligna, fœnum, ſtipulam in affectibus carnalium & ſæcularium curarum : ſed tamen quia Chriſtum fundamentum habebant ſuper quod ædificabant, arſit fœnum, & ipſi remanſerunt in fundamento. Sic dicit Apoſtolus, Si cujus opus manſerit, mercedem accipiet: & nihil perdet; quia quod amavit, hoc inveniet. Quid ergo illis fecit ignis tribulationis? Probavit eos. Si cujus opus permanſerit, mercedem accipiet: ſi cujus opus arſerit, damnum patietur; ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Sed aliud eſt igne non lædi, aliud per ignem ſalvari. Et unde? Propter fundamentum. Non recedat ergo de corde fundamentum. Noli ſuper fœnum ponere fundamentum, hoc eſt, noli anteponere fœnum fundamento, ut fœnum habeat primum locum in corde tuo, & ſecundum Chriſtus : ſed ſi jam non poteſt niſi eſſe ibi fœnum, vel primum locum ibi habeat Chriſtus, & fœnum ſecundum.

Ibidem 13. — *Ibidem 14.* — *Ibidem 15.*

10. Ergo fundamentum eſt Chriſtus. Quomodo dixi, dedicatum eſt caput noſtrum, ipſum caput eſt fundamentum. Sed fundamentum deorſum ſolet eſſe, caput autem ſurſum. Intelligat Sanctitas Veſtra quid dicam, fortaſſis explicabo in nomine Chriſti. Pondera gemina ſunt. Pondus enim eſt impetus quidam cujuſque rei, velut conantis ad locum ſuum : hoc eſt pondus. Fers lapidem manu, pateris pondus; premit manum tuam, quia locum ſuum quærit. Et vis videre quid quærat? Subtrahe manum; venit ad terram, quieſcit in terra : pervenit quò tendebat, invenit locum ſuum. Pondus ergo illud motus erat quaſi ſpontaneus, ſine anima, ſine ſenſu. Sunt alia quæ ſurſum versùs petunt locum. Namque ſi aquam mittas ſuper oleum, pondere ſuo in ima tendit. Locum enim ſuum quærit, ordinari quærit: quia præter ordinem eſt aqua ſuper oleum. Donec ergo veniat ad ordinem ſuum, inquietus motus eſt, donec teneat locum ſuum. Contrà, oleum funde ſub aqua, verbi gratiâ, quemadmodum ſi vas olei cadat in aquam, in abyſſum, in mare, & frangatur, non ſe patitur oleum ſubter. Quomodo aqua ſuper oleum miſſa, pondere ad ima locum ſuum quærit : ſic oleum ſubter aquam fuſum, pondere ad ſumma locum ſuum quærit. Si ergo ita eſt, Fratres, quò tendit ignis & aqua? Ignis ſurſum fertur, locum ſuum quærit; & aqua locum ſuum quærit pondere ſuo. Lapis ima petit, & lignum, & columnæ, & terra, unde ædificantur iſtæ domus: de illo ergo ſunt genere rerum, quæ pondere ſuo deorſum feruntur. Manifeſtum eſt ergo ideo deorſum accipere fundamentum, quia pondere ſuo deorſum versùs feruntur; & niſi ſit quod ſuſtineat, totum cadit, quia totum ad terram vergit. Rebus ergo ad ima tendentibus in imo ponitur fundamentum: Eccleſia verò Dei in imo poſita tendit in cælum. Fundamentum ergo noſtrum ibi poſitum eſt, Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſedens ad dexteram Patris. Si ergo intellexit Sanctitas Veſtra, quia jam dedicatum eſt fundamentum noſtrum, audiamus breviter Pſalmum, & decurramus.

Pondus.

11. Exaltabo *te Domine, quoniam ſuſcepiſti me, nec jocundaſti inimicos meos ſuper me.* Quos inimicos? Judæos? In dedicatione fundamenti ipſam dedicationem intelligamus domus futuræ. Quod enim dicitur modò ex perſona fundamenti, tunc dicetur ex perſona univerſæ domus. Quos ergo inimicos? Judæos, an potiùs diabolum & angelos ejus, qui confuſi diſceſſerunt, poſtquam Dominus reſurrexit? Præpoſitus mortis doluit victam mortem. *Et non jocundaſti inimicos meos ſuper me:* quia teneri apud inferos non potui.

12. *Domine Deus meus clamavi ad te, & ſanaſti me.* Oravit in monte Dominus ante paſſionem, ſanavit eum. Quem ſanavit, qui numquam ægrotavit, Verbum Deum, Verbum divinitatem? Non, ſed mortem carnis portabat, vulnus tuum portabat, ſanaturus te de vulnere tuo. Sanata eſt autem caro. Quando? cùm reſurrexit. Audi Apoſtolum, vide veram ſanitatem : Abſorpta eſt, ait, mors in victoriam. Ubi eſt mors aculeus tuus? ubi eſt mors contentio tua? Ergo exaltatio illa noſtræ tunc erit vocis, Chriſti modò eſt exaltatio.

13. *Domine reduxiſti ab inferis animam meam.* Non opus eſt ut exponatur. *Salvum feciſti me à deſcendentibus in lacum.* Qui ſunt qui deſcendunt in lacum? Omnes peccatores mergentes in profundum. Lacus eſt enim profunditas ſæculi. Quæ eſt iſta profunditas ſæculi? Abundantia luxuriæ & nequitiæ. Qui ergo libidinibus ſeſe immergunt & terrenis deſideriis, deſcendunt in lacum. Tales Chriſtum perſecuti ſunt. Sed quid dicit? *Salvum feciſti me à deſcendentibus in lacum.*

14. *Pſallite Domino ſancti ejus.* Quia reſurrexit caput veſtrum, hoc ſperate membra cetera, quod videtis in capite: hoc ſperate membra, quod crediſtis in capite. Proverbium eſt antiquum & verum, Ubi caput & cetera membra. Chriſtus in cælum adſcendit, quò nos ſecuturi ſumus. Non remanſit apud inferos, reſurrexit, jam non moritur: cùm reſurrexerimus & nos, jam non moriemur. Has ergo promiſſiones habentes, *Pſallite Domino ſancti ejus: & confitemini memoriæ ſanctitatis ejus.* Quid eſt, *confitemini memoriæ?* Obliti enim eratis eum, ſed ipſe vos non eſt oblitus.

15. *Quoniam ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus.* Ira in indignatione peccatori: Qua die ederitis, morte moriemini. Tetigerunt, mortui ſunt, dimiſſi de paradiſo, quia *ira in indignatione ejus*: ſed non ſine ſpe, quia *vita in voluntate ejus.* Quid eſt, *in voluntate ejus?* Non in viribus noſtris, non in meritis noſtris: ſed quia voluit, ſalvos nos fecit; non quia digni eramus. Quo eſt enim peccator dignus, niſi ſupplicio? Vitam dedit. Et ſi impiis vitam donavit, quid ſervat fidelibus?

16. *Veſpere demorabitur fletus.* Nolite timere, quia dixerat nobis, Pſallite; & hîc gemitus eſt: in pſallendo exſultatio, in orando gemitus? Geme de præſentibus, pſalle de futuris: ora de re, pſalle de ſpe. *Veſpere demorabitur fletus.* Quid eſt, *Veſpere demorabitur fletus?* Veſpera fit, quando ſol occidit. Occidit ſol ab homine, id eſt, lux illa juſtitiæ, præſentia Dei. Ideo quando expulſus eſt Adam, quid dictum eſt in Geneſi? Cùm deambu-

laret Deus in paradiso: ad vesperam deambulabat A
Deus. Jam ille peccator texerat se intra lignum, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueverat. Occiderat illi sol justitiæ, non gaudebat ad præsentiam Dei. Inde inchoata est omnis vita ista mortalis. *Vespere demorabitur fletus.* Diu eris in fletu, ô genus humanum: nasceris enim de Adam, & sic est factum; & nos ex Adam sumus, & quotquot crearunt filios, & creaturi sunt, ex Adam sunt, ex quo & ipsi creati sunt. *Vespere demorabitur fletus: & in matutinum exsultatio.* Quando B
cœperit oriri fidelibus lux, quæ occiderat peccato-
Matth. 28. 1. ribus. Nam ideo & Dominus Jesus Christus in matutino resurrexit de sepulcro, ut quod dedicavit in fundamento, hoc promitteret domui. In Domino nostro vespera fuit, qua sepultus est; & matutinum, quo resurrexit, tertio die: sepultus es & tu vespere in paradiso, & resurrexisti tertio die. Quomodo tertio die? Si sæculum cogites, unus dies est ante Legem, secundus sub Lege, tertius sub gratia. Quod triduo illo ostendit caput tuum, hoc C
triduo sæculi ostenditur in te. Quando? In matutino sperandum est, lætandum est; sed perferendum est modò, & gemendum.

℣. 7. 17. *Ego autem dixi in mea abundantia, Non movebor in æternum.* In qua abundantia dixit homo, *Non movebor in æternum?* Intelligimus Fratres personam humilis hominis. Quis hîc habet abundantiam? Nemo. Abundantia hominis quæ est? Ærumna, calamitas. Sed divites habent abundantiam? Plus egent quantò plus habent: deside- D
riis vastantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitiâ contabescunt: quæ illis abundantia? Abundantia erat, quando constitutus est homo in paradiso, quando nihil deerat illi, quando Deo fruebatur: sed dixit, *Non movebor in æternum.* Quomodo dixit, *Non movebor in æter-*
Gen. 3. 4. & 5. *num?* Quando libenter audivit, Gustate, & eritis tamquam dii: cùm Deus diceret, Qua die ederitis, morte moriemini; & diabolus, Non morte moriemini. Credens ergo illi talia suadenti dixit, *Non* E
movebor in æternum.

℣. 8. 18. Sed quia verum dixerat Dominus, quòd ablaturus esset superbo, quod dederat humili, quando eum creavit; sequitur, & dicit, *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem:* id est, quia non ex me bonus eram & fortis, sed ex te eram & pulcher & fortis; decori meo virtutem præstiteras, ex voluntate tua, qua me feceras. Et ut ostenderes mihi, quia ex voluntate tua hoc eram,
Gen. 3. 23. *Avertisti faciem tuam à me, & factus sum con-* F
turbatus. Avertit ergo faciem ab illo, quem emisit foras de paradiso. Jam hîc positus, clamet, & di-
℣. 9. cat, *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.* In paradiso non clamabas, sed laudabas; non gemebas, sed fruebaris: foris positus geme, & clama. Propinquat tribulanti, qui deseruit
Jacobi 4. 6. 1. Pet. 5. 5. superbientem. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.*

℣. 10. 19. Jam ex persona Domini hoc sequitur, ip- G
sius fundamenti nostri: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Quid ergo orat? Ut resurgat. Si enim descendero, inquit, in corruptionem, si sic fuerit corrupta caro mea, quomodo ceterorum hominum, ut in fine resurgat, ut quid fudi sanguinem? Si enim non modò resurgam, nemini annuntiabo, neminem lucrabor: ut autem alicui annuntiem mirabilia tua, laudes tuas, vitam æternam, exsurgat caro mea, non eat in corruptionem. Nam si ierit quomodo ceterorum hominum, quæ utilitas in sanguine meo? *Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Confessio gemina est, aut peccati, aut lau- Confessio gemina.
dis. Quando nobis malè est, in tribulationibus confiteamur peccata nostra; quando nobis bene est, in exsultatione justitiæ confiteamur laudem Deo: sine confessione tamen non simus.

20. *Audivit Dominus, & misertus est mei.* ℣. 11.
Quomodo? Adtendite ad dedicationem domûs. Audivit, & misertus est. *Dominus factus est adjutor meus.*

21. Audi jam ipsam resurrectionem. *Conver-* ℣. 12.
tisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitiâ. Quis est saccus? Mortalitas. Saccus de capris conficitur & de hœdis, & capræ & hœdi inter peccatores po- Matth. 25. 32.
nuntur. Dominus de numero nostro saccum solum accepit, non adsumsit meritum sacci. Meritum sacci, peccatum est: saccus ille, mortalitas est. Adsumsit propter te mortalitatem, qui meritum mortis non habebat. Meritum enim mortis ille habet qui peccat: ille autem qui non peccavit, non habuit meritum sacci. Alio loco ipsius est vox dicentis, Ego autem cùm mihi molesti essent, induebam Psal. 34. 13.
me cilicio. Quid est hoc, Induebam me cilicio? Hoc opponebam persequentibus, quod habeo de cilicio. Ut hominem illum putarent, abscondit se ab oculis persequentium; quia indigni erant persecutores qui viderent * indutum cilicio. Ergo, *consci-* * f. nisi indutum.
disti saccum meum, & cinxisti me lætitiâ.

22. *Ut cantet tibi gloria mea, & non com-* ℣. 13.
pungar. Quod in capite est, hoc in corpore. Quid est, *non compungar?* Jam non moriar. Compunctus est enim cùm in cruce penderet, lanceâ per- Iohan. 19. 34.
cussus est. Caput ergo nostrum dicit, *Non compungar,* jam non moriar. Nos autem quid dicimus propter dedicationem domûs? Non nos compungat conscientia stimulis peccatorum. Dimittentur enim omnia, & tunc liberi erimus. *Ut cantet tibi,* inquit, *gloria mea,* non humilitas. Si nostra, & Christi: quia corpus Christi nos. Quare? Quia quamvis Christus sedeat in cælo, dicturus est quibusdam, Esurivi, & dedistis mihi manducare. Et ibi est, & Matth. 25. 35.
hîc: ibi in se, hîc in nobis. Quid ergo ait? *Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.* Gemit tibi humilitas mea, cantabit tibi gloria mea. Jam in fine: *Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.* Quid est, *in æternum confitebor tibi?* In æternum laudabo te, quia diximus esse confessionem & in laudibus, non tantùm in peccatis. Confitere ergo modò quod tu fecisti in Deum, & confiteberis quid tibi fecerit Deus. Quid fecisti? Peccata. Quid Deus? Confitenti iniquitatem tuam dimittit tibi peccata tua, ut ei postea laudes ipsius confitens in æternum, non compungaris peccato.

IN PSAMUM XXX.
ENARRATIO I.

In finem, Psalmus ipsi David ecstasis. ℣. 1.

1. IN finem Psalmus ipsi David, mediatori manu forti in persecutionibus. Nam & ecstasis, quæ addita est titulo, excessum mentis significat, quæ fit vel pavore, vel aliqua revelatione. Sed in hoc Psalmo pavor maximè apparet

perturbati populi Dei persecutione omnium gentium, & [a] defectu per orbem fidei. Sed prior loquitur ipse mediator: deinde redemtus sanguine ipsius populus gratias agit: ad extremum perturbatus diu loquitur, quod ad ecstasim pertinet: Prophetæ verò ipsius persona bis interponitur, prope finem, & in fine.

℣. 2. 2. IN TE *Domine speravi, non confundar in æternum.* In te Domine speravi, numquam confundar, dum tamquam homini simili ceteris insultabitur. *In justitia tua erue me, & exime me.* Et in tua justitia erue me de fovea mortis, & exime me de numero eorum.

℣. 3. 3. *Inclina ad me aurem tuam.* Humilem me exaudi, proximus mihi. *Accelera ut eximas me.* Ne differas in finem sæculi, sicut omnium credentium mihi, segregationem meam à peccatoribus. *Esto mihi in Deum protectorem.* Protector Deus mihi esto. *Et in domum refugii, ut salvum me facias.* Et tamquam domus, quò refugiens salvus fiam.

℣. 4. 4. *Quia fortitudo mea & refugium meum es tu.* Quia fortitudo mea ad tolerandos persecutores meos, & refugium meum ad relinquendos tu mihi es. *Et propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me.* Et ut per me innotescas omnibus gentibus, per omnia sequar voluntatem tuam, & paulatim mihi aggregatis sanctis adimplebis corpus meum, & perfectam staturam meam.

℣. 5. 5. *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi.* Educes me de insidiis istis, quas occultaverunt mihi. *Quoniam tu es protector meus.*

℣. 6. 6. *In manus tuas commendo spiritum meum.* Potestati tuæ commendo spiritum meum, citò recepturus. *Redemisti me Domine Deus veritatis.* Dicat & populus redemtus passione Domini sui, & lætus clarificatione capitis sui, *Redemisti me Domine Deus veritatis.*

℣. 7. 7. *Odisti observantes vanitatem supervacuè.* Odisti [b] observantes falsam beatitudinem sæculi. *Ego autem in Domino speravi.*

℣. 8. 8. *Exsultabo, & jocundabor in tua misericordia:* quæ me non fallit. *Quia respexisti humilitatem meam:* qua me vanitati in spe subjecisti. *Salvam fecisti de necessitatibus animam meam.* Salvam fecisti de necessitatibus timoris animam meam, ut tibi caritate libera serviat.

℣. 9. 9. *Nec conclusisti me in manus inimici.* Nec conclusisti me, ut non haberem aditum respirandi in libertatem, & darer in sempiternam potestatem diaboli, cupiditate hujus vitæ illaqueantis, & morte terrentis. *Statuisti in loco spatioso pedes meos.* Resurrectione cognita Domini mei & mea promissa mihi, spatiatur permanens in latitudinem libertatis ab angustiis timoris educta caritas mea.

℣. 10. 10. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.* Sed quæ est ista insperata persequentium crudelitas, magnum mihi pavorem incutiens? *Miserere mei Domine.* Non enim de morte jam terreor, sed de cruciatibus atque tormentis. *Conturbatus est in ira oculus meus.* Habebam oculum in te, quò non me desereres; iratus es, & conturbasti eum. *Anima mea & venter meus.* In eadem ira conturbata est anima mea, & memoria qua tenebam quid pro me pertulerit, & quid mihi promiserit Deus meus.

℣. 11. 11. *Quoniam defecit in dolore vita mea.* Quoniam vita mea est confiteri te, sed defecit in dolore, cùm dixisset inimicus, Torqueantur donec negent. *Et anni mei in gemitibus.* Tempora quæ ago in hoc sæculo, non mihi morte auferuntur, sed manent, atque in gemitibus sunt. *Infirmatus est in egestate vigor meus.* Egeo sanitate hujus corporis, nec parcitur cruciatibus: egeo resolutione corporis, & parcitur morti: & in hac egestate infirmata est fiducia mea. *Et ossa mea conturbata sunt.* Et firmitas mea conturbata est.

12. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium.* Inimici mei sunt omnes iniqui; & tamen pro sceleribus suis usque ad confessionem torquentur: superavi ergo opprobrium eorum, cujus confessionem non mors sequitur, sed cruciatus insequitur. *Et vicinis meis nimium.* Nimiùm hoc visum est eis, qui jam propinquabant cognoscere te & tenere fidem quam teneo. *Et timor notis meis.* Et ipsis notis meis exemplo horribilis tribulationis meæ timorem incussi. *Qui videbant me, foras fugiebant à me.* Quoniam non intelligebant interiorem & invisibilem spem meam, in exteriora & visibilia fugerunt à me. ℣. 12.

13. *Oblitus sum, tamquam mortuus à corde.* Et obliti sunt me, tamquam mortuus sim à corde ipsorum. *Factus sum tamquam vas perditum.* Visus sum mihi periisse usibus Domini, vivens in hoc sæculo, & neminem lucrifaciens, cùm omnes timerent aggregari mihi. ℣. 13.

14. *Quoniam audivi vituperationem multorum accolentium in circuitu.* Quoniam audivi vituperantes me multos in peregrinatione hujus terræ juxta me, sequentes circuitum temporum, & mecum in patriam æternam redire recusantes. *Dum congregarentur ipsi simul adversùm me, ut acciperent animam meam consiliati sunt.* Ut consentiret eis anima mea, quæ morte posset de potestate illorum facilè exire, excogitaverunt consilium, quo nec mori me sinerent. ℣. 14.

15. *Ego autem in te speravi Domine, dixi, Tu es Deus meus.* Non enim mutatus es, ut non salvum facias qui emendas. ℣. 15.

16. *In manibus tuis sortes meæ.* In potestate tua sunt sortes meæ. Non enim ullum video meritum, quo de universa impietate generis humani me potissimùm elegisti ad salutem. Et si est apud te justus & occultus ordo electionis meæ, ego tamen quem hoc latet, ad tunicam Domini mei sorte perveni. *Erue me de manibus inimicorum meorum, & à persequentibus me.* ℣. 16.

17. *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Notùm fac hominibus, qui non putant me ad te pertinere, super me esse intendentem faciem tuam, meque tibi servire. *Salvum me fac in tua misericordia.* ℣. 17.

18. *Domine, non confundar quoniam invocavi te.* Domine non erubescam insultantibus mihi, ex eo quòd te invocavi. *Erubescant impii, & deducantur in infernum.* Erubescant potiùs qui lapides invocant, & umbris socientur. ℣. 18.

19. *Muta efficiantur labia dolosa.* Nota faciens populis sacramenta in me tua, fac obstupescere labia fingentium de me falsa. *Quæ loquuntur adversùs justum iniquitatem, in superbia & contemtu.* Quæ loquuntur adversùs Christum iniquitatem, superbientes, & contemnentes tamquam hominem crucifixum. ℣. 19.

[a] Sic MSS. At editi, *& defectus.*

[b] In pluribus MSS. *Odisti sperantes falsam* &c.

℣. 20. 20. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ* A
Domine. Exclamat hîc Propheta ista cernens, &
mirans quàm multis modis copiosa est dulcedo tua
Domine. *Quam abscondisti timentibus te.* Etiam
eos quos emendas, multùm amas: sed ne dissoluta
securitate negligentiùs agant, abscondis ab eis dul-
cedinem amoris tui, quibus utile est timere te. *Per-*
fecisti sperantibus in te. Perfecisti autem hanc dul-
cedinem sperantibus in te. Non enim subtrahis eis
a [a] quod usque in finem perseveranter exspectant. *In*
conspectu filiorum hominum. Non enim latet filios B
hominum, jam non secundùm Adam, sed secun-
℣. 21. dùm filium hominis viventes, *Abscondes eos in abs-*
condito vultus tui, quam sedem perpetuam serves
in abscondito notitiæ tuæ sperantibus in te. *A con-*
turbatione hominum. Ut jam nullam humanam con-
turbationem patiantur.

Item ℣. 21. 21. *Proteges eos in tabernaculo tuo, à con-*
tradictione linguarum. Sed hîc interim dum eis ma-
ledicæ linguæ obstrepunt dicentes, Quis hoc no-
vit, aut quis inde venit? proteges eos in taberna- C
culo fidei earum rerum, quas Dominus pro nobis
temporaliter gessit & pertulit.

℣. 22. 22. *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit*
misericordiam suam in civitate circumstantiæ. Be-
nedictus Dominus, quoniam post emendationem
acerrimarum persecutionum, omnibus mirabilem
fecit misericordiam suam per orbem terrarum, in
circuitu societatis humanæ.

℣. 23. 23. *Ego dixi in ecstasi mea.* Unde ille populus
iterum loquens, ait, Ego dixi in pavore meo, cùm D
horribiliter gentes in me sævirent. *Projectus sum à*
facie oculorum tuorum. Non enim si me respiceres,
pati me ista sineres. *Ideo exaudisti Domine vocem*
orationis meæ, cùm clamarem ad te. Ideo modum
ponens emendationi, & ostendens me pertinere
ad curam tuam, exaudisti Domine vocem orationis
meæ, cùm eam ex tribulatione nimis intenderem.

℣. 24. 24. *Diligite Dominum omnes sancti ejus.* Hor-
tatur iterum Propheta ista cernens, & dicit, *Dili-*
gite Dominum omnes sancti ejus: quoniam veri- E
1. Pet. 4. 18. *tatem requiret Dominus.* Quando si justus vix sal-
vus erit, peccator & impius ubi parebunt? *Et re-*
tribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Et
retribuet his qui nec victi convertuntur, quia mul-
tùm superbiunt.

℣. 25. 25. *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum:*
bonum sine defectione operantes, ut tempore pro-
prio metatis. *Omnes qui speratis in Domino:* id
est, qui eum rectè timetis vel colitis, sperate in
Domino.

IN EUMDEM PSALMUM XXX.
* ENARRATIO II.

* Sermo 1. de principio Psalmi 30. habitus paulò post natalem Apostolorum diem ex n. 3. Ostendit quomodo ex Christo & Ecclesia unus Christus exsistat. Laudat gratiã Dei. Tentationes & necessitates hujus vitæ commemorat.

1. PSALMI hujus, quem modò cantavimus,
quantum possumus secreta rimemur; &
inde sermonem exsculptum reddamus
auribus & mentibus vestris. Titulus ejus est, *In fi-*
nem Psalmus ipsi David ecstasis. In finem quid sit,
novimus, si Christum novimus. Dicit enim Apo- G
stolus, Finis enim legis Christus ad justitiam omni
credenti. Finis non consumens, sed perficiens.
℣. 1. Rom. 10. 4. Duobus enim modis dicimus finem: vel quo fit ut
non sit quod erat, vel quo fit ut perfectum sit quod
inchoatum erat. Ergo *in finem*, in Christum.

2. *Psalmus David ecstasis.* Verbum ecstasis
Græcum, Latinè, quantum datur intelligi, ver-
bo uno exponi potest, si dicatur excessus. Exces-
sus autem mentis propriè solet ecstasis dici. In ex-
cessu verò mentis duo intelliguntur, aut pavor,
aut intentio ad superna, ita ut quodam modo de
memoria labantur inferna. In hac ecstasi fuerunt
omnes sancti, quibus arcana Dei mundum istum
excedentia revelata sunt. De hoc mentis excessu,
id est ecstasi, Paulus cùm loqueretur, seipsum in- 2. Cor. 5. 13.
sinuans, ait, Sive enim mente excessimus Deo, «
sive temperantes sumus vobis, caritas enim Chri- «
sti compellit nos. Hoc est, si ea tantùm agere vel-
lemus, & ea tantùm contemplari, quæ mentis ex-
cessu intuemur, vobiscum non essemus, sed esse-
mus in supernis, tamquam contemtis vobis: &
quando nos ad illa superiora & interiora [b] infirmo b
passu sequeremini, nisi rursus compellente nos ca-
ritate Christi, (qui cùm in forma Dei esset, non Philip. 2. 6.
rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed se-
metipsum exinanivit formam servi accipiens,) nos
consideraremus esse servos, & non ingrati ei à quo
accepimus altiora, propter eos qui infirmi sunt non
contemneremus inferiora, & temperaremus nos
eis qui non possunt nobiscum videre sublimia? Hoc
ergo ait, Sive mente excessimus Deo. Ille enim vi-
det quod nos videmus [c] in mentis excessu, ille so- c
lus revelat secreta sua. Quippe ille hoc loquitur, qui
se dicit abreptum esse & ablatum in tertium cæ-
lum, & audivisse ineffabilia verba, quæ non licet
homini loqui. Tantus autem fuit ille mentis exces-
sus, ut diceret, Sive in corpore, sive extra corpus, 2. Cor. 12. 2.
nescio, Deus scit. Ergo si hunc excessum mentis,
id est hanc ecstasim, significat titulus Psalmi hujus:
magna profectò & alta quædam sperare debemus
dicturum eum qui condidit Psalmum, id est Pro-
phetam, immo verò per Prophetam Spiritum-
sanctum.

3. Si verò hæc ecstasis pavor intelligendus est,
neque huic significationi verbi deerit hujus Psalmi
contextus. Videtur enim de passione locuturus es-
se, in qua pavor est. Sed cujus pavor est, utrùm
Christi, quia dixit, *In finem*, & intelligimus fi-
nem Christum? an fortè noster pavor? Numquid
enim possumus pavorem bene intelligere in Chri-
sto propinquante passione, qui propter eam vene-
rat; cùm venisset ad quod venerat, numquid pa-
vebat moriturus? Si prorsus ita homo esset, ut
Deus non esset, magis gauderet resurrecturus,
quàm paveret moriturus? Verumtamen quia di- F
gnatus est assumere formam servi, & in ea nos ve-
stire se; qui non est dedignatus assumere nos in se,
non est dedignatus transfigurare nos in se, & lo-
qui verbis nostris, ut & nos loqueremur verbis ip-
sius. Hæc enim mira commutatio facta est, & di-
vina sunt peracta commercia, mutatio rerum cele-
brata in hoc mundo à negotiatore cælesti. Venit
accipere contumelias, dare honores; venit haurire
dolorem, dare salutem; venit subire mortem, da-
re vitam. Moriturus ergo ex eo quod nostrum ha-
bebat, non in se, sed in nobis pavebat: quia & hoc
dixit, tristem esse animam suam usque ad mortem, Matth. 26. 38.
& utique nos ipsi omnes cum illo. Nam sine illo,
nos nihil: in illo autem ipse Christus, & nos. Qua-
re? Quia totus Christus caput & corpus. Caput
ille salvator corporis, qui jam adscendit in cælum: Ephes. 5. 23.

[a] Aliquot MSS. *eis qui.*
[b] Tres MSS. *firmo passu.*

[c] Ita Er. cui MSS. suffragantur. At Lov. *Ille enim videt quid nos videmus, qui fieri hominem in mentis excessum concedit: ille solus &c.*

corpus autem Ecclesia, quæ laborat in terra. Hoc A autem corpus nisi connexione caritatis adhæreret capiti suo, ut unus fieret ex capite & corpore, non de cælo quemdam persecutorem corripiens diceret, Act. 9. 4. Saule, Saule, quid me persequeris? Quando eum jam in cælo sedentem nullus homo tangebat, quomodo eum Saulus in terra sæviens adversùs Christianos aliquo modo injuriâ percellebat? Non ait, Quid sanctos meos, quid servos meos; sed, quid me persequeris, hoc est, quid membra mea. Caput pro membris clamabat, & membra in se caput B transfigurabat. Vocem namque pedis suscipit lingua. Quando fortè in turba contritus pes dolet, clamat lingua, Calcas me. Non enim ait, Calcas pedem meum; sed se dixit calcari, quam nemo tetigit. Sed pes qui calcatus est, à lingua non separatus est. Ergo etiam sic non incongruè intelligitur ecstasis, pavor. Quid enim dicam, Fratres? Si nullus omnino pavor esset passuris, diceretur ipsi Petro, quod audivimus natali Apostolorum die, quando ei Dominus prædixit futuram suam passionem, C Johan. 21. 18. Cùm esses junior, cingebas te, & ibas quò volebas, cùm autem senior factus fueris, alter te cinget, & ducet quò tu non vis? Hoc autem, inquit, dixit significans qua morte moreretur. Ergo si Petrus apostolus tanta perfectione quò nollet iit nolens, (nolens mortuus est, sed volens coronatus est,) quid mirum si est aliquis pavor in passione etiam justorum, etiam sanctorum. Pavor est ex humana infirmitate, spes ex divina promissione. Quod paves tuum est, quod speras donum Dei est D in te. Et meliùs in pavore tuo agnoscis te, ut in liberatione tua glorifices qui fecit te. Paveat humana infirmitas, non in eo pavore deficit divina misericordia. ℣. 2. Denique pavens iste inde cœpit: IN TE *Domine speravi, non confundar in æternum.* Videtis quia & pavet, & sperat: videtis quia pavor iste non est sine spe. Etiam si est aliqua in humano corde conturbatio, non recedit divina consolatio.

4. Loquitur hîc ergo Christus in Propheta; audeo dicere, Christus loquitur. Dicturus est quædam E in hoc Psalmo, quæ quasi Christo videantur non posse congruere, illi excellentiæ capitis nostri, maximéque illi Verbo quod in principio erat Deus apud Deum: nec ei in forma servi fortasse videbuntur quædam hîc verba congruere, quam formam servi suscepit ex virgine: & tamen Christus loquitur, quia in membris Christi Christus. Et ut noveritis, quia unus dicitur Christus caput & corpus Gen. 2. 24. suum; ipse dicit cùm de conjugio loqueretur, Erunt duo in carne una: igitur jam non duo, sed una caro. F Sed fortè hoc dicat de quocumque conjugio? Ephes. 5. 31. Audi apostolum Paulum, Et erunt duo, inquit, in carne una: sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Fit ergo tamquam ex duobus una quædam persona, ex capite & corpore, ex sponso & sponsa. Nam unitatem personæ hujus miram & excellentem, commendat etiam Isaias propheta: nam loquens etiam in eo Isai. 61. 10. Christus in prophetia ait, Sicut sponso alligavit G mihi mitram, & sicut sponsam ornavit me ornamento. Se dixit sponsum, se sponsam: quare se sponsum, se sponsam, nisi quia erunt duo in carne una? Si duo in carne una, cur non duo in voce una? Loquatur ergo Christus, quia in Christo loquitur Ecclesia, & in Ecclesia loquitur Christus; 1. Cor. 12. 12. & corpus in capite, & caput in corpore. Audi Apostolum hoc ipsum evidentiùs exprimentem, Sicut enim corpus unum est & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum est corpus, sic & Christus. Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait, sic & membra Christi; sed totum hoc quod dixit, Christum appellavit. Sicut enim corpus unum, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum est corpus, sic & Christus membra multa, unum corpus. Ergo simul omnes nos cum capite nostro Christo, sine capite nostro nihil valentes. Quare? Quia nos cum capite nostro vitis: sine capite nostro, quod absit, sarmenta præcisa, non alicui operi agricolarum, sed igni tantummodo destinata. Ideo & ipse in Evangelio, Ego sum vitis, vos estis palmites, Pater meus agricola est: &, Sine me, inquit, nihil potestis facere. Domine si sine te nihil, totum in te. Etenim quidquid ille operatur per nos, nos videmur operari. Potest ille multum & totum sine nobis, nos nihil sine ipso.

5. Ergo in quacumque ecstasi loquatur, sive pavore, sive excessu mentis, congruunt quæ dicuntur. Dicamus in Christi corpore, dicamus omnes quasi unus, quia omnes unitas: dicamus, IN TE *Domine speravi, non confundar in æternum.* Illam, inquit, confusionem perhorresco, quæ est in æternum. Nam est quædam confusio temporalis utilis, perturbatio animi respicientis peccata sua, respectione horrentis, horrore erubescentis, erubescentiâ corrigentis. Unde dicit & Apostolus, Quam enim gloriam habuistis tunc in his, in quibus nunc erubescitis? Ergo erubescere illos dicit jam fideles, non de præsentibus donis, sed de præteritis peccatis. Hanc confusionem non formidet Christianus: immo si hanc non habuerit, æternam habebit. Quæ est æterna confusio? Quando fiet illud quod dictum est, Et traducent eos ex adverso iniquitates eorum. Et fiet traducentibus ex adverso iniquitatibus omnis grex malus ad sinistram, tamquam hœdis ab ovibus separatis; & audient, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Quærunt quare? Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare. Contemnebant tunc quando esurienti Christo non dabant cibum, quando sitienti non dabant potum, quando nudum non vestiebant, peregrinum non suscipiebant, ægrotantem non visitabant, tunc contemnebant: cùm cœperint illis ista enumerari, confundentur, & hæc confusio in æternum erit. Hanc timens iste qui pavet, vel cujus ad Deum est mentis excessus, hoc rogat, *In te Domine speravi, non confundar in æternum.*

6. *Et in tua justitia erue me, & exime me.* Nam si adtendas ad justitiam meam, damnas me. *In tua justitia erue me.* Est enim justitia Dei, quæ & nostra fit, cùm donatur nobis. Ideo autem Dei justitia dicitur, ne homo se putet à seipso habere justitiam. Sic enim dicit apostolus Paulus, Credenti in eum qui justificat impium, (Quid est, qui justificat impium? qui ex impio facit justum:) deputatur fides ejus ad justitiam. Judæi verò quia suis viribus se putabant implere posse justitiam, offenderunt in lapidem offensionis & petram scandali, & gratiam Christi non agnoverunt. Acceperunt enim Legem qua fierent rei, non qua liberarentur à reatu. Denique quid de illis Apostolus dicit? Testimonium enim perhibeo illis quòd zelum Dei habent, sed non secundùm scientiam. Quid est quod dixit, Zelum Dei habent Judæi, sed non secun-

dùm scientiam ? Audi quid sit, non secundùm A
Rom. 10. 3. scientiam. Ignorantes enim Dei justitiam & suam
" volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subje-
cti. Si ergo ideo non secundùm scientiam zelum
Dei habent, quia ignorant Dei justitiam & volunt
suam constituere, quasi ex seipsis justi fiant; ideo
gratiam Dei non cognoverunt, quia gratis salvari
noluerunt. Quis est qui salvatur gratis? In quo non
invenit Salvator quod coronet, sed quod damnet;
non invenit merita bonorum, sed invenit merita
suppliciorum. Si agat tamquam veraciter ex regu- B
la legis proposita, damnandus est peccator. Hac
regulâ si ageret, quem liberaret? Omnes peccato-
res invenit: solus sine peccato venit, qui nos pec-
Rom. 3. 23. catores invenit. Hoc ait Apostolus, Omnes enim
peccaverunt, & egent gloriâ Dei. Quid est, Egent
gloriâ Dei? Ut ipse liberet, non tu. Quia tu te libe-
rare non potes, indiges liberatore. Quid est quod
te jactas? Quid est quod de Lege & justitia præsu-
mis? Non vides quid intus confligat in te, de te,
adversùs te? Non audis pugnantem, & confiten- C
tem, & adjutorium in pugna desiderantem? Non
audis athletam Domini ab agonotheta petentem
adjutorium pugnæ suæ? Non enim sic te exspectat
Deus certantem, quomodo te exspectat Editor, si
fortè pugnes in amphitheatro. Ille tibi præmium
dare potest si viceris, adjuvare te periclitantem
non potest. Non sic exspectat Deus. Vide ergo,
Rom. 7. 22. 23. &c. adtende eum qui dicit, Condelector enim legi
" Dei secundùm interiorem hominem, video autem
" aliam legem in membris meis repugnantem legi D
" mentis meæ, & captivum me ducentem in lege
" peccati, quæ est in membris meis. Miser ego ho-
" mo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?
" Gratia Dei per Jesum Christum Dominum no-
strum. Quare gratia? Quia gratis datur. Quare
gratis datur? Quia merita tua non præcesserunt,
sed beneficia Dei te prævenerunt. Illi ergo gloria
Rom. 3. 23. qui nos liberat. Omnes enim peccaverunt, & egent
gloriâ Dei. *In te* ergo *Domine speravi*, non in
me: *non confundar in æternum*, quia in eo spero E
qui non confundit. *In tua justitia erue me, &
exime me.* Quia non invenisti in me justitiam meam,
erue me in tua: hoc est, illud me eruat quod me
justificat, quod ex impio pium facit, quod ex ini-
quo justum, quod ex cæco videntem, quod ex ca-
dente surgentem, quod ex flente gaudentem. Hoc
me liberat, non ego. *In justitia tua erue me, &
exime me.*

℣. 3. 7. *Inclina ad me aurem tuam.* Fecit hoc Deus,
quando ipsum Christum ad nos misit. Illum ad nos
Johan. 8. 6. misit, qui inclinato capite digito scribebat in terra, F
quando ei adultera mulier offerebatur punienda.
Ille autem inclinaverat se ad terram, id est, Deus
Gen. 3. 19. ad hominem, cui dictum est, Terra es, & in ter-
ram ibis. Non enim quasi corporalibus locis Deus
ad nos inclinat aurem suam, aut membris istis cor-
poreis determinatis finitus est. Omnino nihil ho-
rum cogitent humana phantasmata. Veritas est
Deus. Veritas nec quadra est, nec rotunda, nec
longa. Ubique præsens est, si cordis oculus ad eam G
pateat. Inclinat tamen aurem suam ad nos Deus,
misericordiam deponens super nos. Quæ major mi-
sericordia, quàm ut Unicum suum daret nobis, non
vivere nobiscum, sed mori pro nobis? *Inclina ad
me aurem tuam.*

Item ℣. 3. 8. *Accelera ut eximas me.* Exauditur enim in
hoc, cùm dicit, *Accelera*. Ad hoc enim positum
est verbum, ut hoc totum quod nobis diu videtur Brevitas præsentis vitæ.
quamdiu volvitur sæculum, intelligas punctum esse.
Non est diu quod habet extremum. Ab Adam
usque ad hodiernam diem peractum est, & multò
utique plus peractum est quàm restat peragendum.
Si adhuc viveret Adam, & hodie moreretur; quid
ei prodesset tamdiu esse, tamdiu vixisse? Ergo ce-
leritas hæc quare? Quia transvolant tempora: &
quod tibi tardum est, in oculis Dei breve est. Jam
hanc celeritatem iste intellexerat in ecstasi. *Accele-
ra ut eximas me. Esto mihi in Deum protectorem &
in domum refugii, ut salvum me facias.* Domus
refugii tu mihi esto, Deus protector, domus refu-
gii. Aliquando enim periclitor, & volo fugere:
quò fugio? ad quem locum tutus fugio? ad quem
montem? ad quam speluncam? ad quæ tecta muni-
ta? Quam arcem teneam? quibus muris ambiar?
Quocumque iero, sequor me. Quidquid enim vis
potes fugere homo, præter conscientiam tuam. In-
tra in domum tuam, requiesce in lecto tuo, intra
in interiora: interius habere nihil potes, quò fugias
à conscientia tua, si rodunt te peccata tua. Quia ve-
rò dixit, Accelera ut eximas me, & in tua justitia
erue me, ut dimittas peccata mea, & ædifices in
me justitiam tuam: tu mihi eris domus refugii, ad
te confugio. Nam à te quò fugiam? Irascitur tibi
Deus, quò fugies? Audi quid dicat in alio Psal-
mo, timens iram Dei, Quò ibo à spiritu tuo, & Psal. 138. 7.
quò à facie tua fugiam? Si adscendero in cælum, "
tu ibi es: si descendero in infernum, ades. Quo- "
cumque iero, ibi te invenio. Et si irasceris, ulto-
rem te invenio; si placatus es, adjutorem. Nihil
mihi ergo restat, nisi ad te fugere, non à te. Ut
evadas hominem dominum quicumque servus es,
fugis in ea loca ubi non est dominus tuus: ut eva-
das Deum, fuge ad Dominum. Nam non est quò
fugias Deum. Præstò sunt omnia & nuda Omni-
potentis oculis. Tu ergo mihi, inquit, esto domus
refugii. Nam si salvus non fuero, quomodo fugio?
Sana me, & fugio ad te. Nam si me non sanas,
ambulare non possum, fugere quomodo potero?
Quò iret, quò fugeret, si ambulare non posset,
semivivus in via, sauciatus vulneribus latronum? Luca 10. 30.
Quem transiens sacerdos præteriit, transiens Le-
vita præteriit, transiens Samaritanus miseratus est,
id est, ipse Dominus, qui miseratus est genus hu-
manum. Samarites enim custos interpretatur. Et
quis nos custodit, si ille deserit? Meritò, cùm Ju-
dæi convicientes dicerent, Nonne verum dici- Johan. 8. 48.
mus, quia Samaritanus es, & dæmonium habes?
unum respuit, alterum amplexus est: Ego, inquit,
dæmonium non habeo: Non dixit, Non sum Sa-
maritanus: sic intelligi volens nostrum se esse cu-
stodem. Miseratus ergo accessit, curavit, ad stabu-
lum perduxit, implevit circa eum misericordiam:
ille jam potest ambulare, potest & fugere. Quò fu-
geret nisi ad Deum, ubi fecit sibi domum refugii?

9. *Quia fortitudo mea & refugium meum es tu,* ℣. 4.
*& propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries
me.* Non propter meritum meum, sed *propter no-
men tuum*, ut tu glorificeris, non quia ego dignus
sum: *dux mihi eris*, ne aberrem à te; *& enutries
me*, ut validus sim ad manducandum escam, qua
pascis Angelos. Hìc enim lacte nos nutrivit, qui
nobis cælestem cibum promisit; & usus est maternâ
misericordiâ. Sicut enim mater lactans eamdem
escam, cui sumendæ idoneus infans non est, per
carnem trajicit, & lac infundit; (hoc enim acci-

pit parvulus, quod accepturus erat ad mensam; A
sed quod per carnem trajicitur congruit parvulo:)
sic Dominus sapientiam suam ut lac nobis faceret,
carne indutus venit ad nos. Ergo corpus Christi loquitur, *Et enutries me.*

℣. 5. 10. *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi.* Jam passio significatur, *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi.* Nec
sola illa passio est, qua passus est Dominus noster
Jesus Christus: muscipulam suam diabolus tetendit usque in finem. Et væ illi, qui in illam muscipu- B
lam cadit: cadit autem omnis qui non sperat in
℣. 2. Deum, qui non dicit, In te Domine speravi, non
confundar in æternum: & in tua justitia erue me,
& exime me. Extenta est & parata muscipula inimici. Posuit in muscipula errorem & terrorem: er-
Cupiditas & timor. rorem quo illiciat, terrorem quo frangat, & rapiat.
Tu claude januam cupiditatis contra errorem, tu
claude januam timoris contra terrorem, & educeris de muscipula. Hujusmodi pugnæ exemplum ipse tibi Imperator tuus, qui propter te etiam tentari C
dignatus est, in se demonstravit. Et primò tentatus
est illecebris; quia tentata est in illo janua cupidi-
Matth. 4. 3. &c. tatis, quando eum tentavit diabolus dicens, Dic
» lapidibus istis ut panes fiant. Adora me, & dabo ti-
» bi regna ista. Mitte te deorsum, quia scriptum est,
» Quia Angelis suis mandavit de te, & in manibus
» tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem
a tuum.[a] Omnis hæc illecebra cupiditatem tentat.
At ubi clausam januam invenit cupiditatis in eo qui
tentabatur pro nobis, convertit se ad tentandam D
januam timoris, & præparavit illi passionem. De-
Luca 4. 13. nique hoc dicit Evangelista, Et consummata ten-
» tatione, diabolus recessit ab eo ad tempus. Quid
est, ad tempus? Tamquam rediturus & tentaturus
januam timoris, quia clausam invenit januam cupiditatis. Totum ergo corpus Christi tentatur usque in finem. Fratres mei, quando jussum est nescio quid contra Christianos mali, simul impingebatur hoc corpus, totum impingebatur: unde di-
Psal. 117. 13. ctum erat in Psalmo, Tamquam cumulus arenæ E
» impulsus sum ut caderem, & Dominus suscepit
me. At ubi finita sunt illa, quæ totum corpus impingebant ut caderet, cœpit tentatio esse per partes. Tentatur corpus Christi, una Ecclesia non patitur persecutionem, alia patitur. Non patitur furorem imperatoris, sed patitur furorem mali populi. Quantæ vastationes à plebibus? Quanta mala
ingesta sunt Ecclesiæ à malis Christianis, ab eis
qui capti in illo retiaculo, tam multiplicati sunt,
Luca 5. 7. ut premerent naves in piscatione illa Domini ante F
passionem? Non ergo desunt pressuræ tentationis.
Nemo sibi dicat, Non est tempus tentationis. Qui
sibi hoc dicit, pacem sibi promittit: qui sibi pacem
promittit, securus invaditur. Totum ergo corpus
Christi dicat, *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi:* quia eductum est & caput nostrum de muscipula, quam absconderunt illi, quibus modò dicebatur in Evangelio, quia dicturi
Matth. 21. 38. &c. erant, Hic est heres, venite occidamus eum, &
nostra erit hereditas. Et in se sententiam dixerunt G
» interrogati, Quid faciet ille pater-familiâs colonis
» malis? Malos malè perdet, & vineam suam locabit
» aliis agricolis. Quid, & illud non legistis, Lapidem
» quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in
» caput anguli? Quod est enim, Reprobaverunt ædificantes: hoc ait, Ejecerunt extra vineam, & occiderunt. Ergo erutus est & ille. Caput nostrum
sursum est, liberum est. Hæreamus illi per dilectionem, ut meliùs postea conglutinemur ei per immortalitatem; & dicamus omnes, *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi; quoniam tu es protector meus.*

11. Audiamus vocem Domini, quam dixit in
cruce, *In manus tuas commendo spiritum meum.* ℣. 6.
Certè cùm verba ejus in Evangelio de isto Psalmo cognoscimus, ipsum hîc locutum fuisse non
dubitemus. Habes hoc in Evangelio, dixit, In ma- Luca 23. 46.
nus tuas commendo spiritum meum: & inclinato Johan. 19. 30.
capite tradidit spiritum. Non sine caussâ voluit
verba hujus Psalmi sua esse, nisi ut te admoneret
se locutum esse in hoc Psalmo. Ipsum hîc quære:
cogita quomodo in illo Psalmo se quæri voluit pro
susceptione matutina: Foderunt manus meas & Psal. 21. 17. &c.
pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi «
verò consideraverunt & conspexerunt me, divise- «
runt sibi vestimenta mea, & super vestem meam «
miserunt sortem: ut te admoneret in se hoc esse
completum, in voce sua posuit caput ipsius Psalmi,
Deus Deus meus ut quid me dereliquisti? Et tamen Ibidem v. 1.
vocem corporis in se transfiguravit: non enim Unicum suum Pater aliquando dereliquit. *Redemisti me Domine Deus veritatis.* Faciens quod promisisti, non fallens in pollicitatione tua Deus veritatis.

12. *Odisti observantes vanitatem supervacuè.* ℣. 7.
Quis observat vanitatem? Qui timendo mori moritur. Timendo enim mori mentitur, & moritur antequam moriatur, qui ideo mentiebatur ut viveret.
Mentiri vis, ne moriaris: & mentiris, & moreris;
& cùm vitas unam mortem quam differre poteris,
auferre non poteris, incidis in duas, ut priùs in anima, postea in corpore moriaris. Unde hoc, nisi observando vanitatem? Quia dulcis est tibi transiens
dies, quia dulcia sunt tibi transvolantia tempora,
unde nihil tenes, & insuper tu teneris. *Odisti observantes vanitatem supervacuè. Ego autem,* qui non
observo vanitatem, *in Domino speravi.* Speras in
pecunia, observas vanitatem: speras in honore &
sublimitate aliqua potestatis humanæ, observas vanitatem: speras in aliquo amico potente, observas
vanitatem. In his omnibus cùm speras, aut tu exspiras, & ea hîc dimittis; aut cùm vivis omnia pereunt, & in spe tua deficis. Hanc vanitatem commemorat Isaias dicens, Omnis caro fœnum, & om- Isai. 40. 6.
nis gloria ejus quasi flos fœni: aruit fœnum, & flos «
ejus decidit; verbum autem Domini manet in æter- «
num. Ego autem, non quomodo illi qui sperant in
vanitate, & qui observant vanitatem; sed in Domino speravi, qui non est vanitas.

13. *Exsultabo, & jocundabor in tua misericor-* ℣. 8.
dia: non in mea justitia. *Quia respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam
meam: * nec conclusisti me in manus inimici.* Quæ ℣. 9. Necessitates vitæ præsentis.
sunt necessitates, unde volumus salvam fieri animam nostram? Quis eas enumeret? quis dignè
exaggeret? quis congruè vitandas fugiendasque
commendet? Primò in genere humano dura necessitas, nescire cor alterius, malè sentire plerumque
de amico fideli, bene sentire plerumque de amico
infideli. O dura necessitas! Et quid facis ut corda
inspicias? quem oculum affers infirma & plangenda mortalitas? quid facis ut videas hodie cor fratris
tui? Non habes quid facias. Alia major necessitas,
nec tuum vides quale erit cras. Quid jam dicam de

a Sic plures MSS. At Er. *Omnia hæc per illecebram cupiditatem tentant.* Lov. *Omnia hæc per illecebras cupiditatum tentat.*

necessitatibus ipsius mortalitatis? Mori necesse est, A & nemo vult. Nemo vult quod necesse est. Nemo vult, quod erit velit nolit. Dura necessitas, nolle quod non potest evitari. Nam si fieri posset, nollemus utique mori; & effici quod Angeli vellemus, sed commutatione quadam, non morte, sicut dicit Apostolus, Ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam æternam in cælis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod de cælo est, superindui cupientes; si tamen induti, & non nudi inveniamur. Etenim qui sumus in hac ha- B bitatione, ingemiscimus gravati, in quo nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale à vita. Volumus pervenire ad regnum Dei, sed per mortem nolumus: & tamen dicit tibi necessitas, Hàc venies. Hàc venire dubitas homo, cùm hàc ad te venerit Deus? Quæ sunt etiam necessitates vincendarum vetustissimarum cupiditatum, & annosarum malarum consuetudinum? Vincere consuetudinem, dura pugna, nosti. Vides quàm malè facias, quàm detestabiliter, quàm infeliciter; & facis ta- C men: fecisti herì, facturus es hodie. Si sic tibi displicet cùm disputo, quomodo displicet tibi cùm cogitas? Et tamen facturus es hoc. Unde raperis? quis te captivum trahit? An illa lex in membris tuis repugnans legi mentis tuæ? Clama ergo, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: & impletur in te quod modò diximus, *Ego autem in Domino speravi: exsultabo, & jucundabor in tua misericordia; quia respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam.* Unde enim facta est salva de necessita- D tibus anima tua, nisi quia respecta est humilitas tua? Nisi priùs humiliareris, non te exaudiret, qui te à necessitatibus liberaret. Humiliatus est qui dixit, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Non sunt humiliati, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

2. Cor. 5. 1. *Consuetudinis necessitas.* *Rom. 7. 23.* *Humilitas.* *Rom. 10. 3.*

ỷ. 9. 14. *Nec conclusisti me in manus inimici.* Non E vicini tui, non compossessoris tui, non ejus cum quo militasti & eum læsisti, aut fortè in tua civitate injuriam ei fecisti: isti enim tales sunt pro quibus orare debemus. Alium habemus inimicum, diabolum, serpentem antiquum. Omnes morientes, si bene moriamur, ab ejus manibus liberamur. Quicumque enim malè moriuntur in suis iniquitatibus, in ejus manus concluduntur, ut cum illo in fine damnentur. Liberat ergo nos Dominus Deus noster de manu inimici nostri: ille enim nos per cupi- F ditates nostras vult capere. Cupiditates autem nostræ quando validæ sunt, & quando eis servimus, necessitates vocantur. Liberante autem Deo animam nostram de necessitatibus nostris, quid erit quod in nobis teneat inimicus, ut concludamur in manus ejus?

Cupiditatis necessitas.

Item ỷ. 9. Matth. 7. 14. 15. *Statuisti in spatioso pedes meos.* Certè angusta via est: laboranti angusta est, amanti lata est. Eadem quæ angusta est, lata fit. *In spatioso*, dicit, *posuisti pedes meos*, ne angustati pedes mei irent in G se, & incurrendo in se dejicerent me. Ergo quid ait, *Posuisti in spatioso pedes meos?* Planè fecisti mihi facilem justitiam, quæ mihi erat aliquando difficilis: hoc est, *Posuisti in spatioso pedes meos.*

ỷ. 10. 16. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.* * *Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.* Sufficiat Caritati Vestræ, adjuvante Domino fortassis implebimus debitum, ut & Psalmo peracto [a] proficiscamur. *ỷ. 11.*

IN EUMDEM PSALMUM XXX. * ENARRATIO III.

** Sermo II. de medio ejusdē Psalmi, in quo agitur de tribulatione & gemitu Ecclesiæ propter Christianos malos, & propter Donatistas.*

1. AD reliqua Psalmi nostra revertatur intentio, & nos ipsos agnoscamus in verbis Prophetæ. Quoniam si nos inspexerimus in tempore tribulationis, gaudebimus in tempore retributionis. Commendaveram Caritati Vestræ, cùm primas partes hujus Psalmi* exponerem, quòd Christus loquatur: & quomodo sit accipiendus Christus totus cum capite & corpore, non tacueram: testimoniis etiam Scripturarum, quantum mihi videtur, satis idoneis luculentisque firmaveram; ita ut omnino dubitari non posset Christum esse caput & corpus, sponsum & sponsam, Filium Dei & Ecclesiam, Filium Dei factum filium hominis propter nos, ut filios hominum faceret filios Dei; atque ita essent duo in carne una in sacramento magno, qui agnoscuntur in Prophetis duo in voce una. Gratulatio superiùs expressa est ipsius dicentis, *Respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.* Gratulatio est liberati hominis à tribulatione, liberatorum membrorum Christi ab afflictione & insidiis. Et rursus dicit, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.* In tribulatione utique angustia est: quomodo ergo, *Posuisti in spatioso pedes meos?* Si adhuc tribulatur, quomodo sunt in spatioso pedes? An fortè una quidem vox est, quia unum quidem corpus; sed in aliquibus membris spatium sentitur, in aliquibus angustia, id est, alii sentiunt facilitatem justitiæ, alii laborant in tribulatione? Nam si non alia membra illud, alia illud paterentur, non diceret Apostolus, Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; & si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra. Aliquæ Ecclesiæ, verbi gratiâ, pacem habent, aliquæ in tribulatione sunt: in istis quæ pacem habent; in spatioso sunt pedes; illæ quæ in tribulatione sunt, angustias patiuntur: sed & istos contristat illorum tribulatio, & illos pax istorum consolatur. Sic est enim unum corpus, ut non sit discissio; non autem facit discissionem nisi dissensio. Caritas autem compagem facit, compages complectitur unitatem, unitas servat caritatem, caritas pervenit ad claritatem. Dicat ergo ex quibusdam membris, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus.*

** In superiore Enarrat. n. 3. & seq.* *ỷ. 8 & 9.* *ỷ. 10.* *ỷ. 9.* *1. Cor. 12. 26.*

2. Quærimus unde sit ista tribulatio, quoniam liberatus paulò antè gaudere videbatur, justitiâ quadam infusâ sibi largiter dono Dei, & inde facto spatio pedibus suis in latitudine caritatis. Unde ergo & ista exsistit tribulatio, nisi fortè ex illo quod Dominus dicit, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum? Primò enim commendata paucitate sanctorum, tamquam missis retibus, multiplicata est Ecclesia, & capti sunt innumerabiles, de quibus prædictum erat, Annuntiavi & lo-

Tribulatio piorum. *Matth. 24. 12.* *Psal. 39. 6.*

[a] Hinc intelligere est primum istum, duosque subsequentes in XXX. Psal. tractatus habitos in peregrino loco fuisse extra Hipponensem Ecclesiam.

cutus sum, multiplicati sunt super numerum. Qui etiam navigia premerent, & retia rumperent, sicut est positum in illa prima piscatione ante passionem Domini. (Luca 5. 6.) Ex his igitur multitudinibus exaggerati sunt, quibus per Pascha sic refertiuntur ecclesiæ, ut turbas ipsorum parietum recuset angustia. Quomodo autem non tribuletur iste de hac multitudine, quando videt ipsos implere theatra & amphitheatra, qui paulò antè ecclesias impleverunt? ipsos in nequitiis, qui paulò antè in laudibus Dei? ipsos blasphemare Deum, qui respondebant, Amen Deo? Permaneat, duret, non deficiat etiam in multitudine copiosâ iniquorum, quia nec granum deficit in multitudine palearum, quò usque post ventilationem mittatur in horreum, & ibi sit in societate sanctorum, ne turbulenti aliquid pulveris patiatur. Perduret ergo, quia & Dominus cùm dixisset, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum: ne prænuntiatâ istâ abundantiâ iniquitatis labarent nutarentque pedes nostri, continuò subjecit, quod fideles erigeret, quod consolaretur, atque firmaret, dicens, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. (Matth. 24. 13.)

3. Adtende itaque istum, quantum mihi videtur, in hac tribulatione constitutum. Quando quidem positus in tribulatione quasi dolere deberet, (tribulatio enim dolorem habet congruum,) iratum se dicit in tribulatione, & ait, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus.* Si tribularis, quare irasceris? Irascitur iste alienis peccatis. (Ira piorũ.) Quis non irascatur, videns homines confitentes ore Deum, negantes moribus? Quis non irascatur, videns homines sæculo verbis, & non factis renuntiantes? Quis est qui non irascatur, videns fratres insidiantes fratribus, fidem non servantes osculo, quod infigunt [a] in sacramentis Dei? Et quis enumeret omnia, quibus irascitur corpus Christi, quod intus vivit [b] de spiritu Christi, quod gemit tamquam granum inter paleas? Vix enim apparent isti qui sic gemunt, qui sic irascuntur: quomodo vix apparent grana, quando area trituratur. Qui nescit quantæ spicæ missæ sunt, putat totum paleam esse: & ex hoc quod totum palea putatur, inde magna massa purgabitur. In his ergo non apparentibus & gementibus irascitur, qui dicit alio loco, Zelus domus tuæ comedit me. (Psal. 68. 10.) Dicit & alibi quando quidem videt multos mala facientes, Tædium detinuit me, à peccatoribus relinquentibus legem tuam. (Psal. 118. 53.) Dicit & alio loco, Vidi insensatos, & tabescebam. (Ibidem 158.)

4. Hæc autem ira, metuendum est, ne tanta sit, ut in odium vertatur. Ira enim nondum est odium. Nam irasceris filio, non odisti filium: ei servas hereditatem, qui te sentit iratum; & ad hoc irasceris, ne perdat quod servaveris, [c] malè vivens moribus pravis. Ergo ira nondum est odium: nondum odimus eos, quibus irascimur; sed ista ira si manserit, & non citò evulsa fuerit, crescit & fit odium. Ideo ut recens ira evellatur, & in odium non convertatur, hoc nos docet Scriptura, dicens, Non occidat sol super iracundiam vestram. (Ephes. 4. 26.) Invenis autem aliquando fratrem odium habentem, & reprehendit irascentem: in illo est odium, & in alio culpat iram: ipse habet trabem in oculo suo, & reprehendit festucam in oculo fratris sui. Sed festuca ista & surculus, nisi citò evellatur, trabes futura est. Non ergo ait, Exstinctus est oculus meus præ ira; sed, *turbatus.* Nam si exstinguitur, jam odium est, non ira. Et vide quia exstinctus est. Hinc ait Johannes, Qui odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc. Antequam ergo eatur in tenebras, conturbatur oculus in ira: sed cavendum est, ne ira vertatur in odium, & oculus exstinguatur. [d] Iste ergo dicit, *Turbatus est præ ira oculus meus, anima mea & venter meus:* hoc est, turbata sunt interiora mea. Ventrem pro interioribus posuit. Aliquando enim iniquis & perversis & à lege deviantibus & malè viventibus irasci licet, clamare non licet. Cùm irascimur & clamare non possumus, interiora nostra turbantur. Tanta est enim aliquando perversitas, ut nec corripi possit.

5. *Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. Defecit*, inquit, *in dolore vita mea.* Dicit Apostolus, Nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quicumque perfecti sunt ex Evangelio & gratia Dei; non hîc vivunt nisi propter alios: nam vita eorum in hoc sæculo, eis jam non est necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod ait idem Apostolus, Concupiscentiam habens dissolvi, & esse cum Christo; multò enim magis optimum: manere autem in carne necessarium propter vos. Quando autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex prædicatione sua, non proficere homines, infirmatur in egestate vita hominis. Verè miserabilis egestas & fames: quando quidem eos quos Domino lucramur, quodammodo manducat Ecclesia. Quid est manducat? In corpus suum trajicit. Quidquid enim manducamus, in corpus nostrum trajicimus. Hoc agit Ecclesia per sanctos. Esurit quos lucrari vult, & quos lucrata fuerit aliquo modo, manducat quodammodo. Cujus personam gerebat Petrus, quando ei de cælo submissus est discus plenus omnibus animalibus quadrupedibus, serpentibus, & volatilibus: quibus generibus omnes gentes significantur. Præfigurabat Dominus Ecclesiam, quòd omnes gentes erat transvoratura, & in corpus suum conversura: & ait Petro, Macta, & manduca. O Ecclesia, (hoc est Petre, quia super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,) macta, & manduca. Priùs macta, & sic manduca. Occide quod sunt, & fac quod es. Cùm ergo prædicatur Evangelium, & videt qui prædicat non proficere homines, quare non clamet, *Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus? Infirmatus est in egestate vigor meus, & ossa mea conturbata sunt.* Anni nostri isti, quos hîc ducimus, in gemitibus sunt. Unde? Quia abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum. In gemitibus, non in claris vocibus. Quando videt Ecclesia multos in perversum ire, gemitus suos devorat apud se, ut dicat Deo, Gemitus meus non est absconditus à te. In alio Psalmo dicitur, sed congruit huic: & hoc est dicere, Gemitus meus, etsi absconditus est ab hominibus, à te non est absconditus. *Infirmatus est in egestate vigor meus, & os-*

[a] Sic Er. & quatuordecim MSS. At Lov. *quod infigunt sacramentis Dei*, omissâ particulâ *in*.

[b] Er. & Lov. *in spiritu.* Aliquot MSS. *de spiritu.*

[c] In omnibus MSS *malè evadens.*

[d] Editi Er. & Lov. post *exstinguatur*, hæc interponunt, *Hoc autem animadvertat unusquisque qui in pace, hoc est, qui in Christo, qui pacem Dei commendavit, vocatus est, & in cujus nativitate summa pax per Angelum nuntiata est hominibus: si pro aliqua parva vel magna caussa in odium proruperit, nullam societatem cum pace, hoc est Christo, habere poterit, nisi per dignam emendationem pænitentiæ. Sequitur ergo iste, & dicit, Turbatus* &c. Hinc nos ea verba expungimus, quòd absint à nostris omnibus MSS.

sa mea conturbata sunt. De hac egestate suprà diximus. Ossa verò fortes intelliguntur Ecclesiæ, qui etiam si non conturbantur persecutionibus alienorum, conturbantur tamen iniquitatibus fratrum.

℣. 11. 6. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis nimium, & timor notis meis. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium*: qui sunt inimici Ecclesiæ? Pagani, Judæi?

Christiani mali. Omnibus pejùs vivunt mali Christiani. Vis videre quàm omnibus pejùs vivant mali Christiani? De

Ezech. 15. 2. talibus dicit Propheta Ezechiel, quia comparantur sarmentis inutilibus. Pone Paganos ligna esse silvatica extra Ecclesiam, adhuc potest inde fieri aliquid, quomodo de lignis fabrilibus est lignum fabro aptum; & si adhuc nodosum & curvum & corticosum, tamen quod doletur, ascietur, deplanetur, & possit venire ad aliquam fabricam usus humani. De sarmentis autem præcisis fabri nihil facere possunt, ignis ea solus exspectat. Adtendite Fratres: Cùm silvatico ligno ubique præponatur sarmentum manens in vite, quia sarmentum dat fructum, illud lignum non dat fructum: præciso tamen sarmento de vite si comparetur lignum silvaticum, intelligitur esse melius; quia de illo faber aliquid facere potest, hoc autem non quærit, nisi qui foco ministrat. Adtendens itaque multitudinem malè viventium in Ecclesia, *Super omnes*, inquit, *inimicos meos factus sum opprobrium.* Pejùs, inquit, vivunt mali in sacramentis meis, quàm qui ad illa numquam accesserunt. Latinè apertè cur non dicamus, vel quando Psalmum exponimus? Et si aliis fortè temporibus dicere non audemus, saltem necessitas exponendi habeat libertatem corripiendi. *Super omnes*, inquit, *inimicos meos factus sum opprobrium.* De talibus dicit apo-

2. Pet. 2. 20. &c. stolus Petrus, Facta sunt illis posteriora deteriora » prioribus: melius enim erat illis non cognoscere » viam justitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum re- » flecti à tradito sibi sancto mandato. Cùm dicit, Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ: nonne judicavit meliores esse inimicos foris positos, quàm intus malè viventes, quibus premitur & gra- » vatur Ecclesia? Melius, inquit, illis fuerat non co- » gnoscere viam justitiæ, quàm cognoscentibus re- » trorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato. Denique vide quàm horribili rei eos comparavit.

Ibidem 22 Contingit illis res veri proverbii, Canis reversus ad suum vomitum. Istis itaque talibus cùm sint plenæ Ecclesiæ, nonne veraciter illic dicunt pauci, immo ex paucorum voce ipsa Ecclesia, *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis nimium, & timor notis meis?* Vicinis meis nimium opprobrium factus sum, id est, qui mihi jam appropinquabant ut crederent: hoc est, Vicini mei nimiùm deterriti sunt, malâ vitâ malorum & falsorum Christianorum. Quàm multos enim putatis, Fratres mei, velle esse Christianos, sed offendi malis moribus Christianorum? Ipsi sunt vicini qui jam appropinquabant, & nimium opprobrium illis visi sumus.

Item ℣. 12. 7. *Timor factus sum notis meis.* Quid tam timendum? *Timor*, inquit, *factus sum notis meis.* Quid tam timendum, quàm cùm videt homo multos malè viventes, & de quibus bene sperabatur in multis malefactis inventos? Timet ne tales sint omnes quos putabat bonos, & veniunt in suspicionem malam propè omnes boni. Qualis vir? quomodo cecidit? quomodo inventus est in illa turpitudine, in illo scelere, in illo facto malo? putas non tales sunt omnes? Hoc est *timor notis meis*, ut & ipsis quibus noti sumus, plerumque in dubium veniamus. Et nisi te consoletur quod es, si aliquid es, non credis esse alterum talem. Consolatur hominem qualiscumque conscientia, ut dicat sibi homo qui bene vivit, O tu qui modò vereris ne tales sint omnes, tu talis es? Respondet conscientia, Non sum. Ergo si talis non es, solus es? Vide ne pejor sit ista superbia, quàm illa nequitia. Noli solum te dicere. Nam & Elias aliquando tædio multitudinis 3. Reg. 19. 10. impiorum ait, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Rom. 11. 3. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Ergo Fratres, inter hæc scandala unum est remedium, ne malè sentias de fratre tuo. [a] Humiliter esto quod vis eum esse, & non putabis eum esse quod non es. Sed tamen fit etiam timor notis, etiam expertis.

8. *Qui videbant me, foras fugerunt à me.* Ignoscendum esset si foras fugissent à me, qui non videbant me: etiam qui videbant me, foras fugerunt à me. Item ℣. 12. Sed si qui me non videbant, foras fugerunt à me: (nec dicendum est, foras fugerunt; quia intus non fuerunt: si intus enim fuissent, vidissent me, id est, cognovissent corpus Christi, cognovissent membra Christi, cognovissent unitatem Christi:) illud est magis gemendum, illud omnino intolerabile, quia multi qui viderunt me, foras fugerunt à me, id est, qui cognoverunt quid esset Ecclesia, exierunt foras, & hæreses & schismata contra Ecclesiam fecerunt. Hodie hominem invenis, verbi gratiâ, natum in parte Donati, nescit quid sit Ecclesia, ubi natus est tenet: non illi evellis consuetudinem quam suxit cum lacte nutricis. Illum, illum da qui volvitur quotidie in Scripturis, qui legit, qui prædicat. Itane tandem non ibi videt, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ? Psal. 2. 8. Non ibi videt, Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & Psal. 21. 28. » adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gen- » tium? Si vides ibi totius orbis unitatem, quid foras fugis, ut non solùm ipse patiaris, verùm & aliis facias cæcitatem? *Qui videbant me*, id est, qui noverant quid sit Ecclesia, qui eam in Scripturis intuebantur, *foras fugerunt à me.* Putatis enim Fratres mei, quia illi omnes qui fecerunt hæreses per loca & partes, non noverant in Scripturis Dei, quia Ecclesia non est [b] prædicta nisi toto terrarum orbe diffusa? Verè dico Caritati Vestræ, Certè omnes Christiani sumus, vel Christiani omnes dicimur, & omnes Christi signo signamur: obscuriùs dixerunt Prophetæ de Christo, quàm de Ecclesia: puto propterea quia videbant in Spiritu, contra Ecclesiam homines facturos esse particulas, & de Christo non tantam litem habituros, de Ecclesia magnas contentiones excitaturos. Ideo illud unde majores lites futuræ erant, planiùs prædictum & apertiùs prophetatum est, ut ad judicium illis valeat qui viderunt, & foras fugerunt.

9. Exempli gratiâ unum commemorabo: Abraham pater noster fuit, non propter propaginem carnis, sed propter imitationem fidei: justus & pla-

[a] Sic Er. & MSS. At Lov. *Humilis esto.*

[b] Editi, *prædicata.* MSS. nonnulli, *prædicta.*

cens Deo, per fidem suscepit filium sibi promis- A
Gen. 21. 2. sum Isaac de Sara sterili uxore sua in senectute sua: jussus est immolare Deo eumdem filium, nec dubitavit, nec disceptavit, nec de jussu Dei disputavit, nec malum putavit quod jubere optimus po-
Gen. 22. 3. tuit; duxit filium suum ad immolandum, imposuit ei ligna sacrificii, pervenit ad locum, erexit dexteram ut percuteret; eo prohibente deposuit, quo jubente levaverat; qui obtemperaverat ut feriret, obtemperavit ut parceret; ubique obediens, nusquam timidus: ut tamen impleretur sacrificium, B & sine sanguine non discederetur, inventus est aries hærens in vepre cornibus, ipse immolatus est, peractum est sacrificium. Quære quid sit: Figura est Christi involuta sacramentis. Denique ut videatur discutitur, ut videatur pertractatur, ut quod involutum est evolvatur. Isaac tamquam filius unicus dilectus figuram habens Filii Dei, portans ligna si-
Johan. 19. 17. bi, quomodo Christus crucem portavit. Ille postremò ipse aries Christum significavit. Quid est enim hærere cornibus, nisi quodam modo crucifi- C gi? Figura est ista de Christo. Continuò prædicanda erat Ecclesia, prænuntiato capite prænuntiandum erat & corpus: cœpit Spiritus Dei, cœpit Deus ad Abraham prædicare velle Ecclesiam, & tulit figuram. Christum figuratè prædicabat, Ecclesiam apertè prædicavit: ait enim ad Abraham,
Gen. 22. 16. Quoniam obaudisti vocem meam, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me, benedicens benedicam te, & implendo implebo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam maris, & benedicen- D tur in semine tuo omnes gentes terræ. Et penè ubique Christus aliquo involucro sacramenti prædicatus est à Prophetis, Ecclesia apertè: ut viderent illam & qui futuri erant contra illam, & impleretur in eis ista nequitia quam prædixit Psalmus, *Qui videbant me, foras fugerunt à me.* Ex nobis exie-
1. Johan. 2. 20. runt, sed non erant ex nobis: hoc Apostolus Johannes de illis dixit.

℣. 13. 10. *Oblitus sum, tamquam mortuus à corde.* Oblitus sum, in oblivionem veni, obliti sunt me illi E qui viderunt me: obliti sunt me, & sic me obliti sunt, tamquam mortuus fuerim à corde ipsorum. *Oblitus sum, tamquam mortuus à corde: factus sum tamquam vas perditum.* Quid est hoc, *factus sum tamquam vas perditum?* Laborabat iste, & nulli proderat; vidit se vas esse, & nulli prodesse, & se tamquam vas perditum dicit.

℣. 14. 11. *Quoniam audivi vituperationem multorum accolentium in circuitu.* Multi accolunt in circuitu meo, & reprehendunt me quotidie. Quanta mala F dicunt in malos Christianos, quæ maledicta perveniunt ad omnes Christianos. Numquid enim dicit, qui maledicit, aut qui reprehendit Christianos, Ecce quæ faciunt non boni Christiani? sed, Ecce quæ faciunt Christiani. Non separat, non discernit. Illi tamen ista dicunt, qui accolunt in circuitu, id est, circumeunt, & non intrant. Quare circumeunt, & non intrant? Quia rotam temporis amant. Non intrant ad veritatem, quia non amant æternitatem: temporalibus dediti tamquam rotæ constri- G
Psal. 82. 15. cti, de quibus alibi dicitur, Pone principes eorum
Psal. 11. 9. ut rotam: & alibi, In circuitu impii ambulant. *Dum congregarentur ipsi simul adversùm me, ut acciperent animam meam consiliati sunt.* Quid est, *ut acciperent animam meam consiliati sunt?* Ut consentirem pravitatibus eorum. Illis enim qui maledicunt, & non intrant, parum est quia non intrant; & ejicere hinc volunt vituperando. Si ejecerunt te de Ecclesia, acceperunt animam tuam, id est, tenuerunt consensionem tuam; & eris in circuitu, non in mansione.

12. Ego autem, inter hæc opprobria, inter hæc scandala, inter hæc mala, inter istas seductiones, foris iniquitates, & perversitates intus, cùm adtenderem homines justos, & quærerem, & deessent quos imitarer, quid feci? quod consilium inveni? ℣. 15.
Ego autem in te speravi Domine. Nihil salubrius, nihil securius. Volebas imitari nescio quem, invenisti illum non bonum: tolle imitationem hanc. Alium quæsisti, nescio quid displicuit: tertium quæsisti, & ipse non placuit: numquid quia & ille & ille displicuit, & tu peribis? Tolle ab homine spem, quia maledictus omnis qui spem suam ponit Jerem.
in homine. Si adtendis adhuc hominem, & eum quæris imitari, & ex illo pendere, adhuc lacte vis nutriri; & fies mammothreptus, quales dicuntur pueri qui diu sugunt, quod non decet. Etenim lacte uti, tamquam per carnem velle sibi cibum trajici, hoc idem est per hominem vivere. Idoneus esto ad mensam, inde cape unde ille cepit, aut fortasse non cepit. Fortè utiliter & in malum incidisti, quem bonum putasti, ut in ubere quasi materno amaritudinem invenires, & ea offensione repelleveris, & ad cibum validiorem invitareris. Faciunt enim hoc nutrices mammothreptis, ut aliqua amara ponant in papillis suis, quibus offensi parvuli ab ubere resiliant, & ad mensam inhient. Ergo dicat, *Ego autem in te speravi Domine: dixi, Tu es Deus meus.* Tu es Deus meus: recedat Donatus, recedat Cæcilianus: nec ille, nec iste Deus meus est. Non ad hominis nomen ambulo, Christi nomen teneo. Ipsum Paulum audi dicentem, Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine 1. Cor.
Pauli baptizati estis? Perirem si essem de parte Pauli, quomodo non pereo si fuero de parte Donati? Prorsus recedant humana nomina, humana crimina, humana figmenta. *In te Domine speravi: dixi, Tu es Deus meus.* Non homo quisquam, sed tu es Deus meus. Unus deficit, unus proficit: Deus meus non deficit, neque proficit; nec habet quò proficiat perfectus, nec habet unde deficiat æternus. *Dixi Domino, Deus meus es tu.*

13. *In manibus tuis sortes meæ.* Non in manibus hominum, sed in manibus tuis. Quæ sunt istæ ℣. 16.
sortes? Quare sortes? Audito nomine sortium, non debemus sortilegos quærere. Sors enim non aliquid mali est, sed res est in dubitatione humana divinam indicans voluntatem. Nam & sortes miserunt Apostoli, quando Judas tradito Domino periit, & sicut de illo scriptum est, Abiit in locum suum: cœpit quæri quis in locum ejus ordinaretur, electi sunt duo judicio humano, & electus de duobus unus judicio divino: de duobus consultus est Deus, quemnam ipsorum esse vellet, & cecidit sors super Matthiam. Quid igitur est, *In manibus tuis sortes meæ?* Sortes dixit, quantum ego existimo, gratiam qua salvi facti sumus. Quare sortis nomine appellat gratiam Dei? Quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam ubi dicitur, Iste facit, iste non facit, merita considerantur; & ubi merita considerantur, electio est, non sors: quando autem Deus nulla merita nostra invenit, sorte voluntatis suæ nos salvos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc est sors. Meritò tunica illa Domini desuper texta, quæ significat caritatis æternitatem, cùm dividi à persecutoribus

persecutoribus non posset, sors super eam missa A est: ad quos pervenit, eos significavit qui videntur ad sortem pervenire sanctorum. Gratiâ salvi facti estis per fidem, ait apostolus Paulus, Gratiâ salvi facti estis per fidem: & hoc non ex vobis, (Vide sortem,) & hoc non ex vobis, sed Dei donum est: non ex operibus, (quasi vos benefeceritis, ut ad hoc accedere digni essetis,) non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Hæc quodam modo sors occulta est voluntas Dei; in B humano genere sors est, sors veniens de Dei occulta voluntate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius justitia tibi sors est.

Ephes. 2. 8. &c.

Rom. 9. 14.

14. Adtendat itaque Caritas Vestra, videre hoc ipsum quemadmodum firmetur ab apostolo Petro. Cùm Simon ille Magus baptizatus à Philippo adhæreret ei, credens miraculis divinis factis in conspectu suo; venerunt Apostoli ad Samariam, ubi crediderat etiam & ipse Magus, & ubi fuit bapti- C zatus, & imposuerunt Apostoli manus hominibus baptizatis, & acceperunt Spiritum-sanctum, & cœperunt linguis loqui: admiratus est ille, & obstupefactus tanto divino miraculo, quòd ad impositionem humanarum manuum venit Spiritus-sanctus, & implevit homines; & desideravit istam, non gratiam, sed potentiam; non unde liberaretur, sed unde extolleretur: at ubi desideravit hoc, & implevit superbia cor ejus, & diabolica impietas & celsitudo dejicienda, ait Apostolis, Quantam D vultis pecuniam à me accipere, ut & ad mearum impositionem manuum accipiant homines Spiritum-sanctum. Qui quærebat sæcularia, qui in circuitu accolebat, pecuniâ putavit posse se emere donum Dei. Qui se putavit pecuniâ comparare Spiritum-sanctum, etiam Apostolos avaros arbitratus est, sicut erat ipse impius & superbus. Continuò Petrus, Pecunia tua, inquit, tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecuniâ comparari. Non est tibi sors neque pars in fide hac: E id est, non pertines ad istam gratiam, quam gratis omnes accipimus, quia pecuniâ te putas emere quod gratis datur. Ex eo autem quod gratis datur, sors vocatur. Non est tibi sors neque pars in fide hac. Ista dixi, ne expavesceremus quod ait, *In manibus tuis sortes meæ*. Quæ sunt enim sortes? Hereditas Ecclesiæ. Quò usque est hereditas Ecclesiæ? inter quos[a] fines? Usque ad omnes fines. Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ. Non mihi ergo promittat homo nescio F quam particulam: Deus meus, *In manibus tuis sortes meæ*. Jam sufficiat Caritati Vestræ: quod restat in nomine Domini crastina die ipso adjuvante reddemus.

Act. 8. 13. &c.

Ibidem 20. &c.

Psal. 2. 8 a

IN EUMDEM PSALMUM XXX. *ENARRATIO IV.

* Sermo III. de fine ejusdem Psalmi, habitus proxima die post superiorem sermonem.

1. QUOD de Psalmo restat, unde duos jam sermones habuimus, aliquantò est amplius quàm tertia pars, & videmus nobis G hodie debitum esse complendum. Unde peto Caritatem Vestram, ut libenter habeatis nos in verbis ejus planioribus non immorari, ut ea nos teneant, quorum est necessitas exponendi. Multa enim sunt animis fidelium sponte occurrentia, multa quæ brevi admonitione opus habent: quædam verò, & ea rariora, quibus insudandum est, ut possint intelligi. Ut ergo tempus sufficiat viribus & nostris & vestris, videte quàm aperta sunt hæc; & nobiscum potiùs agnoscite, & in his nobiscum Deum laudate: & si orat Psalmus, orate; & si gemit, gemite; & si gratulatur, gaudete; & si sperat, sperate; & si timet, timete. Omnia enim quæ hîc conscripta sunt, speculum nostrum sunt.

Psalmi, speculum.

ỳ. 16.

2. *Erue me de manibus inimicorum meorum, & à persequentibus me.* Dicamus hoc, & unusquisque de inimicis suis dicat hoc. Bonum est enim, & orare debemus ut nos Deus eruat de manibus inimicorum nostrorum. Sed intelligendi sunt inimici, pro quibus orandum sit, & contra quos orandum sit. Inimici homines, qualescumque fuerint, non sunt odio habendi; ne cùm odit malus quem patitur malum, sint duo mali. Diligat bonus & quem patitur malum, ut vel unus sit malus. Illi inimici sunt contra quos orandum est, diabolus & angeli ejus: ipsi nobis invident regnum cælorum, ipsi nolunt ut adscendamus unde illi dejecti sunt: ab his oremus erui animam nostram. Nam & quando adversùm nos homines incitantur, vasa ipsorum fiunt. Proinde Paulus apostolus admonens nos quàm cauti esse contra inimicos debeamus, ait servis Dei qui tribulationes patiebantur, utique seditionibus, improbitatibus, inimicitiis hominum, Non est vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, id est, non adversùs homines, sed adversùs principes & potestates & rectores mundi. Cujus mundi? cæli & terræ? absit. Hujus mundi rector non est nisi Creator. Sed quem dicit mundum? Amatores mundi. Denique addit, & exponit, Quod dico mundi, tenebrarum harum. Quarum utique tenebrarum, nisi infidelium & impiorum? Nam ex impiis & infidelibus cùm essent facti pii & fideles, sic eos alloquitur idem Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Adversùs spiritalia, inquit, nequitiæ in cælestibus, adversùs diabolum & ejus angelos dimicatis: hostes vestros non videtis, & vincitis. *Erue me de manibus inimicorum meorum, & à persequentibus me.*

Inimici pro quibus, & contra quos orandum.

Ephes. 6. 12.

Ephes. 5. 8.

Ephes. 6. 12.

ỳ. 17.

3. *Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in tua misericordia.* Superiùs dicebamus, si meminit hesternæ disputationis Caritas Vestra, quicumque adfuistis, quoniam illi maximè persequuntur Ecclesiam, qui Christiani nolunt bene vivere. Per hos enim opprobrium habet Ecclesia, & ab his inimicitias sustinet: quando corripiuntur, quando malè vivere non permittuntur, quando cum eis vel verbo agitur, ipsi mala in suis cordibus meditantur, & erumpendi occasionem requirunt. Inter hos est gemens iste, & si volumus nos sumus; quoniam plures sunt ipsi, & inter multitudinem eorum vix apparent boni, tamquam grana in area, de quibus tamen purgatis horrea replenda sunt Domini. Ergo inter hos gemens iste ait, *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Confusio enim quædam putatur, cùm omnes Christiani dicuntur, & qui bene vivunt, & qui malè vivunt, omnes uno charactere signantur, omnes ad unum altare accedunt, omnes eodem baptismo abluuntur, omnes eamdem orationem Dominicam proferunt, omnes iisdem mysteriis celebrandis intersunt. Quando discernuntur qui gemant, & pro[b] quibus gematur, nisi illustret ille faciem suam super ser-

In superiori Sermone n. 2. & seq.

Matth. 3. 12. Luca 3. 17.

b

[a] MSS Regius & Vaticanus, *inter quos affines.*

[b] MSS. *& à quibus gematur*

vum suum? Quid est ergo, *Illustra faciem tuam super servum tuum?* Appareat quia pertineo ad te: nec sic dicat & Christianus impius quia pertinet ad te, ne sine caussa tibi in alio Psalmo dixerim, Judica me Deus, & discerne caussam meam de gente non sancta. Quod ibi dixit, Discerne caussam meam: hoc dicit hîc, *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Et tamen ne & ipse superbiat, & quasi se justificare videatur, adjungit, & ait, *Salvum me fac in tua misericordia:* hoc est, non in mea justitia, non in meis meritis, sed *in tua misericordia;* non quia ego sum dignus, sed quia tu misericors es. Noli me audire secundùm judiciariam severitatem, sed secundùm misericordissimam bonitatem. *Salvum me fac in tua misericordia.*

Psal. 42.1.

℣. 18. 4. *Domine non confundar, quoniam invocavi te.* Magnam caussam dixit, *Non confundar, quoniam invocavi te.* Vis ut confundatur qui invocavit te? Vis ut dicatur, Ubi est de quo præsumsit? Quis autem etiam ipsorum impiorum non invocat Deum? Nisi ergo proprio modo quodam diceret, *Invocavi te*, qui non possit communis esse cum multis, nullo modo de hac invocatione tantam mercedem auderet exigere. Responderet enim illi Deus quodammodo in cogitatione, & diceret, Quid à me petis ut non confundaris? Quare? Quia invocasti me? Nonne quotidie homines, ut impleant fortè adulteria quæ concupiscunt, invocant me? nonne quotidie homines, ut moriantur illi à quibus exspectant hereditatem, invocant me? nonne quotidie homines qui fraudem cogitant, ut eam prospero exitu compleant, invocant me? Quid ergo est quòd pro magna mercede exigis, ut dicas, *Non confundar, quoniam invocavi te?* Invocant quidem illi, sed non invocant te. Invocas Deum, quando in te vocas Deum. Hoc est enim illum invocare, illum in te vocare, quodam modo eum in domum cordis tui invitare. Non autem auderes tantum patrem-familias invitare, nisi nosses ei habitaculum præparare. Si enim tibi dicat Deus, Ecce invocasti me, venio ad te, quò intrabo? Tantas sordes conscientiæ tuæ sustinebo? Si servum meum in domum tuam invitares, nonne priùs eam mundare curares? Invocas me in cor tuum, & plenum est rapinis. Quò invocatur Deus plenum est blasphemiis, plenum est adulteriis, plenum est fraudibus, plenum est malis concupiscentiis, & invocas me? De talibus denique quid ait alio loco Psalmus? Dominum non invocaverunt. Et utique invocaverunt, nec tamen invocaverunt. Breviter dico, quoniam nata est quæstio, ut tantam mercedem exigat homo allegans unum meritum, dicendo, *quia invocavi te*, cùm videamus à tam multis malis invocari Deum, nata est quæstio: unde non transeundum est. Dico ergo breviter homini avaro, Invocas Deum? Quare invocas Deum? Ut det mihi lucrum. Lucrum ergo invocas, non Deum. Quia hoc lucrum quod concupiscis, non potes habere per servum tuum, non potes habere per colonum tuum, per clientem tuum, per amicum tuum, per satellitem tuum: invocas Deum, ministrum lucri tui facis Deum: viluit tibi Deus. Vis invocare Deum? Gratis invoca. Avare, an parum est tibi, si te impleat ipse Deus? Deus si ad te veniat sine auro & argento, non vis illum? Quid ergo tibi de his quæ fecit Deus sufficit, cui Deus ipse non sufficit? Meritò ergo rogat iste, *Non confundar, quoniam invocavi te.* Invocate Dominum, Fratres, si non vultis confundi. Confusionem enim quamdam timet iste, de qua in superioribus Psalmi locutus est, In te Domine speravi, non confundar in æternum. Nam ut sciatis quia istam confusionem timet, quid addidit, cùm dixisset, *Non confundar in æternum, quoniam invocavi te? Erubescant impii, & deducantur in infernum:* confusione utique illa in æternum.

Invocare Deum.

Psal. 13. 5. & 52. 6.

℣. 2.

℣. 19. 5. *Muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversùs justum iniquitatem, in superbia & contemtu.* Justus iste Christus est. Multa labia loquuntur adversùs eum iniquitatem in superbia & contemtu. Quare in superbia & contemtu? Quia contemtibilis superbis apparuit, qui tam humilis venit. Non vis ut contemnatur ab eis qui honores amant, ille qui tantas contumelias accepit? Non vis ut contemnatur ab his qui pro magno habent istam vitam, ille qui mortuus est? Non vis ut contemnatur ab eis qui quasi damnationis mortem [a] crucis turpem putant, ille qui crucifixus est? Non vis ut contemnatur à divitibus, ille qui pauperem vitam gessit in mundo, cùm esset creator mundi? Omnia ista quæ amant homines, quia noluit illa habere Christus, ut non habendo ostenderet contemnenda, non quia in potestate non habuit possidenda; omnes qui amant hæc, contemnunt illum. Et quicumque voluerit servorum ejus sequi vestigia ipsius, ut ambulet & ipse in ea humilitate, in qua didicit ambulasse Dominum suum, contemnitur in Christo quasi membrum Christi: & cùm caput & membra contemnuntur, totus ipse Christus contemnitur, quia totus ipse justus est caput & corpus. Et necesse est ut contemnatur totus ipse Christus à superbis & impiis, ut fiat illis quod dicitur, *Muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversùs justum iniquitatem, in superbia & contemtu.* Quando efficientur muta labia ista? In hoc sæculo? [b] numquam. Quotidie clamant contra Christianos, maximè humiles; quotidie blasphemant, quotidie latrant: augent linguis suis pœnas, quibus apud inferos sitiant, & aquæ stillam sine caussa desiderent. Non ergo nunc muta efficiuntur labia istorum. Sed quando? Quando traducent eos ex adverso iniquitates eorum, sicut dicitur in libro Sapientiæ, Tunc stabunt justi in magna constantia adversùs eos, qui se angustaverunt. Tunc dicent illi, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum & in similitudinem improperii. Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam. Tunc efficientur labia eorum muta, qui loquuntur adversùs justum iniquitatem, in superbia & in contemtu. Modò enim dicunt nobis, Ubi est Deus vester? Quid colitis? quid videtis? Creditis, & laboratis: certum est quod laboratis, incertum est quod speratis. Quando venerit certum quod speramus, muta efficientur labia dolosa.

Christ. contem.

Luca 16. 24.

Sap. 5. 1.

6. Proinde vide quid sequitur, quia muta efficientur labia dolosa, quæ loquuntur adversùs justum iniquitatem, in superbia & contemtu. Adtendit iste qui sic gemit, vidit bona Dei intus in spiritu, vidit hæc bona quæ in occulto videntur, sed ab impiis non videntur. Vidit eos propterea loqui adversùs justum iniquitatem in superbia & contemtu, quia bona hujus sæculi videre norunt, bo-

[a] Vox *crucis* non reperitur in MSS.

[b] Corbeiensis MS. à secunda manu habet, *in hoc sæculo nequam.*

na autem futuri sæculi nec cogitare sciunt. Sed ut commendaret ipsa bona futuri sæculi hominibus, quos jubet tolerare, non amare præsentia, exclamavit, & addidit, *Quàm multa multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Hîc homo impius si dicat, Ubi est ista multitudo dulcedinis? Respondebo, Quomodo tibi ostendam multitudinem hujus dulcedinis, qui palatum de febre iniquitatis perdidisti? Mel si non nosses, quàm bene saperet non clamares, nisi gustasses. Palatum cordis non habes ad hæc bona gustanda, quid tibi faciam? Quomodo ostendam? Non est cui * dicere, Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus. *Quàm multa multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.* Quid est abscondisti illis? Servasti illis, non negasti, ut soli ad eam perveniant, (Bonum est enim quod justis & impiis non potest esse commune;) ut timendo perveniant. Quamdiu enim adhuc timent, nondum & ipsi pervenerunt: sed credunt se perventuros, & à timore incipiunt. Nihil enim dulcius est immortalitate sapientiæ, sed initium sapientiæ timor Domini. *Quam abscondisti timentibus te.*

℣. 20.

* Subaud. possim.

Psal. 33. 8.

Prov. 1. 7. Psal. 110. 10.

Item ℣. 20.

7. *Perfecisti autem sperantibus in te in conspectu filiorum hominum.* Non, Perfecisti in conspectu filiorum hominum; sed, *sperantibus in te in conspectu filiorum hominum:* id est, eis perfecisti dulcedinem tuam, qui sperant in te in conspectu filiorum hominum. Quomodo dicit Dominus, Qui me » negaverit coram hominibus, negabo & ego illum » coram Patre meo. Ergo si speras in Domino, coram hominibus spera: ne fortè abscondas ipsam spem tuam in corde tuo, & timeas confiteri, cùm tibi pro crimine objiciatur quia Christianus es. Cui autem modò objicitur quia Christianus est? Tam pauci non Christiani remanserunt, ut eis magis objiciatur quia Christiani non sunt, quàm ipsi audeant aliquibus objicere quia Christiani sunt. Tamen dico vobis, Fratres mei, incipe, quicumque me audis, vivere quomodo Christianus, & vide si non tibi objiciatur & à Christianis, sed nomine, non vitâ, non moribus. Nemo sentit nisi qui expertus est. Ergo intende, intuere quod audis. Vis vivere ut Christianus? Vis sequi vestigia Domini tui? Objiciatur tibi, erubescis, & erubescendo dimittis. Viam perdidisti. Vidêris tibi corde credidisse ad justitiam, sed perdidisti, Ore confessio fit ad salutem. Si ergo vis ambulare viam Domini, etiam in conspectu hominum spera in Deum, id est, noli erubescere de spe tua. Quomodo vivit in corde tuo, sic habitet in ore tuo: quia non sine caussa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit, tamquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christianus erubescat. Hoc ergo in conspectu hominum si feceris, si inde coram hominibus non erubueris, si in conspectu filiorum hominum nec ore nec factis Christum negaveris; spera tibi perfici dulcedinem Dei.

Matth. 10. 33.

Christus non erubescendus.

Rom. 10. 10.

Signum Christi in frõte Christianorum.

℣. 21.

8. Quid sequitur? *Abscondes eos in abscondito vultus tui.* Qualis est locus iste? Non dixit, Abscondes eos in cælo tuo: non dixit, Abscondes eos in paradiso: non dixit, Abscondes eos in sinu Abrahæ. Multis enim * fidelibus loca futura sanctorum, in Scripturis sanctis posita sunt. Vilescat totum quidquid præter Deum est. Qui nos tuetur in loco vitæ hujus, ipse post istam vitam sit locus noster: quia & iste Psalmus, hoc ei ait superiùs, Esto mihi » in Deum protectorem, & in domum refugii. Ergo

* f. hominibus.

℣. 3.

A erimus in vultu Dei absconditi. Quis sinus est in facie Dei, à me exspectatis audire? Purgate cor, ut ipse illuminet, & quem invocatis intret. Esto domus ejus, & erit domus tua: habitet in te, & tu habitabis in eo. Si eum in hoc sæculo exceperis corde tuo, ille post hoc sæculum excipiet te vultu suo. *Abscondes*, inquit, *eos.* Ubi? *In abscondito vultus tui. A conturbatione hominum.* Ibi enim non conturbantur, cùm absconduntur: in abscondito vultus tui non conturbantur. Putas est quisquam
B ita felix in hoc mundo, ut cùm cœperit audire opprobria hominum, propterea quòd Christo servit, fugiat ad Deum corde, & incipiat spem habere in dulcedine ipsius, & à conturbatione hominum, à quibus audit opprobria, intret in vultum Dei cum conscientia sua? Intrat planè, sed si habeat cum quo intret, id est, si non sit onerosa ipsa conscientia, si non illi faciat sarcinam grandem, ad angustam januam. *Abscondes* ergo *eos in abscondito vultus tui à conturbatione hominum. Proteges eos in*
C *tabernaculo tuo, à contradictione linguarum.* Aliquando abscondes eos in abscondito vultus tui, à conturbatione hominum; ut prorsus in eis conturbatio humana deinceps esse non possit: sed interim cùm peregrinantur in hoc sæculo, quia multas patiuntur linguas contradicentes qui tibi serviunt, quid eis facis? *Proteges eos in tabernaculo tuo.* Quod est tabernaculum? Ecclesia hujus temporis, tabernaculum ideo dicitur, quia adhuc in hac terra peregrinatur. Tabernaculum enim habitacu-
D lum est militum in expeditione positorum. Ipsa dicuntur tabernacula. Domus non est tabernaculum. Pugna in expeditione peregrinus; ut salvus factus in tabernaculo, gloriosus recipiaris in domum. Erit enim in cælo domus tua æterna, si modò bene in hoc tabernaculo vixeris. Ergo in hoc tabernaculo proteges eos à contradictione linguarum. Contradicunt linguæ multæ, diversæ hæreses, diversa schismata personant, linguæ multæ contradicunt veraci doctrinæ: tu curre ad tabernaculum Dei,
E Ecclesiam catholicam tene, à regula veritatis noli discedere, & protegeris in tabernaculo à contradictione linguarum.

Ecclesia tabernaculũ Dei.

9. *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.* Quæ est civitas circumstantiæ? In una Judæa populus Dei erat positus, quasi in medio mundo, ubi dicebantur laudes Deo, eique sacrificia offerebantur, ubi prophetia non cessabat canendo futura, quæ modò videmus impleri: iste populus quasi in me-
F dio gentium erat. Adtendit Propheta iste, & vidit futuram Ecclesiam Dei in omnibus gentibus; & quia omnes gentes circùm undique erant, quæ in medio ponebant unam gentem Judæorum; has undique circumstantes gentes appellavit civitatem circumstantiæ. Mirificasti quidem Domine misericordiam tuam in civitate Jerusalem: ibi passus est Christus, ibi resurrexit, ibi adscendit in cælum, ibi multa mirabilia fecit: sed major laus tua est, quia mirificasti misericordiam tuam in civitate cir-
G cumstantiæ, id est, in omnibus gentibus diffudisti misericordiam tuam. Nec unguentum tuum in illa Jerusalem, quasi in vase tenuisti: sed tamquam confracto vase, unguentum per mundum diffusum est, ut impleretur quod dicitur in Scripturis sanctis, Unguentum effusum est nomen tuum. Et ita mirificasti misericordiam tuam in civitate circumstantiæ. Adscendit enim in cælum, sedet ad dexteram Pa-

℣. 22.

Cant. 1. 2.

Act. 1. 9. tris, post decem dies misit Spiritum-sanctum: impleti sunt Spiritu-sancto discipuli, cœperunt prædicare magnalia Christi; Act. 8. 1. lapidati, occisi, fugati sunt. Et cùm inde tamquam ex uno loco fugarentur, quasi ligna ardentia igne divino, totam silvam mundi accensam fervore Spiritûs & lumine veritatis impleverunt: & mirificavit Dominus misericordiam suam in civitate circumstantiæ.

ỳ. 23. 10. *Ego dixi in ecstasi mea.* Recordamini titulum Psalmi, ecce est illa ecstasis. Videte quid dicat, *Ego dixi*, inquit, *in ecstasi mea, Projectus* B *sum à facie oculorum tuorum.* In pavore meo dixi, hoc est, *Dixi in ecstasi mea.* Vidit se paventem intus nescio qua tribulatione magna, sicut non desunt: adtendit cor suum pavidum & trepidum, & ait, *Projectus sum à facie oculorum tuorum.* Si in facie tua essem, non sic timerem; si me adtenderes, non sic trepidarem. Sed quoniam dicit in alio Psal- Psal. 93. 18. mo, Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adjuvabat me: continuò & hîc ait, *Ideo exaudisti vocem orationis meæ.* Quia confes- C sus sum, quia dixi, Projectus sum à facie oculorum tuorum; quia non superbus exstiti, sed cor meum accusavi, & in tribulatione mea titubans ad te exclamavi: exaudisti orationem meam. Impletum est ergo quod commendavi de illo Psalmo. Quod enim est, *Ego dixi in ecstasi mea, Projectus sum à facie oculorum tuorum:* hoc est in illo Psalmo, Si dicebam motus est pes meus. Et quod est in illo, Misericordia tua Domine adjuvabat me: hoc est in isto, *Ideo exaudisti Domine vocem orationis meæ.* D Matth. 14. 26. Adtende illud in Petro, Videt Dominum ambulantem in aquis, putat phantasma. Exclamat Dominus, Ego sum, noli timere. Confidit Petrus, & dicit, Si tu es, jube me venire ad te super aquas: hinc probo si tu es, si in verbo tuo potuero quod tu a potes. Ait ille, Veni. Et [a] verbum jubentis facta est potestas audientis. Veni, inquit. Et descendit: cœpit ire, ibat intrepidus, tamquam in illo sperans: videns autem ventum validum timuit. *Ego dixi in ecstasi mea, Projectus sum à facie oculorum tuo-* E *rum.* Et cùm cœpisset mergi, clamavit, Domine pereo. Et Jesus porrigens ei manum, levavit eum dicens, Modicæ fidei, quare dubitasti? Dixi ergo in pavore meo, Projectus sum à facie oculorum tuorum: & tamquam jam perire incipientis in mari, exaudisti Domine vocem orationis meæ. Exaudisti autem, *cùm clamarem ad te.* Clamor ad Deum non est voce, sed corde. Multi silentes labiis, corde clamaverunt: multi ore strepentes, corde averso nihil impetrare potuerunt. Si ergo clamas, cla- F ma intus, ubi audit Deus. Cùm clamarem, inquit, ad te, exaudisti vocem orationis meæ.

ỳ. 24. 11. Jam ergo expertus quid nos hortatur? *Diligite Dominum omnes sancti ejus.* Tamquam diceret, Credite mihi, ego sum expertus; habui tribulationes, invocavi, & non sum deceptus; speravi in Deum, & non sum confusus: cogitationes meas illuminavit, trepidationem meam firmavit. b *Diligite Dominum omnes sancti ejus:* id est; [b] vos diligite Dominum, qui non diligitis mundum, hoc G est, *omnes sancti ejus.* Nam cui dico ut diligat Dominum, qui adhuc diligit amphitheatrum? Cui dico ut diligat Dominum, qui adhuc diligit mimum, c qui adhuc diligit [c] pantomimum, qui adhuc diligit vinolentiam, qui adhuc diligit pompas sæculi, & A vanitates omnes, & insanias mendaces? cui dico, Disce non diligere, ut discas diligere; avertere, ut convertaris; funde, ut implearis. *Diligite Dominum omnes sancti ejus.*

12. *Quoniam veritatem requiret Dominus.* Nostis quia modò multi malefici videntur, nostis quia modò in suis vanitatibus extolluntur: veritatem requiret Dominus. *Et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.* Ferte donec efferatis, tolerate donec careatis: necesse est enim ut Dominus veritatem requirens, retribuat his qui abundanter faciunt superbiam. Jam dicturus es, Quando retribuet? Quando vult. Quia retribuet certus sis; de retributione non dubites, de tempore non audeas Deo dare consilium. Prorsus veritatem requiret, & retribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Aliquibus & hîc retribuet, & vidimus & didicimus quia retribuit. Etenim quando humiliantur qui Deum timent, si fortè in aliqua dignitate hujus sæculi refulserant, humiliati non ceciderunt, quia Deum de corde non excluserunt: altitudo ipsorum Deus est. Humiliatus videbatur Job perditâ substantiâ suâ, perditis filiis suis, perditis quæ servabat, perditis quibus servabat; remansit sine hereditate, & quod est tristius, sine herede; remansit ad solam uxorem, non suam consolatricem, sed diaboli potiùs adjutricem: humiliatus videbatur; vide si miser factus est, vide si non erat in abscondito vultûs Dei. Nudus ait exii de utero matris meæ, nudus revertar in terram: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Istæ gemmæ laudis Dei unde sunt? Videte foris pauperem, intus divitem. Istæ gemmæ laudis Dei exirent de ejus ore, nisi thesaurum haberet in corde? Qui divites esse vultis, tales divitias concupiscite, quas nec in naufragio potestis amittere. Ergo tales quando humiliantur, nolite eos putare miseros. Erratis, non scitis quid intus habeant. Ex vobis conjicitis, qui mundum diligitis, quia vos cùm talia perditis, miseri remanetis. Prorsus nolite hoc putare, habent intus quo gaudeant. Interior est dominator eorum, interior est pastor & consolator ipsorum. Ipsi sunt qui malè cadunt, qui spem suam in hoc sæculo ponunt. Aufertur quod nitebat foris, nihil remanet intus nisi fumus malæ conscientiæ. Unde se consolentur non habent, non habent quò foras exeant, non habent quò intro redeant, deserti pompâ sæculari, inanes gratiâ spiritali, verè humiliantur. Et multis facit Deus ista in isto tempore, sed non omnibus. Si enim nemini faceret, quasi non videretur vigilare divina providentia: si omnibus faceret, non servaretur divina patientia. Tu tamen Christiane tolerare didicisti, non vindictam retribuere. Vindicari vis Christiane? Nondum vindicatus est Christus. An tu passus es improbum, & ille non passus est? Nonne prior pro te passus est, qui non habebat quare pateretur? Nam in te tribulatio fornax aurificis est, (si tamen aurum sis, & non palea,) ut sordibus careas, non in cinerem convertaris.

13. *Diligite Dominum omnes sancti ejus: quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.* Sed quando retribuet? O si modò retribueret, modò eos volebam videre humiliatos atque prostratos. Audite quid sequitur: *Viriliter agite.* Nolite lassas manus in tri-

[a] Lov. *Et ad verbum.* At Er. & MSS. carent particulâ *ad.*
[b] MSS. *id est, illi diligite &c.*

[c] Παντόμιμος saltator, qui mores & affectus quoslibet gestu exprimebat. Vide lib. 2. de Doctrina Christ. c. 25.

bulationibus dimittere, non nutent genua vestra. *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum.* Ad perpetienda & toleranda omnia mala hujus sæculi confortetur cor vestrum. Sed qui sunt quibus hæc dicit Propheta, *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum?* Numquid his qui diligunt mundum? Non. Sed quibus dicit, audite: *Omnes qui speratis in Domino.*

IN PSALMUM XXXI. ENARRATIO I.

ỳ. 1. *Ipsi David intelligentiæ.*

1. IPSI David intelligentiæ, qua intelligitur non meritis operum, sed gratiâ Dei hominem liberari, confitentem peccata sua.

2. BEATI *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata:* & quorum pecca-
ỳ. 2. ta in oblivionem ducta sunt. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus:* nec in ore suo habet ostentationem justitiæ, cùm conscientia ejus peccatis plena est.

ỳ. 3 Rom. 10. 10. 3. *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea.* Quoniam non protuli ore confessionem ad salutem, omnis firmitas mea in infirmitate consenuit. *A clamando me tota die.* Cùm essem impius atque blasphemus, clamando contra Deum, quasi defendens & excusans peccata mea.

ỳ. 4. 4. *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua.* Quoniam continua afflictione flagellorum tuorum, *Conversus sum in ærumna* [a] *mea, dum configeretur spina.* Miser factus sum cognoscendo miseriam meam, compunctus malâ conscientiâ.

ỳ. 5. 5. *Diapsalma. Peccatum meum cognovi, & injustitiam meam non operui:* id est, injustitiam meam non occultavi. *Dixi, Pronuntiabo adversùm me injustitiam meam Domino.* Dixi, Pronuntiabo, non adversùm Deum, sicut in clamore impietatis quando tacui, sed adversùm me injustiam meam Domino. *Et tu remisisti impietatem cordis mei:* audiens vocem confessionis in corde, antequam voce proferretur.

ỳ. 6. 6. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Pro hac impietate cordis ad te orabit omnis sanctus. Non enim meritis suis sancti erunt, sed opportunitate temporis, hoc est, in adventu ejus, qui nos à peccatis redemit. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt.* Verumtamen nemo arbitretur, cùm repentè finis venerit, sicut in diebus Noë, remanere confessionis locum, per quam propinquetur ad Deum.

ỳ. 7. 7. *Tu mihi es refugium à pressura, quæ circumdedit me.* Tu mihi es refugium à pressura peccatorum, quæ circumdedit cor meum. *Exsultatio mea, redime me à circumdantibus me.* In te mihi est gaudium, redime me ab ea tristitia, quam mihi peccata mea faciunt.

ỳ. 8. 8. *Diapsalma.* Responsio Dei: *Intellectum dabo tibi, &* * *statuam te in via hac qua* [b] *gradieris.* Intellectum dabo tibi post confessionem, ut non recedas à via qua ingredieris, ne tuæ potestatis esse velis. *Obfirmabo super te oculos meos.* Ita super te faciam firmam dilectionem meam.

*Vulgata, instruam.

b ỳ. 9. 9. *Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Ideo se ipsi regere volunt. Et vox Prophetæ: *In freno & camo maxillas eorum constringe.* Ergo fac illis Deus, quod fit equo & mulo, ut pœnis eos cogas ferre regimen tuum. *Qui non propinquant ad te.*

10. *Multa flagella peccatoris.* Multùm flagellatur, qui non confitens Deo peccata sua, seipsum sibi rectorem esse vult. *Sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.* Qui autem sperat in Domino, & ei se subdit regendum, misericordia circumdabit eum. ỳ. 10.

11. *Lætamini in Domino, & exsultate justi.* Lætamini, & exsultate justi, non in vobis, sed in Domino. *Et gloriamini omnes recti corde.* Et in eo gloriamini omnes, qui intellexistis rectum esse illi subdi, ut ceteris præferamini. ỳ. 11.

IN EUMDEM PSALMUM XXXI. * ENARRATIO II.

* Sermo ad plebem, in quo de fide & operibus disputatur.

1. PSALMUS [c] gratiæ Dei & justificationis nostræ nullis præcedentibus meritis nostris, sed præveniente nos misericordiâ Domini Dei nostri, commendatus maximè ore Apostolico, sicut præcedens hunc Psalmum lectio omnibus intimavit, à nostra tenuitate susceptus est cum Vestra Caritate tractandus. Unde primùm infirmitatem meam orationibus vestris commendo, sicut dicit Apostolus, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, sic loqui vobis, quemadmodum & mihi dicere periculosum non sit, & vobis audire salutare sit. Anceps enim animus humanus, & fluctuans inter confessionem infirmitatis & audaciam præsumtionis, plerumque hinc atque inde contunditur, & ita impellitur ut ei in quamlibet partem cadere præcipitium sit. Si enim se infirmitati propriæ omni ex parte donaverit, & in hanc cogitationem se inclinaverit, ut dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis perseverantibus, tantùm credentibus quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita in fine parata est, ut nemo pereat fidelium iniquorum: id est, nemo pereat eorum qui sibi dicunt, Quidvis faciam, quibuslibet facinoribus & flagitiis inquiner, quantumlibet peccem, liberat me Deus misericordiâ suâ, quia credidi in eum. Qui ergo dicit neminem perire talium, cogitatione mala inclinatur in impunitatem peccatorum; & Deus ille justus, cui cantatur misericordia & judicium, non sola misericordia, sed & judicium, invenit hominem malè de se præsumentem, & ad interitum suum misericordiâ Dei abutentem, & necesse est ut damnet. Talis itaque cogitatio præcipitat hominem: qua quisque territus, si se in audaciam quamdam præsumtionis erexerit, & de suis viribus justitiaque præsumserit, & proposuerit animo implere justitiam, & omnia quæ præcipiuntur in lege ita facere ut in nullo offendat, atque in potestate sua se habere vitam suam, ut omnino nusquam labatur, nusquam deficiat, nusquam titubet, nusquam caliget, sibique hoc tribuat, & potentatui voluntatis suæ: etiam si fortè impleverit omnia quæ justa videntur coram oculis hominum, ita ut nihil inveniatur in vita ejus, quod possit reprehendi ab hominibus, ipsam præsumtionem jactationemque superbiæ damnat Deus. Quid igitur fit, si se homo justificaverit, & de justitia sua præsumserit? Cadit. Si considerans & cogitans infirmi-

Præfatio. c

Ephes. 8 19.

Psal. 100. 1.

[a] Pleriq; MSS. omisso *mea*, constanter habent *in ærumnam:* sec. Lxx.
[b] MSS. in hac & in sequenti Enarratione, *ingredieris.*

[c] Huic sermoni titulus in Regio MS. præfixus iste est: *Incipit de Psalmo tricesimo I. habitus sermo in quinta feria, in Basilica Restituta.*

tatem ſuam & præſumens de miſericordia Dei, neglexerit vitam ſuam mundare à peccatis ſuis, & ſe omni gurgite flagitiorum demerſerit; & ipſe cadit. Præſumtio de juſtitia, quaſi dextera eſt: cogitatio impunitatis peccatorum, quaſi ſiniſtra eſt. [a] Audiamus vocem Dei dicentem nobis, [Prov. 4.27.] Ne declines in dexteram aut ſiniſtram. Ne præſumas ad regnum de juſtitia tua, ne præſumas ad peccandum de miſericordia Dei. Ab utroque te revocat præceptum divinum; & ab illa altitudine, & ab iſta profunditate. Illuc ſi adſcenderis, præcipitaberis; hàc ſi lapſus fueris, demergêris. Ne, inquit, declines in dexteram aut ſiniſtram. Iterum dico quod breviter fixum omnes animo teneatis: Ne præſumas ad regnum de juſtitia tua, ne præſumas ad peccandum de miſericordia Dei. Reſpondebis, Quid ergo faciam? Pſalmus iſte docet nos: quo perlecto atque tractato, arbitror adjuvante miſericordiâ Domini, viſuros nos viam vel ubi jam ambulemus, vel quam tenere debeamus. Unuſquiſque pro modulo ſuo audiat, & ſicut ſibi conſcius fuerit, ita vel doleat corrigendus, vel gaudeat approbandus. Si ſe deviaſſe invenerit, redeat ut in via ambulet: ſi ſe in via invenerit, ambulet ut perveniat. Nemo ſit ſuperbus extra viam, nemo piger in via.

2. Hunc autem Pſalmum ad eam gratiam pertinere, qua Chriſtiani ſumus, teſtatus eſt Apoſtolus Paulus: unde ipſam lectionem vobis legi voluimus. Hoc dixit Apoſtolus, cùm commendaret juſtitiam quæ ex fide eſt, adversùs eos qui gloriantur de juſtitia quæ eſt ex operibus, hoc ait: [Rom. 4.1. &c.] Quid ergo " dicemus inveniſſe Abraham patrem noſtrum ſecun" dùm carnem? Si enim Abraham ex operibus juſti" ficatus eſt, habet gloriam, ſed non ad Deum. Avertat ipſe Deus à nobis talem gloriam, & illud potiùs audiamus, [1. Cor. 1.31.] Qui gloriatur, in Domino glorietur. Multi enim gloriantur de operibus, & invenis multos paganos propterea nolle fieri Chriſtianos, quia quaſi ſufficiunt ſibi de bona vita ſua. Bene vivere opus eſt, ait: quid mihi præcepturus eſt Chriſtus? Ut bene vivam? Jam bene vivo: quid mihi neceſſarius eſt Chriſtus? Nullum homicidium, nullum furtum, nullam rapinam facio, res alienas non concupiſco, nullo adulterio contaminor. Nam inveniatur aliquid in vita mea quod reprehendatur, & qui reprehenderit faciat Chriſtianum. Habet gloriam, ſed non ad Deum. Non autem ſic pater noſter Abraham. Hæc enim ſententia Scripturæ ad hoc vult intentionem noſtram dirigere. Quia enim fatemur, & ipſa eſt fides noſtra de ſancto Patriarcha, qui placuit Deo, ut dicamus eum & noverimus ad Deum habere gloriam, ait Apoſtolus: Certè notum eſt nobis & manifeſtum, quia Abraham ad Deum habet gloriam: at ſi ex operibus juſtificatus eſt Abraham, habet gloriam, ſed non ad Deum: ad Deum autem habet gloriam; non ergo ex operibus juſtificatus eſt. Si ergo non ex operibus juſtificatus eſt Abraham, unde juſtificatus eſt? Sequitur, & dicit unde: [Rom. 4.3.] Quid enim Scriptura dicit? id eſt, Unde dicit Scriptura juſtificatum Abraham? [Gen. 15.6.] Credidit autem Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam. Ergo ex fide juſtificatus eſt Abraham.

3. Jam qui audit, Non ex operibus, ſed ex fide: obſervet illam voraginem, de qua locutus ſum: Vides ergo, quia ex fide, non ex operibus juſtificatus eſt Abraham; faciam ergo quidquid volo, quia & ſi bona opera non habuero, & tantùm credidero in Deum, deputatur mihi ad juſtitiam. Si dixit & decrevit, lapſus demerſus eſt: ſi adhuc cogitat & fluctuat, periclitatur. Scriptura autem Dei veruſque intellectus, non ſolùm periclitantem à periculo liberat, ſed & demerſum à profundo elevat. Reſpondeo ergo tamquam contra Apoſtolum, & dico de ipſo Abraham, quod invenimus etiam in Epiſtola alterius Apoſtoli, qui volebat corrigere homines, qui malè intellexerant iſtum Apoſtolum. Jacobus enim in Epiſtola ſua, contra eos qui nolebant bene operari de ſola fide præſumentes, ipſius Abrahæ opera commendavit, cujus Paulus fidem: & non ſunt ſibi adverſi Apoſtoli. Dicit autem opus omnibus notum, Abraham filium ſuum immolandum Deo obtulit. Magnum opus, ſed ex fide. Laudo ſuperædificationem operis, ſed video fidei fundamentum: laudo fructum boni operis, ſed in fide agnoſco radicem. Si autem hoc præter fidem rectam faceret Abraham, nihil illi prodeſſet qualecumque illud opus eſſet. Rurſum ſi ſic teneret fidem Abraham, ut cùm ei Deus imperaret offerre ſibi immolandum filium ſuum, diceret apud ſemetipſum, Non facio, & tamen credo quia me etiam contemnentem juſſa ſua liberat Deus: fides ſine operibus mortua eſſet, & tamquam radix ſine fructu ſterilis atque arida remaneret.

4. Quid ergo? Debemus nulla opera præponere fidei, id eſt ut ante fidem quiſquam dicatur bene operatus? Ea enim ipſa opera quæ dicuntur ante fidem, quamvis videantur hominibus laudabilia, inania ſunt. Ita mihi videntur eſſe, ut magnæ vires & curſus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet bona opera ſua ante fidem: ubi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde adtendas quid homo faciat, ſed quid cùm facit adſpiciat, quò lacertos optimæ gubernationis dirigat. Fac enim hominem optimè gubernare navim, & perdidiſſe quò tendit, quid valet quia artemonem optimè tenet, optimè movet, dat proram fluctibus, cavet ne [b] latera infligantur; tantis eſt viribus, ut detorqueat navim quò velit, atque unde velit: & dicatur ei, Uſque quò is; & dicat, Neſcio: aut non dicat, Neſcio; ſed dicat, Ad illum portum eo, nec in portum, ſed in ſaxa feſtinet? Nonne iſte quantò ſibi videtur in navi gubernanda agilior & efficacior, tantò periculoſiùs eam ſic gubernat, ut ad naufragium properando perducat? Talis eſt & qui optimè currit præter viam. Nonne ergo erat melius & tolerabilius, ut eſſet gubernator ille aliquantò invalidior, ut cum labore & aliqua difficultate gubernacula regeret, & tamen rectum debitumque curſum teneret; rurſumque ille pigriùs etiam & imbecilliùs, tamen in via ambularet, quàm præter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille qui & viam tenet, & bene ibi ambulat: ſequentis autem ſpei, qui & ſi aliquantùm claudicat, non omnino [c] ut erret, aut remaneat, ſed progreditur etſi paulatim. Fortaſſe enim ſperandum eſt, eum quò tendit etiam tardiùs perventurum.

5. Ergo, Fratres, ex fide juſtificatus eſt Abraham: ſed ſi fidem opera non præceſſerunt, tamen ſecuta ſunt. Numquid enim fides tua ſterilis erit? Si ſterilis non es, ſterilis non eſt ipſa. Aliquid mali credidiſti, & igne malitiæ tuæ radicem tuæ fidei

[a] Aliquot MSS. *Audivimus.*
[b] Plerique MSS. *ne lateri infligantur.*
[c] Sic aliquot MSS. Alii verò, *omnino ut hæreat.* Editi, *omnino erret, aut remanet.*

concremasti. Tene ergo fidem operaturus. Sed dicis, Non hoc ait apostolus Paulus. Immo hoc ait Paulus apostolus: (Gal. 5. 6.) Fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. Et alio loco, (Rom. 13. 10.) Plenitudo ergo legis caritas. Et alio loco, (Gal. 5. 14.) Omnis enim lex in uno sermone impletur, in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Vide si non vult te operari qui dicit, (Rom. 13. 9. &c.) Non adulterabis, Non homicidium facies, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum: dilectio proximi malum non operatur: Plenitudo autem legis, caritas. Numquid caritas permittit aliquid mali te facere ei quem diligis? Sed fortè tantummodo mali nihil facis, non etiam aliquid boni. [a] Ergone caritas permittit te non præstare quidquid potes ei quem diligis? Nonne illa est caritas quæ orat etiam pro inimicis? Ergo deserit amicum, qui bene optat inimico? Itaque si fides sine dilectione sit, sine opere erit. Ne autem multa cogites de opere fidei, adde illi spem & dilectionem, & noli cogitare quid opereris. Ipsa dilectio vacare non potest. Quid enim de quoquam homine etiam malè operatur, nisi amor? Da mihi vacantem amorem & nihil operantem. Flagitia, adulteria, facinora, homicidia, luxurias omnes, nonne amor operatur? Purga ergo amorem tuum: aquam fluentem in cloacam, converte ad hortum: quales impetus habebat ad mundum, tales habeat ad artificem mundi. Num vobis dicitur, Nihil ametis? absit. Pigri, mortui, detestandi, miseri eritis, si nihil ametis. Amate, sed quid ametis videte. (Caritas.) Amor Dei, amor proximi, caritas dicitur: (Cupiditas.) amor mundi, amor hujus sæculi, cupiditas dicitur. Cupiditas refrenetur, caritas excitetur. Ipsa enim caritas bene operantis, dat ei spem bonæ conscientiæ. Spem enim gerit bona conscientia: quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe. Et erunt tria hæc, de quibus dicit (1. Cor. 13. 13.) Apostolus, Fides, spes, caritas. Et alio loco ipsa (1. Tim. 1. 5.) tria, sed pro spe bonam conscientiam posuit: Finis enim præcepti est, dixit. Quid est finis præcepti? Quo perficiuntur præcepta, non quo consumuntur. Aliter enim dicimus, Finitus est cibus; aliter dicimus, Finita est tunica quæ texebatur: finitur cibus ut non sit; finitur tunica ut perfecta sit: & hîc finis dicitur, & ibi. Non ergo hîc finem præcepti dixit, quo quasi pereant præcepta; sed quo perficiantur, & consummentur, non consumantur. (* f. præcepti.) Finis ergo* propter tria illa: Finis, inquit, præcepti est caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Pro spe bonam conscientiam posuit. Ille enim sperat, qui bonam conscientiam gerit. Quem verò pungit mala conscientia, retrahit se à spe, & non sibi sperat nisi damnationem. Ut ergo speret regnum, habeat bonam conscientiam; & ut habeat bonam conscientiam, credat, & operetur. Quod credit fidei est, quod operatur caritatis est. Illo ergo loco à fide cœpit (1. Cor. 13. 13.) Apostolus, Fides, spes, caritas: alio loco ab ipsa (1. Tim. 1. 5.) caritate cœpit, Caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Modò nos à medio cœpimus, ab ipsa conscientia & spe. Qui vult, inquam, habere bonam spem, habeat bonam conscientiam; ut autem habeat bonam conscientiam, credat, & operetur. A medio imus ad initium & fi-

A nem: credat, & operetur. Quod credit, fidei est: quod operatur, caritatis est.

6. Quomodo ergo dicit Apostolus justificari hominem, sine operibus ex fide; (Rom. 3. 28.) cùm alio loco dicat, Fides quæ per dilectionem operatur? (Gal. 5. 6.) Non ergo Jacobum apostolum Paulo, sed ipsum Paulum ipsi Paulo opponamus, & dicamus ei, Hâc nos quodammodo permittis impunè peccare, cùm dicis, Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus: & hâc dicis, Fides quæ per dilectionem ope-

B ratur. Quomodo hâc quasi securus fio, si operatus non fuero: hâc autem nec spem, nec ipsam fidem videor habere bonam, nisi operatus fuero per dilectionem? Teipsum audio Apostole. Certè fidem mihi hîc sine operibus vis commendare: opus autem fidei dilectio est: quæ dilectio vacare non potest, nisi & mali nihil operetur, & quidquid potest boni operetur. Quid enim facit dilectio? Declina à malo, & fac bonum. (Psal. 36. 27.) Hanc ergo fidem sine operibus commendas: & alio loco dicis, Et si fi- (1. Cor. 13. 2.)

C dem habeam, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Ergo si nihil prodest fides sine caritate, caritas autem ubi fuerit necesse est ut operetur, fides ipsa per dilectionem operatur. Quomodo ergo justificabitur homo per fidem sine operibus? Respondet ipse Apostolus: Propterea hoc tibi dixi, ô homo, ne quasi de operibus tuis præsumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam. (Gratiâ fidei.) Noli ergo præsumere de operibus ante fidem. Nove-

D ris quia peccatorem te fides invenit, & si te fides data fecit justum, impium invenit quem faceret justum. Credenti, inquit, in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam. (Rom. 4. 5.) Si justificatur impius, ex impio fit justus: si ex impio justus fit, quæ sunt opera impiorum? Jactet etiam impius opera sua, & dicat, Do pauperibus, nihil alicui aufero, non uxorem alienam concupisco, non quemquam occido, nulli fraudem facio, depositum apud me nullo teste repræsento; hæc omnia

E dicat: quæro utrùm pius sit, an impius. Et quomodo sum impius, inquit, ista faciens? Quomodo illi, de quibus dictum est, Et servierunt creaturæ potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in sæcula. (Rom. 1. 25.) [b] Quomodo es impius? Quid si de his omnibus bonis operibus, aut illud speras quod sperandum est, sed non ab illo à quo sperandum est; aut hoc speras, quod sperandum non est, etiam ab illo à quo æterna vita speranda est? Pro bonis operibus sperasti terrenam quamdam felicitatem, impius es.

F Non est ista merces fidei. Cara res est fides, vili illam [c] addixisti. Impius ergo es, & nulla sunt ista opera tua. Moveas licèt in bonis operibus lacertos, & videaris navim optimè gubernare, in saxa festinas. Quid si quod sperandum est speras, id est vitam æternam, sed non à Domino Deo per Jesum Christum, per quem solum datur vita æterna; sed putas te ad vitam æternam posse pervenire per militiam cæli, per solem & lunam, per potestates aëris, & maris, & terræ, & siderum? Impius

G es. Crede in eum qui justificat impium, ut possint & bona opera tua esse opera bona. Nam nec bona illa appellaverim, quamdiu non de radice bona procedunt. Quid est hoc? Aut vitam temporalem ab æterno Deo speras, aut vitam æternam à dæmonibus speras: in qualibet parte impius es. Cor-

[a] Ita MSS. At editi, *Ergo nec caritas.*

[b] Editi, *Ecce quomodo es impius.* Abest, *Ecce*, à MSS. sed ex iis duo habent sic, *Quomodo es pius, qui de his omnibus &c.*

[c] Plerique MSS. *adduxisti.*

rige fidem, [a] dirige fidem, dirige viam: & ſi habes bonos pedes, ambula jam ſecurus, curre, viam tenes: quantò meliùs cucurreris, tantò faciliùs pervenies. Sed fortè claudicas aliquantùm. Saltem à via noli recedere; etſi tardiùs, perventurus es: noli remanere, noli retrò converti, noli deviare.

7. Quid ergo? Qui ſunt beati? Non in quibus non invenerit Deus peccatum: nam in omnibus invenit. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei. (*Rom. 3. 23.*) Si ergo in omnibus peccata inveniuntur, remanet ut non ſint beati, niſi quorum remiſſa ſunt peccata. Hoc ergo Apoſtolus ſic commendavit: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei (*Rom. 4. 3. &c.*) » ad juſtitiam. Et ei qui operatur, (id eſt, de operibus præſumit, & eorum merito ſibi dicit datam eſſe gratiam fidei,) merces non imputatur ſecun- » dùm gratiam, ſed ſecundùm debitum. Quid eſt hoc, niſi quòd merces noſtra gratia vocatur? Si gratia eſt, gratìs datur. Quid eſt gratìs datur? Gratìs conſtat. Nihil boni feciſti, & datur tibi remiſſio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inveniuntur omnia mala. Si quod debetur illis operibus Deus redderet, utique damnaret: Stipendium (*Rom. 6. 23.*) enim peccati mors. Malis operibus quid debetur, niſi damnatio? Bonis quid debetur? Regnum cælorum. Tu autem in malis operibus inventus es: ſi reddatur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? Non tibi Deus reddit debitam pœnam, ſed donat indebitam gratiam. Debebat vindictam, dat indulgentiam. Incipis ergo eſſe in fide per indulgentiam; jam fides illa aſſumta ſpe & dilectione incipit bene operari: ſed nec tunc glorieris, & extollas te: memento à quo in via poſitus ſis; memento quia & ſanis pedibus & velocibus errabas; memento quia & ſi languebas, & in via ſemivivus jacebas, levatus es in jumentum, & perductus in (*Lucæ 10. 30.*) ſtabulum. Ei autem, inquit, qui operatur, merces (*Rom. 4. 4.*) non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum. Si vis eſſe alienus à gratia, jacta merita tua. Ille autem videt quid ſit in te, & novit quid cui debeat. Ei verò qui non operatur, inquit. Ecce (*Ibidem 5.*) pone aliquem impium peccatorem, non opera- » tur. Quid autem? Credit autem in eum qui juſtificat impium. Ex eo enim quia non operatur bene, impius eſt: & ſi bona videatur facere, tamen quia ſine fide, nec bona vocanda ſunt. Credenti autem (*Ibidem &c.*) » in eum qui juſtificat impium, deputatur fides ejus » ad juſtitiam; ſicut & David dicit, beatitudinem » hominis, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus. Juſtitiam autem quam? Fidei, quam bona opera non præceſſerunt, ſed quam bona opera conſequuntur.

8. Intendite ergo vos: alioquin malè intelligendo projicitis vos in illam voraginem impunè peccandi: & ego liber ſum, ſicut ipſe Apoſtolus ab omnibus malè intelligentibus liber fuit. Libenter enim malè intellexerunt, ne bona opera ſequerentur. Nolite eſſe de numero talium, Fratres. Dicitur in quodam Pſalmo, de quodam homine tali, id eſt de tali genere, quaſi de uno: Noluit, inquit, (*Pſal. 35. 4.*) intelligere ut bene ageret. Non dictum eſt, Non potuit intelligere. Vos ergo oportet ut velitis intelligere, ut bene agatis. Intellectus enim vobis non deerit manifeſtus. Quis eſt manifeſtus intellectus? Nemo jactet bona opera ſua ante fidem, nemo ſit piger in bonis operibus accepta fide. Dat Deus ergo indulgentiam omnibus impiis, & eos juſtificat ex fide.

9. Beati [b] *quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* ẏ. 1. * *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, nec eſt in ore ejus dolus.* ẏ. 2. Jam Pſalmus incipit, & incipit intellectus. Intellectus ergo vel intelligentia ipſa eſt, ut noveris nec jactare te debere de meritis tuis, nec præſumere de impunitate peccati. Pſalmi enim titulus ita eſt, [c] *Huic David intellectus. Intelligentiæ* vocatur Pſalmus iſte. Prima ergo intelligentia, ut te noveris peccatorem. Conſequens intelligentia eſt, ut cùm ex fide per dilectionem bene cœperis operari, ne hoc viribus tuis, ſed gratiæ Dei deputaveris. Ita non erit dolus in corde tuo, hoc eſt, in ore interiore tuo; nec aliud in labiis habebis, aliud in cogitatione. Non eris de illis Phariſæis, de quibus dictum eſt, Similes eſtis monumentis dealbatis, à foris quidem apparetis hominibus juſti, intus autem pleni eſtis dolo & iniquitate. Qui ergo cùm ſit iniquus juſtum ſe prætendit, nonne doloſus eſt? Non ille Nathanaël eſt, de quo Dominus dicit, Ecce verè Iſraëlita in quo dolus non eſt. Unde autem in illo Nathanaële dolus non erat? Cùm eſſes, inquit, ſub arbore fici, vidi te. Sub arbore fici erat, ſub conditione carnis erat. Si ſub conditione carnis erat, quia impietate propaginis tenebatur; ſub illa arbore fici erat, in qua gemitur in alio Pſalmo, Ecce enim in iniquitate conceptus ſum. Sed vidit eum ille qui venit cum gratia. Quid eſt, Vidit eum? Miſertus eſt ejus. Ergo hominem ſine dolo ſic commendat, ut gratiam ſuam in illo commendet. Cùm eſſes ſub arbore fici, vidi te. Vidi te, quid magnum eſt, niſi intelligas aliquo modo dictum? Quid magnum eſt videre hominem ſub arbore fici? Si non vidiſſet ſub iſta ficu genus humanum Chriſtus, aut areſceremus omnino, aut quomodo Phariſæi, in quibus dolus erat, id eſt, juſtificabant ſe verbis, factis autem mali erant, folia ſola invenirentur in nobis, non fructus. Nam talem arborem fici quando vidit Chriſtus, maledixit, & aruit. Video, inquit, ſola folia, id eſt ſola verba, abſque fructu: Areſcat, inquit, ut nec folia habeat. Ut quid & verba tollit? Arbor arida enim nec folia poteſt habere. Sic ergo erant Judæi, Phariſæi arbor illa erant: verba habebant, facta non habebant: ex ſententia Domini ariditatem meruerunt. Videat ergo nos Chriſtus ſub arbore fici: videat in carne noſtra etiam fructum boni operis, ne ejus maledictione areſcamus. Et quia totum gratiæ ejus imputatur, non meritis noſtris, *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata:* non in quibus non ſunt inventa peccata, ſed quorum tecta ſunt peccata. Cooperta ſunt peccata, tecta ſunt, abolita ſunt. Si texit peccata Deus, noluit advertere; ſi noluit advertere, noluit animadvertere; ſi noluit animadvertere, noluit punire; ſi noluit punire, noluit agnoſcere, maluit ignoſcere. *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* Nec ſic intelligatis quod dixit, peccata cooperta ſunt, quaſi ibi ſint & vivant. Tecta ergo peccata

[a] In MSS. deeſt, *dirige fidem.*

[b] Sic in MSS. ſuperiori præfationi proximè conjungitur altera iſthæc Pſalmi 31. expoſitio. At in priùs editis ab Er. & Lov. fuerat hoc loco interpoſita Enarratio prima, quam habes ſuprà pag. 169.

[c] Hæc verba, *Huic David intellectus*, editi omnes habent; & proſequuntur, *Intelligentia vocatur* &c. At MSS. verbis illis omiſſis, ferunt, *Intelligentia vocatur* &c.

peccata quare dixit? Ut non viderentur. Quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata? Ut noveris quia hoc est Dei videre peccata, quod punire peccata, quid ei dicitur? [Psal. 50.11.] Averte faciem tuam à peccatis meis. Peccata ergo tua non videat, ut te videat. Quomodo te videat? Quomodo Nathanaëlem, [Johan. 1. 48.] Cùm esses sub arbore fici, vidi te. Umbra fici non impedivit oculos misericordiæ Dei.

[Item ℣. 2.] 10. *Nec est in ore ejus dolus.* At verò qui nolunt confiteri peccata, laborant sine caussa in defensione peccatorum suorum. Et quantò laborant in defensione peccatorum suorum jactantes merita sua, non videntes iniquitates suas, tantò plus robur eorum & fortitudo deficit. Ille enim fortis est, qui non in se, sed in Deo fortis est. Propter illud, [2.Cor. 12. 8.] Ter Dominum rogavi ut auferret eum à me; & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Gratia mea, dixit; non, Virtus tua. Sufficit, inquit, tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Unde alio loco ipse ait, [Ibidem 10] Quando infirmor, tunc fortis sum. Ergo qui vult fortis esse, velut præsumens de se, & jactans merita sua, qualiacumque illa sint, erit similis Pharisæo illi, qui quod à Deo se dicebat accepisse, superbè tamen jactabat: [Luca 18.11.] Gratias, inquit, tibi. Adtendite Fratres mei, quale genus superbiæ commendet Deus: verè quale potest subintrare justo homini, quale potest subrepere etiam bonæ spei viro. Gratias tibi, dicebat. Ergo cùm dicebat, Gratias tibi, fatebatur ab illo se accepisse quod habebat. [1.Cor. 4. 7.] Quid enim habes quod non accepisti? Ergo, Gratias tibi ago, dixit; Gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines, raptores, injusti, adulteri, sicut & Publicanus iste. Unde ergo superbus? Non quia de bonis suis Deo gratias agebat, sed quia super alterum se de ipsis bonis extollebat.

11. Adtendite Fratres: nam unde cœperit dicere similitudinem ipsam Dominus, Evangelista præmisit. [Luca 18. 8.] Cùm enim Christus dixisset, Putas veniens filius hominis inveniet fidem in terra: & ne exsisterent quidam hæretici, qui adtendentes & putantes quasi lapsum totum mundum, (omnes enim hæretici in paucis & in parte sunt,) jactarent se, quòd in ipsis remansit quod de toto mundo perierit; ibi statim ubi ait Dominus, Putas veniens filius hominis inveniet fidem in terra, subjecit Evangelista & ait, [Ibidem 9. &c.] Dixit autem & ad quosdam, qui sibi justi videbantur, & spernebant ceteros, similitudinem hanc: Quidam Pharisæus & Publicanus venerunt in templum orare: & cetera quæ nostis. Pharisæus ergo ille dicebat, Gratias tibi ago. Sed unde superbus? Quia spernebat ceteros. Unde probas? In ipsis verbis. Quomodo? [a] Pharisæus, inquit, ille contempsit de longè stantem, cui Deus confitenti propinquabat. [Ibidem 13.] Publicanus, inquit, de longinquo stabat: sed Deus ad illum de longinquo non stabat? Quare Deus ab illo de longinquo non stabat? Quia alio loco dicitur, [Psal. 33.19.] Propè est Dominus his qui obtriverunt cor. Videte si Publicanus iste obtriverat cor, & ibi videbitis quia propè est Dominus his qui obtriverunt cor. [Luca 18.13.] Publicanus autem de longinquo stabat, & neque volebat ad cælum oculos suos levare, sed percutiebat pectus suum. Tunsio pectoris, obtritio cordis. Quid dicebat tundens pectus? Deus propitius esto mihi peccatori. Et quid sententiæ Dominus? Amen dico vobis, descendit justificatus de templo Publicanus ille, magis quàm ille Pharisæus. Quare? Hoc est judicium Dei. Non sum si-

A cut Publicanus iste; non sum sicut ceteri homines, injusti, raptores, adulteri: jejuno bis in sabbato; decimas do omnium quæcumque possideo. Ille non audet ad cælum levare oculos suos, adtendit conscientiam suam, longè stat, & justificatus est magis quàm ille Pharisæus. Quare? Rogo te, Domine, expone nobis hanc justitiam tuam, expone nobis æquitatem juris tui. Exponit Deus regulam legis suæ. Vultis audire quare? Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. [Ibidem 14.]

B 12. Intendat ergo Caritas Vestra. Diximus non ausum fuisse oculos ad cælum levare Publicanum. Quare cælum non adtendebat? Quia se adtendebat. Se adtendebat, ut primò sibi displiceret, & sic Deo placeret. Tu autem jactas te, erecta cervice es. Ait Dominus superbo, Non vis ad te adtendere? ego adtendo. Vis autem ut non adtendam? tu adtende. Ideo Publicanus non audebat oculos ad cælum levare; quia seipsum intuebatur; conscientiam suam puniebat: ipse sibi judex erat, C ut ille intercederet; ipse puniebat, ut ille liberaret; ipse accusabat, ut ille defenderet. Adeo defendit eum, quia dixit pro ipso sententiam: Descendit justificatus Publicanus ille magis quàm ille Pharisæus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Adtendit se, inquit, & nolui ego adtendere: audivi dicentem, Averte oculos tuos à peccatis meis. [Psal. 50.11.] Quis est enim qui illud dixit, nisi qui etiam illud dixit, Quoniam iniquitatem meam ego agnosco? Itaque, Fratres mei, erat & D Pharisæus ille peccator. Non enim quia dicebat, Non sum sicut ceteri homines, injusti, raptores, adulteri; neque quia jejunabat bis in sabbato; neque quia decimas dabat, non erat peccator. Quòd si sine ullis peccatis esset, ipsa superbia grande crimen erat: & tamen ecce illa omnia dicebat. Quis tandem sine peccato? Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse à peccatis? [Prov. 20.9.] Habebat ergo ille peccata; sed perversus, & nesciens quò venisset, erat tamquam in statione E medici curandus, & sana membra ostendebat, vulnera tegebat. Deus tegat vulnera; noli tu. Nam si tu tegere volueris erubescens, medicus non curabit. Medicus tegat, & curet; emplastro enim tegit. Sub tegmine medici sanatur vulnus, sub tegmine vulnerati celatur vulnus. Cui celas? Qui novit omnia.

13. Itaque hîc Fratres videte quid dixit: *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, à clamando me tota die.* [℣. 3.] Quid est hoc? Quasi contrarium videtur, *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea à* F *clamando.* Si à clamando, quomodo tacuit? Tacuit quiddam, non tacuit quiddam: tacuit unde proficeret, non tacuit unde deficeret: tacuit confessionem, clamavit præsumtionem. *Tacui* enim dixit, non sum confessus. Ibi oportebat ut loqueretur; taceret merita sua, clamaret peccata sua: nunc autem perversè tacuit peccata sua, clamavit merita sua. Et quid illi contigit? Inveteraverunt ossa ejus. Intendite quia si clamaret peccata sua, & taceret merita sua, innovarentur ossa ejus, id est, G [b] virtutes ejus: esset robustus in Domino, quia inveniretur in se infirmus. Modò autem quia in se voluit esse firmus, factus est infirmus, & inveteraverunt ossa ejus. Remansit in vetustate, qui noluit confitendo amare novitatem. Qui enim fiunt novi, nostis Fratres: quia, Beati quorum remissæ sunt

[a] Aliquot MSS. *Quomodo & Publicanum iste contempsit* &c.

[b] Omnes propè MSS. *id est virtus ejus robusta esset in Domino.*

iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Noluit A
iſte ſibi dimitti iniquitates, exaggeravit, defendit
illas, jactavit merita ſua. Ergo quoniam tacuit à
confeſſione, inveteraverunt oſſa ejus. *A clamando*
me tota die. Quid eſt, *A clamando me tota die?*
Perſeverando in defenſione peccatorum ſuorum.
Et tamen videte qualis ſit, quia agnoſcit ſe. Erit
enim modò intelligentia: nihil præter ſe reſpiciet,
& diſplicebit ſibi, quia agnoſcit ſe. Modò audietis,
ut ſanemini.

ỳ. 2. 14. *Beatus vir cui non imputavit Dominus* B
ỳ. 3. *peccatum, nec eſt in ore ejus dolus.* * *Quoniam ta-*
cui, inveteraverunt oſſa mea, à clamando me tota
ỳ. 4. *die.* * *Quoniam die ac nocte gravata eſt ſuper me*
manus tua. Quid eſt, *gravata eſt ſuper me manus*
tua? Magna res, Fratres. Reſpicite illam ſenten-
tiam rectam inter duos, Phariſæum & Publicanum.
Lucæ 18. 14. Quid dictum eſt de Phariſæo? Quoniam humilia-
tur. Quid dictum eſt de Publicano? Quoniam exal-
tatur. Quare ille humiliatur? Quia exaltavit ſe.
Quare iſte exaltatur? Quia humiliavit ſe. Ergo ut C
exaltantem ſe humiliet Deus, gravat ſuper illum
manum. Noluit humiliari confeſſione iniquitatis
ſuæ, humiliatus eſt pondere manûs Dei. Quando
a ille perferret manum gravem humiliantis? [a] Quàm
levis fuit manus ſublevantis? Et in illo fortis, & in
illo fortis: fortis ad illum premendum, fortis ad
illum ſublevandum.

15. Ergo, *Quoniam die ac nocte gravata eſt*
ſuper me manus tua: converſus ſum in ærumna
mea, dum configeretur ſpina. Ex ipſa aggravatio- D
ne manus tuæ, ex ipſa humiliatione converſus ſum
in ærumna mea, factus ſum miſer, confixa eſt mihi
ſpina, compuncta eſt conſcientia mea. Quid factum
eſt cùm configeretur ſpina? Datus eſt ei ſenſus do-
loris, invenit infirmitatem ſuam. Et ille qui tacue-
rat confeſſionem peccati ſui, ut clamando in defen-
ſione peccati ſui inveteraſceret virtus ejus, id eſt,
oſſa ejus converterentur in vetuſtatem, modò quid
ỳ. 5. fecit confixâ ſpinâ? *Peccatum meum cognovi.* Er-
go jam cognoſcit. Si ille cognoſcit, ille ignoſcit. E
Audite quid ſequitur: videte ſi non ipſe dicit. *Pec-*
catum meum cognovi, & injuſtitiam meam non
operui. Hoc jam dudum dicebam: Noli operire tu,
& operit Deus. Beati quorum remiſſæ ſunt iniqui-
tates, & quorum tecta ſunt peccata. Qui tegunt
peccata, nudantur: iſte autem nudavit, ut coope-
riretur. *Iniquitatem meam non operui.* Quid eſt,
non operui? Jam dudum tacueram: modò quid?
Dixi: Quiddam contrarium illi taciturnitati. *Dixi:*
Quid dixiſti? *Pronuntiabo adversùm me injuſtitiam*
meam Domino; & tu dimiſiſti impietatem cordis F
4. Sent. diſt. 17: Hîc oritur. *mei. Dixi:* Quid dixiſti? Non jam pronuntiat,
promittit ſe pronuntiaturum; & ille jam dimittit.
Adtendite Fratres, magna res: dixit, *Pronuntiabo:*
non dixit, Pronuntiavi, & tu dimiſiſti: dixit, *Pro-*
nuntiabo, & tu dimiſiſti: quia eo ipſo quòd dixit,
Pronuntiabo, oſtendit quia nondum ore pronun-
tiaverat, ſed corde pronuntiaverat. Hoc ipſum di-
cere *Pronuntiabo*, pronuntiare eſt: ideo *& tu di-*
miſiſti impietatem cordis mei. Confeſſio ergo mea G
ad os nondum venerat; dixeram enim, *Pronuntia-*
bo adversùm me: verumtamen Deus audivit vo-
cem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, ſed
auris Dei jam in corde erat. *Tu dimiſiſti impietatem*
cordis mei: quia dixi, *Pronuntiabo.*

16. Sed non ſuffecerat: non dixit, *Pronuntia-*
A *bo injuſtitiam meam Domino:* non ſine cauſſa di-
xit, *Pronuntiabo adversùm me:* & hoc intereſt.
Multi enim pronuntiant iniquitatem ſuam, ſed ad-
versùs ipſum Dominum Deum: quando inveniun-
tur in peccatis dicunt, Deus hoc voluit. Si enim
homo dicat, Non feci; aut, Hoc factum quod ar-
guis non eſt peccatum: non pronuntiat nec adver-
sùm ſe, nec adversùs Deum. Si dicat, Prorſus feci,
& peccatum eſt, ſed Deus hoc voluit, quid ego
feci? Hoc eſt pronuntiare adversùs Deum. Fortè
B dicatis, Nemo hoc dicit: quis eſt qui dicat, Deus
hoc voluit? Multi & hoc dicunt: ſed & qui hoc non
dicunt, quid aliud dicunt, qui dicunt, Fatum mihi
fecit, ſtellæ meæ fecerunt? Ita jam per circuitum
ad Deum volunt pervenire. Per circuitum volunt
pervenire ad Deum accuſandum, qui nolunt de
compendio venire ad Deum placandum: & di-
cunt, Fatum mihi fecit. Quid eſt fatum? Stellæ
meæ fecerunt. Quid ſunt ſtellæ? Certè iſtæ quas in
cælo conſpicimus. Et quis eas fecit? Deus. Quis
C eas ordinavit? Deus. Ergo vides quòd voluiſti dice-
re, Deus fecit ut peccarem. Ita ille injuſtus, tu ju-
ſtus: quia niſi ille feciſſet, tu non peccaſſes. Tolle
iſtas excuſationes in peccatis: memento illius Pſal-
mi, Ne declines cor meum in verba maligna ad ex- Pſal.
cuſandas excuſationes in peccatis, cum hominibus «
operantibus iniquitatem. At enim magni viri ſunt, «
qui defendunt peccata ſua, magni ſunt, & qui nu-
merant ſidera, & qui computant ſtellas & tempo-
ra, & dicunt quis quando vel peccet vel bene vi-
D vat, & quando Mars faciat homicidam, & Venus
adulteram: magni, docti viri, & electi videntur in
hoc ſæculo. Sed quid ait in Pſalmo? Ne declines cor «
meum in verba mala, cum hominibus operantibus «
iniquitatem, & non communicabo cum electis eo- «
rum. Dicant illi electos & doctos numeratores ſide-
rum, dicant illi ſapientes eos qui quaſi digerunt in
digitis [b] fata humana, & deſcribunt de ſtellis mo-
res humanos. Cum libero arbitrio me creavit Deus:
ſi peccavi, ego peccavi: ut non ſolùm pronuntiem
E iniquitatem meam Domino, ſed adversùm me,
non adversùs eum. Ego dixi, Domine miſerere Pſ.
mei: clamat æger ad medicum, Ego dixi. Quare,
Ego dixi? Sufficeret, dixi: Ego cum emphaſi di-
ctum eſt; Ego, ego, non fatum, non fortuna, non
diabolus; quia nec ipſe coegit, ſed ego perſuadenti
conſenſi: Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana «
animam meam, quoniam peccavi tibi. Sic & hîc ſta- «
tuit, & propoſuit, *Dixi, Pronuntiabo adversùm*
me iniquitatem meam Domino, & tu remiſiſti impie-
F *tatem cordis mei.*

17. *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus,* in ỳ. 6.
tempore opportuno. Quo tempore? *Pro hac.* Pro
qua hac? Pro impietate. Pro qua? Pro ipſa venia
peccatorum. *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus,*
in tempore opportuno. Inde orabit ad te omnis ſan-
ctus, quia dimiſiſti peccata. Nam ſi non dimitteres
peccata, non eſſet ſanctus qui ad te oraret, *Pro hac*
orabit ad te omnis ſanctus, in tempore opportuno:
quando manifeſtabitur novum Teſtamentum,
G quando manifeſtabitur gratia Chriſti, quod eſt
tempus opportunum. Cùm autem venit plenitudo Gal.
temporis, miſit Deus Filium ſuum, factum ex mu- «
liere, (id eſt, ex femina, indiſcretè enim vocabant
hoc antiqui,) factum ſub Lege, ut eos qui ſub Le- «
ge erant redimeret. Unde redimeret? A diabolo, à
perditione, à peccatis ſuis, ab eo cui ſe vendiderant.

[a] Fortè, *Quàm gravis fuit manus humiliantis, tam levis fuit* &c.

[b] Aliquot MSS *facta humana.*

» Ut eos qui sub Lege erant, redimeret. Sub Lege enim erant, quia premebat eos Lex. Conditio eos premebat, convincendo de reatu, non salvando. Et quidem mala prohibebat: sed quia illi vires non habebant per seipsos justificandi se, clamandum erat ad illum, quomodo clamabat, qui captivus ducebatur sub lege peccati, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? (Rom. 7. 23.) Erant omnes homines sub Lege, non in Lege: jam illa deprimente, illa de reatu convincente. Demonstravit enim peccatum Lex: illa fixit spinam, illa fecit cor compungi: ipsa admonuit ut reum se quisque cognosceret, & pro venia clamaret ad Deum. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Ergo dicebam de tempore opportuno. Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum. (Galat. 4. 4.) Item dicit Apostolus, Tempore acceptabili & placito exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. (2. Cor. 6. 2.) Et quia hoc de* omnibus Christianis prædictum erat à Propheta, subjecit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.* (Item ỷ. 6.)

* f. temporibus.

18. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt. Ad eum*: ad quem? Ad Deum. Solet enim personam mutare: quomodo est, Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. (Psal. 3. 9.) Non dixit, Domini est salus, & super populum ejus benedictio ejus: aut, Domine tua est salus, & super populum tuum benedictio tua: sed cùm inciperet, Domini est salus, non ad illum, sed de illo dicens: ibi conversus est ad illum, & ait, Et super populum tuum benedictio tua. Sic & hîc cùm audis primò *ad te*, deinde *ad eum*, ne putes alium esse; *Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno: verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt.* Quid est, *in diluvio aquarum multarum?* Qui natant in diluvio aquarum multarum, non appropinquant ad Deum. Quid est diluvium aquarum multarum? Multiplicitas variarum doctrinarum. Intendite Fratres. Multæ aquæ sunt variæ doctrinæ. Doctrina Dei una est, non sunt multæ aquæ, sed una aqua, sive sacramenti baptismi, sive doctrinæ salutaris. De ipsa doctrina qua irrigamur per Spiritum-sanctum dicitur, Bibe aquam de tuis vasis & de puteorum tuorum fontibus. (Prov. 5. 15.) Ad istos fontes non accedunt impii, sed credentes in eum qui justificat impium, jam justificati accedunt. (Rom. 4. 5.) Aliæ aquæ multæ, multæ doctrinæ inquinant animas hominum, quod paulò antè dicebam. Alia doctrina est, Fatum mihi fecit. Alia doctrina, Casus mihi fecit, fortuna fecit, casibus reguntur homines, nulla providentiâ aliquid geritur: & ipsa doctrina est. Alius dixit, Est gens contraria tenebrarum, quæ rebellavit adversùs Deum, ipsa facit peccare homines. (Manichæus.) In hoc diluvio aquarum multarum ad Deum non appropinquabunt. Quæ est illa aqua, illa vera quæ manat de intimo fonte puræ venæ veritatis? Quæ illa aqua est, Fratres, nisi quæ docet confiteri Domino? Quæ est illa aqua, nisi quæ docet, Bonum est confiteri Domino? (Psal. 91. 2.) Quæ est illa aqua, nisi quæ docet hanc vocem, Dixi, pronuntiabo adversùm me injustitiam meam Domino: (ỷ. 5.) &, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi. (Psal. 40. 5.) Hæc aqua confessionis peccatorum, hæc aqua humiliationis cordis, hæc aqua [a] vitæ salutaris, abjicientis se, nihil de se præsumentis, nihil suæ potentiæ superbè tribuentis. Hæc aqua in nullis alienigenarum libris est, non in Epicureis, non in Stoïcis, non in Manichæis, non in Platonicis. Ubicumque etiam inveniuntur optima præcepta morum & disciplinæ, humilitas tamen ista non invenitur. Via humilitatis hujus aliunde [b] manat: à Christo venit. Hæc via ab illo est, qui cùm esset altus, humilis venit. Quid enim aliud docuit humiliando se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis? (Philip. 2. 8.) Quid aliud docuit solvendo quod non debebat, ut nos à debito liberaret? Quid aliud docuit baptizatus qui peccatum non fecit, crucifixus qui reatum non habebat? (Matth. 3. 13.) Quid aliud docuit, nisi hanc humilitatem? Non immeritò ait, Ego sum via & veritas & vita. (Johan. 14. 6.) In hac ergo humilitate propinquatur ad Deum, quia propè est Dominus his qui obtriverunt cor. (Psal. 33. 19.) In diluvio autem aquarum multarum extollentium se adversùs Deum, & docentium superbas impietates, ad Deum non appropinquabunt.

19. Tu autem quid, qui etiam justificatus es, inter medias illas aquas es? Undique, Fratres mei, etiam cùm confitemur peccata, perstrepunt circa nos aquæ illæ diluvii. Non sumus in ipso diluvio, sed circumdamur ab ipso diluvio. Premunt nos, sed non opprimunt: urgent nos, sed non demergunt. Quid ergo tu facies, quia in medio diluvio es, ambulans in hoc sæculo? Num enim non audit tales doctores, non audit tales superbos, aut non ex verbis eorum quotidianas patitur in corde suo persecutiones? Quid ergo dicat iste jam justificatus & præsumens de Deo, qui circumdatur diluvio isto? *Tu mihi es refugium à pressura, quæ circumdedit me.* (ỷ. 7.) Refugiant illi, vel ad deos suos, vel ad dæmones suos, vel ad vires suas, vel ad defensionem peccatorum suorum: mihi in isto diluvio non est refugium nisi tu, à pressura quæ circumdedit me.

20. *Exsultatio mea redime me.* (Item ỷ. 7.) Si jam exsultas, quid vis redimi? *Exsultatio mea redime me.* Audio vocem gaudii, *Exsultatio mea*: audio gemitum, *Redime me.* Gaudes, & gemis. Ita, inquit, & gaudeo, & gemo: gaudeo in spe, gemo adhuc in re. *Exsultatio mea redime me.* Spe gaudentes, ait Apostolus. (Rom. 12. 12.) Ergo rectè, *Exsultatio mea redime me.* Unde *redime me?* Sequitur, In tribulatione patientes. *Exsultatio mea redime me.* Jam justificatus erat & Apostolus: & quid ait? Non solùm, inquit, sed etiam nos ipsi primitias habentes Spiritûs, & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus. (Rom. 8. 23.) Unde *redime me*? Quia ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri. Ecce ergo unde *redime me*; quia adhuc exspectamus in nobis ingemiscentes redemtionem corporis nostri. Unde ergo *exsultatio mea?* Ibi sequitur idem Apostolus, & dicit, Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur non est spes. (Ibidem 24. &c.) Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Si speras, gaudes; si per patientiam exspectas, adhuc gemis: non enim opus est patientiâ, ubi nihil mali perpeteris. Tolerantia quæ dicitur, patientia quæ dicitur, sustinentia quę dicitur, longanimitas quæ dicitur, non est nisi in malis. Ubi premeris, ibi angustia est. Ergo si per patientiam exspectamus, adhuc dicimus, Redime me à pressura quæ circumdedit me: quia verò spe salvi facti sumus, simul utrumque dicimus, *Exsultatio mea redime me.*

[a] In omnibus propè MSS. *via.*

[b] Sic MSS. At editi, cum negante particulâ, *aliunde non manat.*

℣. 8. 21. Reſpondetur, *Intellectum dabo tibi.* Ipſe A eſt Pſalmus intelligentiæ. *Intellectum dabo tibi: & ſtatuam te in via hac, qua gradieris.* Quid eſt. *Statuam te in via hac, qua gradieris?* Non ut hæreas ibi, ſed ut ab ea non aberres. Dabo intellectum, ut cognoſcas te ſemper, & ſemper gaudeas in ſpe ad Deum; donec ad illam patriam pervenias, ubi jam non ſpes, ſed res erit. *Obfirmabo ſuper te oculos meos.* Non à te auferam oculos meos, quia & tu non auferes à me oculos tuos: Jam juſtificatus, jam poſt remiſſionem peccatorum B leva oculos tuos ad Deum. Putruerat enim cor tuum cùm eſſet in terra. Non gratis audis, Surſum còr, ne putreat. Ergo & tu leva jam oculos tuos ſemper in Deum, ut firmet ſuper te oculos ſuos. Sed quid times ne cùm habes oculos ad Deum, offendas, ne non reſpicias ante te, & fortè incurras in laqueum? Noli timere. Ibi enim ſunt oculi ipſius, quos obfirmat ſuper te. Nolite, inquit, (Matth. 6. 31.) ſolliciti eſſe. Et apoſtolus Petrus, Omnem ſollicitu- (1. Pet. 5. 7.) dinem veſtram ſuper illum mittite, quia illi cura C eſt de vobis. Ergo *obfirmabo ſuper te oculos meos.* Tu ergo oculos tuos in illum erige, & non timebis, ut dixi, ne in laqueum incurras. Audi alium Pſal- (Pſal. 24. 15.) mum, Oculi mei ſemper ad Dominum. Et quaſi diceretur illi, Quid agis de pedibus tuis, cùm non ante te adtendis? Quoniam ipſe, inquit, evellet de laqueo pedes meos. *Obfirmabo ſuper te oculos meos.*

22. Promiſit huic & intellectum & protectionem ſuam: convertit ſe ad ſuperbos defendentes D peccata ſua, & oſtendit nobis quid ſit intellectus. ℣. 9. *Nolite eſſe ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* Equus & mulus erecta cervice ſunt. Non ſunt equus & mulus, ſicut ille bos qui agno- (Iſai. 1. 3.) vit poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui. *Nolite eſſe ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* Quid enim patiuntur tales? *In freno & camo maxillas eorum conſtringe, qui non appropinquant ad te.* Equus & mulus vis eſſe, vis non habere ſeſſorem? Conſtringetur os tuum & E maxillæ tuæ in freno & camo: ipſum os tuum conſtringetur, quo jactas merita tua, & taces peccata tua. *Maxillas eorum conſtringe, qui non appropinquant ad te:* humiliando ſe,

℣. 10. 23. *Multa flagella peccatoris.* Non eſt mirum ſi adhibito freno ſequuntur flagella. Indomitum enim animal eſſe cupiebat, domatur freno & flagello: atque utinam perdometur. Verendum eſt enim ne nimiùm reſiſtendo [a] indomitum relinqui mereatur, & ire in ſuam vagam licentiam, ut F (Pſal. 72. 7.) dicatur de illo, Prodiet tamquam ex adipe iniquitas eorum: ſicut de illis, quibus modò ſunt impunita peccata. Ergo cùm flagellatur, corrigatur, dometur; quia & iſte ſic ſe dixit edomitum. Equum & mulum ſe dixerat, quoniam tacuit: ſed unde do- (℣. 4.) mitus eſt? Flagellis. Converſus ſum, inquit, in ærumna mea, dum configeretur ſpina. Sive flagella dicas, ſive ſtimulos dicas, domat Deus jumentum cui inſidet: quia jumento expedit ut inſideatur. Non enim defatigatus Deus ambulando pedibus, G inſidet jumento. Aut verò non plenum myſterii (Matth. 21. 7.) eſt, quòd aſellus adductus eſt Domino. Populus mitis & manſuetus portans bene Dominum, aſel- (Pſal. 24. 9.) lus eſt, & tendit in Jeruſalem. Diriget enim mites in judicio, ſicut dicit alius Pſalmus, docebit manſuetos vias ſuas. Quos manſuetos? Non erigentes cervicem adversùs domitorem ſuum, patientes flagella & frenum: poſtea ſic domiti, ut ſine flagello ambulent, & ſine freno & camo viam teneant. Si carueris iſto ſeſſore, tu cades, non ille. *Multa flagella peccatoris: ſperantem autem in Domino miſericordia circumdabit.* Quomodo eſt refugium à preſſura? Quem primò circumdat preſſura, poſtea circumdat miſericordia: quoniam miſericordiam dabit, qui legem dedit; legem in flagellis, miſericordiam in conſolationibus. *Sperantem autem in Domino miſericordia circumdabit.*

℣. 11. 24. Ergo quid concluditur? *Lætamini in Domino, & exſultate juſti.* O qui lætamini in vobis! ô impii, ô ſuperbi, qui lætamini in vobis: jam credentes in eum, qui juſtificat impium, deputetur fides veſtra ad juſtitiam. *Lætamini in Domino, & exſultate juſti. Et exſultate*, ſubaudi, in Domino. Quare? Quia jam juſti. Unde juſti? Non meritis veſtris, ſed gratiâ illius. Unde juſti? Quia juſtificati.

25. *Et gloriamini omnes recti corde.* Quid eſt, *recti corde?* Non reſiſtentes Deo. Intendat Caritas Veſtra, & intelligite rectum cor. Breviter dico, ſed tamen maximè commendandum: Deo autem gratias, quod in fine eſt, inhæreat ſenſibus veſtris. Inter rectum cor & pravum cor hoc intereſt: Quiſquis homo quidquid patitur præter voluntatem, afflictiones, mærores, labores, humiliationes, non tribuit niſi voluntati Dei juſtæ, non illi dans inſipientiam, quòd quaſi neſciat quid agat, quia talem flagellat, & talibus parcit; ipſe eſt rectus corde: perverſi autem corde ſunt, & pravi & diſtorti, qui omnia quæ patiuntur mala, iniquè ſe pati dicunt, dantes illi iniquitatem, per cujus voluntatem patiuntur; aut quia non ei audent dare iniquitatem, auferunt ei gubernationem. Quia ipſe, inquit, non poteſt facere iniquum, iniquum autem eſt ut ego patiar, & ille non patiatur; concedo enim ut ſim peccator, certè ſunt pejores qui lætantur, & ego tribulor: quia ergo hoc iniquum eſt, ut etiam pejores me lætentur, & ego tribuler, qui aut juſtus, aut minùs peccator quàm illi ſum, & certum eſt apud me hoc eſſe injuſtum, & certum eſt apud me quia Deus non facit injuſtum; Deus non gubernat res humanas, nec cura eſt illi de nobis. Ergo pravi corde, id eſt, diſtorti corde, tres habent ſententias. Aut, Non eſt Deus: dixit enim ſtultus in corde ſuo, Non eſt Deus. Et fuit dictum* de diluvio illo: non defuit talis doctrina philoſophorum, non defuerunt qui dicerent non eſſe Deum, qui gubernat omnia & condidit omnia; ſed eſſe multos deos vacantes ſibi præter mundum, non curantes iſta. Ergo aut, Non eſt Deus: hoc dicit impius, cui diſplicet quidquid illi accidit præter voluntatem, & alteri non accidit cui ſe præponit: aut, Injuſtus Deus eſt, cui iſta placent, & qui hæc facit: aut, Non gubernat Deus res humanas, nec cura eſt illi de [b] omnibus. In iſtis tribus ſententiis magna impietas, aut negare Deum, aut dicere injuſtum, aut auferre illi gubernationem rerum. Quare hoc? Quia diſtortus eſt corde. Rectus eſt Deus, & ideo diſtortum [c] cor illi non adquieſcit. Quod in alio Pſalmo eſt, Quàm bonus Deus Iſraël, rectis corde. Et quia talem habebat ipſe aliquando [d] ſententiam, Quomodo ſcivit Deus, aut ſi eſt ſcientia Altiſſimo? ideo ibi ſubjecit, Mei autem

[a] In multis MSS. *reſiſtendo domitori relinqui mereatur.*
[b] Vaticanus MS. *de hominibus.*
[c] MSS. omittunt, *cor:* & plerique habent, *diſtorto illi.*
[d] Sic MSS. At editi, *aliquando de ſe ſententiam inquiens.*

penè moti sunt pedes. Quomodo distortum lignum, etsi ponas in pavimento æquali, non collocatur, non compaginatur, nec adjungitur, semper agitatur & nutat; non quia inæquale est ubi posuisti, sed quia distortum est quod posuisti: ita & cor tuum quamdiu pravum est & distortum, non potest colliniari rectitudini Dei, & non potest in illo collocari ut hæreat illi, & fiat [a] Qui adhæret Domino, unus spiritus est. Ideo *recti corde gloriamini* dixit. Quomodo recti corde gloriantur? Audite gloriationem ipsorum: Non solùm autem, dicit Apostolus, sed & gloriamur in tribulationibus. Nam non est magnum gloriari in gaudiis, gloriari in lætitiis: rectus corde etiam in tribulatione gloriatur. Et audi quomodo gloriatur in tribulatione; quia non frustra quisquam, non supervacuè: vide rectum cor, Scientes, inquit, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis.

1. Cor. 6. 17.

Rom. 5. 3.

Ibid. &c.

26. Sic est ergo rectum cor, Fratres. Cuicumque aliquid accidit, dicat, Dominus dedit, Dominus abstulit. Ecce rectum cor: Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Quis abstulit? quid abstulit? cui abstulit? quando abstulit? Sit nomen Domini benedictum. Et non dixit, Dominus dedit, diabolus abstulit. Intendat ergo Caritas Vestra, ne fortè dicatis, Hæc mihi diabolus fecit. Prorsus ad Deum tuum refer flagellum tuum, quia nec diabolus tibi aliquid facit, nisi ille permittat qui de super habet potestatem, aut ad pœnam, aut ad disciplinam: ad pœnam impii, ad disciplinam filii. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ne te sine flagello speres futurum, nisi fortè cogitas exheredari. Flagellat omnem filium quem recipit. Itane omnem? Ubi te volebas abscondere? Omnem: & nullus exceptus, nullus sine flagello erit. Quid? ad omnem? Vis audire quàm omnem? Etiam Unicus sine peccato, non tamen sine flagello. Unde ipse Unicus portans infirmitatem tuam, & præfigurans in se personam tuam, tamquam caput gestans personam etiam corporis sui, cùm appropinquaret passioni, ex homine quem gerebat contristatus est, ut te lætificaret; contristatus est, ut te consolaretur. Potuit enim utique sine tristitia esse Dominus, iturus ad passionem. Si potuit miles, non potuit imperator? Quomodo potuit miles? Adtende Paulum exsultantem propinquantem passioni: Ego autem jam, inquit, immolor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cetero superest mihi corona justitiæ, quam mihi Dominus reddet in illa die justus judex. Non solùm autem mihi, sed & omnibus qui diligunt adventum ejus. Videte quemadmodum exsultat venturus ad passionem. Ergo gaudet coronandus, contristatur coronaturus. Quid igitur portabat? Infirmitatem quorumdam, qui veniente tribulatione vel morte contristantur. Sed vide quomodo eos ducit in [b] directionem cordis. Ecce tu volebas vivere, non volebas tibi aliquid accidere; sed Deus aliud voluit: duæ voluntates sunt; sed voluntas tua corrigatur ad voluntatem Dei, non voluntas Dei detorqueatur ad tuam. Prava est enim tua, regula est illa: stet regula, ut quod pravum est, ad regulam corrigatur. Videte quomodo hoc docet Dominus Jesus Christus. Tristis est anima mea usque ad mortem: &, Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Ecce ostendit humanam voluntatem. Sed vide rectum cor: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. Hoc ergo fac, gaudens in his quæ tibi accidunt: & si venerit dies ille ultimus, gaude. Aut si subrepit humanæ cujusdam voluntatis fragilitas, citò dirigatur in Deum: ut sis in eis quibus dicitur, *Gloriamini omnes recti corde.*

Job 1. 21.

Hebr. 12. 6.

Matth. 26. 38.

2. Tim. 4. 6. &c.

Matth. 26. 38.

[a] Editi, *& fiat rectum.* Abest, *rectum*, à MSS.
[b] Plures MSS. *in directione.*

IN PSALMUM XXXII.
ENARRATIO I.

1. EXSULTATE *justi in Domino.* Exsultate justi, non in vobis, non enim hoc [c] tutum est; sed in Domino. *Rectos decet laudatio.* Ipsi laudant Dominum, qui se subdunt Domino: aliter enim distorti & pravi sunt. ℣. 1.

2. *Confitemini Domino in cithara.* Confitemini Domino exhibentes ei corpora vestra hostiam vivam. *In psalterio decachordo psallite ei.* Serviant membra vestra dilectioni Dei & proximi, in quibus tria & septem præcepta servantur. ℣. 2. Rom. 12. 1.

3. *Cantate ei canticum novum.* Cantate ei canticum gratiæ fidei. *Bene cantate ei in jubilatione.* Bene cantate ei in lætitia. ℣. 3.

4. *Quoniam rectus est sermo Domini.* Quoniam rectus est sermo Domini, ad faciendos vos quod per vos fieri non potestis. *Et omnia opera ejus in fide.* Ne quisquam se meritis operum pervenisse ad fidem putet, cùm in ipsa fide sint omnia opera quæ diligit Deus. ℣. 4. Gratia fidei.

5. *Diligit misericordiam & judicium.* Diligit enim misericordiam, quam nunc prærogat; & judicium, quo id quod prærogaverit exigit. *Misericordiâ Domini plena est terra.* Per orbem peccata dimittuntur hominibus in misericordia Domini. ℣. 5.

6. *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Non enim à seipsis, sed Verbo Domini justi firmati sunt. *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et sancto ejus Spiritu omnis fides eorum. ℣. 6.

7. *Congregans sicut in utrem aquas maris.* Congregat populos sæculi in confessionem mortificati peccati, ne per superbiam liberè defluant. *Ponens in thesauris abyssos.* Et [d] in eis occulta sua servat ad divitias. ℣. 7.

8. *Timeat Dominum omnis terra.* Timeat omnis peccator, ut peccare desinat. *Ab ipso autem commoveantur:* nec terroribus hominum vel cujusquam creaturæ, sed ab ipso commoveantur, *omnes qui inhabitant orbem.* ℣. 8.

9. *Quoniam ipse dixit, & facta sunt.* Non enim ea quæ timeant alius aliquis fecit; sed ipse dixit, & facta sunt. *Ipse mandavit & creata sunt.* Ipse mandavit Verbo suo, & creata sunt. ℣. 9.

10. *Dominus dissipat consilia gentium:* non ejus regnum, sed sua quærentium regna. *Reprobat autem cogitationes populorum:* beatitudinem terrenam concupiscentium. *Et reprobat consilia principum:* talibus populis dominari quærentium. ℣. 10.

11. *Consilium verò Domini manet in æternum.* Consilium verò Domini, quo beatum non facit nisi subditum sibi, manet in æternum. *Cogitationes* ℣. 11.

[c] In aliquot MSS. *justum est.*
[d] MSS. *Et eis*, absque præpositione, *in.*

cordis ejus in sæcula sæculorum. Cogitationes sapientiæ ejus non sunt mutabiles, sed manentes in sæculum sæculi. A

℣. 11. 12. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Una gens beata est, pertinens ad cælestem civitatem, quæ sibi Dominum nonnisi Deum suum elegit. *Populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.* Neque hæc à seipsa, sed Dei munere electa est, ut possidendo eam incultam & miseram esse non sinat.

℣. 13. 13. *De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.* De anima justa misericorditer vidit Dominus omnes, qui in novam vitam renasci volunt. B

℣. 14. 14. *De præparato habitaculo suo.* De habitaculo susceptionis humanæ quod præparavit sibi. a *Respexit super omnes qui inhabitant* [a] *terram.* Misericorditer vidit omnes qui inhabitant carnem, ut præsit illis in regendo eos.

℣. 15. 15. *Qui finxit singillatim corda eorum.* Qui cordibus eorum dona propria spiritaliter tribuit, ut C nec totum corpus oculus, nec totum auditus; sed alius sic, alius autem sic incorporentur Christo. (1. Cor. 12. 17.) *Qui intelligit omnia opera eorum.* Apud illum intellecta sunt omnia opera eorum.

℣. 16. 16. *Non salvus fiet rex in multitudine virtutis.* Non salvus fiet qui carnem suam regit, si in sua virtute multùm præsumserit. b *Nec* [b] *gigas salvus erit in multitudine virtutis suæ.* Nec quisquis militat contra consuetudinem concupiscentiæ suæ, vel contra diabolum & angelos ejus, salvus erit, si se D suæ fortitudini multùm commiserit.

℣. 17. 17. *Mendax equus ad salutem.* Fallitur, quisquis putat vel per homines inter homines acceptam se salutem adipisci, vel impetu animositatis suæ defendi à pernicie. *In abundantia autem virtutis suæ* c *non erit* [c] *salvus.*

℣. 18. 18. *Ecce oculi Domini super metuentes eum.* Quia si salutem quæris, ecce dilectio Domini super timentes eum. *Sperantes super misericordiam ejus.* Et sperantes non in virtute sua, sed in misericordia ejus. E

℣. 19. 19. *Ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.* Ut det eis alimentum verbi & sempiternæ veritatis, quod amiserant dum præsumunt in viribus suis, & ideo nec ipsas vires habent fame justitiæ.

℣. 20. 20. *Anima nostra patiens erit Domino.* Ut autem postea saginetur escis incorruptibilibus, interim dum hîc est, anima nostra patiens erit Domino. *Quoniam adjutor & protector noster est.* Adjutor noster est, dum conamur ad eum; & protector, dum resistimus adversario. F

℣. 21. 21. *Quia in ipso lætabitur cor nostrum.* Non enim in nobis, ubi magna sine illo inopia est; sed in ipso lætabitur cor nostrum. *Et in nomine sancto* d *ejus* [d] *speravimus.* Et ideo speravimus venturos nos ad Deum, quia nobis absentibus per fidem misit nomen suum.

℣. 22. 22. *Fiat misericordia tua Domine super nos, sicut speravimus in te.* Fiat misericordia tua Domine super nos: spes enim non confundit, quia speravimus in te. G

IN EUMDEM PSALMUM XXXII.

*ENARRATIO II.

1. PSALMUS iste admonet nos exsultare in Domino. Inscribitur autem, *Ipsi David.* Qui ergo pertinent ad sacratissimum semen David, audiant vocem suam, & dicant vocem suam, & exsultent in Domino. Sic autem incipit: EXSULTATE *justi in Domino.* Injusti exsultent in sæculo: finito sæculo, finitur exsultatio injustorum. Exsultent autem justi in Domino: quia permanente Domino, permanebit justorum exsultatio. Exsultare autem in Domino ita convenit, ut laudemus illum, qui solus non habet quod nobis displiceat, & nemo tam multa habet quæ infidelibus displicent. Et breve præceptum est: Ille placet Deo, cui placet Deus. Nec leve putetis hoc Carissimi. Videtis enim quàm multi disputent contra Deum, quàm multis displiceant opera ejus. Cùm enim facere voluerit contra voluntatem hominum, quia Dominus est, & novit quid faciat, nec tam adtendit nostram voluntatem quàm utilitatem: illi qui malunt suam voluntatem impleri quàm Dei, volunt ad suam voluntatem flectere Deum, non suam corrigere ad Deum. Talibus hominibus infidelibus, impiis, iniquis, (quod piget dicere, sed tamen dicam, nostis enim quàm verum dicam,) faciliùs placet pantomimus quàm Deus.

2. Propterea cùm dixisset, *Exsultate justi in Domino,* quia exsultare in illo nisi laudando non possumus, eum autem laudamus, cui tantò magis placemus quantò magis ipse nobis placuerit; *Rectos,* inquit, *decet laudatio.* Qui sunt recti? Qui dirigunt cor secundùm voluntatem Dei; & si eos perturbat humana fragilitas, divina consolatur æquitas: quamvis enim corde mortali privatim aliquid velint, quod suæ interim caussæ vel negotio, vel præsenti necessitati conveniat; ubi intellexerint & cognoverint aliud Deum velle, præponunt voluntatem melioris voluntati suæ, & voluntatem omnipotentis voluntati infirmi, & voluntatem Dei voluntati hominis. Quantum enim Deus distat ab homine, tantum voluntas Dei à voluntate hominis. Unde gerens hominem Christus, & regulam nobis proponens, docens nos vivere, & præstans nobis vivere, ostendit hominis quamdam privatam voluntatem, in qua suam figuravit & nostram, quia caput nostrum est, & ad eum, sicut nostis, tamquam membra utique pertinemus: Pater, inquit, si fieri potest, transeat à me calix iste. Hæc humana voluntas erat, proprium aliquid & tamquam privatum volens. Sed quia rectum corde voluit esse hominem, ut quidquid in illo aliquantùm curvum esset, ad illum dirigeret qui semper est rectus; Verùm non quod ego volo, ait, sed quod tu Pater. Sed quid posset mali velle Christus? Quid postremò aliud posset velle, quàm Pater? Quorum una est divinitas, non potest esse dispar voluntas. Sed ex persona hominis transfigurans in se suos, quos in se transfiguravit, cùm ait, Esurivi, & dedistis mihi manducare: quos in se transfiguravit, cùm furenti & sanctos persequenti Saulo clamavit de super, quem nemo tangebat, Saule, Saule, quid me persequeris? ostendit quamdam hominis pro-

[a] Lov. *carnem*, pro voce *terram*, dissentientibus MSS. & Er.
[b] In MSS. constanter scribitur, *gigans*.
[c] Sic Er. & MSS. At Lov. *non erit salus*.
[d] Sic MSS. Editi autem hoc & proximo loco, *sperabimus*.

priam voluntatem, ostendit te, & correxit te. Ecce vide, inquit, te in me; quia potes aliquid proprium velle, ut aliud Deus velit, conceditur hoc humanæ fragilitati, conceditur humanæ infirmitati; aliquid proprium velle, difficile est ut non tibi contingat: sed statim cogita qui sit supra te; illum supra te, te infra illum; illum creatorem, te creaturam; illum dominum, te servum; illum omnipotentem, te infirmum; & corrigens te, subjungensque voluntati ejus, ac dicens, Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. Quomodo disjun- B ctus es à Deo, qui jam hoc vis quod Deus? Eris ergo rectus; & te decebit laudatio, quoniam *rectos decet laudatio.*

3. Si autem curvus fueris, laudas Deum quando tibi bene est, blasphemas quando tibi malè est: (quod quidem malè, si justum est, non est malè; justum est autem, quoniam ab illo fit qui injustè facere nihil potest:) & eris insulsus puer in domo patris, amans patrem si tibi blandiatur, & odio habens quando te flagellat: quasi non & blandiens C & flagellans hereditatem paret. Vide autem quemadmodum deceat rectos laudatio, audi vocem recti

Psal. 33. 2. laudantis ex alio Psalmo: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Quod est, in omni tempore; hoc est, semper: & quod est, benedicam; hoc est, laus ejus in ore meo. Omni tempore & semper, sive in prosperis sive in adversis. Nam si in prosperis & non in adversis, quomodo omni tempore, quomodo semper? Et audivimus multas multorum tales voces, quando illis prove- D nit aliqua felicitas, exsultant, gaudent, cantant Deo, laudant Deum; non sunt improbandi, immo gaudendum est illis, quia multi nec tunc: sed isti qui jam Deum laudare ex prosperitatis parte cœperunt, docendi sunt patrem agnoscere & flagellantem, nec murmurare adversùs corrigentis manum, ne semper pravi remanentes exheredari mereantur, ut facti jam recti, (Quid est recti? Ut nihil illis displiceat quod fecerit Deus.) possint &

Job 1. 21. in adversis Deum laudare, & dicere, Dominus de- E dit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Tales rectos decet laudatio, non primò laudaturos, & postea vituperaturos.

4. Ergo justi recti, exsultate in Domino; quia

a vos decet laudatio. Nemo dicat, Quis [a] ego justus, aut quando ego justus? Nolite vos abjicere &

Gen. 1. 27. desperare de vobis. Homines estis, ad imaginem Dei facti estis: qui vos homines fecit, pro vobis & homo factus est: ut multi filii ad hereditatem sem- F piternam adoptaremini, sanguis Unici pro vobis effusus est. Si vos vobis terrena fragilitate viluistis, ex pretio vestro vos appendite: quid manducetis,

b quid bibatis, quo [b] subscribatis Amen, dignè cogitate. Numquid hoc vos monemus, ut superbi sitis, & vobis aliquam perfectionem audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni justitia vos putare debetis exsules fieri. Nolo enim vos interrogare de justitia vestra; fortassis enim nemo vestrûm mihi audeat respondere, Justus sum: sed interrogo vos G

A de fide vestra. Sicut nemo vestrûm audet dicere, Justus sum: sic nemo audet dicere, Fidelis non sum. Nondum quæro quid vivas, sed quæro quid credas. Responsurus es credere te in Christum. Non audisti Apostolum, Justus ex fide vivit? Fides tua, justitia tua: quia utique si credis, caves; si autem caves, conaris; & conatum tuum novit Deus, & voluntatem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortatur ut pugnes, & adjuvat ut vincas, & certantem [c] exspectat, & deficientem sublevat, & vincentem coronat. Ergo, *Exsultate justi in Domino:* hoc dixerim, Exsultate fideles in Domino, quia justus ex fide vivit. *Rectos decet laudatio.* Discite gratias agere Deo & in prosperitatibus & in tribulationibus. Discite habere in corde quod habet omnis homo in lingua, Quod vult Deus. Ipsa lingua popularis, plerumque est doctrina salutaris. Quis non quotidie dicit, Quod vult Deus hoc agat? Et rectus [d] erit inter eos qui exsultant in Domino, & quos decet laudatio: quales alloquitur consequenter Psalmus, & dicit, *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.* Hoc enim etiam modò cantabamus, hoc ore consono exprimentes, corda [e] vestra docebamus.

Rom. 1. 17. · c · ℣. 1. · d · ℣. 2. · e

5. Nonne id egit [f] institutio in nomine Christi Vigiliarum istarum, ut ex isto loco citharæ pellerentur? Et ecce ipsæ jubentur sonare: *Confitemini*, inquit, *Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.* Nemo convertat cor ad organa theatrica. Quod ei jubetur, in se habet, sicut alibi dicitur, In me sunt Deus vota, quæ reddam laudis tibi. Meminerunt qui pridem adfuerunt, quando quid intersit inter psalterium & citharam, sicut potuimus sermone discrevimus, & ad intellectum omnium perducere interim conati sumus: quantum autem effecerimus, viderint qui audierunt. Et nunc non importunè repetimus, ut in ista diversitate duorum instrumentorum musicorum, diversitatem factorum humanorum inveniamus, significatam per hæc, implendam autem per vitam nostram. Cithara [g] lignum illud concavum tamquam tympanum pendente testudine, cui ligno chordæ innituntur, ut tactæ resonent: (non plectrum dico quo tanguntur, sed lignum illud dixi concavum cui superjacent, cui quodammodo incumbunt, ut ex illo cùm tanguntur tremefactæ, & ex illa concavitate sonum concipientes, magis canoræ reddantur:) hoc ergo lignum cithara in inferiore parte habet, psalterium in superiore. Hæc est distinctio. Jubemur autem modò confiteri in cithara, & psallere in psalterio decem chordarum. Non dixit in cithara decem chordarum, neque in hoc Psalmo, neque, si non fallor, alicubi. Legant, & considerent meliùs & otiosiùs filii nostri Lectores: tamen quantum mihi videor meminisse, multis locis invenimus psalterium decem chordarum, citharam decem chordarum nusquam mihi lectum occurrit. Mementote citharam ex inferiore parte habere quo sonat, psalterium ex superiore. Ex inferiore vita, [h] id est terrena, habemus prosperitatem & adversitatem, unde Deum laudemus in utroque,

f · Psal. 55. 12. · Psalterii & citharæ discrimen. V. Enar. in Psal. 42. & Enar. 2. in Psal. 70. · g · h

[a] Ita MSS. At editi, *Quis ergo justus, aut quando ero justus.*
[b] Editi, *subscribamini tamen*, nonnulli ex MSS. *subscribatis tantùm*: sed ex iis magna pars, *subscribatis Amen.*
[c] Editi, *inspectat.* MSS. verò, *exspectat:* quod eodem sensu passim ab Augustino usurpatur, pro *observat.*
[d] Aliquot MSS. *Hoc agat, & rectus est: & erit inter eos* &c.
[e] Plerique MSS. *nostra:* fortè non minùs bene cum hacce verborum interpunctione, *hoc, ore consono exprimentes corda nostra, docebamus.*

[f] Consule sermonem de diversis 115. cap. 5. ubi hæc ipsa res luculentiùs refertur; eoque ex loco, uti & ex proximè subsequenti Enarratione n. 9. intelliges hos de 32. Psalmo tractatus habitos fuisse in Ecclesia ubi Cypriani martyris corpus jacebat.
[g] Editi, *Cithara est lignum.* Expunge, *est*: quia sensum tollit, nec habetur in MSS.
[h] Plerique MSS. *Ex inferiore vita, ex ista terra habemus unde Deum laudemus, & in utroque, ut semper* &c.

Psal. 33. 2. ut semper sit laus ejus in ore nostro, & benedicamus Dominum in omni tempore. Est enim quædam terrena prosperitas, est quædam terrena adversitas: ex utroque laudandus est Deus, ut citharizemus. *Prosperitas terrena, quæ datur & malis.* Quæ est terrena prosperitas? Cùm sani sumus secundùm carnem, cùm abundant omnia quibus vivimus, cùm incolumitas nostra servatur, cùm *Matth. 5. 45.* fructus largè proveniunt, cùm solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Hæc omnia ad vitam terrenam valent. Quisquis inde non laudat Deum, ingratus est. Numquid quia terrena, ideo non Dei sunt? Aut ideo alter ea dare cogitandus est, quia dantur & malis? Multiplex est enim misericordia Dei, patiens est, longanimis. Inde magis significat quid servet bonis, cùm ostendit quanta donet & malis. Adversitates autem, ex inferiore utique parte, de fragilitate generis humani, in doloribus, in languoribus, in pressuris, in tribulationibus, in tentationibus. Ubique laudet Deum qui citharizat. Non adtendat quia inferiora sunt; sed quia & regi & gubernari non *Sap. 8. 1.* possunt, nisi ab illa Sapientia, quæ adtingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Non enim cælestia regit, & terrena deserit: aut *Psal. 138. 7.* non illi dicitur, Quò abibo à spiritu tuo, & à facie » tua quò fugiam? Si adscendero in cælum, tu ibi es; » si descendero in infernum, ades. Ubi ergo deest qui nusquam non est? Ergo confitere Domino in cithara. Sive tibi abundet terrenum aliquid, gratias age illi qui dedit; sive tibi desit, vel fortè damno tibi auferatur, cithariza securus. Non est enim ille tibi ablatus qui dedit, quamvis tibi ablatum fuerit quod dedit. Etiam sic, inquam, cithariza securus; certus in Deo tuo, tange chordas in corde, & dic tamquam in cithara in inferiore parte bene sonante, Domi- *Job 1. 21.* nus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, » ita factum est: sit nomen Domini benedictum.

6. Jam verò cùm adtendis superiora dona Dei, quid tibi contulerit præceptorum, qua doctrinâ cælesti te imbuerit, quid tibi de super ex illius veritatis fonte [a] præceperit, convertere & ad psalterium, psalle Domino in psalterio decem chorda- *Deut. 5. 6.* rum. Præcepta enim Legis decem sunt: in decem præceptis Legis habes psalterium. Perfecta res est. Habes ibi dilectionem Dei in tribus, & dilectionem *Matth. 22. 40.* proximi in septem. Et utique nosti, Domino dicente, quia in his duobus præceptis tota Lex pendet & *Exod. 20. 5. &c.* Prophetæ. Dicit tibi Deus de super, quia Dominus Deus tuus, Deus unus est: habes unam chordam. Non accipias in vanum nomen Domini Dei tui: *Sabbati observatio.* habes alteram chordam. Observa diem sabbati, non carnaliter, non Judaïcis deliciis, qui otio abutuntur ad nequitiam. Meliùs enim utique tota die foderent, quàm tota die saltarent. Sed tu cogitans requiem in Deo tuo & propter ipsam requiem om- *Johan. 8. 34.* nia faciens, abstine ab opere servili. Omnis enim » qui facit peccatum, servus est peccati: & utinam hominis, & non peccati. Hæc tria pertinent ad dilectionem Dei, cujus cogita unitatem, veritatem, & [b] voluptatem. Est enim quædam voluptas in Domino, ubi verum sabbatum, vera requies. Unde di- *Psal. 36. 4.* citur, Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Quis enim sic delectat, quàm ille qui

A fecit omnia quæ delectant? In his tribus caritas Dei, in septem aliis caritas proximi, ne facias alii quod pati non vis. Honores patrem & matrem: quia vis te honorari à filiis tuis. Non mœcheris: quia nec mœchari uxorem tuam post te vis. Non occidas: quia & occidi non vis. Non fureris: quia furtum pati non vis. Non falsum testimonium dicas: quia odisti adversùm te falsum testimonium dicentem. Non concupiscas uxorem proximi tui: quia & tuam non vis ab alio concupis-
B ci. Non concupiscas rem aliquam proximi tui: quia si quis tuam concupiscit, displicet tibi. Converte & in te linguam, quando tibi displicet qui tibi nocet. Hæc omnia præcepta Dei sunt, sapientiâ donante data sunt, de super sonant. Tange psalterium, imple Legem, quam Dominus Deus tuus non venit solvere, sed adimplere. Implebis enim amore, quod timore non poteras. Qui enim timendo non facit malè, mallet facere, si liceret. Itaque & si facultas non datur, voluntas [c] tenetur. Non facio,
C inquit. Quare? Quia timeo. Nondum amas justitiam, adhuc servus es: esto filius. Sed ex bono servo fit bonus filius. Interim timendo noli facere, disces & amando non facere. Est enim quædam pulcritudo justitiæ. Pœna te deterreat. Habet justitia formam suam, oculos quærit, accendit amatores suos. Pro hac Martyres sæculum calcantes, sanguinem fuderunt. Quid amabant, quando istis omnibus renuntiabant? Num enim illi non erant amatores? aut hoc vobis dicimus, ut non ametis? Qui
D non amat friguit, obriguit. Ametur, sed illa pulcritudo quæ cordis oculos quærit. Ametur, sed illa pulcritudo quæ [d] laudatâ justitiâ incendit animos. Promunt verba, edunt voces, undique dicunt, Bene, Optimè. Quid viderunt? Justitiam viderunt, in qua pulcher est curvus senex. Non enim si procedat senex justus, est aliquid in ejus corpore quod ametur, & tamen amatur ab omnibus. Ibi amatur, ubi non videtur; immo ibi amatur, ubi corde videtur. Delectet vos ergo, & rogate Dominum ut delectet.
E Dominus enim dabit suavitatem, & terra nostra dabit fructum suum: ut per caritatem impleatis, quod per timorem implere difficile est. [e] Quid dico difficile est? Non potest adhuc animus: mallet non esse quod præcipitur, si ad faciendum amore non ducitur, sed timore coartatur. Noli furtum facere, time gehennas: mallet non esse gehennas, in quas mitteretur. Quando incipit amare justitiam, nisi quando mallet furta non esse, etsi gehennæ non essent, in quas fures mitterentur? Hoc est amare
F justitiam.

7. Et ipsa justitia qualis est? quis illam pingit? Sapientia Dei quam pulcritudinem habet? Per illam pulcra sunt omnia, quæ oculis placent: ei videndæ, complectendæ, corda mundanda sunt. Hujus nos amatores profitemur: ipsa nos componit, ut ei non displiceamus. Et quando nos reprehendunt homines in his rebus, in quibus ei quam diligimus placemus, quomodo [f] parvi habemus reprehensores nostros, quomodo illos contemnimus
G & omnino nihili pendimus? Amatores lubrici & damnabiles feminarum, quando amatæ ipsorum componunt illos secundùm oculos suos, si ipsis pla-

[a] MSS. Regius & Vaticanus, *præ ceteris dederit.*
[b] Sic melioris notæ MSS. At editi, *& voluntatem.* Moxque, *Est enim quædam voluntas in Domino.*
[c] Vaticanus & Regius MSS. *voluntas rea tenetur.*
[d] Sic plerique ac melioris notæ MSS. Editi verò, *sed illa pulcritudo quæ laudatur. Justitia incendit animos: justitiâ accensi promunt verba, edunt voces, undique dicunt, Bene, optime. Quid viderunt? In qua pulcher est curvus senex?*
[e] Editi, *Quod dico.* MSS. verò, *Quid dico.*
[f] Ita in MSS. At in editis, *quomodo pravi habemur apud reprehensores nostros, quomodo ab illis contemnimur, & omnino nihili pendimur.*

ceant,

ceant, non curant eos quibus displicent, putantes A sibi sufficere quòd earum oculis placent, ad quas affectant: & plerumque gravibus displicent, immo semper gravibus displicent, & meliore judicio reprehenduntur. Non bene tonsus es, dicit vir gravis lascivo adolescenti, non te decet cum talibus cincinnis incedere. Novit autem ille capillos illos placere nescio cui: odit te reprehendentem vero judicio, & servat in se quod placet perverso consilio. Inimicum te putat, quia turpitudinem [a] demis. Fugit oculos tuos, & omnino non curat qua regulâ B justitiæ reprehendatur. Si ergo illi non curant reprehensores veraces, ut sint formosi fallaces; nos in his rebus in quibus placemus sapientiæ Dei, debemus curare irrisores injustos, non habentes oculos unde videant quod amamus? Hæc cogitantes recti corde, *confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.*

℣. 3. 8. *Cantate ei canticum novum.* Exuite vetustatem: nostis canticum novum. Novus homo, novum Testamentum, novum canticum. Non C pertinet novum canticum ad homines veteres: non illud discunt nisi homines novi, renovati per gratiam ex vetustate, & pertinentes jam ad Testamentum novum, quod est regnum cælorum. Ei suspirat omnis amor noster, & cantat canticum novum. Cantet canticum novum, non lingua, sed vita. *Cantate ei canticum novum, Bene cantate ei.* Quærit unusquisque quomodo cantet Deo. Canta illi, sed noli malè. Non vult offendi aures suas. Bene canta Frater. Si alicui bono auditori musico, D quando tibi dicitur, Canta ut placeas ei, sine [b] aliqua instructione musicæ artis cantare trepidas, ne displiceas artifici; quia quod in te imperitus non agnoscit, artifex reprehendit: quis [c] offerat Deo bene cantare, sic judicanti de cantore, sic examinanti omnia, sic audienti? Quando potes afferre tam elegans artificium cantandi, ut tam perfectis auribus in nullo displiceas? Ecce veluti modum cantandi dat tibi: noli quærere verba, quasi explicare possis unde Deus delectatur. *In jubilatione* cane. E Hoc est enim bene canere Deo, in jubilatione cantare. Quid est in jubilatione canere? Intelligere, verbis explicare non posse quod canitur [d] corde. Etenim illi qui cantant, sive in messe, sive in vinea, sive in aliquo opere ferventi, cùm cœperint in verbis canticorum exsultare lætitiâ, veluti impleti tantâ lætitiâ, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum jubilationis. [e] Jubilum sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista jubilatio nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis F enim est, quem fari non potes: etsi eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi ut jubiles; ut gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum? *Bene cantate ei in jubilatione.*

℣. 4. 9. *Quoniam rectus est sermo Domini, & omnia opera ejus in fide.* In quo etiam displicet non rectis, rectus est ille. *Et omnia opera ejus in fide.* Tua
Rom. 1. 17. sint opera in fide; quia justus ex fide vivit, & fides G
Gal. 5. 6. per dilectionem operatur: tua sint opera in fide, quia in Deum credendo fidelis efficeris: opera Dei quomodo possunt esse in fide, quasi & Deus ex fide vivat? Invenimus & Deum fidelem, & hoc non verbis nostris dicitur, Apostolum audi: Fidelis, inquit, Deus qui vos non permittat tentari supra quàm potestis ferre, sed faciat cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. (1. Cor. 10. 13.) Audistis fidelem Deum, audite & alibi: Si tolerabimus, & conregnabimus; si negaverimus, & ipse nos negabit; si non credimus, ille fidelis permanet, negare semetipsum non potest. (2. Tim. 2. 12. & 13.) Habemus ergo & fidelem Deum: distinguamus potiùs fidelem Deum à fideli homine. Fidelis homo est credens promittenti Deo, fidelis Deus est exhibens quod promisit homini. Teneamus fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem. Neque enim aliquid ei mutuum commodavimus, ut debitorem teneamus; cùm ab illo habeamus quidquid illi offerimus, & ex illo sit quidquid boni sumus. Omnia [f] bona quibus gaudemus, ab illo sunt. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit; aut quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. (Rom. 11. 34. & c.) Ergo non ei aliquid dedimus; & tenemus debitorem. Unde debitorem? Quia promissor est. Non dicimus Deo, Domine redde quod accepisti; sed, redde quod promisisti. *Quoniam rectus est sermo Domini.* Quid est, *rectus est sermo Domini?* Non te fallit, tu eum noli fallere: immo tu te noli fallere. Quis enim fallit omnia scientem? Sed mentita est iniquitas sibi. (Psal. 26. 12.) *Quoniam rectus est sermo Domini, & omnia opera ejus in fide.*

10. *Diligit misericordiam & judicium.* Fac ista, quia facit. Intendite ipsam misericordiam & judicium. (℣. 5.) Misericordiæ tempus modò est, judicii tempus pòst erit. Unde est misericordiæ tempus? Vocat modò aversos; donat peccata conversis: patiens est super peccatores, donec convertantur: quandocumque conversi fuerint, præterita obliviscitur, futura promittit: hortatur pigros, consolatur afflictos, docet studiosos, adjuvat dimicantes: neminem deserit laborantem & [g] exclamantem ad se: donat unde sibi sacrificetur, ipse tribuit unde placetur. Magnum misericordiæ tempus non transeat, Fratres, non nos transeat. Venturum est judicium: erit & tunc pænitentia, sed jam infructuosa. Dicent intra se pænitentiam agentes, & præ angustia spiritûs gementes: (Certè ista scripta sunt in libro Sapientiæ:) Quid nobis profuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. (Sap. 5. 3.) Modò dicamus, Transeunt omnia tamquam umbra. Modò fructuosè dicamus, Transeunt: ne tunc dicamus infructuosè, Transierunt. Hoc est ergo tempus misericordiæ, erit & judicii.

11. Ne putetis autem Fratres, quia ista à se possunt in Deo aliquo modo separari. Videntur enim sibi aliquando contraria, ut qui misericors est, non servet judicium; & qui judicii tenax est, obliviscatur misericordiam. Omnipotens est Deus, nec in misericordia amittit judicium, nec in judicio misericordiam. Miseretur enim, considerat imaginem suam, fragilitatem nostram, errorem nostrum, cæcitatem nostram, & vocat: & conversis

[a] Duo MSS. *diligit.* Benignianus codex, *damnas.*
[b] Sic aliquot MSS. Alii, *si vis aliquam instructionem musicæ* &c. Editi verò, *si vis aliqua instructione musicæ artis cantare, trepidas ne* &c.
[c] In plerisque MSS. *afferat Deo.*
[d] Editi, *quod canitur ore Deo.* At MSS. aliqui, *quod canitur Deo,* prætermissa voce, *ore:* Alii autem, *quod canitur ore,* vel, *quod canitur corde,* non addito, *Deo.* Nonnulli etiam loco verbi *explicare,* habent *explicari.*
[e] Vox, *Jubilum,* abest ab omnibus MSS.
[f] Omnes propè MSS. *dona.*
[g] Vaticanus MS. *& inhiantem ad se.*

ad se donat peccata, non conversis non donat. Misericors est [a] injustis? Numquid & judicium amisit, aut non debuit judicare inter conversos & non conversos? An vobis justum videtur, ut conversus & non conversus æqualiter habeantur; ut eo modo suscipiatur confitens & mentiens, humilis & superbus? Ergo habet & judicium in ipsa misericordia. Rursus in illo judicio habebit & misericordiam, in
Matth. 25. 35. eos utique quibus dicturus est, Esurivi, & dedistis mihi manducare. Etenim dicitur in quadam Episto-
Jacobi 2. 13. la apostolica, Judicium enim sine misericordia illi B
Matth. 5. 7. qui non fecit misericordiam. Beati, inquit, misericordes, quoniam ipsorum miserebitur. Ergo in illo judicio erit & misericordia, sed non sine judicio. Si enim non in quemlibet, sed in eum erit misericordia, qui prærogavit misericordiam; & ipsa misericordia justa erit, quia confusa non erit. Misericordia est certè ut dimittantur peccata, misericordia est ut
Matth. 6. 14. tribuatur vita æterna: vide ibi judicium, Dimittite, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis. Certè, Dabitur vobis & dimittetur vobis, misericordia est. Si inde recessisset [b] judicium, non dice- C
Matth. 7. 2. ret, In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis.

12. Audisti quemadmodum exhibeat Deus misericordiam & judicium: exhibe & tu misericordiam & judicium. An fortè ad Deum pertinent ista, ad hominem non pertinent? Si ad hominem non pertinerent, non diceret Dominus Pharisæis, Re-
Matth. 23. 23. liquistis graviora Legis, misericordiam & judicium. Ergo pertinent ad te misericordia & judicium. Ne D putes quòd ad te misericordia pertineat, judicium autem non ad te pertineat. Aliquando audis caussam inter duos, quorum duorum unus est dives, & alius pauper; & contingit ut pauper habeat caussam malam, dives autem bonam: jam si tu non es eruditus in regno Dei, videris tibi bene facere, si quasi pauperem miseratus, abscondas, & contegas iniquitatem illius, & velis eum justificare, ut quasi caussam bonam habere videatur: & si reprehensus fueris quòd malè judicasti, quasi de misericordia E respondes, Novi, & ego scio; sed pauper erat, misericordia ei debebatur. Quomodo tenuisti misericordiam, & perdidisti judicium? Et quomodo, inquis, si tenerem judicium, non amitterem misericordiam? Pronuntiarem adversùs pauperem, qui unde redderet non haberet; aut si haberet, cùm reddidisset unde postea viveret non inveniret?
Exodi 23. 3. Ait tibi Deus tuus, Ne accipias personam pauperis in judicio. Ceterùm facile est ut admoneamur personam divitis non accipere; hoc omnis homo videt, F atque utinam sic omnis homo faceret: illud est ubi fallitur, veluti qui vult placere Deo, si personam pauperis in judicio accipiat, & dicat Deo, Favi pauperi. Immo teneres utrumque, & misericordiam & judicium. Primò, qualem misericordiam fecisti in eum, cujus iniquitati favisti? Ecce sacello pepercisti, cor percussisti: pauper iste iniquus remansit; & tantò iniquior, quantò te quasi hominem justum favere vidit iniquitati suæ. A te [c] recessit injustè adjutus, Deo remansit justè damnan- G dus. Qualem misericordiam præbuisti ei, quem injustum fecisti? Ecce crudelior inveniris quàm mi-

A sericordior. Quid ergo, inquis, facerem? Judicares primò secundùm caussam, argueres pauperem, flecteres divitem. Alius est judicandi, alius petendi locus. Quando te ille dives videret tenuisse justitiam, non erexisse iniqui pauperis cervicem, sed pro merito peccati sui objurgasse te justè, nonne flecteretur ille ad misericordiam petente te, qui lætus redditus erat judicante te? Quamvis ergo, Fratres, Psalmi plura restent, consulendum est tamen viribus & animæ & corporis propter varietatem [d] audientium: quia & cùm reficimur ex eodem tritico velut multi sapores nobis fiunt, ad detergenda fastidia: hæc vobis sufficiant.

IN EUMDEM PSALMUM XXXII. * ENARRATIO III.

1. ET in annuntiando & in audiendo verbo veritatis, labor est. Quem laborem, Fratres, æquo animo toleramus, si sententiæ Dominicæ & conditionis nostræ meminerimus. Ab ipso enim nostri generis exordio audivit homo non ab homine fallace, nec à diabolo seductore, sed ab ipsa veritate ex ore Dei, In sudore vultus tui edes panem tuum. Proinde si panis noster est verbum Dei, sudemus in audiendo, ne moriamur in jejunando. Psalmi hujus primarum partium pauci versus Vigiliarum * nuper actarum solemnitate tractati sunt: quod restat audiamus.

2. Hinc autem incipit pars quæ restat, quod modò cantavimus. *Misericordià Domini plena est terra.* * *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Idipsum est enim, Sermone Domini cæli solidati sunt. Dixerat superiùs, *Bene canite ei in jubilatione*, id est, ineffabiliter canite: *Quoniam rectus est sermo Domini, & omnia opera ejus in fide.* Nihil promittit & non reddit: fidelis ille factus est debitor, esto tu avarus exactor. Deinde cùm dixisset, *Omnia opera ejus in fide:* adjunxit quare, *Diligit misericordiam & judicium.* Qui ergo misericordiam diligit, miseretur. Qui autem miseretur, [e] potest promittere & non dare, qui posset dare etiamsi non promitteret? Ergo quia diligit misericordiam, oportet ut exhibeat quod promittit: & quia diligit judicium, oportet ut exigat quod dedit. Unde ipse Dominus dicit cuidam servo, Dares tu pecuniam meam, & ego veniens cum usuris exigerem. Quod ideo monemus, ut sciamus quod modò audivimus. Ipse enim dicit alio loco in Evangelio, Ego non judico quemquam: sermo quem locutus sum eis, ipse judicabit eos in novissimo die. Nec se excuset, qui audire non vult ne quasi [f] sit quod ab illo exigatur. Idipsum enim exigitur, quia noluit accipere cùm daretur. Aliud est enim non posse accipere, aliud nolle: illic excusatio necessitatis est, hîc reatus voluntatis. Ergo *omnia opera ejus in fide: diligit misericordiam & judicium.* Accipite misericordiam, & timete judicium; ne ille cùm venerit ut exigat nos, sic nos exigat ut inanes dimittat. Exigit enim rationem; reddita ratione, donat æternitatem. Accipite ergo misericordiam Fratres, accipiamus omnes. Nemo nostrûm in accipiendo dormiat, ne ad reddendum malè excitetur. Accipite misericordiam: sic ad nos cla-

[a] Ita plerique MSS. Alii verò pauciores, *Misericors est in istos? Numquid aut judicium.* At editi, *Misericors est & justus. Numquid autem judicium.*

[b] Editi. *Si inde recessisset à judicio.* MSS *recessisset judicium.*

[c] Sic MSS. Editi verò, *A te remansit injustè adjutus, à Deo recessit justè damnandus.*

[d] Plures MSS. *propter varietatem audiendi, qua reficimur, cùm ex eodem tritico* &c. Præterea Sermonem finiunt additâ clausulâ, *Conversi ad Dominum.*

[e] Editi Er. & Lov. *Qui autem miseretur, non potest promittere & non dare; quia posset dare etiamsi non promitteret.* Nos hîc sequimur MSS.

[f] In editis, *ne quasi non sit.* Abest particula, *non*, à MSS.

mat Deus, tamquam si tempore famis diceretur, A Accipite frumentum. Quod cùm audires tempore famis, profectò ipso stimulo necessitatis concitus curreres, versans te hàc atque illac, quæreres unde acciperes quod dictum est, Accipite. Et cùm invenires, quando te teneres? quam moram interponeres? Sic & nunc dictum est, Accipite misericordiam. *Diligit* enim *misericordiam & judicium.* Cùm acceperis, bene utere; ut bonam rationem reddas, cùm judicium venerit ejus, qui tibi modò prærogat in ista fame misericordiam. B

Item ℣. 5. 3. Nolo ergo mihi dicas, Unde accipio? Quò eo? Recordare quod cantasti, *Misericordià Domini plena est terra.* Ubi jam non Evangelium prædicatur? ubi sermo Domini tacet? ubi salus cessat? Opus est ut velis accipere: plena sunt horrea. Hæc ipsa plenitudo & abundantia non te venientem exspectaverunt, sed ad dormientem ipsa venerunt. Non dictum est, Surgant gentes, & eant ad unum locum: sed annuntiata sunt ista gentibus ubi erant, ut adimpleretur exinde prophetia dicens, Adorabit C eum unusquisque de loco suo. (Soph. 2. 11.)

4. *Misericordià Domini plena est terra.* Quid cæli? Audi quid cæli. Non enim indigent misericordiâ, ubi nulla est miseria. In terra abundat hominis miseria, superabundat Domini misericordia: miseriâ hominis plena est terra, & misericordiâ Domini plena est terra. Cæli ergo, ubi nulla est miseria, numquid quia non indigent misericordiâ, non indigent Domino? Omnia indigent Domino, & misera & felicia. Sine illo miser non sublevatur, D sine illo felix non regitur. Ergo ne fortè de cælis quæreres, cùm audires, *Misericordià Domini plena* ℣. 6. *est terra*: audi quia Domino & cæli indigent, *Sermone Domini cæli solidati sunt.* Nam non à se sibi solidamentum fuerunt, nec ipsi cæli firmitatem sibi propriam præstiterunt. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Non habuerunt aliquid ex se, & tamquam supplementum à Domino perceperunt. *Spiritu* enim *oris ejus* non pars, sed *omnis virtus eorum.* E

5. Sanè, Fratres, videte eadem opera Filii & Spiritus-sancti. Non enim negligenter prætereundum est, propter quosdam iniquos discretores & turbulentos confusores. Utrumque enim malè fit. (Ariani.) Confundunt illi, malè discernendo, creaturam cum Creatore; & cùm sit creator Spiritus Dei, inter creaturas eum numerant. Illi discernunt, & confundunt: confundantur, ut convertantur. Audi modò unum opus Filii & Spiritus sancti. Verbum certè Dei Filius est, & Spiritus oris ejus Spiritus-sanctus est. *Verbo Domini cæli solidati sunt.* Quid F est autem solidatos esse, nisi habere stabilem & firmam virtutem? *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Posset & sic dici, Spiritu oris ejus cæli solidati sunt, & Verbo Domini omnis virtus eorum. Quod est enim *omnis virtus eorum*, hoc est *solidati sunt.* Hoc ergo facit Filius & Spiritus-sanctus. Numquid sine Patre? Quis ergo facit per Verbum suum & Spiritum suum, nisi cujus Verbum est, & cujus Spiritus? Trinitas ergo hæc unus Deus. Hunc G adorat qui novit adorare, hunc ubique habet [a] qui se converterit. Non enim quæritur ab aversis; sed ipse vocat aversos, ut impleat conversos.

6. Sanè, Fratres, exceptis illis cælis superioribus, ignotis nobis in terra laborantibus, & per humanas conjecturas utcumque ista quærentibus; exceptis ergo illis cælis, qui quomodo sint super invicem vel quot sint, vel quibus modis distincti sint, quibus incolis impleti sint, qua dispositione regantur, quomodo ibi unus quidam hymnus indeficiens concinens ab omnibus [b] prædicet Deum, multum est ad nos invenire, satagimus tamen pervenire. Ibi est enim patria nostra, quam longâ fortasse peregrinatione obliti sumus. Vox enim nostra est in illo Psalmo, Heu me, quoniam peregrinatio mea longinqua facta est. (Psal. 119. 5.) Ergo de illis cælis & mihi difficile est disputare, (si tamen non impossibile,) & vobis intelligere. Certè qui me in his rebus intellectu prævenit, fruatur quo præcessit, & oret pro me ut sequar ego. Interim exceptis illis cælis, habeo de quibus hîc utcumque disseram, nobis proximos cælos sanctos Dei Apostolos, prædicatores verbi veritatis, per quos cælos compluti sumus, ut per totum mundum seges Ecclesiæ pullularet; etsi cum zizaniis interim communem bibens pluviam, (Matth. 13. 30.) sed tamen horreum non habitura commune.

7. Ergo cùm dictum esset, *Misericordià Domini plena est terra*: quasi quæreres, Unde impleta est terra misericordiâ Domini? Priùs missi sunt cæli, qui misericordiam Domini spargerent super terram, & hoc super totam terram. Nam vide quid de ipsis cælis alibi dicitur: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum? (Psal. 18. 2.) Quod cæli, hoc firmamentum. Dies diei eructuat verbum, & nox nocti annuntiat scientiam. Non cessatur, non tacetur. Sed ubi prædicaverunt, & quò usque pervenerunt? Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. (Ibidem 4.) Sed hoc pertinet ad id quia omnium linguis locuti sunt in uno loco. (Act. 2. 4.) Omnium linguis locuti, impleverunt quod dictum est, Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Sed quæro, ipsa vox in omnibus linguis quò usque pervenerit, quæ impleverit. Audi ergo quod sequitur, In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. (Psal. 18. 5.) Quorum, nisi cælorum qui enarrant gloriam Dei? Ergo si in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, quid prædicaverint nobis, indicet nobis qui illos misit. Indicat planè, fideliter indicat; quia & antequam fierent prædixit futura ille, cujus omnia opera in fide. Resurrexit enim à mortuis, & contrectatis membris suis agnitus à discipulis suis, ait, Oportebat pati Christum, & resurgere à mortuis tertio die, & prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum. (Lucæ 24. 46. &c.) Unde & quò usque? Per omnes Gentes, ait, incipientibus ab Jerusalem. Quam misericordiam verò omnes exspectamus, Fratres, uberiorem à Domino, nisi ut peccata nostra dimittantur? Cùm ergo ea sit magna misericordia Domini remissio peccatorum, & hanc remissionem peccatorum prædixit Dominus prædicari per omnes gentes, *Misericordià Domini plena est terra.* Unde plena est terra? Misericordiâ Domini. Quare? Quia ubique dimittit peccata Deus, quia misit cælos qui terram compluerent.

8. Et quomodo ausi sunt ipsi cæli ire cum fiducia, ex hominibus infirmis cæli fieri, nisi quia *Verbo Domini cæli solidati sunt?* Unde enim haberent tantam virtutem oves inter lupos, nisi quia *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum?* Ecce inquit, mitto vos sicut oves in medio luporum. (Matth. 10. 16.) O Domine misericordissime! Certè hoc facis, ut misericordiâ

[a] Sic MSS. At editi, *quò se converterit.*

[b] MSS. Regius & Vaticanus, *præcinetur Deo.*

tuâ plena sit terra. Si ergo ita es misericors, ut impleas terram misericordiâ, vide quos mittis, vide quò mittis. Quò, inquam, mittis, & quos mittis? Oves in medium luporum. Unus lupus si mittatur in medium innumerabilium ovium, quis eis resistit? Quid non conturbat, nisi fortè quia citò satiatur? Nam omnia devoraret. Mittis infirmos inter sævos? Mitto, inquit, quia cæli fiunt, ut terram compluant. Unde cæli homines infirmi? Sed *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Ecce lupi tenebunt vos, & tradent vos, & offerent potestatibus propter nomen meum. Jam vos armate vos. Virtute vestra? absit. Nolite cogitare quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis: quia *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

Ibid. 19. &c.

9. Facta sunt hæc, missi sunt Apostoli, pertulerunt pressuras. Numquid modò tantas ferimus ut audiamus hæc, quantas illi ut seminarent hæc? Non erit ergo, Fratres, infructuosus labor noster. Video constipationem vestram, sed & vos videtis sudorem nostrum. Si toleramus, & conregnabimus. Ecce facta sunt illa. Ex illis ovibus missis in medium luporum & memorias Martyrum celebramus. Locus iste, quando Martyris beati * corpus percussum est, lupis plenus erat: vicit tot lupos una ovis capta, & implevit locum ovibus ovis occisa. Sæviebat tunc mare ingentibus persequentium fluctibus, ibat in aridam sitientem cælum Dei. Modò autem per illa quæ illi passi sunt, qui aciem ruperunt, glorificatum est nomen Christi: occupavit etiam ipsas potestates ambulans super capita tumentium gurgitum. Et quia ista facta sunt, modò etiam qui vident, nondum credentes, conventicula nostra, celebrationes, sollemnitates, laudes jam manifestas & publicas Dei nostri, putatis eos non dolere, putatis non fremere? Sed nunc impletur quod de illis dictum est, Peccator videbit, & irascetur. Quid ergo, quia irascetur? Ne timeas ovis lupum. Modò minas eorum & fremitus non timeatis. Irascitur: sed quid sequitur? Dentibus suis frendet & tabescet.

2. Tim. 2. 12. Matth. 10. 15. * Cypriani. Psal. 111. 10.

10. Quia ergo modò salsa maris aqua, quæ remansit, in Christianos sævire non audet, occultum autem murmur [a] rodit in se, & intra mortalem pellem fremit conclusa salsugo; videte quid sequitur: *Congregans sicut in utrem aquas maris.* Cùm ergo antea mare liberis fluctibus sæviebat, modò autem intra mortalia pectora inclusum amarum est, ille fecit qui in illis vicit, qui posuit tunc mari terminos, ut in se remeantes comminuerentur fluctus ejus. Ipse congregavit velut in utrem aquam maris: mortalis pellis contegit amaram cogitationem. Timentes enim pelli suæ, intus tenent quod non audent emittere. Nam eadem est amaritudo: sic oderunt, sic detestantur. Sed quod tunc apertè sæviebat, nunc occultè; quid aliud dicam quàm quod dictum est, Frendet, & tabescet? Eat ergo Ecclesia, ambulet: facta est via, strata [b] nostra ab imperatore munita est. Ferveamus in itineribus bonorum operum, hoc est enim ambulare nostrum. Et si quando exsistunt tentationum pressuræ unde non sperabatur, jam congregatis velut in utrem a quis maris, intelligamus Dominum facere hoc ad disciplinam, ut excutiat à nobis malè [c] præfidentem de temporalibus securitatem, & dirigat nos in regnum suum composito desiderio. Quod desiderium tribulationibus hinc atque hinc contundentibus producitur, ut simus canori auribus Domini tamquam tubæ ductiles. Dictum est enim & hoc in Psalmis, ut in tubis ductilibus laudemus Deum. Tuba ductilis malleo producitur, ita Christianum cor in Deum pressurarum plagis extenditur.

ŷ. 7. Prov. 8. 29.

11. Meminerimus ergo, Fratres, jam his temporibus, quibus congregata est velut in utrem aqua maris, non deesse Deo unde proferat quo nos emendet, cùm emendatione nobis opus est. Ideo enim sequitur: *Ponens in thesauris abyssos.* Thesauros Dei, dicit secretum Dei. Novit ille omnium corda, quid ad tempus proferat, unde proferat, quantam potestatem tribuat malis in bonos, ad judicandos quidem malos, erudiendos autem bonos. Novit quomodo hæc agat, qui ponit in thesauris abyssos. Fiat ergo quod sequitur: *Timeat Dominum omnis terra.* Non glorietur superba lætitia temerariâ exsultatione, dicens, Iam congregata est velut in utrem aqua maris, quis mihi aliquid faciet, quis nocere audebit? Nescis quia posuit ille in thesauris abyssos, nescis unde proferat quod opus est ad flagellandum te pater tuus? Qui quidem in disciplinam tuam habet abyssi thesauros, quibus te erudiat ad thesauros cælorum. Ergo redi ad timorem, qui jam ibas in securitatem. Exsultet terra, sed & timeat. Exsultet: quare? quia misericordiâ Domini plena est terra. Timeat: quare? Quia sic congregavit in utrem aquas maris, ut poneret in thesauris abyssos. Fit ergo in illa quod alibi breviter utrumque dicitur, Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore.

12. *Timeat Dominum omnis terra: ab ipso autem commoveantur omnes qui inhabitant orbem terræ.* Non timeant alterum pro illo: *ab ipso commoveantur omnes qui inhabitant orbem terræ.* Fera sævit? Deum time. Serpens insidiatur? Deum time. Homo te odit? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time. Tota enim creatura sub illo est, quem juberis timere. *Quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt.* Hoc in Psalmo sequitur. Cùm enim dixisset, *Ab ipso commoveantur omnes qui inhabitant orbem terræ*: ne converteret se homo ad timendum aliquid aliud, & aversus à timore Dei, timeret pro illo aliquam creaturam, & adoraret quod factum est, dimisso qui fecit; confirmavit nos in timore Dei tamquam dicens nobis, & alloquens nos, Quid formidaturus es aliquid de cælo, aliquid de terra, aliquid de mari? *Ipse dixit, & facta sunt; mandavit, & creata sunt.* Qui dixit & facta sunt, mandavit & creata sunt, cùm jubet moventur, cùm jubet quiescunt. [d] Et malitia hominum cupiditatem nocendi potest habere propriam: potestatem autem si ille non dat, non habet. Non est enim potestas nisi à Deo, definitiva sententia Apostoli est. Non dixit, non est cupiditas nisi à Deo. Est enim mala cupiditas, quæ non est à Deo: sed quia ipsa mala cupiditas nulli nocet, si ille non permittat, Non est, inquit, potestas nisi à Deo. Unde Deus homo stans ante hominem, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data fuisset tibi de super. Ille judicabat, ille docebat: cùm judicabatur, docebat, ut judicaret quos docuerat: Non haberes, inquit, in me potestatem,

[a] Editi, *rugit.* At MSS. *rodit.*
[b] Sic aliquot MSS. Editi verò, *providentem.*
[c] Strata dicta est via publica *lapidibus*, seu *silice munita.*

[d] Editi Er. & Lov. *Conquiescit & malitia hominum, cupiditas hominum. Cupiditatem nocendi potest homo habere propriam.* Nos hîc MSS. lectionem substituimus.

nisi esset data tibi de super. Quid hoc? Homo tantùm non habet potestatem, nisi cùm acceperit de super? Quid ipse diabolus, ausus est vel unam oviculam tollere viro sancto Job, nisi priùs diceret, Mitte manum tuam, hoc est, da potestatem? Ille volebat, sed ille non sinebat: quando ille permisit, ille potuit: non ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo bene eruditus ipse Job, non ait, sicut jam commemorare vobis solemus, Dominus dedit, & (Job 1. 21.) diabolus abstulit; sed, Dominus dedit, & Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; non, sicut diabolo placuit. Videte ergo Fratres mei, cum tanto labore manducantes salubrem & utilem panem, videte ne quemquam timeatis nisi Dominum. Præter eum ne timeas alium, Scriptura tibi dicit. Proinde timeat Dominum omnis terra, qui posuit in thesauris suis abyssos. Ab ipso autem commoveantur omnes qui habitant orbem terræ: Quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt.

13. Sed jam [a] cessaverunt reges mali, facti sunt boni: crediderunt & ipsi, signum crucis Christi in fronte jam portant, pretiosius signum qualibet gemmâ diadematis: illi qui sævierunt destructi sunt. Sed quis fecit hoc? Fortè tu, ut extollas te? ℣. 10. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum.* Quando dixerunt, Tollamus eos de terra, non erit nomen Christianum si hoc fecerimus: sic occidantur, sic torqueantur, talia & talia illis infligantur. Dicta sunt hæc, & inter hæc crevit Ecclesia. *Reprobat cogitationes populorum, & reprobat consilia principum.*

℣. 11. 14. *Consilium verò Domini manet in æternum, cogitationes cordis ejus in sæcula sæculorum.* Repetitio sententiæ est. Quod antè ait *consilium*, hoc ait postea *cogitationes cordis:* & quod suprà ait *manet in æternum*, hoc ait postea *in sæcula sæculorum.* Repetitio, confirmatio est. Ne autem putetis Fratres, quia dixit *cogitationes cordis*, quasi sedere Deum, & cogitare quid agat, & exquirere consilium faciendi aliquid vel non faciendi. Tuæ sunt istæ, ô homo, tarditates, usque in velocitatem currit verbum ejus. (Psal. 147.) Quando potest mora esse cogitationis in illo Verbo, quod unum est, & omnia complectitur? Sed dicuntur cogitationes Dei, ut tu intelligas, ut secundùm te audeas erigere cor vel ad verba tuæ infirmitati similia: quia res ipsa multum est ad te. *Cogitationes cordis ejus in sæcula sæculorum.* Quæ sunt cogitationes cordis ejus, & quod est consilium Domini quod manet in æternum? (Psal. 2. 1.) Contra quod consilium ut quid fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Quando quidem Dominus reprobat cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Unde igitur consilium Domini manet in æternum, nisi de nobis (Ephes. 1. 4.) quos antè præscivit & prædestinavit? Quis tollit prædestinationem Dei? Ante mundi constitutionem vidit nos, fecit nos, emendavit nos, misit ad nos, redemit nos: hoc ejus consilium manet in æternum, hæc ejus cogitatio manet in sæcula sæculorum. Fremuerunt gentes tunc apertè fluctuantes & sævientes, contabescant nunc tamquam inclusæ & congregatæ in utrem: habuerunt liberas audacias, habeant truces & amaras cogitationes. Quando possunt destruere quod ille cogitavit, & manet in æternum?

[a] In MSS. *cesserunt*.

15. Quid est autem hoc? *Beata gens.* Quis est (℣. 12.) qui non hoc audito erigat se? Amant enim omnes beatitudinem: & ideo perversi sunt homines quia mali volunt esse, miseri nolunt: & cùm sit malitiæ individua comes miseria, isti perversi non solùm mali esse volunt, & miseri nolunt, quod fieri non potest; sed ideo volunt mali esse, ne miseri sint. Quid est hoc quod dixi, Ideo volunt mali esse, ne miseri sint? Considerate hoc paululùm in omnibus hominibus qui mala faciunt, beati semper esse volunt. Furtum facit: quæris, quare? Propter famem, propter necessitatem. Ergo ne miser sit, malus est; & ideo miserior est, quia malus est. Depellendæ ergo miseriæ caussâ, & adquirendæ beatitudinis caussâ, faciunt omnes homines quidquid vel boni faciunt vel mali: semper ergo beati esse volunt. Sive malè viventes, sive bene viventes, beati esse volunt: & non contingit omnibus quod omnes esse volunt. Omnes enim beati esse volunt; non autem erunt nisi illi qui justi esse voluerint. Et ecce nescio quis ut malè faciat beatus vult esse. Unde? Ex pecunia, ex argento & auro, ex prædiis, fundis, domibus, mancipiis, pompâ sæculi, honore volatico & perituro. Habendo aliquid volunt beati esse: quære ergo quid habeas, ut beatus sis. Cùm enim beatus fueris, melior utique eris, quàm cùm miser es. Fieri autem non potest, ut res deterior te faciat meliorem. Homo es, deterius te est quidquid cupis, quo beatus esse desideras. Aurum, argentum, quælibet corpora, quibus inhias adquirendis, possidendis, fruendis, inferiora sunt te. Tu melior es, tu [b] potior es: & utique vis melior esse quàm es, cùm beatus esse vis, quia miser es. Melius est enim utique beatum esse, quàm miserum. Vis esse melior te: & quæris, perquiris per quæ id fiat, deteriora te. Quidquid quæsieris in terra, deterius est quàm tu. Hoc omnis homo optat amico suo, sic eum adjurat: Sic melior sis, sic meliorem te videamus, sic de te meliore gaudeamus. Quod amico optat, hoc & ipse vult. Accipe ergo fidele consilium. Melior te vis esse, novi, omnes novimus, omnes volumus: quære quod est melius te, ut inde efficiaris melior te.

16. Intuere nunc cælum & terram: non tibi sic pulcra corpora placeant, ut eis fieri beatus velis. In animo est quod quæris. Beatus enim esse vis: ipso animo tuo quære quid sit melius. Cùm enim duo sint quædam, hoc est, animus, & corpus, eò quòd istis duobus illud melius sit quod animus dicitur, potest corpus tuum melius fieri per meliorem, quia subjectum est corpus animo. Potest ergo melius fieri corpus tuum per animum tuum: ut cùm fuerit justus animus tuus, fit postea immortale etiam corpus tuum. Per animi enim illuminationem meretur corpus incorruptionem, ut fiat inferioris reparatio per meliorem. Si ergo corporis tui bonum animus tuus est, quia corpore tuo melior est; cùm quæris bonum tuum, illud quære quod melius est animo tuo. Quid est autem animus tuus? Adtende, ne fortè contemnens animum tuum, & putans nescio quid esse vile & abjectum, viliora quæras quibus beatificetur animus tuus. In animo tuo est imago Dei, mens hominis capit (Gen. 1. 27.) eam. Accepit eam, & inclinando se ad peccatum decoloravit eam. Ipse ad eam venit reformator, qui erat ejus antè formator: quia per Verbum facta sunt omnia, & per Verbum impressa est hæc ima-

[b] Sic novem MSS. Alii octo, *potentior*. At editi, *fortior*.

go. Venit ipsum Verbum, ut audiremus ab Apostolo, (Rom. 12. 2.) Reformamini in novitate mentis vestræ. Jam ergo superest, ut quæras quid sit melius quàm animus tuus. Quid erit obsecro, nisi Deus tuus? Non invenis aliud melius animo tuo; quia cùm fuerit perfecta natura tua, Angelis æquabitur. Jam suprà non est nisi Creator. Erige te ad illum, noli desperare, noli dicere, Multum est ad me. Magis multum est ad te habere fortè aurum quod quæris. Aurum etsi volueris, fortè non habebis; Deum cùm volueris, habebis: quia & antequam velles venit ad te, & cùm aversa voluntate esses vocavit te, & cùm conversus esses terruit te, & cùm territus [a] confitereris, consolatus est te. Iste qui tibi præstitit omnia, iste qui fecit ut esses, qui cùm his qui (Matth. 5. 45.) tecum sunt etiam malis præstat solem, præstat pluviam, præstat fructus, fontes, vitam, salutem, tantas consolationes, servat tibi aliquid quod non det nisi tibi. Quid est autem quod tibi servat, nisi se? Pete aliud, si melius inveneris: se tibi servat Deus. Avare quid inhias cælo & terræ? Melior est qui fecit cælum & terram: ipsum visurus, ipsum habiturus es. Quid quæris ut tua sit illa villa, & transiens per illam dicis, Beatus cujus est possessio ista? Hoc dicunt quàm multi qui transeunt per illam: & tamen cùm dixerint, & transeunt per illam, possunt caput agitare & suspirare, numquid & possidere? Sonat cupiditas, sonat iniquitas: sed (Deut. 5. 21.) non concupiscas rem proximi tui. Beatus cujus est illa villa, cujus est domus ista, cujus est ager iste. Compesce iniquitatem, audi veritatem: *Beata gens cujus est.* Quid? Jam nostis quid dicturus sum. Ergo desiderate ut habeatis, tunc demum beati eritis. Hoc solo beati eritis: re meliore quàm vos estis meliores eritis. Deus est, inquam, melior te, qui fecit te. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Hoc ama, hoc posside, hoc cùm vis habebis, hoc gratis habebis.

17. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Noster Deus? Cujus enim non est Deus? Non planè omnium eodem modo. Noster magis, noster qui vivimus de illo tamquam de pane nostro. Ipse sit hereditas nostra, possessio nostra. An fortè temere dicimus faciendo nobis Deum possessionem, cùm sit Dominus, cùm sit Creator? Non est ista temeritas: affectus est desiderii & dulcedo spei. Dicat anima, omnino secura dicat, Deus meus es tu: (Psal. 34. 3.) qui dicit animæ nostræ, Salus tua ego sum. Dicat, secura dicat: non faciet injuriam cùm hoc dixerit; immo faciet si non dixerit. Arbores volebas habere quibus beatus esses? Audi Scripturam dicentem de (Prov. 3. 18.) sapientia: Lignum vitæ est omnibus possidentibus eam. Ecce possessionem nostram dixit esse sapientiam. Sed ne putes ipsam sapientiam, quia possessionem tuam dixit Scriptura, aliquid esse quod sit te inferius, sequitur, & adjungit, Et incumbentibus in eam velut in [b] Dominum, tuta. Ecce Dominus tuus factus est tibi quasi baculus: securus homo incumbit, quia ille non succumbit. Dic ergo securus, possessio tua est, possidentibus eam Scriptura dixit, implevit [c] fiduciâ dubitationem tuam: dic securus, ama securus, spera securus. Tua etiam illa verba sint in Psalmo, (Psal. 15. 5.) Dominus pars hereditatis meæ.

18. Ergo inde beati erimus, Deum possidendo. Quid ergo? Nos possidebimus eum, & ille non nos possidebit? Unde ergo Isaias, Domine posside nos? Possidet ergo, & possidetur, & totum propter nos. Non enim quomodo ut nos ex illo beati simus, possidetur à nobis, ita & ille ut beatus sit, possidet nos. Et possidet, & possidetur, non ob aliud nisi ut nos beati simus. Possidemus eum, & possidet nos; quia colimus eum, & colit nos. Colimus eum tamquam Dominum Deum, colit nos tamquam terram suam. Quia colimus eum, nemo dubitat; quia colit nos, quis nobis indicat? Ille qui ait, Ego sum vitis, vos estis sarmenta; Pater meus agricola est. Ecce & in isto Psalmo utrumque nobis dicitur, utrumque nobis indicatur. Jam dixit quia possidemus eum: *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Cujus est fundus iste? Illius. Cujus ille? [d] Illius. Cujus est iste? dicamus de Deo, dicamus cujus est. Et quomodo nobis solet responderi, quando de fundis & de prædiis aliquibus amplis atque amœnissimis quærimus: Est quidam senator, & illud aut illud vocatur, cujus est ista possessio: & dicimus, Beatus ille homo. Sic si quæramus, Cujus est Deus iste? Est quædam beata gens cujus est: nam Dominus Deus eorum est. Et non sicut senator ille possidet fundum suum, non autem possidetur à fundo suo, sic & Deus gentis hujus. Unde ut ejus simus, laborare debemus: sed alterutrum se possident. Audistis quia gens possidet eum: *Beata gens, cujus est Dominus Deus eorum:* Audite quia & ille possidet illam: *Populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.* Beata gens possessione sua, beata hereditas possessore suo, *populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.*

19. *De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.* Omnes hîc ita accipe, ut [e] gentis illius omnes intelligas illam hereditatem tenentes, vel illam hereditatem exsistentes. Hereditas est enim Dei ipsi omnes. [f] Et ipsos omnes de cælo respexit Dominus, & vidit eos ille qui ait, Cùm esses sub arbore fici vidi te. Vidit enim eum quia miseratus est eum. Unde plerumque [g] rogantes misericordiam, dicimus homini, Vide me. Et de illo qui te contemnit quid dicis? Non me videt. Est ergo quædam visio miserantis, [h] non visio punientis. Illa visio ad peccata animadversio est: quæ ille peccata non vult videri, qui dicit, Averte faciem tuam à peccatis meis. Quod vult ignosci, non vult agnosci: Averte, inquit, faciem tuam à peccatis meis. Cùm ergo averterit faciem suam à peccatis tuis, non videbit te? Et unde alibi dicit, Ne avertas faciem tuam à me? Ergo avertat à peccatis tuis, non avertat à te: videat te, misereatur tui, subveniat tibi. *De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum:* pertinentes ad filium hominis.

20. *De præparato habitaculo suo:* quod sibi præparavit. Vidit nos de Apostolis, vidit nos de prædicatoribus veritatis, vidit nos de Angelis, quos ad nos misit. Hæc omnia domus ejus, hæc omnia habitaculum ejus: quia hæc omnia cæli qui enarrant gloriam Dei. *Vidit omnes filios hominum, de præparato habitaculo suo, respexit super omnes qui habitant terram.* Ipsi sunt, [i] sui sunt, gens illa est

[a] Quinque MSS. *contereveris.*
[b] Editi, *in domo tuta.* Sed veriùs aliquot MSS. *in Domino tuta,* vel ut alii, *in Dominum tuta,* juxta Græc. LXX. ἐπὶ κύριον ἀσφαλῆς.
[c] Sic omnes MSS. Editi verò, *implevit fiduciam, removit dubitationem.*

[d] MSS. *Cujus ille? Illius cujus est iste.*
[e] Editi, *gentes.* Meliùs MSS. *gentis.*
[f] Plures MSS. *ipsi omnes, & ipsius omnes.*
[g] Ita in MSS. At in editis, *egentes misericordiâ.*
[h] Editi, *miserantis cordis.* Vox *cordis* abest à MSS.
[i] Sic MSS. At editi, *Ipsi sunt sui, sunt gens illa beata.*

beata, cujus est Dominus Deus eorum; populus ille est, quem elegit Dominus in hereditatem sibi: quia per omnes terras est, & non est in parte. *Respexit super omnes qui habitant terram.*

ỳ. 15. 21. *Qui finxit singillatim corda eorum.* Manu gratiæ suæ, manu misericordiæ suæ finxit corda, plasmavit corda nostra, finxit singillatim, singula quædam corda dans nobis, quæ tamen non dirimant unitatem. Quo modo singillatim membra formata sunt omnia, singillatim habent opera sua, & tamen in unitate corporis vivunt; manus facit B quod oculus non facit, auris id valet quod nec oculus nec manus valet; omnia tamen in unitate operantur, & manus & oculus & auris diversa faciunt, nec sibi adversantur: sic & in Christi corpore singuli homines, tamquam membra singula donis suis gaudent, quia ille qui elegit populum in hereditatem sibi, finxit singillatim corda eorum. Numquid
1. Cor. 12. 29. » enim omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ? » numquid omnes Doctores? numquid omnes dona » habent sanitatum? numquid omnes linguis loquun-
Ibidem 8. C » tur? numquid omnes interpretantur? Alii quidem » per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scien- » tiæ, alii fides secundùm eumdem Spiritum, alteri » dona curationum. Quare? Quia finxit singillatim corda eorum. Quomodo autem in membris nostris diversa sunt opera, sed sanitas una: sic in omnibus membris Christi diversa munera, sed caritas una. *Qui finxit singillatim corda eorum.*

Item ỳ. 15. 22. *Qui intelligit omnia opera eorum. Intelligit* quid est? Secretiùs & interiùs videt. Habes in D
Psal. 5. 2. Psalmo, Intellige clamorem meum. Non enim quasi vocibus opus est, ut perveniat aliquid ad aures Dei. Occultus visus intellectus vocatur. Expressiùs dixit, quàm si diceret, Videt omnia opera eorum: ne tunc putares videri opera ista, quando & tu vides opus hominis. Homo factum hominis moto ejus corpore videt, Deus autem in corde videt. Quia ergo intus videt, dictum est, *intelligit omnia opera eorum.* Dant duo pauperibus, unus sibi mercedem quærit cælestem, alius humanam laudem: E tu in duobus unam rem vides, Deus duas intelligit; intus enim intelligit & intus agnoscit, fines ipsorum videt, intentiones ipsas videt. *Qui intelligit omnia opera eorum.*

ỳ. 16. 23. *Non salvus fiet rex per multitudinem virtutis*
a *suæ.* Ad Dominum [a] omnes, in Deo omnes. Spes
b tua Deus sit, fortitudo tua Deus sit, firmitas tua Deus sit, [b] exoratio tua ipse sit, laus tua ipse sit, finis in quo requiescas ipse sit, adjutorium cùm laboras ipse sit. Audi veritatem: *Non salvus fiet rex* F *per multitudinem virtutis suæ: nec gigas salvus erit in multitudine fortitudinis suæ.* Gigas superbus aliquis est, extollens se adversùs Deum, velut quia est ipse aliquid in se & per se. Non fit iste salvus in multitudine virtutis suæ.

24. Sed equum habet magnum, fortem, validum, velocem, potest si aliquid ingruerit, citò illum de periculo liberare? Non fallatur, audiat
ỳ. 17. quod sequitur: *Mendax equus ad salutem.* Intellexistis quid dictum sit, *Mendax equus ad salutem?* G Non tibi promittat equus tuus salutem: si tibi promiserit, mentietur. Si enim Deus voluerit, liberaberis: si Deus noluerit, cadente equo altiùs cades.

A Non ergo putetis dictum, *Mendax equus ad salutem*: quasi mendax justus ad salutem, quod velut justi ad salutem mentiantur. Non est enim scriptum *æquus*, quod ab æquitate dicitur; sed *equus* animal quadrupes. Hoc Græcus * codex indicat. Et redarguuntur mala jumenta, homines, qui sibi quærunt occasiones mendaciorum: cùm Scriptura dicat, Os quod mentitur, occidit animam: &, Perdes Sap. 1. 11. omnes qui loquuntur mendacium. Quid est ergo Psal. 5. 7. *Mendax equus ad salutem*? Mentitur tibi equus quando promittit salutem. Numquid equus alicui loquitur, & promittit salutem? Sed cùm tu vides equum bene formatum, bonis viribus, magno cursu præditum, ista omnia velut promittunt tibi de illo salutem: sed fallunt, si Deus non tuetur, quia *Mendax equus ad salutem.* Equum accipe etiam figuratè quamlibet amplitudinem sæculi hujus, quemlibet honorem in quem superbus adscendis: quò altiùs ingrederis, eò te non tantùm celsiorem, sed etiam tutiorem falsò putas. Quomodo enim te dejiciat nescis, tantò elisum graviùs, quantò sublimiùs ferebaris. *Mendax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suæ non erit salvus.* Et unde erit salvus? non de virtute, non de viribus, non de honore, non de gloria, non de equo. Et unde? Quò ibo? Ubi inveniam unde salvus sim? Noli diu quærere, noli longè. *Ecce oculi Domini super* ỳ. 18. *timentes eum.* Videtis quia ipsi sunt quos prospexit de habitaculo suo. *Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes super misericordiam ejus:* non de meritis suis, non de virtute, non de fortitudine, non de equo, sed de misericordia ejus.

25. *Ut eruat à morte animas eorum.* Vitam ỳ. 19. æternam promittit. Quid in ista peregrinatione? numquid deserit? Vide quid sequitur: *Et alat eos in fame.* Tempus famis est modò, tempus saturitatis pòst erit. Qui nos in fame hujus corruptionis non deserit, immortales factos quomodo satiabit? Sed quamdiu tempus est famis, tolerandum est, durandum est, perseverandum est usque in finem. Jam currenda sunt omnia, quia & via est plana, & cogitandum est quid portemus. Adhuc quidem spectatores in amphitheatro fortè insaniunt, & in sole sedent: & nos si stamus, tamen in umbraculo sumus & utiliora & pulcriora sunt quæ [c] spectamus. c Spectemus pulcra, & à pulcro spectemur. Spectemus nos mente ea quæ dicuntur in sensibus divinarum Scripturarum, & gaudeamus tali spectaculo. Spectator autem noster quis est? *Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ejus: ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.*

26. Sed propter peregrinationis tolerantiam quamdiu fames est, & exspectamus in via [d] refici ne d deficiamus; quid nobis [e] imponitur, vel quid profiteri debemus? e *Anima nostra patiens erit Domino.* ỳ. 20. Secura exspectabit misericorditer promittentem, [f] misericorditer & veraciter exhibentem: & donec f exhibeat, quid agamus? *Anima nostra patiens erit Domino.* Sed quid si in ipsa patientia non durabimus? Immo planè durabimus: *Quoniam adjutor & protector noster est.* Adjuvat in pugna, protegit ab æstu, non te deserit, tolera, dura. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Matth. 24. 13.

* ἵππος.

[a] Vetus codex Colbertinus. *Ad Dominum omnis, in Deo omnis spes tua, Deus sit fortitudo tua* &c.
[b] In pluribus MSS. *exhortatio.*
[c] Omnes propè MSS. constanter habent, *exspectemus*: necnon postea *exspectemur*, *exspectaculo*, *exspectator*, loco *spectemur*, *spectaculo*, *spectator*.
[d] Aliquot MSS. *reficientes.*
[e] Sic in MSS. At in editis, *quamdiu fames est, exspectemus in via refici, ne deficiamus. Quid nobis imponit, vel quid* &c.
[f] In pluribus MSS. deest hîc, *misericorditer.*

27. Et quid cùm perduraveris, cùm patiens fueris, cùm usque ad finem perveneris, quid tibi erit? Qua mercede toleras? ut quid tanta dura tam
ỷ. 21. diu pateris? *Quoniam in ipso lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto ejus speravimus.* Spera hîc, ut læteris ibi: esuri & siti hîc ut epuleris ibi.

28. Hortatus est ad omnia, implevit nos gaudio spei, proposuit nobis quid amemus, in quo solo & de quo solo præsumamus: post hæc fit oratio
ỷ. 22. brevis & salubris, *Fiat misericordia tua Domine super nos.* Et quo merito? *Sicut speravimus in te.* Fui quibusdam onerosus, sentio: quibusdam autem etiam citò terminavi sermonem, & hoc sentio: ignoscant infirmi fortioribus, & pro infirmis deprecentur fortiores. In uno corpore omnia membra simus, à capite nostro vegetemur: & in illo spes nostra est, & in illo fortitudo nostra est. Non dubitemus exigere de Domino Deo nostro misericordiam, vult omnino exigi se. Non enim turbabitur dum exigitur, aut omnino angustabitur, quomodo ille à quo petis quod non habet, aut quod parum habet, & timet dare ne minùs habeat. Vis nosse quomodo tibi eroget Deus misericordiam? Tu eroga caritatem: videamus si finis, dum erogas. Quanta est ergo opulentia in ipsa summitate, si potest tanta esse in imagine?

29. Ergo Fratres, ad hanc maximè exhortamur vos caritatem, non solùm in vos ipsos, sed in eos etiam qui foris sunt, sive adhuc pagani, nondum credentes in Christum, sive divisi à nobis,
Donatistæ. nobiscum caput confitentes & à corpore separati. Doleamus illos, Fratres, tamquam fratres nostros.
Matth. 6. 9. Velint nolint fratres nostri sunt. Tunc esse desinent fratres nostri, si desierint dicere Pater noster.
Isai. 66. 5. sec. LXX. Dixit de quibusdam Propheta, His qui dicunt vobis, Non estis fratres nostri, dicite, Fratres nostri estis. Circumspicite de quibus hoc dicere potuerit: numquid de paganis? Non, neque enim dicimus eos fratres nostros secundùm Scripturas & ecclesiasticum loquendi morem. Numquid de Judæis qui in Christum non crediderunt? Legite Apostolum, & videte quia fratres quando dicit Apostolus sine aliquo additamento, non vult intelligi nisi Chri-
1. Cor. 7. 15. stianos: Non est autem subjectus, inquit, frater aut soror in hujusmodi: cùm diceret de conjugio, fratrem & sororem dixit Christianum vel Christia-
Rom. 14. 10. nam. Item dicit, Tu autem quid judicas fratrem tuum, aut tu quid spernis fratrem tuum? Et alio
1. Cor. 6. 8. loco, Vos, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratribus. Isti ergo qui dicunt, Non estis fratres nostri: paganos nos dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, dicentes nos non habere quod dant. Unde consequens est error ipsorum, ut negent nos fratres suos esse. Sed quare nobis dixit Propheta, Vos dicite illis, Fratres nostri estis: nisi quia nos in eis agnoscimus quod non repetimus? Illi ergo non agnoscendo baptismum nostrum, negant nos esse fratres: nos autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo nostrum, dicimus eis, Fratres nostri estis. Dicant illi, Quid nos quæritis, quid nos vultis? Respondeamus Fratres nostri estis. Dicant, Ite à nobis, non vobiscum habemus rationem. Nos prorsus vobiscum rationem habemus: unum Christum confitemur, in uno corpore, sub uno capite esse debemus. Quid ergo me quæris, ait, si perii? Magna absurditas, magna vesania. Quid me quæris, si perii? Quare quærerem, nisi quia periisti? Si ergo perii, inquit, quomodo sum frater tuus? Ut dicatur mihi de te, Frater tuus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Adjuramus ergo vos, Fratres, per ipsa viscera caritatis, cujus lacte nutrimur, cujus pane solidamur, per Christum Dominum nostrum, per mansuetudinem ejus, adjuramus vos, (Tempus est enim ut impendamus in eos magnam caritatem, abundantem misericordiam in deprecando Deum pro illis, ut aliquando det illis sensum sobrium, ut [a] resipiscant, & videant se, quia non habent omnino quod dicant contra veritatem: non eis remansit nisi sola infirmitas animositatis, quæ tantò est languidior, quantò se majores vires habere existimat.) pro infirmis, pro carnaliter sapientibus, pro animalibus & carnalibus, tamen pro fratribus nostris, eadem sacramenta celebrantibus, etsi non nobiscum, eadem [b] tamen; unum Amen respondentibus, etsi non nobiscum, unum tamen; medullas caritatis vestræ fundatis Deo pro eis. Aliquid enim pro salute ipsorum [c] egimus in concilio, quod explicari vobis hodie jam tempus non sufficit. Unde exhortamur vos ut alacriores & numerosiores, (audient enim à vobis fratres nostri qui nunc non adsunt,) conveniatis crastino die ad basilicam [d] Tricliarum.

IN PSALMUM XXXIII.
* ENARRATIO I.

1. PSALMUS iste nihil quidem obscurum, & quod expositore indigeat, videtur habere in textu suo: titulus autem ejus intentos facit, & pulsantes desiderat. Sed quemadmodum hîc scriptum est, quia beatus vir qui sperat in eum: speremus omnes quòd pulsantibus aperturus est. Non enim hortaretur nos ut pulsaremus, si nollet aperire pulsantibus. Si enim aliquando contingit, ut qui disponebat semper claudere, tædio compulsus ad manum pulsantis contra dispositionem suam surgat & aperiat, ne diu pulsantem patiatur: quantò magis sperare debemus citiùs aperturum illum, qui ait, Pulsate, & aperietur vobis? Pulso ego nunc intentione cordis ad Dominum Deum, ut dignetur nobis hoc mysterium revelare: pulset mecum & Caritas Vestra intentione audiendi, & humilitate orandi pro nobis. Est enim, quod fatendum est, arcanum & grande mysterium.

2. Sic enim se habet titulus Psalmi: *Psalmus David, cùm mutavit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.* Quærimus in Scripturis secundùm res gestas, quæ nobis de David conscriptæ sunt, quando sit factum: quemadmodum invenimus titulum Psalmi, cùm fugeret David à facie Abessalon filii sui. Legimus enim in Regnorum libris & invenimus, quando David fugeret à facie filii sui Abessalon: & verissimum est, quia contigit, & quod contigit scriptum est: & quamvis titulus Psalmi in mysterio sic scriptus sit, tamen ductus est de re quæ gesta est. Sic credo & quod hîc scriptum est, *Cùm mutavit vultum suum coram*

[a] Plerique MSS *respiciant.*
[b] Hæc lectio aut nihilo ferè diversa exhibetur in plerisque MSS. At in editis legitur sic, *& si non nobiscum eadem, tamen unum Amen respondentibus, & si non nobiscum unum Amen, hortamur medullas caritatis vestræ fundatis ad Deum preces pro eis.*
[c] Quindecim MSS. *agimus in concilio.* Alii numero pauciores cum editis habent, *egimus.* Loquitur fortasse de collatione cum Donatistis habita Carthagine an. 411.
[d] Aliquot MSS. *Tricilarum.* Alii, *Tricillarum.*

Abimelech,

Abimelech, & dimisit eum, & abiit; scriptum A esse in Regnorum libris, ubi omnia nobis scripta sunt, quæ pertinent ad res gestas David: sed non invenimus hoc, & tamen aliquid invenimus unde appareat hoc esse tractum. Nam scriptum est, quia cùm fugeret David persecutorem Saül, contulit se ad Achis regem Geth, id est, ad regem cujusdam gentis vicinæ regno Judæorum: ibi latitabat, ut persecutionem Saülis evitaret. Recens autem erat gloria ejus, unde pro benefacto meruit invidiam, quando Goliam interfecit, & in una pugna glo- B riam securitatemque regni & regi & populo comparavit. Saül autem cùm provocante Golia æstuaret, prostrato Golia hostis esse cœpit ei, per cujus manum hostem necaverat, & invidit gloriæ David: maximè quia populus in exsultatione constitutus, & choro jam facto mulieres cantaverunt gloriam David, quòd Saül percussisset in millibus, & David in denis millibus. Hinc ille commotus, quòd cœperat habere majorem gloriam per unam pugnam puer, & jam in laudibus omnium regi præpo- C nebatur, ut se habet pestilentia livoris & superbia sæculi, invidere cœperat, & persequi. Tunc ille se, ut dixi, contulerat ad regem Geth, qui vocabatur Achis. Suggestum est autem regi ipsi, quòd illum apud se haberet, qui magnam gloriam habere cœperat in populo Judæorum, & dictum est illi, » Nonne iste est David, cui chorum fecerunt mulie- » res Israëlitæ, dicentes, Saül percussit in millibus, » & David in denis millibus? Si autem propter hanc gloriam invidere illi cœperat Saül; nonne metuen- D dum erat David, ne & ille rex ad quem confugerat, vellet opprimere eum, quem posset de vicino hostem habere, si salvum servaret? Timuit & illum, & sicut scriptum est, Mutavit vultum suum » coram ipsis, & affectabat, & tympanizabat ad » ostia civitatis, & ferebatur in manibus suis, & pro- » cidebat ad ostia portæ, & salivæ decurrebant super barbam ejus. Vidit eum rex ille apud quem latebat, & ait suis, Ut quid mihi arreptitium istum adduxistis? numquidnam intraturus est in domum meam? E Et sic illum dimisit projiciens illum: & recessit inde David incolumis per istam figurationem furoris. [a] Pro ista ergo figuratione furoris videtur ad ipsam historiam pertinere quod hîc scriptum est, *Psalmus David, cùm mutavit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit*. Sed ille Achis erat, non Abimelech. Nomen enim solum non videtur convenire: nam res gesta propè ipsis verbis pariter designata est in Psalmis, quibus scripta est in Regnorum libro. Ideo magis movere nos F debet ad quærendum sacramentum, quia nomen mutatum est. Nam neque illud sine caussa factum est, quamvis sit factum; sed quia aliquid figurabat: neque hoc sine caussa scriptum est, & nomine commutato.

1. Reg. 21. 13. — Ibidem 10. — 1. Reg. 17. 50. — 1 Reg. 18 7. — 1. Reg. 21. 10. — Ibidem 11. — Ibidem 13. — Ibidem 14. & 15. — Ibidem 12.

3. Videtis certè Fratres profunditatem sacramentorum. Si non est in mysterio, quòd à puero Golias occisus est; non est in mysterio, quia immutavit vultum suum, & affectabat, & tympanizabat, & cadebat ad ostia civitatis & ad ostia portæ, G & salivæ decurrebant super barbam ejus. Unde fieri potest, ut non hoc aliquid significaret? quando quidem apertè dicit Apostolus, Hæc autem in fi- » gura contingebant illis, scripta sunt autem propter » nos, in quos finis sæculorum obvenit. Si nihil significat manna, de quo dicit Apostolus, Et cibum spiritalem manducaverunt: si nihil significat quòd divisum est mare, & per medium ductus est populus, ut evaderent persecutionem Pharaonis, cùm dicat Apostolus, Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moysen baptizati sunt in nube & in mari: si nihil significat quòd percussâ petrâ aqua profluxit, cùm dicat Apostolus, Petra autem erat Christus: si ergo illa nihil significant, quamvis sint gesta: si nihil denique significant duo filii Abrahæ nati secundùm ordinem nascendi hominum, & tamen ipsos duos filios duo Testamenta appellat Apostolus, vetus & novum, & dicit, Hæc sunt duo Testamenta, quæ sunt in allegoria: si ergo illa nihil significant, quæ videtis auctoritate apostolica in mysterio futurarum rerum gesta esse; debemus arbitrari nihil significare etiam hoc quod vobis ex libro Regnorum de David pauló antè narravi. Non ergo nihil significat, & quod nomen mutatum est, & dictum est *coram Abimelech*.

1. Reg. 17. 50. — 1. Reg. 21. — 1. Cor. 11. 10. — Ibidem 3. — Ibidem 1. &c. — Num. 26. 65. — 1 Cor. 10 4. — Gal. 4. 24.

4. Intendite mecum. Omnia enim quæ dixi modò, quasi ad manum pertinent pulsantis, nondum apertum est. Pulsavimus, cùm ista diceremus; pulsastis & vos, cùm ista audiretis: adhuc pulsemus orando, ut Dominus aperiat nobis. Nominum Hebræorum habemus interpretationem: non defuerunt docti viri, qui nobis nomina ex Hebræo in Græcam linguam, & inde in Latinam transferrent. Consulentes ergo nomina ista, invenimus interpretari Abimelech, Patris mei regnum: & interpretari Achis, Quomodo est. Hæc nomina adtendamus, inde incipit nobis aperiri pulsantibus. Si quæris, Quid est Achis? Respondetur, Quomodo est. Quomodo est, verbum est admirantis, & non intelligentis. Abimelech, Patris mei regnum: David, manu fortis. In figura Christi David, sicut Golias in figura diaboli: & quòd David prostravit Goliam, Christus est qui occidit diabolum. Quid est autem Christus qui diabolum occidit? Humilitas occidit superbiam. Cùm ergo Christum nomino, Fratres mei, maximè nobis humilitas commendatur. Viam enim nobis fecit per humilitatem: quia per superbiam recesseramus à Deo, redire ad eum nisi per humilitatem non poteramus, & quem nobis præponeremus ad imitandum, non habebamus. Omnis enim mortalitas hominum superbiâ tumuerat. Et si exsisteret aliquis humilis vir in spiritu, sicut erant Prophetæ, Patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis; ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei.

Humilitas Christi incarnatione commendata.

5. Erat autem, ut nostis, sacrificium Judæorum antea secundùm ordinem Aaron in victimis pecorum, & hoc in mysterio: nondum erat sacrificium corporis & sanguinis Domini, quod fideles norunt, & qui Evangelium legerunt, quod sacrificium nunc diffusum est toto orbe terrarum. Proponite ergo vobis ante oculos duo sacrificia, & illud secundùm ordinem Aaron, & hoc secundùm ordinem Melchisedec. Scriptum est enim, Juravit Dominus & non pænitebit eum, tu es sacerdos in » æternum secundùm ordinem Melchisedec. De quo dicitur, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec? De Domino nostro Jesu Christo. Quis erat Melchisedec? Rex Salem. Salem civitas fuit antea, illa quæ postea, sicut docti prodi-

Psal. 109. 4. — Salem.

[a] Hæc verba, *Pro ista ergo figuratione*, omittunt plerique MSS. & habent, *Videtur ergo ad ipsam &c.*

Jerusalem. derunt, Jerusalem dicta est. Ergo antequam ibi re- A gnarent Judæi, ibi erat ille sacerdos Melchisedec, *Gen. 14. 18.* qui scribitur in Genesi Sacerdos Dei excelsi. Ipse occurrit Abrahæ, quando liberavit Lot de manu persequentium, & prostravit eos à quibus ille tenebatur, & liberavit fratrem: post liberationem fratris occurrit ei Melchisedec. Et tantus erat Melchisedec, à quo benediceretur Abraham. Protulit panem & vinum, & benedixit Abraham, & dedit ei decimas Abraham. Videte quid protulit,[a] & quem *Psal. 109. 4.* benedixit. Et dictum est postea, Tu es sacerdos in B æternum secundùm ordinem Melchisedec. David hoc in Spiritu dixit longè post Abraham: temporibus autem Abrahæ fuit Melchisedec. De quo alio dicit, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec, nisi de illo cujus nostis sacrificium?

Sacrificiũ Christi. 6. Sublatum est ergo sacrificium Aaron, & cœpit esse sacrificium secundùm ordinem Melchisedec. Ergo mutavit nescio quis vultum suum. Quis est iste nescio quis?[b] Non sit nescio quis: notus C est enim Dominus noster Jesus Christus. In corpore & sanguine suo voluit esse salutem nostram. Unde *Matth. 26. 26.* autem commendavit corpus & sanguinem suum? De humilitate sua. Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem *Johan. 1. 1.* ipsius, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ecce cibus sempiternus: sed manducant Angeli, manducant supernæ Virtutes, manducant cælestes Spiritus, & manducantes saginantur, & integrum manet quod D eos satiat & lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum? Unde cor tam idoneum illi cibo? Oportebat ergo ut mensa illa lactesceret, & ad parvulos perveniret. Unde autem fit cibus lac? unde cibus in lac convertitur, nisi per carnem trajiciatur? Nam mater hoc facit. Quod manducat mater, hoc manducat infans: sed quia minùs idoneus est infans, qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat, & per humilitatem mammillæ & lactis succum, de ipso pane pascit infantem. Quomodo E ergo de ipso pane pavit nos Sapientia Dei? Quia *Johan. 1. 14.* Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Videte ergo humilitatem: quia panem Angelorum *Psal. 77. 24.* manducavit homo, ut scriptum est, Panem cæli dedit eis, panem Angelorum manducavit homo: id est, Verbum illud quo pascuntur Angeli sempiternum, quod est æquale Patri, manducavit ho- *Philip. 2. 6. &c.* mo: quia cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Saginantur illo Angeli: sed semetipsum exinanivit, ut manducaret pa- F nem Angelorum homo, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: ut jam de cruce commendaretur nobis caro & sanguis Domini novum sacrificium. Quia mutavit vultum suum coram Abimelech, id est, coram regno patris. Regnum enim patris, regnum erat Judæorum. Quomodo regnum patris? Regnum David, regnum Abrahæ. Nam regnum Dei Patris, magis Ecclesia quàm po- G pulus Judæorum: sed secundùm carnem regnum *Lucæ 1. 32.* patris populus Israël. Dictum est enim, Et dabit ei Deus sedem David patris ejus. Demonstratur ergo secundùm carnem pater Domini esse David: secundùm divinitatem autem Christus, non filius, sed Dominus David. Judæi verò Christum secundùm carnem norunt, secundùm divinitatem non norunt. Ideo fecit illis quæstionem, & dixit, Cujus filium esse dicitis Christum? Et responderunt, Filium David. Et ille, Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, ubi ait, Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam, donec ponam omnes inimicos tuos sub pedibus tuis. Si ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? Et non potuerunt illi respondere: quia non noverant in Domino Christo, nisi quod videbatur oculis, non quod corde intelligebatur. Si autem intus haberent oculos sicut habebant foris, ex eo quod foris videbant, intelligerent filium David; ex eo quod intus intelligebant, intelligerent Dominum David.

7. *Mutavit* ergo *vultum suum coram Abimelech.* Quid est, *coram Abimelech*? Coram regno patris. Quid est, Coram regno patris? Coram Judæis. *Et dimisit eum, & abiit.* Quem dimisit? Ipsum populum Judæorum dimisit, & abiit. Quæris modò Christum apud Judæos, & non invenis. Unde dimisit & abiit? quia mutavit vultum suum.[c] Hærentes enim illi sacrificio secundùm ordinem Aaron, non tenuerunt sacrificium secundùm ordinem Melchisedec; & amiserunt Christum, & cœperunt eum habere Gentes, quò non miserat antè præcones. Nam ad illos præcones miserat, ipsum David, Abraham, Isaac & Jacob, Isaiam, Jeremiam, & ceteros Prophetas miserat, & pauci inde cognoverunt, & ipsi pauci in comparatione pereuntium: nam multi erant. Millia enim legimus fuisse. Scriptum enim est, Reliquiæ salvæ fient. Sed quæris modò circumcisos Christianos, & non invenis. Erant autem de circumcisione recentibus temporibus fidei multa millia Christianorum. Quæris modò, & non invenis. Meritò non invenis. *Mutavit* enim *vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.* Et coram Achis mutavit vultum suum, & dimisit eum, & abiit. Ideo enim mutata sunt nomina, ut ad mysterii significationem nos excitaret mutatio nominum: ne putaremus non narrari aut commemorari in Scripturis Psalmorum, nisi quod in libris Regnorum gestum invenitur & non ibi quæreremus figuras futurorum, sed tamquam res gestas acciperemus. Cùm ergo nomina mutantur, quid tibi dicitur? Clausum est hîc aliquid, pulsa, noli hærere in littera; quia littera occidit: sed desidera spiritum; spiritus enim vivificat: intellectus spiritalis credentem salvum facit.

8.[d] Quomodo ergo dimisit Achis regem, adtendite Fratres. Achis dixi interpretari, Quomodo est. Recordamini Evangelium: Quando loquebatur Dominus noster Jesus Christus de corpore suo, ait, Nisi quis manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam: caro enim mea verè esca est, & sanguis meus verè potus est. Et discipuli ejus qui eum sequebantur, expaverunt, & exhorruerunt sermonem, & non intelligentes putaverunt nescio quid durum dicere Dominum nostrum Jesum Christum, quod carnem ejus quam videbant, manducaturi erant, & sanguinem bibituri: & non potuerunt tolerare, quasi dicentes, Quomodo est? Error enim & igno-

[a] Sic plures MSS. At editi, *Videte quid protulit ei quem benedixit. Et dictum est ei postea.*

[b] Nonnulli probæ notæ MSS. *Quis est iste nescio quis? Nescio quis notus. Est enim &c.*

[c] MSS. *Habentes enim illi sacrificium.*

[d] Editi. *Quò.* At MSS. *Quomodo.*

rantia & ſtultitia in perſona regis Achis. Ubi enim A
dicitur, Quomodo eſt, non intelligitur: ubi non
intelligitur, tenebræ ignorantiæ ſunt. Erat ergo
in illis regnum ignorantiæ, quaſi rex Achis: id
eſt, regnum erroris eis dominabatur. Ille autem
Iohan. 6. 53. dicebat, Niſi quis manducaverit carnem meam,
& biberit ſanguinem meum. Quia mutaverat vul-
tum ſuum, quaſi furor iſte & inſania videbatur,
dare carnem ſuam manducandam hominibus, &
bibendum ſanguinem. Ideo quaſi inſanus putatus
1. Reg. 21. 14. eſt David, quando dixit ipſe Achis, Arreptitium B
hunc mihi adduxiſtis. Nonne videtur inſania, Man-
" ducate carnem meam, & bibite ſanguinem meum?
Iohan. 6. 54. Et dicens, Quicumque non manducaverit carnem
" meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit
in ſe vitam, quaſi inſanire videtur. Sed regi Achis
inſanire videtur, id eſt, ſtultis & ignorantibus.
Ideo dimiſit eos & abiit: fugit de corde eorum in-
tellectus, ne eum poſſint comprehendere. Et quid
Ibidem 52. dixerunt illi? Quaſi, Quomodo eſt, quod inter-
pretatur Achis. Dixerunt enim, Quomodo poteſt C
hic nobis dare manducare carnem ſuam? Arrepti-
tium putabant Dominum, & neſcire quid loque-
retur, & inſanire. Ille autem qui noverat quod di-
cebat in illa mutatione vultus ſui, & quaſi furore
& inſaniâ, ſacramenta prædicabat, & affectabat,
& tympanizabat ad oſtia civitatis.

9. Quærendum eſt quid ſit, & ipſum affecta-
1. Reg. 21. 13. bat, & ad oſtia tympanizabat. Non ſine cauſſa di-
" ctum eſt, Procidebat ad oſtia portæ: non ſine cauſ-
" ſa dictum eſt, Et ſalivæ decurrebant ſuper barbam D
a ejus: non fruſtra dicta ſunt. [a] Mercede intelligen-
tiæ diuturnus ſermo oneroſus eſſe non debet. No-
ſtis, Fratres, Judæos ipſos, coram quibus ille mu-
tavit vultum ſuum, & dimiſit eos, & abiit, hodie
vacare. Si illi qui Chriſtum amiſerunt, quos dimi-
ſit & abiit, habent inanem vacationem: nos ha-
bemus fructuoſam vacationem, ut intelligamus
Chriſtum qui illos dimiſit, & venit ad nos. Omnia
non fuſtra facta ſunt: & in illo furore David, quod
dicitur affectabat, & tympanizabat ad oſtia civi- E
tatis, & ferebatur in manibus ſuis, & procidebat
ad oſtia portæ, & ſalivæ decurrebant ſuper barbam
ejus. Affectabat ille: quid eſt affectabat? Affectum
habebat. Quid eſt affectum habere? Quia compaſ-
ſus eſt infirmitatibus noſtris: & ideo voluit ipſam
carnem ſuſcipere, in qua mortem occideret. Com-
paſſus ergo nobis, affectaſſe dictus eſt. Ideo repre-
hendit Apoſtolus eos qui duri ſunt & ſine affectu.
Rom. 1. 31. Reprehendens enim quoſdam, ait, Sine affectu,
ſine miſericordia. Ubi eſt affectus, ibi miſericordia. F
Ubi miſericordia eſt? Miſeratus eſt nos de ſuper.
Nam ſi exinanire ſe nollet, manens in ea forma in
qua æqualis erat Patri ſempiternus, ſemper nos in
morte remanſiſſemus: ſed ut nos de morte ſempi-
terna liberaret, quò nos peccatum ſuperbiæ per-
duxerat, humiliavit ſe, factus ſubditus uſque ad
mortem, mortem autem crucis. Ergo affectavit,
quia pervenit uſque ad mortem crucis. Et quoniam
qui crucifigitur, in ligno extenditur; ut autem
tympanum fiat, caro, id eſt corium, in ligno ex- G
tenditur: dictum eſt, & tympanizabat, id eſt cru-
cifigebatur, in ligno extendebatur. Affectabat, id
Iohan. 10. 15. eſt, affectum in nos habebat, ut animam ſuam po-
neret pro ovibus ſuis. Tympanizabat. Quomodo?
Ad oſtia civitatis. Oſtium nobis eſt quod aperitur,
ut credamus in Deum. Clauſeramus oſtia contra
Chriſtum, & aperueramus diabolo; contra vitam
æternam clauſum cor habebamus: ille autem Do-
minus Deus noſter, quia clauſum cor habebamus
homines adversùs vitam æternam, nec poteramus
videre Verbum quod vident Angeli, cruce aperie-
bat corda mortalium, hoc eſt, tympanizabat ad
oſtia civitatis.

10. Et ferebatur in manibus ſuis. Hoc verò, *1. Reg. 21. 13.*
Fratres, quomodo poſſet fieri in homine, quis in-
telligat? Quis enim portatur in manibus ſuis? Ma-
nibus aliorum poteſt portari homo, manibus ſuis
nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipſo Da-
vid ſecundùm litteram non invenimus, in Chriſto
autem invenimus. Ferebatur enim Chriſtus in ma-
nibus ſuis, quando commendans ipſum corpus
ſuum, ait, Hoc eſt corpus meum. Ferebat enim *Matth. 26. 26.*
[b] illud corpus in manibus ſuis. Ipſa eſt humilitas b
Domini noſtri Jeſu Chriſti, ipſa multùm commen-
datur hominibus. Ad ipſam nos hortatur, Fratres,
ut vivamus, id eſt humilitatem ejus imitemur: ut
percutiamus Goliam, & tenentes Chriſtum vinca- *1. Reg. 17. 49.*
mus ſuperbiam. Procidebat enim ad oſtia portæ. *1. Reg. 21. 13.*
Quid eſt, Procidebat? Ad humilitatem ſe ipſe de-
jiciebat. Quid eſt, ad oſtia portæ? Ad initium fidei,
quo ſalvi efficimur. Nemo enim incipit niſi ab initio
fidei, ſicut dicitur in Canticis canticorum: Venies *Cant. 4. 8. ſec. LXX.*
& pertranſies ab initio fidei. Venturi ſumus facie
ad faciem: ſicut ſcriptum eſt, Dilectiſſimi, filii Dei *1. Iohā. 3. 2.*
ſumus, & nondum apparuit quid erimus; ſcimus "
quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam "
videbimus eum ſicuti eſt. Videbimus: quando?
Cùm iſta tranſierint. Audi etiam Paulum Apoſto-
lum: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, *1. Cor. 13. 12.*
tunc autem facie ad faciem. Antequam ergo videa-
mus facie ad faciem Verbum, quod vident Angeli,
opus nobis eſt adhuc oſtiis portæ, ad quæ procidit
Dominus, humilians ſe uſque ad mortem. *Philip. 2. 8.*

11. Quid eſt quòd ſalivæ decurrebant ſuper *1. Reg. 21. 13.*
barbam ejus? In hoc enim *immutavit vultum ſuum*
coram Abimelech, vel Achis, *& dimiſit eum & abiit.*
Non intelligentes dimiſit. Ad quos abiit? Ad Gen-
tes. Ergo nos intelligamus quod ipſi non potuerunt.
Decurrebant ſuper barbam David ſalivæ: quid ſunt
ſalivæ? Quaſi verba infantilia: ſalivæ enim currunt
infantibus. Nonne erant tamquam infantilia verba,
Manducate carnem meam, & bibite ſanguinem *Matth. 26. 26.*
meum? Sed iſta infantilia verba tegebant virtutem *Iohan. 6. 52.*
ipſius. Virtus enim in barba intelligitur. Salivæ igi-
tur decurrentes ſuper barbam ejus, quid ſunt, niſi
verba infirma virtutem ejus tegentia? Intellexit, ut
arbitror, Sanctitas Veſtra titulum Pſalmi hujus. Si
velimus jam Pſalmum exponere, timendum eſt ne
illa quæ audiſtis, labantur de cordibus veſtris. Ti-
tulum Pſalmi hujus expoſuerimus in nomine Domi-
ni noſtri Jeſu Chriſti: quoniam craſtinus dies Do-
minicus eſt, & debemus vobis ſermonem, differa-
mus in craſtinum, ut etiam Pſalmi textum libenter
audiatis.

IN EUMDEM PSALMUM XXXIII.
* ENARRATIO II.

** Sermo II. de Pſalmo 33. habitus die Dominico.*

1. QUI heſterno die adfuiſtis, non dubito
quòd memineritis pollicitationis noſtræ.
Tempus enim jam eſt in nomine Domini

[a] Sic MSS. Editi verò, *non fruſtra dicta ſunt, ſed indigent intelligentiâ. Diuturnus ſermo &c.*

[b] Noſtri omnes MSS. *Ferebat illud in manibus ſuis, ipſa eſt humilitas &c.*

debitum solvere. Ipse inspiravit ut promittere-mus, ipse dabit ut solvamus, semper exsistentes debitores caritatis. Ipsa est enim quæ semper redditur, & semper debetur, sicut dicit Apostolus: Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem vos diligatis. Psalmi hujus titulum herì exposuimus, cujus expositio cùm nos diutiùs retineret, ejusdem Psalmi textum exponendum distulimus. Audiamus ergo quid Spiritus-sanctus per os Prophetæ sancti sui dicat in isto sermone Psalmi, quod congruat titulo, quem hesterno die tractavimus. Qui non adfuerunt, tamquam & hoc debitum petunt: sed ne fortè per alias tantas moras, fraudemus eos quibus jam reddendum est quod debemus, breviter commemoratum agnoscant, quantum possunt, qui hodie adsunt & herì non adfuerunt. Si quid autem eos movet quod diligentiùs interrogare debeant, patentes aures nostras invenient in nomine Christi aliis temporibus, ne ista occupentur.

Rom. 13. 8.

2. Diximus scriptum esse in libro Regnorum, quòd David cùm fugeret Saül, latêre voluit apud regem quemdam Geth, nomine Achis. Sed cùm gloria ejus ibi fuisset commemorata, ne per livorem idem rex ad quem confugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam, & quasi furore correptus, mutavit vultum suum; & sicut legimus, Affectabat, & tympanizabat ad ostia civitatis, & ferebatur in manibus suis, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit rex Achis, Quid huc mihi adduxistis istum? Numquid arreptitium ego opus habeo? Et sic eum dimisit, ut impleatur quod hîc scriptum est, *Mutavit vultum suum, & dimisit eum, & abiit.* Dimisit autem regem Achis: hîc verò dictum est quòd *mutavit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.* Diximus autem nomina mutata esse, ut sacramentum ostenderetur: ne si idem nomen repetitum esset in titulo Psalmi, non nobis prophetasse aliquid in sacramento, sed quasi gesta narrasse videretur. Utrumque ergo nomen, magnum continet sacramentum. Nam Achis interpretatur, Quomodo est: Abimelech interpretatur, Patris mei regnum. In illo verbo quod dicitur, Quomodo est, ignorantia significatur, ut verbum mirantis & non agnoscentis intelligas: in isto autem quod dicitur Abimelech, regnum Judæorum significatur. Ex Christi enim persona potest dici, Patris mei regnum; quia pater ipsius secundùm carnem, David; & regnum David erat in gente Judæorum. Coram regno ergo patris sui mutavit vultum suum, & dimisit eum, & abiit; quia erat ibi sacrificium secundùm ordinem Aaron, & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundùm ordinem Melchisedec. Mutavit ergo vultum suum in sacerdotio, & dimisit gentem Judæorum, & venit ad Gentes. Quid est ergo, Affectabat? Affectu plenus erat. Quid enim tam plenum affectu, quàm misericordia Domini nostri Jesu Christi, qui videns infirmitatem nostram, ut nos à sempiterna morte liberaret, temporalem mortem cum tanta injuria contumeliaque suscepit? Et tympanizabat: quia tympanum non fit nisi cùm corium in ligno extenditur; & tympanizabat David significans quòd crucifigendus esset Christus. Tympanizabat autem ad ostia civitatis: quæ sunt ostia civitatis, nisi corda nostra quæ clauseramus contra Christum, qui de tympano crucis aperuit corda mortalium? Et ferebatur in manibus suis: Quomodo ferebatur in manibus suis? Quia cùm commendaret ipsum corpus suum & sanguinem suum, accepit in manus suas quod norunt fideles; & ipse se portabat quodam modo, cùm diceret, Hoc est corpus meum. Et procidebat ad ostia portæ: id est, humiliavit se. Hoc est enim procidere usque ad initium fidei nostræ. Ostium enim portæ initium fidei, unde incipit Ecclesia, & pervenit usque ad speciem: ut cùm credit ea quæ non videt, mereatur perfrui cùm facie ad faciem videre cœperit. Sic se habet titulus Psalmi; breviter audivimus: audiamus jam ipsa verba affectantis & tympanizantis ad portam civitatis.

1. Reg. 21. 10. &c.

Psal. 33. ✝. 1.

1 Reg. 21. 13. &c.

Matth. 26.

3. BENEDICAM *Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Dicit Christus, dicat & Christianus; quia & Christianus in corpore Christi est; & propterea Christus homo, ut posset esse Christianus Angelus, [a] qui ait, *Benedicam Dominum.* Quando *benedicam Dominum?* Quando tibi benefacit? quando abundant sæcularia? quando multum abundat frumenti, olei, vini, auri, argenti, mancipiorum, pecorum, salusque ista mortalis invulnerata & incorrupta persistit, ea quæ nascuntur crescunt omnia, nihil immatura morte subtrahitur, felicitas tota abundat in domo, circumfluunt omnia, tunc benedices Dominum? Non: sed in omni tempore. Ergo & tunc, & quando ista secundùm tempus & secundùm flagella Domini Dei nostri turbantur, auferuntur, minùs nascuntur, jam nata dilabuntur. Fiunt enim hæc, & inde sequitur penuria, egestas, labor, dolor & tentatio. Sed tu qui cantasti, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo,* & quando ista dat, benedic; & quando ista tollit, benedic. Quia ille dat, ille tollit: sed seipsum à benedicente se non tollit.

4. Quis est autem qui benedicit Dominum in omni tempore, nisi humilis corde? Ipsam enim humilitatem docuit Dominus noster in corpore & sanguine suo: quia cùm commendat corpus & sanguinem suum, humilitatem suam commendat, in eo quod in ipsa historia scriptum est, in illo quasi furore David, quod prætermisimus, Et salivæ decurrebant super barbam ejus. Cùm legeretur Apostolus, audistis ipsas salivas, sed decurrentes super barbam. Dicit aliquis, Quas salivas audivimus? Nonne modò lectus est Apostolus, cùm diceret, Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt? Modò lectum est: Nos autem prædicamus, inquit, Christum crucifixum, (tunc enim tympanizabat,) Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis verò vocatis Judæis & Græcis, Christum Dei Virtutem & Dei Sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Salivæ enim significant stultitiam, salivæ significant infirmitatem. Sed si quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines: non tamquam salivæ offendant, sed adtende, quia super barbam decurrunt. Quomodo enim salivis infirmitas, sic barbâ virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ: & quòd forinsecùs infirmabatur, tamquam in saliva apparebat; intus autem divina virtus tamquam barba tegebatur. Ergo humilitas nobis commendatur. Esto humilis, si vis benedicere Dominum in omni tempore: & semper laus ejus sit in

a Aliquot MSS. *angelus, qui jam dicat.* Alii nonnulli, *angelus. Et quid ait.*

ore tuo. Quia Job non tantùm benedixit Dominum, quando abundabant illi omnia, quibus eum legimus divitem fuisse & felicem, & pecore & servis, & domo, felicem filiis, & omnibus rebus. Ablata sunt omnia uno tempore, & implevit quod in
Job 1.21. hoc Psalmo scriptum est, dicens, Dominus dedit, " Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita fa" ctum est: sit nomen Domini benedictum. Ecce habes exemplum benedicentis Dominum in omni tempore.

5. Quare autem benedicit Dominum homo in omni tempore? Quia humilis est. Quid est esse humilem? Nolle in se laudari. Qui in se vult laudari, superbus est. Qui superbus non est, humilis est. Non vis ergo esse superbus? Ut possis esse humilis,
ỳ. 3. dic quod dictum est, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mansueti, & lætentur.* Ergo qui non in Domino volunt laudari, non sunt mansueti; sed truces, asperi, elati, superbi. Jumenta mansueta vult habere Dominus: esto jumentum Domini, id est, esto mansuetus. Sedet ille super te, ipse regit te: noli timere ne offendas, & eas in præceps. Infirmitas quidem tua est, sed adtende quis tibi præsideat. Pullus asini es, sed Christum
Matth. 21. portas. Nam & ipse in pullo asini venit ad civitatem, & fuit illud jumentum mansuetum. Numquid laudabatur jumentum illud? Numquid jumento " dicebatur, Hosanna, fili David, benedictus qui " venit in nomine Domini? Asellus portabat: sed ille qui portabatur, à præcedentibus & consequentibus laudabatur. Et dicebat fortè jumentum, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mansueti, & lætentur.* Numquam illud dixit ille asinus, Fratres: sed dicat illud populus qui imitatur jumentum illud, si vult portare Dominum suum. Irascitur fortè populus, quia comparatur asello in quo sedit Dominus: & dicent mihi aliqui superbi & elati, Ecce asinos nos fecit. Sit asinus Domini quisquis hoc dicit; ne sit equus & mulus, quibus non est intellectus. Nostis enim Psalmum ubi dici-
Psal. 31. 9. tur, Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Equus enim & mulus erigunt cervicem aliquando, & sua ferocitate excutiunt à se sessorem. Domantur frenis, camo, verberibus, donec discant subesse, & portare dominum suum. Tu autem antequam freno tundantur ora tua, esto mansuetus, & porta Dominum tuum: noli in te velle laudari, sed laudetur ille qui super te sedet, & dices, *In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti, & lætentur.* Nam quando audiunt non mansueti, non lætantur, sed irascuntur: & ipsi sunt qui dicunt quòd asinos eos fecerimus. Qui autem mansueti sunt, dignentur audire & esse quod audiunt.

ỳ. 4. 6. Sequitur, *Magnificate Dominum mecum.* Quis est iste, qui exhortatur, ut magnificemus cum illo Dominum? Quisquis est, Fratres, in corpore Christi, ad hoc debet dare operam, ut magnificetur cum illo Dominus. Amat enim Dominum quisquis est iste. Et quomodo illum amat? Ut non invideat coamatori suo. Quisquis enim amat carnaliter, necesse est ut cum zelo pestifero amet: si fortè pro magno nudam videre potuerit, quam pestifero amore desideravit, numquid vult ut videat illam & alius? Necesse est ut zelo & livore saucietur, si & alius eam viderit. Et sic servatur castitas, si aut ille videat cui licet, & alius non videat, aut nec ipse.

A Non sic est Sapientia Dei: videbimus illam facie ad faciem, & omnes videbimus, & nemo ibi zelabit. Omnibus se exhibet, & integra est & casta est omnibus. Illi mutantur in eam, & ipsa in eos non mutatur. Ipsa est veritas, ipsa est Deus. Numquid aliquando audistis Fratres, quòd potuerit commutari Deus noster? Supereminens omnibus veritas est, Verbum Dei est, Sapientia Dei est, per quem facta sunt omnia: habet amatores suos. Sed quid dicit amator ipsius? *Magnificate Dominum mecum.*
B Nolo solus magnificare Dominum, nolo solus amare, nolo solus amplecti. Non enim si ego amplexus fuero, non habet alius ubi manus ponat. Latitudo tanta est in ipsa Sapientia, ut omnes animæ amplectantur & perfruantur. Et quid dicam, Fratres? Erubescant qui sic amant Deum, ut invideant aliis? Aurigam perditi homines amant, & quisquis amaverit aurigam aut venatorem, vult ut totus populus cum illo amet; & hortatur, & dicit, Amate mecum illum pantomimum, amate illam mecum & il-
C lam turpitudinem. Clamat ille in populo, ut ametur cum illo turpitudo: & Christianus non clamat in Ecclesia, ut ametur cum illo veritas Dei? Excitate ergo in vobis amorem Fratres, & clamate unicuique vestrorum, & dicite, *Magnificate Dominum mecum.* Sit in vobis iste fervor. Quare vobis recitantur ista, & exponuntur? Si amatis Deum, rapite omnes ad amorem Dei qui vobis junguntur, & omnes qui sunt in domo vestra: si amatur à vobis corpus Christi, id est, unitas Ecclesiæ, rapite
D eos ad fruendum, & dicite, *Magnificate Dominum mecum.*

7. *Et exaltemus nomen ejus in idipsum.* Quid est, *exaltemus nomen ejus in idipsum?* Hoc est, in unum. Nam multi codices sic habent, *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in unum.* Sive *in idipsum* dicatur, sive *in unum;* hoc idem dicitur. Ergo rapite quos potestis, hortando, [a] portando, rogando, disputando, rationem reddendo, cum mansuetudine, cum lenitate: Item ỳ. 4.
E rapite ad amorem; ut si magnificant Dominum, in unum magnificent. Et pars Donati videtur sibi magnificare Dominum: quid eos offendit orbis terrarum? Dicamus illis, Fratres, *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in unum.* Quare in præcisione vultis magnificare Dominum? Ille unus est, quare duos populos vultis facere Deo? Quare vultis dissipare corpus Christi? Certè enim ipse pendebat in cruce, quando tympanizabat: & cùm penderet in cruce, emisit spiritum; & vene-
F runt illi qui eum suspenderant, & invenerunt eum emisisse spiritum, & non illi fregerunt crura: latronibus autem adhuc in cruce viventibus fregerunt, ut per ipsum dolorem compendio mortis ab illo cruciatu liberarentur, quomodo solebat crucifixis fieri. Ergo venit persecutor, invenit Dominum quietè deposuisse spiritum: quia ipse dixit, Potestatem habeo ponendi animam meam. Pro quibus posuit animam suam? Pro universa plebe sua, pro toto corpore suo. Venit ergo persecutor, & non fregit cru-
G ra Christi: venit Donatus & disrupit Ecclesiam Christi. Integrum corpus Christi in cruce inter manus persecutorum est, & inter manus Christianorum non est integrum corpus Ecclesiæ. Clamemus ergo, Fratres, cum gemitu quantum possumus, dicentes, *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in unum.* Ecclesia enim illis cla-

Johan. 19. 30.

Johan. 10. 18.

[a] MSS. quidam omittunt, *portando.* Nonnulli ejus loco habent, *operando.*

mat: vox est Ecclesiæ, clamans illis qui se [a] præciderunt. Unde enim disrupti sunt? Per superbiam. Docet autem Christus humilitatem, cùm commendat corpus & sanguinem suum: quod diximus Sanctitati Vestræ in hoc Psalmi textu agi & celebrari, ubi commendatur corpus & sanguis Christi, ubi commendatur humilitas Christi, quam pro nobis suscipere dignatus est.

℣. 5. 8. *Inquisivi Dominum, & exaudivit me.* Ubi exaudivit Dominus? Intus. Ubi dat? Intus. Ibi oras, ibi exaudiris, ibi beatificaris. Orasti, exauditus es, beatificatus es; & non scit qui juxta te stat: gestum est totum in occulto, sicut Dominus in Evangelio dicit, Intra in cubiculum tuum, claude ostium tuum, & ora in occulto, & Pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. (Matth. 6. 6.) Cùm ergo intras cubiculum tuum, intras cor tuum. Beati qui gaudent quando intrant ad cor suum, & nihil mali ibi inveniunt. (Conscientia bona.) Attendat Sanctitas Vestra: Quomodo nolunt intrare domos suas, qui habent malas uxores, quomodo exeunt ad forum, & gaudent; cœpit hora esse, qua intrent in domum suam, contristantur: intraturi sunt enim ad tædia, ad murmura, ad amaritudines, ad eversiones; quia non est domus composita, ubi inter virum & uxorem pax nulla est; & melius illi est foris circumire. Si ergo miseri sunt, qui cùm redeunt ad parietes suos, timent ne aliquibus suorum perturbationibus evertantur; quantò sunt miseriores, qui ad conscientiam suam redire nolunt, ne ibi litibus peccatorum evertantur? Ergo ut possis libens redire ad cor tuum, munda illud. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. (Matth. 5. 8.) Aufer inde cupiditatum sordes; aufer labem avaritiæ, aufer tabem superstitionum, aufer sacrilegia & malas cogitationes; odia, non dico adversùs amicum, sed etiam adversùs inimicum: aufer ista omnia; intra in cor tuum, & gaudebis ibi. Cùm ibi cœperis gaudere, ipsa munditia cordis tui delectabit te, & faciet orare: quomodo si venias ad aliquem locum, silentium est ibi, fortè quies est ibi, mundus est locus; Oremus hîc, dicis: & delectat te compositio loci, & credis quòd ibi te exaudiat Deus. Si ergo loci visibilis te delectat munditia, quare te non offendit immunditia cordis tui? Intra, munda omnia, leva oculos tuos ad Deum, & statim te exaudiet. Clama, & dic, *Inquisivi Dominum, & exaudivit me: & ex omnibus tribulationibus meis eruit me.* Quare? Quia cùm fueris illuminatus, cùm cœperis hîc habere bonam conscientiam, restant tribulationes, quia restat aliquid infirmum, donec mors absorbeatur in victoriam, & mortale hoc induat immortalitatem: (1. Cor. 15. 54.) necesse est ut in hoc sæculo flagelleris; necesse est ut aliquas tentationes suggestionesque patiaris. Mundabit Deus omnia, eruet te ab omni tribulatione, ipsum quære.

9. *Inquisivi Dominum, & exaudivit me.* Qui ergo non exaudiuntur, non Dominum quærunt. Intendat Sanctitas Vestra: Non dixit, Inquisivi aurum à Domino, & exaudivit me; inquisivi à Domino senectutem, & exaudivit me; inquisivi à Domino hoc aut illud, & exaudivit me. Aliud est aliquid inquirere à Domino, aliud ipsum Dominum inquirere. *Inquisivi*, inquit, *Dominum, & exaudivit me.* Tu autem quando oras, & dicis, Occide illum inimicum meum; non Dominum inquiris, sed quasi facis te judicem super inimicum tuum, & facis [b] quæstionarium Deum tuum. Unde scis ne melior te sit cujus mortem quæris? eo ipso fortè, quia ille non quærit tuam. Ergo noli aliquid à Domino extrà quærere, sed ipsum Dominum quære, & exaudiet te, & adhuc te loquente dicet, Ecce adsum. Quid est, Ecce adsum? Ecce præsens sum, quid vis? quid à me quæris? Quidquid tibi dedero, vilius est quàm ego: meipsum [c] habe, me fruere, me amplectere: nondum potes [d] totus; ex fide continge me, & inhærebis mihi, (hoc tibi Deus dicit,) & cetera onera tua ego à te deponam, ut totus mihi inhæreas, cùm hoc mortale tuum ad immortalitatem convertero; ut sis æqualis Angelis meis; & semper videas faciem meam, & gaudeas, & gaudium tuum nemo auferet à te; quia inquisisti Dominum, & exaudivit te, & ex omnibus tribulationibus tuis eruit te.

10. Diximus * quis esset exhortator, amator ille, qui non solus vult amplecti quod amat, & dicit, *Accedite ad eum, & illuminamini.* Dicit enim quod ipse probavit. Spiritalis enim quidam in corpore Christi, vel etiam ipse Dominus noster Jesus Christus secundùm carnem, caput exhortans membra cetera, quid dicit? *Accedite ad eum, & illuminamini.* Aut potiùs Christianus aliquis spiritalis ad ipsum Dominum nostrum Jesum Christum invitat ut accedamus. Sed accedamus ad eum, & illuminemur; non quomodo ad eum accesserunt Judæi, ut tenebrarentur. Accesserunt enim ad illum, ut crucifigerent: nos ad eum accedamus, ut corpus & sanguinem ejus accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. *Accedite ad eum, & illuminamini*, ecce Gentibus dicitur. Crucifixus Christus inter Judæos erat sævientes & videntes, Gentes absentes erant: ecce illi accesserunt qui in tenebris erant, & qui non viderunt illuminati sunt. Unde accedunt Gentes? Fide sectando, corde inhiando, caritate currendo. Pedes tui, caritas tua est. Duos pedes habeto, noli esse claudus. Qui sunt duo pedes? Duo præcepta dilectionis, Dei & proximi. Istis pedibus curre ad Deum, accede ad illum: quia & ut curreres ipse hortatus est, & ipse suum lumen adspersit [e] sic, ut magnificè & divinè sese qui possitis. *Et vultus vestri non erubescent. Accedite*, inquit, *ad eum, & illuminamini: & vultus vestri non erubescent.* Non erubescet vultus nisi superbi. Quare? Quia elatus vult esse, & quando fuerit passus contumeliam, aut ignominiam, aut casum secundùm sæculum, aut aliquam afflictionem, erubescit. Sed noli timere, accede ad eum, & non erubesces. Quidquid fecerit tibi inimicus, videtur te superior esse apud homines: sed tu apud Deum superior illo es. Ego cepi, ego ligavi, ego interfeci. Quàm superiores sibi videntur qui ista dicunt? Quàm superiores videbantur sibi Judæi quando Dominum colaphizabant, quando spuebant in faciem ejus, & de canna percutiebant caput, quando spinis coronabant, quando tunicâ ignominiosâ circumdabant? Quàm superiores erant? Et ille videbatur inferior, quia procidebat ad ostia portæ: sed ille non

[a] Sic in MSS. At in editis, *præcipitaverunt.*

[b] Quæstionarius idem est atque carnifex. Unde vetus Scholiastes Juvenal. Sat. 6 ad illud, *Sunt quæ tortoribus annua præstent*, adnotat, *salaria quæstionariis sive carnificibus.* Et in martyris Marcianæ Actis n. 3. legitur, *Iratus judex talibus dictis virginem Deo dicatam, quæstionariorum manibus alapis cæsam, in ludo gladiatorio jussit includi.*

[c] In omnibus propè MSS. *meipsum habes.*

[d] Editi, *totum.* MSS. plerique, *totus.*

[e] MSS. magno consensu ferunt, *sicut magnificè & divinè fecutus est, Et vultus vestri* &c.

Iohan. 1. 9. erubescebat. Lumen enim erat verum, quod illu-
» minat omnem hominem venientem in hunc mun-
dum. Sicut ergo lumen non potest confundi, sic &
illuminatum confundi non sinit. *Accedite ergo
ad eum, & illuminamini; & vultus vestri non eru-
bescent.*

11. Sed dicit aliquis, Quomodo ad eum acce-
do? Tantis malis, tantis peccatis oneratus sum,
tanta scelera clamant de conscientia mea, quomo-
do audeo accedere ad Deum? Quomodo? Si humi-
liaveris te per pænitentiam. Sed erubesco, ais, pæ-
nitentiam agere. Accede ergo ad eum, & illumi-
naberis, & vultus tuus non erubescet. Si enim ti-
mor erubescendi revocat te à pænitentia, pæniten-
tia autem facit te accedere ad Deum: non vides
quia pœnam gestas in vultu, quia ideo erubuit vul-
tus tuus, quoniam non accessit ad Deum; ideo non
accessit, quia non vult agere pænitentiam? Si-
℣. 7. cut adtestatur Propheta: *Iste inops clamavit, &
Dominus exaudivit eum.* Docet te quomodo ex-
audiaris. Ideo non exaudiris, quia dives es. Ne for-
tè clamabas, & non exaudiebaris, audi quare: *Iste
inops clamavit, & Dominus exaudivit eum.* Inops
clama, & exaudit Dominus. Et quomodo clama-
bo inops? Ut & si habes aliquid, non inde præsu-
mas de viribus tuis: ut intelligas te indigentem, ut
intelligas te tamdiu esse pauperem, quamdiu non
habes illum qui facit te divitem. Quomodo autem
Dominus exaudivit eum? *Et ex omnibus*, inquit,
tribulationibus ejus salvum fecit eum. Et quomodo
℣. 8. salvos facit ab omnibus tribulationibus? *Immittet
Angelus Domini in circuitu timentium eum, &
eruet eos.* Sic scriptum est, Fratres; non quomodo
habent aliqui mendosi codices, *Immittet Angelum
Dominus in circuitu timentium eum, & eruet eos:*
sed sic, *Immittet Angelus Domini in circuitu ti-
mentium eum, & eruet eos.* Quem hîc dixit Ange-
lum Domini, qui immittet in circuitu timentium
eum, & eruet eos? Ipse Dominus noster Jesus Chri-
stus in prophetia dictus est magni consilii Angelus,
Isai. 9. 6. sec. LXX. magni consilii nuntius: sic illum dixerunt Prophe-
tæ. Ipse ergo magni consilii Angelus, id est nun-
tius, immittet in eos qui timent Dominum, &
In Donatistas qui timent missi malis. eruet eos. Noli ergo timere ne lateas: ubicumque
Dominum timueris, novit te ille Angelus, qui im-
mittet in circuitu, & eruet te.

12. Apertè modò de ipso sacramento vult di-
℣. 9. cere, [a] quo ferebatur in manibus suis. *Gustate, &
videte quoniam suavis est Dominus.* Nonne [b] ape-
rit se Psalmus, & ostendit tibi illam quasi insaniam
& furorem constantem, sanam insaniam & so-
briam ebrietatem illius David, [c] qui in figura ne-
1. Reg. 21. scio quid ostendebat, quando illi ex persona regis
Achis dixerunt, Quomodo est? Quando dicebat
Iohan. 6. 53. Dominus, Nisi quis manducaverit carnem meam,
& biberit sanguinem meum, non habebit in se vi-
tam. Et illi in quibus regnabat Achis, id est, error
» & ignorantia, quid dixerunt? Quomodo iste pote-
» rit nobis dare carnem suam manducare? Si ignoras,
gusta, & vide quoniam suavis est Dominus: si au-
tem non intelligis, rex es Achis. Immutabit faciem
suam David, & recedet à te, & dimittet te, &
Item ℣. 9. abibit.

13. *Beatus vir qui sperat in eum.* Hoc quid
opus est diu exponi? Quisquis non sperat in Domi-
no, miser est. Quis est qui non sperat in Domi-
no? Qui in se sperat. Aliquando quod pejus est,
Fratres mei adtendite, aliquando homines nolunt
sperare in se, sed in aliis hominibus. Salvâ salute
Garsei, nihil mihi potes facere. Et fortè loquitur de
homine jam mortuo. In ista civitate dicit, Salvâ sa-
lute illius, & ille in aliis locis fortè mortuus est. Et
quàm citò dicunt homines hoc: & non dicunt,
Credo Deo, quia non te permittit nocere mihi.
Non dicunt, Credo Deo meo, quia & si te permi-
serit ad aliquid meum, ad animam meam non te
permittet. Sed cùm dicunt, Salvâ salute illius; nec
ipsi volunt habere salutem, & illos gravant per
quos putant habere salutem.

14. *Timete Dominum omnes sancti ejus, quia* ℣. 10.
nihil deest timentibus eum. Multi enim propterea
[d] nolunt timere Dominum, ne famem patiantur.
Dicitur illis, Nolite fraudem facere. Et dicunt,
Unde me pasco? Non potest ars sine impostura es-
se, non potest negotium esse sine fraude. Sed frau-
dem punit Deus. Time Deum. Sed si timuero
Deum, non habebo unde vivam. *Timete Dominum
omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus
eum.* Copiam promittit trepido, & dubitanti ne si
fortè timuerit Dominum deserant illum superflua.
Pascebat te Dominus contemnentem se, & deseret
te timentem se? Adtende, & noli dicere, Ille di-
ves est, & ego pauper sum: ego timeo Dominum,
ille non timendo quantum adquisivit, & ego ti-
mendo nudus sum. Videte quid sequitur: *Divites* ℣. 11.
*eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum
non minuentur omni bono.* Si ad litteram accipias,
videtur te fallere. Respicis enim multos divites ini-
quos mori in divitiis suis, non factos fuisse paupe-
res, cùm vivunt; vides illos senescere, perduci ad
ultimum vitæ inter magnas copias divitiarum, cele-
brari eis pompam funeris in magnis effusionibus,
perduci usque ad sepulcrum divitem, qui & exspi-
ravit in lectis eburneis, [e] circumflente familiâ
suorum; & dicis in animo tuo, si fortè nosti aliqua
& peccata & scelera ipsius, Ego novi quanta fece-
rit iste homo; ecce senuit, mortuus est in lecto
suo, deducunt illum sui, pompa tanta funeris cele-
bratur: ego novi quæ fecerit; decepit me Scriptu-
ra, & fefellit, ubi audio & canto, *Divites eguerunt* Psal. 33. 10.
& esurierunt. Quando iste inops fuit? quando esuri-
vit? *Inquirentes autem Dominum non minuentur
omni bono.* Quotidie ad basilicam surgo, quotidie
genu flecto, quotidie inquiro Dominum, & nihil
boni habeo: iste non inquisivit Dominum, & inter
tanta bona defunctus est. Sic cogitantem suffocat
laqueus scandali. Escam enim mortalem quærit in
terra, & veram mercedem non quærit in cælo, &
mittit caput in laqueum diaboli, constringuntur ei
fauces, & tenet diabolus ad malefaciendum, ut sic
imitetur illum divitem, quem videt in tanta copia
defunctum.

15. Noli ergo sic intelligere. Et quomodo in-
telligam? In bonis spiritalibus. Sed ubi sunt? Non
videntur oculis, sed corde. Non video ipsa bona.
Videt [f] illa qui amat. Justitiam non video. Non
enim aurum est, non enim argentum est. Si aurum
esset, videres: quia fides est, non vides. Et si non vi-

[a] Sic MSS. Editi autem, *quod ferebatur.*
[b] Aliquot MSS. *Nonne aperit ipse Psalmus.* Quidam, *Nonne apertè Psalmus ostendit.*
[c] Ita MSS. At editi, *qui figuratè Sacramentum Dominicum ostendebat.* Paulò pòst editi & MSS. ferebant, *quando illi miseri coram rege*: sed in duobus libris meritò reposita erat lectio quam sequimur.
[d] Editi *volunt.* Meliùs MSS. *nolunt.*
[e] Sic aliquot MSS. At editi, *circumfluente.*
[f] In MSS. nonnullis, *Videt ille qui amat justitiam. Non video ego. Non enim aurum est* &c.

des fidem, quare amas servum fidelem? Interroga teipsum, qualem servum diligis. Forte habes servum formosum, staturosum, bene compositum; sed furem, nequam, fraudulentum: habes autem alium forte parvum statura, deformem facie, colore tetro; sed fidelem, parcum, sobrium: adtende rogo te, quem istorum duorum diligis? Si oculos carnis interrogas, vincit apud te pulcher injustus; si oculos cordis, vincit deformis fidelis. Vides ergo, quod vis ut exhibeat tibi alter, id est fidem: exhibe illi & tu. Quare gaudes ad eum qui fidem tibi exhibet, & laudas eum [a] de his bonis quæ non videntur nisi oculo cordis? Cùm repletus fueris spiritalibus divitiis, pauper eris? Et ille dives ideo fuit, quia habebat lectum eburneum; & tu pauper es, cujus cubiculum cordis plenum est tantis gemmis virtutum, justitiæ, veritatis, caritatis, fidei, patientiæ & tolerantiæ? Explica divitias tuas, si habes illas, & compara divitiis divitum. At ille in mercatu invenit mulas pretiosas, & emit eas? Si fidem invenires venalem, quantum pro illa dares, quam te voluit Deus gratis habere, & ingratus es? Egent ergo illi divites, egent: & quod est gravius, pane egent. Ne forte putetis, quia auro egent & argento, quamquam & hoc egeant. Quantum habuit quidam, & quid eum satiavit? Sic mortuus est egens, quia plura volebat adquirere quàm tenebat. Egent & pane. Quare egent & pane? Si [b] non intelligis panem, ille dixit, Ego sum panis vivus, [Johan. 6. 41.] qui de cælo descendi: &, Beati qui esuriunt, & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. [Matth. 5. 6.] *Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Sed quo bono jam diximus.

[ỳ. 12.] 16. *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* [c] Putatis Fratres, quia ego dico: putate quia David dicit, putate quia Apostolus dicit: immo putate quia ipse Dominus noster Jesus Christus dicit, *Venite filii, audite me.* Audiamus illum simul, audite illum per nos: docere enim vult ille humilis, ille tympanizans, ille affectans, docere nos vult. Et quid dicit? *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Doceat ergo, præbeamus aurem, præbeamus cor. Non aperiamus aures carnis, & cordis claudamus; sed sicut ipse dixit in Evangelio, Qui habet aures audiendi, audiat. [Matth. 11. 15.] Quis nolit audire docentem Christum per Prophetam?

[ỳ. 13.] 17. *Quis est homo qui vult vitam, & diligit dies videre bonos?* Interrogat. Nonne omnis in vobis respondet, Ego? An quisquam est in vobis qui non diligit vitam, id est, qui non vult vitam, & non diligit dies videre bonos? Nonne quotidie hoc murmuratis, & hoc dicitis, Quamdiu ista patimur? Quotidie pejora & pejora: apud parentes nostros fuerunt dies lætiores, fuerunt dies meliores. O si interrogares ipsos parentes tuos, similiter tibi de diebus suis murmurarent. Fuerunt beati patres nostri, nos miseri sumus, malos dies habemus: dominatus est ille, putabamus quia illo mortuo posset aliquod refrigerium dari; deteriora venerunt. O Deus ostende nobis dies bonos. *Quis est homo qui vult vitam, & diligit videre dies bonos?* Non hîc quærat dies bonos. Bonam rem quærit, sed non in regione ejus illam quærit. Quomodo si aliquem justum quæreres in ea patria, ubi non habitaret, diceretur tibi, Bonum virum quæris, magnum virum quæris, quære illum, sed noli hîc, superfluò hîc eum quæris, numquam eum inventurus es. Dies bonos quæris, simul eos quæramus, nolite hîc. Sed habuerunt illos patres nostri. Fallimini: omnes hîc laboraverunt. Legite Scripturas: ideo voluit Deus ut scriberentur, ut nos consolaremur. Temporibus Eliæ fuit fames, passi sunt eam patres nostri. Capita jumentorum mortuorum auro vendebantur, occiderunt suos, & comederunt eos: & duæ mulieres statuerunt inter se ut occiderent filios suos, & manducarent; occidit una filium suum, & manducaverunt eum ambæ; alia nolebat occidere filium suum, & exigebat illa quæ prior occiderat filium suum; & talis rixa venit ante regem, adduxerunt se ante regem, contendentes de interfectione filiorum. De talibus cibis avertat Deus ea quæ legimus. Semper dies mali in sæculo, sed semper dies boni in Deo. Habuit dies bonos Abraham, sed intus in corde: habuit dies malos, quando à fame mutavit regionem, & quærebat cibum. Sic omnes quæsierunt. Paulus habuit dies bonos, qui dicit, In fame & siti, in frigore & nuditate? Sed non irascantur servi: ipse Dominus non habuit dies bonos in hoc sæculo, contumelias, injurias, crucem, & tanta mala patiebatur.

[Dies boni hîc non quærendi.]

18. Non ergo Christianus murmuret, videat cujus vestigia sequatur. Sed si dies bonos amat, audiat docentem & dicentem, *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Quid vis? Vitam & dies bonos. Audi, & fac, *Contine linguam tuam à malo.* Fac illud. Nolo, dicit homo miser: & linguam meam nolo continere à malo, & vitam volo, & dies bonos. Si operarius tuus tibi diceret, Et vasto istam vineam, & exigo à te mercedem: adduxisti me ad vineam ut falcitem illam & putem, concîdo omnia ligna utilia, præcîdam ipsa robora vitium, ut non hîc habeas quod colligas, & cùm fecero ista, redditurus es mihi laborem meum. Nonne insanum illum diceres? nonne illum de domo tua repelleres, antequam mitteret manum ad falcem? Tales sunt homines, qui & facere volunt mala, & jurare mendacium, & blasphemare contra Deum, & murmurare, & fraudem facere, & inebriari, & litigare, & adulterari, & ligaturas adhibere, & ire ad sortilegos, & dies bonos videre. Dicitur illi, Non potes malè faciens quærere bonam mercedem. Si tu injustus es, injustus erit & Deus? Ergo quid faciam? Quid vis? Vitam volo, dies bonos volo. *Contine linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum:* id est, nulli fraudem, nulli mendacium.

19. Sed quid est, *Declina à malo?* Parum est nulli noceas, nullum occidas, non fureris, non adulteres, non fraudem facias, non falsum testimonium dicas. *Declina à malo:* cùm declinaveris, dicis, Securus sum, perfeci omnia, habebo vitam, videbo dies bonos. Non solùm *declina à malo;* sed, *& fac bonum.* Parum est ut non exspolies: vesti nudum. Si non exspoliaveris, declinasti à malo: sed non facies bonum, nisi cùm peregrinum susceperis in domum tuam. Ergo sic declina à malo, ut facias bonum. *Quære pacem, & sequere eam.* Non tibi dixit, habebis hîc pacem: quære illam, & sequere eam. Quò illam sequor? Quò præcessit. Dominus enim est pax nostra, resurrexit & adscendit in cælum. *Quære pacem, & sequere illam:* quia

[a] In plerisque MSS. *& laudas eum? His bonis ergo, quæ non videntur nisi oculo cordis, cùm repletus fueris, pauper eris?*

[b] MSS. *Si intelligas panem. Ille enim dixit &c.*

[c] Omnes propè MSS. *Putate fratres.*

quia & tu cùm surrexeris, hoc mortale mutabitur, & amplecteris pacem, ubi tibi nemo molestus erit. Ibi enim est perfecta pax, ubi non esuries. Nam hîc tibi pacem facit panis: subduc panem, & vide quale bellum erit intra viscera tua. Ipsi justi quomodo gemunt hîc Fratres? ut sciatis quia quærimus hîc pacem, consequemur autem in fine. Sed ex parte hîc habeamus, ut ex toto illic habere mereamur. Quid est, ex parte? Concordes simus hîc, diligamus proximum quomodo nos. Sic dilige fratrem quomodo teipsum, habe cum illo pacem.

Rixæ inter sanctos. Sed non possunt nisi exsistere rixæ aliquæ, quomodo inter fratres & inter sanctos exstiterunt, inter

Act. 15. 39. Barnabam & Paulum: sed non quæ occiderent concordiam, non quæ interimerent caritatem. Nam & tibi ipsi resistis aliquando, & tamen non te odisti. Omnis enim quem pænitet aliquid, rixatur secum. Peccavit, redit, irascitur sibimetipsi [a] hoc fecisse, illud commisisse. Rixam ergo secum habet, sed ista rixa ad concordiam tendit. Vide quomodo secum rixetur, & dicat quidam justus,

Psal. 41. 5. » Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? » Spera in Dominum, quoniam adhuc confitebor » illi. Cùm dicit animæ suæ, Quare conturbas me, utique turbabat illum. Volebat fortè ipse pati pro Christo, & anima ipsius contristabatur. Et ille » qui sciebat & dicebat, Quare tristis es anima mea, » & quare conturbas me, pacem adhuc secum non habebat: sed ex mente hærebat Christo, ut sequeretur illum anima ejus, & non illum conturbaret.

Johan. 16. 33. Ergo quærite pacem, Fratres. Dominus dixit, Hæc loquor vobis, ut in me habeatis pacem. Pacem in terra vobis non promitto. In ista vita pax vera non est, nec tranquillitas. Gaudium immortalitatis, societas Angelorum promittitur. Sed quisquis non illam cùm hîc est quæsierit, non illam habebit cùm venerit.

℣. 16. 20. *Oculi Domini super justos.* Noli ergo timere, [b] labora: oculi Domini super te sunt. *Et aures ejus ad preces eorum.* Quid vis amplius. Si murmurantem servum in domo magna non audiret pater-familiâs, quereretur, & diceret, Quanta hîc patimur, & nemo nos audit. Numquid dicis illud de Deo, Quanta patior, & nemo me audit? Si audiret me, fortè dicis, tolleret mihi tribulationem: clamo, & tribulor. Tantùm tu tene vias ejus, & quando tribularis audit te. Sed medicus est, adhuc putre habes nescio quid. Clamas: sed adhuc secat; & non tollit manum, nisi secuerit quantum videtur. Etenim medicus crudelis est qui exaudit hominem, & parcit vulneri & putredini. Matres quomodo fricant in balneis ad salutem filios? Nonne parvuli clamant inter manus earum? Illæ ergo crudeles sunt, ut non parcant, non exaudiant lacrymas? Nonne plenæ sunt pietate? Et tamen clamant pueri, & non eis parcitur. Sic & Deus noster plenus est caritate: sed ideo videtur non exaudire, ut sanet & parcat in sempiternum.

21. *Oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum.* Fortè dicunt mali, Ergo securus facio mala, quia non super me sunt oculi Domini: jam Deus ad justos adtendit, me non videt, & quidquid fecero, securus facio. Statim subjecit videns cogitationes hominum Spiritus-sanctus, & ait, *Oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum: * vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* ℣. 17.

℣. 18. 22. *Clamaverunt justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum eruit eos.* Justi erant tres pueri: de camino clamaverunt ad Dominum, & in laudibus eorum ignes friguerunt. (Dan. 3. 49.) Accedere & lædere flamma non potuit laudantes Deum innocentes & justos pueros, & eruit eos de flamma. Dicit aliquis, Ecce verè justi qui exauditi sunt, sicut scriptum est, *Clamaverunt justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum eruit eos:* ego autem clamavi, & non me eruit; aut ego non sum justus, aut non facio quæ mihi jubet, aut fortè me ille non videt. Noli timere, tantùm fac quod jubet; & si te non eruit corporaliter, eruet spiritaliter. Ille enim qui tulit de flamma tres pueros, numquid tulit de flamma Machabæos? Nonne illi in ignibus hymnizabant, illi in ignibus exspirabant? (2. Mach. 6. 7.) Deus trium puerorum, nonne ipse est & Machabæorum? Illos eruit, & illos non eruit; immo utrosque eruit: sed tres pueros sic eruit, ut & carnales confunderentur; Machabæos autem ideo non sic eruit, ut illi qui persequebantur, in pœnas majores irent, cùm putabant se oppressisse Martyres Dei. Eruit Petrum, quando venit ad illum Angelus, cùm esset in vinculis, & ait illi, Surge, (Act. 12. 7.) & exi: & subitò soluta sunt vincula, & secutus est Angelum, & eruit illum. Numquid Petrus perdiderat justitiam, quando non illum eruit de cruce? Non eruit tunc? Et eruit tunc. An ideo diu vixit, ut injustus fieret? Fortè plus eum exaudivit postea quàm priùs, quando illum verè de omnibus pressuris eruit. Nam quando primùm illum eruit, quanta ille pertulit postea? Illuc enim misit postea, ubi nihil mali pati potuisset.

23. *Iuxta est Dominus his qui obtriverunt cor, & humiles spiritu salvos faciet.* ℣. 19. Altus est Deus, humilis sit Christianus. Si vult ut altus Deus vicinetur illi, ille humilis sit. Magna mysteria, Fratres. Deus super omnia est: erigis te, & non illum tangis: humilias te, & ipse ad te descendit. *Multæ tribulationes justorum.* ℣. 20. Numquid dicit, Ideo sint Christiani justi, ideo audiant verbum meum, ut nihil tribulationis patiantur? Non hoc promittit: sed dicit, *Multæ tribulationes justorum.* Magis si injusti sunt, pauciores habent tribulationes; si justi sunt, multas habent. Sed post paucas tribulationes aut nullas, illi veniunt ad tribulationem sempiternam, unde numquam eruantur: justi autem post multas tribulationes, venient ad pacem sempiternam, ubi numquam aliquid mali patientur. *Multæ tribulationes justorum: & de omnibus his eruet eos Dominus.*

24. *Custodit Dominus omnia* [c] *ossa eorum, unum ex his non conteretur.* ℣. 21. Et hoc, Fratres, non accipiamus carnaliter. Ossa sunt firmamenta fidelium. Quomodo enim in carne nostra ossa faciunt firmamentum, sic in corde Christiano fides facit firmamentum. Patientia ergo quæ est in fide, ossa sunt interiùs. Ipsa sunt quæ frangi non possunt. *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.* Si de Domino Deo nostro Jesu Christo dixisset hoc, Custodit Dominus omnia ossa Filii sui, unum ex his non conteretur: sicut etiam alio loco præfiguratur de illo, [d] quando

[a] Omnes ferè MSS. *me hoc fecisse, me illud commisisse, si non dicitur. Rixam ergo* &c.
[b] Aliquot MSS. *laboras.* Alii, *laborans.* Quidam, *laborem.*

[c] Idem vers. 21. tractatur in 1. Serm. super Psal. 34. n. 14.
[d] Sic plures MSS. At editi, *quoniam agnus ductus est mactandus.*

agnus dictus est mactandus, & dictum est de illo, A Exod. 12. 46. Os ejus noli frangere: impletum est in Domino; quia cùm penderet in cruce, exspiravit antequam venirent illi ad crucem, & invenerunt jam corpus Johan. 19. 33. exanime, & noluerunt crura ejus frangere, ut impleretur quod scriptum est. Sed promisit illud & ceteris Christianis: *Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.* Ergo Fratres, si viderimus aliquem sanctum tribulationes pati, & fortè vel à medico sic secari, vel ab aliquo persecutore sic cædi, ut ejus ossa frangantur; non B dicamus, Non erat justus iste, nam Dominus hoc promisit justis suis, de quibus ait, *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.* Vis videre quia alia ossa dixit, quæ diximus firmamenta fidei, id est, patientiam & tolerantiam in omnibus tribulationibus? Ipsa enim sunt ossa quæ non franguntur. Audite, & in ipsa passione Domini inspicite quod dico. Dominus erat in medio crucifixus, juxta illum duo latrones erant: unus insultavit, alter credidit; unus damnatus est, C alter justificatus est; unus habuit pœnam suam & hîc & in futurum, alteri autem dixit Dominus, Luca 23. 43. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: & tamen illi qui venerant, Domini ossa non fregerunt, Johan. 19. 32. latronum autem fregerunt: sic fracta sunt latronis ossa qui blasphemavit, quomodo latronis qui credidit. Ubi est ergo quod dictum est, *Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur?* Ecce cui dixit, Hodie mecum eris in paradiso, non potuit omnia ossa ejus custodire? D Respondet tibi Dominus, Immo custodivi, nam firmamentum fidei ipsius frangi non potuit illis ictibus, quibus crura sunt fracta.

✝. 22. 25. *Mors peccatorum pessima.* Attendite Fratres, [a] propter illa quæ dicebamus. Verè magnus Dominus, & misericordia ejus, verè qui nobis dedit manducare corpus suum in quo tanta perpessus est, & sanguinem bibere. Quomodo respicit mala cogitantes, & dicentes, Ille malè mortuus est, à bestiis consumtus est: non erat ille justus, E ideo malè periit; nam non periret *? Ergo ille justus est, qui in domo sua & in lecto suo moritur? (* Subaud. si justus esset.) Hoc est ergo, inquis, quod miror, quia novi peccata & scelera ipsius, & bene mortuus est, in domo sua, intra limina sua, nullâ peregrinationis injuriâ, nullâ vel in matura ætate. Audi: *Mors peccatorum pessima.* Quæ tibi videtur bona mors, pessima est, si intus videas. Vides foris jacentem in lecto, numquid vides intus raptum ad gehennam? Audite Fratres, & ex Evangelio inspicite, F quid sit mors peccatorum pessima. Numquid non Luca 16. 19. duo erant in isto sæculo, dives qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè; alter pauper qui jacebat ad januam ejus ulcerosus, & canes veniebant & linguebant ulcera ejus, & desiderabat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis? Contigit autem mori inopem illum, (justus erat ille inops,) & auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Qui viderat corpus illius jacere ad limen divitis, & non esse qui sepeliret, quanta fortè di- G ceret? Sic moriatur ille inimicus meus, & ille qui me persequitur, sic illum videam. [b] Exsecratur corpus sputo, putent vulnera; & ille in sinu Abrahæ requiescit. Si Christiani sumus, credamus: si non credimus, Fratres, nemo se fingat Christianum. Fides nos perducit. Quomodo illa dixit Dominus, sic sunt. An verò dicit tibi mathematicus, & verum est; dicit Christus, & falsum est? Quali autem morte mortuus est ille dives? Qualis mors esse potuit in purpura & bysso, quàm sumtuosa, quàm pomposa? quæ exsequiæ funeris ibi erant? quantis aromatibus sepultum est illud cadaver? Et tamen cùm apud inferos in tormentis esset, desideravit ex illius contemti pauperis digito instillari aquæ guttam ardenti linguæ suæ, neque impetravit. Discite ergo quid sit, *Mors peccatorum pessima*: & nolite interrogare stratos pretiosis vestibus lectos, & carnem multis divitiis obvolutam, lamentationis pompam exhibentes, plangentem familiam, turbam obsequentium præcedentem ac sequentem, cùm corpus effertur, marmoratas auratasque memorias. Nam si hæc interrogatis, respondent vobis falsum, quòd multorum non leviter (Memoria.) peccatorum, sed omnino sceleratorum mors optima est, qui sic plangi, sic condiri, sic contegi, sic efferri, sic sepeliri meruerunt. Sed interrogate Evangelium, & ostendet fidei vestræ in pœnis ardentem animam divitis, quam nihil adjuverunt omnes honores & obsequia, quæ mortuo corpori ejus viventium vanitas præbuit.

26. Sed quia multa sunt genera peccatorum, & non esse peccatorem difficile est, aut fortasse in hac vita non possibile, subjecit statim cujus generis peccatorum esset mors pessima. *Et qui oderunt justum, inquit, delinquent.* (Item ✝. 22.) Quem justum, nisi eum qui justificat impium? Quem justum, nisi (Rom. 4. 5.) Dominum Jesum Christum, qui est etiam propitiatio peccatorum nostrorum? (1. Johan. 2. 2.) Qui ergo hunc oderunt, mortem pessimam habent: quia in peccatis suis moriuntur, qui per eum Deo nostro non reconciliantur, *Redimet enim Dominus animas servorum suorum.* (✝. 23.) Secundùm animam enim intelligenda est mors aut pessima, aut optima; non secundùm corporum aut contumelias, aut honores quos homines vident. *Et non delinquent omnes qui sperant in eum.* Iste est modus humanæ justitiæ, ut vita mortalis quantumlibet proficiens, quia sine delicto esse non potest, in hoc non delinquat, dum sperat in eum, in quo est remissio delictorum, Amen.

IN PSALMUM XXXIV. ENARRATIO.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.* (* Habitus tempore alicujus concilii. Præfatio.)

1. PSALMUM istum nobis à jubentibus fratribus & coëpiscopis meis impositum esse ad tractandum, noverit [c] Caritas Vestra. Voluerunt ut hinc omnes aliquid audiamus. Ab illo enim omnes audimus, à quo pariter discimus, & in cujus schola condiscipuli sumus. Titulus ipsius moram nobis non facit; brevis est enim, & ad intelligendum, maximè nutritis in Ecclesia Dei, non difficilis. Habet enim, *Ipsi David.* (✝. 1.) Psalmus ergo ipsi David: David interpretatur fortis manu, vel desiderabilis. Psalmus ergo manu forti & desiderabili, qui nostram mortem vicit, qui nobis vitam promisit: in hoc enim manu fortis, quia mortem nostram vicit; in hoc desiderabilis, quia vitam æternam promisit. Quid enim fortius manu hac, quæ tetigit loculum, & mortuus resurrexit? (Luca 7. 14.) Quid fortius manu hac, quæ mun-

[a] In plurimis MSS. *non propter.*
[b] Editi, *Excreatur.* Meliùs MSS. *Exsecratur.*

[c] Omnes ferè MSS. *noverit etiam Caritas Vestra.*

dum vicit? non ferro armata, ſed ligno transfixa? Quid autem deſiderabilius eo, quem non videntes Martyres, mori voluerunt, ut ad illum pervenire mererentur? Ergo Pſalmus illi: illi cor noſtrum, illi lingua noſtra digna cantet: ſi tamen ipſe dignabitur donare quod cantet. Nemo illi cantat digna, niſi qui ab illo acceperit quod cantare poſſit. Denique hoc quod modò cantamus, Spiritu ejus dictum eſt per Prophetam ejus, & in eis verbis ubi nos agnoſcimus & ipſum. Nec injuriam facimus, Act. 9. 4. quia dicimus nos & ipſum: quoniam cùm eſſet in B cælo, ſic clamavit, Quid me perſequeris? cùm eum nemo tangeret, & nos in terra laboraremus. Ergo vocem ejus audiamus, nunc corporis, nunc capitis. Eſt enim Pſalmus iſte invocans Deum contra inimicos in tribulationibus hujus ſæculi: & utique ipſe eſt Chriſtus, tribulato tunc capite, tribulato nunc corpore: tamen per tribulationes omnibus membris ſuis dans vitam æternam, quam Item ℣. 1. promittendo deſiderabilis factus eſt.

Rom. 8. 31. 2. Judica, inquit, *Domine nocentes me, ex-* C *pugna impugnantes me.* Si Deus pro nobis, quis ℣. 2. contra nos? Et unde hoc nobis præſtat Deus? *Apprehende*, inquit, *arma & ſcutum, & exſurge in adjutorium mihi.* Magnum ſpectaculum eſt; videre Pſal. 5. 13. Deum armatum pro te. Et quod ejus ſcutum? quæ arma? Domine, inquit alio loco homo iſte qui & » hîc loquitur, ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Arma autem ejus, quibus non ſolùm nos muniat, ſed etiam percutiat inimicos, ſi bene profecerimus, & nos erimus. Sicut enim nos ut ar- D memur ab illo habemus, ſic ipſe armatur de nobis. Sed ipſe de his armatur quos fecit, nos de his ar- Ephes. 6. 16. mamur quæ ab ipſo accepimus qui nos fecit. Dicit hæc quodam loco arma noſtra Apoſtolus, ſcutum fidei, & galeam ſalutis, & gladium ſpiritûs, quod eſt verbum Dei. Armavit nos talibus armis, qualibus audiſtis, laudabilibus & invictis, inſuperabilibus & ſplendidis; ſpiritalibus ſanè atque inviſibilibus, quia & hoſtes inviſibiles expugnamus. Si vides hoſtem tuum, videantur arma tua. Armamur E earum rerum fide quas non videmus, & ſternimus hoſtes quos non videmus. Verumtamen, Cariſſimi, arma iſta ne putetis ſic eſſe, ut quaſi quod ſcutum eſt, ſemper ſcutum ſit; aut quod galea eſt, ſemper galea ſit; aut quod lorica eſt, ſemper lorica ſit. In iſtis enim armis corporalibus ita eſt, quamquam & de ferro quæ fiunt mutari poſſint, 1. Theſſ. 5. 8 ut ex gladio fiat ſecuris: tamen ipſum Apoſtolum Ephes. 6. 16. videmus dixiſſe quodam loco, loricam fidei, & alio loco dixiſſe ſcutum fidei. Ergo ipſa fides, & F lorica poteſt eſſe & ſcutum: ſcutum eſt, quia tela inimicorum excipit & repellit; lorica eſt, quia in- a teriora tua transfigi non ſinit. [a] Hæc arma no- Pſal. 21. 21. ſtra: Dei autem quæ? Legimus quodam in loco, Erue ab impiis animam meam, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. Quod ſuperiùs dixit, ab impiis; hoc ſequenti verſu, ab inimicis manus tuæ: & quod ſuperiùs dixit, animam meam; hoc ſequenti verſu, frameam tuam, id eſt gladium tuum. Ergo frameam Dei, dixit animam ſuam: G Erue, inquit, ab impiis animam meam, id eſt, ab inimicis manus tuæ erue frameam tuam. Apprehendis enim animam meam, & debellas inimicos meos. Et quid eſt anima noſtra, quamvis ſplendida, quamvis producta, quamvis acuta, quamvis uncta, quamvis luce ſapientiæ & coruſca- A tione vibrata? Quid eſt ipſa anima noſtra, aut quid poteſt, niſi Deus illam teneat & pugnet de illa? Nam quælibet optimè facta framea, ſi non habeat bellatorem, jacet. Dixeramus autem in armis noſtris, non quaſi aliquid fixum accipi debere, ut quod eſt res una, ipſa aliud eſſe non poſſit: ſic & in armis Dei invenimus. Ecce animam juſti dixit frameam Dei: iterum dicit animam juſti eſſe ſedem Dei; Anima juſti ſedes ſapientiæ. Ergo quidquid Sap. 7. vult, facit de anima noſtra. Cùm in manu ejus B eſt, utatur eâ quemadmodum vult.

3. Exſurgat ergo, (ſic enim invocatus eſt,) apprehendat arma, exſurgat in adjutorium nobis. Unde exſurgat, alio loco etiam dicitur illi ipſa voce, Exſurge, quare obdormis Domine? Et quan- Pſal. 43. 23. do ille dicitur dormire, nos dormimus: & quando ille dicitur exſurgere, nos excitamur. Nam & Matth. 8. 24. Dominus dormiebat in navi; & ideo fluctuabat navis, quia dormiebat Jeſus. Nam ſi illic vigilaret Jeſus, non fluctuaret navis. Navis tua, cor tuum: C Jeſus in navi, fides in corde. Si meminiſti fidei tuæ, non fluctuat cor tuum: ſi oblitus es fidem tuam, dormit Chriſtus: obſerva naufragium. Verumtamen quod reſtat fac, ut ſi dormierit excitetur; dicas illi, Domine exſurge, perimus: ut increpet ventos, & fiat tranquillitas in corde tuo. Recedent enim omnes tentationes, aut certè nihil valebunt, quando Chriſtus, hoc eſt fides tua, vigilaverit in corde tuo. *Exſurge* ergo quid eſt? Innoteſce, appare, ſentire. *Exſurge* ergo *in adju-* D *torium mihi.*

4. *Effunde frameam, & conclude adversùs eos* ℣. 3. *qui me perſequuntur.* Qui ſunt qui te perſequuntur? Fortè vicinus tuus, aut ille quem læſiſti, aut cui feciſti injuriam, aut qui vult auferre res tuas, aut contra quem prædicas veritatem, aut cujus peccatum objurgas, aut quem malè viventem bene vivendo lædis. Sunt quidem & iſti inimici noſtri, & perſequuntur nos: ſed alios docemur inimicos noſſe, contra quos inviſibiliter dimicamus, E de quibus nos admonet Apoſtolus dicens, Non eſt Ephes. 6. 12. nobis colluctatio adversùs carnem & ſanguinem, » id eſt, adversùs homines; non adversùs eos quos videtis, ſed adversùs eos quos non videtis: adversùs principes & poteſtates & rectores mundi, tene- « brarum harum. Cùm diceret enim rectores mundi, (dicebat quippe de diabolo & angelis ejus,) cavendum erat ne malè intelligerent homines, & putarent à diabolo & dæmonibus ejus mundum regi. Sed quia mundus dicitur [b] hæc fabrica quam vide- b F mus, & in peccatoribus dicitur mundus, & in eis qui diligunt mundum, de quibus dictum eſt, Et Johan. 1. 10. mundus eum non cognovit: & de quibus dictum eſt, Totus mundus in maligno poſitus eſt: expoſuit 1. Johan. 5. 19. Apoſtolus cujus mundi eſſent rectores, Tenebrarum, inquit, harum. Rectores mundi dico, recto- Ephes. 6. 12. res tenebrarum harum. Rurſus cogit nos intelligere quid dixerit, Tenebrarum harum. Quarum tenebrarum rectores ſunt diabolus & angeli ejus? Omnium infidelium, omnium iniquorum, de quibus G dictum eſt, Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam Johan. 1. 5. non comprehenderunt. Denique ex ipſorum numero credentibus multis, quid dicit idem Apoſtolus? Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem Ephes. 5. 8. lux in Domino. Non vis regi à diabolo? migra ad lucem. Et unde migrabis ad lucem, niſi effundat ille frameam, & eruat te ab inimicis tuis, & à perſe-

[a] Sic MSS. At editi, *Hæc arma noſtra ſunt Dei, quod legimus &c.*

[b] MSS. noſtri omnes omittunt, *hæc fabrica quam videmus.*

quentibus te? Quomodo effundit frameam? (Quoniam jam audivimus quid sit framea ipsius: anima enim justi est.) Abundent justi, & effunditur framea, & concluditur adversùs inimicos. Nam de ipsa effusione frameæ monens Apostolus ut justè Tit. 2. 8. vivamus, in consequenti ait, Ut adversarius revereatur, nihil habens de nobis dicere pravum. Conclusum est adversùs eum, quia quod loquatur adversùs sanctos, non potest invenire.

5. Et unde erunt justi? Aut quid dicunt inimici qui nos persequuntur? [a] Invisibiles illi quid dicunt inimici? Isti nihil? Maximè suggeritur humano cordi ab invisibiliter expugnantibus inimicis, quia Deus nobis non est adjutor: ut requirentes alia adjutoria, inveniamur invalidi, & ab inimicis ipsis capiamur. Hóc ergo suggeritur. Contra istas voces maximè vigilare debemus, quæ in alio Psalmo Psal. 3. 2. ostenduntur: Multi insurgunt adversùm me, multi dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo ejus. Item ỷ. 3. Contra istas voces quid hîc dicitur? *Dic animæ meæ, Salus tua ego sum.* Cùm dixeris animæ meæ, *Salus tua ego sum*, justè vivet, ut neminem in adjutorium præter te quæram.

ỷ. 4. 6. Et quid sequitur? *Confundantur & revereantur requirentes animam meam.* Ad hoc enim illam requirunt, ut perdant. Nam utinam bene quærant. In alio quippe Psalmo hoc reprehendit in hominibus, quia non erat qui requireret animam Psal. 141. 5. ipsius: Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. [b] Quis est ille qui dicit, Non est qui requirat animam meam? Numquid fortè ille est, Psal. 21. 17. de quo tantò antè prædictum est, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi verò consideraverunt & conspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem? Jam omnia ista ante oculos eorum fiebant, & nemo erat qui requireret animam ejus. Invocemus ergo, Fratres, ut dicat animæ nostræ, *Salus tua ego sum:* & aperiat aures ejus, ut audiat dicentem, *Salus tua ego sum.* Dicit enim, sed quidam obsurdescunt: unde audiunt potiùs persequentes inimicos in tribulatione constituti. Si aliquid deest, si in angusto est anima, in inopia temporalium, quærit auxilium plerumque à dæmonibus, arreptitios dæmonum vult consulere, [c] sortilegos quærit: persecutores illam hostes invisibiles adierunt, intraverunt, expugnaverunt, captivaverunt, vicerunt, dicendo, Non est salus illi in Deo ejus. Obsurduit contra vocem dicentem, *Salus tua ego sum. Dic animæ meæ, Salus tua ego sum*, ut *confundantur & revereantur requirentes animam meam*, cui dicis tu, *Salus tua ego sum.* Audiam dicentem mihi, *Salus tua ego sum.* Aliam salutem non requiram, præter Dominum Deum meum. De creatura mihi salus suggeritur; Psal. 120. 1. ab ipso est: & si levo oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi; non tamen à montibus, sed auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. In ipsis temporalibus angustiis per hominem subvenit Deus; salus tua ipse est. Per Angelum subvenit Deus; salus tua ipse est. Omnia illi subjecta sunt, & ad istam quidem vitam temporalem subvenit, alii inde, alii inde: æternam vitam non dat nisi de se. Ecce in angustiis constituto non subest quod quæris, sed adest quem quæris. Et illum quære qui deesse numquam potest. Subtrahantur quæ dedit, numquid subtrahitur qui dedit? Reddantur quæ dederat: numquid ipsæ sunt divitiæ cùm reddita fuerint illa, & non ille qui subtraxerat probando, & reddidit consolando? Consolatur enim quando nobis ista non desunt. Consolatur tamquam in via, sed si nos intelligamus viam: quia tota ista vita, & omnia quibus uteris in hac vita, sic tibi debent esse tamquam stabulum viatori, non tamquam domus habitatori. Memento peregisse te aliquid, restare aliquid: divertisse te ad refectionem, non ad defectionem.

7. Sunt qui dicunt, Deus bonus, magnus, summus, invisibilis, æternus, incorruptibilis, vitam æternam nobis daturus est, & illam incorruptionem quam in resurrectione promisit: ista verò sæcularia & temporalia ad dæmones pertinent, & ad potestates illas harum tenebrarum. Dicendo hæc, quando amore implicantur harum rerum, dimittunt Deum, quasi ad quem ista non pertineant; & quærunt nefandis sacrificiis, ac nescio quibus remediis, aut nescio qua hominum illicita persuasione, providere sibi quod temporale est, veluti pecuniam, uxorem, filios, & si qua sunt quæ humanam vitam aut consolantur transeuntem, aut impediunt ambulantem. Contra istam opinionem divinâ providentiâ vigilante, ut ostenderet Deus ad se pertinere ista omnia, & in sua esse potestate, non solùm æterna quæ in futurum promisit, verùm etiam temporalia quæ in terra dat quibus voluerit, & quando voluerit opportunè, sciens cui det, cui non det, tamquam medicus medicamenta, sciens meliùs morbum ægroti quàm ipse ægrotus: ut ergo Deus hoc ostenderet, distribuit tempora veteris & novi Testamenti. In veteri Testamento promissiones sunt rerum terrenarum, in Novo autem regni cælorum. Pleraque præcepta Deum colendi & rectè vivendi, ipsa sunt & ibi & hîc: sed quia promissio ibi alia videtur, alia hîc; jubentis imperium & obedientia servientis eadem est, sed merces quasi non est eadem. Etenim illis dictum est, ut accipiatis terram promissionis, ut in illa regnetis, ut inimicos vestros superetis, ut ab eis non subjugemini, ut omnia vobis abundent in hac terra, ut filios procreetis. Hæc terrena promissa sunt, sed tamen figurata. Fac aliquos sic illa accipere, quomodo promissa sunt: & verè multi sic acceperunt. Nam data est terra filiis Israël, datæ sunt divitiæ, dati sunt filii & sterilibus & aniculis rogantibus Deum, & de ipso solo præsumentibus, & alium sibi adjutorem nec ad ista quærentibus. Vocem Domini in corde audierunt, *Salus tua ego sum.* Si ad æterna, quare non ad temporalia? Ostendit hoc Deus in caussa viri illius sancti Job: quia & ipse diabolus auferendi hæc non habet potestatem, nisi cùm acceperit à summa illa potestate. Invidere potuit sancto, nocere numquid potuit? Accusare potuit, damnare numquid potuit? numquid valuit aliquid tollere, numquid vel unguem, numquid vel capillum lædere, nisi Deo diceret, Mitte manum tuam? Quid est, Mitte manum tuam? Da potestatem. Accepit. Ille tentavit, ille tentatus est. Tentatus tamen vicit, tentator victus est. Deus enim qui diabolo permiserat ut illa

[a] Plerique MSS. *qui nos persequuntur invisibiles illi? quid dicunt inimici isti? Nihil maximè suggeritur humano cordi ab invisibilitèr expugnantibus inimicis, nisi quia Deus* &c.

[b] Omnes propè MSS. carent his verbis, *Quis est ille qui dicit, Non est qui requirat animam meam?* & eorum loco habent, *id est qui quærat, Quis est ille qui crucifigitur? Non est qui dicat, Numquid fortè ille est* &c.

[c] In antiquis codicibus hîc & alibi constanter scriptum est, *fortilogos:* mutata vocali *e*, in *o*.

tolleret, illum servum suum interiùs non deserue- A
rat, & ad ipsum diabolum superandum animam
Gen. 3. 6. servi sui frameam sibi fecerat. Quantum valet hoc?
a [a] De homine dico. Victus in paradiso, victor in
Job 2. 10. stercore. Ibi victus est à diabolo per mulierem, hîc vicit diabolum & mulierem. Locuta es, inquit, "tamquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona "percepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Quàm bene audierat, *Salus tua ego sum.*

ỳ. 4. Matth. 5. 44. 8. *Confundantur & revereantur requirentes animam meam.* Respice ad homines. Orate, inquit, pro inimicis vestris. Sed hîc prophetia est. Et quæ figurâ optandi dicuntur, animo prophetandi explicantur. Illud fiat & illud fiat, nihil est aliud quàm, hoc & hoc futurum est. Sic ergo audite prophetiam: *Confundantur & revereantur requirentes animam meam.* Quid est, *confundantur & revereantur?* Confundentur & reverebuntur. Factum est enim: multi salubriter confusi sunt, multi reveriti à persecutione Christi ad societatem membrorum ejus devota pietate transierunt: & non fieret hoc, nisi confunderentur & revererentur. Ergo bene illis optavit. Sed quia duo sunt genera eorum qui vincuntur: duobus enim modis vincuntur, aut ad hoc vincuntur ut convertantur ad Christum, aut ad hoc vincuntur ut damnentur à Christo: explicata sunt & hîc duo ipsa genera, obscurè quidem, sed intellectorem desiderant. De his qui convertantur, accipe quod dictum est, *Confundantur & revereantur requirentes animam meam. Avertantur retrorsum.* Non præcedant, sed sequantur; non dent consilium, sed accipiant. Nam Petrus præcedere voluit Dominum, quando Dominus de passione sua futura diceret: consilium illi quasi salutis voluit dare, consilium salutis æger salvatori. Et quid ait Do-
Matth. 16. 22. mino de illa futura sua passione confirmanti? Absit à te Domine, propitius tibi esto, non fiet istud. Præcedere volebat, ut Dominus sequeretur. Et ille quid? Redi retrò satanas. Præcedendo satanas es, sequendo discipulus eris. Hoc ergo & istis, *Avertantur retrorsum, & confundantur, qui cogitant mihi mala.* Cùm enim cœperint retrorsum sequi, jam non cogitabunt mala, sed desiderabunt bona.

b 9. Quid alii? Non enim omnes sic vincuntur, ut convertantur & credant: multi in pertinacia remanent, multi spiritus [b] præcedendi servant in corde; & si non exserunt, tamen parturiunt, &
ỳ. 5. ubi locum invenerint pariunt. De talibus quid se-
Psal. 1. 4. quitur? *Fiant tamquam pulvis ante faciem venti.* Non sic impii non sic, sed tamquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ. Ventus tentatio est, pulvis iniquus. Quando venerit tentatio, tollitur pulvis; nec stat, nec resistit. *Fiant tamquam pul-*
ỳ. 6. *vis ante faciem venti: & angelus Domini tribulans eos. Fiat via eorum tenebræ & lubricum.* Horrenda via. Tenebras solas quis non horreat? Lubricum solum quis non caveat? In tenebris & lubrico quà is? ubi pedem figis? Sunt ista duo mala magnæ pœnæ hominum: tenebræ ignorantia, lubricum luxuria. *Fiat via eorum tenebræ & lubricum: & angelus Domini persequens eos:* ut non possint stare. Nam unusquisque in tenebris & lubrico cùm viderit quia si pedem moverit, labitur, & lux illi ante pedes non est; vel hoc fortè facit, ut exspectet donec luceat: sed ibi est angelus Domini persequens eos. Hæc eis futura prædixit, non quasi ut evenirent optavit. Quamquam & Propheta in Spiritu Dei sic ea dicat, quomodo illa Deus facit, certo judicio, bono, justo, sancto, tranquillo, non perturbatus irâ, non amaro zelo, non animo inimicitiarum exercendarum, sed justitiâ vitiorum puniendorum: verumtamen prophetia est.

10. Unde autem tanta mala ista? Quo merito? Audi quo merito: *Quoniam gratis absconderunt mihi muscipulæ suæ corruptionem.* ỳ. 7. In ipso capite nostro adtendite, hoc fecerunt Judæi, absconderunt muscipulæ suæ corruptionem. Cui absconderunt muscipulam? Qui videbat corda abscondentium. Sed tamen erat inter illos ignoranti similis quasi falleretur, cùm illi in eo deciperentur, in quo eum falli arbitrabantur. Ideo enim ille tamquam fallebatur inter illos vivens, quia nos inter tales sic victuri eramus, ut sine dubio falleremur. Ille videbat traditorem suum, & elegit illum magis ad opus necessarium. Illius malo magnum bonum operatus est: & Johan. 13. 11.
tamen inter duodecim electus est, ne ipse duodenarius tam exiguus numerus esset sine malo. Hoc ad exemplum nostræ patientiæ, quoniam necesse erat ut inter malos viveremus; necesse erat ut malos, sive scientes, sive nescientes, toleraremus: exemplum patientiæ præbuit ne deficias, cùm cœperis inter malos vivere. Et quia illa schola Christi in duodecim non defecit, quantò magis nos firmi esse debemus, cùm implentur in Ecclesia magna, quæ de malorum permixtione prædicta sunt? Neque
enim videbat ipsa schola redditum semini Abrahæ Gen. 17. 2.
quod erat promissum, & ipsam aream unde massa Matth 3. 12.
quæ implebit horreum, processura est. Quare igitur non, cùm trituratur, in ea dignè palea toleratur, donec ultimâ ventilatione purgetur? Hoc enim futurum est malis quod audistis.

11. Sed tamen quid faciendum est? *Gratis* ỳ. 7.
absconderunt mihi corruptionem muscipulæ suæ. Quid est, *gratis?* Quibus nihil mali feci, quibus nihil nocui. *Vanè exprobraverunt animam meam.* Quid est, *vanè?* Falsa dicentes, nihil probantes.
Veniat illis muscipula, quam ignorant. Magnifica ỳ. 8.
retributio, nihil justius. Illi absconderunt muscipulam, ut ego ignorarem: illis veniat muscipula, quam ignorant. Nam ego scio muscipulam ipsorum. Quæ autem muscipula illis ventura est? Illa quam ignorant. Audiamus ne fortè dicat illam: *Veniat illis muscipula, quam ignorant.* Fortè aliam illi absconderunt, alia illis ventura est? Non: sed
quid? Criniculis peccatorum suorum unusquisque Prov. 5. 22.
constringitur. Inde decipiuntur, unde decipere voluerunt. Inde illis nocebitur, unde nocere conati sunt. Sequitur enim, *Et captio quam occultaverunt, comprehendat illos.* Tamquam si quisquam veneni calicem præparet alicui, & oblitus ebibat: & tamquam si foveam fodiat quisquam, in quam quisque inimicus ejus in tenebris incidat; & ille oblitus quod foderat, ambulans eâ viâ prior illuc cadat. Prorsus Fratres mei ita credite, ita certi
estote: ita si est in vobis [c] excellentior prudentiæ c
ratio, videte atque perspicite: NEMO MALUS non sibi priùs nocet. Sic enim esse putate malitiam, quomodo ignem. Incendere vis aliquid: illud quod admoves, priùs ardet, nisi ardeat, non incendit. Facula est, hanc faculam apponis ut aliquid incen-

[a] Hæc verba, *De homine dico*, absunt à MSS. plerisque.
[b] In MSS. pluribus, *renitendi*. In aliis, *retinendi*.

[c] Vaticanus MS. *excellentioris.*

dat: numquid non ipsa facula quam apponis, prior A ardet, ut aliquid possit incendere? Malitia ergo procedit ex te, & quem priùs vastat nisi te? Quò profunditur ramum lædit, ubi radicem habet non lædit? Et quidem dico, quòd malitia tua ut alteri non noceat fieri potest: ut autem tibi non noceat,
Job 1.22. fieri non potest. Nam quid nocitum est sancto viro Job, de quo prælocuti sumus? Quomodo in alio
Psal. 51. 4. Psalmo dicitur, Sicut novacula acuta fecisti dolum. Quid fit de acuta novacula? Capilli, res superfluæ deciduntur. Quid ergo facis ei quem vis nocere? Si B
a [a] nequam tibi ad malum consentiat cui vis nocere, non malitia tua ei nocitura est, sed sua: si autem intus ipse malitiâ careat, & cor mundum subdat illi voci dicenti, *Salus tua ego sum*, forinsecùs oppugnas, interiorem hominem non expugnas: malitia tamen tua ab interiore tuo procedit, te priùs inanem reddit. Tu putris es intus, unde iste vermis processit, intus nihil integrum dereliquit. *Et captio quam occultaverunt, comprehendat eos: & in muscipula incidant in ipsa.* Non quod putabas for- C tè paulò antè cùm audires, *Veniat illis muscipula, quam ignorant*, id est, quasi aliquid aliud ex oc-
b culto inevitabile. In qua ergo? In ipsa [b] iniquitate, quam mihi absconderunt. Nonne hoc factum est Judæis? Dominus eorum iniquitatem vicit, illi iniquitate sua victi sunt. Ille surrexit pro nobis, illi mortui sunt in se.

12. Hæc ergo malis nocere mihi volentibus:
ℽ. 9. mihi quid? *Anima autem mea exsultabit in Domino:* tamquam in eo à quo audierit, *Salus tua* D *ego sum:* tamquam non quærens alias extrinsecùs divitias, tamquam non quærens circumfluere voluptatibus bonisque terrenis; sed conjugem verum gratis amans, non ab illo volens accipere quod delectet, sed ipsum solum sibi proponens à quo de-
c lectetur. Quid enim melius Deo [c] dabitur mihi? Amat me Deus: amat te Deus. Ecce proposuit,
Matth. 7. 7. pete quod vis. Si tibi Imperator diceret, Pete quod
d vis, quos tribunatus [d] comitivasque ructuares? Quanta tibi proponeres & accipienda & aliis lar- E gienda? Deo tibi dicente, Pete quod vis, quid petiturus es? Excute mentem tuam, exsere avaritiam tuam, protende quantum potes, & dilata cupiditatem tuam: non quicumque sed omnipotens Deus dixit, Pete quod vis. Si possessionum es amator, desideraturus es totam terram, ut omnes qui nascuntur, coloni tui aut servi tui sint. Et quid cùm totam terram possederis? Mare petiturus es, in quo vivere tamen non poteris. In hac avaritia te pisces superabunt. Sed fortè insulas pos- F sidebis. Transcende & hæc, pete & aërem quamvis volare non possis: porrige cupiditatem tuam usque ad cælum, dic tuum esse solem, lunam, stellas, quia ille qui fecit omnia dixit, Pete quod vis: tamen nihil invenies carius, nihil invenies melius, quam ipsum qui fecit omnia. Ipsum pete qui fecit, & in illo & ab illo habebis omnia quæ fecit. Omnia cara sunt, quia omnia pulcra sunt: sed quid illo pulcrius? Fortia sunt: sed quid illo fortius? Et nihil magis vult dare quàm se. Si aliquid inveneris G melius, pete. Si aliud petieris, injuriam facies illi, & damnum tibi, præponendo illi quod fecit, cùm velit seipsum tibi dare qui fecit. In hoc amore dixit illi anima quædam, Et nunc ipsa est pars mea Domine, id est, tu es pars mea. Eligant sibi qui volunt quid possideant, faciant sibi partes de rebus: Pars mea tu es, te mihi elegi. Et iterum, Dominus pars hereditatis meæ. Possideat te, ut possideas illum: eris prædium ipsius, eris domus ipsius. Possidet ut prosit, possidetur ut prosit. Numquid ut aliquid ei tu prosis? Nam dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. *Anima autem mea exsultabit in Domino. Delectabitur super salutare ejus.* Salutare Dei Christus est. Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.

13. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?* Quis dignè de his verbis aliquid dicat? Ego puto tantùm pronuntianda esse, non exponenda. Quid quæris illud aut illud? Quid simile Domino tuo? Ipsum habes ante te. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?* Narraverunt mihi injusti delectationes, sed non sicut lex tua Domine. Fuerunt persecutores qui dicerent, Adora Saturnum, adora Mercurium. Non colo, inquit, idola. *Domine quis similis tibi?* Illi oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt. *Domine quis similis tibi*, qui fecisti oculum ad videndum, aurem ad audiendum? Sed non colo, inquit, idola, quia faber fecit. Cole arborem & montem: & hoc numquid faber fecit? Et hîc, *Domine quis similis tibi?* Terrena mihi ostenduntur, tu terræ creator es. Et hinc fortè [e] advertunt ad superiorem creaturam, & dicunt mihi, Cole lunam, cole istum solem, qui luce sua, tamquam magna lucerna, de cælo efficit diem. Et hîc planè dico, *Domine quis similis tibi?* Lunam & stellas tu fecisti, solem diei tu accendisti, cælum tu composuisti. Sunt multa invisibilia meliora. Sed fortè & hîc dicitur mihi, Angelos cole, Angelos adora. Et hîc dicam, *Domine quis similis tibi?* Et ipsos Angelos tu creasti. Nihil sunt Angeli, nisi videndo te. Melius est cum ipsis possidere te, quàm ipsos adorando cadere à te.

14. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?* O corpus Christi sancta Ecclesia, omnia ossa tua dicant, *Domine quis similis tibi?* Et si carnes persecutioni cesserunt, ossa dicant, *Domine quis similis tibi?* De justis enim dictum est, [f] Diligit Dominus omnia ossa eorum, unum ex illis non confringetur. Quàm multis justis in persecutione ossa confracta sunt? Postremò, justus ex fide vivit, & Christus justificat impium. Quomodo autem justificat, nisi credentem & confitentem? Quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ergo & ille latro, quamvis ex latrocinio ductus ad judicem, & à judice in crucem, tamen in ipsa cruce justificatus est: corde credidit, ore confessus est. Neque enim injusto & non jam justificato diceret Dominus, Hodie mecum eris in paradiso: & tamen ossa ejus confracta sunt. Nam quando ventum est, ut corpora deponerentur caussâ imminentis sabbati, inventus est Dominus jam exanimis, & non sunt ossa ejus comminuta. Illi autem qui vivebant, ut deponerentur, confracta eis sunt crura, ut hoc dolore mortui possent sepeliri. Numquid unius latronis qui perse-

[a] Editi, *Si nequaquam*. Rectiùs Colbertinus codex, *Si nequam*
[b] MSS. *In ipsa, inquam, quam* &c.
[c] Plures MSS. *Quid enim melius Deo? Dixit mihi aliquis, Amat me* &c.
[d] Editi, *comitatusve*. MSS. verò plerique, *comitivasque*: quod vocabulum Comitis dignitatem & gradum sonat, reperiturque non raro in Cod. Theod. & Justin. & apud Cassiodorum in lib. variar.
[e] Aliquot MSS. *avertunt*.
[f] Pauciores MSS. *Custodit*.

veravit impius in cruce, confracta sunt ossa, & non etiam illius qui corde credidit ad justitiam, ore confessus est ad salutem? Ubi est ergo hoc quod Psal. 33. 21. dictum est, Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur: nisi quia ossa dicuntur in corpore Domini omnes justi, firmi corde, fortes, nullis persecutionibus & tentationibus cedentes ad consentiendum malo? Et unde possent nullis tentationibus cedere, nisi cùm persecutores dixerint, Ecce ille Deus, ecce qualis ille Deus: veniat ille, [a] liget tibi: ecce est hîc nescio quis in monte magnus sacerdos: fortè ideo pauper es, quia non te adjuvat ille Deus, supplica illi, & adjuvat: fortè ideo ægrotas, quia illi non supplicas; supplica illi, & convalesces: fortè ideo filios non habes; supplica illi, & habebis. Hic verò si in corpore Domini de ossibus est, repellit omnes istas voces, & dicit, *Domine quis similis tibi?* Da, si vis dare, & in hac vita, quod quæro: si autem non vis, tu esto vita mea, quem semper quæro. Hinc ad te liberâ fronte exeam, si alium adoravero, & te offendero? Cras fortè moriturus sum, qua fronte te videbo? Magna misericordia ipsius, & monuit ut bene vivamus, & diem nobis novissimum mortis nostræ abscondit, ne nobis de futuro aliquid promittamus. Facio hodie, & vivo: cras non facio. Quid si te non invenit cras? Dic ergo inter ossa Christi, *Domine quis similis tibi? Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?*

Item ℣. 10. 15. *Eruens inopem de manu fortiorum ejus, egenum & pauperem à diripientibus eum.* Huc usque Psalmus lectus est hodie, huc usque tractandus est: ne in fastidium veniant quæ dicta sunt, dum volumus & alia dicere. Sufficiant ergo hodie hæc, *Eruens inopem de manu fortiorum ejus.* Quis eruens, nisi qui manu fortis est? Ille David eruet inopem de manu fortiorum ejus. Fortior enim fuerat diabolus ad tenendum te, quia ipse vicit cui Matth. 12. 29. consensisti. Sed quid fecit manu fortis? Nemo intrat in domum fortis ut vasa ejus diripiat, nisi priùs alligaverit fortem. Potestate sua sacratissima, magnificentissima, alligavit diabolum, effundendo frameam ad concludendum eum, ut eruat inopem Psal. 71. 12. & egenum, cui non erat adjutor. Quis enim adju- Psal. 18. 15. tor tibi, nisi Dominus cui dicis, Domine adjutor meus & redemtor meus? Si de tuis viribus præsumere volueris, inde cades unde præsumseris: si de alterius, dominari vult, non subvenire. Ille ergo unus quærendus est, qui & redemit, & liberos fecit, & sanguinem suum ut eos emeret dedit, & servos suos fratres fecit.

* Habitus die proximo post superiorem Sermonē.

* SERMO SECUNDUS

DE RELIQUA PARTE PSALMI XXXIV.

1. AD reliqua Psalmi intendamus animum, Dominumque & Deum nostrum, & de sanitate intelligendi, & de fructu bene agendi deprecemur. Quo usque hesterno die disputatum sit, credo meminisse Caritatem Vestram: ex ipso loco hodie sumamus exordium. Intelligimus enim hîc vocem Christi; vocem scilicet capitis & corporis Christi. Christum cùm audis, noli Gen. 2. 24. Ephes. 5. 31. sponsum à sponsa separare, & intellige magnum illud sacramentum, Erunt duo in carne una. Si duo in carne una, quare non & in voce una? Non enim tentationes caput hîc pertulit, & corpus non perfert: aut verò fuit caussa patiendi capiti, nisi ut corpori præberet exemplum. Dominus enim voluntate passus est, nos necessitate: ille miseratione; nos conditione. Proinde illius voluntaria passio, nostra est necessaria consolatio; ut quando talia fortè perpetimur, intueamur caput nostrum, ut ejus exemplo commoniti dicamus nobis, Si ille, quid nos? Et quemadmodum ille, ita & nos. Quantumlibet enim sævierit inimicus, usque ad mortem corporis accedere potuit: quod corpus nec ipsum exstinguere potuit in Domino, quia tertio die resurrexit. Quod in illo factum est die tertio, hoc in nostro in fine sæculi. Spes resurrectionis nostræ differtur, numquid aufertur? Cognoscamus hîc ergo voces Christi, Carissimi, & separemus eas à vocibus impiorum. Voces sunt enim corporis persecutionem angustiasque & tentationes in hoc sæculo patientis. Sed quoniam multi hîc patiuntur, & pro peccatis & pro sceleribus suis; magnâ vigilantiâ discernenda est caussa, non pœna. Sceleratus enim potest habere Martyris similem pœnam, sed tamen dissimilem caussam. Tres erant in cruce, Luca 23. 33. unus Salvator, alius salvandus, alius damnandus: omnium par pœna, sed impar caussa.

2. Dicat ergo caput nostrum, *Insurgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* ℣. 11. Nos autem dicamus capiti nostro, Domine quid ignorabas? Itane tu aliquid ignorabas? Nonne & interrogantium corda noveras? nonne eorum dolos antè prospexeras? nonne in eorum manus te sciens dederas? nonne ut ab eis patereris veneras? Quid ergo ignorabas? Ignorabat peccatum: & hoc peccatum ignorabat, non quasi non judicando, sed non committendo. Sunt hujusmodi locutiones etiam quotidianæ, cùm dicis de aliquo, Non novit stare, hoc est, quia non stat: &, Non novit benefacere, quia non benefacit. Non novit malefacere, quia non malefacit. Quod alienum est ab opere, alienum est à conscientia: quod alienum est à conscientia, alienum videtur & à scientia. [b] Ita dicitur Deus nescire, quomodo ars non novit vitia; & tamen per artem cognita dijudicantur. Hoc ergo nobis caput nostrum interrogantibus ex ipsius Evangelii sui veritate respondet, cùm dixerimus, Domine quid ignorabas? quid tu potuisti interrogari quod nesciebas? Respondet, Iniquitates ignorabam, de iniquitatibus interrogabar. Habes in Evangelio, (si non me credis ignorare iniquitates,) quia & ipsos iniquos ignoro, quibus in fine dicturus sum, Non novi vos, recedite à me Matth. 7. 23. qui operamini iniquitatem. Numquid non noverat quos damnabat; aut potest justè [c] damnare, nisi bonus cognitor? Et tamen bonus cognitor non est mentitus, dicendo, Non novi vos: id est, non coaptamini corpori meo, non hæretis regulis meis: [d] vitia estis; ego autem ars ipsa sum quæ non habet vitium; & in qua quisque non discit nisi non facere vitium. *Insurgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* Quid sic ignorabat Christus, quàm blasphemare? Hinc interrogabatur à persecutoribus, & quia verum dixit, blasphemasse Matth. 26. 65. judicatus est. Sed à quibus? De quibus sequitur, *Retribuebant mihi mala pro bonis, & sterilitatem* ℣. 12.

[a] Sic nonnulli MSS. Alii autem, *liget te.* Quidam, *nocet tibi.* Ceteri cum editis, *neget tibi.*

[b] Plerique MSS. *Et dicitur, Nescivit, quomodo ars non novit vitia, & tamen per artem cognita devitantur.*

[c] Sic MSS. At editi, *damnari, nisi qui malus cognoscitur.*

[d] Sic MSS. At editi, *vitiis hæsistis.*

animæ meæ. Ego adtuli fecunditatem, ipsi retribuebant sterilitatem: ego vitam; ipsi mortem: ego honorem, ipsi contumelias: ego medicinam, ipsi vulnera: & in his omnibus quæ retribuebant, utique sterilitas erat. Hanc sterilitatem in arbore maledixit, ubi fructum cùm quæreret non invenit. (Matth. 21. 19.) Folia erant, & fructus non erant: verba erant, & facta non erant. Vide in verbis numerositatem, & in factis sterilitatem: (Rom. 2. 21.) Qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non adulterandum, adulteras. Tales erant, qui Christum quæ ignorabat interrogabant.

(ỷ. 13.) 3. [a] *Ego autem cùm mihi molesti essent, induebam me cilicio: & humiliabam in jejunio animam meam: & oratio mea in sinum meum convertetur.* Docemur quidem, Fratres, quia pertinemus ad corpus Christi, quia sumus membra Christi: (1. Cor. 12. 27.) & admonemur in omni tribulatione nostra, non cogitare quemadmodum respondeamus inimicis, sed quemadmodum orando Deum propitiemus, & maximè ne tentatione vincamur; deinde, ut etiam illi qui nos persequuntur, ad sanitatem justitiæ convertantur. Nullum majus, nullum melius negotium est in tribulatione, quàm recedere ab eo strepitu qui foris est, & ire in interiora mentis secretaria; ibi Deum invocare, (Matth. 6. 6.) ubi nemo videt gementem & subvenientem; illius cubiculi adversùs omnem extrinsecùs illatam molestiam ostium claudere, humiliare seipsum in confessione peccati, magnificare & laudare Deum, & corripientem & [b] consolantem: prorsus hoc omni modo tenendum est. Verumtamen in corpore hoc dixerimus, id est, in nobis: in Domino autem nostro Jesu Christo quid tale agnoscimus? Evangelio perspecto & diligentissimè perscrutato non invenimus Dominum in aliqua passione & tribulatione sua induisse se cilicio. Jejunasse quidem eum legimus postea quàm baptizatus est: cilicium ibi nullum audivimus, (Matth. 4. 1.) nullum legimus: jejunasse autem nondum Judæis persequentibus, sed diabolo tentante. Non eo tempore dico jejunasse Dominum, quando eum interrogabant quæ ignorabat, & quando retribuebant mala pro bonis, insectando, persequendo, tenendo, flagellando, vulnerando, occidendo: sed tamen in his omnibus, Fratres, si aliquantulùm pia curiositate levemus velum, & interiora hujus Scripturæ oculo cordis intento rimemur, invenimus & hoc fecisse Dominum. Cilicium fortasse appellat carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? Propter similitudinem carnis peccati. Apostolus enim dicit, (Rom. 8. 3.) Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne: hoc est, Filium suum induit cilicio, ut de cilicio damnaret hœdos. Non quia peccatum erat, non dico in Verbo Dei, sed nec in ipsa quidem dico anima sancta & mente hominis, quem sibi ad unitatem personæ Verbum Dei & Sapientia coaptaverat; sed nec in ipso corpore peccatum ullum erat, sed similitudo carnis peccati erat in Domino; (Rom. 5. 12.) quia mors non est nisi de peccato, & utique corpus illud mortale erat. Nam nisi mortale esset, non moreretur; si non moreretur, non resurgeret; si non resurgeret, exemplum vitæ æternæ nobis non demonstraret. Ergo sic dicitur mors peccatum, quæ facta est peccato, quomodo dicitur lingua Græca, lingua Latina, non ipsum membrum carnis, sed quod fit per membrum carnis. Nam lingua in membris nostris unùm est de ceteris, sicut oculi, nasus, aures, & cetera: lingua autem Græca, verba Græca sunt: non quia verba lingua, sed quia verba per linguam. Dicis de aliquo, Agnovi faciem ipsius, de membro corporis loquens: & dicis etiam, Agnovi manum ipsius absentis, non manum in corpore, sed scripturam quæ facta est per manum quæ erat in corpore. Sic ergo peccatum Domini, quod factum est de peccato; quia inde carnem assumsit, de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim ut celeriùs dicam, Maria [c] ex Adam mortua propter peccatum, Adam mortuus propter peccatum, & caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata. Hoc cilicio se induit Dominus: & ideo non est agnitus, quia sub cilicio latitabat. *Cùm mihi*, inquit, *molesti essent, induebam me cilicio:* id est, illi sæviebant, ego latebam. Si enim latêre nollet, nec mori posset, quando quidem uno temporis puncto stillam quamdam potestatis suæ, si [d] vel stilla dicenda est, exseruit, quando eum tenere voluerunt, & ad unam ejus interrogationem, Quem quæritis, redierunt omnes retrò & ceciderunt. Tantam potestatem in passione non humiliaret, nisi sub cilicio lateret.

4. Ergo *induebam me cilicio: & humiliabam in jejunio animam meam.* Iterum si intelleximus cilicium, quomodo intelligimus jejunium? Manducare volebat Christus, quando poma quærebat in arbore, & si inveniret manducaret? Bibere volebat Christus, quando dixit mulieri Samaritanæ, Da mihi bibere, dixit in cruce, Sitio? Quid esurivit, quid sitivit Christus, nisi bona opera nostra? In illis enim crucifigentibus & persequentibus, quia nulla bona opera invenerat, jejunabat: retribuebant enim sterilitatem animæ ipsius. Nam quale jejunium ipsius fuit, qui vix invenit unum latronem, quem in cruce gustaret? Apostoli enim fugerant, & se in turba absconderant. Et ille Petrus qui se usque ad mortem Domini perseveraturum esse promiserat, jam ter negaverat, jam fleverat, & adhuc in turba latebat, adhuc timebat ne agnosceretur. Postremò illo viso mortuo, omnes de salute ipsa desperaverunt: quos desperantes invenit post resurrectionem, & locutus cum eis invenit eos dolentes & lugentes, nihil jam sperantes. Nam & ita sunt quidam eorum cum eo locuti, cùm diceret, Quid loquimini inter vos? Illi enim de illo loquebantur, Tu solus, inquiunt, peregrinus es in Jerusalem, & non cognovisti quæ fecerunt sacerdotes & principes nostri de Jesu Nazareno, qui erat potens in factis & dictis, quomodo eum crucifixerunt & occiderunt? Nos autem sperabamus, quia ipse erat redemturus Israël. In magno jejunio Dominus remanserat, nisi reficeret quos voraret. Nam refecit eos, consolatus est eos, confirmavit eos, & in corpus suum convertit eos. Fuit ergo & hoc modo in jejunio Dominus noster.

5. *Et oratio mea*, inquit, *in sinum meum convertetur.* In hoc planè versu magnus sinus est, & præstet Dominus ut penetrabilis nobis fiat. In sinu enim secretum agnoscitur. Et quidem Fratres, & nos orare sic bene admonemur in sinu nostro, ubi

[a] De eodem versu 13 tractatur suprà pag. 142. c.

[b] Editi, *consulentem*. Nonnulli verò MSS. *consolantem*.

[c] Ita Lov. & maxima pars MSS At Er. *Maria ex Adam mortua propter peccatum Adæ, Adam mortuus est propter peccatum* &c. Duo MSS. Vaticanus & Colbertinus, *Maria ex Adam, Adam mortuus propter peccatum* &c. Floriacensis denique, *Maria ex Adam primo, Adam secundus ortus ex Maria propter delenda peccata.*

[d] Sic MSS. At editi, *si vera stilla.*

Deus

Deus videt, ubi Deus audit, quò nullus oculus A humanus penetrat, quò non videt nisi qui subve- Dan. 13. 35. & 42. nit; ubi oravit Susanna, & cùm ejus vox ab hominibus non audiretur, à Deo tamen audita est. Et hoc bene admonemur: sed in Domino nostro aliquid plus debemus intelligere, quia & ipse oravit. Et quidem cilicium ejus non agnoscimus in Evangelio secundùm litteram. Nec jejunium ejus tempore passionis secundùm litteram: adeoque ea exposuimus in allegoria & similitudine dicta, ut po- Psal. 21. 2. Matth. 27. 46. tuimus. Orationem verò ejus & de cruce au- B divimus, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Sed & ibi nos [a] eramus. Quando enim eum dereliquit Pater, à quo numquam dis- Matth. 14. 23. Lucæ 6. 12. cessit? Legimus etiam in monte orasse solum Jesum, legimus pernoctasse in oratione; etiam sub tempus ipsius passionis. *In sinum* ergo *meum convertetur oratio mea.* Nescio quid melius intelligam de Domino: interim nunc quod occurrit (fortè melius aliquid postea occurret, vel mihi, vel cuiquam meliori) *in sinum meum convertetur ora-* C *tio mea*, hoc intelligo dictum, quia in sinu suo 2. Cor. 5. 19. habebat Patrem. Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi. In se habebat quem deprecaretur: non erat ab illo longè, quia ipse dixerat, Johan. 14. 10. Ego in Patre, & Pater in me est. Sed quia oratio ad ipsum magis hominem pertinet: secundùm enim quod Verbum est Christus, non orat, sed exaudit; & non sibi subveniri quærit, sed cum Patre omnibus subvenit: quid est, *Oratio mea in sinum meum convertetur*, nisi, in meipso humanitas in meipso D interpellat divinitatem?

℣. 14. 6. *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam: tamquam lugens & contristatus, ita humiliabar.* Ad corpus suum respicit: jam nos hîc videamus. Quando gaudemus in oratione, quando mens nostra serenatur, non prosperitate sæculi, sed luce veritatis: qui sentit hanc lucem, novit quod dico, & videt hîc, agnoscitque quod dictum est, *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam.* Sic enim tunc anima placet Deo, E Act. 17. 28. non longè posita, In illo, inquit, movemur & sumus: quasi fratri, quasi propinquo, quasi amico. Si autem non est talis, ut possit sic gaudere, sic [b] fulgere, sic propinquare, sic adhærere, & videt longè se inde; faciat quod sequitur: *Tamquam lugens & contristatus, ita humiliabar. Vt fratrem nostrum, ita complacebam*, propinquans dixit. *Vt lugens & contristatus, sic humiliabar*, remotus & longè positus dixit. Quid enim luget, nisi quòd desiderat & non habet? Et nonnumquam in uno homine utrum- F que contingit, ut aliquando propinquet, & aliquando longè fiat: propinquat luce veritatis, longè fit nubilo carnis. Neque enim, Fratres, Deo qui ubique est, & nullo continetur loco, aut per loca propinquamus, aut ab illo per loca removemur. Propinquare illi, est similem illi fieri; recedere ab illo, dissimilem illi fieri. Nonne cùm vides duas res propè similes, dicis, Propinquat hæc illi? Et quando tibi dissimilia demonstrantur, quamvis uno loco & plerumque una manu teneantur, dicis, Longè G est hæc species ab illa? Ambas tenes, ambas adjungis, & dicis, Longè est hæc res ab illa: non utique loco, sed dissimilitudine. Si ergo vis appropinquare, similis esto: si non vis esse similis, longinquabis. Sed cùm similis es, gaude; cùm dissimilis, geme: ut gemitus excitet desiderium, immo desiderium excitet gemitum, & per gemitum propinques, qui cœperas longinquare. Nonne Petrus propinquavit, quando dixit, Tu es Christus Filius Dei vivi? Et Matth. 16. 16. rursum idem ipse longè factus est dicendo, Domine, absit à te, non fiet istud. Ibidem 22. Denique tamquam proximus quid dixit propinquanti? Beatus es Simon Barjona. Tamquam longinquanti & dissimili quid dixit? Redi retrò satanas. Illi propinquanti, Non tibi revelavit caro & sanguis, inquit, sed Pater meus qui in cælis est: illius lux te perfudit, illius luce fulges. Quando autem longè factus contradixit passioni Domini futuræ pro salute nostra: Non sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Meritò ambas res ponens quidam in Psalmo ait, Ego dixi in ecstasi mea, projectus sum à facie ocu- Psal. 30. 23. lorum tuorum. In ecstasi non diceret, nisi propinquaret. Ecstasis enim mentis excessus est. Effudit super se animam suam, & propinquavit Deo: & per quamdam nubem pondusque carnis rursus in terram projectus, recolens ubi fuisset, & videns ubi esset, dixit, Projectus sum à facie oculorum tuorum. Ergo *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita complacebam*, præstet ut fiat in nobis. Quando autem non fit, vel hoc fiat, *Tamquam lugens & contristatus, ita humiliabar.*

7. *Et adversùs me lætati sunt & convenerunt,* ℣. 15. in unum. Illi læti, ego tristis. Sed modò audivimus in Evangelio, Beati qui lugent. Si beati qui lugent, Math. 5. 5. miseri qui rident. *Adversùs me lætati sunt & convenerunt: congregata sunt in me flagella, & ignoraverunt.* Quoniam quæ ignorabam interrogabant me, & ipsi ignoraverunt quem interrogarent.

8. [c] *Tentaverunt me, & subsannaverunt me* ℣. 16. *subsannatione.* Id est, irriserunt me, insultaverunt mihi: hoc capiti, hoc corpori. Attendite Fratres ad gloriam Ecclesiæ, quæ nunc est; respicite opprobria ejus præterita, respicite aliquando undique fugatos esse Christianos, & ubicumque inventos, illusos, cæsos, occisos, bestiis objectos, incensos, lætatos homines adversùs illos. Quod capiti, hoc & corpori. Sicut enim Domino in cruce, sic corpori ipsius in omni illa quæ jam facta est persecutione: nec desinunt etiam nunc persecutiones ipsorum. Ubicumque invenerint Christianum, solent insultare, exagitare, irridere, vocare hebetem, insulsum, nullius cordis, nullius peritiæ. Quidquid volunt faciant, Christus in cælo est: quidquid volunt faciant, honoravit ille pœnam suam, jam crucem suam in omnium frontibus fixit: impius insultare permittitur, sævire non permittitur; sed tamen ex eo quod linguâ promit, intelligitur quid gestet in corde. *Striderunt in me dentibus suis.*

9. *Domine quando respicies? Restitue animam* ℣. 17. *meam ab astutiis eorum, à leonibus unicam meam.* Nobis enim tardum est, & ex persona nostra hoc dictum est, *Quando respicies?* id est, quando videbimus vindictam de his qui nobis insultant, quando illam viduam judex tædio victus exauditurus est? Lucæ 18. 5. Verumtamen judex noster non tædio, sed amore differt salutem nostram; ratione, non inopiâ; non quia non potest & modò subvenire, sed ut numerus omnium nostrûm usque in finem possit impleri. Et tamen nos ex desiderio quid dicimus? *Domine quando respicies? Restitue animam meam ab astutiis eorum, à leonibus unicam meam:* id est,

[a] Sic MSS. At editi, *oramus.*
[b] Editi, *fugere.* Melius MSS. *fulgere.*

[c] Hîc omittit priorem partem versiculi 16. quam pòst adtingit in Enarratione Psal. 57.

Ecclesiam meam à sævientibus potestatibus.

10. Denique vis nosse quid sit illa unica? Lege
℣. 18. sequentia: *Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia multa, in populo gravi laudabo te.* Planè *in Ecclesia multa confitebor tibi, in populo gravi laudabo te.* Fit enim confessio in omni multitudine, sed non in omnibus Deus laudatur: tota multitudo audit confessionem nostram, sed non in omni multitudine laus Dei est. In ista enim omni multitudine, id est, in Ecclesia, quæ toto orbe terrarum diffusa est, palea est & frumentum: palea volat, frumentum manet; ideo *in populo gravi laudabo te.* In gravi populo, quem ventus tentationis non aufert, in his Deus laudatur. Nam in palea blasphematur semper. Quando palea nostra attenditur, quid dicitur? Ecce quomodo vivunt Christiani, ecce quid faciunt Christiani: & fit quod scriptum
Isai. 52. 5. Rom. 2. 24. est, Quoniam nomen meum per vos blasphematur in Gentibus. Inique, invide, aream inspicis, qui totus in palea es, non tibi facilè grana occurrunt: quære & invenies populum gravem, in quo Dominum laudes. Vis invenire? Esto talis. Nam si non fueris talis, difficile est ut non omnes tales tibi vi-
2 Cor. 10 12. deantur qualis es. Et comparantes, ait Apostolus, semetipsos sibimetipsis, non intelligunt. *In populo gravi laudabo te.*

℣. 19. 11. *Non insultent mihi qui adversantur mihi iniquè.* Insultant enim mihi de palea mea. *Qui oderunt me gratis:* hoc est, quibus nihil nocui. *Et an-*
℣. 20. *nuentes oculis:* hoc est, hypocritæ simulati. *Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur.* Quid est, *annuentes oculis?* Pronuntiantes vultu quod in corde non gestant. *Et annuentes oculis* qui sunt?
a *Quoniam mihi quidem* [a] *pacificè loquebantur: &*
℣. 21. *super iram dolosè cogitabant. Et dilataverunt in me os suum.* Primò annuentes oculis, leones illi quærentes rapere & devorare, primò blandientes pacifica loquebantur, & super iram dolosè cogita-
Matth. 22. 16. bant. Quæ pacifica loquebantur? Magister, scimus » quia nullius personam accipis, & in veritate viam » Dei doces, Licet dare tributum Cæsari, an non licet? Mihi quidem pacifica loquebantur. Quid ergo? Eos tu non agnoscebas, & fallebant te oculis annuentes? Immo agnoscebat: ideo ait, Quid me tentatis hypocritæ? Postea dilataverunt in me os suum, clamantes, Crucifige, crucifige. *Dixerunt Euge, euge, viderunt oculi nostri.* Hoc jam insul-
Matth. 26. 68. tando, *Euge, euge,* Prophetiza nobis Christe. Quomodo simulata erat pax ipsorum, quando tentabant de nummo, sic jam insultatoria laus eorum. *Dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri:* id
Matth. 27. 42. est, facta tua, mirabilia tua. [b] Hic est Christus. Si » ipse est Christus, descendat de cruce, & credimus
b » ei. Alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest. *Viderunt oculi nostri.* Hoc est totum quod se
Johan. 19. 7. jactabat, quod se Filium Dei dicebat. Dominus autem patiens hærebat in cruce: non potentiam perdiderat, sed patientiam demonstrabat. Quid enim illi erat magnum de cruce descendere, qui potuit postea de sepulcro resurgere? Sed cessisse videretur insultantibus: & hoc oportebat, ut resurgens suis se ostenderet, & non illis, in magno sacramento: quia resurrectio ipsius vitam novam significabat, vita autem nova amicis nota est, non inimicis.

℣. 22. 12. *Vidisti Domine, ne sileas.* Quid est, *ne sileas?* Judica. De judicio etenim dicitur quodam

A loco, Tacui, numquid semper tacebo? Et de dilatione judicii dicitur peccatori, Hæc fecisti, & tacui; suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis. Quomodo tacet qui loquitur per Prophetas, qui loquitur ore suo in Evangelio, qui loquitur per Evangelistas, qui loquitur per nos quando verum dicimus? Quid ergo? Silet à judicio, non à præcepto, non à doctrina. Hoc autem judicium ipsius [c] invocat quodam modo Propheta, & prædicit, *Vidisti Domine, ne tacueris:* id est, quia non sile-
B bis, quia necesse est ut judices. *Domine ne discedas à me.* Donec veniat judicium ne discedas à me, sicut promisisti, Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi.

13. *Exsurge Domine, & intende judicio meo.* Cui judicio? Quia tribulatus es, quia laboribus & doloribus cruciatus es? Nonne ista etiam multi mali patiuntur? Cui judicio? Ideo justus, quia ista pateris? Non. Sed quid? *Judicio meo.* Quomodo sequitur? *Intende judicio meo, Deus meus & Do-*
C *minus meus in caussam meam.* Non in pœnam meam, sed in caussam meam: non in id quod mecum habet latro commune, sed in illud quod beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Hæc enim caussa discreta est. Nam pœna similis est bonis & malis. Itaque Martyres non facit pœna, sed caussa. Nam si pœna Martyres faceret, omnia metalla Martyribus plena essent, omnes catenæ Martyres traherent, omnes qui gladio feriuntur, coronarentur. Ergo discernatur caussa. Nemo di-
D cat, Quia patior justus sum. Quia ipse qui primò passus est, pro justitia passus est: ideo magnam exceptionem addidit, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Nam multi habentes bonam caussam faciunt persecutionem; & habentes malam caussam patiuntur persecutionem. Si enim persecutio non posset fieri bene, non diceretur in Psalmo, Detrahentem proximo suo occultè, hunc persequebar. Deinde, Fratres, pater bonus & ju-
E stus nonne persequitur filium luxuriosum? Persequitur vitia ejus, non ipsum; non quod genuit, sed quod ille addidit. Medicus nempe qui ad salutem adhibetur, nonne ferro plerumque armatur? sed contra vulnus, non contra hominem. Secat, ut sanet: & tamen cùm secat ægrotum, dolet ille, clamat, resistit, & si fortè febre mentem perdiderit, etiam medicum cædit; nec tamen ille desistit à [d] salute ægrotantis, quod novit facit, illum maledicentem, convicientem non curat. Nonne exci-
F tantur cuncti lethargici, ne somno gravi premantur in mortem? Et hoc patiuntur à filiis suis quos carissimos genuerunt; & non est carus filius, nisi fuerit dormienti patri molestus. Lethargici excitantur, phrenetici ligantur: sed tamen utrique amantur. Nemo ergo dicat, Persecutionem patior: non ventilet pœnam, sed probet caussam: ne si caussam non probaverit, numeretur cum iniquis. Ideo quàm vigilanter, quàm optimè hîc commendavit,
G *Domine intende judicio meo,* non pœnis meis: *Deus meus & Dominus meus in caussam meam.*

14. *Judica me Domine secundùm justitiam meam.* Hoc est, in caussam meam. Non secundùm pœnam meam, sed *secundùm justitiam meam, Domine Deus meus,* id est, secundùm hoc me judica.

15. *Et non insultent in me:* inimici mei. * *Non*

[a] Aliquot MSS *pacifica.*
[b] Quatuor MSS. *hoc est Christi.*

[c] Sic nonnulli MSS At editi, *vocat.*
[d] Plures MSS. *à salute eroganda.*

dicant in corde suo, Euge, euge, animæ nostræ: id est, Fecimus, quod potuimus, occidimus, abstulimus. *Non dicant:* ostende quia nihil fecerunt. *Non dicant, absorbuimus eum.* Unde illi Martyres
Psal. 123. 1. dicunt, Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos. Quid est, absorbuissent nos? In corpus suum trajecissent nos. Hoc enim absorbes, quod in corpus tuum trajicis. Vult te mundus absorbere: tu absorbe mundum, trajice illum in corpus tuum, macta & manduca. Quod
Act. 10. 13. Petro dictum est, Macta & manduca: occide in B eis quod sunt, fac eos quod tu es. Illi autem contrà si tibi persuaserint impietatem, absorberis ab eis. Non quando persequuntur te ab his absorberis, sed quando tibi persuadent quod sunt. *Nec dicant, Absorbuimus eum.* Tu absorbe corpus Paganorum. Quare corpus Paganorum? Vult te absorbere, fac illi quod vult tibi facere. Ideo fortasse
Exod. 32. 20. vitulus ille comminutus in aquam missus, & potum
ỳ. 26. datus est, ut absorberetur ab Israël corpus impiorum. *Erubescant & revereantur simul, qui gratulantur malis meis: induantur confusione & verecundiâ:* ut nos illos absorbeamus erubescentes & confusos. *Qui maligna loquuntur adversùm me.* Illi erubescant, illi confundantur.

ỳ. 27. 16. Quid tu jam caput cum membris? *Exsultent & lætentur qui volunt justitiam meam:* qui hæserint corpori meo. *Et dicant semper, Magnifi-*
ỳ. 28. *cetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.* * *Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.* Et cujus lingua durat meditari tota D die laudem Dei? Ecce modò paulò longior sermo factus est, fatigamini. Tota die Deum laudare quis durat? Suggero remedium, unde tota die laudes Deum, si vis. QUIDQUID EGERIS bene age, & laudasti Deum. Quando cantas hymnum, laudas Deum: lingua tua quid agit, nisi laudet & conscientia tua? Cessasti ab hymno cantando, discedis ut reficiaris? noli inebriari, & laudasti Deum. Discedis ut dormias? noli surgere ad malefaciendum, & laudasti Deum. Negotium E agis? noli fraudem facere, & laudasti Deum. Agrum colis? noli litem movere, & laudasti Deum.
a [a] In innocentia operum tuorum præpara te ad laudandum Deum tota die.

IN PSALMUM XXXV.
* ENARRATIO.

* Sermo habitus fortè die sabbati, ex n. 19.

1. INTENDAT Caritas Vestra paululùm textum & mysteria Psalmi hujus; & curramus eum, quia in multis locis apertus est: F ubi autem obscuritatis necessitas nos immorari coëgerit, tolerabitis fructu discendi. DIXIT *injustus*
ỳ. 2. *ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos ejus:* Non unum hominem, sed genus hominum iniquorum dicit, qui sibi adversantur, non intelligendo ut bene vivant; non quia non possunt, sed quia nolunt. Aliud est enim quando quisque conatur aliquid intelligere, & per infirmi-
Sap. 9. 15. tatem carnis non potest, sicut dicit quodam loco Scriptura, Quia corpus quod corrumpitur, ag- G gravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: aliud autem quando perniciosiùs agit adversùm seipsum cor humanum, ut quod possit intelligere, si bona voluntas accederet, non intelligat, non quia difficile est, sed quia A voluntas [b] adversa est. Hoc autem fit dum amant b
peccata sua, & oderunt præcepta Dei. Sermo enim Dei adversarius tuus est, si tu amicus sis iniquitatis tuæ: si autem tu adversarius sis iniquitatis tuæ, sermo Dei amicus tuus est, & adversarius iniquitatis tuæ. Si ergo odisti iniquitatem tuam, jungis te sermoni Dei; & eritis duo adversùs illam perimendam, tu & sermo Dei. Tu enim per te ex viribus tuis nihil potes: adjuvat te ille qui tibi sermonem misit, & vincitur iniquitas. Si tu illam odisti; B & Deus dimisit, & eris liber: si autem ipsam diligas; contrarium est tibi intelligere quidquid contra illam dicitur. Fac hominem quærere quomodo sit æqualis Filius Patri, credidit, quærit intelligere, nondum potest. Magna enim res est, & vires majores desiderat ut possit capi; & est initium fidei quod custodit animam donec roboretur. Lacte nutritur ut perveniat ad habitudinem & firmitatem cibi solidioris; ut possit intelligere, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Johan. 1. 1.
C Deum, & Deus erat Verbum. Antequam hoc possit, nutritur in fide: & conatur intelligere, ut intelligat quantum Deus dederit. Numquid & hoc cum conatu intelligit, Quod tibi fieri non vis, alii Tob. 4. 16.
ne feceris: ut quia non vis pati iniquitatem, non facias iniquitatem, quia non vis pati dolum & insidias, non insidieris alteri? Hoc autem cùm non vis intelligere, voluntati tuæ tribuitur. Ideo *dixit injustus, ut delinquat in semetipso:* proposuit delinquere.

2. Sed numquid qui proponit delinquere, publicè hoc dicit, & non in semetipso? Quare, in semetipso? Quia homo illum non videt. Quid ergo, quia homo non videt, in ipso corde, ubi sibi dicit ut delinquat, Deus ibi non videt? Videt ibi Deus. Sed quid sequitur? *Non est timor Dei ante oculos ejus.* Ante oculos timor hominum est. Non audet enim publicè profiteri iniquitatem, ne vel reprehendatur, vel damnetur ab hominibus. Discedit autem à conspectu hominum: quò? Ad semetipsum: ducit se intrò, & nemo illum videt: ubi meditatur dolos & insidias & delicta, nemo videt. Posset nec ibi apud se meditari, si cogitaret quia Deus illum videt: sed quia non est timor Dei ante oculos ejus, cùm discesserit à conspectu hominum ad cor suum, ibi quem timeat? Numquid non ibi est præsens Deus? Sed non est timor Dei in conspectu ejus.

3. Meditatur ergo dolos: & sequitur, (Fortè latet illum, quia Deus ibi videt? Etiam ostenditur quod dicere cœperam: latet illum, sed volentem; quia contra se fecit nolens intelligere.) *Quoniam do-* ỳ. 3.
losè egit in conspectu ejus. In cujus conspectu? Cujus timor non est ante oculos ejus qui dolosè egit. *Ut inveniret iniquitatem suam, & odisset.* Iste sic egit ut non inveniret. Sunt enim homines qui quasi conantur quærere iniquitatem suam, & timent illam invenire; quia si illam invenerint, dicitur illis, Recedite ab illa: hæc fecisti antequam scires, iniquitatem fecisti cùm esses in ignorantia, dat Deus veniam; modò cognovisti eam, dimitte illam ut possit facilè ignorantiæ tuæ venia dari, & libera fronte dicas Deo, Delicta juventutis meæ Psal. 24. 7.
& ignorantiæ meæ ne memineris. Hàc illam quærit, hàc timet ne inveniat illam: dolosè enim quærit. Non sciebam quia peccatum est, quando dicit homo? Cùm viderit quia peccatum est, &

[a] Aliquot MSS. *Innocentia operum tuorum præparat te* &c.

[b] Octo MSS. *aversa est.*

destiterit facere ipsum peccatum, quod ideo faciebat, quia ignorabat; verè sic voluit nosse iniquitatem, ut inveniret, & odisset. Nunc autem multi dolosè agunt, ut inveniant iniquitatem suam, id est, non ex animo agunt invenire & odisse. Sed quia in ipsa inquisitione dolus est, in inventione defensio iniquitatis erit. Cùm enim invenerit iniquitatem, ecce jam manifestum est illi, quia iniquitas est: noli illam facere inquis. Et ille qui dolosè agebat ut inveniret, jam invenit, & non odit. Quid enim dicit? Quàm multi hoc faciunt, & quis hoc non facit? Et numquid omnes perditurus est Deus? Aut certè hoc dicit, Si nollet Deus illa fieri, viverent homines qui ista committunt? Vides quia dolosè agebas ad inveniendam iniquitatem tuam? Nam si non dolosè, sed sinceriter ageres, jam invenisses & odisses: modò invenisti & defendis: dolosè ergo agebas, cùm quæreres.

ỷ. 4. 4. *Verba oris ejus iniquitas & dolus, noluit intelligere, ut bene ageret.* Videtis quia voluntati illud tribuit: quia sunt homines qui volunt intelligere, & non possunt; sunt autem homines qui nolunt intelligere, ideo non intelligunt. *Noluit intelligere ut bene ageret.*

ỷ. 5. 5. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* » Quid dixit, *in cubili suo?* Dixit injustus, ut delinquat in semetipso: quod dixit superiùs, in semetipso; hoc hîc dixit, *in cubili suo.* Cubile nostrum est cor nostrum: ibi tumultum patimur malæ conscientiæ, & ibi requiescimus, quando bona conscientia est. Qui amat cubile cordis sui, aliquid boni ibi agat. Ibi est cubile, ubi nos Dominus Jesus Christus jubet orare (Matth. 6. 6.): Intra in cubiculum tuum, & claude ostium tuum. Quid est, claude ostium tuum? Noli talia exspectare de Deo, quæ forinsecùs sunt; sed ea quæ intrinsecùs sunt. Et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Quis est qui non claudit ostium? Qui talia petit à Deo pro magno, & ibi constituit omnes preces suas, ut accipiat ea, quæ sunt hujus sæculi bona. Patet ostium tuum, turba videt cùm oras. Quid est claudere ostium tuum? Ut hoc petas à Deo, quod solus Deus novit quomodo tibi det. Quid est hoc propter quod claudis ostium, & petis? (Isai. 64. 4. 1. Cor. 2. 9.) Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. Et fortè non adscendit in ipsum cubile tuum, id est, in cor tuum. Sed Deus novit quid tibi daturus est. Quando autem erit? Quando revelabitur Dominus, quando apparebit judex. Quid enim manifestius quàm quod dicturus est ad dexteram positis (Matth. 25. 34.)? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Audient hæc illi qui ad sinistram erunt, & gement (Sap. 5. 3.) infructuosâ pænitentiâ; quia cùm ita viverent, eam fructuosè noluerunt agere. Quomodo gement? Quia non est illis locus correctionis (Matth. 25. 41.). Audient autem & ipsi, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Iste est auditus malus. Nam justi ad auditum bonum gaudebunt (Psal. 111. 7.): sic enim scriptum est, In memoria » æterna erit justus, ab auditu malo non timebit. A quo auditu malo? Quem audituri sunt illi, Ite in ignem æternum. Deus ergo qui potest suprà quàm petimus aut intelligimus facere (Ephes. 3. 20.), occultum gemitum nostrum quærit, ut in conspectu ejus placeamus, & non nos quasi de justitia nostra ante homines jactemus. Qui enim de justitia sua placere vult hominibus, non eo fine ut homines qui eum vident Deum laudent, sed ea intentione ut ipse laudetur, non claudit ostium contra strepitum: quia patet ostium in illo strepitu, & non audit Deus quomodo audire vult. Cubile ergo cor nostrum laboremus mundare, ubi possit nobis bene esse. Novit Caritas Vestra quàm multa multi patiuntur in publico, in foro, in jurgiis, in contentionibus, in molestiis negotiorum: quomodo quisque fatigatus negotiis foris, currit ad domum suam ut ibi requiescat, & dat operam citò finire negotia quæ foris sunt, & tollere se ad requiem in domum suam. Ideo enim unusquisque domum suam habet, quia ibi requiescit. Si verò & ibi molestias patiatur, ubi potest requiescere? Quid ergo? Bonum est ut vel in domo sua requiem habeat. Si autem patitur foris inimicos, intus fortè malam uxorem; procedit in publicum: cùm vult requiescere ab his quæ foris sunt, intrat in domum: quando verò nec ibi requiescit, nec foris requiescit, ubi erit requies? Saltem in cubiculo cordis, ut tollas te ad interiora conscientiæ tuæ. Si ibi invenisti fortè conjugem, quæ tibi non faciat amaritudinem, sapientiam Dei; cum ipsa conjungere, quiesce intus in cubiculo tuo, non inde te ejiciat fumus malæ conscientiæ. At ille ut meditaretur dolos, illuc se tollebat, de quo loquitur ista Scriptura, ubi homines non vident; & talia ibi meditabatur, ut nec in ipso corde requiesceret. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.*

Item ỷ. 6. *Adstitit omni viæ non bonæ.* Quid est, *adstitit?* Perseveranter peccavit. Unde & de quodam pio & bono dicitur (Psal. 1. 1.), Et in via peccatorum non stetit. Quomodo ille non stetit, sic iste adstitit. *Malitiam autem non odio habuit.* Ibi est finis, ibi fructus: si non potest non habere malitiam, vel oderit illam. Cùm enim odisti illam, vix tibi subrepit ut aliquid mali facias. Est enim peccatum in mortali corpore: sed quid dicit Apostolus? (Rom. 6. 12.) Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus. Quando incipit non esse? Quando complebitur in nobis quod ait (1. Cor. 15. 54.), Cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Antequam hoc fiat, est delectatio iniquitatis in corpore; sed major est delectatio voluptatis verbi sapientiæ, præcepti Dei. Vince peccatum & voluptatem ejus. Peccatum & iniquitatem oderis (Rom. 7. 25.), ut jungas te Deo qui tecum illud oderit. Jam conjunctus mente legi Dei, mente servis legi Dei. Et si carne propterea servis legi peccati, quia sunt in te delectationes quædam carnales: tunc nullæ erunt quando jam non pugnabis. Aliud est non pugnare, & esse in pace vera atque perpetua; aliud pugnare & vincere; aliud pugnare & vinci; aliud nec pugnare, sed trahi. Sunt enim homines prorsus qui non pugnant, qualis est iste de quo loquitur. Cùm enim dicit, *Malitiam non odio habuit*: quomodo pugnat contra eam quam non odit? Iste à malitia trahitur, nec pugnat. Sunt autem qui pugnare incipiunt; sed quia de viribus suis præsumunt, ut ostendat illis Deus quia ipse vincit, si se homo subjungit Deo, & pugnantes vincuntur, & cùm quasi cœperint tenere justitiam, fiunt superbi, & eliduntur. Isti pugnant, sed vincuntur. Quis est autem qui pugnat, & non vincitur? Qui dicit (Rom. 7. 23.), Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vide pugnantem: sed non de viribus suis præsumit iste, ideo victor erit. Quid enim sequi-

» tur? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Præsumit de eo qui jussit ut pugnet, [a] & vincit hostem adjutus à jubente. Iste autem *malitiam non odio habuit.*

ŷ. 6. 7. *Domine, in cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes.* Nescio quam misericordiam ipsius dicit, quæ in cælo est. Est enim misericordia Domini & in terra. Habes scriptum (Psal. 32. 5.), Misericordiâ Domini plena est terra. De qua ergo misericordia loquitur, cùm dicit, *Domine, in cælo misericordia tua?* Munera Dei partim temporalia sunt atque terrena, partim æterna & cælestia: qui propter hoc colit Deum, ut terrena ista atque temporalia accipiat, quæ omnibus præstò sunt, quasi adhuc ut pecus est, utitur quidem misericordiâ Dei, sed non illâ [b] quæ excepta est, quæ non dabitur nisi solis justis, sanctis, bonis. Quæ sunt munera quæ omnibus abundant? Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos (Matth. 5. 45.). Quis non habet istam misericordiam Dei, primò ut [c] sit, ut discernatur à pecoribus, ut rationale sit animal, qui possit Deum intelligere, deinde frui ista luce, isto aëre, pluviâ, fructibus, diversitate temporum, solatiis terrenis, salute corporis, affectu amicorum, salute domus suæ? Omnia ista bona sunt, & Dei munera sunt. Ne putetis Fratres, quòd aliquis illa poterit dare, nisi unus Deus. Quicumque ergo non exspectant ista, nisi à Domino, multum interest inter hos & eos qui illa quærunt aut à dæmonibus, aut à sortilegis, aut à mathematicis. Isti enim duobus modis miseri sunt, quia & terrena sola bona desiderant, & non ab eo petunt qui dat omnia bona. Qui verò ista bona desiderant, & in his bonis felices esse volunt, & ista sola petunt à Deo, hoc quidem meliores sunt, quia à Deo petunt; sed adhuc periclitantur. Dicit aliquis, Quare periclitantur? Aliquando enim considerant res humanas, & vident ista omnia bona terrena, quæ desiderant, habere atque abundare impios & iniquos, & putant quia perdiderunt mercedem colendi Deum, quia id quod mali habent, [d] & ipsi habent, cùm ipsi colant Deum, quem non colunt illi; aut aliquando illi qui colunt non habent, & illi habent qui blasphemant: ergo in periculo sunt adhuc.

8. Hic autem verè intellexit quam misericordiam deprecetur à Deo. *Domine, in cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes:* id est, misericordia quædam quam donas sanctis tuis, cælestis est, non terrena; æterna est, temporalis non est. Et quomodo illam potuisti annuntiare hominibus? Quia *veritas tua usque ad nubes.* Nam quis posset nosse cælestem misericordiam Dei, nisi annuntiaret Deus hominibus? Quomodo illam annuntiavit? Mittendo veritatem suam usque ad nubes. Quæ sunt nubes? Prædicatores verbi Dei. Unde quodam loco Deus iratus est cuidam vineæ. Intelligit enim, quantum puto, Caritas Vestra, audivit Isaiam prophetam (Isai. 5. 4.), ubi dicit de quadam vinea, Exspectavi ut faceret uvam, fecit autem spinas. Et ne quis putaret de vinea ista visibili dicere, sic conclusit, Vinea autem Domini Sabaoth, domus Israël est; & homo Juda, novellum dilectum. Ergo ipsam vineam increpabat, quam exspectavit ut faceret uvam, fecit autem spinas. Et quid ait? Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Iratus Deus hoc dixit, Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam: & verè factum est. Missi sunt enim prædicatores Apostoli. Sic habemus in Actibus Apostolorum, quia apostolus Paulus volebat prædicare Judæis, & invenit ibi non uvam, sed spinas. Cœperunt enim pro bonis mala reddere, & persequi. Et ait, tamquam implens quod dictum est, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Ad vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei, ecce convertimur ad Gentes (Act. 13. 46.). Ergo impletum est, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Usque ad nubes veritas venit: ideo nobis potuit nuntiari misericordia Dei quæ in cælo est, & non in terra. Et re vera, Fratres, nubes sunt prædicatores verbi veritatis. Quando minatur per prædicatores Deus, tonat per nubes. Quando miracula facit per prædicatores Deus, coruscat per nubes, terret per nubes, & irrigat per pluviam. Prædicatores [e] ergo isti, per quos prædicatur Evangelium Dei, nubes Dei sunt. Speremus ergo misericordiam, sed illam quæ in cælo est.

9. *Justitia tua sicut montes Dei: judicia tua sicut abyssus multa.* ŷ. 7. Qui sunt montes Dei? Qui dicti sunt nubes, ipsi sunt & montes Dei: magni prædicatores, montes Dei. Et quomodo quando oritur sol, priùs luce montes vestit, & inde lux ad humillima terrarum descendit: sic quando venit Dominus noster Jesus Christus, priùs radiavit in altitudinem Apostolorum, priùs illustravit montes, & sic descendit lux ejus ad convallem terrarum. Et ideo quodam loco dicit in Psalmo, Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi (Psal. 120. 1.). Sed noli putare, quia ipsi montes tibi dabunt auxilium. Accipiunt enim quod dent, non de suo dant. Et si remanseris in montibus non erit firma spes tua: sed in illo qui illuminat montes spes tua & præsumtio tua debet esse. Auxilium autem veniet tibi de montibus, quia Scripturæ per montes tibi ministratæ sunt, per magnos prædicatores veritatis: sed noli in illis figere spem tuam. Audi quid dicat consequenter: Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Quid ergo? Montes tibi dant auxilium? Non: audi sequentia: Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram (ibidem 2.). De montibus venit auxilium, sed non à montibus. Et à quo? A Domino qui fecit cælum & terram. Erant montes alii, per quos unusquisque cùm duceret navim, naufragium faceret. Emerserunt enim principes hæresum, & montes erant. Arius mons erat, Donatus mons erat, [f] Maximianus modò quasi mons factus est. Multi in istos montes adtendentes, & terram desiderantes, cùm de fluctibus volunt liberari, ad saxa compulsi sunt, & naufragium in terra fecerunt. A talibus montibus non seducebatur ille qui ait, In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut passer? (Psal. 10. 1.) Nolo sit spes mea in Ario, nolo in Donato: Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Discite quantum præsumatis de Deo, & quantum tribua-

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *& vincat hostem adjutus ab adjuvante.*
[b] Editi, *quam exspectaturus est.* MSS. autem magno consensu, *excepta est.*
[c] Ita in MSS. At in editis, *primò ut sic discernatur.*
[d] Editi, *aut ipsi non habent.* At verò MSS. absque negatione, *& ipsi habent.*
[e] MSS. nullo ferè excepto, *Carnes ergo ista per quas &c.*
[f] Editi, *Maximinianus.* MSS. Regius & Vaticanus, *Maximus.* Sed meliùs alii quindecim MSS. *Maximianus.* Ipse est nimirum de Donatistarum schismate diaconus, qui adversùs Primianum factus Carthaginensis episcopus caput exstitit Maximianistarum. Consule Enarrationem in Psal. 36. Serm. 2.

Jerem. 17. 5. tis hominibus: quia, Maledictus omnis qui spem A suam ponit in homine. Modestissimè & humiliter sanctus apostolus Paulus zelans verè Ecclesiam, sed sponso, non sibi; & horrens illos quando voluerunt 1. Cor. 3. 4. dicere, Ego sum Pauli, ego Apollo; suam personam potiùs assumsit, quam calcaret & contemneret, ut Christum glorificaret: Ibidem. Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Repellit à se, sed ut mittat ad Christum. Non vult à sponsa amari pro sponso [a] nec amicum sponsi. Amici enim sponsi Apostoli. Huic B sponso & ille humilis Johannes, qui putabatur Johan. 3. 28 Marci 1. 7. Christus, zelabat. Unde ait, Non sum ego Christus, sed qui post me venit, major me est, cujus non sum dignus corrigiam calciamenti solvere. Verè quia tantum se humilians, ostendit se non esse Iohan. 3. 29. sponsum, sed amicum sponsi: & ideo ait, Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Et si amicus sponsi mons est, non tamen à se habet lucem mons: sed audit, & gaudio C gaudet propter vocem sponsi. Nos, inquit, de plenitudine ejus accepimus. De cujus plenitudine? Johan. 1. 16. Illius qui erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Huic ergo 1. Cor. 4. 1. zelabat Ecclesiam & Apostolus dicens, Sic nos existimet homo quasi ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei: hoc est, Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Sic nos existimet homo quasi ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Sed ne iterum spes tua figa- D 1. Cor. 3. 7. tur in montibus & non sit in Deo, audi: Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit, & Ibid. 6., Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Jam ergo dixisti, Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: sed quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; dic, Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram: & *Justitia tua sicut montes Dei*, id est, montes [b] implentur justitiâ tuâ.

10. *Iudicia tua sicut multa abyssus.* Abyssum E dicit profunditatem peccatorum, quò quisque pervenit contemnendo Deum: sicut quodam loco di- Rom. 1. 24. cit, Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, facere quæ non conveniunt. Intendat Caritas Vestra. Magna res est, magna res agitur. Quid est hoc? Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, facere quæ non conveniunt. Ergo si Deus illos dedit in concupiscentias cordis eorum, facere quæ non conveniunt, ideo faciunt tanta illa mala? F Quasi aliquis proponat quæstionem: Si Deus hoc facit, ut faciant quæ non conveniunt, quid ipsi fecerunt? Occultum est quod audisti: Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. Ergo fuit concupiscentia, quam vincere noluerunt, [c] cui traderentur judicio Dei. Sed ut digni haberentur qui traderentur, vide quid de illis superiùs dixit: Qui cùm cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor G eorum. Unde? De superbia. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Inde jam sequitur, Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. Quia ergo fuerunt superbi & ingrati, digni habiti sunt qui traderentur in concupiscentias cordis sui, & facti sunt abyssus multa, ut non solùm peccarent, sed etiam dolosè agerent, ne intelligerent iniquitatem suam, & odissent. Ista profunditas est malitiæ, ut nollent invenire & odisse. Sed ad istam profunditatem quomodo quisque pervenit, [d] vide: *Judicia Dei abyssus multa.* Sicut montes Dei justitiâ ejus, qui per gratiam ipsius fiunt magni: sic & per judicia ipsius fiunt in profundo, qui merguntur in ultima. Hàc ergo delectent te montes, hàc avertere ab abysso, & convertere ad id quod dicitur, Auxilium meum à Domino. Sed unde? Quia levavi oculos meos in montes. Quid est hoc? Latinè dicam: In ecclesia Christi invenis abyssum, invenis & montes; invenis ibi pauciores bonos, quia montes pauci sunt, abyssus lata est, * id est, multos malè viventes ab ira Dei, quia sic egerunt ut traderentur in concupiscentias cordis sui, ut jam defendant peccata sua, & non confiteantur, sed dicant, Quare? Quid feci? Et ille illud fecit; & ille hoc fecit. Jam etiam defendere volunt quod arguit sermo divinus: abyssus est. Ideo quodam loco ait Scriptura, (audi abyssum,) Peccator, inquit, cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Prov. Ecce *judicia tua sicut abyssus multa.* Sed nondum es mons, nondum es abyssus: fuge abyssum, adtende in montes; sed nec remaneas in montibus. Auxilium enim tuum à Domino, qui fecit cælum & terram.

11. *Homines & jumenta salvos facies Domine*, * *sicut multiplicata est misericordia tua Deus.* Quia dixit, Misericordia tua in cælo; ut & in terra esse sciatur, ait, *Homines & jumenta salvos facies Domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus.* Magna est misericordia tua, & multiplex misericordia tua Deus: & hanc das & hominibus & jumentis. Salus enim hominum à quo? A Deo. Numquid salus jumentorum à Deo non est? Qui enim fecit hominem, ipse fecit & jumenta; qui utrumque fecit, utrumque salvat: sed salus jumentorum temporalis est. Sunt autem qui pro magno hoc petunt à Deo quod dedit jumentis. *Multiplicata est misericordia tua Deus*, ut non solùm hominibus sed & jumentis detur, quæ datur hominibus, ista carnalis & temporalis salus.

12. Ergo homines non habent aliquid apud Deum exceptum, quod jumenta non mereantur, & quò jumenta non perveniant? Habent planè. Et ubi est quod habent? *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Adtendat Caritas Vestra dulcissimam sententiam, *Homines & jumenta salvos facies.* Jam dixit *homines & jumenta*, deinde autem *filii hominum*: quasi alii sint homines, alii autem filii hominum. Aliquando in Scripturis filii hominum dicuntur generaliter homines, aliquando propriè quodam modo dicuntur filii hominum, propria quadam significatione, ut non omnes homines intelligantur: maximè quando habet distinctionem. Non enim sine caussa ibi positum est, *Homines & jumenta salvos facies Domine: filii autem hominum*: quasi his sequestratis, custodit sejunctos filios hominum. Sejunctos à quibus? Non solùm à jumentis, sed & ab hominibus,

[a] Sic MSS. At editi, *sed pro amico sponsi.*

[b] Quinque MSS. *implent justitiam tuam.* Alii tres, *implet justitia tua.*

[c] Editio Er. *quam vincere noluerunt, non cui traderentur judicio Dei; sed qua digni haberentur, qui traderentur in concupiscentias reliquas. Vide quid* &c. Refragantur Lov. & nostri MSS.

[d] Plerique MSS. *quomodo quisque pervenit? Vide? Judicia Dei* &c. Et postea nonnulli prosequuntur, *Sicut montes Dei, judicia Dei; qui per gratiam ipsius fiunt magni, per judicia ipsius fiunt in profundo, quia merguntur in ultima.*

qui salutem jumentorum quærunt à Deo, & pro A magno hoc desiderant. Qui sunt ergo filii hominum? Qui sub tegmine alarum ejus sperant. Illi enim homines cum jumentis gaudent in re, filii autem hominum gaudent in spe: illi præsentia bona sectantur cum jumentis, isti futura bona sperant cum Angelis. Quare ergo cum distinctione illi vocantur homines, & isti vocantur filii hominum? Psal. 8. 5. Nam & quodam loco sic ait Scriptura, Quid est homo quòd memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Quid est homo quòd memor es B ejus? Memor ejus es, quasi absentis; filium autem hominis visitas præsentem. Quid est, memor es hominis? *Homines & jumenta salvos facies Domine:* quia & ipsis malis das salutem, & ipsis qui non desiderant regnum cælorum. Tuetur enim illos, & non illos deserit secundùm modum suum, tamquàm pecora sua: & non illos deserit; tamen tamquam absentium memor est. At verò quem visitat, filius hominis est; & dicitur ei, *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Et si C vultis discernere ista duo genera hominum, duos homines primò adtendite, Adam & Christum. Audi Apostolum: 1. Cor. 15. 22. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur. Nascimur de Adam, ut moriamur: [a] resurgimus per Christum, ut semper vivamus. Quando portamus imaginem terreni hominis, homines sumus: quando portamus imaginem cælestis hominis, filii hominum sumus; Matth. 8. 20. &c. quia Christus filius hominis dictus est. Etenim Adam homo erat, sed filius hominis non D erat: ideo illi pertinent ad Adam qui desiderant carnalia bona, & salutem istam temporalem. Hortamur illos ut filii sint hominum, qui sub tegmine alarum ejus sperent, & misericordiam illam desiderent, quæ in cælo est, & quæ annuntiata est per nubes. Sed si non possunt adhuc, interim vel temporalia bona non desiderent, nisi ab uno Deo: [b] sic & in veteri Testamento serviant, ut ad novum perveniant.

13. Nam & populus ille terrena bona desideravit, E & regnum Jerusalem, subjectionem inimicorum suorum, abundantiam fructuum, salutem propriam, salutem filiorum suorum. Talia desiderabant, & talia accipiebant, [c] sub Lege custodiebantur. Desiderabant à Deo bona, quæ dat & jumentis, quia nondum ad illos venerat filius hominis, ut essent filii hominum: tamen jam habebant nubes annuntiantes filium hominis. Venerunt ad illos Prophetæ, annuntiaverunt Christum: & erant ibi quidam qui intelligebant, & spem futuram habebant, F ut acciperent misericordiam, quæ in cælo est. Erant ibi qui nonnisi carnalia desiderarent & terrenam ac temporalem felicitatem. Ipsis labebantur pedes ad facienda vel adoranda idola. Quando enim illos admonebat, & flagellabat in his omnibus, quibus delectabantur, & auferebat ea, patiebantur famem, bella, pestilentias, morbos, & convertebantur ad idola. Talia bona quæ pro magno à Deo desiderare debebant, ab idolis desiderabant, & dimittebant Deum. Adtendebant enim G ipsa bona, quæ quærebant, abundare impiis & sceleratis; & putabant se frustra Deum colere, quia non dabat mercedem terrenam. O homo operarius es Dei, postea est tempus mercedem accipiendi: quid jam flagitas mercedem antequam opereris? Si venerit operarius ad domum tuam, numquid dabis mercedem antè, nisi perfecerit opera sua? Nam perversum eum existimabis, si dixerit, Priùs accipiam mercedem, & tunc operabor. Irasceris. Quare autem irasceris? Quia non habuit fidem homini mendaci. Quomodo Deus irascitur, cùm tu fidem non habeas ipsi veritati? Quod tibi promisit, daturus est: non fallit, quia veritas est qui promisit. Sed times ne fortè non habeat quod det? Omnipotens est. Noli timere, ne non sit qui det; immortalis est. Non timeas, ne succedatur ei; perpetuus est: securus esto. Si vis in te præsumere tota die operarium tuum, crede & tu Deo totâ vitâ tuâ; quia vita tua momentum temporis est ad Deum. [d] Et eris, quid? *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.*

14. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* ŷ. 9. Nescio quid nobis magnum promittit. Vult illud dicere, & non dicit, non potest, [e] an nos non capimus? Audeo dicere, Fratres mei, etiam de sanctis linguis & cordibus, per quas nobis veritas nuntiata est, nec dici potest quod annuntiabant, nec cogitari. Res enim magna est & ineffabilis: & ipsi ex parte in ænigmate viderunt, sicut dicit Apostolus, Videmus nunc ex parte in ænigmate, tunc 1. Cor. 13. 12. autem facie ad faciem. Ecce in ænigmate videntes sic eructuabant. Quales erimus cùm viderimus facie ad faciem, quod ipsi parturiebant corde, & linguâ parere non poterant quod caperent homines? Quæ enim necessitas fuerat ut diceret, *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ?* Quæsivit verbum unde loqueretur de rebus humanis, quod diceret: & quia vidit homines ingurgitantes se in ebrietate, accipere autem vinum immoderatè, & mentem perdere; vidit quid diceret, quia cùm accepta fuerit illa ineffabilis lætitia, perit quodammodo humana mens, & fit divina, & inebriatur ab ubertate domus Dei. Unde & in alio Psalmo dicitur, Calix tuus inebrians quàm præclarus est! Psal. 22. 5. Hoc jam calice inebriati erant Martyres, quando ad passionem euntes, suos non agnoscebant. Quid tam ebrium, quàm non agnoscere uxorem flentem, non filios, non parentes? Non agnoscebant, non eos ante oculos esse arbitrabantur. Nolite mirari, ebrii erant. Unde ebrii erant? Videte: acceperunt calicem unde inebriarentur. Unde & ille gratias Deo agit, dicens, Quid retribuam Domino Psal. 115. 12. pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Ergo Fratres, simus filii hominum, & speremus sub tegmine alarum ejus, & inebriemur ab ubertate domus ejus. Quomodo potui dixi, & quomodo possum video, & quomodo video dicere non possum. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Torrens dicitur aqua veniens cum impetu. Impetus erit misericordiæ Dei, ad irrigandos & inebriandos, qui modò ponunt spem sub umbraculo alarum ejus. Voluptas illa quæ est? Quasi torrens inebrians sitientes. Modò ergo qui sitit, spem ponat: qui sitit, habeat spem, inebriatus habebit rem: antequam habeat rem, sitiat in spe. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, Matth. 5. 6. quoniam ipsi saturabuntur.

15. Quo ergo fonte irrigaberis, & unde currit

[a] Sic MSS. At editi, *resurgemus.*
[b] Aliquot MSS. *sic & veteri Testamento serviant.* Alii, *sic & in veteri Testamento servantur.*
[c] Nostri omnes MSS. omittunt, *sub lege.*

[d] Duo MSS. *Ad Deum sit spes tua. Et eris filius hominis. Filii autem hominum &c.*
[e] Editi, *Non potest ad id animus, non capimus.* Concinnior est MSS. lectio, quam hîc restituimus.

ỳ. 10. [a] tantus torrens voluptatis ejus? *Quoniam apud te* inquit, *fons vitæ.* Quis est fons vitæ, nisi Christus? Venit ad te in carne, ut irroraret fauces tuas sitientes: satiabit sperantem, qui irroravit sitientem. *Quoniam apud te* [b] *fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen.* Hîc aliud est fons, aliud lumen: ibi non ita. Quod enim est fons, hoc est & lumen: & quidquid vis, illud vocas, quia non est quod vocas; quia non potes congruum nomen invenire, non remanet in uno nomine. Si diceres, quia lumen est solum, diceretur tibi, Sine caussa ergo mihi dictum est ut esuriam & sitiam: quis enim est, qui manducet lumen? Illud planè rectè mihi dictum est, Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt: si lumen est, oculos meos parem. Para & fauces: quia illud quod lumen est, & fons est: fons, quia satiat sitientes; lumen, quia illuminat cæcos. Hîc aliquando alibi lumen, alibi fons. Aliquando enim currunt fontes & in tenebris: & aliquando in eremo pateris solem, non invenis fontem: hîc ergo possunt ista duo esse separata: ibi non fatigaberis, quia fons est; non tenebraberis, quia lumen est.

Matth. 5. 6. — Ibidem 8.

ỳ. 11. 16. *Prætende misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam his qui recto sunt corde.* Quod sæpe diximus, quia illi sunt recti corde, qui sequuntur in hac vita voluntatem Dei. Voluntas Dei est aliquando ut sanus sis; aliquando ut ægrotes: si quando sanus es, dulcis est voluntas Dei, & quando ægrotas, amara est voluntas Dei; non recto corde es. Quare? Quia non vis voluntatem tuam dirigere ad voluntatem Dei, sed Dei vis curvare ad tuam. Illa recta est, sed tu curvus: voluntas tua corrigenda est ad illam, non illa curvanda est ad te: & rectum habebis cor. Bene est in hoc sæculo, benedicatur Deus qui consolatur: laboratur in sæculo, benedicatur Deus quia emendat & probat: & eris recto corde dicens, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.

Psal. 33. 2.

ỳ. 12. 17. *Non veniat mihi pes superbiæ.* Certè jam dixit, Sub umbraculo alarum tuarum sperabunt filii hominum, & inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Cùm cœperit quisque isto fonte uberiùs irrigari, caveat ne superbiat. Non enim [c] deerat Adæ primo homini: sed venit illi pes superbiæ, & movit illum manus peccatoris, id est, manus diaboli [d] superba. Quomodo ille qui eum seduxit, dixit, Ponam sedem meam ad Aquilonem: sic illi persuasit, Gustate, & eritis sicut dii. Superbiâ ergo lapsi sumus, ut ad istam mortalitatem perveniremus. Et quia nos superbia vulneraverat, humilitas facit sanos. Venit humilis Deus, ut à tanto superbiæ vulnere curaret hominem. Venit, quia Verbum caro factum est & habitavit in nobis. Comprehensus est à Judæis, insultatum est ei. Audistis cùm Evangelium legeretur, quid dixerunt, & cui dixerunt, Dæmonium habes: & ille non dixit, Dæmonium habetis vos, quia vos in peccatis vestris estis, & diabolus possidet corda vestra. Non hoc dixit, quod si diceret, verum diceret: sed non erat tempus ut hoc diceret, ne non veritatem prædicare, sed maledictum reddere videretur. Dimisit quod audivit, quasi non audisset. Medicus enim erat, &

Isai. 14. 13. — Gen 3. 5. — Johan. 1. 14. — Johan. 8. 48.

A phreneticum curare venerat. Quomodo medicus non curat quidquid audiat à phrenetico, sed quomodo convalescat & fiat sanus phreneticus; nec si & pugnum ab illo accipiat curat; ille illi facit nova vulnera, ille veterem febrem sanat: sic & Dominus ad ægrotum venit, ad phreneticum venit, ut quidquid audiret, quidquid passus esset contemneret, hoc ipso eos docens humilitatem, ut humilitate docti, sanarentur à superbia; de qua iste liberari deprecatur dicens, *Non veniat mihi*
B *pes superbiæ; & manus peccatoris non moveat me.* Si enim venerit pes superbiæ, movet manus peccatoris. Quæ est manus peccatoris? Malè suadentis operatio. Factus es superbus? citò te corrumpit, qui malè suadet. [e] Humilis figere in Deo, & non valde cures quid tibi dicatur. Hinc est quod alibi dicitur, Ab occultis meis munda me, ab alienis parce servo tuo. Quid est, Ab occultis meis? *Non veniat mihi pes superbiæ.* Quid est, Et ab alienis parce servo tuo? *Neque manus peccatoris moveat*
C *me.* Serva quod intus est, & non timebis foris.

18. Quare autem valde hoc times, quasi diceretur, *Ibi*, inquit, *ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem.* ut venirent ad illam abyssum, de qua dictum est, Judicia tua sicut abyssus multa: ut ad illud profundum pervenirent, ubi [f] peccatores qui contemnunt, ceciderunt. *Ceciderunt:* ubi primò ceciderunt? In pede superbiæ. Audite pedem superbiæ: Qui cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt. Venit ergo illis pes su-
D perbiæ, unde venerunt in profundum. Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, facere quæ non conveniunt. Radicem peccati, & caput peccati timuit qui dixit, *Non veniat mihi pes superbiæ.* Quare illum pedem dixit? Quia superbiendo Deum deseruit, & discessit: pedem ipsius, affectum ipsius dixit. *Non veniat mihi pes superbiæ & manus peccatoris non moveat me:* id est, opera peccatoris non me dimoveant à te, ut imitari illa velim. Quare autem contra superbiam hoc dicit,
E *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem?* [g] Quia qui modò iniqui sunt, in superbia ceciderunt. Ideo cùm cautam faceret Dominus Ecclesiam, ait, Illa tuum, inquit, observabit caput, & tu ejus calcaneum. Serpens observat quando tibi veniat pes superbiæ, quando labaris, ut dejiciat: tu autem caput ejus observa. Initium omnis peccati superbia. *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Prior ille qui in veritate non stetit, deinde per eum illi quos dimisit Deus
F de paradiso. Unde ille humilis qui non se dicit dignum solvere corrigiam calceamenti, non est expulsus, sed stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, & non propter suam, ne veniat ei pes superbiæ, & expellatur, nec possit stare.

19. Et si cum labore aliquibus vestrûm tædio fuerimus, finivimus Psalmum, transivit tædium, & gratulabimur, quia Psalmus totus expositus est. In medio jam timens ne onerarem vos, dimissu-
G rus eram: sed cogitavi quia intentio nostra præcideretur, & non sic rediretur ad dimidium, quomodo si excurreremus totum; & malui vobis gravis esse, quàm re imperfecta reliquias ser-

[a] Plures MSS. *tamquam torrens voluptas ejus.*
[b] Editi, *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine* &c. particulæ, *est, &*, absunt à MSS. & à Græco LXX.
[c] Sic tredecim MSS. At editi, *inerat.*
[d] Aliquot MSS. *superbi.* Quidam, *superbum.* Nonnulli demum, *per superbiam.*
[e] Sic potiores MSS. Alii verò, *Humilis fieri* Editi, *Satage humilis fieri.*
[f] Plures MSS. *ubi peccator qui contemnit, cecidit.*
[g] Abest, *Quia*, à MSS.

vare.

vare. Debetur enim vobis etiam crastinus sermo: A orate pro nobis ut valeamus exhibere, & afferte fauces esurientes & corda devota.

IN [a] PSALMUM XXXVI. ENARRATIO.

*Habitus Carthagine cum duobus subsequentibus.

* Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. NOVISSIMUS dies terribiliter venturus auditur eis, qui securi esse bene vivendo nolunt, & malè vivere diu vo- B lunt. Utiliter autem Deus latêre voluit illum diem, ut semper sit paratum cor ad exspectandum quod esse venturum scit, & quando venturum sit nescit: Quia verò Dominus noster Jesus Christus, magister nobis missus est, etiam filium hominis dixit nescire illum diem, quia in magisterio ejus non erat ut per eum sciretur à nobis. Neque enim aliquid scit Pater quod Filius nescit: cùm ipsa scientia Patris illa sit, quæ sapientia ejus est: est autem sapientia ejus Filius ejus, Verbum ejus. Sed quia nobis scire non C proderat, quod quidem ille noverat, qui nos docere venerat, non tamen hoc quod nobis nosse non proderat: non solùm sicut magister aliquid docuit, sed sicut magister aliquid non [b] docuit. Tamquam enim magister sciebat & docere quod proderat, & non docere quod oberat. Sic autem quodam genere locutionis nescire Filius dicitur quod non docet: id est, nescire dicitur quod nescire nos facit, quomodo quotidie loquimur, modo quodam locutionis, ut dixi. Lætum enim diem dicimus, quia D lætos nos facit; & tristem diem, quia tristes nos facit; & frigus pigrum, quia pigros nos facit. Quomodo contrà dicitur à Domino, Nunc cognovi. Dictum est Abrahæ, Nunc cognovi quòd timeas tu Deum. Hoc Deus noverat & ante illam probationem. Nam illa probatio ideo facta est, ut nos nossemus quod Deus jam noverat, & propter nos docendos conscriberetur, quod ante documentum ille noverat: & fortasse & ipse Abraham nondum noverat quas vires haberet fides ejus: (unusquis- E que enim se tentatione tamquam interrogatus agnoscit:) sicut Petrus quas vires haberet fides ejus utique nesciebat, quando dixit Domino, Tecum sum usque ad mortem. Dominus autem qui noverat eum, prædixit ubi deficeret, prænuntians illi infirmitatem ejus, tamquam tactâ venâ cordis ejus. Proinde Petrus qui ante tentationem præsumsit de se, in tentatione didicit se. Sic ergo non absurdè sentimus & patrem nostrum Abraham cognovisse vires fidei suæ, ubi jussus immolare uni- F cum filium suum, non dubitavit nec trepidavit ei offerre qui dederat; quia quemadmodum nescivit unde daturus erat nondum natum, sic credidit posse reparare immolatum. Dixit ergo Deus, Nunc cognovi: quod intelligimus, Nunc cognoscere te feci: secundùm locutiones quas commendavimus, Pigrum frigus, quòd pigros faciat; & lætum diem, quòd lætos faciat: sic cognoscens, quòd cognoscentes faciat. Inde est illud, Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum. Dabis enim G profectò Domino Deo nostro, Deo summo, Deo vero magnam ignorantiam, (quod utique sacrilegum esse intelliges,) si sic acceperis, Tentat vos Dominus ut sciat, tamquam ipse de nostra tentatione concipiat scientiam, in quo erat antè ignorantia. Sed quid est, Tentat vos, ut sciat? Tentat vos, ut scire vos faciat. Accipite ergo à contrario regulam intelligentiæ; & quemadmodum cùm Deum auditis dicere, Cognovi, intelligitis Cognoscere vos feci: sic & cùm auditis de filio hominis, id est, de Christo dici quòd illum diem nesciat, intelligite dici quòd nescire faciat. Quid est autem, nescire faciat? Occultet, ut nesciatur quod nobis prodi non prodest. Hoc est quod dixi, magistrum bonum nosse quid prodat, nosse quid tegat: sicut quædam eum legimus distulisse. Unde intelligimus non omnia promenda esse, quæ capere non possunt hi quibus promuntur. Dicit enim alibi, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Dicit & Apostolus, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, « quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non « escam: neque enim poteratis; sed nec adhuc qui- « dem potestis. Quò proficit iste sermo? Ut quoniam diem novissimum scimus venturum, utiliter autem scimus venturum & utiliter ignoramus quando venturus sit, paratum cor habeamus bene vivendo; & non solùm non timeamus venturum illum diem, sed & amemus. Dies quippe ille sicut infidelibus laborem auget, sic fidelibus finit. Quid autem horum duorum esse velis, antequam veniat, nunc est in potestate; cùm venerit, non erit. Elige ergo cùm tempus est: quia Deus quod misericorditer occultat, misericorditer differt.

Marci 13. 32.

Dies judicii quomodo à Christo nesciebatur.

Gen. 22. 12.

Luca 22. 33.

Deut. 13. 3.

Johan. 16. 12.

1. Cor. 3. 1. &c.

2. Jam verò quia in quocumque genere vitæ, quod habet aliquam professionem, non omnes inveniuntur probi, non omnes reprobi, ex hoc apparet, quia de quibusdam hominum generibus, quæ per similitudines in Evangelio modò proposita audivimus, sic concluditur, Unus assumetur, & unus relinquetur. Assumetur bonus, relinquetur malus. Videntur duo in agro; eadem professio est, sed non idem cor. Professionem vident homines, cor novit Deus. Quodlibet ergo ager significet, Unus assumetur, & unus relinquetur. Non quasi dimidia pars assumetur, & dimidia relinquetur: sed genera hominum duo dicit. Et si aliud eorum sit in paucis, aliud in multis, Unus assumetur, & unus relinquetur: hoc est, unum genus assumetur, & alterum relinquetur. Sic in lecto, sic in molendino. Exspectatis fortasse quid ista sint: videtis tecta esse, & similitudinibus quibusdam involuta. Potest mihi aliud videri, alteri aliud: sed neque ego eo quod dixero præscribo alteri ad meliorem intellectum, nec ille mihi ad utrumque accipiendum, si utrumque cum fide concordat. Videntur enim mihi in agro laborare qui præsunt Ecclesiis: sicut Apostolus dicit, Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Nam & architectum se dicit, cùm dicit, Ut sapiens architectus fundamentum posui: & agricolam, cùm dicit, Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. In molendino ergo duas dixit, non duos; credo, quòd hæc figura ad plebes pertineat: quia præpositi regunt, plebes reguntur. Et molendinum puto dictum mundum istum; quia rotâ quadam temporum volvitur, & amatores suos conterit. Sunt ergo qui de actionibus mundi non recedunt: sed tamen & ibi alii bene operantur, alii malè: alii sibi amicos faciunt de

Matth. 24. 40.

1. Cor. 3. 9. & 10.

Ibidem 6.

Matth. 24. 41.

Luca 16. 9.

[a] Hîc silentio præterire non licet quod in S. Fulgentii vita narratur cap. 3. scilicet cùm ipse animo jam antè decrevisset renuntiare sæculo, aliquando tandem *Beati Augustini exponentis tricesimum-sextum Psalmum disputatione commonitus & compunctus, publicare suum statuit votum, mutare gestiens habitum.*

[b] Sic Er. & multi MSS. At Lov. *aliquid non totum. Tamquam &c.*

Matth. 25. 35. mammona iniquitatis, à quibus recipiantur in tabernacula æterna, quibus dicitur, Esurivi, & dedistis mihi manducare: alii ista negligunt, quibus Ibidem 42. [a] dicitur ibi, Esurivi, & non dedistis mihi manducare. Proinde, quia de his qui versantur in negotiis & operibus hujus mundi, alii diligunt benefacere indigentibus, alii negligunt: tamquam de duabus in molendino una assumetur, & una relinquetur. Lectum autem positum arbitror pro quiete: quia sunt qui neque actiones mundi pati volunt, sicut sunt conjugati homines habentes domos, familias, filios; neque aliquid in Ecclesia agunt, sicut præpositi velut in agricultura laborantes; sed velut ad hæc infirmi, secedunt ad otium, & quieti esse diligunt; veluti memores infirmitatis suæ, non se committentes magnis actionibus, & quodammodo in strato infirmitatis rogantes Deum. Et ipsa professio habet bonos, habet fictos: proinde etiam ex his unus assumetur, & unus relinquetur. Ad quamcumque professionem te converteris, para te pati fictos: alioquin si te non paraveris, invenies quod non sperabas, & deficies aut perturbaberis. Ad omnia ergo te paratum facit qui tibi loquitur, cùm tempus est & illi loquendi, nondum judicandi, & tibi audiendi, nondum frustra pœnitendi. Est enim modò pœnitentia non frustra: erit tunc frustra. Non enim tunc non pœnitebit homines malè vixisse: sed nullo modo illis justitia Dei revocat quod suâ injustitiâ perdiderunt. Justum enim est apud Deum, ut modò impertiat misericordiam, tunc exerceat judicium. Ideo nunc non tacetur. An tacetur? Arguat quisque, murmuret, si non per totum orbem hæc Scriptura recitatur atque cantatur; si cessat etiam venalis ferri per publicum.

3. Sed re vera hoc te perturbat hominem Christianum, quia vides malè viventes felices, rerum istarum copiâ circumfluere, sanos esse, superbis dignitatibus eminere, incolumem habere domum, gaudia suorum, obsequia clientium, excellentissimas potentias, nihil triste interpellare vitam ipsorum: mores nequissimos vides, facultates copiosissimas perspicis; & dicit cor tuum nullum esse divinum judicium, omnia casibus ferri & fortuitis motibus ventilari. Nam si Deus, inquis, res humanas respiceret, floreret illius iniquitas, & mea innocentia laboraret? Omnis morbus animi habet in Scripturis medicamentum suum: qui ergo sic ægrotat, ut ista dicat in corde suo, bibat potionem Psalmi hujus. Quid est? Iterum inspiciamus quid dicebas? Quid dicebam, inquis, nisi quod vides? Mali florent, boni laborant: quomodo ista videt Deus? Accipe, bibe: ipse tibi hanc, de quo ista murmuras, temperavit potionem: tantùm ne recuses saluberrimum poculum; accommoda per aurem os
ỳ. 1. cordis, & bibe quod audis: Noli *æmulari in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquita-*
ỳ. 2. *tem.* * *Quoniam tamquam fœnum citò arescent, & sicut olera prati citò cadent.* Quod tibi longum videtur, citò est Deo: subjunge te Deo, & tibi citò erit. Quod ait *fœnum*, hoc intelligimus *olera prati.* Vilia quædam sunt, & superficiem terræ [b] tenentia, altam radicem non habent. Proinde per hyemem virent: at ubi sol æstatis fervescere cœperit, arescent. Modò ergo tempus est hyemis, gloria tua nondum apparet: sed si alta radix est caritatis tuæ, sicut multarum arborum per hyemem, transit frigus, veniet æstas, id est, judicii dies: tunc arescet viror fœni, tunc apparebit arborum gloria. Mortui Coloss. 3. enim estis, ait Apostolus: quomodo videntur arbores per hyemem, quasi aridæ, quasi mortuæ. Ergo quæ spes, si mortui sumus? Intus est radix: ubi radix nostra, ibi & vita nostra; ibi enim caritas nostra. Et vita vestra, inquit, abscondita est cum Christo in Deo. Quando arescit qui sic habet radicem? Quando autem erit ver nostrum? quando æstas nostra? quando nos circumvestit dignitas foliorum, & ubertas fructuum locupletat? quando hoc erit? Audi quod sequitur: Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. Quid ergo modò? *Noli æmulari in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquitatem. Quoniam tamquam fœnum citò arescent, & sicut olera prati citò cadent.*

4. Quid ergo tu? *Spera in Dominum.* Illi enim ỳ. 3.
sperant non in Dominum: spes illorum mortalis, spes illorum caduca, fragilis, volatica, transitoria, inanis erit. *Spera in Dominum.* Ecce spero, quid ago? *Et fac bonitatem.* Noli malitiam, quam respicis in illis malè florentibus: *fac bonitatem; & inhabita terram.* Ne fortè bonitatem extra inhabitationem terræ facias. Terra enim Domini, Ecclesia ejus est: ipsam rigat, ipsam colit ille agricola Pater. Multi enim quasi exercent bona opera, sed Johan. 15. quia non inhabitant terram, non pertinent ad agricolam. Ergo fac bonitatem, non extra terram, sed inhabita terram. Et quid habebo? *Et pascèris in divitiis ejus.* Quæ sunt divitiæ ejus terræ? Divitiæ ejus Dominus ejus, divitiæ ejus Deus ejus. Ipse est ille cui dicitur, Pars mea Domine. Ipse est ille de Psal. 72. 26. quo dicitur, Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. Recenti [c] sermone commendavimus caritati vestræ, & Deum esse possessionem nostram, & nos esse possessionem Dei. Audi quia divitiæ terræ hujus ipse est: vide quid sequitur, *Delectare in* ỳ. 4.
Domino. Tamquam quæsieris, & dixeris, Ostende mihi divitias terræ illius, in qua me jubes habitare. *Delectare*, inquit, *in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.*

5. Signanter accipe *petitiones cordis tui.* Discerne petitiones cordis tui à petitionibus carnis, discerne quantum potes. Nec frustra dictum est in quodam Psalmo, Deus cordis mei. Ibi enim sequitur & dicit, Et pars mea Deus meus in sæcula. Psal. 72. 26. Verbi gratiâ, Cæcus est corpore, rogat ut illuminetur. Ista roget, quia & ista Deus facit, & ista Deus præstat: sed rogant hæc etiam mali. Petitio hæc carnis. Infirmatur, rogat se salvum fieri: salvus fit moriturus. Et ista petitio carnis est: & si qua sunt talia. Petitio cordis quæ est? Sicut petitio carnis est, velle sibi [d] reparari oculos, utique ad videndam istam lucem, quæ talibus oculis videri potest: ita petitio cordis ad aliam lucem pertinet. Beati enim mundi Matth. 5. corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.*

6. Ecce desidero, rogo, volo: egone implebo? Non. Quis ergo? *Revela ad Dominum viam* ỳ. 5.
tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Indica illi

[a] In editis, *dicetur ibi.* Sed veriùs MSS. *dicitur ibi:* id est, in Evangelio quod Concioni prælectum fuisse commemoravit superiùs.
[b] Aliquot MSS. *tegentia.* Alii quidam, *tenent: nam altam* &c.
[c] Id sanè commendavit suprà pag. 203. & 204. in 2. super 32. Psalmum sermone habito apud Carthaginem in basilica S. Cypriani: qua in civitate hos quoque super 35. Psalmum Sermones pronuntiatos fuisse intelliges variis ex locis.
[d] Editi, *præparari.* MSS. *reparari.*

Gal. 5. 17. Rom. 7. 24. quid patiaris, indica illi quid velis. Quid enim pateris? Caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Quid ergo vis? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Et quia ipse faciet, cùm revelaveris ad eum viam tuam, vide quid sequitur: Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Quid ergo facturus est, quia dictum est, *Revela ad Dominum viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet:* quid faciet? ℣. 6. *Et educet sicut lumen justitiam tuam.* Modò enim abscondita est justitia tua: in fide res est, nondum in specie. Aliquid credis ut facias, nondum vides quod credis. Cùm autem cœperis videre quod credidisti, educetur in [a] lumine justitia tua: quia justitia tua erat fides tua. Justus enim ex fide vivit. Habac. 2. 4. Rom. 1. 17.

7. *Et educet velut lumen justitiam tuam, & judicium tuum sicut meridiem.* Hoc est clarum lumen. Parum erat dicere, *ut lumen.* Lumen enim jam dicimus & cùm albescit, lumen dicimus & cùm sol oritur: sed numquam est clarior lux quàm medio die. Non solùm ergo educet sicut lumen justitiam tuam, sed erit judicium tuum tamquam meridies. Modò enim judicas sequi Christum, hoc proposuisti, hoc elegisti, hoc est judicium tuum: nemo tibi ostendit quod promisit: promissorem adhuc tenes, exhibitorem autem exspectas: in judicio ergo fidei tuæ elegisti sequi quod non vides. In abscondito est judicium tuum, adhuc reprehenditur & irridetur ab infidelibus: Quid credidisti? Quid tibi Christus promisit? Quia immortalis eris, & dabit tibi vitam æternam? Ubi est hoc? quando dabit? quando fieri potest? Judicas tamen tu magis sequi Christum promittentem quod non vides, quàm impium reprehendentem credidisse te quod nondum vides. Et hoc est judicium tuum: & quale sit judicium tuum, adhuc non apparet: in isto sæculo quasi nox est. Quando ergo educet judicium tuum velut meridiem? Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. Coloss. 3. 4. Cùm venerit judicii dies, & venerit Christus, & congregaverit omnes gentes judicandas, quid erit tunc? Impius ubi abscondet perfidiam suam, cùm videro fidem meam? Ergo modò quid? Angustiæ, tribulationes & tentationes. Et beatus qui perdurat: quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Matth. 10. 22. Nec cedat insultatoribus, ne eligat hîc florere ut ex arbore fœnum fiat.

℣. 7. 8. Quid igitur debeo? Quid debeas audi: *Subditus esto Domino, & obsecra eum.* Hoc sit vita tua, obedire præceptis ejus. Hoc est enim subditum illi esse, & obsecrare, donec det quod promisit. Perseveret bonum opus, perseveret & oratio. Oportet enim semper orare, & non deficere. Luca 18. 1. In quo appares subditus? Faciendo quod præcepit. Sed mercedem nondum accipis, fortè quia capere nondum potes. Jam enim ille potest dare, sed tu non potes accipere. Exercere operibus, labora in vinea: finito die pete mercedem: fidelis est qui te adduxit ad vineam. Matth. 20. 1. *Subditus esto Domino, & obsecra eum.*

9. Ecce facio, subditus sum Domino, & obsecro eum. Sed quid tibi videtur? Vicinus ille nequam, malè agens & florens est; furta ejus, adulteria ejus, rapinas ejus ego novi; in omnibus elatus, superbus, per iniquitatem exaltatus non me dignatur agnoscere: in his quomodo durabo? Morbus ille est, bibe contra: *Ne subæmuleris eum qui prosperatur in via sua.* Prosperatur, sed in via sua: laboras, sed in via Dei. Illi prosperitas in via est, in perventione infelicitas: tibi labor in via, in perventione felicitas; quoniam iter impiorum peribit. Novit Dominus vias justorum, & iter impiorum peribit. Psal. 1. 6. Has vias [b] ambulas quas novit Dominus; & si laboras in eis, non te fallunt. Via verò impiorum felicitas transitoria: finitâ viâ, peracta est felicitas. Quare? Quia via illa lata est, finis ejus in profundum inferni perducit. Matth. 7. 13. Via verò tua angusta est, & pauci ingrediuntur per eam: sed ad quam latitudinem [c] perveniant debes cogitare. *Ne subæmuleris eum qui prosperatur in via sua. In homine faciente iniquitatem,* ℣. 8. * *desine ab ira, & derelinque [d] furorem.* Quid stomacharis? Quid per iracundiam & indignationem istam aut blasphemas, aut propè blasphemas? *In homine faciente iniquitatem, desine ab ira, & derelinque furorem.* Nescis quò te provocet ira ista? Dicturus es Deo quia iniquus est, illuc pergit. Ecce ille quare felix est, & ille infelix est? Vide quid pariat: offoca malam conceptionem. *Desine ab ira, & derelinque indignationem,* ut jam resipiscens dicas, Turbatus est præ ira oculus meus. Psal. 6. 8. Quis oculus, nisi fidei? Interrogo oculum fidei tuæ: Credidisti in Christum, quare credidisti? Quid tibi promisit? Si felicitatem sæculi hujus tibi promisit Christus, murmura adversùs Christum, murmura adversùs illum, quando vides infidelem felicem. Quid tibi promisit felicitatis? quid nisi in resurrectione mortuorum? Quid autem in hac vita? [e] Quod ipse: quod ipse, inquam. An dedignaris serve, discipule, quod Dominus, quod magister? Nonne ab ipso audis, Non est servus major domino suo, & non est discipulus super magistrum? Johan. 13. 16. Ille pro te dolores, flagella, opprobria, crucem, mortem passus est. Et quid horum justo debebatur? quid non tibi peccatori debebatur? Ergo tene directum oculum tuum, ne turbetur præ ira: *Desine ab ira, & derelinque indignationem. Ne subæmuleris ut malignè facias:* quasi imitando eum qui malignè faciendo floret ad tempus. *Ne subæmuleris, ut malignè facias. Quoniam qui malignè agunt, exterminabuntur.* Sed felicitatem eorum video. Crede illi qui dicit, *exterminabuntur:* quia meliùs ille videt quàm tu, cujus oculum turbare ira non potest. ℣. 9. *Quoniam qui malignè agunt, exterminabuntur. Sustinentes autem Dominum.* Non enim aliquem fallacem, sed utique ipsam veritatem: non enim aliquem minùs valentem, sed utique omnipotentem. *Sustinentes autem Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram.* Quam terram, nisi illam Jerusalem, cujus amore qui exardescit, perveniet ad pacem?

10. Sed quamdiu peccator floret? quamdiu sustinebo? Festinas: citò erit quod tibi diu est. Infirmitas facit diu videri quod citò est. Quomodo inveniuntur desideria ægrotorum? Nihil tam diu, quàm ut calix sitienti temperetur. Utique festinatur à suis, ne fortè offendatur infirmus. Quando fiet? quando coquetur? quando dabitur? Celeritas

[a] Quinque MSS. *in lumen.*
[b] Sic omnes propè MSS. At editi, *Has vias ambula, quas novit Dominus; & si ambulas in eis.*
[c] MSS. *perveniant.*
[d] Nonnulli MSS. constanter, *derelinque indignationem.*
[e] Sic aliquot MSS. Editi verò, *Quid autem in hac vita pateris, quod non ipse, in qua magis dedignaris serve, discipule, quàm Dominus, quàm magister?*

est in illis qui tibi serviunt, sed infirmitas tua diutur- A
num putat quod citò agitur. Ergo videte medicum nostrum blandientem infirmo dicenti, Quamdiu
℣. 10. durabo? quamdiu erit? *Et adhuc pusillùm, & non erit peccator.* Inter peccatores certè gemis, de peccatore gemis: pusillùm, & non erit. Ne fortè quia tibi dixi, *Sustinentes autem Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram:* ne sustinentiam istam longissimam putes; modicùm sustine, sine fine accipies quod sustines. Adhuc pusillùm: modicùm. Recole annos ab Adam usque in hodiernum diem, B
Gen. 3. 6. percurre Scripturas: herì penè ille de paradiso lapsus est. Tot sæcula emensa & evoluta sunt. Ubi sunt præterita tempora? Sic pauca quæ restant, utique trasibunt. Si toto illo tempore viveres, ex quo Adam de paradiso dimissus est usque in hodiernum diem; certè videres vitam tuam non fuisse diuturnam, quæ sic avolasset. Unius autem cujusque hominis vita quanta est? Adde quantoslibet annos, duc longissimam senectutem, quid est? Nonne aura est matutina? Ergo longè sit dies judi- C
cii, quando erit retributio injustorum & justorum: tuus certè dies ultimus longè abesse non potest. Ad hunc te præpara. Qualis enim exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ. Post vitam istam parvam
Matth. 25. 34. nondum eris ubi erunt sancti, quibus dicetur, » Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod » vobis paratum est ab initio mundi. Nondum ibi eris, quis nescit? Sed jam poteris ibi esse, ubi illum
Luca 16. 23. quondam ulcerosum pauperem, dives ille superbus & sterilis in mediis suis tormentis vidit à longè re- D
quiescentem. In illa requie positus, certè securus exspectas judicii diem, quando recipias & corpus, quando immuteris ut Angelo æqueris. Ergo quantum est quod festinamus, & dicimus, Quando erit? Tardum erit? Hoc dicturi filii nostri, & hoc dicturi nepotes nostri: & cùm singuli quique sibi succedentes hæc dicturi sunt, sic transit quod adhuc pusillum futurum est, quemadmodum transiit totum
Item ℣. 10. quod jam præteritum est. O infirme, *Adhuc pusillùm, & non erit peccator.*

11. *Et quæres locum ejus, & non invenies.* Ostendit, quid dixit, *non erit:* non quia omnino non erit, sed quia ad nullos usus esse poterit. Si enim omnino non erit, nec torquebitur: jam ergo securitas data est peccatori, ut dicat, Faciam quidquid volo quamdiu vivo, postea non ero. Non erit
Matth. 25. 41. qui doleat, non erit qui torqueatur? Et ubi est, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus? Sed fortè missi in ignem illum non erunt, » & consumentur. Non illis diceretur, Ite in ignem F
» æternum; quia non futuris non esset æternus. Et tamen quid illic futurum sit eis, utrùm omnino consumtio, an dolor & cruciatus, non tacuit Do-
Matth. 8. 12. minus dicens, Ibi erit ploratus & stridor dentium. Quomodo ergo plorabunt & stridebunt dentibus, si non erunt? Quomodo ergo hîc *Adhuc pusillùm, & non erit peccator*, nisi quomodo in sequenti versu exposuit, *Et quæres locum ejus, & non invenies?* Quid est, *locum ejus?* Usum ejus. Habet enim aliquem usum peccator? Habet. Hîc utitur G
illo Deus ad probandum justum, quomodo usus
Job 1. 12. Matth. 26. 14. est diabolo ad probandum Job, quomodo usus est Juda ad tradendum Christum. Est ergo in hac vita quod agatur de peccatore. Hîc est ergo locus ejus, quomodo est in fornace aurificis locus paleæ. Ardet palea, ut aurum purgetur: sic sævit impius, ut justus probetur. Sed cùm transierit tempus probationis nostræ, quando non erunt qui probentur, non erunt per quos probentur. Numquid quia diximus, Non erunt qui probentur, non erunt ipsi? Sed quia jam non opus erit peccatoribus per quos justi probentur: *Et quæres locum ejus, & non invenies.*
B Modò quære locum peccatoris, invenies. De peccatore fecit Deus flagellum, dedit ei & honorem, dedit ei & potestatem. Aliquando enim facit hoc, dat peccatori potestatem, flagellantur inde res humanæ, emendantur inde [a] pii. Peccatori illi hoc reddetur quod debetur: & tamen factum est de illo unde proficiat pius, unde deficiat impius. *Quæres locum ejus, & non invenies.*

12. *Mansueti autem hereditate possidebunt terram.* ℣. 11.
Terra est illa de qua sæpe locuti sumus, Je-
C rusalem sancta, quæ liberabitur de peregrinatione ista, & in æternum vivet cum Deo & de Deo. Ergo *hereditate possidebunt terram.* Quæ erunt deliciæ ipsorum? *Et delectabuntur in multitudine pacis.* Delectetur hîc impius ille in multitudine auri, in multitudine argenti, in multitudine mancipiorum, in multitudine postremò [b] baiarum, rosarum, vinolentiæ, lautissimorum & luxuriosorum conviviorum. Hæc est potentia cui invides, iste flos est qui te delectat? Nonne etsi semper sic es-
D set, plangendus esset? Quæ erunt autem deliciæ tuæ? *Et delectabuntur in multitudine pacis.* Aurum tuum pax, argentum tuum pax, prædia tua pax, vita tua pax, Deus tuus pax. Quicquid desideras, pax tibi erit. Quia hîc aurum quod est, non potest tibi esse argentum; quod vinum est, non potest tibi esse panis; quod tibi lux est, non potest esse potus: Deus tuus totum tibi erit. Manducabis eum, ne esurias; bibes eum, ne sitias; illuminaberis ab eo, ne sis cæcus; fulcieris ab eo, ne deficias;
E possidebit te totum integrum, totus integer. Angustias non ibi patieris cum eo cum quo totum possides: totum habebis, totum & ille habebit; quia tu & ille unum eritis, quod unum totum & ille habebit qui vos possidet. Hæ *sunt reliquiæ homini pacifico.* ℣. 37.
Hoc cantavimus: qui versus longè quidem est in isto Psalmo ab his tractatis versibus. Sed quia ipsum cantavimus, ad ipsum claudere debemus. Tu tantùm securus esto, custodi innocentiam, pretiosa res est. Furari vis aliquid, credo, ut adquiras: vi-
F de quò manum mittis, & unde tollis. Hâc vis adquirere, hâc perdis: adquiris pecuniam, perdis innocentiam. Evigilet potiùs cor tuum: qui volebas adquirere pecuniam & perdis innocentiam, perde potiùs pecuniam: *Custodi innocentiam, & vide directionem*, quia diriget te Deus, ut omnia quæcumque vult, velis & tu: ipsa enim est directio. Nam si tu nolis quod Deus vult, curvus eris, & pravitas tua non te permittet [c] planari recto. *Custodi* ergo *innocentiam, vide directionem:* & noli
G putare quia finitâ istâ vitâ, finitus est homo; *quia sunt reliquiæ homini pacifico.*

[a] Vox, *pii*, abest à MSS Paulò pòst in editis erat, *redditur:* cujus loco ex MSS. reponimus, *reddetur.*

[b] Editi, *postremò opum diversarum.* Ex MSS. autem quidam, *odorum, rosarum:* nonnulli, *olivarum, rosarum:* alii, *odoriferarum rosarum:* plures denique, *baiarum, rosarum.* Baias fortè ex pulcherrimi & celeberrimi Campaniæ oppidi nomine vocabant amœna loca & fructuosa prædia, uti Cicero accipere videtur in Oratione pro Cælio: *Cujus*, ait, *in hortos, domum, baias, jure suo libidines omnium commearent.* Testatur verò Hieronymus in l. 2. cont. Jovinian. c. 9. palmas seu palmarum folia baias appellari. Quæ porrò subsequitur vox *rosarum*, huc forsitan irrepsit pro altera propinqua voce, veluti *mensarum.*

[c] Plerique MSS. *pacari.*

SERMO SECUNDUS DE SECUNDA PARTE PSALMI XXXVI.

Hortatur ad perferendos malos, & disputat in Donatistas, ac nominatim adversùs Primianum.

1. DE Psalmo isto loqui Caritati Vestræ, & jussi sumus, & obtemperare debuimus. Voluit enim Dominus propter imbrium nimietatem retardare profectionem nostram; & imperatum est nobis, ne vacaret hìc erga vos lingua nostra, cùm cordis nostri negotium semper [a] sitis, sicut & nos vestri. Commendaveramus autem jam voluntatem Dei in isto Psalmo, quid nos velit docere, quid admonere, contra quid cautos esse, & quid tolerare, & quid sperare. Duo enim genera hominum, justorum & iniquorum, in hac terra & in hac vita commixta sunt. Habent singula ista genera proprias intentiones cordis sui. Genus justorum conatur in sublimia per humilitatem: genus iniquorum præponderat ad inferiora per elationem. Hoc enim se deprimit ut surgat, illud se extollit ut cadat. Ex eo fit ut unum genus toleret, alterum toleretur; propositumque sit justis ipsos etiam iniquos in vitam æternam lucrari, propositum autem iniquis reddere mala pro bonis, & eos qui sibi vitam æternam volunt, si fieri potest, etiam vitâ temporali privare. Ægrè enim fert, & injustus justum, & justus injustum: oneri sibi sunt. Nemo dubitat quòd isti duo alterutrum sibi oneri sunt, sed diversis intentionibus. Ad hoc enim justus injusto oneri est, quia injustum eum esse non vult, sed eum justum fieri, & optat votis, & conatur factis: injustus autem sic odit justum, ut nolit eum esse, non ut bonum velit esse. Quantò enim bonus est, tantò magis oneri est iniquitati illius. Et laborat quidem, si fieri potest, ut eum injustum faciat; si autem non potest, de medio tollat, & à suo tædio molestiaque removeat. Sed & si eum fecerit injustum, nihilo minùs oneri illi erit. Non enim justus tantùm injusto oneri est, sed & duo injusti vix se patiuntur: & quando se videntur diligere, conscientiam sibi debent, non amicitiam. Tunc autem secum concordant, quando in perniciem justi conspirant, non quia se amant, sed quia eum qui amandus erat simul oderunt. Contra hoc genus hominum indicit nobis Dominus Deus noster tolerantiam & affectum illum caritatis, quem novimus in Evangelio, præcipiente nobis Domino & dicente, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos. (Matth. 5. 44.) Sicut & Apostolus, Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. (Rom. 12. 21.) Contende cum malo, sed de bonitate. Ipsa est enim vera contentio, vel potiùs certamen salubre, ut sit bonus contra malum, non ut sint duo mali.

2. Ergo ad Psalmum respicite. Primæ partes jam tractatæ sunt, sequuntur hæc: (ℽ. 12.) *Observabit peccator justum, & stridet super eum dentibus suis:* (ℽ. 13.) * *Dominus autem irridebit eum.* Quem? Utique peccatorem stridentem super justum dentibus suis. Unde autem *Dominus irridebit eum? Quoniam prospicit quòd veniet dies ejus.* Acerbus videtur, cùm minatur justo nesciens horam sui crastinam: Dominus autem videt, & prospicit diem ejus. Quem diem? Quo reddet unicuique secundùm opera sua. (Matth. 16. 27.) Thesaurizat enim sibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei. (Rom. 2. 5.) Sed Dominus prospicit, tu autem non prospicis; [b] indicavit tibi qui prospicit. Tu diem injusti quo pœnas pensurus est ignorabas: sed qui scit, non te celavit. Non parva pars scientiæ est, scienti conjungi. Ille habet oculos cognitionis, tu habeto credulitatis. Quod videt Deus, crede tu. Veniet enim dies injusti, quem prospicit Deus. Qui dies? Cujusque vindictæ. Necesse est enim ut vindicetur in impium, vindicetur in injustum, sive convertat se, sive non se convertat. Si enim se converterit, hoc ipsum in illo vindicatur, quòd periit iniquitas. Nonne irrisit Dominus prospiciens dies iniquorum duorum, & Judæ traditoris (Act. 1.) & Sauli persecutoris? (Act. 9.) Unius diem prospexit ad pœnam, alterius ad justitiam. In utrumque vindicatum est: ille est gehennæ ignibus deputatus, iste cælesti voce prostratus. Ergo & tu quem pateris iniquum, per oculos fidei prospice cum Deo dies ejus; & cùm eum videris in te sævientem, dic tibi, Iste aut correctus, [c] mecum erit; aut perseverans, mecum non erit.

3. Quid enim? Injustitia injusti tibi nocet, & illi non nocet? Unde fieri potest, ut iniquitas ejus, quæ per ejus indignationem & odium procedit ad lædendum te, non priùs ipsum vastet intus, quàm te tentet foris? Tuum corpus premit adversitas, illius animum putrefacit iniquitas. Nam & quidquid in te profert, in illum redit. Ejus enim persecutio te facit purgatum, illum reum. Cui ergo plus nocet? Ecce sæviendo exspoliavit te: quis damno graviore percutitur, qui amittit pecuniam, an qui amittit fidem? Norunt dolere damna ista, qui habent oculum interiorem. Multis enim fulget aurum, fides non fulget. Habent quippe oculos unde aurum videant: unde fidem videant, non habent. Nam si haberent & viderent, utique plus amarent: & tamen quando eis frangitur fides, clamant, invidiam faciunt, & dicunt, O fides, ubi est fides? Amas eam ut exigas, ama ut exhibeas. Ergo quia omnes qui persequuntur justos, graviore damno feriuntur, & graviore pernicie affliguntur, cùm in eis vastatur ipse animus; sequitur, & ostendit hoc Psalmus: *Gladium eduxerunt peccatores, intenderunt arcum suum: ut dejiciant inopem & pauperem, ut trucident rectos corde.* (ℽ. 14.) * *Framea eorum intret in cor ipsorum.* (ℽ. 15.) Facile est ut framea ejus, id est, gladius ejus perveniat ad corpus tuum; sicut pervenit gladius persecutorum ad corpora Martyrum; sed percusso corpore, cor mansit illæsum: illius autem cor qui gladium eduxit in corpus justi, non planè mansit illæsum. Hoc Psalmus iste testatur. Framea eorum non intret, dixit, in corpus eorum; sed, *Framea eorum intret in cor ipsorum.* In corpore occidere voluerunt, in anima moriantur. Illos enim quorum corpora interficere voluerunt, securos Dominus fecit, dicens eis, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. (Matth. 10. 28.) Quale est autem sævire gladio, nec posse occidere nisi corpus inimici, & posse occidere animam suam? Desipiunt, contra se sæviunt, insaniunt, non se vident: tamquam si vellet aliquis per corpus suum ferrum trajicere, ut conscinderet tunicam alterius. Adtendis quò pervenisti, & non adtendis quà trajecisti: illius conscidisti vestem, tuam carnem. Constat ergo plus esse quòd se lædunt iniqui, & quòd sibi nocent, quàm quòd sibi videntur nocere illis quos oderunt. *Framea* ergo *eorum intret in cor ipsorum.* Sen-

[a] Editi, *scitis.* Meliùs aliquot MSS. *sitis.*

[b] Sic MSS. At editi, *indicabit tibi quæ prospicit: & paulò pòst, quo pœnas passurus est ignorabas, sed qui scit, non te celabit.*

[c] Sic MSS. At editi, *meum erit.*

tentia Domini est, aliter fieri non potest. *Et arcus* A *eorum conteratur.* Quid est, *arcus eorum conteratur?* Insidiæ ipsorum frustrentur. Superiùs enim dixerat, *Gladium eduxerunt peccatores, intenderunt arcum suum.* Gladii eductionem, intelligi voluit apertam oppugnationem. Arcûs autem intentionem, occultas insidias intelligi voluit. Ecce gladius ejus perimit eum, & dispositio insidiarum ejus frustratur. Quid est, frustratur? Nihil nocet justo. Quomodo ergo nihil ei nocuit, verbi gratiâ, quem sic exspoliavit, cui tollendo res suas ad an-

ỳ. 16. gustias perduxit? Habet quod cantet, *Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas.*

4. Sed potentes sunt iniqui, & multa faciunt, & suppetit eis rerum effectus, agendi celeritas, jussionem obedientia sequitur? Numquid semper

ỳ. 17. sic? *Quoniam brachia peccatorum conterentur.* Brachia ergo eorum, potentia eorum. Quid facturus

Lucæ 16. 19. est in gehenna? An quod facit ille dives, qui apud superos epulabatur, apud inferos torquebatur? *Brachia* ergo *eorum conterentur. Confirmat autem justos Dominus.* Quomodo eos confirmat? Quid

Psal. 26. 14. eis dicit? Quod dicitur in alio Psalmo, Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. Quid est hoc, Sustine Dominum? Ad tempus laboras, in æternum non laborabis: brevis est molestia tua, æterna erit beatitudo tua: ad modicum doles, sine fine gaudebis. Sed inter molestias incipis labi? Proponitur exemplum & passionum Christi. Vide quid pro te

Matth. 26. 61. & 27. 26. &c. pertulit, qui quare perferret non habebat. Quantacumque patiaris, non pervenies ad illas insultationes, ad illa flagella, ad illam ignominiosam vestem, ad illam spineam coronam, ad illam postremò crucem non pervenies, quia jam & de pœna generis humani sublata est. Cùm enim sub antiquis scelerati crucifigerentur, modò nullus cruci figitur. Honorata est, & finita. Finita est in pœna, manet

a in [a] gloria. A locis suppliciorum fecit transitum ad frontes Imperatorum. Qui tantum honorem dedit pœnis suis, quid servat fidelibus suis? His ergo rebus, his verbis, his allocutionibus, hoc tali exemplo *confirmat justos Dominus.* Sæviant quantum voluerint, & quantum permissi fuerint peccatores: *confirmat justos Dominus.* Quidquid acciderit justo, voluntati divinæ deputet, non potestati inimici. Sævire ille potest: ferire, si ille noluerit, non potest. Et si ille voluerit ut feriat, novit

Hebr. 12. 6. suum quemadmodum excipiat. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellum sibi de illo fecit Pater meus? Illum assumit ad ministerium, me erudit ad patrimonium. Nec attendere debemus quantum permittat injustis, sed quantum servet justis.

5. Sed debemus optare etiam illis per quos flagellamur, ut convertantur, & flagellentur. Sic enim suos fideles erudiebat, qui de Saulo flagellum sibi fecerat, sed postea convertit & Saulum. Et cùm Ananiæ sancto, à quo baptizatus est Saulus, diceret Dominus, illum suscipiendum esse Saulum, quia vas esset electionis; respondit Ananias, timens & exhorrescens auditâ famâ Sauli persecuto-

Act. 9. 13. &c. ris, Domine, audivi, inquit, ego de viro isto quantas persecutiones sanctis tuis fecerit in Jerosolyma, & nunc acceptis litteris vadit, ut ubicumque invenerit invocantes nomen tuum, trahat & liget, & ad pontifices adducat. Et contrà Dominus, Sine, inquit, ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo. Reddam illi, inquit, vindicabo me de illo; & patietur pro nomine meo, qui sævit in nomen meum. Erudio vel erudivi per eum alios, erudiam & ipsum per alios. Factum est hoc, & novimus quanta sustinuerit Saulus, multò plura quàm fecerat, quasi avarus exactor cum usuris recepit quod dederat.

6. Sed vide utrùm in illo impletum sit quod modò Psalmus dicit, *Confirmat autem justos Dominus.* Non solùm, (inquit idem Paulus, cùm Rom. 5. 3. &c. multa mala pateretur,) sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Bene planè jam justus, jam confirmatus. Quomodo ergo isti jam confirmato nihil nocebant qui illum insectabantur, sic nec ipse illis quos persequebatur. *Confirmat autem*, inquit, *justos Dominus.* Audi alias voces confirmati justi. Quis nos separabit à caritate Christi? Tribulatio, Rom. 8. 35. an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio? Quomodo hærebat, qui rebus talibus non separabatur? *Confirmat autem justos Dominus.* Descenderant quidam prophetæ de Jerosolyma, & impleti Spiritu-sancto prophetaverunt eidem Paulo quòd multa passurus esset in Jerusalem: ita ut quidam eorum, Agabus nomine, solutâ zonâ alligaret se, Act. 21. 11. &c. quemadmodum solet fieri, ut his indiciis rerum futura demonstraret Propheta, dicens, Sicut alligatum me videtis, sic oportet alligari hominem hunc in Jerosolymis. Fratres autem responso admonitum Saulum, jam Paulum, ne se tantis periculis committeret, cœperunt deterrere, & monendo & rogando revocare ne iret in Jerosolymam. Ille autem qui jam in eorum numero erat, de quibus dictum est, *Confirmat autem justos Dominus*, Quid, Act. 21. 13. inquit, confringitis cor meum? Non facio animam meam pretiosam mihi. Quia jam dixerat eis quos parturierat in Evangelio, Et ipse impendar 2. Cor. 12. 15. pro animabus vestris. Ego enim, inquit, non solùm alligari, sed etiam mori paratus sum pro nomine Domini Jesu Christi.

7. *Confirmat* ergo *justos Dominus.* Quomodo ỳ. 18. eos confirmat? *Novit Dominus vias immaculatorum.* Quando patiuntur mala, vias malas ambulare creduntur ab ignorantibus, ab his qui non noverunt videre vias immaculatorum. Ille qui eas novit, scit per quàm rectum ducat mansuetos suos. Psal. 24. 9. Unde dixit in alio Psalmo, Diriget mites in judicio, docebit mansuetos vias suas. Quomodo putatis detestatos homines transeuntes ulcerosum pauperem jacentem ante divitis januam? Quomodo Lucæ 16. 20. fortè hunc occlusis naribus conspuebant? Noverat autem Dominus illi [b] servare paradisum. Quomodo autem sibi optabant vitam illius, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè? Dominus autem qui prospiciebat dies illius, noverat ejus futura tormenta, & sine fine tormenta. Ergo *novit Dominus vias immaculatorum.*

8. *Et hereditas eorum in æternum erit.* Hoc ibid. in fide habemus: Dominus numquid in fide? Dominus novit illa in tanta manifestatione, in quanta non possumus dicere, cùm vel æquati Angelis erimus. Non enim nobis tam manifesta erunt, quæ

[a] Quindecim MSS. *manet in gratia.*

[b] In plerisque MSS. *servari.*

erunt manifesta, quàm sunt manifesta illi qui nec commutari potest. Tamen & de nobis quid dictum est? *1. Joan. 3. 2.* Dilectissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Servatur ergo nobis nescio quod dulce spectaculum omnino: & si cogitari ex aliqua parte in ænigmate & per speculum potest, dici tamen nullo modo potest pulcritudo illius dulcedinis, *Psal. 30. 20.* quam servat Deus timentibus se, perficit autem sperantibus in se. Illuc parantur corda nostra in omnibus vitæ hujus tribulationibus & tentationibus. Noli mirari, quia in laboribus pararis: ad magnum *Rom. 8. 18.* aliquid pararis. Unde vox illa justi confirmati, Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quæ erit futura gloria nostra, nisi æquari Angelis, & videre Deum? Quantum præstat cæco, qui illi oculos sanaverit, ut videat hanc lucem? Cùm sanus factus fuerit ille, nec invenit quid dignum rependat sanatori suo. Quantumlibet enim illi det, quid dabit tale quale ille præstitit? Ut plurimum det, aurum dabit, & multum aurum dabit: ille lucem præstitit. Ut noverit ille quia nihil dat; videat in tenebris quod dat. Quid ergo dabimus nos medico illi, oculos interiores nostros sananti, ad videndam quamdam lucem æternam, quod est ipse? Quid illi dabimus? *Psal. 115. 12.* Quæramus, inveniamus, si possumus; & in angustiis inquisitionis nostræ exclamemus, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et quid invenit? *Matth. 20. 22.* Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Potestis, inquit, bibere calicem quem ego bibiturus sum? *Johan. 21. 17.* Inde Petro, Amas me? Pasce oves meas: pro quibus biberet calicem Domini. *Confirmat autem justos Dominus. Novit Dominus vias immaculatorum, & hereditas eorum in æternum erit.*

℣. 19. 9. *Non confundentur in tempore malo.* Quid est, *Non confundentur in tempore malo?* In die tribulationis, in die angustiarum non confundentur: sicut confunditur quem fallit spes. Quis est qui confunditur? Qui dicit, Ego quod sperabam non inveni. Non immeritò: *Jerem. 17. 5.* sperabas enim de te, aut sperabas de homine amico: Maledictus autem qui spem suam ponit in homine. Confunderis, quia fefellit te spes, *Psal. 115. 11.* fefellit spes posita in mendacio. Omnis enim homo mendax. Si autem ponas spem tuam in Deo tuo, non confunderis; quia ille in quo spem posuisti, [a] falli non potest. Unde & ille quem paulò antè commemoravi, justus confirmatus, positus in tempore malo, in die tribulationis, *Rom. 5. 3. &c.* quia non confundebatur, quid ait? Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. Unde spes non confundit? Quia in Deo posita est. Ideo sequitur, Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. Jam datus est nobis Spiritus-sanctus, quomodo nos fallit cujus tale pignus tenemus? *Non confundentur in tempore malo: & in diebus famis saturabuntur.* Est enim quædam hîc saturitas eorum. Nam dies famis, vitæ hujus sunt: aliis esurientibus, illi saturantur. Nam ille unde gloriaretur dicens, Gloriamur in tribulationibus, si egestatem intus pateretur? Videbantur foris angustiæ, sed intus latitudo erat.

10. Quid autem facit malus homo cùm cœperit tribulari? Foris nihil habet, ablata sunt omnia, in conscientia nullum solatium est: non est quò exeat, quia dura sunt; non est quò intret, quia mala sunt. Meritò ei fit quod sequitur, *Quoniam peccatores peribunt.* ℣. 20. Quibus enim locus nusquam est, quomodo non peribunt? Consolatio non est in externis, non est in internis. Extra sunt enim à nobis, de quibus consolatio nulla est. Et universi qui Deum non habent, [b] pecuniæ, amicitiæ, gloriæ, facultatibus mundi serviunt, & quæcumque bona sunt corporalia, non possunt consolari intrinsecùs, quomodo consolabatur ille plenus saginâ interiore, & de ipsa sagina ructuans, *Job 1. 21.* Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Ergo illis peccatoribus non est locus in his quæ foris sunt, quia ibi patiuntur tribulationes: [c] conscientia illos non consolatur; non est bene illis secum: quia bene esse cum malo non potest. Quisquis autem malus est, malè secum est: torqueatur necesse est sibi seipso tormento. Ipse est enim pœna sua, quem torquet conscientia sua. Fugit ab inimico quò potuerit, à se quò fugiet?

11. Ita quidam ex parte Donati venerat ad nos, accusatus & excommunicatus à suis, hîc quærens quod ibi perdiderat. Sed quia suscipi non potuit, nisi eo loco quo debuit: non enim deseruit illam partem quasi integer apud ipsos, ut appareret eum non [d] necessitate, sed electione fecisse: quia ibi ergo habere non potuit quod quærebat, quærebat autem vanam elationem & falsum honorem, & quia hîc non invenit quod ibi perdidit, & ipse periit. Gemebat saucius, & non consolabatur. Erant enim in conscientia ejus aculei horribiles taciti. Tentavimus consolari eum de verbo Dei: sed ille non erat de sapientibus formicis, quæ sibi æstate collegerunt unde hyeme vivant. Cùm enim res sunt tranquillæ, tunc homo sibi colligere debet verbum Dei, & recondere in intimis cordis sui, quemadmodum formica abscondit in cavernosis penetralibus labores æstatis. *Prov. 6. 6. & 30. 25.* Per æstatem enim vacat hoc agere: venit autem hyems, id est, supervenit tribulatio, & nisi intus invenerit quod edat, necesse est ut fame dispereat. Iste ergo sibi non collegerat verbum Dei, supervenit hyems, non hîc invenit quod quærebat, consolari nisi inde non poterat, de verbo autem Dei nullo modo. Intus apud se nihil habebat, foris quod quærebat non inveniebat: ardebat indignationum & dolorum facibus, agitabatur mens ejus violenter, & tam diu occultè, donec etiam erumperet in quosdam gemitus, ita ut inter fratres sonaret, & se audiri nesciret. Videbamus, & dolebamus vehementer (Deus scit) tantam pœnam animæ, tantas cruces, tantas gehennas, tanta tormenta. Quid pluribus? Impatiens loci humilis, cui si saperet, posset esse locus salubris, talis apparuit, ut etiam projiceretur. Neque hinc desperare debemus, Fratres, de aliis, qui fortè elegerint veritatem, non secuti fuerint necessitatem. Usque adeo enim de ceteris desperandum non est, ut nec de isto desperem, quamdiu vivit. De nullo enim vivente desperandum est. Hoc ergo, Fratres, ex occasione hac scire debuit Caritas Vestra, ne quis

[a] Aliquot MSS. *fallere non potest.*
[b] Tres MSS. *Pecunia, amicitia, gloria, facultates mundi, servi & quæcumque bona &c.*

[c] Apud Lov. *ubi conscientia.* Abest vox, *ubi*, à MSS. & ab Er.
[d] Sic melioris notæ MSS. At Er. *eum non delectatione, sed necessitate fecisse.* Lov. *eum non dilectione, sed necessitate fecisse.*

forte aliud vobis dicat. Nam subdiaconus eorum, A qui, cùm ei nulla quæstio ibi commoveretur, elegit catholicam pacem & unitatem, & illis dimissis venit, venit re vera sicut eligens quod bonum est, non sicut repudiatus à malis: sic acceptus est ut de ejus conversione gaudeamus, & eum vestris orationibus commendemus. Potens est enim Deus, qui eum faciat etiam atque etiam meliorem. Ceterùm de nullo pronuntiandum est in aliquam partem, sive in bonam, sive in malam. Quamdiu enim hîc vivitur, crastinus dies semper ignoratur. *Non* B *confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur: quoniam peccatores peribunt.*

Item ℣.20. 12. *Inimici autem Domini statim ut gloriabuntur & exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficient.* Ex ipsa similitudine rem quam insinuavit, agnoscite. Fumus à loco ignis erumpens in altum extollitur, & ipsa elatione in globum magnum intumescit: sed quantò fuerit globus ille grandior, tantò fit vanior: ab illa enim magnitudine non fundata & solidata, sed pendente & inflata, it in auras C atque dilabitur, ut videas ipsam ei obfuisse magnitudinem. Quantò enim plus erectus est, quantò extentus, quantò diffusus undique in majorem ambitum, tantò fit exilior, & deficiens, & non apparens. *Inimici autem Domini statim ut gloriabuntur & exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficient.* De talibus dictum est, Sicut Jannes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati: homines mente corrupti, reprobi circa fidem. (2. Tim. 3. 8.) Unde autem resistunt veritati, nisi inflatione tumoris D sui, euntes in ventos, extollentes se quasi justos & magnos? Quid autem de illis ait? Tamquam de fumo, Sed ultrà non proficient, dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. (Ibidem 9.) *Inimici autem Domini statim ut gloriabuntur & exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficient.*

℣.21. 13. *Fœneratur peccator, & non solvet.* Accipit, & non reddet. Quid non reddet? Gratiarum actionem. Quid enim à te vult Deus, aut quid exigit Deus, nisi quod tibi [a] prosit? Et quanta accepit E peccator, pro quibus non solvet? Accepit ut sit, accepit ut homo sit, multumque interfit inter ipsum & pecus; accepit corporis formam, accepit in corpore distinctionem sensuum, ad videndum oculos, ad audiendum aures, ad odorandum nares, ad gustandum palatum, ad contrectandum manus, ad ambulandum pedes, salutemque ipsam corporis. Sed adhuc ista & cum pecore habemus communia: accepit etiam ampliùs, id est, mentem quæ possit intelligere, quæ possit capere veritatem, quæ F possit justum ab injusto discernere, quæ possit indagare, desiderare Creatorem, laudare & inhærere illi. Hæc omnia accepit & peccator, sed non bene vivendo non reddit quod debet. Ergo *fœneratur peccator, & non solvet*, non reddet ei à quo accepit, non aget gratias: immo verò rependet mala pro bonis, blasphemias, murmur adversùs Deum, indignationem. Ergo ille *fœneratur, & non solvet: justus autem miseretur, & commodat.* Ille ergo nihil habet, iste habet. Videte egestatem, videte di- G vitias. Ille accipit, & non solvet: iste miseretur, & commodat: abundat illi. Quid si pauper est? Etiam sic dives est. Tu tantùm ad divitias ejus pios oculos intende. Respicis enim arcam inanem, conscientiam Deo plenam non respicis. Non habet extrinsecùs facultatem, sed habet intrinsecùs caritatem. De caritate quanta erogat, & non finitur? Etenim si habet foris facultatem, dat ipsa caritas, sed ex eo quod habet: si autem non invenit foris quod det, dat benevolentiam, præstat consilium, si potest; præstat auxilium, si potest: ad extremum si nec consilio, nec auxilio adjuvare potest, vel voto adjuvat, vel orat pro contribulato, & fortè magis ipse exauditur, quàm qui porrigit panem. Habet semper unde det, cui plenum pectus est caritatis. Ipsa est caritas, quæ dicitur & voluntas bona. Plus à te Deus non exigit, quàm quod tibi intus dedit. Vacare enim non potest voluntas bona. Non enim habens voluntatem bonam, etsi nummus tibi superfit, non porrigis pauperi: ipsi inter se pauperes præstant sibi de voluntate bona, non sunt inter se infructuosi. Vides cæcum duci à vidente: quia nummos non habuit quos daret [b] egens, commodavit oculos non habenti. Unde hoc factum est, ut membra sua commodaret ei qui non habet, nisi quia intus inerat voluntas bona, thesaurus pauperum? In quo thesauro dulcissima requies, & vera securitas. Ad ipsum amittendum nec latro admittitur, nec naufragium metuitur. Servat secum quod intus habet, nudus evadit, & plenus est. *Justus ergo miseretur, & commodat.*

14. *Quoniam benedicentes eum, hereditate possidebunt terram:** sicut illum justum, verè solum justum & justificantem, qui & pauper hîc fuit, & divitias magnas adtulit, quibus faceret divites eos, quos invenit pauperes. Ipse est enim qui Spiritusancto ditavit corda pauperum, & exinanitas animas confitendo peccata, implevit opulentiâ justitiæ; qui potuit divitem facere piscatorem, dimittendo retia sua quod habebat contemnentem, quod non habebat haurientem. Infirma enim mundi elegit Deus, ut confunderet fortia. Et non de oratore piscatorem, sed de piscatore lucratus est oratorem, de piscatore lucratus est senatorem, de piscatore lucratus est imperatorem. *Quoniam benedicentes eum, possidebunt terram hereditate:* erunt ejus coheredes, in terra illa viventium, de qua dicitur in alio Psalmo, Spes mea es tu, portio mea in terra viventium. Tu es ipsa portio mea, inquit Deo, & non dubitavit Deum sibi facere portionem. *Hereditate possidebunt terram. Maledicentes autem eum, disperient.* Ut autem [c] benedicant qui benedicunt, præstitum est eis. Nam ventum est ad maledicentes, & facti sunt benedicentes: & jam sic disperierunt maledicentes eum, cùm ejus munere facti sunt benedicentes, quem malo suo maledicebant, bono autem ipsius benedicunt.

(℣.22. * f. sol. — Matth. 19. — 1. Cor. 1. — Psal.)

15. Videte quid sequitur: *A Domino gressus hominis dirigentur, & viam ejus volet.* (℣.23.) Ipse homo ut velit viam Domini, ab ipso Domino diriguntur gressus ejus. Nam si Dominus non dirigeret gressus hominis, tam pravi erant, ut semper per prava irent, & semitas curvas sequendo redire non possent. Venit autem ille, & vocavit, & redemit, & sanguinem fudit: hoc pretium dedit, hæc bona fecit, & mala passus est. Adtende quæ fecerit, Deus est: adtende quæ passus sit, homo est. Quis iste Deus homo? Si tu ô homo, non dimitteres Deum, non fieret pro te Deus homo. Parum enim tibi erat ad remunerationem vel ad donum ejus, quia & hominem te fecit, nisi & homo pro te fieret?

[a] Editi, *promisit.* Veriùs aliquot MSS. *prosit.*
[b] MSS. *daret egenti.*

[c] Sic Er. & MSS. At Lov. *benedicantur:* minùs bene.

ret? Ipse est enim qui direxit gressus nostros, ut viam ejus vellemus. *A Domino gressus hominis dirigentur, & viam ejus volet.*

16. Jam cùm sequeris viam Christi, non tibi sæculi prosperitates promittas. Per dura ambulavit, sed magna promisit. Sequere. Noli tantùm adtendere quà iturus, sed & quò venturus sis. Tolerabis dura temporalia, sed ad læta pervenies sempiterna. Si vis sustinere laborem, adtende mercedem. Nam & operarius in vinea deficeret, nisi adtenderet quid accepturus esset. Cùm autem adtenderis quid sis accepturus, omnia tibi erunt vilia quæ pateris, nec digna æstimabis pro quibus illud accipias. Miraberis tantum dari pro tantillo labore. Nam utique, Fratres, pro æterna requie labor æternus subeundus erat; & æternam felicitatem accepturus, æternas passiones sustinere deberes: sed si æternum sustineres laborem, quando venires ad æternam felicitatem? Ita fit, ut necessariò temporalis sit tribulatio tua, qua finitâ venias ad felicitatem infinitam. Sed tamen, Fratres, posset esse longa tribulatio pro æterna felicitate. Verbi gratiâ, ut quoniam felicitas nostra finem non habebit, miseria nostra & labor noster & tribulationes nostræ diuturnæ essent. Nam & si mille annorum essent, appende mille annos contra æternitatem: quid appendis cum infinito quantumcumque finitum? decem millia annorum, decies centena millia, si dicendum est, & millia millium, quæ finem habent, cum æternitate comparari non possunt. Huc accedit, quia non solùm temporalem voluit laborem tuum Deus, sed etiam brevem. Paucorum dierum est tota vita hominis, etiamsi læta duris non miscerentur, quæ plura & longiora sunt certè, quàm dura; & ideo breviora & pauciora sunt dura, ut durare possimus: si ergo per totam vitam suam homo in laboribus & in ærumnis esset, in doloribus, in tormentis, in carcere, in plagis, in fame & siti omnibus diebus, horis omnibus, per totam vitam suam usque ad ætatem senectutis, pauci dies sunt tota vita hominis: quo labore transacto, veniet regnum æternum, veniet sine fine felicitas, veniet æqualitas Angelorum, veniet hereditas Christi, veniet coheres Christus. Pro quanto labore quantam mercedem accipimus? Veterani homines qui laborant in militia, & versantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare à juventute, exeunt senes; & ut habeant paucos dies quietos senectutis suæ, quando eos jam ipsa ætas incipit gravare, quos bella non gravant, quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos soles, quantas necessitates, quæ vulnera, quæ pericula? Et non adtendunt patientes hæc omnia, nisi paucos dies quietos illos senectutis, ad quos utrùm perveniant nesciunt. Ergo *à Domino gressus hominis dirigentur, & viam ejus volet.* Hinc dicere cœperam, viam Christi si vis, & verè Christianus es, (ipse est enim Christianus, qui non aspernatur viam Christi, sed vult viam Christi sequi per passiones ipsius,) noli per aliam viam velle ire quàm per illam qua ipse ivit. Dura videtur, sed ipsa est tuta via: alia fortè delicias habet, sed latronibus plena est. *Et viam ejus volet.*

℣. 24. 17. *Cùm ceciderit, non conturbabitur, quoniam Dominus confirmat manum ejus.* Ecce quid est, velle viam Christi. Contingat illi ut aliquam tribulationem patiatur, aliquam exhonorationem, aliquam contumeliam, aliquam afflictionem, aliqua damna, & cetera quæcumque abundant in vita ista generi humano: proponit sibi Dominum suum, quanta genera tentationum passus est: & *non conturbabitur cùm ceciderit, quia Dominus confirmat manum ejus*, quia prior passus est. Quid enim timebis ô homo, cujus directi sunt gressus, ut velles viam Domini? Quid timebis? Dolores? Flagellatus est Christus. Matth. 27. 26. Contumelias timebis? Audivit, Dæmonium habes, qui dæmonia excludebat. Johan. 8. 48. Fortè factionem & conspirationem malorum? Conspiratum est adversùs illum. Johan. 9. 22. Non potes ostendere fortè conscientiam tuam bonam in aliqua accusatione, & vim pateris quòd adversùs te falsi testes audiuntur. Contra ipsum primùm falsum testimonium dixerunt, non solùm ante mortem, sed etiam post resurrectionem. Inducti sunt falsi testes, ut à judicibus damnaretur: Matth. 26. 60. accesserunt falsi testes custodes ad sepulcrum. Resurrexit ille cum tanto miraculo, commota terra prodidit Dominum resurgentem. Erat illic & terra custodiens terram, sed terra durior mutari non potuit. Nuntiavit vera, sed seducta est à falsa. Dixerunt enim illi custodes Judæis quæ viderint, & quid factum sit: acceperunt pecuniam, & dictum est eis, Dicite quòd vobis dormientibus venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum. Matth. 28. 12. Ecce falsi testes & contra resurgentem. Quanta autem cæcitas in falsis testibus, quanta cæcitas, Fratres? Solent hoc enim pati falsi testes, ut excæcentur, & contra se dicant nescientes, unde appareat quia falsi sunt testes. Quid enim illi contra se dixerunt? Cùm dormiremus, venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum. Quid est hoc? Quis est qui dicit testimonium? Qui dormiebat. Talibus ego narrantibus non crederem, nec si somnia sua mihi indicarent. Stulta insania: si vigilabas, quare permisisti? si dormiebas, unde scisti?

18. Sic & isti filii eorum, [a] sicut meministis, & prætermittendum ex occasione non est. In Donatistas. Tantò magis enim debemus commemorare vanitatem eorum, quantò magis quærimus salutem eorum. Ecce corpus Christi patitur falsos testes, sustinet corpus quod præcessit in capite. Non mirum est, & modò non desunt corpori Christi diffuso per totum orbem terrarum qui dicant, Progenies traditorum. Falsum testimonium dicis. Ibi te convinco falsum testem, secutus pauca verba. Tu mihi dicis, Traditor es. Ego tibi dico, Mendax es. Sed tu traditionem meam nusquam & numquam probas: ego mendacium tuum hîc in istis ipsis verbis tuis modò probo. Certè ibi dixisti, quia nos acuimus gladios nostros: recito gesta tuorum Circumcellionum. Certè [b] ibi dixisti, quia prætermittis ablata: recito Gesta, ubi procurationem ad exigenda fecisti. Certè ibi dixisti, Nos sola offerimus Evangelia: recito tot jussiones judicum, quibus à te divisos persecutus es: recito Preces ad Apostatam imperatorem, cui dixisti, [c] quia sola justitia apud eum habet locum: an fortè apostasia Juliani, pars Evangelii tibi videtur? Ecce mendacem te teneo.

[a] Hîc in editis additur, *usque huc*: quod à MSS. abest.

[b] Hinc liquet Augustinum hoc Sermone refellendum suscepisse Primiani mandatum illud, cujus meminit in Breviculo Collationis cum Donatistis die 3. c. 8. sed expressiùs in lib. contra Cresconium 4. cap. 47. in hæc verba: *Cur ergo Primianus apud Acta magistratus Carthaginensis inter alia quæ de nobis contumeliosè prosequenda mandavit, Illi, inquit, auferunt aliena, nos intermittimus ablata.*

[c] Id porrò in Precibus Juliano Apostatæ oblatis nomine Donatistarum dixerunt Rogatianus & Pontius, ex Epist. 105. ad Donatistas n. 9. & lib. 2. contra Petilianum c. 92. & 97.

Quid de me dixisti quod credi debeat? Etiamsi non A invenirem unde ostenderem falsum te dicere, sufficit ut ostendam te mendacem esse. [a] Quid dicis? Qualis tu, tales & ceteri. Nam meritò talia verba omnibus misisti: abundare voluisti societate mendacium, ne tu solus erubesceres de mendacio.

19. Sed valeat, inquit, in Cæcilianum judicium patrum nostrorum. Quare valebit? quia episcopi judicaverunt. Valeat & in te, quod [b] Maximianistæ judicaverunt. Priùs enim, quod credo vos B nosse, episcopi consentientes cum Maximiano adhuc diacono ipsius, venerunt ad Carthaginem, sicut se habet [c] Tractatoria, quam etiam Gestis alligaverunt, cùm litigarent * de domo cum procuratore illius * qui prætermittit ablata. Ergo primò Tractatoriam de illo miserunt, conquerentes quia noluit ad illos exire: hoc enim maximè conquesti sunt. Vide quomodo illis Deus reddidit quod de Cæciliano dixerunt. Mira similitudo: voluit Deus post tot annos revolvere illis in faciem quod gestum C est, ut omnino unde dissimulent & quà effugiant non inveniant. Oblitos se dicerent quæ gesta sunt antè; non eos Deus sinit oblivisci: atque utinam valeat eis ad salutem. Nam misericordiâ suâ fecit hoc Deus, si considerent quid sit factum. Ponite ergo vobis ante oculos, Fratres, unitatem tunc orbis terrarum, unde se isti diviserunt adversùs Cæcilianum: ponite modò & partem Donati, unde se Maximianistæ diviserunt adversùs Primianum. Quod tunc illi Cæciliano, hoc nunc isti fecerunt D Primiano. Propterea se & veriores Donatistis dicunt Maximianistæ, quia re verâ facta majorum suorum ipsi imitati sunt. Sic enim erexerunt Maximianum adversùs Primianum, quomodo illi erexerunt Majorinum adversùs Cæcilianum; & sic questi sunt isti de Primiano, quomodo illi de Cæciliano. Nam si meministis, hoc dixerunt illi, quòd ad eos exire noluerit Cæcilianus, memor conscientiæ suæ; ille autem noverat factionem eorum: sic & isti conqueruntur, quia noluit ad illos E exire Primianus. Quare Primiano conceditur, nosse factionem Maximianistarum, & Cæciliano non conceditur nosse factionem Donatistarum? Nondum erat ordinatus Maximianus, crimina dicebantur de Primiano: venerunt episcopi, voluerunt ut ad eos exiret: non est egressus, sicut eorum indicat Tractatoria Actis inserta. Non est egressus, non improbo, immo & laudo. Si aliquam factionem vidisti, non debuisti ad factiosos procedere, sed servare caussam tuam meliori judi- F cio partis tuæ. Restabat enim magna pars Donati, ubi se posset purgare Primianus: propterea ad illos qui jam factione conspiraverant, exire noluit. Vides quomodo laudamus consilium tuum adversùs Maximianistas, bene adtende & caussam Cæciliani: non vis ut frater; quomodo extraneus, sic judica. Noluisti exire, quid tibi [d] dicens? Isti factione conspiraverunt contra salutem meam, corrupti sunt adversùm me: si me illis commisero, A facio præjudicium caussæ meæ: non ad eos exibo, servetur caussa mea melioribus & auctoritate gravioribus. Bonum consilium. Quid si hoc dixit Cæcilianus? Quamquam laborabis tu, ut ostendas quæ adversùs te istos alia Lucilla corruperit, & fortè non inventurus, quod ille tunc usque adeo noverat, ut postea [e] Gestis aperiretur. Sed vidisti nescio quid occultum, renuntiatum est tibi aliquid metuendum. Concedo timori tuo cautelam istam: B rectè fecisti, ad tales non procedere; erant enim alii qui de te poterant judicare. Adtende nunc Cæcilianum: tu tibi servasti Numidiam, ille orbem terrarum. Sed si valere vis adversùs illum sententias tunc Donatistarum, valeant nunc adversùs te sententiæ Maximianistarum: episcopi illum damnaverunt, episcopi & te. Quare postea egisti caussam tuam, & obtinuisti ibi Maximianistas; sicut ille postea egit caussam suam, & obtinuit ibi Donatistas? Quod ergo tunc factum est, videtur C ante oculos miro & manifesto exemplo revolutum, talia Maximianistas conqueri de Primiano, qualia omnes isti conquesti sunt de Cæciliano. Mirum est, Fratres, quomodo moveor, quomodo Deo gratias ago: quia verè misericordia Dei ad istos, si sapiant, illuminandos formavit exemplum. Proinde si placet paululùm, Fratres, quia & hoc nobis Deus in manus dedit, audite concilium Maximianistarum. (Et cùm tractaret, idem recitavit concilium Maximianistarum.)

20. SANCTISSIMIS FRATRIBUS *atque collegis per universam Africam.* (Et cùm re- D citaret idem dixit,) Tota unitas ipsorum per Africam. Sed hîc cum illis est Catholica: in aliis autem orbis partibus ipsi non sunt cum Catholica. (Et cùm tractaret idem sequentia, iterum recitavit,) *Sanctissimis fratribus atque collegis per universam Africam, hoc est, per provinciam Proconsularem, Numidiam, Mauritaniam, Byzacenam, & Tripolim constitutis, sed & presbyteris & diaconis, universis plebibus, in veritate Evangelii* E *nobiscum militantibus; Victorinus, Fortunatus, Victorianus,* [f] *Migginus, Saturninus, Constantius, Candorius, Innocentius, Cresconius,* [g] *Florentius, Salvius, alius Salvius, Donatus, Geminius, Prætextatus.* (Et cùm recitaret, idem dixit,) Ipse est Assuritanus, quem postea receperunt: eum qui in se dixit sententiam, recepit postea. (Et cùm tractaret idem sequentia recitavit,) *Maximianus, Theodorus, Anastasius, Donatia-* F *nus, Donatus, alius Donatus, Pomponius,* [h] *Pancratius, Ianuarius, Secundinus, Pascasius, Cresconius, Rogatianus, alius Maximianus, Benenatus, Gaianus, Victorinus, Guntasius, Quintasius, Felicianus.* (Et cùm recitaret, idem dixit,) Iste est [i] Mustitanus qui adhuc vivit? Sed fortè alius est aliunde. Postea subscribentes dicunt & loca unde quisque erat. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *Salvius, Migginus, Procu-*

* Maximianistæ. *Primiani.

Synodica epistola Maximianistarum Cabarsussensis concilii.

[a] Octo MSS. *Qui dicis, Qualis tu, tales & ceteri:* Fortè veriùs, juxta illud quod hîc aliquantò pòst legitur, n. 20. *Hoc erat in regula, Quales fuerint cum quibus fuerit communicatum, tales fieri omnes & universam massam.*

[b] Editi, *Maximinianistæ:* sicque in aliis postea locis eosdem sectarios isthîc nominant, & horum principem *Maximinianum*, superadditâ nomini syllabâ. At omnes propè MSS. constanter appellant *Maximianum & Maximianistas:* nec solent editi dissentire in ceteris, ubi iidem nominantur, opusculis.

[c] Colbertinus MS. *Tractoria:* dissentientibus ceteris libris, editis & MSS.

[d] Sic MSS. At editi, *quid tibi dicent?*

[e] Gesta indicat apud Zenophilum Consularem confecta anno 320. quorum fragmenta quædam in 3. contra Cresconium lib. c. 29. refert: ubi videlicet Nundinarius Silvani Cirtensis episcopi diaconus prodidit, episcopos aliosque Lucillæ præpotentis feminæ pecuniâ corruptos fuisse, ut Majorinus contra Cæcilianum fieret Carthaginensis episcopus. Vide Augustini ad Glorium, Eleusium &c. epist. 43. n. 17.

[f] Aliquot MSS. constanter hîc & postea, *Miggin.*

[g] Editi, *Florentinus:* At omnes propè MSS. *Florentius.*

[h] Quinque MSS. *Prancatius:* nec aliter habent in fine Synodicæ.

[i] Sic MSS. At editi, *Musticanus.*

lus, Latinus, & ceteri qui in concilio apud [a] *Cabarsussi fuimus, in Domino æternam salutem. Nemo qui nesciat; Fratres dilectissimi, de sacerdotibus Dei, non propriæ voluntatis, sed divinæ legis impulsu, tam in reos sententiam dicere, quàm innocentibus inflictam jure ab eis ac meritò submovere. Non levi enim periculo subjacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentem* [b] *conficere pertentarit: maximè cùm scriptum sit,* (Exodi 23. 7.) *Innocentem & justum non occides, & purgatione non purgabis reum. Hoc igitur Edicto Legis* B *admoniti, necesse nos fuerat Primiani caussam, quem plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ episcopum fuerat in ovile Dei sortita, seniorum litteris ejusdem Ecclesiæ postulantibus, audire atque discutere sub eo, ut explanatis omnibus, aut innocentem, quod optabile fuerat, purgaremus; aut nocentem certè ostenderemus suis meritis esse damnatum. Optatissimum enim nobis fuit, ut plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ eo se lætetur episcopo sublimatam, qui in omnia sanctus & in nullo reprehensibilis* C *haberetur. Propterea utique talem esse oportet Domini sacerdotem, ut quod populus pro se apud Deum non valuerit, ipse pro populo mereatur quod poposcerit impetrare: quia scriptum est,* (1. Reg. 2. 25.) *Si peccaverit populus, orabit pro eo sacerdos; si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?* (Et cùm legeret, idem tractans dixit,) Etiam Apostoli scripserunt plebibus ut orarent pro se, & Apostoli (Matth. 6. 12.) orantes dicebant, Dimitte nobis debita nostra: & (1. Johan. 2. 1.) apostolus Johannes dixit, Advocatum habemus D apud Patrem Jesum Christum justum, & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Sed illud de illo sacerdote scriptum est, quem isti non intelligunt, ut admoneretur populus in prophetia talem se debere agnoscere sacerdotem, pro quo nullus posset orare. Quis est autem pro quo nullus orat, nisi ille (Rom. 8. 34.) qui pro omnibus interpellat? Quia ergo tunc sacerdotium erat Leviticum, ubi sacerdos intrabat [c] in sancta, & offerebat hostias pro populo; habebat autem imaginem, non veritatem futuri cujusdam E sacerdotis; tunc enim & ipsi sacerdotes peccatores erant, sicut ceteri homines: volens Deus per [d] prophetiam admonere populum, jam talem desiderandum esse sacerdotem, qui interpellaret pro omnibus, & pro eo nullus oraret, designans talem, admonuit & dixit, (1. Reg. 2. 25.) Si peccaverit populus, orabit pro eo sacerdos; si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo? Itaque ô popule, talem elige sacerdotem, pro quo non cogaris orare, sed de cujus oratione pro te securus esse possis. Ipse est F Dominus noster Jesus Christus, (1. Tim. 2. 5.) unus sacerdos, unus mediator Dei & hominum, homo Christus

A Jesus. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *Scandala igitur Primiani, & ipsius nequitiæ singularis, sic in se cæleste judicium provocavit, ut horum criminum auctorem necesse esset penitus amputare: qui recèns ordinatus,* (Et cùm recitaret, idem tractans dixit,) Jam jam crimina ipsius dicuntur. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *presbyteros supradictæ plebis ad* [e] *conjurationem impiæ conspirationis impellens, hoc ab eis velut precario jure postulavit, ut ad damnan-* B *dos quatuor diaconos, viros egregios, ac singularibus meritis approbatos, Maximianum scilicet, Rogatianum, Donatum, itemque* [f] *Salgamium,* (Et cùm recitaret, idem tractans dixit,) In his quatuor erat ille auctor schismatis, præcidens de frusto frustum, & non se dolens ab integritate præcisum. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *incunctanter ei promitterent accommodare consensum.* (Et cùm recitaret, idem tractans dixit,) Hoc cum illis egit: illi noluerunt ei pro- C mittere, sed tacuerunt: ille per seipsum cogitatum scelus non dubitavit implere. (Et cùm tractaret, idem recitavit,) *Cujus illi mala præsumtione stupefacti, cùm rem silentio refellissent, per se cogitatum scelus non dubitavit implere, usque adeo ut in Maximianum diaconum, virum, sicut omnibus notum est, innocentem, sine caussa, sine accusatore, sine teste, absentem ac lecto cubantem, sententiam putaret esse promendam.* (Et cùm recitaret, idem tractans dixit,) Videte crimen. (Et cùm D tractaret, idem sequentia recitavit,) *Qui jam pridem clericos non dissimili furore damnaret. Nam cùm incestos contra legem decretaque omnium sacerdotum communioni sanctæ adjungeret, cùmque obsistente maxima parte plebis, etiam seniorum nobilissimorum litteris conveniretur, ut per se corrigeret quod admiserat, sua temeritate possessus emendare contemsit. His itaque permoti seniores Ecclesiæ supradictæ,* [g] *ad universum chorum litteras legatosque miserunt, quibus non sine lacrymis* E *deprecati sunt ut ad se ferventiùs veniremus, quò perpenso libramine* [h] *intentationibus exploratis existimatio Ecclesiæ purgaretur. Ad hanc proinde cùm secundùm memoratorum litteras veniremus, nota sua ille ratione fervescens, adventum nostrum penitus declinavit.* (Et cùm recitaret, idem tractans dixit,) Quid illi objiciatur scitis, quia pars jam Donati incesta facta est. Hoc erat in regula, Quales fuerint cum quibus fuerit communicatum, tales fieri omnes & universam massam. Itaque si F verum isti dicunt, incesta est jam pars tota Donati. Exeant planè Numidæ, & dicant, Ad nos non pertinet [i] si illos incestos, nescio quos, ad commu-

[a] Editio Er. *Cavernam Susis.* Lov. *Cavernas Susis.* Quatuor MSS. *Cavarnasusis.* Tres, *Cabarsus.* Duo, *Cabarsusi.* Regius codex, *Cebarsussi.* Octo alii in quibus est Vaticanus, *Cabarsussi:* fortè pro, *Cabarsussim.* Porrò cùm concilia Maximianensium in Primianum duo Augustinus, primum Carthagine, alterum Cabarsussi habitum commemoret: sunt qui hanc Synodicam post Baronium adsignent Priori concilio, adeoque isthîc legi velint, non *apud Cabarsussim,* quæ in Byzacio sita erat; sed *apud Cavernas Susis,* locum, ut ipsi quidem constituere pro sua opinione cœperunt, vicinum Carthagini. At certè, prius illud concilium Carthaginense, teste Augustino in 4. cont. Cresconium lib. c. 6 & 7. ab episcopis tantummodo *quadraginta-tribus factum est: qui nondum ausi sunt ultimum præcipitare judicium, sed quodam præjudicio consuluerunt, ut Primiano, si caussæ suæ fideret, sequenti celebriori concilio respondendi seseque purgandi relinqueretur locus: quò cùm venire noluisset, jam necessariò putaverunt esse damnandum sine ulla suspensione sententiæ,* scilicet in concilio Cabarsussitano, ubi à *centum vel ampliùs episcopis perfectè pleniùsque damnatus est* Primianus. Hæc autem Synodica perfectam plenioremque, uti patet, Primiani damnationem continet: unde eadem perlectâ Augustinus, *Hæc est,* ait, *damnatio tua.* Neque ab episcopis quadraginta-tribus dumtaxat, immo non tantùm à quinquaginta-tribus qui in fine recensentur, edita est: quando quidem illam spectare id meritò videtur, quod infrà legimus n. 23. *Centum vel quot fuerunt qui damnaverunt à parte Maximiani Primianum.* Præterquàm quòd non omnium qui Synodicæ condendæ interfuerunt subscriptiones recitatas fuisse probant *Anastasius, Constantius, Candorius,* & alii quidam episcopi in ejus principio, non in fine nominati.

[b] Er. *confiteri.* Lov. *confutare.* Sed meliùs MSS. *conficere.*

[c] MSS. *intrabat & offerebat:* nec habent, *in sancta.*

[d] Editi, *per prophetam.* Veriùs MSS. *per prophetiam.*

[e] Aliquot MSS. *ad communicationem impiæ conjurationis.*

[f] In editis, *itemque Salgamum consentirent.* At in MSS. *itemque Salgamium:* & à plerisque abest, *consentirent,* quod superfluò additum fuit.

[g] Tres MSS. *ad universum clerum.* Duo alii, *universorum chororum;* prætermisso, *ad.*

[h] Sic aliquot MSS. Editi verò habent, *intentionibus.*

[i] Editi, *Stilus incestus est, nescio quos* &c. Meliùs aliquot MSS. *si illos incestos,* scilicet de quibus antè in hac Synodica dictum est.

nionem tuam admisisti, obesse potuit tam longè positis? Si ergo vobis obesse non vultis qui in Numidia estis, quod Carthagini fit; quod in Africa fit, potuit obesse universo orbi terrarum? [a] Semper unde se defendunt, inde se accusant, & nos excusant. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *Adventum nostrum penitus declinavit.* (Et cùm legeret, idem dixit,) Quod illi questi sunt de Cæciliano. (Et cùm tractaret, sequentia recitavit,) *Qui usquequaque rebelli animo calcitrans, in malo permansit, ut conducta multitudine perditorum,* (Et cùm recitaret, idem dixit,) Jam hoc plus est. Hæc de Cæciliano non dixerunt illi: videte quæ. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *atque impetratis officialibus basilicarum januas obsedissent.* (Et cùm recitaret, idem dixit,) Ne intrarent episcopi. (Et cùm tractaret, idem sequentia recitavit,) *qui ingrediendi nobis atque agendi sollemnia interdicerent facultatem. Hæc si episcopum convenit facere, si Christianis licet admittere, si hoc Evangelia protestantur, probet aut judicet quisquis amator aut assertor est veritatis. Hoc enim nobis inflixit frater aliquando proprius, quod numquam faceret alienus.* (Et cùm legeret, idem dixit,) Quid* pluribus? Dicunt multa & damnant hominem: sed damnationem jam ipsam legamus. (Et cùm tractaret, idem recitavit,) *Decrevimus omnes sacerdotes Dei, præsente Spiritu-sancto, hunc eumdem Primianum, primò quòd super vivos episcopos alios subrogarit; quòd incestos cum sanctorum communione miscuerit; quòd presbyteros ad conjurationem ineundam constringere pertentarit; quòd Fortunatum presbyterum in cloacam fecerit mitti, cùm ægrotantibus baptismo succurrisset; quòd communionem Demetrio presbytero pernegarit, ut cogeret filium abdicare; quòd idem presbyter objurgatus sit, quòd episcopos hospitio suscepisset; quòd supradictus Primianus multitudinem miserit, quæ Christianorum domos everteret; quòd obsessi sint episcopi simul & clerici, & postea ab ejus satellitibus lapidati; quòd in basilica cæsi sint seniores, quòd indignè ferrent ad communionem Claudianistas admitti; quòd innocentes clericos putaverit esse condemnandos; quòd se nobis audiendum noluerit exhibere, cùm basilicarum fores ne ingrederemur multitudine & [b] Officio intercluserit; quòd legatos à nobis ad se missos injuriosè rejecerit; quòd loca multa, vi primò, dehinc auctoritate judiciaria usurpaverit.* (Et cùm legeret, idem dixit,) Prætermissor ablatorum: cùm Paulus apostolus dicat, Audet quis vestrûm adversùs alium negotium habens judicari apud injustos, & non apud sanctos. Videte quale illi crimen objecerint, quia non apud episcopos agere voluit de locis, sed apud judicem. (Et cùm tractaret, idem

* subaud. opus est.

1. Cor. 6. 1.

A sequentia recitavit,) *præter alia [c] illicita ejus admissa, quæ præ honestate stili nostri siluimus, à sacerdotali choro perpetuò esse damnatum: ne eo palpato, Dei Ecclesia aut contagione, aut aliquo crimine maculetur. Quod idipsum Paulus apostolus exhortatur, & admonet, Præcipimus autem vobis, Fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut discedatis ab omni [d] fratre inordinatè ambulante. Atque adeo non immemores puritatis Ecclesiæ, conducibile existimavimus, omnes sanctos consacer-*B *dotes, & omnes clericos, & omnes populos qui se Christianos meminerunt, hac nostrà Tractatorià commonere, ut omnes ejus communionem, utpote damnati, diligenti curà horreant. Ipse enim de suo interitu rationem reddet, qui hoc nostrum decretum non audiendo tentaverit violare. Placuit sanè nobis & Spiritui-sancto, quòd tempus tardis ad convertendum reservetur sub eo, ut quicumque consacerdotum vel clericorum suæ salutis immemores, à die damnationis supradicti Primiani, id est, à die* C *[e] octavo Kalendarum Iuliarum usque ad diem octavum Kalendarum Ianuariarum, minùs à Primiani damnati communione recesserint, tali sententià constringantur. Laici quoque nisi se à supradicto die damnationis illius, intra diem Paschæ futuræ ab ejus consortio separaverint, non posse quemquam nisi per pænitentiam, siquidem meminerint, Ecclesiæ reformari. Victorinus Munatianensis episcopus subscripsi. Fortunatus Dionysianensis episcopus subscripsi. Victorianus [f] Carcabianensis* D *episcopus subscripsi. Florentius ab Adrumeto episcopus subscripsi. Migginus [g] ab Elephantaria episcopus subscripsi. Innocentius [h] Thebaltensis episcopus subscripsi. Miggin pro collega meo [i] Salvio Membressitano episcopo subscripsi. Salvius [k] Ausafensis episcopus subscripsi. Donatus Sabratensis episcopus subscripsi. Gemelius à [l] Tanabæis episcopus subscripsi.* (Et cùm legeret, idem dixit,) Ex ipsis condemnatoribus subscripsit & Prætextatus Assuritanus, & Felicianus Mustitanus. (Et E cùm tractaret, sequentia recitavit,) *Prætextatus Assuritanus episcopus subscripsi. Maximianus [m] Stabatensis episcopus subscripsi. Datianus [n] Camicetensis episcopus subscripsi. Donatus Fiscianensis episcopus subscripsi. Theodorus Vsulensis episcopus subscripsi. Victorianus jubente collega [o] Agnosio episcopo subscripsi. Donatus [p] Cebresutanus episcopus subscripsi. Natalicus Thelensis episcopus subscripsi. Pomponius Macrianensis episcopus subscripsi. Pancratius [q] Balianensis episcopus subscripsi.* F *Ianuarius [r] Aquenensis episcopus subscripsi. Secundus [s] Iacondianensis episcopus subscripsi. Pascasius à Vico Augusti episcopus subscripsi. [t] Creso Conjustiacensis episcopus subscripsi. Rogatianus episcopus subscripsi. Maximianus [u] Erumminensis episco-*

2. Thess. 3.

a In editis, *Semper inde se defendunt, inde se excusant, & nos accusant.* Hunc & alios locos ad MSS. emendamus.

b Editi, *& Officialibus.* At MSS. *& Officio.*

c Plerique MSS. *illecebra ejus.* Nonnulli verò, *illecebrosa ejus.*

d In MSS. deest, *fratre:* quam vocem non illibenter omiserint Donatistæ.

e Editio Lov. hoc loco præterit, *octavo.* Er. verò id totum omittit, *Kalendarum Iuliarum usque ad diem octavum:* quæ omnia verba in plerisque MSS. reperiuntur; sed ex iis nonnulli post *Kalendarum Iuliarum*, sic habent, *si vel mora, ad diem octavum Kalendarum Ianuariarum.* Non adsignatur annus, qui fortè erat Christi 393. Quippe Bagaitani postea concilii sententia pro Primiano in Maximianum & in Cabarsussitanam synodum dicta fuit die 24. Aprilis an. 394. ex lib. 3. cont. Crescon. c. 56.

f Lov. *Carbaniensis.* Er. & novem MSS. *Carcabinensis.* Duo MSS *Carcabensis.* Alii, *Carcabianensis.* Sic etiam in lib. 3. cont. Crescon. c. 19.

g Sic in MSS. At in editis, *Belephantaria.*

h Quinque MSS. *Thesbalitensis.*

i Ita in aliquot MSS. & in lib. 3. cont. Crescon. c. 19. At in editis legebatur hîc, *Salviano Pressitano.*

k Er. *Ausavensis* Lov. *Ausacensis.* Aliquot MSS. ut in lib. 3. cont. Cresc. c. 19. *Ausafensis.*

l Er. *Anathabeis.* Nonnulli MSS. *à Tambeis.*

m MSS. aliquot, *Sabbatensis.* Quidam, *Sabatensis.*

n Quatuor MSS. *Camacetensis.*

o Tres MSS. *Agnasio.*

p Quinque MSS. *Cebresusitanus.* Nonnulli, *Ceberesitanus.*

q Aliquot MSS. *Basilianensis.*

r Plures MSS. *Aquensis*

s MSS. aliquot, *Secundinus:* nonnulli *Secundianus.* Deinde in quibusdam est, *Iocondianensis*, &, *Iaconnianensis.*

t Quatuor MSS. *Cresoconius Titianensis.* Nonnulli, *Cresoonius Insticianensis.* Alii duo, *Cresconius Tacianensis.* Regius codex, *Cresconius Titianus.*

u Aliquot MSS. *Erumninensis.* Quidam, *Eruminensis.* Item, *Erumnidensis.*

pus subscripsi. Benenatus [a] *Tugutianensis episcopus* A *subscripsi. Ritanus episcopus subscripsi. Gaianus Tigualensis episcopus subscripsi.* [b] *Victorinus Leptimagnensis episcopus subscripsi. Guntasius* [c] *Benensis episcopus subscripsi. Quintasius* [d] *Capsensis episcopus subscripsi. Felicianus Mustitanus episcopus subscripsi. Victorianus ex delegatione* [e] *Miggini episcopi subscripsi. Miggius episcopus subscripsi. Latinus Mugiensis episcopus subscripsi. Proculus* [f] *Girbitanus episcopus subscripsi. Donatus Sabratensis episcopus pro fratre & collega meo Marratio* B *subscripsi. Proculus Girbitanus pro collega meo* [g] *Galliono subscripsi. Secundianus* [h] *Prisianensis episcopus subscripsi. Helpidius Tusdritanus episcopus subscripsi. Donatus Samurdatensis episcopus subscripsi. Getulicus Victorianensis episcopus subscripsi. Annibonius.* [i] *Robautensis episcopus subscripsi. Item Annibonius petitus à collega meo Augendiarensi episcopo subscripsi. Tertullus Abitensis episcopus subscripsi.* [k] *Primulianus episcopus subscripsi. Secundinus* [l] *Arusianensis episcopus subscripsi.* C *Maximus Pittanensis episcopus subscripsi. Crescentianus Murrensis episcopus subscripsi. Donatus* [m] *Belmensis episcopus subscripsi. Perseverantius Tebertinus episcopus subscripsi. Faustinus Binensis episcopus subscripsi. Victor* [n] *Altiburitanus episcopus subscripsi. Omnes numero quinquaginta-tres.*

21. (Et cùm recitaret, idem tractans dixit,) Paululùm dignamini advertere. Hæc est damnatio tua. Dicimus illi: Quid vis? habeat pondus an non habeat? Ego faveo: prorsus dico, quia D isti omnes falsa in te dixerunt; & audi unde credam: Quia apud alios judices obtinuisti caussam tuam, & isti damnati sunt. Si ergo te propterea credo innocentem, quia non exiens ad factiosos, alibi ostendisti innocentiam tuam, ut illi qui te damnaverunt, damnationem mererentur; dignare acceptare Cæcilianum innocentem, qui noluit exire ad majores tuos, & sic servavit caussam suam orbi terrarum, quomodo tu servasti concilio Numidarum. Si innocentem te reddidit sedes [o] Bagaitana, E quantò potiùs illum sedes Apostolica? Aut vis ut valeant qui primò damnaverunt? Si valent, contra te valent. Nam illi contra Cæcilianum nec valuerunt, nec valebunt: tamen quid contra te judices, adtende.

22. Jam hîc audent dicere, Sed nos qui postea damnavimus Maximianistas, plures eramus. Valeat ergo sententia vestra in Felicianum, & valebit illorum in Cæcilianum. Ubi Bagai concilium fecerunt, etiam Felicianum damnaverunt: modò intus est F Felicianus: aut nocens receptus est, aut innocens damnatus est. Si ergo nocentem recipis pro pace Donati; cede omnibus gentibus pro pace Christi: si autem per errorem vestrum innocens damnatus est; errare potuerunt trecenti-decem damnantes Felicianum, & non potuerunt errare septuaginta damnantes Cæcilianum? Quid ergo dicitis, Cùm audieritis vobis dici, Priores vos damnaverunt Maximianistæ, recurritis, & dicitis, Sed nos plures eramus qui damnavimus Maximianistas. Ad utrumque vobis citò respondetur, quia & illi vestri priores damnaverunt Cæcilianum. Si priores valent; cedant Primianistæ concilio Maximianistarum: si plures valent, cedant Donatistæ orbi terrarum: nihil esse arbitror justius. Pauci sunt Maximianistæ: sed priores sunt. Reus reum non facit. Si hoc putas quomodo damnatus damnare potuisti? quia inter damnatores & ipse scriptus est, nec servaverunt illi locum caussam [p] dicentis. Aliter autem Cæcilianus: servatus est illi locus hominis caussam dicentis, sicut habet ipsa sententia; quia nec in communionem receptus est nisi purgatus. Iste autem invenitur hîc à judicibus damnatus, illic inter judices damnans. Sed fuerit ista æquitas Bagaitani concilii: prorsus totum concedimus. Malè te damnaverunt Maximianistæ: malè damnaverunt & illi priores vestri Cæcilianum. Tu purgasti te apud Bagai: purgavit se ille in transmarino judicio. Consensit huic judicio universus orbis terrarum. Quid dicturus es? Plures nos sumus quàm Maximianistæ. Estote plures: de numero ergo agamus: vide quantum intersit. Absentem te damnaverunt Maximianistæ, cùm ad eos exire noluisses. Hoc quidem simile, sic & illi damnaverunt absentem Cæcilianum, cùm factionem eorum devitasset: sed tu rursus in absentes illos fecisti dici sententias in concilio Bagaitano: at verò Cæcilianus præsens adversario præsente purgatus est. Deinde alia magna differentia: Judices Numidas apud quos te purgares, tu ipse adisti, tu constituisti, Maximianistæ illos non petierunt: apud eos autem à Cæciliano Donatus victus est, quos pars Donati judices postulaverat. Respondent tibi modò Maximianistæ, & jure dicunt, Nos primò venimus ad te de provincia tua, de diœcesi ad te [q] pertinente episcopi; & voluimus audire caussam tuam: contemsisti nos, non ad nos existi. Si timuisti nostrum judicium; vel simul judices eligeremus, non ires ad quos tu velles. Quantum intersit, videte. Tunc autem ipsi Donatistæ litteris suis Imperatorem petierunt, ut decerneret judices: improbaverunt eos apud quos victi sunt, quos antequam vincerentur postulaverunt: dati sunt alii ad eorum petitum, & ibi victi sunt: appellaverunt ad Imperatorem, & ibi victi sunt. Semel victus est absens Maximianista, & tacet: & ter victus præsens Donatista non tacet?

23. Sed de numero contendis cum Maximianistis. Ut dixi, faveo tibi. Trecenti-decem plures sunt quàm centum, vel quot fuerunt qui damnaverunt à parte Maximiani Primianum: millia episcoporum per orbem terrarum qui damnaverunt à parte Cæciliani Donatum nihil ponderis apud te habere putas? Sed dicturus es mihi, Numquid Donatistas millia episcoporum damnaverunt de toto orbe terrarum? Optimè, non damnarunt. Quare non damnarunt? Quia judicio non interfuerunt. Si

[a] Vaticanus & Regius MSS. *Benenatus Tigurritanus:* qui codices omittunt postea, *Ritanus episcopus subscripsi.*
[b] Nonnulli codices, *Victorianus.* Undecim MSS. *Leptimaginensis.*
[c] Aliquot MSS *Benesensis.* Item, *Bennefensis.*
[d] Ita omnes propè MSS. At editi *Captensis.*
[e] Editi omittunt, *Miggini.* Id verò habent plerique MSS. è quibus nonnulli pòst loco *Miggius*, ferunt *Migginus.* Editio Er. *Magginus.* Quidam autem MSS. istud, *Miggius episcopus subscripsi*, prorsus omittunt.
[f] MSS. nonnulli, *Gurbitanus.* Item, *Curbitanus.*
[g] Er. *Gallono* Octo MSS. *Gallonio.*
[h] Plerique MSS. *Bissianensis*, aut *Bisianensis.*

[i] MSS. plures, *Rabautensis.* Item, *Sabautensis.*
[k] Sic MSS. At editi *Primilianus.*
[l] Nonnulli MSS. *Secundianus.* Item aliqui, *Arusilianensis*, &, *Aurisilianensis.*
[m] Quidam MSS. *Belinensis.* Item sex, *Velimensis.* Nonnulli, *Belimensis*, &, *Balmiensis.*
[n] Editi *Altiburinanus:* At MSS. *Altiburitanus.*
[o] Plures MSS. *Vagaitana:* ac paulò pòst *Vagai*, loco *Bagai:* & sic constanter mutato *B* in *V*.
[p] Editi, *caussam dicendi* Meliùs MSS. *dicentis.*
[q] Sic Er. & aliquot MSS. At Lov. *pertinentis.* Nonnulli MSS, *pertinentes.*

judicio non interfuerunt, propterea non damnaverunt, quia caussam illam penitus nescierunt. Ab innocentibus quare te separasti? Venit huc ad te de orbe terrarum baptizatus, quem vis rebaptizare: & te jam lethale [a] ministerium exercentem, & volentem iterare quod semel datur & non amittitur, adit cum magna voce & gemitu, & dicit tibi, Quid est quod vis facere? rebaptizare me? ait nescio quis Mesopotamenus, nescio quis Syrus, nescio quis Ponticus, vel longiùs constitutus. Respondes, Quia non habes baptismum. Quare? Lege Epistolas Apostoli ad me datas. Venit nescio quis de Galatia, de Ponto, venit nescio quis de Philadelphia, (Apoc. 1. 4.) ad quas Ecclesias Johannes scripsit; venit à Colossis, venit à Philippis, à Thessalonica: Ego non habeo baptismum ad quem scripsit Apostolus, per quem tu habes? Audes legere epistolam meam, qui detestaris pacem meam?

SERMO TERTIUS
DE TERTIA PARTE PSALMI XXXVI.

1. Pars novissima Psalmi hujus indiscussa vobiscum & intractata remanserat. Proinde sicut video, non quidem secundùm dispositionem nostram, sed tamen non præter dispositionem suam, ad reddendum debitum nos Dominus revocavit. Intenti ergo estote Fratres, ut si possumus Deo adjuvante, vel modò solvamus quod nos debere cognoscimus. Quis est qui (℣. 25.) dicit, quod modò cantavimus? *Juvenis fui, & ecce senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Si quasi unus homo loquitur, quàm multum tempus est ætas unius hominis; & quid magnum est, ut homo positus in una aliqua parte terrarum per totam vitam suam tam brevem, quàm humana vita brevis est, quamvis ad senectutem à juventute pervenerit, non viderit justum derelictum, nec semen ejus quærens panem? Non est mirandum. Potuit enim fieri, ut ante vitam ipsius fuisset aliquis justus quærens panem, potuit fieri ut in alia parte terrarum non ubi ipse esset. Deinde aliud quod movet, audite: Ecce unusquisque in vobis, qui fortè jam senuit, respiciens cursus ætatis suæ jam peractos sibi, ubi cogitatione versatus fuerit in his quos novit, fortè non ei occurrit justus quærens panem, aut filius justi quærens panem: sed tamen respicit ad Scripturas divinas, & invenit an- (Gen. 12. 10.) gustatum Abraham justum, & famem passum in regione sua, mutasse aliam regionem; invenit & fi- (Gen. 26. 1.) lium ipsius Isaac ejusdem famis caussâ in alias isse regiones quærentem panem. Et quomodo erit verum, *Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem?* Et si verum hoc invenit in spatio vitæ suæ; aliter tamen invenit in lectione divina, quæ fidelior est quàm vita hominum.

2. Quid ergo facimus? Adjuvent nos pia studia vestra, ut inspiciamus in his versibus Psalmi voluntatem Dei, quid nos intelligere velit. Metus est enim, ne unusquisque infirmus, non capiens spiritaliter intelligere Scripturas, eat in exempla humana, videatque aliquando bonos servos Dei esse in necessitate aliqua & inopia quærendi panis; maximè & Paulum apostolum cogitet, qui dicit, In fa- (2. Cor. 11. 27.) me & siti, in frigore & nuditate: & scandalizetur apud seipsum dicens, Certé-ne verum est quod cantavi, certè verum est quod in ecclesia stans tam devota voce personui, *Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem?* Fallunt nos Scripturæ, dicat apud se: & dissolvantur omnia ejus membra ab opere bono; quibus membris intrinsecùs, quod est gravius, & in interiore homine resolutis, jam desistat ab opere bono, & dicat sibi, Ut quid bene operor? Ut quid panem meum frango esurienti, & nudum vestio, & sine tecto induco in domum meam, adtendens ad id quod scriptum est, *Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem:* cùm videam tot homines bene viventes, plerumque fame laborantes? Sed si fortè erro ego, ut tam illum qui bene vivit, quàm illum qui malè vivit, putem bene vivere, & aliter illum novit Deus, id est, iniquum esse, quem ego justum puto; quid facio de Abraham, quem justum ipsa Scriptura commendat? Quid facio de ipso apostolo Paulo, qui dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi? (1. Cor. 4. 16.) An ut etiam ego sim in malis qualia ille pertulit, in fame & siti, in frigore & nuditate? (2. Cor. 11. 27.)

3. Ita cogitantem, & ut dixi dissolutis membris omnibus interioribus à facultate operis boni, possumus-ne Fratres tamquam paralyticum tollere, (Luc. 5. 19.) & aperire tectum Scripturæ hujus, & eum submittere ad Dominum? Videtis enim quia obscurum est. Porrò si obscurum est, tectum est: & paralyticum animo quemdam intueor. Et hoc tectum video, & sub hoc tecto Christum latêre agnosco. Faciam, quantum possum, quod laudatum est in illis, qui aperto tecto ad Christum paralyticum submiserunt, ut diceret illi, Constans esto fili, remissa sunt enim tibi peccata tua. (Ibidem.) Sic enim fecit interiorem hominem salvum à paralysi, remittendo peccata, & constringendo fidem. Sed erant ibi homines, qui non habebant oculos ad videndum interiorem paralyticum jam esse sanatum, & medicum curantem putaverunt blasphemantem. Quis est hic, inquiunt, qui peccata dimittit? Blasphemat iste. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? (Matth. 9. 3.) Et quia ille erat Deus, talia cogitantes audiebat. Hoc [b] verum de Deo cogitabant, sed Deum præsentem non videbant. Fecit ergo ille medicus aliquid & in corpore paralytici, ut & illorum qui talia dixerunt, interiorem paralysim sanaret. Fecit enim quod viderent, & dedit quod crederent. Eia ergo quisquis es tam infirmus & languens corde, ut adtendens humana exempla, velis à bonis operibus desistere, & paralysi quadam interiore dissolutus es, age si possumus, aperto isto tecto submittere ad Dominum.

4. Dominus enim ipse in corpore suo, quod est Ecclesia, junior fuit primis temporibus, & ecce jam senuit. Nostis [*], & agnoscitis, & intelligitis, quia in hoc positi estis, & ita credidistis, quia caput nostrum Christus est; corpus capitis illius nos sumus. (1. Cor. 12. 27. Ephes. 5. 23.) Numquid soli nos, & non etiam illi qui fuerunt ante nos? Omnes qui ab initio sæculi fuerunt justi, caput Christum habent. Illum enim venturum esse crediderunt, quem nos venisse jam credimus; & in ejus fide & ipsi sanati sunt, in cujus & nos: ut esset & ipse totius caput civitatis Jerusalem, omnibus connumeratis fidelibus ab initio usque in finem, adjunctis etiam legionibus & exercitibus Angelorum, ut fiat illa una civitas sub uno rege, & una quædam provincia sub uno imperatore, felix in perpetua pace & salute, laudans Deum sine fine,

[a] Sic MSS. At editi, *mysterium.*

[b] Sic plerique MSS. At editi, *verbum.*

Coloss. 1.18. & 24. beata sine fine. Corpus autem Christi, quod est Ecclesia, tamquam unus quidam homo, primò junior fuit, & ecce jam in fine sæculi est in senecta Psal. 91.15. pingui; quoniam de illa dictum est, Adhuc multiplicabitur in senecta pingui: multiplicata est per omnes gentes, & ipsius vox est adtendentis quasi unius hominis primam ætatem suam, & istam novissimam: respexit per omnia, quia omnes ætates notas habet per Scripturas; & ait exsultans & monens, *Junior fui*, primis temporibus sæculi: *& ecce senui*, sum etiam novissimis temporibus sæculi: *& numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

Luca 5.19. 5. Agnovimus hominem juniorem & senem, & tamquam aperto tecto pervenimus ad Christum. Sed quis est justus, qui non est visus derelictus, nec semen ejus quærens panem? Si intelligis panem, intelligis illum. Panis est enim verbum Dei, quod numquam ab ore justi discedit. Nam & in capite suo justus iste tentatus, hoc respondit. Quando enim ipsi Domino esurienti & famem patienti diabolus ait, Matth. 4.4. Dic lapidibus istis ut panes fiant: respondit, Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Deinde Fratres mei adtendite, quando non faciat justus voluntatem Dei. Semper enim facit, & secundùm voluntatem ejus vivit. Voluntas Psal. 1.2. Dei de corde ejus non recedit: quia voluntas Dei, ipsa est lex Dei. Et quid dictum est de tali? Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Panem istum manducas unâ horâ, & dimittis; panem illum verbi die ac nocte. Quando enim audis, aut quando legis, Levit. 11. manducas; quando inde cogitas, ruminas, ut sis animal mundum, non immundum. Prov. 21.20. Quod significat etiam sapientia per Salomonem dicens, Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Qui enim glutit, ut non in illo appareat quod voravit, oblitus est quod audivit. Qui autem non est oblitus, cogitat, & cogitando ruminat, ruminando delectatur. Unde di- Prov. 2.11. citur, Cogitatio sancta servabit te. Et ecce si servat te in ruminatione panis hujus sancta cogitatio, *numquam vidisti justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

℣. 26. 6. *Tota die miseretur, & fœneratur. Fœneratur* quidem Latinè dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit: planiùs hoc autem dicitur, si dicamus *fœnerat*. Quid ad nos quid grammatici velint? Meliùs in barbarismo nostro vos intelligitis, quàm in nostra disertitudine vos deserti eritis. Ergo justus iste *tota die miseretur, & fœnerat.* Sed non gaudeant fœneratores. Invenimus enim quemdam fœneratorem, sicut invenimus quemdam panem: ut ubique aperto tecto perveniamus ad Christum. Fœnus detestabile peccatum. Nolo sitis fœneratores, & ideo nolo, quia Deus non vult. Nam si ego nolo, & Deus vult, agite: si autem Deus non vult, etiamsi ego vellem, malo suo ageret qui ageret. Unde apparet Deum hoc Psal. 14.5. nolle? Dictum est alio loco, Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Et quàm detestabile sit, quàm odiosum, quàm exsecrandum, puto quia & ipsi fœneratores noverunt. Rursus autem ego ipse, immo Deus noster, qui te prohibet esse fœneratorem, jubet te esse fœneratorem; & dicitur tibi, Fœnera Deo. Si fœneras homini, habes spem; & si fœneras Deo, spem non habebis? Si fœneraveris homini, id est, mutuam pecuniam tuam dederis, à quo aliquid plus quàm dedisti exspectes

A accipere; non pecuniam solam, sed aliquid plus quàm dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud; si plus quàm dedisti exspectas accipere, fœnerator es, & in hoc improbandus, non laudandus. Quid ergo, inquis, facio, ut sim utiliter fœnerator? Adtende quid facit fœnerator. Minus vult dare certè, & plus accipere: hoc fac & tu; da modica, accipe magna. Vide quàm latè crescat fœnus tuum. Da temporalia, accipe æterna: da terram, accipe cælum. B Et cui dabo, fortè dicis? Ipse Dominus procedit quem fœneres, qui tibi jubebat ne fœnerares. Audi Scripturam, quomodo fœneres Dominum: Fœnerat, inquit, Dominum, qui miseretur pauperis. Prov. 19.17. Non enim eget à te Dominus, sed habes alium qui à te egeat: illi porrigis, ille accipit. Non enim habet pauper quod tibi retribuat: & tamen ipse vult retribuere, & non invenit quid, sola in illo remanet benevolentia orandi pro te. Cùm autem pauper orat pro te, tamquam Deo dicit, C Domine, mutuum accepi, [a] fidedic me. Proinde etsi non tenes pauperem redditorem, sed idoneum tenes fidejussorem. Ecce Deus tibi de Scriptura sua dicit, Da securus, ego reddo. Quomodo solent dicere fidejussores? quid dicunt? Ego reddo, ego accipio, mihi das. Putamusne & hoc dicit Deus, Ego accipio, mihi das? Planè si Deus Christus, quod non dubitatur, ipse dixit, Esurivi, & dedistis mihi manducare. Matth. 25.35. Et cùm illi dicerent, Quando te vidimus esurientem? ut ostenderet se pau- D perum fidejussorem, omnium membrorum suorum sponsorem; quia ille caput, illi membra, & cùm accipiunt membra, caput accipit: Cùm uni, inquit, ex his minimis meis fecistis, mihi fecistis. Eia avare fœnerator, vide quid dedisti, vide quid accepturus es. Si dedisses paucam pecuniam, & ille cui dederas, pro parva pecunia tua daret tibi magnam villam, incomparabiliter ampliùs valentem quàm dederas tu pecuniam; quantas gratias ageres, quantâ lætitiâ tollereris? Audi quam posses- E sionem det quem fœnerasti: Venite benedicti Patris mei, percipite. Ibidem 34. Quid? quod dedistis? absit. Terrena dedistis, quæ si non dedissetis, in terra putrescerent. Quid enim inde facturus esses, si non dedisses? Quod periturum erat in terra, servatum est in cælo. Ergo quod servatum est, hoc accepturi sumus. Servatum est meritum: factus est thesaurus tuus meritum tuum. Nam vide quid sis accepturus: Percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi. Contrà, illi qui fœnerare nolue- F runt, quid audient? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Et quid vocatur regnum quod accipimus? Adtendite sequentia: Isti ibunt in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Ad hoc ambite, hoc emite, ad hoc fœnerate. Habetis Christum in cælo sedentem, in terra petentem. Invenimus quomodo fœneret justus. *Tota die miseretur, & fœnerat.*

7. *Et semen ejus in benedictione erit.* Et hîc non Item ℣. 26. occurrat carnalis cogitatio. Videmus multos filios G justorum fame morientes: quomodo ergo *semen ejus in benedictione erit?* Semen ejus reliquiæ ejus, unde hîc seminat, & postea metet. Namque Apostolus dicit, Bonum autem facientes non deficiamus: Gal. 6.9. tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, ait, operemur bonum ad omnes. Hoc est semen tuum, quod erit in

[a] Duo MSS. *fidejussorem do te.* Tres, *fide mea*, omisso *dic.* Corbeiensis MS. *fide duc me.* Meliùs, *fidedic:* ut infrà pag. 474. Not. d.

benedictione. Terræ committis, & tantò ampliùs colligis: Christo committis, & perdis? Vide ipsum semen expressiùs nominatum ab Apostolo, cùm
2. Cor. 9.6. de eleemosynis diceret. Hoc enim ait, Qui parcè » seminat, parcè & metet; & qui seminat in bene» dictionibus, de benedictionibus & metet. Sed laboras fortè cùm seminas, & doles cùm misereris, quia miseros vides. Meliùs enim aliquando non habebimus quibus ista demus. Cùm omnes in incorruptionem commutabuntur, nullus esuriet cui porrigas panem, nullus sitiet cui des potum, nullus nudus erit quem vestias, nullus peregrinus quem suscipias: hîc autem inter ærumnas, tentationes, dolores, gemitus, mittimus semen. Sed respice ad
Psal. 125. 6. Psalmum alium: Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua. Adtende, quia *semen ejus in bene» dictione erit:* Venientes autem venient cum exsul» tatione, portantes manipulos suos.

8. Vide ergo quod sequitur, & noli esse piger:
℣. 27. *Declina à malo, & fac bonum.* Noli tibi putare sufficere, si non exspolias vestitum. Non exspoliando enim vestitum, declinasti à malo: sed noli arescere, & sterilis esse. Sic noli exspoliare vestitum, ut vestias nudum. Hoc est enim declinare à malo, & facere bonum. Et quid inde habebo, dicturus es? Jam tibi commendavit ille quem fœneras, quid tibi dabit: vitam æternam dabit tibi, da illi securus. Audi & id quod sequitur: *Declina à malo, & fac bonum; & inhabita in sæcula sæculorum.* Et noli putare cùm das, quòd nemo te videat; aut quia deserit te Deus, quando fortè dederis pauperi, & consecutum fuerit aliquod damnum, aut aliqua tristitia rei amissæ, & dicas tibi, Quid profuit bona me fecisse opera? Puto non amat Deus homines qui benefaciunt. Unde ista vestra submurmuratio, unde iste strepitus, nisi quia abundant istæ voces? Unusquisque modò cognoscit has voces, aut in ore suo, aut in ore vicini sui, aut in ore amici sui. Deleat illas Deus, & exstirpet spinas de agro suo: plantet frugem bonam, & arborem fructiferam. Quid enim contristatus es, ô homo, quia dedisti pauperi, & alia perdidisti? Nonne vides quia perdidisti quod non dedisti? Quare non respicis ad Deum tuum? Ubi est fides? quare sic dormit? Excita illam in corde tuo. Adtende quid tibi dixerit ipse Dominus, quando te ad hujusmodi opera bo-
Luca 12. 33. na exhortabatur: Facite vobis sacculos non vete» rascentes, thesaurum non deficientem in cælis, » quò fur non accedit. Hoc ergo commemora, quando plangis in damno. Quid ploras stulte [a] parvi cordis, aut non sani cordis? Quare perdidisti, nisi quia mihi non [b] commodasti? Quare perdidisti? Quis tibi abstulit? Respondebis, Fur. Nonne hoc te præmonueram, ne ibi poneres quò fur posset accedere? Si ergo dolet qui perdidit, hoc doleat, quia non ibi posuit unde perire non potuit.

℣. 28. 9. *Quoniam Dominus amat judicium, & non derelinquet sanctos suos.* Quando patiuntur labores sancti, nolite putare quia non judicat Deus, aut perversè judicat. Qui te monet ut justè judices, ipse perversè judicaturus est? *Amat* ille *judicium, & non derelinquet sanctos suos.* Sed [c] quo modo sit abscondita apud illum vita sanctorum, ut qui modò laborant in terra, quasi tempore hyemis arbores non habentes fructum & folia, illo apparente tamquam novo sole exorto, illud quod in radice vivebat, in fructibus appareat. *Amat* ergo ille *judicium, & non derelinquet sanctos suos.* Sed laborat sanctus in fame? Non illum derelinquet Deus: flagellat omnem filium, quem recipit. Contemnis illum quando flagellatur, expavescis quando ditatur. Unde enim flagellatur? Pressuris temporalibus. Quando ditabitur? Quando audiet, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi. Noli ergo piger esse flagellari, ut sis inter eos qui merentur recipi. Usque adeo ille amat judicium, [d] ut non derelinquat sanctos, quos flagellat ad tempus. Et quoniam flagellat omnem filium, quem recipit, nec Unico pepercit, in quo delictum non invenit. *Quoniam Dominus amat judicium, & non derelinquet sanctos suos.* Quia ergo non eos derelinquet, fortè hoc eis dabit quod hîc amas, multos annos vivere, senescere? Non adtendis quia si senectutem optas venire, hanc optas de qua cùm venerit conqueraris. Non tibi ergo dicat anima, vel mala, vel infirma, vel parvula, Quomodo verum est, *Dominus amat judicium, & non derelinquet sanctos suos?* Re vera non dereliquit tres pueros in camino laudantes, non eos tetigit ignis: numquid sancti ejus Machabæi non erant, qui in ignibus defecerunt carne, non fide? Sed hoc, inquis, majorem quæstionem habet, quia cùm fide illi non defecerint, ille illos dereliquerit. Audi quod sequitur: *In æternum conservabuntur.* Tu paucos annos eis optabas, quos eis si daret Dominus, non derelinqueret sanctos suos. Visibiliter non dereliquit tres pueros, occultè non dereliquit Machabæos: illis etiam dedit vitam temporalem ad confundendos infideles; illos autem occultè coronavit ad judicandam impietatem persecutoris: nec illos tamen, nec illos dereliquit, qui *non derelinquet sanctos suos.* Et nihil magnum acceperunt tres pueri, si non in æternum conservarentur. *In æternum conservabuntur.*

10. *Injusti autem punientur, & semen impiorum peribit.* Quomodo semen illius in benedictione erit, sic *semen impiorum peribit.* Semen enim impiorum, opera impiorum. Nam invenimus rursum filium impii florere in sæculo, & aliquando fieri justum, & florere in Christo. Vide ergo quomodo accipias, ut tectum aperias, & ad Christum pervenias, Noli carnaliter, nam decipieris. Sed semen impiorum, omnia opera impiorum peribunt, fructum non habebunt. Ad tempus enim aliquid valent; postea quærent, & non invenient quod operati sunt. Nam perdentium quod operati sunt, vox erit illa, Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra. Ergo *semen impiorum peribit.*

11. *Justi hereditate possidebunt terram.* Rursus avaritia non subrepat, nec tibi aliquam villam magnam promittat, ne quod hîc juberis contemnere, ibi speres. Terra est quædam illa vivorum, regnum sanctorum. Unde dicitur, Spes mea es tu, portio mea in terra vivorum. Nam & si vita tua illa est, intellige qualem terram accepturus sis. Illa est terra viventium: hæc est autem terra morientium, receptura mortuos quos nutrivit vivos. Qualis ergo illa terra, talis & ipsa vita: si æterna vita, æterna terra. Et quomodo æterna terra? *Et inhabita-*

[a] Sic MSS. Editi verò, *pravi cordis.*
[b] Septem MSS. *commendasti.*

[c] Sic MSS. At editi, *Sed quomodo? Sic abscondita est apud* &c.
[d] MSS. *& non derelinquit.*

bunt

bunt in sæculum sæculi super eam. Alia ergo terra erit ubi inhabitabimus in sæculum sæculi. Nam de ista dictum est, Cælum & terra transibunt. Matth. 24. 35.

ṽ. 30. 12. *Os justi meditabitur sapientiam.* Ecce ille est panis: videte quàm libenter manducet justus iste, quomodo verset in ore suo sapientiam. *Et lin-*
ṽ. 31. *gua ejus loquetur judicium.* * *Lex Dei ejus in corde ipsius.* Ne fortè putares eum in ore habere quod in corde non habet: ne fortè computares eum cum
Isai. 29. 13. illis, de quibus dictum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me: *Et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius.* Et quid illi prodest? *Et non supplantabuntur gressus ejus.* Liberat à laqueo verbum Dei in corde, liberat à via prava verbum Dei in corde, liberat à
a [a] labina verbum Dei in corde. Tecum est, cujus verbum à te non recedit. Quid autem mali patitur quem custodit Deus? Custodem ponis in vinea, & contra fures securus es; & potest dormire custos ille, & ipse cadere, & furem admittere: non autem
Psal. 120. 4. dormit, neque dormitabit, qui custodit Israël. *Lex Dei ejus in corde ipsius: & non supplantabuntur gressus ejus.* Vivat ergo securus, & inter malos vivat securus, & inter impios vivat securus. Quid enim mali justo potest impius aut injustus facere? Ecce vide
ṽ. 32. quid sequitur: *Considerat peccator justum, & quærit*
Sap. 2. 15. *mortificare eum.* Dicit enim quod in libro Sapientiæ dicere prædictum est, Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita ipsius. Quærit ergo mortificare. Quid? Dominus qui custodit, qui cum illo habitat, qui de ore ipsius, qui de corde non recedit, dimittit eum? Ubi est quod superiùs
ṽ. 28. dictum est, Et non derelinquet sanctos suos?

ṽ. 33. 13. Ergo *Considerat peccator justum, & quærit mortificare eum:* * *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus.* Quare ergo dereliquit Martyres in manibus impiorum? Quare fecerunt illis quæcum-
b que voluerunt? Alios gladio percusserunt, alios crucifixerunt, alios bestiis [b] tradiderunt, alios ignibus cremaverunt, alios in catena ducentes tabe diuturna confecerunt. Certè non derelinquet Dominus sanctos suos: *Dominus autem non derelinquet eum in ma-*
Luca 5. 19. *nibus ejus.* Postremò ipsum Filium suum quare dimisit in manibus Judæorum? Et hîc tectum aperi, si vis omni interiori membro constringi, perveni ad Dominum: audi quid dicat alia Scriptura, Dominum
Job. 9. 24. prævidens passurum ab impiis, quid ait? Terra tradita est in manus impii. Quid est terra tradita est in manus impii? Caro tradita est in manus persequentium. Non ibi autem dimisit justum suum Deus: de carne capta educit animam invictam. Dimitteret Deus justum suum in manibus impii, si illum fecisset
Psal. 139. 9. consentire impio: contra quod malum orat in alio Psalmo, & dicit, Ne tradas me Domine, à desiderio meo peccatori. Opus est ut à desiderio tuo non traderis peccatori, ne cùm desideras vitam præsentem, irruas in illum, & perdas æternam. A quo desiderio
Jerem. 17. 16. non debet tradi peccatori? Ab illo de quo item dicitur, Et diem hominis non concupivi, tu scis. Qui enim desiderat & concupiscit diem hominis, quando illi minatus fuerit adversarius, quòd tollat illi diem humanum, quia occidet eum, & perdet hanc vitam; qui non sperat aliam vitam, deficit, & consentit inimico. Qui autem audit Dominum dicentem, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: etsi tradatur Matth. 10. 28.
terra in manus impii, captâ terrâ spiritus evadit; spiritu evadente, & terra resurget. Spiritus [c] mutatur ad Dominum, terra mutabitur in cælum. c
Non enim aliquid de ipsa terra perit, quæ ad tempus traditur in manus impii: Capilli capitis vestri numerati sunt. Ergo est securitas, sed si intus sit Matth. 10. 30.
Deus. Si autem expellatur diabolus, admittitur Deus. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus. Nec damnabit eum, cùm judicabitur illi.* Habent aliqua exemplaria, *Et cùm judicabit eum, judicabitur illi. Illi* autem dictum est, cùm judicium fit de illo. Possumus enim sic loqui ut dicamus homini, Judica mihi, id est, audi caussam meam. Cùm ergo cœperit audire caussam justi sui Deus; quoniam oportet omnes exhiberi ante tri- 2. Cor. 5. 10.
bunal Christi, & stare, ut illic recipiat unusquisque quæ per corpus gessit, sive bonum sive malum: quando ergo ventum fuerit ad illud judicium, non eum damnabit; etsi ad tempus videatur damnari ab homine. Etsi dixit sententiam proconsul in Cyprianum: alia est sella terrena, aliud tribunal cælorum: ab inferiore accepit sententiam, à superiore coronam. *Nec damnabit eum, cùm judicabitur illi.*

14. Sed quando erit? Noli modò putare: tempus laboris est, tempus seminis est, tempus frigoris est: etsi inter ventos, etsi inter pluvias, semina; noli esse piger: æstas veniet quæ te lætificet, in qua te gaudeas seminasse. Quid ergo facio modò? *Ex-* ṽ. 34.
specta Dominum. Et cùm exspecto, quid ago? *Et custodi vias ejus.* Et si custodiero, quid accipio? *Et exaltabit te, ut hereditate possideas terram.* Quam terram? Iterum ne aliqua villa occurrat animo: illam de qua dicitur, Venite benedicti Patris mei, Matth. 25. 34.
percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Quid de illis qui nos angustaverunt, inter quos gemuimus, quorum scandala toleravimus, pro quibus sævientibus frustra oravimus; quid de illis erit? Sequitur, *Cùm* [d] *pereunt peccatores, vide-* d
bis. Et quàm de proximo videbis: tu eris ad dexteram, illi ad sinistram. Hoc autem ad fidei oculos pertinet. Quos fidei oculos qui non habent, [e] do- e
lent felicitatem impiorum, & putant se sine caussa esse justos, quia vident hîc florere impios. Qui autem habet oculum illum fidei, quid dicit? *Vidi im-* ṽ. 35.
pium superexaltari & elevari super cedros Libani. Et puta quia superexaltatus est, puta quia elevatus est: quid sequitur? *Et transivi, & ecce non* ṽ. 36.
erat; & quæsivi eum, & non est inventus locus ejus. Quare non erat, & non est inventus locus ejus? Quia transisti. Si autem adhuc carnaliter cogitas, & ista terrena felicitas vera felicitas tibi videtur, nondum transisti: aut æqualis illi es, aut infra es: profice, & transi; & cùm proficiendo transieris, adtendis eum fide, vides novissima ipsius, & dicis tibi, Ecce non est iste qui sic tumuerat: quomodo si transires juxta fumum. Nam & hoc dictum est in isto Psalmo superiùs, Deficientes velut ṽ. 20.
fumus deficient. Erigitur in altum fumus, & in globum tumidum pergit: quantò magis adtollitur, tantò ampliùs intumescit. Sed cùm transieris, adtende post te: post te enim fumus, si est ante te Deus. Noli posteriora ex desiderio adtendere, si-

[a] Editi, *à lapsu.* At melioris notæ MSS. *à labina:* & quidam, *à lavina.* Hæc vox ab Isidoro illustratur, & significat lubricum locum.

[b] Vaticanus codex, *subrexerunt:* sic etiam Gallicani MSS. uno excepto qui habet *subjecerunt.*

[c] Sic plerique MSS. At editi, *mutabitur.*

[d] Unus aut alter MS. *Cùm pereunt.* Porrò in Græco LXX. est, ἐν τῷ ἐξολοθρεύεσθαι.

[e] Er. & plures MSS. *delectantur felicitate impiorum.*

Gen. 19.26. cut adtendit uxor Lot, & remanſit in via: ſed reſpice ex deſpectu, & videbis impium nuſquam eſſe,
ỳ. 10. & quæres locum ejus. Quis eſt locus ejus? Quo modò habet poteſtatem, habet divitias, habet quemdam ordinem ſuum in rebus humanis, ut multi ei obſequantur, ut jubeat & audiatur. Iſte locus non
a erit, ſed [a] tranſiet, ut tu poſſis dicere, *Tranſivi, & ecce non erat.* Quid eſt, *tranſivi?* Profeci, perveni
Pſal. 72.17. ad ſpiritalia, intravi in ſanctuarium Dei, ut intenderem in noviſſima: *& ecce non erat, & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.*

ỳ. 37. 15. *Cuſtodi innocentiam.* Tene, quomodo cùm avarus eſſes, ſacellum tenebas: quomodo tenebas ſacellum, ne tibi extorqueretur à fure; ſic cuſtodi innocentiam, ne tibi extorqueatur à diabolo. Sit illa certum patrimonium tuum, de qua ſunt divites & pauperes. *Cuſtodi innocentiam.* Quid tibi prodeſt lucrum auri, & damnum innocentiæ? *Cuſtodi innocentiam: & vide directionem.* Habeto oculos directos, ut videas directionem: non pravos, quibus malos vides; & diſtortos, ut diſtortus tibi & pravus videatur Deus, quia favet impiis, & perſequitur fideles. Non vides quàm diſtortum videas? Corrige oculos tuos, *& vide directionem.* Quam directionem? Noli ad præſentia adtendere. Et quid videbis? *Quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.* Quid eſt, *ſunt reliquiæ?* Cùm mortuus fueris, non eris mortuus: hoc eſt, *ſunt reliquiæ.* Erit illi aliquid & poſt hanc vitam; hoc eſt, illud ſemen
Johan. 11. 25. quod in benedictione erit. Unde Dominus, Qui credit in me, inquit, licèt moriatur, vivet: *Quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.*

ỳ. 38. 16. *Injuſti autem diſperient in idipſum.* Quid eſt, *in idipſum?* In ſempiternum; vel, omnes ſimul in unum. *Reliquiæ impiorum interibunt.* Sunt autem reliquiæ homini pacifico: ergo qui non ſunt
Matth. 5.9. pacifici, impii ſunt. Beati enim pacifici, quia ipſi filii Dei vocabuntur.

ỳ. 39. 17. *Salus autem juſtorum à Domino, & prote-*
ỳ. 40. *ctor eorum eſt in tempore tribulationis:* * *& adjuvabit eos Dominus, & eruet eos, & eximet eos à peccatoribus.* Tolerent ergo modò peccatores juſti, tolerent frumenta zizania, toleret triticum paleam: quia veniet tempus ſeparationis, & eximetur ſemen bonum ab eo quod igni conſumetur: illud in horreum mittetur, illud autem in æternam conflagrationem: quia ideo ſimul fuerunt primò juſtus &
b injuſtus, ut ille [b] ſupplantaret, ille probaretur; poſtea autem ille damnaretur, ille coronaretur.

18. Deo gratias, Fratres, reddidimus debi-
c tum in nomine Chriſti: ſed nos [c] caritas debitores ſemper tenet. Illa enim una eſt, quæ & ſi quotidie redditur, ſemper debetur. Multa diximus adversùs Donatiſtas, multa vobis recitavimus, multas chartas, multa præter canonem Scripturarum, illis cogentibus. Nam & ſi reprehendent hæc, quia vobis talia legimus; nos reprehendamur, dum vos inſtruamini. Poſſumus enim eis & in hac
1. Cor. 12. 11. parte ſic reſpondere, Factus ſum inſipiens, vos me
d coegiſtis. Tamen Fratres, ante omnia [d] cuſtodite hereditatem noſtram, de qua ſecuri ſumus nos in teſtamento Patris noſtri eſſe: non in aliqua charta frivola alicujus hominis, ſed in teſtamento Patris noſtri. Inde ſecuri ſumus: quia qui fecit teſtamen-

A tum, vivit. Qui fecit teſtamentum heredi ſuo, ipſe judicabit de teſtamento ſuo. In rebus humanis alius eſt teſtator, alius judex: & tamen qui tenet teſtamentum, vincit apud judicem alterum, non apud alterum judicem mortuum. Quàm ergo ſecura eſt noſtra victoria, cùm ille judicabit qui teſtatus eſt? Etſi enim mortuus eſt Chriſtus ad tempus, ſed jam vivit in æternum. Rom.

19. Loquantur ergo adversùs nos quidquid volunt: nos diligamus illos & nolentes. Novimus
B enim, Fratres, novimus linguas eorum: propter quas eis non iraſcamur, patienter ferte nobiſcum. Vident enim in cauſſa ſe nihil habere, & linguas convertunt in nos, & incipiunt de nobis dicere mala, multa quæ ſciunt, multa quæ neſciunt. Quæ ſciunt, præterita noſtra ſunt. Fuimus enim aliquando, ſicut dicit Apoſtolus, ſtulti & increduli, & ad omne opus bonum reprobi. In errore perverſo deſipientes & inſanientes fuimus, non negamus; & quantum præteritum noſtrum non negamus, tan- Tit.
C tò magis Deum qui nobis ignovit, laudamus. Quid ergo hæretice dimittis cauſſam, & is ad hominem? Quid enim ego ſum? Quid ſum? Numquid Catholica ego ſum? Numquid hereditas Chriſti diffuſa per gentes ego ſum? Sufficit mihi ut in ea ſim. Vituperas mala mea præterita, quid magnum facis? Severior ſum ego in mala mea quàm tu: quod tu vituperaſti, ego damnavi. Utinam velles imitari, ut & error tuus fieret aliquando præteritus. Iſta ſunt mala præterita, quæ noverunt, maximè in
D iſta civitate. Hîc enim * malè viximus, quod ego confiteor: & quantum gaudeo de gratia Dei, tan- * Carthagine. Conf.
tum de meis præteritis, [e] quid dicam? Doleo? Dolerem, ſi adhuc eſſem. Sed quid dicam? Gaudeo? Nec hoc poſſum dicere: utinam enim numquam fuiſſem. Quidquid tamen fui, in nomine Chriſti præteritum eſt. Quod autem modò reprehendunt, non norunt. Sunt quæ adhuc in me [f] reprehendant: ſed tamen multum eſt ad illos ut hæc noverint. [g] Multa enim ago in cogitationibus
E meis, pugnans adversùs malas ſuggeſtiones meas, & habens conflictationem diuturnam, & propè continuam [h] cum tentationibus inimici ſubvertere me volentis. Gemo ad Deum in infirmitate mea; & novit quid parturit cor meum, ille [i] qui novit partum meum. Mihi autem minimum eſt, ut à vobis dijudicer, aut ab humano die, ait Apoſtolus; ſed neque ego meipſum judico. Meliùs enim me ego novi quàm illi, ſed meliùs Deus quàm ego. 1. Cor. 4.
Non ergo vobis inſultent de nobis, non faciat
F Chriſtus. Dicunt enim, Et qui ſunt? & unde ſunt? malos hîc illos novimus, ubi baptizati ſunt? Si nos bene noverunt, ſciunt quia & navigavimus aliquando; ſciunt quia & peregrinati ſumus; ſciunt quia alii ivimus, & alii redivimus. Non hîc baptizati ſumus: ſed ubi baptizati ſumus, Eccleſia eſt nota universo orbi terrarum. Et multi fratres noſtri ſunt, qui & norunt quia baptizati ſumus, & nobiſcum baptizati ſunt. Facile eſt ergo hoc noſſe, ſi quis fratrum eſt inde ſollicitus. Iſtis autem ſatisfacturi
G ſumus, & demonſtraturi aliquid de teſtimonio Eccleſiæ, cui non communicant? Meritò non nos norunt trans mare baptizatos in Chriſto, quia & trans mare non habent Chriſtum. Ille enim Chriſtum &

[a] Aliquot MSS. *ſed tranſi & tu, ut poſſis* &c.
[b] In omnibus propè MSS. *ſupplantaretur.*
[c] Septem MSS. *nos caritatis debitores ſemper tenete.*
[d] Aliquot MSS. *ſcitote hereditatem* &c. paulóque pòſt plerique omiſſo *nos*, habent ſic, *ſecuri ſumus in teſtamento* &c.

[e] Editi, *tantum de meis præteritis timeo.* Abeſt, *timeo*, à MSS.
[f] Plerique MSS. *reprehendam.*
[g] Duo MSS. *Multùm enim angor.*
[h] Editi, *continuam vim.* Vox, *vim*, abeſt à multis MSS.
[i] In pluribus MSS. *illi.*

trans mare habet, qui & trans mare communionem universæ Ecclesiæ tenet. Quomodo potest cognoscere ubi sim ego baptizatus, cùm communio ipsius vix transit mare? Verumtamen, Fratres mei, quid eis dicam? Suspicamini quod vultis de nobis. Si boni sumus, in Ecclesia Christi frumenta sumus: si mali sumus, in Ecclesia Christi palea sumus, tamen ab area non recedimus. Tu qui vento tentationis foras volasti, quid es? Triticum non tollit ventus ex area. Ex eo ergo ubi es, agnosce quid es.

20. Sed tu, inquit, quis es qui contra nos dicis tanta? Quicumque sim, quod dicitur adtende, non à quo dicitur. Sed peccatori, inquit, dicit Dominus, Ut quid tu assumis testamentum meum per os tuum? (Psal. 49. 16.) Dicat Dominus hoc peccatori: fortè est genus peccatorum cui hoc rectè dicat Dominus: sed in quemlibet dicat hoc Dominus, ideo dicit, quia peccatori non prodest quando legem Dei loquitur. Numquid & auditoribus non prodest? Utrumque genus nos habemus in Ecclesia, Domino dicente, & bonorum & malorum. Boni enim cùm prædicant, quid dicunt? Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. (1. Cor. 4. 16.) De [a] bonis quid dicitur? Sed forma esto fidelium. (1. Tim. 4. 12.) Hôc nos esse elaboramus: quid autem simus, ille novit ad quem gemimus. De malis tamen dictum est aliud: Super cathedram » Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; quæ dicunt fa» cite, quæ autem faciunt, facere nolite. (Matth. 23. 2.) Vides quia in cathedra Moysi, cui successit cathedra Christi, sedent & mali: & tamen dicendo bona non obsunt auditoribus. Quare tu propter malos ipsam cathedram dimisisti? Redi ad pacem, redi ad concordiam quæ te non offendit. Si bona loquor, & bona facio, imitare me: si autem non facio quod dico, habes consilium Domini, quæ dico fac, quæ autem facio, noli facere; tamen à cathedra catholica noli discedere. Ecce in nomine Christi ituri sumus, & multa dicturi sunt. Quis finis? Citò contemnite caussam nostram. Non illis dicatis nisi, Fratres, ad rem respondete: Augustinus episcopus est in Ecclesia catholica, sarcinam suam portat, rationem redditurus est Deo: in bonis eum novi; si malus est, ipse novit; si bonus est, nec sic spes mea est. Hoc ante omnia didici in Catholica, ut spes mea non sit in homine. Meritò ergo vos homines reprehenditis, quia spem vestram in homine posuistis. Certè cùm reprehenderint nos, contemnite & vos. Novimus enim qualem habeamus locum in corde vestro, quia scimus qualem locum habeatis in corde nostro. Nolite pro nobis certare adversùs illos. Quidquid de nobis dixerint, citò transite: ne laborantes [b] caussâ defensionis nostræ, dimittatis caussam vestram. Hoc enim agunt astutè, nolentes & timentes ut de ipsa caussa dicamus, ingerunt nobis, quò nos avocent; ut cùm intendimus purgare nos, sileamus ab ipsis convincendis. Nam prorsus qui me dicis malum, dico & ego alia innumerabilia: citò aufer de medio, fini caussam meam, de re age, Ecclesiæ caussam adtende, ubi sis vide. Veritas tibi undelibet loquatur, esuriens accipe; ne numquam ad te perveniat panis, dum semper quid reprehendas in vasculo fastidiosus & calumniosus inquiris.

IN PSALMUM XXXVII. *ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. A OPPORTUNE ad id quod cantavimus, *Iniquitatem meam ego pronuntio, & curam geram pro peccato meo*, respon- ℣. 19.
dit hæc mulier de lectione Evangelii. Iniquitates enim ejus intuens Dominus, canem appellavit dicens, Non est bonum, panem filiorum mittere ca- Matth. 15. 26.
B nibus. At illa quæ noverat iniquitatem suam pronuntiare, & curam gerere pro peccato suo, non negavit quod veritas dixit; sed [c] miseriam confessa, misericordiam potiùs impetravit, curam gerens pro peccato suo. Nam & curari petiverat filiam suam, fortassis in filia significans vitam suam. Psalmum ergo totum, quantum possumus, dum consideramus & pertractamus, advertite. Adsit Dominus cordibus nostris, ut salubriter hîc inveniamus voces nostras, & quomodo invenerimus proferamus, nec difficulter inveniendo, nec imperitè pro-
C ferendo.

2. Titulus ejus est, *Psalmus ipsi David in recordationem sabbati*. Quærimus quæ nobis scripta sunt de sancto David Propheta, ex cujus semine Dominus noster Jesus Christus secundùm carnem: (℣. 1.; Rom. 1. 3.) & inter bona quæ de illo nobis nota sunt per Scripturas, non invenimus eum aliquando recordatum sabbatum. Quid enim ita recordaretur, secundùm illam observationem Judæorum qua observabant
D sabbatum; quid ita recordaretur, quod inter septem dies necessariò veniebat? Observandum ergo erat, non sic recordandum. Nemo autem recordatur, nisi quod in præsentia non est positum. Verbi gratiâ, In hac civitate recordaris Carthaginem, ubi fuisti aliquando; & hodierno die recordaris hesternum diem, vel prioris anni, vel quemlibet anteriorem, & aliquod factum tuum quod jam fecisti, aut aliquid ubi fuisti, vel cui rei interfuisti. Quid sibi vult ista recordatio sabbati, Fratres mei?
E Quæ anima sic recordatur sabbatum? Quod est hoc sabbatum? Cum gemitu enim recordatur. Et cùm Psalmus legeretur audistis, & modò cùm retexerimus audietis, quantus sit mæror, quantus gemitus, quantus fletus, quæ miseria. Sed felix est, qui sic miser est. Unde & Dominus in Evangelio beatos ap- Matth. 5. 5.
pellavit quosdam lugentes. Unde beatus, si lugens? Unde beatus, si miser? Immo miser esset, si lugens non esset. Talem ergo & hîc accipiamus sabbatum recordantem, nescio quem lugentem: & utinam
F nos simus ipse nescio quis. Est enim quidam dolens, gemens, lugens, recordans sabbatum. Sabbatum, requies est. Sine dubio iste in nescio qua inquietudine erat, qui cum gemitu requiem recordabatur.

3. Ipse itaque inquietudinem quam patiebatur, narrat & commendat Deo, nescio quid gravius timens quàm erat ubi erat. Nam quia in malo est, apertè dicit, nec interprete opus est, nec suspicione, nec conjecturâ: in quo malo sit, non dubitatur
G ex ejus verbis, nec opus est ut quæramus, sed ut quod dicit intelligamus. Et nisi pejus aliquid timeret, quàm erat illud quo tenebatur, non sic inciperet: DOMINE *ne in indignatione tua arguas* ℣. 2.
me, neque in ira tua emendes me. Futurum est enim ut quidam in ira Dei emendentur, & in indi-

[a] Sic melioris notæ MSS. At editi, *De nobis quid dicitur? Sed forma estote fidelium.*

[b] MSS. *cura.*

[c] Omnes propè MSS. *sed misericordiam confessa potiùs impetravit.*

Purgatorius ignis. gnatione arguantur. Et fortè non omnes qui arguuntur emendabuntur: sed tamen futuri sunt in emendatione quidam salvi. Futurum est quidem, 1. Cor. 3. 15. quia emendatio nominata est: sic tamen quasi per ignem. Futuri autem quidam qui arguentur, & non emendabuntur. Nam utique arguet eos quibus Matth. 25. 42. dicet, Esurivi, & non dedistis mihi manducare; sitivi, & non potastis me: & cetera quæ ibi prosequens, quamdam inhumanitatem & sterilitatem increpitat, malis ad sinistram constitutis, quibus dicitur, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Hæc iste graviora formidans, exceptâ vitâ istâ, in cujus malis plangit & gemit, rogat & dicit, *Domine, ne in indignatione tua arguas me.* Non sim inter illos quibus dicturus es, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. *Neque in ira tua emendes me:* ut in hac vita purges me, & talem me reddas, cui jam emendatorio igne non opus sit. propter illos qui salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Quare, nisi quia hîc ædificant supra fundamentum ligna, fœnum, stipulam? Ædificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos, & de utroque igne securi essent; non solùm de illo æterno qui in æternum cruciaturus est impios, sed etiam de illo qui emendabit eos qui per ignem salvi erunt. Dicitur 1. Cor. 3. 15. enim, Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Et quia dicitur, salvus erit, contemnitur ille ignis. Ita planè quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis, quàm quidquid potest homo pati in hac vita. Et nostis quanta hîc passi sunt mali, & possunt pati: tamen tanta passi sunt, quanta potuerunt pati & boni. Quid enim quisque maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus pertulit legibus, quod non pertulit Martyr in confessione Christi? Ista ergo quæ hîc sunt [a] mala, multò faciliora sunt: & tamen videte quemadmodum ea homines ne patiantur, quidquid jusseris faciunt. Quantò meliùs faciunt quod jubet Deus, ne illa graviora patiantur?

4. Quare autem petit iste ne in indignatione arguatur, neque in ira emendetur? Tamquam dicens Deo, Quoniam jam ista quæ patior multa sunt, magna sunt, quæso ut sufficiant. Et incipit illa enumerare satisfaciens Deo, offerens illa quæ patitur, ne pejora patiatur. ℣. 3. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.*

℣. 4. 5. *Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ.* Jam hæc dicebat quæ hîc patiebatur: & tamen hoc jam de ira Domini, quia & de vindicta Domini. De qua vindicta? Quam excepit de Adam. Non enim in illum non est vindicatum, Gen. 2. 17. aut frustra dixerat Deus, Morte morieris: aut aliquid patimur in ista vita, nisi ex illa morte quam meruimus primo peccato. Etenim portamus corpus mortale, ([b] quod utique non esset mortale,) plenum tentationibus, plenum sollicitudinibus, obnoxium doloribus corporalibus, obnoxium indigentiis, mutabile, languidum & cùm sanum est, quia utique nondum planè sanum. Nam unde dicebat, *Non est sanitas in carne mea*, nisi quia ista quæ hujus vitæ dicitur sanitas, bene intelligentibus & sabbatum recordantibus non est utique sanitas? Si enim non manducaveritis, inquie-

A tat fames. Iste naturalis quidam morbus est: quia natura nobis facta est pœna [c] ex vindicta. Primo homini quod erat pœna, natura nobis est. Unde dicit Apostolus, Fuimus & nos naturâ filii iræ, sicut & ceteri. (Ephes. 2. 3.) Naturâ filii iræ, id est, portantes vindictam. Sed quare dicit, Fuimus? Quia spe jam non sumus: nam re adhuc sumus. Sed illud meliùs dicimus quod spe sumus, quia certi sumus de spe. Non enim incerta est spes nostra, ut de illa dubitemus. Audi ipsam gloriam in spe. In nobismetip- (Rom. 8. 23.)
B sis, inquit, ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri. Quid enim? Nondum redemtus es, ô Paule? nondum pro te pretium persolutum est? Nonne sanguis ille jam fusus est? nonne ipsum est pretium omnium nostrûm? Planè ipsum. Sed vide quid ait, Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. (Ibidem v. 24. & 25.) Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Quid autem exspectat per patientiam? Salutem. Cujus rei salutem? Ipsius cor-
C poris: quia hoc dixit, redemtionem corporis nostri. Si salutem corporis exspectabat, non erat salus illa quam habebat. Esuries, sitis interficit, si subventum non fuerit. Medicamentum enim famis est cibus, & medicamentum sitis est potus, & medicamentum fatigationis est somnus. Detrahe ista medicamenta, vide si non interficiunt illa quæ exsistunt. Si sepositis istis non sunt morbi, est sanitas. Si autem habes aliquid quod te possit inter-
D ficere, nisi manducaveris; noli gloriari de sanitate, sed gemens exspecta redemtionem corporis tui. Gaude te redemtum; sed nondum re, spe securus [d] esto. Etenim si non gemueris in spe, non pervenies ad rem. Hoc ergo non est sanitas, ait: *Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ.* Unde ergo sagittæ infixæ? Ipsam pœnam, ipsam vindictam, & fortè dolores quos hîc necesse est pati, & animi & corporis, ipsas dicit sagittas. De his enim sagittis & sanctus Job fecit commemoratio- (Job 6. 4.)
E nem, & cùm esset in illis doloribus, dixit sagittas Domini infixas sibi. Solemus tamen & verba Dei sagittas accipere: sed numquid ab his posset iste sic dolere se percuti? Verba Dei tamquam sagittæ excitant amorem, non dolorem. An quia & ipse amor non potest esse sine dolore? Quidquid enim amamus & non habemus, necesse est ut doleamus. Nam ille & amat & non dolet, qui habet quod amat: qui autem amat, ut dixi, & nondum habet quod amat, necesse est ut in dolore gemat.
F Inde illud in persona Ecclesiæ sponsa Christi in Cantico canticorum, Quoniam vulnerata caritate ego sum. (Cant. 2. 5.) Vulneratam se dixit caritate: amabat enim quiddam, & nondum tenebat; dolebat, quia nondum habebat. Ergo si dolebat, vulnerata erat: sed hoc vulnus ad veram sanitatem [e] rapiebat. Qui hoc vulnere non fuerit vulneratus, ad veram sanitatem non potest pervenire. Numquid ergo vulneratus semper erit in vulnere? Possumus itaque etiam sic infixas sagittas accipere, id est, verba tua
G infixa sunt cordi meo, & ex ipsis verbis tuis factum est ut recordarer sabbatum; & ipsa recordatio sabbati, & nondum retentio, facit me nondum gaudere, & agnoscere nec sanitatem esse in ipsa carne, neque dici debere, cùm comparo istam sanitatem

[a] Vox, *mala*, abest à MSS.
[b] In editis deerant isthæc verba, *quod utique non esset mortale*: quæ in omnibus nostris MSS. leguntur.

[c] Plerique MSS. *& vindicta.*
[d] MSS. *spe securus es.*
[e] Omnes ferè MSS. *ad veram sanitatem ambiebat.*

illi ſanitati quam habebo in requie ſempiterna, ubi [A] [1. Cor. 15. 53.] corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem; & video quia in illius ſanitatis comparatione, iſta ſanitas morbus eſt.

[Item ℣. 4.] 6. *Non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorum meorum.* Quæri ſolet cujus ſit vox; & aliqui accipiunt Chriſti, propter quædam quæ hîc dicuntur de paſſione Chriſti, ad quæ paulò pòſt veniemus, & nos agnoſcemus quia de paſſione Chriſti dicuntur. Sed, *Non eſt pax oſſibus meis à facie pecca-* [B] *torum meorum*, quomodo diceret qui nullum pec- [1. Pet. 2. 22.] catum habebat? Coartat nos ergo intelligendi neceſſitas ad cognoſcendum tamquam plenum & totum Chriſtum, id eſt, caput & corpus. Cùm enim Chriſtus loquitur, aliquando ex perſona ſolius ca- [Luc. 1. 7.] pitis loquitur, quod eſt ipſe Salvator, natus ex Maria virgine; aliquando ex perſona corporis ſui, quod eſt ſancta Eccleſia, diffuſa toto orbe terrarum. Et nos in corpore ipſius ſumus, ſi tamen fides noſtra ſincera ſit in illo, & ſpes certa, & caritas ac- [C] cenſa: ſumus in corpore ipſius, & membra ipſius, & invenimus nos ibi loqui, Apoſtolo dicente, [Epheſ. 5. 30.] Quoniam membra ſumus corporis ejus. & multis locis dicit hoc Apoſtolus. Nam ſi dixerimus verba non eſſe Chriſti, non erunt & illa verba Chriſti, [Pſal. 21. 2.] Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti? » Et ibi enim habes, Deus meus, Deus meus, ut » quid me dereliquiſti, longè à ſalute mea verba de- » lictorum meorum: quomodo hîc habes, *à facie peccatorum meorum*; ſic & ibi habes, verba delicto- [D] rum meorum. Et ſi Chriſtus utique ſine peccato & ſine delicto, incipimus non putare verba illa Pſalmi illius eſſe. Et valde durum & contrarium eſt, ut ille Pſalmus non pertineat ad Chriſtum, ubi habemus tam apertam paſſionem ejus, tamquam ex Evan- [Ibidem 19.] gelio recitetur. Ibi enim habemus, Diviſerunt ſibi » veſtimenta mea, & ſuper veſtimentum meum miſe- » runt ſortem. Quid quòd ipſe Dominus in cruce [Matth. 27. 46.] pendens, primum verſum Pſalmi ipſius ore ſuo protulit, & dixit, Deus meus, Deus meus, ut quid me [E] dereliquiſti? Quid voluit intelligi, niſi illum Pſalmum totum ad ſe pertinere, quia caput ipſius ipſe pronuntiavit? Ubi autem ſequitur & dicit, Verba delictorum meorum, non eſt dubium quia vox Chriſti eſt. Unde ergo peccata, niſi de corpore [Gen. 2. 24. Epheſ. 5. 31.] quod eſt Eccleſia? Quia loquitur corpus Chriſti & caput. Quare tamquam unus loquitur? Quia erunt, inquit, duo in carne unâ. Sacramentum hoc magnum eſt, ait Apoſtolus, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Unde etiam cùm ipſe loqueretur [F] in Evangelio, reſpondens eis qui quæſtionem intu- [Matth. 19. 4. &c.] lerant de uxore dimittenda, ait, Non legiſtis quod » ſcriptum eſt, quòd Deus ab initio maſculum & fe- » minam fecit eos, & relinquet homo patrem & ma- » trem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in car- » ne una? Igitur jam non duo, ſed una eſt caro. Si ergo ipſe dixit, Jam non duo, ſed una eſt caro: quid mirum ſi una caro, una lingua, eadem verba, tamquam unius carnis, capitis & corporis? Sic audiamus tamquam unum: ſed tamen caput tam- [G] quam caput, & corpus tamquam corpus. Non dividuntur perſonæ, ſed diſtinguitur dignitas: quia caput ſalvat, ſalvatur corpus. Caput exhibeat miſericordiam, corpus defleat miſeriam. Caput eſt ad purganda, corpus ad confitenda peccata: una tamen vox, ubi non ſcriptum eſt quando dicat corpus, quando caput; ſed nos in audiendo diſtinguimus; ille autem tamquam unus loquitur. Quare enim non dicat, *peccatorum meorum*, qui dixit, Eſurivi, & non dediſtis mihi manducare; ſitivi, & [Matth. 25. 42.] non dediſtis mihi potum; hoſpes fui, & non recepiſtis me; infirmus fui, & in carcere, & non viſitaſtis me? Certè Dominus non fuit in carcere. Quare non hoc diceret, cui cùm dictum eſſet, Quando te [Ibidem 44.] vidimus eſurientem & ſitientem, aut in carcere, & non miniſtravimus tibi? reſpondit, ſic ex perſona corporis ſui ſe dixiſſe, Cùm uni ex minimis meis non feciſtis, nec mihi feciſtis? Quare non dicat, *à facie peccatorum meorum*, qui dixit Saulo, Saule, Sau- [Act. 9. 4.] le, quid me perſequeris? Qui utique in cælo jam neminem perſecutorem patiebatur. Sed quomodo ibi caput loquebatur pro corpore, ſic & hîc caput dicit corporis voces, cùm & capitis voces auditis. Sed neque cùm corporis voces audieritis, ſeparetis caput; neque cùm capitis voces audieritis, ſeparetis corpus: quia jam non duo, ſed una caro.

7. *Non eſt ſanitas in carne mea à vultu iræ tuæ.* Sed fortaſſe injuſtè tibi Deus iratus eſt, ô Adam, ô genus humanum, injuſtè iratus eſt Deus: quia dixiſti jam agnoſcens ipſam pœnam tuam, jam in corpore Chriſti conſtitutus homo, *Non eſt ſanitas in carne mea à vultu iræ tuæ.* Expone juſtitiam iræ Dei: ne te [a] excuſare videaris, illum accuſare. Sequere, & dic unde ira Domini. *Non eſt ſanitas in carne mea à vultu iræ tuæ: non eſt pax oſſibus meis.* Repetivit id quod dixit, *Non eſt ſanitas in carne mea:* Hoc eſt enim, *non eſt pax oſſibus meis.* Non autem repetivit, *à vultu iræ tuæ:* ſed cauſſam dixit iræ Dei, *Non eſt pax*, inquit, *oſſibus meis à facie peccatorum meorum.*

8. *Quoniam iniquitates meæ ſuſtulerunt caput meum, ſicut faſcis gravis gravatæ ſunt ſuper me.* [℣. 5.] Et hîc cauſſam præmiſit, & effectum ſubjecit; quid unde contigerit dixit: *Iniquitates meæ ſuſtulerunt caput meum.* Nemo enim ſuperbus, niſi iniquus, cui ſuſtollitur caput. Surſum tollitur, qui erigit caput adversùs Deum. Audiſtis cùm lectio legeretur libri Eccleſiaſtici, Initium ſuperbiæ homi- [Eccli. 10. 14.] nis, apoſtatare à Deo. Ille qui prior noluit audire præceptum, ſuſtulit iniquitas ipſius caput adversùs Deum. Et quia iniquitates ſuſtulerunt caput ejus, quid illi fecit Deus? *Sicut faſcis gravis gravatæ ſunt ſuper me.* Levitatis eſt erigere caput, quaſi nihil portat qui erigit caput. Quia ergo leve eſt quod poteſt erigi, accipit pondus unde poſſit comprimi. Convertitur enim labor ejus in caput ejus, [Pſal. 7. 17.] & iniquitas ejus in verticem ejus deſcendit. *Sicut faſcis gravis gravatæ ſunt ſuper me.*

9. *Computruerunt & putuerunt livores mei.* [℣. 6.] Jam qui livores habet, non eſt ſanus. Adde quia ipſi livores computruerunt & putuerunt. Unde putuerunt? Quia computruerunt. Jam quomodo hoc explicetur in vita humana, quis hoc non novit? Habeat aliquis ſanum olfactum animæ, ſentit quomodo puteant peccata. Cui putori peccatorum contrarius erat odor ille, de quo dicit Apoſtolus, Chriſti bonus odor ſumus Deo, in omni loco, iis qui [2. Cor. 2. 15.] ſalvi fiunt. Sed unde, niſi de ſpe? Unde, niſi de recordatione ſabbati? Aliud enim plangimus in hac vita, aliud præſumimus in illa vita. Quod plangitur, putet: quod præſumitur, fragrat. Ergo niſi eſſet ille talis odor qui nos invitaret, numquam ſabbatum recordaremur. Sed quia habemus [b] per Spiri-

[a] Plerique MSS. *ne tu debere videaris illum accuſare.*

[b] Aliquot MSS. omittunt, *per Spiritum.*

tum ipsum odorem, ut dicamus sponso nostro, A Post odorem unguentorum tuorum curremus: avertimus à putoribus nostris olfactum, & convertentes nos ad ipsum aliquantùm respiramus. Sed nisi ad nos oleant & mala nostra, numquam istis gemitibus confitemur, *Computruerunt & putuerunt livores mei.* Unde? *A facie insipientiæ meæ.* Unde dixit superiùs, A facie peccatorum meorum: inde nunc, *A facie insipientiæ meæ.*

Cant. 1. 3.

ỳ. 7. 10. *Miseriis afflictus sum, & curvatus sum usque in finem.* Unde curvatus est? Quia elatus B erat. Si fueris humilis, erigêris; si fueris elatus, curvaberis: non enim deerit Deo pondus unde te curvet. Illud erit pondus, fascis peccatorum tuorum: hoc replicabitur in caput tuum, & curvaberis. Quid est autem curvari? Non se posse erigere. Talem invenit Dominus mulierem per decem & octo annos curvam: non se poterat erigere. Tales sunt qui in terra cor habent. At verò quia invenit mulier illa Dominum, & sanavit eam: audiat, Sursum cor. Inquantum tamen curvatur, adhuc C gemit. Curvatur enim ille qui dicit, Corpus enim » quod corrumpitur, aggravat animam, & depri- » mit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. In his gemat, ut illud accipiat; recordetur sabbatum, ut ad sabbatum pervenire mereatur. Quod enim celebrabant Judæi, signum erat. Cujus rei signum? Quam iste recordatur, qui dicit, *Miseriis afflictus sum, & curvatus sum usque in finem.* Quid est, *usque in finem?* Usque in mortem. *Tota die contristatus ambulabam. Tota die*, sine inter- D missione. Hoc dicit *tota die*, totâ vitâ. Sed ex quo cognovit? Ex quo sabbatum recordari cœpit. Quamdiu enim recordatur quod nondum habet, non vis ut contristatus incedat? *Tota die contristatus ambulabam.*

Lucæ 13. 11.

Sap. 9. 15.

ỳ. 8. 11. *Quoniam anima mea completa est illusionibus, & non est sanitas in carne mea.* Ubi ergo est totus homo, anima & caro est. Anima completa est illusionibus, caro sanitatem non habet: quid remanet unde sit lætitia? Nonne oportet ut contristetur? *Tota die contristatus ambulabam.* Tri- E stitia nobis sit, donec & anima nostra exuatur illusionibus, & corpus nostrum induatur sanitate. Illa est enim vera sanitas, quæ est immortalitas. Quantæ sint autem illusiones animæ, si voluero dicere, tempus quando sufficit? Cujus enim anima ista non patitur? Breve est quod admoneo, quomodo anima nostra completa est illusionibus. A facie ipsarum illusionum[*], aliquando vix orare permittimur. De corporibus cogitare non novimus nisi imagines; & F sæpe irruunt quas non quærimus, & volumus ex hac in hanc ire, & ab illa in illam transire; & aliquando vis redire ad id quod cogitabas, & dimittere unde cogitas, & aliud tibi occurrit: vis recordari quod oblitus eras; & non tibi venit in mentem, & venit potiùs aliud quod nolebas. [a] Ubi erat quod oblitus eras? Nam quare postea venit in mentem, cùm jam non quæreretur? Cùm autem quæreretur, occurrerunt pro illo innumerabilia quæ non quærebantur. Rem dixi brevem, Fratres: adspersi nescio quid vobis, quo accepto ce- G tera vos ipsi cogitantes, inveniatis quid sit plangere illusiones animæ nostræ. Accepit ergo pœnam illusionis, amisit veritatem. Sicut enim pœna est animæ illusio, sic præmium animæ veritas. Sed in his illusionibus constituti cùm essemus, venit ad nos veritas, & invenit nos coopertos illusionibus, suscepit carnem nostram, vel potiùs à nobis, id est, à genere humano. Apparuit [b] oculis carnis, ut per fidem sanaret eos quibus veritatem fuerat monstraturus: ut sanato oculo veritas patesceret. Ipse enim est veritas, quam nobis promisit, cùm caro ejus videretur, ut fides inchoaretur, cujus præmium veritas esset. Non enim seipse Christus demonstravit in terra, sed demonstravit carnem suam. Nam si seipsum demonstraret, viderent illum Judæi & cognoscerent: sed si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed fortè discipuli viderunt, quando illi dicebant, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Et ille ut ab eis se non visum esse monstraret, subjecit, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis » me? Philippe qui me videt, videt & Patrem. Si » ergo Christum videbant, quomodo adhuc Patrem quærebant? Si enim viderent Christum, viderent & Patrem. Nondum itaque Christum videbant, qui Patrem sibi ostendi cupiebant. Audi quia nondum videbant: In præmio illud promisit alio loco, dicens, Qui diligit me, mandata mea custodit: & » qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego dili- » gam eum. Et tamquam diceretur ei, quid illi dabis, diligens eum? Et ostendam, inquit, meip- » sum illi. Si ergo diligentibus eum hoc in præmio promisit, quia ostendet seipsum illis; manifestum est, quia illa visio veritatis talis nobis promittitur, qua visâ jam non dicamus, Impleta est anima mea illusionibus.

1. Cor. 2. 8.

Johan. 14. 8.

Ibidem 21.

12. *Infirmatus sum & humiliatus sum usque nimis.* Qui recordatur altitudinem sabbati, ipse videt quantum sit humiliatus. Nam qui non potest cogitare quæ sit illa quietis altitudo, non videt ubi [c] nunc sit. Propterea alius Psalmus dixit, Ego dixi in ecstasi mea, Projectus sum à facie oculorum tuorum. Assumta enim mente vidit nescio quid sublime, & quod vidit nondum ibi totus erat: & quadam, si dici potest, quasi coruscatione facta luminis æterni, ubi sensit non se ibi esse, quod potuit utcumque intelligere, vidit ubi esset, & quemadmodum malis humanis infirmatus & coartatus esset: & ait, Ego dixi in ecstasi mea, Projectus sum à facie oculorum tuorum. Tale est nescio quid quod vidi in ecstasi, ut inde sentiam quàm longè sum, qui nondum ibi sum. Jam ibi erat qui dixit assumtum se in tertium cælum, & ibi audiebat ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Sed revocatus est ad nos, ut gemeret priùs perficiendus in infirmitate, & sic posteà indueretur virtute: animatus tamen, quia vidit aliquid rerum illarum pro dispensatione officii sui, adjecit dicens, Au- » divi ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. » Jam ergo quid opus est, ut à me aut à quoquam quæratis quæ non licet homini loqui: si illi non licuit loqui, cui licuit audire? Plangamus tamen & gemamus in confessione, agnoscamus ubi simus, recordemur sabbatum, & patienter exspectemus quod ille promisit, qui nobis & in se ipso exemplum patientiæ demonstravit. *Infirmatus sum & humiliatus sum usque nimis.* ỳ. 9.

Psal. 30. 23.

2. Cor. 12. 4.

13. *Rugiebam à gemitu cordis mei.* Adtenditis plerumque interpellare gemitibus servos Dei, & quæritur caussa: & non apparet nisi gemitus ỳ. 10.

[a] Aliquot MSS. *Ibi erat.*
[b] Ita in MSS. At in editis, *Aperuit oculos.*

[c] Sic Er. & MSS. At Lov. *non videt ubi non sit.*

A alicujus servi Dei, si tamen ad aures hominis circa illum positi pervenerit. Est enim gemitus occultus qui ab homine non auditur: tamen si tanta occupaverit cor cogitatio desiderii cujusdam, ut voce clariore exprimatur vulnus interioris hominis, quæritur caussa: & dicit homo apud semetipsum, Fortè illud est unde gemit, & fortè illud illi factum est. Quis potest intelligere, nisi ille in cujus oculis & auribus gemit? Propterea *rugiebam*, inquit, *à gemitu cordis mei:* quia homines si quando audiunt B gemitum hominis, plerumque gemitum carnis audiunt; gementem à gemitu cordis non audiunt. Abstulit nescio quis res hujus, rugiebat, sed non à gemitu cordis: alius, quia [a] extulit filium; alius, quia uxorem; alius, quia grandinata est vinea, quia cuppa acuit, quia diripuit jumentum ipsius nescio quis; alius, quia damnum aliquod passus est; alius, quia timet hominem inimicum: omnes isti à gemitu carnis rugiunt. At verò servus Dei, quia ex recordatione sabbati rugit, ubi est regnum Dei, C quod caro & sanguis non possidebunt: *Rugiebam*, inquit, *à gemitu cordis mei.* (1. Cor. 15. 50.)

℣. 10. 14. Et quis agnoscebat unde rugiebat, subjecit, *Et ante te est omne desiderium meum.* Non enim ante homines, qui cor videre non possunt: sed *ante te est omne desiderium meum.* Sit desiderium tuum ante illum; & Pater qui videt in occulto, reddet tibi. (Matth. 6. 6. Oratio cōtinua.) Ipsum enim desiderium tuum, oratio tua est: & si continuum desiderium, continua oratio. Non enim frustra dixit Apostolus, Sine intermissione orantes. (1. Thess. 5. 17.) Numquid sine intermissione genu D flectimus, corpus prosternimus, aut manus levamus, ut dicat, Sine intermissione orate? Aut si [b] sic dicimus nos orare, hoc puto sine intermissione non possumus facere. Est alia interior sine intermissione oratio, quæ est desiderium. Quidquid aliud agas, si desideras illud sabbatum, non intermittis orare. Si non vis intermittere orare, noli intermittere desiderare. Continuum desiderium tuum, continua vox tua est. Tacebis, si amare E destiteris. Qui tacuerunt? De quibus dictum est, Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. (Matth. 24. 12.) Frigus caritatis, silentium cordis est: flagrantia caritatis, clamor cordis est. Si semper manet caritas, semper clamas; si semper clamas, semper desideras; si desideras, requiem recordaris. Et rugitus cordis tui ante quem sit, oportet ut intelligas. Jam quale desiderium debeat esse ante oculos Dei, considera. Numquid ut moriatur inimicus noster, quod quasi justè [c] optant homines? F Nam aliquando oramus quod non debemus. Illud quod quasi justè orant homines, videamus. Nam orant ut moriatur aliquis, & ad illos hereditas veniat. Sed & illi qui orant ut moriantur inimici, audiant Dominum dicentem, Orate pro inimicis vestris. (Matth. 5. 44. Luc. 6. 27.) Non ergo hoc orent, ut moriantur inimici: sed hoc orent, ut corrigantur, & mortui erunt inimici: jam enim correcti, non erunt inimici. *Et ante te omne desiderium meum.* Quid si desiderium ante illum est, & ipse gemitus non est ante illum? Unde fieri potest, quando ipsum desiderium vocem suam G habet gemitum? Ideo sequitur, *Et gemitus meus non est absconditus à te.* A te non est absconditus, à multis autem hominibus absconditus est. Videtur aliquando humilis servus Dei dicere, *Et gemitus*

meus non est absconditus à te. Videtur aliquando & ridere servus Dei: numquid desiderium illud mortuum est in corde? Si autem inest desiderium, inest & gemitus. Non semper pervenit ad aures hominum, sed numquam recedit ab auribus Dei.

15. *Cor meum conturbatum est.* Unde conturbatum est? *Et deseruit me fortitudo mea.* ℣. 11. Plerumque irruit nescio quid repentinum, fit conturbatio cordis: contremiscit terra, tonitruus datur de cælo, horribilis fit impetus vel strepitus, leo fortè videtur in via, fit conturbatio: latrones insidiantur, fit conturbatio cordis, pavetur, undique sollicitudo incutitur. Unde hoc? Quia *deseruit me fortitudo mea.* Si enim maneret illa fortitudo, quid timeretur? Quidquid nuntiaretur, quidquid frenderet, quidquid sonaret, quidquid caderet, quidquid horreret, non terreret. Sed unde illa perturbatio? *Deseruit me fortitudo mea.* Unde deseruit fortitudo? *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* [d] Latuerat ergo Adam lumen oculorum ipsius. Nam lumen oculorum ipsius ipse Deus erat: quem cùm offendisset, fugit ad umbram, & abscondit se inter ligna paradisi. (Gen. 3. 8.) Pavebat à facie Dei, & quæsivit umbram arborum. Jam inter arbores lumen oculorum non habebat, ad quod gaudere consueverat. Si ergo ille de origine, & nos de propagine; & redeunt ad illum secundum vel novissimum Adam membra ista, quia novissimus Adam in spiritum vivificantem; (1. Cor. 15. 45.) & clamant de corpore ejus in ista confessione, *Et lumen oculorum meorum non est mecum:* jam confitens, jam redemtus, jam in corpore Christi est, & lumen oculorum ipsius non est cum ipso? Planè non est cum ipso: sed est quidem tamquam adhuc recordantium sabbatum, tamquam cernentium in spe; sed nondum est illud lumen de quo dicitur, Ostendam meipsum illi. (Johan. 14. 21.) Est quiddam luminis, quia filii Dei sumus, & utique hoc in fide retinemus: sed nondum est illud lumen quod videbimus. Nondum enim apparuit quod erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. (1. Johan. 3. 2.) Nam modò lumen fidei & lumen spei est. Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem. (2. Cor. 5. 7.) Et quamdiu quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. (Rom. 8. 25.) Voces sunt ergo istæ peregrinantium, nondum in patria constitutorum. Et rectè dicit, & verè dicit, & si non sit dolosus, veraciter confitetur: *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* Hæc patitur homo intus, [e] ibi secum, in seipso, & seipsum, de nemine ad neminem præter se: hæc sibi ipse pœna sua esse meruit, quidquid superiùs enumeravit.

16. Sed numquid hoc solum est quod patitur homo? Patitur enim ex se intrinsecùs, forinsecùs autem ex eis inter quos vivit: patitur mala sua, cogitur pati & aliena. Inde sunt illæ duæ voces: Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo. (Psal. 18. 13.) Jam de occultis suis confessus est, à quibus se cupit mundari: dicat & de alienis à quibus sibi vult parci. *Amici mei.* ℣. 12. Quid dicam jam de inimicis? *Amici mei & proximi mei adversùm me appropinquaverunt, & steterunt.* Hoc quod ait, *adversùm me steterunt*, intellige. Si enim adversùm me steterunt, adversùs se ceciderunt. *Ami-*

[a] Editi, *abstulit filium.* Veriùs MSS. *extulit:* id est, ad sepulturam.
[b] Lov. *Aut si dicimus.* Er. & plures MSS. *Aut sicut dicimus.* Alii, *Aut si sic.*

[c] Plures MSS. *orant.*
[d] Duo MSS. *Habuerat.*
[e] Er. & plerique MSS. *sibi, secum, in seipso & ad seipsum.*

ci mei & proximi mei adverſùm me appropinquaverunt, & ſteterunt. Jam intelligamus capitis voces, jam incipiat illuceſcere caput noſtrum in paſſione. Sed rurſum cùm cœperit caput dicere, noli inde ſeparare corpus. Si caput noluit ſe ſeparare à vocibus corporis, corpus ſe audeat ſeparare à paſſionibus capitis? Patere in Chriſto; quia tamquam peccavit in infirmitate tua Chriſtus. Modò enim peccata tua tamquam ex ore ſuo dicebat, & ea di-
℣. 4. cebat ſua. Dicebat enim, A facie peccatorum meorum, quæ non erant ipſius. Quomodo ergo peccata noſtra ſua eſſe voluit propter corpus ſuum, ſic & nos paſſiones ejus noſtras eſſe velimus propter caput noſtrum. Non enim ille ex amicis paſſus eſt inimicos, & nos non. Immo & nos ad hoc paremus in eodem convivari: talem calicem non reſpuamus, ut celſitudinis ejus deſiderium per humilitatem ejus inveniamus. Reſpondit enim celſitudini ejus hærere volentibus, qui ejus adhuc humili-
Matth. 20. 22. tatem non cogitabant, & ait illis, Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Ergo & illæ paſſiones Domini, paſſiones noſtræ ſunt: & unuſquiſque ſi bene ſerviat Deo, bene ſervet fidem, exhibeat quod debet, & verſetur inter homines juſtè, volo videre ſi non patitur, etiam quod hîc enumerat in paſſione ſua Chriſtus.

17. *Amici mei & proximi mei adverſùm me*
℣. 13. *appropinquaverunt, & ſteterunt:* * *& proximi à longè ſteterunt.* Qui proximi appropinquaverunt, & qui proximi à longè ſteterunt? Proximi erant Judæi, quia cognati erant: appropinquaverunt, & quando crucifixerunt. Proximi & Apoſtoli: & tamen ipſi à longè ſteterunt, ne cum illo paterentur. Poteſt etiam hoc ſic intelligi: *Amici mei*, id eſt, qui ſe finxerunt amicos meos. Amicos enim ſe fin-
Matth. 22. 16. xerunt, quando dixerunt, Scimus quia in veritate viam Dei doces: quando illum tentare voluerunt, utrùm ſolvendum eſſet tributum Cæſari, quando illos convicit ore ipſorum, amici videri volebant:
Johan. 2. 25. ſed non illi erat opus ut quiſquam ei teſtimonium perhiberet de homine; ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine: adeo ut cùm amica verba dixiſſent, reſ-
Matth. 22. 18. ponderet eis, Quid me, inquit, tentatis, hypocritæ? Ergo *Amici mei & proximi mei adverſùm me appropinquaverunt, & ſteterunt: & proximi à longè ſteterunt.* Noſtis quid dixi. Proximos dixi qui appropinquaverunt, & tamen à longè ſteterunt. Appropinquaverunt enim corpore, ſed longè ſteterunt corde. Qui tam propinqui corpore, quàm qui in crucem levaverunt? Qui tam longè corde, quàm qui blaſphemaverunt? Audite iſtam longinquitatem ab Iſaia propheta, videte iſtam
Iſai. 29. 13. propinquitatem & longinquitatem: Populus hic labiis me honorat: ecce propinquat corpore: Cor autem eorum longè eſt à me. Iidem propinqui, iidem longinqui: propinqui labiis, longinqui corde. Verumtamen quia longè ſteterunt timentes Apoſtoli, abſolutiùs & planiùs de illis accipimus, ut alios propinquaſſe, alios longè ſtetiſſe intelligamus: quando quidem & Petrus qui audaciùs ſecutus fuerat, ita adhuc longè erat, ut interrogatus
Matth. 26. 70. & perturbatus, ter negaret Dominum, cum quo ſe moriturum eſſe promiſerat. Qui poſtea ex longinquo ut propinquus fieret, audivit poſt reſurre-
Johan. 21. 17. ctionem, Amas me? & dicebat, Amo. Et dicendo propinquabat, qui negando longè factus erat, donec trina voce amoris, ſolveret trinam vocem [a] negationis. *Et proximi mei à longè ſteterunt.*

18. *Et vim faciebant qui quærebant animam* Item ℣. 13.
meam. Jam manifeſtum eſt qui quærebant animam ipſius: qui non habebant animam ejus, quia non erant in corpore ejus. Qui quærebant animam ejus, longè erant ab anima ejus: ſed quærebant ut occiderent eam. Quæritur enim anima ejus & bene. Nam alio loco arguit quoſdam dicens, Et non eſt Pſal. 141. 5.
qui requirat animam meam. Arguit quoſdam non quærentes animam ejus, & rurſus arguit alios quærentes animam ejus. Quis eſt qui quærit bene animam ipſius? Qui ejus paſſiones imitatur. Qui ſunt qui quærebant malè animam ejus? Qui ei vim faciebant, & crucifigebant eum.

19. Sequitur, *Qui quærebant mala mea, lo-* Item ℣. 13.
cuti ſunt vanitatem. Quid eſt, *Qui quærebant mala mea?* Multa quærebant, & non inveniebant. Fortè hoc dixerit, Quærebant crimina mea. Quæſierunt enim quæ in illum dicerent, & non in- Matth. 26. 59.
veniebant. Quærebant enim mala de bono, quærebant ſcelera de innocente: quando invenirent in eo qui nullum peccatum habebat? Sed quia peccata quærebant in eo qui nullum peccatum habebat, reſtabat ut fingerent quod non inveniebant. Ideo, *Qui quærebant mala mea, locuti ſunt vanitatem,* non veritatem. *Et dolum tota die meditabantur:* hoc eſt, fallaciam ſine ceſſatione meditabantur. Noſtis quanta falſa teſtimonia dicta ſunt in Dominum, antequam pateretur. Noſtis quanta falſa teſtimonia dicta ſunt, etiam cùm reſurrexiſſet. Nam illi milites cuſtodes ſepulcri, de quibus Iſaias dixit,
Ponam malos pro ſepultura ejus: (Mali enim erant, Iſai. 53. 9.
& veritatem dicere noluerunt, & corrupti mendacium ſeminaverunt:) adtendite qualem vanitatem locuti ſunt. Interrogati ſunt etiam ipſi, & dixerunt,
Cùm dormiremus, venerunt diſcipuli ejus, & ab- Matth. 28. 13.
ſtulerunt eum. Hoc eſt loqui vanitatem. Si enim dormiebant, unde ſciebant quod geſtum erat?

20. Ergo ait, *Ego autem velut ſurdus non au-* ℣. 14.
diebam. Qui ad ea quæ audiebat non reſpondebat, tamquam non audiebat. *Ego autem velut ſurdus non audiebam: & ſicut mutus non aperiens os ſuum.*
Et repetit eadem: *Et factus ſum ſicut homo non* ℣. 15.
audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones. Quaſi non eſſet quod illis diceret, quaſi non eſſet unde illos argueret. Nonne jam antea multa increpaverat, multa dixerat, & dixerat, Væ vobis Scri- Matth. 23. 13.
bæ & Phariſæi, hypocritæ, & multa talia? Tamen quando paſſus eſt, nihil horum dixit: non quia non habebat quod diceret, ſed exſpectabat ut complerent illi omnia, & implerentur omnes prophetiæ de illo, de quo dictum erat, Et ſicut ovis coram ton- Iſai. 53. 7.
dente ſe ſine voce, non aperuit os ſuum. Oportebat ergo ut taceret in paſſione, non taciturus in judicio. Judicandus enim venerat, qui poſtea judicaturus veniret: & ideo cum magna poteſtate judicaturus, quia cum magna humilitate judicatus.

21. *Quoniam in te, Domine, ſperavi, tu exau-* ℣. 16.
dies Domine Deus meus. Tamquam ſi ei diceretur, Quare non aperuiſti os tuum, quare non dixiſti, Parcite: quare non in cruce pendens iniquos arguiſti? Sequitur, & dicit, *Quoniam in te, Domine, ſperavi, tu exaudies Domine Deus meus.* Monuit te quid facias, ſi fortè occurrerit tribulatio. Quæris enim te defendere, & fortè nemo accipit defenſionem tuam. Jam tu perturbaris, quaſi per-

[a] Octo MSS. *vocem timoris.*

dideris

dideris cauſſam tuam, quia nullius habes defenſionem aut teſtimonium. Cuſtodi intus innocentiam tuam, ubi nemo opprimit cauſſam tuam. Prævaluit in te falſum teſtimonium, ſed apud homines: numquid apud Deum valebit, ubi cauſſa tua dicenda eſt? Quando Deus judex erit, alius teſtis quàm conſcientia tua non erit. Inter judicem juſtum & conſcientiam tuam noli timere niſi cauſſam tuam: ſi cauſſam malam non habueris, nullum accuſatorem pertimeſces, nullum falſum teſtem refelles, nullum verum requires. Tu tantùm bonam B conſcientiam affer, ut poſſis dicere, *Quoniam in te Domine ſperavi, tu exaudies Domine Deus meus.*

ℽ. 17. 22. *Quia dixi, nequando inſultent in me inimici mei, & dum commoventur pedes mei, in me magna locuti ſunt.* Iterum redit ad infirmitatem corporis ſui, & rurſus caput illud adtendit pedes ſuos: non ſic eſt in cælo, ut deſerat quod habet in terra: adtendit planè, & videt nos. Aliquando enim, ut eſt iſta vita, commoventur pedes noſtri, & labuntur in aliquo peccato: ibi exſurgunt linguæ nequiſ- C ſimæ inimicorum. Hinc ergo intelligimus, etiam a cùm tacebant quid quærebant. [a] Loquuntur tunc aſperè immites, gaudentes ſe inveniſſe quod dolere debuerunt. Et *dixi, ne aliquando inſultent in me inimici mei.* Dixi hoc, & tamen fortè ad emendationem feciſti eos magna loqui de me, *dum moverentur pedes mei*, id eſt, elati ſunt, multa mala dixerunt, cùm commoverer. Miſereri enim debuerunt Gal. 6. 1. infirmis, non inſultare: quomodo Apoſtolus dicit, Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo de- D » licto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite hujuſmodi in » ſpiritu manſuetudinis. Et complectitur quare: in» tendens, inquit, teipſum, ne & tu tenteris. Non erant iſti tales, de quibus dicit, *Et dum commoverentur pedes mei, in me magna locuti ſunt:* ſed erant tales de quibus alibi dicit, Qui me premunt, exſultabunt ſi motus fuero.

ℽ. 18. 23. *Quoniam ego in flagella paratus ſum.* Omnino magnificè, tamquam diceret, Ad hoc natus b ſum, ut flagella ſufferam. Non enim [b] naſceretur E niſi de Adam, cui flagella debentur. Sed aliquando peccatores in hac vita aut non, aut minùs flagellantur; quia jam deſperata eſt intentio eorum. At verò illi quibus paratur vita ſempiterna, neceſſe eſt Prov. 3. 11. ut hîc flagellentur: quia vera eſt illa ſententia, Fili » ne deficias in diſciplina Domini, neque fatigeris » cùm ab illo increparis: quem enim diligit Domi» nus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit. Ideo ergo non inſultent inimici mei, non magna loquantur: & ſi flagellat me Pater meus, F *in flagella paratus ſum*; quia mihi hereditas præparatur. Non vis flagellum, non tibi datur hereditas. Omnis enim filius neceſſe eſt ut flagelletur. Uſ- Rom. 8. 32. que adeo omnis flagellatur, ut nec illi pepercerit 1. Pet. 2. 21. qui peccatum non habuit. *Quoniam ego in flagella* Item ℽ. 18. *paratus ſum.*

24. *Et dolor meus ante me eſt ſemper.* Quis dolor? Fortè de flagello. Et verè Fratres mei, verè dicam vobis, flagella ſua dolent homines, quare flagellantur non dolent. Non erat iſte ſic. Audi- G te Fratres mei: Neſcio quis ſi damnum patitur, proclivior eſt ut dicat, Indignè paſſus ſum, quàm ut conſideret quare paſſus ſit, dolens damnum pecuniæ, non dolens juſtitiæ. Si peccaſti, theſaurum tuum interiorem dole: nihil habes in domo, ſed A fortè inanior es corde: ſi autem plenum eſt cor bono ſuo, Deo tuo; quare non dicis, Dominus de- Job 1. 21. dit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum? Unde ergo iſte dolebat? de flagello quo flagellabatur? abſit. *Et dolor meus*, inquit, *ante me eſt ſemper.* Et quaſi diceremus, quis dolor? unde dolor? *Quo-* ℽ. 19. *niam iniquitatem meam ego pronuntio, & curam geram pro peccato meo.* Ecce unde dolor. Non de flagello dolor: de vulnere, non de medicina. Nam B flagellum medicamentum eſt contra peccata. Audite Fratres: Chriſtiani ſumus; & tamen plerumque ſi filius cujuſquam moriatur, plangit illum; ſi peccet, non illum plangit. Tunc plangeret, tunc doleret, cùm peccantem videret; tunc modum imponeret, tunc normam vivendi doceret, diſciplinam daret: aut ſi fecit, & ille non audivit, tunc erat plangendus; tunc pejùs mortuus luxurioſè vivens, quàm moriendo luxuriam finiens: tunc ergo quando iſta faciebat in domo tua, non ſolùm mor- C tuus erat, ſed & putebat. Hæc dolenda ſunt, illa ſuſtinenda: illa ferenda, iſta plangenda. Plangenda autem, quomodo audiſtis plangere iſtum: *Quoniam iniquitatem meam ego pronuntio, & curam geram pro peccato meo.* Ne ſecurus ſis, cùm confeſſus fueris peccatum tuum, tamquam ſemper præparatus ad confitendum & committendum peccatum. Sic pronuntia iniquitatem tuam, ut curam geras pro peccato tuo. Quid eſt, curam gerere pro peccato tuo? Curam gerere pro vulnere tuo. Si di- D ceres, Curam geram pro vulnere meo, quid intelligeretur, niſi, dabo operam ut ſanetur? Hoc eſt enim curam gerere pro delicto, ſemper niti, ſemper intendere, ſemper ſtudioſè & ſedulò agere ut ſanes peccatum. Ecce de die in diem plangis peccatum tuum, ſed fortè lacrymæ currunt, & manus ceſſant. Fiant eleemoſynæ, redimantur peccata, gaudeat indigens de dato tuo, ut & tu gaudeas de dato Dei. Eget ille, eges & tu: eget ille [c] ad te, c eges & tu ad Deum. Tu contemnis egentem tui, E Deus non te contemnet egentem ſui? Ergo impleto tu egentis inopiam, ut impleat Deus interiora tua. Hoc eſt, *Curam geram pro peccato meo*, faciam omnia quæcumque facienda ſunt, ad abolendum & ſanandum peccatum meum. *Et curam geram pro peccato meo.*

25. *Inimici autem mei vivunt.* Bene eſt eis, ℽ. 20. gaudent in ſæculi felicitate, ubi ego laboro, & rugio à gemitu cordis mei. Quomodo vivunt inimici illius, quia jam dixit de illis, quoniam locuti ſunt F vanitatem? Audi & in alio Pſalmo, Quorum filii Pſal. 143. 12. &c. ſicut novellæ conſtabilitæ. Sed ſuperiùs dixerat, Quorum os locutum eſt vanitatem, filiæ eorum « compoſitæ ſicut ſimilitudo templi; cellaria eorum « plena, eructantia ex hoc in hoc; boves eorum craſ- « ſi, oves eorum fecundæ multiplicantes in exitibus « ſuis: non eſt ruina ſepis, neque clamor in plateis « eorum. Vivunt ergo inimici mei: hæc vita eſt, hanc laudant, hanc amant, hanc malo ſuo habent. Quid enim ſequitur? Beatum dixerunt populum, cui hæc Ibidem 15. G ſunt. Quid autem tu, qui curam geris pro peccato tuo? quid tu, qui pronuntias iniquitatem tuam? Beatus, inquit, populus cujus eſt Dominus Deus « ipſius. *Inimici autem mei vivunt: & confirmati ſunt ſuper me, & multiplicati ſunt qui me oderunt iniquè.* Quid eſt, *qui oderunt iniquè?* Bona ſibi

[a] Sic aliquot MSS. Editi verò, *Qui erant tunc aſperi, immites, gaudent ſe &c.* Nonnulli MSS. *aſperè in mites.*

[b] Duodecim MSS. *Non enim pateretur.*

[c] Duo MSS. *eget ille à te, eges tu à Deo.*

volentem oderunt. Qui si redderent mala pro malis, boni non essent: qui si non redderent bona pro bonis, ingrati essent: reddunt autem mala pro bonis qui oderunt iniquè. Tales fuerunt Judæi: venit ad illos Christus cum bonis, reddiderunt illi mala pro bonis. Cavete hoc malum, Fratres: citò subintrat. Quia diximus, Tales erant Judæi: ne putet unusquisque vestrûm longè se exceptum. Corripiat te aliquis frater tuus, bonum tibi volens; oderis illum, & talis es. Et videte quàm citò fiat, quàm facilè: [a] & vitatote tam magnum malum, tam agile peccatum.

ŷ. 21. 26. *Detrahebant mihi qui retribuunt mala pro bonis, quoniam persecutus sum justitiam.* Ideo mala pro bonis. Quid est, *persecutus sum justitiam?* Non dimisi: ne fortè persecutionem semper in malo intelligas, *persecutus* dixit, perfectè secutus: *Quoniam persecutus sum justitiam.* Et audi caput nostrum [b] ejulans in passione: Et projecerunt me dilectum, tamquam mortuum abominatum. Parum erat mortuum, quare abominatum? Quia crucifixum. Etenim hæc mors crucis magna apud eos abominatio erat, non intelligentes in prophetia dictum esse (Deut. 21. 23.), Maledictus omnis qui pendet in ligno. Non enim ipse adtulit mortem, sed hîc invenit de maledicto (Gal. 3. 10.) primi hominis propagatam: & eamdem mortem nostram suscipiens in ligno suspendit, quæ venerat de peccato. Ergo ne putarent aliqui, sicut putant quidam * hæretici (* Manichæi.), Dominum nostrum Jesum Christum falsam carnem habuisse, & non veram mortem in cruce solvisse: intendit hoc Propheta, & ait, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Ostendit ergo quia & Filius Dei vera morte mortuus est, quæ mortali carni debebatur: ne non maledictum, putares non verè mortuum. Quia verò illa mors non erat falsa, sed ex illa propagine descenderat, quæ venerat de maledicto, cùm diceret Deus (Gen. 2. 17.), Morte moriemini: omnino & ad ipsum quia pervenit vera mors, ut ad nos perveniret vera vita; etiam ad ipsum pervenit mortis maledictio, ut ad nos perveniret vitæ benedictio. Et projecerunt me dilectum, tamquam mortuum abominatum.

ŷ. 22. 27. *Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me.* Dicamus in illo, dicamus per illum (Rom. 8. 34.); ipse enim interpellat pro nobis: & dicamus, *Ne derelinquas me Domine Deus meus.* Et tamen dixerat (Matth. 27. 46.; Psal. 21. 2.), Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? & dicit, *Deus meus ne discesseris à me.* Si à corpore non recedit, recessit à capite? Cujus ergo vox erat, nisi primi hominis. Ex illo ergo se ostendens veram carnem portare, dicit, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Non illum dimisit Deus. Si te non dimittit credentem in se, Christum dimitteret Pater & Filius & Spiritus-sanctus unus Deus? Sed personam in se transfiguraverat primi hominis. Scimus dicente Apostolo (Rom. 6. 6.), quia vetus homo noster confixus est cruci cum illo. Non autem careremus vetustate, nisi [c] crucifigeretur in infirmitate. Ad hoc enim venit, ut renovemur in illo: quia desiderando eum & passionem ejus imitando renovamur. Ergo vox erat infirmitatis (Psal. 21. 2.), vox erat nostra, qua dictum est, Quare me dereliquisti? Inde ibi dictum est, Verba delictorum meorum: tamquam diceret, Hæc verba ex perso-

A na peccatoris in me transfigurata sunt. *Ne discesseris à me.*

28. *Intende in adjutorium meum, Domine salutis meæ.* (ŷ. 23.) Ipsa est salus, Fratres, de qua salute exquisierunt Prophetæ, sicut dicit apostolus Petrus (1. Pet. 1.): & non acceperunt qui exquisierunt; sed inquisierunt & prænuntiaverunt, & venimus nos & invenimus quod illi exquisierunt. Et ecce nos nondum accepimus; & nascentur post nos, & invenient quod nec ipsi accipient, & transient: ut omnes simul in fine diei cum Patriarchis, & Prophetis, & Apostolis denarium salutis accipiamus. Etenim nostis mercenarios vel operarios diversis temporibus (Matth. 20. 9.) ductos ad vineam, mercedem tamen pariter acceperunt. Et Prophetæ ergo, & Apostoli, & Martyres, & nos, & qui post nos erunt usque in finem sæculi, in ipso fine accepturi sumus salutem sempiternam, ut contemplantes gloriam Dei, & ejus faciem intuentes, eum laudemus in æternum, sine defectu, sine aliqua pœna iniquitatis, sine aliqua perversitate peccati, laudantes Deum, & non jam suspirantes, sed inhærentes illi, cui usque in finem suspiravimus, & in spe lætati sumus. In illa enim civitate erimus, ubi bonum nostrum Deus est, lumen Deus est, panis Deus est, vita Deus est: quidquid est bonum nostrum, à quo peregrinantes laboramus, in illo inveniemus. In illo erit quies, quam modò recordantes necesse est ut doleamus. Illud enim sabbatum recordamur, in cujus recordatione tanta dicta sunt, & nos tanta dicere debemus, & dicentes numquam tacere, non ore, sed corde: quia sic ore tacemus, ut corde clamare possimus.

IN PSALMUM XXXVIII. * ENARRATIO.

(* Sermo habitus Carthagine ad mensam S. Cypriani.)

1. PSALMI [d] hujus, quem modò cantavimus, & tractandum suscepimus, titulus est (ŷ. 1.), *In finem pro Idithun, Canticum ipsi David.* Cujusdam ergo, qui vocatur Idithun, voces exspectandæ & audiendæ sunt: & si esse unusquisque nostrûm potuerit Idithun, in eo quod cantat invenit se, & audit se. [e] Videris enim quis vocatus fuerit Idithun secundùm hominum priscam nativitatem: nos autem audiamus quid interpretetur hoc nomen, & in ipsa interpretatione nominis quæramus intelligentiam veritatis. Sicut ergo inquirentes reperire potuimus in eis nominibus, quæ nobis à studiosis litterarum divinarum ex Hebræo eloquio in Latinum interpretata sunt, Idithun interpretatur, Transiliens eos. Quis est ergo iste transiliens? vel quos transilivit? quia, Transiliens, non nudè positum est; sed, Transiliens eos. Transiliendo enim cantat, an cantando transilit? Sive transiliendo cantet, sive cantando transiliat, transilientis tamen Canticum paulò antè cantavimus: utrùm & nos simus transilientes, viderit Deus cui cantavimus. Sed si quis transiliens cantavit, gaudeat se esse quod cantavit: si quis autem terræ adhuc inhærens cantavit, optet esse quod cantavit. Quosdam enim inhærentes humo curvatos in terram, ea quæ ima sunt cogitantes, in rebus transeuntibus spem ponentes, transilivit iste qui vocatur

[a] Sic plures MSS. At Lov. *quàm facilè currat tam magnum* &c.
[b] Editi & MSS. *evidens*: excepto Fuliensium veteri codice, cujus ope restituimus, *ejulans.*
[c] Tredecim MSS. *nisi nos crucifigeret in infirmitate.* Alii quinque, *nisi vetus crucifigeretur* &c.

[d] Iste sermo in 3. MSS. prænotatur *habitus Carthagine ad missam S. Cypriani*: Sed veriùs in aliis, *ad mensam*, erectam videlicet in ipso loco ubi Cyprianus passus fuerat. V. Not. ad Enar. Psal. 80.
[e] Sic nostri omnes MSS. At editi, *Viderint enim qui tunc fuerunt, quis vocatus* &c.

Transiliens eos. Quos enim transilivit, nisi rema- A nentes?

2. Nostis quosdam Psalmos inscribi Canticum graduum: & ibi quidem in Græca lingua satis evidens est, quid dicat ἀναβαθμῶν. Anabathmi enim gradus sunt, sed adscendentium, non descendentium. Latinus quia non potuit propriè dicere, generaliter dixit: & quoniam gradus appellavit, ambiguum reliquit utrùm adscendentium essent, an Psal. 18. 4. descendentium. Sed quia non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum, ex- B ponit sequentem lingua præcedens; & fit certum in alia, quod ambiguum erat in alia. Quomodo ergo ibi adscendens quidam cantat, sic & hîc transiliens. Est autem hæc adscensio & ista transilitio, non pedibus, non scalis, non pennis; & tamen si interiorem hominem adtendas, & pedibus, & scalis, & pennis. Nam si non pedibus, quomodo dicit homo Psal. 35. 12. interior, Non veniat mihi pes superbiæ? Si non sca- Gen. 28. 12. lis, quid sunt quas vidit Jacob, ubi erant adscendentes Angeli & descendentes? Si non pennis, quis C Psal. 54. 7. est qui dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Sed in rebus corporalibus aliud sunt pedes, aliud scalæ, aliud pennæ. Intus autem & pedes, & scalæ, & pennæ affe- a ctus sunt [a] bonæ voluntatis. His ambulemus, his adscendamus, his volemus. Cùm ergo audit quisque transilientem hunc, & imitari eligit, non quærat levitate corporis transilire fossas, aut aliqua altiuscula prævolare saliendo: sed quod ad corpora adtinet dico: nam fossas etiam transilit. Succensa D Psal. 79. 17. igni & effossa, quæ ab increpatione vultus tui peribunt. Quæ sunt enim succensa igni & effossa, quæ ab increpatione Domini peribunt, nisi peccata? Succensa igni sunt, quæ facit malè ardens cupiditas: & effossa sunt, quæ facit malè jacens timiditas. Hinc enim peccata omnia, aut cupiendo, aut timendo. Transiliat ergo iste omnia quibus teneri posset in terra: erigat scalas suas, exserat pennas suas, videat utrùm quisquam agnoscat hîc se: immo verò in Domini gratia multi se agnoscunt, qui E fortè jam vilem habentes mundum, & omnia quæ delectant in mundo, eligunt rectè vivere, dum hîc vivunt in gaudiis quibusdam spiritalibus. Et hæc unde erunt adhuc ambulantibus super terram, nisi Scriptura sacra deliciæ piorum. ex divinis eloquiis, ex verbo Dei, ex parabola aliqua Scripturarum scrutata & investigata, ex dulcedine inventionis, quam præcessit labor inquisitionis? Sunt quædam deliciæ sanctæ & bonæ in libris. Neque enim sunt in auro & argento, in epulis atque luxuria, in venatibus & piscatibus, in ludo & F joco, in theatricis nugis, in affectandis & apprehendendis ruinosis honoribus; neque enim vera sunt gaudia in his omnibus & in his libris nulla sunt: Psal. 118. 85. immo verò anima illa ima transiliens, & in his delectata dicat, quia verum dicit & secura dicit, » Narraverunt mihi injusti delectationes, sed non sicut » lex tua Domine. Veniat adhuc iste Idithun, transiliat eos qui delectantur imis; & delectetur in his, & gaudeat in verbo Domini, in delectatione legis Altissimi. Sed quid dicimus? Et hinc transiliendum G est in aliud? An huc usque habet quò transiliat qui transilire desiderat? Voces potiùs ejus audiamus. Jam enim iste transiliens videtur mihi quòd habitabat in eloquiis Dei, & ibi didicit hæc, quæ audituri sumus.

3. Dixi, *Custodiam vias meas, ut non de-* ℣. 2. *linquam in lingua mea.* Credas quòd legendo, disserendo, prædicando, monendo, objurgando, hortando, cùm versaretur in opere, cùm exerceretur in difficultatibus quibusdam humanis, homo agens inter homines, quamvis jam transiliens eos, qui non delectantur his, (quia difficile est, ut quisque linguâ non labatur & peccet, & qui linguâ non peccavit, ut scriptum est, hic perfectus est *Jacob 3. 2.* vir:) aliqua fortè pænitenda dixerat, & lapsa erant ab ore quæ vellet revocare, nec posset. Non enim lingua frustra in udo est, nisi quia facilè labitur. Videns ergo quàm esset difficile, ut necessitatem loquendi haberet homo, & in loquendo non aliquid diceret, quod se dixisse nollet; & tædio affectus ex his peccatis, quæsivit evitare talia. Patitur hanc difficultatem transiliens. Non me judicet, qui nondum est transiliens: transiliat, & experiatur quod loquor: tunc enim erit & testis & filius veritatis. Cùm ergo hæc ei contigissent, statuerat non loqui, ne aliquid diceret quod locutum se esse pæniteret. Hoc indicant prima verba ejus, *Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Custodi ergo vias tuas, ô Idithun, & noli delinquere in lingua tua: perpende quod dicturus es, examina, consule interiorem veritatem, & sic profer ad exteriorem auditorem. [b] Quæris ista ple- b rumque in perturbatione rerum, in occupatione animorum, dum ipsa infirmitas animæ, quam ag- *Sap. 9. 15.* gravat corpus quod corrumpitur, & audire vult & dicere, audire intus, dicere foris, aliquando perturbata studio dicendi, deficit [c] indiligentiâ ag- c noscendi; & in his dicit aliquid quod fortè non esset dicendum. Contra hæc remedium melius est silentium. Stat enim peccator, propriâ quadam notâ peccator, superbus quisquam & invidus; audit loquentem transilientem, captat verba, proponit laqueos; difficile est ut non inveniat aliquid non ita dictum, ut dici debuisset: nec audiendo ignoscit, sed calumniatur invidendo. Contra hos iste Idithun transiliens eos silere delegerat, unde ita cantavit: *Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Quamdiu capior à calumniosis, aut captor, etsi non capior? *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Quamvis transilierim delectationes terrenas, quamvis non me capiant temporalium rerum volatici affectus, quamvis jam hæc ima despiciam, & ad meliora consurgam; in ipsis tamen melioribus sufficit mihi delectatio intelligentiæ coram Deo: quid mihi opus est captanda loqui, & dare aditum calumniantibus. *Dixi* ergo, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam.* Hoc quare? Propter pios, propter studiosos, propter fideles & sanctos? absit. Illi sic audiunt, ut quod probant laudent: quod autem improbant inter multa fortè quæ laudant, veniam dent potiùs quàm calumniam parent. Propter quos ergo vis custodire vias tuas, ut non delinquas in lingua tua, & ponis ori tuo custodiam? Audi, *Dum consistit adversùm me peccator.* Non consistit ad me, sed *consistit adversùm me.* Quid dicturus postremò, unde satis faciam? Carnali de spiritalibus loquor, foris videnti & audienti, intus surdo & cæco. Animalis enim homo non percipit quæ sunt *1. Cor 2. 14.*

[a] Ita in undecim MSS. In editis autem, *affectus sunt & bonæ voluntates.*

[b] Sic editi. At omnes MSS. *Quis ista*: fortè pro *Quamvis ista* &c. ut referatur ad illud, *contra hæc remedium melius* &c. In MSS. autem perpaucis, *Quis ista conservat plerumque* &c.

[c] Septemdecim MSS. *indigentiâ.*

Spiritus Dei. Nisi autem animalis inveniretur, A quando calumniaretur? *Eccli. 25. 12.* Beatus qui narrat verbum auri audienti, non auri peccatoris adstantis adversùm se. Tales enim multi circumstabant & circumfremebant, *Isai. 53. 7.* quando ille velut ovis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum. Quid enim dicas turgidis, turbidis, calumniosis, litigiosis, verbosis? Quid [a] dicas sanctum & pium, & de religione transiliens eos: quando ipsis libenter audientibus, discere cupientibus, veritatis cibo inhiantibus, avi- B dè accipientibus, & Dominus ait, *Johan. 16. 12.* Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò? Et Apostolus, *1. Cor. 3. 1.* Non potui vobis loqui quasi „ spiritalibus, sed quasi carnalibus: non tamen desperandis, sed nutriendis. Sequitur enim, Tam„ quam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non „ escam, nondum enim poteratis. Ergo vel nunc dic. Sed neque adhuc quidem potestis. Noli ergo festinare audire quod non capis, sed cresce ut capias. Sic parvulum alloquimur, in sinu matris Ec- C clesiæ pio lacte nutriendum, & ad escam mensæ Dominicæ idoneum faciendum. Quid autem vel tale dicam peccatori adstanti adversùs me, idoneum se putanti aut fingenti, ad ea quæ non capit: ut cùm ei dixero, & ille non ceperit, non se putet non cepisse, sed me defecisse? Ergo propter hunc peccatorem adstantem adversùs me, *posui ori meo custodiam.*

℣. 3. 4. Et quid secutum est? *Obsurdui, & humiliatus sum, & silui à bonis.* Patitur enim difficulta- D tem iste transiliens in quodam gradu, quò jam transilivit; & quærit & inde transilire, ad vitandam hanc difficultatem. Peccare metuebam, ut non loquerer, ut silentium mihi imponerem; hoc enim dixeram, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea:* & dum timeo loqui ne peccem, *Obsurdui & humiliatus sum, & silui à bonis.* Dum nimis timeo ne loquar aliqua mala, tacui omnia bona: *Obsurdui, & humiliatus sum, & silui à bonis.* Unde enim dicebam bona, nisi quia E audiebam? *Psal. 50. 10.* Auditui enim meo dabis exsultationem & lætitiam. *Johan. 3. 29.* Et amicus sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem, non suam, sed sponsi. Ut vera dicat, audit quæ dicat. *Iohan. 8. 44.* Nam qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Quiddam ergo triste & molestum passus est iste; & hac sua confessione id quod passus est, cavendum admoner, non imitandum. Timendo enim nimis, ut dixi, ne diceret aliqua non bona, statuit sibi nulla dicere vel bona: & quoniam statuit tacere, cœpit non F audire. Stas enim si transiliens es, exspectas à Deo audire quid dicas hominibus: inter divitem Deum, & inopem quærentem quid audiat, intercurris transiliens, qui possis & hinc audire, & hàc dicere: si eligis hàc non dicere, non mereberis hinc audire: contemnis pauperem, contemnêris à divite. *Matth. 24. 45.* Oblitus es servum te esse, quem constituit Dominus super familiam suam dare conservis cibaria? Quid ergo quæris accipere, quod piger es erogare? Meritò ergo quoniam quod acceperas dicere nolui- G sti, impediris ne accipias quod accipere cupiebas. Aliquid enim volebas, aliquid habebas: da quod habes, ut merearis accipere quod non habes. Ergo cùm quasi posuissem ori meo custodiam, mihique indixissem silentium, quia videbam ubique periculosum eloquium; factum est, inquit, in me quod nolebam; *Obsurdui, & humiliatus sum:* non me humiliavi; sed, *humiliatus sum. Obsurdui, & humiliatus sum, & silui à bonis.* Cœpi non dicere bona, cùm timeo ne dicam aliqua mala: & reprehendi consilium meum. *Silui enim à bonis. Et dolor meus renovatus est.* A dolore quippe quodam, quem mihi inflixerant calumniatores & reprehensores, tamquam requieveram in silentio, & cessaverat dolor ille qui factus erat à calumniantibus: sed ubi silui à bonis, renovatus est dolor meus. Cœpi plus dolere tacuisse me quæ dicere deberem, quàm dolueram dixisse quæ dicere non deberem. *Renovatus est dolor meus.*

5. [b] *Et in meditatione mea exardescet ignis.* *℣. 4.* Cœpit esse inquietum cor meum. Videbam insensatos, & tabescebam, non arguebam: *Psal. 118. 158.* & me sic tacentem zelus domus tuæ comedebat. *Psal. 68. 10.* Respexi enim ad Dominum meum dicentem, *Matth. 25. 27.* Serve nequam & piger, dares pecuniam meam nummulariis, & ego veniens cum usuris exigerem. Et quod sequitur, avertat Deus à dispensatoribus suis, Pro„ jiciatur in tenebras exteriores ligatis manibus & pe„ dibus, servus, non eversor ad perdendum, sed piger ad erogandum. Quid exspectare debent, qui cum luxuria consumserunt, si damnantur qui cum pigritia servaverunt? *In meditatione mea exardescet ignis.* Et positus in hac fluctuatione dicendi & tacendi, inter eos qui calumniari parati sunt, & eos qui affectant instrui, inter abundantes & inopes; factus opprobrium his qui abundabant, & despectio superbis, *Psal. 122. 4.* respiciens eos beatos qui esuriunt & sitiunt justitiam; *Matth. 5. 6.* laborans in utroque, afflictus in utroque; periclitans ne projiciat margaritas ante porcos, periclitans ne non eroget cibaria conservis: in hoc æstu quæsivit alium meliorem locum ab hac dispensatione, in qua sic laborat homo & periclitatur; & suspirans in finem quemdam, ubi ista non erat passurus, in illum, inquam, finem quo dicturus est bono erogatori Dominus, Intra *Ibidem 21.* in gaudium Domini tui: *Locutus sum, inquit, in* *℣. 5.* *lingua mea.* Inter æstus, inter pericula hæc, inter difficultates, quia ita delectat lex Domini, ut tamen propter abundantiam scandalorum refrigescat caritas multorum: *Matth. 24. 12.* inter hos ergo æstus, *Locutus sum*, inquit, *in lingua mea.* Cui? Non auditori quem volo erudire, sed exauditori à quo volo erudiri. *Locutus sum in lingua mea*, illi à quo intus audio, si quod bonum, si quod verum audio. Quid locutus es? *Notum, inquit, mihi fac Domine finem meum.* Transilivi enim quædam, & veni ad quædam, & ea in quæ veni, meliora sunt eis à quibus transilivi: sed restat adhuc quod transiliendum sit. Non enim hîc remanebimus, ubi tentationes, ubi scandala, ubi auditores & calumniatores patimur. *Finem meum notum mihi fac:* finem qui mihi deest, non cursum qui mihi adest.

6. Finem illum dicit, quem currens intuebatur Apostolus, & de sua imperfectione confitebatur, aliud in se intuens, aliud alibi quærens. Ait enim, *Philip. 3. 12.* Non quia jam acceperim, aut jam perfe- „ ctus sim, Fratres, ego meipsum non arbitror ap- „ prehendisse. Et ne diceres, Si non apprehendit Apostolus, ego apprehendi? si perfectus non est Apostolus, ego perfectus sum? vide quid agat, attende quid dicat. Quid ergo [c] agis Apostole? Non-

[a] Er. *Quid dicas sancto & pio & de religione transilienti eos.* Tres MSS. *Quid dicat sanctus & pius & de religionis transiliens eos.*

[b] Silentio præterit verba illa vers. 4. *Concaluit cor meum intra me.*

[c] Sic MSS. At editi hîc & proximo loco, pro *agis*, habent *ais*.

dum apprehendisti, nondum perfectus es? Quid A agis? ad quam actionem me hortaris? quid mihi imitandum sequendumque proponis? *Ibidem 14.* Unum autem, » inquit, quæ retrò sunt oblitus, in ea quæ antè » sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad » palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu: secundùm intentionem, nondum secundùm perventionem, nondum secundùm apprehensionem. Non relabamur unde jam transilivimus, nec remaneamus in illis in quæ jam venimus. Curramus, intendamus, in via sumus: nec tam sis securus ex eis B quæ transisti, quàm sollicitus pro eis ad quæ non» dum pervenisti. Quæ retrò, inquit, oblitus, in » ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem » sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Ipse est enim finis. Unum autem, hoc est *Johan. 14. 9.* illud unum, Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Unum autem, quæ & una dicitur in *Psal. 26. 4.* alio Psalmo, Unam petii à Domino, hanc requi» ram. Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt ex» tentus. Unam petii à Domino, hanc requiram, ut C » inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ » meæ. Propter quid? Ut contempler delectationem Domini. Ibi enim gaudebo de socio, non timebo de adversario: ibi enim contemplator mecum erit amicus, non calumniator inimicus. Hoc desideravit iste Idithun, notum fieri sibi cùm hîc esset, ut sciret quid sibi deesset; & non tam gauderet de his ad quæ pervenerat, quàm desideraret ea ad quæ nondum pervenerat; & quibusdam jam transilitis, non remaneret in via, sed desiderio raperetur in su- D perna; usque quò ille qui quædam transilierat, omnia transiliret, & ab irroratione quadam guttarum *Psal. 41. 2.* Dominicarum de Scripturarum nube venientium, *Psal. 35. 10.* veniret sicut cervus ad fontem vitæ, & in illo lumi- *Psal. 30. 21.* ne videret lumen, & absconderetur in vultu Dei à conturbatione hominum: ubi diceret, Bene est, ultrà nihil volo, omnes hîc amo, neminem hîc timeo. Bonum desiderium, sanctum desiderium. Qui jam hoc habetis, congaudete nobis; & orate ut perseveranter habeamus, ne inter scandala defi- E ciamus. Nam & nos pro vobis hoc idem rogamus. Non enim nos digni qui pro vobis oremus, & vos *Coloss. 4. 3.* indigni qui pro nobis oretis. Auditoribus suis quibus prædicabat verbum Dei, se commendabat Apostolus. Orate ergo pro nobis, Fratres, ut & quod videndum est bene videamus, & quod dicendum est bene dicamus. Ceterùm hoc desiderium, novi, in paucis est: nec me optimè intelligunt, nisi qui gustaverint unde loquor. Loquimur tamen omnibus, & habentibus tale desiderium, & F nondum habentibus: habentibus, ut nobiscum in illa suspirent; non habentibus, ut pigritiam excutiant, ima transiliant, ad dulcedinem legis Dominicæ veniant, non in delectationibus iniquorum remaneant. Narrant enim multa multi, & laudant mul- *Psal. 118. 85.* ta multi, iniqua iniqui. Et re vera & illa iniqua habent delectationem, sed non sicut lex tua Domine. Dicant ergo nobiscum qui credunt hæc dicere & nos. Negotium enim hoc intus est, nullis verbis ostendi potest. Sed qui hoc agit, credat es- G se & in alio: non solùm se putet accepisse quod Dei est. Dicat ergo in his Idithun, *Notum fac* *Item ℣. 5.* *mihi Domine finem meum.*

7. *Et numerum dierum meorum qui est.* Numerum dierum quæro qui est. Sic possum dicere, A sic possum intelligere numerum sine numero, quomodo possunt dici anni sine annis. Ubi enim anni, utique quasi numerus; sed tamen, Tu idem ipse es, *Psal. 101. 28.* & anni tui non deficient. Numerum dierum meorum mihi notum fac, sed qui est. Quid ergo? Iste numerus in quo tu es, non est? Planè, si adtendam bene, non est: si hæream, quasi est; si transiliam, non est: si ab istis me excutiens superna contempler, si transeuntia manentibus comparem, video quid verum sit: quid autem magis videatur B esse, quàm [a] sit? Dicturus-ne sum esse istos dies meos? Hos, inquam, dies esse dicturus sum; & tam magnum hoc verbum, huic cursui rerum labentium temere dabo? Ita ergo ipse deficiens penè non sum, ut exciderit mihi qui dixit, Ego sum *Exod. 3. 14.* qui sum. Est ergo aliquis numerus dierum? Verè est, & sine fine est. In his autem diebus dicam aliquid esse, si teneo de quo die me interrogas utrùm sit: ut vel interroges me, tene unde me interrogas. Tenes diem istum? Si tenuisti hesternum, te- C nes & hodiernum. Sed hesternum, inquis, non teneo, quia jam non est: istum autem teneo in quo sum, & qui mecum est. Ita-ne de isto excidit tibi jam quantum à prima luce transierit? Nonne iste dies à prima hora cœpit? Da mihi primam horam ejus: da mihi & secundam ejus; quia fortè & ipsa transvolavit. Tertiam, inquis, dabo tibi: fortè enim in ipsa nunc sumus. Certè ergo sunt isti dies, & est tertia dies: & si tertiam dabis, non diem, sed horam dabis. Verumtamen ne hoc qui- D dem tibi concedo, si mecum ista utcumque transilisti. Da mihi vel horam tertiam, ipsam mihi da in qua es. Si enim aliquid ejus jam præteriit, & aliquid ejus adhuc restat; nec quod præteriit mihi potes dare, quia jam non est; nec quod restat, quia nondum est. Quid mihi de hora ista, quæ nunc peragitur, dabis? Quid de illa mihi dabis, cui committam hoc verbum ut dicam, Est? Cùm dicis ipsum Est, certè una syllaba est, & momentum unum est, & tres litteras syllaba habet: in ipso ictu ad secun- E dam hujus verbi litteram non pervenis, nisi prima finita fuerit; tertia non sonabit, nisi cùm & secunda transierit. Quid mihi de hac una syllaba dabis? Et tenes dies, qui unam syllabam non tenes? Momentis transvolantibus cuncta rapiuntur, torrens rerum fluit; de quo torrente ille in via bibit pro no- *Psal. 109. 7.* bis, qui jam exaltavit caput. Isti ergo dies non sunt: antè abeunt penè, quàm veniant; & cùm venerint, stare non possunt: [b] jungunt se, sequuntur se, & non se tenent. Nihil de præterito revocatur: quod F futurum est transiturum exspectatur; nondum habetur, dum non venit; non tenetur, dum venerit. *Numerum* ergo *dierum meorum qui est*: non istum qui non est, & quod me difficiliùs & periculosiùs perturbat, & est & non est; nec esse possumus dicere quod non stat, nec non esse quod venit & transit. Est illud simplex quæro, Est verum quæro, Est germanum quæro, Est quod est in illa Jerusalem sponsa Domini mei, ubi non erit mors, non erit defectus, non erit dies transiens, sed manens, G qui nec hesterno præceditur, nec crastino impellitur. Hunc, inquam, *numerum dierum meorum qui est, notum mihi fac.*

8. *Ut sciam quid desit mihi.* Hoc enim mihi *Item ℣. 5.* deest hîc laboranti: & quamdiu mihi deest, non me dico perfectum: quamdiu hoc non accipio,

[a] Sic plerique MSS. At Lov. *quàm si dicturus sit te mensum esse istos dies meos?* Er. *videatur non esse, quàm si dicturus sim esse istos dies meos?*

[b] Septem MSS. *urgent se.*

Philip. 3. 12. dico, Non quia jam acceperim, aut jam perfectus A sim; sequor autem ad palmam supernæ vocationis Dei: hanc accipiam pro mercede cursus mei. Mansio quædam erit finis currendi; & in ipsa mansione patria sine peregrinatione, sine seditione, sine tentatione. Ergo, *Notum fac mihi* hunc *numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit mihi*; quia nondum ibi sum: ne superbiam ex eo in quo jam sum, ut inveniar in illo non habens meam justitiam. In comparatione enim illius quod est, adtendens ista quæ non ita sunt, & plus mihi videns deesse quàm adesse, ero humilior ex eo quod deest, B quàm elatior ex eo quod adest. Nam qui putant se aliquid habere cùm hîc vivunt, superbiendo non accipiunt quod deest: quia magnum putant esse Gal. 6. 3. quod adest. Qui enim putat se esse aliquid, cùm nihil sit, semetipsum seducit. Nec isti ex hoc magni sunt. Nam & inflatio & tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem.

9. Jam ergo iste transiliens agens quiddam in corde occultum, quod non novit nisi qui pariter C agit; tamquam noto sibi facto fine suo impetrans quod rogavit, noto sibi facto numero dierum suorum, non qui transit, sed qui est, adtendit ad hæc quæ transilivit, & comparavit notitiæ superiori: & tamquam diceres ei, Quare desiderasti numerum dierum tuorum qui est? quid enim de diebus istis ℣. 6. dicis? De illo [a] alio adtendens hæc ait, *Ecce veteres posuisti dies meos.* Veterascunt enim hi, ego novos volo, novos numquam veterascentes: ut di-2. Cor. 5. 17. cam, Vetera transierunt, ecce facta sunt nova: D nunc in spe, tunc in re. Innovati enim fide & spe, quanta adhuc vetera agimus? Non enim sic Christo induti sumus, ut ex Adam jam nihil portemus. Videte veterascentem Adam, & innovari Chri-2. Cor. 4. 16. stum in nobis: Et si exterior, inquit, homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Ergo ad peccatum, ad mortalitatem, ad prætervolantia tempora, ad gemitum & laborem & sudorem, [b] ad ætates succedentes, non manentes, ab infantia usque ad senectutem sine sensu transeun- E tes, ad hæc adtendentes, videamus hîc veterem hominem, veterem diem, vetus Canticum, vetus Testamentum: conversi autem ad [c] interiorem, ad ea quæ innovanda sunt, pro his quæ immutabuntur, inveniamus hominem novum, diem novum, Canticum novum, Testamentum novum; & sic amemus istam novitatem, ut non ibi timeamus vetustatem. Nunc ergo in hoc cursu transimus à veteribus ad nova: ipse transitus agitur cùm corrumpuntur exteriora, & innovantur interiora; do- F nec etiam hoc ipsum quod exteriùs corrumpitur, reddat debitum naturæ, veniat in mortem, renovetur & hoc in resurrectione. Tunc fient re verâ omnia nova, reliqua quæ nunc sunt in spe. [d] Agis ergo aliquid nunc à veteribus te exuendo, & in nova currendo. In nova ergo currens iste, & in ea quæ antè sunt extentus, *Notum*, inquit, *Domine fac mihi finem meum, & numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit mihi.* Ecce trahit adhuc Adam, & sic festinat ad Christum. *Ecce*, inquit, G *veteres posuisti dies meos.* Veteres dies ex Adam, veteres illos posuisti: veterascunt quotidie, & sic veterascunt, ut aliquando etiam consumantur. *Et*

substantia mea tamquam nihil ante te. Ante te, Domine, tamquam nihil substantia mea, ante te qui vides hoc: & ego cùm hoc video, ante te video, ante homines non video. Quid enim dicam? Quibus verbis ostendam, nihil esse quod sum in comparatione ejus quod est? Sed intus [e] dicitur, intus utcumque sentitur. *Ante te*, Domine, ubi oculi tui sunt, non ubi oculi humani sunt: quid ubi oculi tui sunt? *Substantia mea tamquam nihil.*

10. *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Verumtamen:* quid enim dicebat? Jam ecce transilivi mortalia omnia, & ima contemsi, calcavi terrena, adscendi ad delectationem legis Domini, fluctuavi in dispensatione [f] numerorum dierum Dominicorum, desideravi etiam finem illum, cujus non est finis; desideravi numerum dierum meorum qui est, quia numerus dierum istorum non est; ecce jam talis sum, tanta transilivi, in ea quæ stant sic inhio: *Verumtamen*, sic quomodo hîc sum, quamdiu hîc sum, quamdiu in hoc sæculo sum, quamdiu carnem mortalem porto, quamdiu Job 7. 1. tentatio vita humana est super terram, quamdiu inter scandala suspiro, quamdiu timeo ne cadam qui sto, quamdiu mihi incerta sunt & mala mea & bona mea, *universa vanitas omnis homo vivens. Omnis*, inquam, & hærens & transiliens, & ipse Idithun ad universam vanitatem adhuc pertinet: quia omnia vanitas, & vanitas * vanitantium: quæ Eccle. 1. abundantia homini in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Numquid & Idithun sub sole adhuc est? Habet aliquid sub sole, habet aliquid ultra solem. Sub sole habet evigilare, dormire, manducare, bibere, esurire, sitire, vigere, fatigari, puerascere, juvenescere, senescere, incerta habere quæ optat & timet: hæc omnia sub sole habet & ipse Idithun, etiam ipse transiliens eos. Unde ergo transiliens? Ex illo desiderio, *Notum fac mihi Domine finem meum.* ℣. 5. Hoc enim desiderium ultra solem est, non est sub sole. Sub sole omnia visibilia: quidquid visibile non est, sub sole non est. Non est visibilis fides, non est visibilis spes, non est visibilis caritas, non est visibilis benignitas, non est visibilis postremò timor ille castus permanens in sæculum Psal. 18. 10. sæculi. In his omnibus dulcedinem habens consolationemque Idithun, & ultra solem conversans, quia conversatio ejus in cælis est, ex his quæ adhuc habet sub sole, gemit; & ista contemnit & dolet, in illa inardescit quæ desiderat. Locutus est de illis, loquatur & de istis. Audistis concupiscenda, audite contemnenda. *Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens.*

11. *Quamquam in imagine ambulat homo.* In ℣. 7. qua imagine, nisi illius qui dixit, Faciamus homi- Gen. 1. 26. nem ad imaginem & similitudinem nostram? *Quamquam in imagine ambulat homo.* Ideo enim *Quamquam*, quia magnum aliquid imago hæc. Et hoc *Quamquam*, secutum est *Tamen*: ut illud quod audistis *Quamquam*, ultra solem sit; hoc autem quod sequitur *Tamen*, sub sole sit; & illud pertineat ad veritatem, hoc ad vanitatem. *Quamquam* ergo *in imagine ambulat homo: Tamen vanè conturbatur.* Audi conturbationem ejus, & vide si non est vana: ut calces eam, transilias eam, & habites in excelsis, ubi non est ista vani-

[a] Undecim MSS. *De illo alto adtendens.* Alii septem, *Ille de alto adtendens.*
[b] Editi, *& sudorem Adæ.* Abest, *Adæ*, à MSS.
[c] Sic MSS. Editi verò, *ad interiora.*
[d] Hîc in editis additur *sunt*: quod à MSS. abest.

[e] Aliquot MSS. *discitur.* Et mox editi ferebant, *intus utrumque*: ubi nonnulli MSS. *intus utcumque.*
[f] Er. & decem MSS. *numerorum Dominicorum*: omissa voce, *dierum.* Item duo MSS. *nummorum Dominicorum.* Quatuor, *munerum Dominicorum.*

tas. Quæ vanitas? *Thesaurizat, & non cognoscit cui congregabit ea.* O insana vanitas! Beatus cujus est Dominus spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias mendaces. (Psal. 39. 5.) Delirare tibi videor, avare, cùm hæc loquor: anicularia tibi videntur hæc verba. Tu enim videlicet homo magni consilii magnæque prudentiæ, excogitas quotidie genera adquirendæ pecuniæ, de negotio, de agricultura, fortassis & de eloquio, de juris-consultatione, de militia, addis & de fœnore. Homo cordatus nihil prætermittis omnino, unde nummus super nummum, [a] & in occulto diligentiùs castigetur. Deprædaris hominem, caves deprædatorem: quod facis times ne patiaris, & in eo quod pateris non te corrigis. Sed non pateris: prudens enim homo es; bene servas, non solùm bene colligis: habes ubi ponas, cui committas, quomodo nihil pereat ex eo quod congregasti. Interrogo cor tuum, discutio prudentiam tuam: Ecce collegisti, ecce ita servasti, ut nihil possis amittere eorum quæ servasti, dic mihi, cui servas? Non tecum ago, non commemoro, non exaggero quidquid aliud mali habet avaritia vanitatis tuæ: hoc unum propono, hoc discutio, quod mihi dat occasio lectionis hujus Psalmi. Prorsus colligis, thesaurizas: non dico, Ne fortè dum colligis colligaris: non dico, Ne fortè cùm vis esse prædo, sis præda: hoc apertiùs eloquar; fortassis enim cæcus avaritiâ non audisti aut intellexisti: non dico, inquam, Ne fortè cùm vis esse prædo minoris, sis præda majoris. Non enim sentis esse te in mari, nec cernis minores pisces à majoribus devorari. Non dico ista, non dico difficultates & pericula in ipsa conquisitione pecuniæ, quanta patiantur qui eam colligunt, quàm in omnibus periclitentur, in omnibus penè mortem videant: transeo hæc omnia. Prorsus colligis nullo contradicente, servas nullo auferente: excute cor tuum, ac prudentiam tantam qua me derides, qua me insipientem putas hæc loquentem; & dic mihi, Thesaurizas, cui congregabis ea? Video quid velis dicere, quasi quod vis dicere, huic non occurrerit: dicturus es, Filiis meis servo. Hæc est vox pietatis, excusatio iniquitatis: Filiis meis, inquis, servo. Etiam servas filiis tuis. Ita-ne hoc non noverat Idithun? Noverat ea planè, sed in diebus veteribus computabat, & ideo contemnebat; quia ad novos dies festinabat.

12. Nam ecce discutio te cum filiis tuis: servas transiturus transituris, immo verò transiens transeuntibus. Nam transiturum te sic dixi, quasi nunc maneas. Ipsum hodie: ex quo loqui cœpimus usque ad hoc momentum, sentis quia senuimus. Neque enim cernis & incrementa capillorum tuorum; & nunc cùm stas, cùm hîc es, cùm agis aliquid, cùm loqueris, in te crescunt capilli tui: neque enim repentè creverunt, ut tonsorem quæreres. Agitur ergo ætas transvolans & in intelligentibus & non sentientibus & in aliud malè occupatis. Transis tu, & servas transeunti filio tuo. Primò hoc à te quæro, Scis eum possessurum cui servas? aut si nondum natus est, scis nasciturum? Servas filiis, incertum est an futuris, an possessuris: nec

A reponis thesaurum ubi reponendus est. Non enim Dominus tuus servo suo tale consilium daret, ut peculium suum perderet. Peculiosus servus es cujusdam magni patris-familiâs. Quod amas & quod habes ipse tibi dedit, & non vult ut perdas quod tibi dedit, qui & seipsum tibi dabit. Sed nec hoc, inquam, quod tibi ad tempus dedit, vult ut perdas. Multum est, exuberat, supergreditur vires necessitatis tuæ, jam certè superfluum deputatur: nec hoc volo ut perdas, ait Dominus tuus. Et quid

B facio? Migra, ubi posuisti non est [b] tutus locus. Certè [c] servire vis avaritiæ: vide ne fortè & ipsi avaritiæ congruat consilium meum. Habere enim vis quod habes, & non perdere: ostendo tibi locum ubi ponas. Ne thesaurizes in terra, nesciens cui congreges ea, & postea quemadmodum consumturus sit qui possidebit, qui tenebit. Fortè enim possessus possidebit, [d] & quod à te habebit non tenebit. Fortè cùm ei servas, antequam ille veniat tu perdes. Sollicitudini tuæ consilium do:

C Thesaurizate vobis thesaurum in cælo. (Matth. 6. 20.) Hîc in terra si velles servare divitias, quæreres horreum: fortè non crederes domui tuæ propter domesticos tuos: commendares ad [e] vicum argentarium: difficilis est enim ibi casus, fur non facilè accedit, benè omnia servantur. Quare ista cogitas, nisi quia non habes melius ubi serves? Quid si dabo melius? Dicam tibi, Noli commendare huic minùs idoneo, sed est quidam idoneus, illi commenda: habet magna horrea, ubi perire non possint divitiæ;

D magnus super omnes divites dives est. Jam fortè dicturus es, Et quando audeo tali commendare? Quid si ipse te hortatur? Agnosce illum, non solùm pater-familiâs est, sed & dominus tuus est. Nolo, inquit, serve meus perdas peculium tuum; agnosce ubi ponas: quare ibi ponis ubi possis amittere, ubi & si non amittas, ibi permanere perpetuò tu non potes? Est alius locus, quò te transferam, Præcedat te quod habes; noli timere ne perdas; dator ego eram, custos ego ero. Dicit tibi

E hoc Dominus tuus: fidem tuam interroga, vide si velis illi credere. Dicturus es, Perditum habeo quod non video, hîc illud volo videre. Dum vis hîc videre, nec hîc videbis, & ibi nihil habebis. Nescio quos thesauros habes absconditos in terra, cùm procedis, non eos tecum portas. Venisti ad audiendum sermonem, ad colligendas interiores divitias, cogitas de exterioribus: numquid eas huc tecum adduxisti? Ecce nec nunc eas vides. Credis te habere in domo, quod scis te posuisse: numquid

F scis te non perdidisse? Quàm multi redierunt ad domos suas, & quod posuerant non invenerunt. Hinc fortasse expaverunt corda cupidorum; & quoniam dixi multos sæpe ad domum suam redisse, & quod posuerant non invenisse, dixit quisque in corde suo, Absit Episcope, bonum opta, ora pro nobis, absit ut contingat, absit ut ita fiat; credo in Deum, quoniam quod posui salvum invenio. Credis in Deum, & non credis ipsi Deo? Credo in Christum, quia salvum erit quod posui;

G nemo accedet, nemo auferet. Securus vis esse credendo in Christum, ut nihil perdas de domo tua:

[a] Quatuor vel quinque MSS. ad illud, *super nummum*, addunt *ponatur*. Quo omisso editi ferebant, *& in occulto diligentiùs adquiratur.* At loco *adquiratur*, quatuor MSS. habent, *congregetur*. Unus, *collocetur*. Tres, *cartigetur*. In istud verbum adnotatiuncula est ad marginem in MSS. Lyrensi & Audoënensi ante annos 600. ipsoque, uti videtur, quo descripti sunt codices, calamo apposita, hunc in modum: *Cartigare est in carta, hoc est in membrana, propter memoriam aliquid scribere. usitatiùs de usurariis dicitur.* Alii demum novem MSS. *castigetur*. Id fortè vulgi ferente usu adhibitum hoc loco est pro, recludatur; quo sensu per metaphoram à Martiali dicitur l. 1. Epigr. 30.

Et cujus laxas arca flagellat opes.

Et à Jurisconsultis, *flagellare annonam*: ut in l. 6. ff. de extr. crim.

[b] Editi, *tuus*. Meliùs MSS. *tutus*.

[c] Er. & plerique MSS. *servare*.

[d] In editis, *possidebit te*. Abest, *te*, à MSS.

[e] Quatuor MSS. *ad vicinum Argentarium*.

securus eris potiùs credendo Christo, ut ibi ponas, ubi consilium dedit. An securus es de servo tuo, & sollicitus es de Domino tuo? securus es de domo tua, & sollicitus de cælo? Sed ego, inquis, quomodo pono in cælo? Dedi tibi consilium: ubi dico, pone: quomodo perveniat ad cælum, nolo scias. Pone in manibus pauperum, da egentibus: quid ad te quomodo perveniat? Non [a] perducam quod ego accipio? An oblitus es, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis? [Matth. 25. 40.] Si haberet quispiam amicus tuus quosdam lacus vel cisternas, & quæque receptacula fabricarum ad servandum aliquem liquorem vel vini vel olei quæreres, ubi absconderes vel servares fructus tuos, & diceret tibi, Ego tibi servo: haberetque ad illa receptacula occultos canales quosdam transitusque, ut per hos clanculò iret quod palàm funderetur; & diceret tibi, Quod habes, hìc funde: videres autem tu non esse illum locum ubi ponere cogitabas, & timeres fundere: ille qui sciret machinamenta quædam occulta locorum suorum, non tibi diceret, Funde securus, hinc illuc pervenit; non vides quà, sed crede mihi, qui fabricavi? Fabricavit enim per quem facta sunt omnia, mansiones omnibus nobis: illuc vult præcedere quod habemus, ne hoc in terra perdamus. Cùm autem servaveris in terra, dic mihi cui congregabis ea? Filios habes: unum plus numera, & da aliquid & Christo. *Thesaurizat, & non cognoscit cui congregabit ea: vanè conturbatur.*

[℣. 8.] 13. *Et nunc*: [b] Quando, inquit iste Idithun respiciens vanitatem quamdam, suspiciens veritatem quamdam, in medio positus quiddam sub se habens, quiddam supra se: (sub se habet unde transilivit, supra se habet quò se extendit:) *Et nunc*, ait, quando quiddam transilivi, quando multa calcavi, quando temporalibus jam non teneor; nondum sum perfectus, nondum accepi. [Rom. 8. 24.] Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Ergo, *Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus?* Ipse est exspectatio mea, qui dedit omnia ista quæ contemnam: ipse mihi dabit & se, qui est super omnia, & per quem facta sunt omnia, & à quo factus sum inter omnia, ipse est exspectatio mea Dominus. Videtis Idithun, Fratres, videtis quomodo exspectet. Nemo ergo se dicat perfectum hìc: decipit se, fallit se, seducit se, non potest hìc habere perfectionem. Et quid prodest, quia perdit humilitatem? *Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus?* Cùm venerit, jam non exspectatur; tunc erit illa perfectio: nunc autem quantumcumque transilierit Idithun, adhuc exspectat. *Et substantia mea ante te est semper.* Jam proficiens, jam ad ipsum tendens, & esse aliquantùm incipiens: *ante te est semper substantia mea.* Substantia autem ista & ante homines est. Aurum habes, argentum habes, mancipia, prædia, arbores, pecora, servos; hæc videri & ab hominibus possunt: est quædam substantia ante te semper. *Et substantia mea ante te est semper.*

[℣. 9.] 14. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.* Multa transilivi, multa quidem transilivi: sed si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. [1. Joan. 1. 8.] Multa transilivi: sed adhuc tundo pectus, & dico, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. [Matth. 6. 12.] Tu ergo exspectatio mea, finis meus. Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti. [Rom. 10. 4.] *Ab omnibus*, non solùm ab eis, ne revolvar in ea quæ transilivi: sed ab omnibus omnino, propter quæ mihi modò pectus tundens dico, Dimitte nobis debita nostra. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me*, ita sapientem, & tenentem quod ait Apostolus, Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. [Philip. 3. 15.] Cùm enim se diceret nondum esse perfectum, ibi continuò secutus ait, Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. Quid est, Quotquot perfecti sumus? Jam dudum tu dixeras, Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim. [Ibidem 12.] Sequere [c] ordinem dictorum. « Unum autem, quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor, ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. » Ideo nondum perfectus, quia sequitur ad palmam supernæ vocationis Dei, quam nondum invenit, ad quam nondum pervenit. Si autem non est perfectus, quia non illuc pervenit, quis nostrûm perfectus est? Tamen sequitur & ait, « Quotquot enim perfecti, hoc sapiamus. » Tu non es perfectus, ô Apostole, & nos perfecti? Sed excidit vobis, quia se modò perfectum dixit? Non enim ait, Quotquot perfecti hoc sapiatis; sed, Quotquot, inquit, perfecti, hoc sapiamus: cùm paulò antè dixisset, « Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim. » Aliter ergo hìc non potes esse perfectus, nisi scias hìc te non esse posse perfectum. Hæc ergo erit perfectio tua, sic te quædam transilisse, ut ad quædam properes; sic quædam te transilisse, ut restet aliud ad quod omnibus transactis transiliendum est. Hæc [d] tuta fides est. Nam quisquis se jam pervenisse putat, in alto se ponit, ut cadat.

15. Quia ergo ita sapio, quia me & imperfectum dico & perfectum: imperfectum quidem, quia nondum aliquid accepi quod volo; perfectum autem, quia scio hoc ipsum quod mihi desit: quia ergo sic sapio, quia humana contemno, quia lætari in rebus pereuntibus nolo, quia irrideor ab avaro jactante se quod sit prudens, & me irridente quòd desipiam, quia sic ago, quia hanc viam carpo: *Opprobrium*, inquit, *insipienti dedisti me.* Inter eos me vivere voluisti, inter eos prædicare veritatem, qui amant vanitatem; & non possum nisi irrideri ab eis: quia spectaculum facti sumus huic mundo, & Angelis, & hominibus; [1. Cor. 4. 9.] Angelis laudantibus, hominibus opprobrantibus: immo & Angelis laudantibus & vituperantibus, & hominibus laudantibus & vituperantibus. A dextris & à sinistris habemus arma, in quibus militamus, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut seductores & veraces. [2. Cor. 6. 7.] Hæc apud Angelos, hæc apud homines: quia & apud Angelos sunt sancti Angeli, quibus bene vivendo placeamus; & sunt prævaricatores angeli, quibus bene vivendo displiceamus: & inter homines sunt sancti viri, quibus placeat vita nostra; sunt nequissimi

[a] Sic MSS. At editi, *Non perdes quod ego accipio.*

[b] In priùs editis legebatur sic: *Et nunc quoniam inquit iste* &c. Paulóque pòst, *supra se habet quò se extendit. Qualis est iste? quàm magnus? Et nunc ait, quomodo quiddam transilivi, quomodo multa calcavi, quomodo temporalibus* &c. Locum ad aliquot probæ notæ MSS. emendavimus.

[c] Plerique MSS. *Sequere, dic totum.*

[d] Editi, *tota*. Meliùs aliquot MSS. *tuta*.

mi

mi homines, qui irrideant bonam vitam nostram. A Et hæc, [a] & hæc arma sunt, illa dextra, illa sinistra; utraque tamen arma sunt: utrisque armis, & dextris & sinistris utor, & laudantibus & vituperantibus, & honorem deferentibus & ignominiam irrogantibus: in his utrisque armis confligo cum diabolo, utrisque eum ferio; prosperis, si non corrumpor; adversis, si non frangor.

℣. 10. 16. *Dedisti* ergo *me opprobrium insipienti.* * *Obsurdui, & non aperui os meum.* Sed contra insipientem *obsurdui, & non aperui os meum.* Cui B enim dicerem quod agitur in me? Audiam enim (Psal. 84. 9.) " quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem populo suo: sed non est pax impiis, (Isai. 48. 22.) dicit Dominus. *Obsurdui, & non aperui os meum. Quoniam tu es qui fecisti me.* Ideo non aperuisti os tuum, quia Deus est qui fecit te? Mirum est. (Psal. 93. 9.) Os enim tibi Deus non fecit ad loquendum? Qui plantavit aurem, non audit? qui finxit oculum, non videt? Os tibi Deus ad loquendum dedit: & dicis, *Obsurdui, & non aperui os meum: quoniam* C *tu es qui fecisti me?* An, *Quoniam tu es qui fecisti me*, ad posteriorem versum pertinet? *Quoniam* ℣. 11. *tu es qui fecisti me*, * *amove à me flagella tua.* Quoniam tu es qui fecisti me, noli exterminare me: tantùm cæde ut proficiam, non ut deficiam: tantùm tunde ut producar, non ut comminuar. *Quoniam tu es qui fecisti me, amove à me flagella tua.*

℣. 12. 17. *A fortitudine manus tuæ ego defeci in argutionibus.* Hoc est, cùm argueres me, defeci. Et D arguere tuum quid est, nisi quod sequitur? *Pro iniquitate erudisti hominem, & contabescere fecisti sicut araneam animam meam.* Multum est quod intelligit iste Idithun: si quis cum illo intelligat, si quis cum illo transiliat. Dicit enim in argutionibus Dei se defecisse, & vult à se amoveri flagella, quoniam ipse est qui fecit illum. Qui fecit, ipse reficiat [b]; & qui creavit, ipse recreet. Sed tamen quòd ita defecit, ut velit se & recreari & reformari, sine caussa putamus, Fratres, factum fuisse? E *Pro iniquitate*, inquit, *erudisti hominem.* Totum quod defeci, quod infirmus sum, quod de imo clamo, hoc totum pro iniquitate: & in hoc erudisti, non damnasti: *Pro iniquitate erudisti hominem.* (Psal. 118. 71.) Audi hoc planiùs ex alio Psalmo, Bonum est mi" hi, quòd humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Et humiliatus sum, & bonum est mihi: & pœna est, & gratia est. QUID SERVAT post (Psal. 114. 6.) pœnam, qui per gratiam exhibet pœnam? Ipse enim est de quo dictum est, Humiliatus sum, & F salvum me fecit: &, Bonum est mihi quòd humi- (Psal. 93. 20.) liasti me, ut discam justificationes tuas. *Pro iniquitate erudisti hominem.* Et quod scriptum est, Qui fingis dolorem in præcepto, Deo dici nonnisi à transiliente potuit; quia nonnisi à transiliente videri potuit. Fingis, inquit, dolorem in præcepto, de dolore præceptum mihi facis. Formas ipsum dolorem meum: non eum relinquis informem, sed formas illum: & formatus dolor meus inflictus à te præceptum mihi erit, ut liberer à te. Fingis enim, G dictum est, dolorem, formas dolorem, plasmas dolorem, non simulas dolorem: quomodo fingit artifex, unde & figulus dicitur à fingendo. Ergo, *Pro iniquitate erudisti hominem.* Video me in malis, video me in pœna, & apud te non video iniquitatem. Si ergo ego in pœna sum, & apud te iniquitas non est, nonne restat ut pro iniquitate erudieris hominem.

18. Et quomodo, *erudisti?* Dic ipsam eruditionem, ô Idithun, quomodo eruditus es? *Et tabescere fecisti sicut araneam animam meam.* Hæc (Item ℣. 12.) est eruditio. Quid tabidius aranea? Animal ipsum dico. Quamquam & ipsis telis aranearum quid tabidius? Adtende & ipsum animal quàm tabidum est. Pone suprà leviter digitum, ruina est: nihil omnino tabidius. Talem fecisti animam meam, inquit, erudiendo me pro iniquitate. Quando eruditio infirmum fecit, quædam fortitudo erat vitium. Video quosdam prævolasse, & intellexisse: sed à celerioribus non sunt deserendi tardiores, ut pariter viam sermonis carpant. Hoc dixi, hoc intelligite: Si eruditio justi Dei hanc infirmitatem fecit, fortitudo quædam erat vitium. Fortitudine quadam displicuit homo, ut erudiretur infirmitate: quia superbiâ quadam displicuit, ut erudiretur humilitate. Fortes [c] se esse dicunt omnes superbi. Ideo vicerunt multi ab Oriente & Occidente ve- (Matth. 8. 11.) nientes, ut recumbant cum Abraham & Isaac & Jacob in regno cælorum: quare vicerunt? Quia fortes esse noluerunt. Quid est, fortes esse noluerunt? De se præsumere timuerunt: justitiam suam (Rom. 10. 3.) non constituerunt, ut justitiæ Dei subjicerentur. Denique quando dixit Dominus hoc, Multi ab " Oriente & Occidente venient, & recumbent cum " Abraham & Isaac & Jacob in regno cælorum, [d] fi- " lii autem regni, (id est Judæi, ignorantes justitiam Dei, & suam volentes statuere,) ibunt in tenebras exteriores: recordamini fidem illam Centu- (Matth. 8. 8.) rionis unius ex populo gentium, ita in se infirmi, ita non fortis, ut diceret, Non sum dignus ut sub tectum meum intres. Non erat dignus, qui Christum domo reciperet, & jam corde receperat. Etenim magister ille humilitatis, filius hominis jam invenerat in ejus pectore ubi caput reclinaret. Ad (Luca 9. 58.) hoc verbum Centurionis Dominus respiciens, ad sequentes se dixit, Amen dico vobis, in nullo in- (Matth. 8. 10.) veni tantam fidem in Israël. Hunc infirmum [e] invenit, Israëlitas fortes invenit, ut inter utrosque diceret, Non est opus medicus sanis, sed malè ha- (Matth. 9. 12.) bentibus. Propter hoc ergo, id est propter hanc humilitatem, multi ab Oriente & Occidente ve- " nient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Ja- " cob in regno cælorum, filii autem regni ibunt in " tenebras exteriores. Ecce mortales estis, ecce carnem putrescentem portatis, & sicut unus ex prin- (Psal. 81. 7.) cipibus cadetis: sicut homines moriemini, & cadetis sicut diabolus. Quid vobis prodest medicina mortalitatis? Superbus diabolus, tamquam angelus non [f] habens carnem mortalem: tu autem qui accepisti mortalem carnem, & nec hoc tibi prodest, ut tanta infirmitate humilieris, sicut unus ex principibus cades. Ipsa est ergo GRATIA BENEFICII DEI PRIMA, redigere nos ad confessionem infirmitatis, ut quidquid boni possumus, quidquid potentes sumus, in illo simus: ut qui glo- (1. Cor. 1. 31.) riatur, in Domino glorietur. Quando infirmor, (2. Cor. 12. 10.) inquit, tunc potens sum. *Pro iniquitate erudisti*

[a] Sic in MSS. At in editis, *& hæc*, non repetitur.

[b] Ita septem MSS. Alii plures, *quia ita defecit ut velit.* Quatuor verò, *quis ita deficit, ut velit se & recreari & reformari?* Editi autem ferebant, *qui ita defecit ut non velit* &c.

[c] Ita MSS. At editi, *Fortes esse dicuntur omnes superbi, infirmi humiles. Ideo vicerunt* &c.

[d] Hîc in editis additum fuerat, *Dixit etiam:* quod à MSS. abest.

[e] MSS. *Hunc infirmum inveni, Israëlitas fortes inveni.*

[f] Sic Er. & MSS. At Lov. *non habet.*

hominem: & tabescere fecisti sicut araneam animam meam.

Item ỳ. 12. 19. *Verumtamen vanè conturbatur omnis homo vivens.* Redit ad illud quod paulò antè commemoravit: quamvis hîc proficiat, *vanè conturbatur omnis homo vivens:* vivens utique in incerto. Quis enim vel de ipso bono suo securus est? *Vanè conturbatur.*
Psal. 54. 23. Jactet in Dominum curam suam, in illum jactet quidquid sollicitus est, ipse nutriat, ipse custodiat. Quid enim in hac terra certum est, nisi mors? Considerate omnia omnino vel bona vel mala vitæ hujus, vel in ipsa justitia, vel in ipsa iniquitate: quid hîc certum est, nisi mors? Profecisti: quid sis hodie scis, quid futurus sis crastino nescis. Peccator es: quid sis hodie scis, quid sis crastino nescis. Speras pecuniam, incertum est an proveniat. Speras uxorem, incertum est an accipias, vel qualem accipias. Speras filios, incertum est an nascantur: nati sunt, incertum est an vivant: vivunt, incertum est an proficiant, an deficiant. Quocumque te verteris, incerta omnia: sola mors certa. Pauper es, incertum est an ditescas; indoctus, incertum est an erudiaris; imbecillus, incertum est an convalescas. Natus es, certum est quia morieris: & in hoc ipso quia mors ipsa certa est, dies mortis incertus est. Inter hæc incerta, ubi sola mors certa, cujus etiam hora incerta, & sola multùm cavetur, quæ nullo modo devitatur, *omnis homo vivens vanè conturbatur.*

20. Ergo inter hæc jam transiliens, jam in quibusdam superioribus agens, hæc ima contemnens,
ỳ. 13. inter hæc positus, *Exaudi*, inquit, *orationem meam.* De quibus gaudeam, de quibus gemam? De transactis gaudeo, pro his quæ restant gemo. *Exaudi orationem meam & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas.* Numquid enim quia tanta transilivi, quia tanta transcendi, jam
Eccle. 1. 18. non fleo? Nonne multò magis fleo? Quia qui apponit scientiam, apponit dolorem. Nonne [a] quantò magis quod abest desidero, tantò magis donec veniat gemo, tantò magis donec veniat fleo? Nonne [b] tantò magis, quantò magis crebrescunt scan-
Matth. 24. 12. dala, quantò magis abundat iniquitas, quantò ma-
Jerem. 9. 1. gis refrigescit caritas multorum? Dico, Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum? *Exaudi orationem meam & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas à me.* Ne obsurdescam in æternum. *Ne sileas à me:* audiam te. Occultè enim dicit Deus, multis in corde loquitur: & magnus ibi sonus in magno silentio [c] cordis, quando magna voce dicit, Salus tua ego
Psal. 34. 3. sum. Dic, inquit, animæ meæ, Salus tua ego sum. Ab hac voce, qua dicit Deus animæ, Salus tua ego sum, optat ne sileatur ab illo. *Ne sileas à me.*

Item ỳ. 13. 21. *Quoniam inquilinus ego sum apud te.* Sed apud quem [d] inquilinus? Apud diabolum cùm essem, inquilinus eram, sed malum [e] domnædium habebam: nunc autem jam quidem apud te, sed adhuc inquilinus. Quid est, *inquilinus*? Unde migraturus

A sum, non ubi perpetuò mansurus. Ubi perpetuò sum mansurus, dicatur domus mea: unde migraturus sum, [f] inquilinus sum: sed tamen apud Deum meum sum inquilinus, apud quem domo accepta mansurus sum. Sed quæ domus est, quò migrandum est ex hoc inquilinatu? Recognoscite illam domum, de qua dicit Apostolus, Habitationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cælis. 2 Cor. 5. 1. Si domus hæc æterna est in cælis; cùm ad eam venerimus, inquilini non erimus. Quomo-
B do enim eris inquilinus in æterna domo? Hîc autem ubi dicturus est Dominus domûs, Migra, & quando dicturus est nescis, paratus esto. Desiderando autem domum æternam paratus eris. Nec succenseas ei, quia cùm vult dicit, Migra. Non enim cautionem [g] tecum fecit, & placito quodam se obstrinxit, & conductor domûs accessisti certa pensione ad certum tempus: quando vult Dominus ejus, migraturus es. Ideo enim gratis manes. *Quia inquilinus ego sum apud te, & peregrinus.*
C Ergo ibi patria, ibi domus: *inquilinus apud te, & peregrinus.* Et hîc subauditur *apud te.* Multi enim peregrini sunt cum diabolo: qui autem jam crediderunt & fideles sunt, peregrini quidem sunt, quia nondum ad illam patriam domumque venerunt, sed tamen apud Deum sunt. Quamdiu enim sumus ibidem. in corpore, peregrinamur à Domino: & ambimus, sive hîc manentes, sive peregrinantes, placentes illi esse. *Et peregrinus & inquilinus: sicut omnes patres mei.* Si ergo sicut omnes patres mei,
D dicturus sum me non migraturum, cùm illi migraverint? Alia conditione mansurus sum, quàm illi manserunt?

22. Quid ergo restat ut petam, quia hinc sine dubio migraturus sum? [h] *Remitte mihi ut refrigerer priùs quàm eam.* ỳ. 14. Vide, vide Idithun, quos nodos habeas remittendos tibi, quibus remissis refrigerari vis priùs quàm eas. Habes enim aliquos æstus, à quibus vis refrigerari, & dicis, *Refrigerer;* & dicis, *Remitte mihi?* Quid remittet tibi, nisi
E fortè illum scrupulum ubi dicis, & unde dicis, Dimitte nobis debita nostra? Matth. 6. 12. *Remitte mihi priùs quàm eam, & ampliùs jam non ero.* Immunem me fac à peccatis priùs quàm eam, ne cum peccatis eam. Remitte mihi, ut requiescam in conscientia mea, ut exonerata sit æstu sollicitudinis: qua sollicitudine curam gero pro peccato meo. *Remitte mihi ut refrigerer,* ante omnia, *priùs quàm eam, & ampliùs jam non ero.* Si enim mihi non remiseris ut refrigerer, ibo & non ero. *Priùs quàm eam:* [i] quò
F si iero, jam non ero. *Remitte mihi ut refrigerer.* Est quæstio oborta, quomodo jam non erit. Ecce jam non iit ad requiem: quod avertat Deus ab Idithun. Ibit enim planè Idithun, ad requiem ibit. Sed fac aliquem iniquum, non Idithun, non transilientem; hîc thesaurizantem, incubatorem, iniquum, superbum, jactantem, elatum, pauperis ante januam jacentis contemtorem: nonne & ipse erit? Quid est ergo, *non ero?* Si enim dives ille non erat, quis est qui ardebat? quis est qui guttam aquæ

[a] Aliquot MSS. *Nonne tantò magis quod abest.*

[b] Sic melioris notæ MSS. Editi verò, *Nonne quantò magis crescunt scandala, quantò magis abundat iniquitas, tantò magis refrigescit* &c.

[c] Octo MSS. *silentio corporis.*

[d] Sic MSS. At editi, *Sed apud te inquilinus.*

[e] Editi, *dominum.* MSS. aliquot, *dominium.* Sed veriùs Vaticanus & Regius, *domnædium.* Nam domnædius sive dominædius dicitur ædium dominus, opponunturque invicem domnædius & inquilinus. Hinc Paulinus Nolanus Felicem martyrem domnædium suum vocitat, & in eumdem Natali 7. canit:

Nam quid potiúsve priúsve canendum
Suscipiam Felicis opus, quàm quod mihi tectis
Ipse meis, quibus est idem dominædius, egit.

[f] Editi, *Unde migraturus sum, qualis iste, jam magnus inquilinus sum.* At MSS. carent verbis istis, *qualis iste jam magnus.*

[g] Sic MSS. At editi, *tibi fecit.*

[h] Er. *Dimitte me.* Lov. *Remitte me.* At MSS. *Dimitte mihi*, aut, *Remitte mihi.*

[i] Er. & unus MS. *quia*, Paulò pòst horum verborum loco, *Est quæstio oborta*, nonnulli codices non habent nisi, *Iit.*

Luc. 16. 24.

de digito Lazari stillari in linguam suam desiderabat? quis est qui dicebat, Pater Abraham mitte Lazarum? Utique qui loqueretur erat, & qui arderet erat: & qui resurgat in finem, & qui cum diabolo æterno igne damnetur. Quid est ergo, *non ero*, nisi respiciat iste Idithun, quid est esse, & non esse? Videbat enim illum finem, quo corde poterat, qua mentis acie valebat, quem sibi ostendi desideraverat dicens, Notum fac mihi Domine finem meum. (ỳ. 5.) Videbat numerum dierum suorum qui est: adtendebat infrà omnia quæ sunt in comparatione illius esse non esse, & se non esse dicebat. Illa enim permanent: ista mutabilia sunt, mortalia, fragilia: & dolor ipse æternus, plenus corruptionis, ad hoc non finitur, ut sine fine finiatur. Respexit ergo beatam illam regionem, beatam patriam, beatam domum, ubi participes sunt sancti vitæ sempiternæ atque incommutabilis veritatis: & timuit extrà ire, ubi non est esse; ibi desiderans esse, ubi est summum esse. Propter hanc ergo comparationem inter utrumque constitutus, adhuc timens dicit, *Remitte mihi, ut refrigerer priùs quàm eam, & ampliùs jam non ero.* Si enim mihi non remiseris peccata, ibo in æternum abs te. Et à quo ibo in æternum? Ab illo qui dixit, Ego sum qui sum: ab illo qui dixit, Dic filiis Israël, Qui est misit me ad vos. (Exod. 3. 14.) Ab eo ergo qui verè est qui in contrarium pergit, ad non esse pergit.

23. Itaque Fratres mei, & si onerosus fui labori corporis vestri, [a] ferte, quia & ego laboravi: & verè dico, quia istum laborem vos vobis facitis. Si enim sentirem vos fastidire quod dicitur, citò tacerem.

IN PSALMUM XXXIX. * ENARRATIO.

* Sermo ad populū, in quo disputat adversus Donatistas, necnon contra ludos & spectacula.

1. OMNIA quæ prædixit Dominus noster Jesus Christus, partim facta cognoscimus, partim futura speramus: cuncta tamen complebuntur, quia veritas hæc dicit, & quàm fideliter dicit, tam fideles requirit. Qui credit, venientibus lætabitur: qui non credit, venientibus confundetur. Venient tamen illa sive volentibus hominibus, sive nolentibus, sive credentibus, sive non credentibus, sicut ait Apostolus: Si negaverimus, & ipse nos negabit: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. (2. Tim. 2. 12.) Præ ceteris tamen, Fratres, hoc mementote breve, & hoc tenete quod modò ex Evangelio omnes audivimus, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. (Matth. 10. 22. & 24. 13.) Jam patres nostri traditi sunt in concilia, dixerunt caussas apud inimicos quos diligebant; præstiterunt eis & quantam potuerunt correptionem, & quantam valuerunt dilectionem: & sparsus est sanguis justus, & illo sanguine, tamquam seminatione per totum mundum factâ, seges surrexit Ecclesiæ. Consequens autem tempus est scandalorum & simulationis & tentationum, per eos qui dicunt, Ecce hîc est Christus, ecce illic. (Matth. 24. 23.) Hostis ille noster, tunc leo fuit, cùm apertè sæviebat: modò draco est, cùm occultè insidiatur. Ille autem cui dictum est, Conculcabis leonem & draconem, (Psal. 90. 13.) quoniam corpus ejus & membra ejus sumus, sicut conculcavit leonem pedibus patrum nostrorum apertè sævientem, & ad passiones Martyres adtrahentem, ita modò draconem conculcet, ne nobis insidietur. De quo dracone nos cautos faciens Apostolus ait, Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo: timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ, sic & vestræ mentes corrumpantur à castitate quæ est in Christo Jesu. (2. Cor. 11. 2.) Serpens ergo iste adulter antiquus, virginitatem corrumpendam, non carnis, sed cordis inquirit. Sicut autem adulter homo lætatur in nequitia sua, cùm carnem corrumpit: sic & diabolus lætatur, quando mentem corrumpit. Sicut autem patribus nostris adversùs leonem opus erat patientiâ, sic nobis adversùs draconem vigilantiâ. Persecutio tamen sive à leone, sive à dracone, numquam cessat Ecclesiæ: & magis metuendus est cùm fallit, quàm cùm sævit. Illo tempore cogebat Christianos negare Christum: isto autem tempore docet Christianos negare Christum: tunc cogebat, nunc docet. Tunc ergo ingerebat violentias, nunc insidias: videbatur tunc fremens, lubricus nunc & oberrans difficilè videtur. Quomodo autem tunc cogebat Christianos negare Christum, apertum est. Adtrahebantur enim ut negarent Christum, & confitentes Christum coronabantur. Nunc autem docet negare Christum, & ideo fallit, quia qui docetur negare Christum, quasi non sibi videtur recedere à Christo. Modò enim quid dicitur ab hæreticis hominibus Christiano catholico? Veni, esto Christianus. Ad hoc dicitur, Esto; ut dicat, Non sum? Aliud longè est, Veni, esto Christianus; aliud, Veni, nega Christum. Apertum malum, fremitus leonis à longè auditur, à longè cavetur. Applicat se lubricus draco, occultis lapsibus serpens, leni [b] tractu subrepens, astuto sibilo immurmurans, & non dicit, Nega Christum. Nam eum coronatis Martyribus quis audiret? Sed dicit, Esto Christianus. Et ille [c] mirabili voce percussus, si nondum veneno penetratus est, respondet, Planè Christianus sum. Si autem movetur, & dente draconis [d] captus est, respondet, Quare mihi dicis, Esto Christianus? quid enim, non sum Christianus? Et ille, Non. Ergo non sum? Non. Ergo nunc fac me Christianum, si non sum. Veni. Sed cùm interrogari cœperis ab Episcopo quis sis, noli dicere, Christianus sum, aut fidelis sum: sed dic non te esse, ut possis esse. Cùm enim audierit confessionem Christiani fidelis, rebaptizare [e] non audet: cùm autem audierit quòd non sit, dat illi tamquam quod non habebat; ut quasi ipse sit extra culpam, quia secundùm vocem ejus facit. Ubi quæro abs te, hæretice, cur te extra culpam putas? Quid [f] hac voce audio? quia non tu negas, sed ille negat? Si habet culpam qui negat, quid qui docet negare eum qui negat? Ita-ne verò tu extra culpam es, quia facis docendo Christianus, quod faciebat minando paganus? Et quid agis? Numquid tollis quod habet, quia negavit quod habet? Non facis ut non habeat, sed ut ad pœnam habeat. Quod enim habet, habet. Baptismus ille tamquam character infixus est: ornabat militem, convincit desertorem. Quid enim facis? Christum imponis super Christum. Si simplex esses, Christum non duplicares. Deinde quæso te,

[a] Sic aliquot MSS. At Lov. *certi sitis quia:* & paulò infrà, *laborem vos nobis facitis*

[b] Er. & ferè omnes MSS. *leni tactu.*

[c] Septem MSS. *miserabili.*

[d] In MSS. aliquot, *aditus est.* In quibusdam, *adustus est.* In aliis, *adtritus est.*

[e] Quia scilicet, per Imperat. leges constitutis pœnis vetitum erat iterari baptisma. Vide cod. Th. l. 16. tit. *Ne sanctum baptisma iteretur.*

[f] Sic aliquot probæ notæ MSS. At editi, *Quid has voces audio* &c. *quis est qui docet negare* &c. *qui facis docendo* &c.

Psal. 117. 22. Matth. 21. 42. 1. Pet. 2. 4. Matth. 24. 2.

oblitus es quòd lapis est Christus, & lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Si ergo lapis est Christus, & Christum vis imponere super Christum, excidit tibi quod audivisti in Evangelio, quia lapis super lapidem non stabit? Tantum autem valet junctura caritatis, ut quamvis multi lapides vivi in structura templi Dei conveniant, unus lapis ex omnibus fiat. Tu autem disscidisti te; ab ædificatione revocas, ad ruinam vocas; & abundant hæ insidiæ, & non quiescunt: & videmus, & toleramus, & quantum possumus reprimere conamur, disputando, convincendo, conveniendo, terrendo, tamen in omnibus diligendo. Et cùm hæc nobis agentibus perseverant in malo, & cor nostrum de fraternis mortibus contabescit, cùm eos qui foris sunt dolet, his qui intus sunt timet, per angustias multiformes & incessabiles tentationes, quibus abundat hæc vita, quid facturi sumus? Ex abundantia enim iniquitatis fit quidam torpor caritatis, quoniam abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum. Et quid sumus facturi, nisi quod sequitur, si tamen ipso adjuvante possimus: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit?

Matth. 24. 12. Ibidem 13.

℣. 2. 2. Ergo dicamus quod iste Psalmus, SUSTINENS *sustinui Dominum.* Sustinens sustinui, non quemlibet hominem promissorem, qui possit fallere & falli; non quemlibet hominem consolatorem, qui potest tristitiâ suâ antè tabescere, quàm me reficere. Consoletur me frater homo cùm tristis est mecum, simul gemamus, simul fleamus, simul oremus, simul sustineamus. Quem, nisi Dominum qui promissa non aufert, sed differt? Exhibebit profectò, exhibebit; quia multa jam exhibuit: & nihil de Dei [a] veritate formidare deberemus, etiam si nihil adhuc exhiberet. Ecce jam putemus ita, omnia promisit, nondum aliquid dedit: idoneus promissor est, fidelis redditor; tu tantùm esto pius exactor, & si parvulus, & si infirmus, exige misericordiam. Non vides [b] teneros agnos capitibus pulsare ubera matrum, ut lacte satientur? *Sustinens*, inquit, *sustinui Dominum.* Et quid ille? An avertit se à te, an sustinentem contemsit, an fortè non vidit? Non planè ita. Sed quid? *Et adtendit mihi:*

℣. 3. * *& exaudivit deprecationem meam.* Adtendit, & exaudivit. Ecce non frustra sustinuisti: super te oculi ejus, ad te aures ejus. Oculi enim Domini super justos, & aures ejus in preces eorum. Quid ergo, cùm malè faceres, cùm eum blasphemares, non videbat? non audiebat? Et ubi est quod in ipso Psalmo dictum est, Vultus autem Domini super facientes mala? Sed ut quid? Ut perdat de terra memoriam eorum. Ergo & cùm malus esses, adtendebat te, sed non adtendebat tibi. Proinde iste qui sustinens sustinuit Dominum, parum ei fuit dicere, Adtendit me: *Adtendit mihi*, inquit, id est, [c] consolando adtendit, ut mihi prodesset. Quid adtendit? *Et exaudivit deprecationem meam.*

Psal. 33. 16. Ibidem 17. Item ℣. 3.

3. Et quid tibi præstitit? quid tibi fecit? *Et eduxit me de lacu miseriæ, & de luto limi: & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.*

℣. 4. * *Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro.* Magna bona præstitit, & adhuc debitor est: sed qui hæc reddita jam tenet, de ceteris credat, qui credere debuit & antequam aliquid sumeret. Rebus etiam ipsis persuasit nobis Dominus noster fidelem se esse promissorem, largum datorem. Quid ergo nunc fecit? *Eduxit me de lacu miseriæ.* Quis est lacus miseriæ? Profunditas iniquitatis, ex carnalibus concupiscentiis. Hoc est enim, *& de luto limi.* Unde te eduxit? De profundo quodam. Unde in alio Psalmo clamabas, De profundis clamavi ad te Domine. Et qui jam de profundo clamant; non penitus in profundo sunt: clamor ipse jam levat. Sunt alii profundiùs in profundo, qui nec sentiunt se esse in profundo. Tales sunt superbi contemtores, non pii deprecatores, non lacrymosi clamatores: sed tales, quales alio loco Scriptura designat: Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Cui enim parum est esse peccatorem, nisi etiam non sit peccatorum suorum confessor, sed defensor, altiùs in profundo est. Ille autem qui de profundo exclamavit, jam ab imo profundi caput ut clamaret levavit: auditus est, eductus est de lacu miseriæ, & de luto limi. Jam habet fidem, quam non habebat; habet spem, sine qua erat; in Christo ambulat, qui in diabolo errabat. Ideo enim, *Posuit*, inquit, *supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* Petra autem erat Christus. Simus super petram, dirigantur gressus nostri: opus est tamen adhuc ut ambulemus, ut ad aliquid perveniamus. Nam Paulus Apostolus, jam super petram, jam directis pedibus suis, quid dicebat? Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim: Fratres, ego non arbitror me apprehendisse. Quid ergo tibi præstitum est, si non apprehendisti? Unde gratias agis, cùm dicis, Sed misericordiam consecutus sum? Quia directi sunt pedes, quia jam supra petram ambulat. Quid enim ait? Unum autem quæ retrò oblitus. Quæ retrò? Lacus miseriæ. Quid est, retrò? Limus luti, concupiscentiæ carnales, tenebræ iniquitatum. Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus. Non se diceret extentum, si jam pervenisset. Extenditur enim animus desiderio rei concupitæ, non lætitiâ consecutæ. In ea quæ antè sunt, inquit, extentus, sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Currebat, sequebatur ad palmam. Et alio loco jam proximus palmæ, Cursum, inquit, consummavi. Quando ergo dicebat, Sequor ad palmam supernæ vocationis, quia jam pedes ejus in petra directi erant, jam viam bonam ambulabat: habebat unde gratias ageret, habebat quod peteret, gratias agens de acceptis, petens [d] debita. De quibus acceptis? De indulgentia peccatorum, de illuminatione fidei, de robore spei, de flamma caritatis. Unde autem adhuc Dominum debitorem tenebat? De cetero, inquit, superest mihi corona justitiæ. Adhuc ergo mihi aliquid debetur. Quid debetur? Corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Primò benignus pater, ut erueret de lacu miseriæ, ut donaret peccata, ut liberaret de luto limi: postea justus judex, reddens bene ambulanti quod promisit, cui primò ut bene ambularet donavit. Reddet ergo justus judex: sed quibus? Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Psal. 129. 1. Prov. 18. 3. 1. Cor. 10. 4. Philipp. 3. 12. 1. Tim. 1. 13. Philipp. 3. 13. 2. Tim. 4. 7. Ibidem 8. Matth. 24. 13.

℣. 4. 4. *Immisit in os meum canticum novum.* Quod canticum novum? *Hymnum Deo nostro.* Dicebas fortè hymnos diis alienis, veteres hymnos; quia vetus homo dicebat, non novus homo: fiat novus

[a] Vaticanus MS. & nonnulli è Gallic. *de Dei firmitate.*
[b] Er. & plerique MSS. *perbreves agnos.* Colbertinus codex, *per greges agnos.*

[c] Aliquot MSS. *consulendo*: ac paulò pòst plerique ferunt, *ut mihi prodesset quod adtendit: Et exaudivit* &c.
[d] Lov. *petens dimitti debita.* Verbum, *dimitti*, abest ab Er. & MSS.

homo, dicat canticum novum: innovatus amet no- A va quibus renovatur. Nam quid antiquius Deo, qui est ante omnia, & sine fine, & sine initio? Tibi fit novus redeunti; quia discedendo factus eras ve- [Psal. 6. 8.] tus, & dixeras, Inveteravi in omnibus inimicis meis. [a] Dicimus ergo hymnum Deo nostro, & ip- [Psal. 17. 4.] se hymnus liberat nos. Laudans enim invocabo Dominum, & ab inimicis meis salvus ero. Hymnus est enim canticum laudis. Laudans invoca, non reprehendens. Quando enim invocas Deum, ut premat inimicum tuum, quando de malo alieno gau- B dere vis, & ad hoc malum invocas Deum, participem eum facis malitiæ tuæ. Si participem eum facis malitiæ, non ergo laudans invocas, sed reprehendens. Talem enim putas Deum, qualis tu es. Unde [Psal. 49. 21.] tibi alio loco dicitur, Hæc fecisti, & tacui, suspicatus es [b] iniquitatem, quòd ero tibi similis. Laudans ergo invoca Dominum: noli eum putare simi- [Matth. 5. 45.] lem tibi, ut similis fias illi. Estote enim sicut Pater vester perfecti, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Sic C ergo lauda Dominum, ut nolis malè inimicis tuis. Et quantum eis, inquis, velim bonum? quantum tibi. Non enim de tuo accepturi sunt ut boni sint, aut quod illis dabitur, tibi minuetur. Inimicus tuus, quia malus est, inimicus est: fit bonus, & amicus erit, & socius erit; ut simul velis possidere quod amabas, jam frater erit. Laudans ergo invoca, [Psal. 49. 23.] hymnum dic Deo tuo. Sacrificium laudis, ait, glorificabit me. Et quid? Major gloria erit Deo, quia glorificas eum? aut addimus gloriam Deo, quando D ei dicimus, Glorifico te, Deus meus? aut sanctiorem eum facimus, quando dicimus, Benedico te, Deus meus? Ipse quando nos benedicit, facit nos sanctiores, facit nos feliciores; quando nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit nos honoratiores: quando eum glorificamus, nobis prodest, non illi. Quomodò enim eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde quid secutus ait, cùm diceret, Sacrificium laudis glorificabit me? Ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi E sacrificium laudis, Et ibi est via, inquit, ubi ostendam illi salutare meum. Vides quia tibi proderit laudare Deum, non Deo. Laudas Deum? ambulas viam. Reprehendis Deum? perdidisti viam.

5. *Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro.* Fortè quærit aliquis, quæ persona loquatur in hoc Psalmo. Breviter dixerim, Christus est. Sed sicut nostis Fratres, & sæpe di- [Ephes. 5. 23.] cendum est, Christus aliquando loquitur ex se, id est, ex capite nostro. Est enim ipse Salvator cor- F poris, caput nostrum, Filius Dei natus ex virgine, [Rom. 8. 34.] passus pro nobis, resurgens ad nos justificandos, sedens ad dexteram Dei ad interpellandum pro nobis, retributurus omnia in judicio bona bonis, mala malis. Caput nostrum ille, caput dignatus est corporis fieri, carnem assumendo à nobis, in qua moreretur pro nobis: quam etiam resuscitavit propter nos, ut in illa carne resurrectionis nobis præberet exemplum, ut sperare disceremus quod desperabamus, & haberemus jam pedes in petra, am- G bularemus in Christo. Loquitur ergo aliquando ex capite nostro, loquitur aliquando & ex nobis, [Matth. 25. 35.] id est ex membris suis: quia etiam quando dixit, Esurivi, & dedistis mihi manducare, ex membris suis loquebatur, non ex se. Et quando dixit, Saule, [Act. 9. 4.] Saule, quid me persequeris? caput pro membris clamabat: & tamen non dixit, Quid persequeris membra mea? sed, Quid me persequeris? Si in nobis ipse patitur, & nos in illo coronabimur. Hæc est caritas Christi. Quid huic comparari potest? Hujus rei hymnum immisit in os nostrum, & dicit hoc ex membris suis.

6. *Videbunt justi, & timebunt, & sperabunt in Dominum. Videbunt justi.* Qui justi? Fideles: quia B justus ex fide vivit. Etenim in Ecclesia iste ordo est, [Habac. 2. 4.] alii præcedunt, alii sequuntur: & qui præcedunt, [Rom. 1. 17.] exemplo se præbent sequentibus; & qui sequuntur, imitantur præcedentes. Sed & illi qui se exemplo præbent sequentibus, numquid neminem sequuntur? Si neminem sequuntur, errabunt. Sequuntur ergo & illi aliquem, ipsum Christum. Meliores quique in Ecclesia, quibus non remansit jam homo quem imitentur, quia omnes proficiendo superaverunt, ipse Christus eis remanet, quem usque in finem sequantur. [c] Et cernitis ordinatos gra- C dus per Paulum apostolum dicentem, Imitatores [1. Cor. 4. 16.] mei estote, sicut & ego Christi. Ergo qui jam directos gressus habent in petra, forma sint fidelibus. Sed forma, inquit, esto fidelibus. Ipsi fideles sunt [1. Tim. 4. 12.] justi, qui adtendentes eos, qui se in bono præcedunt, imitando sequuntur. Quomodo sequuntur? *Videbunt justi, & timebunt.* Videbunt, & timebunt sequi vias malas, cùm vident quosque meliores jam elegisse vias bonas; & dicunt in animo suo, D quemadmodum solent dicere viatores, adtendentes alios cum præsumtione ambulantes in via, ipsi adhuc incerti viæ, & quasi fluctuantes quà eant, dicunt sibi, Non frustra illi hàc eunt, quando illò eunt quò nos ire volumus: & quare cum magna fiducia hàc eunt, nisi quia illàc ire perniciosum est? *Videbunt ergo justi, & timebunt.* Angustam viam [Matth. 7. 13.] vident hàc, latam viam vident illàc: hàc vident paucos, illàc multos. Sed si justus es, noli numerare, sed appende; stateram affer æquam, non E dolosam, quia justus appellatus es: *Videbunt justi, & timebunt*, dictum est de te. Noli ergo numerare turbas hominum incedentes latas vias, implentes crastinum circum, civitatis Natalem clamando [Natalis civitatis.] celebrantes, civitatem ipsam malè vivendo turpantes. Noli ergo illos adtendere; multi sunt, & quis numerat? Pauci autem per viam angustam. Profer, inquam, stateram, appende: vide contra pauca grana quantam paleam leves. Hoc agant F fideles justi qui sequuntur. [d] Quid illi qui præcedunt? Non superbiant, non se exaltent, non decipiant sequentes. Quomodo possunt decipere sequentes? Promittendo illis in se salutem. Quid ergo debent illi qui sequuntur? *Videbunt justi, & timebunt, & sperabunt in Dominum:* non in eos à quibus præceduntur: sed adtendendo præcedentes se, sequuntur quidem & imitantur, sed quia cogitant à quo acceperint illi ut præcedant, & in eum sperant. Quamvis ergo istos imitentur, spem suam tamen in illo ponunt, à quo & isti acceperunt unde G tales sunt. *Videbunt justi, & timebunt, & sperabunt in Dominum:* quemadmodum in alio Psalmo, Levavi oculos meos in montes, intelligimus [Psal. 120. 1.] montes, claros quosque & magnos Ecclesiæ spiritales viros, magnos soliditate, non tumore. Per

[a] Sic MSS. At Lov. *Dicamus:* & infrà, *liberet nos.*
[b] Editi, *inique.* At MSS. *iniquitatem:* sic ipsimet editi in Psal. 49.
[c] Maxima pars MSS. *Et caritas ordinat hos gradus.*

[d] Sic plerique MSS. At editi, *Hoc agant fideles justi qui sequuntur, quod illi &c.*

ipsos nobis Scriptura omnis dispensata est; Prophetæ sunt, Evangelistæ sunt, doctores boni sunt: illuc levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Et ne humanum putares auxilium, sequitur, & dicit, Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. *Videbunt justi, & timebunt, & sperabunt in Dominum.*

Ibidem 2.

7. Eia qui volunt sperare in Dominum, qui vident & timent, timeant ambulare vias malas, vias latas; eligant viam angustam, ubi jam supra petram quorumdam directi sunt gressus: quid facere debeant, audiant modò. *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias mendaces.* Ecce quà volebas ire, ecce turba viæ latæ: non frustra ipsa ducit ad amphitheatrum, non frustra ipsa ducit ad mortem. Via lata mortifera est: latitudo ejus delectat ad tempus, finis ejus angustus in æternum. Sed turbæ strepunt, turbæ festinant, turbæ [a] collætantur, turbæ concurrunt. Noli imitari, noli averti, vanitates sunt, & insaniæ mendaces. Sit Dominus Deus tuus spes tua: non aliud aliquid à Domino Deo tuo speres, sed ipse Dominus tuus sit spes tua. Namque multi de Deo sperant pecuniam, multi de Deo sperant honores caducos & perituros, aliud quodlibet à Deo præter ipsum Deum: sed tu ipsum Deum tuum pete: immo verò contemtis aliis, perge ad illum; obliviscens alia, memento illius; relinquens retrò alia, extendere in illum. Ipse certè aversum [b] correxit, ipse ducit rectum, ipse perducit: ergo sit ipse spes tua, qui ducit & perducit. Quò ducit & quò perducit terrena avaritia? Fundos quærebas, terram possidere cupiebas, vicinos excludebas; illis exclusis, aliis vicinis inhiabas; & tamdiu tendebas avaritiam, donec ad littora pervenires: perveniens ad littora, insulas concupiscis; possessâ terrâ, cælum fortè vis prendere. Relinque omnes amores: pulcrior est ille qui fecit cælum & terram.

℣. 5

8. *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias mendaces.* Unde enim insaniæ mendaces? Insania mendax, sanitas verax. Quæ vides bona [c] putas, falleris: sanus non es, nimia febre phreneticus factus es, verum non est quod amas. Laudas [d] aurigam, clamas aurigæ, insanis in aurigam. Vanitas est, insania mendax est. Non est, ait: nihil melius, nihil delectabilius. Quid facio febrienti? Si est in vobis misericordia, orate pro talibus. Quia & ipse medicus plerumque in desperatione convertitur ad eos qui circumstant lacrymantes in domo; qui pendent ex ore ejus audire sententiam de ægroto & periclitante: stat anceps medicus, non videt bonum quod promittat, timet malum pronuntiare, ne terreat; modestam planè iste concipit sententiam, Bonus Deus omnia potest, orate pro illo. Quem itaque comprehendam istorum insanorum? Quis me audiat? quis eorum nos non miseros dicat? Quia cum eis non insanimus, amisisse nos putant magnas & varias voluptates, in quibus ipsi insaniunt: nec vident quia mendaces sunt. Quando illi [e] ovum do vel invito, vel calicem salutarem porrigo saucio; & quomodo reficiam, quando invenio? Ne inedia deficiat, & ad sanitatem non perveniat, hortor ut reficiat: pugnos parat, sævire vult in medicum. Et si percusserit, diligatur; & si injuriam fecerit, non relinquatur: rediturus est ad mentem, gratias acturus. Quàm multi hîc cognoscunt se, vident se invicem, & loquuntur de se in Ecclesia Dei; in Ecclesiæ sanctæ gremio adtendunt studia sua jam bona circa verbum Dei, circa officia & obsequia caritatis, ad frequentandum gregem Christi non recedere de Ecclesia, vident & loquuntur ad invicem de invicem. Quis est iste circissarius? Quis est iste amator & laudator illius [f] venatoris, illius histrionis? De alio loquitur, & ille de ipso. Certè ista sunt, certè gaudemus de talibus. Si gaudemus de talibus, non desperemus de talibus. Oremus pro ipsis, Fratres Carissimi: inde crescit numerus sanctorum, de numero qui erat impiorum. *Et non respexit in vanitates & insanias mendaces.* Ille [g] vicit, talem equum junxit, pronuntiat, quasi divinus vult esse: affectat divinitatem amittendo fontem divinitatis: & sæpe pronuntiat, & sæpe fallitur. Quare hoc? Quia insaniæ mendaces sunt. Quare autem aliquando proveniunt quæ dicunt? Ut abducant insanos, ut amando ibi speciem veritatis, incurrant laqueum falsitatis: retrò sint, relinquantur, amputentur. Si membra nostra erant, mortificentur: Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram. Sit spes nostra Deus noster. Qui fecit omnia, melior est omnibus; qui pulcra fecit, pulcrior est omnibus; qui fortia, fortior est; qui magna, major est: quidquid amaveris, ille tibi erit. Disce amare in creatura creatorem, & in factura factorem: ne teneat te quod ab illo factum est: & amittas eum à quo & ipse factus es. Ergo, *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias mendaces.*

Coloss. 3

9. Fortè nobis dicturus est, qui versu isto percussus corrigi voluerit, & quem occupaverit timor ille justitiæ fidei, & volens cœperit ambulare angustam viam; dicturus est nobis, Ambulare non durabo, si nihil spectabo. Quid ergo facimus, Fratres? Dimissuri eum sumus sine spectaculo? Morietur, non subsistet, non nos sequetur. Quid ergo facimus? Demus pro spectaculis spectacula. Et quæ spectacula daturi sumus Christiano homini, quem volumus ab illis spectaculis revocare? Gratias ago Domino Deo nostro: sequenti versu Psalmi ostendit nobis, quæ spectatoribus spectare volentibus spectacula præbere & ostendere debeamus. Ecce aversus fuerit à circo, à theatro, ab amphitheatro, quærat quod spectet, prorsus quærat; non eum relinquimus sine spectaculo. Quid pro illis dabimus? Audi quid sequitur: *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua.* Miracula hominum intuebatur, intendat mirabilia Dei. Multa fecit Dominus mirabilia sua, hæc respiciat. Quare illi viluerunt? Aurigam laudat regentem quatuor equos, & sine labe atque offensione currentes: fortè talia miracula spiritalia non fecit Dominus? Regat luxuriam, regat ignaviam, regat

℣. 6

[a] Sic plures MSS. At editi *collactantur.*

[b] Nonnulli MSS. *aversum corrigit, ipse ducit correctum.*

[c] Omnes MSS. carent verbo, *putas.*

[d] *Aurigam* vocabant, qui curules equos in circo regebat & agitabat. In aurigas, sive (qui iidem sunt) agitatores, exstat Concilii Arelatensis I. can. 4. & Arelatensis II. can. 20.

[e] Er. *Quando illi ovum invito, vel calicem salutarem porrigo saucio: & quomodo reficiam? Quid invenio, ne inediâ deficiat & ad sanitatem perveniat?* Hortor &c. Tres MSS. *Quando illi ovum do vel invito, calice salutari se sauciat, quomodo reficiam? Quando invenio* &c. Vaticanus, & Colbertinus, *Quando illi do vel invito calicem salutaris succi, & quomodo reficiam* &c. Alii nonnulli, *Quando illi opto vel invito ut calicem salutaris accipiat.* Quidam, *Quomodo illi vinum do* &c.

[f] Venator hîc loci est, qui cum bestiis in arena congrediebatur.

[g] Ita Colbertinus codex, & ad eam lectionem propè accedunt aliquot MSS. At editi, *Ille vincit talem, & cùm vincit, pronuntiat.*

injustitiam, regat imprudentiam, motus istos qui nimiùm lapsi hæc vitia faciunt, regat & subdat sibi, & teneat habenas, & non rapiatur; ducat quò vult, non trahatur quò non vult. Aurigam laudabat, auriga laudabitur: clamabat ut auriga veste cooperiretur, immortalitate vestietur. Hæc munera, hæc spectacula [a] edit Deus. Clamat de cælo, Specto vos; luctamini, adjuvabo; vincite, coronabo. *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua; & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.* Nunc specta histrionem. Didicit enim homo magno studio in fune ambulare, & pendens te suspendit. Illum adtende Editorem majorum spectaculorum. Didicit iste in fune ambulare, numquid fecit in mari ambulare? Obliviscere theatrum tuum, adtende Petrum nostrum, non funiambulum, sed, ut ita dicam, mariambulum. Ambula (Matth. 14. 19.) & tu non in illis aquis, ubi Petrus aliquid significans, ambulavit, sed in aliis; quia hoc sæculum mare est. Habet amaritudinem noxiam; habet fluctus tribulationum, tempestates tentationum: habet homines velut pisces de suo malo gaudentes, & tamquam se invicem devorantes: hîc ambula, hoc calca. Spectare vis, esto spectaculum. Ne deficias, vide præcedentem & dicentem, Spectaculum (1. Cor. 4. 9.) facti sumus huic mundo, & Angelis, & hominibus. Calca mare, ne mergaris in mari. Non ibis, non calcabis, nisi ille jusserit qui prior in mari ambulavit. Sic enim ait Petrus (Matth. 14. 28.), Si tu es, jube me venire ad te super aquas. Et quia ipse erat, audivit petentem, tribuit desideranti, vocavit ambulantem, erexit mergentem. Hæc mirabilia fecit Dominus, ipsa intuere; oculus spectantis fides sit. Et fac tu talia; quia etsi venti turbaverint, etsi fluctus infremuerint, & te humana fragilitas ad aliquam dubitationem tuæ salutis adduxerit, habes clamare, dicis, Domine pereo. Non sinit ille perire, qui jussit te ambulare. Quia enim jam in petra ambulas, nec in mari times: si sine petra fueris, in mare mergêris; quia in tali petra ambulandum est, quæ in mari non mersa est.

(Item ✝. 6.) 10. Vide mirabilia Dei. *Annuntiavi, & locutus sum, multiplicati sunt super numerum.* Est numerus (2. Tim. 2. 19.), sunt super numerum. Numerus certus est, pertinens ad illam cælestem Jerusalem. Novit enim Dominus, qui sunt ejus, Christianos timentes, Christianos fideles, Christianos præcepta servantes, Dei vias ambulantes, à peccatis abstinentes, si ceciderint confitentes: ipsi ad numerum pertinent. Sed numquid soli sunt? Sunt & super numerum. Nam & si modò pauci sunt, pauci in comparatione multitudinis [b] majorum frequentiarum: quantis turbis implentur Ecclesiæ, stipantur parietes, pressuris se urgent, propè se suffocant multitudine. Rursus ab eis ipsis, [c] si munus est, curritur ad amphitheatrum: isti super numerum sunt. Sed ideo ista dicimus, ut in numero sint: quia non adsunt, non audiunt à nobis; sed cùm exieritis, audiant à vobis. *Annuntiavi*, inquit, *& locutus sum.* Christus dicit: annuntiavit ipse ex capite nostro, ipse annuntiavit ex membris suis, ipse misit annuntiatores, ipse misit Apostolos: (Psal. 18. 5.) In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quanti fideles agglomerantur, quantæ turbæ concurrunt, multi verè

A conversi, multi falsò conversi; & pauciores sunt verè conversi, plures falsò conversi; quia *multiplicati sunt super numerum.*

11. *Annuntiavi & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. * Sacrificium & oblationem noluisti.* (✝. 7.) Hæc miracula Dei sunt, hæ cogitationes Dei sunt, quibus nemo est similis: ut spectator ille [d] abducatur à curiositate, & quærat ista nobiscum meliora, fructuosiora, de quibus inventis gaudebit; & sic gaudebit, ut non timeat ne vincatur quem
B amat: amat enim aurigam, quo victo insultationes ferat. Quando vincit auriga, ipse vestitur. Numquid pauper qui illi clamat? Victor ipse vestitur, pro victo illi insultatur. Quare pro illo percipis reprehensionem, cum quo non dividis vestem? Hâc aliud in spectaculis nostris. Omnes quidem currunt, Paulus apostolus dixit, in illo stadio, in illo spectaculo; unus tamen accipit bravium: ceteri victi discedunt. (1. Cor. 9. 24.) Et perseraverunt in currendo: sed cùm acceperit unus, remanent ceteri qui similiter laboraverunt. Hâc non est sic. Quotquot cur-
C runt, perseveranter currant, omnes accipiunt: & qui prior venerit, exspectat ut cum posteriore coronetur. Agonem quippe istum non cupiditas, sed caritas facit: omnes currentes amant se, & ipse amor cursus est.

12. *Sacrificium & oblationem noluisti*, ait Psalmus Deo. Antiqui enim, quando adhuc sacrificium verum quod fideles norunt, in figuris prænuntiabatur, celebrabant figuras futuræ rei: multi scientes,
D sed plures ignorantes. Nam Prophetæ & sancti Patriarchæ noverant quod celebrabant: cetera autem multitudo iniqua, carnalis sic erat, ut fieret de illa quod significaret posteriora ventura: [e] & venit sublato illo sacrificio primo, sublatis holocaustis arietum, hircorum, vitulorum, ceterarumque victimarum; noluit illa Deus. Quare illa noluit? quare primò voluit? Quia illa omnia quasi verba erant promittentis; & verba promissiva, cùm venerit quod promittunt, non jam enuntiantur. Tam diu
E quisque promissor est, donec det: cùm dederit, mutat verba. Non dicit adhuc, Dabo, quod se daturum dicebat; sed dicit, Dedi: mutavit verbum. Quare illi primò placuit hoc verbum, & quare illud mutavit? Quia temporis sui verbum fuit, & pro tempore suo placuit. Quando promittebatur, tunc dicebatur: cùm autem datum est quod promissum est, ablata sunt verba promissiva, data sunt completiva. Sacrificia ergo illa, tamquam verba promissiva, ablata sunt. Quid est quod datum est com-
F pletivum? Corpus quod nostis, quod [f] non omnes nostis; quod utinam qui nostis, omnes non ad judicium noveritis. Videte quando dictum est, Christus enim ille est Dominus noster, modò loquens ex membris suis, modò loquens ex persona sua. *Sacrificium*, inquit, *& oblationem noluisti.* Quid ergo? Nos jam hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus? absit. *Corpus autem perfecisti mihi.* Ideo illa noluisti ut hoc perficeres: illa voluisti antequam hoc perficeres. Perfectio promissorum abstulit ver-
G ba promittentia. Nam si adhuc sunt promittentia, nondum impletum est quod promissum est. Hoc promittebatur quibusdam signis: ablata sunt signa promittentia, quia exhibita est veritas promissa. In hoc corpore sumus, hujus corporis participes su-

[a] Editi, *dedit*. At plerique MSS. *edit*, vel *edidit*.
[b] Sic MSS. At editi, *malarum frequentiarum*.
[c] Editi, *si mimus est*. At MSS. *si munus est*: hoc est, si ludi eduntur.

[d] Omnes ferè MSS. *adducatur ad curiositatem.*
[e] Tres MSS. *En venit veritas, sublato* &c.
[f] Hac loquendi formulâ Catechumenos præsentes designat.

* Catechumeni. mus, quod accipimus novimus: & qui* non nostis A
noveritis, & cùm didiceritis, utinam non ad judi-
1. Cor. 11. 29. cium accipiatis. Qui enim manducat & bibit indi-
gnè, judicium sibi manducat & bibit. Perfectum
est nobis corpus, perficiamur in corpore.

℣. 7. 13. *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. Holocausta etiam pro de-*
℣. 8. *licto non petisti: * tunc dixi, Ecce venio.* Numquid exponendum est, *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi? Holocausta etiam*
a *pro delicto non petisti:* [a] quæ petebat antea. *Tunc* B
dixi, Ecce venio. Tempus est ut veniant quæ promittebantur, quia auferuntur ea per quæ promittebantur. Et verè Fratres mei adtendite illa ablata, hæc impleta. Det mihi modò gens Judaica sacerdotem. Ubi sunt sacrificia illorum? Certè perierunt, certè ablata sunt nunc. Numquid tunc reprobaremus ea? Reprobamus modò: quia si modò velis facere, intemporale est; non est opportunum, non congruit. Adhuc promittis, jam accepi. Remansit illis quiddam quod celebrent, ne omnino sine signo C
remanerent. Cain enim major frater, qui occidit minorem fratrem, accepit signum, ne quis eum
Gen. 4. 15. occideret, sicut scriptum est in Genesi: Posuit Deus Cain signum, ut nemo eum occideret. Proinde & ip-
b sa gens Judæa manet. [b] Omnes gentes subditæ juri Romano, in jus Romanum confluxerunt, superstitiones communicaverunt; postea inde cœperunt per gratiam Domini nostri Jesu Christi separari: illa verò sic mansit cum signo suo, cum signo circumcisionis, cum signo azymorum sic mansit: non D
est occisus Cain, non est occisus, habet signum suum. Maledictus est à terra, quæ aperuit os suum excipere sanguinem fratris ejus de manu ejus. Ille enim fudit sanguinem, non excepit: ille fudit, alia terra excepit: & ab ea terra quæ os aperuit & excepit, ille maledictus est: & ipsa terra quæ ore excepit sanguinem, Ecclesia est. Ab hac ergo ille maledictus est. Et ille sanguis clamat de terra ad me. De
Ibidem 10. hac enim terra dixit Dominus, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Clamat, inquit, ad E
me de terra. Clamat ad Dominum: sed surdus est
c qui sanguinem fudit, [c] quia non bibit. Illi ergo ita sunt, tamquam Cain cum signo. Sacrificia verò quæ ibi fiebant, ablata sunt; & quod eis remansit ad signum Cain, jam perfectum est, & nesciunt.
1. Cor. 5. 7 Agnum occidunt, azyma comedunt: Pascha nostrum immolatus est Christus. Ecce agnosco agnum occisum, quia immolatus est Christus. Quid de
Ibidem 8. azymis? Itaque, inquit, diem festum celebremus,
" non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ F
d " & malignitatis: (ostendit quid sit vetus, [d] vetus farina est, acuit:) sed in azymis sinceritatis & veritatis. In umbra remanserunt, solem gloriæ ferre non possunt: jam nos in luce sumus, tenemus corpus Christi, tenemus sanguinem Christi. Si habemus novam vitam, cantemus canticum novum, hymnum Deo nostro. *Holocausta pro delicto non petisti: tunc dixi, Ecce venio.*

℣. 9. 14. *In capite libri scriptum est de me, * ut faciam voluntatem tuam: Deus meus volui, & le-* G
gem tuam in medio cordis mei. Ecce ad membra respexit, ecce & ipse fecit voluntatem Patris. Sed

[a] Sic nonnulli MSS. Alii, *& quæ petebantur.* Editi, *& quæ petebant.*
[b] Editi, *manet per omnes gentes subdita juri Romano. In jus Romanum* &c. Locum ad MSS. castigamus.
[c] Apud Lov. *quia non vivit.* At apud Er. & MSS. aliquot, *quia non bibit:* in aliis MSS *quem non bibit.*
[d] Editi, *quid sit vetus fermentum.* Abest, *fermentum*, à MSS.

A in quo capite libri scriptum est de illo? Fortasse in capite libri hujus Psalmorum. Quid enim longè petamus, aut alios libros inquiramus? Ecce in capite libri hujus Psalmorum scriptum est, Beatus vir qui Psal. 1.
non abiit in consilio impiorum, & in via peccato- "
rum non stetit, & in cathedra pestilentiarum non "
sedit, sed in lege Domini voluntas ejus fuit: hoc "
est, *Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei:* hoc est, & in lege ejus meditabitur die ac nocte.

15. *Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia* ℣. 10.
B *magna.* Alloquitur membra sua, hortatur quod fecit ut faciant. Annuntiavit, annuntiemus; passus est, compatiamur; glorificatus est, conglorificabimur. *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna.* Quàm magna? Toto orbe terrarum. Quàm magna? In omnibus gentibus. Quare in omnibus gentibus? Quia semen est Abrahæ, in quo benedi- Gen. 22. 18.
centur omnes gentes. Quare in omnibus gentibus? Quia in omnem terram exivit sonus eorum. *In Ec-* Psal. 18.
clesia magna. Ecce labia mea non prohibebo, Do-
C *mine tu cognovisti.* Labia mea loquuntur, non ea prohibebo loqui. Sonant quidem labia mea ad aures hominum, sed tu cognovisti cor meum. *Labia mea non prohibebo, Domine tu cognovisti.* Aliud audit homo, aliud agnoscit Deus. Ne in labiis solis esset annuntiatio, & diceretur de nobis, Quæ di- Matth.
cunt vobis, facite, quæ autem faciunt, facere noli- "
te: aut ipsi populo, laudanti Deum ore, non corde, diceretur, Populus hic labiis me honorat, cor Isai.
autem eorum longè est à me: sona labiis, propinqua
D corde. Corde enim creditur ad justitiam, ore au- Rom.
tem confessio fit ad salutem. Qualis ille latro inventus est, pendens in cruce cum Domino, agnoscens in cruce Dominum. Alii non cognoverunt miracula facientem, agnovit ille in ligno pendentem. Erat ille confixus omnibus membris, manus clavis inhærebant, pedes transfixi erant, totum corpus adjungebatur ligno; corpus illud non vacabat ceteris membris, lingua vacabat & cor: corde credidit, ore confessus est. Memento mei, inquit, Domine, Luc. 23. 42.
E cùm veneris in regnum tuum. Salutem suam longè futuram sperabat, & post longum tempus accipere contentus erat: in longum sperabat, dies non est dilatus. Ille dixit, Memento mei, cùm veneris in regnum tuum: ille respondit, Amen dico tibi, hodie Ibidem
mecum eris in paradiso. Hodie, inquit, mecum eris in paradiso. Paradisus habet ligna felicia: hodie mecum in ligno crucis, hodie mecum in ligno salutis.

16. *Ecce labia mea non prohibebo, Domine tu cognovisti:* ne credat corde, & præ timore labia
F prohibeat annuntiare quod credidit. Sunt enim Christiani, habent fidem in corde, [e] & inter paganos amaros, miserè urbanos, sordidos, infideles, ineptos, insultatores, si exagitari cœperint, quia Christiani sunt; habent in corde fidem, & timent confiteri per labia, prohibent labia sua sonare quod norunt, sonare quod intus habent. Sed reprehendit hos Dominus: Qui me confusus fuerit coram Matth.
hominibus, confundar de illo coram Patre meo, id
G est, non eum cognoscam: quia erubuit me confiteri coram hominibus, non eum confitebor coram Patre meo. Dicant ergo labia quod habet cor:
f [f] hoc contra timorem. Habeat cor quod dicunt labia:

[e] MSS. *& si:* paulóque pòst loco *amaros miserè*, nonnulli ferunt *amor est miscere:* & quidam, *amor est se miscere.*
[f] Editi, *hoc contra timorem habeat cor, quod dicunt labia: hoc contra simulationem habeant labia, quod credit cor.* Sententiam labefactabat verborum prava interpunctio, necnon ineptum in fine glossema, quod meliorum MSS. auctoritate removimus.

bia: hoc contra simulationem. Aliquando enim ti- A mor est, & non audes dicere quod nosti, quod credis: aliquando simulatio est, dicis, & non habes in corde. Consentiant labia tua cordi tuo. Quærens pacem à Deo, tibi ipse esto pacatus: non sit [a] inter os tuum & cor tuum mala rixa. *Ecce labia mea non prohibebo, Domine tu cognovisti.* Quomodo ille? Quid cognovit Dominus? Intus in corde, ubi non videt homo. Psal. 115. 10. Ideo & ille, Credidi, inquit. Ecce cor habet, jam habet quod videat Deus: non prohibeat labia sua. Non prohibet. Quid enim di- B cit? Propter quod locutus sum. Et quia locutus est quod credidit, Ibidem 13. quærens quid retribuat Domino pro omnibus quæ retribuit ei: adjungit, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Matth. 20. 22. Non exhorruit Dominum dicentem, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Confitetur enim per labia quod habebat in corde, pervenit ad passionem. Et quia pervenit ad passionem, hostis Psal. 115. 15. quid nocuit? Nempe pretiosa in conspectu Domini mors justorum ejus. Mortes in quas Pagani sævie- C runt, in illis hodie [b] reficimur. Natalem Martyrum celebramus, exempla Martyrum nobis proponimus, adtendimus fidem, quomodo inventi, quomodo adtracti, quomodo steterunt ante judices. In Ecclesia catholica nihil habentes simulationis, compaginati juncturâ unitatis, confessi sunt Christum: caput quod præcesserat, sicut membra, sequi concupierunt. [c] Sed qui concupierunt? In tormentis patientes, in confessione fideles, in sermone veraces. Jaculabantur enim in ora interrogan- D tium se sagittas Dei, & vulnerabant ad iram; multos vulneraverunt & ad salutem. Hæc omnia proponimus nobis, & intuemur illa, & optamus imitari. Hæc sunt spectacula Christiana, hæc videt de super Deus, ad hæc hortatur, ad hæc adjuvat; his certaminibus præmia proponit & donat. *Ecce labia mea non prohibebo.* Vide ne timeas, & prohibeas labia tua. *Domine tu cognovisti:* quia est & in corde quod sonat & in labiis.

℣. 11. 17. *Justitiam meam non abscondi in corde meo.* E Habac. 2. 4. Rom. 1. 17. Quid est, *justitiam meam?* Fidem meam: quia justus ex fide vivit. Ut puta, interrogat sub pœna persecutor, (quod eis licuit aliquando,) Quid es? Paganus, an Christianus? Christianus. Ipsa est justitia ejus: credidit, ex fide vivit. Non abscondit in corde suo justitiam suam. Non dixit apud se, Credo quidem in Christum, sed huic persecutori meo sævienti & minanti non dicam quod credidi: novit Deus meus intus in corde meo quia credo, ipse scit quia illi non renuntio. Ecce hoc dicis te intus habe- F re in corde: in labiis quid? Non sum Christianus? Contra cor tuum testimonium dicunt labia tua. Item ℣. 11. *Justitiam meam non abscondi in corde meo.*

18. *Veritatem tuam & salutare tuum dixi.* Johan. 14. 6. Christum tuum dixi, hoc est, *Veritatem tuam & salutare tuum dixi.* Unde veritas Christus? Ego sum veritas. Unde salutare ipsius Christus? Simeon Luc. 2. 30. agnovit infantem in manibus matris in templo, & dixit, Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Agnovit infantem senex, factus in puero puer, in- G novatus fide. Acceperat enim responsum, & hoc dixit: dixerat ei Dominus, quia non exiturus erat de hac vita, priùs quàm videret salutare Dei. Hoc salutare Dei bonum est ut ostendatur hominibus: sed clament, Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Psal. 84. 8. Salutare autem Dei in omnibus gentibus: quia cùm dixisset quodam loco, Deus misereatur nobis, & benedicat nos, illuminet vultum suum super nos, ut cognoscamus in terra viam tuam: Psal. 66. 2. adjecit, In omnibus gentibus salutare tuum. Primò dixit, Ut cognoscamus in terra viam tuam: & secutus est, In omnibus gentibus salutare tuum. Quasi diceretur ei, Quæ est via quam cupis agnoscere? Homines ad viam veniunt, numquid via venit ad homines? Via nostra venit ad homines, invenit errantes, vocavit ad se [d] extrà ambulantes. In me, inquit, ambulate, & non errabitis: Ego sum via & veritas & vita. Johan 14. 6. Ne diceres, Ubi est via Dei? ad quam regionem ibo? quem montem adscendam? quos campos inquiram? Viam Dei inquiris? salutare Dei est via Dei, & ubique hæc est: quia in omnibus gentibus salutare tuum. *Veritatem tuam & salutare tuum dixi.*

19. *Non celavi misericordiam tuam & veritatem tuam à congregatione multa.* Item ℣. 11. Ibi simus, in hoc corpore numeremur & nos, non celemus misericordiam Domini & veritatem Domini. Vis audire misericordiam Domini? Recede à peccatis, donabit peccata. Vis audire veritatem Domini? Tene justitiam, coronabitur justitia. Modò enim misericordia tibi prædicatur, postea veritas exhibebitur. Non enim sic est Deus misericors, ut injustus sit; nec sic justus, ut misericors non sit. Parva-ne misericordia tibi est? [e] Non imputabit priora omnia, malè vixisti usque in hodiernum diem, adhuc vivis, bene vive hodie, hanc misericordiam non celabis. Si hæc est misericordia: quæ veritas? Matth. 25. 32. Congregabuntur ante eum omnes gentes, & dividet eas sicut pastor dividit oves ab hœdis, oves ponet ad dexteram, hœdos ad sinistram. Ovibus quid? Ibidem 34. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est. Hœdis quid? Ite in ignem æternum. Ibi pœnitentiæ locus non est. Quia misericordiam Dei contemsisti, veritatem senties: si autem non contemsisti misericordiam, veritate gaudebis.

20. *Tu autem Domine ne elonginquaveris misericordias tuas à me.* ℣. 12. Respexit ad membra saucia. Quia misericordiam tuam & veritatem tuam non celavi à congregatione multa, ab Ecclesia unitatis orbis terrarum: adtende membra saucia, adtende delictores & peccatores, & noli removere misericordias tuas. *Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.* Non auderem converti, nisi securus de remissione: non durarem perseverare, nisi securus de promissione. *Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.* Adtendo quia bonus es, adtendo quia justus es: amo bonum, timeo justum. Amor & timor perducunt me: quia, *misericordia & veritas tua semper susceperunt me.* Quare ipsa suscipiunt, & ab eis oculus avertendus non est? *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus.* ℣. 13. Quis numerat peccata? quis numerat iniquitates alienas & proprias? Sub quo cumulo gemebat qui dicebat, Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo. Psal. 18. 13. Parva erant nostra, imponuntur aliena: timeo mihi, timeo bono fratri, tolero malum fratrem: & sub isto cumulo quid erimus, si cesset mi-

[a] Particula, *inter* abest ab omnibus MSS.
[b] Colbertinus MS. *hodie perficimur. Natalem Martyris celebramus, exempla Martyrum* &c.
[c] In nonnullis MSS. deest, *Sed qui concupierunt?*
[d] Aliquot MSS. *vocavit ad se. Extrà ambulatis, in me ambulate.*
[e] Plures MSS. *Non imputavit:* & infrà *non celavi,* loco *non celabis.*

[ṽ. 12.] ſericordia Dei? *Tu autem Domine ne elonginqua-* A *veris:* [*Pſal.* 33.19.] propè eſto. Cui propè eſt Dominus? His qui obtriverunt cor. Longè à ſuperbis, propè ad humiles. [*Pſal.* 137.6.] Excelſus eſt enim Dominus, & humilia reſpicit. Sed non ſe putent latêre qui ſuperbi ſunt: excelſa enim à longè cognoſcit. Cognoſcebat à longè jactantem ſe Phariſæum [*Luca* 18.11.], ſubveniebat de proximo confitenti Publicano. Jactabat ille merita ſua, & tegebat vulnera ſua: non jactabat ille merita, ſed offerebat vulnera. Ad medicum venerat, ſciebat ſe languidum, ſciebat ſe ſanandum: oculos B ad cælum levare non audebat, pectus percutiebat: ſibi non parcebat, ut ille parceret; ſe agnoſcebat, ut ille ignoſceret; ſe puniebat, ut ille liberaret. Tales hîc voces ſunt, audiamus eas piè, & amemus piè: corde, linguâ, omnibus medullis noſtris hæc dicamus. Nemo ſe juſtum putet, vivit qui loquitur, vivit, & utinam vivat. Adhuc hîc vivit, adhuc cum morte vivit: & ſi ſpiritus vita eſt [*Rom.* 8 10.] propter juſtitiam, corpus tamen mortuum eſt propter peccatum. [*Sap.* 9.15.] Et corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. C Pertinet ergo ad te clamare, pertinet gemere, pertinet confiteri, non te exaltare, non te jactare, non te tuis meritis gloriari: [1. *Cor.* 4.7.] quia & ſi habes aliquid gaudendum, quid eſt quod non accepiſti? [ṽ. 13.] *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non eſt numerus.*

[*Item* ṽ. 13.] 21. *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem.* Eſt aliquid quod videamus: quid premit ut non videamus? Nonne iniquitas? D Oculum tuum, ne iſtam lucem videre poſſes, premebat fortaſſis humor irruens, premebat fortaſſe fumus, pulvis, aliquid injectum; & levare oculum ſaucium non poteras ad iſtam lucem: quid ergo, cor ſaucium levabis ad Deum? Nonne prius ſanandum eſt ut videas? Nonne ſuperbus inveniris, cùm dicis, Primò videam, & ſic credam? Quis dicit? Quis enim viſurus dicit, Videam, & ſic credam? Lucem oſtenſurus ſum, immo verò ipſa ſe lux oſtendere vult. Cui? Cæco non poteſt, non E videt. Unde non videt? Gravato oculo multis peccatis. Quid enim ait? *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem.* Removeantur ergo iniquitates, dimittantur peccata, levetur pondus ab oculo, ſanetur quod ſaucium eſt, adhibeatur mordax præceptum quaſi collyrium. Priùs effice quod tibi præcipitur: ſana cor, munda cor, [*Matth.* 5. 44. *Luca* 6. 27. & 35.] dilige inimicum tuum. Et quis diligit inimicum ſuum? Hoc jubet medicus, amarum eſt, ſed ſalubre. Quid tibi faciam, inquit? Ita vexatus es, F ut inde ſaneris. Et plus dicit: Sanato non erit oneroſum, voluptuosè diliges inimicum ſanatus; conare tu ut ſaneris. In tribulationibus, in anguſtiis, in tentationibus fortis eſto, perdura: medici manus eſt, non latronis. Ecce, inquit, præceptis acceptis, & fide retenta, priùs ſicut jubes ſanabo cor, ut dicis: ſanato corde & mundato corde quid [*Matth.* 5.8.] videbo? Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Hoc modò, inquit, non poſſum. *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut* G *viderem.*

[*Item* ṽ. 13.] 22. *Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei.* Capillos capitis ad numeri multitudinem revocat. A Quis numerat capillos capitis ſui? Multò minùs peccata, quæ excedunt numerum capillorum. Minuta videntur, ſed multa ſunt. Præcaviſti magna, jam non facis adulterium, jam non facis homicidium, non rapis res alienas, non blaſphemas, non dicis falſum teſtimonium: moles iſtæ ſunt peccatorum. Magna præcaviſti, de minutis quid agis? An non times minuta? Projeciſti molem, vide ne arenâ obruaris. *Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei.*

B 23. *Et cor meum dereliquit me.* [*Item* ṽ. 13.] Quid mirum eſt, ſi cor tuum deſertum eſt à Deo tuo, quando ſe ipſum deſeruit? Quid eſt, *Cor meum dereliquit me?* Non eſt idoneum cor meum ad cognoſcendum ſe. Hoc dixit, *Cor meum dereliquit me:* Corde meo Dominum volo videre, & non poſſum, præ multitudine peccatorum meorum: [a] parum eſt, nec cor meum ſe comprehendit. Nemo enim ſe comprehendit, nemo de ſe præſumat. Numquid comprehendit corde ſuo cor ſuum Petrus, qui dixit, C Tecum uſque ad mortem ero? [*Matth.* 26. 35.] In corde erat præſumtio falſa, in corde latebat timor verus: & non erat idoneum cor ad comprehendendum cor. Cor ægrotum latebat, ſed medico patebat. Quod de illo pronuntiatum eſt, hoc impletum eſt. Noverat in illo Deus quod in ſe ipſe non noverat; quia cor ejus dereliquerat eum, cor ejus latebat cor ejus. *Et cor meum dereliquit me.* Quid ergo? quid clamamus? quid dicimus? *Placeat tibi, Domine, eruere me.* [ṽ. 14. *Matth.* 8.] Tamquam diceret, Si vis, potes me mundare. D *Placeat tibi eruere me, Domine, in adjuvandum mihi reſpice.* Membra [b] pænitentia, membra in doloribus poſita, membra ſub ferramentis medici clamantia, ſed ſperantia. *Domine, in adjuvandum mihi reſpice.*

24. *Confundantur, & revereantur ſimul, qui* [ṽ. 15.] *quærunt animam meam ut auferant eam.* Quodam enim loco accuſat, & dicit, [*Pſal.* 141.] Adſpiciebam in dexteram, & videbam, & non erat qui requireret animam meam; id eſt, non erat qui me imitaretur. E Chriſtus in paſſione loquitur: Et adtendebam in dexteram, id eſt, non ad impios Judæos; ſed ad ipſam dexteram, ad ipſos Apoſtolos. Et non erat qui requireret animam meam. Uſque adeo non erat qui requireret animam meam, ut qui [*Matth.* 26. 70.] præſumſerat, negaret animam meam. Sed quia duobus modis quæritur homo, aut quo fruaris, aut quem perſequaris: ideo hîc alios dicit, quos vult confundi & revereri, qui quærunt animam ſuam. Sed ne ſic intelligeres, quomodo [c] cùm queritur de F nonnullis non quærentibus animam ſuam; *ut auferant eam*, inquit, id eſt, ad mortem quærunt animam meam: adjecit, *Confundantur, & revereantur.* Et verè multi quæſierunt animam ipſius, & confuſi & reveriti ſunt; quæſierunt animam ipſius, & ſicut illis viſum eſt, abſtulerunt animam ipſius: ſed ille poteſtatem habuit ponendi animam ſuam, & poteſtatem habuit recipiendi animam ſuam. [*Joan.* 10. 18.] Ergo illi gaviſi ſunt cùm poſuit, confuſi ſunt cùm recepit. *Confundantur, & revereantur ſimul, qui quærunt* G *animam meam ut auferant eam.*

25. *Convertantur retrorſum, & revereantur,* [*Item* ṽ. 15.] *qui volunt mihi mala. Convertantur retrorſum:* nec hoc in malum accipiamus. Bene illis optat; &

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *Parum eſt ne cor meum ſe comprehendat. Nemo enim ſe comprehendit, nemo de ſe præſumit.*

[b] Editi, *Membra pænitentia.* MSS. aliquot, *pænitentia:* & alii quidam, *in pænitentia.*

[c] Editi, *quomodo conqueritur de nonnullis quærentibus animam ſuam, ut auferant eam: id eſt* &c. ubi nos particulam *non*, & verbum *inquit*, aliquot MSS. ope reponimus.

Lucæ 23. 34. vox illius est qui dixit de cruce, Pater ignosce illis, A quia nesciunt quid faciunt. Quare illis ergo dicit, ut retrorsum redeant? Quia qui antè superbi erant ut caderent retrò, humiles facti sunt ut resurgant. Quando enim antè sunt, præcedere volunt Dominum, meliores volunt esse quàm Dominus: si autem retrò sunt, ipsum agnoscunt meliorem, ipsum priorem, se posteriores, ut ille præcedat, illi sequantur. Proinde Petrum malè sibi dantem consilium sic redarguit. Passurus enim Dominus erat pro salute nostra, & de ipsa passione quæ futura B [a] erant prædicabat: & ait Petrus, Absit Domine, Matth. 16. 22. Marci 8. 32. propitius tibi esto, non fiet hoc. Præcedere volebat Dominum, & consilium dare magistro. Dominus autem ut non eum faceret præcedentem, sed sequentem, Redi, inquit, retrò satanas. Ideo, inquit, satanas, quia vis antecedere eum quem debes sequi: si autem retrò fueris, & secutus fueris, Matth. 16. 18. jam non satanas. Quid ergo? Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.

26. *Convertantur retrorsum, & revereantur,* C *qui volunt mihi mala.* Malevoli sunt, qui etiam cùm benedicunt, quantum in corde eorum est b maledicunt. Dicis alicui, Esto Christianus: [b] Sis Christianus, sed tu. Bonam rem dixit, sed non illi imputatur quod dixit, sed quo animo dixit: quomodo imputatum est & Judæis, quando ille ex cæco nato factus est videns: cùm eum premerent insultationibus & urgerent, ait illis, Numquid & vos Johan. 9. 28. discipuli ejus vultis esse? Et illi maledixerunt ei. Hoc ait Evangelista: Maledixerunt ei dicentes, D Tu sis discipulus ejus. Illis maledicentibus, Dominus benedixit: fecit quod illi dixerunt, retribuit autem illis quod maledixerunt. *Convertantur retrorsum, & revereantur, qui volunt mihi mala.* Sunt autem alii non boni qui bona volunt, & ipsi cavendi. Quomodo enim illi maledicunt, & dicunt bona nostra, sed malo animo: sic multi mala nostra bono animo. Hoc dico, Qui dixerit tibi, Tu sis Christianus, bonum tuum dicit malo animo: qui c Psal. 9. 3. autem dixerit tibi [c] ita, Te melior nemo; si in E factis malis, quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur; mala tua dicit laudans. Quomodo ille bona tua dicebat maledicens, sic iste mala tua benedicens: sed utrumque genus hostis fuge, utrumque cave. Ille sævit, iste blanditur; uterque malus: ille iracundus est, & iste in laude subdolus; ille reprehensor est, iste laudator: sed & ille in reprehensione inimicus est, & ille in laude subdolus. Cave utrumque, contra utrumque ora. Qui enim oravit, *Convertantur* F *retrorsum, & confundantur qui volunt mihi* ℣. 16. *mala:* respexit ad aliud genus dolosè malevolum, & falsò benedicum, *Ferant confestim confusionem suam: qui dicunt mihi, Euge, euge.* Laudant falsò, Magnus vir, bonus vir, litteratus, doctus, sed quare Christianus? Ea tua laudant, quæ nolles laudari: illud reprehendunt unde gaudes. Sed si fortè dicis, Quid in me laudas, ô homo, quia vir bonus, quia vir justus sum? Si hoc putas, Christus me hoc fecit, ipsum lauda. At ille, Absit, G noli tibi injuriam facere, tu te ipse talem fecisti. *Confundantur, qui dicunt mihi, Euge, euge.* Et quid sequitur? *Exsultent & jocundentur omnes, qui* ℣. 17. *te quærunt, Domine.* Non quærunt me, sed quærunt te: non mihi, Euge, euge dicunt, sed [d] in te d me gloriari vident, si quid habeo gloriæ. Qui enim 1. Cor. 1. 31. gloriatur, in Domino glorietur. *Exsultent & jocundentur omnes, qui te quærunt, Domine, & dicant semper, Magnificetur Dominus.* Quia & si ex peccatore fit justus, da gloriam illi qui justificat Rom. 4. 5. impium. Sive ergo peccator sit, laudetur qui ad indulgentiam vocat: sive quis jam ambulet in via justitiæ, laudetur qui ad coronam vocat. *Semper magnificetur Dominus,* ab his *qui diligunt salutare tuum.*

27. *Ego autem:* cui quærebant mala. *Ego au-* ℣. 18. *tem:* cujus animam quærebant, ut auferrent eam. Sed converte te ad aliud genus hominum. *Ego autem:* cui dicebant, Euge, euge: *egenus & pauper sum.* Non est quod in me [e] meum laudetur. Dis- e scindat ille saccum meum, cooperiat me stolâ suâ. Vivo enim jam non ego, vivit autem in me Chri- Gal. 2. 20. stus. Si vivit in te Christus, & totum quod boni habes Christi est, totum quod habebis Christi est: tu per teipsum quid es? *Ego egenus & pauper.* Ego autem non dives, quia non sum superbus. Dives erat ille qui dicebat, Gratias tibi ago Domine, quia Lucæ 18. 11. non sum sicut ceteri homines: publicanus autem erat pauper, qui dicebat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ille de saturitate ructabat, ille de fame plorabat. *Egenus & pauper sum.* Et quid facturus es ô egene & pauper? [f] Mendica ante ja- f nuam Dei; pulsa, & aperietur tibi. *Ego autem egenus & pauper sum: Dominus curam habebit mei.* Jacta in Dominum curam tuam, & spera in Psal. 54. 23. eum, & ipse faciet. Quid tibi curaturus es? quid tibi provisurus? Habeat tui curam qui fecit te. Qui habuit tui curam antequam esses, quomodo non habebit curam cùm jam hoc es, quod voluit ut esses? Jam enim fidelis es, jam ambulas in via justitiæ. Curam tui non habebit, qui facit solem suum Matth. 5. 45. oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos: te jam justum ex fide viventem negliget, Rom. 1. 17. deseret, dimittet? Immo verò & hîc fovet, & hîc adjuvat, & hîc necessaria subministrat, & noxia resecat. Dando consolatur ut permaneas, auferendo corripit ne pereas. Dominus curam habet tui, securus esto. Ille [g] portat qui te fecit: ab ar- g tificis tui manu noli cadere: si cecideris à manu artificis, frangêris. Ut autem permaneas in manu artificis, bona voluntas facit. Dic, Deus meus voluit, & portabit ipse, & tenebit ipse. Jacta te in illum noli putare inane esse, ut quasi præcipiteris: non ita tibi videatur. Ille dixit, Cælum & terram Jerem. 23. 24. ego impleo. Nusquam tibi deest: tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse, *Dominus curam habet mei.*

28. *Adjutor meus & protector meus tu es,* Item ℣. 18. *Deus meus, ne tardaveris.* Invocat, implorat, timet ne deficiat: *Ne tardaveris.* Quid est, *Ne tardaveris?* Nisi breviati essent dies illi, non fieret Matth. 24. 22. salva omnis caro: modò lectum est, de diebus tribulationum. Quasi enim unus homo rogat Deum, membra Christi, corpus Christi, ubique diffusum,

[a] Sic nonnulli MSS. At editi, *erat prædicabat.*

[b] Ita MSS. nec malè si hîc subauditur, *& ille dicit.* Porrò editio Lov. habet sic: *Dicit aliquis alicui, Esto Christianus, sed sis & tu Christianus. Bonam* &c.

[c] Sic aliquot MSS. Alii verò, *dixerit tibi, Tanto melior nomine sis in factis* &c. Quidam, *Tanto melior nemo sic in factis* &c. Editi, *Tanto melior nemo sit in factis* &c.

[d] Plerique MSS. *sed in illo, & in te me glorificare vident.* Nonnulli, *sed illi in te me glorificare videntur.* Item quidam, *sed in illo, quia in te me gloriari vident.*

[e] Vox, *meum*, aberat ab editis: sed in melioribus MSS. exstat.

[f] Omnes ferè MSS. *pauper, mendice? Ante januam* &c.

[g] Editi, *protegit.* Plures MSS. *proteget.* Quatuor, *portet.* Alii tres, *portat.*

unus mendicus, unus pauper; quia & ille pauper, qui dives pauper factus est, de quo ait Apostolus, Cùm dives esset, pauper factus est, ut ipsius paupertate vos ditaremini: veros pauperes ditat, falsos divites pauperat. Clamat ad eum, A finibus terræ ad te clamavi, cùm tæderet animam meam. Venient dies tribulationum & [a] majorum tribulationum: venient, sicut dicit Scriptura; & quantum accedunt dies, augentur tribulationes. Nemo sibi promittat quod Evangelium non promittit. Fratres mei, obsecro vos, adtendite Scripturas nostras, si aliquid fefellerunt; si aliquid dixerunt, & aliter accidit quàm dixerunt: necesse est, ut usque in finem sic fiant omnia, quemadmodum dixerunt. Non nobis promittunt Scripturæ nostræ in hoc sæculo, nisi tribulationes, pressuras, angustias, augmenta dolorum, abundantiam tentationum. Ad ista nos præcipuè paremus, ne imparati deficiamus. Væ prægnantibus & mammantibus: modò audistis. Prægnantes sunt, qui spe intumescunt: mammantes autem, id est, lactantes, qui jam adepti sunt quod concupierant. Etenim mulier prægnans in spe tumet filii, nondum videt filium: quæ autem jam lactat, amplectitur quod sperabat. Ergo similitudinem, verbi gratiâ, ponamus: Bona est ista villa vicini: ô si mea esset; adjungerem illam, & facerem de isto fundo & de illo unitatem. Amat & avaritia unitatem: quod amat bonum est; sed ubi amandum sit, nescit. Ecce concupivit villam proximi; sed iste proximus dives est, non indigens, habens honorem, habens etiam potentiam, à cujus fortè etiam potentia tibi metuendum sit, non de illius fundo aliquid sperandum: nihil sperans non concipit, non est prægnans anima. Si verò juxtà vicinus sit pauper, qui vel in necessitate positus est, ut possit vendere, vel premi potest, ut cogatur vendere, injicitur oculus, speratur villa: imprægnata est anima, sperat se posse adipisci villulam & possessionem vicini pauperis. Et cùm patitur iste pauper necessitatem, venit ad ditiorem vicinum suum, cui fortè obsequi solet, cui deferre, cui venienti assurgere, quem inclinato capite salutare: Da mihi, rogo te, patior necessitatem, urgeor à creditore. Et ille, Non habeo modò in manibus. [b] Si vellet vendere, haberet. Agnoscimus hoc: fuerunt in nobis, jam non sint in nobis. Non hesterno viximus, & hodie non vivimus: est corrigendi locus; nondum facta est illa disjunctio, aliorum ad dexteram, aliorum ad sinistram; nondum apud inferos sumus, ubi dives ille fuit, sitiens & stillam desiderans: audiamus cùm vivimus, corrigamur. Non speremus res alienas, & imprægnati tumeamus; nec perveniamus ad illas, & eas adipiscendo tamquam filios osculemur. Væ enim prægnantibus & mammantibus illis diebus. Mutandum est cor, levandum est cor, non hîc habitandum corde: mala regio est: sufficiat quòd adhuc carne hîc esse necesse est: quod non est necesse, non fiat: sufficiat diei malitia sua: sursum corde habitemus. Si resurrexistis cum Christo, (dicit fidelibus, corpus & sanguinem Domini accipientibus dicit:) Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum » sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; » quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. » Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Non enim apparet quod vobis promissum est; & jam paratum est, sed non videtis. Imprægnari vis, hinc imprægnare; ipsa sit spes tua: certus erit partus tuus, non erit abortivus, non temporalis: amplectêris quod pepereris in æternum. Sic enim per Isaiam dicitur, Conceptmus & parturivimus spiritum salutis. Ergo * retrò est, & non datur modò, sed dabitur. Quanta data sunt, Fratres mei, quis illa numerat secundùm Scripturas? Ibi scriptum est de Ecclesia, & videtur quia est; ibi scriptum est de idolis quia non erunt, & videtur quia non sunt; ibi scriptum est quia perdituri erant Judæi regnum, & videtur; ibi scriptum est de hæreticis quia futuri erant, & videtur: ibi scriptum est & de die judicii, ibi scriptum est & de præmio bonorum, & de pœna malorum: in omnibus Deum fidelem invenimus, in ultimo deficiet & fallet? *Dominus curam habebit mei. Adjutor meus & protector meus tu es, Deus meus, ne tardaveris.* Nisi minorarentur dies illi, nulla caro perduraret: sed propter electos breviabuntur. [c] Dies illi erunt tribulationis, sed non tam longi quàm sperantur. Citò illi transibunt, requies veniens non transibit. Quamquam longum ferri debuit malum pro infinito bono.

IN PSALMUM XL.
* ENARRATIO.

1. QUONIAM sollemnis dies Martyrum illuxit, propter gloriam passionis Christi Imperatoris Martyrum, qui sibi non pepercit militibus imperans pugnam, sed prior pugnavit, prior vicit, ut pugnantes exemplo suo hortaretur, & majestate sua adjuvaret, & promissione coronaret: audiamus aliquid in isto Psalmo, quod pertineat ad ejus passionem. Commendamus autem sæpius, nec nos piget iterare quod vobis utile est retinere, Dominum nostrum Jesum Christum plerumque loqui ex se, id est, ex persona sua, quod est caput nostrum; plerumque ex persona corporis sui, quod sumus nos & Ecclesia ejus; sed ita quasi ex unius hominis [d] ore sonare verba, ut intelligamus caput & corpus in unitate integritatis consistere, nec separari ab invicem; tamquam conjugium illud, de quo dictum est, Erunt duo in carne una. Si ergo agnoscimus duos in carne una, agnoscamus duos in voce una. Primò quod legenti respondentes cantavimus, quamquam de medio Psalmo sit, hinc tamen sermonis ducamus exordium. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen ejus.* Persona est hæc Domini nostri Jesu Christi: sed videte, si non ibi intelliguntur & membra. Dictum est & hoc cùm ipse Dominus noster hîc in terra in carne ambularet. Cùm enim viderent multitudinem sequi auctoritatem ejus, & divinitatem & majestatem miraculis [e] præsentatam; cùm hoc viderent Judæi, de quibus ipse Dominus similitudinem posuit, quia dixerunt, Hic est heres, venite occidamus eum, & nostra erit hereditas: dixerunt apud semetipsos, id est inter se, unde pontificis illius Caiphæ vox est, Videtis quòd turba multa eum sequitur, & sæculum post illum abiit: si dimiserimus eum vivere, venient Romani, & tollent nobis & locum & gen-

[a] Sic MSS. At editi, *& malorum, tribulationes venient* &c.
[b] Sex MSS. *in manibus. Velit nolit, vendere habet. Agnoscimus* &c.
[c] Aliquot MSS. *breviabuntur dies illi. Erunt tribulationes, sed non tam longa.* Et nonnulli, *sed non tam longè.*
[d] In MSS. deest vox, *ore*: ut ejus loco subaudiatur, *persona.*
[e] Sex MSS. *præfulgentem.*

„ tem. Expedit ut unus moriatur homo, quàm tota A „ gens pereat. Evangelista autem verba nescientis Ibidem 51. „ quid diceret, exposuit nobis, & ait, Hoc autem „ non à se dixit, sed cùm esset pontifex prophetavit, „ quia oportebat Jesum mori pro populo & gente. Tamen illi cùm viderent populum post illum ire, ℣. 6. dixerunt, *Quando morietur, & peribit nomen ejus*. id est, cùm occiderimus eum, jam nomen ejus non erit in terra, nec seducet aliquos mortuus; sed ipsa ejus interfectione intelligent homines, quia hominem sequebantur, quia non erat in eo spes sa- B lutis; & deserent nomen ejus, & non erit. Mortuus est, & non periit nomen ejus, sed seminatum Iohan. 12. 25. est nomen ejus: mortuus est, sed granum fuit, quo mortificato seges continuò exsurgeret. Glorificato ergo Domino nostro Jesu Christo, cœperunt multò magis multòque numerosiùs credere in illum; & cœperunt membra ejus audire quod caput audiebat. Jam ergo Domino nostro Jesu Christo in cælo constituto, & ipso in nobis in terra laborante, dixerunt adhuc inimici ejus, *Quando mo-* C *rietur, & peribit nomen ejus.* Hinc enim persecutiones diabolus in Ecclesia concitavit ad perdendum nomen Christi. Nisi fortè putatis Fratres, quia illi Pagani quando sæviebant in Christianos, non hoc sibi dicebant, delere nomen Christi de terra. Ut moreretur iterum Christus non in capite, sed in corpore suo, occisi sunt & Martyres. Ad multiplicandam Ecclesiam valuit sanctus sanguis effusus, [a] seminationi accessit & mors Martyrum. Psalm. 115. 15. Pretiosa in conspectu Domini mors justorum ejus. D Multiplicati sunt magis magisque Christiani, & non est impletum quod dixerunt inimici, *Quando morietur, & peribit nomen ejus.* Adhuc & modò dicitur. Sedent Pagani, & computant sibi annos, [b] audiunt fanaticos suos dicentes, Aliquando Christiani non erunt, & idola illa coli habent, quemadmodum antea colebantur. Adhuc dicunt, *Quando morietur, & peribit nomen ejus.* Bis victi, vel tertiò sapite: mortuus est Christus, non periit nomen ejus; mortui sunt Martyres, multiplicata E est magis Ecclesia, crescit per omnes gentes nomen Christi: qui de morte sua & de resurrectione sua prædixit, qui de mortibus Martyrum suorum & de corona prædixit, ipse & de Ecclesia sua futura prædixit: si verum dixit bis, tertiò mentitus est? ℣. 2. Vanum est ergo quod creditis contra illum: melius est ut credatis in illum, ut *intelligatis super* 1. Cor. 8. 9. *egenum & pauperem:* quoniam pauper factus est, cùm dives esset, ut ipsius, inquit, paupertate vos ditaremini. Nunc autem quia pauper factus est, F contemnitur, & dicitur, Homo erat. Quid erat? Mortuus est, crucifixus est: hominem colitis, in hominem spem habetis, mortuum adoratis. Falleris. Intellige super egenum & pauperem, ut illius paupertate dives efficiaris. Quid est, Intellige super egenum & pauperem? Ut ipsum Chri- Psal. 39. 18. stum egenum & pauperem accipias, dicentem in alio Psalmo, Ego autem egenus & pauper sum, Philip. 2. 7. Dominus curam habet mei. Quid est intelligere super egenum & pauperem? Quia semetipsum exi- G nanivit, formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo: dives apud Patrem, & pauper apud nos; dives in cælo, pauper in terra; dives Deus, pauper homo. Hoc te ergo turbat, quòd hominem vides, quòd carnem intueris, quòd mortem respicis, quòd crucem irrides? hoc te turbat? Intellige super egenum & pauperem. Quid est hoc? Intellige, quia ubi tibi exposita est infirmitas, ibi latet divinitas. Dives, quia sic est: pauper, quia jam tu sic eras. Sed tamen paupertas ipsius, divitiæ nostræ 1. Cor. 1. 30. sunt: quomodo infirmitas ipsius, fortitudo nostra est; quomodo stultum ipsius, sapientia nostra est; quomodo mortalitas ipsius, immortalitas nostra est. Qui fit pauper, adtende: non eum ex aliorum paupertate metiaris. Implere venit pauperes, qui pauper effectus est. Propterea aperi sinum fidei: suscipe [c] pauperem, ne pauper remaneas.

2. BEATUS *qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* ℣. 2. Veniet enim dies mala: velis nolis, veniet; dies judicii aderit, mala dies, si non intellexeris super egenum & pauperem. Quod enim modò non vis credere, manifestum erit in fine. Sed non fugies, cùm fuerit manifestum, quia non credis cùm est occultum. Invitaris ut quod non vides credas, ne cùm videris erubescas. Intellige ergo super egenum & pauperem: id est, super Christum: intellige in eo occultas divitias, quem pauperem vides. In eo Coloss. 2. 3. sunt enim omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hinc enim te in die mala liberabit, ex eo quod Deus est: ex eo autem quod homo est, & illud quod in illo humanum erat resuscitavit, & in melius convertit, in cælum levavit. Ille autem qui Deus est, qui unam personam habere in homine & cum homine voluit, nec decrescere nec crescere potuit, nec mori nec resurgere. Mortuus est ex infirmitate hominis, ceterùm Deus non moritur. Nam quòd Verbum Dei non moritur, ne mireris, quando non moritur anima in Martyre. Modò non audiebamus ipsum Dominum dicentem, Nolite Matth. 10. 28. timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere? Ergo morientibus Martyribus animæ Martyrum mortuæ non sunt, & moriente Christo moriturum erat Verbum? Utique Verbum Dei multò amplius est quàm anima hominis: quia anima hominis facta est à Deo; & si facta est à Deo, per Verbum facta est: quia omnia per ipsum facta sunt. Ergo nec moritur Verbum, Iohan. 1. 3. cùm non moriatur anima facta per Verbum. Sed quomodo rectè dicimus, Mortuus est homo, etsi [d] anima ipsius non moriatur: sic rectè dicimus, Mortuus est Christus, etsi divinitas ejus non moriatur. Mortuus unde? Quia egenus & pauper. Non te perstringat mors ipsius, & avertat te à contuenda divinitate. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Respice & pauperes, egentes, esurientes & sitientes, peregrinantes, nudos, ægrotos, in carcere constitutos: intellige & super talem pauperem, quia & si super talem intelligis, super illum intelligis qui dixit, Esurivi, sitivi, nu- Matth. 25. 35. dus, peregrinus, æger, in carcere fui. Ita in die maligna eruet te Dominus.

[a] Sic MSS. At editi, *effusus seminatione: accessit & mors* &c.

[b] *Cùm viderent Pagani*, inquit Augustinus in lib. 18. de civitate Dei c. 53. *nec tot tantisque persecutionibus* Christianam religionem *potuisse consumi, sed his potiùs mira incrementa sumsisse, excogitaverunt nescio quos versus Græcos, tamquam consulenti cuidam, divino oraculo fusos, ubi .... Petrum maleficia fecisse subjungunt ut coleretur Christi nomen per trecentos-sexaginta-quinque annos, deinde completo memorato numero annorum sine mora sumeret finem.* Verùm anno Christi 399. in quo prædictus annorum numerus, si à Petri in die Pentecostes prædicatione computatur, desinere ostenditur, adeo non defecit cultus nominis Christi, ut inde maximè, eversis, quæ reliqua erant, deorum templis & fractis simulacris, increverit, ex eod. lib. de civit. Dei c. 54.

[c] Quinque MSS. *à paupere*

[d] Omnes MSS. *etsi caro ipsius moriatur*: ubi quidam addunt, *sola*.

ψ. 3. 3. Et vide beatitudinem tuam. *Dominus conservet eum.* Propheta bene optat homini intelligenti super egenum & pauperem. Ista optatio promissio est: securi exspectent qui hoc agunt. *Dominus conservet eum, & vivificet eum.* Quid est, *conservet eum, & vivificet eum?* Quò pertinet, *vivificet eum?* Ad futuram vitam. Vivificatur enim qui mortuus erat. Numquid autem potest mortuus intelligere super egenum & pauperem? Sed vivificationem nobis illam promittit, de qua dicit Apostolus, (Rom. 8. 10. &c.) Corpus quidem mortuum est propter peccatum, » spiritus autem vita est propter justitiam: si autem » qui suscitavit Christum à mortuis, habitat in vobis, » qui suscitavit Christum à mortuis, vivificabit & » mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spi» ritum ejus in vobis. Hæc est ergo vivificatio quæ promittitur intelligenti super egenum & pauperem. (1. Tim. 4. 8.) Sed quia dicit Apostolus ad Timotheum, Promissionem habens vitæ præsentis & futuræ, ne putarent illi qui intelligunt super egenum & pauperem, recipiendos quidem se esse in cælum, sed negligi in terra; & non sperarent nisi quod futurum est in æternum, quod autem ad præsens est putarent Deum non curare in sanctis & fidelibus suis: ubi dixit quod maximè exspectare debemus, *Dominus conservet eum, & vivificet eum:* respexit ad istam vitam, *Et beatum*, inquit, *faciat eum in terra.* Erige ergo oculos in hæc promissa Christianâ fide: non te deserit Deus in terra, & aliquid promittit in cælo. Multi enim mali Christiani inspectores [a] ephemeridarum, & inquisitores atque observatores temporum & dierum, cùm cœperint ibi objurgari à nobis, vel à quibusdam bonis melioribusque Christianis, quare ista faciant, respondent, Hæc propter tempus hoc necessaria sunt, Christiani autem sumus propter vitam æternam: propterea in Christum credidimus, ut det nobis vitam æternam; nam vita ista temporalis in qua versamur, ad curam ipsius non pertinet. Relinquitur, ut hoc breviter dicant, ut propter vitam æternam Deus, & propter vitam præsentem diabolus colatur. Respondet illis ipse Christus, (Matth. 6. 24.) Non potestis duobus dominis servire. Et alium colis propter id quod exspectas in cælo, & alium colis propter id quod exspectas in terra: quantò meliùs unum colis, qui fecit cælum & terram? Qui curavit ut esset terra, imaginem suam negligit in terra? Ergo, *Conservet eum Dominus & vivificet eum*, intelligentem super egenum & pauperem. Insuper quamvis in æternum vivificet, *beatum faciat eum in terra.* (Item ψ. 3.)

4. *Et non tradat eum in manus inimici ejus.* Inimicus ille diabolus est. Nemo attendat inimicum suum hominem, quando audit verba ista. Jam fortè de vicino suo cogitabat, de illo qui cum illo litem in foro habebat, de illo qui illi vult auferre possessionem, qui illum vult premere ut vendat illi domum suam. Nolite ista cogitare: sed illum inimicum cogitate, de quo dicit Dominus, (Matth. 13. 28.) Inimicus homo hoc fecit. Ipse est enim qui suggerit ut propter res terrenas colatur; quia non potest evertere nomen Christianum inimicus iste: vidit enim se victum famâ & laudibus Christi, vidit in eo quòd occidit Martyres Christi, illos coronatos, & se triumphatum; & cœpit non posse hoc persuadere hominibus, quòd nihil sit Christus: & quia vituperando Christum, jam difficilè decipit; laudando Christum, conatur decipere. Antea quid dicebat? Quem colitis? Judæum mortuum, crucifixum, nullius momenti hominem, qui non potuit à se mortem depellere. Ubi in nomine ejus vidit currere genus humanum, vidit quia in nomine crucifixi templa subvertuntur, idola franguntur, sacrificia exstinguuntur; & hæc omnia prædicta in Prophetis adtenduntur ab hominibus, admiratione stupentibus, & [b] claudentibus jam cor adversùs vituperationem Christi, induit se laudibus Christi, & cœpit à fide alio modo deterrere. Magna lex est Christiana, potens illa lex, divina, ineffabilis: sed quis illam implet? In nomine Salvatoris nostri conculcate leonem & draconem. (Psal. 90.) Apertè reprehendendo fremebat leo, astutè laudando insidiatur draco. Veniant ad fidem qui dubitabant: non dicant, Quis hoc implet? Si de viribus suis præsumunt, non implebunt. Præsumendo [c] de gratia Dei credant, præsumendo veniant, adjuvandi veniant, non judicandi. Vivunt omnes fideles in nomine Christi, quisque pro gradu suo implens præcepta Christi, sive conjuges, sive cælibes & virgines, vivunt quantum donat Dominus eis vivere; neque de suis viribus præsumunt, sed noverunt se in illo debere gloriari. Quid enim habes, quod non accepisti? (1. Cor. 4.) Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Noli dicere mihi, Quis illud implet? Ille in me implet, qui venit dives ad pauperem: pauper quidem ad pauperem, sed plenus ad inanem. Hæc cogitans, quia intelligit super egenum & pauperem, & non aspernatur paupertatem Christi, intelligit divitias Christi, fit beatus in terra; & non traditur in manus inimici sui, volentis ei persuadere, ut Deus colatur propter cælestia, diabolus colatur propter terrena. *Non tradat eum in manus inimici ejus.*

5. *Dominus opem ferat illi.* Sed ubi? Fortè in (ψ. 4.) cælo, fortè in vita æterna, ut restet colendum diabolum propter inopiam terrenam, propter necessitates hujus vitæ? absit. Promissionem habes vitæ (1. Tim.) præsentis & futuræ. Ille ad te venit in terram, per quem factum est cælum & terra. Denique adtende quid dicat: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus.* Lectus doloris, infirmitas est carnis. Ne dicas, Non possum tenere & portare & frenare carnem meam: adjuvaris ut possis. Dominus opem ferat tibi super lectum doloris tui. Portabat te lectus, non tu portabas lectum; sed paralyticus intus eras: adest qui dicat tibi, Tolle grabatum (Marc.) tuum, & vade in domum tuam. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus.* Et ad ipsum Dominum convertit se, tamquam quæreretur, Quare ergo cùm opem ferat nobis Deus, tanta mala patimur in ista vita, tanta scandala, tantos labores, tantam inquietudinem carnis & sæculi? convertit se ad Deum, & tamquam consilium medicinæ ejus nobis exponens, *Totum stratum ejus*, inquit, *vertisti in infirmitate ejus.* Quid est, *Totum stratum ejus vertisti in infirmitate ejus?* Per stratum intelligitur aliquid terrenum. Omnis anima infirma in hac vita quærit sibi aliquid terrenum ubi requiescat; quoniam intentionem laboris & mentis extentæ in

[a] Colbertinus MS. *rationum ephemeriarum.*

[b] Sic habent plerique MSS. At editi, *& laudantibus, jam adversùs vituperationem Christi cessavit, & induit se* &c. Paulóque pòst habebant, *sed quis illam implet? Impletur in nomine Salvatoris nostri calcantis leonem* &c.

[c] Omnes ferè MSS. omittunt, *de gratia Dei*: & paulò pòst habent, *adjuvandi veniunt*: editi verò, *adjuvandi veniant.*

Deum difficilè potest perpetuò tolerare: aliquid **A** sibi in terra conquirit ubi requiescat, & quodammodo pausatione quadam recumbat, veluti sunt ista quæ diligunt & innocentes. Neque enim de cupiditatibus malorum nunc loquendum est, quia multi adquiescunt in theatris, multi adquiescunt in circo, in amphitheatro, multi adquiescunt in alea, multi in luxuria popinarum, multi in libidine adulteriorum, multi in violentiis rapinarum, multi in dolo & insidiis fraudium: adquiescunt in his omnibus homines. Quid est, adquiescunt? Dele- **B** ctantur illic. Sed removeamus hæc omnia; ad innocentem hominem veniamus: adquiescit in domo sua, in familia sua, in conjuge, in filiis, in paupertate, in prædiolo suo, in novella manibus suis consita, in ædificio aliquo suo studio fabricato: adquiescunt innocentes in his. Sed tamen Deus volens nos amorem non habere nisi vitæ æternæ, & istis velut innocentibus delectationibus miscet amaritudines; ut & in his patiamur tribulationes, & universum stratum nostrum vertit in infirmitate **C** nostra. *Universum stratum ejus vertisti in infirmitate ejus.* Non ergo conqueratur, quando in his quæ innocenter habet, patitur aliquas tribulationes. Docetur amare meliora per amaritudinem inferiorum: ne viator tendens ad patriam, stabulum amet pro domo sua. *Universum stratum ejus vertisti in infirmitate ejus.*

[Hebr. 12. 6.] 6. Sed quare ista? Quia flagellat omnem filium quem recipit. Quare ista? Quia peccanti ho- [Gen. 3. 19.] mini dictum est, In labore vultus tui edes panem **D** tuum. Ergo quia correptiones istas, in quibus universum stratum nostrum vertitur in infirmitate nostra, agnoscere debet homo propter peccata se pati: [℣. 5.] convertat se, & dicat quod sequitur, *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam; quoniam peccavi tibi.* O Domine, in tribulationibus [a] me exerce: flagellandum judicas omnem filium quem recepturus es, qui nec Unico pepercisti. Ille quidem sine peccato flagellatus est: ego autem dico, *Miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi* **E** *tibi.* Si [b] secatus est qui putredinem non habebat, si medicina ipsa nostra ignem medicinalem non respuit; impatienter ferre debemus urentem medicum & secantem, id est, omnibus tribulationibus nos exercentem, & à peccato sanantem? Planè committamus nos medici manui: non enim errat, ut sanum pro putri secet: novit quod inspicit, novit vitium, quia ipse fecit naturam; quid ipse condidit, quid de nostra cupiditate accessit, discernit. Scit [Gen. 2. 16.] se sano homini præceptum dedisse, ne languorem **F** incurreret; dixisse in paradiso, Hoc manduca, & [Gen. 3. 6.] hoc noli. Non audivit sanus medici præceptum, ut non caderet; audiat vel ægrotus, ut surgat. *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi.* In factis meis, in peccatis meis non accuso fortunam, non dico, Hoc mihi fecit fatum; non dico, Adulterum me fecit Venus, & latronem me fecit Mars, & avarum me fecit Saturnus. *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi.* Numquid hoc **G** Christus? numquid hoc caput illud nostrum sine [Psal. 68. 5.] peccato? numquid ille qui ea quæ non rapuit ex- [Psal. 87. 6.] solvebat? numquid ille solus in mortuis liber? Liber enim in mortuis, quia sine peccato: quia omnis qui [Johan. 8. 34.] facit peccatum, servus est peccati. Numquid ergo ipse? Immo ipse ex membris suis; quia vox membrorum ipsius vox ipsius; quia & vox capitis nostri vox nostra. In illo enim eramus, quando dixit, Tristis est anima mea usque ad mortem. [Matth. 26. 38.] Non enim timebat mori, qui venerat mori; aut recusabat mori, qui potestatem habebat animam suam ponendi, & [Johan. 10. 18.] potestatem habebat iterum sumendi eam: sed loquebantur membra in capite, & loquebatur caput pro membris. In illo ergo vocem nostram invenimus: *Sana animam meam; quoniam peccavi tibi.* In illo enim eramus, cùm dixit, Deus meus, Deus [Matth. 27. 46.] meus, ut quid me dereliquisti? In ipso enim Psalmo ubi in capite hîc versus est, consequenter dicitur, Verba delictorum meorum. [Psal. 21. 2.] Quorum delictorum in illo, nisi quia vetus homo noster simul cruci- [Rom. 6. 6.] fixus est cum illo, ut evacuaretur corpus peccati, & ultrà non serviamus peccato? Ad illum & in illo dicamus, *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi.*

7. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando* [℣. 6.] *morietur & peribit nomen ejus.* Jam ista diximus, & hinc cœpimus; & ut alia dicamus, non opus est iterare, quod tam recenti sermone impressum est auribus & cordibus vestris.

8. *Et ingrediebantur ut viderent.* [℣. 7.] Quod passus est Christus, patitur & Ecclesia; quod passum est caput, patiuntur & membra. Numquid enim servus est major Domino suo, aut discipulus super ma- [Matth. 10. 24.] gistrum? Si me, inquit, persecuti sunt, & vos per- [Johan. 15. 20.] sequentur. Si patrem-familiâs Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus? *Ingrediebantur ut viderent.* Judas ille ad caput nostrum [c] erat, [Johan. 6. 71.] ad caput nostrum ingrediebatur ut videret, id est ut exploraret: non ut haberet quod crederet; sed ut inveniret quod proderet. Ecce ingrediebatur ille ut videret, & hoc exemplum in capite nostro propositum est. Quid illa membra post assumtionem capitis nostri? Nonne dicit apostolus Paulus, Propter subintroductos falsos fratres qui subin- [Gal. 2. 4.] troierunt proscultare libertatem nostram? Ergo & isti ingrediebantur ut viderent. Sunt enim hypocritæ, simulatores mali adjungentes se ficta caritate, captantes omnes motus, omnia verba sanctorum, in omnibus laqueos inquirentes. Et quid illis fit? Videte quid sequitur: *Vana locutum est cor eorum:* id est, loquuntur quasi ficta dilectione; vanum est quod loquuntur, verum non est, solidum non est. Et quia captant unde inveniant accusationem, quid ait? *Congregaverunt iniquitatem sibi.* Parantes enim calumnias inimici, quasi magni sibi videntur, quia habent quod accusent. *Sibi congregaverunt iniquitatem. Sibi*, inquit, non mihi. Quomodo Judas sibi, non Christo, sic & simulatores Ecclesiæ sibi, non nobis: quia de illis & alibi dicitur, [Psal. 26. 12.] Et mentita est iniquitas sibi. *Congregaverunt iniquitatem sibi.* Et quia intraverunt ut viderent, *Egrediebantur foras, & loquebantur.* Ille qui intravit ut videret, egrediebatur foras & loquebatur. Utinam intus esset & vera loqueretur, non exiret foras ubi falsa loquitur. Traditor est & persecutor est, egressus foras loquitur. Si ad membra Christi pertines, veni [d] intrò, hære capiti. Tolera zizania, [Matth. 13. 30.] si triticum es; tolera paleam, si frumentum es; tolera pisces malos intra retia, si piscis bonus es. Quare ante tempus ventilationis avolasti? Quare ante tempus messis etiam frumenta eradicasti tecum?

[a] Sic MSS. Editi verò, *in tribulationibus meis me exerces.*
[b] Lov. *Si ustus est.* At MSS. *Si secatus est:* aut, *sectus*, & sic Er.

[c] MSS. hoc loco omittunt, *ad caput nostrum.*
[d] Sic plerique MSS. At editi, *veni, introeas ad caput.*

Quare antequam ad littus venires, retia disrupisti? *Egrediebantur foras, & loquebantur.*

℣. 8. 9. *In idipsum adversùm me susurrabant omnes inimici mei.* Adversùm me omnes in idipsum: quantò meliùs mecum in idipsum? Quid est, *adversùm me in idipsum?* Uno consilio, una conspiratione. Christus ergo loquitur eis: Consentitis adversùm me, consentite mihi: quid adversùm me? quare non mecum? Idipsum si semper haberetis, non vos in schismata divideretis. Apostolus enim dicit,
1. Cor. 1. 10. Obsecro vos, Fratres, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. *In idipsum adversùs me susurrabant omnes inimici mei: adversùm me cogitabant mala mihi.* Sibi potiùs, quia congre-
℣. 7. gaverunt iniquitatem sibi: sed ideo mihi, quia ex animo suo pendendi sunt. Non enim quia nihil facere potuerunt, nihil facere voluerunt. Nam & diabolus Christum exstinguere concupivit, & Judas Christum occidere voluit: occiso autem Christo & resurgente, nos vivificati sumus: diabolo tamen & Judæ merces malæ voluntatis redditur, non nostræ salutis. Nam ut noveritis ex animo quemque pendendum ad retributionem vel præmii vel pœnæ,
a invenimus homines [a] bonum dixisse cuidam, & tale bonum quale nos optamus, & tamen maledicos appellatos. Quando à cæco illo quondam, jam illuminato & corpore & corde, convincebantur Judæi, videntes corpore, cæci corde; ait illis idem
Johan. 9. 27. & 28. jam videns, Numquid & vos discipuli ejus vultis esse? Et illi, inquit Evangelium, maledixerunt ei dicentes, Tu sis discipulus ejus. Hoc nobis omnibus eveniat, quod illi maledicendo dixerunt. Maledictio ista appellata est ex malevolo errore dicentium, non ex aliquo malo verborum: quo animo dixerint, non quid dixerint adtendit, qui eos maledixisse narravit. *Adversùm me cogitabant mala mihi.* Et quæ mala Christo, quæ mala Martyribus? Omnia in bonum vertit Deus.

℣. 9. 10. *Verbum iniquum disposuerunt adversùs me.* Quale verbum iniquum? Ipsum caput adtende:
Matth. 21. 38. Occidamus eum, & nostra erit hereditas. Stulti, quomodo vestra erit hereditas? quia occidistis eum? Ecce & occidistis eum, & vestra non erit hereditas. *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* Quando vos exsultastis occidisse eum, ille
Psal. 3. 6. dormivit: dicit enim & in alio Psalmo, Ego dormivi. Illi sævierunt, & occidere voluerunt: Ego dormivi. Nam si noluissem, nec dormissem. Ego dor-
Johan. 10. 18. mivi: quia potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Ego dormivi, & somnum cepi, & exsurrexi. Sæ-
Job 9. 24. viant ergo Judæi, terra tradatur in manus impii, caro permittatur manibus persequentium, suspendant in ligno, clavis transfigant, lanceâ perfodiant: *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?*
Rom. 5. 14. Ut quid dormivit? Quia Adam forma erat futuri:
Gen. 2. 21. & Adam dormivit, quando de latere ejus Eva facta est. Adam in figura Christi, Eva in figura Ecclesiæ: unde est appellata mater vivorum. Quando fabricata est Eva? Dum dormiret Adam. Quando de latere Christi sacramenta Ecclesiæ profluxerunt? Cùm dormiret in cruce. *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?*

℣. 10. 11. Et unde dormivit? Ex illo qui ingressus est ut videret, & congregavit iniquitatem sibi. *Etenim homo pacis meæ, in quem speravi, qui edebat*

A *panes meos, ampliavit super me calcaneum.* Erexit super me pedem: conculcare me voluit. Quis est iste homo pacis ipsius? Judas. Et in illum Christus speravit, quia dixit *In quem speravi?* Nonne illum ab initio noverat? nonne antequam nasceretur futurum sciebat? nonne omnibus discipulis suis dixerat, Ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis Johan.
diabolus est? Quomodo ergo in illum speravit, nisi 71.
quia in membris suis ipse est, & quod multi fideles de Juda speraverunt, hoc in se transfiguravit Do-
B minus? Quando enim videbant Judam multi qui crediderant in Christum, ambulare inter duodecim discipulos, sperabant in illum aliqui; quia talis erat, quales & ceteri: Christus autem quia in membris suis erat hoc sperantibus, quomodo in illis est esurientibus & sitientibus; quomodo dixit Esurivi, sic dixit *Speravi.* Proinde si sic illi dicamus, Domine, quando sperasti? quomodo illi dictum est, Domine, quando esuristi? quomodo nobis ibi Matth.
dixit, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi feci-
C stis; sic potest dicere, Cùm unus ex minimis meis speravit, ego speravi. In quem speravi? *Homo pacis meæ, in quem speravi, qui edebat panes meos.* Quomodo ipsum ostendit in passione, de istis verbis prophetiæ? Per buccellam illum designavit, ut Johan.
appareret de illo dictum, *Qui edebat panes meos.* 26.
Rursus quando venit ut traderet eum, osculum il- Matth.
li dedit, ut appareret de illo dictum, *Homo pa-* 49.
cis meæ. Marc.
45.

12. *Tu autem Domine miserere mei.* Hoc ex ℣. 11.
D forma servi, hoc ex forma inopis & pauperis. Beatus enim qui intelligit super egenum & pauperem. *Miserere mei, & resuscita me, & reddam illis.* Videte quando dictum est, jam factum est. Occiderunt enim Christum Judæi, ne perderent locum: Johan.
illo occiso perdiderunt locum; eradicati à regno, 48.
dispersi sunt. Suscitatus reddidit illis tribulationem: reddidit ad admonitionem, nondum ad damnationem. Civitas enim illa in qua fremuit populus, tamquam leo rapiens & rugiens, exclamans, Crucifi-
E ge, crucifige, eradicatis inde Judæis, Christianos habet, à Judæo nullo inhabitatur. Plantata est ibi Ecclesia Christi, unde eradicatæ sunt spinæ synagogæ. Proinde verè ignis eorum exarsit, sicut in Psal.
spinis: Dominus autem tamquam lignum viride 12.
erat. Hoc ipse ait, quando plangebant quædam mulieres veluti moriturum Christum, Nolite flere Luca
super me, sed super vos ipsas flete, & super filios 28.
vestros: ex hoc prædicens, *Suscita me, & reddam illis.* Si enim in viridi ligno hæc faciunt, in arido Ibidem
F quid fiet? Quando possit viride lignum consumi ab igne spinarum? Exarserunt enim velut ignis in spi- Psal.
nis. Ignis spinas consumit, & cuicumque viridi li- 12.
gno adhibetur, difficilè accenditur; humor enim ligni resistit flammæ lentæ & marcidæ, tamen idoneæ ad consumendas spinas. *Et suscita me, & reddam illis.* Ne fortè sanè, Fratres, minùs potentem Filium, quàm Patrem putetis, ex eo quia dixit, *Suscita me*, quòd ipse se suscitare non possit. Hoc enim suscitavit quod mori poterat: id est, caro
G mortua est, caro suscitata est. Ne tamen putetis, quia Deus Pater Christi potuit suscitare Christum, id est, carnem Filii sui; & ipse Christus, cùm Verbum sit Dei æquale Patri, non poterat carnem suam suscitare: audite ex Evangelio, Solvite tem- Johan.
plum hoc, & in triduo suscitabo illud. Hoc autem

[a] Sic MSS. At editi, *invenimus hominem bonum dixisse cuidam, & tale bonum quale nos optamus, & tamen maledictum appellatum, quando cæco illi quondam, illuminato & corpore & corde conviciabantur Judæi, &c.*

Evangelista,

Evangelista, ne etiam inde dubitaremus, dicebat, A inquit, de templo corporis sui. *Et resuscita me, & reddam illis.*

℣. 12. 13. *In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Quia gavisi sunt Judæi, quando viderunt Christum crucifixum; implesse se arbitrati sunt voluntatem nocendi: effectum fructum sævitiæ suæ viderunt Christum in cruce pendentem; agitaverunt caput, Si Filius Dei est, descendat de cruce. (Matth. 27. 40.) Non descendebat qui poterat: non [a] potentiam demonstrabat, B sed patientiam docebat. Si enim hæc illis dicentibus de cruce descenderet, quasi insultantibus cessisse videretur, & victus opprobria tolerare non potuisse crederetur: magis mansit in cruce illis insultantibus, fixus illis nutantibus. Ideo enim & caput agitabant, quia vero capiti non inhærebant. Docuit nos planè ille patientiam. Nam quod est fortius fecit, qui noluit facere quod Judæi provocabant. Multò est enim potentius de sepulcro surgere, quàm de cruce descendere. *Quoniam non gau-* C *debit inimicus meus super me.* Gavisi sunt ergo tunc: resurrexit Christus, glorificatus est Christus. Vident modò in nomine ipsius converti genus humanum, modò insultent, modò caput agitent: immo jam caput figant, aut si agitant caput, stupendo & mirando agitent. Modò enim dicunt, Numquid fortè ille est quem dixerunt Moyses & Prophetæ? De illo enim dixerunt, Sicut ovis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum: vulneribus ejus D sanati sumus. (Isai. 53. 7.) Videmus enim, quia crucifixus iste ducit post se genus humanum; & sine caussa dixerunt patres nostri, Occidamus eum, ne sæculum post illum pergat. (Johan. 12. 19.) Fortè non post eum pergeret, si non esset occisus. *In hoc cognovi quoniam voluisti me,* ℣. 13. *quoniam non gaudebit inimicus meus super me.*

14. *Me autem propter innocentiam meam suscepisti.* Verè innocentiam: integritatem sine peccato, redditionem sine debito, flagellum sine merito. *Propter innocentiam meam suscepisti me, &* E *confirmasti me in conspectu tuo in æternum.* Confirmasti me in æternum, infirmasti ad tempus: confirmasti in conspectu tuo, infirmasti in conspectu hominum. Quid ergo? Laudes illi, gloria illi. ℣. 14. *Benedictus Dominus Deus Israël.* Ille est enim Deus Israël, Deus noster, Deus Jacob, Deus minoris filii, Deus minoris populi. Nemo dicat, De Judæis hoc dixit, non sum ego Israël. Magis Judæi non sunt Israël. Major enim filius, ipse est major populus reprobatus: minor, populus dilectus. Major serviet minori, (Gen. 25. 23.) modò impletum est: modò, F Fratres, nobis serviunt Judæi, tamquam capsarii nostri sunt, studentibus nobis codices portant. Audite in quo nobis Judæi serviunt, & non sine caussa. Cain ille frater major, qui occidit minorem fratrem, accepit signum ne occideretur, id est, ut maneat ipse populus. (Gen. 4. 15.) Apud illos sunt Prophetæ, & Lex, in qua Lege & in quibus Prophetis Christus prædicatus est. Quando agimus cum paganis, & ostendimus hoc evenire modò in Ecclesia Christi, G quod antè prædictum est de nomine Christi, de capite & corpore Christi, ne putent nos finxisse illas prædictiones, & ex his rebus quæ acciderunt, quasi futuræ essent, nos conscripsisse, proferimus codices Judæorum. Nempe Judæi inimici nostri sunt, de chartis inimici convincitur adversarius. Omnia ergo Dominus distribuit, omnia pro salute nostra ordinavit. Prædixit ante [b] nos, implevit hoc tempore nostro, & quæ nondum implevit, impleturus est. Itaque tenemus redditorem, ut credamus debitorem: quia & illa quæ nondum dedit, dabit; sicut ea quæ nondum dederat, dedit. Si quis probare vult ubi sint scripta, legat Moysen & Prophetas. Si aliquis perstrepit inimicus, & dicit, Vos vobis prophetias finxistis: proferantur codices Judæorum, quia major serviet minori. (Gen. 25. 23.) Ibi legant ista prædicta, quæ modò videmus impleta: & dicamus omnes, *Benedictus Dominus Deus Israël, à sæculo & in sæculum: & dicet omnis populus, fiat, fiat.*

IN PSALMUM XLI. * ENARRATIO.

(* Sermo ad plebem.)

1. OLIM est ut desiderat anima nostra in verbo Dei gaudere vobiscum, & in illo vos salutare, qui est nostrum adjutorium & salutare. Quod ergo Dominus dat, audite per nos, & in illo exsultate nobiscum in sermone ejus, & in veritate & in caritate ejus. Psalmum enim suscepimus, de quo loquendum est vobis, congruum desiderio [c] vestro. Cœpit enim ipse Psalmus à sancto quodam desiderio, & ait qui sic cantat, ℣. 1. QUEMADMODUM *desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Quis ergo est qui hoc dicit? Si volumus, nos sumus. Et quid quæras extrà quisnam sit, cùm in tua potestate sit esse quod quæris? Tamen non unus homo est, sed unum corpus est: corpus autem Christi Ecclesia est. (Coloss. 1. 24.) Nec in omnibus qui intrant Ecclesiam, invenitur tale desiderium: sed tamen quicumque suavitatem Domini gustaverunt, & quod eis sapit agnoscunt in Cantico, non putent se solos esse, sed talia semina sparsa credant in agro Dominico, toto orbe terrarum, & cujusdam unitatis Christianæ esse vocem hanc, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te Deus.* Et quidem non malè intelligitur vox esse eorum, qui cùm sint catechumeni, ad gratiam sancti lavacri festinant. Unde & sollemniter cantatur hic Psalmus, ut ita desiderent fontem remissionis peccatorum, quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum. Sit hoc, habeatque locum intellectus iste in Ecclesia & veracem & sollemnem. Verumtamen, Fratres, videtur mihi etiam in baptismate fidelibus nondum esse satiatum tale desiderium: sed fortassis, si norunt ubi peregrinentur, & quò eis transeundum sit, etiam ardentiùs inflammantur.

2. Denique titulus ejus est, *In finem,* [d] *in intellectum, filiis Core, Psalmus.* ℣. 1. Filios Core invenimus & in aliis Psalmorum titulis, & jam tractasse nos meminimus, (Psal. 43. 44. & 45. &c.) & locutos esse quid sibi hoc nomen velit: ita tamen nunc commemorandus est iste titulus, ut non nobis quasi præjudicet quod jam diximus, ut deinceps non dicamus: non enim ubicumque diximus, omnes adfuerunt. Core aliquis homo fuerit, sicut fuit, habueritque filios qui appellarentur filii Core: (Num. 26. 11.) nos tamen arcanum sacramenti scrutemur, ut nomen hoc mysterium,

[a] MSS. magno consensu, *non impotentiam demonstrabat.*
[b] Plerique MSS. *Prædixit ante annos, implevit hoc tempore, & quæ &c.* Unus, *ante multos annos.*

[c] MSS. aliquot, *desiderio nostro:* multò plures, *desiderium nostrum.*
[d] Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *In finem intellectus.*

quo gravidum est, pariat. Magni enim sacramenti res est, ut Christiani appellentur filii Core. Unde filii Core? filii sponsi, filii Christi. Dicti sunt enim Christiani, filii sponsi. Quare ergo Core Christus? Quia Core interpretatur Calvaria. Multò remotius est hoc. Quærebam quare Core Christus: intentiùs quæro, quare Christus ad Calvariam pertinere videatur. Nonne jam occurrit in loco Calvariæ crucifixus? Occurrit omnino. Ergo filii sponsi, filii passionis illius, filii redemti sanguine illius, filii crucis illius, portantes in fronte quod inimici in Calvariæ loco fixerunt, appellantur filii Core: illis cantatur iste Psalmus in intellectum.

Matth. 9. 15. — *Matth. 27. 33.*

a [a] Intellectu itaque excitemur; & si nobis cantatur, intelligamus. Quid intellecturi sumus? In quem intellectum Psalmus iste cantatur? Audeo dicere: Invisibilia enim ejus à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Eia Fratres, aviditatem meam capite, desiderium hoc mecum communicate: simul amemus, simul in hac siti exardescamus, simul ad fontem intelligendi curramus. Desideremus ergo velut cervus fontem, excepto illo fonte quem propter remissionem peccatorum desiderant baptizandi, & jam baptizati desideremus illum fontem, de quo Scriptura alia dicit, Quoniam apud te est fons vitæ. Ipse enim fons & lumen est: quoniam in lumine tuo videbimus lumen. Si & fons est, & lumen est; meritò & intellectus est, quia & satiat animam avidam sciendi; & omnis qui intelligit, luce quadam non corporali, non carnali, non exteriore, sed interiore illustratur. Est ergo, Fratres, quædam lux intus, quam non habent qui non intelligunt. Unde jam eos qui desiderant hunc fontem vitæ, & inde aliquid carpunt, alloquitur Apostolus obsecrans, & dicit, Ut jam non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati intelligentiâ, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Si ergo illi obscurati sunt intelligentiâ, id est, quia non intelligunt, obscurantur: ergo qui intelligunt illuminantur. Curre ad fontes, desidera aquarum fontes. Apud Deum est fons vitæ & insiccabilis fons: in illius luce lumen inobscurabile. Lumen hoc desidera, quemdam fontem, quoddam lumen quale non norunt oculi tui; cui lumini videndo oculus interior præparatur, cui fonti hauriendo sitis interior inardescit. Curre ad fontem, desidera fontem: sed noli utcumque, noli ut qualecumque animal currere; ut cervus curre. Quid est, ut cervus? Non sit tarditas in currendo, impigrè curre, impigrè desidera fontem. Invenimus enim insigne velocitatis in cervo.

Rom. 1. 20. — *Psal. 35. 10.* — *Ephes. 4. 17.* — *Cervi proprietates allegoricè.*

A B C D E F G

3. Sed fortè non hoc Scriptura solum nos in cervo considerare voluit, sed & aliud. Audi quid aliud est in cervo. Serpentes necat, & post serpentium interemtionem majori siti inardescit, peremtis serpentibus ad fontes actiùs currit. Serpentes vitia tua sunt: consume serpentes iniquitatis, tunc ampliùs desiderabis fontem veritatis. Avaritia fortè in te tenebrosum aliquid sibilat, & sibilat adversùs verbum Dei, sibilat adversùs præceptum Dei: & quia tibi dicitur, Contemne aliquid, ne facias iniquitatem: si mavis facere iniquitatem, quàm aliquod commodum temporale contemnere, morderi eligis à serpente, quàm perimere serpentem. Cùm ergo adhuc faveas vitio tuo, cupiditati tuæ, avaritiæ tuæ, serpenti tuo, quando in te invenio tale desiderium, quo curras ad fontem aquarum? quando concupiscis fontem sapientiæ, cùm adhuc labores in veneno malitiæ? Interfice in te quidquid contrarium est veritati: & cùm te videris tamquam vacare à cupiditatibus perversis, noli remanere quasi non sit quod desideres. Est enim aliquid, quò te tollas; si jam egisti in te, ut non sit impeditor contra te. Dicturus enim es fortè jam mihi, si cervus es, Deus novit, non me jam avarum, non me jam cujusquam rem concupiscere, non adulterii cupiditate flagrare, non cujusquam odio invidiâque tabescere, & cetera hujusmodi; dicturus es, Non habeo hæc: & quæris fortè unde delecteris. Desidera ad fontes aquarum: habet Deus unde te reficiat, & impleat venientem ad se, & sitientem post interemtionem serpentium, tamquam velocem cervum.

4. Est aliud quod animadvertas in cervo. Traduntur cervi, & à quibusdam etiam visi sunt; non enim de illis tale aliquid scriberetur, nisi antea videretur: dicuntur ergo cervi vel quando in agmine suo ambulant, vel quando natando alias terrarum partes petunt, onera capitum suorum super se invicem ponere, ita ut unus præcedat, & sequantur qui supra eum capita ponant, & supra illos alii consequentes, & deinde alii, donec agmen finiatur: ille autem unus qui pondus capitis in primatu portabat, fatigatus redit ad posteriora, ut alius ei succedat, qui portet quod ille portabat, atque ille fatigationem suam recreet posito capite, sicut & ceteri ponebant: ita vicissim portando quod grave est, & viam peragunt, & invicem se non deserunt. Nonne quosdam cervos alloquitur Apostolus, dicens, Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi? *Gal. 6. 2.*

5. Talis ergo cervus in fide constitutus, nondum videns quod credit, cupiens intelligere quod diligit, patitur & contrarios [b] non cervos, obscuratos intelligentiâ, in tenebris interioribus constitutos, vitiorum cupiditate cæcatos; insuper insultantes & dicentes homini credenti, & quod credit non ostendenti, *Ubi est Deus tuus?* Quid ergo iste cervus fecerit contra hæc verba, audiamus, ut & ipsi, si possumus, faciamus. Primò expressit sitim suam: *Quemadmodum*, inquit, *cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.* Quid si cervus ad fontes aquarum lavandi caussâ desiderat? Utrùm ergo bibendi an lavandi caussâ, nescimus. Audi quid sequitur, & noli quærere: *Sitivit anima mea ad Deum vivum.* Quod dico, *Quemadmodum cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima ad te, Deus*, hoc dico, *Sitivit anima mea ad Deum vivum.* Quid sitivit? *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei.* Hoc est quod sitio, venire & apparere. Sitio in peregrinatione, sitio in cursu: satiabor in adventu. Sed *quando veniam?* Et quod citiùs est Deo, tardum est desiderio. *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Ex illo desiderio est & hoc, ex quo clamatur alibi, "Unam "petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in "domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Quare "hoc? Ut contempler, inquit, delectationem Domini. *Quando veniam & apparebo ante faciem Domini?*

ℽ. 4. — *ℽ. 2.* — *ℽ. 3.* — *Psal. 26. 4.*

6. Interim dum meditor, dum curro, dum in *ℽ. 4.*

[a] Aliquot MSS. *Intellectum itaque scrutemur.*

[b] Sic MSS. At editi, *contrarios cervos, non solùm obscuratos &c.*

via sum, antequam veniam, antequam appaream: A *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, cùm dicitur mihi per singulos dies, Ubi est Deus tuus? Fuerunt mihi*, inquit, *lacrymæ meæ*, non amaritudo, sed *panis*. Suaves erant mihi ipsæ lacrymæ: sitiens illum fontem, quia bibere nondum poteram, avidiùs meas lacrymas manducabam. Non enim dixit, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ potus, ne ipsas desiderasse videretur sicut fontes aquarum: sed servata illa siti, qua inardesco, qua rapior ad fontes aquarum, panis mihi fa- B ctæ sunt lacrymæ meæ, dum differor. Et utique manducando lacrymas suas, sine dubio plus sitit ad fontes. Die quippe ac nocte factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis. Cibum istum qui panis dicitur, die comedunt homines, nocte dormiunt: panis autem lacrymarum & die & nocte comeditur; sive totum tempus accipias diem & noctem; sive diem intelligas pro hujus sæculi prosperitate, noctem verò pro hujus sæculi adversitate. Sive, inquit, in prosperis rebus sæculi, sive in adversis rebus sæcu- C li, ego desiderii mei lacrymas fundo, ego desiderii mei aviditatem non desero: & cùm in mundo bene est, mihi malè est, antequam apparebo ante faciem Dei. Quid ergo [a] diei quasi gratulari me cogis, si aliqua hujus sæculi prosperitas arriserit? nonne deceptoria est? nonne fluxa, caduca, mortalis? nonne temporalis, volatica, transitoria? nonne plus habet deceptionis quàm delectationis? Cur ergo non & in ipsa fiant mihi lacrymæ meæ panis? Si quidem & cùm felicitas sæculi circumful- D get, quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino; (2. Cor. 5. 6.) & *dicitur mihi quotidie*, *Ubi est Deus tuus?* Quia paganus si hoc mihi dixerit, non illi & ego possum dicere, *Ubi est Deus tuus?* Deum quippe suum digito ostendit. Intendit enim digitum ad aliquem lapidem, & dicit, Ecce est Deus meus, *Ubi est Deus tuus?* Cùm lapidem irrisero, & erubuerit qui demonstravit, tollit oculum à lapide, suspicit cælum, & fortè in solem digitum intendens, iterum dicit, Ecce Deus meus, *Ubi est* E *Deus tuus?* Invenit ille quod ostenderet oculis carnis: ego autem non quasi non habeam quem ostendam, sed non habet ille oculos quibus ostendam. Potuit enim ille oculis corporis mei ostendere Deum suum solem, quibus ego oculis ostendam solis creatorem?

7. Verumtamen audiendo quotidie, *Ubi est Deus tuus?* & in lacrymis meis quotidianis pastus, die ac nocte meditatus sum quod audivi, *Ubi est Deus tuus?* quæsivi etiam ego ipse Deum meum, F ut si possem, non tantùm crederem, sed aliquid & viderem. Video enim quæ fecerit Deus meus, non autem video ipsum Deum meum qui fecit hæc. (Psal. 41. 2.) Sed quoniam sicut cervus desidero ad fontes aquarum, (Psal. 35. 10.) & est apud eum fons vitæ, & in intellectum (Psal. 41. 1.) scriptus est Psalmus filiis Core, & invisibilia Dei (Rom. 1. 20.) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: quid agam, ut inveniam Deum meum? Considerabo terram: facta est terra. Est magna pulcritudo terrarum; sed habet artificem. Magna miracula sunt G seminum atque gignentium; sed habent ista omnia creatorem. Ostendo magnitudinem circumfusi maris, stupeo, miror, artificem quæro, cælum suspicio & pulcritudinem siderum, admiror splendorem solis [b] exserendo diei sufficientem, lunam nocturnas tenebras consolantem: mira sunt hæc, laudanda sunt hæc, vel etiam stupenda sunt hæc; neque enim terrena, sed jam cælestia sunt hæc: nondum ibi stat sitis mea: hæc miror, hæc laudo: sed eum qui fecit hæc, sitio. Redeo ad meipsum, & quis sim etiam ipse qui talia quæro, perscrutor: invenio me habere corpus & animam; unum quod regam, aliud quo regar; corpus servire, animam imperare. Discerno animam melius esse aliquid quàm corpus, ipsumque inquisitorem talium rerum non corpus, sed animam video: & tamen hæc omnia quæ collustravi, per corpus ea me collustrasse cognosco. Terram laudabam, oculis cognoveram; mare laudabam, oculis cognoveram; cælum, sidera, solem lunamque laudabam, oculis cognoveram. Oculi membra sunt carnis, fenestræ sunt mentis: interior est qui per has videt; quando cogitatione aliqua absens est, frustra patent. Deus meus qui fecit hæc, quæ oculis video, non istis oculis est inquirendus. Aliquid etiam per seipsum animus ipse [c] conspiciat, utrùm sit aliquid quod non per oculos sentiam, quasi colores & lucem; non per aures, quasi cantum & sonum; non per nares, quasi odorum suavitatem; non per palatum & linguam, quasi saporem; non per totum corpus, quasi duritiem & mollitiem, rigorem atque fervorem, asperitatem lenitatemque pertractem; sed utrùm sit aliquid intus quod videam. Quid est intus videam? quod neque color sit, neque sonus, neque odor, neque sapor, neque calor, aut frigus, aut duritia, aut mollitudo. Dicatur ergo mihi, quem colorem habeat sapientia. Cùm cogitamus justitiam, ejusque intus in ipsa cogitatione pulcritudine fruimur, quid sonat ad aures? quid tamquam vaporeum surgit ad nares? quid ori infertur? quid manu tractatur & delectat? Et intus est, & pulcra est, & laudatur, & videtur: & si in tenebris sunt oculi isti, animus illius luce perfruitur. Quid est illud quod Tobias videbat, quando videnti filio cæcus consilium vitæ dabat? (Tob. 4. 2.) Est ergo aliquid quod animus ipse corporis dominator, rector, habitator videt; quod non per oculos corporis sentit, non per aures, non per nares, non per palatum, non per corporis tactum, sed per seipsum: & utique melius quod per seipsum, quàm quod per servum suum. Est prorsus, seipsum enim per seipsum videt, & animus ipse ut norit se, videt se. Nec utique ut videat se, corporalium oculorum quærit auxilium: immò verò ab omnibus corporis sensibus, tamquam impedientibus & perstrepentibus abstrahit se [d] ad se, ut videat se in se, ut noverit se apud se. Sed numquid aliquid tale Deus ipsius est, qualis est animus? Non quidem videri Deus nisi animo potest, nec tamen ita ut animus videri potest. Aliquid enim quærit animus iste quod Deus est, de quo illi non insultent qui dicunt, *Ubi est Deus tuus?* Aliquam quærit incommutabilem veritatem, sine defectu substantiam. Non est talis ipse animus, deficit, proficit; novit, ignorat; meminit, obliviscitur; modò illud vult, modò non vult. Ista mutabilitas non cadit in Deum. Si dixero mutabilis est Deus, insultabunt mihi qui dicunt, *Ubi est Deus tuus?*

8. Quærens ergo Deum meum in rebus visibilibus & corporalibus, & non inveniens; quærens ejus substantiam in meipso, quasi aliquid sit qualis

[a] Sic MSS. At editi, *Quid ergo dicis? quasi gratulari* &c.
[b] Editi, *exercitio diei*. Aliquot MSS. *exercendo*. Alii, *exserendo*.

[c] Ita in MSS. At in editis, *conspicit*.
[d] Sic MSS. At editi, *à se*.

A ego sum, neque hoc inveniens; aliquid super animam esse sentio Deum meum. Ergo, ut eum [a] tangerem, ℣. 5. *Hæc meditatus sum, & effudi super me animam meam.* Quando anima mea contingeret quod super animam meam quæritur, nisi anima mea super seipsam effunderetur? Si enim in seipsa remaneret, nihil aliud quàm se videret: & cùm se videret, non utique Deum suum videret. Dicant jam insultatores mei, *Ubi est Deus tuus?* dicant: ego quamdiu non video, quamdiu differor, manduco die ac nocte lacrymas meas. Dicant illi adhuc, B *Ubi est Deus tuus?* quæro ego Deum meum in omni corpore, sive terrestri, sive cælesti, & non invenio: quæro substantiam ejus in anima mea, & non invenio: meditatus sum tamen inquisitionem Rom. 1. 20. Dei mei, & per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei mei cupiens intellecta conspicere, effudi super me animam meam; & non jam restat quem tangam, nisi Deum meum. Ibi enim domus Dei mei, super animam meam: ibi habitat, inde me prospicit, inde me creavit, inde me gubernat, inde mihi consulit, C inde me excitat, inde me vocat, inde me dirigit, inde me ducit, inde me perducit.

9. Ille enim qui habet altissimam in secreto domum, habet etiam in terra tabernaculum. Tabernaculum ejus in terra, Ecclesia ejus est adhuc peregrina. Sed hìc quærendus est, quia in tabernaculo invenitur via, per quam venitur ad domum. Etenim cùm effunderem super me animam meam, ad attingendum Deum meum, quare hoc feci? *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi.* Nam extra D locum tabernaculi errabo quærens Deum meum. *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.* In locum tabernaculi ingrediar, admirabilis tabernaculi usque ad domum Dei. Jam enim multa admiror in tabernaculo. Ecce quanta admiror in tabernaculo: Tabernaculum enim Dei in terra, homines sunt fideles: admiror in eis ipsorum membrorum obsequium; Rom. 6. 12. quia non in eis regnat peccatum ad obediendum desideriis ejus, nec exhibent membra sua arma iniquitatis E peccato, sed exhibent Deo vivo in bonis operibus: animæ servienti Deo membra corporalia militare admiror. Respicio & ipsam animam obedientem Deo, distribuentem opera actûs sui, frenantem cupiditates, pellentem ignorantiam, extendentem se ad omnia aspera & dura toleranda, justitiam & [b] caritatem impendentem ceteris. Miror & istas virtutes in anima: sed adhuc in loco tabernaculi ambulo. Transeo & hæc: & quamvis admirabile sit tabernaculum, stupeo cùm pervenio usque ad do- F mum Dei. De qua domo dicit in alio Psalmo, cùm proposuisset sibi quamdam duram & difficilem quæstionem, quare in hac terra plerumque bene Psal. 72. 16. est malis, & malè est bonis, & ait, Suscepi cognoscere, hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. Ibi est enim fons intellectus, in sanctuario Dei, in domo Dei. Ibi intellexit iste in novissima, & solvit quæstionem de felicitate iniquorum, & labore justorum. Quomodo solvit? Quia mali cùm hìc diffe- G runtur, ad pœnas sine fine servantur; & boni cùm hìc laborant, exercentur, ut in fine hereditatem consequantur. Et hoc ille in sanctuario Dei cognovit, intellexit in novissima. Adscendens tabernaculum, pervenit ad domum Dei. Tamen dum miratur membra tabernaculi, ita perductus est ad domum Dei, [c] quamdam dulcedinem sequendo, interiorem nescio quam & occultam voluptatem, tamquam de domo Dei sonaret suaviter aliquod organum: & cùm ille ambularet in tabernaculo, audito quodam interiore sono, ductus dulcedine, sequens quod sonabat, abstrahens se ab omni strepitu carnis & sanguinis, pervenit usque ad domum Dei. Nam viam suam & ductum suum sic ipse commemorat, quasi diceremus ei, Miraris tabernaculum in hac terra: quomodo pervenisti ad secretum domûs Dei? *In voce*, inquit, *exsultationis & confessionis, soni festivitatem celebrantis.* Festa cùm hìc homines celebrant suæ quoque luxuriæ, consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniacos, vel quæque musica ad luxuriam servientia & illicientia. Et ubi audita fuerint hæc, quid dicimus qui transimus? Quid hìc agitur? Et respondetur nobis, aliqua esse festa. Natalitia, inquit, celebrant, nuptiæ hìc sunt: ut non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festivitate [d] luxuria. In domo Dei festivitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur & transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum: vultus præsens Dei, lætitia sine defectu. Dies hic festus ita est, ut nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa æterna & perpetua festivitate sonat nescio quid canorum & dulce auribus cordis: sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo [e] & miracula Dei in redemtionem fidelium consideranti, mulcet aurem sonus festivitatis illius, & rapit cervum ad fontes aquarum.

10. Sed quia, Fratres, quamdiu sumus in corpore hoc, peregrinamur à Domino, 2. Cor. 5. 6. & corpus quod corrumpitur aggravat animam, Sap. 9. 15. & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: etsi utcumque nebulis diffugatis ambulando per desiderium, ad hunc sonum pervenerimus interdum, ut aliquid de illa domo Dei nitendo capiamus: onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, & ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inveneramus unde gauderemus, sic hìc non deerit quod gemamus. Etenim cervus iste manducans die ac nocte lacrymas suas, raptus desiderio ad fontes aquarum, interiorem scilicet dulcedinem Dei, effundens super se animam suam, ut tangeret quod est super animam suam, ambulans in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, & ductus interioris & intelligibilis soni jocunditate, ut omnia exteriora contemneret, & in interiora raperetur: adhuc tamen homo est, adhuc hìc gemit, adhuc carnem fragilem portat, adhuc inter scandala hujus mundi periclitatur. Respexit ergo ad se, tamquam inde veniens, & ait sibi constituto inter has tristitias, & comparans hæc illis ad quæ videnda ingressus est, & post quæ visa egressus est: *Quare,* ℣. 6. *inquit, tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Ecce jam quadam interiore dulcedine lætati sumus, ecce acie mentis aliquid incommutabile, etsi perstrictim & raptim, perspicere potuimus: quare adhuc conturbas me, quare adhuc tristis es? Non enim dubitas de Deo tuo. Non enim non est quod tibi dicas, contra illos qui dicunt, Ubi est Deus tuus? Jam aliquid incommutabile persensi,

[a] Apud Lov. interponitur hìc, *animi intellectu*: hoc ab Er. & MSS. abest.

[b] Duo mss. *justitiam & veritatem impendentem.*

[c] Editi, *percepit quamdam.* Redundat *percepit*, nec est in MSS.

[d] MSS. nullo ferè excepto, *lætitia.*

[e] Hìc in editis additur *admirabili Dei*: quòd à MSS. abest.

quare adhuc conturbas me? *Spera in Deum.* A Et quasi responderet illi anima ejus in silentio, Quare conturbo te, nisi quia nondum sum ibi, ubi est dulce illud, quò sic rapta sum quasi per transitum? Numquid jam bibo de fonte illo, nihil metuens? jam nullum scandalum pertimesco? jam de cupiditatibus omnibus tamquam edomitis victisque secura sum? Nonne adversùs me diabolus vigilat hostis meus? nonne laqueos mihi quotidie deceptionis intendit? Non vis ut conturbem te posita in sæculo, & peregrina adhuc à domo Dei mei? Sed, *Spera in* B *Deum*, respondet conturbanti se animæ suæ, & quasi rationem reddenti perturbationis suæ, propter mala quibus abundat hic mundus. Interim habita in spe. Spes enim quæ videtur, non est spes: (Rom. 8. 24.)
» si autem quod non videmus speramus, per patien-
» tiam exspectamus.

11. *Spera in Deum.* Quare, *Spera?* *Quoniam confitebor illi.* Quid ei confiteberis? *Salutare* (ỳ. 7.) *vultûs mei * Deus meus.* A me mihi salus esse non potest, hoc dicam, hoc confitebor, *Salutare vul-* C *tûs mei Deus meus.* Etenim ut metuat in his, quæ utcumque intellecta cognoscit, respexit iterum sollicitus ne obrepat inimicus: nondum dicit, Salvus (Rom. 8. 23.) sum ex omni parte. Etenim primitias habentes Spiritûs, in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes redemtionem corporis nostri. Illa perfecta in nobis salute, erimus in domo Dei viventes, sine fine, & sine fine laudantes eum, cui dictum est, (Psal. 83. 5.) Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Hoc nondum est, quia nondum D est salus quæ promittitur: sed confiteor Deo meo in spe, & dico illi, *Salus vultûs mei Deus meus.* (Rom. 8. 24.) Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. Persevera ergo ut pervenias; persevera donec veniat salus. Audi ipsum Deum tuum de (Psal. 26. 14.) interiore tibi loquentem: Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Do- (Matth. 10. 22. & 24. 13.) minum: quoniam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Quare ergo tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deum,* E *quoniam confitebor illi.* Hæc est confessio mea, (Item ỳ. 7.) *Salutare vultûs mei Deus meus.*

12. *Ad meipsum anima mea turbata est.* Numquid ad Deum turbatur? Ad me turbata est. Ad incommutabile reficiebatur, ad mutabile perturbabatur. Novi quia justitia Dei mei manet: utrùm (1. Cor. 10. 12.) mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus, dicens, Qui se putat stare, videat ne cadat. Ergo quia non est in me firmitas mihi, nec est mihi spes de me, *Ad meipsum turbata est anima mea.* Vis F (Psal. 24. 1.) non conturbetur? Non [a] remaneat in teipso, & dic, Ad te Domine levavi animam meam. Hoc planiùs audi. Noli sperare de te, sed de Deo tuo. Nam si speras de te, anima tua conturbatur ad te; quia nondum invenit unde sit secura de te. Ergo quoniam ad me conturbata est anima mea, quid restat nisi humilitas, ut de se ipsa anima non præsumat? Quid restat nisi ut omnino minimam se faciat, nisi ut se humiliet, ut exaltari mereatur? nihil sibi tribuat, ut ei ab illo quod utile est tribuatur. Ergo G quia ad me turbata est anima mea, & hanc perturbationem facit superbia: *Propterea memoratus sum tui, Domine, de terra Iordanis & Hermoniim à monte parvo.* Unde memoratus sum tui? A monte parvo, & de terra Jordanis. Forte de baptismo, ubi est remissio peccatorum. Etenim nemo currit

ad remissionem peccatorum, nisi qui displicet sibi; nemo currit ad remissionem peccatorum, nisi qui se confitetur peccatorem; nemo se confitetur peccatorem, nisi humiliando seipsum Deo. Ergo *de terra Iordanis memoratus sum tui, & de monte parvo:* non de monte magno; ut de monte parvo tu facias magnum: quoniam qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Si autem (Lucæ 14. 11. & 18. 14.) & interpretationes nominum quæras, Jordanis est descensio eorum. Descende ergo, ut leveris; noli extolli, ne elidaris. *Et de Hermoniim monte parvo.* Hermoniim [b] anathematio interpretatur. Anathema teipsum, displicendo tibi: displicebis enim Deo, si placueris tibi. Ergo quia nobis Deus omnia bona præstat, quia ipse bonus est, non quia nos digni sumus; quia ille misericors est, non quia in aliquo promeruimus: *de terra Iordanis & Hermoniim commemoratus sum Dei.* Et quia humiliter commemoratur, exaltatus perfrui merebitur: quia non in se exaltatur qui in Domino gloriatur. (1. Cor. 1. 31.)

13. *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.* (ỳ. 8.) Peragere Psalmum possum fortasse, adjutus studio vestro, cujus fervorem video. De labore autem vestro non satis curo, ut audiatis; quando & me qui loquor, ita in his laboribus sudare cernatis. Adspicientes me laborantem, profectò collaboratis: non enim mihi laboro, sed vobis. Ergo audite; quia velle vos video. *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum:* Deo dixit ille qui ejus commemoratus est de terra Jordanis & Hermoniim: hoc admirando dixit, *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.* Quæ abyssus, quam abyssum invocat? Verè quia iste intellectus abyssus est. Abyssus enim est profunditas quædam impenetrabilis, incomprehensibilis: & maximè solet dici in aquarum multitudine. Ibi enim altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari usque ad fundum non potest. Denique quodam loco dictum est, Judicia tua abyssus multa: hoc volente (Psal. 35. 7.) Scripturâ commendare, quia judicia Dei non comprehenduntur. Quæ ergo abyssus, quam invocat abyssum? Si profunditas est abyssus, putamus non cor hominis abyssus est? Quid enim est profundius hac abysso? Loqui homines possunt, videri possunt per operationem membrorum, audiri in sermone: sed cujus cogitatio penetratur, cujus cor inspicitur? Quid intus gerat, quid intus possit, quid intus agat, quid intus disponat, quid intus velit, quid intus nolit, quis comprehendet? Puto non absurdè intelligi abyssum hominem, de quo alibi dictum est, Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. (Psal. 63. 7.) Si ergo homo abyssus est, quomodo abyssus invocat abyssum? Homo invocat hominem? invocat quasi quomodo Deus invocatur? Non. Sed invocat, dicitur ad se vocat. Nam dictum est de quodam, Mortem invocat: id est, sic vivit, ut mor- (Apud Æsop. fab. 6.) tem ad se vocet. Nam nemo hominum est qui orationem faciat, & invocet mortem: sed malè vivendo homines mortem invocant. *Abyssus abyssum invocat*, homo hominem. Sic discitur sapientia, sic discitur fides, cùm abyssus abyssum invocat. Abyssum invocant sancti prædicatores verbi Dei. Numquid & ipsi non abyssus? Ut noveris, quia abyssus & ipsi, Apostolus ait, Minimum est ut à vobis di- (1. Cor. 4. 3.) judicer, aut ab humano die. Quanta autem abyssus sit, audite ampliùs: Neque enim ego meipsum dijudico. Tantam-ne profunditatem creditis esse in

[a] Sic MSS. At editi, *Non remaneas.*

I [b] Sic MSS. Editi verò, *anathematizatio*; & infrà, *anathematiza.*

homine, quæ lateat ipsum hominem in quo est? Quanta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando quid in se ageretur intus nesciebat, & se *Johan.* 13. 37. moriturum cum Domino vel pro Domino temere promittebat? quanta abyssus erat? Quæ tamen abyssus nuda erat oculis Dei. Nam hoc illi Christus prænuntiabat, quod in se ipse ignorabat. Ergo omnis homo licèt sanctus, licèt justus, licèt in multis proficiens, abyssus est, & abyssum invocat, quando homini aliquid fidei, aliquid veritatis propter vitam æternam prædicat. Sed tunc est utilis abyssus abysso invocatæ, quando fit in voce cataractarum tuarum? *Abyssus abyssum invocat*, homo hominem lucratur: non tamen in voce sua, sed *in voce cataractarum tuarum.*

14. Alium accipite intellectum: *Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum.* Ego qui contremisco, cùm ad me perturbata est anima *Psal.* 35. 7. mea, à judiciis tuis timui vehementer: judicia enim tua abyssus multa, & abyssus abyssum invocat. Nam sub hac carne mortali, laboriosa, peccatrice, molestiis & scandalis plena, concupiscentiis obnoxia, damnatio quædam est de judicio tuo: quia tu *Gen.* 2. 17. dixisti peccatori, Morte morieris: &, In sudore vultûs tui edes panem tuum. Hæc abyssus prima judicii tui. Sed si malè hîc vixerint homines, *Abyssus abyssum invocat:* quia de pœna in pœnam transeunt, & de tenebris ad tenebras, & de profunditate ad profunditatem, & de supplicio ad supplicium, & de ardore cupiditatis in flammas gehennarum. Ergo hoc timuit fortassis homo iste, cùm ait, *Ad meipsum anima mea turbata est: propterea memoratus sum tui, Domine, de terra Iordanis & Hermoniim.* Humilis esse debeo. Exhorrui enim judicia tua, vehementer timui judicia tua: ideo ad me anima mea turbata est. Et quæ judicia tua timui? Parva-ne judicia sunt tua ista? Magna sunt, dura sunt, molesta sunt: sed utinam sola essent. *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum:* quia tu minaris, tu dicis & post illos labores restare alteram damnationem: *In voce cataractarum tua-* *Psal.* 138. 7. *rum, abyssus abyssum invocat.* Quò ergo abibo à facie tua, & à spiritu tuo quò fugiam: si abyssus abyssum invocat, si post istos labores timentur graviores?

Item ỳ. 8. 15. *Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me ingressi sunt.* Fluctus in his quæ sentio, suspensuræ in his quæ minaris. Omnis perpessio mea, fluctus est tuus: omnis comminatio tua, suspensura tua est. In fluctibus invocat abyssus ista, in suspensuris invocat alteram abyssum. In eo quod laboro, omnes fluctus tui: in eo quod minaris gravius, omnes suspensiones tuæ super me ingressæ sunt. Qui enim minatur, non premit, sed suspendit. Sed quia liberas, hoc dixi animæ meæ: ỳ. 6. Spera in Deum, quoniam confitebor illi, salutare vultûs mei Deus meus. Quia magis crebra sunt mala, dulcior erit misericordia tua.

ỳ. 9. 16. Ideo sequitur: *In die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte declarabit.* Nulli vacat audire in tribulatione. Adtendite cùm vobis bene est: audite cùm vobis bene est: discite cùm tranquilli estis, sapientiæ disciplinam, & verbum Dei ut cibum colligite. Quando enim quisque in tribulatione est, prodesse illi debet quod securus audivit. Etenim in rebus prosperis mandat tibi Deus A misericordiam suam, si ei fideliter servieris; quia liberat te de tribulatione: sed non tibi declarat ipsam misericordiam, quam tibi per diem mandavit, nisi per noctem. Cùm venerit ipsa tribulatio, tunc adjutorio te non deserit: ostendit tibi verum fuisse quod tibi per diem mandavit. Etenim scriptum est quodam loco, Speciosa misericordia Domini in tempore tribulationis, sicut nubes pluviæ *Eccli.* 35. 26. in tempore siccitatis. *In die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte declarabit.* Non tibi B ostendit quia subvenit tibi, nisi venerit tibi tribulatio, unde eruaris ab illo qui tibi per diem promisit. Ideo admonemur imitari formicam. Sicut *Prov.* 6. enim prosperitas sæculi significatur die, adversitas sæculi significatur nocte: ita alio modo prosperitas sæculi significatur æstate, adversitas sæculi significatur hyeme. Et quid facit formica? Per æstatem colligit, quod ei per hyemem prosit. Ergo cùm est æstas, cùm bene est vobis, cùm tranquilli estis, audite verbum Domini. Unde enim fieri potest ut C in hac tempestate sæculi hujus sine tribulatione totum hoc mare transeatis? unde fieri potest? cui hoc hominum contigit? Si contigit alicui, plus metuenda est ipsa tranquillitas. *In die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte declarabit.*

17. Quid ergo agas in hac peregrinatione? quid agas? *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* Hoc hîc ỳ. 10. ago cervus sitiens & desiderans ad fontes aquarum, recordans dulcedinem [a] vocis illius qua ductus sum per tabernaculum usque ad domum Dei: quamdiu D hoc corpus quod corrumpitur aggravat animam, *Sap.* 9. 15. *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* Non enim ut supplicem Deo, empturus sum de transmarinis locis; aut ut exaudiat me Deus meus, navigabo, ut de longinquo afferam thura & aromata, aut de grege adducam vitulum vel arietem. *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* Intus habeo victimam quam immolem, intus habeo thus quod imponam, intus habeo sacrificium quo flectam Deum meum: Sacrificium *Psal.* 50. 19. Deo spiritus contribulatus. Quod sacrificium con- E tribulati spiritûs intus habeam, audi: *Dicam Deo, Susceptor meus es, quare mei oblitus es?* Sic enim hîc laboro, quasi tu oblitus sis mei. Tu autem exerces me: & novi quia differs mihi, non mihi aufers, quod promisisti: sed tamen, *quare mei oblitus es?* Tamquam de voce nostra clamavit & caput nostrum, Deus, Deus meus, quare me dereli- *Psal.* 21. 1. *Matth.* 27. 46. quisti? *Dicam Deo, Susceptor meus es, quare mei oblitus es?*

Item ỳ. 10. 18. [b] *Vt quid me repulisti?* ex illa altitudine F fontis intelligentiæ incommutabilis veritatis. *Vt quid me repulisti?* Quare gravedine & pondere iniquitatis meæ, jam illuc inhians, ad ista dejectus sum? Dicit alio loco ista vox, Ego dixi in ecstasi *Psal.* 30. 23. mea: ubi vidit nescio quid magnum, [c] excessu mentis: Ego dixi in ecstasi mea, projectus sum à facie oculorum tuorum. Comparavit enim hæc in quibus esset, illis in quæ [d] erectus erat, & vidit se longè projectum à facie oculorum Dei, sicut & G hîc: *Vt quid me repulisti, & ut quid contristatus incedo, dum affligit me inimicus, * dum confringit ossa* ỳ. 11. *mea*, tentator ille diabolus, scandalis ubique crebrescentibus, quorum abundantiâ refrigescit cari- *Matth.* 24. 12. tas multorum? Cùm videamus fortes Ecclesiæ plerumque scandalis cedere, nonne dicit corpus Christi, Confringit inimicus ossa mea? Ossa enim fortes

[a] Sic MSS. At editi, *fontis illius.*
[b] Sacra biblia verbis istis carent, *Vt quid me repulisti.*

[c] Ita in MSS. At in editis, *ex essum mentis.*
[d] Sic Er. & MSS. At Lov. *rectus.*

sunt, & aliquando ipsi fortes tentationibus cedunt. Hæc cùm quisque considerat ex corpore Christi, ex voce corporis Christi, nonne clamat, *Vt quid me repulisti, & ut quid tristis incedo, dum affligit me inimicus, dum confringit ossa mea?* Non carnes meas tantùm, sed etiam ossa mea: ut in quibus putabatur esse aliqua fortitudo, videas cedere in tentationibus, ut ceteri infirmi desperent, quando fortes vident succumbere. Quanta ista pericula, Fratres mei?

ψ. 11. 19. *Exprobraverunt mihi qui tribulant me.* Iterum illa vox: *Dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus?* Et maximè ista dicunt in tentationibus Ecclesiæ, *Vbi est Deus tuus?* Quantum hæc Martyres audierunt, pro nomine Christi fortes & patientes, quantum illis dictum est, Ubi est Deus vester? Liberet vos, si potest. Tormenta enim ipsorum extrinsecùs homines videbant, coronas intrinsecùs non videbant. *Exprobraverunt mihi qui tribulant me, dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus?* Et ego propter hæc, quoniam ad me turbata est anima mea, quid ei ψ. 12. aliud quàm illud dicam, *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Et quasi respondenti, Non vis ut conturbem te, hîc posita in tantis malis? suspirans ad bona, sitiens & laborans, non vis ut conturbem te? *Spera in Deum, quoniam adhuc confitebor illi.* Dicit ipsam confessionem, repetit spei confirmationem: [a] *Salus vultus mei & Deus meus.*

IN PSALMUM XLII. *ENARRATIO.

*Sermo ad populum in die jejunii post meridiem habitus.

1. PSALMUS iste brevis est: sic satisfacit mentibus auditorum, ut molestus non sit ventribus jejunorum. Pascatur ex hoc anima nostra, quam tristem esse dicit, qui cantat in hoc Psalmo: tristem, credo, ex aliquo jejunio suo, vel potiùs ex aliqua fame sua. Nam jejunium voluntatis est, fames necessitatis. Esurit Ecclesia, esurit corpus Christi, & homo ille ubique diffusus, [b] cujus caput sursum est, membra deorsum: ejus vocem in omnibus Psalmis vel psallentem vel gementem, vel lætantem in spe, vel suspirantem in re, notissimam jam & familiarissimam habere debemus, tamquam nostram. Non ergo diu est immorandum, ut insinuemus vobis quis loquatur: sit unusquisque in Christi corpore, & loquetur hîc.

2. Nostis autem omnes qui proficiunt, & qui cælesti illi civitati ingemiscunt, qui peregrinationem suam norunt, qui viam tenent, qui in desiderio terræ illius stabilissimæ spem tamquam ancoram præfixerunt: nostis ergo quia hoc genus hominum, hoc semen bonum, hoc frumentum Christi inter zizania gemit; & hoc donec veniat tempus messis, id est usque in finem sæculi, sicut exponit quæ non fallitur veritas. (Matth. 13. 38.) Gemens ergo inter zizania, id est, inter malos homines, inter dolosos & seductores, aut irâ turbulentos, aut insidiis venenatos, circumspiciens simul cum illis esse se tamquam in uno agro per totum mundum, unam pluviam excipere, pariter perflari, pariterque secum inter adversa nutriri, habere simul ista communia dona Dei, malis bonisque concessa communiter ab illo qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. (Matth. 5. 45.) Videns ergo semen Abrahæ, semen sanctum, quanta cum malis à quibus quandoque separandum est nunc habeat communia, æqualiter nasci, eamdem conditionem generis humani sortiri, pariter mortalia ferre corpora, simul uti luce, fontibus, fructibus, prosperitatibus atque adversitatibus sæculi, sive fame, sive abundantiâ, sive pace, sive bello, sive salute, sive peste; videns quanta habeat communia cum malis, cum quibus tamen non habet caussam communem, erumpit in hanc vocem, JUDICA me Deus, & discerne caussam meam de gente non sancta. ψ. 1. *Judica*, inquit, *me Deus*: non timeo judicium tuum, quia novi misericordiam tuam. *Judica me Deus, & discerne caussam meam de gente non sancta.* Nunc interim in hac peregrinatione nondum discernis locum meum, quia simul cum zizaniis vivo usque ad tempus messis: (Matth. 13. 30.) nondum discernis pluviam meam, nondum discernis lucem meam: discerne caussam meam. Distet inter eum qui in te credit, & eum qui in te non credit. Par infirmitas est, sed dispar conscientia: par labor, sed dispar desiderium. Desiderium impiorum peribit: de desiderio autem justorum, nisi certus esset pollicitator, dubitare deberemus. Finis desiderii nostri, ipse promissor. Seipsum dabit, quia seipsum dedit: seipsum dabit immortalibus immortalem, quia seipsum dedit mortalibus mortalem. *Judica me Deus, & discerne caussam meam de gente non sancta. Ab homine iniquo & doloso erue me.* Hoc est, *de gente non sancta. Ab homine*, à quodam genere hominum: quia quidam homo & quidam homo, & in his duobus unus assumetur, & unus relinquetur. (Matth. 24. 40.)

3. Et quoniam patientiâ opus est ferendi usque ad messem, quamdam, si dici potest, indiscretam discretionem: simul enim sunt, & ideo discreta nondum sunt: zizania autem zizania sunt, & frumenta frumenta sunt; & ideo discreta jam sunt: quia ergo fortitudine opus est, implorandâ ab illo qui jussit ut fortes simus, & nisi fortes ipse fecerit, non erimus [c] quod jussit; ab illo qui dixit, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit: (Matth. 10. 22. & 24. 13.) ne sibi ipsa anima arrogando fortitudinem debilitetur, continuò adjungit, *Quia tu es Deus meus fortitudo mea, ut quid me repulisti, & ut quid tristis incedo, dum affligit me inimicus?* ψ. 2. Caussam quærit tristitiæ suæ. *Quare*, inquit, *tristis incedo dum affligit me inimicus?* Tristis ambulo, inimicus affligit me quotidianis tentationibus, immittens vel quod malè amemus, vel quod malè timeamus: & contra utrumque pugnans anima, etsi non capta, tamen periclitans, contrahitur tristitiâ, & dicit Deo, *Vt quid?* Quærat ergo ab ipso, & audiat ut quid. Quærit enim in Psalmo caussam tristitiæ suæ, dicens, *Vt quid me repulisti, & ut quid tristis incedo?* Audiat ex Isaia, succurrat illi lectio, quæ modò recitata est: (Isai. 57. 16. &c.) Spiritus, inquit, à me prodiet, & omnem flatum ego feci: propter peccatum modicùm quid contristavi illum, & averti faciem meam ab illo; & contristatus est, & abiit [d] tristis in viis suis. Quid ergo quærebas, *Vt quid me repulisti, & ut quid tristis incedo?* Audisti, propter peccatum. Caussa tristitiæ tuæ peccatum est,

[a] Plerique MSS. *Salutare*: & quidam in eodem versiculo particulam, *&*, prætermittunt.

[b] Editi, *diffusus est*. Expungitur, *est*, auctoritate MSS.

[c] Sic MSS. Editi verò, *non erimus: quod ut simus ab illo erimus qui dixit.*

[d] Apud Lov. deerat, *tristis*: quæ vox ex Er. & MSS. restituitur.

caussa lætitiæ tuæ justitia sit. Peccare volebas; & laborare nolebas; ut parum tibi esset quòd esses injustus, nisi & eum injustum voluisses, à quo in te vindicari noluisses. Respice vocem meliorem in alio Psalmo: Bonum est mihi quòd humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Didiceram elatus iniquitates meas, discam humiliatus justificationes tuas. *Ut quid tristis incedo, dum affligit me inimicus?* De inimico quereris; re vera affligit, sed tu ei locum dedisti. Et nunc habes quod agas: elige consilium, regem admitte, tyrannum exclude.

Psal. 118. 71.

4. Sed ut hoc faciat, quid dicit, quid supplicat, quid orat adtende. Ora quod audis, ora cùm audis; omnium nostrûm sit ista vox: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & perduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Quia [a] ipsa lux tua & veritas tua: hæc nomina duo, res una. Quid enim aliud lux Dei, nisi veritas Dei? aut quid veritas Dei, nisi lux Dei? Et hoc utrumque unus Christus. Ego sum lux mundi: qui credit in me, non ambulabit in tenebris. Ego sum via, veritas & vita. Ipse lux, ipse veritas. Veniat ergo, & eruat nos, discernens modò caussam nostram à gente non sancta; eruat ab homine iniquo & doloso: separet frumentum à zizaniis: quia ipse mittet Angelos suos messis tempore, ut colligant de regno ejus omnia scandala, & mittant in ignem ardentem, frumentum autem ejus congregent in horreum. Emittet lucem suam & veritatem suam; quia ipsa jam nos deduxerunt & perduxerunt in montem sanctum ejus & in tabernacula ejus. Pignus habemus, præmium speramus. Sanctus mons ejus, sancta Ecclesia ejus. Mons ille est, qui crevit ex minimo lapide, secundùm visionem Danielis, confringens regna terrarum; & in tantum excrescens, ut impleret universam faciem terræ. In hoc monte se exauditum dicit, qui dicit, Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo. Quisquis præter istum montem orat, non sese speret exaudiri ad vitam æternam. Exaudiuntur enim multi ad multa. Nec sibi plaudant quòd exaudiuntur: exauditi sunt dæmones, ut in porcos mitterentur. Exaudiri ad vitam æternam concupiscamus, propter [b] desiderium quo dicimus, *Emitte lucem tuam & veritatem tuam.* Illa lux oculum cordis inquirit. Beati enim, inquit, mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Modò in monte ejus sumus, id est, in Ecclesia ejus, & in tabernaculo ejus. Tabernaculum peregrinantium est, domus cohabitantium: est & tabernaculum peregrinantium & militantium. Cùm audis tabernaculum, bellum intellige, hostem cave. Domus autem quæ erit? Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.

℣. 3. Johan. 8. 12. Johan. 14. 6. Matth. 13. 41. Dan. 2. 35. Psal. 3. 5. Matth. 8. 32. Matth. 5. 8. Psal. 83. 5.

5. Jam ergo perducti ad tabernaculum, & positi in monte sancto ejus, quam spem gerimus? *Et introibo ad altare Dei.* Est enim quoddam sublime altare invisibile, quò non accedit injustus. Ad illud altare ille solus accedit, qui ad istud securus accedit: illic inveniet vitam suam, qui in isto discernit caussam suam. *Et introibo ad altare Dei:* De monte sancto ejus, & de tabernaculo ejus, de sancta Ecclesia ejus, introibo ad altare Dei sublime. Quale ibi sacrificium est? Ipse qui intrat, assumitur in holocaustum. *Introibo ad altare Dei.* Quid est quod dicit, *ad altare Dei? Ad Deum qui lætificat juventutem meam.* Juventus novitatem significat: tamquam diceret, Ad Deum qui lætificat novitatem meam. Lætificat novitatem meam, qui contristavit vetustatem meam. Incedo enim modò tristis in vetustate, tunc autem stabo gaudens in novitate. *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.* Quid est in cithara confiteri, & in psalterio confiteri? Non enim semper in cithara, nec semper in psalterio. Duo hæc organa musicorum habent inter se distinctam discretamque rationem, dignam consideratione & commendatione memoriæ. Utrumque hoc manibus portatur & tangitur, & significat opera quædam nostra corporalia. Utrumque bonum, si quis norit psallere, si quis norit citharizare. Sed quia psalterium istud organum dicitur, quod de superiore parte habet testudinem; illud scilicet tympanum & concavum lignum cui chordæ innitentes resonant: cithara verò idipsum lignum cavum & sonorum ex inferiore parte habet: discernenda sunt opera nostra, quando in psalterio sint, quando in cithara, utraque tamen placita Deo & suavia ejus auditui. Quando ergo ex præceptis Dei aliquid agimus, jussis ejus obtemperantes & obaudientes ad implenda præcepta ejus, ubi facimus, & non patimur, psalterium est. Faciunt enim ita & Angeli; non enim aliquid patiuntur. Cùm autem aliquid patimur tribulationum, tentationum, scandalorum in hac terra, quia non patimur nisi ex inferiore parte, id est ex eo quòd mortales sumus, ex eo quòd primæ nostræ caussæ quiddam tribulationum [c] debemus, & quia patimur multa ab eis qui non sunt de super, cithara est. Venit enim sonus suavis ex inferiore parte: patimur & psallimus, vel potiùs cantamus & citharizamus. Quando dicebat Apostolus evangelizare se, & prædicare Evangelium toto orbe terrarum ex præcepto Dei, quia illud Evangelium se non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum accepisse dicebat, de super sonabant chordæ: cùm verò dicebat, Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem; cithara sonabat ex inferiore quidem, sed tamen dulciter. Omnis enim patientia dulcis est Deo. Si autem in ipsis tribulationibus defeceris, citharam fregisti. Quare ergo modò dixit, *Confitebor tibi in cithara?* Propter illud quod dixerat, Ut quid tristis incedo dum affligit me inimicus? Patiebatur enim quiddam ex inferiore afflictione, & in eo ipso tamen volebat placere Deo, & gratias gestiebat agere Deo, fortis in tribulationibus: & quia sine tribulatione esse non poterat, patientiam Deo debebat. *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.*

℣. 4. Gal. 1. Rom. 5.

6. Et rursus ad animam suam, ut ex inferiore illo sonoro ligno capiat sonum, *Ut quid tristis es,* inquit, *anima mea, & ut quid conturbas me?* In tribulationibus sum, in [d] languoribus, in mæroribus, ut quid me conturbas, ô anima? Quis dicit? cui dicit? Animæ dicit, omnes novimus: planum est enim, ad illam directus est sermo. *Ut quid tristis es anima mea, & ut quid conturbas me?* Quæritur persona loquens. Numquid caro animæ loquitur, cùm caro sine anima non loquatur? Proprium enim magis est, ut anima carnem alloquatur, quàm ut caro alloquatur animam. Sed quia non

℣. 5.

[a] Sic MSS. At editi, *Quia ipse est lux tua.*
[b] Tres MSS. *propter quod desiderium dicimus.*

[c] Quinque MSS. *debetur.*
[d] Aliquot MSS. *in angoribus.*

dixit,

dixit, Quare tristis es caro mea, sed ait, *Quare tristis es anima mea?* (A) (Si enim carnem alloqueretur, fortasse non diceret, *Quare tristis es:* sed, Quare doles? Dolor enim animæ tristitia dicitur: molestia verò quæ fit in corpore, dolor dici potest, tristitia non potest. Sed ex dolore corporis plerumque anima contristatur. Interest tamen quid doleat, & quid contristetur. Dolet enim caro, tristis est anima: & aperta ista vox est, *Ut quid tristis es anima mea?*) non ergo anima alloquitur carnem; quia non dixit, Ut quid tristis es caro mea? nec caro animam; (B) quia absurdum est ut inferior alloquatur superiorem. Ergo intelligimus habere nos aliquid ubi imago Dei est, mentem scilicet atque rationem. Ipsa mens invocabat lucem Dei & veritatem Dei. Ipsa est qua capimus justum & injustum; ipsa est qua discernimus verum à falso: ipsa est quæ vocatur intellectus, quo intellectu carent bestiæ; quem intellectum quisquis in se negligit, & postponit ceteris, & ita abjicit quasi non habeat, audit ex Psalmo, [Psal. 31. 9.] Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est (C) intellectus. Intellectus ergo noster alloquitur animam nostram. Ista in tribulationibus marcida est, fessa [a] in angoribus, contracta in tentationibus, ægra in laboribus. Erigit eam mens de super capiens veritatem; & dicit, *Ut quid tristis es anima mea, & ut quid conturbas me?*

7. Videte si non est ista allocutio in illo conflictu Apostoli, in se præfigurantis quosdam, & fortè nos, & dicentis, [Rom. 7. 22.] Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, (D) id est, motus quosdam carnales: & in quadam lucta, & quasi desperatione, invocat gratiam Dei, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Tales ita pugnantes etiam ipse Dominus in se præfigurare dignatus est, [Matth. 26. 38.] cùm ait, Tristis est anima mea usque ad mortem. Ille enim noverat ad quod venerat. Ille passionem pavebat qui dixerat, [Johan. 10. 18.] Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo ite- (E) rum sumendi eam, nemo tollit illam à me, sed ego ipse pono eam à me, & iterum sumo eam? Sed, Tristis est anima mea usque ad mortem, qui dixit, quædam membra sua in se figuravit. Plerumque enim jam mens bene credit & bene novit futurum hominem secundùm fidem suam in gremio Abrahæ: credit hoc, & tamen cùm venerit aliquis articulus mortis, turbatur ex familiaritate quadam sæculi hujus; erigit auditum in illam vocem Dei internam, audit rationabile carmen intrinsecùs. Ita enim (F) de super in silentio sonat quiddam, non auribus, sed mentibus, ut quicumque audit illud melos, tædio afficiatur ad strepitum corporalem, & tota ista vita humana tumultus ei quidam sit, impediens auditum superni cujusdam soni nimiùm delectabilis, & incomparabilis, & ineffabilis. Et re vera cùm ita contingit ex aliqua perturbatione, vim patitur homo, alloquens animam suam, *Ut quid tristis es anima mea, & ut quid conturbas me?* An fortè ideo quia difficilè purgata vita invenitur, cùm (G) ille judicat qui novit ad purum & liquidum judicare? Quia etsi probabilis jam vita est inter homines, ita ut homines quid jam reprehendant justè non habeant: procedit examen ab illius oculis, procedit regula exæquans non fallaciter, & invenit in homine quædam quæ reprehendat Deus, quæ homines reprehendenda non videbant, nec ille ipse intus qui judicandus est. Hæc timens anima fortè conturbatur: alloquitur eam mens, quasi dicens, Quid times de peccatis, quia non potes omnia devitare? *Spera in Dominum, quoniam confitebor illi.* Quædam sanat præsens allocutio, reliqua purgat fidelis confessio. Planè time, si justum te dicis; si non habes illam vocem ex alio Psalmo, Ne intres in judicium cum servo tuo. [Psal. 142. 2.] Quare, Ne intres in judicium cum servo tuo? Misericordiâ tuâ mihi opus est. Nam si judicium exhibueris sine misericordia, quò ibo? Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit? [Psal. 129. 3.] Ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. [Psal. 142. 2.] Ergo si non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, quia quicumque hîc vivit, quantumlibet justè vivat, væ illi si cum illo in judicium intraverit Deus. Nam ex alio Propheta arrogantes & superbos idemtidem sic objurgat: Ut quid vultis mecum judicio contendere? [Jerem. 2. 29.] Omnes dereliquistis me, dicit Dominus. Noli ergo judicio contendere: da operam esse justus; & quantumcumque fueris, confitere te peccatorem; semper spera misericordiam: & [b] in ista humili confessione securus alloquere turbantem te, & tumultuantem adversùs te animam tuam. *Ut quid tristis es anima mea, & ut quid conturbas me?* Fortè in te volebas sperare: *Spera in Dominum*, noli in te. Quid enim es in te? quid es de te? Ille sit sanitas in te, qui suscepit vulnera propter te. *Spera*, inquit, *in Dominum, quoniam confitebor illi.* Quid illi confiteberis? *Salutare vultus mei Deus meus.* Tu es salutare vultus mei, tu sanabis me. Æger ad te loquor: agnosco medicum, non me jacto sanum. Quid est, agnosco medicum, non me jacto sanum? Quod in alio Psalmo dicitur, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam pecccavi tibi. [Psal. 40. 5.]

8. Hæc vox, Fratres, [c] tuta est: sed vigilate in operibus bonis. Tangite psalterium, obediendo præceptis: tangite citharam, tolerando passiones. Frange esurienti panem tuum, audisti ab Isaia: [Isai. 58. 7.] noli jejunium putare sufficere. Jejunium te castigat, non alterum reficit. Fructuosæ erunt angustiæ tuæ, si alteri præstiteris latitudinem. Ecce fraudasti animam tuam: cui dabis quod tibi abstulisti? ubi pones quod tibi denegasti? Quàm multos pauperes saginare potest intermissum hodie prandium nostrum. Ita jejuna, ut alio manducante prandisse te gaudeas, propter orationes, ut exaudiaris. Ibi enim ait, Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum: [Ibidem 9. & 10.] si fregeris ex animo esurienti panem. Quia plerumque fit à tristibus & à murmurantibus, ut careant tædio interpellantis, non ut reficiant viscera indigentis. Hilarem autem datorem diligit Deus. [2. Cor. 9. 7.] Si panem dederis tristis, & panem & meritum perdidisti. Ergo ex animo fac: ut ille qui intus videt adhuc loquente te, dicat, Ecce adsum. Quàm celeriter accipiuntur orationes bene operantium: & hæc justitia hominis in hac vita, jejunium, eleemosyna, oratio. Vis orationem tuam volare ad Deum? Fac illi duas alas, jejunium & eleemosynam. Tales nos inveniat, ut securos inveniat lux Dei, & veritas Dei, cùm venerit liberare nos à morte, qui jam venit subire pro nobis mortem. Amen.

[a] MSS. nonnulli, *in languoribus.*
[b] Aliquot MSS. *insta.*
[c] Vaticanus & Regius MSS. *vestra est.*

IN PSALMUM XLIII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo Dei gratiam plurimùm commendat.

1. PSALMUS iste filiis Chore dicitur, sicut ejus titulus præfert. Interpretatur autem Chore calvitium vel calvaria, & invenimus in Evangelio Dominum Jesum Christum in loco Calvariæ crucifixum. (Matth. 27. 33.) Ergo clarum est, quòd filiis passionis ejus cantetur hic Psalmus. Habemus autem hinc evidentissimum & firmissimum testimonium apostoli Pauli: quia tum cùm in persecutionibus gentilium laboraret Ecclesia, hinc sumsit versum, (Rom. 8. 36.) quem interponeret ad exhortationem & consolationem patientiæ. Hîc enim dictum est, quod (ỳ. 22.) ille in Epistola sua posuit: *Propter te mortificamur tota die, deputati sumus velut oves occisionis.* Vocem ergo Martyrum audiamus in Psalmo: & vox Martyrum videte quàm bonam caussam habeat, cùm dicit, *Propter te.* Nam & Dominus ideo addidit, (Matth. 5. 10.) propter justitiam, cùm diceret, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: ne quisquam persecutionem patiens, ex ipsa pœna quæreret gloriam, non bonam habens caussam. Et hinc exhortatus suos ait, Beati eritis, cùm vobis illa & illa fecerint, vel dixerint homines, propter me. Hinc ergo vox [a], *Propter te mortificamur tota die.*

2. Est autem magnæ considerationis & magnæ profunditatis consilium Dei, quid caussæ fuerit, ut cùm patres nostros Patriarchas, & totum illum populum Israël eduxerit in manu fortissima de Ægypto, & persequentes inimicos eorum in mari demerserit, duxeritque per contradicentes gentes, debellatisque hostibus in terram promissionis posuerit, victoriasque magnas ex paucitate suorum in magna inimicorum multitudine fecerit: postea placuerit ei quasi avertere se à populo suo, ut stragem occisionis & mortis paterentur sancti ejus, & nemo resisteret, nemo defenderet, nemo prohiberet; quasi averterit faciem suam à gemitibus eorum, quasi oblitus sit eos, quasi ipse non sit Deus, qui in manu valida & brachio excelso evidentissimâ potentiâ patres nostros, id est illum populum, sicut dixi, ab Ægypto liberatum, victis pulsisque de terra sua gentibus constituerit in regno, mirantibus omnibus quòd sæpe à paucis multi victi essent. Hoc ergo in gemitu confessionis incipit cantari in Psalmo isto. Non frustra enim ista facta sunt, nisi ut intelligatur quare facta sint. Proinde quia facta sunt, manifestum est: quare sint facta, altiùs quærendum est. Ideo titulus non habet tantùm, *filiis Core*; sed, [b] *In intellectum filiis Core.* (ỳ. 1.) Hoc & in illo Psalmo est, cujus primum versum ipse Dominus de cruce dixit, (Psal. 21. 2.) Deus meus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Transfigurans enim nos in id quod dicebat, & in corpus suum, (quia & nos sumus corpus ejus, ille caput nostrum,) vocem de cruce non dixit suam, sed nostram. Non enim umquam eum dereliquit Deus, nec ipse à Patre umquam recessit: sed propter nos dixit hoc, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Nam sequitur ibi, Longè à salute mea verba delictorum meorum. Et ostendit ex quorum persona hoc dixerit: non enim in ipso delictum potuit inveniri. Clamabo ad te, inquit in ipso Psalmo, per diem, & non exaudies; & nocte, subauditur utique, & non exaudies: sed addidit, & non ad insipientiam mihi, id est, hoc ipsum quod non exaudies, non ad insipientiam mihi, sed ad intellectum. Quid est, ad intellectum non exaudies? Id est, me non exaudies ad temporalia, ut intelligam à te desideranda sempiterna. Non ergo relinquit Deus, & cùm videtur relinquere, tollit quod malè desiderasti, & docet quid debeas bene desiderare. Si enim semper Deus in istis prosperitatibus faveret nobis, ut omnia nobis abundarent, nullamque in tempore isto mortalitatis nostræ tribulationem, nullas pressuras angustiasque pateremur; non diceremus nisi ista esse summa bona quæ præstat Deus servis suis, & majora ab illo non desideraremus. Ideo autem huic vitæ malè dulci miscet amaritudines tribulationum, ut alia quæ salubriter dulcis est, requiratur: hoc est, *In intellectum filiis Core.* Denique audiamus Psalmum, & ibi potiùs hoc videamus.

3. DEUS *auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis, opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.* (ỳ. 2.) [c] Admirantes quare in istis diebus tamquam deseruerit eos quos in passionibus exercere voluerit, recolunt præterita quæ audierunt à patribus, tamquam dicentes, Non ea quæ patimur nobis retulerunt patres nostri. Nam & in illo Psalmo hoc dixit, (Psal. 21. 7.) In te speraverunt patres nostri, speraverunt & eruisti eos: ego autem « sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, « & abjectio plebis. Illi speraverunt, & liberasti eos: « ego-ne speravi, & dereliquisti me; & sine caussa credidi in te, & sine caussa nomen meum scriptum est apud te, & nomen tuum scriptum est in me? Hæc ergo nobis indicaverunt patres nostri. *Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos; infirmasti populos, & expulisti eos.* (ỳ. 3.) Id est, populos expulisti de terra sua, ut istos introduceres atque plantares, eorumque regnum tuâ misericordiâ confirmares. Hæc audivimus à patribus nostris.

4. Sed fortè ideo illi ista potuerunt, quia fortes erant, quia prœliatores, quia invicti, quia exercitati, quia bellicosi? absit. Non hoc indicaverunt nobis patres nostri, non hoc habet Scriptura: sed quid habet, nisi quod sequitur? *Non enim in gladio suo hereditate possederunt terram, & brachium ipsorum non salvos fecit eos: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui.* (ỳ. 4.) *Dextera tua*, potentia tua: *brachium tuum*, ipse Filius tuus. *Et illuminatio vultus tui:* Quid est hoc? Quia talibus signis eis adfuisti, ut præsens intelligereris. Numquid enim quando nobis Deus aliquo miraculo adest, faciem ipsius oculis nostris videmus? Sed effectu miraculi suam præsentiam insinuat hominibus. Denique omnes qui mirantur ad hujuscemodi facta, quid dicunt? Vidi Deum præsentem. *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuisti in eis.* Hoc est, sic cum eis egisti, ut bene placeres in eis: ut quisquis eos adtenderet quomodo cum eis ageretur, diceret quia verè Deus est cum illis, & Deus illos agit.

5. Quid ergo? Alter erat tunc, & alter est nunc? absit. Quid enim sequitur? *Tu es ipse rex meus & Deus meus.* (ỳ. 5.) Tu es ipse, non enim mutatus es. Tempora mutata video, creator temporum non mutatur. *Tu es ipse rex meus & Deus meus.* Tu me soles ducere, tu me soles regere, tu mihi

[a] Editi, *Hinc ergo vox Martyrum.* Abest, *Martyrum*, à MSS.
[b] Sic MSS. juxta LXX. At editi, *sed, Intellectum filiis Core.*
[c] Omnes MSS. *admirans*: & infra, *recolit.*

ſoles ſubvenire. *Qui mandas ſalutem Iacob.* Quid A
eſt, *Qui mandas?* Etiam ſi tu per tuam prorſus
ſubſtantiam atque naturam qua es quidquid es, oc-
cultus es, nec per hoc quod es interfuiſti patribus,
ut facie ad faciem te viderent: tamen per quamli-
bet creaturam tu mandas ſalutem Jacob. Etenim il-
la viſio facie ad faciem, liberatis in reſurrectio-
ne ſervatur. Et illi patres etiam novi Teſtamenti
a quamvis [a] revelata myſteria tua viderint, quam-
1. Cor. 13. 12. vis revelata ſecreta annuntiaverint; tamen in ſpe-
culo ſe videre dixerunt & in ænigmate: ſervari B
Coloſſ. 3. 3. 4. autem viſionem in futurum facie ad faciem,
quando venerit quod ipſe Apoſtolus ait, Mortui
» enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chri-
» ſto in Deo: cùm autem Chriſtus apparuerit vita
» veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.
Tunc ergo nobis ſervatur viſio illa facie ad faciem.
1. Joan. 3. 2. De qua & Johannes dicit, Dilectiſſimi, filii Dei ſu-
» mus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus quia
» cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam vide-
» bimus eum, ſicuti eſt. Etſi ergo tunc patres noſtri C
non te viderunt facie ad faciem ſecundùm quod tu
es, etiamſi iſta viſio ſervatur in reſurrectione: ta-
men & ſi Angeli adfuerunt, tu mandas ſalutem
Jacob. Non ſolùm per te ades, ſed per quamcum-
b que creaturam tuam adfueris, tu mandas [b] hoc
propter ſalutem ſervorum tuorum quod tu ipſe per
te facis: hoc autem fit pro ſalute ſervorum tuorum
quod faciunt quibus mandas. Cùm ergo tu ipſe ſis
rex meus & Deus meus, & tu mandes ſalutem Ja-
cob, quare iſta nunc patimur? D

6. Sed fortè præterita tantùm narrata ſunt no-
bis, de futuro autem non eſt aliquid tale ſperan-
℣. 6 dum. Immo verò ſperandum. *In te inimicos no-
ſtros ventilabimus.* Ergo patres noſtri indicaverunt
nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, &
in diebus antiquis: quia manus tua gentes diſperdi-
dit, ejeciſti populos, & plantaſti eos. Iſta præte-
rita ſunt: de futuro verò quid erit? *In te inimicos
noſtros ventilabimus:* veniet tempus quando om-
nes inimici Chriſtianorum, ſicut palea ventilen- E
tur, ſicut pulvis ventilentur, & de terra projician-
tur. Ergo ſi & præterita ſic ſunt nobis narrata, &
futura talia prænuntiata; in medio præſentium
quare laboramus, niſi in intellectum filiis Core?
*In te inimicos noſtros ventilabimus: & in nomine
tuo ſpernemus inſurgentes in nos.* Hoc de futuro.
℣. 7. 7. *Non enim in arcu meo ſperabo:* quomodo
nec patres in gladio ſuo. *Et gladius meus non ſal-
vum faciet me.*
℣. 8. 8. *Salvos enim feciſti nos ex affligentibus nos.* F
Et hoc figurâ præteriti de futuro dicitur: ſed ideo
tamquam præteritum dicitur, quia tam certum
eſt quaſi factum ſit. Intendite quare pleraque Pro-
phetæ ita dicunt, tamquam præterita ſint, cùm
prænuntientur futura, non facta. Nam & de ipſo
Pſal. 21. 17. &c. Domino futura paſſio prænuntiabatur, & tamen,
Foderunt, inquit, manus meas, & pedes meos,
» dinumeraverunt omnia oſſa mea: non dixit, Fo-
dient, & dinumerabunt. Ipſi verò conſideraverunt
» & conſpexerunt me: non dixit, Conſiderabunt & G
» conſpicient. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea: non
dixit, divident. Omnia iſta tamquam præterita
dicuntur, cùm futura ſint: quia Deo & futura
tam certa ſunt, tamquam præterita ſint. Nobis
enim ea quæ præterierunt, certa ſunt; quæ futu-
ra, incerta ſunt. Novimus enim aliquid accidiſſe,
& non poteſt fieri ut non acciderit quod accidit.
Da Prophetam cui [c] tam certum ſit futurum, c
quàm tibi præteritum: & quàm tibi quod memini-
ſti factum, non poteſt fieri ut non ſit factum, tam
illi quod novit futurum [c] non poteſt fieri ut non
fiat. Ideo de ſecuritate dicuntur tamquam præte-
rita, quæ adhuc futura ſunt. Hoc ergo ſperamus.
*Salvos enim feciſti nos ex affligentibus nos, & eos
qui oderunt nos, confudiſti.*

9. *In Deo laudabimur tota die.* Videte quem- ℣. 9.
admodum miſcet etiam verba futuri temporis, ut
intelligas & præterita quæ dicta ſunt de futuro eſſe
prædicta. *In Deo laudabimur tota die: & in no-
mine tuo confitebimur in ſæcula.* Quid, *laudabi-
mur?* quid, *confitebimur?* Quia ex omnibus affli-
gentibus nos eruiſti nos, quia regnum perpetuum
dabis nobis, quia complebitur in nobis, Beati qui Pſal. 83. 5.
habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculo- »
rum laudabunt te.

10. Hæc ergo futura cùm certa ſint nobis, &
illa præterita cùm à patribus noſtris audierimus,
quid modò? *Nunc autem repuliſti & confudiſti* ℣. 10.
nos. Confudiſti, non in conſcientia noſtra, ſed in
facie hominum. Erat enim tempus quo affligeren-
tur Chriſtiani, cùm ubique fugerent, cùm ubique
diceretur, Chriſtianus eſt, tamquam ad inſulta-
tionem & ad opprobrium pertineret. Ubi eſt ergo
ille Deus noſter, rex noſter, qui mandat ſalutem
Jacob? Ubi eſt ille qui fecit omnia, quæ nobis
narraverunt patres noſtri? Ubi eſt qui facturus eſt
omnia, quæ nobis revelavit per Spiritum ſuum?
Numquid mutatus eſt? Sed in intellectum filiis ℣. 1.
Core fiunt hæc. Aliquid enim intelligere debe-
mus, quare nos iſta omnia medio tempore pati
voluit. Quæ omnia? *Nunc autem repuliſti & con-
fudiſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus
noſtris.* Procedimus ad inimicos noſtros, & tu no-
biſcum non procedis: videmus eos, prævalent illi,
& nos invalidi ſumus. Ubi eſt illa virtus tua? ubi
eſt dextera & potentia tua? ubi mare ſiccatum? Exodi 14. 21. & 17. 11.
ubi Ægyptii perſequentes fluctibus obruti? ubi
Amalech reſiſtens, in crucis ſigno ſuperatus? *Et
non egredieris Deus in virtutibus noſtris.*

11. *Avertiſti autem nos retrorſum præ inimi-* ℣. 11.
cis noſtris: ut quaſi illi antè ſint, nos retrò; illi vi-
ctores, nos victi deputemur. *Et qui nos oderunt,
diripiebant ſibi:* quid, niſi nos?

12. *Dediſti nos tamquam oves eſcarum, &* ℣. 12.
in nationibus diſperſiſti nos. A nationibus mandu-
cati ſumus. Hi ſignificantur qui ſic paſſi ſunt, ut
in corpus gentium verterentur. Plangit enim eos
Eccleſia, tamquam membra ſua devorata.

13. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio.* Vidi- ℣. 13.
mus enim [d] quos dediſti, non vidimus quid acce- d
piſti. *Et non fuit multitudo in jubilationibus eorum.*
Numquid enim quando fugiebant Chriſtiani per-
ſequentibus inimicis idololatris, fiebant congrega-
tiones & jubilationes Deo? Numquid concineban-
tur hymni de eccleſiis Dei, qui ſolent in pace con-
cini, dulcique concentu fraternitatis Dei auribus
perſonari? *Et non fuit multitudo in jubilationibus
eorum.*

14. *Poſuiſti nos in opprobrium vicinis noſtris,* ℣. 14.

[a] Plerique MSS. *quamvis revelato myſterio tuo fuerint.* Unus Fu-
lienſium codex, *quamvis relatores myſterii tui fuerint.*
[b] Aliquot MSS. *tu mandas ut hoc fiat pro ſalute ſervorum tuorum, quod faciunt quibus mandas.*
[c] Unus MS. *cui non tam certum ſit.*
[d] Plures MSS. *quod dediſti.*

subsannationem & derisum his qui in circuitu nostro sunt. ℣. 15. * *Posuisti nos in similitudiuem in nationibus.* Quid est, *in similitudinem*? Quando maledicentes homines similitudinem dant de eo quem detestantur, Sic moriaris, sic puniaris. Quanta tunc dicta sunt talia? Sic crucifigaris. Hodieque non desunt hostes Christi, illi ipsi Judæi, contra quos quando defendimus Christum, dicunt nobis, Sic moriaris quomodo ille. Non enim illam mortem intulissent, nisi eo modo mori vehementer exhorruissent; aut quid mysterii haberet, si intellegere potuissent. Cæcus quando inunguitur, collyrium in manu medici non videt. Nam crux ipsa & pro ipsis persequentibus facta est. Inde sunt postea sanati, & in eum crediderunt quem ipsi occiderunt. *Posuisti nos in similitudinem in nationibus, commotionem capitis in populis:* commotionem capitis ad insultandum. *Et locuti sunt labiis, & moverunt caput.* (Matth. 27. 39.) Hoc Domino, hoc etiam omnibus sanctis ejus, quos persequi, quos tenere, quos illudere, quos tradere, quos affligere, quos occidere potuerunt.

℣. 16. 15. *Tota die verecundia mea contra me est, & confusio vultus mei operuit me:* ℣. 17. * *à voce exprobrantis & obloquentis:* hoc est, à voce insultantium & crimen mihi objicientium, quia colo te, quia confiteor te: & crimen mihi objicientium de illo nomine, unde mea omnia crimina delebuntur. *A voce exprobrantis & obloquentis*, id est, contra me loquentis. *A facie inimici & persequentis.* Et quis hic intellectus? Quæ præterita dicta sunt, non in nobis fient: quæ futura sperantur, non apparent. Præterita: in magna gloria tua eductus est populus de Ægypto, (Exod. 14 21. &c.) liberatus à persequentibus, ductus per gentes, expulsis gentibus collocatus in regno. Quæ futura? Educendus populus de ista Ægypto sæculi, duce Christo apparente in gloria sua; (Matth. 25. 33.) ponendi sancti ad dexteram, iniqui ad sinistram, damnandi iniqui cum diabolo in æterna pœna; accipiendum regnum à Christo cum sanctis in sempiternum. Hæc sunt futura, illa præterita. In medio quid? Tribulationes. Quare? Ut appareat animus colens Deum, quantum colat Deum; ut videatur utrùm gratis colat eum, à quo salutem gratis accepit. Si enim tibi dicat Deus, Quid dedisti mihi ut facerem te? Certè si factus promeruisti me, non me promerueras antequam facerem te. Quid dicturi sumus ei, qui primò gratis nos fecit, quia bonus est, non quia aliquid meruimus? Deinde de ipsa reparatione, de secunda nativitate quid dicturi sumus? Merita nostra fecisse ut nobis illa salus perpetua mitteretur à Domino? absit. Si merita nostra aliquid facerent, ad damnationem nostram veniret. Non venit ille ad inspectionem meritorum, sed ad remissionem peccatorum. Non fuisti, & factus es: quid Deo dedisti? Malus fuisti, & liberatus es: quid Deo dedisti? Quid non ab eo gratis accepisti? Meritò & gratia nominatur, quia gratis datur. Exigitur ergo à te, ut & tu gratis eum colas: non quia dat temporalia, sed quia præstat æterna.

16. Sed ipsa æterna vide ne aliter cogites, & cogitando æterna carnaliter, nihilo minùs Deum gratis non colas. Quid enim? Si ideo colis Deum, quia dat tibi fundum, non eum culturus es, quia tollit tibi fundum? Sed fortè tu dicis, Ideo eum colam, quia dabit mihi villam, non tamen temporalem. Nihilo minùs adhuc corruptam mentem geris: amore enim casto non colis, adhuc mercedem expetis. Ea enim vis habere in futuro sæculo, quæ hîc necesse est relinquas: mutare vis voluptatem carnalem, non amputare. Non laudatur in illo jejunium, qui ad luxuriosam cœnam servat ventrem suum. Invitantur enim aliquando homines ad cœnam magnam, & cùm ad eam volunt avidi venire, jejunant: numquid hoc jejunium continentiæ, & non potiùs luxuriæ deputandum est? Noli ergo talia sperare tibi danda à Deo, qualia hîc jubet contemnere. Hæc enim sperabant Judæi, ideo turbabantur in illa quæstione. Nam & ipsi resurrectionem sperant, sed ad tales voluptates corporis se sperant resurrecturos, quales hîc amant. Ideo cùm eis proponeretur quæstio illa à Sadducæis, qui non credunt resurrectionem, de illa muliere quæ nupsit septem fratribus sibimet succedentibus, cujus eorum [a] in resurrectione erit uxor, deficiebant, & respondere non poterant. At verò Domino quando est proposita, quia nobis resurrectio talis promittitur, non qua repetantur [b] hujusmodi voluptates, sed qua æterna de ipso Deo gaudia comparentur, respondit Dominus, & ait, (Matth. 22. 29. &c.) " Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei: in " resurrectione enim neque nubent, neque uxores " ducent: non enim incipient mori. Id est, non ibi quæritur successor, ubi non erit decessor. Et quid erit? Sed erunt, inquit, " æquales Angelis Dei. Nisi fortè putas, quòd Angeli epulis quotidianis, & vino quo te inebrias, gaudeant, aut hoc fortè arbitraris, quòd Angeli uxores habeant. Nihil eorum est apud Angelos. Unde gaudent Angeli, nisi unde Dominus ait, (Matth. 18. 10.) Nescitis quia Angeli eorum semper vident faciem Patris? Si ergo ad faciem Patris gaudent Angeli, ad tale gaudium te præpara: aut si invenis melius quàm videre faciem Dei. [c] Væ tali amori tuo, si vel suspicaris aliquid pulcrius, quàm est ille à quo est omne pulcrum, quod te teneat, ne illum cogitare mercaris. Dominus in carne erat, & apparebat homo hominibus. Qualis apparebat? Jam dixi, homo hominibus. Quid magnum apparebat? Caro carni. Quid magnum apparebat, de quo dictum est, (Isai. 53. 2.) Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem? Quis non habebat speciem neque decorem? De quo item dicitur, (Psal. 44. 3.) Speciosus formâ præ filiis hominum. Ut homo, non habebat speciem neque decorem; sed speciosus formâ ex eo quòd est præ filiis hominum. Ideo formam illam [d] deformem carnis ostendens oculis intuentium, quid ait? (Johan. 14. 21.) " Qui diligit me, mandata mea custodit; & qui diligit me, " diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & " ostendam illi meipsum. Quem videbant, ostensurum se illis promittebat. Sed quid est hoc? Quasi diceret, Videtis formam servi, occulta est forma Dei: per hanc vobis blandior, illam vobis servo: hac vos parvulos nutrio, illâ grandes pasco. Ergo ut hæc fides nostra qua purgamur, ad invisibilia præparetur, hoc est, quod in intellectum filiis Core facta sunt ista omnia, ut detraherentur sanctis ea quæ habebant, detraheretur & ipsa vita temporalis: ut non propter hæc ipsa temporalia

[a] Sic MSS. At editi, *in resurrectione futura erat, vox deficiebat.*
[b] Octo MSS. *hujus mundi voluptates.*
[c] Hîc in editis additur, *illuc te præpara:* quod à MSS. abest.

[d] Sic MSS. nullo ferè excepto. At editi loco *deformem*, habent *de forma.*

colerent ipsum æternum, sed amore illius casto tolerarent hæc omnia, quæ pro tempore paterentur.

17. Denique quia intellexerunt hoc filii Core, (℣. 18.) quid dicunt? *Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te.* Quid est, *& obliti non sumus te?* (℣. 19.) *Et iniquè non egimus in testamento tuo:* * *& non recessit retrò cor nostrum: & declinasti semitas nostras de via tua.* Ecce est intellectus, quia non recessit retrò cor nostrum, quia obliti non sumus te, quia iniquè non egimus in testamento tuo, positi in magnis tribulationibus & persecutionibus gentium. *Declinasti semitas nostras de via tua.* Semitæ enim nostræ erant in voluptatibus sæculi; semitæ nostræ erant in prosperitatibus temporalium rerum: (Matth. 7. 14.) tulisti semitas nostras de via tua, & ostendisti nobis quàm arta & angusta via est, quæ ducit ad vitam. *Et declinasti semitas nostras de via tua.* Quid est, *declinasti semitas nostras de via tua?* Tamquam diceret nobis, In tribulatione positi estis, multa patimini, multa quæ amabatis in hoc sæculo, amisistis: sed non vos dimisi in via, quam angustam vos doceo. Latas semitas quærebatis: quid vobis dico? Hàc itur ad vitam sempiternam: quà vultis ambulare, ad mortem pergitis. (Matth. 7. 13.) » Quàm lata & spatiosa via est quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui ambulant per eam! Quàm » arta & angusta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ambulant per illam! Qui sunt pauci? Qui tolerant tribulationes, qui tolerant tentationes, qui in istis omnibus molestiis non deficiunt; (Matth. 13. 20. Marci 4. 16. Lucæ 8. 13.) qui non ad horam gaudent ad verbum, & in tempore tribulationis tamquam orto sole arescunt, sed habent radicem caritatis, sicut audivimus quod modò lectum est in Evangelio. Radicem, inquam, caritatis habe, ut cùm sol exortus fuerit, non te urat, sed nutriat. *Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te; & iniquè non egimus in testamento tuo; & non recessit retrò cor nostrum.* Sed quia hæc omnia inter tribulationes facimus, jam in angusta via ambulantes, *declinasti semitas nostras de via tua.*

(℣. 20.) 18. *Quoniam humiliasti nos in loco infirmitatis.* Ergo exaltabis nos in loco fortitudinis. *Et operuit nos umbra mortis.* Hæc enim mortalitas umbra mortis est. Vera mors est damnatio cum diabolo.

(℣. 21.) 19. *Si obliti sumus nomen Dei nostri.* Iste est intellectus filiorum Core. *Et si expandimus manus nostras ad Deum alienum.*

(℣. 22.) 20. *Nonne Deus requiret ista? Ipse enim novit occulta cordis.* Novit, & requirit: si novit occulta cordis, quid ibi facit? *Nonne Deus requiret ista?* Novit in se, requirit propter nos. Etenim ideo requirit Deus aliquando, & dicit sibi innotescere, quod facit tibi innotescere. Opus suum tibi dicit, non [a] cognitionem suam. Dicimus plerumque, Lætus dies, quando serenus est: numquid ipse dies gaudet? Sed gaudentem dicimus, quia gaudentes nos facit. Et dicimus, Triste cælum. Non enim est ullus talis sensus in nubibus: sed quia homines hujusmodi videntes cæli faciem contristantur, triste dicitur, eò quòd tristes facit. Sic & Deus cognoscere dicitur, quando cognoscentes facit. (Gen. 22. 12.) Deus dicit ad Abraham, Nunc cognovi quia tu times Deum. Antè non cognoverat? Sed ipse Abraham se, [b] non cognovit: quia in ipsa tentatione ipse sibi innotuit. Plerumque enim homo putat se posse quod non potest, aut putat se non posse quod potest: accedit ad illum interrogatio ex divina dispensatione, & per interrogationem notus fit sibi: & dicitur Deus cognovisse, quod illum fecit nosse. Numquid Petrus noverat se, quando dixit medico, Tecum sum usque ad mortem. (Matth. 26. 35.) Medicus noverat venâ inspectâ quid intus ageretur in ægroto, ægrotus non noverat. Venit accessio tentationis; & probavit medicus sententiam suam, perdidit æger præsumtionem suam. Sic ergo & novit Deus, & requirit. Novit: Quomodo ipse requirit? Propter te, ut tu invenias te, & gratias agas ei qui fecit te. *Nonne Deus requiret ista?*

21. *Ipse enim novit occulta cordis.* Quid est, (Item ℣. 22.) *novit occulta?* quæ occulta? *Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus velut oves occisionis.* Potes enim videre mortificari hominem; quare mortificetur, nescis: Deus hoc novit; res in occulto est. Sed dicit mihi aliquis, Ecce pro nomine Christi detinetur, nomen Christi confitetur. Quare non & hæretici nomen Christi confitentur, & non tamen jam propter ipsum moriuntur? Prorsus in ipsa Ecclesia, dicam, catholica, putatis defuisse aut deesse posse, qui caussâ humanæ gloriæ paterentur? Si deessent hujusmodi homines, non diceret Apostolus, Si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. (1. Cor. 13. 3.) Sciebat ergo esse posse quosdam, qui hoc jactatione facerent, non dilectione. Ideo obscurum est, Deus hoc solus videt, nos non possumus. Ipse solus potest judicare, qui novit occulta cordis. *Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus velut oves occisionis.* Jam dixi, hinc etiam apostolum Paulum testimonium posuisse ad exhortandos Martyres, ne deficerent in tribulationibus pro nomine Christi susceptis.

22. *Exsurge, quare obdormis Domine?* (℣. 23.) Cui dicit? & quis dicit? Nonne magis dicetur ille dormire, [c] & halare, qui talia loquitur, *Exsurge, quare dormis Domine?* Respondet tibi, Novi quid dicam: scio quia non dormit qui custodit Israël: (Psal. 120. 4.) sed tamen Martyres clamant, *Exsurge, quare obdormis Domine?* O Domine Jesu occisus es, dormisti in passione, jam nobis resurrexisti. Novimus enim quia nobis resurrexisti. Quare resurrexisti? Gentes quæ nos persequuntur, mortuum te putant, resurrexisse non credunt. Exsurge ergo & illis. Quare dormis, non nobis, sed illis? Si enim jam te illi crederent resurrexisse, numquid eos qui in te crederent persequi poterant? Sed quare persequuntur? [d] Dele, occide nescio quos, qui crediderunt in te nescio quem malè mortuum? Adhuc eis dormis: exsurge ut intelligant quia resurrexisti, & quiescant. Denique factum est dum moriuntur Martyres, & ista dicunt, dormiunt, & excitant Christum verè mortuum dormitionibus eorum; surrexit Christus quodammodo in gentibus, id est, creditus est resurrexisse: ita paulatim & ipsi credendo conversi ad Christum, fecerunt numerum magnum, quem timerent persecutores; & cessaverunt persecutiones. Unde? Quia resurrexit Christus in gentibus, qui illis antè non credentibus dormiebat. *Exsurge, & ne repellas usque in finem.*

[a] Duo MSS. *non cognitioni suæ.*
[b] In plerisque MSS. *se cognovit*, omissa negatione.
[c] Editi, *dormire, balare & ululare.* At MSS. omittunt *ululare*: & ex iis nonnulli loco *balare*, habent *balare*: quidam, *valare.*
[d] Sic omnes ferè MSS. Editi autem ferebant, *Deleverunt, occiderunt eos qui crediderunt in te, nescio quem* &c.

ỳ. 24. 23. *Quare faciem tuam avertis?* quasi non adsis, quasi oblitus sis nostri. *Oblivisceris inopiam nostram, & tribulationem nostram.*

ỳ. 25. 24. *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra.* Ubi humiliata est? In pulvere, id est, pulvis nos persequitur. Illi nos persequuntur, de quibus dixisti, Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis quem projicit ventus á facie terræ. (Psal. 1. 4.) *Humiliata est in pulvere anima nostra; hæsit in terra venter noster.* Pœnam nimiæ humiliationis mihi videtur expressisse, qua quisque quando se prosternit, hæret in terra venter ejus. Quisquis enim ita humiliatur ut genua figat, adhuc habet quò humilietur: quisquis autem sic humiliatur ut hæreat in terra venter ejus, ultrà quò humilietur non habet. Si enim ultrà voluerit, jam non erit humiliare, sed obruere. Hoc ergo forsitan dixerit, Nimiùm humiliati sumus in hoc pulvere, ultrà quò humiliemur non habemus: jam pervenit usque ad summum humiliatio, veniat & miseratio.

25. An fortè, Fratres, eos plangit Ecclesia voce ista, quibus illi qui persequebantur persuaserunt impietatem: ut illi qui perdurarunt hoc dicant, *Humiliata est in pulvere anima nostra?* Id est, inter manus pulveris hujus, inter manus impiorum & persequentium, *Humiliata est in pulvere anima nostra*, ad hoc ut te invocaremus, ut dares auxilium de tribulatione: *venter* autem *noster hæsit in terra*, id est, consensit impietati pulveris hujus venter noster; hoc est enim dictum, *Hæsit.* Si enim cùm diligis & ardes caritate, rectè dicis Deo, Adhæsit anima mea post te; (Psal. 62. 9.) &, Mihi adhærere Deo bonum est: (Psal. 72. 28.) tunc autem adhæres Deo, quando consentis Deo: non sine caussâ dictum est, de ventre isto quòd adhæsit in terra, nisi quia illi significantur, qui persecutionem non tolerantes, consenserunt iniquis: sic enim hæserunt in terra. Sed quare dicti sunt venter, nisi quia carnales sunt: ut os Ecclesiæ in sanctis sit, in spiritalibus sit; venter Ecclesiæ in carnalibus sit? Itaque os Ecclesiæ eminet; venter absconditus est, tamquam mollior & infirmior. Hoc significat quodam loco Scriptura, ubi quidam dicit se accepisse librum; & liber ipse dulcis erat, inquit, in ore meo, & amarus in ventre meo. (Apoc. 10. 10.) Quid est hoc, nisi quia præcepta summa quæ [a] capiunt spiritales, non capiunt carnales; & de quibus gaudent spiritales, contristantur carnales? Liber iste, Fratres, quid habet? Vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Quàm dulcis in ore Ecclesiæ? Ab omnibus spiritalibus factum est. At verò carnali cuicumque dixeris, Fac hoc: faciliùs à te tristis recedit, sicut ille dives à Domino, * quàm facit quòd dictum est. (* Subaud. cui dictum est, Vende omnia &c.) Quare autem tristis recessit, nisi quia liber ille dulcis est in ore, & in ventre amarus? Dedisti nescio quid auri & argenti; ventum est ad hunc articulum, ut nisi perdas, fortè aliquod peccatum committas, injuriam fortè ingeras Ecclesiæ, blasphemare cogaris: posito itaque in angustiis, aut damno pecuniæ, aut damno justitiæ, dicitur tibi, Perde potiùs pecuniam, ne perdas justitiam: tu autem cui non dulcis est in ore justitia, sed adhuc in illis membris infirmus es, quales in ventre deputat Ecclesia; contristatus eligis aliquando amittere aliquid de justitia, quàm vel nummum de pecunia, & percutis te damno graviore, implens sacellum tuum, & exinaniens cor tuum. Fortassis ergo de illis dixerit, *Hæsit in terra venter noster.*

ỳ. 26. 26. *Exsurge Domine, adjuva nos.* Et verè, Carissimi, exsurrexit & adjuvit. Namque cùm exsurgeret, id est, cùm resurgeret, & gentibus innotesceret, cessantibus persecutionibus, etiam illi qui hæserant in terra, eruti sunt de terra, & agentes pænitentiam, redditi sunt corpori Christi, quamvis infirmi, quamvis imperfecti, ut compleretur in eis, Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. (Psal. 138. 16.) *Exsurge Domine, adjuva nos: & redime nos propter nomen tuum:* hoc est, gratìs; propter nomen tuum, non propter meritum meum; quia tu dignatus es facere, non quia ego dignus sum cui facias. Nam & hoc ipsum quod non sumus obliti te, & non recessit retrò cor nostrum, quod non expandimus manus nostras ad Deum alienum, nisi te adjuvante unde possemus? nisi te intus alloquente & exhortante, [b] non deserente, unde valeremus? Ergo sive patientes in tribulationibus, siue gaudentes in prosperitatibus, redime nos; non propter meritum nostrum, sed propter nomen tuum.

IN [c] PSALMUM XLIV. * ENARRATIO.

(* Ser…)

1. HUNC Psalmum sicut vobiscum cum exsultatione cantavimus, ita nobiscum cum adtentione consideretis peto. Cantatur enim de sanctis nuptiis, de sponso & sponsa, de rege & plebe, de Salvatore & de his qui salvandi sunt. Qui cum veste nuptiali venit ad nuptias, (Matth. 22. 11.) gloriam quærens sponsi, non suam, non solùm libenter audit, quod solet esse etiam hominum spectacula quærentium, non facta exhibentium: sed etiam mandat cordi, quod non ibi vacet, sed germinet, erumpat, crescat, perficiatur, assumatur. Oportet enim [d] nos esse, quibus hoc cantetur, filios Core, quod habet titulus Psalmi. Erant enim isti quidam homines: verumtamen omnis inscriptio litterarum divinarum aliquid innuit intelligentibus, & non tantùm auditorem, verùm etiam cognitorem desiderat. Interrogamus enim vim Hebraici verbi, quid sit Core: & sicut se interpretationes habent omnium verborum in Scriptura positorum, renuntiatur nobis, filios Core interpretari filios calvi. Quod nomen non ad irrisionem accipiatis, ne inveniamur in sensu puerili, quales pueros legimus in libro Regnorum, insultantes Elisæo sancto prophetæ, & clamantes post ipsum, Adscende calve, adscende calve. (4. Reg. 2. 23.) Tales enim pueros stultè garrulos, & in suam perniciem maledicentes, exeuntes de silva bestiæ comederunt. Hoc scriptum est, & ubi sit scriptum, commemoravimus: qui meminerunt, recognoscant; qui non meminerunt, legant; qui non legerunt, credant. Quod ergo illud factum figuravit in futurum, non nos debet apprehendere. Significati sunt enim in illis pueris stulti homines, habentes ignorantiæ sensum: quales nos non vult esse Apostolus, ubi dicit, Nolite pueri esse mentibus. (1. Cor. 14. 20.) Et quia Dominus invitaverat nos ad imitationem puerorum, quando ante se parvulum posuit, & ait, Nisi quis fuerit ut (Matth. 18. 2.)

[a] Sic MSS. At Ed. hîc & proximo loco, pro *capiunt*, habent *accipiunt*.

[b] Sic MSS. At editi, *Nam deserente, unde valeremus?*

[c] In Corbeiensi MS titulus iste est: *IIII. nonas Septembris quartâ feriâ sermo habitus in basilica Restituta de Psalmo* XLIV. In hujus basilicæ secretario acta prænotantur Carthaginensia quædam concilia, inter alia Carthaginense generale an. 401. die 13. Septemb. celebratum.

[d] MSS. Vat. & Reg. *Oportet enim nosse à quibus hoc cantetur filiis Core.*

puer iste, non intrabit in regnum cælorum: ibi A quoque Apostolus cautus, ubi revocat à mente puerili, vocat rursus ad imitationem puerilem: Nolite, inquit, pueri effici mentibus, sed malitiâ parvuli estote, ut mentibus perfecti sitis. Quem delectat imitari puerum, non delectet imperitia, sed innocentia. Illi verò ex imperitia insultabant sancto Dei calvo, & clamabant post eum, Calve, calve. Factum est ut à bestiis consumerentur: & figuraverunt homines in eadem mente puerili stultè Matth. 27. 33. irridentes quemdam calvum; quia in Calvariæ lo- B co crucifixus est. Possessi sunt ergo tales velut à bestiis, hoc est, à dæmonibus, à diabolo & angelis ejus, qui operatur in filiis diffidentiæ. Tales pueri erant, qui ante sacratum lignum stantes caput agi- Ibidem 39 tabant, & dicebant, Si filius Dei est, descendat de cruce. Hujus nos filii sumus, quia filii sponsi sumus: & nobis inscriptus est Psalmus iste, cujus titulus ỳ. 1. dicitur, *Filiis Core, pro his* [a] *quæ commutabuntur.*

2. Quid ego exponam quid sit, *pro his quæ commutabuntur?* Quid ego dicam? Hoc omnis C mutatus agnoscit. Qui audit hæc, *Pro his quæ commutabuntur*, videat quid erat, & quid nunc sit. Et primò ipsum mundum videat commutatum, nuper adorantem idola, modò adorantem Deum; nuper servientem iis quæ fecit, modò ei à quo factus est. *Pro his quæ commutabuntur*, videte quando dictum sit. Modò jam residui Pagani mutata expavescunt: & qui nolunt mutari, vident refertas ecclesias, templa deserta; hàc celebritatem, ibi solitudinem. Mirantur mutata, legant prædicta: D aurem accommodent promissori, credant exhibitori. Sed & unusquisque nostrûm, Fratres, ex vetere homine in novum mutatur; ex infideli fidelis fit, ex raptore largitor, castus ex adultero, beneficus ex malefico. Ergo cantetur nobis, *Pro his quæ commutabuntur:* & sic incipiat describi, per quem commutata sunt.

3. Sequitur enim, *Pro his quæ commutabuntur, filiis Core, in intellectum, Canticum pro dilecto.* 1. Cor. 2. 8. Nam dilectus ille visus est à persecutoribus suis, sed E non in intellectum. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Ad hunc in- Johan. 14. 9. tellectum oculos alios quærebat ipse, cùm diceret, Qui me videt, videt & Patrem. Sonet eum jam Psalmus: gaudeamus in nuptiis, & nos erimus cum iis [b] qui fiunt nuptiæ, qui invitantur ad nuptias; & ipsi invitati sponsa est. Etenim sponsa Ecclesia est, sponsus Christus. Solent dici ab [c] scolasticis carmina quædam uxores ducentibus & nubentibus, quæ vocantur epithalamia; quidquid ibi cantatur, F ad honorem cantatur sponsi & sponsæ: an fortè & in nuptiis istis, quò invitati sumus, thalamus Psal. 18. 6. non est? Et unde dicit alius Psalmus, "In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo? Conjunctio nuptia- Matth. 19. 6. lis, Verbum & caro: hujus conjunctionis thala- Ephes. 5. 32. mus, virginis uterus. Etenim caro ipsa Verbo est conjuncta: unde etiam dicitur, Jam non duo, sed una caro. Assumta est Ecclesia ex genere humano, ut caput esset Ecclesiæ ipsa caro Verbo conjuncta, G & ceteri credentes membra essent illius capitis. Johan. 1. 1. Nam vis videre quis venerit ad nuptias? In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Gaudeat sponsa amata à Deo. Quando amata? Dum adhuc fœda. Omnes enim Rom. 3. 23. peccaverunt, ait Apostolus, & egent gloriâ Dei. Et iterum, Etenim Christus pro impiis mortuus Rom. 5. 6. est. Amata est fœda, ne remaneret fœda. Non enim verè fœda amata est, quia non fœditas amata est. Nam si hoc amaret, hoc servaret. Evertit fœditatem, formavit pulcritudinem. Ad qualem venit, & qualem fecit? Veniat jam ipse in verbis propheticis; ecce ipse sponsus procedat nobis: amemus illum; aut si invenerimus in eo aliquid fœdi, non amemus. Ecce ipse invenit multa fœda, & amavit nos: si aliquid fœdi invenerimus in eo, non amemus. Quia & hoc ipsum quod carnem indutus est, ut de illo etiam diceretur, Vidimus eum, & Isai. 53. 2. non habebat speciem neque decorem: si consideres misericordiam qua factus est, & ibi pulcher est. Sed Judæorum personam gerebat Propheta, cùm diceret, Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Quare? Quia non in intellectum. Intelligentibus autem, & Verbum caro factum est, Johan. 1. 14. magna pulcritudo est. Mihi autem absit gloriari, Gal. 6. 14. dixit unus amicorum sponsi, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Parum est ut non inde erubescas, nisi etiam & glorieris. Quare ergo non habuit speciem neque decorem? Quia Christus crucifixus, Judæis quidem scandalum, Gentibus stulti- 1. Cor. 1. 23. tia. Quare autem & in cruce habuit decorem? Quia quod stultum est Dei, sapientius est quàm ibidem 25. homines; & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Nobis ergo jam credentibus, ubique sponsus pulcher occurrat. Pulcher Deus, Verbum apud Deum: pulcher in utero virginis, ubi non amisit divinitatem, & sumsit humanitatem: pulcher natus infans Verbum; quia & cùm esset infans, cùm sugeret, cùm manibus portaretur, cæli locuti sunt, Angeli laudes dixerunt, Magos stel- Luc. 2. ? la direxit, adoratus est in præsepi, cibaria mansue- Matth. 2. 1. torum. Pulcher ergo in cælo, pulcher in terra; pulcher in utero, pulcher in manibus parentum; pulcher in miraculis, pulcher in flagellis; pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem; pulcher deponens animam, pulcher recipiens; pulcher in ligno, pulcher in sepulcro, pulcher in cælo. [d] In intellectum audite Canticum, neque oculos vestros à splendore pulcritudinis illius avertat carnis infirmitas. Summa & vera pulcritudo justitia est: ibi illum non videbis pulcrum, ubi deprehendis injustum: si ubique justus, ubique decorus. Veniat ergo nobis inspiciendus oculis mentis, descriptus à quodam laudatore suo Propheta: ecce incipit.

4. ERUCTAVIT *cor meum verbum bonum.* ỳ 2. Quis dicit, Pater, an Propheta? Intellexerunt enim quidam Patris personam dicentis, *Eructavit cor meum verbum bonum*, commendantis nobis nativitatem quamdam ineffabilem. Ne fortè putares aliquid assumtum, unde Filium generaret Deus; quemadmodum homo sibi assumit aliquid unde generet filios, conjugium scilicet, sine quo prolem procreare homo non potest: ne igitur putares aliquo conjugio indiguisse Deum, unde Filium generaret, *Eructavit*, inquit, *cor meum verbum bonum.* Hodie cor tuum, ô homo, generat consilium,

[a] Editi, *pro iis qui commutabuntur*: & aliquantò infrà, *per quem hi qui commutati sunt.* At potiores MSS. habent, *commutata sunt*: &, *pro his quæ commutabuntur.* Apud LXX. Græcè ambiguo genere est, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων.

[b] Plures MSS. omittunt, *qui fiunt nuptiæ.*

[c] Editi *scholasticis.* At MSS. *scolasticis*: pro quo fortè reponendum, *scoliasticis*, ducto nomine à scolio, quod Græcis est convivale carmen, inter pocula concini solitum.

[d] Sic MSS. At editi, *pulcher in intellectu. Audite Canticum &c.*

nec quærit uxorem: per consilium natum ex corde tuo ædificas aliquid; & illa fabrica, antequam stet [a] in opere, stat in consilio; & inest jam quod facturus es, in eo per quod facturus es: & laudas fabricam nondum exsistentem, nondum in specie ædificii, sed in prolatione consilii; nec laudat alius consilium tuum, nisi aut indicaveris, aut viderit quod fecisti. Ergo si per Verbum omnia, & Verbum de Deo; inspice fabricam factam per Verbum, & ex isto ædificio mirare consilium. Quale Verbum est per quod factum est cælum & terra, & omnis ornatus cæli, omnis fecunditas terræ, diffusio maris, distensio aëris, fulgor siderum, claritas solis & lunæ? Videntur hæc: transcende & hæc, cogita Angelos, Principatus, Sedes, Dominationes, Potestates: omnia per ipsum facta sunt. Unde ergo ista bona facta sunt? Quia eructatum est per quod fierent, Verbum bonum. Ergo Verbum bonum: & ipsi Verbo dictum est, Magister bone. Et ipsum Verbum respondit, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi unus Deus. Dictum est, Magister bone; & dicit, Quid me interrogas de bono? Addidit etiam, Nemo bonus, nisi unus Deus. Quomodo ergo & ipse bonus, nisi quia Deus? Non solùm autem Deus, sed cum Patre unus Deus. Non enim dicendo, Nemo bonus, nisi unus Deus, discrevit se, sed univit. *Eructavit cor meum verbum bonum.* Dixerit hoc Deus Pater de Verbo suo bono atque benefico bono nostro, per quod solum bonum utcumque boni esse possumus.

Matth. 19. 17. Marc. 10. 18.

Item ŷ. 2.

5. Sequitur, *Dico ego opera mea regi.* Adhuc Pater loquitur? Si adhuc Pater loquitur, quæramus & hoc quomodo secundùm fidem veram & catholicam intelligamus, *Dico ego opera mea regi.* Si enim Pater dicit opera sua Filio suo regi nostro; quæ opera Pater dicturus est Filio, cùm omnia opera Patris per Filium facta sint? An fortè, *Dico ego opera mea regi*, ipsum *Dico*, generationem Filii significat? Vereor ne hoc aliquando à tardioribus non possit intelligi: verumtamen dicam; sequatur qui potest, ne non dicto non sequatur & qui potest. Legimus in alio Psalmo dictum, Semel locutus est Deus. Totiens locutus est per Prophetas, totiens per Apostolos, hodieque loquitur per Sanctos suos, & ait, Semel locutus est Deus. Unde semel locutus est, nisi [b] propter Verbum unum? Sicut autem *Eructavit cor meum verbum bonum*, intelleximus ibi generationem Filii: veluti repetitio mihi videtur facta in consequenti sententia, ut illud quod dictum erat, *Eructavit cor meum verbum bonum*, repeteretur in eo quod ait, *Dico.* Quid est enim, *Dico?* Verbum profero. Et unde profert Deus verbum, nisi ex corde suo, ex intimo suo? Tu non dicis nisi quod ex corde tuo profers, verbum tuum quod sonat & transit, aliunde non profertur; & miraris, quia ita dicit Deus? Sed dicere Dei æternum est. Tu dicis aliquid modò, quia tacebas paulò antè: vel ecce nunc nondum verbum profers, cùm autem proferre cœperis, rumpis silentium quodammodo, & generas verbum quod antea non erat. Non sic Deus genuit Verbum: dicere Dei sine initio est, & sine fine; & tamen unum Verbum dicit. Dicat alterum, si quod dixit transierit. Cùm verò & à quo dicitur manet, & quod dicitur manet, & semel dicitur & non finitur; & ipsum semel sine initio dicitur, nec bis dicitur, quia non transit quod semel dicitur. Hoc est ergo, *Eructavit cor meum verbum bonum:* quod est, *Dico ego opera mea regi.* Quare ergo, *Opera mea dico?* Quia in ipso Verbo omnia opera Dei. Quidquid enim facturus erat Deus in creatura, jam in Verbo erat; nec esset in rebus, nisi esset in Verbo: quomodo & in te non esset in fabrica, nisi esset in consilio. Sicut in Evangelio dicitur, Quod factum est in ipso vita erat. Erat ergo quod factum est, sed in Verbo erat: & omnia opera Dei ibi erant, & opera nondum erant: sed Verbum erat, & Verbum hoc Deus erat, & apud Deum erat, & Filius Dei erat, & cum Patre unus Deus erat. *Dico ego opera mea regi.* Audiat dicentem, qui Verbum intelligit; & videat cum Patre sempiternum Verbum, in quo sunt etiam quæ futura sunt, in quo non abierunt & quæ transierunt. Hæc opera Dei in Verbo, tamquam in Verbo, tamquam in Unigenito, tamquam in Dei Verbo.

Psal. 61. 12.

6. Quid ergo sequitur? *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Quid simile, Fratres mei, quid habet simile lingua Dei cum calamo scribæ? Quid habet simile petra cum Christo? quid habet simile agnus cum Salvatore? quid habet leo cum Unigeniti fortitudine? Dicta sunt hæc tamen: & nisi dicerentur, non aliquo modo per hæc visibilia ad invisibilem informaremur. Sic ergo humilem similitudinem calami hujus, nec comparemus illi excellentiæ, nec tamen respuamus. Quæro enim, Quare linguam suam calamum dixit esse scribæ velociter scribentis? At verò quantumvis velociter scribat scriba, non comparatur illi velocitati, de qua dicit alius Psalmus, Usque in velocitatem currit verbum ejus. Sed mihi videtur, quantum audet humana intelligentia, & hoc posse accipi ex persona Patris dictum, *Lingua mea calamus scribæ.* Quia quod linguâ dicitur, sonat & transit; quod scribitur, manet: cùm ergo dicat Deus Verbum, & Verbum quod dicitur non sonet & transeat, sed & dicatur & maneat; scriptis hoc maluit Deus comparare, quàm sonis. Quod autem addidit, *velociter scribentis*, impulit mentem ad intelligentiam: sed non pigra remaneat, respiciendo antiquarios, aut respiciendo qualeslibet veloces notarios: si autem hoc adtenderit, remanebit ibi. Ipsum *velociter*, cogitet velociter; & videat quare dictum sit, *velociter.* Velociter Dei tale est, ut velocius nihil sit. In Scripturis enim scribitur littera post litteram, syllaba post syllabam, verbum post verbum; nec ad secundum transitur, nisi primo perscripto. Ibi autem nihil velocius, ubi non multa sunt verba, nec tamen aliquid prætermissum est, cùm in uno sint omnia.

7. Ecce jam Verbum illud sic prolatum, æternum, ab æterno coæternum, veniet sponsus. *Speciosus formâ præ filiis hominum. Præ filiis hominum:* quare non & præ Angelis? quid voluit dicere, *Præ filiis hominum*, nisi quia homo? Ne hominem Christum quemlibet hominem putares, ait, *Præ filiis hominum speciosus formâ.* Etiam homo præ filiis hominum; etiam inter filios hominum, præ filiis hominum; etiam ex filiis hominum, præ filiis hominum. *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Meritò mihi subventum est, quia condelector legi Dei secundùm interiorem hominem? Sed alia lex in membris meis

[a] Omnes MSS. *& illa fabrica antequam stet, stat consilium.*

[b] Sic MSS. At editi, *nisi per Verbum suum.*

meis repugnat legi mentis meæ, & captivum me ducit in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. *Diffusa est* ergo *gratia in labiis tuis.* Venit nobis cum verbo gratiæ, cum osculo gratiæ. Quid ista gratia dulcius? Quò pertinet gratia ista? [Psal. 31. 1.] Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Si severus judex veniret, nec afferret istam gratiam diffusam in labiis suis, quis de salute aliquid speraret? Quis non sibi hoc timeret quod peccatori debebatur? Ille veniens cum gratia, non exegit quod debebatur, solvit quod non debebat. Num enim non peccator debebat mortem? Aut verò tibi peccatori debebatur, nisi supplicium? Debita tua dimisit, & indebita sua exsolvit. Magna gratia. Quare gratia? Quia gratìs. Propterea tibi gratias agere licet, referre non licet; non enim potes. Quærebat ille quid retribueret, [Psal. 115. 12.] & dixit, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? & invenit quasi aliquid, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Hoc illi rependis, quia calicem salutaris accipis, & nomen Domini invocas? Quis tibi dedit ipsum calicem salutarem? Remansit in actione gratiarum, nam in relatione defecit. Inveni quid Deo des, quod ab illo non acceperis; & retuleris gratiam. Sed cave ne dum quæris quid illi retribuas, quod ab illo non acceperis, invenias, sed peccatum tuum. Hoc planè ab illo non accepisti, sed nec ei dare debes. Hoc dederunt Judæi, retribuerunt mala pro bonis: acceperunt ab eo pluviam, & fructum [Matth. 27. 29.] non dederunt, sed spinas dolorum. Ergo bonum quidquid volueris in te dare Deo, non te invenis accepisse nisi à Deo. Ipsa est gratia Dei diffusa in labiis. Fecit te, gratìs te fecit. Non enim erat cui præstaret antequam faceret. Perieras, quæsivit te; & inventum revocavit te. Præterita non imputavit, futura promisit. Verè *diffusa est gratia in labiis tuis.*

[Item ℣. 3.] 8. *Propterea*, inquit, *benedixit te Deus in æternum.* Laboratur, ut hoc possit intelligi adhuc à Deo Patre dici, *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Accommodatiùs videtur hoc accipi ex persona Prophetæ. Et mutationes personarum repentinæ, & omnino ex improviso, inveniuntur in sanctis Scripturarum libris; & si quis advertat, plenæ [Psal. 119. 2.] sunt paginæ divinæ: Domine libera animam meam à labiis iniquis & à lingua dolosa. & statim, Quid detur tibi, aut quid adjiciatur tibi adversùs linguam subdolam? Alia illic persona erat, alia hîc: ibi petentis, hîc subvenientis. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus vastatoriis. Alia persona est, Quid detur tibi, aut quid adjiciatur tibi: & in consequentibus fit alia, Heu me, quia incolatus meus longinquus factus est. In paucis versibus tam crebra mutatio personarum intellectum admonet: non exprimit locum ubi mutatur, non dicitur, Hoc dixit homo, hoc dixit Deus: sed ex ipsis verbis fit nobis intelligere quid ad hominem pertineat, quid ad Deum. Homo autem dicebat, *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi.* Homo dicebat, ille dicebat qui scripsit Psalmum; sed ex persona Dei dicebat: incipit dicere & ex sua, *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Dixerat enim Deus, *Diffusa est gratia in labiis tuis*, ei quem fecerat speciosum præ filiis hominum, etiam hominem quem [a] Deum ante omnia protulerat, æternus coæternum. Impletus est ergo Propheta gaudio quodam ineffabili, & adtendens quid Deus Pater [b] de Filio suo homini revelaverit, qui potuit dicere ista & ex persona Dei, *Propterea*, inquit, *benedixit te Deus in æternum.* Quare? Propter gratiam. Illa enim gratia quò pertinet? Ad regnum cælorum. Primum enim Testamentum terram promiserat: & aliud præmium fuit vel promissio sub lege positorum, aliud sub gratia: terra Chananæorum Judæis sub lege positis, regnum cælorum Christianis sub gratia positis. Itaque quod pertinebat ad eos qui sub lege positi erant, regnum, terra illa transiit: regnum cælorum quod pertinet sub gratia positis, non transit. Propterea hîc *benedixit te Deus*, non ad tempus, sed *in æternum.*

9. Non defuerunt qui omnia etiam superiora verba ex Prophetæ persona accipi mallent: & hoc quod dictum est, *Eructavit cor meum verbum bonum*, ex Propheta voluerint intelligi, veluti dicente hymnum. (Quisquis enim dicit hymnum Deo, eructat cor ejus verbum bonum: quomodo qui blasphemat in Deum, eructat cor ejus verbum malum.) Ut & illud quod adjunctum est, *Dico ego opera mea regi*, significare voluerit summum hominis opus non esse, nisi Deum laudare. Illius est specie sua placere tibi, ad te pertinet eum in gratiarum actione laudare. Opera tua si non fuerint laus Dei, incipis teipsum amare; & pertinebis ad illos, de quibus dicit Apostolus, Erunt enim homines seipsos amantes. [2. Tim. 3. 2.] Displice tibi, placeat tibi qui te fecit; quia in eo tibi displices quod in te ipse fecisti. Opus ergo tuum sit laus Dei, eructet cor tuum verbum bonum. *Dic* ergo *opera tua regi*: quia ut diceres, rex fecit, & ipse donavit quod offerres. Redde illi de suo, ne velis accepta parte patrimonii tui ire longiùs & prodigè perdere in meretrices, & porcos pascere. Hoc recordamini ex Evangelio. Sed etiam de nobis dictum est, Mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. [Luca 15. 32.]

10. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Non defuerunt qui sic intelligerent Prophetam ea dixisse quæ scriberet, & ideo linguam suam calamo scribæ comparasse. *Velociter* autem *scribentis* voluisse dicere, ut significaret ea se scribere, quæ velociter ventura erant, ut velociter scribere, velocia scribere intelligatur, id est, scribere non tardatura. Non enim tardavit Deus exhibere Christum. Quàm citò evolutum sentitur, quod peractum agnoscitur? Recordare generationes ante te, invenies Adam tamquam hesterno die factum. ita gesta legimus omnia ab ipso principio: ergo velociter facta sunt. Velociter erit & dies judicii: præveni velocitatem ipsius: velociter veniet, velociùs tu mutare. aderit facies judicis, sed vide quid dicit Propheta: Præveniamus faciem ejus in confessione. [Psal. 94. 2.] *Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.*

11. *Accingere gladium tuum circa femur potentissime.* [℣. 4.] *Gladium tuum*, quid, nisi verbum tuum? Illo gladio stravit inimicos, illo gladio divisit filium à patre, filiam à matre, nurum à socru. Legimus hæc in Evangelio: Non veni pacem mittere, [Matth. 10. 34. &c.] sed gladium. Et erunt in una domo quinque divisi adversùm se, duo adversùs tres, & tres adversùs duos erunt divisi: id est, filius adversùs patrem,

[a] Sic MSS. At editio Lov. *quem Deus ante omnia pratulerat.*

[b] Sic MSS. At apud Lov. hîc deest, *de*: & paulò pòst, *qui*, omittitur.

filia adversùs matrem, nurus adversùs socrum suam. Divisio hæc quo gladio facta est, [a] nisi quem Christus adtulit? Et re vera, Fratres, etiam quotidianis exemplis videmus hæc. Placet juveni alicui Deo servire, displicet patri: divisi sunt adversùs se: ille promittit terrenam hereditatem, ille amat cælestem: aliud iste pollicetur, alliud ille eligit. Non sibi putet pater factam injuriam, Deus solus illi præfertur: & tamen litigat cum filio volente servire Deo. Sed fortior est ille gladius spiritalis separans, quàm copulans natura carnalis. Fit hoc & de filia adversùs matrem, multò magis & de nuru adversùs socrum. Nam aliquando in una domo nurus & socrus inveniuntur hæretica & catholica. Et ubi fortiter recipitur iste gladius, rebaptizationem non timemus. Potuit dividi filia adversùs matrem suam, & non potest nurus adversùs socrum suam?

12. Factum est hoc generaliter etiam in genere humano, divisus est filius adversùs patrem. Fuimus enim aliquando filii diaboli. Adhuc infidelibus
Johan. 8. 44. dictum est, Vos à patre diabolo estis. Et omnis infidelitas nostra, unde, nisi à patre diabolo? Non ille creando [b] pater, sed nos illum imitando filii. Jam modò videtis filium adversùs patrem divisum. Venit gladius ille, renuntiat diabolo: invenit alium patrem, invenit aliam matrem. Ille ad imitationem se præbens, generabat in exitium: parentes duo quos invenimus, in vitam æternam generant. Divisus est filius adversùs patrem. Divisa est filia adversùs matrem suam: Plebs illa quæ de Judæis credidit, divisa est adversùs synagogam. Divisa est & nurus adversùs socrum suam: Plebs de Gentibus veniens, nurus dicitur; quia sponsus Christus filius synagogæ. Unde enim natus est Filius Dei secundùm carnem? Ex illa synagoga. Ille qui dimi-
Gen. 2. 24. sit patrem & matrem, & adhæsit uxori suæ, ut essent duo in carne una: non conjecturâ nostrâ, sed
Ephes. 5. 32. adtestante Apostolo, & dicente, Sacramentum » hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Dimisit enim patrem quodam modo: non omnino dimisit veluti ad separationem, sed ad susceptionem humanæ carnis. Quomodo dimisit?
Philip. 2. 6. Quia cùm esset in forma Dei, non rapinam arbi- » tratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exi- » nanivit, formam servi accipiens. Quomodo dimisit & matrem? Gentem Judæorum, synagogam illam hærentem veteribus sacramentis. Ad ipsam
Matth. 12. 48. figuram pertinet quod ait, Quæ est mihi mater, aut qui fratres? Ille enim intus docebat, illi foris stabant. Videte si non modò ita sunt Judæi. Docet Christus in Ecclesia, illi foris stant. Socrus ergo quid est? Mater sponsi. Mater sponsi Domini nostri Jesu Christi, synagoga est. Proinde nurus ejus Ecclesia, quæ veniens de Gentibus non consensit in circumcisionem carnalem, divisa est adversùs socrum suam. *Accingere gladium tuum.* De potentia hujus gladii loquebamur, cùm ista diceremus.

ỷ. 4. 13. *Accingere gladium tuum*, sermonem tuum: *circa femur potentissime*, circa femur habens gladium. Quid est, *circa femur?* quid significat de
Gen. 49. 10. femore? Carnem. Unde illud est, Non deficiet » princeps de Juda, & dux de femoribus ejus. Nonne
Gen. 12. 3. & 26. 4. & ipse Abraham, cui promissum erat semen, in

A quo benedicerentur omnes gentes, quando misit servum suum ad quærendam & ducendam uxorem filio suo, unde veniret illud semen sanctum, in quo benedicerentur omnes gentes; fide tenens, in illa veluti humilitate seminis esse magnitudinem [c] nominis, id est, Filium Dei venturum ex filiis hominum per semen Abrahæ; fecit ipsum servum suum, quem mittebat, ita sibi jurare: Pone, inquit, Gen. 24. manum tuam sub femore meo, & sic jura. Quasi diceret, Pone manum tuam ad altare, aut ad E-
B vangelium, aut ad Prophetam, aut ad aliquid sanctum. Sub femore meo, inquit, pone manum: habens fiduciam, nec reverens turpitudinem, sed intelligens veritatem. Propterea, *Accingere gladium tuum circa femur potentissime.* Potentissime etiam circa femur: quia quod infirmum est Dei, 1. Cor. fortius est hominibus. *Potentissime*,

14. *Specie tua & pulcritudine tua.* Justitiam ỷ. 5. accipe, qua semper es speciosus & pulcher. *Et intende, & prosperè procede, & regna.* Nonne vi-
C demus? Certè jam factum est. Adtendite orbem terrarum: intendit, prosperè processit, & regnat, subditæ sunt omnes gentes. Quid erat illud videre in Spiritu? Quod nunc est experiri in veritate. Quando dicebantur hæc, nondum ita regnabat Christus, nondum intenderat, nondum processerat: prædicabantur, exhibita sunt, jam ea tenemus: in multis redditorem habemus Deum, in paucis debitorem. *Intende, & prosperè procede, & regna.*

15. *Propter veritatem, & mansuetudinem, &* Item ỷ. 5. Psal. 84.
D *justitiam.* Reddita est veritas, quando veritas de terra orta est, & justitia de cælo prospexit. Præsentatus est Christus [d] exspectationi generis humani, ut in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. Prædicatum est Evangelium; veritas est. Quid mansuetudo? Passi sunt Martyres, & inde multum processit, & promovit per omnes gentes regnum Dei: quia patiebantur Martyres, nec deficiebant, nec resistebant; dicentes omnia, nihil occultantes; parati ad omnia, nihil recusantes.
E Magna mansuetudo. Corpus Christi hoc fecit, in capite suo didicit. Ille prior sicut ovis ad occisio- Isai. 53. nem ductus est, & sicut agnus coram tondente se non aperuit os suum: usque adeo mansuetus, ut pendens in cruce diceret, Pater ignosce illis, quia Luc. 23. nesciunt quid faciunt. Quid propter justitiam? Veniet etiam, ut judicet, & retribuat unicuique secundùm opera sua. Dixit veritatem, [e] pertulit Rom. 2. iniquitatem, allaturus est æquitatem. *Et deducet te mirabiliter dextera tua.* Nos dextera ipsius, ipse
F dextera sua. Ille enim Deus, nos homines. Dexterâ suâ deductus est, id est, potentiâ suâ. Etenim potentiam quam Pater habet, habet & ipse, & immortalitatem Patris habet & ipse; divinitatem Patris habet, æternitatem Patris habet, virtutem Patris habet. Deducet eum mirabiliter dextera ejus, faciens divina, patiens humana, malitias hominum sternens bonitate sua. Adhuc deducitur & ubi nondum est, & dextera ejus deducit eum. Hoc enim eum ducit, quod ipse donavit san-
G ctis suis. *Deducet te mirabiliter dextera tua.*

16. *Sagittæ tuæ acutæ* [f] *potentissimæ*: verba ỷ. 6. cor transfigentia, amorem excitantia. Unde dici- Cant. 2. 5. & 5. 8. tur in Canticis canticorum, Quia vulnerata carita-

[a] Omnes MSS *quo gladio facta est, Christus adtulit*: nec habent, *nisi quem*.
[b] In hac sententia MSS. omittunt voces, *pater & filii*.
[c] Sic MSS. At editi, *numinis*.
[d] Sic MSS. At editi, *exspectatio*.

[e] Duo MSS. *protulit mansuetudinem*.
[f] Editi, *potentissime*: & favet Græc. LXX. δυνατέ. Attamen melioris notæ MSS. habent, *potentissimæ*: sicque legisse Augustinum facilè ex ipsa interpretandi ratione intelligas.

A te ego ſum. Dicit enim vulneratam ſe eſſe caritate, id eſt, amare ſe dicit, æſtuare ſe dicit, ſuſpirare ſponſo, unde accepit ſagittam verbi. *Sagittæ tuæ acutæ potentiſſimæ:* & transfigentes, & efficientes: *acutæ potentiſſimæ. Populi ſub te cadent.* Qui ceciderunt? Qui percuſſi ſunt, & ceciderunt. Populos videmus ſubditos Chriſto, cadentes non videmus. Exponit ubi cadunt: *in corde.* Ibi ſe erigebant adversùs Chriſtum, ibi cadunt ante Chriſtum. Blaſphemabat Saulus Chriſtum, erectus erat: B ſupplicat Chriſto, cecidit, proſtratus eſt: occiſus eſt inimicus Chriſti, ut vivat diſcipulus Chriſti. De cælo emiſſâ ſagittâ, corde percuſſus eſt Saulus, nondum Paulus, adhuc Saulus, adhuc erectus, nondum proſtratus: accepit ſagittam, cecidit in corde. Non enim quòd proſtratus eſt in
Act. 9. 6. facie, ibi cecidit [a] in corde: ſed ubi ait, Domine, quid me jubes facere? Modò ibas ad Chriſtianos alligandos & perducendos ad pœnam; & modò dicis Chriſto, Quid me jubes facere? O ſagittam acutam potentiſſimam, qua acceptâ cecidit C Saulus ut eſſet Paulus! Ut ille, ita & populi: gentes adtendite, videte ſubditas Chriſto. Ergo, *Populi ſub te cadent, in corde inimicorum regis:* hoc eſt, in corde inimicorum tuorum. Ipſum enim appellat regem, ipſum novit regem. *Populi ſub te cadent, in corde inimicorum regis.* Inimici erant: acceperunt ſagittas tuas, ceciderunt ante te. Ex inimicis amici facti ſunt: inimici mortui ſunt, amici vivunt. Hoc eſt, Pro his quæ commutabuntur. Quærimus intelligere verba ſingula, verſus ſingu- D los: ita tamen quærimus, ut de Chriſto dici nemo dubitet. *Populi ſub te cadent, in corde inimicorum regis.*

℣. 7.
17. *Sedes tua Deus in ſæcula ſæculorum.* Quia benedixit te Deus in æternum, propter gratiam diffuſam in labiis tuis. Erat autem ſedes regni Judaici temporalis, pertinens ad eos qui ſub lege erant, non ad eos qui ſub gratia erant: venit ille ut liberaret eos qui ſub lege erant, & ſub gratia conſtitueret. *Sedes ejus in ſæcula ſæculorum.* Quare? Quia E ſedes illa prima regni temporalis fuit. Unde nunc ſedes in ſæcula ſæculorum? Quia Dei. *Sedes tua Deus in ſæcula ſæculorum.* O æternitatis [b] divinitas! Non enim poſſet Deus ſedem habere temporalem. *Sedes tua Deus in ſæcula ſæculorum. Virga directionis, virga regni tui.* Directionis virga eſt, quæ dirigit homines. Curvi erant, diſtorti erant: ſibi regnare cupiebant, ſe amabant, facta ſua mala diligebant; non voluntatem ſuam Deo ſubdebant, ſed voluntatem Dei ad ſuas concupiſ- F centias flectere volebant. Iraſcitur enim peccator & iniquus plerumque Deo, quia non pluit; & non vult ſibi Deum iraſci, quia fluit. Et ad hoc propemodum ſedent quotidie homines, ut diſputent contra Deum: Hoc facere debuit, hoc non bene fecit. Tu videlicet vides quid facias, ille neſcit? Diſtortus tu es, ille rectus eſt. Diſtortum ad rectum quando conjungis? Collineari non poteſt. Tamquam ſi in pavimento æquali ponas lignum curvum; non adjungitur, non cohæret, non coapta- G tur pavimento: pavimentum ubique æquale eſt; ſed illud curvum eſt, non coaptatur æquali. Ergo Dei voluntas æqualis eſt, tua curva eſt: propterea tibi curva videtur illa, quia tu illi coaptari non potes: dirige ad illam te, ne illam velis curvare

ad te; quia non potes, fruſtra conaris: illa ſemper directa eſt. Vis illi hærere? Corrigere. Erit virga ipſius qui te regit, virga directionis. Inde & rex à regendo dicitur. Non autem regit qui non corrigit. Ad hoc eſt rex noſter rectorum rex. Quomodo & ſacerdos à ſanctificando nos, ita & rex à regendo nos. Sed quid ait alio loco? Cum ſancto ſan- Pſal. 17. 26.
ctus eris, & cum viro innocente innocens eris; & cum electo electus eris, & cum perverſo perverſus eris. non quia perverſus Deus, ſed quia perverſi perverſum eum putant. Placet tibi bonum, bonus eſt Deus: diſplicet tibi, quaſi pravus eſt Deus. Curvus eſt ad te Deus, tua curvatura facit hoc: nam illius rectitudo ſemper manet. Audi in alio Pſalmo: Quàm bonus Deus Iſraël rectis corde! Pſal. 72. 1.

18. *Virga directionis, virga regni tui.* * *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem.* ℣. 8. Vide virgam directionis, *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem.* Accede ad iſtam virgam, ſit tibi rex Chriſtus: regat te virgâ iſtâ, ne frangat te. Virga enim ferrea eſt illa, inflexibilis. Et quid dictum eſt? Reges Pſal. 2. 9.
eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli conteres eos. Alios regit, alios conterit: regit ſpiritales, conterit carnales. Ergo accede ad iſtam virgam. Quid in ea times? Hæc eſt [c] tota virga: *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem.* Quid times? Sed fortè iniquus eras: audis enim regem tuum, quia odit iniquitatem, & times. Eſt quod facias. Quid odit? Iniquitatem: numquid te? Sed in te eſt iniquitas? Odit illam Deus, oderis & tu: ut unam rem ambo oderitis. Eris enim Deo amicus, ſi odiſti quod odit. Ita & amabis quod amat. Diſpliceat in teipſo tibi iniquitas tua, & placeat tibi creatura ipſius. Homo enim es iniquus. Duo dixi nomina: duo nomina, homo & iniquus: in iſtis duobus nominibus unum eſt naturæ, alterum culpæ: unum tibi Deus fecit, alterum tu feciſti: ama quod Deus fecit, oderis quod tu feciſti; quia & ipſe hoc odit. Vide quomodo jam illi incipias conjungi, cùm odiſti quod odit. Peccatum puniturus eſt, quia virga directionis eſt virga regni ipſius. Sed non puniat peccatum? Sed non poteſt. Puniendum eſt peccatum: ſi puniendum non eſſet, nec peccatum eſſet. Præveni illum: non vis ut ipſe puniat, tu puni. Ideo enim adhuc ipſe parcit, differt, tenet manum, arcum intendit, hoc eſt [d] minas. Clamaret tantum feriturum ſe, ſi vellet ferire? Differt ergo manum à peccatis tuis: tu noli differre. Converte te ad punienda peccata tua, quia impunita eſſe peccata non poſſunt. Puniendum ergo erit, aut à te, aut ab ipſo: tu agnoſce, ut ille ignoſcat. Adtende exemplum in illo Pſalmo pænitentiæ, Averte faciem tuam à peccatis meis. Numquid dixit, à me? Pſal. 50. 11.
Alio enim loco apertè dicit, Ne avertas faciem tuam à me. Ergo, Averte faciem tuam à peccatis Pſal. 26. 9.
meis: nolo videas peccata mea. Quia videre Dei, animadvertere eſt. Ideo & judex quod punit, animadvertere dicitur, id eſt, animum illuc advertere; intendere utique ad puniendum, quia judex eſt. Sic eſt & judex Deus. Averte faciem tuam à peccatis meis. Tu ab ipſis faciem noli avertere, ſi vis ut Deus ab ipſis avertat faciem ſuam. Vide quomodo hoc offert Deo in ipſo Pſalmo: Facinus meum ego, inquit, agnoſco, & peccatum meum ante me eſt ſemper. Ibidem 5.
Hoc non vult eſſe ante Deum, quod vult eſſe ante ſe. *Virga directionis, virga re-*

[a] MSS. hîc non habent, *in corde.*
[b] Octo MSS. *O æternitatis divitias.*

[c] Ita ſex probæ notæ MSS. At editi, *tuta.*
[d] Tres MSS. *hoc eſt minatur. Non clamaret &c.*

gni tui. Nemo sibi multùm de misericordia Dei [A] blandiatur, virga directionis est. Numquid dicimus, non esse misericordem Deum? Quid misericordius eo, qui parcit tantum peccatoribus, eo qui in omnibus conversis ad se non curat præterita? Sic eum dilige misericordem, ut velis esse veracem: non enim misericordia potest illi auferre justitiam, neque justitia misericordiam. Interim quamdiu ille differt, tu noli differre: quoniam virga directionis virga regni ipsius.

Item ✠. 8.

19. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem:* [B] *propterea unxit te, Deus, Deus tuus.* Propterea unxit te, ut diligeres justitiam, & odires iniquitatem. Et vide quomodo ait: *Propterea unxit te, Deus, Deus tuus.* O tu Deus, unxit te Deus tuus. Deus unguitur à Deo. Etenim in Latino putatur idem casus nominis repetitus: in Græco autem evidentissima distinctio est, quia unum nomen est quod compellatur, & alterum ab eo qui compellat, *Unxit te Deus.* O tu *Deus, unxit te Deus tuus:* quomodo si diceret, Propterea unxit te, ô tu Deus, [C] Deus tuus. Sic accipite, sic intelligite, sic in Græco evidentissimum est. Ergo quis est Deus unctus à Deo? Dicant nobis Judæi. Scripturæ istæ communes sunt. Unctus est Deus à Deo: unctum audis, Christum intellige. Etenim Christus à chrismate: hoc nomen quod appellatur Christus, unctionis est: nec in aliquo alibi ungebantur reges & sacerdotes, nisi in illo regno ubi Christus prophetabatur & ungebatur, & unde venturum erat Christi nomen: nusquam est alibi omnino, in nulla gen- [D] te, in nullo regno. Unctus est ergo Deus à Deo: quo oleo, nisi spiritali? Oleum enim visibile in

a

" signo est, oleum invisibile in sacramento est, oleum spiritale intus est. Unctus est nobis Deus, & missus est nobis: & ipse Deus ut ungueretur homo erat: sed ita homo erat, ut Deus esset; ita Deus erat, ut homo esse non dedignaretur: verus homo, verus Deus; in nullo fallax, in nullo falsus; quia ubique verax, ubique veritas. Deus ergo homo, & ideo unctus Deus, quia homo [E] Deus, & factus est Christus.

Gen. 28. 11.

20. Hoc figurabatur in eo quòd Jacob lapidem sibi ad caput posuerat, & dormierat. Jacob Patriarcha lapidem sibi ad caput posuerat; dormiens autem illo lapide ad caput posito, vidit apertis cælis scalam à cælo in terram, & Angelos adscendentes & descendentes: hoc viso evigilavit, unxit lapidem, & discessit. In illo lapide intellexit Christum, ideo unxit. Videte ex quo prædicatur Christus. Quid sibi vult illa unctio lapidis, præsertim apud [F] Patriarchas, qui unum Deum colebant? Factum est autem in figura, & discessum est. Non enim unxit lapidem, & venit illuc semper adorare, & sacrificia ibi facere. Expressum est mysterium, non inchoatum sacrilegium. Et videte lapidem: Lapidem

Psal. 117. 22.

quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in

1. Cor. 11. 3.

caput anguli. Et quia caput viri Christus, propterea lapis ad caput. Adtendite magnum sacramen-

1. Pet. 2. 4.

tum: Lapis Christus. Lapidem vivum, ait Petrus, " ab hominibus reprobatum, à Deo autem electum. [G]

Rom. 11. 3.

Et lapis ad caput, quia caput viri Christus. Et unctus lapis, quia à chrismate dictus est Christus.

Gen. 28. 12.

Et videntur scalæ revelante Christo à terra in cælum, vel à cælo in terram, & adscendentes & descendentes Angeli. Quid hoc sit, meliùs videbimus, cùm testimonium Evangelicum ab ipso Domino commemoraverimus.

Johan. 1.
Gen. 32.

Nostis quia Jacob ipse est Israël. Illi enim cum Angelo luctanti & prævalenti, & benedicto ab eo cui prævaluit, nomen mutatum est, ut appellaretur Israël: sicut populus Israël prævaluit Christo, ut crucifigeret eum: & tamen in his qui Christo crediderunt, ab ipso cui prævaluit, benedictus est. Sed multi non crediderunt, inde claudicatio Jacob. Benedictio & claudicatio. Benedictio in his qui crediderunt: nam postea novimus ex illo populo multos credidisse. Claudicatio autem in his qui non crediderunt. Et quia plures non crediderunt, & pauci crediderunt: ideo ut fieret claudicatio, tetigit latitudinem femoris ejus. Quid est latitudo femoris ejus? Multitudo generis. Videte ergo scalas illas: Dominus quando

Johan. 1. 47.

vidit Nathanaëlem in Evangelio ait, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Sic enim dicitur de

Gen. 25. 27.

ipso Jacob, Et erat Jacob sine dolo habitans in domo: hoc recolens Dominus videns Nathanaëlem sine dolo de gente illa & de populo illo, Ecce verè, inquit, Israëlita, in quo dolus non est. Appellavit Israëlitam, in quo dolus non esset, propter Jacob.

Johan. 1. 48 &c.

Et ille Nathanaël, Unde me nosti? Et Dominus, Cùm esses sub arbore fici vidi te: id est, cùm esses in illo populo sub lege constitutus, quæ carnali umbrâ illum populum protegebat, ibi te vidi. Quid est, ibi te vidi? Ibi tui misertus sum. Ille autem recordatus quòd fuerat etiam sub arbore fici in veritate, admiratus, quia putabat se à nemine visum cùm ibi esset, confitetur & dicit, Tu es Filius Dei, " tu es rex Israël. Quis hoc dixit? Qui audierat quòd verus esset Israëlita, & dolus in illo non esset. Et Dominus, Quia dixi tibi, Vidi te sub arbore fici, credidisti, majora horum videbis. Loquitur cum Israël, cum Jacob, cum illo qui sibi lapidem ad caput posuerat. Majora horum videbis. Quæ majora? Quia jam lapis ille ad caput est. Amen dico vobis, " videbitis cælum apertum, & Angelos Dei adscen- " dentes & descendentes super filium hominis. An- " geli Dei adscendant & descendant per scalas illas, fiat hoc in Ecclesia. Angeli Dei annuntiatores sunt

Johan. 1.

veritatis: adscendant & videant, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus

Ibidem 14.

erat Verbum. Descendant, & videant, quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Adscendant, ut erigant magnos: descendant, ut nutriant

2. Cor. 5. 13.

parvos. Vide adscendentem Paulum: Sive mente excessimus, Deo. Vide descendentem: Sive temperantes sumus, vobis. Vide adscendentem: Sapientiam loquimur inter perfectos. Vide descen-

1. Cor. 3. 2.

dentem: Lac vobis potum dedi, non escam. Hoc fit in Ecclesia: adscendunt & descendunt Angeli Dei super filium hominis: quia sursum est filius hominis, ad quem adscendunt corde, id est caput ejus; & deorsum filius hominis, id est, corpus ejus. Membra ejus hîc sunt, caput sursum est: adsceditur ad caput, descenditur ad membra. Christus ibi, Christus hîc. Nam si ibi tantùm, & hîc non; unde

Act. 9. 4.

vox illa, Saule, Saule, quid me persequeris? Quis enim illi in cælo molestus fuit? Nemo, nec Judæi, nec Saulus, nec diabolus tentator; nemo ibi molestus illi: sed sicut in compage corporis humani pede calcato lingua clamat.

21. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus.* Locuti su-

a Duo MSS. *in signum est olei invisibilis: in sacramento enim est; oleum spiritale, intus est.* Editi verò post, *oleum spiritale intus est*, addunt ista hæc verba, *oleum visibile exterius est:* quæ à nostris omnibus MSS. absunt.

mus de uncto Deo, hoc est de Christo. Non po- A tuit apertiùs dici nomen Christi, quàm ut diceretur unctus Deus. Quomodo speciosus formâ præ filiis hominum: sic unctus, *oleo exsultationis præ participibus suis.* Qui enim participes ejus? Filii hominum: quoniam & ipse filius hominis particeps factus est mortalitatis illorum, ut faceret eos participes immortalitatis suæ.

ỳ. 9. 22. *Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis.* Odores boni à vestimentis tuis. Vestimenta ejus sunt sancti ejus, electi ejus, tota Ecclesia ejus, B Ephes. 5. 27. quam sibi sicut vestem exhibet, sine macula & ruga: propter maculam, abluens in sanguine; propter rugam, extendens in cruce. Inde bonus odor qui significatur nominatis quibusdam aromatîs. Matth. 9. 20. Audi Paulum illum minimum, fimbriam de vestimento quod tetigit mulier in fluxu sanguinis, & sanata est; 2. Cor. 2. 15. audi illum dicentem, Christi bonus odor » sumus in omni loco, & in iis qui salvi fiunt, & in » iis qui pereunt. Non dixit, Bonus odor in iis qui salvi fiunt, & malus odor in iis qui pereunt: sed C quod ad nos adtinet, bonus odor sumus, & in iis qui salvi fiunt, & in iis qui pereunt. Salvum fieri hominem bono odore, non est improbabile neque incredibile: perire autem hominem bono odore, quæ ratio est? Magna vis, magna veritas: & si capi non potest, ita est. Nam ut noveritis quia diffici- Ibidem 16. lè capitur, statim subjecit, Et ad hæc quis idoneus? Quis intelligat homines mori bono odore? Tamen aliquid dicam, Fratres. Ecce ipse Paulus prædicabat Evangelium, multi illum amabant prædicato- D rem Evangelii, multi illi invidebant: qui illum amabant, bono odore salvabantur; qui illi invidebant, bono odore peribant. Ideo & pereuntibus non malus odor, sed bonus odor. Ideo enim magis illi invidebant, quia tam bona in illo gratia prævalebat: nemo enim invidet misero. Erat ergo gloriosus in prædicatione verbi Dei, & vivens secundùm regulam illius virgæ directionis: & diligebant eum qui in illo diligebant Christum, qui sequebantur bonum odorem diligebant amicum sponsi sui, ipsa E Cant. 1. 3. sponsa quæ dicit in Canticis canticorum, Post odo- » rem unguentorum tuorum curremus. Illi autem quantò magis eum videbant in gloria prædicationis Evangelii & in vita inculpabili, tantò magis invidiâ torquebantur, & occidebantur bono odore.

23. *Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectaverunt* ỳ. 10. *te* filiæ regum.* Domos eburneas, domos magnas, domos regales, quas vis elige, delectaverunt inde Christum filiæ regum. Vis domos eburneas spirita- F liter accipere? Magnas domos, & magna tabernacula Dei, corda sanctorum, ipsosque reges regentes carnem, subjugantes sibi turbas humanarum affectionum, castigantes corpus, & servituti subjicientes, accipe: quia inde delectaverunt eum filiæ regum. Etenim omnes animæ quæ illis prædicantibus & evangelizantibus natæ sunt, filiæ regum sunt: & Ecclesiæ filiæ Apostolorum, filiæ regum Matth. 19. 28. sunt. Ille est enim Rex regum: illi autem reges de quibus dictum est, Sedebitis super duodecim se- G Contra Donatistas. des, judicantes duodecim tribus Israël. Prædicaverunt verbum veritatis, & genuerunt Ecclesias, non sibi, sed illi. Ad hoc sacramentum pertinet quod Deut. 25. 5. scriptum est in Lege: Si mortuus fuerit frater, accipiat uxorem ejus frater ejus, & suscitet semen fratri suo. Accipiat uxorem frater ejus, & suscitet semen, non sibi, sed fratri suo. Dixit Christus, Dic Matth. 28. 10. fratribus meis. Dixit in Psalmo, Narrabo no- Psal. 21. 23. men tuum fratribus meis. Mortuus est Christus, resurrexit, adscendit, absentavit se corpore: susceperunt fratres ejus uxorem ejus, prædicatione Evangelii generaturi filios, non per se ipsos, sed per Evangelium, propter nomen fratris. In Chri- 1. Cor. 4. 15. sto enim Jesu, inquit, per Evangelium, ego vos ge- » nui. Itaque suscitantes semen fratri suo, quotquot genuerunt, non Paulianos aut Petrianos, sed Christianos nominaverunt. Videte si non iste sensus vigilat & in his versibus. Cùm enim diceret, *à domibus eburneis*, dixit de regalibus, amplis, pulcris, lenibus, qualia sunt corda sanctorum: subjecit, *Ex quibus te delectaverunt filiæ regum, in honore tuo. Filiæ* quidem *regum*, filiæ Apostolorum tuorum: sed, *in honore tuo*, quia semen illi suscitaverunt fratri suo. Ideo ipsos quos suscitaverat fratri suo Paulus, cùm videret currere ad nomen suum, exclamavit, Numquid Paulus crucifixus est pro vo- 1. Cor. 1. 13. bis? Quid enim ait Lex? Et habeat natus [a] nomen defuncti. Defuncto nascatur, defuncti nomine appelletur. Servat hoc legitimum Paulus: volentes appellari ex nomine suo, revocat: Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Ad defunctum adspicite, Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Et quid ergo? Quando illos generasti, quid si nomen tuum illis imposuisti? Non. Ait enim, Aut in no- » mine Pauli baptizati estis? *Delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.* Tenete, servate *in honore tuo.* Hoc est habere vestem nuptialem, illius honorem, illius gloriam quærere. Intelligite etiam filias regum, civitates, quæ crediderunt in Christum, & à regibus conditæ sunt: & *à domibus eburneis*, divitibus, superbis, elatis. *Filiæ regum delectaverunt te in honore tuo:* quia non quæsierunt honorem patrum suorum, sed quæsierunt honorem tuum. Ostendatur mihi Romæ in honore tanto templum Romuli, in quanto ibi ostendo Memoriam Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis? Sumus enim Christiani, non Petriani. Et si nati per fratrem defuncti, tamen cognominati nomine defuncti. Per illum nati, sed illi nati. Ecce Roma, ecce Carthago, ecce aliæ & aliæ civitates filiæ regum sunt; & delectaverunt regem suum in honore ipsius; & ex omnibus fit una quædam regina.

24. Quale carmen nuptiale? Ecce inter cantica hilaritatis plena, procedit & ipsa sponsa. Sponsus enim veniebat, ipse describebatur, in illum erat omnis intentio nostra: procedat & ista. *Adstitit re-* Item ỳ. 10. *gina à dextris tuis.* Quæ à sinistris, non regina. Stabit enim quædam & à sinistris, cui dicetur, Va- Matth. 25. 41. de in ignem æternum. A dextris autem stabit, cui dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite re- Ibidem 34. gnum quod vobis paratum est ab initio mundi. *Adstitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate.* Vestitus reginæ hujus quis est? Et pretiosus est, & varius est: sacramenta doctrinæ in linguis omnibus [b] variis. Alia lingua Afra, alia Syra, alia Græca, alia Hebræa, alia illa & illa: faciunt istæ linguæ varietatem vestis reginæ hujus. Quomodo autem omnis varietas vestis in unitate concordat, sic & omnes linguæ ad unam fidem. In veste varietas sit, scissura non fit. Ecce varietatem intelleximus de diversitate linguarum, & vestem intelleximus propter unitatem: in ipsa autem varieta-

[a] Hoc *non est verum*, ex 2. Retract. 12. Vide l. 5. qq. in Deuter. q. 46.

[b] Novem MSS. *varians.*

te aurum quod est? Ipsa sapientia. Quælibet sit va- A rietas linguarum, unum aurum prædicatur: non diversum aurum, sed varietas de auro. Eamdem quippe sapientiam, eamdem doctrinam & disciplinam omnes linguæ prædicant. Varietas in linguis, aurum in sententiis.

25. Alloquitur Propheta reginam istam: (libenter enim illi cantat:) & unumquemque nostrûm; si tamen noverimus ubi sumus, & ad illud corpus pertinere conemur, & fide & spe pertineamus uniri in membris Christi. Nos enim alloquitur:
℣. 11. *Audi filia, & vide.* Alloquitur eam tamquam unus B de patribus, quia filiæ regum sunt: etsi alloquatur Propheta, etsi alloquatur Apostolus, tamquam filiam: (Sic enim dicimus, Patres nostri Prophetæ, patres nostri Apostoli: si nos illos ut patres, illi nos ut filios:) & vox una paterna alloquitur unicam filiam. *Audi filia, & vide.* Priùs audi, postea vide. Ventum est enim ad nos cum Evangelio, & prædicatum est nobis quod nondum videmus, & audiendo credidimus, credendo videbimus: sicut dicit C
Psal. 17. 45. ipse sponsus apud Prophetam, Populus quem non cognovi, servivit mihi, in obauditu auris obedivit mihi. Quid est, in obauditu auris? Quia non vidit. Viderunt Judæi, & crucifixerunt: non viderunt Gentes, & crediderunt. Veniat regina de Gentibus in vestitu deaurato, circumamicta veritate: veniat ex Gentibus, veniat circumamicta omnibus linguis, in unitate sapientiæ: dicatur ei, *Audi filia, & vide.* Si non audieris, non videbis. Audi ut mundes cor fide, sicut Apostolus ait in Actibus
Act. 15. 9. Apostolorum, Fide mundans corda eorum. Ad hoc D enim audimus quod credamus, antequam videamus, ut credendo cor mundemus, unde videre possimus. Audi ut credas, munda cor fide. Et cùm cor
Matth 5. 8. mundavero, quid videbo? Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. *Audi filia, & vide: & inclina aurem tuam.* Parum est audi, humiliter audi: *Inclina aurem tuam. Et obliviscere populum tuum & domum patris tui.* Erat populus quidam, & domus patris quædam, in qua nata es, populus E Babyloniæ, habens regem diabolum. Undecumque venerunt Gentes, à patre diabolo venerunt: sed patri diabolo renuntiaverunt. *Obliviscere populum tuum & domum patris tui.* Fœdam te ille genuit, cùm peccatricem fecit: pulcram te iste regenerat, qui justificat impiam. *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui.*

℣. 12. 26. *Quoniam concupivit rex speciem tuam.* Quam speciem, nisi quam ipse fecit? *Concupivit speciem.* Cujus speciem? Peccatricis, iniquæ, im- F piæ, qualis erat apud patrem diabolum, & apud
Cant. 8. 5. populum suum? Non, sed de qua dicitur, Quæ est ista quæ adscendit dealbata? Antea ergo non erat
Isai. 1. 18. alba, postea dealbata. Quia si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tamquam nivem dealbabo. *Concupivit rex speciem tuam.* Quis rex? *Quia ipse est Dominus Deus tuus.* Jam vide si non debes dimittere patrem tuum illum, & populum tuum illum, & venire ad regem istum, Deum tuum: Deus tuus est, rex tuus est. Rex tuus, & ipse est sponsus tuus. G Regi nubis Deo, ab illo dotata, ab illo decorata, ab illo redemta, ab illo sanata. Quidquid habes unde illi placeas, ab illo habes.

℣. 13. 27. *Et adorabunt eum * filiæ Tyri in muneribus.* Ipsum regem tuum Deum tuum, *adorabunt filiæ Tyri in muneribus. Filiæ Tyri*, filiæ gentium: * à parte ad totum. Tyrus vicina huic terræ ubi * filiæ figur.
prophetia erat, significabat Gentes credituras Christo. Inde erat illa Chananæa, quæ primò canis est appellata. Nam ut noveritis quia inde erat, Evangelium sic loquitur: Secessit in partes Tyri & Matth.
Sidonis, & ecce mulier Chananæa de finibus illis " 21.
egressa clamabat, & cetera quæ ibi narrantur. "
[a] Quæ primò canis erat apud patrem suum & in populo suo, clamando & veniendo ad istum regem, decora facta credendo in illum, quid meruit audire? O mulier, magna est fides tua. *Concupivit rex speciem tuam. Et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.* Ibidem
Quibus muneribus? Sic ad se vult veniri rex iste, & thesauros suos impleri vult: & ipse donavit unde impleantur, & [b] à vobis impleantur. Veniant, inquit, adorent eum in muneribus. Quid est, in muneribus? Nolite vobis condere thesauros in Matth.
terra, ubi tinea & rubigo exterminat, & ubi fu- " 19.
res effodiunt & furantur: sed thesaurizate vobis "
thesauros in cælo, ubi neque fur neque tinea cor- "
rumpit. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit & "
cor tuum. Venite cum muneribus: date eleemosy- Luca
nas, & omnia munda sunt vobis. Venite cum mu- 41.
neribus ad eum qui dicit, Misericordiam volo ma- Osea
gis quàm sacrificium. Ad illud templum quod erat Matth.
antè umbra futuri, veniebatur cum tauris & arieti- 13.
bus, cum hircis, cum diversis quibusque animalibus aptis ad sacrificium, ut in illo sanguine aliud fieret, aliud significaretur. Modò jam ipse sanguis, quem figurabant illa omnia, venit: venit Rex ipse, & ipse munera vult. Quæ munera? Eleemosynas. Ipse est enim judicaturus, & ipse munera imputabit quibusdam. Venite, inquit, benedicti Patris Matth.
mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab 34. &c.
initio mundi. Quare? Esurivi, & dedistis mihi "
manducare; sitivi, & dedistis mihi bibere; nudus "
fui, & vestistis me; hospes, & adduxistis me; in- "
firmus & in carcere, & visitastis me. Hæc sunt mu- "
nera in quibus adorant filiæ Tyri regem: quia cùm dicerent, Quando te vidimus? Ille qui & sursum est & deorsum, propter adscendentes & descendentes, Cùm uni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

28. *Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.* Et quæ sunt filiæ Tyri, & quomodo adorabunt eum in muneribus, planiùs illud voluit dicere: *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis.* Hæ fi- Item ℣.
liæ Tyri adorantes in muneribus, divites sunt plebis, quos ille alloquitur amicus sponsi: Præcipe 1. Tim.
divitibus hujus mundi, non superbè sapere, neque " 17. &c.
sperare in incerto divitiarum; sed in Deo vivo, qui "
præstat nobis omnia abundanter ad fruendum: di- "
vites sint in operibus bonis, facilè tribuant, com- "
municent. Adorent in muneribus; sed non per- "
dunt, securi ponant ubi semper inveniant. Thesau- Ibidem
rizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Adorando in muneribus, *vultum tuum deprecabuntur.* Ad Ecclesiam enim concurrunt, & ibi eleemosynas faciunt. Ne extrà fiant, id est, ne extrà positi fiant, in Ecclesia faciant. Vultus enim sponsæ hujus & reginæ, proderit facientibus. Propterea illi qui res suas vendebant, vultum reginæ hujus deprecan-
tes in muneribus veniebant; & ea quæ portabant, Act. 4.
ad pedes Apostolorum ponebant. Fervebat dile-

[a] MSS. nullo ferè excepto, *Quia primò canis erat apud patrem suum, sed clamando & veniendo ad istum regem decoram facientem & credendo in illum &c.*

[b] Plerique MSS. *& vobis implentur.* Duo, *& nobis implentur.*

ctio in Eccleſia, vultus erat reginæ Eccleſia, vultus erat reginæ obſequium filiarum Tyri, id eſt, divitum adorantium in muneribus. *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis.* Et qui deprecabuntur vultum, & cujus vultum deprecabuntur, omnes una ſponſa, omnes una regina, mater & filii ſimul totum ad Chriſtum pertinens, ad caput pertinens.

29. Sed quia fiunt iſta opera & iſtæ eleemoſynæ ad jactantiam hominum, inde dicit ipſe Dominus, Cavete facere juſtitiam veſtram coram hominibus ut videamini ab eis. Quomodo autem & publicè debent fieri propter vultum ſponſæ, ait, Luceant opera veſtra coram hominibus, ut videant bona facta veſtra, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt: non ut gloriam veſtram quæratis in operibus bonis quæ publicè facitis, ſed ut gloriam Dei. Et quis novit, inquit, utrùm gloriam Dei quæro, an gloriam meam? Quia do pauperi, videor: quo animo dem, quis videt? Sufficiat tibi qui videt, ille videt qui retribuet. Intus amat qui intus videt: intus amat, intus ametur, qui interiorem facit & ipſam pulcritudinem. Noli quaſi oculis exterioribus delectari, quia vidêris, & quia laudaris: adtende quid hîc ſequatur: *Omnis gloria ejus filiæ regis intrinſecùs.* Extrinſecùs non ſolùm veſtis eſt aurea & varia, ſed intus pulcram novit, qui ſpeciem ejus amavit. Quæ ſunt interiora pulcritudinis? Conſcientiæ. Ibi videt Chriſtus, ibi amat Chriſtus, ibi alloquitur Chriſtus, ibi punit Chriſtus, ibi coronat Chriſtus. Sit ergo eleemoſyna tua in occulto: quia *omnis gloria ejus filiæ regis intrinſecùs. In fimbriis aureis,* * *circumamicta varietate.* Pulcritudo intrinſecùs: in fimbriis autem aureis varietas linguarum, doctrinæ decus. Iſta quid proſunt, ſi non ſit pulcritudo illa intrinſecùs?

(Margin: tth. 6. 1. — tth. 5. 16. — ŷ. 14. — ŷ. 15.)

30. *Afferentur regi virgines poſt eam.* Verè factum eſt. Credidit Eccleſia, facta eſt Eccleſia per omnes gentes. Modò quemadmodum concupiſcunt virgines placere illi regi? Unde incitantur? Quia præceſſit Eccleſia? *Afferentur regi virgines poſt eam: proximæ ejus afferentur tibi.* Non enim quæ afferuntur alienæ ſunt, ſed proximæ ejus, ad eam pertinentes. Et quia dixit, *regi*; ad eum converſus dixit, *tibi: Proximæ ejus afferentur tibi.*

(Margin: Item ŷ. 15. — ŷ. 16.)

31. *Afferentur in lætitia & exſultatione, adducentur in templum regis.* Templum regis ipſa Eccleſia, intrat in templum ipſa Eccleſia. Unde conſtruitur templum? De hominibus qui intrant in templum. Lapides vivi qui ſunt, niſi fideles Dei? *Adducentur in templum regis.* Sunt enim virgines extra templum regis, hæreticæ ſanctimoniales: ſunt quidem virgines, ſed quid proderit eis niſi adducantur in templum regis? Templum regis in unitate eſt: templum regis non eſt ruinoſum, non diſſciſſum, non diviſum. Junctura lapidum viventium caritas eſt. *Adducentur in templum regis*

(Margin: ŷ. 17.)

32. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii.* Nihil evidentius. Adtendite jam ipſum templum regis, quia inde loquitur propter unitatem diffuſam toto orbe terrarum: quia illæ quæ virgines eſſe voluerunt, niſi adducantur in templum regis, ſponſo placere non poſſunt. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii.* Genuerunt te Apoſtoli: ipſi miſſi ſunt, ipſi prædicaverunt, ipſi patres. Sed numquid nobiſcum corporaliter ſemper eſſe potuerunt? Etſi unus ipſorum dixit, Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto multò magis optimum eſt; manere in carne neceſſarium propter vos. Dixit hoc quidem, ſed quamdiu hîc manere potuit? Numquid uſque ad hoc tempus? numquid uſque in poſterum? Ergo illorum abſceſſu deſerta eſt Eccleſia? abſit. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii.* Quid eſt, *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii?* Patres miſſi ſunt Apoſtoli, pro Apoſtolis filii nati ſunt tibi, conſtituti ſunt epiſcopi. Hodie enim epiſcopi, qui ſunt per totum mundum, unde nati ſunt? Ipſa Eccleſia patres illos appellat, ipſa illos genuit, & ipſa illos conſtituit in ſedibus patrum. Non ergo te putes deſertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es: de prole tua tibi crevit paternitas. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Vide templum regis quàm latè diffuſum eſt: ut noverint virgines quæ non adducuntur in templum regis, non ſe ad iſtas nuptias pertinere. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Hæc eſt catholica Eccleſia: filii ejus conſtituti ſunt principes ſuper omnem terram, filii ejus conſtituti ſunt pro patribus. Agnoſcant qui præciſi ſunt, veniant ad unitatem, adducantur in templum regis. Templum ſuum Deus ubique collocavit, fundamenta Prophetarum & Apoſtolorum ubique firmavit. Filios genuit Eccleſia, conſtituit eos pro patribus ſuis principes ſuper omnem terram.

(Margin: Philip. 1. 23. — Epiſcopi patres appellati.)

33. *Memores erunt nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi.* Quid ergo prodeſt confiteri, & extra templum confiteri? Quid prodeſt precari, & in monte non precari? Voce mea, inquit, ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte ſancto ſuo. De quo monte? De quo dictum eſt, Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem conſtituta. De quo monte? Quem vidit Daniel ex parvo lapide creviſſe, & fregiſſe omnia regna terrarum, & impleviſſe omnem faciem terræ. Ibi adoret qui vult accipere, ibi petat qui vult exaudiri, ibi confiteatur qui vult ſibi ignoſci. *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſæculum ſæculi.* Quia & in illa vita æterna non erit jam quidem gemitus peccatorum, ſed tamen in divinis laudibus ſupernæ illius ac perpetuæ civitatis non deerit ſempiterna confeſſio tantæ felicitatis. Ipſi enim civitati, cui alius Pſalmus cantat, Glorioſa dicta ſunt de te, civitas Dei: ipſi ſponſæ Chriſti, ipſi reginæ filiæ regis, & conjugi regis; quia principes ejus ſunt memores nominis ejus in omni generatione & generatione, id eſt, quamdiu tranſeat hoc ſæculum, quod multis generationibus agitur; gerentes pro illa caritatis curam, ut de iſto ſæculo liberata in æternum Deo conregnet; propter hoc eidem ipſi confitebuntur populi in æternum, conſpicuis & manifeſtis illic cordibus omnium perfecta caritate luminoſis, ut ſe univerſam pleniſſimè noverit, quæ hîc in multis ſuis partibus occulta ſibi eſt. Unde admonemur ab Apoſtolo nihil ante tempus judicare, donec veniat Dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis, & ſit laus unicuique à Deo. Ipſa enim ſancta civitas ſibi quodammodo confitebitur, cùm populi ejus quibus conſtat, ipſi civitati confitebuntur in æternum; ut ex nulla parte ſe lateat, nullo in ſe exſiſtente cujus aliquid lateat.

(Margin: ŷ. 18. — Pſal. 3. 5. — Matth. 5. 14. — Dan. 2. 35. — Pſal. 86. 3. — 1. Cor. 4. 5.)

IN PSALMUM XLV. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. JAM Caritati Vestræ quædam sicut notissi-
ma loquimur, in quibus immorari non de-
bemus: quia ea quæ scitis, breviter com-
memorari debent. Filios Core nos esse intelliga-
mus. Commemoro enim vos scientes, Core inter-
a pretari calvitium; Dominumque nostrum, [a] quo-
Matth. 27. 33. niam in Calvariæ loco crucifixus est, adduxisse sibi
Johan. 12. 24. multos, tamquam illud granum, quod nisi mor-
tificatum esset, solum remaneret; & eos qui ad-
ducti sunt, appellatos filios Core. hoc in myste-
1. Par. 26. 1. rio. Cæterùm fuerunt nescio qui filii Core illo
2. Cor 3. 6. tempore, quando ista cantabantur: sed spiritus
* f. necare. nos vivificare debet, non littera * velare. Nos ergo
hîc intelligamus, & videte si ea quæ sequuntur, id
est, quæ habet Psalmi ipsius contextus, congruunt
nobis: & invenimus hîc nos, si tamen inhæreamus
membris ejus, cujus corporis caput in cælo est, ex
illa passione adscendens, ut eos qui in humilitate
jacebant, secum in ubertate adducat, fructum fe-
ỳ. 1. rentes in tolerantia. Dictum est autem, *In finem pro filiis Core, pro occultis, Psalmus.* Occultum
Matth. 27. 51. est ergo: sed ille ipse qui in Calvariæ loco crucifi-
xus est, nostis quia velum diffcidit, ut templi se-
creta patescerent. Proinde quia crux Domini no-
stri clavis fuit, qua clausa aperirentur; credamus
adfuturum eum nobis, ut ista occulta revelentur.
In finem quod habet, semper Christum intelli-
Rom. 10. 4. gere debemus. Finis enim Legis Christus, ad ju-
stitiam omni credenti. Finis autem dicitur, non
quia consumit, sed quia perficit. Nam & finitum
cibum dicimus qui manducabatur, & finitam tu-
nicam quæ texebatur: illud ad consumtionem,
hoc ad perfectionem. Quia ergo ultrà quò tenda-
mus non habemus, cùm ad Christum perveneri-
mus, ipse cursûs nostri finis dicitur. Nec putare
debemus, quia cùm ad illum pervenerimus, aliquid
ampliùs debemus niti ut & ad Patrem pervenia-
Johan. 14. 8. mus. Hoc enim putavit & Philippus, cùm ei dixit,
Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.
Ibidem 9. Cùm dicit, sufficit nobis, finem quærit satietatis
& perfectionis. Et ille, Tanto, inquit, tempore
» vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe,
» qui vidit me, vidit & Patrem. In illo ergo habe-
mus Patrem, quia ipse in Patre, & Pater in ipso,
Johan. 10. 30. & ipse & Pater unum sunt.

2. Quid igitur hîc admonet qui cantat, ubi
vocem nostram agnoscere debemus, si tamen hu-
ỳ. 2. jus vocis affectum habemus? DEUS *noster refugium & virtus.* Sunt quædam refugia ubi non est
virtus, quò quisque cùm fugerit, magis infirma-
tur quàm confirmetur. Confugis, verbi gratiâ,
ad aliquem in sæculo magnum, ut facias tibi poten-
tem amicum, refugium tibi videtur. Tanta tamen
hujus sæculi incerta sunt, & ita potentum ruinæ quo-
tidianæ crebrescunt, ut cùm ad tale refugium per-
veneris, plus ibi timere incipias. Antea enim caus-
sæ tuæ tantùm timebas: cùm verò ad talem refu-
geris, & de illo tibi timebis. Multi enim cùm ad
talia refugia confugissent, cadentibus illis ad quos
confugerant, & ipsi quæsiti sunt: quos nemo quæ-
A reret, si non ad talia confugissent. Non est refu-
gium nostrum tale, sed refugium nostrum virtus
est. Cùm illuc confugerimus, firmi erimus.

3. *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Multæ sunt tribulationes, & in omni
tribulatione ad Deum confugiendum est: sive sit
tribulatio in re familiari, sive sit in salute corporis,
sive de periculo carissimorum, sive de aliqua re ad
hujus vitæ sustentaculum necessaria, omnino aliud
refugium non debet esse homini Christiano quàm
B Salvator ejus, quàm Deus ejus, quò cùm confu-
gerit, fortis sit. Non enim ipse in se fortis erit, aut
sibi ipse fortitudo erit: sed ille illi fortitudo erit,
qui refugium ejus factus est. Verumtamen, Carissi-
mi, inter omnes tribulationes humanæ animæ, nulla
est major tribulatio quàm conscientia delictorum.
Namque si ibi vulnus non sit, sanumque sit intus
hominis quod conscientia vocatur; ubicumque ali-
bi passus fuerit tribulationes, illuc confugiet, &
ibi inveniet Deum. Si autem ibi requies non est
C propter abundantiam iniquitatis, quoniam & ibi
Deus non est; quid facturus est homo? quò con-
fugiet, cùm cœperit pati tribulationes? Fugiet ab
agro ad civitatem, à publico ad domum, à domo
in cubiculum, & sequitur tribulatio. A cubiculo
jam quò fugiat non habet, nisi in interius cubile
suum. Porrò si ibi tumultus est, si fumus iniquita-
tis, si flamma sceleris, non illuc potest confugere:
pellitur inde; & cùm inde pellitur, à seipso pelli-
tur. Et ecce hostem suum invenit, quò confuge-
D rat: seipsum quò fugiturus est? Quocumque fuge-
rit, se [b] trahit post se; & quocumque talem traxe-
rit se, cruciat se de se. Ipsæ sunt tribulationes quæ
inveniunt hominem nimis: acerbiores enim non
sunt: tantò non sunt acerbiores, quantò non sunt
interiores. Videte Carissimi, cùm ligna [c] dejiciun-
tur & probantur à fabris, aliquando in superficie
videntur quasi læsa & putria: faber autem inspicit
tamquam medullam interiorem ligni, & si sana in-
teriùs ligna cognoverit, promittit ea in ædificio
E duratura; nec valde erit de superficie læsa sollicitus,
quando id quod interius est sanum renuntiat. Porrò
homini interius conscientiâ non invenitur: quid
igitur prodest, si quod est exterius sanum est, &
putrefacta est medulla conscientiæ? Artæ istæ, &
vehementes omnino, & sicut Psalmus ipse ait, ni-
miæ tribulationes sunt: tamen & in his adjutor fa-
ctus est Dominus dimittendo peccata. Iniquorum
enim conscientias non sanat nisi indulgentia. Si
enim magnas tribulationes habere se dicit debitor
F fisci [d] confessus, & intuens angustias rei familiaris
suæ, cùm se videt non posse esse solvendo, propter
imminentes omni anno compulsores tribulationes
magnas se pati dicit, nec usquam respirat nisi in
spe indulgentiæ [e] rerum terrenarum: quantò ma-
gis debitor pœnarum de abundantia delictorum,
quando reddet quod debet de mala conscientia,
quando si reddiderit ipse perit? Hoc enim debitum
reddere, pœnas luere est. Restat ergo ut de ipsius
G indulgentia securi esse possimus: si tamen acceptâ
indulgentiâ non rursus ad debita contrahenda re-
deamus.

4. Isti ergo filii Core fortasse intelliguntur esse
illi, quibus locutus est Petrus in Actibus Aposto-
lorum,

[a] Ita MSS. At editi, *Dominumque nostrum significare, qui in Calvariæ loco crucifixus adduxit multos.*

[b] Sic in MSS. At in editis, *Quocumque fugerit se, talem trahit post se: & quocumque talem traxerit se, cruciat se. Sed à seipso sunt tribulationes* &c.

[c] Sic MSS. At editi, *deasciantur.*

[d] Quindecim MSS. *confossus.* Duo, *confusus.* Tres, *compulsus.* Paucissimi verò habent ut in editis, *confessus:* nec minùs bene.

[e] Tredecim MSS. *regum terrenorum.*

lorum, cùm intenti facti essent ad mirabilia adventûs Spiritus-sancti, cùm omnes in quos venerat, linguis omnibus loquerentur. *Act. 2. 4.* Annuntiavit enim illis Christum, eum qui tanta potuisset mittendo Spiritum-sanctum. Illi quem ipsi crucifixerant manibus suis, cogitantes quàm contemtibilis esset, cùm ab eis occideretur, quàm altus & excelsus apud Deum factus esset, qui [a] Spiritu-sancto idiotas impleret, & linguas infantium faceret disertas, compuncti corde, dixerunt, Quid faciemus? Istæ erant nimiæ tribulationes, quæ illos invenerant. Non enim ipsi invenerunt peccata sua, sed inventa in eis sunt commemoratione Apostolorum. Ideo invenerunt illos tribulationes, non ipsi invenerunt tribulationes. Nam quando sine alicujus admonitione ipse homo considerat factum suum, & rogat Deum, quid dicit? *Psal. 114. 3.* Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi. Alia est ergo tribulatio quam tu invenis, alia quæ te invenit. In utraque tamen sive quæ te invenit, sive quam tu invenis, ut utramque depellat, ille rogandus est, qui est adjutor in tribulationibus. Nam & ille cùm inveniret, hoc dixit, Et nomen Domini invocavi: & hi in tribulationibus, à quibus se inventos esse dixerunt, hoc dixerunt, *Deus noster refugium & virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Sed quia adjutor factus est, unde factus est? *Act. 2. 37.* Compuncti, inquit, corde dixerunt, Quid faciemus? Tamquam magna desperatione. Ille tantus est, quem nos occidimus, nos ubi erimus? *Ibidem 38.* Et Petrus, Agite pænitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Jesu Christi, & dimittuntur vobis peccata vestra. Nihil enim hoc peccato gravius cogitare potuerunt. quod gravius peccatum ægri, quàm medici interfectio? quid gravius potest æger facere, quàm si medicum suum occidat? Cùm hoc dimittitur, quid non dimittitur? Ab illo ergo cui dictum est, *Refugium & virtus*, acceperunt magnam securitatem. Baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Jesu Christi: in illius nomine quem occidistis, baptizamini, & dimittuntur vobis peccata vestra. Medicum vel postea cognovistis, jam securi bibite sanguinem quem fudistis.

℣. 3. 5. Denique accepta tanta securitate, quid dicunt? *Propterea non timebimus, cùm conturbabitur terra.* Paulò antè solliciti, subitò securi, ex tribulationibus nimiis in magna tranquillitate positi. *Matth. 8. 24. &c.* Dormiebat enim illis Christus, ideo turbabantur: excitatus est Christus, sicut modò audivimus in Evangelio, imperavit ventis, & quieverunt. Quoniam Christus in cujusque corde per fidem [b] est, significatum est nobis, quia ejus cor tamquam navis in hujus sæculi tempestate turbatur, qui fidem suam obliviscitur: tamquam Christo dormiente turbatur; excitato autem Christo, fit tranquillitas. Denique & ipse Dominus quid ait? Ubi est fides vestra? Excitatus Christus excitavit fidem: ut quod in navi factum erat, fieret in cordibus eorum. *Adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis:* id egit ut ibi esset tranquillitas magna.

6. Videte ipsam tranquillitatem: *Propterea non timebimus, cùm conturbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Tunc non timebimus. Quæramus montes translatos; & si invenire potuerimus, manifestum est quia ipsa est securitas nostra. Dominus quippe dixit discipulis, Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Tollere & mittere in mare, & fiet. *Matth. 17. 19.* Fortè, monti huic, de seipso dixit; dictus est enim mons: Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini. *Isai. 2. 2.* Sed iste mons super alios montes collocatus est: quia & Apostoli montes, portantes montem hunc. Ideo sequitur, Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini, paratus in cacumine montium. Transcendit ergo cacumina montium omnium, & in cacumine omnium montium collocatus est; quoniam montes sunt annuntiantes montem. Mare autem significat hoc sæculum, in cujus maris comparatione tamquam terra videbatur gens Judæorum. Non enim idololatriæ amaritudine tegebatur, sed erat tamquam arida, amaritudine Gentium tamquam mari circumdata. Futurum erat ut turbaretur terra, id est, illa ipsa gens Judæa; & transferrentur montes in cor maris, id est, primò ipse mons magnus paratus in cacumine montium. Deseruit enim gentem Judæam, & factus est in Gentibus; translatus est de terra ad mare. Transferentibus quibus? Apostolis, quibus dixerat, Si habueritis fidem in vobis tamquam granum sinapis, dicetis monti huic, Tollere & mittere in mare, & fiet: *Matth. 17. 19.* id est, per fidelissimam vestram prædicationem fiet ut mons iste, hoc est, ego ipse prædicer in Gentibus, glorificer in Gentibus, agnoscar in Gentibus, & fiat quod de me prædictum est, Populus quem non cognovi, servivit mihi. *Psal. 17. 45.* Quando autem & illi montes translati sunt? Et hoc indicet nobis Scriptura Dei. Quando Apostolus prædicabat Judæis, respuerunt verbum; & ait Apostolus Paulus, Ad vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei, imus ad Gentes. *Act. 13. 46.* Translati sunt montes in cor maris. Verè enim Gentes crediderunt montibus, ut in corde maris essent montes illi: non sicut Judæi, de quibus dictum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. *Isai. 29. 13. Matth. 15. 8.* Hoc enim & de novo Testamento promittit Dominus per Prophetam dicens, Dabo leges meas in cordibus eorum. *Jerem. 31. 33. Hebr. 8. 10.* Hæ leges, hæc præcepta per Apostolos indita omnium Gentium fidei & credulitati, montes dicti sunt translati in cor maris. Tunc nos non timebimus. Qui non timebimus? Illi qui compuncti sumus corde, ne fieremus de numero reproborum Judæorum, tamquam ramorum fractorum. Crediderunt [c] enim quidam illorum, & adhæserunt Apostolis prædicantibus. Timeant ergo illi quos deseruerunt montes: nos à montibus non recessimus; & quando translati sunt in cor maris, secuti sumus.

7. Quid jam sequitur ex eo quod translati sunt montes in cor maris? Attendite, & videte veritatem. Hæc enim quando dicebantur, obscura erant, quia nondum contigerant: nunc autem quis jam facta non cognoscat? Liber tibi sit pagina divina, ut hæc audias: liber tibi sit orbis terrarum, ut hæc videas. In istis codicibus non ea legunt, nisi qui litteras noverunt: in toto mundo legat & idiota. Quid ergo factum est, dum translati sunt montes in cor maris? *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ ejus.* Quando prædicabatur Evangelium, * Quid est

* *subaud.* dixerunt.

[a] MSS. *qui Spiritu suo.*

[b] Ita MSS. At editi, *in cujuscumque corde per fidem non est, significatum est nobis quia ejus cor tamquam navis in hujus sæculi tempestate turbatur. Qui fidem suam &c.*

[c] Quatuor MSS. *Crediderunt enim, & accesserunt Apostoli.* Alii ferè omnes, *Crediderunt enim, & accesserunt Apostolis.* nec habent, *quidam illorum;* nec verbum, *prædicantibus.*

Act. 17. 18. hoc? Peregrinorum dæmoniorum videtur iste an- A
nuntiator esse. hoc Athenienses. Ephesii autem quo
tumultu occidere Apostolos voluerunt, quando in
Act. 19. 28. theatro pro Diana sua tantum strepitum fecerunt,
ut clamarent, Magna Diana Ephesia? Inter quos
fluctus & sonitus maris non timebant, qui ad refugium illud confugerant. Denique Apostolus Paulus volebat intrare in theatrum, & à discipulis re-
Philip. 1. 24. vocatus est: quia necessarium erat adhuc ut in carne maneret propter ipsos. Sed tamen *sonuerunt & turbatæ sunt aquæ ejus: conturbati sunt montes in* B
fortitudine ejus. Cujus? Numquid-nam maris, an
ŷ. 2. potiùs Dei, de quo dictum est, Refugium & virtus, adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis? Turbati enim sunt montes, id est, potestates hujus sæculi. Alii sunt enim montes Dei, alii sunt montes sæculi: montes sæculi, quibus caput diabolus; montes Dei, quibus caput Christus. Sed per istos montes turbati sunt illi montes. Tunc de-
a derunt [a] voces contra Christianos, quando turbati sunt montes sonantibus fluctibus: & montes sunt C
turbati, & factus est magnus terræ motus cum mo-
Matth. 7. 24. tu aquæ. Sed cui hæc? Civitati illi fundatæ super petram. Sonant aquæ, turbantur montes, annuntiato Evangelio. Quid tu civitas Dei? Audi quod sequitur.

ŷ. 5. b 8. *Fluminis impetus* [b] *lætificant civitatem Dei.* Cùm turbantur montes, cùm sævit mare, non deserit Deus civitatem suam per impetus fluminis. Qui sunt isti impetus fluminis? Inundatio illa Spiri-
Johan. 7. 37. & 38. tus-sancti, de qua Dominus dicebat, Si quis sitit, D
» veniat & bibat: qui credit in me, flumina aquæ vi-
» væ fluent de ventre ejus. Ergo hæc flumina fluebant de ventre Pauli, Petri, Johannis, aliorum Apostolorum, aliorum Evangelistarum fidelium. Hæc flumina cùm fluerent ab uno flumine, multi *impetus fluminis lætificant civitatem Dei.* Nam ut noveritis hoc de Spiritu-sancto dictum, in eodem
Ibidem 39. Evangelio consequenter dicit Evangelista, Hoc
» autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant
» hi, qui in eum erant credituri. Spiritus autem non- E
» dum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Glorificato Jesu post resurrectionem, glorifica-
Act. 2. 4. to post adscensionem, die Pentecostes venit Spiritus-sanctus, implevit credentes, locuti sunt linguis, prædicare Evangelium cœperunt Gentibus. Hinc civitas Dei lætificabatur, dum mare turbaretur sonitu aquarum suarum, dum montes conturbarentur quærentes quid agerent, quomodo novam doctrinam pellerent, quomodo Christianorum genus de terra eradicarent. Contra quem? Contra flumi- F
nis impetus lætificantes civitatem Dei. Hinc etiam ostendit de quo flumine diceret, quia Spiritum-sanctum significabat, *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei.* Et quid sequitur? *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* Si ergo sequitur sanctificationis nomen, manifestum est fluminis illos impetus de Spiritu-sancto intelligendos, quo sanctificatur omnis pia anima credens in Christum, ut fiat civis civitatis Dei.

ŷ. 6. c 9. *Deus in medio ejus,* [c] *& non commovebitur.* G
Sæviat mare, conturbentur montes: *Deus in medio ejus, & non commovebitur.* Quid est, *in medio ejus?* Tamquam Deus in uno loco stet, & circumdent eum qui credunt in eum. Ergo ambitur loco Deus, & lata sunt quæ circumdant, in angusto est qui circumdatur? absit. Nihil tale cogitetis de Deo, qui nullo capitur loco, cui sedes est conscientia piorum: & ita sedes Dei est in cordibus hominum, ut si homo ceciderit à Deo, Deus in se maneat, non quasi cadat, non inveniendo ubi sit. Magis enim te sublevat, ut in illo sis, quàm in te incumbit, ut si te subduxeris, cadat. Ille si se subduxerit, cades tu: tu te si subduxeris, non cadet ille. Quid ergo est, *Deus in medio ejus?* Hoc significat quòd æquus est omnibus Deus, & personas non accipit. Quomodo enim illud quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines: ita Deus medius esse dicitur, æqualiter omnibus consulens. *Deus in medio ejus, & non commovebitur.* Unde non commovebitur? Quia in medio ejus Deus. *Adjuvabit eam Deus vultu suo.* Ille est adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt ŷ. 2.
nos nimis. *Adjuvabit eam Deus vultu suo.* Quid est, *vultu suo?* Demonstratione sua. Quomodo se demonstrat Deus, ut vultum ejus videamus? Jam commemoro, didicistis præsentem Deum, didicimus per opera. Quando ab illo aliquid adjutorii accipimus, ita ut omnino non dubitemus à Domino nobis esse concessum, vultus Dei nobiscum est. *Adjuvabit eam Deus vultu suo.*

10. *Conturbatæ sunt gentes.* Et quomodo con- ŷ. 7.
turbatæ? Ut quid conturbatæ? Ut dejicerent civitatem Dei, in cujus medio Deus? ut everterent tabernaculum sanctificatum, quod adjuvat Deus vultu suo? Non. Sed jam salubriter conturbatæ gentes. Quid enim sequitur? *Et inclinata sunt regna. Incli-* d
nata, inquit, *sunt regna:* Jam non erecta, ut [d] sævirent; sed inclinata, ut adorarent. Quando inclinata sunt regna? Quando factum est quod prædictum est in alio Psalmo, Adorabunt eum omnes Psal. 71. 11.
reges terræ, omnes gentes servient ei. Quæ res fecit ut inclinarentur regna? Quæ res, audi: *Dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra.* Arreptitii idolorum tamquam ranæ de paludibus personabant, tantò tumultuosiùs, quantò sordidiùs de luto & cœno. Et quid strepitus ranarum ad tonitrua nubium? Inde enim *dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra:* tonuit de nubibus suis. Quæ sunt nubes ejus? Apostoli ejus, prædicatores ejus, de quibus intonabat præceptis, coruscabat miraculis. Ipsi nubes qui & montes: montes propter altitudinem & firmitatem, nubes propter pluviam & ubertatem. Irrigaverunt enim terram nubes istæ, de quibus dictum est, *Dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra.* De his enim nubibus minatur cuidam vineæ sterili, unde translati sunt montes in cor maris. Mandabo, inquit, nubibus Isai. 5. 6.
meis ne pluant super eam imbrem. Hoc impletum est in eo quod commemoravimus, quando translati sunt montes in cor maris: quando dictum est, Ad Act. 13. 46.
« vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei,
« imus ad gentes: impletum est, Mandabo nubibus
« meis, ne pluant super eam imbrem. Denique ipsa gens Judæa modò sic remansit, tamquam vellus siccum in area. Nam & hoc nostis contigisse in quo- Judic. 6. 37. &c.
dam miraculo. Area sicca erat, vellus solum madebat: sed pluvia in vellere non apparebat. Sic & sacramentum novi Testamenti non apparebat in gente Judæorum. [e] Quod illic vellus, hîc velum: velatum enim erat sacramentum in vellere. In area ve-

[a] Septem MSS. *leges.*
[b] Sic MSS. quibus in hocce ŷ. 5. consentit Græca interpretatio Lxx. At priùs editi ferunt, *lætificat civitatem Dei. Conturbantur* &c.
[c] Ed. carent particulâ &. Habent MSS ac Lxx. in aliquot Græc. cod.

[d] Sic MSS. At editi, *ut superbirent.*
[e] Ita in MSS. At in editis, *eò quòd illic vellus erat, ibi hoc velatum erat sacramentum in vellere. In area verò, id est, in omnibus gentibus, ubi patet Evangelium Christi, pluvia manifesta est, nuda est area Christi.*

rò, in omnibus Gentibus patet Evangelium Chri-
ſti: pluvia manifeſta eſt, nuda eſt gratia Chriſti:
non enim tegitur velamento. Ut autem exiret inde
pluvia, expreſſum eſt vellus. Per preſſuram enim à
ſe excluſerunt Chriſtum, & Dominus jam de nubi-
bus ſuis compluit aream, vellus ſiccum remanſit.
Inde ergo *dedit vocem ſuam Altiſſimus*, de iſtis
nubibus, per quam vocem regna inclinarentur, &
adorarent.

℣. 8. 11. *Dominus virtutum nobiſcum, ſuſceptor no-
ſter Deus Iacob.* Non quicumque homo, non po-
teſtas quælibet, non denique Angelus, non aliqua
creatura, ſive terrena, ſive cæleſtis, ſed *Dominus
virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob.*
Qui miſit Angelos, venit poſt Angelos, venit ut ei
Rom. 8. 31. ſervirent Angeli, venit ut homines faceret æqua-
les Angelis. Magna gratia. Si Deus pro nobis, quis
contra nos? *Dominus virtutum nobiſcum.* Quis
Dominus virtutum nobiſcum. Si Deus pro no-
"bis, inquam, quis contra nos? Qui Filio ſuo pro-
"prio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradi-
"dit illum, quomodo non & cum illo omnia nobis
donavit? Ergo ſecuri ſimus, in tranquillitate cor-
dis nutriamus bonam conſcientiam de pane Domi-
ni. *Dominus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter
Deus Iacob.* Quantacumque ſit infirmitas tua, vide
quis te ſuſcipiat. Ægrotat neſcio quis, adhibetur
medicus: ſuſceptum ſuum dicit medicus ægro-
tum. Quis eum ſuſcepit? Ille. Magna ſpes ſalutis,
magnus medicus eum ſuſcepit. Quis medicus?
Omnis medicus præter illum homo eſt: omnis me-
dicus qui venit ad infirmum, alia die infirmari po-
teſt, præter illum. *Suſceptor noſter Deus Iacob.*
Fac te infantem parvulum omnino, quales à pa-
rentibus ſuſcipiuntur. Qui enim non ſuſcipiuntur,
exponuntur: qui ſuſcipiuntur, nutriuntur. Pu-
taſne ſic te ſuſcepit Deus, quomodo infantem tè
Pſal. 26. 10. ſuſcepit mater tua? Non ſic, ſed in æternum. Tua
enim vox eſt in illo Pſalmo, Quoniam pater meus
& mater mea dereliquerunt me, Dominus autem
aſſumſit me. *Suſceptor noſter Deus Iacob.*

℣. 9. 12. *Venite, & videte opera Domini.* Jam de
hac ſuſceptione quid fecit Dominus? Animadverte
orbem terrarum, veni, & vide. Si enim non venis,
In Donatiſtas. non vides; ſi non vides, non credis; ſi non credis,
longè ſtas: ſi credis, venis; ſi credis, vides. Quo-
modo enim venitur ad montem iſtum? Numquid
pedibus? numquid navibus? numquid pennis?
numquid equis? Quantum adtinet ad locorum ſpa-
Dan. 2. 35. tia, ne ſatagas, ne conturberis, ipſe ad te venit. Ete-
nim ex lapide parvo crevit, & factus eſt mons ma-
gnus, ita ut impleret univerſam faciem terræ. Quid
vis ergo ad eum per terras venire, qui terras im-
plevit? Ecce jam venit, evigila, [a] creſcendo &
dormientes pulſat: ſi tamen non tantus in eis ſom-
Epheſ. 5. 14. nus eſt, qui etiam contra montem venientem ob-
dureſcant, ſed audiant, Surge qui dormis, & ex-
ſurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Mul-
tum enim erat Judæis videre lapidem. Lapis enim il-
le adhuc parvus erat: meritò & parvum contemſe-
runt, contemnendo offenderunt, & offendendo
Luc. 20. 18. quaſſati ſunt; reſtat ut & conterantur. Hoc enim
de lapide illo dictum eſt, Qui offenderit in lapidem
"illum, conquaſſabit eum; ſuper quem venerit,
"conteret eum. Aliud eſt conquaſſari, aliud conte-
ri: conquaſſari minus eſt quàm conteri: ſed nemi-

A nem conterit excelſus veniens, niſi quem conquaſ-
ſaverit humilis jacens. Modò enim antequam ve-
niat Dominus noſter, humiliter jacuit Judæis, &
offenderunt in illum, & conquaſſati ſunt: veniet
poſtea in judicio ſuo clarus atque altus, magnus &
potens; non infirmus ut judicetur, ſed fortis ut
judicet, & conterat eos qui conquaſſati ſunt in
eum offendendo. Lapis enim offenſionis & petra
ſcandali non credentibus ipſe eſt. Ergo, Cariſſimi,
non eſt mirum, ſi Judæi non agnoverunt, quem
B tamquam parvulum lapidem ante pedes ſuos ja-
centem contemſerunt: illi mirandi ſunt qui adhuc
tam magnum montem nolunt agnoſcere. Judæi in
lapidem parvum non videndo offenderunt, hæreti-
ci in montem offendunt. Jam enim crevit ille lapis;
jam dicimus illis, Ecce impleta eſt prophetia Da- Dan. 2. 35.
nielis, lapis ille qui erat parvus, factus eſt mons
magnus, & implevit univerſam terram. Quare in
illum offenditis, & non in illum adſcenditis? Quis
tam cæcus eſt ut offendat in montem? Quaſi ideo
C ad te venerit ut habeas in quem offendas, & non
habeas in quem adſcendas. Venite adſcendamus ad
montem Domini. Iſaias hoc dicit: Venite adſcen- Iſai. 2. 3.
damus. Quid eſt, Venite adſcendamus? Venite,
eſt credite; adſcendamus, proficiamus. Iſti au-
tem nec venire volunt, nec adſcendere, nec cre-
dere, nec proficere. Latrant contra montem. Jam
in illum toties offendendo quaſſati ſunt, & nolunt
adſcendere, ſemper eligentes offendere. Dicamus
illis, *Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit*
D *prodigia ſuper terram.* Prodigia dicuntur, quòd
aliquid portendant, ſigna illa miraculorum, quæ
facta ſunt, quando mundus credidit. Et quid inde
factum eſt, & quid portendebant?

13. *Auferens bella uſque ad fines terræ.* Hoc non- ℣. 10.
dum videmus eſſe completum: ſunt adhuc bella,
ſunt inter gentes pro regno; inter ſectas, inter Ju-
dæos, paganos, Chriſtianos, hæreticos ſunt bella,
crebreſcunt bella, aliis pro veritate, aliis pro falſi-
tate certantibus. Nondum ergo completum eſt,
E *Auferens bella uſque ad fines terræ*: ſed fortaſſe
complebitur. An & modò completum eſt? In qui-
buſdam completum eſt: in tritico completum eſt,
in zizaniis nondum completum eſt. Quid eſt hoc er-
go, *Auferens bella uſque ad fines terræ?* Bella di-
cit, quibus bellatur adversùs Deum. Quis enim
bellat adversùs Deum? Impietas. Et quid poteſt
facere Deo impietas? Nihil. Quid facit fictile vas
eliſum ad petram, quamvis vehementer elidatur?
Tantò majore malo ſuo venit, quantò majore im-
F petu venerit. Hæc bella magna erant, crebra erant.
Contra Deum impietas dimicabat, & vaſa fictilia
conterebantur: præſumendo de ſe homines, de vir-
tute ſua multum prævalendo. Cujus rei ſcutum
etiam Job dixit de quodam impio, Cucurrit adver- Job 15. 26.
sùs Deum in craſſa cervice ſcuti ſui. Quid eſt, in
craſſa cervice ſcuti ſui? Nimiùm præſumendo de
protectione ſua. Numquid-nam iſti tales erant qui
dicebant, Deus noſter refugium & virtus, adjutor ℣. 12.
in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis? Aut
G in alio Pſalmo, Non enim in arcu meo ſperabo, & Pſal. 43. 7.
brachium meum non ſalvabit me? Quando quiſque
cognoſcit quia in ſe ipſo nihil eſt, & adjutorium
de ſe nullum habet, arma in illo confracta ſunt,
bella ſedata ſunt. Talia ergo bella delevit vox illa
Altiſſimi de nubibus ſanctis, qua terra commota

[a] Editi, *evigila credendo, evigilantes pulſat.* MSS. verò undecim, *& dormientes pulſat*: atque iidem cum ceteris vetuſtis codicibus [illegible] *credendo*, habent *creſcendo*: quod ſcilicet refertur ad ſuperiora verba, *ex lapide parvo crevit*.

est, & inclinata sunt regna: abstulit hæc bella usque ad fines terræ. *Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.* Arcus, arma, scuta, ignis. Arcus est, insidiæ; arma, publica oppugnatio; [a] scutum, vana præsumtionis protectio. Ignis quo ista comburuntur, est de quo Dominus ait, [Luca 12. 49.] Ignem veni mittere in terram. De quo igne dicit Psalmus, [Psal. 18. 7.] Et non est qui se abscondat à calore ejus. Fervente igne isto, nulla in nobis impietatis arma remanebunt, necesse est ut omnia confringantur, conterantur, comburantur. Remaneas inermis non habens ullum adjutorium tuum: & quantò magis infirmus es, nulla tua arma habens, tantò magis te suscipit, de quo dictum est, [ỳ. 8.] Susceptor noster Deus Jacob. Valebas enim quasi per te, conturbaris in te. Perde arma quibus præsumebas: audi Dominum dicentem, [2. Cor. 12. 9.] Sufficit tibi gratia mea. Dic & tu, Quando infirmor, tunc fortis sum. [Ibidem 10.] Apostoli vox est. Omnia arma sua perdiderat tamquam fortitudinis suæ, qui dicebat, [Ibidem 9.] Ego autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis: velut si diceret, [Job 15. 25.] Non curro adversùs Deum in crassa cervice scuti mei, qui priùs fui blasphemus, & persecutor, & injuriosus: [1. Tim. 1. 13. & 16.] sed ideo misericordiam » consecutus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus » omnem longanimitatem in eos qui credituri sunt il» li in vitam æternam. *Auferens bella usque ad fines terræ.* Quando autem nos Dominus suscipit, numquid inermes dimittit? Armat nos, sed aliis armis, evangelicis, veritatis, continentiæ, salutis, spei, fidei, caritatis. Hæc arma habebimus, sed non à nobis. Arma autem quæ à nobis habuimus, arserunt: si tamen igne illo Spiritus-sancti accensi sumus, de quo dicitur, *Et scuta comburet igni.* [b] Qui potens in te esse cupiebas, infirmum te fecit Deus, ut fortem te faceret de se, quia infirmabaris de te.

[ỳ. 11.] 14. Quid ergo sequitur? *Vacate.* Ad quam rem? *Et videte quoniam ego sum Deus.* Hoc est, Non vos, sed ego sum Deus: ego creavi, ego recreo; ego formavi, ego reformo; ego feci, ego reficio. Si non potuisti facere te, quomodo potes reficere te? Hoc non videt tumultus contentiosus animi humani: cui tumultui contentioso dicitur, *Vacate*, id est, reprimite animos vestros à contradictionibus. Nolite argumentari & tamquam armari contra Deum: alioquin vivunt arma nondum illo igne combusta. Si autem combusta sunt, *Vacate:* quia non habetis unde pugnetis. Si autem vacaveritis in vobis, & à me petieritis omnia, [c] qui primò de vobis præsumebatis, *Vacate, & videbitis quoniam ego sum Deus.*

15. *Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.* Pauló antè dixeram terræ nomine significari gentem Judæorum, maris nomine ceteras gentes. [ỳ. 5.] Translati sunt montes in corde maris: conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna, dedit vocem suam [ỳ. 12.] Altissimus, & mota est terra. *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob.* Facta sunt miracula in gentibus, impletur fides gentium, ardent arma præsumtionis humanæ: vacatur in tranquillitate cordis, ut cognoscatur auctor Deus omnium munerum suorum. Et post istam clarificationem, numquid deserit & plebem Judæorum, de [Rom. 11. 25.] qua dicit Apostolus, Dico enim vobis, ut non sitis vobis sapientes, quia cæcitas ex parte Israël facta » est, donec plenitudo Gentium intraret? Id est, do» nec montes huc transferrentur, nubes hîc pluerent, hîc Dominus tonitruo suo regna inclinaret, donec plenitudo Gentium intraret. Et quid postea? Et sic [Ibidem.] omnis Israël salvus fieret. Ideo & hîc ipsum ordinem servans, *Exaltabor*, inquit, *in gentibus, & exaltabor in terra:* id est, & in mari & in terra: [d] ut jam omnes dicant quod sequitur, *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.*

IN PSALMUM XLVI.
* ENARRATIO.

[* Sermo ad plebem.]

[Præfatio.] 1. Dominus Deus noster fidem in qua vivimus, & ex qua vivimus, per libros sanctos, Scripturas sanctas multipliciter nobis variéque diffudit, sacramenta quidem verborum varians, fidem tamen unam commendans. Una enim eademque res ideo multis modis dicitur, ut [e] modo ipso dicendi propter fastidium varietur, sed propter concordiam una teneatur. Itaque in hoc Psalmo quem cantatum audivimus, cui cantando respondimus, ea sumus dicturi quæ nostis: & tamen fortassis aliquam, adjuvante & donante Domino, suavitatem allaturi sumus vobis, quando ea quæ alibi & alibi noveratis, etiam commoniti ruminatis. Nam & ipsa ruminatione, in qua significat Deus munda animalia, hoc voluit insinuare, quia omnis homo quod audit, sic debet in cor mittere, ut non piger sit postea inde cogitare: ut quando audit, sit similis manducanti; cùm autem audita in memoriam revocat, & cogitatione dulcissima recolit, fiat similis ruminanti. Alio ergo modo eadem dicuntur, & faciunt nos dulciter cogitare quæ novimus, & eadem ipsa libenter audire; quia modus dicendi variatur, & res antiqua ipso modo dicendi renovatur.

2. Titulus Psalmi sic se habet: *In finem profiliis Core, Psalmus ipsi David.* [ỳ. 1.] Filios istos Core habent tituli Psalmorum etiam alii nonnulli, & indicant dulce mysterium, insinuant magnum sacramentum: ubi & nos ipsos libenter intelligamus, & agnoscamus in titulo nos qui audimus & legimus, & tamquam speculo proposito qui sumus intueamur. Filii Core qui sunt? [Num. 16.] Fuit homo quidam Core nomine, sic enim vocabatur aliquis homo: verumtamen cùm leguntur quæ scripta sunt, & invenitur sermo divinus loqui ad quosdam, qui non valde intelliguntur filii esse illius unius hominis qui vocabatur Core; recurrit animus ad mysterium, ut quærat quid significet Core. Quia enim verbum Hebræum est, dicitur utique & interpretatur in Græcam linguam & in Latinam linguam. Et factum est jam, multa nomina Hebræa interpretata sunt nobis: & inspicimus, & invenimus Core interpretari calvum. Multò magis adtendistis. Obscurum erat cùm dicerentur filii Core, nonne obscurius est cùm dicuntur filii calvi? Qui sunt isti filii calvi? An forte filii sponsi? Quia sponsus in loco Calvariæ crucifixus est. [Matth. 27. 33.] Recolite Evangelium, ubi Dominum crucifixerunt, & invenietis eum in loco Calvariæ crucifixum. Proinde qui crucem ejus irrident, à dæmonibus tamquam à bestiis devorantur. Nam significavit & hoc quædam Scriptura: Cùm ad-

[a] Sic MSS. At editi, *scuta, vana præsumtio sua protectionis.*
[b] Ita quinque MSS. Editi verò. *Quid postea? In te esse cupiebas.*
[c] Gatianensis vetus codex, *qua.*

[d] Sic aliquot MSS. At editi, *utinam omnes dicant &c.*
[e] Sic MSS. At editi, *ut modus ipse dicendi propter fastidium varietur, sed propter concordiam una fides teneatur.*

ſcenderet Propheta Dei Eliſæus, clamabant poſt eum pueri irridentes, Adſcende calve, adſcende calve: (4. Reg. 2. 23.) ille autem non tam crudeliter, quàm myſticè, fecit illos pueros ab urſis exeuntibus devorari. Si non devorarentur illi pueri, numquid uſque adhuc viverent? aut non poſſent mortales nati etiam febre intercipi? Myſterium in eis tamen non oſtenderetur, ubi poſteri terrerentur. Nemo ergo irrideat crucem Domini: Judæi ſunt poſſeſſi à dæmonibus & devorati. Nam in Calvariæ loco crucifigentes Chriſtum, & levantes in cruce, tamquam ipſi dicebant ſenſu puerili, non intelligentes quid loquerentur, Adſcende calve. Quid eſt enim, Adſcende? (Lucæ 23. 21.) Crucifige, crucifige. Proponitur enim pueritia ad imitandum humilitatem, & item proponitur pueritia ad cavendum fatuitatem. Propoſita pueritia ad imitandum humilitatem à Domino eſt, quando vocavit ad ſe pueros, & cùm prohiberentur ab illo, dixit, (Matth. 18. 2. & 19. 14.) Sinite eos venire ad me, talium eſt enim regnum cælorum. Propoſitum exemplum pueritiæ ad cavendam fatuitatem ab Apoſtolo eſt: (1. Cor. 14. 20.) Fratres, nolite pueri eſſe ſenſibus. Et rurſum proponit ad imitandum: Sed malitiâ infantes eſtote, ut mentibus perfecti ſitis. *Pro filiis Core* Pſalmus canitur: ergo pro Chriſtianis cantatus eſt. Audiamus eum tamquam filii ſponſi illius, quem pueri inſenſati in Calvariæ loco crucifixerunt. Illi enim meruerunt à beſtiis devorari, nos ab Angelis coronari. Agnoſcimus enim humilitatem Domini noſtri, & non de illa erubeſcimus. Non erubeſcimus de illo appellato myſticè calvo, propter Calvariæ locum. Ipſa enim cruce in qua illi inſultatum eſt, non permiſit calvam eſſe frontem noſtram, quia eam ſuo [a] ligno ſignavit. Denique ut noveritis, quia nobis dicuntur hæc, videte quid dicitur.

(℣. 2.) 3. OMNES *gentes plaudite manibus.* Numquid populus Judæorum omnes gentes erant? Sed cæcitas ex parte Iſraël facta eſt, ut pueri inſenſati clamarent, (4. Reg. 2. 23.) Calve, calve; (Matth. 27. 33.) atque ita Dominus crucifigeretur in Calvariæ loco; ut ſanguine fuſo gentes redimeret, & impleretur quod ait Apoſtolus, (Rom. 11. 25.) Cæcitas ex parte Iſraël facta eſt, ut plenitudo gentium intraret. Inſultent ergo vani & hebetes, & inſenſati, & dicant, Calve, calve: vos autem ſanguine illius redemti, qui fuſus eſt in Calvariæ loco, *Omnes gentes plaudite manibus*, perveniſſe ad vos gratiam Dei. *Plaudite manibus.* Quid eſt, *Plaudite?* Gaudete. Sed quare *manibus?* Quia bonis operibus. Ne gaudeatis ore, & ceſſetis manibus. Si gaudetis, *plaudite manibus.* Manus gentium videat, qui gaudia donare dignatus eſt. Quid eſt, manus gentium? Facta bene operantium. *Omnes gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exſultationis.* Et voce, & manibus. Si tantùm voce; non bene; quia pigræ ſunt manus: ſi tantùm manibus, nec hoc bene; quia muta eſt lingua: concordent manus & lingua; illa confiteatur, illæ operentur. *Jubilate Deo in voce exſultationis.*

(℣. 3.) 4. *Quoniam Dominus excelſus terribilis.* Excelſus ille; quaſi irriſibilis deſcendendo, adſcendendo in cælum factus eſt terribilis. *Rex magnus ſuper omnem terram.* Non tantùm ſuper Judæos: nam & ſuper illos rex. (Act. 4. 34.) Inde enim & Apoſtoli crediderunt, inde & multa millia hominum res ſuas vendiderunt, & pretia ad pedes Apoſtolorum poſuerunt: & impletum eſt in illis, quod erat in titulo crucis conſcriptum, Rex Judæorum. (Matth. 27. 37.) Rex eſt enim & Judæorum. Sed parum eſt Judæorum. (℣. 2. & 8.) Omnes gentes plaudite manibus: quoniam rex omnis terræ Deus. Non enim illi ſufficit unam gentem habere ſub ſe; ideo tantum pretium ex latere dedit, ut emeret orbem terrarum. *Rex magnus ſuper omnem terram.*

(℣. 4.) 5. *Subjecit plebes nobis, & gentes ſub pedibus noſtris.* Quas ſubjecit, & quibus? Qui ſunt qui loquuntur? Fortè Judæi? Planè ſi Apoſtoli, planè ſi ſancti. His enim Deus ſubjecit plebes & gentes, ut hodie honorentur in gentibus, qui à ſuis civibus occidi meruerunt: quomodo Dominus eorum occiſus eſt à civibus, & honoratur à gentibus, crucifixus à ſuis, adoratur ab alienis, ſed pretio [b] factis ſuis. Ideo enim emit nos, ut alieni ab eo non eſſemus. Putas ergo voces eſſe Apoſtolorum, *Subjecit plebes nobis, & gentes ſub pedibus noſtris?* Neſcio. Mirum ſi Apoſtoli tam ſuperbè loquerentur, ut gauderent gentes eſſe poſitas ſub pedibus ſuis, id eſt, Chriſtianos ſub pedibus Apoſtolorum. Etenim gaudent nos ſecum eſſe ſub pedibus illius qui mortuus eſt pro nobis. Nam ſub pedes Pauli currebant, qui volebant eſſe Pauli; & dicebat eis, Numquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? (1. Cor. 1. 13.) Quid ergo hîc? quid accepturi ſumus? *Subjecit plebes nobis, & gentes ſub pedibus noſtris.* Omnes pertinentes ad hereditatem Chriſti in omnibus gentibus ſunt; & omnes non pertinentes ad hereditatem Chriſti in omnibus gentibus ſunt: & videtis ſic exaltari in nomine Chriſti Eccleſiam Chriſti, ut omnes nondum credentes in Chriſto, ſub pedibus jaceant Chriſtianorum. Quanti enim modò currunt ad Eccleſiam nondum Chriſtiani, rogant auxilium Eccleſiæ; ſubveniri ſibi temporaliter volunt, etiam ſi in æternum nobiſcum regnare adhuc nolunt. Cùm omnes quærunt auxilium Eccleſiæ, & qui nondum ſunt in Eccleſia, nonne *ſubjecit plebes & gentes ſub pedibus noſtris?*

(℣. 5.) 6. *Elegit nobis hereditatem ſuam, ſpeciem Jacob quam dilexit.* Pulcritudinem quamdam Jacob elegit nobis hereditatem ſuam Jacob. Duo fratres erant Eſaü & Jacob, in utero matris ambo confligebant, & de conflictu viſcera materna quatiebantur: & ibi cùm duo eſſent, electus eſt minor, & præpoſitus eſt majori, & dictum eſt, (Gen. 25. 23.) Duo populi ſunt in utero tuo, & major ſerviet minori. Per omnes gentes major, per omnes gentes minor: ſed minor in bonis Chriſtianis, electis, piis, fidelibus; major in ſuperbis, indignis, peccatoribus, contumacibus, ſua peccata defendentibus magis quàm confitentibus; qualis etiam ipſe populus Judæorum fuit, ignorans Dei juſtitiam, & ſuam volens conſtituere. (Rom. 10. 3.) Sed quia dictum eſt, Major ſerviet minori: manifeſtum eſt, quia piis ſubdentur impii, & humilibus ſubdentur ſuperbi. Prior natus eſt Eſaü, & poſterior natus eſt Jacob: ſed qui poſteriùs natus eſt, prælatus eſt primò nato, qui per gulam perdidit primogenita ſua. Sic habes ſcriptum, Deſideravit lenticulam, & ait illi frater ejus, (Gen. 25. 30.) Si vis ut dem tibi, da mihi primogenita tua. Ille plus amavit quod carnaliter concupierat, quàm quod ſpiritaliter priùs naſcendo meruerat: & depoſuit primogenita ſua, ut manducaret lenticulam. Lenticulam autem invenimus cibum eſſe Ægyptiorum;

[a] Tres MSS. *ſuo ſigno ſignavit.*

[b] Sic editio Er. cui conſentiunt plures MSS. At Lov. *ſed pretio ſanguinis ſui.* Duo MSS. *ſed pretio ſanguinis factis ſuis.*

nam ibi abundat in Ægypto. Unde magnificatur lenticula Alexandrina, & venit usque ad terras nostras: quasi hîc non nascatur lenticula. Ergo desiderando cibum Ægyptium, perdidit primatum. Sic & populus Judæorum, de quo dictum est, Conversi sunt corde in Ægyptum, lenticulam quodammodo desideraverunt, & primatum perdiderunt. *Elegit nobis hereditatem suam, speciem Iacob quam dilexit.*

℣. 6. 7. *Adscendit Deus in jubilatione.* Ipse ille Deus noster Dominus Christus adscendit in jubilatione. *Dominus in voce tubæ.* Ascendit: quò, nisi quò scimus? Quò eum Judæi non sunt secuti, nec oculis. Matth. 27. 39. In cruce enim exaltatum irriserunt, in cælum adscendentem non viderunt. *Adscendit Deus in jubilatione.* Quid est jubulatio, nisi admiratio gaudii, quæ verbis non potest explicari? Quo modo admirati sunt gaudentes discipuli, videntes ire in cælum quem planxerunt mortuum: Act. 1. 9. re vera gaudio huic verba non sufficiebant, restabat jubilare quod nemo poterat explicare. Ibi erat & vox tubæ, vox illa Angelorum. Dictum est enim, Sicut tuba exalta vocem tuam. Isai. 58. 1. Prædicaverunt Angeli adscensionem Domini: viderunt [a] discipulos adscendente Domino hærentes, admirantes, stupentes, nihil dicentes, sed corde jubilantes: & vox jam tubæ in clara voce Angelorum, Viri Galilæi quid statis? Act. 1. 11. Hic est Jesus. Quasi illi non scirent quia ipse esset Jesus. Ante se paulò antè eum non viderant? secum loquentem non audierant? Nempe non solùm speciem viderunt præsentis, sed & membra contrectaverunt. Luca 24. 39. Ipsi ergo nesciebant quòd ille esset Jesus? sed admiratione ipsa præ gaudio jubilationis, tamquam mente alienatis, loquuntur Angeli, Ipse est Jesus. Quasi, Si creditis illi, ille est quo crucifixo nutaverunt vobis pedes, quo occiso & sepulto spem vobis perdidisse putabatis; ecce ipse est Jesus: Act. 1. 11. adscendit ante vos, sic veniet quemadmodum eum videtis euntem in cælum: tollitur quidem corpus ab oculis vestris, sed non separatur Deus à cordibus vestris: videte adscendentem, credite in absentem, sperate venientem; sed tamen per misericordiam occultam etiam sentite præsentem. Ille enim qui adscendit in cælum, ut tolleretur ab oculis vestris, promisit vobis dicens, Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi. Matth. 28. 20. Meritò & Apostolus sic nos alloquebatur, Dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis. Philip. 4. 5. Sedet super cælos Christus, & longè sunt cæli, & ipse qui ibi sedet, propè est. *Dominus in voce tubæ.* Ergo vos filii Core, jam si intellexistis vos, & inspicitis hîc vos, & vos gaudetis, quia videtis hîc vos.

℣. 7. 8. *Psallite Deo nostro, psallite.* Quem tamquam hominem irriserunt, qui à Deo alienati sunt, *psallite Deo nostro.* Non enim homo tantùm, sed & Deus. Rom. 1. 3. Homo ex semine David, Deus Dominus David, ex Judæis carnem habens: quorum patres, ait, Apostolus, & ex quibus Christus secundùm carnem. Ex Judæis ergo Christus, sed secundùm carnem. Quis autem iste Christus, qui est ex Judæis secundùm carnem? Rom. 9. 5. Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Deus ante carnem, Deus in carne, Deus cum carne. Nec solùm ante carnem Deus, sed ante terram Deus, unde facta est caro: nec tantùm ante terram Deus, unde caro facta est; sed etiam ante cælum Deus, quod priùs factum est: ante diem Deus qui primus factus est, ante omnes Angelos Deus, ipse Christus Deus: quoniam in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, Johan. 1. & Deus erat Verbum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ille est ante omnia, per quem facta sunt omnia. *Psallite* ergo *Deo nostro, psallite.* [b]

℣. 8. 9. *Quoniam rex omnis terræ Deus.* Quid enim? Et antè non omnis terræ Deus? Nonne & cæli & terræ Deus, cùm utique per illum facta sunt omnia? Quis posset dicere non esse Deum suum? Sed non omnes homines agnoverunt Deum suum: & ubi agnoscebatur, quasi ibi tantùm Deus erat. Notus in Judæa Deus: Psal. 75. nondum filiis Core dicebatur, Omnes gentes plaudite manibus. ℣. 1. Ille enim Deus notus in Judæa, rex omnis terræ Deus est. Jam ab omnibus agnoscitur quia impletum est quod dicit Isaias, Ipse Deus tuus qui eruit te, universæ terræ Deus vocabitur. Isai. 54. *Quoniam rex omnis terræ Deus: psallite intelligenter.* Docet nos & admonet nos ut psallamus intelligenter: non quæramus sonum auris, sed lumen cordis. *Psallite,* inquit, *intelligenter.* Gentes, unde vocati estis ut Christiani essetis, adorabant deos manu factos, & psallebant illis; sed non intelligenter. Si intelligenter cantarent, lapides non adorarent. Quando homo sensatus cantabat lapidi insensato, numquid intelligenter cantabat? Modò autem, Fratres, non videmus oculis quem adoramus, & tamen [c] correcti adoramus. Multò magis nobis Deus commendatur, [d] quia eum oculis non videmus. Si eum oculis videremus fortè contemneremus. Nam & Christum Judæi visum contemserunt, non visum Gentes adoraverunt. Illis enim dictum est, *Psallite intelligenter.* Nolite esse sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Psal. 31.

℣. 9. 10. *Regnabit Dominus super omnes gentes.* Qui regnabat super unam gentem, *regnabit,* inquit, *super omnes gentes.* Quando dicebantur ista, super unam gentem regnabat Deus: prophetia erat, nondum res demonstrabatur. Deo gratias, jam videmus impleri quod antè prophetabatur. Chirographum Deus ante tempus scripsit nobis, impleto tempore reddidit nobis. *Regnabit Deus super omnes gentes,* promissio est. *Deus sedet super sedem sanctam suam.* Quod tunc futurum promittebatur, nunc impletum agnoscitur & tenetur. *Deus sedet super sedem sanctam suam.* Quæ sedes ejus sancta? Act. 1. Forsitan cæli, & bene intelligitur. Adscendit enim Christus, sicut novimus, cum corpore in quo crucifixus est, & sedet ad dexteram Patris: inde eum venturum exspectamus ad judicandos vivos & mortuos. 1. Tim. *Sedet super sedem sanctam suam.* Cæli sunt sedes sancta ejus. Vis & tu esse sedes ejus? Noli putare te esse non posse: para illi locum in corde tuo; venit, & libenter sedet. Ipse certè est Dei Virtus & Dei Sapientia. 1. Cor. 1. Et quid dicit Scriptura de ipsa Sapientia? Anima justi, sedes sapientiæ. Sap. 7. Si ergo anima justi sedes est sapientiæ: sit anima tua justa, & eris regalis sella sapientiæ. Et re vera, Fratres, omnes homines qui bene vivunt, qui bene agunt, secundùm caritatem [e] piam conversantur, nonne Deus in illis sedet, & ipse jubet? Obtemperat anima sedenti in se Deo, & ipsa jubet membris.

[a] Novem MSS. *viderunt discipuli adscendentem Dominum.*
[b] Omittitur altera pars ℣. 7. *Psallite regi nostro, psallite.*
[c] Vaticanus MS. *corde recti.*

[d] Hîc in editis additur, *potentior:* in aliquot MSS. *major:* neutrum verò est in melioris notæ libris.
[e] Gatianensis MS. *secundùm caritatem piè conversantur.*

Anima enim tua jubet membro tuo, quò moveatur A pes, quò manus, quò oculus, quò auris, & jubet ipsa membris tamquam famulis suis: sed & ipsa servit interiùs insidenti sibi domino suo. Non potest inferiori se bene imperare, nisi superiori se non fuerit dedignata servire. *Deus sedet super sedem sanctam suam.*

(℣. 10.) 11. *Principes populorum convenerunt cum Deo* (Exod. 2. 6.) *Abraham.* Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob. (Johan. 8. 33.) Verum est, dixit hoc Deus, & superbierunt inde Judæi, & dixerunt, Nos filii Abrahæ su- B mus. Superbientes de nomine paterno, gerentes ejus carnem, non tenentes ejus fidem; semine adhærentes, moribus degenerantes. (Ibidem 39.) Denique Dominus quid ait eis ita superbientibus? Si filii Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Item quid dixit illis Johannes venientibus & contremiscentibus quibusdam ipsorum, qui se pænitendo corrigere volue- (Matth. 3. 7.) runt? Progenies viperarum. Erant enim iniqui, erant perditi, erant peccatores, erant impii: venerunt ad baptismum Johannis: & quid eis dicit? C Progenies viperarum. Illi se dicebant filios Abrahæ, & ipse illos dicebat filios viperarum. Numquid Abraham vipera erat? Sed quia malè vivendo dæmones imitati erant, & eorum filii facti erant, quos imitando malè vivebant: "Progenies, inquit, viperarum, quis vobis ostendit fugere ab ira ventura? "Facite ergo fructum dignum pænitentiæ: & nolite "dicere apud vosmetipsos, (Ibidem 9.) Patrem habemus Abraham, & quasi superbire de genere Abrahæ. "Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios D Abrahæ. Non enim remansurus est Abraham sine filiis, si vos damnaverit Deus: potens est enim & damnare quos odit, & illi reddere quos promisit. Et unde illi redditurus est filios, si damnat Hebræos de carne ejus progenitos? De lapidibus istis. Ostendebat illis lapides in eremo. Qui erant lapides nisi Gentes, quæ lapides adorabant? Lapides (Psal. 113. 8.) quare? Adorando lapides, dicti erant lapides: quia Psalmus prædixerat, Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Tamen de E ipsis lapidibus reddidit filios Abrahæ: modò omnes qui lapides adorabamus conversi ad Dominum, filii Abrahæ facti sumus, non ducendo ab illo carnem, sed imitando fidem. *Principes* ergo *populorum convenerunt cum Deo Abraham. Principes populorum,* Gentium principes, non unius populi principes, sed principes populorum omnium, *convenerunt cum Deo Abraham.*

12. Ex ipsis principibus erat & iste Centurio, de quo modò Evangelium cùm legeretur audistis. F Erat enim Centurio habens honorem & potestatem inter homines, princeps erat de principibus populorum. Venienti ad se Christo obviàm misit amicos suos, immo verè transituro Christo misit amicos; & rogavit ut curaret puerum ejus, qui pe- (Luca 7. 6. &c.) riculosè infirmabatur: & cùm vellet ipse Dominus venire, hoc ei mandavit, "Non sum dignus ut sub "tectum meum intres, sed tantùm dic verbo, & sa- "nabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub po- "testate constitutus, habens sub me milites. Videte G quemadmodum tenuit ordinem: Priùs commemoravit quòd sub alio esset, & postea quòd alii sub illo essent. Sub potestate sum & in potestate sum, & sub aliquo sum & super aliquos sum. Et dico "huic, Vade, & vadit: & alio, Veni, & venit: & servo meo, Fac hoc, & facit. Tamquam diceret, Si ego sub potestate constitutus jubeo illis qui sub me sunt, tu qui sub nullius potestate positus es, non potes jubere creaturæ tuæ, quando omnia per te facta sunt, & sine te factum est nihil? "Dic ergo "verbo, inquit, & sanabitur puer meus. Nam ut in domum meam intres, non sum dignus. Trepidavit Christum mittere intra parietes suos, & jam intus erat in corde ejus: jam erat anima ejus sedes illius, jam ibi sedebat ille qui humiles requirebat. Conversus denique Christus, miratus est, & ait sequentibus se, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël. (Ibidem 9.) Et sicut alius Evangelista eamdem rem narrat, sequitur Dominus, & dicit; (Matth. 8. 11.) "Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente ve- "nient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Jacob in regno cælorum. Iste enim Centurio non erat de populo Israël. Nam in populo Israël superbi repellebant à se Deum: in principibus Gentium inventus est humilis, qui ad se invitaret Deum. Admirans Jesus fidem ipsius, reprobat perfidiam Judæorum. Sani enim sibi videbantur, cùm periculosiùs ægrotarent, quando medicum non cognoscentes occidebant. Cùm ergo reprobaret & repu- "diaret illorum superbiam, quid ait? "Ideo vobis dico, quia multi ab Oriente & Occidente venient, non pertinentes ad cognationem Israël: venient (℣. 2.) multi quibus dixit, Omnes gentes plaudite mani- "bus; & recumbent cum Abraham in regno cælorum. Non illos genuit carne sua Abraham, & venientes recumbent cum illo in regno cælorum, & filii ipsius erunt. Quare filii ipsius? Non nati de car- "ne, sed sequendo fidem ipsius. "Filii autem regni, id est, Judæi, ibunt in tenebras exteriores: illic erit ploratio & stridor dentium. Damnabuntur in tenebras exteriores qui nati sunt de carne Abrahæ, & recumbent cum eo in regno cælorum qui imitati sunt fidem Abrahæ. Meritò ergo & hìc, *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham.*

13. Et quid illi qui pertinebant ad Deum Abra- (Item ℣. 10.) ham? *Quoniam dii fortes terræ valde elevati sunt.* Qui erant dii, populus ille Dei, vitis illa Dei, de (Isa. 5. 3.) qua dicitur, Judicate inter me & inter vineam (Matth. 8. 12.) meam, ibunt in tenebras exteriores, non recumbent cum Abraham & Isaac & Jacob, non conveniunt cum Deo Abraham. Quare? *Quoniam dii fortes terræ.* Illi qui erant dii fortes terræ, præsumentes de terra. De qua terra? De se ipsis: quia (Gen. 3. 19.) omnis homo terra. Homini enim dictum est, Terra es, & in terram ibis. Debet autem homo de Deo præsumere, & inde sperare auxilium, non de se. Non enim terra pluit sibi, aut lucet sibi. Quomodo autem terra de cælo exspectat pluviam & lucem, sic homo de Deo debet exspectare misericordiam & veritatem. Illi ergo *dii fortes terræ valde elevati sunt*, id est, valde superbierunt: non sibi medicum necessarium putaverunt, & ideo in sua ægritudine remanserunt, & ipsa ægritudine ad mortem (Rom. 11. 17.) perducti sunt. Præcisi sunt rami naturales, ut humilis insereretur oleaster. *Quoniam dii fortes terræ valde elevati sunt.* Teneamus ergo, Fratres, humilitatem, caritatem, pietatem; [a] quia vocati sumus illis reprobatis, vel illorum exemplo superbire timeamus.

[a] Nonnulli codices, *quâ*. Quidam, *qui*. Deinde loco *vocati*, plerique habent *revocati*: & sic Er. in qua editione post verbum *timeamus*, additur *admoniti*.

IN PSALMUM XLVII. *ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

Præfatio. ỳ. 1. 1. TITULUS Psalmi est, *Laus Cantici filiis Core, secundâ sabbati.* De hoc quod Dominus donare dignatur, excipite tamquam filii firmamenti. Secundâ enim sabbati, id est, post diem primum, quem Dominicum dicimus, quæ etiam secunda feria dicitur, factum (Gen. 1. 6. & 8.) est firmamentum cæli, immo firmamentum cælum. Cælum enim vocavit Deus firmamentum. Primo autem die lucem fecerat, & à tenebris diviserat; & vocaverat lucem, diem; & tenebras, noctem. Sicut autem indicat Psalmi hujus contextio, aliquid etiam prælocutus est Deus in illo opere suo, quod compleretur in nobis: [a] & secundùm hujus creaturæ conditionem sæcula cucurrerunt. Non (Johan. 5. 46.) frustra enim Dominus ait de Moyse, De me enim ille scripsit: nisi quia omnia quæ scripta sunt, etiam cùm Deus conderet creaturam, possunt interpretari ad significationem futurorum: ut intelligas Deum fecisse lucem, cùm Christus à mortuis resurrexit. Tunc enim re verâ illa lux divisa est à tenebris, quando immortalitas à mortalitate discreta est. Quid ergo sequitur, nisi ut capiti etiam corpus fieret, quod est Ecclesia? Denique est etiam Psalmus de prima sabbati, in quo apertissimè resurre- (Psal. 23. 7. & 9.) ctio Domini declaratur. Ibi enim dicitur, Tollite portas [b] principes vestri, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quid evidentius quàm Christum esse Regem gloriæ? de quo dictum (1. Cor. 2. 8.) est, Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Secundam ergo sabbati non debemus intelligere nisi Ecclesiam Christi: sed Ecclesiam Christi in sanctis, Ecclesiam Christi in his qui scripti sunt in cælo, Ecclesiam Christi in his qui mundi hujus tentationibus non cedunt. Ipsi enim digni sunt nomine firmamenti. Ergo Ecclesia Christi in his qui firmi sunt, de quibus dicit Apostolus, (Rom. 15. 1.) Debemus autem nos firmi infirmitates infirmorum sustinere, appellata est firmamentum. De hoc cantatur in Psalmo: audiamus, agnoscamus, sociemur, gloriemur, regnemus. Namque eam etiam firmamentum Apostolicis litteris appellatam audi, (1. Tim. 3. 15.) & agnosce: Quæ est, inquit, Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis. De hoc firmamento cantatur filiis Core, quos nostis esse filios (Matth. 27. 33.) sponsi crucifixi in Calvariæ loco. Core namque calvitium interpretatur. Sequitur in hoc Psalmo, qui inscribitur, *secundâ sabbati.*

ỳ. 2. 2. MAGNUS *Dominus, & laudabilis valde.* Ecce *magnus Dominus, & laudabilis valde:* sed numquid infideles laudant Dominum? Numquid etiam qui credunt & malè vivunt, laudant Domi- (Isai. 52. 5.) num, per quos fit ut nomen Dei blasphemetur in gentibus, numquid laudant Dominum? An verò si etiam laudent, acceptatur laus eorum, cùm scri- (Eccli. 15. 9.) ptum sit, Non est speciosa laus in ore peccatoris? Dixisti ergo, *Magnus Dominus, & laudabilis valde:* sed dic ubi. *In civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.* De hoc alibi dicitur, Quis adscendet in (Psal. 23. 3.) montem Domini? Innocens manibus, & mundo corde. In his *magnus Dominus, & laudabilis valde:* hoc est, *in civitate Dei nostri, in monte sancto* A *ejus.* Hæc est civitas in monte posita, quæ abscondi non potest: hæc est lucerna quæ sub modio non occultatur, omnibus nota, omnibus diffamata. Non autem universi cives ejus sunt, sed illi in quibus *magnus Dominus, & laudabilis valde.* Quæ est ergo ista civitas, videamus, ne fortè quia dictum est, *In civitate Dei nostri, in monte sancto ejus,* debeamus quærere istum montem, ubi etiam exaudiri possimus. Non enim frustra dicitur in alio Psalmo, Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de B monte sancto suo. Adjuvit ergo te mons iste ut exaudireris. Nam si in eum non adscenderes, infrà jacens clamare posses, sed exaudiri non posses. Quis est ergo iste mons, Fratres? Magna cura inquirendus, magna sollicitudine investigandus; labore etiam occupandus & adscendendus. Sed si in aliqua parte terrarum est, quid faciemus? Peregrinabimur de terra nostra, ut ad illum montem pervenire possimus? Immo tunc peregrinamur, si in illo non sumus. Ipsa est enim civitas nostra, si membra regis C sumus, qui caput est civitatis ipsius. Ubi est ergo iste mons? Si regionem aliquam tenuit, laborandum est, ut dixi, ut ad eum perveniatur. Sed quid satagis? Utinam non sis piger adscendere in montem, quomodo mons non fuit tardus venire ad dormientem. Fuit enim quidam lapis angularis contemtibilis, in quem Judæi offenderunt, præcisus de quodam monte sine manibus, hoc est, de regno Judæorum veniens sine manibus, quia humanum opus non accessit ad Mariam, de qua natus est Christus. D Sed si lapis iste ubi in eum offenderunt Judæi, ibi remaneret, tu quò adscenderes non haberes. Quid autem factum est? Quid dicit prophetia Danielis? Quid, nisi quia crevit lapis iste, & factus est mons magnus? Quàm magnus? Ita ut impleret universam faciem terræ. Ergo crescendo mons iste & implendo universam faciem terræ, venit ad nos. Quid ergo montem quasi absentem quærimus, & non in præsentem jam adscendimus, ut sit in nobis *magnus Dominus, & laudabilis valde?*

E 3. Denique ne istum montem non agnosceres & in hoc Psalmo, & in aliqua parte terrarum quærendum existimares, vide quid sequitur: cùm dixisset, *In civitate Dei nostri, in monte sancto ejus,* quid addidit? *Dilatans exsultationes universæ terræ,* ỳ. 3. *montes Sion.* Sion unus mons est: quid ergo *montes?* An quia ad Sion pertinuerunt etiam qui de diverso venerunt, ut sibi occurrerent in lapidem angularem, & fierent illi duo parietes tamquam duo montes, unus ex circumcisione, alter ex præputio, F unus ex Judæis, alter ex Gentibus: non jam [c] adversi; & si diversi quia ex diverso, jam in angulo nec diversi? Ipse est enim, inquit, pax nostra, qui fecit utraque unum. Ipse ille angularis lapis, quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput anguli. Duos junxit in se mons montes. Una domus, & duæ domus: duæ propter ex diverso venientes, una propter lapidem angularem, in quo sibi ambæ copulantur. Audi & hoc, *Montes Sion; latera Aquilonis civitas regis magni.* Intenderas enim tu G Sion tamquam unum locum, ubi condita est Jerusalem, & in ea tibi non occurrebat, nisi populus ex circumcisione; qui quidem ex reliquiis à Christo collectus est, ex magna autem parte tamquam palea ventilatus. Etenim scriptum est, Reliquiæ salvæ fient.

[a] Editi, *compleretur in nobis cum gaudio.* Abest, *cum gaudio,* à MSS.
[b] Editi, *principes vestras.* Nonnulli MSS. *principis vestri.* Consule Enarrat. in ipsum Psal. 23.

[c] Sic aliquot MSS. Quidam verò alii, *non jam diversi; & si diversi.* At editi, *non jam adversi & diversi.*

Rom. 11.17. fient. Sed adtende & Gentes, vide & oleastrum inseri in pinguedinem olivæ. Ecce Gentes, *Latera Aquilonis*: adjuncta sunt latera Aquilonis civitati regis magni. Contrarius solet esse. Aquilo Sion: Sion quippe in meridie, Aquilo contra meridiem. Isai. 14. 13. & 14. Quis est iste Aquilo, nisi qui dixit, Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo? Tenuerat regnum diabolus impiorum, & possederat Gentes servientes simulacris, adorantes dæmonia: & totum quidquid generis humani erat ubique per mundum, inhærendo illi Aquilo factum erat. Sed Matth. 12. 29. quoniam ille qui alligat fortem, aufert ejus vasa, & facit vasa sua, liberati homines ab infidelitate & superstitione dæmoniorum, credentes in Christum colliniati sunt illi civitati, occurrerunt in angulo illi parieti de circumcisione venienti, & facta est civitas regis magni quæ fuerant latera Aquilonis. Ideo Job 37. 22. & in alia Scriptura dicitur, Ab Aquilone nubes coloris aurei, in his est magna gloria & honor Omnipotentis. Magna enim gloria medici est, quando ex desperatione convalescit ægrotus. Ab Aquilone nubes, & non nigræ nubes, non caliginosæ, non tetræ, sed coloris aurei. Unde nisi gratiâ illuminante per Christum? Ecce, *Latera Aquilonis*, *civitas regis magni*. Latera utique, quia inhæserant diabolo. Quicumque enim alicui cohærent, latera ipsius dicuntur. Proverbium. Nam & de aliquibus hominibus solemus ita loqui, Bonus homo est, sed mala latera habet: id est, ipse quidem probitate præstat, sed maligni sunt qui ei conjuncti sunt. Latera ergo Aquilonis qui diabolo cohærebant: unde venit & iste filius, Luca 15. 32. de quo modò audiebamus, quia mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Proficiscendo enim in regionem longinquam, etiam ad Aquilonem pervenerat, & ibi, sicut audistis, uni ex principibus regionis illius adhæserat. Factus est ergo latus Aquilonis, adhærendo principi illius regionis: sed quia civitas regis magni & ex latere Aquilonis Ibidem 18. colligitur, reversus ad se, dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum. Et occurrit ei pater, qui dicit de illo, Ephes. 2. 20. Mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Vitulus ille saginatus, lapis angularis fuit. Denique & major filius qui epulari nolebat, exhortatus à patre ingressus est: & duo jam parietes, tamquam illi duo filii ad vitulum pervenientes, civitatem regis magni fecerunt.

℣. 4. 4. Sequatur ergo iste Psalmus, & dicat, *Deus in domibus ejus* [a] *cognoscetur*. Jam in domibus propter montes, propter duos parietes, propter duos filios. *Deus in domibus ejus cognoscetur*. Sed gratiam commendat, ideo addidit, *Cùm suscipiet eam*. Nam quid esset ipsa civitas, nisi ille suscepisset eam? Nonne statim caderet, nisi tale funda- 1. Cor. 3. 11. mentum haberet? Fundamentum enim aliud nemo » potest ponere, præter id quod positum est, quod » est Christus Jesus. Nemo ergo de suis meritis glo- 1. Cor. 1. 31. rietur, sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Quia tunc est illa magna civitas, tunc in ea cognoscitur Dominus, cùm suscipiet eam: quomodo suscipit medicus ægrotum curandum, non sicut est amandum. Etenim febrem odit medicus. Non amat medicus ægrotum, & amat medicus ægrotum: si ægrotum amaret, semper ægrotum optaret; rursus si ægrotum non amaret, ad ægrotum non veniret: sed amat ægrotum, ut faciat sanum. Suscepit ergo hanc civitatem Dominus, & agnitus est in ea, id est, gratia ipsius cognita est in illa civitate; quia quidquid habet illa civitas quæ gloriatur in Domino, non habet de se. Propter hoc enim dicitur, Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? 1. Cor. 4. 7. *Deus in domibus ejus cognoscetur, dum suscipiet eam.*

℣. 5. 5. *Quoniam ecce reges terræ collecti sunt.* Jam ecce illa latera Aquilonis videte quomodo veniant; videte quomodo dicant, Venite adscendamus in Isai. 2. 3. montem Domini: annuntiavit enim nobis viam suam, ut ingrediamur in eam. *Ecce reges terræ collecti sunt, & convenerunt in unum.* In quem unum, Ephes. 2. 20. nisi in lapidem illum angularem? *Ipsi videntes ita* ℣. 6. *admirati sunt.* Post admirationem miraculorum & gloriæ Christi, quid secutum est? *Conturbati sunt, commoti sunt,* * *tremor apprehendit eos.* Unde tre- ℣. 7. mor apprehendit eos, nisi de conscientia delictorum? Currant ergo reges post regem, agnoscant reges regem. Inde alibi, Ego autem, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum Psal. 2. 6. &c. » ejus, prædicans præceptum Domini: Dominus di- » xit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, » postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem » tuam, & possessionem tuam terminos terræ; reges » eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli conteres » eos. Auditus est ergo rex constitutus in Sion, tradita est illi possessio usque ad terminos orbis terræ. Metuere debent reges, ne regnum perdant, ne illis auferatur regnum, sicut miser timuit Herodes, & Matth. 2. 3. pro parvulo occidit parvulos? Timens autem regnum amittere, non meruit regem agnoscere. Utinam & ipse regem cum Magis adoraret, non malè regnum quærendo, innocentes perderet, & nocens periret. Nam quod ad illum adtinebat, perdidit innocentes: quantum autem ad Christum, etiam parvus pro se morientes parvulos coronavit. Ergo debuerunt timere reges quando dictum est, Ego autem constitutus sum rex ab eo, & hereditatem us- » que ad fines terræ dabit mihi qui me constituit regem. Sed quid invidetis reges? Videte, non invidete. Longè enim iste aliter rex qui dixit, Regnum Johan. 18. 36. meum non est de hoc mundo. Nolite ergo timere, ne vobis auferatur regnum mundi hujus: dabitur vobis regnum, sed cælorum, ubi ille rex est. Ideo quid ibi sequitur? Et nunc reges intelligite. Jam in- Psal. 2. 10. videre vos parabatis: intelligite, de alio rege dicitur, cujus regnum non est de hoc mundo. Meritò ergo *collecti sunt reges in unum*, *conturbati sunt*, *tremor apprehendit eos*. Inde & illis hoc dicitur, Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui ju- » dicatis terram. Servite Domino in timore, & exsul- » tate ei cum tremore. Et quid fecerunt? *Ibi dolores ut parturientis.* Quid sunt *dolores ut parturientis*, nisi dolores pœnitentis? Vide ipsam conceptionem doloris & parturitionis: A timore tuo, inquit Isai. 26. 18. Isaias, concepimus, & parturivimus spiritum salu- » tis. Sic ergo conceperunt reges à timore Christi, ut parturiendo salutem parerent, credendo in eum quem timuerunt. *Ibi dolores sicut parturientis.* Ubi parturientem audis, fetum exspecta. Parturit vetus homo, sed nascitur novus homo. *Ibi dolores ut parturientis.*

℣. 8. 6. *In spiritu violento* [b] *conteres naves Tharsis.* Breviter intelligitur, evertes superbiam gentium. Sed unde ex hac historia dicitur eversio superbiæ gentium? Propter *naves Tharsis*. Tharsis civitatem quæsierunt docti, hoc est, quænam civitas hoc

[a] Vetus cod. Corbeiensis, *cognoscitur*: apud LXX. γινώσκεται.

[b] Plerique MSS. *conterens*; & infrà, *evertens*.

nomine significaretur: & aliquibus visum est Ciliciam dictam esse Tharsis, ex eo quòd metropolis ejus Tharsus dicitur. De qua civitate erat etiam
Act. 21. 39. Paulus apostolus, natus in Tharso Ciliciæ. Aliqui autem eam Carthaginem intellexerunt: fortassis aliquando ita nominatam, aut aliqua locutione ita significatam. Namque apud prophetam Isaiam sic
Isai. 23. 1. sec. LXX. invenitur: Ululate naves Carthaginis. Apud Ezechielem autem à diversis interpretibus, ab aliis
Ezech. 38. 13 sec. LXX. Carthago, ab aliis Tharsis interpretata est: & hac diversitate interpretum potest intelligi hanc appellari Tharsum, quæ Carthago dicebatur. Manifestum est autem, quòd primordia regni Carthaginis navibus floruerunt, & ita floruerunt, ut inter ceteras gentes excellerent negotiationibus & navigationibus. Nam quando Dido fugiens fratrem delapsa est ad terras Africæ, ubi Carthaginem condidit, naves quæ paratæ erant ad mercationem in ejus regione, assumserat ad fugam, consentientibus sibi regionis ejus principibus: & ipsæ naves etiam condita Carthagine ad negotiandum non defecerunt. Atque hinc nimiùm superba facta est civitas illa, ut dignè per ejus naves intelligatur superbia gentium, præsumens in incertis tamquam in flatibus ventorum. Jam non præsumatur de velificatione, & quasi prosperitate sæculi hujus, tamquam maris: fundamentum nostrum in Sion sit, ibi stabi-
Ephes. 4. 14. liri debemus, non perflari omni vento doctrinæ. Quicumque ergo ex incertis hujus vitæ tumuerant, evertantur; & subjiciatur Christo omnis superbia gentium, *conterenti in spiritu violento naves Tharsis:* non cujuscumque civitatis, sed *Tharsis*. Quomodo *in spiritu violento?* Timore fortissimo. Sic enim eum tremuit omnis superbia judicaturum, ut in humilem crederet, ne excelsum expavesceret.

℣. 9. 7. *Sicut audivimus, ita & vidimus.* O beata Ecclesia, quodam tempore audisti, quodam tempore vidisti. Audivit in promissionibus, videt in exhibitionibus: audivit in prophetia, videt in Evangelio. Omnia enim quæ modò complentur, antea prophetata sunt. Erige oculos ergo, & diffunde per mundum, vide jam hereditatem usque ad terminos orbis terræ: vide jam impleri quod dictum
Psal. 71. 11. est, Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi. Vide impletum esse quod di-
Psal. 107. 6. ctum est, Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua. Vide illum cujus pedes & manus fixi sunt clavis, cujus ossa in ligno pendentia
Matth. 27. 35. numerata sunt, super cujus vestimentum sors missa est: vide regnantem, quem illi viderunt pendentem: vide in cælo sedentem, quem contemserunt in ter-
Psal. 21. 28. ra ambulantem. Vide inde impleri, "Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. Hæc videns, exclama cum gaudio, *Sicut audivimus, ita & vidimus.* Meritò sic
Psal. 44. 11. vocatur ipsa Ecclesia de gentibus: Audi filia, & vide, & obliviscere populum tuum & domum patris
Isai. 55. 2. tui. Pater tuus Aquilo fuit, veni ad montem Sion. Audi, & vide: non vide, & audi; sed audi, & vide: priùs audi, postea vide. Audis primò quod non vi-
Psal. 17. 45. des, videbis postea quod audisti. Populus, inquit, quem non cognovi, servivit mihi, in obauditu auris obaudivit mihi. Si in obauditu auris obaudivit, ergo
Isai. 52. 15. Rom. 15. 21. non vidit. Et ubi est, Quibus non est nuntiatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent? Ad quos non missi sunt Prophetæ, ipsi primò audie-

A runt & intellexerunt Prophetas: illi qui primò non audierunt, postea audientes admirati sunt. Remanserunt illi ad quos missi sunt, codices ferentes, veritatem non intelligentes; Testamenti tabulas habentes, & hereditatem non tenentes. Sed nos *sicut audivimus, ita & vidimus. In civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri.* Ibi audivimus, ibi & vidimus. Extra illam qui est, nec audit, nec videt; in illa qui est, nec surdus nec cæcus est. *Sicut audivimus, ita & vidimus.* Et ubi audis? ubi vides?
B *In civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri. Deus fundavit eam in æternum.* Non insultent hæretici per partes conscissi: non se extollant qui dicunt, Ecce hîc est Christus, ecce illic. Qui Matth. 24. 23.
dicit, Ecce hîc est, ecce illic, ad partes inducit. Unitatem promisit Deus: reges in unum collecti sunt, non per schismata dissipati sunt. Sed fortè ista civitas quæ mundum tenuit, aliquando evertetur. Absit: *Deus fundavit eam in æternum.* Si ergo eam Deus fundavit in æternum, quid times ne
C cadat firmamentum?

8. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio* [a] *populi tui.* Qui susceperunt, & ubi susceperunt? Nonne ipse populus tuus suscepit misericordiam tuam? Si populus tuus suscepit misericordiam tuam, quomodo *suscepimus misericordiam tuam,* & *in medio populi tui?* quasi alii sint qui susceperunt, alii in quorum medio susceperunt. Magnum sacramentum, sed tamen notum, cùm & hinc, hoc est, ex his versibus exsculptum fuerit & eru- ℣. 10.
D tum quod nostis, non erit rudius, sed dulcius. Nunc quippe populus Dei censentur omnes qui portant sacramenta ejus, sed non omnes pertinent ad misericordiam ejus. Omnes quippe sacramentum baptismi Christi accipientes, Christiani vocantur; sed non omnes dignè illo sacramento vivunt. Sunt enim quidam de quibus dicit Apostolus, Habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes." 2. Tim. 3. 5.
Tamen propter ipsam speciem pietatis in populo Dei nominantur: quomodo ad aream, quamdiu tri-
E turatur, non solùm grana, sed etiam palea pertinet. Numquid & ad horreum pertinebit? In hoc medio autem populi mali est populus bonus, qui suscepit misericordiam Dei. Vivit dignè misericordiâ Dei, qui audit & tenet & facit quod ait Apostolus, Præcipientes ergo rogamus, ne in vacuum 2. Cor. 6. 1.
gratiam Dei suscipiatis. Qui ergo non in vacuum gratiam Dei suscipit, ipse tam sacramentum quàm etiam misericordiam Dei suscipit. Et quid illi obest, quia in medio populi inobedientis est, donec area
F ista ventiletur, donec boni à malis separentur? quid ei obest in medio populi habitare? Sit de illis qui appellantur firmamentum, suscipiens misericordiam Dei; sit lilium in medio spinarum. Nam & ipsæ spinæ quoniam ad populum Dei pertinent, vis audire? Ita posita est ipsa similitudo: Sicut lilium, inquit, in medio spinarum, ita proxima mea" Cant. 2. 2.
in medio filiarum. Numquid dixit, in medio alienarum? Non, sed in medio filiarum. Sunt ergo filiæ
G malæ, & inter illas est lilium in medio spinarum. Itaque illi qui sacramenta habent, & mores bonos non habent, & Dei dicuntur, & non Dei; & ejus dicuntur & alieni: ejus, propter ipsius sacramentum; alieni, propter proprium vitium. Ita & filiæ alienæ: filiæ, propter formam pietatis; alienæ, propter amissionem virtutis. Sit ibi lilium, suscipiat misericordiam Dei, teneat radicem boni floris,

[a] Er. & recentiores MSS. *templi tui.* Sed liquet Augustinum legisse, *populi tui.* Sic apud Lxx. λαοῦ σου. legebant veteres quidam, loco ναοῦ σου.

non sit ingratum pluviæ dulci de cælo venienti. In- A
gratæ sint spinæ, crescant de imbribus; ad ignem crescunt, non ad horreum. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio populi tui.* In medio populi tui non suscipientis misericordiam tuam nos suscepimus misericordiam tuam. In sua enim propria venit, & sui eum non receperunt. In medio tamen eorum quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. *Johan. 1. 11. & 12.*

9. Jam hîc occurrit unicuique cogitanti, Et quid? Iste populus qui in medio populi Dei suscipit B
misericordiam Dei, quantum numerum habet? Quàm pauci sunt! vix invenitur aliquis: illisne contentus Deus erit, & perdet tantam multitudinem? Dicunt hoc qui sibi promittunt quod à Deo promittente non audierunt. Et verè si malè vivamus, si mundi hujus deliciis perfruamur, si nostris libidinibus serviamus, perditurus est nos Deus? Quot enim sunt illi qui videntur servare præcepta Dei? vix invenitur unus vel duo vel paucissimi: ipsos solos Deus liberaturus est, & ceteros damnatu- C
rus? Absit, inquiunt: cùm venerit & videbit tantam multitudinem ad sinistram, miserebitur, & dabit indulgentiam. Hoc planè etiam serpens ille promisit primo homini: nam minatus erat Deus mortem, si gustaret: ille autem, Absit, inquit, non morte moriemini. Crediderunt serpenti, invenerunt verum esse quod minatus est Deus, falsum quod promiserat diabolus. Ita & nunc Fratres ponite vobis Ecclesiam ante oculos ad instar similitudinemque paradisi, non cessat serpens suggerere D
quod tunc suggessit. Sed casus primi hominis ad experimentum cavendi debet nobis valere, non ad imitationem peccandi. Ideo ille cecidit, ut nos surgamus. Respondeamus talibus suggestionibus quod respondit Job. Nam & ipsum per feminam tamquam per Evam tentavit, & vicit in stercore, victus in paradiso. Ergo non audiamus tales voces, nec putemus paucos esse istos: multi sunt, sed inter plures latent. Non possumus enim negare, plures esse malos, & tam plures, ut inter eos prorsus boni E
non appareant, quomodo non apparent grana in area. Nam quisquis aream videt, potest putare quòd palea sola sit. Da hominem inexpertum, & putat inaniter fieri quòd boves mittuntur, quòd ibi homines sub æstu desudant ut conterant paleam; sed ibi est & massa ventilatione purganda. Tunc procedet copia frumenti, quæ latebat in copia palearum. Et modò vis invenire [a] bonos? Esto, & invenies. *Gen. 2. 17. Gen. 3. 4. Job 2. 10. Gen. 3. 6.*

10. Contra istam ergo desperationem vide F
quid sequatur in Psalmo isto. Quoniam cùm dixisset, *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio populi tui:* significavit esse populum non suscipientem misericordiam Dei, in cujus medio quidam suscipiant misericordiam Dei: & ne occurreret hominibus, tam paucos esse, ut propè nulli sint; quomodo consolatus est consequentibus verbis? *Secundùm nomen tuum Deus, ita & laus tua in fines terræ.* Quid est hoc? Magnus Dominus, & laudabilis valde, in civitate Dei nostri, in monte G
sancto ejus; nec potest esse laus ejus, nisi in sanctis ejus. Nam qui malè vivunt, non eum laudant; sed & si prædicant linguâ, blasphemant vitâ. Quia ergo laus ejus non est nisi in sanctis ejus, non sibi dicant hæretici, In nobis remansit laus ejus, quia pauci sumus, & à turba separati, nos justè vivimus, nos laudamus Deum, non solùm loquendo, verùm etiam conversando. Respondetur eis ex hoc Psalmo, Quid vos dicitis in parte laudare Deum; cui dictum est, *Secundùm nomen tuum Deus, ita & laus tua in fines terræ?* Id est, quomodo notus es per omnes terras, sic & laudaris per omnes terras; nec desunt qui te nunc laudant per omnes terras. Illi autem laudant, qui bene vivunt. *Secundùm enim nomen tuum Deus, ita & laus tua*, non in parte, sed *in fines terræ. Justitiâ plena est dextera tua:* id est, multi sunt & illi, qui stabunt ad dexteram. Non solùm illi multi erunt qui stabunt ad sinistram, sed & ibi erit plenitudo massæ ad dexteram constitutæ: *Justitiâ plena est dextera tua.* *℣. 11.* *Matth. 25. 33.*

11. *Lætetur mons Sion, & exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.* O mons Sion, ô filiæ Judæ, laboratis modò inter zizania, inter paleas, inter spinas laboratis; sed exsultate propter judicia Dei. Non errat Deus in judicando. Discretæ vivite, etsi concretæ natæ estis, non frustra vox exiit de ore & de corde vestro, Ne comperdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam. Ille ventilabit tantus artifex, in manu ventilabrum portabit, ut unum granum tritici non cadat in acervum paleæ comburendum, nec una arista paleæ transeat ad massam in horreo recondendam. Exsultate filiæ Judæ, propter judicia Dei non errantis; & nolite modò temere judicare. Ad vos pertineat colligere, ad illum pertineat separare. *Lætetur mons Sion, & exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.* Ne autem putetis filias Judæ Judæos esse. Juda confessio est. Omnes filii confessionis, filii Judæ sunt: quia, Salus ex Judæis, nihil est aliud quàm Christus ex Judæis. Hoc ait & Apostolus, Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis, in spiritu, non litterâ, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo. Talis Judæus esto: gloriare de circumcisione cordis, etsi non habes circumcisionem carnis. *Exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.* *℣. 12.* *Psal. 25. 9.* *Matth. 3. 12.* *Johan. 4. 22.* *Rom. 2. 28. & 29.*

12. *Circumdate Sion, & complectimini eam.* Dicatur eis qui malè vivunt, in quorum medio est populus ille qui suscepit misericordiam Dei: In medio vestrûm est populus bene vivens, *Circumdate Sion.* Sed quomodo? *Complectimini eam.* Nolite scandalis circumdare, sed caritate circumdate; ut qui bene vivunt in medio vestrûm, eos imitemini, & eorum imitatione [b] Christo, cujus membra sunt, incorporemini. *Circumdate Sion, & complectimini eam. Narrate in turribus ejus.* In altitudine munitionum ejus prædicate laudes ejus. *℣. 13.*

13. *Ponite corda vestra in virtute ejus.* Non ut habeatis formam pietatis, virtutem ejus abnegetis; sed *in virtute ejus ponite corda vestra.* Quæ est virtus civitatis hujus? Qui vult intelligere virtutem hujus civitatis, intelligat vim caritatis. Ipsa est virtus quam nemo vincit. Hujus ignem nulli fluctus sæculi, nulla flumina tentationis exstinguunt. De hac dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Quomodo enim mors quando venit, resisti ei non potest, quibuslibet artibus, quibuslibet medicamentis occurras, violentiam mortis vitare non po- *℣. 14.* *2. Tim. 3. 5.* *Cant. 8. 6.*

[a] Ita quinque MSS. At editi, *Et modò vis invenire? Bonus esto.*
[b] Ita plerique MSS. Editi verò, *Christum cujus membra sunt, in corpore complectimini.*

test, qui mortalis natus est; sic contra violentiam caritatis mundus nil potest. A contrario enim similitudo data est de morte; quomodo enim mors ad auferendum violentissima est, sic caritas violentissima est ad salvandum. Per caritatem enim multi mortui sunt sæculo, ut viverent Deo. Hac caritate accensi Martyres, non simulati, non vanâ gloriâ ventilati, non tales de quibus dictum est, Si

I. Cor. 13.3. tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem au- » tem non habeam, nihil mihi prodest: sed tales quos verè Christi & veritatis caritas perduceret ad passionem: quid eis fecerunt tentationes sævientium? Majorem violentiam habuerunt oculi flentium suorum, quàm persecutiones insectantium. Quàm multos enim tenebant filii ne paterentur? quàm multorum genibus provolvebantur uxores, ne viduæ relinquerentur? quàm multos parentes filii prohibebant mori, sicut novimus & legimus in

Passio B. Perpetuæ. passione beatæ Perpetuæ? Facta sunt ista. Sed lacrymæ quantælibet & quantolibet impetu fluerent, quando ardorem caritatis exstinguerent? Hæc

Psal. 121. 7. est virtus Sion, cui & alibi dicitur, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. *Annuntiate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, & distribuite domos ejus.*

ỳ. 14. 14. Quid hîc intelligimus, *Ponite corda vestra in virtute ejus, & distribuite domos ejus?* Id est, distinguite domum à domo, nolite confundere.

2. Tim. 3. 5. Domus est enim formam pietatis habens, & pietatem non habens: est autem domus & formam & pietatem habens. *Distribuite*, nolite confundere. Tunc autem distribuitis, & non confunditis, quando corda vestra in virtute ejus ponitis, id est, cùm facti fueritis per caritatem spiritales. Tunc temere non judicabitis; tunc videbitis nihil obesse bonis malos, quamdiu sumus in hac area: *Distribuite domos ejus.* Potest & alius esse intellectus. Domos illas duas, unam ex circumcisione, alteram ex præputio venientem, Apostolis dictum est, ut distribuerent. Cùm enim vocatus esset Saulus, & factus apostolus Paulus, conveniens in unitatem coapostolorum suorum, sic cum eis habuit placi-

Gal. 2. 9. tum, ut illi irent in circumcisionem, iste in præputium. Ista dispensatione apostolatus sui distribuerunt domos civitatis magni regis, & concordantes in angulo, Evangelium dispensatione diviserunt, caritate junxerunt. Et re vera hoc magis intelligendum est. Nam sequitur, & ostendit quòd hoc prædicatoribus dictum sit, *Et distribuite domos ejus: ut enarretis in progenie altera*, id est, ut etiam ad nos pòst futuros illorum Evangelii dispensatio perveniret. Non enim illis tantùm laboraverunt, cum quibus in hac terra vixerunt; nec Dominus illis tantùm Apostolis, quibus se vivum etiam post resurrectionem dignatus est ostendere, sed & nobis. Nam illis loquebatur, & nos significabat, cùm di-

Matth. 28. 20. ceret, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi. Numquid illi hîc futuri erant usque in consummationem sæculi?

Johan. 17. 20. Item dicit, Non pro his rogo tantùm, sed pro his » qui credituri sunt per verbum illorum in me. Ergo attendit nos, quia passus est propter nos. Meritò itaque dicitur, *Ut enarretis in progenie altera.*

ỳ. 15. 15. Quid enarretis? *Quoniam hic est Deus Deus noster.* Terra videbatur, terræ conditor non videbatur: caro tenebatur, sed Deus in carne non agnoscebatur. Tenebatur caro ab eis, ex quibus fuerat sumta ipsa caro, ex semine Abrahæ enim

A virgo Maria: ad carnem remanserunt, divinitatem non intellexerunt. O Apostoli, ô civitas magna, in turribus tu prædica, & dic, *Hic est Deus Deus noster.* Sic, sic quomodo contemtus est, quomodo lapis ante pedes jacuit offendentium, ut humiliaret corda confitentium; sic *hic est Deus noster.* Certè visus est, sicut dictum est, Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Baruch. 3. 38.

Hic est Deus noster. Et homo est, & quis est qui cognoscet eum? *Quoniam hic est Deus noster.* Sed

B fortè ad tempus, quomodo dii falsi. Quia enim vocari possunt dii, esse autem non possunt, ad tempus vel vocantur. Nam quid eis dicit Propheta, vel quid monet ut eis dicatur? Hæc eis dicetis: Jerem. 10. 11.

Quid? Dii qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt. Non est iste talis Deus, quoniam Deus noster super omnes Psal. 95. 5.

deos. Super quos omnes deos? Quoniam omnes dii « gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. « Ipse est ergo Deus noster, *hic est Deus noster.* Quò

C usque? *In æternum & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula.* Si Deus noster est, & rex noster est: protegit nos, quia Deus est, ne moriamur; regit nos, quia rex est, ne cadamus. Regendo autem nos non frangit nos; nam quos non regit, frangit. Reges eos, inquit, in virga ferrea, Psal. 2. 9.

& tamquam vas figuli conteres eos. Sed sunt quos non regit: ipsis non parcit, tamquam vas figuli conterens eos. Ab illo ergo optemus regi & liberari: quia *hic est Deus noster in æternum, & in sæcu-*

D *lum sæculi, & ipse reget nos in sæcula.*

IN PSALMUM XLVIII. ENARRATIO.

Sermo I. de prima parte Psalmi.

1. OMNIA divina eloquia salubria sunt bene intelligentibus; periculosa verò his qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere, potiùs quàm suum cor ad eorum recti-

E tudinem corrigere. Hæc est enim in hominibus magna & usitata perversitas, quia cùm debeant vivere ipsi secundùm voluntatem Dei, Deum volunt vivere secundùm voluntatem suam: & cùm ipsi nolunt corrigi, illum volunt depravari; rectum non arbitrantes quod ille vult, sed quod ipsi volunt. Solemus autem audire homines murmurantes adversùs Deum, quòd malis in hac vita bene sit, & laborent boni: quasi ille perversus sit, & nesciat quid agat, aut omnino averterit oculos à rebus hu-

F manis, vel securitatem suam perturbari nolit, ut hæc non adtendat, quia cum labore ista Deus aut videat aut corrigat. Murmurant ergo homines, qui propterea volunt Deum colere, ut hîc illis bene sit, quando viderint eos qui Deum non colunt pollere atque florere felicitate terrena; se autem colentes Deum laborare in angustiis, in necessitatibus, in ærumna, ceterisque difficultatibus mortalitatis humanæ. Contra istam vocem & contra has blasphemias murmurantium, incantat semper ser-

G mo divinus, curans à morsu serpentis. Venenati enim cordis est ista sanies, eructans in Deum putorem blasphemiæ, & quod pejus est, manus curantis repellens, morsum serpentis non repellens. Hoc dixi, repellit à se cor hominis verbi Dei severitatem, & admittit ad se malè suadentis serpentis blanditias. Contra hos ergo cantat sermo divinus, & jam in isto Psalmo loquitur nobis. Ad quem Psal-

mum [a] intentam ego facerem Sanctitatem Vestram, nisi ipse nos faceret omnes intentos? nec nos solos, sed totum orbem terrarum. Audite enim quemadmodum cœpit.

℣. 2. 2. AUDITE *hæc omnes gentes.* Non ergo vos soli qui hîc estis. Nam vox nostra quanta est, ut sic clamemus, ut audiant omnes gentes? Clamavit enim per Apostolos Dominus noster Jesus Christus, clamavit tot linguis [b] quas misit; & videmus hunc Psalmum qui antè non recitabatur nisi in una gente in synagoga Judæorum, recitari per totum orbem B terrarum, per omnes Ecclesias, impletumque esse quod hîc dictum est, *Audite hæc omnes gentes.* Ad hoc solum volo intentos facere animos vestros, ne propter laborem corporalem non erigatis animum, terrente vos longitudine Psalmi hujus. Si potuerit, finietur hodie: si non, restabit nobis aliquid in crastinum diem; tamen vos semper intenti estote. Tantum enim audietis, si Dominus voluerit, quantum vos non gravet, sed relevet. *Audite hæc omnes gentes:* unde estis & vos. *Auribus percipite om-* C *nes qui habitatis orbem.* Hoc iterum videtur repetisse, quasi parum fuerit quod dixit, *Audite.* Quod dico, inquit, *audite*, *auribus percipite*, hoc est, nolite transeunter audire. Quid est, *auribus percipite?* (Matth. 11. 15.) Quod Dominus dicebat, Qui habet aures audiendi, audiat: cùm omnes qui in conspectu ejus erant, utique haberent aures: quas ille aures quærebat nisi cordis, cùm diceret, Qui habet aures audiendi, audiat? Has & iste Psalmus aures pulsat. *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem.* D Fortè & hîc est aliqua distinctio. Non quidem nos coartare debemus, sed nihil mali est etiam istam explicare sententiam. Fortè aliquid distat inter id quod dixit, *omnes gentes*, & quod dixit, *omnes qui habitatis orbem.* Significantiùs enim fortasse voluit nos intelligere quod dixit, *inhabitatis*, ut gentes intelligamus omnes iniquos, habitatores autem orbis omnes justos. Ille enim habitat qui non tenetur: nam qui tenetur, habitatur, non habitat. Quomodo ille possidet quæcumque habet, qui E dominus est rerum suarum: dominus autem est, qui non est irretitus cupiditate: qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor. Habemus enim quoddam verbum habitatione signatum in (Psal. 83. 11.) Scriptura Dei, ubi ait, Elegi abjici in domo Domini magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Quid enim, si abjiceris in domo Domini, non ibi habitas? Noluit significare habitationem, nisi in eis qui regunt, & tenent, & dominantur, & gubernant: qui autem contemnuntur, non quasi F habitant, sed subjecti sunt. Ita autem dixit, Subditus volo esse in domo Dei magis quàm regnare in tabernaculis peccatorum. Itaque si est aliqua distinctio inter *omnes gentes*, & *habitatores orbis*, sicut est distinctio inter *audite*, & *auribus percipite*, hoc quidem videtur repetisse, sed tamen aliud est, quod sanè voluit significare; quia ista eloquia audituri erant, non solùm peccatores & impii, sed & justi. Permixtè modò audiunt omnes: sed cùm ventum fuerit ad reddendam rationem, G separabuntur qui sine caussa audierunt, ab illis qui auribus perceperunt. Audiant ergo & peccatores: *Audite hæc omnes gentes.* Audiant & justi, qui non sine caussa audierunt, & regunt potiùs terram, quàm reguntur à terra: *Auribus percipi-* A *te omnes qui habitatis orbem.*

3. Et iterum dicit, *Quique terrigenæ & filii hominum.* ℣. 3. Quod ait, *terrigenæ*, ad peccatores retulit; quod ait, *filii hominum*, ad fideles & justos. Videtis ergo, quia servatur ista distinctio. Qui sunt ergo *terrigenæ?* Filii terræ. Qui sunt filii terræ? Qui hereditates terrenas requirunt. Qui sunt *filii hominum?* Qui pertinent ad filium hominis. Aliquando jam ista distinximus Sanctitati Vestræ, & (In Enarratione Psalmi 8.) invenimus quia Adam homo erat, filius hominis non erat; Christus autem filius hominis erat, & Deus erat. Quicumque enim pertinent ad Adam, *terrigenæ:* quicumque pertinent ad Christum, *filii hominum.* Omnes tamen audiant, ego nulli subtraho sermonem meum. Terrigena est, audiat propter judicium: filius hominis est, audiat propter regnum. *Simul in unum dives & pauper.* Iterum ipsa sunt repetita. Quod ait, *dives*, ad terrigenas pertinet; quod ait, *pauper*, ad filios hominum. Divites intellige superbos, pauperes humiles. Habeat multas facultates pecuniarum, si in eis non extollitur, pauper est: non habeat aliquid, & cupiat & infletur, inter divites & reprobos eum deputat Deus. Et divites & pauperes in corde interrogat Deus, non in [c] arca & domo. Nonne pauperes sunt qui accipiunt mandatum Apostoli, dicentis Timotheo, Præcipe divitibus hujus sæculi non superbè sapere? (1. Tim. 6. 17.) Quomodo eos qui divites erant fecit pauperes? Tulit illis quare quæruntur divitiæ. Nemo enim vult esse dives, nisi ut infletur inter eos inter quos vivit, & superior illis videatur. Cùm autem dixit, non superbè sapere, æquales eos fecit non habentibus; ut fortassis pauculis nummis mendicus plus extollatur, quàm ille dives qui audit Apostolum dicentem, Præcipe divitibus hujus sæculi non superbè sapere. Unde non superbè sapere? Si faciant quod sequitur, Neque sperare (Ibidem.) in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Non dixit, qui præstat illis; sed, qui præstat nobis. Numquid ipse Paulus non habebat divitias? Habebat planè. Quas divitias? De quibus dicit alio loco Scriptura, Fideli homini mundus totus divitiarum est. (Prov. 17. 6. sec. LXX.) Audi & ipsum confitentem: Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. (2. Cor. 6. 10.) Qui vult ergo esse dives, non hæreat parti, & totum possidebit: illi inhæreat qui totum creavit. *Simul in unum dives & pauper.* Dicit in alio Psalmo, Edent pauperes, & saturabuntur. (Psal. 21. 27.) Quomodo commendavit pauperes? Edent pauperes, & saturabuntur. Quid edunt? Quod sciunt fideles. Quomodo saturabuntur? Imitando passionem Domini sui, & non sine caussa accipiendo pretium suum. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Divites quid? Etiam ipsi edunt. Sed quomodo edunt? Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ. (Ibidem 30.) Non dixit, Manducaverunt, & saturati sunt; sed, Manducaverunt, & adoraverunt. Adorant quidem Deum, sed humanitatem nolunt exhibere fraternam. Manducant illi, & adorant; manducant isti, & saturantur: tamen omnes manducant. Exigitur de manducante quod manducat; non prohibeatur manducare à dispensatore, sed moneatur timere exactorem. Audiant ergo ista peccatores & justi, gentes & qui habitant orbem, *terrigenæ & filii hominum*, *simul in unum dives &*

[a] Editi, *quomodo intentam ego facerem.* Abest, *quomodo*, à MSS.
[b] Sic Er. & MSS. præter Vatic. & Reg. qui habent, *quot misit.* At Lov. *in quas misit:* minùs bene.
[c] Er. & plerique MSS. *in area.* Vaticanus codex, *in horreo.*

pauper: non divisi, non separati. Tempus messis A
Matth. 3. 12. hoc faciet, manus ventilatoris hoc poterit. Nunc simul in unum audiant dives & pauper, simul in
Matth. 25. 32. unum pascantur hœdi & agni, donec veniat, qui segreget alios ad dexteram, alios ad sinistram. Simul in unum audiant docentem, ne segregati ab invicem audiant judicantem.

℣. 4. 4. Et quid est quod nunc audituri sunt? *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiam.* Et hæc repetita potiùs, ne fortè cùm dixisset, *os meum*, intelligeres eum tibi lo- B qui, qui in labiis haberet sapientiam. Multi enim habent in labiis, & non habent in corde, de quibus
Isai. 29. 13. dicit Scriptura, Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Quid ergo ait ille qui tibi loquitur? qui cùm dixerit, *Os meum loquetur sapientiam*, ut intelligas quia illud quod ex ore funditur, de vena cordis emanat, intulit, *Et meditatio cordis mei intelligentiam.*

℣. 5. 5. *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.* Quis est hic, C cujus meditatio cordis loquitur intelligentiam, ut non sit in sola superficie labiorum, sed hominis interiora possideat? Quis est iste qui audit, & sic loquitur? Multi enim loquuntur quod non audiunt. Qui sunt qui loquuntur quod non audiunt? Qui non faciunt quæ dicunt: quales dicit Dominus
Matth. 23. 2. Pharisæos sedere cathedram Moysi. Voluit tibi loqui in cathedra Moysi, per eos qui ea loquuntur, & non faciunt; & tibi securitatem Dominus
Ibidem 3. voluit dare. Nolite timere, Quæ dicunt, inquit, fa- D » cite, quæ autem faciunt nolite facere; dicunt » enim, & non faciunt. Non audiunt quod dicunt. Qui verò faciunt, & sic dicunt, audiunt quod dicunt: & ideo fructuosè dicunt, quia audiunt. Qui ergo dictor & non auditor est, alteri prodest, sibi non prodest. Iste ergo qui & auditor volebat esse & dictor, qui tibi loquitur, antequam diceret, *Aperiam in psalterio propositionem meam*, quod est jam loqui per corpus, sic enim utitur anima corpore, quomodo utitur citharista psalterio, dixit, *Inclinabo in parabolam aurem meam.* Antequam lo- E quar tibi, inquit, per corpus, antequam psalterium sonet, primò ego *inclinabo in parabolam aurem meam*, id est, audiam quid tibi dicam. Et qua-
1. Cor. 13. 12. re, *in parabolam?* Quia videmus nunc per speculum in ænigmate, sicut dicit Apostolus: Quamdiu su-
2. Cor. 5. 6. mus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. Quia nondum est illa visio nostra facie ad faciem, ubi jam non sint parabolæ, ubi jam non sint ænigmata & similitudines. Quidquid modò intelligimus, F per ænigmata conspicimus. Ænigma, est obscura parabola quæ difficilè intelligitur. Quantumvis excolat homo cor suum, & ad interiora intelligenda refugiat, quamdiu per corruptibilitatem carnis hujus videmus, ex parte videmus. Assumta autem incorruptione, in resurrectione mortuorum, cùm apparuerit filius hominis judicaturus vivos & mortuos, tunc videbitur filius hominis, qui primò judicatus
Matth. 25. 33. est, judicans, discernens malos à bonis, ponens malos à sinistris, bonos à dextris. Videbunt illum & G » boni & mali, sed malis dicet, Ite in ignem æter- » num: bonis autem dicet, Venite benedicti Patris » mei, percipite regnum. Abibunt mali in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam; & ibi erit illa visio facie ad faciem, qua illi non sunt digni. Adtendite quid dicam. Filium enim hominis sicut hîc, cùm esset adhuc judicandus, & mali viderunt, & boni: (viderunt enim Apostoli, qui secuti sunt, viderunt Judæi, qui crucifixerunt:) sic cùm venerit judicaturus, & boni illum videbunt & mali: boni ut percipiant mercedem, quia secuti sunt; mali ut percipiant pœnam, quia crucifixerunt. Soli ergo illi damnabuntur, qui crucifixerunt? Audeo dicere, soli. Ergo nos, inquiunt peccatores hujus temporis, securi sumus. Si non animum interrogat Deus, securi estis. Quid est quod dixi? Intelligat Caritas Vestra, ne hoc dicant in judicio Dei, quia non intellexerunt. Judæi quia viderunt Christum, crucifixerunt; tu quia non vides Christum, verbo ipsius resistis. Qui verbo resistis, carnem non crucifigeres si videres? Contemsit Judæus in ligno pendentem, contemnis tu in cælo sedentem. Ergo viderunt eum ambo genera, dum hîc esset: ambo genera videbunt, & cùm venerit. Filius enim hominis veniet, ut judicet; quia filius hominis venit, ut judicaretur. Ideo quia Pater non est incarnatus, Pater non est passus, & per filium hominis judicat, sicut ipse dixit in Evangelio, Pater non judicat Johan. 5. 22. quemquam, sed omne judicium dedit Filio: secutus paulò pòst ait, Et dedit ei potestatem judicii faciendi, quoniam filius hominis est. Secundùm enim quòd Filius Dei est, Verbum semper cum Patre, & quia semper cum Patre, cum Patre semper judicat: secundùm autem quod filius hominis est, & judicatus est, & judicaturus est. Quomodo autem visus est ab eis qui crediderunt, & ab eis qui crucifixerunt, quando judicatus est; sic videbitur, cùm cœperit esse judex, & ab eis quos damnabit, & ab eis quos coronabit. Visionem autem illam divinitatis, quam promisit dilectoribus suis, quando ait, Qui diligit me, diligetur à Patre meo: & qui diligit Johan. 14. 21. me, mandata mea custodit, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi: jam impii non videbunt. Ista demonstratio quodammodo familiaris est, suis illam servat, non illam ostendet impiis. Qualis est ipsa visio? Qualis Christus? Æqualis Patri. Qualis Johan. 1. 1. est Christus? In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Huic visioni suspiramus modò, & gemimus quamdiu peregrini sumus; huic visioni in fine reddemur, hanc visionem modò in ænigmate videmus. Si ergo in 1. Cor. 13. 12. ænigmate videmus, inclinemus in parabolam aurem nostram, & sic aperiamus in psalterio propositionem nostram: audiamus quod dicimus, faciamus quod præcipimus.

6. Et quid dixit? *Ut quid timebo in die mala?* ℣. 6.
Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Cœpit obscuriùs, *Ut quid timebo*, inquit, *in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Magis ergo debet timere, si iniquitas calcanei ejus circumdabit eum. Non enim timeat, inquit, homo, quod non habet in potestate devitare. Verbi gratiâ, Qui timet mortem, quid facturus est, ut non moriatur? Dicat mihi [a] quà evadat quod debet Adam, qui natus est ex Adam. Sed cogitet quia natus est ex Adam, & secutus est Christum, & oportet eum solvere quod debet Adam, & consequi quod promisit Christus. Qui ergo timet mortem, non est quà evadat: qui autem timet damnationem quam audient impii, Ite in ignem æternum, est quà evadat. Non ergo timeat. Ut quid enim timeat? Iniqui-

[a] Sic MSS. Editi verò, *Dicat mihi quò vadat. Debet quod Adam, qui natus est ex Adam. Sed cogitet qui natus est ex Adam & secutus est Christum, quia oportet &c.*

tas calcanei ipsius illum circumdatura est? Si ergo A vitet iniquitatem calcanei sui, & ambulet per vias Dei; non perveniet ad diem malam: dies mala, dies novissima, non erit illi mala. Etenim dies novissima mala erit quibusdam, bona erit quibusdam. Matth. 25. 34. Numquid mala erit illis quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum? Sed mala erit illis quibus dicetur, Ite in ignem æternum. Quòd si iniquitas calcanei sui circumdabit eum, ut quid ergo timet in die mala? Modò cùm vivunt provideant sibi, tollant iniquitatem à calcaneo suo: B ambulent illam viam, ambulent per viam de qua Johan. 14. 6. ipse dixit, Ego sum via, & veritas, & vita: & non timeant in die mala, quia dat illis securitatem, qui factus est via. *Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Ergo vitent iniquitatem calcanei sui. In calcaneo quisque labitur. Intendat Caritas Vestra. A Deo quid dictum Gen. 3. 15. est serpenti? Ipsa tuum observabit caput, & tu ejus observabis calcaneum. Diabolus calcaneum tuum observat, quando labaris, ut dejiciat te. Ille obser- C vat calcaneum tuum, tu observa caput illius. Quod est caput illius? Initium malæ suggestionis. Quando incipit mala suggerere, tunc repelle antequam surgat delectatio, & sequatur consensio; & tunc vitabis caput ejus, & non apprehendet ille calcaneum tuum. Quare autem Evæ hoc dixit? Quia per carnem labitur homo. Eva nobis interior caro nostra Ephes. 5. 28. est. Qui diligit, inquit, uxorem suam, seipsum diligit. Quid est, seipsum? Sequitur, & dicit, Nemo Ibidem 29. enim umquam carnem suam odio habuit. Quia ergo D Gen. 3. 6. quomodo illum hominem Adam per Evam supplantavit, sic diabolus per carnem vult nos supplantare; præceptum est Evæ ut observet caput diaboli, quia diabolus calcaneum ipsius observat. Si ergo iniquitas calcanei circumdabit nos, ut quid timemus in die mala, cùm conversi ad Christum habeamus in potestate ut non faciamus iniquitatem; & non erit quod nos circumdet, & gaudebimus in die novissima, non plangemus?

7. Qui sunt autem quos circumdabit iniquitas E ℣. 7. calcanei? *Qui confidunt in virtute sua, & in abundantia divitiarum suarum gloriantur.* Ergo vitabo ista, & non iniquitas calcanei mei circumdabit me. Quid est vitare ista? Non confidamus in virtute nostra, non gloriemur in abundantia divitiarum nostrarum; sed gloriemur in eo, qui nobis promisit humilibus altitudinem, & minatus est elatis damnationem; & non nos iniquitas calcanei circumdabit. *Qui confidunt in virtute sua, & in abundantia divitiarum suarum gloriantur.*

8. Sunt qui præsumunt in amicis suis; alii præ- F sumunt in virtute sua, alii in divitiis. Ista est præsumtio generis humani, non præsumentis in Deo. Dixit de virtute, dixit de divitiis, dicit de amicis: ℣. 8. *Frater non redimit, redimet homo?* Exspectas ut homo te redimat ab ira ventura? Si te frater non redimit, homo te redemturus est? Quis est frater, qui si non redemerit, nullus homo redemturus est? Matth. 28. 10. Qui post resurrectionem dixit, Vade, dic fratribus meis. Frater noster voluit esse: & cùm Deo dici- G mus, Pater noster, hoc manifestatur in nobis. Qui enim dicit Deo, Pater noster; Christo dicit, Frater. Ergo qui patrem Deum, & fratrem habet Christum, non timeat in die mala. Non enim eum

A circumdabit iniquitas calcanei ejus; quia non præsumit de virtute sua, nec in abundantia divitiarum suarum gloriatur, nec de amicis suis potentibus se jactat. In illo ergo præsumat, qui propter illum mortuus est, ut ille non in sempiternum moreretur; qui propter illum humiliatus est, ut ille exaltaretur; qui quæsivit impium, ut à fideli quæreretur. Ergo si ipse non redimit, homo redemturus est? Aliquis homo redimet, si filius hominis non redimit? Si Christus non redimit, Adam redimet? B *Frater non redimit, redimet homo?*

9. *Non dabit Deo [a] depropitiationem suam, * & ℣. 9. pretium redemtionis animæ suæ.* Ille confidit in virtute sua, & in abundantia divitiarum suarum gloriatur, qui *non dabit Deo depropitiationem suam*; id est, placationem, qua flectat Deum pro peccatis: *nec pretium redemtionis animæ suæ*, qui præsumit de virtute sua, & de amicis, & de divitiis suis. Qui sunt autem qui dant pretium redemtionis animæ suæ? Quibus ait Dominus, Facite vobis Luca 16. 9. C amicos de mammona iniquitatis, ut & ipsi recipiant vos in tabernacula æterna. Illi dant pretium redemtionis animæ suæ, qui non cessant eleemosynas facere. Adeo illos quos monet per Timotheum Apostolus, noluit esse superbos, ne in abundantia divitiarum suarum gloriarentur: denique quod possidebant, noluit apud illos veterascere; sed aliquid ex eo fieri, ut esset pretium redemtionis animæ eorum. Ait enim, Divitibus hujus sæculi præcipe, non su- 1 Tim. 6. 17. perbè sapere, neque sperare in incerto divitiarum; D sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Et quasi dicerent, Quid ergo facturi sumus de divitiis nostris? Divites sint, inquit, Ibidem 18. in operibus bonis, facilè tribuant, communicent. Et non illud perdituri sunt: unde scimus? Audi quid sequitur: Thesaurizent sibi fundamentum bo- Ibidem 19. num in futurum, ut apprehendant veram vitam. Sic dabunt pretium redemtionis animæ suæ. Et Dominus noster hoc monet: Facite vobis sacculos non Luca 12. 33. E veterascentes, thesaurum non deficientem in cælis, quò fur non accedit, neque tinea corrumpit. Noluit Deus ut perdas divitias tuas, sed ut locum illis mutes, consilium tibi dedit. Intelligat Caritas Vestra: Modò si amicus tuus intraret in domum tuam, & inveniret te in loco humido frumenta posuisse, qui fortè sciret naturam corruptionis frumentorum, quam tu nescires, daret tibi hujusmodi consilium, dicens, Frater, perdis quod cum magno labore collegisti, in loco humido posuisti, paucis diebus ista putrescunt. Et quid facio, frater? Leva in F superiora. Audires amicum suggerentem, ut frumenta levares de inferioribus ad superiora; & non audis Christum monentem, ut thesaurum tuum leves de terra ad cælum, ubi non hoc tibi reddatur quod servas, sed serves terram, accipias cælum, serves mortalia, accipias sempiterna, [b] fœneres Christum, accipiat in terra parva, ut reddat tibi in cælo multa? Verùm autem illi quos circumdabit iniquitas calcanei sui, quia confidunt in virtute sua, & in abundantia divitiarum suarum gloriantur, & G de amicis hominibus nihil valentibus præstare præsumunt, *non dabunt Deo depropitiationem suam, & pretium redemtionis animæ suæ.*

10. Et quid dixit de tali homine? *Et [c] laboravit in æternum, * & vivet in finem.* Labor ejus sine ℣. 10.

[a] Editi, *de propitiatione sua.* At MSS. *depropitiationem suam:* juxta Lxx. ἐξίλασμα ἑαυτοῦ.

[b] Editi, *fœnera Christo.* MSS. verò, *fœneres Christum*: sic verbum istud cum accusativo jungit Martialis l. 1. Epigr. 77. *Hæc omnes fœnerat una Deos.*

[c] Editi, *laborabit.* At melioris notæ MSS. *laboravit*, juxta Græc. Lxx. ἐκοπίασεν.

fine erit, vita ipsius habebit finem. Quare hoc dixit, *vivet in finem?* Vitam quippe non ponunt isti, nisi delicias quotidianas. Adeo multi inopes & pauperes nostri, parum firmi, & non intuentes quid illis promittat Deus pro istis laboribus, cùm viderint divites in epulis quotidianis, in splendore & nitore auri & argenti, quid dicunt? [a] Soli sunt isti, isti verè vivunt. Dicitur, jam non dicatur: & monemus, & dici habet; vel à paucioribus dicatur, quàm diceretur, si non moneremus. Nam nec nos præsumimus, ita nos ista dicere ut non dicatur, sed vel à paucioribus dicatur; nam dicetur usque in finem sæculi. Parum est, quia dicit eum vivere; [b] adjungit, & dicit, tonat, Putas eum solum vivere: vivat, finietur vita ipsius; quoniam non dat pretium redemtionis animæ suæ, finietur vita, labor non finietur. *Laboravit in æternum, & vivet in finem.* Quomodo *vivet in finem?* Quo-
Lucæ 16. 19. modo vivebat ille qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, & jacentem ulcerosum ante januam, cujus ulcera canes lingebant, & desiderantem micas quæ de mensa ejus cadebant, superbus & tumidus contemnebat. Quid illi profuerunt illæ divitiæ? Mutaverunt vices ambo: ille à janua divitis sublatus est in sinum Abrahæ, ille ab epulis splendidis missus est in ignem: ille requiescebat, ille ardebat; satiabatur ille, ille sitiebat: ille laboraverat in finem, vivebat in æternum; ille vixerat in finem, laborabat in æternum. Et quid profuit diviti, qui quæsivit apud inferos in tormentis positus, stillari sibi guttam aquæ in linguam suam de digito Lazari, dicens, Quoniam ardeo hîc in hac flamma, & non illi concessum est? Sic desideravit ille guttam de digito, quomodo ille micas de mensa divitis: sed illius labor finitus est, & illius vita finita est: labor hujus in æternum, vita illius in æternum. Non hîc habemus vitam, qui fortè hîc laboramus in terra: & non sic erimus postea, erit enim vita nostra Christus in æternum: illi autem qui hîc volunt habere vitam, laborabunt in æternum, & vivent in finem.

℣. 11. 11. *Quoniam non videbit interitum, cùm viderit sapientes morientes.* Iste qui laboravit in æternum, & vivet in finem, *non videbit interitum, cùm viderit sapientes morientes*, quid est hoc? Non intelliget quid sit interitus, quando viderit sapientes morientes. Dicit enim sibi, Iste, quia sapiens erat, & cum sapientia inhabitabat, & cum pietate Deum coluit, numquid non est mortuus? faciam mihi ergo bene, cùm vivo: nam si aliquid possent, qui aliud sapiunt, non morerentur. Videt illum mori, & non videt quæ sit mors. *Non videbit interitum, cùm viderit sapientes morientes.* Quomodo Judæi viderunt Christum pendentem in cruce,
Matth. 27. 42. & contemserunt, dicentes, Iste si Filius Dei esset, descenderet de cruce: non videntes quid sit interitus. Si viderent quid sit interitus, [c] si viderent: ille moriebatur temporaliter, ut reviviisceret in æternum; illi vivebant temporaliter, ut morerentur in æternum. Sed quia illum videbant morientem, non videbant interitum, id est, non intelligebant quis esset verus interitus. Quid dicunt etiam in Sa-
Sap. 2. 20. pientia? Morte turpissima condemnemus illum, erit enim respectus ex sermonibus illius; si enim est verè Filius Dei, liberabit illum de manibus con- A trariorum: non permittet mori filium suum, si verè filius ipsius est. At ubi viderunt illum in cruce insultantes se, & illum non descendentem de cruce, dixerunt, Verè homo fuit. Dictum est: & utique poterat descendere de cruce, qui potuit de sepulcro resurgere: sed docuit nos ferre insultantes, docuit adversùs linguas hominum esse patientes, bibere modò calicem amaritudinis, & postea accipere sempiternam salutem. Bibe æger calicem amarum, ut sanus sis, cui non sunt sana viscera: noli B trepidare, quia ne trepidares, prior bibit medicus, id est, passionis amaritudinem bibit prior Dominus. Bibit qui peccatum non habebat, qui quod in eo sanaretur non habebat. Bibe donec transeat amaritudo hujus sæculi, & veniat sæculum, ubi nullum scandalum, nulla ira, nulla tabes, nulla amaritudo, nulla febris, nullus dolus, nullæ inimicitiæ, nulla senectus, nulla mors, nulla contentio. Labora hîc, venturus ad finem; labora, ne cùm non vis hîc laborare, venias ad finem vitæ, & C numquam venias ad finem laborum. *Quoniam non videbit interitum, cùm viderit sapientes morientes.*

12. *Simul imprudens & insipiens peribunt.* Quis est *imprudens?* Qui non sibi prospicit in futurum. Quis est *insipiens?* Qui non intelligit in quo malo sit. Tu verò intellige in quo malo sis modò, & prospice ut in bonis sis in posterum. Intelligendo in quo malo sis, non eris insipiens: prospiciendo tibi in futurum, non eris imprudens. Quis est qui sibi prospicit? Servus ille cui dedit Dominus suus quod D erogaret, & postea dixit ei, Non potes mihi agere, redde rationem actus tui. Et ille, Quid facio? fodere non possum, mendicare confundor. Sed & de re domini sui fecit sibi amicos, qui illum reciperent, cùm de actu projiceretur. Et ille fraudem fecit domino suo, ut compararet sibi amicos, qui illum susciperent: tu noli timere ne fraudem facias; ipse Dominus hortatur ut facias, ipse tibi dicit, Fac tibi amicos de mammona iniquitatis. Fortassis ea quæ adquisisti, de iniquitate adquisisti; aut for- E tasse ea ipsa est iniquitas, quia tu habes & alter non habet, tu abundas & alter eget. De ista mammona iniquitatis, de divitiis istis quas iniqui vocant divitias, fac tibi amicos, & prudens eris: comparas tibi, non fraudaris. Modò enim videris perdere. Numquid perdes in [d] thesaurario ponens? Nam pueri, Fratres, unde sibi emant nescio quid, simul inveniunt nummos, & ponunt in thesaurario, & non aperiunt nisi postea: numquid quia non vident quod colligunt, ideo perdiderunt? Noli timere: F ponunt pueri in thesaurario, & securi sunt; ponis tu in manu Christi, & times? Esto prudens, & prospice tibi in posterum in cælo. Esto ergo prudens, imitare formicam, sicut dicit Scriptura; recondе æstate, ne esurias in hyeme: hyems est dies novissimus, dies tribulationis, hyems est dies scandalorum & amaritudinis: collige quod ibi tibi [e] sit in posterum; si autem non facis, simul imprudens & insipiens peribis.

13. Sed mortuus est ille dives, & tale illi funus G factum est. Ecce quò se converterunt homines: non adtendunt quàm malam vitam habuerit cùm viveret, sed quam pompam cùm moreretur. O felix quem tanti plangunt! [f] Iste verò sic vixit ut pauci plangant. Omnes enim deberent plangere

[a] Er. *Felices sunt isti.*
[b] MSS. *dicit eum vivere; tonat, dicit,* Putas &c.
[c] Ita nonnulli MSS. Editi verò, *se viderent.*
[d] Lov. *in thesaurario Christi.* Vox *Christi* abest ab Er. & à MSS. qui plerique habent hîc *thesauro*, pro *thesaurario*: hoc verò se à pueris barbarum vocabulum usurpare satis indicat Augustinus.
[e] Aliquot MSS. *prosit.*
[f] MSS. *Ita verò, sic vixit* &c.

tam

tam malè viventem. Sed pompa est funeris, exci- A pitur sepulcro pretioso, involvitur pretiosis vestibus, sepelitur unguentis & aromatis. Deinde Memoriam qualem habet! quam marmoratam! [a] Vivitur in ipsa Memoria? Ille ibi mortuus est. Ista putantes homines bona, aberraverunt à Deo, nec quæsierunt vera, & decepti sunt falsis: adeo vide quid sequitur. Ille qui non dedit pretium redemtionis animæ suæ, qui non intellexit interitum, quia vidit sapientes morientes, qui factus est imprudens & insipiens, ut simul periret. Et quomodo peribunt B qui *relinquent alienis divitias suas? Simul imprudens & insipiens peribunt.*

Memoria. Item ℣. 11.

14. Adtendite Fratres: *Et relinquent alienis divitias suas.* Quasi eos posuit in maledicto, qui cùm mortui fuerint, alieni possidebunt res ipsorum. Ergo felices illi qui relinquunt filios in possessione sua, quibus sui succedunt. Habuit filios, non est mortuus. Quid filii ipsius? Et ipsi servant quod eis reliquerunt parentes sui: parum est quia servant; & augent. Quibus & ipsi servant? Filiis suis, & illi C filiis, & tertii filiis. Quid Christo? quid animæ suæ? omnia filiis? Inter filios suos quos habent in terra, computent unum fratrem quem habent in cælo: cui totum dare debebant, vel dividant cum illo. Sed tamen ait mihi aliquis, Ecce quos maledictos dixit Scriptura, quos dixit perire & relinquere alienis divitias suas, ille autem beatus qui suis relinquit. Ego discutio sensum istum, quia inclino in parabolam aurem meam; & video non frustra sic loqui Scripturam. Video enim multos iniquos mori, qui- D bus successores sunt filii; nec potuit sic loqui Scriptura, ut separaret eos à miseria, quorum vitam improbat: & quid, putatis, intelligo, Fratres, nisi quia omnes tales alienis relinquunt divitias suas? Quomodo alieni sunt filii? Iniquorum filii alieni sunt; nam invenimus quemdam extraneum propinquum factum, quia profuit. Si quis tuorum tibi nihil prodest, alienus est. Ubi invenimus nescio quem exterum propinquum factum, quia profuit? In Evangelio. Jacebat quidam vulneratus à latroni- E bus, Dominus autem dixerat cuidam, Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Et ille responderat, Et quis est mihi proximus? Et narravit Dominus, Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, & incidit in latrones, qui eum vulneraverunt, & semivivum in via reliquerunt: transierunt propinqui; Judæus enim erat, de Jerusalem descendebat Jericho: transiit sacerdos, & præteriit; transiit Levites, & præteriit etiam ipse; transivit quidam Samaritanus, Samaritanus nescio quis ex- F traneus erat, ipse ad illum accessit, inspexit miseriam ejus, & misericordiâ curavit vulnera, levavit in jumentum, & duxit in stabulum, commendavit stabulario. Quæ in mysterio dicta sunt, & ad discutiendum nunc prolixiora videntur: tamen propter quod proposui, Fratres, ait Dominus, Quis est illorum illi sauciato proximus? Respondit ille, Credo, qui cum illo fecit misericordiam. Vade, inquit, & tu fac similiter. Cui misericordiam facis, proximus tibi est. Si ergo extraneus Samaritanus facien- G do misericordiam & subveniendo proximus factus est; quicumque tibi in tribulatione subvenire non possunt, alieni à te facti sunt. Jam adtendamus illos divites, qui malè vixerunt, qui superbè egerunt, mortui sunt, & reliquerunt, non dico extraneis, filiis suis reliquerunt divitias, & filii ipsorum viam parentum suorum sequuntur: sicut illi superbi, ita & isti; sicut illi rapaces, ita & isti; ut illi avari, & isti: alieni ab illis sunt. Nam ut noveritis quia alieni sunt, subvenirent illi diviti, qui ardebat in flamma, successores divitiarum ipsius. Sed fortè non habuit, qui illi succederent, & alieni possederunt divitias ipsius? Invenimus in ipso Evangelio quia habuit: ait enim, Habeo quinque fratres. Fratres ipsius [b] subvenire illi ardenti in flamma non potuerunt. Quid tibi diceret dives? Habeo quinque fratres: unum fratrem mihi amicum non feci, qui jacebat ante januam: illi mihi fratres subvenire non possunt, qui possident divitias meas, alieni à me facti sunt. Videtis quia omnes qui malè vivunt, alienis relinquunt divitias suas.

Lucæ 10. 27. &c. Lucæ 16. 28.

15. Sed planè præstant illis ipsi alieni, qui vocantur sui? Audite quid illis præstant, adtendite quomodo irrideantur: *Simul imprudens & insipiens peribunt; & relinquent alienis divitias suas.* Quare dixit *alienis?* Quia nihil eis prodesse possunt. Et tamen in quo sibi videntur prodesse: *Et sepulcra eorum domus eorum in æternum.* Jam quia ista structa sunt sepulcra, domus sunt sepulcra. Nam plerumque audis divitem dicentem, Habeo marmoratam domum, quam relicturus sum, & non cogito mihi æternam domum, ubi semper ero. Quando cogitat sibi Memoriam marmoratam aut exsculptam facere, quasi de domo æterna cogitat: quasi ibi manebat ille dives. Si ibi maneret, non arderet apud inferos. Ubi maneat spiritus malè agentis, non ubi ponatur corpus mortale, cogitandum est: sed *domus eorum sepulcra eorum in æternum. Tabernacula eorum in generationem & generationem. Tabernacula,* in quibus temporaliter manserunt: *domus,* in quibus quasi in æternum manebunt, id est, sepulcra. Tabernacula ergo suis dimittunt, ubi manebant cùm viverent, transeunt quasi ad domos æternas ad sepulcra. Quid illis prosunt *tabernacula eorum in generationem & generationem?* Jam generatio & generatio, puta, filii sunt, nepotes erunt & pronepotes: quid faciunt, quid prosunt tabernacula eorum? Quid? Audi: *Invocabunt nomina eorum in terris ipsorum.* Quid est hoc? Tollent panem & merum ad sepulcra, & invocabunt ibi nomina mortuorum. Putas quantum invocatum est nomen illius divitis postea, quando inebriabant se homines in Memoria ipsius, nec descendebat una gutta super linguam ipsius ardentem? Ventri suo serviunt homines, non spiritibus suorum. Ad spiritus mortuorum non pervenit, nisi quod secum vivi fecerunt: si autem vivi secum non fecerunt, ad mortuos nihil pervenit. Sed quid faciunt illi? Solùm *invocabunt nomina eorum in terris ipsorum.*

℣. 12. Parentalia. Lucæ 16. 24.

16. *Et homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insensatis, & similis factus est illis.* Quomodo insultatum est hominibus, qui non intellexerunt quid facerent de divitiis cùm viverent, & putarunt se beatos futuros, si haberent Memoriam marmoratam, quasi æternam domum, & si sui quibus reliquissent substantiam suam invocarent nomina eorum in terris ipsorum. Debuerunt autem contrà præparare sibi domum æternam in bonis operibus, præparare sibi vitam immortalem, mittere ante se sumtus, sequi opera sua, adtendere comitem egentem, dare ei cum quo ambulabant;

℣. 13.

[a] Sic MSS. At editi, *Vivit in ipsa memoria ille ubi mortuus est.*
[b] Probæ notæ MSS. *subvenirent illi ardenti in flamma. Qui, tibi diceret dives, qui fratres? Unum fratrem* &c. Nonnulli, *Quid tibi diceret dives, quid fratres? Unum fratrem* &c.

non contemnere Christum ante januam ulcerosum, A
Matth. 25. 40. qui dixit, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Quia ergo non intellexit homo in honore
Gen. 1. 26. positus. Quid est, in honore positus? Factus ad imaginem & similitudinem Dei, homo prælatus jumentis. Non enim fecit Deus sic hominem, quomodo fecit jumentum: sed fecit Deus hominem cui servirent jumenta: numquid ejus viribus, & non intellectui? Ille autem *non intellexit:* & qui factus erat ad imaginem Dei, *comparatus est jumentis insensatis, & similis factus est illis.* Unde alibi dici- B
Psal. 31. 9. tur, Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.

ỳ. 14. 17. *Hæc via ipsorum scandalum ipsis.* Ipsis sit scandalum, non tibi. Quando autem erit & tibi? Si putes quòd beati sint tales. Si intelligas quia non sunt beati, ipsis erit scandalum via ipsorum; non Christo, non corpori ejus, non membris ejus. *Et postea in ore suo benedicent.* Quid est, *postea in ore suo benedicent?* Cùm facti fuerint tales, ut non quærant nisi bona temporalia, fiunt hypocritæ; & C quando benedicunt Deum, labiis benedicunt, non corde. Tales facti Christiani, quando illis laudatur vita æterna, & dicitur illis, [a] contemtores divitiarum esse debere in nomine Christi; torquent os in corde suo: & si non audent in facie, ne erubescant, aut ne corripiantur ab hominibus, in corde id faciunt, contemnunt; & remanet eis in ore benedictio, & in corde maledictio. *Et postea in ore suo benedicent.* Longum est ut Psalmum finiamus: sufficiat Caritati Vestræ quod audistis interim hodie, D cras quod Domino placuerit audietis.

SERMO SECUNDUS
DE SECUNDA PARTE PSALMI XLVIII.

1. HESTERNO die cœpto Psalmo terminus debebatur, sicut meminit Caritas Vestra. Perveneramus autem usque ad istum versum, ubi designat Spiritus Dei homines non adtendentes nisi ad præsentia sæcularia & ter- E rena, & in posterum post hanc vitam nihil cogitantes, neque ullam felicitatem esse arbitrantes, nisi divitias & honores hujus sæculi, & transitoriam virtutem; post obitum autem suum non adtendentes, nisi quemadmodum eis procurentur funera pomposa, & sepeliantur in monumentis opere mirabili exstructis, & invocentur nomina eorum in terris ipsorum à domibus eorum; non autem sibi comparant, ubi spiritus sit post hanc vitam, stulti non
Lucæ 12. 20. contremiscentes vocem Christi, dicentis, Sulte, F hac nocte auferetur anima tua à te, & quæ præparasti cujus erunt? nec adtendentes post epulas quotidianas splendidas, & purpuram & byssum,
Lucæ 16. 19. divitem damnatum ad tormenta in infernum; & post labores & ulcera & famem, pauperem requiescentem in sinu Abrahæ: ista non curantes, sed adtendentes ad id quod præsens est, & post hanc mortem non providentes, nisi quemadmodum nomen eorum quod reprobatur in cælo, invocetur in terra. Describens ergo tales Spiritus-sanctus ait, G
ỳ. 14. *Hæc via ipsorum scandalum ipsis, & postea in ore suo benedicent.* Sicut dicit Dominus Jesus Christus de quibusdam, qui primò accedunt ad fidem mundati verbo Dei & exorcismis in nomine Christi, ut accipiant gratiam Dei, ut baptizentur, & postea redeuntes ad pejora mala quàm antea commiserant, Fient illis, inquit, posteriora deteriora prioribus: hoc Petrus apostolus: Dominus autem, Et erunt posteriora, inquit, illius hominis pejora quàm erant priora. Quare? Quia primò vel apertus paganus erat, postea palliatur nomine Christiano, sub velamine religionis occultus malus. Et erit deterior, quia occultus est, sicut ait, *Et postea in ore suo benedicent:* id est, nomen Dei & nomen Christi audis in labiis, in corde non invenis. De quibus dictum est, Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Huc usque ergo Psalmus tractatus erat.

2. Deinde sic incipiunt versus hodie discutiendi atque tractandi: *Sicut oves in inferno positæ, mors pastor est eis.* Quibus? Illis quorum via scandalum ipsis. Quibus? Illis qui præsentia sola adtendunt, dum futura non cogitant; illis qui vitam non putant nisi istam, quæ mors dicenda est. Non igitur immeritò tamquam oves in inferno, mortem habent pastorem. Quid est, mortem habent pastorem? Mors enim aliqua res est, aut aliqua potestas est? Mors nempe aut separatio est animæ à corpore. Et ea quidem quam timent homines, separatio est animæ à corpore: mors autem vera quam non timent homines, separatio est animæ à Deo. Et plerumque cùm timent homines istam quæ separat animam à corpore, incidunt in illam ubi anima separatur à Deo. Hæc est ergo mors. Quomodo autem *mors pastor est illis?* Si vita Christus est, mors diabolus. Habemus autem multis locis in Scriptura, quia vita est Christus. Mors autem diabolus est, non quia ipse mors est, sed quia per illum mors. Sive enim illa in qua lapsus est Adam, ipsius persuasione homini propinata est; sive ista in qua separatur anima à corpore, ipsum habent auctorem qui primò per superbiam cadens invidit stanti, & morte invisibili dejecit stantem, ut etiam [b] mortem visibilem penderet. Ad eum pertinentes, pastorem mortem habent: nos autem qui de futura immortalitate cogitamus, & non sine caussa in fronte signum crucis Christi portamus, non habemus pastorem nisi vitam. Infidelium pastor mors, fidelium pastor vita. Si ergo in inferno sunt oves quibus pastor mors est, in cælo sunt oves quibus pastor vita est. Quid igitur? Jam in cælo sumus? In cælo secundùm fidem. Si enim non in cælo, ubi Sursum cor? Si non in cælo, unde apostolus Paulus dicit, Nostra enim conversatio in cælis est? Corpore ambulamus in terra, corde habitamus in cælo. Habitamus ibi, si illuc aliquid mittimus, quod ibi nos teneat. Nemo enim inhabitat corde, nisi unde cogitat: inde autem cogitat, ubi thesaurizat. Thesaurizavit in terra, cor ipsius à terra non recedit; thesaurizavit in cælo, cor ipsius de cælo non descendit; Domino apertè dicente, Ubi est thesaurus tuus, illic & cor tuum erit.

3. Isti ergo quibus mors pastor est, videntur florere ad tempus, & justi laborare: sed quare? Quia nox est adhuc. Quid est, nox est? Non apparent merita justorum, & quasi nominatur felicitas impiorum. Tam diu videtur herba lætior quàm arbor, quàm diu hyems est. Herba enim per hyemem viget, arbor per hyemem quasi arida est: cùm sol exierit ferventior tempore æstatis, ar-

[a] Omnes propè MSS. *contemtum divitiarum:* & paulò pòst, *torquent os in corde suo:* ubi editi ferunt, *torquentur in corde suo.*

[b] Sic melioris notæ MSS. Nonnulli verò cum Er. *morte visibili perderet.* At Lov. *morte invisibili perderet.*

bor quæ per hyemem arida videbatur, expletur (A) foliis, profert fructus; herba autem arescit: videbis honorem arboris, herba arida est. Sic & modò justi laborant, antequam veniat æstas. Est vita in radice, nondum apparet in ramis. Radix autem nostra caritas est. Et quid ait Apostolus? ut sursum debeamus habere radicem, ut vita sit pastor noster, quia habitatio nostra non debet recedere de cælo, quia in hac terra debemus sicut mortui ambulare: ut suprà viventes, infrà mortui simus; non ut suprà mortui, infrà vivamus. Quia ergo (B) non debet recedere vita nostra & cor nostrum de [a] super, quid ait Apostolus? [Coloss. 3. 3.] Mortui enim estis. Et ne timeres, Vita vestra abscondita est, ait, cum Christo in Deo. Ecce ubi est radix nostra. Quando autem apparebit honor noster, tamquam in foliis & fructibus, sequitur & dicit, [Ibidem 4.] Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria. Et erit manè. Nam modò non est manè. Tumeant modò superbi & divites hujus sæculi, impii bonis insultent, infideles fidelibus, & (C) dicant, Quid vobis prodest quia credidistis? quid plus habetis, quia Christum habetis? Respondeant fideles, si verè fideles sunt, Nox est, nondum videtur quod tenemus. Non quiescant manus in bonis operibus. Unde alibi dicitur, [Psal. 76. 3.] In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus. Apparebit labor noster manè, & erit fructus manè: ut illi qui modò laborant, postea dominentur; & illi qui modò se jactant & superbiunt, postea subjiciantur. Quid (D) enim sequitur? [Item ℣. 15.] *Sicut oves in inferno positæ, mors pastor est eis.* * *Et dominabuntur eis recti manè.*

4. Puto jam planum esse istum versum, quia prælocuti sumus: *Dominabuntur eis recti manè.* Tolera noctem, desidera manè. Ne putes quia nox habet vitam, & manè non habet vitam. Ergo qui dormit vivit, & qui surgit non vivit? Nonne qui dormit morti similior est? Et qui sunt qui dormiunt? [Ephes. 5. 14.] Quos excitat apostolus Paulus, si tamen velint evigilare. Quibusdam enim dicit, Surge qui (E) dormis, & exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Qui ergo illuminantur à Christo, jam vigilant, sed nondum apparet fructus vigiliarum: manè apparebit, id est, cùm sæculi hujus incerta transierint. Ipsa est enim nox: non tibi enim videntur quasi tenebræ? Facit malè, vivit, floret, terret, honoratur: facit bene, reprehenditur, blasphematur, accusatur, laborat, terretur: quasi tenebræ sunt. In radice autem vigor, fructus, opulentia: vita nondum est in ramis, sed radix non (F) aruit: similis arescenti est, sed tempus venit, vestitur honore suo, fecundatur fructibus suis. Tunc [Psal. 36. 1.] illi de quibus dictum est ut non eos zelemus: quid [Ibidem 2.] enim de illis ait Psalmus? Quoniam sicut fœnum citò arescent, & sicut olera prati citò cadent. Cadent, cùm videbunt ad dexteram sanctos, quibus laborantibus insultatur, & dicent intra se pænitentiam agentes, sed pænitentiam seram & infructuosam. Qui noluerunt modò agere fructuosam, agent [Sap. 5. 3.] tunc infructuosam. Quid ergo dicent jam in pæ- (G) nitentia infructuosa? Hi sunt quos aliquando in risum habuimus, & in similitudinem improperii. Verba dico libri de Sapientia: cognoscunt qui ea solent audire. Verba enim sunt malorum futura, quando videbunt judicem, & jam omnes fideles ad dexteram ejus, & omnes sanctos ejus cum illo [Matth. 25. 33.] judicantes: hoc habent dicere, verba ipsorum dicit Scriptura, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum, & in similitudinem improperii, nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam. Cùm enim cœperit Deo quisque vivere, mundum contemnere, injurias suas nolle ulcisci, nolle hîc divitias, non hîc quærere felicitatem terrenam, contemnere omnia, Dominum solum cogitare, viam (B) Christi non deserere, non solùm à paganis dicitur, Insanit; sed quod magis dolendum est, quia & intus multi dormiunt, & evigilare nolunt, à suis, à Christianis audiunt, Quid pateris? Fratres mei, homini viventi secundùm viam Christi, qui dicit, Quid pateris? putamus quid dicit? Horremus Judæos, quia dixerunt Domino Jesu Christo, Dæmonium habes: & quando audimus Evangelium recitari, tundimus pectora nostra. Sceleratam rem dixerunt Judæi Christo, Dæmonium habes: age [Johan. 8. 48.] (C) tu Christiane, quando videris de corde hominis expulsum diabolum, & inhabitare Christum, & dicis, Quid pateris? dæmonium tibi videtur habere? Dictum est & de ipso Domino, quòd insaniret, quando loquebatur verba, quæ illi non caperent; dictum est, Insanit, dæmonium habet: & tamen [Johan. 10. 20.] aliqui evigilabant à somno, & dicebant, Non sunt [Ibidem 21.] ista verba dæmonium habentis. Sic & modò, Fratres, quamdiu ista verba audiunt & gentes, & qui inhabitant orbem, & terrigenæ, & filii hominum, (D) & dives & pauper; id est, & qui pertinent ad Adam, & qui pertinent ad Christum, alii dicunt, Dæmonium habet; alii dicunt, Non sunt ista verba dæmonium habentis. Alii enim tenent viam sæculi, & ista ad tempus audiunt: alii non frustra audiunt, sed faciunt quod dictum est, Auribus percipite qui habitatis orbem. [℣. 2.] Et cùm agunt ista, [b] incertus est fructus. Sed qui malè agunt, & viam sæculi eligunt, *mors pastor est eis:* qui autem eligunt [c] viam Dei, vita pastor est eis. Veniet ipsa vita ju- (E) dicatura, & damnatura cum pastore suo eos quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui præparatus est [Matth. 25. 41.] diabolo & angelis ejus. Illi autem quibus insultatum est, & qui irrisi sunt quia credebant, audient ab ipsa vita, quam habent pastorem, Venite benedicti [Ibidem 34.] Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. *Dominabuntur* ergo *eis recti*, non modò, sed *manè*. Nemo dicat, Quare sum Christianus? [d] impero nemini, imperem iniquis. Noli festinare: dominaberis, sed manè. (F) *Et auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.* Modò habent gloriam, in inferno veterascent. Quod est *auxilium eorum*? Auxilium de pecunia, auxilium de amicis, auxilium de virtute sua. Sed cùm mortuus fuerit homo, in illa die perient [Psal. 145. 4.] omnes cogitationes ejus. Quantam visus est gloriam habere inter homines, cùm viveret, tantam vetustatem & corruptionem suppliciorum habebit, cùm mortuus fuerit apud inferos.

5. *Verumtamen Deus redimet animam meam.* Videte (G) vocem sperantis de futuro: *Verumtamen Deus redimet animam meam.* Fortè vox est adhuc volentis liberari de pressura. Nescio quis in carcere est, dicit, Deus redimet animam meam: nescio quis in catena, Deus redimet animam meam: nescio quis pericu-

[a] Sic MSS. At editi *de supernis.*
[b] Quinque MSS. *certus.*
[c] Sic Er. & plerique MSS. At Lov. *nomen Dei.*

[d] Omnes propè MSS omittunt, *impero nemini:* & quinque ex iis loco *imperem iniquis*, habent *improperium iniquis.* Confer Sermonem 72 ad Frat. in eremo, qui totus hinc descriptus est.

lum patitur in mari, jactatur fluctibus & sævientibus tempestatibus, quid dicit? Deus redimet animam meam. Liberari volunt ad istam vitam. Non est ista vox hujus. Audi quid sequitur: *Deus redimet animam meam de manu inferni, cùm acceperit me.* Hanc redemtionem dicit, quam Christus jam in se ostendit. Descendit enim ad inferos, & adscendit in cælum. Quod vidimus in capite, invenimus in corpore. Quod enim credimus in capite, qui viderunt, ipsi nobis annuntiaverunt; & per ipsos (1. Cor. 12. 12. &c. Rom. 12. 5.) vidimus, quia unum corpus omnes sumus. Sed meliores illi qui viderunt, nos deteriores quibus annuntiatum est? Non hoc dicit ipsa vita, ipse pastor noster. Insultat enim cuidam discipulo suo dubitanti, & cicatrices palpare cupienti: & cùm palpasset (Johan. 20. 28.) cicatrices, & exclamasset, dicens, Dominus meus & Deus meus: videns dubitantem discipulum, & intuens totum orbem terrarum crediturum, Quia vidisti, inquit, credidisti: beati qui non vident, & credunt. *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cùm acceperit me.* Hîc ergo quid? Labor, pressura, tribulatio, tentatio: nihil aliud speres. Ubi gaudium? In spe futura. Nam dicit Apostolus, Semper gaudentes. In tantis tribulationibus, semper gaudentes, semper tristes: sem- (2. Cor. 6. 10.) per gaudentes, quia ipse dixit, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Tristitia nostra habet *quasi*; gaudium nostrum non habet *quasi*; quia in spe certa est. Quare tristitia nostra *quasi* habet? Quia sicut somnus transiet, & dominabuntur recti manè. Novit enim Caritas Vestra, quia qui somnium indicat, addit *quasi*: Quasi sedebam, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi; quia cùm evigilaverit, non invenit quod videbat. Quasi thesaurum inveneram, dicit mendicus. Si *quasi* non esset, mendicus non esset: sed quia *quasi* erat, mendicus est. Itaque modò qui ad lætitias sæculares oculos aperiunt, & cor claudunt, transit *quasi* eorum, & venit verum ipsorum. *Quasi* ipsorum felicitas est sæculi, verum ipsorum pœna est. Nostrum autem *quasi*, tristitia est; gaudium non est *quasi*. Non enim ait Apostolus, Quasi gaudentes, semper autem tristes; aut, Quasi tristes, & quasi gaudentes: sed ait, Quasi (Ibidem.) tristes, semper autem gaudentes. Sicut egeni: & ibi *sicut*, pro *quasi*, posuit. Multos autem ditantes. Et cùm hoc diceret, nihil habebat Apostolus: omnia sua dimiserat, divitias nullas possidebat. Et (Ibidem.) quid secutus ait? Quasi nihil habentes: & ipsum nihil habere *quasi* Apostoli erat. Et omnia possidentes: ibi non dixit *quasi*. Quasi egebat; non autem quasi, sed verè multos ditabat. Quasi nihil habebat: non autem quasi, sed verè omnia possidebat. Unde verè omnia possidebat? Quia omnium Conditori adhærebat. *Verumtamen*, inquit, *Deus redimet animam meam de manu inferni, cùm acceperit me.*

6. Quid igitur qui hîc volunt florere? Tu visurus es hominem florentem malum, & fortè titubabunt pedes tui, & dicturus es in anima tua, Deus, ego novi facta hujus hominis, quæ scelera fecit iste homo, & ecce floret, terret, dominatur, extollitur, caput illi non dolet, nihil in domo ejus deminutum est: & timebis, quia credidisti, & fortè dicit cor tuum, Me miserum, puto sine caussa credidi, Deus non respicit res humanas. Excitat ergo nos Deus: & quid dicit? *Ne timueris, cùm dives*
℣. 17. *factus fuerit homo.* Quare enim timebas, quia dives factus est homo? Timebas ne sine caussa crede-
A res, ne fortè perdidisses laborem fidei tuæ, & spem conversionis tuæ: quia fortè incurrit tibi lucrum cum fraude, & potuisti, si faceres ipsum lucrum cum fraude, dives esse, & non laborare; & adtendens quid minatus est Deus, temperasti à fraude, & contemsisti lucrum: vides alium fecisse lucrum de fraude, & nihil mali pati; & times esse bonus. *Ne timueris*, ait tibi Spiritus Dei, *cùm dives factus fuerit homo.* Oculos non vis habere, nisi in præsentia? Futura promisit qui resurrexit, pacem in hac terra B & requiem in hac vita non promisit. Omnis homo requiem quærit; bonam rem quærit, sed non in regione sua illam quærit. Non est pax in hac vita, in cælo nobis promissum est quod in terra quærimus: in futuro sæculo promissum est, quod in isto sæculo quærimus.

7. *Ne timueris cùm dives factus fuerit homo; & cùm multiplicata fuerit gloria domûs ejus.* Quare, *ne timueris*? * *Quoniam non cùm morietur,* ℣. 18.
accipiet omnia. Vides viventem, cogita morientem. C Quid hîc habeat adtendis, quid secum tollat adtende. Quid secum tollit? Multum auri habet, multum argenti habet, multum prædiorum, mancipiorum: moritur, remanent illa, nescit quibus. Etsi enim dimittit quibus vult, non servat quibus vult. Multi enim & non sibi dimissa adquisierunt, & multi sibi dimissa perdiderunt. Remanent ergo illa omnia, & tollit secum, quid? Fortè dicit aliquis, Illud secum tollit unde involvitur, & quod illi erogatur ad pretiosum & marmoratum sepulcrum, ad D instruendam Memoriam, hoc secum tollit. Ego dico, nec hoc. Exhibentur enim ista non sentienti. Si dormientem & non vigilantem ornas, in lecto secum illa habet: fortè ornamenta insunt in corpore jacentis, & fortè ille in somnis in pannis se videt. Quod sentit ei plus est, quàm quod non sentit. Quamquam & illud cùm evigilaverit non erit: tamen dormienti magis illud erat quod in somnis videbat, quàm illud quod non sentiebat. Quid ergo, Fratres, (dicant sibi homines, Erogetur ad mortem E meam; quare dimitto heredes meos divites? Multa habebunt de meo, habeam & ego aliquid de meo in corpore meo.) quid habebit corpus mortuum? quid habebit caro putrescens? quid habebit caro non sentiens? Si aliquid habuit dives ille, cujus lingua sicca erat, tunc habet homo aliquid de suo. (Luc. 16. 24.) Fratres, numquid sic legimus in Evangelio, quia dives ille cum holosericis & byssinis tegumentis apparebat in igne? Numquid qualis erat in epulis ad mensam, talis erat & apud inferos? Cùm sitiret, F & stillam desideraret, non ibi erant illa omnia. Non ergo secum accipit homo omnia, nec quod tollit sepultura, tollit secum mortuus. Ubi enim sensus, ibi homo: ubi nullus sensus, non est homo. Jacet vas quod continebat hominem, domus quæ habebat hominem. Corpus dicamus domum, spiritum dicamus habitatorem domûs. Spiritus torquetur apud inferos: quid illi prodest, quia corpus jacet in cinnamis & aromatibus, involutum pretiosis linteis? Tamquam si dominus domûs mittatur in G exsilium, & tu ornes parietes ipsius. Ille in exsilio eget, & fame deficit, vix sibi unam cellam invenit ubi somnum capiat, & tu dicis, Felix est, nam ornata est domus illius. Quis te non aut jocari, aut insanire arbitretur? Ornas corpus, torquetur spiritus. Da aliquid spiritui, & dedisti aliquid mortuo. Sed quid illi dabis, quando unam guttam desideravit, & non accepit? Hîc enim contemsit mittere

℣. 14. ante se aliquid. Quare contemsit? Quia hæc via A eorum scandalum est illis. Non putavit vitam nisi præsentem, non cogitavit nisi quemadmodum pretiosis vestibus obvolutus sepeliretur. Ablata est ab (Luca 12. 20.) illo anima ejus, sicut Dominus dicit: Stulte, hac nocte auferetur anima tua, & quæ præparasti, cujus erunt? Et impletum est in illo quod iste Psalmus dicit: *Ne timueris, cùm dives factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus ejus: quoniam non cùm morietur accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria ejus.*

℣. 19. 8. *Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur.* B Intendat Caritas Vestra: *Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur.* Quamdiu vixit, bene sibi fecit. Hoc dicunt omnes, sed falsò dicunt. Benedictio est ab animo benedicentis, non ab ipsa veritate. Quid enim dicis tu? Quia manducavit & bibit, quia fecit quod voluit, quoniam splendidè epulatus est, ideo secum fecit bene? Ego (Luca 16. 19.) dico, Fecit secum malè. Non ego dico, sed Christus, Fecit secum malè. Etenim dives ille quando C quotidie epulabatur splendidè, bene secum facere putabatur: cùm autem cœpit ardere apud inferos, tunc inventum est malè, quod putabatur bene. Quod enim manducaverat apud superos, hoc digerebat apud inferos. Iniquitatem dico, Fratres, quàm epulabatur. Manducabat pretiosas epulas ore carnis, ore cordis manducabat iniquitatem. Quod apud superos ore cordis manducabat, hoc apud inferos in illis suppliciis digerebat. Et quidem temporaliter manducaverat, in æternum malè di- D gerebat. Manducatur ergo iniquitas? fortè aliquis dicit: Quid est quod loquitur? Manducatur ini- (Prov. 10. 26.) quitas? Non ego dico, audi Scripturam: Sicut uva acerba dentibus vexatio est, & fumus oculis, sic iniquitas utentibus eâ. Qui manducaverit enim iniquitatem, id est, qui libenter habuerit iniquitatem, non poterit manducare justitiam. Panis enim (Johan. 6. 41.) justitia est. Quis est panis? Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Ipse est panis cordis nostri. Quomodo qui manducat ore corporis uvas acer- E bas, obrigescunt & obstupescunt dentes ejus, & minùs idoneus fit ad manducandum panem, & remanet illi laudare quod videt, & manducare non posse: sic & qui iniquitate usus est, & pastus peccatis in corde, incipit non posse manducare panem, laudat verbum Dei, & non facit. Unde non facit? Quia cùm cœperit facere, laborat; quomodo sentimus laborare dentes post uvas acerbas, cùm cœperimus panem manducare. Sed quid faciunt illi quibus obstupuerunt dentes? Temperant se ali- F quantùm ab uvis acerbis, & redeunt dentes ad stabilitatem suam, & incumbunt pani. Sic & nos laudamus justitiam: sed si volumus manducare justitiam, temperemus nos ab iniquitatibus; & nascitur in corde non solùm delectatio laudandi justitiam, sed etiam facilitas manducandi. Nam si dicit Christianus, Deus novit quia delectat me, sed non possum facere: quassatos dentes habet, diu manducavit iniquitatem. Ergo & justitia manduca- (Matth. 5. 6.) tur? Si non manducaretur, non diceret Dominus, G Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam. Ergo *quoniam anima illius in vita ipsius benedicetur:* in vita be- (Ibidem ℣. 1.) nedicetur, in morte torquebitur.

9. *Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei.* Attendite, & pascimini, hæreat in cordibus vestris, manducate, videte tales, & nolite esse tales: cavete talia verba. *Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei.* Quàm multi sunt Christiani, Fratres, qui tunc Deo gratias agunt, quando illis accidit lucrum? Hoc est, *Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei:* laudabit te, & dicet, Verè quia tu es Deus meus: liberavit me de carcere, confitebor illi. Venit illi lucrum, confitetur; venit hereditas, confitetur: patitur damnum, blasphemat. Qualis filius es, [a] qui quando te pater emendat, tunc tibi displicet? Emendaret, nisi displiceres? aut si sic displiceres ut odisset, vellet emendare? Gratias age ergo emendatori, ut accipias hereditatem à Deo qui te emendat. Erudiris enim, cùm emendaris. Sed multùm emendat, quia magnum est quod habes accipere. Nam si appendas quod emendaris cum eo quod accepturus es, invenies quia nihil est quod emendaris. Apostolus Paulus hoc dicit: Etenim quod ad præsens est temporale leve tribula- 2. Cor. 4.
tionis nostræ, juxta incredibilem modum æter- 17. & 18.
num gloriæ pondus operatur nobis. Sed quando? Non respicientibus, inquit, quæ videntur, sed quæ non videntur; non quæ temporalia, sed quæ æterna. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. Et iterum: Non Rom. 8. 18.
sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. Quid est ergo quod pateris? Sed semper pateris. Concedo. Ex quo natus es, per omnes ætates tuas usque ad senectam tuam, quò usque morieris, puta quia hoc pateris quod est passus Job; quod ille passus est aliquot diebus, aliquis patiatur ab ipsa infantia: quod pateris transit, finitur; quod accepturus es, finem non habebit. Nolo jam æques pœnam cum præmio: tempora æqua æternitati, si potes.

10. *Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei.* Nolite esse tales, Fratres: videte quia propterea dicimus hæc, propterea cantamus, propterea tractatur, propterea sudatur: nolite facere ista. Negotia vestra vos probant: aliquando in negotio vestro auditis [b] verum, & blasphematis, Ecclesiam blasphematis. Quare? Quia Christiani estis. Si sic est, duco me in partem Donati: Paganus volo esse. Quare? Quia momordisti panem, & dolent dentes. Quando videbas ipsum panem, laudabas; cœpisti manducare, & dolent dentes: id est, quando audiebas sermonem Dei, collaudabas; cùm tibi dicitur, Fac hoc, blasphemas. Noli sic velle: hoc dic, Bonus est panis, sed ego non possum illum manducare. Nunc autem si oculis vides, laudas: cùm cœperis dentes premere, dicis, Malus est panis iste, & qualis est ille qui illum fecit? Ita fit ut confitearis Deum, quando tibi bene facit Deus; & mentiaris, quando cantas, Benedicam Dominum in omni Psal. 33. 1.
tempore, semper laus ejus in ore meo. Exigitur de corde tuo cantatio labiorum tuorum: cantasti in Ecclesia, Benedicam Dominum in omni tempore: quomodo in omni tempore? Si omni tempore lucrum, omni tempore benedicitur: si aliquando est damnum, non benedicitur, sed blasphematur. Certè [c] benedicis in omni tempore, certè laus ejus semper in ore tuo est? Eris talis qualem modò describit: *Confitebitur tibi, cùm bene feceris ei.*

℣. 20. 11. *Introibit usque in progenies patrum suorum:* id est, imitabitur patres suos. Quia iniqui qui modò sunt, habent fratres, habent patres. Antiqui iniqui,

[a] Editi, *quia* At MSS. *qui quando* &c.
[b] Quinque MSS. *verbum.*

[c] Sic MSS. At editi, *Certè quia non benedicis in omni tempore, certè quia non semper laus* &c.

patres sunt præsentium; & modò qui iniqui sunt, A patres sunt posterorum iniquorum: quomodo patres justorum antiqui justi, patres sunt justorum qui modò sunt; & qui modò sunt, patres sunt eorum qui futuri erunt. Ostendere voluit Spiritus-sanctus, quia non est mala æquitas, quando ad illam murmuratur: sed hi ab origine usque ad progeniem patrum patrem suum habent. Duos genuit Adam, & in uno iniquitas, in uno justitia: iniquitas in Cain, justitia in Abel. Prævaluisse videtur iniquitas super justitiam, quia occidit Cain injustus B

Gen. 4. 8. Abel justum [a] in nocte. Numquid manè? Sed do-

℣. 15. minabuntur eis recti manè. Veniet manè, & videbitur ubi sit Abel, & ubi Cain. Sic omnes qui secundùm Cain, & sic omnes qui secundùm Abel usque in finem sæculi. *Introibit usque in progenies patrum suorum: usque in æternum non videbit lumen.* Quia & hîc cùm esset, in tenebris erat, gaudens falsis bonis, & non amans bona vera; & ideo hinc ad tartarum ibit: à tenebris somniorum excipient eum tenebræ tormentorum. Ergo *usque in æternum non videbit lumen.* Sed quare hoc? Quod C

℣. 21. posuit in medio Psalmo, hoc & in fine: *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insensatis, & similis factus est illis.* Vos autem Fratres considerate vos homines factos ad

Gen. 1. 26. imaginem & similitudinem Dei. Imago Dei intus est, non est in corpore; non est in auribus istis quas videtis, & oculis, & naribus, & palato, & mani-

b bus, & pedibus: sed est facta [b] tamen; ubi est intellectus, ubi est mens, ubi ratio investigandæ ve- D ritatis, ubi est fides, ubi est spes vestra, ubi caritas vestra, ibi habet Deus imaginem suam: vel ibi intelligitis & videtis, quia ista transeunt, quia sic

Psal. 38. 7. dixit in alio Psalmo, Quamquam in imagine ambulet homo, tamen vanè conturbatur: thesaurizat, & nescit cui congregabit ea. Non turbemini, quia qualiacumque sunt ista, transitoria sunt, si homines estis in honore positi, & intelligitis. Nam si homines in honore positi non intelligitis, comparamini jumentis insensatis, & similes efficimini illis. E

IN PSALMUM XLIX. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. QUANTUM nobis valeat sermo Dei ad correctionem vitæ nostræ, & ad sperandа præmia ejus pœnasque metuendas,

c unusquisque in se [c] metiatur; & conscientiam suam ante oculos ejus sine dolo ponat, nec sibi blandiatur in tanto periculo; quoniam & ipse Dominus Deus noster videtis quia nulli blanditur: etsi con- F solatur nos promittendo bona sua, & confirmando spem nostram; malè viventibus tamen & contemnentibus verbum suum, omnino non parcit. Interroget se unusquisque, cùm tempus est, & videat ubi sit, & aut perseveret in bono, aut mutetur à malo. Sicut enim dicit in hoc Psalmo, non quicum-

℣. 1. que homo, aut quicumque Angelus, sed, DEUS *deorum Dominus locutus est.* Loquendò autem quid egit? *Vocavit terram à solis ortu usque ad occa-* G *sum.* Qui vocavit terram à solis ortu usque ad occa-

Johan. 1. 14. sum, Dominus noster & Salvator est Jesus Christus, Verbum caro factum, ut inhabitaret in nobis. Dominus ergo noster Jesus Christus Deus deorum

est; quia per ipsum facta sunt omnia, & sine ipso factum est nihil. Verbum Dei, si Deus est, utique Deus deorum est: utrùm autem sit Deus, Evangelium respondet, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Et si omnia per ipsum facta sunt, sicut consequenter dicit; & dii si qui facti sunt, per ipsum facti sunt. Unus enim Deus non factus, & verè Deus ipse solus. Ipse autem solus Deus, Pater & Filius & Spiritus-sanctus, unus Deus.

2. Dii ergo quorum Deus est verus Deus, qui sunt, aut ubi sunt? Dicit alius Psalmus, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. Adhuc nescimus ne fortè dii aliqui in cælo congregati sint, & in eorum congregatione, hoc est enim in synagoga, stetit Deus discernere illos. Videte in eodem Psalmo quibus dicat: Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes, vos autem ut homines moriemini, & sicut unus ex principibus cadetis. Manifestum est ergo, quia homines dixit deos, ex gratia sua deificatos, non de substantia sua natos. Ille enim justificat, qui per semetipsum non ex alio justus est; & ille deificat, qui per seipsum non alterius participatione Deus est. Qui autem justificat, ipse deificat, quia justificando filios Dei facit. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri. Si filii Dei facti sumus, & dii facti sumus: sed hoc gratiæ est adoptantis, non naturæ generantis. Unicus enim Dei Filius Deus & cum Patre unus Deus, Dominus & Salvator noster Jesus Christus, in principio Verbum & Verbum apud Deum, Verbum Deus. Ceteri qui fiunt dii, gratiâ ipsius fiunt, non de substantia ejus nascuntur ut hoc sint quod ille, sed ut per beneficium perveniant ad eum, & sint coheredes Christi. Tanta enim caritas est in illo herede, ut voluerit habere coheredes. Quis hoc avarus homo velit, habere coheredes? Sed & qui invenitur velle, dividet cum eis hereditatem, minus habens ipse dividens quàm si solus possideret: hereditas autem in qua coheredes Christi sumus, non minuitur copiâ possessorum, nec fit angustior numerositate coheredum; sed tanta est multis quanta paucis, tanta singulis quanta omnibus. Videte, inquit Apostolus, qualem dilectionem nobis dedit Deus, ut filii Dei vocemur & simus. Et in alio loco, Dilectissimi, filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Ergo sumus in spe, nondum in re. Scimus autem, inquit, quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Unicus similis nascendo, nos similes [d] videndo. Non enim ita similes ut ille, qui hoc est quod ille à quo genitus est: nos enim similes, non æquales: ille quia æqualis, ideo similis. Audivimus qui sint dii facti justificati, quia filii Dei dicuntur; & dii qui non sunt dii, quibus ille Deus deorum terribilis est. Dicit enim alius Psalmus, Terribilis est super omnes deos. Et quasi quæreres, Quos deos? Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Diis gentium, dæmoniis terribilis; diis à se factis, filiis amabilis. Proinde confitentes majestatem Dei utrosque invenio, & dæmonia confessa sunt Christum, & fideles confessi sunt Christum. Tu es Christus Filius Dei vivi, dixit Petrus. Scimus qui sis, tu es Filius Dei, dixerunt dæmones. Parem audio confessionem, sed non parem invenio dilectionem; immo verò hîc dilectionem, ibi timorem.

[a] Sic melioris notæ MSS. Editi verò, *innocentem.*
[b] Omnes ferè MSS. *sed est facta mens, ubi est &c.* paulò pòst, *invigilandæ veritatis.*

[c] MSS Vaticanus & Regius, *meditetur.*
[d] Sic MSS. At editi, *vivendo.*

Quibus ergo amabilis, filii sunt; quibus terribilis, A filii non sunt: quibus amabilis, deos illos fecit; quibus terribilis, non esse deos convincit. Hi enim dii fiunt, illi dii putantur: hos deos facit veritas, illos error existimat.

Hebr. 1. 1. 3. *Deus* ergo *deorum Dominus locutus est.* Locutus est multis modis. Per Angelos ipse locutus est, per Prophetas ipse locutus est, per os proprium ipse locutus est, per Apostolos suos ipse locutus est, per fideles suos ipse loquitur, per humilitatem nostram cùm aliquid verum dicimus, B ipse loquitur. Videte itaque, loquendo multipliciter, multis modis, per multa vasa, per multa organa, ipse tamen sonat ubique, tangendo, modificando, inspirando: videte quid egerit. *Locutus est* enim, *& vocavit terram.* Quam terram? An fortè Africam? propter eos qui dicunt, Ecclesia Christi pars Donati est. Solam quidem Africam non vocavit, sed & Africam non separavit. Qui enim *vocavit terram à solis ortu usque ad occasum*, nullas relinquens partes quas non vo- C carit, in sua vocatione Africam invenit. Gaudeat ergo in unitate, non superbiat in divisione. Bene dicimus, quia vox Dei deorum & in Africam venit, non in Africa remansit. *Vocavit* enim *terram à solis ortu usque ad occasum.* Non est ubi lateant in-
Psal. 18. 7. sidiæ hæreticorum, non habent in qua se umbrâ falsitatis abscondant: Nec enim est qui se abscondat à calore ejus. Qui terram vocavit, & totam terram vocavit: qui terram vocavit, tantam vocavit, quantam fabricavit. Quid mihi exsurgunt pseudo- D
Matth. 24. 23. christi & pseudoprophetæ? quid est quòd me verbis captiosis illaqueare moliuntur, dicentes, Ecce hîc est Christus, ecce illic est? Non audio ostendentes partes: Deus deorum totum mihi ostendit: qui *vocavit terram à solis ortu usque ad occasum*, totum redemit; partes autem calumniantes condemnavit.

4. Sed audierimus, à solis ortu usque ad occa-
ỳ 2. sum vocatam terram: unde cœpit vocare, qui vo-
Luca 24. 47. cavit? Et hoc audite: *Ex Sion species decoris ejus.* E Certè concordat Psalmus Evangelio dicenti, Per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. Audi, Per omnes gentes: *Vocavit terram à solis ortu usque ad occasum.* Audi, Incipientibus ab Jerusalem: *Ex Sion species decoris ejus.* Ergo, *Vocavit ter-*
Ibidem 46. *ram à solis ortu usque ad occasum*, concordat verbis Domini, dicentis, Oportebat Christum pati, " & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in no- " mine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum " per omnes gentes. Omnes enim gentes sunt à solis F ortu usque ad occasum. Quòd verò *Ex Sion species*
Psal. 44. 3. *decoris ejus*, quòd inde cœpit decus Evangelii ejus, quòd inde annuntiari cœpit speciosus formâ præ filiis hominum, concordat verbis Domini dicentis, Incipientibus ab Jerusalem. Concinunt nova vete-
Isai. 6. 3. ribus, vetera novis: dicunt ad invicem Seraphim duo, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Et consonant duo Testamenta, & unam vocem habent duo Testamenta: audiatur vox concinentium Testamentorum, non calumniantium ex- G heredatorum. Fecit ergo ista Deus deorum, Voca-
Act. 1. 4. vit terram à solis ortu usque ad occasum, ex Sion procedente specie sua. Ibi enim erant discipuli, qui acceperunt Spiritum-sanctum quinquagesimo post resurrectionem ejus die missum de cælo. Inde Evangelium, inde prædicatio, inde impletus orbis terrarum, & hoc in gratia fidei.

5. Nam cùm ipse Dominus venisset, quia passurus venit, occultus venit: & cùm esset fortis in se, infirmus in carne apparuit. Oportebat enim eum videri, ut non intelligeretur; contemni, ut occideretur. Erat gloriæ species in divinitate; sed hæc latebat in carne. Si enim cognovissent, numquam 1. Cor. 2. 8.
Dominum gloriæ crucifixissent. Sic ergo inter Judæos, inter inimicos ambulavit occultus, mira faciens, mala patiens, donec suspenderetur in ligno, videntesque pendentem Judæi magis magisque contemnerent, & ante crucem caput agitantes, dicerent, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Occul- Matth. 27. 39.
tus ergo erat Deus deorum, & voces edebat magis ex compassione nostra, quàm ex majestate sua. Unde enim illæ voces, nisi ex nobis assumtæ, Deus, Psal. 21. 2.
Deus meus, ut quid me dereliquisti? Quando au- Matth. 27. 46.
tem Pater Filium dereliquit, aut Filius Patrem? Nonne unus Deus, Filius & Pater? Nonne verissimum, Ego & Pater unum sumus? Unde ergo, Johan. 10. 30.
Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti: nisi quia in carne infirmitatis agnoscebatur vox peccatoris? Qui enim suscepit similitudinem carnis peccati, cur Rom. 8. 3.
non susciperet similitudinem vocis peccati? Occultus ergo Deus deorum, & cùm inter homines ambulavit, & cùm esurivit & sitivit, & cùm fatigatus sedit, & cùm lassato corpore dormivit, & cùm apprehensus, & cùm flagellatus, & cùm ante judicem positus, & cùm superbienti respondit, Non Johan. 19. 11.
haberes in me potestatem, nisi data fuisset desuper: & quòd ductus ad victimam, coram tondente se Isai. 53. 7.
non aperuit os suum, & quòd crucifixus, & quòd sepultus, semper occultus Deus deorum. [a] Quid postea quàm resurrexit? Mirati discipuli, & primò non crediderunt, donec tangerent atque palpa- Luca 24. 37.
rent. Sed caro resurrexerat, quia caro mortua erat: divinitas quæ mori non poterat, adhuc etiam in carne resurgentis latebat. Videri forma potuit, teneri membra, palpari cicatrices: Verbum per quod facta sunt omnia, quis videt? quis tenet? quis palpat? Et tamen Verbum caro factum est, & habita- Johan. 1. 14.
vit in nobis. Et qui tenebat hominem Thomas, intelligebat ut poterat Deum. Palpatis enim cicatricibus, exclamavit, Dominus meus & Deus meus. Johan. 20. 28.
Ostendebat tamen Dominus eam formam, eamque carnem, quam in cruce viderant, quæ in sepultura posita fuerat. [b] Fecit cum eis quadraginta Act. 1. 3.
dies. Impiis Judæis non se demonstravit: illis demonstravit se, qui in eum crediderant antequam crucifigeretur; ut quos crucifixus dimiserat titubantes, resurgens faceret fortes. Deinde quadragesimo die commendans Ecclesiam suam, id est, vocatam terram à solis ortu usque ad occasum, ne haberent excusationem qui volunt in schismate deperire, adscendit in cælum, dicens eis, Eritis mihi te- Act. 1. 8.
stes in Jerusalem, (unde species decoris ejus,) & in " totam Judæam & Samariam, & usque in totam ter- " ram. His enim dictis, nubes suscepit eum. Intuebantur illi quem noverant: noverant tamen in humilitate, nondum in claritate. Et cùm ab eis iret in cælum, admoniti sunt voce Angelica, dicente, Quid statis viri Galilæi? Hic Jesus quem videtis ire, Ibidem 11.
sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in " cælum. Adscendit ergo: regressi illi lætantes, manserunt in civitate, secundùm ejus præceptum, do-

[a] Colbertinus MS. *Qui postea quàm resurrexit, mirati discipuli primò &c.*

[b] Editi, *fuit.* At omnes MSS. *fecit*: nec malè, pro *transegit.*

nec implerentur Spiritu-sancto. Quid autem di- A
ctum erat Thomæ palpanti? Quia vidisti, credidi- *Johan. 20. 29.*
sti; beati qui non vident, & credunt. Prædicti sumus. Terra illa vocata à solis ortu usque ad occasum non videt, & credit. Occultus ergo Deus deorum, & eis inter quos ambulavit, & eis à quibus crucifixus est, & eis ad quorum oculos resurrexit, & nobis qui credimus in cælo sedentem, quem non vidimus in terra ambulantem. Sed & si videremus, nonne hoc videremus quod Judæi viderunt & crucifixerunt? Plus est quòd non videntes Christum credimus Deum, quàm quòd illi videntes nonnisi hominem putaverunt. Illi denique malè putando mortificaverunt, nos bene credendo vivificamur.

6. Quid ergo Fratres? Ille Deus deorum, & tunc occultus, & modò occultus, numquid semper occultus? Non planè: audi sequentia: *Deus* *ỳ. 3.* *manifestus veniet.* Qui venit occultus, veniet manifestus. Venit occultus judicandus, veniet manifestus judicaturus: venit occultus ut ante judicem staret, veniet manifestus ut etiam de judicibus judicet: *Veniet manifestus, & non silebit.* Quid enim? modò silet? Et unde sunt quæ dicimus? unde ista præcepta? unde ista monita? unde ista tuba terroris? Non silet, & silet: non silet à monendo, silet à vindicando: non silet à præcepto, silet à judicio. Patitur enim peccatores quotidie mala facientes, Deum non curantes, non in conscientia sua, non in cælo, non in terra: non eum latent hæc omnia, & universaliter omnes admonet, & quando aliquos flagellat in terra, admonitio est, nondum damnatio. Silet ergo à judicio, occultus in cælo est, adhuc interpellat pro nobis: patiens est super peccatores, non exercens iram, sed exspectans pænitentiam. Dicit alio loco, Tacui, numquid semper tacebo? Quando ergo non tacebit, *Deus manifestus veniet.* Quis Deus? *Deus noster.* Et ipse Deus, qui Deus noster: non enim Deus est, qui non est noster Deus. Dii enim gentium dæmonia: Deus Christianorum, verus Deus. Ipse veniet, sed manifestus, non adhuc illudendus, non adhuc exalapandus & flagellandus: veniet, sed manifestus, non adhuc calamo in capite percutiendus, non adhuc crucifigendus, occidendus, sepeliendus: quia hæc omnia occultus Deus pati voluit. *Veniet manifestus, & non silebit.* *Isai. 42. 14.*

7. Quia verò ad judicium veniet, sequentia docent. Ignis ante eum præibit. Timemus? Mutemur, & non timebimus. Ignem palea timeat: auro quid facit? Est autem nunc in potestate quid facias, ne illud quod & te nolente venturum est, non correctus experiaris. Si enim possemus facere, Fratres, ut dies judicii non veniret; puto quia nec sic erat malè vivendum. Si non veniret ignis die judicii, & sola peccatoribus immineret separatio à facie Dei, in qualibet essent affluentia deliciarum, non videntes à quo creati sunt, & separati ab illa dulcedine ineffabilis vultûs ejus, in qualibet æternitate & impunitate peccati, plangere se deberent. Sed quid loquar, aut quibus loquar? Hæc amantibus pœna est, non contemnentibus. Qui dulcedinem sapientiæ & veritatis utcumque sentire cœperunt, noverunt quod dico, quanta pœna sit tantummodo à facie Dei separari: qui autem illam dulcedinem non gustaverunt, si nondum desiderant Dei faciem, timeant vel ignem; supplicia terreant, quem præmia non invitant. Vile tibi est quod Deus pollicetur, *Psal. 96. 3.*

contremisce quod minatur. Veniet dulcedo præsentiæ; non mutaris, non excitaris, non suspiras, non desideras: amplexaris peccata tua & delicias carnis tuæ, stipulam ad te congeris, veniet ignis. *Ignis in* *Item ỳ. 3.* *conspectu ejus ardebit.* Non erit iste ignis sicut focus tuus; quò tamen si manum mittere cogaris, facies quidquid voluerit qui hoc minatur. Si tibi dicat, Scribe contra caput patris tui, scribe contra capita filiorum tuorum, nam si non feceris, manum tuam mitto in focum tuum: facies ne ardeat
B manus tua, ne ardeat ad tempus membrum tuum, non semper in dolore futurum. Minatur ergo inimicus tam leve malum, & facis malum: minatur Deus æternum malum, & non facis bonum? Ad malum faciendum nec minæ te compellere deberent: à bono faciendo nec minæ te deterrere deberent. Minis autem Dei, minis æterni ignis prohiberis à malo, invitaris ad bonum. Unde piget, nisi quia non credis? Excutiat ergo unusquisque cor suum, & videat quid ibi [a] fides teneat. Si credimus
C futurum judicium, Fratres, bene vivamus. Tempus misericordiæ nunc est, tempus judicii tunc erit. Nemo dicet, Revoca me ad priores annos. Pænitebit & tunc, sed frustra pænitebit: modò pæniteat, cùm fructus est pænitendi; modò adhibeatur ad radices arboris cophinus stercoris, cordis luctus & lacrymarum, ne veniat [b] & eradicet. Cùm enim eradicaverit, jam ignis exspectatur. Modò & si fracti sunt rami, possunt rursus inseri: tunc omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & *Lucæ 13.* *Rom. 11.* *Matth. 3.*
D in ignem mittetur. *Ignis in conspectu ejus ardebit.*

8. *Et in circuitu ejus tempestas valida.* Valida *Item ỳ. 3.* tempestas, ventilatura tam magnam aream. Hac tempestate erit illa ventilatio, qua separabitur à sanctis omne immundum, à fidelibus omnis simulatio, à piis & trementibus verbum Dei omnis contemtor & superbus. Modò enim mixtura quædam jacet à solis ortu usque ad occasum. Videamus ergo quomodo faciet, qui venturus est, tempestate illa quid facturus, quæ erit *in circuitu ejus tempestas*
E *valida.* Procul dubio ista tempestas quamdam separationem factura est. Ista est illa separatio, quam non exspectaverunt qui antequam ad littus venirent, retia disruperunt. In illa verò separatione fit quædam malorum & bonorum distinctio. Alii sunt enim sequentes nunc Christum expeditis humeris sine sarcina curarum sæcularium, qui non frustra audierunt, Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. qualibus dicitur, Se- *Lucæ 5.* *Matth. 19. 21.* *Ibidem 28.*
F debitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël. Alii ergo erunt judicantes cum Domino: alii verò judicandi, sed ad dexteram ponendi. Nam quia erunt quidam judicantes cum Domino, habemus apertissimum testimonium, quod modò commemoravi: Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël.

9. Sed dicit aliquis, Duodecim illic Apostoli consedebunt, non ampliùs. Ubi ergo erit Apostolus Paulus? Numquid inde separatus erit? Absit ut
G hoc dicamus, absit ut hoc vel tacitè cogitemus. Quid si ergo in loco Judæ ipse residebit? Sed manifestavit Scriptura divina, quis in Judæ loco sit ordinatus: Matthias enim est expressè nominatus in Actibus Apostolorum, ut de illo dubitare non possemus. Cadente ergo Juda, impletus est numerus duodenarius. Cùm ergo ille numerus duodenarius *Act. 1. 26.*

[a] Plures MSS. *quid ibi fidei tenet.*

[b] Editi, *ne veniat ventus & eradicet.* Abest, *ventus*, à MSS.

occupaverit

occupaverit duodecim sedes, non judicabit Paulus A apostolus? An fortè stans judicabit? Non ita est: non faciet hoc ille justitiæ retributor: non omnino (1. Cor. 15. 10.) stans judicabit qui plus omnibus illis laboravit. Certè vel iste unus apostolus Paulus cogit nos diligentiùs cogitare & perscrutari, quare dictæ sint duodecim sedes. Invenimus enim & alios numeros (Matth. 25.) in Scripturis multitudinem significantes. Quinque virgines admittuntur, quinque excluduntur. Ubilibet intellige virgines, sive in castitate atque integritate cordis, ubi debet virgo esse tota Ecclesia, B (2. Cor. 11. 2.) cui dicitur, Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo: sive in his feminis quæ etiam integritatem carnis dicatam habent Deo, numquid in tot millibus solæ quinque sunt? Sed in quinario numero intelligitur continentia quinque sensuum carnis. Etenim multis venit corruptio per oculos, multis per aurem, multis per illicitum olfactum, multis per nefarium gustum, multis per adulterinum amplexum: ab his omnibus quinque janius corruptionis quicumque se continent, & sic C continent ut in sua conscientia gloriam habeant; non laudem ab hominibus exspectent; quinque (Matth. 25. 4.) sunt virgines sapientes, habentes oleum secum. (2. Cor. 1. 12.) Quid est, oleum habentes secum? Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursus (Luca 16. 28.) ille qui apud inferos torquebatur, Habeo, inquit, quinque fratres. Ibi intelligitur populus Judæorum sub lege positus: quia Moyses legislator quinque libros conscripsit. Item Dominus post resurrectio- (Johan. 21. 6.) nem jubet mitti retia in dexteram partem, levantur D pisces centum-quinquaginta-tres. Et cùm tam ma- (Ibidem 11.) gni essent, ait Evangelista, retia non sunt disru- (Luca 5. 4.) pta. Etenim ante passionem jussit mitti retia, non dicens in dexteram partem neque in sinistram: quia si in dexteram diceret, solos bonos significaret; si in sinistram, solos malos: ubi autem tacetur dextera & sinistra, mixti capiuntur boni & mali. Capti (Ibidem 6.) sunt autem tunc, sicut Evangelii veritas adtestatur, tam multi, ut retia rumperentur. Significabat enim illa captura hoc tempus: retia rupta significabant E conscissiones & conscissuras hæreticorum & schismaticorum. Quod autem post resurrectionem suam Dominus fecit, post resurrectionem nostram nobis futurum significavit, in illo numero regni cælorum, ubi nullus erit malus. Propterea retia quæ in dexteram partem missa sunt, dexteros expresse- (Johan. 21. 11.) runt, remotis sinistris. Numquid tamen in illis dex- (Dan. 7. 10.) tris centum-quinquaginta-tres soli justi erunt? Mil- (Apoc. 7. 4.) lia millium Scriptura significat. Legite Apocalypsim: duodecies duodena-millia fortasse, sicut ibi F intelligitur, ex solo populo Judæorum futura sunt. Adtendite Martyrum numerositatem: sola in pro- (Massa candida. V. Ser. 112. de diversis.) ximo quæ dicitur Massa candida, plus habet quàm centum-quinquaginta-tres Martyres. Postremò (3. Reg. 19. 18.) septem illa millia de quibus respondetur Eliæ, Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvave- (Johan. 21. 11.) runt genua ante Baal, longè istum piscium numerum superant. Centum ergo quinquaginta-tres pisces, non tantum numerum sanctorum significat, sed universum sanctorum & justorum numerum G certâ caussâ tanto numero significat Scriptura, ut omnes intelligantur in illis centum-quinquaginta-tribus pertinentes ad resurrectionem vitæ æternæ. (Exod. 20. 1. &c.) Etenim Lex habet decem præcepta: Spiritus autem (Isai. 11. 2. & 3.) gratiæ, per quam solam Lex impletur, septiformis legitur. Discutiendus est ergo numerus, quid sibi velint decem & septem: decem in præceptis, septem in gratia Spiritus-sancti; per quam gratiam implentur præcepta. Decem ergo & septem tenent omnes pertinentes ad resurrectionem, ad dextram, ad regnum cælorum, ad vitam æternam, id est Legem implentes per gratiam Spiritûs, non quasi per opus suum aut per meritum suum. Decem autem & septem, si numeres ab uno usque ad decem & septem, addendo numeros omnes gradatim, ut ad unum addas duo, addas tria, addas quatuor, ut fiant decem, addendo quinque ut fiant quindecim, addendo sex ut fiant viginti-unum, addendo septem ut fiant viginti-octo, addendo octo ut fiant triginta-sex, addendo novem ut fiant quadraginta-quinque, addendo decem ut fiant quinquaginta-quinque, addendo undecim ut fiant sexaginta-sex, addendo duodecim ut fiant septuaginta-octo, addendo tredecim ut fiant nonaginta-unum, addendo quatuordecim, ut fiant centum-quinque, addendo quindecim ut fiant centum-viginti, addendo sexdecim ut fiant centum-triginta-sex, addendo decem & septem, efficiuntur centum-quinquaginta-tria: invenies ingentem numerum omnium sanctorum pertinere ad hunc numerum piscium paucorum. Quomodo ergo in quinque virginibus innumerabiles virgines, quomodo in quinque fratribus illius qui torquebatur apud inferos millia populi Judæorum, quomodo in numero centum-quinquaginta-trium piscium millia millium sanctorum: sic in duodecim sedibus non duodecim homines, sed magnus est numerus perfectorum.

10. Sed video quid consequenter requiratur à nobis, quomodo de quinque virginibus reddita est ratio, quare ad quinque multæ pertineant, & quare ad quinque illos multi Judæi, & quare ad centum quinquaginta-tres multi perfecti; ostende quare & quomodo ad duodecim sedes, non duodecim homines, sed multi pertineant. Quid sibi volunt duodecim sedes, quæ significant omnes undique qui tam perfecti esse potuerint, quàm perfectis dictum est, Sedebitis super duodecim sedes, judican- (Matth. 19. 28.) tes duodecim tribus Israël? Et quare omnes undique ad duodenarium numerum pertinent? Quia ipsum undique quod dicimus, de toto mundo dicimus: orbis autem terrarum quatuor designatis partibus continetur, Oriente, Occidente, Meridiano, & Aquilone: ab his omnibus partibus vocati in Trinitate, & perfecti fide & præcepto Trinitatis, quoniam ter quaterni duodecim fiunt, agnoscitis quare ad totum orbem pertineant sancti, qui sedebunt super duodecim sedes judicaturi duodecim tribus Israël; quia & duodecim tribus Israël, totius Israël duodecim tribus sunt. Sicut enim judicaturi ex toto mundo, sic & judicandi ex toto mundo. Apostolus de se Paulus cùm argueret fideles laicos, quia judicia sua non ad Ecclesiam deferebant, sed ad publicum pertrahebant eos cum quibus habebant negotia, ait, Nescitis quia angelos judicabimus? Vi- (1. Cor. 6. 3.) dete quemadmodum judicem se fecit; non solùm se, sed & omnes qui rectè judicant in Ecclesia.

11. Cùm ergo manifestum sit, multos cum Domino judicaturos, alios verò, non tamen ex æquo, sed pro meritis judicandos; cum omnibus Angelis suis veniet, quando ante eum congregabuntur om- (Matth. 25. 31.) nes gentes, & inter omnes Angelos deputandi erunt illi, qui tam perfecti fuerint, ut sedentes super duodecim sedes judicent duodecim tribus Israël. Etenim homines dicti sunt angeli: Apostolus de se dicit, Sicut angelum Dei suscepistis me. De (Gal. 4. 14.)

Malach. 3. 1. Matth. 11. 10. Johanne Baptista dicitur, Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Ergo cum omnibus Angelis veniens, simul secum habebit & sanctos. Apertè enim dicit Isai. 3. 14. & Isaias, Veniet ad judicium cum senioribus populi. Isti ergo seniores populi, isti jam Angeli nominati, ista millia multorum perfectorum de toto orbe venientium, cælum vocantur. Illa verò terra, sed fructuosa. Quę terra fructuosa? In dextra ponenda, cui dicetur, Esurivi, & dedistis mihi manducare: Matth. 25. 35. verè terra fructuosa, cui gaudet Apostolus, B quando ei miserunt ad necessitates ejus: Philip. 4. 17. Non quia quæro datum, inquit, sed requiro fructum. Et gratias agit, dicens, Ibidem 10. Quia tandem aliquando repullulastis pro me sapere. Repullulastis ut arboribus dicit, quæ sterilitate quadam exaruerant. Veniens itaque Dominus ad judicium, ut jam Psalmum, Fratres, ℣. 4. audiamus, quid facturus est? *Advocabit cælum sursum.* Cælum omnes sanctos perfectos judicaturos, advocabit eos sursum, sessores secum judicaturos duodecim tribus Israël. Matth. 19. 28. Quomodo enim *advocabit cælum sursum*, cùm semper sursum sit cælum? Sed quos hîc cælum dicit, eosdem cælos alibi appellat. Quos cælos? Qui enarrant gloriam Dei: Psal. 18. 2. Cæli enim enarrant gloriam Dei: de quibus dicitur, In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Videte enim discernentem Dominum in judicio: *Advocabit cælum sursum, & terram discernere populum suum.* A quibus, nisi à malis? De quibus hîc postea non fit mentio, jam tamquam dijudicatis ad pœnam. Istos bonos vide, D & distingue. *Advocabit cælum sursum, & terram discernere populum suum.* Vocat & terram, non tamen [a] concernendam, sed discernendam. Primò enim concretos vocavit, quando locutus est Deus deorum, & vocavit terram à solis ortu usque ad occasum, nondum [b] discreverat: servi illi missi Matth. 22. 3. erant invitare ad nuptias, qui congregaverant bonos & malos. Cùm verò Deus deorum manifestus veniet, & non silebit, sic *advocabit cælum sursum* ut judicet cum illo. Quod enim cælum, ipsi cæli; E sicut quæ terra, ipsæ terræ; sicut quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ. *Advocabit cælum sursum, & terram discernere populum suum.* Jam cum cælo terram discernit, id est, cælum cum illo terram discernit. Quomodo discernit terram? Ut alios ponat ad dextram, alios ad sinistram. Terræ autem discretæ Matth. 25. 34. &c. quid dicit? » Venite benedicti Patris mei, percipite » regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. » Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, & cetera. » Illi autem, Quando te vidimus, inquiunt, esurientem? F » Et ille, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Cælum terræ ostendit minimos suos jam sursum vocatos, & ab humilitate exaltatos: » Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Advocabit* ergo *cælum sursum, & terram discernere populum suum.*

℣. 5. 12. *Congregate illi justos ejus.* Vox divina & prophetica, videns futura tamquam præsentia, exhortatur Angelos congregantes. Matth. 25. 32. Mittet enim Angelos suos, & congregabuntur ante eum omnes G gentes. *Congregate illi justos ejus.* Quos justos, nisi viventes ex fide, facientes opera misericordiæ? Etenim opera illa justitiæ opera sunt. Matth. 6. 1. Habes Evangelium: Cavete justitiam vestram facere coram A hominibus, ut videamini ab eis. Et quasi quæreretur, Quam justitiam? Cùm ergo facis eleemosynam, inquit. Ergo eleemosynas opera justitiæ esse significavit. Ipsos congregate justos ejus: eos congregate qui compassi sunt inopi, qui intellexerunt super egenum & pauperem: congregate illos, conservet eos Dominus, & vivificet eos. *Congregate illi justos ejus: qui disponunt testamentum ejus super sacrificia:* id est, qui cogitant de promissis ejus, super illa quæ operantur. Ipsa enim sunt sacrificia, B Deo dicente, Misericordiam volo plus quàm sacrificium. *Qui disponunt testamentum ejus super sacrificia.*

13. *Et annuntiabunt cæli justitiam ejus.* Verè hanc justitiam Dei cæli nobis annuntiaverunt, Evangelistæ prædixerunt. Per illos audivimus futuros quosdam ad dextram, quibus dicit pater-familiâs, Venite benedicti Patris mei, percipite. Quid percipite? Regnum. Pro qua re? Esurivi, & dedistis mihi manducare. Quid tam vile, quid tam C terrenum, quàm frangere panem esurienti? Tanti valet regnum cælorum. Frange esurienti panem tuum, & egenum sine tecto induc in domum tuam; si videris nudum, vesti. Sed non habes facultatem frangendi panem, non habes domum quò inducas, non habes vestem qua cooperias: da calicem aquæ frigidæ, mitte duo minuta in gazophylacium. Tantum emit vidua duobus minutis, quantum emit Petrus relinquens retia, quantum emit Zacchæus dando dimidium patrimonium. Tanti valet, quan- D tum habueris. *Annuntiabunt cæli justitiam ejus: quoniam Deus judex est.* Verè judex, non [c] concernens, sed discernens. Novit enim Dominus qui sunt ejus. Et si grana latent in palea, agricolæ nota sunt. Nemo timeat esse granum etiam inter paleam, non falluntur oculi ventilatoris nostri. Noli timere, ne illa tempestas quæ erit in circuitu ejus, concernat te cum palea. Certè valida erit tempestas; nullum tamen granum tollet à parte tritici ad paleam: quia non quilibet rusticus cum tridente, sed Deus E Trinitas judex est. *Et annuntiabunt cæli justitiam ejus: quoniam Deus judex est.* Eant cæli, annuntient cæli, in omnem terram exeat sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: & dicat illud corpus, De finibus terræ ad te clamavi, cùm angeretur cor meum. Modò enim concretum gemit, discretum gaudebit. Clamet ergo, & dicat, Ne comperdas cum impiis animam meam, & cùm viris sanguinum vitam meam. Non comperdit, quia F Deus judex est, Clamet illi, & dicat, Judica me Domine, & discerne caussam meam de gente non sancta: dicat, faciet ille: congregabuntur ei justi ejus. Vocavit terram, ut discernat populum suum.

14. *Audi populus meus, & loquar tibi.* Ille ℣. 7. qui veniet, & non silebit, videte quia & modò, si auditis, non silet: *Audi populus meus, & loquar tibi.* Nam si non audis, non loquar tibi. *Audi & loquar tibi.* Nam si non audis, etsi loquar, non tibi. Quando ergo tibi loquar? Si audis. Quando audis? Si populus meus es. *Audi* enim *populus meus:* non audis, si populus alienus. *Audi populus meus, & loquar tibi; Israël, & testificabor tibi.* Israël audi, populus meus audi. Israël nomen electionis est: Non vocaberis, ait, Jacob, sed vocaberis Israël. Ergo audi sicut Israël, sicut videns Deum;

[a] Sic plerique MSS. At Lov. *non tamen conterendam, sed discernendam. Primò enim cùm commixtos vocavit.*

[b] Sic plures MSS. At editi, *nondum discreverant servi illi, qui missi erant &c.*

[c] Tres MSS. *conterens:* & paulò infrà, *conterat te cum palea.*

Matth. 11. 15. etsi nondum specie, sed jam fide. Hoc enim interpretatur Israël, videns Deum. Qui habet aures audiendi, audiat; & qui habet oculos videndi, videat. *Audi Israël, & testificabor tibi.* Quod sursum dixit, *populus meus*; hoc in consequenti, *Israël*: & quod dixit sursum, *loquar tibi*; hoc in consequenti, *testificabor tibi*. Quid loquetur Dominus Deus noster populo suo? Israëli suo quid testificabitur? Audiamus: *Deus, Deus tuus ego sum.* Deus ego sum, & Deus tuus sum. Quomodo *Deus ego sum?* Exodi 3. 14. Sicut Moysi dictum est, Ego sum qui sum. Quomodo *Deus tuus sum?* Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob. Sum Deus, & tuus sum Deus: & si tuus non sim Deus, sum Deus. Bono meo sum Deus, malo tuo non sum Deus tuus. Etenim *Deus tuus*, ei propriè dicitur quem familiariùs habet Deus, tamquam in mancipio suo, tamquam in peculio suo. *Deus, Deus tuus sum ego.* Quid vis amplius? Præmium quæris à Deo, ut aliquid tibi det Deus, ut quod tibi dederit tuum sit? Ecce ipse Deus qui dabit, tuus est. Quid eo [a] ditius? Dona quærebas, ipsum donatorem habes. *Deus, Deus tuus ego sum.*

15. Quid quærit ab homine, videamus; Deus noster, imperator & rex noster, quod vectigal nobis indicit; quoniam voluit esse rex noster, & voluit nos esse provinciam suam? Audiamus indictiones ejus. Non trepidet pauper sub indictione Dei: quod sibi Deus dari indicit, ipse priùs donat qui indicit: vos tantùm devoti estote. Non exigit Deus quod non dedit, & omnibus dedit quod exigit. ℣. 8. Quid enim exigit? Audiamus jam: *Non super sacrificia tua arguam te.* Non tibi dicam, Quare non mihi pinguem taurum mactasti? quare non de grege tuo optimum hircum elegisti? quare aries ille ambulat in ovibus tuis, & in ara mea non ponitur? Non dicam, Inspice agros tuos & curtem tuam, & parietes tuos, quærendo quid mihi des. *Non super sacrificia tua arguam te.* Quid ergo? Non acceptas sacrificia mea? *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.* Psal. 50. 18. &c. Holocausta quædam, de quibus in alio Psalmo dicitur, Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis: & rursus convertit se, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Quæ sunt ergo holocausta quæ non spernit? Ibidem 20. & 21. Quæ holocausta quæ in conspectu ejus sunt semper? Benignè, inquit, fac Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Jerusalem: tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes & holocausta. Dicit quædam holocausta Deum acceptaturum. Holocaustum quid. Quid est autem holocaustum? Totum igne absumtum: καῦσις incensio est, ὅλον totum est: holocaustum autem est totum igne absumtum. Est quidam ignis flagrantissimæ caritatis: animus inflammetur caritate, arripiat eadem caritas membra in usum suum, non ea permittat militare cupiditati, ut totus exardescat igne amoris divini qui vult offerre Deo holocaustum. Talia *holocausta tua in conspectu meo sunt semper.*

16. Adhuc iste Israël fortè non intelligit quæ holocausta ejus in conspectu suo habeat semper, & adhuc de bobus, de ovibus, de hircis cogitat; ℣. 9. non cogitet: *Non accipiam de domo tua vitulos.* Holocausta nominavi; jam animo & cogitatione ad terrenos greges currebas, inde pingue mihi aliquid eligebas: *Non accipiam de domo tua vitulos.* Prænuntiat Testamentum novum, ubi omnia illa sacrificia vetera cessaverunt. Erant enim tunc prænuntiantia futurum quoddam sacrificium, cujus sanguine mundaremur. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.*

17. *Quoniam meæ sunt omnes bestiæ silvæ.* ℣. 10. Quid à te quæram quod ego condidi? Magisne est hoc tuum cui possidere dedi, quàm meum qui feci? *Quoniam meæ sunt omnes bestiæ silvæ.* Sed fortè ait ille Israël, Bestiæ Dei sunt, illæ bestiæ feræ quas non includo in curte mea, quas non alligo ad præsepe meum: ceterùm bos ille & ovis & hircus, mea sunt hæc. *Pecora in montibus & boves.* Mea sunt illa quæ non possides, mea sunt ista quæ possides. Si enim servus meus es tu, totum peculium tuum meum est. Neque enim est peculium Domini quod sibi servus comparavit, & non erit peculium Domini quod ipse Dominus servo creavit. Ergo meæ sunt bestiæ silvæ quas tu non cepisti; mea sunt & pecora in montibus quæ sunt tua, & boves qui sunt ad præsepe tuum: omnia mea sunt, quia ego creavi ea.

18. *Cognovi omnia volatilia cæli.* Quomodo ℣. 11. cognovit? Appendit, numeravit. Quis nostrûm novit omnia volatilia cæli? Sed etsi alicui Deus det notitiam omnium volatilium cæli, non sic ipse novit, ut dat nosse homini. Alia est notitia Dei, alia hominis: sicut alia possessio Dei, alia hominis; id est, aliud est possidere Dei, aliud possidere hominis. Non enim tu quod possides, totum habes in potestate, aut quamdiu vivat bos tuus in tua potestate est, aut ut non pereat, aut non pascatur. Apud quem summa potestas est, summa & secreta cognitio est. Tribuamus hoc Deo, laudantes Deum. Non audeamus dicere, Quomodo novit Deus? Ne fortè hoc à me Fratres exspectetis ut explicem vobis, quomodo cognoscat Deus: hoc solum dico, non sic cognoscit ut homo, non sic cognoscit ut Angelus: & quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniam & scire non possum. Unum tamen scio, quia & antequam essent omnia volatilia cæli, noverat Deus quod fuerat creaturus. Quæ est illa notitia? O homo, vidare cœpisti volatilia, postea quàm plasmatus es, postea quàm sensum videndi accepisti. Hæc volatilia de aqua nata sunt ad verbum Dei, dicentis, Producant aquæ volatilia. Gen. 1. 20. Ubi noverat Deus quæ imperabat ut aqua proferret? Jam certè noverat quod crearat, & antequam crearet noverat. Tanta est ergo notitia Dei, ut apud ipsum essent quodam ineffabili modo antequam creata essent: & à te exspectat ut accipiat quod antequam crearet habebat? *Cognovi omnia volatilia cæli*, quæ tu mihi non potes dare. Quæ tu mihi mactaturus es, ego cognovi omnia: non quia feci cognovi, sed ut facerem. *Et species agri mecum est.* Pulcritudo agri, ubertas omnium in terra gignentium, *mecum est*, inquit. Quomodo cum illo? Utrùm & antequam fierent? Cum illo enim erant omnia futura, & cum illo sunt omnia præterita: futura ita, ut non ei detrahantur omnia præterita. Cum illo sunt omnia cognitione quadam ineffabilis sapientiæ Dei in Verbo constituta, [b] & ipsum Verbum omnia. An aliquo modo cum illo est agri species, quia ipse ubique est, & ipse dixit, Cælum & terram ego impleo? Quid Jerem. 23. 24. cum illo non est; de quo dicitur, Si adscendero in Psal. 138. 8. cælum, tu illic es, & si descendero in infernum, ades? Cum illo est totum: sed non sic cum illo est,

[a] Er. *Quid eo dulcius?* Melioris notæ MSS. *Quid te ditius?*

[b] Sic aliquot MSS. Alii, *& in ipso.* Editi, *& in ipsum Verbum.*

ut aliquam ex his quæ creavit contagionem, aut A eorum indigentiam patiatur. Nam tecum est fortè columna juxta quam stas, & cùm fatigatus fueris, incumbis in eam. Indiges eo quod tecum est, non indiget Deus agro qui cum illo est. Cum illo ager, cum illo species terræ, cum illo species cæli, cum illo omnia volatilia, quia ipse ubique. Et quare apud ipsum omnia? Quia & antequam essent omnia, aut crearentur, ei nota erant omnia.

19. Quis explicat, quis exponit illud quod ei
Psal. 15. 2. dicitur in alio Psalmo, Quoniam bonorum meo- B rum non eges? Non se egere à nobis aliquo neces-
℣. 12. sario dixit. *Si esuriero, non dicam tibi.* Non esuriet, neque sitiet, neque laborabit, neque obdor-
Psal. 120. 4. miet qui custodit Israël. Sed ecce secundùm carnalitatem tuam loquor: quia tu cùm non manducaveris, famem patieris, fortè putas & Deum esurire ut manducet. Etsi esurierit, non tibi dicit: omnia ante illum sunt, unde vult tollit quod illi necessarium est. Dicta sunt hæc ad convincendum parvulum sensum, non quia professus est Deus esuriem C suam. Quamquam propter nos Deus ille deorum & esurire dignatus est. Venit esurire & saginare, venit sitire & potum dare, venit vestiri mortalitate & vestire immortalitate, venit pauper divites facturus. Etenim non perdidit divitias suas assumendo pau-
Coloss. 2. 3. pertatem nostram, quia in illo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. *Si esuriero, non dicam tibi. Meus est enim orbis terræ & plenitudo ejus.* Noli ergo laborare quid mihi des, sine labore habeo quod volo.

D

20. Quid ergo de gregibus tuis adhuc cogitas?
℣. 13. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Audistis quid à nobis non quærat, qui nescio quid nobis vult indicere. Si de talibus cogitabatis, jam auferte cogitationes vestras à talibus rebus: nihil tale Deo offerre cogitetis. Si habes taurum pinguem, occide pauperibus: manducent ipsi carnes taurorum, etsi non bibent sanguinem hircorum. Quod cùm feceris, imputabit tibi ille qui dixit, *Si esuriero, non dicam tibi:*
Matth. 25. 35. & dicet tibi, Esurivi, & dedisti mihi manducare. E *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?*

21. Dic ergo, Domine Deus noster, quid in-
℣. 14. dicis populo tuo, Israëli tuo? *Immola Deo sacrifi-*
Psal. 55. 2. *cium laudis.* Dicamus illi & nos, In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi. Expaveram ne aliquid indiceres quod esset extra me, quod comparabam in curte mea, & à fure jam fortè ablatum erat. Quid mihi indicis? *Immola Deo sacrificium* F *laudis.* Ad me redeam, ubi inveniam quod immolem: ad me redeam, in me inveniam laudis immo-
a lationem: [a] sit ara tua, conscientia mea. *Immola Deo sacrificium laudis.* Securi sumus, non imus in Arabiam thus quærere, non sarcinas avari negotiatoris excutimus: sacrificium laudis quærit à nobis
Lucæ 19. 8. Marci 12. 42. Deus. Habebat hoc sacrificium laudis Zacchæus in patrimonio suo, habebat vidua in saccello suo, habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo; alius nec in patrimonio, nec in saccello, nec in do- G lio aliquid habebat, totum habebat in animo suo: salus domui Zacchæi; & plus misit hæc vidua quàm
Matth. 10. 42. divites illi; iste calicem aquæ frigidæ porrigens, non perdet mercedem suam; sed & pax in terra
Lucæ 2. 14. hominibus bonæ voluntatis. *Immola Deo sacrificium laudis.* O sacrificium gratuitum, gratiâ datum! Non quidem hoc emi quod offerrem, sed tu donasti: nam nec hoc haberem. *Immola Deo sacrificium laudis.* Et hæc immolatio sacrificii laudis, gratias agere illi à quo habes quidquid boni habes, & cujus misericordiâ tibi dimittitur quidquid tuum mali habes. *Immola Deo sacrificium laudis: & redde Altissimo preces tuas.* Hoc odore Dominus delectatur. *Redde Altissimo preces tuas.*

22. *Et invoca me in die tribulationis tuæ: & eximam te, & glorificabis me.* Non enim præsumere debes de viribus tuis, omnia auxilia tua mendacia sunt. *Me invoca in die tribulationis: eruam te, & glorificabis me.* Ad hoc enim permisi diem tribulationis tibi fieri: quia fortè si non tribulareris, non invocares me; cùm tribularis autem, invocas me; cùm invocas me, eximam te; cùm eximam te, glorificabis me, ut jam non discedas à me. Obtorpuerat quidam & friguerat à fervore orationis, & dixit, Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi. Invenit tribulationem tamquam aliquid utile, putruerat tabe peccatorum suorum, jam sine sensu remanserat, invenit tribulationem tamquam ustionem & sectionem. « Inveni, inquit, tribulationem & dolorem, & nomen « Domini invocavi. Et quidem, Fratres, sunt tribulationes omnibus notæ. Ecce istæ quæ abundant in genere humano, alius damno affectus plangit, alius orbitate percussus luget; alius patriâ exsulatus mæret, & redire cupit, intolerabilem peregrinationem deputans; alteri vinea grandinata est, adtendit ad labores suos, & consumtam omnem operam incassùm. Quando homo potest non contristari? Inimicum patitur ex amico. Quæ major miseria in genere humano? Plangunt hæc omnes, & dolent, & tribulationes sunt istæ: & in his omnibus invocant Dominum, & rectè faciunt. Invocent Deum, potens est vel docere tolerandum, vel sanare toleratum. Novit ille non sinere tentari nos suprà quàm possumus ferre. Invocemus Deum etiam in istis tribulationibus: sed hæ tribulationes inveniunt nos, sicut in alio Psalmo scriptum est, Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis. est quædam quam nos debemus invenire. Inveniant nos istæ tribulationes: est quædam tribulatio quam nos debemus quærere, & invenire. Quæ est ista? Ea ipsa in hoc mundo felicitas, affluentia rerum temporalium; non quidem ipsa tribulatio est, solatia sunt nostræ tribulationis. Cujus tribulationis? Nostræ peregrinationis. Hoc enim ipsum quod cum Deo nondum sumus, hoc ipsum quod inter tentationes molestiasque versamur, quod sine timore esse non possumus, tribulatio est: non enim est illa securitas quæ nobis promissa est. Hanc tribulationem peregrinationis suæ qui non invenerit, ad patriam redire non cogitat. Tribulatio illa est, Fratres. Certè modò facimus bona opera, quando porrigimus panem esurienti, domum peregrino, & cetera: tribulatio est & hæc. Invenimus enim miseros super quos misericordiam facimus; & miserorum miseria facit nos compatientes. Quantò meliùs ibi jam esses, ubi non invenis esurientem quem pascas, ubi non invenis peregrinum quem suscipias, non nudum quem vestias, non ægrum quem visites, non litigantem quem concordes? Omnia enim ibi summa sunt, vera sunt, sancta sunt, æterna sunt. Panis noster ibi justitia est, potus noster ibi sapientia est, vestis nostra ibi immortalitas est, domus nostra æter-

Right margin: ℣. 15. (beside "22. Et invoca me…"); Psal. 114. (beside "nis, & dixit, Tribulationem…"); 1. Cor. 10. 13. (beside "ratum. Novit ille…"); Psal. 45. (beside "sicut in alio Psalmo…")

[a] Ita in MSS. At in editis omittitur, *sit:* & habetur, *Ara tua, conscientia tua.*

na in cælis, firmitas nostra immortalitas. Numquid A ægritudo subrepit? Numquid lassitudo ad somnum trahit? Nulla mors, nulla lis: ibi pax, quies, gaudium, justitia. Nullus intrat inimicus, nullus labitur amicus. Quæ ibi quies? Si cogitemus, & adtendamus ubi simus, & ubi nos futuros esse promisit qui mentiri nescit, ex ipsa ejus promissione invenimus in qua sumus tribulatione. Hanc tribulationem nemo invenit, nisi qui quæsierit. Sanus es, vide si miser es: nam facile est ut qui ægrotat, sentiat se miserum: quando sanus es, vide si miser es; quia B cum Deo nondum es. (Psal. 114. 3.) Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi. *Immola* ergo *Deo sacrificium laudis.* Lauda promittentem, lauda vocantem, lauda exhortantem, lauda adjuvantem: & intellige in qua tribulatione positus es. Invoca, eruêris, [a] glorificabis, permanebis.

23. Videte autem quod sequitur, Fratres mei. Jam enim nescio quis, quia dixerat illi Deus, *Immola Deo sacrificium laudis*, & hoc quodam modo vectigal indixerat, meditabatur sibi, & dicebat, C Surgam quotidie, pergam ad Ecclesiam, dicam unum hymnum matutinum, alium vespertinum, tertium aut quartum in domo mea, quotidie sacrifico sacrificium laudis, & immolo Deo meo. Bene facis quidem, si hoc facis: sed vide ne jam securus sis, quia jam hoc facis, & fortè lingua tua Deum benedicat, & vita tua Deo maledicat. O popule meus, dicit tibi Deus deorum Dominus qui locutus est, vocans terram à solis ortu usque ad occasum, (Matth. 13. 25.) quamvis adhuc inter zizania constitutus sis, D *immola sacrificium laudis Deo tuo, & redde illi preces tuas*: sed vide ne vivas malè, & cantes bene. (℣. 16.) Quare hoc? *Peccatori* enim *dicit Deus*, *Vt quid tu enarras justitias meas, & assumis Testamentum meum per os tuum?* Videtis Fratres, cum quo tremore ista dicamus. Assumimus Testamentum Dei per os nostrum, & prædicamus vobis eruditionem & justitias Dei. Et quid dicit peccatori Deus? *Vt quid tu* *? (* subaud. enarras &c.) Prohibet ergo prædicatores peccatores? Et ubi est illud, Quæ dicunt facite, E quæ autem faciunt, facere nolite? (Matth. 23. 3.) Ubi est illud, Sive veritate sive occasione Christus annuntietur? (Philip. 1. 18.) Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt à quocumque audiant: non ut securi sint qui dicunt bona, & faciunt mala. Modò ergo Fratres vos securi estis: si bona auditis, [b] Deum auditis, per quemlibet audiatis. Sed noluit Deus sine correptione dimittere illos qui dicunt; ne hoc solo quod dicunt, securi sibi obdormiscant in mala vita, & dicant sibi, Neque enim perdet nos Deus, per quorum os vo- F luit tanta bona dici populo suo. Immo verò audi quod dicis, quicumque dicis; & qui vis te audiri, prior te audi; & dic quod dicit in alio Psalmo quidam, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem populo suo. (Psal. 84. 9.) Qualis ergo ego, qui non audio quod in me loquitur, & volo ut alii audiant quod per me loquitur? Audiam prior, audiam, maximéque audiam quod loquitur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem populo suo. Audiam, & castigem corpus G meum, & servituti subjiciam, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus inveniar. (1 Cor. 9. 27.) *Vt quid tu enarras justitias meas?* Ut quid tibi quod tibi non prodest? Admonet illum ut audiat: non ut deponat prædicationem, sed ut assumat obedientiam. Tu verò ut quid *assumis Testamentum meum per os tuum?*

24. *Tu verò odisti eruditionem.* (℣. 17.) Odisti disciplinam. Quando parco, cantas & laudas; quando castigo, murmuras: quasi quando parco, sim Deus tuus; & quando castigo, non sim Deus tuus. Ego quos amo, arguo & castigo. (Apoc. 3. 19.) *Tu verò odisti eruditionem: & projecisti sermones meos post te.* Quæ dicuntur per te, projicis post te. *Et projecisti sermones meos post te*: ubi non videantur à te, sed onerent te. *Et projecisti sermones meos post te.*

25. *Si videbas furem, concurrebas ei, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* (℣. 18.) Ne fortè diceres, Non feci furtum, non feci adulterium. Quid si placuit tibi qui fecit? Nonne ipso placito concurristi? Nonne portionem tuam cum illo qui fecit, laudando posuisti? Hoc est enim, Fratres, concurrere cum fure, & ponere cum adultero portionem tuam: quia etsi non facis, & laudas quod fit, adstipulator es facti; quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicetur. (Psal. 9. vel 10. 3.) Non facis mala, laudas mala facientes. Hoc enim parvum malum est? *Cum adulteris portionem tuam ponebas.*

26. *Os tuum abundavit malitiâ, & lingua tua amplexa est dolositatem.* (℣. 19.) Malevolentiam & dolositatem, Fratres, quorumdam hominum dicit, qui per adulationem, quamvis sciant mala esse quæ audiunt, ne offendant eos à quibus audiunt, non solùm non reprehendendo, sed tacendo consentiunt. Parum est, quia non dicunt, Malè fecisti: sed dicunt, & bene fecisti: & norunt malum esse: sed abundat os eorum malitiâ, & lingua eorum amplexatur dolositatem. Dolositas est fraus quædam in verbis, aliud promendi, aliud sentiendi. (Dolositas quid.) Non ait, Lingua tua admisit dolositatem, aut, perpetravit dolositatem, sed ut ostenderet tibi quamdam delectationem in ipso malo facto, *amplexa est*, dixit. Parum est quia facis, & delectaris: laudas in promtu, irrides apud te. Præcipitas hominem incautè vitia sua proferentem, & an sint vitia nescientem: tu qui scis vitium esse, [c] non dicis, Quò irruis? Si illum videres ambulare incautum in tenebris, ubi tu puteum esse scires, & taceres, qualis esses? nonne inimicus deputareris animæ ejus? Et tamen si in puteum caderet, non animâ, sed corpore moreretur. Præcipitat se in vitia sua, prædicat apud te mala facta sua; tu nosti mala esse, & laudas, & irrides apud te. O si convertatur aliquando ad Deum ille quem irrides, & quem corripere noluisti, & dicat, Confundantur qui dicunt mihi, Euge, euge. (Psal. 39. 16.) *Et lingua tua amplexa est dolositatem.*

27. *Sedens adversùs fratrem tuum detrahebas.* (℣. 20.) Et ipsum *sedens* ad hoc pertinet quod superiùs dixit, *amplexa est.* Qui enim stans aut transiens facit, non cum voluptate facit: qui verò ad hoc sedet, quantum otium quærit ut faciat? *Sedens adversùs fratrem tuum detrahebas:* ipsam detractionem malam diligenter faciebas, sedendo faciebas; volebas ibi occupari, amplexabaris malum tuum, osculabaris dolum tuum. *Sedens adversùs fratrem tuum detrahebas: & adversùs filium matris tuæ ponebas scandalum.* Quis est *filius matris?* nonne frater? Hoc ergo repetere voluit, quod superiùs dixerat, *fratrem tuum.* An aliquam distinctionem nobis intelligendam insinuavit? Planè Fratres, pu-

[a] Sic potiores MSS. At editi, *glorificaberis.*
[b] Plures MSS. *Dei sunt.* Nonnulli, *Dei auditis.*

[c] Sic MSS. At editi, *non dicis corruisse illum.*

to esse distinguendum. Frater adversùs fratrem A detrahit, verbi gratiâ, ut puta quasi firmus & alicujus jam momenti doctor & doctus, detrahit fratri suo, fortè bene docenti & bene ambulanti: est autem alius infirmus, adversùs illum ponit scandalum huic detrahendo. Etenim cùm detrahitur bonis ab his qui videntur alicujus momenti esse & docti esse, in scandalum cadunt infirmi, qui adhuc nesciunt judicare. Ideo infirmus ille *filius matris* dictus est, nondum patris, adhuc lacte indigens & uberibus adhærens. Portatur adhuc sinu matris Ec- B clesiæ, non valet accedere ad solidum cibum mensæ patris sui, sed de ubere matris victum trahit, ignarus judicandi, quoniam adhuc animalis atque car- (1. Cor. 2. 14.) nalis est. Spiritalis enim omnia dijudicat, animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei, quoniam stultitia est illi. Talibus dicit Apostolus, (1. Cor. 3. 1.) Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: neque enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Mater vobis fui: C (1. Thess. 2. 7.) quomodo dicitur alio loco, Factus sum parvulus in medio vestrûm, tamquam nutrix fovens filios suos. Non nutrix nutriens filios alienos, sed nutrix fovens filios suos. Sunt enim matres quæ cùm pepererint, dant nutricibus: illæ quæ pepererunt, non fovent filios suos, quia nutriendos dederunt; illæ autem quæ fovent, non suos fovent, sed alienos: iste verò ipse pepererat, ipse fovebat, nulli nutrici (Gal. 4 19.) quem pepererat committebat; dixerat enim, Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. D Fovebat ergo, & lactabat. Erant autem quidam quasi docti & spiritales qui Paulo detraherent. E- (2. Cor. 10. 10.) pistolæ quidem, aiunt, graves & fortes sunt, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemtibilis: dicit ipse in Epistola sua quosdam detractores suos ista dixisse. Sedebant, & adversùs fratrem suum detrahebant, & adversùs lactandum illum filium matris suæ ponebant scandalum. Meritò fecerunt ipsi matri ut iterum parturiret. *Et adversùs filium matris tuæ ponebas scandalum.*

(ℽ. 21.) 28. *Hæc fecisti, & tacui.* Ideo veniet Do- E minus Deus noster, & non silebit. Modò, *Hæc fecisti, & tacui.* Quid est, *tacui*? A vindicta supersedi, severitatem meam distuli, patientiam tibi prolongavi, pænitentiam tuam diu exspectavi. *Hæc fecisti, & tacui.* Ego autem cùm ad hoc exspectarem ut te pæniteret, secundùm Apostolum dicentem, Tu autem secundùm duritiam (Rom. 2. 5.) cordis tui, & cor impænitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei. *Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis.* Parum F est quia mala facta tua placent tibi, placere putas & mihi. Deum quia non pateris ultorem, vis tenere participem, & tamquam corruptum judicem prædæ socium vis habere. *Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis*: dum non vis tu (Matt. 5. 48.) mihi esse similis. Estote enim, inquit, perfecti, sicut & Pater vester qui in cælis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos. Hunc tu imitari noluisti, qui donat bona & malis, ut sedens de- G trahas & bonis. *Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis. Arguam te.* Quando Deus manifestus veniet, Deus noster, & non silebit, *arguam te.* Et quid tibi faciam arguendo te? quid tibi faciam? Modò te non vides, facio ut videas te. Quia si videres te, & displiceres tibi, placeres mihi:

A quia verò non te videns placuisti tibi, displicebis & mihi & tibi; mihi, cùm judicaberis; tibi, cùm ardebis. Quid enim tibi faciam, inquit? *Constituam te ante faciem tuam.* Quid enim vis latêre teipsum? In dorso tuo tibi es, non te vides: facio ut te videas; quod post dorsum posuisti, ante faciem ponam; videbis fœditatem tuam, non ut corrigas; sed ut erubescas. Jam quia dicit ista, Fratres, desperandus est ille cui dicitur? Nonne illa civitas de qua dictum est, Triduum, & Ninive ever- (Jonæ 3.) B tetur, intra triduum idonea fuit converti, orare, plangere, de pœna imminenti misericordiam promereri? Audiant ergo qui tales sunt, dum licet audire & tacentem. Veniet enim, & non silebit, & arguet, quando correctioni locus nullus erit. *Statuam te*, inquit, *ante faciem tuam.* Modò ergo tu fac, quisquis talis es, quod tibi minatur facere Deus. Tolle te à tergo tuo, ubi te videre non vis, dissimulans à factis tuis, & constitue te ante te. Adscende tribunal mentis tuæ, esto tibi judex, tor- C queat te timor, erumpat à te confessio, & dic Deo tuo, Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, (Psal. 50.) & delictum meum ante me est semper. Quod erat post te, fiat ante te: ne tu ipse postea à Deo judice fias ante te, & non sit quò fugias à te.

29. *Intelligite* autem *hæc qui obliviscimini Deum.* Videte quia clamat, & non tacet, [a] non parcit. Oblitus eras Dominum, non cogitabas de vita tua mala. Intellige quia oblitus es Dominum. *Nequando rapiat sicut leo, & non sit qui eruat.* D Quid est, *sicut leo*? Sicut fortis, sicut potens, sicut ille cui nemo resistere potest. Ad hoc retulit, ut diceret *leo.* Ponitur enim in laude, ponitur & in vituperatione. Dictus est leo diabolus: Adver- (1. Pet. 5.) sarius vester, ait, tamquam leo rugiens circumit quærens quem devoret. Numquid quia ille leo dictus est propter immanem sævitiam, Christus non dicitur leo propter ingentem fortitudinem? Et ubi est illud, Vicit leo de tribu Juda? (Apoc. 5.) Intendat paululùm Caritas Vestra adhuc modicum quod restat: E obsecro vos, ut excutiatis fatigationem; aderit ille qui vobis usque ad hanc horam vires dedit. Paulò antè dixerat, tamquam indicens nobis, ut audistis, vectigal quoddam laudis suæ: Immola Deo (ℽ. 14.) sacrificium laudis, & redde Altissimo preces tuas. Postea autem, Peccatori autem dixit Deus, Ut (ℽ. 16.) quid tu enarras justitias meas, & assumis Testamentum meum per os tuum? Tamquam diceret ei, Nihil tibi prodest quod laudas: ego indixi laudis sacrificium illis qui bene vivunt: eis enim prodest quod F laudant; tu autem si laudas, nihil tibi prodest: ut quid me laudas? Non est speciosa laus in ore pec- (Eccli. 15.) catoris. Postea concludit quasi ad utrumque, & arguens malos qui obliviscuntur Deum, ait, *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum, nequando rapiat sicut leo, & non sit qui eruat.*

30. *Sacrificium laudis glorificabit me.* Quomo- (ℽ. 23.) do *sacrificium laudis glorificabit me?* Certè nihil prodest malis sacrificium laudis, quia assumunt Testamentum tuum per os suum, & faciunt dam- G nanda quæ displicent oculis tuis. Prorsus, inquit, & illis hoc dico, *Sacrificium laudis glorificabit me.* Jam putabas tibi laudem non prodesse: lauda, proderit tibi. Si enim malè vivis & bona dicis, nondum (Gratiæ tribuendum quod bene vivitur.) laudas: sed rursus si cùm cœperis bene vivere, meritis tuis tribuas quod bene vivis, nondum laudas. Nolo te esse latronem insultantem cruci Domini: (Lucæ 23.)

[a] Aliquot MSS. *cùm parcit.*

Luca 18. 11. sed nec te illum volo esse in templo jactantem merita sua, & occultantem vulnera sua. Si fueris iniquus & perseverans in illa iniquitate, non dico tibi, non proderit laus; sed, non me laudas, laudem istam esse non deputo: rursus si fueris quasi justus, (nam nemo justus nisi humilis & pius,) & de justitia tua inflatus incesseris, & alios in tua comparatione contemseris, & superextuleris te tamquam glorians de meritis tuis, non me laudas. Nec ille me laudat, qui malè vivit; nec ille me laudat, qui quasi de suo bene vivit. Sed numquid ille Pharisæus (Ibidem.), quasi de suo talis erat, cùm diceret, Gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines? Gratias Deo agebat ex eo quod bonum in se habebat. Quamvis ergo aliquid bonum in te sit, quamvis jam intelligas non ex te esse quod bonum est, sed à Deo te accepisse: tamen in eo ipso, si te extuleris super alium non habentem, invidus teneris, nondum laudator meus eris. Primò ergo corrigere à via pessima, incipe vivere bene: intellige quia non corrigeris nisi dono Dei: (Psal. 36. 23.) A Domino enim gressus hominis diriguntur. Hoc cùm intellexeris, fave & aliis, ut sint quod & tu es: quia hoc eras & tu, quod illi sunt. Fave quantum potes, & noli desperare; non enim usque ad te dives est Deus. Non ergo laudat, qui malè vivendo offendit Dominum; non laudat, qui cùm jam cœperit bene vivere, de suo putat esse quod bene vivit, non acceptum à Deo: nec ille laudat, qui cùm sciat se quod bene vivit accepisse à Deo, tamen usque ad se vult esse divitem Deum. Ille itaque (Luca 18. 11.) qui dicebat, Gratias tibi ago Deus, quòd non » sum sicut ceteri homines, injusti, raptores, adul» teri, sicut & Publicanus iste; nonne ibi habebat unde diceret, Dona & Publicano huic quod mihi donasti, (Psal. 69. 6.) supple & mihi quæ nondum dedisti? Sed jam quasi saturatus ructabat: non dicebat, Ego autem egenus & pauper: quod dicebat Publicanus (Luca 18. 13.) ille, Domine propitius esto mihi peccatori. Ideo descendit justificatus Publicanus, magis quàm ille Pharisæus. Ergo audite qui bene vivitis, audite qui malè vivitis: *Sacrificium laudis glorificabit me.* Nemo mihi offert hoc sacrificium laudis, & malus est. Non dico, Non hoc mihi offerat malus; sed, nemo mihi hoc offert malus. Qui enim laudat, bonus est: quia si laudat, etiam bene vivit; quia si laudat, non solùm linguâ laudat, sed & vita cum lingua consentit.

31. *Sacrificium laudis glorificabit me: & ibi via est, qua ostendam illi salutare Dei.* In sacrificio laudis *via est, qua illi ostendam salutare Dei.* Quod est *salutare Dei?* Christus Jesus. Et quomodo in sacrificio laudis nobis ostenditur Christus? Quia Christus cum gratia venit ad nos. Hæc dicit (Gal. 2. 20.) Apostolus: Vivo autem jam non ego, vivit verò » in me Christus: quòd autem in carne vivo, in fide » vivo Filii Dei, qui me dilexit & tradidit semetipsum pro me. Agnoscant ergo peccatores, quia non (...9.) opus esset medicus, si sani essent. Etenim Christus (Rom. 5. 6.) pro impiis mortuus est. Cùm ergo agnoscunt impietates suas, & primò imitantur Publicanum il- (Luca 18. 13.) lum dicentem, Domine propitius esto mihi peccatori: ostendunt vulnera, implorant medicum; & quia non se laudant, sed reprehendunt se, ut qui (1. Cor. 1. 31.) gloriatur non in se, sed in Domino glorietur, agnoscunt caussam adventûs Christi, quia ideo ve- (1. Tim. 1. 15.) nit ut peccatores salvos faceret: Quia Jesus Chri» stus venit, inquit, in hunc mundum peccatores sal» vos facere, quorum primus ego sum. Proinde illos

A Judæos, de opere suo gloriantes, sic arguit idem Apostolus, ut eos diceret ad gratiam non pertinere, (Gal. 5. 4.) qui meritis & operibus suis mercedem deberi arbitrabantur. Qui ergo ad gratiam se scit pertinere, quod est Christus, & quod est Christi, novit, quia indiget gratiâ. Si gratia vocatur, gratìs datur; si gratìs datur, nulla merita tua præcesserunt ut detur. Nam si præcesserunt merita tua, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum. (Rom. 4. 4.) Si ergo dicis præcessisse merita tua, te vis lau-
B dari, non Deum: ideo non agnoscis Christum, qui venit cum gratia Dei. Converte ergo te ad merita tua, vide illa mala fuisse, ut non tibi deberetur nisi supplicium, non præmium. Et cùm videris quid tibi per meritum debeatur, agnoscis quid per gratiam donetur; & sacrificio laudis glorificas Deum. Ibi est enim via, in qua noveris Christum salutare Dei.

IN PSALMUM L. * ENARRATIO.

(* Sermo ad populum Carthaginensem, V. infrà n. 11.)

C

1. MULTITUDINIS hujus, nec frequentia fraudanda est, nec infirmitas oneranda. Silentium petimus & quietem, ut vox nostra post hesternum laborem possit aliquantis viribus perdurare. Credendum est, Caritatem Vestram non ob aliud hodierno die copiosiùs convenisse, nisi ut oretis pro eis quos absentes facit alienus & perversus affectus. Neque enim loquimur de Paganis, neque de Judæis, sed de Chri-
D stianis: neque de his adhuc Catechumenis, sed de multis etiam baptizatis, à quorum lavacro nihil distatis, & eorum tamen cordi dissimiles estis. Quàm multos enim hodie fratres nostros cogitamus & plangimus ire in vanitates & insanias mendaces, (Psal. 39. 5.) negligere quò vocati sunt. Qui si fortè in ipso circo aliqua ex caussa expavescant, continuò se signant, & stant illic portantes in fronte, unde abscederent, si hoc in corde portarent. Deprecanda est misericordia Dei, ut donet intellectum ad ista dam-
E nanda, & affectum ad fugienda, & misericordiam ad ignoscenda. Opportunè ergo de pænitentia Psalmus hodie cantatus est. Loquamur & cum absentibus: erit ad eos vox nostra memoria vestra. Ne saucios & languidos negligatis, sed ut faciliùs sanetis, sani permanere debetis. Corrigite arguendo, consolamini alloquendo, exemplum præbete bene vivendo, aderit eis qui adfuit & vobis. Non enim vobis jam ista pericula prætergressis, fons misericordiæ Dei præcisus est. Quà venistis, venient;
F quà transistis, transibunt. Molestum est quidem, & nimiùm periculosum, immo perniciosum, & prò certo exitiabile, quòd scientes peccant. Aliter enim ad has vanitates currit qui vocem Christi contemnit, aliter ille qui novit quid fugiat. Sed nec de talibus desperari debere, iste Psalmus ostendit.

2. Inscribitur enim titulus ejus: *Psalmus ipsi* (℣. 1.) *David,* * *cùm venit ad eum Nathan propheta,* (℣. 2.) *quando intravit ad Bersabee.* Bersabee erat mulier uxor aliena. Cum dolore quidem dicimus & tre-
G more, sed tamen Deus noluit taceri, quod voluit scribi. Dicam ergo non quod volo, sed quod cogor; dicam non exhortans ad imitationem, sed instruens ad timorem. Hujus mulieris uxoris alienæ pulcritudine captus rex & propheta David, ex cujus semine secundùm carnem Dominus venturus (Rom. 1. 3.) erat, adulteravit eam. Hoc in isto Psalmo non legitur, sed in titulo ejus apparet; in libro autem (2. Reg. 11.)

Regnorum pleniùs legitur. Utraque Scriptura canonica est, utrique sine ulla dubitatione à Christianis fides adhibenda est. Commissum atque conscriptum est. Hujus etiam maritum in bello occidendum curavit: homicidio auxit adulterium: &
2. Reg. 12. 1. post hoc factum missus est ad eum Nathan propheta, missus à Domino, qui eum argueret de tanto commisso.

3. Quid caveant homines, diximus; quid verò si lapsi fuerint imitentur, audiamus. Multi enim cadere volunt cum David, & nolunt surgere cum David. Non ergo cadendi exemplum propositum est, sed si cecideris, resurgendi. Adtende, ne cadas. Non sit delectatio minorum lapsus majorum, sed sit casus majorum tremor minorum. Ad hoc propositum est, ad hoc scriptum est, ad hoc in Ecclesia sæpe lectum atque cantatum: audiant qui non ceciderunt, ne cadant; audiant qui ceciderunt, ut surgant. Tanti viri peccatum non tacetur, prædicatur in Ecclesia. Audiunt malè [a] audientes, & quærunt sibi patrocinia peccandi; adtendunt unde defendant quod committere paraverunt, non unde caveant quod non commiserunt, & dicunt sibi, Si David, cur non & ego? Inde anima iniquior, quæ cùm propterea fecerit, quia David fecit, ideo pejus quàm David fecit. Dicam hoc ipsum, si potero, planiùs. David nullum sibi ita ad exemplum proposuerat, ut tu: ceciderat lapsu cupiditatis, non patrocinio sanctitatis: tu tibi tamquam sanctum proponis ut pecces, non imitaris ejus sanctitatem, sed imitaris ruinam. Hoc [b] amas in David, quod in se odit David: præparas te ad peccandum, disponis peccare: librum Dei ut pecces inspicis; Scripturas Dei ad hoc audis, ut facias quod displicet Deo: hoc non fecit David; correptus est per Prophetam, non lapsus est in Propheta. Alii verò audientes salubriter, in casu [c] fortis metiuntur infirmitatem suam; & quod damnat Deus devitare cupientes, ab adspectu securo abstinent oculos: non eos defigunt in pulcritudine carnis alienæ, nec seipsos faciunt de perversa simplicitate securos, non dicunt, Bono animo adtendi, benignè adtendi, de caritate diu adspexi. Proponunt enim sibi casum David, & ad hoc illum magnum vident cecidisse, ut parvi nolint videre unde possint cadere. Reprimunt enim oculos à petulantia, non se facilè adjungunt, non miscent se mulieribus alienis, non levant oculos faciles ad aliena meniana, ad aliena solaria.
2. Reg. 11. 2. De longè enim vidit David illam, in qua captus est. Mulier longè, libido propè. Alibi erat quod videret, in illo unde caderet. Adtendenda est ergo hæc infirmitas carnis, recordanda sunt verba Apostoli,
Rom. 6. 12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. Non dixit, non sit; sed, non regnet. Inest peccatum, cùm delectaris; regnat, si consenseris. Carnalis delectatio, præsertim usque ad illicita & aliena progrediens, frenanda est, non relaxanda; imperio domanda, non in imperio collocanda. Adtende securus, si non habes unde movearis. Sed respondes, Fortiter teneo. Numquid tu fortior quàm David?

4. Admonet etiam tali exemplo, non se quemquam debere extollere in prosperis rebus. Multi enim res adversas timent, res prosperas non timent. Periculosior est res prospera animo, quàm adversa corpori. Priùs corrumpit prospera, ut inveniat quod frangat adversa. Fratres mei, adversùs felicitatem acriùs vigilandum est. Propterea videte quemadmodum eloquium Dei in nostra felicitate tollat nobis securitatem: Servite, inquit, Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. In exsultatione, ut gratias agamus; in tremore, ne cadamus. Hoc peccatum non fecit David, cùm persecutorem Saülem pateretur. Quando David sanctus Saülem inimicum patiebatur, quando illius persecutionibus agitabatur, quando per diversa fugiebat, ne in manus ejus incideret, non concupivit alienam, non adulterata uxore occidit virum. Erat in infirmitate tribulationis suæ tantò in Deum intentior, quantò miserior videbatur. Utile quiddam est tribulatio; utile medici ferramentum [d], quàm diaboli tentamentum. Factus est securus devictis hostibus, pressurâ caruit, tumor excrevit. Valet ergo hoc exemplum ad id, ut timeamus felicitatem. Tribulationem, inquit, & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi.

5. Sed factum est: dixerim hæc eis qui non commiserunt, ut vigilent custodire integritatem suam, & cùm adtendunt magnum cecidisse, parvi timeant. Si verò aliquis jam lapsus hæc audit, & aliquid in conscientia mali tenens; verba Psalmi hujus advertat: adtendat quidem vulneris magnitudinem, sed non desperet medici majestatem. Peccatum cum desperatione, certa mors. Nemo ergo dicat, Si jam aliquid mali feci, jam damnandus sum: Deus malis talibus non ignoscit, cur non addo peccata peccatis? Fruar hoc sæculo in voluptate, in lascivia, in cupiditate nefaria: jam perdita spe reparationis, vel hoc habeam quod video, si non possum habere quod credo. Iste ergo Psalmus, sicut cautos facit eos qui non ceciderunt, [e] sic desperatos esse non vult qui ceciderunt. Quisquis peccasti, & dubitas agere pænitentiam pro peccato tuo desperando salutem tuam, audi David gementem. Ad te Nathan propheta non est missus, ipse David ad te missus est. Audi eum clamantem, & simul clama; audi gementem, & congemisce; audi flentem, & lacrymas junge; audi correctum, & condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ non intercludatur. Missus est ad istum virum Nathan propheta, adtende [f] regis humilitatem. Non respuit verba præcipientis, non dixit, Audes mihi loqui regi? Rex sublimis Prophetam audivit, plebs ejus humilis Christum audiat.

6. Audi ergo hæc, & dic cum illo: MISERERE mei Deus, *secundùm magnam misericordiam tuam.* Qui magnam misericordiam deprecatur, magnam miseriam confitetur. Quærant parvam misericordiam tuam, qui nesciendo peccaverunt: *Miserere*, inquit, *mei secundùm magnam misericordiam tuam.* Subveni gravi vulneri secundùm magnam medicinam tuam. Grave est quod habeo, sed ad Omnipotentem confugio. De meo tam lethali vulnere desperarem, nisi tantum medicum reperirem. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam: & secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Quod ait, *dele iniquitatem meam*, hoc est, mi-

[a] Editi, *malè viventes.* At MSS. magno consensu ferunt, *malè audientes*; intellige, vel qui verbis castigantur, vel qui id exempli non salubriter audire solent.
[b] Plerique MSS. *Hoc ama in David, quod non in se odit David.*
[c] Sic præstantiores MSS. At editi, *in casu fortes.*

[d] Sic MSS. At Er. *tamquam contra diaboli tentamentum.* Lov. *tamquam diaboli tentamentum.*
[e] Decem MSS. *ita erigit eos qui ceciderunt.*
[f] Plerique MSS. *Adtende regni superbiam.* Duo, *Adtende ne superbias.*

serere

serere mei Deus. Et quod ait, *secundùm multitudinem miserationum tuarum*, hoc est, *secundùm magnam misericordiam tuam*. Quia magna est misericordia, multæ sunt misericordiæ; & de magna misericordia tua, multæ sunt miserationes tuæ. Adtendis contemtores ut corrigas, adtendis nescientes ut doceas, adtendis confitentes ut ignoscas. Fecit hoc nesciens? Quidam fecerat aliqua, & 1. Tim. 1. 13. multa mala fecerat, Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Iste David non posset dicere, Ignorans feci. Non B enim ignorabat quantum mali esset contrectatio conjugis alienæ, & quantum malum esset interfectio mariti nescientis, & nec saltem irascentis. Consequuntur ergo misericordiam Domini qui ignorantes fecerunt; & qui scientes, consequuntur non qualemlibet misericordiam, sed magnam misericordiam.

ỽ. 4. 7. *Magis magisque lava me ab injustitia mea.* Quid est, *Magis magisque lava?* Multùm inquinatum. Magis magisque lava peccata scientis, qui C abluisti peccata ignorantis. Nec sic desperandum de misericordia tua. *Et à delicto meo munda me.* Quo merito? Medicus est, offer mercedem: Deus est, offer sacrificium. Quid dabis ut munderis? Vide enim quem invoces; justum invocas: odit peccata, si justus est; vindicat in peccata, si justus est; non poteris auferre à Domino Deo justitiam ejus: implora misericordiam, sed adtende justitiam: misericordia est ut ignoscat peccanti, justitia est ut puniat peccatum. Quid ergo? Quæris misericor- D diam, peccatum impunitum remanebit? Responderit David, responderint lapsi, responderint cum David, ut misericordiam mereantur sicut David, & dicant, Non Domine, non erit impunitum peccatum meum: novi justitiam ejus, cujus quæro misericordiam: non impunitum erit, sed ideo nolo, ut tu me punias, quia ego peccatum meum punio: ideo peto ut ignoscas, quia ego agnosco.

ỽ. 5. 8. *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, & delictum meum coram me est semper.* Non posui E post dorsum meum quod feci, non intueor alios oblitus mei, non affecto stipulam ejicere de oculo Matth. 7. 3. fratris mei, cùm sit trabes in oculo meo: peccatum meum ante me est, non post me. Fuit enim post me quando ad me missus est Propheta, & de ove pauperis similitudinem mihi proposuit. Ait enim Na- 2. Reg. 12. 2. than Propheta ad David, Erat dives quidam ha- » bens plurimas oves, pauper autem vicinus ejus, » habebat unam oviculam, quam in sinu suo & de » suo cibo nutriebat: venit hospes diviti, nihil de gre- F » ge suo abstulit, oviculam vicini pauperis concupi- » vit, ipsam suo hospiti occidit: quid dignus est? At ille profert iratus sententiam: planè tunc rex nesciens ubi [a] captus esset, morte dignum divitem dixit, & ovem reddendam in quadruplum. Severissimè atque justissimè. Sed peccatum ejus nondum erat coram eo, post dorsum erat quod fecerat: suam iniquitatem nondum agnoscebat, & ideo alienæ non ignoscebat. Sed Propheta ad hoc missus, abstulit à dorso peccatum, & ante oculos posuit, ut G videret illam sententiam tam severam in se esse prolatam. Ad secandum & sanandum vulnus cordis ejus, ferramentum fecit de lingua ejus. Hoc fecit Dominus Judæis, quando ad eum adulteram mulierem adduxerunt, proponentes laqueum tenta- A tionis, & in id quod proposuerant incidentes. In Johan. 8. 4. &c. adulterio, inquiunt, hæc mulier deprehensa est, » Moyses hujusmodi lapidari jussit, tu de illa quid » censes? tamquam bicipiti muscipulâ tentantes capere Sapientiam Dei, ut si juberet occidi, perderet mansuetudinis famam; si autem juberet dimitti, [b] incurreret, tamquam reprehensor legis, calumniam. Quid ergo respondit? Non ait, Occidite; non ait, Dimittite: sed ait, Qui se scit sine pec- » cato esse, primus in illam lapidem jaciat. Justa lex, » B quæ jubet adulteram occidi: sed hæc lex justa ministros habeat innocentes. Adtenditis quam adducitis, adtendite & qui estis. Illi hoc audito, unus post alterum discesserunt. Remansit adultera & Dominus, remansit vulnerata & medicus, remansit magna miseria & magna misericordia. Adducentes erubuerunt, nec veniam petiverunt: adducta confusa est, & sanata. Ait illi Dominus, Mulier, nemo » te condemnavit? Et illa, Nemo Domine. Et ille, » Nec ego te condemnabo, vade, deinceps jam noli » C peccare. Numquid Christus fecit contra legem suam? Neque enim Pater ejus sine Filio dederat legem. Si cælum & terra & omnia quæ in eis sunt per ipsum facta sunt, lex sine Verbo Dei quomodo conscripta est? Non ergo Deus contra legem suam, quia nec imperator contra leges suas facit, quando confessis dat indulgentiam. Moyses minister legis, Christus promulgator legis: Moyses lapidat ut judex, Christus indulget ut rex. Misertus est ergo ejus Deus secundùm magnam misericordiam suam, D sicut hic rogat, sicut hic petit, sicut exclamat & dolet: quod illi adulteram offerentes facere noluerunt; vulnera sua ostendente medico cognoverunt, medicinam à medico non quæsierunt. Ita sunt multi quos peccare non pudet, agere pænitentiam pudet. O incredibilis insania! De vulnere ipso non erubescis, de ligatura vulneris erubescis? Nonne nudum fœdius & putidius est? Confuge ergo ad medicum, age pænitentiam, dic, *Iniquitatem meam ego agnosco, & peccatum meum ante me est semper.*

E 9. *Tibi soli peccavi, & malignum coram te feci.* Quid est hoc? Coram hominibus enim non erat adulterata uxor aliena, & maritus occisus? Nonne omnes noverant quod David fecerat? Quid est, *Tibi soli peccavi, & malignum coram te feci?* Quia tu solus sine peccato. Ille justus punitor, qui non habet quod in illo puniatur: ille justus reprehensor, qui non habet quod in illo reprehendatur. *Tibi soli*, inquit, *peccavi, & malignum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, &* F *vincas cùm judicaris.* Cui dicat, Fratres, cui dicat, difficile est advertere. Deo utique loquitur, & manifestum est quomodo Deus Pater non est judicatus. Quid est, *Tibi soli peccavi, & malignum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm judicaris?* Videt futurum judicem judicandum, judicandum à peccatoribus justum, & in eo vincentem, quia quod in illo judicaretur non erat. Solus enim in hominibus verum dicere potuit homo Deus: Si invenistis in me peccatum, dicite. G Sed fortè erat quod homines latebat, & non inveniebant illi quod erat quidem, sed manifestum non erat? Alio loco ait, Ecce venit princeps mundi, acutus inspector omnium peccatorum: ecce, inquit, venit princeps mundi hujus, morte affligens peccatores præpositus mortis: invidiâ enim diaboli

Marginal notes (right column): ỽ. 6. — 2. Reg. 11. 4. & 15. — Johan. 14. 30. — Sap. 2. 24.

[a] Plures MSS. *captivus esset*. Quidam, *captivus teneretur*.
[b] Sic MSS. Editi verò, *incurreret blasphemiam tamquam reprehensor legis calumniandus.*

» mors intravit in orbem terrarum. Ecce, inquit, ve- » nit princeps mundi hujus: (dixit hæc proximus passioni:) & in me nihil inveniet, nihil peccati, nihil morte dignum, nihil damnatione dignum. Et tamquam ei diceretur, Cur ergo moreris? Sequitur, & » dicit, Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris » mei facio, surgite, eamus hinc. Patior, inquit, indignus pro dignis, ut eos dignos faciam vitâ meâ, pro quibus indignè patior mortem illorum. Huic itaque nullum habenti peccatum dicit in præsentia propheta David, *Tibi soli peccavi, & malignum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm judicaris.* Superas enim omnes homines, omnes judices, & qui se putat justum, coram te injustus est: tu solus justè judicas, injustè judicatus, qui potestatem habes ponendi animam tuam, & potestatem habes iterum sumendi eam. Vincis ergo cùm judicaris. Omnes homines superas, quia plus es quàm homines, & per te facti sunt homines.

Johan. 10. 18.

10. *Tibi soli peccavi, & malignum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm judicaris.* * *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Tamquam diceretur, Vincuntur illi, qui fecerunt quod & tu David: non enim hoc parvum malum parvumque peccatum, adulterium & homicidium: quid illi qui ex quo nati sunt de ventre matris suæ, nihil tale fecerunt? etiam ipsis impuritas aliqua peccata, ut ille omnes vincat cùm cœperit judicari? Suscepit personam generis humani David, & adtendit omnium vincula, propaginem mortis consideravit, originem iniquitatis advertit, & ait, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Numquid David de adulterio natus erat, de Jesse viro justo & conjuge ipsius? Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam? [a] Etiam ipsum vinculum mortis cum ipsa iniquitate concretum est. Nemo nascitur nisi trahens pœnam, trahens meritum pœnæ. Dicit & in alio loco Propheta, Nemo mundus in conspectu » tuo, nec infans cujus est unius diei vita super terram. Novimus enim & baptismo Christi solvi peccata, & baptismum Christi valere ad remissionem peccatorum. Si infantes omni modo innocentes sunt, cur matres ad Ecclesiam cum languentibus currunt? Quid illo baptismo, quid illa remissione dimittitur? Innocentem magis video flentem quàm irascentem. Quid eluit baptismus? quid solvit illa gratia? Solvitur propago peccati. Quia si loqui tibi posset ille infans, diceret, & si jam intellectum haberet, quem habebat David, responderet tibi, Quid me adtendis infantem? Non quidem vides facinora mea: sed ego in iniquitate conceptus sum, *Et in peccatis mater mea me in utero aluit.* Præter hoc vinculum concupiscentiæ [b] carnalis natus est Christus sine masculo, ex virgine concipiente de Spiritu-sancto. Non potest iste dici in iniquitate conceptus, non potest dici, In peccatis mater ejus in utero eum aluit, cui dictum est, Spiritus-sanctus superveniet in te, & Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Non ergo ideo in iniquitate concipiuntur homines, & in peccatis in utero à matribus aluntur, quia peccatum est misceri conjugibus; sed quia illud quod fit, utique fit de carne pœnali. Pœna enim carnis mors est, & utique inest ipsa mortalitas. Unde Apostolus non moriturum corpus dixit, sed mortuum: Corpus quidem mortuum est, inquit, « propter peccatum, spiritus autem vita est propter « justitiam. Quomodo ergo sine vinculo peccati nascitur, [c] quod concipitur & seminatur de corpore mortuo propter peccatum? Opus hoc castum in conjuge non habet culpam, sed origo peccati trahit secum debitam pœnam. Non enim maritus, quia maritus est, mortalis non est, aut aliunde nisi peccato mortalis est. Erat enim & Dominus mortalis, sed non de peccato: suscepit pœnam nostram, & ideo solvit culpam nostram. Meritò ergo in Adam omnes moriuntur, in Christo autem omnes vivificabuntur. Per unum hominem enim, ait Apostolus, peccatum in hunc mundum intravit, & per « peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Definita est sententia: In Adam, inquit, omnes peccaverunt. Solus esse innocens infans potuit, qui de opere [d] Adam non natus est.

ỳ. 7. — Peccatum originis. — 1. Reg. 16. 18. — Job 14. 5. sec. LXX. — Contra Pelagianos. — Luca 1. 35. — Rom. 8. 10. — 1. Cor. 15. 22. — Rom. 5. 12.

11. *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Veritatem dilexisti:* id est, impunita peccata etiam eorum quibus ignoscis, non reliquisti. *Veritatem dilexisti:* sic misericordiam prærogasti, ut servares & veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti: ita servatur misericordia & veritas; misericordia, quia homo liberatur; veritas, quia peccatum punitur. *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Quæ *occulta?* quæ *incerta?* Quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Ad hoc incertum Ninivitæ pænitentiam egerunt. Dixerunt enim, quamvis post minas Prophetæ, quamvis post illam vocem, Triduò & Ninive subvertetur: dixerunt apud se, petendam esse misericordiam: dixerunt ita apud se disceptantes, Quis novit, si Deus flectat in melius sententiam suam, & miseretur? Incertum erat, cùm dicitur, Quis novit. De incerto pænitentiam egerunt, certam misericordiam meruerunt: prostraverunt se in lacrymis, in jejuniis, in cilicio & in cinere prostraverunt se, gemuerunt, fleverunt, pepercit Deus. Stetit Ninive, an eversa est Ninive? Aliter quidem videtur hominibus, & aliter visum est Deo. Ego autem puto impletum fuisse quod Propheta prædixerat. Respice quæ fuit Ninive, & vide quia eversa est; eversa in malo, ædificata in bono: sicut eversus Saulus persecutor, ædificatus Paulus prædicator. Quis non diceret civitatem istam, in qua nunc sumus, feliciter eversam, si omnes illi insani nugis suis desertis ad Ecclesiam compuncto corde concurrerent, Dei misericordiam de suis factis prætcritis invocarent? Nonne diceremus, Ubi est illa Carthago? Quia non est quod erat, eversa est: sed si est quod non erat, ædificata est. Ita dicitur Jeremiæ, Ecce dabo tibi eradicare, suffodere, evertere, disperdere, & rursus ædificare, & plantare. Inde est vox illa Domini, Ego percutiam, & ego sanabo. Percutit putredinem facinoris, sanat dolorem vulneris. Faciunt medici cùm secant, percutiunt & sanant; armant se ut feriant, ferrum gestant & curare veniunt. Sed quia peccata magna erant Ninivitarum, dixerunt, Quis novit? Hoc incertum patefecerat Deus servo suo David. Cùm enim dixisset, stante & arguente se Propheta, Peccavi: statim audivit à Propheta, id est, à Spiritu Dei

ỳ. 8. — Jonæ 3. 4. — Act. 9. — Jerem. 1. 10. — Deut. 32. 39. — 2. Reg. 12.

[a] Aliquot MSS. *ex Adam, à quo ipsum vinculum &c.*
[b] Omnes propè MSS. *concupiscentia mortalis.*

[c] Plures MSS. *qui concernitur.* Alii, *qui concrescit.*
[d] Editi, *qui de opere in Adam non natus est.* Abest in à MSS.

qui erat in Propheta, Dimissum est tibi peccatum tuum. Incerta & occulta sapientiæ suæ manifestavit ei.

℣. 9. 12. *Adsperges me*, inquit, *hyssopo, & mundabor.* Hyssopum herbam novimus humilem, sed medicinalem: saxo hærere radicibus dicitur. Inde in mysterio mundandi cordis similitudo assumta est. Apprehende & tu radicem dilectionis petram tuam: esto humilis in humili Deo tuo, ut sis excelsus in glorificato Deo tuo. Adspergêris hyssopo, humilitas Christi te mundabit. Noli herbam contemne- B re, vim medicamenti adtende. Aliquid etiam dicam, quod à medicis solemus audire, vel experiri in ægrotis. Hyssopum dicunt purgandis pulmonibus aptum esse. In pulmone solet notari superbia: illic enim inflatio, illic anhelitus. Dicebatur de Saulo persecutore, tamquam de Saulo superbo, (Act. 9. 1.) quòd ibat ad vinciendos Christianos spirans cædem: anhelabat cædes, anhelabat sanguinem, nondum purgato pulmone. Audi & hîc humiliatum, quia hyssopo purgatum: *Adsperges me hyssopo, &* C *mundabor: lavabis me*, id est, mundabis me: *& super nivem dealbabor.* Etsi fuerint, inquit (Isai. 1. 18.) peccata vestra sicut phœnicium, tamquam nivem dealbabo. De talibus sibi exhibet Christus vestem sine (Ephes. 5. 27. Matth. 17. 2.) macula & ruga. Proinde vestis ejus in monte, quæ tamquam nix dealbata effulsit, significavit Ecclesiam omni maculâ peccati mundatam.

℣. 10. 13. Sed ubi humilitas ex hyssopo? Audi sequentia: *Auditui meo dabis exsultationem & lætitiam, & exsultabunt ossa humiliata. Auditui* D *meo*, inquit, *dabis exsultationem & lætitiam:* gaudebo audiendo te, non loquendo contra te. Peccasti, quid defendis te? Loqui vis: patere, audi, cede divinis vocibus, ne perturberis & ampliùs vulnereris: commissum est, non defendatur; in confessionem veniat, non in defensionem. Adhibes te defensorem peccati tui, vinceris: non innocentem patronum adhibuisti, non est tibi utilis defensio tua. Quis es enim qui te defendas? Idoneus es tu ad accusandum te. Noli dicere, aut, Nihil E feci; aut, Quid magnum feci; aut, Fecerunt & alii. Si faciendo peccatum nihil te dicis fecisse, nihil eris, nihil accipies: paratus est Deus dare indulgentiam; claudis contra te: ille paratus est dare, noli opponere obicem defensionis, sed aperi sinum confessionis. *Auditui meo dabis exsultationem & lætitiam.* Ipse donet ut dicam quod sentio. Feliciores sunt qui audiunt, quàm qui loquuntur. Qui enim discit, humilis est: qui autem docet, laborat ut non sit superbus, ne malè placendi affectus irrepat, ne F Deo displiceat qui vult placere hominibus. Magnus tremor est in docente, Fratres mei, magnus tremor est noster in his vocibus nostris. Credite cordi nostro quod videre non potestis: scit ipse qui mitescat nobis, qui propitius sit nobis, cum quanto sub illo tremore ad vos loquimur. Cùm autem ipsum aliquid suggerentem & docentem intus audimus, securi sumus, securi gaudemus: sub magistro enim sumus, illius gloriam quærimus, illum docentem laudamus: delectat nos veritas ejus intus, ubi nemo G facit vel audit strepitum: ibi dixit iste esse lætitiam suam & exsultationem suam. *Auditui meo*, inquit, *dabis exsultationem & lætitiam.* Et ideo quia humilis, audit. Qui audit, qui verè audit & bene audit, humilis audit: gloria enim in illo est à quo au- A dit quod audit. Postea quàm dixit, *Auditui meo dabis exsultationem & lætitiam*: continuò demonstravit quid faciat auditio; *Exsultabunt ossa humiliata.* Humiliata sunt ossa, ossa audientis non habent fastum, non habent tumorem, quem in se vix vincit qui loquitur. Inde & ille humilis magnus, quo in natis mulierum nemo major surrexit, ille (Matth. 11. 11.) qui ita se humiliavit, ut se indignum diceret solvere (Marci 1. 7.) corrigiam calceamenti Domini sui, Johannes ille Baptista, dans gloriam magistro suo, & ideo amico B suo, ait; cùm Christus putaretur, & ex eo superbire posset, & se extendere: non enim ipse se dixerat Christum; sed poterat accipere hominum errorem hoc putantium, (Luca 3. 15.) ultrò istum honorem deferre volentium: sed respuit falsum honorem, ut inveniret veram [a] gloriam: & vide humilitatem de auditu: ait, Qui habet sponsam, sponsus est, amicus (Johan. 3. 29.) autem sponsi stat & audit eum. Stantem se fecit & audientem, non cadentem & loquentem. Stat, inquit, & audit eum. Audistis auditum, ubi est ex- C sultatio & lætitia? Continuò sequitur, Stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. *Auditui meo dabis exsultationem & lætitiam, & exsultabunt ossa humiliata.*

14. *Averte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* ℣. 11. Jam enim exsultant ossa humiliata, jam hyssopo mundatus, humilis factus sum. *Averte faciem tuam*, non à me, sed *à peccatis meis.* Alibi quippe orans dicit, Ne avertas (Psal. 26. 9.) faciem tuam à me. Qui non vult à se averti faciem D Dei, vult averti faciem Dei à peccatis suis. Peccatum enim unde se Deus non avertit, advertit: si advertit, animadvertit. *Averte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* Satagit de illo grandi peccato: plus præsumit; omnes deleri vult iniquitates suas: præsumit de medici manu, de magna illa misericordia, quam in principio Psalmi invocavit: *Omnes iniquitates meas dele.* Avertit faciem Deus, & sic delet; avertendo faciem peccata delet, advertendo scribit. Audisti avertendo delentem, audi advertendo, quid facientem? E Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum: non delendo peccata eorum. (Psal. 33. 17.) Hic autem quid rogat? *Averte faciem tuam à peccatis meis.* Bene rogat. Ipse enim non avertit faciem à peccatis suis, dicens, Quoniam peccatum meum ego cognosco. Meritò rogas, & bene rogas, ut Deus avertat faciem à peccato tuo; si tu inde non avertis faciem: si verò tu peccatum tuum in dorso ponis, Deus ibi faciem ponit. Tu F peccatum tuum ante faciem tuam converte, si vis ut inde Deus faciem suam avertat; & sic securus rogas, & exaudit.

15. *Cor mundum crea in me Deus. Crea*, [b] non ℣. 12. quasi novum aliquid institue, dicere voluit: sed quia pænitens orabat, qui commiserat aliquid, quod priùs quàm committeret innocentior erat, ostendit quemadmodum dixerit, *Crea. Et spiritum rectum innova in visceribus meis.* [c] Per factum, inquit, meum inveterata erat atque curvata rectitudo spi- G ritûs mei. Dicit enim ex alio Psalmo, Curvaverunt (Psal. 56. 7.) animam meam. Et quando se homo pronum facit ad terrenas concupiscentias, incurvatur quodammodo; cùm autem erigitur in superna, rectum fit cor ejus, ut bonus illi sit Deus. Quàm bonus enim (Psal. 72. 1.) Deus Israël rectis corde! Proinde Fratres audite,

[a] MSS. excepto uno fortè & altero ferunt, *veram gratiam.*
[b] Hic à MSS. abest particula *non.*
[c] Sic MSS. At editi, *Perfectum, inquit, in me spiritum fac esse. Inveterata erat &c.*

Aliquando Deus cui ignoscit in futuro sæculo, corripit eum de peccato in isto sæculo. Nam & ipsi
2. Reg. 12. 13. David, cui dictum jam fuerat per Prophetam, Dimissum est peccatum tuum, evenerunt quædam quæ minatus erat Deus propter ipsum peccatum.
2. Reg. 15. 10. Nam filius ejus Abessalon adversùs eum cruentum bellum gessit, & in multis humiliavit patrem suum. Ambulabat ille in dolore, in tribulatione humiliationis suæ, ita subditus Deo, ut omnia justa ei tribuens confiteretur quòd nihil pateretur indignè, habens jam rectum cor cui non displicebat Deus.
2. Reg. 16. 5. Injuriosum quemdam & in os sibi dura maledicta jacientem patienter audiebat, ex adversa parte, unum ex militibus qui erant cum filio ejus impio. Et cùm ille jaceret maledicta in regem, iratus unus ex comitibus David voluit ire & percutere eum; sed prohibetur à David. Et quomodo prohibetur? Ut diceret, Deus illum misit, ut mihi malediceret. Agnoscens culpam suam, amplexus est pœnam suam, quærens gloriam non suam; Dominum laudans in eo quod boni habebat, Dominum laudans
Psal. 33. 2. in eo quod patiebatur, benedicens Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore ejus. Tales sunt omnes recti corde: non hi perversi, qui se rectos putant, & perversum Deum; qui quando aliquid faciunt mali, gaudent; quando aliquid mali patiuntur, blasphemant; insuper positi in tribulatione & flagello, dicunt de corde distorto, Deus, quid tibi feci? Verè quia nihil Deo fecerunt, omnia enim sibi fecerunt. *Et spiritum rectum innova in visceribus meis.*

℣. 13. 16. *Ne projicias me à facie tua.* Averte faciem tuam à peccatis meis: & *ne projicias me à facie tua.* Cujus faciem timet, ipsius faciem invocat. *Ne projicias me à facie tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Est enim Spiritus-sanctus
4 Sent. dist. 17. Quid ergo. in confitente. Jam ad donum Spiritus-sancti pertinet, quia tibi displicet quod fecisti. Immundo spiritui peccata placent, sancto displicent. Quamvis ergo adhuc veniam depreceris, tamen ex alia parte quia tibi displicet malum quod commisisti, Deo conjungeris: hoc enim & tibi displicet, quod & illi. Jam duo estis ad expugnandam febrem tuam, tu & medicus. Quia ergo non potest esse confessio peccati & punitio peccati in homine à seipso; cùm quisque sibi irascitur, & sibi displicet, sine dono Spiritus-sancti non est. Nec ait, spiritum sanctum tuum da mihi, sed *ne auferas à me. Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me.*

℣. 14. 17. *Redde mihi exsultationem salutaris tui. Redde* quam habebam, quam peccando amiseram: *Redde mihi exsultationem salutaris tui:* utique Christi tui. Quis enim sine illo sanari potuit? Quia
Johan. 1. 1. & antequam de Maria nasceretur, in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: & ita à sanctis patribus dispensatio susceptæ carnis futura credebatur, sicut à nobis facta creditur. Tempora variata sunt, non fides. *Redde mihi exsultationem salutaris tui: & spiritu principali confirma me.* Nonnulli intellexerunt hîc Trinitatem in Deo ipsum Deum, excepta dispensa-
Johan. 4. 24. tione carnis: quoniam scriptum est, Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est, vide-
Hieronymus in epist. ad Galat. c. 4. v. 6. tur restare ut spiritus sit. Intelligunt ergo hîc nonnulli Trinitatem dictam, in *spiritu recto* Filium, in *spiritu sancto* Spiritum-sanctum, in *spiritu prin-*
A *cipali* Patrem. Sive ergo hoc ita sit, sive spiritum rectum ipsius hominis accipi voluit, dicens, *Spiritum rectum innova in visceribus meis*, quem curvavi & distorsi peccando, ut jam Spiritus-sanctus ipse sit spiritus principalis, quem & auferri à se noluit, & eo se voluit confirmari; non est hæretica quælibet sententia.

18. Sed videte quid adjungat: *Spiritu*, inquit, *principali confirma me.* In quo *confirma?* Quia ignovisti mihi, quia securus sum non mihi imputari
B quod donasti, ex hoc factus securus, atque istâ gratiâ confirmatus, non ero ingratus. Quid enim ℣. 15.
faciam? *Doceam iniquos vias tuas.* Doceam iniquos [a] ex iniquo, id est, qui fuerim & ego iniquus, jam non iniquus, non à me ablato Spiritu-sancto, & spiritu principali confirmatus, *doceam iniquos vias tuas.* Quas vias iniquos docebis? *Et impii ad te convertentur.* Si peccatum David impietati deputatur, non de se desperent impii, quia pepercit Deus impio; sed si ad eum convertantur, si vias ip-
C sius discant: si autem impietati non deputatur factum David, sed illa propriè impietas dicitur apostatare à Deo, unum Deum non colere, aut numquam coluisse, aut quem colebat dimisisse, ad cumulum valet quod ait, *Et impii ad te convertentur.* Ita plenus es adipe misericordiæ, ut ad te conversis, non solùm quibuslibet peccatoribus, sed etiam impiis non sit desperandum. *Et impii ad te* Rom. 4.
convertentur. Ut quid? Ut credentes in eum qui justificat impium, deputetur fides eorum ad justitiam.

D 19. *Erue me de sanguinibus Deus, Deus salutis* ℣. 16.
meæ. Expressit Latinus interpres verbo minùs Latino proprietatem tamen ex Græco. Nam omnes novimus Latinè non dici sanguines, nec sanguina, tamen quia ita Græcus posuit plurali numero, non sine caussa, nisi quia hoc invenit in prima lingua Hebræa, maluit [b] pius interpres minùs Latinè aliquid dicere, quàm minùs propriè. Quare ergo pluraliter dixit, *de sanguinibus?* In multis sanguinibus, tamquam in origine carnis peccati, multa peccata
E intelligi voluit. Ad ipsa peccata respiciens Apostolus, quæ veniunt de corruptione carnis & sanguinis, ait, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. 1. Cor. 15. 50.
Nam utique secundùm fidem veram ejusdem Apostoli, caro ista resurget, & ipsa merebitur incorruptionem, dicente ipso, Oportet corruptibile hoc Ibidem 53.
induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Quia ergo corruptio ista de peccato est, ipsius nomine appellantur peccata: quemadmodum dicitur lingua & illud frustum carnis & membrum quod in ore movetur, cùm verba distin-
F guimus, & lingua quod per linguam fit, sicut dicimus aliam linguam Græcam, aliam Latinam: non enim caro diversa est, sed sonus. Quomodo ergo dicitur lingua locutio quæ fit per linguam: sic dicitur & sanguis iniquitas quæ fit per sanguinem. Attendens ergo multas iniquitates suas, & illud superiùs, Et omnes iniquitates meas dele; & eas tri- ℣. 11.
buens corruptioni carnis & sanguinis, *Libera me*, inquit, *de sanguinibus:* hoc est, Libera me ab iniquitatibus, munda me ab omni corruptione. Incor-
G ruptionem enim desiderat, qui dicit, *Libera me de sanguinibus:* quia caro & sanguis regnum Dei 1. Cor. 15. 50.
non possidebunt, neque corruptio incorruptionem. *Erue me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.* Ostendit quia cùm fuerit salus perfecta in isto cor-

[a] Aliquot MSS. *ex iniquis.* Alii tres, *exiniquus*; adscriptâ in margine notâ hujusmodi, *Sic dicitur expænitens qui pænitens fuit & jam non est, & exconsul qui consul fuit & modò non est.*

[b] Plerique MSS. *potiùs.*

A pore, corruptio in eo non erit, quæ intelligitur nomine carnis & sanguinis: ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modò quomodo sanum est quod labitur, quod indiget, quod habet perpetuam quamdam ægritudinem famis & sitis? Hæc 1. Cor. 6. 13. tunc non erunt: quia esca ventri, & venter escis, Deus autem & hunc & has evacuabit. Erit forma 1. Cor. 15. 54. corporis perfecta ex Deo, absorpta morte in victoriam, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata ætatibus, nullo labore lassata, ut cibo fulciatur, & aliquâ escâ re- B ficiatur. Sed non erimus sine esca & potu: ipse erit cibus noster Deus & potus noster. Solus ille cibus reficit nec deficit. *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.* Modò enim jam in ipsa salute Rom. 8. 24. sumus. Audi Apostolum: Spe enim salvi facti sumus. Et vide quia de ipsa salute corporis dicebat: Ibidem 23. &c. In nobismetipsis, inquit, ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri: » spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, » non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? C Matth. 10. 22. & 24. 13. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Qui perseveraverit usque in finem, ipsa est illa patientia: hic salvus erit, ipsa est salus quam nondum habemus, sed habituri sumus. Nondum est res, sed certa spes. *Et exsultabit lin-* ℣. 17. *gua mea justitiam tuam.*

20. *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Laudem tuam,* [a] quia creatus sum; *laudem tuam,* quia peccans non derelictus sum; *laudem tuam,* quia ut confiterer admonitus sum; *laudem tuam,* quia ut securus essem D mundatus sum. *Labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.*

℣. 18. 21. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique.* In illo tempore erat David, quando sacrificia victimarum animalium offerebantur Deo, & videbat hæc futura tempora. Nonne in his vocibus nos agnoscimus? Erant illa sacrificia figurata, prænuntiantia unum salutare sacrificium. Nec nos dimissi sine sacrificio sumus, quod Deo offeramus. Audi enim quid dicat curam gerens pro peccato suo, & ignosci sibi volens malum quod fecit: *Si vo-* E *luisses,* inquit, *sacrificium, dedissem utique. Holocaustis non delectaberis.* Nihil ergo offeremus? sic veniemus ad Deum? Et unde illum placabimus? Offer, sanè in te habes quod offeras. Noli extrin- Psal. 55. 12. secùs thura comparare, sed dic, In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi. Noli extrinsecùs ℣. 19. pecus quod mactes inquirere, habes in te quod occidas. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor* F *contritum & humiliatum Deus non spernit.* Prorsus sprevit taurum, hircum, arietem: jam non est tempus ut hæc offerantur. Oblata sunt cùm aliquid indicarent, cùm aliquid promitterent; venientibus rebus promissis, promissiones ablatæ sunt. *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Nostis quia excelsus est Deus: si te excelsum feceris, longinquabit à te; si te humiliaveris, propinquabit ad te.

℣. 20. 22. Videte quis iste sit: Unus videbatur depre- G cari David, videte hîc imaginem nostram & typum Ecclesiæ. *Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion.* Huic Sion benignè fac. Quæ est Sion? Civitas sancta. Quæ est civitas sancta? Quæ Matth. 5. 14. abscondi non potest super montem constituta. Sion in speculatione, quia aliquid spectat quod sperat. Interpretatur enim Sion speculatio, & Jerusalem visio pacis. Agnoscitis ergo vos in Sion & in Jerusalem, si certi exspectatis spem futuram, & si pacem habetis cum Deo. *Et ædificentur muri Ierusalem. Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Ierusalem.* Non sibi enim tribuat Sion aliqua merita sua: tu cum illa fac benignè. *Ædificentur muri Ierusalem:* munimenta construantur immortalitatis nostræ, in fide, & spe & caritate.

23. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ.* Modò ℣. 21. autem sacrificium pro iniquitate, spiritum contribulatum & cor humiliatum; tunc sacrificium justitiæ laudes solas. Beati enim qui habitant in domo Psal. 83. 5. tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. hoc est enim sacrificium justitiæ. *Oblationes & holocaustomata.* Quæ sunt *holocaustomata?* Totum igne consumtum. Quando totum pecus imponebatur aræ igne consumendum, holocaustum dicebatur. Totos nos divinus ignis absumat, & fervor ille totos arripiat. Quis fervor? Nec est qui se abscondat à Psal. 18. 7. calore ejus. Quis fervor? De quo dicit Apostolus, Spiritu ferventes. Non tantùm anima nostra ab- Rom. 12. 11. sumatur ab illo divino igne sapientiæ, sed & corpus nostrum, [b] ut mereatur ibi immortalitatem; sic levetur holocaustum, ut absorbeatur mors in victoriam. *Oblationes & holocaustomata. Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Unde *vitulos?* Quid ibi eliget? Innocentiam novæ ætatis, an libera colla à jugo legis?

24. Psalmus in nomine Christi, etsi fortè non ut volumus, verumtamen ut potuimus, terminatus est. Restat paucis alloqui vos, Fratres, propter multa mala inter quæ vivimus. Neque enim viventes in rebus humanis, migrare possumus à rebus humanis. Cum tolerantia vivendum est nobis inter malos: quia cùm mali essemus, cum tolerantia vixerunt boni inter nos. Non obliviscentes quid fuerimus, non desperabimus de his qui nunc sunt quod fuimus. Verumtamen Carissimi in tanta morum diversitate & tam detestabili corruptela, regite domos vestras, regite filios vestros, regite [c] familias vestras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi. Amat Deus disciplinam. Perversa autem & falsa innocentia est, habenas laxare peccatis. Valde inutiliter, valde perniciosè sentit filius patris lenitatem, ut postea Dei sentiat severitatem: & hoc non solus, sed cum dissoluto patre suo. Quid enim? Si ipse non peccat, & non facit quod filius ejus, ideo non debet ab ipsa nequitia filium prohibere? An fortè ut videatur filio ejus quia & pater talia faceret, nisi senuisset? Peccatum quod tibi non displicet in filio tuo, delectat te; sed ætas deseruit, non cupiditas. Maximè Fratres mei filios vestros fideles attendite, quos [d] fidedixistis ut baptizarentur. Sed fortè negligit malus filius vel monita patris, vel objurgationem, vel severitatem: tu imple personam tuam, Deus de illo exigit suam.

[a] In plerisque MSS. constanter, *laudem tuam qua.*
[b] MSS. omittunt particulam *ut*: & ex iis nonnulli ferunt, *mereatur absumi ab immortalitate.*
[c] Quatuor MSS. *filios vestras.*

[d] Er. & tres MSS. *fide genuistis.* Alii MSS. quatuor, *fidejussistis.* At Lov. *fidedixistis*: & sic melioris notæ MSS. Idem verbum adhibitum est suprà in Enarrat. Psal. 36. ser. 3. n. 6.

IN PSALMUM LI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. PSALMUS brevis est, de quo loquendum suscepimus Caritati Vestræ: sed titulum habet aliquantulùm negotiosum. Patienter ergo sustinete nos, donec illum enodemus, ut possumus, quantum adjuverit Dominus. Neque enim passim prætereunda sunt hæc; quando quidem placuit fratribus, non tantùm aure & corde, B sed & stilo excipienda quæ dicimus: ut non auditorem tantùm, sed & lectorem etiam cogitare debeamus. Nata est quidem occasio Psalmo huic ex re quadam gesta, quam vobis etiam fecimus recitari de libro Regnorum. Saül enim rex non ad perma-
1. Reg. 8.7. nendum electus à Domino, sed secundùm populi cor durum & malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem, secundùm illam sententiam sanctarum Scripturarum, quæ ait de Deo,
Job 34.30. Qui regnare facit hominem hypocritam, propter C perversitatem populi: cùm ergo talis esset Saül,
1. Reg. 21.1. persequebatur David, in quo Deus præfigurabat regnum salutis æternæ, & quem Deus elegerat permansurum in semine suo; quando quidem futurus
Rom. 1. 3. erat rex noster, rex sæculorum cum quo regnaturi sumus in æternum, ex semine ipsius David secundùm carnem. Cùm ergo David Deus elegisset, & præelegisset, & prædestinasset ad regnum, noluit & ipsum David antè regnum tenere, quàm primò à persequentibus liberaret; ut etiam in hoc ipso figu- D
Coloss. 1.18. raret nos, id est, corpus ejus, cujus corporis caput Christus. Porrò enim si ipsum caput nostrum sine primò peracto labore in terra, in cælo regnare noluit, neque levare sursum corpus quod deorsum accepit nisi per tribulationis viam; quid audent membra sperare, capite suo magis se posse esse felicia?
Matth. 10. 25. Si patrem-familiâs Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus? Non ergo speremus [a] molliorem viam: quà præcessit eamus, quà duxit sequamur. Si enim à vestigio ejus aberraverimus, pe- E rimus. In hoc ergo David quid præfigurabatur, videtis: ergo & in Saül quid præfigurabatur, videtis: regnum malum in Saül, regnum bonum in David: mors in Saül, & vita in David. Etenim nos non persequitur nisi mors, de qua in fine triumphabimus,
1. Cor. 15. 55. dicentes, Ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Quid est quod dico, non nos persequitur nisi mors? Quia nisi mortales essemus, non esset quod nobis faceret inimicus. Numquid enim Angelis quidquam facit? Ergo etiam ipsa mors, à F qua maximè habemus persecutionem, cujus finitur in fine contentio, cùm resurrexerimus à mortuis, sicut finita est in capite nostro, sic finietur & in nobis, si justi fuerimus inventi. Nam mortuus ille mortis interfector fuit, & magis in illo mors mortua est, quàm ipse in morte.

2. Denique etiam nomen ipsum si adtendamus, non est sine mysterio. Nam Saül interpretatur petitio, hoc est, appetitio. Quid enim dubitare debemus nos nobis fecisse mortem istam? A peccato G enim hominis nata est mors. Meritò ergo ipse sibi homo appetivit mortem, & ideo petitio nomen
Sap. 1. 13. & 14. est mortis. Nam sicut scriptum est, » Deus mortem » non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Crea- » vit enim Deus ut essent omnia, & sanabiles fecit » nationes orbis terrarum. Et unde mors? tamquam

A quæreres. Impii autem manibus, inquit, & verbis « accersierunt illam, & æstimantes illam amicam de- « fluxerunt. (Ibid.) Ergo appetendo illam defluxerunt, & in mortem irruerunt, æstimantes illam sibi esse amicam: quomodo æstimavit populus amicum, & petivit regem inimicum. Extorsit enim populus à Domino habere regem, & datus est Saül, tamquam (1. Reg.) dati essent illi in manus suas, qui manibus & verbis accersierunt mortem; & figurata est in ipso Saüle ipsa mors. Ideo Psalmus ille septimus-decimus sic B habet titulum: In die qua liberavit eum Dominus (Psal. 17.) de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saül. Dixit primò, omnes inimicos ejus; & postea, de manu Saül: quia novissima inimica destruetur (1. Cor. 15. 26.) mors. Quid est, Et de manu Saül? Quoniam exemit nos ab inferis, & de manu mortis liberavit nos.

3. Cùm ergo Saül persequeretur virum sanctum David, confugit David ubi tutum putavit: transiens per sacerdotem quemdam Achimelech, C accepit ab eo panes. Ubi figuravit etiam perso- (1. Reg.) nam, non tantùm regis, sed & sacerdotis: quia manducavit panes propositionis, quos, sicut dicit Dominus in Evangelio, non licebat manduca- (Matth. 4.) re nisi solis sacerdotibus. Postea cœpit eum quærere Saül, & iratus est suis, quòd nemo eum sibi vellet (1. Reg. 7.) prodere. Hoc modò lectum est in libro Regnorum. Erat autem ibi Doech quidam, quando venerat il- (Ibidem.) le ad Achimelech sacerdotem, princeps pastorum Saül, Idumæus. Qui cùm adesset quando Saül D irascebatur suis, quòd nullus illi vellet prodere David, prodidit ubi eum vidisset. Misit continuò Saül, exhibuit sacerdotem & omnes ejus, & jussit occidi. Nemo ausus est hominum regis Saül, nec jubente rege, mittere manum in sacerdotes Domini: sed ille qui prodiderat, sicut Judas, qui à proposito suo non recessit, & usque in finem perseveravit de illa radice fructus ferre, (quales, nisi quales fert arbor mala?) occidit Doech iste manu sua, jubente rege, sacerdotem & omnes ejus: deinde debellata est ci- E vitas etiam sacerdotum. Invenimus ergo Doech istum inimicum regi David & sacerdoti Achimelech. Unus homo est Doech, sed genus hominum est Doech: sicut David & corpus ipsum regis & sacerdotis, tamquam unus homo & duæ personæ, sed tamen unum genus hominum. Proinde in isto tempore, & in isto sæculo videamus hæc duo genera, ut pertineat ad utilitatem nostram, vel quod cantamus, vel quod cantari audimus. Modò videamus Doech, modò videamus corpus regis & sacer- F dotis, modò videamus corpus hominum adversùs regem & sacerdotem.

4. Primò nomina ipsa adtendite quàm mystica sint. Doech interpretatur motus: Idumæus interpretatur terrenus. Jam videte quale genus hominum significet Doech iste motus: non ergo perseverans in æternum, sed emigrandus. Terrenus: quid exspectatis de homine terreno aliquos fructus? [b] Cælestis homo erit in æternum. Est ergo regnum terrenum, ut breviter dicam & citò infi- G nuem, hodie in isto sæculo, ubi est & regnum cæleste. Peregrinos habet cives suos utrumque regnum, regnum terrenum & regnum cæleste, regnum eradicandum & regnum in æternum plantandum. Modò in hoc sæculo cives utriusque regni permixti sunt: corpus regni terreni, & corpus regni cælestis commixtum est. Regnum cæleste gemit inter cives

[a] Sic Er, & MSS. At Lov. *meliorem*.

[b] Sic aliquot MSS. At editi, *aliquos fructus cælestes? Homo &c.*

regni terreni, & aliquando (nam & hoc tacendum A non est,) quodam modo regnum terrenum angariat cives regni cælorum, & regnum cæleste angariat cives regni terreni. Utrumque vobis de Scriptura Dei demonstrabimus. Daniel & tres pueri in Babylonia præpositi sunt negotiis regis: Joseph in Ægypto secundus à rege positus est administrare rempublicam, de qua republica erat populus ille Dei liberandus: in ipsa republica angariam quodam modo faciebat Joseph, sicut illi tres pueri, sicut Daniel. Manifestum est ergo quòd usurparat B sibi ad opera sua, id est, ad opera regni sui, non ad facta sua mala, regnum terrenum cives regni cælorum. Quid & regnum cælorum, quomodo usurpat in hoc sæculo ad tempus cives regni terreni? Nonne de his Apostolus dicit, quòd non castè Evangelium annuntiabant, sed terrena desiderantes regnum cælorum prædicabant, sua quærebant & Christum annuntiabant? Et ut noveritis quòd & ipsi ad opus regni cælorum, tamquam mercenarii assumti sunt, Apostolus gaudens de illis dicit, C Sunt qui per invidiam & contentionem Christum » annuntiant, non castè, existimantes tribulationem » suscitare vinculis meis. Quid enim dum omni mo- » do sive per occasionem sive per veritatem Christus » annuntietur? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. De talibus etiam Christus annuntiat, dicens, Phari- » sæi & Scribæ cathedram Moysi sederunt: quæ » dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite. » dicunt enim, & non faciunt. Quæ dicunt, pertinent ad David; quæ autem faciunt, pertinent ad Doech. D Per illos me audite, illos imitari nolite. Ista duo genera hominum sunt hodie in terra. De his duobus generibus hominum cantat Psalmus iste.

[Margin: 2.49. — 41.40. — Philipp. 1.17. & 18. — Matth. 23. 2.]

℣. 1. ^a 5. Habet autem Psalmi titulus: * *In finem* ℣. 2. *intellectus David*, * *cùm venit Doech Idumæus, & nuntiavit Saül, Venit David in domum Abi-* 1. Reg. 21. 1. *melech*: cùm legamus eum venisse in domum Achimelech. Et fortasse quod non absurdè sentimus propter similitudinem nominis, & unius syllabæ differentiam, vel potiùs unius litteræ, variati sunt E tituli. In codicibus tamen Psalmorum cùm inspiceremus, magis Abimelech quàm Achimelech invenimus. Et quoniam in alio loco habes evidentissimum Psalmum, non dissimilitudinem nominis, sed prorsus diversum nomen insinuantem; quando quidem David ante regem Achis, non ante regem Abi- Ibidem 13. Psal. 33. 1. melech immutavit faciem suam, & dimisit eum, & abiit: titulus autem Psalmi sic scriptus est, Quando immutavit vultum suum coram Abimelech: ipsa b magis mutatio nominis in mysterium facit intentos, F ne tamquam res historiæ persequaris, & ^b sacrata vela contemnas. Discussum nomen in Psalmo illo, quod est Abimelech, invenitur interpretatum, Patris mei regnum. Quomodo autem patris sui regnum dimisit David, & abiit, nisi quomodo Christus regnum Judæorum dimisit, & ad Gentes transivit? Hinc fortassis etiam propheticus Spiritus adscribens titulum Psalmo huic, voluit ut non diceret Achimelech, sed Abimelech, quia quando venit David ad patris sui regnum, tunc est proditus, G hoc est quando venit Dominus noster Jesus Christus ad regnum Judæorum institutum à Patre suo, de quo dicit, Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus & justitiam, tunc est proditus morti, quam significat Saül. Non est autem * occisus, sicut nec Isaac, cùm & ipse passionem Domini figuraret; nec tamen sine sanguine figura transacta est, vel ibi illius arietis, vel hîc Achimelech sacerdotis. Neque enim occidi oportuit eos, quos tunc resurgere non oportebat: sed eorum vitam à mortis periculo, ^c verumtamen effuso sanguine, liberans Jesus resurrectionem potiùs significabat, quæ hoc modo in illis figurabatur, quia vero Domino servabatur. Plura hinc dici possent, si illarum rerum gestarum in hoc sermone suscepissemus tractanda mysteria.

[Margin: Matth. 21. 43. — * intellig. David. — Gen. 22. 12. — c]

6. Nunc jam audiamus ista duo genera hominum, quando quidem de titulo isto, etsi operosiùs & fortasse loquaciùs, tamen ut Dominus concessit, exitum est. Duo genera hominum adtendite, unum laborantium, alterum eorum inter quos laboratur: unum de terra, alterum de cælo cogitantium: unum in profundum cor mittentium, alterum cor Angelis conjungentium: unum sperantium de terrenis, quibus pollet hic mundus; alterum præsumentium de cælestibus, quæ promisit non mendax Deus. ^d Sed mixta sunt ista genera hominum. Invenimus d modò civem Jerusalem, civem regni cælorum administrare aliquid in terra; ut puta, ^e purpuram ge- e rit, magistratus est, ædilis est, proconsul est, imperator est, rempublicam gerit terrenam: sed cor sursum habet, si Christianus est, si fidelis est, si pius est, si contemnens in quibus est, & sperat in quo nondum est. De quo genere fuit illa sancta mulier Esther, quæ cùm esset uxor regis, ventum est Esth. 14. 16. ad periculum deprecandi pro civibus suis; & cùm oraret coram Deo, ubi mentiri non posset, in oratione sua dixit, ita sibi fuisse illa ornamenta regalia, sicut pannum menstruatæ. Non ergo desperemus de civibus regni cælorum, quando eos videmus aliqua gerere Babyloniæ negotia, aliquid terrenum in republica terrena: nec rursus continuò gratulemur omnibus hominibus quos videmus agere negotia cælestia; quia & filii pestilentiæ sedent aliquando in cathedra Moysi, de quibus dicitur, Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere no- Matth. 23. 3. lite: dicunt enim, & non faciunt. Illi in terrenis rebus levant cor in cælum, isti in cælestibus verbis trahunt cor in terra. Veniet autem tempus venti- Matth. 3. 12. labri, quando utrumque diligentissimè discernatur, ne granum aliquod transeat in acervum paleæ comburendum, ne una stipula transeat ad massam in horreo recondendam. Quamdiu ergo nunc permixtum est, audiamus hinc vocem nostram, id est, civium regni cælorum: (HOC ENIM AFFECTARE DEBEMUS, tolerare hîc malos, quàm tolerari à bonis:) & conjungamus nos huic voci, & aure, & linguâ, & corde, & opere. Quod si fecerimus, nos hîc loquimur in his quæ audimus. Dicatur ergo primò de corpore malo regni terreni.

7. QUID *gloriatur in malitia qui potens est?* ℣. 3. Adtendite Fratres mei gloriam malignitatis, gloriam hominum malorum. Quæ est gloria? *Quid*

^a Plerique MSS. *Psalmi titulus, nuntiatum esse Saüli de David, quòd venerit David in domum Abimelech.*
^b Sic Er. & MSS. At Lov. *secreta.*
^c Sic melioris notæ MSS. At editi, *à mortis periculo liberari. Verumtamen effusi sanguinis liberatio resurrectionem potiùs significabat, quæ hoc modo in illis figurabatur. Quia verò Domino servabatur resurrectio, plura hîc dici* &c.

^d Hîc in editis post *non mendax Deus*, inserta erant isthæc verba: *Non esse desperandum de hominibus bonis, si per eos terrenum aliquid administretur; nec rursum continuò gratulandum hominibus qui cælestia agere dignoscantur negotia: cùm plerùmque illi qui negotiis sæcularibus implicati sunt, cor semper sursum habeant, & isti qui cælestia semper prædicant, cor trahant in terra.* Absunt ea prorsus à nostris MSS.
^e Omnes MSS. *purpuras gerit.*

gloriatur in malitia qui potens est? id est, qui in malitia potens est, quid gloriatur? Opus est potentem esse, sed in bonitate, non in malitia. Aliquid magnum est gloriari in malitia? Ædificare domum paucorum est, destruere quivis ignarus potest. Seminare frumenta, excolere segetem, exspectare donec maturescat, & in ejus fructu in quo laboravit gaudere, paucorum est: unâ scintillâ omnem segetem incendere quivis potest. Suscipere infantem, natum nutrire, educare, ad juvenilem ætatem perducere, magnum officium est: occidere illum uno puncto temporis quivis potest. Ergo ea quæ ad destructionem fiunt, facillimè fiunt. Qui gloriatur, in Domino glorietur: qui gloriatur, in bonitate glorietur. (1. Cor. 1.31.) Gloriaris, quia potens es in malo. Quid facturus es, ô potens, quid facturus es, multùm te jactans? Occisurus es hominem: hoc & scorpius, hoc & una febris, hoc & fungus malus. Huc-ne redacta est omnis potentia tua, ut malo fungo coæquetur? Hoc ergo faciunt boni cives Jerusalem, qui non in malitia, sed in bonitate glorientur: Primò ut non in se, sed in Domino glorientur. Deinde ut ea quæ ad ædificationem faciunt, studiosè faciant, & talia faciant quæ valeant ad permanendum: quæ autem faciunt ad destructionem, faciant propter disciplinam proficientium, non propter oppressionem innocentium. Huic ergo potentiæ comparatum corpus illud terrenum, quare non audiat ex his verbis, *Quid gloriatur in malitia qui potens est?*

(℣. 4.) 8. *In iniquitate * tota die injustitiam cogitavit lingua tua. In iniquitate tota die*, id est, toto tempore, sine lassitudine, sine intervallo, sine pausatione. Et quando non facis, cogitas; ut quando aliquid mali abest à manibus, à corde non absit: aut facis malum, aut dum non potes facere, dicis malum, hoc est, maledicis: aut quando nec hoc potes, vis & cogitas malum. *Tota die* ergo, id est, sine intermissione. Exspectamus huic homini pœnam. Parva sibi pœna est? Minaris ei: tu cùm ei minaris, quò eum vis mittere, in malum? Dimitte illum in se. Ut multùm sævias, [a] subjecturus es bestiis: in seipsum pejor est bestiis. Bestia enim lacerare corpus ejus potest: ipse cor suum sanum relinquere non potest. Interiùs in se ipse sævit, & tu exteriùs plagas inquiris? Immo ora Deum pro illo, ut liberetur à se. Verumtamen in hoc Psalmo, Fratres mei, non oratio est pro malis, aut contra malos, sed prophetia quid sit eventurum malis. Non itaque putetis ex malevolentia Psalmum aliquid dicere: dicitur enim in Spiritu prophetiæ.

9. Quid ergo sequitur? Tota potentia tua, & tota cogitatio iniquitatis tota die, & meditatio malignitatis in lingua tua sine intermissione, quid egit? (Item ℣. 4.) quid fecit? *Sicut novacula acuta fecisti dolum.* Ecce quid faciunt sanctis mali, capillos radunt. Quid est quod dixi? Si sint tales cives Jerusalem, qui audiant vocem Domini sui, regis sui dicentis, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: (Matth. 10. 28.) qui audiant vocem, quæ modò ex Evangelio recitata est, Quid prodest homini si totum mundum lucretur, se autem ipsum detrimentum faciat: (Matth. 16. 26.) contemnunt omnia præsentia bona, insuper & ipsam vitam. Et quid factura est novacula Doech homini meditanti in hac terra regnum cælorum, & futuro in regno cælorum, habenti secum Deum, & permansuro cum Deo? quid est factura illa novacula? Capillos rasura, calvum factura est. Et hoc ad Christum pertinet, qui in loco Calvariæ crucifixus est. Facit & filium Core, quod interpretatur calvitium. Nam isti capilli superflua rerum temporalium significant. Qui quidem capilli non superfluè facti sunt à Deo in corpore hominum, sed ad aliquod ornamentum: tamen quia sine sensu præciduntur, illi qui hærent corde in Domino, sic habent ista terrena tamquam capillos. Sed aliquando & aliquid boni de capillis operandum est, quando frangis panem esurienti, egenum sine tecto inducis in domum tuam, si videris nudum, vestis: postremò etiam ipsi Martyres imitantes Dominum, sanguinem pro Ecclesia fundentes, audientes vocem illam, Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus pro fratribus animas ponere, quodam modo de capillis suis bene nobis fecerunt, id est, de his rebus quas potest amputare vel radere illa novacula. Quia ergo & de ipsis capillis boni aliquid fieri potest, significavit & illa mulier peccatrix, quæ cùm flevisset super pedes Domini, capillis suis tersit, quos lacrymis rigavit. Quid significans? Quia cùm misertus fueris alicujus, debes & subvenire, si potes. Cùm enim misereris, tamquam lacrymas fundis: cùm subvenis, capillis tergis. Et si hoc cuicumque, quantò magis pedibus Domini? Qui sunt pedes Domini? Evangelistæ sancti, de quibus dictum est, Quàm speciosi sunt pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona? Ergo acuat sicut novaculam linguam suam Doech, acuat dolum quantum potest; ablaturus est superflua temporalia, numquid necessaria sempiterna?

(℣. 5.) 10. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Ante te erat benignitas, ipsam diligeres. Non enim aliquid eras erogaturus, aut quod diligeres de longinqua navigatione allaturus eras. Benignitas ante te, iniquitas ante te: compara, & elige. Sed fortè habes oculum quo videas malignitatem, & non habes oculum quo videas benignitatem. Væ iniquo cordi. Quod pejus est, avertit se, ne videat quod videre potest. Quid enim de talibus alio loco dictum est? Noluit intelligere ut bene ageret. Non enim dictum est, non potuit; sed noluit, inquit, intelligere ut bene ageret, clausit oculos à luce præsenti. Et quid sequitur? Iniquitatem meditatus est in cubili suo, hoc est, in interiore secreto cordis sui. Tale quid objicitur huic Doech Idumæo, maligno corpori, motui terreno, non permanenti, non cælesti. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Nam vis nosse quàm videat malus utrumque, & illud potiùs eligat, hinc se avertat? Quare clamat quando iniquè aliquid patitur? Quare tunc exaggerat quantum potest iniquitatem, & laudat benignitatem, reprehendens eum qui in illo operatus est malignitatem super benignitatem? Sit ergo regula sibi ad videndum: de seipso judicabitur. Porrò si faciat quod scriptum est, Diliges proximum tuum tamquam teipsum: Et, Quæ vultis ut faciant vobis homines bona, hæc & vos facite illis; apud se habet unde noverit, quia quod in se non vult fieri, non debet facere alteri. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Inique, inordinate, perverse vis levare aquam super oleum; demergetur aqua, oleum supereminebit. Ponere vis sub tenebris lucem: fu-

[a] Optimæ notæ MSS. *subrecturus es bestiis*: sic in 36. Psal. serm. 3. n. 13. observabamus in plerisque codicibus haberi, *alios bestiis subrexerunt.*

gabuntur

gabuntur tenebræ, lux manebit. Super cælum terram vis collocare, pondere suo cadet terra in locum suum. Tu ergo mergêris diligendo malitiam super benignitatem. Nam numquam benignitatem malitia superabit. *Dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.* Ante te est æquitas, ante te est iniquitas: unam linguam habes, quò vis eam vertis; quare ergo potiùs ad iniquitatem, & non ad æquitatem? Cibos amaritudinis non das ventri tuo, & cibos iniquitatis das linguæ tuæ malignæ? Sicut eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris. Præponis ergo iniquitatem æquitati, & præponis malitiam benignitati: tu quidem præponis, sed suprà esse quid potest nisi benignitas & æquitas? Sed tu imponendo te quodammodo super ea quæ necesse est ut deorsum eant, non illa facies esse supra bona, sed tu cum eis mergêris in mala.

℣. 6. 11. Propter hoc sequitur in Psalmo, *Dilexisti omnia verba submersionis.* Eripe ergo te, si potes, à submersione. Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Si non vis mergi, tabulam apprehende, ligno portare, crux te perducat. Nunc verò (1. Reg. 21. 7.) quia Doech es Idumæus, motus & terrenus, quid facis? *Dilexisti omnia verba submersionis, linguam dolosam.* [a] Hæc præcessit, verba submersionis secuta sunt linguam dolosam. Quid est lingua dolosa? Ministra fallaciæ est lingua dolosa, aliud in corde gestantium, aliud ore promentium. Sed in his subversio, in his submersio.

℣. 7. 12. *Propterea Deus destruet te in finem:* etsi nunc vidêris virere tamquam fœnum in agro ante æstum solis. (Isai. 40. 6. &c.) Omnis enim caro fœnum, & claritas » hominis ut flos fœni: fœnum aruit, & flos decidit; » verbum autem Domini manet in æternum. Ecce quò te teneas, ad quod manet in æternum. Nam ad fœnum & ad florem fœni si te tenueris, quoniam fœnum arescet, & flos decidet, *destruet te Deus in finem:* & si non modò, certè in finem destruet, quando illud ventilabrum venerit, & acervus paleæ à massa separatus fuerit. (Matth. 3. 12. & 13. 40.) Nonne massa in horrea, & palea in ignem? Nonne totus iste Doech ad sinistram stabit, quando dicturus est Dominus, Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus? (Matth. 25. 41.) *Destruet* ergo *te Deus in finem: evellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo.* Modò ergo Doech iste Idumæus est in tabernaculo: sed servus non manet in domo in æternum. (Johan. 8. 35.) Operatur & iste aliquid boni, etsi non factis suis, saltem verbis Dei, ut in Ecclesia quando sua quærit, saltem quæ Christi sunt dicat. (Philip. 2. 21.) Sed *emigrabit te de tabernaculo tuo.* Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. (Matth. 6. 2.) *Et radicem tuam de terra viventium.* Ergo in terra viventium nos debemus habere radicem. Radix nostra ibi sit. In occulto est radix: fructus videri possunt, radix videri non potest. Radix nostra caritas nostra, fructus nostri opera nostra: opus est ut opera tua de caritate procedant, tunc est radix tua in terra viventium. Inde eradicabitur iste Doech, nec omnino poterit ibi permanere, quia nec altiùs ibi fixit radicem: sed quomodo illa semina in petra, etsi radicem ejiciant, tamen quia humorem non habent, sole orto continuò arescunt. (Matth. 13. 5.) At verò illi qui altiùs figunt radicem, quid audiunt ab Apostolo? Flecto genua mea pro (Ephes. 3. 14. & 17. &c.) vobis ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut sitis » in caritate radicati & fundati. Et quia ibi jam radix, Ut possitis, inquit, comprehendere quæ sit altitu- » do, latitudo, longitudo & profundum; scire etiam » supereminentem scientiam caritatis Christi, ut im- » pleamini in omnem plenitudinem Dei. Talibus » fructibus digna est tanta radix, tam simplex, tam [b] germinans, in germina tam altè fundata. At verò hujus radix eradicatur de terra viventium.

℣. 8. 13. *Et videbunt justi, & timebunt, & super eum ridebunt.* Quando timebunt? Quando ridebunt? Intelligamus ergo & discernamus duo ista tempora satis utiliter timendi & ridendi. (Tempus timendi & ridendi.) Quamdiu enim sumus in hoc sæculo, nondum est ridendum, ne postea ploremus. Legimus quid servetur in finem huic Doech, legimus, & quia intelligimus & credimus, videmus, sed timemus. Hoc ergo dictum est, *Videbunt justi, & timebunt.* Quamdiu videmus quid eventurum sit in finem malis, quare timemus? Quia dixit Apostolus, In timore & tremore vestram ipsorum operamini salutem: (Philip. 2. 12.) quia dictum est in Psalmo, Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. (Psal. 2. 11.) Quare, cum timore? Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat. (1. Cor. 10. 12.) Quare, cum tremore? Quia dicit alibi: Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales » estis instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens teipsum ne & tu tenteris. (Gal. 6. 1.) Ergo justi qui sunt modò, qui vivunt ex fide, sic vident istum Doech quid illi eventurum sit, ut tamen timeant & sibi: quid enim sunt hodie, sciunt; quid cras futuri sint, nesciunt. Modò ergo *videbunt justi, & timebunt.* Quando autem ridebunt? Quando transierit iniquitas, quando transvolaverit, sicut jam ex magna parte transvolavit tempus incertum, quando fugatæ fuerint tenebræ hujus sæculi, in quibus modò non ambulamus nisi ad lucernam Scripturarum, & ideo timemus tamquam in nocte. Ambulamus enim ad prophetiam, de qua dicit Apostolus Petrus, Habemus certiorem propheticum sermonem, cui (2. Pet. 1. 19.) » bene facitis intendentes, sicut lucernæ lucenti in » obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oria- » tur in cordibus vestris. Quamdiu ergo ad lucernam ambulamus, necesse est ut cum timore vivamus. Cùm autem venerit dies noster, id est, manifestatio Christi, de qua idem dicit Apostolus, Cùm (Coloss. 3. 4.) » Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria: tunc justi ridebunt istum Doech. Non est enim jam subveniendi locus: non quomodo nunc, quando vides hominem injustè viventem, vis cum illo laborare ut corrigas; quia qui injustus est, conversus poterit justus esse, quomodo & justus aversus potest injustus esse. Itaque nec de te præsumas, nec de illo desperes; & da operam quantum potes, si benignus es, si non diligis malitiam super benignitatem, ut ambulantem hominem in via mala & errantem corrigas ad viam bonam. Tunc verò cùm venerit judicii tempus, correctionis locus non erit, sed tantùm damnationis: & erit ibi pænitentia, sed infructuosa, quia sera. Vis ut sit fructuosa? non sit sera. Hodie te corrige. Reus es, ille judex est: corrige reatum, & gaudebis ad judicem. Hodie enim hortatur te, ne judicet te; & qui judex tuus futurus est, ipse est hodie advocatus tuus. Tunc ergo, Fratres, restat ridendi

[a] Er. & plerique MSS. *Expressit verba submersionis, linguam dolosam.*

[b] Sic aliquot MSS. Alii quidam, *tam simplex, tam germana, tam altè fundata.* At Lov. *tam simplex, tam germinans in germine, tam alta & fundata & profunda.*

tempus. Nam ipsam irrisionem iniquorum quæ futura est justis, significavit liber ille Sapientiæ. In suis enim, in quorum animas transfert se sapientia, *Prov. 1. 24.* factura est quod dixit: Increpabam, & non exaudiebatis; loquebar, & meis sermonibus non intendebatis; & ego vestræ perditioni superridebo. Hoc fiet tunc à justis in istum Doech. Modò autem videamus & timeamus, ne hoc simus quod in eum dicimus: & si hoc eramus, hoc esse desinamus, ut modò timentes, postea rideamus.

14. Quid autem tunc dicent qui ridebunt? *Et* *℣. 9.* *super eum ridebunt; & dicent*, * *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum.* Videte corpus Proverbiũ. terrenum. Quantum habebis, tantus eris. Proverbium avarorum, rapacium, innocentes opprimentium, res alienas invadentium, commendata negantium. Quale hoc proverbium? Quantum habebis, tantus eris, id est, quantum habueris pecuniæ, quantum adquisieris, tantò plus poteris. *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum.* Non dicat pauper fortè malus, Ego non sum de hoc corpore. Audivit enim Prophetam dicentem, *Speravit in multitudine divitiarum suarum:* continuò si pauper est, adtendit pannos suos, respexit juxta se fortè divitem in populo Dei ornatiùs vestitum, & ait in corde suo, De isto dicit, numquid de me? Noli inde te excipere, noli separare, nisi videris & timueris, ut postea rideas. Nam quid tibi prodest, si eges facultate & ardes cupiditate? Quando Dominus noster Jesus Christus abeunti à *Matth. 19. 21.* se illi diviti contristato dixerat, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me: & magnam desperationem divitibus prænuntiarat, ut diceret, *Ibidem 24.* faciliùs posse camelum transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cælorum, nonne continuò discipuli contristati sunt, dicentes apud seipsos, Quisnam poterit salvari? Ergo quando dicebant, Quisnam poterit salvari, divites paucos adtendebant, latebat eos tanta pauperum multitudo? Non sibi poterant dicere, Si difficile est, immo impossibile ut intrent divites in regnum cælorum, sicut impossibile est ut intret camelus per foramen acûs, omnes pauperes intrent in regnum cælorum, divites soli excludantur? Quot sunt enim divites? At verò pauperum millia innumerabilia. Non enim tunicas inspecturi sumus in regno cælorum; sed vestis cujusque fulgor justitiæ deputabitur: erunt ergo pauperes æquales Angelis Dei, induti stolis immortalitatis fulgebunt sicut sol in regno Patris sui: quid nobis est de divitibus paucis sollicitos esse aut laborare? Non hoc senserunt Apostoli: sed cùm Dominus hoc dixisset, Facilius est camelum transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cælorum: illi apud se dicentes, Quisnam poterit salvari, quid adtenderunt? Non facultates, sed cupiditates. Viderunt enim etiam ipsos pauperes, etsi non habentes pecuniam, tamen habere avaritiam. Et ut noveritis non pecuniam in divite, sed avaritiam condemnari, advertite quod dico: Respicis illum divitem stantem juxta te, & fortè in illo est pecunia & non est avaritia, in te non est pecunia & est avaritia. Pauper ulcerosus, ærumnosus, linctus à canibus, non habens opem, non habens escam, non habens fortè ipsam *Luca 16. 22.* vestem, ablatus est ab Angelis in sinum Abrahæ. Eia tu pauper gaudes modò, numquid-nam tibi & ulcera optanda sunt? Nonne patrimonium tuum sanitas est? Non est in hoc Lazaro meritum paupertatis, sed pietatis. Nam vides qui sublatus est, non vides quò sublatus est. Quis est sublatus ab Angelis? Pauper, ærumnosus, ulcerosus. Quò sublatus est? In sinum Abrahæ. Lege Scripturas, & invenies divitem Abraham. Ut noveris, quia non *Gen. 13.* divitiæ culpantur: habebat Abraham multum auri, argenti, pecorum, familiæ, dives erat, & in ejus sinum Lazarus pauper sublatus est. In sinum divitis pauper: an potiùs ambo Deo divites, ambo à cupiditate pauperes?

15. Quid ergo in hoc Doech culpat Scriptura? Non dixit, Ecce homo qui fuit dives; sed, *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum.* Non quia habuit divitias, sed quia in ipsis speravit, & in Deo non speravit, ideo damnatur, ideo punitur, ideo movetur de tabernaculo, tamquam motus ille terrenus, sicut pulvis quem projicit ventus à facie *Psal. 1.* terræ, ideo exstirpatur radix ejus de terra viventium. Numquid huic similes sunt divites, de quibus Paulus apostolus loquitur: Præcipe divitibus *1. Tim. 6. 17.* hujus mundi, non superbè sapere, sicut Doech; neque sperare in incerto divitiarum, sicut ipse *speravit in multitudine divitiarum suarum;* sed in Deo vivo, non quomodo iste *qui non posuit Deum adjutorem suum?* Denique illis quid præcepit? Di- *Ibidem* vites sint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent. Et quid, si facilè tribuerint, si communicaverint non habenti? Intrabunt per foramen acûs? *Matth. 19. 24.* Intrabunt planè: nam & pro illis jam ipse camelus intravit. Ipse enim prior intravit, quem sicut camelum nemo sarcinâ passionis oneraret, nisi se ipse in terram deponeret. Quia & ipse hoc dixit, Quod *Ibidem* hominibus impossibile est, Deo facile est. Damnetur ergo iste Doech, timeant de illo modò justi, rideant super eum postea justi. Meritò enim damnatur, *qui non posuit Deum adjutorem suum:* sicut tu, qui fortè habes pecuniam, sed de Deo præsumis, non de pecunia. *Et speravit in multitudine divitiarum suarum:* similis factus est illis, qui cùm *Psal. 143. 15.* dicerent, Beatus populus cui hæc sunt, id est, ista terrena, retulit continuò iste qui insultat huic Doech, Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius. Nam illa in quibus dixerunt beatum populum, enumerat Psalmus. Locuti sunt enim tamquam filii alieni, tamquam iste Doech Idumæus, *Ibidem* id est, terrenus: Os eorum locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii ipsorum sicut novellæ constabilitæ in juventute sua: filiæ eorum compositæ, & ornatæ sicut similitudo templi; cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc: oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus suis; boves eorum crassi: non est ruina sepis, nec exitus, neque clamor in plateis eorum. Quasi magnam felicitatem videntur habere pacis terrenæ. Sed ille qui terrenus est, etiam motus est, id est, *Psal. 1. 4.* tamquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ. Denique quid in illis reprehenditur? Non quia ista habuerint; nam & boni habent ista: sed quid? Hoc intendite: ne passim divites reprehendatis, & rursus ne de paupertate & de egestate præsumatis. Si enim non est præsumendum de divitiis, quantò magis non est præsumendum de paupertate, sed de Deo vivo? In quo ergo isti notantur? Quia beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Ideo filii alieni, ideo os eorum locutum est vanitatem, & dex-

tera eorum dextera iniquitatis. Tu autem quid? A
» Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius.

16. Ergo isto damnato qui *speravit in multitudine divitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua*: quid enim vanius eo qui putat plus valere
nummum quàm Deum? Ergo isto damnato qui dixit beatum populum cui hæc sunt: tu qui dicis,
» Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius,
ỳ. 10. quid de te sentis? quid tibi speras? *Ego autem*, jam
modò corpus illud audi: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei*. Non unus homo loquitur, B
Rom. 11. 17. sed oliva illa fructifera, unde amputati sunt superbi
rami, & insertus humilis oleaster. *Sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei*.
Ille quid? *In multitudine divitiarum suarum*: ideo
radix ejus evelletur de terra viventium. *Ego autem*
quia *sicut oliva fructifera in domo Dei*, cujus radix nutritur, non eradicatur, *speravi in misericordia Dei*. Sed fortè modò? Nam & hinc errant
homines aliquando. Deum quidem colunt, & non
sunt jam similes isti Doech: sed quamvis de Deo C
præsumant, ad temporalia tamen; ut dicant sibi,
Colo Deum meum, qui me facturus est divitem in
terra, qui mihi filios daturus est, qui mihi uxorem daturus est. Talia quidem non dat nisi Deus,
sed non vult se propter talia diligi Deus. Ideo enim
sæpe ista dat & malis, ut aliud ab illo discant quærere boni. Quomodo ergo tu dicis, *Speravi in misericordia Dei*? Fortè ad temporalia adipiscenda?
Immo, *in æternum & in sæculum sæculi*. Quod dixit *in æternum*, repetere voluit adjiciendo *in sæculum sæculi*, ut confirmaret ibi repetendo, quàm D
fundatus esset in dilectione regni cælorum, & in
spe æternæ felicitatis.

ỳ. 11. 17. *Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti.*
Quid *fecisti*? Doech damnasti, David coronasti.
Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti. Magna
confessio, *quoniam fecisti*. Quid *fecisti*, nisi hæc
ipsa quæ suprà dicta sunt, ut tamquam oliva fructifera in domo Dei, sperarem in misericordia Dei
in æternum, & in sæculum sæculi? Tu fecisti: im- E
Rom. 4. 5. pius justificare se non potest. Sed quis est qui justi-
1. Cor. 4. 7. ficat? Credenti, inquit, in eum qui justificat impium. Quid enim habes quod non accepisti? Si au-
» tem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis,
quasi ex te habeas? Absit ut ego sic glorier, ait
iste qui oppositus est contra Doech, qui tolerat
Doech in terra, donec emigret ille de tabernaculo,
& eradicetur de terra viventium. Non glorior quasi
non acceperim, sed in Deo glorior. Et *confitebor tibi, quoniam fecisti*, id est, quia tu fecisti, non ex F
meritis meis, sed ex misericordia tua. Ego enim
1. Tim. 1. 13. quid feci? Si recolas, priùs fui blasphemus & persecutor & injuriosus. Tu autem quid fecisti? Sed
misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.
Item ỳ. 11. *Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti.*

18. *Et exspectabo nomen tuum, quia jocundum est.* Amarum est sæculum, sed nomen tuum jocundum. Et si dulcia quædam sunt in sæculo, sed cum
amaritudine digeruntur. Præponitur nomen tuum,
a Psal. 118. 85. non solùm [a] magnitudine, sed etiam jocunditate. G
Narraverunt etenim mihi injusti delectationes suas,
sed non sicut lex tua, Domine. Neque enim si nihil dulce esset Martyribus, tantas tribulationum
amaritudines æquo animo sustinerent. Amaritudo
eorum à quovis sentiebatur, dulcedinem eorum
non facilè quisquam gustare poterat. Nomen ergo
Dei jocundum est amantibus Deum super omnes
jocunditates. *Exspectabo nomen tuum, quia jocundum est.* Et cui probas quia jocundum est? Da mihi
palatum cui jocundum est. Lauda mel quantum
potes, exaggera dulcedinem ejus quibus valueris
verbis: homo nesciens quid sit mel, nisi gustaverit,
quid dicas nescit. Ideo magis ad experimentum te
invitans Psalmus, quid ait? Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus. Gustare non vis, & dicis, Psal. 33. 8.
Jocundum est? Quid jocundum est? Si gustasti, in
fructu tuo inveniatur, non in solis vocibus, tamquam tantummodo in foliis, ne maledicto Domini
arescere tamquam illa ficulnea merearis. Gustate, Matth. 21. 19.
inquit, & videte, quoniam suavis est Dominus.
Gustate, & videte: tunc videbitis, si gustaveritis.
Homini autem non gustanti, unde probas? Laudando jocunditatem nominis Dei, quantacumque
dixeris, verba sunt: aliud est gustus. Verba laudis
ejus audiunt & impii: non autem gustant quàm jocundum est, nisi sancti. Proinde iste sentiens dulcedinem nominis Dei, & volens explicare, & volens ostendere, nec inveniens quibus: etenim sanctis non opus est ut ostendat, quia & ipsi gustant &
norunt; impii autem sentire non possunt quod gustare nolunt: quid ergo facit de jocunditate nominis Dei? Tulit se continuò à turbis impiorum: *Et exspectabo*, inquit, *nomen tuum, quia jocundum est, in conspectu sanctorum tuorum*. Jocundum est nomen tuum, sed non in conspectu impiorum: ego
quàm dulce sit scio, sed his qui gustarunt.

IN PSALMUM LII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus rogatu alicujus forsitan Episcopi.

1. PSALMUM istum vobiscum tractandum,
quantum Dominus suggerit, suscipimus.
[b] Jubet frater, ut velimus; & orat, ut
possimus. Si quid festinatione fortè prætermisero, b
implebit in vobis qui & nobis dare dignatur quod
dicere potuerimus. Titulus ejus est: *In finem pro* ỳ. 1.
Maeleth, intellectus ipsi David. Pro Maeleth,
sicut in Hebræorum interpretationibus nominum
invenimus, videtur dicere, Pro parturiente sive
dolente. Quis autem in hoc sæculo parturiat & doleat, agnoscunt fideles; quia inde sunt. Christus
hîc parturit, Christus hîc dolet; caput est sursum,
membra deorsum. Neque enim non parturiens &
dolens diceret, Saule, Saule, quid me persequeris? Act. 9. 4.
Quo persequente parturiebat, eum conversum
parturire fecit. Namque & ipse postea illuminatus
est, & illis quæ persequebatur membris insertus,
eadem caritate prægnans dicebat, Filioli mei, quos Gal. 4. 19.
iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Pro membris igitur Christi, pro corpore ejus Coloss. 1. 24.
quod est Ecclesia, pro uno ipso homine, id est, pro
ipsa unitate cujus caput sursum est, Psalmus iste
cantatur. Gemit autem, & parturit, & dolet iste
homo. Quare, vel inter quos, nisi quia accepit &
cognovit à capite suo, dicente, Abundabit iniquitas, & refrigescet caritas multorum? Si autem Matth. 24. 12.
abundabit iniquitas, & refrigescet caritas multorum, quis remanebit qui parturiat? Sequitur, Qui Ibidem 13.
perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Unde
esset magnum perseverare, nisi inter molestias &
tentationes & turbationes & scandala esset perseverandum? Nemo enim jubetur bona tolerare.
Sed pro isto quia dicitur, & quia pro isto cantatur,

[a] Sic MSS. At editi, *non solùm amaritudini, sed etiam jocunditati.*

[b] Sic potiores MSS. At editi, *Jubete fratres ut velimus, & orate &c.*

videamus quid sit. Pro isto increpantur hîc homines, inter quos gemitur, inter quos doletur, & consolatio dolentis & parturientis in Psalmi fine depromitur & exprimitur. Qui sunt ergo inter quos parturimus & gemimus, si in corpore Christi sumus, si sub illo capite vivimus, si in membris ejus deputamur: qui sunt, audi.

Item ℣. 1. 2. Dixit *imprudens in corde suo, Non est Deus.* Tale genus est hominum, inter quos dolet & gemit corpus Christi. Si tale hoc hominum genus est, non multos parturimus; quantum videtur occurrere cogitationibus nostris, perpauci sunt: & difficile est ut incurramus in hominem qui dicat in corde suo, Non est Deus: tamen sic pauci sunt, ut inter multos timendo hoc dicere, in corde suo dicant, quia ore dicere non audent. Non ergo multum est quod jubemur tolerare, vix invenitur: rarum hominum genus est qui dicant in corde suo, Non est Deus. An verò alio intellectu discussum, invenitur esse in pluribus, quod in paucis & raris & penè in nullis esse putabamus? Prodeant in medium qui malè vivunt, inspiciamus facta flagitiosorum, facinorosorum sceleratorumque hominum, quorum magna turba est; qui fovent quotidie peccata sua, qui factis in consuetudinem versis etiam verecundiam perdiderunt: hæc tanta hominum multitudo est, ut inter eos positum corpus Christi, vix audeat reprehendere, quod non cogitur admittere, & pro magno sibi putet servari integritatem innocentiæ, ne faciat quod culpare jam per consuetudinem, aut non audeat, aut si ausus fuerit, faciliùs erumpat reprehensio & reclamatio eorum qui malè vivunt, quàm vox libera eorum qui bene vivunt. Et isti tales sunt, ut dicant in corde suo, Non est Deus. Tales convinco. Unde convinco? Facta sua Deo placere arbitrantur. Non ergo ait, Aliqui dicunt; sed, *Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus.* Qui usque adeo credunt esse Deum, ut eidem Deo arbitrentur placere quod faciunt. Atqui si intelligas prudens, quia *imprudens dixit in corde suo, Non est Deus*, si advertas, si intelligas, si discutias, qui putat Deo placere facta mala, non eum putat Deum. Si enim Deus est, justus est; si justus est, displicet ei injustitia, displicet iniquitas. Tu autem cùm putas ei placere iniquitatem, negas Deum. Si enim Deus est cui displicet iniquitas, tibi autem non videtur Deus cui displicet iniquitas, non est autem Deus nisi cui displicet iniquitas, cùm dicis in corde tuo, Favet Deus iniquitatibus meis, nihil aliud dicis quàm, Non est Deus.

Psal. 13. 1.

3. Referamus nos & ad illum intellectum, qui & de ipso Christo Domino nostro, de ipso capite nostro occurrit. Ipse enim cùm in forma servi appareret in terra, dixerunt qui eum crucifixerunt, Non est Deus. Quia Filius Dei erat, utique Deus erat. Sed illi qui corrupti sunt & abominabiles facti sunt, quid dixerunt? Non est Deus: occidamus eum, non est Deus. Habes vocem ipsorum in libro Sapientiæ: sed primò illos vide corruptos, ut possint dicere in corde suo, Non est Deus. Præmisso enim versu, *Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus*, tamquam caussæ quærerentur unde hoc possit dicere imprudens, subjecit, *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.* Audi illos corruptos. Dixerunt enim apud se non rectè cogitantes: cœpit corruptio à mala fide, inde itur in turpes mores, inde in acerrimas iniquitates, gradus isti sunt. Quid enim apud se dixerunt cogitantes

Philip. 2. 7.
Sap. 2. 20.
℣. 2.
Sap. 2. 1.

non rectè? Exiguum & cum tædio est vita nostra. Ab hac mala fide sequitur illud quod & Apostolus dixit, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Ibi autem latiùs luxuria ipsa describitur: Coronemus nos rosis, antequam marcescant, ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Post illam descriptam latiùs luxuriam, quid sequitur? Occidamus pauperem justum: hoc est ergo dicere, Non est Deus. Lenia videbantur jam dudum loqui: Coronemus nos rosis, antequam marcescant. Quid delicatius, quid lenius? Sperares de hac lenitate cruces, gladios? Noli mirari, lenes sunt & radices spinarum; si quis eas contrectet, non pungitur: sed quo pungeris, inde nascitur. *Corrupti* ergo isti, *& abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus.* Si Filius Dei est, descendat de cruce. Ecce apertè dicere, Non est Deus.

Ibidem. 1. Cor. 15. 32. Sap. 2. 6. Ibidem. Matth. 27. 40.

4. Sed quomodo inter illos gemit corpus Christi? Gemuerunt inter illos Apostoli qui tunc fuerunt, & discipuli Christi: ad nòs isti quid pertinent? quomodo inter hos nos parturimus? Adhuc sunt qui dicunt, Christus non est Deus. Hoc dicunt pagani qui remanserunt; hoc ipsum dicunt ipsi Judæi, qui ad testimonium confusionis suæ ubique diffusi sunt; hoc dicunt & hæretici multi. Namque & Ariani dixerunt, Non est Deus: Eunomiani dixerunt, Non est Deus. Huc accedit, Fratres, quia & illi de quibus paulò antè dixi, qui malè vivunt, nihil aliud dicunt quàm, Non est Deus. Cùm enim dicimus eis, Christum venturum judicem ad judicium, quod dicunt Scripturæ quæ non fallunt: illi autem magis aurem præbentes serpenti suggerenti, Non morte morieris, quod dixerat in paradiso, contra veritatem Dei constituentis & dicentis, Morte morieris; ita faciunt mala, ut dicant sibi, Veniet Christus, & dabit indulgentiam omnibus. Ita ergo mendax est ille qui dixit, quia separabit iniquos ad sinistram, separabit justos ad dexteram: justis dicet, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod paratum est vobis ab origine mundi: iniquis dicet, Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus. Quomodo ergo omnibus dabit indulgentiam? Quomodo neminem damnabit? Ergo mentitur. Hoc est dicere, Non est Deus. Vide ergo ne fortè tu mentiaris. Tu enim homo es, ille Deus: Deus enim verax, omnis autem homo mendax. Sed quid de istis, ô corpus Christi? Separa te interim corde & vitâ, nec imiteris, nec assuescas, nec annuas, nec approbes: magis autem & redargue. Quid enim adtendis ad istos qui hæc dicunt? *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis: non est qui faciat bonum.*

Gen. 3. 4. Gen. 2. 17. Matth. 25. 34. Ibidem 41. Psal. 115. 11.

5. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum.* Quid est hoc? *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt* isti omnes qui dicunt, Non est Deus? Et quid? hoc latebat Deum, tales esse factos? aut verò nobis eorum interior cogitatio aperiretur, nisi ab illo diceretur? Si ergo noverat, si sciebat, quid est hoc quod dictum est, quòd *de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum?* Quærentis enim verba sunt, non scientis: *Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum.* Et tamquam inveniret quod quæsivit inspiciendo, & de cælo prospiciendo, di-

℣. 3.

ℽ. 4. cit ſententiam: *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles* A *facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Duæ quæſtiones oriuntur aliquantùm difficiles. Si enim reſpicit de cælo Deus, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum; ſubintrat cogitatio imprudenti, quia non omnia novit Deus. Hæc una quæſtio eſt: quæ eſt altera? Si non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum, quis eſt ille qui parturit inter malos? Illa ergo ſic ſolvitur quæſtio, quia plerumque ita loquitur Scriptura, ut quod dono Dei creatura facit, Deus facere dica- B tur: ut, verbi gratiâ, cùm miſereris pauperis, quia dono Dei facis, Deus miſereatur: cùm cognoſcis qui ſis, quia illo allucente facis, ſi is es qui dicas, Pſal. 17. 29. Tu illuminabis lucernam meam Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas; quod eo donante & faciente cognoveris, ille cognoſcit. Nam Deut. 13. 3. unde eſt, Tentat vos Dominus Deus veſter, ut ſciat ſi diligatis illum? Quid eſt, ut ſciat? Ut dono ſuo ſcire vos faciat. Sic ergo & hîc, *Deus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, ut videret ſi eſt intel-* C *ligens aut requirens Deum.* Adſit ipſe, & donet nobis ut quod cor noſtrum fecit concipere, fa- 1. Cor. 2. 12. ciat & parere. Apoſtolus dicit, Nos autem non ſpi- » ritum hujus mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex » Deo eſt, ut ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Hoc Spiritu ergo quo cognoſcimus quæ à Deo donata ſunt nobis, diſcernimus inter nos & eos quibus hæc donata non ſunt, & ex nobis illos cognoſcimus. Quia ſi nos aliquod bonum habere non potuiſſe intelligimus, niſi illo donante & largiente à quo D ſunt omnia bona; ſimul videmus nihil tale poſſe habere eos quibus hæc Deus non donavit. Iſta dignoſcentia nobis ex Spiritu Dei eſt; & eo quo videmus hoc, Deus videt; quia id Deus facit ut videamus. Ibidem 10. Hinc enim dictum eſt & illud, Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam altitudinem Dei: non quia ille ſcrutatur qui novit omnia, ſed quia tibi donatus eſt Spiritus, qui & te ſcrutari facit: & quod dono ipſius tu facis, ille facere dicitur; quia ſine illo tu non faceres: ergo Deus facere dicitur, cùm tu facis. De E dono Spiritûs filiorum, quibus datus eſt Spiritus Dei, reſpiciunt ſuper filios hominum, ut videant ſi eſt intelligens aut requirens Deum: ſed quia id dono Dei & Spiritu Dei faciunt, Deus hoc facere dicitur; velut proſpicere & videre. Quare autem *de cælo*, ſi hoc homines faciunt? Quia dicit Apoſto- Philip. 3. 20. lus, Noſtra autem converſatio in cælis eſt. Unde enim hoc facis ut videas, unde proſpicis ut intelligas? nonne corde? Si corde hoc facis, Chriſtiane, vide ſi ſurſum cor habeas. Si ſurſum cor habes, de F cælo in terram proſpicis. Et quia hoc dono Dei facis, Deus de cælo proſpicit ſuper filios hominum. Illa igitur quæſtio pro modulo noſtro ſic ſoluta eſt.

6. Quid eſt quod proſpicientes agnoſcimus? Quid eſt quod proſpiciens Deus agnoſcit? quid, quia hîc donat, agnoſcit? Audi quid: Quia *omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Quæ igitur illa alia quæſtio eſt, niſi quam paulò antè commemoravi? Si *non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque* G *ad unum*, nemo reſtat qui gemat inter malos. Exſpecta, inquit Dominus, noli citò ferre ſententiam: donavi hominibus bene facere; ſed ex me, inquit, non ex ſe: ex ſe enim mali ſunt: filii hominum ſunt, quando malè faciunt; quando bene, filii mei. Hoc enim facit Deus, ex filiis hominum filios Dei: quia ex Filio Dei fecit filium hominis. Videte quæ ſit illa participatio: promiſſa eſt nobis participatio divinitatis: mentitur qui promiſit, ſi non eſt prior factus particeps mortalitatis. Filius enim Dei particeps mortalitatis effectus eſt, ut mortalis homo fiat particeps divinitatis. Qui tibi promiſit communicandum tecum bonum ſuum, priùs tecum communicavit malum tuum: qui tibi promiſit divinitatem, oſtendit in te caritatem. Ergo tolle quod homines filii Dei ſunt, re- B manet quod filii hominum ſunt: *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.*

ℽ. 5. 7. *Nonne ſcient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum in cibo panis? Nonne ſcient?* nonne illis oſtendetur? Dic, minare, loquere ex parturiente & dolente. Populus enim tuus devoratur in cibo panis. Eſt ergo hîc populus Dei qui devoratur. Certè *non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Reſpondetur ex illa regula. Sed iſte populus qui devoratur, iſte populus qui patitur malos, iſte qui gemit & parturit inter malos, jam ex filiis hominum filii Dei facti ſunt: ideo devoratur. Conſilium enim inopis confudiſtis, quo- Pſal. 13. 6. niam Dominus ſpes ejus eſt. Plerumque enim ut devoretur populus Dei, hoc ipſum in illo contemnitur, quia populus Dei eſt. Rapiam, inquit, & exſpoliem; ſi Chriſtianus eſt, quid mihi facturus eſt? Loquitur pro illo, qui loquitur pro parturiente, & minatur devorantibus, dicens, *Nonne ſcient omnes, qui operantur iniquitatem?* Nam & ille qui videbat furem, & concurrebat cum eo, & cum Pſal. 49. 18. adulteris portionem ſuam ponebat, ſedens adver- « &c. sùs fratrem ſuum detrahebat, & adversùs filium « matris ſuæ ponebat ſcandalum, dixit in corde ſuo, « Non eſt Deus. Ideo hoc illi dicitur, Hæc feciſti, & « tacui: ſuſpicatus es iniquitatem, quòd ero tui ſimi- « lis: hoc eſt, non ero Deus, ſi ero tibi ſimilis. Sed quid ſequitur? Arguam te, & ſtatuam te ante fa- « ciem tuam. Sic & hîc, Arguam te, & ſtatuam te ante faciem tuam. Non vis modò noſſe ut tibi diſpliceas, noſces ut plangas. Non enim non demonſtraturus eſt Deus iniquis iniquitatem ſuam. Si non eſt demonſtraturus, qui erunt qui dicturi ſunt, Quid nobis profuit ſuperbia, & divitiarum jacta- Sap. 5. 8. tia quid contulit nobis? Tunc ergo ſcient qui modò ſcire nolunt. *Nonne ſcient omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum in cibo panis?* Quid addidit, *in cibo panis?* Tamquam panem manducant populum meum. Cetera enim quæ manducamus, poſſumus modò illa, modò illa; non ſemper hoc olus, non ſemper hanc carnem, non ſemper hæc poma: ſemper autem panem. Quid eſt ergo, *devorant populum meum in cibo panis?* Sine intermiſſione, ſine ceſſatione devorant, *qui devorant populum meum in cibo panis.*

ℽ. 6. 8. *Deum non invocaverunt.* Conſolatur gementem, & maximè ex [a] commemoratione, ne imitando malos, qui plerumque proſperantur, delectet fieri malum. Servatur tibi quod tibi promiſſum eſt: ſpes illorum præſens eſt, tua futura eſt; ſed illorum fluxa, tua certa; illorum falſa, tua vera. Illi enim *Deum non invocaverunt.* Nonne quotidie tales rogant Deum? Non rogant Deum. Attendite, ſi poſſum hoc dicere adjuvante ipſo Deo. Deus gratis ſe vult coli, gratis ſe vult diligi, hoc eſt, castè amari; non propterea ſe amari, quia dat aliquid præter ſe, ſed quia dat ſe. Qui ergo invocat

[a] Aliquot MSS. *ex comparatione.* Nonnulli, *ex commoratione.*

Deum ut dives fiat, Deum non invocat; hoc enim invocat quod ad se vult venire. Quid enim est invocare, nisi vocare in se? In se ergo vocare, hoc dicitur invocare. Nam cùm dicis, Deus da mihi divitias: non vis ut ipse Deus ad te veniat, sed vis ut divitiæ veniant ad te. Quod vis ut ad te veniat, hoc invocas. Si autem Deum invocares, ipse ad te veniret, ipse esset divitiæ tuæ. Nunc autem vis habere arcam plenam, & inanem conscientiam: Deus non implet arcam, sed pectus. Quid tibi prosunt exteriores divitiæ, si te interior premit egestas? Ergo isti qui propter sæcularia commoda, qui propter terrena bona, qui propter vitam præsentem & terrenam felicitatem invocant Deum, non invocant Deum.

Item ℣. 6. 9. Propterea quid de illis sequitur? *Ibi timuerunt timore, ubi non erat timor.* Numquid enim timor est, si quis perdat divitias? Non est ibi timor, & ibi timetur. Si quis autem perdat sapientiam, verè timor est; & ibi non timetur. Audi, dignosce, talesintellige: Commendatur nescio cui sacellus, non vult reddere, pro suo computat, non putat posse repeti, jam pro suo habebit, reddere detrectat. Videat quid timeat amittere, & quid nolit habere: in dubium veniunt pecunia & fides; quæ pretiosior est, ibi gravius damnum timendum est. Tu autem ut aurum teneas, fidem perdis: graviore damno percuteris, & tu de lucro lætatus es: ibi timuisti timore, ubi non erat timor. Redde pecuniam: parum dico, Redde; perde pecuniam, ne fidem perdas. Tu reddere pecuniam timuisti, & fidem perdere voluisti. Martyres non alienam tulerunt; sed etiam suam, fidem ne amitterent, contemserunt: & parum fuit perdere pecuniam, quando proscripti sunt; perdiderunt & animam suam, quando passi sunt: perdiderunt animam, ut in vitam æternam invenirent eam. Ergo ibi timuerunt ubi timendum est. Illi verò qui Christum dixerunt, Non est Deus, ibi timuerunt ubi non erat timor. Dixerunt enim, Si dimiserimus eum, venient Romani, & tollent nobis & locum & regnum. O stultitia & imprudentia, dicens in corde suo, Non est Deus! Timuisti perdere terram, perdidisti cælum: timuisti ne venirent Romani, & tollerent tibi locum & regnum; numquid tibi tollerent Deum? Quid ergo restat? quid, nisi ut fatearis, quia tenere voluisti, & tenendo malè amisisti? Perdidisti enim & locum & gentem occidendo Christum. Maluistis enim Christum occidere, quàm locum perdere; & perdidistis locum & gentem & Christum. Timendo occiderunt Christum: sed quare hoc? *Quoniam Deus dissipavit ossa hominibus placentium.* Volentes placere hominibus, timuerunt perdere locum. Christus autem ipse de quo dixerunt, Non est Deus, maluit displicere hominibus talibus, quales illi erant; filiis hominum, non filiis Dei maluit displicere. Inde dissipata sunt ossa eorum, illius ossa nemo confregit. *Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Re vera, Fratres, quantum ad illos adtinet, magna illis accessit confusio. In quo loco crucifixerunt Dominum, quem ideo crucifixerunt, ne perderent & locum & regnum, non ibi sunt Judæi. *Deus ergo sprevit eos:* & tamen [a] spernendo admonuit illos ut convertantur. Modò cognoscant Christum, & dicant, Deus est; quem dixerunt, Non est Deus. Redeant ad hereditatem paternam, ad hereditatem Abrahæ, Isaac & Jacob, possideant cum ipsis

Matth. 10. 39. Johan. 11. 48.

A vitam æternam, etsi vitam temporalem amiserunt. Quare hoc? Quia ex filiis hominum facti sunt filii Dei. Nam quamdiu manent & nolunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: *confusi sunt; quoniam Deus sprevit eos.* Et tamquam ad ipsos conversus ait, *Quis dabit ex Sion salutare Israël?* O stulti, increpatis, insultatis, colaphizatis, sputis illinitis, spinis coronatis, in crucem erigitis: quem? *Quis dabit ex Sion salutare Israël?* Nonne ipse quem dixistis, Non est Deus? *In avertendo*
B *Deus captivitatem populi sui.* Non enim avertit captivitatem populi sui, nisi qui voluit inter vestras manus esse captivus. Sed qui hoc intelligent? *Exsultabit Iacob, & lætabitur Israël.* Verè Jacob & verè Israël, minor ille cui servivit major, ipse exsultabit, quia ipse cognoscet.

IN PSALMUM LIII.
*ENARRATIO.

C 1. PSALMI hujus titulus habet fructum prolixitatis suæ, si intelligatur: & quia Psalmus brevis est, compensemus in mora tituli, quod in Psalmo non immorabimur. Inde enim pendet omnis versus qui cantatur. Si quis itaque agnoscat quod in domûs fronte præfixum est, securus intrabit; nec cùm intraverit, errabit. Hoc enim in ipso poste prænotatum est, quomodo interiùs non erretur. Titulus ejus sic se habet: *In finem, in hymnis, intellectus ipsi David,* cùm venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saül, Nonne ecce David absconditus est apud nos?* Quòd Saül persecutor erat sancti viri David, optimè novimus: quòd figuram gerebat Saül temporalis regni, non ad vitam, sed ad mortem pertinentis, & hoc Vestræ Caritati nos commendasse meminimus. Itemque quòd ipse David figuram gerebat Christi, vel corporis Christi, & nosse debetis, & recolere qui jam nostis. Quid ergo Ziphæi? Vicus quidam erat Ziph, cujus habitatores Ziphæi, in quorum regione se absconderat David, cùm eum vellet Saül invenire & occidere. Isti ergo Ziphæi cùm hoc cognovissent, prodiderunt eum regi persecutori, dicentes, *Nonne ecce David absconditus est apud nos?* Nihil quidem profuit illis proditio eorum, & ipsi David nihil obfuit. Namque animus eorum malignus demonstratus est: Saül verò nec post eorum proditionem potuit comprehendere David; sed potiùs in ipsius regionis quadam spelunca, cùm ejus manibus datus esset occidendus Saül, pepercit illi David, & quod habebat in potestate non fecit. Ille autem quærebat facere quod in potestate non habuit. Ziphæi ergo viderint illi qui fuerint: quos nobis Psalmus ex illorum occasione intelligendos offerat, videamus.

2. Si quæramus ergo quid interpretentur Ziphæi, invenimus Florentes. Florentes ergo nescio qui inimici erant sancto David, florentes latenti. Inveniamus eos in genere humano, si Psalmum intelligere volumus. Inveniamus hîc primò David latentem, & inveniemus ei adversarios florentes. Adtende David latentem: Mortui enim estis, dicit Apostolus, membris Christi, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Isti ergo latentes quando erunt florentes? Cùm Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria. Quando erunt isti florentes, tunc erunt

[a] Nostri omnes MSS. *& tamen frangendo admonuit.* Et plerique prosequuntur sic: *quò convertantur, quò modò cognoscant* &c.

illi Ziphæi arescentes. Cui namque flori illorum comparetur gloria, adtendite: *Isai. 40. 6.* Omnis caro fœnum, & omnis honor carnis ut flos fœni. Quis finis? Fœnum aruit, & flos decidit. Ubi tunc erit David? Vide quid sequitur: Verbum autem Domini manet in æternum. Illa ergo duo genera hominum sunt, quæ & distinguere debetis, & eorum alterum eligere. Quid enim tibi prodest nosse, si eligere piger es? Et quidem nunc eligendi potestas adjacet: veniet tempus quando tibi potestas deerit eligendi, cùm jam Deus sententiam non differet judicandi. Qui sunt enim isti florentes Ziphæi, nisi corpus illud Doech Idumæi, de quo jam locuti sumus Caritati Vestræ ante [a] paucos dies: *In Enarratione Psal. 51.* de quo dictum est, *Psal. 51. 9.* Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua? Isti sunt florentes filii sæculi, *Luce 16. 8.* quos modò ex Evangelio audistis, quia in [b] sua generatione astutiores sunt filiis lucis. Etenim ipsi videntur prospicere in posterum, quò nesciunt utrùm veniant. Audistis quid fecerit domino suo villicus ille faciens [c] sibi bonum de re domini sui, & largiens debitoribus illius, ut cùm amotus esset à villicatione, susciperetur ab eis. Et quamvis fraudem fecerit domino suo, tamen cor ejus laudavit dominus ejus, non adtendens ad damnum suum, sed ad ejus ingenium. *Ibidem 9.* Quantò magis nos debemus, ipso Domino nostro Jesu Christo admonente, facere nobis amicos de mammona iniquitatis? Mammona enim divitiæ interpretantur. Nostræ autem divitiæ ibi sunt, ubi est domus nostra æterna in cælis. Proinde pecuniam temporalem illi appellant divitias, qui nisi temporaliter florere non possunt, nec in æternum sibi ex his amicos facere volunt: quia veras divitias non noverunt. Has ergo divitias [d] sola iniquitas putat, florens ad tempus ut fœnum. Hi sunt Ziphæi inimici David, florentes in sæculo.

3. Hos aliquando adtendunt etiam filii lucis infirmi, & nutant eis pedes, cùm viderint malos felicitate florere; & dicunt apud seipsos, Quid mihi prodest innocentia? Quid mihi confert quòd Deo servio, quòd mandata ejus custodio, quòd neminem premo, nemini aliquid rapio, nulli noceo, quod possum præsto? ecce hæc omnia facio, & florent illi, ego laboro. Quid enim? Et tu Ziphæus velles esse? Florent in sæculo, arescent in judicio, & post ariditatem in ignem æternum mittentur: hoc velles & tu? Ignoras quid tibi promiserit, qui [e] ad te venit, quid in seipso hîc ostenderit? Si flos Ziphæorum appetendus esset, ipse Dominus tuus nonne & in hoc sæculo floruisset? Aut verò deerat illi hîc posse florere? Sed hîc maluit inter Ziphæos latêre, & dicere Pontio Pilato interroganti, tamquam & ipsi flori Ziphæorum, & suspecto de regno ejus, *Johan. 18. 36.* Regnum meum non est de hoc mundo. Ergo hîc latebat: & omnes boni latent hîc, quia bonum eorum intus est, absconditum est, in corde est, ubi fides, ubi caritas, ubi spes, ubi thesaurus illorum. Numquid hæc bona apparent in sæculo? Et hæc bona latent, & horum bonorum merces latet. At verò dignitas sæculi quomodo alba est? Nitet ad tempus: numquid semper nitebit? Herba est hyemalis, usque ad æstatem viret. Non ergo fiat in animo, quod in alio Psalmo invenimus. Confitetur enim quidam propè se cecidisse nutantem, & labasse gressus suos ambulantes in via Dei, dum adspiceret florem quemdam felicitatemque iniquorum: & postea quàm cognovit quid iniquis in finem servaret Deus, & quid justis laborantibus promitteret, qui fallere non potest, agens gratias de hac cognitione, ait, *Psal. 72. 1. &c.* Quàm bonus Deus Israël rectis corde! Quare hoc dicis? Mei autem, inquit, penè commoti sunt pedes. Unde? Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Confirmati sunt autem gressus ejus, postea quàm intellexit in novissima. Quod enim in eodem Psalmo paulò pòst dicit, Hoc labor est ante me: id est, magna mihi quæstio surrexit in corde, quare homines malè faciunt, & in sæculo florent; multi autem bene agunt, & in hac terra laborant. Quæstio ergo ista cùm magna esset ante oculos meos, & laboriosa ad investigandum: Labor est, inquit, ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. Quæ sunt ista novissima? Quæ, nisi quæ scimus jam in Evangelio prænuntiata? Cùm enim venerit filius hominis, congregabuntur ante eum omnes gentes; *Matth. 25. 31.* & separabit eos, sicut pastor segregat oves ab hœdis, oves ponet ad dexteram, hœdos ad sinistram. Ecce jam illi Ziphæi separabuntur: flamma sequitur separationem. Ubi est flos eorum qui jam ad sinistram stabunt? Nonne tunc ingemiscent: Nonne tunc serâ pænitentiâ torquebuntur, & dicent, *Sap. 5. 8.* Quid nobis profuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra. O Ziphæi ad sinistram stantes, serò pænitet vos in umbra floruisse. Quare David, quem prodebatis inter vos latêre, non agnoscebatis? Tunc enim si corrigeremini, dolor iste infructuosus non esset. Est enim dolor fructuosus, est infructuosus: fructuosus dolor nunc est cùm te accusas, cùm in te reprehendis malos mores tuos, cùm reprehensos persequeris, persecutos excludis, illisque exclusis mutaris, exuens te veterem hominem & induens novum, eligens potiùs Christi opprobrium quàm florem Ziphæorum. Porrò si tibi contigerit habenti in occulto bonum tuum & latenti inter Ziphæos, habenti etiam in occulto promissionem mercedis tuæ, aliqua sublimitas sæculi, noli extolli: nam si elatus ex illa fueris, cades in florem Ziphæorum. Sic enim mulier quædam sancta Esther in illo tunc populo Judæorum, *Esther 14. 16.* cùm esset uxor regis alienigenæ, ventum est ad periculum civium, ut deprecaretur regem pro civibus suis; cœpit orare, & in ipsa oratione confessa est, illa omnia insignia regalia sic sibi esse velut pannum menstruatæ. Si hæc mulieres possunt, viri non possunt? Et si hæc potuit mulier Judæa, non poterit Ecclesia Christiana? Hoc ergo dixerim Caritati Vestræ: *Psal. 61. 11.* Divitiæ si affluant, ne apponatis cor. Abundent licèt, & sequatur te prosperitas sæculi, tu mari noli credere, nec ridenti. Divitiæ si affluant, si abundent, calca eas, & suspendere ex Deo tuo. Cùm enim eas subter te habueris, & ex illo pependeris, cùm fuerint subtractæ non cades. Ne fortè per malam cogitationem miniméque Christianam fiat in te quod dicitur in alio Psalmo, commemorato flore Ziphæorum istorum: *Psal. 91. 6. & 7. &c.* Nimis, inquit, profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Dico dicitur, Nimis profundæ factæ

[a] Nostri omnes MSS. omittunt, *paucos*.
[b] Probæ notæ MSS. *in suo astutiores*. Quidam, *in suo genere*.
[c] Omnes propè MSS. *faciens se bonum*.
[d] Sic MSS. At editi, *solas*.
[e] Sic Er. & plerique MSS. Nonnulli verò, *à Deo venit*, Lov. *ad te veniet*.

sunt cogitationes tuæ: vir imprudens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Quid non intelliget? Cùm exorientur peccatores sicut fœnum, &
a [a] prospexerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in sæculum sæculi. Delectavit eos flos malorum: dixerunt apud se, Ecce mali florent, puto malos amat Deus: & delectati temporali flore iniquorum, conversi sunt ad iniquitatem, ut interirent. Non ad tempus sicut illi florent, sed in sæcu-
Psal. 91. 7. lum sæculi. Unde hoc? Quia vir imprudens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc, non intrans
Psal. 72. 17. in sanctuarium Dei, ut intelligat in novissima. Et quia difficilis est aliquantulùm intellectus hic, inde cœpit Psalmus iste, ut David lateret inter Ziphæos, nec delectaretur flore Ziphæorum; sed eligeret potiùs inter illos humilitatem, ut haberet apud Deum absconditam claritatem. Quid ergo ei tribuitur in
ỷ. 1. hoc titulo? *In finem, in hymnis:* hoc est, in laudi-
Job 1. 21. bus. Quibus laudibus? Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Quasi aruisse videbatur, perditâ omni substantiâ? absit. Folia ceciderant, radix vivebat. Ergo, *In finem, in hymnis.* Quid? *Intellectus ipsi David. Intellectus*, contra
Psal. 91. 7. illud, Vir imprudens non cognoscet, & stultus non
ỷ. 2. intelliget hæc. *Intellectus ipsi David;* * *cùm ve-*
1. Reg. 23. 19. *nerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saül, Nonne ecce David absconditus est apud nos?* Et sit absconditus apud vos, dummodo non floreat sicut vos. Audi ergo vocem ejus.

ỷ. 3. 4. Deus *in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me.* Hoc dicat Ecclesia latens inter Ziphæos. Hoc dicat corpus Christianum habens in occulto bonum morum suorum, sperans de occulto mercedem meritorum suorum, hoc dicat: *Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me.* Venisti, ô Christe, humilis apparuisti, contemtus es, flagellatus es, crucifixus es, occisus es: sed tertio die resurrexisti, quadragesimo die in cælum adscendisti, sedes ad dexteram Patris, & nemo videt: Spiritum tuum inde misisti, quem acceperunt digni; impleti amore tuo laudem ipsius humilitatis tuæ per mundum gentesque prædicaverunt: nomen tuum video excellere in genere humano, sed tamen infirmus nobis prædicatus es. Neque enim & ille doctor Gentium dixit
1. Cor. 2. 2. aliquid inter nos se scire, nisi Christum Jesum, & hunc crucifixum, ut ejus eligeremus opprobrium, magis quàm gloriam florentium Ziphæorum. Ve-
2. Cor. 13. 4. rumtamen de illo quid ait? Et si mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Venit ergo ut moreretur ex infirmitate, venturus est ut judicet in virtute Dei: sed per infirmitatem crucis clarificatum est nomen ejus. Quisquis non crediderit in nomen clarificatum per infirmitatem, expavescet ad judicem cùm venerit in virtute. Ne autem quondam ille infirmus, cùm venerit fortis, ventilabro illo ad sinistram nos mittat, salvet nos in nomine suo, & judicet nos in virtute sua. Quis enim hoc tam temerarius optaverit, ut dicat Deo, *Judica me?* Nonne pro maledicto dici solet hominibus, Judicet te Deus? Ita planè est maledictum, si judicat te in virtute sua; sed si non te salvaverit in nomine suo: cùm verò in nomine præcedente salvaverit te, salubriter in virtute consequente judicabit. Securus esto: judicium illud non tibi erit punitio, sed discretio. Nam & in quodam Psalmo ita

A dicitur: Judica me Deus, & discerne caussam meam de gente non sancta. Quid est, *Judica me?* Discerne me à Ziphæis inter quos lateo: pertuli eorum florem, jam veniat & flos meus. Et illorum quidem flos fuit temporalis, & arescente fœno decidit: flos autem meus quis erit? Plantati in domo Domini, in atriis domûs Dei nostri florebunt. Remanet ergo & nobis flos, sed qui non cadat, sicut folium plantati illius ligni juxta aquas, de quo dictum est, Et folium ejus non decidet. *Deus ergo*
B *in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me.*

5. *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.* Perveniant ad aures tuas verba oris mei, quia non florem Ziphæorum à te desidero. *Auribus percipe verba oris mei.* Tu percipe. Nam Ziphæis etsi sonet oratio mea, non audiunt, quia non intelligunt. Temporalibus quippe gaudent, bona æterna desiderare non norunt. Ad te perveniat oratio mea, ex desiderio æternorum tuo-
C rum beneficiorum excussa & jaculata: ad aures tuas emitto eam, adjuva eam ut perveniat, ne deficiat in itinere medio, & quasi collapsa corruat. Sed & si non mihi eveniunt modò bona quæ postulo, securus sum tamen quia postea venient. Nam & in delictis dicitur quidam rogasse Deum, & non exauditus bono suo. Desideria enim sæcularia incitaverant illum ad orandum, & in tribulationibus temporalibus positus optaverat ut transirent tribulationes temporales, & rediret flos fœni; & ait, Deus
D meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Vox ipsa Christi est, sed pro membris suis. Verba, inquit, " delictorum meorum, clamavi ad te per diem, nec " exaudisti; & nocte, & non ad insipientiam mihi: " id est, & nocte clamavi, & non exaudisti; & tamen hoc ipsum quod non exaudisti, non ad insipientiam mihi non exaudisti, sed magis ad sapientiam non exaudisti, ut intelligerem quid à te petere deberem. Ea enim petebam quæ malo meo fortassis acciperem. Petis divitias ô homo, quanti sunt e-
E versi per divitias suas? Unde scis utrùm tibi sint profuturæ divitiæ? Nonne multi pauperes tutiùs latebant, divites facti, mox ut lucere cœperunt, præda fortioribus fuerunt? Quantò meliùs laterent, quantò meliùs nescirentur, qui cœperunt quæri, non propter quod erant, sed propter quod habebant? In his ergo temporalibus, Fratres, admonemus vos & exhortamur in Domino, ut non petatis aliquid quasi fixum, sed quod vobis Deus expedire scit. Quid enim vobis expediat, omnino nescitis.
F Aliquando quod putatis prodesse, obest; & quod putatis obesse, hoc prodest. Ægri enim estis, nolite medico dictare quæ vobis medicamenta velit apponere. Si doctor Gentium Paulus apostolus dicit, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus: quantò magis nos? Qui tamen cùm sibi videretur ipse prudenter orare, ut ab eo auferretur stimulus carnis, angelus satanæ, qui eum colaphizabat, ne in magnitudine revelationum extolleretur, quid audivit à Domino? Numquid factum est quod volebat?
G [b] Non, ut fieret quod expediebat. Quid ergo audivit à Domino? Ter, inquit, rogavi Dominum, ut " auferret eum à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gra- " tia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Ego " medicamentum ad vulnus posui: quando posuerim novi, quando auferendum sit novi. Non recedat ægrotus à manibus medici, non det consilium me-

[a] Sic omnes MSS. Editi verò, *prolongati fuerint*

[b] Abest, *non*, à MSS.

dico,

dico. Ita sunt ista omnia temporalia. Tribulationes A sunt; si bene colis Deum, noveris quia novit quid cuique expediat: prosperitates sunt; magis cave, ne ipsæ corrumpant animum tuum, ut ab eo qui hæc dedit recedat. Ergo iste intelligens quid ait? *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.*

℣. 5. 6. *Quoniam alieni insurrexerunt adversùm me.* Qui alieni? Nonne ipse David Judæus erat de tribu Juda? Ipse autem locus Ziph ad tribum Juda pertinebat, Judæorum erat. Quomodo ergo alieni? Non B civitate, non tribu, non cognatione, sed flore. Nam vis nosse alienos istos? In alio Psalmo filii alie-
Psal. 143. 11. ni dicti sunt, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Et enumerat flo-
Ibidem 11. &c. rem Ziphæorum: Quorum filii eorum velut novellæ
» constabilitæ in juventute sua: filiæ eorum composi-
» tæ & ornatæ, sicut similitudo templi: cellaria eorum
» plena, eructantia ex hoc in hoc: oves eorum fecun-
» dæ multiplicantes in exitibus suis; boves eorum cras-
» si: non est ruina sepis, nec exitus, neque clamor in C
» plateis eorum. Sed vide Ziphæos, vide ad tempus
» florentes. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Meritò filii alieni. Tu quid latens inter Ziphæos?
» Beatus populus cujus Dominus Deus ipsius. Ex hoc affectu hæc oratio mittitur ad aures Domini, cùm dicitur, *Auribus percipe verba oris mei: quoniam*
Item ℣. 5. *alieni insurrexerunt adversùm me.*

7. *Et potentes quæsierunt animam meam.* Novo enim modo, Fratres mei, volunt perdere genus sanctorum & ab hujus sæculi spe abstinentium D omnes qui spem habent in isto sæculo. Certè concreti sunt, certè simul vivunt. Vehementer sibi adversa sunt ista duo genera: unum eorum qui non ponunt spem nisi in rebus sæcularibus & temporali felicitate, & alterum eorum qui spem suam in Domino Deo suo firmiter ponunt. Et cùm concordes sunt isti Ziphæi, noli multùm credere concordiæ eorum: tentationes desunt; ubi venerit aliqua tentatio, ut arguatur aliquis pro flore sæculi, non tibi dico offendet [a] episcopo, sed nec ad ipsam Eccle- E siam accedere vult, ne cadat aliquid fœni. Quare ista dixi, Fratres? Quia modò libenter auditis omnes in nomine Christi, & quemadmodum intelligitis, ita exclamatis ad verbum; non utique acclamaretis, nisi intelligeretis. Intellectus iste vester fructuosus esse debet. Utrùm autem fructuosus sit, tentatio interrogat, ne subitò cùm dicimini nostri, per tentationem inveniamini alieni, & dicatur, *Alieni insurrexerunt adversùm me, & potentes quæsierunt animam meam.* Ne dicatur quod sequi- F tur, *Non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Quando enim ponet ante conspectum suum Deum, ante cujus conspectum non est nisi sæculum? quomodo sit nummus super nummum, quomodo augeantur greges, quomodo impleantur apothecæ, quomodo dicatur animæ, Habes multa bona, jocundare, epulare, satiare. Numquid ponit ante
Luc. 12. 20. conspectum suum illum qui sic glorianti & ita flore Ziphæorum nitenti dicit, Stulte, hoc est, non in-
» telligens, vir imprudens, hac nocte auferetur ani- G
» ma tua; hæc omnia quæ præparasti cujus erunt? *Non proposuerunt Deum ante conspectum suum.*

℣. 6. 8. *Ecce enim Deus adjuvat me.* Et ipsi nesciunt inter quos lateo. Si autem & ipsi ponerent Deum ante conspectum suum, invenirent quemadmodum me adjuvat Deus. Omnes enim sancti adjuvantur à Deo, sed intus ubi nemo videt. Quomodo enim magna est pœna impiorum conscientia, sic magnum gaudium piorum ipsa conscientia. Nam gloria nostra hæc est, ait Apostolus, testi- 2. Cor. 1. 12.
monium conscientiæ nostræ. In hac gloriatur iste intus, non in flore Ziphæorum foris, qui modò ait, *Ecce enim Deus adjuvat me.* Prorsus quamvis longè futura sint quæ promittit, hodie mihi dulce & præsens est adjutorium; hodie in cordis mei gaudio invenio quia sine caussa dicunt quidam, Quis ostendit nobis bona? Signatum est enim super nos Psal. 4. 7.
lumen vultus tui Domine, dedisti jocunditatem in »
cor meum. Non in vineam meam, non in gregem »
meum, non in cuppam meam, non in mensam meam, sed in cor meum. *Ecce enim Deus adjuvat me.* Quomodo te adjuvat? *Et Dominus susceptor est animæ meæ.*

9. *Averte mala inimicis meis.* Sic quomodo vi- ℣. 7.
rent, sic quomodo florent, igni servantur. *In virtute tua disperde illos.* Puta quia florent modò, puta quia exoriuntur sicut fœnum: tu noli esse vir Psal. 91. 7.
imprudens & stultus, ut hæc adtendendo intereas in sæculum sæculi. *Averte* enim *mala inimicis meis.* Nam si tu fueris in corpore ipsius David, in virtute sua disperdet illos. Isti florent felicitate sæculi, pereunt in virtute Dei. Non quomodo florent, sic pereunt: florent enim ad tempus, pereunt in æternum: florent falsis bonis, pereunt veris tormentis. *In virtute tua disperde illos:* quos in infirmitate tua tolerasti.

10. *Voluntariè sacrificabo tibi.* Quis hoc bo- ℣. 8.
num cordis vel intelligere potest alio dicente, si non in se ipso gustarit? Quid est, *Voluntariè sacrificabo tibi?* Dicam tamen, capiat qui potest, quomodo potest: credat qui non potest, & oret ut possit. Numquid tamen istum versum ita præterire debemus, ut eum vobis non commendemus? Dico Caritati Vestræ, invitat me satis amor ipsius aliquid de illo loqui; & gratias ago Deo quòd intentè auditis. Si autem vos fastidientes audire conspicerem, invitus ab hoc versu silerem; & tamen in corde meo, quantum Dominus dignaretur concedere, non silerem. Veniat ergo in linguam quod corde conceptum est; promatur voce quod mente servatur: dicamus ut possumus, quid sit, *Voluntariè sacrificabo tibi.* Quod enim sacrificium hîc accipiam, Fratres? aut quid dignè offeram Domino pro misericordia ejus? Victimas quæram de grege ovium, arietem eligam, taurum aliquem in armentis prospiciam, thura certè de terra Sabæorum afferam? Quid faciam? Quid offeram, nisi quod ait, Sacrifi- Psal. 49. 23.
cium laudis honorificabit me? Quare ergo, *voluntariè?* Quia gratis amo quod laudo. Laudo Deum, & in ipsa laude gaudeo: ipsius laude gaudeo, quo laudato non erubesco. Non enim quemadmodum laudatur ab studiosis theatricarum nugarum vel Auriga, vel Venator, vel quilibet histrio, & à laudatoribus suis invitantur alii laudatores, exhortantur ut pariter clament; & cùm omnes clamaverint, plerumque illo victo omnes erubescunt. Non ita est Deus noster: laudetur voluntate, ametur caritate; gratuitum sit quod amatur, & quod laudatur. Quid est gratuitum? Ipse propter se, non propter aliud. Si enim laudas Deum ut det tibi aliquid aliud, jam non gratis amas Deum. Erubesceres, si te uxor tua propter divitias amaret; & fortè si tibi paupertas accideret, de adulterio cogitaret. Cùm ergo te à

[a] Er. & aliquot MSS. *episcopum.*

conjuge gratis amari velis, tu Deum propter aliud amabis? Quod præmium accepturus es à Deo, ô avare? Non tibi terram, sed seipsum servat, qui fecit cælum & terram. *Voluntariè sacrificabo tibi:* noli ex necessitate. Si enim propter aliud laudas Deum, ex necessitate laudas. Si adesset tibi quod amas, non laudares Deum. Vide quid dicam: Laudas Deum, verbi gratiâ, ut tibi det amplam pecuniam: si haberes aliunde amplam pecuniam, non à Deo, numquid laudares Deum? Si ergo propter pecuniam laudas Deum, non voluntariè sacrificas Deo, sed ex necessitate sacrificas: quia præter illum nescio quid aliud amas. Inde dictum est, *Voluntariè sacrificabo tibi.* Contemne omnia, ipsum attende. Et hæc quæ dedit, propter dantem bona sunt. Nam dat prorsus, dat ista temporalia; & quibusdam bono eorum, quibusdam malo eorum, secundùm altitudinem & profunditatem judiciorum suorum. In quorum judiciorum abysso expavit
Rom. 11. 33. Apostolus, dicens, O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ipsius! Quis enim investigabit vias ejus, aut quis comprehendet consilia ejus? Novit quando det, cui det; quando auferat, & cui auferat. Pete tu in hoc tempore quod tibi prosit in posterum, pete quod te adjuvet in æternum. Ipsum autem gratis dilige: quia melius ab eo non invenis quod det quàm seipsum; aut si invenis melius, hoc pete. *Voluntariè sacrificabo tibi.* Quare *voluntariè?* Quia gratis. Quid est, gratis? *Et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est:* ob nihil aliud, nisi quia bonum est. Numquid ait, Confitebor nomini tuo, Domine, quia das mihi fructuosa prædia, quia das mihi aurum & argentum, quia das mihi latas divitias, amplam pecuniam, excellentissimam dignitatem? Non. Sed quid? *Quoniam bonum est.* Melius nihil invenio quàm nomen tuum: ideo *confitebor nomini tuo, Domine, quia bonum est.*

℣. 9. II. *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.* Ideo intellexi quia bonum est nomen tuum: nam si hoc possem ante tribulationes agnoscere, fortè mihi necessariæ non fuissent. Sed adhibita est tribulatio ad admonitionem, admonitio facta est ad tuam laudationem. Non enim intelligerem ubi essem, nisi de infirmitate mea admonitus essem. Ex omnibus ergo tribulationibus eripuisti me. *Et super inimicos meos respexit oculus meus:* super illos Ziphæos respexit oculus meus. Florem quippe illorum transii altitudine cordis, ad te perveni, & inde respe-
Isai. 40. 6. xi super illos, & vidi quia omnis caro fœnum, & omnis claritas hominis sicut flos fœni: sicut quo-
Psal. 36. 35. dam loco item dicitur, Vidi impium superexaltari & elevari sicut cedros Libani: transii, & ecce non erat. Quare, non erat? Quia transisti. Quid est, quia transisti? Quia non sine caussa, Sursum cor,
a [a] audisti, quia non in terra ubi putresceres remansisti, quia levasti animam tuam ad Deum, & transcendisti cedros Libani, & de illa celsitudine adtendisti: & ecce non erat, & quæsisti eum, & non
Psal. 72. 16. est inventus locus ejus. Jam labor non est ante te; quia intrasti in sanctuarium Dei, & intellexisti in novissima. Sic & hîc ita concludit: *Et super inimicos meos respexit oculus meus.* Hoc agite ergo Fratres cum animis vestris, erigite corda vestra, expolite aciem mentis vestræ, discite gratis diligere Deum, discite præsens contemnere sæculum, disci-

[a] Sic MSS. At editi, *sursum cor habuisti.*

A te voluntariè sacrificare hostiam laudis; ut transcendentes florem fœni, respiciatis super inimicos vestros.

IN PSALMUM LIV. *ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, quo dicit de tolerandis malis & in Donatistas disputat.

1. PSALMI hujus titulus est: *In finem, in hymnis, intellectus ipsi David.* Qui sit finis commemoramus breviter, quia nostis. Fi- ℣. 1.
B nis enim Legis Christus est, ad justitiam omni credenti. Rom. 10. Intentio ergo dirigatur in finem, dirigatur in Christum. Quare finis dicitur? Quoniam quidquid agimus, ad illum referimus; & cùm ad eum pervenerimus, ultrà quod quæramus non habebimus. Dicitur enim finis qui consumit, dicitur finis qui perficit. Aliter quippe intelligimus cùm audimus, Finitus est cibus qui manducabatur; & aliter intelligimus cùm audimus, Finita est vestis quæ texebatur: in utroque audimus, Finitum est; sed cibus ut
C jam non esset, vestis ut perfecta esset. Finis ergo noster perfectio nostra esse debet, perfectio nostra Christus. In illo enim perficimur, quia ipsius capitis membra sumus. Et dictus est finis Legis, quia sine illo nemo perficit Legem. Cùm ergo auditis in Psalmis, *In finem:* (multi enim Psalmi ita superscripti sunt:) non sit vestra cogitatio in consumtionem, sed in consummationem.

2. *In hymnis:* in laudibus. Sive enim tribulemur & angustemur, sive lætemur & exsultemus, il-
D le laudandus est, qui & in tribulationibus erudit, & in lætitia consolatur. Laus enim Dei à corde & ore Christiani recedere non debet, non ut laudet in prosperis, & maledicat in adversis; sed quemadmodum Psalmus ille præscribit, Benedicam Domi- Psal. 33. 1. num in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Gaudes, agnosce patrem blandientem: tribularis, agnosce patrem emendantem. Sive blandiatur, sive emendet, eum erudit cui parat hereditatem.

3. Quid est ergo, *Intellectus ipsi David?* Erat
E quidem David, ut novimus, propheta sanctus, rex Israël, filius Jesse: sed quia ex ejus semine venit 1. Reg. 16. 18. ad salutem nostram secundùm carnem Dominus Rom. 1. 3. Jesus Christus, sæpe isto nomine ille figuratur, & David pro Christo in figura ponitur, propter originem carnis ipsius. Nam secundùm aliquid filius est David, secundùm aliquid Dominus est David; filius David secundùm carnem, Dominus David secundùm divinitatem. Si enim per ipsum facta sunt Johan. 1. 3. omnia, per ipsum & ipse David factus est, ex cujus
F semine venit ad homines. Proinde cùm interrogasset Dominus Judæos, cujus filium Christum esse Matth. 22. 42. &c. dicerent; responderunt, David. Vidit eos remansisse in carne, & amisisse divinitatem; & corrigit eos quæstione proposita: Quomodo ergo ipse David in Spiritu dicit eum Dominum, Dixit Domi- Psal. 109. 1. nus Domino meo, sede ad dexteram meam, quoad usque ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo ille in Spiritu Dominum eum dicit, quomodo filius ejus est? Quæstionem proposuit, non filium ne-
G gavit. Audistis Dominum, dicite quomodo filius sit: audistis filium, dicite quomodo Dominus sit. Hanc quæstionem solvit fides catholica. Quomodo Dominus? Quia in principio erat Verbum, & Ver- Johan. 1. 1. bum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Quomodo filius? Quia Verbum caro factum est, & ha- Ibidem 14. bitavit in nobis. Quia ergo David in figura Chri-

ſtus eſt, Chriſtus autem, ut ſæpe commemoravimus Caritatem Veſtram, & caput & corpus eſt: nec nos à Chriſto alienos dicere debemus, cujus membra ſumus, nec nos quaſi alterum computare; quia erunt duo in carne una. (Gen. 2. 24. Ephes. 5. 32.) Sacramentum hoc magnum eſt, ait Apoſtolus, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Quia ergo totus Chriſtus caput & corpus eſt: cùm audimus, *Intellectus ipſi David*, intelligamus & nos in David. Intelligant membra Chriſti, & in membris ſuis intelligat Chriſtus, & membra Chriſti intelligant in Chriſto: quia caput & membra unus Chriſtus. Caput in cælo erat, & dicebat, Quid me perſequeris? (Act. 9. 4.) Nos cum illo in cælo per ſpem, ipſe nobiſcum in terra per caritatem. Ergo, *intellectus ipſi David.* Admoneamur cùm audimus, & intelligat Eccleſia: pertinet enim ad nos magna cura intelligendi, in quo malo nunc ſumus, & de quo malo ut liberemur, optamus, reminiſcentes orationis Dominicæ, ubi in fine dicimus, Libera nos à malo. (Matth. 6. 13.) Inter multas ergo tribulationes hujus ſæculi, plangit aliquid Pſalmus iſte de intellectu. Ille cum iſto non plorat, qui non habet intellectum. Porrò autem Cariſſimi meminiſſe debemus ad imaginem Dei nos eſſe factos, nec alibi quàm in ipſo intellectu. Nam in multis rebus à beſtiis [a] ſuperamur: (Gen. 1. 26.) ubi autem homo ad imaginem Dei factum ſe novit, ibi aliquid in ſe agnoſcit amplius eſſe quàm datum eſt pecoribus. Conſideratis verò omnibus rebus quas habet homo, invenit ſe eo propriè diſcretum à pecore, quòd ipſe habeat intellectum. Unde quoſdam contemnentes in ſe quod proprium & præcipuum à Conditore acceperunt; increpat ipſe Conditor dicens, Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. (Pſal. 31. 9.) Et alio loco dicit, Homo in honore poſitus. (Pſal. 48. 21.) In quo honore, niſi quia factus ad imaginem Dei? Ergo, in honore poſitus non intellexit, ait, comparatus eſt jumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis. Agnoſcamus ergo honorem noſtrum, & intelligamus. Si intelligimus, videmus non eſſe iſtam regionem gaudendi, ſed gemendi; non jam exſultandi, ſed adhuc plangendi. Sed & ſi exſultatio quædam habitat in cordibus noſtris, nondum eſt in re, ſed in ſpe. Ex promiſſo lætamur, quia ſcimus non nos fallere promittentem. Verùm quod adtinet ad præſens tempus, in quo malo, in quibus anguſtiis ſimus audite; & ſi viam iſtam tenetis, quod auditis in vobis agnoſcite. Quiſquis enim nondum tenet iter pietatis, miratur quia talia gemunt membra David. non enim videt in ſe iſta. Quamdiu & in ſe iſta non videt, nondum eſt ibi: non ſentit quod corpus ſentit; quia præter corpus eſt: incorporetur, & ſentiet. Dicat ergo & audiamus, audiamus & dicamus:

℣. 2. ℣. 3. 4. EXAUDI *Deus deprecationem meam, & ne deſpexeris precem meam: * intende mihi, & exaudi me.* Satagentis, ſolliciti, in tribulatione poſiti, verba ſunt iſta. Orat multa patiens, de malo liberari deſiderans: supereſt ut audiamus in quo malo ſit; & cùm dicere cœperit, agnoſcamus ibi nos eſſe; ut communicata tribulatione, conjungamus orationem. *Contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus ſum.* Ubi contriſtatus, ubi conturbatus? *In exercitatione mea*, inquit. Homines malos quos patitur, [b] commemoraturus eſt, eamdemque paſſionem malorum hominum exercitationem ſuam dixit. Ne putetis gratis eſſe malos in hoc mundo, & nihil boni de illis agere Deum. A Omnis malus aut ideo vivit ut corrigatur, aut ideo vivit ut per illum bonus exerceatur. Utinam ergo qui nos modò exercent, convertantur, & nobiſcum exerceantur: tamen quamdiu ita ſunt ut exerceant, non eos oderimus: quia in eo quòd malus eſt quis eorum, utrùm uſque in finem perſeveraturus ſit, ignoramus; & plerumque cùm tibi videris odiſſe inimicum, fratrem odiſti, & neſcis. Diabolus & angeli ejus in Scripturis ſanctis manifeſtati ſunt nobis, quòd ad ignem æternum ſint deſtinati. B Ipſorum tantùm deſperanda eſt correctio: contra quos habemus occultam luctam, ad quam luctam nos armat Apoſtolus, dicens, Non eſt nobis colluctatio adversùs carnem & ſanguinem, (Ephes. 6. 12.) id eſt, adversùs homines quos videtis, ſed adversùs principes & poteſtates & rectores mundi, tenebrarum harum. Ne fortè cùm dixiſſet, mundi, intelligeres dæmones eſſe rectores cæli & terræ: mundi dixit, tenebrarum harum; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum & iniquorum; C mundi dixit, de quo dicit Evangelium, Et mundus eum non cognovit. (Johan. 1. 10.) Si enim mundus non cognovit lucem, quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, & ipſæ tenebræ quæ non comprehenderunt lucem præſentem, mundi nomine appellantur; harum tenebrarum ſunt illi rectores. De ipſis ergo rectoribus habemus determinatam Scripturarum ſententiam, quòd omnino inde reditus alicujus eorum ſperandus non eſt. At verò de ipſis tenebris quarum illi rectores ſunt, D non ſumus certi, ne fortè qui erant tenebræ, fiant lux. Fidelibus quippe jam factis dicit Apoſtolus, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: (Ephes. 5. 8.) tenebræ in vobis, lux in Domino. Ergo, Fratres, omnes mali, cùm mali ſunt, exercent bonos. Ecce enim breviter audite, & intelligite. Si bonus es, inimicum non habebis niſi malum. Porrò tibi ea regula bonitatis præfixa eſt, ut imiteris bonitatem Patris tui, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & in- (Matth. 5. 45.) E juſtos. Neque enim tu habes inimicum, & Deus non habet. Tu quidem eum habes inimicum qui tecum creatus eſt; ille verò eum quem creavit. Inimicos ergo Dei malos & iniquos ſæpe in Scripturis legimus: & parcit eis ille qui non habet quod illi imputet inimicus, cui omnis inimicus ingratus eſt; ab illo enim habet quidquid boni habet. Ab ipſo enim habet miſericordiam, quidquid eſt etiam unde tribulatur. Ad hoc enim tribulatur, ne ſuperbiat; ad hoc tribulatur, ut humilis agnoſcat excelſum. F Tu ergo inimico tuo, quem intolerabiliter pateris, quid præſtitiſti? Si ille eum habet inimicum qui ei tanta præſtitit, & facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos: tu qui nec ſolem potes oriri facere, nec ſuper terras pluere, aliquid unum ſervare inimico non potes, ut ſit tibi pax in terra hominibus bonæ voluntatis? (Luca 2. 14.) Ergo quoniam hæc tibi dilectionis regula figitur, ut imitans Patrem diligas inimicum: Diligite, enim inquit, inimicos veſtros: (Luca 6. 27. & 35.) G in hoc præcepto quomodo exercereris, ſi nullum inimicum patereris? Vides ergo prodeſſe tibi aliquid: & quòd Deus parcit malis, proſit tibi ad habendam miſericordiam; quia & tu fortè ſi bonus es, ex malo factus es bonus; & ſi Deus non parceret malis, nec tu qui gratias ageres, appareres. Parcat ergo aliis qui pepercit & tibi. Non enim cùm

[a] Sic MSS. Editi verò, *à beſtiis non ſeparamur.*

[b] Sic Er. & præſtantiores MSS. At Lov. *commemoratus eſt.*

transieris, intercludenda est via pietatis. A

5. Unde ergo iste orat positus inter malos, quorum inimicitiis exercebatur? quid ait? *Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum.* Cùm extendit dilectionem, ut diligat inimicos, affectus est tædio, multorum inimicitiis, multorum rabie circumlatratus, & quadam humana infirmitate succubuit. Vidit se jam incipere penetrari mala
a persuasione diabolica, ut odium [a] inducat adversùm inimicos: reluctans odio ut perficeret ipsam dilectionem, in ipsa pugna & lucta turbatus est. B
Psal. 6. 8. Ejus enim vox est & in alio Psalmo, Turbatus est præ ira oculus meus. Et quid ibi sequitur? Inveteravi in omnibus inimicis meis. Veluti in tempestate &
Matth. 14. 30. fluctibus mergi cœperat, sicut Petrus. Ille enim calcat fluctus hujus sæculi, qui diligit inimicos. Christus in mari ambulabat intrepidus, cujus omnino de corde auferri non poterat inimici dilectio:
Luc. 23. 34. qui pendens in cruce dicebat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Et Petrus voluit ambulare. Ille tamquam caput, Petrus tamquam corpus: quia super hanc petram, inquit, ædificabo C Ecclesiam meam. Jussus est ambulare, & ambulabat gratiâ jubentis, non viribus suis. Sed cùm videret ventum validum, timuit; & mergi jam cœperat, conturbatus in exercitatione sua. A quo vento
℣. 4. valido? *A voce inimici, & à tribulatione peccato-*
Matth. 14. 30. *ris.* Ergo quomodo ille clamavit in fluctibus, Domine, pereo, salva me: talis & hujus vox præcessit,
℣. 2. *Exaudi Deus deprecationem meam, & ne despexe-*
℣. 3. *ris precem meam: * intende mihi, & exaudi me.* D
Quare? quid enim pateris? quid gemis? *Contristatus sum in exercitatione mea.* Exerceri me quidem inter malos posuisti, sed nimis exsurrexerunt supra vires meas: tranquilla perturbatum, manum extende mergenti. *Contristatus sum in exercitatione mea,*
℣. 4. *& conturbatus sum *, à voce inimici, & à tribulatione peccatoris, quoniam declinaverunt in me*
b *[b] iniquitatem, & in ira adumbrabant me.* Audistis fluctus & ventos: tamquam humiliato insultabant, & ille orabat: undique illi strepitu insultationis sæviebant, at ille intus invocabat quem non videbant. E

6. Cùm aliquid tale patitur Christianus, non debet facilè velut odio ire in eum à quo patitur, & velle ventum vincere; sed convertere se ad orationem, ne amittat dilectionem. Neque enim timendum est, ne aliquid faciat homo inimicus. Quid enim facturus est? Multa mala dicturus, opprobria jaculaturus, in conviciis sæviturus: sed quid tibi?
Matth. 5. 12. Gaudete, inquit, & exsultate, quoniam merces F vestra magna est in cælis. Ille in terra geminat convicia, tu in cælo lucra. Sed sæviat ampliùs, possit & aliquid amplius: quid te securius, cui dictum est,
Matth. 10. 28. Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere? Quid est ergo timendum quando pateris inimicum? Ne conturbetur tibi dilectio, qua diligis inimicum. Etenim inimicus ille homo, caro & sanguis, quod videt in te, appe-
Ephes. 6. 12. tit. Alius autem inimicus occultus, rector harum tenebrarum, quas tu pateris in carne & sanguine, G alterum occultum tuum petit, thesauros tuos interiores deprædari & vastare molitur. Duos ergo inimicos constitue tibi ante oculos, unum apertum, & alterum occultum: apertum, hominem; occultum, diabolum. Homo ille hoc est quod tu secundùm naturam humanam, secundùm fidem autem & dilectionem nondum quod tu, sed poterit esse quod tu. Cùm ergo sint duo, unum vide, alterum intellige, unum dilige, alterum cave. Namque & inimicus ille quem vides, hoc in te vult humiliare unde vincitur. Verbi gratiâ, Si divitiis tuis vincitur, pauperem te vult facere; si honore tuo vincitur, humilem te vult facere; si viribus tuis vincitur, debilem te vult facere: ea ergo adtendit in te vel dejicere vel auferre quibus vincitur. Et ille occultus inimicus illud tibi vult tollere unde vincitur. Homo enim hominem vincis humana felicitate; diabolum autem vincis inimici dilectione. Quomodo ergo homo ambit auferre tibi, & detruncare, aut evertere felicitatem qua vincitur: sic & diabolus hominem vult vincere auferendo unde vincitur. Sed cura in corde servare inimici dilectionem, qua diabolum vincis. Sæviat homo quantum potest, auferat quidquid potest; si diligitur apertè sæviens, victus est occultè sæviens.

7. At iste conturbatus & contristatus orabat, tamquam turbato præ ira oculo suo. Ira verò fratris si fuerit inveterata, jam odium est. Ira turbat oculum, odium exstinguit: ira festuca est, odium trabes est. Aliquando odisti & corripis irascentem: in te est odium, in illo ira quem corripis: meritò tibi dicitur, Ejice primùm trabem de oculo tuo, & sic videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. Nam ut noveritis quantum intersit inter iram & odium: quotidie homines irascuntur filiis suis, date qui oderint filios suos. Conturbatus iste orabat & contristatus, luctans adversùs omnia convicia omnium conviciatorum; non ut aliquem eorum convicium referendo vinceret, sed ne aliquem eorum odisset. Hinc orat, hinc petit. *A voce inimici, & à tribulatione peccatoris: quoniam declinaverunt in me iniquitatem, & in ira adumbrabant me.* Cor meum conturbatum est in me.* Hoc est illud alibi dictum, Turbatus est præ ira oculus meus. Et si oculus turbatus est, quid sequitur? *Et metus mortis cecidit super me.* Vita nostra dilectio est: si vita dilectio, mors odium est. Cùm cœperit homo timere ne oderit quem diligebat, mortem timet; & acriorem mortem, & interiorem mortem, qua occiditur anima, non corpus. Adtendebas hominem sævientem in te: quid erat facturus contra quem tibi securitatem tuus Dominus dederat, dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt? Ille sæviendo corpus occidit, tu odio habendo animam occidisti; & ille corpus alienum, tu animam tuam. *Metus* ergo *mortis cecidit super me.*

8. *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. * Et dixi.* Qui odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc. Si dilectio lumen est, odium tenebræ. Et quid sibi ait in illa infirmitate positus, & in illa exercitatione turbatus? *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Aut mortem optabat, aut solitudinem desiderabat. Quamdiu, inquit, id mecum agitur, id mihi præcipitur ut inimicos diligam, convicia istorum crebrescentia & adumbrantia me, commovent oculum meum, perturbant lumen meum, appetunt cor meum, interficiunt animam meam. Vellem ut abirem, sed infirmus sum, ne manendo augeam peccata peccatis: aut certè separarer paululùm à genere humano, ne patiatur vulnus meum crebras plagas, ut sanatum exercitationi reddatur. Fit hoc, Fratres, & surgit plerumque

Right margin: Psal. 6. 8. (at "tamquam turbato"); Matth. 7. 5. (at "tibi dicitur"); ℣. 4. (at "odisset"); ℣. 5. (at "me iniquitatem"); Psal. 6. 8. (at "dictum"); Matth. 10. 28. (at "bi securitatem"); ℣. 6. ℣. 7. 1. Johan. 2. 9. & 11. (at "8. Timor"); ℣. 7. (at "firmitate").

[a] Aliquot MSS. *induat.*

[b] Sic potiores MSS. juxta Græc. Lxx. At editi, *iniquitates.*

in animo servi Dei desiderium solitudinis, non ob aliud nisi propter turbam tribulationum & scandalorum, & dicit, *Quis mihi dabit pennas?* Videt se sine pennis, an potiùs ligatis pennis? Si desunt, dentur; si ligatæ sunt, solvantur: quia etiam qui solvit pennas avi, aut dat aut reddit illi pennas suas. Non enim habebat eas tamquam suas, quibus volare non poterat. Ligatæ pennæ onus faciunt. *Quis*, inquit, *dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Requiescet, ubi? Duos dixi
Philip. 1. 23. sensus hîc esse: aut sicut ait Apostolus, Dissolvi & esse cum Christo, multò enim magis optimum. Etenim & ipse quamvis fortis, quamvis magnus, quamvis corde robustissimus; quamvis in Christo miles invictus, in exercitatione sua, quantùm legi-
Gal. 6. 17. mus, conturbatus est, & ait, De cetero nemo mihi molestus sit. Tamquam diceret de illo Psalmo,
Psal. 118. 53. Tædium detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Conatur ergo homo plerumque corrigere homines distortos, pravos, pertinentes quidem ad curam suam, sed in quibus deficiat omnis humana industria & vigilantia: corrigere non potest, pati necesse est. Et qui corrigi non potest, tuus est, aut consortio generis humani, aut plerumque Ecclesiastica communione, intus est, quid facies? quò ibis? quò te separabis, ut ista non patiaris? Sed adesto, loquere, exhortare, blandire, minare, corripe. Feci omnia, quidquid virium habui impendi & expressi, nihil me video profecisse; omnis opera insumta est, dolor remansit.
℣. 9. 1. Adversitas. Quomodo ergo requiescet cor meum à talibus, nisi ut dicam, *Quis dabit mihi pennas? sicut columbæ* tamen, non sicut corvo. Columba à molestiis quærit avolationem, sed non amittit dilectionem. Columba enim pro signo dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nihil tam amicum gemitibus quàm columba: die noctuque gemit, tamquam hîc posita ubi gemendum est. Quid ergo dicit iste dilector? Convicia hominum ferre non possum, stridunt, rabie feruntur, accenduntur iracundiâ, in ira adumbrant me; prodesse illis non possum: utinam requiescam alicubi ab eis separatus corpore, non amore; ne in me conturbetur ipsa dilectio: verbis meis & collocutione mea prodesse non possum, orando pro eis forsitan prodero. Dicunt ista homines, sed plerumque ita ligantur ut volare non possint. Fortè enim non ligantur visco, sed ligan-
Philip. 1. 23. tur officio. Si autem ligantur curâ & officio, & deserere non possunt, dicant, Optabam dissolvi, & » esse cùm Christo, multò enim magis optimum; » manere in carne necessarium propter vos. Colum-
a ba,[a] religata affectu, non cupiditate, volare non poterat propter implendum officium, non propter parvum meritum. Tamen desiderium in corde ne-
Matth. 7. 14. cesse est ut sit: nec patitur hoc desiderium, nisi qui cœperit ambulare angustam illam viam; ut noverit quia non desunt Ecclesiæ persecutiones, etiam in hoc tempore quando tranquillitas videtur Ecclesiæ ab his quidem persecutionibus, quas Martyres
2. Tim. 3. 12. nostri passi sunt. Non autem desunt persecutiones, quia verum est illud, Omnes qui volunt piè vivere in Christo, persecutionem patientur. Non pateris persecutionem: non vis piè vivere in Christo. Vis probare verum esse quod dictum est? Incipe piè
2. Cor. 11. 29. vivere in Christo. Quid est, piè vivere in Christo? Ut pertineat ad viscera tua, quod ait Apostolus, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scan-

A dalizatur, & ego non uror? Aliorum infirmitates, aliorum scandala, persecutiones illi fuerunt. Numquid ergo desunt hoc tempore? Plures abundant illis qui ea curant. Et plerumque de longinquo videtur homo, & dicitur, Bene est illi. Et ille qui dicit, aut sua gustat, & aliena non potest; aut apud se quod gustet non habet, & alteri gustanti, immo devoranti non compatitur. Incipiat ergo piè vivere in Christo, & probet quod dicitur: incipit desiderare pennas, elongare, fugere, & manere in
B deserto.

9. Unde enim putatis, Fratres, servis Dei impleta esse deserta? Si bene illis esset inter homines, recederent ab hominibus? Et tamen quid faciunt & ipsi? Ecce elongant fugientes, manent in deserto: sed numquid singillatim? Tenet eos caritas, ut cum multis maneant: & de ipsis multis exsistunt qui exerceant? Quia in omni congregatione multitudinis necesse est ut inveniantur mali. Deus enim qui novit exercendos nos, miscet nobis & non
C perseveraturos; aut certè ita simulatos, ut nec inchoaverint in quo perseverare deberent. Novit enim necessarium esse nobis ut feramus malos, & proficiat quod boni sumus; diligamus inimicos, corripiamus, castigemus, excommunicemus, cum dilectione à nobis etiam separemus. Videte enim quid dicat Apostolus: Si quis autem non obaudit 2. Thess. 3. 14. verbo nostro per epistolam, hunc notate, & nolite commisceri cum eo. Sed ne subreperet tibi ex hoc iracundia, & turbaret oculum tuum, Non, »
D inquit, ut inimicum eum existimetis, sed corripite » ut fratrem, ut erubescat. A quo indixit separationem, non præcidit dilectionem. Vivit ille oculus, vivit vita tua. Etenim amissâ dilectio, mors tua. Hanc ille amittere timuit qui dixit, Metus mortis ℣. 5. cecidit super me. Itaque ne amittam dilectionis vitam, *quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Quò iturus es? quò volaturus? ubi requieturus? *Ecce elongavi fugiens*, ℣. 8. *& mansi in deserto.* In quo deserto? Ubicumque
E fueris, congregabunt se ceteri, desertum tecum petent, affectabunt vitam tuam, tu repellere non potes societatem fratrum: miscentur tibi etiam mali; adhuc tibi exercitatio debetur. *Ecce elongavi fugiens, & mansi in deserto.* In quo deserto? Si fortè in conscientia, quò nullus hominum intrat, ubi nemo tecum est, ubi tu & Deus es. Nam si in deserto, in aliquo loco, quid facies de congregantibus se? Non enim à genere humano separatus esse poteris, quamdiu in hominibus vivis. Ad-
F tende potiùs consolatorem illum Dominum & regem, imperatorem & creatorem nostrum, creatum etiam inter nos: adtende quia duodecim suis miscuit unum quem pateretur.

10. Dicit, *Ecce elongavi fugiens, & mansi in deserto.* Fortè iste, ut dixi, fugerit ad conscientiam suam, ibi aliquantum desertum invenerit ubi requiesceret. Sed illa dilectio conturbat eum: solus erat in conscientia, sed non solus in caritate: intus consolabatur conscientia, sed forinsecùs tribula-
G tiones non relinquebant. Itaque in se quietus, ex aliis pendens, cùm conturbaretur adhuc, quid ait? *Exspectabam eum qui me salvum faceret à [b] pusillanimitate & tempestate.* Mare est, tempestas est: ℣. 9. b nihil tibi restat nisi exclamare, Domine pereo. Por- Matth. 14. 30. rigat manum ille qui fluctus calcat intrepidus, sublevet trepidationem tuam, firmet in se securita-

[a] Editi, *Columba delicata, religata* &c. abest, *delicata*, à MSS.

[b] Sic MSS. At editi hoc loco tantùm, *à pusillo animo.*

tem tuam, alloquatur te intus, & dicat tibi, Me A adtende, quid pertulerim: fratrem malum fortè pateris, aut inimicum forinsecùs pateris; quos non passus sum? Fremebant forinsecùs Judæi, intrinsecùs discipulus tradebat. Sævit ergo tempestas, sed ille salvos facit à pusillanimitate & tempestate. Fortè navis tua ideo turbatur, quia ille in te dormit.
Matth. 8. 24. Sæviebat mare, turbabatur navicula in qua discipuli navigabant; Christus autem dormiebat: tandem aliquando visum est illis, quia inter illos dormiebat ventorum imperator & creator; accesserunt & ex- B citaverunt Christum: imperavit ventis, & facta est tranquillitas magna. Meritò ergo fortè turbatur cor tuum, quia excidit tibi in quem credideris: intolerabiliter pateris, quia non venit tibi in mentem quid pro te pertulerit Christus. Si in mentem non tibi venit Christus, dormit: excita Christum, re-
a cole fidem. Tunc enim in te dormit Christus, [a] si oblitus es passiones Christi: tunc in te vigilat Christus, si meministi passionum Christi. Cùm autem pleno corde intuitus fueris quid ille fuerit passus, C nonne æquo animo & tu tolerabis? & fortasse gaudens, quia inventus es in aliqua similitudine passionum regis tui. Cùm ergo ista cogitans consolari & gaudere cœperis, ille surrexit, ille ventis imperavit: ideo facta est tranquillitas. *Exspectabam eum qui me salvum faceret à pusillanimitate & tempestate.*

ŷ. 10. 11. *Submerge Domine, & divide linguas eorum.* Adtendit tribulantes se & adumbrantes se, & optavit hoc, non de ira, Fratres. Qui se malè extulerunt, expedit eis ut submergantur: qui malè cons- D piraverunt, expedit eis ut linguæ eorum dividantur: ad bonum consentiant, & concordent linguæ
Psal. 40. 8. illorum. Si autem in idipsum adversùm me susur-
b rabant, ait, omnes inimici mei: perdant [b] idipsum in malo, dividantur linguæ eorum, non sibi consentiant. *Submerge Domine, & divide linguas eorum. Submerge*, quare? Quia se extulerunt. *Divide*, quare? Quia in malum conspiraverunt. Turrem illam recordare superborum factam post diluvium:
Gen. 11. 4. quid dixerunt superbi? Ne pereamus diluvio, faciamus altam turrem. Superbiâ se munitos esse ar- E bitrabantur, exstruxerunt altam turrem; & Dominus divisit linguas ipsorum. Tunc se cœperunt non intelligere: hinc facta est origo linguarum multarum. Antea enim una lingua erat: sed una lingua concordibus proderat, una lingua humilibus proderat: at ubi illa collectio in conspirationem superbiæ præcipitata est, pepercit illis Deus ut divideret linguas, ne se intelligendo perniciosam facerent unitatem. Per superbos homines divisæ sunt F linguæ, per humiles Apostolos congregatæ sunt linguæ: Spiritus superbiæ dispersit linguas, Spiritus-sanctus congregavit linguas. Quando enim Spi-
Act. 2. 4. ritus-sanctus venit super discipulos, omnium linguis locuti sunt, ab omnibus intellecti sunt: linguæ dispersæ, in unum congregatæ sunt. Ergo si adhuc sæviunt & gentiles sunt, expedit eis divisas habere linguas. Volunt unam linguam, veniant ad Ecclesiam: quia & in diversitate linguarum carnis, una est lingua in fide cordis. *Submerge Domine, & di-* G *vide linguas eorum.*

Item ŷ. 10. 12. *Quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in civitate.* Meritò iste desertum quærebat, quoniam vidit iniquitatem & contradictionem in civitate. Est quædam civitas turbulenta: ipsa erat quæ turrem ædificaverat, ipsa confusa est, & Gen. 11.
appellata Babylonia, ipsa per innumerabiles gentes dispersa: inde congregatur Ecclesia in desertum bonæ conscientiæ. Vidit enim contradictionem in civitate. Christus venit. Quis Christus? contradicis. Filius Dei. Et habet filium Deus? contradicis. Natus est de virgine, passus, resurrexit. Et unde hoc fieri potest? contradicis. Adtende saltem gloriam crucis ipsius. Jam in fronte regum crux illa fixa est, cui inimici insultaverunt. [c] Effectus probavit virtutem: domuit orbem, non ferro, sed ligno. Lignum crucis contumeliis dignum visum est inimicis, & ante ipsum lignum stantes caput agitabant, & dicebant, Si Filius Dei est, descendat de Matth. 27. 40.
cruce. Extendebat ille manus suas ad populum non credentem & contradicentem. Si enim justus est, qui ex fide vivit, iniquus est qui non habet fidem. Rom. 1. 17.
Quod ergo hîc ait, *iniquitatem*: perfidiam intelligo. Videbat ergo Dominus in civitate iniquitatem & contradictionem, & extendebat manus suas ad populum non credentem & contradicentem: & tamen & ipsos exspectans dicebat, Pater, ignosce il- Lucæ 23. 34.
lis, quia nesciunt quid faciunt. Adhuc sanè reliquiæ sæviunt illius civitatis, adhuc contradicunt. De frontibus omnium modò extendit manus ad reliquias non credentes & contradicentes. *Quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in civitate.*

13. *Die ac nocte circumdabit eam super muros* ŷ. 11.
ejus iniquitas & labor. Super muros ejus, super munimenta ejus, tenens quasi capita ejus, nobiles ejus. Ille nobilis, si Christianus esset, nemo remaneret paganus. Plerumque dicunt homines, Nemo remaneret paganus, si ille esset Christianus. Plerumque dicunt homines, Et ille si fieret Christianus, quis remaneret paganus? Quòd ergo nondum fiunt Christiani, quasi muri sunt civitatis illius non credentis & contradicentis. Quamdiu isti muri stabunt? Non semper stabunt. Circuit Arca muros Josue 6.
Jericho: veniet tempus septimo Arcæ circuitu, ut omnes muri civitatis non credentis & contradicentis cadant. Donec fiat, turbatur iste in exercitatione sua; & perferens reliquias contradicentium, optat pennas avolationis, optat requiem deserti. Immo duret inter contradicentes, perferat minas, bibat opprobria, exspectet qui eum salvum faciat à pusillanimitate & tempestate: intueatur caput exemplum [d] vitæ suæ, tranquilletur in spe, etsi turbatur in re. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas, & labor in medio ejus* & ŷ. 12.
injustitia. Et ideo labor ibi, quia iniquitas ibi: quia injustitia ibi, ideo & labor ibi. Sed audiant extendentem manus: Venite ad me omnes qui laboratis. Matth. 11. 28.
Vos clamatis, vos contradicitis, vos conviciamini: ille è contra, Venite ad me omnes qui laboratis in superbia vestra, & requiescetis in humilitate mea. Ibidem 29.
Discite à me, inquit, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Unde enim illi laborant, nisi quia non sunt mites & humiles corde? Deus humilis factus est, erubescat homo esse superbus.

14. *Non defecit de plateis ejus usura & dolus.* Usura & dolus non absconduntur saltem quia Item ŷ. 12.
mala sunt, sed publicè sæviunt. Etenim qui in domo aliquid mali facit, vel de malo suo erubescit:

[a] Hîc in editis additur, *si verum illum Filium Dei abnegas esse*: quod abest à MSS.
[b] Sic aliquot MSS. At Lov. *perdantur in idipsum.* Er. & quidam MSS. *perdant in idipsum.*
[c] Omnes ferè MSS. *Effectis proba virtutem.*
[d] Plerique MSS. *via sua.*

Fœnus. *In plateis ejus usura & dolus.* Fœnus & professionem habet, fœnus & ars vocatur; corpus dicitur, corpus quasi necessarium civitati, & de professione sua vectigal impendit: usque adeo in platea est quod saltem abscondendum erat. Est & alia usura pejor, quando non dimittis quod tibi debetur; & turbatur oculus in illo versu orationis, Dimitte nobis debita nostra. (Matth. 6. 12.) Quid enim ibi facturus es, quando oraturus es & ad ipsum versum venturus? Verbum contumeliosum audisti: vis exigere damnationis supplicium. Vel tantum exige, quantum dedisti, fœnerator injuriarum. Pugno percussus es, interfectionem quæris. Usura mala. Quà iturus es in orationem? Si reliqueris orationem, quà circumiturus es ad Dominum? Ecce dices: Pater (Matth. 6. 9. &c.) » noster, qui es in cælis, Sanctificetur nomen tuum, » Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in » cælo & in terra. Dices, Panem nostrum quotidia- » num da nobis hodie. Venies ad, Dimitte nobis de- » bita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vel in civitate illa mala abundent usuræ istæ, non intrent parietes istos ubi pectus tunditur. Quid facies? quia ibi tu & ille versus in medio estis? Preces tibi composuit cælestis jurisperitus: qui noverat quid ibi ageretur, ait tibi, Aliter non impetrabis. (V. Tract. 7. in Evang. Iohan. n. 11. Matth. 6. 14.) Amen enim dico vobis, quia si dimiseritis peccata hominibus, dimittentur vobis; si autem non dimiseritis peccata hominibus, neque Pater vester dimittet vobis. Quis hoc dicit? Qui scit quid ibi agatur, quo tu adstans petis. Vide quòd voluit esse ipse advocatus tuus: ipse jurisperitus tuus, ipse assessor Patris, ipse judex tuus dixit, Aliter non accipies. Quid facturus es? Non accepturus, si non dicturus; non accepturus, si falsum dicturus. Ergo aut facturus & dicturus, aut quod petis non prometiturus: quia qui hoc non faciunt, in usuris illis sunt malis. Sint ibi illi qui adhuc idola aut adorant, aut quærunt: noli tu plebs Dei, noli plebs Christi, noli corpus illius capitis. Adtende vinculum pacis tuæ, adtende promissum vitæ tuæ. Quid enim tibi prodest, quia exigis injurias quas pertulisti? Ultio te reficit? Ergo de malo alieno gaudebis? Passus es malum, ignosce; ne duo * sitis. (* subaud. mali.) *Et non defecit de plateis ejus usura & dolus.*

15. Ideo ergo tu quærebas solitudinem & pennas, ideo murmuras, hæc ferre non potes, contradictionem & iniquitatem civitatis hujus. Requiesce in his qui tecum intus sunt, & noli quærere solitudinem. Audi & de ipsis quid dicat: (℣. 13.) *Quoniam si inimicus exprobrasset mihi.* Et quidem superiùs conturbatus erat in exercitatione sua à voce inimici & à tribulatione peccatoris, fortè in illa civitate positus, superba illa erigente turrem, (Gen. 11. 4.) quæ [a] submersa est, ut dividerentur eorum linguæ: adtende intus quid gemat propter pericula à falsis fratribus. *Quoniam si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique: & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset*, id est, per superbiam mihi insultasset, magnificaret se super me, minaretur mihi quidquid posset: *absconderem me utique ab eo.* Ab illo qui foris est, ubi te absconderes? Inter illos qui intus sunt. Nunc autem vide, si non nihil aliud restat, nisi ut solitudinem quæras. (℣. 14.) *Tu verò*, inquit, *homo unanimis, dux meus & notus meus.* Fortè aliquando bonum consilium dedisti, fortè aliquando præcessisti me,

A & salubre aliquid monuisti: in Ecclesia Dei simul fuimus. *Tu verò homo unanimis, dux meus & notus meus:* * *qui simul mecum dulces capiebas cibos.* ℣. 15. Qui sunt dulces cibi? Non omnes qui adsunt noverunt: sed non [b] amaricent qui noverunt, ut possint illis qui adhuc non noverunt dicere: Gustate, & videte, quoniam dulcis est Dominus. (Psal. 33. 9.) *Qui simul mecum dulces capiebas cibos. In domo Dei ambulavimus cum consensu.* Unde ergo dissensio? Qui intus erat, foris factus es. Ambulavit mecum in do-

B mo Dei cum consensu: aliam domum erexit contra domum Dei. (In Donatistas.) Quare illa relicta est, ubi ambulavimus cum consensu? quare illa deserta est, ubi dulces simul capiebamus cibos?

16. *Veniat mors super eos, & descendant ad infernum viventes.* ℣. 16. Quomodo replicavit & recolere nos fecit primum illud schismatis initium, quando in illo primo populo Judæorum quidam superbi se separaverunt, & extrà sacrificare voluerunt? Nova mors super eos venit: aperuit se (Num. 16. 31.)

C terra, & vivos absorbuit. *Veniat*, inquit, *mors super eos, & descendant ad infernum viventes.* Quid est, *viventes?* Scientes quia pereunt, & tamen pereuntes. Audi viventes perire & absorberi (Contra Donatistas.) hiatu terræ, id est, devoratione terrenarum cupiditatum absorberi. Dicis homini, Quid pateris frater? Fratres sumus, unum Deum invocamus, in unum Christum credimus, unum Evangelium audimus, unum Psalmum cantamus, unum Amen respondemus, unum Halleluia resonamus, unum Pas-

D cha celebramus: quid tu foris es, & ego intus sum? Plerumque angustatus & considerans quàm vera dicantur, Reddat, ait, Deus majoribus nostris. Ergo vivus perit. Deinde addis & mones, Saltem solum sit malum segregationis, cur adjungis & rebaptizationis? Agnosce in me quod habes; & si tu me odisti, Christo in me parce. Et hoc eis malum plerumque & maximè displicet: Verè, inquiunt, malè fit, utinam posset non fieri; sed quid facimus de statutis majorum nostrorum? *Descendant ad in-*

E *fernum viventes.* Si mortuus descenderes, quid ageres ignorares: cùm verò scis malum esse quod facis, & tamen facis; nonne vivus descendis ad inferos? Et quare maximè ipsos duces terræ hiatus absorbuit vivos, populum autem illis consentientem è cælo irruens ignis absumsit? (Num. 16. 32. & 47.) Propterea hanc pœnam commemorans Psalmus iste, à populo cœpit, & ad duces conclusit. *Veniat mors super eos*, propter illos dixit, super quos venit ignis de cælo: & statim adjunxit, *Descendant ad infernum viven-*

F *tes*, propter duces quos terræ hiatus absorbuit. Nam quomodo descenderent ad infernum viventes, de quibus dixerat, *Veniat mors super eos?* si jam super eos mors venerat, quomodo vivi ad inferos descendebant? Ergo à minoribus cœpit, ad majores conclusit. *Veniat mors super eos*, qui consenserunt & consecuti sunt. Quid illi duces & principes? *Descendant ad infernum viventes:* quia ipsi Scripturas tractant, & noverunt bene quotidie le-

G gendo quomodo Ecclesia catholica per totum orbem terrarum ita diffusa est, ut omnino contradictio omnis vacet, nec inveniri possit aliquod testimonium pro schismate eorum, noverunt bene; ideo ad inferos viventes descendunt, quia malum quod faciunt, malum esse noverunt. Illos autem [c] divinæ iracundiæ ignis absumsit. Studio enim con-

[a] Editi, *subversa.* At MSS. *submersa.* Alludit ad ℣. 10. *Submerge* &c.

[b] Sic Er. & MSS. At Lov. *Sed non amaricentur.*

[c] Omnes MSS. *de divina iracundia ignis absumsit.*

tentionis accensi, à ducibus suis malis recedere noluerunt. A Venit super ignem ignis, super ardorem dissensionis ardor consumtionis. *Veniat mors super illos, & descendant ad infernum viventes. Quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio eorum.* *In hospitiis*, ubi peregrinantur & transeunt. Non enim hîc semper futuri sunt: & tamen pro animositate temporali sic pugnant. *In hospitiis* ergo *eorum iniquitas, in medio eorum* iniquitas: nullum tam medium eorum quàm cor eorum.

ℽ. 17. 17. *Ego ad Dominum exclamavi.* Corpus B Christi & unitas Christi in angore, in tædio, in molestia, in conturbatione exercitationis suæ; ille unus homo, in uno corpore posita unitas, cùm tæderet animam ejus exclamans à finibus terræ: A
Psal. 60. 3. finibus terræ ad te clamavi, inquit, cùm angeretur cor meum. Ipse unus, sed unitas unus: & ipse unus, non in uno loco unus, sed à finibus terræ clamat unus. Quomodo à finibus terræ clamaret unus, nisi in multis esset unus? *Ego ad Dominum exclamavi.* Rectè. Tu exclama ad Domi- C num, noli ad Donatum: ne tibi sit pro Domino dominus, qui sub Domino noluit esse conservus. *Ego ad Dominum exclamavi: & Dominus exaudivit me.*

ℽ. 18. 18. *Vespere, & manè, & meridie, enarrabo, & annuntiabo, & exaudiet vocem meam.* Evangeliza tu, noli tacere tu quod accepisti, *vespere*, de præteritis; *manè*, de futuris; *meridie*, de sempiternis. Ideo ad id quod ait, *vespere*, pertinet quod enarrat: ad id quod ait, *manè*, perti- D net quod annuntiat: ad id quod ait, *meridie*, pertinet quod exauditur vox ejus. Finis enim in meridie est, sed unde non declinatur in occasum. In meridie enim lux excelsa est, splendor sapientiæ, fervor dilectionis. *Vespere, & manè, & meridie.* Vespere Dominus in cruce, manè in resurrectione, meridie in adscensione: enarro vespere patientiam morientis, annuntio manè vitam resurgentis, orabo ut exaudiat meridie sedens ad dexteram Patris: exaudiet vocem meam qui interpel- E
Rom. 8. 35. lat pro nobis. Quanta hujus securitas? quanta consolatio, quanta refectio à pusillanimitate & tempestate, contra malos, contra iniquos & foris & intus, & in his qui foris sunt, cùm fuissent intus.

19. Itaque, Fratres mei, quos in ipsa congregatione parietum horum videtis turbulentos, superbos, sua quærentes, elatos, non habentes zelum Dei castum, sanum, quietum, sed multum sibi tribuentes, ad dissensionem paratos, sed oc-
Matth. 3. 12. casionem non invenientes, ipsa est palea Domini- F cæ areæ. Hinc illos paucos superbiæ ventus excussit: tota palea non volabit, nisi cùm ille in ultimo ventilabit. Sed nos quid, nisi cùm isto cantemus, cum isto oremus, cum isto plangamus & dicamus
ℽ. 19. securi, *Redimet in pace animam meam?* Contra illos qui non amant pacem: *In pace redimet animam meam.* Quia cum his qui oderunt pa-
Psal. 119. 7. cem, eram pacificus. *Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquant mihi.* Nam ab illis qui longè sunt à me, facilis caussa est: non me G tam citò fallit qui dicit, Veni, idolum adora: multum à me longè est. Christianus es? Christianus, inquit. Ex propinquo adversatur, propè est. *Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquant mihi: Quoniam in multis erant me-* A *cum.* Quare dixi, *appropinquant mihi?* Quia *in multis erant mecum.* In hoc versu duæ sententiæ occurrunt. *In multis erant mecum:* Baptismum habebamus utrique, in eo erant mecum: Evangelium utrique legebamus, erant in eo mecum: festa Martyrum celebrabamus, erant ibi mecum: Paschæ sollemnitatem frequentabamus, erant ibi mecum. Sed non omnino mecum: in schismate non mecum, in hæresi non mecum. In multis mecum, in paucis non mecum. Sed in his paucis [a] in B quibus non mecum, non eis prosunt multa in quibus mecum. Etenim Fratres videte quàm multa enarravit apostolus Paulus: unum dixit, si defuerit, frustra sunt illa. Si linguis hominum loquar & 1. Cor. 13. 1. &c.
Angelorum, ait, si habeam omnem prophetiam & omnem fidem, & omnem scientiam, si montes transferam, si distribuam omnia mea pauperibus, si tradam corpus meum ita ut ardeat. Quàm multa enumeravit? His omnibus multis desit una caritas: illa numero plura sunt, hæc pondere major est. Er- C go in omnibus sacramentis mecum, in una caritate non mecum: *In multis erant mecum.* Rursus alio modo: *Quoniam in multis erant mecum:* Qui se separaverunt à me, mecum erant, non in paucis, sed in multis. Etenim per totum orbem terrarum pauca sunt grana, multæ sunt paleæ. Quid ergo ait? In palea mecum erant, in tritico non mecum erant. Et propinquat palea tritico, de uno semine exit, in uno agro radicatur, unâ pluviâ nutritur, eumdem messorem patitur, eamdem triturationem sustinet, D eamdem ventilationem exspectat, non in unum horreum intrat. *Quoniam in multis erant mecum.*

20. *Exaudiet me Deus, & humiliabit illos qui* ℽ. 20. *est ante sæcula.* Illi enim præsumunt de nescio quo duce suo qui cœpit herì: *humiliabit illos qui est ante sæcula.* Quia etsi ex tempore Christus est de Johan. 1. 1.
Maria virgine, ante sæcula tamen in principio Verbum, & Verbum apud Deum, & Deus Verbum. *Humiliabit illos qui est ante sæcula. Non enim est illis commutatio:* de illis dico, quibus non est com- E mutatio. Noverat aliquos perseveraturos, & in perseveratione suæ nequitiæ morituros. Videmus enim eos, & non est illis commutatio: qui sic moriuntur in ipsa perversitate, in ipso schismate, non est illis commutatio. Humiliabit illos Deus, humiliabit illos in damnatione, quia erecti sunt in dissensione. Non est illis commutatio, quia non mutantur in melius, sed in pejus; nec cùm hîc sunt, nec 1. Cor. 15. 51.
in resurrectione. Omnes enim resurgemus, sed non omnes immutabimur. Quare? Quia *non est illis com-* ℽ. 20.
F *mutatio: & non timuerunt Deum.* Fratres mei, unum remedium est: timeant Deum, deserant Donatum. Dicis illi, Peris in hæresi, in schismate; necesse est ut Deus retribuat istis malis: venies in damnationem, noli tibi blandiri verbis tuis, non sequaris cæcum ducem: Cæcus autem cæcum du- Matth. 15. 14.
cens, simul in foveam cadunt. Quid ad me? ait: quomodo vixi herì, sic & hodie: parentes mei quod fuerunt, hoc & ego. Non times Deum: [b] Da timorem Dei; cogitet quia ista omnia vera sunt quæ G leguntur, quia est fides Christi quæ falli non potest; quomodo in hæresi remanebit ad tantam evidentiam sanctæ Catholicæ, quam diffudit Deus per totum orbem terrarum; quam antequam diffunderet promisit, prænuntiavit, sic exhibuit ut promisit? Ergo caveant & observent qui non timent

[a] MSS. *Sed in paucis non mecum, in quibus non eis prosint* &c.
[b] Sic MSS. At editi, *habe timorem Dei; cogita* &c. *quomodo in hæresi remanebis.*

Deum.

℣. 21. Deum. *Extendit manum suam in retribuendo.* A

Item ℣. 21. 21. *Polluerunt testamentum ejus*; Lege testamentum quod polluerunt: In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Polluerunt testamentum ejus.* Tu contra ista verba testatoris quid dicis? Africa sola istam gratiam meruit sancti Donati, in ipso remansit Ecclesia Christi. Dic saltem, Ecclesia Donati. Quare adjungis, Christi? de quo dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Post Donatum vis ire? Pone Christum, & sic recede. Videte ergo quid sequitur: *Polluerunt testamentum ejus.* Quod testamentum? Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus. Apostolus dicit, Fratres, tamen hominis testamentum confirmatum nemo irritum facit, aut superordinat: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus: non dicit, Et seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus. In hoc ergo Christo quod promissum est testamentum? In semine tuo benedicentur omnes gentes. Tu qui dimisisti unitatem omnium gentium, & in parte remansisti, polluisti testamentum ejus. Quod tibi ergo contigit, ut exterminareris, ut ab hereditate separareris, de ira Dei est. Adtende enim quid sequatur: *Polluerunt testamentum ejus:* * *divisi sunt præ ira vultûs ejus.* Quid exspectatis, qua majore notâ ostendantur hæretici? *Divisi sunt præ ira vultûs ejus.*

Gen. 12. 3. & 26. 4. — Gal. 3. 15. &c. — Gen. 12. 3. & 26. 4. — ℣. 22.

Item ℣. 22. 22. *Et appropinquavit cor illius.* Cujus intelligimus, nisi cujus irâ divisi sunt? Quomodo *appropinquavit cor illius*? Ut intelligamus voluntatem illius. Etenim ex hæreticis [a] asserta est Catholica, & ex his qui malè sentiunt probati sunt qui bene sentiunt. Multa enim latebant in Scripturis; & cùm præcisi essent hæretici, quæstionibus agitaverunt Ecclesiam Dei: aperta sunt quæ latebant, & intellecta est voluntas Dei. Inde dicitur in alio Psalmo, Congregatio taurorum inter vaccas populorum, ut excludantur hi qui probati sunt argento. Excludantur enim dixit, emineant, appareant. Unde dicuntur & in arte argentaria Exclusores, id est, ex quadam confusione massæ formæ expressores. Ergo multi qui optimè possent Scripturas dignoscere & pertractare, latebant in populo Dei; nec asserebant solutionem quæstionum difficilium cùm calumniator nullus instaret. Numquid enim perfectè de Trinitate tractatum est antequam oblatrarent Ariani: numquid perfectè de pœnitentia tractatum est antequam obsisterent Novatiani? Sic non perfectè de baptismate tractatum est antequam contradicerent foris positi rebaptizatores; nec de ipsa unitate Christi enucleatè dicta erant quæ dicta sunt, nisi postea quàm separatio illa urgere cœpit fratres infirmos, ut jam illi qui noverant hæc tractare atque dissolvere, ne perirent infirmi sollicitati quæstionibus impiorum, sermonibus & disputationibus suis obscura Legis in publicum deducerent. Ergo illi divisi sunt præ ira vultûs ejus, & nobis ad intelligendum appropinquavit cor ejus. Itaque intelligite illud quod in Psalmo alio commemoravit, Congregatio taurorum, id est superborum cornupetarum, inter vaccas populorum. Quas dixit vaccas? Animas seductibiles. Ut quid hoc? Ut excludantur hi, id est* appareant qui latebant, qui probati sunt argento. Quid est, argento? Eloquio Dei. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probabile terræ, purgatum septies tantum. Hunc sensum obscurum videte quemadmodum in lucem excludat Apostolus: Oportet, inquit, & hæreses esse, ut probati manifesti fiant inter vos. Quid est, probati? Probati argento, probati eloquio. Quid est, manifesti fiant? Excludantur. Quare hoc? Propter hæreticos. Quid est, propter hæreticos? Propter congregationem taurorum inter vaccas populorum. Sic ergo & hi *divisi sunt præ ira vultûs ejus, & appropinquavit cor illius.*

Psal. 67. 31. — Exclusores. — Psal. 11. 7. — 1. Cor. 11. 19.

[a] Sic MSS. At editi, *Etenim hæreticis exerta est.*

B Item ℣. 22. 23. *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Quædam enim in Scripturis dura videbantur, cùm obscura essent; exposita mollita sunt. Nam & prima hæresis in discipulis Christi velut à duritia sermonis ipsius facta est. Cùm enim diceret, Nisi quis manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit vitam in se: illi non intelligentes dixerunt ad invicem, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Dicentes quia durus est sermo hic, separaverunt se ab illo: C remansit cum aliis duodecim. Cùm ei suggessissent, illos in sermone ejus fuisse scandalizatos, Numquid & vos, inquit, vultis ire? Et Petrus, Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus? Intendite, obsecramus vos, & parvuli discite pietatem: Numquid jam Petrus intelligebat secretum illius sermonis Domini? Nondum intelligebat: sed bona esse verba quæ non intelligebat, piè credebat. Ergo si durus est sermo, & nondum intellectus est, durus sit impio, tibi autem pietate molliatur: D quia quandoque solvetur, & fiet tibi oleum, & usque ad ossa penetrabit.

4. Sent. dist. 10. cap. 1. — Johan. 6. 54. &c.

24. Proinde tamquam ipse Petrus post illos duritiâ, sicut putabant, sermonis Domini scandalizatos etiam hîc diceret, Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus? ita subjecit, *Jacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Parvulus es, nondum intelligis secreta verborum: fortè tibi panis latet, & adhuc lacte nutriendus es: noli irasci uberibus; ipsa te idoneum reddent ad mensam, cui mo- E dò minùs idoneus es. Ecce per divisionem hæreticorum multa dura mollita sunt: sermones illius duri molliti sunt super oleum, & ipsi sunt jacula. Armaverunt evangelizantes: & ipsi sermones diriguntur in pectora quorumque audientium ab instantibus opportunè & importunè: illis sermonibus, illis verbis tamquam sagittis, corda hominum ad amorem pacis feriuntur. Duri erant, & molles facti sunt. Molliti non virtutem amiserunt, sed in jacula conversi sunt. *Molliti sunt sermones ejus super oleum:* F *& ipsi*, molliti sermones, *ipsi sunt jacula.* Sed tu nondum fortè idoneus es qui armeris his jaculis, & nondum tibi eluxit quod in sermone fortè obscurum est & durum. *Jacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* In Dominum jacta te. Ecce vis te jactare in Dominum, nemo se supponat pro Domino. *Jacta in Dominum curam tuam.* Vide quemadmodum magnus ille miles Christi in se curam parvulorum jactari noluit: Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? G Quid eis aliud dicebat, nisi, Jactate in Dominum curam vestram, & ipse vos enutriet? Modò autem vult parvulus jactare curam suam in Dominum, & occurrit nescio quis, & dicit, Ego excipio. Tamquam navi fluctuanti occurrit, & dicit, Ego excipio. Responde & tu. Portum quæro, non saxum. *Jacta in Dominum curam tuam, & ipse te enu-*

℣. 23. — 1. Cor. 3. 2. — 1. Cor. 1. 13.

triet. Et vide quia portus te excipit: *Non dabit* A *in æternum fluctuationem justo.* Videris fluctuare in mari isto, sed excipit te portus. Tu tantùm antequam intres in portum, ab anchora noli abrumpi. Fluctuat navis in anchoris, sed non longè à terra projicitur; nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Etenim ad fluctuationem pertinent
℣. 3. verba superiora: Contristatus sum in exercitatione
℣. 9. mea, & conturbatus sum. Exspectabam eum qui me salvum faceret à pusillanimitate & tempestate. Fluctuans loquitur, sed non in æternum fluctuabit: B nam anchorâ ligatur, anchora spes ejus est. *Non dabit in æternum fluctuationem justo.*

℣. 24. 25. Illis autem quid? *Tu verò Deus deduces eos in puteum corruptionis.* Puteus corruptionis, tenebræ sunt submersionis. *Deduces eos*, inquit, *in*
Matth. 15. 14. *puteum corruptionis:* quia cæcus cæcum ducens, ambo in foveam cadunt. Deducit illos Deus in puteum corruptionis, non quòd ipse sit auctor culpæ ipsorum, sed quòd ipse sit judex iniquitatum
Rom. 1. 24. eorum. Tradidit enim eos Deus in concupiscentias C cordis eorum. Amaverunt enim tenebras, & non lucem; dilexerunt cæcitatem, & non visionem. Nam ecce Dominus Jesus eluxit universo mundo,
Psal. 18. 7. cantent in unitate cum toto mundo: Non enim est qui se abscondat à calore illius. Illi autem traducentes se à toto ad partem, à corpore ad vulnus, à vita ad præcisionem, quid passuri sunt, nisi in puteum corruptionis ituri?

Item ℣. 24. 26. *Viri sanguinum & dolositatis.* Viros sanguinum propter interfectiones dicit; atque utinam corporales, & non spiritales. Sanguis enim de D carne exiens, videtur & horretur: quis videt sanguinem cordis in rebaptizato? Illæ mortes alios oculos quærunt. Quamquam & de istis mortibus visibilibus non quiescant armati ubique Circumcelliones. Et si istas visibiles mortes adtendamus, viri sanguinum sunt. Adtende armatum, si vir pacis
a [a] est, & non sanguinis. Si fustem saltem solum ferret: sed fert fundibulum, fert securim, fert lapides, fert lanceas: & ista portantes ubique quà E possunt evagantur, sanguinem innocentium sitiunt. Ergo & de istis visibilibus mortibus sunt viri sanguinum. Sed & de illis dicamus, Utinam solas * facerent, & animas non perimerent. Isti qui sunt viri sanguinum & dolositatis, ne putent quia nos malè sic intelligimus viros sanguinum, qui animas occidunt: ipsi Maximianistas suos sic intellexerunt. Nam cùm eos damnarent, in ipsa sententia * concilii sui ista verba posuerunt: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem [b] annuntiatorum, F contribulatio & calamitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt. Hoc de Maximianistis dixerunt. Quæro autem ego ab eis quando Maximianistæ fuderint corporis sanguinem, non quia & ipsi non [c] funderent, si esset talis multitudo quæ funderet, sed propter timiditatem paucitatis suæ magis ab eis aliquid passi sunt, quàm ipsi tale aliquid aliquando fecerunt. Ergo interrogo Donatistam, & dico: In concilio tuo posuisti de Maximianistis, Veloces pedes eorum ad effundendum G sanguinem. Unum mihi date quem digito læserint Maximianistæ? Quid mihi aliud responsurus est, nisi quod ego dico? Qui se separaverunt ab unitate, & animas seducendo interimunt, spiritaliter, non carnaliter sanguinem fundunt. Optimè exposuisti, sed in expositione tua agnosce facta tua. *Viri sanguinum & dolositatis.* In fraude dolositas, in simulatione, in seductione. Quid ergo illi ipsi qui divisi sunt præ ira vultûs ejus? Ipsi sunt viri sanguinum & dolositatis.

*subaud. visibiles mortes.

* Bagaitani.

Psal. 13. 3.

b

c

27. Sed quid de illis ait? *Non dimidiabunt dies* Item ℣. 24. *suos.* Quid est, *Non dimidiabunt dies suos?* Non proficient quantum putant: intra tempus quod sperant, peribunt. Ipse est enim perdix ille, de quo dictum est, In dimidio dierum ejus derelin- Jerem. 17. 11. quent eum, & in novissimis suis erit insipiens. Proficiunt, sed ad tempus. Quid enim ait Apostolus? Maligni autem homines & seductores proficient in 2. Tim. 3. 13. pejus, ipsi errantes, & alios in errorem mittentes. Cæcus autem cæcum ducens, simul in foveam ca- Matth. 15. 14. dunt. Meritò cadunt in puteum corruptionis. Quid ergo ait? Proficient in pejus: non tamen diu. Nam paulò antè dixit, Sed ultrà non proficient: hoc 2. Tim. 3. 9. est, *non dimidiabunt dies suos.* Sequatur Apostolus, & dicat quare: Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. *Viri sanguinum & dolositatis non dimidiabunt dies suos. Ego autem in te sperabo, Domine.* Meritò autem illi non dimidiabunt dies suos, quia in homine speraverunt. Ego autem à diebus temporalibus perveni ad diem æternam. Quare? Quia in te speravi Domine.

IN PSALMUM LV.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem Carthaginensem. d

1. Sicut [d] aliquam domum intraturi, cujus sit & ad quem pertineat, in titulo inspicimus, ne fortè importunè irruamus quò non oportet, neque rursus timiditate revocemur ab eo quò oportet intrare: tamquam ergo si legeremus, Hæc prædia illius aut illius; ita in superliminari Psalmi hujus habemus inscriptum, *In finem,* ℣. 1. *pro populo qui à sanctis longè factus est, ipsi David in tituli inscriptionem, cùm tenuerant eum Allophyli in Geth.* 1. Reg. 21. 10. Agnoscamus ergo populum qui longè factus est à sanctis in tituli inscriptionem. Pertinet hoc enim ad ipsum David, quem jam nostis intelligere spiritaliter. Neque enim commendatur nobis nisi ille de quo dictum est, Finis Legis Chri- Rom. 10. 4. stus ad justitiam omni credenti. Ergo, *In finem,* cùm audis, in Christum intende; ne in via remanendo non pervenias ad finem. Quidquid enim est, ubi infrà steteris, antequam ad Christum perveniàs, nihil tibi aliud divinus sermo dicit, nisi, Accede, nondum est locus ubi securitas sit. Est quidam locus ubi statio fidissima collocatur; est quædam petra ubi domus secura consurgit, ut non metuat imbrem tempestatis. Flumina enim impege- Matth. 7. 24. runt in domum illam, & non cecidit, fundata enim erat supra terram: Petra autem erat Christus. Sub 1. Cor. 10. 4. nomine David Christus [e] figuratur: quia de illo dictum est, qui factus est ex semine David secun- Rom. 1. 3. dùm carnem.

2. Quis est ergo populus *qui longè à sanctis factus est in tituli inscriptionem?* Ipse titulus ostendat nobis populum istum. Scriptus est enim qui-

[a] Sic MSS. At editi, *Si vir pacis esset, & non sanguinis, fustem saltem* &c. Paulò pòst loco *fundibulum*, in omnibus nostris MSS. est *fundibalum*.
[b] Vox *annuntiatorum* hîc in aliquot MSS. omittitur, nec habetur in Bagaitani concilii sententia relata in lib. contra Crescon. 4. c. 4.

[c] Editi, *non fuderint* Meliùs MSS. *non funderent.*
[d] Huic Enarrationi titulus in Regio MS. præfixus iste est: *Incipit Carthagine sermo habitus in basilica Restituta, Feria v. de Psalmo LVI.*
[e] MSS. *sub nomine David figuraliter:* omisso, *Christus.*

Johan. 19. 19. dam titulus in Dominica passione, quando Dominus crucifixus est: erat ibi titulus inscriptus, Hebraïcè, Græcè, & Latinè, Rex Judæorum; tribus linguis tamquam tribus testibus titulus approbatus; *Deut. 17. 6.* quia in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Istum titulum cùm legissent Judæi, indignati sunt, & dixerunt ad Pilatum, Noli scribere, Rex Judæorum; sed quia ipse dixit, se regem esse Judæorum. Ipsum dixisse scribe, dixerunt; non hoc esse quod dixit. Sed quia verum est in alio *Psal. 56. 1.* Psalmo, In tituli inscriptionem ne corrumpas: res- *Johan. 19. 22.* pondit Pilatus, Quod scripsi scripsi: tamquam dicens, Non corrumpo veritatem, etsi vos diligitis falsitatem. Quia ergo in maledicto isto indignati sunt Judæi, dicentes, Nos non habemus regem nisi solum Cæsarem, de tituli offensione longè facti sunt à sanctis. Propinquent sanctis, & adglutinentur sancto qui regem Christum agnoscunt & habere concupiscunt: longè fiant à sanctis qui contradicentes titulo respuerunt regem Deum, & elegerunt regem hominem. Omnis ergo populus humano regno delectatus, respuens in se regnare Dominum, quo regnante ita quisque subjectus est, ut regnet & ipse cupiditatibus suis: omnis ergo populus talis longè est à sanctis. Nolite itaque, Fratres, in solis Judæis hoc advertere. Data sunt quidem in illis quasi primitiva exempla, ut in illo populo eluceret quod omnis homo caveret. Apertè illi regem Christum recusaverunt, & regem Cæsarem elegerunt. Est quidem & Cæsar rex homo hominibus ad humana, sed alius rex est ad divina; alius rex ad vitam temporalem, alius ad æternam; alius rex terrenus, alius rex cælestis: rex terrenus sub rege cælesti, rex cælestis super omnia. Non ergo illi quia dixerunt se habere Cæsarem regem, peccaverunt; sed quia regem Christum habere noluerunt. Et modò multi Christum regem in cælo sedentem & ubique regnantem habere nolunt: & ipsi sunt qui tribulant nos. Contra tales iste Psalmus confirmat nos. Necesse est enim ut tales patiamur usque in finem: quos non pateremur, nisi nobis expediret. Omnis enim tentatio probatio est, & omnis probationis effectus habet fructum suum. Quia homo plerumque etiam sibi ipsi ignotus est: quid ferat, quidve non ferat, ignorat; & aliquando præsumit se ferre quod non potest, & aliquando desperat se posse ferre quod potest: accedit tentatio quasi interrogatio, & invenitur homo à seipso; quia latebat & seipsum, sed artificem non latebat. Proinde Petrus præsumsit nescio quid quod in illo *Luc. 22. 33.* nondum erat, usque ad mortem se cum Domino Jesu Christo esse perseveraturum: vires suas Petrus ignorabat, sed Dominus noverat. [a] Respondit minùs idoneum qui fabricaverat, qui etiam fabricato à se vires idoneas daturus erat, quid nondum *Matth. 26. 69. 70. &c.* dederat, sciebat; ille qui nondum acceperat, nesciebat: accessit tentatio; negavit, flevit, accepit. Cùm ergo nesciamus quid petamus tamquam non habentes, & unde gratias agamus tamquam accipientes, opus est semper tentationibus & tribulationibus erudiri in isto sæculo: sed tribulari non possumus, nisi ab eis qui longè fiunt à sanctis. Longinquitatem istam, Fratres, intelligite cordis esse, non corporis. Fit enim plerumque ut qui corpore longè peregrinatur à te, conjunctus sit tibi, quia hoc amat quod tu: & fit plerumque ut stans juxta te, conjunctus sit tibi, quia hoc amat quod tu: & fit plerumque ut stans juxta te, ex eo quia diligit mundum, cùm tu diligas Deum, longè sit à te.

3. Quid ergo sibi vult, quod ad ipsum titulum adhuc pertinet, quia *tenuerunt eum Allophyli in Geth?* Geth civitas quædam erat Allophylorum, id est, alienigenarum, utique populi longè à sanctis. Ex eo enim quòd alienigenæ, non utique appropinquant sanctis, sed longè sunt à sanctis. Omnes qui recusant Christum regem alienigenæ fiunt. Quare alienigenæ fiunt? Quia & illa vitis quamvis ab illo plantata, amara facta quid audivit? Quare conversa es in amaritudinem vitis aliena? *Jerem. 2. 21.* Non dictum est, vitis mea: quia si mea, dulcis; si amara, non mea; si non mea, utique aliena. *Tenuerunt ergo eum Allophyli in Geth.* Invenimus quidem, Fratres, David ipsum filium Jesse, regem Israël, *1. Reg. 21. 10.* peregrinatum esse apud Allophylos, cùm quæreretur à Saüle; & fuit in ista civitate & apud regem civitatis hujus: sed ibi retentum esse non legimus. Ergo David nostrum Dominum Jesum Christum natum ex semine illius David, non solùm tenuerunt, sed & tenent adhuc Allophyli in Geth. Geth diximus quòd civitas sit. Interrogata autem interpretatio hujus nominis, indicat torcular. Christus secundùm quod caput Salvator corporis, ille natus ex virgine crucifixus, qui jam nobis exemplum resurrectionis nostræ in resurrectione suæ carnis ostendit, qui sedet ad dexteram Patris, & pro nobis interpellat, est & hîc, sed in corpore suo quod est Ecclesia. Corpus conjunctum est capiti suo, caput pro corpore clamat, Saule, Saule, quid me perse- *Act. 9. 4.* queris? Et corpus in capite suo est secundùm Apostolum dicentem, Et simul resuscitavit, & simul *Ephes. 2. 5.* sedere fecit in cælestibus. Et nos ibi sedemus, & ipse hîc laborat: nos ibi sedemus secundùm spem, & ille hîc nobiscum est secundùm caritatem. Hæc compago tamquam unius hominis facit duos in carne una, sponsum & sponsam. Unde & ipse Dominus dicit, Igitur jam non duo, sed una caro. *Matth. 19. 6. Ephes. 1. 22.* Quomodo ergo hîc tenetur in Geth? Tenetur in torculari corpus ejus, id est Ecclesia ejus. Quid est, in torculari? In pressuris. Sed in torculari fructuosa pressura est. Uva in vite pressuram non sentit, integra videtur, sed nihil inde manat: mittitur in torcular, calcatur, premitur; injuria videtur fieri uvæ, sed ista injuria sterilis non est; immò si nulla injuria accederet, sterilis remaneret.

4. [b] Quicumque ergo sancti pressuram patiuntur ab eis qui longè facti sunt à sanctis, adtendant Psalmum istum, agnoscant hîc se, dicant quod hîc dicitur, qui patiuntur quod hîc dicitur. Certè qui non patitur, non dicat: non adstringo ad vocem, quem video extra passionem. Sed videat ne cùm vult esse longè à passione, longè fiat à sanctis. Cogitet ergo unusquisque de inimico suo; si Christianus est, mundus ipsi inimicus est. Privatas ergo inimicitias nemo cogitet, auditurus verba Psalmi hujus: sciamus quia non est nobis colluctatio ad- *Ephes. 6. 12.* versùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes & potestates, & spiritalia nequitiæ, id est, adversùs diabolum & angelos ejus: quia & quando patimur homines importunos, ille instigat, ille inflammat, ille tamquam vasa sua movet. Adtendamus ergo duos hostes, quem videmus, & quem non videmus: hominem videmus, diabolum non

[a] Sic nostri omnes MSS. At editi, *Prævidebat minùs idoneum* &c. & paulò pòst, *Qui nondum dederat sciebat.*

[b] MSS. omnes, *Quidquid ergo pressurarum sancti patiuntur.*

videmus; hominem diligamus, diabolum caveamus; pro homine oremus, contra diabolum oremus, & dicamus Deo,
ψ. 2. MISERERE *mei Domine, quoniam conculcavit me homo.* Noli timere, quia conculcavit te homo: vinum habeto, uva factus es ut calceris. *Miserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo: tota die bellans tribulavit me*, omnis qui longè factus est à sanctis. Sed & ipse diabolus quare hîc non intelligatur? An fortè quia
[a] non dictus est homo? Ergo errat Evangelium,
Matth. 13. 28. quia dixit, Inimicus homo hoc fecit? Sed sub qua- B dam figura potest & ille dici homo, non tamen esse homo. Sive ergo ipsum intueretur qui dicebat hæc, sive populum & unumquemque longè factum à sanctis, per quales diabolus tribulat populum Dei inhærentem sanctis, inhærentem sancto, inhærentem regi, ad cujus regis titulum indignati illi tamquam repercussi, longè sunt facti; dicat, *Miserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo:* nec deficiat in ista conculcatione, sciens quem invocet, & quo exemplo fortis effectus sit. Primus botrus in C
Isai. 63. 3. Psal. 22. 5. torculari pressus est Christus. Cùm ille botrus passione expressus est, manavit illud unde calix inebrians quàm præclarus est. Dicat ergo & corpus ejus, intuens caput suum, *Miserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo: tota die bellans tribulavit me. Tota die*, toto tempore. Nemo sibi dicat, Fuerunt tribulationes apud patres nostros, apud nos non sunt. Si putas te non habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. Et ubi
2. Tim. 3. 12. est vox Apostoli, Sed & omnes qui volunt in Chri- D sto piè vivere, persecutiones patientur? Si ergo non pateris ullam pro Christo persecutionem, vide ne nondum cœperis in Christo piè vivere. Cùm autem cœperis in Christo piè vivere, ingressus es torcular; præpara te ad pressuras: sed noli esse aridus, ne de pressura nihil exeat.

ψ. 3. 5. *Conculcaverunt me inimici mei tota die.* Illi longè facti à sanctis, ipsi inimici mei. *Tota die*:
ψ. 4. jam dictum est. *Ab altitudine diei.* Quid sibi hoc vult, *Ab altitudine diei?* Fortè altum est ad in- E tellectum. Nec mirum, quia altitudo diei est. Fortè enim illi propterea longè facti sunt à sanctis, quia non potuerunt penetrare altitudinem diei, cujus Apostoli duodecim horæ fulgentes. Ergo qui tamquam hominem crucifixerunt, in die erraverunt. Quare autem tenebras passi sunt, ut longè fierent à
[b] sanctis? Quia in alto [b] lucebat dies, in alto laten-
1. Cor. 2. 8. tem non cognoverunt. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Hac ergo altitudine diei repercussi, & longè facti à sanctis, F facti sunt inimici, qui tribulent & conculcent tamquam uvam in torculari. Est & alius intellectus. *Ab altitudine diei conculcaverunt me inimici mei tota die*, hoc est, toto tempore: *Ab altitudine diei*, hoc est, à superbia temporali. Quando enim conculcant, alti sunt: humiles sunt qui conculcantur, alti sunt qui conculcant. Sed noli timere altitudinem conculcantium: diei altitudo est, temporalis est, non æterna.

Item ψ. 4. 6. *Quoniam multi qui debellant me, timebunt.* G
[c] Quando timebunt? Cùm [c] transierit dies quâ alti sunt. Etenim ad tempus alti sunt, finito tempore altitudinis suæ timebunt. *Ego verò in te sperabo, Domine.* Non ait, Ego verò non timebo: sed,

A *Multi qui debellant me, timebunt:* Cùm venerit ille dies judicii, tunc lamentabuntur se omnes tribus terræ. Cùm apparuerit signum filii hominis in Matth. 24. 31. cælo, tunc securi erunt omnes sancti. Illud enim veniet quod sperabant, quod desiderabant, quod ut veniret orabant: illis autem pænitendi locus nullus remanebit, quia eo tempore quo fructuosa posset esse pænitentia, cor obduraverunt adversùs monentem Dominum. Numquid & murum erigent adversùs judicantem Deum? Pietatem sanè
B hujus agnosce, & si in [d] eo corpore es, imitare. [d]
Cùm dixisset, *Multi qui debellant me, timebunt:* non reddidit, Ego verò non timebo: ne suis viribus adsignando quod non timet, esset & ipse in altis temporalibus, & per superbiam temporalem non mereretur venire ad requiem sempiternam: potiùs te fecit intelligere unde non timebit; *Ego verò*, inquit, *in te sperabo, Domine:* non dixit præsumtionem suam, sed caussam præsumtionis suæ. Si enim non timebo, possum & duritiâ cordis
C non timere, multi enim nimiâ superbiâ nihil timent. Adtendat Caritas Vestra: Aliud est sanitas corporis, aliud stupor corporis, aliud immortalitas corporis. Sanitas quidem perfecta, immortalitas est: sed dicitur etiam secundùm quemdam modum sanitas, quam habemus in hac vita. Quando non infirmatur, unusquisque sanus vocatur; & cùm inspexerit medicus, sanum renuntiat: & cùm ægrotare quisque cœperit, ipsa sanitas perturbatur; & quando curatur, ad ipsam sanitatem reditur. Tres
D ergo affectiones quasdam corporis advertite & inspicite, sanitatem, stuporem, immortalitatem. Sanitas ægritudinem non habet, sed tamen quando tangitur & molestatur, dolet. Stupor autem non dolet, amisit sensum doloris, tantò insensibilior, quantò pejor. Rursus immortalitas non dolet, absumta est enim omnis corruptio, & corruptibile hoc 1. Cor. 15. 53.
induit incorruptionem, & mortale hoc induit immortalitatem. Nullus ergo dolor in corpore immortali, nullus dolor in corpore stupido. Non se
E putet stupidus jam immortalem: vicinior est immortalitati sanitas dolentis, quàm stupor non sentientis. Invenis ergo hominem superbum typho arrogantissimo, qui sibi persuaserit nihil timere: fortiorem putas illo, qui ait, Foris pugnæ, intus timo- 2. Cor. 7. 5.
res: fortiorem ipso capite nostro Domino Deo nostro, qui dixit, Tristis est anima mea usque ad mor- Matth. 26. 38.
tem? Non est iste fortior: non te delectet stupor ejus: non immortalitate indutus, sed sensu exutus est. Tu verò habeto animam non sine affectu; re-
F prehensi enim sunt qui sunt sine affectu: & dic de sensu sanitatis, Quis infirmatur, & ego non infir- 2. Cor. 11. 29.
mor? quis scandalizatur, & ego non uror? Si ad istum non pertineret scandalum, cujusque [e] infirmi perditio, quasi rigidus & sine dolore videretur [e]
melior esse? Absit: stupor esset, non tranquillitas. Planè, Fratres, cùm venerimus ad eum locum, ad eam sedem, ad eam beatitudinem, ad cælestem patriam, ubi anima nostra impleatur securitate, impleatur quiete & sempiterna felicitate, nullus ibi
G dolor erit; quia unde doleatur non erit. *Multi*, inquit, *qui debellant me, timebunt.* Et ipsi stupidi qui modò nihil timent, timebunt aliquando. Veniet enim tantus terror qui totam duritiam frangat & conterat. *Multi qui debellant me, time-*

[a] Particula, *non*, abest à MSS.

[b] Regius MS. *latebat.* Alius è contra, loco *latentem*, habet *lucentem.*

[c] Sic aliquot MSS. At editi, *transierint dies qui alti sunt.*

[d] Sic MSS. At editi, *in ejus corpore es.*

[e] Editi, *infirmitatis.* Meliùs MSS. aliquot, *infirmi*, quidam *infirmantis perditio.* Alii tres, *infirmati periclitatio.*

bunt. Ego verò in te sperabo, Domine.

ℽ. 5. 7. *In Deo laudabo sermones meos, in Deo* [a] *speravi: non timebo quid faciat mihi caro.* Quare? Quia in Deo sperabo. Quare? Quia in Deo laudabo sermones meos. Si in te laudas sermones tuos: non dico ut non timeas; impossibile est ut non timeas. Sermones enim tuos aut mendaces habebis, ideoque tuos, quia mendaces: aut si erunt veraces sermones, & non eos putabis te habere à Deo, sed à te loqui; veraces erunt, sed tu mendax eris: si autem cognoveris nihil te verum in sapientia Dei, in fide veritatis, posse dicere, nisi quod ab illo
1. Cor. 4. 7. accepisti, de quo dicitur, Quid enim habes quod non accepisti? in Deo laudas sermones tuos, ut in Deo lauderis sermonibus Dei. Etenim si quod in te Dei est, honoratur à te; & tu factus à Deo, honoraberis in Deo: si autem quod in te Dei est honoraveris tamquam tuum, non Dei; quomodo populus ille longè factus est à sanctis, sic tu longè à sancto. Ergo, *In Deo laudabo sermones meos*: si in *Deo*, quare *meos*? Et *in Deo*, & *meos*. *In Deo*, quia ab ipso: *meos*, quia accepi. Ipse voluit meos esse qui dedit, amando eum cujus sunt: quia ex il-
Matth. 6. 11. lo mihi sunt, mei facti sunt. Unde enim, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? Quomodo, nostrum? quomodo, da? Ab illo petendo non eris vacuus, tuum confitendo non eris ingratus. Si enim non dicas tuum, non accepisti: rursus si dicas tuum ita, quasi à te sit quod dicis tuum, amittis quod acceperas, quia ingratus es illi à quo acceperas. *In Deo* ergo *laudabo sermones*, quia ibi ipse est fons sermonum verorum: *meos*, quia sitiens accessi & bibi. *In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro.* Non-
ℽ. 2. ne tu eras qui paulò antè dicebas, Miserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo, tota die bellans tribulavit me? Quomodo ergo hîc, *Non timebo quid faciat mihi caro?* Quid tibi faciet? Tu ipse paulò antè dixisti, Conculcavit me, tribulavit me: Nihil faciet cùm ista faciet? Respexit ad vinum quod manat de calcatura, & respondit, Planè conculcavit, planè tribulavit, sed quid mihi faciet? Uva eram, vinum ero: *In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro.*

ℽ. 6. 8. *Tota die verba mea abominabantur.* Sic sunt, nostis. Dicite veritatem, prædicate veritatem, annuntiate Christum Paganis, annuntiate Ecclesiam hæreticis, annuntiate omnibus salutem: contradicunt, abominantur verba mea. Sed cùm verba mea abominantur, quem putamus abominantur, nisi eum in quo laudabo sermones meos? *Tota die verba mea abominabantur.* Sufficiat saltem, abominentur verba, nihil ultra progrediantur, reprehendant, respuant. Absit. Ut quid dicam hoc? Quando verba respuunt, quando verba abominantur, quæ verba de fonte veritatis emanant, quid faciant illi per quem verba ipsa dicuntur? quid, nisi quod sequitur, *Adversùm me omnia consilia eorum in malum?* Si panem ipsum abominantur, vasculo in quo ministratur quomodo parcunt? *Adversùm me omnia consilia eorum in malum.* Si sic & in ipsum Dominum, non dedignetur ergo corpus quod præcessit in capite, ut corpus hæreat capiti. Contemtus est Dominus tuus, & tu te honorari vis ab eis qui longè facti sunt à san-
Matth. 10. 24. & 25. ctis? Noli tibi arrogare velle quod in illo non præcessit. Non est discipulus major magistro suo, non

A est servus major domino suo. Si patrem-familiâs Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus? *Adversùm me omnia consilia eorum in malum.*

9. *Incolent, & abscondent.* Incolere peregrinari est. ℽ. 7. Incolæ dicuntur qui habitant in patria non sua. Omnis homo in hac vita peregrinus est: in qua vita videtis quia carne circumtegimur, per quam carnem cor videri non potest. Ideo Apostolus dicit, Nolite ante tempus quidquam judicare, 1. Cor. 4. 5.
B quoad usque veniat Dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo. Antequam hoc fiat, in hac peregrinatione carnalis vitæ quisque cor suum portat, & omne cor omni cordi clausum est. Proinde isti quorum consilia adversùs hunc in malum, *incolent, & abscondent*: quia in ista peregrinatione sunt, & carnem portant, dolum tegunt in corde, quidquid mali cogitant abscondunt. Quare? Quia adhuc peregrina est vita
C ista. Abscondant, apparebit quod abscondunt, & ipsi non abscondentur. Est & in hoc abscondito alius intellectus, qui fortasse magis placebit. Etenim ex iis qui longè facti sunt à sanctis, subintrant quidam ficti, & pejores tribulationes faciunt corpori Christi; quia non tamquam penitus alieni devitantur. Ab ipsis pericula graviora commemorans Apostolus, cùm enumeraret multas passiones suas, & diceret, Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, 2. Cor. 11. 26.
D periculis in civitate, periculis in deserto, periculis in mari: Periculis, inquit, in falsis fratribus. Hi nimis periculosi sunt, de quibus dicitur in alio Psalmo, Et ingrediebantur ut viderent. Ingrediebantur ut viderent, & nemo dicit, Non [b] intres ut videas. Psal. 40. 7. Intrat etenim tamquam tuus, non cavetur ut alienus. Isti ergo *incolent, & abscondent.* Quia sic intrant in domum magnam, non ibi perseveraturi; ideo incolent. Tales enim peccatores servos volens intelligi Dominus, secundùm illum intellectum
E Evangelicum, quo omnis qui facit peccatum servus est peccati, ait, Servus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Johan. 8. 34. Qui intrat ut filius, non incolet, quia perseverabit usque in finem: qui intrat ut servus, subdolus, peccator, ad oculum adtendens, quærens quid rapiat, quærens quid accuset aut quid vituperet, incolere intrat, non inhabitare & perseverare. Matth. 10. 22. & 24. 13. Nec istos tamen timeamus, Fratres: In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro. ℽ. 5.
F Etsi incolunt, etsi intrant, etsi fingunt, etsi abscondunt, caro sunt: tu in Domino spera, nihil tibi faciet caro. Sed infert tribulationem, infert conculcationem? Accedit vinum, quia uva premitur: tribulatio tua infructuosa non erit: alter videt te, imitatur te: quia & tu ut disceres talem ferre, caput tuum contemplatus es, botrum illum primum, ad quem intravit homo ut videret, incoluit, & abscondit traditor Judas. Omnes ergo ficto animo intrantes, incolentes & abscondentes noli timere: pater ipsorum Judas cum
G Domino tuo fuit: & ille quidem noverat eum; quamquam Judas traditor incolebat & abscondebat, tamen cor ipsius Domino rerum patebat: sciens ille elegit unum, unde tibi solatium faceret nesciturp quos devites. Poterat enim ille non eligere Judam, quia noverat Judam: ait quippe discipulis, Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vo- Johan. 6. 71.

a Plures MSS. *sperabo.*

b Aliquot MSS. *Non intras.*

bis diabolus est? Ergo & diabolus electus est? Aut A si electus non est, quomodo duodecim elegit, & non potiùs undecim? Electus & ille est, sed ad aliud. Electi undecim ad opus probationis, electus unus ad opus tentationis. Unde possit tibi exemplum dare nesciturо quos devites malos, quos caveas falsos & fictos, incolentes & abscondentes, nisi ut dicat tibi, Ecce ego mecum habui unum ipsorum? præcessit exemplum, toleravi, perferre volui quod sciebam, ut tibi nescienti præberem solatium. Quod mihi fecit, hoc faciet & tibi: ut mul- B tum possit, ut multum sæviat, accusaturus est, fal- a sa crimina dicturus est. Ut prævaleant [a] falsitates, numquid in te prævalebunt, & in me non prævaluerunt? In me certè prævaluerunt, sed cælum mi- Matth. 26. 60. hi non abstulerunt. Caro ipsius jam sepulta, falsos testes pertulit: parum fuit eos perpeti in judicio, perpessus est in sepulcro. Acceperunt pecuniam ut Matth. 28. 13. mentirentur, dixerunt, Cùm dormiremus, venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum. Tales autem cæci erant Judæi, ut crederent dicto omnino C incredibili: crediderunt testibus dormientibus. Aut falsum erat quòd dormierunt, & mendacibus credere non debuerunt: aut verum erat quòd dormierunt, & quod factum est nescierunt. *Incolent, & abscondent.* Incolant, & abscondant: quid factu- ℣. 5. ri? In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro.

Item ℣. 7. 10. *Ipsi calcaneum meum observabunt.* Etenim sic incolent & abscondent, ut observent ubi homo labitur. Intenti sunt ad calcaneum, quando D fiat lapsus, ut pedem teneant ad ruinam, aut pedem supponant ad offensionem, certè ut inveniant quod accusent. Et quis ita ambulet ut nusquam labatur? certè quod citò fit vel in lingua? Etenim Jacobi 3. 2. scriptum est, Si quis in lingua non offendit, hic perfectus est vir. Quis tandem se audeat dicere aut putare perfectum? Ergo necesse est ut aliquis labatur in lingua. Illi autem qui incolent & abscondent, aucupantur verba omnia, quærentes alicubi laqueos & nodosas facere calumnias, quibus priùs E ipsi implicantur, quàm quos implicare contendunt: ut priùs ipsi capiantur & pereant, quàm alios capiant ut perdant. Etenim recurrit homo in cor suum, & inde recurrit ad Deum, & novit dicere, ℣. 5. In deo laudabo sermones meos. Quidquid bonum b dixi, quidquid verum dixi, [b] Dei dixi, & de Deo dixi: quidquid fortè aliud dixi quod dicere non debui, homo dixi, sed sub Deo dixi. Qui confirmat ambulantem, minatur erranti, ignoscit agnoscenti, Prov. 24. 16. revocat linguam, revocat lapsum. Justus enim se- F pties cadet & resurget, impii verò infirmabuntur in malis. Non ergo timeat unusquisque nostrûm callidos insectatores, aucupes verborum, dinumeratores penè syllabarum, & prævaricatores præceptorum. Quid in te arguat adtendit: ut credat per te Christo, non adtendit. Adtende in sermones ejus quem reprehendis, ne fortè te aliquid salubriter doceat. Et quid me, inquit, salubriter poterit docere, qui sic lapsus est in verbo? Hoc ipsum te fortè salubriter docet, ne sis auceps verborum, sed G collector præceptorum. *Ipsi calcaneum meum observabunt.*

Item ℣. 7. 11. *Sicut sustinuit anima mea.* Hoc dico quod sustinui. Loquebatur expertus: *Sicut sustinuit anima mea. Incolent & abscondent.* Omnes sustineat anima mea, foris latrantes, intus occultantes [c] sustineat. Forinsecùs veniens, quasi fluvius venit tentatio: in petra te inveniat, impingat, non dejiciat; fundata est domus supra petram. Intus est, Matth. 7. 25. incolet & abscondet: ut palea tibi vicinetur, intret tritura boum, intret tribula tentationum; tu purgaris, illa comminuitur.

12. *Sicut sustinuit anima mea:* * *Pro nihilo sal-* ℣. 8. *vos facies eos.* Docuit & pro ipsis orare. Nempe *incolent & abscondent*, nempe dolosi, nempe simulatores atque insidiatores sunt: tu ora pro eis, & noli dicere, Numquid & talem hominem Deus correcturus est, tam malum, tam perversum? Noli desperare: quem roges adtende, non pro quo roges. Magnitudinem morbi vides, potentiam medici non vides? *Incolent & abscondent: sicut sustinuit anima mea.* Sustine, ora: & quid fit? *Pro nihilo salvos facies eos.* Sic illos salvos facies, ut nihil tibi sit, id est, ut nullus labor tibi sit. Hominibus desperati sunt, sed tu verbo curas: non laborabis in curando, quamvis nos stupeamus inspiciendo. Est alius sensus in hoc versu, *Pro nihilo salvos facies eos:* nullis eorum meritis præcedentibus salvos facies eos. Qui priùs fui blasphemus, in- 1. Tim. 1. 13. quit, & persecutor & injuriosus. Accipiebat litte- Act. 9. 2. ras à sacerdotibus, ut ubicumque inveniret Christianos, alligaret & adduceret. Utique ut alligaret & adduceret, primò incolebat, & abscondebat. Nulla ergo hujus bona merita præcesserant, immo talia præcesserant, de quibus damnaretur: nihil boni adtulit, & salvus factus est. *Pro nihilo salvos facies eos.* Non ad te afferent hircos, arietes, tauros, non dona & [d] aromata afferent in templo tuo, non aliquid de conscientia bona libaminis superfundunt; totum in illis asperum, totum tetrum, totum detestandum: & cùm illi ad te nihil afferant, unde salventur, *Pro nihilo salvos facies eos*, id est, gratis datâ gratiâ tuâ. Quid ille latro adtule- Lucæ 23. 43. rat ad crucem? De [e] fauce in judicium, de judicio Psal. 115. 10. in lignum, de ligno in paradisum. Credidit, propter quod locutus est. Sed & ipsam fidem quis donavit, nisi qui juxtà pependit? *Pro nihilo salvos facies eos.*

13. *In ira populos deduces.* Irasceris & deducis, Item ℣. 8. sævis & salvas, terres & vocas. Quid est enim, *In ira populos deduces?* Imples tribulationibus omnia, ut in tribulationibus positi homines recurrant ad te, ne deliciis & securitate perversa seducantur. A te ira videtur, sed paterna. Irascitur pater filio contemtori præceptorum suorum: iratus ei eum colaphizat, cædit, aurem vellit, manu trahit, ad scholam ducit. *In ira populos deduces.* Quàm multi ingressi sunt, quàm multi impleverunt domum Domini, in ira ejus deducti, id est, tribulationibus territi, & fide impleti? Ad hoc enim exagitat tribulatio, ut exinaniat vas quod plenum est nequitiâ, ut impleatur gratiâ. *In ira populos deduces.*

14. *Deus * vitam meam enuntiavi tibi.* Ut ℣. 9. vivam enim, tu fecisti, & ad hoc enuntio vitam meam tibi. Itáne verò Deus ignorabat quod dederat? Quid est quod illi enuntias? Docere vis Deum? absit. Ergo quid ait, *Enuntiavi tibi!*

[a] Plerique MSS. *falsi testes.*

[b] Editi, *Deo dixi.* At MSS. *Dei dixi:* qua loquendi ratione suprà in Enarrat. Psal. 49. n. 23. habent nonnulli MSS. *Si bona auditis, Dei auditis.*

[c] Sic MSS At editi, *sustineat forinsecùs venientes. Quasi fluvius* &c.

[d] Plerique MSS. *& ornamenta.*

[e] Nonnulli codices, *De falce.* Sed veriùs alii, *De fauce:* loco scilicet ubi latrocinia exercebat. Sic in Evang. Johan. Tract. 7. n. 12. *Latro qui procedit ad faucem occidere hominem.*

An fortè, Quia tibi prodest quod enuntiavi vitam meam? Et quid prodest Deo? Lucris Dei prodest. Enuntiavi Deo vitam meam, quia vivere me fecit Deus. Quomodo enuntiavit vitam suam Paulus [1 Tim. 1. 13.] apostolus, dicens, Qui priùs fui blasphemus & persecutor & injuriosus. Enuntiet vitam suam: Sed misericordiam consecutus sum. Enuntiavit vitam suam, non sibi, sed illi: quia sic enuntiavit ut illi crederetur, non ad lucra sua, sed ad lucra illius. Quid [2 Cor. 5. 15.] enim ait ipse Paulus? Ideo Christus mortuus est & » resurrexit, ut qui vivit jam non sibi vivat, sed ei » qui pro omnibus mortuus est. Si ergo vivis, & non à te vivis, quia ut viveres ille præstitit; enuntia vitam tuam, non tibi, sed illi; non tua quærens, non tibi vivens, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Etenim de quibusdam reprobis quid ait idem Apostolus? [Philip. 2. 21.] Omnes enim sua quærunt, non quæ Jesu Christi. Si propterea enuntias vitam tuam ut tibi prosit, & aliis non prosit; tibi illam enuntias, non Deo: si autem sic enuntias vitam tuam, ut alios etiam invites ad accipiendam vitam, quam & tu accepisti; enuntias vitam tuam illi à quo accepisti, & habebis mercedem ampliorem, quia & ex eo quod accepisti non ingratus exstitisti. *Deus vitam meam enuntiavi tibi. Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Exaudisti me deprecantem te. *Sicut & in repromissione tua.* Quia sic promiseras, hoc egisti. Dixisti te exauditurum flentem: credidi, flevi, exauditus sum; inveni te misericordem in repromittendo, veracem in reddendo. *Sicut & in repromissione tua.*

[℣. 10.] 15. *Convertantur inimici mei retrorsum.* Hoc ipsis prodest, non malè illis optat. Etenim præcedere volunt, ideo corrigi nolunt. Mones inimicum tuum ut benè vivat, ut se corrigat: ille contemnit, ille respuit verbum tuum: Ecce qui me monet, ecce à quo auditurus sum præcepta quibus vivam. Præcedere te vult, & præcedendo non corrigitur. Non adtendit quia verba tua non sunt tua, non adtendit quia vitam tuam Deo enuntias, non tibi. Præcedendo ergo non corrigitur: bonum est illi ut convertatur retrorsum, & quem præcedere volebat sequatur. Dominus de passione sua futura [Matth. 16. 21.] discipulis loquebatur, exhorruit Petrus, & ait, Absit Domine, non fiet istud: qui paulò antè dixerat, Tu es Christus Filius Dei vivi, confessus Deum, timuit eum mori quasi hominem. Dominus autem qui sic venerat ut pateretur, (neque enim aliter salvi esse possemus, nisi ejus sanguine redimeremur:) paulò antè confessionem [a] Petri [Ibidem 17. &c.] laudaverat, & dixerat, Quia non tibi caro & san- » guis revelavit hoc, sed Pater meus qui in cælis est: » propterea tu es Petrus, & super istam petram ædi- » ficabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non » vincent eam; & tibi dabo claves regni cælorum. Vide quemadmodum prosecutus est confessionem » veram, piam, plenam fiduciæ, quia dixit, Tu es » Christus Filius Dei vivi. Continuò autem ubi cœpit loqui Dominus de passione sua, timuit ille ne periret moriendo, cùm ipsi nos periremus nisi ille » moreretur; & ait, Absit Domine, non fiet istud. Et Dominus illi cui paulò antè dixerat, Beatus es, » & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. [Ibidem 23.] Redi, inquit, retrò satanas, scandalum mihi es: » Quare ergo satanas, qui paulò antè beatus & pe- » tra? Non enim sapis quæ Dei sunt, ait, sed quæ sunt hominis. Paulò antè quæ Dei: quia non revelavit tibi caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est. Quando in Deo laudabat sermonem, non satanas, sed Petrus à petra: quando autem à se, & ex humana infirmitate, amore hominis carnalis, quòd impedimento esset saluti ipsius & ceterorum, satanas dictus est. Quare? Quia præcedere Dominum volebat, & Duci cælesti terrenum dare consilium. Absit Domine, non fiet istud. Dicis, Absit; & dicis, Domine: utique si Dominus est, potestate facit; si magister est, novit quid faciat, novit quid doceat: tu autem vis ducere ducem, docere magistrum, jubere Domino, [b] optare Deo: multùm præcedis, redi retrò. Numquid non & istis inimicis hoc proderat? *Convertantur inimici mei retrorsum:* sed non remaneant retrorsum. Ideo convertantur retrorsum, ne præcedant; sed ut sequantur, non ut remaneant. *Convertantur inimici mei retrorsum.*

16. *In quacumque die invocavero te, ecce scivi quoniam Deus meus es tu.* [Item ℣. 10.] Magna scientia. Non ait, Scivi quia Deus es: sed, *quia Deus meus es tu.* Tuus est enim, cùm tibi subvenit: tuus est, cùm tu ab illo alienus non es. Unde dicitur, Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius. [Psal. 143. 15.] Quare, cujus est? cujus enim non est? Omnium quidem Deus est: sed eorum Deus propriè dicitur, qui eum diligunt, qui eum tenent, qui illum possident, qui illum colunt, tamquam de domo ipsius, magna sunt familia ejus, redemti magno sanguine unici Filii. Quantum dedit nobis Deus, ut ipsius essemus & ipse sit noster? At verò alienigenæ longè facti à sanctis, filii alieni sunt. Videte quid de illis dicatur in alio Psalmo: Domine libera me, ait, de manu [Ibidem 11. &c.] filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Et vide « altitudinem ipsorum, sed altitudinem diei, id est, superbiam temporalem. Quorum filii eorum, inquit, « sicut novellæ constabilitæ, filiæ eorum ornatæ ut « similitudo templi. Felicitatem describit præsentis sæculi, in qua errantes homines, & eam pro magno habentes, felicitatem veram sempiternamque non quærunt. Inde ergo isti filii alieni, non filii Dei: Quorum filii eorum, inquit, sicut novellæ constabilitæ, « filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi: « cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc: boves eorum crassi, oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus suis: non est ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Et quid sequitur? Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed qui dixerunt? Filii alieni, quorum os locutum est vanitatem. Tu quid dicis? Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius. Tulit omnia de medio cetera quæ dat Deus, & dedit ipsum Deum. Omnia quippe illa, Fratres, quæ commemorarunt filii alieni, Deus dat; sed & alienis dat, sed & malis dat, sed & blasphemis dat, qui solem suum oriri [Matth. 5. 45.] facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Aliquando ista bonis dat, aliquando non dat; & malis aliquando dat, aliquando non dat: bonis tamen servat seipsum, malis autem ignem sempiternum. Est ergo malum quod non dat bonis, & est bonum quod non dat malis: sunt quædam media & bona & mala, quæ dat & bonis & malis.

17. Nos ergo Deum amemus, Fratres, purè & castè. [Deus casto amore colendus.] Non est castum cor, si Deum ad mercedem colit. Quid ergo? mercedem de Dei cultu non habebimus? Habebimus planè, sed ipsum Deum quem

[a] Sic MSS. At editi, *Petrum*.

[b] Sic MSS. At editi, *imperare*.

colimus. Ipse nobis merces erit, quia videbimus A eum sicuti est. 1. Johan. 3. 2. Adtende [a] quia mercedem consequêris. Amatoribus suis Dominus noster Jesus Johan. 14. 23. Christus quid dicit? Qui diligit me, mandata mea » custodit; & qui diligit me, diligetur à Patre meo, » & ego diligam eum. Quid illi ergo dabis? Et ostendam » meipsum illi. Si non amas, parum est: si amas, si suspiras, si gratìs colis eum, à quo gratìs emtus es, non enim eum promerueras ut te redimeret, si consideratis in te beneficiis ejus suspiras, & inquietum habes cor desiderio ejus; noli extra eum B aliquid ab eo quærere, ipse tibi sufficit. Quantumlibet sis avarus, sufficit tibi Deus. Etenim avaritia terram quærebat possidere totam, adde & cælum: plus est qui fecit cælum & terram. Dicam, Fratres: In istis humanis conjugiis considerate cor castum quale sit ad Deum: certè humana conjugia sunt, non diligit uxorem suam, qui propter dotem illam diligit: non maritum castè diligit, quæ propterea diligit, quia aliquid donavit, aut quia multum donavit. [b] Et dives maritus, & pauper factus maritus C est. Quàm multi proscripti à castis uxoribus ampliùs dilecti sunt? Probata sunt multa casta conjugia calamitatibus maritorum: ne aliud amare quàm maritum putarentur, non solùm non deseruerunt, sed ampliùs obsecutæ sunt. Si ergo maritus carnalis gratìs diligitur, si castè diligitur; & uxor carnalis gratìs diligitur, si castè diligitur: Deus quomodo diligendus est, verus & verax animæ maritus ad prolem sempiternæ vitæ fecundans, & steriles nos non esse permittens? Illum ergo sic diligamus, ut D aliud præter ipsum non diligatur: & fit in nobis quod diximus, quod cantavimus, quia & hîc vox nostra est: *In quacumque die invocavero te, ecce scivi quoniam Deus meus es tu.* Hoc est invocare Deum, gratìs invocare. Proinde de quibusdam Psal. 13. 5. quid dictum est? Dominum non invocaverunt. Quasi Dominum sibi invocare videbantur; & petebant eum de hereditatibus, de amplianda pecunia, de prolonganda vita ista, de ceteris temporalibus rebus: & quid de illis Scriptura? Dominum E » non invocaverunt. Ideo quid sequitur? Ibi timue» runt timore, ubi non erat timor. Quid est, ubi non erat timor? Ne illis subtraheretur pecunia, ne aliquid in domo eorum minùs fieret; postremò ne minus annorum haberent in hac vita, quàm sibi sperabant: verùm ibi trepidaverunt timore, ubi Johan. 11. 48. non erat timor. Quales fuerunt illi Judæi: Si dimiserimus eum vivere, venient Romani, & auferent à nobis & locum & gentem. Ibi timuerunt timore ubi non erat timor. *Ecce scivi, quoniam Deus meus* F *es tu.* Magnæ divitiæ cordis, magnum lumen oculi interioris, magna fiducia securitatis: *Ecce scivi quoniam Deus meus es tu.*

℣. 11. 18. *In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem: in Deo [c] speravi, non timebo quid* In vers. 5. *faciat mihi homo.* Jam ipse est sensus qui * superiùs est repetitus.

℣. 12. 19. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam* Psal. 75. 12. *laudis tibi.* Vovete, & reddite Domino Deo vestro. Quid voveatis, quid reddatis? An fortè animalia G illa quæ offerebantur ad aras aliquando? Nihil tale offeras: in te est quod voveas & reddas. De cordis arca profer laudis incensum, de cellario bonæ conscientiæ profer sacrificium fidei. Quidquid profers, accende caritate. In te sint vota, quæ reddas laudis Deo. Cujus laudis? Quid enim tibi præstitit? *Quoniam* ℣. 13. *eruisti animam meam de morte.* Ipsa est illa vita quam enuntiat illi: Deus vitam meam enuntiavi ℣. 9. tibi. Quid enim eram? Mortuus. Per meipsum eram mortuus: per te quid sum? Vivus. Ideo *in me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi.* En amo Deum meum: nemo hunc mihi eripit: quod illi dem, nemo mihi eripit, quia in corde inclusum est. Meritò dicitur in illa superiore fiducia; Quid faciat mihi homo? Sæviat homo, permittatur ℣. 11. sævire, permittatur efficere quod conatur: quid est ablaturus? Aurum, argentum, pecora, servos, ancillas, fundos, domos; auferat omnia: numquid aufert vota, quæ in me sunt, quæ reddam laudis Deo? Permissus est tentare tentator sanctum virum Job 1. 12. Job, uno puncto temporis abstulit omnia; quidquid facultatum habuerat ademit; abstulit hereditatem, interfecit heredes; neque hoc paulatim, sed catervatim, uno ictu, uno impetu, ut omnia subitò nuntiarentur: ablatis omnibus solus remansit Job; sed in illo erant vota laudis quæ redderet Deo, in illo planè erant: arcam sancti pectoris sui fur diabolus non invaserat, plenus erat unde sacrificaret. Audi quæ habebat, audi quæ protulit: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino Ibidem 21. placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. O divitiæ interiores, quò fur non accedit! Ipse dederat Deus unde accipiebat; ipse ditaverat, unde illi offerebat quod amabat. Laudem à te quærit Deus, confessionem tuam quærit Deus. Sed de agro tuo aliquid daturus es? Ipse pluit ut haberes. De arca daturus es aliquid? Ipse instituit quod daturus es. Quid daturus es quod ab illo non accepisti? 1. Cor. 4. 7. Quid enim habes quod non accepisti? De corde dabis? Ipse dedit fidem, spem & caritatem: hoc prolaturus, hoc sacrificaturus es. Sed planè omnia illa cetera potest tibi auferre inimicus invito, hoc auferre non potest nisi volenti. Illa perdet & invitus; & volens habere aurum, perdet aurum; & volens habere domum, perdet domum: fidem nemo perdet nisi qui spreverit.

20. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi: * quia eruisti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, & pedes meos de lapsu:* ℣. 13. *ut placeam coram Deo in lumine viventium.* Meritò non placet filiis alienis longè factis à sanctis, quia non habent lumen viventium, unde videant quod Deo placet. Lumen viventium, est lumen immortalium, lumen sanctorum. Qui non est in tenebris, placet in lumine viventium. Adtenditur homo & ea quæ ipsius sunt, nemo scit qualis est: Deus videt qualis est. Aliquando & ipsum diabolum latet; nisi tentet, non invenit: sicut de isto viro, quem modò commemoravi. Noverat eum Deus, & ei testimonium perhibebat: diabolus eum non noverat, & ideo dixerat, Numquid Job gratìs colit Job 1. 9. Deum? Videte quò provocat inimicus: ibi perfectio est. Videte quid objicit inimicus: Videbat hominem Deo servientem, in omnibus obsequentem, omnia bene operantem; & quia dives erat & felicissima domus, hoc objicit, quia ideo colit Deum, quoniam dedit illi hæc omnia: Numquid Job gratìs colit Deum? Hoc enim erat verum lumen, hoc lumen viventium, ut gratìs coleret Deum. Deus videbat in corde servi sui cultum suum gratuitum. Placebat enim illud cor in conspectu

[a] Nonnulli MSS. *quam mercedem.*
[b] Sic meliores MSS. At editi, *multum donavit. Donavit & dives maritus, & pauper factus est maritus &c.*
[c] Aliquot MSS. *Sperabo.*

ſpectu Domini in lumine viventium: diabolum latebat, quia in tenebris erat. Admiſit Deus tentatorem, non ut ipſe noſſet quod noverat, ſed ut nobis noſcendum & imitandum præberet. Numquid enim ſi tentator non admitteretur, videremus nos ipſi in Job quod deberemus & vellemus imitari? Admiſſus eſt tentator, abſtulit omnia, remanſit ille ſolus à facultatibus, ſolus à familia, ſolus à filiis, [*Job* 2. 9.] plenus Deo. Uxor ſanè relicta erat. Miſericordem putatis diabolum, qui ei reliquit uxorem? Noverat per quam deceperat Adam. Suam reliquerat adjutricem, non mariti conſolatricem. Ille ergo plenus Deo, in quo vota erant, quæ redderet laudis, ut oſtenderet quia gratìs Deum colebat, non ideo [*Job* 1. 21.] quia tanta acceperat; & amiſſis omnibus talis eſt, quia illum qui dederat omnia, non amiſit: » Dominus dedit, inquit, Dominus abſtulit; ſicut Domi» no placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. Vulnere etiam percuſſus à capite uſque ad [*Job* 2. 10.] pedes, integer tamen intus, reſpondit tentatrici, de lumine viventium, de lumine cordis ſui: Locuta es tamquam una ex inſipientibus mulieribus, id eſt, tamquam ea quæ non habet lumen viventium. Lumen enim viventium ſapientia, & tenebræ inſipien» tium ſtultitia eſt. Locuta es tamquam una ex inſipientibus mulieribus: carnem meam vides, lumen cordis mei non vides. Poterat enim illa tunc virum ampliùs amare, ſi pulcritudinem interiorem noſſet, & inſpiceret ubi ille pulcher erat coram oculis Dei: quia in illo erant vota, quæ redderet laudis Deo. Quomodo illud patrimonium non invaſerat inimicus? Quàm integrum erat quod poſſidebat, & propter quod amplius poſſidendum ſperabat iturus à virtutibus in virtutem. Ergo, Fratres, ad hoc nobis valeant hæc omnia, ut Deum gratìs diligamus, in illo ſperemus ſemper, nec hominem, nec diabolum timeamus. Nec ille, nec iſte facit aliquid, niſi quando permittitur: permitti ad nihilum poteſt, niſi quod nobis prodeſt. Toleremus malos, [℣. 8.] ſimus boni: quia & nos fuimus mali. Pro nihilo ſalvos faciet Deus omnes, de quibus deſperare audemus. Ergo de nemine deſperemus, pro omnibus quos patimur oremus, à Deo numquam recedamus. Patrimonium noſtrum ipſe ſit, ſpes noſtra ipſe ſit, ſalus noſtra ipſe ſit. Ipſe hîc conſolator, ibi [*Johan.* 14. 6.] munerator, ubique vivificator & vitæ dator; non alterius vitæ, ſed illius de qua dictum eſt, Ego ſum via & veritas & vita: ut & hîc in lumine fidei, & ibi in lumine ſpeciei, tamquam in lumine viventium, in conſpectu Domini placeamus.

IN PSALMUM LVI. *ENARRATIO.

[* Sermo ad Plebem.]

1\. AUDIVIMUS in Evangelio modò, Fratres, quantum nos diligat Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus, Deus apud Patrem, homo apud nos, ex nobis ipſis, jam circa dexteram Patris, audiſtis quantum nos dili- [*Johan.* 13. 34.] gat. Nam ſuæ caritatis menſuram & ipſe dixit, & nobis indixit, mandatum ſuum dicens eſſe, ut nos invicem diligamus. Et ne quæreremus dubitantes & æſtuantes, quantum nos debeamus invicem diligere, quantaque illa ſit quæ Deo placet caritatis per- [*Johan.* 15. 13.] fecta menſura, (Ea enim perfecta eſt, qua major eſſe non poteſt:) expreſſit ipſe, docuit, & ait, Majo» rem hac caritatem nemo habet, quàm ut animam » ſuam quis ponat pro amicis ſuis. Fecit ipſe quod docuit, fecerunt Apoſtoli quod ab illo didicerunt, & nobis faciendum prædicaverunt. Faciamus & nos; quia etſi non ſumus quod ille ſecundùm id quod creavit nos, quod ille tamen ſumus ſecundùm id quod factus eſt propter nos. Et ſi ſolus feciſſet, fortè nemo noſtrûm deberet audere imitari; ita enim ille homo erat, ut & Deus eſſet: ſed in eo quòd homo erat, imitati ſunt ſervi Dominum, & diſcipuli Magiſtrum; & fecerunt qui nos præceſſerunt in familia ipſius, patres quidem noſtri, ſed tamen conſervi noſtri: neque imperaret hoc Deus ut faceremus, ſi impoſſibile judicaret, ut hoc ab homine fieret. Sed conſiderans infirmitatem tuam, deficis ſub præcepto? confortare in exemplo. Sed etiam exemplum ad te multum eſt? adeſt ille qui præbuit exemplum, ut præbeat & auxilium. Audiamus ergo in iſto Pſalmo: opportunè namque accidit, & illo procurante, ut ei conſonaret Evangelium, commendans nobis dilectionem Chriſti, qui animam [1. *Johan.* 3. 16.] ſuam poſuit pro nobis, ut & nos animam noſtram pro fratribus ponamus. Concordavit & conſonuit huic Pſalmo, ut videamus quomodo ipſe Dominus noſter animam ſuam poſuit pro nobis. Pſalmus enim iſte paſſionem ipſius cantat. Et quoniam totus Chriſtus caput eſt & corpus, quod bene vos noſſe non dubito: caput eſt ipſe Salvator noſter, paſſus ſub [*Matth.* 27. & 28. *Marc.* 16. 19.] Pontio Pilato, qui nunc poſtea quàm reſurrexit à mortuis, ſedet ad dexteram Patris: corpus autem ejus eſt Eccleſia; non iſta, aut illa, ſed toto orbe [*Epheſ.* 1. 23.] diffuſa; nec ea quæ nunc eſt in hominibus qui præſentem vitam agunt, ſed ad eam pertinentibus etiam his qui fuerunt ante nos, & his qui futuri ſunt poſt nos uſque in finem ſæculi. Tota enim Eccleſia conſtans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra ſunt Chriſti, habet illud caput poſitum in cælis quod gubernat corpus ſuum: & ſi ſeparatum eſt viſione, ſed annectitur caritate. Quia ergo totus Chriſtus caput eſt & corpus ejus; propterea in omnibus Pſalmis ſic audiamus voces capitis, ut audiamus & voces corporis. Noluit enim loqui ſeparatim, quia noluit eſſe ſeparatus, dicens, Ecce ego [*Matth.* 28. 20.] vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi. Si nobiſcum eſt, loquitur in nobis, loquitur de nobis, loquitur per nos; quia & nos loquimur in illo: & ideo verum loquimur quia in illo loquimur. Nam quando in nobis & ex nobis loqui voluerimus, in mendacio remanebimus.

2\. Quia ergo paſſionem Domini cantat iſte Pſalmus, vide quem titulum habeat: *In finem.* Finis [℣. 1.] Chriſtus eſt. Quare dictus eſt finis? Non qui con- [*Rom.* 10. 4.] ſumat, ſed qui conſummet. Conſumere enim, perdere eſt: conſummare, perficere. Finitum enim quidquid dicimus, à fine dicimus. Sed aliter dicimus, Finitus eſt panis; aliter dicimus, Finita eſt tunica: finitus eſt panis qui manducabatur, finita eſt tunica quæ texebatur: panis ergo finitus eſt ut conſumeretur, tunica finita eſt ut perficeretur. Finis ergo propoſiti noſtri Chriſtus eſt: quia quantumlibet conemur, in illo perficimur, & ab illo perficimur; & hæc eſt perfectio noſtra, ad illum pervenire: ſi cùm ad illum perveneris, ultrà non quæris, finis tuus eſt. Quomodo enim finis viæ tuæ locus eſt quò tendis, quò cùm perveneris, jam manebis: ſic finis ſtudii tui, propoſiti tui, conatus tui, intentionis tuæ, ille eſt ad quem tendis, ad quem cùm perveneris, ultrà non deſiderabis, quia melius nihil habebis. Ipſe ergo & exemplum nobis vivendi propoſuit in hac vita, & præmium vivendi dabit in futura vita.

3. *In finem, ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem, cùm fugeret à facie Saül in speluncam.* Referentes nos ad sanctam Scripturam, invenimus quidem sanctum David illum regem Israël, ex quo etiam nomen accepit Psalterium Davidicum, persecutorem passum fuisse Saülem regem ipsius populi: sicut multi vestrûm noverunt, qui Scripturas vel adtigerunt vel audierunt. Habuit ergo persecutorem Saülem rex David: & cùm esset ille mitissimus, ille ferocissimus; ille lenis, ille invidus; ille patiens, ille crudelis; ille beneficus, ille ingratus; pertulit eum tanta lenitate, ut cùm eum accepisset in manus, non illum adtigisset, non læsisset. Accepit enim à Domino Deo potestatem, ut si vellet, occideret Saülem ipse David: & elegit parcere quàm occidere. Ille autem nec tali beneficio victus est, ut desineret persequi. Invenimus ergo illo tempore, quando Saül David persequebatur, regem futurum & prædestinatum rex jam reprobatus, quòd fugerit à facie Saül in speluncam ipse David. Quid ergo hoc ad Christum? Si omnia quæ tunc agebantur, figuræ erant futurorum, invenimus ibi Christum, & multò maximè. Nam illud, *Ne corrumpas in tituli inscriptionem*, non video quomodo pertineat ad illum David. Non enim aliquis titulus inscriptus erat ipsi David, quem voluit corrumpere Saül. Videmus autem in passione Domini scriptum fuisse titulum, Rex Judæorum: ut ille titulus exprobraret frontem ipsorum, quòd à rege suo manus non abstinuerunt. In illis enim Saül erat, in Christo David erat. Christus enim, sicut dicit apostolicum Evangelium, est, quod novimus, quod confitemur, ex semine David secundùm carnem: nam secundùm divinitatem supra David, supra omnes homines, supra cælum & terram, supra Angelos, supra omnia visibilia & invisibilia; quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: dignatus tamen homo fieri ex semine David ad nos venit; quia de tribu David natus est, unde virgo Maria quæ peperit Christum. Inscriptus itaque titulus ille est, Rex Judæorum. Saül, ut diximus, populus Judæorum erat, David Christus erat: titulus ibi Rex Judæorum. Indignati sunt Judæi, quia inscriptus erat titulus, Rex Judæorum: puduit illum habere regem quem crucifigere potuerunt. Non enim viderunt quia ipsa crux, in qua eum fixerunt, futura erat in frontibus regum. Cùm ergo indignarentur ex illo titulo, adierunt Pilatum judicem, cui obtulerant occidendum Christum; & dixerunt ad eum, Noli scribere sic, Rex Judæorum; sed scribe quia ipse dixit se regem esse Judæorum. Et quia jam cantatum erat per Spiritum-sanctum, *In finem, ne corrumpas in tituli inscriptionem*; respondit eis Pilatus, Quod scripsi scripsi: quid mihi suggeritis falsitatem? ego non corrumpo veritatem.

1. Reg. 24. 4. — *Matth. 27. 37.* — *Johan. 19. 19.* — *Rom. 1. 3.* — *Matth. 1. 1.* — *Johan. 1. 3.* — *Luca 1. 27. & 2. 4.* — *Johan. 19. 21.*

4. Audivimus ergo quid sibi velit, *Ne corrumpas in tituli inscriptionem.* Quid ergo est, *Cùm fugeret à facie Saül in speluncam?* Quod quidem & David ille fecit: sed quia in illo non invenimus tituli inscriptionem, in hoc inveniamus fugam in speluncam. Figurabat enim aliquid illa spelunca, qua se texit David. Quare autem se texit? Ut occultaretur, & non inveniretur. Quid est contegi speluncâ? Contegi terrâ. Qui enim fugit in speluncam, terrâ contegitur, ne videatur. Portabat autem terram Jesus, carnem quam acceperat de terra; & in ea se A occultabat, ne à Judæis inveniretur Deus. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt? Quia speluncâ se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis objiciebat, majestatem autem divinitatis in corporis tegmine, tamquam terræ abdito contegebat. Illi ergo non cognoscentes Deum, crucifixerunt hominem. Nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi in homine; quia nec teneri posset nisi in homine. Opposuit malè quæ- B rentibus terram, servavit bene quærentibus vitam. Fugit ergo secundùm carnem in speluncam à facie Saül. Quòd si & hoc velis accipere, ita Dominum fugisse in speluncam à facie Saül, quia passus est; usque adeo se occultavit Judæis, ut & moreretur. Quantumlibet enim sævirent in eum Judæi, donec moreretur, adhuc putabant eum posse liberari, & ostendere aliquo miraculo quòd Filius Dei esset. Hoc prædictum erat in libro Sapientiæ: Morte turpissima condemnemus illum; erit enim respe- C ctus illi ex sermonibus illius: si enim verè Filius Dei est, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Quia ergo crucifigebatur, & non liberabatur, crediderunt illum non esse Filium Dei. Propterea insultantes pendenti in ligno, & caput agitantes, dicebant illi, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Alios salvos fecit, seipsum salvare non potest. Ista dicentes, sicut est in ipso libro Sapientiæ, hæc cogitaverunt & erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum. Quid enim magnum erat D de cruce descendere, cui facile fuit de sepulcro resurgere? Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens? Ut fugeret à facie Saül in speluncam. Etenim spelunca, inferior pars terræ potest accipi. Et certè quod manifestum est, & certum omnibus, corpus ejus in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit à facie Saül. Tamdiu enim persecuti sunt illum Judæi, quoad usque poneretur in spelunca. Unde probamus quòd tamdiu illum persecuti sunt, quò E usque ibi poneretur? Etiam mortuum in cruce pendentem lanceâ vulneraverunt. At ubi involutus curato funere positus est in spelunca, jam nihil habuerunt quod carni facerent. Resurrexit ergo Dominus ex illa spelunca illæsus, incorruptus, quò fugerat à facie Saül: occultans se impiis, quos præfigurabat Saül; ostendens se autem membris suis. Nam resurgentis membra à membris ejus palpata sunt: membra enim ejus Apostoli tetigerunt resurgentem, & crediderunt; & ecce nihil profuit per- F secutio Saülis. Audiamus ergo jam Psalmum, quia de titulo ejus satis locuti sumus, quantum Dominus donare dignatus est.

1. Cor. 2. 8. — *Sap. 2. 20. & 18.* — *Matth. 27. 40. & 42.* — *Sap. 2. 21.* — *Johan. 19. 34.* — *Luca 24. 39.*

5. MISERERE *mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.* Christus in passione dicit, *Miserere mei Deus.* Deo Deus dicit, *Miserere mei.* Qui cum Patre miseretur tui, in te clamat, *Miserere mei.* Etenim quod de illo clamat, *Miserere mei*, tuum est: à te hoc accepit, propter te liberandum carne indutus est. Caro ipsa G clamat: *Miserere mei Deus, miserere mei:* homo ipse, anima [a] & caro. Totum enim hominem suscepit Verbum, & totus homo factus est Verbum. Ne ideo putetur non ibi fuisse animam, quia Evangelista ita dicit: Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Etenim dicitur caro homo, sicut alio loco dicit Scriptura, Et videbit omnis caro sa-

ỳ. 2. — *Johan. 1. 14.* — *Isai. 40. 5.* — *Luca 3. 6.*

[a] Editi, *anima est & caro.* Expunge, *est*, juxta MSS. ejusque loco subaudi, *clamat.*

lutare Dei. Numquid caro sola videbit, & anima A ibi non erit? Iterum dicit ipse Dominus de hominibus, (Johan. 17. 2.) Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Numquid in solam carnem acceperat potestatem, & non maximè in animas, quas primitus liberabat? Ergo ibi erat anima, ibi erat caro, ibi totus homo; & totus homo cum Verbo, & Verbum cum homine, & homo & Verbum unus homo, & Verbum & homo unus Deus. Dicat ergo, *Miserere mei Deus, miserere mei.* Non expavescamus voces petentis misericordiam & exhibentis. Ideo enim pe- B tit, quia exhibet: ad hoc enim homo, quia misericors; non ut conditionis necessitate nasceretur, sed ut nos de conditione necessitatis liberaret. *Miserere mei Deus, miserere mei; quoniam in te confidit anima mea.* Audis magistrum orantem, disce orare. Ad hoc enim oravit, ut doceret orare: quia ad hoc passus est, ut doceret pati; ad hoc resurrexit, ut doceret sperare resurrectionem.

(Item ℣. 2.) 6. *Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.* Hoc planè jam totus Christus C dicit: hîc est & vox nostra. Non enim jam transiit iniquitas, adhuc fervet iniquitas. Et in fine dixit ipse Dominus (Matth. 24. 12.) abundantiam futuram iniquitatis: Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum; qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Quis autem perseverabit usque in finem, quoad usque transeat iniquitas? Qui fuerit in Christi corpore, qui fuerit in membris Christi, & à capite didicerit patientiam perseverandi. Transis tu, & ecce transierunt tentationes tuæ; & D is in aliam vitam in quam ierunt sancti, si sanctus fueris. In aliam ierunt Martyres: si martyr fueris, is & tu in aliam vitam. Numquid quia tu transisti hinc, proptèrea jam transiit iniquitas? Nascuntur alii iniqui, sicut moriuntur alii iniqui. Quomodo ergo alii iniqui moriuntur, & alii nascuntur: sic alii justi eunt, & alii nascuntur. Usque in finem sæculi nec iniquitas deerit premens, nec justitia patiens. *Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas:* id est, tu proteges me, & ut E ab æstu iniquitatis non arescam, tu umbraculum præbebis mihi.

(℣. 3.) 7. *Clamabo ad Deum altissimum.* Si altissimus est, quomodo audit te clamantem? Nata est experimento fiducia: *Deum*, inquit, *qui benefecit mihi.* Si antequam eum quærerem, benefecit mihi, clamantem me non exaudiet? Bene enim nobis fecit Dominus Deus mittendo nobis Salvatorem nostrum (Rom. 4. 25.) Jesum Christum, ut moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter justificationem no- F stram. Pro qualibus mori voluit Filium suum? Pro impiis. Impii autem non quærebant Deum, & quæsiti sunt à Deo. Sic est ergo ille altissimus, ut non sit ab illo longè miseria nostra & gemitus noster: quia (Psal. 33. 19.) propè est Dominus his qui obtriverunt cor. *Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi.*

(℣. 4.) 8. *Misit de cælo, & salvum fecit me.* Jam homo ipse, jam caro ipsa, jam Filius Dei secundùm nostram participationem manifestum est, quia salvatus est, & misit de cælo Pater, & salvavit eum; G misit de cælo, & resuscitavit eum: sed ut noveritis quia & ipse Dominus se resuscitavit; utrumque positum est in Scriptura, quia & Pater illum resuscitavit, & quia ipse se resuscitavit. Audite quia Pater illum resuscitavit: Apostolus dicit, (Philip. 2. 8. & 9.) Factus est, inquit, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus eum exaltavit, & donavit ei nomen quod est super omne nomen. Audistis Patrem resuscitantem & exaltantem Filium; audite quia & ipse carnem suam resuscitavit: In figura templi dicit ad Judæos, Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. (Johan. 2. 19.) Evangelista autem exposuit nobis quid diceret: Hoc autem, inquit, dicebat de templo corporis sui. Modò ergo ex persona precantis, ex persona hominis, ex persona carnis dicit, *Misit de cælo, & salvum fecit me.*

9. *Dedit in opprobrium conculcantes me.* (Item ℣. 4.) Qui illum conculcaverunt, qui mortuo insultaverunt, qui tamquam hominem crucifixerunt, quia Deum non intellexerunt, dedit eos in opprobrium. Videte si non est factum. Non futurum credimus; sed completum agnoscimus. Sævierunt Judæi in Christum, superbierunt in Christum: ubi? In civitate Jerusalem. Ubi enim regnabant, ibi tumebant, ibi cervices erexerunt. Post passionem Domini eradicati inde sunt; & perdiderunt regnum; in quo regem Christum agnoscere noluerunt. Quemadmodum dati sunt in opprobrium, videte: dispersi sunt per omnes gentes, nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Judæi sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus Paganis istas litteras. Et ne fortè dicant duri ad fidem quia nos illas Christiani composuimus, ut cum Evangelio quod prædicamus finxerimus Prophetas, per quos prædictum videretur quod prædicamus; hinc eos convincimus, quia omnes ipsæ litteræ quibus Christus prophetatus est, apud Judæos sunt, omnes ipsas litteras habent Judæi. Proferimus codices ab inimicis, ut confundamus alios inimicos. In quali ergo opprobrio sunt Judæi? Codicem portat Judæus, unde credat Christianus. Librarii nostri facti sunt, quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant. In tale opprobrium dati sunt Judæi: & impletum est quod tantò antè prædictum est. *Dedit in opprobrium conculcantes me.* Quale autem opprobrium est, Fratres, ut hunc versum legant, & ipsi cæci attendant ad speculum suum? Sic enim apparent Judæi de Scriptura sancta quam portant, quomodo apparet facies cæci de speculo: ab aliis videtur, ab ipso non videtur. *Dedit in opprobrium conculcantes me.*

10. Quærebas fortè cùm diceret, *Misit de cælo, & salvum me fecit:* Quid misit de cælo? quem misit de cælo? Angelum misit, ut salvum faceret Christum, & per servum salvus fit Dominus? Omnes enim Angeli creatura serviens Christo est: Ad obsequium mitti potuerunt Angeli, ad servitium mitti potuerunt, non ad adjutorium: sicut scriptum est, quòd Angeli ministrabant ei, (Matth. 4. 11.) non tamquam misericordes indigenti, sed tamquam subjecti omnipotenti. Quid ergo *misit de cælo, & salvum fecit me?* Modò audimus in alio versu quid de cælo miserit. *Misit de cælo misericordiam* (Item ℣. 4.) *suam & veritatem suam.* Ad quam rem? *Et eruit* (℣. 5.) *animam meam de medio catulorum leonum. Misit,* inquit, *de cælo misericordiam suam & veritatem suam:* & ipse Christus ait, Ego sum veritas. (Johan. 14. 6.) Missa est ergo veritas, ut erueret animam meam hinc de medio catulorum leonum; missa est misericordia: Ipsum Christum invenimus & misericordiam & veritatem; misericordiam nobis compatientem, &

veritatem nobis [a] retribuentem. Hoc est ergo quod A paulò antè dixi, quia & ipse se resuscitavit. Si enim veritas resuscitavit Christum, & si veritas animam Christi eruit de medio catulorum leonum; ut misericors fuit mori pro nobis, ita verax fuit resurgere ad justificandos nos. Dixerat enim se resurrecturum, & veritas mentiri non potuit, & quia veritas & verax, propterea cicatrices veras ostendit, quia vera vulnera pertulit. Has cicatrices tenuerunt discipuli, palpaverunt, manifestaverunt sibi: exclamavit qui misit digitos in compunctum latus, & ait, *Johan.* 20. 28. Dominus meus & Deus meus. Misericordiâ pro illo mortuus erat, & veritate ad illum resurrexerat. *Misit de cælo misericordiam suam & veritatem* B *suam: & eruit animam meam de medio catulorum leonum.* Qui sunt catuli leonum? Populus ille minutus, malè deceptus, malè seductus à principibus Judæorum: ut illi leones, illi catuli leonum. Omnes fremuerunt, omnes occiderunt. Audituri enim sumus hîc & cædem ipsorum modò in consequentibus versibus Psalmi hujus. C

11. *Et eruit*, inquit, *animam meam de medio catulorum leonum.* Quare dicis, *Et eruit animam meam?* Quid enim passus eras, ut erueretur anima *Item* ℣. 5. tua? *Dormivi conturbatus.* Expressit Christus mortem suam. Certè de illo David legimus quòd fuge- *1. Reg.* 24. 4. rit in speluncam, non tamen quia dormivit in spelunca. Alius David est in spelunca, alius David est qui dicit, *Dormivi conturbatus.* Videmus perturbationem ipsius; non illo turbato, sed illis turbantibus. Turbatum se enim dixit, secundùm opinio- D nem frementium, non secundùm cedentis conscientiam. Putaverunt se illi turbasse, putaverunt vicisse: ille autem dormivit conturbatus. Tam placatus erat iste turbatus, ut quando vellet, dormiret. Nemo dormit turbatus: omnes qui perturbantur, aut à somno excitantur, aut in somnum vergi non permittuntur. Ille autem turbatus est, & dormivit. Magna humilitas perturbati, magna potestas dormientis. De qua potestate veniebat quod *Johan.* 10. 18. dormivit? De qua ipse dicit, Potestatem habeo po- E » nendi animam meam, & potestatem habeo sumen- » di eam: nemo tollit eam à me; sed ego eam pono, & iterum sumo eam. Turbaverunt illi, & dormivit *Gen.* 2. 21. ipse. Cujus typum gerebat Adam, quando immisit ei Deus soporem, ut de latere illi conjugem faceret. Non enim non poterat uxorem facere primo homini etiam de latere vigilantis, aut propterea voluit eum dormire, ne sentiret cùm sibi costa detraheretur. Postremò, quis ita dormit, ut osse sibi convulso non expergiscatur? Qui potuit sine dolore F auferre costam dormienti, potuit & vigilanti. Sed quare voluit dormienti facere? Quia dormienti Christo in cruce facta est conjux de latere. Percus- *Johan.* 19. 34. sum est enim latus pendentis de lancea, & profluxerunt Ecclesiæ sacramenta. *Dormivi*, inquit, *conturbatus.* Et in alio Psalmo manifestat hoc, ubi *Psal.* 3. 6. ait, Ego dormivi, & somnum cepi. Ibi expressit potestatem suam. Poterat & illic dicere, Dormivi: sicut dixit hîc. Quid est autem, Ego dormivi? Id est, quia volui, dormivi. Non illi me in somnum G nolentem compulerunt; sed mea voluntate ego *Johan.* 10. 18. dormivi, secundùm illud: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Propterea ibi sequitur, & dicit, Ego dormivi, & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.

12. *Dormivi conturbatus:* Unde turbatus? quibus turbantibus? Videamus quomodo [b] inurat malam conscientiam Judæis, volentibus excusare se ab interfectione Domini. Nam propterea eum, sicut loquitur Evangelium, judici tradiderunt, ne ipsi eum occidisse viderentur. Cùm enim dixisset eis judex tunc Pilatus, Accipite eum vos, & secundùm *Johan.* 18. 31. Legem vestram judicate eum: responderunt, Nobis non licet interficere quemquam. Interficere non licet, tradere interficiendum licet? Quis autem occidit? qui audito clamore cessit, an qui clamando ut occideretur extorsit? Ipse Dominus dicat testimonium à quibus occisus est, utrùm ab illo Pilato, *Johan.* 19. 1. &c. qui nolens eum occidit: unde etiam eum flagellavit, & veste ignominiosa induit, & flagellatum ad eorum oculos produxit, ut saltem pœnâ flagellorum ejus satiati, eum occidi non extorquerent. Propterea etiam cùm videret eos perseverare, sicut legimus, lavit manus suas, & dixit, Innocens ego *Matth.* 27. 24. sum à sanguine justi hujus. Videris utrùm ille innocens, qui vel cessit clamantibus: multò magis tamen illi nocentes, qui clamando eum occidere voluerunt. Sed nos interrogemus & audiamus Dominum, quibus tribuat mortem suam, quia dixit, *Dormivi turbatus.* Interrogemus eum, & dicamus, Quoniam dormisti turbatus, qui te persecuti sunt? qui te occiderunt? numquid fortè Pilatus, qui militibus dedit in ligno suspendendum, clavis transfigendum? Audite qui: *Filii hominum.* Illos uti- *Item* ℣. 5. que dicit, quos persecutores passus est. Sed quomodo ipsi occiderunt, qui ferrum non ferebant? Qui gladium non strinxerunt, qui impetum in eum non fecerunt ad occidendum, unde occiderunt? *Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* Noli adtendere inermes manus, sed os armatum: inde gladius processit, quo Christus occideretur; quomodo & de ore Christi, unde *Apoc.* 1. 16. & Judæi occiderentur. Habet enim ille gladium bis acutum: [c] & resurgens percussit eos, & divisit ab eis quos faceret fideles suos. Illi malum gladium, ille bonum: illi sagittas malas, ille bonas. Nam habet & ipse sagittas bonas, verba bona, unde sagittat cor fidele, ut ametur. Ergo aliæ istorum sagittæ, & alius istorum gladius. *Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta.* Lingua filiorum hominum machæra acuta, & dentes eorum arma *Matth.* 27. 4. & sagittæ. Quando ergo percusserunt, nisi quando *Johan.* 19. 6. clamaverunt, Crucifige, crucifige?

13. Et quid tibi fecerunt, ô Domine? Exsultet hîc Propheta. Superiùs enim omnes illos versus Dominus loquebatur: Propheta quidem, sed ex persona Domini, quia in Propheta Dominus. Et quando loquitur ex persona sua Propheta, ipse Dominus loquitur per eum, qui ei dictat veritatem quam loquatur. Modò ergo ex persona Prophetæ, audite Fratres mei. Vidit Dominum in Spiritu iste Propheta humiliatum, cæsum, flagellatum, colaphis percussum, expalmatum manibus, sputis illitum, spinis coronatum, ligno suspensum: illos sævientes, illum tolerantem; illos exsultantes, illum quasi victum vidit in Spiritu: & post illam jam omnem humiliationem, & illorum furorem, resurrexisse eum, & illa omnia quæ fecerant Judæi sævientes facta esse inania; & [d] elatus gaudio, tamquam

[a] Editi, *tribuentem*: cujus loco reponimus ex MSS. *retribuentem.*
[b] Sic septem MSS. At editi, *indurat*: mendosè.
[c] Hîc editi addunt, *occidentis & resurgentis*: quod abest à MSS.
[d] Sic MSS. At editi, *elevatus.*

ỽ. 6. videret fieri, *Exaltare*, inquit, *super cælos Deus.* A
Homo in cruce, & super cælos Deus. Remaneant in terra sævientes, tu in cælo esto judicans. Ubi sunt qui furebant? ubi sunt dentes eorum arma & sagittæ? Nonne sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum? Alio enim loco Psalmus hoc dicit, volens eos ostendere inaniter sævisse, & inaniter in furias præcipitatos esse: quoniam nihil potuerunt facere Christo ad horam crucifixo, & postea resurgenti,
Psal. 63. 8. atque in cælo sedenti: Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum. Quomodo infantes faciunt sibi sagit- B
tas? De [a] cannis? Sagittæ autem quæ? aut quæ vires? aut qui arcus? aut qui ictus? aut quod vulnus? *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.* Ut quid exaltaris super cælos Deus? Fratres, exaltatum Deum super cælos non videmus, sed credimus: super omnem autem terram gloriam ejus non tantùm credimus, sed etiam
In Donatistas. videmus. Qualem verò væsaniam patiantur hæretici, quæso ut adtendatis. Illi præcisi à compagine Ecclesiæ Christi, & partem tenentes, totum amit- C
tentes, nolunt communicare orbi terrarum, quà diffusa est gloria Christi. Nos autem Catholici in omni terra sumus, quia omni terræ communicamus quacumque gloria Christi diffusa est. Videmus enim quod tunc cantatum est, modò completum. Exaltatus est super cælos Deus noster, & super omnem terram gloria ipsius. O hæretica insania! Quod non vides credis mecum, quod vides negas: credis mecum exaltatum Christum super cælos, quod non videmus; & negas gloriam ejus super om- D
nem terram, quod videmus. *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.*

14. Redit ad verba Domini: & ipse Dominus narrare nobis incipit, tamquam alloquens nos, exsultante etiam Propheta & dicente, *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.* Confirmat nos & ipse, tamquam dicens nobis, Quid mihi facere potuerunt illi qui me persecuti sunt? Quare autem nos alloquitur? Quia faciunt & nobis. Sed nihil faciunt qui nos similiter fuerint per- E
secuti. Videat enim Caritas Vestra alloquentem nos Dominum, & exhortantem nos exemplo suo.
ỽ. 7. *Muscipulam paraverunt pedibus meis, & incurvaverunt animam meam.* Voluerunt illam quasi de cælo deponere, & ad inferiora deprimere: *Curvaverunt animam meam: foderunt ante faciem meam foveam, & ipsi inciderunt in eam.* Mihi nocuerunt, an sibi? Ecce ille exaltatus est super cælos Deus, & ecce super omnem terram gloria ipsius: regnum Christi videmus, ubi est regnum F
Judæorum? Quoniam ergo fecerunt quod facere non debuerunt, factum est in illos quod pati debuerunt: ipsi foderunt foveam, & ipsi inciderunt in eam. Quod enim persecuti sunt Christum, Christo non obfuit, sed ipsis obfuit. Et nolite putare, Fratres, ipsis solis hoc accidisse. Omnis qui parat foveam fratri suo, necesse est ut ipse incidat in eam. Intendite Fratres mei, Christianos oculos habete, nolite decipi visibilibus. Forte enim alicui vestrûm, quia hoc dixi, subvenit modò aliquis qui G
voluit fratri suo fraudem facere, & voluit ei aliquas insidias machinari, & machinatus est, & implevit, & cecidit frater in insidias ejus, & spoliatus est, aut pressus est, sive carcere, sive falso testimonio, sive aliqua nefaria criminatione circumventus: videtur autem iste oppressus, ille oppressisse; iste victus, ille vicisse; & falsum putatur quod diximus, quoniam quicumque foveam paraverit fratri suo, ipse cadit in eam. Interrogo vos tamquam Christianos, ut sumatis exemplum de his quæ jam novimus. Pagani persecuti sunt Martyres, & Martyres capti sunt, ligati sunt, in carcerem missi sunt, bestiis
[b] subrecti sunt, alii ferro percussi, alii ignibus concremati: vicerunt persequentes, & victi sunt Martyres? absit. Quære gloriam Martyrum apud Deum, quære foveam Paganorum in confossa conscientia: ibi est enim fovea quò cadit impius, in conscientia mala. Putas eum in foveam non cecidisse, qui lucem Christi perdidit, & cæcitate percussus est? Si non caderet in foveam, videret ante se: nescit quà eat, quomodo qui ambulat in via cùm ceciderit in foveam, perdidit viam. Videtis ergo omnes malefactores perdidisse viam, implicatos facinore. Sed jam te tradidit in manus fortè latronis, aut in manus alicujus injusti vel circumventi à se judicis, & tu in pressura es, ille lætatur, ille exsultat. Noli, jam dixi, noli habere oculos Paganorum: Christianos oculos habe. Vides illum qui exsultat: ipsa exsultatio est fovea ipsius. Melior est enim tristitia iniqua patientis, quàm lætitia iniqua facientis. Ipsa lætitia iniqua facientis, ipsa est fovea: illuc quisque cùm ceciderit, oculos perdit. Te doles, quia perdidisti vestem; & illum non doles, quia perdidit fidem? Quis vestrûm graviore damno percussus est? Ecce ille occidit, tu occideris: vivit ille, tu mortuus es? absit. Ubi est fides Christianorum? ubi est ille qui moritur ad tempus? Audiat Dominum suum: Qui credit in me, licèt moriatur, vivit. Ergo *Iohan. 11. 25.*
qui non credit, licèt vivat, mortuus est. *Foderunt ante faciem meam foveam, & ipsi inciderunt in eam.* Omnibus malis necesse est ut hoc contingat.

15. Bonorum autem patientia præparatione cordis excipit voluntatem Dei, & gloriatur in tribulationibus, dicens quod sequitur: *Paratum cor* ỽ. 8.
meum Deus, paratum cor meum; cantabo & psallam. Quid fecit mihi? Paravit foveam, cor meum paratum est. Ille paravit foveam ad decipiendum, ego cor non parabo ad perpetiendum? Ille paravit foveam ad opprimendum, ego cor non parabo ad tolerandum? Propterea ille incidet in eam, ego autem cantabo & psallam. Audi cor paratum in Apostolo, quia imitatus est Dominum suum: Gloria- *Rom. 5. 3. &c.*
mur, inquit, in tribulationibus; quia tribulatio « patientiam operatur, patientia probationem, pro- « batio spem, spes verò non confundit: quia caritas « Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. Erat in pressuris, in cate- « nis, in carceribus, in plagis, in fame & siti, in fri- *2. Cor. 11. 27.*
gore & nuditate, in omni vastatione laborum & dolorum, & dicebat, Gloriamur in tribulationibus. Unde, nisi quia paratum est cor ejus? Ideo cantabat & psallebat: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum; cantabo & psallam.*

16. *Exsurge gloria mea.* Ille qui fugerat à facie ỽ. 9.
Saül in speluncam: *Exsurge gloria mea:* glorificetur Jesus post passionem. *Exsurge psalterium & cithara.* Quid vocat, ut surgat? Duo organa video, corpus autem Christi unum video: una caro resurrexit, & duo organa surrexerunt. Alterum ergo organum psalterium, alterum cithara. Organa *Organa.*
dicuntur omnia instrumenta Musicorum. Non solùm illud organum dicitur, quod grande est, & inflatur follibus; sed quidquid aptatur ad cantile-

[a] MSS. *de canniciis.*

[b] Editi, *bestiis subjecti.* At MSS. *bestiis subrecti.* V. Not. sup. pag. 479.

nam, & corporeum est, quo instrumento utitur qui cantat, organum dicitur. Distincta sunt autem inter se ista organa; & volo, quantum Dominus dat, indicare vobis, & quomodo distincta sunt, & quare distincta, & quare utrique dicatur, *Exsurge*. Jam diximus, una caro Domini resurrexit; & dicitur, *Exsurge psalterium & cithara*. Psalterium est organum, quod quidem manibus fertur percutientis, & chordas distentas habet; sed illum locum unde sonum accipiunt chordæ, illud concavum lignum quod pendet & tactum resonat, quia concipit aërem, psalterium in superiore parte habet. Cithara autem hoc genus ligni concavum & resonans in inferiore parte habet. Itaque in psalterio chordæ sonum de super accipiunt: in cithara autem chordæ sonum ex inferiore parte accipiunt. hoc interest inter psalterium & citharam. Quid ergo duo hæc organa nobis figurant? Excitat enim Christus Dominus Deus noster psalterium suum & citharam suam; & dicit, *Exsurgam diluculò*. Puto quia hîc jam agnoscitis Dominum resurgentem. Legimus in Evangelio: videte horam resurrectionis. Quamdiu per umbras [a] quærebatur Christus? Luxit, agnoscatur; diluculò resurrexit. Sed quid est psalterium? quid est cithara? Per carnem suam Dominus duo genera factorum operatus est, miracula & passiones: miracula de super fuerunt, passiones de inferiore fuerunt. Illa enim quæ fecit miracula, divina erant; sed per corpus fecit, per carnem fecit. Caro ergo divina operans, psalterium est: caro humana patiens, cithara est. Sonet psalterium, illuminentur cæci, audiant surdi, stringantur paralytici, ambulent claudi, surgant ægroti, resurgant mortui: iste est sonus psalterii. Sonet & cithara, esuriat, sitiat, dormiat, teneatur, flagelletur, irrideatur, crucifigatur, sepeliatur. Cùm ergo vides in illa carne quædam sonuisse de super, quædam de inferiore parte, una caro resurrexit, & in una carne agnoscimus & psalterium & citharam. Et ista duo genera factorum impleverunt Evangelium, & prædicatur in gentibus: nam & miracula & passiones Domini prædicantur.

Psalterium.
Cithara.
Marci 16.1.

17. Ergo surrexit psalterium & cithara diluculò, & confitetur Domino: & quid ait? *Confitebor tibi in populis Domine, & psallam tibi in gentibus:* * *quia magnificata est usque ad cælos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua.* Cæli supra nubes, & nubes infra cælos: & tamen ad hoc cælum proximum pertinent nubes. Sed aliquando nubes recumbunt in montibus, usque adeo in proximo aëre conglomerantur. Cælum autem sursum est, habitationes Angelorum, Sedium, Dominationum, Principatuum, Potestatum. Illud ergo fortè videatur fuisse dicendum, Magnificata est usque ad cælos veritas tua, & usque ad nubes misericordia tua. Etenim in cælo Angeli laudant Deum, videntes ipsam speciem veritatis, sine ulla caligine visionis, sine [b] interpolatione aliqua falsitatis: vident, diligunt, laudant, non fatigantur. Ibi veritas: hîc autem in nostra miseria utique misericordia. Misero enim præbenda est misericordia. Non enim opus est misericordia sursum, ubi nullus est miser. Hoc propterea dixi, quia videtur congruentiùs dici potuisse, Magnificata est usque ad cælos veritas tua, & usque ad nubes misericordia tua. Nubes enim intelligimus prædicatores veritatis, homines portantes istam carnem caliginosam quodam modo, unde Deus & coruscat miraculis, & tonat præceptis: & ipsi sunt illæ nubes de quibus dicit Isaias ex persona Domini, increpans quamdam vineam malam, sterilem, spinosam, Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem: id est, mandabo Apostolis meis, ut deserant Judæos, & non illis evangelizent, sed evangelizent in terra bona Gentium, unde non spinæ, sed uvæ procedant. Novimus ergo nubes Dei esse prædicatores veritatis, Prophetas, Apostolos, omnes rectè proferentes verbum veritatis & habentes in se lumen occultum, sicut habent nubes unde coruscant. homines ergo nubes. Quid sibi itaque vult Domine, *Quia magnificata est usque ad cælos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua?* Veritas præpollet in Angelis: sed dedisti illam & hominibus, & deduxisti illam usque ad nubes. Sursum misericordiâ videntur Angeli non indigere: sed quia homines miseros tu miseraris, & præbendo illis misericordiam communicatione resurrectionis Angelos facis, usque ad cælos est misericordia tua. Gloria Domino nostro, & misericordiæ ipsius, & veritati ipsius; quia nec deseruit nos misericordia facere beatos per gratiam suam, nec fraudavit nos veritate: quia primò veritas carne operta venit ad nos, & sanavit per carnem suam oculum interiorem cordis nostri, ut eam postea facie ad faciem videre possemus. Agentes ergo illi gratias, dicamus cum ipso Psalmo ultimos versus, quos jam dudum etiam dixit: *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.* Hoc enim ei dixit Propheta ante tot annos: hoc modò videmus nos; hoc ergo dicamus & nos.

℣. 10.
℣. 11.
Isai. 5.6.
1. Cor. 13.12.
℣. 12.

IN PSALMUM LVII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo p... Donat... exagitat.

1. VOx quam cantavimus, audienda nobis magis est, quàm clamanda. Omnibus enim tamquam in concione generis humani veritas clamat, SI VERE *utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Cui enim iniquo non facile est loqui justitiam? aut quis de justitia interrogatus, quando non habet caussam, non facilè respondeat quid sit justum? Quando quidem manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit, Quod tibi non vis fieri, ne facias alteri? Hoc & antequam Lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur & quibus Lex non esset data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est & in tabulis quod in cordibus non legebant. Non enim scriptum non habebant, sed legere nolebant. Oppositum est oculis eorum quod in conscientia videre cogerentur: & quasi forinsecùs admota voce Dei, ad interiora sua homo compulsus est, dicente Scripturâ, In cogitationibus enim impii, interrogatio erit. Ubi interrogatio, ibi lex. Sed quia homines appetentes ea quæ foris sunt, etiam à seipsis exsules facti sunt, data est etiam conscripta lex: non quia in cordibus scripta non erat; sed quia tu fugitivus eras cordis tui, ab illo qui ubique est comprehenderis, & ad teipsum intrò revocaris. Propterea scripta lex quid clamat eis qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis? Redite prævaricatores ad cor. Quis

℣. 2.
Lex ad discernendum justum ca... jusque co... di inscrip... ta.
Sap. 1.9.
Rom. 2.15.
Isai. 46.8.

[a] Nonnulli codices, *quæretur Christus?* Postea editi ferebant, *Lux itaque*. At MSS. *Luxit*.

[b] Plerique MSS. *sine interpellatione.*

enim te docuit, nolle accedi ab altero ad uxorem A tuam? quis te docuit, nolle tibi furtum fieri? quis te docuit, nolle injuriam pati, & quidquid aliud vel universaliter vel particulariter dici potest? Multa enim sunt, de quibus singulis interrogati homines, clara voce respondeant, nolle se pati. Age, si non vis pati ista, numquid solus es homo? nonne in societate vivis generis humani? Qui tecum factus est, (Gen. 1. 26.) socius tuus est; & omnes facti ad imaginem Dei, nisi terrenis cupiditatibus conterant quod ille formavit. Quod ergo tibi non vis fieri, noli alteri facere. B Judicas enim malum esse in eo quod pati non vis: & hoc te cogit nosse lex intima, in ipso tuo corde conscripta. Faciebas, & clamabatur inter manus tuas: quomodo cogeris redire ad cor tuum, cùm hoc pateris inter manus alienas? Furtum bonum est? Non. Interrogo, Adulterium bonum est? Omnes clamant, Non. Homicidium bonum est? Omnes clamant detestari se. Concupiscere rem proximi bonum est? Non, vox omnium est. Aut si adhuc non confiteris, accedit qui concupiscat rem C tuam: placeat tibi, & responde quod vis. Omnes ergo de his rebus interrogati, clamant hæc bona non esse. Rursus de beneficiis, non solùm de non nocendo, verùm etiam de præstando atque tribuendo: interrogatur omnis anima esuriens, famem pateris, alius habet panem, & redundat ei ultra sufficientiam, novit te egere, non dat; displicet tibi esurienti, displiceat & satiato, cùm alterum esurire cognoveris. Peregrinus tecto indigens venit in patriam tuam, non suscipitur: ille tunc clamat inhumanam esse illam civitatem, facile apud D Barbaros sibi esse potuisse refugium. Sentit iniquitatem, quia patitur: tu fortè non sentis; sed oportet ut & te cogites peregrinum, & videas quomodo tibi possit displicere qui tibi non præstiterit, quod tu in patria tua non vis peregrino præstare. Interrogo omnes, Vera sunt hæc? Vera. Justa sunt hæc? Justa.

(℣. 2.) 2. Sed Psalmum audite: SI VERE *ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Non sit justitia labiorum, sed & factorum. Si enim aliter agis quàm loqueris, bona loqueris, & malè judicas. E Si enim agis quomodo judicas, interrogatus quid sit melius, aurum an fides, non usque adeo perversus & devius es ab omni veritate, ut aurum melius esse respondeas: præponis ergo interrogatus auro fidem; locutus es justitiam: audisti Psalmum? *Si verè ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Et ubi probabo non te ita ut locutus es judicare? Jam teneo responsionem tuam, F præponentem auro fidem. Ecce nescio unde amicus venit, & nullo teste aurum commendavit; solus hoc novit, & tu, quantùm ad homines adtinet: est ibi alius testis qui non videtur & videt: & ille tibi aurum in secreto & in cubiculo tuo, fortè remotis omnibus arbitris, commendavit; testis qui adest, non in cubiculo adest parietum, sed in cubilibus conscientiarum vestrarum. Commendavit ille atque discessit, nulli suorum notum fecit, rediturum se sperans, & ab amico quod dederat receptu- G rum: ut humana sunt, mortuus est, habet heredem, (Isai. 46. 8.) reliquit filium; ignorat filius quid pater habuerit, (Tob. 4. 16.) quid tibi commendaverit. Eia tu redi, redi (Matth. 7. 12.) prævaricator ad cor, ibi scripta lex est: Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Teipsum cogita commendasse, nulli tuorum dixisse, mortuum esse, filium reliquisse: quid ei velles à tuo amico præstari? Responde, judica [a] caussam, judicis tribunal est in mente tua, sedet ibi Deus, adest accusatrix conscientia, tortor timor. In rebus humanis es, in societate humana detineris: cogita quid velles præstari filio tuo ab amico tuo. Novi quid tibi respondeat cogitatio tua. Sic judica, sicut audis. [b] Judica, vox erit: vox veritatis non tacet; non labiis clamat, sed vociferatur ex corde: adhibe aurem, ibi esto cum filio amici tui. Vides fortasse etiam indigentem [c] vagari, nescientem quid pater ejus habuerit, ubi posuerit, cui commendaverit: cogita & filium tuum, fac illum vivere quem contemnis mortuum, te mortuum cogita ut vivas. Sed aliud jubet avaritia, jubet contra Deum; Deus aliud, aliud avaritia: aliud in paradiso conditor noster, aliud de transverso seductor serpens. Veniat in mentem prior casus tuus: propterea mortalis, propterea laborans, (Gen. 3. 17.) propterea in sudore vultûs tui panem comedens, propterea spinas & tribulos tibi terra generat: experimento disce, quod noluisti præcepto. Sed vincit cupiditas: cur non potiùs veritas? Et ubi est quod loquebaris? Ecce cogitas aurum negare, ecce cogitas heredi amici tui prorsus abscondere. Interrogaveram paulò antè quid sit carius, & quid sit melius, aurum an fides. Quare aliud dicis, aliud agis? Non times hanc vocem, *Si verè justitiam loquimini, recta judicate filii hominum?* Ecce locutus es mihi meliorem esse fidem, & in judicio tuo melius duxisti aurum. Non sic judicasti ut locutus es: vera locutus es, & falsa judicasti: ergo & cùm loquebaris justitiam, non verè loquebaris. *Si enim verè justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Quando mihi de justitia respondebas, erubescendo, non fatendo loquebaris.

3. Sed ad caussam præsentem jam veniamus, si placet. Vox est enim illa dulcis & nota auribus Ecclesiæ, vox Domini nostri Jesu Christi, & vox corporis ejus, vox Ecclesiæ laborantis, peregrinantis in terra, inter maledicentium & adulantium pericula viventis. Non timebis comminatorem, si non amas adulatorem. Adtendit ergo ille cujus hæc vox est, & vidit omnes loqui justitiam. Quis enim audet non loqui eam, ne dicatur injustus? Cùm ergo tamquam audiret omnium voces, & intenderet omnium labia, clamabat ad eos, *Si verè utique justitiam loquimini*, si non falsò justitiam loquimini, si non aliud in labiis perstrepit, aliud celatur in cordibus: *recta judicate filii hominum.* Audi ex Evangelio propriam vocem, eamdem ipsam quæ in hoc Psalmo est. Hypocritæ, ait Dominus Pharisæis, (Matth. 12. 34. & 33.) quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Aut facite arborem bonam, & fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, & fructum ejus malum. Quid te vis dealbare paries lutee? Novi interiora tua, non fallor tectorio tuo: novi quid prætendas, novi quid tegas. Neque enim opus ei erat, ait (Johan. 2. 25.) Evangelista, ut quisquam ei perhiberet testimonium de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine. Sciebat quid esset in homine, qui fecerat hominem, & homo factus erat ut quæreret hominem. Videte ergo si non sequuntur se voces istæ. Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? *Si verè ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Nonne justitiam locuti estis, quando

[a] Plerique MSS. *Iudica, caussam dicis, tribunal* &c. At editio Lov. sic habet, *Iuridica vox erit.*

[b] Sic Er. & omnes ferè MSS. Nonnulli verò omittunt, *vox erit.*

[c] Sic Er. & nostri MSS. At Lov. *vacare.*

Matth. 22. 16. dixiſtis, Magiſter, ſcimus quia juſtus es, & nullius A perſonam accipis? Quare dolum in corde tegebatis? Quare imaginem Cæſaris Creatori veſtro oſtendebatis, & ejus imaginem in veſtris cordibus delebatis? Nonne auditum eſt quid locuti fueritis, & expertum eſt quemadmodum judicaveritis? Nonne vos crucifixiſtis eum, quem juſtum eſſe dixeratis? *Si verè ergo juſtitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Ut quid audio locutionem veſtram, Scimus quia juſtus es: cùm prævideam judicium veſtrum, Crucifige, crucifige? *Si verè ergo juſtitiam* B *loquimini, recta judicate filii hominum.* Quid enim feciſtis ſæviendo adversùs Deum qui homo erat, & occidendo regem veſtrum? Non enim ideo rex non erat futurus, quia occiſus eſt à vobis reſurrecturus. Matth. 27. 37. Johan. 19. 19. In titulo ubi ſcriptum erat, Rex Judæorum, poſito ſuper crucem Domini, linguis tribus, Hebraicâ, Græcâ, Latinâ, noverat dicere judex homo, Quod ſcripſi, ſcripſi: & Deus non noverat dicere, Quod ſcripſi, ſcripſi? Prorſus rex veſter eſt: vivus rex veſter eſt, occiſus rex veſter eſt: ecce reſurrexit, & C in cælo rex veſter eſt: ecce venturus eſt; væ vobis, quia rex veſter eſt. Ite nunc, & loquimini juſtitiam, & nolite recta judicare filii hominum. Non vultis rectè judicare, rectè judicabimini. Vivit enim ille rex Rom. 6. 9. veſter, & jam non moritur, & mors ei ultrà non Iſai. 46. 8. dominabitur. Ecce venit; redite prævaricatores ad cor. Ecce veniet, corrigimini antequam veniat, Pſal. 94. 2. prævenite faciem ejus in confeſſione. Ecce veniet, rex veſter eſt. Recordamini titulum ſuper crucem: ſed non eum videtis ſcriptum: manet tamen; in D terra non legitur, ſed in cælo ſervatur. Putatis enim illam inſcriptionem fuiſſe corruptam? Et quid ỷ. 1. ait titulus Pſalmi hujus? *In finem, ne corrumpas ipſi David in tituli inſcriptionem.* Non ergo corrumpitur illa inſcriptio tituli. Rex veſter eſt Chriſtus, Pſal. 21. 29. quia omnium rex Chriſtus: quoniam ipſius eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. Si ergo rex eſt, ecce antequam veniat, dicit vobis, Adhuc loquor, inquit, nondum judico: qui ſic clamo comỷ. 2. minando, nolo ferire judicando. *Si verè ergo ju-* E *ſtitiam loquimini, recta judicate filii hominum.*

4. Nunc autem quid facitis? Quare iſta vobis ỷ. 3. dico? *Etenim in corde iniquitates operamini in terra.* Iniquitates fortè in corde ſolo? Audi quid ſequitur: & cor ſuum ſequuntur manus, & cordi ſuo famulantur manus, cogitatur & fit; aut ideo non fit, non quia nolumus, ſed quia non poſſumus. QUIDQUID VIS, & non potes, factum Deus computat. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra.* Quid deinde? *Iniquitates manus veſtræ* F *connectunt.* Quid eſt, *connectunt?* De peccato peccatum, & ad peccatum peccatum, propter peccatum. Quid eſt hoc? Furtum fecit, peccatum eſt: viſus eſt, occidere quærit eum à quo viſus eſt; connexum eſt peccatum peccato: permiſerit Deus occulto judicio occidere eum, quem voluit occidere, ſentit ſciri, quærit & alterum occidere; connexuit tertium: dum ea molitur, fortè ne inveniatur, aut quia fecit ne convincatur, conſulit mathematicum; additum eſt quartum: reſpondet fortè G aliqua dura & mala mathematicus, curritur ad haruſpicem ut expietur; reſpondet haruſpex, non ſe poſſe expiare: maleficus quæritur. Et quis omnia poſſit numerare, quæ connectuntur peccata peccatis? *Iniquitates manus veſtræ connectunt.* Quamdiu connectis, ligas peccatum peccato? Te ſolve à peccatis. Sed non poſſum inquis. Clama ad illum, A Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore Rom. 7. 24. mortis hujus? Veniet enim gratia Dei, ut delectet te juſtitia, ſicut delectabat iniquitas; & homo qui ex vinculis reſolutus es, exclamabis ad Deum, Diſrupiſti vincula mea. Quid eſt, diſrupiſti vincula Pſal. 115. 16. mea, niſi, remiſiſti peccata mea? Audi quia vincula ſunt: Reſpondet Scriptura, Criniculis peccato- Prov. 5. 22. rum ſuorum unuſquiſque conſtringitur. Non ſolùm vincula, ſed & criniculi ſunt. Criniculi ſunt, qui fiunt intorquendo: hoc eſt quod peccatis peccata B connectebas. Væ his qui trahunt peccata ſicut reſtem longam. Iſaias clamat, Væ his qui trahunt Iſai. 5. 18. peccata ſicut reſtem longam: quid eſt aliud, quàm væ his quorum manus connectunt iniquitatem? Et quia unuſquiſque peccatis ſuis conſtringitur, ſicut & peccatis ſuis cæditur: Dominus malè verſantes Johan. 2. 15. in templo flagello de reſticulis facto excluſit. Sed non vis modò diſrumpi vincula tua, quia non ſentis vincula tua, etiam delectant te, & voluptati ſunt: ſenties in fine, cùm dicetur, Ligate illi ma- Matth. 22. 13. C nus & pedes, & projicite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Exhorreſcis, times, pectus tundis, dicis mala eſſe peccata, bonam eſſe juſtitiam. *Si verè ergo juſtitiam lo-* ỷ. 2. *quimini, recta judicate filii hominum.* In vita veſtra inveniantur verba veſtra, in factis veſtris cognoſcantur labia veſtra. Nolite ergo connectere iniquitatem: quia vobis ad alligaturam adhibebitur quidquid connectitis. Non audiunt, non omnes tamen: & qui non audiunt præcogniti ſunt.

D 5. *Alienati ſunt peccatores à vulva, errave-* ỷ. 4. *runt à ventre, locuti ſunt falſa.* Et cùm iniquitatem loquuntur, falſa loquuntur; quia fallax eſt iniquitas: & cùm juſtitiam loquuntur, falſa loquuntur; quia aliud ore proferunt, aliud in corde obtegunt. *Alienati ſunt peccatores à vulva:* Quid eſt hoc? Quæramus diligentiùs: fortaſſis enim illud dicit quia Deus præcognovit homines peccatores etiam in uteris matrum. Nam unde cùm adhuc prægnans eſſet Rebecca, & geminos in utero por- Gen. 25. 23. E taret, dictum eſt, Jacob dilexi, Eſaü autem odio Malach. 1. 2. habui? Dictum eſt enim, Major ſerviet minori. Rom. 9. 13. Occultum ibi judicium Dei: ſed tamen à vulva, id eſt, ab ipſa origine, alienati ſunt peccatores. Unde alienati? A veritate. Unde alienati? A patria beata, à vita beata. An fortè alienati ab ipſa vulva? Et qui peccatores alienati ſunt à vulva? Qui enim naſcerentur, ſi non ibi tenerentur? Aut qui hodie viverent, ut hæc ſine cauſſa audirent, niſi naſcerentur? Fortè ergo à quadam vulva alienati ſunt pec- F catores, in qua dolores patiebatur caritas, per Apoſtolum dicens, Quos iterum parturio, donec Gal. 4. 19. Chriſtus formetur in vobis. Exſpecta ergo, formare. Noli tibi tribuere judicium quod fortè non noſti. Carnalis es adhuc, conceptus es: eo ipſo quo accepiſti nomen Chriſti, ſacramento quodam natus es in viſceribus matris. Non enim ex viſceribus tantùm homo naſcitur, ſed & in viſceribus. Priùs naſcitur in viſceribus ut poſſit naſci de viſceribus. Propterea dictum eſt & Mariæ, Quod enim natum Matth. 1. 20. G eſt in te, de Spiritu ſancto eſt. Nondum de illa natum erat, ſed jam in illa natum erat. Ergo naſcuntur intra viſcera Eccleſiæ quidam parvuli: & bonum eſt ut formati exeant, ne abortu labantur. Generet te mater, non abortiat. Si patiens fueris, uſque quò formeris, uſque quò in te certa ſit doctrina veritatis, continere te debent materna viſcera. Si autem impatientiâ tuâ concuſſeris latera matris,

tris, cum dolore quidem te excutit foras, sed magis tuo malo quàm suo. A

Item ℣. 4. 6. *Alienati sunt peccatores à vulva, erraverunt à ventre, locuti sunt falsa.* Ideo ergo erraverunt à ventre, quia locuti sunt falsa? An potiùs ideo locuti sunt falsa, quia erraverunt à ventre? In ventre quippe Ecclesiæ, veritas manet. Quisquis ab hoc ventre Ecclesiæ separatus fuerit, necesse est falsa loquatur: necesse est, inquam, falsa loquatur, qui aut concipi noluit, aut quem conceptum mater excussit. (In Donatistas.) Inde hæretici clamant contra Evangelium: (ut de his potiùs loquamur, quos dolemus excussos.) B Recitamus eis: Ecce Christus dixit, (Lucæ 24. 46.) Oportebat Christum pati, & à mortuis resurgere tertia die. Agnosco ibi caput nostrum, agnosco ibi sponsum nostrum: agnosce & tu mecum sponsam, vide quid sequitur: (Ibidem 47.) Prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. * Huc veni, huc veni. (*Vox Donatistarū.) Ecce Ecclesia per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem: Non dico, Huc veni; C ipsa ad te venit. Illi autem obsurdescentes adversùs Evangelium, & non nos permittentes legere verba Dei, quæ se jactant custodisse à flamma & volunt delere linguâ, loquuntur sua, loquuntur inania: Ille tradidit, & ille tradidit. Immo & ego dico, Et ille tradidit, & ille tradidit: & verum dico. Sed quid ad me? Nec tu mihi quos nominas ex Evangelio legis, nec ego quos nomino ex Evangelio lego. Auferantur de medio chartæ nostræ, procedat in medium codex Dei: audi Christum dicentem, D audi veritatem loquentem: Prædicari in nomine ejus, inquit, pænitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. Non, inquiunt: sed quod nos dicimus audite: quod dicit Evangelium nolumus audire. *Alienati sunt peccatores à vulva, erraverunt à ventre, locuti sunt falsa.* Nos loquamur vera, quia audivimus vera; quod Dominus dicit, non quod homo dicit. Potest fieri ut homo mentiatur: non potest fieri ut veritas mentiatur. Ex veritatis ore agnosco E Christum, ipsam veritatem: ex veritatis ore agnosco Ecclesiam, participem veritatis. Nemo mihi falsa loquatur, qui erravit ab utero in visceribus Ecclesiæ, primò viderem quid me vellet docere. Video alienatum à vulva, video errásse à ventre, & auditurus sum ab eo, quid, nisi falsa? *Erraverunt à ventre, locuti sunt falsa.*

℣. 5. 7. *Indignatio eis secundùm similitudinem serpentis.* Magnam rem audituri estis. *Indignatio eis secundùm similitudinem serpentis.* Quasi dixerimus, F Quid est quod dixisti? sequitur, *Sicut aspidis surdæ.* Unde surdæ? ℣. 6. *Et obturantis aures suas.* Ideo surdæ, quia obturat aures suas. *Et obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & medicamenti medicati à sapiente.* Sicut audivimus, quod & homines dicunt, qui eâ qua potuerunt hæc cognitione didicerunt, sed tamen quod Spiritus Dei multò meliùs omnibus hominibus novit. Non enim frustra hoc dixit, nisi quia fieri potest ut verum sit etiam illud quod audivimus de aspide. G (Aspis.) Aspis cùm cœperit pati incantatorem Marsum, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat, sicut sunt multa etiam magica, audite quid facit. Sed interim in hoc adtendite Fratres: (hoc enim præloquendum est, ne quisquam veluti hæsitans audiat:) non, undecumque datur similitudo, ab Scripturis laudatur ipsa res; sed tantùm inde similitudo trahitur. Non enim laudavit iniquum judicem, qui nolebat audire illam viduam, & nec Deum timebat, nec homines reverebatur; (Lucæ 18. 2.) & tamen inde similitudinem Dominus traxit: nec illum laudavit pigrum, qui tres panes, non propter amicitiam dedit petenti, sed tædio victus; (Lucæ 11. 8.) & tamen inde similitudinem dedit. Et de rebus ergo non laudandis trahuntur secundùm quemdam modum nonnullæ similitudines. Aut si propterea putatis eundum esse ad Marsos, quia hoc audistis in Scriptura Dei; eundum est & ad spectacula theatri, quia dicit Apostolus, Non sic pugilor quasi aërem cædens. (1. Cor. 9. 26.) Pugilari enim est pancratium facere. Jam quia hinc data est similitudo, spectacula ista delectare nos debent? aut quia dixit, Qui in agone contendit, ab omnibus abstinens est: propterea agonistica ista vana & ludicra debet affectare Christianus? Adtende quid tibi dicatur ad similitudinem, quid moneatur ad prohibitionem. Ita ergo & hîc data est quædam similitudo de Marso, qui incantat ut educat aspidem de tenebrosa caverna; utique in lucem vult educere: illa autem amando tenebras suas, quibus se involutans occultat, dicitur quòd cùm exire noluerit, recusans tamen audire illas voces, quibus se cogi sentit, allidit unam aurem terræ, & de cauda obturat alteram, atque ita voces illas quantum potest evitans, non exit ad incantantem. Huic similes dixit Spiritus Dei quosdam non audientes verbum Dei, & non solùm non [a] facientes, sed omnino ne faciant audire nolentes.

8. Factum est hoc & in primis temporibus fidei: Stephanus martyr prædicabat veritatem, & tamquam tenebrosis mentibus, ut eas in lucem educeret, incantabat: ubi venit ad commemorationem Christi, quem illi omnino audire noluerunt, quid de eis Scriptura dicit? quid de illis narrat? Clauserunt, inquit, aures suas. (Act. 7. 56.) Quid autem postea fecerint, passio Stephani narrata declarat. Non erant surdi, sed fecerunt se surdos. Quia enim aures patentes in corde non habebant, violentia tamen verbi per aures carnis irruens, etiam ipsis auribus cordis vim faciebat: clauserunt & aures corporis, & ierunt ad lapides. Ecce aspides surdæ duriores lapidibus, quibus incantatorem suum lapidaverunt: non audierunt vocem incantantis, *& medicamenti medicati à sapiente.* Quid est medicamentum medicatum à sapiente? Fortè medicamentum confectum, dicat medicamentum medicatum. An quærimus ibi aliquid, quomodo jam si medicamentum est, etiam medicatum sit? Medicamenta erant in Prophetis, medicamenta erant in Lege, præcepta ipsa omnia medicamenta erant; & hoc medicamentum nondum erat medicatum: adventu Domini medicatum est medicamentum: hoc illi ferre non potuerunt. Quia enim non curabantur medicamento, medicatum est ipsum medicamentum adventu Domini. Jam Stephanus medicamentum medicatum incantabat, hoc illi audire noluerunt: unde medicatum est medicamentum, contra hoc aures clauserunt. Nam ibi hoc fecerunt, ubi nominatus est Christus. Indignatio eorum, sicut indignatio serpentis. Quid aures clauditis? Exspectate, audite; & si potueritis, sævite. Quia nolebant nisi sævire, noluerunt audire. Quòd si audirent, fortè desævirent. Indignatio eorum sicut indignatio serpentis.

[a] Sic MSS. At editi, *& non solùm non audientes, sed omnino ut non valeant audire, facientes.*

In Donatistas. 9. Tales etiam istos patimur. Primò sibi veri tatem tenere videbantur: non cessavit Deus, non quievit: [a] in Ecclesia sua prædicata est veritas, in visceribus matris aperta sunt eorum mendacia: patefactum est quod lucet, demonstrata est civitas super montem constituta, quæ abscondi non potest, & lucerna posita est super candelabrum, quæ lucet omnibus qui in domo sunt. (Matth. 5. 14. & 15.) Ubi enim latet Ecclesia Christi, ubi latet veritas Christi? Nonne ipse est mons qui crevit ex minimo lapide, & implevit universam faciem terræ? (Dan. 2. 35.) Convincuntur hinc, non habent quod dicant contra Ecclesiam. Et quid eis remansit? Quid nos quæritis? Quid nos vultis? Dicunt, Recedite à nobis. Dicunt autem & suis, Nemo cum illis loquatur, nemo illis conjungatur, nemo illos audiat. Indignatio eorum, indignatio serpentium: *sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas: quæ non exaudiet vocem incantantium, & medicamenti*, hoc est, vocem medicamenti, *medicati à sapiente*. Nonne hinc jam intelligitur quale medicamentum, quando vocem dicit? Numquid medicamentum habet vocem? Est quoddam medicamentum quod habet vocem. Medicamentum portamus, vocem ejus audite, non quomodo aspides surdæ. Si verè utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum. (℣. 2.) Vox est medicamenti, & hoc medicati à sapiente. Jam enim venit Christus qui impleret Legem & Prophetas, qui veritatem ipsam firmaret: in quibus duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. (Matth. 5. 17. Matth. 22. 40.)

10. An fortè quærimus aliquid & in eo quod dicitur aspis ita aures claudere, ut unam earum in terram premat, alteram cauda oppilet? Quid sibi vult hoc? In cauda posteriora utique intelliguntur: ergo [b] præterita, quò jam tergum oportet ponere, ut in ea quæ nobis promittuntur intendamus: ergo nec ex præterita vita nostra, nec ex præsenti delectari debemus. Hoc enim Apostolus monet dicens, Quem ergo aliquando fructum habuistis in his in quibus nunc erubescitis? (Rom. 6. 21.) Revocat à recordandis cum delectatione præteritis, & cum quadam concupiscentia [c] fruendi; ne redeamus corde in Ægyptum. Quid de præsentibus? quomodo jubet etiam ipsa contemni? Non respicientibus, inquit, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. (2. Cor. 4. 18.) Item de præsenti vita dicit, Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. (1. Cor. 15. 19.) Obliviscere ergo præterita, quibus malè vixisti; contemne præsentia, quibus temporaliter vivis; ne te alligando, præsentia non permittant pervenire ad futura. Si enim præsens vita te delectat, aurem in terra posuisti: si tuis præteritis etiam retrò labentibus delectaris, aurem de cauda obturasti. Debes ergo ire in lucem, exire de tenebris audita voce medicamenti medicati à sapiente: ut jam in luce ambulans, & exsultans dicas, Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus. (Philip. 3. 13.) Non dixit, Quæ retrò oblitus, & ex præsentibus delectatus. Cùm dicit, Quæ retrò oblitus, non obturavit aurem de cauda: cùm dicit, In ea quæ antè sunt extentus, his & præsentibus non obsurduit: meritò audiens, meritò prædicans, meritò exsultat lingua ejus, prædicans veritatem in luce nova, depositâ vetere tunicâ. Et ad hoc enim valet astutia serpentis, ad quam nos imitandam Dominus exhortatur. Ait enim, Estote astuti, sicut serpentes. (Matth. 10. 16.) Quid est, astuti sicut serpentes? Offer omnia membra tua percutienti, dummodo caput integrum serves. Caput viri, Christus. (1. Cor. 11.) Sed gravat quasi pondus corii cujusdam & quasi senecta veteris hominis. Audi Apostolum dicentem, Exuentes vos veterem hominem, & induentes novum. (Coloss. 3.) Et quomodo exuo, inquis, veterem hominem? Imitare astutiam serpentis. Quid enim facit serpens, ut exuat se veterem tunicam? Coartat se per foramen angustum. Et ubi, inquis, invenio hoc foramen angustum? Audi: Arta & angusta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ingrediuntur per eam. (Matth. 7. 14.) Reformidas eam, & non vis ambulare, quia pauci sunt? Ibi ponenda est vetus tunica, & alibi poni non potest. Aut si vis vetustate impediri, gravari, premi, noli ire per angustam. Si autem gravaris vetustate quadam peccati tui, & præteritæ vitæ; transire non potes. Quia ergo corpus quod corrumpitur, aggravat animam: (Sap. 9. 15.) vel cupiditates corporales non premant, vel concupiscentiæ carnis exuantur. Unde exuuntur, nisi ieris per [d] angustam, nisi fueris astutus ut serpens?

11. *Deus contrivit dentes eorum in ore ipsorum.* (℣. 7.) Quorum? Quibus indignatio est sicut similitudo serpentis, & aspidis obturantis aures suas, ne audiat vocem incantantium, & medicamenti medicati à sapiente. Quid illis fecit Dominus? *Contrivit dentes eorum in ore ipsorum.* Factum est, hoc primò factum est, & modò fit. Sed sufficeret Fratres mei, ut diceretur, *Deus contrivit dentes eorum.* Quare, *in ore ipsorum*? Nolebant audire legem, nolebant audire præcepta veritatis à Christo Pharisæi, similes serpenti illi & aspidi. Præteritis enim suis peccatis delectabantur, & præsentem vitam nolebant amittere, id est, gaudia terrena [e] pro gaudiis æternis. Unam aurem claudebant ex delectatione præteritorum, alteram ex delectatione præsentium: ideo nolebant audire. Nam unde est illud, Si dimiserimus eum, venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem? (Johan. 11. 48.) Utique nolebant perdere locum, ad terram colliserant aurem suam; & ideo noluerunt audire verba illa medicata à sapiente. Dictum est de illis & quòd avari erant & amatores pecuniæ: & omnis vita eorum, etiam præterita, descripta est à Domino in Evangelio. Qui legit diligenter Evangelium, invenit unde illi ambas aures obturabant. Intendat Caritas Vestra: Dominus quid fecit? *Contrivit dentes eorum in ore ipsorum.* Quid est, *in ore ipsorum*? Ut ore suo contra se pronuntiarent: coegit illos ore suo in se sententiam dicere. Calumniari volebant ei propter tributum: non dixit ille, Licet reddere tributum, aut, non licet reddere. (Matth. 22. 17.) Et volebat dentes eorum, quibus inhiabant ut morderent, conterere, sed in ore ipsorum volebat. Si diceret, Solvatur Cæsari tributum: calumniarentur illi quòd maledixisset genti Judæorum, eam tributariam faciendo. Ex peccato enim tributum reddebant humiliati, sicut illis in Lege prædictum erat. Tenemus illum, aiunt, maledictorem gentis nostræ, si nos jusserit tributum persolvere: si autem dixerit, Nolite solvere, tenemus eum quòd contradixerit nobis devotos esse Cæsari. Talem bicipitem laqueum quasi

[a] Particula *in*, quæ in editis deerat, huc revocatur ex MSS.
[b] Sic MSS. Editi verò, *ergo non in præterita*.
[c] Sic MSS. At editi, *fruendis*.

[d] Sic MSS. At editi hoc loco, *per angustum*.
[e] MSS. *id est gaudia terrena. Ex gaudiis terrenis unam aurem claudebant, ex delectatione præteritorum alteram: ideo nolebant*, &c.

capiendo Domino posuerunt. Sed ad quem venerant? Qui noverat conterere dentes eorum in ore ipsorum. Ostendite mihi nummum, inquit. Quid me tentatis hypocritæ? De tributo solvendo cogitatis? justitiam facere [a] vultis? consilium justitiæ quæritis? Si verè justitiam loquimini, recta judicate filii hominum. Nunc autem quia alia loquimini, alia judicatis, hypocritæ estis: quid me tentatis? Nunc conteram dentes vestros in ore vestro: ostendite mihi nummum. Et demonstraverunt ei. Et ille non dicit, Cæsaris est: sed interrogat, Cujus est? ut eorum dentes in ore ipsorum conterantur. Quærente quippe illo cujus haberet imaginem & inscriptionem, illi Cæsaris dixerunt. Jam nunc Dominus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Jam respondistis, jam contriti sunt dentes vestri in ore vestro. Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Quærit Cæsar imaginem suam, reddite: quærit Deus imaginem suam, reddite. Non perdat ex vobis Cæsar nummum suum: non perdat Deus in vobis nummum suum. Et illi non invenerunt quid responderent. Missi enim erant ut calumniarentur ei: & redierunt dicentes, quòd nemo possit ei respondere. Unde? Quia contriti erant dentes eorum in ore ipsorum.

Ibidem 19. — ỳ. 2. — Ibidem 21. — Matth. 21. 23. Marci 11. 28.

12. Inde est & illud, In qua potestate ista facis? Et ego interrogabo vos unum sermonem, respondete mihi. Et interrogavit de Johanne, unde esset baptismus Johannis, de cælo, an ex hominibus: ut si quid responderent, contra illos esset. Noluerunt dicere ex hominibus, timentes homines, ne lapidarentur ab eis; eò quòd Johannem prophetam haberent: dicere de cælo plus formidabant, ne faterentur ipsum Christum; quia Johannes prædicaverat Christum. Coartati utrinque, ex hac parte & ex hac parte, qui parabant objicere crimen responderunt ignorantiam; dixerunt, Nescimus. Calumniam enim præparabant, quando dixerunt, In qua „ potestate ista facis? ut si diceret, Christus sum, quasi arrogantem, superbum, sacrilegum invaderent. Noluit dicere, Christus sum: sed quæsivit de Johanne, qui dixerat quòd ipse esset Christus. Illi non sunt ausi reprehendere Johannem, timentes ne à populo occiderentur: non sunt ausi dicere, Verum dixit Johannes, ne diceretur eis, Credite illi. Obmutuerunt, nescire se dixerunt: jam mordere non valebant. Unde non valebant? Jam occurrit vobis, contriti erant dentes eorum in ore ipsorum.

Ibidem 33. — Luc. 7. 39.

13. Pharisæo displicuit Dominus illi qui ad prandium vocaverat, quòd peccatrix mulier accesserit ei ad pedes; & murmuravit adversùs eum dicens, Si esset hic propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. O tu non propheta, unde scis quòd nescierit quæ mulier illi accessit ad pedes? Quia non servabat videlicet munditiam Judæorum, quæ à foris quasi custodiebatur in carne, & [b] exsulabat ex corde, hoc de Domino suspicatus est. Dominus autem qui peccata mulieris noverat, etiam cogitationes hospitis audiebat; & respondit, quæ nostis. Et ne diu hinc loquar, tamen in ore ejus voluit conterere dentes ejus. Proposuit enim: Duo „ debitores erant cuidam fœneratori, unus quingen„ tos debebat denarios, alius quinquaginta: non ha„ bebant ambo unde redderent, dimisit ambobus. „ quis eum plus dilexit? Ad hoc interrogat ille, ut ille respondeat: ad hoc ille respondet, ut dentes ejus in ore ejus conterantur. Respondit confusus, exclusus est: admissa est illa ad percipiendam misericordiam, quæ irruperat in habitaculum alienum, sed non accesserat ad Deum alienum: *Contrivit Dominus dentes eorum in ore ipsorum.*

Ibid. 7. 41.

14. *Molas leonum confregit Dominus.* Non tantùm aspidum. Quid de aspidibus? Aspides insidiosæ volunt venena immittere, & spargere, & insibilare. Apertissimè sævierunt gentes, & fremuerunt sicut leones. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Quando insidiabantur Domino, Licet dare tributum Cæsari an non licet? aspides erant, serpentes erant. Contriti sunt dentes eorum in ore ipsorum. Postea clamaverunt, Crucifige, crucifige. Jam non est lingua aspidis, sed fremitus leonis. Sed & *molas leonum confregit Dominus.* Fortè hîc non vacat quod non addidit, in ore eorum. Insidiantes enim captiosis interrogationibus, cogebantur responsione sua vinci: isti autem qui apertè sæviebant, numquid interrogationibus convincendi erant? Tamen & eorum molæ contritæ sunt: crucifixus resurrexit, adscendit in cælum, glorificatus est Christus, adoratur ab omnibus gentibus, adoratur ab omnibus regibus. Sæviant modò Judæi, si possunt. Non sæviunt; *Molas leonum confregit Dominus.*

Item ỳ. 7. — Psal. 2. 1. — Matth. 22. 17. — Matth. 27. 23. Johan. 19. 6.

15. Habemus & in hæreticis hoc documentum & experimentum, quia & ipsos invenimus esse serpentes indignatione obsurdatos, nolentes audire medicamentum medicatum à sapiente: & in ore ipsorum contrivit Dominus dentes eorum. Quomodo sæviebant in nos, reprehendendo quòd quasi persecutores essemus, excludendo illos de basilicis? Modò illos interroga: Debent excludi hæretici de basilicis, an non debent? Respondeant modò, dicant non debere: repetunt Maximianistæ basilicas. Ne autem repetant Maximianistæ basilicas, dicunt debere. Quid est ergo quod dicebatis adversùm nos? An contriti sunt dentes vestri in ore vestro? Quid nobis & Regibus, inquiunt? quid nobis & Imperatoribus? vos de Imperatoribus præsumitis. Quæro & ego, Quid vobis ad proconsules, quos miserunt Imperatores? quid vobis ad leges, quas contra vos dederunt Imperatores? Imperatores communionis nostræ leges adversùs omnes hæreticos dederunt: eos utique appellant hæreticos, qui non sunt communionis eorum, inter quos utique & vos estis: si veræ sunt leges, valeant & in vos hæreticos; si falsæ sunt leges, quare valent contra vestros hæreticos? Fratres paululùm advertite, & intelligite quod diximus: Quando egerunt caussas suas adversùs Maximianistas, ut eos à se damnatos & schismaticos suos ejicerent de locis, quæ illi loca tenebant antiquitus, & successerant episcopis decessoribus suis, volentes illos inde excludere, egerunt legibus publicis, ad judices venerunt, dixerunt se catholicos, ut possent excludere hæreticos. Quare te dicis catholicum, ut excludatur hæreticus, & non potiùs es catholicus, ne sis exclusus hæreticus? Modò catholicus es, ut valeas ad excludendum hæreticum. Judex enim non posset nisi legibus suis judicare: dixerunt se catholicos, admissi sunt agere: dixerunt illos hæreticos, quæsivit unde probaretur: lectum est concilium Bagaitanum, ubi damnati sunt Maximianistæ; insertum est Actis proconsularibus, probatum est quòd illi damnati non de-

Contra Donatistas.

[a] Sic MSS. At editi, *justitiam facere non vultis.*

[b] Sic MSS. At editi, *& non colebatur ex corde.*

berent tenere basilicas, & pronuntiavit proconsul ex lege. Ex qua lege? Quæ lata est contra hæreticos. Si contra hæreticos, & contra te. Quare, inquit, contra me? non enim ego hæreticus sum. Si tu hæreticus non es, falsæ sunt illæ leges: ab his enim Imperatoribus latæ sunt, qui non sunt communionis tuæ: omnes qui non sunt communionis eorum, legibus suis hæreticos vocant. Non quæro utrùm veræ an falsæ; sequestrata illa sit quæstio, si adhuc quæstio est: interim secundùm te modò interrogo, Veræ leges sunt, an falsæ leges sunt? Si veræ sunt, credatur eis: si falsæ sunt, quare uteris eis? Dixisti proconsuli, Catholicus sum, exclude hæreticum. Quæsivit ille unde probaretur hæreticus: protulisti concilium tuum, ostendisti quòd eum damnaveris. Ille vel [a] connivens, vel non intelligens, usus tamen est lege sicut judex: & fecisti de judice quod de te non vis facere. Si enim judex usus est lege Imperatoris ad tuam suggestionem, cur eâ tu non uteris ad tuam correctionem? Ecce ejecit hæreticum tuum ex lege Imperatoris sui: quare te ex eadem lege non vis ut ejiciat? Replicamus quod fecistis: Ecce basilicæ tenebantur à Maximianistis, modò à vobis tenentur; exclusi sunt ex eis Maximianistæ: exstant jussiones proconsulum, exstant memoriæ Gestorum, apparitores accipiuntur, civitates excitantur, pelluntur homines de locis suis. Quare? Quia hæretici sunt. Qua lege pelluntur? Responde: videamus si nondum contriti sunt dentes vestri in ore vestro. Falsa lex est? non valeat in hæreticum tuum. Vera lex est? valeat & in te. Non est quod respondeant, *Deus contrivit dentes eorum in ore ipsorum.* Ideoque ubi non possunt lubricâ fallaciâ serpere ut aspides, apertâ violentiâ fremunt ut leones. Prosiliunt & sæviunt armatæ turbæ Circumcellionum; dant stragem quantam possunt, quantamcumque possunt. Sed & *molas leonum confregit Dominus.*

℣. 8. 16. *Spernentur tamquam aqua decurrens.* Non vos terreant, Fratres, quidam fluvii qui dicuntur torrentes; hyemalibus aquis implentur: nolite timere, post paulum transit, decurrit aqua, ad tempus perstrepit, mox cessabit: diu stare non possunt. Multæ hæreses jam emortuæ sunt: cucurrerunt in rivis suis, quantum potuerunt, decurrerunt, siccati sunt rivi, vix eorum memoria reperitur, vel quia fuerint. *Spernentur tamquam aqua decurrens.* Sed non solùm ipsi: totum hoc sæculum ad tempus perstrepit, & quærit quem trahat. Omnes impii, omnes superbi sonantes ad saxa superbiæ suæ quasi aquis irruentibus & confluentibus, non vos terreant, hyemales aquæ sunt, semper manare non possunt: necesse est decurrant in locum suum, in finem suum. Et tamen de isto torrente sæculi bibit Dominus. Passus est enim hîc, ipsum torrentem bibit; sed in via bibit, sed in transcursu: quia in via peccatorum non stetit. (Psal. 1. 1.) Sed quid ait de illo Scriptura? (Psal. 109. 7.) De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput: id est, propterea glorificatus est, quia mortuus est; propterea resurrexit, quia passus est. Si nollet bibere in via de torrente, non moreretur; si non moreretur, non resurgeret; si non resurgeret, non glorificaretur. Ergo, "De torrente "in via bibet, propterea exaltabit caput. Exal"tatum est jam caput nostrum: sequantur eum membra sua. *Spernentur tamquam aqua decurrens. Intendit arcum suum, donec infirmentur.* Minæ Dei non cessant: arcus Dei, minæ Dei. Intenditur arcus, nondum ferit. *Intendit arcum suum, donec infirmentur.* Et multi infirmati sunt [b] ipsius intentione arcûs territi. Nam hinc infirmatus est ille qui dixit, Quid me jubes facere? Ego sum, inquit, Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. (Act. 9. 5.) Qui clamabat de cælo, arcum tendebat. Multi ergo qui fuerunt inimici, infirmati sunt, & conversi noluerunt erigere diu cervices suas adversùs perseverantiam extenti arcûs. Nam sic infirmatus est & ille qui ait, ne timeamus infirmari, Quando infirmor, tunc potens sum. (2. Cor. 12. 10.) Et cùm oraret à se tolli stimulum carnis, quid ei responsum est? Virtus in infirmitate perficitur. (Ibidem 9.) *Intendit arcum suum, donec infirmentur.*

℣. 9. 17. *Sicut cera liquefacta auferentur.* Dicturus enim eras, Non omnes sic infirmantur, quomodo ego, ut credant: perseverant multi in malo suo & in malitia sua. Et de ipsis nihil timeas: *Sicut cera liquefacta auferentur.* Non contra te stabunt, non perdurabunt: igne quodam concupiscentiarum suarum peribunt. Est enim hîc quædam pœna occulta, de illa dicturus est modò Psalmus usque in finem. (Pœna peccatorum occulta.) Pauci sunt versus: intenti estote. Est quædam pœna futura, gehennæ ignis, ignis æternus. Futura enim pœna duas species habet: aut inferorum est, ubi ardebat dives ille, qui volebat sibi stillam aquæ stillari in linguam de digito pauperis, quem ante januam suam contemserat, quando ait, Quoniam crucior in hac flamma. (Luca 16. 24.) Et altera est illa in fine, de qua audituri sunt, qui ad sinistram ponendi sunt: Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus. (Matth. 25. 41.) Illæ pœnæ manifestæ erunt eo tempore, quando exitum fuerit ex hac vita, aut finito sæculo perventum ad resurrectionem mortuorum. Modò ergo nulla pœna est, & prorsus impunita finit Deus peccata usque ad illum diem? Est & hîc quædam pœna occulta, de ipsa modò tractatur. Hanc vult commendare Spiritus Dei: hanc intelligamus, hanc caveamus, hanc evitemus, & in illas multùm terribiles non incidemus. Fortè dicturus est mihi aliquis, Sunt & hîc pœnæ, carceres, exsilia, tormenta, mortes, diversa genera dolorum & tribulationum. Sunt quidem & ista, & Dei judicio dispensantur; sed multis ad probationem, multis ad damnationem. Videmus tamen aliquando in his pœnis justos affligi, & ab his pœnis injustos esse alienos: unde nutaverunt pedes illi, qui postea gratulatus ait, Quàm bonus Israël Deus rectis corde! (Psal. 72. 1.) "Mei autem penè commoti sunt pedes, quia zelavi "in peccatoribus pacem peccatorum intuens. Viderat enim felicitatem malorum, & delectatus erat esse malus, videns regnare malos, bene illis esse, abundare eos in omni copia rerum temporalium, qualia adhuc ipse parvulus desiderabat à Domino: & nutaverunt illi pedes, usque quò videret quid in finem vel sperandum vel timendum sit. Ait enim in eodem Psalmo, Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. (Ibidem 16. & 17.) Non ergo pœnas inferorum, non pœnas illius post resurrectionem ignis æterni, non pœnas istas quæ adhuc in hoc sæculo promiscuæ sunt justis & injustis, & plerumque graviores justorum quàm injustorum; sed nescio quam pœnam præsentis vitæ vult commendare Spiritus Dei. Advertite, audite hoc me dicturum quod noveratis: sed dulcius est cùm in Psalmo ostenditur, qui obscurus antequam ostenderetur, putabatur. Ecce enim profero quæ

[a] In multis MSS. *conhibens.* In aliis & apud Er. *cohibens.*

[b] In aliquot MSS. additur, *& conversi sunt.*

jam noveratis: sed quia inde proferuntur, ubi non- A dum ea videbatis, fit ut etiam nota tamquam nova delectent. Audite pœnam impiorum: *Sicut cera*, inquit, *liquefacta auferentur.* Dixi per concupiscentias suas hoc eis fieri. Concupiscentia mala, quasi ardor est [a] & ignis. Ignis consumit vestem, libido adulterii non consumit animam? De cogitato adulterio cùm loqueretur Scriptura ait, Alligabit quis ignem in sinu suo, & vestimenta sua non comburet? Gestas in sinu prunas, perforatur tunica: gestas in [b] cogitatione adulterium, & integra est anima?

Prov. 6. 27.

18. Sed istas pœnas pauci vident: propterea eas maximè commendat Spiritus Dei. Audi Apostolum dicentem, Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. Ecce ignis, à cujus facie tamquam cera liquescunt. Solvuntur enim à quadam constantia castitatis: propterea & ipsi euntes in libidines suas, soluti & fluxi dicuntur. Unde fluxi? unde soluti? Ab igne concupiscentiarum. Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, ut faciant quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate. Et C enumerat multa quæ peccata sunt, & pœnas dicit esse peccatorum. Nam dicit primam pœnam superbiam: immo non pœnam, sed primum peccatum superbiam. Primum peccatum superbia est: ultima pœna est ignis æternus, aut ignis infernus; jam enim damnatorum. Inter illud primum peccatum & hanc ultimam pœnam, media quæ sunt, & peccata sunt & pœnæ. Tam multa enim dicit Apostolus fieri ab eis, quæ peccata sunt detestabilia; & tamen pœnas eas dicit. Propter hoc, inquit, Deus D tradidit eos in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, ut faciant quæ non conveniunt. Et ne putaret quisquam ipsis pœnis tantùm se affligi quibus modò delectatur, & non timeret quod venturum est in fine; commemoravit ultimam pœnam. Qui cùm justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, inquit, quoniam qui ea agunt, digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Qui ea agunt digni sunt morte: quæ? Quæ superiùs enumeravit in pœnis E esse. Nam tradidit illos Deus, dixit, in concupiscentias cordis eorum, ut faciant quæ non conveniunt. Ut adulter sit, jam pœna est: ut mendax, ut avarus, ut fraudulentus, ut homicida, jam pœnæ sunt. Cujus peccati pœnæ? Prioris apostasiæ, illius superbiæ. Initium peccati hominis apostatare à Deo: Et initium omnis peccati superbia. Propterea ipsum peccatum priùs dixit: Qui cùm cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationi- F bus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Jam ista pœna est obscuratio cordis. Sed unde contigit? Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Quia à se habere dicebant, quod à Deo acceperant: aut si cognoverunt à quo acceperunt, non eum glorificaverunt, à quo se accepisse cognoverunt: hoc est, Dicentes se esse sapientes. Et ibi statim pœna secuta est: Stulti facti sunt, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Parva ista pœna est? Ut de G ista sola loquamur, obscuratio cordis, excæcatio mentis parva est pœna? Si quis furtum faciens, statim oculum perdidisset: omnes dicerent Deum præsentem vindicasse. Oculum cordis amisit, & ei pepercisse putatur Deus? *Sicut cera liquefacta auferentur.*

2. Sent. dist. 36. cap. 1.
Rom. 1. 24.
Rom. 1. 24. & 28.
Ibidem 32.
Eccli. 10. 14. & 15.
Rom. 1. 21.
Ibidem 22.

19. *Supercecidit ignis, & non viderunt solem.* Item ℣. 9. Videtis quomodo dicit quamdam pœnam obscurationis. *Ignis supercecidit*, ignis superbiæ, ignis fumosus, ignis concupiscentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? Super quem ceciderit, non videbit solem. Ideo dictum est, Non occidat sol super iracundiam vestram. Ergo, Fratres, ignem malæ concupiscentiæ timete, si non vultis liquefieri sicut cera, & perire à facie Dei. Supercadit enim ignis iste, & solem non videbitis. Quem solem? B Non istum quem tecum vident & pecora, & muscæ, & boni & mali: quia facit solem suum oriri super bonos & malos. Sed est alius sol, de quo dicturi sunt illi, Et sol non ortus est nobis, transierunt omnia illa tamquam umbra. Ergo erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Quare, nisi quia *supercecidit ignis, & non viderunt solem?* Vicit illos concupiscentia carnis. Et ista concupiscentia unde venit? Adtendite. De traduce natus es cum eo quod vincas: noli C tibi hostes addere, vince cum quo natus es. Ad stadium vitæ hujus cum illo venisti, congredere cum eo qui tecum processit. Ipso non victo, quare provocas catervas concupiscentiarum? Delectatio enim carnalis, Fratres, cum homine nascitur. Sed qui bene eruditur, citò videt hostem suum, & aggreditur, & luctatur, & citò vincit: idoneus est enim nondum crescentibus hostibus. Qui autem illam concupiscentiam, cum qua de peccati propagine natus est, contemnit vincere, & multas adhuc D excitat exseritque libidines; difficulter eas superat, & adversùs se ipse divisus, igne proprio concrematur. Ne itaque speres quasi illas solas pœnas futuras, præsentes vide. *Supercecidit ignis, & non viderunt solem.*

Ephes. 4. 26.
Matth. 5. 45.
Sap. 5. 6.

20. *Priùs quàm producat spinas vestras rhamnus, tamquam viventes tamquam in ira conbibet eos.* ℣. 10. Quid est rhamnus? Spinarum genus est, densissimæ quædam spinæ esse dicuntur. Primò herba est; & cùm herba est, mollis & pulcra est: ibi sunt E tamen spinæ postea processuræ. Modò ergo delectant peccata, & quasi non compungunt. Herba est rhamnus, & modò tamen est spina. *Priùs quàm producat spinas rhamnus:* priùs quàm miserarum delectationum & voluptatum manifesta tormenta procedant. Interrogent se qui aliquid amant, & ad id pervenire non possunt; videant si non crucientur desiderio: & cùm pervenerint ad id quod illicitè desiderant, adtendant si non cruciantur timore. Videant ergo hîc pœnas suas, antequam ve- F niat illa resurrectio, cùm in carne resurgentes non immutabuntur. Omnes enim resurgemus, sed non omnes immutabimur. Habebunt quippe corruptionem carnis in qua doleant, non in qua moriantur: alioqui & illi dolores finirentur. Tunc spinæ illius rhamni, id est, dolores omnes & compunctiones tormentorum producentur. Quales spinas patientur illi qui dicturi sunt, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum: spinas compunctionis pænitentiæ; sed feræ & infructuosæ, sicut spinarum ste- G rilitas. Pænitentia hujus temporis, dolor medicinalis est: pænitentia illius temporis, dolor pœnalis est. Non vis illas pati spinas? hîc compungere spinis pænitentiæ; ut facias quod dictum est, Conversus sum in ærumna, cùm configeretur spina: peccatum meum cognovi, & iniquitatem meam nôn operui: dixi, Pronuntiabo adversùs me delictum meum

1. Cor. 15. 51.
Sap. 5. 3.
Psal. 31. 4. &c.

[a] Sic MSS. At ab editis abest particula, &.

[b] Sic omnes MSS. At editi, *in corde.*

" Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Modò fac, modò compungere; non in te fiat quod Psal.34.16. dictum est de quibusdam detestabilibus, Disscissi sunt, nec compuncti sunt. In Donatistas. Adtendite qui disscissi sunt, nec compuncti sunt. Videtis disscissos, & non videtis compunctos. Ecce præter Ecclesiam sunt, & non eos pænitet, ut redeant unde disscissi sunt. Producet postea spinas eorum rhamnus. Nolunt modò habere compunctionem medicinalem, habebunt postea pœnalem. Sed etiam modò priùs quàm producat spinas rhamnus, B supercecidit ignis, qui eos non permittit videre solem, qui eos adhuc viventes in ira Dei combibit: ignis concupiscentiarum malarum, honorum vanorum, superbiæ, avaritiæ suæ: & quidquid eos premit ne cognoscant veritatem, ne victi videantur, ne subjiciat illos vel ipsa veritas. Quid enim gloriosius, Fratres, quàm subjici & vinci à veritate? Superet te veritas volentem: nam & invitum ipsa superabit. Ergo ille ignis concupiscentiarum malarum, qui supercecidit ut non videant solem, combibit rhamnum, priùs quàm C producat spinas eorum: id est, occultat eorum malam vitam, priùs quàm pariat eadem vita manifestos in fine cruciatus; sed in ira Dei occultat rhamnum ignis iste. Non enim parva pœna est quòd modò non vident solem, nec spinas pœnarum credunt ex hac vita mala sibi postea processuras. Vos enim, inquit, rhamnus estis, quam rhamnum, id est, vos ipsos, viventes, id est, adhuc in hac vita constitutos, priùs quàm in futuro judicio spinas pœnarum vestrarum manifestas producat, nunc in ira combi- D bit, id est, quasi absorbendo apparere non sinit. Hic itaque ordo verborum, quantum puto, planiùs ita contexitur: *Supercecidit ignis, & non viderunt solem:* qui ignis *tamquam in ira, tamquam viventes vos rhamnum combibit, priùs quàm producat spinas vestras:* id est, vos ipsos quos rhamnum invenit, combibit ante mortem, priùs quàm eadem rhamnus spinas vestras post mortem in illa pœnali resurrectione producat. Quare autem non dixit viventes, sed *tamquam viventes*, nisi quia fal- E sa est hæc vita impiorum? Neque enim vivunt, sed vivere sibi videntur. Et quare non, in ira, sed *tamquam in ira*, nisi quia tranquillus hoc facit Deus? Sap.12.18. Nam & hoc scriptum est: Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas. Ille ergo & cùm minatur, non irascitur. Neque enim perturbatur, sed tamquam irascitur, quia punit & vindicat. Et qui corrigi nolunt, tamquam vivunt, sed non vivunt. Vindicta enim primi peccati, & eorum quæ addiderunt, manet super eos: & ipsa vocatur ira F Dei, quia de judicio Dei venit. Unde Dominus de Johan.3.36. non credente ait, Sed ira Dei manet super eum. Cum ira enim Dei mortales nascimur. Unde dicit Ephes. 2.3. Apostolus, Fuimus & nos aliquando naturâ filii iræ, sicut & ceteri. Quid est, naturâ filii iræ, nisi quia portamus nobiscum pœnam primi peccati? Sed si convertamus nos, aufertur ira, præbetur gratia. Non vis converti; addis etiam super id quod natus es: tamquam in ira combiberis in præsenti tempore.

G 21. Agnoscite ergo istam pœnam, & gaudete vos non esse in hac pœna omnes qui proficitis, omnes qui intelligitis & amatis veritatem, omnes qui plus in vobis vultis victoriam veritatis quàm vestram, qui non clauditis adversùs veritatem aures vestras, de præsentium delectatione & de præteri-

[a] Sic MSS. At editi hoc loco, *corporis*.

A torum recordatione: ne sitis canis reversus ad suum 2.Pet.2.22 vomitum. Omnes tales qui estis, videte pœnas eorum qui tales non sunt, & gaudete. Adhuc inferorum pœnæ non venerunt, adhuc ignis æternus non venit: comparet qui proficit in Deo se modò cum impio, cæcum cor cum illuminato corde: comparate duos, videntem & non videntem in carne. Et Tob. 4.1. quid magnum est visio carnis? Numquid Tobias habebat carneos oculos? Filius ipsius habebat, & ille non habebat; & viam vitæ cæcus videnti ostendebat. Ergo istam pœnam quando videtis, gaudete quia in illa non estis. Propterea dicit Scriptura, ℣. 11. *Lætabitur justus, cùm viderit vindictam.* Non illam futuram: nam vide quid sequitur: *Manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* Quid est hoc? Intendat Caritas Vestra. Numquid quando feriuntur homicidæ, debent illuc innocentes ire, & lavare manus suas? Sed quid est, *in sanguine peccatoris lavabit manus suas?* Justus quando videt pœnam peccatoris, proficit ipse: & mors alterius valet ad vitam alterius. Si enim spiritaliter sanguis currit de his qui intrinsecùs moriuntur, tu videns talem vindictam, lava illic manus tuas; de cetero mundiùs vive. Et quomodo lavabit manus suas, si justus est? Quid enim habet in manibus quod lavetur, si justus Rom. 1.17. est? Sed justus ex fide vivit. Justos ergo dixit fideles: & ex quo jam credidisti, jam incipis vocari justus. Facta est enim dimissio peccatorum. Etsi de ista residua vita quædam peccata tua sunt, quæ non possunt nisi tamquam aqua de mari in sentinam influere: tamen quia credidisti, cùm videris eum qui omnino aversus est à Deo occidi in illa cæcitate, supercadente illo igne non videre solem; tu qui jam per fidem vides Christum, ut videas per speciem, quia justus ex fide vivit, adtende impium morientem, & purga te à peccatis. Ita lavabis quodam modo manus tuas in sanguine peccatoris. *Manus ergo suas lavabit in sanguine peccatoris.*

22. *Et dicet homo, Si ergo est fructus justo.* ℣. 12. Ecce antequam veniat quod promittitur, antequam detur vita æterna, antequam impii projiciantur in ignem æternum, hîc in hac vita est fructus Rom. 12.12. justo. Qui fructus? Spe gaudentes, in tribulatione Rom. 5.3. patientes. Qui fructus justo? " Gloriamur in tribulationibus, " scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem: " spes autem non confundit: quia caritas " Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Gaudet ebriosus, & non gaudet justus? In caritate est fructus justo. Miser ille, etiam cùm se inebriat: beatus iste, etiam cùm esurit & sitit. Illum ingurgitat vinolentia, istum spes pascit. Videat ergo illius pœnam, suum gaudium, & cogitet Deum. Qui tale gaudium modò dedit de fide, de spe, de caritate, de veritate Scripturarum suarum, quale præparat in finem? In via sic pascit, in patria quomodo saginabit? *Et dicet homo, Si ergo est fructus justo.* Credant qui vident, & videant & intelligant. Lætabitur justus cùm viderit vindictam. Si autem non habet oculos unde videat vindictam, contristabitur, nec corrigetur ex illa. Si autem videt illam, videt quid intersit inter contenebratum oculum [a] cordis, & oculum illuminatum cordis; inter refrigerium castitatis, & flammam libidinis; inter securitatem spei, & timorem facinoris. Cùm viderit hoc, discernat se, & lavet manus suas in sanguine ipsius. Proficiat ex

comparatione, & dicat, *Ergo est fructus justo: ergo est Deus judicans eos in terra.* Nondum in illa vita, nondum in igne æterno, nondum apud inferos, sed hîc in terra. (Luc. 16. 19.) Ecce dives ille adhuc induitur purpurâ & bysso, & adhuc epulatur quotidie splendidè. Nondum produxit spinas rhamnus, nondum dicit, Crucior in hac flamma: sed jam est mentis cæcitas, jam oculus mentis exstinctus est. Si cæcus oculis carnis ad mensam suam quamlibet opimam discumberet, miserum eum diceres: cæcus interiùs, panem Christum non videt, & beatus est? Hoc non dicit nisi pariter cæcus. *Ergo est fructus justo, ergo est Deus judicans eos in terra.*

23. Si aliquantò prolixiores fuimus, date veniam. Exhortamur vos in nomine Christi, ut hæc quæ audistis, ad fructum cogitetis. Quia & prædicare veritatem nihil est, si cor à lingua dissentiat; & audire veritatem, nihil prodest, si homo non super petram ædificet. (Matth. 7. 24.) Qui ædificat super petram, ipse est qui audit & facit: qui autem audit & non facit, ædificat super arenam: qui nec audit nec facit, nihil ædificat. Sed quomodo qui ædificat super arenam, ruinam sibi ædificat: sic ille qui non ædificat super petram, veniente fluvio, sine domo rapitur. Non est quod facere, nisi & ædificare, & super petram ædificare: id est, & audire & facere. Nec alius dicat, Ut quid procedo ad Ecclesiam? ecce qui quotidie ad Ecclesiam procedunt, non faciunt quod audiunt. Faciunt tamen ut audiant; sic possunt facere ut audiant & faciant: tu autem quantum longè es à faciendo, qui tantum fugis ab audiendo? Sed ego, inquit, non ædifico super arenam. Nudum te inventurus est fluvius: numquid ideo te non ablaturus est? numquid ideo pluvia non necabit? numquid venti propterea non abripient? Ergo veniam & audiam. Sed cùm audieris, fac. Nam si audieris, & non feceris, ædificasti quidem, sed super arenam. Quia ergo sine ædificio constituti nudi sumus, in ædificio autem super arenam posito sub ruina sumus: restat ut super petram ædificemus, & quod audivimus faciamus.

IN PSALMUM LVIII. ENARRATIO.

(* Habitus post compertum Pelagii errorem, ex n. 19.)

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

1. SICUT solet Scriptura Psalmorum mysteria in titulis ponere, & frontem Psalmi sublimitate sacramenti decorare, ut sciamus qui intraturi sumus, cùm tamquam super postem quid intus agatur legerimus, vel cujus domus sit, vel quisnam sit illius prædii possessor: ita & in hoc Psalmo scriptus est titulus de titulo. Habet enim, (℣. 1.) *In finem, ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem.* Hoc est quod dixi, titulus de titulo. Quænam enim sit tituli hujus inscriptio, quam corrumpi vetat, Evangelium nobis indicat. (Matth. 27. 37. Johan. 19. 19.) Nam cùm Dominus crucifigeretur, titulus inscriptus est à Pilato & positus, Rex Judæorum, tribus linguis, Hebræâ, Græcâ & Latinâ: quæ linguæ toto orbe maximè excellunt. Igitur si rex Judæorum crucifixus est, & Judæi regem suum crucifixerunt; crucifigendo eum etiam regem Gentium fecerunt, magis quàm occiderunt. Et quidem quantum in illis fuit, perdiderunt Christum, sed sibi, non nobis; & mortuus est ille pro nobis, & sanguine suo redemit nos. Et modò non est corruptus titulus: quia ille rex est, non solùm Gentium, sed etiam ipsorum Judæorum. Quid enim? Quia contradixerunt, ideo regis sui dominationem evertere potuerunt? Rex est & supra illos. Nam ille rex virgam ferream gerit, qua & regit & frangit. Ego, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini. (Psal. 2. 6. & c.) Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ; reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli conteres eos. Quos reget? quos conteret? Reget obedientes, conteret resistentes. Ergo, *Ne corrumpas*, optimè & prophetice: quando quidem & illi Judæi suggesserunt tunc Pilato, & dixerunt, Noli scribere rex Judæorum, sed scribe, quia ipse se dixit regem Judæorum: (Johan. 19. 21.) nam iste titulus, inquiunt, confirmavit illum regem nobis. Et Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Et impletum est, *Ne corrumpas.*

2. Nec iste solus Psalmus habet hujusmodi inscriptionem, ut titulus non corrumpatur. Aliquot Psalmi sic prænotati sunt, (Psal. 56. & 57. & 58.) sed tamen in omnibus passio Domini prænuntiatur. Ergo & hîc intelligamus Domini passionem, & loquatur nobis Christus caput & corpus. Sic semper, aut propè semper audiamus voces Christi de Psalmo, ut non solùm intueamur caput illud unum mediatorem Dei & hominum hominem Christum Jesum; (1. Tim. 2. 5.) qui etiam secundùm divinitatem in principio erat Verbum, (Johan. 1. 1.) Deus apud Deum, quod Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, caro ex semine Abraham, (Matth. 1. 1.) ex semine David de Maria virgine: non ergo illum solum qui est caput nostrum cogitemus, quando audimus Christum loqui; sed cogitemus Christum caput & corpus totum integrum quemdam virum. Nobis enim dicitur, Vos autem estis corpus Christi & membra, ab apostolo Paulo. (1. Cor. 12. 27.) Et de illo dicitur ab eodem Apostolo, quia est caput Ecclesiæ. (Ephes. 1. 22. Coloss. 1. 18.) Si ergo ille caput, nos corpus; totus Christus caput & corpus. Aliquando enim invenis verba quæ non congruant capiti, & nisi ea coaptaveris corpori, nutabit intellectus tuus: rursus invenis verba quæ non apta sunt corpori, & Christus tamen loquitur. Ibi non timendum est ne erret quisque: citò enim pergit ut capiti aptet, quod videt corpori non convenire. Ipse denique in cruce pendens, ex persona corporis locutus est, Deus meus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? (Psal. 21. 2. Matth. 27. 47.) Non enim dereliquerat Christum, à quo derelictus non est: aut verò sic ad nos venit, ut illum desereret; aut sic illum misit, ut ab illo discederet. Sed quia homo desertus est à Deo, Adam ille peccans, qui cùm soleret gaudere ad faciem Dei, conscientiâ peccati deterritus fugit à gaudio suo; (Gen. 3. 8.) & verè dereliquit illum Deus, quia ipse deseruit Deum: ex quo Adam Christus cùm carnem accepisset, hoc ex persona ipsius carnis ait: quia tunc vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo. (Rom. 6. 6.)

3. Audiamus ergo quod sequitur: (Item ℣. 1.) *Quando misit Saül, & custodivit domum ejus, ut eum interficeret.* Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem Domini pertinet. Crucifixus enim Christus, & mortuus, & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tamquam domus: ad quam custodiendam misit regnum Judæorum, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. (Matth. 27. 66.) Est quidem historia in Scriptura Regnorum, quando misit Saül ad custodiendam domum, ut interficeret David: (1. Reg. 19. 11.) sed quantum inde sumsit qui Psalmum scripsit, tantum debemus dis-

cutere cùm titulum Psalmi tractamus. Hoc nobis A significare tantùm voluit, quia missum est ad domum ut custodiretur, & ille interficeretur? Quomodo ergo ad hoc custodita est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur; quando in sepultura Christus positus non est nisi in cruce interfectus? Refer hoc ergo ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi, ne crederetur in Christum, dum mendacium prævaleret custodum, qui corrupti sunt ut
Matth. 28. 13. dicerent, Quia cùm dormirent, venerunt discipuli B ejus, & abstulerunt eum. Hoc est verè Christum velle interficere, nomen resurrectionis ejus exstinguere, ut mendacium Evangelio præferretur. Sed quomodo illud non effecit Saül, ut interficeret David: sic hoc nec potuit regnum Judæorum efficere, ut plus valeret testimonium custodum dormientium, quàm Apostolorum vigilantium. Quid enim edocti sunt custodes ut dicerent? Damus vobis, inquiunt, quantum vultis pecuniæ; & dicite, quia cùm dormiretis, venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum. Ecce quales testes mendacii contra C veritatem & resurrectionem Christi inimici ejus per Saül figurati produxerunt. Interroga, [a] infidelitas, testes dormientes, respondeant tibi quid actum sit in sepulcro. Qui si dormiebant, unde scierunt? Si vigilabant, fures quare non tenuerunt? Dicat ergo quod sequitur.

℣. 2. 4. Erue *me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus super me redime me.* Factum est hoc in carne Christi, fit & in nobis. Neque enim D cessant inimici nostri, diabolus & angeli ejus, insurgere super nos quotidie, & illudere velle infirmitati & fragilitati nostræ, deceptionibus, suggestionibus, tentationibus, & quibuscumque laqueis irretire, cùm in terra adhuc vivimus. Sed vox nostra vigilet ad Deum, & clamet in membris Christi, sub capite in cælo constituto, *Erue me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus super me redime me.*

℣. 3. 5. *Erue me de operantibus iniquitatem, & de* E *viris sanguinum salvum me fac.* Erant illi quidem viri sanguinum, qui justum occiderunt, in quo nullam culpam invenerunt: erant illi viri sanguinum, quia cùm vellet alienigena lotis manibus dimittere
Matth. 27. 23. Christum, clamaverunt, Crucifige, crucifige: erant viri sanguinum, quibus cùm jam objiceretur crimen sanguinis Christi, responderunt, propi-
Ibidem 25. nantes posteris suis, Sanguis ejus super nos, & super filios nostros. Sed nec in ejus corpus exsurgere viri sanguinum cessaverunt: nam & post resurre- F ctionem adscensionemque Christi, persecutiones passa est Ecclesia: & illa quidem primò quæ effloruit de gente Judæorum, de qua & Apostoli nostri
Act. 7. 58. fuerunt. Ibi primò Stephanus lapidatus est, & quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur. Humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus. Deinde in Gentibus exsurrexerunt regna Gentium, antequam in eis impleretur quod prædictum
Psal. 71. 11. erat, Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei: & fremuit impetus regni illius G adversùs testes Christi; effusus est magnus & multus Martyrum sanguis: quo effuso, tamquam seminata seges Ecclesiæ fertiliùs pullulavit, & totum mundum, sicut nunc conspicimus, occupavit. Ab his ergo viris sanguinum eruitur Christus, non solùm caput, sed etiam corpus. A viris sanguinum eruitur Christus, & eis qui fuerunt, & eis qui sunt, & eis qui futuri sunt, eruitur Christus, & qui præcessit, & qui est, & qui venturus est. Christus enim est totum corpus Christi: & quicumque nunc Christiani boni, & qui ante nos, & qui post nos futuri sunt, totus Christus eruitur à viris sanguinum; nec vacat hæc vox, *Et à viris sanguinum salvum me fac.*

6. *Quia ecce venati sunt animam meam.* Potuerunt tenere, potuerunt occidere, *venati sunt animam meam.* Sed ubi est, Disrupisti vincula mea? ℣. 4. Psal. 115. 16.
Ubi est, Muscipula comminuta est, & nos eruti sumus? Ubi est quòd benedicimus Deum, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum? Illi quidem venati sunt, sed in manibus venantium non dimittit qui custodit Israël. *Quia ecce venati sunt animam meam: irruerunt super me fortes.* Non utcumque transeundum est ab his fortibus: diligenter insinuandum est qui sint fortes insurgentes. Fortes, super quos, nisi super infirmos, super invalidos, super non fortes? Et laudantur tamen infirmi, & damnantur fortes. Si intelligantur qui sunt fortes, primò ipsum diabolum Dominus fortem dixit: Nemo, inquit, potest intrare in domum fortis, & vasa ejus eripere, nisi priùs alligaverit fortem. Alligavit ergo fortem vinculis dominationis suæ; & vasa ejus arripuit, ac vasa sua fecit. Erant enim omnes iniqui vasa diaboli, qui credentes facti sunt vasa Christi: quibus Apostolus dicit, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: qui notas facit divitias suas in vasa misericordiæ. Possunt ergo isti fortes intelligi. Sed sunt in hominibus quidam fortes reprehensibili & damnabili fortitudine, qui præsumunt quidem, sed de temporali felicitate. Non vobis videtur fuisse fortis dives iste, qui nunc ex Evangelio recitatus est: quoniam successit ei regio in opulentia fructuum, perturbatus consilium reconditionis invenit, ut destructis veteribus apothecis, novas construeret ampliores, eisque completis, animæ suæ diceret, Habes multa bona, anima, epulare, jocundare, satiare. Qualem fortem vides? Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Vide quàm fortis sit: Et prævaluit, inquit, in vanitate sua.

7. Sunt & alii fortes, non de divitiis, non de viribus corporis, non de aliqua in tempore præcellenti potentia dignitatis, sed præsumentes de justitia sua. Hoc genus fortium cavendum, metuendum, aversandum, non imitandum: præsumentium, inquam, non de corpore, non de opibus, non de genere, non de honore; omnia enim ista quis non videat temporalia, fluxa, caduca, volatica? sed præsumentium de justitia sua. Talis fortitudo impedivit Judæos, ne per foramen acûs intrarent. Cùm enim de se præsumunt quòd justi sint, & tamquam sani sibi videntur; medicinam recusaverunt, & ipsum medicum necaverunt. Tales ergo fortes, non infirmos, non venit vocare qui dixit, Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus: non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam. Isti erant fortes qui insultabant discipulis Christi, quia magister eorum ad infirmos intrabat, & convivabatur cum infirmis. Quare, inquiunt, magister vester cum publicanis & peccatoribus manducat? O fortes quibus medicus opus non est? Fortitudo ista non sanitatis est, sed insaniæ. Nam &

Margin references (right column): Ibidem; Matth. 12. 29.; Ephes. 5. 8.; Rom. 9. 23.; Lucæ 12. 16.; Psal. 51. 9.; Matth. 19. 24.; Matth. 9. 12.; Ibidem 11.

[a] Sic MSS. At editi, *infidelitatis testes.*

phreneticis

phreneticis nihil fortius, valentiores sunt sanis: sed A
quantò majores vires, tantò mors vicinior. Avertat ergo Deus ab imitatione nostra fortes istos. Timendum est enim, ne eos quisque velit imitari. Doctor autem humilitatis, particeps nostræ infirmitatis, donans participationem suæ divinitatis, ad
Johan. 14. 6. hoc descendens ut viam doceret & via fieret, maximè suam humilitatem nobis commendare dignatus
Matth. 3. 13. est; & ideo à servo baptizari non dedignatus est, ut nos doceret confiteri peccata nostra, & infirmari ut fortes simus, habere potiùs Apostoli vocem di- B
2. Cor. 12. 10. centis, Quando infirmor, tunc potens sum. Quomodo ergo noluit esse fortis? Isti autem qui fortes esse voluerunt, id est, qui de sua virtute præsumere
Rom. 9. 32. voluerunt tamquam justi, offenderunt in lapidem offensionis: & hœdus visus est eis Agnus, & quia veluti hœdum occiderunt, ab Agno redimi non meruerunt. Ipsi sunt ergo fortes, qui irruerunt super Christum, commendantes justitiam suam. Audite fortes istos; Cùm quidam Jerosolymitæ dicerent, missi ab eis ad apprehendendum Christum, & C
non audentes apprehendere; (quia quando voluit, tunc apprehensus est, qui verè fortis erat:) Quare
Johan. 7. 45. &c. ergo, inquiunt, non eum potuistis apprehendere? » Et responderunt, Nemo umquam hominum sic » locutus est, sicut ille. Et illi fortes, Numquid aliquis » Pharisæorum in illum credidit, aut aliquis Scriba» rum, nisi populus iste nesciens Legem? Præposuerunt se turbæ infirmæ ad medicum currenti: unde, nisi quia ipsi fortes erant? & fortitudine sua, quod est gravius, omnem etiam turbam in se traduxe- D
runt, & medicum omnium occiderunt. Sed & ille eo quòd occisus est, de sanguine suo medicamentum fecit ægrotis. *Irruerunt super me fortes.* Hos maximè fortes advertite: & videte utrùm de ulla re præsumendum sit homini, quando nec de justitia præsumendum est. Jam videte ubi jaceant præsumentes de divitiis, de viribus corporis, de nobilitate generis, de dignitate sæculi, si qui de ipsa justitia tamquam de sua præsumserit, cadit. *Irruerunt*
Luc. 18. 11. & 12. *super me fortes.* Ex illis fortibus fuit ille vires suas E
jactans: Gratias tibi, inquit, ago, quia non sum » sicut ceteri hominum, injusti, raptores, adulteri, » sicut & Publicanus iste: jejuno bis in sabbato, de» cimas do omnium quæ possideo. Vide fortem jactantem vires suas: contrà verò longè stantem in-
Ibidem 13. firmum adtende, & humilitate propinquantem. Publicanus autem, inquit, de longinquo stabat, » & nec oculos suos audebat in cælum levare, sed » percutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius » esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit F
» justificatus Publicanus ille magis quàm ille Pharisæus. Et vide justitiam. Quia omnis qui se exaltat, » humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Ir-
Rom. 10. 3. ruerunt isti fortes, id est, superbi, qui ignorantes Dei justitiam, & suam justitiam volentes consti-
ꝟ. 5. tuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

8. Quid deinde? *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.* Irruerunt quidem fortes de justitia sua præsumentes, irruerunt, sed peccatum in me non invenerunt. Nam utique illi fortes, G
id est velut justi, quare possent persequi Christum, nisi quasi peccatorem? Sed tamen illi viderint quàm fortes sint immanitate febris, non firmitate sanitatis: viderint illi quàm fortes sint, & tamquam justi contra iniquum sævierunt. Sed tamen

A *neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine. Sine iniquitate cucurri, &* [a] *dirigebar.* Illi a
ergo fortes currentem me sequi non potuerunt: ideo peccatorem putaverunt, quia vestigia mea non viderunt.

9. *Sine iniquitate cucurri, & dirigebar:* * *exsurge in occursum mihi, & vide.* Deo dicitur, *Sine iniquitate cucurri, & dirigebar: exsurge in occursum mihi, & vide.* Quid enim? Si non occurrat, videre non potest? Tamquam si ambulares ꝟ. 6.
B viam, & de longinquo ab aliquo cognosci non posses, clamares ad eum, & diceres, Occurre mihi, & vide quemadmodum ambulem; nam quando de longinquo me adtendis, gressum meum videre non potes. Itane & Deus nisi occurreret, non videret quàm sine iniquitate iste dirigebatur, & quàm sine peccato currebat? Accipere quidem & hoc possumus: *Exsurge in occursum mihi*, adjuva me. Quod autem addidit, *& vide*, intelligendum est, fac videri quod curro, fac videri quod dirigor: ex illa fi-
C gura qua & illud dictum est Abraham, Nunc co- Gen. 22. 12.
gnovi quòd times Deum. Deus dicit, Nunc cognovi: unde, nisi quia nunc te feci cognoscere? Ignotus enim sibi quisque est ante interrogationem tentationis, sicut se Petrus præsumendo ignora- Matth. 26.
bat, & negando didicit quales vires haberet; in 35. & 69.
sua ipsa titubatione intellexit falsò sese præsumsisse: flevit, & flendo meruit fructuosè nosse quod fuit, & esse quod non fuit. Ergo probatus Abraham, factus est cognitus sibi; & dictum est à Deo,
D Nunc cognovi, hoc est, nunc te feci cognoscere. «
Quomodo lætus dies, quòd facit lætos; & tristis amaritudo, quòd contristat gustantem: sic videns Deus, videre faciens. *Exsurge ergo*, inquit, *in occursum mihi, & vide.* Quid est, *& vide?* [b] Et adjuva me, id est, in illis, ut videant cursum meum, b
sequantur me, non eis videatur pravum esse quod rectum est, non eis videatur distortum esse quod tenet [c] regulam veritatis: *Quoniam sine iniquitate cucurri, & dirigebar: exsurge in occursum mihi,* c
E *& vide.*

10. Aliquid etiam me dicere admonet in hoc loco capitis ipsius nostri sublimitas; quoniam infirmatus est usque ad mortem, & assumsit infirmitatis carnem, ut pullos Jerusalem colligeret sub Matth. 23.
alas suas, tamquam gallina infirmata cum parvulis. 37.
Non enim in aliqua ave hoc aliquando conspeximus, earum etiam quæ nidificant ante oculos nostros, sicut parietum passeres, sicut hirundines tamquam annuæ nostræ hospites, sicut ciconiæ, si-
F cut aliæ atque aliæ aves, quæ ante oculos nostros nidificant, & ovis insidunt, pullos alunt, sicut ipsæ columbæ quas quotidie videmus, aliquam avem infirmari cum parvulis non cognovimus, non adspeximus, non vidimus. Gallina quomodo hoc habet? Certè notam rem dico, quæ in conspectu nostro quotidie versatur: quomodo raucescit vox, quomodo fit hispidum totum corpus? deponuntur alæ, laxantur plumæ, & vides circa pullos nescio quid ægrotum, & ea est materna caritas quæ in-
G venitur infirmitas. Quare ergo Dominus, nisi propter hoc, gallina esse voluit in sancta Scriptura dicens, Jerusalem, Jerusalem, quotiens volui con- Ibidem.
gregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub «
alas, & noluisti? Congregavit autem omnes gentes, tamquam gallina pullos suos, qui infirmatus

[a] Plerique MSS. *dirigebam*: & infrà loco *dirigebatur*, habent *dirigebat*; paulóque pòst *dirigo*, pro *dirigor*.

[b] Sic MSS. At Lov. *& vide? Adjuva me, id est, fac in illis* &c.
[c] Plures MSS. *regula*.

est propter nos, accipiens carnem à nobis, id est à genere humano; crucifixus, contemtus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lanceâ vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ majestatis. Cùm ergo talis esset Christus, & ideo contemtus, & ideo lapis offensionis & petra scandali, & ideo multi offenderunt in eum: cùm talis ergo esset, & tamen carnem sine peccato suscepisset, factus est particeps nostræ infirmitatis, non iniquitatis; ut ex eo quod nobiscum communicavit infirmitatem, solveret nostram iniquitatem. Ideo, *Sine iniquitate cucurri, & dirigebar.* Quid ergo, secundùm id quod Deus est, non est agnoscendus, & illud solum in eo considerandum est, quod propter nos factus est, non illud quo nos fecit? Planè etiam illud considerandum est; quia magnum pietatis indicium est nosse quis pro te quid sustinuit. Non quicumque parvus, non pro te magno, sed pro te infirmo ille summus. Quid? Factus parvulus: Humiliavit se, factus obediens usque ad mortem. Quis? Suprà audi: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Ergo æqualis Deo semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo: & ita exinanivit, ut assumeret quod non erat, non ut amitteret quod erat. Quomodo ergo exinanivit? Quia tibi talis apparuit; quia tibi dignitatem quam apud Patrem habet, non demonstravit; quia tibi nunc obtulit infirmitatem, servavit pùrgato postea claritatem. Ille ergo Patri æqualis, talis est factus: & tamen in ipsa infirmitate agnoscendus est, non visione, sed fide; ut quod videre nondum possumus, saltem credamus, & credendo quod non videmus, etiam videre mereamur. Meritò postea quàm resurrexit, ait Mariæ Magdalenæ, cui dignatus est primitus apparere: Noli me tangere, nondum enim adscendi ad Patrem. Quid est hoc? Paulò pòst eum mulieres tetigerunt, Nam redeuntes à monumento, obviàm sibi factum adoraverunt, & pedes ejus tenuerunt: discipuli etiam cicatrices palpaverunt. Quid est ergo, Noli me tangere, nondum enim adscendi ad Patrem: nisi, noli quod vides hoc solum me credere, ne & hîc remaneat adspectus tuus quasi tactus tuus? Humilis enim tibi videor, nondum adscendi ad Patrem. Unde & ad vos descendi, & inde non recessi; nondum illuc adscendi, quando vos non deserui. [a] Venit non recedens, adscendit non deserens. Sed quid est quòd adscendit ad Patrem? Quando nobis innotescit æqualis Patri. Nos enim adscendimus proficiendo, ut hoc videre, ut hoc intelligere, ut hoc utcumque capere valeamus. Ideo ergo distulit tactum, non abstulit, non repulit, non negavit. Nondum enim, inquit, adscendi ad Patrem. A summo cælo egressio ejus, dicit alius Psalmus, & occursus ejus usque ad summum cæli. Summum cæli, id est, summum in omnibus spiritalibus Pater est: inde excursus ejus, & occursus usque ad summum cæli. Occurrit usque ad summum, non dicitur nisi de æquali. Denique cùm aliqua inæqualia comparamus, & aliquid breve ad aliquid magnum applicamus, videre quantum ad quantum sit, si inæquale invenerimus, ita solemus loqui, Non occurrit: si autem æquale sit, Occurrit. Ergo occursus ejus usque ad summum cæli, quia æqualis est Patri. Talem se volebat innotescere

Rom. 9. 32. 1. Pet. 2. 8. — Philip. 2. 8. — Ibidem 6. — Johan. 20. 17. — Matth. 28. 9. — Psal. 18. 7.

A fidelibus suis, qui dixerat, Noli me tangere. Hoc volebat præstari à Patre fidelibus suis, qui dicebat, *Exsurge in occursum mihi, & vide:* innotesce quòd tibi æqualis sim. *Et vide:* quid est, *Et vide?* Fac videri quòd tibi æqualis sim. Quamdiu mihi Philippus dicit, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis? Quamdiu ego dicam, Tanto tempore vobiscum sum, & Patrem non nostis: Philippe, qui me vidit, vidit & Patrem: non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? & adhuc fortè non credit æqualem. *Exsurge in occursum mihi, & vide.* Fac me videri, fac te videri, fac notam hominibus æqualitatem nostram. Non putent Judæi se hominem crucifixisse. Quamvis in eo non crucifixum sit, nisi in quantum homo erat: tamen non cognoverunt quem crucifixerunt. Si enim cognovissent, Dominum gloriæ numquam crucifixissent. Hunc Dominum gloriæ ut noverint fideles mei, *Exsurge in occursum mihi, & vide.*

11. *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël.* Tu Deus Israël, qui non putaris nisi Deus Israël solius, qui non putaris nisi Deus unius gentis, quæ te colit, cùm omnes gentes idola colant, tu Deus Israël, *intende ad visitandum omnes gentes.* Impleatur ista prophetia, in qua Isaias ex persona tua alloquitur Ecclesiam tuam, sanctam civitatem tuam, sterilem illam cujus multi filii desertæ magis quàm ejus quæ habet virum. Ei quippe dictum est, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis; quia multi filii desertæ magis quàm ejus quæ habet virum; magis quàm gentis Judææ quæ habet virum, quæ accepit Legem, magis quàm ejus gentis quæ habuit evidentem regem. Nam tuus rex latet, & plures tibi filii sunt ex occulto sponso. Ergo ei dicitur, Multi filii desertæ magis quàm ejus quæ habet virum. Deinde adjungit Propheta, Dilata locum tabernaculi tui, & [b] aulas tuas confige: non est quod parcas, extende longiùs funiculos tuos, & palos validos constitue, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram. In dextera tene bonos, in sinistra tene malos, donec veniat ventilabrum: posside tamen omnes gentes. Invitentur ad nuptias boni & mali, impleantur nuptiæ recumbentium: servorum est invitare, Domini separare. Etiam atque etiam in dexteram atque sinistram extende. Semen enim tuum hereditabit gentes, & civitates quæ desertæ erant, inhabitabis: Desertæ à Deo, desertæ à Prophetis, desertæ ab Apostolis, desertæ ab Evangelio, plenæ dæmoniis. Civitates quæ desertæ erant inhabitabis, non est quòd metuas. Prævalebis enim; nec erubescas quòd detestabilis fueris. Ergo quia insurrexerunt super [c] me fortes, ne erubescas: quando contra nomen Christianum leges ferebantur, quando ignominia & infamia erat esse Christianum. Ne erubescas quòd detestabilis fueris: confusionem enim in perpetuum oblivisceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor. Quoniam ego sum Dominus qui facio te, Dominus nomen est ei; & qui eruit te, ipse Dominus Deus Israël universæ terræ vocabitur. *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël, intende ad visitandum omnes gentes:* intende inquam ad visitandum omnes gentes.

12. *Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem.* Hîc planè terruit. Quem non terreat? Quis ad suam conscientiam rediens non contre-

Johan. 14. 8. &c. — 1. Cor. 2. 8. — Item ℣. 6. — Isai. 54. 1. — Ibidem 2. & 3. — Matth. 25. 33. — Matth. 3. 12. — Matt. 22. 9. — Isai. 54. 3. &c. — Item ℣. 6.

[a] Sic MSS. At editi, *Veni non recedens, adscendi non deserens.*
[b] Aliquot MSS. *aulaas.*

[c] Sic plerique MSS. At editi, *super te:* paulóque pòst, *quando ignominia & blasphemia erat &c.*

miſcat? Quæ etiamſi ſibi conſcia eſt pietatis, mirum A niſi aliquid conſcia ſit etiam iniquitatis. Quicumque enim peccatum facit, & iniquitatem facit. (1. Johan. 3. 4.) Si enim iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit? (Pſal. 129. 3.) Et tamen verum eſt, nec fruſtra dictum, nec vacare omnino poteſt aut poterit, *Non miſerearis omnium qui operantur iniquitatem.* Sed etiam miſertus eſt Pauli, qui primò Saulus operabatur iniquitatem. Quid enim fecit boni, unde promereretur Deum? Nonne ſanctos ejus ad mortem adtrahebat? (Act. 9. 1. 2. &c.) nonne epiſtolas à principibus ſacerdotum B ferebat, ut ubicumque Chriſtianos inveniſſet, ad pœnam raperet? nonne id agens, eò tendens, cædem ſpirans & anhelans, ſicut de illo Scriptura adteſtatur, de cælo vocatus eſt voce ſublimi, dejectus, erectus; excæcatus, illuminatus; occiſus, vivificatus; perditus, redditus? Quo merito? Nihil nos dicamus, ipſum potiùs audiamus: (1. Tim. 1. 13.) Qui priùs fui, inquit, blaſphemus, & perſecutor, & injurioſus, ſed miſericordiam conſecutus ſum. Certè, *Non miſerearis omnium qui operantur iniquitatem*: hoc duo- C bus modis intelligi poteſt: ſive quia omnino nulla peccata impunita relinquit Deus; ſive quòd eſt quædam iniquitas, quam qui operantur, omnino eorum Deus non miſeretur. Secundùm iſtos duos modos breviter quantum temporis ſufficit, aliquid loquamur Caritati Veſtræ.

13. Iniquitas omnis, parva magnave ſit, puniatur neceſſe eſt, aut ab ipſo homine pænitente, aut à Deo vindicante. Nam & quem pænitet, punit ſeipſum. Ergo, Fratres, puniamus noſtra peccata, ſi quæ- D rimus miſericordiam Dei. Non poteſt Deus miſereri omnium operantium iniquitatem quaſi blandiens peccatis, aut non eradicans peccata. Prorſus aut punis, aut punit. Vis non puniat? Puni tu. Nam & illud feciſti quod impunitum eſſe non poſſit: ſed à te puniatur potiùs, ut facias quod in illo Pſalmo ſcriptum eſt, (Pſal. 94. 2.) Præveniamus faciem ejus in confeſſione. Quid eſt, Præveniamus faciem ejus? Antequam ipſe adtendat ut puniat, tu præveni confitendo & puni. Non ille inveniat quod puniat. Quia E cùm tu punis iniquitatem, facis æquitatem. Et ideo tui miſerebitur Deus, quia jam te operantem æquitatem invenit Deus. Quid eſt, operantem æquitatem? Quia hoc in te odiſti, quod & ille odit: ut incipias placere Deo, dum hoc in te punis quod diſplicet Deo. Nam non poteſt impunitum relinqui peccatum: quoniam verum eſt, *Non miſerearis omnium qui operantur iniquitatem.*

14. Sed videamus jam alium modum, quo hæc ſententia poſſit intelligi. Eſt quædam iniquitas, F quam qui operatur, non poteſt fieri ut miſereatur ejus Deus. Quæritis fortè quænam illa ſit? Ipſa defenſio peccatorum. Quando quiſque defendit peccata ſua, magnam iniquitatem operatur: hoc defendit quod Deus odit. Et vide quàm perversè, quàm iniquè. Si quid boni fecerit, ſibi vult imputari; ſi quid mali, Deo. Nam hoc modo defendunt homines peccata ex Dei perſona, quod pejus eſt. Quid eſt hoc? Nemo eſt qui audeat dicere, Bonum eſt adulterium, bonum eſt homicidium, bona G fraus, bonum perjurium: nullus prorſus hominum. Nam qui etiam illa faciunt, clamant quando patiuntur. Omnino ergo non invenis animam tam perverſam, tam extorrem à ſocietate generis humani & à participatione communis ſanguinis ex Adam, cui videatur bonum eſſe adulterium, ſicut dixi, fraus, rapina, perjurium. Sed quomodo ea defen- A dunt? Si Deus noluiſſet, non id feciſſem. Quid vis faciam fato meo? Jam quæris quid ſit fatum: curris ad ſtellas. Quæris quis fecerit & ordinaverit ſtellas: (Gen. 1. 16.) Deus eſt. Ergo ad hoc peccatum tuum defendis, ut Deum accuſes. Ideo excuſatur reus, ut culpetur judex. Prorſus talem iniquitatem operantium non miſeretur Deus. *Non miſerearis omnium qui operantur iniquitatem.* Perſequere, inquit, peccata eorum, puni, compunge, converte illos ante ſe; qui ſe ponunt poſt ſe; & erubeſcant de ſe, ut gaudeant de te. B *Non miſerearis omnium qui operantur iniquitatem.*

15. *Convertantur ad veſperam.* (℣. 7.) Neſcio quos dicit quondam operatores iniquitatis, & quondam tenebras, converti ad veſperam. Quid eſt, *ad veſperam?* Poſtea. Quid eſt, *ad veſperam?* Seriùs. Antè enim debuerant, antequam Chriſtum crucifigerent, medicum agnoſcere. Quare jam eo crucifixo, reſurgente, in cælum adſcendente, poſtea quàm miſit Spiritum ſuum ſanctum, quo repleti ſunt illi qui in una domo erant, & cœperunt loqui C linguis omnium gentium, expaverunt crucifixores Chriſti: compuncti ſunt de conſcientia ſua, conſilium ſalutis ab Apoſtolis petiverunt, audierunt, Agite pænitentiam, & baptizetur unuſquiſque veſtrûm in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, & dimittentur vobis peccata veſtra. (Act. 2. 38.) Poſt occiſum Chriſtum, poſt effuſum Chriſti ſanguinem dimittuntur peccata veſtra. Ille ſic voluit mori, ut ſanguine ſuo etiam effuſores ejuſdem ſanguinis redimeret. Fudiſtis ſævientes, bibite confitentes. Meritò *conver-* D *tantur ad veſperam: & famem patiantur ut canes.* Canes Gentes Judæi dixerunt, tamquam immundos. Nam inde & ipſe Dominus, cùm poſt eum clamaret Chananæa quædam mulier, non Judæa, ad ſuam filiam curandam convertere volens ejus miſericordiam, ille omnia prævidens, omnia ſciens, ſed fidem ejus oſtendere volens, diſtulit beneficium, & eam ſuſpendit. Et quomodo diſtulit? Non ſum, inquit, miſſus, niſi ad oves quæ perierunt domûs Iſraël. (Matth. 15. 24.) Iſraël, oves: Gentes quid? Non eſt bo- (Ibidem 26.) E num, panem filiorum mittere canibus. Gentes ergo canes appellavit, propter immunditiam. Quid autem illa mulier eſuriens? Hoc magis non repulit: ſuſcepit humiliter convicium, & meruit beneficium. Neque enim & convicium illud dicendum erat, quod à Domino dictum erat. Servus ſi aliquid tale domino dicat, convicium eſt: Dominus etiam cùm tale aliquid ſervo dicit, dignatio potiùs dici poteſt. Ita, inquit, Domine. (Ibidem 27. &c.) Quid eſt, ita? Verum dicis, prorſus verum dicis, canis ego ſum. Sed & F canes, inquit, edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Et continuò Dominus, O mulier, magna eſt fides tua. Jam dudum canis, modò mulier. Unde jam mulier quæ paulò antè canis? Confitendo humiliter, non repellendo quod à Domino dictum erat. Ergo Gentes canes, & ideo eſurientes. Bonum eſt & Judæis, ut agnoſcant ſe peccatores; & licèt ad veſperam, convertantur; & famem patiantur ut canes. Nam malè ſaturatus erat ille qui dicebat, Jejuno bis in ſabbato. (Luca 18. 12.) Ille autem G publicanus canis erat, famem patiens; & inde beneficium Domini eſuriebat, qui dicebat, Propitius eſto mihi peccatori. *Convertantur* ergo & illi *ad veſperam, & famem patiantur ut canes.* Deſiderent gratiam Dei, intelligant ſe peccatores: fortes illi fiant infirmi, divites illi fiant pauperes, juſti illi agnoſcant ſe peccatores, leones illi canes fiant. *Convertantur ad veſperam, & famem patiantur*

ut canes. Et circumibunt civitatem. Quam civita- A
Psal. 30. 22. & 59. 11. & 107. 11. sec. LXX. tem? Mundum istum, quem quibusdam locis vocat Scriptura civitatem circumstantiæ: id est, quia in omnibus gentibus undique circumfuderat mundus unam gentem Judæorum, ubi talia dicebantur, & appellabatur civitas circumstantiæ. Istam civitatem circumibunt illi jam canes facti esurientes.
Act. 9. 1. & 20. Quomodo circumibunt? Evangelizando. Saulus ex lupo canis factus est ad vesperam, id est, serò conversus, de micis domini sui, in gratia ejus cucurrit, & circumivit civitatem.

ꝟ. 8. 16. *Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum.* Jam ille gladius bis acutus, de quo
Ephes. 6. 17. Apostolus dicit, Et gladium spiritûs, quod est verbum Dei. Quare bis acutus? quare, nisi quia ex utroque Testamento feriens? Hoc gladio macta-
Act. 10. 13. bantur, de quibus dicebatur Petro, Macta, & manduca. *Et gladius in labiis eorum: Quoniam quis audivit?* Loquentur in ore suo, *Quis audivit?* id est, stomachabuntur adversùs pigros ad fidem. Qui paulò antè & ipsi credere nolebant, tædium de non C credentibus patiuntur. Et verè, Fratres, contingit. Vides hominem pigrum antequam sit Christianus; clamas ad illum quotidie, vix convertitur: convertatur, & jam vult omnes esse Christianos, & miratur quia nondum sunt. Excidit illi quòd ad vesperam conversus est: sed quia factus est esuriens sicut canis, habet etiam in labiis gladium; dicit, *Quis*
Isai. 53. 1. *audivit?* Quid est, *Quis audivit?* Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum
Rom. 10. 16. est? *Quoniam quis audivit?* Non credunt Judæi: D conversi sunt ad Gentes, & annuntiaverunt. Judæi non credebant: & tamen per credentes Judæos Evangelium circumibat civitatem, & dicebant, *Quoniam quis audivit?*

ꝟ. 9. 17. *Et tu Domine deridebis eos. Quis audivit?* Omnes gentes Christianæ futuræ sunt, & vos dicitis, *Quis audivit?* Quid est, *deridebis eos? Pro nihilo habebis omnes gentes.* Nihil ante te erit: quia facillimum erit ut credant in te omnes gentes.

ꝟ. 10. 18. *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Illi E enim fortes ideo ceciderunt, quia fortitudinem suam ad te non custodierunt: id est, illi qui super me insurrexerunt & irruerunt, de se præsumserunt. Ego autem *fortitudinem meam ad te custodiam:* quia si recedo, cado; si accedo, fortior fio. Videte enim quid est, Fratres, in anima humana. Non habet ex se lumen, non habet ex se vires: totum autem quod pulcrum est in anima, virtus & sapientia est: sed nec sapit sibi, nec valet sibi, nec ipsa sibi lux est, nec ipsa sibi virtus est. Est quædam origo F fonsque virtutis, est quædam radix sapientiæ, est quædam, ut ita dicam, si & hoc dicendum est, regio incommutabilis veritatis: ab hac anima rece-
Psal. 33. 5. dens tenebratur, accedens illuminatur. Accedite ad eum, & illuminamini: quia recedendo tenebramini. Ergo *fortitudinem meam ad te custodiam:* non à te recedam, non de me præsumam. *Fortitudinem meam ad te custodiam: quia Deus susceptor meus es.* Ubi enim eram, & ubi sum? Unde me suscepisti? Quas iniquitates meas dimisisti? Ubi jace- G bam? quò erectus sum? Ergo [a] hæc meminisse de-
Psal. 26. 10. beo: quod in alio Psalmo dicitur, Quoniam pater " meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus " autem assumsit me? *Fortitudinem meam ad te custodiam: quia Deus susceptor meus es.*

ꝟ. 11. 19. *Deus meus, misericordia ejus præveniet me.* Ecce, quid est, *Fortitudinem meam ad te custodiam:* De me omnino nihil præsumam. Quid enim adtuli boni, ut mei misereris, & me justificares? Quid in me invenisti, nisi sola peccata? Tuum nihil aliud nisi natura quam creasti: cetera, mala mea quæ delevisti. Non ego prior ad te exsurrexi, sed tu ad me excitandum venisti: nam *misericordia ejus præveniet me.* Antequam aliquid boni ego faciam, *misericordia ejus præveniet me.* Quid hîc respon- B debit infelix Pelagius?

ꝟ. 12. 20. *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis.* Quid ait? Quantam circa me exhibuerit misericordiam, in inimicis meis mihi demonstravit. Relictis comparet se collectus, & repulsis electus: comparet se vasis iræ vas misericordiæ; & videat quia ex una massa fecit Deus aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Quid est, *demonstravit mihi in inimicis meis?* Si enim Deus volens Rom. 9. 22. &c.
" ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, " adtulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta " sunt in perditionem. Et propter quid hoc? Ut notas faceret divitias suas in vasa misericordiæ. Si ergo vasa iræ adtulit, in quibus notas faceret divitias suas in vasa misericordiæ; rectissimè dictum est, *Misericordia ejus præveniet me: Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis:* id est, quantam circa me habuit misericordiam, in illis mihi demonstravit circa quos non habuit. Nisi enim debitor suspendatur, minùs agit gratias cui debitum relaxatur. *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis.* Item ꝟ. 12.

21. De ipsis autem inimicis quid? *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ.* Rogat pro inimicis suis, implet præceptum. Quid est, Ne ꝟ. 6. miserearis omnium qui operantur iniquitatem, & *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ?* Quomodo non miseretur omnium qui operantur iniquitatem, & quomodo non occidit eos ne obliviscantur legis tuæ? Sed hîc de inimicis suis dixit. Quid ergo? Inimici ejus æquitatem operantur? Si qui ei inimicantur æquitatem operantur; ergo ipse iniquitatem operatur. Sed quia ipse æquitatem operatur, porrò qui æquitatem operatur, profectò iniquitatem ab inimicis patitur; restat ut qui justo inimicantur, iniquitatem operentur. Unde ergo paulò superiùs, Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem; & nunc de inimicis suis, *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ?* Non ergo miserearis eorum, ut occidas peccata eorum: Non occidas eos, quorum peccata occidis. Quid est autem occidi? Oblivisci legis Domini. Ipsa est vera mors, in profundum ire peccati: potest quidem hoc & de Judæis intelligi. Quid de Judæis, *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ?* Istos inimicos meos ipsos qui me occiderunt, noli tu occidere. Maneat gens Judæorum: certè victa est à Romanis, certè deleta civitas eorum, non admittuntur ad civitatem suam Judæi, & tamen Judæi sunt. Nam omnes istæ provinciæ à Romanis subjugatæ sunt. [b] Quis jam cognoscit gentes in imperio Romano quæ quid erant, quando omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur? Judæi tamen manent cum signo; nec sic victi sunt, ut à victoribus absorberentur. Non sine caussa Cain ille est, qui cùm fratrem occidisset, Gen. 4. 15. posuit in eo Deus signum, ne quis eum occideret.

[a] Sic potiores MSS. At editi, *Ergo hoc meminisse non debeo quod &c.*
[b] Editi, *Quisnam non cognoscit gentes subjectas imperio Romano. Quæ quidem erant quando omnes Romani facti sunt.* Restituimus veterem lectionem MSS. Confer hunc locum ad Enarrat. Psal. 39. n. 15.

Hoc est signum quod habent Judæi: tenent omnino reliquias legis suæ, circumciduntur, sabbata observant, pascha immolant, azyma comedunt. Sunt ergo Judæi, non sunt occisi, necessarii sunt credentibus Gentibus. Quare hoc? Ut demonstret nobis in inimicis nostris misericordiam suam. *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis.* In ramis superbiâ præcisis inserto misericordiam suam demonstrat oleastro. Ecce ubi jacent qui superbi erant, ecce ubi insertus es qui jacebas: & tu noli superbire, ne præcidi merearis. *Deus meus ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ.*

℣. 12. 22. *Disperge eos in virtute tua.* Jam factum est: per omnes gentes dispersi sunt Judæi, testes iniquitatis suæ & veritatis nostræ. Ipsi habent codices, de quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christum. Et si quando fortè aliquis Paganus dubitaverit, cùm ei dixerimus prophetias de Christo, quarum evidentiam obstupescit, & admirans putaverit à nobis esse conscriptas; de codicibus Judæorum probamus, quia hoc tantò antè prædictum est. Videte quemadmodum de inimicis nostris alios confundimus inimicos. *Disperge eos in virtute tua:* tolle illis virtutem, tolle illis fortitudinem

℣. 13. eorum. *Et deduc eos protector meus Domine.* * *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum: & comprehendantur in superbia sua: & ex maledicto &*

℣. 14. *mendacio annuntiabuntur* * *consummationes, in ira consummationis, & non erunt.* Obscura sunt, & timeo ne non insinuentur bene. Jam audiendo fatigati estis: itaque si placet Caritati Vestræ, quæ restant in crastinum differamus. Adjuvabit Dominus, ut vobis debitum persolvamus: quia de illo magis quàm de nobis promittimus.

SERMO SECUNDUS
DE SECUNDA PARTE EJUSDEM PSALMI LVIII.

1. Hesternus sermo protractus, debitorem me in hodiernum reliquit: quia ergo Dominus voluit, reddendi tempus advenit. Quàm verò sumus nos devoti redhibitores, tam debetis vos esse avidi exactores: hoc est, ut quod ille donat, & nos reddimus, (ille enim Dominus, nos servi sumus,) sic accipiatis, ut sit fructus in auditione vestra de vita vestra. Cultus enim ager fructum non reddens, & ingratus agricolæ pro frugibus spinas afferens, non horreum, sed ignem quærit. Dominus autem Deus noster, sicut eum videtis hanc terram visitare imbribus sollemnibus, ita cor nostrum verbo suo tamquam agrum suum visitare dignatur; & de corde nostro fructus quærit, quia novit & quid ibi seminet, & quantum pluat. Et quia re vera nihil sine illo sumus, quia & antequam essemus, nihil eramus, & quisquis jam homo est & sine illo esse voluerit, nihil aliud quàm

℣. 10. homo peccator erit; verumque est quod hîc dictum est, *Fortitudinem meam ad te custodiam;* quoniam quidquid possumus, nisi apud illum & ad illum servemus, recedendo amittimus: vigilare debet semper mens nostra non ab illo recedere, sed & si longè erat, magis magisque propinquare & accedere; non gressu pedum, non subvectione vehiculorum, non celeritate animalium, non elevatione pennarum, sed puritate affectuum, & [a] probitate sanctorum morum.

2. Videamus ergo quid restat de hoc Psalmo. In hoc enim dimiseramus, cùm cœpisset de inimicis suis loqui dicens Deo, *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ.* ℣. 12. Quamvis eos inimicos suos esse dixerit, rogavit tamen Deum ne occiderentur & obliviscerentur legem ipsius. Non tamen tenere legem, id est, non oblivisci legem, jam perfectio est, & quasi securitas de præmio, & nulla sollicitudo de supplicio. Sunt enim qui tenent legem memoriâ, & non implent vitâ: qui verò implent vitâ, non possunt non tenere memoriâ. Ergo qui moribus præcepta Dei facit, & quodam modo vivendo semper in corde suo ne deleatur agit quod tenet, vivendoque [b] se commemorat quid ei in corde scriptum sit de lege Dei, ipse fructuosè tenet legem Dei, ipse non inimicus deputabitur. Nam ecce inimici Judæi, quos videtur significare Psalmus iste, legem Dei tenent, & ideo de illis dictum est, *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ:* ut gens Judæorum maneret, & eâ manente cresceret multitudo Christianorum. Per omnes gentes manent certè, & Judæi sunt, nec destiterunt esse quod erant: id est, gens ista non ita cessit in jura Romanorum, ut amiserit formam Judæorum; sed ita subdita Romanis est, ut etiam leges suas teneat, quæ leges sunt Dei. Sed quid in illis factum est? Decimatis mentham & cyminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis, misericordiam & judicium, liquantes culicem, camelum autem glutientes. Matth. 23. 23. & 24. Hoc eis Dominus dicit. Et re vera ita sunt; tenent legem, tenent Prophetas; legunt omnia, cantant omnia: lucem Prophetarum non ibi vident, qui est Christus Jesus. Non solùm eum nunc non vident, cùm sedet in cælo: sed nec tunc viderunt, quando inter illos humilis ambulabat, & facti sunt rei fundendo sanguinem ipsius; sed non omnes. Hoc & hodie commendamus Caritati Vestræ. Non omnes: quia multi eorum conversi ad eum quem occiderunt, & in eum credendo, veniam & de effuso ipsius sanguine meruerunt; exemplumque præbuerunt hominibus quàm non debeant diffidere, dimitti sibi qualecumque peccatum, quando & interfectio Christi dimissa est confitentibus. Inde ergo dictum est, *Quia Deus susceptor meus es,* * *Deus meus, misericordia ejus præveniet me:* hoc ℣. 11. est, ante omnia merita mea bona prævenit me misericordia ipsius; & si nihil in me boni invenerit, ipse me facit bonum, & ipse justificat conversum, & ipse admonet ut convertatur aversus. *Deus* ℣. 12. *meus,* inquit iterum, *demonstravit mihi in inimicis meis:* id est, quantum me diligat, quantumque mihi largiatur de bonitate sua, ex comparatione inimicorum meorum mihi ostendit: quia cùm sint ex una massa vasa iræ & vasa misericordiæ, per vasa iræ discunt vasa misericordiæ quantum illis Deus largiatur boni. Rom. 9. 21. Et deinde, *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ:* hoc dictum est de Judæis. Sed quid illis facies? *Disperge eos in virtute tua.* Ostende illis, quia tu fortis es, non ipsi qui de virtute sua præsumendo, veritatem tuam non cognoverunt: non quales ipsi fortes sunt, de quibus dictum est, Irruerunt super me fortes: sed qualis tu fortis ad dispergendos eos. *Et deduc eos protector meus Domine:* id est, sic eos disperge, ut non eos deseras, *ne quando obliviscantur legis tuæ:* & in eo ipso me protegas, ut de ipsorum dispersione habeam testimonium misericordiæ tuæ.

3. Et sequitur, *Delicta oris eorum, sermonem* ℣. 13.

[a] Ita sex MSS. Alii cum editis, *probabilitate.*

[b] Sic MSS. At editi, *vivendoque semper commemorat.*

labiorum eorum. Quo conjungitur, quo connectitur ista sententia? *Delicta*, inquit, *oris eorum*, *sermonem labiorum eorum.* Sequentia non ita connectuntur, ut doceant nos quo conjungatur ista sententia. *Delicta*, inquit, *oris eorum*, *sermonem labiorum eorum: & comprehendantur in superbia sua,*
ỷ.14. *& ex maledicto & mendacio annuntiabuntur* consummationes, in ira consummationis, & non erunt.* Hoc obscurum etiam heri dixeramus, & ideo ad recentiores mentes vestras expositionem distuleramus. Nunc itaque, quoniam nondum fatigati estis in audiendo, erigite corda ut adjuvetis me intentione, ne fortè in obscuritate & perplexitate aliquantùm sermo noster non sufficiat intentioni vestræ: & debetis aliquid & à vobis afferre, ut quod nos dicendo non impleverimus, intelligendo suppleatis. Sic ergo posita est ista sententia in medio, ut quo jungatur, non facilè videamus: *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Recurramus ergo ad superiora. Quoniam dixerat, *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ*, quos tamen dixerat inimicos; adjunxit duos versiculos, *Disperge eos in virtute tua, & deduc eos protector meus Domine*: & continuò intulit, *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum*, hoc est, illum occide, non ipsos. *Non* ergo *occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ*: sed est quod in il-
ỷ.6. lis occidas, ut impleas quod suprà dictum est, Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. *Disperge* ergo *illos, & deduc eos*: id est, noli deserere, cùm dispergis; quia non deserendo habes quid in illis agas, cùm ipsos non occidis. Quid ergo occides? *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Quid in illis occides? Crucifige, crucifige, (Matth. 27. 23. Johan. 19. 6.) quod clamaverunt, non qui clamaverunt. Illi enim Christum delere, interimere, perdere voluerunt: tu autem resuscitando Christum, quem perdere voluerunt, occidis *delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Quippe quem perdendum clamaverunt, vivere expavescunt; & quem in terra contemserunt, in cælo adorari ab omnibus gentibus admirantur: sic occiduntur delicta oris eorum, & sermo labiorum eorum.

Item ỷ.13. 4. *Et comprehendantur in superbia sua.* Quid est, *comprehendantur in superbia sua?* Quia frustra irruerunt fortes, & quasi cessit illis ut aliquid sibi fecisse viderentur, & prævaluerunt Domino. Potuerunt hominem crucifigere, potuit infirmitas prævalere, & virtus occidi; & visi sibi sunt aliquid, velut fortes, velut potentes, velut prævalentes, velut leo paratus ad prædam, velut tauri pingues, (Psal. 21. 13.) sicut eos alio loco commemorat: Tauri pingues obsederunt me. Quid autem fecerunt in Christo? Non vitam, sed mortem occiderunt. Exstincta quippe morte in moriente, & resurgente vitâ de morte [a] in vivente, etenim & ipse se resuscitavit, quia erat in illo & quod mori non potuit, quid fecerunt? (Johan. 2. 19.) Audi quid fecerunt: solverunt templum. Quid verò ipse fecit? Triduò resuscitavit illud. Per hoc ergo occisa sunt delicta oris eorum, & sermo labiorum eorum. Et quid jam factum est in his qui conversi sunt? *Et comprehendantur in superbia sua.* Dictum est enim illis, quia ille quem occiderunt, (Act. 1. 9. & 2. 4.) resurrexit. Crediderunt eum resurrexisse, quia viderunt eum in cælo positum, Spiritum-sanctum inde misisse, & eos qui in illum crediderunt implevisse; & invenerunt se & nihil damnasse, & nihil

[a] Tres melioris notæ MSS. *à vivente.*

A fecisse. Factum eorum in irritum venit, peccatum remansit. Quia ergo factum evacuatum est, peccatum autem remansit super facientes; comprehensi sunt in superbia sua, viderunt se sub iniquitate sua. Restabat ergo ut confiterentur peccatum, & ille ignosceret qui peccantibus cesserat, & mortem suam donaret occisis à mortuis, & vivificans mortuos. Comprehensi sunt ergo in superbia sua.

5. *Et ex maledicto & mendacio annuntiabuntur * consummationes, in ira consummationis, &* (Item ỷ. 14.) B *non erunt.* Et hoc difficilè intelligitur, quo jungatur *& non erunt.* Quid non erunt? Videamus ergo superiorem textum: cùm comprehensi fuerint in superbia sua, *annuntiabuntur ex maledicto & mendacio consummationes.* Quæ sunt consummationes? Perfectiones: consummari enim, perfici est. Aliud est consummari, aliud consumi. Consummatur enim quod sic finitur ut perficiatur: consumitur quod sic finitur ut non sit. Superbia non permittebat hominem perfici, nihil sic impedit (Superbia.) C perfectionem. Intendat quippe Caritas Vestra paululùm ad id quod dico; & videte malum nimis molestum, nimis cavendum. Quale malum putatis? Quamdiu exaggerem quid mali sit in superbia? Diabolus inde solùm puniendus est. Certè princeps est omnium peccatorum, certè seductor est ad peccandum: non ei imputatur adulterium, non vinolentia, non fornicatio, non rapina rerum alienarum: solâ superbiâ lapsus est. Et quoniam superbiæ comes est invidentia, fieri non potest ut super- D bus non invideat: ex hoc vitio, quod superbiam necessariò sequitur, lapsus etiam invidit stanti, & dedit operam seducere hominem, ne illò levaretur unde ille dejectus est. Et ideo satagit vera persuadere peccata, quia talem judicem habemus ubi objicere falsa non possit. Nam si apud judicem hominem ageretur caussa nostra, quem posset fallere criminationibus falsis, non multum ageret ut peccaremus; quia judicem fallendo & innocentes posset opprimere, & circumventos ad se traducere, & E secum condemnari facere: nunc verò quia scit talem judicem qui falli non possit, & quia scit eum justum personas accipere non posse; tales ei vult reos perducere, quos necesse sit ut damnet, quia justus est. Dat itaque operam ut peccemus solâ invidentiâ, quæ invidentia necesse est ut comitetur superbiam. Hoc ergo malum superbia est, impediens perfectionem. Jactet ergo se quisque de divitiis, jactet de pulcritudine & de viribus corporis; ista certè omnia mortalia sunt: ridendi sunt qui se F de mortalibus jactant, à quibus rebus plerumque aut vivi deseruntur, aut mortui eas necesse est ut deserant: illud est vitium capitale, quod cùm quisque bene profecerit, superbiâ tentatur, ut perdat totum quod profecit. Denique omnia vitia in malefactis timenda sunt, superbia in benefactis plus metuenda est. Non itaque mirum, quia sic est humilis Apostolus, ut dicat, Quando infirmor, tunc (2 Cor. 12. 10.) fortis sum. Nam hoc vitio ne ipse tentaretur, quale sibi medicamentum dicit appositum contra tu- G morem à medico, qui sciret quid curaret? Ne magnitudine, inquit, revelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me; & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Videte quæ sint consummationes. Apostolus, do-

ctor gentium, pater fidelium per Evangelium, accepit stimulum carnis à quo colaphizaretur. Quis nostrûm hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret? Si enim dixerimus hoc non passum fuisse Paulum; cùm ei quasi honorem deferimus, mendacem facimus. Sed quia verax est, & verum dixit: oportet ut credamus datum illi esse angelum satanæ, ne magnitudine revelationum extolleretur. Ecce quàm timendus est serpens superbiæ. Quid itaque factum est istis? In peccato suo comprehensi sunt, quia Christum occiderunt, & de ipsa magnitudine peccati plus humiliati sunt, & majore humilitate erigi meruerunt: hoc est, *Comprehendantur in superbia sua. Et ex maledicto & mendacio annuntiabuntur consummationes:* id est, ideo magis perficientur, quia in maledicto & mendacio deprehensi sunt. Superbia quippe eos non permittebat perfici: facinus abstulit superbiam per eorum confessionem, indulgentia delevit facinus per Dei miserationem, & ex maledicto & mendacio annuntiatæ sunt consummationes: id est, dictum est homini, Vidisti quid sis, sensisti quid sis, errâsti, excæcatus es, peccasti & lapsus es, agnovisti infirmitatem tuam, supplica medico, noli tibi videri sanus: ubi est phrenesis tua? Ecce medicum occidisti, quem occidendo perdere non potuisti: tamen quantum ad te pertinuit, occidisti. *Ex maledicto & mendacio annuntiabuntur consummationes.* Fecistis quod ad maledictum pertinebat, ô Judæi: [Deut. 21. 23. Gal. 3. 13.] Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Crucifixistis Christum, tamquam maledictum putastis. [Matth. 27. 35.] Adde maledicto mendacium: Custodes ad sepulcrum posuistis: ut mentirentur, pecuniam dedistis. [Matth. 28. 12.] Ecce Christus resurrexit: ubi est maledictum crucis quod fecistis? ubi est mendacium custodum quos corrupistis?

[Item ℣. 13.] 6. *Ex maledicto & mendacio annuntiabuntur* [℣. 14.] * *consummationes in ira consummationis, & non erunt.* Quid est, *in ira consummationis annuntiabuntur consummationes?* Est ira consummationis, & est ira consumtionis. Nam omnis vindicta Dei ira dicitur: sed aliquando ad hoc vindicat Deus, ut perficiat; aliquando ad hoc vindicat, ut damnet. [Hebr. 12. 6.] Quomodo ad hoc vindicat, ut perficiat? Flagellat omnem filium quem recipit. Quomodo ad hoc vindicat, ut damnet? Quando posuerit impios ad [Matth. 25. 41.] sinistram, & dixerit eis, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Illa ira consumtionis est, non consummationis. *Annuntiabuntur* autem *consummationes in ira consummationis,* id [Rom. 5. 20.] est, prædicabitur ab Apostolis, quia ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia, & pertinuit ad humiliationis medicinam infirmitas hominis. Hoc cogitantes illi, & invenientes atque confitentes iniquitates suas, *non erunt.* Quid *non erunt?* In superbia sua. Suprà enim dixerat, *Comprehendantur in superbia sua, & ex maledicto & mendacio annuntiabuntur consummationes in ira consummationis, & non erunt,* utique in superbia, in qua comprehensi sunt.

[Item ℣. 14.] 7. *Et scient quia Deus dominabitur Iacob & finium terræ.* Antè enim justi sibi videbantur, quòd gens Judæa legem acceperat, quòd Dei præcepta servaverat: demonstratur illis quia non servavit, cùm in ipsis Dei præceptis Christum non intellexit, quia cæcitas ex parte Israël facta est. [Rom. 11. 25.] Videant & ipsi Judæi, quia non debent Gentes contemnere, quos quasi canes & peccatores putabant. Quomodo enim pariter inventi sunt in iniquitate, ita pariter pervenient ad salutem. Non solùm Judæis, inquit Apostolus, verùm etiam & Gentibus. [Rom. 1. 16.] Ideo enim lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, [Psal. 117. 22.] ut duos jungeret in se: angulus enim duos parietes copulat. Judæi excelsi & magni sibi videbantur: Gentes tamquam infirmi, tamquam peccatores, tamquam dæmonum servi, tamquam idolorum adoratores; & tamen in utrisque iniquitas erat. Demonstrati sunt & Judæi peccatores; quia non est qui faciat bonum; [Psal. 13. 3.] non est usque ad unum: deposuerunt superbiam, & non inviderunt saluti Gentium, quia parem suam & illorum infirmitatem cognoverunt; & in angulari lapide copulati simul Dominum adoraverunt. *Et scient quia Deus dominabitur Iacob & finium terræ.* Non tantùm Judæorum dominabitur, sed & finium terræ: quod non scirent, si adhuc in superbia sua essent: in superbia autem sua essent, si adhuc sibi justi viderentur: ut autem sibi justi non viderentur, annuntiatæ sunt illis ex maledicto & mendacio consummationes in ira consummationis; quia comprehensi fuerunt in superbia sua, ex maledicto quod fecerunt, quando Christum occiderunt. Ecce quid fecit Dominus noster Jesus Christus. Mortuus est inter manus Judæorum, & redemit multitudinem Gentium: hâc fusus est sanguis, hâc profuit; sed conversis omnibus profuit; quia & illi quem occiderunt agnoverunt, & ab illo ipsius interfectionis & delicti sui magni veniam meruerunt.

8. Quid ergo & de ipsis? Quod suprà: *Convertentur ad vesperam:* [℣. 15.] id est, etsi serò, id est, post interfectionem Domini nostri Jesu Christi: *Convertentur ad vesperam: & famem patientur ut canes.* Sed *ut canes*, non ut oves, aut vituli: *ut canes,* ut Gentes, ut peccatores; quia & ipsi cognoverunt peccatum suum qui sibi justi videbantur. De quibus dictum est in alio Psalmo, Postea acceleraverunt: [Psal. 15. 4.] hoc dictum est hîc, *Ad vesperam.* Nam ibi sic est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt. Unde acceleraverunt postea? Quia multiplicatæ sunt infirmitates eorum: nam si sibi adhuc sani viderentur, numquam accelerarent. Quod ergo ibi dictum est, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: hoc dictum est hîc, *Comprehendantur in superbia sua, & ex maledicto & mendacio annuntiabuntur consummationes in ira consummationis.* Et quod ibi dictum est, Postea acceleraverunt: hoc dictum est hîc, *Et non erunt,* in superbia sua. *Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ:* & *Convertentur ad vesperam.* Bonum est ergo humiliari peccatorem, & nemo est insanabilior eo qui sibi sanus videtur. *Et circumibunt civitatem.* Jam & hesterno die exposuimus civitatem, id est, circumstantiæ civitatem, omnes gentes.

9. *Dispergentur ut edant:* [℣. 16.] id est, ut lucrentur alios, ut in corpus suum transforment credentes. *Si autem non satiabuntur, & murmurabunt.* Quia & superiùs murmur eorum dixerat, dicentium, Quoniam quis audivit. Et tu Domine, inquit, [℣. 8.] deridebis eos, dicentes, Quis audivit, Quare? Quia, Pro nihilo habebis omnes gentes. Sic & hîc *Si autem non satiabuntur, & murmurabunt.*

10. Concludatur Psalmus. Videte angulum exsultantem, [Ephes. 2. 20.] jam de utroque pariete gaudentem. Superbiebant Judæi, humiliati sunt, desperabant Gentes, erectæ sunt: veniant ad angulum, ibi con-

veniant, ibi concurrant, ibi pacis osculum inve- A
niant; de diverso veniant, sed in adversum non ve-
niant; illi de circumcisione, isti de præputio. Lon-
gè erant parietes, sed antequam ad angulum ve-
nirent: in angulo autem teneant se, & tota jam Ec-
clesia ex utroque pariete, quid dicat? *Ego autem
cantabo potentiam tuam, & exsultabo manè mi-
sericordia tua.* Manè transactis tentationibus, ma-
nè cùm nox hujus sæculi transierit, manè quando
jam latronum insidias & diaboli & angelorum ejus
non expavescimus, manè quando jam non ad lu- B
cernam prophetiæ ambulamus, sed ipsum Dei
Verbum tamquam solem contemplamur. *Et exsul-
tabo manè misericordia tua.* Meritò in alio Psalmo
Psal. 5. 5. dicitur, Manè adstabo tibi, & contemplabor. Me-
ritò & ipsius Domini resurrectio diluculò fuit, ut
Psal. 29. 6. impleretur quod dictum est in alio Psalmo, Vespe-
re demorabitur fletus, & in matutino exsultatio.
Ad vesperam quippe discipuli mortuum planxe-
runt Dominum nostrum Jesum Christum, diluculò
ad resurgentem exsultaverunt. *Exsultabo manè mi-* C
sericordia tua.

Item ỷ. 17. II. *Quia factus es susceptor meus, & refugium*
ỷ. 18. *meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi
psallam, quia tu Deus susceptor meus es.* Quid
eram, nisi subvenires? Quàm desperatus eram, nisi
curares? Ubi jacebam, nisi advenires? Certè in-
genti vulnere periclitabar, sed illud vulnus meum
medicum omnipotentem requirebat. Omnipoten-
a ti medico nihil est insanabile, non renuntiat [a] ad D
aliquem: opus est ut tu curari velis, opus est ut ma-
nus ejus non refugias. Sed & si nolis curari, vulnus
tuum admonet ut cureris: & aversum revocat, &
refugientem quodam modo ad se redire compellit,
& adtrahit. In omnibus implet quod dictum est,
ỷ. 11. Misericordia ejus præveniet me. Cogitate quod
dictum est, præveniet me. Si aliquid tuum primum
adtulisti, & ex tuo aliquo bono primo Dei miseri-
cordiam meruisti, non te prævenit. Quando au-
tem vel intelligis quia præventus es, nisi intelligas E
1. Cor. 4. 7. quod ait Apostolus, Quid enim habes, quod non
accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi
non acceperis? Hoc est, Misericordia ejus præve-
niet me. Denique adtendens omnia bona quæcum-
que habere possumus, sive in natura, sive in insti-
b tuto, sive in ipsa [b] conversatione, in fide, in spe,
in caritate, in bonis moribus, in justitia, in timore
Dei, totum non esse nisi ex illius donis, ita conclu-
sit: *Deus meus misericordia mea.* Non invenit im-
pletus bonis Dei, quid appellaret Deum suum, F
nisi misericordiam suam. O nomen, sub quo ne-
mini desperandum est! *Deus meus*, inquit, *miseri-
cordia mea.* Quid est, *misericordia mea?* Si di-
cas, Salus mea, intelligo quia dat salutem; si dicas,
Refugium meum, intelligo quia confugis ad eum;
si dicas, Fortitudo mea, intelligo, quia dat tibi
fortitudinem: *Misericordia mea*, quid est? Totum
quidquid sum, de misericordia tua est. Sed prome-
rui te, invocando te? Ut essem, quid feci? ut es-
sem qui te invocarem, quid egi? Si enim egi aliquid G
ut essem, jam eram antequam essem. Porrò si om-
nino nihil eram antequam essem, nihil te promerui
ut essem. Fecisti ut essem, & non tu fecisti ut bo-
nus essem? Dedisti mihi ut sim, & potuit mihi alius
dare ut bonus sim? Si tu mihi dedisti ut sim, & alius
mihi dedit ut bonus sim; melior est ille qui mihi de-
dit ut bonus sim, quàm ille qui mihi dedit ut sim.
Porrò quia te nemo melior, nemo te potentior, ne-
mo te in misericordia largior; à quo accepi ut es-
sem, ab illo accepi ut bonus essem. *Deus meus mise-
ricordia mea.*

IN PSALMUM LIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum aliquantò post Enarrationem superioris Psalmi habitus, ex ...

1. TITULUS Psalmi hujus aliquantùm pro- 11.
lixus est: sed non nos terreat, quia
Psalmus brevis est. Tamquam ergo ali-
quantulùm prolixiorem Psalmum audierimus, sic
intendamus: quoniam in nomine Christi nutritis &
nutriendis loquimur in Ecclesia Dei, nec alienis à
sapore istarum litterarum à quibus mundus alienus
est, non quasi rudia vobis ista semper esse debent.
Si enim ea quæ sæpissimè audistis, cum jocundita-
te in ore cogitationis ruminastis, nec oblivione
tamquam in ventre sepelistis; eadem ipsa recorda-
tio vestra, & memoria multùm nos poterit adjuva-
re, ne multum loquamur ad enodanda quasi rudi-
bus ea, quæ jam vos nosse novimus. Certè illud me-
minimus sæpe vos audisse quod dicimus: Vix est ut
in Psalmis invenias voces, nisi Christi & Ecclesiæ,
aut Christi tantùm, aut Ecclesiæ tantùm, quod
utique ex parte & nos sumus. Ac per hoc quando
voces nostras agnoscimus, sine affectu agnoscere
non possumus; & tantò magis delectamur, quan-
tò [c] indidem nos esse sentimus. David rex unus c
homo fuit, sed non unum hominem figuravit;
quando scilicet figuravit Ecclesiam ex multis con-
stantem, distentam usque ad fines terræ: quando
autem unum hominem figuravit, illum figuravit
qui est mediator Dei & hominum, homo Christus 1. Tim. 2. 5.
Jesus. In hoc ergo Psalmo, vel potiùs in hujus Psal-
mi titulo, dicuntur quædam victoriosa David,
quòd fortiter fecerit debellando quosdam inimi-
cos, & eos tributarios faciendo; quando post mor-
tem Saülis persecutoris sui, regnum illius accepit
manifestum in Israël. Nam & antequam persecu-
tionem pateretur, rex erat, sed Deo tantùm notus
erat. Postea ergo jam manifesto regno, & eviden-
ter atque eminenter accepto, debellavit eos qui in d
hoc titulo commemorantur; & [d] notatus est Psalmi
titulus ita: *In finem, pro his qui immutabuntur in* ỷ. 1.
*tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam, * cùm* ỷ. 2.
*succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal,
& convertit Ioab, & percussit Edom, in valle Sa-
linarum duodecim millia.* Legimus hæc in libris
Regnorum, istos omnes quos nominavit, debellatos 2. Reg. 8. 1. & 4. & seq.
esse à David, id est, Mesopotamiam Syriæ, & Sy-
riam Sobal, Joab, Edom. Facta sunt ista, & quem-
admodum facta sunt, ita ibi conscripta sunt, ita le-
guntur: legat qui vult. Verumtamen sicut solet
propheticus spiritus in Psalmorum titulis recedere
aliquantulùm ab expressione rerum gestarum, &
aliquid dicere quod in historia non invenitur, &
hinc potiùs admonere, non propter cognoscendas
res gestas esse hujusmodi titulos inscriptos, sed pro-
pter futura præfiguranda: sicut dictum est, quòd Psal. 33. 1.
coram Abimelech mutavit vultum suum, & dimisit a
eum, & abiit; cùm indicet Scriptura Regnorum hoc
eum non fecisse coram Abimelech, sed coram 1. Reg. 21. 13.
Achis rege: ita & in hoc titulo invenimus aliquid,
quo commoneamur ad aliquid. Namque in illa nar-

[a] Editi, *renuntiat alicui.* At MSS. *ad aliquem.*
[b] MSS. *conversione.*

[c] Sic aliquot MSS. Quidam verò, *in iisdem.* At editi, *in idem.*
[d] Sic Regius MS. Alii cum editis, *natus est.*

ratione

[2. Reg. 8.] ratione bellorum fortiumque factorum regis David, ubi hi omnes quos commemoravimus, debellati sunt, eum aliquid succendisse non legimus. Hîc autem maximè hoc positum est, quod ibi non est scriptum, quia succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal. Jam ergo incipiamus secundùm rerum futurarum significationes ista discutere, & opacitatem umbrarum in lucem verbi revocare.

[℣. 1.] [Rom. 10. 4.] 2. *In finem*, quid sit nostis: Finis enim Legis Christus est. Eos qui immutantur nostis. Qui enim, nisi qui à veteri vita in novam transeunt? Ab- [B] sit enim ut hîc culpanda immutatio intelligatur. [Gen. 3. 6. & 17.] Non quomodo immutatus est Adam à justitia ad iniquitatem, & à deliciis ad laborem: sed quomodo [Ephes. 5. 8.] mutantur illi, quibus dictum est, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Immutantur autem isti *in tituli inscriptionem*. Nostis [Matth. 27. 37. Johan. 19. 19.] tituli inscriptionem: Titulus infixus est super crucem Domini scriptus, Hic est rex Judæorum: mutantur in hujus tituli inscriptionem qui in regnum Christi transeunt à regno diaboli. Bene mutantur in [C] hujus tituli inscriptionem. Mutantur autem, sicut sequitur, *in doctrinam*. Cùm enim dixisset, *Pro his qui immutabuntur in tituli inscriptionem:* addidit, *ipsi David in doctrinam:* id est, mutantur non sibi, sed ipsi David, & mutantur in doctrinam. [Johan. 18. 36.] Non enim ita rex Christus, quasi sæculo regnaturus; cùm apertè dixerit, Regnum meum non est de hoc mundo. Ergo in ejus [a] doctrinam transeamus, si volumus in conscriptionem tituli commutari, non nobis, sed ipsi David: ut qui vivunt, jam [2. Cor. 5. 15.] [D] non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Quando ergo nos mutaret Christus, nisi [Luca 12. 49.] fecisset quod dixit, Ignem veni mittere in mundum? Si ergo Christus venit mittere in mundum ignem, utique salubriter atque utiliter, non quomodo missurus est mundum in ignem, sed quomodo ignem in mundum? Quoniam ergo venit ignem mittere in mundum, quæramus jam quid sit Mesopotamia quæ succensa est, quid sit Syria Sobal. Interpretationes ergo nominum interrogemus secun- [E] dùm Hebræum eloquium, quo primùm hæc Scriptura locuta est. Mesopotamiam dicunt interpretari elevatam vocationem. Jam totus mundus vocatione elevatus est. Syria interpretatur sublimis. Sed illa quæ erat sublimis, incensa est & humiliata: & quemadmodum humiliata est quæ fuerat exaltata, sic exaltetur quæ fuerat humiliata. Sobal interpretatur vana vetustas. Gratias Christo qui eam succendit. Quando vetera virgulta succenduntur, virecta succedunt; & alacriùs & uberiùs & vi- [F] ridiùs nova nascuntur, cùm ea ignis in vetustorum [Isai. 40. 6.] succensione præcesserit. Non ergo timeatur ignis Christi, fœnum consumit. Omnis enim caro fœnum, & omnis claritas hominis sicut flos fœni. Succendit ergo ista illo igne. *Et convertit Ioab.* Ioab interpretatur inimicus. Conversus est inimicus: quod vis intellige: Si conversus in fugam, diabo- [Johan. 12. 31.] lus est: si conversus ad fidem, Christianus est. Quomodo in fugam? De corde Christiani: Princeps hujus mundi, inquit, nunc missus est foras. Conver- [G] sus autem ad Dominum Christianus, quare inimicus conversus? Quia fidelis factus, qui fuerat inimicus. *Percussit Edom.* Interpretatur Edom terrenus. Debuit percuti terrenus iste. Ut quid enim viveret terrenus, qui cælestis debet vivere? Interfecta est ergo vita terrena, vivat cælestis. Sicut enim

[A] portavimus imaginem terreni, portemus, & imaginem ejus qui de cælo est. Vide illum interfici: Mor- [1. Cor. 15. 49. Coloss. 3. 5.] tificate membra vestra quæ sunt super terram. Cùm autem percussisset Edom, percussit *duodecim millia in valle Salinarum*. Duodecim millia perfectus est numerus, cui perfecto numero etiam duodenarius Apostolorum numerus deputatur: non enim frustra, nisi quia per totum mundum mittendum erat verbum. Verbum autem Dei quod est Christus, in nubibus, hoc est in prædicatoribus [B] veritatis. Mundus autem quatuor partibus constat. Quatuor ejus partes notissimæ sunt omnibus, & sæpe in Scripturis memoratæ: qui etiam quatuor venti dicti sunt, Oriens, Occidens, Aquilo & Meri- [Ezech. 37. 9.] dies. Ad omnes istas quatuor partes missum est verbum, ut in Trinitate omnes vocarentur. Duodenarium numerum ter quaterni faciunt. Meritò ergo duodecim millia terrena percussa sunt, totus mundus percussus est: de toto enim mundo electa est Ecclesia, mortificata à terrena vita. Quare, *in val-* [C] *le salinarum?* Vallis humilitas est: salinæ saporem significant. Multi enim humiliantur, sed vanè & fatuè, in vana vetustate humiliantur. Patitur quis tribulationem pro pecunia, patitur tribulationem pro honore temporali, patitur tribulationem pro commodis vitæ hujus; passurus est tribulationem, & humiliandus: quare non propter Deum? quare non propter Christum? quare non propter saporem salis? An nescis tibi esse dictum, Vos estis sal ter- [Matth. 5. 13.] ræ: &, Si sal infatuatum fuerit, ad nihilum valebit [D] aliud, nisi ut foras projiciatur? Bonum est ergo sapienter humiliari. Ecce nunc nonne humiliantur hæretici? Nonne leges contra illos datæ sunt etiam ab hominibus, contra quos divinæ regnant, quæ illos antè etiam condemnaverant? Ecce humiliantur, ecce fugantur, ecce persecutionem patiuntur, sed sine sapore; pro fatuitate, pro vanitate. Jam enim sal infatuatum est: ideo projectum est foras, ut conculcetur ab hominibus. Audivimus titulum Psalmi, audiamus etiam verba Psal- [E] mi.

[℣. 3.] 3. Deus *repulisti nos, & destruxisti nos.* Numquid ille David loquitur, qui percussit, qui succendit, qui debellavit; & non illi quibus hæc fecit, ut percuterentur & repellerentur qui mali erant, & rursus vivificarentur & redirent ut boni essent? Istam quidem stragem fecit David ille manu fortis Christus noster, cujus figuram gerebat ille homo; fecit ista, dedit hanc stragem gladio suo & igne suo: nam utrumque adtulit in hunc mundum. Et Ignem [Luca 12. 49.] [F] veni mittere in mundum, habes in Evangelio: &, Gladium veni mittere in terram, habes in Evange- [Matth. 10. 34.] lio. Adtulit ignem unde succenderetur Mesopotamia Syriæ, & Syria Sobal: adtulit gladium unde percuteretur Edom. Jam ergo ista strages facta est propter eos qui immutantur in tituli inscriptionem ipsi David. Audiamus ergo eorum vocem: salubriter percussi sunt, erecti loquantur. Dicant ergo mutati in melius, mutati in tituli inscriptionem, immutati in doctrinam ipsi David; dicant, *Deus* [G] *repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nostri.* Destruxisti nos, ut ædificares nos; destruxisti nos malè ædificatos, destruxisti vanam vetustatem; ut sit ædificatio in novum hominem, ædificatio mansura in æternum. Meritò *iratus es, & misertus es nostri.* Non misereris, nisi irasceris. Destruxisti nos in ira tua: sed ira tua in vetu-

[a] Sic MSS. At editi, *in ejus gratiam & doctrinam.*

ſtatem noſtram fuit, ut deſtrueretur vetuſtas. Sed A
℣. 1. miſertus es noſtri propter novitatem, propter eos qui immutantur in tituli inſcriptionem: quia & ſi
2. Cor. 4. 16. exterior homo noſter corrumpitur, ſed interior renovatur de die in diem.

℣. 4. 4. *Commoviſti terram, & conturbaſti eam.* Quomodo conturbata eſt terra? Conſcientiâ peccatorum. Quò imus? quò fugimus, quando ille
Matth. 3. 2. gladius vibratus eſt, Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum? *Commoviſti terram, & conturbaſti eam. Sana contritiones ejus,* B *quoniam mota eſt.* Non digna eſt ſanari, ſi mota non eſt: ſed loqueris, prædicas, minaris de Deo, venturum judicium non taces, præceptum Dei mones, ab his rebus non quieſcis; & qui audit, ſi non timet, ſi non movetur, non eſt dignus ſanari. Audit alius, movetur, ſtimulatur, pectus tundit, lacrymas fundit: *Sana contritiones ejus, quoniam mota eſt.*

5. Poſt hæc, percuſſo terreno, ſuccenſa vetuſtate, mutato homine in melius, facta luce eis qui tenebræ fuerunt, ſequitur quod alibi ſcriptum eſt, C
Eccli. 2. 1. Fili accedens ad ſervitutem Dei, ſta in juſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Prior labor ut diſpliceas tibi, ut peccata [a] expugnes, ut muteris in melius: ſecundus labor, pro eo quòd mutatus es, ferre tribulationes & tentationes hujus ſæculi, & inter illas perſeverare uſque in finem. De his ergo cùm loqueretur, has ſignificans,
℣. 5. quid ſubjungit? *Oſtendiſti plebi tuæ dura:* jam plebi tuæ, factæ tributariæ poſt victoriam David. *Oſtendiſti plebi tuæ dura.* In quibus? In perſecu- D tionibus quas pertulit Eccleſia Chriſti, quando tantus Martyrum ſanguis effuſus eſt. *Oſtendiſti plebi tuæ dura: potaſti nos vino ſtimulationis.* Quid eſt, *ſtimulationis?* Non peremtionis. Non enim erat peremtio perdens, ſed medicina urens. *Potaſti nos vino ſtimulationis.*

℣. 6. 6. Quare hoc? *Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant à facie arcûs.* Per tribulationes, inquit, temporales, ſignificaſti tuis fugere ab ira ignis ſempiterni. Dicit enim apoſtolus Petrus, E
1. Pet. 4. 17. Tempus eſt ut judicium incipiat à domo Dei. Et exhortans Martyres ad tolerantiam, cùm ſæviret mundus, cùm ſtrages à perſecutoribus fierent, cùm longè latéque ſanguis fidelium funderetur, cùm in catenis, in carceribus, in tormentis, multa dura Chriſtiani paterentur; ne in his ergo duris deficerent, eos alloquitur Petrus, Tempus eſt ut judicium incipiat à domo Dei; & ſi initium à nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Dei Evangelio?
Ibidem 18. & ſi juſtus vix ſalvus erit, peccator & impius ubi parebunt? F Quid ergo futurum eſt in judicio? Arcus eſt extentus, adhuc in comminatione eſt, nondum in præſentatione. Et videte quid ſit in arcu: Nonne ſagitta in priora mittenda eſt? Nervus tamen retrò tenditur in contrarium quà illa mittenda eſt; & quantò plus ierit ejus extenſio retrorſum, tantò majore impetu illa currit in priora. Quid eſt quod dixi? Quantò magis differtur judicium, tantò majore impetu venturum eſt. Ergo & de temporalibus tribulationibus gratias Deo agamus, quia dedit plebi G ſuæ ſignificationem, *ut fugiant à facie arcûs:* ut exercitati fideles ejus in tribulationibus temporalibus, digni ſint evadere damnationem ignis æterni, quæ inventura eſt omnes qui iſta non credunt. *Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant à facie arcûs.*

[a] Sic MSS. At editi, *expurges.*

7. *Ut eruantur dilecti tui. Salvum me fac dexterâ tuâ, & exaudi me.* Dexterâ tuâ Domine ſalvum me fac: ita ſalvum me fac, ut ad dexteram ſtem. *Salvum me fac dexterâ tuâ:* non ſalutem temporalem peto, de hac fiat voluntas tua. Ad tempus quid nobis proſit, penitus ignoramus: Quid Rom. 8. 26. enim oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed *ſalvum me fac dexterâ tuâ,* ut & ſi in tempore iſto tribulationes aliquas patiar, tranſacta nocte omnium tribulationum ad dexteram inveniar inter oves, non Matth. 25. 33. ad ſiniſtram inter hœdos. *Salvum me fac dexterâ tuâ, & exaudi me.* Quia jam illud peto quod dare vis: non verbis delictorum meorum clamo per Pſal. 21. 3. diem, ut non exaudias, & nocte, [b] ut non exaudias, & non ad inſipientiam mihi, ſed utique ad commonitionem, addendo ſaporem de valle ſalinarum, ut in tribulatione noverim quid petam: peto autem vitam æternam; ergo exaudi me, quia dexteram tuam peto. Intelligat ergo Caritas Veſtra, omnem fidelem habentem in corde verbum Dei cum timore, timentem judicium futurum, viventem probabiliter, ne de illo blaſphemetur nomen ſanctum Domini ejus, multa deprecari ſecundùm ſæculum, & non exaudiri; ad vitam autem æternam ſemper exaudiri. Quis enim ſanitatem non petat, cùm ægrotat? Et tamen fortè adhuc ægrotare ei utile eſt. Poteſt fieri ut hinc non exaudiaris: non tamen exaudiaris ad voluntatem, ut exaudiaris ad utilitatem. At verò cùm illud petis, ut det tibi vitam æternam Deus, ut det tibi regnum cælorum Deus, ut det tibi ad dexteram Filii ſui ſtare, cùm venerit judicare terram: ſecurus eſto, accipies, ſi modò non accipis: non enim jam venit tempus ut accipias. Exaudiris, & neſcis: quod petis agitur, etſi neſcis in quo agitur. In radice res eſt, nondum in fructu. *Salvum me fac dexterâ tuâ, & exaudi me.*

8. *Deus locutus eſt in ſancto ſuo.* Quid times ℣. 8. ne non fiat quod Deus locutus eſt? Si haberes aliquem gravem amicum & ſapientem, quomodo diceres? Ille locutus eſt hæc, fiat neceſſe eſt quod locutus eſt: vir gravis eſt, non levitate utitur, non facilè de ſententia dimovetur, quod promiſit fixum eſt. Sed tamen homo eſt, qui aliquando quod promiſit facere vult, & non poteſt. De Deo non eſt quod tu timeas: quia verax eſt, conſtat; quia omnipotens eſt, conſtat; fallere te non poteſt, habet unde faciat. Quid ergo times, ne decipiaris? Opus eſt ut tu te non decipias, & perſeveres uſque in finem, cùm datur^us eſt quod promiſit. *Deus locutus eſt in ſancto ſuo.* In quo ſancto ſuo? Deus 2. Cor. 5. 19. erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi. In ſancto illo, de quo alibi audiſtis, Deus in ſancto via Pſal. 76. 14. tua. *Deus locutus eſt in ſancto ſuo. Lætabor, & dividam Sichimam.* Quia Deus hoc locutus eſt, fiet: vox Eccleſiæ eſt, *Deus locutus eſt in ſancto ſuo.* Non verba dicit quæ Deus locutus eſt: ſed quoniam *Deus locutus eſt in ſancto ſuo,* nec fieri aliquid poteſt, niſi quemadmodum locutus eſt Deus; conſequenter iſta eveniunt: *Lætabor, & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum dimetiar.* Sichima humeri interpretantur. Secundùm hiſtoriam verò, Jacob rediens à Laban ſocero Gen. 35. 4. ſuo cum omnibus ſuis, abſcondit idola in Sichima tanquæ habebat de Syria, ubi diu peregrinatus, tandem aliquando inde veniebat. Tabernacula autem fecit ibi propter oves ſuas & armenta, & appellavit

[b] In editis deeſt hîc, *ut non exaudias:* quod reperitur in MSS.

locum illum Tabernacula. Et hæc dividam, inquit Ecclesia. Quid est hoc, *dividam Sichimam?* Si ad historiam ubi abscondita sunt idola referatur, Gentes significat. Divido gentes. Quid est, divido? 2. *Thess.* 3. 2. Non enim omnium est fides. Quid est, divido? Alii credent, alii non credent: sed tamen non timeant qui credunt, inter illos qui non credunt. Divisi sunt enim nunc fide, postea dividentur in *Matth.* 25. 33. judicio, oves ad dexteram, hœdi ad sinistram. Ecce invenimus quemadmodum Ecclesia dividat Sichimam. Quomodo dividit humeros, secundùm B nominis interpretationem? Dividuntur humeri, ut alios gravent peccata sua, alii tollant sarcinam Christi. Humeros enim pios quærebat, cùm diceret, *Matth.* 11. 30. Jugum enim meum lene est, & sarcina mea levis est. Alia sarcina premit & aggravat te, Christi autem sarcina sublevat te: alia sarcina pondus habet, Christi sarcina pennas habet. Nam & avi si pennas detrahas, quasi onus tollis; & quò magis onus abstulisti, eò magis in terra remanebit. Quam exonerare voluisti, jacet: non volat, quia tulisti C onus: redeat onus, & volat. Talis est Christi sarcina: portent illam homines, non sint pigri: non adtendantur illi qui eam ferre nolunt; ferant illam qui volunt, & invenient quàm sit levis, quàm suavis, quàm jocunda, quàm rapiens in cælum & à terra [a] eripiens. *Dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum dimetiar.* Fortè propter oves Jacob, convallis tabernaculorum intelligitur gens Judæorum, & ipsa dividitur: nam transierunt inde qui crediderunt, foris reliqui remanserunt. D

℣. 9. 9. *Meus est Galaad.* Nomina sunt ista lecta in litteris Dei. Galaad habet interpretationis suæ vocem & magni sacramenti: interpretatur enim acervus testimonii. Quantus acervus testimonii in Martyribus? *Meus est Galaad:* meus est acervus testimonii, mei sunt Martyres veri. Moriantur [b] alii pro vetusta vanitate sua sine sale, numquid pertinent ad acervum testimonii? *1. Cor.* 13. 3. Quia & si tradidero « corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non » habeam, nihil mihi prodest. Cùm autem quodam E loco moneret Dominus de pace retinenda, præmisit salem: *Marci* 9. 49. Habete, inquit, in vobis salem, & pacem habete inter vos. Ergo, *Meus est Galaad:* sed Galaad, id est, acervus testimonii, in magna tribulatione evidenter factus est. Tunc ignominiosa Ecclesia erat in hominibus, tunc opprobrium illi viduæ objectabatur, quia Christi erat, quia signum crucis in fronte portabat: nondum erat honor, crimen erat tunc. Quando ergo non honor, sed crimen erat, tunc factus est acer- F vus testimonii; & per acervum testimonii dilatata est caritas Christi; & per dilatationem caritatis Christi occupatæ sunt gentes. Sequitur, *Et meus est Manasses:* quod interpretatur oblitus. Huic *Isai.* 54. 4. enim dictum erat, Confusionem in perpetuum » oblivisceris, & ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor. Erat ergo confusio Ecclesiæ aliquando, quam modò oblita est: confusionis enim & ignominiæ viduitatis suæ jam non est memor. Quando enim quædam erat confusio inter homines, acer- G vus testimonii factus erat. Modò jam nemo vel meminit illius confusionis, quando ignominia erat esse Christianum, jam nemo meminit, jam omnes obliti sunt, jam *meus est Manasses. Et Ephræm* A *fortitudo capitis mei.* Ephræm, fructificatio interpretatur. Mea, inquit, fructificatio, & hæc fructificatio fortitudo est capitis mei. Caput enim meum Christus est. Et unde fructificatio fortitudo ejus? Quia nisi granum caderet in terram, non multiplicaretur, solum remaneret. *Johan.* 12. 24. Cecidit ergo in terram Christus in passione, & secuta est fructificatio in resurrectione. *Et Ephræm fortitudo capitis mei.* Pendebat & contemnebatur: granum erat intus, habebat vires trahendi post se omnia. *Ibidem* 32. Quomodo in grano numeri seminum [c] latent, abjectum nescio quid apparet oculis, sed vis convertens in se materiam & proferens fructum abscondita est: sic in Christi cruce abscondita erat virtus, apparebat infirmitas. O magnum granum! Certè infirmus est pendens, certè ante illum caput plebs illa agitavit, certè dixerunt, Si Filius Dei est, descendat de cruce. *Matth.* 27. 40. Audi fortitudinem ejus: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *1. Cor.* 1. 25. Meritò tanta fructificatio consecuta est: hæc mea est, dicit Ecclesia.

℣. 10. 10. *Juda rex meus: Moab olla spei meæ. Juda rex meus:* quis Juda? Qui de tribu Juda. Quis Juda, nisi cui dixit ipse Jacob, Juda, te laudabunt fratres tui? *Gen.* 49. 8. *Juda rex meus.* Quid ergo timeam, quando Juda rex meus dicit, Nolite timere eos qui occidunt corpus? *Matth.* 10. 28. *Juda rex meus: Moab olla spei meæ.* Quare, *olla?* Quia tribulatio. Quare, *spei meæ?* Quia præcessit Juda rex meus. [d] Quà enim præcessit, tu sequi quid times? Quà præcessit? Per tribulationes, per angustias, per opprobria. Septa erat via, sed antequam transiret: postea quàm transiit, sequere, jam patet via illius transitu. Singularis ego sum, inquit, sed quò usque transeam: *Psal.* 140. 10. singulare granum, sed quoad usque transeat: cùm transierit, sequetur fructificatio. *Juda rex meus.* Ergo quia *Juda rex meus: Moab olla spei meæ.* Moab intelligitur in Gentibus. Nata est enim ista gens de peccato, nata est ista gens de filiabus Lot, *Gen.* 19. 37. quæ cum patre inebriato concubuerunt, malè utentes patre. Melius erat ut steriles remanerent, quàm sic matres fierent. Erat autem illa figura quædam eorum qui malè utuntur lege. Nolite enim adtendere quia lex in Latina lingua feminini generis est; in Græca masculini est: sed sive sit feminini generis in loquendo, sive masculini, non præscribit veritati locutio. Lex enim magis masculinam vim habet, quia regit, non regitur. Porrò autem apostolus Paulus quid ait? Bona est lex, si quis eâ legitimè utatur. *1. Tim.* 1. 8. Illæ autem filiæ Lot non legitimè usæ sunt patre. Quomodo autem nascuntur opera bona, cùm quisque lege bene utitur: sic nascuntur opera mala, cùm lege quisque malè utitur. Proinde malè illæ utentes patre, hoc est, malè utentes lege, generaverunt Moabitas: per quos significantur opera mala. Inde tribulatio Ecclesiæ, inde olla ebulliens. De hac olla quodam loco Prophetiæ dicitur, Olla succensa ab Aquilone. *Jerem.* 1. 13. Unde nisi à partibus diaboli, qui dixit, Ponam sedem meam ad Aquilonem? *Isai.* 14. 13. Tribulationes ergo maximæ non oriuntur adversùm Ecclesiam, nisi ab eis qui lege malè utuntur. Quid ergo? Defectura est hinc Ecclesia, & propter ollam, id est, abundantiam scandalorum, non erit perseveratura usque in finem? Nonne Juda rex illius prædixit hoc ei? Nonne ait illi, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet ca- *Matth.* 24. 12.

[a] Gatianensis liber, *erigens.*
[b] Editi, *Moriantur mali.* MSS. verò, *alii:* ubi Donatistarum pseudomartyres notari videntur.
[c] Editi, *seminum latentium, in terra jactum nescio quid* &c. Emendantur ad aliquot MSS.
[d] Sic aliquot MSS. At editi, *Quia enim præcessit te, debes sequi. Quid times?*

ritas multorum? Ollâ bulliente caritas refrigescit. A Quare non potiùs, ô caritas, & tu contra ollam fervescis? An ignoras tibi esse dictum, cùm de illa abundantia scandalorum rex tuus loqueretur, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit? Persevera ergo usque in finem contra ollam scandalorum. Ardet olla iniquitatis, sed major est flamma caritatis. Noli vinci, persevera usque in finem. Quid times Moabitas, opera mala eorum qui lege malè utuntur? Quid enim, Juda rex tuus qui præcessit, nonne tales pertulit? Nescis Judæos malè B utendo lege, Christum occidisse? Ergo [a] spera; & quà præcessit rex tuus sequere. Dic, *Juda rex meus.* Et ex eo quia *Juda rex meus, Moab* quid factus est? *Olla spei meæ*, non consumtionis meæ. Vide in tribulationibus ollam spei, audi Apostolum: Rom. 5. 3. Sed & gloriamur, inquit, in tribulationibus. Olla est jam, sed vide istum, si explicat ollam spei. Scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem. Si tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio C spem, olla est autem tribulatio quæ operatur spem; meritò *Moab olla spei meæ.* Spes autem non confundit. Et quid? Ferves contra ollam? Ita planè, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis.

Item ℣. 10. 11. *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Ecclesia loquitur, Perveniam usque in Idumæam. Sæviant tribulationes, bulliat scandalis mundus, *extendam calceamentum meum usque in Idumæam*, usque ad eos ipsos, qui terrenam vitam D degunt, (quoniam Idumæa interpretatur terrena,) usque ad ipsos, *usque in Idumæam extendam calceamentum meum.* Cujus rei calceamentum, nisi Rom.10.15. Evangelii? Quàm speciosi pedes eorum qui annun-Ephes. 6.15. tiant pacem, qui annuntiant bona? &, Calceati pedes in præparationem Evangelii pacis. Prorsus, Rom. 5. 3. &c. quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem, olla non me consumet: Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum-sanctum qui datus est E nobis. Non deficiamus Evangelium prædicare, non deficiamus Dominum annuntiare. *Usque in Idumæam extendam calceamentum meum.* Nonne serviunt & ipsi terreni? Etsi cupiditatibus terrenis obligantur, Christum tamen adorant. Hodie videmus, Fratres, quàm multi terreni committunt pro lucro fraudes, pro fraudibus perjuria; propter timores, sortilegos, mathematicos consulunt: omnes isti Idumæi, terreni; & tamen omnes isti adorant Christum, sub calceamento ipsius sunt; jam F usque in Idumæam extendit calceamentum suum. *Mihi Allophyli subditi sunt. Allophyli* qui sunt? Alienigenæ, non pertinentes ad genus meum. *Subditi sunt*, quia multi adorant Christum, & non sunt regnaturi cum Christo. *Mihi Allophyli subditi sunt.*

℣. 11. 12. *Quis deducet me in civitatem circumstantiæ?* Quæ est civitas circumstantiæ? Si meministis, Suprà in Psal. 58. ℣. 7. Serm. 1. n. 15. jam eam commemoravi in alio Psalmo, ubi dictum est, Et circumibunt civitatem. Circumstantiæ G enim civitas Gentium circumfusio est, quæ circumfusio Gentium in medio habebat unam gentem Judæorum, colentem unum Deum: cetera circumfusio Gentium idolis supplicabat, dæmonibus serviebat. Et mysticè vocata est civitas circumstantiæ; quia undique se Gentes circumfuderant, & ei circumsteterant quæ colebat unum Deum. *Quis deducet me in civitatem circumstantiæ?* Quis, nisi Deus? Hoc vult dicere, quomodo deducet per illas nubes, de quibus dictum est, Vox tonitrui tui Psal. 76. 19. in rota. Rota ipsa est civitas circumstantiæ, quæ dicta est rota, id est, orbis terrarum. *Quis deducet me in civitatem circumstantiæ? Quis deducet me usque in Idumæam?* id est, [b] ut regnem etiam terrenis, ut me venerentur etiam qui de me non sunt, qui de me nolunt proficere.

13. *Quis deducet me usque in Idumæam.* *Nonne tu Deus qui repulisti nos? & non egredieris Deus in virtutibus nostris.* ℣. 11. Nonne tu nos deduces qui nos repulisti? Sed quare repulisti nos? Quia destruxisti nos. Quare destruxisti nos? Quia iratus ℣. 3. es, & misertus es nostri. Tu ergo deduces qui repulisti, qui non egredieris Deus in virtutibus nostris, tu deduces. Quid est, *non egredieris in virtutibus nostris?* Sæviturus est mundus, conculcaturus est nos mundus, futurus est acervus testimonii effuso Martyrum sanguine, & dicturi sunt pagani sævientes, Ubi est Deus eorum? Tunc *non egre-* Psal. 78. 1. *dieris Deus in virtutibus nostris*: non contra eos apparebis, non ostendes potentiam tuam; qualem ostendisti in David, in Moyse, in Jesu Nave, quando eorum fortitudini Gentes cesserunt, & strage facta, magnaque reddita vastitate, in terram quam promisisti, plebem tuam induxisti. Hoc tunc non facies, *non egredieris Deus in virtutibus nostris*, sed intus operaberis. Quid est, *non egredieris?* Non apparebis. Certè enim quando catenati Martyres ducebantur, quando includebantur in carcere, quando ludibrio habendi producebantur, quando bestiis [c] subrigebantur, quando percutiebantur ferro, quando ignè cremabantur, nonne contemnebantur tamquam deserti, tamquam sine adjutore? Quomodo Deus operabatur intus? quomodo intus consolabatur? quomodo eis dulcem faciebat spem vitæ æternæ? quomodo non deserebat corda eorum, ubi homo habitabat in silentio, bene si bonus, malè si malus? Numquid ergo quia non egrediebatur in virtutibus eorum, ideo deserebat? Nonne magis non egrediendo in virtutibus eorum, deduxit Ecclesiam usque ad Idumæam, deduxit Ecclesiam usque in civitatem circumstantiæ? Si enim bellare vellet Ecclesia & gladio uti, videretur pro vita præsenti pugnare: quia verò contemnebat vitam præsentem, ideo factus est acervus testimonii de vita futura.

13. Tu ergo Deus qui non egredieris in virtutibus nostris, *Da nobis auxilium de tribulatione,* ℣. 14. *& vana salus hominis.* Eant nunc qui [d] salem non habent, & optent salutem temporalem suis, quæ est vana vetustas. *Da nobis auxilium:* inde da unde putabaris deserere, inde subveni. *Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis.*

15. *In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum* ℣. 15. *deducet* [e] *inimicos nostros.* Non faciemus virtutem in gladio, non in equis, non in loricis, non in scutis, non in potentatu exercitûs, non foris. Sed ubi? Intus ubi latemus. Ubi intus? *In Deo faciemus virtutem:* & quasi abjecti, & quasi conculcati, quasi nullius momenti homines erimus, sed *ipse ad ni-*

[a] Sic MSS. At editi, *propera.*
[b] Aliquot MSS. *id est in regnum etiam terrenum.*
[c] Er. *subjiciebantur.* Lov. *subigebantur.* At MSS. *subrigebantur.*

[d] Editi, *salutem.* Aliquot MSS. *salem*: alludit ad illud Marci 9. 49. *Habete in vobis salem*, uti suprà n. 9. Confer præterea n. 2. & 7.
[e] Nonnulli MSS. *tribulantes nos.*

bilum deducet inimicos noſtros. Denique factum eſt A
hoc de inimicis noſtris. Conculcati ſunt Martyres:
patiendo, perferendo, uſque in finem perſeverando, in Deo fecerunt virtutem. Fecit & ipſe quod ſequitur: ad nihilum deduxit inimicos eorum. Ubi ſunt modò inimici Martyrum, niſi fortè quia modò eos ebrioſi calicibus perſequuntur, quos tunc furioſi lapidibus perſequebantur?

IN PSALMUM LX.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1\. CONSIDERANDUM cum Veſtra Caritate Pſalmum iſtum ſuſcepimus. Brevis eſt, aderit Dominus ut ſufficienter B
ex eo & breviter loquamur. Quantum adjuverit ipſe qui nos jubet loqui, ſic ero volentibus officioſus, ut non ſim tardis moleſtus, nec paucis multus, nec occupatis oneroſus. Titulus ejus non nos tenet. Eſt
℣. 1. enim, *In finem, in hymnis, ipſi David. In hymnis*, utique in laudibus. *In finem*, utique in Chri- C
Rom. 10. 4. ſtum. Finis enim Legis Chriſtus eſt, ad juſtitiam omni credenti. Et *ipſi David*, non alium quàm
Matth. 1. 1. ipſum accipere debemus, qui venit ex ſemine David, ut eſſet homo inter homines, & æquales Angelis faceret homines. Vocem autem in iſto Pſalmo (ſi in membris ejus & in corpore ſumus, ſicut illo exhortante præſumere audemus,) noſtram debemus agnoſcere, non alicujus extranei. Noſtram autem non ſic dixi, quaſi eorum tantùm qui in præſentia ſumus modò; ſed noſtram qui ſumus per to- D
tum mundum, qui ſumus ab Oriente uſque in Occidentem. Et ut noveritis ſic eſſe vocem noſtram, loquitur hîc quaſi unus homo: non eſt autem unus homo, ſed tamquam unus unitas loquitur. In Chriſto autem nos omnes unus homo: quia hujus unius hominis caput eſt in cælo, & membra adhuc laborant in terra: & quia laborant, videte quid [a] dicat.
℣. 2. 2. EXAUDI *Deus deprecationem meam, intende orationi meæ*. Quis dicit? Quaſi unus. Vide
℣. 3. ſi unus: *A finibus terræ ad te clamavi, dum angeretur cor meum*. Jam ergo non unus: ſed ideo E
unus, quia Chriſtus unus, cujus omnes membra ſumus. Nam quis unus homo clamat à finibus terræ?
Pſal. 2. 8. Non clamat à finibus terræ, niſi hereditas illa, de qua dictum eſt ipſi Filio, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Hæc ergo Chriſti poſſeſſio, hæc Chriſti hereditas, hoc Chriſti corpus, hæc una Chriſti Eccleſia, hæc unitas quæ nos ſumus, clamat à finibus terræ. Quid autem clamat? Quod ſuprà dixi, *Exaudi Deus deprecationem meam, intende* F
orationi meæ: à finibus terræ ad te clamavi. Id eſt, hoc ad te clamavi: *à finibus terræ*, id eſt, undique.

3\. Sed quare clamavi hoc? *Dum angeretur cor meum*. Oſtendit ſe eſſe per omnes gentes toto orbe terrarum, [b] in magna gloria, ſed in magna tentatione. Namque vita noſtra in hac peregrinatione non poteſt eſſe ſine tentatione: quia provectus noſter per tentationem noſtram fit, nec ſibi quiſque innoteſcit niſi tentatus, nec poteſt coronari niſi vi- G
cerit, nec poteſt vincere niſi certaverit, nec poteſt certare niſi inimicum & tentationes habuerit. Angitur ergo iſte à finibus terræ clamans, ſed tamen non relinquitur, Quoniam nos ipſos quod eſt corpus ſuum, voluit præfigurare & in illo corpore ſuo, in quo jam & mortuus eſt & reſurrexit, & in cælum adſcendit; ut quò caput præceſſit, illuc ſe membra ſecutura confidant. Ergo nos transfiguravit in ſe, quando voluit tentari à ſatana. Modò legebatur in Evangelio, quia Dominus Jeſus Chriſtus in ere- Matth. 4. 1.
mo tentabatur à diabolo. Prorſus Chriſtus tentabatur à diabolo. In Chriſto enim tu tentabaris, quia Chriſtus de te ſibi habebat carnem, de ſe tibi ſalutem; de te ſibi mortem, de ſe tibi vitam; de te ſibi contumelias, de ſe tibi honores; ergo de te ſibi tentationem, de ſe tibi victoriam. Si in illo nos tentati ſumus, in illo nos diabolum ſuperamus. Adtendis quia Chriſtus tentatus eſt, & non adtendis quia vicit? Agnoſce te in illo tentatum, & te in illo agnoſce vincentem. Poterat à ſe diabolum prohibere: ſed ſi non tentaretur, tibi tentando vincendi magiſterium non præberet. Itaque non mirum, ſi inter tentationes poſitus iſte clamat à finibus terræ. Sed quare non vincitur? *In petra exaltaſti me*. Jam ergo hîc agnoſcimus quis clamet à finibus terræ. Recolamus Evangelium: Super hanc petram ædificabo Matth. 16. 18.
Eccleſiam meam. Ergo illa clamat à finibus terræ, quam voluit ædificari ſuper petram. Ut autem ædificaretur Eccleſia ſuper petram, quis factus eſt petra? Paulum audi dicentem: Petra autem erat 1. Cor. 10. 4.
Chriſtus. In illo ergo ædificati ſumus. Propterea petra illa in qua ædificati ſumus, prior percuſſa eſt Matth. 7. 24.
ventis, flumine, pluviâ, quando Chriſtus à diabolo tentabatur. Ecce in qua firmitate te voluit ſtabilire. Meritò non vacat vox noſtra, ſed exauditur: in magna enim ſpe poſiti ſumus: *In petra exaltaſti me*.

4\. *Deduxiſti me*, * *quia factus es ſpes mea*. Ille ℣. 4.
ſi noſtra ſpes factus non eſſet, non nos deduceret. Deducit tamquam dux, & in ſe ducit tamquam via, & ad ſe perducit tamquam patria. Deducit ergo nos. Unde? Quia factus eſt ſpes noſtra. Unde factus eſt ſpes noſtra? Ecce ſic quomodo audiſtis quia tentatus eſt, quia paſſus eſt, quia reſurrexit, factus eſt ſpes noſtra. Quid enim nobis dicimus quando hæc legimus? Non enim perdet nos Deus, propter quos Filium ſuum miſit tentari, crucifigi, mori, reſurgere: non enim verè nos deſpicit Deus, propter quos Filio proprio non pepercit, ſed pro Rom. 8. 32.
nobis omnibus tradidit eum. Sic ergo factus eſt ſpes noſtra. In illo vides & laborem tuum, & mercedem tuam; laborem in paſſione, mercedem in reſurrectione. Sic ergo factus eſt ſpes noſtra. Habemus enim duas vitas: ſed unam in qua ſumus, alteram quam ſperamus. In qua ſumus, nota nobis eſt: quam ſperamus, ignota nobis eſt. Tolera in qua es, & habebis quam nondum habes. Quomodo toleras? Ut non vincaris à tentatore. Laboribus ſuis, tentationibus, paſſionibus, morte ſua demonſtravit tibi vitam Chriſtus in qua es; reſurrectione ſua demonſtravit tibi vitam in qua eris. Nos enim non noveramus niſi naſci hominem & mori; reſurgere hominem & vivere in æternum non noveramus: ſuſcepit quod noveras, & demonſtravit quod non noveras. Ideo ergo factus eſt ſpes noſtra in tribulationibus, in tentationibus. Vide Apoſtolum dicentem: Non Rom. 5. 3. 4. & 5.
ſolùm autem, ſed & gloriamur, inquit, in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem; ſpes autem non confundit: quoniam caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis. Ergo factus eſt ipſe ſpes noſtra, qui dedit nobis Spiritum-ſanctum: & ambulamus

[a] Plures MSS. *dicant*.

[b] Editi, *non in magna gloria*. Abeſt, *non*, à MSS.

modò ad spem; non enim ambularemus, nisi spera- A
Rom. 8.24. & 25. remus. Quid ait ipse Apostolus? Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Et item: Spe enim salvi facti sumus. Ibidem.

Item ỳ. 3. & 4. 5. *Deduxisti me, quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.* Angitur cor meum, inquit ista unitas à finibus terræ, & laboro inter tentationes & scandala: invident pagani, quia victi sunt; insidiantur hæretici pallio velati nominis Christiani; intus in ipsa Ecclesia vim patitur frumentum à palea: inter hæc omnia cùm angitur cor meum, clamabo à finibus terræ. Sed non me deserit ipse qui me exaltavit super petram, ut deducat me usque ad se: quia etsi laboro, diabolo per tot loca & tempora & occasiones insidiante adversùs me, hic est mihi turris fortitudinis; quò cùm confugero, non solùm vitabo tela inimici, sed etiam in illum quæ voluero securus ipse jaculabor. Ipse enim Christus est turris; ipse nobis factus est turris à facie inimici, qui est & petra super quam ædificata est Ecclesia. Caves ne feriaris à diabolo? Fuge ad turrem: numquam te ad illam turrem diabolica jacula secutura sunt; ibi stabis munitus & fixus. Quomodo autem fugies ad turrem? Ne fortè quisque in tentatione positus corporaliter quærat turrem istam; & cùm eam non invenerit, fatigetur, aut deficiat in tentatione. Ante te est turris: recordare Christum, & intra in turrem. Quomodo recordaris Christum, ut intres in turrem? Quidquid pateris, cogita quia prior passus est, & cogita quo fine passus est, ut moreretur & resurgeret. Talem & tu finem spera, qualis in illo præcessit, & intrasti in turrem non consentiendo inimico. Si enim consenseris inimico, tunc ad te pervenit oppugnantis jaculum. Tu potiùs in illum jaculare tela, quibus feriatur, quibus vincatur. Quæ sunt ista tela? Verba Dei, fides tua, spes ipsa tua, opera bona. Non dico, Sic esto in ista turre, ut vaces ibi, & sufficiat tibi quia non ad te hostis tela perveniunt: age ibi aliquid, non cessent manus: opera bona tua gladii sunt interficientes inimicum.

ỳ. 5. 6. *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Videtis quia ille, de quo diximus, est qui clamat. Quis nostrûm est inquilinus usque in sæcula? Paucis diebus hîc vivimus, & transimus: inquilini enim hîc sumus, habitatores in cælo erimus. Ibi es inquilinus, unde auditurus es vocem Domini Dei tui, Migra. Nam de domo illa æterna in cælis nemo te jubebit migrare. Hîc ergo inquilinus. Unde
Psal. 38.13. etiam dicitur in alio Psalmo, Inquilinus ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Hîc ergo inquilini sumus, ibi Dominus nobis man-
Johan. 14. 2. siones dabit æternas: Multæ, inquit, mansiones sunt apud Patrem meum. Mansiones illas non tamquam inquilinis dabit, sed tamquam civibus in æternum mansuris. Hîc tamen, Fratres, quia non modico tempore futura erat Ecclesia in hac terra, sed hîc erit Ecclesia usque in finem sæculi: ideo hîc dixit, *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Sæviat quantumlibet inimicus, oppugnet me, insidias mihi præparet, scandalis crebrescat, & faciat angi cor meum: *inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Non vincetur Ecclesia, non eradicabitur, nec cedet quibuslibet tentationibus, donec veniat hujus sæculi finis, & nos ab ista temporali æterna illa habitatio suscipiat, ad quam nos deducet qui factus est spes nostra. *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Si diu eris inquilinus, quasi hoc illi diceremus, laboraturus ergo es in terra inter tantas tentationes: nam si paucorum dierum hîc esset Ecclesia, citò finirentur tentatoris insidiæ. Bene, paucorum dierum velles esse tentationes: sed quomodo colligeret natos omnes, nisi diu hîc esset, nisi usque in finem protenderetur? Noli invidere ceteris pòst futuris: noli, quia jam transisti, pontem [b] misericordiæ velle præci- B dere: sit hîc usque in sæcula. Et quid de tentationibus, quæ necesse est ut abundent quantò magis veniunt scandala? Etenim ipse ait, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Matth. 24. 12. Sed illa Ecclesia quæ clamat à finibus terræ, in his est de quibus sequitur dicens, Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Sed unde perseverabis? Quæ vires tuæ inter tanta scandala, inter tantas tentationes, inter tantas pugnas? quibus viribus vincis hostem quem non vides? numquid tuis? Er- C go quia usque in sæcula erit inquilinus iste hîc, quæ illi spes est ut duret? *Cooperiar in velamento alarum tuarum.* Ecce quare securi sumus inter tantas tentationes, donec veniat finis sæculi, & suscipiant nos sæcula æterna: quia cooperimur in velamento alarum ipsius. Æstus est sæculi, sed magna umbra est sub alis Dei: *Cooperiar in velamento alarum tuarum.*

7. *Quoniam tu Deus [a] exaudisti orationem meam.* ỳ. 6. Quam? A qua cœpit: Exaudi Deus deprecatio- ỳ. 2. & 3. D nem meam, intende orationi meæ: à finibus terræ ad te clamavi. Hoc ad te clamavi à finibus terræ. Ideo cooperiar in velamento alarum tuarum, quia exaudisti deprecationem meam. Admonemur ergo, Fratres, non cessare orando, quamdiu tempus est tentationum. *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.* Perseveremus ergo in timore nominis Dei: æternus Pater non nos fallit. Laborant filii, ut suscipiant parentum suorum hereditatem, quibus mortuis successuri sunt: nos non laboramus accipe- E re hereditatem ab illo Patre, cui non morienti succedamus, sed cum illo in ipsa hereditate in æternum vivamus? *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.*

8. *Dies super dies regis adjicies annos ejus.* ỳ. 7. Hic est ergo rex cujus membra sumus. Rex Christus est, caput nostrum, rex noster. Dedisti illi dies super dies; non solùm istos dies in isto tempore cum fine, sed dies super istos dies sine fine. Habitabo, inquit, in domo Domini, in longitudinem die- Psal. 22. 6. F rum. Quare, in longitudinem dierum, nisi quia modò brevitas est dierum? Omnis enim res quæ finem habet, brevis est: sed regis hujus dies super dies, ut non diebus solùm istis transeuntibus regnet Christus in Ecclesia sua, sed regnent cum illo sancti in diebus illis qui non habent finem. Ibi unus dies est, & multi dies sunt. Quia multi dies sunt, dixi jam, In longitudinem dierum: quia unus dies, sic intelligitur: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Psal. 2. 7. Unum diem dixit hodie: sed iste dies non ponitur in G medio inter hesternum & crastinum, nec initium ejus finis est hesterni, nec finis ejus initium crastini. Nam & anni Dei dicti sunt: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Psal. 101. 28. Quomodo anni, sic dies, sic unus dies. Quidquid vis dicis de æternitate. Ideo quidquid vis dicis, quia quidquid dixeris, minus dicis. Sed ideo necesse est aliquid dicas, ut sit

[a] Lov. *Deus meus.* Abest, *meus*, ab Er. & MSS. nec est apud Lxx.

[b] Vox, *misericordiæ*, abest à plerisque MSS.

unde cogites quod non potest dici. *Dies super dies* A *regis adjicies annos ejus, usque in diem generationis & generationis.* Generationis hujus & generationis futuræ: generationis hujus quæ comparatur lunæ, propter quod luna nascitur, crescit, perficitur, senescit & occidit, sic sunt generationes istæ mortales; & generationis qua regeneramur resurgendo, & permanebimus in æternum cum Deo, quando jam non sicut luna, sed quod ait Dominus, Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. (Matth. 13. 43.) Luna enim figuratè in Scripturis pro mutabilitate B hujus mortalitatis ponitur. Ideo ad Jericho descendebat ille ab Jerusalem qui incurrit in latrones: (Lucæ 10. 30.) quia Jericho civitas verbum est Hebræum, & interpretatur Latinè luna. Descendebat ergo tamquam ab immortalitate ad mortalitatem: & meritò in itinere vulneratus à latronibus & semivivus relictus est ille Adam, ex quo est totum genus humanum. Ergo *dies super dies regis adjicies annos ejus, usque in diem generationis*, generationis mortalis accipio: cujus generationis alterius mentionem fe- C cisti? Cujus, audi:

℣. 8. 9. *Permanebit in æternum in conspectu Dei:* Secundùm quid, aut propter quid? *Misericordiam & veritatem ejus quis requiret ei?* Dicit & alio loco, Universæ viæ Domini misericordia & veritas, requirentibus testamentum ejus & testimonia ejus. (Psal. 24. 10.) Magnus sermo de veritate & misericordia, sed brevitatem promisimus. Breviter accipite quid sit veritas & misericordia: quia non parvum est quod dictum est, Universæ viæ Domini miseri- D cordia & veritas. Misericordia dicitur, quia non merita nostra adtendit Deus, sed bonitatem suam, ut peccata nobis omnia dimitteret, & vitam æternam promitteret: veritas autem, quia non fallit reddere quæ promisit. Agnoscamus hîc eam, & nos faciamus, ut quomodo nobis Deus exhibuit misericordiam suam & veritatem suam, misericordiam dimittendo peccata nostra, veritatem exhibendo promissa sua; sic & nos faciamus hîc misericordiam & veritatem, misericordiam circa infirmos, circa E egentes, circa inimicos etiam nostros; veritatem non peccando, nec adjiciendo peccatum super peccatum. Quoniam qui multum sibi pollicetur de misericordia Dei, subrepit in animum ipsius ut faciat injustum Deum, & putet quia si permanserit peccator, & noluerit recedere ab iniquitatibus suis, veniet ille & ibi eum positurus est, ubi ponit servos suos qui ei obtemperant. Et justum hoc erit, ut ibi te ponat perseverantem in peccatis, ubi positurus est illos qui recesserunt à peccatis? Sic vis injustus F esse, ut & Deum facias injustum? Quid vis ergo convertere Deum ad voluntatem tuam? Tu convertere ad voluntatem Dei. Quis est ergo qui hoc facit, nisi ex illis paucis, de quibus dicitur, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit? Meritò & hîc *misericordiam & veritatem ejus quis requiret ei?* Quid est, *ei?* Sufficeret, *quis requiret:* Quare, addidit, *ei*, nisi quia multi quærunt misericordiam ejus & veritatem discere in libris ejus; (2. Cor. 5. 15.) & cùm didicerint, sibi vivunt, non illi; sua quæ- G runt, non quæ Jesu Christi; (Philip. 2. 21.) prædicant misericordiam & veritatem, & non faciunt misericordiam & veritatem? Sed prædicando illam, norunt illam: non enim prædicarent illam, nisi nossent illam. Sed qui Deum amat & Christum, in prædicando misericordiam & veritatem ipsius, ipse illam requiret ei, non sibi: id est, non ut ipse habeat ex hac prædicatione commoda temporalia, sed ut prosit membris ipsius, id est fidelibus ejus, cum veritate ministrando quod novit; ut qui vivit non jam sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. (2. Cor. 5. 15.) *Misericordiam & veritatem ejus quis requiret ei?*

10. *Sic psallam nomini tuo, Deus, in sæculum* ℣. 9. *sæculi, ut reddam vota mea de die in diem.* Si psallis nomini Dei, ne psallas ad tempus. Vis in sæculum sæculi psallere? vis in æternum psallere? Redde ei vota tua de die in diem. Quid est, redde ei vota tua de die in diem? De die isto in illum diem. Persevera reddere vota in isto die, donec venias ad illum diem: hoc est, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. (Matth. 24. 13.)

IN PSALMUM LXI.
* ENARRATIO.

(* Sermo ad plebem.)

1. DELECTATIO divinorum eloquiorum, & dulcedo intelligendi verbi Dei, adjuvante ipso qui dat suavitatem, ut terra nostra det fructum suum, (Psal. 84. 13.) & nos ad loquendum, & vos ad audiendum exhortatur. Video vos sine fastidio audire, & gaudeo palato cordis vestri, à quo id quod salubre est non respuitur, sed cum aviditate percipitur, & utiliter continetur. Loquamur ergo vobis & hodie, quantum Dominus donat, de isto Psalmo quem modò cantavimus. Titulus ejus est, *In finem, pro Idithun, Psalmus ipsi* ℣. 1. *David.* Jam vobis insinuatum esse quid sit Idithun, recolo. Ex interpretatione enim Hebrææ linguæ ut ad nos pervenit, Latinè dicitur Idithun transiliens eos. Transilit ergo iste qui cantat quosdam, quos de super despicit. Videamus quò usque transilierit, & quos transilierit, & ubi quamvis quosdam transilierit positus sit, de quo spiritali quodam & securo loco intueatur ima, non ita respiciens ut cadat, sed ut [a] moveat qui transilivit pigros ut sequantur, & laudet locum quò transiliendo pervenit. Ita enim iste transiliens super aliquid est, ut sub aliquo sit: unde priùs nobis insinuare voluit sub quo tutus sit, ut illud quod transilivit, non sit superbiæ sed provectûs.

2. In quodam ergo loco munito positus ait, NONNE *Deo subjicietur anima mea?* ℣. 2. Audierat enim, Qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur: (Matth. 23. 12.) & trepidus ne transiliendo superbiret, non elatus ex his quæ infrà essent, sed humilis ex eo [b] qui suprà esset; tamquam minantibus ei ruinam invidis qui eum transilivisse doluerant, respondit, *Nonne Deo subjicietur anima mea:* Quid est quod mihi veluti transilienti quæritis laqueos? Insultatione dejicere me vultis, aut seductione decipere. Numquid ita memini supra quod sum, ut oblitus sim sub quo sum? *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* Quantumcumque accedam, quantumcumque adscendam, quantumcumque transiliam, sub Deo ero, non contra Deum. Securus ergo transcendo cetera, quando ille me sub se tenet qui est super omnia. *Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.* * *Etenim ipse est Deus meus & salutaris meus,* ℣. 3. *susceptor meus, non movebor ampliùs.* Scio quis supra me sit, scio quis prætendat misericordiam suam scientibus se, scio sub cujus alarum tegmine sperem: *non movebor ampliùs.* Agitis quidem vos,

[a] Plures MSS. *moneat.*

[b] Sic aliquot MSS. Editi verò, *ex eo quod suprà esset.*

ait quibusdam, transiliens eos ipsos quibus dicit: [Psal. 35. 12.] agitis quidem vos ut movear, sed non veniat mihi " pes superbiæ. Ex hoc enim fit quod & in ipso Psalmo sequitur, Nec manus peccatorum dimoveat me: cui consonat, *Non movebor ampliùs.* Ad illud enim quod ibi dictum est, Nec manus peccatorum dimoveat me, respondet hîc, *Non movebor ampliùs.* Ad illud autem quod ibi dictum est, Non veniat mihi pes superbiæ, respondet hîc, *Nonne Deo subjecta erit anima mea?*

3. Ergo de superiore loco munitus & tutus, cui [Psal. 89. 1.] factus est Dominus refugium, cui est ipse Deus in locum munitum, respicit ad eos quos transilivit, & despiciens eos loquitur, tamquam de turri excelsa; [Psal. 60. 4.] nam & hoc dictum est de eo, Turris fortitudinis à [ỳ. 4.] facie inimici: adtendit ergo ad eos, & dicit, *Quò usque apponitis super hominem?* Insultando, opprobria jaciendo, insidiando, persequendo, apponitis super hominem onera; apponitis super hominem quantum [a] potest ferre homo: sed ut ferat homo, sub illo est qui fecit hominem. *Quò usque* [C] *apponitis super hominem?* Si ad hominem adtenditis, *Interficite omnes.* Ecce apponite, sævite, *interficite omnes: Tamquam parieti inclinato & maceriæ impulsæ:* instate, impellite, quasi dejecturi. Et ubi est, Non movebor ampliùs? Sed quare, [ỳ. 3.] Non movebor ampliùs? Quia ipse est Deus salutaris meus, susceptor meus. Ergo homines potestis apponere [b] onera super hominem: numquid super Deum qui tuetur hominem?

[Item ỳ. 4.] 4. *Interficite omnes.* Quod tantum spatium corporis in uno homine, ubi possit interfici ab omnibus? Sed debemus intelligere personam nostram, [D] personam Ecclesiæ nostræ, personam corporis Christi. Unus enim homo cum capite & corpore suo Jesus Christus, salvator corporis & membra [Gen. 2. 24.] corporis, duo in carne una, & in voce una, & in [Ephes. 5. 31.] passione una; & cùm transierit iniquitas, in requie una. Passiones itaque Christi non in solo Christo, immo passiones Christi nonnisi in Christo. Si enim Christum intelligas caput & corpus, passiones Christi nonnisi in Christo: si autem Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo [E] Christo. Si enim passiones Christi in solo Christo, immo in solo capite; unde dicit quoddam mem- [Coloss. 1. 24.] brum ejus Paulus apostolus, Ut suppleam quæ desunt pressurarum Christi in carne mea? Si ergo in membris Christi es, quicumque homo, quisquis hæc audis, quisquis hæc nunc non audis: (sed tamen audis, si in membris Christi es:) quidquid pateris ab eis qui non sunt in membris Christi, deerat [F] passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat; [c] mensuram imples, non superfundis: tantum pateris, quantum ex passionibus tuis inferendum erat universæ passioni Christi, qui passus est in capite nostro, & patitur in membris suis, id est, in nobis ipsis. Ad communem hanc quasi rem-publicam nostram quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, & pro possessione virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus. Pariatoria plenaria passionum omnium non erit, nisi cùm [G] sæculum finitum fuerit. *Quò usque apponitis super* [A] *hominem?* Quidquid passi sunt Prophetæ à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, appositum est super hominem, [Matth. 23. 35.] quia præcesserunt adventum incarnationis Christi quædam membra Christi: sicut in nascente quodam, nondum quidem procedente capite, processit manus, [Gen. 38. 28.?] sed tamen capiti connectebatur & manus. Nolite ergo putare Fratres, omnes justos qui passi sunt persecutionem iniquorum, etiam illos qui venerunt missi ante Domini adventum prænuntiare Domini [B] adventum, non pertinuisse ad membra Christi. Absit ut non pertineat ad membra Christi, qui pertinet ad civitatem quæ regem habet Christum. Illa una est Jerusalem cælestis, civitas sancta: hæc una civitas unum habet regem. Rex hujus civitatis Christus est: ipse enim ei dicit, Mater Sion, dicet [Psal. 86. 5.] homo. Dicit ei, Mater; sed homo. Mater enim Sion, dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus. Ille ergo rex ejus, qui eam fundavit Altissimus, ipse in ea homo factus est humillimus. Ipse ergo ante adventum incarnationis suæ præmisit quædam membra sua, post quæ prænuntiantia se venturum venit & ipse, connexus eis. [d] Refer ad similitudinem nascentis illius; quia manus ante caput procedens, & cum capite est, & [Gen. 38. 28.] sub capite. De Christo enim dictum est, cùm laudaretur excellentia populi primi, & dolerentur fracti rami naturales: Quorum adoptio, inquit, [Rom. 11. 16.?] & testamenta & legis constitutio, quorum patres, [Rom. 9. 4. & 5.] & ex quibus Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Ex quibus Christus secundùm carnem, tamquam ex Sion, [D] quia homo factus est in ea: quia Christus super [Psal. 86. 5.] omnia Deus benedictus in sæcula, quia ipse fundavit eam Altissimus. Ex quibus Christus secundùm carnem, filius David: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Dominus David. Tota ergo illa civitas loquitur, à sanguine Abel justi usque ad [Matth. 23. 35.] sanguinem Zachariæ. Inde & deinceps à sanguine Johannis, per sanguinem Apostolorum, per sanguinem Martyrum, per sanguinem fidelium Christi, una civitas loquitur, unus homo dicit, *Quò* [E] *usque apponitis super hominem? Interficite omnes.* Videamus si deletis, videamus si exstinguitis, videamus si tollitis de terra nomen ejus, videamus si [Psal. 2. 1.] non populi inania meditamini, dicentes, Quando [Psal. 40. 6.] morietur, & peribit nomen ejus? *Tamquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ*, incumbite, impellite. Audite suprà: Susceptor meus, non [ỳ. 3.] movebor ampliùs: quia tamquam cumulus are- [Psal. 117. 13.] [F] næ impulsus sum ut caderem, & Dominus suscepit me.

5. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt* [ỳ. 5.] *repellere:* victi dum interficiunt cedentes, sanguine interfectorum multiplicantes fideles, cedentes his & jam non valentes occidere. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere.* Modò quia non potest occidi Christianus, agitur ut exhonoretur Christianus. Nunc enim honore Christianorum corda torquentur impiorum: jam Joseph ille spiri- [Gen. 37. & 39. 1. &c.] [G] talis post venditionem à fratribus, post translationem de patria sua ad gentes, tamquam in Ægyp-

[a] Tres MSS. *quantum non potest ferre.*

[b] Sic duo MSS. Alii cum editis, *apponere hominem super hominem.*

[c] Editi, *mensuram implens, non superfundens. Tantum ergo pateris quantum ex passionibus suis* &c. paulóque pòst, *id est in nobis ipsis ad communem hanc quasi rempublicam. Nam quisque* &c. Tum infrà, *& pro posse virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus paratoria plenaria: passionum omnium finis non erit, nisi* &c. Emendatur locus ad MSS. & ad Bedæ collectionem in Paulum. Quæ collectio in Corb. MS. ubi Floro tribuitur, habet *pro portione virium:* at ceteri MSS. hîc, *possessione.* Utrumlibet non minùs aptè: quando ad morem canonis solvendi habita ratione possessionum alludit Aug. Porrò vox *finis* abest à MSS. qui loco *paratoria*, præferunt quidam *pariatoria*, alii *paritoria*, fortè mensuræ vel tributi cujusdam nomen: pro quo nescimus an legendum *parata verò*, uti legit Clariss. Cangius in Gloss. voce *Plenaria.*

[d] Sic plerique MSS. At Er. *connexus eis refert ad similitudinem* &c. Lov. *connexus eis refert similitudinem.* Regius MS. *Referte ad* &c.

tum,

tum, post humiliationem carceris, post [a] factionem falsæ testis, postquam factum est quod de illo dictum est, (Psal. 104. 18.) Ferrum pertransivit animam ejus: jam honorificatus est, jam non est subditus fratribus (Gen. 41. 55.) vendentibus, sed frumenta erogat esurientibus. Victi ejus humilitate & castitate, incorruptione, tentationibus, passionibus, jam eum honoratum vident, & honorem ipsius cogitant repellere. In cogitationibus quippe eorum est illud, (Psal. 111. 10.) Peccator videbit: neque enim non videbit, quando non potest civitas abscondi supra montem constituta. (Matt. 5. 14.) Peccator ergo videbit, & irascetur, dentibus suis frendet, & tabescet. Latet in corde, & tegitur fronte venenum in sævientibus & indignantibus. Propterea & hîc cogitationes eorum dicit, *Honorem*, inquit, *meum cogitaverunt repellere*. Non enim audent verbis proferre quod cogitant. Optemus illis bona, etiamsi [b] optant mala. Judica illos Deus, (Psal. 5. 11.) decidant à cogitationibus suis. Quid enim illis melius, quid utilius, quàm ut inde cadant ubi malè stant? ut possint ipsi correcti dicere, (Psal. 39. 3.) Statuisti pedes meos supra petram.

℣. 5. 6. *Verumtamen cogitaverunt honorem meum repellere*. Omnes contra unum, an unus contra omnes; an omnes contra omnes, an unus contra unum? (℣. 4.) Interim cùm dicit, Apponitis super hominem, tamquam super unum: & cùm dicit, Interficite omnes, quasi omnes contra unum: sed tamen & omnes contra omnes, quia & Christiani omnes, sed in uno. Quid autem illi diversi errores inimici Christi, omnes tantùm dicendi sunt? nonne & unus? Planè audeo & unum dicere: quia una civitas & una civitas, unus populus & unus populus, rex & rex. Quid est, una civitas & una civitas? Babylonia una, Jerusalem una. Quibuslibet aliis etiam mysticis nominibus appelletur, una tamen civitas & una civitas; illa rege diabolo, ista rege Christo. (Matth. 22. 10. &c.) Intendo enim Evangelio quodam loco, & movet me, puto quòd & vos. Postea quàm invitati sunt multi ad nuptias boni & mali, & impletæ sunt nuptiæ recumbentium: servi enim missi, ut præceptum erat, invitaverunt & bonos & malos: & ingressus est rex inspicere recumbentes, & invenit hominem non habentem vestem nuptialem, & ait illi quod nostis: Amice, unde huc venisti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit: & jussit ei ligari manus & pedes, & projici eum in tenebras exteriores. Levatus est de convivio, & missus est in pœnas, nescio quis homo in tam magna turba recumbentium. Sed tamen Dominus volens ostendere unum illum hominem, unum corpus esse quod constat ex multis, ubi jussit eum projici foras, & mitti in debitas pœnas, subjecit continuò, (Ibidem 14.) Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Quid est hoc? (Psal. 39. 6.) Convocasti turbas, venit ingens multitudo, annuntiasti, locutus es, multiplicati sunt super numerum, impletæ sunt nuptiæ recumbentium, projectus est inde solus unus, & dicis, Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Cur non potiùs, Omnes vocati, multi electi, unus projectus? Si diceret, Multi enim sunt vocati, & plures electi, pauci verò reprobi: in paucis fortè verisimiliùs intelligeremus unum illum. Nunc verò dicit quòd unus inde projectus est, & subdit, Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Qui sunt electi, nisi qui remanserunt? Projecto uno, electi remanserunt. Quomodo projecto uno de multis pauci electi, nisi quia in illo uno multi? Omnes qui terrena sapiunt, omnes qui felicitatem terrenam Deo præferunt, omnes qui sua quærunt, non quæ Jesu Christi, (Philip. 2. 21.) ad unam illam civitatem pertinent, quæ dicitur Babylonia mysticè, & habet regem diabolum. Omnes autem qui ea quæ sursum sunt sapiunt, qui cælestia meditantur, qui cum sollicitudine in sæculo vivunt ne Deum offendant, qui cavent peccare, quos peccantes non pudet confiteri, humiles, mites, sancti, justi, pii, boni, omnes ad unam civitatem pertinent, quæ regem habet Christum. Illa enim in terra quasi major est tempore, non sublimitate, non honore. Civitas illa prior nata, civitas ista posterior nata. Illa enim incepit à Cain, hæc ab Abel. Hæc duo corpora sub duobus regibus agentia, ad singulas civitates pertinentia, adversantur sibi usque in finem sæculi, donec fiat ex commixtione separatio, & alii ponantur ad dexteram, alii ad sinistram, dicaturque illis, (Matth. 25. 34.) Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab exordio mundi: illis autem, (Ibidem 41.) Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Christus enim hoc dicit, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Rex civitatis suæ, victor super omnia. Illis autem ad sinistram constitutis tamquam civitati iniquorum, Ite, inquit, in ignem æternum. Numquid separat ab eis regem? Non. Addidit enim, qui paratus est diabolo & angelis ejus.

7. Intendite Fratres, intendite, rogo vos. Delectat enim me pauca adhuc loqui vobis de civitate hac dulci. (Psal. 86. 3.) Gloriosissima enim de te dicta sunt civitas Dei. (Psal. 136. 5.) Et si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivis-catur me dextera mea. Dulcis est enim una patria, & verè una patria, sola patria: præter illam quidquid nobis est, peregrinatio est. Dicam ergo quod agnoscatis, quod approbetis: commemorabo quod nostis, non docebo quod ignoratis. Non priùs, inquit Apostolus, (1. Cor. 15. 46.) quod spiritale est, sed quod animale, postea quod spiritale. Ideo civitas illa major ætate, quia prior natus est Cain, & postea Abel: (Gen. 4. 1. & 2.) sed in his major serviet minori. (Gen. 25. 23.) Illa major ætate, ista major dignitate. Quare illa major ætate? Quia non priùs quod spiritale est, sed quod animale. (1. Cor. 15. 46.) Quare ista major dignitate? Quia major serviet minori. (Gen. 25. 23.) Ædificavit autem civitatem Cain, sic legimus: (Gen. 4. 17.) antequam esset ulla civitas, in primordio rerum humanarum, ædificavit civitatem Cain. Procul dubio intelligas jam natos fuisse multos homines ex illis duobus, & ex his quos genuerant, ut posset esse aptus & congruus numerus cui nomen civitatis imponeretur. Ædificavit ergo civitatem Cain, ubi non erat civitas. Ædificata est & postea Jerusalem, regnum Dei, civitas sancta, civitas Dei; & posita in specie quadam umbræ significantis futura. Intelligite itaque magnum mysterium, & tenete quod prælocutus sum, Non priùs quod spiritale, sed quod animale, postea spiritale: ideo ergo Cain prior ædificavit civitatem, & ibi ædificavit ubi nulla erat civitas. Ut verò ædificaretur Jerusalem, non ibi ædificata est ubi non erat civitas, sed erat civitas primò quæ appellabatur Jebus, (Jos. 18. 28.) unde Jebusæi. Eâ captâ, devictâ, subjectâ, ædificata est nova civitas tamquam destructâ vetere; & appellata Jerusalem, visio pacis, civitas Dei. Unusquisque ergo natus ex Adam, nondum pertinet ad Jerusalem: portat enim secum traducem iniquitatis,

[a] Sic Er. & MSS. At Lov. *fractionem*.

[b] Plerique MSS. *Optemus illis bene, etiamsi putant malè.*

pœnamque peccati, deputatus morti; & pertinet quodammodo ad veterem quamdam civitatem. Sed si futurus est in populo Dei; destruetur vetus, & ædificabitur novus. Ideo ergo Cain civitatem ædificavit ubi non erat civitas. A mortalitate enim & à malitia quisque incipit, ut fiat bonus postea. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam unius hominis justi constituentur multi. Et omnes in Adam morimur: & unusquisque nostrûm ab Adam natus est. Transeat ad Jerusalem, destruetur vetus, & ædificabitur novus. Tamquam devictis Jebusæis, ut ædificetur Jerusalem, dicitur, Exuite vos veterem hominem, & induite novum. Jamque ædificatis in Jerusalem, & gratiæ luce fulgentibus, dicitur, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Mala ergo civitas ab initio usque in finem currit, & bona civitas mutatione malorum conditur.

Rom. 5. 19.
1. Cor. 15. 22.
Coloss. 3. 9.
Ephes. 5. 8.

8. Et sunt istæ duæ civitates permixtæ interim, in fine separandæ; adversùs se invicem confligentes, una pro iniquitate, altera pro justitia; una pro vanitate, altera pro veritate. Et aliquando ipsa commixtio temporalis facit, ut quidam pertinentes ad civitatem Babyloniam, administrent res pertinentes ad Jerusalem; & rursum quidam pertinentes ad Jerusalem, administrent res pertinentes ad Babyloniam. Difficile aliquid promisisse videor. Patientes estote, donec demonstretur exemplis. Omnia enim in vetere populo, sicut scribit Apostolus, in figura contingebant eis: scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Respicite ergo populum illum primum positum etiam ad significandum populum posteriorem; & videte ibi quæ dico. Fuerunt reges* magni in Jerusalem: notum est, numerantur, nominantur. Omnes ergo iniqui cives erant Babyloniæ, & administrabant res Jerusalem: omnes in finem inde separandi nonnisi ad diabolum pertinent. Rursus invenimus cives de Jerusalem administrasse res quasdam pertinentes ad Babyloniam. Nam tres illos pueros victus miraculo Nabuchodonosor regni sui administratores fecit, & constituit eos super satrapas suos; & administrabant res Babyloniæ cives de Jerusalem. Respicite nunc impleri hoc & agi in Ecclesia, & his temporibus. Omnes de quibus dictum est, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite, cives sunt Babyloniæ, administrantes rem-publicam civitatis Jerusalem. Si enim nihil administrarent civitatis Jerusalem, unde, Quæ dicunt facite? unde, Cathedram Moysi sedent? Rursus si cives sunt ipsius Jerusalem qui regnabunt in æternum cum Christo, unde, Quæ faciunt facere nolite, nisi quia & audituri sunt, Recedite à me omnes qui operamini iniquitatem? Notum est ergo vobis, cives malæ civitatis administrare quosdam actus bonæ civitatis. Videamus si & nunc cives bonæ civitatis administrent quosdam actus malæ civitatis. Terrena omnis res-publica quandoque utique peritura, cujus regnum transiturum est, cùm veniet illud regnum de quo oramus, Veniat regnum tuum; & de quo prædictum est, Et regni ejus non erit finis: terrena ergo res-publica habet cives nostros administrantes res ejus. Quàm multi enim fideles, quàm multi boni & Magistratus sunt in civitatibus suis, & Judices sunt, & Duces sunt, & Comites sunt, & Reges sunt? Omnes justi & boni, non habentes in corde

1. Cor. 10. 11.
* f. mali.
Dan. 2. 48. & 3. 97.
Matth. 23. 3.
Luca 13. 27.
Matth. 6. 10.
Luca 1. 33.

A nisi gloriosissima quæ de te dicta sunt civitas Dei. Et quasi angariam faciunt in civitate transitura, & illicà doctoribus civitatis sanctæ jubentur servare fidem præpositis suis, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tamquam à Deo missis ad vindictam malorum, laudem verò bonorum; sive servi, ut dominis suis subditi sint, & Christiani paganis, & servet fidem melior deteriori ad tempus serviturus, in æternum dominaturus. Fiunt enim ista donec transeat iniquitas. Jubentur servi ferre dominos iniquos & difficiles: cives Babyloniæ jubentur tolerari à civibus Jerusalem, & ampliùs obsequiorum exhibentibus, quàm si cives essent ex ipsa Babylonia, tamquam implentibus, Qui te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo. Hanc totam civitatem dispersam, diffusam, permixtam, alloquitur his verbis, & dicit, *Quò usque apponitis super hominem? Interficite omnes*, & qui foris estis tamquam spinæ in sepibus, aut tamquam ligna infructuosa in silvis, quíque intus estis tamquam zizania, vel tamquam palea, omnes quotquot estis, separati, permixti, tolerandi, separandi, *interficite omnes, tamquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ.* * *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere.* Non dixerunt, sed tamen cogitaverunt. *Cogitaverunt repellere honorem meum.*

Psal. 86. 3.
1. Pet. 2. 13.
Ephes. 6. 5.
Psal. 56. 1.
Matth. 5. 41.
℣. 4.
℣. 5.

9. *Cucurri in siti.* Retribuebant enim mala pro bonis. Illi interficiebant, illi repellebant; ego eos sitiebam: illi honorem meum cogitaverunt repellere; ego eos in corpus meum sitiebam trajicere. Bibendo enim quid facimus, nisi humorem foris positum in membra mittimus, & in corpus nostrum ducimus? Hoc fecit Moyses in illo capite vituli. Caput vituli, magnum sacramentum. Caput enim vituli corpus erat impiorum, in similitudine vituli manducantis fœnum, terrena quærentium: quia omnis caro fœnum. Erat ergo, ut dixi, corpus impiorum. Iratus Moyses in ignem misit, comminuit, in aqua sparsit, bibendum populo dedit; & ira Prophetæ administratio facta est prophetiæ. Corpus enim illud in ignem mittitur tribulationum, & verbo Dei comminuitur. Paulatim enim desistunt ab unitate corporis ejus. Sicut enim vestimentum, ita per tempus absumitur. Et unusquisque qui fit Christianus, separatur ab illo populo, & quasi à massa comminuitur. Conspirati oderunt, [a] comminuti credunt. Et quid jam evidentius, quàm quòd in corpus illud civitatis Jerusalem, cujus imago erat populus Israël, per baptismum trajiciendi erant homines? Ideo in aqua sparsum est, ut in potum daretur. Hoc usque in finem sitit iste, currit & sitit. Multos enim bibit, sed numquam erit sine siti. Inde est enim, Sitio, mulier, da mihi bibere. Samaritana illa ad puteum sitientem Dominum sensit, & à sitiente satiata est: sensit prior illa sitientem, ut biberet ille credentem. Et in cruce positus, Sitio dixit, quamvis illi non hoc dederint quod sitiebat. Ipsos enim ille sitiebat: at illi acetum dederunt, non vinum novum, quo implentur utres novi; sed vinum vetus, [b] sed malè vetus. Dicitur enim & acetum vetus, veteres homines de quibus dictum est, Non enim est illis commutatio: ut eversis Jebusæis ædificaretur Jerusalem.

Item ℣. 5.
Psal. 34. 12.
Exodi 32. 20.
Psal. 105. 20.
Isai. 40. 6.
Exodi 32. 20.
Iohan. 4. 7.
Iohan. 19. 28.
Matth. 9. 17.
Psal. 54. 20.
2. Reg. 5. 6. &c.

10. Sic & corpus capitis hujus usque in finem ab initio currit in siti. Et quasi ei diceretur, Quid in siti? quid tibi deest, ô corpus Christi, ô Ecclesia Christi? in tanto honore, in tanta sublimitate, in tanta

[a] Plerique MSS. *minutatim credunt.*

[b] Sic MSS. At editi, *& malum vetus. Dicitur enim & vinum vetus,*

celsitudine etiam & in hoc sæculo constituta, quid tibi deest? Impletur de te quod prædictum est, (Psal. 71. 11.) Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi. Quid ergo sitis? quid sitis? tantis populis non satiaris? (Item ℣. 5.) Quos populos dicis? *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Multi vocati, pauci autem electi. (Matth. 22. 14.) Mulier fluxum sanguinis patiens, vestis ejus fimbriam tetigit, & sanata est: (Marci 5. 27.) & cùm miraretur Dominus tangentem, quòd de se senserat exisse virtutem, scilicet ad sanandam mulierem, dixit, Quis me tetigit? Et admirati discipuli, Turbæ te comprimunt, & dicis, Quis me tetigit? Et ille, Tetigit me aliquis. Tamquam diceret, Una tetigit, turbæ premunt. Qui sollemnitatibus Jerusalem implent Ecclesias, sollemnitatibus Babyloniæ implent theatra: & tamen serviunt, honorant, obsequuntur, non solùm ipsi qui portant sacramenta Christi, & oderunt præcepta Christi, verùm etiam illi qui nec sacramenta ipsa portant, Pagani licèt sint, Judæi licèt sint, honorant, laudant, prædicant; sed *ore suo benedicebant.* Non adtendo ad os, novit ille qui me instruxit, *corde suo maledicebant.* Ibi maledicebant, ubi honorem meum cogitaverunt repellere.

11. Quid tu, ô Idithun, corpus Christi, transiliens eos? Quid tu inter hæc omnia? quid tu? deficies? non perseverabis usque in finem? non audies, (Matth. 10. 22. & 24. 16.) Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, [a] quamvis quoniam abundat iniquitas, refrigescet caritas multorum? Et ubi est quòd transilisti eos? (Philip. 3. 20.) ubi est quòd conversatio tua in cælis est? Illi autem inhærent terrenis, tamquam terrigenæ sapiunt terram, & sunt terra serpentis cibus. (Gen. 3. 14.) Quid tu inter hæc? Verumtamen quamvis hæc faciant, quamvis hæc cogitent, quamvis impellant, quamvis quasi inclinato instent, quamvis jam erectum sentiant, & honorem meum repellere cogitent, quamvis ore suo benedicant & corde suo maledicant, quamvis insidientur ubi possunt, calumnientur ubi possunt: (℣. 6.) *Verumtamen Deo subjicietur anima mea.* Et quis tanta toleret, vel aperta bella, vel occultas insidias? Quis tanta toleret inter apertos hostes, inter falsos fratres? quis tanta toleret? numquid homo? & si homo, numquid à seipso homo? Non sic transilivi ut extollar, & cadam: *Deo subjicietur anima mea: quoniam ab ipso est patientia mea.* Quæ patientia inter tanta scandala, nisi quia si id quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus? (Rom. 8. 25.) Venit dolor meus, veniet & requies mea: venit tribulatio mea, veniet & purgatio mea. Numquid-nam lucet aurum in fornace aurificis? In monili lucebit, in ornamento lucebit: patiatur tamen fornacem, ut purgatum à sordibus veniat ad lucem. Fornax ista, ibi palea, ibi aurum, ibi ignis, ad hanc flat aurifex: in fornace ardet palea, & purgatur aurum: illa in cinerem vertitur, à sordibus illud exuitur. Fornax mundus, palea iniqui, aurum justi, ignis tribulatio, aurifex Deus: quod vult ergo aurifex, facio; ubi me ponit artifex, tolero: jubeor ego tolerare, novit ille purgare. Ardeat licèt palea ad incendendum me, & quasi consumendum me: illa in cinerem vertitur, ego sordibus careo. Quare? Quia *Deo subjicietur anima mea: quoniam ab ipso est patientia mea.*

12. Quis est tibi iste, à quo est patientia tua? (℣. 7.) *Quoniam ipse est Deus meus & salutaris meus, susceptor meus, non emigrabo. Quoniam ipse est Deus meus*, ergo vocat me: *& salutaris meus*, ergo justificat me: *& susceptor meus*, ergo glorificat me. Hîc enim vocor & justificor, ibi autem glorificor; (Rom. 8. 30.) & inde ubi glorificor, *non emigrabo.* Neque enim in peregrinatione mea remanebo: est hîc unde emigrem, sed veniam unde non emigrabo. Nam inquilinus ego sum apud te in terra, sicut omnes patres mei. (Psal. 38. 13.) Ergo ab inquilinatu migrabo, de domo cælesti non emigrabo.

13. *In Deo salutare meum, & gloria mea.* (℣. 8.) Salvus ero in Deo, gloriosus ero in Deo: non enim tantùm salvus, sed & gloriosus; salvus, quia justus ex impio, ab illo justificatus; (Rom. 4. 5.) gloriosus autem, quia non solùm justificatus, sed etiam honorificatus. Etenim quos prædestinavit, illos & vocavit. (Rom. 8. 30.) Vocans eos quid fecit hîc? Quos vocavit, ipsos & justificavit; quos autem justificavit, ipsos & glorificavit. Justificatio ergo ad salutem pertinet, glorificatio ad honorem. Quia glorificatio ad honorem pertinet, disputare non opus est. Quia justificatio pertinet ad salutem, quæramus aliquod documentum. Ecce occurrit ex Evangelio: Erant qui sibi videbantur justi, & reprehendebant Dominum, quòd admittebat ad convivium peccatores, & cum publicanis & peccatoribus convescebatur: talibus itaque superbientibus, fortibus terræ valde elevatis, multum de sua sanitate gloriantibus, quam putabant, non quam tenebant, quid respondit Dominus? Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. (Matth. 9. 12.) Quos dicit sanos, quos dicit malè habentes? Sequitur, & dicit, Non veni vocare justos, sed peccatores in pænitentiam. (Ibidem 13.) Appellavit ergo sanos justos, non quia Pharisæi hoc erant, sed quia hoc se esse arbitrabantur; & ideo superbiebant, & medicum ægrotantibus invidebant, & plus ægrotantes medicum occidebant. Appellavit tamen sanos justos, ægrotantes peccatores. Ut ergo justificarer, ait iste transiliens, ab ipso mihi est; & ut glorificer, ab ipso mihi est: *In Deo salutare meum & gloria mea. Salutare meum*, ut salvus sim: *gloria mea*, ut honoratus sim. Hoc tunc: modò quid? *Deus auxilii mei, & spes mea in Deo:* donec perveniam ad perfectam justificationem & salutem. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. (Rom. 8. 24.) Donec veniam ad illam glorificationem, ubi justi fulgebunt in regno Patris sui tamquam sol. (Matth. 13. 43.) Interim nunc inter tentationes, inter iniquitates, inter scandala, inter apertas oppugnationes & subdolas locutiones, inter eos qui ore suo benedicunt, & corde suo maledicunt, inter eos qui honorem meum cogitant repellere, quid hîc? *Deus auxilii mei:* dat enim auxilium certantibus. Contra quos certantibus? Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs Principatus & Potestates. (Ephes. 6. 12.) *Deus* ergo *auxilii mei, & spes mea in Deo.* Spes, quamdiu nondum est quod promissum est & creditur quod nondum videtur: cùm autem venerit, erit salvatio & glorificatio: non tamen, dum illa differuntur, deserimur; *Deus* enim *auxilii mei, & spes mea in Deo.*

14. *Sperate in eum omne concilium plebis.* (℣. 9.) Imitamini Idithun, transilite inimicos vestros; repugnantes vobis, resistentes itineri vestro, odio vos habentes transilite. *Sperate in eum omne concilium plebis: effundite coram illo corda vestra.* Nolite [b] cedere eis qui dicunt vobis, Ubi est Deus vester? Factæ sunt, inquit, mihi lacrymæ meæ (Psal. 41. 4.)

[a] Sic MSS. At editi, *quoniam quamvis.*

[b] Editi, *credere.* At MSS. *cedere.*

" panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus. *Ibidem 5.* Sed quid ibi dicit? Hæc meditatus sum, & effudi super me animam meam. Commemoratus sum quod audio, Ubi est Deus tuus? memoratus sum hæc, & effudi super me animam meam. Quærens Deum meum, effudi super me animam meam, ut illum adtingerem, non in me remansi. Ergo, *Sperate in eum omne concilium plebis. Effundite coram illo corda vestra*, deprecando, confitendo, sperando. Nolite corda vestra retinere intra corda vestra: *Effundite coram illo corda vestra.* Non perit quod effunditis. Ille enim *℣. 3.* susceptor meus. Si suscipit, quid times effundere? *Psal. 54. 23.* Jacta in Dominum curam tuam, & spera in eum. *Effundite coram illo corda vestra: Deus adjutor noster.* *Rom. 1. 29. & 30.* Quid timetis inter susurrones, detractores Deo odibiles, ubi possunt palàm oppugnantes, ubi non possunt occultè insidiantes, falsò laudantes, verè inimicantes; inter eos quid timetis? *Deus adjutor noster?* An æmulantur Deum? Numquid fortiores illo sunt? *Deus adjutor noster*, securi estote. *Rom. 8. 31.* Si Deus pro nobis, quis contra nos? *Effundite coram illo corda vestra*, transilientes ad eum, levantes animas vestras: *Deus adjutor noster.*

15. Et jam constituti in loco munito, in turri fortitudinis à facie inimici, miseramini eos quos timebatis: currere enim debetis in siti: despicite ergo *℣. 10.* illos jam in illo loco constituti, & dicite, *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum.* *Psal. 4. 3.* Filii hominum usque quò graves corde? Filii hominum vani, filii hominum mendaces, filii hominum ut quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? Cum miseratione ista dicite, atque sapite. Si transilivistis, *Luca 6. 27.* si diligitis inimicos vestros, si destruere cupitis ut ædificetis, si eum amatis qui judicat in *Psal. 109. 6.* gentibus, & replet ruinas; ita his ista dicite, non *Rom. 12. 17.* odio habentes, non malum pro malo reddentes. *Mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in unum.* Certè multi sunt: ecce *Matth. 22. 12.* est ille unus, unus ille qui projectus est de turba convivantium. Conspirant, omnes temporalia quærunt, quique carnales carnalia, & in futurum sperant quicumque sperant: etsi de opinionum varietate in diversum, de vanitate tamen in unum sunt. Diversi quidem errores & multiformes, & *Matth. 12. 25.* regnum adversùm se divisum non stabit: sed similis omnibus voluntas vana & mendax, pertinens ad *Matth. 25. 41.* unum regem, cum quo in ignem æternum præcipitanda est: *Ipsi de vanitate in unum.*

16. Et illos videte quia sitit, videte quia currit in siti. Convertit ergo se ad illos, sitiens eos: *℣. 11.* *Nolite sperare super iniquitatem.* Nam spes mea in Deo est. *Nolite sperare super iniquitatem.* Vos qui non vultis accedere & transilire, *nolite sperare super iniquitatem.* Ego enim qui transilivi, spes *Rom. 9. 14.* mea in Deo: & numquid iniquitas est apud Deum? *Nolite sperare super iniquitatem.* Hoc faciamus, illud faciamus, illud cogitemus, sic insidias componamus; de vanitate in unum. Tu [a] sitis: qui contra te ista cogitant, ab eis quos bibis produntur. *Nolite sperare super iniquitatem.* Vana est iniquitas, nihil est iniquitas, potens non est nisi justitia. Occultari potest ad tempus veritas, vinci non potest. Florere potest ad tempus iniquitas, permànere non potest. *Nolite sperare super iniquitatem: & in rapinam ne concupiscatis.* Non es dives, & rapere vis? Quid invenis? quid perdis? O lucra damnosa? Invenis pecuniam, perdis justitiam. *In rapinam ne concupiscatis.* Pauper sum, non habeo. Ideo rapere vis? Quid rapias, vides: à quo rapiaris, non vides? Nescis circuire inimicum tamquam *1. Pet. 5. 8.* leonem rugientem, & quærentem quid rapiat? Præda illa quam vis rapere, in muscipula est: tenes, & teneris. In rapinam ergo ne concupiscas, ô pauper, sed concupisce in Deum qui præstat nobis *1. Tim. 6. 17.* omnia abundanter ad fruendum. Pascet te qui fecit te. Qui pascit latronem, non pascet innocentem? Pascet te qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. *Matth. 5. 45.* Si pascit damnandos, non pascet liberandos? Ergo in rapinam noli concupiscere. Dictum est hoc pauperi, fortassis aliquid de necessitate rapturo. Dives procedat: Non habeo ego, inquit, necessitatem rapiendi: nihil mihi deest, abundant omnia. Et tu audi: *Divitiæ si [b] fluant, ne apponatis cor.* Ille non habet, iste habet: ille non quærat rapere quod non habet, iste non apponat cor in eo quod habet. *Divitiæ si fluant*, id est, si exundent, tamquam de fonte currant. *Ne apponatis cor:* noli de te præsumere, noli ibi te figere: certè vel hoc time, *divitiæ si fluant.* Non vides quia si ibi cor posueris, & tu flues? Dives es, & ecce jam non concupiscis adhuc habere, quia multa habes: audi, Præcipe di- *1. Tim. 6. 17.* vitibus hujus mundi, non superbè sapere. Et quid est, *Ne apponatis cor?* Neque sperare in incerto " divitiarum. Ergo, *Divitiæ si fluant, ne apponatis cor*, ne in divitiis confidatis, non præsumatis, non speretis; ne dicatur, Ecce homo qui non posuit *Psal. 51. 9.* Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudi- " ne divitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua. " Ergo vani filii hominum, mendaces filii hominum, neque rapiatis, neque si fluant divitiæ, cor apponatis: non jam vanitatem diligatis, & mendacium quæratis. Beatus enim cujus est Dominus Deus *Psal. 39. 5.* spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias " mendaces. Decipere vultis, fraudem vultis facere, *℣. 10.* quid affertis ut decipiatis? Stateras dolosas. Mendaces enim, inquit, filii hominum in stateris, ut decipiant proferendo stateras dolosas. Falso examine fallitis intuentes: nescitis alium esse qui appendit, alium qui de pondere judicat? Non videt cui tu appendis, sed videt qui te & ipsum appendit. Ergo non fraudem, non rapinam concupiscatis, non in his quæ habetis spem ponatis: monui, prædixi, ait iste Idithun.

17. Quid sequitur? *Semel locutus est Deus,* *℣. 12.* *duo hæc audivi, quoniam potestas Dei est, * & tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundùm opera sua.* *℣. 13.* Dixit Idithun, sonuit de alto, quò transilivit; audivit ibi quiddam, & dixit nobis: sed aliquantùm in hoc quod nobis dixit perturbor, Fratres, & donec vobiscum participem, vel perturbationem, vel aliquam respirationem meam, intentos vos volo. Etenim Psalmum ad terminum duximus adjuvante Domino: post hæc quæ dicturi sumus, non restat aliquid, quod de hoc ulteriùs exponamus. Itaque adnitimini mecum, utrùm possimus intelligere hoc: & si non potuero, & intelligit aliquis vestrûm quod ego non possum; gaudebo potiùs quàm invidebo. Omnino investigare difficile est, quemadmodum positum sit priùs, *Semel locutus est Deus:* deinde cùm ille semel locutus est, ego *duo audivi.* Si enim diceret, Semel locutus est Deus, unum hoc audivi: videbatur par-

[a] MSS. plerique, *Tu siti qui contra ista cogitant.*

[b] Aliquot MSS. *si affluant.*

tem quæstionis hujus amputavisse, ut tantummodo quæreremus quid sit, *Semel locutus est Deus.* Nunc verò quæsituri sumus, & quid sit, *Semel locutus est Deus:* & quid sit, *duo hæc audivi*, cùm semel ille locutus sit.

18. *Semel locutus est Deus.* Quid dicis Idithun? Si tu loqueris qui transilivisti eos: *Semel locutus est?* Ego Scripturam aliam consulo, & dicit mihi, [Hebr. 1. 1.] Multis partibus & multis modis olim Deus locutus est patribus in Prophetis. Quid est, *Semel locutus est Deus?* Nonne ille est Deus, qui in primordio generis humani locutus est ad Adam? Nonne idem ipse locutus est ad Cain, ad Noë, ad Abraham, ad Isaac, ad Jacob, ad Prophetas omnes, & ad Moysen? [Gen. 3. 17. & 4. 6. &c.] Unus erat Moyses, & quoties ad eum locutus est Deus? Ecce etiam uni non semel, sed sæpius locutus est Deus. Deinde locutus est ad Filium hîc positum, Tu es Filius meus dilectus. [Matth. 3. 17.] Locutus est Deus Apostolis, locutus est omnibus sanctis, etiamsi non voce sonante per nubem, in corde tamen ubi ipse magister est. Unde ille dicit, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem populo suo. [Psal. 84. 9.] Quid est ergo, *Semel locutus est Deus?* Multum transiliverat iste, ut perveniret illuc, ubi semel locutus est Deus. Ecce breviter dixi Caritati Vestræ. Hîc inter homines, hominibus sæpe, multis modis, multis partibus, per multiformem creaturam locutus est Deus: apud se semel Deus locutus est, quia unum Verbum genuit Deus. Iste ergo Idithun transiliens eos, transiliverat acie mentis forti & valida & præfidenti, transiliverat terram, & quidquid in terra est; aërem, nubes omnes ex quibus locutus est Deus multa, & sæpe, & multis: transiliverat etiam omnes Angelos acie fidei. Erat enim iste transiliens non contentus terrenis, sed velut aquila volans prætervectus omnem nebulam qua tegitur omnis terra. Dicit enim Sapientia, Et nebula texi omnem terram. [Eccli. 24. 6.] Pervenit ad aliquid liquidum, universam transiliens creaturam, & quærens Deum, & effundens super se animam suam, pervenit ad principium, & Verbum Deum apud Deum; & invenit unius Patris unum Verbum; & vidit quia semel locutus est Deus, vidit Verbum per quod facta sunt omnia, [Johan. 1. 3.] & in quo simul sunt omnia, non diversa, non separata, non inæqualia. Non enim Deus quod per Verbum faciebat, ipse non noverat: si autem quod faciebat noverat, in illo erat antequam fieret quod fiebat. Si enim non in illo erat quod fiebat antequam fiebat, ubi noverat quod faciebat? Non enim potes Deum dicere ignorata fecisse. Scivit itaque Deus quod fecit. Et ubi scivit antequam faceret, si sciri nisi facta non possunt? Sed à factis sciri nisi antè facta non possunt, à te scilicet ab homine in imo facto, & in imo posito: antequam autem fierent hæc omnia, sciebantur ab illo à quo facta sunt, & quod scivit fecit. Ergo in Verbo illo per quod fecit omnia, antequam fierent, erant omnia; & cùm facta sunt, ibi sunt omnia: sed aliter hîc, aliter ibi, aliter in propria natura in qua facta sunt, aliter in arte per quam facta sunt. Quis hoc explicet? Conari possumus: ite cum Idithun, & videte.

19. Jam ergo ut potuimus, diximus quomodo semel locutus est Deus: videamus quomodo duo hæc audivit. *Duo hæc audivi.* Fortè non est consequens, ut sola duo hæc audierit: sed, *duo hæc*, inquit, *audivi*, quædam duo quæ nobis opus est ut dicantur, audivit. Audivit fortè alia multa, sed non opus est ea dici nobis. Ait enim & Dominus, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. [Johan. 16. 12.] Quid est ergo, *Duo hæc audivi?* Hæc duo quæ vobis dicturus sum, non à me vobis dico, sed quæ audivi dico. *Semel locutus est Deus:* unum Verbum habet unigenitum Deum. In illo Verbo sunt omnia, quia per Verbum facta sunt omnia. Unum Verbum habet, ubi omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. [Coloss. 2. 3.] Unum Verbum habet, *semel locutus est Deus. Duo hæc*, quæ vobis dicturus sum, ibi *audivi:* non ex me loquor, non ex me dico: ad hoc pertinet *audivi.* Amicus autem sponsi stat & audit eum, ut verum loquatur. [Iohan. 3. 29.] Audit enim eum, ne loquendo mendacium de suo loquatur: [Iohan. 8. 44.] ne diceres, Quis es tu qui mihi hoc dicis? unde mihi hoc dicis? Audivi hæc duo, & [a] ille tibi loquor quia audivi hæc duo, qui etiam cognovi quia semel locutus est Deus. Noli contemnere auditorem dicentem tibi quædam duo tibi necessaria, eum qui transiliendo universam creaturam pervenit ad Verbum unigenitum Dei, ubi sciret quia semel locutus est Deus.

20. Dicat ergo jam quædam duo. Multum enim ad nos pertinent hæc duo. *Quoniam potestas Dei est, & tibi Domine misericordia.* [Item ℣. 13.] Ista sunt duo, potestas & misericordia? Ista planè: intelligite potestatem Dei, intelligite misericordiam Dei. His duobus continentur propè omnes Scripturæ. Propter hæc duo Prophetæ, propter hæc duo Patriarchæ, propter hæc Lex, propter hæc ipse Dominus noster Jesus Christus, propter hæc Apostoli, propter hæc annuntiatio omnis & celebratio verbi Dei in Ecclesia, propter hæc duo, propter potestatem Dei & misericordiam. Potestatem ejus timete, misericordiam ejus amate. Nec sic de misericordia ejus præsumatis, ut potestatem contemnatis: nec sic potestatem timeatis, ut de misericordia desperetis. Apud illum potestas, apud illum misericordia. Hunc humiliat, & hunc exaltat: [Psal. 74. 8.] hunc humiliat potestate, illum exaltat misericordiâ. Si enim Deus volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, adtulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem. [Rom. 9. 22.] Audisti potestatem: quære misericordiam. Et ut notas, inquit, faceret divitias suas in vasa misericordiæ. [Ibidem 23.] Pertinet ergo ad ejus potestatem damnare iniquos. Et quis illi dicat, Quid fecisti? Tu enim ô homo, quis es qui respondeas Deo? [Ibidem 20.] Time ergo & treme ejus potestatem: sed spera ejus misericordiam. [b] Diabolus potestas quædam est; plerumque tamen vult nocere, & non potest, quia potestas ista sub potestate est. Nam si tantum posset nocere diabolus, quantum vult; non aliquis justorum remaneret, aut aliquis fidelium esset in terra. Ipse per vasa sua impellit, quasi parietem inclinatum: sed tantum impellit, quantum accipit potestatem. Ut autem non cadat paries, Dominus suscipiet: quoniam qui dat potestatem tentatori, ipse tentato præbet misericordiam. Ad mensuram enim permittitur tentare diabolus: Et potabis nos, inquit, in lacrymis in mensura. [Psal. 79. 6.] Noli ergo timere permissum aliquid facere tentatorem: habes enim misericordissimum Salvatorem. Tantum permittitur ille tentare, quantum tibi prodest, ut exercearis, ut proberis; ut qui te nesciebas, à te ipso invenaris. Nam ubi, vel unde, nisi de hac Dei potestate & misericordia securi esse debemus? Secundùm illam Apo-

[a] Sic MSS. At editi, *& illa.*

[b] Editi, *Diabolo.* At MSS. *Diabolus*, nominandi casu.

1. Cor. 10. 13. ſtolicam ſententiam, Fidelis Deus qui non permittit vos tentari ſuper id quod poteſtis. A

Item ℣. 13. Rom. 13. 1. 21. Ergo, *Poteſtas Dei eſt:* Non eſt enim poteſtas niſi à Deo. Noli dicere, Et [a] quid ei dat tantam poteſtatem? Et non det poteſtatem. Qui dat poteſtatem, habet æquitatem? Tu iniquè murmurare potes, ille æquitatem perdere non poteſt. Rom. 9. 14. Numquid iniquitas apud Deum? abſit. Hoc fige in corde, hoc de cogitatione tua non excutiat inimicus. Facere poteſt aliquid Deus, ut tu neſcias quare faciat: iniquè tamen facere non poteſt, apud B quem non eſt iniquitas. Nam ecce reprehendis Deum quaſi de iniquitate: (ago tecum aliquid, attende paululùm:) non reprehenderes iniquitatem, niſi videndo juſtitiam. Reprehenſor iniquitatis eſſe non poteſt qui non cernit juſtitiam, cui comparatam reprehendat iniquitatem. Unde enim ſcis quia hoc injuſtum eſt, niſi ſcias quid ſit juſtum? Quid ſi enim juſtum eſt & hoc, quod dicis injuſtum? Abſit, inquis, injuſtum eſt: & clamas quaſi [b] videntibus oculis, videns hoc injuſtum eſſe utique ex ali- C qua regula juſtitiæ, cui comparans hoc quod vides pravum, & cernens non convenire rectitudini regulæ tuæ, reprehendis, tamquam artifex diſcernens juſtum ab injuſto. Ergo quæro à te, Juſtum hoc eſſe unde vides? Ubi, inquam, vides hoc juſtum, quo viſo, reprehendis injuſtum? Unde illud neſcio quid, quo adſpergitur anima tua ex multis partibus in caligine conſtituta, neſcio quid hoc quod coruſcat menti tuæ, unde hoc juſtum? Itáne non habet fontem ſuum? A te tibi eſt quod juſtum D eſt, & tu tibi potes dare juſtitiam? Nemo ſibi dat quod non habet. Ergo cùm ſis injuſtus, eſſe non potes juſtus, niſi convertendo te ad quamdam juſtitiam manentem, à qua ſi recedis, injuſtus es; ad quam ſi accedis, juſtus es. Te recedente non deficit, te accedente non creſcit. Ubi eſt ergo iſta juſtitia? Quære in terra. abſit. Non enim aurum aut lapides pretioſos quæris, juſtitiam quærens. Quære in mari, quære in nubibus, quære in ſtellis: quære in Angelis, invenis in illis, ſed & ipſi de fonte bibunt. E Juſtitia enim Angelorum in omnibus eſt, ſed ab uno capitur. Reſpice ergo, tranſcende, vade illuc ubi ſemel locutus eſt Deus, & ibi invenies fontem Pſal. 35. 10. juſtitiæ, ubi eſt fons vitæ: Quoniam apud te eſt fons vitæ. Si enim tu de rore exiguo judicare vis quod juſtum eſt, & quod injuſtum eſt; numquid Rom. 9. 14. iniquitas apud Deum, unde ad te manat tamquam de fonte juſtitia, inquantum juſtum ſapis, cùm ex multis partibus iniquè deſipias? Habet ergo fontem juſtitiæ Deus. Noli ibi quærere iniquitatem, F ubi lux ſine umbra eſt. Sed planè latêre te poteſt cauſſa. Si latet te cauſſa, reſpice ignorantiam tuam, vide qui ſis: adtende hæc duo, *Quoniam poteſtas* Eccli. 3. 22. *Dei eſt, & tibi Domine miſericordia.* Fortiora te " ne quæſieris, & altiora te ne ſcrutatus fueris, ſed " quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita ſemper. Quia ad hæc quæ tibi præcepit Deus pertinent iſta duo, *Quoniam poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia.* Noli timere inimicum: tantum facit quantum acceperit poteſtatem. Eum time qui ha- G bet ſummam poteſtatem: eum time qui quantum vult, tantum facit, & qui injuſtè nihil facit, & quidquid fecerit, juſtum eſt. Putabamus injuſtum eſſe neſcio quid: ex hoc quia fecit Deus crede juſtum eſſe.

22. Ergo, inquis, ſi quis hominem occidat innocentem, juſtè facit, an iniquè? Iniquè ſanè. Quare hoc permittit Deus? Vide priùs ne illud debeas: Frange eſurienti panem tuum, & egenum ſi- Iſai. 58. 7. ne tecto induc in domum tuam; ſi videris nudum, " veſti eum. Hæc enim juſtitia tua eſt; hoc enim tibi præcepit Dominus: Lavamini, mundi eſtote, au- Iſai. 1. 16. &c. ferte nequitias à cordibus veſtris atque à conſpectu oculorum meorum; diſcite bonum facere, judica- " te pupillo & viduæ: & venite & diſputemus, dicit " Dominus. Diſputare vis, antequam facias unde dignus ſis diſputare, quare hoc permiſit Deus. Conſilium Dei tibi dicere, ô homo, non poſſum: illud tamen dico, quia & iniquè fecit homo qui occidit innocentem, & non fieret niſi permitteret Deus: & quamvis ille iniquè fecerit, non tamen hoc iniquè permiſit Deus. Lateat cauſſa in iſto neſcio quo, de quo moveris, cujus innocentia te permovet. Poſſem enim tibi citò reſpondere, Non occideretur niſi nocens eſſet: ſed tu eum innocentem putas. Poſſem tibi hoc citò dicere. Non enim tu ſcrutareris cor ejus, diſcuteres facta ejus, examinares cogitationes ejus, ut poſſis mihi dicere, Injuſtè occiſus eſt. Poſſem ergo facilè reſpondere: ſed opponitur mihi quidam juſtus, ſine controverſia juſtus, ſine dubitatione juſtus, qui non habebat peccatum occiſus à peccatoribus, traditus à peccatore, ipſe Chriſtus Dominus, de quo non poſſumus dicere quòd habuit aliquam iniquitatem, quia ea quæ non Pſal. 68. 5. rapuit exſolvebat, objicitur mihi. Et quid dicam de Chriſto? Tecum ago, inquis. Et ego tecum. De illo proponis quæſtionem, de illo ſolvo quæſtionem. Ibi enim conſilium Dei novimus, quod nonniſi ipſo revelante noſſemus: ut cùm tu inveneris conſilium Dei, quo permiſit innocentem Filium occidi ab injuſtis, & tale conſilium quale tibi placeat, & quale tibi, ſi juſtus es, diſplicere non poſſit, credas quia & in aliis conſilio id agat Deus, ſed latet te. Eia Fratres, opus erat ſanguine juſti ad de- Coloſſ. 2. 14. lendum chirographum peccatorum, opus erat exemplo patientiæ, exemplo humilitatis, opus erat ſigno crucis ad diabolum & ejus angelos debellandos, opus nobis erat paſſione Domini noſtri: nam paſſione Domini redemtus eſt orbis. Quanta bona egit paſſio Domini? Et tamen paſſio hujus juſti non eſſet, niſi Dominum iniqui occidiſſent. Quid ergo, bonum hoc quod nobis præſtitum eſt de Dominica paſſione, imputandum eſt iniquis interfectoribus Chriſti? abſit. Illi voluerunt, Deus permiſit. Illi nocentes eſſent, etiamſi tantummodo voluiſſent: Deus autem non permiſiſſet, niſi juſtum eſſet. Voluerunt occidere: pone quia non potuerunt: iniqui eſſent, homicidæ eſſent; quis dubitaret? Dominus Pſal. 10. 6. enim interrogat juſtum & impium: &, In cogita- Sap. 1. 9. tionibus impii interrogatio erit. Diſcutit Deus quid quiſque voluerit, non quid potuerit. Ergo ſi voluiſſent, & non potuiſſent, & non occidiſſent; iniqui illi remanerent, tibi Chriſti paſſio non præſtaretur: voluit ergo facere impius ut damnaretur, permiſſus eſt ut tibi præſtaretur: quod voluit, imputatur iniquitati impii; quod permiſſus eſt, imputatur poteſtati Dei. Ille ergo iniquè voluit, Deus juſtè permiſit. Itaque, Fratres mei, & Judas malignus traditor Chriſti, & perſecutores Chriſti, maligni omnes, impii omnes, iniqui omnes, damnandi omnes: & tamen Pater proprio Filio ſuo non pe- Rom. 8. 32.

[a] Sic MSS. Editi verò, *Et quare dat tantam poteſtatem, & non de poteſtate habet æquitatem?*

[b] Aliquot MSS. *fidentibus oculis vident.*

percit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Dispone, si potes; distingue, si potes: redde Deo vota tua, quæ distinxerunt labia tua: vide [a] quid ibi fecerit iniquus, quid justus. Ille voluit, iste permisit: ille injustè voluit, iste justè permisit. Voluntas injusta damnetur, permissio justa glorificetur. Quid enim mali accidit Christo, quia mortuus est Christus? Et illi mali sunt, qui malè facere voluerunt; & nihil mali passus est, cui fecerunt. Occisa est caro mortalis, interficiens mortem morte, præbens patientiæ documentum, præmittens resurrectionis exemplum. Quanta bona facta sunt justi de malo injusti? Hoc est [b] magnum Dei: quia & bonum quod facis ipse tibi dedit, & de malo tuo ipse bene facit. Noli ergo mirari, permittit Deus, & judicio permittit: permittit, & mensurâ, numero, pondere permittit. Apud illum non est iniquitas: tu tantùm ad eum pertine; in ipso spem pone, ipse sit adjutor tuus, salutare tuum; in illo sit locus munitus, turris fortitudinis, refugium tuum ipse sit, & non te sinet tentari suprà quàm potes ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possis sustinere: ut quod te sinit pati tentationem, potestas ejus sit; quod non sinit ultrà in te fieri quàm potes ferre, misericordia ejus sit: *Quoniam potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundùm opera ejus.*

ET POST TRACTATUM DE PSALMO cùm mathematicus in populo monstraretur, de eo idem ipse intulit.

23. ILLA Ecclesiæ sitis etiam istum, quem videtis, bibere vult. Simul etiam ut noveritis, quàm multi in commixtione Christianorum ore suo benedicant, & in corde suo maledicant, iste ex Christiano & fideli pænitens redit, & territus potestate Domini convertitur ad misericordiam Domini. Seductus enim ab inimico cùm esset fidelis, diu mathematicus fuit, seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi quod bonum est, & non faciendi quod malum est. Iste dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, sed Venus; & homicidium non faciebat voluntas propria, sed Mars; & justum non faciebat Deus, sed Jovis: & alia [c] multa sacrilega non parva. Quàm multis eum putatis Christianis nummos abstulisse? Quàm multi ab illo emerunt » mendacium, quibus dicebamus, Filii hominum us» que quò graves corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Modò, sicut de illo credendum est, horruit mendacium, & multorum hominum [d] illectorem se aliquando à diabolo sensit illectum, convertitur ad Deum pænitens. Putamus, Fratres, de magno timore cordis accidisse. Quid enim dicturi sumus? Namque si ex pagano converteretur mathematicus, magnum quidem esset gaudium: sed tamen posset videri, quia si conversus esset, clericatum quæreret in Ecclesia? Pænitens est, non quærit nisi solam misericordiam. Commendandus est ergo & oculis & cordibus vestris. Eum quem videtis cordibus amate, oculis custodite. Videte illum, scitote illum, & quacumque ille transierit, fratribus ceteris qui modò hîc non sunt, ostendite illum: & ista diligentia misericordia est, ne ille seductor [e] retrahat cor, & oppugnet. Custodite vos, non vos lateat conversatio ejus, via ejus: ut testimonio vestro nobis confirmetur verè illum ad Dominum esse conversum. Non enim silebit fama de vita ejus, quando sic vobis & videndus & miserandus offertur. Nostis in Actibus Apostolorum esse scriptum, quia multi perditi, id est, talium artium homines, & doctrinarum nefariarum sectatores, omnes codices suos ad Apostolos adtulerunt; & incensi sunt libri tam multi, ut pertineret ad scriptorem æstimationem eorum facere, & summam pretii conscribere. Hoc utique propter gloriam Dei, ne tales etiam perditi desperarentur ab illo qui [f] novit quærere quod perierat. Perierat ergo iste, nunc quæsitus, inventus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, ut illis in ignem missis, ipse in refrigerium transeat. Sciatis eum tamen, Fratres, olim pulsare ad Ecclesiam ante Pascha: ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam. Sed quia talis est ars in qua exercitatus erat, quæ [g] suspecta esset de mendacio atque fallacia, dilatus est ne tentaret; & aliquando tamen admissus est, ne periculosiùs tentaretur. Orate pro illo [h] per Christum. Prorsus hodiernam precem pro illo fundite Domino Deo nostro. Scimus enim & certi sumus, quia oratio vestra delet omnes impietates ejus. Dominus vobiscum.

IN PSALMUM LXII. *ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. PROPTER eos qui fortè rudes sunt adhuc ad nomen Christi, quia undique colligit qui pro omnibus dedit sanguinem suum, dicendum est paucis quod & illi libenter audiant qui noverunt, & discant qui non noverunt. Psalmi isti quos cantamus, antequam Dominus noster Jesus Christus natus esset ex virgine Maria, Spiritu Dei dictante dicti & conscripti sunt. Fuit enim David rex in Judæorum gente, quæ gens una colebat Deum unum, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in ipsis sunt, sive quæ videntur, sive quæ non videntur. Ceteræ autem gentes, aut idola colebant quæ manibus suis fecerant, aut creaturam Dei, non ipsum Creatorem, id est, aut solem, aut lunam, aut stellas, aut mare, aut montes, aut arbores. Hæc enim omnia Deus fecit; & laudari se vult in illis, non illa coli pro se. Ergo in ipsa gente Judæorum David rex fuit, de cujus semine natus est Dominus noster Jesus Christus ex Maria virgine; quia de illo ducebat genus virgo Maria, quæ peperit Christum: & dicti sunt isti Psalmi, & prophetabatur in eis Christus venturus post multos annos: & dicebatur ab illis Prophetis, qui fuerunt antequam Dominus noster Jesus Christus de Maria virgine nasceretur, quidquid futurum erat temporibus nostris, quod modò legimus, & videmus: & multùm gaudemus, quia spes nostra prædicta est à sanctis, qui illud non videbant impletum, sed in Spiritu futurum videbant: & nos modò legimus & audimus à lectoribus, disputamus illa; & quomodo sunt in Scripturis, sic ea videmus impleri per totum orbem terrarum. Quis inde non gaudeat? Quis non & ea quæ nondum venerunt ventura speret, propter illa quæ jam tanta impleta sunt? Modò enim Fratres videtis, quia totus mundus, tota terra, om-

[a] Sic MSS. At editi, *quid tibi fecerit.*
[b] Regius liber, *Hoc est regnum Dei.*
[c] Plerique MSS. *mala sacrilega.*
[d] Sic MSS. At editi, *hominum interitum, se aliquando &c.*

[e] Tres MSS. *redeat ad cor.*
[f] Unus & alter MS. *venit.*
[g] Aliquot MSS. *suscepta esset.*
[h] Sic Er. & MSS. At Lov. *Orate pro illo Christum.*

nes gentes, omnes regiones currunt ad nomen A Chriſti, & credunt in Chriſtum. Certè videtis hoc, quomodo ubique evertantur vanitates Paganorum, videtis hoc, manifeſtum eſt vobis. Numquid & hoc de libro vobis legimus, & non ante oculos veſtros fit? Hoc ergo totum quod videtis ante oculos veſtros fieri, ſcriptum eſt ante immenſa volumina annorum per iſtos quos modò legimus, quando jam iſta impleri videmus. Sed quoniam ſcripta ſunt & illa quæ nondum venerunt, id eſt, quia Dominus noſter Jeſus Chriſtus venturus eſt ut judicet, qui B primò venit ut judicaretur; venit enim primò humilis, poſtea venturus eſt excelſus; venit ut oſtenderet exemplum patientiæ, poſtea venturus eſt ut pro meritis judicet omnes, ſive bonos, ſive malos: quia ergo nondum venit hoc quod ſperamus, venturum Chriſtum judicem vivorum & mortuorum, debemus illud credere. Modicum quod reſtat venturum eſſe credamus, quando jam videmus tanta quæ tunc futura erant, modò compleri. Stultus eſt enim qui non vult credere pauca quæ reſtant, cùm C videat tam multa impleta eſſe, quæ tunc non erant quando prædicebantur.

2. Pſalmus ergo iſte dicitur ex perſona Domini noſtri Jeſu Chriſti, & capitis & membrorum. Ille enim unus qui natus eſt de Maria, & paſſus eſt, & ſepultus eſt, & reſurrexit, & adſcendit in cælum, & modò ad dexteram Patris ſedet & interpellat pro nobis, caput noſtrum eſt. Si ille caput eſt, nos membra ſumus: tota Eccleſia ejus quæ ubique diffuſa eſt, corpus ipſius eſt, cujus eſt ipſe caput. Non D ſolùm autem fideles qui modò ſunt, ſed & qui fuerunt ante nos, & qui poſt nos futuri ſunt uſque in finem ſæculi, omnes ad corpus ejus pertinent: cujus corporis ipſe caput eſt, qui adſcendit in cælum. *Coloſſ. 1. 18.* Quia ergo jam novimus caput & corpus, ille eſt caput, nos corpus. Quando audimus vocem ipſius, & ex capite debemus audire, & ex corpore: quia quidquid paſſus eſt in illo, & nos paſſi ſumus: quia & nos quod patimur in nobis, & ipſe patitur. Quomodo ſi aliquid patiatur caput, numquid poteſt di- E cere manus quia non patitur? aut ſi aliquid patitur manus, numquid poteſt caput dicere quia non patitur? aut ſi aliquid patitur pes, numquid poteſt caput dicere quia non patitur? Quando aliquid patitur unum membrum noſtrum, omnia membra currunt, ut ſubveniant membro quod patitur. Si ergo ille cùm paſſus eſt, nos in illo paſſi ſumus, & ille jam adſcendit in cælum, & ſedet ad dexteram Patris; quidquid patitur Eccleſia ipſius in tribulationibus hujus ſæculi, in tentationibus, in neceſſitati- F bus, in anguſtiis, (quia ſic illam oportet erudiri, ut igne tamquam aurum purgetur,) ipſe patitur. Probamus hoc, quia nos in illo paſſi ſumus, dicente *Coloſſ. 2. 20.* Apoſtolo, Si autem mortui eſtis cum Chriſto, quid » adhuc velut viventes de hoc mundo decernitis? *Rom. 6. 6.* Item dicit, Quia vetus homo noſter ſimul crucifixus » eſt cum illo, ut evacuaretur corpus peccati. Si ergo in illo mortui ſumus, in illo etiam reſurreximus. Di- *Coloſſ. 3. 1.* xit enim ipſe Apoſtolus, Si autem reſurrexiſtis cum » Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, quæ ſurſum ſunt G » quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. Si ergo in illo mortui ſumus & in illo reſurreximus, & ipſe in nobis moritur & in nobis reſurgit; ([a] ipſe a eſt enim unitas capitis & corporis;) non immeritò vox ipſius etiam noſtra eſt, & vox noſtra etiam ipſius eſt. Audiamus ergo Pſalmum, & in eo Chriſtum loquentem intelligamus.

3. Titulum habet iſte Pſalmus, *Ipſi David, ℣. 1. cùm eſſet in deſerto Idumææ.* Per Idumææ nomen intelligitur ſæculum iſtud. Idumæa enim gens erat *1. Reg. 11. 9.* quædam errantium hominum, ubi idola colebantur. Non in bono ponitur Idumæa iſta. Si non in bono ponitur, intelligendum eſt iſtam vitam, ubi patimur tantos labores & ubi tantis neceſſitatibus ſubditi ſumus, Idumææ nomine ſignificari. Et hîc eſt deſertum ubi multùm ſititur, & audituri eſtis vocem modò ſitientis in deſerto. Si autem cognoſcamus nos ſitientes, cognoſcemus nos & bibentes. Quia qui ſitit in iſto ſæculo, in futuro ſæculo ſatiabitur, dicente Domino, Beati qui eſuriunt & ſi- *Matth. 5. 6.* tiunt juſtitiam, quia ipſi ſaturabuntur. Ergo in hoc ſæculo non debemus quaſi amare ſaginam. Hîc ſitiendum eſt, alibi ſaginabimur. Modò autem ut non deficiamus in iſto deſerto, adſpergit [b] nobis b rorem verbi ſui, & non nos dimittit prorſus areſcere, ut [c] non ſit de nobis repetitio, ſed ut ſic ſitia- c mus, ut bibamus. Ut autem bibamus; aliquâ gratiâ ejus adſpergimur: tamen ſitimus. Et quid dicit anima noſtra Deo?

4. Deus, *Deus meus, ad te de luce vigilo.* ℣. 2. Quid eſt vigilare? Utique non dormire. Quid eſt dormire? Eſt ſomnus animæ, eſt ſomnus corporis. Somnum corporis omnes debemus habere: quia ſi non habeatur ſomnus corporis, deficit homo, deficit ipſum corpus. Non enim poteſt diu ſuſtinere corpus noſtrum fragile animam vigilantem & intentam in actionibus: ſi diu fuerit intenta anima in actionibus, corpus fragile & terrenum non illam capit, non illam ſuſtinet perpetuò agentem; & deficit, & ſuccumbit. Ideo Deus donavit ſomnum corpori, quo reparantur membra corporis, ut poſſint vigilantem animam ſuſtinere. Illud autem cavere debemus, ne ipſa anima noſtra dormiat: malus enim eſt ſomnus animæ. Bonus ſomnus corporis, quo reparatur valetudo corporis. Somnus autem animæ eſt oblaviſci Deum ſuum. Quæcumque anima oblita fuerit Deum ſuum, dormit. Ideo dicit Apoſtolus quibuſdam oblitis Deum ſuum, & tamquam in ſomno agentibus deliramenta culturæ idolorum. Sic ſunt enim qui colunt idola, quomodo qui vident in ſomnis vana: ſi autem evigilet anima ipſorum, intelligit à quo facta eſt, & non colit quod ipſa fecit. Dicit ergo quibuſdam Apoſtolus, Surge qui dormis, & exſurge à mortuis, & il- *Epheſ. 5. 14.* luminabit te Chriſtus. Numquid corpore dormientem excitabat Apoſtolus? Sed excitabat animam dormientem, quando ad hoc eam excitabat, ut illuminaretur à Chriſto. Ergo ſecundùm ipſas vigilias dicit iſte, *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Non enim vigilares in te, niſi oriretur lux tua, quæ te de ſomno excitaret. Illuminat enim animas Chriſtus, & facit eas vigilare: ſi autem lumen ſuum detrahat, obdormiunt. Ideo enim illi dicitur *Pſal. 12. 4.* in alio Pſalmo, Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte. Aut ſi ab illo averſæ obdormiunt, præſens eſt illis lumen, & non poſſunt videre, quia dormiunt. Quomodo & corpore qui dormit inter diem, jam ortus eſt ſol, jam dies calet, & ille tamquam in nocte eſt, quia non vigilat ut videat jam ortum diem: ſic quibuſdam jam præſente Chriſto, jam prædicata veritate, ineſt adhuc

[a] Gatianenſis MS. *ipſa.*
[b] Tres MSS. *adſpergit nos rore.*
[c] Regius MSS. *ut nunc ſit nobis appetitio.*

ſomnus

somnus animæ. Illis ergo vos, si vigiletis, dicetis quotidie, Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vita enim vestra & mores vestri vigilare debent in Christo, ut sentiant alii Pagani dormientes, & ad sonitum vigiliarum vestrarum excitentur, & ipsi excutiant somnum, & incipiant in Christo vobiscum dicere, *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.*

Ephes. 5. 14.

Ibid. ỳ. 2.

5. *Sitivit tibi anima mea.* Ecce illud desertum Idumææ. Videte quomodo hîc sitit: sed videte quid hîc bonum est, *Sitivit tibi.* Sunt enim qui sitiunt, sed non Deo. Omnis qui sibi vult aliquid præstari, in ardore est desiderii: ipsum desiderium sitis est animæ. Et videte quanta desideria sint in cordibus hominum: Alius desiderat aurum, alius desiderat argentum, alius desiderat possessiones, alius hereditates, alius amplam pecuniam, alius multa pecora, alius domum magnam, alius uxorem, alius honores, alius filios. Videtis desideria ista, quomodo sunt in cordibus hominum. Ardent omnes homines desiderio: & vix invenitur qui dicat, *Sitivit tibi anima mea.* Sitiunt enim homines sæculo: & non se intelligunt in deserto esse Idumææ, ubi debet sitire anima ipsorum Deo. Dicamus ergo nos, *Sitivit tibi anima mea:* omnes dicamus, quia in concordia Christi omnes una anima sumus: ipsa anima sitiat in Idumæa.

6. *Sitivit tibi*, inquit, *anima mea: quàm multipliciter tibi & caro mea.* Parum est, quia sitivit anima mea, sitivit & caro mea. Puta si anima sitit Deo, quomodo & caro sitit Deo? Quando enim caro sitit, aquam sitit: quando anima sitit, fontem sapientiæ sitit. De ipso fonte inebriabuntur animæ nostræ, sicut dicit alius Psalmus, Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Sitienda est ergo sapientia, sitienda est justitia. Non eâ satiabimur, non eâ implebimur, nisi cùm fuerit finita vita ista, & venerimus ad illud quod promisit Deus. Promisit enim Deus æqualitatem Angelorum: & modò Angeli non sitiunt quomodo nos, non esuriunt quomodo nos; sed habent saginam veritatis, lucis, immortalis sapientiæ. Ideo beati sunt, & de tanta beatitudine, quia in illa sunt civitate Jerusalem cælesti, unde nos modò peregrinamur, adtendunt nos peregrinos, & miserantur nos, & jussu Domini auxiliantur nobis, ut ad illam patriam communem aliquando redeamus, & ibi cum illis fonte Dominico veritatis & æternitatis aliquando saturemur. Modò ergo sitiat anima nostra: unde & caro nostra sitit, & hoc multipliciter? *Multipliciter tibi*, inquit, *& caro mea.* Quia & carni nostræ promittitur resurrectio. Quomodo animæ nostræ promittitur beatitudo, sic & carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur: Audite, & discite, & tenete quæ sit spes Christianorum, quare sumus Christiani. Non enim ad hoc sumus Christiani, ut terrenam nobis felicitatem petamus, quam plerumque habent & latrones & scelerati. Ad aliam felicitatem nos sumus Christiani, quam tunc accipiemus, cùm vita ista hujus sæculi tota transierit. Ergo promittitur nobis & carnis resurrectio; & talis resurrectio carnis nobis promittitur, ut caro quidem ista quam modò portamus, resurgat in fine. Nec incredibile vobis videatur. Si enim Deus fecit nos qui non eramus, magnum illi est reparare qui eramus? Ergo hoc vobis incredibile non videatur, quia quasi putrescere mortuos videtis, & ire in cineres & in pulverem. Aut si incendatur aliquis mortuus, aut si canes dilanient eum, putatis quia inde non erit resurrecturus? Omnia quæ discerpuntur & in favillas quasdam putrescunt, integra Deo sunt. In illa enim elementa mundi eunt, unde primò venerunt, quando facti sumus: non illa videmus; sed tamen Deus unde scit producet illa, quia & antequam essemus, unde sciebat nos produxit. Talis ergo resurrectio carnis nobis promittitur, ut quamvis ipsa sit caro quam modò portamus, quæ resurrectura est, tamen non habeat corruptionem quam modò habet. Modò enim ex corruptione fragilitatis, si non manducemus, deficimus & esurimus; si non bibamus, deficimus & sitimus; si diu vigilemus, deficimus & dormimus; si diu dormiamus, deficimus, ideo vigilamus; si diu manducemus & bibamus, quamvis propter refectionem manducemus & bibamus, ipsa diuturna refectio defectio est; si diu stemus, fatigamur, ideo sedemus; & si diu sedeamus, & ibi fatigamur, & ideo surgimus. Deinde videte quia nullus est carnis nostræ status: quoniam infantia avolat in pueritiam, & quæris infantiam, & non est infantia, quia jam pro infantia pueritia est: iterum & ipsa migrat in adolescentiam, quæris pueritiam & non invenis: adolescens fit juvenis, quæris adolescentem, & non est: juvenis fit senex, quæris juvenem, & non invenis: & senex moritur, quæris senem, & non invenis. Non stat ergo ætas nostra: ubique fatigatio est, ubique lassitudo, ubique corruptio. Adtendentes qualem nobis spem resurrectionis promittat Deus, in istis omnibus multiplicibus defectionibus nostris sitimus illam incorruptionem: & sic caro nostra multipliciter sitit Deo. In ista Idumæa, in isto deserto, quàm multipliciter laborat, tam multipliciter sitit; quàm multipliciter fatigatur, tam multipliciter sitit illam infatigabilem incorruptionem.

Psal. 35. 9.

Luc. 20. 36.

7. Quamquam, Fratres mei, boni Christiani & fidelis etiam in hoc sæculo caro Deo sitit: quia si opus est carni pane, si opus est aquâ, si opus est vino, si opus est nummo, si opus est jumento carni huic, à Deo petere debet, non à dæmoniis & idolis & à nescio quibus potestatibus hujus sæculi. Sunt enim qui quando famem patiuntur in isto sæculo, dimittunt Deum, & rogant Mercurium, aut rogant Jovem ut det illis, aut [a] quam dicunt Cælestem, aut aliqua dæmonia similia: non Deo sitit caro ipsorum. Qui autem Deo sitiunt, undique debent sitire, & animâ & carne: quia & animæ Deus dat panem suum, id est, verbum veritatis; & carni Deus dat quæ necessaria sunt, quia Deus fecit & animam & carnem. Propter carnem tuam rogas dæmonia: numquid animam Deus fecit, & carnem tuam dæmonia fecerunt? Qui fecit animam, ipse fecit & carnem: qui fecit ambas res, ipse pascit ambas res. Utrumque nostrum Deo sitiat, & ex labore multiplici simpliciter satietur.

8. Ubi autem sitit anima nostra, & multipliciter caro nostra, non cuicumque, sed tibi Domine, id est Deo nostro; ubi sitit? *In terra deserta, & sine via, & sine aqua.* Sæculum istud diximus, ipsa est Idumæa, hoc est desertum Idumææ, unde titulum Psalmus accepit. *In terra deserta.* Parum

ỳ. 3.

[a] Editi, *aut quem dicunt cælestem Pana.* Abest, *Pana*, à MSS. è quibus duo ferunt, *aut quam dicunt Cererem:* ceteri verò, *Cælestem:* quæ nimirum Afris paganis Dea fuit præcipuo honore habita; de qua Tertullian. in Apologet. c. 23. & 24. & Aug. in lib. 2. de Civit. Dei c. 4.

est *deserta*, ubi nullus hominum habitat; insuper, *& sine via & sine aqua*. Utinam vel viam haberet ipsum desertum: utinam illuc homo incurrens, vel nosset quà inde exiret. Non videt hominem ad solatium, non videt viam qua careat deserto. Ergo ibi divertit. Utinam esset vel aqua, unde reficeretur, qui inde non potest exire. Malum desertum, horribile & timendum: & tamen Deus misertus
Johan. 14. 6. est nostri, & fecit nobis viam in deserto, ipsum Dominum nostrum Jesum Christum; & fecit nobis consolationem in deserto, mittendo ad nos prædicatores verbi sui; & dedit nobis aquam in deserto, implens Spiritu-sancto prædicatores suos, ut fieret
Johan. 4. 14. in eis fons aquæ salientis in vitam æternam. Et ecce habemus hîc omnia, sed non sunt de deserto. Ergo proprietatem deserti priùs commendavit Psalmus, ut & tu cùm audisses in quo malo esses, si quas hîc habere posses consolationes, vel sociorum, vel viæ, vel aquæ, non tribueres deserto, sed illi qui te visitare dignatus est in deserto.

Item ℣. 3. 9. *Sic in sancto apparui tibi, ut viderem potentiam tuam & gloriam tuam.* Primò sitivit anima mea, & caro mea multipliciter tibi in deserto, & in terra sine via & sine aqua, & *sic in sancto apparui tibi, ut viderem potentiam tuam & gloriam tuam.* Nisi quis primò sitiat in isto [a] deserto, id est, malo in quo est, numquam pervenit ad bonum quod est Deus. *Apparui* autem *tibi*, inquit, *in sancto.* Jam in sancto est magna consolatio. *Apparui tibi*, quid est? Ut videres me: & ideo vidisti me ut viderem te. *Apparui tibi, ut viderem.* Non dixit, Apparui tibi, ut videres: sed, *Apparui tibi, ut viderem potentiam tuam & gloriam tuam.* Unde
Gal. 4. 9. & Apostolus, Nunc autem, inquit, cognoscentes Deum, immo cogniti à Deo. Priùs enim apparuistis Deo, ut possit vobis apparere Deus. *Ut viderem potentiam tuam & gloriam tuam.* Re vera in isto deserto, id est, in ista eremo, si tamquam ab eremo exigat homo quod sibi saluti est, numquam videbit potentiam Domini & gloriam Domini; sed remanebit siti moriturus, nec viam inveniet, nec [b] consolationem, nec aquam per quam duret in eremo. Cùm autem erexerit se ad Deum, ut dicat
℣. 2. illi ex medullis omnibus, Sitivit tibi anima mea, quàm multipliciter tibi & caro mea: ne fortè vel necessaria carnis ab aliis petat & non à Deo, aut non desideret illam resurrectionem carnis quam nobis promittit Deus: cùm ergo se erexerit, habebit non parvas consolationes.

10. Ecce, Fratres, quomodo caro nostra quamdiu mortalis est, quamdiu fragilis est, ante illam resurrectionem habet solatia ista quibus vivimus, panem, aquam, fructus, vinum, oleum; (ista omnia solatia & subsidia si nos deserant, utique durare non possumus;) quamvis nondum receperit caro ista sanitatem illam perfectam, ubi nullam patietur angustiam, nullam indigentiam: sic & anima nostra cùm hîc est in ista carne, inter tentationes & pericula sæculi hujus, adhuc est infirma; habet etiam ipsa solatia verbi, solatia orationis, solatia disputationis: sic sunt ista animæ nostræ, quomodo illa carnis nostræ. Cùm autem resurrexerit caro nostra, ut jam istis non indigeamus, habebit locum quemdam & statum incorruptionis suæ: sic & anima nostra habebit cibum suum ipsum
Johan. 1. 3. Verbum Dei, per quod facta sunt omnia. Tamen gratias Deo, qui modò in hac eremo non nos dese-

A rit, sive dando nobis quod necessarium est carni, sive dando nobis quod animæ necessarium est: & quando nos aliquibus necessitatibus erudit, vult ut ampliùs illum diligamus; ne fortè per saginam corrumpamur, & obliviscamur eum. Subtrahit nobis aliquando quæ necessaria sunt, & adterit nos; ut sciamus quia Pater & Dominus est, non solùm blandiens, sed & flagellans. Præparat enim nos cuidam hereditati incorruptibili & magnæ. Si unam cuppam, aut unam cellam tuam, aut si quid habes
B in domo tua, cogitas dimittere filio tuo, & ne perdat illud, erudis eum, & flagellis eum ad disciplinam corrigis, ne perdat nihil tuum, quod & ipse hîc dimissurus est, sicut & tu; non vis ut nos erudiat Pater noster in flagellis etiam necessitatum aut tribulationum, qui nobis talem hereditatem daturus est, quæ transire non possit? Hereditatem enim nobis dabit seipsum Deus, ut ipsum possideamus, & ab ipso possideamur in æternum.

11. Ergo in sancto appareamus Deo, ut appa-
C reat nobis: appareamus illi in sancto desiderio, ut appareat nobis in potentia & gloria Filii Dei. Multis enim non apparuit: sint in sancto, ut appareat & illis. Nam multi putant illum tantummodo hominem fuisse, quia prædicatur natus ex homine, crucifixus & mortuus, ambulasse in terra, manducasse & bibisse, & cetera egisse, quæ sunt humana; & putant illum talem fuisse, quales sunt ceteri homines. Audistis autem modò cùm Evangelium legeretur, quomodo commendavit majestatem suam:
D Ego & Pater unum sumus. Ecce quanta majestas Johan. 10. 30.
& quanta æqualitas Patris descendit ad carnem propter infirmitatem nostram. Ecce quantum dilecti sumus, antequam Deum diligeremus. Si antequam Deum diligeremus, tantum ab illo dilecti sumus, ut æqualem sibi Filium suum hominem faceret propter nos, quid nobis servat jam diligentibus se? Ergo multi nescio quid minimum putant apparuisse in terra Filium Dei; quia non sunt in sancto, non eis apparet potentia ipsius & gloria
E ipsius: id est, quia nondum sanctificatum habent cor, unde intelligant eminentiam virtutis illius, & gratias agant Deo, quia propter ipsos tantus quò venit, ad quam nativitatem, ad quam passionem, non possunt videre gloriam ipsius & potentiam ipsius.

12. *Quoniam melior est misericordia tua super vitas.* ℣. 4. Multæ sunt vitæ humanæ, sed Deus unam vitam promittit: & non illam dat nobis quasi propter merita nostra, sed propter misericordiam
F suam. Quid enim boni egimus, ut illud mereremur? Aut quæ bona facta nostra præcesserunt, ut Deus nobis gratiam suam daret? Numquid invenit justitias quas coronaret, & non delicta quæ donaret? Utique delicta quæ donavit, si punire vellet, non esset injustum. Quid enim tam justum, quàm ut puniatur peccator? Cùm justum sit, ut puniatur peccator; pertinuit ad misericordiam ipsius non punire peccatorem, sed justificare, & de peccatore facere justum, & de impio facere pium. Ergo
G *misericordia* ipsius *melior super vitas.* Quas vitas? Quas sibi homines elegerunt. Alius elegit sibi vitam negotiandi, alius vitam rusticandi, alius vitam fœnerandi, alius vitam militandi; alius illam, alius illam. Diversæ sunt vitæ, sed *melior est misericordia tua super vitas* nostras. Melius est quod das correctis, quàm quod eligunt perversi. Unam vitam do-

[a] Plerique MSS. *in isto malo in quo est; nec habent, deserto, id est.*

[b] Aliquot MSS. *consolatorem.*

nas, quæ præponatur omnibus nostris, quascumque in mundo eligere potuerimus. *Quoniam melior est misericordia tua super vitas: labia mea laudabunt te.* Non te laudarent labia mea, nisi me præcederet misericordia tua. Dono tuo te laudo, per misericordiam tuam te laudo. Non enim ego possem laudare Deum, nisi mihi donaret laudare se posse. *Quoniam melior est misericordia tua super vitas: labia mea laudabunt te.*

℣. 5. 13. *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo levabo manus meas. Sic benedicam te in vita mea:* Jam in vita mea quam mihi donasti, non in illa quam ego elegi secundùm mundum cum ceteris inter multas vitas, sed quam dedisti mihi per misericordiam tuam, ut te laudarem. *Sic benedicam te in vita mea.* Quid est, *sic?* Ut misericordiæ tuæ tribuam vitam meam in qua te laudo, non meritis meis. *Et in nomine tuo levabo manus meas.* Leva ergo manus in oratione. Levavit pro nobis Dominus noster manus in cruce, & extensæ sunt manus ejus pro nobis. Ideo extensæ sunt manus ejus in cruce, ut manus nostræ extendantur in bona opera: quia crux ipsius misericordiam nobis præbuit. Ecce levavit ille manus, & obtulit pro nobis sacrificium Deo seipsum, & per illud sacrificium deleta sunt omnia peccata nostra. Levemus & nos manus nostras ad Deum in prece: & non confundentur manus nostræ levatæ ad Deum, si exerceantur in bonis operibus. Quid enim facit qui levat manus? Unde præceptum est ut levatis manibus oremus ad Deum? Apostolus enim dicit, Levantes puras manus sine ira & disceptatione. (1. Tim. 2. 8.) Ut cùm levas manus ad Deum, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istæ levantur ut impetres quod vis, ipsas manus cogitas in bonis operibus exercere, ne erubescant levari ad Deum. *In nomine tuo levabo manus meas.* Istæ preces nostræ sunt in hac Idumæa, in hoc deserto, in terra sine aqua & sine via, ubi nobis Christus est via, (Johan. 14. 6.) sed non via de hac terra. *In nomine tuo levabo manus meas.*

14. Et quid dicam, cùm levabo manus meas in nomine tuo? quid petam? Eia Fratres, quando levatis manus, quærite quid petatis: ab Omnipotente enim petitis. Aliquid magnum petite, non qualia petunt qui nondum crediderunt. Videtis qualia dentur & impiis. Petiturus es à Deo tuo pecuniam? Numquid non donat eam & sceleratis, qui in illum non credunt? Quid ergo magnum petiturus es, quod donat & malis? Sed non tibi displiceat, quia quæ donat & malis, tam frivola sunt, ut & malis donari digna sint: ne tibi quasi magna videantur quæ possunt donari & malis. Dei quidem sunt & omnia dona terrena: sed videte, quia quæ donat & malis, non pro magno habenda sunt. Est aliud quod nobis servat. Cogitemus autem quæ donat & malis, & hinc intelligamus quid servet bonis. Quæ donat malis, videte: Donat illis lucem istam; videte quia vident illam boni & mali. Pluviam quæ descendit super terram: & hinc quanta bona nascuntur? & malis inde præstatur & bonis, dicente Evangelio, Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. (Matth. 5. 45.) Dona ergo ista quæ nascuntur, vel de pluvia, vel de sole, à Domino quidem nostro petere debemus, cùm sint necessaria; sed non ista sola, quia ista dantur & bonis & malis. Quid ergo debemus petere, quando levamus manus? Quia quomodo potuit dixit illud Psalmus. Quid est quod dixi, quomodo potuit? Quomodo potuit os humanum auribus humanis. Quia per ora humana ista dicta sunt, & per quasdam similitudines dicta sunt, quomodo capere possent omnes infirmi, omnes parvuli. Quid dixit? quid petivit? *In nomine*, inquit, *tuo levabo manus meas.* Quid accepturus? *Tamquam adipe & pinguedine repleatur anima mea.* ℣. 6. Putatis aliquam pinguedinem carnis desiderasse animam istam, Fratres mei? Non enim hoc pro magno desideravit, ut pingues arietes, ut pingues porci illi mactarentur, aut veniret ad aliquam popinam, ubi inveniret obsonia pinguia unde saturaretur. Si hoc crediderimus, [a] digni sumus qui ista audiamus. Ergo aliquid spiritale debemus intelligere. Habet quamdam pinguedinem anima nostra. Est quædam saturitas pinguis sapientiæ. Sapientiâ enim istâ animæ quæ carent, marcescunt; & omnino ita exiles fiunt, ut in omnibus bonis operibus citò deficiant. Quare citò deficiunt in omnibus bonis operibus? Quia non habent pinguedinem saturitatis suæ. Audi Apostolum dicentem de pingui anima, præcipientem ut quisque bene operetur. Quid ait? Hilarem datorem diligit Deus. (2. Cor. 9. 7.) Pinguis anima unde esset pinguis, nisi à Domino saturaretur? Et tamen quantumlibet hîc sit pinguis, quid erit in illo futuro sæculo, quo nos pascet Deus? Interim in hac peregrinatione, quid erimus tunc, nec dici potest. Et fortasse ipsam saturitatem optamus hîc, quando levamus manus nostras, ubi pinguedine sic saturabimur, ut omnino omnis indigentia nostra intereat, & nihil desideremus: quia totum præstò nobis erit, quidquid hîc desideramus, quidquid hîc pro magno amamus. Jam patres nostri mortui sunt; Deus autem vivit: non hîc potuimus semper habere patres, ibi autem semper habebimus vivum unum Patrem, habentes patriam nostram: quæcumque terrena [b] est, semper ibi esse non possumus; & necesse est ut alii nascantur, & ad hoc nascantur filii civium illorum, ut excludant inde parentes suos. Ad hoc enim nascitur puer, ut dicat majori, Quid hîc agis? Necesse est ut qui succedunt & qui nascuntur, excludant eos qui se præcesserunt. Ibi omnes pariter vivemus: non ibi erit successor, quia nullus decessor. Qualis illa patria? Sed divitias hîc amas? Ipse Deus tibi erit divitiæ tuæ. Sed amas fontem bonum? Quid præclarius illa sapientia? quid lucidius? Quidquid hîc potest amari, pro omnibus tibi erit qui fecit omnia. *Tamquam adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labia exsultationis laudabunt nomen tuum.* In hac eremo, in nomine tuo levabo manus meas: impleatur anima mea tamquam adipe & pinguedine: *& labia exsultationis laudabunt nomen tuum.* Modò enim oratio, quamdiu sitis: cùm sitis transierit, transit oratio, & succedit laudatio. *Et labia exsultationis laudabunt nomen tuum.*

15. *Si memoratus sum tui super stratum meum,* ℣. 7. *in diluculis* [c] *meditabar in te: * quia factus es* ℣. 8. *adjutor meus.* Stratum suum quietem suam dicit. Quando aliquis quietus est, memor sit Dei; quando aliquis quietus est, non per quietem dissolvatur & obliviscatur Deum: si memor est Dei quando

[a] Aliquot MSS. *indigni sumus.*
[b] Sic MSS. At Er. *terrena sunt.* Lov. *terrena sunt,*

[c] Aliquot MSS. *meditabor.*

quietus est, in actionibus suis in Deum meditatur. A Diluculum enim dixit actiones, quia omnis homo diluculò incipit aliquid agere. Quid ergo dixit? *Si memor fui tui in strato meo, & in diluculis meditabar in te.* Si ergo non fui memor in strato meo, & in diluculo non meditabar in te. Qui quando otiosus est non cogitat Deum, in actionibus suis cogitare potest Deum? Qui autem memor ejus est quando quietus est, in ipso meditatur cùm agit, ne in actione deficiat. Ideo quid adjecit? *Et in diluculis meditabar in te: quia factus es adjutor meus.* B Etenim nisi Deus adjuvet bona opera nostra, impleri à nobis non possunt. Et digna debemus operari: id est, tamquam in luce, quando Christo demonstrante operamur. Quicumque operatur mala, in nocte operatur, non in diluculo;

1.Thess.5.7. & 8. Apostolo dicente, Qui inebriantur, nocte inebriantur; & qui dormiunt, nocte dormiunt: nos qui diei sumus, sobrii simus. Hortatur nos ut secundùm

Rom.13.13. diem ambulemus honestè: Sicut in die, inquit,

1.Thess.5.5. honestè ambulemus. Et iterum, Vos, inquit, filii C lucis estis, & filii diei; non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filii noctis, & filii tenebrarum? Qui omnia mala operantur. Usque adeo filii noctis sunt, ut timeant videri quæ operantur: & quæ publicè operantur mala, ideo publicè operantur, quia multi illa operantur: quæ pauci operantur, in abscondito operantur: qui autem talia publicè operantur, sunt quidem in luce solis, sed in tenebris cordis. Nemo ergo in diluculo operatur, nisi qui in Christo operatur. Sed qui otiosus me- D mor est Christi, in ipso meditatur in omnibus actionibus suis, & est illi adjutor in bono opere, ne per infirmitatem suam deficiat. *Si memoratus sum tui super stratum meum, in diluculis meditabar in te: quia factus es adjutor meus.*

Item ℣. 8. 16. *Et in velamento pennarum tuarum exsultabo.* Hilaresco in bonis operibus, quia super me est velamen pennarum tuarum. Si me non protegas; quia pullus sum, milvus me rapiet. Dicit enim quodam loco ipse Dominus noster ad Jerusalem E quamdam civitatem illam, ubi crucifixus est: Jeru-

Matth. 23. 37. salem, inquit, Jerusalem, quotiens volui filios tuos congregare, tamquam gallina pullos suos, & noluisti? Parvuli sumus: ergo protegat nos Deus sub umbraculo alarum suarum. Quid cùm majores facti fuerimus? Bonum est nobis ut & tunc protegat nos, ut sub illo majore semper nos pulli simus. Semper enim ille major est, quantumcumque creverimus. Nemo dicat, Protegat me, cùm parvulus sum: quasi aliquando ad tantam magnitudinem F possit pervenire, quæ sibi sufficiat. Sine protectione Dei nihil es. Semper ab illo protegi velimus: tunc semper in illo magni esse poterimus, si semper sub illo parvuli simus. *Et in velamento pennarum tuarum exsultabo.*

℣. 9. 17. *Adglutinata est anima mea post te.* Videte desiderantem, videte sitientem, videte quomodo hæret Deo. Nascatur in vobis iste affectus. Si jam germinat, compluatur & crescat: perveniat ad tale robur, ut & vos dicatis ex toto corde, *Adglutinata est anima mea post te.* G Ubi est ipsum gluten? Ipsum gluten caritas est. Caritatem habe, quo glutine adglutinetur anima tua post Deum. Non cum Deo, sed post Deum; ut ille præcedat, tu sequaris. Qui enim voluerit Deum antecedere, consilio suo vult vivere, & non vult sequi præcepta Dei. Propterea & Petrus repulsus est, quando voluit consilium dare Christo passuro pro nobis. Adhuc enim infirmus erat Petrus, & quanta utilitas esset generis humani in sanguinne Christi, non noverat: Dominus autem qui venerat redimere nos, & dare pretium pro nobis sanguinem suum, cœpit prædicare passionem suam. Expavit Petrus quasi moriturum Dominum, quem volebat hîc semper vivere quomodo illum videbat; quia carnalibus oculis deditus, carnali affectu circa Dominum tenebatur; & ait illi, Absit à te Domine, propitius Matth. 16. 22. & 23. esto tibi. Et Dominus, Redi post me satanas; non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Quare, quæ sunt hominum? Quia antecedere me vis, redi post me, ut sequaris me: ut jam sequens Christum diceret, *Adglutinata est anima mea post te.* Meritò annectit, *Me suscepit dextera tua. Adglutinata est post te anima mea, me suscepit dextera tua.* Dixit hoc Christus in nobis: id est, in homine quem gestabat pro nobis, quem offerebat pro nobis, dixit hoc. Dicit hoc & Ecclesia in Christo, dicit in capite suo: quia & ipsa passa est hîc persecutiones magnas, & singillatim etiam modò patitur. Quis enim pertinens ad Christum, non variis tentationibus agitatur, & quotidie agit cum illo diabolus & angeli ejus, ut pervertatur qualibet cupiditate, qualibet suggestione, aut promissione lucri, vel terrore damni, vel promissione vitæ, vel terrore mortis, aut alicujus potentis inimicitiis, aut alicujus potentis amicitiis? Omnibus modis instat diabolus, quemadmodum dejiciat: & in persecutionibus vivimus, & habemus perpetuos inimicos, diabolum & angelos ejus: sed non timeamus. Sic sunt diabolus & angeli ejus, quasi milvi: sub illius gallinæ alis simus, & non nos potest contingere. Matth. 23. 37. Gallina enim quæ nos protegit, fortis est. Infirma est propter nos: sed fortis est in se Dominus noster Jesus Christus, ipsa sapientia Dei. Ergo dicit hoc & Ecclesia, *Adglutinata est anima mea post te, me suscepit dextera tua.*

18. *Ipsi verò in vanum quæsierunt animam* ℣. 10. *meam.* Quid mihi fecerunt qui quæsierunt animam meam perdere? Utinam quærerent animam meam, ut crederent mecum: sed quæsierunt animam meam ut perderent me. Quid facturi? Non enim rapturi erant gluten, quo adhæsit anima mea post te. Quis enim nos separabit à caritate Christi? Rom. 8. 35. tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Dextera tua suscepit me. Ergo propter illud gluten, & propter potentissimam dexteram tuam, *in vanum quæsierunt animam meam.* Quotquot persecuti sunt, vel persequi cupiunt Ecclesiam, potest de his hoc intelligi: maximè hoc tamen accipiamus de Judæis, qui quæsierunt animam Christi perdere, & in ipso capite nostro quod crucifixerunt, & in discipulis ejus quos postea persecuti sunt. *Quæsierunt animam meam. Introibunt in inferiora terræ.* Terram perdere noluerunt, ut crucifigerent Christum: in inferiora terræ ierunt. Quæ sunt inferiora terræ? Terrenæ cupiditates. Melius est carne ambulare super terram, quàm cupiditate ire sub terram. Omnis enim qui contra salutem suam cupit terrena, sub terra est: quia terram sibi præposuit, terram super se posuit, & se subter fecit. Illi ergo timentes terram perdere, quid dixerunt de Domino Jesu Christo, cùm viderent multas turbas ire post illum, quia mirabilia faciebat? Si illum dimiserimus vivum, ve- Johan. 11. 48. nient Romani, & tollent nobis & locum & gen-

tem. Timuerunt perdere terram, & ierunt sub terram: A accidit eis & quod timuerunt. Nam ideo voluerunt Christum occidere, ne terram perderent; & ideo terram perdiderunt, quia Christum occiderunt. Occiso enim Christo, quia dixerat illis ipse Dominus, Auferetur à vobis regnum, & tradetur genti facienti justitiam: (Matth. 21. 43.) secutæ sunt illos magnæ calamitates persecutionum: vicerunt illos imperatores Romani, & reges Gentium: exclusi sunt de ipso loco ubi crucifixerunt Christum, & modò locus ille plenus est laudatoribus Christianis, B nullum Judæum habet; caruit inimicis Christi, impletus est laudatoribus Christi. Ecce perdiderunt à Romanis locum, quia Christum occiderunt, qui propterea occiderunt, ne locum à Romanis perderent. Ergo, *introibunt in ima terræ.*

℣. 11. 19. *Tradentur in manus gladii.* Re vera sic illis visibiliter contigit, expugnati sunt irruentibus hostibus. *Partes vulpium erunt.* Vulpes dicit reges sæculi, qui tunc fuerunt quando debellata est Judæa. C Audite ut noveritis & intelligatis, quia ipsos dicit vulpes. Herodem regem ipse Dominus vulpem appellavit: Ite, inquit, & dicite vulpi illi. (Luc. 13. 32.) Videte, & attendite Fratres mei: Christum regem habere noluerunt, & partes vulpium [a] facti sunt. Quando enim Pilatus præses in Judæa legatus occidit Christum ex vocibus Judæorum, dixit ipsis Judæis, Regem vestrum crucifigam? (Johan. 19. 15.) Quia dicebatur rex Judæorum, & verus rex ipse. Et illi repellentes Christum, dixerunt, Nos non habemus regem nisi Cæsarem. (Ibidem.) D Rejecerunt agnum, elegerunt vulpem: meritò partes vulpium facti sunt.

℣. 12. 20. *Rex verò:* ideo ita positum est, quia illi vulpem elegerunt, regem verò noluerunt. *Rex verò:* id est, verus rex, cui titulus inscriptus est, quando passus est. Nam Pilatus hunc titulum super caput ejus inscriptum posuit, Rex Judæorum, Hebræâ linguâ, Græcâ, & Latinâ: ut omnes qui transirent legerent gloriam regis, & ignominiam ipsorum Judæorum, qui rejicientes verum regem, elegerunt vulpem Cæsarem. E *Rex verò lætabitur in Deo.* Illi facti sunt partes vulpium: *Rex verò lætabitur in Deo.* Quem sibi visi sunt quasi superasse cùm crucifigerent, tunc crucifixus fudit pretium, quo emit orbem terrarum. *Rex verò lætabitur in Deo: laudabitur omnis qui jurat in ipso.* Quare, *laudabitur omnis qui jurat in ipso?* Quia sibi elegit Christum, non vulpem: quia quando illi Judæi insultaverunt, tunc dedit ille unde redimeremur. Ad ipsum ergo pertinemus, qui nos redemit, qui pro nobis mundum vicit, F non armato milite, sed irrisa cruce. *Rex verò lætabitur in Deo: laudabitur omnis qui jurat in ipso.* Quis jurat in eo? Qui pollicetur ei vitam suam, qui vovet illi & reddit, qui fit Christianus: hoc est quod ait, *Laudabitur omnis qui jurat in ipso. Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.* Quanta iniqua locuti sunt Judæi? Quanta mala dixerunt, non solùm Judæi, sed & omnes qui propter idola Christianos persecuti sunt? Quando sæviebant in Christianos, putabant quòd possent finire G Christianos: cùm putabant quòd possent finire, Christiani creverunt, & ipsi finiti sunt. *Oppilatum est os loquentium iniqua.* Nemo audet modò publicè loqui contra Christum, jam omnes timent Christum. *Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.* Quando in infirmitate Agnus erat, etiam vulpes audebant contra Agnum. Vicit leo de tribu Juda, (Apoc. 5. 5.) & siluerunt vulpes: *Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.*

[a] Hoc loco omnes MSS. *& partes vulpium secuti sunt.*
[b] Sic MSS. At editi, *suprà.*

IN PSALMUM LXIII.
*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. PASSIONIS sanctorum Martyrum diem hodie festum habentes, in eorum recordatione gaudeamus, recolentes quid patiebantur, & intelligentes quid intuebantur. Numquam enim tantas tribulationes carne tolerarent, nisi magnam quietem mente conciperent. Hunc itaque Psalmum pro ipsa sollemnitate curramus. Hesterno enim die multa audivit Caritas Vestra, nec hodie tamen huic festivitati negare potuimus nostram servitutem. Itaque quoniam maximè Domini passio commendatur in hoc Psalmo, nec potuerunt esse fortes Martyres, nisi intuerentur eum, qui primus passus est; nec talia sustinerent in passione, qualia ille, nisi talia sperarent in resurrectione, qualia ipse de se demonstravit: novit autem Sanctitas Vestra caput nostrum esse Dominum nostrum Jesum Christum, omnesque illi cohærentes membra esse illius capitis; ejusque vocem jam habetis notissimam, quoniam non ex solo capite, sed etiam ex corpore loquitur; vocesque ejus non tantùm ipsum Dominum Jesum Christum, qui jam adscendit in cælum, vel significant, vel prædicant, sed etiam ejus membra caput proprium secutura: agnoscamus hîc non solùm illius vocem, sed & nostram. Et nemo dicat, quòd hodie in tribulatione passionum non sumus. [b] Semper enim audistis hoc, quia illis temporibus Ecclesia quasi tota simul impellebatur, nunc autem per singulos tentatur. Alligatus est quidem diabolus, ne faciat quantum potest, ne faciat quantum vult: tamen tantum tentare sinitur, quantum expedit proficientibus. Non nobis expedit esse sine tentationibus: nec rogemus Deum ut non tentemur, sed ut non inducamur in tentationem.

2. Dicamus ergo & nos: EXAUDI *Deus orationem meam, dum* [c] *tribulor, à timore inimici erue animam meam.* ℣. 2. Sævierunt inimici in Martyres: quid orabat ista vox corporis Christi? Hoc orabat, ut eruerentur ab inimicis, & non eos possent occidere inimici. Ergo exauditi non sunt, quia occisi sunt; & deseruit Deus contritos corde servos suos, & sperantes in se despexit? Absit. Quis enim invocavit Dominum, & derelictus est; quis speravit in eum, & desertus est ab eo? Exaudiebantur ergo, & occidebantur; & tamen ab inimicis eruebantur. Alii timentes consentiebant, & vivebant; & tamen ipsi ab inimicis absorbebantur. Occisi eruebantur, viventes absorbebantur. Inde est & illa vox gratulationis, Forsitan vivos absorbuissent nos. (Psal. 123. 3.) Multi absorpti, & vivi absorpti, multi mortui absorpti. Qui putaverunt inanem esse fidem Christianam, mortui absorpti sunt: qui autem scientes veritatem esse prædicationem Evangelii, Christum esse Filium Dei scientes; & hoc credentes, & hoc intus tenentes, cesserunt tamen doloribus, & idolis sacrificaverunt, vivi absorpti sunt. Illi absorpti sunt, quia mortui: illi autem quia absorpti, mortui. Non enim absorpti vivere potuerunt, quamvis vivi ab-

[c] Editi, *cùm deprecor.* At omnes MSS. *dum tribulor:* & sic legebat Hilarius.

ſorberentur. Ergo hoc orat vox Martyrum, *A ti-
more inimici erue animam meam:* non ut me non
occidat inimicus, ſed ut non timeam occidentem
inimicum. Hoc orat in Pſalmo impleri ſervus,
quod modò jubebat in Evangelio Dominus. Quid
Matth. 10. 28. modò jubebat Dominus? Nolite timere eos qui
" corpus occidunt, animam autem non poſſunt occi-
" dere; ſed eum potiùs timete, qui habet poteſtatem
" & animam & corpus occidere in gehenna ignis. Et
Luca 12. 6. repetivit, Ita dico vobis, eum timete. Qui ſunt qui
corpus occidunt? Inimici. Quid jubebat Dominus?
Ne timerentur. Oretur ergo ut præſtet quod jubet.
A timore inimici erue animam meam. Erue me à
timore inimici, & ſubde timori tuo. Non timeam
eum qui corpus occidit, ſed timeam eum qui habet
poteſtatem & corpus & animam occidere in gehen-
na ignis. Non enim à timore volo eſſe immunis;
ſed à timore inimici liber, ſub timore Domini
ſervus.

✝. 3. 3. *Protexiſti me à conventu malignantium, à
multitudine operantium iniquitatem.* Jam ipſum ca-
put noſtrum intueamur. Multi Martyres talia paſſi
ſunt: ſed nihil ſic elucet quomodo caput Marty-
rum; ibi meliùs intuemur quod illi experti ſunt.
Protectus eſt à multitudine malignantium, prote-
gente ſe Deo, protegente carnem ſuam ipſo Filio
& homine quem gerebat: quia filius hominis eſt, &
Philip. 2. 6. & 7. Filius Dei eſt; Filius Dei propter formam Dei, fi-
lius hominis propter formam ſervi: habens in pote-
Johan. 10. 18. ſtate ponere animam ſuam, & recipere eam. Quid
ei potuerunt facere inimici? Occiderunt corpus,
animam non occiderunt. Intendite. Parum ergo
erat Domino hortari Martyres verbo, niſi firmaret
exemplo. Noſtis qui conventus erat malignantium
Judæorum, & quæ multitudo erat operantium ini-
quitatem. Quam iniquitatem? Quâ voluerunt oc-
Ibidem 32. cidere Dominum Jeſum Chriſtum. Tanta opera
bona, inquit, oſtendi vobis, propter quod horum
me vultis occidere? Pertulit omnes infirmos eo-
rum, curavit omnes languidos eorum, prædicavit
regnum cælorum, non tacuit vitia eorum, ut ipſa
potiùs eis diſplicerent, non medicus à quo ſana-
bantur: his omnibus curationibus ejus ingrati,
tamquam multa febri phrenetici inſanientes in me-
dicum, qui venerat curare eos, excogitaverunt
conſilium perdendi eum; tamquam ibi volentes
probare, utrùm verè homo ſit, qui mori poſſit,
an aliquid ſuper homines ſit, & mori ſe non per-
mittat. Verbum ipſorum agnoſcimus in Sapientia
Sap. 2. 20. Salomonis: Morte turpiſſima, inquiunt, condem-
" nemus eum; interrogemus eum, erit enim reſpe-
" ctus in ſermonibus illius: ſi enim verè Filius Dei
" eſt, liberet eum. Videamus ergo quid factum ſit.

✝. 4. 4. *Quia exacuerunt tamquam gladium linguas
Pſal. 56. 5. ſuas.* Filii hominum dentes eorum arma & ſagittæ,
& lingua eorum gladius acutus, quod dicit & alius
Pſalmus: ſic & hîc, *Exacuerunt tamquam gladium
linguas ſuas.* Non dicant Judæi, Non occidimus
Chriſtum. Etenim propterea eum dederunt judici
Pilato, ut quaſi ipſi à morte ejus viderentur immu-
nes. Nam cùm dixiſſet eis Pilatus, Vos eum occi-
Johan. 18. 31. dite; reſponderunt, Nobis non licet occidere
quemquam. Iniquitatem facinoris ſui in judicem
hominem refundere volebant: ſed numquid Deum
judicem fallebant? Quod fecit Pilatus, in eo ipſo
quod fecit, aliquantùm particeps fuit, ſed in com-
paratione illorum multò ipſe innocentior. Inſtitit
enim quantum potuit, ut illum ex eorum manibus
A liberaret. Nam propterea flagellatum produxit ad Johan. 19. 1.
eos. Non perſequendo Dominum flagellavit, ſed
eorum furori ſatisfacere volens, ut vel ſic jam mi-
teſcerent, & deſinerent velle occidere, cùm fla-
gellatum viderent. fecit & hoc. At ubi perſevera-
verunt, noſtis illum laviſſe manus, & dixiſſe, quòd Matth. 27. 24.
ipſe non feciſſet, mundum ſe eſſe à morte illius. fe-
cit tamen. Sed ſi reus quia fecit vel invitus, illi inno-
centes qui coegerunt ut faceret? Nullo modo. Sed
ille dixit in eum ſententiam, & juſſit eum crucifigi,
B & quaſi ipſe occidit; & vos ô Judæi occidiſtis. Unde
occidiſtis? Gladio linguæ: acuiſtis enim linguas ve-
ſtras. Et quando percuſſiſtis, niſi quando clamaſtis, Luca 23. 21.
Crucifige, crucifige?

5. Propterea enim non eſt prætermittendum,
quia venit in mentem, ne fortè aliquem perturbet
lectio divinorum librorum: Quidam Evangeliſta
dicit horâ ſextâ crucifixum Dominum, & quidam Johan. 19. 14.
horâ tertiâ: niſi intelligamus, perturbamur. Et jam Marci 15. 25.
incipiente ſextâ horâ dicitur Pilatus ſediſſe pro tri-
C bunali: & re vera quando levatus eſt Dominus in li-
gno, hora ſexta erat. Sed alius Evangeliſta intuens
animum Judæorum, quia volebant ſe immunes vide-
ri à morte Domini, narrando eos oſtendit reos, di-
cens Dominum horâ tertiâ crucifixum. Conſide-
rantes autem omnem circumſtantiam lectionis,
quanta agi potuerint, cùm apud Pilatum Domi-
nus accuſaretur, ut crucifigeretur; invenimus ho-
ram tertiam eſſe potuiſſe, quando illi clamaverunt,
Crucifige, crucifige. Ergo veriùs illi tunc occide-
D runt, quando clamaverunt. Apparitores poteſtatis
horâ ſextâ crucifixerunt, prævaricatores legis horâ
tertiâ clamaverunt: quod illi manibus horâ ſextâ,
hoc illi linguâ horâ tertiâ. Reì magis iſti qui cla-
mando ſæviebant, quàm illi qui obtemperando ad-
miniſtrabant. Ipſum eſt totum acumen Judæorum,
hoc eſt quod pro magno quæſierunt: Occidamus,
& non occidamus; ſic occidamus, ut non ipſi occi-
diſſe judicemur. *Exacuerunt tamquam gladium lin-
guas ſuas* Item ✝. 4.

E 6. *Intenderunt arcum, rem amaram.* Arcum
dicit inſidias. Qui enim gladio cominus pugnat,
apertè pugnat: qui ſagittam mittit, fallit ut feriat.
Priùs enim ſagitta percutit, quàm venire ad vulnus
prævideatur. Sed quem laterent inſidiæ cordis hu-
mani? numquid & Dominum noſtrum Jeſum Chri-
ſtum, qui non opus habebat ut ei teſtimonium quiſ-
quam perhiberet de homine? Ipſe enim ſciebat quid Johan. 2. 25.
eſſet in homine, ſicut Evangeliſta teſtatur. Tamen
audiamus eos, & intueamur eos quaſi neſciente
F Domino facere quod moliuntur. *Intenderunt ar-
cum, rem amaram, ut ſagittarent in abſcondito
immaculatum.* Quod dixit, *Intenderunt arcum,*
hoc eſt *in abſcondito:* quaſi fallentes inſidiis. No-
ſtis enim quibus dolis id egerint, quemadmodum
diſcipulum ei cohærentem pecuniâ corruperint, ut Matth. 26. 14.
ſibi traderetur; quomodo falſos teſtes procurave-
rint; quibus inſidiis & dolis egerint, *ut ſagittarent
in abſcondito immaculatum.* Magna iniquitas. Ec-
ce de abſcondito venit ſagitta, quæ immaculatum
G ferit, qui nec tantum habebat maculæ, quantum
poteſt pungi à ſagitta. Agnus quippe immaculatus,
totus immaculatus, ſemper immaculatus; non cui
maculæ ablatæ ſint, ſed qui maculas nullas contra-
xerit. Nam fecit multos immaculatos donando pec-
cata, ipſe immaculatus non habendo peccata. *Ut
ſagittent in abſcondito immaculatum.*

7. *Repentè ſagittabunt eum, & non timebunt.* ✝. 5.

O cor durum, occidere velle hominem qui mortuos suscitabat! *Repentè*, id est insidiosè, quasi inopinatè, quasi non prævisè. Similis enim nescienti erat inter ipsos Dominus ignorantes quid nesciret, & quid sciret; immo ignorantes eum nihil nescire, & omnia scire, & ad hoc venisse ut illi facerent quod se potestate facere arbitrabantur. *Repentè sagittabunt eum, & non timebunt.*

Item ℣. 5. 8. *Obfirmaverunt sibi sermonem malignum. Obfirmaverunt:* facta sunt tanta miracula, non sunt moti, perstiterunt in consilio sermonis maligni. Traditus est ille judici: trepidat judex, & non trepidant qui judici tradiderunt: contremiscit potestas, & non contremiscit immanitas: vult ille lavare manus, & illi inquinant linguas. Sed quare hoc? *Firmaverunt sibi sermonem malignum.* Quanta egit Pilatus, quanta ut refrenarentur? Quæ dixit? quid egit? Sed *firmaverunt sibi sermonem malignum:* (Luca 23. 21.) Crucifige, crucifige. Repetitio, confirmatio est sermonis maligni. Videamus quomodo *firmaverunt sibi sermonem malignum.* (Johan. 19. 15.) Regem vestrum crucifigam? Dixerunt, Non habemus regem nisi solum Cæsarem. *Obfirmaverunt sermonem malignum.* Offerebat ille regem Filium Dei, illi ad hominem recurrebant: digni qui illum haberent, & illum non haberent. Adhuc audi, quomodo *firmaverunt sermonem malignum.* (Luca 23. 14. 20. & 22.) Non invenio aliquid in isto homine, ait judex, quo dignus sit morte. Et illi qui *firmaverunt sermonem malignum*, dixerunt, (Matth. 27. 25.) Sanguis ejus super nos & super filios nostros. *Firmaverunt sibi sermonem malignum. Firmaverunt sermonem malignum*, non Domino, sed *sibi*. Quomodo enim non sibi, cùm dicunt, Super nos & super filios nostros? Quod ergo firmaverunt, sibi firmaverunt: quia ipsa vox est alibi, Foderunt ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam. Dominum mors non occidit, sed ipse mortem: illos autem iniquitas occidit, quia noluerunt occidere iniquitatem.

9. Prorsus, Fratres, certum est, aut occidis iniquitatem, aut occideris ab iniquitate. Noli autem quærere occidere iniquitatem tamquam aliquid extra te. Ad teipsum respice, vide quid tecum pugnet in te, & cave ne expugnet te: iniquitas tua, inimica tua, interfecta non erit: ex te enim est, & anima tua adversùs te rebellat, non aliud aliquid. Ex quadam parte cohæres Deo, ex quadam parte delectaris sæculo. Illud quo delectaris sæculo, pugnat adversùs mentem quæ cohæret Deo. Cohæreat, cohæreat, non deficiat, non se dimittat, magnum adjutorium habet. Vincit quod in illa sibi rebellat, si perseverat in pugnando. Est peccatum in corpore tuo, sed non regnet. (Rom. 6. 12.) Non ergo regnet, inquit, » peccatum in vestro mortali corpore, ad obaudiendum » desideriis ejus. Si verò non obaudieris, etsi est quod suadeat, quod delectet ad malum; non obtemperando facis ut non regnet quod est, & ita fiet postea ut non sit quod erat. Quando? (1. Cor. 15. 54.) Cùm absorbebitur mors in victoriam, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, ibi non erit quod tibi repugnet, non erit quod te aliud delectet nisi Deus. Ergo & isti Judæi inviderunt Domino, delectabat eos principatus. Quidam videbant sibi ab eo auferri principatum, & ex delectatione sua rebellaverunt adversùs Dominum: qui si rebellassent adversùs delectationem suam malam, ipsam invidentiam vincerent, nec vincerentur ab ea, & esset illis Dominus salvator, qui venerat ut sanaret. Nunc autem saverunt febri, repugnaverunt medico: quidquid suggerebat febris, faciebant; quidquid jubebat contrà medicus, negligebant. Ergo illi magis occisi sunt, non Dominus: nam in Domino mors occisa est, in illis iniquitas vixit; vivente autem in se iniquitate, illi mortui sunt.

10. *Narraverunt ut absconderent muscipulas*, ℣. 6. *dixerunt, Quis videbit eas.* Latêre putabant eum quem occidebant, latêre Deum. Ecce puta, homo erat Christus, sicut ceteri homines; nesciebat quid de illo cogitaretur: numquid & Deus nescit? O cor humanum, quare tibi dixisti, Quis videt me, cùm ille videat qui te fecit? *Dixerunt, Quis videbit eas?* Videbat Deus, videbat & Christus; quia & Christus Deus. Sed quare videbatur eis non videre? Audi sequentia:

11. *Perscrutati sunt iniquitatem, defecerunt* ℣. 7. *scrutantes scrutationes:* id est, acerba & acuta consilia. Non tradatur per nos, sed per discipulum suum: non occidatur à nobis, sed à judice: totum nos faciamus, & nihil fecisse videamur. Et ubi est clamor linguæ, Crucifige, crucifige? Sic cæci estis, (Luca 23. 21. Johan. 19. 6.) ut & surdi sitis. Simulata innocentia non est innocentia: simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas; quia & iniquitas est, & simulatio. Ibi ergo isti *defecerunt scrutantes scrutationes.* Quantò acutiùs sibi excogitare videbantur, tantò magis deficiebant; quia à lumine veritatis & æquitatis in profunda consiliorum malignorum demergebantur. Habet justitia quamdam lucem suam, perfundit & illustrat animam inhærentem sibi: anima verò avertens se à luce justitiæ, quantò magis quærit quod inveniat contra justitiam, tantò plus à luce repellitur, & in tenebrosa demergitur. Meritò ergo & isti perscrutantes quod contra justum moliebantur, à justitia recedebant; & quantò à justitia recedebant, tantò plus deficiebant scrutantes scrutationes. Magnum consilium innocentiæ: quando ipsum Judam pænituit quòd tradidisset Christum, & projecit illis pecuniam quam dederant, illi noluerunt eam mittere in gazophylacium, & dixerunt, Pecunia sanguinis est, non illam mittamus in (Matth. 27. 6.) gazophylacium. Quid est gazophylacium? Arca Dei ubi colligebantur ea quæ ad indigentiam servorum Dei mittebantur. O homo, cor tuum sit potiùs arca Dei, ubi habitent divitiæ Dei, ubi sit nummus Dei, mens tua habens imaginem Imperatoris tui. Cùm ergo hæc ita sint, qualis illa innocentiæ simulatio fuit, pecuniam sanguinis non mittere in arcam, & ipsum sanguinem mittere in conscientiam?

12. Sed quid eis contigit? *Defecerunt scrutantes scrutationes.* Unde? Quia dicit, Quis videbit ℣. 6. eos: id est, quia eos nemo videbat. Hoc dicebant, hoc apud se opinabantur, quòd nemo eos videret. Vide quid contingat animæ malæ: Recedit à luce veritatis, & quia ipsa non videt Deum, putat se non videri à Deo. Sic & isti recedendo ierunt in tenebras, ut ipsi non viderent Deum: & dixerunt, Quis nos videt? Videbat & ille quem crucifigebant: illi deficiendo, nec illum Filium, nec Patrem videbant. Si ergo & ille videbat, quare se patiebatur teneri ab eis, occidi ab eis? Quare si videbat, voluit consilia eorum prævalere in se? Quare? Quia homo erat propter hominem, & Deus latens in homine, qui venerat nescientibus exemplum fortitudinis dare, ideo ipse sciens omnia sustinebat.

℣. 8. 13. Quid enim sequitur? *Accedet homo* [a] *& cor altum, & exaltabitur Deus.* Illi dixerunt, Quis nos videbit? Defecerunt scrutantes scrutationes, consilia mala. Accessit homo ad ipsa consilia, passus est se teneri ut homo. Non enim teneretur nisi homo, aut videretur nisi homo, aut cæderetur nisi homo, aut crucifigeretur aut moreretur nisi homo. Accessit ergo homo ad illas omnes passiones, quæ in illo nihil valerent, nisi esset homo. Sed si ille non esset homo, non liberaretur homo. *Accessit homo & cor altum*, id est, cor secretum: objiciens adspectibus humanis hominem, servans intus
Philip. 2. 6. & 7. Deum; celans formam Dei, in qua æqualis est Patri, & offerens formam servi, qua minor est Patre. Ipse enim dixit utrumque: sed aliud est ex forma
Johan. 10. 30. Dei, aliud ex forma servi. Dixit ex forma Dei, Ego
Johan. 14. 28. & Pater unum sumus. dixit ex forma servi, Quoniam Pater major me est. Unde ex forma Dei, Ego
Philip. 2. 6. & Pater unum sumus? Quia cùm in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Unde ex forma servi, Quoniam Pa-
Ibidem 7. ter major me est? Quia semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Accessit ergo homo & cor altum, & exaltatus est Deus. Occiditur homo, &
2. Cor. 13. 4. exaltatur Deus. Quòd enim occisus est, ex infirmitate humana fuit: quòd resurrexit & adscendit, ex potestate divina. *Accedet homo & cor altum*, cor secretum, cor abditum: non ostendens quid nosset, non ostendens quid esset. Illi putantes hoc totum esse quod videbatur, occidunt hominem in corde alto, & exaltatur Deus in corde divino: potentiâ enim majestatis suæ exaltatus est. Et quò ivit exaltatus? Unde non recessit humiliatus.

14. *Accedet homo & cor altum, & exaltabitur Deus.* Propterea jam adtendite Fratres mei
Psal. 86. 5. cor altum hominis. Cujus hominis? Mater Sion, » dicet homo; & homo factus est in ea, & ipse fun» davit eam Altissimus. In ipsa civitate factus est homo, quam idem ipse fundavit Altissimus, qui in ea factus est homo. Ergo *accessit homo & cor altum.* Intuere hominem in corde alto: vide quantum potes, si potes, & Deum in corde alto. Accessit homo: & quia Deus erat, & quia passurus erat volens, & quia exemplum præbiturus infirmis, & quia nihil ei facturi erant qui sæviebant, tamquam passuro Deo, sed in homine, sed in carne, quid sequitur? *Sagittæ* [b] *infantium factæ sunt plagæ eorum.* Ubi est illa sævitia? ubi est ille fremitus leonis,
Lucæ 23. 21. Johan. 19. 6. populi rugientis & dicentis, Crucifige, crucifige? ubi sunt insidiæ arcum tendentium? Nonne *sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum?* Nostis quemadmodum sibi faciunt de canniciis sagittas infantes. Quid feriunt, aut unde feriunt? quæ manus, aut quod telum? quæ arma, aut quæ membra? *Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum.*

℣. 9. 15. *Et infirmatæ sunt super eos linguæ eorum.* Acuant nunc linguas suas tamquam gladium, firment sibi sermonem malignum. Meritò sibi eum firmaverunt; quia *infirmatæ sunt super eos linguæ eorum.* Numquid poterat esse hoc firmum adversùs
Psal. 26. 12. Deum? Mentita est, inquit, iniquitas sibi: *Infirmatæ sunt super eos linguæ eorum.* Ecce resurrexit Dominus qui occisus erat. Transibant ante crucem, vel stabant, & intuebantur illum, sicut tan-
Psal. 21. 17. tò antè Psalmus prædixerat: Foderunt manus » meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa
A mea, ipsi verò consideraverunt & adspexerunt me. » Tunc caput agitabant dicentes, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Tentaverunt quodam modo *Matth. 27. 40.* utrùm Filius Dei esset; & quasi invenerunt quòd non esset, quia insultantibus illis, de cruce non descendebat: si descenderet de cruce, Filius Dei esset. Quid tibi videtur qui de cruce non descendit, & de sepulcro surrexit? Quid ergo profecerunt? Quòd & si Dominus non resurrexisset, quid profecissent, nisi quod profecerunt & persecutores Mar-
B tyrum? Nam & Martyres nondum surrexerunt, & tamen illi non profecerunt: nondum resurgentium jam Natalitia celebramus. Ubi est furor sævientium? *Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt super eos linguæ eorum.* Quò perduxerunt illas scrutationes suas, quas perscrutantes defecerunt, ut etiam mortuo Domino & sepulto, custodes ponerent ad sepulcrum? Dixerunt enim *Matth. 27. 63. &c.* Pilato, Seductor ille; hoc appellabatur nomine Dominus Jesus Christus, ad solatium servorum suo-
C rum quando dicuntur seductores: ergo illi Pilato, Seductor ille, inquiunt, dixit adhuc vivens, Post » tres dies resurgam: jube itaque custodiri sepulcrum » usque in diem tertium, ne fortè veniant discipuli » ejus, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à » mortuis; & erit novissimus error pejor priore. Ait » illis Pilatus, Habetis custodiam, ite custodite sicut » scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, » signantes lapidem cum custodibus. Posuerunt custodes milites ad sepulcrum. Concussâ terrâ Domi-
D nus resurrexit: miracula facta sunt talia circa sepulcrum, ut & ipsi milites qui custodes advenerant, testes fierent, si vellent vera nuntiare: sed avaritia illa quæ captivavit discipulum comitem Christi, captivavit & militem custodem sepulcri. Damus, *Matth. 28. 13.* inquiunt, vobis pecuniam; & dicite, quia vobis » dormientibus venerunt discipuli ejus, & abstulerunt » eum. Verè *defecerant scrutantes scrutationes.* Quid ℣. 7. est, quod dixisti, ô infelix astutia? Tantum-ne deseris lucem consilii pietatis, & in profunda [c] versu-
E tiæ demergeris, ut hoc dicas, Dicite quia vobis » dormientibus venerunt discipuli ejus, & abstulerunt » eum? Dormientes testes adhibes: verè tu ipse obdormisti, qui scrutando talia, defecisti. Si dormiebant, quid videre potuerunt? si nihil viderunt, quomodo testes sunt? Sed *defecerunt scrutantes scrutationes:* defecerunt à luce Dei, defecerunt in ipso effectu consiliorum suorum: quando quod voluerunt, nihil perficere potuerunt, utique defecerunt. Quare hoc? Quia accessit homo & cor altum,
F & exaltatus est Deus. Propterea postea cùm innotuisset Christi resurrectio, & veniens Spiritus-sanctus impleret fiduciâ timentes quosdam discipulos, *Act. 2.* ut auderent jam mortem non timentes prædicare quod viderant, exaltato Deo in majestate sua, qui propter nostram infirmitatem humilis judicatus est; & ubi cœperunt tubæ cælestes personare judicem venturum, quem primò viderant judicatum, *Conturbati sunt omnes qui videbant eos.* Exaltato Deo, ut dixi, prædicato Christo, visi sunt Judæi à qui-
G busdam Judæis, visi sunt deficientes in scrutationibus suis. Videbant enim illi in nomine crucifixi & occisi manibus suis fieri tanta miracula: recesserunt corde ab eis qui permanserunt in impietate: displicuit eis illorum duritia; quæsierunt consilium salutis suæ, & dixerunt Apostolis, Quid faciemus? *Con-*

[a] Sic plerique & potiores MSS. juxta LXX. Accediti, *ad cor altum.*

[b] Hæc pars ℣. 8. tractatur suprà in Enarrat. Psal. 56. n. 13.

[c] Er. & aliquot MSS. *in profunda versutia.*

turbati

turbati ergo *sunt omnes qui videbant eos:* id est, A qui intelligebant quòd linguæ eorum infirmatæ sunt super eos, qui intelligebant quia in omnibus suis malis perscrutationibus consiliorum ubique defecerunt. Conturbati sunt isti.

℣. 10. 16. *Et timuit omnis homo.* Qui non timuerunt, nec homines fuerunt. *Timuit omnis homo:* id est, omnis utens ratione ad intelligenda quæ facta erant. Unde illi qui non timuerunt, pecora potiùs nominandi sunt, bestiæ potiùs immanes & truces. Leo rapiens & rugiens, ille adhuc populus. At verò B omnis homo timuit: id est, qui credere voluerunt, qui judicium venturum contremuerunt. *Et timuit omnis homo: & annuntiaverunt opera Dei.* Ille qui ℣. 2. dicebat, A timore inimici erue animam meam, *timuit omnis homo.* A timore inimici eruebatur, Matth. 10. 28. sed timori Dei subdebatur. Non timebat eos, qui corpus occidunt, sed eum qui potestatem habet & corpus & animam mittere in gehennam. Prædicaverunt Dominum: nam primò Petrus timuit, & inimicum timuit, nondum erat anima ejus eruta ab C Matth. 26. 69. inimico. Interrogatus ab ancilla, quòd inter discipulos ejus esset, negavit Dominum ter. Resurrexit Dominus, firmavit columnam: jam Petrus prædicat sine timore, & cum timore; Matth. 10. 28. sine timore eorum qui corpus occidunt, cum timore ejus qui habet potestatem & corpus & animam occidendi in gehenna ignis. *Timuit omnis homo: & annuntiaverunt opera Dei.* Namque annuntiantes istos Apostolos Act. 5. 28. opera Dei, exhibuerunt sibi principes sacerdotum, & comminati sunt dicentes, ne in nomine Jesu præ- D dicarent. Et illi dixerunt, Dicite nobis, cui magis obtemperare oporteat, Deo an hominibus? Quid illi dicerent? Hominibus potiùs quàm Deo? Sine dubio non responderent, nisi, Deo potiùs. Illi autem sciebant, quæ juberet Deus, & contemserunt minantes sacerdotes. Quia ergo *timuit omnis homo,* non terruit homo: *& annuntiaverunt opera Dei.* Si timet homo, non terreat homo: eum enim timere debet homo, à quo factus est homo. Quod supra homines est time, & homines te non terrebunt. E Mortem sempiternam time, & præsentem non curabis. Voluptatem illam incorruptam, & quietem sine labe concupisce; & promittentem dona ista temporalia & totum mundum deridebis. Ama ergo, & time: ama quod promittit Deus, time quod minatur Deus; nec corrumpêris ex eo quod promittit, nec terreberis ex eo quod minatur homo. *Et timuit omnis homo: & annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt.* Quid est, *facta* Isai. 53. 7. *ejus intellexerunt?* Hoc erat illud, O Domine Je- F su Christe, quod tacebas, & sicut ovis ad victimam ducebaris, & non aperiebas coram tondente os tuum, & nos te putabamus esse in plaga & dolore Psal. 44. 3. positum, & scientem ferre infirmitatem? Hoccine erat quòd abscondebas speciem tuam, speciose forma præ filiis hominum? Isai. 53. 2. Hoccine erat illud, quòd videbaris non habere speciem neque decorem? Matth. 27. 40. Portabas in cruce insultantes & dicentes, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Quis fortè sciens potestatem tuam servus tuus & dilectus tuus, non ex- G clamavit in corde suo, & dixit, O si modò descenderet, & isti omnes qui insultant confunderentur? Sed non erat sic: moriendum erat propter morituros, & resurgendum propter semper victuros. Hoc illi qui volebant illum de cruce descendere, non intelligebant: at ubi resurrexit, & glorificatus adscendit in cælum, intellexerunt opera Domini. *Annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt.*

17. *Lætabitur justus in Domino.* Jam non est ℣. 11. tristis justus. Tristes enim erant discipuli crucifixo Domino, contristati, mærentes discesserunt, perdidisse se spem putaverunt. Resurrexit, etiam apparens tristes invenit. Tenuit oculos duorum in via ambulantium, ne ab eis agnosceretur, & invenit Luca 24. 16. eos gementes & suspirantes; & tenuit eos donec exponeret Scripturas, & per ipsas Scripturas ostenderet, quia ita fieri oportebat sicut factum est. Ostendit enim in Scripturis, quia post tertium diem Luca 24. 46. resurgere oportebat Dominum. Et quomodo tertio die resurgeret, si de cruce descenderet? Modò vos qui tristes estis in via, si Judæis insultantibus videretis Dominum de cruce descendisse, quantum efferremini? Lætaremini quòd ora Judæorum sic obturasset. Exspectate consilium medici: quòd non descendit, quòd occidi vult, antidotum terit. Ecce jam resurrexit, ecce jam loquitur: nondum agnoscitur, ut lætiùs agnoscatur. Postea aperuit oculos Ibidem 30. eorum in fractione panis: agnoscunt eum, lætantur, exclamant. *Lætabitur justus in Domino.* Nuntiatur cuidam duriori, Visus est Dominus, resurrexit Dominus: adhuc ille tristis est, non credit. Nisi misero, inquit, manum meam, & tetigero cica- Johan. 20. 25. trices clavorum, non credam. Præbetur & corpus tangendum, mittit manum, contrectat, exclamat, Dominus meus & Deus meus: *Lætabitur justus in Domino.* Illi ergo lætati sunt justi in Domino, qui viderunt, tetigerunt, & crediderunt: quid justi qui modò [a] sunt, quia non vident, quia non tangunt, non lætantur in Domino? Et ubi est illa vox Domini ad ipsum Thomam, Quia vidisti Ibidem 29. me, credidisti; beati qui non viderunt, & crediderunt? Ergo omnes lætemur in Domino, omnes secundùm fidem unus justus simus, omnesque in uno corpore unum caput habeamus, & lætemur in Domino, non in nobis: quia bonum nostrum non nos nobis, sed ille qui fecit nos. Ipse est bonum nostrum ad lætificandos nos. Et nemo lætetur in se, nemo præsumat, nemo desperet de se; nemo de quoquam homine, quem debet adducere ut socius sit spei ipsius, non dator spei.

18. *Lætabitur justus in Domino, & sperabit in* Item ℣. 11. *eum; & laudabuntur omnes qui recti sunt corde.* Jam quia Dominus resurrexit, jam quia adscendit in cælum, jam quia ostendit esse aliam vitam, jam quia manifestum est consilia ejus, quibus latuit corde alto, non fuisse inania, quia ideo sanguis ille fusus est ut esset pretium redemtorum; jam quia manifesta sunt omnia, quia [b] prædicata sunt omnia, quia credita sunt omnia, sub omni cælo *lætabitur justus in Domino, & sperabit in eum; & laudabuntur omnes qui recti sunt corde.* Qui sunt recti corde? Eia Recti corde. Fratres mei, semper dicimus, & bonum est ut noveritis. Qui sunt recti corde? Qui omnia quæcumque in hac vita patiuntur, non ea tribuunt insipientiæ, sed consilio Dei ad medicinam suam; nec præsumunt de justitia sua, ut putent se injustè pati quod patiuntur, aut ideo esse Deum injustum, quia non plura patitur qui plus peccat. Videte Fratres, hæc sæpe dicimus: Aliquid sentis, sive secundùm corpus, sive secundùm dispendium rei familiaris, sive per orbitatem aliquam carissimorum tuorum: noli respicere eos quos nosti iniquiores te, (non enim

[a] Plerique MSS. *qui modò esse voluerint.*

[b] Aliquot MSS. *prædicta.*

fortè audes dicere justum te, sed nosti pejores te,) & florere in istis, & non flagellari; ut displiceat tibi consilium Dei, & dicas, Ecce puta peccator sum, & propterea flagellor, quare ille non flagellatur, cujus novi tanta flagitia? Quantumcumque mali fecerim ego, numquid ego tantum feci quan-
Psal. 72. 1. tum ille? Distortum est cor tuum. Quàm bonus Deus Israël; sed rectis corde. Tui autem labuntur pedes, quia zelas in peccatores, pacem peccatorum intuens. Sine curare: novit quid agat, qui vulnus novit. Non secatur alius? Quid, si desperatur? B quid si propterea tu secaris, quia non desperaris? Patere ergo quidquid pateris recto corde: novit Deus quid tibi donet, quid tibi subtrahat. Quod tibi donat, ad consolationem valeat, non ad corruptionem: & quod tibi subtrahit, ad tolerantiam valeat, non ad blasphemiam. Si autem blasphemas, & displicet tibi Deus, & tu tibi places; perverso corde & distorto es: & hoc pejus, quia cor Dei vis corrigere ad cor tuum, ut hoc ille faciat quod tu vis, cùm tu debeas facere quod ille vult. Quid er- C go? Vis detorquere cor Dei quod semper rectum est, ad pravitatem cordis tui? Quantò meliùs ad rectitudinem Dei corrigis cor tuum? Nonne hoc te docuit Dominus tuus, de cujus passione modò loquebamur? Nonne infirmitatem tuam portabat,
Matth. 26. 38. quando dixit, Tristis est anima mea usque ad mortem? Nonne teipsum in se figurabat, cùm dicebat,
Ibidem 39. Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste? Non enim duo corda & diversa Patris & Filii: sed in forma servi portavit cor tuum, ut doceret illud exem- D plo suo. Jam ecce quasi aliud cor tuum invenit tri-
a bulatio, [a] volens transire quod imminebat: sed noluit Deus. Non consentit Deus cordi tuo, con-
Ibidem. senti tu cordi Dei. Audi vocem ipsius: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis Pater.

19. *Laudabuntur* ergo *omnes recti corde.* Quid sequitur? Si *laudabuntur omnes recti corde*, damnabuntur perversi corde. Duo tibi modò proposita sunt, elige cùm tempus est. Si recto corde fueris,
Matth. 25. 34. ad dexteram eris, & laudaberis. Quomodo? » Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod E » vobis paratum est ab origine mundi. Perverso autem corde si fueris, si subsannaveris Deum, si providentiam ejus irriseris; si dixeris in animo tuo, Verè non curat Deus res humanas: si curaret res humanas, ille latro tantum haberet, & ego innocens indigerem? perverso corde factus es, veniet judicium illud, apparebunt omnia propter quæ ista omnia faciat Deus; & tu qui noluisti in hac vita corrigere cor tuum ad rectitudinem Dei, & te ad F dexteram præparare, ubi *laudabuntur omnes recti*
Ibidem 41. *corde*, eris ad sinistram, ubi tunc audies, Ite in ig- » nem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus. Et numquid erit tunc tempus corrigere cor? Modò ergo corrigite, Fratres, modò corrigite. Quis prohibet? Cantatur Psalmus, legitur Evangelium, sonat lector, sonat disputator: patiens est Dominus, peccas & parcit, adhuc peccas, adhuc parcit, & adhuc addis. Quamdiu patiens est Deus? Senties & justum Deum. Terre- G mus, quia timemus: docete nos non timere, & non
℣. 10. terremus. Sed meliùs nos Deus docet timere, quàm quisquam hominum non timere. Timuit enim omnis homo, & annuntiaverunt opera Dei.

A Inter illos nos computet Deus, qui timuerunt, & annuntiaverunt. Quia timemus, annuntiamus vobis, Fratres. Videmus alacritatem vestram ad audiendum verbum, & ad exigendum videmus vota vestra, videmus affectus vestros. Bene compluitur terra, frumenta, non spinas generet: frumentis horreum paratur, ignis spinis. Nosti quid facias de agro tuo, & nescit Deus quid faciat de [b] servo suo? Quod pluit in agrum uberem, dulce est; & quod pluit in agrum spinosum, dulce est. Num- B quid pluviam accusat, [c] qui spinas genuerit? Nonne erit pluvia illa testis in judicio Dei, & dicet, Ego dulcis super [d] omnes veni? Tu ergo quid proferas vide, ut quid tibi paretur adtendas. Profers frumentum, horreum spera: profers spinas, ignem spera. Sed nondum venit aut tempus horrei, aut tempus ignis: modò ergo paretur, & non timebitur. In nomine Christi & qui loquimur vivimus, & quibus loquimur vivitis: numquid consilii corrigendi & mutandæ vitæ malæ in bonam non est C locus, non est tempus? Nonne si vis, hodie fit? nonne si vis, modò fit? Quid emturus es ut facias? quæ [e] symplasia quæsiturus es? ad quos Indos navigaturus? quam navim præparaturus? Ecce cùm loquor, muta cor: & factum est quod tam sæpe & tam diu clamatur ut fiat, & quod æternam pœnam parturit, si non fiat.

IN PSALMUM LXIV.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. AGNOSCENDA est vox sanctæ prophetiæ ex ipso titulo Psalmi hujus. Inscribitur, *In finem, Psalmus David,* ℣. 1.
Canticum Ieremiæ & Ezechielis ex populo transmigrationis cùm inciperent exire. Res quemadmodum gesta sit apud patres nostros tempore trans- *4. Reg. 24. 14.*
migrationis Babyloniæ, non omnibus notum est, sed his qui Scripturas sanctas diligenter advertunt, vel audiendo, vel legendo. Captivatus enim popu- E lus Israël, ex civitate Jerusalem ductus est in servitutem Babyloniæ. Prophetavit autem Jeremias *Jerem. 25. 11. & 29. 10.*
sanctus, post septuaginta annos rediturum populum de captivitate, & instauraturum civitatem ipsam Jerusalem, quam devictam ab hostibus planxerat. Illo autem tempore fuerunt Prophetæ in illa captivitate populi constituti in Babylonia, inter quos erat & Ezechiel propheta. Exspectabat autem ille populus donec implerentur tempora septuaginta annorum, secundùm prophetiam Jere- F miæ. Factum est completis septuaginta annis, restitutum est templum quod dejectum erat; & regressa est de captivitate magna pars illius populi. Sed quoniam dicit Apostolus, Hæc in figura con- *1. Cor. 10. 11.*
tingebant in illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obvenit: debemus & nos nosse priùs captivitatem nostram, deinde liberationem nostram; debemus nosse Babyloniam, in qua captivi sumus, & Jerusalem, ad cujus reditum suspiramus. Istæ quippe duæ civitates, secundùm lit- G teram re vera duæ civitates. Et illa quidem Jerusalem modò à Judæis non incolitur. Post crucifixum enim Dominum vindicatum est in illos flagello magno, & eradicati ab eo loco, ubi impia libertate furiosi adversùs medicum insanierant, dispersi

[a] Plerique MSS. *velles.*
[b] Nonnulli MSS. *de agro servo suo*: & quidam, *de agro servi sui.*
[c] Sic MSS. At editi, *quod.*
[d] Sic nostri omnes MSS. At editi, *dulcis super omnia veni.*
[e] Editi, *emplastra.* At MSS. *symplasia*, aut *simplasia*: paucis exceptis, quorum alii habent, *templasia*; alii, *templa Asiæ.*

sunt per omnes gentes, & data est illa terra Chri- A stianis: impletumque est quod eis dixerat Do- Matth. 21. 43. minus, Propterea auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti justitiam. Cùm autem viderent tunc multas turbas ire post Dominum prædicantem regnum cælorum & mirabilia facientem, Johan. 11. 48. dixerunt principes illius civitatis, Si dimiserimus " eum, omnes ibunt post illum, & venient Romani, " & tollent nobis & locum & gentem. Ne locum perderent, Dominum occiderunt; & ideo perdiderunt, quia occiderunt. Civitas ergo quædam illa B terrena cujusdam civitatis æternæ in cælis umbram gerebat: at ubi cœpit illa quæ significabatur, evidentiùs prædicari, umbra qua significabatur, dejecta est: propterea ibi modò templum non est, quod 2. Reg. 5. 7. fabricatum fuerat in imaginem futuri corporis Domini. Tenemus lucem, umbra transivit: tamen ad- 2. Cor. 5. 6. huc in quadam captivitate sumus: Quamdiu sumus, " inquit, in corpore, peregrinamur à Domino.

2. Et videte nomina duarum istarum civitatum, Babylonis & Jerusalem. Babylon confusio C interpretatur, Jerusalem visio pacis. Intendite nunc civitatem confusionis, ut intelligatis visionem pacis: istam toleretis, ad illam suspiretis. Unde dignosci possunt istæ duæ civitates? Numquid possumus eas modò separare ab invicem? Permixtæ sunt, & ab ipso exordio generis humani permixtæ currunt usque in finem sæculi. Jerusalem accepit exordium per Abel, Babylon per Cain: ædificia 2. Reg. 5. 6. quippe urbium postea facta sunt. Illa Jerusalem in Josue 18. 28. terra Jebuzæorum: nam primò Jebus dicebatur, D inde gens Jebuzæorum ejecta est, quando populus Dei liberatus est de Ægypto, & introductus est in terram promissionis. Babylon autem condita est in intimis Persidis regionibus, quæ diuturno tempore caput extulit super ceteras gentes. Duæ ergo istæ urbes certis temporibus conditæ sunt, ut manifestaretur figura duarum civitatum olim cœptarum, & usque in finem in isto sæculo mansurarum, sed in fine separandarum. Unde ergo possumus eas modò ostendere, quæ permixtæ sunt? Ostendet tunc Do- E minus, cùm alios ponet ad dexteram, alios ad sini- Matth. 25. 34. stram. Jerusalem ad dexteram erit, Babylon ad sinistram. Jerusalem auditura est, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum Ibidem 41. est ab origine mundi. Babylon auditura est, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Possumus tamen & aliquid afferre, quantum Dominus donat, unde distinguantur pii fideles, etiam hoc tempore, cives Jerusalem à civibus Babyloniæ. Duas istas civitates faciunt duo amores: Je- F rusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor sæculi. Interroget ergo se quisque quid amet, & inveniet unde sit civis: & si se invenerit civem Babyloniæ, exstirpet cupiditatem, plantet caritatem: si autem se invenerit civem Jerusalem, toleret captivitatem, speret libertatem. Multi enim cives sanctæ matris Jerusalem cupiditatibus Babyloniæ corrupti tenebantur, & ipsa corruptione cupiditatum tamquam cives inde facti erant, & multi adhuc ita sunt, & multi post nos in hac terra futuri G ita erunt: sed novit Dominus, conditor Jerusalem, quos cives ejus prædestinaverit, quos videat adhuc sub dominatu diaboli redimendos sanguine Christi: novit illos ipse antequam se ipsi noverint. Sub hac ergo figura cantatur hic Psalmus. In cujus titulo positi sunt etiam duo Prophetæ, qui illo tempore in captivitate fuerunt, Jeremias & Ezechiel, & cantabant quædam *cùm inciperent exire*. Incipit exire, qui incipit amare. Exeunt enim multi latenter, & exeuntium pedes sunt cordis affectus: exeunt autem de Babylonia. Quid est de Babylonia? De confusione. Quomodo exitur de Babylone, id est, de confusione? Qui primò confusi erant similibus cupiditatibus, incipiunt caritate distingui: jam distincti, non sunt confusi. Etsi adhuc corpore permixti sunt, desiderio tamen sancto discernuntur; & propter permixtionem corporalem nondum exierunt, propter affectum cordis exire cœperunt. Jam ergo audiamus, Fratres, audiamus, & cantemus, & desideremus unde cives sumus. Et quæ gaudia cantantur nobis? Quomodo in nobis reformatur amor civitatis nostræ, quam diuturna peregrinatione obliti fueramus? Sed misit inde ad nos epistolas Pater noster, ministravit nobis Scripturas Deus, quibus epistolis fieret in nobis redeundi desiderium: quia peregrinationem nostram diligendo, ad hostes faciem posueramus, & dorsum ad patriam. Quid ergo hîc cantatur?

3. TE DECET *hymnus, Deus, in Sion.* Patria illa est Sion: ipsa est Jerusalem quæ Sion; & hujus nominis interpretationem nosse debetis. Sicut Jerusalem interpretatur visio pacis, ita Sion speculatio, id est, visio & contemplatio. Nescio quod nobis magnum spectaculum promittitur: & hoc ipse Deus est qui condidit civitatem. Pulcra & decora civitas, quàm pulcriorem habet conditorem? *Te decet hymnus, Deus*, inquit. Sed ubi? *In Sion*: in Babylone non decet. Etenim quisque cùm cœperit innovari, jam corde in Jerusalem cantat, dicente Apostolo, Conversatio nostra in cælis est. Philip. 3. 20. In carne enim ambulantes, inquit, non secundùm " carnem militamus. Jam desiderio ibi sumus, jam spem in illam terram, quasi anchoram præmisimus, ne in isto mari turbati naufragemus. Quemadmodum ergo de navi quæ in anchoris est, rectè dicimus quòd jam in terra sit; adhuc enim fluctuat, sed in terra quodammodo educta est contra ventos & contra tempestates: sic contra tentationes hujus peregrinationis nostræ, spes nostra fundata in illa civitate Jerusalem facit nos non abripi in saxa. Qui ergo secundùm hanc spem cantat, ibi cantat: ergo dicat, *Te decet hymnus, Deus, in Sion. In Sion*, non in Babylone. Sed modò ibi es adhuc in Babylone? Ibi, inquit, sum, amator iste & civis iste: ibi sum; sed carne, non corde. Cùm autem duo quædam dixerim, quia ibi sum carne, non corde; unde canto, non ibi: non enim carne canto, sed corde. Carnem quidem sonantem audiunt & cives Babyloniæ, cordis autem sonum audit conditor Jerusalem. Unde dicit Apostolus, exhortans ipsos cives ad amatoria quædam cantica & desideria redeundi ad illam pulcherrimam civitatem, visionem pacis: Cantantes, inquit, & psallentes in cordibus Ephes. 5. 19. vestris Domino. Quid est, cantantes in cordibus vestris? Ne inde cantetis, unde estis in Babylonia: sed inde cantate, unde sursum habitatis. Ergo, *Te decet hymnus, Deus, in Sion*. In Sion te decet hymnus, non in Babylonia. Qui cantant in Babylonia, cives Babyloniæ, etiam hymnum Dei, non decenter cantant. Audi vocem Scripturæ: Non est Eccli. 15. 9. speciosa laus in ore peccatoris. *Te decet hymnus, Deus, in Sion.*

4. *Et* [a] *tibi reddetur votum in Jerusalem.* Hîc Item ℣. 2.

[a] Aliquot MSS. *Et ibi*. Et verò considerata interpretandi ratione facilè crediderimus Augustinum ita legisse.

vovemus, & bonum est ut ibi reddamus. Qui au- A
Matth. 24. 13. tem hîc vovent, & non reddunt? Qui non perseverant usque in finem in eo quod voverunt. Unde
Psal. 75. 12. dicit alius Psalmus, Vovete, & reddite Domino Deo vestro: *Et tibi reddetur votum in Ierusalem.* Ibi enim erimus toti, id est, integri in resurrectione justorum: ibi reddetur votum totum nostrum, non sola anima, sed ipsa etiam caro jam non corruptibilis, quia jam non in Babylonia, sed jam corpus cæleste immutatum. Qualis mutatio promittitur? Om-
1. Cor. 15. 51. nes enim resurgemus, ait Apostolus, sed non omnes B
immutabimur. [a] Qui autem immutabuntur, ipse
Ibidem 52. dixit: In ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, (id est, integri,) & nos immutabimur. Qualis autem erit
Ibidem 53. &c. illa immutatio, sequitur & dicit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: cùm autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi C
est mors aculeus tuus? Modò enim inchoatis in nobis primitiis mentis, unde desideramus Jerusalem, multa ex carne corruptibili contendunt adversùm nos, quæ non contendent, cùm fuerit mors absorpta in victoriam. Vincet pax, & finietur bellum. Quando autem vincet pax, vincet illa civitas, quæ dicitur visio pacis. Nulla ergo erit à morte contentio. Modò cum morte quanta contendimus? Inde sunt enim delectationes carnales, quæ nobis etiam illicitè multa suggerunt: quibus non consentimus, D
sed tamen non consentiendo contendimus. Primò ergo concupiscentia carnis sequentes duxit nos, postea renitentes traxit nos; deinde acceptâ gratiâ cœpit nos nec ducere, nec trahere, sed adhuc contendere nobiscum: post contentionem erit & victoria. Modò te etsi oppugnat, non expugnet: postea cùm absorpta fuerit mors in victoriam, & pugnare
Ibidem 26. cessabit. Quid dictum est? Novissima inimica destruetur mors. Reddam votum meum. Quod votum? Quasi holocaustum. Holocaustum enim tunc E
dicitur, quando totum ignis absumit: holocaustum sacrificium est ubi totum consumitur: ὅλον enim totum dicitur, καῦσις, incensio. Holocaustum totum incensum. Arripiat ergo nos ignis, ignis divinus in Jerusalem: incipiamus ardere caritate, donec totum mortale consumatur, & quod contra nos fuerit, eat in sacrificium Domino. Unde alibi
Psal. 50. 20. dicitur, Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem: tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes & holo- F
causta. *Te decet hymnus, Deus, in Sion; & tibi reddetur votum in Ierusalem.* Quærimus hîc, ne fortè Rex nobis ipsius civitatis commendetur, Dominus & Salvator noster Jesus Christus: cantemus ergo donec ad evidentiora perveniamus. Possem enim jam dicere ipsum esse cui dicitur, *Te decet hymnus, Deus, in Sion; & tibi reddetur votum in Ierusalem.* Sed si dicerem, mihi potiùs quàm Scripturæ crederetur, & ideo fortè non mihi crederetur. Audiamus sequentia. G

ỳ. 3. 5. *Exaudi*, inquit, *orationem meam, ad te*
Johan. 17. 2. *omnis caro veniet.* Et habemus Dominum dicentem, datam sibi potestatem omnis carnis. Cœpit ergo apparere jam Rex ille, cùm diceretur, *ad te omnis caro veniet. Ad te*, inquit, *omnis caro veniet.* Quare ad illum omnis caro veniet? Quia carnem assumsit. Quò veniet omnis caro? Tulit inde primitias ex utero virginali: assumtis primitiis cetera consequentur, ut holocaustum compleatur. Unde ergo *omnis caro?* Omnis homo. Et unde omnis homo? Numquid omnes credituri prænuntiati sunt in Christum? Nonne multi impii qui etiam damnabuntur? Nonne quotidie multi non credentes in sua infidelitate moriuntur? Secundùm quid ergo intelligimus, *Ad te omnis caro veniet? Omnis caro* dixit, omnis generis caro: ex omni genere carnis venietur ad te. Quid est, ex omni genere carnis? Numquid venerunt pauperes, & non venerunt divites? numquid venerunt humiles, & non venerunt sublimes? numquid venerunt indocti, & non venerunt docti? numquid venerunt viri, & non venerunt feminæ? numquid venerunt domini, & non venerunt servi? numquid venerunt senes, & non venerunt juvenes; aut venerunt juvenes, & non venerunt adolescentes; aut venerunt adolescentes, & non venerunt pueri; aut venerunt pueri, & non allati sunt infantes? Postremò numquid venerunt Judæi, (nam inde erant Apostoli, inde multa millia primò tradentium, postea credentium,) & non Act. 1. 4. venerunt Græci; aut venerunt Græci, & non venerunt Romani; aut venerunt Romani, & non venerunt Barbari? Et quis numeret omnes gentes venientes ad eum, cui dictum est, *Ad te omnis caro veniet? Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet.*

6. *Sermones iniquorum prævaluerunt super nos,* ỳ. 4.
& impietates nostras tu [b] *propitiaberis.* Quid est, *Sermones iniquorum prævaluerunt super nos, & impietates nostras tu propitiaberis?* Quòd nati sumus in hac terra, iniquos invenimus quos loquentes audivimus. Si possim explicare quod sentio, adjuvet me intentio Caritatis vestræ. Omnis homo ubicumque nascitur, ipsius terræ vel regionis vel civitatis linguam discit, illius imbuitur moribus & vitâ. Quid faceret puer natus inter Paganos, ut non coleret lapidem, quando illum cultum insinuaverunt parentes? Inde prima verba audivit, illum errorem cum lacte suxit: & quia illi qui loquebantur majores erant, & puer qui loqui discebat infans erat, unde poterat parvulus nisi majorum auctoritatem sequi, & id sibi bonum ducere quod illi laudarent? Ergo gentes conversæ ad Christum postea, & recordantes impietates parentum suorum, & dicentes jam quod dixit propheta ipse Jeremias, Verè Jerem. 16. 19.
mendacium coluerunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit: cùm ergo jam hoc dicunt, renuntiant opinionibus & sacrilegiis parentum suorum iniquorum. Sed quia ut insererentur talibus opinionibus & sacrilegiis, persuasiones fecerunt eorum, qui quantò ætate præcedebant, tantò auctoritate præcedere debere putabantur; confitetur jam redire volens ad Jerusalem de Babylonia, & dicit, *Sermones iniquorum prævaluerunt adversùs nos.* Duxerunt nos mala docentes, cives Babyloniæ nos fecerunt; dimisimus Creatorem, adoravimus creaturam; dimisimus eum à quo facti sumus, adoravimus quod ipsi fecimus. *Sermones* enim *iniquorum prævaluerunt super nos:* sed tamen non oppresserunt nos. Quare? *Impietates nostras tu propitiaberis.* Intendat Caritas Vestra. *Propitiaberis impietates nostras*, non dicitur nisi cuidam sacerdoti offerenti aliquid unde impietas expietur & propitie-

[a] Sic MSS. At editi, *Quomodo.*
[b] Omnes libri hîc, *propitiaberis*: sed infrà plerique habent, *propitiabis.*

tur. Impietas enim tunc dicitur propitiari, cùm A propitius fit Deus impietati. Quid est, fieri Deum impietati propitium? Id est, ignoscentem, & veniam dantem. Sed ut Dei venia impetretur, propitiatio fit per aliquod sacrificium. Exstitit ergo à Deo Domino missus quidam sacerdos noster, assumsit à nobis quod offerret Domino, ipsas diximus sanctas primitias carnis ex utero virginis. Hoc holocaustum obtulit Deo: extendit manus in cruce, ut diceret, (Psal. 140. 2.) Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum B sacrificium vespertinum. Sicut nostis, quia Dominus (Matth. 27. 46.) circa vesperam pependit in cruce: & impietates nostræ propitiatæ sunt; alioqui absorbuerant nos: sermones iniquorum prævaluerant super nos; duxerant nos prædicatores Jovis, & Saturni, & Mercurii: *Sermones iniquorum prævaluerunt super nos?* Sed quid facies? *Impietates nostras tu propitiaberis.* Tu sacerdos, tu victima; tu oblator, tu oblatio. (Hebr. 6. 19. & 10.) Ipse sacerdos est, qui nunc ingressus interiora veli, solus ibi ex his qui carnem gestaverunt, in- C terpellat pro nobis. In cujus rei figura in illo primo (Hebr. 9. 7.) populo & in illo primo templo unus sacerdos intrabat in Sancta sanctorum, populus omnis foris stabat: & ille qui solus ingrediebatur in interiora veli, offerebat sacrificium pro populo foris stante. Si intelligatur bene, spiritus vivificat: si non intelligatur, littera occidit. Modò cùm legeretur Apostolus, (2. Cor. 3. 6.) audistis, Littera occidit, spiritus autem vivificat. Quid enim ageretur in illo populo, Judæi nescierunt; sed nec modò sciunt. De illis quippe di- D ctum est, (Ibidem 15.) Quamdiu legitur Moyses, velamen super cor eorum positum est. Ibi velamen figura est: sed tolletur figura, & apparebit veritas in eis ipsis. Sed quando tolletur velamen? Audi Apostolum: (Ibidem 16.) Cùm autem [a] transieris ad Dominum, auferetur velamen. Dum ergo non transeunt ad Dominum, quamdiu legunt Moysen, velamen habent super cor. Ad hoc sacramentum fulgebat tunc facies Moysi, ita ut non possent intendere filii Israël in faciem ejus: (audistis modò cùm legeretur:) & E velamen erat inter faciem Moysi loquentis, & populum audientem verba. Per velum verba audiebant, faciem non videbant. Et quid ait Apostolus? (Ibidem 13.) Ita ut non possent intendere filii Israël in faciem Moysi. Non intendebant, inquit, usque in finem. Quid est, usque in finem? Usque quò intelligerent Christum. (Rom. 10. 4.) Dicit quippe Apostolus, Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti. Est quidem splendor in facie Moysi, tamquam in facie carnali & mortali: numquid diuturnus aut æternus F esse posset? Morte enim succedente, profectò auferretur. Splendor autem gloriæ beati Domini nostri Jesu Christi, sempiternus est. Sed illud figura erat temporalis, hoc autem quod illâ figurâ significabatur, veritas. Legunt itaque, & non intelligunt Christum, non perducunt intentionem usque in finem; quia velum oppositum negat eis adspectum splendoris interioris. Et vide ibi sub velo Christum: Ait ipse Dominus noster Jesus Christus, (Johan. 5. 46.) Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim G ille scripsit. Propitiatis autem peccatis nostris & impietatibus per illud sacrificium vespertinum, transimus ad Dominum, & aufertur velamen: propterea & Domino crucifixo, velum templi scissum est. (Matth. 27. 51.) *Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. Sermones iniquorum prævaluerunt super nos, & impietates nostras tu propitiaberis.*

7. *Beatus quem elegisti & assumsisti.* (℣. 5.) Quis est electus ab eo, & assumtus? Aliquis electus à Salvatore nostro Jesu Christo, an ipse secundùm carnem, quod homo est, electus & assumtus est? ut tamquam Verbo Dei dicatur, quod erat in principio, sicut dicit Evangelista, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: (Johan. 1. 1.) quia & ipse est Filius Dei, Verbum Dei; de quo etiam dicit, (Ibidem 3.) Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: ut illi dicatur Filio Dei, quia ipse est sacerdos noster, postea carne assumta, *Beatus quem elegisti & assumsisti:* id est, ille homo quo indutus es, qui cœpit ex tempore, natus ex femina, templum quodammodo illius qui semper in æternum est, & in æternum fuit. An potiùs ipse Christus assumsit quemdam beatum, & non dicitur ipse quem assumsit quasi in plurali numero, sed in singulari? Unum enim assumit, quia unitatem assumit. Schismata non assumit, hæreses non assumit, multitudinem de se fecerunt, non est unus qui assumatur. Qui autem manent in compage Christi, & membra ejus sunt, faciunt quodam modo unum virum, de quo dicit Apostolus, Donec occurramus omnes in agnitionem Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. (Ephes. 4. 13.) Itaque unus vir assumitur, cui caput est Christus; quia caput viri Christus est. (1. Cor. 11. 3.) Ipse est ille beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, (Psal. 1. 1.) & cetera quæ ibi dicuntur: ipse est qui assumitur. Non est extra nos, in ipsius membris sumus, sub uno capite regimur, uno spiritu omnes vivimus, unam patriam omnes desideramus. Videamus ergo quod ad Christum dicitur, utrùm ad nos pertineat, & de nobis dicatur: interrogemus conscientias nostras, amorem illum perscrutemur; & si adhuc parvus est, & modò natus amor iste, (fortè enim modò in aliquo germinavit,) diligenter exstirpet juxtà germinantes spinas, id est, curas sæculares, ne crescendo sanctum germen offocent. *Beatus quem elegisti & assumsisti.* In illo simus, & assumemur; in illo simus, & electi erimus.

8. Et quid nobis dabit? *Inhabitabit*, inquit, *in atriis tuis.* (Item ℣. 5.) Jerusalem illa est, cui cantant qui incipiunt exire de Babylonia: *Inhabitabit in atriis tuis: replebimur in bonis domus tuæ.* Quæ sunt bona domus Dei? Fratres, constituamus nobis aliquam domum divitem, quantis bonis referta sit, quàm copiosa sit, vasa quàm multa ibi aurea, sed & argentea; quantum familiæ, quantum jumentorum & animalium; ipsa denique domus quàm delectet picturis, marmore, laquearibus, columnis, spatiis, cubiculis; & desiderantur talia, sed adhuc ex confusione Babyloniæ. Amputa omnia ista desideria, ô civis Jerusalem, amputa; si vis redire, non te delectet captivitas. Sed jam cœpisti exire? noli retrò respicere, noli remanere in via. Non desunt adhuc hostes qui tibi persuadeant captivitatem & peregrinationem: jam non prævaleant super te sermones iniquorum. Domum Dei desidera, & bona ejus domûs desidera: sed noli talia, qualia desiderare soles vel in domo tua, vel in domo vicini tui, vel in domo patroni tui. Aliud quiddam est bonum domûs illius. Quid opus est ut nos dicamus quæ sint bona illius domûs? Ipse indicet qui cantat

[a] Editi, *cùm transierint.* At MSS. *cùm transieris:* & sic, uti jam alibi observavimus, legere solet Augustinus, ut quod in Græco est Ἐπιστρέψῃ, sit verbi medii secunda persona.

exiens de Babylonia: *Replebimur*, inquit, *in bonis domus tuæ*. A Quæ sunt bona ista? Erexeramus fortasse cor ad aurum, ad argentum, & cetera pretiosa: noli talia quærere, ista premunt, non levant. Hîc ergo jam bona illa Jerusalem, bona illa domûs Domini, bona illa templi Domini meditemur: quia quæ domus Domini, hoc ipsum templum Domini. *Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum templum tuum*, ỳ. 6. * *mirabile in justitia*. Ista sunt bona domûs illius. Non dixit, Templum sanctum tuum, mirabile in columnis, mirabile in marmoribus, mirabile, B in tectis auratis; sed, *mirabile in justitia*. Habes foris oculos unde videas marmora & aurum: intus est oculus unde videatur pulcritudo justitiæ. Intus, inquam, est oculus unde videatur pulcritudo justitiæ. Si nulla est pulcritudo justitiæ, unde amatur justus senex? Quid affert in corpore quod oculos delectet? Curva membra, frontem rugatam, caput canis albatum, imbecillitatem undique querelis plenam. Sed fortè quia tuos oculos non delectat senex iste decrepitus, aures tuas delectat: C quibus vocibus? quo cantu? Et si fortè adolescens bene cantavit, omnia cum ætate defecerunt. An fortè sonus verborum ejus delectat aures tuas, qui verba vix plena enuntiat lapsis dentibus? Tamen si justus est, si alienum non concupiscit, si de suo quod habet erogat indigentibus, si bene monet, & rectum sapit, [a] si integrè credit, si paratus est pro fide veritatis etiam ipsa confracta membra impendere, multi enim Martyres etiam senes: unde illum amamus? quid in eo bonum videmus oculis carnis? D Nihil. Quædam ergo est pulcritudo justitiæ, quam videmus oculo cordis, & amamus, & exardescimus: quam multùm dilexerunt homines in ipsis Martyribus, cùm eorum membra bestiæ laniarent. Nonne cùm sanguis fœdaret omnia, cùm morsibus belluinis viscera funderentur, non habebant oculi nisi quod horrerent? Quid ibi erat quod ameretur, nisi quia erat in illa fœditate dilaniatorum membrorum integra pulcritudo justitiæ? Ista sunt bona domûs Dei, his te para satiari. Sed ut inde satieris cùm perveneris, E hoc te oportet esurire & sitire cùm peregrinaris: hoc siti, hoc esuri; quia ipsa erunt bona Dei. Audi illum Regem cui ista dicuntur, Johan. 14. 6. qui venit ut te reducat, & se tibi fecit viam. Quid dicit? Matth. 5. 6. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Sanctum templum tuum, admirabile in justitia*. Et ipsum templum, Fratres, nolite præter vos cogitare. Amate justitiam, & vos estis templum Dei.

Item ỳ. 6. 9. *Exaudi nos Deus salvator noster*. Aperuit F modò quem Deum dicat. Salvator est propriè Dominus Jesus Christus. Apparuit modò apertiùs de ỳ. 3. quo dixerat, Ad te omnis caro veniet. *Exaudi nos Deus salvator noster*. Ille unus vir qui assumitur in templum Dei, & plures sunt & unus est. Ex unius ỳ. 3. persona dixit, Exaudi Deus orationem meam: & ỳ. 6. quia ipse unus ex pluribus constat, modò ait, *Exaudi nos Deus salvator noster*. Audi illum jam apertiùs prædicari: *Exaudi nos Deus salvator noster, spes omnium finium terræ & in mari longè*. Ecce G unde dictum est, Ad te omnis caro veniet. Undique venitur. *Spes omnium finium terræ*, non spes unius anguli, non spes solius Judææ, non spes solius Africæ, non spes Pannoniæ, non spes Orientis aut Occidentis: sed, *Spes omnium finium terræ & in mari longè*: ipsorum finium terræ. *Et in mari longè*: & quia in mari, ideo longè. Mare enim in figura dicitur sæculum hoc, salsitate amarum, procellis turbulentum; ubi homines cupiditatibus perversis & pravis facti sunt velut pisces invicem se devorantes. Adtendite mare malum, mare amarum, fluctibus sævum; adtendite qualibus hominibus plenum sit. Quis optat hereditatem, nisi morte alterius? Quis optat lucrum, nisi damno alterius? Quàm multi aliorum defectione cupiunt sublimari? Quàm multi ut emant optant alios vendere res suas? Quomodo se invicem opprimunt, & qui possunt devorant? Et cùm devoraverit unus piscis major minorem, devoratur & ipse à majore. O piscis male, prædam vis de parvo, præda efficieris magno. Quotidie ista eveniunt, ante nos sunt; [b] videmus illa, horreamus illa. Non illa agamus, Fratres, quia spes est ille finium terræ. Ille si non esset spes, *& in mari longè*, non diceret discipulis suis, Faciam vos piscatores hominum. Matth. 4. 19. Jam in mari capti per retia fidei, gaudeamus nos ibi natare adhuc intra retia; quia adhuc mare hoc sævit procellis, sed retia quæ nos ceperunt, perducentur ad littus. Littus est finis maris. Ergo perventio in finem sæculi. Interim intra ipsa retia, Fratres, bene vivamus: non retia rumpentes foras exeamus. Multi enim ruperunt retia, Donatistæ. & schismata fecerunt, & foras exierunt. Quia malos pisces intra retia captos tolerare se nolle dixerunt; ipsi mali facti sunt potiùs, quàm illi quos se non potuisse tolerare [c] dixerunt. Namque illa retia ceperunt pisces & bonos & malos. Dominus dicit, Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, Matth. 13. 47. etc. quæ congregat ex omni genere, quam cùm impleta esset educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt: sic erit, inquit, in consummatione sæculi. Ostendit littus, ostendit finem maris. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio justorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium. Eia cives Jerusalem, qui intra retia estis, & pisces boni estis, tolerate malos, retia nolite rumpere: cum illis estis in mari, non cum illis eritis in vasis. Spes enim ille finium terræ, ipse spes est *& in mari longè*. Longè, quia & in mari.

10. *Præparans montes in fortitudine sua*. ỳ. 7. Non in fortitudine illorum. Præparavit enim magnos prædicatores, & ipsos appellavit montes; humiles in se, excelsos in illo. *Præparans montes in fortitudine sua*. Quid dicit unus ex ipsis montibus? 2. Cor. 1. 9. Ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non fidentes in nobis simus, sed in Deo qui suscitat mortuos. Qui in se fidit, & in Christo non fidit, non est de his montibus quos ille præparat in fortitudine sua. *Præparans montes in fortitudine sua: circumcinctus in potentatu*. Potentatum intelligo: *circumcinctus* quid est? Christum [d] qui in medio ponunt, circumcinctum faciunt, id est, undique cinctum. Habemus illum omnes communiter, ideo in medio est: circumcingimus illum omnes qui credimus in illum: & quia fides nostra non de viribus nostris, sed de illius potentia est; ideo circumcinctus in potentatu suo, non nostra fortitudine.

11. *Qui conturbas fundum maris*. ỳ. 8. Fecit hoc: videtur quid fecerit. Præparavit enim montes in fortitudine sua, misit illos prædicare: circumcin-

[a] Plures MSS. *& rectum sapit, integrum colit*. Alii, *integrum credit*.
[b] Sic MSS. At editi, *vitemus illa*.
[c] Aliquot MSS. *finxerunt*.
[d] Sic MSS. At editi, *quem*.

ctus eſt à credentibus in potentatu : & commotum A eſt mare, commotum eſt ſæculum, & cœpit perſequi ſanctos ejus. *Circumcinctus in potentatu : qui conturbas fundum maris.* Non dixit Qui conturbas mare ; ſed, *fundum maris.* Fundum maris eſt cor impiorum. Sicut enim à fundo vehementiùs omnia moventur, & fundus continet omnia : ſic quidquid proceſſit per linguam, per manus, per poteſtates diverſas, ad perſecutionem Eccleſiæ, de fundo proceſſit. Si enim non eſſet radix iniquitatis in corde, non illa omnia procederent adversùs Chriſtum. B Fundum conturbavit, fortè ut & fundum exhauriret: nam in malis quibuſdam exhauſit mare à fundo, & poſuit mare deſertum. Dicit illud alius Pſalmus,

Pſal. 65. 6. Qui convertit mare in aridam. Omnes impii & pagani qui crediderunt, mare erant, terra facti ſunt; falſis fluctibus primò ſteriles, poſtea juſtitiæ fructu fecundi. *Qui conturbas fundum maris : ſonum fluctuum ejus quis ſufferet?* Quid eſt, *quis ſufferet?* Quis homo ſufferet ſonum fluctuum maris, juſſiones ſublimitatum ſæculi? Sed unde ſufferuntur? C

℣. 7. Quia præparat montes in fortitudine ſua. Quod ergo dixit, *quis ſufferet?* hoc ait, Nos ipſi per noſmetipſos ſufferre illas perſecutiones non poſſemus, niſi ille daret fortitudinem. *Qui conturbas fundum*

Item ℣. 8. *maris : ſonum fluctuum ejus quis ſufferet?*

12. *Turbabuntur gentes.* Primò turbabuntur : ſed illi montes parati in fortitudine Chriſti, numquid turbati ſunt? Turbatum eſt mare, eliſum eſt in montes : mare fractum eſt, montes inconcuſſi

℣. 9. manſerunt. *Turbabuntur gentes : * & timebunt* D *omnes.* Ecce jam omnes timent : anteà qui conturbati ſunt, timent jam omnes.[a] Non timuerunt Chriſtiani, & timentur jam Chriſtiani. Omnes qui perſequebantur, modò timent. Superavit enim ille qui circumcinctus eſt in potentatu ; ſic ad illum venit omnis caro, ut ceteri paucitate ipſa jam timeant. *Et timebunt omnes, qui inhabitant fines terræ, à ſignis tuis.* Miracula enim fecerunt Apoſtoli ; &

Item ℣. 9. inde omnes fines terræ timuerunt & crediderunt.

13. *Exitus manè & veſpere delectabis:* id eſt, E delectabiles facis. Jam in iſta vita quid nobis promittitur? *Exitus* [b] *delectabis manè & veſpere.* Sunt exitus manè, ſunt exitus veſpere. Manè ſignificat proſperitatem ſæculi, veſpere ſignificat tribulationem ſæculi. Intendat Caritas Veſtra, (in utroque enim tentatur anima humana,) & proſperitate, ne corrumpatur ; & adverſitate, ne frangatur. Ideo autem manè proſperitatem ſignificat, quia manè lætum eſt, tranſactâ velut triſtitiâ noctis. Triſtes autem ſunt tenebræ, veniente veſ- F perâ : ideo veniente quaſi mundi veſperâ, obtulit ſacrificium veſpertinum. [c] Non ergo timeat unuſquiſque veſperam, nec manè corrumpatur. Ecce neſcio quis, ut facias mali aliquid, promiſit lucrum, manè eſt : arridet tibi ampla pecunia, manè tibi fit. Noli corrumpi, & habebis exitum manè. Si enim habes exitum, non capieris. Sic eſt enim promiſſio lucri, quaſi eſca in muſcipula : coartaris, & non eſt quà exeas, caperis in muſcipula. Dedit autem tibi exitum Dominus Deus tuus, ne lucro ca- G piaris, cùm tibi dicit in corde, Ego ſum divitiæ tuæ. Noli adtendere quod mundus promittit, ſed quod promittit Conditor mundi : adtendis quòd tibi promiſit Deus facienti juſtitiam, contemnis quod tibi promittit homo ut abducat à juſtitia. Noli ergo adtendere quod mundus promittit, ſed quod Conditor mundi ; & habebis exitum manè per Domini verbum dicentis, Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ autem ſuæ detri- Matth. 16. 26. mentum patiatur? Sed ille qui te promiſſo lucro corrumpere, & ad iniquitatem adducere non potuit, minabitur pœnas, & convertet ſe ad inimicitias, & incipiet tibi dicere, Si hoc non feceris, ego oſtendam, ego faciam, habebis me inimicum. Primò cùm lucrum promittebat, manè tibi erat : modò jam veſperaſcit, triſtis factus es. Sed qui dedit tibi exitum manè, dabit & veſpere. Quomodo contemſiſti manè ſæculi ex luce Domini, ſic contemne & veſperam ex paſſionibus Domini, ut dicas animæ tuæ, Quid mihi amplius facturus eſt iſte, quàm paſſus eſt pro me Dominus meus? [d] Teneam d juſtitiam, non conſentiam ad iniquitatem. Sæviat in carne : frangetur muſcipula, & volabo ad Dominum meum, qui mihi ait, Nolite timere eos qui Matth. 10. 28. corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere. Et de ipſo corpore ſecuritatem dedit, dicens, Capillus capitis veſtri non periet. Luca 21. 18. Magnificè hìc poſuit, *Delectabis exitus manè & veſpere.* Si enim non te delectet ipſe exitus, non laborabis exire inde. Mittis caput in lucrum promiſſum, ſi non te delectet promiſſio Salvatoris. Et rurſus, cedis tentanti, & terrenti, ſi non te delectet ille qui prior paſſus eſt, ut tibi exitum faceret. *Exitus manè & veſpere delectabis.*

14. *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam.* Unde ℣. 10. inebriavit terram? Calix tuus inebrians quàm præ- Pſal. 22. 5. clarus eſt! *Viſitaſti eam, & inebriaſti eam :* miſiſti nubes tuas, pluerunt prædicationem veritatis, inebriata eſt terra. *Multiplicaſti ditare eam.* Unde *multiplicaſti eam ditare? Fluvius Dei repletus eſt aquâ.* Quis eſt fluvius Dei? Populus Dei. Primus populus repletus eſt, unde cetera terra rigaretur. Audi illum promittentem aquam : Si quis ſitit, ve- Johan. 7. 37. & 38. niat & bibat, Qui credit in me, flumina aquæ vivæ de ventre ejus fluent. Si flumina & unus fluvius ; quia propter unitatem multi unum ſunt. Multæ Eccleſiæ & una Eccleſia, multi fideles & una ſponſa Chriſti : ſic multa flumina & unus fluvius. Crediderunt multi Iſraëlitæ, & impleti ſunt Spiritu-ſancto : inde diffuſi ſunt per Gentes, cœperunt prædicare veritatem, & de fluvio Dei qui impletus eſt aquâ, irrigata eſt tota terra. *Paraſti cibum illorum : quia ita eſt præparatio tua.* Non quia promeruerunt, quibus peccata donaſti : merita illorum mala erant ; ſed tu propter miſericordiam tuam, *quia ita eſt præparatio tua*, ita *paraſti cibum illorum.*

15. *Sulcos ejus inebria.* Fiant ergo primò ſulci qui inebrientur : duritia pectoris noſtri aperiatur ℣. 11. vomere ſermonis Dei, *Sulcos ejus inebria : multiplica generationes ejus.* Videmus, credunt, & ex credentibus alii credunt, & ex illis alii credunt ; & non ſufficit uni homini, ut factus ipſe [e] fidelis unum c lucretur. Sic multiplicatur & ſemen : pauca grana mittuntur, & ſegetes exſurgunt. *Sulcos ejus inebria : multiplica generationes ejus : in ſtillicidiis ſuis lætabitur, cùm exorietur.* Id eſt, antequam ſit fortè

[a] Sic Er. & MSS. At Lov. *Et timuerunt Chriſtiani.*
[b] Sic aliquot MSS. Quidam verò, *delectabiles.* At editi, *delectabilis.*
[c] Sic MSS. exceptis paucis qui cum Er. habent, *ne manè corrumpatur.* At Lov. *Nos ergo timeamus unuſquiſque veſperum, ne manè corrumpamur.*
[d] Editi, *ut teneam.* Particula *ut* abeſt à MSS.
[e] Sic omnes MSS. At editi, *ut factus ipſe ſit fidelis, ſi non & alium lucretur.*

idonea capacitati fluminis, *cùm exorietur, in stillicidiis suis*, id est, sibi congruis, *lætabitur.* Parvulis enim adhuc & infirmis stillantur quædam de sacramentis, quia non possunt capere plenitudinem veritatis. Audi quomodo stillet parvulis dum exoriuntur, id est, in recenti ortu minùs capacibus:
1. Cor. 3. 1. Apostolus dicit, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo. Cùm dicit, parvulis in Christo, jam dicit exortos; sed nondum idoneos ad capiendam illam
1. Cor. 2. 6. uberem sapientiam, de qua dicit, Sapientiam loquimur inter perfectos. B Lætetur in stillicidiis suis,
a cùm [b] exoritur & augetur, roboratus capiet & sapientiam: quomodo infans nutritur lacte, & fit idoneus cibo, tamen primò de ipso cibo cui minùs idoneus erat, illi lac factum est. *In stillicidiis suis lætabitur, cùm exorietur.*

ỳ. 12. 16. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.* Seminatur modò, crescit quod seminatur, erit & messis. Et modò super semen superseminavit inimicus zizania; & exorti sunt mali inter bonos, C pseudo-christiani, similem habentes herbam, sed non parem fructum. Etenim zizania ea propriè dicuntur, quæ nascuntur in similitudine frumentorum; sicuti est lolium, sicuti est avena, & cetera talia quæ primam herbam prorsus similem habent. Propterea de seminatione zizaniorum hoc dicit
Matth. 13. 25. & 26. Dominus: Venit inimicus & superseminavit zizania; cùm autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Ergo venit inimicus, & superseminavit zizania: sed quid fecit D tritico? Non opprimitur zizaniis frumentum, immo per tolerantiam zizaniorum crescit fructus frumentorum. Ipse enim Dominus dixit quibusdam
Ibidem 30. operariis volentibus eradicare zizania, Sinite utraque crescere usque ad messem, ne fortè cùm vultis eradicare zizania, eradicetis simul & frumentum: sed in tempore messis dicam messoribus, Colligite primùm zizania, & alligate fasciculos ad comburendum, frumentum autem recondite in horreum. Ille est finis anni messis sæculi. *Benedices coronam* E *anni benignitatis tuæ.* Coronam ubi audis, gloria victoriæ significatur. Vince diabolum, & habebis coronam. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.* Rursus commendat benignitatem Dei, ne quisquam de suis meritis glorietur.

Item ỳ. 12.
ỳ. 13. 17. *Et campi tui replebuntur ubertate: * pinguescent fines deserti, & colles exsultatione accingentur.* Campi, colles, fines deserti, iidem ipsi sunt homines. Campi propter æqualitatem: ergo propter æqualitatem, inde dicti sunt campi populi F justi. Colles propter erectionem: quia erigit in se Deus eos qui se humiliant. Fines deserti, omnes Gentes. Quare fines deserti? Deserti erant, nullus ad eos Propheta missus erat: sic erant illi quomodo eremus, quà non transit homo. Nullum verbum Dei missum est ad Gentes: soli populo Israël prædicaverunt Prophetæ. Ventum est ad Dominum, crediderunt frumenta in ipso populo Judæorum.
Iohan. 4. 35. Nam dixit tunc discipulis, Dicitis quia longè est messis, respicite, & videte quia albæ sunt regiones G ad messem. Fuit ergo messis prima, erit secunda in ultimo sæculo. Messis prima de Judæis, quia mittebantur ad illos Prophetæ annuntiantes venturum Salvatorem. Ideo dixit discipulis suis Dominus, Videte quia albæ sunt regiones ad messem: regio-
Ibidem 38. nes utique Judææ. Alii, inquit, laboraverunt, & A vos in eorum labores intrastis. Laboraverunt Prophetæ ut seminarent, & vos cum falce intrastis ad illorum labores. Facta est ergo prima messis: & inde de ipso frumento quod tunc purgatum est, seminatus est orbis terrarum, ut surgat alia messis quæ in fine metenda est. In secunda messe superseminata sunt zizania, modò hìc laboratur. Quomodo in illa prima laboraverunt Prophetæ quò usque veniret Dominus: sic in ista secunda laboraverunt Apostoli, & omnes prædicatores veritatis laborant, B quò usque in finem Dominus mittat in messem Angelos suos. Antea ergo desertum erat, sed *pinguescent fines deserti.* Ecce ubi Prophetæ non sonuerant, Dominus Prophetarum acceptus est. *Pinguescent fines deserti, & exsultatione colles accingentur.*

18. *Induti sunt arietes ovium:* subaudiendum, ỳ. 14. exsultatione. Qua enim exsultatione colles accingentur, hac induuntur arietes ovium. Ipsi arietes, qui colles. Colles enim, eminentiore gratiâ; arie- C tes, quia duces gregum. Arietes ergo Apostoli induti sunt exsultatione, gaudent de fructibus suis, non sine caussa laboraverunt, non sine caussa prædicaverunt. *Induti sunt arietes ovium: & convalles abundabunt frumento:* Et humiles populi multum fructum afferent. *Clamabunt:* Inde abundabunt frumento, quia clamabunt. Quid clamabunt? *Etenim hymnum dicent.* Aliud est enim clamare adversùs Deum, aliud hymnum dicere: aliud clamare sacrilegia, aliud clamare laudes Dei. Si clamas in D blasphemia, spinas protulisti: si clamas in hymno, abundas frumento.

IN PSALMUM LXV. * Sermo ad plebem.
*ENARRATIO.

1. INSCRIBITUR in titulo Psalmus iste, ỳ. 1. *In finem canticum Psalmi resurrectionis. In finem*, cùm auditis quando Psalmi pronuntiantur, In Christum intelligite: dicente Apostolo,
E Finis enim Legis Christus ad justitiam omni cre- Rom. 10. 4. denti. Quomodo ergo hìc cantetur resurrectio, & cujus resurrectio, quantum ipse donare & aperire dignatur, audietis. Resurrectionem enim Christiani novimus in capite nostro jam factam, & in membris futuram. Caput Ecclesiæ Christus est, mem- Coloss. 1. 18. bra Christi Ecclesia. Quod præcessit in capite, sequetur in corpore. Hæc est spes nostra: ad hoc credimus, ad hoc duramus, & perseveramus in tanta malignitate hujus sæculi, consolante nos spe, ante- F quam spes fiat res. Res enim erit cùm & nos resur- b rexerimus, & in [b] cælestem habitum commutati æquales Angelis facti fuerimus. Quis hoc sperare Matth. 22. 30. auderet, nisi veritas promitteret? Hanc autem Luca 20. 36. spem promissam sibi Judæi tenebant, & de bonis & quasi justis operibus multum gloriabantur, quòd acceperant Legem secundùm quam vivendo, & hìc haberent bona carnalia, & in resurrectione mortuorum talia sperabant, de qualibus hìc gaudebant. Propterea Sadducæis, qui negabant futuram resur- G rectionem, Judæi respondere non poterant proponentibus quæstionem, quam Domino proposuerunt iidem Sadducæi. Hinc enim intelligimus eos hanc quæstionem solvere non potuisse, quia Domino solvente mirati sunt. Proponebant ergo Sadducæi quæstionem de quadam muliere, quæ habuit septem viros, non simul, sed succedentes sibi. Erat

a Sic aliquot MSS. At editi, *cùm exorietur, augeatur & roboretur.*

b MSS. plerique, *cælestium.*

enim

[Deut. 25. 5.] enim hoc Legis ad populum propagandum, ut qui fortè sine liberis defungeretur, frater ejus (si haberet) acciperet uxorem ejus, ad suscitandum semen fratri suo. Propositâ ergo illâ muliere, quæ habuit septem viros omnes mortuos sine liberis, & ad hoc officium implendum ducentes fratris uxorem, dixerunt quærentes, [Matth. 22. 28. Luca 20. 33.] In resurrectione cujus eorum erit uxor? Procul dubio Judæi non fatigarentur, non deficerent in ista quæstione, si non talia sibi in resurrectione sperarent, qualia agebant in hac vita. Dominus autem æqualitatem Angelorum promittens, non humanam carnis corruptionem, ait illis; [Matth. 22. 29. Luca 20. 35.] Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei; in resurrectione enim neque nubent, neque uxores ducent: neque enim incipient mori, sed erunt æquales Angelis Dei. Demonstravit quòd ibi [a] sit necessaria successio, ubi doletur decessio: ibi quia decessores non erunt, nec successores quærentur. Ad hoc enim subjecit, Non enim incipient mori. Verumtamen quia Judæi tenebant, etsi carnaliter, spem resurrectionis futuræ, gavisi sunt responsum esse Sadducæis, cum quibus illis erat de hac ancipiti & obscura quæstione certamen. Tenebant ergo Judæi spem resurrectionis mortuorum: & [b] solos se ad beatam vitam resurrecturos sperabant propter opus Legis, & propter justificationes Scripturarum, quas habebant soli Judæi, & Gentes non habebant. [Rom. 11. 25.] Crucifixus est Christus, cæcitas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium intraret: hoc Apostolo dicente. Cœpit etiam Gentibus promitti resurrectio mortuorum, credentibus in Jesum Christum quòd resurrexerit. Inde Psalmus iste est adversùs præsumtionem & superbiam Judæorum, pro fide Gentium ad eamdem spem resurrectionis vocatarum.

2. Quodam modo, Fratres mei, [c] animum Psalmi audistis. In hoc quod dixi, in hoc quod proposui, tota vestra suspendatur intentio; hinc vos nulla cogitatio avertat: contra præsumtionem dicitur Judæorum, qui de justificationibus Legis sperabant sibi resurrectionem, & crucifixerunt Christum qui primus resurrexit, non membra resurrectura solos Judæos [d] habiturus, sed omnes qui in eum credidissent, id est, omnes Gentes. Inde cœpit, [℣. 2.] JUBILATE *Deo*. Qui? *Omnis terra*. Non ergo sola Judæa. Videte Fratres, quemadmodum commendetur universitas Ecclesiæ toto orbe diffusæ: & non solùm dolete Judæos, qui gratiam istam Gentibus invidebant, sed plus hæreticos plangite. Si enim dolendi sunt qui collecti non sunt, quantò ampliùs qui collecti divisi sunt? *Jubilate Deo omnis terra*. Quid est, *Jubilate?* In vocem erumpite gaudiorum, si non potestis verborum. Non enim verbis jubilatur, sed solus gaudentium sonitus redditur, quasi parturientis & parientis cordis [e] lætitiam in vocem rei conceptæ, quæ verbis explicari non possit. *Jubilate Deo omnis terra:* nemo jubilet in parte. Nemo, inquam, jubilet in parte: omnis terra jubilet, Catholica jubilet. Catholica totum tenet: quicumque partem tenet, & à toto præcisus est, ululare vult, non jubilare. [Item ℣. 2.] *Jubilate Deo omnis terra:*

3. *Psallite autem nomini ejus*. Quid dixit? Psallentibus vobis benedicatur nomen ejus. Quid sit autem psallere, heri dixi, & credo meminisse Caritatem Vestram. Psallere, est organum etiam assumere, quod psalterium dicitur, & pulsu atque opere manuum vocibus concordare. Si ergo jubilatis, quod Deus audiat; psallite etiam, quod homines & videant & audiant: sed non nomini vestro. [Matth. 6. 1.] Cavete enim facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis. Et propter cujus nomen, inquies, psallam, ut [f] non videantur ab hominibus opera mea? Adtendite alio loco, [Matt. 5. 16.] Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Videant bona facta vestra, & glorificent, non vos, sed Deum. Nam si propter vos glorificandos facitis opera bona, respondetur quod ipse dixit de quibusdam talibus, [Matth. 6. 2.] Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. & iterum, [Ibidem 1.] Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cælis est. Ergo, inquies, debeo abscondere opera mea, ne faciam coram hominibus? Non. Sed quid ait? Luceant opera vestra coram hominibus. Anceps ergo remanebo. Hàc mihi dicis, Cavete facere justitiam vestram coram hominibus: hàc mihi dicis, Luceant opera vestra bona coram hominibus. quid observabo? quid faciam? quid relinquam? Tam non potest homo servire duobus dominis diversa jubentibus, quàm nec uni diversa jubenti. Non, ait Dominus, diversa jubeo. Finem adtende, in finem canta: quo fine facias, vide. Si ideo facis ut tu glorificeris, hoc prohibui: si autem ideo ut Deus glorificetur, hoc jussi. Psallite ergo, non nomini vestro, sed nomini Domini Dei vestri. Vos psallite, ille laudetur: vos bene vivite, ille glorificetur. Unde enim habetis ipsum bene vivere? Si æternum haberetis, numquam malè vixissetis: si à vobis haberetis, numquam [g] non bene vixissetis. *Psallite autem nomini ejus.*

4. [Item ℣. 2.] *Date gloriam laudi ejus*. Totam intentionem nostram in laudem Dei mittit, nihil nobis relinquit unde laudemur. Gloriemur [h] inde magis, & gaudeamus: illi inhæreamus, in illo laudemur. Audistis cùm legeretur Apostolus, [1. Cor. 1. 26. &c.] Videte vocationem vestram Fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt tamquam quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur. Quid voluit dicere? quid voluit ostendere? Descendit Dominus Deus noster Jesus Christus [i] reparare genus humanum, & dare gratiam suam omnibus intelligentibus, quia gratia illius est, non merita eorum: & ne quælibet persona gloriaretur in carne, infirmos elegit. Nam inde non est electus etiam ille Nathanaël. Quid enim tibi videtur, ut publicanum in telonio sedentem eligeret [Matth. 9. 9.] Matthæum, & non eligeret Nathanaël cui perhibuit testimonium ipse Dominus, dicens, [Johan. 1. 47.] Ecce verus Israëlita, in quo dolus non est? Intelligitur ergo Nathanaël iste doctus fuisse in Lege. Non quia doctos non erat electurus: sed si ipsos primò elegisset, doctrinæ suæ merito se electos putarent; ita illorum scientia laudaretur, & laus Christi gratiæ minueretur. Perhibuit testimonium tamquam bono fideli,

[a] Sic MSS. At editi, *ibi non sit necessaria successio, ubi deletur decessio.*
[b] Plerique MSS. *soli se ad beatam vitam resurrecturos putabant.*
[c] Omnes propè MSS. *animam.*
[d] Sic aliquot MSS. At editi, *habituros.*
[e] MSS. *in voce lætitia* (vel *lætitiam*) *rei concepta.*

[f] Abest, *non*, à plerisque MSS.
[g] Editi & MSS. *numquam bene:* omissa negatione, quæ abesse salvo sensu non poterat.
[h] Sic MSS. At editi, *in Deo.*
[i] Editi, *in spiritu reparare.* Abest, *in spiritu*, à plerisque MSS.

in quo dolus non erat: sed tamen eum non assumsit inter illos discipulos, quos primùm idiotas elegit. Et unde intelligimus quòd ille peritus erat Legis? Quando audivit ab uno ex eis qui secuti erant Do-
Johan. 1. 41. &c. minum, dicente, Invenimus Messiam, quod interpretatur Christus: quæsivit unde, & dictum est, A Nazareth: & ille, A Nazareth potest aliquid boni esse. Procul dubio qui intellexit, quia à Nazareth potest aliquid boni esse, peritus erat Legis, & bene Prophetas inspexerat. Novi esse in illis verbis aliam pronuntiationem, sed à prudentioribus non est approbata, ut quasi desperasse videretur ille, cùm audiens dixisset, A Nazareth potest aliquid boni esse? id est, numquid potest? Sic pronuntiando quasi desperaret. Sequitur autem ibi, Veni, & vide. Hæc verba, id est, Veni, & vide, utramque possunt pronuntiationem sequi. Si dicas, quasi non credens, A Nazareth potest aliquid boni esse? respondetur, Veni, & vide quod non credis. Rursus si dicas confirmans, A Nazareth potest aliquid boni esse, respondetur, Veni, & vide quàm verè sit bonum quod nuntio à Nazareth; & quàm rectè credas, veni, & experire. Hinc tamen existimatur doctus ille in Lege fuisse, quia non est electus inter
1. Cor. 1. 27. discipulos ab illo, qui stulta mundi priùs elegit, cùm tantum ei perhibuerit testimonium Dominus
Johan. 1. 47. dicens, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Elegit ergo Dominus postea & Oratores; sed illi superbirent, si non priùs eligeret piscatores: elegit divites; sed dicerent merito divitiarum suarum se electos esse, nisi primò elegisset pauperes: elegit Imperatores postea; sed melius est ut Romam cùm venerit Imperator, deposito diademate, ploret ad Memoriam piscatoris, quàm ut piscator ploret ad
1. Cor. 1. 27. Memoriam Imperatoris. Infirma enim mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi elegit, & ea quæ non sunt tamquam quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur. Et quid sequitur? Con-
Ibidem 29. clusit Apostolus, Ut non glorietur coram Deo omnis caro. Videte quemadmodum nobis abstulit gloriam, ut daret gloriam: abstulit nostram, ut daret suam; abstulit inanem, ut daret plenam; abstulit nutantem, ut daret solidam. Quantò ergo gloria nostra fortior & firmior, quia in Deo est? Non ergo in te debes gloriari; prohibuit veritas: sed quod ait Apostolus, hoc præcepit veritas, Qui gloriatur, in Domino glorietur. *Date* ergo *gloriam laudi ejus*. Nolite imitari Judæos, qui quasi meritis suis volebant tribuere justificationes suas, & invidebant Gentibus accedentibus ad gratiam Evangelicam, ut peccata omnia donarentur eis; quasi illi non haberent quod sibi donaretur; jam, quasi boni operarii, mercedem exspectantes. Et cùm adhuc ægroti essent, sanos se esse putabant, & inde periculosiùs ægrotabant. Nam si vel mitiùs ægrotassent, non quasi phrenetici medicum occidissent. *Date gloriam laudi ejus.*

℣. 3. 5. *Dicite Deo, Quàm timenda sunt opera tua.* Quare timenda, & non amanda? Audi aliam vo-
Psal. 2. 11. cem Psalmi: Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. Quid sibi hoc vult? Audi vocem
Philip. 2. 12. Apostoli: Cum timore, inquit, & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Quare, cum timore &
Ibidem 13. tremore? Subjecit caussam: Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Si ergo Deus operatur in te, gratiâ Dei bene operaris, non viribus tuis. Ergo si gaudes, & time: ne fortè quod datum est humili, auferatur su-

A perbo. Nam ut noveritis hoc esse factum de ipsa superbia Judæorum, quasi se ex operibus Legis justificantium, & ideo cadentium: dicit alius Psalmus, Hi in curribus, & hi in equis, quasi in suis quibusdam passibus & instrumentis ad erectionem suam: *Psal. 19. 8.* nos autem, inquit, in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Vide quemadmodum illi extollebantur in se: vide quemadmodum isti gloriabantur in Deo. Pro-
B pterea quid secutum est? Illis obligati sunt pedes, *Ibidem 9.* & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus. Audi ipsum Dominum nostrum hoc idem dicentem: Ego, inquit, veni, ut qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant. Vide in una parte *Johan. 9. 39.* bonitatem, in alia quasi malitiam. Sed quid illo melius? quid misericordius? quid justius? Quare ergo, qui non vident videant? Propter bonitatem. Quare, & qui vident cæci fiant? Propter elationem. Et verè videbant, & facti sunt cæci? Non videbant,
C sed videre sibi videbantur. Nam ecce videte Fratres, cùm dicerent ipsi Judæi, Num sumus cæci? Ait illis Dominus, Si cæci essetis, peccatum non *Ibidem 41.* haberetis: modò autem quia dicitis, Videmus, peccatum vestrum in vobis manet. Ad medicum venisti, videre te dicis? Cessabunt collyria, semper cæcus remanebis: confitere te cæcum, ut illuminari merearis. Adtende Judæos, adtende Gentes. Qui non vident, videant, inquit: ideo veni, ut qui vident, cæci fiant. Ipsum Dominum nostrum Je-
D sum Christum in carne videbant Judæi, Gentes non videbant: ecce qui viderunt, crucifixerunt; qui non viderunt, crediderunt. Ergo quid fecisti, ô Christe, adversùs superbos? Quid fecisti? Videmus, quia dignatus es, & membra tua sumus: videmus. Abscondisti Deum, objecisti hominem. Quare hoc? Ut cæcitas ex parte Israël fieret, & plenitu- *Rom. 11. 25.* do Gentium intraret. Ad hoc abscondisti Deum, & hominem adspectibus objecisti. Videbant, & non videbant: videbant quod acceperas, & non *Philip. 2. 6. &c.*
E videbant quod eras: videbant formam servi, non videbant formam Dei: formam servi, qua major *Johan. 14. 28.* est Pater, non formam Dei, propter quam modò audistis, Ego & Pater unum sumus. Tenuerunt *Johan. 10. 30.* quod videbant, crucifixerunt quod videbant; insultaverunt ei quem videbant, non agnoverunt qui latebat. Audi Apostolum dicentem: Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixis- *1. Cor. 2. 8.* sent. Ergo Gentes quæ vocatæ estis, adtendite ramos præcisos propter severitatem, vos autem in- *Rom. 11. 17. &c.*
F sertos propter bonitatem, & participes factos pinguedinis oleæ, non altum sapientes, id est, non superbientes. Non enim tu radicem portas, ait, sed *Ibidem 18.* radix te. Magis terreamini, quia videtis amputatos ramos naturales. Judæi enim per Patriarchas venerunt, de carne Abrahæ nati sunt. Et quid ait Apostolus? Sed dicis, Fracti sunt rami, ut ego inserar. *Ibidem 19. &c.* Bene; propter infidelitatem fracti sunt: tu autem, inquit, fide stas, noli altum sapere, sed time: si enim naturalibus ramis Deus non pepercit, neque
G tibi parcet. Adtende ergo ramos fractos, & te insertum: noli extolli super ramos fractos; sed magis dicito Deo, *Quàm metuenda sunt opera tua?* Fratres, si adversùs Judæos olim præcisos de radice Patriarcharum extollere nos non debemus, sed timere potiùs, & dicere Deo, *Quàm timenda sunt opera tua:* quantò minùs non nos debemus extollere adversùs recentia vulnera præcisionum? Præcisi

ſunt antè Judæi, inſertæ ſunt Gentes: de ipſa inſertione præciſi ſunt hæretici; ſed neque contra illos nos extollere debemus; ne fortè præcidi mereatur, quem delectat inſultare præciſis. Fratres mei, qualiſcumque epiſcopi vox ſonuit vobis: rogamus vos ut caveatis, quicumque in Eccleſia eſtis, nolite inſultare eis qui non ſunt intus; ſed orate potiùs ut & ipſi intus ſint. [Ibidem 23.] Potens eſt enim Deus iterum inſerere illos. De ipſis Judæis dixit hoc Apoſtolus, & factum eſt in eis. Reſurrexit Dominus, & multi crediderunt: non intellexerunt cùm crucifigerent, tamen poſtea crediderunt in eum, & donatum eſt eis tam magnum delictum. Fuſus Domini ſanguis donatus eſt homicidis, ut non dicam Deicidis: quia ſi cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. [1. Cor. 2. 8.] Modò homicidis donatus eſt fuſus ſanguis innocentis: & ipſum ſanguinem quem per inſaniam fuderunt, per gratiam biberunt. *Dicite* ergo *Deo*, *Quàm timenda ſunt opera tua!* Unde timenda? Quia cæcitas ex parte Iſraël facta eſt, ut plenitudo Gentium intraret. [Rom. 11. 25.] O Gentium plenitudo, dic Deo, *Quàm timenda ſunt opera tua!* & ſic gaude ut contremiſcas, noli extolli ſuper ramos præciſos. *Dicite Deo, Quàm timenda ſunt opera tua!* [Item ℣. 3.]

6. *In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui.* Ad hoc tibi, inquit, mentientur inimici tui, ut multa ſit potentia tua. Quid eſt hoc? Intentiùs audite. Potentia Domini noſtri Jeſu Chriſti maximè apparuit in reſurrectione, unde Pſalmus iſte titulum accepit. Et reſurgens apparuit diſcipulis ſuis. [Act. 10. 40.] Non apparuit inimicis ſuis, ſed diſcipulis ſuis. Crucifixus apparuit omnibus, reſurgens fidelibus: ut etiam poſtea qui vellet crederet, & credenti reſurrectio promitteretur. Multi ſancti multa miracula fecerunt, nullus ipſorum mortuus reſurrexit: quia & qui ab eis reſuſcitati ſunt, morituri reſuſcitati ſunt. Intendat Caritas Veſtra. Commendans Dominus opera ſua dixit, Operibus credite, ſi mihi non vultis credere. [Johan. 10. 38.] Et commendantur etiam præterita opera Prophetarum; & ſi non eadem, tamen multa eadem, multa ejuſdem potentiæ. Ambulavit Dominus ſuper mare, [a] juſſit & Petrum. [Matth. 14. 25.] Numquid non ibi erat ipſe Dominus, quando ſe diviſit mare, ut Moyſes cum populo Iſraël tranſiret? [Exodi 14. 21.] Idem Dominus illa faciebat. Qui fecit iſta per carnem ſuam, ipſe illa faciebat per carnem ſervorum ſuorum. Illud tamen per ſervos ſuos non fecit, (nam ipſe omnia faciebat,) ut aliquis ipſorum mortuus eſſet, & reſurgeret in vitam æternam. Quia ergo poſſent dicere Judæi, cùm miracula faceret Dominus, Fecit hæc & Moyſes, fecit Elias, fecit Eliſæus: poſſent ſibi iſta dicere, quia & illi mortuos reſuſcitaverunt, & multa miracula fecerunt: propterea cùm ab illo ſignum peteretur, proprium ſignum commendans quod in ſe ſolo futurum erat, ait, [Matth. 12. 39. & 40.] « Generatio [b] iſta prava & amaricans ſignum « quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ « Prophetæ: ſicut enim fuit Jonas in ventre ceti tri- « bus diebus & tribus noctibus, ſic erit & filius homi- « nis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Quomodo fuit Jonas in ventre ceti? nonne ut poſtea vivus evomeretur? Hoc fuit infernus Domino, quod Jonæ cetus. Hoc ſignum proprium commendavit, hoc eſt potentiſſimum. Potentius eſt revixiſſe mortuum, quàm non fuiſſe mortuum. Magnitudo potentiæ Domini ſecundùm quod homo factus eſt, in virtute reſurrectionis apparet. Hanc commendat & Apoſtolus, cùm dicit, Non habens « meam juſtitiam quæ ex Lege eſt, ſed eam quæ eſt « per fidem Chriſti, quæ eſt ex Deo juſtitia in fide, « ad cognoſcendum eum & virtutem reſurrectionis ejus. [Philip. 3. 9. & 10.] Sic commendatur & alio loco: Et ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit in virtute Dei. [2. Cor. 13. 4.] Cùm ergo iſta magna potentia Domini in reſurrectione intelligatur, unde titulum Pſalmus iſte accepit, quid ſibi vult, *In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui*, niſi ut ſic intelligas, Ideo tibi mentientur inimici tui ut crucifigaris, ideo crucifigêris ut reſurgas? Mendacium ergo illorum ad commendandam multam potentiam tuam valebit. Quare ſolent inimici mentiri? Ut potentiam cujuſque minuant, de quo mentiuntur. Tibi, inquit, contrà accidit. Nam minùs appareret potentia tua, ſi tibi illi non mentirentur.

7. Attendite & ipſum mendacium falſorum teſtium in Evangelio, & videte quia de reſurrectione eſt. Cùm enim Domino dictum eſſet, Quod ſignum oſtendis nobis, quia iſta facis? [Johan. 2. 18.] excepto eo quod dixerat de Jona, per aliam ſimilitudinem hoc ipſum item dixit, [Matth. 12. 39.] ut noveritis hoc proprium ſignum maximè commendatum: Solvite templum, inquit, hoc, & in tribus diebus excitabo illud. [Iohan. 2. 19.] Et illi dixerunt, Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu in triduo excitabis illud? Et Evangeliſta, quid illud eſſet exponens, Hoc autem, inquit, dicebat Jeſus de templo corporis ſui. [Ibidem 21.] Ecce hanc potentiam ſuam hominibus ſe demonſtraturum dicebat, unde ſimilitudinem de templo dederat, propter carnem ſuam, quod erat templum latentis intus divinitatis. Unde Judæi templum foris videbant, [c] numen intus habitans non videbant. Ex iſtis verbis Domini concinnaverunt falſi teſtes mendacium, quod contra eum dicerent, ex his ipſis ubi commendavit reſurrectionem ſuam futuram, loquens de templo. Dixerunt enim falſi teſtes adversùs eum, cùm quæreretur ab eis [d] quid illum audiſſent dixiſſe: Audivimus eum dicentem, Solvam templum hoc, & poſt triduum reſuſcitabo illud. [Matth. 26. 61.] Poſt triduum reſuſcitabo, audierant: Solvam, non audierant: ſed audierant, Solvite. Unum verbum mutaverunt & paucas litteras, ut falſum teſtimonium molirentur. Sed cui mutas verbum, ô humana vanitas, ô humana infirmitas? Verbo incommutabili verbum mutas? Mutas tu tuum verbum, numquid mutas Dei Verbum? Unde alio loco dicitur, Et mentita eſt iniquitas ſibi. [Pſal. 26. 12.] Quare ergo tibi mentiti ſunt inimici tui, ô Domine, cui jubilat omnis terra? *In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui.* Dicent, Solvam: cùm tu dixeris, Solvite. Quare te dixerunt dixiſſe, Solvam; & non dixerunt quod tu dixiſti, Solvite? Ut quaſi ipſi ſe à crimine ſoluti templi defenderent ſine cauſſa. Chriſtus enim, quia voluit, mortuus eſt: & tamen vos occidiſtis. Ecce concedimus vobis, ô mendaces, ipſe ſolvit templum. Dictum eſt enim ab Apoſtolo, Qui me dilexit, & tradidit ſemetipſum pro me. [Gal. 2. 20.] Dictum eſt de Patre, Qui proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus « tradidit illum. [Rom. 8. 32.] Si ergo Pater Filium tradidit, & Filius ſemetipſum tradidit, Judas quid fecit? Pater tradendo Filium ad mortem pro nobis, bene fecit:

[a] Aliquot MSS. *duxit & Petrum.*
[b] Plerique MSS. *Generatio mala & adultera.*

[c] Aliquot MSS. *lumen inhabitans.*
[d] Sic MSS. At editi, *quòd illum audiſſent dixiſſe blaſphemias.*

Christus tradendo seipsum pro nobis, fecit bene: A
Matth. 26. 15. tradendo Judas magistrum pro avaritia sua, fecit malè. Non enim quod nobis præstitum est de passione Christi, malitiæ Judæ deputabitur: habebit ille mercedem malitiæ, Christus laudem gratiæ. Prorsus ipse solverit templum, ipse solverit qui di-
Johan. 10. 18. xit, Potestatem habeo ponendi animam meam, & » potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tol- » lit eam à me, sed ego ipse pono eam à me, & iterum
a sumo eam. Ipse solverit templum gratiâ suâ, [a] malitiâ vestrâ. *In multitudine potentiæ tuæ mentien-* B *tur tibi inimici tui.* Ecce mentiuntur, ecce creditur eis, ecce opprimeris, ecce crucifigeris, ecce
Matth. 27. 40. insultatur tibi, ecce caput agitatur, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Ecce quando vis animam
Johan. 19. 34. ponis, & lanceâ latus percuteris, & Sacramenta de latere tuo defluunt; deponeris de ligno, involveris linteaminibus, poneris in sepulcro, adduntur custodes ne tollant te discipuli tui; venit hora resurrectionis tuæ, terra concutitur, monumenta scinduntur, resurgis occultus, appares manifestus. C Ubi sunt ergo illi mendaces? ubi est falsum testimonium malevolentiæ? Nonne in multitudine potentiæ tuæ mentiti sunt tibi inimici tui?

8. Da & illos sepulcri custodes, referant quid viderint; accipiant pecuniam, & ipsi mentiantur: dicant etiam ipsi moniti perversi à perversis, dicant à Judæis corrupti, qui in Christo noluerunt esse integri; dicant, mentiantur etiam ipsi. Quid dicturi sunt? Dicite, videamus: mentiemini & vos in multitudine potentiæ Domini. Quid dicturi estis? Cùm D
Matth. 28. 13. dormiremus nos, venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum de monumento. O verè stultitia dormiens? Aut vigilabas, & prohibere debuisti: aut dormiebas, & quid sit gestum nescisti. Accesserunt & ipsi mendacio inimicorum: auctus est numerus mentientium, ut augeretur merces credentium: quia *in multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui.* Ergo mentiti sunt, in multitudine potentiæ tuæ mentiti sunt: apparuisti contra mendaces veracibus, & apparuisti eis veracibus quos tu E veraces fecisti.

9. Remaneant Judæi in mendaciis suis: tibi, quia in multitudine potentiæ tuæ mentiti sunt, fiat
℣. 4. quod sequitur, *Omnis terra adoret te & psallat tibi, psallat nomini tuo, Altissime.* Paulò antè humillime, modò Altissime: humillime inter manus mentientium inimicorum; Altissime super verticem laudantium Angelorum. *Omnis terra adoret te & psallat tibi, psallat nomini tuo, Altissime.*

℣. 5. 10. *Venite, & videte opera Domini.* O Gentes, ô ultimæ nationes, relinquite Judæos mentien- F tes, venite confitentes. *Venite, & videte opera Domini: terribilis in consiliis super filios hominum.* Filius hominis quidem & ipse dictus est, & verè
Philip. 2. 6. filius hominis factus est: verus Filius Dei in forma Dei; verus filius hominis in forma servi: sed nolite formam istam servi ex aliorum similium conditione pensare: *terribilis* est *in consiliis super filios hominum.* Machinati sunt filii hominum consilium ad crucifigendum Christum, crucifixus excæcavit cru- G cifigentes. Quid ergo fecistis filii hominum machinando acuta consilia adversùs Dominum vestrum, in quo latebat majestas, & apparebat infirmitas?

A Vos machinati estis consilia perdendi, ille excæcandi & salvandi; excæcandi superbos, salvandi
b humiles: ad hoc autem superbos, [b] ipsos excæcandi, ut cæcati humiliarentur, humiliati confiterentur, confessi illuminarentur. *Terribilis in consiliis super filios hominum.* Verè terribilis. Ecce cæcitas Rom. 11. 25. ex parte Israël facta est: ecce Judæi ex quibus natus est Christus, foris sunt: ecce Gentes quæ contra Judæam erant, in Christo intus sunt. *Terribilis in consiliis super filios hominum.*

B 11. Propterea quid fecit terrore consilii sui? Convertit mare in aridam. Hoc enim sequitur, ℣. 6. *Qui convertit mare in aridam.* Mare erat mundus, amarus salsitate, turbulentus tempestate, sæviens fluctibus persecutionum, mare erat: certè in aridam conversum est mare; modò sitit aquam dulcem mundus, qui salsâ plenus erat. Quis hoc fecit? *Qui convertit mare in aridam.* Jam anima Gentium omnium quid dicit? Anima mea velut terra Psal. 142. 6. sine aqua tibi. *Qui convertit mare in aridam. In flu-* C *mine pertransibunt pede.* Illi ipsi qui conversi sunt
c in aridam, cùm essent antea [c] mare, *in flumine pede pertransibunt.* Quid est flumen? Flumen est omnis mortalitas sæculi. Videte flumen: alia veniunt & transeunt, alia transitura succedunt. Nonne sic fit in aqua fluminis, quæ de terra nascitur, & manat? Omnis qui natus est, cedat oportet nascituro: & omnis iste ordo rerum labentium, fluvius quidam est. In istum fluvium non se mittat cupida anima, non se mittat, stet. Et quomodo D transiet delectationes rerum periturarum? Credat in Christum, & transibit pede: transit illo duce, pede transit. Quid est, pede transire? Facilè transire. Non quærit equum ut transeat, non erigitur superbiâ ad transeundum flumen: humilis transit, & tutiùs transit. *In flumine pertransibunt pede.*

12. *Ibi jocundabimur in ipso.* [d] O Judæi, de Ibid. ℣. 6. vestris operibus gloriamini: ponite superbiam gloriandi de vobis, sumite gratiam jocundandi in Chri- E sto. Ibi enim jocundabimur, sed non in nobis: *ibi jocundabimur in ipso.* Quando jocundabimur? Cùm flumen transierimus pede. Vita æterna promittitur, resurrectio promittitur, ibi caro nostra jam non erit flumen: flumen enim modò est, quando mortalitas est. Videte si stat aliqua ætas. Pueri crescere volunt; & nesciunt spatium vitæ suæ annis succedentibus minui. Non enim adduntur anni, sed subtrahuntur crescentibus: sicut aqua fluminis prorsus accedit, sed à fonte recedit. Et volunt crescere F pueri, ut careant dominatu majorum: ecce crescunt, agitur citò, perveniunt ad juventutem: qui excesserunt pueritiam, si possunt teneant juventutem: transit & ipsa. Senectus succedit: vel senectus æterna sit: morte aufertur. Ergo fluvius est carnis
e nascentis. [e] Hunc fluvium mortalitatis, ne mortalium rerum concupiscentia subvertat & rapiat, facilè transit qui humiliter, id est, pede transit, duce illo qui prior transiit, qui de torrente in via us- Psal. 109. 7. que ad mortem bibit, propterea exaltavit caput. G Transeuntes ergo pede fluvium istum, id est, facilè transeuntes mortalitatem istam fluentem, *ibi jocundabimur in ipso.* Modò autem in quo, nisi vel in ipso, vel in spe ipsius? Etsi enim jocundamur

[a] Editi, *non malitiâ vestrâ.* Abest, *non*, à MSS.
[b] Duo MSS. *superbos ex ipsis excæcandi.*
[c] Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *antea amari.*
[d] Hîc in editis interpositum erat, *In bonis operibus jocundare:* quod à plerisque MSS. abest.
[e] Sic MSS. At editi, *In hunc fluvium mortalitatis nemo se mortalium rerum concupiscentiâ subvertat, ne rapiatur: facilè transit* &c.

modò, in ſpe jocundamur; tunc autem in ipſo jo- A cundabimur. Et modò in ipſo, ſed per ſpem; tunc 1 Cor. 13. 12. autem facie ad faciem.

Item ℣. 6. 13. *Ibi jocundabimur in ipſo.* In quo? *Qui do-* ℣. 7. *minatur in virtute ſua in æternum.* Nam nos quam virtutem habemus? & numquid æternam? Si æterna eſſet virtus noſtra, non lapſi eſſemus, non ceci- Gen. 3. 17. &c. diſſemus in peccatum, non meruiſſemus mortalitatem pœnalem. Ille voluntate ſuſcepit, quò nos meritum noſtrum dejecit. *Qui dominatur in virtute ſua in æternum.* Ejus participes efficiamur, B in cujus virtute nos erimus fortes, ille autem in ſua. Nos illuminati, ille lumen illuminans: nos averſi ab illo, contenebramur; ille averti à ſe non poteſt. Calore ipſius accendimur; unde recedentes frigueramus, accedentes rurſum accendimur. Ergo dicamus ei ut cuſtodiat nos in virtute ſua, quia in ipſo jocundabimur *qui dominatur in virtute ſua in æternum.*

14. Sed non hoc ſolis Judæis præſtat credentibus. Quia multùm ſe extulerunt Judæi de virtute C ſua præſumentes, poſtea cognoverunt in cujus virtute fuerunt ſalubriter fortes, & quidam eorum crediderunt: ſed non ſufficit Chriſto; multum eſt Item ℣. 7. quod dedit, magnum pretium dedit, non pro ſolis Judæis debuit valere quod dedit. *Oculi ejus ſuper Gentes reſpiciunt.* Ergo, *Oculi ejus ſuper Gentes reſpiciunt.* Et quid facimus? Murmurabunt Judæi, dicturi ſunt Judæi, Quod nobis, hoc & illis; nobis Evangelium, illis Evangelium; nobis gratiam reſurrectionis, & illis gratiam reſurrectionis; D nihil nobis prodeſt quòd nos Legem accepimus, & in juſtificationibus Legis viximus, & tenuimus præcepta patrum? nihil valebit? hoc illis quod nobis? Non litigent, non contendant. *Qui amaricant, non exaltentur in ſemetipſis.* O caro miſera & tabeſcens, nonne peccatrix es? Quid clamat Rom. 3. 23. lingua tua? Adtendatur conſcientia. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei. Agnoſce te infirmitas humana. Accepiſti Legem, ut & prævaricatrix Legis eſſes: non enim tenuiſti & impleſti E quod accepiſti. Acceſſit tibi ex Lege, non juſtificatio quam Lex jubet, ſed prævaricatio quam tu fe- Rom. 5. 20. ciſti. Si ergo abundavit peccatum, quid invides ſuperabundanti gratiæ? Noli amaricare, quia *qui amaricant, non exaltentur.* Quaſi maledixiſſe videtur, *Qui amaricant, non exaltentur:* immo Matth. 23. 12. exaltentur, ſed non *in ſeipſis.* Humilientur in ſeipſis, exaltentur in Chriſto. Qui enim ſe humiliat, exaltabitur; & qui ſe exaltat, humiliabitur. *Qui amaricant, non exaltentur in ſemetipſis.*

℣. 8. 15. *Benedicite Gentes Deum noſtrum.* Ecce repulſi ſunt qui amaricant, reddita eſt illis ratio: aliqui converſi ſunt, aliqui ſuperbi remanſerunt. Non Gen. 12. 3. vos terreant qui gratiam Evangelicam invident Gentibus: jam venit ſemen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes Gentes. Benedicite eum in quo benedicimini, *Benedicite Gentes Deum noſtrum: & audite vocem laudis ejus.* Ne vos ipſos laudetis, ſed ipſum laudetis. Quæ eſt vox laudis ejus? Quia gratiâ ipſius ſumus, quidquid boni ſumus. G ℣. 9. *Qui poſuit animam meam in* [a] *vitam.* Ecce vox laudis ejus: *Qui poſuit animam meam in vitam.* Ergo in morte erat: in morte erat [b] in te. Inde eſt quòd non debuiſtis exaltari in vobis ipſis. Ecce in morte erat in te: ubi erit in vita, niſi in illo qui dixit, Ego ſum via, veritas & vita? Quomodo Johan. 14. 6. quibuſdam credentibus ait Apoſtolus, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Te- Epheſ. 5. 8. nebræ ergo in vobis, lux in Domino: ſic mors in vobis, vita in Domino. *Qui poſuit animam meam in vitam.* Ecce poſuit animam noſtram in vitam, quia credimus in eum; [c] in vitam poſuit animam noſtram: ſed quid deinde opus eſt, niſi ut perſeveremus uſque in finem? Et hoc quis dabit, niſi de Matth. 10. 22. quo conſequenter dictum eſt, *Et non dedit in* B *motum pedes meos?* Ipſe poſuit animam in vitam, ipſe regit pedes, ne nutent, ne moveantur, & dentur in motum; ipſe nos facit vivere, ipſe perſeverare uſque in finem, ut in æternum vivamus. *Et non dedit in motum pedes meos.*

16. Quare hoc dixiſti, *Et non dedit in motum pedes meos?* Quid enim paſſus es, aut quid pati potuiſti, ut moverentur pedes tui? Quid? Audi quæ ſequantur. Quare dixi, *non dedit in motum pedes meos?* Quia multa paſſi ſumus, de quibus moveren- C tur de via pedes noſtri, niſi ipſe regeret, & eos in motum non daret. Quæ ſunt iſta? *Quoniam probaſti nos Deus; igniſti nos, ſicut ignitur argentum.* ℣. 10. Non igniſti ſicut fœnum, ſed ſicut argentum: adhibendo nobis ignem, non in cinerem convertiſti, ſed ſordes abluiſti. *Igniſti nos, ſicut ignitur argentum.* Et vide quomodo ſævit Deus in illos, quorum animam poſuit in vitam. *Induxiſti nos in muſcipulam:* non ut capti moreremur, ſed unde libe- ℣. 11. rati experiremur. *Poſuiſti tribulationes in dorſo* D *noſtro.* Erecti enim malè, ſuperbi eramus: malè erecti curvati ſumus, ut curvati bene erigeremur. *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro: * impoſuiſti* ℣. 12. *homines ſuper capita noſtra.* Hæc omnia paſſa eſt Eccleſia variis & diverſis perſecutionibus; paſſa eſt hoc ſingillatim, etiam modò patitur. Non enim quiſquam eſt, qui ſe in hac vita ab his tentationibus poſſit dicere immunem. Ergo imponuntur & homines ſuper capita noſtra: toleramus quos nolumus, patimur ſuperiores aliquando quos novimus E pejores. Peccata autem ſi deſint, bene ſuperior eſt homo: quantò autem plura adſunt, tantò eſt inferior. Et bonum eſt ut conſideremus nos peccatores eſſe, & ſic toleremus impoſitos ſuper capita noſtra: ut & nos Deo confiteamur quia dignè patimur. Quid enim indignè pateris quod facit qui juſtus eſt? *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro: impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.* Sævire videtur Deus, cùm iſta facit: ne metuas, quoniam Pater eſt, numquam ſic ſævit ut perdat. Quando malè F vivis, ſi parcit, plus iraſcitur. Omnino iſtæ tribulationes flagella ſunt corrigentis, ne ſit ſententia punientis. *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro: impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.*

17. *Tranſivimus per ignem & aquam.* Ignis & Item ℣. 12. aqua, utrumque periculoſum eſt in hac vita. Certè videtur aqua ignem exſtinguere, & ignis videtur aquam ſiccare. Ita & ipſæ tentationes ſunt, quibus abundat hæc vita. Ignis urit, aqua corrumpit: utrumque metuendum, & uſtio tribulationis, & aqua corruptionis. Quando ſunt res anguſtæ, & aliqua quæ infelicitas dicitur in hoc mundo, quaſi ignis eſt: quando ſunt res proſperæ, & abundantia ſæculi circumfluit, quaſi aqua eſt. Vide ne te ignis exurat, ne aqua corrumpat. Firmus eſto adversùs ignem, coqui te oportet, tamquam vas fictum mit-

[a] MSS. conſtanter, *in vita.*
[b] Sic MSS. At editi, *in morte erat, quia in te erat, Inde eſt &c.*

[c] Editi, *qui in vita.* Abeſt, *qui*, à MSS.

teris in caminum ignis, ut firmetur quod formatum est. A Vas ergo jam igne firmatum aquam non timet: vas autem si solidatum igne non fuerit, tamquam lutum aquâ solvetur. Noli festinare ad aquam: per ignem transi ad aquam, ut transeas & aquam. Propterea & in Sacramentis & in catechizando & in exorcizando adhibetur priùs ignis. (Exorcismus ante baptismũ.) Nam unde plerumque immundi spiritus clamant, Ardeo, si ille ignis non est? Post ignem autem exorcismi venitur ad baptismum: ut ab igne ad aquam, ab aqua in refrigerium. Quod autem in Sa- B cramentis [a], hoc in tentationibus hujus sæculi: angustia timoris accedit prima, vice ignis; postea ablato timore, metuendum est ne felicitas mundana corrumpat. Cùm autem te ignis crepare non fecerit, & in aquam non merseris, sed enataveris; per disciplinam transis ad requiem, & transiens per ignem & aquam educeris in refrigerium. Quarum enim rerum signa sunt in Sacramentis, ipsæ res sunt in illa perfectione vitæ æternæ. Jam cùm transierimus ad illud refrigerium, Fratres Carissimi, C nullum ibi timebimus inimicum, nullum tentatorem, nullum invidum, nullum ignem, nullam aquam; perpetuum ibi refrigerium erit. Refrigerium propter quietem dicitur. Nam si dicas, Calor est, verum est: si dicas, Refrigerium, verum est. Si enim refrigerium malè accipias, quasi torpescimus ibi. Non autem torpescimus ibi, sed requiescimus: nec quia calor dicitur, æstuabimus ibi, sed fervebimus spiritu. Adtende ipsum calorem in (Psal. 18.7.) alio Psalmo: Nec est qui se abscondat à calore ejus. D (Rom. 12.11.) Quid dicit & Apostolus? Spiritu ferventes. Ergo, *Transivimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium.*

18. Adtende quia non tantùm de refrigerio, (ỳ. 13.) sed nec de ipso igne optabili tacuit: *Introibo in domum tuam in holocaustis.* Quid est holocaustum? Totum incensum, sed igne divino. Holocaustum enim dicitur sacrificium, cùm totum accenditur. Aliæ sunt partes sacrificiorum, aliud holocaustum: quando totum ardet, & totum consumitur igne di- E vino, holocaustum dicitur; quando pars, sacrificium. Omne quidem holocaustum sacrificium: sed non omne sacrificium holocaustum. Holocausta ergo promittit, corpus Christi loquitur, unitas Christi loquitur, *Introibo in domum tuam in holocaustis.* Totum meum consumat ignis tuus, nihil mei remaneat mihi, totum sit tibi. Hoc autem erit in resurrectione [b] justorum, quando & corru- (1. Cor. 15. 54.) ptibile hoc induetur incorruptione, & mortale hoc induetur immortalitate: tunc fiet quod scriptum F est, Absorpta est mors in victoriam. Victoria quasi ignis divinus est: cùm absorbet & mortem nostram, holocaustum est. Non remanet mortale aliquid in carne, non remanet aliquid culpabile in spiritu: totum ex mortali vita consumetur, ut in æterna vita consummetur, [c] Erunt ergo illa holocausta.

19. Et quid [d] erit, *in holocaustis? Reddam tibi* (ỳ 14) *vota mea,* * *quæ distinxerunt labia mea.* Quæ est distinctio in votis? Hæc est distinctio, ut te accuses, illum laudes; te intelligas creaturam, illum G creatorem; te tenebras, illum illuminatorem, cui (Psal. 17. 29.) dicas, Tu illuminabis lucernam meam Domine, » Deus meus illuminabis tenebras meas. Nam quando dixeris, ô anima, quia ex te tibi lucet, non distingues. Si non distingues, non reddes vota distincta. Redde vota distincta, confitere te mutabilem, illum incommutabilem: confitere te sine illo nihil esse, ipsum autem sine te perfectum esse; te indigere illo, illum autem tui non indigere. Clama ad illum, Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam (Psal. 15. 2.) bonorum meorum non indiges. Jam eo quòd te in holocaustum assumit Deus, non ille crescit, non ille augetur, non ille ditior, non ille instructior fit: tibi est melius quidquid de te pro te facit, non ei qui facit. Hæc si discernas, reddis vota Deo tuo, quæ distinxerunt labia tua. *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.*

20. *Et locutum est os meum in tribulatione* (Item ỳ. 14.) *mea.* Quàm dulcis est sæpe tribulatio, quàm necessaria! Quid ibi locutum est os ipsius in tribulatione sua? *Holocausta medullata offeram tibi.* Quid est, (ỳ. 15.) *medullata?* Intus teneam caritatem tuam, non erit in superficie, in medullis meis erit quod diligo te. Nihil enim interius medullis nostris: interiora ossa sunt carne, medullæ interiores sunt ipsis ossibus. Quisquis ergo in superficie colit Deum, magis placere vult hominibus; aliud autem intus sentiens, non offert holocausta medullarum: cujus autem medullam inspicit, ipsum totum accipit. *Holocausta medullata offeram tibi, cum incenso & arietibus.* Arietes duces Ecclesiæ: totum corpus Christi loquitur: hoc est quod offert Deo. Incensum quid est? Oratio. *Cum incenso & arietibus?* Maximè enim arietes orant pro gregibus. *Offeram tibi boves cum hircis.* Boves invenimus triturantes, & ipsi offeruntur Deo. Apostolus de annuntiatoribus Evangelii dixit intelligendum, quod scriptum est, (1. Cor. 9. 9.) Bovi trituranti os non infrenabis. Numquid de bobus pertinet ad Deum? Ergo magni illi arietes, magni boves. Quid reliqui, qui fortè conscii sunt aliquorum peccatorum, qui fortè in ipso itinere lapsi sunt, & sauciati per pænitentiam sanantur? Numquid & ipsi remanebunt, & ad holocausta non pertinebunt? Ne ipsi timeant, addidit & hircos. *Holocausta*, inquit, *medullata offeram tibi, cum incenso & arietibus: offeram tibi boves cum hircis.* Adjunctione ipsa salvantur hirci; per se non possunt, adjuncti bobus accipiuntur. Fecerunt (Luca 16. 9.) enim amicos de mammona iniquitatis, ut ipsi recipiant eos in æterna tabernacula. Ergo isti hirci non erunt à sinistris, quia fecerunt sibi amicos de mammona iniquitatis. Qui autem hirci ad sinistram? Quibus dicetur, Esurivi, & non dedistis mihi manduca- (Matth. 25. 42.) re: non qui peccata sua eleemosynis redemerunt.

21. *Venite, audite, & narrabo, omnes qui ti-* (ỳ. 16.) *metis Deum.* Veniamus, audiamus quid narraturus est. *Venite, audite, & narrabo.* Sed qui, *Venite & audite? Omnes qui timetis Deum.* Si Deum non timetis, non narrabo. Non est quibus narretur, ubi Dei timor non est. Dei timor aperiat aures, ut sit quod intret, & quà intret quod narraturus sum. Sed quid est narraturus? *Quanta fecit animæ meæ.* Ecce narrare vult: sed quid est narraturus? An fortè quantum pateat terra, quantum distendatur cælum, & quot sint sidera, & quæ sint vices solis & lunæ? Ista creatura peragit ordinem suum: qui multùm eam curiosè quæsierunt, ejus (Sap. 13. 9.) Creatorem ignoraverunt. Illud audite, illud accipite, [e] ô *qui timetis Deum, Quanta fecit animæ*

[a] Hîc in editis additum fuerat, *aqua baptismi:* quod à MSS. abest.
[b] Sic MSS. At editi, *mortuorum.*
[c] Hîc editi addunt, *ut à morte servemur in vitam:* quod abest à potioribus MSS.
[d] Aliquot probæ notæ MSS. *erunt.*
[e] Duo MSS. *illud accipite omnes qui* &c.

a meæ: ſi vultis, [a] & veſtræ. *Quanta fecit animæ meæ.*
℣. 17. * *Ad ipſum ore meo clamavi.* Et hoc ipſum factum dicit animæ ſuæ: ut ad ipſum ore ſuo clamaret, factum eſſe dicit animæ ſuæ. Ecce, Fratres, Gentes eramus, etſi non in nobis, in parentibus noſtris. Et
1. Cor. 12. 2. quid dicit Apoſtolus? Scitis quando Gentes eratis, " ad ſimulacra ſine voce quomodo adſcendebatis inducti. Dicat nunc Eccleſia, *Quanta fecit animæ*
b *meæ. Ad ipſum ore meo clamavi.* [b] Homo ad lapidem clamabam, ad lignum ſurdum clamabam, ſimulacris ſurdis mutis loquebar: jam imago Dei
Jerem. 2. 27. converſa eſt ad Creatorem ſuum. Qui dicebam, ligno, Pater meus es tu; & lapidi, Tu me genuiſti:
Matth. 6. 9. modò dico, Pater noſter, qui es in cælis. *Ad ipſum ore meo clamavi. Ore meo* jam, non ore alieno.
1. Pet. 1. 18. Quando clamabam ad lapides in vana converſatione paternæ traditionis, ore alieno clamabam: quando clamavi ad Dominum, quod ipſe donavit, quod ipſe inſpiravit, *ad ipſum ore meo clamavi, & exaltavi ſub lingua mea.* Quid eſt, *clamavi ore meo, & exaltavi ſub lingua mea?* Ipſum publicè prædicavi, ipſum in ſecreto confeſſus ſum. Parum eſt Deum exaltare linguâ; ſed & ſub lingua, ut quod certus loqueris, hoc tacitus cogites. *Ad ipſum ore meo clamavi, & exaltavi ſub lingua mea.* Vide quàm in ſecreto vult eſſe integer, qui offert holocauſta medullata. Hoc agite Fratres, hoc imitamini, ut dicatis, *Venite, audite quanta fecit animæ meæ.* Omnia enim quæ enarrat, ipſius gratiâ fiunt in anima noſtra. Videte alia quæ dicat.

℣. 18.
c 22. *Iniquitatem ſi conſpexi in corde meo, non* [c] *exaudiat Dominus.* Conſiderate modò Fratres, quàm facilè, quàm quotidie homines erubeſcentes in hominibus iniquitates accuſant: Malè fecit, perditè fecit, ſceleratus homo eſt: hoc fortè propter homines dicit. Vide ſi non in corde tuo conſpicis iniquitatem, ne fortè quod reprehendis in altero, cogites facere, & ideo in illum clames, non quia fecit, ſed quia inventus eſt. Redi ad te, intus eſto tibi judex. Ecce in cubiculo tuo abſcondito, in ipſa vena intima cordis, ubi tu ſolus es & ille qui videt, illic tibi diſpliceat iniquitas, ut placeas Deo. Noli illam reſpicere, id eſt, noli illam diligere, ſed potiùs deſpice, id eſt, contemne, & avertere ab ea. Quidquid lætum promiſerit, ut illiciat ad peccandum; quidquid triſte minata fuerit, ut impellat ad malefaciendum, totum nihil eſt, totum tranſit: deſpici dignum eſt, ut calcetur; non conſpici,
d ut acceptetur. [[d] Suggerit enim aliquando per co-
1. Cor. 15. 33. gitationes, vel per verba colloquentium malorum. Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala: tu noli ea reſpicere. Sed parum eſt in vultu, parum eſt in lingua: in corde noli reſpicere, id eſt, noli diligere, noli acceptare. Nam reſpectum pro dilectione poni quotidianum eſt: primò quia de Deo dicimus, Reſpexit me. Quid eſt, Reſpexit me? Antè enim te non videbat? Aut ſurſum adtendebat, & precibus tuis commonitus eſt, ut in te oculos mitteret? Videbat te & antè: ſed, Reſpexit me, dicis, Dilexit me. Et homini qui te videt, & rogas eum, dicis ut miſereatur tui, Reſpice me. Videt te, & dicis, Reſpice me. Quid eſt, Reſpice me? Dilige, adtende, miſerere mei. Ergo non ideo dixit, *Iniquitatem ſi adſpexi in corde meo*, quia omnino nulla iniquitas ſuggeritur cordi humano. Ibi ſuggeritur, non ceſſat ſuggeſtio; ſed non fiat reſpectio. Si enim reſpicis iniquitatem, retrò adſpicis; & incurris ſententiam dicentis Domini in Evangelio, Nemo ponens manum ſuper aratrum & reſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei. Quid ergo debeo Lucæ 9. 62.
facere? Quod ait Apoſtolus, Quæ retrò oblitus, Philip. 3. 13.
in ea quæ antè ſunt extentus. Retrò enim noſtra omnia quæ tranſierunt, iniqua ſunt. Nemo ex bono venit ad Chriſtum: omnes peccaverunt, cre- Rom. 3. 23.
dendo juſtificantur. Perfecta juſtitia non erit, niſi in illa vita: tamen ad provectum & mores boni ab ipſo inſpirantur, ab ipſo donantur. Noli ergo tua merita computare, noli. Et ſi ſuggerit iniquitas, noli conſentire. Quid enim ait?] *Iniquitatem ſi conſpexi in corde meo, non exaudiat Dominus.*

23. *Propterea exaudivit me Deus.* Quia ini- ℣. 19.
quitatem non conſpexi in corde meo. *Et intendit voci orationis meæ.*

24. *Benedictus Deus* [e] *meus, qui non amovit de-* ℣. 20.
precationem meam & miſericordiam ſuam à me. Te- c
nete ſenſum ab eo loco, ubi ait, Venite, audite, & ℣. 15.
narrabo vobis, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ: & dixit quæ audiſtis, & ad finem ita concluſit: *Benedictus Deus meus, qui non amovit deprecationem meam & miſericordiam ſuam à me.* Sic enim pervenit ad reſurrectionem iſte qui loquitur, ubi jam & nos ſpe ſumus: immo & nos ſumus; & noſtra vox iſta eſt. Quamdiu ergo hîc ſumus, hoc rogemus Deum, ut non à nobis amoveat deprecationem noſtram, & miſericordiam ſuam, id eſt, ut perſeveranter oremus, & perſeveranter miſereatur. Multi enim langueſcunt in orando, & in novitate ſuæ converſionis ferventer orant, poſtea languidè, poſtea frigidè, poſtea negligenter: quaſi ſecuri fiunt. Vigilat hoſtis: dormis tu. Ipſe Dominus præcepit in Evangelio, Quia oportet Lucæ 18. 1.
ſemper orare, & non deficere. Et dat ſimilitudinem de illo iniquo judice, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, quem interpellabat illa vidua quotidie ut audiret eam: & ceſſit tædio, qui non flectebatur miſericordiâ; & ait ſibi judex nequam, Si nec Deum timeo, nec homines revereor, Ibid. 4. &c.
" vel propter tædium quod mihi quotidie facit hæc vidua, audiam cauſſam ejus, & vindicabo eam. Et ait Dominus, Si judex nequam hoc fecit, Pater veſter non vindicabit electos ſuos qui ad eum clamant die ac nocte? Ita dico vobis, faciet judicium eorum citò. Ergo non deficiamus in oratione. Ille quod conceſſurus eſt, etſi differt, non aufert: ſecuri de pollicitatione ipſius non deficiamus orando, & hoc ex beneficio ipſius eſt. Propterea dixit, *Benedictus Deus meus, qui non amovit deprecationem meam & miſericordiam ſuam à me.* Cùm videris non à te amotam deprecationem tuam, ſecurus eſto, quia non eſt à te amota miſericordia ejus.

IN PSALMUM LXVI. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. MEMINIT Caritas Veſtra, in duobus Pſalmis, qui jam tractati ſunt, exhortatos nos fuiſſe animam noſtram ut benediceret Dominum, & pio cantu dixiſſe, Be- Pſal. 102. 1. & 103. 1.

[a] Sic aliquot MSS. Alii cum Lov. *& veſtra eſt.*
[b] Sic MSS. At editi, *Olim ad lapidem.*
[c] Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *exaudiet.*

[d] Plures & probæ notæ MSS. carent omnibus iis verſibus, qui concluduntur anſulis.
[e] Sic potiores MSS. At editi, *meus*, non addunt niſi ultimo loco.

nedic anima mea Dominum. Si ergo hortati sumus A in illis Psalmis animam nostram ut benediceret
ψ. 2. Dominum: in hoc Psalmo rectè dicitur, DEUS *misereatur nostri, & benedicat nos.* Benedicat anima nostra Dominum, & Deus benedicat nos. Cùm benedicit nos Deus, nos crescimus; & cùm benedicimus nos Dominum, nos crescimus: utrumque nobis prodest. Non augetur ille benedictione nostra, nec minuitur maledictione nostra. Qui maledicit Domino, ipse minuitur: qui benedicit Dominum, ipse augetur. Prior est in nobis benedictio B Domini, & consequens est ut & nos benedicamus Dominum. Illa pluvia, iste fructus est. Ergo redditur tamquam fructus agricolæ Deo, compluenti nos & colenti. Cantemus ista devotione non sterili, non inani voce, sed vero corde. Apertissi-
Johan. 15. 5. mè enim Deus Pater dictus est agricola. Aposto-
1. Cor. 3. 9. lus dicit, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. In rebus hujus mundi visibilibus, vitis non est ædificium, & ædificium non est vinea: nos autem vinea Domini sumus, quia colit nos ad fructum; ædificium Dei sumus, quia qui colit nos, habitat in C
Ibidem 6. & 7. nobis. Et quid ait idem Apostolus? Ego plantavi, " Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Ergo " neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed " qui incrementum dat Deus. Ille ergo incrementum dat. Numquid fortè isti sunt agricolæ? Agricola enim dicitur qui plantat, qui rigat: dixit autem Apostolus, Ego plantavi, Apollo rigavit. Quærimus unde ipse hoc fecerit? Respondet Apo-
1. Cor. 15. 10. stolus, Non ego autem, sed gratia Dei mecum. D Ergo quocumque te verteris, sive per Angelos, Deum invenies agricolam tuum; sive per Prophetas, ipse est agricola tuus; sive per Apostolos, eumdem ipsum agnosce agricolam tuum. Quid ergo nos? Fortasse operarii sumus agricolæ illius, & hoc ipsum ab ipso impartitis viribus, & ab ipso donatâ gratiâ. Ipse ergo & colit, & incrementum dat. Agricola autem homo vineam colit hactenus, ut aret, putet, adhibeat cetera quæ pertinent ad agricolarum diligentiam: pluere vineæ suæ non potest. E Quòd si fortè irrigare potest, de cujus potest? Ipse quidem ducit [a] in rivum, sed Deus implet fontem. Postremò in vinea sua incrementum dare sarmentis non potest, formare fructus non potest, modificare semina non potest, tempora gignendi temperare non potest. Deus autem qui omnia potest, agricola noster est, securi sumus. Fortè ait aliquis, Tu dicis agricolam nostrum esse Deum: immo ego Apostolos agricolas dico, qui dixerunt, Ego " plantavi, Apollo rigavit. Si ego dico, nemo credat: si Christus dicit, Væ qui non credit. F Quid er-
Johan. 15. 5. go Dominus Christus ait? Ego sum vitis, vos sarmenta, Pater meus agricola. Sitiat ergo terra, &
Psal. 142. 6. edat voces sitis suæ: quoniam scriptum est, Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Dicat ergo terra nostra, nos ipsi, pluviam Dei desiderans, *Deus misereatur nostri, & benedicat nos.*

Item ψ. 2. 2. *Illuminet vultum suum super nos.* Quæsiturus eras fortasse quid est, *benedicat nos.* Multis modis se volunt homines benedici à Deo: alius benedici se vult, G ut habeat plenam domum necessariis rebus huic vitæ; alius benedici se cupit, ut obtineat salutem corporis sine labe; alius benedici se vult, si fortè ægrotat, ut reparet sanitatem; alius desiderans filios, & fortè contristatus quòd non nascantur, benedici se vult ut habeat posteritatem. Et quis enumeret diversa vota hominum se à Domino Deo benedici cupientium? Quis autem nostrûm dicturus est non esse illam Dei benedictionem, si vel agricultura ei fructum ferat, vel domus cujusque abundet copiâ rerum temporalium, vel ipsa corporis salus aut teneatur ne amittatur, aut amissa reparetur? Fecunditas etiam feminarum, & casta vota filios desiderantium, ad quem pertinent nisi ad Dominum Deum? Qui enim creavit quando non erat, ipse prolis successu facit permanere quod condidit. Facit hæc Deus, donat hæc Deus. Parum est nobis dicere, Facit hæc Deus, donat hæc Deus; sed solus facit, solus donat. Quid si enim facit hæc Deus, sed facit hæc & aliquis non Deus? Facit hæc, & solus facit. Et sine caussa ista petuntur vel ab hominibus, vel à dæmonibus: & quæque bona accipiunt inimici Dei, ab illo accipiunt; & cùm ab aliis petunt, cùm accipiunt, nescientes ab illo accipiunt. Quomodo cùm puniuntur, & putant se ab aliis puniri, nescientes ab illo puniuntur: sic & cùm vegetantur, implentur, salvantur, liberantur, etsi hoc nescientes, vel hominibus vel dæmonibus vel angelis tribuunt, non habent nisi ab illo penes quem potestas est omnium. Ad hoc diximus hæc, Fratres, ut quisquis etiam ista terrena fortè, vel propter supplementa necessitatis, vel propter aliquam infirmitatem desiderat, non nisi ab illo desideret, qui est fons omnium bonorum & creator & recreator universorum.

3. Sed alia sunt dona quæ dat Deus & inimicis suis, alia quæ non servat nisi amicis suis. Quæ sunt dona quæ dat inimicis suis? Ea quæ numeravi. Non enim soli boni plenas habent domos rebus necessariis, aut soli boni vel salvi [b] sunt, vel ab ægritudine convalescunt, aut soli boni filios habent, soli boni pecuniam, soli boni cetera apta huic vitæ temporali atque transeunti: habent hæc & mali, & aliquando desunt bonis: sed desunt & malis, & plerumque istis magis quàm illis: aliquando illis quàm istis potiùs abundant. Permixta ista temporalia Deus esse voluit: quia si bonis solis ea daret, putarent & mali propter hæc colendum Deum: rursus si ea solis malis daret, timerent boni infirmi converti, ne ista illis fortè deessent. Est enim adhuc anima infirma minùs capax regni Dei, nutrire illam debet Deus agricola noster. Nam & quæ arbor jam tempestates robore sustinet, cùm de terra nasceretur, herba erat. Novit ergo ille agricola non solùm robustas arbores putare atque purgare: sed etiam teneras in recenti ortu sepire. Propterea, Dilectissimi, ut dicere cœperam, si solis bonis darentur ista, omnes propter hæc accipienda vellent converti ad Deum: rursus si solis malis darentur, timerent infirmi, ne cùm converterentur, amitterent quod soli mali haberent. Permixtè data sunt & bonis & malis. Rursus si solis bonis auferrentur, idem ille timor esset infirmorum, ne converterentur ad Deum: rursus si solis malis auferrentur, ipsa sola pœna putaretur qua mali plectuntur. Quòd ergo dat ea bonis, consolatur itinerantes: quòd dat ea & malis, admonet bonos ut alia desiderent, quæ non habent cum malis communia. Rursus bonis aufert ea quando vult, ut interrogent se de suis viribus; & inveniant se, qui fortè latebant se, utrùm jam possint dicere, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. *Job 1. 21.* Benedixit enim & illa

[a] Sic Er. & plures MSS. At Lov. *ducit irriguum.*

[b] Editi, *salvi facti sunt.* Abest, *facti*, à MSS.

anima

anima Dominum, & reddidit fructus compluta sagina benedictionis: Dominus dedit, Dominus abstulit. Subtraxit data, sed non subtraxit datorem. Anima benedicta omnis simplex, non hærens rebus terrenis, nec visco implicatis pennis jacens, sed exserto nitore virtutum in geminis alis geminæ dilectionis exsultat in auras liberas; & videt sibi subtractum esse quod calcabat, non ubi incumbebat, & dicit secura, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Dedit, & abstulit: manet qui dedit, & abstulit quod dedit: sit ejus nomen benedictum. Ad hoc ergo ista auferuntur bonis. Sed ne quis fortè infirmus diceret, Quando ego esse possum tantæ virtutis, quantæ sanctus Job? Robur miraris arboris, [a] quia modò nata es: hæc magna, quam miraris, sub cujus ramis & umbrâ [b] refrigeraris, virga fuit. Sed times ne tibi auferantur hæc, cùm talis fueris? Adtende quia auferuntur & malis. Quid te ergo differs à conversione? Quod bonus times amittere, fortè malus amissurus es. Si bonus ea perdideris, adest consolator qui abstulit: arca exinanita est auro, cor plenum est fide: foris pauper es, sed intus dives es: divitias tecum portas, quas non amitteres, etiamsi de naufragio nudus exires. Quod ergo fortè perditurus es malus, cur non bonum te invenit damnum, quando quidem vides & malos pati damnum? Sed majore illi damno feriuntur: inanis est domus, inanior conscientia est. Quisquis malus ista perdiderit, non habet foris quod teneat, non habet intus ubi requiescat. Fugit hic ubi damnum passus est, ubi se ad oculos hominum de divitiarum ostentatione jactabat; jam se in oculis hominum jactare non potest: ad se intrò non redit, quia nihil habet. Non est imitatus formicam, non sibi collegit grana, cùm æstas esset. *Prov. 6. 6. & 30. 25.* Quid dixi, cùm æstas esset? Cùm esset vitæ tranquillitas, cùm esset sæculi hujus erga illum prosperitas, quando ei vacabat, quando felix vocabatur ab omnibus, æstas ipsius erat. Imitaretur formicam, audiret verbum Dei, colligeret grana, & intus reconderet. Veneràt tentatio tribulationis, supervenerat hyems [c] torporis, tempestas timoris, frigus tristitiæ, sive damnum esset, sive aliquod salutis periculum, sive aliqua orbitas suorum, sive aliqua exhonoratio & humiliatio; hyems erat: redit formica ad id quod æstate collegit; & intus in secreto suo, ubi nemo videt, æstivis laboribus recreatur. Quando sibi ista colligebat æstate, videbant omnes: cùm his pascitur hyeme, nullus videt. Quid est hoc? Vide formicam Dei: surgit quotidie, currit ad ecclesiam Dei, orat, audit lectionem, hymnum cantat, ruminat quod audivit, apud se cogitat, recondit intus grana collecta de area. Hæc ipsa quæ modò dicuntur qui prudenter audiunt, hoc agunt, & ab omnibus videntur procedere ad ecclesiam, redire de ecclesia, audire sermonem, audire lectionem, invenire librum, aperire & legere: omnia ista videntur, cùm fiunt. Formica illa est conterens iter, portans & recondens in conspectu cernentium. Venit hyems aliquando, cui enim non venit? Accidit damnum, accidit orbitas: ceteri miserantur fortè ut miserum, qui non norunt quid intus habeat formica quod comedat, & dicunt, Miser ille cui hoc accidit, aut ille cui hoc accidit, quid illi credis animi esse? quomodo confectus est?

A Metitur ex se, compatitur ex viribus suis, & ideo fallitur; quia mensuram qua se metitur, vult afferre ad eum quem non novit. Videt illum passum damnum, aut humiliatum, aut orbitate percussum: Quid credis? Iste aliquid mali fecit, ut hoc illi contingeret. Tale cor habeant, talem animum inimici mei. Ignoras ô homo, verè tu tibi inimicus es, qui per æstatem tibi non colligis quod iste collegit. Modò intus formica comedit labores æstatis: sed eam colligentem videre poteras, manducantem videre B non potes. Ista, Fratres, quantum Dominus dedit, quantum suggerere & imbuere dignatus est infirmitatem & humilitatem nostram, quantum capimus pro modulo nostro, diximus, quare det Deus omnia ista permixta & bonis & malis, & quare auferat & bonis & malis. Dedit tibi, non extollaris: abstulit tibi, non frangaris. Times ne auferat, potest auferre & malo: meliùs ergo bonus quod Dei est amittis, sed Deum tenes. Sic ergo & ille malus, ipsum hortamur: Passurus es damnum, (quis non C passurus est orbitatem?) aliquis casus irruet, aliqua calamitas de transverso, undecumque, plenus est mundus, exempla non cessant: loquor tibi in æstate, grana quæ colligas non desunt: adtende ad formicam ô piger, collige æstate cùm potes; hyems colligere te non sinet, sed manducare quod collegeris. Quàm multi enim tribulationem ita patiuntur, ut non eis vacet, nec legere aliquid, nec audire aliquid, nec fortè admittuntur ad eos qui eos consolentur. Remansit formica in caverna, vi-D deat si collegit aliquid æstate, quò se avocet hyeme.

4. Sed modò quia benedicit nos Deus: quare benedicit nos? Quam benedictionem petit hæc vox, *Ut benedicat nos Deus?* Benedictionem quam servat amicis suis, quam solis bonis dat. Ne pro magno appetas quod & mali accipiunt: quia bonus est Deus, facit illa, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. *Matth. 5. 45.* Quid ergo præcipuè bonis? quid præcipuè justis? *Illuminet* E *vultum suum super nos.* Solis hujus vultum illuminas super bonos & malos, vultum tuum illumina super nos. Vident istam lucem cum pecoribus & boni & mali. Beati autem mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt. *Ibidem 8.* *Illuminet vultum suum super nos.* Geminus intellectus est, uterque dicendus est: Illumina, inquit, vultum tuum super nos, ostende nobis vultum tuum. Non enim aliquando illuminat vultum suum Deus, quasi aliquando fuerit sine lumine: sed, illumina super nos, ut quod nos late-F bat, aperiatur nobis, & quod erat, sed nobis absconditum erat, reveletur super nos, hoc est illuminetur. Aut certè, imaginem tuam illumina super nos: ut hoc dixerit, Illumina vultum tuum super nos: Impressisti nobis vultum tuum, fecisti nos ad imaginem & similitudinem tuam, fecisti nos *Gen. 1. 26.* nummum tuum; sed non debet imago tua in tenebris remanere; mitte radium sapientiæ tuæ, expellat tenebras nostras, & fulgeat in nobis imago tua; cognoscamus nos imaginem tuam, audiamus quod G dictum est in Canticis canticorum, Nisi cognoveris temetipsam, ô pulcra inter mulieres. *Cant. 1. 7.* Dicitur enim Ecclesiæ, Nisi cognoveris temetipsam. Quid est hoc? Nisi cognoveris ad imaginem Dei te factam. O anima Ecclesiæ [d] pretiosa, redemta sanguine Agni immaculati, adtende quanti valeas,

[a] Sic MSS. nisi quòd unus habet, *natus es.* At editi, *qua modò nata est.*
[b] MSS. *refrigeras.*

[c] Vox, *torporis*, abest à MSS.
[d] Er. & duo vel tres MSS. *pretioso.*

quid pro te datum sit cogita. Dicamus ergo & optemus, *Illuminet vultum suum super nos.* Gestamus vultum ejus: quomodo dicuntur vultus Imperatorum, verè quidam sacer vultus Dei est in imagine ipsius: sed iniqui non cognoscunt in se imaginem Dei. Ut illuminetur vultus Dei super illos, Psal.17.29. quid debent dicere? Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Sum in tenebris peccatorum, sed radio sapientiæ tuæ discutiantur tenebræ meæ, appareat vultus tuus; & si fortè apparet per me aliquantulùm deformis effectus, à te reformetur quod à te formatum est. *Illuminet* ergo *vultum suum super nos.*

℣. 3. 5. *Ut cognoscamus in terra viam tuam. In terra*, hîc, in hac vita, *cognoscamus viam tuam.* Quid est, *viam tuam?* Quæ ducit ad te. Agnoscamus quò eamus, agnoscamus quà eamus, utrumque in tenebris non possumus. Longè es à peregrinantibus, viam nobis porrexisti, per quam redeundum sit ad te: *Agnoscamus in terra viam tuam.* Quæ est via ipsius, quia hoc optavimus, *Ut cognoscamus in terra viam tuam?* Quæsituri sumus eam nos, non per nos discituri. Possumus eam de Evangelio disce- Iohan.14.6. re: Ego sum via, Dominus ait: Christus dixit, Ego sum via. Sed times ne erres? Adjecit, Et veritas. Quis errat in veritate? Errat [a] qui recesserit à veritate. Veritas Christus, via Christus: ambula. Times ne moriaris antequam pervenias? Ego sum vita: Ego sum, inquit, via & veritas & vita. Quasi diceret, Quid times? Per me ambulas, ad me ambulas, in me requiescis. Quid ergo ait, *Cognoscamus in terra viam tuam*, nisi, cognoscamus in terra Christum tuum? Sed ipse Psalmus respondeat: ne putetis ex aliis Scripturis adhibendum esse testimonium, quod fortè hîc deest: repetendo ostendit quid dixerit, *Ut cognoscamus in terra viam tuam*: & quasi tu quæreres, In qua terra, quam viam? *In omnibus gentibus salutare tuum.* In qua terra quæris? Audi: *In omnibus gentibus.* Quam viam quæris? Audi: *Salutare tuum.* An fortè non est Christus salutare ipsius? Et quid est quod dixit senex ille Sy- Luca 2.30. meon, senex ille, inquam, in Evangelio, servatus annosus usque ad infantiam Verbi? Accepit enim senex ille in manibus suis infantem Verbum Dei. Qui & in utero esse dignatus est, in manibus senis esse dedignaretur? Ille in utero virginis, qui in manibus senis, infirmus infans & intra viscera & in manibus senis, ad dandam nobis firmitatem, per quem facta sunt omnia; (& si omnia, & ipsa mater:) venit humilis, venit infirmus, sed indutus infirmita- 2.Cor.13.4. te mutanda: quia etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei, Apostolus ait. Erat ergo in manibus senis. Et quid ait senex ille? quid ait, gratulans quòd jam solvendus hinc esset, videns suis manibus contineri à quo & in quo salus Luca 2.29. ejus continebatur? Jam dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Ergo, *Benedicat nos Deus, & misereatur nostri, illuminet vultum suum super nos, ut cognoscamus in terra viam tuam.* In qua terra? *In omnibus gentibus.* Quam viam? *Salutare tuum.*

6. Quid sequitur, quia cognoscitur in terra via Dei, quia cognoscitur in omnibus gentibus salutare ℣. 4. Dei? *Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi,* inquit, *populi omnes.* Exsistit hæreticus, & dicit, Ego in Africa populos habeo: & alius ex

A alia parte, Et ego in Galatia populos habeo. Tu in Africa, ille in Galatia: ego illum quæro qui ubique habet. Certè ad istam vocem exsultare vos ausi estis, quoniam audistis, *Confiteantur tibi populi, Deus.* Audite sequentem versum, quia non de parte loquitur: *Confiteantur tibi populi omnes.* Ambulate in via cum omnibus gentibus, ambulate in via cum omnibus populis, ô filii pacis, filii unicæ Catholicæ, ambulate in via, cantate ambulantes. Faciunt hoc viatores ad solamen laboris. Cantate B vos in hac via; obsecro vos per ipsam viam, cantate in hac via: canticum novum cantate, nemo ibi vetera cantet: cantate amatoria patriæ vestræ, nemo vetera. Via nova, viator novus, canticum novum. Audi Apostolum hortantem te ad canticum novum: Si qua igitur in Christo nova creatura, ve- 2.Cor.5.17. tera transierunt, ecce facta sunt nova. Canticum novum cantate in via, quam cognovistis *in terra.* In qua terra? *In omnibus gentibus.* Propterea & canticum novum non pertinet ad partem. Qui in C parte cantat, vetus cantat: quodlibet cantet, vetus cantat, vetus homo cantat: divisus est, carnalis est. Certè inquantum carnalis est, intantum vetus; & inquantum spiritalis, intantum novus. Vide quid dicat Apostolus: Non potui vobis loqui quasi 1.Cor.3.1. spiritalibus, sed quasi carnalibus. Unde illos probat carnales? Cùm enim unus dicit, Ego sum Pauli; Ibidem 4. alter verò, Ego Apollo: nonne, inquit, carnales estis? Ergo in spiritu canticum novum canta in via secura. Sicut viatores cantant, & plerumque no- D cte cantant. Formidolosa circumstrepunt omnia, vel potiùs non circumstrepunt, sed circumsilent; & quantò magis silentia, tantò magis formidolosa; cantant tamen & qui latrones timent. Quantò securiùs cantas in Christo? Non habet via ista latronem, si tu non deserendo viam incidis in latronem. Canta, inquam, securus canticum novum in via quam cognovisti *in terra*, hoc est, *in omnibus gentibus.* Vide quia ipsum canticum novum non tecum cantat qui in parte esse voluit. Cantate, inquit, E Domino canticum novum. & sequitur, Cantate Psal.95.1. Domino omnis terra. *Confiteantur tibi populi, Deus.* Invenerunt viam tuam, confiteantur. Ipsa cantatio confessio est, confessio peccatorum tuorum & virtutis Dei. Tuam iniquitatem confitere, gratiam Dei confitere: te accusa, illum glorifica: te reprehende, illum lauda: ut & ipse veniens inveniat te punitorem tuum, & exhibeat se tibi salvatorem tuum. Quid enim timetis confiteri, qui invenistis hanc viam in omnibus gentibus? quid timetis con- F fiteri, & in confessione vestra cantare canticum novum cum omni terra, in omni terra, in pace catholica? Confiteri times Deo, ne confessum damnet? Si non confessus lates, [b] confessus damnaberis. Times confiteri, qui non confitendo esse non potes occultus: damnaberis tacitus, qui posses liberari confessus. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.*

7. Et quia ista confessio non ad supplicium du- ℣. 5. cit, sequitur, & dicit, *Lætentur & exsultent gen-* G *tes.* Si plangunt ante hominem confessi latrones, lætentur ante Deum confessi fideles. Si homo judicet, exigit à latrone confessionem tortor & timor: immo aliquando confessionem premit timor, exigit dolor: & ille qui plangit in tormentis, timet autem occidi confessus, portat tormenta quantum potest; & si victus dolore fuerit, profert ad mor-

[a] Hîc in editis additur, *in veritate*: quod abest à MSS.

[b] Editi, *non confessus damnaberis.* Expunge *non*, quod abest à MSS.

tem vocem suam. Nusquam ergo lætus, nusquam exsultans: antequam confiteatur, exarat ungula; cùm confessus fuerit, [a] damnatum carnifex ducit: miser ubique. Sed *lætentur & exsultent gentes.* Unde? Per ipsam confessionem. Quare? Quia bonus est cui confitentur: ad hoc exigit confessionem, ut liberet humilem; ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum. Ergo tristis esto antequam confitearis; confessus exsulta, jam sanaberis. [b] Conscientia tua saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat: adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando secat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis: tu agnosce medici manum; confitere, exeat in confessione & defluat omnis sanies: jam exsulta, jam lætare; quod reliquum est facilè sanabitur. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.* Et quia confitentur, *lætentur & exsultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate.* Nemo te fallit: gaudeat judicandus, qui timuit judicaturum. Prævidit enim, & prævenit faciem ejus in confessione: ille autem cùm venerit, populos in æquitate judicabit. (Psal. 94. 2.) Quid ibi valebit calliditas accusatoris, ubi est testis conscientia, ubi tu eris & caussa tua, ubi judex non quærit testem? Advocatum misit tibi: propter illum, & per illum confitere; age caussam tuam, & defensor est pœnitentis, & petitor veniæ confitentis, & judex innocentis. Verè timere poteris caussam tuam, ubi advocatus tuus erit judex tuus? *Lætentur* ergo, *& exsultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate.* Sed timere poterunt ne malè judicentur: dent se corrigendos, dent se dirigendos ei qui videt judicandos. Hîc corrigantur, & non timeant cùm judicabuntur. Vide quid dicat in alio Psalmo: (Psal. 53. 3.) Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me. Quid ait? Si non me priùs salvas in nomine tuo, debeo timere cùm me judicabis in virtute tua: si autem me priùs salvas in nomine tuo, quid timebo judicantem in virtute, cujus salus præcessit in nomine? Sic etiam hoc loco, *Confiteantur tibi populi omnes.* Et ne putetis aliquid timendum in confessione, *Lætentur*, inquit, *& exsultent gentes.* Quare, *lætentur & exsultent? Quoniam judicas populos in æquitate.* Nemo contra nos præmium dat, nemo te corrumpit, nemo te fallit. Ergo securus sis. Sed quid de caussa tua? Nemo corrumpit Deum, manifestum est: ne fortè ideo magis timendus sit, quia corrumpi nullo modo potest. Quomodo ergo securus es? Secundùm illud quod jam dictum est, Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me. Sic & hîc, *Lætentur & exsultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate.* Et ne timeant iniqui, subjecit, *Et gentes in terra* [c] *dirigis.* Pravæ erant gentes, & tortuosæ erant gentes, perversæ erant gentes; merito pravitatis & distortionis & perversitatis suæ judicem venientem timebant: venit manus ipsius, extenta est misericorditer in populos, diriguntur ut ambulent rectam viam: quid timeant venturum [d] judicem, qui primò agnoverunt correctorem? Manibus ejus dent se, ipse gentes in terra dirigit. Directæ autem gentes ambulantes in fide, exsultantes in illo, facientes opera bona; & si qua fortè, quoniam per mare navigant, intrat aqua per minutissimas cavernas, per rimulas ad sentinam, exhauriendo eam per opera bona, ne plus intrando cumulum faciat, & navem deprimat, [e] exhauriendo quotidie, jejunando, orando, eleemosynas faciendo, dicendo puro corde, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: (Matth. 6. 12.) dicendo ista, ambula securus, & exsulta in via, canta in via. Noli timere judicem; antequam esses fidelis, [f] invenisti salvatorem. Impium te quæsivit ut redimeret, redemtum deseret ut perdat? *Et gentes in terra dirigis.*

8. Exsultat, gaudet, hortatur, repetit eosdem versus in exhortatione. (℣. 6.) *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum.* Quem fructum? *Confiteantur tibi populi omnes.* Terra erat, spinis plena erat: accessit eradicantis manus, accessit vocatio majestatis ejus & misericordiæ, cœpit terra confiteri, jam dat terra fructum suum. Daret fructum suum, nisi antè complueretur? Daret terra fructum suum, nisi antè misericordia Dei veniret de super? Legant mihi, inquis, quòd compluta dederit terra fructum suum. Audi compluentem Dominum: Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum. (Matth. 3. 2.) Pluit, & ipsa pluvia tonitrus est, terret: time tonantem, & excipe pluentem. Ecce post illam vocem tonantis & pluentis Dei, post illam vocem aliquid de ipso Evangelio videamus. Ecce illa meretrix malam famam habens in civitate, irrupit in alienam domum, (Luca 7. 37.) quò non erat invitata ab hospite, sed ab invitato vocata; non linguâ, sed gratiâ. Noverat ægra habere ibi se locum, ubi medicum suum discumbere sciebat. Ingressa est quæ erat peccatrix, non audet accedere nisi ad pedes: flet ad pedes, irrigat lacrymis, tergit crinibus, unguit unguento. Quid miraris? Terra dedit fructum suum. Ergo hoc factum est ibi pluente Domino per os suum, facta sunt quæ legimus in Evangelio; quo pluente per nubes suas, missis Apostolis, & prædicantibus veritatem, terra amplius dedit fructum suum, & ista seges jam implevit orbem terrarum.

9. Vide quid deinde dicatur, (℣. 7.) *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Benedicat,* sicut jam dixi, etiam atque etiam benedicat, multiplicet benedicendo. Adtendat Caritas Vestra, quoniam jam præcessit fructus terræ in Jerusalem. Inde enim cœpit Ecclesia: venit ibi Spiritus-sanctus, & implevit sanctos in unum congregatos; (Act. 2. 1.) facta sunt miracula, linguis omnium locuti sunt. Impleti sunt Spiritu Dei, conversi sunt qui ibi erant, timentes & suscipientes imbrem divinum, dederunt in confessione tantum fructum, ut omnia sua (Act. 4. 32.) in commune conferrent, distribuentes pauperibus, ut nemo diceret aliquid proprium, sed essent illis omnia communia, & haberent animam unam & cor unum in Deum. Donatus enim illis erat sanguis Domini quem fuderant, donatus erat ignoscente Domino, ut jam quod fuderant etiam bibere discerent. Magnus ibi fructus: terra dedit fructum suum, & magnum fructum, & optimum fructum. Numquid terra illa sola debuit dare fructum suum? *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Adhuc benedicat: benedictio enim in multiplicatione solet maximè & propriè intelligi. Pro-

[a] Sic MSS. At editi *damnat carnifex, ducitur miser ubique.*
[b] Sic MSS. Editi verò, *Non confitentis conscientia saniem* &c.
[c] Plerique MSS. *diriges*, futuro tempore, juxta Græc. LXX.
[d] Aliquot MSS. *venturum rectorem judicem:* fortè pro, *rectorum judicem.*
[e] Er. & pauci MSS. hîc, *exhauriant.*
[f] Sic MSS. At editi, *Antequam esses fidelis, timebas; sed jam invenisti salvatorem.*

Gen. 1. 3. &c. bemus hoc in Genesi, vide opera Dei: Fecit Deus lucem, & divisit Deus inter lucem & tenebras: lucem vocavit diem, & tenebras vocavit noctem. Non dictum est, Benedixit lucem. Etenim eadem lux redit & alternat diebus ac noctibus. Vocavit cælum firmamentum inter aquas & aquas: non dictum est, Benedixit cælum. Discrevit mare ab arida, & nominavit utrumque, aridam terram, & congregationem aquarum mare: nec hîc dictum est, Benedixit Deus. Ventum est ad ea quæ fecunditatis habitura erant semen, & ex aquis exsistentia. Ipsa enim maximam multiplicationis ubertatem habent: & benedixit ea Dominus dicens, Ibidem 22. Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, & volatilia multiplicentur super terram. Sic & cùm omnia subjecit homini, quem fecit ad imagi- Ibidem 28. nem suam, scriptum est, Et benedixit eos Deus dicens, Crescite, & multiplicamini, & implete faciem terræ. Ergo benedictio propriè ad multiplicationem valet, & ad implendam faciem terræ. Audi & in hoc Psalmo: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Et quò valet ista benedictio? *Et metuant eum omnes fines terræ.* Ergo, Fratres mei, sic abundanter in nomine Christi benedixit nos Deus, ut filiis suis impleat universam faciem terræ, adoptatis in regnum suum, coheredibus Unigeniti sui. Unicum genuit, & unum esse noluit: unicum genuit, inquam, & unum eum noluit remanere. Fecit ei fratres; etsi non gignendo, tamen adoptando fecit ei coheredes. Fecit eum participem priùs mortalitatis nostræ, ut crederemus nos esse posse participes divinitatis ejus.

10. Adtendamus pretium nostrum. Prædicta sunt omnia, exhibentur omnia, it Evangelium per orbem terrarum: omnis labor humani generis in hoc tempore testimonium dicit, implentur omnia quæ in Scripturis prædicta sunt. Sicut usque ad hodiernum diem omnia evenerunt, sic & quæ restant eventura sunt. Timeamus judicii diem, venturus est Dominus. Qui venit humilis, veniet excelsus: qui venit judicandus, veniet judicaturus. Agnoscamus humilem, ut non expavescamus excelsum: amplectamur humilem, ut desideremus excelsum. Desiderantibus enim se, propitius veniet. Illi eum desiderant qui tenuerint fidem ejus, & fecerint mandata ejus. Nam etsi nolumus, veniet. Velimus ergo veniat, qui veniet etsi nolumus. Quomodo velimus ut veniat? Bene vivendo, bene agendo. Præterita non nos delectent, præsentia Psal. 57. 5. non nos teneant; ne claudamus aurem tamquam de cauda, ne premamus aurem in terra; ne præteritis retardemur [a] ab audiendo, ne præsentibus im- Philip. 3. 13. plicemur à futura meditando; extendamus nos in ea quæ antè sunt, obliviscamur præterita. Et quod modò laboramus, quod modò gemimus, quod modò suspiramus, quod modò loquimur, quod ex quantulacumque parte sentimus, & capere non possumus, capiemus, perfruemur in resurrectione Psal. 102. 5. Psal. 136. 9. 1. Cor. 10. 4. justorum. Renovabitur juventus nostra sicut aquilæ, tantummodo nos vetustatem nostram ad petram Christum conteramus. Sive illa vera sint, Fratres, quæ dicuntur de serpente, vel quæ dicuntur de aquila, sive sit fama potiùs hominum quàm veritas: veritas est tamen in Scripturis, & non sine caussa hoc dixerunt Scripturæ: nos quidquid illud significat faciamus, & quàm sit illud verum non laboremus. Tu esto talis, ut juventus tua renovari A possit sicut aquilæ. Et scias eam non posse renovari, nisi vetustas tua in petra contrita fuerit: id est, nisi auxilio petræ, nisi auxilio Christi, non poteris renovari. Tu noli dulcedine præteritæ vitæ obsurdescere adversùs verbum Dei: noli præsentibus rebus sic teneri & impediri, ut dicas, Non mihi vacat legere, non mihi vacat audire. Hoc autem premere in terra est. Tu ergo talis noli esse: sed esto talis quod contrà invenis, id est, ut præterita obliviscaris, in anteriora te extendas, ut vetusta- B tem tuam in petra conteras. Et si quæ tibi similitudines datæ fuerint, si inveneris in Scripturis, crede: si non inveneris dici nisi famâ, nec valde credas. Res ipsa fortè ita est, fortè non est ita. Tu profice, tibi valeat ad salutem ista similitudo. Non vis per istam similitudinem, per aliam fac, dum tamen facias: & securus exspecta regnum Dei, ne rixetur tecum oratio tua. Tu enim Christiane quando dicis, Veniat regnum tuum, quomodo dicis, Veniat Matth. 6. 10. regnum tuum? Excute cor tuum: vide, Ecce, ve- C niat regnum tuum: clamat tibi, Venio, non times? Sæpe diximus Caritati Vestræ: Et prædicare veritatem nihil est, si cor à lingua dissentiat; & audire veritatem nihil est, si non auditionem fructus sequatur. De isto loco quasi sublimiore loquimur ad vos: quàm simus autem timore sub pedibus vestris, Deus noverit, qui propitius sit humilibus; quia non nos tam delectant voces laudantium, quàm devotio confitentium & facta rectorum. Et quàm non delectemur nisi profectibus vestris, in istis au- D tem laudibus quàm periclitemur, ille noverit qui nos ab omnibus periculis liberet, & nos vobiscum ab omni tentatione salvatos in regno suo cognoscere & coronare dignetur.

IN PSALMUM LXVII. * ENARRATIO.

* Dictata anno Chr. 415. ex Epistola 169. ad Evodium n. 1.

1. PSALMI hujus titulus non videtur esse operosæ disputationis: simplex enim ap- E paret & facilis. Nam ita se habet: *In finem, ipsi David Psalmus cantici.* In multis autem jam Psalmis admonuimus quid sit, *In finem*: quoniam finis Legis Christus ad justitiam omni cre- Rom. 10. 4. denti: finis qui perficiat, non qui consumat aut perdat. Verumtamen si quisquam conetur inquirere, quid sibi velit, *Psalmus cantici*: cur non aut *Psalmus*, aut *Canticum*, sed utrumque; vel quid intersit inter Psalmum cantici, & Canticum Psalmi, quia & sic quorumdam Psalmorum tituli inscri- F buntur: inveniet fortasse aliquid, quod acutioribus & otiosioribus nos relinquimus. Discreverunt * quidam ante nos inter Canticum & Psalmum; ut quoniam Canticum ore profertur, Psalmus autem visibili organo adhibito, id est, psalterio canitur, videatur Cantico significari intelligentia mentis, Psalmo verò opera corporis. Sicut in hoc ipso sexagesimo septimo, quem nunc tractandum suscepimus, illud quod dictum est, *Cantate Deo, psallite nomini ejus*: ita quidam discreverunt, ut, *Can-* G *tate Deo*, dictum videatur, quia ea quæ in seipsa mens agit, Deo nota sunt, ab hominibus non videntur: opera verò bona quoniam ideo videnda sunt ab hominibus, ut glorificent Patrem nostrum qui in cælis est, meritò dictum sit, *Psallite nomini ejus*, id est, diffamationi ejus, ut laudabiliter nominetur. Hanc differentiam alicubi, quantum re-

* Hilarius in Prologo sup. Psalmos.

℣. 5.

Matth. 5. 16.

[a] Sic MSS. At editi, *retardemur obediendo, ne præsentibus implicemur; sed ad futura meditando &c.*

colo, etiam ipse secutus sum. Memini autem legisse nos etiam, (Psal. 46. 6.) *Psallite Deo:* A quia talia quæ visibiliter bene operamur, non tantùm hominibus, sed etiam Deo placent. Non autem omnia quæ Deo placent, etiam hominibus possunt, quia videre non possunt. Unde mirum est, si quemadmodum utrumque legitur, & *Cantate Deo*, & *Psallite Deo*; ita alicubi legi potest, *Cantate nomini ejus*. Quòd si & hoc in Scripturis sanctis dictum invenitur, hæc differentia frustra elaborata est. Movet etiam me quòd generali nomine magis Psalmi quàm Cantica B vocantur, ita ut Dominus diceret, (Luc. 24. 44.) Quæ scripta sunt in Lege & Prophetis & Psalmis de me. Et liber ipse Psalmorum dicitur, non Canticorum: Sicut scriptum est, inquit, in libro Psalmorum. (Act. 1. 20.) cùm potiùs secundùm istam differentiam, Cantica dici debuisse videantur; quoniam Canticum etiam sine Psalmo esse potest, Psalmus verò sine Cantico esse non potest. Possunt etenim esse cogitationes mentis, quarum non sint opera corporalia: nullum est autem opus bonum, cujus non sit in mente cogita- C tio. Ac per hoc utrobique Cantica, non utrobique Psalmi: & tamen, sicut dixi, generaliter Psalmi appellantur, non Cantica; liberque Psalmorum, non Canticorum. Et si intelligantur atque discutiantur sensus dictorum, ubi titulus est tantummodo *Psalmi*, & ubi tantummodo *Cantici*, & ubi non *Psalmus Cantici*, sicut in isto, sed *Canticum Psalmi* inscriptum est; nescio utrùm possit ista differentia demonstrari. Proinde sicut cœperamus, relinquentes ista eis qui possunt, & quibus vacat talia discer- D nere, & certâ differentiarum ratione definire; nos quantum adjuvante Domino valemus, hujus Psalmi textum consideremus atque tractemus.

℣. 2. 2. Exsurgat *Deus, & [a] dissipentur inimici ejus.* (Rom. 9. 5.) Jam factum est, exsurrexit Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula: & dispersi sunt inimici ejus per omnes gentes, Judæi, in eo ipso loco ubi inimicitias exercuerunt, debellati, atque inde per cuncta dispersi: & nunc oderunt, sed metuunt, & in ipso metu faciunt quod sequitur, *Et fugiant* E *qui oderunt eum à facie ejus*. Fuga quippe animi, est timor. Nam carnali fugâ quò fugiunt ab ejus facie, qui ubique præsentiæ suæ demonstrat effectum? (Psal. 138. 7.) Quò abibo, inquit ille, ab spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Animo ergo, non corpore fugiunt; timendo scilicet, non latendo; nec ab ea facie quam non vident, sed ab ea quam videre coguntur. Facies quippe ejus appellata est præsentia ejus per Ecclesiam ejus. Unde illis inimicantibus dixit, (Matth. 24. 30.) Amodo videbitis filium hominis venientem in nubi- F bus. Sicut venit in Ecclesia sua, diffundens eam toto orbe terrarum, in quo dispersi sunt inimici ejus. Venit autem in talibus nubibus, de qualibus dicit, (Isai. 5. 6.) Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. *Fugiant* ergo *qui oderunt eum à facie ejus:* timeant à præsentia sanctorum fideliumque ejus, de quibus dicit, (Matth. 25. 40.) Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

℣. 3. 3. *Sicut deficit fumus, deficiant.* Extulerunt enim se ab ignibus odiorum suorum in superbiæ ty- G (Psal. 72. 9.) phum, & ponentes in cælum os suum, atque clamantes, (Johan. 19. 6.) Crucifige, crucifige, capto illuserunt, pendentem irriserunt: & unde victores tumuerunt, mox victi evanuerunt. *Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.* Quamquàm fortasse eos hoc loco significaverit, quorum duritia in A pœnitentiæ lacrymas solvitur: tamen etiam illud intelligi potest, ut futurum judicium comminetur; quia cùm in hoc sæculo sicut fumus se extollendo, id est, superbiendo defecerint, veniet illis in fine extrema damnatio, ut ab ejus facie pereant in æternum, cùm in sua claritate fuerit præsentatus, velut ignis, ad pœnam impiorum lumenque justorum.

4. Denique sequitur, *Et justi jocundentur, & exsultent in conspectu Dei, delectentur in lætitia.* ℣. 4. B Tunc enim audient, (Matth. 25. 34.) Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. *Iocundentur* ergo qui laboraverunt, *& exsultent in conspectu Dei.* Non enim erit exsultationis hujus, tamquam coram hominibus, inanis ulla jactantia; sed in conspectu ejus qui sine errore inspicit quod donavit. *Delectentur in lætitia:* non jam exsultantes cum tremore, (Psal. 2. 11.) sicut in hoc sæculo, quamdiu tentatio est vita humana super terram. (Job 7. 1.)

5. Deinde se ad ipsos convertit, quibus tantam C spem dedit, & hîc viventes alloquitur, & hortatur: *Cantate Deo, psallite nomini ejus.* ℣. 5. Jam hinc in tituli expositione quod videbatur prælocuti sumus. Cantat Deo, qui vivit Deo: psallit nomini ejus, qui operatur in gloriam ejus. Ita cantando, ita psallendo, id est, sic vivendo, sic operando, *Iter facite ei*, inquit, *qui adscendit super occasum.* Iter facite Christo: ut per speciosos pedes evangelizantium, (Isai. 52. 7.) pervia sint ei corda credentium. Ipse est enim qui adscendit super occasum: sive quia non eum ex- D cipit nova vita se ad eum convertentis, nisi vetus occiderit huic sæculo renuntiantis; sive quia adscendit super occasum, cùm resurgendo vicit corporis casum. *Dominus enim nomen est ei.* Quod illi si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. (1. Cor. 2. 8.)

6. *Exsultate in conspectu ejus.* (Item ℣. 5.) O vos quibus dictum est, *Cantate Deo, psallite nomini ejus, iter facite ei qui adscendit super occasum*, etiam *exsultate in conspectu ejus:* quasi tristes, semper au- E (2. Cor. 6. 10.) tem gaudentes. Dum enim facitis iter ei, dum præparatis quà veniat gentesque possideat, multa passuri estis in conspectu hominum tristia. Sed vos non solùm nolite deficere, sed etiam exsultate; non in conspectu hominum, sed in conspectu Dei. Spe gaudentes, in tribulatione tolerantes: (Rom. 12. 12.) *Exsultate in conspectu ejus.* Illi enim qui vos in conspectu hominum turbant, *Turbabuntur à facie ejus*, * *Patris orphanorum & judicis viduarum.* ℣. 6. Desolatos enim putant, à quibus plerumque gladio verbi Dei & parentes à (Matth. 10. 34.) F filiis, & mariti ab uxoribus separantur: sed habent consolationem destituti atque viduati *Patris orphanorum & judicis viduarum*; habent ejus consolationem qui ei dicunt, (Psal. 26. 10.) Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumsit me: & qui speraverunt in Domino, persistentes in orationibus nocte ac die: (1. Tim. 5. 5.) à cujus facie illi turbabuntur, cùm viderint se nihil proficere, quoniam totus mundus post eum abiit. (Iohan. 12. 19.)

7. Nam de his orphanis & viduis, id est, spei G sæcularis societate destitutis, Dominus sibi templum fabricat: de quo consequenter dicit, *Dominus in loco sancto suo.* Quis enim sit locus ejus aperuit, cùm ait, *Deus qui inhabitare facit unius modi in domo:* ℣. 7. unanimes, unum sentientes: iste est locus sanctus Domini. Cùm enim dixisset, *Dominus in loco sancto suo:* tamquam requireremus in

[a] Aliquot MSS. *dispergantur.*

quo loco, cùm ille ubique sit totus, & nullus eum A contineat corporalium spatiorum locus; illico subjecit, ne quæramus eum absque nobis, sed potiùs unius modi habitantes in domo mereamur ut habitare etiam ipse dignetur in nobis. Iste est locus sanctus Domini, quod plerique homines quærunt, ut habeant ubi orantes exaudiantur. Sint ipsi ergo quod quærunt, & quæ dicunt in cordibus suis, id Psal. 4. 5. est, in talibus cubilibus suis compungantur, habitantes unius modi in domo; ut à Domino magnæ domus inhabitentur, & apud seipsos exaudiantur. B Est enim domus magna, in qua non solùm aurea 2. Tim. 2. 20. vasa sunt & argentea, sed & lignea & fictilia. Et alia quidem sunt in honorem, alia in contumeliam: si qui autem mundaverint semetipsos à vasis contumeliæ, erunt unius modi in domo, & locus sanctus Domini. Nam sicut in magna hominis domo, non in qualicumque loco ejus requiescit dominus ejus, sed in aliquo utique secretiore & honoratiore loco: sic Deus non in omnibus qui in domo ejus sunt habitat, (non enim habitat in vasis contumeliæ,) sed C locus sanctus ejus sunt quos *habitare facit unius modi*, vel *unius moris in domo*. Qui enim τρόποι Græcè dicuntur, & modi & mores Latinè interpretari possunt. Nec habet Græcus, *Qui inhabitare facit*; sed tantùm, *habitare facit. Dominus* ergo *in loco sancto suo*. Quis est locus iste? Ipse Deus eum sibi facit. Deus enim *habitare facit unius moris in domo*: hic est locus sanctus ejus.

8. Quòd autem gratiâ suâ sibi ædificet hunc D locum, non meritis eorum præcedentibus ex quibus eum ædificat, vide quid sequatur: Item ℣. 7. *Qui educit compeditos in fortitudine*. Solvit enim gravia vincula peccatorum, quibus impediebantur ne ambularent in via præceptorum: educit autem eos in fortitudine, quam ante ejus gratiam non habebant. *Similiter amaricantes qui habitant in sepulcris*: id est, omni modo mortuos, occupatos in operibus mortuis. Hi enim amaricant resistendo justitiæ: nam illi compediti forsitan volunt ambulare, nec E possunt; Deumque precantur ut possint, eique dicunt, Psal. 24. 17. De necessitatibus meis educ me. A quo exauditi, Psal. 115. 17. gratias agunt dicentes, Disrupisti vincula mea. Isti autem amaricantes qui habitant in sepulcris, in eo genere sunt, quod alio loco Scriptura significat, dicens, Eccli. 17. 26. A mortuo, velut qui non sit, perit confessio. Prov. 18. 3. Unde est illud, Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Aliud est enim desiderare, aliud oppugnare justitiam; aliud à malo liberari velle, aliud mala sua defendere potiùs F quàm fateri: utrosque tamen gratia Christi educit in fortitudine. Qua fortitudine, nisi ut adversùs peccatum usque ad sanguinem certent? Ex utroque enim genere fiunt idonei, quibus construatur locus sanctus ejus; illis solutis, illis resuscitatis. Luca 13. 16. Quia & mulieris, quam alligaverat satanas per decem & octo annos, jubendo vincula solvit, & Johan. 11. 43. Lazari mortem clamando superavit. Qui fecit hæc in corporibus, potest mirabiliora facere in moribus, & facere uniusmodi habitare in domo: G *educens compeditos in fortitudine, similiter amaricantes qui habitant in sepulcris*.

℣. 8. 9. *Deus cùm egredereris coram populo tuo*. Egressus ejus intelligitur, cùm apparet in operibus suis. Apparet autem non omnibus, sed eis qui noverunt opera ejus intueri. Non enim ea nunc opera dico, quæ conspicua sunt omnibus, cælum & terram & A mare & universa quæ in eis sunt; sed opera quibus educit compeditos in fortitudine, similiter amaricantes qui habitant in sepulcris, & facit eos unius moris habitare in domo. Sic egreditur coram populo suo, id est, coram eis qui istam gratiam ejus intelligunt. Denique sequitur, *Cùm transires in deserto*, * *terra mota est*. ℣. 9. Desertum erant Gentes, quæ ignorabant Deum: desertum erat, ubi lex nulla ab ipso Deo data erat; ubi nulli Prophetæ habitaverant, Dominumque esse venturum prædixe- B rant. *Cùm* ergo *transires in deserto*, cùm prædicareris in Gentibus: *terra mota est*, terreni homines ad fidem excitati sunt. Sed unde mota est? *Etenim cæli distilaverunt à facie Dei*. Forsitan hîc aliquis recolat illud tempus, quando in deserto Deus transibat coram populo suo, coram filiis Israël, die Exodi 13. 21. in columna nubis, nocte in fulgore ignis; & hoc esse sentiat, quod *cæli distillaverunt à facie Dei*, quoniam manna pluit populo suo: Exodi 16. 13. hoc etiam esse quod sequitur, *Mons Sina à facie Dei Israël*, ℣. 10. C * *pluviam voluntariam segregans Deus hereditati tuæ*, Exodi 19. 18. quia in monte Sina locutus est Deus ad Moysen, quando Legem dedit: ut manna sit pluvia voluntaria, quam segregavit Deus hereditati suæ, id est, populo suo; quia solos eos ita pavit, non & ceteras Gentes: ut quod deinde dicit, *Et infirmata est*, ipsa hereditas infirmata intelligatur; quoniam murmurantes, Num. 11. 6. manna fastidiosi respuerunt, desiderantes escas carnium, & ea quibus vesci in Ægypto consueverant. Sed in his verbis si proprie- D tas tantummodo litteræ, non spiritalis requirendus est intellectus, oportet ut ostendatur secundùm proprietatem corporalem, qui tunc compediti, quíque etiam habitantes in sepulcris educti sunt in fortitudine. Deinde si ille populus, illa scilicet hereditas Dei, fastidio manna respuens infirmata est, non debuit sequi, *Tu verò perfecisti eam*: sed, Ibidem 1. & 33. Tu verò percussisti eam. Deo quippe offenso per illa murmura atque fastidia, ingens plaga secuta est. Postremò illi omnes in eremo consternati sunt, nec E Num. 14. 22. quisquam eorum præter duos terram meruit promissionis intrare. Quamquam etiamsi dicatur in filiis eorum hereditas illa perfecta, nos sensum spiritalem liberiùs tenere debemus. 1. Cor. 10. 11. Omnia quippe illa in figura contingebant in illis; Cant. 2. 17. donec adspiraret dies, & removerentur umbræ.

10. Aperiat itaque nobis pulsantibus Dominus; & mysteriorum ejus, quantum ipse dignatur, secreta pandantur. Etenim ut terra mota esset ad fidem, cùm in desertum Gentium transiret Evange- F lium, *cæli distilaverunt à facie Dei*. Hi sunt cæli, de quibus in alio Psalmo canitur, Psal. 18. 2. Cæli enarrant gloriam Dei. De his quippe paulò pòst ibi dicitur, Ibid. 4. & 5. "Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum." Nec tamen istis cælis tanta gloria tribuenda est, tamquam ab hominibus illa gratia venerit in desertum Gentium, ut terra moveretur ad fidem. Non enim cæli à seipsis distillaverunt, sed *à facie Dei*, G utique inhabitantis eos, & facientis eos inhabitare unius moris in domo. Ipsi sunt enim & montes, de quibus dicitur, Psal. 120. 1. Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi. Et tamen ne in hominibus spem posuisse videretur, continuò subjecit, Ibidem 2. Auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Ei quippe alio loco dicitur, Psal. 75. 5. Illuminans tu admirabiliter, à montibus æternis: quamvis à montibus

æternis, tamen illuminans tu. Sic & hîc, *cæli distil-* A *laverunt*; sed, *à facie Dei*. [Ephes. 2. 8.] Et ipsi enim salvi facti » sunt per fidem, & hoc non ex seipsis; sed Dei do» num est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur. » Ipsius enim sumus figmentum, qui facit unius modi habitare in domo.

11. Sed quid est quod sequitur, *Mons Sina à facie Dei Israël?* An subaudiendum est, distillavit: ut quod vocavit cælorum nomine, hoc voluerit intelligi nomine etiam montis Sina, sicut diximus eos vocari montes, qui vocati sunt cæli? Nec B in isto sensu movere debet quòd ait *mons*, non montes, cùm ibi dicti sint cæli, non cælum: quia [Psal. 18. 2.] & in alio Psalmo cùm dictum esset, Cæli enarrant » gloriam Dei: more Scripturæ eumdem sensum verbis aliis repetentis subsequenter dictum est, Et ope» ra manuum ejus annuntiat firmamentum. Priùs dixit cæli, non cælum; & tamen postea non firma- [Gen. 1. 18.] menta, sed firmamentum. Vocavit enim Deus firmamentum cælum, sicut in Genesi scriptum est. Ita ergo cæli & cælum, montes & mons, non aliud, C sed hoc ipsum: sicut Ecclesiæ multæ & una Ecclesia, non aliud, sed hoc ipsum. Cur ergo *mons Sina* [Gal. 4. 24.] qui in servitutem generat, sicut dicit Apostolus? [Exodi 19. 18.] An fortè Lex ipsa intelligenda est in monte Sina, quam *distillaverunt cæli à facie Dei*, ut terra moveretur? & ipse est terræ motus, cùm conturbantur homines, quia Legem implere non possunt? Quòd si ita est, hæc est & pluvia voluntaria, de qua consequenter dicit, *Pluviam voluntariam se-* [Psal. 147. 20.] *gregans Deus hereditati tuæ*: quia non fecit sic D ulli genti, & judicia sua non manifestavit eis. Segregavit itaque pluviam hanc voluntariam Deus hereditati suæ, quòd Legem dedit. *Et infirmata est*, vel ipsa Lex, vel ipsa hereditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quòd non impleretur: non quòd ipsa infirma sit, sed quòd infirmos facit minando [Rom. 8. 3.] pœnam, nec adjuvando per gratiam. Nam & Apostolus ipso verbo usus est, ubi ait, Quod enim impossibile erat Legis, in quo infirmabatur per carnem: significare volens quia per spiritum imple- E tur: tamen ipsam dixit infirmari, cùm ab infirmis non possit impleri. Infirmata verò ipsa here- [Rom. 5. 20.] ditas, id est, ipse populus, data sibi Lege, sine ulla ambiguitate intelligitur. Lex enim subintravit, ut abundaret delictum. Quod autem sequitur, *Tu verò perfecisti eam*, ad Legem ita refertur, quia se- [Matth. 5. 17.] cundùm illud perfecta, id est, impleta est, quod Dominus in Evangelio dicit, Non veni Legem sol- [Rom. 8. 3.] vere, sed implere. Unde & Apostolus qui dixerat Legem infirmatam esse per carnem, quia caro non F implet, quod per spiritum impletur, id est, per [Ibidem 4.] gratiam spiritalem: ipse item dicit, Ut justitia Legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem [Rom. 13. 10.] ambulamus, sed secundùm spiritum. Hoc est ergo, [Rom. 5. 5.] *Tu verò perfecisti eam*; quia plenitudo Legis est caritas; & caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per nos ipsos, sed per Spiritum-sanctum qui datus est nobis: hoc est, *Tu verò perfecisti eam*, si Legem perfecisse intelligatur: si verò hereditatem, facilior est intellectus. Si enim propter hoc di- G [Rom. 5. 20.] cta est hereditas Dei infirmata, id est, populus Dei infirmatus data Lege, quia Lex subintravit, ut abundaret delictum: ergo & quod sequitur, *Tu* [Ibidem.] *verò perfecisti eam*, ex illo intelligitur quod etiam in Apostolo sequitur, Ubi autem abundavit deli- [Psal. 15. 4.] ctum, superabundavit gratia. Namque abundante delicto, multiplicatæ sunt infirmitates eorum, & postea acceleraverunt: quia ingemuerunt, & invocaverunt; ut ipso adjuvante impleretur, quod ipso jubente non implebatur.

12. Est in his verbis & alius sensus, qui probabilior mihi videtur. [Gratia pluvia voluntaria.] Multò enim congruentiùs intelligitur ipsa gratia pluvia voluntaria, quia nullis præcedentibus operum meritis gratìs datur. [Rom. 11. 6.] Si enim gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia. [1. Cor. 15. 9. & 10.] Non enim dignus sum, inquit, vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei: gratiâ autem Dei sum quod sum. Hæc est pluvia voluntaria. [Jacobi 1. 18.] Voluntariè quippe genuit nos verbo veritatis. Hæc pluvia voluntaria. Inde alibi dicitur, [Psal. 5. 13.] Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Istam pluviam cùm Deus transiret in deserto, id est, prædicaretur in Gentibus, *cæli distillaverunt*: non tamen à seipsis, sed *à facie Dei*, quoniam & ipsi gratiâ Dei sunt quod sunt. Et ideo *mons Sina*, [1. Cor. 15. 10.] quia & ipse qui plus omnibus illis laboravit, non ipse autem, sed gratia Dei cum illo, ut abundantiùs distillaret in gentibus, id est, in deserto, [Rom. 15. 20.] ubi Christus non erat annuntiatus, ne super alienum fundamentum ædificaret; ipse, inquam, Is- [Philip. 3. 5.] raëlita erat ex genere Israël, tribu Benjamin: & ipse ergo in servitutem generatus erat, de Jerusa- [Gal. 4. 25.] lem terrena, quæ servit cum filiis suis, & ideo persequebatur Ecclesiam. Nam quod ipse commonuit, [Ibidem 29.] sicut tunc qui secundùm carnem generatus est persequebatur eum qui secundùm spiritum; ita & nunc. [1. Tim. 1. 13.] Sed misericordiam consecutus est, quia ignorans fecit in incredulitate. Miramur ergo quòd *cæli distillaverunt à facie Dei*: magis miremur quòd *mons* [Philip. 3. 5.] *Sina*, id est, qui priùs persequebatur, Hebræus ex Hebræis, secundùm Legem Pharisæus. Quid autem miremur? Non enim à seipso, sed quod se- [Gal. 6. 16.] quitur, *à facie Dei Israël*, de quo ipse dicit, Et super Israël Dei: de quo Dominus dicit, [Johan. 1. 47.] Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Hanc ergo pluviam voluntariam nullis præcedentibus meritis operum bonorum segregavit Deus hereditati suæ. *Et infirmata est.* Agnovit enim non esse se aliquid per seipsum; non viribus suis, sed gratiæ Dei tribuen- [2. Cor. 12. 9.] dum esse quod est. Agnovit quod dictum est, In infirmitatibus meis gloriabor. [Rom. 11. 20.] Agnovit quod dictum est, Noli altum sapere, sed time. [Jacobi 4. 6.] Agnovit quod dictum est, Humilibus autem dat gratiam. [2. Cor. 12. 9.] *Et infirmata est, tu verò perfecisti eam*: quia virtus in infirmitate perficitur. Quidam sanè codices, & Latini & Græci, non habent, *mons Sina*; sed, *à facie Dei Sina, à facie Dei Israël.* Id est, *cæli distillaverunt à facie Dei*: & quasi quæreretur cujus Dei: *à facie Dei*, inquit, *Sina, à facie Dei Israël*, id est, à facie Dei qui Legem dedit populo Israël. Quare ergo *cæli distillaverunt à facie Dei*, à facie hujus Dei, nisi quia sic impletum est quod [Psal. 83. 8.] prædictum est, Benedictionem dabit qui Legem dedit? Legem, qua terreat de humanis viribus præsumentem; benedictionem, qua liberet in Deum sperantem. Tu ergo perfecisti Deus hereditatem tuam: quia infirmata est in se, ut perficeretur abs te.

13. *Animalia tua inhabitabunt in ea.* [℣. 11.] *Tua*, non sua; tibi subdita, non sibi libera; ad te egentia non sibi sufficientia. Denique sequitur, *Parasti in tua suavitate egenti Deus. In tua suavitate*, non in illius facultate. Egens est enim, quoniam infirmatus est, ut perficiatur: agnovit se indigentem, ut repleatur. Hæc est illa suavitas, de qua alibi dici-

Psal. 84. 13. tur, Dominus dabit suavitatem, & terra nostra dabit fructum suum: ut bonum opus fiat non timore, sed amore; non formidine pœnæ, sed delectatione justitiæ. Ipsa est enim vera & sana libertas. Sed Dominus hoc egenti paravit, non abundanti, cui opprobrio est ista paupertas: de qualibus alibi dici-
Psal. 122. 4. tur, Opprobrium his qui abundant, & despectio superbis. Hos enim dixit superbos, quos dixit qui abundant.

℣. 12. 14. *Dominus dabit verbum:* cibaria scilicet animalibus suis, quæ inhabitabunt in ea. Sed quid operabuntur hæc animalia, quibus dabit verbum? quid nisi quod sequitur? *Evangelizantibus virtute multa.* Qua virtute, nisi fortitudine illa in qua educit compeditos? Fortasse etiam virtutem hîc dicat illam, qua evangelizantes mirabilia signa fecerunt.

15. Quis ergo *dabit verbum evangelizantibus*
℣. 13. *virtute multa?* * *Rex,* inquit, *Virtutum dilecti.* Pater ergo est Rex Virtutum Filii. Dilectus enim, quando non ponitur quis dilectus, per antonomasiam Filius unicus intelligitur. An Virtutum suarum C Rex ipse Filius, Virtutum scilicet sibi servientium? quia virtute multa evangelizantibus dabit verbum
Psal. 23. 10. Rex Virtutum, de quo dictum est, Dominus Virtutum, ipse est Rex gloriæ. Quòd autem non dixit, Rex Virtutum suarum; sed, *Rex Virtutum dilecti*, locutio est in Scripturis usitatissima, si quis advertat: quod ibi maximè apparet, ubi etiam proprium nomen exprimitur, ut eumdem esse, de quo dicitur, dubitari omnino non possit. Qualis & illa in Pentateucho multis locis invenitur: Et fecit D
Num. 17. 11. & c. sec. LXX. Moyses illud atque illud, sicut præcepit Dominus Moysi. Non dixit quod usitatum est in locutionibus nostris, Et fecit Moyses sicut præcepit ei Dominus; sed, Fecit Moyses sicut præcepit Dominus Moysi; quasi alius sit Moyses cui præcepit, & alius Moyses qui fecit, cùm idem ipse sit. Tales locutiones in Novo testamento difficillimè reperiuntur.
Rom. 1. 3. Inde est tamen quod Apostolus ait, De Filio suo, » qui factus est ei ex semine David secundùm car- » nem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute E » secundùm Spiritum sanctificationis ex resurrectione » mortuorum Jesu Christi Domini nostri: tamquam alius sit Filius Dei qui factus est ex semine David secundùm carnem, & alius Jesus Christus Dominus noster, cùm sit unus atque idem. In veteribus autem libris crebra est ista locutio: & ideo quando subobscurè fit, ex manifestis sui generis exemplis intelligenda est; sicut hoc loco Psalmi hujus quem tractamus, subobscurè facta est. Nam si diceretur Jesus Christus Rex Virtutum Jesu Christi, tam aperta esset quàm illa, Fecit Moyses sicut præcepit F Dominus Moysi: quia verò dictum est *Rex Virtutum dilecti*, non facilè est ut occurrat ipsum esse Regem Virtutum, qui est & dilectus. *Rex* ergo *Virtutum dilecti*, sic intelligi potest, ac si diceretur, Rex Virtutum suarum, quia & Rex Virtutum est Christus, & dilectus est idem ipse Christus. Quamvis non habeat iste sensus tantam necessitatem, ut aliud non valeat accipi: quia & Pater potest intelligi Rex Virtutum Filii sui dilecti, cui di-
Johan. 17. 10. cit ipse dilectus, Omnia mea tua sunt, & tua mea. G Quòd si fortè quæritur, utrùm Deus Domini Jesu Christi Pater etiam Rex dici possit: nescio utrùm quisquam audeat hoc ab eo nomen auferre, ubi
1. Tim. 1. 17. Apostolus dicit, Regi autem sæculorum immortali, invisibili soli Deo. Quia & si hoc de ipsa Trinitate dictum est, ibi est & Deus Pater. Si autem non

A carnaliter intelligimus, Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis: nescio utrùm aliud aliquid dictum est quàm Filio tuo. Rex ergo est & Pater. Unde versiculus iste Psalmi hujus, *Rex Virtutum dilecti*, utroque modo intelligi potest. Cùm itaque dixisset, *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa:* quia ipsa virtus ab eo regitur, eique militat à quo datur; ipse, inquit, Dominus qui dabit verbum evangelizantibus virtute multa, Rex est Virtutum dilecti. Psal. 71. 1.

B 16. Deinde sequitur, *Dilecti, & speciei domûs dividere spolia.* Repetitio pertinet ad commendationem: quamquam istam repetitionem non omnes codices habeant, & eam diligentiores stellâ appositâ prænotant, quæ signa vocantur asterisci, quibus agnosci volunt ea non esse in interpretatione Septuaginta, sed esse in Hebræo, quæ talibus insigniuntur notis. Sed sive repetatur, sive semel dictum accipiatur quod positum est, *Dilecti;* sic intelligendum puto quod sequitur, *& speciei domûs dividere spolia*, ac si diceretur, Dilecti etiam speciei domûs dividere spolia, id est, dilecti etiam ad dividenda spolia. Speciosam quippe domum, id est, Ecclesiam Christus fecit, dividendo illi spolia: sicut speciosum est corpus distributione membrorum. Spolia porrò dicuntur quæ victis hostibus detrahuntur. Hoc quid sit, Evangelium nos admonet, ubi legimus, Nemo intrat in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi priùs alligaverit fortem. Alligavit ergo diabolum Christus spiritalibus vinculis, superando mortem, & super cælos ab inferis adscendendo: alligavit eum sacramento incarnationis suæ, quòd nihil in eo reperiens morte dignum, tamen est permissus occidere: ac sic alligato abstulit tamquam spolia vasa ejus. Operabatur quippe in filiis diffidentiæ, quorum infidelitate utebatur ad voluntatem suam. Hæc vasa Dominus mundans remissione peccatorum, hæc spolia sanctificans hosti erepta prostrato atque alligato, divisit ea speciei domûs suæ; alios constituens apostolos, alios prophetas, alios pastores & doctores in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Sicut enim « unum corpus est, & membra multa habet, om- « nia autem membra corporis cùm sint multa, unum « est corpus: sic & Christus. Numquid omnes apo- « stoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes « virtutes? numquid omnes dona habent curationum? « numquid omnes linguis loquuntur? numquid om- « nes interpretantur? Omnia autem hæc operatur « unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult. Et hæc est species domûs, cui spolia dividuntur: ut amator ejus hac pulcritudine accensus exclamet, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Item ℣. 1. Matth. 12. 29. Ephes. 2. 2. Ephes. 4. 11. 1. Cor. 12. 12. & 28. Psal. 25. 8.

17. Jam in eo quod sequitur, se ad ipsa membra, de quibus fit species domûs, alloquenda convertit, dicens, *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & inter scapulas ejus in viriditate auri.* Priùs hîc quærendus est ordo verborum quomodo finiatur sententia: quæ utique pendet, cùm dicitur, *Si dormiatis:* deinde quod ait, *pennæ columbæ deargentatæ*, utrùm singulari numero intelligendum est, hujus pennæ; an plurali, hæ pennæ. Sed singularem numerum Græcus excludit, ubi omnino pluraliter hoc positum legitur. Sed adhuc incertum est utrùm, hæ pennæ; an, ô vos pennæ, ut ad ipsas pennas loqui videatur. Utrùm ergo verbis quæ præcesserunt, finiatur ista ℣. 14.

ista sententia, ut ordo sit, *Dominus dabit verbum* A *evangelizantibus virtute multa, si dormiatis inter medios cleros*, ô vos *pennæ columbæ deargentatæ*: an his quæ sequuntur, ut ordo sit, [℣. 15.] *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ* **nive dealbabuntur in Selmon*: id est, ipsæ pennæ dealbabuntur, si dormiatis, inter medios cleros: ut illis hoc dicere intelligatur, qui speciei domûs tamquam spolia dividuntur, id est, Si dormiatis inter medios cleros, ô vos qui dividimini speciei domûs, [1 Cor. 12. 7.] per manifestationem Spiritûs ad utilitatem, ut B alii quidem detur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundùm eumdem Spiritum, alii fides, alii genera curationum in eodem Spiritu, & cetera: si ergo vos dormiatis inter medios cleros, tunc pennæ columbæ deargentatæ nive dealbabuntur in Selmon. Potest & sic: *Si vos pennæ columbæ deargentatæ dormiatis inter medios cleros, nive dealbabuntur in Selmon*, ut subintelligantur homines, qui per gratiam remissionem accipiunt peccatorum. Unde etiam de ipsa Ecclesia dicitur in C [Cant. 3. 6. sec. LXX.] Cantico canticorum, Quæ est ista quæ adscendit dealbata? Promissio quippe Dei tenetur per Pro- [Isai. 1. 18.] phetam dicentis, Si fuerint peccata vestra tamquam phœnicium, sicut nivem dealbabo. Potest & sic intelligi, ut in eo quod dictum est, *pennæ columbæ deargentatæ*, subaudiatur, eritis; ut iste sit sensus, O vos qui tamquam spolia speciei domûs dividimini, si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ eritis: id est, in altiora elevabimini, compagini tamen Ecclesiæ cohæren- D tes. Nullam quippe aliam meliùs hîc intelligi puto columbam deargentatam, quàm illam de qua dictum est, [Cant. 6. 8.] Una est columba mea. Deargentata est autem, quia divinis eloquiis est erudita: eloquia [Psal. 11. 7.] namque Domini alio loco dicuntur argentum igne examinatum terræ, purgatum septuplum. Magnum itaque aliquod bonum est, dormire inter medios cleros, quæ nonnulli duo Testamenta esse voluerunt, ut dormire sit inter medios cleros, in eorum Testamentorum auctoritate requiescere, id E est, utriusque Testamenti testimoniis adquiescere; ut quando aliquid ex his profertur & probatur, omnis contentio pacificâ quiete finiatur. Quòd ita est, quid aliud admoneri videntur evangelizantes virtute multa, nisi quia tunc eis Dominus dabit verbum ut evangelizare possint, si dormiant inter medios cleros? Tunc enim eis verbum veritatis datur, si auctoritas ab eis duorum Testamentorum non relinquatur: ut ipsi sint & pennæ columbæ deargentatæ, quorum prædicatione in cæ- F lum gloria fertur Ecclesiæ.

18. *Inter scapulas* autem, pars est utique corporis, pars est circa regionem cordis, à posterioribus tamen, id est, à dorso: quam columbæ illius deargentatæ partem in viriditate auri esse dicit, hoc est in [a] vigore sapientiæ, quem vigorem meliùs non puto intelligi posse quàm caritatem. Sed quare à dorso, & [Psal. 90. 4.] non à pectore? Quamquam mirer quomodo positum sit hoc verbum in alio Psalmo, ubi dicitur, Inter scapulas suas obumbrabit tibi, & sub alis ejus spe- G rabis: cùm sub alis obumbrari non possit, nisi quod à pectore fuerit. Et Latinè quidem *inter scapulas* fortasse aliquo modo ex utraque parte possit intelligi, & antè & pòst, ut scapulas accipiamus quæ in medio caput habent; & in Hebræo sit fortassis ambiguum, quod possit & hoc modo intelligi: sed quod in Græco est μετάφρενα, nonnisi à posterioribus significat, quod est *inter scapulas*. Utrùm propterea ibi est auri viriditas, id est, sapientia & caritas, quia ibi sunt quodam modo radices alarum; an quia ibi portatur illa sarcina levis? Quid enim sunt vel ipsæ alæ, nisi duo præcepta caritatis, in quibus tota Lex [Matth. 22. 40.] pendet & Prophetæ? Quid ipsa sarcina levis, nisi ipsa caritas quæ in his duobus præceptis impletur? [Caritas.] Quidquid enim difficile est in præcepto, leve est amanti. Nec ob aliud rectè intelligitur dictum, Onus [Matth. 11. 30.] meum leve est, nisi quia dat Spiritum-sanctum, per [Rom. 5. 5.] quem diffunditur caritas in cordibus nostris, ut amando liberaliter faciamus, quod timendo qui facit, serviliter facit; nec est amicus recti, quando mallet, si fieri posset, id quod rectum est non juberi.

19. Quæri etiam potest, cùm non sit dictum, Si dormiatis in cleris, sed *inter medios cleros*; quid sit hoc, *inter medios cleros*. Quod quidem si expressiùs transferretur ex Græco, inter medium clerorum diceretur, quod in nullo interpretum legi: propterea credo, quia tantumdem valet quod dictum est, *inter medios cleros*. Hinc ergo quid mihi videatur exponam. Sæpe hoc verbum ad aliqua connectenda atque pacanda, ne inter se diffideant, poni solet: sicut testamentum inter se & populum Deo constituente, hoc verbum Scriptura ponit; nam pro eo quod est in Latino, inter me & vos, Græcus habet, inter medium meum & vestrum. Sic & de signo circumcisionis cùm loquitur Deus ad Abraham, dicit, Erit testamentum inter me & [Gen. 17. 2. & 7.] te, & omne semen tuum: quod Græcus habet, inter medium meum & tuum, & inter medium seminis tui. Item cùm loqueretur ad Noë de arcu in nu- [Gen. 9. 12.] bibus ad signum constituendum, hoc verbum sæpissimè repetit: & quod habent Latini codices, inter me & vos, vel inter me & omnem animam vivam, & si qua ibi talia dicuntur; inter medium meum & vestrum, invenitur in Græco, quod est ἀνὰ μέσον. David quoque & Jonathan signum inter se constituunt, ne aliud opinando diffideant: & quod Latinè dicitur, inter ambos; inter medium amborum, habet Græcus eodem verbo, quod est ἀνὰ μέσον. Optimè autem factum est, ut hoc loco Psalmi hujus interpretes nostri non dicerent, inter cleros, quòd Latinæ locutioni usitatum est; sed *inter medios cleros*, tamquam inter medium clerorum, quod potiùs in Græco legitur, & quod dici solet in eis rebus, ut dixi, quæ inter se debeant habere consensum. Jubet ergo Scriptura ut inter medios cleros dormiant, qui vel sunt pennæ columbæ deargentatæ, vel ex hoc eis præstatur ut sint. Porrò si isti cleri duo Testamenta significant, quid aliud admonemur, nisi ut [b] Testamentis inter se consentientibus non repugnemus, sed intelligendo adquiescamus, nosque simus eorum concordiæ signum atque documentum, cùm alterum adversùs alterum nihil dixisse sentimus, & cùm pacifica admiratione, quasi ecstasis sopore, monstramus? Cur autem in cleris Testamenta intelligantur, cùm hoc nomen Græcum sit quidem, sed Testamentum non ita dicatur, hæc caussa est, quia per testamentum datur hereditas, quæ Græcè appellatur κληρονομία, & heres κληρονόμος. Κλῆρος autem sors Græcè dicitur, & sortes ex promissione Dei, partes hereditatis vocantur, quæ populo sunt distributæ.

[a] Er. & aliquot MSS. *in virore sapientiæ, quem virorem.*

[b] Omnes propè MSS. *ut ea Testamenta inter se consentire non repugnemus.* Regius cod. *ut ea Testamenta inter se consentire, non repugnare noverimus.*

Num. 18. 20. Unde tribus Levi præcepta est non habere sortem inter fratres suos, quòd ex eorum decimis sustentaretur. Nam & Cleros & Clericos hinc appellatos puto, qui sunt in Ecclesiastici ministerii gradibus Act. 1. 26. ordinati, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Proinde propter hereditatem quæ fit testamento, tamquam per id quod efficitur id quod efficit, nomine clerorum Testamenta ipsa significata sunt.

20. Quamquam mihi & alius hìc sensus occurrat, nisi fallor, anteponendus, ut cleros multò probabiliùs ipsas hereditates intelligamus: ut quoniam hereditas veteris Testamenti est, quamvis in umbra significativa futuri, terrena felicitas; hereditas verò novi Testamenti est æterna immortalitas; dormire sit inter medios cleros, nec illam jam quærere ardenter, & adhuc istam exspectare patienter. Nam qui Deo propterea serviunt, vel potiùs propterea servire nolunt, dum quærunt in hac vita & in hac terra felicitatem, ablatus est somnus ab eis, & non dormiunt. Inflammantibus enim cupiditatibus agitati in flagitia & facinora propelluntur, nec omnino requiescunt; desiderando ut adquirant, Prov. 1. 33. metuendo ne amittant. Qui autem me audit, ait Sa-» pientia, inhabitabit in spe, & requiescet sine timo-» re ab omni malignitate. Hoc est, quantum mihi videtur, dormire inter medios cleros, id est, inter medias hereditates; nondum in re, sed tamen in spe cælestis hereditatis habitare, & à terrenæ felicitatis jam cupiditate conquiescere. Cùm autem venerit quod speramus, non jam inter duas hereditates requiescemus; sed in nova vera, cujus vetus erat umbrâ, regnabimus. Quapropter etiamsi intellexerimus quod dictum est, *Si dormiatis inter medios cleros*, tamquam si diceretur, Si moriamini inter medios cleros, ut istam mortem carnis more suo Scriptura dormitionem vocaverit; hæc est mors optima, ut in cupiditatum cohibitione à terrenis, in spe cælestis hereditatis homo usque in finem perseverans, diem vitæ hujus ultimum claudat. Sic enim dormientes inter medios cleros, erunt pennæ columbæ deargentatæ; ut tempore quo resurgent, 1. Thess. 4. 16. rapiantur in nubibus obviam Christo in aëra, & semper jam cum Domino vivant: aut certè, quia per eos qui sic moriuntur, quantò securiùs, tantò sublimiùs Ecclesia diffamatur, & quasi quibusdam pennis excelsæ laudis adtollitur. Neque enim fru-Eccli. 11. 30. stra dictum est, Ante mortem ne laudes hominem quemquam. Omnes ergo sancti Dei ab initio generis humani, usque ad tempus Apostolorum, (quia Jerem. 17. 16. & ipsi noverant dicere, Diem hominis non concu-Psal. 26. 4. pivi, tu scis: &, Unam petii à Domino, hanc requiram,) & à tempore Apostolorum, ex quo duorum Testamentorum differentia clariùs revelata est, ipsi Apostoli & beati Martyres ceterique justi, tamquam arietes & arietum filii usque ad hoc tempus dormierunt inter medios cleros, regni terreni felicitatem jam contemnentes, & regni cælorum æternitatem sperantes, & nondum tenentes. Et quia tam bene dormierunt, eis velut pennis nunc volitat, & laudibus exaltatur Ecclesia, columba scilicet deargentata, ut hac eorum famâ ad imitandum posteris invitatis, dum sic etiam ceteri dormiunt, addantur pennæ quibus usque in finem sæculi sublimiter prædicetur.

℣. 15. 21. *Dum discernit supercælestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon.* Ille supercælestis, Ephes. 4. 10. ille qui adscendit super omnes cælos ut adimpleret

A omnia, *dum discernit reges super eam*, id est, super eamdem columbam deargentatam. Sequitur enim Apostolus, ac dicit, Et ipse dedit quosdam Ibidem v. 11. quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, « quosdam verò Evangelistas, quosdam autem Pa-« stores & Doctores. Nam quid est aliud reges discernere super eam, nisi in opus ministerii, in ædifi-Ibidem 12. cationem corporis Christi: quando quidem ipsa est corpus Christi? Dicuntur autem illi reges, utique à regendo: & quid magis quàm carnis concupiscen-B tias, ne regnet peccatum in eorum mortali corpore Rom. 6. 12. & 13. ad obediendum desideriis ejus, ne exhibeant membra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibeant se Deo, tamquam ex mortuis viventes, & membra sua arma justitiæ Deo? Sic enim erunt reges primitus discreti ab alienigenis, quia non sunt jugum ducentes cum infidelibus; deinde discreti concorditer inter se muneribus propriis. Non enim omnes Apo-1. Cor. 12. 29. stoli, aut omnes Prophetæ, aut omnes Doctores, aut omnes dona habent curationum, aut omnes C linguis loquuntur, aut omnes interpretantur. Om-Ibidem 11. nia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult: quem dando ille supercælestis discernit reges super columbam deargentatam. De quo Spiritu-sancto cùm ad ejus matrem gratiâ plenam missus Angelus loqueretur, quærenti quomodo fieret quod paritura nuntiabatur, quoniam non cognoscebat virum: Spiritus-Lucæ 1. 35. sanctus, inquit, superveniet in te, & Virtus Altis-» simi obumbrabit tibi. Quid est, obumbrabit tibi, D nisi, umbram faciet? Unde & isti reges dum gratiâ Spiritûs Domini Christi discernuntur super columbam deargentatam, *nive dealbabuntur in Selmon*. Selmon quippe interpretatur umbra. Non enim meritis aut virtute propria discernuntur. Quis enim 1. Cor. 4. 7. te, inquit, discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Ut ergo discernantur ab impiis, accipiunt remissionem peccatorum ab illo qui ait, Si Isai. 1. 18. fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tamquam nivem dealbabo. Ecce quomodo *nive dealbabuntur* E *in Selmon*, in gratia Spiritûs Christi, quo eis etiam propria dona discreta sunt: de quo dictum est quod Lucæ 1. 35. suprà commemoravi, Spiritus-sanctus superveniet in te, & Virtus Altissimi obumbrabit tibi, hoc est, umbram faciet tibi: propterea quod nascetur ex « te sanctum, vocabitur Filius Dei. Umbra porrò ista defensaculum intelligitur ab æstu concupiscentiarum carnalium: unde illa virgo Christum non carnaliter concupiscendo, sed spiritaliter credendo concepit. Constat autem umbra lumine & corpore: F proinde illud quod in principio erat Verbum, lu-Johan. 1. 1. & 14. men illud verum, ut umbraculum meridianum fieret nobis, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Deo scilicet homo, tamquam lumini corpus, accessit, & in eum credentes umbrâ protectionis operuit. Non enim de quali umbra dicitur, Sap. 5. 9. Transierunt omnia illa tamquam umbra: nec de Coloss. 2. 16. quali umbra dicit Apostolus, Nemo vos judicet in cibo, & in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quod est umbra futu-Psal. 16. 8. G rorum: sed de quali scriptum est, Sub umbra alarum tuarum protege me. Dum ergo discernit ille supercælestis reges super columbam deargentatam, non sua merita extollant, non de propria virtute confidant: *nive* quippe *dealbabuntur in Selmon*, gratiâ candificabuntur in protectione corporis Christi.

22. Hunc autem montem consequenter dicit

montem Dei, montem uberem, montem incaseatum vel *montem pinguem*. Quid hîc autem aliud pinguem, quàm uberem diceret? Est enim & mons isto nomine nuncupatus, id est, Selmon. Sed quem montem intelligere debemus *montem Dei, montem uberem, montem incaseatum*, nisi eumdem Dominum Christum: de quo & alius Propheta dicit, [Isai. 2. 2.] Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini paratus in cacumine montium? Ipse est mons incaseatus, [1. Cor. 3. 2.] propter parvulos gratiâ tamquam lacte nutriendos; mons uber, ad roborandos atque ditandos donorum excellentiâ: nam & ipsum lac unde fit caseus, miro modo significat gratiam: manat quippe ex abundantia viscerum maternorum, & misericordiâ delectabili parvulis gratìs infunditur. Ambiguus est autem in Græco casus, utrùm sit nominativus, an accusativus: quoniam in ea lingua mons neutri generis est, non masculini: ideo nonnulli Latini non interpretati sunt *montem Dei*, sed *mons Dei*. Puto autem melius esse, *in Selmon montem Dei*, hoc est, in montem Dei qui vocatur Selmon: secundùm intellectum quem suprà, ut potuimus, exposuimus.

23. Deinde quod dixit, *montem Dei, montem incaseatum, montem uberem*, ne quis auderet ex hoc Dominum Jesum Christum comparare ceteris sanctis, qui & ipsi dicti sunt montes Dei: legitur [Psal. 35. 7.] quippe, Justitia tua sicut montes Dei: unde Apostolus ait, [2. Cor. 5. 21.] Ut nos simus justitia Dei in ipso. De quibus [Psal. 75. 5.] montibus & alio loco dicitur, Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis: quia vita eis æterna donata est, & per eos sanctarum Scripturarum eminentissima auctoritas constituta est, sed illuminante [a] ab eis illo cui dicitur, Illuminans tu. Levavi [Psal. 120. 1.] enim oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: nec tamen auxilium meum ab ipsis propriè [Ibidem 2.] montibus; sed auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Unus quippe ipsorum montium multùm excellens cùm dixisset, [1. Cor. 15. 10.] quòd plus illis omnibus laboraverit: Non autem ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Ne quis ergo auderet etiam montem [Psal. 44. 3.] speciosum formâ præ filiis hominum montibus filiis hominum comparare: quoniam non defuerunt [Matth. 16. 14.] qui eum dicerent, alii Johannem baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex Prophetis: [ŷ. 17.] convertit se ad illos, & ait, *Ut quid suspicamini montes incaseatos, montem*, inquit, *in quo placuit Deo inhabitare in eo? Ut quid suspicamini?* Sicut enim lumen illi, quia & ipsis dictum [Matth. 5. 14.] est, Vos estis lumen mundi; sed aliud illud dictum [Johan. 1. 9.] est lumen verum quod illuminat omnem hominem: sic [Isai. 2. 2.] montes illi; sed longè alius mons paratus in cacumine montium. Montes itaque isti illum montem portando gloriosi sunt: quorum ille unus dicit, Mihi [Gal. 6. 14.] autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo: ut qui gloriatur, non in seipso, [1. Cor. 1. 31.] sed in Domino glorietur. *Ut quid ergo suspicamini montes incaseatos, eum montem in quo placuit Deo habitare in eo?* Non quia in aliis non inhabitat, [Coloss. 2. 9.] sed quia in ipsis per ipsum. In ipso quippe inhabitat omnis plenitudo divinitatis, non umbraliter [3. Reg. 6. 1.] tamquam in templo à rege Salomone facto, sed corporaliter, id est, solidè atque veraciter. [2. Cor. 5. 19.] Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Quod sive de Patre dictum accipiamus, [Johan. 14. 10.] quoniam ipse ait, Pater autem in me manens ipse facit opera sua; ego in Patre & Pater in me: sive ita intelligatur, Deus erat in Christo, Verbum erat in homine: sic erat utique Verbum in carne, ut Verbum etiam caro factum solus propriè diceretur, [Johan. 1. 14.] id est, homo Verbo in unam Christi personam copularetur. *Ut quid ergo suspicamini montes incaseatos*, eum *montem in quo placuit Deo inhabitare in eo?* Longè utique aliter quàm in illis montibus, quorum aliquem etiam hunc suspicamini. Non enim quia & illi per adoptionis gratiam filii Dei sunt, ideo quisquam illorum est Unigenitus, cui diceret, Sede ad dexteram meam, donec [Psal. 109. 1.] ponam inimicos tuos sub pedibus tuis. *Etenim Dominus inhabitabit usque in finem:* id est, illos montes non comparandos huic monti, ipse Dominus inhabitabit, qui est mons paratus in cacumine montium; [Isai. 2. 2.] ut perducat eos in finem, id est, in seipsum sicut Deus est contemplandum. Finis enim Legis [Rom. 10. 4.] Christus, ad justitiam omni credenti. Deo itaque placuit habitare in isto monte, qui paratus est in cacumine montium: cui dicit, Tu es Filius meus [Matth. 3. 17.] dilectus, in quo bene complacui. Ipse autem mons Dominus est, qui alios montes inhabitabit in finem, in quorum cacumine paratus est. Unus enim [1. Tim. 2. 5.] Deus & unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, mons montium, sicut sanctus sanctorum. Unde dicit, Ego in eis, & tu in me. [Johan. 17. 23.] *Ut quid ergo suspicamini montes incaseatos, montem in quo placuit Deo inhabitare in eo?* Etenim montes illos incaseatos Dominus iste mons incaseatus inhabitabit usque in finem, ut aliquid sint quibus ait, Quia sine me nihil potestis facere. [Johan. 15. 5.]

24. Ita fit etiam quod sequitur: [ŷ. 18.] *Currus Dei decem millium multiplex:* vel, *denûm millium multiplex:* vel, *decies millies multiplex*. Unum verbum enim Græcum sicut quisque potuit Latinorum interpretum transtulit, quod ibi dictum est, μυριοπλάσιον. Latinè autem satis exprimi non potuit; quoniam mille apud Græcos χίλια dicuntur, μυριάδες autem plura dena millia: μυριάς quippe una, decem millia sunt. Ingentem itaque multitudinem sanctorum atque fidelium, qui portando Deum fiunt quodam modo currus Dei, significavit hoc nomine. Hanc immanendo & regendo perducit in finem tamquam currum suum, velut in locum aliquem destinatum. Initium enim Christus, deinde [1. Cor. 15. 23.] qui sunt Christi in præsentia ejus, deinde finis. Hæc est sancta Ecclesia: quæ sunt quod sequitur, *Millia lætantium*. Spe enim sunt gaudentes, [Rom. 12. 12.] donec perducantur in finem, quem nunc exspectant per patientiam. Mirificè autem, cùm dixisset, *Millia lætantium:* continuò subjecit, *Dominus in illis*. Ne miremur quòd lætentur, *Dominus in illis*. Nam per multas tribulationes oportet nos introire [Act. 14. 21.] in regnum Dei: sed, *Dominus in illis*. Ideo etsi sunt quasi tristes, semper tamen gaudentes; [2. Cor. 6. 10.] nec jam in ipso fine quò nondum venerunt, sed spe sunt gaudentes, & in tribulatione patientes: quoniam *Dominus in illis, in Sina in sancto*. In nominum Hebræorum interpretationibus invenimus Sina interpretari mandatum: & alia quædam interpretatur, sed hoc puto præsenti loco aptiùs convenire. Reddens enim caussam quare lætarentur illa millia, quibus constat currus Dei, *Dominus*, inquit, *in illis, in Sina in sancto:* id est, Dominus in illis, in mandato; quod mandatum sanctum est, sicut dicit Apostolus: Itaque lex quidem sancta, & [Rom. 7. 12.]

[a] Editi, *illuminante illo*. At MSS. addunt, *ab eis:* pro eo scilicet, quod in antè allato Psal. 75. ŷ. 5. est, *à montibus æternis*.

mandatum ſanctum & juſtum & bonum. Sed quid
prodeſſet mandatum, niſi Dominus ibi eſſet, de
Philip. 2.13. quo dicitur, Deus enim eſt qui operatur in vobis &
velle & operari pro bona voluntate? Nam manda-
2. Cor. 3. 6. tum ſine Domini adjutorio littera eſt occidens. Lex
Rom. 5.20. enim ſubintravit, ut abundaret delictum. Sed quo-
Rom. 13. 10. niam plenitudo Legis caritas eſt, ideo per caritatem
Lex impletur, non per timorem. Caritas enim Dei
Rom. 5. 5. diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum,
qui datus eſt nobis. Ideo lætantur hæc millia. Tan-
tum enim faciunt juſtitiam Legis, quantum adju-
vantur Spiritu gratiæ; quoniam *Dominus in illis, in Sina in ſancto.*

25. Deinde ad ipſum Dominum locutione con-
℣. 19. verſa, *Adſcendiſti*, inquit, *in altum, captivaſti captivitatem, accepiſti dona in hominibus.* Hoc Apo-
ſtolus ſic commemorat, ſic exponit de Domino
Epheſ. 4.7. &c. Chriſto loquens: Unicuique autem noſtrûm, in-
» quit, datur gratia ſecundùm menſuram donationis
» Chriſti: propter quod dicit, Adſcendit in altum,
» captivavit captivitatem, dedit dona hominibus.
» Quòd autem adſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcen-
» dit in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe
» eſt & qui adſcendit ſuper omnes cælos, ut adimple-
ret omnia. Chriſto ergo ſine dubitatione dictum
eſt, *Adſcendiſti in altum, captivaſti captivitatem, accepiſti dona in hominibus.* Nec moveat quòd
Apoſtolus idem teſtimonium commemorans non
ait, *Accepiſti dona in hominibus*; ſed, Dedit do-
na hominibus. Ille quippe auctoritate Apoſtolica ſe-
cundùm hoc locutus eſt, quod Deus cum Patre
[a] Filius. Secundùm hoc quippe dedit dona homini-
bus, mittens eis Spiritum-ſanctum, qui Spiritus eſt
Patris & Filii. Secundùm illud verò quod idem ipſe
Chriſtus in corpore ſuo intelligitur, quod eſt Eccle-
ſia, propter quod & membra ejus ſunt ſancti & fi-
1. Cor. 12. 27. deles ejus, unde eis dicitur, Vos autem eſtis corpus
Chriſti & membra: procul dubio & ipſe accepit
Marci 16. 20. dona in hominibus. Chriſtus quippe adſcendit in
altum, & ſedet ad dexteram Patris: ſed niſi & hîc
Act. 9. 4. eſſet in terris, non inde clamaſſet, Saule, Saule,
quid me perſequeris? Cùm igitur idem ipſe dicat,
Matth. 25. 40. Quando uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis:
quid dubitamus eum accipere in membris ſuis, quæ
dona membra ejus accipiunt?

26. Sed quid eſt, *Captivaſti captivitatem?*
Utrùm quia vicit mortem, quæ captivos tenebat in
quibus regnabat? an ipſos homines appellavit capti-
vitatem, qui captivi ſub diabolo tenebantur? Cu-
jus rei myſterium continet etiam titulus illius Pſal-
Pſal. 95. 1. mi, Quando domus ædificabatur poſt captivita-
tem: id eſt, Eccleſia poſt gentilitatem. Ipſos ita-
que homines qui captivi tenebantur appellans ca-
ptivitatem, ſicut militia cùm dicitur & intelligun-
tur qui militant, eamdem captivitatem à Chriſto
captivatam dicit. Cur enim non ſit captivitas felix,
ſi & ad bonum homines poſſunt capi? Unde Petro
Luca 5. 10. dictum eſt, Ex hoc jam homines eris capiens. Ca-
ptivati ergo quia capti, & capti quia ſubjugati, ſub
Matth. 11. 30. lene illud jugum miſſi, liberati à peccato cujus
Rom. 6.18. ſervi erant, & juſtitiæ ſervi facti cujus liberi erant.
Unde & ipſe in illis eſt, qui dedit dona hominibus,
& accepit dona in hominibus. Ideoque in iſta ca-
ptivitate, in iſta ſervitute, in iſto curru, ſub iſto ju-
℣. 18. go non ſunt millia plorantium, ſed millia lætan-
tium. Dominus quippe in illis, in Sina in ſancto.

A Cui ſenſui congruit & alia interpretatio, qua inter-
pretatur Sina menſura. Nam de his donis lætitiæ
ſpiritalis Apoſtolus loquens id quod ſuprà comme-
moravi, Unicuique autem noſtrûm, inquit, data Epheſ. 4.7.
eſt gratia ſecundùm menſuram donationis Chriſti. «
Ac deinde ſequitur, quod etiam hîc ſequitur: Pro- Ibidem 8.
pter quod dicit, Adſcendit in altum, captivavit «
captivitatem, dedit dona hominibus: quod hîc eſt,
accepiſti dona in hominibus. Quid hac & illa ve-
ritate concordius? quid manifeſtius?

B 27. Sed quid deinde adjungit? *Etenim qui non credunt inhabitare*: vel quod nonnulli codices ha- Item ℣. 19.
bent, *Etenim non credentes inhabitare.* Nam quid
ſunt aliud non credentes, niſi qui non credunt? De
quibus dictum ſit, non eſt facilis intellectus. Tam-
quam enim ratio redderetur ſuperiorum verborum,
cùm dictum eſſet, *Captivaſti captivitatem, accepiſti dona in hominibus*: ita ſubjunctum eſt, *Etenim qui non credunt inhabitare*, id eſt, non cre-
dentes ut inhabitarent. Quid eſt hoc? de quibus
C hoc dicit? An illa captivitas antequam tranſiret in
bonam captivitatem, unde fuerit mala captivitas
oſtendit? Non credendo enim poſſidebantur ab ini-
mico, qui operatur in filiis diffidentiæ: in quibus Epheſ. 2. 2.
& vos, inquit, fuiſtis aliquando, cùm viveretis in
illis. Donis ergo gratiæ ſuæ, qui accepit dona in
hominibus, captivavit iſtam captivitatem. Etenim
non credentes erant ut inhabitarent. Nam fides eos
inde [b] liberavit, ut jam credentes inhabitent in do-
mo Dei, facti & ipſi domus Dei, & currus Dei
D [c] millium lætantium.

28. Unde qui hæc canebat, in Spiritu ea præ-
videns, impletus etiam ipſe lætitiâ eructavit hym-
num, dicens, *Dominus Deus benedictus, * benedictus Dominus Deus de die in diem.* Quod nonnul- ℣. 20.
li codices habent, *die quotidie.* Quia ſic habent
Græci, ἡμέραν καθημέραν: quod veriùs exprime-
tur, *die quotidie.* Quam puto locutionem hoc ſi-
gnificare quod dictum eſt, *de die in diem.* Quoti-
die quippe hoc agit uſque in finem, captivat capti-
E vitatem, accipiens dona in hominibus.

29. Et quoniam currum illum ducit in fi-
nem, ſequitur & dicit, *Proſperum iter faciet nobis Deus* [d] *ſanitatum noſtrarum, * Deus noſter, Deus ſalvos faciendi.* Multùm gratia commendatur. Item ℣. 20. ℣. 21.
Quis enim ſalvus eſſet, niſi ipſe ſanaret? Sed ne oc-
curreret cogitationi, Cur ergo morimur, ſi per
ejus gratiam ſalvi facti ſumus? continuò ſubjecit,
Et Domini exitus mortis: tamquam diceret, Quid
indignaris humana conditio habere te exitum mor-
F tis? Et Domini tui exitus non alius quàm mortis
fuit. Potiùs ergo conſolare quàm indignare: nam
& Domini exitus mortis. Spe enim ſalvi facti ſu- Rom. 8.24.
mus: ſi autem quod non videmus ſperamus, per «
patientiam exſpectamus. Patienter ergo etiam ip-
ſam mortem feramus, illius exemplo, qui licèt nul-
lo peccato eſſet debitor mortis, & Dominus eſ-
ſet, à quo nemo animam tolleret, ſed ipſe eam
à ſemetipſo poneret, etiam ipſius fuit exitus
mortis.

G 30. *Verumtamen Deus conquaſſabit capita inimicorum ſuorum, verticem capilli perambulantium in delictis ſuis*: id eſt, nimis ſe extollentium, ni- ℣. 22.
mis ſuperbientium in delictis ſuis: in quibus ſaltem
humiles eſſe deberent, dicentes, Domine propi- Luca 18.13.
tius eſto mihi peccatori. Sed conquaſſabit eorum

[a] Hîc in editis additur, *fecit*: quod à MSS. abeſt.
[b] Sic Er. & MSS. At Lov. *liberabit.*

[c] Editi, *decem millium.* Abeſt, *decem*, à MSS.
[d] Aliquot MSS. *ſalutarium*: alii, *ſanitantium*: plerique, *ſanitatium.*

Luc. 18. 14. capita: quoniam qui se exaltat, humiliabitur. Ac A per hoc quamvis & Domini sit exitus mortis: tamen idem Dominus, quoniam Deus est, & voluntate, non necessitate, secundùm carnem mortuus est, *conquassabit capita inimicorum suorum*; non solùm eorum qui crucifixo illudentes & moventes capita Matth. 27. 40. dicebant, Si Filius Dei est, descendat de cruce; sed etiam omnium extollentium se adversùs doctrinam ejus, & tamquam mortem hominis irridentium. Ibidem 42. Idem quippe ipse de quo dictum est, Alios salvos fecit, semetipsum non potest salvum facere. B Deus est sanitatum nostrarum, & Deus est salvos faciendi: sed propter humilitatis & patientiæ documentum & sanguine suo delendum nostrorum chirographum peccatorum, etiam suum esse voluit exitum mortis, ne mortem timeremus istam, sed illam potiùs unde nos liberavit per istam. Verumtamen illusus & mortuus *conquassabit capita inimicorum suorum*, de quibus ait, Psal. 40. 11. Resuscita me, & reddam illis: sive bona pro malis, dum sibi subdit capita credentium; sive justa pro injustis, dum pu- C nit capita superbientium. Utroque enim modo conquassantur & confringuntur capita inimicorum, cùm à superbia dejiciuntur, sive humilitate correcti, sive in ima tartari abrepti.

ỽ. 23. 31. *Dixit Dominus, Ex Basan convertar*: vel ut nonnulli codices habent, *Ex Basan convertam.* ỽ. 20. & 21. Ille quippe convertit ut salvi simus, de quo suprà dictum est, Deus sanitatum nostrarum, & Deus salvos faciendi. Psal. 79. 20. Ei quippe & alibi dicitur, Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi D Psal. 84. 5. erimus. Item alibi, Converte nos Deus sanitatum nostrarum. Ille autem dixit, *Ex Basan convertam.* Basan interpretatur confusio. Quid est ergo, convertam ex confusione, nisi quia confunditur de peccatis suis, qui pro eis dimittendis precatur misericordiam Dei? Luc. 18. 13. Inde est quòd ille Publicanus nec oculos ad cælum audebat levare: ita se considerans confundebatur; sed descendit justificatus, quia *dixit Dominus, Ex Basan convertam.* Basan interpretatur & siccitas: & rectè intelligitur Dominus E ex siccitate convertere, id est, ex inopia. Nam qui sibi videntur copiosi, cùm sint famelici; & pleni, Matth. 5. 6. cùm sint inanissimi; non convertuntur. Beati enim qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Ex ista Dominus siccitate convertit: de anima quippe sicca illi dicitur, Psal. 142. 6. Extendi manus meas ad te, anima mea velut terra sine aqua tibi. Illud quoque non absurdè intelligitur, quod habent alii codices, *Ex Basan convertar.* Zach. 1. 3. Convertitur enim ad nos etiam ipse qui dicit, Convertimini F ad me, & ego convertar ad vos: & [a] non, si extra confusionem, Psal. 50. 5. cùm peccatum nostrum ante nos est semper; & extra siccitatem, qua ejus desideramus imbrem, qui pluviam voluntariam segregavit hereditati suæ. Psal. 70. 20. Nam siccitate infirmata est, ipse verò conversus perfecit eam, cui dicitur, Et conversus vivificasti me. *Dixit* ergo *Dominus, ex Basan convertam, convertam in profundum maris.* Si *convertam*, quare *in profundum maris?* In seipsum quippe convertit Dominus, cùm salubriter convertit, G & non est utique ipse profundum maris. An fallit fortè Latina locutio, & pro eo positum est *in profundum*, quod est profundè? Non enim ille se convertit: sed ibi convertit eos qui in profundo hujus sæculi jacent demersi pondere peccatorum, ubi Psal. 129. 1. conversus ille dicit, De profundis clamavi ad te A Domine. Si autem non est *convertam*, sed *convertar in profundum maris*; hoc intelligitur dixisse Dominum nostrum, quòd sua misericordia converteretur etiam in profundum maris, ad eos quoque liberandos, qui essent etiam desperatissimi peccatores. Quamquam in aliquo Græco invenerim, non *in profundum*, sed *in profundis*, hoc est, ἐν βυθοῖς: quod priorem sensum confirmat, quòd etiam ibi Deus convertat ad se de profundis clamantes. Qui & si intelligatur ibi ipse converti ad liberan- B dos etiam tales, non est incongruum: & ita eos convertit, vel ad eos liberandos ita convertitur, ut tinguatur pes ejus in sanguine. Quod ad ipsum Dominum Propheta dicit: *Ut tinguatur pes tuus in* ỽ. 24. *sanguine*: id est, ut ipsi qui ad te convertuntur, vel ad quos liberandos converteris, licèt in profundo maris onere iniquitatis depressi fuerint, in tantum gratiâ tuâ proficiant, (quoniam ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia,) Rom. 5. 20. ut fiant pes tuus inter membra tua, ad annuntiandum Evangelium C tuum, & pro nomine tuo [b] diu ducentes martyrium, usque ad sanguinem certent. b Sic enim, ut arbitror, convenientiùs intelligitur pes ejus tinctus in sanguine.

32. Denique adjungit, *Lingua canum tuorum* Item ỽ. 24. *ex inimicis ab ipso*: eosdem ipsos qui usque ad sanguinem fuerant pro fide Evangelica certaturi, etiam canes vocans, tamquam pro suo Domino latrantes. Non illos canes, de quibus dicit Apostolus, Cavete canes: Philip. 3. 2. sed illos qui edunt de micis, quæ D cadunt de mensa dominorum suorum. Hoc enim confessa Chananæa meruit audire, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Matth. 15. 28. Canes laudabiles, non detestabiles; fidem servantes domino suo, & pro ejus domo contra inimicos latrantes. Non enim tantummodo *canum* dixit, sed *canum tuorum*: nec eorum dentes, sed lingua laudata est: quoniam non utique frustra, nec sine magno sacramento Gedeon solos eos jussus est ducere, qui fluminis Indic. 7. 5. aquam sicut canes lamberent; talesque non am- E pliùs quàm trecenti in tanta multitudine inventi sunt. In quo numero crucis signum est propter τ litteram, quæ in Græcis numerorum notis trecentos significat. De talibus canibus & in alio Psalmo dicitur, Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes. Psal. 58. 15. Nam & quidam canes reprehensi sunt à propheta Isaia, non ideo quòd canes essent, Isai. 56. 10. sed quòd latrare nescirent, & dormitare amarent. Ubi utiquè demonstravit, quia si vigilarent & pro domino suo latrarent, laudabiles canes essent: si- F cut laudantur isti, de quibus dicitur, *Lingua canum tuorum.* Quos tamen Propheta ex inimicis futuros esse prædixit, per illam scilicet, conversionem, de qua superiùs loquebatur. Unde & ille Psalmus, Convertentur, inquit, ad vesperam, & fa- Psal. 58. 15. mem patientur ut canes. Deinde veluti quærentibus unde hoc illis tantum bonum, ut canes ejus fierent, cujus fuerant inimici: responsum est, *ab ipso.* Sic enim legitur, *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Ipsius utique dilectione, ipsius misericor- G diâ, ipsius gratiâ. Nam quando id possent à seipsis? Etenim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Rom. 5. 10. Deo per mortem Filii ejus: ad hoc & Domini fuit exitus mortis.

33. *Visi sunt gressus tui, Deus.* ỽ. 25. Gressus quibus venisti per mundum, tamquam in illo curru peragraturus orbem terrarum; quas & nubes in Evangelio

[a] Sic potiores MSS. Alii carent *si*: vel cum editis habent *nonnisi*.

[b] MSS. plerique omittunt, *diu*: & quidam habent, *dicentes*.

Marci 13. 26. sanctos & fideles suos significat, ubi ait, A modò A
videbitis filium hominis venientem in nubibus. Ex-
2.Tim.4.1. cepto illo adventu in quo erit judex vivorum atque
mortuorum: A modò, inquit, videbitis filium ho-
minis venientem in nubibus. Hi *gressus tui visi sunt*,
id est, manifestati sunt, revelatâ gratiâ Testamenti
Rom.10.15. novi. Unde dictum est, Quàm speciosi pedes eorum
qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona! Hæc
enim gratia & isti gressus latebant in vetere Testa-
Gal. 4. 4. mento: cùm autem venit plenitudo temporis, &
placuit Deo revelare Filium suum, ut annuntiaretur B
in gentibus, *visi sunt gressus tui, Deus: gressus Dei
mei, regis qui est in sancto*. In quo sancto, nisi
1.Cor.3.17. in templo suo? Templum enim Dei sanctum est,
inquit, quod estis vos.

ỷ. 26. 34. Ut autem gressus isti viderentur, *Præve-
nerunt principes conjuncti psallentibus, in medio
adolescentularum tympanistriarum*. Principes sunt
Apostoli: ipsi enim prævenerunt, ut populi seque-
rentur. *Prævenerunt*, annuntiantes novum Testa-
mentum: *conjuncti psallentibus*, de quorum bonis C
operibus etiam visibilibus, tamquam organis lau-
dis, glorificaretur Deus. Iidem autem principes *in
medio adolescentularum tympanistriarum*, in mini-
sterio scilicet honorabili: nam ita sunt in medio mi-
nistri præpositi Ecclesiarum novarum; hoc enim
est *adolescentularum*: carne edomita Deum laudan-
tium; hoc enim est *tympanistriarum*, eò quòd tym-
pana fiant corio siccato & extento.

35. Ideo ne quisquam carnaliter ista acciperet,
& ex his verbis quosdam luxuriæ choros in animum D
ỷ. 27. induceret, sequitur & dicit, *In Ecclesiis benedicite
Dominum*: tamquam diceret, Ut quid, cùm au-
ditis adolescentulas tympanistrias, lasciva delecta-
menta cogitatis? *In Ecclesiis benedicite Dominum*.
Ecclesiæ quippe vobis hac mystica significatione
monstrantur: Ecclesiæ sunt adolescentulæ, novâ
gratiâ decoratæ: Ecclesiæ sunt tympanistriæ, casti-
gata carne spiritaliter sonoræ. *In Ecclesiis* ergo *be-
nedicite Dominum, Deum de fontibus Israël*. Inde
quippe priùs elegit quos fontes faceret. Nam inde E
Johan.4.13. & 14. sunt electi Apostoli; & hi primitus audierunt, Qui
» biberit ex aqua quam ego dabo, non sitiet um-
» quam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam
æternam.

ỷ. 28. 36. *Ibi Benjamin adolescentior in ecstasi*. Ibi
Philip.3.5. Paulus novissimus Apostolorum, qui dicit, Nam
» & ego Israëlita sum ex semine Abraham, tribu
Benjamin. Sed planè *in ecstasi*, expavescentibus
omnibus tam magnum in ejus vocatione miracu-
lum. Ecstasis namque est mentis excessus: quod F
aliquando pavore contingit; nonnumquam verò
per aliquam revelationem [a] alienatione mentis à
sensibus corporis, ut spiritui quod demonstrandum
est demonstretur. Unde intelligi etiam sic potest
quod hîc positum est, *in ecstasi*; quia cùm ei per-
Act.9.4. secutori dictum esset de cælo, Saule, Saule, quid
me persequeris: ademto lumine oculorum carna-
lium, respondebat Domino, quem spiritu videbat;
qui autem cum illo erant, vocem respondentis au-
diebant, neminem tamen videntes cui loqueretur. G
Potest hîc ecstasis etiam illa ejus intelligi, de qua
2.Cor.12.2. ipse loquens ait, scire se hominem raptum usque in
tertium cælum; sive autem in corpore, sive extra
corpus, nescire: sed raptum in paradisum, audisse
ineffabilia verba, quæ non liceret homini loqui.

[a] Sic probæ notæ MSS. At editi, *& alienationem*.
[b] Plerique MSS. *prodo*, vel *promo*.

A *Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon,
principes Nephthalim*. Cùm Apostolos significet
principes, ubi est & *Benjamin adolescentior in ec-
stasi*, quibus verbis Paulum significari nemo ambi-
git; vel nomine principum omnes significentur in
Ecclesiis excellentes atque imitatione dignissimi:
quid sibi volunt hæc nomina tribuum Israëlitica-
rum? Si enim tantùm Judæ mentio fieret, quo-
niam ex hac tribu reges fuerant, ex qua & Domi-
nus Christus secundùm carnem; ideo ex hac tribu Rom. 9. 5.
B putaremus figuratos etiam principes Testamenti
novi: cùm verò adjungit *principes Zabulon, princi-
pes Nephthalim*; quisquam forsitan dicat ex his
tribubus Apostolos fuisse, ex aliis autem non fuisse.
Quod licèt unde probari hoc posset non videam,
tamen quia nec unde refellatur invenio, & hoc lo-
co principes Ecclesiarum, ducesque eorum qui in
Ecclesiis benedicunt Dominum, video commen-
dari; non absurdè etiam istum sensum [b] probo: sed
plus me delectat quod ex istorum nominum inter-
C pretatione clarescit. Hebræa quippe sunt nomina:
quorum Juda confessio interpretari dicitur, Zabu-
lon habitaculum fortitudinis, Nephthalim dilata-
tio mea. Quæ omnia verissimos nobis insinuant
principes Ecclesiarum, dignos ducatu, dignos imi-
tatione, dignos honoribus. Martyres namque in
Ecclesiis locum summum tenent, atque apice san-
ctæ dignitatis excellunt. Jam verò in martyrio pri-
ma confessio est, & pro illa quidquid acciderit to-
lerandi sequens assumitur fortitudo; deinde post
D omnia tolerata, finitis angustiis, latitudo conse-
quitur in præmio. Potest & sic intelligi, ut quoniam
tria hæc præcipuè commendat Apostolus, fidem, 1.Cor.13.13.
spem, caritatem; confessio sit in fide, fortitudo in
spe, latitudo in caritate. Fidei quippe res est, ut
corde credatur ad justitiam, ore autem confessio Rom.10.10.
fiat ad salutem. In passionibus autem tribulatio-
num res tristis est, sed spes fortis est. Si enim quod
non videmus speramus, per patientiam exspecta- Rom. 8. 25.
mus. Latitudinem verò præstat caritatis in corde
E diffusio. Nam consummata caritas foras mittit ti- 1.Johan. 4. 18.
morem: qui timor tormentum habet per ani-
mæ angustias. *Principes* ergo *Iuda duces eorum*:
qui in Ecclesiis benedicunt Dominum. *Prin-
cipes Zabulon, principes Nephthalim*: principes
confessionis, fortitudinis, latitudinis; principes
fidei, spei, caritatis.

37. *Manda Deus virtutem tuam*. Unus enim ỷ. 29.
Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, 1.Cor.8.6.
& nos in ipso, quem legimus Dei Virtutem & 1.Cor.1.24.
F Dei Sapientiam. Quomodo autem Deus mandat
Christum suum, nisi dum eum commendat? Com- Rom. 5. 8.
mendat enim Deus caritatem suam in nobis, quo- »
niam dum adhuc peccatores essemus, Christus pro »
nobis mortuus est. Quomodo non & cum illo om- Rom. 8. 32.
nia nobis donavit? *Manda Deus virtutem tuam*:
confirma Deus hoc quod operatus es in nobis. Man-
da docendo, confirma juvando.

38. *A templo tuo in Ierusalem, tibi offerent* ỷ. 30.
reges munera. *A templo tuo in Ierusalem*, quæ est Gal. 4. 26.
libera mater nostra, quia & ipsa est templum san-
ctum tuum: ab illo ergo templo *tibi offerent reges
munera*. Quicumque reges intelligantur, sive reges
terræ, sive reges quos discernit supercælestis super
columbam deargentatam; *tibi offerent reges mu-
nera*. Et quæ munera gratiosa, [c] quàm sacrificia

[c] Sic MSS. Editi verò, *Et quæ munera? Gratiosa. Quæ sacrificia? Laudis*.

laudis. Sed huic laudi obstrepunt Christianum vocabulum habentes & diversa sentientes. Fiat ergo (ỳ. 31.) quod sequitur, *Increpa feras calami.* Nam & feræ sunt, quoniam non intelligendo nocent: & feræ calami sunt, quoniam Scripturarum sensum pro suo errore pervertunt. Per calamum quippe tam convenienter Scripturæ significantur, quàm sermo per linguam, secundùm quod dicitur lingua Hebræa, vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet, per efficientem scilicet id quod efficitur. Usitatum est autem in Latino eloquio, ut scriptura stilus vocetur, quòd stilo fiat: ita ergo & calamus, quòd calamo fiat. Dicit Apostolus Petrus, (2. Pet. 3. 16.) indoctos & instabiles pervertere Scripturas ad proprium suum interitum: hæ sunt feræ calami, de quibus hîc dicitur, *Increpa feras calami.*

(Item ỳ. 31.) 39. De his est etiam quod adjungit, [a] *Congregatio taurorum inter vaccas populorum, ut excludantur ii qui probati sunt argento.* Tauros vocans propter superbiam duræ indomitæque cervicis: significat enim hæreticos. *Vaccas* autem *populorum* seductibiles animas intelligendas puto, quia facilè sequuntur hos tauros. Non enim populos universos seducunt, in quibus sunt graves & stabiles; (Psal. 34. 18.) unde scriptum est, In populo gravi laudabo te: sed in eis populis quas invenerint vaccas. Ex his enim sunt (2. Tim. 3. 6.) qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, & ad veritatis scientiam numquam pervenientes. Quod autem ait idem Apostolus, (1. Cor. 11. 19.) Oportet & hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis: hoc etiam hîc sequitur, *Ut excludantur ii qui probati sunt argento*, id est, qui probati sunt eloquiis Domini. (Psal. 11. 7.) Eloquia quippe Domini eloquia casta, argentum igne probatum terræ. Nam *excludantur* dictum est, appareant, emineant: quod ait ille, manifesti fiant. (Exclusores.) Unde & in arte argentaria Exclusores vocantur, qui de confusione massæ noverunt formam vasis exprimere. Multi enim sensus Scripturarum sanctarum latent, & paucis intelligentioribus noti sunt; nec asseruntur commodiùs & acceptabiliùs, nisi cùm respondendi hæreticis cura compellit. Tunc enim etiam qui negligunt studia doctrinæ, sopore discusso ad audiendi excitantur diligentiam, ut adversarii refellantur. Denique quàm multi Scripturarum sanctarum sensus de Christo Deo asserti sunt contra Photinum, quàm multi de homine Christo contra Manichæum, quàm multi de Trinitate contra Sabellium, quàm multi de unitate Trinitatis contra Arianos, Eunomianos, Macedonianos? quàm multi de catholica Ecclesia toto orbe diffusa, & de malorum commixtione usque in finem sæculi quòd bonis in sacramentorum ejus societate non obsint, adversùs Donatistas & Luciferianos aliosque, si qui sunt, qui simili errore à veritate dissentiunt: quàm multi contra ceteros hæreticos, quos enumerare vel commemorare nimis longum est, & præsenti operi non necessarium? Quorum tamen sensuum probati assertores aut prorsus laterent, aut non ita eminerent, ut eos eminere fecerunt superborum contradictiones, quos velut tauros, id est, jugo disciplinæ pacifico lenique non subditos commemorat Apostolus, (Tit. 1. 9.) ubi talem dixit eligendum ad episcopatum, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes redarguere. Sunt enim multi non subditi; hi sunt tauri elatione cervicis impatientes aratri atque juncturæ: vaniloqui, & mentium seductores; has mentes significavit iste Psalmus appellatione vaccarum. Ad hanc ergo utilitatem providentia divina permittit tauros congregari inter vaccas populorum, ut excludantur, id est, ut emineant qui probati sunt argento. Ad hoc enim hæreses sinuntur esse, ut probati manifesti fiant. Quamquam & sic possit intelligi, *Congregatio taurorum inter vaccas populorum, ut* ab eis vaccis *excludantur qui probati sunt argento.* Hanc enim habent intentionem hæretici doctores, ut ab auribus animarum, quas seducere moliuntur, excludant eos, id est, separent eos qui probati sunt argento, id est, qui idonei sunt docere eloquia Domini. Sed sive ille hujus verbi, sive iste sit sensus; sequitur, *Disperge gentes quæ bella volunt.* Non enim correctioni, sed contentioni student. Hoc ergo prophetat, ut ipsi potiùs dispergantur, qui corrigi nolunt, qui gregem Christi dispergere affectant. Gentes autem appellavit, non propter generationes familiarum, sed propter genera sectarum, ubi series successionis confirmat errorem.

40. *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus.* (ỳ. 32.) Ægypti vel Æthiopiæ nomine, omnium gentium fidem significavit, à parte totum: legatos appellans reconciliationis prædicatores. Pro Christo, inquit, legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliari Deo. (2. Cor. 5. 20.) Non ergo de solis Israëlitis, unde Apostoli electi sunt, sed etiam de ceteris gentibus futuros prædicatores Christianæ pacis, hoc modo mysticè prophetatum est. Quod verò ait, *Præveniet manus ejus*, hoc ait, præveniet vindictam ejus: conversione scilicet ad eum, ut peccata dimittantur, ne peccatores permanendo puniantur. Quod etiam in alio Psalmo dicitur, Præveniamus faciem ejus in confessione. (Psal. 94. 2.) Sicut per manus vindictam, ita per faciem revelationem præsentiamque significat, quæ futura est in judicio. Quia ergo per Ægyptum atque Æthiopiam totius orbis gentes significavit; continuò subjunxit, *Deo * regna terræ.* (ỳ. 33.) Non Sabellio, non Ario, non Donato, non ceteris tauris cervicatis; sed, *Deo regna terræ.*

41. Plures autem codices Latini, & maximè Græci ita distinctos versus habent, ut non sit in eis unus versiculus, *Deo regna terræ*; sed, *Deo*, in fine sit versus superioris, atque ita dicatur, *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, ac deinde sequatur in alio versu, *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.* Qua distinctione, multorum codicum & auctoritate digniorum consonantiâ, sine dubio præferendâ, fides commendari mihi videtur, quæ opera præcedit: quia sine bonorum operum meritis per fidem justificatur impius, sicut dicit Apostolus, Credenti in eum, qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam: (Rom. 4. 5.) ut deinde ipsa fides per dilectionem incipiat operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, (Opera bona.) quæ fiunt per dilectionem Dei. Hæc autem necesse est antecedat fides, ut inde ista, non ab istis incipiat illa: quoniam nullus operatur per dilectionem Dei, nisi priùs credat in Deum. Hæc est fides, de qua dicitur, In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. (Gal. 5. 6.) Hæc est fides, de qua ipsi Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum, Venies, & (Cant. 4. 8. sec. LXX.)

[a] De eadem parte ỳ. 31. vide Enar. in Psal. 54. n. 20.

pertransies ab initio fidei. Venit enim tamquam [A] currus Dei in millibus lætantium, prosperum iter [Johan. 13. 1.] habens, & pertransiit de hoc mundo ad Patrem: ut fiat in ea quod sponsus ipse dicit, qui transiit de [Johan. 17. 24.] hoc mundo ad Patrem, Volo ut ubi ego sum, & isti sint mecum: sed ab initio fidei. Quia ergo ut bona opera sequantur, præcedit fides; nec ulla sunt bona opera, nisi quæ sequuntur præcedentem fidem: nihil aliud videtur dictum, *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, nisi, Æthiopia credet Deo. Sic enim *præveniet manus ejus*, id est, opera ejus. [B] Cujus, nisi ipsius Æthiopiæ? Quia hoc in Græco non est ambiguum: *ejus* quippe ibi feminino genere apertissimè positum est. Ac per hoc nihil aliud dictum est, quàm *Æthiopia præveniet manus suas Deo*, id est, credendo in Deum præveniet opera [Rom. 3. 28. & 29.] sua. Existimo enim, inquit Apostolus, justificari " hominem per fidem sine operibus Legis. An Judæo- " rum Deus tantùm? nonne & Gentium? Sic ergo Æthiopia, quæ videtur extrema Gentium, justificatur per fidem sine operibus Legis. Non enim, ut [C] justificetur, de Legis operibus gloriatur; nec præponit fidei merita sua, sed fide prævenit opera sua. [a] Plures sanè codices [a] non habent, *manus*; sed, *manum*: quod tantumdem valet, quoniam pro operibus positum est. Mallem autem Latini interpretes sic transtulissent: *Æthiopia præveniet ma-* [b] *nus suas*, [b] vel *manum suam Deo*: quoniam planius hoc esset, quàm quod nunc dictum est, *ejus*: & salva veritate fieri posset, quia in Græca lingua [αὐτῆς.] id pronomen non solùm *ejus*, sed etiam *suam* vel [D] *suas* potest intelligi: *suam* ergo, si *manum*; *suas* autem, si *manus*. Nam quod est in Græco, χεῖρες αὐτῆς, quod plures codices habent, & *manum ejus*, & *manum suam* potest intelligi: quod verò rarum est in codicibus Græcis, χεῖρας αὐτῆς, & *manus ejus*, & *manus suas* Latinè potest dici.

42. Hinc jam, velut decursis per prophetiam rebus omnibus, quas impletas esse jam cernimus, hortatur ad laudem Christi, ac deinde prænuntiat futurum ejus adventum. *Regna terræ cantate Deo*, [E] [ỷ. 33.] *psallite Domino: psallite Deo*, * *qui adscendit su-* [ỷ. 34.] *per cælum cælorum ad Orientem.* Vel sicut nonnulli codices habent, *Qui adscendit super cælum cæli, ad Orientem.* In his verbis ille non intelligit Christum, qui ejus resurrectionem adscensionemque non credit. *Ad Orientem* verò quod addidit, nonne etiam ipsum locum, quoniam in partibus Orientis est, ubi resurrexit & unde adscendit, expressit? Ergo super cælum cæli sedet ad dexteram Patris. Hoc est quod dicit Apostolus, Ipse est qui adscen- [F] [Ephes. 4. 10.] dit super omnes cælos. Quid enim cælorum restat post cælum cæli? Quos & cælos cælorum possumus dicere, sicut vocavit firmamentum cælum: quod [Gen. 1. 8.] tamen cælum, etiam cælos legimus, ubi scriptum est, Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen [Psal. 148. 4.] Domini. Et quoniam inde venturus est ad judican- [Act. 1. 11.] dos vivos & mortuos, adtende quod sequitur: *Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis.* Ille qui sicut [Isai. 53. 7.] agnus coram tondente se fuit sine voce, *ecce dabit vocem suam*: nec vocem infirmitatis, tamquam [G] judicandus; sed, *vocem virtutis*, tamquam judicaturus. Non enim Deus occultus, sicut priùs, & in hominum judicio non aperiens os suum; sed Deus manifestus veniet, Deus noster, & non silebit. Quid [Psal. 49. 3.] desperatis infideles? quid irridetis? Quid dicit servus malus, Tardat Dominus meus venire? *Ecce* [Luca 12. 45.] *dabit vocem suam, vocem virtutis.*

43. *Date gloriam Deo, super Israël magnifi-* [ỷ. 35.] *centia ejus.* De quo dicit Apostolus, Super Israël [Gal. 6. 16.] Dei. Non enim omnes qui ex Israël, hi sunt [Rom. 9. 6.] Israëlitæ; quoniam est & Israël secundùm carnem. Unde ait, Videte Israël secundùm carnem. [1. Cor. 10. 18.] Non autem qui filii carnis, hi filii Dei; sed filii [Rom. 9. 8.] promissionis deputantur in semine. Tunc ergo quando erit sine ulla malorum commixtione populus ejus, tamquam massa ventilabro emundata, [Matth. 3. 12.] tamquam Israël in quo dolus non est, tunc emi- [Johan. 1. 47.] nentissima erit *super Israël magnificentia ejus: & virtus ejus in nubibus.* Non enim solus veniet ad judicium, sed cum senioribus populi sui: quibus [Isai. 3. 14.] promisit quòd sedebunt super sedes judicaturi, qui [Matth. 19. 28.] etiam angelos judicabunt. Hæ sunt nubes. [1. Cor. 6. 3.]

44. Denique ne aliud nubes intelligerentur, secutus adjunxit, *Mirabilis Deus in sanctis suis,* [ỷ. 36.] *Deus Israël.* Tunc enim & nomen ipsum verissimè ac plenissimè implebitur Israël, quod est videns Deum: quoniam videbimus eum sicuti est. *Ipse* [1. Johan. 3. 2.] *dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus:* nunc [c] fragili & infirmæ. Habemus enim [2. Cor. 4. 7.] [c] thesaurum istum in vasis fictilibus. Tunc verò etiam corporum gloriosissima commutatione, *ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ.* Seminatur enim [1. Cor. 15. 43.] hoc corpus in infirmitate, surget in virtute. Ipse ergo dabit virtutem, quam in sua carne præmisit, de qua dicit Apostolus, Virtutem resurrectionis ejus. [Philip. 3. 10.] Fortitudinem autem, qua inimica destruetur mors. [1. Cor. 15. 26.] Quoniam itaque prolixum, & ad intelligendum difficilem Psalmum tandem aliquando, ipso adjuvante, finivimus, *Benedictus Deus.* Amen.

IN PSALMUM LXVIII.
ENARRATIO.
Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. EO tempore in hoc sæculo exorti sumus & aggregati populo Dei, quo jam olus illud ex grano sinapis tetendit brachia [Matth. 13. 31. & 33.] sua; quo jam fermentum illud, quod primò con- [Luca 13. 19. & 21.] temtibile fuit, fermentavit tres mensuras, id est, totum orbem terrarum reparatum ex tribus filiis [Gen. 9. 19.] Noë: quoniam ab Oriente & Occidente & Aquilo- [Matth. 8. 11.] ne & Austro veniunt, qui recumbent cum Patriarchis, expulsis foras eis, qui de illorum carne sunt nati, & eorum fidem non sunt imitati. Ad hanc ergo Christi Ecclesiæ gloriam oculos aperuimus; & [Isai. 54. 1.] illam sterilem, cui gaudium indictum atque prædi- [Gal. 4. 27.] ctum est, quòd plures filios habitura esset, quàm illa quæ habebat virum, jam talem invenimus quæ oblita esset opprobriorum & ignominiæ viduitatis suæ: & ideo possumus fortè mirari cùm voces humilitatis Christi, vel nostræ, legerimus in aliqua prophetia. Et fieri potest, ut minùs ex eis afficiamur; quia non eo tempore venimus, quando ista cum sapore legebantur abundante pressurâ. Sed rursus si tribulationum abundantiam cogitemus, & in qua ambulemus via cognoscamus, (si tamen in [Matth. 7. 14.] illa ambulamus,) quàm sit angusta, & per pressuras atque tribulationes perducat ad requiem sempiternam; quámque ipsa quæ in rebus humanis vocatur felicitas, plus sit timenda quàm miseria; quando quidem miseria plerumque affert ex tribulatione

[a] Editi, *codices Græci non habent.* Abest, *Græci*, à melioribus MSS.

[b] Sic MSS. At editi, *quàm manus ejus Deo.*

[c] Sic MSS. At editi, *nunc fragiles & infirmi.*

latione fructum bonum, felicitas autem corrumpit animam perversa securitate, & dat locum diabolo tentatori: cùm ergo cogitaverimus prudenter & rectè, sicut [a] salita victima, tentationem esse vitam humanam super terram, neminemque omnino esse securum, nec debere esse securum, donec ad illam patriam veniatur, unde nemo exit amicus, quò nemo admittitur inimicus, etiam nunc in ipsa Ecclesiæ gloria agnoscimus voces tribulationis nostræ: & tamquam membra Christi, compage caritatis subdita capiti nostro, & nos invicem retinentia, dicemus de Psalmis, quod hîc dixisse invenerimus Martyres, qui fuerunt ante nos; quia tribulatio communis est omnibus ab initio usque in finem. Tamen istum Psalmum quem tractandum suscepimus, & de quo loqui Caritati Vestræ in nomine Domini proposuimus, in grano sinapis agnoscamus: paululùm ab altitudine oleris & diffusione ramorum, & ab illa gloria, ubi aves cæli requiescunt, avocemus cogitationem; & hæc magnitudo quæ nos delectat in olere, quàm de parvo surrexerit audiamus. Christus enim hîc loquitur: (sed jam scientibus dicimus:) Christus non solùm caput, sed & corpus. Ex ipsis verbis agnoscimus. Nam quia Christus hîc loquitur, dubitare omnino non permittimur. Hîc sunt enim expressa verba, quæ in ejus passione completa sunt: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto*: quando ista & ad litteram impleta sunt, & prorsus quomodo prædicta, sic reddita. Cùmque ipse Christus dixisset, Sitio, pendens in cruce, & ad hoc verbum et acetum in spongia datum esset, quo accepto dixit, Consummatum est, & sic inclinato capite tradidit spiritum, ostendens ista omnia quæ prædicta sunt in illo fuisse tunc consummata, non licet hîc aliud intelligere. Apostoli etiam loquentes de Christo, testimonia ex isto Psalmo dederunt. Quis autem deviet à sententiis eorum? aut quis agnus non sequatur arietes? Ergo Christus hîc loquitur: magisque nobis demonstrandum est, ubi ejus membra loquantur, ut ostendamus quia totus hîc loquitur, quàm dubitandum quòd Christus loquatur.

Job. 7. 1. — Matth. 13. 31. — ℣. 22. — Johan. 19. 30. — ℣. 1.

2. Titulus Psalmi est: *In finem, pro his qui commutabuntur, ipsi David.* Nunc commutationem in melius audi: commutatio enim, vel in deterius est, vel in melius. Adam & Eva in deterius; qui ex Adam & Eva Christo adhæserunt, in melius commutati sunt. Sicut enim per unum hominem mors, ita & per unum hominem resurrectio mortuorum: & sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur. Ab eo quod formavit Deus, mutatus est Adam, sed in pejus iniquitatis suæ: ab eo quod operata est iniquitas, mutantur fideles, sed in melius per gratiam Dei. Ut mutaremur in pejus, nostra iniquitas fuit: ut mutaremur in melius, non nostra justitia, sed gratia Dei præstat. Quod ergo in pejus mutati sumus, nobis imputemus: quod in melius commutamur, Deum laudemus. *Pro his* ergo iste Psalmus, *qui commutabuntur*. Unde autem ista commutatio facta est, nisi ex passione Christi? Pascha ipsum Latinè transitus interpretatur. Non est enim Pascha Græcum nomen, sed Hebræum. Resonat quidem in Græca lingua

1. Cor. 15. 21. 22. — Pascha.

A passionem, quia πάσχειν pati dicitur: sed consultum Hebræum eloquium, aliud indicat. Pascha transitum commendat. Quod admonuit etiam Johannes Evangelista, qui imminente passione cùm veniret Dominus ad cœnam, qua commendavit sacramentum corporis & sanguinis sui, ita loquitur: Cùm autem venisset hora, qua transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem. Expressit ergo transitum Paschæ. Sed nisi ipse transiret hinc ad Patrem, qui propter nos venit, nos transire hinc quomodo possemus, B qui non propter aliquid levandum descendimus, sed cecidimus? Ipse autem non cecidit; sed descendit, ut eum qui ceciderat sublevaret. Transitus ergo & illius & noster hinc ad Patrem, de hoc mundo ad regnum cælorum, de vita mortali ad vitam æternam, de vita terrena ad vitam cælestem, de vita corruptibili ad incorruptibilem, de tribulationum conversatione ad perpetuam securitatem. Ideo, *Pro his qui commutabuntur*, Psalmi titulus est. Caussam igitur commutationis nostræ, id est, C ipsam Domini passionem nostramque in tribulationibus vocem in textu Psalmi advertamus, cognoscamus, congemiscamus; & audiendo, cognoscendo, congemiscendo mutemur, ut impleatur in nobis titulus Psalmi, *Pro his qui commutabuntur.*

Johan. 13. 1.

3. SALVUM *me fac Deus, quoniam introierunt aquæ usque ad animam meam.* Granum illud est contemtum [b] modò, quod videtur humiles dare voces. In horto obruitur, miraturo mundo oleris D magnitudinem, cujus oleris semen contemtum est à Judæis. Re vera enim considerate semen sinapis minutum, fuscum, aspernabile prorsus, ut ibi impleatur quod dictum est, Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Aquas autem intrasse usque ad animam suam dicit: quia potuerunt illæ turbæ, quas aquarum nomine significavit, huc usque prævalere, ut occiderent Christum. Prævaluerunt ad contemnendum, ad tenendum, ad ligandum, ad insultandum, ad colaphizandum, ad E conspuendum. Adhuc quò usque? Usque ad mortem. Ergo *introierunt aquæ usque ad animam meam.* Hanc quippe vitam dixit animam suam, quò usque illi accedere sæviendo potuerunt. Sed numquid hoc possent, nisi ab ipso permitterentur? Unde ergo tamquam aliquid invitus patiatur sic clamat, nisi quia caput membra sua præfigurat? Passus est quippe ille, quia voluit; Martyres verò, etiamsi noluerunt. Petro namque ita prædixit passionem suam: Cùm senueris, inquit, alius te præ- F cinget, & feret quò tu non vis. Quamquam enim Christo inhærere cupiamus, mori tamen nolumus: & ideo libenter, vel potiùs patienter patimur, quia alius transitus non datur, per quem Christo cohæreamus. Nam si possemus aliter pervenire ad Christum, id est, ad vitam æternam, quis vellet mori? Naturam quippe nostram, id est, consortium quoddam animæ & corporis, & quamdam in his duobus familiaritatem conglutinationis atque compaginis exponens quodam loco Apostolus ait, habere G nos domum non manufactam, æternam in cælis: id est, immortalitatem præparatam nobis, qua induendi sumus in fine, cùm resurrexerimus à mortuis: & ait, In quo nolumus spoliari, sed super-

℣. 2. — Isai. 53. 2. — Johan. 21. 18. — 2. Cor. 5. 1. — Ibidem 4.

[a] Sic Regius MS. At editi, *sicut psallit hæc victima*: quibus plerique MSS. perperam suffragantur.
[b] Er. & duo MSS. *contemtum mundo.* Paulò pòst pro *obruitur*, quod MSS. verbum est, editi præferunt *oritur*. Denique Regius codex hunc locum sic exhibet: *Granum illud est contemtum. Modò quòd videtur humiles dare voces, in horto obruitur. Miratur nunc mundus oleris magnitudinem, &c.*

vestiri, ut absorbeatur mortale à vita. Si fieri posset, A sic vellemus, ait, fieri immortales, ut jam veniret ipsa immortalitas, & modò sicut sumus mutaret nos, ut mortale hoc nostrum à vita absorberetur,
a non per mortem corpus [a] poneretur, ut in fine iterum reciperetur. Quamvis ergo à malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus aliquantùm ama-
Matth. 27. 34. rus est; & habet fel, quod dederunt Domino in passione Judæi, habet acre quiddam tolerandum, quo ostenduntur qui eum aceto potaverunt. Præfigurans ergo & transformans in se nos ipsos, hoc ait, B *Salvum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ usque ad animam meam.* Potuerunt qui persecuti sunt etiam occidere, sed ampliùs quid faciant non habebunt. Præmisit enim exhortationem ipse Do-
Matth. 10. 28. minus dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt, & ampliùs non habent quid faciant; sed eum timete qui habet potestatem & corpus & animam occidere in gehenna ignis. Majore timore minora contemnimus, & majore æternitatis cupiditate omnia temporalia fastidimus. Nam hîc & deliciæ tem- C porales dulces sunt, & tribulationes temporales amaræ sunt: sed quis non bibat tribulationis temporalis poculum, metuens ignem gehennarum; & quis non contemnat dulcedinem sæculi, inhians dulcedini vitæ æternæ? Hinc ergo ut liberemur, clamemus: ne fortè in pressuris consentiamus iniquitati, & verè irreparabiliter sorbeamur: *Salvum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ usque ad animam meam.*

℣. 3. 4. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* Quid dicit limum? an ipsos qui persecuti D
Gen. 2. 7. sunt? De limo enim factus est homo. Sed isti cadendo à justitia limus profundi facti sunt, quibus persequentibus & ad iniquitatem trahere cupientibus quisquis non consenserit, de limo suo aurum facit. Merebitur enim limus ipsius converti in habitudi-
b nem cælestem, & [b] socius fieri eorum, de quibus
℣. 1. dicit titulus Psalmi, Pro his qui commutabuntur. Isti autem cùm limus profundi essent, hæsi in illis: id est, tenuerunt me, prævaluerunt mihi, occide- E runt me. *Infixus* ergo *sum in limo profundi, & non est substantia.* Quid est hoc, *non est substantia?* Numquidnam ipse limus non est substantia? An, ego inhærendo factus sum non esse substantia? Quid est ergo, *Infixus sum?* Numquidnam sic hæsit Christus? Aut verò hæsit, ac non, sicut dictum
Job. 9. 24. est in libro Job, Terra tradita est in manus impii? An secundùm corpus infixus est, quia teneri po-
c tuit, [c] & ipsam crucifixionem habebat? Nisi enim clavis fixus esset, crucifixus non esset. Unde ergo F *non est substantia?* An limus ille non est substantia? Intelligemus ergo, si potuerimus, quid sit *& non est substantia*, si priùs intellexerimus quid sit substantia. Substantia quippe dicitur & divitiarum: secundùm quam dicimus, Habet substantiam, &, Perdidit substantiam. Sed numquid hoc putabimus hîc dictum esse, *& non est substantia*, id est, non sunt divitiæ, quasi modò aliquid de divitiis agere-tur, aut aliqua quæstio de divitiis haberetur? An fortè quia ille ipse limus paupertas erat, & divitiæ G non erunt, nisi quando æternitatis participes effecti fuerimus? Tunc sunt enim veræ divitiæ, quando nobis nihil deerit. Potest etiam secundùm hujus verbi intellectum accipi sensus iste, ut diceretur, *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia*, id est, ad paupertatem perveni. Nam hîc dicit, ℣. 30.
Pauper & dolens ego sum. Dicit & Apostolus, 2. Cor. 8. 9.
Quoniam propter vos pauper factus est cùm dives esset, ut illius paupertate vos ditaremini. Ergo paupertatem suam volens Dominus nobis commendare, fortasse dixerit, *non est substantia.* Ad summam enim paupertatem pervenit, quando formam servi induit. Divitiæ ejus quæ sunt? Qui cùm in Philip. 2. 6.
forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Hæ magnæ incomparabilesque divi- Ibidem 7.
tiæ. Unde ergo ista paupertas? Quia semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit se, factus obediens usque ad mortem: ut diceret, Introierunt aquæ usque ad animam meam. ℣. 2.
Adde super mortem: quid ampliùs additurus es? Ignominiam mortis. Ideo sequitur, Mortem autem crucis. Magna paupertas. Sed hinc erunt magnæ divitiæ: quia sicut impleta est paupertas ejus, ita implebuntur & divitiæ nostræ de paupertate ipsius. Quantas divitias habet, ut de sua paupertate nos divites faceret? Quales nos facturus est de divitiis suis, quos divites fecit de paupertate sua?

5. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* Intelligitur alio modo substantia, illud quod sumus quidquid sumus. Sed hoc ad intelligendum aliquantò est difficilius, quamquam res usitatæ sint: sed quia inusitatum verbum est, indiget commendationis & expositionis aliquantulæ: cui tamen si intenti fueritis, fortassis in ea non laborabimus. Dicitur homo, dicitur pecus, dicitur terra, dicitur cælum, dicitur sol, luna, lapis, mare, aër; omnia ista substantiæ sunt, eo ipso quo sunt. Naturæ ipsæ, substantiæ dicuntur. Deus est quædam substantia: nam quod nulla substantia est, nihil omnino est. Fidei symbolum.
Substantia ergo aliquid esse est. Unde etiam in Fide catholica contra venena quorumdam hæreticorum sic [d] ædificamur, ut dicamus Patrem & Filium d
& Spiritum-sanctum unius esse substantiæ. Quid est, unius substantiæ? Verbi gratiâ, Si aurum est Pater, aurum & Filius, aurum & Spiritus-sanctus. Quidquid est Pater quod Deus est, hoc Filius, hoc Spiritus-sanctus. Cùm autem Pater est, non illud est quod est. Pater enim non ad se, sed ad Filium dicitur: ad se autem Deus dicitur. Itaque eo quod Deus est, hoc ipso substantia est. Et quia ejusdem substantiæ Filius, procul dubio & Filius Deus. At verò quod Pater est, quia non substantiæ nomen est, sed refertur ad Filium; non sic dicimus Filium Patrem esse, quomodo dicimus Filium Deum esse. Quæris quid sit Pater: respondetur, Deus. Quæris quid sit Filius: respondetur, Deus. Quæris quid sit Pater & Filius: respondetur, Deus. De solo Patre interrogatus, Deum responde: de solo Filio interrogatus, Deum responde: de utroque interrogatus, non deos, sed Deum responde. Non sicut in hominibus quæris quid sit pater Abraham; respondetur, homo; substantia ejus respondetur: quæris quid sit filius ejus Isaac; respondetur, homo; ejusdem substantiæ Abraham & Isaac: quæris quid sit Abraham & Isaac: non respondetur, homo, sed homines. Non sic in divinis. Tanta enim ibi est substantiæ societas, ut æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum fuerit, Cùm dicis mihi Filium hoc esse quod Pater est, profectò & Filius Pater est: responde, Secundùm substan-

[a] Sic præstantiores MSS. At editi, *puniretur*.
[b] MSS. *socius fieri e tulo Psalmi*.
[c] Aliquot MSS. *ex ipso*.
[d] Sic MSS. At editi, *ædificamus*.

tiam tibi dixi hoc esse Filium quod Pater est, non A secundùm id quod ad [a] aliud dicitur. Ad se enim Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursusque Pater ad se Deus dicitur, ad Filium Pater dicitur. Quod dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quod dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quod dicitur ad se Pater, & Filius ad se, hoc est Pater & Filius, id est Deus. Quid est ergo, *non est substantia?* Secundùm hunc intellectum substantiæ, quomodo poterimus intelligere istam Psalmi sententiam,
Gen. 1. 27. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia?* B Deus fecit hominem, substantiam fecit: atque utinam maneret in eo quod Deus fecit. Si maneret homo in eo quod Deus fecit, [b] non in illo
Gen. 3. 6. infixus esset quem Deus genuit. Porrò autem quia per iniquitatem homo lapsus est à substantia in qua factus est, (iniquitas quippe ipsa non est substantia; non enim iniquitas est natura quam formavit Deus, sed iniquitas est perversitas quam fecit homo:) venit Filius Dei ad limum profundi, & infixus est; & non erat substantia in qua infixus est, quia in ini- C
Johan. 1. 3. quitate illorum infixus est. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Naturæ omnes per ipsum factæ sunt, iniquitas per ipsum facta non est, quia iniquitas [c] facta non est. Substantiæ
Dan. 3. illæ per eum factæ sunt, quæ laudant eum. Universa creatura laudans Deum, à tribus pueris in camino commemoratur; & à terrenis ad cælestia, vel à cælestibus ad terrena hymnus laudantium Deum pervenit. Non quò cuncta ista habeant sensum lau- D dandi; sed quia cuncta bene cogitata laudem pariunt, & impletur cor consideratione creaturæ ad eructandum hymnum Creatori. Laudant omnia Deum, sed quæ fecit Deus. Numquid in illo hymno advertistis quòd avaritia laudet Deum? Laudat ibi Deum & serpens, avaritia non laudat. Omnia quippe repentia nominata ibi sunt in laude Dei: nominata sunt omnia repentia; sed non sunt ibi nominata aliqua vitia. Vitia enim ex nobis & ex nostra voluntate habemus: & vitia non sunt sub- E stantia. In his infixus est Dominus, quando persecutionem passus est: in vitio Judæorum, non in substantia hominum, quæ per illum facta est. *Infixus sum*, inquit, *in limo profundi, & non est substan-*
Item ℣. 3. *tia*. Infixus sum, & non inveni quod feci.

Matth. 12. 40. 6. *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* Gratias ipsius misericordiæ qui venit in altitudinem maris, & glutiri à marino ceto dignatus est; sed evomitus est tertio die. Venit in altitudinem maris, in qua altitudine nos depressi eramus, F in qua altitudine nos naufragium passi eramus: venit illuc ipse, & tempestas demersit illum: quia
Johan. 19. 6. fluctus ibi passus est, ipsos homines; tempestates, voces dicentium, Crucifige, crucifige. Dicente Pilato, Non invenio caussam ullam in hoc homine quare occidendus sit: invalescebant voces dicentium, Crucifige, crucifige. Augebatur tempestas, donec demergeretur qui venerat in altitudinem
Matth. 14. 25. maris. Et passus est Dominus inter manus Judæorum, quod non est passus cùm super aquas ambu- G laret: quod non solùm ipse passus non erat, sed nec Petrum pati permiserat. *Veni in altitudinem*
℣. 4. *maris, & tempestas demersit me.*

7. *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.* Hoc ubi? hoc quando? Interrogemus Evangelium. Passionem quippe Domini nostri in hoc Psalmo cognoscimus. Et quidem passum eum novimus; intrasse aquas usque ad animam ejus, quia populi prævaluerunt usque ad mortem ejus, legimus, credimus; tempestate illum demersum esse, quia prævaluit seditio ad eum occidendum, agnoscimus: verùm & laborasse eum clamando, & raucas factas esse fauces illius, non solùm non legimus, sed etiam contrà legimus, quia non respondebat eis verbum, ut impleretur quod in alio Psalmo
dictum est, Factus sum quasi homo non audiens, Psal. 37. 15.
& non habens in ore suo redargutiones. Et quod in
Isaia prophetatum est, Sicut ovis ad immolandum Isai. 53. 7.
ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Si factus est sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones, quomodo laboravit clamans, & raucæ factæ sunt fauces ejus? An ideo jam tunc tacebat, quia raucus erat, qui sine caussa tantum clamaverat? Et illam quidem ejus vocem de Psalmo quodam in cruce
novimus: Deus, Deus meus, ut quid me de- Psal. 21. 2.
reliquisti? Sed quanta illa vox fuit, aut quàm diuturna, ut in ea raucæ factæ essent fauces ejus?
Diu clamavit, Væ vobis scribæ & Pharisæi: diu Matth. 23. 13. 14. &c.
clamavit, Væ mundo ab scandalis. Et re vera quo- Matth. 18. 7.
modo raucus clamabat, & ideo non intelligebatur, quando dicebant Judæi, Quid est quod di- Iohan. 6. 61.
cit? Durus est hic sermo, quis potest illum audire? Non scimus quid dicat. Ille omnia verba dicebat: sed illis raucæ fuerunt fauces ejus, qui voces ejus non intelligebant. *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.*

8. *Defecerunt oculi mei ab sperando in Deum* Item ℣. 4.
meum. Absit ut hoc de persona capitis accipiatur: absit ut defecerint oculi ejus ab sperando in Deum
ejus, in quo magis Deus erat mundum reconcilians 2. Cor. 5. 19.
sibi, & qui Verbum caro factum est, & habitavit Iohan. 1. 14.
in nobis, ut non solùm Deus in illo esset, sed etiam ipse Deus esset. Non ergo ita, non ipsius capitis nostri oculi defecerunt ab sperando in Deum ejus: sed defecerunt oculi ejus in corpore ejus, id est, in membris ejus. Hæc vox membrorum est, hæc vox corporis est, non capitis. Quomodo ergo eam in ejus corpore membrisque invenimus? Quid aliud dicam? quid aliud commemorem? Quando passus est, quando mortuus est, omnes discipuli desperaverunt quòd ipse esset Christus. A latrone Aposto- Luca 23. 42.
li victi sunt, qui tunc credidit, quando illi defecerunt. Vide membra ejus desperantia: adtende duos illos quos post resurrectionem invenit in via
colloquentes secum, quorum unus erat Cleophas, Luca 24. 13.
quando detinebantur oculi eorum ne eum agnoscerent. Quomodo enim oculis agnoscerent, à quo mente titubarant? Factum erat aliquid in oculis eorum simile mentis ipsorum. Loquebantur enim inter se, & cùm ab eo compellarentur unde loque-
rentur, responderunt, Tu solus peregrinaris in Je- Ibidem 18.
rusalem? Nescis quæ facta sunt, quomodo Jesus « Nazarenus potens in factis & dictis, occisus est à « senioribus & principibus sacerdotum? Et nos spera- « bamus quòd ipse erat redemturus Israël. Spera- « verant, & non sperabant. Defecerunt oculi eorum ab sperando in Deum ipsorum. Ipsos ergo in se transfiguravit dicendo, *Defecerunt oculi mei ab sperando in Deum meum.* Hanc spem reddidit, quando cicatrices palpandas obtulit: quas cùm te-

[a] Unus Beccensis MS. *ad alium.*
[b] Apud Lov. omittitur particula *non*, quæ exstat in ceteris libris.
[c] Nonnulli MSS. omittunt hæc verba, *quia iniquitas facta non est:* & eorum loco quidam habent, *quia iniquitas non est substantia.*

tigisset Thomas, rediit ad spem quam perdiderat, Johan. 20. 28. & exclamavit, Dominus meus & Deus meus. Defecerunt oculi tui ab sperando in Deum tuum: palpasti cicatrices, & invenisti Deum tuum: palpasti formam servi, & cognovisti Dominum tuum. Cui Ibidem 29. tamen ipse Dominus ait, Quia vidisti, credidisti. Et nos prænuntians voce misericordiæ suæ, Beati, » inquit, qui non vident & credunt. *Defecerunt oculi mei ab sperando in Deum meum.*

℣. 5. 9. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.* Quàm multiplicati? Ut ad- Matth. 26. 14. derent sibi & unum ex duodecim. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.* Capillis capitis sui comparavit inimicos suos. Me- Matth. 27. 33. ritò rasi sunt, quando in loco Calvariæ crucifixus est. Accipiant membra vocem hanc, discant odio haberi gratis. Jam enim si necesse est, Christiane, ut mundus oderit te, quare non facis ut gratis te oderit, ut in corpore Domini tui, & in hoc Psalmo de illo præmisso agnoscas vocem tuam? Quomodo fiet ut oderit te mundus gratis? Si nihil cuiquam noceas, & sic odio habearis: hoc est enim gratis, sine caussa. Parum sit tibi sine caussa odio haberi, insuper & præsta, ut retribuant tibi mala pro bonis. *Confortati sunt inimici mei, qui persequuntur me injustè.* Quod dixit, *Multiplicati sunt super capillos capitis mei;* hoc postea, *Confortati sunt inimici mei:* & quod primò, *qui oderunt me gratis;* hoc postea, *qui persequuntur me injustè.* Quod ergo *gratis*, hoc est *injustè.* Ipsa est vox Martyrum, non in pœna, sed in caussa. Non persecutionem pati, non teneri, non flagellari, non includi, non proscribi, non occidi laus est: sed habendo caussam bonam, ista pati, hæc laus est. Laus enim est in caussæ bonitate, non in pœnæ acerbitate. Nam quantacumque fuerint supplicia Martyrum, numquid æquantur suppliciis omnium latronum, omnium sacrilegorum, omnium sceleratorum? Quid enim, & hos odit mundus? Odit planè. Excedunt enim mundi medietatem amplitudine malitiæ, & ab ipsa mundanorum quodam modo hominum societate alieni sunt, infestantes pacem etiam terrenam; & patiuntur multa mala, sed non gratis. Denique vide vocem illius latronis cum Domino in cruce pendentis, cùm insultaret ex alia parte unus duorum latronum Domino crucifixo, & diceret, Lucæ 23. 39. Si Filius Dei es, libera te: compescuit illum alter, » & dixit, Tu non times Deum, vel quia in eadem » damnatione positus es? Et nos quidem rectè pro factis nostris. Ecce non gratis: sed confessione effudit ex se [a] saniem, & factus est aptus cibo Domini. Exclusit iniquitatem suam, accusavit eam, & caruit eâ. Ecce ibi duo latrones, ibi & Dominus; & illi crucifixi, & ille crucifixus: & illos odio habuit mundus, sed non gratis; & illum odio habuit, sed gratis. *Quæ non rapui tunc exsolvebam.* Hoc est gratis. Non rapui, & exsolvebam: non peccavi, & pœnas dabam. Solus enim ipse talis, ipse verè nihil rapuit. Non solùm nihil rapuit, sed etiam quod non de rapina habebat, hoc se evacuavit, ut ad Philip. 2. 6. nos veniret. Non enim rapinam arbitratus est esse æqualis Deo: & tamen semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Omnino non rapuit. Sed quis Gen. 3. 1. rapuit? Adam. Quis rapuit primò? Ille ipse qui se- Isai. 14. 13. duxit Adam. Quomodo rapuit diabolus? Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissi-

A mo. Usurpavit sibi quod non acceperat: ecce rapinam. Usurpavit sibi diabolus quod non acceperat: perdidit quod acceperat; & de ipso calice superbiæ suæ, ei quem decipere volebat propinavit: Gustate, inquit, & eritis sicut dii. Gen. 3. 5. Rapere voluerunt divinitatem, perdiderunt felicitatem. Ille ergo rapuit, & ideo exsolvit. Ego autem, inquit, *quæ non rapui, tunc exsolvebam.* Ipse Dominus propinquans passioni, in Evangelio sic loquitur: Ecce venit princeps hujus mundi, id est diabolus, & in Johan. 14. 30. B me nihil inveniet; id est, quare me occidat non inveniet: sed ut sciant omnes, quia voluntatem Patris mei facio, surgite eamus. Et iit ad passionem solvere quod non rapuit. Quid est enim, in me nihil inveniet? Nullam culpam. An aliquid perdidit de domo sua diabolus? Iste discutiat [b] raptores, nihil apud me inveniet. Tamen nihil rapuisse se dicit, peccatum adtendens, nihil usurpasse quod ejus non esset; hoc est enim rapinæ, hoc iniquitatis: nam ab ipso diabolo extorsit quos ipse rapuerat. Nemo, C inquit, in domum fortis intrat, & vasa ejus diripit, Matth. 12. 29. nisi priùs alligaverit fortem. Alligavit fortem, & vasa ejus diripuit: certè non rapuit; sed respondet tibi, Vasa ista de domo magna mea perierant; non furtum feci, sed furtum recepi.

10. *Deus tu* [c] *scisti imprudentiam meam.* Iterum ex ore corporis. ℣. 6. Nam quæ imprudentia in Christo? Nonne ipse est Dei Virtus & Dei Sapientia? An illam dicit imprudentiam suam, de qua dicit Apostolus, Stultum Dei sapientius est homini- 1. Cor. 1. 25. D bus? Imprudentiam meam, hoc ipsum quod in me irriserunt qui sibi videntur esse sapientes, tu scisti quare fieret: *tu scisti imprudentiam meam.* Quid enim tam simile imprudentiæ, quàm cùm haberet in potestate una voce suos persecutores prosternere, ut pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi? Imprudentiæ simile est, stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes sapientes. Stultum quidem est: sed & granum quando cadit in terram, si nemo sciat con- E suetudinem agricolarum, stultum videtur: labore magno metitur, portatur ad aream, trituratur, ventilatur; post tanta pericula cæli & tempestatum & labores rusticanorum curamque dominorum, mittitur in horreum frumentum purgatum, venit hyems, quod purgatum erat, profertur & projicitur: imprudentia videtur; sed ut non sit imprudentia, spes facit. Non ergo ille pepercit sibi: quia Rom. 8. 32. & Pater illi non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et de ipso, Qui dilexit me, inquit Gal. 2. 20. F Apostolus, & tradidit seipsum pro me: quia granum nisi ceciderit in terram ut moriatur, fructum, Johan. 12. 24. inquit, non reddet. Hæc est imprudentia, sed tu nosti illam. Isti autem si cognovissent, numquam 1. Cor. 2. 8. Dominum gloriæ crucifixissent. *Deus tu scisti imprudentiam meam. Et delicta mea à te non sunt abscondita.* Hoc planè, lucidè, apertè, quia ex ore corporis intelligendum est. Delicta nulla Christus habuit; fuit delictorum susceptor, sed non commissor. *Et delicta mea à te non sunt abscon-* G *dita*: id est, confessus sum tibi omnia delicta mea, & ante os meum vidisti ea in cogitatione mea, vidisti vulnera quæ sanares. Sed ubi? Utique in corpore, in membris; in illis fidelibus unde illi hærebat jam membrum illud quod confitebatur peccata sua. *Et delicta*, inquit, *mea à te non sunt abscondita.*

[a] Sic duo MSS. Alii verò cum editis, *sanguinem.*
[b] Sic plerique MSS. At Er. *raptor.* Lov. *raptoris.*
[c] Sic in probæ notæ MSS. At in editis hìc est, *tu scis;* & paulò pòst, *tu scisti.*

℣. 7. 11. *Non erubescant in me, qui te exspectant Domine, Domine virtutum.* Rursus vox capitis, *Non erubescant in me*: non dicatur illis, Ubi est de quo præsumebatis? non dicatur illis, Ubi est qui vobis dicebat, [a] Credite in Deum, & in me credite? (Iohan. 14. 1.) *Non erubescant in me, qui te exspectant Domine, Domine virtutum. Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israël.* Potest hoc & à corpore intelligi, sed si corpus ejus non unum hominem ponas: quia re vera non est unus homo corpus ejus, sed exiguum membrum, corpus autem ex membris constat. Corpus ergo ejus plenum, tota Ecclesia. Meritò ergo dicit Ecclesia, *Non erubescant in me, qui te exspectant Domine, Domine virtutum.* Non sic affligar ab insurgentibus persecutoribus, non sic obterar ab invidentibus inimicis meis, ab oblatrantibus hæreticis qui à me exierunt, quia non erant ex me: nam si fuissent ex me, mecum forsitan permansissent. (1 Iohan. 2. 19.) Non sic eorum scandalis premar, ut *erubescant in me qui te exspectant Domine, Domine virtutum. Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israël.*

℣. 8. 12. *Quoniam propter te sustinui exprobrationem, operuit irreverentia faciem meam.* Nihil magnum est quod dicitur, *sustinui*: sed quod dicitur, *propter te sustinui.* Si enim sustines, quia peccasti; propter te sustines, non propter Deum. Quæ enim vobis gloria est, ait Petrus, si peccantes punimini, & sufferitis? (1 Pet. 2. 20.) Si autem sustines quia mandatum Dei servasti, verè propter Deum sustines; & merces tua manet in æternum, quia propter Deum sustinuisti opprobria. Ideo enim prior ille sustinuit, ut nos sustinere disceremus. Et si ille, qui non habebat quod illi objiciebatur; quantò magis nos, qui etsi non habemus peccatum quod nobis objicit inimicus, habemus tamen alterum quod dignè in nobis flagelletur? Nescio quis te furem dicit, & non es fur: audis opprobrium; non tamen sic non es fur, ut non sis aliquid quod Deo displicet. Porrò si ille qui omnino nihil rapuerat, qui verissimè dixerat, Ecce venit princeps mundi hujus, & in me nihil inveniet, (Iohan. 14. 30.) dictus est peccator, (Iohan. 9. 24.) dictus est iniquus, dictus est Beelzebub, (Matth. 10. 25.) dictus est insanus: tu dedignaris serve audire pro meritis tuis, quod Dominus audivit nullis meritis suis? Ille venit ut tibi præberet exemplum. Quasi gratis hoc fecerit, sic tu non proficis. Quare enim ille audivit, nisi ut tu cùm audires non deficeres? Ecce tu audis, & deficis: frustra ergo ille audivit: non enim propter se, sed propter te audivit. *Quoniam propter te sustinui exprobrationem, operuit irreverentia faciem meam. Irreverentia*, inquit, *operuit faciem meam.* Irreverentia quid est? Non confundi. Denique quasi vitium videtur, cùm dicitur, Irreverens homo est. Magna irreverentia hominis, non illum erubescere. Ergo irreverentia quasi impudentia est. Oportet ut habeat Christianus irreverentiam istam, quandò venerit inter homines quibus displicet Christus. Si erubuerit de Christo, delebitur de libro viventium. Opus est ergo ut habeas irreverentiam quando tibi de Christo insultatur; quando dicitur, Cultor crucifixi, adorator malè mortui, venerator occisi: hîc si erubueris, mortuus es. Sententiam quippe ipsius vide, qui neminem fallit: Qui me erubuerit coram [b] hominibus, & ego erubescam eum coram Angelis Dei. (Matth. 10. 33.) Observa ergo tu, sit in te irreverentia, frontosus esto, quando audis opprobrium de Christo; prorsus esto frontosus. Quid times fronti tuæ, quam signo crucis armasti? Hoc est enim, *Propter te sustinui exprobrationem, operuit irreverentia faciem meam. Propter te sustinui exprobrationem*: & quia non de te erubui, quando mihi propter te insultabatur, *operuit irreverentia faciem meam.*

℣. 9. 13. *Alienatus factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris meæ.* Filiis synagogæ hospes factus est. In patria quippe ipsius dicebatur, Nonne nos scimus eum esse filium Mariæ & Joseph? (Luca 4. 22.) Et unde alio loco, Hunc autem nescimus unde sit? (Iohan. 9. 29.) *Factus ergo sum hospes filiis matris meæ.* Non scierunt unde sim, de quibus erat caro mea: non me sciebant de femore Abraham natum; unde caro mea occulta erat, quando sub ipso femore manum servus ponens juravit per Deum cæli. (Gen. 24. 9.) *Hospes factus sum filiis matris meæ.* Quare hoc? quare non agnoverunt? quare alienum dixerunt? quare ausi sunt dicere, Nescimus unde sit? ℣. 10. *Quoniam zelus domus tuæ comedit me*: id est, quia persecutus sum in illis iniquitates ipsorum, quia non patienter tuli quos corripui, quia quæsivi gloriam tuam in domo tua, quia flagellavi in templo malè versantes: (Iohan. 2. 15.) ubi etiam positum est, *Zelus domus tuæ comedit me.* Hinc alienus, hinc hospes; hinc, Nescimus unde sit. Agnoscerent unde sim, si agnoscerent quod mandasti. Si enim invenirem illos servantes mandata tua, zelus domus tuæ non comederet me. *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Hoc testimonio usus est & Paulus apostolus, (lecta est modò ipsa lectio,) & ait, Quæcumque antè scripta sunt, ut nos doceremur, scripta sunt, ut per consolationem Scripturarum spem habeamus. (Rom. 15. 4.) Dixit ergo Christi fuisse istam vocem, *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Quare, *tibi?* Numquid Patri exprobratur, & non ipsi Christo? Quare, *opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me?* Quia qui me cognovit, cognovit & Patrem: (Iohan. 14. 9.) quia nemo exprobravit Christo, nisi Deo exprobrans: quia nemo honorat Patrem, nisi qui honorat & Filium. (Iohan. 5. 23.) *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me*, quia me invenerunt.

℣. 11. 14. *Et cooperui in jejunio animam meam, & factum est mihi in opprobrium.* Jejunium Christi spiritaliter jam in * alio Psalmo commendavimus Caritati Vestræ. (* Suprà in Enar. Psal. 34. ser. 2. n. 4.) Jejunium ipsius erat, quando defecerunt omnes qui in eum crediderant; quia & esuries ipsius erat, ut in eum crederetur: quia & sitis ipsius erat, quando dixit mulieri, Sitio, da mihi bibere: (Iohan. 4. 7.) fidem quippe ipsius sitiebat. Et de cruce cùm diceret, Sitio: (Iohan. 19. 28.) fidem illorum quærebat, pro quibus dixerat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. (Luca 23. 34.) Sed illi homines quid propinarunt sitienti? Acetum. Acetum [b] etiam vetus dicitur. Meritò de vetere homine propinarunt, quia novi esse noluerunt. Quare novi esse noluerunt? Quia ad titulum Psalmi hujus ubi scriptum est, Pro iis qui commutabuntur, (℣. 1.) non pertinuerunt. Ergo, *operui in jejunio animam meam.* Denique respuit etiam fel quod illi obtulerunt: jejunare elegit, quàm amaritudinem accipere. Non enim intrant in corpus ejus amaricantes, de quibus alio loco Psalmus dicit, Qui amaricant, non exaltentur in semetipsis. (Psal. 65. 7.) Ergo, *operui in jejunio animam meam, & factum est mihi in opprobrium.* Hoc ipsum mihi in opprobrium factum est, quia non illis consensi, hoc est, ab illis jeju-

[a] Sic plerique & melioris notæ MSS. At editi, *Creditis in Deum.*

[b] Sic MSS. Editi verò, *Acetum enim vinum vetus dicitur.*

navi. Qui enim non consentit malè suadentibus, je- A junat ab ipsis; & per hoc jejunum meretur opprobrium, ut ideo illi insultetur, quia non consentit ad malum.

ỳ. 12. 15. *Et posui vestimentum meum saccum.* Jam & de sacco aliquid * diximus, unde illud est, Ego autem cùm mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in jejunio animam meam. *Posui vestimentum meum saccum:* id est, opposui illis, in quam sævirent, carnem meam; occultavi divinitatem meam. *Saccum*, quia mortalis caro erat: ut de B peccato condemnaret peccatum in carne. *Et posui vestimentum meum saccum: & factus sum illis in parabolam*, id est, in irrisionem. Parabola dicitur, quando datur similitudo de aliquo, quando de illo malè dicitur. Sic ille, verbi gratiâ, pereat, quomodo ille, parabola est: id est, comparatio & similitudo maledicti. *Factus* ergo *sum illis in parabolam.*

(* Enar. in Psal. 34. ỳ. 13. ser. 2. n. 3. — Rom. 8. 3.)

ỳ. 13. 16. *Adversùs me insultabant, qui sedebant in porta. In porta*, nihil aliud quàm in publico. *Et* C *in me psallebant, qui bibebant vinum.* Putatis hoc Fratres Christo tantummodo contigisse? Quotidie illi in membris ejus contingit: quando fortè necesse erit servo Dei prohibere ebrietates & luxurias in aliquo vel fundo vel oppido, ubi non auditum fuerit verbum Dei, parum est quia cantant, insuper & in ipsum incipiunt cantare, à quo prohibentur cantare. Comparate nunc illius jejunium, & illorum vinum. *Et in me psallebant, qui bibebant vinum:* vinum erroris, vinum impietatis, vinum D superbiæ.

ỳ. 14. 17. *Ego autem* [a] *oratione mea ad te, Domine.* Ego autem ad te eram. Sed quomodo? Ad te orando. Quando enim malediceris, & quid agas non habes; quando tibi jactantur opprobria, & quomodo corrigas eum à quo jactantur non invenis; nihil tibi restat nisi orare. Sed memento & pro ipso orare. *Ego autem oratione mea ad te, Domine. Tempus beneplaciti Deus.* Ecce enim sepelitur granum, exsurget fructus. *Tempus beneplaciti, Deus.* E De hoc tempore & Prophetæ dixerunt, quod commemorat Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *Tempus beneplaciti, Deus. In multitudine misericordiæ tuæ.* Hoc est tempus beneplaciti, *In multitudine misericordiæ tuæ.* Nam si non esset multitudo misericordiæ tuæ, quid nos faceremus de multitudine iniquitatis nostræ? *In multitudine misericordiæ tuæ. Exaudi me in veritate salutis tuæ.* Quia dixit *misericordiæ tuæ*, subjunxit & veritatem: quia misericordia, & veritas F universæ viæ Domini. Quare misericordia? Dimittendo peccata. Quare veritas? Reddendo promissa. *Exaudi me in veritate salutis tuæ.*

(2. Cor. 6. 2. — Psal. 24. 10.)

ỳ. 15. ỳ. 3. 18. *Salvum me fac de luto, ut non inhæream.* De illo de quo suprà dixerat, Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Proinde quia illud expositum bene accepistis, quod hîc audiatis expressius non est. Hinc se dicit liberandum, ubi se antè dixit infixum: *Salvum me fac de luto, ut non inhæream.* Et exponit hoc ipse: *Eruar ex iis qui oderunt me.* Ipsi ergo sunt lutum ubi hæseram. Sed G hoc fortè suggeritur. Paulò antè dixerat, Infixus sum, modò dicit, *Salvum me fac de luto, ut non inhæream*: cùm secundùm sententiam priorem deberet dicere, Salvum me fac de luto ubi hæseram eruendo me, non agendo ut non inhæream. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum. Quando fortè caperis ab eo, qui te premit ad iniquitatem, tenetur quidem corpus tuum, secundùm corpus infixus es in limo profundi: sed quamdiu non consentis, non hæsisti; si autem consentis, hæsisti. Oratio ergo tua ibi sit, ut quomodo jam tenetur corpus tuum, non teneatur & anima tua, sis liber in vinculis. *Eruar ex his qui oderunt me: & de profundo aquarum.*

19. *Non me demergat tempestas aquæ.* Sed jam ỳ. 16.
demersus erat. Veni in altitudinem maris, tu dixisti: & tempestas demersit me, tu dixisti. Demersit ỳ. 3.
secundùm carnem, non demergat secundùm spiritum. Quibus dictum est, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam: hoc eis dictum est, ut nec carne hærerent, nec spiritu. Non enim appetendum est, ut hæreamus vel carne; sed quantum possumus, vitare debemus. Si verò hæserimus, & in manus peccatorum venerimus, jam corpore hæsimus, fixi sumus in limo profundi: restat pro anima deprecari, ut non inhæreamus, id est, non consentiamus; non nos demergat tempestas aquæ, ut eamus in profundum limi. *Neque absorbeat me profundum, neque coartet super me puteus os suum.* Quid est hoc, Fratres? quid deprecatus est, Magnus est puteus profunditas iniquitatis humanæ: illuc quisque si ceciderit, in altum cadet. Sed tamen ibi positus, si confitetur peccata Deo suo, non super eum claudet puteus os suum: ut est in alio quodam Psalmo scriptum, De profundis clamavi ad te Domine, Domine exaudi vocem meam. Si autem factum in illo fuerit quod alia sententia Scripturæ dicit, Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnet: clausit super eum puteus os suum. Quare clausit os suum? Quia clausit os illius. Perdidit enim confessionem, verè mortuus est, impletumque in eo est quod alibi dicitur, A mortuo, velut qui non sit, perit confessio. Metuenda ista res vehementer, Fratres. Si videris hominem fecisse iniquitatem, mersus est in puteum: quando autem illi dixeris iniquitatem ipsius, & dixerit, Verè peccavi, fateor; non super eum clausit puteus os suum: cùm autem videris eum dicere, Quid enim mali feci? factus est defensor peccati sui, clausit super eum puteus os suum, quà eruatur non habet. Amissa confessione, non erit locus misericordiæ. Tu factus es peccati tui defensor, quomodo erit Deus liberator? Ut ergo sit ille liberator, tu esto accusator.

(Matth. 10. 23. — Psal. 129. 1. — Prov. 18. 3. — Eccli. 17. 26.)

SERMO SECUNDUS
DE POSTERIORE PARTE PSALMI LXVIII.

1. Posterior pars Psalmi, de quo hesterno die locuti sumus Caritati Vestræ, hodie nobis explicanda remanserat. Et video esse tempus reddendi debiti, si tamen ejus prolixitas non nos etiam hodie debitores reliquerit. Itaque hoc præloquor, & peto, ne diuturnum sermonem in his quæ manifesta sunt exspectetis. Ita enim possumus in obscurioribus necessitate immorari, & fortasse supplere quod debemus; ut aliis diebus alia debeamus, aliaque reddamus. Videamus ergo quæ sequuntur. Postea quàm dixit, *Neque coartet super me puteus os suum:* quod hesterno die commendavimus Caritati Vestræ, ut omni ỳ. 16.

[a] Editi, *oratio mea.* At potiores MSS. juxta Græc. LXX. *oratione mea*: ubi subintelligendum, *eram*; sicuti mox docet Augustinus.

animi intentione & fide pietatis caveamus, ne hoc A
maledictum superveniat nobis. Tunc enim coartat
puteus super hominem os suum, id est profundi-
tas iniquitatis, quando non solùm mersus in pecca-
tis jacet, sed etiam perdit aditum confessionis.
Quando autem dicit homo, Peccator sum: radia-
tur aliquo lumine etiam profunditas putei. Sequitur
ergo inter passiones exclamans Dominus noster Je-
sus Christus, caput & corpus, sicut commendavi-
mus: ut quibusdam locis capitis verba cognoscatis;
quæ autem dicta fuerint ita ut capiti convenire non B
possint, ad corpus referatis. Sic enim loquitur
Christus tamquam unus: quia & verè unus, de quo
Gen. 2. 24. Ephes. 5. 31. dictum est, Erunt duo in carne una. Si enim in car-
ne una, quid miraris, quia & in voce una? Sequi-
℣. 17. tur ergo, *Exaudi me Domine, quoniam suavis est
misericordia tua.* Hanc caussam asseruit quare de-
beat exaudiri, quia suavis est misericordia Dei.
Nonne magis hoc erat consequens ut diceret,
Exaudi me Domine, ut suavis mihi sit misericordia
tua? Quare ergo, *Exaudi me Domine, quoniam* C
suavis est misericordia tua? Suavitatem misericor-
diæ Domini de tribulatione sua commendavit aliis
℣. 18. quodam modo verbis, cùm dixit, *Exaudi me Do-
mine, quoniam tribulor.* Re vera enim qui dicit,
Exaudi me Domine, quoniam tribulor, caussam
dicit quare se exaudiri roget: sed homini in tribula-
tione posito, necesse est ut suavis sit misericordia
Dei. De hac suavitate misericordiæ Dei videte
Eccli. 35. 26. quid alio loco Scriptura dicat: Sicut pluvia in sicci-
tate, ita speciosa est misericordia Dei in tribulatio- D
ne. Quod ibi ait, speciosa: hoc ait hîc, *suavis.* Nec
panis dulcis esset, nisi fames præcederet. Ergo &
quando Dominus permittit aut facit ut in tribula-
tione aliqua simus, etiam tunc misericors est: non
enim alimentum subtrahit, sed desiderium movet.
Itaque quid ait modò, *Exaudi me Domine, quoniam
suavis est misericordia tua?* Jam noli differre exaudi-
tionem, in tanta tribulatione sum, ut suavis mihi sit
misericordia tua. Ad hoc ergo subvenire differebas,
ut mihi dulce esset quod subveniebas: jam ergo ul- E
trà non est quod differas; pervenit tribulatio mea
ad mensuram certam calamitatis, veniat misericor-
dia tua ad faciendum opus bonitatis. *Exaudi me
Domine, quoniam suavis est misericordia tua. Se-
cundùm multitudinem miserationum tuarum respice
in me:* non secundùm multitudinem peccatorum
℣. 18. meorum.

2. *Ne avertas faciem tuam à puero tuo.* Et
hæc [a] humilitatis commendatio est, *à puero tuo*,
id est, à parvo: quia jam carui superbiâ per disci- F
plinam tribulationis, *Ne avertas faciem tuam à
puero tuo.* Hæc est illa speciosa misericordia Dei,
quam suprà dixit. Nam sequenti versu exponit
quod dixit: *Quoniam tribulor, velociter exaudi
me.* Quid est, *velociter?* Jam non est quod differas:
tribulor, præcessit afflictio mea, sequatur miseri-
℣. 19. cordia tua.

3. *Intende animæ meæ, & redime eam.* Non
indiget expositione: videamus ergo quod sequitur.
Propter inimicos meos erue me. Hæc planè miran- G
da petitio est, nec breviter perstringenda, nec cur-
sim transilienda; prorsus miranda: *Propter inimi-
cos meos erue me.* Quid est, *Propter inimicos meos
erue me?* Ut confundantur, ut crucientur libera-
tione mea. Quid ergo, si non essent illi qui libera-
tione mea essent cruciandi, mihi subveniri non de-
buit? & tunc tibi acceptabilis est liberatio, cùm
fuerit alterius damnatio? Ecce non sunt inimici, qui
vel confundantur vel torqueantur de liberatione
tua: sic remanebis, non liberaberis? An ad hoc ut
valeat inimicis tuis, quò possint & ipsi tua liberatio-
ne converti? Sed & hoc mirum est, si habeat ali-
quam petitionis caussam. Numquid enim ad hoc li-
beratur servus Dei à Domino Deo suo, ut alii pro-
ficiant? Quid, si deessent qui proficerent, ille servus
Dei non erat liberandus? Quocumque ergo me
convertam, sive ad punitionem, sive ad liberatio-
nem inimicorum, non video caussam petitionis hu-
jus, *Propter inimicos meos erue me:* nisi aliquid in-
telligamus, quod cùm dixero adjuvante Domino,
judicabit in vobis, qui habitat in vobis. Est quæ-
dam liberatio sanctorum occulta: hæc propter ip-
sos fit. [b] Est quædam publica & manifesta: hæc
propter inimicos eorum fit, sive puniendos, sive li- b
berandos. Nam utique Deus de ignibus persecu-
toris non liberavit fratres Machabæos, quibus An- 2. Machab. 7.
tiochus sæviens etiam matrem adhibuit, cujus blan-
ditiis ad amorem vitæ converterentur, & amando
vivere hominibus, Deo morerentur. At illa mater,
jam non Evæ, sed matri Ecclesiæ similis, quos cum
dolore pepererat ut vivos agnosceret, cum gaudio
vidit morientes; & ad hoc hortata est, ut eligerent
potiùs mori pro paternis legibus Domini Dei sui,
quàm vivere contra eas. Quid hîc credituri sumus,
Fratres, nisi quia liberati sunt? Sed occulta fuit il-
lorum liberatio: denique ipse Antiochus, à quo oc-
cisi sunt, visus est sibi aliquid fecisse, quod ejus cru-
delitas dictabat, vel potiùs incitabat. At verò tres Dan. 3. 49.
pueri de camino ignis apertè liberati sunt; quia &
corpus eorum erutum est, salus eorum publica fuit.
Illi ergo sunt in occulto coronati, isti in aperto li-
berati: omnes tamen salvati. Quis autem fructus
liberationis trium puerorum? Quare eorum corona
dilata est? Ipse Nabuchodonosor conversus est ad
Deum ipsorum, eumque prædicavit, quia eruit ser-
vos suos, quem contemserat, cùm eos miserat in
caminum. Est ergo liberatio occulta, est liberatio
manifesta. Liberatio occulta ad animam, liberatio
manifesta etiam ad corpus pertinet. In occulto enim
anima liberatur, in manifesto corpus. Porrò si ita
est, in hoc Psalmo vocem Domini agnoscamus: ad
occultam liberationem pertinet quod suprà dixit,
Intende animæ meæ, & redime eam. Restat cor-
poris liberatio: quia eo resurgente, & in cælos ad-
scendente, & Spiritum sanctum de super mittente, Act. 1. 9. &
conversi sunt ad ejus fidem qui in ejus morte sævie- 2. 4.
runt, & ex inimicis amici facti sunt per illius gra-
tiam, non per justitiam suam. Ideo secutus est,
*Propter inimicos meos erue me. Intende animæ
meæ,* sed hoc in occulto: *Propter inimicos* autem
meos erue [c] & corpus meum. Nihil enim inimicis c
meis proderit, si solam animam liberaveris: aliquid
se egisse, aliquid se implevisse credituri sunt. Quæ Psal. 29.
utilitas in sanguine meo, dum descendo in corru- 10.
ptionem? Ergo, *intende animæ meæ, & redime
eam*, quod tu solus scis: deinde & *propter inimicos
meos erue me*, ut caro mea non videat corruptio-
nem.

4. *Tu enim cognoscis opprobrium meum, & con-* ℣. 20.

[a] Vox, *humilitatis*, abest à MSS.
[b] Hoc loco editi interponebant, *quòd Deus sanctos suos, quosdam occultè, quosdam verò liberat publicè: occultè, sicut Machabæos; publicè, sicut tres pueros de camino ignis educens.* Isthæc non habent melioris notæ MSS.
[c] Hîc Lov. & aliquot MSS. addunt, *me.*

fusionem meam, & verecundiam meam. Quid est, A opprobrium? quid est confusio? quid verecundia? Opprobrium est quod objicit inimicus. Confusio est quæ mordet conscientiam. Verecundia est quæ facit ingenuam frontem etiam de falsi criminis objectione erubescere. [a] Non est crimen; aut etsi crimen est, non est illius cui objicitur: sed tamen infirmitas humani animi plerumque verecundatur etiam cùm falsum objicitur; non quia objectum est, sed quia creditum. Omnia hæc sunt in corpore Domini. Nam confusio in illo non poterat esse, B in quo culpa non inveniebatur. Objiciebatur crimen Christianis, hoc ipsum quòd Christiani essent. Illa quidem gloria erat: fortes libenter accipiebant, & sic accipiebant, ut omnino de nomine Domini sui non erubescerent. Operuerat enim irreverentia faciem ipsorum, habentium frontem Pauli dicentis, (Rom. 1. 16.) Non enim erubesco de Evangelio: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. O Paule, nonne tu es adorator Crucifixi? Parum est, inquit, inde mihi non erubescere: immo hinc so- C lùm glorior, unde me putat inimicus erubescere. (Gal. 6. 14.) Mihi enim absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Huic ergo tali fronti opprobrium solum poterat objici. Nam nec confusio poterat esse in conscientia jam sanata, nec verecundia in fronte tam libera. Sed cùm objiceretur quibusdam quòd Christum interfecerint, meritò compuncti sunt malâ conscientiâ, & salubriter confusi atque conversi; ut possent dicere, (Psal. 138. 1.) Tu cognovisti D confusionem meam. Tu ergo Domine nosti, non solùm opprobrium meum, sed & confusionem meam, in quibusdam & verecundiam; qui quamvis in me credant, publicè me tamen coram impiis confiteri erubescunt, plus apud se valente linguâ humanâ, quàm promissione divina. Videte ergo eos: & commendantur tales Deo, non ut sic relinquat, sed ut eos adjuvando perficiat. Dixit enim & quidam credens & titubans, (Marci 9. 23.) Credo Domine, adjuva incredulitatem meam. (ỳ. 21.) *In conspectu tuo sunt* E *omnes tribulantes me.* Quare mihi sit opprobrium, tu nosti; quare confusio, tu nosti; quare verecundia, tu nosti: ergo erue me propter inimicos meos, quia tu nosti ista mea, illi non norunt; ac per hoc, quia ipsi in conspectu tuo sunt, ista nescientes non poterunt vel confundi vel corrigi, nisi manifestè me erueris propter inimicos meos.

(Item ỳ. 21.) 5. *Opprobrium exspectavit cor meum & miseriam.* Quid est, *exspectavit?* Futura ista prævidit, futura ista prædixit. Non enim venit ad aliud. Si F mori nollet, nec nasci vellet: caussâ resurrectionis utrumque fecit. Duo enim quædam nobis in genere humano nota erant, unum autem incognitum. Nasci quippe homines & mori sciebamus: resurgere & in æternum vivere, nesciebamus. Ut ostenderet nobis quod non noveramus, suscepit duo quæ noveramus. Ad hoc ergo venit. *Opprobrium exspectavit cor meum & miseriam.* Sed miseriam cujus? Exspectavit enim miseriam, sed magis crucifigen- G tium, magis persequentium; ut in illis esset miseria, in illo misericordia. Miseriam quippe illorum miserans etiam pendens in cruce, (Lucæ 23. 34.) Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. *Opprobrium exspectavit cor meum & miseriam: & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit.* Quid ergo profuit, quia exspectavi? hoc est, quid profuit, quia prædixi? quid profuit, quia dixi ideo me venisse? Ventum est ut impleretur quod dixi, *sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & consolantes, & non inveni:* hoc est, non fuit. Quod enim superiore versu dixit, *Sustinui qui simul contristaretur,* hoc sequenti versu, *& consolantes.* Quod autem superiore versu, *& non fuit:* hoc sequenti versu, *& non inveni.* Ergo non altera subjecta, sed superior repetita sententia est. Quam sententiam si retractemus, quæstio nonnulla poterit oboriri. Numquid enim discipuli ejus non sunt contristati, quando ductus est ad passionem, quando ligno suspensus, quando mortuus? Usque adeo contristati, ut illa Maria Magdalene, quæ primò eum vidit, (Johan. 20. 18. Marci 16. 9.) gaudens lugentibus nuntiaret quid viderit. Evangelium ista loquitur: non nostra præsumtio, non nostra suspicio est: constat doluisse, constat luxisse discipulos? Extraneæ mulieres flebant, quando ad passionem ducebatur, ad quas conversus ait, (Lucæ 23. 28.) Flete, sed vos, nolite me. Quomodo ergo sustinuit qui simul contristaretur, & non fuit? Adtendimus, & invenimus tristes, & lugentes, & plangentes: unde nobis mira videtur ista sententia, *Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & consolantes, & non inveni.* Intendamus diligentiùs, & videbimus eum sustinuisse qui simul contristaretur, & non fuisse. Contristabantur enim illi carnaliter de vita mortali, quæ mutanda fuerat morte, & reparanda resurrectione: hinc erat illa tristitia. De illis enim esse debuit, qui cæci medicum occiderunt, qui tamquam perniciosè febrientes phrenetici, faciebant injuriam ei à quo illis fuerat salus allata. Ille volebat curare, illi sævire: hinc tristitia medico. Quære utrùm invenerit hujus tristitiæ comitem. Non enim ait, Sustinui qui contristaretur, & non fuit; sed, *qui simul contristaretur,* id est, ex ea re, qua ego, contristaretur, *& non inveni.* Petrus certè plurimùm amavit, & in fluctus calcandos se sine (Matth. 14. 29.) dubitatione projecit, & ad vocem Domini liberatus est: & eum ductum ad passionem, amoris audaciâ consecutus, tamen turbatus, ter negavit. Unde, nisi quia malum illi videbatur mori? Id enim devitabat quod malum putabat. Hoc ergo & in Domino dolebat, quod ipse devitabat. Propterea & antè dixerat, (Matth. 16. 22.) Absit à te Domine, propitius tibi esto, non fiet istud: quando meruit audire, Satanas; postea quàm audierat, Beatus es Simon Bar-Jona. Ergo in tristitia quam habebat Dominus de illis, pro quibus oravit, Pater ignosce illis, quia nes- (Lucæ 23. 34.) ciunt quid faciunt: nullum comitem invenit. *Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit.* Prorsus non fuit. *Et consolantes, & non inveni.* Qui sunt consolantes? Proficientes. Ipsi enim nos consolantur, ipsi sunt solatio omnibus prædicatoribus veritatis.

(ỳ. 22.) 6. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Factum est quidem ad litteram, & Evangelium hoc nobis indicat. Sed intelligendum est, Fratres, hoc ipsum quod non inveni qui simul contristaretur, hoc fuit fel meum, hoc mihi amarum, hoc acetum fuit: amarum propter mærorem, acetum propter eorum vetustatem. Namque legimus illi quidem oblatum fel, sicut Evange- (Matth. 27. 34.) lium loquitur; sed in potum, non in escam. Verumtamen

[a] Sic MSS. At editi, post *objectione erubescere,* prosequuntur, *Erubescere quidem non est crimen: aut si crimen est, non est illius cui objicitur, sed ejus qui objicit. Sed tamen infirmitas* &c.

tamen sic accipiendum & impletum, quod hîc fuerat antè prædictum, *Dederunt in escam meam fel:* & in isto ipso facto, non solùm in hoc dicto, mysterium requirere debemus, secreta pulsare, velum templi conscissum intrare, videre ibi sacramentum, vel quod ita dictum est, vel quod ita factum est. *Dederunt*, inquit, *in escam meam fel.* Non ipsum quod dederunt esca erat: potus enim erat; sed *in escam dederunt:* quia jam Dominus escam acceperat, & in ipsam injectum est fel. Acceperat autem ipse escam suavem, quando pascha manducavit cum discipulis suis: ibi sacramentum sui corporis demonstravit. In hanc escam tam suavem, tam dulcem unitatis Christi, quam commendat Apostolus, dicens, Quia unus panis, unum corpus multi sumus: in hanc escam suavem quis est qui dat fel, nisi contradictores Evangelii, tamquam illi persecutores Christi? Minùs enim peccaverunt Judæi crucifigentes in terra ambulantem, quàm qui contemnunt in cælo sedentem. Quod ergo fecerunt Judæi, ut in escam quam jam acceperat darent bibendum amarum illum potum, hoc faciunt qui malè vivendo scandalum inferunt Ecclesiæ: hoc faciunt hæretici amaricantes, sed non exaltentur in semetipsis. Dant fel super tam jocundum cibum. Sed quid facit Dominus? Non admittit ad corpus suum. Hoc sacramento ipse Dominus, quando illi obtulerunt fel, gustavit, & noluit bibere. Si non eos pateremur, nec omnino gustaremus: quia verò necesse est eos pati, necesse est gustari. Sed quia in membris Christi tales esse non possunt, gustari possunt, recipi in corpus non possunt. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Sitiebam, & acetum accepi: id est fidem illorum desideravi, & vetustatem inveni.

7. *Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam.* Qualem muscipulam mihi exhibuerunt, dando mihi talem potum, talis muscipula illis sit. Quare ergo, *coram ipsis?* Sufficeret, *Fiat mensa eorum in muscipulam.* Sunt tales qui iniquitatem suam noverunt, & in ea pertinacissimè perseverant: coram ipsis fit muscipula eorum. Perniciosi nimis ipsi sunt, qui descendunt in infernum viventes. Denique de persecutoribus quid dictum est? Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos. Quid est, vivos? Consentientes illis, & scientes quia eis consentire non debebamus. Ergo coram ipsis fit muscipula, & non corriguntur. Vel quia coram ipsis est muscipula, [a] non incidant. Ecce norunt muscipulam, & pedem mittunt, & tenenda colla subjiciunt. Quantò melius erat averti à muscipula, peccatum cognoscere, errorem damnare, amaritudine carere, in corpus Christi transire, Domini gloriam quærere? Sed tantum valet animi præsumtio, ut & coram ipsis muscipula sit, & incidant in eam. *Obscurentur oculi eorum, ne videant*, sequitur hîc: ut quoniam sine caussa viderunt, fiat illis & non videre. *Fiat* ergo *mensa eorum coram ipsis in muscipulam. Coram ipsis fiat in muscipulam*, non optantis est, sed prophetantis: non ut fiat, sed quia fiet. Hoc sæpè commendavimus, & meminisse debetis: ne quod præsaga mens in Spiritu Dei dicit, malevolè [b] imprecari videatur. Fiat ergo, nec potest aliter fieri, nisi ut talibus ista eveniant. Et quoniam videmus per Spiritum Dei dici talia eventura malis; ad hoc in

A illis hæc intelligamus, ut nos talia devitemus, Hoc enim nobis prodest intelligere, & ex inimicis proficere, Fiat ergo illis *& in retributionem & in scandalum.* (℣. 23.) Et numquid injustum est hoc? Justum est. Quare? Quoniam *in retributionem.* Non enim aliquid illis accideret, quod non debebatur. *In retributionem* fit, *& in scandalum:* quia ipsi sibi sunt scandalum.

8. *Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum illorum semper incurva.* (℣. 24.) Hoc consequens est. B Nam quorum oculi fuerint obscurati, ne videant, sequitur ut dorsum illorum incurvetur. Unde hoc? Quia cùm cessaverint superna cognoscere, necesse est ut de inferioribus cogitent. Qui bene audit, Sursum cor, curvum dorsum non habet. Erectâ quippe staturâ exspectat spem repositam sibi in cælo; maximè si præmittat thesaurum suum, quò sequatur cor ejus. (Matth. 6. 21.) At verò qui futuræ vitæ spem non intelligunt, jam excæcati, de inferioribus cogitant: & hoc est habere dorsum curvum; à quo morbo C Dominus mulierem illam liberavit. Alligaverat enim eam satanas annis decem & octo, & eam [c] curvatam erexit: (Luca 13. 16.) & quia sabbato faciebat, scandalizati sunt Judæi; bene scandalizati sunt de illa erecta, ipsi curvi. *Et dorsum illorum semper incurva.*

9. *Effunde super eos iram tuam, & indignatio iræ tuæ comprehendat eos.* (℣. 25.) Plana sunt: sed tamen *comprehendat eos*, quasi fugientes agnoscimus. Quò autem fugituri sunt? In cælum? Tu ibi es. (Psal. 138. 8.) In infernum? Ades. Pennas suas nolunt recipe- D re, ut volent in directum: *comprehendat eos indignatio iræ tuæ*, non eos permittat effugere. (Act. 1. 20.)

10. *Fiat habitatio eorum deserta.* (℣. 26.) Hoc jam in manifesto. Quomodo enim liberationem suam non solùm occultam commendavit dicens, Intende animæ meæ, & redime eam; (℣. 19.) verùm etiam manifestam secundùm corpus, adjiciens, Propter inimicos meos erue me: (Ibidem.) ita & his futuras quasdam calamitates prædicit occultas, de quibus paulò antè loquebatur. Nam quotus quisque est, qui intelligat in- E felicitatem hominis, cujus cor jam cæcum est? Tollantur illi oculi corporis, omnes homines miserum dicunt: perdat oculos mentis, sed tamen circumfluat omni abundantiâ rerum, felicem appellant; sed qui similiter mentis oculos perdiderunt. Ergo jam quid apertè, ut appareat omnibus quia vindicatum est in eis? Nam cæcitas Judæorum, occulta vindicta est: manifesta verò quæ? *Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Factum est hoc in ipsa civitate Jeru- F salem, in qua sibi visi sunt potentes clamando adversùs Filium Dei, Crucifige, crucifige; (Johan. 19. 6.) & prævalendo, quia potuerunt occidere eum qui mortuos suscitabat. Quàm sibi potentes, quàm magni visi sunt? Consecuta est postea vindicta Domini, expugnata est civitas, debellati Judæi, occisa nescio quot hominum millia. Nullus illuc modò permittitur accedere Judæorum: ubi potuerunt adversùs Dominum clamare, ibi à Domino non permittuntur habitare. Perdiderunt locum furoris sui: atque G utinam vel nunc agnoscant locum quietis suæ, Quid profuit [d] illis Caiphas dicendo, Nos si istum dimiserimus sic, venient Romani, & tollent nobis & locum & regnum? (Johan. 11. 48.) Ecce & non eum dimiserunt vivum, & ille vivit; & venerunt Romani, & tulerunt eis & locum & regnum. Modò audiebamus,

[a] Sic MSS. At editi, *& incidunt.*
[b] MSS. *malivolè deprecari.*

[c] Omnes propè MSS. *curatam erexit.*
[d] MSS. *illi Caipha dicere.*

[Matth. 23. 37. & 38.] cùm Evangelium legeretur, Jerusalem, Jerusalem, A quotiens volui congregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Hoc & hîc dicitur: *Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Non sit qui inhabitet*, sed ex numero illorum. Nam loca illa omnia & hominibus plena sunt, & Judæis inania.

[℣. 27.] 11. Quare hoc? *Quoniam quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Quid ergo peccaverunt, si à Deo B percussum persecuti sunt? Quid animo eorum imputatur? Malitia. Nam id in Christo factum est quod oportebat. Pati utique venerat, & punivit per quem passus est. Nam Judas traditor punitus est, & Christus crucifixus est: sed nos redemit sanguine [Matth. 27. 5.] suo, & punivit illum de pretio suo. Projecit enim pretium argenti, quo ab illo Dominus venditus erat; nec agnovit pretium, quo ipse à Domino [a] redemtus erat. Factum est hoc in Juda. Sed cùm videamus mensuram quamdam esse retributionis in C omnibus, nec quemquam posse permitti ampliùs sævire, quàm acceperit potestatem; quomodo illi addiderunt, aut quæ est ista percussio Domini? Nimirum ex persona locutus est ejus unde corpus acceperat, unde carnem assumserat, id est, generis hu-[Gen. 3. 6.]mani, ipsius Adæ, qui percussus est primò morte propter peccatum suum. Mortales ergo hîc homines cum pœna nascuntur: huic pœnæ addunt, quicumque homines fuerint persecuti. Jam enim homo hîc moriturus non esset, nisi illum Deus percussis- D set? quid ergo tu homo sævis ampliùs? Parum-ne homini est, quòd aliquando moriturus est? Portat ergo unusquisque nostrûm pœnam suam: huic pœnæ volunt addere qui nos persequuntur. Hæc pœna percussio est Domini. Dominus quippe sententiâ [Gen. 2. 17.] percussit hominem: Qua die tetigeritis, inquit, morte moriemini. Ex hac morte carnem susceperat, [Rom. 6. 6.] & vetus homo noster simul crucifixus est cum illo. Ex illius voce ista dixit, *Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum* E *addiderunt.* Super quem dolorem vulnerum? Super dolorem peccatorum ipsi addiderunt. Vulnera enim sua peccata dixit. Sed ne ad caput respicias, ad corpus adverte; secundùm cujus vocem dictum est ab ipso in illo Psalmo, in quo vocem suam ostendit, quia ejus primum versum de cruce clamavit, [Psal. 21. 2.] Deus, Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Ibi secutus ait, Longè à salute mea verba delictorum meorum. Ipsa sunt vulnera inflicta à la-[Luca 10. 30.]tronibus in via, ei quem levavit in jumentum suum: F quem sacerdos & Levites transeuntes invenerant & contemserant, à quibus curari non potuit; transiens autem Samaritanus, misertus est ejus, accessit, & in jumentum proprium levavit. Samarites Latinè custos interpretatur: quis autem custos, nisi Salvator Dominus noster Jesus Christus? Qui quoniam [Rom. 6. 9.] surrexit à mortuis jam non moriturus, non dormit [Psal. 120. 4.] neque obdormiet qui custodit Israël. *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

[℣. 28.] 12. *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum.* G Quid est hoc? Quis non expavescat? Deo dicitur, *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum.* Unde apponet Deus iniquitatem? Habet enim iniquitatem quam apponat? Scimus enim verum esse quod dictum est per Paulum apostolum, [Rom. 9. 14.] Quid ergo dicemus? numquid iniquitas est apud

[a] Duo MSS. *redimendus erat.*

Deum? absit. Unde ergo, *Appone iniquitatem super iniquitatem?* quomodo id intellecturi sumus? Adsit Dominus ut dicamus, & propter fatigationem vestram breviter dicere valeamus. Iniquitas ipsorum erat, quia hominem justum occiderunt: addita est alia, quia Filium Dei crucifixerunt. Sævire ipsorum tamquam in hominem fuit: sed si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. [1. Cor. 2. 8.] Illi iniquitate sua tamquam hominem occidere voluerunt: apposita est iniquitas super iniquitatem ipsorum, ut Filium Dei crucifigerent. Quis hanc iniquitatem apposuit? Ille qui dixit, Fortè reverebuntur Filium meum, ipsum mittam. [Matth. 21. 37.] Solebant enim occidere missos ad se servos, exactores locationis atque mercedis. Misit ipsum Filium, ut & ipsum occiderent. Apposuit iniquitatem super iniquitatem ipsorum. Et hæc Deus sæviendo fecit, an potiùs justè retribuendo? Fiat enim illis, inquit, [in ℣. 23.] in retributionem & in scandalum. Meriti erant sic excæcari, ut Filium Dei non agnoscerent. Et hoc fecit Deus, apponens iniquitatem super iniquitatem ipsorum; non vulnerando, sed non sanando. Quomodo enim auges febrem, auges morbum, non morbum adhibendo, sed non succurrendo: sic quia tales fuerunt ut curari non mererentur, in ipsa malitia quodam modo profecerunt, sicut dictum est, [2. Tim. 3. 13.] Mali autem & facinorosi proficiunt in pejus: & apposita est iniquitas super iniquitatem ipsorum. *Et non intrent in justitia tua.* Hoc planum est.

13. *Deleantur de libro viventium.* [℣. 29.] Aliquando enim illic scripti erant? Fratres, non sic accipere debemus, quoniam quemquam Deus scribat in libro vitæ, & deleat illum. Si homo dixit, [Johan. 19. 22.] Quod scripsi scripsi, de titulo ubi scriptum erat, Rex Judæorum: Deus quemquam scribit & delet? Præscius est, prædestinavit omnes ante constitutionem [Rom. 8. 29.] mundi regnaturos cum Filio suo in vita æterna. Hos conscripsit, ipsos continet liber vitæ. Denique in Apocalypsi quid ait Spiritus Dei, cùm de pressuris ab Antichristo futuris loqueretur eadem Scriptura? Consentient illi, inquit, omnes qui non sunt scri-[Apoc. 13. 8.]pti in libro vitæ. Proinde sine dubitatione non erunt consensuri qui scripti sunt. Isti ergo quomodo delentur, ubi numquam scripti sunt? Hoc dictum est secundùm spem ipsorum, quia ipsi se scriptos putabant. Quid est, *Deleantur de libro vitæ?* Et ipsis constet, non illos ibi esse. Ex hac locutione dictum est in alio Psalmo, Cadent à latere tuo mille, [Psal. 90. 7.] & dena millia à dextris tuis: id est, multi scandalizabuntur, & ex eo numero qui se sperabant sessuros tecum, & ex eo numero qui se sperabant staturos ad dexteram tuam, separati ab hœdis sinistris: non [Matth. 25. 33.] quia cùm ibi steterit aliquis, postea cadet, aut cùm sederit cum illo quisquam, abjicietur; sed quia multi casuri erant in scandalum, qui jam ibi se esse putabant; id est, multi qui se sperabant sessuros tecum, multi qui se speraverant staturos ad dexteram, ipsi casuri sunt. Sic ergo & hîc illi qui se sperabant tamquam merito justitiæ suæ in libro scriptos Dei, quibus dicitur, Scrutamini Scripturas, [Johan. 5. 39.] in quibus putatis vos vitam æternam habere: cùm perducta fuerit damnatio eorum etiam ad cognitionem eorum, delebuntur de libro viventium, id est, non ibi se esse cognoscent. Nam versus qui sequitur, exponit quod dictum est: *Et cum justis non scribantur.* Dixi ergo, *Deleantur* secundùm spem eorum: secundùm autem æquitatem

tuam quid dico? *Non scribantur.*

ỳ. 30. 14. *Pauper & dolens ego sum.* Quare hoc? An ut agnosceremus quòd per amaritudinem animi maledicit pauper iste? Multa enim dixit quæ illis eveniant. Et quasi ei diceremus, Ut quid talia? Noli tantum. Respondet, *Pauper & dolens ego sum.* Perduxerunt me ad egestatem, ad istum dolorem deposuerunt, ideo ista dico. Non est tamen stomachatio maledicentis, sed prædictio prophetantis. Nam de paupertate sua & dolore suo quædam, quæ posteriùs dicit, commendaturus est nobis, (Matth. 5.3.) ut discamus esse pauperes & dolentes. Beati enim pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum. (Ibidem 5.) Et, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Hoc ergo ipse priùs jam nobis ostendit: & ideo, *Pauper & dolens ego sum.* Totum corpus ejus hoc dicit. Corpus Christi in hac terra pauper est & dolens. Sed sint divites Christiani. Prorsus si Christiani sunt, pauperes sunt; in comparatione divitiarum cælestium quas sperant, omne aurum suum arenam deputant. *Pauper & dolens ego sum.*

Ibidem ỳ. 30. 15. *Et salus vultûs tui Deus suscepit me.* Numquid desertus est pauper iste? Quando tu dignaris pannosum pauperem applicare ad mensam tuam? Porrò autem pauperem istum salus vultûs Dei suscepit: in vultu suo abscondit ejus egestatem. (Psal. 30.21.) De illo quippe dictum est, Abscondes eos in abscondito vultus tui. In illo autem vultu quæ sint divitiæ, vultis nosse? Divitiæ istæ hoc tibi præstant, ut quod vis, quando vis prandeas: illæ verò, ut numquam esurias. *Pauper & dolens ego sum: & salus vultûs tui Deus suscepit me.* Ad quam rem? Ut jam non (ỳ. 31.) sim pauper, non sim dolens? *Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.* Jam dictum est, pauper iste laudat nomen Dei cum cantico, magnificat eum in laude. Quando auderet cantare, nisi recreatus esset à fame? *Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.* Magnæ divitiæ. Quas gemmas laudis Dei de thesauro interiore protulit? (Job 1.21.) *Magnificabo eum in laude.* Hæ sunt divitiæ meæ. Dominus dedit, Dominus abstulit. Ergo miser remansit? Absit. Vide divitias: Sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. *Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.*

ỳ. 32. 16. *Et placebit Deo:* hoc quod eum laudabo, placebit: *super vitulum novellum, cornua producentem & ungulas.* (Psal. 49.23.) Gratius illi erit sacrificium laudis, quàm sacrificium vituli. Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi via est in qua ostendam illi salutare Dei: Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Ergo laudabo Deum; & plus ei placebit quàm vitulus novellus, cornua producens & ungulas. Ampliùs ergo placebit Deo laus ejus exiens de ore meo, quàm magna victima adducta ad aram ipsius. An aliquid de cornibus & ungulis vituli hujus dicendum est? Qui bene instructus est, & laude Dei opulentus, & cornua debet habere quibus adversarium ventilet, & ungulas quibus terram excitet. Nostis enim hoc facere vitulos pubescentes, & in taurinam audaciam grandescentes. Nam ideo novellus est, propter vitam novam. Aliquis ergo hæreticus fortè contradicit; cornibus ventiletur. Alius non contradicit, sed tamen terrenum abjectè sapit, ungulis excitetur. Ergo super hunc vitulum tibi placebit laudatio mea, [a] jam illa post paupertatem & dolorem in æterna societate Angelorum, ubi nec adversarius erit in certamine ventilandus, nec piger de terra excitandus.

17. *Videant inopes, & lætentur.* Credant, & ỳ. 33. spe gaudeant. Magis inopes sint, ut saturari mereantur: ne cùm superbiæ saginam ructant, negetur eis panis quo salubriter vivant. *Quærite Dominum, inopes,* esurite, & sitite; ipse est enim Matth. 5.6. panis vivus qui de cælo descendit. *Quærite Domi-* Johan. 6.51. *num, & vivet anima vestra.* Quæritis panem, ut vivat caro vestra: Dominum quærite, ut vivat anima vestra.

18. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus.* Ex- ỳ. 34. audivit pauperes, nec exaudiret pauperes, nisi essent pauperes. Vis exaudiri? Pauper esto: dolor de te clamet, non fastidium. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus; & compeditos suos non sprevit.* Offensus à servis, fecit eos compeditos: sed clamantes de compedibus non contemsit. Quæ sunt istæ compedes? Mortalitas, corruptibilitas carnis, compedes sunt quibus ligati sumus. Et vultis nosse istarum compedum gravitatem? Inde dicitur, Corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Sap. 9.15. Quando homines in sæculo divites esse volunt, istis compedibus pannos quærunt. Sed sufficiant panni compedum: tantum quære, quantum depellendæ necessitati satis est. Cùm autem superflua quæris, compedes tuas onerare desideras. In tali ergo custodia vel solæ compedes remaneant. Sufficiat diei Matth. 6.34. malitia sua. De ista malitia clamamus ad Deum, *Quoniam exaudivit pauperes Dominus; & compeditos suos non sprevit.*

19. *Laudent illum cæli & terra, mare & om-* ỳ. 35. *nia repentia in eis.* Veræ divitiæ hujus pauperis istæ sunt, considerare creaturam, & laudare Creatorem. *Laudent illum cæli & terra, mare & omnia repentia in eis.* Et creatura sola ista laudat Deum, cùm considerata eâ laudatur Deus?

20. Audi & aliud: *Quoniam Deus salvam fa-* ỳ. 36. *ciet Sion.* Reparat Ecclesiam suam; gentes fideles incorporat Unigenito suo; non fraudat credentes in se præmio promissionis suæ. *Quoniam Deus salvam faciet Sion: & ædificabuntur civitates Judæ.* Ipsæ sunt Ecclesiæ. Nemo dicat, quando erit istud ut ædificentur civitates Judæ? O si velis agnoscere structuram, & esse lapis vivus, ut intres in eam! Et nunc civitates Judæ ædificantur. Juda enim confessio interpretatur. De confessione humilitatis ædificantur civitates Judæ: ut foris ab eis superbi remaneant, qui confiteri erubescunt. *Quoniam Deus salvam faciet Sion.* Quam Sion? Audi in sequentibus: *Et semen servorum ejus obtinebunt eam, &* ỳ. 37. *qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea.*

21. Psalmus finitus est, sed paululùm istos duos versus non relinquamus: admonent enim nos aliquid, ne desperando in illam structuram non intremus. *Semen*, inquit, *servorum ejus obtinebunt eam.* Jam ergo *semen servorum ejus* qui sunt? Fortè dicis, Judæi nati de Abraham: nos autem qui non sumus nati de Abraham, quomodo habebimus istam civitatem? Sed non sunt semen Abrahæ illi Judæi, quibus dictum est, Si filii Abrahæ estis, fa- Johan. 8.39. cta Abrahæ facite. *Semen* ergo *servorum ejus*, imitatores fidei servorum ejus *obtinebunt eam.* Denique ultimus versus superiorem exponit. Quasi enim turbatus, ne putares fortè hoc de Judæis dici, *Et semen servorum ejus obtinebunt eam*, dicens, Nos

[a] Sic melioris notæ MSS. Alii, *Iam illam post* &c. At editi, *Nam illam post* &c. non rectè, nisi *illam* referas ad *Videant inopes* &c.

semen gentium sumus, quæ idola coluerunt, & dæmonibus servierunt: quid ergo nobis in hac civitate sperandum est? statim subjecit ut præsumas & speres: *Et qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt in ea.* Hoc est enim *semen servorum ejus, qui diligunt nomen ejus.* Quia enim servi ejus dilexerunt nomen ejus; quicumque non diligunt nomen ejus, non se dicant semen servorum ejus; & qui diligunt nomen ejus, non se negent semen servorum ejus.

IN PSALMUM LXIX. * ENARRATIO.

* Sermo in Martyrum sollemnitate habitus.

Præfatio.

1. GRATIAS grano tritici, quia mori voluit & multiplicari: gratias unico Filio Dei Domino & Salvatori nostro Jesu Christo, qui mortem nostram subire non dedignatus est, ut nos vitâ suâ dignos faceret. Ecce qui singularis erat donec transiret, sicut dixit in Psalmo, Singularis ego sum donec transeam: quia sic erat singulare granum, ut in se haberet magnam multitudinis fecunditatem; in quantis granis passionem ejus imitantibus exsultamus, quando natalitia Martyrum celebramus? Multa ergo membra ejus sub uno capite ipso Salvatore nostro caritatis & pacis vinculo colligata, sicut nosse dignamini, quoniam sæpissimè audistis, unus homo sunt: & ipsorum ut unius hominis vox plerumque in Psalmis auditur, & sic clamat unus tamquam omnes, quia omnes in uno unus sunt. Audiamus ergo quoniam laboraverunt Martyres, & inter magnas tempestates odiorum in hoc sæculo periclitati sunt, non tam corpore, quod quandoque posituri erant, sed ipsa fide; ne deficientes & fortè acerbis persecutionum cedentes doloribus vel amori vitæ hujus, amitterent quod promiserat Deus: qui non solùm verbo, sed etiam exemplo abstulerat omnem timorem; verbo, dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere; exemplo, faciens quod verbo præcepit, ut nec eorum verberantium manus vellet devitare, nec alapas percutientium, nec salivas conspuentium, nec coronam de spinis imponentium, nec crucem interficientium: nihil horum vitare voluit, cui nihil opus erat, propter eos quibus hoc opus erat; faciens ægrotis de seipso medicamentum. Laboraverunt ergo Martyres: & nisi ille semper adesset qui ait, Ecce ego » vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, utique defecissent.

(Johan. 12. 25. — Psal. 140. 10. — Matth. 10. 28. — Matth. 28. 20.)

2. Est ergo in hoc Psalmo vox contribulatorum, & ideo utique Martyrum inter passiones periclitantium, sed de suo capite præsumentium. Audiamus eos, & loquamur cum eis ex affectu cordis, etiamsi non similitudine passionis. Illi enim jam coronati sunt, nos adhuc periclitamur: non quia tales nos persecutiones urgent, quales ipsos urserunt, sed fortasse pejores in omnimodis generibus tantorum scandalorum. Nostra enim tempora magis abundant illo Væ, quod clamavit Dominus? Væ mundo ab scandalis. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Neque enim & Lot ille sanctus in Sodomis ab aliquo corporalem persecutionem patiebatur, aut dictum illi erat, ut non ibi habitaret: persecutio ejus, facta mala Sodomitarum erant. Nunc ergo jam Christo in cælo sedente, jam glorificato, jam subjectis cervicibus regum jugo ejus, & suppositis eorum frontibus signo ejus, jam nullo remanente qui palàm Christianis audeat insultare, adhuc tamen inter organa & symphoniacos gemimus, adhuc illi inimici Martyrum, quia vocibus & ferro non possunt, eos suâ luxuriâ persequuntur. Atque utinam Paganos tantummodo [a] doleremus: esset qualecumque solatium, exspectare eos qui nondum cruce Christi signati sunt, quando signentur, & quando ejus auctoritate alligati desinant furere. Videmus etiam portantes in fronte signum ejus, simul in ipsa fronte portare impudentiam luxuriarum, diebusque & sollemnitatibus Martyrum non exsultare, sed insultare. Et inter hæc gemimus, & hæc persecutio nostra est, si est in nobis caritas quæ dicat, Quis infirmatur, & non ego infirmor? quis scandalizatur, & non ego uror? Nullus ergo servus Dei sine persecutione: verumque est illud quod Apostolus ait, Sed & omnes qui volunt in Christo piè vivere, persecutionem patientur. Videris unde, videris quomodo, diabolus ille biformis est. Leo est in impetu, draco in insidiis. Leo minetur, inimicus est: draco insidietur, inimicus est. Quando nos securi? Ecce fiant omnes Christiani, numquid & diabolus Christianus erit? Tentare ergo non cessat, insidiari non cessat. Infrenatus est atque illigatus in cordibus impiorum, ne sæviat in Ecclesiam, & tantum faciat quantum vult. Fremunt dentes impiorum adversùs dignitatem Ecclesiæ & pacem Christianorum, & quia non habent quid agant sæviendo; saltando, blasphemando, luxuriando, non impellunt corpora Christianorum, sed lacerant animas Christianorum. Clamemus ergo una voce omnes verba hæc: DEUS in adjutorium meum intende. Opus enim habemus sempiterno adjutorio in isto sæculo. Quando autem non? [b] Modò tamen in tribulatione positi maximè dicamus, *Deus in adjutorium meum intende.*

(Matth. 18. 7. — Matth. 24. 12. — Gen. 19. 29. — 2. Cor. 11. 29. — 2. Tim. 3. 12. — ℣. 2.)

3. *Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam.* Christus dicit: sive caput dicat, sive corpus dicat; ille dicit, qui dixit, Quid me persequeris? ille dicit, qui dixit, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Nota est ergo vox hujus hominis, totius hominis, capitis & corporis: non sæpè commendanda, quia nota. *Confundantur*, inquit, *& revereantur, qui quærunt animam meam.* In alio Psalmo dicit, Considerabam in dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret « me: periit fuga à me, & non est qui exquirat animam meam. Ibi de persecutoribus ait, quia non erat qui exquireret animam ejus: hìc autem, *Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam.* Dolebat se non quæri ad imitandum: gemebat se quæri ad opprimendum. Quæris animam justi, cùm imitari cogitas: quæris animam justi, cùm occidere cogitas. Quoniam duobus modis quæritur anima hominis justi, singuli in singulis Psalmis expressi sunt. Illic dolet, quia non est qui requirat animam ejus ad imitandum passiones ejus: hìc autem, *Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam.* Quærunt animam ejus, non ut duas habeant. Non enim sic quærebant animam ejus, quomodo quærit latro tunicam viatoris: ad hoc occidit, ut exspoliet, ut habeat. Qui autem persequitur ut occidat; excludit animam, non se vestit. Quærunt illi animam meam, occidere me volunt. Quid ergo tu illis optas? *Confundantur, &*

(℣. 3. — Act. 9. 4. — Matth. 25. 40. — Psal. 141. 5.)

[a] Sic MSS. Editi verò, *toleraremus.*

[b] Aliquot MSS. *Quando autem non modò: tamen &c.*

revereantur. Et ubi est quod audisti à Domino tuo, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro his qui persequuntur vos? Ecce persecutionem pateris, & maledicis eis à quibus pateris: quomodo imitaris passiones præcedentes Domini tui, pendentis in cruce & dicentis, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt? Respondet talia dicentibus Martyr, & dicit, Dominum mihi proposuisti dicentem, Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt: agnosce & vocem meam, ut sit & tua. Quid enim dixi de inimicis meis? *Confundantur, & revereantur.* Jam facta est talis vindicta de inimicis Martyrum. Saulus ille qui Stephanum persecutus est, confusus est & reveritus. Anhelabat cædes, quærebat quos adtraheret & necaret: audita de super voce, Saule, Saule, quid me persequeris, confusus & prostratus est, & erectus ad obediendum, qui inflammatus erat ad persequendum. Hoc ergo optant Martyres inimicis suis, *Confundantur, & revereantur.* Quamdiu enim non confunduntur & reverentur, necesse est facta sua defendant: gloriosi sibi videntur, quia tenent, quia ligant, quia verberant, quia occidunt, quia saltant, quia insultant; de his omnibus factis aliquando confundantur & revereantur. Si enim confundentur, & convertentur: quia converti non possunt, nisi confusi fuerint & reveriti. Optemus ergo hæc inimicis nostris, securi optemus. Ecce ego dixi, & vobiscum dixerim, omnes qui adhuc saltant & cantant & insultant Martyribus, *confundantur, & revereantur:* aliquando in his parietibus tundant confusi pectora sua.

4. *Avertantur retrorsum, & erubescant, qui cogitant mihi mala.* Primò fuit impetus persequentium, modò remansit malevolentia cogitantium. Prorsus tempora sunt in [a] Ecclesia persecutionis distincta sequentia. Factus est impetus in Ecclesiam, quando reges persequebantur: & quia prædicti erant reges & persecuturi & credituri, impleto uno utique alterum sequebatur. Factum est & illud quod consequens fuit; crediderunt reges, data pax est Ecclesiæ, cœpit esse in culmine dignitatis Ecclesia, etiam in hac terra, etiam in hac vita: sed non deest fremitus persecutorum, impetus suos ad cogitationes verterunt. In illis cogitationibus tamquam in abysso [b] ligatus est diabolus: fremit, & non erumpit. Dictum est enim de his temporibus Ecclesiæ, Peccator videbit, & irascetur. Et quid faciet? Numquid quod primò? Adtrahe, liga, percute. Non facit hoc. Quid ergo? Dentibus suis frendet, & tabescet. Et his tamquam irascitur Martyr, & tamen pro his orat Martyr. Quomodo enim bene optavit illis, de quibus dixit, Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam: sic & nunc, *Avertantur retrorsum, & erubescant, qui cogitant mihi mala.* Quare? Ut non præcedant, sed sequantur. Qui enim reprehendit Christianam religionem, & consilio suo vult vivere, quasi præcedere vult Christum, ut ille videlicet erraverit, & invalidus infirmusque fuerit, qui vel voluerit pati inter manus Judæorum, vel potuerit; ille autem cordatus sit cavens ista omnia, declinans mortem, mentiens etiam iniquè ne moriatur, interficiens animam suam ut vivat corpore, magni consilii prudentisque sibi videtur. Præcedit reprehendens Christum, veluti antecedit Christum: credat in Christum, & sequatur Christum. Nam quod optatum est modò persecutoribus cogitantibus mala, dixit hoc ipse Dominus Petro. Præcedere quippe quodam loco Petrus voluit Dominum. Loquebatur enim Salvator de passione sua, quam si non suscepisset, nos salvi non essemus: & Petrus qui paulò antè eum confessus erat Filium Dei, & in illa confessione appellatus erat petra, supra quam fabricaretur Ecclesia, paulò pòst Domino dicente de futura passione sua, ait, Absit Domine, propitius esto tibi, non fiet istud. Matth. 16. 22. Paulò antè, Beatus es Simon Bar-Jona, quia non tibi revelavit caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est: modò repentè, Redi post me satanas. Ibidem 23. Quid est, Redi post me? Sequere me. Præcedere me vis, consilium mihi dare vis, melius est ut consilium meum sequaris: hoc est, Redi retrò, redi post me. Antecedentem compescit, ut retrò redeat; & appellat satanam, quia vult præcedere Dominum. Paulò antè, Beatus: modò, Satanas. Unde paulò antè, Beatus? Quia non tibi, inquit, revelavit caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est. Unde modò, Satanas? Quia non sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Qui ergo volumus rectè celebrare natalitia Martyrum, desideremus imitationem Martyrum; ne velimus præcedere Martyres, & melioris consilii nobis videri esse, quia evitamus passiones pro justitia & pro fide, quas illi non evitaverunt. Ergo illi qui cogitant mala, & in luxuria nutriunt corda sua, *avertantur retrorsum, & erubescant.* Audiant ab Apostolo postea dicente, Quem autem fructum habuistis aliquando, in quibus nunc erubescitis? Rom. 6. 21.

5. Quid sequitur? *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge.* Item ℣. 4. Duo sunt genera persecutorum, vituperantium, & adulantium. Plus persequitur lingua adulatoris, quàm manus interfectoris: nam & ipsam caminum dixit Scriptura. Certè cùm de persecutione loqueretur Scriptura, dixit, Tamquam aurum in fornace probavit illos, (de Martyribus interfectis,) & sicut [c] holocausti hostiam accepit illos. Sap. 3. 6. Audi quia & lingua adulantium talis est: Probatio, inquit, argenti & auri ignis; vir autem probatur per os laudantium eum. Prov. 27. 21. Ignis ille, ignis & iste: de utroque te salvum oportet exire. Fregit te reprehensor, [d] fractus es in fornace tamquam vas fictile. Formavit te verbum, & venit tentatio tribulationis: illud quod formatum est, oportet ut coquatur: si bene formatum est, accedit ignis ut firmet. Unde ille dicebat in passione, Aruit sicut testa virtus mea. Psal. 21. 16. Passio quippe & caminus tribulationis fecerat fortiorem. Rursus si lauderis ab adulantibus & assentantibus, & annueris eis, veluti emens oleum, non tecum portans, sicut quinque virgines insipientes; Matth. 25. 3. erit caminus fracturæ tuæ etiam os laudantium te. Sed sine his non possumus, necesse est ut & intremus in hæc, & exeamus inde: intremus in vituperationem aliquam malorum & improborum, intremus & in assentationem aliquam adulatorum; sed exire inde opus est. Rogemus eum de quo dictum est, Custodiat Dominus introitum tuum & exitum tuum: Psal. 120. 8.

[a] Sic melioris notæ MSS. At editi, *in Ecclesia persecutione distincta. Sequere sequentia.*

[b] Lov. *visco ligatus est.* Abest, *visco*, ab Er. & plerisque MSS. sed quidam habent, *colligatus est*: Alluditur hîc ad illud Apocalyps. 20. 2. *Et ligavit eum per annos mille, & misit eum in abyssum* &c.

[c] Probæ notæ MSS. *holocaustum hostiam*: Alii quidam, *holocausta hostiam.* Porrò apud LXX. legitur, ὁλοκάρπωμα θυσίας, *holocaustum hostiæ.*

[d] Aliquot MSS. *factus es*: & paulò infrà, *accedit ignis, & firmat.*

ut intrans integer, sic exeas integer. Ait enim &
1. Cor. 10. 13. Apostolus, Fidelis est Deus, qui non vos sinat tentari supra quàm potestis. Ecce habes ingressum. Non dixit, non tentemini. Qui enim non tentatur, non probatur; & qui non probatur, non proficit. Quid ergo optavit? Fidelis Deus, qui non vos sinat tentari supra quàm potestis. Audisti ingres-
Ibidem. sum, audi & exitum: Sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis tolerare. Ergo & illi *avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge.* Quare enim me laudant? Laudent Deum. Quis enim ego sum, ut lauder in me? aut quid ego
1. Cor. 4. 7. feci? quid habeo quod non accepi? Si accepisti, inquit, quid gloriaris quasi non acceperis? *Avertantur* ergo *statim erubescentes, qui dicunt mihi,*
Psal. 140. 5. *Euge, euge.* Tali oleo pingue factum est caput hæreticorum, cùm dicunt, Ego sum, ego sum: & dicitur illis, Tu Domine. Acceperunt Euge, euge; secuti sunt
Matth. 15. 14. Euge, euge: facti sunt duces cæci cæcorum sequentium. Apertissimis vocibus Donato dicuntur ista
a [a] cantata, Euge, euge, dux bone, dux præclare. Et non dixit ille, *Avertantur statim, & erubescant, qui dicunt mihi, Euge, euge:* nec eos corrigere voluit, ut Christo dicerent, Dux bone, dux præclare. At verò Apostolus reformidans Euge hominum, ut verè laudaretur in Christo, noluit se laudari pro
1. Cor. 1. 12. Christo; dicentibusque quibusdam, Ego sum Pau-
» li, respondit in libertate Domini, Numquid Pau-
» lus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Ergo dicant Martyres in persecutione etiam adulantium, *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge.*

6. Et quid fit, cùm illi avertuntur, & erubescunt omnes, sive qui quærunt animam meam, sive qui cogitant mihi mala, sive qui perversâ & simulatâ benevolentiâ, linguâ volunt emollire quod feriant, cùm fuerint & ipsi aversi & confusi, quid
℣. 5. fiet? *Exsultent, & jocundentur in te:* non in me, non in illo aut in illo; sed in quo facti sunt lux qui fuerunt tenebræ. *Exsultent, & jocundentur in te, omnes qui quærunt te.* Aliud est quærere Deum, aliud quærere hominem. *Iocundentur qui quærunt*
b *te.* Non jocundabuntur ergo qui quærunt [b] se, quos prior quæsisti antequam quærerent te. Non-
Luca 15. 4. dum quærebat ovis illa pastorem, aberraverat à grege, & descendit ad eam; quæsivit eam, repor-
c tavit in humeris suis. [c] Contemnet te, ô ovis, quærentem se, qui prior quæsivit contemnentem se, & non quærentem se? Jam ergo quærere eum incipe, qui prior quæsivit te, & reportavit in humeris
Johan. 10. 3. suis. Fac quod ait, Quæ sunt oves meæ, vocem meam audiunt, & sequuntur me. Si ergo quæris eum qui prior quæsivit te, & ovis facta es ejus, & audis vocem pastoris tui, & sequeris eum; vide quid tibi de se ostendit, quid de corpore suo, ne in ipso errares, ne in Ecclesia errares, ne quis tibi diceret, Christus est qui non est Christus, aut Ecclesia quæ non est Ecclesia. Multi enim dixerunt carnem non habuisse Christum, & non in corpore suo resurrexisse Christum: noli sequi voces eorum. Audi vocem ipsius pastoris, qui indutus est carne, ut quæreret perditam carnem. Resurrexit, & ait,
Luca 24. 39. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Ostendit se tibi, vocem ejus sequere. Ostendit & Ecclesiam, ne

A quis te fallat nomine Ecclesiæ: Oportebat, inquit, Ibidem 46.
Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & «
prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissio- «
nem peccatorum per omnes gentes, incipientibus «
ab Jerusalem. Habes vocem pastoris tui, [d] noli sequi d
vocem alienorum: & furem non timebis, si vocem Johan. 10. 5.
pastoris fueris secutus. Unde autem sequêris? Si nec cuiquam hominum dixeris, quasi ejus merito, Euge, euge: nec cum gratulatione audieris, ne oleo peccatoris pinguescat caput tuum. *Exsultent,* Psal. 140. 5.
B *& jocundentur in te, omnes qui quærunt te; & dicant.* Quid dicant qui exsultant? *Semper magnificetur Dominus.* Dicant hoc omnes qui exsultant & quærunt te. Quid? *Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Non tantùm *magnificetur Dominus*, sed etiam *semper.* Ecce errabas, & aversus ab eo eras; vocavit te, *magnificetur Dominus.* Ecce inspiravit tibi confessionem peccatorum, confessus es, dedit veniam, *magnificetur Dominus.* Jam cœpisti justè vivere: jam puto quasi justum est
C ut & tu magnificeris. Etenim cùm te vocaret errantem, magnificandus erat Dominus; cùm tibi confitenti peccata dimisit, magnificandus erat Dominus: modò jam audiens verba ejus cœpisti proficere, justificatus es, pervenisti ad quamdam virtutis excellentiam; dignum est ut & tu aliquando magnificeris. *Dicant, Semper magnificetur Dominus.* Peccator es, magnificetur ut vocet: confiteris, magnificetur ut ignoscat: jam justè vivis, magnificetur ut regat: perseveras usque in finem, magnifi-
D cetur ut glorificet. *Semper* ergo *magnificetur Dominus.* Hoc dicant justi, hoc dicant qui quærunt eum. Quisquis hoc non dicit, non quærit eum. Ecce, *magnificetur Dominus. Exsultent, & jocundentur omnes, qui quærunt eum; & dicant, Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare ejus.* Ab illo est enim illis salus, non à se. Salutare Domini Dei nostri Salvator Dominus noster Jesus Christus: quisquis diligit Salvatorem, confitetur se sanatum; quisquis se confitetur sanatum, fuisse se
E confitetur ægrotum. *Dicant* ergo, *Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum:* non salutare suum, quasi se ipsi salvent; non quasi salutare hominis, tamquam ab illo salventur. Nolite, Psal. 145. 2.
inquit, confidere in principes, & in filios homi- «
num, in quibus non est salus. Quare hoc? Domini Psal. 3. 9.
est salus, & super populum tuum benedictio tua. «
Ergo, *Semper magnificetur Dominus:* qui hoc dicunt? *Qui diligunt salutare tuum.*

7. Ecce, magnificetur Dominus: numquam
F tu, nusquam tu? In illo aliquid, in me nihil: si autem in illo quidquid ego; ille, non ego. Tu ergo quid? *Ego verò egenus & pauper sum.* Ille dives, ℣. 6.
ille abundans, ille nullius indigens. Ecce lumen meum, ecce unde illuminor; quoniam clamo, Tu Psal. 17. 29.
illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus «
illuminabis tenebras meas. Dominus solvit com- Psal. 145. 7.
peditos, Dominus erigit elisos, Dominus sapientes facit cæcos, Dominus custodit proselytos. Quid ergo tu? *Ego verò egenus & pauper.* Ego tamquam
G pupillus, anima mea tamquam vidua destituta & desolata: auxilium quæro, semper infirmitatem meam confiteor. *Ego verò egenus & pauper.* Donata sunt mihi peccata, jam cœpi sequi præcepta Dei: adhuc tamen egenus & pauper. Unde adhuc

[a] Sic MSS. At editi, *cantica.*
[b] Regius MS. *qui quærunt non te.*
[c] Omnes propè MSS: *Contemnet te jam quærentem se? Iam ergo quæres eum qui prior quæsivit te, fac quod ait &c.*
[d] MSS. magno consensu ferunt, *Noli vocem sequi latronum & furum. Cavebis, si vocem pastoris &c.*

egenus & pauper? Quia video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. A Unde egenus & pauper? Quia, Beati qui esuriunt, & sitiunt justitiam. Adhuc esurio, adhuc sitio: saturitas mea dilata est, non ablata. *Ego verò egenus & pauper; Deus adjuva me.* Unde cœpit, Deus in adjutorium meum intende: *Deus adjuva me.* Rectissimè & Lazarus adjutus interpretari dicitur: ille egenus & pauper, qui ablatus est in sinum Abrahæ: & gerit typum Ecclesiæ Dei, quæ semper confiteri debet adjutorio sibi opus esse. Hoc est verum, hoc est B pium. Dixi Domino, Deus meus es tu. Quare? » Quoniam bonorum meorum non eges. Ille non eget nostri, nos egemus ipsius: ideo verus Dominus. Nam tu non valde verus dominus servi tui: ambo homines, ambo egentes Deo. Si autem putas egere tui servum tuum, ut des panem; eges & tu servi tui, ut adjuvet labores tuos. Uterque vestrûm altero vestrûm indiget. Itaque nullus vestrûm verè dominus, & nullus vestrûm verè servus. Audi verum Dominum, cujus verus es servus: Dixi Do- C » mino, Deus meus es tu. Quare tu Dominus? Quo- » niam bonorum meorum non eges. Quid autem tu? *Ego verò egenus & pauper.* Ecce egenus & pauper: pascat Deus, sublevet Deus, adjuvet Deus: *Deus*, inquit, *adjuva me.*

8. *Adjutor & erutor meus es tu, Domine, ne tardaveris.* Tu adjutor & erutor: indigeo auxilio, adjuva; implicatus sum, erue. Nemo enim eruet de implicationibus, nisi tu. Circumstant nos nexus diversarum curarum, hinc atque inde dilaniamur quasi D spinis & sepibus, ambulamus angustam viam; fortasse hæsimus in sepibus: dicamus Deo, Tu es erutor meus. Qui ostendit angustam viam, fecit ut sequeremur. Hæc vox perseveret in nobis, Fratres. Quantumcumque hîc vixerimus, quantumcumque hîc profecerimus, nemo dicat, Sufficit mihi, justus sum. Qui dixerit, remansit in via, non novit pervenire. Ubi dixerit, Sufficit, ibi hæsit. Adtende Apostolum, cui non sufficit; vide quomodo se vult adjuvari, donec perveniat: Fratres, inquit, ego me non arbitror E apprehendisse: ne illi sibi viderentur apprehendisse, quibus rursus dicit, Qui se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Quid ergo » ait? Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Suprà dixerat, Non quia jam acceperim aut jam perfectus sim: & ibi sequitur, Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Si nondum accepit, egenus & pauper est: si nondum perfectus est, egenus & pauper est. Bene dicit, *Deus adjuva me.* Sed intelligit aliquid, & excelsius intelligit. Vide tamen quid F dicat: Ei autem qui potest [a] super omnia facere su- » perabundantiùs quàm petimus & intelligimus. Vide ergo quia nondum pervenit, nondum apprehendit. Quid ergo ait? Fratres, ego me non arbitror » apprehendisse: unum autem, quæ retrò oblitus, in » ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem » sequor ad palmam supernæ vocationis. Ille ergo currit, tu hæsisti. Ille dicit nondum se perfectum, & tu jam de perfectione gloriaris? Confundantur qui tibi dicunt, Euge, euge. Confundaris inter il- G los & tu, quia tu tibi dicis, Euge, euge. Qui enim seipsum laudat, sibi dicit, Euge euge: qui ab aliis laudatur & consentit, non portat oleum secum: deficiunt faces, clausurus est ille januam.

9. Hoc ergo nos docuit Psalmus iste breviter, Carissimi, ex admonitione sollemnitatis Martyrum, ut intelligamus quia Martyres tribulationem hîc passi sunt corporalem; nos in quantacumque pace simus, necesse est patiamur tribulationem spiritalem: & necesse est ut inter scandala & zizania Matth. 13. 30. & paleam gemat Ecclesia & illa massa, donec messis veniat, donec ventilabrum, donec veniat ultima ventilatio, ut separetur palea à frumento, donec ad horreum redigatur. Matth. 3. 12. Quod donec fiat, clamemus, *Ego verò egenus & pauper sum; Deus adjuva me: adjutor meus es tu, Domine, ne tardaveris.* Quid est, *Ne tardaveris*? Quia multi dicunt, Longum est ut veniat Christus. Quid ergo, quia dicimus, *Ne tardaveris*, venturus est antequam statuit venire? Quid sibi vult hoc votum, *Ne tardaveris?* Ne mihi tardius videatur quod venturus es. Tibi enim longum videtur, non Deo longum videtur, cui mille anni dies unus est, vel tres horæ vigiliæ. Psal. 89. 4. Sed tu si non habueris tolerantiam, tardum tibi erit: & cùm tibi tardum erit, deflectêris ab eo, & eris similis illis, qui in eremo fatigati sunt, & festinaverunt à Deo petere delicias, quas illis in patria reservabat; & cùm non darentur deliciæ in itinere, quibus fortè corrumperentur, murmuraverunt Exodi 16. 2. adversùs Deum, & redierunt corde in Ægyptum; Act. 7. 39. unde corpore fuerant separati, corde redierunt. Noli ergo tu sic, noli sic: time verbum Domini dicentis, Mementote uxoris Lot. Lucæ 17. 32. Et ipsa in via jam liberata de Sodomis, retrò respexit; ubi respexit, ibi remansit: facta est statua salis, ut condiat te. Exemplo enim tibi data est, ut tu cor habeas, non remaneas fatuus in via. Adtende remanentem, & transi: adtende respicientem retrò, & tu in anteriora extentus esto, sicut Paulus. Quid est non respicere retrò? Quæ retrò oblitus, inquit. Philip. 3. 13. Ideo sequeris vocatus ad supernam palmam, de qua postea glorieris. Quia idem Apostolus dicit, Superest mihi corona justitiæ, quam mihi reddet 2. Tim. 4. 8. Dominus in illo die justus judex.

IN PSALMUM LXX.
ENARRATIO.

Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. IN omnibus Scripturis sanctis gratia Dei quæ liberat nos, commendat se nobis, ut commendatos habeat nos. Hoc in isto Psalmo canitur, de quo cum Vestra Caritate loqui suscepimus. Aderit Dominus, ut sic eam corde concipiam, quomodo dignum est; & sic eam promam, quomodo expedit vobis. Multùm enim movet Dei amor & timor: timor Dei, quia justus est; amor, quia misericors est. Quis enim ei diceret, Quid fecisti: si damnaret [b] injustum? Sap. 12. 12. Quanta ergo misericordia ejus, ut justificet injustum? Ex hoc prælectum nobis & Apostolum audivimus eamdem maximè gratiam commendantem: de cujus commendatione habebat Judæos inimicos, velut de Legis littera præsumentes, & tamquam justitiam suam diligentes atque jactantes; de quibus dicit, Testimonium perhibeo illis, quia zelum Dei habent, Rom. 10. 2. sed non secundùm scientiam. Et tamquam ei diceretur, Quid est enim habere zelum Dei non secundùm scientiam? subjecit continuò, Ignorantes Ibidem 3. enim Dei justitiam, & suam volentes constituere,

[a] Hîc in editis deest, *super*: quæ vox exstat in MSS. & in Græco textu Apostoli.

[b] Editi, *justum*. Veriùs Corbeiensis optimæ notæ MS. *injustum*. Nam id Augustinus postea repetit n. 15. *Si damnes omnes iniquos ..... si massam istam iniquitatis damnes, quisquam tibi dicet, Injustè fecisti?* Neque profectò dicere ausus sit, justum aliquem judicis Dei sententiâ posse dignum pœnâ fieri, sive pronuntiari: quod omnino significatur verbo *damnare*. Respicere videtur ad verba Sap. 12, 12.

justitiæ Dei non sunt subjecti. Gloriantes, inquit, tamquam de operibus, excludunt à se gratiam; & tamquam de sanitate sua falsa præsumentes, respuunt medicinam. Contra tales enim & Dominus dixerat, (Matth. 9. 24.) Non veni vocare justos, sed peccatores in pænitentiam: non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. Hæc est ergo tota scientia magna, hominem scire quia ipse per se nihil est; & quoniam quidquid est, à Deo est, & propter Deum est. (1. Cor. 4. 7.) Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hanc gratiam commendat Apostolus: hinc habere meruit inimicos Judæos, de littera Legis & de sua justitia gloriantes. Hanc ergo commendans in lectione quæ lecta est, sic ait: (1. Cor. 15. 9.) Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. (1. Tim. 1. 13.) Sed ideo misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Deinde paulò pòst, (Ibidem 15.) Fidelis sermo est, inquit, & omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Numquid ante illum non erant peccatores? Quid est ergo, primus ego? Antecedens omnes non tempore, sed malignitate. (Ibidem 16.) Sed ideo, inquit, misericordiam consecutus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam: id est, ut unusquisque peccator & iniquus jam de se desperans, jam habens quasi gladiatorium animum, (Gladiatorius animus.) ut ideo faciat quidquid vult, quia necessariò damnandus est, respiciat tamen ad apostolum Paulum, cui tanta crudelitas, tantaque malitia à Deo donata est; &, non de se desperando, convertatur ad Deum. Hanc ergo gratiam commendat nobis Deus & in isto Psalmo: intueamur illum, & videamus an ita sit, an fortè ego aliter suspicer. Etenim arbitror hunc eum habere affectum, & hoc omnibus propè suis syllabis resonare: id est, hoc nobis commendare, gratiam Dei gratuitam, quæ nos liberat indignos, non propter nos, sed propter se: ut etiamsi non hoc dicerem, neque hoc prælocutus essem, quilibet mediocris cordis homo adtentè audiens verba ejusdem Psalmi, saperet hoc; & fortè ipsis verbis, si aliud habebat in corde, mutaretur, & fieret quod hîc sonat. Quid est hoc? Ut tota spes nostra in Deo sit, nihilque de nobis tamquam de nostris viribus præsumamus; ne nostrum facientes quod ab illo est, & quod accepimus amittamus.

2. Titulus ergo est Psalmi hujus, ut solet titulus indicans in limine quid agatur in domo: (℣. 1.) *Ipsi David filiorum Ionadab, & eorum qui primi captivi ducti sunt.* Jonadab homo fuit quidam, (Jerem. 35. 6. & 7.) (commendatur nobis ex prophetia Jeremiæ,) qui filiis suis præceperat ut vinum non biberent, neque in domibus, sed in tabernaculis habitarent. Præceptum autem patris filii tenuerunt & servaverunt, & ex hoc benedici à Domino meruerunt. Dominus autem hoc non præceperat, sed pater ipsorum. Sic autem hoc acceperunt, tamquam præceptum à Domino Deo suo: quia etsi Dominus non præceperat, ut non biberent vinum, & in tabernaculis habitarent; præceperat tamen Dominus, ut filii patri obedirent. In ea ergo re sola filius non debet obedire patri suo, si aliquid pater ipsius jusserit contra Dominum Deum ipsius. Neque enim debet irasci pater, quando ei præponitur Deus. Ubi autem hoc jubet pater, quod contra Deum non sit; sic audiendus est, quomodo Deus: quia obedire patri jussit Deus. Benedixit ergo Deus filios Jonadab propter obedientiam, eosque objecit inobedienti populo suo, exprobrans quia cùm filii Jonadab obedientes essent patri suo, illi non obedirent Deo suo. Cùm autem ageret ista Jeremias, id agebat cum populo Israël, ut pararent se ad captivitatem ducendos esse in Babyloniam, & non resisterent voluntati Dei; nec sperarent aliud, nisi quia futuri essent captivi. Videtur ergo inde coloratus titulus hujus Psalmi, ut cùm dixisset, *filiorum Ionadab*; subjiceret, *& eorum qui primi captivi ducti sunt*: non quia filii Jonadab captivi ducti sunt, sed quia illis qui captivi ducendi erant oppositi sunt filii Jonadab, quia patri obedientes erant; ut intelligerent illi propterea se fieri captivos, quia Deo obedientes non fuerunt. Accedit etiam quia Jonadab interpretatur Domini spontaneus. Quid est hoc, Domini spontaneus? [a] Deo voluntate libenter serviens. Quid est, Domini spontaneus? (Psal. 55. 12.) In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudis tibi. Quid est, Domini spontaneus? (Psal. 53. 8.) Voluntariè sacrificabo tibi. Si enim disciplina Apostolica servum monet, ut homini domino suo, non tamquam ex necessitate, sed ex voluntate serviat, & libenter serviendo se in corde liberum faciat; quantò magis Deo tota & plena & libenti voluntate serviendum est, qui videt ipsam voluntatem tuam? Nam si servus tibi non ex animo serviat, manus ejus, faciem ejus, præsentiam ejus potes videre, cor ejus non potes: & tamen ait illis Apostolus, (Ephes. 6. 6.) Non ad oculum servientes. Et quid est, Non ad oculum? Quid ergo, visurus est dominus meus quomodo illi serviam, ut dicas mihi, Non ad oculum servientes? Adjecit, Sed quasi servi Christi. Dominus homo non videt, sed Dominus Christus videt. Ex animo, inquit, cum bona voluntate. [b] Talis fuit Jonadab, id est, hoc nomen ipsius interpretatur. Qui sunt ergo *qui primi captivi ducti sunt?* Ducti sunt filii Israël captivi primi, & secundi, & tertii: sed pro his Psalmus, aut de his Psalmus, qui primi ducti sunt, non hoc sonat: id est, ipse Psalmus discussus, perscrutatus, interrogatus omnibus versibus suis aliud tibi dicit, non de illis se loqui, qui homines nescio qui, nescio quando irruentibus hostibus in Babyloniam captivi ducti sunt ex Jerusalem. Sed dicit Psalmus, quid, nisi quod audistis ab Apostolo? Commendat nobis gratiam Dei; commendat nobis, quia nos per nosmetipsos nihil sumus: commendat nobis, quia quidquid sumus, illius misericordiâ sumus; quidquid autem ex nobis sumus, mali sumus. Quare ergo, *captivi?* & quare nomine captivitatis [c] commendatur ipsa gratia liberatoris? Aperit, ipse dicit Apostolus, (Rom. 7. 22. & 23.) Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Ecce habes duci captivum. Quid ergo commendat iste Psalmus? Quod sequitur ibi Apostolus, (Ibidem 24. & 25.) Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Quare ergo *primi?* Nam dictum est, quare

captivi,

[a] Sic MSS. At editi, *Dei voluntati libenter serviens.*

[b] Hîc in editis additur, *Non quia filii Ionadab captivi ducti sunt;* & sequitur, *talis fuit* &c. sed verba illa absunt à melioribus MSS.

[c] Aliquot MSS. *commendantur? Ipsa gratia liberatoris ap*

captivi. Quantum arbitror, & hoc elucet. Quoniam A in comparatione filiorum Jonadab omnis inobedientia culpata est. Per inobedientiam autem captivi facti sumus, quia ipse Adam non obediendo peccavit. Dictum est autem ab eodem Apostolo, quod & verum est, quia omnes in Adam moriuntur, in quo omnes peccaverunt. Meritò & *primi ducti sunt captivi:* quia primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis: qualis terrenus, tales & terreni; qualis cælestis, tales & cælestes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & B imaginem ejus qui de cælo est. Primus homo captivos nos fecit, secundus homo nos de captivitate liberavit. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Sed in Adam moriuntur per carnis nativitatem, in Christo liberantur per cordis fidem. Non erat in potestate tua ut non nascereris ex Adam: est in potestate tua ut credas in Christum. Quantùmcumque ergo ad primum hominem pertinere volueris, ad captivitatem pertinebis. Et quid est, pertinere volueris; aut quid C est, pertinebis? Jam pertines: exclama, Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Audiamus ergo illum hoc exclamantem.

3. [a] Deus *in te speravi, Domine, non confundar in æternum.* Jam confusus sum, vel non in æternum. Quomodo enim non est confusus, cui dicitur, Quem fructum habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? Quid ergo fiet, ne confundamur in æternum? Accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Confusi estis in D Adam: recedite ab Adam, accedite ad Christum, & jam non confundemini. *In te speravi, Domine, non confundar in æternum.* Si in me confundor, in te non confundar in æternum.

4. *In tua justitia erue me, & exime me.* Non in mea, sed in tua: si enim in mea, ero ex illis de quibus ille ait, Ignorantes Dei justitiam, & suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Ergo *in tua justitia*, non in mea. Quia mea quid? Præcessit iniquitas. Et cùm ero ju- E stus, tua justitia erit: quia justitiâ mihi abs te datâ justus ero; & sic erit mea, ut tua sit, id est abs te mihi data. In eum enim credo qui justificat impium, ut deputetur fides mea ad justitiam. Erit ergo & sic justitia mea; non tamen tamquam propria mea, non tamquam à me ipso mihi data: sicut putabant illi qui per litteram gloriabantur, & gratiam respuebant. Nam dictum est alio loco, Judica me Domine secundùm justitiam meam. Certè non gloriabatur in sua justitia. Sed revoca ad Apostolum: F Quid enim habes quod non accepisti? & sic dic justitiam tuam, ut memineris quòd acceperis eam, & non eam invideas accipientibus. Nam & ille Pharisæus, tamquam à Deo accepisset, dicebat, Gratias tibi, quia non sum sicut ceteri homines. Gratias tibi: Bene. Quia non sum sicut ceteri homines: Quare? Inde enim te delectat quia bonus es, quòd alter malus est? Denique quid addidit? Injusti, raptores, adulteri, sicut & Publicanus iste. Hoc jam non est exsultare, sed insultare. Ille autem captivus G nec oculos ad cælum audebat levare, sed percutiebat pectus suum, dicens, Domine, propitius esto mihi peccatori. Parum itaque est, ut illud quod in te est bonum agnoscas, quòd à Deo sit, nisi etiam inde non te extollas super illum qui nondum habet; qui fortasse cùm acceperit, transiet te. Quando enim erat Saulus Stephani lapidator, quàm multi *Act. 7. 59.*
erant Christiani quorum erat ille persecutor? Tamen quando conversus est, omnes qui se præcesserant superavit. Ergo dic Deo quod audis in Psalmo, *In te speravi, Domine, non confundar in æternum: in tua justitia*, non in mea, *erue me, & exime me. Inclina ad me aurem tuam.* Et hæc confessio est humilitatis. Qui dicit, *Inclina ad me:* confitetur quia jacet tamquam æger prostratus medico stanti. Denique vide quia æger loquitur: *Inclina ad me aurem tuam, & salvum me fac.*

5. *Esto mihi in Deum protectorem.* Non ad me ℣. 3.
jacula inimici perveniant: ego enim me protegere non possum. Et parum est, *in protectorem:* addidit, *& in locum munitum, ut salvum facias me. In locum munitum* mihi esto, tu esto locus munitus meus. Ubi est quòd ab illo fugiebas Adam, & *Gen. 3. 8.*
te inter paradisi ligna abscondebas? Ubi est quòd ejus faciem formidabas, ad quem gaudere consueveras? Abiisti, & periisti: captivatus es, & ecce visitaris, & ecce non dimitteris; & ecce dimittuntur nonaginta-novem oves in montibus, & quæritur *Luca 15. 4.*
ovis perdita: & ecce dicitur de inventa ove, Mor- *Ibidem 24.*
tuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Ecce ipse Deus factus est locus refugii tui, qui primò erat metus fugæ tuæ. *In locum munitum*, inquit, mihi esto, *ut salvum facias me.* Non ero salvus nisi in te: nisi tu fueris requies mea, sanari non poterit ægritudo mea. Leva me à terra; in te jaceam, ut surgam in locum munitum. Quid munitius? Cùm ad illum locum confugeris, dic mihi quos adversarios formidabis? quis insidiabitur, & perveniet ad te? Nescio quis dicitur de montis vertice clamasse, cùm Imperator transiret, Non de te loquor: respexisse ille dicitur & dixisse, Nec ego de te. Contemserat Imperatorem cum insignibus armis, exercitu [b] potente. Unde? De loco munito. Si securus ille in alta terra, quomodo tu in eo à quo factum est cælum & terra? *Esto* ergo *mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut salvum facias me.* Ego si mihi alium locum elegero, salvus esse non potero. Elige certè homo, si inveneris, munitiorem. Non est ergo quò fugiatur ab illo, nisi ad illum. Si vis evadere iratum, fuge ad placatum. *Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Firmamentum meum*, quid est? Per te sum firmus, & ex te sum firmus. *Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu:* ut fiam firmus ex te, sicubi fuero infirmatus in me, refugiam ad te. Firmum enim te facit gratia Christi, & immobilem adversùs omnes tentationes inimici. Sed ibi est & humana fragilitas, ibi est adhuc prima captivitas, ibi est & lex in membris repugnans legi mentis, & captivum volens ducere in lege peccati: *Rom. 7. 23.*
adhuc corpus quod corrumpitur, aggravat animam. *Sap. 9. 15.*
Quantumlibet firmus sis ex gratia Dei, quamdiu adhuc portas terrenum vas, in quo the- *2. Cor. 4. 7.*
saurus est Dei, aliquid etiam de ipso vase fictili formidandum est. Ergo *firmamentum meum es tu*, ut firmus sim in hoc sæculo adversùs omnes tentationes. Sed si multæ sunt, & turbant me, *refugium meum tu es.* Ad hoc enim confitebor infirmitatem meam, ut sim timidus tamquam lepus, quia spinis plenus tamquam ericius. Et ut in alio Psalmo dicitur, Petra est refugium ericiis & leporibus: Petra *Psal. 103. 18.*
autem erat Christus. *1. Cor. 10. 4.*

[a] Unus Pratellensis MS. non habet, *Deus*,

[b] Sic Er. & aliquot MSS. At Lov. *potestate.*

℣. 4. 6. *Deus meus erue me de manu peccatoris.* Ge-
a neraliter [a] peccatores, inter quos laborat iste, qui de captivitate jam liberandus est: iste qui jam cla-
Rom. 7. 24. mat, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Intus est hostis, lex illa in membris; sunt & foris hostes: quò clamas? Ad illum,
Psal. 18. 13. cui clamatum est, Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo. Ergo, Salvum me fac, cùm dicitur, ab ægritudine tua dicitur interiore, id est, ab iniquitate tua, ab ea qua captivus es, ab ea qua ad primum hominem pertines, ut inter primos captivos clames. Salvus autem factus ab iniquitate tua, vide jam & de iniquitatibus alienis, inter quos tibi necesse est vivere quò usque vita ista finiatur. Et quò usque? Ecce finitur tibi: numquid finitur Ecclesiæ, nisi in fine sæculi? Iste autem unus homo, unitas Christi, clamat has voces. Necesse est ergo, ut multi exeuntes de hoc corpore fideles jam sint in illa requie, quam præstat Deus spiritibus fidelium: sed hîc sunt adhuc membra Christi, in his qui in hac vita degunt, in his qui postea nascentur. Ergo usque in finem sæculi erit hîc iste homo, qui clamat à peccatis suis liberari, & à lege membrorum repugnante legi mentis. Deinde inter peccata aliorum inter quos necesse est ut vivat usque in finem. Sed duo habent genera peccatores isti: alii sunt qui Legem acceperunt; alii sunt qui non acceperunt: omnes Pagani Legem non acceperunt, omnes Judæi & Christiani Legem acceperunt. Ergo generale nomen est peccator; aut Legis transgressor, si accepit Legem; aut tantummodo iniquus sine Lege, si non accepit Legem. De utro-
Rom. 2. 12. que genere loquitur Apostolus, & dicit, Qui sine Lege peccaverunt, sine Lege peribunt; & qui in Lege peccaverunt, per Legem judicabuntur. Tu autem qui inter utrumque genus gemis, dic Deo quod audis in Psalmo, *Deus meus erue me de manu peccatoris.* Cujus peccatoris? *De manu Legem prætereuntis & iniqui.* Est quidem & iniquus Legem præteriens, non enim non iniquus qui Legem præterit: sed omnis Legem præteriens iniquus est,
Rom. 4. 15. non omnis iniquus Legem præterit. Ubi enim non est Lex, ait Apostolus, nec prævaricatio. Qui ergo Legem non acceperunt, iniqui dici possunt, prævaricatores non possunt. Judicantur utrique secundùm merita sua. Sed ego qui de captivitate volo liberari per gratiam tuam, clamo ad te, *Libera me de manu peccatoris.* Quid est, de manu ejus? De potestate ejus, ne cùm sævit, adducat ad consensionem; ne cùm insidiatur, persuadeat iniquitatem. *De manu legem prætereuntis & iniqui.* Res-
b ponde illi, [b] Quid te quæris liberari de manu Legem prætereuntis & iniqui? Noli consentire; sed si sævit, patiens esto, tolera. Sed quis tolerat, si deserat ille qui fit locus munitus? Quare ergo dico, *Libera me de manu Legem prætereuntis & iniqui?* Quia non est in me ut patiens sim, sed in te qui donas patientiam.

℣. 5. 7. Denique sequitur quare hoc dico: *Quoniam tu es patientia mea.* Jam si patientia, rectè & quod sequitur, *Domine spes mea à juventute mea.* Ideo
Rom. 5. 3. patientia mea, quia spes mea: an potiùs ideo spes mea, quia patientia mea? Tribulatio, ait Apostolus, patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem spem, spes verò non confundit.

A Meritò in te speravi Domine, non confundar in æternum. *Domine spes mea à juventute mea.* A juventute tua, Deus spes tua? Nonne & à pueritia tua, & ab infantia tua? Planè, inquit. Nam vide quid sequitur, ne hoc putares ita me dixisse, *Spes mea à juventute mea*, quasi nihil profuerit Deus infantiæ vel pueritiæ meæ; audi quod sequitur: *In te confirmatus sum ex utero.* Audi adhuc: *De ventre matris meæ tu es protector meus.* ℣. 6. Quare ergo, *à juventute mea*, nisi ex quo in te cœpi sperare?
B Antè enim non in te sperabam, quamvis tu fueris protector meus, qui me salvum perduxisti ad tempus, quo in te discerem sperare. A juventute autem mea cœpi in te sperare, ex quo me adversùs diabolum armasti, ut in procinctu exercitûs tui armatus fide tua, caritate, spe, ceterisque donis tuis confligerem adversùs invisibiles inimicos tuos, audiremque ab Apostolo, Non est nobis colluctatio Ephes. 6. 12. adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principatus & potestates & rectores mundi tenebrarum
C harum, adversùs spiritalia nequitiæ. Ergo juvenis est qui pugnat contra ista: sed quamvis juvenis sit, cadit, nisi ille sit spes ejus cui clamat, *Domine spes mea à juventute mea.*

8. *In te cantatio mea semper.* Numquid ex Ibid. ℣. 6. quo in te sperare cœpi usque nunc? Sed, *semper*, Quid est, *semper?* Non tantùm tempore fidei, sed & tempore speciei. Nunc enim quamdiu sumus 2. Cor. 5. 6. in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem: veniet tempus
D ut videamus quod non visum credimus: viso autem quod credimus, lætabimur: viso autem quod non crediderunt impii confundentur. Tunc veniet res, cujus est modò spes. Spes enim quæ videtur, non Rom. 8. 24. est spes. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Modò ergo gemis, modò in locum refugii curris, ut salvus fias; modò in infirmitate positus medicum rogas: quid, cùm acceperis perfectam etiam sanitatem, quid cùm effectus fueris æqualis Angelis Dei, jam fortè istam Matth. 22. 30.
E gratiam, qua liberatus es, oblivisceris? Absit. *In te cantatio mea semper.*

9. *Tamquam prodigium factus sum multis.* Hîc ℣. 7. tempore spei, tempore gemitûs, tempore humilitatis, tempore doloris, tempore infirmitatis, tempore vocis à compedibus; hîc ergo quid? *Tamquam prodigium factus sum multis.* Unde, *tamquam prodigium?* unde mihi insultant qui me prodigium putant? Quia credo quod non video. Illi enim beati in his quæ vident, exsultant in potu, in
F luxuria, in scortationibus, in avaritia, in divitiis, in rapinis, in sæcularibus dignitatibus, in dealbatione lutei parietis, in his exsultant: ambulo autem ego in viam dissimilem, contemnens ea quæ præsentia sunt, & timens etiam prospera sæculi, nec alicubi securus nisi in promissis Dei. Et illi, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. 1. Cor. 15. 32. Quid ais? Repete, Manducemus, inquit, & bibamus. Age, quid postea dixisti? Cras enim moriemur. Terruisti, non seduxisti. Planè hoc ipso quod
G postea dixisti, incussisti mihi timorem, ne tibi consentiam. Cras enim moriemur, dixisti: & præcessit, Manducemus & bibamus. Cùm enim dixisses, Manducemus & bibamus: adjunxisti, Cras enim moriemur. Audi contrà à me, Immo jejunemus & oremus, cras enim moriemur. Hanc viam tenens

[a] Sic MSS. At editi, *Generaliter intellige peccatores:* ac paulò pòst editio Lov. *Sunt & foris hostes, propter quos clamas ad illum* &c.

[b] Plerique MSS. *Qui te quaris liberari de manu Legem prætereuntis & iniqui, noli consentire. Sed sævit: patiens esto* &c.

artam & angustam; *tamquam prodigium factus sum multis: sed tu adjutor fortis.* Adesto ô Domine Jesu, qui mihi dicas, Noli deficere in via angusta, ego prior transii, ego sum ipsa via, ego duco, in me duco, ad me perduco. Ergo quamvis *prodigium factus sum multis:* tamen non timebo, quia *tu adjutor fortis.* A

ỳ. 8. 10. *Repleatur os meum laude, ut hymnodicam gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam.* Quid est, *tota die?* Sine intermissione. In prosperis, quia consolaris; in adversis, quia corrigis: antequam essem, quia fecisti; cùm essem, quia salutem dedisti: cùm peccassem, quia ignovisti; cùm conversus essem, quia adjuvisti; cùm perseverassem, quia coronasti. Ita planè *repleatur os meum laude, ut hymnodicam gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam.* B

ỳ. 9. 11. *Ne projicias me*[a] *in tempore senectutis.* Spes mea à juventute mea; *ne projicias me in tempore senectutis.* Quod est hoc tempus senectutis? *Cùm deficiet virtus mea, ne derelinquas me.* Respondet hîc tibi Deus, Immo verò deficiat virtus tua, ut in te maneat mea: ut dicas cum Apostolo, Quando infirmor, tunc potens sum. Noli timere, ne projiciaris in[b] infirmitate, in ista senectute. Quid enim, Dominus tuus non est infirmatus in cruce? Nonne ante illum tamquam ante hominem nihil valentem, captivatum & oppressum, caput agitaverunt fortissimi, & tauri pingues, & dixerunt, Si filius Dei est, descendat de cruce? Numquid ille quia infirmus erat desertus est, qui maluit non descendere de cruce, ne non potentiam ostendisse, sed insultantibus cessisse videretur? Quid te docuit pendens, qui descendere noluit, nisi patientiam inter insultantes, nisi ut sis fortis in Deo tuo? Fortè & ex ỳ. 7. ejus persona dictum sit, *Tamquam prodigium factus sum multis, & tu adjutor fortis?* Ex persona ejus secundùm infirmitatem, non secundùm potestatem; secundùm id quod nos in se transfiguraverat, non secundùm id quod ipse descenderat. Factus est enim multis prodigium. Et fortè ipsa erat senectus ejus; quia ex vetustate non incongruè senectus vocatur, & ait Apostolus, Vetus homo noster simul crucifixus est cum illo. Si ibi erat vetus homo noster, senectus ibi erat; quia vetus, senectus. Tamen quia verum est, Renovabitur sicut aquilæ juventus tua: resurrexit ipse die tertio, promisit resurrectionem finito sæculo. Jam præcessit caput, membra secutura sunt. Quid times ne derelinquat te, ne abjiciat in tempus senectutis, cùm defecerit virtus tua? Immo tunc in te erit virtus ejus, quando defecerit virtus tua. C D E

ỳ. 10. 12. Quare hoc dico? *Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum,* ỳ. 11. * *dicentes, Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eruat eum.* Dictum est hoc de Christo. Ille enim qui potentiâ magnâ divinitatis, qua Patri æqualis est, resuscitaverat mortuos, subitò inter manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nihil valens prehensus est. Quando prehenderetur, nisi illi primò in corde suo dicerent, *Deus dereliquit eum?* Unde illa vox est in cruce, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me. Ergo Deus dereliquit Christum, cùm Deus esset in Christo mundum reconcilians sibi, cùm esset & Christus Deus, ex Judæis quidem secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Deus F G

reliquit illum? Absit. Sed in vetere nostro vox nostra erat, quia simul crucifixus erat vetus homo noster cum illo: & de ipso vetere nostro corpus acceperat, quia Maria de Adam erat. Ergo quod illi putaverunt, hoc de cruce dixit, Quare me dereliquisti? Quare me isti derelictum putant malo suo? Quid est, derelictum putant malo suo? Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. *Persequimini & comprehendite eum.* Familiariùs tamen hoc, Fratres, accipiamus ex membris Christi, & vocem nostram in his verbis agnoscamus: quia & ille tales voces ex persona nostra habuit, non ex potentia & majestate sua; sed ex eo quod factus est propter nos, non secundùm id quod erat qui fecit nos. Rom. 6. 6. Matth. 27. 46. 1. Cor. 2. 8.

13. *Domine Deus meus ne elonges à me.* Ita fit, & non elongat omnino. Propè est enim Dominus his qui obtriverunt cor. *Deus meus in adjutorium meum respice.* ỳ. 12. Psal. 33. 19.

14. *Confundantur & deficiant committentes animam meam.* Quid optavit? *Confundantur & deficiant.* Quare optavit? *Committentes animam meam.* Quid est, *committentes animam meam?* Committentes quasi in rixam aliquam. Committi enim dicuntur, qui rixari provocantur. Si ergo ita est, caveamus committentes animam nostram. Quid est, committentes animam nostram? Primò provocantes nos ut Deo resistamus, ut in malis nostris Deus nobis displiceat. Quando enim rectus es, ut bonus sit tibi Deus Israël, bonus rectis corde? quando rectus es? vis audire? Quando in eo bono quod facis, Deus tibi placet; in eo autem malo quod pateris, Deus tibi non displicet. Videte quid dixerim, Fratres, & cauti estote contra committentes animas vestras. Omnes enim qui vobiscum agunt, ut in mæroribus & tribulationibus fatigemini, id agunt, ut in eo quod patimini Deus vobis displiceat, & exeat ex ore vestro, Quid est hoc? quid enim feci? Jam ergo tu nihil mali fecisti, & tu justus es, ille injustus? Peccator sum, inquis, fateor, justum me non dico. Sed quid, peccator, numquid tantum quantum ille cui bene est? quantum Gaiuseius? Ego scio mala ipsius, ego scio iniquitates ipsius, à quibus ego, etsi peccator, longè absum; & tamen video eum florere omnibus bonis, & ego tanta patior. Non ergo ideo dico, Deus quid tibi feci, quia nihil omnino mali feci; sed quia non tantum feci, ut ista dignus sim pati. Iterum tu justus es, ille injustus? Evigila miser, commissa est anima tua. Non, inquit, ego justum me dixi. Quid ergo dicis? Peccator sum, sed non tanta commisi, ut ista dignus essem pati. Non ergo dicis Deo, Justus sum, & tu es injustus: sed dicis, Injustus sum, sed tu es injustior. Ecce commissa est anima tua, ecce jam bellum gerit anima tua. Quæ? contra quem? Anima tua, contra Deum; quæ facta est, contra eum à quo facta est. Vel quia es quæ contra illum clames, ingrata es. Redi ergo ad confessionem infirmitatis tuæ, implora medici manum. Non tibi videantur felices qui florent ad tempus. Tu castigaris, illis parcitur: fortè tibi castigato & emendato filio hereditas reservatur. Redi ergo, redi prævaricator ad cor, non committatur anima tua. Potentior est multùm cui bellum indixisti. Quantò grandiores lapides in cælum miseris, tantò te fortior ruina pressura est. Redi potiùs, agnosce te. Deus est qui tibi displicet: ỳ. 13. Psal. 72. 1. Isai. 46. 8.

[a] Fortè, *in tempus*, ut aliquoties infrà, juxta Græc. εἰς γῆρας.

[b] Aliquot MSS. *in infirmitatem, in istam senectutem.*

erubesce, tu tibi displice. Nihil boni faceres, nisi
ille bonus esset; & nihil mali patereris, nisi ille ju-
stus esset. Evigila ergo in hanc vocem, Dominus *Job 1. 21.*
dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita
» factum est: sit nomen Domini benedictum. Injusti
Job 2. 13. erant qui juxta Job putrescentem sani sedebant; &
tamen ille recipiendus flagellabatur, illis punien-
dis parcebatur. Quidquid ergo tribulationis tibi
acciderit, quidquid insultationis, non committa-
tur anima tua; non committatur, non solùm con-
tra Deum, sed nec contra eos ipsos qui tibi ista fa-
ciunt. Si enim vel ipsos odio habueris, & contra
illos commissa est anima tua. Prorsus illi gratias age,
pro istis ora. Fortè enim & oratio pro ipsis est ista,
quam audisti, *Confundantur & deficiant commit-
tentes animam meam. Confundantur & deficiant:*
multum enim de justitia sua præsumunt; ergo con-
fundantur. Hoc illis expedit, ut peccata sua cog-
noscant, unde confundantur & deficiant, (malè
enim de viribus suis præsumebant,) & ipsi defecti
2. Cor. 12. 10. dicant, Quando infirmor, tunc potens sum: & ipsi
ỳ. 9. defecti dicant, Ne abjicias me in tempus senectu-
tis. Bonum ergo illis optavit, ut confundantur de
malis suis, & deficiant à perversis viribus suis; &
tunc jam defecti & confusi quærant illuminatorem
à confusione, & refectorem à defectione. Denique
vide quid sequitur: *Induantur confusionem & vere-
cundiam, qui cogitant mihi mala. Confusionem &
verecundiam*, confusionem de mala conscientia,
verecundiam propter modestiam. Fiat hoc in illis,
& boni erunt. Non tibi videatur sævire: utinam
exaudiatur pro illis. Nam sævire videbatur & Ste-
phanus, quando ore flammanti verba illa jaculaba-
Act. 7. 51. tur: Dura cervice, & non circumcisi corde & au-
a » ribus, vos semper [a] resistitis Spiritui-sancto. Quàm
accensa iracundia, quàm vehemens adversùs ini-
micos? Commissa tibi videtur anima ipsius? Absit.
Salutem ipsorum requirebat, phreneticos malè
sævientes verbis ligabat. Nam vide quia non erat
commissa anima ipsius, non solùm contra Deum,
Ibidem 58. sed nec contra ipsos: Domine, inquit, Jesu accipe
b spiritum meum. Non ei displicuit Jesus, quia [b] pas-
sus erat lapidationem pro verbo ipsius: non ergo
erat commissa anima ejus contra Deum. Item di-
Ibidem 59. xit, Domine ne statuas illis hoc delictum. Non er-
go erat commissa anima ejus, nec contra inimicos
Item ỳ. 13. suos. *Induantur confusionem & verecundiam, qui
cogitant mihi mala.* Hoc enim quærunt omnes
qui me tribulant, mala mihi quærunt. Quæ mala
Job 2. 9. quærebat etiam mulier illa, quando suggessit, Dic
aliquid in Deum, & morere. Et illa uxor Tobiæ,
Tob. 2. 22. quæ ait marito, Ubi sunt justitiæ tuæ? Ad hoc di-
cebat, ut displiceret illi Deus, qui illum fecerat
cæcum; & cùm illi displiceret, committeretur
anima ipsius.

15. Si ergo nemo tibi tribulando persuaserit,
nemo extorserit ut tibi displiceat Deus in his quæ
pateris, aut ut oderis homines per quos pateris, non
committitur anima tua: securus dicis quod sequi-
ỳ 14. tur, *Ego autem semper in te sperabo, & adji-
ciam super omnem laudem tuam.* Quid est hoc?
Movere nos debet, *adjiciam super omnem laudem
tuam.* Perfectiorem facturus es laudem Dei? Est
aliquid quod superadjiciatur? Si jam omnis illa laus
est, tu quid adjecturus es? Laudatus est Deus in
omnibus bonis factis suis, in omni creatura sua, in
omni institutione rerum omnium, in gubernatione

A & regimine sæculorum, in ordine temporum, in
eminentia cæli, in fecunditate terrarum, in cir-
cumfusione maris, in omni præpollentia nascentis
ubique creaturæ, in ipsis filiis hominum, in dan-
da lege, in liberandis suis à captivitate Ægyptio-
rum, & ceteris omnibus mirabilibus suis: nondum
erat laudatus in eo quod suscitavit carnem in vitam
æternam. Sit ergo ista laus adjecta per resurrectio-
nem Domini nostri Jesu Christi: ut hîc ejus vo-
cem intelligamus super omnem laudem præteritam:
B sic hoc & rectè intelligimus. Quid, tu fortè pec-
cator, qui timebas committi animam tuam, qui
in ipso solo sperabas, ut à prima illa captivitate li-
berareris, qui de justitia tua non præsumebas, sed
de gratia illius quam commendat hic Psalmus,
quid, tu adjicies aliquid super omnem laudem Dei?
Adjiciam, inquit. Videamus quid adjiciat. Posset
esse omnis laus tua, & nihil omnino deesse videre-
tur ad laudem tuam: quia & nihil deesset, si damna-
res omnes iniquos. Non enim non esset magna laus
C Dei justitia ipsa qua iniqui damnantur: magna laus
esset. Fecisti hominem, dedisti ei liberum arbi- *Gen. 2. 7. & 16.*
trium, in paradiso collocasti, præceptum imposui-
sti, mortem si præceptum violaret, justissimam
denuntiasti; nihil non fecisti, nemo est qui à te am-
plius exigat: peccavit, factum est genus humanum
tamquam massa peccatorum, profluens de pecca-
toribus; quid ergo, tu si massam istam iniquitatis
damnes, quisquam tibi dicet, Injustè fecisti? Esses
planè etiam sic justus, & omnis esset ista laus tua;
D sed quia liberasti & ipsum peccatorem justifican-
do impium, *adjiciam super omnem laudem tuam.*

16. *Os meum enuntiabit justitiam tuam:* *ỳ. 15.*
non meam. Inde adjiciam super omnem laudem
tuam: quia & quòd justus sum, si justus sum, justi-
tia tua est in me, non mea: tu enim justificas im- *Rom. 4. 5.*
pium. *Os meum enuntiabit justitiam tuam, tota
die salutem tuam.* Quid est, *salutem tuam?* Do- *Psal. 3. 9.*
mini est salus. Nemo sibi usurpet, quia se salvum
facit: Domini est salus. Non se salvum per se quis-
quam facit, Domini est salus, vana salus hominis.
E *Tota die salutem tuam:* toto tempore. Aliquid
adversi est, prædica salutem Domini: aliquid pro-
speri est, prædica salutem Domini. Ne prædices in
prosperis, & obmutescas in adversis: alioquin non
erit quod dictum est, *tota die.* Tota enim dies cum
sua nocte est. Numquid quando dicimus, Triginta
dies, verbi caussâ, transierunt, dicimus & noctes?
nonne & in ipso nomine dierum includimus noctes? *Gen. 1. 5.*
In Genesi quid dicebatur? Factum est vespere &
F factum est manè dies unus. Ergo dies totus cum sua
nocte est: nox enim diei servit, non dies nocti.
Quidquid facis in carne mortali, justitiæ debet ser-
vire: quidquid facis ex præcepto Dei, non propter
emolumenta carnis fiat, ne dies serviat nocti. Ergo
tota die laudem Dei dic, scilicet in prosperis & in
adversis; in prosperis, tamquam tempore diurno;
in adversis, tamquam tempore nocturno: tota ta-
men die laudem Dei dic, ut non frustra cantaveris,
Benedicam Dominum in omni tempore, semper *Psal. 33. 2.*
G laus ejus in ore meo. Salvis filiis, pecore, familiâ,
omni re suâ, Job laudabat Deum; hoc quasi diur-
no tempore: damna venerunt, orbitas irruit, pe-
riit quod servabatur, obierunt quibus servabatur;
hoc quasi nocturno tempore. Vide tamen tota die
laudantem: Numquid post illud diurnum tempus
ubi lætabatur, quia factus est illius quasi lucis, hoc

[a] Er. & MSS. restitistis.

[b] Sic MSS. At editi, passurus.

est, prosperitatis occasus, defecit à laudibus Dei? Nonne dies erat in corde, unde fulgebat, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum? Et hoc quasi adhuc vespertinum erat tempus: venit & nox crassior, tenebræ profundiores, corporis dolor, putredo vermium; nec sic in ipsa putredine defecit à laudibus Dei foris in nocte, qui intus exsultabat in die. Namque uxori persuadenti blasphemiam, & committenti animam ipsius, malè suadenti miseræ tamquam umbræ nocturnæ, Locuta es, inquit, tamquam una ex insipientibus mulieribus. Verè filia noctis: Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Laudavimus in die, deficiemus in nocte? *Tota die*, id est, cum sua nocte, *salutem tuam*.

17. *Quoniam non cognovi negotiationes.* Ideo, inquit, *tota die salutem tuam, quoniam non cognovi negotiationes.* Quæ sunt istæ negotiationes? Audiant negotiatores, & mutent vitam; & si fuerunt, non sint; non cognoscant quod fuerunt, obliviscantur: postremò, non approbent, non laudent; improbent, damnent, mutentur, si peccatum est negotiatio. Hinc enim aviditate nescio qua adquirendi, ô negotiator, quando damnum passus fueris, blasphemabis; & non erit in te quod dictum est, *Tota die laudem tuam.* Quando autem pro pretiis rerum quas vendis, non solùm mentiris, verùm etiam falsum juras; quomodo in ore tuo tota die laus Dei? quando, si Christianus es, etiam ex ore tuo blasphematur nomen Dei, ut dicatur, Ecce quales sunt Christiani. Ergo si propterea iste tota die laudem Dei dicit, quia non cognovit negotiationes; corrigant se Christiani, non negotientur. Sed ait mihi negotiator, Ecce ego affero quidem ex longinquo merces ad ea loca, in quibus non sunt ea quæ adtulero, unde vivam, tamquam mercedem laboris mei peto, ut cariùs vendam quàm emerim: unde enim vivam, cùm scriptum sit, Dignus est operarius mercede sua? Sed agitur de mendacio, de perjurio. Hoc vitium meum est, non negotiationis: neque enim non, si vellem, possem agere sine isto vitio. Non ergo meam culpam [a] actor ad negotium transfero: sed si mentior, ego mentior, non negotium. Possem enim dicere, Tanto emi, sed tanto vendam; si placet, eme. Non enim istam veritatem audiens emtor repelleretur, & non potiùs omnes accurrerent: quia plus fidem quàm mercem diligerent. Hoc ergo, inquit, me mone, ne mentiar, ne perjurem; non ut abjiciam negotium unde me transigo. Quò enim vocas, quando hinc revocas? Fortè ad artem aliquam? Ero sutor, calceamenta faciam hominibus? Mendaces enim & ipsi non sunt? perjuri & ipsi non sunt? Nonne locatis ab alio calceamentis, cùm acceperint ab alio pretium, dimittunt quod faciebant, & suscipiunt alteri facere, & fallunt eum cui promiserant citò se facturos? nonne sæpe dicunt, Hodie facio, hodie impleo. Deinde in ipsa sutura tantas fraudes non faciunt? Faciunt ista & dicunt ista: sed ipsi mali sunt, non ars quam profitentur. Omnes ergò artifices mali Deum non timentes, vel pro lucro, vel pro timore damni aut egestatis mentiuntur, perjurant; non est continua Dei laus in eis. Quomodo ergo revocas à negotiatione? An ut agricola sim, & adversùs Deum tonantem murmurem, ut grandinem timens [b] sortilegum consulam, ut quæram quid faciam contra cælum; ut optem pauperibus famem, quò possim vendere quod servavi? ad hoc me adducis? Sed non ea faciunt, inquis, agricolæ boni. Nec illa negotiatores boni. Quid enim, etiam & filios habere malum est, quia quando eis caput dolet, malæ & infideles matres ligaturas sacrilegas & incantationes quærunt? Ista hominum, non rerum peccata sunt. Potest mihi hoc dicere negotiator. Quære ergo, Episcope, quemadmodum intelligas negotiationes quas legisti in Psalterio; ne fortè tu non intelligas, & me à negotiatione prohibeas. Mone ergo quemadmodum vivam: si bene, bene mihi erit: unum tamen scio, quia si malus fuero, non negotiatio mihi facit, sed iniquitas mea. Quando verum dicitur, non est quod contradicatur.

18. Quæramus ergo quas dixerit negotiationes, quas verè qui non cognovit, tota die laudat Deum. Negotiatio & in Græca lingua ab actu dicitur, & in Latina [c] à negato otio: sed sive ab actu, sive à negato otio, discutiatur quid sit. Qui enim negotiatores actuosi, quasi ex eo quod agunt præsumunt, opera sua laudant, non perveniunt ad gratiam Dei. Ergo contra illam gratiam sunt negotiatores, quam commendat hic Psalmus. Illam enim gratiam commendat, ut nemo de suis operibus glorietur. Quomodo quodam loco dicitur, Medici non resuscitabunt: deserere debent homines medicinam? Sed quid est hoc? Sub isto nomine intelliguntur superbi, pollicentes salutem hominibus, cùm Domini sit salus. Quomodo ergo contra medicos, id est, superbos salutis pollicitatores vigilat hoc quod dictum est, *Tota die salutem tuam:* sic contra negotiatores, id est, qui de actu suo & operibus gaudent, vigilat hoc quod dictum est, *Os meum enuntiabit justitiam tuam*, id est, non meam. Qui sunt negotiatores, id est, quasi de actu suo sibi placentes? Qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Meritò & negotium dictum est, quia negat otium. Quantum mali est, quod negat otium? Meritò Dominus expulit de templo illos, quibus dixit, Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam domum negotiationis: id est, gloriantes de operibus vestris, otium non quærentes, nec audientes contra inquietudinem & negotiationem vestram dicentem Scripturam, Vacate, & videte quoniam ego sum Dominus. Quid est, Vacate, & videte quoniam ego sum Dominus; nisi, ut sciatis quia Deus est qui operatur in vobis, & non de vestris operibus extollamini? Non audis vocem dicentis, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam; tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris? Hæc requies contra negotiatores prædicatur: hæc requies contra eos qui oderunt otium prædicatur, agendo & jactando se de operibus suis, ut non requiescant in Deo, & tantò longiùs à gratia resiliant, quantò magis de suis operibus extolluntur.

19. Sed est in quibusdam exemplaribus, *Quoniam non cognovi litteraturam.* Ubi alii codices habent, *negotiationem*; ibi alii, *litteraturam:* quomodo concordent, invenire difficile est; & tamen

Psal. 87. 11. — Psal. 3. 9. — ŷ. 15. — Rom. 10. 3. — Matth. 21. 13. — Psal. 45. 11. — Matth. 11. 28. & 29. — Item ŷ. 15.

[a] Sic MSS. At editi, auctor.
[b] MSS. sortilogum.

[c] Sic aliquot MSS. At editi, *& in Latina. Negotiatio sive actu, sive negotium discutiatur quid sit.*

interpretum diversitas fortè sensum ostendit, non A errorem inducit. Quæramus ergo & litteraturam quomodo intelligamus, ne sic offendamus grammaticos, quomodo paulò antè negotiatores: quia & grammaticus potest in arte sua honestè vivere, non pejerare, non mentiri. Quæramus ergo litteraturam quam non cognovit iste, in cujus ore tota die laus Dei est. Est quædam litteratura Judæorum: ad illos enim & hoc referamus; ibi inveniemus quod dictum est: quomodo cùm de negotiatoribus quæreremus, propter actus & opera, invenimus illam B dici negotiationem detestandam, quam notavit *Rom. 10. 3.* Apostolus, dicens, Ignorantes enim Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Contra quam dicit idem Apostolus, Non *Ephes. 2. 9.* ex operibus, ne fortè quis extollatur. Quomodo ergo? Numquid non operabimur bonum? Opera- *Ibidem 10.* bimur, sed ipso in nobis operante. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Quomodo hoc ergo invenimus contra negotiatores, id est de actu gloriantes, de negotio [a] quòd C neget otium se extollentes, inquietos potiùs quàm bonos operatores; quia boni operatores illi sunt, in quibus Deus operatur: sic & nescio quam litteraturam invenimus apud Judæos; Dominus adsit ut explicem verbis, quod dignatus est donare ut corde conspicerem. Superbia Judæorum præsumentium tamquam de viribus suis & de justitia operum suorum, gloriabatur de Lege, quòd ipsi Legem acceperint, aliæ gentes non acceperint; in qua Lege, non de gratia gloriabantur, sed de littera. Lex enim D sine gratia, littera sola est: manet ad convincendam iniquitatem, non ad dandam salutem. Quid *Gal. 3. 21.* enim ait Apostolus? Si enim data esset lex quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. De hac littera *2. Cor. 3. 6.* dicit alio loco, Littera occidit, Spiritus autem vivificat. Habes litteram, si prævaricator legis es. *Rom. 2. 27.* Qui per litteram, inquit, & circumcisionem prævaricator legis es. Nonne bene cantatur & dici- E *℣. 4.* tur, Erue me de manu legem prætereuntis & iniqui? Habes litteram, sed non imples litteram. Un- *Rom. 2. 21. &c.* de non imples litteram? Quoniam qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non adulterandum, adulteras; qui abominaris idola, sacrilegium facis. Nomen enim Dei per vos blasphematur in Gentibus, sicut scriptum est. Quid tibi ergo profuit littera, quam non imples? Quare autem non imples? Quia de te præsumis. Quare non imples? Quia negotiator es, opera tua extollis: nescis necessariam F esse gratiam adjuvantis, ut impleatur præceptum jubentis. Ecce jussit Deus, age quod jussit. Incipis agere quasi ex viribus tuis, & cadis; & manet super *Johan. 1. 17.* te littera puniens, non salvans. Meritò Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Moyses quinque libros scripsit: sed *Iohan. 5. 2.* in quinque porticibus piscinam cingentibus languidi jacebant, sed curari non poterant. Vide quomodo manet littera, convincens reum, non salvans iniquum. Illis enim quinque porticibus, in figura G quinque librorum, prodebantur potiùs quàm sanabantur ægroti. Quid ergo ibi tunc sanabat ægrotum? Motus aquæ. Piscinâ illâ motâ descendebat ægrotus, & sanabatur unus, quia unitas: quisquis alius [b] ad ipsum motum descenderet, non sanabatur.

A Quomodo commendabatur unitas corporis clamantis à finibus terræ? Alius non sanabatur, nisi rursus mota fuisset piscina. Significabat ergo piscinæ motus perturbationem populi Judæorum, quando venit Dominus Jesus Christus. Angeli enim adventu intelligebatur moveri aqua in piscina. Aqua ergo cincta porticibus quinque, gens erat Judæa cincta Lege. Et in porticibus ægroti jacebant, & in sola aqua turbata & mota sanabantur. Venit Dominus, turbata est aqua, crucifixus est, descendat ut sanetur B ægrotus. Quid est, descendat? Humiliet se. Ergo quicumque amatis litteram sine gratia, in porticibus remanebitis, ægri eritis, jacentes, non convalescentes: de littera enim præsumitis. Si enim data *Gal. 3. 21.* esset lex quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. Sed data est lex, ut reos vos faceret, rei facti timeretis, timentes indulgentiam peteretis, jam de viribus vestris non præsumeretis, de littera vos non extolleretis. Nam ipsa figura est etiam, quòd Eliseus primò ad mortuum resuscitandum baculum C misit per servum. Mortuus erat filius viduæ hospitæ ipsius; nuntiatum est ei, servo suo dedit baculum suum: Vade, inquit, pone super mortuum. *4. Reg. 4. 29.* Nesciebat propheta quid ageret? Præcessit servus, posuit baculum super mortuum, non surrexit mortuus. Si enim data esset lex quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia. *Gal. 3. 21.* Non vivificavit lex per servum missa: & tamen ille misit baculum suum per servum, qui postea secutus vivificavit. Namque cùm ille infans non resurrexisset, venit D ipse Eliseus, jam figuram portans Domini, qui servum suum cum baculo, tamquam cum lege, præmiserat: venit ad jacentem mortuum, posuit membra sua super illum. Ille infans erat, ille juvenis erat: contraxit & breviavit quodam modo juventutis suę magnitudinem, parvulus factus ut mortuo congrueret. Mortuus ergo surrexit, cùm se vivus mortuo coaptavit: & fecit Dominus, quod non fecit baculus; fecit gratia, quod non fecit littera. Illi ergo qui in baculo remanserunt, in littera glorian- E tur; & ideo non vivificantur. Ego autem de gratia tua volo gloriari. Mihi autem, ait Apostolus, absit *Gal. 6. 14.* gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, nisi in illo qui se mihi vivus mortuo ut resurgerem coaptavit: ut jam non ego viverem, viveret autem *Gal. 2. 20.* in me Christus. In ipsa gratia glorians, *litteraturam non cognovi:* id est, homines de littera præsumentes, & à gratia resilientes, toto corde reprobavi.

20. Meritò sequitur, *Introibo, in potentiam* *℣. 16.* F *Domini:* non meam, sed *Domini*. Nam illi in potentia sua de littera gloriati sunt, ideo adjunctam litteræ gratiam non cognoverunt. Nam Lex per *Iohan. 1. 17.* Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Ipse enim venit ut Legem impleret, quando caritatem donavit, per quam Lex posset impleri. *Rom. 13. 10.* Plenitudo enim Legis caritas. Illi non habentes caritatem, id est, non habentes Spiritum gratiæ, (quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris *Rom. 5. 5.* per Spiritum-sanctum qui datus est nobis,) reman- G serunt gloriantes in littera. Sed quia littera occidit, *2. Cor. 3. 6.* Spiritus autem vivificat: *non cognovi litteraturam,* & *introibo in potentiam Domini.* Ideo versus iste sequens confirmat perficitque sententiam, ita ut eam figat in cordibus hominum, nec alium permittat omnino irrepere ulla ex parte intellectum.

[a] MSS. quidam omittunt hæc verba, *quòd neget otium:* & eorum loco nonnulli habent, *quod negotiantur.*

[b] Sic meliores MSS. At editi, *ante ipsum motum:* minùs bene. Hinc nempe contra Donatistas unitatem Ecclesiæ commendari vult Aug.

Domine memorabor justitiæ tuæ solius. O *solius!* A Quid addidit, *solius*, rogo vos? Sufficeret, *memorabor justitiæ tuæ. Solius*, inquit, prorsus: ibi meam non cogito. (1. Cor. 4. 7.) Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Justitia tua sola me liberat, mea sola non sunt nisi peccata. Non glorier ergo de viribus meis, non in littera remaneam: reprobem litteraturam, id est, homines de littera gloriantes, & de suis viribus perversè, tamquam phreneticos, præsumentes: reprobem tales, intrem in po- B tentiam Domini, ut quando infirmus sum, tunc potens sim; ut tu in me sis potens, quoniam *memorabor justitiæ tuæ solius.*

SERMO SECUNDUS DE SECUNDA PARTE PSALMI LXX.

1. GRATIAM Dei, qua gratìs salvi facti sumus, nullis nostris meritis præcedentibus, nisi quibus supplicium debebatur, C isto commendari Psalmo, hesterna die insinuavimus Caritati Vestræ: eumque tractando quoniam finire nequivimus, extremam ejus partem in hodiernam diem distulimus, promittentes in nomine Domini nos debitum soluturos. Quod solvendi quoniam tempus est, adestote animo, tamquam agro fertili, ubi & semen multiplicetis, & pluviæ ingrati non sitis. Commendavimus hesterno die titulum ejus, sed propter renovandam intentionem vestram, & his intimandum qui herì absentes fuerunt, D breviter commemoramus, quod recolant qui audierunt, audiant qui nescierunt. (ỷ. 1.) Filiorum Jonadab Psalmus est; quod nomen interpretatur, Domini spontaneus: quoniam spontaneâ, hoc est bonâ, purâ, sincerâ & perfectâ voluntate, non ficto corde Domino serviendum est: quod etiam illud indicat, ubi dictum est, (Psal. 53. 8.) Voluntariè sacrificabo tibi. Filiis hujus, id est, filiis obedientiæ cantatur Psalmus, & his qui primi captivi ducti sunt, ut agnoscatur hîc gemitus noster, & (Matth. 6. 34.) sufficiat diei malitia E sua. Jam enim, si superbi deseruimus, vel fatigati redeamus. Nec rediri nisi per gratiam potest. Gratia, gratìs data est. Nam nisi gratìs esset, gratia non esset. Porrò autem si propterea gratia est, quia gratìs est; nihil tuum præcessit, ut acciperes. Nam si aliqua bona opera tua præcesserunt, pretium accepisti, non gratìs: pretium autem quod nobis debebatur, supplicium est. Quòd ergo liberamur, non nostris meritis, sed illius gratiâ est. Illum ergo laudemus: illi totum quod sumus, & quod salvi efficimur, debeamus. F Ad quod conclusit, cùm multa dixisset, dicens, (ỷ. 16.) *Domine memorabor justitiæ tuæ solius.* Ad istum versum conclusa est hesterna tractatio. Primi ergo captivi, id est, pertinentes ad primum hominem: propter hoc enim captivi, propter primum hominem, in quo omnes morimur: (1. Cor. 15. 46.) quia non priùs quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Propter primum hominem primi captivi: propter secundum hominem secundi redemti. Nam & ipsa redemtio clamat captivita- G tem nostram. Unde enim redemti, si non antea captivi? Et eam captivitatem expressiùs ab Apostolo insinuatam ex Epistola ejus verba quædam commemorantes, insinuavimus, & repetimus: (Rom. 7. 23.) Video "aliam legem in membris meis repugnantem legi "mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, A quæ est in membris meis. Ipsa est prima captivitas nostra, qua concupiscit adversùs spiritum caro. (Gal. 5. 17.) Venit autem hoc de pœna peccati, ut homo adversùs seipsum divideretur, qui uni subditus esse noluit. Nihil enim tam expedit animæ quàm obedire. Et si expedit animæ obedire in servo ut obediat domino, in filio ut obediat patri, in uxore ut obediat viro; quantò magis in homine ut obediat Deo? Expertus ergo malum Adam, omnis autem homo Adam, sicut in his qui crediderunt omnis ho- B mo Christus, quia membra sunt Christi: expertus ergo malum, quod non debuit experiri, si crederet dicenti, Noli tangere: (Gen. 2. 17.) expertus ergo malum, postea saltem obtemperet præceptis medici ut surgat, qui noluit credere medico ut non ægrotaret. Nam & sano bonus & fidelis medicus dat præceptum, ne sit illi necessarius. Non est enim sanis necessarius medicus, sed malè habentibus. (Matth. 9. 12.) Boni autem amici medici, qui nolunt vendere artem suam, & plus gaudent ad sanos quàm ad ægrotos, dant quædam præ- C cepta sanis, quæ observando in ægritudinem non cadant. Porrò autem illi si præcepta contemserint, & in ægritudinem inciderint, supplicant medico: quem contemserunt sani, rogant ægroti. Utinam saltem rogent, ne per febrem mente perdita & medicum cædant. Audistis modò, cùm Evangelium legeretur, quemadmodum in illos dicta sit parabola. Mentis sanæ erant qui dixerunt, Hic est heres, venite occidamus eum, & nostra erit hereditas? (Matth. 21. 38.) Utique non: puta qui occiderunt filium, & patrem D occisuri erant; hoc est mentem sanam non habere. Postremò ecce quia occiderunt filium: resurrexit filius, & lapis reprobatus ab ædificantibus factus est in caput anguli. (Psal. 117. 22.) Offenderunt in illum, & conquassati sunt: veniet super eos, & conteret eos. Sed non ita iste qui cantat in Psalmo, & dicit, (ỷ. 16.) *Introibo in potentiam Domini:* non meam, sed *Domini. Domine memorabor justitiæ tuæ solius.* Nullam meam agnosco, solius tuæ justitiæ memorabor. E A te habeo, quidquid boni habeo: quidquid autem à me habeo, mali habeo. Non meritis supplicium reddidisti, sed gratiam gratìs impertisti. Tuæ itaque solius justitiæ memorabor.

2. (ỷ. 17.) *Deus docuisti me ex juventute mea.* Quid me docuisti? Quia tuæ solius justitiæ memorari debeo. Considerans enim vitam præteritam meam, video quid mihi debebatur, & quid acceperim pro eo quod mihi debebatur. Debebatur pœna, reddita est gratia: debebatur gehenna, data est vita æterna. *Deus docuisti me ex juventute mea.* Ex ipso F initio fidei meæ, qua me innovasti, docuisti me, nihil in me præcessisse, unde mihi dicerem deberi quod dedisti. Quis enim convertitur ad Deum nisi ab iniquitate? quis redimitur nisi à captivitate? quis autem potest dicere injustam fuisse captivitatem suam, quando deseruit imperatorem, & defecit ad desertorem? Imperator enim Deus, desertor diabolus: præceptum dedit imperator, fraudem suggessit desertor: (Gen. 2. 17. & 3. 1.) ubi aures tuæ inter præceptionem & deceptionem, meliorne diabolus quàm Deus? G melior qui [a] defecit, quàm qui te fecit? Credidisti quod promisit diabolus, & invenisti quod minatus est Deus. Jam ergo ex captivitate liberatus, adhuc tamen in spe, nondum in re, [b] ambulans per fidem, nondum per speciem, *Deus*, inquit, *docuisti me ex juventute mea.* Ex quo conversus sum ad te, innovatus à te qui factus à te, recreatus qui creatus,

[a] Duo MSS. *qui te infecit.*

[b] Sic MSS. At editi, *ambulas.*

reformatus qui formatus: ex quo conversus sum, didici merita mea nulla præcessisse, sed gratiam tuam mihi gratis venisse, ut memorarer justitiæ tuæ solius.

3. Quid deinde post juventutem? quoniam *Docuisti me*, inquit, *ex juventute mea*: quid post juventutem? In ipsa enim prima conversione tua didicisti, quòd ante conversionem justus non fuisti, sed præcessit iniquitas, ut expulsâ iniquitate succederet caritas; [a] & renovatus in novum hominem spe dumtaxat, nondum re, didicisti quòd nihil tui boni præcesserat, & gratiâ Dei conversus es ad Deum: jam fortè ex quo conversus es, habebis aliquid tuum, & de viribus tuis præsumere debes? Quemadmodum solent homines dicere, Jam dimitte, opus erat ut viam ostenderes, sufficit, ambulabo viam. Et ille qui tibi viam ostendit, Ne fortè vis ut deducam te? Tu autem si superbis, Absit, sufficit, ambulabo viam. Dimitteris, & per infirmitatem iterum aberrabis. Bonum erat tibi ut deduceret te, qui priùs in via collocavit te. Ceterùm nisi & ipse ducat, rursus errabis: dic illi ergo, Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. (Psal. 85. 11.) Quòd autem viam ingressus es, juventus est, ipsa renovatio & initium fidei. Antea enim ambulabas per vias tuas vagabundus, errans per silvosa, per aspera, laceratus omnibus membris; patriam quærebas, hoc est stabilitatem quamdam spiritûs tui, ubi diceres, Bene est; & securus diceres, quietus ab omni molestia, ab omni tentatione, ab omni postremò captivitate: & non inveniebas. Quid dicam? Venit ad te qui tibi ostenderet viam? Venit ad te ipsa via, & constitutus es in ea nullis tuis meritis præcedentibus, quoniam utique errabas. Quid, ex quo ingressus es, jam regis te? jam ille qui viam docuit te, dimittit te? Non, inquit: *Docuisti me ex juventute mea*; *& usque nunc annuntiabo mirabilia tua.* Mirabile est enim quod adhuc facis, ut regas me, qui in via posuisti me: & hæc sunt mirabilia tua. Quæ sunt putas mirabilia Dei? Quid mirabilius inter Dei mirabilia, quàm mortuos suscitare? Numquid-nam ego mortuus sum, inquis? Si mortuus non esses, non diceretur tibi, Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus. (Ephes. 5. 14.) Mortui sunt omnes infideles, omnes iniqui, corpore vivunt, sed corde exstincti sunt. Qui autem suscitat mortuum secundùm corpus, reddit eum luci huic videndæ, & huic aëri ducendo: non autem suscitator ejus ipse illi lux & aër est; incipit videre, quemadmodum videbat antea. Anima non sic exsuscitatur. Anima enim exsuscitatur à Deo: quamquam & corpus exsuscitetur à Deo: sed Deus quando exsuscitat corpus, mundo reddit; quando exsuscitat animam, sibi reddit. Si recedat aër mundi istius, moritur corpus: si recedat Deus, moritur anima. Cùm ergo animam suscitat Deus, nisi adsit qui suscitavit, suscitata non vivit. Non enim suscitat, & dimittit ut vivat sibi: sicut Lazarus quando resuscitatus est quatriduanus mortuus, suscitatus est corpore per Domini corporalem præsentiam. (Johan. 11. 43.) Accessit enim corporaliter ad sepulcrum, clamavit, Lazare, veni foras: & surrexit Lazarus, processit de sepulcro ligatus, deinde solutus discessit. (De pænitent. dist. 1. c. Resuscitatus.) Resuscitatus est Domino præsente, sed vixit & Domino absente. Quamquam eum Dominus corporaliter resuscitasset, quantum ad visibilia pertinet: ceterùm præsentiâ majestatis suæ illum suscitavit, qua præsentiâ nusquam recedit. Interim tamen ad præsentiam visibilem Dominus suscitavit Lazarum; discessit de ipsa civitate Dominus, vel de illo loco, numquid Lazarus non vixit? Non sic anima suscitatur: suscitat illam Deus, moritur si discesserit Deus. Dicam enim audacter, Fratres, sed tamen verum. Duæ vitæ sunt, una corporis, altera animæ: sicut vita corporis anima, sic vita animæ Deus: quomodo si anima deserat, moritur corpus; sic anima moritur, si deserat Deus. Ipsa est ergo gratia ejus, ut suscitet, & sit nobiscum. Quòd ergo nos suscitat à morte nostra præterita, & innovat quodam modo vitam nostram, dicimus ei, *Deus docuisti me ex juventute mea.* Quia verò non recedit ab eis quos suscitat, ne cùm recesserit moriantur, dicimus ei, *Et usque nunc annuntiabo mirabilia tua*: quia cùm mecum es vivo, & animæ meæ vita tu es, quæ morietur si dimittatur sibi. Ergo dum adest vita mea, hoc est, Deus meus, *usque nunc*: quid postea?

4. *Et usque in senectam & senium.* (℣. 18.) Duo ista nomina senectutis sunt, & discernuntur à Græcis. Gravitas enim post juventutem aliud nomen habet apud Græcos, & post ipsam gravitatem veniens ultima ætas aliud nomen habet: nam πρεσβύτης dicitur gravis, & γέρων senex. Quia verò in Latina lingua duorum istorum nominum distinctio deficit, de senectute ambo sunt posita, senecta & senium: scitis autem esse duas ætates. *Docuisti me* gratiam tuam *à juventute mea*; *& usque nunc*, post juventutem meam, *annuntiabo mirabilia tua*, quia mecum es ut non moriar, qui venisti ut surgam: *& usque in senectam, & senium*, id est, usque ad ultimum meum, nisi mecum fueris, non erit aliquid meriti mei; gratia tua semper perseveret mecum. Hoc diceret etiam unus homo, tu, ille, ego: quia verò vox ista unius cujusdam magni hominis est, hoc est, ipsius unitatis, vox est enim Ecclesiæ; quæramus juventutem Ecclesiæ. Quando venit Christus, crucifixus est, mortuus est, surrexit, vocavit gentes, cœperunt converti, facti sunt Martyres fortes in Christo, fusus est sanguis fidelis, surrexit seges Ecclesiæ: hæc juventus. Progredientibus autem temporibus confiteatur Ecclesia, dicat, *Usque nunc annuntiabo mirabilia tua.* Non tantùm in juventute quando Paulus, quando Petrus, quando primi Apostoli nuntiaverunt: procedente etiam ætate ego ipse, id est, unitas tua, membra tua, corpus tuum, *annuntiabo mirabilia tua.* Quid postea? *Et usque ad senectam & senium*, annuntiabo mirabilia tua: usque in finem sæculi erit hîc Ecclesia. Si enim non hîc futura est usque in finem sæculi; quibus Dominus dixit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi? (Matth. 28. 20.) Quare ista oportebat ut dicerentur in Scripturis? Quia futuri erant inimici Christianæ fidei qui dicerent, * Ad parvum tempus sunt Christiani, postea peribunt, & redibunt idola, rediet quod erat antea. (* V. supra pag. 345. Not. b.) Quamdiu erunt Christiani? *Usque ad senectam & senium*: id est, usque in finem sæculi. Tu cùm exspectas miser infidelis ut transeant Christiani, transis tu sine Christianis: & Christiani usque in finem sæculi permanebunt; & tu per infidelitatem tuam, cùm finieris brevem vitam tuam, qua fronte exies ad judicem, quem cùm viveres blasphemasti? Ergo *à juventute mea*, *& usque*

[a] Sic MSS. At editi, *ut sis renovatus.*

nunc,

nunc[*], *& uſque ad ſenectam & ſenium, Domine ne derelinquas me.* Non, quomodo dicunt inimici mei, uſque ad tempus erit. *Ne derelinquas me, donec annuntiem brachium tuum generationi omni ſuperventuræ.* (Iſai. 53. 1.) Et brachium Domini cui revelatum eſt? Brachium Domini, Chriſtus. Noli ergo derelinquere me: non gaudeant qui dicunt, Uſque ad certum tempus erunt Chriſtiani. Sint qui annuntient brachium tuum. Cui? *Generationi omni ſuperventuræ.* Si ergo omni generationi ſuperventuræ, uſque in finem ſæculi: finito enim ſæculo, jam nulla ſuperveniet generatio.

(ỷ. 19.) 5. *Potentiam tuam*[*] *& juſtitiam tuam.* Hoc eſt, annuntiem generationi omni ſuperventuræ brachium tuum. Et quid præſtitit brachium tuum? Liberationem noſtram gratuitam. Hoc ergo annuntiem, ipſam gratiam omni generationi ſuperventuræ: dicam omni homini naſcituro, Nihil es per te, Deum invoca, tua peccata ſunt, merita Dei ſunt: ſupplicium tibi debetur, & cùm præmium venerit, ſua dona coronabit, non merita tua. Dicam omni generationi ſuperventuræ, De captivitate veniſti, ad Adam pertinebas. Dicam hoc omni generationi ſuperventuræ, nullas vires meas, nullam juſtitiam meam; ſed *potentiam tuam & juſtitiam tuam, Deus, uſque in altiſſima quæ feciſti magnalia. Potentiam tuam & juſtitiam tuam*, uſque quò? uſque ad carnem & ſanguinem? Immo, *uſque ad altiſſima, quæ feciſti magnalia.* In altis cæli ſunt, in altis Angeli ſunt, Sedes, Dominationes, Principatus, Poteſtates: tibi debent quod ſunt, tibi debent quod vivunt, tibi debent quod juſtè vivunt, tibi debent quod beatè vivunt. *Potentiam tuam & juſtitiam tuam*, uſque quo? *Uſque in altiſſima quæ feciſti magnalia.* Ne putes hominem ſolum pertinere ad gratiam Dei. Quid erat Angelus antequam fieret? quid eſt Angelus, ſi deſerat qui creavit? Ergo, *potentiam tuam & juſtitiam tuam, uſque in altiſſima, quæ feciſti magnalia.*

6. Et homo ſe extollit: & ut pertineat ad primam captivitatem, audit ſerpentem ſuggerentem, Guſtate & eritis ſicut dii. (Gen. 3. 5.) Homines ſicut dii? (Item ỷ. 19.) *Deus, quis ſimilis tibi?* Non in abyſſo, non in inferno, non in terra, non in cælo: omnia enim tu feciſti. Quid contendit opus cum artifice? *Deus, quis ſimilis tibi?* Ego autem, ait Adam miſer, & [a] in Adam omnis homo, cùm volo eſſe perversè ſimilis tibi, ecce quid factus ſum, ut de captivitate ad te clamem: cui bene erat ſub rege bono, captivus factus ſum ſub meo ſeductore; & clamo ad te, quia cecidi abs te. Et unde abs te cecidi? Cùm quæro eſſe perversè ſimilis tibi. Quid enim, Deus nonne ad ſuam ſimilitudinem nos vocat? Nonne ipſe eſt, qui dicit, Diligite inimicos veſtros, orate pro eis qui vos perſequuntur, benefacite eis qui vos oderunt? (Matth. 5. 44.) Hæc dicens, ad ſimilitudinem Dei nos hortatur. Denique quid adjungit? Ut ſitis, inquit, filii Patris veſtri qui in cælis eſt. (Ibidem 45.) Quid enim ipſe facit? Hoc facit certè: Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Qui ergo bene vult inimico ſuo, Deo ſimilis eſt: nec iſta ſuperbia, ſed obedientia eſt. Quare? Quia ad imaginem Dei facti ſumus. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. (Gen. 1. 26.) Non ergo aliquid alienum eſt, ſi imaginem Dei tenemus in nobis: utinam eam per ſuperbiam non amittamus. Sed quid eſt per ſuperbiam velle eſſe ſimilem Deo? quid putamus, ut exclamaret captivus, *Domine quis ſimilis tibi?* quæ eſt iſta perverſa ſimilitudo? Audite, & intelligite, ſi poteſtis: credimus autem quia ipſe qui nos poſuit hæc vobis dicere, dabit vobis etiam poſſe & intelligere. Deus nullo indiget bono, & ipſe eſt ſummum bonum, & ab ipſo eſt omne bonum. Ut ergo boni ſimus, Deo indigemus: ut bonus ſit Deus, nobis non indiget; nec nobis tantùm, ſed uſque ad altiſſima quæ fecit magnalia, nec ipſis cæleſtibus, nec ſupercæleſtibus, nec cælo cæli quod dicitur, indiget Deus, ut aut melior ſit, aut potentior, aut beatior. Quid enim eſſet quidquid aliud eſt, niſi ipſe feciſſet? Quo ergo eget abs te qui erat ante te, & tam potens erat, ut cùm tu non eſſes, faceret te? Numquid quomodo parentes faciunt filios? Per quamdam concupiſcentiam carnalem generant potiùs quàm creant: iſtis enim generantibus, Deus creat. Nam ſi tu ita creas, dic quid tua mulier paritura eſt. Quid dicam, tu dic? Ipſa dicat, quæ quod portat ignorat. Generant tamen homines filios, & ad ſolatium ſuum, & ad ſubſidium ſenectutis. Numquid ideo creavit hæc omnia Deus, à quibus ſenex adjuvaretur? Novit ergo Deus quod creat, & quale ſit per ejus bonitatem, & quale futurum ſit per propriam voluntatem: novit Deus & ordinavit omnia. Ut autem homo ſit aliquid, convertit ſe ad illum à quo creatus eſt. Recedendo enim frigeſcit, accedendo ferveſcit: recedendo tenebreſcit, accedendo clareſcit. A quo enim habet ut ſit, apud illum habet ut ei bene ſit. Denique filius minor, qui voluit in ſua poteſtate habere ſubſtantiam ſuam, quæ illi apud patrem optimè ſervabatur, (Luca 15. 12.) factus ſuæ poteſtatis, profectus eſt in regionem longinquam, hæſit principi malo, porcos pavit, fame correctus eſt, qui ſaturitate ſuperbus abſceſſerat. Ergo quiſquis ita vult eſſe ſimilis Deo, ut ad illum ſtet, fortitudinemque ſuam, ſicut ſcriptum eſt, ad illum cuſtodiat, (Pſal. 58. 10.) non ab illo recedat, ei cohærendo ſignetur tamquam ex anulo cera, illi affixus habeat imaginem ejus, faciens quod dictum eſt, Mihi adhærere Deo bonum eſt; (Pſal. 72. 28.) verè cuſtodit ſimilitudinem & imaginem ad quam factus eſt. Porrò autem ſi perversè voluerit imitari Deum, ut quomodo Deus non habet à quo formetur, non habet à quo regatur, ſic ipſe velit ſua poteſtate uti, ut quomodo Deus, nullo formante, nullo regente vivat; quid reſtat Fratres, niſi ut recedens ab ejus calore torpeſcat, recedens à veritate vaneſcat, recedens ab eo quod ſummè atque [b] incommutabiliter eſt, in deterius mutatus deficiat.

7. Hoc diabolus fecit: imitari Deum voluit, ſed perversè; non eſſe ſub illius poteſtate, ſed habere contra illum poteſtatem. Homo autem poſitus ſub præcepto, audivit à Domino Deo, Noli tangere. (Gen. 2. 17.) Quid? Hanc arborem. Quid eſt enim illa arbor? Si bona eſt, quare non tango? ſi mala eſt, quid facit in paradiſo? Prorſus ideo eſt in paradiſo, quia bona eſt: ſed nolo tangas. Quare non tango? Quia obedientem te volo, non contradicentem. [c] Servi ad hoc, ſerve; ſed noli male ſerve. Serve audi priùs Domini juſſum, & tunc jubentis diſce conſilium. Bona eſt arbor, nolo tangas. Quare? Quia

[a] Particula, *in*, abeſt à MSS.
[b] Sic Er. & MSS. At Lov. *incomparabiliter.*

[c] Sic aliquot MSS. Alii plures, *ſerve adhuc ſerve*: At pauciores cum editis, *non contradicentem ſervum, ad hoc ſerve* &c.

Dominus sum, & servus es. Hæc tota caussa est. A Si parva est, dedignaris esse servus? Quid autem tibi expedit, nisi esse sub Domino? Quomodo eris sub Domino, nisi fueris sub præcepto? Porrò si expedit tibi esse sub Domino, & sub præcepto, quid tibi jussurus erat Deus? Aliquid enim quærit abs te? Offer mihi sacrificium, dicturus est tibi? Nonne ipse fecit omnia, in quibus & te fecit? Obsequere mihi, dicturus est tibi, sive ad lectum, cùm requiesco; sive ad mensam, cùm me reficio; sive ad balneas, cùm lavo? Quia ergo nullo abs te B indiget Deus, nihil tibi debuit jubere? Si autem debuit aliquid jubere, ut te, quod tibi expedit, sentires esse sub Domino, ab aliqua re prohibendus eras; non propter illius arboris malitiam, sed propter tuam obedientiam. *Obedientiæ bonum.* Non potuit Deus perfectiùs demonstrare quantum sit bonum obedientiæ, nisi cùm prohibuit ab ea re, quæ non erat mala. Sola ibi obedientia tenet palmam, sola ibi inobedientia invenit pœnam. Bonum est, nolo tangas. Non enim non tangendo moriturus es. Numquid C qui hinc prohibuit, alia subtraxit? Nonne est paradisus fructuosis plenus arboribus? Quid tibi deest? Hoc nolo tangas, hinc nolo gustes. Bonum est, sed obedientia melior est. Proinde cùm tetigeris, numquid arbor illa malum erit, ut moriaris? Sed inobedientia te subjecit morti, quia prohibita tetigisti. *Gen. 2. 17.* Ideo arbor illa appellata est scientiæ dignoscendi boni & mali, non quia inde talia quasi poma pendebant; sed quidquid esset arbor illa, cujuslibet pomi, cujuslibet fructus esset, ideo sic vocata est, quia ho- D mo qui nollet bonum à malo discernere per præceptum, discreturus erat per experimentum; ut tangendo vetitum, inveniret supplicium. Quare autem tetigit, Fratres mei? Quid illi deerat? Dicatur mihi, quid illi deerat in paradiso constituto, in media opulentia, mediisque deliciis, cui magnæ deliciæ erant ipsa visio Dei, cujus faciem quasi inimici timuit post peccatum? Quid illi deerat, ut tangeret, nisi quia sua potestate uti voluit, præceptum rumpere delectavit; ut nullo sibi dominante E fieret sicut Deus, quia Deo nullus utique dominatur? Malè vagus, malè præsumens, futurus mortuus, recedendo à [a] via justitiæ: ecce solvit præceptum, excussit à cervice jugum disciplinæ, habenas regiminis exaltante animositate disrupit; ubi est nunc? Certè captivus clamat, *Domine, quis similis tibi?* Volui esse perversè similis tibi, & factus sum similis pecori. Sub tua dominatione, sub tuo *Psal. 48. 13.* præcepto verè similis eram: sed homo in honore positus non intellexit, comparatus est jumentis in- F sensatis, & similis factus est illis. Jam de similitudine jumentorum clama serò, & dic, *Deus, quis similis tibi?*

ỷ. 20. 8. *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas.* Meritò, superbe serve. Voluisti enim *Gen. 1. 27.* perversè esse similis Domino tuo, qui factus eras ad imaginem Domini tui. Bene tibi velles ut esset recedenti ab illo bono? Prorsus dicit tibi Deus, Si recedis à me, & bene est tibi, ego non sum bonum tuum. Proinde si ille bonus, & summè bonus, & de G se sibi bonus, & nullo alieno bono bonus, & ipse nostrum summum bonum; recedendo inde, quid eris, nisi malus? Item, si ipse est beatitudo nostra, quid erit recedenti, nisi miseria? Redi ergo post miseriam, & dic, *Domine, quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas?*

9. Sed disciplina fuit; admonitio, non desertio. Denique gratias agens quid dicit? *Et conversus vivificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.* *Item ỷ. 20.* Quando enim antea? quid est hoc, *iterum?* Cecidisti ab altitudine ô homo, mancipium inobediens, superbe adversùs Dominum, cecidisti. Factum est in te, Omnis qui se exaltat, humiliabitur: fiat in te, Omnis qui se humiliat, exaltabitur. *Luca 14. 11.* Redi de profundo. Redeo, inquit, redeo, agnosco, *Deus quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas? Et conversus vivificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Intelligimus, audio. Reduxisti enim de abyssis terræ, reduxisti à profunditate & submersione peccati. Sed quare *iterum?* Quando jam factum erat? Sequamur, ne fortè posteriora Psalmi ipsius exponant nobis, quod hîc nondum intelligimus, quid dixerit *iterum.* Ergo audiamus: *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas? Et conversus vivificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Quid deinde? *ỷ. 21.* *Multiplicasti justitiam tuam, & conversus consolatus es me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Ecce alterum *iterum.* Si hoc *iterum* solvere laboramus semel positum, quis poterit solvere geminatum? Jam ipsum *iterum* geminatio est, & rursum positum est *iterum.* Adsit ille à quo gratia, adsit & brachium quod annuntiamus omni generationi superventuræ: adsit ipse, & tamquam [b] clave crucis suæ clausum sacramentum aperiat. Neque enim frustra illo crucifixo, velum templi medium scissum est, nisi quia per ipsius passionem omnium mysteriorum secreta patuerunt. *Matth. 27. 51.* Adsit ergo ipse transeuntibus ad eum, auferatur velamen: *2. Cor. 3. 16.* dicat nobis Dominus noster & Salvator Jesus Christus, quare talis vox Prophetæ præmissa est, *Ostendisti mihi tribulationes multas & malas; & conversus vivificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.* En hoc primum positum est *iterum:* videamus quid hoc sit, & inveniemus quare alterum *iterum.*

10. Quid est Christus? In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. *Johan. 1. 1. &c.* Grande hoc, magnum hoc. Tu quid captive? Ubi jaces? In carne, sub morte. Quis ergo ille? quis tu? Et quid ille postea? propter quem? Quis ille, nisi quod dictum est, Verbum? Quod Verbum? Ne fortè sonat & transit? Verbum Deus apud Deum, Verbum per quod facta sunt omnia. Quid propter te? Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. *Ibidem 14.* Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non & cum illo omnia nobis donavit? *Rom. 8. 32.* Ecce quid, quis, propter quem. Filius Dei caro propter peccatorem, propter iniquum, propter desertorem, propter superbum, propter perversum Dei sui imitatorem. Factus ille quod tu, filius hominis, ut nos [c] efficeremur filii Dei. Caro factus: unde caro? Ex Maria virgine. *Luca 2. 7.* Unde Maria virgo? Ex Adam. Ergo ex illo primo captivo, & caro in Christo de massa captivitatis. Ut quid hoc? Ad exemplum. Suscepit à te in quo moreretur pro te: suscepit à te quod offerret

[a] Plerique MSS. *à vita justitiæ.*
[b] Aliquot MSS. *clavo.*

[c] Abest, *efficeremur*, à plerisque MSS. In aliis legitur, *ut nos filios Dei faceret.*

pro te, quo exemplo doceret te. Quid doceret te? Quia reſurrecturus es. Unde enim crederes, niſi exemplum carnis præcederet aſſumtæ de maſſa mortis tuæ? Ergo in illo primò reſurreximus: quia & Chriſtus cùm reſurrexit, nos reſurreximus. Non enim Verbum mortuum eſt, & reſurrexit: ſed in Verbo caro mortua eſt, & reſurrexit. Ibi mortuus eſt Chriſtus, ubi es tu moriturus: & ibi reſurrexit Chriſtus, ubi es tu reſurrecturus. Exemplo ſuo docuit quid non timeres, quid ſperares. Timebas mortem, mortuus eſt: deſperabas reſurrectionem, reſurrexit. Sed dicis mihi, Ille reſurrexit, numquid ego? Sed reſurrexit in eo quod pro te accepit ex te. Ergo natura tua in illo præceſſit te; & quod ſumtum eſt ex te, adſcendit ante te: ibi ergo & tu adſcendiſti. Adſcendit ergo ille prior, & in illo nos: quia caro illa de genere humano. Ergo & illo reſurgente, reducti ſumus ex abyſſis terræ. Cùm itaque reſurrexit Chriſtus, *de abyſſis terræ reduxiſti me.* Cùm verò credimus in Chriſtum, *de abyſſis terræ iterum reduxiſti me.* Ecce unum *iterum.* Audi impleri ab Apoſtolo: (Coloſſ. 3. 1.) Si ergo reſurrexiſtis cum Chriſto, » quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera » Dei ſedens; quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Præceſſit ergo ille: jam reſurreximus & nos, ſed adhuc in ſpe. Audi hoc idem apoſtolum Paulum dicentem: (Rom. 8. 23.) Et ipſi in nobiſmetipſis ingemiſ» cimus, adoptionem exſpectantes redemtionem corporis noſtri. Adhuc ingemiſcis, adhuc exſpectas. Quid ergo eſt quod tibi præſtitit Chriſtus? Audi quod ſequitur: (Ibidem 24. & 25.) Spe enim ſalvi facti ſumus: ſpes au» tem quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt » quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſpe» ramus, per patientiam exſpectamus. Reducti ergo ſumus iterum ab abyſſis ſpe. Quare iterum? Quia jam Chriſtus præceſſerat. Sed quia reſurgemus in re: modò enim ſpe vivimus, modò ſecundùm fidem ambulamus; reducti ſumus ab abyſſis terræ, credendo in eum qui ante nos reſurrexit ab abyſſis terræ: reſuſcitata eſt anima noſtra ab iniquitate infidelitatis, & facta eſt in nobis quaſi prima reſurrectio per fidem. Sed ſi ſola erit, ubi eſt quod Apo» ſtolus ait, (Ibidem 10. & 11.) Adoptionem exſpectantes redemtionem corporis noſtri? Ubi eſt quod illo loco dixit, Cor» pus mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus vita eſt » propter juſtitiam? Si autem qui ſuſcitavit Chriſtum » à mortuis, habitat in vobis; qui ſuſcitavit Jeſum » Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora » veſtra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo jam reſurreximus mente, fide, ſpe, caritate: ſed reſtat ut reſurgamus corpore. Audiſti unum *iterum*, [a] audiſti alterum *iterum*: unum *iterum*, propter Chriſtum præcedentem; & alterum, ſed adhuc ſpe, quod reſtat in re. *Multiplicaſti juſtitiam tuam:* jam in credentibus, jam in illis qui primò reſurrexerunt in ſpe. *Multiplicaſti juſtitiam tuam.* Ad ipſam juſtitiam pertinet & flagellum: (1. Pet. 4. 17.) quia tempus eſt ut judicium incipiat à domo Dei, (Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6.) ait Petrus, id eſt, à ſanctis ejus. Flagellat autem omnem filium quem recipit. *Multiplicaſti juſtitiam tuam:* quia jam nec filiis peperciſti; ſed quibus hereditatem æternam ſervabas, diſciplinâ non deſeruiſti. *Multiplicaſti juſtitiam tuam, & converſus conſolatus es me:* & propter corpus in fine reſurrecturum, *& de abyſſis terræ iterum reduxiſti me.*

11. *Etenim ego confitebor tibi in vaſis Pſalmi veritatem tuam.* (℣. 22.) Vaſa Pſalmi, pſalterium. Sed quid eſt pſalterium? Organum ligneum cum chordis. Quid ſignificat? Intereſt aliquid inter ipſum & citharam: intereſſe dicunt qui norunt, eò quòd concavum illud lignum cui chordæ ſupertenduntur ut reſonent, in ſuperiore parte habet pſalterium, cithara in inferiore. Et quia ſpiritus de ſuper, caro de terra; ſignificari videtur per pſalterium ſpiritus, per citharam caro. Et quia duas dixerat reductiones noſtras ab abyſſis terræ, unam ſecundùm ſpiritum in ſpe, alteram ſecundùm corpus in re; audi eas duas: *Etenim ego confitebor tibi in vaſis Pſalmi veritatem tuam.* Hoc ſecundùm ſpiritum: quid de corpore? *Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſraël.*

12. Iterum hoc audi, propter ipſum *iterum & iterum.* * *Exſultabunt labia mea, cùm pſallam tibi.* (℣. 23.) Quia labia ſolent dici & interioris hominis & exterioris, incertum eſt quomodo poſita ſint labia: ſequitur ergo, *Et anima mea quam redemiſti.* Ergo de labiis interioribus ſalvati in ſpe, reducti ab abyſſis terræ in fide & caritate, exſpectantes tamen adhuc redemtionem corporis noſtri, quid dicimus? (Rom. 8. 23.) Jam dixit, *Et anima mea quam redemiſti.* Sed ne ſolam animam redemtam putares, in qua nunc audiſti unum *iterum.* * *Adhuc autem*, inquit: quid adhuc? (℣. 24.) *Adhuc autem & lingua mea:* ergo jam lingua corporis: *tota die meditabitur juſtitiam tuam:* id eſt, in æternitate ſine fine. Sed quando hoc? Jam in fine ſæculi, [b] reſurrectione corporis & immutatione in Angelicum ſtatum. Unde hoc probatur, quia de fine dicitur, *Adhuc autem & lingua mea tota die meditabitur juſtitiam tuam? Cùm confuſi fuerint, & erubuerint, qui quærunt mala mihi.* Quando confundentur, quando erubeſcent, niſi in fine ſæculi? Duobus enim modis confundentur, aut cùm credent in Chriſtum, aut cùm venerit Chriſtus. Nam quamdiu hîc eſt Eccleſia, quamdiu gemit triticum inter paleas; quamdiu gemunt ſpicæ inter zizania, quamdiu gemunt (Matth. 3. 12. & 13. 30.) vaſa miſericordiæ inter vaſa iræ facta in contumeliam, quamdiu gemit lilium inter ſpinas, non deerunt inimici qui dicant, Quando morietur & peribit nomen ejus? id eſt, Ecce veniet tempus ut finiantur, & non ſint Chriſtiani: ſicut cœperunt ex aliquo tempore, ita uſque ad certum tempus erunt. (2. Tim. 2. 20. Pſal. 40. 6.) Sed cùm iſta dicunt, & ſine [c] fine moriuntur, & permanet Eccleſia prædicans brachium Domini omni generationi ſuperventuræ: veniet & ipſe ultimus in claritate ſua, reſurgent omnes mortui, quiſque cum cauſſa ſua: ſeparabuntur boni ad dexteram, mali autem ad ſiniſtram; & confundentur (Matth. 25. 33.) qui inſultabant, erubeſcent qui garriebant: & ſic lingua mea poſt reſurrectionem meditabitur juſtitiam tuam, tota die laudem tuam, *cùm confuſi fuerint, & erubuerint, qui quærunt mihi mala.*

IN PSALMUM LXXI.
* ENARRATIO.

(* Dictata anno Chriſti 415. ex Epiſtola 169. ad Evodium n. 1.)

1. IN Salomonem quidem Pſalmi hujus titulus prænotatur: ſed hæc in eo dicuntur, quæ non poſſint illi Salomoni regi Iſraël ſecundùm carnem, juxta ea quæ de illo ſancta Scriptura loquitur, convenire: Domino autem Chriſto aptiſſimè poſſunt. Unde intelligitur etiam ipſum vo-

[a] Editi, *audi alterum:* & infrà poſt *præcedentem* ferebant, *tu iterum, ſed adhuc ſpe. Quid reſtat in re?* Emendantur ad aliquot MSS.

[b] Editi, *in reſurrectione.* Abeſt, *in*, à MSS.

[c] Plures MSS. *ſine fide.*

cabulum Salomonis ad figuratam significationem adhibitum, ut in eo Christus accipiatur. Salomon quippe interpretatur pacificus: ac per hoc, tale vocabulum illi verissimè atque optimè congruit, per quem mediatorem ex [a] inimicis accepta remissione peccatorum reconciliamur Deo. Etenim cùm (Rom. 5. 10.) inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus. (Ephes. 2. 14. &c.) Idem ipse est ille pacificus, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos conderet in se in unum novum hominem, faciens pacem: & veniens evangelizavit pacem iis qui longè, & pacem iis qui propè. (Johan. 14. 27.) Ipse in Evangelio dicit, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et multis aliis testimoniis Dominus Christus pacificus esse monstratur: non secundùm pacem, quam novit & quærit hic mundus; sed illam pacem, de qua dicitur apud Prophetam, (Isai. 57. 19. sec. LXX.) Dabo eis solatium verum, pacem super pacem: cùm scilicet paci reconciliationis, additur pax immortalitatis. Nam post omnia reddita, quæ promisit Deus, novissimam pacem nos exspectare debere, qua cum Deo vivamus in æternum, idem Propheta ostendit, ubi ait, (Isai. 26. 12. sec. LXX.) Domine Deus noster pacem da nobis, omnia enim dedisti nobis. Pax erit planè illa perfecta, quando (1. Cor. 15. 26.) novissima inimica destruetur mors. Et in quo erit hoc, nisi in pacifico illo reconciliatore nostro? (Ibidem 22.) Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur. Quoniam ergo invenimus verum Salomonem, hoc est, verum pacificum: quid deinde Psalmus ipse de illo doceat, adtendamus.

(✠. 2.) 2. Deus *judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis.* Dominus ipse in Evangelio dicit, (Johan. 5. 22.) Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio: hoc est ergo, *Deus judicium tuum regi da.* Qui rex, etiam filius est regis: quia & Deus Pater utique rex est. (Matth. 22. 2.) Ita scriptum est, quòd rex fecit nuptias filio suo. More autem Scripturæ idem repetitur. Nam quod dixit, *judicium tuum*; hoc aliter dixit, *justitiam tuam:* & quod dixit, *regi*; hoc aliter dixit, *filio regis:* sicut est illud, (Psal. 2. 4.) Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Quod est, qui habitat in cælis; hoc est, & Dominus: & quod est, irridebit eos; hoc est, subsannabit eos. Et, (Psal. 18. 2.) Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Cæli repetiti sunt nomine firmamenti: & quod dictum est, gloriam Dei; repetitum est, opera manuum ejus: & quod dictum est, enarrant; repetitum est, annuntiat. Istæ autem repetitiones multùm eloquia divina commendant, sive eadem verba, sive aliis verbis eadem sententia repetatur: & maximè reperiuntur in Psalmis, & in eo genere sermonis, quo animi est movendus affectus.

(Item ✠. 2.) 3. Deinde sequitur, *Judicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos in judicio.* Rex Pater regi Filio ad quam rem dedit judicium suum & justitiam suam, satis ostenditur, cùm dicit, *Judicare populum tuum in justitia*, id est, ad judicandum populum tuum. Talis locutio est apud Salomonem: (Prov. 1. 1.) Proverbia Salomonis filii David, scire sapientiam & disciplinam: hoc est, Proverbia Salomonis, ad sciendam sapientiam & disciplinam. Ita *judicium tuum da, judicare populum tuum:* id est, judicium tuum da, ad judicandum populum tuum. Quod autem ait priùs, *populum tuum*; hoc ait posteriùs, *pauperes tuos:* & quod ait priùs, *in justitia*; hoc posteriùs, *in judicio:* more illo repetitionis. Ubi sanè demonstrat populum Dei pauperem esse debere, id est, non superbum, sed humilem. (Matth. 5. 3.) Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Qua paupertate etiam beatus Job pauper fuit & antequam magnas illas terrenas divitias amisisset. Quod ideo commemorandum putavi, quoniam sunt quidam qui faciliùs omnia sua pauperibus distribuunt, quàm ipsi pauperes Dei fiant. (Pauperes Dei.) Inflati sunt enim jactantiâ, qua putant sibi esse tribuendum, non gratiæ Dei, quod bene vivunt: & ideo jam nec bene vivunt, quantacumque bona opera facere videantur. De suo quippe habere se putant, & (1. Cor. 4. 7.) gloriantur quasi non acceperint: divites sui, non pauperes Dei; abundantes sibi, non egentes Deo. Sed ait Apostolus, (1. Cor. 13. 3.) Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Tamquam si diceret, Si distribuero omnia mea pauperibus, & pauper Dei non fuero, nihil mihi prodest. (Ibidem 4.) Caritas enim non inflatur: nec est [b] vera Dei caritas in eo, qui ingratus est sancto Spiritui ejus, (Rom. 5. 5.) per quem diffunditur in cordibus nostris caritas ejus. Et ideo tales non pertinent ad populum Dei, quia non sunt pauperes Dei. Pauperes quippe Dei dicunt, (1. Cor. 2. 12.) Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Nam cùm & in isto Psalmo propter suscepti hominis sacramentum, (Johan. 1. 14.) quo Verbum caro factum est, dicatur Deo Patri regi, *Justitiam tuam da filio regis:* nolunt isti sibi dari justitiam, sed à semetipsis eam habere confidunt. (Rom. 10. 3.) Ignorantes enim Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Non sunt itaque, ut dixi, pauperes Dei, sed divites sui: quia non sunt humiles, sed superbi. Veniet verò ille judicare populum Dei in justitia, & pauperes Dei in judicio: & eo judicio discernet à divitibus eorum pauperes suos, sed quos paupertate sua fecit divites suos. Clamat ei quippe populus pauper, (Psal. 42. 1.) Judica me Deus, & discerne caussam meam de gente non sancta.

4. Quòd autem mutato verborum ordine, cùm priùs dixisset, *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis*, priùs ponens judicium, deinde justitiam; priùs justitiam posuit, deinde judicium, dicens, *Judicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos in judicio:* magis ostendit judicium se appellasse justitiam, nihil interesse demonstrans quo ordine ponatur, cùm idem significet. Solet enim dici judicium pravum quod injustum est: justitiam verò iniquam vel injustam dicere non solemus. Si enim prava, & injusta erit; nec justitia jam dicenda est. Proinde ponendo judicium atque justitiæ nomine repetendo, vel ponendo justitiam & eam judicii nomine repetendo, satis edocet propriè se appellare judicium quod pro justitia poni solet, id est, quod in malè judicando intelligi non potest. Ubi enim Dominus dicit, (Johan. 7. 24.) Nolite judicare personaliter, sed rectum judicium judicate: ostendit esse posse pravum judicium, cùm dicit, Rectum judicium judicate: denique illud vetat, hoc præcipit. Cùm verò sine ulla adjectione dicit judicium, continuò justum vult intelligi: sicut est quod ait, (Matth. 23. 23.) Relinquitis graviora Legis, misericordiam & judicium. Et illud quod Jeremias dicit. (Jerem. 17. 11.) Fa-

[a] MSS. plerique, *ex inimicitiis.*

[b] Sic MSS. At editi, *veritas Dei.*

" ciens divitias ſuas non cum judicio. Non ait, Faciens divitias ſuas pravo injuſtove judicio, vel non cum judicio recto aut juſto, ſed non cum judicio: judicium non appellans, niſi quod rectum ac juſtum eſt.

℣. 3. 5. *Suſcipiant montes pacem populo, & colles juſtitiam.* Montes majores ſunt, colles minores. Nimirum ergo hi ſunt quos alius habet Pſalmus, Pſal. 113. 13. Puſillos cum magnis. Iſti quippe montes exſultaverunt Ibidem 4. ſicut arietes, & iſti colles ſicut agni ovium, in exitu Iſraël ex Ægypto, id eſt, in populi Dei liberatione ab hujus ſæculi ſervitute. Excellenti ergo ſanctitate eminentes in Eccleſia, montes ſunt, qui 2. Tim. 2. 2. idonei ſunt & alios docere, ſic loquendo ut fideliter inſtruantur, ſic vivendo ut ſalubriter imitentur: colles autem ſunt illorum excellentiam ſuâ obedientiâ ſubſequentes. Quare ergo *montes pacem, & colles juſtitiam?* An fortè nihil intereſſet, etiam ſi ita diceretur, Suſcipiant montes juſtitiam populo, & colles pacem? Utriſque enim juſtitia, & utriſque pax neceſſaria eſt: & fieri poteſt, ut alio nomine pax appellata ſit ipſa juſtitia. Hæc eſt enim vera pax, non qualem injuſti inter ſe faciunt. An potiùs cum diſtinctione non contemnenda intelligendum eſt, quod ait, *Montes pacem, & colles juſtitiam?* Excellentes quippe in Eccleſia, paci debent vigilanti intentione conſulere; ne propter ſuos honores ſuperbè agendo ſchiſmata faciant, unitatis compage diſrupta. Colles autem ita eos imitando & obediendo ſubſequantur, ut eis Chriſtum anteponant: ne malorum montium, quoniam videntur excellere, vana auctoritate ſeducti, ſe à Chriſti unitate diſrumpant. Ideo dictum eſt, *Suſcipiant montes pacem populo.* 1. Cor. 11. 1. Dicant quidem, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Sed rurſus dicant, Licèt Gal. 1. 8. ſi nos, aut Angelus de cælo vobis annuntiaverit præterquam quod accepiſtis, anathema ſit. Dicant 1. Cor. 1. 13. etiam, Numquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Ita ſuſcipiant pacem populo Dei, id eſt, pauperibus Dei; non illis, ſed cum illis regnare cupientes. Illi quoque non 1. Cor. 3. 4. dicant, Ego ſum Pauli, ego ſum Apollo, ego verò Cephæ: ſed omnes dicant, Ego ſum Chriſti. Hæc eſt juſtitia, non anteponere ſervos Domino, Pſal. 120. 1. nec æquare; ita levare oculos in montes unde veniat auxilium ſibi, ut tamen auxilium ſuum non ſperent à montibus, ſed à Domino qui fecit cælum & terram.

6. Poteſt & ſic convenientiſſimè intelligi, *Suſcipiant montes pacem populo*, ut pacem intelligamus in reconciliatione, qua Deo reconciliamur: montes quippe eam ſuſcipiunt populo ejus. Hoc 2. Cor. 5. 17. & 18. Apoſtolus ita teſtatur: Vetera tranſierunt, ecce fa- " cta ſunt nova: omnia autem ex Deo, qui reconci- " liavit nos ſibi per Chriſtum, & dedit nobis mini- " ſterium reconciliationis. Ecce quomodo ſuſcipiunt Ibidem 19. montes pacem populo ejus. Deus enim erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta eorum, & ponens in nobis verbum reconciliationis. In quibus, niſi in montibus qui ſuſcipiunt pacem populo ejus? Quocirca legati pacis ſubſequen- Ibidem 20. ter adjungunt, & dicunt, Pro Chriſto ergo legatio- " ne fungimur, tamquam Deo exhortante per nos, " obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo. Hanc pacem ſuſcipiunt montes populo ejus, id eſt, prædicationem legationemque pacis ejus: colles autem juſtitiam, hoc eſt obedientiam, quod eſt in hominibus & in omni rationali creatura omnis juſtitiæ origo atque perfectio; ita ut duorum hominum, id eſt, Adam qui fuit caput mortis noſtræ, & Chriſti qui eſt caput ſalutis noſtræ, hæc commendetur magna diſtinctio, quia ſicut per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per obedientiam unius hominis juſti conſtituentur multi. *Suſcipiant* ergo *montes pacem populo, & colles juſtitiam:* ut hoc modo utriſque concordantibus, fiat quod ſcriptum eſt, Juſtitia & pax oſculatæ ſunt ſe. Quod verò alii codices habent, *Suſcipiant montes pacem populo & colles:* utroſque prædicatores Evangelicæ pacis intelligendos puto, ſive præcedentes, ſive ſubſequentes. In his autem codicibus illud ſequitur, *In juſtitia* judicabit pauperes populi.* Sed illi magis codices approbantur, qui habent quod ſuprà expoſuimus, *Suſcipiant montes pacem populo, & colles juſtitiam.* Aliqui autem habent, *populo tuo*; aliqui non habent *tuo*, ſed tantummodo *populo*.

Obedientia. Rom. 5. 19. Pſal. 84. 11. ℣. 4.

7. *Judicabit pauperes populi, & ſalvos faciet filios pauperum.* Pauperes & filii pauperum iidem ipſi mihi videntur, ſicut eadem civitas eſt Sion & filia Sion. Si autem diſtinctiùs intelligendum eſt, pauperes accipimus montes, filios autem pauperum colles: velut Prophetas atque Apoſtolos, pauperes; filios autem eorum, id eſt, qui ſub eorum auctoritate proficiunt, filios pauperum. Quod verò ſuprà dictum eſt, *Judicabit*; & poſtea, *ſalvos faciet:* quædam velut expoſitio eſt, quomodo judicabit. Ad hoc enim judicabit, ut ſalvos faciat, id eſt, à perdendis damnandiſque diſcernat, quibus donat ſalutem paratam revelari in tempore noviſſimo. A talibus quippe illi dicitur, Ne comperdas cum impiis animam meam: &, Judica me Deus, & diſcerne cauſſam meam de gente non ſancta. Conſiderandum etiam quòd non ait, Judicabit pauperem populum; ſed, *pauperes populi.* Suprà enim ubi dixit, Judicare populum tuum in juſtitia & pauperes tuos in judicio, eumdem dixit populum Dei quos pauperes ejus, id eſt, tantummodo bonos & ad dexteram partem pertinentes. Quia verò in hoc ſæculo ſimul dextri ſiniſtrique paſcuntur, qui velut agni & hœdi in fine ſeparandi ſunt; totum ſicut [a] commixtus eſt, nomine populi nuncupavit. Et quia judicium etiam hîc in bono ponit, id eſt, ad ſalvos faciendos: ideo ait, *Judicabit pauperes populi*, id eſt, eos ad ſalutem diſcernet, qui ſunt in populo pauperes. Jam qui ſint pauperes ſuprà expoſuimus: hos & egenos intelligamus. *Et humiliabit calumniatorem.* Nullus meliùs quàm diabolus hîc calumniator agnoſcitur. Calumnia ejus eſt. Numquid gratis colit Job Deum? Humiliat autem illum Dominus Jeſus, gratiâ ſuâ ſuos adjuvans, ut gratis Deum colant, id eſt, delectentur in Domino. Humiliavit etiam ſic, quia cùm in eo diabolus, id eſt, princeps hujus mundi nihil inveniſſet, occidit per calumnias Judæorum, quibus eſt uſus calumniator tamquam vaſis ſuis, operans in filiis diffidentiæ. Humiliatus eſt enim, quia ille quem occiderant, reſurrexit, & regnum abſtulit mortis: cujus ille poteſtatem ita gerebat, ut ex uno homine quem deceperat, omnes per mortem traheret ad condemnationem. Sed humiliatus eſt: quoniam ſi ob unius delictum mors regnavit per unum, multò ma- " gis qui abundantiam gratiæ & juſtitiæ accipiunt, in " vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum, qui "

℣. 4. 1. Pet. 1. 5. Pſal. 25. 9. Pſal. 42. 1. ℣. 2. Matth. 25. 32. Suprà n. 3. Iob. 1. 9. Pſal. 36. 4. Iohan. 14. 30. Epheſ. 2. 2. Rom. 5. 17.

[a] Sic MSS. At editi, *commixtum eſt.*

humiliavit calumniatorem, falsa crimina, iniquos judices, falsos testes, ut eum perderent immittentem.

℣. 5. 8. *Et permanebit soli*, vel *permanebit cum sole*. Sic enim meliùs interpretandum quidam nostri putaverunt, quod in Græco est συμπαραμενεῖ. Quod si Latinè uno verbo dici posset, compermanebit dicendum esset: ideo quia Latinè verbum non potest dici, ut saltem sententia exprimeretur, dictum est, *permanebit cum sole*. Nihil est enim aliud compermanebit soli, quàm *permanebit cum sole*. Quid autem magnum est permanere cum sole ei per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil (Johan. 1. 3.), nisi quia hæc prophetia propter eos præmissa est, qui putant religionem nominis Christiani usque ad certum tempus in hoc sæculo victuram, & postea non futuram? *Permanebit* ergo *cum sole*, quamdiu sol oritur & occidit: hoc est, quamdiu tempora ista volvuntur, non deerit Ecclesia Dei, id est, Christi corpus in terris. Quod verò adjungit, *Et ante lunam, generationes generationum*: Potuit dicere, Et ante solem, id est, & cum sole, & ante solem: quod intelligeretur, Et cum temporibus, & ante tempora. Quod ergo tempus antecedit, æternum est: & hoc verè habendum est æternum, quod nullo tempore variatur, sicut in principio erat Verbum. Sed per lunam significare maluit incrementa defectusque mortalium. Denique cùm dixisset, *ante lunam*, volens quodam modo exponere pro qua re lunam posuerit, *generationes*, inquit, *generationum*. Tamquam diceret, Ante lunam, id est, ante generationes generationum, quæ transeunt decessione & successione mortalium, tamquam decrementis incrementisque lunaribus. Ac per hoc quid meliùs intelligitur permanere ante lunam, nisi omnia mortalia immortalitate præcedere? Quod etiam sic non inconvenienter accipi potest, ut quod jam humiliato calumniatore sedet ad dexteram Patris, hoc sit permanere cum sole. (Hebr. 1. 3.) Splendor enim æternæ gloriæ intelligitur Filius: tamquam sol sit Pater, & splendor ejus Filius ejus. Sed sicut ista dici possunt de invisibili substantia Creatoris, non sicut de ista visibili creatura, in qua sunt corpora cælestia, quorum illustrius eminet sol, de quo hæc similitudo adhibita est: sicut adhibetur etiam de terrestribus, petra, leo, agnus, homo habens duos filios, & cetera. Ergo humiliato calumniatore permanet cum sole: quia victo diabolo per resurrectionem (Marci 16. 19.), sedet ad dexteram Patris, ubi jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur (Rom. 6. 9.). Et hoc ante lunam, tamquam primogenitus à mortuis præcedens Ecclesiam, mortalium decessione ac successione transeuntem. Ipsæ sunt *generationes generationum*. Aut fortè quia generationes sunt, quibus generamur mortaliter; generationes autem generationum, quibus regeneramur immortaliter. Et hæc est Ecclesia quam ille antecessit, ut permaneret ante lunam, primogenitus ex mortuis. Sanè quod est in Græco γενεὰς γενεῶν, nonnulli interpretati sunt, non *generationes*, sed *generationis generationum*: quia γενεὰς ambiguus est casus in Græco, & utrùm genitivus singularis sit τῆς γενεᾶς, id est, hujus generationis, an accusativus pluralis τὰς γενεάς, id est, has generationes, non evidenter apparet, nisi quia meritò sensus ille prælatus est, ut tamquam exponendo quid dixerit lunam, secutus adjungeret, *generationes generationum*.

℣. 6. 9. *Et descendet sicut pluvia in vellus, & sicut guttæ stillantes super terram.* Recoluit & admonuit illud quod factum est per judicem Gedeon (Judic. 6. 36.), de Christo id habere finem. Petiit quippe ille signum à Domino, ut in area positum solum vellus complueretur, & sicca esset area; & rursum solum vellus siccum esset, & complueretur area, & ita factum est. Quod significavit, tamquam in area in toto orbe terrarum, siccum vellus fuisse priorem populum Israël. Idem ipse ergo Christus descendit sicut pluvia in vellus, cùm adhuc area sicca esset: unde etiam dixit, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domûs Israël (Matth. 15. 24.). Ibi matrem de qua formam servi acciperet, in quâ hominibus appareret, elegit: ibi discipulos quibus hoc idem præcepit, dicens, In viam Gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne introieritis: ite primùm ad oves quæ perierunt domûs Israël (Matth. 10. 5.). Cùm dicit, Ite primùm ad illas, ostendit & postea cùm jam esset area compluenda, ituros eos etiam ad alias oves, quæ non essent ex veteri populo Israël, de quibus dicit, Habeo alias oves quæ non sunt ex hoc ovili, oportet me & ipsas adducere, ut sit unus grex & unus pastor (Johan. 10. 16.). Hinc & Apostolus: Dico enim, inquit, Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum (Rom. 15. 8.). Sic pluvia descendit super vellus, siccâ adhuc areâ. Sed quoniam sequitur, Gentes autem super misericordia glorificare Deum (Ibidem 9.): ut accedente tempore compleretur quod per Prophetam dicit, Populus quem non cognovi servivit mihi, in obauditu auris obedivit mihi (Psal. 17. 45.): videmus jam gratiâ Christi siccam remansisse gentem Judæorum, totumque orbem terrarum in omnibus gentibus Christianæ gratiæ plenis nubibus complui. Alio quippe verbo eamdem pluviam significavit, dicens, *Guttæ stillantes*: non jam super vellus, sed *super terram*. Quid est enim aliud pluvia quàm guttæ stillantes? Ideo autem illam gentem velleris nomine significari puto, vel quia exspolianda fuerat auctoritate doctrinæ, sicut ovis exspoliatur vellere; vel quia in abdito eamdem pluviam detinebat, quam nolebat præputio prædicari, id est, incircumcisis Gentibus revelari.

℣. 7. 10. *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec tollatur luna.* Id quod dictum est, *tollatur*, alii interpretati sunt, *auferatur*; alii verò, *extollatur*, unum verbum Græcum, sicut unicuique visum est, transferentes, quod ibi positum est ἀνταναιρεθῇ. Sed qui dixerunt *tollatur*, & qui dixerunt *auferatur*, non usque adeo dissonant. *Tollatur* enim magis habet consuetudo ita dici, ut auferatur & non sit, quàm ita ut altiùs elevetur: *auferatur* verò prorsus aliter intelligi non potest, nisi ut perdatur, hoc est, ut non sit: *extollatur* autem nihil nisi ut altiùs elevetur. Quod quidem cùm in malo ponitur, superbiam solet significare: sicuti est, In tua sapientia noli extolli (Eccli. 32. 6.). In bono autem ad honorem pertinet ampliorem, velut cùm aliquid elevatur; sicuti est, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum (Psal. 133. 2.). Hîc ergo si *auferatur* dictum intellexerimus, quid erit *donec auferatur luna*, nisi efficiatur ut non sit? Fortassis enim hoc intelligi voluit, ne ulteriùs sit mortalitas, quando novissima inimica destruetur mors (1. Cor. 15. 26.): ut pacis abundantia usque ad hoc perducatur, ne quid resistat felicitati [a] beatorum ex infirmitate mortalitatis; quod erit in illo sæculo, cu-

[a] Plerique MSS. loco *beatorum*, habent *peccatorum*. Duo, *justorum*.

jus tenemus fidelem promissionem Dei per Jesum A
Christum Dominum nostrum, de quo dicitur, *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis*: donec morte omnino devictâ atque destructâ omnis mortalitas absumatur. Sin vero vocabulo lunæ, non mortalitas carnis per quam nunc transit Ecclesia, sed ipsa omnino Ecclesia significata est, quæ permaneat in æternum, ab hac mortalitate liberata, ita dictum accipiendum est, *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec extollatur luna*, tamquam diceretur, Orietur in die- B
bus ejus justitia, quæ contradictionem ac rebellationem carnis vincat, & fiet pax in tantum crescens & abundans, donec luna extollatur, id est, elevetur Ecclesia, per gloriam resurrectionis cum illo
Marci 16. 19. regnatura, qui eam in hac gloria primogenitus à mortuis antecessit, ut sederet ad dexteram Patris: ita cum sole permanens ante lunam, quò postea extolleretur & luna.

℣. 8. 11. *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terræ.* De quo C
℣. 7. utique dixerat, Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec extollatur luna. Si Ecclesia hîc rectè significatur vocabulo lunæ, consequenter ostendit quàm latè eamdem Ecclesiam fuerat diffusurus, cùm adjecit, *Et dominabitur à mari usque ad mare.* Mari quippe magno cingitur terra, qui vocatur Oceanus: de quo influit quiddam exiguum in medio terrarum, & facit ista maria nota nobis, quæ navigiis frequentantur. Proinde *à mari usque ad mare*, à quolibet fine terræ, usque ad D
quemlibet finem dominaturum dixit, cujus nomen & potestas toto orbe fuerant prædicanda multúmque valitura. Quod ne aliter posset intelligi, *à mari usque ad mare*: continuò subjecit, *& à flumine usque ad terminos orbis terræ.* Quod ergo ait, *usque ad terminos orbis terræ*; hoc antè dixerat, *à mari usque ad mare.* Quod verò nunc ait, *à flumine*; evidenter expressit inde voluisse Christum potestatem suam jam commendare, unde & discipulos cœpit eligere, à flumine scilicet Jordane, ubi su- E
Matth. 3. 17. per baptizatum Dominum cùm descenderet Spiritus-sanctus, sonuit vox de cælo, Hic est Filius meus dilectus. Hinc ergo doctrina ejus incipiens & magisterii cælestis auctoritas, dilatatur usque ad terminos orbis terræ, cùm prædicatur Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet finis.

℣. 9. 12. *Coram illo* [a] *decident Æthiopes, & inimici ejus terram linguent.* Per Æthiopes, à parte totum, omnes gentes significavit, eam eligens gen- F
tem, quam potissimùm nominaret, quæ in finibus terræ est. *Coram illo procident*, dictum est, adorabunt eum. Et quia schismata futura erant per diversa terrarum loca, quæ inviderent Ecclesiæ catholicæ toto terrarum orbe diffusæ, eadem porrò schismata per hominum nomina se fuerant divisura; & homines amando, quibus auctoribus scissa sunt, gloriæ Christi, quæ per omnes terras est, inimicatura: ideo cùm dixisset, *Coram illo decident Æthiopes*; adjunxit, *& inimici ejus terram linguent*: id G
Psal. 107. 6. est, homines amabunt, ut invideant gloriæ Christi, cui dictum est, Exaltare super cælos Deus, &
Gen. 3. 19. super omnem terram gloria tua. Homo quippe audire meruit, Terra es, & in terram ibis. Hanc terram linguendo, id est, talium auctoritate vaniloquia delectati, eos amando, & in suavissimos ha-

bendo, contradicunt divinis eloquiis, quibus catholica Ecclesia prænuntiata est, non in aliqua parte terrarum futura, sicut quælibet schismata; sed in universo mundo fructificando atque crescendo usque ad ipsos Æthiopes, extremos videlicet & teterrimos hominum perventura.

13. *Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent.* * *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Hoc jam non expositorem, sed contemplatorem desiderat; immo non solùm lætantium fidelium, sed etiam infidelium gementium infertur adspectibus: nisi fortasse quærendum est quid dictum sit, *dona adducent.* Ea quippe adduci solent, quæ ambulare possunt. Numquid-nam ergo de immolandis victimis dici potuit? Absit ut talis oriatur in diebus ejus justitia. Sed ista dona quæ adducenda prædicta sunt, homines mihi videntur significare, quos in societatem Ecclesiæ Christi regum adducit auctoritas: quamvis reges etiam persequentes dona adduxerint, non scientes quid facerent, sanctos Martyres immolando. ℣. 10. ℣. 11.

14. Cùm verò exponeret caussas, cur ei tantus honor deferretur à regibus, eique serviretur ab omnibus gentibus: *Quia liberavit*, inquit, *egenum à potente, & pauperem cui non erat adjutor.* Iste egenus & pauper, populus est credentium in eum. In hoc populo sunt etiam reges adorantes eum. Non enim egeni esse dedignantur & pauperes, id est, humiliter peccata confitentes, & egentes gloriâ & gratiâ Dei, ut eos Rex ille filius Regis liberet à potente. Idem quippe est potens, ille qui superiùs * calumniator est dictus: quem potentem ad homines sibi subdendos & in captivitate retinendos non virtus ejus fecit, sed humana peccata. Idem ipse & fortis est dictus, ideo & hîc potens. Sed qui humiliavit calumniatorem, & intravit in domum fortis, ut eo alligato vasa ejus diriperet, hic *liberavit egenum à potente, & pauperem cui non erat adjutor.* Non enim hoc efficere potuit vel cujusquam virtus, vel quisquam homo justus, vel aliquis Angelus. Cùm ergo nullus esset adjutor, ipse adveniens salvos fecit eos. ℣. 12. ℣. 4. Matth. 12. 29.

15. Occurrebat autem, Si propter peccata homo tenebatur à diabolo, numquidnam Christo qui eruit egenum à potente, peccata placuerunt? Absit. Sed, *Parcet ipse inopi & pauperi*: id est, peccata dimittet humili, & non de suis meritis confidenti, aut de sua virtute salutem speranti, sed indigenti gratiâ Salvatoris sui. Cùm autem addidit, *Et animas pauperum salvas faciet*: utrumque adjutorium gratiæ commendavit, & quod est in remissionem peccatorum, cùm ait, *Parcet pauperi & inopi*; & quod est in participatione justitiæ, cùm addidit, *Et animas pauperum salvas faciet.* Nemo enim sibi est idoneus ad salutem, (quæ salus [b] est perfecta justitia,) nisi Dei adjuvet gratia: quia plenitudo Legis non est nisi caritas, quæ non à nobis exsistit in nobis, sed diffunditur in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. ℣. 13. Rom. 5. 5.

16. *Ex usuris & iniquitate redimet animas eorum.* Quæ sunt istæ usuræ, nisi peccata, quæ etiam debita nominantur? Usuras autem appellatas puto, quia plus mali invenitur in suppliciis, quàm commissum est in peccatis. Nam, verbi gratiâ, cùm homicida corpus tantùm hominis perimat, animæ autem nocere nihil possit; ipsius & anima & corpus ℣. 14. Matth. 6. 12.

[a] Sic plerumque Er. & MSS. At proximè sequente loco, *procident.*

[b] Editi, *non est perfecta justitia.* Abest *non* à MSS.

perditur in gehenna. Propter hujusmodi contemtores præsentis præcepti & irrisores futuri supplicii
Matth. 25. 27. dictum est, Ego veniens cum usuris exigerem. Ab his usuris redimuntur animæ pauperum sanguine illo, qui fusus est in remissionem peccatorum. Redimet ergo ab usuris, remittendo peccata, quæ debebant ampliora supplicia: redimet autem ab iniquitate, adjuvando per gratiam etiam ad faciendam justitiam. Eadem itaque duo repetita sunt, quæ
℣. 13. suprà dicta erant. Quod enim suprà est, Parcet inopi & pauperi; hoc intelligitur, *Ex usuris:* quod verò ibi dicit, Et animas pauperum salvas faciet; hoc dictum videtur, *Ex iniquitate:* ut *redimet* ad utrumque subaudiatur. Nam parcendo redimet ab usuris, salvos autem faciendo redimet ab iniquitate. Ita cùm parcet pauperi & inopi, & animas pauperum salvas faciet: sic *ex usuris & iniquitate redimet animas eorum. Et honorabile nomen ejus coram ipsis.* Dant enim honorem nomini ejus pro tantis beneficiis, qui respondent dignum & justum esse gratias agere Domino Deo suo. Vel quod habent codices aliqui, *Et honorabile nomen eorum coram ipso:* quia etsi videntur huic sæculo contemtibiles Christiani, nomen eorum coram ipso est honora-
Psal. 15. 4. bile, qui eis illud dedit, jam non memor nominum illorum per labia sua, quibus antea vocabantur, cùm essent Gentilium superstitionibus obligati, vel suorum malorum meritorum signati vocabulis, antequam essent Christiani: quod nomen honorabile est coram ipso, etsi contemtibile videtur inimicis.

℣. 15. 17. *Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ.* Non diceretur, *Et vivet,* (De quo enim non posset dici hoc quantulocumque spatio temporis vivente in hac terra?) nisi illa vita commendaretur, in qua
Rom. 6. 9. jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. Atque ideò, *Et vivet,* qui contemtus est moriens: quoniam sicut alius Propheta dicit, Tolletur de terra vita ejus. Sed quid est, *& dabitur ei de auro Arabiæ?* Nam quod inde aurum etiam ille Salomon accepit, in hoc Psalmo figuratè transjectum est in alium verum Salomonem, id est, verum
℣. 8. pacificum. Non enim ille dominatus est à flumine usque ad terminos orbis terræ. Sic ergo prophetatum est, etiam sapientes hujus mundi in Christo fuisse credituros. Per Arabiam autem Gentes intelligimus; per aurum sapientiam, quæ ita excellit inter omnes doctrinas, ut aurum inter metalla: unde
Prov. 8. 10. scriptum est, Accipite prudentiam sicut argentum, & sapientiam sicut aurum probatum. *Et orabunt de ipso semper.* Quod habet Græcus, περὶ αὐτοῦ, aliqui interpretati sunt *de ipso,* aliqui *pro ipso,* vel *pro eo.*
Matth. 6. 10. Quid est autem, *de ipso,* nisi fortè quod oramus dicentes, Adveniat regnum tuum? Christi namque
a adventus[a] præsentabit fidelibus regnum Dei. *Pro eo* verò quomodo intelligatur, angustum est: nisi quia cùm oratur pro Ecclesia, pro ipso oratur, quia
Ephes. 5. 32. corpus est ejus. De Christo quippe & Ecclesia præmissum est sacramentum magnum: Erunt duo in carne una. Jam verò quod sequitur, *Tota die,* id est toto tempore, *benedicent ei,* satis apertum est.

℣. 16. 18. *Et erit firmamentum in terra, in summis*
2. Cor. 1. 20. *montium.* Omnes enim promissiones Dei in illo
b Etiam, id est, in [b] illo firmatæ sunt: quia in illo impletum est, quidquid pro salute nostra prophetatum est. Nam summa montium, Scripturarum divinarum auctores, id est, per quos ministratæ sunt, intelligere convenit: in quibus utique ipse est firmamentum; quoniam ad illum omnia quæ divinitus scripta sunt, referuntur. Hoc autem in terra esse voluit; quia propter eos qui in terra sunt, illa conscripta sunt. Unde & ipse in terram venit, ut ea cuncta firmaret, id est, in se monstraret impleri. Oportebat enim, inquit, impleri omnia quæ scri- Luca 24. 44.
pta sunt in Lege & Prophetis & Psalmis de me: id est, *in summis montium.* Sic enim venit in novissimis temporibus manifestus mons Domini, paratus Isai. 2. 2.
in cacumine montium: quod hîc ait, *in summis montium. Superextolletur super Libanum fructus ejus.* Libanum solemus accipere veluti hujus sæculi dignitatem; quoniam mons est Libanus excelsas arbores habens, & nomen ipsum interpretatur candidatio. Quid enim mirum, si super hujus sæculi præclarum omne fastigium fructus superextollitur Christi, cujus fructus dilectores omnia sæcularia culmina contemserunt? Si autem in bono accipimus Libanum; propter cedros Libani quas Psal. 103. 16.
plantavit: quis alius fructus intelligendus est, qui super hunc Libanum extollitur, nisi de quo Apostolus dicit de caritate sua locuturus, Adhuc su- 1. Cor. 12. 31.
pereminentem viam vobis demonstro? Hæc enim & in primo proponitur munerum divinorum, ubi ait, Fructus autem spiritûs est caritas: atque inde Gal. 5. 22.
cetera utique consequentia contexuntur. *Et florebunt de civitate sicut fœnum terræ.* Quoniam ambiguè posita est civitas, nec adjunctum est ejus, aut Dei, non enim dictum est, de civitate ejus, vel de civitate Dei, sed tantùm *de civitate:* in bono intelligitur, ut de civitate Dei, hoc est, de Ecclesia floreant sicut fœnum; sed fœnum fructiferum, sicuti est frumenti: nam & hoc fœnum appellatur in sancta Scriptura; sicut in Genesi jussum est produ- Gen. 1. 11.
cere terram omne lignum & omne fœnum, nec adjunctum est, omne frumentum: quod procul dubio non præteriretur nisi fœni nomine etiam hoc intelligeretur; & in multis aliis Scripturarum locis hoc invenitur. Si autem sic accipiendum est, *Et florebunt sicut fœnum terræ,* quemadmodum dictum est, Omnis caro fœnum, & claritas hominis Isai. 40. 6.
sicut flos fœni: profectò & civitas illa intelligenda est, quæ sæculi hujus societatem significat: non enim frustra primus Cain condidit civitatem. Ex- Gen. 4. 17.
altato itaque fructu Christi super Libanum, id est super arbores diuturnas & ligna imputribilia, quia ille fructus æternus est, omnis claritas hominis secundùm temporalem sæculi celsitudinem fœno comparatur; quoniam à credentibus & vitam æternam jam sperantibus spernitur felicitas temporalis, ut impleatur quod scriptum est, " Omnis caro fœ" num, & omnis claritas carnis ut flos fœni; fœ" num aruit, flos decidit, verbum autem Domini " manet in æternum. Ibi est fructus ejus exaltatus super Libanum. Semper enim caro fœnum fuit, & claritas carnis ut flos fœni: sed quia non demonstrabatur quæ fuerat eligenda & præponenda felicitas, flos fœni pro magno habebatur, nec solùm minimè contemnebatur, sed etiam maximè appetebatur. Quasi ergo tunc ita esse cœperit, quando
c [c] aversum est atque contemtum quidquid florebat in

[a] Sic probæ notæ MSS. At editi, *præsentavit.*

[b] Lov. *id est in Christo.* Id Er. prorsus omittit. At MSS. ejus loco habent, *id est in illo.* Sic faciliùs intelligitur Augustinus hîc interpretari particulam *Etiam:* pro qua nunc in Vulgata 2. Cor. 1. 20. legitur, *Est.* Illa autem respondebat Græco τὸ ναί: quæ vox apud Græcos confirmantis est, ut *Amen* apud Hebræos.

[c] Er. & MSS. *animadversum.*

in sæculo, ita dictum est, *Superextolletur super Libanum fructus ejus, & florebunt de civitate sicut fœnum terræ*: id est, diffamabitur super omnia quod in æternum promittitur, & comparabitur fœno terræ quidquid pro magno habetur in sæculo.

℣. 17. 19. *Sit* ergo *nomen ejus benedictum in sæcula: ante solem permanet nomen ejus.* Per solem tempora significata sunt. Ergo in æternum permanet nomen ejus. Æternum enim antecedit tempora, nec clauditur tempore. *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ.* In ipso quippe impletur quod promissum est Abrahæ. [Gal. 3. 16.] Non enim dicit, In seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus. Abrahæ autem dicitur, [Gen. 22. 18.] In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. [Rom. 9. 8.] Neque filii carnis, sed filii promissionis deputantur in semine. *Omnes gentes magnificabunt eum.* Tamquam exponendo repetitum est quod suprà dictum est. Quia enim benedicentur in eo, magnificabunt eum: non ipsi faciendo ut magnus sit, qui per seipsum magnus est; sed laudando & magnum fatendo. Sic enim magnificamus Deum: [Matth. 6. 9.] sic etiam dicimus, Sanctificetur nomen tuum, quod semper utique sanctum est.

℣. 18. 20. *Benedictus Dominus Deus Israël, qui facit mirabilia solus.* Consideratis omnibus suprà dictis eructatur hymnus, & benedicitur Dominus Deus Israël. [Isai. 54. 5.] Impletur enim quod ad illam sterilem dictum est, Et qui eruit te, ipse Deus Israël universæ terræ vocabitur. Ipse *facit mirabilia solus*: quoniam quicumque faciunt, ipse in eis operatur, *qui facit mirabilia solus.*

℣. 19. 21. *Et benedictum nomen* [a] *gloriæ ejus in æternum, & in sæculum sæculi.* Quid aliud Latini interpretes dicerent, qui non possent dicere, in æternum & in æternum æterni? Quasi enim aliud dictum sit, *in æternum*, & aliud *in sæculum*, ita sonat: sed Græcus habet, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, quod fortè commodiùs diceretur, in sæculum & in sæculum sæculi: ut in sæculum intelligeretur, quantum hoc sæculum durat; in sæculum autem sæculi, quod post hujus finem futurum promittitur. *Et replebitur gloriâ ejus omnis terra: fiat, fiat.* Jussisti Domine, ita fit: ita fit, donec illud quod cœpit à flumine, perveniat omnino usque ad terminos orbis terræ.

IN PSALMUM LXXII.
* ENARRATIO.

1. AUDITE, audite dilectissima viscera corporis Christi, quorum spes Dominus Deus vester est, & non respicitis in vanitates & insanias mendaces: & qui adhuc respicitis, audite ne respiciatis. Psalmus iste inscriptionem habet, id est titulum, [b] *Defecerunt hymni David, filii Jesse:* * *Psalmus ipsi Asaph.* Tot habemus Psalmos, in quorum titulis scriptum est nomen David, nusquam est additum *filii Jesse*, nisi in hoc solo. Quod credendum est non frustra factum, neque inaniter. Ubique enim nobis innuit Deus, & ad intellectum vocat pium studium caritatis. Quid est, *Defecerunt hymni David, filii Jesse?* Hymni laudes sunt Dei cum cantico: hymni cantus sunt continentes laudem Dei. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus: si sit laus, & Dei laus, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo ut si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Quid est ergo, *Defecerunt hymni?* Defecerunt laudes quæ cantantur in Deum. Molestam rem & quasi luctuosam videtur nuntiare. Qui enim cantat laudem, non solùm laudat, sed etiam hilariter laudat: qui cantat laudem, non solùm cantat, sed & amat eum quem cantat. In laude confitentis est prædicatio, in cantico amantis affectio. *Defecerunt* ergo *hymni David*, ait: & addidit, *filii Jesse*. Erat enim David rex Israël, filius Jesse, tempore quodam veteris Testamenti: [1. Reg. 16. 18.] quo tempore novum Testamentum occultatum ibi erat, tamquam fructus in radice. Si enim quæras fructum in radice, non invenies; nec tamen invenis in ramis fructum, nisi qui de radice processerit. Illo ergo tempore populo primo venienti ex semine Abrahæ carnaliter; nam & populus secundus pertinens ad novum Testamentum, ad semen Abrahæ pertinet, sed jam spiritaliter: illi ergo populo primo adhuc carnali, ubi pauci Prophetæ intelligebant & quid desideraretur à Deo, & quando haberet publicè prædicari, prænuntiaverunt futura hæc tempora, & adventum Domini nostri Jesu Christi. Et quemadmodum Christus ipse secundùm carnem nasciturus, in radice erat occultus in semine Patriarcharum, & quodam tempore revelandus tamquam fructu apparente, sicut scriptum est, Floruit virga de radice Jesse: [Isai. 11. 1.] sic etiam ipsum novum Testamentum, quod in Christo est, prioribus illis temporibus occultum erat, solis Prophetis cognitum, & paucissimis piis; non ex manifestatione præsentium, sed ex revelatione futurorum. Nam quid sibi vult, Fratres, ut unum quiddam commemorem, quòd Abraham mittens servum suum fidelem ad desponsandam uxorem unico filio suo, facit eum jurare sibi, & in juramento dicit ei, Pone manum sub femore meo, & jura? [Gen. 24. 2.] Quid erat in femore Abrahæ, ubi ille manum posuit jurans? Quid ibi erat, nisi quod & tunc ei promissum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes? [Gen. 22. 18.] Femoris nomine caro significatur. De carne Abrahæ, per Isaac & Jacob, & ne multa commemoremus, per Mariam Dominus noster Jesus Christus.

2. Quia verò radix erat in Patriarchis, unde ostendemus? Paulum interrogemus. Gentes jam credentes in Christum, & quasi superbire cupientes contra Judæos qui crucifixerunt Christum; cùm & de ipso populo venerit alius paries, occurrens in angulo, id est, in ipso Christo, de diverso venienti parieti præputii, id est, Gentium: cùm ergo erigerent se gentes, sic illas reprimit: Si enim tu, inquit, ex naturali incisus oleastro, insertus es in illis, noli gloriari adversùs ramos: nam si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. [Rom. 11. 17. &c.] Ergo de radice Patriarcharum dicit fractos quosdam ramos propter infidelitatem, & insertum ibi oleastrum, ut esset particeps pinguedinis olivæ, id est, Ecclesiam ex Gentibus venientem. Et quis inserit oleastrum in oliva? Oliva solet in oleastro, oleastrum in oliva numquam vidimus. Nam quisquis fecerit, non inveniet baccas nisi oleastri. Quod enim inseritur, hoc crescit, & ejus rei fructus invenitur. Invenitur non radicis fructus, sed surcu-

[a] Plures è vetustioribus MSS. *majestatis ejus.*
[b] In editione Bibliorum Vulgata ad superioris Psalmi finem pertinet iste versiculus, *Defecerunt hymni David, filii Jesse*: quem Ambrosius cum Augustino similiter accepit pro titulo hujus Psalmi 72.

li. Hoc ostendens Apostolus omnipotentiâ suâ [A] Deum fecisse, ut oleaster in radicem olivæ insereretur, & non baccas silvestres, sed olivam daret, (Ibidem 24. & 18.) ad omnipotentiam Dei revocans hoc Apostolus ait, Si tu ex naturali incisus es oleastro, & contra naturam insertus es in [a] bonam olivam, noli gloriari, (Ibidem 19. &c.) inquit, adversùs ramos. Sed dicis, ait, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene; propter incredulitatem fracti sunt: tu autem fide [b] sta; noli altum sapere, sed time. Quid enim est, Noli altum sapere? Noli superbire, quia insertus es; sed time ne frangaris [B] per infidelitatem, sicut illi fracti sunt. Propter infidelitatem, inquit, fracti sunt: tu autem fide sta; noli altum sapere, sed time. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Et sequitur bonus locus, & necessarius, & totus audiendus: (Ibidem 22. & 23.) Vides ergo, inquit, bonitatem & severitatem Dei: in eos quidem qui fracti sunt, severitatem; in te autem qui insertus es, bonitatem, si permanseris in bonitate. Alioquin (id est, si non permanseris in bonitate,) & tu excidêris; & illi (si [C] non permanserint in infidelitate,) inserentur.

3. Tempore igitur veteris Testamenti, Fratres, promissiones à Deo nostro populo illi carnali terrenæ erant & temporales. Promissum est regnum terrenum, promissa est terra illa, in quam etiam inducti sunt ab Ægypto liberati: per Jesum Nave introducti sunt in terram promissionis, ubi etiam Jerusalem terrena ædificata est, ubi regnavit David: acceperunt terram, liberati ex Ægypto, transeuntes per rubrum mare; finitis anfractibus [c] & [D] erroribus solitudinum, acceperunt terram, acceperunt regnum: deinde post regnum acceptum, quia terrena acceperant, cœperunt merito peccatorum suorum oppugnari, expugnari, captivari; ad extremum eversa est & ipsa civitas. Tales erant & illæ promissiones non perseveraturæ, per quas tamen figurarentur futuræ promissiones perseveraturæ, ut ille omnis decursus temporalium promissionum figura esset & quædam prophetia futurorum. Itaque cùm illud regnum deficeret, ubi re- [E] gnavit David filius Jesse, id est, homo quidam, etsi Propheta, etsi sanctus, quia videbat & prævidebat Christum venturum, de cujus semine etiam secundùm carnem nasciturus erat: tamen homo, tamen nondum Christus, tamen nondum rex noster filius Dei, sed rex David filius Jesse: quia ergo defecturum erat illud regnum, per quod regnum acceptum laudabatur tunc Deus à carnalibus; hoc solum enim pro magno habebant, quia liberati erant temporaliter ab his à quibus opprimebantur, [F] & evaserant hostes persequentes per mare rubrum, & ducti erant per solitudinem, & invenerant patriam & regnum: hinc solum laudabant Deum, nondum intelligentes quid in illis figuris præsignaret & promitteret Deus. Deficientibus ergo rebus pro quibus laudabat Deum populus carnalis, cui regnavit ille David, *defecerunt hymni David*, non filii Dei, sed *filii Jesse*. Periculosum locum tituli Psalmi præsentis, sicut Dominus voluit, prætervecti sumus: accepistis quare dictum sit, [G] *Defecerunt hymni David filii Jesse.*

(Psal. 72. ℣. 1.) 4. Cujus vox est [d] Psalmus? *Asaph.* Quid est Asaph? Sicut invenimus in interpretationibus ex lingua Hebræa in Græcam, & ex Græca nobis in [A] Latinam translatis, Asaph synagoga interpretatur. Vox est ergo synagogæ. Sed tu cùm audieris synagogam, noli continuò detestari quasi interfectricem Domini. Erat quidem illa synagoga interfectrix Domini, nemo dubitat: sed memento de synagoga fuisse arietes, quorum filii sumus. Unde dicitur in Psalmo, Afferte Domino filios arietum, (Psal. 28. 1.) Qui inde arietes? Petrus, Johannes, Jacobus, Andreas, Bartholomæus, & ceteri Apostoli. Hinc & ipse primò Saulus, postea Paulus: id est, pri- [B] mò superbus, postea humilis. Saül enim, unde dictum est nomen Sauli, nostis quia rex superbus & infrenis fuit. Non quasi jactantiâ aliquâ nomen sibi mutavit Apostolus: sed ex Saulo factus est Paulus, ex superbo modicus. Paulum enim modicum est. Vis nosse quid sit Saulus? Ipsum audi jam Paulum recordantem quid fuerit per malitiam suam, & quid jam sit per gratiam Dei: audi quomodo fuerit Saulus, & quomodo sit Paulus: (1. Tim. 1. 13.) Qui fui, inquit, priùs blasphemus & persecutor & injuriosus. (1. Cor. 15. 9.) [C] Audisti Saulum, audi & Paulum: Ego enim sum, inquit, minimus Apostolorum. Quid est minimus, nisi ego sum Paulus? Et sequitur, Qui non sum dignus vocari Apostolus. Quare? Quia fui Saulus. Quid est, fui Saulus? Ipse dicat, Quia persecutus (Ibidem 10.) sum, inquit, Ecclesiam Dei: sed gratiâ Dei, ait, sum quod sum. Abstulit sibi omnem granditatem suam, minimus jam in se, grandis in Christo. Et iste Paulus quid dicit? Non repulit Deus plebem (Rom. 11. 1. & 2.) suam, (de plebe ex Judæis veniente,) plebem [D] suam, inquit, quam præscivit. Nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, tribu Benjamin. Ergo & Paulus nobis de synagoga, & Petrus & alii Apostoli de synagoga. Itaque cùm [e] audieris vocem synagogæ, noli adtendere meritum, sed intende partum. Loquitur ergo in hoc Psalmo synagoga, deficientibus hymnis David filii Jesse: id est, deficientibus rebus temporalibus, per quas solebat à carnali populo laudari Deus. Quare autem illæ defecerunt, nisi ut aliæ quærerentur? Ut [E] quærerentur quæ? quæ ibi non erant? Non, sed quæ ibi tegebantur figuris: sed ibi tamquam in radice occultabantur quibusdam secretis mysteriorum. Quæ? Hæc, inquit, ipse Apostolus, figuræ nostræ fuerunt. (1. Cor. 10. 6.)

5. Et adtendite jam breviter ipsam figuram nostram: (Exodi 1. 10.) Populus Israël sub Pharaonis & Ægyptiorum dominatione: populus Christianus ante fidem prædestinatus jam Deo, & adhuc serviens dæmonibus & diabolo principi eorum: ecce populus sub- [F] jugatus Ægyptiis, serviens peccatis suis. Non enim nisi per peccata nostra potest diabolus dominari. Liberatur populus ab Ægyptiis per Moysen: liberatur populus à præterita vita peccatorum per Dominum nostrum Jesum Christum. (Exodi 14. 22. 23. &c.) Transit populus ille per mare rubrum: iste per baptismum. Moriuntur in mari rubro omnes inimici populi illius: moriuntur in baptismo omnia peccata nostra. Intendite Fratres: Post mare illud rubrum non continuò patria datur, nec tamquam jam hostes desint, secu- [G] rè triumphatur, sed restat eremi solitudo, restant hostes insidiantes in via: sic & post baptismum restat vita Christiana in tentationibus. In illa eremo suspirabatur patriæ promissæ: quid aliud Christiani suspirant jam abluti baptismo? Numquid jam re-

[a] Vox, *bonam*, abest à MSS.
[b] Unus MS. *fide stas.*
[c] Sic tres MSS. Alii cum editis, *ac terroribus.*

[d] Regius MS. *Psalmi.*
[e] Sic MSS. At editi, *cùm audis veteris vocem synagogæ.*

gnant cum Christo? Nondum ventum est ad ter- A ram promissionis nostram, sed non defecturam, non enim ibi deficient hymni David. Hoc modò audiant omnes fideles, sciant ubi sint: in eremo sunt, patriæ suspirant. Mortui sunt hostes in baptismo, sed insequentes à tergo. Quid est, insequentes à tergo? Ante faciem futura habemus, à tergo præterita: omnia præterita peccata deleta sunt in baptismo; quibus modò tentamur, non à tergo insequuntur, sed in via insidiantur. Unde Apostolus adhuc
Philip. 3. 13. in via hujus eremi constitutus, Quæ retrò, inquit, B
" oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm
" intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei: tamquam diceret, ad patriam supernæ promissionis Dei. Et ibi jam, Fratres, in eremo quidquid passus est ille populus, & quidquid eis Deus largitus est, quæcumque illa flagella fuerunt, quæcumque dona, significationes sunt rerum, quas in hac solitudine hujus vitæ ambulantes in Christo, quærentes patriam, & accipimus ad consolationem, & patimur ad probationem. Non ergo mi- C rum, quia illud defecit quod figurabat futurum. Nam perductus est populus ad patriam promissionis, numquid semper staturam? Si hoc esset, non esset figura, sed res. Quia verò figura erat, ad temporale quiddam perductus est ille populus. Si ad temporale quiddam perductus est, oportebat ut deficeret, & defectu suo cogeretur quærere quod numquam deficeret.

6. Synagoga ergo, id est, qui Deum ibi piè colebant, sed tamen propter terrenas res, propter D ista præsentia: (Sunt enim impii qui præsentium rerum bona à dæmonibus quærunt: hic autem populus ideo melior erat Gentibus, quòd quamvis præsentia bona & temporalia, tamen ab uno Deo quærebat, qui est creator omnium & spiritalium & corporalium.) Cùm ergò illi pii secundùm carnem adtenderent, id est, illa synagoga quæ erat in bonis, pro [a] tempore bonis, non spiritalibus, quales erant ibi Prophetæ, quales pauci intellectores regni cælestis, æterni: ergo illa synagoga animad- E vertit quæ acceperit à Deo, & quæ promiserit Deus populo illi, abundantiam rerum terrenarum, patriam, pacem, felicitatem terrenam: sed in his omnibus figuræ erant; & non intelligens quid ibi lateret in rebus figuratis, putavit hoc pro magno dare Deum, nec habere melius quod dare posset diligentibus se & servientibus sibi. Adtendit, & vidit quosdam peccatores, impios, blasphemos, servos dæmonum, filios diaboli, viventes in magna nequitia & superbia, abundare rebus talibus terrenis, F temporalibus, pro qualibus rebus ipsa Deo serviebat: & nata est cogitatio pessima in corde, quæ faceret nutare pedes, & propè labi à Dei via. Et ecce ista cogitatio in populo erat veteris Testamenti: utinam non sit in carnalibus fratribus nostris, cùm jam apertè prædicatur felicitas novi Testamenti. Quid enim dixit illa tunc synagoga? quid dixit ille populus? Nos servimus Deo, & corripimur, flagellamur; subducuntur nobis ea quæ diligimus, & quæ pro magno à Deo acceperamus: illi autem sce- G lerati homines nequissimi, superbi, blasphemi, inquieti, abundant omnibus rebus, propter quas nos Deo servimus: puto sine caussa servitur Deo. Hic sensus est Psalmi, deficientis populi & nutantis, dum considerat bona terrena, propter quæ serviebat Deo, abundare his qui non servirent Deo, nutat, & propè labitur, & cum hymnis illis deficit, quia in talibus cordibus hymni deficiebant. Quid est, in talibus cordibus hymni deficiebant? Quia jam talia cogitabant, Deum non laudabant. Quomodo enim laudarent Deum, quibus quasi perversus videbatur, dans impiis tantam felicitatem, & auferens eam à servientibus sibi? Non illis bonus videbatur Deus: & quibus Deus bonus non videbatur, non utique ab eis laudabatur: à quibus autem Deus non laudabatur, defecerunt in illis hymni. Postea verò populus iste intellexit quid eum admoneret Deus quærere, cùm ista temporalia subtraheret servis suis, & donaret ea inimicis suis, blasphemis, impiis: admonitus intellexit, quia præ omnibus, quæ dat Deus & bonis & malis, & aliquando aufert & bonis & malis, præ omnibus servat aliquid bonis. Quid est, servat aliquid bonis? quid illis servat? Seipsum. Jam quantum arbitror, curritur in Psalmo, intellectus est in nomine Domini. Audi recordantem & pœnitentem qui erraverat, putando Deum non bonum, qui dat bona terrena malis, & aufert illa à servis suis. Intellexit enim quid Deus servaret servis suis, & recogitans, seque castigans erupit hoc modo:

7. Quam *bonus Deus Israël!* Sed quibus? *Item ỳ. 1.*
Rectis corde. Perversis quid? Perversus videtur. Sic & in alio Psalmo dicit: Cum sancto sanctus eris, & *Psal. 17. v. 26.* cum viro innocente innocens eris, & cum perverso perversus eris. Quid est, perversus eris cum perverso? Perversum te putabit perversus. Non quòd ullo modo pervertatur Deus. Absit: quod est, est. Sed quemadmodum sol oculos puros, sanos, vegetos, fortes habenti, tranquillus apparet, in oculos autem lippos quasi tela aspera jaculatur; intuentem illum vegetat, hunc excruciat, non mutatus, sed mutatum: sic cùm cœperis esse perversus, & tibi Deus perversus videbitur; tu mutatus es, non ille. Erit ergo tibi pœna, quod bonis gaudium. Hoc iste recolens, *Quàm bonus*, inquit, *Deus Israël rectis corde.*

8. Quid autem tibi? *Mei autem penè commoti* *ỳ. 2.*
sunt pedes. Quando commoti sunt pedes, nisi quando non erat rectum cor? Unde non erat rectum cor? Audi: *Paulò minùs effusi sunt gressus mei.* Quod dixit, *penè*; hoc dixit, *paulò minùs*: & quod dixit, *penè moti sunt pedes*; hoc dixit, *effusi sunt gressus.* Penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus. Moti pedes: sed unde moti pedes & effusi gressus? Moti pedes, ad errandum; effusi gressus, ad lapsum; non omnino, sed *penè.* Quid enim est? Jam ibam in errorem, non ieram: jam cadebam, non cecideram.

9. Sed quare [b] & hoc? *Quia zelavi*, inquit, *ỳ. 3.*
in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Adtendi peccatores, vidi illos habere pacem. Quam pacem? Temporalem, fluxam, caducam atque terrenam: sed tamen talem qualem & ego à Deo desiderabam. Vidi illos habere qui non serviebant Deo, quod ego desiderabam ut servirem Deo: & moti sunt pedes mei, & penè effusi sunt gressus mei.

10. Quare autem hoc habent peccatores, dicit breviter: *Quia non est declinatio [c] mortis eorum,* *ỳ. 4.*
& firmamentum in flagello eorum. * *In laboribus* *ỳ. 5.*
hominum non sunt, & cum hominibus non flagel-

[a] Sic melioris notæ MSS. At editi, *pro temporalibus bonis.*
[b] Sic Er. & MSS. At Lov. *Sed quare ad hoc.*

[c] Aliquot MSS. constanter præferunt, *morti.*

labuntur. Jam intellexi, inquit, quare illi habent pacem, & florent in terra; quia morti eorum non est declinatio, id est, quia certa mors & æterna eos manet, quæ nec declinat ab eis, nec ipsi ab ea declinare possunt. *Quia non est declinatio mortis eorum, & firmamentum in flagello eorum.* Et est firmamentum in flagello eorum. Non est enim temporale flagellum eorum, sed firmum in sempiternum. Propter hæc ergo mala, quæ illis æterna futura sunt, modò quid? *In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Numquid & ipse diabolus cum hominibus non flagellatur, cui tamen æternum supplicium præparatur?

11. Propterea quid hinc isti, dum non flagel- ℣. 6. lantur, dum non laborant cum hominibus? *Ideo*, inquit, *obtinuit eos superbia.* Adtende illos superbos, indisciplinatos; adtende taurum devotum victimæ, permissum errare liberè, & vastare quæ potest, usque ad diem occisionis. Jam bonum est, Fratres, in ipsis Prophetæ verbis audiamus hunc quasi taurum, de quo dixi. Sic enim illum & alibi Prov. 7. 22. Scriptura commemorat: dicit eos tamquam ad victimam præparatos, & parci eis ad malam libertatem. *Ideo*, dixit, *obtinuit eos superbia.* Quid est, *obtinuit eos superbia? Circumamicti sunt iniquitate & impietate sua.* Non dixit, tecti; sed, *circumamicti*, undique cooperti impietate sua. Meritò miseri nec vident, nec videntur, quia circumamicti sunt, nec videntur interiora eorum. Nam quisquis malorum hominum quasi felicium secundùm tempus interiora conspiceret, quisquis eorum videret truces conscientias, quisquis animas eorum posset inspicere diverberari tantis perturbationibus cupiditatum & timorum, videret illos miseros & quando felices vocantur. Sed quia *circumamicti sunt iniquitate & impietate sua*, non vident, sed nec videntur. Noverat illos Spiritus, qui de illis ista dicit: & eo oculo tales debemus inspicere, quo scimus videre, si nobis auferatur ab oculis tegumen impietatis. Videamus istos, & cùm felices sunt, fugiamus; & cùm felices sunt, non imitemur: nec à Domino Deo nostro talia nobis pro magno [a] optemus, qualia accipere meruerunt qui illi non serviunt. Aliud quiddam servat, aliud desiderandum est: quid sit autem, audite.

℣. 7. 12. Primò isti describantur. [b] *Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum.* Vide si non taurus ille agnitus est. Audite Fratres: non quomodocumque transeundum est, quod dixit, *Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum.* Sunt enim mali, sed macie mali, ideo mali, quia macri; id est exiles, [c] exigui, tabe quadam necessitatis affecti, & ipsi mali & damnandi. Ferenda est enim omnis necessitas, quàm perpetranda aliqua iniquitas. Tamen aliud est de necessitate peccare, aliud in abundantia. Pauper mendicus furtum facit, ex macie processit iniquitas: dives abundans rebus tantis, quare diripit res alienas? Illius iniquitas ex macie, hujus ex adipe processit. Ideo macro cùm dicis, Quare hoc fecisti? Humiliter afflictus & abjectus respondet, Necessitas coegit me. Quare non timuisti Deum? Egestas compulit. Dic diviti, Quare hæc facis, & non times Deum? Si tamen tantus es qui possis dicere. Vide si vel dignatur audire; vide si non etiam in * teipso prodiet iniquitas ex adipe ejus. (* f. in te ipsum.) Jam enim præceptoribus & correptoribus suis inimicitias indicunt, & fiunt inimici verum dicentibus, jam sueti compalpari verbis adulantium, aure molli, corde non sano. Quis dicat diviti, Malè fecisti rapere res alienas? Aut fortè si ausus fuerit aliquis dicere, & talis est cui non possit ille resistere, quid respondet? Totum in contemtum Dei loquitur. Quare? Quia superbus est. Quare? Quia pinguis est. Quare? Quia devotus ad victimam est. *Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum.*

13. *Transierunt in dispositionem cordis.* Item ℣. 7. Ibi intus transierunt. Quid est *transierunt?* Prætergressi sunt viam. Quid est *transierunt?* Excesserunt metas humani generis, homines se pares ceteris non putant. Transierunt, inquam, metas humani generis. Quando dicis tali homini, Frater tuus est iste pauper, eosdem parentes habuistis, Adam & Evam: noli adtendere tumorem tuum, noli adtendere typhum in quem elatus es; etsi te circumstat familia, etsi numerosum aurum & argentum, etsi domus marmorata continet, etsi tecta laqueata contegunt, simul vos & pauperem contegit tectum mundi cælum; sed diversus es à paupere rebus non tuis, extrinsecùs appositis: te in illis vide, non illas in te. Adtende teipsum, qui sis ad pauperem; teipsum, non quod habes. Quid enim despicis fratrem? In visceribus matrum vestrarum ambo nudi fuistis. Certè etiam cùm de ista vita exieritis, & istæ carnes [d] exhalatâ animâ fuerint putrefactæ, dignoscantur ossa divitis & pauperis. De conditione loquor æquali, de ipsa sorte generis humani, in qua omnes nascuntur: & dives enim hîc fit, & pauper non semper hîc erit: & sicut dives non venit dives, sic nec dives abscedit; idem ipse est utriusque introitus, & par exitus. Addo quòd fortè mutabitis vices. Jam ubique Evangelium prædicatur: adtende quemdam pauperem ulcerosum, qui jacebat ante januam divitis, & cupiebat saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis; adtende & illum [e] parem tuum, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè. Luca 16. 19. &c. Contigit nempe mori inopem illum, & auferri ab Angelis in sinum Abrahæ: ille autem mortuus est & sepultus est; (nam illius fortè sepulturam nemo curavit:) & cùm apud inferos ille dives in tormentis esset, nonne elevavit oculos suos, & vidit in infinito gaudio eum quem contemsit ante januam suam, & de digito ejus aquæ stillam desideravit, qui de mensa ejus cadentes micas desideraverat? Fratres, labor ille pauperis quantus fuit? Deliciæ illæ divitis quàm longæ fuerunt? Quod autem mutaverunt, perpetuum est. Illius ergo quia non erat declinatio in morte, & firmamentum erat in flagello ejus; in laboribus hominum non fuit, & inter homines flagellatus non est: ille autem flagellatus hîc, requievit ibi; quia flagellat omnem filium quem recipit. Hebr. 12. 6. Sed cui dicis ista? Epulanti splendidè, & induenti se quotidie purpurâ & bysso. Cui dicis? Qui transiit in dispositionem cordis. Meritò serò dicturus est, Luca 16. 27. Mitte Lazarum, dicat vel fratribus meis: quando ei non conceditur fructus pænitentiæ. Non enim pænitentia non datur, sed sempiterna erit pænitentia, & nulla salus post pænitentiam. Ergo isti *transierunt in dispositionem cordis.*

[a] Sic MSS. Editi verò, *petamus.*
[b] Editi *Prodiit.* At plerique & potiores MSS. *Prodiet:* juxta Græc. LXX. ἐξελεύσεται.

[c] Sic aliquot probæ notæ MSS. At editi, *exiguitate quadam.*
[d] Sic plures MSS. Alii cum editis, *exutâ.*
[e] Aliquot MSS. *patrem.*

℣. 8. 14. *Cogitaverunt & locuti sunt malignitatem.* Sed loquuntur malignitatem homines & cum timore: isti autem quomodo? *Iniquitatem in altum locuti sunt.* Non solùm locuti sunt iniquitatem; sed etiam clarè, audientibus omnibus, superbè: Ego facio, ego ostendo, senties cum quo habes, vivere te non sinam. [a] Vel cogitares ea, non etiam effunderes: vel intra claustra cogitationis mala cupiditas coerceretur, vel refrenaret eam intra cogitationem suam. Quare? An fortè macer est? Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum. *Iniquitatem in altum locuti sunt.*

℣. 9. 15. *Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum transiit super terram.* Quid est hoc, *transiit super terram?* Quod dictum est, *Posuerunt in cælum os suum.* Hoc est enim, *transiit super terram*, transeunt terrena omnia. Quid est, transire terrena omnia? Non se cogitat hominem subitò mori posse, cùm loquitur; quasi semper victurus minatur: transcendit cogitatio illius terrenam fragillitatem, nescit quali vase coopertus est; nescit quod scriptum est alio loco de talibus, Exiet spiritus ejus, (Psal. 145. 4.) „ & revertetur in terram suam, in illa die peribunt „ omnes cogitationes ejus. Sed isti diem ultimum suum non cogitantes, loquuntur [b] superbiam, & in cælum ponunt os suum, & transcendunt terram. Si ultimum suum diem non cogitaret, id est, judicii sui ultimum diem latro missus in carcerem, nihil illo esset immanius: & tamen posset effugere. Quò fugis ne moriaris? Certus erit ille dies. Quid est diu quod victurus es? Quantum est diu quod habet finem, etsi diu esset? Huc accedit quia non est: & non est diu, & incertum est ipsum quod dicitur diu. Quare hoc non cogitat? Quia posuit in cælum os suum, & lingua ejus transiit super terram.

℣. 10. 16. *Ideo revertetur huc populus meus.* Jam ipse Asaph revertitur huc. Vidit enim ista abundare iniquis, vidit superbis: redit ad Deum, & incipit quærere & disputare. Sed quando? *Cùm dies pleni invenientur in eis.* Quid est, *dies pleni?* Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium (Gal. 4. 4.) suum. Ipsa est plenitudo temporis, quando venit ille temporalia docere contemni, non habere magnum quidquid mali homines cupiunt, pati quidquid mali homines metuunt. Factus est via, revocavit ad cogitationem intimam, admonuit quid à Deo quærendum esset. Et vide de qua cogitatione reverberata in se, & quodam modo revocante fluctus impetûs sui, transitur ad vera eligenda. *Ideo revertetur populus meus huc, & dies pleni invenientur in eis?*

℣. 11. 17. *Et dixerunt, Quomodo scivit Deus, & si est scientia in Altissimo?* Vide per quam cogitationem transeunt. Ecce iniqui felices sunt, non curat Deus res humanas. Verè scit quid agamus? Videte quæ dicuntur. Rogamus, Fratres, jam Christiani non dicant: *Quomodo scivit Deus, & si est scientia in Altissimo?*

℣. 12. 18. Unde enim tibi videtur non scire Deum, & non esse scientiam in Altissimo? Respondet, *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias.* Et peccatores sunt, & abundantes divitias in sæculo obtinuerunt. Confessus est, quia ideo nolebat esse peccator, ut haberet divitias. Carnalis anima visibilibus rebus & terrenis vendiderat justitiam suam. Qualis justitia, quæ propter aurum habetur, quasi pretiosius sit aurum quàm ipsa justitia, aut cùm quisquam negat res alienas, majus damnum patiatur cui negat, quàm ille qui illi negat? Ille perdit vestem, iste fidem. *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias.* Inde ergo nescit Deus, & inde non est scientia in Altissimo.

19. *Et dixi,* [c] *Ergo sine caussa justificavi cor meum.* Quando servio Deo, & ista non habeo; non serviunt illi, & his abundant: *Ergo sine caussa justificavi cor meum, & lavi in* [d] *innocentibus manus meas.* Hoc sine caussa feci. Ubi est merces bonæ vitæ meæ? ubi est præmium servitutis meæ? Bene vivo, & egeo; & [e] iniquus abundat. *Et lavi in innocentibus manus meas.* ℣. 13.

20. *Et fui flagellatus tota die.* A me non recedunt flagella Dei. Bene servio, & flagellor: non servit, & ornatur. Magnam quæstionem sibi fecit. Agitatur anima, transit anima transitura ad contemnenda terrena & concupiscenda æterna. Transitus est ipsius animæ in hac cogitatione: ubi fluctuat in quadam tempestate, perventura est ad portum. Et quomodo solent ægri, qui lentiùs ægrotant, cùm sanitas longè est; vicina sanitate plus æstuant: Accessionem [f] creticam medici vocant, per quam transitur ad sanitatem: major ibi æstus, sed ducens ad salutem; major ibi ardor, sed vicina refectio. Sic ergo & hic æstuat. Nam periculosa verba sunt, Fratres, molesta, & penè blasphema; Quomodo scivit Deus? Hoc est & penè: non dixit, Nescivit Deus: non dixit, Non est scientia in Altissimo: sed quasi quærens, hæsitans, dubitans. Hoc est quod ait paulò antè, Penè effusi sunt gressus mei. Quomodo scivit Deus, & si est scientia in Altissimo? Non confirmat, sed ipsa dubitatio periculosa est. Per periculum transit ad sanitatem. Audi jam sanitatem: *Ergo in vanum justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die, & argutio mea in matutinum.* Argutio, correptio est. Qui arguitur, corripitur. Quid est, *in matutinum?* Non differtur. Differtur impiorum, mea non differtur: illa sera, vel nulla est; mea in matutinum. *Et fui flagellatus tota die, & argutio mea in matutinum.* ℣. 14. ℣. 11. ℣. 2.

21. *Si dicebam, narrabo sic:* id est, docebo sic. Quomodo docturus es? quia non est scientia in Altissimo, quia non scit Deus? Hanc sententiam vis proferre, quia sine caussa justè vivunt, qui justè vivunt, quia perdidit homo justus servitutem suam, quia magis Deus malis favet, aut neminem curat? hoc vis dicere, hoc narrare? Reprimit se auctoritate compescente. Qua auctoritate? Vult homo aliquando erumpere in istam sententiam: sed revocatur Scripturis dicentibus ut semper bene vivatur, dicentibus quia Deus curat res humanas, quia discernit inter pium & impium. Ergo & iste volens jam istam proferre sententiam, revocat se. Et quid ait? *Si dicebam, narrabo sic, ecce generationem filiorum tuorum reprobavi.* Reprobavi generationem filiorum tuorum, si narrabo sic: generationem justorum reprobabo. Sicut & quædam habent exemplaria, *Ecce* [g] *generationi filiorum tuorum cui con-* ℣. 15.

[a] Hîc in editis præmittitur, *Superbe:* quod à MSS. abest.
[b] MSS. *superba.*
[c] Particula, *ergo*, hoc loco deest in Er. & in MSS.
[d] Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *inter innocentes.*

[e] Sic Er. & aliquot MSS. Alii cum Lov. *inimicus.*
[f] In editis, *criticam.* At in omnibus MSS. per è scriptum est, *creticam.*
[g] Sic melioris notæ MSS. Alii, *generatio.* At editi, *generationem.*

cinui: id est, cui filiorum tuorum concinui; id est, cui congrui, cui accommodatus sum: dissonui ab omnibus, si sic doceo. Concinit enim qui consonat; qui autem non consonat, non concinit. Aliud dicturus sum quàm dixit Abraham, quàm dixit Isaac, quàm dixit Jacob, quàm dixerunt Prophetæ? Illi enim omnes dixerunt quia curat Deus res humanas: ego dicturus sum quia non curat? Major-ne in me prudentia, quàm in illis? major-ne intellectus in me quàm in illis? Saluberrima auctoritas revocavit cogitationem ab impietate.

22. Et quid sequitur? *Si dicebam, narrabo sic: ecce generationem filiorum tuorum reprobavi.* Ergo
℣. 16. ne reprobaret, quid fecit? *Et suscepi cognoscere.* Suscepit cognoscere: Deus illi adsit, ut cognoscat. Interim, Fratres, à magno lapsu revocatur, quando non se jam scientem præsumit, sed suscepit cognoscere quod nesciebat. Jam enim volebat quasi sciens videri, & prædicare nullam esse Deo curam de rebus humanis. Facta est enim ista iniquorum nequissima & impia doctrina. Sciatis Fratres, multos disputare, & dicere quia Deus res humanas non curat, quia casibus reguntur omnia, vel quia stellis subjectæ sunt voluntates nostræ, quia unusquisque non pro meritis agitur, sed necessitate stellarum suarum: doctrina mala, doctrina impia. In hæc iste ibat, cujus penè commoti sunt pedes, & cujus paulò minùs effusi sunt gressus; in hunc ibat errorem: sed quia non concinebat generationi filiorum Dei, suscepit cognoscere; & damnavit scientiam, in qua justis Dei non congruebat. Et quid dicat, audiamus; quia suscepit cognoscere, & adjutus est, & didicit aliquid, & indicavit nobis. *Et suscepi*, inquit, *cognoscere. Hoc labor est ante me.* Verè magnus labor, cognoscere quomodo & Deus curet res humanas, & bene sit malis, & laborent boni. Magna vis quæstionis: ideo, *Hoc labor est ante me.* Quasi stat mihi in facie murus quidam: sed
Psal. 17.30. habes vocem Psalmi, In Deo meo transgrediar murum. *Hoc labor est ante me.*

23. Verum dicis, labor est ante te; sed ante Deum non est labor: fac te ante Deum ubi non est labor, & nec tibi erit labor. Et fecit hoc; nam
℣. 17. dicit quamdiu labor ante se: *Donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima.* Magna res, Fratres. Jam diu laboro, inquit, & ante faciem meam laborem quemdam quasi inextricabilem video, ut cognoscam quomodo & justus sit Deus, & res humanas curet, & non sit iniquus, quòd peccantes & scelera facientes felicitatem habent in hac terra, pii verò & Deo servientes in tentationibus plerumque & in laboribus fatigantur: magna difficultas est hoc scire, sed *donec introeam in sanctuarium Dei.* In sanctuario enim Dei quid tibi præstatur, ut hanc solvas quæstionem? *Et intelligam*, inquit, *in novissima:* non in præsentia. Ego, inquit, de sanctuario Dei intendo oculum in finem, præsentia transgredior. Totum hoc quod vocatur humanum genus, omnis ista massa mortalitatis ventura est ad examen, ventura est ad libram, appendentur ibi opera hominum. Cuncta modò nubes involvit: sed Deo cognita sunt merita singulorum. *Et intelligam*, inquit, *in novissima:* sed non à me; nam ante me labor est. Unde *intelligam in novissima?* Intrem in sanctuarium Dei. Ibi ergo intellexit, & unde modò isti felices.

A 24. *Verumtamen propter dolositatem posuisti* ℣. 18.
eis. Quia dolosi sunt, id est, fraudulenti; quia dolosi sunt, dolos patiuntur. Quid est hoc, quia fraudulenti sunt, fraudem patiuntur? Fraudem volunt facere generi humano in omnibus nequitiis suis, fraudem & ipsi patiuntur, ut terrena bona eligant, & relinquant æterna. Ergo, Fratres, in eo quod fraudem faciunt, fraudem patiuntur. Quod jam dudum dixi, Fratres, quale cor habet, qui ut lucretur vestem, perdit fidem? Ille cui tulit vestem B passus est fraudem, an iste qui tanto damno percutitur? Si pretiosior est vestis quàm fides, majore damno ille afficitur: si autem incomparabiliter fides excedit totum mundum, ille videbitur damnum vestis perpeti; huic autem dicitur, Quid prodest homini, si totum mundum lucretur; animæ autem suæ damnum patiatur? (Matth. 16. 26.) Ergo quid illis contigit? *Propter dolositatem posuisti eis: dejecisti eos dum extollerentur.* Non dixit, Dejecisti eos, quia elati sunt: non quasi postea quàm elati sunt dejeci- C sti illos; sed in eo ipso quod elati sunt, dejecti sunt. Sic enim efferri, jam cadere est, *Dejecisti eos dum extollerentur.*

25. *Quomodo facti sunt in desolationem subitò?* ℣. 19.
Admiratur super eis, intelligens in novissima. *Defecerunt.* Verè quomodo fumus, qui dum extollitur, deficit, defecerunt. Quomodo dicit, *defecerunt?* Quomodo qui intelligit in novissima. *Defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam.*

26. *Veluti somnium exsurgentis.* Quomodo de- ℣. 20.
D fecerunt? Quomodo deficit somnium exsurgentis. Fac hominem in somnis videre se invenisse thesauros: dives est, sed donec evigilet. *Veluti somnium exsurgentis:* sic defecerunt, quomodo somnium evigilantis. Quæritur igitur, & non est: nihil in manibus, nihil in lecto. Pauper dormierat, dives in somnis factus fuerat: si non evigilasset, dives esset: evigilavit, invenit ærumnam, quam dimiserat dormiens. Et isti [a] invenient miseriam, quam sibi comparaverant. Cùm evigilaverint de hac vi- E ta, transit illud quod quasi in somno tenebatur. *Veluti somnium exsurgentis.* Et ne diceretur, Quid ergo, parva tibi videtur claritas eorum, parva tibi videtur pompa eorum, parvi tibi videntur tituli, imagines, statuæ, laudes, cunei clientium? *Domine*, ait, *in civitate tua* [b] *imaginem illorum ad nihilum rediges.* Itaque, Fratres mei, liberè loquens de hoc loco, [c] vel unde licet; quia quando vobis miscemur, magis vos ferimus, quàm docemus: in nomine Christi & in timore ejus exhortor F vos, ut quicumque ista non habetis, non cupiatis; quicumque habetis, non in eis præsumatis. Ecce dixi vobis, non dico, Damnamini, quia habetis; sed, damnamini, si de talibus præsumatis, si de talibus inflemini, si propter talia magni vobis videamini, si propter talia pauperes non agnoscatis, si generis humani conditionem communem propter excellentem vanitatem obliviscamini. Tunc enim Deus necesse est retribuat in novissima, & in civitate sua imaginem talium ad G nihilum redigat. Qui autem dives est, hoc modo sit, quo præcepit Apostolus: Præcipe, inquit, divitibus hujus mundi non superbè sapere, (1. Tim. 6. 17.) neque sperare in incerto divitiarum suarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Abstulit superbiam divitum, dat consi-

[a] Editi, *non invenient.* Abest, *non*, à MSS
[b] Er. & plerique MSS. hoc tantùm loco, *imagines.*

[c] Sic Regius codex. Alii MSS. *vel unde libet.* Editi verò, *veluti unde libet.*

lium. Quasi dicerent, Divites sumus, superbire nos prohibes, jactare pompas divitiarum nostrarum vetas: quid ergo facturi sumus de istis divitiis? Usque adeo non est quod inde faciant? Divites sint, inquit, in operibus bonis; facilè tribuant, communicent. Et quid prodest hoc? Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Ubi debent sibi thesaurizare? Quò misit iste oculum, intrans in sanctuarium Dei. Exhorrescant omnes fratres nostri divites, abundantes pecuniâ, auro, argento, familiâ, honoribus, exhorrescant quod modò dictum est, *Domine in civitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges.* Nonne digni sunt hæc pati, ut Deus in civitate sua imaginem illorum ad nihilum redigat, quia & ipsi in civitate sua terrena imaginem Dei ad nihilum redegerunt? *In civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.*

27. *Quia delectatum est cor meum.* Dicit quibus rebus tentatur: *Quia delectatum est*, inquit, *cor meum; & renes mei mutati sunt.* Quando me delectaverunt temporalia ista, mutati sunt renes mei. Potest & sic intelligi: *Quia delectatum est cor meum*, in Deum; *& renes mei mutati sunt*, id est, libidines meæ mutatæ sunt, & castus totus factus sum. *Renes mei mutati sunt.* Et audi quomodo.

28. *Et ego ad nihilum redactus sum, & non cognovi.* Ego ille, qui modò ista dico de divitibus, aliquando talia desideravi: ideo, *& ego ad nihilum redactus sum*, quando penè effusi sunt gressus mei. *Et ego ad nihilum redactus sum, & non cognovi.* Non est ergo desperandum & de illis, in quos talia dicebam.

29. Quid est, *non cognovi?* * *Quasi pecus factus sum ad te, & ego semper tecum.* Multùm interest inter istum & alios. Iste quasi pecus factus est desiderando terrena, quando redactus ad nihilum non cognovit æterna: sed non recessit à Deo suo, quia non illa desideravit à dæmonibus, à diabolo. Hoc enim jam vobis commendavi. Vox est synagogæ, id est, illius populi qui non servivit idolis. Pecus quidem factus sum, à Deo meo terrena desiderans: sed numquam recessi ab ipso Deo meo.

30. Quia ergo, quamvis factus pecus, non recessi à Deo meo; sequitur, *Tenuisti manum dexteræ meæ.* Non dixit, manum dexteram meam; sed, *manum dexteræ meæ.* Si dexteræ manus est, manus habet manum. *Manum tenuisti dexteræ meæ*, ut deduceres me. Quid posuit manum? Potestatem. Hoc enim dicimus quemquam habere in manu, quod habet in potestate: quomodo dixit diabolus Deo de Job, Mitte manum tuam, & tolle quæ habet. Quid est, mitte manum tuam? Da potestatem. Manum Dei, potestatem Dei dixit: sicut scriptum est alio loco, Mors & vita in manibus linguæ. Numquid lingua habet manus? Sed quid est, in manibus linguæ? In potestate linguæ. Quid est, in potestate linguæ? Ex ore tuo justificaberis, & ex ore tuo condemnaberis. *Tenuisti ergo manum dexteræ meæ*; potestatem dexteræ meæ. Quæ erat dextera mea? Quia ego semper tecum. In [a] sinistram habebam, quia pecus factus sum, id est, quia terrena in me fuit concupiscentia: sed dextera mea erat, quia semper tecum eram. Hujus dexteræ meæ manum tenuisti, id est, potestatem rexisti. Quam potestatem? Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cœpit esse jam inter filios Dei, ad novum Testamentum pertinens. Vide quomodo retenta est manus dexteræ ejus. *In voluntate tua deduxisti me.* Quid est, *in voluntate tua?* Non in meritis meis. Quid est, *in voluntate tua?* Audi Apostolum, qui fuit pecus primò terrena desiderans, & secundùm vetus Testamentum vivens, quid ait? Qui primò fui blasphemus, & persecutor, & injuriosus; sed misericordiam consecutus sum. Quid est, *in voluntate tua?* Gratiâ Dei sum quod sum. *Et [b] cum gloria assumsisti me.* Jam quò assumtus est, & in qua gloria, quis explicat? quis dicit? Exspectemus hoc, quia in resurrectione erit, in novissimis erit. *Cum gloria assumsisti me.*

31. Et cœpit cogitare felicitatem ipsam cælestem, & arguere se, quia pecus fuit, & terrena desideravit. *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?* Ex voce vestra intellexisse vos video. Comparavit voluntati suæ terrenæ præmium cæleste, quod accepturus est, vidit quid ibi sibi servaretur; & cogitans & æstuans in cogitatione cujusdam rei ineffabilis, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, non dixit, Illud, aut illud mihi est in cælo; sed, *Quid mihi est in cælo?* Quid est illud quod habeo in cælo? quid est? quantum est? quale est? *Et*, cùm non transit quod habeo in cælo, *à te quid volui super terram?* Servas mihi tu: (Sic dicam ut possum, sed date veniam: accipite conatum meum, devotionem nitendi; nam explicandi [c] nulla facultas est.) Servas, inquit, mihi tu in cælo divitias immortales teipsum, & ego volui à te in terra quod habent & impii, quod habent & mali, quod habent & facinorosi, pecuniam, aurum, argentum, gemmas, familias, quod habent & scelerati multi, quod habent multæ feminæ turpes, multi viri turpes: hæc pro magno desideravi à Deo meo super terram; cùm servet se mihi in cælo Deus meus. *Quid enim mihi est in cælo?* Ostendere habet ipsum quid. *Et à te quid volui super terram?*

32. *Defecit cor meum & caro mea, Deus cordis mei.* Hoc ergo mihi est in cælo servatum, *Deus cordis mei, & pars mea Deus meus.* Quid est, Fratres? Inveniamus divitias nostras, eligat sibi partes genus humanum. Videamus homines cupiditatum diversitate laniari: eligant alii militiam, alii advocationem, alii diversas variasque doctrinas, alii negotiationem, alii agriculturam; istas partes sibi faciant de rebus humanis: clamet populus Dei, *Pars mea Deus meus.* Non ad tempus pars mea; sed *pars mea Deus in sæcula.* Aurum etsi semper habeo, quid habeo? Deum [d] etsi non semper haberem, quàm magnum bonum haberem? Huc accedit, quia mihi seipsum promittit, & id me in æternum habiturum promittit. Tantum habeo, & numquam non habeo. Magna felicitas: *Pars mea Deus.* Quamdiu? *In sæcula.* Quoniam ecce vide quomodo illum amavit; fecit cor castum: *Deus cordis mei, & pars mea Deus in sæcula.* Factum est cor castum, gratis jam amatur Deus, non ab illo petitur aliud præmium. Qui aliud præmium petit à Deo, & propterea vult servire Deo; carius facit quod vult accipere, quàm

[a] Sic melioris notæ MSS. At editi, *In sinistra.*
[b] Omnes MSS. hoc loco, *in gloria.*
[c] MSS. *nullam facultatem.*
[d] Sic meliores MSS. At editi, *Deum si semper haberem &c.*

ipsum à quo vult accipere. Quid ergo, nullum præmium Dei? Nullum, præter ipsum. Præmium Dei, ipse Deus est. Hoc amat, hoc diligit: si aliud dilexerit, non erit castus amor. Recedis ab igne immortali, frigesces, corrumpêris. Noli recedere, corruptio tua erit, fornicatio tua erit. Jam iste redit, jam istum pœnitet, jam pœnitentiam iste eligit, jam dicit, *Pars mea Deus*. Et quomodo delectatur in ipso, quem sibi partem elegit?

℣. 27. 33. *Ecce qui longè se faciunt à te, peribunt.* Iste ergo recessit à Deo, sed non longè: quia qua-
℣. 23. si pecus factus sum, inquit, & ego semper tecum. Illi verò longè recesserunt, quia non solùm terrena desideraverunt, sed ea à dæmonibus & à diabolo petierunt. *Qui longè se faciunt à te, peribunt.* Et quid est, longè à Deo fieri? *Perdidisti omnem qui fornicatur abs te.* Huic fornicationi contrarius est amor castus. Quis est amor castus? Amat jam anima sponsum suum: quid ab illo quærit, ab sponso suo quem diligit? Fortè quomodo sibi eligunt homines aut generos aut sponsos feminæ: eligit fortè divitias & aurum ejus amat, & fundos, & argentum, & pecuniam, & equos, & familiam, & cetera? Absit. Iste ipsum solum amat, gratis
Iohan. 1. 3. amat; quia in ipso habet omnia, quia per ipsum facta sunt omnia. *Perdidisti*, inquit, *omnem qui fornicatur abs te.*

℣. 28. 34. Tu autem quid facis? *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Hoc est totum bonum. Vultis amplius? Doleo volentes. Fratres, quid vultis amplius? Deo adhærere nihil est melius,
1. Cor. 13. 12. quando eum videbimus facie ad faciem. Modò ergo quid? Quia adhuc peregrinus loquor: *Adhærere*, inquit, *Deo bonum est:* sed modò in peregrinatione, quia nondum venit res, *Ponere in Deo spem meam.* Quamdiu ergo nondum adhæsisti, ibi pone spem. Fluctuas, præmitte ad terram ancoram. Nondum hæres per præsentiam, inhære per spem. *Ponere in Deo spem meam.* Et quid hîc agens pones in Deo spem tuam? Quod erit negotium tuum, nisi ut laudes quem diligis, & [a] facias tecum coamatores ejus? Ecce si amares Aurigam, non raperes ceteros ut tecum amarent? Amator Aurigæ quacumque transit loquitur de illo, ut cum illo eum ament & ceteri. Gratis amantur flagitiosi homines, & à Deo præmium quæritur ut ametur? Ama Deum gratis, nulli invideas Deum. Rapite eum quotquot potestis, quotquot possessuri estis: non fit angustus; nullos in illo limites facietis; totum singuli possidebitis, & totum omnes habebitis. Ergo hoc fac cùm hîc es, id est, cùm ponis in Deo spem tuam. Quid enim sequitur? *Ut annuntiem omnes laudes tuas in atriis filiæ Sion. Ut annuntiem omnes laudes tuas:* sed ubi? *In atriis filiæ Sion:* quia prædicatio Dei præter Ecclesiam inanis est. Parum est laudare Deum, & annuntiare omnes laudes ejus. In atriis filiæ Sion annuntia. Ad unitatem [b] tende, noli dividere populum; sed rape ad unum, & fac unum. Oblitus sum quamdiu dixi. Jam finito Psalmo, & ex isto [c] odore conjicio me diuturnum habuisse sermonem: sed studiis vestris non sufficio; violenti estis nimis: utinam istâ violentiâ rapiatis regnum cælorum.

IN PSALMUM LXXIII.
*ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

℣. 1. 1. PSALMI hujus titulus est, *Intellectûs Asaph*. Asaph Latinè congregatio, Græcè synagoga dicitur. Videamus quid intellexerit ista synagoga. Nos autem intelligamus primitus synagogam: exinde intelligemus quid intellexerit synagoga. Omnis congregatio generali nomine synagoga appellatur: & pecorum & hominum potest dici congregatio; non autem hîc pecorum congregatio est, quando audivimus intellectum. Nam homo cùm in se neglexerit intellectum in honore positus, quid de illo dictum est, audi: Homo in honore positus non intellexit, comparatus est jumentis insensatis, & similis factus est illis. Psal. 48. 13. Quia ergo non est pecorum congregatio, nec diu differendum est, nec diligentiùs commendandum: sed quia hominum est, quorum hominum sit hoc debemus intelligere. Non utique eorum hominum est, qui in honore positi non intelligentes comparati sunt jumentis insensatis, & similes facti sunt eis; sed eorum qui intelligunt. Præscribit enim hoc titulus Psalmi, dicens, *Intellectûs Asaph.* [d] Intelligens ergo quædam congregatio est, cujus vocem audituri sumus. Sed quoniam propriè synagoga dicta est congregatio populi Israël, ita ut ubicumque audierimus synagogam, non jam soleamus intelligere nisi populum Judæorum; videamus ne fortè ipsius vox sit in isto Psalmo. Sed qualium Judæorum, & qualis populi Israël? Non enim paleæ, sed fortè frumenti; non ramorum fractorum, sed fortè confirmatorum. Matth. 3. 12. Non enim omnes, qui sunt ex Israël, hi sunt Israëlitæ; sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen: hoc est, non hi qui filii carnis, hi filii Dei; sed filii promissionis deputantur in semine. Rom. 9. 6. 7. &c. Sunt ergo quidam Israëlitæ, ex quibus erat ille de quo dictum est, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Johan. 1. 47. Non secundùm hoc dico, quod & nos Israëlitæ sumus, quia & nos semen Abrahæ sumus. Gentibus quippe loquebatur Apostolus, cùm diceret, Ergo semen Abrahæ estis secundùm promissionem heredes. Gal. 3. 9. Secundùm hoc ergo omnes Israëlitæ, qui sequimur vestigia fidei patris nostri Abrahæ. Sed illo modo hîc intelligamus Israëlitarum vocem, quomodo dixit Apostolus; Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahæ, tribu Benjamin. Rom. 11. 1. Hîc ergo intelligamus, quod Prophetæ dixerunt, Reliquiæ salvæ fient. Rom. 9. 27. Reliquiarum itaque salvatarum audiamus hîc vocem; ut loquatur synagoga, quæ acceperat vetus Testamentum, & intenta erat in promissa carnalia; & ex hoc factum est, ut nutarent ei pedes. Nam & in alio quodam Psalmo, ubi etiam titulus habet Asaph, quid dicitur? Quàm bonus Deus Israël rectis corde! Psal. 72. 1. & 2. Mei autem penè moti sunt pedes. Et quasi diceremus, Unde tibi moti sunt pedes? Paulò minùs, inquit, effusi sunt gressus mei, quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Ibidem & 3. Cùm enim secundùm promissa Dei ad vetus Testamentum pertinentia exspectaret felicitatem terrenam, animadvertit eam abundare apud impios; in his rebus, quas exspectabat à Deo, pollere illos, qui non colerent Deum: & tamquam sine caussa Deo servisset, nutaverunt pedes ejus. Ibi enim dicit, Ecce ipsi peccatores, & abundantes in Ibidem 12. & 13.

[a] Sic MSS. At editi, *& saties te cum amatoribus ejus.*
[b] Editi, *adtende.* At MSS. *tende*: pluresque ex iis paulò pòst habent, *rape ad unum & fac unam.*

[c] Regius liber, *ardore.* Alii MSS. cum editis, *odore*: an fortè pro, *sudore.*
[d] Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *Intellectus.*

sæculo

ſæculo obtinuerunt divitias. Numquid in vano juſtificavi cor meum? Videte quemadmodum pauló minùs effuſi ſunt greſſus ejus, ut jam dicat ſibi anima, Quæ utilitas, quia ſervio Deo? Ecce ille non ſervit, & felix eſt; ego ſervio, & laboro. Poſtremò puta quia ego felix ſum; quando & ille felix eſt, qui non ſervit, quare me putem ideo felicem eſſe quia ſervio? Ille autem Pſalmus cujus teſtimonium produxi, præcedit iſtum quem nunc in manibus habemus.

2. Opportunè autem non ex noſtra, ſed ex Dei B diſpenſatione factum eſt, ut modò audiremus ex Johan. 1. 17. Evangelio, Quia Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt. Si enim diſ- Sacramenta. cernimus duo Teſtamenta, Vetus & Novum, non Promiſſa. ſunt eadem ſacramenta, nec eadem promiſſa; ea- Præcepta. Exodi 20. 13. &c. dem tamen pleraque præcepta. Nam, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Honora patrem & matrem, Non falſum teſtimonium dixeris, Non concupiſces rem proximi tui, Non concupiſces uxorem proximi tui, & nobis præceptum C eſt; & quiſquis ea non obſervaverit, deviat, nec omnino dignus eſt, qui [a] accipere mereatur montem Pſal. 14. 1. ſanctum Dei, de quo dictum eſt, Quis habitabit in » tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſan- Pſal. 23. 4. cto tuo? Innocens manibus, & mundo corde. » [b] Diſcuſſa ergo præcepta, aut omnia eadem inveniuntur, aut vix aliqua in Evangelio, quæ non dicta ſint à Prophetis. Præcepta eadem, ſacramenta non eadem, promiſſa non eadem. Videamus quare D præcepta eadem: quia ſecundùm hæc Deo ſervire debemus. Sacramenta non eadem, quia alia ſunt ſacramenta dantia ſalutem, alia promittentia Salvatorem. Sacramenta novi Teſtamenti dant ſalutem, ſacramenta veteris Teſtamenti promiſerunt Salvatorem. Cùm ergo jam teneas promiſſa, quid quæris promittentia, habens jam [c] Salvatorem? Hoc dico, teneas promiſſa, non quòd jam acceperimus vitam æternam; ſed quia jam venerit Chriſtus, qui per Prophetas prænuntiabatur. Mutata ſunt ſacramenta, facta ſunt faciliora, pauciora; ſa- E lubriora, feliciora. Promiſſa quare non eadem? Exodi 3. 8. Quia promiſſa eſt terra Chanaan, terra copioſa, fructuoſa, affluens lacte & melle; promiſſum regnum temporale, promiſſa felicitas ſæculi, promiſſa fecunditas filiorum, promiſſa ſubjectio inimicorum. Hæc omnia ad terrenam felicitatem pertinent. Sed quare ipſa primò promitti oportebat? 1. Cor. 15. 46. &c. Quia non primò quod ſpiritale eſt, ſed quod anima- » le: poſtea, inquit, ſpiritale. Primus homo de terra » terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis: qualis F » terrenus, tales & terreni; & qualis cæleſtis, tales & » cæleſtes. Sicut portavimus imaginem terreni, por- » temus & imaginem ejus qui de cælo eſt. Ad imaginem terreni pertinet vetus Teſtamentum, ad imaginem cæleſtis novum Teſtamentum. Sed ne quiſquam putaret ab alio factum eſſe hominem terrenum, ab alio cæleſtem; ideo Deus oſtendens ſe eſſe utriuſque creatorem, etiam utriuſque Teſtamenti ſe eſſe voluit auctorem; ut & terrena promitteret in vetere Teſtamento, & cæleſtia in novo Teſta- G mento. Sed [d] quamdiu priùs homo terrenus es, quamdiu terrena ſapis? Numquid quoniam puero dantur quædam puerilia ludicra, quibus puerilis

A animus avocetur, propterea grandeſcenti non ei excutiuntur è manibus, ut aliquid jam utilius tractet, quod grandem decet? Verumtamen tu ipſe dediſti filio tuo, & nuces parvulo, & codicem grandi. Non ergo, quia illa quaſi ludicra puerorum Deus per novum Teſtamentum excuſſit de manibus filiorum, ut aliquid utilius daret grandeſcentibus, propterea priora illa non ipſe dediſſe putandus eſt. Ipſe utrumque dedit. Sed Lex ipſa per Moyſen da- Johan. 1. 17. ta eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta B eſt: gratia, quia impletur per caritatem, quod per litteram jubebatur; veritas, quia redditur quod promittebatur. Hoc ergo intellexit Aſaph iſte. Denique omnia quæ Judæis promiſſa fuerant, ablata ſunt. Ubi eſt regnum eorum? ubi templum? ubi unctio? ubi ſacerdos? ubi jam apud illos Prophetæ? Ex quo venit, qui per Prophetas prædicabatur, in illa gente jam nihil horum eſt: jam perdidit terrena, & nondum quærit cæleſtia.

3. Inhærere ergo terrenis, quamvis ea Deus do- C net, non debes. Verumtamen non quia inhærere eis non debemus, alium ea dare, niſi Deum, credere debemus; ipſe ea dat: ſed noli pro magno exſpectare ab eo bonum, quod dat & non bono. Nam ſi pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem ea voluit dare & malis, ut diſcant boni aliud ab eo quærere, quod non dat & malis. Illi autem inhærentes terrenis miſeri, & non de illo præſumentes qui fecit cælum & terram, qui eis dedit & ipſa terrena, qui eos etiam temporaliter de Ægypti ca- D ptivitate liberavit, qui eos per diviſum mare duxit, Exodi 14. 22. qui eorum inimicos perſequentes fluctibus obruit, non in illo præſumentes qui daret utique cæleſtia grandibus, ſicut terrena parvulis dedit, timentes perdere quod acceperant, occiderunt qui dederat. Hæc dicimus, Fratres, ut [e] homines de novo Teſtamento diſcatis non inhærere terrenis. Si enim illi inexcuſabiliter terrenis inhæſerunt, quibus ipſum novum Teſtamentum nondum fuerat revelatum; quantò inexcuſabiliùs terrena ſectantur, quibus E jam promiſſa cæleſtia in novo Teſtamento revelata ſunt? Nam recolite Fratres mei, quid dictum ſit à perſequentibus Chriſtum. Si dimiſerimus eum, Johan. 11. 48. venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Videte quia timendo terrena perdere, regem cæli occiderunt. Et quid eis factum eſt? Perdiderunt etiam ipſa terrena: & ubi occiderunt Chriſtum, ibi occiſi ſunt: & cùm terram nolentes perdere, datorem vitæ occiderunt, eamdem terram occiſi perdiderunt; & eo tempore quo illum occi- F derunt, ut ex ipſo tempore admonerentur, quare iſta perpeſſi ſunt. Quando enim everſa eſt civitas Judæorum, Paſcha celebrabant, & in multis millibus hominum tota ipſa gens convenerat ad illius feſtivitatis celebrationem. Ibi Deus, per malos quidem, ſed tamen ille bonus; per injuſtos, ſed juſtus & juſtè, ita in eos vindicavit, ut perimerentur multa hominum millia, & ipſa civitas everteretur. Hoc in iſto Pſalmo plangit *intellectus Aſaph*, & in ipſo planctu tamquam intellectus diſcernit terrena à G cæleſtibus, diſcernit vetus Teſtamentum à novo Teſtamento: ut videas per quæ tranſeas, quid exſpectes, quid relinquas, quibus hæreas. Sic ergo cœpit.

[a] Duo MSS. *adſcendere.*
[b] Iſthìc in editis interponebatur, *Hæc dicimus, Fratres cariſſimi, ut omnes de novo Teſtamento diſcatis non inhærere terrenis rebus, ſed cæleſtia adipiſci*: quod abeſt à MSS.
[c] Sic probæ notæ MSS. At Lov. *Salvatorem habens jam in hoc teneas promiſſa.*
[d] Sic Regius codex. Alii plerique MSS. *Sed quamdiu primus* &c. Editi verò, *Sed tamdiu primus* &c.
[e] Sic MSS. At editi, *ut omnes.*

[℣. 1.] 4. UT QUID *repulisti nos Deus in finem? Repulisti in finem*, ex persona populi Judæorum, & ex persona congregationis, quæ propriè synagoga appellatur. *Vt quid repulisti nos Deus in finem?* Non reprehendit, sed quærit *ut quid*, quamobrem, propter quid hoc fecisti? Quid fecisti? *Repulisti nos in finem.* Quid est, *in finem?* Fortè usque in finem [Rom. 10. 4.] sæculi. An repulisti nos in Christum, qui finis est omni credenti? *Vt quid* enim *repulisti nos Deus in finem? Iratus est animus tuus super oves gregis tui?* Quare iratus es super oves gregis tui, nisi quia terrenis inhærebamus, & pastorem non agnoscebamus?

[℣. 2.] 5. *Memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.* Numquid ista potest esse vox Gentium? Numquid Gentes possedit ab initio? Sed possedit semen Abrahæ, populum Israël etiam secundùm carnem natum de Patriarchis patribus nostris: quorum nos filii facti sumus, non veniendo de carne, sed imitando fidem. Illi autem à Deo possessi ab initio, quid eis contigit? *Memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Redemisti virgam hereditatis tuæ.* Ipsam congregationem tuam, virgam hereditatis tuæ redemisti. Hanc ipsam congregationem dixit virgam hereditatis. Respiciamus ad factum primum, quando voluit possidere ipsam congregationem liberans illam de Ægypto, quod signum dederit Moysi, cùm diceret Moyses ei, [Exodi 4. 1. &c.] Quod signum dabo, ut credant mihi, quia tu me misisti? Et Deus ait ad illum, Quid in manu tua portas? Virgam. Projice illam in terram. Et dimisit virgam in terram, & facta est serpens; & expavit Moyses, & fugit Moyses ab eo. Et ait illi Dominus, Apprehende caudam ejus. Et apprehendit; & reversa est in statum suum, virga facta, sicut antea virga erat. Quid significat? Non enim frustra fa- [Gen. 3. 1.] ctum est. Interrogemus litteras Dei. Quid serpens persuasit homini? Mortem. Ergo mors à serpente. Si mors à serpente, virga in serpente, Christus in morte. Ideo etiam cùm à serpentibus in deserto morderentur & necarentur, præcepit Dominus [Num. 21. 8. Johan. 3. 14.] Moysi, ut serpentem æneum exaltaret in eremo, & admoneret populum, ut quisquis à serpente morsus esset, illum intueretur, & sanaretur. Sic & fiebat: sic & homines à venenis, morsi à serpentibus, sanabantur intuendo serpentem. Sanari à serpente, magnum sacramentum. Quid est, intuendo serpentem sanari à serpente? Credendo in mortuum sal- [Exodi 4. 3.] vari à morte. Et tamen expavit & fugit Moyses. Quid est, ab illo serpente fugisse Moysen? Quid Fratres, nisi quod scimus in Evangelio factum? [Lucæ 24. 21.] Mortuus est Christus, & expaverunt discipuli, & ab illa spe in qua fuerant recesserunt. Sed quid di- [Exodi 4. 4.] ctum est? Apprehende caudam ejus. Quid est, caudam? Posteriora comprehende. Hoc significavit & [Exodi 33. 23.] illud, Posteriora mea videbis. Primò factus serpens, sed caudâ retentâ facta virga; primò occisus, postea resurrexit. Est etiam in cauda serpentis finis sæculi. Quia sic modò mortalitas Ecclesiæ ambulat: alii eunt, alii veniunt per mortem tamquam per serpentem; quia à serpente mors seminata est: sed in fine sæculi, tamquam caudâ, redimus ad manum Dei, & efficimur stabilitum regnum Dei, ut impleatur in nobis, *Redemisti virgam hereditatis tuæ.* Sed quia synagogæ vox est; redemta autem virga hereditatis Dei magis apparet in Gentibus; occulta autem spes Judæorum, vel eorum qui futuri sunt ut credant, vel eorum qui eo tempore crediderunt, quando misso Spiritu-sancto, disci- [Act. 2. 4.] puli omnium gentium linguis locuti sunt. Tunc enim aliquot millia de Judæis ipsis Christi crucifixoribus crediderunt: & quia propè inventi erant, ita crediderunt, ut omnia quæ habebant vende- [Act. 4. 34.] rent, & pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponerent. Quia ergo occultum erat hoc, magisque redemtio virgæ Dei clara futura erat in Gentibus: [a] explanat unde dicat quod dixit, *Redemisti virgam hereditatis tuæ.* Hoc dixit non de Gentibus, in quibus manifestum est. Sed unde? *Montem Sion.* Adhuc & mons Sion potest aliter intelligi. *Istum quem inhabitasti in ipso.* Ubi erat populus antè, ubi institutum templum, ubi celebrata sacrificia, ubi omnia illo tempore necessaria Christum promittentia. Promissio, cùm res redditur, jam fit superflua. Nam antequam reddatur quod promittitur, necessaria est ipsa promissio, ne promissum sibi obliviscatur cui promittitur, & non exspectando moriatur. Oportet ergo ut exspectet, ut cùm venerit accipiat: ideo non debet deserere promissionem. Propter hoc non deserebantur figuræ, ut veniente die, umbræ tollerentur. *Montem Sion istum quem inhabitasti in ipso.*

6. *Eleva manum tuam in superbiam eorum in* [℣. 3.] *finem.* Quomodo nos repellebas in finem, sic *eleva manum tuam in superbiam eorum in finem.* Quorum superbiam? A quibus eversa est Jerusalem. A quibus autem, nisi à regibus Gentium? Bene elevata est manus ejus in superbiam eorum in finem: nam & ipsi jam Christum cognoverunt. Finis enim Le- [Rom. 10. 4.] gis Christus ad justitiam omni credenti. Quàm bene illis optat? Quasi iratus loquitur, & maledicere videtur: & utinam eveniat quod maledicit; immo jam in nomine Christi evenire gaudeamus. Jam tenentes sceptrum, subduntur ligno crucis: jam fit quod prædictum est, Adorabunt eum omnes reges [Psal. 71. 11.] terræ, omnes gentes servient illi. Jam in frontibus regum pretiosius est signum crucis, quàm gemma diadematis. *Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem. Quanta malignè operatus est inimicus in sanctis tuis?* In his quæ sancta tua erant, id est, in templo, in sacerdotio, in illis omnibus sacramentis, quæ illo tempore fuerunt, *quanta malignè operatus est inimicus?* Revera inimicus tunc operatus est. Gentes enim tunc, quæ hoc fecerunt, deos falsos colebant, simulacra adorabant, dæmonibus serviebant: operati sunt tamen multa mala in sanctis Dei. Quando possent, nisi permitterentur? Quando autem permitterentur, nisi jam sancta illa [b] primò promissiva necessaria non essent, cùm ipse qui promiserat teneretur? Ergo *quanta malignè operatus est inimicus in sanctis tuis?*

7. *Et gloriati sunt omnes qui oderunt te.* Ser- [℣. 4.] vos adtende dæmonum, servos simulacrorum: quales tunc Gentes erant, quando everterunt templum & civitatem Dei, *& gloriati sunt. In medio sollemnitatis tuæ.* Mementote quod dixi, tunc eversam esse Jerusalem, cùm ipsa sollemnitas ageretur: in qua sollemnitate Dominum crucifixerunt. Congregati sævierunt, congregati perierunt.

8. *Posuerunt signa sua signa,* * *& non cog-* [℣. 5.] *noverunt.* Habebant signa, quæ ibi ponerent, vexilla sua, aquilas suas, dracones suos, signa Ro-

[a] Editi, *exprimit.* At MSS. quidam, *explanat*: potiores, *expropriat.*

[b] Sic aliquot MSS. At editi, *prima*: & omittunt vocem, *necessaria.*

mana; aut etiam statuas suas, quas primò in tem- A
plo posuerunt; aut fortè *signa sua*, quæ audierant
à vatibus dæmonum suorum. *Et non cognoverunt.*
Joan. 19. 11. Quid non cognoverunt? Quia non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset de super. Non cognoverunt, quia non ipsis honor delatus est, ut affligerent, ut caperent, vel everterent civitatem;
a sed impietas eorum tamquam securis Dei facta est. Facti sunt instrumentum irati, non [a] in regnum placati. Facit enim hoc Deus, quod plerumque facit & homo. Aliquando iratus homo apprehendit B virgam jacentem in medio, fortasse qualecumque sarmentum, cædit inde filium suum; ac deinde projicit sarmentum in ignem, & filio servat hereditatem: sic aliquando Deus per malos erudit bonos, & per temporalem potentiam damnandorum exercet disciplinam liberandorum. Quid enim, putatis Fratres quia verè sic data est disciplina illi genti, ut omnino periret? Quanti inde postea crediderunt, quanti adhuc credituri sunt? Alia est palea, aliud frumentum; super utrumque tamen C intrat tribula: sed sub una tribula aliud comminuitur, aliud purgatur. Quantum bonum nobis Deus præstitit de malo Judæ traditoris? De ipsa sævitia Judæorum quantum bonum præstitum est fidelibus Gentibus? Occisus est Christus, ut esset in cruce
Num. 21. 8. quem adtenderet qui esset à serpente percussus. Sic ergo & isti fortè à divinis suis audierant, quia debuerunt ire ad Jerusalem, & capere eam; & cùm cepissent atque evertissent eam, dixerunt sibi quòd à dæmonibus suis factum sit: *Posuerunt signa sua* D
b *signa*, *& non cognoverunt.* Quid non cognoverunt? *Sicut in* [b] *egressum de super.* Quia nisi de super egrederetur jussio, numquam sævientibus Gentibus in Judæorum populum talia licerent. Sed
Dan. 9. 23. egressum est de super: quomodo dicit Daniel, A principio orationis tuæ egressus est sermo. Hoc & Dominus ipsi Pilato inflanti se, & ponenti signa
Joan. 19. 10. &c. sua signa, & non cognoscenti, & dicenti ad Christum, Mihi non respondes? nescis quia potestatem habeo occidendi te, & potestatem habeo dimittendi te? Et Dominus ad inflatum, tamquam E
c vesicam [c] reflandam pungens, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Sic & hîc, *Posuerunt signa sua signa, & non cognoverunt.* Quomodo non cognoverunt? *Sicut in egressum de super.* Quomodo egressus factus fuerat de super, ut hoc impleretur, numquid sic illi cognoscere potuerunt?

9. Jam percurramus versus istos, eversâ Jerusalem, propterea quia & manifesti sunt, & non F libet immorari nec in pœna inimicorum. *Quasi in*
℣. 6. *silva lignorum securibus * conciderunt januas ejus in idipsum, in dolabro & fractorio dejecerunt eam.* Id est, conspiranter, constanter, *in dolabro & fractorio dejecerunt eam.*

℣. 7. 10. *Incenderunt igni sanctuarium tuum, polluerunt in terra tabernaculum nominis tui.*
℣. 8.

11. *Dixerunt in corde suo, cognatio eorum in unum.* Quid dixerunt? *Venite, comprimamus omnes sollemnitates Domini de terra. Domini*, ex G persona hujus interpositum est, ex persona Asaph. Non enim illi sævientes Dominum appellarent, cujus templum evertebant. *Venite comprimamus omnes sollemnitates Domini à terra.* Quid Asaph? quid intellectus Asaph in his? quid? Non proficit vel disciplinâ datâ? Mentis pravitas non corrigitur? Eversa sunt omnia quæ primò erant: nusquam sacerdos, nusquam altare Judæorum, nusquam victima, nusquam templum. Ergo nihil aliud agnoscendum est quod huic decedenti successit? aut verò hoc promissivum signum auferretur, nisi venisset quod promittebatur? Videamus ergo hîc modò intellectum Asaph, videamus si proficit ex tribulatione. Adtende quid dicat: *Signa nostra* ℣. 9.
non vidimus, jam non est Propheta, & nos non cognoscet adhuc. Ecce isti Judæi qui se dicunt non agnosci adhuc, id est, in captivitate adhuc se esse, nondum se liberari, exspectant adhuc Christum. Venturus est Christus, sed veniet ut judex: primò vocator, postea discretor. [d] Veniet, quia venit, d
& eum venturum esse manifestum est: sed jam de super veniet. Ante te erat, ô Israël. Quassatus es, quia offendisti in jacentem: ne conteraris, observa de super venientem. Ita enim prædictum est per Luca 20. 18.
Prophetam: Quisquis offenderit in lapidem illum, Isai. 28. 16.
conquassabitur, & super quem venerit, conteret eum. Conquassat [e] parvus, conteret magnus. e
Jam signa tua non vides, jam non est Propheta: & dicis, *Et nos non agnoscet adhuc:* quia vos non agnoscitis adhuc. *Iam non est Propheta, & nos non agnoscet adhuc.*

12. *Vsque quò, Deus, exprobrabit inimicus?* ℣. 10.
[f] Clama quasi derelictus, quasi desertus: clama f
tamquam æger, qui medicum cædere quàm curari maluisti: non te agnoscit adhuc. Vide quid fecerit, qui te non agnoscit adhuc. Etenim quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent: & tu adhuc clamas, Jam ℣. 9.
non est Propheta, & nos non cognoscet adhuc. Ubi est intellectus tuus? *Irritat adversarius nomen* Item ℣. 10.
tuum in finem. Ad hoc irritat adversarius nomen tuum in finem, ut iratus corripias, corripiens cognoscas in finem: aut certè *in finem*, usque ad finem. Usque ad quem finem? Quò usque cognoscas, quò usque clames, quò usque apprehensâ caudâ redeat ad regnum.

13. *Vt quid avertis manum tuam & dexte-* ℣. 11.
ram tuam de medio sinu tuo in finem? Iterum aliud signum quod datum est Moysi. Quomodo enim superiùs de virga signum, ita & de dextera. Cùm enim illud factum esset de virga, dedit Deus alterum signum: Mitte, inquit, manum tuam in si- Exodi 4. 6.
num tuum, & misit: produc eam, & produxit: & inventa est alba, id est immunda. Albor enim Levit. 13. 25.
in cute, lepra est, non candor. Ipsa enim hereditas Dei, id est, populus ejus foras ab eo missus, immundus factus est. Sed quid illi ait, Revoca eam in sinum tuum. Revocavit, & reversa est ad colorem suum. Quando hoc facis, ait Asaph iste? Quò usque dexteram tuam alienas à sinu tuo, ut foris immunda remaneat? Revoca eam, redeat ad colorem, agnoscat salvatorem. *Vt quid avertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Hæc clamat cæcus, non intelligens, & hoc Deus [g] facit quod facit. Quare enim venit g
Christus? Cæcitas ex parte Israël facta est, ut ple- Rom. 11. 25.
nitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël sal-

[a] Particula *in* abest ab editis: sed exstat in MSS.
[b] Editi, *in egressu*. At MSS. *in egressum*.
[c] Sic MSS. Editi verò, *inflatam*.
[d] Aliquot MSS. *postea discretor veniet. Quia veniet* &c. Nonnulli verò, *Veniet qui jam venit*

[e] Editi, *Conquassat parvos, conteret magnos.* Veriùs MSS. *parvus*, & postea *magnus*.
[f] Sic Er. & MSS. At Lov. hoc & proximè sequente loco, *clamas*.
[g] Regius liber, *Deus fecit*. At Corbeiensis, *Deus fecit quod*: nec addit, *facit*. Locus in editis & in MSS. uti videtur, vitiatus.

vus fieret. Ergo jam Asaph agnosce quod præcessit, ut vel sequaris, si præcedere non potuisti. Non enim frustra venit Christus, aut frustra occisus est Christus, aut frustra granum cecidit in terram, nisi ut multipliciter surgeret. Exaltatus est serpens in eremo, ut percussum à veneno sanaret. Adtende quod factum est. Noli putare vacare quòd venit; ne te malum inveniat, cùm iterum venerit.

Johan. 12. 25. Num. 21. 9.

14. Intellexit Asaph; quia in titulo Psalmi, ℣. 1. Intellectus Asaph. Et quid ait? *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio* ℣. 9. *terræ.* Hàc nos clamamus, Jam non est propheta; & nos non cognoscet adhuc: hàc autem *Deus noster, rex noster, qui est ante sæcula*; quia ipse est in principio Verbum, per quod facta sunt sæcula: *operatus est salutem in medio terræ. Deus* ergo *rex noster ante sæcula*, quid fecit? *Operatus est salutem in medio terræ:* & ego adhuc clamo quasi desertus. Ille operatur salutem in medio terræ: & ego remansi terra. Intellexit Asaph bene; quia, ℣. 1. Intellectus Asaph. Quare enim ista, aut qualem salutem operatus est Christus, nisi ut discerent homines æterna desiderare, non semper temporalibus inhærere? *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ.* Dum nos ℣. 10. & 11. clamamus, Usque quò Domine exprobrabit inimi- » cus in finem, usque quò irritat adversarius, usque » quò manum tuam avertis à sinu tuo? Cùm hæc dicimus: *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ:* & nos dormimus. Jam vigilant Gentes, & nos stertimus, & tamquam nos Deus deseruerit, in somnis deliramus. *Operatus est salutem in medio terræ.*

15. Jam ergo Asaph corrige te ad intellectum, dic nobis qualem salutem operatus est Deus in medio terræ. Cùm illa terrena vestra salus eversa est, ℣. 13. quid fecit? quid promisit? *Tu confirmasti in virtute tua mare.* Tamquam gente Judæorum velut aridâ à fluctibus separatâ, mare in amaritudine sua Gentes erant, terramque illam undique circumluebant: ecce *confirmasti in virtute tua mare*, & remansit terra sitiens imbrem tuum. *Tu confirmasti in virtute tua mare. Contrivisti capita draconum in aqua.* Draconum capita, dæmoniorum superbias, à quibus Gentes possidebantur, contrivisti super aquam: quia eos quos possidebant, tu per baptismum liberasti.

16. Quid adhuc post capita draconum? Illi enim dracones habent principem suum, & ipse primus est magnus draco. Et de illo quid fecit qui ope- ℣. 14. ratus est salutem in medio terræ? Audi: *Tu confregisti caput draconis.* Cujus draconis? Intelligimus dracones omnia dæmonia sub diabolo militantia: quem ergo singularem draconem, cujus caput confractum est, nisi ipsum diabolum intelligere debemus? Quid de illo fecit? *Tu confregisti caput draconis.* Illud est initium peccati. Caput illud est Gen. 3. 15. quod accepit maledictum, ut semen Evæ observarent caput serpentis. Admonita est enim Ecclesia Eccli. 10. 15. initium peccati devitare. Quod est initium peccati, tamquam caput serpentis? Initium omnis peccati superbia. Confractum est ergo caput draconis, confracta est superbia diabolica. Et quid de illo fecit, qui operatus est salutem in medio terræ? *Dedisti eum in escam populis Æthiopibus.* Quid est hoc? Quomodo intelligo populos Æthiopes? Quomodo, nisi per hos omnes Gentes? Et bene per nigros: Æthiopes enim nigri sunt: Ipsi vocantur ad fidem, qui nigri fuerunt; ipsi prorsus, ut dicatur eis, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ipsi prorsus vocantur nigri, sed ne remaneant nigri: de his enim fit Ecclesia, cui dicitur, Quæ est ista quæ adscendit dealbata? Quid enim de nigra factum est, nisi quod dictum est, Nigra sum, & speciosa? Et quomodo acceperunt isti in escam draconem istum? Puto quia magis Christum acceperunt in escam: sed Christum, quo se consummarent; diabolum, quem consumerent. Nam inde & vitulus ille quem adoravit populus infidelis, apostata, quærens deos Ægyptiorum, dimittens eum qui liberavit de servitute Ægyptiorum: unde agitatum est illud magnum sacramentum. Cùm enim sic irasceretur Moyses colentibus & adorantibus idolum, & zelo Dei inflammatus vindicaret temporaliter, ut à morte sempiterna devitanda terreret; tamen ipsum caput vituli in ignem misit, & exterminavit, comminuit, in aquam sparsit, & dedit populo bibere: sic factum est magnum sacramentum. O ira prophetica & animus non turbatus, sed illuminatus! Quid egit? Mitte in ignem, ut priùs confundatur forma ipsa; minutatim comminue, ut paulatim consumatur: mitte in aquam, da populo bibere. Quid est hoc, nisi quia adoratores diaboli corpus ipsius facti erant? Quo modo agnoscentes Christum, fiunt corpus Christi, ut eis dicatur, Vos autem estis corpus Christi & membra. Corpus diaboli consumendum erat, & hoc ab Israëlitis consumendum. Ex illo enim populo Apostoli, ex illo prima Ecclesia. Et dictum erat Petro de Gentibus, Macta & manduca. Quid est, Macta & manduca? Occide quod sunt, & fac quod es. Hàc, Macta & manduca; hàc, Comminue & bibe: utrumque tamen in eodem sacramento; quia oportebat utique, & sine dubitatione oportebat, ut corpus quod erat diaboli, credendo transiret in corpus Christi. Sic diabolus consumitur amissis membris suis. Hoc figuratum est & in serpente Moysi. Nam fecerunt magi similiter, projectisque virgis suis exhibuerunt dracones: sed draco Moysi omnium illorum magorum virgas absorbuit. Intelligatur ergo & modò corpus diaboli: hoc fit, devoratur à Gentibus quæ crediderunt, factus est esca populis Æthiopibus. Illud quoque intelligi potest, *Dedisti eum escam populis Æthiopibus:* quia nunc eum omnes mordent. Quid est mordent? Reprehendendo, culpando, accusando. Quomodo dictum est, in prohibitione quidem, sed tamen expressum: Si autem mordetis & comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini. Quid est, mordetis & comeditis invicem? Litigatis cum invicem, detrahitis invicem, opprobria objicitis invicem. Adtendite ergo nunc his morsibus consumi diabolum. Quis non iratus servo suo, etiam paganus, dicat illi, Satanas? Vide diabolum datum in escam. Hoc dicit Christianus, hoc dicit Judæus, hoc dicit Paganus: ipsum adorat, & de ipso maledicit.

Ephes. 5. 8. Cant. 8. 5. sec. LXX. Cant. 1. 4. Exodi 32. 19. 1. Cor. 12. 27. Act. 10. 13. Exodi 7. 12. Gal. 5. 15.

17. Videamus ergo reliqua. Fratres, obsecro intendite: cum magna voluptate audiuntur, quia audita etiam in orbe terrarum cognoscuntur. Hæc quando dicebantur, non fuerunt; quia tunc promittebantur, non reddebantur: nunc verò qua voluptate afficimur, cùm ea quæ prædicta legimus in libro, compleri videmus in mundo? Videamus, quid fecerit, quem jam intelligit Asaph, quòd

ỳ. 15. operatus est salutem in medio terræ. *Tu disrupisti fontes & torrentes:* ut manarent liquorem sapientiæ, ut manarent divitias fidei, ut irrigarent salsitatem Gentium, ut omnes infideles in fidei dulcedinem sua irrigatione converterent. *Disrupisti fontes & torrentes.* Fortè discretum est; fortè unum est, quia fontes tam largi fuerunt, ut flumina facerent. *Tu disrupisti fontes & torrentes.* Si autem Joan. 4. 14. ad discretionem, in aliis fit verbum Dei fons aquæ salientis in vitam æternam; alii autem audientes verbum, & non sic habentes ut bene vivant, tamen non tacentes linguâ, torrentes fiunt. Torrentes enim dicuntur propriè, qui non sunt perennes: nam aliquando & translatè dicitur torrens Psal. 35. 9. pro fluvio; sicut dictum est, Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Non enim ille torrens aliquando siccabitur. Sed torrentes propriè dicuntur fluvii, qui æstate deficiunt, aquis autem hyemalibus inundantur & currunt. Vides ergo hominem bene fidelem, perseveraturum usque in finem, non relicturum Deum in omni tentatione; pro veritate, non pro falsitate & errore, omnes molestias sustinentem. Hic unde sic viget, nisi quia verbum fa- Joan. 4. 14. ctum est in eo fons aquæ salientis in vitam æternam? Alius autem accipit verbum, prædicat, non tacet, currit: sed æstas probat fontem aut torrentem. Tamen ex utroque rigetur terra, ab eo qui operatus est salutem in medio terræ: exundent fontes, currant torrentes. *Tu disrupisti fontes & torrentes.* Ibidem ỳ. 15.

18. *Tu siccasti fluvios Etham.* Hàc rumpit fontes & torrentes, hàc siccat fluvios, ut inde currant aquæ, & hinc aquæ siccentur. *Fluvios*, inquit, *Etham.* Quid est Etham? Verbum enim Hebræum est. Quid interpretatur Etham? Fortis, robustus. Quis est iste fortis & robustus, cujus fluvios Matth. 12. 29. siccat Deus? quis, nisi ille ipse draco? Nemo enim intrat in domum fortis, ut vasa illius diripiat, nisi priùs alligaverit fortem. Ipse est fortis de virtute Isai. 14. 13. sua præsumens, & Deum deserens: ipse est fortis, qui ait, Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. De ipso calice perversæ fortitudinis homini propinavit. Fortes esse voluerunt, qui se deos futuros de cibo vetito crediderunt. Factus Gen. 3. 22. est Adam fortis, [a] cui insultaretur, Ecce factus est Rom. 10. 3. Adam tamquam unus ex nobis. Fortes & Judæi de justitia sua præsumentes: Ignorantes enim Dei justitiam, & suam justitiam quærentes constituere, tamquam fortes, justitiæ Dei non sunt subjecti. Videte hominem digessisse fortitudinem suam, & remansisse infirmum, inopem, longè stantem, nec Luc. 18. 13. oculos ad cælum levare audentem; sed percutientem pectus suum, & dicentem, Domine propitius esto mihi peccatori. Jam infirmus est, jam infirmitatem confitetur, non est fortis: arida terra est, rigetur fontibus & torrentibus. Illi adhuc fortes sunt, qui de virtute sua præsumunt. Siccentur flumina eorum, non proficiant doctrinæ gentium, haruspicum, mathematicorum, magicæ artes: quoniam siccati sunt fluvii [b] fortis: *Tu siccasti fluvios Etham.* Arescat illa doctrina, inundentur mentes Evangelio ỳ. 16. veritatis.

19. *Tuus est dies, & tua est nox.* Quis hoc Joan. 1. 3. ignorat, quando ipse fecit hæc omnia; quia per Verbum facta sunt omnia? Illi ipsi qui operatus est

A salutem in medio terræ, illi dicitur, *Tuus est dies, & tua est nox.* Aliquid hìc intelligere debemus, quod pertineat ad ipsam salutem, quam operatus est in medio terræ. *Tuus est dies.* Qui sunt isti? Spiritales. *Et tua est nox.* Qui sunt isti? Carnales. *Tuus est dies, & tua est nox.* Loquantur spiritales spiritalia spiritalibus: dictum est enim, Spiritalibus spi- 1. Cor. 2. 13. ritalia comparantes, sapientiam loquimur inter perfectos. Nondum capiunt istam sapientiam carnales: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi 1. Cor. 3. 1. B carnalibus. Ergo cùm spiritales spiritalibus loquuntur, Dies diei eructuat verbum: cùm verò & ipsi Psal. 18. 3. carnales non tacent fidem crucifixi Christi, quam possunt capere parvi, Nox nocti annuntiat scientiam. *Tuus est dies, & tua est nox.* Ad te pertinent spiritales, ad te pertinent carnales: illos illustras incommutabili sapientiâ & veritate; illos consolaris carnis manifestatione, tamquam luna consolans noctem. *Tuus est dies, & tua est nox.* Vis audire diem? Vide si capis, erige quantum potes C mentem tuam. Videamus si pertines ad diem; jam videamus, si non palpitat adspectus tuus. Potes videre quod audisti modò ex Evangelio, In principio Johan. 1. 1. erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum? Non nosti enim tu cogitare verba, nisi quæ sonant & transeunt. Potes jam capere Verbum, non sonum, sed Deum? An non ibi audisti, Et Deus erat Verbum? Sed tu ista verba cogitas. Omnia per ipsum facta sunt: & per ipsum Ibidem 3. facti sunt & qui verba faciunt. Quale ergo illud D Verbum est? Capis, ô carnalis? responde, capis? Non capis, adhuc ad noctem pertines: luna tibi necessaria est, ne in tenebris moriaris. Etenim quidam peccatores intenderunt arcum, ut sagittarent Psal. 10. 3. in obscura luna rectos corde. Obscurata est enim caro Christi de cruce deposita, & in sepulcro posita: & illi qui occiderunt insultaverunt, & nondum resurrexerat, & sagittati sunt discipuli recti corde, sed in obscura luna. Ergo ut non solùm dies diei eructuet verbum, sed etiam nox nocti annuntiet E scientiam; quoniam, *Tuus est dies, & tua est nox*; dignare descendere, manere apud eum à quo descendis, sed venire ad quos descendis. Dignare descendere qui in hoc mundo eras, & mundus per te factus est, & mundus te non cognovit. Habeat & nox consolationem suam. Habeat, inquit: Ver- Joan. 1. 14. bum caro factum est, & habitavit in nobis. *Tuus est dies, & tua est nox. Tu perfecisti solem & lunam:* solem spiritales, lunam carnales. Adhuc carnalis est, non deseratur, & ipse perficiatur. *Tu perfeci-* F *sti solem & lunam:* solem, tamquam sapientem; lunam, tamquam insipientem: non tamen deseruisti. Nam ita scriptum est, Sapiens permanet sicut Eccli. 27. 12. sol, stultus autem sicut luna mutatur. Quid ergo, quia sol permanet, id est, quia sapiens permanet sicut sol, stultus sicut luna mutatur, adhuc carnalis, adhuc insipiens deserendus est? Et ubi est quod dictum est ab Apostolo, Sapientibus & in- Rom. 1. 14. sipientibus debitor sum? *Tu perfecisti solem & lunam.*

G 20. *Tu fecisti omnes terminos terræ.* Nonne & ỳ. 17. antè, quando fundavit terram? Sed quomodo fecit terminos terræ, qui operatus est salutem in medio terræ? Quomodo, nisi quomodo dicit Apostolus, Gratiâ autem salvi facti sumus, & hoc non ex Ephes. 2. 8. nobis, sed Dei donum est; non ex operibus; ne

[a] Sic potiores MSS. Alii, *cùm exaltaretur.* At editi, *cùm audiret.*
[b] Editi, *fluvii fortes.* Meliùs MSS. *fortis:* quæ est interpretatio nominis *Etham.*

forte quis extollatur? Ergo non erant opera bona? A
Erant: sed quomodo? Gratiâ Dei. Sequere, videa-
Ibidem 10. mus. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Chri-
sto Jesu in operibus bonis. Ecce quomodo fecit ter-
minos terræ, qui operatus est salutem in medio ter-
ræ. *Tu fecisti omnes terminos terræ. Æstatem &*
ver tu fecisti ea. Ferventes spiritu æstas est. Tu,
inquam, fecisti spiritu ferventes: tu fecisti & no-
vellos in fide, ver est. *Æstatem & ver tu fecisti*
ea. Non glorientur quasi non acceperint: *tu fe-*
cisti ea.

℣. 18. 21. *Memor esto hujus creaturæ tuæ.* Cujus crea-
turæ tuæ? *Inimicus exprobravit Domino.* O Asaph,
dole in intellectu pristinam cæcitatem tuam: *Ini-*
micus exprobravit Domino. Dictum est Christo in
Johan. 9. 24. & 29. gente sua, Peccator est iste; non novimus unde sit:
Johan. 8. 48. nos novimus Moysen, illi locutus est Deus; iste Sa-
maritanus est. *Inimicus exprobravit Domino: &*
populus imprudens exacerbavit nomen tuum. Popu-
lus imprudens tunc Asaph, sed non intellectus
Asaph tunc. Quid dicitur in superiore Psalmo? C
Psal. 72. 23. Quasi pecus factus sum ad te, & ego semper tecum:
quia non iit ad deos & idola Gentium. Etsi non co-
gnovit ut pecus, tamen recognovit ut homo. Di-
xit enim, Semper tecum quasi pecus: & quid po-
Ibidem 24. stea ibi in ipso Psalmo, ubi Asaph? Tenuisti manum
„ dexteræ meæ, in voluntate tua deduxisti me, &
„ cum gloria assumsisti me. In voluntate tua, non in
justitia mea: dono tuo, non opere meo. Ergo &
hîc, *Inimicus exprobravit Domino: & populus im-*
prudens exacerbavit nomen tuum. Omnes ergo pe- D
Rom. 11. 17. rierunt? Absit. Etsi aliqui ex ramis fracti sunt,
manent tamen aliqui, quò insereretur oleaster, &
radix manet, & ex ipsis ramis per infidelitatem
fractis revocati sunt quidam per fidem. Nam &
ipse apostolus Paulus per infidelitatem fractus
erat, & per fidem radici restitutus est. Ita planè
populus imprudens exacerbavit nomen tuum; quan-
Matth. 27. 40. do dictum est, Si Filius Dei est, descendat de
cruce.

℣. 19. 22. Sed quid tu Asaph jam in intellectu? *Ne* E
tradideris bestiis animam confitentem tibi. Agnos-
co, inquit Asaph: quia, sicut in alio Psalmo dici-
Psal. 31. 5. tur, Peccatum meum cognovi, & facinus meum
non operui. Quare? Quia locutus est Petrus miran-
tibus linguas Israëlitis; quoniam ipsi occiderunt
Christum, cùm propter illos missus sit Christus.
Act. 2. 37. &c. Hoc audito compuncti sunt corde, & dixerunt ad
„ Apostolos, Quid ergo faciemus? dicite nobis. Et
„ Apostoli, Agite pænitentiam, & baptizetur unus-
„ quisque vestrûm in nomine Domini Jesu Christi, F
„ & dimittentur vobis peccata vestra. Quia ergo per
pænitentiam confessio facta est: *Ne tradideris be-*
stiis animam confitentem tibi. Quare, *confitentem*
Psal. 31. 4. *tibi?* Quia conversus sum in ærumna, dum confi-
gitur spina. Compuncti sunt corde; & facti sunt
ærumnosi pænitendo, qui fuerant gloriosi sævien-
do. *Ne tradideris bestiis animam confitentem tibi.*
Quibus bestiis, nisi quarum capita contrita sunt su-
per aquam? Quia dictus est bestia, leo & draco ipse
diabolus. Noli, inquit, dare diabolo & angelis ejus G
animam confitentem tibi. Devoret serpens, si ad-
huc terrena sapio, si terrena desidero, si adhuc in
promissis veteris Testamenti, Novo revelato, re-
maneo. Cùm autem jam deposuerim superbiam, &
justitiam meam non agnoscam, sed gratiam tuam;
non habeant in me superbæ bestiæ potestatem. *Ne*
tradideris bestiis animam confitentem tibi. Animas
A *pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* Divites
eramus, fortes eramus; sed siccasti fluvios Etham:
jam modò non constituimus justitiam nostram, sed
agnoscimus gratiam tuam; pauperes sumus, exau-
di mendicos tuos. Jam non audemus oculos ad cæ-
lum levare, sed percutientes pectus nostrum di-
cimus, Domine, propitius esto mihi peccatori. Luca 18. 13.
Animas pauperum tuorum ne obliviscaris in fi-
nem.

23. *Respice in testamentum tuum.* Redde quod ℣. 20.
B promisisti: tabulas tenemus, hereditatem exspe-
ctamus. *Respice in testamentum tuum*, non illud
vetus: non propter terram Chanaan rogo, non
propter inimicorum temporalem subjectionem,
non propter filiorum carnalem fecunditatem, non
propter divitias terrenas, non propter salutem tem-
poralem: *Respice in testamentum tuum*, quo pro-
misisti regnum cælorum. Jam agnosco testamentum
tuum: jam intellectus est Asaph, non est pecus
Asaph, jam videt quod dictum est, Ecce dies ve- Jerem. 31. 31.
C niunt, dicit Dominus, & consummabo domui Is- „
raël & domui Juda testamentum novum, non se- „
cundùm testamentum quod disposui patribus eo- „
rum. *Respice in testamentum tuum: quoniam reple-*
ti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniqua-
rum: quia corda habebant iniqua. Domus no-
stræ, corda nostra: ibi libenter habitant beati Matth. 5. 8.
mundo corde. *Respice* ergo *in testamentum tuum;*
& reliquiæ salvæ fiant: quia multi qui adtendunt Rom. 9. 27.
ad terram, obscurati sunt, & repleti sunt terrâ. In-
D travit in oculos eorum pulvis, & excæcavit eos, &
facti sunt pulvis quem projicit ventus à facie terræ. Psal. 1. 4.
Repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum ini-
quarum. Adtendendo enim terram obscurati sunt,
de quibus dictum est in alio Psalmo, Obscurentur Psal. 68. 24.
oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper
incurva. Terrâ ergo *repleti sunt qui obscurati sunt*
terræ domorum iniquarum: quia corda habebant
iniqua. Domus enim nostræ, sicut suprà diximus,
corda nostra sunt: ibi libenter habitamus, si ea ab
E iniquitate mundemus: ibi est mala conscientia,
quæ inde repellit hominem: quò jubetur ire por-
tans grabatum suum, cui peccata dimissa sunt, di-
cente Domino, Tolle grabatum tuum, & vade in Johan. 5. 8.
domum tuam: porta carnem tuam, & intra ad sa-
natam conscientiam tuam. *Quoniam repleti sunt*
qui obscurati sunt terræ domorum iniquarum. Ob-
scurati sunt, repleti sunt terrâ. Illi obscurati qui
sunt? Qui corda iniqua habent. Reddit illis Do-
minus secundùm cor suum.

F 24. *Ne avertatur humilis confusus.* Illos enim ℣. 21.
superbia confudit. *Egenus & inops laudabunt no-*
men tuum. Videtis Fratres quàm debeat dulcis es-
se paupertas: videtis pauperes & inopes pertinere
ad Deum; sed pauperes spiritu, quoniam ipsorum Matth. 5. 3.
est regnum cælorum. Qui sunt pauperes spiritu?
Humiles, trementes verba Dei, confitentes pec-
cata sua, non de suis meritis, nec de sua justitia præ-
sumentes. Qui sunt pauperes spiritu? Qui quando fa-
ciunt aliquid boni, Deum laudant; quando mali, se
G accusant. Super quem requiescet Spiritus meus, ait Isai. 66. 2.
Propheta, nisi super humilem, & quietum, & tre- „
mentem verba mea? Jam ergo Asaph intellexit,
jam terræ non hæret, jam promissa terrena ex ve-
teri Testamento non expetit: mendicus tuus factus
est, pauper tuus factus est; fluvios tuos sitit, quia
sui siccati sunt. Quia ergo talis factus est, non frau-
detur spe: quæsivit manibus nocte coram te, non Psal. 76. 3.

decipiatur. *Ne avertatur humilis confusus: egenus & inops laudabunt nomen tuum.* Confitentes peccata sua, laudabunt nomen tuum; desiderantes æterna promissa tua, laudabunt nomen tuum: non de temporalibus turgidi, non de propria justitia in superbiam elati & inflati, non ipsi; sed qui? *Egenus & inops laudabunt nomen tuum.*

[℣. 22.] 25. *Exsurge Domine, judica caussam meam.* Desertus enim videor, quia nondum accepi quod promisisti: & factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die [Psal. 41. 4.] ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus? Et quia non possum ostendere Deum meum, quasi inane sequar, insultatur mihi. Nec Paganus tantùm, vel Judæus, vel hæreticus; sed aliquando frater ipse catholicus torquet os, quando promissa Dei prædicantur, quando futura resurrectio prænuntiatur. Et adhuc & ipse, quamvis jam tinctus aquâ salutis æternæ, portans sacramentum Christi, forsitan dicit, Et quis huc resurrexit? &, Non audivi patrem meum de sepulcro loquentem, ex quo eum sepelivi. Deus dedit legem ad tempus servis suis, ad quod se avocent: nam quis redit ab inferis? Et quid faciam talibus? ostendam quod non vident? Non possum: non enim propter illos Deus visibilis debet fieri. Jam id agant, si placet, ita faciant, ita conentur; quia ipsi nolunt converti in meliùs, Deum convertant in pejus. Videat qui potest, credat qui non potest, esse Deum. Et si videt qui potest, numquid oculis videt? Intellectu videt, corde videt. Non enim solem & lunam volebat [Matth. 5. 8.] ostendere, qui dicebat, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Immundum autem cor nec ad fidem idoneum, [a] ut quod non potest videre vel credat. Non video, inquit: quid crediturus sum? Anima enim tua videtur, ut opinor? Stulte, corpus tuum videtur: animam tuam quis videt? Cùm ergo corpus tuum solum videatur, quare non sepeliris? Miratur quia dixi, Si corpus tantùm videtur, quare non sepeliris? Et respondet, (sapit enim ad hoc,) Quia vivo. Unde scio quia vivis, cujus animam non video? unde scio? Respondebis, Quia loquor, quia ambulo, quia operor. Stulte, ex operibus corporis agnosco viventem, ex operibus creaturæ non potes agnoscere Creatorem. Et fortè qui dicit, Cùm mortuus fuero; postea nihil ero: & litteras didicit, & ab Epicuro didicit hoc, nescio quo deliro philosopho, vel potiùs amatore vanitatis, non sapientiæ; quem ipsi etiam philosophi porcum nominaverunt: qui voluptatem corporis summum bonum dixit, hunc philosophum porcum nominaverunt, volutantem se in cœno carnali. Ab illo fortè didicit iste litteratus dicere, Non ero postea quàm mortuus fuero. Siccentur flumina Etham, pereant doctrinæ istæ Gentium, pullulent virecta Jerusalem: videant quod possunt, corde credant quod videre non possunt. Certè ista omnia quæ per mundum modò videntur, quando operabatur Deus salutem in medio terræ, cùm ista dicebantur, [Psal. 13. 1.] nondum erant: & ecce tunc prædicta sunt, nunc impleta monstrantur, & adhuc dicit stultus in corde suo, Non est Deus. Væ perversis cordibus: quoniam ita ventura sunt quæ restant, sicut venerunt ista quæ tunc non fuerunt, & ventura prænuntiabantur. An verò exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, & de solo die judicii nos fefellit? Non erat Christus in terra; promisit, exhibuit: non virgo pepererat; promisit, exhibuit: non erat fusus sanguis pretiosus, quo deleretur chirographum mortis nostræ; promisit, exhibuit: nondum resurrexerat caro in vitam æternam; promisit, exhibuit: nondum crediderant Gentes; promisit, exhibuit: nondum hæretici nomine Christi armati, contra Christum militabant; prædixit, exhibuit: nondum idola Gentium de terra [b] deleta erant; prædixit, exhibuit: ista omnia cùm prædixisset & exhibuisset, de solo die judicii mentitus est? Veniet omnino quomodo ista venerunt; quia & ista antequam venirent futura erant, & futura priùs prænuntiata sunt, & postea venerunt. Veniet, Fratres mei. Nemo dicat, Non veniet: aut, Veniet, sed longè est quod veniet. Sed tibi propè est ut eas hinc. Sufficiat prima deceptio: si non potuimus primò permanere in præcepto, saltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adam, Morte morieris, si tetigeris. Et venit de transverso serpens, & dixit, Non morte morieris. Creditus est serpens, contemtus est Deus: creditus est serpens, tactum est [Gen. 2. 17. & 3. 4.] vetitum, mortuus est homo. Nonne impletum est potiùs quod minatus est Deus, quàm quod promiserat inimicus? Sic est certè: agnoscimus hoc; inde omnes in morte: jam vel experti cauti simus. Non enim cessat & modò serpens insusurrare, & dicere, Numquid verè damnaturus est Deus tantas turbas, liberaturus est paucos? Quid est aliud quàm, Facite contra præceptum, non moriemini? Sed quomodo tunc, sic & nunc. Si feceris quod suggerit diabolus, & contemseris quod præcepit Deus; veniet judicii dies, & invenies verum quod minatus est Deus, & falsum quod pollicitus est diabolus. *Exsurge Domine, judica caussam meam.* [℣. 22.] Mortuus es, & contemtus es; dicitur mihi, [Psal. 41. 11.] Ubi est Deus tuus? *Exsurge, judica caussam meam.* Non enim venturus est ad judicium, nisi qui exsurrexit à mortuis. Venturus prænuntiabatur, venit, & contemtus est à Judæis ambulans in terra; contemnitur à falsis Christianis sedens in cælo. *Exsurge Domine, judica caussam meam.* Quoniam in te credidi, non pereamq; quia credidi quod non vidi, [c] spe mea non fallar, accipiam quod promisisti. *Judica caussam meam. Memento opprobriorum tuorum, eorum quæ ab imprudente sunt tota die.* Adhuc enim insultatur Christo: nec deerunt tota die, hoc est usque in finem sæculi, vasa iræ. Adhuc dicitur, Vana prædicant Christiani: adhuc dicitur, Inanis est resurrectio mortuorum. *Judica caussam meam: memento opprobriorum tuorum.* Sed quorum, nisi *eorum quæ ab imprudente sunt tota die?* Numquid prudens hoc dicit? Prudens enim dictus est, porrò videns. Si prudens porrò videns, fide videtur porrò: nam oculis vix ante pedes videtur. *Tota die.*

26. *Ne obliviscaris* [d] *vocem deprecantium te.* [℣. 23.] Ingemiscentium & exspectantium jam quod promisisti de novo Testamento, & ad ipsam fidem ambulantium, *ne obliviscaris vocem deprecantium te.* Sed illi adhuc dicunt, Ubi est Deus tuus? *Superbia eorum qui te oderunt,* [e] *adscendat semper ad te.* Noli & eorum superbiam oblivisci. Nec obliviscitur: omnino aut punit, aut corrigit.

[a] Particula, *ut*, deest apud Lov. sed in ceteris libris exstat.
[b] Hîc editi addunt, *ista*: quæ vox à MSS. abest.
[c] Plures MSS. *spes mea non fallat.*

[d] Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *voces.*
[e] Editi, *adscendit.* At potiores MSS. *adscendat*: Græc. LXX. ἀναβαίη.

IN PSALMUM LXXIV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. PSALMUS iste tumori superbiæ medicinam humilitatis adportat; humiles autem consolatur in spe: hoc agens, ut ne quisquam superbè de se præsumat, ne quisquam humilis de Domino desperet. Est enim promissio Dei rata, certa, fixa & inconcussa, fidelis & omni dubitatione carens, quæ consolatur afflictos. Tota
Job. 7. 1. enim vita humana super terram, sicut scriptum est, tentatio est. Nec quasi prospera eligenda est, & sola adversa devitanda; sed utraque cavenda est, illa ne corrumpat, ista ne frangat: ut unicuique hominum, in quocumque statu rerum in hac vita egerit, non sit refugium nisi Deus, nec ullum gaudium nisi in promissis ejus. Vita enim hæc qualibet redundans felicitate multos fallit, Deus neminem. Quia ergo omni homini converso ad Deum mutatur delectatio, mutantur deliciæ: (non enim subtrahuntur, sed mutantur:) omnes autem deliciæ nostræ in hac vita, nondum sunt in re; sed ipsa spes tam certa est, ut omnibus hujus sæculi deliciis
Psal. 36. 4. præponenda sit, sicut scriptum est, Delectare in Domino. Et ne putares te jam habere quod promittit, subjecit statim, Et dabit tibi petitiones cordis tui. Si ergo nondum habes petitiones cordis tui, unde delectaris in Domino, nisi quia tenes certum promissorem, qui se effecit promittendo debitorem? Hujus igitur deprecationis ut permaneat nobiscum spes nostra, & introducamur in id quod promisit Deus, loquitur titulus hujus Psalmi: *In finem, ne corrumpas*. Quid est, *ne corrumpas?* Quod promisisti, exhibe. Sed quando? *In finem*. Illuc ergo mentis oculus dirigatur, *in finem*. Omnia quæ in via occurrerint, transeantur, ut perveniatur in finem. Exsultent superbi de præsenti felicitate, tumeant honoribus, fulgeant auro, redundent familiis, obsequiis clientium constipentur: prætereunt ista, transeunt tamquam umbra. Cùm ille finis venerit, ubi omnes qui modò in Domino sperant gaudeant, tunc illis veniet sine fine tristitia. Quando acceperint humiles quod irrident superbi, tunc superborum typhus convertetur in luctum. Tunc erit illa vox, quam in libro Sapientiæ novimus: dicent enim tunc videntes gloriam sanctorum, qui cùm hîc humiliarentur, toleraverunt; qui cùm hîc sublimarentur, non annue-
Sap. 5. 3. & 8. runt: tunc ergo illi dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum. Ubi etiam dicunt, Quid nobis profuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Quia de corruptibilibus præsumserunt, spes eorum corrumpetur: nostra verò spes tunc erit res. Promissio enim Dei ut maneat integra & firma & certa erga nos, diximus ex [a] corde fidei, *In finem ne corrumpas*. Noli ergo timere, ne promissiones Dei corrumpat aliquis potentium. Ipse non corrumpit, quia verax est; potentiorem non habet à quo ejus promissio corrumpatur: certi ergo simus de promissis Dei; & cantemus jam, unde incipit Psalmus.

ỳ. 2. 2. CONFITEBIMUR *tibi, Deus, confitebimur tibi, & invocabimus nomen tuum*. Noli antequam confitearis invocare: confitere, & invoca. Illum quippe quem invocas, in te vocas. Quid est enim
A invocare, nisi in teipsum vocare? Si invocatur à te, id est, si vocatur in te, ad quem accedit? Ad superbum non accedit. Certè altus est, non eum adtingit elatus. Omnia sublimia ut contingamus, adtollimus nos; & si adtingere non possumus, machinamenta aliqua vel scalas quærimus, ut sublimati sublimia contingamus: contrà Deus, & altus est, & ab humilibus contingitur. Scriptum est, Propè est Dominus his qui obtriverunt cor. Psal. 33. 19.
Tritura cordis, pietas, humilitas. Qui se contе-
B rit, irascitur sibi. Se habeat iratum, ut illum habeat propitium: se habeat judicem, ut illum habeat defensorem. Ergo invocatus Deus venit. Ad quem venit? Ad superbum non venit. Audi aliud testimonium: Excelsus Dominus, & humilia respicit; excelsa autem à longè cognoscit. Excelsus Psal. 137. 6.
Dominus & humilia respicit non à longè; excelsa autem à longè cognoscit. Et ne fortè cùm dictum esset, quia humilia respicit, superbi de impunitate gauderent, quasi eos superbientes non agnoscat
C qui in excelsis habitat; territi sunt, & dictum est eis, Videt vos, & cognoscit vos, sed à longè. Hos facit beatos, quibus propinquat: vos autem, inquit, ô superbi, ô excelsi, non eritis impuniti, quia cognoscit; non eritis beati, quia à longè cognoscit. Videte ergo quid agatis: quia si agnoscit, non ignoscit. Meliùs ergo ignoscit, quàm agnoscit. Quid est enim ipsum ignoscere, nisi non noscere? Quid est non noscere? Non animadvertere. Nam & vindicantis solet dici animadversio. Audi Psal. 50. 11.
D orantem ut ignoscat: Averte faciem tuam à peccatis meis. Quid igitur facies, si averterit faciem suam à te? Molestum est, & timendum ne deserat te. Rursus si faciem non avertit, animadvertit. Novit hoc Deus, potest hoc Deus, & avertere faciem à peccante, & non avertere à confitente. Itaque alibi ei dicitur, Averte faciem tuam à peccatis meis: & alibi ei dicitur, Ne avertas faciem tuam Psal. 26. 9.
à me. Ibi, à peccatis meis averte: hîc autem, à me noli avertere. Confitere ergo, & invoca. Confi-
E tendo enim mundas templum, quò veniat invocatus. Confitere, & invoca. Avertat faciem à peccatis tuis, non avertat à te: avertat faciem ab eo quod tu fecisti, non avertat ab eo quod ipse fecit. Te enim hominem ipse fecit, peccata tua ipse fecisti. Confitere ergo, & invoca: dic, *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi*.

3. Ipsa repetitio, confirmatio est, ne te confessum esse pæniteat. Non enim alicui crudeli confessus es, non ultori, non insultatori: confitere
F securus. Audi aliam vocem Psalmi adhortantem: Psal. 105. 1. 106. 1. 107. 1.
Confitemini Domino, quoniam bonus est. Quid est, quoniam bonus est? Quid timetis confiteri? Bonus est, ignoscit confitenti. Time confiteri judici homini, ne fortè confessum puniat; Deo noli: fac confitendo propitium, quem negando non facis nescium. *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, & securi jam invocabimus nomen tuum*. Exhausimus corda nostra confessione, terruisti, mundasti. Confessio nos humiles facit: propinqua humilibus, esse
G qui recedis ab excelsis. Firmamentum autem esse sententiæ in repetitione, multis Scripturarum locis docemur. Inde est quod Dominus ait, Amen, Johan. 1. 51.
amen. Inde in aliquibus Psalmis, Fiat, fiat. Ad Psal. 71. 19. & 88. 53.
significationem rei sufficeret unum fiat: ad significationem firmitatis accessit alterum fiat. Rex Ægypti Pharao, nostis quòd cùm ibi jam esset Joseph

propter

[a] Quatuor MSS. *ex ore fidei*.

propter pudicitiæ amorem inclusus in carcere, vidit somnium idem Pharao notum omnibus nobis, à septem macris consumtas esse septem boves pingues, & rursus à septem spicis exilibus consumtas esse septem fecundas. Et quid est interpretatus Joseph? Si meministis, non duo sunt ista somnia, (Gen. 41. 32.) sed visum unum. Una est, inquit, interpretatio eorum: sed quod rursus vidisti, ait, ad confirmationem valet. Hæc dixi, ut non putetis repetitionem in verbis sanctæ linguæ, quasi loquacitatis esse appetitum. Sæpe ibi repetitio firmamenti habet vim. (Psal. 56. 8.) Paratum cor meum Deus, inquit, paratum cor meum. (Psal. 26. 14.) Alio loco dicit, Sustine Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. Innumerabilia talia sunt per omnes Scripturas. His sufficit commendasse nos vobis loquendi genus, quod observetis in omnibus similibus: modò ad rem advertite. *Confitebimur tibi*, inquit, *& invocabimus.* Dixi quare ante invocationem præcedit confessio: quia quem invocas, invitas. Venire autem non vult invocatus, si tu fueris elatus: elatus si fueris, confiteri non poteris. Nec ea negas Deo quæ nescit. Itaque confessio tua non illum docet, sed te mundat.

4. Et jam confessus est, invocavit: immo confessi sunt, invocaverunt; & dicitur ex persona unius, (Ibid. ℣. 2.) *Enarrabo omnia mirabilia tua.* Confessus exinanivit se malis, invocans implevit se bonis, enarrans eructuavit quo se implevit. Et videte Fratres, cùm confiterentur multi erant: *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi, & invocabimus nomen tuum.* Multa enim sunt corda confitentium, unum credentium. Quare multa sunt corda confitentium, unum credentium? Diversa enim peccata homines confitentur, unam fidem credunt. (Ephes. 3. 17.) Jam ergo cùm cœperit Christus habitare in interiore homine per fidem, cœperitque invocatus possidere confessum; fit totus Christus caput & corpus, & ex multis unus. Audite jam verba Christi. (℣. 2.) Nam quasi non ejus verba videbantur, *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi, & invocabimus nomen tuum.* Jam incipit ex persona capitis sermo. Sive autem caput loquatur, sive membra loquantur, Christus loquitur: loquitur ex persona capitis, loquitur ex persona corporis. Sed quid dictum est? (Gen. 2. 24. Ephes. 5. 31.) Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: Ego, inquit, dico in Christo & in Ecclesia. (Matth. 19. 6.) Et ipse in Evangelio, Igitur jam non duo, sed una caro. Nam ut noveritis has duas quodam modo esse personas, & rursus unam copulatione conjugii, tamquam unus loquitur apud Isaiam, (Isai. 61. 10.) & dicit, Sicut sponso alligavit mihi mitram, & sicut sponsam induit me ornamento. Sponsum se dixit ex capite, sponsam ex corpore. Loquitur ergo unus, audiamus eum, & in eo nos quoque loquamur. Simus membra ejus, ut hæc vox & nostra esse possit. *Enarrabo*, inquit, *omnia mirabilia tua.* Evangelizat Christus seipsum, evangelizat se etiam in membris suis jam exsistentibus, ut & alios adducat, & accedant qui non erant, & copulentur membris ejus, per quæ membra ejus prædicatum est Evangelium; & fiat unum corpus sub uno capite, in uno spiritu, in una vita.

5. (℣. 3.) Et quid ait? *Cùm accepero*, inquit, *tempus, ego justitias judicabo.* Quando judicabit justitias? Cùm acceperit tempus. Nondum est ipsum tempus. Gratias misericordiæ ejus: priùs [a] prædicat justitias, & sic judicat justitias. Nam si antè vellet judicare quàm prædicare, quis inveniretur liberandus? quis absolvendus occurreret? Modò ergo prædicationis tempus est: Narrabo, inquit, omnia mirabilia tua. (℣. 2.) Audi narrantem, audi prædicantem: nam si contempseris, *Cùm accepero tempus*, inquit, *ego justitias judicabo.* Dono, inquit, nunc peccata confitenti, non parcam postea contemnenti. Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine: (Psal. 100. 1.) dicitur in Psalmo. Misericordiam & judicium: modò misericordiam, postea judicium; in qua misericordia peccata donantur, in quo judicio peccata puniuntur. Vis non timere peccatorum punitorem? Ama donatorem, noli respuere, noli te extollere, noli dicere, Non habeo quod mihi donet: audi enim quod sequitur, *Cùm accepero tempus, ego justitias judicabo.* Accepit tempus Christus? Accepit tempus Filius Dei? Filius Dei non accepit tempus: sed filius hominis accepit tempus. Idem ipse autem & Filius Dei per quem facti sumus, & filius hominis per quem refecti sumus. Homine assumto, ipse non assumtus; homine mutato in melius, nullo modo ipse in deterius commutatus; non destitit esse quod erat, sed accepit quod non erat. Quid erat? Cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. (Philip. 2. 6.) Apostoli verba sunt. Et quid accepit? Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Sicut formam servi accepit, ita & tempus accepit. Demutatus est ergo? deminutus est? exilior redditus? in defectum lapsus? Absit. Quid ergo, Semetipsum exinanivit formam servi accipiens? Exinanisse se dictus est accipiendo inferiorem, non degenerando ab æquali. Ergo, Fratres, quid est hoc, *Cùm accepero tempus, ego justitias judicabo?* Accepit tempus ut filius hominis: gubernat tempora ut Filius Dei. Audi quia ut filius hominis accepit tempus judicandi. Dicit in Evangelio, Dedit ei potestatem judicii faciendi, (Iohan. 5. 27.) quoniam filius hominis est. Secundùm quod Filius Dei, numquam accepit potestatem judicandi; quia numquam caruit potestate judicandi: secundùm quod filius hominis, accepit tempus sicut nascendi & patiendi, sicut moriendi & resurgendi & adscendendi, ita veniendi & judicandi. Dicit in illo ista & corpus ejus: non enim sine illis judicabit. Dicit quippe in Evangelio, Sedebitis super (Matth. 19. 28.) duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël. Ergo totus Christus dicit, id est, caput & corpus in sanctis, *Cùm accepero tempus, ego justitias judicabo.*

6. Modò autem quid? *Defluxit terra.* (℣. 4.) Si defluxit terra, unde defluxit nisi peccatis? Ideo & delicta dicuntur. Delinquere est, tamquam de [b] liquido quodam defluere à stabilitate firmamenti virtutis atque justitiæ. Cupiditate enim inferiorum quisque peccat: sicut roboratur caritate superiorum, sic deficit, & quasi liquescit cupiditate inferiorum. Hunc fluxum rerum in peccatis hominum adtendens donator misericors, donator peccatorum, nondum exactor suppliciorum, adtendit & ait: *Defluxit terra, & omnes inhabitantes in ea.* Ipsa utique terra defluxit in habitantibus se. Expositio est consequens, non additio. Tamquam si diceres, Quomodo defluxit terra? Subtracta sunt fundamenta, & aliquid in ea hiatu quodam demersum

[a] Sic aliquot MSS. At Er. *Priùs prædicet justitiam, & sic judicet justitiam.* Lov. *Priùs præcedit justitia &c.*

[b] Plures MSS. *de loco quodam.*

eſt? Quod dico terram, omnes inhabitantes in ea. Inveni, inquit, terram peccatricem. Et quid feci? *Ego confirmavi columnas ejus.* Quas columnas confirmavit? Columnas Apoſtolos dicit. Sic apoſtolus *Gal. 2. 9.* Paulus de coapoſtolis ſuis: Qui videbantur, inquit, columnæ eſſe. Et quid eſſent illæ columnæ, niſi ab illo firmarentur? Quia quodam terræ motu etiam ipſæ columnæ nutaverunt, in paſſione Domini omnes Apoſtoli deſperaverunt. Ergo columnæ illæ quæ paſſione Domini nutaverunt, reſurrectione firmatæ ſunt. Clamavit initium ædificii per columnas ſuas, & in eis omnibus columnis architectus ipſe clamavit. Columna enim una erat ex illis Paulus *2. Cor. 13. 3.* apoſtolus, cùm diceret, An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Chriſtus? Ergo, *Ego*, inquit, *confirmavi columnas ejus:* reſurrexi, oſtendi mortem non eſſe metuendam, oſtendi timentibus nec ipſum corpus perire in morientibus. Terruerunt eos vulnera, firmaverunt cicatrices. Poſſet Dominus Jeſus Chriſtus ſine ulla cicatrice reſurgere: quid enim illi poteſtati magnum erat, ad tantam integritatem compagem corporis revocare, ut nullum omnino veſtigium præteriti vulneris appareret? Habebat poteſtatem unde illud etiam ſine cicatrice ſanaret: ſed habere voluit unde nutantes columnas firmaret.

7. Audivimus jam, Fratres, quod quotidie non tacetur: audiamus quid clamaverit per columnas has. Tempus audiendi eſt propter terrorem illum, *℣. 3.* Ego juſtitias judicabo cùm accepero tempus. Ille accepturus eſt tempus juſtitias judicandi, vos jam nunc habetis tempus juſtitias faciendi. Si taceret, non haberetis quid facere: ſed confirmatis colum*℣. 5.* nis clamat. Quid clamat? *Dixi iniquis, Nolite iniquè facere.* Clamat, Fratres mei, certè clamatis, delectat vos, audite clamantem. Per ipſum obſecro, terreat vos iſta vox: non tam nos veſtræ iſtæ voces delectare debent, quàm vos iſtæ terrere. *Dixi iniquis, Nolite iniquè facere.* Sed jam fecerunt, & rei ſunt: jam defluxit terra, & omnes inha*Act. 2. 37.* bitantes in ea. Compuncti ſunt corde qui Chriſtum crucifixerunt, agnoverunt peccatum ſuum, didicerunt aliquid ab Apoſtolis, ne deſperarent de indulgentia [a] prædicatoris. Medicus enim venerat, & *Matth. 9. 12. & 13.* ideo non ad ſanos venerat. Non eſt, inquit, opus ſanis medicus, ſed malè habentibus. Non veni vocare juſtos, ſed peccatores ad pænitentiam. Ergo, *Dixi iniquis, Nolite iniquè facere.* Non audierunt. Olim enim nobis dictum eſt: non audivimus, lapſi ſumus, mortales facti, mortales geniti: defluxit terra. Audiant vel modò ut ſurgant medicum, qui venit ad languidum; quem noluerunt audire ſani ut non caderent, audiant jacentes ut ſurgant. *Dixi iniquis, Nolite iniquè facere.* Quid agimus? Jam fecimus. *Et delinquentibus, Nolite exaltare cornu* [b] *veſtrum.* Quid eſt hoc? Si feciſtis iniquitatem per cupiditatem, nolite eam defendere per elationem: confitemini, ſi feciſtis. Qui enim non confitetur, & iniquus eſt, [c] exaltat cornu. *Dixi iniquis, Nolite iniquè facere; & delinquentibus, Nolite exaltare cornu veſtrum.* Exaltabitur in vobis cornu Chriſti, ſi non exaltetur cornu veſtrum. Cornu veſtrum de iniquitate eſt, cornu Chriſti de majeſtate.

℣. 6. 8. *Nolite ergo efferri: ne loquamini adversùs Deum iniquitatem.* Audite jam voces multorum, audiat unuſquiſque, & pungatur. Quid ſolent homines dicere? Verè [d] judicat Deus de rebus humanis? & eſt illud judicium Dei? aut verò curat quid agatur in terra? Tam multi iniqui redundant felicitatibus, innocentes premuntur laboribus. Sed illi accidit neſcio quid mali, caſtigante Deo & admonente, & novit conſcientiam ſuam, novit pro merito peccatorum ſuorum aliquid ſe perpeti poſſe: unde argumentatur adversùs Deum? Quia non poteſt dicere, Juſtus ſum: quid putamus eum dicere? Sunt pejores iniqui, & tamen iſta non patiuntur. Hæc eſt iniquitas, quam loquuntur homines adversùs Deum. Videte autem quàm iniquum ſit: dum ſe vult juſtum videri, illum facit injuſtum. Qui enim dicit, Iniquè patior quod patior: illum iniquum facit, cujus judicio patitur; ſe autem juſtum, qui iniquè patitur. Rogo vos, Fratres mei, æquum eſt hoc, ut Deus credatur injuſtus, tu juſtus? Cùm autem hæc dicis, loqueris adversùs Deum iniquitatem. *Pſal. 49. 21.*

9. Quid dicit in alio Pſalmo? Hæc feciſti: numeratis quibuſdam peccatis, Hæc, inquit, feciſti, & tacui. Quid eſt, tacui? Numquam tacet præcepto, ſed interim tacet ſupplicio: quieſcit à vindicta, non profert in damnatum ſententiam. Sed hoc ille dicit, Feci illa & illa, & non vindicavit Deus; ecce ſanus ſum, nihil mali contigit mihi. Hæc feciſti, & tacui: ſuſpicatus es iniquitatem, quòd ero tibi ſimilis. Quid eſt, quòd ero tibi ſimilis? Quia tu iniquus es, & me iniquum putaſti; tamquam approbatorem facinorum tuorum, [e] non adverſatorem, *Ibidem.* non ultorem. Et quid poſtea tibi dicit? Arguam te, & conſtituam te ante faciem tuam. Quid eſt hoc? Quia modò peccando poſt terga te ponis, non te vides, non te inſpicis; ego te ponam ante te, & faciam tibi ſupplicium de te. Sic & hîc, *Ne loquamini adversùs Deum iniquitatem.* Adtendite. Multi autem loquuntur iſtam iniquitatem; ſed non audent palàm, ne blaſphemi exhorreantur ab hominibus piis: in corde ſuo iſta rodunt, intus tali nefario cibo paſcuntur; delectat eos loqui adversùs Deum, & ſi non erumpunt linguâ, corde non tacent. Unde in alio Pſalmo dicitur, Dixit ſtultus in *Pſal. 13. 1.* corde ſuo, Non eſt Deus. Dixit ſtultus, ſed homines timuit: noluit dicere ubi audirent homines; & ibi dixit, ubi audiret ipſe de quo dixit. Propterea & hîc in iſto Pſalmo, (Cariſſimi intendite,) quoniam hoc quod dixit, *Nolite loqui adversùs Deum iniquitatem*, vidit multos hoc in corde agere, & adjunxit, *Quoniam neque ab Oriente, neque ab* *℣. 7.* *Occidente, neque à deſertis montium: * quoniam* *℣. 8.* *Deus judex eſt.* Iniquitatum tuarum judex Deus eſt. Si Deus eſt, ubique præſens eſt. Quò te auferes ab oculis Dei, ut in parte aliqua loquaris quod ille non audiat? Si ab Oriente judicat Deus, ſecede in Occidentem; & dic quidquid vis adversùs Deum: ſi ab Occidente, vade in Orientem, & ibi loquere: ſi à deſertis montium judicat, vade in medium populorum, ubi tibi ſubmurmures. De nullo loco [f] judicat, qui ubique ſecretus eſt, ubique publicus; quem nulli licet ut eſt cognoſcere, & quem nemo permittitur ignorare. Vide quid agas. Loqueris adversùs Deum iniquitatem. Spiritus Domini *Sap. 1. 7. & 8.* replevit orbem terrarum: (alia Scriptura dicit hoc:) & hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis: propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latê-

[a] Aliquot MSS. *peccatores.*
[b] Vox *veſtrum* hîc & infrà abeſt à pleriſque MSS.
[c] Editi, *& exaltat cornu.* Abeſt particula, *&*, à MSS.
[d] Sic meliores MSS. At editi, *Verè non judicat Deus de rebus humanis. Et eſt ullum Dei judicium?*
[e] Plerique MSS. *non animadverſorem.*
[f] Lov. *non judicat.* Abeſt, *non*, ab Er. & à MSS.

re. Noli ergo cogitare Deum in locis: ille tecum est talis, qualis fueris. Quid est, talis, qualis fueris? Bonus, si bonus fueris; & malus tibi videbitur, si malus fueris: sed opitulator, si bonus fueris; ultor, si malus fueris. Ibi habes judicem in secreto tuo. Volens facere aliquid mali, de publico recipis te in domum tuam, ubi nemo inimicorum videat; de locis domus tuæ promtis & in faciem constitutis, removes te in cubiculum; times & in cubiculo aliunde conscium, secedis in cor tuum, ibi meditaris: ille corde tuo interior est. Quocumque ergo fugeris, ibi est. Teipsum quò fugies? Nonne quocumque fugeris, te sequeris? Quando autem & te ipso interior est, non est quò fugias à Deo irato, nisi ad Deum placatum. Prorsus non est quò fugias. Vis fugere ab ipso? Fuge ad ipsum. Ergo ne loquamini adversùs Deum iniquitatem, nec illic ubi loquimini. Psal. 35. 5. Iniquitatem, inquit, meditatus est in cubili suo. Quid meditatus est in cubili suo? Cubile cor ejus, dicens: Psal. 4. 9. Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino. Ibidem 5. Sed suprà dixit, Dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Quot habes ibi punctiones facinorum, tot habe illic compunctiones confessionum. Ubi ergo loqueris adversùs Deum iniquitatem, ibi te judicat: non judicium differt, sed pœnam. Jam judicat, jam novit, jam videt: pœna restat; cùm fuerit præsentata, habebis & pœnam, cùm apparuerit facies illius hominis, qui hîc irrisus est, qui judicatus, qui crucifixus, qui sub judice stetit; cùm apparuerit judicans in præsentia sua, tunc habebis pœnam, si te non Psal. 94. 2. correxeris. Quid ergo modò faciemus? Præveniamus faciem ejus ἐν ἐξομολογήσει. Præveni in confessione: veniet mitis quem feceras iratum. *Neque à desertis montium, quoniam Deus judex est:* non ab Oriente, non ab Occidente, non à desertis montium. Quare? *Quoniam Deus judex est.* Si in [a] aliquo loco esset, non esset Deus: quia verò Deus judex est, non homo, noli illum exspectare de locis. Locus ejus tu eris, [b] si bonus, si confessus invocaveris eum. Item ℣. 8.

10. *Hunc humiliat, & hunc exaltat.* Quem humiliat, quem exaltat judex ille? Adtendite duos illos in templo, & videtis quem humiliat, & quem exaltat. Luc. 18. 10. &c. Adscenderunt in templo orare, ait, unus Pharisæus & alter Publicanus: Pharisæus dicebat, » Gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homi» nes, injusti, raptores, adulteri, sicut & hic publi» canus: jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcumque possideo. Ad medicum adscenderat, & membra sana ostendebat, vulnera tegebat. Quid ergo ille qui meliùs noverat unde sanaretur? Publi» canus autem de longinquo stabat, & percutiebat pectus suum. Videtis eum de longinquo stantem: il» li propinquabat quem invocabat. Et percutiebat » pectus suum, dicens, Deus propitius esto mihi pec» catori. Amen dico vobis, descendit justificatus Pu» blicanus ille magis, quàm Pharisæus ille: quia omnis » qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Expositus est versus Psalmi hujus. Deus judex quid facit? *Hunc humiliat, & hunc exaltat:* humiliat superbum, exaltat humilem. ℣. 9.

11. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus est mixto.* Meritò. *Et inclinavit ex hoc in hunc; verumtamen fæx ejus non est exinanita; bibent omnes peccatores terræ.* Renovamini paululùm; obscurum aliquid est: sed quomodo audivimus Evangelii lectionem recentissimam, Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperie» tur vobis. Matth. 7. 7. Sed dicis, Quò pulso, ut aperiatur mihi? Neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montium, quoniam Deus judex est. ℣. 8. Si præsens est hîc atque illic, & absens nusquam, ubi stas, ibi pulsa: ibi tantùm sta, quia stando pulsatur. Quid ergo est hoc? Prima quæstio ista occurrit, *Vini meri plenus est mixto.* Quomodo *meri*, si *mixto*? Ceterùm, *Calix in manu Domini*, cùm dicit, (eruditis in Ecclesia Christi loquor,) non utique veluti formâ humanâ circumscriptum Deum debetis vobis in corde pingere, ne clausis templis simulacra in cordibus fabricetis. Calix ergo iste aliquid significat. Inveniemus hoc. *In manu* autem *Domini*, est in potestate Domini. Manus enim Dei, potestas Dei commendata est. Nam & de hominibus plerumque dicitur, In manu hoc habet: hoc est, in potestate habet, cùm vult facit. *Vini meri plenus est mixto.* Consequenter ipse exposuit: *Inclinavit*, inquit, *ex hoc in hunc; verumtamen fæx ejus non est exinanita.* Ecce unde mixto vino plenus erat. Non ergo vos terreat, quia & merum & mixtum: merum propter sinceritatem, mixtum propter fæcem. Quid ergo ibi vinum, & quid fæx? Et quid est, *Inclinavit ex hoc in hunc*, ita ut fæx ejus non esset exinanita?

12. Unde venerit ad hoc, recordamini: Hunc humiliat, & hunc exaltat. ℣. 8. Quod figuratum est nobis in Evangelio per duos homines, Pharisæum & Publicanum, Luc. 18. 10. hoc latiùs accipientes, intelligamus duos populos, Judæorum & Gentium: Judæorum populus Pharisæus ille, Gentium populus Publicanus ille. Judæorum populus jactabat merita sua, Gentium confitebatur peccata sua. Qui novit in litteris sanctis, & Epistolas Apostolicas, & Actus Apostolorum, videt ibi quod dico: ne longum faciam, quomodo Apostoli exhortabantur Gentes ne desperarent, quòd in magnis peccatis jacuissent; Rom. 3. 1. 2. &c. & reprimebant Judæos, ne se extollerent quasi ex justificationibus Legis, & ideo se putarent justos, Gentiles autem peccatores esse, quia Judæis & Lex erat, & Templum erat, & Sacerdotium erat. Illi autem omnes cultores idolorum, veneratores dæmoniorum, longè quidem positi, sicut Publicanus ille de longinquo stabat. Sicut illi superbiendo recesserunt, sic isti confitendo propinquaverunt. Calix ergo vini meri plenus in manu Domini, quantum donat Dominus ut intelligam: (Potest enim alius meliùs, quia sic se habet obscuritas Scripturarum, difficile est ut unum pariant intellectum. Quicumque tamen intellectus exierit, opus est ut regulæ fidei congruat: nec majoribus invidemus, nec [c] parvuli desperamus. Quid nobis videatur dico Caritati vestræ, non ut obstruam aures vestras adversùs alios melius aliquid fortè dicturos.) Calix vini meri plenus mixto, videtur mihi esse Lex, quæ data est Judæis, & omnis illa Scriptura veteris quod dicitur Testamenti, ibi sunt pondera omnium sententiarum. Nam ibi novum Testamentum absconditum latet, tamquam in fæce corporalium sacramentorum. Circumcisio carnis magni sacramenti res est, & intelligitur inde circumcisio cordis. Templum illud Jerusalem magni sacramenti est res, & intelligitur ex eo corpus Domini. Terra promissio-

[a] Sic Er. & aliquot MSS. At Lov. *Si in alio.*
[b] Particula, *si*, hoc loco à MSS. plerisque abest.

[c] Sic MSS. At editi, *nec de parvulis desperamus.*

nis, intelligitur regnum cælorum. Sacrificium victimarum & pecorum magnum habet sacramentum: sed in omnibus illis generibus sacrificiorum intelligitur unum illud sacrificium & unica victima in cruce Dominus: pro quibus omnibus sacrificiis unum nos habemus; quia & illa figurabant hæc, id est, illis hæc figurabantur. Accepit populus ille Legem, accepit mandata justa & bona. (Exodi 20. 7. Deut. 5. 6.) Quid tam justum quàm, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem, Non concupisces rem proximi tui, Non concupisces uxorem proximi tui, Unum Deum adorabis, & ipsi soli servies? Omnia ista ad vinum pertinent. Illa verò carnalia quasi resederunt, ut remanerent apud illos, & effunderetur inde omnis spiritalis intellectus. *Calix* verò *in manu Domini*, id est in potestate Domini: *vini meri*, id est Legis sinceræ: *plenus est mixto*, id est cum fæce corporalium sacramentorum. Et quia hunc humiliat, superbum Judæum; & hunc exaltat, confitentem Gentilem: *inclinavit ex hoc in hunc*, id est, à Judaico populo in Gentilem populum. Quid inclinavit? Legem. Eliquatus est inde spiritalis intellectus. *Verumtamen fæx ejus non est exinanita*, quia omnia sacramenta carnalia apud Judæos remanserunt. *Bibent omnes peccatores terræ.* Qui bibent? *Omnes peccatores terræ.* Qui peccatores terræ? Judæi erant quidem peccatores, sed superbi: Gentiles autem erant peccatores, sed humiles. Omnes peccatores bibent: sed vide qui fæcem, qui vinum. Etenim illi bibendo fæcem, evanuerunt: isti bibendo vinum, justificati sunt. Audeam dicere & inebriatos, & non timebo: atque utinam omnes sic inebriemini. (Psal. 22. 5.) Recordamini, Calix tuus inebrians quàm præclarus! Quid enim, putatis Fratres mei omnes illos qui confitendo Christum etiam mori voluerunt, sobrios fuisse? Usque adeo ebrii erant, ut suos non agnoscerent. Omnes propinqui sui, qui eos à spe cælestium præmiorum terrenis blandimentis avertere moliti sunt, non sunt agniti, non sunt auditi ab ebriis. Non erant ebrii, quibus mutatum cor erat? Non erant ebrii, quorum mens alienata erat ab hoc sæculo? *Bibent*, inquit, *omnes peccatores terræ.* Sed qui bibent vinum? Peccatores bibent, sed ne remaneant peccatores; ut justificentur, non ut puniantur.

(ỳ. 10.) 13. *Ego autem:* Nam omnes bibunt, sed seorsum ego; id est, Christus cum corpore suo: *in sæculum gaudebo, psallam Deo Iacob:* promissione (ỳ. 1.) illa futura in fine, de qua dicitur, Ne corrumpas. *Ego autem in sæculum gaudebo.*

(ỳ. 11.) 14. *Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua justi.* Hoc est, Hunc humiliat, & hunc exaltat. Nolunt sibi frangi cornua peccatores, quæ sine dubio frangentur in fine. Non vis ut ille tunc frangat, tu hodie frange. Audisti (ỳ. 5.) enim suprà, noli contemnere: Dixi iniquis, Nolite iniquè agere; & delinquentibus, Nolite exaltare cornu. Quando audisti, Nolite exaltare cornu, contemsisti & exaltasti cornu: venies ad finem, ubi fiet, *Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua justi.* Cornua peccatorum, dignitates superborum: cornua justi, munera Christi. Per cornua enim sublimitates intelliguntur. Oderis in terra sublimitatem terrenam, ut possis habere cælestem. Amas terrenam, non te admittit ad cælestem: & ad confusionem pertinebit quod frangitur tibi cornu, quomodo ad gloriam pertinebit, si exaltatur tibi cornu. Modò ergo est tempus eligendi, tunc non erit. Non es dicturus, Dimittar & eligam. Præcesserunt enim voces, Dixi iniquis. Si non dixi, para excusationem, para defensionem: si autem dixi, præoccupa confessionem, ne venias ad damnationem; quia tunc confessio sera erit, & defensio nulla erit.

IN PSALMUM LXXV.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo disputat contra donatistas, & tractat de votis.

1. SOLENT inimici Domini Jesu Christi omnibus noti Judæi gloriari in isto Psalmo, quem cantavimus, dicentes, NOTUS *in* (ỳ. 2.) *Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus:* & insultare Gentibus, quibus non est notus Deus, & dicere quia sibi solis notus est Deus; quando Propheta dicit, *Notus in Judæa Deus:* alibi ergo ignotus. Notus est autem re vera in Judæa Deus, si intelligant quid sit Judæa. Nam verè non est notus Deus, nisi in Judæa. Ecce & nos hoc dicimus, quia nisi quisque fuerit in Judæa, notus ei Deus esse non potest. Sed quid dicit Apostolus? (Rom. 2. 29.) Qui in occulto Judæus est, qui circumcisione cordis, non litterâ, sed spiritu. Sunt ergo Judæi in circumcisione carnis, & sunt Judæi in circumcisione cordis. Patres nostri multi sancti & circumcisionem carnis habebant, propter signaculum fidei, & circumcisionem cordis, propter ipsam fidem. Ab his patribus degenerantes isti, qui modò in nomine gloriantur, & facta perdiderunt; ab his ergo patribus degenerantes, remanserunt in carne Judæi, in corde Pagani. Ipsi enim Judæi, qui sunt ex Abraham, à quo Isaac (Gen. 21. 3. & 25. 25. & 29. 32. &c.) natus est, & ex illo Jacob, & ex Jacob duodecim Patriarchæ, & ex duodecim Patriarchis populus universus Judæorum. Sed Judæi propterea maximè appellati sunt, quia Judas unus erat de filiis duodecim Jacob, Patriarcha inter duodecim, & de stirpe ejus regnum veniebat Judæis. Nam omnis ille populus secundùm numerum duodecim filiorum Jacob, duodecim tribus habebat. Tribus dicuntur tamquam curiæ & congregationes distinctæ populorum. Habebat ergo ille populus duodecim tribus, è quibus duodecim tribubus una tribus erat Juda, ex qua erant reges; & erat altera tribus Levi, ex qua erant sacerdotes. Sed quia sacerdotibus templo servientibus terra divisa non est, (Num. 18. 20.) oportebat autem ut duodecim tribubus dispertiretur omnis regio promissionis: exceptâ ergo unâ tribu majoris dignitatis, tribu Levi, quæ erat in sacerdotibus, remanerent undecim, nisi per adoptionem duorum filiorum Joseph duodecim complerentur. Hoc quid sit, advertite. Unus de duodecim filiis Jacob erat Joseph. Iste est Joseph, quem fratres sui in Ægyptum vendiderunt, & illic merito castitatis ad sublimem dignitatem perductus est, & adfuit illi Deus in omni opere suo; & suscepit fratres suos, à quibus venditus erat, & patrem, fame laborantes, & propter panem ad Ægyptum descendentes. Iste Joseph duos filios habuit, Ephraim & Manasse. Moriens Jacob, tamquam testamento, assumsit illos nepotes suos in numerum filiorum, & dixit filio suo Joseph, (Gen. 48. 5.) Ceteri qui nascuntur, tibi erunt; isti autem mihi, & divident terram cùm fratribus suis. Adhuc non erat data nec divisa terra promissionis, sed dicebat ille in Spiritu prophetans. Accedentibus ergo duobus filiis Joseph, factæ sunt nihilo minùs duodecim tribus, quia jam tredecim sunt. Pro una enim tribu Joseph, duæ accesserunt, &

factæ sunt tredecim. Exceptâ ergo tribu Levi, illâ tribu sacerdotum quæ serviebat templo, & de decimis vivebat ceterarum omnium, quibus terra divisa est, remanent duodecim. In his duodecim erat tribus Juda, unde reges erant. Nam primò de alia tribu datus est rex Saül, & reprobatus est tamquam malus rex; postea datus est de tribu Juda rex David, & ex illo de tribu Juda fuerunt reges. Jacob autem ille hoc dixerat, quando benedixerat filios suos, Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est. De tribu autem Juda venit Dominus noster Jesus Christus. Est enim, sicut Scriptura dicit, & modò audistis, ex semine David natus de Maria. Ceterùm quod adtinet ad divinitatem Domini nostri Jesu Christi, in qua æqualis est Patri, non solùm ante Judæos, sed etiam ante ipsum Abraham; nec solùm ante Abraham, sed & ante Adam; nec solùm ante Adam, sed & ante cælum & terram & ante sæcula: quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quia ergo in prophetia dictum est, Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est; considerantur priora tempora, & invenitur quia Judæi de tribu Juda semper reges habuerunt, unde dicti sunt Judæi; & non habuerunt regem priùs alienigenam, nisi Herodem illum, qui fuit quando Dominus natus est. Inde cœperunt reges alienigenæ, ab Herode. Ante Herodem omnes de [a] tribu Juda, sed donec veniret cui repromissum est. Itaque ipso jam veniente Domino, eversum est regnum Judæorum, & sublatum est ex Judæis. Modò non habent regnum, quia nolunt cognoscere verum regem. Videte jam si Judæi sint appellandi. Jam videtis quia Judæi non sunt appellandi. Ipsi voce sua abdicaverunt se ab isto nomine, ut Judæi non sint digni appellari, nisi tantùm carne. Ubi ergo se separaverunt ab isto nomine? Dicebant: sæviebant in Christum, id est, [b] genus Juda sæviebant in semen David. Et ait illis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Et illi, Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. O Judæi qui vocamini, & non estis, si non habetis regem, nisi Cæsarem, defecit jam princeps de Juda; venit ergo ille cui repromissum est. Illi ergo veriùs Judæi, qui Christiani facti sunt ex Judæis: ceteri Judæi qui in Christum non crediderunt, etiam nomen ipsum perdere digni fuerunt. Judæa ergo vera Christi Ecclesia est, credens in illum regem, qui venit ex tribu Juda per virginem Mariam; credens in illum de quo modò Apostolus dicebat, ad Timotheum scribens, Memor esto, Jesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine David, secundùm Evangelium meum. De Juda enim David, & ex David Dominus Jesus Christus. Nos credentes in Christum pertinemus ad Judam: & nos cognovimus Christum. Qui oculis non vidimus, fide retinemus. Non ergo insultent Judæi, qui jam non sunt Judæi. Ipsi dixerunt, Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. Nam melius illis erat, ut rex illorum esset Christus, ex semine David de tribu Juda. Tamen quia ipse Christus ex semine David secundùm carnem, Deus autem super omnia benedictus in sæcula, ipse rex noster est & Deus noster; rex noster, secundùm quod natus est ex tribu Juda secundùm carnem Christus Dominus Salvator; Deus autem noster, qui est ante Judam, & ante cælum & terram, per quem facta sunt omnia, & spiritalia & corporalia. Si enim omnia per ipsum facta sunt; & ipsa Maria de qua natus est, per ipsum facta est. Quomodo ergo ille quasi ceteri homines nasceretur, qui sibi fecit matrem de qua nasceretur? Ergo ipse Dominus: Apostolo dicente, cùm loqueretur de Judæis, Quorum patres, & ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. (Rom. 9. 5.) Quia ergo Judæi viderunt Christum, & crucifixerunt, non viderunt Deum: Gentes autem quia non viderunt & crediderunt, intellexerunt Deum. Ergo si innotuit eis Deus in Christo mundum reconcilians sibi, (2. Cor. 5. 19.) & ideo illi crucifixerunt, quia in carne latentem Deum non intellexerunt: recedat illa quæ vocatur Judæa, & non est; accedat vera Judæa, cui dicitur, Accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. (Psal. 33. 5.) Vultus veræ Judææ non confundentur. Etenim audierunt, & crediderunt, & facta est Ecclesia vera Judæa, ubi notus Christus, qui homo est ex semine David, Deus super David.

2. Notus *in Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus.* (℣. 2.) Et de Israël sic debemus accipere, quomodo de Judæa: quomodo illi non sunt veri Judæi, sic nec verus Israël. Quis enim dicitur Israël? Videns Deum. Et quomodo illi viderunt Deum, inter quos ambulavit in carne; & cùm putarent hominem, occiderunt? Resurgens ille apparuit Deus omnibus, quibus se voluit demonstrare. Illi ergo digni sunt Israël dici, qui meruerunt Christum intelligere Deum in carne positum, ut non quod videbant, contemnerent; sed quod non videbant, adorarent. Non visum enim oculis Gentes humili mente perceperunt illum quem non videbant, & fide tenuerunt. Proinde illi qui manibus tenuerunt, occiderunt; qui fide tenuerunt, adoraverunt. *In Israël magnum nomen ejus.* Vis esse Israël? Illum adtende, de quo Dominus ait, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. (Iohan. 1. 47.) Si verus Israëlita in quo dolus non est, dolosi & mendaces non sunt veri Israëlitæ. Non ergo dicant isti, quoniam apud illos est Deus, & magnum nomen ejus in Israël. Probent se Israëlitas, & concedo ego quia *in Israël magnum nomen ejus.*

3. *Et factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* (℣. 3.) Rursus Sion quasi patria est Judæorum: vera Sion, Ecclesia est Christianorum. Interpretatio autem nominum Hebræorum sic nobis traditur: Judæa confessio interpretatur, Israël videns Deum. Post Judæam Israël: sic hîc positum est, Notus in Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus. Deum vis videre? Priùs confitere tu, & sic in teipso fit locus Dei; quia *factus est in pace locus ejus.* Quamdiu ergo non confiteris peccata tua, quodam modo rixaris cum Deo. Quomodo enim non cum illo litigas, qui quod illi displicet laudas? Punit ille furem, tu furtum laudas: punit ille ebriosum; tu laudas ebriositatem. Litigas cum Deo, non fecisti illi locum in corde tuo: quia in pace locus ejus. Et quomodo incipis pacem habere cum Deo? Incipis illi in confessione. Psalmi vox est dicentis, Incipite Domino in confessione. (Psal. 146. 7.) Quid est, Incipite Domino in confessione? Incipite adjungi Deo. Quomodo? Ut hoc vobis displiceat, quod & illi displicet. Displicet illi vita tua mala: si placeat tibi, disjungeris ab illo; si displiceat tibi, per confessionem illi conjungeris. Vide ex quanta parte dissimi-

[a] Id est, de gente Judaica: posteriores nempe de tribu Levi.

[b] Editi, *id est in genus Juda.* Abest, *in*, à MSS.

lis es, quando utique propter ipsam dissimilitudinem displices. Factus enim es ô homo ad imaginem Dei; per vitam verò perversam & malam perturbasti in te & exterminasti in te imaginem Conditoris tui. Factus dissimilis, adtendis in te, & displices tibi: jam ex eo cœpisti similis fieri, quia hoc tibi displicet quod displicet & Deo.

4. Sed quomodo sum similis, inquis, quando adhuc mihi displiceo? Ideo dictum est, Incipite.
Psal. 146. 7. Incipe Domino in confessione: perficieris in pace. Adhuc enim habes adversùm te bellum. Indicitur tibi bellum, non solùm adversùs suggestio-
Ephes. 6. 12. nes diaboli, adversùs principem potestatis aëris hujus, qui operatur in filiis diffidentiæ, adversùs diabolum & angelos ejus spiritalia nequitiæ; non solùm ergo adversùs ipsos tibi bellum indicitur, sed adversùs teipsum. Quomodo adversùs teipsum? Adversùs tuam consuetudinem malam, adversùs vetustatem vitæ tuæ malæ, quæ trahit te ad [a] solitam, & refrenat à nova. Indicitur enim tibi quædam nova vita, & tu vetus es. Novitatis gaudio suspenderis, vetustatis onere prægravaris: incipit tibi esse bellum adversùs te. Sed ex qua parte tibi displices, jungeris Deo; & ex qua parte jam jungeris Deo, idoneus eris ad vincendum te; quia ille tecum est qui omnia superat. Adtende quid dicit Apostolus:
Rom. 7. 25. Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Unde mente? Quia displicet tibi vita tua mala. Unde carne? Quia non desunt suggestiones & delectationes malæ, sed ex eo quòd mente jungeris Deo, vincis quod in te non vult sequi. Præcessisti enim ex parte, & ex parte tardaris. Trahe teipsum ad illum, qui te sursum tollit. Pondere quodam vetustatis de-
Ibidem 24. primeris, clamà & dic, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? quis me liberabit
Sap. 9. 15. ab eo quo gravor? Corpus enim quod corrumpitur,
Rom. 7. 25. aggravat animam. Quis ergo liberabit? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Quare autem permittit, ut diu contra te litiges, donec absorbeantur omnes cupiditates malæ? Ut intelligas in te pœnam tuam. In te ex teipso est flagellum tuum: [b] sit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem adversùs Deum, ut ipse sibi sit bellum, qui pacem noluit habere cum Deo. Sed tene membra tua adversùs concupiscentias tuas malas. Surrexit ira, tene tu manum conjunctus Deo. Potuit surgere, sed non invenit arma. Apud iram tuam impetus est, apud te arma sunt: sit impetus inermis, & discit jam non surgere qui frustra surrexit.

Rom. 7. 25. 5. Hoc autem dico, Carissimi, ne fortè quia diximus, Carne autem legi peccati, putetis consentiendum esse desideriis vestris carnalibus. Etsi non possunt modò nisi esse desideria carnalia, non est illis consentiendum. Propterea non dixit Apostolus, Non sit peccatum in vestro mortali corpore. Novit enim quia quamdiu mortale est,
Rom. 6. 12. est ibi peccatum. Sed quid ait? Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. Quid est, non regnet? Ipse exposuit: Ad obediendum, inquit, desideriis ejus. Sunt desideria, exsistunt desideria, non tu obaudis desideriis tuis, non sequeris ipsa desideria, non illis consentis: est
1. Cor. 15. 26. tibi peccatum, sed amisit regnum, quando jam in te non regnat peccatum, postea inimica novissima destruetur mors. Quid enim nobis promittitur? quoniam dictum est, Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Audi promissionem, quia non semper erunt in carne desideria illicita. Etenim resurget, & mutabitur; & cùm mutata fuerit caro ista mortalis in spiritale corpus, jam nullis concupiscentiis sæcularibus, jam nullis terrenis delectationibus titillabit animam, nec avertet à contemplatione Dei. Fit ergo in ea quod dicit Apostolus, Corpus quidem mortuum est, propter peccatum: spiritus autem vita est, propter justitiam. Si autem qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, propter Spiritum suum qui habitat in vobis. Vivificatis ergo corporibus nostris, erit pax vera, ubi locus est Dei: sed præcedat confessio. Notus in Judæa Deus: Confitere ergo priùs. In Israël magnum nomen ejus: Nondum vides in specie, vide ex fide; & fiet in te quod sequitur: *Et factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* Sion interpretatur contemplatio. [Quid [c] est contemplatio?] Contemplabimur enim Deum facie ad faciem. Hic nobis promittitur, in quem modò non videntes credimus. Quomodo gaudebimus cùm viderimus eum? Fratres, si modò tantum gaudium in nobis facit promissio, quantum est factura redditio? Reddetur enim nobis quod promisit. Et quid promisit? Seipsum, ut in facie ipsius & illius contemplatione gaudeamus: & non aliquid aliud delectabit nos, quia nihil est melius illo qui fecit omnia quæ delectant. *Factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion:* id est, in contemplatione quadam & speculatione facta est habitatio ejus, *in Sion.*

6. *Ibi confregit fortitudines arcuum, & scutum, & gladium, & bellum.* Ubi confregit? In illa pace æterna, in illa pace perfecta. Et modò, Fratres mei, qui bene crediderunt, vident quia non de se debent præsumere; & omnem potentiam minarum suarum, & quidquid in eis [d] acutum est ad nocendum, confringunt illud; & quidquid quasi pro magno habent unde se protegerent temporaliter, & bellum quod adversùs Deum defendendo peccata sua gerebant, omnia hæc ibi confregit.

7. *Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis.* Qui sunt montes æterni? Quos ipse fecit æternos; qui sunt montes magni, prædicatores veritatis. Tu illuminas, sed à montibus æternis: primi magni montes excipiunt lucem tuam, & à luce tua quam suscipiunt montes, vestitur & terra. Sed illi magni montes exceperunt Apostoli, tamquam orientis luminis primordia exceperunt Apostoli. Numquid quod exceperunt, apud se retinuerunt? Non. Ne diceretur illis, Serve nequam & piger, dares pecuniam meam nummulariis. Si ergo quod susceperunt, non apud se retinuerunt, sed omni orbi terrarum prædicaverunt: *Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis.* Quos æternos fecisti, per illos vitam æternam & ceteris promisisti. *Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis.* Magnificè cum pondere dictum est, *Tu:* ne putet aliquis quòd eum montes illuminent. Multi enim putantes quòd ab ipsis montibus illuminarentur, fecerunt sibi partes de montibus; [e] & ipsos montes

[a] Lov. *ad solitam & refrenatur à nova.* At MSS. *ad solita & refrenat à nova.*
[b] Aliquot MSS. *fit.*
[c] Sic editi. At MSS. *Quid sit contemplatio:* quæ verba è margine irrepsisse videntur. Nisi fortè legendum est, ut in codice Pratellensi & Gemmeticensi habetur, *Jam hesterna die diximus, & audierunt quidam fratres, quos & hodie præsentes videmus, quid sit contemplatio.*
[d] Sic editi. At MSS. plerique, *actum est.* Quidam, *aptum est.*
[e] MSS. magno consensu; *& ipsi montes conciderunt.*

In Donatistas. conciderunt, & ipsi confracti sunt. Nescio qui A sibi fecerunt Donatum, nescio qui sibi fecerunt Maximianum, nescio qui sibi fecerunt illum & illum. Quare computant salutem suam in hominibus esse, non in Deo? O homo, venit ad te lux per montes: sed Deus te illuminat, non montes. *Illuminans tu*, inquit: tu, non montes. *Tu illuminans: à montibus* quidem *æternis*; sed, *tu illuminans*. Unde & in alio loco quid ait Psalmus? Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. (Psal. 120. 1.) Quid ergo, in montibus est spes tua, & inde tibi B veniet auxilium? Remansisti in montibus? Vide quid agas. Est aliquid super montes: super montes est quem tremunt montes. Levavi, inquit, oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Sed quid sequitur? Auxilium meum, inquit, à Domino, qui fecit cælum & terram. (Ibidem 2.) In montes quidem levavi oculos, quia per montes mihi sunt Scripturæ monstratæ: sed ego cor habeo in illo qui illuminat omnes montes.

8. Ergo, Fratres, ad hoc dictum est, ne quisquam vestrûm velit spem suam ponere in homine. C Tamdiu est aliquid homo, quamdiu illi hæret à quo factus est homo. Nam recedens ab illo, nihil est homo, & cùm hæret [a] illis. Tu sic accipe consilium per hominem, ut illum consideres qui illuminat hominem. Etenim & tu potes accedere ad illum, qui tibi per hominem loquitur: non enim fecit illum accedere ad se, & te repellit. Et qui verè sic accessit ad Deum, ut in illo habitet Deus, displicent illi omnes qui non in illo ponunt spem D suam. Propterea datum est quoddam exemplum, cùm ipsos Apostolos sibi diviserunt, & in schismata ierunt qui dicebant, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, id est Petri. (1. Cor. 1. 12.) Hos plangit Apostolus, & dicit eis, Divisus est Christus? (Ibidem 13.) Et se elegit quem apud ipsos contemneret. Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide bonum montem quærentem gloriam, non sibi, sed à quo montes illuminantur. Nolebat de se præsumi, sed de illo de quo & ipse præsumse- E rat. Quisquis ergo ita se commendare voluerit populis, ut si fortè contigerit ei aliquis tumultus, frangat post se populos, & dividat Ecclesiam catholicam propter se, non est de illis montibus quos illuminat Altissimus. Sed quis est iste? Contenebratus à se, non illuminatus à Domino. Unde autem probantur isti montes? Si fortè contigerit aliquis tumultus adversùs montes in Ecclesia, aut per populares seditiones carnalium, aut per aliquas falsas suspiciones hominum; bonus mons repellit à F se omnes qui propter ipsum volunt ab unitate recedere. Sic enim ipse manebit in unitate, si propter ipsum non divisa fuerit ipsa unitas. Illi autem [b] divisi sunt: quando recessit populus ab orbe terrarum, & secutus est nomen ipsorum, gavisi sunt; elati sunt, & dejecti sunt. Humiliarentur, & exaltarentur: quomodo humiliatus est Apostolus, dicens, Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Et alio loco, Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit. (1. Cor. 3. 6. & 7.) Ergo neque qui plantat est ali- G quid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Tales montes in se humiles sunt, in Deo excelsi sunt. Qui autem in seipsis excelsi sunt, à Deo humiliantur. Quoniam qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. (Luc. 14. 11.) Ideo tales qui superbias suas adtendunt, inamaricant hominibus pacificis in Ecclesia. Illi volunt coagulare pacem, isti inter se miscent dissensionem. Et quid de illis dicit alius Psalmus? Qui amaricant, non exaltentur in semetipsis. (Psal. 65. 7.) *Illuminans tu*, (Adtende hîc,) *tu admirabiliter à montibus æternis*.

9. *Conturbati sunt omnes insipientes corde.* (ỳ. 6.) Prædicata est veritas, dicta est æterna vita; dicta est esse alia vita, quæ non est de ista terra: contempserunt homines vitam præsentem, & amaverunt vitam futuram, illuminati per montes illuminatos. Insipientes autem corde conturbati sunt. Quomodo conturbati sunt? Cùm Evangelium prædicatur. Et quid est vita æterna? & quis est qui resurrexit à mortuis? Admirati sunt Athenienses, loquente Paulo Apostolo de resurrectione mortuorum, & putaverunt eum nescio quas fabulas dicere. (Act. 17. 18. & 32.) Sed quia dicebat esse aliam vitam, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. (1. Cor. 2. 9.) Ergo insipientes corde turbati sunt. Sed quid eis contigit? *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* Amaverunt præsentia, & dormierunt in ipsis præsentibus; & sic illis facta sunt ipsa præsentia deliciosa: quomodo qui videt per somnium invenisse se thesauros, tamdiu dives est, quamdiu non evigilet. Somnium illum divitem fecit, evigilatio pauperem facit. Tenuit illum somnus fortasse in terra dormientem, & in duro jacentem, pauperem & fortè mendicum; in somnis vidit se jacere in lecto eburneo vel aureo; & in plumis [c] altiùs exstructis: quamdiu dormit, bene dormit; evigilans invenit se in duro, in quo illum somnus tenuerat. Tales sunt & isti: venerunt in hanc vitam, & per cupiditates temporales quasi obdormierunt hîc; & exceperunt illos divitiæ & vanæ pompæ volaticæ, & transierunt: non intellexerunt quantum inde boni posset fieri. Nam si nossent aliam vitam, illic sibi thesaurizarent, quod hîc erat periturum: sicut Zacchæus vidit illud [d] bonum major publicanorum, quando suscepit Dominum Jesum hospitio, & ait, Dimidium rerum mearum do pauperibus, & si cui aliquid fraudavi, quadruplum reddo. (Luca 19. 8.) Non erat iste in vanitate somniantium, sed in fide vigilantium. Ideo Dominus quia medicus intraverat ad ægrotum, pronuntiavit ipsius salutem, & ait, Hodie salus domui huic facta est, quoniam & hic est filius Abrahæ. (Ibidem 9.) Ut noveritis quia nos imitando fidem, filii Abrahæ sumus: Judæi autem qui de carne superbiunt, à fide degeneraverunt. Ergo *dormierunt somnum suum viri divitiarum, & nihil invenerunt in manibus suis.* Dormierunt in cupiditatibus suis, delectat illos, transit somnus iste, transit vita ista, & nihil inveniunt in manibus suis, quia nihil posuerunt in manu Christi. Vis aliquid invenire in manibus tuis postea? Noli contemnere modò manum pauperis; & respice manus inanes, si vis habere manus plenas. Dixit enim Dominus, Esurivi, & dedistis mihi manducare; sitivi, & dedistis mihi potum; hospes fui, & adduxistis me, & cetera. (Matth. 25. 35. &c.) Et illi, Quando te vidimus esurientem, sitientem, aut hospitem? Et ille dicit illis, Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Esurire in pauperibus voluit, qui dives in cælo est; & tu dubitas homo dare homini, cùm scias te Christo dare quod das, à quo acce-

[a] Editi, *& cùm hæret illi.* At MSS. *illis*: subaud. *montibus.*
[b] Quatuor MSS. *Illi autem gavisi sunt.*

[c] Editi, *& in plumis aureis.* MSS. non addunt *aureis.*
[d] Plures MSS. omittunt *bonum*: & loco *major*, habent *princeps.*

pisti quidquid das? Sed illi *dormierunt somnum* A *suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.*

℣. 7. 10. *Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitaverunt omnes qui adscenderunt equos,* Qui sunt, qui adscenderunt equos? Qui humiles esse noluerunt. Non in equis sedere peccatum est; sed cervicem potestatis contra Deum erigere, & putare se in aliquo honore esse. Quia dives es, adscendisti; increpat Deus, & dormis. Magna ira increpantis, magna ira. Adtendat Caritas vestra rem B tremendam. Increpatio strepitum habet, strepitus expergisci solet facere homines. Tantum pondus est increpantis Dei, ut diceret, *Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitaverunt omnes qui adscenderunt equos.* Ecce quo somno dormitavit ille Pharao, qui adscendebat equos. Non enim vigila- Exodi 14. 8. vit in corde, quia de increpatione durum cor habebat. Duritia enim cordis, obdormitio est. Rogo vos, Fratres mei, videte quomodo dormiunt, qui sonante Evangelio & Amen & Halleluia per C totum orbem terrarum, adhuc vitam veterem nolunt damnare, & in novam evigilare. Erat Scriptura Dei in Judæa, modò per totum orbem cantatur. In illa una gente dicebatur Deus unus, qui fecit omnia, esse adorandus & colendus; modò [a] ubi tacetur? Christus resurrexit, irrisus in cruce, ipsam crucem suam in qua irrisus est, jam fixit in frontibus regum; & adhuc dormitur. Magna ira Dei, Fratres. Melius nos audivimus eum qui dicit, Ephes. 5. 14. Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & illu- D minabit te Christus. Sed qui illum audiunt? Qui non adscendunt equos. Qui sunt qui non adscendunt equos? Qui non se jactant & extollunt, quasi in honoribus & potestatibus suis. *Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitaverunt qui adscenderunt equos.*

℣. 8. 11. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi tunc ab ira tua?* Modò dormiunt, & iratum non sentiunt; sed ut dormirent, iratus est. Modò quod dormientes non sentiunt, in fine sentient. Appa- E rebit enim judex vivorum & mortuorum. *Et quis resistet tibi tunc ab ira tua?* Modò enim loquuntur quod volunt, & disputant contra Deum, & dicunt, Qui sunt Christiani? aut quis est Christus? aut quales inepti qui credunt quod non vident, & dimittunt delicias quas vident, & sequuntur fidem rerum quæ oculis ipsorum non exhibentur? Dormitis & balatis, loquimini adversùs Deum, quan- Psal. 93. 3. tum potestis. Usque quò peccatores Domine, » usque quò peccatores gloriabuntur, respondent & F » loquentur iniquitatem? Quando autem nemo respondet, & nemo loquitur, nisi quando se in se convertat? Quando in se convertent dentes, quibus modò nos rodunt; quibus nos discerpunt irridendo Christianos, & reprehendendo vitam sancto- Sap. 5. 3. rum? Tunc se in se convertent, cùm illis eveniet quod dicitur in libro Sapientiæ, Dicent inter se, » pœnitentiam agentes, & per angustiam spiritûs ge- » mentes: cùm viderint gloriam sanctorum, tunc » dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum. G O qui multùm dormistis! certè jam evigilatis, & in vestris manibus nihil invenitis. Videtis quomodo plenas habeant manus gloriâ Dei, quos tamquam pauperes irrisistis. Dicite ergo tunc vobis, quando non resistitis iræ Dei, non manu, nec linguâ, nec verbo, nec cogitatione. Apparebit enim vobis A manifestus, quem irridendum putastis, cùm vobis venturus nuntiaretur. Et quid dicent? Ergo erra- Ibidem 6. » vimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit » nobis, & sol non ortus est nobis. Quomodo justitiæ sol oriretur dormientibus? Sed ab ira & increpatione ejus dormiunt. Hoc fortè dicturus est, Et non adscenderem equum: & tunc ipsi equos suos accusabunt. Audi illos accusantes equos suos, in quibus dormierunt: Ergo erravimus, inquit Scri- » ptura, à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit » B nobis, & sol non ortus est nobis. Quid nobis pro- Ibid. 8. & 9. » fuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit » nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Ergo » vigilasti aliquando. Sed meliùs equum non adscenderes, ut tunc non dormitares, quando vigilare debuisti; & audires vocem Christi, & illuminaret te Christus. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi tunc ab ira tua?* Quid enim erit tunc?

℣. 9. 12. *De cælo jaculatus es judicium: terra tremuit, & quievit.* Quæ modò se turbat, quæ mo- C dò loquitur, timere habet in fine & quiescere. Melius modò quiesceret, ut in fine gauderet.

℣. 10. 13. *Terra tremuit, & quievit.* Quando?* *Cùm exsurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mites corde.* Qui sunt mites corde? Qui frementes equos non adscenderunt, sed in humilitate sua peccata confessi sunt. *Vt salvos faceret omnes mites corde.*

℣. 11. 14. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis sollemnia celebrabunt tibi.* D Prima cogitatio, posteriores reliquiæ cogitationis. Quæ est cogitatio prima? Unde incipimus, bona illa cogitatio unde incipies confiteri. Confessio adjungit nos Christo. Jam verò confessio ipsa, id est prima cogitatio, facit in nobis reliquias cogitationis: & ipsæ *reliquiæ cogitationis sollemnia celebrabunt tibi. Cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis sollemnia celebrabunt tibi.* Quæ est cogitatio quæ confitebitur? Quæ damnat vitam priorem, cui displicet quod erat, ut fit quod E non erat, ipsa est prima cogitatio. Sed quia sic debes recedere à peccatis, prima cogitatione confessus Deo, ut non tibi recedat de memoria quia peccator fuisti; per hoc quod peccator fuisti, sollemnia celebras Deo. Adhuc intelligendum est. Prima cogitatio confessionem habet, & recessionem à vetere vita. Sed si oblitus fueris à quibus peccatis liberatus sis, non agis gratias liberatori, & non celebras sollemnia Deo tuo. Ecce prima cogitatio confitens Sauli apostoli, jam Pauli, qui primò F Saulus fuit, quando audivit vocem de cælo, cùm persequeretur Christum, & fureret in Christianos, & vellet ut ubicumque inventos adduceret necan- Act. 9. 4. dos, audivit vocem de cælo, Saule, Saule, quid me persequeris? Et circumfulsus lumine, facta sibi cæcitate in oculis, ut intus videret, emisit primam cogitationem obedientiæ; cùm audiret, Ego sum Ibidem 5. Jesus Nazarenus, quem tu persequeris, Domine, » ait, quid me jubes facere? Hæc est cogitatio [b] confitens: jam Dominum appellat quem perseque- G batur. Quomodo reliquiæ cogitationis sollemnia celebrabunt, in Paulo audistis, cùm ipse Aposto- 2. Tim. 2. 8. lus legeretur: Memor esto Christum Jesum resur- » rexisse à mortuis ex semine David, secundùm E- » vangelium meum. Quid est, memor esto? Non deleatur de memoria tua cogitatio, qua primò confessus es: sint reliquiæ cogitationis in memoria.

[a] Sic probi MSS. At editi, *ibi tacetur Christus. Resurrexit Christus.*

[b] Sic aliquot MSS. At editi, *Et hæc cogitatio confitentis.*

Et

Et vide quemadmodum repetit quod sibi donatum A
1. Tim. 1. 13. est idem Paulus Apostolus alio loco: Qui prius, inquit, fui blasphemus, & persecutor, & injuriosus. Qui dicit, Priùs fui blasphemus: numquid adhuc blasphemus est? Ut non esset blasphemus, fuit prima cogitatio confitens: ut autem commemoraret quid illi donatum est, reliquiæ cogitationis erant, per ipsas reliquias cogitationis sollemnia celebrabat.

15. Etenim, Fratres mei, ecce innovavit nos Christus, donavit omnia peccata, & conversi sumus: B si obliviscamur quid nobis donatum est, & à quo donatum est, obliviscimur munus Salvatoris: cùm autem non obliviscimur munus Salvatoris, nonne quotidie nobis Christus immolatur? Et semel [a] nobis Christus immolatus est, cùm credidimus; tunc fuit cogitatio: modò autem reliquiæ cogitationis sunt, cùm meminimus quis ad nos venerit, & quid nobis donaverit; ex ipsis reliquiis cogitationis, id est, ex ipsa memoria, quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innovet, C qui primâ gratiâ suâ nos innovavit. Jam enim innovavit nos Dominus in baptismo, & facti sumus
Rom. 12. 12. novi homines, in spe quidem gaudentes, ut in tribulatione simus patientes: tamen non debet de memoria nostra recedere quid nobis præstitum sit. Et si modò non est cogitatio tua quæ fuit: (etenim prima cogitatio fuit recedere à peccato; modò autem non recedis, sed tunc recessisti:) sint reliquiæ cogitationis, ne excidat à memoria qui sanavit. Vulnus te habuisse si oblitus fueris, non D tibi erunt reliquiæ cogitationis. Quid enim putatis dixisse David? Ecce ex omnium persona loquitur.
2. Reg. 12. 13. Peccavit David sanctus graviter, missus est ad illum Nathan propheta, & corripuit illum: & confessus est, & dixit, Peccavi. Hæc fuit prima cogitatio confitentis. *Cogitatio hominis confitebitur tibi.* Quæ erant reliquiæ cogitationis? Quando ait,
Psal. 50. 5. Et peccatum meum ante me est semper. Quæ fuit ergo prima cogitatio? Ut recederet à peccato. Et si jam recessit à peccato, quomodo peccatum illius E ante illum est semper, nisi quia cogitatio illa transiit, sed reliquiæ cogitationis sollemnia celebrant? Meminerimus ergo, Fratres Carissimi, rogamus vos: quisquis liberatus est à peccato, meminerit quid fuit; sint in illo reliquiæ cogitationis. Tunc enim portat alium sanandum, si se meminerit esse sanatum. Ergo unusquisque recordetur quid fuit, & utrùm jam non sit: & tunc subveniet ei qui adhuc est quod ille jam non est. Si autem jactat se quasi de meritis suis, & repellit tamquam indignos F peccatores, & sine misericordia sævit; equum ads-
ℽ. 7. cendit, videat ne dormiat. Dormitaverunt enim qui adscenderunt equos. Jam tunc dimisit equum, humiliavit se: non iterum adscendat equum, id est, non se rursus erigat in superbiam. Unde illi hoc fit? Si reliquiæ cogitationis sollemnia celebrent Deo.

ℽ. 12. De votis. 16. *Vovete, & reddite Domino Deo nostro.* Quisque quod potest voveat, & reddat. Ne voveatis, & non reddatis: sed quisque quod potest G voveat, & reddat. Non sitis pigri ad vovendum: non enim viribus vestris implebitis. Deficietis, si de vobis præsumitis; si autem de illo cui vovetis, vovete, securi reddetis. *Vovete, & reddite Domino Deo nostro.* Omnes communiter quid debemus vovere? Credere in illum, sperare ab illo vitam æternam, bene vivere secundùm communem modum. Est enim quidam modus communis omnibus. Furtum non facere, non castimoniali præcipitur & nuptæ non præcipitur: adulterium non facere, omnibus præcipitur: non amare vinolentiam, qua ingurgitatur anima, & corrumpit in se templum Dei, omnibus æqualiter præcipitur: non superbire, omnibus æqualiter præcipitur: non hominem occidere, non odisse fratrem, non adversùs aliquem tenere perniciem, omnibus in commune præcipitur. Hoc totum omnes vovere debemus. Sunt etiam vota propria singulorum, alius vovet Deo castitatem conjugalem, ut præter uxorem suam non noverit aliam: sic & femina, ut præter virum suum non noverit alium. Alii etiam vovent, etsi experti tale conjugium, ultrà nihil tale pati, nihil tale concupiscere aut sustinere: & ipsi voverunt aliquid majus quàm illi. Alii virginitatem ipsam ab ineunte ætate vovent, ut nihil tale vel experiantur, quale illi experti reliquerunt: & isti voverunt plurimum. Alii vovent domum suam esse hospitalem omnibus sanctis advenientibus: magnum votum vovent. Alius vovet relinquere omnia sua distribuenda pauperibus, & ire in communem vitam, in societatem sanctorum: magnum votum vovet. *Vovete, & reddite Domino Deo nostro.* Quisque quod vovere voluerit voveat: illud adtendat, ut quod voverit reddat. Unusquisque Deo quod vovet, si respicit retrorsum, malum est. Nescio quæ castimonialis nubere voluit: quid voluit? Quod & virgo quælibet. Quid voluit? Quod & mater ipsius. Aliquid mali voluit? Mali planè. Quare? Quia jam voverat Domino Deo suo. Quid enim dixit de talibus apostolus Paulus? Cùm dicat viduas adolescentulas nubere si velint: sed tamen 1. Tim. 5. 14.
ait quodam loco, Beatior autem erit, si sic permanserit secundùm meum consilium. Ostendit 1. Cor. 7. 40.
beatiorem, si sic permanserit; non tamen damnandam, si nubere voluerit. Quid autem ait de quibusdam quæ voverunt, & non reddiderunt? Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem 1. Tim. 5. 12.
irritam fecerunt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? Voverunt, & non reddiderunt. Nemo ergo positus in monasterio frater dicat, Recedo de monasterio, neque enim soli qui sunt in monasterio perventuri sunt ad regnum cælorum, & illi qui ibi non sunt ad Deum non pertinent. Respondetur ei, Sed illi non voverunt, tu vovisti, tu retrò respexisti. De die judicii cùm Dominus minaretur, quid ait? Mementote uxoris Lot. Omnibus dixit. Luca 17. 32.
Quid enim fecit uxor Lot? Liberata est à Sodomis, & in via posita retrorsum respexit. Ubi respexit, ibi remansit. Facta est autem statua salis, ut Gen. 19. 26.
illius contemplatione condiantur homines; cor habeant, non sint fatui, non retrò respiciant, ne malum exemplum dantes, ipsi remaneant, & alios condiant. Nam & modò dicimus illud quibusdam fratribus nostris, quos fortè viderimus velut infirmari in proposito bono: Et talis vis esse, qualis ille? Objicimus illis quosdam qui retrò respexerunt. Illi fatui sunt in se, sed alios condiunt, quando commemorantur, ut illorum exemplum timentes isti retrò non respiciant. *Vovete, & reddite Domino Deo nostro.* Quia illa uxor Lot ad omnes pertinet. Maritata mulier voluit facere adulterium, de loco suo quò pervenerat retrò respexit. Vidua quæ jam sic permanere voverat, voluit nubere,

[a] Editi, *pro nobis.* Abest, *pro*, à MSS.

hoc voluit quod licuit ei quæ nupsit; sed illi non licuit, quia de loco suo retrò respexit. Virgo est castimonialis, jam dicata Deo; habebat & cetera, quæ verè ornant ipsam virginitatem, & sine quibus illa virginitas turpis est. Quid si enim sit corpore integra, & mente corrupta? Quid est quod dixi? Quid si nullus tetigerit corpus, sed si fortè ebriosa sit, superba sit, litigiosa sit, linguosa sit? Hæc omnia damnat Deus. Si antequam vovisset nupsisset, non damnaretur: elegit aliquid melius, superavit quod ei licebat; superbit, & illicita tanta committit. Hoc dico, Nubere licet antequam voveat, superbire numquam licet. O tu virgo Dei nubere noluisti, quod licet: extollis te, quod non licet. Melior virgo humilis, quàm maritata humilis: sed melior maritata humilis, quàm virgo superba. Quæ autem respexit ad nuptias, non quia voluit nubere, damnatur; sed quia jam [a] antecesserat, & fit uxor Lot respiciendo retrorsum. Non sitis pigri qui potestis, quibus adspirat Deus apprehendere gradus meliores: quia non ista ideo loquimur, ut non voveatis; sed ut voveatis, & reddatis: *Vovete, & reddite Domino Deo nostro.* Jam quia ista tractavimus, fortè volebas vovere, & modò non vis vovere. Sed quid tibi dixerit Psalmus, adtende. Nón dixit, Nolite vovere; sed, *Vovete, & reddite.* Quia audisti, *reddite*, non vis vovere? Ergo vovere volebas, & non reddere? Immo utrumque fac. Unum sit ex professione tua, aliud ex adjutorio Dei perficietur. Adspice eum qui te ducit, & non respicies retrò, unde te educit. Qui te ducit, ante te ambulat; unde te educit, post te est. Ama ducentem, & non te damnat retrò respicientem. *Vovete & reddite Domino Deo nostro.*

Item ỳ. 12. 17. *Omnes qui in circuitu ejus sunt offerent munera.* Qui sunt in circuitu ejus? Ubi enim est iste, ut [b] dicat, *Omnes qui in circuitu ejus sunt?* Si Deum Patrem cogites, ubi non est qui ubique præsens est? Si Filium cogites secundùm formam divinitatis, & ipse cum Patre ubique est: quia ipse est Sapientia Dei, de qua dictum est, Adtingit autem ubique propter suam munditiam. [Sap. 7. 24.] Si autem Filium sic intelligas, secundùm quod assumsit carnem, & visus est inter homines, & crucifixus est, & resurrexit, novimus quia adscendit in cælum. Qui sunt in circuitu ejus? Angeli. Ergo nos non offerimus munera? quia, *Omnes qui in circuitu ejus sunt*, dixit, *offerent munera.* Si sepultus Dominus noster hîc esset in terra, & jaceret corpus ipsius, quomodo alicujus Martyris vel Apostoli, adtenderemus eos qui in circuitu ejus essent, quæcumque vel gentes essent circa ipsum locum undique, vel convenientes ad illam sepulturam cum muneribus: nunc autem adscendit, sursum est. Quid est hoc, *Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera?* Hoc interim quod Deus admonet dicam vobis, quid ex his verbis mihi ipse inspirare dignatus sit: si melius aliquid postea visum fuerit, & hoc vestrum est; quia communis est omnibus veritas. Non est nec mea, nec tua; non est illius, aut illius: omnibus communis est. Et fortasse ideo media est, ut in circuitu ejus sint omnes qui diligunt veritatem. Quidquid enim omnibus commune est, in medio est. Quare in medio dicitur? Ut tantum distet ab omnibus, & tantum propinquet omnibus. A Quod non est in medio, quasi privatum fit. Quod publicum est, in medio ponitur, ut omnes qui veniunt, percipiant, illuminentur. Nemo dicat, Meum est: ne in parte sua velit facere quod in medio est omnibus. Quid est ergo, *Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera?* Omnes qui intelligunt communem esse omnibus veritatem, & non illam faciunt quasi suam superbiendo de illa, ipsi offerent munera; quia humilitatem habent: qui autem quasi suum faciunt quod omnibus commune B est, tamquam in medio positum, ad partem seducere conantur, non offerent hi munera; quia *Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera,* [ỳ. 13.] * *Terribili*: Offerentur munera terribili. Timeant ergo omnes, qui in circuitu ejus sunt. Ideo enim timebunt, & cum tremore laudabunt: quia ideo in circuitu ejus sunt, ut omnes assequantur eum, & publicè omnibus confluat, & publicè illuminet. Hoc est, contremiscere. Tu cùm feceris tibi eum quasi proprium, & jam non communem, extolle-C ris in superbiam; cùm scriptum sit, Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. [Psal. 2. 11.] Ergo offerent munera, qui in circuitu ejus sunt. Ipsi enim humiles sunt, qui communem norunt esse omnibus veritatem.

18. Cui offerent munera? *Terribili, & ei qui* [ỳ. 13.] *aufert* [c] *spiritum principum.* Spiritus enim principum, superbi sunt spiritus. Illi ergo non sunt spiritus ejus; quia & si aliquid noverunt, suum volunt esse, non publicum: sed ille qui commendat D se tamquam æqualem omnibus, qui se in medio ponit, ut omnes capiant quantum possunt, quidquid possunt; non de cujusquam hominis, sed de Dei, & ideo de suo, quia ipsi facti sunt ejus. Ergo illi omnes humiles sint necesse est: perdiderunt spiritum suum, & Spiritum Dei habent. A quo perdiderunt spiritum suum? Ab illo qui aufert spiritum principum. Quando quidem dicitur ei in alio loco, Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suum convertentur. Emittes Spiritum [Psal. 103. 29. & 30.] E tuum, & creabuntur, & innovabis faciem terræ. Nescio quis intellexit aliquid, suum vult esse, adhuc spiritum suum habet; bonum est illi ut perdat spiritum suum, & habeat Spiritum Dei: adhuc inter principes superbit; bonum est ut redeat ad pulverem suum, & dicat, Memento Domine quia pulvis sumus. [Psal. 102. 14.] Si enim te confessus fueris pulverem, Deus [d] de pulvere facit hominem. Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerunt munera. Omnes humiles confitentur ei, & adorant eum. *Terribili* offerunt munera. Unde terribili exsultate cum tremore. [Psal. 2. 11.] F *Et ei qui aufert spiritum principum*: id est, tollit audaciam superborum. *Terribili apud reges terræ.* Terribiles sunt reges terræ, sed ille super omnes, qui terret reges terræ. Esto rex terræ, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquies, ero rex terræ? Rege terram, & eris rex terræ. Noli ergo aviditate imperandi ponere tibi ante oculos provincias latissimas, quà tua regna diffundas: terram quam portas rege. Audi Apostolum regen-G tem terram: Non sic pugillor, quasi aërem verberans; sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. [1. Cor. 9. 27.] Ergo, Fratres mei, estote in circuitu ejus, ut per quemcumque vobis veritas sonuerit, non illam imputetis illi, per quem sonat; sed de medio

[a] Sic MSS. At editi, *antè recesserat.*
[b] Editi, *ut ducat.* Meliùs MSS. *ut dicat.*

[c] Aliquot MSS. hoc tantùm loco, *spiritus*: & sic apud LXX.
[d] Tres MSS. *Deus te de pulvere.*

sit omnibus, quia æqualiter adest omnibus. Et estote humiles, ne vobis & vos ipsi usurpetis, si quid fortè boni illius intellexeritis. Quia & nos quod melius intellexerimus, vestrum est; & quod vos melius intellexeritis, nostrum est: ut in circuitu ejus simus, & humiles simus. Atque ita perdentes spiritum nostrum offeremus munera terribili super omnes reges terræ, id est, super omnes regentes carnem suam, sed subjectos Creatori suo.

IN PSALMUM LXXVI. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

℣. 1. 1. PSALMI hujus limen ita inscribitur: *In finem, pro Idithun, Psalmus ipsi Asaph.* *In finem* quid sit, nostis. Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti. (Rom. 10. 4.) Idithun interpretatur transiliens eos, Asaph interpretatur congregatio. Loquitur hîc ergo congregatio transiliens, ut perveniat ad finem, qui est Christus Jesus. C Quæ sint itaque transilienda, ut ad illum finem pervenire possimus, ubi jam quod transiliamus non habebimus, Psalmi textus ipse demonstrat. Etenim tamdiu transilire debemus, quidquid nos impedit, quidquid irretit, quidquid visco quodam illigat, & onere aggravat volatum nostrum, donec perveniamus ad id quod sufficit, ultra quod nihil est, infra quod sunt omnia, & ex quo sunt omnia. Patrem quippe ipsum volebat Philippus intueri, & dicebat Domino Jesu Christo, (Johan. 14. 8.) Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis: D tamquam tamdiu illi transiliendum esset, quidquid aliud esset, donec perveniret ad Patrem, ubi jam securus assisteret, & quid ei ultrà requirendum esset non haberet. Hoc est enim, Sufficit. Verùm ille qui verissimè dixerat, (Johan. 10. 30.) Ego & Pater unum sumus, admonuit Philippum docuitque, omnem hominem qui Christum intelligeret, etiam in eo habere finem: quia ipse & Pater unum sunt. (Johan. 14. 9.) Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, & non vidistis me? Philippe, qui me vidit, vidit & Patrem. E Quisquis ergo Psalmi hujus [a] animum sentire, imitari, tenere vult, omnia desideria carnalia transiliat, sæculique hujus pompam & illecebram calcet, nihilque sibi aliud proponat ubi consistat, nisi ex quo sunt omnia. In quibus omnibus etiam ipse laborat, donec ad finem perveniat. Quid nobis ergo indicat iste transiliens?

℣. 2. 2. VOCE *mea*, inquit, *ad* [b] *Dominum clamavi.* Sed multi clamant ad Dominum pro divitiis adquirendis damnisque devitandis, pro suorum salute, F pro stabilitate domûs suæ, pro felicitate temporali, pro dignitate sæculari; postremò pro ipsa etiam salute corporis, quæ patrimonium est pauperis. Pro his atque hujusmodi rebus multi clamant ad Dominum; vix quisquam propter ipsum Dominum. Facile quippe homini est quodlibet desiderare à Domino, & ipsum Dominum non desiderare: quasi verò suavius esse possit quod dat, quàm ipse qui dat. Quisquis ergo pro alia re qualibet clamat ad Dominum, nondum est transiliens. G Hic verò transiliens quid dicit? *Voce mea ad Dominum clamavi.* Et ne arbitreris vocem ipsius, qua clamavit ad Dominum, propter aliud emissam, quàm propter ipsum Dominum, secutus ait, *Et vox mea ad Deum.* Emittitur enim vox, qua clamemus ad Deum, & ipsa vox ad aliud est, non ad Deum. Ad A hoc enim est vox, propter quod editur vox. Iste verò qui Deum gratis amabat, qui voluntariè Deo sacrificabat, (Psal. 53. 8.) qui transilierat quidquid infra est, nihilque aliud supra se viderat, quò effunderet animam suam, nisi ex quo & per quem & in quo creatus erat, ad quem clamaverat voce sua, ad illum esse fecerat ipsam vocem suam: *Vox mea*, inquit, *ad Deum.* Et numquid sine caussa? Vide quid sequitur: *Et adtendit mihi.* Verè tunc tibi adtendit, quando ipsum quæris, non quando per B ipsum aliud quæris. Dictum est de quibusdam, (Psal. 17. 42.) Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos. Quare? Quia vox eorum non ad Dominum. Exprimit hoc alio loco Scriptura, ubi dicit de talibus, (Psal. 13. 5.) Dominum non invocaverunt. Ad illum clamare non cessaverunt, & tamen Dominum non invocaverunt. Quid est, Dominum non invocaverunt? Dominum in se non vocaverunt: ad cor suum Dominum non invitaverunt, à Domino se habitari noluerunt. Et ideo C quid eis contigit? (Ibidem.) Ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Ideo de rerum præsentium amissione tremuerunt, quoniam non erant pleni illo, quem non invocaverunt. Non gratis amaverunt, ut amissis temporalibus rebus possent dicere, (Job. 1. 21.) Sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Ergo iste, *Vox mea*, inquit, *ad Dominum*, *& adtendit mihi.* Doceat nos quomodo id fiat.

3. *In die tribulationis meæ Deum exquisivi.* ℣. 3. D Quis es, qui hoc facis? In die tribulationis tuæ, vide quid exquiras. Si carcer facit tribulationem, exire de carcere exquiris: si febris facit tribulationem, sanitatem exquiris: si fames facit tribulationem, saturitatem exquiris: si damna faciunt tribulationem, lucrum exquiris: si peregrinatio facit tribulationem, civitatem tuæ carnis exquiris. Et quid cuncta commemorem, aut quando cuncta commemorem? Vis esse transiliens? In die tribulationis tuæ Deum exquire: non per Deum aliud, sed ex tribu- E latione Deum, ut ad hoc Deus removeat tribulationem, ut securus inhæreas Deo. *In die tribulationis meæ Deum exquisivi:* non aliud aliquid, sed *Deum exquisivi.* Et quomodo exquisisti? *Manibus meis nocte coram eo.* Dic hoc rursus: videamus, intelligamus, imitemur, si possumus. In die tribulationis tuæ quid exquisisti? *Deum.* Quomodo exquisisti? *Manibus meis.* Quando exquisisti? *Nocte.* Ubi exquisisti? *Coram eo.* Et quo fructu exquisisti? *Et non sum deceptus.* Omnia ergo videamus, F Fratres, omnia consideremus, omnia interrogemus; & quid sit tribulatio, in qua iste Deum exquisivit, & quid sit manibus inquirere Deum, & quid sit nocte, & quid sit coram illo: & sequitur, quod omnes intelligunt, *Et non sum deceptus.* Quid est enim, *Et non sum deceptus?* Inveni quod quærebam.

4. Tribulatio non illa vel illa cogitanda est. Etenim unusquisque nondum transiliens, nondum putat esse tribulationem, nisi quæ acciderit huic vitæ G ex aliquo tristi tempore: at verò ille transiliens, totam vitam istam tribulationem suam reputat. Sic enim amat patriam supernam, ut terrena peregrinatio ipsa sit maxima tribulatio. Quomodo enim non sit tribulatio vita ista, rogo vos? quomodo non sit tribulatio, quæ dicta est tota tentatio? Habes scriptum in libro Job, Numquid non tentatio est (Job 7. 1.)

[a] MSS. *animam.*

[b] Aliquot MSS. *Deum.*

vita humana super terram? Numquid dixit, Tentatur vita humana super terram? Ipsa vita tentatio est. Si ergo tentatio, utique tribulatio. In hac igitur tribulatione, hoc est, in hac vita, Deum exquisivit iste transiliens. Quomodo? *Manibus*, inquit, *meis*. Quid est, *manibus meis*? Operibus meis. Non enim aliquid corporeum quærebat, ut contrectando inveniret quod perdiderat, ut manibus quæreret nummum, aurum, argentum, vestem, quidquid tale est quod manibus teneri possit. Quamquam & ipse Dominus noster Jesus Christus voluit se manibus inquiri, quando dubitanti discipulo cicatrices ostendit. Sed numquid cùm ille exclamasset tangens cicatrices vulnerum ejus, Dominus meus & Deus meus: nonne audivit, Quia vidisti, credidisti; beati qui non viderunt & crediderunt? Si ergo ille manibus quærens Christum, hoc audire meruit, ut opprobrium ei fuerit ita quæsisse: nos qui beati dicti sumus, qui non vidimus & credimus, quid ergo, ad nos non pertinet manibus quærere? Pertinet, sicut dixi, operibus quærere. Quando hoc? *Nocte*. Quid est, *nocte*? In hoc sæculo. Nox enim est antequam effulgeat dies in adventu clarificato Domini nostri Jesu Christi. Nam vultis videre quia nox est? Nisi lucernam hîc haberemus, in tenebris permaneremus. Petrus enim dicit, Et nos habemus certiorem Propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, velut lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Venturus est ergo dies post istam noctem, interim in hac nocte lucerna non desit. Et hoc est fortasse quod nunc facimus: has litteras exponendo, lucernam inferimus, ut in hac nocte gaudeamus. Quæ quidem debet accensa esse semper in domibus vestris. Talibus enim dicitur, Spiritum nolite exstinguere. Et tamquam exponens quid diceret, secutus ait, Prophetiam nolite spernere: id est, lucerna in vobis semper luceat. Et hæc quidem [a] lux in comparatione cujusdam ineffabilis diei nox dicitur. Nam ipsa vita fidelium in comparatione vitæ infidelium dies est. Quomodo autem sit nox, jam diximus, & ostendimus Petri apostoli testimonio: qui quidem etiam & lucernam nominavit, & de ipsa lucerna nos admonuit ut intendamus ei, id est, Prophetico sermoni, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Quomodo autem jam vita fidelium dies sit in comparatione vitæ impiorum, Paulus ostendit: Abjiciamus, inquit, opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. Ergo honestè viventes, in comparatione vitæ impiorum, in die sumus. Sed iste dies vitæ fidelium non sufficit huic Idithun: transilire vult & istum diem, donec veniat ad illum diem, ubi noctis tentationem nullam omnino formidet. Hîc enim quamvis dies sit vita fidelium, tentatio est vita humana super terram. Nox & dies: dies in comparatione infidelium, nox in comparatione Angelorum. Habent enim diem Angeli, quem nos nondum habemus. Jam nos habemus, quem non habent infideles: sed nondum habent fideles, quem Angeli habent: tunc autem habebunt, cùm erunt æquales Angelis Dei, quod illis in resurrectione promissum est. In hac ergo jam die, & adhuc nocte, nocte in comparatione futuri diei quem desideramus, die in comparatione præteritæ noctis cui renuntiavimus: in hac ergo, inquam, nocte Deum requiramus manibus nostris. Non cessent opera, quæramus Deum, non sit inane desiderium. Si in via sumus, sumtus erogemus, ut pervenire possimus. Manibus quæramus Deum. Etsi nocte quærimus quem manibus quærimus, non decipimur; quia *coram ipso* quærimus. Quid est, *coram ipso*? Nolite facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis; alioqui non habebitis mercedem apud Patrem vestrum. Cùm ergo facis eleemosynam, ait, (manus illæ sunt quærentes Deum,) noli tubicinare ante te, sicut hypocritæ faciunt; sed sit eleemosyna tua in occulto; & Pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Ergo, *Manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus*.

Johan. 20. 27. — 2. Pet. 1. 19. — 1. Thess. 5. 19. — Rom. 13. 12. — Job 7. 1. — Matth. 22. 30. — Matth. 6. 1. — Ibidem v. 2. & 4.

5. Quanta tamen iste Idithun pertulerit in hac terra, & in hac nocte, & quomodo habuerit quodam modo transiliendi necessitatem impingentibus atque pungentibus deorsum tribulationibus, ut necesse fuerit transilire, intentissimè audiamus. *Negavit* [b] *consolari anima mea*. Tantum tædium hîc me occupavit, ut contra omnem consolationem clauderet se anima mea. Huic tali unde tædium? Fortasse quia vinea grandinata est, aut quia olea non provenit, aut quia vindemia à pluvia intercepta est? Unde huic tædium? Audi hoc ex alio Psalmo. Ipsius enim & ibi vox est: Tædium detinuit me, à peccatoribus relinquentibus legem tuam. Tanto ergo tædio de hujusmodi malo affectum se iste dicit, ut negaret consolari anima ipsius. Propè absorbuerat eum tædium, tristitiaque eum omnino irreparabiliter merserat, negat se consolari. Quid igitur restabat?

Item v. 3. — Psal. 118. 53.

6. Primò vide unde consoletur. Nonne sustinuerat qui simul contristaretur, & non invenerat? Quò enim se verteret ad consolationem, quem occupaverat tædium de peccatoribus relinquentibus legem Dei? Quò se verteret? Ad hominem Dei quemlibet? In multis jam fortè iste expertus erat magnam tribulationem, [c] quò magis de illorum aliqua delectatione præsumserat. Videntur enim aliquando justi homines, & gaudetur ad eos: & necesse est, ut gaudeatur; quoniam caritas sine gaudio talis esse non potest: in his autem in quibus gavisus est homo, si fortè aliquid pravum contigerit, quomodo sæpe contingit, quanta lætitia ibi erat, tantus mæror accedit; ita ut postea jam timeat homo laxare habenas gaudiorum, timeat se lætitiæ committere, ne quantò magis lætatus fuerat, tantò ampliùs si aliquid contigerit, contabescat. Percussus ergo scandalis abundantibus quasi multis vulneribus, clausit se contra humanam consolationem, & negavit consolari anima ipsius. Et unde vita? unde respiratio? *Memor fui Dei, & delectatus sum*. Non frustra manus operatæ fuerant, invenerant magnum consolatorem. Non quiescendo *memor fui Dei, & delectatus sum*. Prædicandus igitur est Deus, cujus iste memor factus delectatus est, & consolatus in quadam tristitia, & quodam modo salute desperata recreatus: prædicandus est Deus. Denique, quòd consolatus est iste, secutus ait, *Garrivi*. In ipsa cosolatione memor factus Dei, delectatus garrivi. Quid est, *garrivi*? Lætatus sum, exsultavi loquendo. Garruli enim propriè dicuntur, qui à vulgo verbosi appellantur, accedente lætitiâ nec valentes nec volentes tacere. Factus est

Psal. 68. 21. — v. 4.

[a] Probæ notæ MSS. *nox*.
[b] Sic melioris notæ MSS. At editi, *Negavi consolari animam meam*.
[c] Plerique MSS. *quia magis de illorum aliqua dilectione præsumserat*.

iste talis. Et rursus quid ait? *Et defecit spiritus meus.*

7. Tædio contabuerat, recolendo Deum delectatus fuerat, rursus garriendo defecerat: quid sequitur? *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* ℣. 5.
Vigilaverunt super me omnes inimici mei; plus me vigilaverunt; vigilando præoccupaverunt me. Ubi non muscipulas ponunt? Nonne vigilias [a] omnes anticipaverunt inimici mei? Qui sunt enim isti inimici, nisi illi de quibus dicit Apostolus, Non est « vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, « sed adversùs principatus, & potestates, & rectores « mundi tenebrarum harum, adversùs spiritalia ne- « quitiæ in cælestibus? (Ephes. 6.12.) Ergo adversùs diabolum & angelos ejus inimicitias exercemus. Rectores eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum, quasi rectores sint cæli & terræ: sed mundum peccatores dicit. (Joan. 1.10.) Et mundus eum non cognovit. Talem mundum illi regunt, qui non cognoscit Christum. Contra hos habemus inimicitias perpetuas. Denique quaslibet habeas inimicitias adversùs hominem, cogitas finire, sive illius satisfactione, si ipse te læsit; sive tuâ, si tu læsisti; sive alterutrius, si vos invicem læsistis; laboras satisfacere & concordare: cum diabolo autem & angelis ejus nulla concordia est. Ipsi nobis invident regnum cælorum. Mitescere omnino erga nos non possunt: quia *anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* Plus illi vigilaverunt ad decipiendum, quàm ego ad custodiendum me. *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* Quomodo enim non anticipaverunt vigilias, qui ubique scandala, ubique muscipulas posuerunt? Tædium inest cordi, metuendum est ne absorbeat tristitia: in lætitia metuendum est ne garriendo deficiat spiritus tuus: *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* Denique in ipsa garrulitate, dum loqueris, & securus loqueris, quanta plerumque inveniuntur, quæ velint tenere inimici & reprehendere, unde velint etiam criminari & calumniari, Hoc dixit, illud sensit, hoc locutus est? Quid faciat homo, nisi quod sequitur? *Conturbatus sum, & non sum locutus.* Conturbatus ergo, ne in ejus garrulitate inimici anticipantes vigilias, calumnias quærerent & invenirent, non est locutus. Numquam tamen iste transiliens cessaret in se: & si fortè à garrulitate cessavit, qua subrepserat ei de ipsa locutione placere hominibus; non tamen destitit, non cessavit ut conaretur & hoc ipsum transcendere. Et quid dicit?

℣. 6. 8. *Cogitavi dies antiquos.* Jam iste velut qui vapulaverat foris, tulit se intrò: in secretario suæ mentis agit. Et quid ibi agat dicat nobis: *Cogitavi dies antiquos.* Bene est illi. Videte quæ cogitat, rogo vos. Intus est, apud se cogitat dies antiquos. Nemo illi dicit, Malè dixisti: nemo illi dicit, Multum locutus es: nemo illi dicit, Perversè sensisti. Ita sit ei bene secum, adjuvet Deus: cogitet dies antiquos, & dicat nobis in ipso interiore cubiculo suo quid egerit, quò pervenerit, quid transilierit, ubi manserit: *Cogitavi dies antiquos; & annorum æternorum memor fui.* Qui sunt anni æterni? Magna cogitatio. Videte si vult ista cogitatio, nisi magnum silentium. Ab omni forinsecùs strepitu, ab omni rerum humanarum tumultu intus requiescat, qui cogitare vult annos istos æternos. Numquid anni in quibus sumus, æterni sunt, aut in quibus fuerunt majores nostri, aut in quibus futuri sunt posteri nostri? Absit ut æterni existimentur. Quid enim de his annis manet? Ecce loquendo dicimus, Hoc anno: & quid tenemus de hoc anno, præter unum diem in quo sumus? Nam superiores dies anni hujus jam transierunt, nec tenentur; futuri autem nondum venerunt. In uno die sumus, & dicimus, Hoc anno: immo dic, Hodie, si aliquid vis præsens dicere. Nam de toto anno quid præsens tenes? Quidquid de illo præteritum est, jam non est; quidquid de illo futurum est, nondum est: quomodo, Hoc anno? Corrige locutionem: Hodie, dic. Verùm dicis; Hodie, jam dicam. Rursus & hoc adtende, quòd hodie horæ matutinæ jam transierunt, horæ futuræ nondum venerunt. Et hoc ergo corrige: Hac horâ, dic. Et de ista hora quid tenes? Momenta ejus quædam jam transierunt, quæ futura sunt nondum venerunt. Hoc momento, dic. Quo momento? Dum syllabas loquor, si duas syllabas dicam, altera non sonat, nisi cùm illa transierit: ipsa denique una syllaba, si duas litteras habeat, non sonat posterior littera, nisi prior abierit. Quid ergo tenemus de his annis? Anni isti mutabiles sunt: anni æterni cogitandi sunt, anni qui stant, qui non venientibus & abeuntibus diebus peraguntur; anni de quibus alio loco Scriptura dicit Deo, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. (Psal. 101. 28.) Hos annos, iste transiliens, non in garrulitate forinsecùs, sed in silentio cogitavit. *Et annorum æternorum memor fui.*

9. *Et meditatus sum nocte cum corde meo.* [b] Nemo illi calumniosus tendiculas verborum requirit, in corde suo meditatus est. *Garriebam.* Ecce est illud garrire. Observa iterum, ne deficiat spiritus tuus. Non, inquit: non sic garriebam quasi foris: alio modo nunc. Quomodo nunc? *Garriebam, & scrutabar spiritum meum.* Si scrutaretur iste terram, ut venas auri inveniret, nemo eum desipere diceret; immo sapientem multi dicerent, qui vellet ad aurum pervenire: quanta homo habet intus, & non fodit? Scrutabatur iste spiritum suum, & cum ipso spiritu suo loquebatur, & in ipsa locutione garriebat. Seipsum interrogabat, seipsum examinabat, in se judex erat. Et sequitur: *Scrutabar spiritum meum.* Timendum ne in ipso spiritu suo remaneat: garrivit enim foris; & quia anticipaverunt vigilias omnes inimici ejus, invenit ibi tristitiam, & defecit spiritus ejus. Qui garriebat foris, ecce cœpit intus garrire securus, ubi solus in silentio cogitat annos æternos. *Et perscrutabar*, inquit, *spiritum meum.* Et hîc timendum ne in spiritu suo remaneat, & non sit transiliens. Jam tamen meliùs agit, quàm foris agebat. Transcendit aliquid: & hinc videamus quò. Non enim cessat iste transiliens, donec veniat in finem, unde habet titulum Psalmus. *Garriebam*, inquit, *& scrutabar spiritum meum.* ℣. 7.

10. Et quid invenisti? *Non in æternum repellet Deus.* ℣. 8. Tædium invenerat in hac vita; nusquam fidam, nusquam securam consolationem. Ad quoscumque homines intendebat, scandalum in eis inveniebat, aut timebat. Nusquam ergo securus. Tacere illi malum erat, ne sileret à bonis: loqui & foris garrire molestum erat, ne anticipantes vigilias omnes inimici ejus, calumnias inquirerent in verbis ejus. Angustatus in hac vita vehementer, multùm de vita alia cogitavit, ubi ista non sit tentatio. Et

[a] Sic in MSS. At in editis, *anticipaverunt omnes*: & apud LXX. est πάντες, genere & casu concordans cum ἐχθροὶ *inimici.*

[b] Regius MS. *Ne enim ille calumniosas* (fortè *calumniosus*) *tendiculas verborum requireret.*

quando illuc pervenitur? Non enim non constat,
quia quod hîc patimur, ira Dei est. Dicitur hoc in
Isai. 57. 16. & 17. Isaia, Non in æternum vindex in vobis ero, neque
per omne tempus irascar vobis. Et dicit quare: Spi-
" ritus enim à me procedet, & omnem flatum ego fe-
" ci. Propter peccatum paululùm quid contristavi
" eum; & percussi eum, & averti faciem meam ab il-
" lo; & abiit tristis, & ambulavit vias suas. Quid er-
go, hæc ira Dei semper erit? Non hoc invenit iste
in silentio. Quid enim dicit? *Non in æternum re-
pellet Deus; & non apponet ultrà ut beneplaceat
ei adhuc.* Id est, ut beneplaceat ei adhuc repelle-
re, & in æternum repellere non apponet. Necesse
est ut revocet ad se servos suos, necesse est ut reci-
piat fugitivos redeuntes ad Dominum, necesse est
ut exaudiat vocem compeditorum. *Non in æter-
num repellet Deus; & non apponet ultrà ut bene-
placeat ei adhuc.*

℣. 9. 11. *Aut in finem misericordiam* [a] *abscidet à
a ℣. 10. generatione in generationem;* * *aut oblivi scetur mi-
sereri Deus?* In te, à te, in alterum nulla est mise-
ricordia, nisi eam tibi Deus donet: & ipse Deus
obliviscetur misericordiam? Rivus currit: fons ip-
se siccabitur? *Aut obliviscetur misereri Deus; aut
continebit in ira miserationes suas?* Id est, sic iras-
cetur, ut non misereatur? Faciliùs ille iram, quàm
misericordiam continebit. Hoc & per Isaiam dixe-
Isai. 57. 16. rat: Non in æternum vindex in vobis ero, neque
per omne tempus irascar vobis. Hoc & postea
Ibidem 17. quàm dixit, Abiit tristis, & ambulavit vias suas:
Ibidem 18. Vias, inquit, ejus vidi, & sanavi eum. Hoc ubi co-
gnovit iste, transcendit & se, delectatus in Deo,
ut ibi esset, & in ejus operibus magis garriret; non
in spiritu suo, non in eo quod erat, sed in eo à quo
factus erat. Et hinc ergo transiliens transcendit. Vi-
dete transilientem, videte si remaneat alicubi quò
usque perveniat ad Deum.

℣. 11. 12. *Et dixi.* Jam seipsum transiliens, quid di-
xit? *Nunc cœpi:* cùm excessissem & me. *Nunc
cœpi.* Hîc jam nullum periculum est: nam & in
meipso remanere, periculum fuit. *Et dixi, Nunc
cœpi: hæc est immutatio dexteræ Excelsi.* Modò
me cœpit mutare Excelsus; modò cœpi aliquid,
b ubi securus sim; modò intravi aliquam [b] aulam gau-
diorum, ubi nullus timeatur inimicus: modò cœpi
esse in ea regione, ubi non anticipent vigilias om-
nes inimici mei. *Nunc cœpi: hæc est immutatio
dexteræ Excelsi.*

℣. 12. 13. *Memor fui operum Domini.* Jam videte
illum spatiari in operibus Domini. Garriebat enim
foris, & contristatus inde defecit spiritus ejus: gar-
rivit intus cum corde suo, & cum spiritu suo, & per-
scrutatus eumdem spiritum suum, memor fuit an-
norum æternorum, memor fuit misericordiæ Do-
mini, quia non repellet Dominus in æternum; &
cœpit jam in ejus operibus securus gaudere, securus
exsultare. Audiamus jam opera ipsa, & exsultemus
& nos. Sed affectibus etiam nos transiliamus, nec
ad temporalia gaudeamus. Habemus enim & nos
cubile nostrum. Quare non illuc intramus? quare
non in silentio agimus? quare non spiritum nostrum
perscrutamur? quare annos æternos non cogita-
mus? quare in operibus Dei non lætamur? Sic
nunc audiamus, & ipso dicente delectemur, ut
etiam cùm hinc abierimus, faciamus quod ipso lo-
A quente faciebamus; si tamen facimus cœptum ip-
sius quod dixit, *Nunc cœpi.* Gaudere in operibus
Dei, est oblivisci & te, si potes illo solo delectari.
Quid enim melius illo? Non vides, quia cùm ad
te redis, in deteriorem redis? *Memor fui operum
Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuo-
rum.*

14. *Et meditabor in omnibus operibus tuis, &* ℣. 13.
in affectionibus tuis garriam. Ecce tertium garri-
re. Garrivit foris, quando defecit; garrivit in spi-
B ritu suo intus, quando profecit; garrivit in operi-
bus Dei, quando pervenit quò profecit. *Et in af-
fectionibus tuis garriam:* non in affectionibus meis.
Quis vivit sine affectionibus? Et putatis Fratres,
quia qui Deum timent, Deum colunt, Deum di-
ligunt, nullas habent affectiones? Verè hoc puta-
bis, & putare audebis, quòd affectiones habeat
tabula, theatrum, venatio, aucupium, piscatus,
& non habeant opera Dei, & non habeat medita-
tio Dei interiores affectiones quasdam suas, cùm
C inspicitur mundus, & ponitur ante oculos spectacu-
lum naturæ rerum, & in his quæritur artifex; & in-
venitur nusquam displicens & super omnia placens?

15. *Deus in Sancto via tua.* Inspicit jam opera ℣. 14.
misericordiæ Dei circa nos, ex his garrit, & in his
affectionibus exsultat. Primò inde cœpit, *In San-*
cto via tua. Quæ via tua in Sancto? Ego sum, in- Johan. 14. 6.
quit, via, veritas, & vita. Redite ergo homines
ab affectionibus vestris. Quò itis? quò curritis?
quò non solùm à Deo, sed etiam à vobis fugitis? Isai. 46. 8.
D Redite prævaricatores ad cor: scrutamini spiritum
vestrum, recolite annos æternos, invenite mise-
ricordiam Dei circa vos, adtendite opera miseri-
cordiæ ejus: In Sancto via ejus. Filii hominum Psal. 4. 3.
usque quò graves corde? Quid quæritis in affe-
ctionibus vestris? Ut quid diligitis vanitatem, & "
quæritis mendacium? Et scitote quoniam magnifi- Ibidem 4.
cavit Dominus Sanctum tuum. *In Sancto via tua.* c
Ad ipsum ergo [c] adtendamus, Christum adtenda-
mus, ibi via ejus. *Deus in Sancto via tua. Quis
E Deus magnus, sicut Deus noster?* Habent gentes Psal. 113. 5.
affectiones circa deos suos, idola adorant; oculos
habent, & non vident; aures habent, & non au-
diunt; pedes habent, & non ambulant. Quid
ambulas ad deum qui non ambulat? Non, inquit,
ea colo. Et quid colis? Numen quod ibi est? Cer-
tè hoc colis quod alibi dictum est, Quoniam dii Psal. 95. 5.
gentium dæmonia. Aut idola colis, aut dæmonia.
Nec idola, nec dæmonia, inquit. Et quid colis?
Stellas, solem, lunam, ista cælestia. Quantò
F meliùs qui fecit & terrena & cælestia? *Quis Deus
magnus sicut Deus noster?*

16. *Tu es Deus qui facis mirabilia solus.* Tu ℣. 15.
verè magnus Deus, faciens mirabilia in corpore,
in anima, solus faciens. Audierunt surdi, viderunt
cæci, convaluerunt languidi, surrexerunt mortui,
constricti sunt paralytici. Sed miracula ista tunc in
corporibus: videamus in anima. Sobrii sunt, pau-
lò antè ebriosi: fideles sunt, paulò antè adorato-
res simulacrorum: res suas donant pauperibus, qui
G alienas antè rapiebant. *Quis Deus magnus, sicut
Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia so-
lus.* Fecit & Moyses, sed non solus: fecit & Elias,
fecit & Elisæus, fecerunt & Apostoli; sed nullus
eorum solus. Illi ut facerent, tu cum eis; tu quan-

[a] Editi, *misericordiam suam:* & in subsequente versiculo, *in ira sua.* At meliores MSS. juxta LXX. non addunt *suam*, nec *sua*.
[b] Probæ notæ MSS. *auram.*

[c] Sic plerique MSS. Alii quidam, *Ad ipsum ergo redeamus, Christum &c.* At editi, *Ad ipsum ergo adtendamus Christum, adtendamus ibi viam ejus.*

A do fecisti, illi non tecum. Non enim tecum fuerunt cùm fecisti, quando & ipsos tu fecisti. *Tu es Deus qui facis mirabilia solus.* Quomodo solus? Numquid fortè Pater, & non Filius? aut Filius, & non Pater? Immo Pater & Filius & Spiritus-sanctus. *Tu es Deus qui facis mirabilia solus.* Non enim tres dii, sed unus Deus facit mirabilia solus, & in ipso transiliente. Nam ut etiam transiliret, & ad ista perveniret, miraculum Dei fuit: quando intus garrivit cum spiritu suo, ut transiliret & ipsum spiritum suum, & in Dei operibus de- B lectaretur, ipse ibi fecit mirabilia. Sed quid fecit Deus? *Notam fecisti in populis virtutem tuam.* Inde congregatio ista Asaph transiliens; quia notam fecit in populis virtutem suam. Quam virtu-
1. Cor. 1. 23. tem suam notam fecit in populis? Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis & Græcis Christum Dei Virtutem & Dei Sapientiam. Si ergo Virtus Dei Christus, notum fecit Christum in populis. An & hoc C nondum agnoscimus? & ita desipimus, ita infrà jacemus, ita nihil transilimus ut hoc non videamus? *Notam fecisti in populis virtutem tuam.*

℣. 16. Isai. 53. 1. 17. *Redemisti in brachio tuo populum tuum.* *Brachio tuo*, hoc est, virtute tua. Et brachium Domini cui revelatum est? *Redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Israël & Ioseph.* Quomodo quasi duos populos, *filios Israël & Ioseph?* Nonne filii Joseph in filiis Israël? Ita planè. Hoc scimus, hoc legimus, hoc Scriptura clamat, hoc D veritas indicat, quoniam Israël idem qui Jacob, habuit filios duodecim, inter quos unus erat Joseph; & ex duodecim filiis Israël quotquot nati sunt, ad populum Israël pertinent. Quomodo ergo ait, *filios Israël & Ioseph?* Nescio quid hîc distinguendum admonuit. Perscrutemur spiritum nostrum, fortassis ibi [a] aliquid posuit Deus, quem debemus & nocte quærere manibus nostris, ut non decipiamur, fortè inveniemus & nos in hac distin- E ctione *filios Israël & Ioseph.* Per Joseph alium populum intelligi voluit, Gentium populum intelligi voluit. Quare Gentium populum per Joseph?
Gen. 37. 28. Quia Joseph venditus est in Ægyptum à fratribus suis. Ille Joseph cui fratres inviderunt, & eum in Ægyptum vendiderunt, venditus in Ægyptum, laboravit, humiliatus est; agnitus & exaltatus, floruit, imperavit. Et his omnibus quid significavit? Quid, nisi Christum à fratribus venditum, ejectum de terra sua, tamquam in Ægyptum Gen- F tium? Ibi primò humiliatum, quando persecutiones Martyres patiebantur: nunc exaltatum, sicut
Psal. 71. 11. videmus; quoniam impletum est in eo, Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi. Ergo Joseph populus ex Gentibus, Israël verò populus ex gente Hebræorum. Redemit populum suum Deus, *filios Israël & Ioseph.* Per
Ephes. 2. 14. quid? Per lapidem angularem, in quo duo parietes copulati sunt.

℣. 17. 18. Et exsequitur quomodo: *Viderunt te aquæ* G
Apoc. 17. 15. *Deus.* Quid sunt aquæ? Populi. Quæ sunt istæ aquæ, dictum est in Apocalypsi, responsum est, Populi: ibi invenimus apertissimè aquas in figura
℣. 15. positas populorum. Suprà autem dixerat, Notam fecisti in populis virtutem tuam. Meritò ergo, *Viderunt te aquæ Deus: viderunt te aquæ, & timuerunt.* Ideo mutatæ sunt; quia timuerunt. *Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt: & conturbatæ sunt abyssi.* Quæ sunt abyssi? Altitudines aquarum. Quis non turbatur in populis, cùm conscientia pulsatur? Quæris altitudinem maris, quid profundius humanâ conscientiâ? Ista profunditas turbata est, quando in brachio suo redemit populum suum Deus. Quomodo turbatæ sunt abyssi? Quando omnes conscientias suas confitendo fuderunt. *Et turbatæ sunt abyssi.*

19. *Multitudo sonitûs aquarum.* In laudibus ℣. 18.
Dei, in confessionibus peccatorum, in hymnis & canticis, in orationibus, *multitudo sonitûs aquarum. Vocem dederunt nubes.* Inde iste sonitus aquarum, inde abyssorum perturbatio, quia *vocem dederunt nubes.* Quæ nubes? Prædicatores verbi veritatis. Quæ nubes? De quibus minatur cuidam vineæ Deus, quæ pro uva fecit spinas; & dicit, Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam im- Isai. 5. 6.
brem. Denique Apostoli relinquentes Judæos, ierunt ad Gentes: in omnibus gentibus *vocem dederunt nubes:* prædicando Christum, *vocem dederunt nubes.*

20. *Etenim sagittæ tuæ pertransierunt.* Eas- ℣. 19.
dem voces nubium rursus sagittas dixit. Verba enim Evangelistarum sagittæ fuerunt. Similitudines enim sunt. Nam propriè nec sagitta est pluvia, nec pluvia sagitta: at verò verbum Dei, & sagitta est, quia percutit; & pluvia, quia rigat. Nemo ergo jam miretur abyssorum conturbationem, quando *sagittæ tuæ pertransierunt.* Quid est, *pertransierunt?* Non in auribus remanserunt, sed corda transfixerunt. *Vox tonitrui tui in rota.* Quid est hoc? quomodo intellecturi sumus? Adjuvet Dominus. *Vox tonitrui tui in rota.* Solebamus pueri suspicari, cùm audiremus tonitrua de cælo, quasi vehicula de stabulo processisse. Habent enim tonitrua quamdam concussionem similem vehiculis. Numquid ad ista puerilia redituri sumus, ut intelligamus, *Vox tonitrui tui in rota*, quasi aliqua vehicula habeat Deus in nubibus, & transitus vehiculorum illum strepitum concitet? Absit. Hoc puerile est, vanum, nugatorium. Quid est ergo, *Vox tonitrui tui in rota?* Volvitur vox tua. Neque hoc intelligo. Quid faciemus? Interrogemus ipsum Idithun, ne fortè ipse exponat quod dixit: *Vox*, inquit, *tonitrui tui in rota.* Non intelligo. Audiam quid dicis: *Apparuerunt fulgura tua orbi terrarum.* Dic ergo, non intellexeram. Orbis terrarum est rota. Nam circuitus orbis terrarum, meritò & orbis dicitur: unde brevis etiam rotella, [b] orbiculus appellatur. *Vox tonitrui tui in rota: apparuerunt fulgura tua orbi terrarum.* Nubes illæ in rota circumierunt orbem terrarum, circumierunt tonando & coruscando, abyssum commoverunt, præceptis tonuerunt, miraculis coruscaverunt. In omnem enim terram exiit sonus eorum, & in fines Psal. 18. 5.
orbis terræ verba eorum. *Commota est, & contremebunda facta est terra:* id est, omnes qui habitant in terra. Per similitudinem autem ipsa terra, mare est. Quare? Quia gentes omnes maris nomine nuncupantur, quòd vita humana amara est, & procellis ac tempestatibus subdita. Jam illud si adtendas, quòd homines se tamquam pisces devorant, cùm major minorem absorbet: [c] est ergo hoc mare, illuc Evangelistæ ierunt.

[a] Sic MSS. At editi, *aliquem.*
[b] MSS. *orbicula id est orbiculus appellatur.*

[c] Sic aliquot MSS. Quidam verò, *hæc est ergo terra, hoc mare.* At editi, *hoc est ergo hoc mare.*

ỳ. 20. 21. *In mari est via tua.* Jam dudum in Sancto A
via tua, modò *in mari est via tua*: quia ipse San-
Matth. 14. 25. ctus in mari, & meritò etiam super aquas maris am-
bulavit. *In mari est via tua*, id est, in Gentibus
prædicatur Christus tuus. In alio quippe Psalmo
Psal. 66. 2. & 3. ita dicitur: Deus misereatur nostri, & benedicat
» nos, illuminet vultum suum super nos, ut cognos-
» camus in terra viam tuam. Ubi in terra? In omni-
bus gentibus salutare tuum: hoc est, *In mari est via
tua. Et semitæ tuæ in aquis multis*: hoc est, in
populis multis. *Et vestigia tua non cognoscentur.* B
Nescio quos tetigit, & mirum nisi & ipsos Judæos.
a Ecce jam sic [a] propalata est Gentibus misericordia
Christi, ut *in mari* sit *via tua*, *& semitæ tuæ in
aquis multis*, *& vestigia tua non cognoscentur.* Un-
de, à quibus non cognoscentur, nisi ab his qui
adhuc dicunt, Nondum venit Christus? Quare di-
cunt, Nondum venit Christus? Quia nondum
agnoscunt super mare ambulantem.

ỳ. 21. 22. *Deduxisti sicut oves plebem tuam in manu
Moysi & Aaron.* Quare hoc addiderit, indagare C
aliquantùm difficile est. Adjuvate ergo nos inten-
tione vestra: quia post ipsos duos versus finis erit &
Psalmi & sermonis; ne fortè cùm aliquid restare
arbitramini, timore laboris minùs ad præsens ad-
ỳ. 20. tendatis. Cùm dixisset, *In mari est via tua*, quod
intelligimus in Gentibus; *& semitæ tuæ in aquis
multis*, quod intelligimus in populis multis: adjun-
xit, *Et vestigia tua non agnoscentur.* Et quæreba-
mus à quibus non agnoscerentur; & subjecit con-
tinuò, *Deduxisti sicut oves plebem tuam in manu* D
Moysi & Aaron: id est, ab ista plebe tua, quæ
deducta est in manu Moysi & Aaron, vestigia tua
non cognoscentur. Quare ergo positum est, nisi in-
crepandi & exprobrandi causâ, *In mari est via
tua?* Unde *in mari est via tua*, nisi quia exclusa est à
terra tua? Expulerunt Christum, noluerunt esse
suum Salvatorem ægri: ille autem cœpit esse in
Gentibus, & in omnibus Gentibus, in multis po-
pulis. Salvæ factæ sunt etiam reliquiæ populi illius.
Gen. 32. 31. Remansit foris ingrata multitudo, & claudicans Ja- E
cob femoris latitudo. Latitudo enim femoris intelli-
b gitur [b] in multitudine generis, & facta est in majo-
ri parte Israëlitarum turba quædam vana & insi-
piens, quæ non agnosceret vestigia Christi in aquis.
Deduxisti sicut oves plebem tuam: & non te co-
gnoverunt. Tanta cum illis bona fecisti, mare di-
visisti, inter aquas per aridam trajecisti, persequen-
tes inimicos fluctibus operuisti, in deserto egenti-
bus manna pluisti, deducens eos *in manu Moysi &
Aaron*: & expulerunt te à se, ut in mari esset via F
tua, & vestigia tua non cognoscerent.

IN PSALMUM LXXVII.
* Enarratio.

* Dictata anno Christi 415. ex Epist. 169. ad Evodiū n. 1.

1. Psalmus iste ea continet, quæ in vete-
ri populo acta narrantur: recentior au-
tem & posterior populus admonetur, ut
caveat ne sit ingratus beneficiis Dei, ejusque in se
provocet iracundiam, cujus obedienter & fideli- G
ỳ. 9. ter debet suscipere gratiam: *Ne fiant*, inquit, *si-
cut patres eorum generatio prava & amaricans,
generatio quæ cor non direxit suum, & non est cre-
ditus cum Deo spiritus ejus.* Hæc est igitur Psalmi
hujus intentio, hæc utilitas, hic uberrimus fructus.
Sed cùm omnia videantur perspicua & aperta di-
ci atque narrari, primitus movet atque intentos fa-
cit titulus ejus. Neque enim frustra inscribitur, *In-* ỳ. 1.
tellectûs Asaph: nisi quia fortasse non quod super-
ficies sonat, sed interius aliquid intelligentem quæ-
runt ista lectorem. Deinde narraturus & comme-
moraturus hæc omnia, quæ videntur auditore
quàm expositore potiùs indigere: *Aperiam*, in- ỳ. 2.
quit, *in parabolis os meum*, *eloquar propositiones
ab initio.* Quis non hîc de somno excitetur? Quis
audeat velut manifestas legendo percurrere parabo-
las & propositiones, quæ nominibus suis indicant
altiùs se perscrutari oportere? Parabola quippe ali-
cujus rei similitudinem præ se gerit: quod licèt sit
vocabulum Græcum, jam tamen pro Latino usur-
patur. Et notum est quòd in parabolis quæ dicun-
tur rerum similitudines, rebus de quibus agitur,
comparantur. Propositiones autem quæ Græcè ap-
pellantur προβλήματα, quæstiones sunt habentes
aliquid quod disputatione solvendum sit. Quis
ergo parabolas & propositiones transitoriè legat?
Quis non his auditis vigilantiâ mentis intendat, ut
ad earum fructum intelligendo perveniat?

2. Adtendite, inquit, *populus meus le-* Item ỳ. 1.
gem meam. Quem hîc credamus loqui nisi Deum?
Ipse enim legem dedit populo suo, quem liberatum
ex Ægypto congregavit, quæ congregatio propriè
synagoga nuncupatur, quod interpretatur Asaph.
Utrùm ergo ita dictum est, *Intellectûs Asaph*,
quòd ipse Asaph intellexerit; an figuratè intelli-
gendum, quòd eadem synagoga, hoc est, idem po-
pulus intellexerit, cui dicitur, *Adtendite populus
meus legem meam?* Quid est ergo quòd eumdem
populum per Prophetam increpat, dicens, Israël Isai. 1. 3.
autem me non agnovit, & populus meus non intel- «
lexit? Sed profectò erant etiam in illo populo qui
intelligerent, habentes fidem quæ postea revelata
est, non ad legis litteram, sed ad gratiam Spiritûs
pertinentem. Non enim sine ipsa fide fuerunt, qui
ejus in Christo futuram revelationem prævidere &
prænuntiare potuerunt; cùm & illa vetera sacra-
menta significantia fuerint futurorum. An soli Pro-
phetæ habebant hanc fidem, non & populus? Im-
mo verò etiam qui Prophetas fideliter audiebant,
eadem adjuvabantur gratiâ, ut intelligerent quod
audiebant. Sed utique sacramentum regni cælorum
velabatur in veteri Testamento, quod plenitudine
temporis revelaretur in Novo. Nolo enim vos, ait 1. Cor. 10. 1. &c.
Apostolus, ignorare fratres, quia patres nostri om- «
nes sub nube fuerunt, & omnes per mare transie- «
runt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube «
& in mari, & omnes eumdem cibum spiritalem «
manducaverunt, & omnes eumdem potum spirita- «
lem biberunt. Bibebant enim de spiritali conse- «
quente eos petrâ, petra autem erat Christus. Idem «
itaque in mysterio cibus & potus illorum qui no-
ster, sed significatione idem, non specie: quia idem
ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne
manifestatus. Sed non, inquit, in omnibus illis be- Ibidem 5.
neplacitum est Deo. Omnes quidem eumdem ci-
bum spiritalem manducaverunt, & eumdem po-
tum spiritalem biberunt, id est, spiritale aliquid si-
gnificantem: sed non in omnibus illis beneplacitum
est Deo. Cùm dicit, Non in omnibus: erant ergo
ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo; & cùm
essent omnia communia sacramenta, non commu-
nis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus
est. Sicut & nunc jam revelata fide, quæ tunc vela-

[a] Sic MSS. Editi verò, *prolata*.

[b] Editi, *intelligitur via in* &c. Abest *via* à MSS.

batur,

[Matth. 28. 19.] batur, omnibus in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti baptizatis commune est lavacrum regenerationis; sed ipsa gratia cujus ipsa sunt sacramenta, qua membra corporis Christi cum suo capite regenerata sunt, non communis est omnibus. Nam & hæretici habent eumdem baptismum, & falsi fratres in communione catholici nominis. Ergo & hîc rectè dicitur, Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo.

3. Neque tunc tamen, neque nunc infructuosa est vox dicentis, *Adtendite populus meus legem meam.* Quæ locutio nota est in omnibus litteris, quòd non ait, Adtende, sed, *Adtendite.* Ex multis enim populus constat: quibus multis quod sequitur pluraliter dicitur. *Inclinate aurem vestram in verba oris mei.* Quod est, *Adtendite*; hoc est, *Inclinate aurem vestram:* & quod illic ait, *legem meam*; hoc ait hîc, *verba oris mei.* Ille namque piè adtendit legem Dei & verba oris ejus, cujus aurem inclinat humilitas; non cujus erigit cervicem superbia. Quod enim infunditur, concavo humilitatis excipitur, eminentiâ tumoris expellitur. [Prov. 20. 17.] Unde alio loco, Inclina, inquit, aurem tuam, & excipe verba intellectûs. Satis itaque admoniti sumus etiam istum Psalmum hujus intellectûs Asaph, (quia genitivo casu in titulo positum est, hujus intellectûs; non, hic intellectus,) inclinata aure suscipere, id est, humili pietate. Nec, ipsius Asaph dictum est; sed, ipsi Asaph: quod Græco articulo apparet, & in quibusdam Latinis codicibus invenitur. Verba igitur ista intellectûs sunt; id est, intelligentiæ sunt, quæ data est ipsi Asaph: quod non uni homini, sed meliùs accipimus congregationi populi Dei, unde nequaquam nos alienare debemus. Quamvis enim propriè dicatur synagoga Judæorum, Ecclesia verò Christianorum; quia congregatio magis pecorum, convocatio verò magis hominum intelligi solet: tamen & illam dictam invenimus Ecclesiam, & [Psal. 105. 47.] nobis fortasse potiùs convenit dicere, Salva nos Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus, ut confiteamur nomini sancto tuo. Neque dedignari nos oportet, immo gratias ineffabiles agere, quòd sumus oves manuum ejus, quas prævide- [Joan. 10. 16.] bat cùm diceret, Habeo alias oves quæ non sunt de hoc ovili, oportet me & ipsas adducere, ut sit unus grex & unus pastor: jungendo scilicet fidelem po- [Matth. 15. 24.] pulum Gentilium, fideli populo Israëlitarum, de [Matth. 25. 31.] quibus priùs dixerat, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domûs Israël. Nam & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos sicut pastor oves ab hœdis. Sic igitur audiamus quod dictum est, *Adtendite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei:* non tamquam Judæis, sed potiùs tamquam nobis, vel [* subaud. etiam Judæis] certè tam etiam nobis * ista dicantur. Cùm enim [1 Cor. 10. 5.] dixisset Apostolus, Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo, ita ostendens fuisse ibi etiam illos in quibus beneplacitum est Deo; continuò sub- [Ibid. 6. &c.] jecit, Prostrati enim sunt in deserto: deinde adjunxit, Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt, ut non simus concupiscentes mala, sicut & illi concupierunt. Neque idolis servientes, sicut quidam eorum, sicut scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt una die viginti & tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore. Omnia autem hæc in figura contingebant illis: scripta autem sunt ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Nobis ergo potiùs ista cantata sunt. Unde in hoc Psalmo inter cetera dictum est, Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur & exsurgent. [℣. 6.] Porrò si ille interitus à serpentibus, & ab exterminatore illa perditio, & gladii trucidatio, figuræ fuerunt, sicut evidenter dicit Apostolus, cùm illa omnia contigisse manifestum sit: non enim ait, In figura dicebantur, vel, In figura scripta sunt; sed, In figura, inquit, contingebant illis: quantò majore diligentiâ pietatis cavendæ sunt pœnæ, quarum figuræ illæ fuerunt? Procul dubio quippe sicut in bonis rebus multò amplius boni est in eo quod per figuram significatur, quàm in ipsa figura: ita & in malis longè utique pejora sunt quæ significantur figuris, cùm tanta mala sint etiam significantes figuræ. Nam sicut terra promissionis, quò ille populus ducebatur, in comparatione regni cælorum nihil est, quò Christianus populus ducitur: ita & pœnæ illæ quæ figuræ fuerunt, cùm tam sint atroces, in comparatione pœnarum quas significant, nihil sunt. Quas autem figuras dixit Apostolus, eas dicit iste Psalmus, quantum existimare possumus, parabolas & propositiones: non in eo habentes finem, quòd contigerunt; sed in eis rebus, ad quas rationabili comparatione referuntur. Adtendamus ergo legem Dei populus ejus, & inclinemus aurem nostram in verba oris ejus.

4. *Aperiam*, inquit, *in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio.* [℣. 2.] A quo initio dicat, satis apparet in consequentibus. Non enim ex quo factum est cælum & terra, vel ex quo creatum est in primo homine genus humanum; sed ex quo populi congregatio quæ adducta est ex Ægypto: ut sensus pertineat ad Asaph, quod interpretatur congregatio. Sed utinam qui dixit, *Aperiam in parabolis os meum*, etiam intellectum nostrum in eas aperire dignetur. Si enim sicut os suum aperuit in parabolis, ita aperiret etiam ipsas parabolas; & sicut eloquitur propositiones, ita eloqueretur & earum expositiones; non hîc æstuaremus: nunc verò ita obtecta & clausa sunt omnia, ut etiamsi ad aliquid ipso adjuvante, unde salubriter pascamur, pervenire possimus, in sudore tamen vultûs nostri edamus panem; [Gen. 3. 19.] & pœnam definitionis antiquæ, non corporis tantùm, sed & cordis labore pendamus. Dicat ergo, & audiamus parabolas & propositiones.

5. *Quanta audivimus, & cognovimus ea, & patres nostri narraverunt nobis?* [℣. 3.] Dominus superiùs loquebatur. Nam cujus alterius verba credenda sunt, Adtendite populus meus legem meam? [℣. 1.] Quid est ergo quòd nunc repentè homo loquitur? Jam enim hominis verba sunt, *Quanta audivimus, & cognovimus ea, & patres nostri narraverunt nobis?* Nimirum jam Deus ex hominis ministerio locuturus, sicut ait Apostolus, An vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus? [2. Cor. 13. 3.] ex persona sua primùm verba fieri voluit, ne verba ejus loquens homo, contemneretur ut homo. Ita enim se habent locutiones Dei, quæ nobis insinuantur per sensum corporis nostri. Creaturam subditam opere invisibili Creator movet: non ejus substantia in aliquid corporale & temporale convertitur, ut corporalibus & temporalibus signis, sive ad oculos sive

ad aures pertinentibus, quantum capere homines
possunt, suam faciat innotescere voluntatem. Si
enim angelus uti potest æthere, aëre, nube, igne,
& aliâ qualibet naturâ vel specie corporali; & ho-
mo vultu, linguâ, manu, calamo, litteris, aliisve
significantibus rebus ad suæ mentis indicanda secre-
ta; postremò cùm homo sit, nuntios homines mit-
Lucæ 7. 8. tit, & dicit alii, Vade, & vadit; & alii, Veni, &
venit; & servo suo, Fac hoc, & facit: quantò ma-
jore & efficaciore potestate Deus, cui Domino
universa subjecta sunt, & ipso angelo & homine
utitur, ut quod ei placet annuntiet? Quamvis ita-
que jam homo dicat, *Quanta audivimus, & cogno-
vimus ea, & patres nostri narraverunt nobis?* ta-
men tamquam Dei verba, non tamquam huma-
nas fabulas audiamus. Propter hoc enim præmis-
℣. 1. sum est, Adtendite populus meus legem meam, in-
℣. 2. clinate aurem vestram in verba oris mei. * Aperiam
in parabolis os meum, eloquar propositiones ab
℣. 3. initio. * *Quanta* ergo *audivimus*, inquit, *& cogno-
vimus ea, & patres nostri narraverunt nobis?* Sic
Psal. 44. 11. est, *audivimus & cognovimus*; quomodo, Audi
filia & vide. Audita enim sunt in veteri Testa-
mento, quæ cognoscuntur in Novo: audita cùm
prophetarentur, cognita cùm implerentur. Ubi
promissio redditur, non fraudatur auditio. *Et pa-
tres nostri*; Moyses & Prophetæ, *narraverunt
nobis.*

℣. 4. 6. *Non sunt abscondita à filiis eorum, in ge-
neratione altera.* Hæc est nostra generatio, in qua
nobis donata est regeneratio. *Annuntiantes laudes
Domini, & potentias ejus, & mirabilia ejus quæ
fecit.* Ordo verborum est, *Et patres nostri narra-
verunt nobis, annuntiantes laudes Domini.* Lau-
datur Dominus ut ametur. Quid enim salubrius
amatur?

℣. 5. 7. *Et suscitavit Testimonium in Iacob, &
Legem posuit in Israël.* Hoc est initium, de quo
℣. 2. suprà dictum est, Eloquar propositiones ab initio.
Initium est ergo vetus Testamentum, finis No-
Psal. 110. 10. vum. Timor enim prævalet in Lege: & initium sa-
Rom. 10. 4. pientiæ timor Domini. Finis autem Legis Chri-
stus est ad justitiam omni credenti: quo donante
Rom. 5. 5. diffunditur caritas in cordibus nostris per Spiritum
1. Johan. 4. 18. sanctum, qui datus est nobis: & consummata ca-
ritas foras mittit timorem: quoniam nunc sine Le-
Rom. 3. 21. ge justitia Dei manifestata est. Sed quoniam testi-
monium habet à Lege & Prophetis, ideo *suscitavit
Testimonium in Iacob, & Legem posuit in Is-
raël.* Nam & illud quod tam insigni & pleno tan-
tis significationibus opere tabernaculum constitu-
Exodi 40. 2. tum est, tabernaculum Testimonii nominatur, in
quo erat velamen contra arcam Legis, sicut vela-
2. Cor. 3. 13. men contra faciem ministri Legis; quia in illa dis-
pensatione parabolæ & propositiones erant. Ea
quippe quæ prædicabantur & fiebant, velatis si-
gnificationibus condebantur, & non revelatis ma-
2. Cor. 3. 16. nifestationibus cernebantur. Cùm autem [a] tran-
sieris ad Christum, ait Apostolus, auferetur vela-
2. Cor. 1. 20. men. Quotquot enim sunt promissiones Dei, in
illo [b] Etiam, Amen. Quisquis igitur Christo ad-
hæret, totum bonum quod etiam in litteris Legis
non intelligit habet: quisquis est autem alienus à
Christo, nec intelligit, nec habet. *Suscitavit* er-
go *Testimonium in Iacob, & Legem posuit in Is-*
A *raël.* More suo repetit. Nam quod est, *Suscitavit
Testimonium*; hoc est, *Legem posuit*: & quod est,
in Iacob; hoc est, *in Israël.* Nam sicut ista duo
nomina sunt hominis unius, ita Lex & Testimo-
nium duo sunt nomina rei unius. Interest aliquid,
ait quispiam, inter *suscitavit* & *posuit*? Ita sanè,
quemadmodum interest etiam inter *Iacob* & *Is-
raël*: non quia erant duo homines, sed eadem duo
nomina diversis caussis uni homini sunt imposita; Gen. 25. 25.
Jacob propter supplantationem, quoniam nascen- & 32. 28.
B tis tenuit plantam fratris; Israël autem propter vi-
sionem Dei. Sic aliud est, *suscitavit*, aliud *posuit.*
Nam, *suscitavit Testimonium*, quantum existimo,
dictum est, quòd illo aliquid suscitatum est. Sine Rom. 7. 8.
Lege enim, ait Apostolus, peccatum mortuum est: «
ego autem vivebam aliquando sine Lege: adve- «
niente autem mandato, peccatum revixit. Ecce «
quod suscitatum est per Testimonium, quod est
Lex, ut appareat quod latebat, sicut paulò pòst
dicit: Sed peccatum ut appareat peccatum, per Ibidem 13.
C bonum mihi operatum est mortem. *Posuit* autem «
Legem, dictum est, tamquam jugum peccatori-
bus: unde dicitur, Quia justo non est lex posita. 1. Tim. 1. 9.
Testimonium est igitur, inquantum aliquid pro-
bat; Lex autem, inquantum jubet; cùm sit una
eademque res. Quocirca sicut lapis Christus, sed
credentibus in caput anguli, non credentibus au- Psal. 117. 22.
tem lapis offensionis & petra scandali: ita Testi-
monium Legis eis qui Lege non legitimè utuntur,
Testimonium est quo convincantur puniendi pec-
D catores; his verò qui eâ legitimè utuntur, Testi-
monium est quo demonstratur ad quem liberandi
confugere debent peccatores. In ejus enim gratia Rom. 3. 21.
est justitia Dei, testimonium habens à Lege &
Prophetis, [c] qua justificatur impius: quam qui-
dam ignorantes, & suam volentes constituere, Rom. 10. 3.
justitiæ Dei non sunt subjecti.

8. *Quanta*, inquit, *mandavit patribus no-* Item ℣. 5.
stris nota facere ea filiis suis? * *Ut cognoscat gene-* ℣. 6.
ratio altera, filii qui nascentur & exsurgent, &
E [d] *narrent filiis suis.* * *Ut ponant in Deo spem* ℣. 7.
suam, & non obliviscantur operum Dei, & man-
data ejus exquirant. * *Ne fiant, sicut patres eorum,* ℣. 8.
*generatio prava & amaricans: generatio quæ cor
non direxit suum, & non est creditus cum Deo
spiritus ejus.* Hæc verba indicant duos quodam
modo populos, alterum ad Vetus, alterum ad No-
vum Testamentum pertinentem: nam quod ait,
*Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea
filiis suis*, mandata eos accepisse dixit, *nota fa-*
F *cere ea filiis suis*, non tamen eos agnovisse aut fe-
cisse: sed ad hoc acceperunt ipsi, *ut cognoscat ge-
neratio altera*, quod illa non cognovit. *Filii qui
nascentur & exsurgent.* Nam illi qui nati sunt, non
exsurrexerunt: quia non sursum cor, sed in terra
potiùs habuerunt. Cum Christo enim exsurgitur:
unde dictum est, Si exsurrexistis cum Christo, quæ Coloss. 3. 1.
sursum sunt sapite. *Et narrent*, inquit, *filiis suis,*
ut ponant in Deo spem suam. Ita enim non suam Rom. 10. 3.
justitiam justi volunt constituere, sed revelant ad Psal. 36. 5.
G Deum viam suam, & sperant in eum, ut ipse fa-
ciat. *Et non obliviscantur operum Dei*: magnifi-
cando scilicet & jactando opera sua, tamquam ipsi
faciant; cùm Deus sit qui operatur in eis qui bona
operantur, & velle & operari pro bona voluntate. Philip. 2. 13.

[a] Editi, *transierit*. At plerique MSS. *transieris*: & sic aliàs Augustinus.
[b] Sic MSS. At editi, *in illo erant. Quisquis* &c. Vide suprà pag. 751. Not. b.
[c] MSS. *quia*.
[d] Sic MSS. At editi hoc tantùm loco, *narrabunt*.

Et mandata ejus exquirant. Cùm jam ea didicerint, quomodo exquirant? *Quanta* enim, inquit, *mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera?* Quid cognoscat? Utique mandata quæ mandavit. Quomodo ergo adhuc exquirant, nisi quia ponendo in Deo spem suam, tunc mandata ejus exquirant, ut ab eis illo adjuvante compleantur? *Ne fiant, sicut patres eorum, generatio prava & amaricans, generatio quæ non direxit cor suum.* Et dicit quare continuò subjungendo, *Et non est creditus cum Deo spiritus ejus*: id est, quia non habebat fidem, quæ impetrat quod Lex imperat. Quando enim cum Spiritu Dei operante spiritus hominis cooperatur, tunc quod Deus jussit impletur: & hoc non fit, Rom. 4. 5. nisi credendo in eum qui justificat impium. Quam fidem non habuit generatio prava & amaricans; & ideo de illa dictum est, *Non est creditus cum Deo spiritus ejus.* Multò enim hoc expressiùs dictum est, ad significandam gratiam Dei, quæ non solùm operatur remissionem peccatorum, sed etiam cooperantem sibi facit hominis spiritum in opere bonorum factorum: quasi diceret, Non credidit Deo spiritus ejus. Hoc est enim habere cum Deo creditum spiritum, non credere spiritum suum posse facere sine Deo justitiam, sed cum Deo. Hoc est etiam credere in Deum: quod utique plus est quàm credere Deo. Nam & homini cuilibet plerumque credendum est, quamvis in eum non sit credendum. Hoc est ergo credere in Deum, credendo adhærere ad bene cooperandum bona Johan. 15. 5. operanti Deo. Quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Quid autem plus hinc Apostolus dicere 1. Cor. 6. 17. potuit, quàm quod ait, Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est? Alioquin Lex illa testimonium est quo damnetur, non quo absolvatur reus. Littera enim est minax, quæ convincat prævaricatores; non spiritus adjuvans, qui liberet & justificet peccatores. Generatio ergo illa, cujus exemplum cavendum est, ideo prava & amaricans fuit, quia *non est creditus cum Deo spiritus ejus*: quia etsi aliqua credidit Deo, non tamen credidit in Deum: non ex fide adhæsit Deo, ut sanata à Deo bene cooperaretur cum operante in se Deo.

℣. 9. 9. Denique, *Filii Ephræm intendentes & mittentes arcus, conversi sunt in die belli.* Rom. 9. 31. Persequentes Legem justitiæ, in Legem justitiæ non pervenerunt. Quare? Quia non ex fide. Generatio enim erat, cujus spiritus cum Deo creditus non est: sed tamquam ex operibus: quia non sicut tetendit Rom. 1. 17. & misit arcus, (quod foris apparet, tamquam in Gal. 5. 6. operibus Legis,) ita direxit & cor, ubi justus vi- Philipp. 2. 13. vit ex fide, quæ per dilectionem operatur, qua inhæretur Deo, qui operatur in homine & velle & operari pro bona voluntate. Nam quid est aliud tendere arcum, & mittere, & converti in die belli, nisi adtendere & promittere in die auditionis, & deserere in die tentationis; armis quasi proludere, & ad horam certaminis nolle pugnare? Quod sanè ait, *tendentes & mittentes arcus*; cùm debuisse dicere videatur, tendentes arcus, & mittentes sagittas; non enim arcus mittitur, sed ab arcu aliquid mittitur: aut illa locutio est de qua superiùs ℣. 5. disseruimus, ubi dictum est, Suscitavit testimonium, quia suscitavit aliquid testimonio; ita & hîc, *mittentes arcus*, quia miserunt aliquid arcubus: aut obscurus ordo verborum est, cum prætermissione verbi, quod etiam tacitum subaudiendum est, ut iste ordo sit, *Filii Ephræm intendentes arcus & mittentes*, & subaudiatur sagittas, pleniusque sit, tendentes arcus & mittentes sagittas: quia etiam si diceret, tendentes & mittentes sagittas, non utique tendentes sagittas intelligere deberemus; sed audito eo quod dixit, tendentes, subaudire potiùs arcum, quamvis dictum non fuerit. Nonnulli sanè codices Græci habere dicuntur, *tendentes & mittentes arcubus*, ut sine dubitatione subaudiamus sagittas. Quod verò per filios Ephræm universam illam generationem amaricantem intelligi voluit, locutio est à parte totum significans. Et ideo fortasse electa est ista pars, ex qua ille populus totus significaretur, quia de his potissimùm boni aliquid exspectandum fuit; quia ex illo nati sunt, quem nepotem suum Jacob, quamvis à patre ejus tamquam minorem ad sinistram constitutum, manu tamen dexterâ benedixit, eumque majori fratri arcana benedictione præposuit; ut quòd ita hoc loco tribus illa culpatur, nec apparuisse in ea quod illa benedictio promittebat ostenditur, satis intelligamus quòd etiam tunc ex verbis Patriarchæ Jacob longè aliud figurabatur, quàm prudentia carnis exspectat. Figurabatur enim quòd futuri essent novissimi qui erant primi, & primi futuri essent qui erant novissimi, per Salvatoris adventum, de quo dictum est, Qui post me venit, ante me factus est. Sic Abel justus majori prælatus est fratri, sic Ismaëli Isaac, sic Esaü congemino suo, sed tamen priùs nato, ipse Jacob: sic Phares & ipse congeminum suum, qui priùs manum ex utero miserat, & cœperat nasci, etiam nascendo præcessit: sic David majoribus prælatus est fratribus: & propter quod istæ omnes atque aliæ similes, non solùm dictorum, sed etiam factorum parabolæ præcesserunt, sic populo Judæorum prælatus est populus Christianus, pro quo redimendo quemadmodum Abel à Cain, sic à Judæis occisus est Christus. Hoc præfiguratum est enim etiam cùm Jacob decussatim porrectis manibus, dexterâ tetigit Ephræm ad sinistram constitutum; eumque præposuit Manasse ad dexteram constituto, quem sinistra ipse tangebat. Nam secundùm carnem *filii Ephræm intendentes & mittentes arcus, conversi sunt in die belli.*

Gen. 48. 14. Matth. 20. 16. Johan. 1. 27. Gen. 4. 4. & 21. 12. & 25. 23. Gen. 38. 27. 1. Reg. 16. 12. Gen. 4. 8. Gen. 48. 14.

10. Quid sit autem quod ait, *Conversi sunt in die belli*, consequentia docent, quibus id apertissimè exposuit: *Non custodierunt*, inquit, *testamentum Dei, & in lege ejus noluerunt ambulare.* ℣. 10. Ecce quid est, *Conversi sunt in die belli*: non observaverunt testamentum Dei. Ubi arcus tendentes & mittentes, etiam promissionis promtissimæ verba protulerunt, dicentes, Quæcumque locutus est Dominus Deus noster, [a] faciemus & audiemus. Exodi 19. 8. *Conversi sunt in die belli*: quia promissionem obedientiæ, non auditio, sed tentatio probat. Cujus est autem cum Deo spiritus creditus, fidelem tenet Deum, qui non eum permittet tentari super 1. Cor. 10. 13. quod potest; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possit sustinere, ne convertatur in die belli. Qui autem in se, non in Deo gloriatur, 1. Cor. 1. 31. quantumvis jactet pollicitationem virtutis suæ, velut tendens & mittens arcus, convertitur in die belli. Quia enim non est creditus cum Deo spiritus ejus, non est cum illo etiam Spiritus Dei: & sicut scriptum est, Quia non credidit, ideo non prote- Eccli. 2. 15.

[a] Sic in MSS. & apud LXX. At in editis hîc, *audiemus & faciemus.*

getur. Quod verò cùm dixisset, *Non observave-* A
runt testamentum Dei; adjecit & ait, *Et in lege*
ejus noluerunt ambulare: repetitio est superioris
sententiæ, cum quadam ejus expositione. Hoc
enim appellavit, *legem ejus*, quod suprà dixerat
testamentum Dei: ut illud quod dictum est, *non*
custodierunt, repetitum intelligatur in eo, *ambula-*
re noluerunt. Sed cùm breviùs dici posset, Et in le-
ge ejus non ambulaverunt; nonnihil mihi videtur
in hoc verbo nos quærere voluisse, quòd maluit
dicere, *noluerunt ambulare*, quàm, non ambula- B
verunt. Poterat enim putari lex operum quasi suf-
ficere ad justificationem, cùm ea quæ præcipiun-
tur, forinsecùs fiunt ab eis hominibus, qui mal-
lent non præcipi, quæ non ex corde faciunt, & ta-
men faciunt; ac per hoc quasi videntur ambulare
in lege Dei, sed nolunt ambulare: non enim ex
corde faciunt. Ex corde autem nullo modo fieri
potest, quod formidine fit pœnæ, non dilectione ju-
stitiæ. Nam quantum adtinet ad facta quæ forinse-
cùs aguntur, & qui timent pœnam & qui amant C
justitiam non furantur; & ideo pares sunt manu,
dispares corde; pares opere, dispares voluntate.
ỳ. 8. Ideo illi sic notati sunt: Generatio, inquit, quæ
cor non direxit suum. Non dictum est, opera; sed,
cor. Directo enim corde, recta sunt opera: cùm
autem cor directum non est, opera recta non sunt,
etiamsi recta videantur. Et unde cor non direxit
Ibidem. prava generatio, satis aperuit, cùm ait, Et non
est creditus cum Deo spiritus ejus. Rectus est enim
Deus: & ideo recto adhærens, tamquam incom- D
mutabili regulæ, potest fieri rectum, quod in se
fuit pravum cor hominis. Ut autem cor cum illo
sit, & per hoc rectum esse possit, acceditur ad
eum, non pede, sed fide. Ideo dicitur etiam in
Hebr. 4. 2. Epistola ad Hebræos de illa ipsa generatione prava
a & amaricante: Non profuit sermo auditûs [a] illis
non contemperatis fidei eorum qui obaudierunt.
Voluntas igitur quæ est in corde recto, paratur à
Domino, fide præcedente, qua acceditur ad Deum
rectum, ut cor fiat rectum. Quæ fides prævenien- E
te & vocante misericordiâ Dei, per obedientiam
suscitatur; & applicare incipit ad Deum cor, ut
dirigatur: & quantò magis magisque dirigitur,
tantò magis videt quod non videbat, & valet quod
non valebat. Hoc non fecerat Simon, cui Petrus
Act. 8. 21. apostolus dixit, Non est tibi pars neque sors in hac
» fide; cor enim tuum non est rectum cum Deo. Ibi
enim ostendit, quia non potest esse rectum sine
Deo, ut incipiant homines, non tamquam servi sub
lege ambulare metuentes, sed in lege tamquam F
filii volentes, in qua illi ambulare noluerunt, &
sub illa rei remanserunt. Hanc enim voluntatem
Rom. 5. 5. non timor, sed caritas habet: quæ diffunditur in
cordibus credentium per Spiritum-sanctum. Qui-
Ephes. 2. 8. &c. bus dicitur, Gratiâ salvi facti estis per fidem; & hoc
» non ex vobis, sed Dei donum est; non ex operi-
» bus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus
» figmentum, creati in Christo Jesu, in operibus
» bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambule-
mus. Non quomodo isti, qui *in lege ejus noluerunt* G
ambulare, non credendo in eum, neque viam
suam revelando ad eum & sperando in eum, ut
ipse faceret.
ỳ. 11. 11. *Et obliti sunt beneficiorum ejus, & mira-*
ỳ. 12. *bilium ejus quæ ostendit eis*, * *coram patribus eo-*
rum [b] *quæ fecit mirabilia*. Quid sit hoc, non est
quæstio negligenda. De ipsis patribus paulò antè
dicebat, quòd fuisset generatio prava & amari-
cans. Ne fiant, inquit, sicut patres eorum gene- ỳ. 8.
ratio prava & amaricans, generatio quæ non dire-
xit cor suum, & cetera quæ adhuc de ipsa genera-
tione dicuntur, cujus imitationem eo modo caven-
dam præcipit alteri generationi, ut ponant in Deo
spem suam, & non obliviscantur operum Dei, &
mandata ejus exquirant: de quibus jam satis quod
visum est disseruimus. Quid sibi ergo vult, cùm de
ipsa generatione prava loquatur, quomodo *obliti*
sunt beneficiorum Dei, & mirabilium ejus quæ
ostendit eis, quod addidit & dicit, *Coram patri-*
bus eorum quæ fecit mirabilia. Quibus patribus, cùm
isti ipsi sint patres, quorum non vult esse posteros
similes? Si illos acceperimus ex quibus isti nati
erant, velut Abraham, Isaac & Jacob; jam olim
dormierant, quando mirabilia Deus ostendit in
Ægypto. Sequitur enim, *In terra Ægypti, in*
campo Thaneos: ubi dicit ostendisse Deum istis mi-
rabilia coram patribus eorum. An fortè spiritu præ-
sentes erant? quia de ipsis Dominus in Evangelio
ait, Omnes enim illi vivunt. An accommodatiùs Luca 20. 38.
accipimus patres Moysen & Aaron, aliosque senio-
res qui commemorantur in eadem Scriptura etiam
Spiritum accepisse, unde acceperat & Moyses, ut Num. 11. 16.
eum adjuvarent ad eumdem populum regendum
ac ferendum? Cur enim non appellarentur patres?
Non sicut Deus Pater unus est qui regenerat Spiri-
tu suo, quos facit filios ad æternam hereditatem;
sed honoris gratiâ propter ætatem curamque pieta-
tis: sicut Paulus senior dicit, Non ut confundam 1. Cor. 4. 14.
vos, hæc scribo, sed ut filios meos carissimos mo-
neo: cùm sciret utique à Domino dictum, Ne vo- Matth. 23. 9.
bis dicatis patrem in terra, unus est enim Pater ve-
ster Deus. Quod non ideo dictum est, ut hoc voca-
bulum honoris humani de loquendi consuetudine
tolleretur; sed ne gratia Dei qua in æternam vitam
regeneramur, naturæ, vel potestati, vel etiam
sanctitati cujusquam hominis tribueretur. Ideo
cùm diceret, Ego vos genui: prædixit, In Chri-
sto & per Evangelium; ne ipsius putaretur esse quod
Dei est.

12. Ergo illa generatio prava & amaricans,
obliti sunt beneficiorum Dei, & mirabilium ejus
quæ ostendit eis, coram patribus eorum quæ fecit
mirabilia in terra Ægypti, in campo Thaneos. Et
incipit eadem mirabilia commemorando retexere.
Quæ si parabolæ sunt & propositiones, profectò
ad aliquid comparando referendæ sunt. Nec ocu-
lum intentionis debemus auferre ab eo quod psal-
mus ipse intendit ostendere, hunc esse fructum om-
nium quæ dicuntur, & quare admoniti sumus hæc
intentissimè audire, Deo dicente, Adtendite po- ỳ. 1.
pulus meus legem meam, inclinate aurem vestram
in verba oris mei; ut ponamus in Deo spem no-
stram, & non obliviscamur operum Dei, & manda-
ta ejus exquiramus; ne fiamus, sicut illi patres, ge-
neratio prava & amaricans, generatio quæ cor non
direxit suum, & non est creditus cum Deo spiritus
ejus. Ad hoc ergo omnia referenda sunt, ac per
hoc quidquid figuratâ actione ista significant, ita
fieri possunt spiritaliter in homine, vel gratiâ Dei,
si bona sunt; vel judicio Dei, si mala sunt; sicut il-
la bona facta sunt in Israëlitas, vel mala & in ipsos

[a] Editi, *auditus illis non contemperans fidei eorum* &c. Sed illa MSS. quæ hîc restituitur lectio in Græcum textum Apostoli non minùs quadrat.

[b] Particula *quæ* deest in editis: sed exstat in MSS. & apud LXX.

& in eorum inimicos. Quæ si non obliviscamur, sed A
in Deo spem nostram ponamus, nec ipsius gratiæ
simus ingrati; eumque timeamus, non timore ser-
vili, quo sola mala corporalia formidantur, sed ti-
more casto permanente in sæculum sæculi, qui ti-
mor magnam esse judicat pœnam privari luce justi-
tiæ; non efficiemur, tamquam patres illi, generatio
prava & amaricans. Terra itaque Ægypti in figura
intelligenda est hujus sæculi. Campus Thaneos pla-
nicies est mandati humilis. Nam mandatum humi-
le interpretatur Thanis. In hoc ergo sæculo hu- B
militatis mandatum suscipiamus, ut in alio sæcu-
lo exaltationem, quam promisit qui propter nos
hîc factus est humilis, accipere mereamur.

℣. 13. 13. Nam qui *disrupit mare, & trajecit eos,*
statuit aquas quasi in utres, ut sic staret unda tam-
quam fuisset inclusa: potest per suam gratiam cohi-
bere fluida & labentia concupiscentiarum carna-
lium, cùm huic sæculo renuntiatur, ut tamquam
inimicis peccatis omnibus perdeletis fidelium popu-
lus per sacramentum baptismatis trajiciatur. Qui C
℣. 14. *deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illumi-*
natione ignis: potest etiam spiritaliter dirigere iti-
Psal. 118. 133. nera, si ad eum clamet fides, Itinera mea dirige
secundùm verbum tuum. De quo alibi dicitur, Ipse
Prov. 4. 27. enim rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace
a [a] producet, per Jesum Christum Dominum no-
strum, cujus in hoc sæculo, tamquam in die, sacra-
mentum manifestatum est in carne, velut in nube;
in judicio verò, tamquam in terrore nocturno;
quia tunc erit magna tribulatio sæculi tamquam D
℣. 15. ignis, & lucebit justis, & ardebit injustis. Qui *dis-*
rupit in deserto petram, & adaquavit eos sicut in
℣. 16. *abysso multa; * & eduxit aquam de petra, & de-*
duxit tamquam flumina aquas: potest utique si-
tienti fidei donum Spiritus-sancti, quod illa res ge-
sta spiritaliter significabat, infundere, de spiritali
Iohan. 7. 37. sequente petra, quod est Christus: qui stabat &
Iohan. 4. 14. clamabat, Si quis sitit, veniat ad me: &, Qui bi-
berit de aqua quam ego dabo, flumina aquæ vivæ
Iohan. 7. 39. fluent de ventre ejus. Hoc enim dicebat, sicut in E
Evangelio legitur, de Spiritu quem accepturi erant
credentes in eum. Ad quem velut virga lignum pas-
sionis accessit, ut emanaret credentibus gratia.

℣. 17. 14. Et tamen illi, tamquam generatio prava &
amaricans, *apposuerunt adhuc peccare ei*: id est,
non credere. Nam hoc est peccatum, de quo ar-
Iohan. 16. 9. guit Spiritus mundum, sicut Dominus dicit, De
peccato quidem, quia non crediderunt in me. *Et*
exacerbaverunt Altissimum in siccitate: quod alii
codices habent, *in inaquoso*, quod de Græco est F
expressius, nec aliud quàm siccitatem significat.
Utrùm in illa eremi siccitate, an potiùs in sua?
Quia licèt bibissent de petra, non ventres, sed
mentes aridas habebant, nulla virentes fecundita-
te justitiæ. In qua siccitate magis fideliter Deo sup-
plices esse debuerant, ut qui satietatem donaverat
Psal. 16. 2. faucibus, æquitatem donaret & moribus. Ad eum
quippe fidelis anima clamat, Oculi mei videant
℣. 18. æquitatem.

15. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut* G
peterent escas animabus suis. Aliud est petere cre-
℣. 19. dendo, aliud tentando. Denique sequitur, *Et*
detraxerunt de Deo, & dixerunt, Numquid pote-
℣. 20. *rit Deus parare mensam in deserto? * Quoniam*
percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes
inundaverunt: numquid & panem poterit dare,
aut parare mensam populo suo? Non credentes er-
go petierunt escas animabus suis. Non sic Aposto-
lus Jacobus escam mentis præcipit postulari, sed à
credentibus eam peti admonet, non à tentantibus
atque detrahentibus Deo. Si quis autem vestrûm, Jacobi 1. 5. & 6.
inquit, indiget sapientiâ, postulet à Deo, qui dat «
omnibus affluenter, & non improperat, & dabi- «
tur ei: postulet autem in fide nihil hæsitans. Hanc «
fidem non habebat generatio, quæ cor non direxe-
rat suum, & non erat creditus cum Deo spiritus ejus.

16. *Propter hoc audivit Dominus, & distulit,* ℣. 21.
& ignis accensus est in Iacob, & ira adscendit in
Israël. Exposuit quid ignem dixerit. Iram quippe
appellavit ignem: quamquam multos propriè
etiam ignis accenderit. Quid ergo est quod ait, *Au-*
divit Dominus, & distulit? An distulit eos intro-
ducere in terram promissionis, quò ducebantur;
quod intra paucos dies fieri poterat, sed propter
peccata in eremo fuerant conterendi, ubi & con-
triti sunt per quadraginta annos? Quòd si ita est,
distulit ergo populum, non istos ipsos qui tentan-
tes detrahebant de Deo; nam omnes in eremo pe-
rierunt, & filii eorum in terram promissionis ingres-
si sunt. An distulit pœnam, ut priùs satiaret etiam
infidelem concupiscentiam, ne propterea putare-
tur iratus, quia hoc ab illo, licèt tentantes & de-
trahentes, petebant, quod facere non posset? *Au-*
divit ergo *& distulit* vindicare: & postea quàm
fecit quod eum illi facere non posse putaverunt,
tunc *ira adscendit in Israël.*

17. Denique utroque breviter posito, dein-
ceps apertè ordinem narrationis exsequitur. *Quia* ℣. 22.
non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salu-
tare ejus. Namque cùm dixisset quare ignis ac-
census est in Jacob, & ira adscendit in Israël, id
est, *quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt*
in salutare ejus: continuò subjiciens quàm evi-
dentibus beneficiis ingrati fuerunt, *Et mandavit,* ℣. 23.
inquit, *nubibus de super, & januas cæli aperuit.*
E * *Et pluit illis manna ad manducandum, & pa-* ℣. 24.
*nem cæli dedit eis. * Panem* [b] *Angelorum manduca-* ℣. 25. b
*vit homo: cibaria misit eis in abundantia. * Trans-* ℣. 26.
tulit Austrum de cælo, & induxit in virtute sua Afri-
*cum. * Et pluit super eos sicut pulverem carnes, &* ℣. 27.
*sicut arenam maris volatilia pennata. * Et cecide-* ℣. 28.
runt in medio castrorum eorum, circa tabernacula
*eorum. * Et manducaverunt, & saturati sunt ni-* ℣. 29.
*mis; & desiderium eorum adtulit eis: * non sunt* ℣. 30.
privati à desiderio suo. Ecce quare distulerat. Quid
F autem distulerat, audiamus: *Adhuc esca erat in*
*ore ipsorum, * & ira Dei adscendit super eos.* Ec- ℣. 31.
ce quod distulerat. Priùs enim, *distulit*; & postea,
ignis accensus est in Iacob, & ira adscendit in ℣. 21.
Israël. Distulerat ergo, ut priùs faceret quod eum
facere non posse crediderant, deinde inferret quod
eos pati oportebat. Nam si ponerent in Deo spem
suam, non solùm eis illa desideria carnis, sed etiam
spiritûs, implerentur. Qui enim *mandavit nubibus*
de super, & januas cæli aperuit, & pluit illis
G *manna ad manducandum, & panem cæli dedit*
eis, ut *panem Angelorum manducaret homo*, qui
cibaria misit eis in abundantia, ut satiaret incre-
dulos, non est inefficax dare credentibus verum ip-
sum de cælo panem, quem manna significabat: qui
verè cibus est Angelorum, [c] quos Dei Verbum c

[a] Sic MSS. At editi, *perducet*.
[b] Idem ℣. 25. explicatur suprà in Psal. 33. serm. 1.

[c] Editi, *quod Dei Verbum corruptibiles incorruptibiliter pascit.* Regius MS. *quos Dei Verbum incorruptibile incorruptibiliter pascit.*

incorruptibiles incorruptibiliter pascit: quod ut
Johan. 1. 14. manducaret homo, caro factum est, & habitavit in nobis. Ipse enim panis per nubes Evangelicas universo orbi pluitur; & apertis prædicatorum cordibus tamquam cælestibus janius, non murmuranti & tentanti synagogæ, sed credenti & in illo spem ponenti Ecclesiæ prædicatur. Qui *transtulit Austrum de cælo, & induxit in virtute sua Africum, & pluit super eos sicut pulverem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata: & ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum: & manducaverunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum adtulit eis, nec sunt privati à desiderio suo:* potest & non tentantium, sed credentium [a] parvulam fidem, carne editis vocum signis & per aërem transcurrentibus, tamquam volatilibus pascere: non tamen ab Aquilone venientibus, ubi frigus & caligo prævalent, id est, eloquentia quæ huic sæculo [b] placet; sed transferendo Austrum de cælo. Quò, nisi ad terras? Ut qui in fide sunt parvuli, audiendo terrestria nutriantur ad ca-
Johan. 3. 12. pienda cælestia. Si enim terrestria, inquit, dixi vobis, & non creditis; quomodo si cælestia dixero vobis, credetis? Translatus enim erat ille de cælo quodam modo, ubi mente excesserat Deo; ut tem-
1. Cor. 3. 1. perans eis esset quibus dicebat, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Ibi
2. Cor. 12. 4. enim audierat ineffabilia verba, quæ in terra illi non licebat loqui per verba sonantia, quasi per volatilia pennata; & inducendo in virtute sua Africum, hoc est, per ventos meridianos ferventes & lucentes prædicantium spiritus; & hoc in virtute sua, ne sibi tribuat Africus quod habet ex Deo. Veniunt autem ultrò isti venti ad homines, & apportant eis verba divinitus missa; ut in suis sedibus & circa tabernacula sua colligant ejusmodi volati-
Sophon. 2. 11. lia, & adoret unusquisque Dominum de loco suo, omnes insulæ gentium.

18. Sed infidelibus tamquam pravæ & amaricanti generationi, cùm adhuc esca esset in ore ip-
℣. 31. sorum, *ira Dei adscendit in eos, & occidit in plurimis eorum:* hoc est, plurimos eorum, vel sicut nonnulli codices habent, *pingues eorum.* Quod quidem in Græcis quos habuimus non invenimus. Sed si hoc est verius, quid aliud intelligendi sunt *pingues eorum*, nisi superbiâ prævalentes, de quibus di-
Psal. 72. 7. citur, Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum? *Et electos Israël impedivit.* Erant illic etiam electi, quorum fidei non contemperabatur generatio prava & amaricans. Impediti sunt autem, ne aliquid eis prodessent, quibus paterno se affectu consulere cupiebant. Quibus enim Deus irascitur, quid misericordiâ confertur humanâ? An potiùs simul cum eis compeditos etiam electos intelligi voluit; ut qui mente & vitâ discernebantur, ad exemplum non justitiæ tantùm, sed etiam patientiæ, cum illis molestias sustinerent? Nam sanctos cum peccatoribus non ob aliam forsitan caussam etiam captivos ductos esse didicimus, quoniam in Græcis codicibus non ἐνεπόδισεν, quod est *impedivit*; sed συνεπόδισεν legimus, quod est potiùs *compedivit.*

℣. 32. 19. Sed generatio prava & amaricans, *in omnibus his peccaverunt adhuc, & non crediderunt in*
℣. 33. *mirabilibus ejus.* * *Et defecerunt in vanitate dies eorum.* Cùm possent, si crederent, dies in veritate sine defectu habere apud eum cui dictum est, Psal. 101. 28.
Anni tui non deficient. *Defecerunt* ergo *in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.* Festinatur quippe tota vita mortalium, & quæ videtur prolixior, vapor est aliquantò diuturnior.

20. Verumtamen *cùm occideret eos, quærebant* ℣. 34.
eum: non propter æternam vitam, sed vaporem citiùs finire metuentes. Quærebant ergo eum, non utique ii quos occiderat, sed qui exemplo eorum occidi timebant. Sic autem de illis Scriptura locuta est, tamquam hi Deum quærerent qui occidebantur; quia unus populus erat, & tamquam de uno corpore dicitur. *Et revertebantur, & diluculò veniebant ad Deum.* * *Et rememorati sunt, quia* ℣. 35.
Deus adjutor eorum est, & Deus excelsus redemptor eorum est. Sed hoc totum propter adquirenda temporalia bona, & vitanda temporalia mala. Nam qui propter beneficia terrena Deum quærebant, non utique Deum, sed illa quærebant. Eo modo timore servili, non liberali dilectione Deus colitur. Sic ergo Deus non colitur: hoc enim colitur quod diligitur. Unde quia Deus rebus omnibus major & melior invenitur, PLUS OMNIBUS DILIGENDUS EST ut colatur.

21. Denique hîc sequentia videamus: *Et dilexerunt eum*, inquit, *in ore suo, & in lingua sua* ℣. 36.
mentiti sunt ei. * *Cor autem ipsorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento* ℣. 37.
ejus. Aliud in lingua eorum, aliud in corde eorum inveniebat, cui secreta hominum nuda sunt, & sine ullo obstaculo quid potiùs amarent videbat. Rectum itaque cor cum Deo est, quando propter Deum Psal. 26. 4.
quærit Deum. Unam quippe concupivit à Domino, hanc requiret; ut inhabitet in domo Domini semper, & contempletur ejus delectationem. Cui dicit cor fidelium, Saturabor, non ollis carnium Exod. 16. 3.
Ægyptiorum, nec melonibus & peponibus, & allio & cepis, quæ generatio prava & amaricans etiam pani cælesti præferebat, nec manna visibili atque ipsis volatilibus pennatis; sed, Saturabor, Psal. 16. 15.
cùm manifestabitur gloria tua. Hæc est enim hereditas novi Testamenti, in quo illi fideles habiti non sunt; cujus tamen fides etiam tunc quandò velabatur erat in electis, & nunc quando jam revelata est, Matth. 20. 16.
non est in multis vocatis. Multi enim sunt vocati, pauci autem electi. Talis ergo erat generatio prava & amaricans, etiam cùm Deum quærere videretur, diligens in ore & in lingua mentiens; in corde autem non recta cum Deo, ubi ea potiùs diligebat, propter quæ Dei adjutorium requirebat.

22. *Ipse autem est misericors, & propitius fiet* ℣. 38.
peccatis eorum, & non disperdet eos: & [c] abundabit ut avertat iram suam, & non accendet omnem
iram suam. * *Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens & non revertens.* In his verbis multi sibi iniquitatis impunitatem de divina misericordia pollicentur, etiam si tales esse perstiterint, qualis generatio ista describitur prava & amaricans, quæ cor non direxit suum, & non est creditus cum Deo spiritus ejus: quibus consentire non expedit. Si enim, ut secundùm ipsos loquar, Deus fortasse non perdet nec malos, sine dubio non perdet bonos. Cur ergo non potiùs id eligimus, ubi dubita-

[a] Aliquot MSS. *parvulorum.*
[b] MSS. *faver.*
[c] Sic meliores MSS. juxta LXX. At editi, *& abundavit ut avertet iram suam, & non accendit:* malè, quando *futuri temporis verba esse* dicit August. infrà n. 23.

tio nulla est? Nam qui in lingua sua mentiuntur illi, A cùm aliud habeat cor eorum, putant utique & volunt, quando pœnam æternam talibus comminatur, etiam Deum esse mendacem. Sed cùm ipsi eum mentiendo non fallant, ille verum dicendo non fallit. Hæc itaque verba divinorum eloquiorum, de quibus sibi generatio prava blanditur, non ea depravet, sicut cor suum: quia & illo depravato ista recta persistunt. Primò quippe secundùm hoc intelligi possunt quod in Evangelio scriptum
Matth. 5. 45. est, Ut sitis sicut Pater vester qui in cælis est, qui B facit oriri solem suum super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Quis enim non videat quantâ misericordiæ patientiâ malis parcat? sed ante judicium. Sic ergo pepercit illi genti, ut [a] non accenderet omnem iram suam ad eam penitus eradicandam atque finiendam: quod in verbis ejus & interccessione pro peccatis eorum Moysi servi ejus
Exod. 32. 10. evidenter apparet, ubi Deus dicit, Deleam eos, & faciam te in gentem magnam: ille intercedit, paratior deleri pro ipsis quàm ipsos; sciens apud C misericordem se id agere, qui quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam illis ipsis parceret propter ipsum. Videamus enim quantum pepercerit, & adhuc parcat. Nam introduxit eos in terram promissionis, & servavit eam gentem, quò usque se Christum interficiendo sceleri omnium maximo colligarent: & quòd eos ex illo regno eradicatos per cuncta gentium [b] regna disseminavit, non utique delevit: sed manet idem populus prolis suc-
Gen. 4. 15. cessione servatus, velut Cain signo accepto, ne D. quis eum occidat, id est, penitus perdat. Ecce quemadmodum impletur quod dictum est, *Ipse autem est misericors, & propitius erit peccatis eorum, & non perdet eos: & abundabit ut avertat iram suam, & non accendet omnem iram suam.* Quia si omnis ira ejus, id est, quantum digni sunt
Psal. 100. 1. in eos accenderetur, gens illa nulla relinqueretur. Ita Deus cui cantatur misericordia & judicium, &
Matth. 5. 45. in isto sæculo per misericordiam facit oriri solem suum super bonos & malos, & in fine sæculi per ju- E dicium ab æterna luce sua separatos æternis tenebris punit malos.

℣. 38. 23. Deinde ne vim divinis verbis inferre videamur, & ubi dictum est, *Non perdet eos*; nos dicamus, Sed postea perdet eos: de hoc ipso præsenti Psalmo usitatissimam Scripturæ locutionem advertamus, unde ista quæstio multò diligentiùs veriúsque solvatur. Certè de his ipsis loquens paulò pòst, cùm commemorasset quæ propter eos
℣. 51. Ægyptii perpessi fuerant, commemorans ultimam F plagam, Et percussit, inquit, omne primitivum in " terra Ægypti, primitias laboris eorum in taberna-
℣. 52. culis Cham.* Et abstulit sicut oves populum suum,
℣. 53. & perduxit eos tamquam gregem in deserto. * Et " deduxit eos in spe, & non timuerunt: & inimicos
℣. 54. eorum operuit mare. * Et induxit eos in montem " sanctificationis suæ, montem quem adquisivit dex- " tera ejus. Et ejecit à facie eorum gentes, & sorte " distribuit eis terram in funiculo distributionis. Si quis ad hæc verba nobis inferens quæstionem di- G cat, Quomodo eis hæc omnia collata esse commemorat, cùm ipsi non fuerint perducti in terram promissionis, qui ab Ægypto liberati sunt, quoniam illi mortui sunt? quid respondebimus, nisi eos [c] dictos, quia idem ipse populus fuit per suc-

cessionem filiorum? Sic ergo cùm audimus, (maximè quia futuri temporis verba sunt,) *Et propitius fiet peccatis eorum, & non perdet eos; & abundabit ut avertat iram suam, & non accendet omnem iram suam:* intelligamus in his impletum, de quibus dicit Apostolus, Sic ergo & in hoc tempo- Rom. 11. 5.
re reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. "
Unde etiam dicit, Numquid repulit Deus plebem Ibidem 1.
suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex genere "
Israël, tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis. "
Hos igitur Scriptura prævidit, qui in Christum fuerant ex isto populo credituri, & accepturi peccatorum remissionem, usque ad illud maximum, quo insanientes ipsum medicum peremerunt. Hinc omnino dictum, *Ipse autem est misericors, & propitius erit peccatis eorum, & non perdet eos: & abundabit ut avertat iram suam*; quia etiam illud remisit, quòd ab eis unicus Filius ejus occisus est: *& non accendet omnem iram suam*; quia reliquiæ salvæ factæ sunt.

24. *Et recordatus est quia caro sunt, spiritus* ℣. 39.
vadens & non revertens. Ideo eos vocando & miserando per suam gratiam ipse revocavit, quia per seipsos redire non possent. Quomodo enim redit caro, spiritus ambulans & non revertens, urgente se in ima atque longinqua malorum pondere meritorum, nisi per electionem gratiæ? Quæ non meritis tamquam merces redditur, sed tamquam Rom. 4. 4.
donum gratis datur: ut justificetur impius, & redeat ovis perdita, non tamen in viribus suis, sed Luca 15. 5.
in humeris reportata pastoris, quæ se perdere potuit dum sponte vagaretur, se autem invenire non potuit, nec omnino inveniretur, nisi pastoris misericordiâ quæreretur. Non enim & ille filius ad hanc ovem non pertinet, qui reversus in semetipsum dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum. Occulta Luca 15. 18.
itaque vocatione & inspiratione etiam ipse quæsitus est & resuscitatus, nonnisi ab illo qui vivificat omnia: & inventus, à quo, nisi ab illo qui perrexit salvare & quærere quod perierat? Mortuus enim Ibidem 24.
erat, & revixit; perierat, & inventus est. Nam & illa non levis sic solvitur quæstio, quod in Proverbiis scriptum est, cùm de via iniquitatis Scriptura loqueretur: Omnes qui ambulant in ea, non Prov. 2. 19.
revertentur. Sic enim dictum est, quasi de iniquis omnibus desperandum sit: Scriptura verò gratiam commendavit; quia per seipsum homo potest in illa ambulare, non potest autem per seipsum redire, nisi gratiâ revocatus.

25. Hi ergo pravi & amaricantes, *Quotiens* ℣. 40.
*exacerbaverunt eum in deserto, & in iram concitaverunt eum in inaquoso? * Et conversi sunt, &* ℣. 41.
tentaverunt Deum, & sanctum Israël exacerbaverunt. Eamdem illorum infidelitatem repetit, quam superiùs jam commemoraverat. Sed repetendi caussa est, ut commemorentur & plagæ, quas inflixit Ægyptiis propter illos: quæ omnia utique recordari debuerant, neque exsistere ingrati. Denique quid sequitur? *Non sunt recorda-* ℣. 42.
ti manùs ejus, die qua redemit eos de manu tribulantis. Et incipit dicere quæ fecit Ægyptiis:
Posuit in Ægypto signa sua, & prodigia sua in ℣. 43.
*campo Thaneos: * Et convertit in sanguinem flu-* ℣. 44.
mina eorum, & imbres eorum ne biberent: vel potiùs, *manationes aquarum*; sicut nonnulli meliùs intelligunt, quod Græcè scriptum est, τὰ ὀμβρή-

[a] Abest, *non*, à plerisque MSS.
[b] Vox, *regna*, abest à MSS.

[c] Sic Er. & MSS. At Lov. *ductos*.

μάτα, quas Latinè ſcaturigines dicimus, ab imo A
aquas ebullientes. Foderunt enim Ægyptii, & ſan-
ỷ. 45. guinem pro aquis invenerunt. *Miſit in eos cyno-
myiam, & comedit eos; & ranam, & diſperdi-*
ỷ. 46. *dit eos.* * *Et dedit* [a] *rubigini fructum eorum, &*
ỷ. 47. *labores eorum locuſtæ.* * *Et occidit in grandine vi-*
ỷ. 48. *neas eorum, & moros eorum in pruina.* * *Et tra-*
didit grandini jumenta eorum, & poſſeſſionem eo-
ỷ. 49. *rum igni.* * *Miſit in eos iram indignationis ſuæ,*
indignationem & iram & tribulationem, immiſ-
ỷ. 50. *ſionem per angelos malos.* * *Viam fecit ſemitæ iræ* B
ſuæ, & non pepercit à morte animarum eorum, &
ỷ. 51. *jumenta eorum in morte concluſit.* * *Et percuſſit*
omne primitivum in terra Ægypti, primitias la-
borum eorum in tabernaculis Cham.

26. Hæ omnes Ægyptiorum pœnæ allegorica interpretatione exponi poſſunt, prout ea quiſque intelligere, & rebus ad quas referendæ ſunt, comparare voluerit. Quod nos quoque facere tentabimus, tantò aptiùs facturi, quantò magis divinitus fuerimus adjuti. Ad hoc enim Pſalmi hujus illa ver- C
ỷ. 2. ba conſtringunt, ubi dictum eſt, Aperiam in parabolis os meum, eloquar propoſitiones ab initio. Propter hoc quippe etiam aliqua hîc dicta ſunt, quæ omnino accidiſſe Ægyptiis non legimus, cùm omnes eorum plagæ in Exodo diligentiſſimè ex ordine contexantur; ut quoniam id quod ibi non dictum eſt, non fruſtra in Pſalmo dictum eſſe certi ſumus, neque id interpretari niſi figuratè poſſumus, ſimul intelligamus etiam cetera quæ facta eſſe conſtat, ob aliquam figuratam ſignificationem D
facta vel conſcripta. Facit enim hoc Scriptura in multis locis Propheticorum eloquiorum. Dicit aliquid quod in illa re geſta, quam videtur commemorare, non invenitur, immo & aliter eſſe invenitur; ut hinc intelligatur non hoc dicere quod poteſt putari, ſed illud potiùs quod magis debet adverti: ſi-
Pſal. 71. 8. cut eſt illud, Dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terræ. Quod in illius Salomonis regno conſtat non eſſe completum, de quo putari poſſet iſte Pſalmus loqui, cùm E
de Chriſto Domino loqueretur. In plagis ergo Ægyptiorum, quæ ſunt in libro, qui Exodus nominatur, ubi maximè Scriptura curavit, ut ea quibus afflicti ſunt omnia ex ordine dicerentur, non invenitur quod habet iſte Pſalmus, *Et dedit rubigini fructus eorum.* Illud etiam quod, cùm dixiſſet, *Et tradidit grandini jumenta eorum;* addidit, *Et poſſeſſionem eorum igni:* de jumentis grandine oc-
Exodi 9. 25. ciſis legitur in Exodo; quòd verò poſſeſſio eorum igne cremata ſit, omnino non legitur. Quamvis vo- F
ces & ignes cum grandine fierent, ſicut tonitrua cum fulgoribus ſolent; non tamen ſcriptum eſt aliquid traditum igni ut arderet. Denique mollia quæ lædere grando non poterat, dicuntur non eſſe percuſſa, id eſt, duris ictibus læſa; quæ poſtea comedit locuſta. Item quod hîc dicitur, *Et moros eorum in pruina*, non eſt in Exodo. Multùm enim pruina diſtat à grandine; nam ſerenis hyemalibus noctibus pruinâ terra caneſcit.

27. Quid ergo iſta ſignificent, dicat tractator G
ut poteſt, judicet lector & auditor ut juſtum eſt. Aqua in ſanguinem converſa, mihi videtur ſignificare de rerum cauſſis ſentire carnaliter. Cynomyia, canini mores ſunt, qui nec parentes quando naſcuntur, vident. Rana, eſt loquaciſſima vanitas. Rubigo occultè nocet, quam etiam æruginem nonnulli interpretati ſunt, alii [b] caniculam: quod malum cui vitiorum aptiùs comparatur, niſi quod difficillimè apparet, ſicuti eſt multùm de ſe fidere? Aura eſt enim noxia, quæ hoc in fructibus latenter operatur: ſicut in moribus occulta ſuperbia, quando ſe quiſquam putat aliquid eſſe, cùm nihil ſit. Gal. 6. 3. Locuſta eſt malitia ore lædens, infideli ſcilicet teſtimonio. Grando eſt iniquitas res alienas auferens; unde furta, rapinæ, prædationeſque naſcuntur: plus autem vitio ſuo vaſtatur ipſe vaſtator. Pruina ſignificat vitium, quo caritas proximi ſtultitiæ tenebris velut nocturno frigore congelaſcit. Ignis verò, ſi non ille hîc commemoratur, qui erat in grandine ex fulgurantibus nubibus, quoniam hîc dixit, *Tradidit poſſeſſionem eorum igni*, ubi eam ſignificat utique incenſam, quod ignis ille feciſſe non legitur: immanitatem ergo iracundiæ mihi videtur ſignificare, qua & homicidium admitti poteſt. Morte pecorum figuratum eſt, quantum arbitror, damnum pudicitiæ. Concupiſcentiam quippe, qua fetus exoritur, communem cum pecoribus habemus. Hanc itaque edomitam habere & ordinatam, pudicitiæ virtus eſt. Mors primitivorum, eſt amiſſio ipſius juſtitiæ, qua quiſque humano generi ſocialis eſt. Sed ſive ita ſe habeant harum rerum figuratæ ſignificationes, ſive aliter meliùs intelligantur, quem non moveat quòd decem plagis percutiuntur Ægyptii, & decem præceptis ſcribuntur tabulæ, quibus regatur populus Dei? De quibus è contrario inter ſe comparandis, id eſt, plagis & præceptis, quoniam alibi * diximus, expoſitionem Pſalmi hujus in his onerare non opus eſt: tantùm admonemus, quia & hîc etſi non eodem ordine, decem tamen Ægyptiorum plagæ commemorantur, dum pro tribus quæ ſunt in Exodo, & hîc non ſunt, id eſt, ſciniphes, ulcera, tenebræ; aliæ tres commemorantur, quæ ibi non ſunt, id eſt, rubigo, pruina & ignis, non fulgurum, ſed cui dicta eſt tradita poſſeſſio eorum, quod ibi non legitur.

* Serm. de decem plagis & præceptis.

Exodi 8. 17. & 9. 10. & 10. 22.

28. Satis autem hîc expreſſum eſt, judicio Dei fieri hæc in illis per angelos malos, in hoc ſæculo maligno, tamquam in Ægypto & in campo Thaneos, ubi humiles eſſe debemus, donec veniat ſæculum, ubi exaltari ex iſta humilitate mereamur. Nam & Ægyptus in Hebræa lingua tenebras vel tribulationes ſignificat, in qua lingua Thanis ſicut commemoravi, humile intelligitur eſſe mandatum. De angelis ergo malis in iſto Pſalmo, cùm de ipſis plagis loqueretur, ſic interpoſitum eſt, quod non tranſitoriè prætereundum eſt: *Miſit in eos*, inquit, *iram indignationis ſuæ, indignationem & iram & tribulationem, immiſſionem per angelos malos.* ỷ. 49. Eſſe autem diabolum & angelos ejus tam malos utique, ut eis ignis præparetur æternus, nullus fidelis ignorat: ſed immitti per eos immiſſionem ſuper quoſlibet à Domino Deo, quos hac pœnâ judicat dignos, durum videtur eis qui minùs idonei ſunt cogitare, quemadmodum ſumma Dei juſtitia bene utatur & malis. Quos quidem, quantum pertinet ad eorum ſubſtantiam, quis alius quàm ipſe fecit? Sed malos ipſe non fecit: utitur tamen eis, quoniam bonus eſt, bene, id eſt convenienter & juſtè: ſicut è contra iniqui creaturis ejus bonis utuntur malè. Utitur ergo Deus angelis

[a] Editi, *ærugini.* At potiores MSS. *rubigini:* quam nonnullos æruginem interpretatos eſſe notat Aug. infrà n. 27.

[b] Aliquot MSS. *caniculum.*

malis,

malis, non solùm ad puniendos malos, sicuti in
istis omnibus, de quibus loquitur Psalmus, sicut
3 Reg. 22. 23. in rege Achab, quem fallaciæ spiritus ex Dei vo-
luntate seduxit ut caderet in bello: verùm etiam
ad probandos & manifestandos bonos, sicuti fe-
cit in Job. Quod autem pertinet ad istam materiam
corporalem visibilium elementorum, puto quòd
eâ possunt uti angeli & boni & mali, quantum cui-
que potestas est: quemadmodum & homines boni
malique utuntur talibus, quantum possunt pro
B modulo infirmitatis humanæ. Nam & terrâ utimur
& aquâ & aëre & igne, non solùm in necessariis
rebus sustentationis nostræ, verùm etiam in mul-
tis superfluis & ludicris & mirabiliter artificiosis
operibus. Nam innumerabilia quæ appellantur
μηχανήματα, his elementis arte tractatis modifican-
tur. Sed in hæc angelis longè amplior est potestas,
& bonis & malis, quamvis utique major bonis;
sed quantum Dei nutu atque ordine jubetur aut fi-
nitur, sicut & nobis. Neque enim in his omnia
Job 1. 16. C quæ volumus possumus. In libro autem fidelissimo
legimus diabolum potuisse etiam de cælo ignem im-
mittere, ad sancti viri tantum pecorum numerum
mirabili & horrendo impetu consumendum, quod
diabolo tribuere nemo fidelium fortassis auderet,
nisi sanctæ Scripturæ auctoritate legeretur. Sed ille
vir, Dei dono justus & fortis & piè peritus, non
Ibidem 21. ait, Dominus dedit, diabolus abstulit: sed, Do-
minus dedit, Dominus abstulit: optimè sciens
diabolum etiam quod facere de istis elementis po-
a D terat, non tamen servo Dei, nisi ejus Domino
volente ac permittente fuisse [a] facturum; mali-
Ephes. 2. 2. tiam diaboli confundebat, quoniam quis illâ in se
probando uteretur, sciebat. In filiis verò diffiden-
tiæ tamquam in suis mancipiis operatur, quemad-
modum homines in pecoribus suis; & illic tamen
quantum Dei justo judicio finitur. Sed aliud est,
quando potestas ejus etiam à suis, sicut ei placet,
tractandis majore potestate prohibetur; aliud
quando ei potestas etiam in eos, qui ab illo alieni
E sunt, datur. Sicut homo de pecore suo, pro huma-
no captu, facit quod vult; nec sanè facit, si pro-
hibeatur à potestate majore: de alieno autem pe-
core ut faciat, exspectat sibi potestatem dari ab
illo cujus est. Ibi ergo potestas quæ fuerat, pro-
hibetur; hîc autem quæ non fuerat, tribuitur.

Exodi 7. 20. 29. Quæ cùm ita sint, si per angelos malos
Deus illas plagas inflixit Ægyptiis, numquid au-
debimus dicere, & aquam in sanguinem per eosdem
angelos versam, & ranas per eosdem angelos factas,
F quorum similia etiam Magi Pharaonis veneficiis
suis facere potuerunt; ut angeli mali ex utraque
parte consisterent, hinc illos affligentes, inde fal-
lentes, secundùm judicium & dispensationem ju-
stissimi & omnipotentissimi Dei justè utentis etiam
Exodi 8. 19. iniquorum malitiâ? Non audeo dicere. Unde enim
b sciniphes facere magi Pharaonis minimè potuerunt?
An quia hoc permissi ipsi angeli mali non [b] sunt?
An, quod veriùs dicendum est, occulta caussa est,
& vires nostræ inquisitionis excedit? Nam si pro-
G pterea per malos angelos illa Deum fecisse putave-
rimus, quia pœnæ infligebantur, non beneficia
præstabantur, tamquam nemini Deus pœnas irro-
get per Angelos bonos, sed per illos velut militiæ
cælestis carnifices; consequens erit, ut etiam So-
domam per malos angelos eversam esse credamus;
& malos angelos Abraham & Lot hospitio susce- Gen. 19. 1.
pisse videantur: quod absit ut contra Scripturas
apertissimas sentiamus. Claret igitur ista homini-
bus fieri per bonos & malos angelos posse. Quid,
aut quando fieri oporteat, me latet: illum verò qui
facit, non latet, & cui voluerit revelare. Verumta-
men quantum nostræ intentioni Scriptura divina
moderatur, malis pœnas irrogari & per bonos An-
gelos, sicut Sodomitis, & per malos angelos, sicut
Ægyptiis, legimus: justos verò corporalibus pœnis
per bonos Angelos tentari & probari, non mihi oc-
currit.

30. Quod verò pertinet ad præsentem Psalmi
hujus locum, si ea quæ mirabiliter de creaturis fa-
cta sunt, malis angelis tribuere non audemus; ha-
bemus quod eis tribuere sine dubitatione possu-
mus, mortes pecorum, mortes primitivorum, &
illud maximè unde religata sunt omnia, obduratio-
nem cordis illorum, ut populum Dei nollent dimit- Exodi 4. 21.
tere. Hanc enim iniquissimam & malignissimam
obstinationem Deus cùm facere dicitur, non insti-
gando & inspirando, sed deserendo facit, ut illi
operentur in filiis diffidentiæ, quod Deus debitè Ephes. 2. 2.
justéque permittit. Nam & illud quod Isaias pro-
pheta dicit, Domine ecce tu iratus es, & nos pec- Isai. 64. 5.
cavimus, propterea erravimus, & facti sumus sicut
immundi omnes, ea ratione intelligitur. Præcessit
enim aliquid, unde Deus justissimè iratus ab eis suum
lumen auferret, ut in peccata quæ nulla tergiversa-
tione defendi possunt non esse peccata, cæcitas hu-
manæ mentis offenderet, ab itinere justitiæ devian-
do & errando. Et quod in alio Psalmo scriptum est Psal. 104. 25.
de his ipsis Ægyptiis, quòd Deus converterit cor
eorum ut odissent populum ejus, & dolum facerent
in servos ejus, bene creditur Deus fecisse per illos
angelos malos, ut [c] jam vitiosæ mentes filiorum in- c
fidelitatis per eos angelos, quibus eadem amica
sunt vitia, excitarentur in odium populi Dei, at-
que ad terrendos & corrigendos bonos illa mirabi-
lia sequerentur. Illa etiam mala morum, quæ his
corporalibus plagis significata esse diximus, propter
quod prædictum est, Aperiam in parabolis os ψ. 2.
meum, per malos angelos exerceri in eos qui illis
divina æquitate subduntur, convenientissimè credi-
tur. Neque enim cùm fit quod ait Apostolus, Tra- Rom. 1. 24.
didit illos Deus in concupiscentias cordis eorum,
ut faciant quæ non conveniunt, non illic mali an-
geli tamquam in materia sui operis versantur & gau-
dent: quibus justissimè subdita est vitiositas huma-
na, præter eos quos liberat gratia. Et ad hæc quis 1. Cor. 2. 16.
idoneus? Unde cùm dixisset, *Misit in eos iram in-* ψ. 49.
dignationis suæ, indignationem & iram & tribu-
lationem, immissionem per angelos malos; illud
quod addidit, *Viam fecit semitæ iræ suæ*, cujus ψ. 50.
tandem acies sufficit penetrare, ut intelligat ca-
piatque sententiam in tanta profunditate latitan-
tem? Erat enim semita iræ Dei, quâ Ægyptiorum
impietatem occulta æquitate puniret: sed eidem
semitæ viam fecit, ut eos tamquam ex abditis per
malos angelos in manifesta scelera [d] producens, in d
evidentissimos impios evidentissimè vindicaret. Ab
hac potestate malorum angelorum non liberat ho-
minem nisi gratia Dei, de qua dicit Apostolus, Qui Coloss. 1. 13.
eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in

[a] Sic aliquot MSS. Alii, *malitiam diaboli contemnebat*: & qui-
dam, *confidenter contemnebat*. At editi ferebant sic: *fuisse factam*
malitiam diaboli confidebat.

[b] Aliquot probæ notæ MSS. *non possunt.*
[c] Sic MSS. At editi, *ut etiam.*
[d] In editis, *perducens*. At in MSS. *producens.*

a regnum Filii [a] caritatis suæ: cujus rei populus iste
figuram gerebat, cùm esset erutus de potestate
Ægyptiorum, & translatus in regnum terræ pro-
missionis fluentis lac & mel, quod suavitatem signi-
ficat gratiæ.

31. Sequitur ergo post commemorationem pla-
ℽ. 52. garum Ægyptiorum Psalmus, & dicit, *Et abstulit*
sicut oves populum suum, & perduxit eos tamquam
ℽ. 53. *gregem in deserto.* * *Et deduxit eos in spe, & non*
timuerunt, & inimicos eorum operuit mare. Tantò
fit hoc meliùs, quantò interiùs, ubi eruti de po-
testate tenebrarum in regnum Dei mente transfe-
rimur, & secundùm pascua spiritalia efficimur oves
Dei, ambulantes in hoc sæculo velut in deserto,
quoniam nemini est fides nostra conspicua: unde di-
Coloss. 3. 3. cit Apostolus, Vita vestra abscondita est cum Chri-
Rom. 8. 24. sto in Deo. Deducimur autem in spe, quoniam spe
Rom. 8. 31. salvi facti sumus. Nec timere debemus. Si enim Deus
pro nobis, quis contra nos? Et inimicos nostros
b operuit mare, abolevit in baptismo [b] remissione
peccatorum.

ℽ. 54. 32. Deinde sequitur, *Et induxit eos in montem*
sanctificationis suæ. Quantò meliùs in sanctam Ec-
clesiam? *Montem quem adquisivit dextera ejus.*
Quantò est Ecclesia sublimior quam adquisivit
Isai. 53. 1. Christus, de quo dictum est, Et brachium Domini
cui revelatum est? *Et ejecit à facie eorum Gentes.*
Et à facie fidelium suorum. Nam quodam modo
Gentes sunt gentilium errorum maligni spiritus. *Et*
sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.
1. Cor. 12. 11. Et in nobis omnia operatur unus atque idem Spiri-
tus, dividens propria unicuique prout vult.

ℽ. 55. 33. *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tri-*
bus Israël. In tabernaculis, inquit, Gentium ha-
bitare fecit tribus Israël. Quod spiritaliter sic me-
liùs differendum puto, ut ad cælestem gloriam,
unde peccantes angeli ejecti atque dejecti sunt,
per Christi gratiam subvehamur. Illa enim genera-
tio prava & amaricans, quoniam istis beneficiis cor-
ℽ. 56. poralibus non ponebat tunicam vetustatis, *tentave-*
runt adhuc *& exacerbaverunt Deum excelsum, &*
ℽ. 57. *testimonia ejus non custodierunt:* * *& averterunt*
se, & non servaverunt pactum, quemadmodum
patres eorum. Pacto enim quodam & placito dixe-
Exodi 19. 8. runt, Omnia quæ locutus est Dominus Deus no-
ster, faciemus & audiemus. Notandum sanè quod
ait, *quemadmodum patres eorum:* cùm per to-
tum Psalmi textum tamquam de hominibus eis-
dem loqui videretur, apparet tamen nunc de il-
lis dici, qui jam erant in terra promissionis, &
patres eorum dictos qui in eremo amaricaverunt.

Item ℽ. 57. 34. *Conversi sunt*, inquit, *in arcum pravum:*
vel, sicut alii codices habent, *in arcum perver-*
sum. Quid autem hoc sit, in eo quod sequitur ma-
ℽ. 58. gis apparet, ubi ait, *Et in iram concitaverunt eum*
in collibus suis. In idololatriam eos prosiluisse si-
gnificat. Arcus ergo perversus est, non pro nomi-
ne Domini, sed contra nomen Domini, qui dixit
Exod. 20. 3. eidem populo, Non erunt tibi dii alii præter me.
Per arcum autem significat animi intentionem.
Hoc ipsum denique planiùs exprimens, *Et in scul-*
ptilibus suis, inquit, *ad æmulationem eum provo-*
caverunt.

ℽ. 59. 35. *Audivit Deus, & sprevit:* id est, advertit,
& vindicavit. *Et ad nihilum redegit nimis Israël.*
Deo quippe spernente quid remanserunt, qui Deo
A adjuvante fuerunt quod fuerunt? Nimirum autem
rem illam gestam commemorat, quando victi sunt
ab Allophylis tempore Heli sacerdotis, & Arca 1. Reg. 4.
Domini capta est, & magna strage vastati sunt. 10. &c.
Hoc est quod dicit, *Et repulit tabernaculum Se-* ℽ. 60.
lom, tabernaculum suum ubi habitavit in homini-
bus. Eleganter exposuit quare repulerit taberna-
culum suum, cùm ait, *ubi habitavit in hominibus.*
Cùm ergo digni non essent in quibus habitaret,
cur non repelleret tabernaculum, quod utique
B non propter se instituerat, sed propter ipsos,
quos jam judicabat indignos in quibus habitaret?

36. *Et tradidit in captivitatem virtutem eorum,* ℽ. 61.
& pulcritudinem eorum in manus inimici. Ipsam
Arcam unde sibi videbantur invicti, & unde sibi c
[c] plaudebant, virtutem & pulcritudinem eorum di-
cit. Denique & postea malè viventes, & de tem-
plo Domini gloriantes, terret per Prophetam, di-
cens, Videte quid feci Selom, ubi erat tabernacu- Jerem. 7. 12.
lum meum.

C 37. *Et conclusit in gladio populum suum, &* ℽ. 62.
hereditatem suam sprevit. * *Juvenes eorum come-* ℽ. 63.
dit ignis: id est, ira. *Et virgines eorum non sunt*
lamentatæ. Quia neque hoc vacabat in hostili
metu.

38. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, &* ℽ. 64.
viduæ eorum non plorabantur. Ceciderunt enim in
gladio filii Heli, quorum unius uxor viduata, & 1. Reg. 4. 19.
mox in partu mortua, propter eamdem perturba-
tionem plangi non potuit honore funeris.

D 39. *Et excitatus est tamquam dormiens Domi-* ℽ. 65.
nus. Videtur enim dormire, quando populum suum
dat in manus eorum quos odit, ubi eis dicatur, Ubi Psal. 41. 11.
est Deus tuus? *Excitatus* ergo *est tamquam dor-*
miens, tamquam potens crapulatus à vino. Nullus
hoc de Deo dicere auderet, nisi Spiritus ejus. Di-
xit enim, sicut videtur impiis insultantibus, quòd
velut ebrius diu dormiat, quando non tam citò d
quàm [d] putant homines, subvenit.

40. *Et percussit inimicos suos in posteriora:* illos ℽ. 66.
E utique qui gaudebant quòd Arcam ejus captivare
potuerunt: percussi enim sunt in sedibus suis. Quod 1. Reg. 5. 6.
ejus pœnæ signum mihi videtur, qua quisque cru-
ciabitur, si in posteriora respexerit; quæ, sicut
Apostolus, æstimare debet ut stercora. Qui enim Philip. 3. 8.
sic suscipiunt testamentum Dei, ut vetere vanita-
te non se exuant, similes sunt hostilibus populis,
qui Arcam testamenti captivatam juxta sua idola
posuerunt. Et illa quidem vetera etiam illis nolenti-
bus cadunt: quia omnis caro fœnum, & claritas Isai. 40. 6.
F hominis ut flos fœni. Fœnum aruit, & flos decidit:
Arca autem Domini manet in æternum, secretum
scilicet testamenti regnum cælorum, ubi est æter-
num Verbum Dei. Sed illi qui posteriora dilexe-
runt, ex ipsis justissimè cruciabuntur: *Opprobrium*
enim *sempiternum dedit illis.*

41. *Et repulit*, inquit, *tabernaculum Joseph,* ℽ. 67.
& tribum Ephræm non elegit. * *Et elegit tribum Ju-* ℽ. 68.
da. Non dixit, Repulit tabernaculum Ruben, qui
fuit primogenitus Jacob; nec eos qui sequuntur, & Gen. 49. 3.
G Judam nascendo præcedunt, ut illis repulsis & non
electis, tribus Juda eligeretur. Poterat enim dici
meritò illos repulsos; quia & in benedictione Ja- Ibidem 5. &c.
cob, qua suos filios benedixit, peccata eorum com-
memorata graviter detestatur: quamvis in eis tri-
bus Levi sacerdotalis tribus esse meruerit, unde Exodi 2. 1.

[a] Sic meliores MSS. Alii cum editis, *claritatis suæ.*
[b] Plerique MSS. *remissio.* Regius, *remissione peccata.*

[c] Plerique MSS. *placebant.*
[d] Duo MSS. *quàm putant homines.*

etiam Moyses fuit. Nec dixit, Repulit tabernaculum Benjamin; vel, Tribum Benjamin non elegit, A [1. Reg. 9. 1.] ex qua rex esse jam cœperat; nam inde fuerat electus Saül: unde ex ipsa vicinitate temporis, quando [1. Reg. 16. 1.] ille repulsus est atque reprobatus, & David electus, convenienter posset hoc dici; nec tamen dictum est: sed eos potissimùm nominavit, qui clarioribus meritis videbantur excellere. Nam Joseph pavit in Ægypto patrem & fratres suos, & impiè [Gen. 41. 40.] venditus merito pietatis, castitatis, sapientiæ, ju- [Gen. 48. 19.] stissimè sublimatus est; & Ephræm majori fratri avi B sui Jacob benedictione prælatus est: & tamen Deus *repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephræm non elegit.* Ubi per hæc præclari meriti nomina, quid aliud quàm universum populum illum vetusta cupiditate à Domino terrena præmia requirentem, repulsum & reprobatum intelligimus; electam autem tribum Juda, non pro meritis ipsius Judæ? Longè quippe majora sunt merita Joseph, sed per tribum Juda, quoniam inde exstitit Christus secundùm carnem, novum populum Christi illi populo C veteri prælatum Scriptura testatur, aperiente Domino in parabolis os suum. Jam inde etiam quod sequitur, *Montem Sion quem dilexit*, Ecclesiam Christi meliùs intelligimus, non propter præsentis temporis beneficia carnalia Deum colentem, sed futura & æterna præmia oculis fidei longè speculantem: nam & Sion speculatio interpretatur.

ỳ. 69.

42. Denique sequitur, *Et ædificavit sicut unicornuorum sanctificationem suam*: vel, sicut qui- D dam interpretes verbum novum fecerunt, *sanctificium suum.* Unicornui rectè intelliguntur, quorum [Psal. 26. 4.] firma spes in unum illud erigitur, de quo alius dicit Psalmus, Unam petivi à Domino, hanc requiram. [1. Pet. 2. 9.] Sanctificium verò Dei est, secundùm apostolum Petrum, intellecta plebs sancta & regale sacerdotium. Quod verò sequitur, *In terra quam fundavit in æternum:* quod habent Græci codices εἰς τὸν αἰῶνα, utrùm *in æternum*, an *in sæculum* dicatur à nobis, in Latinorum interpretum potestate est; E quoniam utrumque significat: & ideo hoc in Latinis codicibus, illud in aliis invenitur. Habent aliqui etiam pluraliter, id est, *in sæcula:* quod in Græcis quos habuimus, non invenimus. Quis verò fidelium dubitet Ecclesiam, etiamsi aliis abeuntibus, aliis venientibus ex hac vita mortaliter transit, tamen in æternum esse fundatam?

ỳ. 70.

43. *Et elegit David servum suum.* Tribum ergo Juda propter David: David autem propter Christum: tribum igitur Juda propter Christum. F [Matth. 20. 30.] Quo transeunte clamaverunt cæci, Miserere nobis fili David; & continuò misericordiâ ejus lumen receperunt; quia verum erat quod clamaverunt. Hoc ideo non transeunter dicit, sed adtentè commendat Apostolus, scribens ad Timotheum, Me- [2. Tim. 2. 8.] mor esto, Christum Jesum resurrexisse à mortuis, » ex semine David, secundùm Evangelium meum, » in quo laboro usque ad vincula tamquam malefa- » ciens; sed sermo Dei non est alligatus. Ipse itaque Salvator secundùm carnem factus ex semine Da- G vid, figuratur in hoc loco nomine David, aperiente Domino in parabolis os suum. Nec moveat quòd cùm dixisset, *Et elegit David*, quo nomine Christum significavit; addidit, *servum suum*; non, filium suum. Immo verò hinc agnoscamus, non Patri coæternam Unigeniti substantiam, sed formam servi susceptam ex semine David.

44. *Et sustulit eum de gregibus ovium, de* [Item ỳ. 70.] *post fetantes accepit eum:* * *pascere Iacob servum* [ỳ. 71.] *suum, & Israël hereditatem suam.* Ille quidem David, ex cujus semine caro Christi est, ab officio pastorali pecorum ad hominum regnum translatus est: noster autem David ipse Jesus ab hominibus ad homines, à Judæis ad Gentes, tamen secundùm parabolam ab ovibus ad oves ablatus atque translatus est. Non sunt enim modò in terra illa Ecclesiæ Judææ in Christo, quæ fuerunt circumcisorum recenti passione & resurrectione Domini nostri: de quibus dicit Apostolus, Eram au- [Gal. 1. 22. &c.] « tem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ sunt in « Christo, tantùm autem audiebant, quia is qui « aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat « fidem quam aliquando vastabat, & in me magni- « ficabant Dominum. Jam hinc illæ Ecclesiæ transierunt populorum circumcisorum; ac per hoc in Judæa, quæ modò in terra est, non est modò Christus: ablatus est inde, nunc Gentium greges pascit. Sanè de post fetantes inde acceptus est. Illæ quippe priores fuerunt tales, de qualibus dicitur in Cantico canticorum uni Ecclesiæ quæ constat ex multis, id est, uni gregi cujus membra sunt multi greges; de talibus ergo dicitur, Dentes tui, id [Cant. 4. 2.] est, per quos loqueris, vel per quos in corpus tuum, velut manducando, ceteros trajicis; hoc itaque significantes dentes tui, sicut grex detonsarum adscendens de lavacro, quæ omnes geminos « creant, & sterilis non est in eis. Deposuerunt enim « tunc velut vellera onera sæculi, quando ante pe- [Act. 2. 45. & 4. 34.] des Apostolorum venditarum rerum suarum pretia posuerunt, adscendentes de lavacro illo, de quo eos admonet apostolus Petrus, sollicitos quòd Christi sanguinem fuderint, & dicit, Agite pæni- [Act. 2. 38.] « tentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in no- « mine Domini Jesu Christi, & dimittentur vobis « peccata vestra. Geminos autem creaverunt, opera scilicet duorum præceptorum geminæ caritatis, dilectionis Dei, & dilectionis proximi: unde sterilis non erat in eis. De post has oves fetantes David noster acceptus, nunc alios greges pascit in Gentibus, & ipsos Jacob & Israël. Sic enim dictum est, *Pascere Iacob servum suum, & Israël hereditatem suam.* Non enim, quia ex Gentibus sunt istæ oves, ideo ab illo semine alienatæ sunt, quod est Jacob & Israël. Semen est enim Abrahæ, semen promissionis, de quo ei Dominus dixit, In [Gen. 21. 12.] Isaac vocabitur tibi semen. Quod exponens Apostolus, Non, inquit, filii carnis, sed filii promis- [Rom. 9. 8.] sionis deputantur in semine. Ex gentibus enim erant fideles, quibus dicebat, Si autem vos Christi, er- [Gal. 3. 29.] « go Abrahæ semen estis, secundùm repromissionem heredes. Quod verò ait, *Iacob servum suum, & Israël hereditatem suam*, more suo Scriptura repetivit eamdem sententiam. Nisi fortè quispiam sic distinguere velit, ut hoc tempore Jacob serviat; tunc autem sit æterna hereditas Dei, quando videbit Deum facie ad faciem, unde Israël nomen [Gen. 32. 28.] accepit.

45. *Et pavit eos*, inquit, *in innocentia cor-* [ỳ. 72.] *dis sui.* Quid illo innocentius, qui ullum peccatum, non solùm à quo vinceretur, sed etiam quod vinceret, non habebat? *Et in intellectu manuum suarum deduxit eos:* vel, sicut aliqui codices habent, *in intellectibus manuum suarum.* Alius putaret ita congruentiùs potuisse dici, In innocentia manuum & intellectu cordis: hic autem qui magis

quàm alii quid loqueretur sciebat, cordi maluit adjungere innocentiam, & manibus intelligentiam. Illud propterea, quantum existimo, quia multi sibi videntur innocentes, qui non faciunt mala, cùm timent ne patiantur si fecerint; vellent autem facere, si impunè potuissent. Tales videri possunt habere innocentiam manuum, non tamen cordis. Et quæ tandem aut qualis est ista innocentia, si cordis non est, ubi homo factus est ad imaginem Dei? Quod verò ait, *In intellectu*, vel *intelligentia manuum suarum deduxit eos*, videtur mihi eam dixisse intelligentiam, quam ipse facit in credentibus; ideo *manuum suarum*: facere quippe ad manus pertinet: sed [a] sicut possunt intelligi manus Dei; quia & Christus sic homo, ut etiam Deus. Hoc certè ille David, de cujus est iste semine, facere non poterat in populo, cui sicut homo regnabat: sed ille hoc facit, cui rectè anima fidelis dicere potest, Intelligere me facito, & perscrutabor legem tuam. (Psal. 118. 34.) Proinde ne ab illo erremus, dum de nostra, velut ex nobis sit, intelligentia fidimus; ejus manibus nos credendo subdamus. Ipse in nobis eam faciat, ut in intelligentia manuum suarum nos deducat erutos ab errore, eóque perducat ubi jam non possimus errare. Hic est fructus populi Dei, adtendentis legem Dei, & inclinantis aurem suam in verba oris ejus, ut dirigat in eo cor [b] suum, & sit cum illo creditus spiritus ejus, ne [c] immutetur in generationem pravam & amaricantem; sed his omnibus sibi annuntiatis, non solùm ad præsentem vitam, verùm etiam ad æternam, nec tantùm ad recipienda bonorum operum præmia, sed etiam in ipsa bona opera facienda, ponat in Deo spem suam.

IN PSALMUM LXXVIII. *ENARRATIO.

* Dictata post expositum Psalmum 77. de quo infra n. 3.

1. IN titulo Psalmi hujus tam brevi & simplici immorandum esse non puto. Prophetiam verò quam hîc præmissam legimus, evidenter scimus impletam. Cùm enim ista canerentur temporibus regis David, nihil tale adhuc contigerat ex adversitate Gentium civitati Jerusalem, nec templo Dei, quod nec ædificatum adhuc erat. Post mortem quippe David filium ejus Salomonem Deo templum fecisse quis nesciat? Dicitur ergo tamquam præteritum, quod in Spiritu videbatur esse futurum. (ỷ. 1.) Deus, *venerunt Gentes in hereditatem tuam.* Qua loquendi consuetudine etiam illud est prophetatum de Domini passione, (Psal. 68. 22.) "Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto: & alia quæ in eodem Psalmo ventura velut facta narrantur. Nec illud mirandum est, quòd Deo ista dicuntur. Non enim nescienti indicantur, quo revelante præsciuntur; sed anima cum Deo loquitur pietatis affectu, [d] quem novit Deus. Nam & Angeli quæ hominibus nuntiant, nescientibus nuntiant: quæ autem Deo nuntiant, scienti nuntiant, quando illi offerunt orationes nostras, & ineffabili modo de actibus suis æternam veritatem, tamquam legem incommutabilem consulunt. Et iste ergo homo Dei dicit Deo quod discat à Deo, tamquam discipulus magistro non ignoranti, sed judicanti; ac sic aut probanti quod docuit, aut quod non docuit reprehendenti: maximè quia specie [e] precantis Propheta eos in se transfigurat, qui tunc futuri essent quando ista ventura. Solent autem in oratione dici Deo quæ vindicans fecerit, & adjungi petitio, ut jam misereatur & parcat. Hoc modo & hîc dicuntur à quo prædicuntur, tamquam ab eis dicantur quibus acciderunt: & ipsa deploratio atque precatio, prophetatio est.

2. Deus, *venerunt Gentes in hereditatem tuam: polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam.* (ỷ. 1.) * *Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* (ỷ. 2.) * *Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret.* (ỷ. 3.) Si in ista prophetia quisquam nostrûm eam vastationem Jerusalem intelligendam putaverit, quæ facta est à Tito imperatore Romano, cùm jam Dominus Jesus Christus post resurrectionem & adscensionem suam prædicaretur in Gentibus; non mihi occurrit quomodo dici potuerit jam ille populus hereditas Dei, non tenens Christum, quo reprobato & occiso factus est reprobus, qui in eum nec post ejus resurrectionem credere voluit, & insuper Martyres ejus occidit. Ex illo enim populo Israël quicumque in Christum crediderunt, quibus facta est Christi præsentatio, & quodam modo promissi redditio salubris atque fructuosa, de quibus & ipse Dominus dicit, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domûs Israël, (Matth. 15. 24.) ipsi ex illis sunt filii promissionis, ipsi deputantur in semine, (Rom. 9. 8.) ipsi pertinent ad hereditatem Dei. Hinc sunt Joseph homo justus, & virgo Maria quæ peperit Christum: (Matth. 1. 16.) hinc Johannes Baptista amicus sponsi, & parentes ejus Zacharias & Elizabeth: (Luca 1. 5.) hinc Symeon senex & Anna vidua, qui Christum non loquentem sensu corporis audierunt; (Luca 2. 25. & 36.) sed adhuc infantem non loquentem, spiritu cognoverunt: hinc beati Apostoli: hinc Nathanaël, in quo dolus non erat: (Johan. 1. 47.) hinc alius Joseph qui exspectabat etiam ipse regnum Dei: (Johan. 19. 38. Luca 23. 51.) hinc tanta illa multitudo quæ præcedebat & sequebatur jumentum ejus, dicens, Benedictus qui venit in nomine Domini: (Matth. 21. 9.) in qua erat & congregatio puerorum, in quibus dixit impletum, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. (Psal. 8. 3.) Hinc etiam illi post ejus resurrectionem, quorum die uno tria, & alio quinque millia baptizati sunt, (Act. 2. 41. & 4. 4.) in animam unam & cor unum caritatis igne conflati; quorum nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. (Ibidem 32.) Hinc sancti diaconi, quorum Stephanus ante Apostolos martyrio est coronatus. (Act. 7. 58.) Hinc tot Ecclesiæ Judææ quæ in Christo erant, quibus erat facie Paulus ignotus, (Gal. 1. 22.) notus autem sævitiâ famosissimâ, sed notior Christi misericordissimâ gratiâ. Hinc & ipse secundùm præmissam de se prophetiam, Lupus rapax, manè rapiens, & ad vesperum dividens escas, (Gen. 49. 27.) id est, priùs rapiens persecutor ad mortem, postea pascens prædicator ad vitam. Hi erant ex illo populo hereditas Dei. Unde & ait ipse minimus Apostolorum, doctor Gentium: Dico ergo, Numquid repulit Deus plebem suam? (Rom. 11. 1. & 2.) Absit. Nam & ego Israëlita sum ex semine " Israël, tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem " suam, quam præscivit. Hæc plebs quæ ex illa gen- "

[a] Ita MSS. At editi, *Sed si sic possunt.*
[b] Editi, *cor sursum.* Melius MSS. *cor suum*: quod ex hujus Psalmi ỷ. 8. acceptum est.
[c] Tres MSS. *ne imitetur generationem* &c.
[d] Plures MSS. *qua enim non videt Deus?*
[e] Sic aliquot MSS. At editi *specie præsenti.*

te Christi corpori accessit, hereditas Dei est. Nam A
» quod ait Apostolus, Non repulit Deus plebem
suam quam præscivit, illi Psalmo utique respon-
Psal. 93. 14. det, ubi scriptum est, Quoniam non repellet Do-
minus plebem suam. Ibi autem sequitur, Et here-
ditatem suam non derelinquet: ubi evidenter ap-
paret, talem plebem esse hereditatem Dei. Ut enim
Rom. 10. 21. hoc diceret Apostolus, suprà commemoraverat
Isai. 65. 2. Propheticum testimonium de prænuntiata futura
incredulitate populi Israël: Tota die expandi ma-
» nus meas ad populum non credentem & contradi- B
centem. Hîc ergo ne quisquam malè intelligens,
universum illum populum crimine incredulitatis &
contradictionis arbitretur esse damnatum, con-
Rom. 11. 1. tinuò subjecit, Dico ergo, Numquid repulit Deus
» plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex
» genere Israël, tribu Benjamin. Hîc ostendit quam
plebem dixerit, utique populi prioris, quam si to-
tam Deus reprobasset atque damnasset, non uti-
que ipse Christi esset Apostolus, Israëlita ex semi-
Ibidem 2. &c. ne Abraham, tribu Benjamin. Adhibet autem C
valde necessarium testimonium, dicens, An nes-
» citis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum
3. Reg. 19. 10. & 14. » interpellat Deum adversùs Israël? Domine, Pro-
» phetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, &
» ego derelictus sum solus, & quærunt animam
» meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Re-
» liqui mihi septem millia virorum, qui non curvave-
» runt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore
» reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt.
Rom. 11. 7. Istæ reliquiæ sunt ex illa gente hereditatis Dei: non D
illi de quibus paulò pòst dicit, Ceteri verò excæ-
cati sunt. Sic enim ait: Quid ergo? Quod quære-
» bat Israël, hoc non est consecutus: electio autem
» consecuta est: ceteri verò excæcati sunt. Ista igi-
tur electio, istæ reliquiæ, ista plebs Dei quam
non repulit Deus, hereditas ejus dicitur. In illo au-
tem Israël qui hoc non est consecutus, in illis ce-
teris excæcatis, non erat jam hereditas Dei, de
qua dici posset post Christi in cælis glorificationem
ỳ. 1. tempore Titi imperatoris, *Deus venerunt Gentes* E
in hereditatem tuam, & cetera quæ de illius po-
puli & templi & civitatis vastatione videntur in hoc
Psalmo esse prædicta.

3. Proinde aut ea debemus intelligere, quæ
facta sunt ab aliis hostibus, antequam Christus
venisset in carne: (Non enim erat alia tunc he-
4. Reg. 25. reditas Dei, ubi & Prophetæ sancti erant, quando
2. Machab. 7. facta est transmigratio in Babyloniam, graviterque
gens illa vastata est; & sub Antiocho etiam Ma-
chabæi horrenda perpessi, gloriosissimè coronati F
sunt. Ea quippe dicta sunt in hoc Psalmo, quæ so-
lent fieri etiam strage bellorum:) aut certè si post
resurrectionem & adscensionem Domini accipien-
da est hîc commemorata hereditas Dei; ea sunt
intelligenda, quæ à cultoribus idolorum & inimicis
nominis Christi, Ecclesia ejus in tanta Martyrum
numerositate perpessa est. Quamquam enim Asaph
synagoga interpretetur, quæ est congregatio, id-
que nomen usitatiùs insederit genti Judæorum: ta-
men & Ecclesiam istam posse dici congregationem, G
* Suprà in Psal. 77. & illum veterem populum dictum esse Ecclesiam,
jam in alio * Psalmo satis apertéque monstravimus.
Hæc igitur Ecclesia, hæc hereditas Dei ex circum-
Psal. 117. 22. cisione & præputio congregata est, id est, ex po-
pulo Israël & ex ceteris Gentibus, per lapidem
quem reprobaverunt ædificantes, & factus est in

caput anguli, in quo angulo tamquam duo parietes
de diverso venientes copularentur. Ipse est enim Ephes. 2. 14. &c.
pax nostra, qui fecit utraque unum; ut duos con- «
deret in se in unum novum hominem, faciens pa- «
cem, & [a] coadunaret utrosque in uno corpore «
Deo: in quo corpore sumus filii Dei, clamantes, Rom. 8. 15. Gal. 4. 6.
Abba, Pater. Abba propter illorum linguam,
Pater propter nostram. Hoc est enim Abba, quod
Pater. Unde Dominus qui dixit, Non sum missus Matth. 15. 24.
nisi ad oves, quæ perierunt domûs Israël, osten-
dens illi genti redditam præsentiæ ipsius promissio-
nem: ait tamen alio loco, Habeo alias oves, quæ Iohan. 10. 16.
non sunt de hoc ovili, oportet me & ipsas adduce- «
re, ut sit unus grex & unus pastor: Gentes signifi- «
cans, quas erat adducturus, non quidem per [b] suam
præsentiam corporalem, ut illud verum sit, Non «
sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domûs Is-
raël: sed tamen per Evangelium suum, quod erant
disseminaturi speciosi pedes annuntiantium pacem, Rom. 10. 15.
annuntiantium bona. In omnem enim terram exiit Psal. 18. 5.
sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. «
Hinc & Apostolus ait, Dico ergo Christum Jesum Rom. 15. 8.
ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem «
Dei ad confirmandas promissiones Patrum. Ecce
quod est, Non sum missus nisi ad oves, quæ pe- «
rierunt domûs Israël. Deinde subjungit Apostolus,
Gentes autem super misericordiâ glorificare Deum. Ibidem 9.
Ecce quod est, Habeo alias oves, quæ non sunt «
de hoc ovili, oportet me & ipsas adducere, ut sit «
unus grex & unus pastor. Quod utrumque breviter
dictum est in eo quod de Propheta idem Apostolus
commemorat, Lætamini Gentes cum plebe ejus. Ibidem 10.
Iste ergo unus grex sub pastore uno, hereditas Dei
est, non solùm Patris, sed etiam Filii. Nam Filii
vox est, Funes ceciderunt mihi in præclaris, ete- Psal. 15. 6.
nim hereditas mea præclara est mihi. Et ipsius he-
reditatis vox est apud Prophetam, Domine Deus Isai. 26. 13.
noster posside nos. Hanc hereditatem non moriens sec. LXX.
Pater Filio reliquit: sed ipse Filius eam sua morte
mirabiliter adquisivit, quam resurrectione posse-
dit.

4. Si ergo de hac intelligendum est quod in
Psalmi hujus prophetia canitur, *Deus venerunt* ỳ. 1.
Gentes in hereditatem tuam, ut venisse Gentes ac-
cipiamus in Ecclesiam, non credendo, sed perse-
quendo, id est, eam invasisse voluntate delendi
atque omnino perdendi, sicut tot persecutionum
exempla monstrarunt: oportet ut quod sequitur,
Polluerunt templum sanctum tuum, non in lignis Ibidem.
& lapidibus, sed in ipsis intelligatur hominibus, de
quibus, tamquam lapidibus vivis, construi di-
cit apostolus Petrus domum Dei. Unde & apo- 1. Pet. 2. 5.
stolus Paulus apertissimè dicit, Templum Dei 1. Cor. 3. 17.
sanctum est, quod estis vos. Hoc itaque templum
persecutores in his utique polluerunt, quos ad ne-
gandum Christum terrendo vel cruciando coege-
runt, atque ut idolis supplicarent vehementer in-
stando fecerunt: quorum multos pænitentia repa-
ravit, atque ab illa inquinatione mundavit. Pæni-
tentis enim vox est, Et à delicto meo munda me: Psal. 50. 4.
&, Cor mundum crea in me Deus, & spiritum Ibidem 12.
rectum innova in visceribus meis. Jam verò quod
sequitur, *Posuerunt Ierusalem in pomorum custo-* Item ỳ. 1.
diam: & ipsa Ecclesia hoc nomine rectè intelligi-
tur, Jerusalem libera mater nostra, de qua scri- Gal. 4. 26.
ptum est, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe, Isai. 54. 1.
& exclama, quæ non parturis: quoniam multi filii «

[a] MSS. *commutaret.*

[b] Aliquot MSS. *per se præsentiâ corporali.*

» desertæ magis quàm ejus quæ habet virum. *In custodiam pomorum*, quod dictum est, desertionem intelligendam existimo, quam fecit vastitas persecutionis: id est, velut custodiam pomorum; quia deseruntur pomorum custodiæ, cùm poma transierint. Et certè quando Gentilibus persequentibus Ecclesia deserta visa est, in cælestem mensam
a spiritus Martyrum, tamquam de horto [a] Dominico multa & suavissima poma, transierunt.

℣. 2. 5. *Posuerunt*, inquit, *morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* Quod dictum est, *morticina*; hoc repetitum est, *carnes*: & quod dictum est, *servorum tuorum*; hoc repetitum est, *sanctorum tuorum.* Illud tantummodo variatum est, *volatilibus cæli*, & *bestiis terræ.* Meliùs sanè interpretati sunt qui *morticina* posuerunt, quàm sicut quidam *mortalia.* Morticina enim non dicuntur nisi mortuorum: mortalia verò etiam vivorum corporum nomen est. Cùm ergo, sicut dixi, ad agricolam suum spiritus Martyrum velut poma transissent, morticina eorum & carnes eorum posuerunt volatilibus cæli, & bestiis terræ: quasi quidquam eorum resurrectioni deperiret, ex occultis naturæ finibus totum
Matth. 10. 30. redintegraturo illo, cui & capilli nostri numerati sunt.

℣. 3. 6. *Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam*, id est, abundanter & viliter: *in circuitu Ierusalem.* Si Jerusalem terrenam urbem hîc accipimus, eorum sanguinem intelligimus effusum in circuitu ejus, quos hostes extra muros reperire potuerunt. Si autem Jerusalem illam intelligimus, de qua di-
Isai. 54. 1. ctum est, Multi filii desertæ magis quàm ejus quæ habet virum: circuitus ejus est per universam terram. In ea quippe lectione Prophetica, ubi scri-
» ptum est, Multi filii desertæ magis quàm ejus quæ
Ibidem 5. habet virum: paulò pòst ei dicitur, Et qui eruit te, Deus Israël universæ terræ vocabitur. Circuitus ergo hujus Jerusalem in hoc Psalmo intelligendus est, quò usque tunc fuerat eadem Ecclesia dilatata, fructificans & crescens in universo mundo, quando in omni parte ejus persecutio sæviebat, & Martyrum stragem, quorum sanguis sicut aqua effundebatur, cum magnis lucris thesaurorum cælestium faciebat. Quod verò adjunctum est, *Et non erat qui sepeliret*: aut non incredibile debet videri tam magnum in aliquibus locis fuisse terrorem, ut sepultores sanctorum corporum nulli prorsus exsisterent: aut certè quia insepulta cadavera in multis locis diu jacere potuerunt, donec à religiosis quodam modo furata sepelirentur.

℣. 4. 7. *Facti sumus*, inquit, *opprobrium vicinis nostris.* Ideo pretiosa non in conspectu hominum, à
Psal. 115. 15. quibus hoc erat opprobrium, sed in conspectu Domini mors sanctorum ejus. *Subsannatio & irrisio*: vel, ut quidam interpretati sunt, *illusio eis qui in circuitu nostro sunt.* Repetitio est sententiæ superioris. Nam quod suprà dictum est, *opprobrium*; hoc repetitum est, *subsannatio & irrisio*: & quod suprà dictum est, *vicinis nostris*; hoc repetitum est, *eis qui in circuitu nostro sunt.* Proinde secundùm Jerusalem terrenam vicini, & in circuitu gentis ejus, utique aliæ gentes intelliguntur. Secundùm autem Jerusalem liberam matrem nostram, vicini sunt & in circuitu ejus, inter quos inimicos suos habitat Ecclesia in circuitu orbis terrarum.

8. Deinde jam manifestam precem fundens,
A unde intelligatur superioris afflictionis commemoratio non esse quasi indicatio, sed deploratio, *Usque quò*, inquit, *Domine irascèris in finem, exardescet velut ignis zelus tuus?* Rogat utique ne Deus ℣. 5.
usque in finem irascatur, id est, ne illa tanta pressura & tribulatio atque vastatio usque in finem perseveret: sed temperet correptionem suam, secundùm illud quod in alio Psalmo dicitur, Cibabis nos Psal. 79. 6.
pane lacrymarum, & potabis nos in lacrymis in mensura. Nam, *Quò usque Domine irascèris in fi-*
B *nem?* ita dictum est, ac si diceretur, Noli Domine irasci in finem. Et in eo quod sequitur, *Exardescet velut ignis zelus tuus*, utrumque subaudiendum est, & *quò usque*, & *in finem*: ac si diceretur, Quò usque exardescet velut ignis zelus tuus in finem? Nam ita hîc duo ista subaudienda sunt, sicut superiùs unum illud quod dictum est, posuerunt. Nam cùm habeat prior sententia, Posuerunt mor- ℣. 1.
ticina servorum tuorum escas volatilibus cæli: hoc verbum posterior non habet, ubi dictum est, Car-
C nes sanctorum tuorum bestiis terræ: sed subauditur utique quod habet superior, posuerunt. Ira porrò Ira & zelus Dei.
& zelus Dei, non sunt perturbationes Dei; sicut nonnulli Scripturas quas non intelligunt, * arguunt: * Manichæi.
sed nomine iræ intelligitur vindicta iniquitatis, nomine zeli exactio castitatis; ne anima legem Domini sui contemnat, & à Deo suo fornicando dispe-
reat. Hæc ergo ipso [b] effectu in hominum afflictione sunt turbulenta; in Dei autem dispositione tranquilla sunt, cui dictum est, Tu autem Domine vir- Sap. 11. 18.
D tutum cum tranquillitate judicas. Satis autem his ostenditur verbis, propter peccata hominibus, licèt fidelibus, has fieri tribulationes: quamvis hinc florescat Martyrum gloria merito patientiæ, & piè sustentato in flagello Domini moderamine disciplinæ. Hoc Machabæi inter sæva tormenta, hoc tres 2. Mach. 7.
viri inter innoxias flammas, hoc Prophetæ sancti 1. 2. &c. Dan. 3. 21.
in captivitate testantur. Quamvis enim paternam correptionem fortissimè & piissimè perferant: non tamen tacent hæc accidere meritis peccatorum.
E Horum enim vox est & in Psalmis, Emendans Psal. 117. 18.
emendavit me Dominus, & morti non tradidit me. Flagellat enim omnem filium, quem recipit. Et Hebr. 12. 6.
quis est filius cui non det disciplinam pater ejus?

9. Quod verò adjungit, *Effunde iram tuam* ℣. 6.
in gentes, quæ te non noverunt, & in regna quæ non invocaverunt nomen tuum: etiam ista prophetatio est, non optatio. Non malevolentiæ voto ista dicuntur, sed spiritu prævisa prædicuntur: sicut de Juda traditore, quæ mala illi fuerant pro suis
F meritis eventura, ita prophetata sunt, quasi optata sint. Quemadmodum enim Propheta non imperat Christo, quamvis modo imperativo pronuntiet quod dicit, Accingere gladium tuum circa femur Psal. 44. 4. & 5.
« potentissime; specie tua & pulcritudine tua, & in-
« tende, & prosperè procede, & regna: ita non optat, sed prophetat qui dicit, *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt.* Quod more suo repetit, dicens, *Et in regna quæ non invocaverunt nomen tuum.* Nam gentes per regna repetitæ sunt:
G & quòd eum non noverunt, per hoc repetitum est, quòd non invocaverunt nomen ejus. Quomodo ergo intelligendum est, quod ait Dominus in Evangelio, Servus qui nescit voluntatem domini sui, Lucæ 12. 47. & 48.
« & facit digna plagis, vapulabit paucis; servus au-
« tem qui scit voluntatem domini sui, & facit digna
« plagis, vapulabit multis: si major ira Dei est in

[a] Nonnulli probæ notæ MSS. *Domini cumulata.*

[b] Sic meliores MSS. At editi, *affectu.*

gentes, quæ Dominum non cognoverunt? In eo A quippe, quod ait, *Effunde iram tuam*, satis hoc verbo indicavit, quàm multam iram voluerit in-
ỳ. 11. telligi. Unde postea dicit, Redde vicinis nostris septies tantum. An quia multùm interest inter servos, qui licèt nesciant voluntatem Domini sui, tamen invocant nomen ejus, & alienos à familia tanti patris-familiâs, qui sic ignorant Deum, ut nec invocent Deum? Invocant enim pro eo vel simulacra, vel dæmonia, vel quamlibet creaturam; non Creatorem, qui est benedictus in sæcula. Ne- B què enim istos, de quibus hoc prophetat, ita nescientes significat Domini sui voluntatem, ut tamen ipsum Dominum timeant; sed ita ipsum Dominum nescientes, ut nec invocent eum, & inimici nominis ejus exsistant. Multùm ergo distat inter servos voluntatem domini sui nescientes, & tamen in familia ejus atque in domo viventes, & inimicos non solùm ipsum dominum scire nolentes, sed & non ejus nomen invocantes, atque [a] in servis insu-
ỳ. 7. per oppugnantes. C

10. Denique sequitur, *Quia comederunt Iacob, & locum ejus desolaverunt.* Jacob quippe fi-
Gen. 25. 23. guram gestavit Ecclesiæ, sicut Esaü veteris synagogæ. Unde dictum est, Et major serviet minori. Potest in hoc nomine intelligi ea, de qua loquebamur, hereditas Dei, in quam invadendam atque vastandam post resurrectionem & adscensionem Domini Gentes persequendo venerunt. Sed *locum Iacob* quomodo intueamur, intelligendum est. Magis enim locus Jacob illa civitas putari potest, in D qua erat & templum, quò universam illam gentem sacrificandi & adorandi caussâ & Pascha celebrandi, Dominus præceperat convenire. Nam si Christianorum conventus [b] inhibitos atque compressos à persecutoribus Propheta vellet intelligi, loca desolata videretur dicere debuisse, non locum. Sed possumus accipere pro numero plurali, numerum singularem positum, sicut vestem pro vestibus, militem pro militibus, pecus pro pecoribus: multa enim hujusmodi moris est dici, nec solùm vulgo E loquentium, verùm etiam disertissimorum auctorum eloquentiæ. Nec ab ipsa divina Scriptura hoc
Psal. 77. 45. genus locutionis alienum est. Posuit enim & ipsa ranam pro ranis, locustam pro locustis, & innumerabilia talia. Quod verò dictum est, *Comederunt Iacob*, hoc bene intelligitur, quòd multos in suum malignum corpus, hoc est, in suam societatem terrendo transire coegerunt.

11. Meminit sanè, quamvis illis pro merito pessimæ voluntatis ex ira Dei digna reddenda sint, F non tamen eos aliquid adversùs hereditatem ejus valere potuisse, nisi eam voluisset ipse pro pecca-
ỳ. 8. tis ejus flagellando emendare. Unde subjungit, *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* Non ait præteritarum, quæ possent esse etiam recentiores; sed *antiquarum*, hoc est, à parentibus venientium. Talibus quippe iniquitatibus damnatio, non correptio debetur. *Citò anticipent nos mise-*
Jacob. 2. 13. *ricordiæ tuæ.* Anticipent utique ad judicium tuum. Superexaltat enim misericordia [c] in judicio. Judi- G cium autem sine misericordia, sed ei qui non fecit misericordiam. Quod autem adjungit, *Quia pauperes facti sumus nimis:* ad hoc vult intelligi anticipare nos misericordias Dei, ut nostra paupertas, id est, infirmitas, eo miserante adjuvetur ad ejus præcepta facienda, ne ad judicium ejus damnandi veniamus.

12. Ideo sequitur, *Adjuva nos Deus salutaris noster.* Hoc verbo quod ait, *Salutaris noster*, ỳ. 9.
satis exponit quam voluerit paupertatem intelligi in eo quod dixerat, *Quoniam pauperes facti sumus nimis.* Ipsa est quippe infirmitas, cui Salutaris est necessarius. Cùm verò adjuvari nos vult, nec ingratus est gratiæ, nec tollit liberum arbitrium. Qui enim adjuvatur, etiam per seipsum aliquid agit. Addidit etiam, *Propter gloriam nominis tui Domine libera nos:* ut qui gloriatur, non in seipso, 1. Cor. 1. 31.
sed in Domino glorietur. *Et propitius esto*, inquit, *peccatis nostris propter nomen tuum:* non propter nos. Nam quid aliud merentur peccata nostra, quàm debita & digna supplicia? Sed *propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Sic ergo nos liberas, id est, eruis à malis, cùm & adjuvas nos ad faciendam justitiam, & propitius es peccatis nostris, sine quibus in hac vita non sumus. Quo- Psal. 142. 2.
niam non justificabitur in conspectu tuo omnis vi- 1. Iohan. 3. 4.
vens. Peccatum autem iniquitas est. Et si iniquitates observaveris, quis sustinebit? Psal. 129. 3.

13. Quod autem adjungit, *Nequando dicant in Gentibus, Vbi est Deus eorum?* Magis pro ipsis ỳ. 10.
Gentibus est accipiendum. Malè enim pereunt qui de Deo vero desperaverint, putantes eum vel non esse, vel suos non adjuvare, nec eis esse propitium. Illud verò quod sequitur, *Et innotescat in nationibus coram oculis nostris vindicta sanguinis servorum tuorum qui effusus est:* vel sic intelligitur, cùm credunt in verum Deum, qui persequebantur ejus hereditatem; quia & ipsa vindicta est, qua perimitur sæva iniquitas eorum gladio verbi Dei, de quo dictum est, Accingere gladium tuum: vel cùm Psal. 44. 4.
perseverantes inimici in fine puniuntur. Nam mala corporalia quæ in hoc sæculo patiuntur, communia possunt habere cum bonis. Est & aliud vindictæ genus, quo Ecclesiæ dilatationem & fecunditatem in hoc sæculo post tantas persecutiones, quibus eam omnino perituram putabant, peccator & incredulus & inimicus videt & irascitur; dentibus Psal. 111. 10.
suis frendet & tabescet. Quis enim negare audeat hanc etiam esse gravissimam pœnam? Sed nescio utrùm satis eleganter accipiatur quod ait, *ante oculos nostros*, si hoc pœnæ genus intelligamus quod in intimis cordis agitur, & torquet etiam illos qui nobis adulanter arrident, nec à nobis videri potest quid in homine interiore patiantur. Illud autem quod sive eis credentibus iniquitas eorum interimitur, sive in malignitate perseverantibus supplicium novissimum redditur; sine scrupulo quæstionis intelligitur dictum, *Innotescat ante oculos nostros vindicta in nationibus.*

14. Et hæc quidem, ut diximus, prophetatio est, non optatio: sed propter illud quod scriptum est in Apocalypsi, sub ara Dei Martyres ad Deum clamare & dicere, Quò usque Domine non [d] vin- Apoc. 6. 10.
dicas sanguinem nostrum, non est prætereundum quemadmodum accipi oporteat; ne propter exsaturandum odium credantur sancti desiderare vindictam, quod ab eorum perfectione longè abest: & tamen scriptum est, Lætabitur justus, cùm vi- Psal. 57. 11.
derit vindictam impiorum, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et Apostolus ait, Non vos Rom. 12. 19.
ipsos vindicantes carissimi, sed date locum iræ;

[a] Sic MSS. At editi, *atque servos.*
[b] Lov. *inhabitatos.* At Er. & MSS. *inhibitos*, vel *inhabitos.*
[c] Plures MSS. *misericordia judicium.*
[d] Aliquot MSS. *non judicas & vindicas.*

Deut. 32. 35. scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retri- A buam, dicit Dominus. Nec ipse itaque præcipit ut nolint vindicari, sed ut non se ipsi vindicantes dent locum iræ Dei, qui dixit, Mihi vindictam, & Lucæ 18. 3. ego retribuam. Et Dominus in Evangelio viduam proponit in similitudinem, quæ vindicari desiderans, judicem interpellabat injustum, qui eam tandem aliquando non justitiâ ductus, sed tædio victus audivit: hoc autem Dominus proposuit, ut ostenderet multò magis Deum justum citò facturum judicium electorum suorum, qui ad eum cla- B Apoc. 6. 9. mant die ac nocte. Inde est & ille sub ara Dei Martyrum clamor, ut Dei judicio vindicentur. Ubi est Matth. 5. 44. ergo illud, Diligite inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos perse- 1. Pet. 3. 9. quuntur? Ubi est & illud, Non reddentes malum Rom. 12. 17. pro malo, nec maledictum pro maledicto: & Nulli malum pro malo reddentes? Si enim malum pro malo non est cuiquam reddendum; non solùm factum malum pro facto malo, sed nec votum malum reddendum est pro facto vel voto malo. Reddit C autem votum malum, qui etiamsi non ipse vindicat, tamen ut ejus inimicum Deus puniat, exspectat atque optat. Quapropter cùm & homo justus & homo malus de inimicis suis velint à Domino vindicari, unde discernentur, nisi quia justus & magis cupit inimicum suum corrigi, quàm puniri; & cùm in eum videt à Domino vindicari, non ejus delectatur pœnâ, quia non eum odit; sed divinâ justitiâ, quia Deum diligit? Denique si in hoc sæculo in eum vindicatur, vel pro illo etiam lætatur, D si corrigitur; vel certè pro aliis, ut eum timeant imitari. Ipse quoque fit melior, non supplicio illius odia sua pascendo, sed errata emendando. Ac per hoc de benevolentia, non de malitia est quòd lætatur justus, cùm videt vindictam, & manus suas lavat, id est, opera mundiora efficit in sanguine, hoc est, in exitio peccatoris, sumens inde non mali alieni gaudium, sed divinæ admonitionis exemplum. Si autem in futuro sæculo ultimo Dei judicio vindicatur, hoc ei placet quod Deo; ne E bene sit malis, ne piorum præmiis etiam impii perfruantur: quod utique injustum est, & à regula veritatis, quam justus diligit, alienum. Cùm enim nos ad diligendos inimicos Dominus hortaretur, exemplum proposuit Patris nostri qui in cælis est, Matth. 5. 45. qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos: numquid tamen ideo vel temporalibus correptionibus non emendat, vel pertinaciter duros in fine non damnat? Sic ergo inimicus diligatur, ut non displiceat Domini ju- F stitia, qua punitur; & sic placeat justitia qua punitur, ut non de malo ejus, sed de bono judice gaudeatur. Malevolus verò animus contristatur, si ejus inimicus correctus evaserit pœnam: & cùm puniri eum videt, vindicari se ita gaudet, ut non justitiâ Dei, quem non diligit; sed illius, quem odit, miseriâ delectetur: & cùm Deo dimittit judicium, ut plus noceat Deus, quàm ipse nocere posset, exoptat: & cùm dat cibum inimico esurienti, potumque sitienti, malitiosè sapit quod G Rom. 12. 20. scriptum est, Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus. Agit enim ut ampliùs aggravet, & ei excitet indignationem Dei, quam carbonibus ignis significari putat; non intelligens illum ignem esse pænitentiæ urentem dolorem, quò usque caput erectum superbiâ beneficiis inimici ad humilitatem salubrem deponitur, & in bono illius hujus malum vincitur. Unde Apostolus vigilanter adjunxit, Noli vinci à malo, sed vince in bono Ibidem 21. malum. Quomodo autem potest vincere in bono malum in superficie bonus, & in [a] alto malus; qui opere parcit, & corde sævit; manu mitis, voluntate crudelis? Sic ergo specie poscentis in hoc Psalmo futura in impios vindicta prophetatur, ut intelligamus sanctos homines Dei suos inimicos dilexisse, nec cuiquam voluisse nisi bonum, quod est pietas in hoc sæculo, æternitas in futuro: in pœnis autem malorum, non malis eorum, sed Dei bonis judiciis fuisse delectatos; & ubicumque in Scripturis sanctis leguntur in homines odia eorum, odia fuisse vitiorum, quæ ipse etiam unusquisque hominum oderit oportet in se, si diligit se.

15. Jam verò quod sequitur, *Intret ante con-* ℣. 11. *spectum tuum*, vel sicut alii codices habent, *in conspectu tuo gemitus compeditorum:* non facilè quisquam reperit conjectos in compedes à persecutori- C bus sanctos; & si accidit in tam magna atque multiplici varietate pœnarum, tam raro accidit, ut non sit credendum hoc in isto versu quod commemoraret potissimùm elegisse Prophetam. Sed nimirum compedes sunt infirmitas, & corruptibilitas corporis, quæ aggravant animam. Per ejus enim fragilitatem, velut quorumdam dolorum molestiarumque materiam, ad impietatem poterat compellere persecutor. Ab his compedibus concupiscebat dissolvi Apostolus, & esse cum Chri- Philip. 1. 23. D sto; manere autem in carne necessarium propter illos, quibus Evangelium ministrabat. Donec ergo corruptibile hoc induat incorruptionem, & mor- 1. Cor. 15. 53. tale hoc induat immortalitatem, velut compedibus caro infirma promtum impedit spiritum. Has ergo compedes non sentiunt, nisi qui in semetipsis 2. Cor. 5. 4. ingemiscunt gravati, habitaculum quod de cælo est superindui cupientes: quia & mors horrori est, & mærori vita mortalis. Pro his Propheta gementibus ingemit, ut intret in conspectu Dei ge- E mitus eorum. Possunt & illi intelligi compediti, qui præceptis sapientiæ colligati sunt, quæ patienter sustentata in ornamenta vertuntur: unde scriptum est, Injice pedem tuum in compedes ejus. *Secun-* Eccli. 6. 25. *dùm magnitudinem*, inquit, *brachii tui*, *recipe in adoptionem filios mortificatorum:* vel, sicut in aliis codicibus legitur, *posside filios* [b] *morte punitorum.* Ubi satis mihi videtur ostendisse Scriptura, quis fuerit gemitus compeditorum, qui pro nomine Christi persecutiones gravissimas pertulerunt, F quæ in isto Psalmo apertissimè prophetantur. In diversis enim passionibus constituti orabant pro Ecclesia, ne infructuosus esset posteris sanguis illorum; ut Dominica seges, unde inimici eam putabant perituram, inde feraciùs pullularet. *Filios* quippe *mortificatorum* dicit, qui non solùm non sunt territi præcedentium passionibus, sed in eum pro cujus nomine passos eos noverant, exhortante illorum gloriâ ad imitandum accensi, copiosissimis agminibus crediderunt. Ideo dixit, *Secundùm ma-* G *gnitudinem brachii tui.* Res enim tam magna secuta est in populis Christianis, ut eam qui se aliquid persequendo proficere putabant, nullo modo crederent secuturam.

16. *Redde*, inquit, *vicinis nostris septies tan-* ℣. 12. *tum in sinus eorum.* Non mala optat; sed justa prænuntiat, & ventura prophetat. Septenario autem

[a] Sic MSS. At editi, *in abdito*.

I I [b] Omnes nostri MSS. *mortificatorum*.

numero, id est, septupla retributione perfectio- A nem pœnæ vult intelligi; quia isto numero plenitudo significari solet. Unde & illud est in bonis, Marci 10. 30. [a] Accipiet in hoc sæculo septies tantum: quod positum est pro omnibus. 2. Cor. 6. 10. Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Vicinos dicit, quia inter illos habitat Ecclesia usque in diem separationis: non enim modò fit discessio corporalis. *In sinus eorum* dicit, utique nunc in occultis; ut vindicta quæ in hac vita agitur in occulto, pòst innotescat in nationibus ante oculos nostros. Homo namque cùm B datur in reprobum sensum, in interiore sinu accipit suppliciorum meritum futurorum. *Opprobrium eorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.* Hoc eis redde septuplum in sinus eorum, id est, pro isto opprobrio eos in occultis eorum plenissimè reproba. Ibi enim exprobraverunt nomen tuum, te arbitrantes in servis tuis delere de terra.

ȳ. 13. 17. *Nos autem populus tuus:* generaliter accipiendum de omni genere piorum & verorum Christianorum. *Nos* ergo quos perdere se posse C putaverunt *populus tuus, & oves gregis tui:* ut 1. Cor. 1. 31. qui gloriatur, in Domino glorietur, *confitebimur tibi in sæculum.* Alii autem codices habent, *confitebimur tibi in æternum.* Ex ambiguo Græco facta est ista diversitas. Quod enim habet Græcus εἰς τὸν αἰῶνα, & *in æternum*, & *in sæculum* interpretari potest: sed pro loco intelligendum quid melius interpretandum sit. Sensus ergo hujus loci magis mihi videtur ostendere, *in sæculum* dici oportere, id est, usque in finem sæculi. Sequens D autem versus more Scripturarum, maximéque Psalmorum, repetitio superioris est ordine commutato, prius habens quod ibi est posterius, & posterius quod ibi est prius. Nam quod ibi dictum est, *confitebimur tibi*; pro ipso hîc dictum est, *annuntiabimus laudem tuam.* Quod itaque ibi dictum est, *in sæculum*; pro ipso hîc dictum est, *in generationem & generationem.* Ista quippe generationis repetitio perpetuitatem significat: sive, ut nonnulli intelligunt, quia duæ sunt generationes, vetus E & nova. Sed in hoc fit sæculo utraque. Johan. 3. 5. Quoniam qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum. Deinde quia in isto sæculo annuntiatur laus Dei, nam in futuro sæculo 1. Johan. 3. 2. cùm videbimus eum sicuti est, cui deinceps annuntietur, non erit. *Nos* ergo *populus tuus, & oves gregis tui*, quas persequendo illi crediderunt se posse consumere: *confitebimur tibi in sæculum*, permanente utique Ecclesiâ usque in finem, quam illi delere conati sunt: *in generationem & genera-* F *tionem annuntiabimus laudem tuam*; quæ laus ut taceretur, nos finire conati sunt. Multis autem jam locis sanctarum Scripturarum insinuavimus confessionem etiam pro laude poni: Eccli. 39. 39. sicuti est illud, Hæc dicetis in confessione, Opera Domini universa quoniam bona valde. Maximéque illud quod ait ipse Salvator, qui nullum habebat omnino peccatum, quod pænitendo confiteretur: Matth. 11. 25. Confiteor tibi, Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea G parvulis. Hoc dixi, ut apertiùs intelligatur, id esse repetitum in eo quod dictum est, *annuntiabimus laudem tuam*; quod superiùs dictum erat, *confitebimur tibi.*

IN PSALMUM LXXIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus post expositum Psalmum 73. de quo infrà n. 10.

1. NON adeo multa sunt in hoc Psalmo, in quibus sermo noster patiatur difficultatem, vel intentio auditorum intelligendi impedimentum. Proinde adjuvante Domino, cum affectu audiendi & videndi jam quæ prophetata & prædicta sunt, tamquam eruditi in schola Christi, currere debemus quæ plana sunt: ut si fortè obscura exigunt officium interpretandi, ea quæ plana sunt legendi officium à me debeant flagitare. Cantatur hîc de adventu Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi, & de vinea ejus. Sed cantat ille Asaph, quantum apparet, illuminatus atque correctus, cujus nomine nostis significari synagogam. Denique titulus Psalmi est, *In finem pro* ȳ. 1. *his qui immutabuntur:* utique in melius. Quoniam Rom. 10. 4. Christus finis Legis ideo venit, ut immutet in melius. Et addit, *testimonium* [b] *ipsi Asaph.* Bonum testimonium veritatis. Denique hoc testimonium & Christum & vineam confitetur; hoc est, caput, & corpus, regem & plebem, pastorem & gregem, & totum omnium Scripturarum mysterium Christum & Ecclesiam. Concludit autem titulus Psalmi, *pro Assyriis.* Assyrii interpretantur, dirigentes. Jam ergo non sit generatio quæ cor non di- Psal. 77. 8. rexit suum, sed generatio jam dirigens. Ergo audiamus quid dicat in hoc testimonio.

2. QUI *pascis Israël intende.* Quid est, *Qui* ȳ. 2. *pascis Israël intende, qui deducis velut oves Joseph?* Invocatur ut veniat, exspectatur ut veniat, desideratur ut veniat. Ergo dirigentes inveniat: *Qui deducis*, inquit, *velut oves Joseph*: ipsum Joseph velut oves. Ipse Joseph oves sunt, & ipse Joseph ovis est. Audito Joseph, quamquam & interpretatio ejus nominis multùm juvet; significat enim augmentum, & ideo utique venit ille, ut mortificatum granum multipliciter surgeret, hoc Johan. 12. 25. est augeretur populus Dei: tamen ex eo quod jam nostis contigisse Joseph, veniat in mentem à fratri- Gen. 37. 28. bus venditus, veniat à suis exhonoratus, apud alie- Gen. 41. 40. nigenas exaltatus; & intelligetis in cujus grege esse debeamus, simul cùm illis qui jam dirigunt cor suum, ut lapis reprobatus ab ædificantibus fiat in Matth. 21. 42. caput anguli, tenens duos parietes de diverso ve- Psal. 117. 22. nientes, sed in angulo concordantes. *Qui sedes super Cherubim.* Cherubim sedes est gloriæ Dei, & interpretatur plenitudo scientiæ. Ibi sedet Deus in plenitudine scientiæ. Licèt intelligamus Cherubim sublimes esse cælorum potestates atque virtutes: tamen si vis, eris Cherubim. Si enim Cherubim sedes est Dei, audi quid dicat Scriptura: Anima justi, sedes est sapientiæ. Sap. 7. Quomodo, inquis, ero plenitudo scientiæ? quis hoc implet? Habes unde impleas: Plenitudo Legis caritas. Rom. 13. 10. Noli per multa ire atque distendi. Terret te ramorum diffusio: radicem tene, & de magnitudine arboris noli cogitare. Sit in te caritas, & necesse est plenitudo scientiæ consequatur. Quid enim nescit qui caritatem scit? Quando quidem dictum est, Deus caritas est. 1. Johan. 4. 8.

3. *Qui sedes super Cherubim, appare.* Ideo enim ȳ. 3. erravimus, quia non apparebas. *Coram Ephræm & Benjamin & Manasse.* Appare, inquam, coram gente Judæorum, coram populo Israël. Ibi enim Ephræm, ibi Manasses, ibi Benjamin. Sed inter-

[a] Sic meliores MSS. At editi, *in bonis accipiendum. Et in hoc* &c.

[b] Editi, *ipsius Asaph.* Meliùs MSS. *ipsi*: juxta LXX.

pretationem videamus: Ephræm fructificatio, Ben- A
jamin filius dexteræ, Manasses oblitus. Appare
enim coram fructificato, coram filio dexteræ; ap-
pare coram oblito, ut jam non sit oblitus, sed ve-
nias illi in mentem qui liberasti. Si enim Gentes
Psal. 21.28. commemorabuntur, & convertentur ad Domi-
num universæ fines terræ: populus ipse de Abra-
ham veniens, non habuit parietem suum qui gau-
Rom. 9.27. deat in angulo, cùm scriptum sit, Reliquiæ salvæ
fient? *Excita potentiam tuam.* Nam infirmus eras,
Matth. 27. 40. quando dicebatur, Si filius Dei est, descendat de B
cruce. Nihil valere videbaris: prævaluit super te
persecutor: & demonstrasti hoc antea, quia & Ja-
cob ipse prævaluit in lucta, homo Angelo. Quando,
nisi vellet Angelus? & prævaluit homo, & victus
est Angelus; & victor homo tenet Angelum, & di-
Gen. 32.26. cit, Non dimittam te, nisi benedixeris me. Ma-
gnum sacramentum. Et stat victus, & benedicit
victorem. Victus, quia voluit; carne infirmus, ma-
Ibidem 25. jestate fortis. Et benedixit, Vocaberis, inquit, Is-
raël. Tetigit tamen & femoris latitudinem, & aruit, C
eumdemque hominem unum fecit & benedictum
& claudum. Vides claudicasse populum Judæorum:
vide ibi & benedictum genus Apostolorum. *Exci-
ta* ergo *potentiam tuam.* Quamdiu videris infir-
mus? Crucifixus ex infirmitate, resurge in virtute:
2. Cor. 13.4. *Excita potentiam tuam, & veni, ut salvos facias
nos.*

ŷ. 4. 4. *Deus converte nos.* Aversi enim sumus à te,
& nisi tu convertas, non convertemur. *Et illumi-
na faciem tuam, & salvi erimus.* Numquid ille D
obscuram habet faciem? Non habet obscuram fa-
a ciem, sed [a] apposuit ei nubem carnis, & tamquam
velum infirmitatis, & non est putatus ipse cùm pen-
deret in ligno, agnoscendus cùm sederet in cælo.
Nam ita factum est. Præsentem in terra Christum
& miracula facientem non agnovit Asaph, mor-
tuum tamen postea quàm resurrexit & adscendit in
cælum, agnovit, compunctus est, dixerit & de illo
totum hoc testimonium, quod modò agnoscimus
in hoc Psalmo. *Illumina faciem tuam, & salvi eri-* E
mus. Obtexisti faciem tuam, & ægrotavimus: il-
lumina illam, & salvi erimus.

ŷ. 5. 5. *Domine Deus virtutum usque quò irascèris
in orationem servi tui?* Jam servi tui. Irascebaris in
orationem inimici tui, adhuc irasceris in orationem
servi tui? Convertisti nos, agnovimus, & adhuc
irasceris in orationem servi tui? Ita planè irasceris,
ut pater corrigens, non ut judex damnans. Ita pla-
Eccli. 2. 1. nè irasceris, quia scriptum est, Fili accedens ad ser-
" vitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara F
" animam tuam ad tentationem. Ne putes jam trans-
isse iram Dei, quia conversus es; transiit, sed ne
damnet in æternum. Flagellat autem, non parcit:
Hebr. 12.6. quia flagellat omnem filium quem recipit. Si flagel-
lari detrectas, recipi quare desideras? Flagellat
omnem filium quem recipit. Flagellat omnem, qui
& Unico non pepercit. Sed tamen *quamdiu irascè-
ris in orationem servi tui?* non jam inimici tui: sed,
irascèris in orationem servi tui. Quamdiu?

ŷ. 6. 6. Sequitur: *Cibabis nos pane lacrymarum,* G
& potabis nos in lacrymis in mensura. Quid
1. Cor. 10. 13. est, *in mensura?* Apostolum audi: Fidelis Deus
" qui non vos permittit tentari, supra quàm po-
testis ferre. Ipsa est mensura, pro viribus tuis: ipsa
est mensura, ut erudiaris, non ut opprimaris.

7. *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris.* ŷ. 7.
Planè factum est, nam de Asaph electi sunt qui
irent ad Gentes, & prædicarent Christum, & di-
ceretur eis, Quis est iste novorum dæmoniorum Act. 17.18.
annuntiator? *Posuisti nos in contradictionem vici-
nis nostris.* Eum enim prædicabant cui contradice-
batur. Quem prædicabant? Mortuum resurrexisse
Christum. Quis hoc audiat? quis hoc noverit? No-
va res. Sed signa consequebantur, & incredibili rei
fidem miracula faciebant. Contradicebatur, sed
contradictor vincebatur, & ex contradictore fide-
lis efficiebatur. Ibi tamen magna flamma: ibi Mar-
tyres cibati de pane lacrymarum & potati in lacry-
mis, sed in mensura, non ampliùs quàm poterant
ferre; ut post mensuram lacrymarum sequeretur
corona gaudiorum. *Et inimici nostri subsannave-
runt nos.* Et ubi sunt qui subsannaverunt? Diu di-
ctum est, Qui sunt isti colentes mortuum, adoran-
tes crucifixum? diu dictum est. Ubi est nasus sub-
sannantium? Nonne nunc qui reprehendunt, in
cavernas fugiunt, ne videantur? *Et inimici nostri
subsannaverunt nos.*

8. Sed videtis quid sequitur: *Domine Deus vir-* ŷ. 8.
*tutum converte nos, & ostende faciem tuam, &
salvi erimus.* * *Vineam ex Ægypto transtulisti, eje-* ŷ. 9.
cisti gentes, & plantasti eam. Novimus, factum est.
Quot gentes ejectæ sunt? Amorrhæi, Cethæi, Je-
busæi, Gergesæi, & Evæi: quibus expulsis & vi-
ctis, introductus est populus ex Ægypto liberatus
in terram promissionis. Unde vinea ejecta sit, & ubi
plantata sit, audivimus. Videamus quid deinde fa-
ctum est, quomodo crediderit, quantum creverit,
quid occupaverit. *Vineam ex Ægypto transtulisti,
ejecisti gentes, & plantasti eam.*

9. *Viam fecisti in conspectu ejus, & plantasti ra-* ŷ. 10.
dices ejus, & implevit terram. Numquid impleret
terram, nisi via fieret in conspectu ejus? Quæ via
facta est in conspectu ejus? Ego sum, inquit, via, Johan 14.6.
veritas & vita. Meritò implevit terram. Hoc di-
ctum est modò de vinea ista, quod perfectum est
usque in finem. Verumtamen quid priùs? *Operuit* ŷ. 11.
montes umbra ejus, & arbusta ejus cedros Dei. Ex- ŷ. 12.
*tendisti palmites ejus usque ad mare, & usque ad
flumen propagines ejus.* Hoc desiderat officium ex-
positoris, non sufficit lectoris & laudatoris: adju-
vate me intendendo: solet enim vineæ hujus com-
memoratio in hoc Psalmo caliginem facere minùs
intentis. Etenim magnitudo vineæ hujus jam à no- b
bis explicata est; [b] & unde facta est, & unde facta
sit magna, prædictum est. *Viam fecisti in conspectu
ejus, & plantasti radices ejus, & implevit terram:*
hoc de perfectione ipsius dictum est. Sed tamen
prima gens Judæa fuit ista vinea. Gens autem Ju-
dæa usque ad mare, & usque ad flumen regnavit. Num. 34.
Usque ad mare: apparet in Scriptura quòd mare ibi
vicinum sit. Et usque ad flumen Jordanem. Trans
Jordanem enim aliquid Judæorum collocatum est, c
[c] intra Jordanem autem tota gens. Ergo *usque ad
mare, & usque ad flumen* regnum Judæorum, re- Psal. 71.8.
gnum Israël: non autem à mari usque ad mare, &
à flumine usque ad terminos orbis terræ; illa jam
perfectio vineæ est, de qua hîc prædixit, *Viam fe-
cisti in conspectu ejus, & plantasti radices ejus, &
implevit terram.* Cùm tibi ergo prædixisset perfe-
ctionem, rediit ad initium, de quo initio sit facta
perfectio. Initium vis audire? *Usque ad mare &*

[a] Sic MSS. At editi *opposuit.*
[b] Isthæc verba, *& unde facta est*, absunt à nonnullis MSS.

[c] Er. & MSS. *infra Jordanem.*

usque ad flumen. Finem vis audire? Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terræ: hoc est, *implevit terram.* Videamus ergo testimonium Asaph, quid factum est primæ vineæ, quid est exspectandum secundæ vineæ, immo eidem vineæ. Ipsa est enim, non enim altera est. Inde Christus salus ex Judæis, inde Apostoli, inde primi credentes, & pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponentes, inde omnia hæc. Et si aliqui ex ramis fracti sunt, propter incredulitatem fracti sunt: » tu autem populus Gentium fide sta: noli altum sapere, sed time. Nam si Deus naturalibus ramis » non pepercit, neque tibi parcet. Si autem altum sapis, non tu radicem portas, sed radix te. Quid ergo, vinea ante cujus conspectum facta est via, [a] ut impleret terram, primò ubi fuit? *Operuit montes umbra ejus.* Qui sunt montes? Prophetæ. Quare operuit illos umbra ejus? Quia obscurè locuti sunt quæ futura annuntiata sunt. Audis à Prophetis, Observa sabbatum, Octavo die circumcide infantem, Offer sacrificium arietis, vituli, hirci. Noli moveri, umbra ejus est cooperiens montes Dei, veniet post umbram manifestatio. *Et arbusta ejus cedros Dei*, id est, cooperuit cedros Dei, altissimas, [b] sed Dei. Sunt enim cedri significantes superbos evertendos. Cedros Libani, altitudines mundi [c] operuit crescendo vinea ista, & montes Dei, omnes sanctos Prophetas, Patriarchas.

℣. 12. 10. Sed quò usque *extendisti palmites ejus?* **Usque ad mare & usque ad flumen propagines ejus.* Inde quid? *Ut quid destruxisti maceriam ejus?* Jam videtis eversam illam gentem Judæorum: jam ex alio Psalmo audistis, In dolabro & fractorio dejecerunt eam. Quando fieret, nisi ejus maceria destrueretur? Quæ est maceria ejus? Munitio ejus. Exstitit enim superba adversùs plantatorem suum. Servos ad se missos & petentes mercedem coloni flagellaverunt, ceciderunt, occiderunt: venit & » unicus Filius, dixerunt, Hic est heres, venite occidamus eum, & nostra erit hereditas: occiderunt, & extra vineam projecerunt. Projectus, magis possedit unde projectus est. Sic enim ei minatur per Isaiam, Destruam maceriam ejus. Quare? Exspe- » ctavi enim ut faceret uvam; fecit autem spinas. Exspectavi inde fructum, & inveni peccatum. Quid ergo quæris, ô Asaph, *Ut quid destruxisti maceriam ejus?* Tu enim nescis quare? Exspectavi ut faceret judicium, & fecit iniquitatem. Non erat destruenda maceria ejus? Et venerunt Gentes, destructâ maceriâ, invasa est vinea, ac deletum regnum Judæorum. Hoc primò plangit, sed non sine spe. De directione enim cordis jam loquitur, id est, pro Assyriis, pro dirigentibus Psalmus est. *Ut quid destruxisti maceriam ejus; & vindemiant eam omnes transeuntes viam?* Quid est, *viam transeuntes?* Temporaliter dominantes.

℣. 14. 11. *Devastavit eam aper de silva.* Aprum de silva quid intelligimus? Judæis porcus adversus est, & in porco ponunt tamquam immunditiam Gentium. A Gentibus autem eversa est gens Judæa: sed rex ille qui evertit, non tantùm porcus immundus, sed etiam aper fuit. Quid enim aper, nisi porcus sævus, porcus superbus? *Aper de silva vastavit eam. De silva*, de Gentibus. Etenim illa vinea erat, Gentes autem silvæ erant. Sed quando crediderunt Gentes, quid dictum est? Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum. *Devastavit eam aper de silva: & singularis ferus depastus est eam.* Quid est, *singularis ferus?* Ipse aper qui devastavit eam singularis ferus. Singularis, quia superbus. Hoc enim dicit omnis superbus, Ego sum, ego sum, & nemo.

℣. 15. 12. Sed quo fructu hæc? *Deus virtutum convertere verò.* Quamvis hæc facta sint, *convertere verò. Respice de cælo, & vide, & visita vineam istam.* ℣. 16. ** Et perfice eam, quam plantavit dextera tua.* Non aliam institue, sed hanc perfice. Ipsum est enim semen Abraham, ipsum est semen in quo benedicuntur omnes Gentes: ibi est radix, ubi portatur oleaster insertus. *Perfice vineam istam, quam plantavit dextera tua.* Sed ubi perficit? *Et super filium hominis, quem confirmasti tibi.* Quid evidentius? Quid adhuc exspectatis, ut vobis disputando exponamus, & non potiùs vobiscum admirando clamemus, *Perfice vineam istam, quam plantavit dextera tua, & super filium hominis* eam perfice? Quem filium hominis? *Quem confirmasti tibi.* Magnum firmamentum: ædifica quantum potes. Fun- » damentum enim aliud nemo potest ponere, præ- » ter quàm quod positum est, quod est Christus Jesus.

℣. 17. 13. *Succensa igni & effossa ab increpatione vultûs tui peribunt.* Quæ sunt succensa igni & effossa, quæ peribunt ab increpatione vultûs ejus? Videamus & intelligamus, quæ sint igni succensa & effossa. Quid increpavit Christus? Peccata: ab increpatione vultûs ejus peccata perierunt. Quare ergo peccata igni succensa & effossa? Omnia peccata duæ res faciunt in homine, cupiditas & timor. Cogitate, discutite, interrogate corda vestra, perscrutamini conscientias, videte utrùm possint esse peccata, nisi aut cupiendo, aut timendo. Proponitur præmium ut pecces, id est, quod te delectat, facis propter quod cupis. Sed fortè non induceris donis: terreris minis, facis propter quod times. Corrumpere te vult aliquis ut dicas, verbi gratiâ, falsum testimonium. Innumerabilia sunt, sed planiora propono, de quibus cetera conjiciatis. Attendisti tu Deum, & dixisti in animo tuo, Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Non adducor præmio, ut perdam animam meam pro lucro pecuniæ. Convertit ille se ad incutiendum metum; qui præmio corrumpere non valuit, incipit minari damnum, expulsionem, cædes fortassis & mortem. Ibi jam, si cupiditas non valuit, fortè timor valebit ut pecces. Porrò autem si de Scripturis contra cupiditatem venit tibi in mentem, Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur: veniat etiam contra timorem in mentem, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Quicumque te vult occidere, usque ad corpus ei licet, usque ad animam non licet. Anima tua non morietur, nisi tu eam volueris occidere. Perimat aliena iniquitas carnem tuam, dum servet veritas animam tuam. Si autem à veritate resilieris, quid tibi ampliùs facturus est inimicus, quàm tu tibi ipse facis? Inimicus sæviens carnem potest occidere: tu autem dicendo falsum testimonium animam oc-

Peccata omnia ex cupiditate aut ex timore.

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *Quid ergo vinea ante cujus conspectum facta est via? Facta est ut impleret terram. Primò* &c.
[b] Sic omnes propè MSS. At editi, *sedes Dei.*

[c] In Remigiensi MS. repetitur hoc loco, *cedros Dei;* quod abest à ceteris libris. An fortè legendum, *Cedri Libani altitudines mundi*, subaudi significant: ut inde sequatur, *Cedros Dei operuit crescendo* &c.

Sap. 1. 11. cidis. Audi Scripturam: Os quod mentitur, occi- A
Amor & timor. dit animam. Itaque Fratres mei, ad omne rectè factum amor & timor ducit: ad omne peccatum amor & timor ducit. Ut facias bene, amas Deum, & times Deum: ut autem facias malè, amas mundum, & times mundum. Hæc duo convertantur ad bonum: amabas terram, ama vitam æternam; timebas mortem, time gehennam. Quidquid tibi iniquo promiserit mundus, numquid potest dare quantum dabit justo Deus? Quidquid tibi justo minatus fuerit mundus, numquid potest facere quod B
facit iniquo Deus? Vis videre quid daturus est
Matth. 25. 34. Deus, si justè vixeris? » Venite benedicti Patris mei, » percipite regnum quod vobis paratum est ab origi-
Ibidem 41. ne mundi. Vis videre quid facturus est impiis? » Ite » in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Bene quidem nihil tu aliud vis, quàm ut bene tibi sit. Nam in eo quod amas, vis ut bene tibi sit; & in eo quod times, non vis ut malè tibi sit: sed non in ea regione quæris, in qua quærendum est. Festinas: nam & sine indigentia vis esse, & sine C
molestia. Bonum est quod vis, sed tolera quod non vis, ut assequaris quod vis. Proinde illius facies delens peccata, quid faciet? Quæ sunt peccata succensa igni & effossa? Quid fecerat amor malus? Tamquam ignem succenderat. Quid fecerat timor malus? Tamquam effoderat. Amor quippe inflammat, timor humiliat: ideo peccata mali amoris, igne succensa sunt; peccata mali timoris, effossa sunt. Humiliat & bonus timor, accendit & bonus amor; sed aliter atque aliter. Nam & colonus intercedens D
pro arbore, quæ fructus non dabat, ne subvertere-
Luca 13. 8. tur, ait, Circumfodio eam, & adhibeo cophinum stercoris. Fossa significat piam humilitatem timentis, & stercoris cophinus sordes utiles pænitentis.
Luca 12. 49. De igne autem boni amoris Dominus dicit, Ignem veni mittere in mundum. Quo igne inardescant spiritu ferventes, & Dei ac proximi caritate flagrantes. Ac per hoc sicut omnia justa opera bono timore & bono amore fiunt: sic malo amore & malo timore omnia peccata committuntur. Ergo, *Suc-* E
censa igni & effossa, omnia scilicet peccata, *ab increpatione vultûs tui peribunt.*

ỳ. 18. 14. *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ,*
ỳ. 19. *& super filium hominis quem confirmasti tibi.* * *Et*
Psal. 77. 8. *non discedimus à te.* Quamdiu generatio prava & amaricans, & quæ cor non dirigit suum? Dicat Asaph, Ostendat se misericordia tua, fac bene cum vinea tua, perfice illam. Quoniam cæcitas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium introiret, & sic omnis Israël salvus fieret. Demonstrata Rom. 11. 25. facie tua super virum dexteræ tuæ, quem confirmasti tibi, non discedimus à te. Quamdiu nos increpas? quamdiu accusas? Hoc fac, *& non discedimus à te. Vivificabis nos, & nomen tuum invocabimus.* Tu nobis dulcis eris, *vivificabis nos.* Nam priùs amabamus terram, non te: sed mortificasti Coloss. 3. 5. membra nostra, quæ sunt super terram. Illud enim vetus Testamentum habens promissa terrena, hoc videtur suadere, ne gratis colatur Deus, sed quia aliquid dat in terra, ideo diligatur. Quid amas, ut Deum non ames? dic mihi. Ama, si potes, aliquid quod ille non fecit. Circumspice universam creaturam, vide utrùm alicubi cupiditatis visco tenearis, & à diligendo Creatore impediaris, nisi ea re quam creavit ipse quem negligis. Quare autem amas ista, nisi quia pulcra sunt? Possunt esse tam pulcra, quàm ille à quo facta sunt? Miraris hæc, quia illum non vides: sed per ea quæ miraris, ama quem non vides. Interroga creaturam; si à seipsa est, remane in illa: si autem ab illo est, non ob aliud perniciosa est amatori, nisi quia præponitur Creatori. Quare hoc dixi? Propter versum istum, Fratres. Mortui ergo erant, qui propterea Deum Rom. 8. 6. colebant, ut eis secundùm carnem bene esset: Sapere enim secundùm carnem mors est: & mortui sunt qui non Deum gratis colunt, id est, quia ipse bonus est, non quia dat talia bona, quæ dat & non bonis. Pecuniam vis à Deo? Habet & latro. Uxorem, fecunditatem filiorum, salutem corporis, dignitatem sæculi, adtende quàm multi mali habent. Hoc est totum propter quod eum colis? Nutabunt Psal. 72. 2. pedes tui, putabis te sine caussa colere, quando in eis vides ista qui eum non colunt. Ergo ista dat omnia etiam malis, se solum servat bonis. *Vivificabis nos:* nam mortui eramus, quando terrenis rebus inhærebamus; mortui eramus, quando terreni hominis imaginem portabamus. *Vivificabis nos:* innovabis nos, vitam interioris hominis dabis nobis. *Et nomen tuum invocabimus:* id est, te diligemus. Tu nobis dulcis eris remissor peccatorum nostrorum, tu eris totum præmium justificatorum. *Do-* ỳ. 20. *mine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus.*

S. AUGUSTINI

SANCTI AURELII

AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI OPERUM

TOMUS QUARTUS,

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM castigatus denuo ad manuscriptos codices & ad editiones antiquiores,

OPERA ET STUDIO MONACHORUM Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.

PARS SECUNDA,

CONTINENS ENARRATIONES in posteriores Psalmos à LXXX. ad CL.

PARISIIS,
Excudebat FRANCISCUS MUGUET Regis & illustrissimi Archiepiscopi Parisiensis typographus.

MDCLXXXI.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

S. AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
IN PSALMUM LXXX.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem Carthaginensem.

1. LOQUI ad vos de præsenti Psalmo suscepimus: adjuvet vocem nostram [a] quies vestra; etenim aliquantò est obtunsior: dabit ei vires intentio audientium, & adjutorium jubentis ut loquar. Titulum habet Psalmus iste, *In finem pro torcularibus, quintâ sabbati, Psalmus ipsi Asaph.* In unum titulum multa sunt congesta mysteria, ita tamen ut limen Psalmi indicet interiora. Cùm de torcularibus locuturi sumus, nemo vestrûm aliquid exspectet nos dicturos esse de lacu, de prelo, de fiscinis: quia nec ipse Psalmus hoc habet, & ideo magis indicat mysterium. Nam & si aliquid tale Psalmi textus contineret, non deesset qui putaret ad litteram esse accipienda torcularia, nec aliquid illic amplius requirendum, nec mysticè aliquid positum, & sacratè significatum; sed diceret, Simpliciter Psalmus de torcularibus loquitur, & tu mihi nescio quid aliud suspicaris. Nihil hîc tale audistis, cùm legeretur. Ergo accipite torcularia [b] mysterium Ecclesiæ, quod nunc agitur. In torcularibus animadvertimus quædam tria, pressuram, & de pressura quædam duo, unum recondendum, alterum projiciendum. Fit ergo in torculari conculcatio, tribulatio, pondus: & in his oleum eliquatur occultè in gemellarium, amurca publicè per plateas currit. Intendite ad magnum hoc spectaculum. Non enim [c] desinit Deus edere nobis quod cum magno gaudio spectemus, aut circi insania huic spectaculo comparanda est. Illa ad amurcam pertinet, hoc ad oleum. Quando ergo auditis contumaciter garrire blasphemos, & dicere, abundare pressuras temporibus Christianis; scitis enim quia hoc amant dicere: & vetus quidem, sed à temporibus Christianis cœpit proverbium, Non pluit Deus, [d] duc ad Christianos. Quamquam priores ista dixerunt. Isti autem modò dicunt & quia pluit Deus, duc ad Christianos. Non pluit Deus, non seminamus: pluit Deus, non trituramus. Et inde volunt superbire, unde deberent ampliùs supplicare, eligentes blasphemare quàm orare. Cùm ergo ista commemorant, cùm ista jactant, cùm ista dicunt, & contumaciter dicunt, non cum timore, sed cùm elatione, non vos perturbent. Puta enim quia pressuræ abundant, tu oleum esto. Nigra tenebris ignorantiæ amurca insultet, & illa tamquam per plateas projecta publicè insultet: tu apud te in corde tuo, ubi qui videt in occulto reddet tibi, liquare in gemellarium. Matth. 6. 6. Oliva in arbore quibusdam quidem tempestatibus agitatur, non tamen pressuris torcularis adteritur; ideo utrumque simul pendet ex arbore, & quod projiciendum est, & quod recondendum est: at ubi ad torcular & pressuras ventum fuerit, utrumque discernitur, dirimitur; & aliud appetitur, aliud respuitur. Vultis nosse vim torcularium istorum? Ut unum aliquid dicam, unde & ipsi murmurant qui ea faciunt: Quantæ, inquiunt, rapinæ temporibus nostris, quantæ pressuræ innocentium, quantæ exspoliationes rerum alienarum? Ita sanè in amurcam adtendis, quia rapiuntur res alienæ: in oleum non adtendis, quia pauperibus donantur & propriæ. Non habebat antiquitas tales raptores rerum alienarum: sed non habebat antiquitas tales donatores rerum suarum. Aliquantò esto curiosior in torculari, noli hoc solùm videre quod publicè fluit: est aliquid quod quærendo invenias. Discute, audi, cognosce quàm multi faciunt, quod ex ore Domini cùm audisset unus dives, tristis abscessit. Ex Evangelio multi audiunt, Vade, vende omnia quæ possides, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni sequere me. Matth. 19. 21. Non adtendis quàm multi id faciunt? Pauci, inquiunt, sunt. Ipsi tamen pauci oleum sunt; & qui bene utuntur his rebus quas possident, ad oleum pertinent. Adjunge omnia, & videbis patris-familiâs tui plenas apothecas. Vides raptorem qualem numquam vidisti: vide contemtorem rerum suarum qualem numquam vidisti. Lauda torcularia, impletur prophetia de Apocalypsi, Justus justior fiat, & sordidus sordescat adhuc. Apoc. 22. 11. Ecce torcularia in hac sententia: Justus justior fiat, & sordidus sordescat adhuc.

2. Quare & *quintâ sabbati?* quid est hoc? Recurramus ad prima opera Dei, ne fortè ibi aliquid

[a] Sic meliores MSS. At editi, *qui & vestram.*
[b] Remigiensis MS. *martyrium.*
[c] Sic Remigiensis MS. At editi, *deserit* (f. pro *deerit*) *Deus dare* &c.
[d] Editio Er. hîc, *duc ad Christianos.* Lov. autem, *dicat Christianus.* Et altero infrà loco pro *duc ad Christianos*, utraque editio habet *dicant Christiani.* Quidam verò libri, scilicet Gemmeticensis, Pratellensis &c. alio verborum ordine proverbium referunt hunc in modum, *cœpit proverbium, Non pluit Deus, non seminamus: pluit Deus, non trituramus. Et sequitur, Non pluat Deus, dicat Christianus; & pluat Deus, dicat Christianus. Quamquam priores ista dixerunt: hi autem & modò dicunt, & inde volunt superbire* &c. Et qui omnium vetustissimus atque optimæ notæ est Corbeiensis habet sic, *cœpit proverbium, Non pluit Deus, non seminamus: pluit Deus, non trituramus: & non pluit Deus, dicat Christianus. Quamquam priores ista dixerunt: hi autem modò dicant & quia pluit Deus, dicat Christianus. Inde volunt superbire* &c. Sed apta præ ceteris faciliorque visa est lectio MSS. Regii & Remigiensis, *Non pluit Deus, duc ad Christianos* &c. *& quia pluit Deus, duc ad Christianos*, id est caussam in Christianos refer: juxta illud quod etiam in 2. lib. de civitate Dei c. 3. ait *ortum esse vulgare proverbium, Pluvia defit, caussa Christiani.* Hinc quoque Tertullianus in Apologetico c. 40. *Si Tiberis*, inquit, *adscendit in mœnia, si Nilus non adscendit in arva* &c. *statim Christianos ad Leonem acclamatur.* Et Cyprianus ad Demetrianum, *Sed enim cùm dicas plurimos conqueri, quòd bella crebriùs surgant, quòd lues quòd fames sæviant, quódque imbres & pluvias serena longa suspendant nobis imputari, tacere ultrà non oportet.*

inveniamus, quo & sacramentum intelligamus.
Gen. 2. 2. Sabbatum enim septimus dies est, quo requievit Deus ab omnibus operibus suis, magnum intimans mysterium quietis nostræ futuræ ab omnibus operibus nostris. Prima sabbati dicitur primus dies, quem Dominicum etiam nominamus: secunda sabbati, secundus dies; tertia sabbati, tertius dies; quarta sabbati, quartus; quinta ergo sabbati, quintus à Dominico die: post quem sexta sabbati, sextus dies; & ipsum sabbatum, septimus dies. Videte itaque quibus loquatur hic Psalmus. Videtur enim mihi quoniam baptizatis loquitur. Quinto enim die Deus ex aquis creavit animalia: quinto die, id est, quintâ sabbati dixit
Gen. 1. 20. Deus, Producant aquæ reptilia animarum vivarum. Videte ergo vos, in quibus jam produxerunt aquæ reptilia animarum vivarum. Vos enim ad torcularia pertinetis: & in vobis quos produxerunt aquæ, aliud eliquatur, aliud projicitur. Sunt enim multi non dignè viventes baptismo, quod perceperunt. Quàm multi enim baptizati hodie circum implere, quàm istam basilicam maluerunt! Quàm multi baptizati, aut casas in vicis faciunt, aut non fieri conqueruntur! Psalmus autem iste *pro torcularibus* & *quintâ sabbati*, in pressura discretionis, & in sacramento baptismi, cantatur *ipsi Asaph*. Asaph homo quidam fuit hoc nomine appellatus, sicut Idithun, sicut Core, sicut alia nomina quæ invenimus in titulis Psalmorum: interpretatio tamen nominis mysterium intimat occultæ veritatis. Asaph quippe Latinè dicitur congregatio. Ergo *pro torcularibus, quintâ sabbati*, cantatur *ipsi Asaph*, id est, pro pressura discernente, baptizatis ex aqua renatis, cantatur Psalmus Dominicæ congregationi. Titulum in limine
a legimus, & in his [a] prelis quid sibi velit, intelleximus: jam si placet etiam ipsam domum operis, id est, ipsius torcularis interiora videamus. Intremus, inspiciamus, gaudeamus, timeamus, appetamus, fugiamus. Omnia enim hæc inventuri estis in hac interiore domo, id est, in textu ipsius Psalmi, cùm legere, & adjuvante Domino, quod donaverit loqui cœperimus.

3. Ecce vos, ô Asaph, congregatio Domini,
ỳ. 2. EXSULTATE *Deo adjutori nostro*. Vos qui congregati estis hodie, vos hodie Asaph Domini, si quidem vobis canitur Psalmus, ipsi Asaph, *Exsultate Deo adjutori nostro*. Exsultant alii circo, vos Deo: exsultant alii deceptori suo, exsultate vos adjutori vestro: exsultant alii Deo suo ventri suo, exsultate vos Deo vestro adjutori vestro. *Iubilate Deo Iacob*. Quia & vos pertinetis ad Jacob: im-
Gen. 25. 23. mo vos estis Jacob, minor populus, cui servit major. *Iubilate Deo Iacob*. Quidquid verbis explicare non poteritis, non ideo tamen ab exsultatione cessetis: quod poteritis explicare, clamate; quod non potestis, *jubilate*. Etenim ex abundantia gaudiorum, cui verba sufficere non possunt, in jubilationem solet erumpere, *Iubilate Deo Iacob*.

ỳ. 3. 4. *Accipite psalmum, & date tympanum*. Et *accipite*, & *date*. Quid *accipite*? quid *date*? *Accipite psalmum, & date tympanum*. Dicit quodam loco apostolus Paulus, reprehendens & do-

A lens quòd nemo illi communicaverit in ratione Philip. 4. 15.
dati & accepti. Quid est, in ratione dati & accepti, nisi quod alio loco apertè exposuit, Si nos 1. Cor. 9. 11.
vobis spiritalia seminavimus, magnum est si nos vestra carnalia metamus? Et verum est, quòd tympanum quod de corio fit, ad carnem pertinet. Psalmus ergo spiritalis est, tympanum carnale. Ergo plebs Dei, congregatio Dei, *accipite psalmum, & date tympanum*: accipite spiritalia, & date carnalia. Hoc est quòd vos & ad illam men- b
B sam [b] Beati Martyris exhortati sumus, ut accipientes spiritalia, daretis carnalia. Hæc enim quæ exstruuntur ad tempus, ad recipienda corpora vel Fabricarum constructio.
vivorum vel mortuorum necessaria sunt, sed tempore prætereunti. Numquid post judicium Dei istas fabricas in cælum levabimus? Sine his tamen hoc tempore agere quæ ad possidendum cælum pertinent non poterimus. Si ergo avidi estis in spiritalibus accipiendis, devoti estote in carnalibus erogandis. *Accipite psalmum, & date tympa-* c
C *num*: [c] accipite vocem nostram, reddite manus vestras.

5. *Psalterium jucundum cum cithara*. Memini Item ỳ. 3.
nos aliquando differentiam Psalterii & citharæ intimasse Caritati vestræ: studiosi qui meminerunt, recognoscant; qui vel non audierunt, vel non meminerunt, discant. Istorum duorum organorum musicorum, & psalterii & citharæ hæc differentia est, quòd psalterium lignum illud concavum, unde canoræ chordæ redduntur, in supe-
D riore parte habet: deorsum feriuntur chordæ, ut de super sonent. In cithara verò hæc eadem concavitas ligni partem inferiorem tenet: tamquam illud sit de cælo, hoc de terra. Cælestis enim est prædicatio verbi Dei. Sed si exspectamus cælestia, non simus pigri ad operanda terrena; quia *psalterium jucundum*, sed *cum cithara*. Hoc alio modo dictum est quod suprà, *Accipite psalmum, & date tympanum*: hîc pro psalmo psalterium, pro tympano cithara posita est. Hoc tamen ad-
E moniti sumus, ut prædicationi verbi Dei corporalibus respondeamus operibus.

6. *Tubâ canite*. Hoc est, clariùs & fidentiùs ỳ. 4.
prædicate, ne terreamini: sicut ait Phropheta Isai. 58. 1.
quodam loco, Exclama, & exalta sicut tubâ vocem tuam. *Tubâ canite in initio mensis tubæ*. Præceptum erat ut in initio mensis tubâ caneretur: & hoc usque nunc Judæi corporaliter faciunt, spiritaliter non intelligunt. Initium enim mensis, nova luna est: nova luna, nova vita est. Quid est no-
F va luna? Si qua igitur in Christo nova creatura. 2. Cor. 5. 17. d
Quid est, *Tubâ canite in initio mensis tubæ*? [d] Cum tota fiducia novam vitam prædicate, strepitum vitæ veteris nolite metuere.

7. *Quia præceptum ipsi Israël est, & judicium* ỳ. 5.
Deo Iacob. Ubi præceptum, ibi judicium. Qui enim in Lege peccaverunt, per Legem judicabun- Rom. 2. 12.
tur. Et ipse præcepti dator Dominus Christus, Verbum caro factum, In judicium, inquit, veni Iohan. 9. 39.
in hunc mundum, ut qui non vident videant, &
G qui vident cæci fiant. Quid est, ut qui non videant, qui vident cæci fiant, nisi humiles exaltentur, superbi dejiciantur? Non enim qui vident cæci fiant, sed qui sibi videre videntur, de

[a] Lov. & MSS. *prædiis*. Meliùs Er. *prelis*, id est torcularibus.

[b] Scilicet ad mensam Cypriani martyris, nominatim designati postea n. 23. Nempe apud Carthaginem quo loco martyrium consummavit Cyprianus, *in eodem loco*, inquit Aug. Ser. 113. de diversis, c. 2. *mensa Deo constructa est, quæ mensa dicitur Cypriani, non quia ibi est umquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus, & quia ipsa immolatione sua paravit hanc mensam, non in qua pascat sive pascatur, sed in qua sacrificium Deo, cui & ipse oblatus est, offeratur.*

[c] MSS. plures, *Exigitis*: alii, *Accipitis*.

[d] Hanc ỳ. 4. partem omittit, *In insigni die sollemnitatis vestræ*.

cæcitate convincantur. Hoc agit mysterium torcularis, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.

℣. 6. 8. *Testimonium in Ioseph posuit illud.* Eia Fratres, quid est? Joseph interpretatur augmentatio. (Gen. 37. 28. & 41. 40. &c.) Meministis, nostis Joseph in Ægyptum venditum: Christus ad Gentes transiens. Ibi Joseph post tribulationes exaltatus, & hîc Christus post passionem Martyrum glorificatus. Ergo ad Joseph magis Gentes pertinent: & ideo augmentatio; (Isai. 54. 1.) quia multi filii desertæ, magis quàm ejus quæ habet virum. *Testimonium in Ioseph posuit illud, dum exiret de terra Ægypti.* Videte & hîc significari quintam sabbati: Quando exiit de terra Ægypti Joseph, id est, populus multiplicatus per Joseph, per mare rubrum trajectus est. (Exodi 14. 21. Gen. 1. 20. Baptismus.) Et tunc ergo produxerunt aquæ reptilia animarum vivarum. Nihil aliud tunc in figura portendebat transitus populi per mare, nisi transitum fidelium per baptismum; testis est Apostolus: (1 Cor. 10. 1. & 2.) Nolo enim vos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes in Moysen baptizati sunt in nube & in mari. Nihil ergo aliud significabat transitus per mare, nisi sacramentum baptizatorum; nihil aliud insequentes Ægyptii, nisi abundantiam præteritorum delictorum. Videtis evidentissima sacramenta: premunt Ægyptii, urgent; instant ergo peccata, sed usque ad aquam. Quid ergo times, qui nondum venisti, venire ad baptismum Christi, transire per mare rubrum? Quid est rubrum? Sanguine Domini consecratum. Quid times venire? Conscientia fortè aliquorum immanium delictorum stimulat, & excruciat in te animum, & dicit tibi tam magnum esse illud quod commisisti, ut desperes tibi dimitti. Time ne remaneat aliquid peccatorum, si vixit aliquis Ægyptiorum. Cùm autem transieris rubrum mare, cùm eductus fueris à delictis tuis in manu potenti & brachio forti, percepturus es mysteria quæ non noveras: quia & ipse Joseph *cùm exiret de terra Ægypti, linguam quam non noverat audivit.* Audies linguam quam non noveras: quam modo audiunt & recognoscunt, testantes & scientes qui norunt. Audies ubi debeas habere cor: quod modò cùm dicerem, multi intellexerunt, & acclamaverunt; reliqui muti steterunt, quia nondum linguam quam non noverant audierunt. Accelerent ergo, transeant, discant. *Linguam quam non noverat audivit.*

℣. 7. 9. *Avertit ab oneribus dorsum ejus.* Quis avertit ab oneribus dorsum ejus, nisi ille qui clamavit, (Matth. 11. 28.) Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis? Alio modo hoc idem significatur. Quod faciebat insecutio Ægyptiorum, hoc faciunt sarcinæ peccatorum. *Avertit ab oneribus dorsum ejus.* Et quasi diceres, Quibus oneribus? *Manus ejus in cophino servierunt.* Per cophinum significantur opera servilia: mundare, [a] stercorare, terram portare, cophino fit, servilia sunt opera: quia (Johan. 8. 34. & 35.) omnis qui facit peccatum, servus est peccati; & si vos Filius liberaverit, tunc verè liberi eritis. Meritò & abjecta mundi quasi cophini deputantur: (Matth. 14. 20. 1 Cor. 1. 27.) sed & cophinos Deus buccellis implevit: duodecim cophinos buccellarum implevit; quia abjecta hujus mundi elegit, ut confunderet fortia. Sed & quando in cophino serviebat Joseph, terram ibi portabat, quia lateres faciebat. *Manus ejus in cophino servierunt.*

10. *In tribulatione invocasti me, & erui te.* ℣. 8. Recognoscat se unaquæque conscientia Christiana, si devotè transierit mare rubrum, si cum fide (Exodi 14. 22.) credendi & observandi linguam quam non noverat audivit, recognoscat se in tribulatione exauditam. Ipsa enim magna tribulatio erat, premi sarcinis peccatorum. Quantum gaudet relevata conscientia? Ecce baptizatus es, conscientia quæ herì premebatur, hodie gratulatur. Exauditus es in tribulatione, memento tribulationis tuæ. Antequam accederes ad aquam, quid sollicitudinis gerebas? quid jejuniorum exhibebas? quid tribulationum in corde gestabas, orationum internarum, piarum, devotarum? Occisi sunt hostes tui, omnia peccata tua deleta sunt. *In tribulatione invocasti me, & erui te.*

11. *Exaudivi te in abscondito tempestatis.* Non in tempestate maris, sed in tempestate cordis. (Item ℣. 8.) *Exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te in aqua contradictionis.* Re vera Fratres, re vera, qui exauditus est in abscondito tempestatis, debet probari in aqua contradictionis. Cùm enim crediderit, cùm baptizatus fuerit, cùm viam Dei carpere cœperit, cùm in gemellarium eliquari intenderit, & ab amurca publicè currente se extraxerit, habebit multos exagitatores, multos insultatores, multos detractores, dehortatores, minantes etiam ubi possunt, deterrentes, deprimentes. Hæc tota aqua contradictionis est. Puto hodie esse hîc sic, arbitror esse hîc nonnullos, quos amici sui volebant rapere ad circum, & ad nescio quas hodiernæ festivitatis nugas: (Festivitas profana.) fortè ipsi illos adduxerunt ad Ecclesiam. Sed sive ipsi illos adduxerunt, sive ab eis ad circum abduci non potuerunt, in aqua contradictionis probati sunt. Non ergo erubescas prædicare quod nosti, defendere & inter blasphemos quod credidisti. Si enim exaudiris in abscondito tempestatis, corde creditur ad justitiam: (Rom. 10. 10.) si probaris in aqua contradictionis, ore confessio fit ad salutem. Quanta est enim ipsa aqua contradictionis? Jam penè siccata est. Senserunt illam majores nostri, quando verbo Dei, quando mysterio Christi acriter resistebant gentes, turbabatur aqua. Aquas enim pro populis aliquando intelligendas evidenter Apocalypsis scriptura demonstrat, (Apoc. 17. 15.) ubi aquæ multæ cùm viderentur, & quæreretur quid essent, responsum est, Populi sunt. Pertulerunt ergo illi aquam contradictionis, quando fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania; (Psal. 2. 1.) quando adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum & adversùs Christum ejus. Quando fremuerunt gentes, tunc leo ille viro forti Samson venienti ad ducendam de alienigenis uxorem, (Iudic. 14. 5.) Christo scilicet descendenti ad habendam Ecclesiam de Gentibus, fremens ibat in obviam. Sed quid egit? Accepit, tenuit, fregit, dissipavit leonem; factus est in manibus ejus velut hœdus caprarum. Quid enim fieret populus fremens, nisi languidus peccator? Occisâ autem illâ feritate, jam non sic fremit regia potestas, non sic fremit populus Gentium [b] in obviam Christo: immo verò in ipso regno Gentium invenimus leges pro Ecclesia, tamquam favum in ore leonis. Quid ergo jam metuam aquam contradictionis, quæ propè

[a] Sic MSS. At editi, *mundare stercora.*

[b] Aliquot MSS. *non it in obviam Christo.*

jam tota siccata est? Illa penè jam silet, si amur- A
ca non contradicat. Quantumlibet mali sæviant alieni, ô si eos non adjuvent mali nostri. *Exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te in aqua contradictionis.* Recolitis quid de Christo dictum
Luca 2.34. sit, sic natum eum esse in multorum ruinam, & multorum resurrectionem, & in signum cui contradicetur. Novimus, videmus: signum crucis erectum est, & contradictum est ei. Contradictum est gloriæ crucis: sed titulus erat super crucem, qui non corrumpebatur. Est enim titulus in B
Psal. 59.1. Psalmo, In tituli inscriptionem ne corrumpas. Signum erat cui contradiceretur: dixerunt enim Ju-
Johan. 19. 21. dæi, Noli facere, Rex Judæorum; sed fac quòd ipse dixerit regem se esse Judæorum. Victa est contradictio, responsum est, Quod scripsi scripsi. *Exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te in aqua contradictionis.*

12. Hoc totum ab initio Psalmi usque ad hunc versum, de oleo torcularis audivimus. Quod restat magis dolendum est & cavendum: ad amur- C
cam enim torcularis pertinet usque ad finem; for-
* ad ℣. 9. tasse non frustra & interposito * *Diapsalmate.* Sed etiam hoc audire utile est, ut qui se jam in oleo videt, gaudeat; qui periclitatur ne in amurca
a [a] currat, caveat. Utrumque audi: unum dilige,
℣. 9. alterum time. *Audi populus meus, & loquar, & testificabor tibi.* Non enim populo alieno, non
Isai. 5. 3. enim populo non pertinenti ad torcular: Judicate, inquit, inter me & vineam meam. *Audi populus meus, & loquar, & testificabor tibi.* D

℣.10. 13. *Israël, si me audieris, * non erit in te deus recens.* Deus recens, est ad tempus factus: Deus autem noster non recens, sed ab æternitate in
3. Sent. dist. 12. Post prædicta. æternitatem. Et Christus noster recens fortè homo, sed sempiternus Deus. Quid enim ante principium? Et utique in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.
b Et ipse [b] Christus noster Verbum caro factum, ut habitaret in nobis. Absit ergo ut sit in aliquo deus recens. Deus recens, aut lapis, aut phan- E
tasma est. Non est, inquit, lapis: ego argenteum habeo & aureum. Meritò ipsa pretiosa vo-
Psal. 113.4. luit nominare, qui dixit, Idola Gentium argentum & aurum. Magna sunt, quia aurea & argentea sunt; pretiosa sunt, lucida sunt: sed tamen oculos habent, & non vident. Recentes hi dii. Quid recentius deo ex officina? Licèt illos jam vetustos aranearum casses contexerint, qui sempiterni non sunt, recentes sunt. hoc de Paganis.
Arius. Nescio quis alius, in vanitatem accipiens nomen F
Domini Dei sui, fecit sibi Christum creaturam, Christum imparem & inæqualem generanti, Filium Dei dicens, & Filium Dei negans. Si enim Filius unicus est, hoc quod Pater est, & hoc est ex æternitate. Tu autem nescio quid aliud cogita-
Manichæus. sti in corde tuo, deum recentem posuisti. Fecit sibi alius deum pugnantem contra gentem tenebrarum, timentem ne invadatur, satagentem ne corrumpatur; ex parte tamen corruptum, ut posset esse totus salvus; sed non totus, quia ex parte G
corruptus. Manichæi ista dicunt, faciunt sibi & isti in corde recentem deum. Non est talis Deus noster, non est talis portio tua Jacob: sed qui fecit cælum & terram, ipse est Deus tuus, qui non eget bonis, qui non timet à malis.

14. * Multi ergo hæretici cum Paganis alios & alios deos sibi ipsi fecerunt, alios & alios deos sibi finxerunt; & eos etiamsi non in templis, tamen quod est pejus in suo corde posuerunt, & falsorum ridendorumque simulacrorum templa ipsi facti sunt. Magnum opus est, intus hæc idola frangere; & locum Deo viventi, non recenti mundare. Omnes enim isti aliud atque aliud sentientes, alios atque alios deos sibi facientes, ipsamque fidem falsitate variantes, videntur dissentire: sed omnes à terrenis cogitationibus non recedunt, in terrenis cogitationibus consentiunt sibi. Opinio diversa est, vanitas una est. De illis in alio Psalmo dicitur, Ipsi de vanitate in unum. Psal. 61.10.
Quamvis opinionum varietate discordent, simili tamen vanitate colligantur. Et nostis quia vanitas retrò est, posterior est: ideo ille quæ retrò obli- Philip. 3.13.
tus, id est, vanitatem oblitus, in ea quæ antè sunt, id est, in veritatem extentus, sequitur ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Ergo in pejus sibi isti consentiunt, quamvis dissentire à se invicem videantur. Ideo Samson caudas vul- Judic. 15.4.
pium colligavit. Vulpes insidiosos maximéque hæreticos significant; dolosos, fraudulentos, cavernosis anfractibus latentes & decipientes, odore etiam tetro putentes. Contra quem odorem dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus [c] in omni 2. Cor. 2.15.
loco. Istæ vulpes significantur in Canticis canticorum, ubi dicitur, Capite nobis vulpes pusillas Cant. 2.15.
exterminantes vineas, latentes in cavernis tortuosis. Capite nobis, convincite nobis: capis enim eum quem de falsitate convincis. Contradicentibus denique vulpeculis Domino, & dicentibus, In qua potestate ista facis? Respondete mihi & Matth. 21. 23. &c.
vos, inquit, unum sermonem: Baptismus Johannis " Luca 20. 2. &c.
unde est? de cælo, an ex hominibus? Vulpes au- "
tem solent habere tales foveas, ut ex una parte intrent, & ex alia parte exeant: ad utrumque foramen captor vulpium retia posuit. Dicite mihi, De cælo est, an ex hominibus? Sentiunt illi eum " ex utraque parte tetendisse unde caperet; & aiunt apud se, Si dixerimus, inquiunt, de cælo, " dicturus est nobis, Quare ergo non credidistis? Il- " le enim testimonium Christo perhibuit. Si dixeri- " mus, de terra, lapidat nos populus, quia ut Pro- " phetam eum habent. Sentientes ergo hac atque hac esse unde caperentur, responderunt, Nescimus. Et Dominus: Nec ego vobis dico in qua po- " testate ista facio. Vos dicitis vos nescire quod sci- " tis, ego vobis non dico quod quæritis. Quia ex nulla parte exire ausi estis, in vestris tenebris remansistis. Obtemperemus ergo & nos, si possumus, dicenti verbo Dei, Capite nobis vulpes pu- Cant. 2.15.
sillas exterminantes vineas. Videamus si & nos quasdam vulpeculas capere possumus. Proponamus ad foramen utrumque, ut unde vulpes exire voluerit, capiatur. Verbi gratiâ, Manichæo facienti sibi deum recentem, & in corde suo ponenti quod non est, dicamus & interrogemus eum, Substantia Dei corruptibilis est, an incorruptibilis? Elige quod vis, & exi quà vis, sed non effugies. Si dixeris, Corruptibilis; non à populo, sed à teipso lapidaberis: si autem dixeris incorruptibilem Deum; incorruptibilis quomodo timuit gentem tenebrarum? Quid factura erat incorruptibili gens corruptionis? Quid restat nisi ut dica-

[a] Editi, *in amurcam incurrat.* At omnes MSS. habent, *currat:* & ex his plures, *in amurca*, id est, cum amurca currat de torculari.

[b] Sic MSS. At editi, *Et ipse Deus noster.*
[c] Hîc in editis additur, *Deo:* quod à MSS. abest.

tur, Nescimus? Sed tamen si hoc non dolo, sed A ignorantiâ dicitur, non remaneat in tenebris, ex vulpe fiat ovis, credat invisibili, incorruptibili soli Deo, non recenti; soli ab eo quod est solus, non ab eo quod est sol, ne nos ipsi vulpi fugienti aliam cavernam aperuisse videamur. Quamquam nec nomen solis formidabimus. Est enim in Scripturis nostris, Sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus. (Malach. 4.) Ab æstu solis hujus umbra appetitur: sub alas autem solis hujus ab æstu fugitur; sanitas enim in pennis ejus. Iste est sol de quo dicturi sunt impii, B Ergo erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. (Sap. 5. 6.) Dicturi sunt adoratores solis, Sol non ortus est nobis: quia cùm adorent solem, quem facit oriri super bonos & malos, non est eis ortus sol, qui solos illuminat bonos. (Matth. 5. 45.) Faciunt sibi ergo deos recentes quique quales volunt. Quid enim impedit officinam decepti cordis fabricare phantasma, quale voluerit? Sed omnes hi in posterioribus consentiunt, id est, simili vanitate detinentur. Unde C Samson noster, qui etiam interpretatur sol ipsorum, eorum scilicet quibus lucet; non omnium, sicuti est oriens super bonos & malos; sed sol quorumdam, sol justitiæ: (figuram enim habebat Christi:) colligavit, ut dicere cœperam, caudas vulpium, & ibi ignem alligavit; ignem ad incendendum, sed messes alienigenarum. (Judic. 15. 4.) Proinde tales consentientes in posterioribus; tamquam caudis colligati, trahunt ignem corrumpentem; sed non incendunt nostrorum segetes. Novit enim Domi- D nus qui sunt ejus, & recedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini. (2 Tim. 2. 19. &c.) In magna autem domo non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & alia quidem sunt in honorem, alia verò in contumeliam. Si quis autem mundaverit se ab hujusmodi, erit vas in honorem, utile Domino, ad omne opus bonum paratum; & ideo nec caudas vulpium, nec faces vulpium pertimescet. Sed videamus de populo isto: *Si me audieris*, inquit, *non erit in te deus recens.* Movet me, E quod dixit, *in te.* Non enim dixit, à te, quasi simulacrum forinsecùs adhibitum; sed, *in te*, in corde tuo, in imagine phantasmatis tui, in deceptione erroris tui tecum portabis deum tuum recentem, remanens vetustus. *Si* ergo *me audieris:* (Exod. 3. 14.) inquit; quia, Ego sum qui sum, *non erit in te deus recens: nec adorabis deum alienum.* Si enim in te non sit, *non adorabis deum alienum.* Si tu non cogites deum falsum, non adorabis deum fabricatum: *non enim erit in te deus recens.* F

15. *Ego enim sum.* (℣. 11.) Quid vis adorare quod non est? *Ego enim sum Dominus Deus tuus.* Quia, Ego sum qui sum. Et ego quidem sum, inquit, qui sum, super omnem creaturam: tibi tamen temporaliter quid præstiti? *Qui eduxi te de terra Ægypti.* Non illi tantùm populo dicitur. Omnes enim educti sumus de terra Ægypti, omnes per mare rubrum transivimus, inimici nostri persequentes nos in aqua perierunt. Non simus ingrati Deo nostro, non obliviscamur Deum manen- G tem, & fabricemus in nobis deum recentem. *Qui eduxi te de terra Ægypti:* loquitur Deus. *Dilata os tuum, & adimplebo illud.* Angustias pateris in te propter deum recentem constitutum in corde tuo; frange vanum simulacrum, dejice de conscientia tua fictum idolum: *dilata os tuum*, confitendo, amando: *& adimplebo illud*, quoniam apud me fons vitæ. (Psal. 35. 10.)

16. Hoc quidem dicit Dominus, sed quid sequitur? *Et non obaudivit populus meus vocem meam.* (℣. 12.) Non enim loqueretur ista, nisi populo suo. Scimus enim quia quæcumque Lex dicit, his qui in Lege sunt dicit. (Rom. 3. 19.) *Et non obaudivit populus meus vocem meam: & Israël non intendit mihi.* Quis? cui? *Israël mihi.* O ingrata anima! per me anima, à me vocata anima, à me in spem reducta, à me à peccatis abluta: *Et Israël non intendit mihi.* Baptizantur enim & transeunt per mare rubrum: sed in via murmurant, contradicunt, conqueruntur, seditionibus conturbantur, ingrati ei qui liberavit à persequentibus hostibus, qui ducit per siccum, per eremum, cum cibo tamen & potu, cum lumine nocturno & umbraculo diurno: *Et Israël non intendit mihi.*

17. *Et dimisi eos secundùm affectiones cordis eorum.* (℣. 13.) Ecce torcular: aperta sunt foramina, currit amurca. *Et dimisi eos*, non secundùm salutem præceptorum meorum; sed; *secundùm affectiones cordis eorum:* donavi eos sibi. Dicit & Apostolus, Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. (Rom. 1. 24.) *Dimisi eos secundùm affectiones cordis eorum: ibunt in affectionibus suis.* Inde est quòd horretis: si tamen eliquamini in gemellaria abscondita Domini, si tamen apothecas ejus adamastis, inde est quòd horretis. Alii defendunt circum, alii amphitheatrum, alii casas in vicis, alii theatra, alii illud, alii illud, alii postremò deos recentes suos. *Ibunt in affectionibus suis.*

18. *Si plebs mea audisset me, Israël si in viis meis ambulasset.* (℣. 14.) Dicit enim fortasse iste Israël, Ecce pecco, manifestum est, eo post affectiones cordis mei: sed quid facio? Diabolus hoc facit, dæmones hoc faciunt. Quid est diabolus? qui sunt dæmones? Certè inimici tui. *Israël si in viis meis ambulasset:* * *in nihilum omnes inimicos eorum humiliassem.* (℣. 15.) Ergo, *Si plebs mea audisset me.* Quare enim mea, si non audit me? *Si plebs mea audisset me.* Quid est, *plebs mea? Israël.* Quid est, *audisset me? Si in viis meis ambulasset.* Queritur, & gemit sub inimicis: *In nihilum inimicos eorum humiliassem; & super tribulantes eos misissem manum meam.*

19. Nunc verò quid queruntur de inimicis? Ipsi facti sunt pejores inimici. Quomodo enim? quid sequitur? De inimicis querimini: vos quid estis? *Inimici Domini mentiti sunt ei.* (℣. 16.) Renuntias? Renuntio. Et redit ad quod renuntiat. Utique quibus rebus renuntias, nisi factis malis, factis diabolicis, factis à Deo damnandis, furtis, rapinis, perjuriis, homicidiis, adulteriis, sacrilegiis, sacris abominandis, curiositatibus? His omnibus renuntias, & rursus his inflexus superaris. Facta sunt tibi posteriora deteriora prioribus. (2 Pet. 2. 20. & 22.) Canis reversus ad vomitum suum, & sus lota in volutabris cœni. *Inimici Domini mentiti sunt ei.* Et quanta patientia Domini? Quare non prosternuntur? quare non trucidantur? quare non terrâ dehiscente sorbentur? quare non cælo flagrante incenduntur? Quia magna patientia Domini. Et erunt impuniti? Absit. Non sibi tantum de Dei misericordia blandiantur, ut sibi ejus injustitiam polliceantur. Ignoras quia Dei patientia ad pœnitentiam te adducit? (Rom. 2. 4. &c.) Tu autem secundùm duritiam cordis tui & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei,

» qui reddet unicuique secundùm opera sua. Et si modò non reddit, tunc reddet. Si enim modò reddit, ad tempus reddit: non converso autem nec correcto, in æternum reddet. Vide ergo quia non erunt impuniti, adtende quod sequitur: *Inimici Domini mentiti sunt ei.* Dicturus es, Et quid eis fecit? Non vivunt? non auras carpunt? non lucem hauriunt? non fontes potant? non fructus terræ edunt? *Et erit tempus eorum in æternum.*

20. Nemo sibi ergo blandiatur, quia quasi ad torcular pertinet: bonum est illi, si ad oleum in torculari pertineat. Non sibi polliceatur unusquisque habens facta nefaria, quæ regnum Dei non possidebunt, (Gal. 5. 21.) & dicat sibi, Quoniam habeo signum Christi & [a] sacramenta Christi, non delebor in æternum; & si purgor, per ignem salvus ero. Nam quid est quod ait Apostolus de his qui habent fundamentum? (1. Cor. 3. 11.) Fundamentum aliud » nemo potest ponere præter id quod positum est, » quod est Christus Jesus. Quid est, inquiunt, quod sequitur? (Ibidem 10. &c.) Unusquisque autem super fundamen- » tum videat quid superædificat. Alius enim super- » ædificat aurum, argentum, lapides pretiosos: » alius ligna, fœnum, stipulam: uniuscujusque » opus quale sit, ignis probabit: dies enim Domi- » ni declarabit; quia in igne revelabitur. Si cujus » opus permanserit quod superædificavit, merce- » dem accipiet: hoc est, quia super fundamentum justa opera ædificavit, aurum, argentum, lapides pretiosos. Si autem peccata, lignum, fœnum, stipulam: tamen propter fundamentum » ipse salvus erit, sic tamen tamquam per ignem. Fratres, nimis timidus esse volo: melius est enim non vobis dare securitatem malam. Non dabo quod non accipio, timens terreo: securos vos facerem, si securus fierem: ego ignem æternum timeo. *Et erit tempus eorum in æternum*, non accipio nisi ignem æternum: de quo alio loco Scriptura dicit, (Isai. 66. 24.) Ignis eorum non exstinguetur, & vermis eorum non morietur. Sed de impiis dixit, ait aliquis, non de me; qui quamvis peccator sim, quamvis adulter, quamvis fraudator, quamvis raptor, quamvis perjurus; habeo tamen in fundamento Christum, Christianus sum, baptizatus sum: ego per ignem purgor, & propter fundamentum non pereo. Dic mihi iterum, Quid es? Christianus, inquit. Interim transi. Quid aliud? Raptor, adulter, & cetera de quibus Apostolus dicit, (Gal. 5. 21.) Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Certè ergo à talibus non correctus, de talibus commissis pænitentiam non agens, regnum cælorum speras? Non opinor. Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Et ignoras quia patientia Dei ad pænitentiam te adducit? (Rom. 2. 4.) Tu nescio quid tibi pollicens secundùm duritiam tuam & cor impænitens thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundùm opera sua. Adtende ergo ipsum judicem venientem. Bene: Deo gratias: Non tacuit sententiam definitivam, non misit foras reos & duxit velum. Antè voluit prænuntiare, quod disposuit facere. Nempe congregabuntur ante eum omnes gentes. (Matth. 25. 32.) Quid de illis faciet? Separabit eas, & alios ponet ad dexteram, alios ad sinistram. Numquid medius locus servatus est? Quid dextris dicturus

A est? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. (Matth. 25. 34.) Quid sinistris? Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus. (Ibidem 41.) Si non times mitti quò, vide cum quo. Si ergo opera illa omnia regnum Dei non possidebunt; (Gal. 5. 21.) immo non opera, sed qui talia agunt: nam opera talia in igne non erunt. Non enim illo igne ardentes furaturi sunt & adulteraturi: sed qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Non ergo erunt à dextris cum illis quibus dicetur, Venite benedicti Patris

B mei, percipite regnum: quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Si ergo à dextris non erunt, non restat nisi ut sint à sinistris. Sinistris quid dicet? Ite in ignem æternum. Quia *erit tempus eorum in æternum.*

21. Expone ergo, inquit, nobis, ligna, fœnum, stipulam qui ædificant super fundamentum, quomodo non pereant, sed salvi fiant, sic tamen quasi per ignem. Obscura quidem illa quæstio, sed ut possum breviter dico. Fratres,

C sunt homines omnino contemtores sæculi hujus, quibus non est [b] gratum quidquid temporaliter fluit, non hærent dilectione aliqua terrenis [c] operibus, sancti, casti, continentes, justi, fortassis & omnia sua vendentes & pauperibus distribuentes, aut possidentes tamquam non possidentes, (1. Cor. 7. 30.) & utentes hoc mundo tamquam non utentes. Sunt autem alii qui rebus infirmitati concessis inhærent aliquantùm dilectione. Non rapit villam alienam, sed sic amat suam, ut si perdiderit, con-

D turbetur. Non appetit uxorem alienam, sed sic inhæret suæ, sic miscetur suæ, ut modum non ibi teneat præscriptum tabulis, (Tabulæ matrimoniales.) liberorum procreandorum causâ. Non tollit aliena, sed repetit sua, & habet cum fratre suo judicium. Talibus enim dicitur, (1. Cor. 6. 7.) Jam quidem omnino delictum est in vobis, quia judicia habetis vobiscum. Verùm ipsa judicia in Ecclesia jubet agi, non ad forum trahi, tamen delicta esse dicit. Contendit enim Christianus pro rebus terrenis ampliùs quàm de-

E cet eum cui promissum est regnum cælorum. Non totum cor sursum levat, sed aliquam partem ejus trahit in terra. Denique si veniat tentatio [d] ducendi martyrii, illi qui habent in fundamento Christum, (1. Cor. 3. 11.) & ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos, quid dicunt ex hac opportunitate? Bonum est mihi dissolvi, & esse cum Christo. (Philip. 1. 23.) Alacres currunt, aut nihil, aut modicè de terrena fragilitate contristantur. Illi autem amantes res proprias, domos proprias, graviter contur-

F bantur, fœnum & stipula & ligna ardent. Habent ergo ligna, fœnum, stipulam super fundamentum; sed rerum concessarum, non illicitarum. Dico enim, Fratres, possides fundamentum, hære cælo, calca terram. Si talis es, non ædificas nisi aurum, argentum, & lapides pretiosos. Cùm autem dixeris, Amo possessionem istam, timeo ne pereat; & imminet damnum, & tu contristaris: non quidem præponis eam Christo; nam sic amas possessionem istam, ut si

G dicatur tibi, Ipsam vis, an Christum? etsi tristis eam perdis, plus tamen amplecteris Christum, quem posuisti in fundamento: salvus eris tamquam per ignem. Audi aliud: Non potes tenere possessionem istam, nisi dixeris falsum testimonium. Et hoc non facere, Christum in funda-

[a] Plerique MSS. & sacramentum Christi.
[b] Sic Er. & aliquot MSS. Alii, *natum*: aut cum Lov. *notum*.
[c] Ferrariensis MS, *opibus*.
[d] Plures optimæ notæ MSS. *dicendi martyrii.*

mento ponere est: veritas enim dixit: Os quod mentitur, occidit animam. Ergo si possessionem tuam diligis, non tamen propter illam facis rapinam, non propter illam dicis falsum testimonium, non propter illam facis homicidium, non propter illam falsum juras, non propter illam Christum negas: eo quòd non propter illam facis hæc, Christum habes in fundamento. Sed tamen quia diligis illam, & contristaris si perdas illam, super fundamentum posuisti, non aurum, aut argentum, aut lapides pretiosos; sed ligna, fœnum, stipulam. Salvus ergo eris, cùm ardere cœperit quod ædificasti, sic tamen quasi per ignem. Nemo enim super fundamentum hoc ædificans adulteria, blasphemias, sacrilegia, idololatrias, perjuria, putet se salvum futurum per ignem, quasi ista sint ligna, fœnum, stipula: sed qui ædificat amorem terrenorum super fundamentum regni cælorum, id est, super Christum, ardebit amor rerum temporalium, & ipse salvus erit per idoneum fundamentum.

22. *Inimici Domini mentiti sunt ei*, dicendo, eo ad vineam, & non eundo: *& erit tempus eorum*, non ad tempus, sed *in æternum*. Et qui sunt isti? *Et cibavit illos ex adipe frumenti.* (℣. 17.) Nostis adipem frumenti, unde cibantur multi inimici, qui mentiti sunt ei. *Et cibavit illos ex adipe frumenti*: miscuit eos sacramentis suis. Et Judam, quando dedit buccellam, ex adipe frumenti cibavit. (Johan. 13. 26.) Et inimicus Domini mentitus est ei, & erit tempus ejus in æternum. *Et cibavit illos ex adipe frumenti: & de petra melle saturavit eos.* O ingratos! *Cibavit ex adipe frumenti, & de petra melle saturavit eos.* In eremo de petra aquam produxit, non mel. (Exodi 17. 6.) Mel sapientia est, primatum dulcoris tenens in escis cordis. Quàm multi ergo inimici Domini mentientes Domino cibantur, non solùm ex adipe frumenti, sed etiam de petra melle, de sapientia Christi? Quàm multi delectantur verbo ejus & cognitione sacramentorum ejus, solutione parabolarum ejus, quàm multi delectantur, quàm multi clamant? Et non est hoc mel de quolibet homine, sed de petra. Petra autem erat Christus. (1. Cor. 10. 4.) Quàm multi ergo satiantur de melle isto, clamant, dicunt, Suave est: dicunt, Nihil melius, nihil dulcius vel intelligi vel dici potuit. Et tamen inimici Domini mentiti sunt ei. Nolo ampliùs immorari in rebus dolendis: quamquam terribiliter Psalmus ad hoc finitus sit, tamen à fine ejus, obsecro vos, recurramus ad caput: Exsultate Deo adjutori nostro. (℣. 2.) [a] Conversi ad Deum.

Et post verbum:

(Adhortatio ad tractatum insequenti die audiendũ, & ludos sæculares contemnendos.)

23. NON parum vestras mentes in nomine Christi divina spectacula tenuerunt, & suspenderunt vos, non solùm ad appetenda quædam, sed ad quædam etiam fugienda. Ista sunt spectacula utilia, salubria, ædificantia, non destruentia: immo & destruentia, & ædificantia; destruentia recentes deos, ædificantia fidem in verum & æternum Deum. Etiam in crastinum diem invitamus Caritatem vestram. Cras illi habent, ut audivimus, mare in theatro: nos habeamus portum in Christo. Sed quoniam perendino die, id est, quartâ sabbati, non possumus ad mensam Cypriani convenire, quia festivitas est sanctorum Martyrum; crastino ad ipsam mensam conveniamus.

IN PSALMUM LXXXI. ENARRATIO.

1. PSALMUS *ipsi Asaph.* Psalmo huic titulum, sicut aliis qui similiter prænotantur, vel nomen ejus hominis indidit, à quo scriptus est, vel ejusdem hominis interpretatio; ut ad synagogam, quod est Asaph, ejus intelligentia referatur: præsertim quia hoc & primus ejus versus assignat. (℣. 1.) Sic enim incipit: DEUS *stetit in synagoga* [b] *deorum.* (Item ℣. 1.) Quos utique deos absit ut intelligamus deos Gentium, sive idola, sive aliquam præter homines cælestem terrestremve creaturam: cùm paulò post hunc versum idem iste Psalmus asserat, & quos deos intelligi velit, in quorum synagoga stetit Deus, apertiùs exprimat, ubi ait, Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes; vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis. (℣. 6.) In horum ergo synagoga filiorum Altissimi, de quibus idem Altissimus per Isaiam dicit, Filios genui & exaltavi, ipsi autem me spreverunt, stetit Deus. (Isai. 1. 2.) In synagoga populum Israël accipimus: quia & ipsorum propriè synagoga dici solet, quamvis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli numquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: sive discernendi caussâ, sive quòd inter congregationem unde synagoga, & convocationem unde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quòd scilicet congregari & pecora solent, atque ipsa propriè, quorum & greges propriè dicimus; convocari autem magis est utentium ratione, sicut sunt homines. Unde ex persona ipsius Asaph in alio Psalmo canitur, Quasi pecus factus sum apud te, & ego semper tecum. (Psal. 72. 23.) Quando utique quamvis uni vero Deo mancipatus videretur, pro magnis tamen ac summis bonis ab illo carnalia, terrena, temporalia requirebant. Invenimus eos sæpè etiam filios appellatos, non eâ gratiâ quæ ad novum Testamentum pertinet, sed illâ quæ ad vetus: quia & ipsa gratia est, qua elegit Abraham, & ex ejus carne tam magnum populum propagavit; qua nondum natos Jacob dilexit, Esaü autem odio habuit; (Malac. 1. 2.) qua liberavit ex Ægypto, qua in terram promissionis ejectis Gentibus introduxit. Nisi enim & ipsa esset gratia, non utique de nobis, quibus non ad terrenum, sed ad regnum cælorum capessendum data est potestas filios Dei fieri, in eodem mox Evangelio diceretur, quòd accepimus gratiam pro gratia, (Johan. 1. 12.) (Ibidem 16.) id est, pro Testamenti veteris promissionibus Testamenti novi promissiones. Liquet igitur quantum existimo, in qua deorum synagoga steterit Deus.

2. Deinceps requirendum est, utrùm Patrem, an Filium, an Spiritum-sanctum, an ipsam Trinitatem accipere debeamus *stetisse in synagoga deorum, in medio autem deos discernere.* (Item ℣. 1.) Quia & singulus quisque Deus, & ipsa Trinitas unus Deus. Non quidem facile est hoc eliquare: quia &, non corporalem, sed spiritalem Dei præsentiam, quæ congruit ejus substantiæ, negari non

[a] In editis omissa fuerant hæc verba, *Conversi ad Deum. Et post verbum*: quæ nos restituimus ex MSS.

[b] Hunc ℣. 1. habes item expositum in Enarratione Psal. 94.

potest adesse conditis rebus mirabili videlicet & A
Psal. 138. 8. vix paucis intelligibili modo, cui dicitur, Si ad-
» scendero in cælum, tu ibi es; si descendero in in-
fernum, ades. Unde meritò perhibetur stare
Deus in congregatione hominum invisibiliter,
Jerem. 23. 24. sicut cælum & terram ipse implet, quod per Pro-
phetam de se ipse prædicat: nec tantùm perhi-
betur, sed pro captu mentis humanæ utcumque
cognoscitur stare in eis quæ creavit, si & homo
Johan. 3. 29. stet & audiat eum, & gaudio gaudeat propter
ejus intimam vocem. Verumtamen, quantum ar- B
bitror, Psalmus iste insinuare aliquid molitur,
quod ex quodam tempore factum est, ut staret
Deus in synagoga deorum. Nam illa statio qua
cælum & terram implet, nec ad synagogam pro-
priè pertinet, nec tempore variatur. *Deus* ita-
que *stetit in synagoga deorum*, nimirum ille qui
Matth. 15. 24. de se dixit, Non sum missus nisi ad oves, quæ pe-
rierunt domûs Israël. Dicitur & caussa: *In me-
dio autem deos discernere.* Agnosco igitur Deum
Rom. 9. 5. stetisse in synagoga deorum, quorum patres, & C
ex quibus Christus secundùm carnem. Ut enim
staret Deus in synagoga deorum, ad hoc ex ipsis
secundùm carnem. Sed quid Deus? Neque enim
quales illi, in quorum deorum synagoga stetit:
Ibidem. sed sicut illic Apostolus sequitur, Qui est super
omnia Deus benedictus in sæcula. Agnosco, in-
quam, stetisse: agnosco & in medio Deum spon-
Iohan. 1. 26. sum, de quo amicus ejus quidam dicit, In me-
dio vestrûm stat, quem vos nescitis. Quippe
℣. 5 de quibus paulò pòst in hoc Psalmo dicitur, Nes- D
» cierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambu-
Rom. 11. 25. lant. Testificatur & Apostolus, Quoniam cæci-
tas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gen-
tium intraret. Stantem quippe in medio sui vi-
debant eum: sed non eum videbant Deum, qua-
Johan. 14. 9. lem se volebat videri, dicens, Qui me [a] vidit,
vidit & Patrem. Discernit autem deos, non eo-
rum meritis, sed gratiâ suâ, ex eadem consper-
Rom. 9. 21. sione faciens alia vasa in honorem, alia in contu-
1. Cor. 4. 7. meliam. Quis enim te discernit? Quid enim ha- E
bes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid
gloriaris quasi non acceperis?

3. Audi & vocem Dei discernentis, audi &
Psal. 28. 7. vocem Domini dividentis flammam ignis: *Usque*
℣. 2. *quò judicatis iniquitatem, & facies peccantium*
Psal. 4. 3. *sumitis?* Sicut alibi: Usque quò graves corde?
Numquid & usque ad adventum ejus qui lumen
est cordis? Dedi legem, duriter restitistis: misi
Prophetas, injuriis affecistis, aut interfecistis, F
b aut hæc agentibus [b] connivistis. Sed ut illis nec
loqui dignum sit, qui occiderunt servos Dei præ-
missos ad se: vos qui cùm hæc fierent tacuistis, id
est, vos qui eos qui tunc tacuerunt, velut inno-
centes imitari voluistis, *usque quò judicatis ini-
quitatem, & facies peccantium sumitis?* Num-
quid etiam nunc & ipse heres veniens occidendus
est? Nonne ipse propter vos sine patre esse vo-
luit tamquam pupillus? Nonne propter vos esu-
rivit & sitivit ut egenus? Nonne ad vos clamavit, G
Matth. 11. 29. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde?
2. Cor. 8. 9. Nonne pauper factus est, cùm dives esset, ut ip-
℣. 3. sius paupertate ditaremini? *Judicate* ergo *pupil-
lo & egeno, humilem & pauperem justificate.*
Non illos propter se superbos & divites, sed
istum propter vos humilem & pauperem, ju-
stum credite, justum prædicate.

4. Sed invidebunt ei, nec omnino parcent,
dicentes, Hic est heres, venite, occidamus eum, Matth. 21. 38.
& nostra erit hereditas. *Auferte* ergo *inopem, &* ℣. 4.
pauperem de manu peccatoris eruite. Hæc dicta
sunt, ut sciretur in eo populo in quo natus & oc-
cisus est Christus, nec illos fuisse immunes à tan-
to scelere, qui cùm essent tantæ multitudinis, ut
eos sicut Evangelium loquitur, timerent Judæi, Luca 22. 2.
& propterea in Christum manum mittere non au-
derent, postea conniverunt, eumque interimi à
malignis & invidis Judæorum principibus permi-
serunt: qui si voluissent, timerentur semper, ut
numquam in illum sceleratorum prævalerent ma-
nus. De his quippe & alibi dicitur, Canes muti Isai. 56. 10.
nescierunt latrare. De his etiam illud, Ecce quo- Isai. 57. 1.
modo justus periit, & nemo considerat. Periit,
quantum in ipsis est, qui eum perdere voluerunt:
nam quomodo ille posset perire moriendo, qui
eo modo potiùs quod erat perditum requirebat?
Porrò si isti justè increpantur, meritóque arguun-
tur, qui tantum scelus fieri dissimulando siverunt:
quomodo increpandi, aut ne increpandi quidem,
sed qua severitate damnandi sunt, qui hoc con-
silio malitiâque fecerunt?

5. Verumtamen omnibus, quod sequitur, re-
ctissimè congruit: *Nescierunt, & non intellexe-* ℣. 5.
runt, in tenebris ambulant. Quia & illi si cogno- 1. Cor. 2. 8.
vissent, numquam Dominum gloriæ crucifixis-
sent: & illi si cognovissent, numquam Barabbam
liberandum, & Christum crucifigendum petere
consensissent. Sed quoniam suprà memorata cæ- Rom. 11. 25.
citas ex parte Israël facta est, donec plenitudo
Gentium intraret: per hanc utique illius populi
cæcitatem crucifixo Christo, *movebuntur omnia
fundamenta terræ.* Sic mota sunt, & movebun-
tur, donec intret quæ prædestinata est Gentium
plenitudo. Nam & in ipsa morte Domini terra Matth. 27. 51.
mota est, & petræ scissæ sunt. Et si intelligamus
fundamenta terræ, terrenorum bonorum copiâ
felices; rectè prædictum est quòd moverentur,
vel admirando sic amari, sic coli humilitatem,
paupertatem, mortem, velut magnam secundùm
ipsos miseriam Christi; vel ipsi quoque hujus
mundi vana felicitate contemta, illam diligendo
atque sectando. Ita moventur omnia fundamen-
ta terræ, cùm partim mirantur, partim etiam
commutantur. Sicut enim non absurdè dicimus
fundamenta cæli, quibus regnum cælorum su-
perædificatur in sanctis & fidelibus, quos dicit
Scriptura lapides vivos: quorum fundamentum 1. Pet. 2. 5.
est primitus ipse Christus ex virgine, de quo dicit
Apostolus, Fundamentum aliud nemo potest po- 1. Cor. 3. 11.
nere præter quàm quod positum est, quod est
Christus Jesus: deinde ipsi Apostoli & Prophetæ,
quorum auctoritate locus cælestis eligitur, ut
eam sectando coædificemur: unde dicit ad Ephe-
sios, Jam non estis peregrini & inquilini, sed Ephes. 2. 19.
» estis cives sanctorum & domestici Dei, superædi- &c.
» ficati supra fundamentum Apostolorum & Pro-
» phetarum, ipso summo angulari lapide exsisten-
» te Christo Jesu, in quo omnis ædificatio compa-
» cta crescit in templum sanctum in Domino: ita
non inconvenienter fundamenta terræ intelligun-
tur, quorum terrenam felicitatem præpollentem
atque potentem homines invidendo, eorum au-
ctoritate

[a] Sic MSS. At editi, *Qui me videt, videt &c.*

[b] Er. *connibuistis*: & infrà loco *conniverunt*, habet *conhibuerunt*: atque ita veteres libri, in quibus pro verbo *conniveo*, constanter scriptum est *conhibeo*.

ctoritate ad hujusmodi bona concupiscenda pertrahuntur, & adipiscendo coædificantur tamquam terra super terram, sicut in illo superno ædificio cælum super cælum: quia & peccatori Gen. 3. 19. dictum est, Terra es, & in terram ibis; &, Psal. 18. 2. Cæli enarrant gloriam Dei; cùm in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

6. Terrenæ autem felicitatis regnum superbia est, contra quam venit humilitas Christi, exprobrans eis quos vult ex humilitate filios Altissimi ℣. 6. facere, atque increpans: *Ego dixi, Dii estis,* ℣. 7. *& filii Altissimi omnes.* * *Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus ex principibus cadetis.* Sive ad illos dixerit, *Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes*, ad eos utique qui prædestinati sunt in vitam æternam: ad alios verò, *Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus ex principibus cadetis*, hoc modo etiam deos discernens: sive omnes simul increpat, ut obedientes correctosque discernat: *Ego*, inquit, *dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes*: id est, omnibus vobis promisi cælestem felicitatem: *vos autem*, per infirmitatem carnis, *sicut homines moriemini*; & per elationem animi, *sicut unus ex principibus*, id est diabolus, non extollemini, sed *cadetis*. Velut si diceret: Cùm tam pauci sint dies vitæ vestræ, ut citò sicut homines moriamini, non vobis prodest ad correctionem: sed tamquam diabolus, cujus dies in hoc sæculo multi sunt, quia carne non moritur, extollimini, ut cadatis. Per diabolicam quippe superbiam factum est, ut Christi gloriæ perversi & cæci principes Judæorum invidissent: per hoc vitium factum est, & fit, ut Christi usque ad mortem crucifixi humilitas vilescat eis, qui hujus sæculi diligunt excellentiam.

℣. 8. 7. Proinde ut hoc vitium sanetur, ex ipsius Prophetæ persona dicitur, *Surge Deus, judica terram.* [a] Tumuit enim terra, cùm te crucifigeret: surge à mortuis, & judica terram. *Quoniam tu disperdes in omnibus gentibus*: quid, nisi terram? hoc est, eos qui terrena sapiunt, sive ipsum affectum in credentibus terrenæ cupiditatis & [b] elationem absumens; sive non credentes, terram conterendam perdendamque discernens. Sic per membra sua, quorum conversatio in cælis est, judicat terram, & disperdit in omnibus gentibus. Nec prætereundum, quod nonnulli codices habent, *Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.* Quia & hoc non inconvenienter accipitur, neque ut simul utrumque sit quidquam repugnat. Fit ergo hereditas ejus per caritatem, quam suis præceptis & gratiâ misericorditer excolendo, terrenam disperdit cupiditatem.

IN PSALMUM LXXXII.
ENARRATIO.

℣. 1. 1. PSALMI hujus titulus est, *Canticum Psalmi Asaph.* Jam sæpe diximus quid interpretetur Asaph, id est, congregatio. Homo ergo ille qui vocabatur Asaph, in figura congregationis populi Dei in multorum Psalmorum titulis ponitur. Græcè autem congregatio synagoga dicitur, quod velut proprium nomen Judæorum populus tenuit, ut synagoga appellaretur: sicut populus Christianus usitatiùs A vocatur Ecclesia, cùm & ipse utique congregetur.

2. Populus itaque Dei in isto Psalmo dicit, DEUS, *quis similis erit tibi?* Quod ego arbitror ℣. 2. accommodatiùs accipi in Christo, quia in similitudine hominum factus, Philip. 2. 7. putatus est ab eis à quibus contemtus est, ceteris hominibus comparandus: nam & inter iniquos deputatus est; Isai. 53. 12. sed ad hoc ut judicaretur. Cùm autem veniet judicaturus, tunc fiet quod hîc dicitur, *Deus, quis similis* B *erit tibi?* Si enim Psalmi non solerent loqui ad Dominum Christum, non diceretur etiam illud, quod ipsi dictum esse nullus potest dubitare fidelium: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, Psal. 44. 7. virga directionis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ participibus tuis. Huic ergo & nunc dicitur, *Deus, quis similis erit tibi?* Multis enim similis in humilitate esse voluisti, usque & latronibus, qui Luca 23. 32. C tecum sunt crucifixi: sed in claritate cùm venies, *quis similis erit tibi?* Quid enim magnum dicitur, cùm Deo dicitur, *Quis similis erit tibi*, nisi illi dicatur, qui similis esse hominibus voluit, formam servi accipiens, in similitudine hominum Philip. 2. 7. factus, & habitu inventus ut homo? Et ideo non ait, Quis similis est tibi? quod utique rectè diceretur, si hoc ad divinitatem referretur. Quia verò ad formam servi relatum est, tunc ejus à ceteris hominibus dissimilitudo apparebit, quando D apparebit in gloria. Ideo sequitur, *Ne taceas, neque compescaris Deus.* Quia primò tacuit, ut judicaretur: quando sicut agnus coram tondente Isai. 53. 7. se fuit sine voce, sic non aperuit os suum, & suam compescuit potestatem. Quam ut se compescere ostenderet, ad illam ejus vocem qua dixit, Ego Johan. 18. 5. sum, hi qui eum apprehendendum quærebant, redierunt retrò, & ceciderunt. Quando ergo teneretur atque pateretur, nisi se ipse cohiberet atque compesceret, & quodam modo mitigaret? E Nam & sic quidam interpretati sunt quod hîc positum est, *Neque compescaris Deus*, ut dicerent, *Neque mitescas Deus.* Ipse alibi dicit, Tacui, Isai. 42. 14. numquid semper tacebo? Cui dicitur hîc, *Ne taceas*: de illo alibi dicitur, Deus manifestus veniet, Psal. 49. 3. Deus noster, & non silebit. Dicitur hîc, *Ne taceas.* Tacuit enim, ut judicaretur, quando venit occultus: non autem tacebit, ut judicet, quando veniet manifestus.

3. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui* ℣. 3. F *oderunt te extulerunt caput.* Novissimos dies significare mihi videtur, quando hæc quæ nunc metu comprimuntur, in liberam vocem eruptura sunt, sed planè irrationabilem, ut sonitus magis quàm locutio vel sermo dicendus sit. Non itaque tunc odisse incipient, sed qui oderunt te, tunc levabunt caput. Nec capita, sed *caput*: quando eò perventuri sunt, ut etiam illud caput habeant, quod extollitur super omne quod dicitur Deus, 2. Thess. 2. 4. & quod colitur: ut in illo maximè impleatur, Qui Luca 14. 11. G se exaltat, humiliabitur: & cùm eum ille cui dicitur, Ne taceas, neque mitescas Deus, interficiet spiritu oris sui, & evacuabit illuminatione 2. Thess. 2. 8. præsentiæ suæ.

4. *Super populum tuum malignaverunt consilium*: ℣. 4. vel, sicut alii codices habent, *astutè cogitaverunt consilium, & cogitaverunt adversus*

[a] Sic meliores MSS. At editi, *Timuit.*

[b] Editi, *& electionem assumens.* Emendantur auctoritate MSS.

sanctos tuos. Irridenter ista dicuntur. Quando enim valerent nocere populo vel plebi Dei, vel [Rom. 8. 31.] sanctis ejus qui noverunt dicere, Si Deus pro nobis, quis contra nos?

[ỳ. 5.] 5. *Dixerunt, Venite, & disperdamus eos de gente.* Singularem numerum posuit pro plurali: sicut dicitur, Cujus est hoc pecus, etiam si de grege interrogetur, & intelliguntur pecora. Denique alii codices *de gentibus* habent, ubi magis interpretes intellectum quàm verbum secuti sunt. *Venite, & disperdamus eos de gente.* Ipse est ille sonus, quo sonuerunt magis quàm locuti sunt, quoniam inaniter inania strepuerunt. *Et non memoretur nominis Israël ultrà.* Hoc alii planiùs dixerunt, *Et non sit memoria nominis Israël adhuc.* Quia *memoretur nominis*, in Latina lingua inusitata locutio est: potiùs enim dici solet, memoretur nomen: sed eadem ipsa sententia est. Nam qui dixit, *memoretur nominis*, Græcam transtulit locutionem. *Israël* autem hîc debet intelligi [Gal. 3. 29.] utique semen Abrahæ, cui dicit Apostolus, Ergo " Abrahæ semen estis, secundùm promissionem heredes. Non Israël secundùm carnem, de quo [1. Cor. 10. 18.] dicit, Videte Israël secundùm carnem.

[ỳ. 6.] 6. *Quoniam cogitaverunt unanimiter, simul adversùs te testamentum disposuerunt*: quasi possent esse fortiores. Testamentum sanè in Scripturis non illud solùm dicitur, quod non valet nisi testatoribus mortuis: sed omne pactum & placitum [Gen. 31. 44.] testamentum vocabant. Nam Laban & Jacob testamentum fecerunt, quod utique etiam inter vivos valeret: & innumerabilia talia in divinis leguntur eloquiis.

7. Deinde incipit inimicos Christi commemorare sub quibusdam vocabulis Gentium: quorum vocabulorum interpretatio satis indicat quid velit intelligi. Talibus enim nominibus convenientissimè figurantur veritatis inimici. Idumæi quippe interpretantur, vel sanguinei, vel terreni. Ismaëlitæ, obedientes sibi, utique non Deo, sed sibi. Moab, ex patre: quod in malo non intelligitur meliùs, nisi cùm ipsa historia cogitatur, quod [Gen. 19. 36. & 37.] pater Lot filiæ suæ illicitè se utenti permixtus eum genuit; quia ex ipsa re tale nomen accepit. [1. Tim. 1. 8.] Bonus autem pater, [a] sed sicut Lex, si quis eâ legitimè utatur, non incestè & illicitè. Agareni, proselyti, id est, advenæ: quo nomine significantur inter inimicos populi Dei, non illi qui cives fiunt; sed qui in animo alieno atque adventitio perseverant, & nocendi occasione inventa se ostendunt. Gebal, vallis vana, id est, fallaciter humilis. Amon, populus turbidus, vel populus mæroris. Amalech, populus linguens; unde ali[Psal. 71. 9.]bi dictum est, Et inimici ejus terram linguent. Alienigenæ quamvis & ipso nomine Latino se indicent alienos, & ob hoc consequenter inimicos, tamen in Hebræo dicuntur Philistiim, quod interpretatur cadentes potione, velut quos fecit ebrios luxuria sæcularis. Tyrus linguâ Hebræâ dicitur Sor: quod sive angustia sive tribulatio interpretetur, secundùm illud accipiendum est in [Rom. 2. 9.] his inimicis populi Dei, quod ait Apostolus, Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. Omnes ergo hi sic enumeran[ỳ. 7.]tur in hoc Psalmo: *Tabernacula Idumæorum &* [ỳ. 8.] *Ismaëlitæ, Moab & Agareni,* * *Gebal & Amon & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum.*

8. Et tamquam indicans caussam, quare sint inimici populo Dei, adjungit & dicit, *Etenim As*[ỳ. 9.]*sur venit cum illis.* Assur autem pro ipso diabolo figuratè intelligi solet, qui operatur in filiis dif[Ephes. 2. 2.]fidentiæ, tamquam in vasis suis, ut oppugnent populum Dei. *Facti sunt*, inquit, *in adjutorium filiis Lot.* Quia omnes inimici, operante in se principe suo diabolo, *facti sunt in adjutorium filiis Lot*, qui interpretatur declinans. Angeli autem apostatici bene intelliguntur tamquam filii declinationis: à veritate quippe declinando, in satellitium diaboli discesserunt. Hi sunt de quibus dicit Apostolus, Non est vobis colluctatio adver[Ephes. 6. 12.]sùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes " & potestates & rectores mundi tenebrarum ha" rum, adversùs spiritalia nequitiæ in cælestibus. " [b] Quapropter istos invisibiles inimicos adjuvant homines infideles, in quibus operantur ad oppugnandum populum Dei.

9. Jam nunc videamus quid imprecetur Propheticus spiritus, magis prædicens quàm maledicens. *Fac illis*, inquit, *sicut Madiam & Si*[ỳ. 10.]*saræ, sicut Iabin in torrente Cison.* * *Disperierunt* [ỳ. 11.] *in Endor, facti sunt ut stercus terræ.* Hos omnes secundùm historiam populus Israël, qui tunc [Judic. 4. 15. 16. &c.] erat populus Dei, debellavit & vicit: sicut etiam [ỳ. 12.] illos quos deinceps commemorat, dicens, *Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana.* Interpretationes autem eorum nominum istæ sunt. Madiam interpretatur declinans judicium: Sisara, gaudii exclusio: Jabin, sapiens. Sed in his inimicis à populo Dei superatis, ille intelligendus est sapiens, de quo Apostolus di[1. Cor. 1. 20.]cit, Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi? Oreb, siccitas: Zeb, lupus: Zebee, victima, sed lupi; habet enim & ipse victimas suas. Salmana, umbra commotionis. Hæc omnia congruunt malis, quos in bono vincit populus Dei. Porrò autem Cison, in quo torrente victi sunt, interpretatur duritia eorum. Endor, ubi perierunt, interpretatur fons generationis, sed utique carnalis, cui dediti perierunt: non curantes regenerationem, quæ perducit ad vitam, ubi [Matth. 22. 30.] non nubent, neque uxores ducent; non enim incipient mori. Meritò ergo de his dictum est, *Facti sunt ut stercus terræ*: de quibus nihil propagatum est, nisi terrena fecunditas. Sicut ergo illi omnes in figura superati sunt à populo Dei, sic istos inimicos precatur in veritate superari.

[ỳ. 13.] 10. *Omnes*, inquit, *principes eorum*, * *qui dixerunt, Hereditate possideamus sanctuarium Dei.* Ipse est sonitus inanis, quo, ut suprà dictum est, [ỳ. 3.] inimici tui sonuerunt. Sanctuarium autem Dei quid intelligendum est, nisi templum Dei, de [1. Cor. 3. 17.] quo Apostolus ait, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos? Nam quid aliud inimici, nisi populum Dei possidere, id est, subjugare moliuntur, ut [c] cedat in eorum impias voluntates?

[ỳ. 14.] 11. Sed quid sequitur? *Deus meus pone illos ut rotam.* Convenienter quidem accipitur, ut non sint in eo quod cogitant stabiles: verumtamen etiam sic rectè posse intelligi existimo, *Pone illos ut rotam*, quòd rota ex his quæ retrò sunt extollitur, ex his quæ antè sunt dejicitur: sic fiunt om-

[a] Sic MSS. At Lov. *Bonus autem pater Lex, sed sicut Apostolus ait, si quis &c.*

[b] Editi, *Quia istos.* At MSS. alii, *Quapropter*: alii, *Quia propter.*

[c] Sic MSS. At editi, *ut cadat in eorum impias voluntates.*

nes inimici populi Dei. Non enim hæc optatio, A
sed prophetatio est. Adjungit etiam, *Sicut stipu-*
lam ante faciem venti. Faciem dicit præsentiam.
Nam quæ facies est venti, cui nulla liniamenta
sunt corporis; cùm sit motus, id est, quasi flu-
ctus aëris? Ponitur autem pro tentatione, qua
levia & inania corda rapiuntur.

12. Levitatem porrò, qua facilè consentitur
ad mala, gravis sequitur cruciatus: unde dein-
℣.15. ceps dicitur, *Sicut ignis qui comburit silvam, si-*
℣.16. *cut flamma comburens montes:* * *ita persequèris illos* B
in tempestate tua, & in ira tua conturbabis eos.
Silvam dixit propter sterilitatem, montes pro-
pter elationem: tales enim sunt inimici populi
Dei, inanes justitiæ, pleni superbiâ. Ignem ve-
rò & flammam dicens, hoc idem alio nomine re-
petivit, quo intelligi voluit judicantem atque pu-
nientem Deum. Quod autem ait, *in tempestate*
tua; hoc idem consequenter exposuit dicens, *in*
Ira Dei. *ira tua:* & quod suprà dixit, *persequèris eos;* hoc
postea, *conturbabis eos.* Meminerimus sanè iram C
Dei sine ulla affectione turbulenta intelligere. Ira
quippe ejus dicitur, ratio justa vindictæ: tam-
quam si lex dicatur irasci, cùm ministri ejus se-
cundùm eam commoti vindicant.

℣.17. 13. *Imple*, inquit, *facies eorum ignominiâ, &*
quærent nomen tuum, Domine. Hoc sanè illis bo-
num & optabile prophetatur: nec prophetare-
tur, nisi essent in ea societate inimicorum populi
Dei etiam tales homines, quibus hoc ante ulti-
mum judicium præstaretur; quia & nunc idem ip- D
si sunt, & ipsum corpus est inimicorum secundùm
invidentiam qua æmulantur populum Dei. Et
nunc ubi possunt, & sonant & levant caput; sed
particulatim, non universaliter, sicut in fine sæ-
culi, novissimo imminente judicio. Tamen ipsum
corpus est, & in his qui inde credituri sunt, atque
in corpus aliud transituri; (horum enim facies sa-
lubriter impletur ignominiâ, ut quærant nomen
Domini:) & in illis qui usque in finem in eadem
malitia perseverant, qui ponuntur ut stipula ante E
faciem venti, & silvæ montibusque infructuosis si-
miles, comburuntur. Ad quos denuo revertitur,
℣.18. dicens, *Erubescant, & conturbentur in sæculum*
sæculi. Non enim in sæculum sæculi conturban-
tur, qui quærunt nomen Domini: sed respicien-
tes ignominiam peccatorum suorum, ad hoc con-
turbantur, ut quærant nomen Domini, per quod
non conturbentur.

14. Rursusque ad hos redit, qui in eadem so-
cietate inimicorum ad hoc confundendi sunt, ne F
confundantur in æternum; & ad hoc perdendi in-
Ibid. ℣.18. quantum mali sunt, ut boni facti inveniantur in
℣.19. æternum. De his enim cùm dixisset, *Et confun-*
dantur, & pereant; statim subjecit, *Et cognoscant*
quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in om-
ni terra. Ad hanc cognitionem venientes sic con-
fundantur, ut placeant; sic pereant, ut perma-
neant. *Cognoscant*, inquit, *quia nomen tibi Do-*
minus: tamquam non vero nec suo nomine nun-
cupentur, quicumque alii domini nominantur; G
Exod. 3.14. quoniam serviliter dominantur, & vero Domino
comparati nec domini sunt: sicut dictum est, Ego
sum qui sum; tamquam non sint ea quæ facta sunt,
si comparentur ei à quo facta sunt. Quod verò ad-
junxit, *Tu solus altissimus in omni terra*, vel, si-
cut alii codices habent, *super omnem terram:* uti-
que & in omni cælo, vel super omne cælum: sed
hoc dicere maluit, quo terrena superbia premere-
tur. Desinit enim superbire terra, id est homo,
cui dictum est, Terra es: &, Quid superbit terra Gen. 3.19.
& cinis? cùm cognoscit Dominum esse altissimum Eccli. 10.9.
super omnem terram, id est, nullius hominis co-
gitationes valere adversùs eos, qui secundùm Rom. 8.28.
propositum vocati sunt, & de quibus dicitur, Si Ibidem 31.
Deus pro nobis, quis contra nos?

IN PSALMUM LXXXIII.
ENARRATIO.

1. PSALMUS iste *Pro torcularibus* inscribi- ℣.1.
tur. Et quantum advertit nobiscum Ca-
ritas Vestra, (quia vos intentissimè au-
dire advertebamus,) nihil in ejus textu dictum est,
vel de prelo, vel de fiscinis, vel de lacu, vel de
instrumentis aut ædificio torcularis; omnino nihil
in eo tale audivimus. Unde quid sibi velit titulus
ejus, quòd inscribitur *Pro torcularibus*, non par-
va quæstio est. Profectò enim si post istum titulum
aliquid de talibus rebus diceret, quales comme-
moravi, crederetur à carnalibus verè ista visibilia
torcularia voluisse cantare: quia verò titulum im-
posuit *Pro torcularibus*, & nihil postea in omni
versu Psalmi dixit de his torcularibus notissimis
oculis nostris; non dubitatur, esse alia torcularia,
quæ nos hîc quærere & intelligere voluit Spiritus
Dei. Quapropter quid agatur in his visibilibus tor-
cularibus recordemur, & hoc videamus quem-
admodum spiritaliter geratur in Ecclesia. Uva cer-
tè pendet in vitibus, & oliva in arboribus; (his
enim duobus fructibus solent torcularia præpara-
ri:) & quamdiu pendent in fruticibus suis, tam-
quam libero aëre perfruuntur; & nec uva vinum
est, nec oliva oleum, ante pressuram. Sic sunt ho-
mines quos prædestinavit Deus ante sæcula con-
formes fieri imaginis unigeniti Filii sui, qui præci- Rom. 8.29.
puè in passione magnus botrus expressus est. Hu-
jusmodi ergo homines antequam accedant ad ser-
vitutem Dei, fruuntur in sæculo tamquam deli-
ciosa libertate, velut uvæ aut olivæ pendentes:
sed quoniam dictum est, Fili, accedens ad servitu- Eccli. 2.1.
tem Dei, sta in justitia & timore, & præpara ani-
mam tuam ad tentationem: accedens quisque ad
servitutem Dei, ad torcularia se venisse cognos-
cat; contribulabitur, conteretur, comprimetur;
non ut in hoc sæculo pereat, sed ut in apothecas
Dei defluat. Exuitur carnalium desideriorum in-
tegumentis, quasi vinaciis: hoc enim ei [a] contigit a
in desideriis carnalibus, propter quæ & Aposto-
lus dicit, Exuite vos veterem hominem, & indui- Coloss. 3.9.
te novum. Hoc totum non fit nisi de pressura.
Propterea torcularia nominantur Ecclesiæ Dei
hujus temporis.

2. Sed in torcularibus positi qui sumus? Filii
Core. Sic enim additum est, *Pro torcularibus,*
filiis Core. Filios Core interpretatos habemus fi-
lios calvi, quantum nobis qui illam linguam no-
verunt, per ministerium quod Deo debebant, in-
terpretari potuerunt: & in hoc non defugio ma-
gnum mysterium intueri, & adjuvante Domino
invenire vobiscum. Non enim tamquam à filiis
pestilentiæ omnis est irridenda calvities; ne cùm
quisque [b] sacratam calvitiem irriserit, à dæmo- b
niis dissipetur. Nam & Elisæus ibat, & insensati 4. Reg. 2.23.

[a] Sic Er. & MSS. At Lov. *contingit.*

[b] MSS. aliquot, *sacratam calvariam.* Nonnulli, *sacramentum calvi.*

pueri clamaverunt post eum, Calve, calve: & propter sacramentum implendum, conversus ad Dominum petivit, ut eos ursi de silva exeuntes comederent. Abrepta est quidem illorum infantia

a in [a] exitium vitæ de hoc sæculo; mortui sunt pueri, senes quandoque morituri: verumtamen sacramenti terror datus est hominibus. Elisæus enim personam cujusdam tunc gerebat, cujus filii sumus, filii Core, Domini scilicet nostri Jesu Christi. Jam occurrit Caritati Vestræ ex Evangelio, quare calvus gerebat personam Christi, recordamini quòd in Calvariæ loco crucifixus est. Sive

Matth. 27. 33. ergo hoc interpretatur *filiis Core*, sicut secuti priores diximus; sive aliud aliquid, quod nos forsitan latet; interim quod occurrit, videte quia plenum est sacramento. Filii Core, filii Christi. Nam

Matth. 9. 15. & filios suos dicit sponsus, cùm ait, Non possunt filii sponsi jejunare, quamdiu cum illis est sponsus. Christianorum sunt ergo ista torcularia.

3. In pressuris autem constituti ad hoc conterimur, ut amore nostro, quo ferebamur in ista mundana, sæcularia, temporalia, fluxa atque peritura, passi in eis in hac vita tormenta & tribulationes pressurarum & abundantiam tentationum, incipiamus quærere illam quietem, quæ non est de hac vita, nec de hac terra: & fit Dominus, ut

Psal. 9. 10. scriptum est, refugium pauperi. Quid est pauperi? Tamquam destituto, sine ope, sine auxilio, sine aliqua re, de qua in terra præsumat. Talibus enim pauperibus adest Deus. Quia homines etsi abundent pecuniâ in hac terra, respiciunt quod ait

1. Tim. 6. 17. Apostolus, Præcipe divitibus hujus mundi non superbè sapere, neque sperare in incerto divitiarum. Et considerantes quàm sit incertum unde gaudebant, antequam accederent ad servitutem Dei, id est, antequam introirent in torcularia, vident ex ipsis divitiis vel habere se pressuras cogitationum, quomodo ea gubernentur, quomodo custodiantur; vel si paululùm inclinaverint cupiditatem ut ea diligant, plus eos impleri timoribus quàm fructibus. Quid enim tam incertum, quàm res volubilis? Nec immeritò ipsa pecunia rotunda signatur, quia non stat. Tales ergo etsi habeant aliquid, pauperes sunt. Qui verò nihil horum habent, & habere desiderant, inter reprobandos divites computantur. Non enim adtendit Deus facultatem, sed voluntatem. Pauperes igitur destituti omni ope sæculari, quia etsi ea circumfluant, intelligunt quàm incerta sint; & ingemiscentes ad Deum, nihil habentes in hoc sæculo quo delectentur, quo teneantur, in abundantia pressurarum & tentationum tamquam in torcularibus constituti, defluant vinum, defluant oleum. Quæ sunt ista nisi bona desideria? Restat enim illis desiderandus Deus, jam non amant terram. Amant enim qui fecit cælum & terram. Amant, & nondum cum eo sunt. Desiderium eorum differtur, ut

b crescat; crescit, ut capiat. Non enim [b] parvum aliquid daturus est Deus desideranti, aut parum exercendus est ad capacitatem tanti boni. Non aliquid Deus quod fecit daturus est, sed seipsum qui fecit omnia. Ad capiendum Deum exercere, quod semper habiturus es diu desidera. Reprobati sunt in populo Israël, qui festinaverunt: assiduè affectus iste reprehenditur in Scriptura festinantium. Qui sunt enim qui festinant? Qui conversi ad Deum, cùm hîc non invenerint requiem quam

A quærebant, & gaudia quæ promittebantur, tamquam in itinere deficientes, & longum sibi quiddam donec hoc sæculum vel hæc vita finiatur, restare arbitrantes, & quærentes hîc aliquam requiem, quæ si habetur, falsa est; respiciunt retrò, & decidunt à proposito: nec adtendunt cum quanto terrore dictum est, Mementote uxoris Lucæ 17. 32.

Lot. Ut quid enim statua salis effecta est, si non Gen. 19. 26.

homines condit, ut sapiant? Ergo exemplum illius malum, tibi fit bonum, si caveris. Mementote,

B inquit, uxoris Lot. Respexit enim retrò, unde liberata erat à Sodomis, & ibi remansit, unde respexit; ipsa in loco mansura, & transeuntes alios conditura. Liberati ergo à Sodomis præteritæ vitæ, non respiciamus retrò. Nam hoc festinare est, non adtendere quod promisit Deus, quia longè est, & respicere ad id quod proximum est, unde jam liberatus es. De talibus quid dicit apostolus Petrus? Contigit illis res veri proverbii, Canis 2. Pet. 2. 22.

conversus ad suum vomitum. Premebat enim pe-

C ctus conscientia peccatorum, acceptâ indulgentiâ quasi vomuisti, & relevatum est pectus tuum; facta est bona conscientia ex mala conscientia: quid rursus converteris ad vomitum tuum? Si canis hoc faciens horret oculis tuis, tu quid eris oculis Dei?

4. Unusquisque autem, Fratres Carissimi, de loco itineris sui, ad quem proficiendo pervenit, & quem vovit Deo, inde respicit retrò, cùm ipsum dimiserit. Verbi gratiâ, statuit castitatem conjugalem servare, (inde enim incipit justitia,)

D recessit à fornicationibus, & ab illa illicita immunditia: quando se ad fornicationes converterit, retrò respexit. Alius ex munere Dei majus aliquid vovit, statuit nec nuptias pati: qui non damnaretur, si duxisset uxorem, post votum quod Deo promisit si duxerit, damnabitur: cùm hoc faciat, quod ille qui non promiserat; tamen ille non damnatur, iste damnatur. Quare, nisi quia iste respexit retrò? Jam enim antè erat, iste autem illuc nondum pervenerat. Sic virgo, quæ si nube- 1. Cor. 7. 28.

E ret, non peccaret, sanctimonialis si nupserit, Christi adultera deputabitur. Respexit enim retrò de loco quò accesserat. Sic quibus placet relicta omni spe sæculari & omni actione terrena, conferre se in societatem sanctorum, in communem illam vitam, ubi non dicit aliquis aliquid pro- Act. 2. 44.

prium, sed sunt illis omnia communia, & est illis & 4. 32.

anima una & cor unum in Deum; quisquis inde recedere voluerit, non talis habetur qualis ille qui non intravit. Ille enim nondum accessit, iste

F retrò respexit. Quapropter Carissimi, quomodo quisque potest, vovete, & reddite Domino Deo Psal. 75. 12.

vestro quod quisque potuerit; nemo retrò respiciat, nemo pristinis suis delectetur, nemo avertatur ab eo quod antè est, ad id quod retrò est: currat donec perveniat; non enim pedibus, sed desiderio currimus. Nullus autem in hac vita pervenisse se dicat. Quis enim potest tam perfectus esse quàm Paulus? Et ait tamen, Fratres, ego me non Philip. 3. 13. & 14.

arbitror apprehendisse: unum autem, quæ retrò

G oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Vides Paulum adhuc currere, & te jam existimas pervenisse?

5. Si ergo sentis pressuras hujus mundi, etiam cùm felix es, intellexisti te esse in torculari. Putatis enim Fratres mei, infelicitatem sæculi metuen-

[a] Plures MSS. *in exitum*: & nonnulli, *in exitus*.

[b] Sic Remigiensis MS. Alii libri, *parum aliquid*.

dam esse, & felicitatem non esse metuendam? A
Immo verò NULLA INFELICITAS frangit,
quem felicitas nulla corrumpit. Quomodo ergo
cavenda & timenda est ipsa corruptrix, ne te
blandiendo seducat? Ne incumbas in baculum
4. Reg. 18. 21. arundinis: nam & hoc scriptum est, quosdam in-
cumbere in baculum arundinis. Noli te credere,
fragile est quo niteris, frangitur & interimit te.
Si ergo felicitate tibi iste mundus arrideat, in
Psal. 114. 3. pressura te computa, ut dicas, Tribulationem &
» dolorem inveni, & nomen Domini invocavi. B
Non dixit, inveni tribulationem, nisi quamdam
quæ latet. Quædam enim tribulatio quosdam in
hoc sæculo latet, qui putant sibi bene esse, cùm
2. Cor. 5. 6. peregrinentur à Domino. Quamdiu enim su-
» mus in corpore, inquit, peregrinamur à Domi-
no. Si à patre tuo homine peregrinareris, miser
esses: à Domino peregrinaris, & felix es? Ergo
sunt qui putant bene sibi esse. Qui autem intelli-
gunt in qualibet circumfluentia copiarum & vo-
luptatum, quamvis ad nutum cuncta deserviant, C
quamvis nihil molestum irrepat, nihil adversum
terreat, tamen in malo se esse quamdiu peregri-
nantur à Domino, acutissimo oculo tribulatio-
nem & dolorem invenerunt, & nomen Domini
invocaverunt. Talis est qui cantat in hoc Psalmo.
Quis est? Corpus Christi. Quis est iste? Vos, si
vultis; nos omnes, si volumus; omnes filii Core,
& omnes unus homo, quia unum Christi corpus.
Quomodo non est unus homo, qui unum caput
habet? Caput omnium nostrûm Christus est: cor- D
pus illius capitis omnes nos sumus. Et omnes in
hac vita in torcularibus sumus. Si bene sapimus,
jam ad torcularia venimus. Ergo in pressuris
ỷ. 2. tentationum constituti, edamus hanc vocem, &
præmittamus desiderium nostrum: QUAM [a] di-
lectissima sunt, inquit, tabernacula tua, Domine
virtutum! Erat in tabernaculis quibusdam, id est,
in torcularibus: sed desiderabat alia tabernacula,
ubi nulla pressura est. In his illuc suspirabat, ab
his in illa per [b] desiderii canalem quodam modo
ỷ. 3. defluebat. E

6. Et quid sequitur? *Concupiscit & deficit ani-
ma mea in atria Domini.* Parum est, *Concupiscit
& deficit*: sed quò deficit? *In atria Domini.* De-
fecit uva pressa: sed quò defecit? In vinum & in
lacum, & in apothecæ requiem, servanda in quie-
te magna. Hîc desideratur, ibi capitur: hîc suspi-
ratur, ibi gaudetur: hîc oratur, ibi laudatur: hîc
gemitur, ibi exsultatur. Ea quæ dixi quasi dura
hîc nemo aversetur, nemo quasi nolit pati. Me- F
tuendum est, ne uva, dum torcular timet, ab avi-
bus vel à feris comedatur. In magna videtur tri-
stitia esse, cùm dicit, *Concupiscit & deficit ani-
ma mea in atria Domini*: non enim habet quod
Rom. 12. 12. desiderat. Sed numquid sine gaudio est? Quo gau-
dio? Quod ait Apostolus, Spe gaudentes. Ibi jam
re gaudebit, modò adhuc spe. Ideoque qui spe
gaudent, quia certi sunt se accepturos, tolerant
in torculari omnes pressuras. Propterea & ipse
Apostolus cùm dixisset, Spe gaudentes; quasi his G
loqueretur, qui jam in torculari sunt, addidit sta-
» tim, In tribulatione patientes. In tribulatione, in-
quit, patientes: quid deinde? In oratione toleran-
tes. Quid est, tolerantes? Quia differimini. Oratis
& differimini, tolerate quòd differimini. Tolere-
tur quod differtur; quia cùm venerit, non aufertur.

7. Audisti gemitum in torculari, *Desiderat &
deficit anima mea in atria Domini*: audi unde du-
ret, spe gaudens, *Cor meum & caro mea exsulta-
verunt in Deum vivum.* Exsultaverunt hîc in il-
lud. Unde exsultatio, nisi de spe? Quò exsultave-
runt? *In Deum vivum.* Quæ tibi exsultaverunt?
Cor meum & caro mea. Unde exsultaverunt? *Nam* ỷ. 4.
& passer, inquit, *invenit sibi domum, & turtur
nidum sibi, ubi ponat pullos suos.* Quid est hoc?
Duo dixerat, & duo reddidit in similitudinibus
avium: dixerat exsultasse cor suum, & carnem
suam, & his duobus reddidit passerem & turtu-
rem: cor tamquam passer, caro tamquam turtur.
Invenit sibi domum passer, invenit sibi domum
cor meum. Exercet pennas in virtutibus hujus
temporis, in ipsa fide & spe & caritate, quibus vo-
let in domum suam: & cùm venerit permanebit,
& jam querula vox passeris quæ hîc est, non erit
ibi. Nam ipse est querulus passer, de quo in alio
Psalmo dicit, Sicut passer singularis in tecto. De Psal. 101. 8.
tecto volat ad domum. Jam sit in tecto, calcet do-
mum carnalem: habebit quemdam cælestem lo-
cum, perpetuam domum; passer iste finiet quere-
las suas. Turturi autem dedit & pullos, id est car-
ni: *invenit nidum turtur, ubi ponat pullos suos.* Pas-
ser domum, turtur nidum, & nidum utique ubi
ponat pullos suos. Domus tamquam ad sempiter-
num eligitur, nidus ad tempus congeritur. Corde
cogitamus Deum, tamquam volante passere
ad suam domum: carne autem agimus opera bo-
na. Videtis enim per carnem sanctorum quanta
bona fiant: per hanc enim operamur, quæ jussi su-
mus operari, quibus adjuvamur in hac vita. Fran- Isai. 58. 7.
ge esurienti panem tuum, & egenum sine tecto in- «
duc in domum tuam; si videris nudum, vesti: & «
cetera talia quæ nobis præcepta sunt, non opera-
mur nisi per carnem. Passer ergo ille qui cogitat
domum suam, non recedit à turture quærente si-
bi nidum, ubi ponat pullos suos: non enim abjicit
illos ubicumque, sed invenit sibi nidum, ubi eos
ponat. Dicimus autem, Fratres, quod nostis: 2. Sent. dist. 41. His autem.
Quanti videntur præter Ecclesiam bona operari?
Quàm multi etiam Pagani pascunt esurientem,
vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant
ægrotum, consolantur inclusum? Quàm multi
hæc faciunt? Quasi videtur parere turtur: sed non
sibi invenit nidum. Quàm multa multi hæretici
non in Ecclesia operantur, non in nido pullos po-
nunt? Conculcabuntur & conterentur; non ser-
vabuntur, non custodientur. In hujus enim carnis
operatricis persona posita est quædam mulier ab
apostolo Paulo, cùm ait, Adam non est sedu- 1. Tim. 2. 14.
ctus, mulier autem seducta est. Postea enim Adam
consensit mulieri: nam à serpente mulier seducta Gen. 3. 6.
est. Nec modò potest aliqua mala suasio nisi car-
nis tuæ primò desiderium [c] commovere, cui po- c
stea si mente consenseris, cecidit & passer: si au-
tem vincuntur desideria carnis, tenentur membra
ad opera bona, arma concupiscentiæ auferuntur;
& incipit turtur habere pullos. Propterea quid ibi
ait Apostolus? Salva autem erit per filiorum ge- 1. Tim. 2. 15.
nerationem. Mulier vidua sine filiis, si perseveret, 1. Cor. 7. 40.
nonne beatior erit? numquid salva non erit, quia
non parit filios? Virgo Dei non melior erit? num-
quid salva non erit, quia filios non habet? aut ad

[a] Editi, *amabilia.* At nostri omnes MSS. *dilectissima.*
[b] Editi & MSS. *per desiderium carnale*: excepto Remigiensi codice, qui habet *per desiderii carnalem*, haud dubiè pro *canalem.*
[c] Sic MSS. At editio Er. *commoveret.* Lov. *commoverit.*

Deum non pertinet? Salva ergo erit mulier, quæ in typo carnis accipitur, per filiorum generationem, id est, si faciat opera bona. Sed non ubicumque turtur inveniat nidum sibi, ubi ponat pullos suos: in fide vera, in fide catholica, in societate unitatis Ecclesiæ pariat opera sua. Propterea & de illa *1.Tim.2.15.* cùm loqueretur Apostolus, ita subjecit: Salva autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione, cum sobrietate. Permanendo ergo in fide, ipsa fides nidus est pullorum tuorum. Nam propter infirmitatem pullorum turturis tuæ dignatus est Dominus præbere tibi unde nidum faceres: indutus est enim fœno carnis, ut ad te veniret. In ista fide pone pullos tuos, in isto nido operare opera tua. Qui enim sunt nidi, *Item ℣. 4.* vel quis est nidus, sequitur statim: *Altaria tua, Domine virtutum.* Cùm dixisset, *Et turtur invenit sibi nidum, ubi ponat pullos suos:* quasi quæsisses, Quem nidum? *Altaria tua, Domine virtutum, Rex meus & Deus meus.* Quid est, *Rex meus & Deus meus?* Qui regis me, qui creasti me.

8. Sed hîc nidus est, & hîc peregrinatio, & hîc suspirium, & hîc tritura, & hîc pressura, quia hîc torcular: quid est autem quod desiderat? quid concupiscit? quò it? quò tendit desiderium nostrum? quò nos rapit? Hîc positus illa meditatur, positus inter tentationes, positus inter pressuras, positus in torcularibus, suspirans in superna promissa; quasi quid ibi acturus, jam præmeditatur gaudia futura. *℣. 5.* *Beati, inquit, qui habitant in domo tua.* Unde beati? Quid habituri? quid acturi? Omnes qui beati dicuntur in terra, habent aliquid, & agunt aliquid. Beatus est homo ille, tot prædiis, tantâ familiâ, tanto auro & argento: habendo beatus dicitur. Beatus est, ad illos honores pervenit, ad proconsulatum, ad præfecturam: agendo beatus dicitur. Ergo aut habendo, aut agendo. Unde autem ibi beati? Quid habituri? quid acturi? Quid habituri, jam suprà dixi: *Beati qui habitant in domo tua.* Domum tuam si habueris, pauper es: domum Dei si habueris, dives es. In domo tua timebis latrones, domui Dei murus ipse Deus est. *Beati* ergo *qui habitant in domo tua.* Possident Jerusalem cælestem sine angustia, sine pressura, sine diversitate & divisione limitum: omnes habent eam, & singuli habent totam. Magnæ illæ divitiæ. Non angustat frater fratrem, nulla ibi indigentia est. Quid ergo ibi acturi? Omnium enim actionum humanarum mater necessitas. Jam, Fratres, breviter dixi: Currite animo per quaslibet actiones, videte, si eas parit, nisi necessitas. Ipsæ memorabiles artes quæ magnæ videntur in subveniendo, patrocinia linguæ & adjutoria medicinæ; ipsæ sunt enim in hoc sæculo excellentes actiones: tolle litigatores, quibus opitulatur advocatus? tolle vulnera & morbos, quid curat medicus? Et omnes istæ actiones nostræ ad quotidianam vitam quæ exiguntur & fiunt, ex necessitate veniunt. Arare, seminare, novellare, navigare; talia omnia opera quæ parit nisi necessitas & indigentia? Tolle famem, sitim, nuditatem, cui opus sunt ista omnia? Hæc etiam quæ nobis jubentur bona opera: nam ista quæ commemoravi, honesta sunt, sed omnium hominum, (exceptis operibus pessimis loquor, detestabilibus operibus, flagitiis & facinoribus, homicidiis, effracturis, adulteriis, illa nec deputo inter actiones humanas:) hæc honesta loquor, non parit nisi necessitas, necessitas fragilitatis carnalis. Hæc etiam quæ dixi juberi nobis: Frange esurienti panem tuum. *Isai. 58.* Cui frangis, ubi nemo esurit? Egenum sine tecto induc in domum tuam. Quem hospitem suscipis, ubi omnes in patria sua vivunt? Quem visitas ægrotum, ubi perpetua sanitate gaudent? Quem concordas litigiosum, ubi pax sempiterna est? Quem sepelis mortuum, ubi semper vivitur? Nihil ergo horum acturus es ex operibus honestis illis omnium hominum: nihil acturus es ex istis bonis operibus; quia isti pulli turturis jam volabunt de nido. Quid ergo? Jam dixisti quid habituri sumus: Qui habitant in domo tua, beati sunt. Dic etiam quid acturi sunt, quia non ibi video aliquas necessitates, quæ me impellant ad agendum. Ecce modò quod loquor & disputo, necessitas parit. Numquid enim ibi talis disputatio erit, quasi quæ doceat ignaros, quasi quæ commemoret obliviosos? Aut verò in illa patria Evangelium recitabitur, ubi ipsum Dei Verbum contemplabitur? Ergo quia dixit iste desiderans & suspirans ex voce nostra, quid habituri sumus in illa patria cui suspiratur, & ait, *Beati qui habitant in domo tua:* dicat & quid acturi sumus. *In sæcula sæculorum laudabunt te.* Hoc erit totum negotium nostrum, sine defectu Halleluia. Non vobis, Fratres, videatur quasi fastidium ibi futurum: quia si modò hoc diu dicatis, non duratis, ab illo gaudio necessitas vos avertit. Et quia non tantum delectat quod non videtur, si tanta alacritate in ipsa pressura & fragilitate carnis laudamus quod credimus, quomodo laudabimus quod videbimus? *1. Cor. 15. 54.* Cùm absorpta fuerit mors in victoriam, cùm mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, nemo dicet, Diu *steti: nemo dicet, Diu jejunavi, diu vigilavi. *Stantes audiunt verbum Dei.* Stabilitas enim magna ibi, & ipsa immortalitas jam corporis nostri suspendetur in [a] contemplationem Dei. Et si modò verbum hoc quod vobis erogamus, tam diu fragilitatem carnis nostræ stantem tenet, quid nobis faciet illud gaudium? quomodo nos mutabit? *1. Johan. 3. 2.* Similes enim ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Jam similes illi, quando deficiemus? quò avertemur? Securi ergo simus, Fratres, non nos satiabit [b] laus Dei, amor Dei. Si deficies ab amore, deficies à laude. Si autem amor sempiternus erit, quia illa insatiabilis pulcritudo erit; noli timere, ne non possis semper laudare, quem semper poteris amare. Ergo, *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Huic vitæ suspiremus.

9. Sed quomodo illuc veniemus? *℣. 6.* *Beatus vir cujus est susceptio ejus abs te, Domine.* Intellexit ubi esset, quia per fragilitatem carnis suæ ad illam beatitudinem volare non posset: circumspexit pondera sua; quia dicitur alio loco, *Sap. 9. 15.* Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Spiritus sursum vocat, pondus carnis deorsum revocat: inter duos conatus suspensionis & ponderis colluctatio quædam est; & ipsa colluctatio ad pressuram pertinet torcularis. Audi ipsam luctam de torculari ab Apostolo expressam; quia & ipse ibi conterebatur, ibi premebatur. *Rom. 7. 22.* Condelector, inquit, legi Dei secundùm interiorem hominem: video autem aliam

[a] MSS. *in contemplatione.*
[b] Editi, *nisi laus Dei.* Abest, *nisi*, à melioribus MSS. Et ex his Corbeiensis omittit etiam, *laus Dei*; quod alii plerique habent: sed non addunt, *amor Dei*; neque hoc habet Er-

» legem in membris meis repugnantem legi mentis A » meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, » quæ est in membris meis. Magna lucta, & evadendi magna desperatio, nisi [a] subveniat de consequenti: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore » mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum » Dominum nostrum. Ergo & hîc in Psalmo isto vi- ℣. 5. dit illa gaudia, cogitavit animo: Beati qui habitant » in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Sed quis illuc adscendet? Quid facio de » carnis pondere? Beati qui habitant in domo tua, in B » sæcula sæculorum laudabunt te. Condelector enim » legi Dei secundùm interiorem hominem. Sed quid faciam? quomodo volabo? quomodo perveniam? » Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Dixit se infelicem, & dixit, Quis » me liberabit de corpore mortis hujus, ut inhabitem in domo Domini, & in sæcula sæculorum laudem » eum? Quis me liberabit? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Sicut ergo in verbis Apostoli illi difficultati & quasi inextricabili luctæ C » subvenit quod subjecit, Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: sic & hic cùm suspiraret flammante desiderio in domum Dei & in illas laudes Dei, considerata gravedine corporis sui & mole carnis suæ, & desperatione quadam suborta, rursus in spem evigilavit, & ait, *Beatus vir cujus est susceptio ejus abs te, Domine.*

10. Quid ergo præstat Deus in hac gratiâ ei quem suscepit perducendum? Sequitur, & dicit, *Adscensus in corde ejus.* Facit illi gradus, quibus D adscendat. Ubi illi facit gradus? In corde. Quantò ergo plus amaveris, tantò plus adscendes. *Adscensus*, inquit, *in corde ejus disposuit.* Quis? Qui suscepit eum: *Beatus* enim, *cujus est susceptio ejus abs te, Domine.* Quia per se non potest, opus est ut gratia tua suscipiat. Et quid facit gratia tua? Disponit adscensus in corde. Ubi disponit adscensus? ℣. 7. *In corde.* * *In convalle plorationis.* Ecce habetis torcular convallem plorationis: ipsæ lacrymæ piæ contribulatorum, mustum sunt amantium. *Adscensus in corde ejus disposuit.* E Ubi ergo disposuit? *In convalle plorationis.* Hîc enim disposuit adscensus, *in convalle plorationis:* hîc enim ploratur, ubi seminatur. Euntes, inquit, ibant & flebant, mittentes semina sua. Ergo adscensus in corde tuo sint dispositi à Deo per gratiam ipsius. Amando adscende. Inde cantatur Canticum graduum. Et ubi tibi disposuit hos adscensus? *In corde, in convalle plorationis.* Dixit, ubi disposuit: quò disposuit? Quid disposuit? *Adscensus.* Ubi? Intus *in corde.* In qua re- F gione, & quasi habitationis loco? *In convalle plorationis.* Ut quò adscendatur? *In locum quem disposuit.* Quid est hoc, Fratres, *In locum quem disposuit?* Quem locum diceret, quem disposuit, si dici posset? Dictum tibi est, *Adscensus disposuit in corde, in convalle plorationis.* Quæris quò? Quid tibi dicturus est? Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. Collis est, mons est, terra est, pratum est; propè omnia ista dictus est locus ille. Sed quid sit per proprietatem, G non per similitudinem, (Videmus enim nunc per speculum in ænigmate quid sit ille locus, tunc videbimus facie ad faciem:) quis explicet? Noli ergo quærere quò disposuit, *in locum quem disposuit.* Ipse novit quò, ipse novit qui disposuit quò te ducat, cujus adscensus in corde disposuit. Quid, times adscendere, ne erret qui te ducit? Ecce in convalle plorationis disposuit adscensus, *in locum quem disposuit.* Ploramus modò. Unde? Ubi dispositi sunt nostri adscensus. Unde ploramus, nisi inde unde se miserum exclamabat Apostolus, quia videbat aliam Rom. 7. 23. legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ? Et unde hoc nobis? Ex pœna peccati. Et putabamus nos facilè justos esse posse quasi viribus nostris, antequam acciperemus mandatum: adveniente autem mandato, peccatum revixit: ego autem mortuus sum, hoc ait Apostolus. Data est enim Lex hominibus, non quæ salvaret eos jam, sed per quam cognoscerent in qua ægritudine jacebant. Audi verba Apostoli: Si enim data esset Lex, quæ Gal. 3. 21. posset vivificare, omnino ex Lege esset justitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus: veniret gratia post Legem, inveniret hominem non solùm jacentem, sed jam etiam confitentem & dicentem, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? & opportunè veniret medicus ad convallem plorationis, & diceret, Certè cognovisti quia cecidisti, audi me ut surgas, qui me contempsisti ut caderes. Data est ergo Lex ut ægrum de morbo convinceret, qui sibi sanus videbatur: ut peccata demonstrarentur, non ut auferrentur. Demonstrato peccato per datam Legem, auctum est peccatum, quia peccatum est & contra Legem. Occa- Rom. 7. 8. sione, inquit, accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quid est, occasione accepta per mandatum? Acceptum mandatum quasi viribus suis conati sunt facere homines: victi concupiscentiâ, mandati etiam ipsius transgressione rei facti sunt. Sed quid ait Apostolus? Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit Rom. 5. 20. gratia: id est, auctus est morbus, commendata est medicina. Propterea, Fratres, quinque illæ porticus Salomonis, numquid curabant ægrotos, ubi erat piscina in medio earum? Et jacebant, inquit, Johan. 5. 3. ægroti in quinque porticibus: in Evangelio [b] lectum habemus. Quinque illæ porticus, Lex est in quinque libris Moysi. Ad hoc producebantur ægroti de domibus suis, ut jacerent in porticibus. Ergo Lex prodebat ægrotos, non sanabat: sed benedictione Dei turbabatur aqua, tamquam Angelo descendente. Visâ aquâ turbatâ, qui poterat unus descendebat, & sanabatur. Aqua illa cincta quinque porticibus, populus Judæorum erat Lege conclusus: hunc perturbavit Dominus præsentiâ suâ, ut occideretur. Nisi enim descensu suo Dominus perturbaret populum Judæorum, numquid crucifigeretur? Itaque turbata aqua passionem Domini significabat, quæ facta est perturbatâ gente Judæorum. In hanc passionem credit languidus, tamquam in aquam turbatam descendens, & sanatur. Qui non sanabatur Lege, id est porticibus, sanatur gratiâ, per passionis fidem Domini nostri Jesu Christi. Unus, quia unitas. Ergo & hîc quid ait? *Adscensus in corde ejus disposuit, in convalle plorationis, in locum quem disposuit.* Jam in illo loco gaudebimus.

11. Quare autem, *in convalle plorationis?* Et ex qua convalle plorationis ad illum locum gaudii veniemus? *Nam & benedictionem*, inquit, *dabit* ℣. 8. *qui Legem dedit.* Afflixit nos Lege, pressit nos Lege, ostendit nobis torcular, vidimus pressuram, carnis nostræ tribulationem cognovimus, ingemu-

[a] Lov. *subveniatur.* At Er. & MSS. *subveniat:* supple, gratia.

[b] Sic Er. & MSS. At Lov. *dictum.*

mus rebellante peccato adversùs mentem nostram, A
Rom. 7.24. clamavimus, Miser ego homo: sub Lege gemui-
mus; quid restat, nisi ut benedictionem det qui Le-
gem dedit? Adveniet gratia post Legem, ipsa est
benedictio. Et quid nobis præstitit ista gratia & be-
nedictio? *Ambulabunt à virtutibus in virtutem.*
Hîc enim per gratiam multæ virtutes dantur. Alii
1. Cor. 12. 8. quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii ser-
» mo scientiæ secundùm eumdem Spiritum, alii fi-
» des, alii donatio sanitatum, alii genera linguarum,
» alii interpretatio sermonum, alii prophetatio. Mul- B
tæ virtutes, sed hîc necessariæ: & ab his virtutibus
1. Cor. 1. 24. imus in virtutem. Quam virtutem? Christum Dei
Virtutem & Dei Sapientiam. Ipse dat diversas vir-
tutes in loco hoc, qui pro omnibus virtutibus ne-
cessariis in convalle plorationis & utilibus, dabit
unam virtutem seipsum. Nam & virtutes agendæ
vitæ nostræ quatuor describuntur à multis, & in
Scriptura inveniuntur. Prudentia dicitur, qua di-
noscimus inter bonum & malum. Justitia dicitur,
Rom. 13. 8. qua sua cuique tribuimus: nemini quidquam de- C
bentes, sed omnes diligentes. Temperantia dicitur,
qua libidines refrenamus. Fortitudo dicitur, qua
omnia molesta toleramus. Istæ virtutes nunc in
convalle plorationis per gratiam Dei dantur nobis.
Ab his virtutibus imus in illam virtutem. Et quæ
erit illa virtus, nisi solius contemplationis Dei? Ne-
cessaria ibi non erit ista prudentia, ubi nulla mala
occursura sunt quæ vitemus. Sed quid putamus,
Fratres? Non ista justitia, ubi nulla erit cujusquam
indigentia, cui subvenire debeamus. Non ista tem- D
perantia, ubi nulla erit libido refrenanda. Non ista
fortitudo, ubi nulla erunt mala toleranda. Ergo ab
his virtutibus hujus actionis ibimus in virtutem il-
lius contemplationis, qua contemplemur Deum:
Psal. 5. 5. sicut scriptum est, Manè adstabo tibi, & contem-
plabor. Et audi quia ab hujus actionis virtutibus, in
illam contemplationem ibimus. Sequitur ibi, *Ibunt*
à virtutibus in virtutem. Quam virtutem? Con-
templandi. Quid est, contemplandi? *Apparebit*
Deus deorum in Sion. Deus deorum, Christus Chri- E
stianorum. Quomodo Deus deorum, Christus
Psal. 81. 6. Christianorum? Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi
Johan. 1. 12. omnes. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri il-
le in quem credidimus, pulcher sponsus, qui hîc
propter deformitatem nostram deformis apparuit:
Isai. 53. 2. Quia vidimus eum, inquit, & non habebat speciem
neque decorem. Finita omni necessitate mortalita-
tis, sicuti est Deus apud Deum, Verbum apud
Patrem, per quod facta sunt omnia, apparebit
Matth. 5. 8. mundis corde. Beati enim mundi corde, quoniam F
ipsi Deum videbunt. *Apparebit Deus deorum in*
Sion.

12. Et rursus iste à cogitatione illorum gau-
diorum redit ad suspiria sua. Videt quid prævenerit
spe, & ubi adhuc sit re. *Apparebit* tunc *Deus deo-*
rum in Sion. Hoc est unde gaudebimus, ipsum in
sæcula sæculorum laudabimus. Sed adhuc modò
tempus est orandi, tempus deprecandi; & si ali-
quantùm gaudendi, sed adhuc in spe: in peregri-
natione sumus, in convalle plorationis sumus. Ad G
℣. 9 hujus ergo loci gemitum rediens dicit, *Domine*
Deus virtutum exaudi precem meam, auribus per-
cipe Deus Iacob. Quia & ipsum Jacob fecisti de
Jacob Israël. Apparuit enim illi Deus, & dictus est
Gen. 32. 28. Israël, videns Deum. Audi ergo me Deus Jacob, &
fac me Israël. Quando fiam Israël? Cùm apparebit
Deus deorum in Sion.

13. *Protector noster adspice Deus.* Sub umbra ℣. 10.
alarum tuarum sperabunt: ideo, *Protector noster* Psal. 35. 8.
adspice Deus. Et respice in faciem Christi tui. Quan-
do enim non respicit in faciem Christi sui Deus?
Quid est, *Respice in faciem Christi tui?* Per faciem
innotescimus: quid est ergo, *Respice in faciem*
Christi tui? Fac innotescere omnibus Christum
tuum. *Respice in faciem Christi tui:* notus sit om-
nibus Christus tuus, ut possimus ire à virtutibus in
virtutem, ut possit superabundare gratia, quoniam Rom. 5. 20.
abundavit peccatum.

14. *Quoniam melior est dies una in atriis tuis* ℣. 11.
super millia. Atria illa sunt in quæ suspirabat, in
quæ deficiebat. Desiderat & deficit anima mea in ℣. 3.
atria Domini. Melior est ibi unus dies super millia
dierum. Millia dierum desiderant homines, & mul-
tùm volunt hîc vivere: contemnant millia dierum,
desiderent unum diem, qui non habet ortum & oc-
casum: unum diem, diem sempiternum, cui non
cedit hesternus, quem non urget crastinus. Ipse
unus dies desideretur à nobis. Quid nobis est cum
millibus dierum? Imus à millibus dierum ad unum
diem, [a] sicut imus à virtutibus in virtutem.

15. *Elegi abjici in domo Domini, magis quàm* Item ℣. 11.
habitare in tabernaculis peccatorum. Invenit enim
iste convallem plorationis, invenit iste humilitatem
unde adscendat: scit quia si se extollere voluerit,
cadet; si se humiliaverit, erigetur: elegit abjici, ut
sublevetur. Quàm multi præter tabernaculum hoc
torcularis Dominici, id est, præter Ecclesiam ca- In Donatistas.
tholicam volentes sublimari, & amantes [b] honores
suos, nolunt cognoscere veritatem? Si esset illis in
corde versus iste, *Elegi abjici in domo Domini, ma-*
gis quàm habitare in tabernaculis peccatorum: non-
ne abjicerent honores, & currerent ad convallem
plorationis, & hinc invenirent adscensus in corde,
& hinc irent à virtutibus in virtutem, ponentes
spem suam in Christo, non in nescio quo homine?
Bona vox, gaudenda vox, eligenda vox: *Elegi ab-*
jici in domo Domini, magis quàm habitare in ta-
bernaculis peccatorum. Ipse elegit abjici in domo
Domini: sed ille qui invitavit ad convivium, eli- Lucæ 14. 10.
gentem inferiorem locum vocat ad superiorem, &
dicit illi, Adscende. Ipse tamen non elegit nisi esse
in domo Domini, in quocumque loco, non tamen
extra limen.

16. Quare elegit abjectus esse in domo Domi-
ni, magis quàm habitare in tabernaculis peccato-
rum? *Quia misericordiam & veritatem diligit* ℣. 12.
Deus. Dominus misericordiam diligit, qua mihi
primò subvenit: veritatem diligit, ut credenti det
quod promisit. Audi misericordiam & veritatem in
apostolo Paulo, priùs Saulo persecutore. Indigebat
misericordiâ, & dixit in se factam: Qui priùs fui 1. Tim. 1. 13. & 16.
« blasphemus & persecutor & injuriosus, sed miseri- «
« cordiam consecutus sum, ut in me ostenderet Chri- «
« stus Jesus omnem longanimitatem in eos, qui credi- «
« turi sunt illi in vitam æternam. Ut cùm indulgen- «
tiam tantorum scelerum acciperet Paulus, nemo
[c] desperaret posse sibi donari quæcumque peccata.
Ecce habes misericordiam. Noluit tunc Deus exer-
cere veritatem, ut puniret peccantem. Etenim si
puniretur peccator, nonne veritas esset? Aut aude-
ret dicere, Non debeo puniri, qui non posset di-
cere,

[a] Hîc addunt editi, *Ad unum diem festinemus*: quo boni MSS. carent.
[b] Fortè nondum prodierat Carthaginensis an. 401. d. 13. Sept. concilii decretum, ut clerici Donatistæ *in suis honoribus suscipiantur.*
[c] Sic MSS. Editi verò, *desperare posset.*

cere, Non peccavi? Et si diceret, Non peccavi: A cui diceret? quem falleret? Ergo primò Dominus in eum misericordiam prærogavit, post misericordiam veritatem. Audi illum jam exigentem veritatem. Primò ergo, inquit, misericordiam consecutus sum, qui priùs fui blasphemus & persecutor & injuriosus: sed gratiâ Dei sum quod sum. Postea dicit, cùm passioni propinquaret, Bonum agonem certavi, cursum consummavi, fidem servavi; superest mihi corona justitiæ. Ille qui tribuit misericordiam, servat veritatem. Unde servat veritatem? B Quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex. Indulgentiam donavit, coronam reddet: donator est indulgentiæ, debitor coronæ. Unde debitor? accepit aliquid? Cui debet aliquid Deus? Ecce videmus quia tenet eum debitorem Paulus, consecutus misericordiam, exigens veritatem: Reddet mihi, inquit, Dominus in illo die. Quid tibi reddet, nisi quod tibi debet? Unde tibi debet? quid ei dedisti? Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Debitorem Dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed C promittendo. Non ei dicitur, Redde quod accepisti: sed, Redde quod promisisti. Misericordiam mihi erogavit, inquit, ut faceret me innocentem: nam priùs fui blasphemus & injuriosus; sed ex illius gratia factus sum innocens. Ille autem qui prærogavit misericordiam, negare poterit debitum? *Diligit misericordiam & veritatem. Gratiam & gloriam dabit.* Quam gratiam, nisi de qua ipse dixit, Gratia Dei sum quod sum? Quam gloriam, nisi de qua ipse dixit, Superest mihi corona justi- D tiæ?

1 Cor. 15. 10. — 2 Tim. 4. 8. — ℣. 13.

17. Ideo, *Dominus*, inquit, * *non privabit bonis ambulantes in innocentia.* Quare ergo homines non vultis tenere innocentiam, nisi ut habeatis bona? Non [a] vult tenere innocentiam, ut non reddat quod illi assignatur: aurum vult habere, & perdit innocentiam. Quid lucratur? quid damnificatur? Habet lucrum auri, passus est damnum innocentiæ. Est aliquid pretiosius innocentiâ? Sed si innocentiam retinebo, inquit, pauper ero. Parvæ-ne di- E vitiæ ipsa innocentia? Si arcam plenam auro habueris, dives eris: si cor habueris plenum innocentiâ, pauper eris? Sed ecce bona desiderans, modò in egestate, in tribulatione, in convalle plorationis, in pressura, in tentationibus, serva innocentiam. Erit enim postea etiam bonum tuum, quod desideras, requies, æternitas, immortalitas, impassibilitas erit postea: ipsa sunt bona quæ servat Deus justis suis. Nam bona quæ modò desideras pro magno, propter quæ vis esse nocens, & non inno- F cens, adtende illa qui habeant, qui talibus abundant. Vides divitias apud latrones, apud impios, apud sceleratos, apud turpes, apud flagitiosos & facinorosos vides divitias: dat illis Deus ista propter communionem generis humani, propter [b] abundantem affluentiam bonitatis suæ; qui etiam solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Tanta dat & malis, & tibi nihil servat? Falsum est quod tibi promisit? Servat, securus esto. Qui misertus est tui, cùm esses impius; G deserit te, cùm factus es pius? Qui peccatori donavit mortem Filii sui, quid servat salvato per mortem Filii sui? Securus ergo esto. Tene debitorem, quia credidisti in promissorem. *Dominus non privabit bonis ambulantes in innocentia.* Ergo quid nobis hîc restat in torculari, in afflictione, in re dura, in præsentia vitæ periculosæ? quid nobis restat, ut illuc perveniamus? *Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te.*

Matth. 5. 45.

IN PSALMUM LXXXIV. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. DEPRECATI sumus Dominum Deum nostrum, ut ostendat nobis misericordiam suam, & salutare suum det nobis. Dictum est hoc quidem in prophetia, cùm primùm Psalmi isti dicerentur & scriberentur: ceterùm quod adtinet ad hoc tempus, jam ostendit Dominus Gentibus misericordiam suam, & dedit eis salutare suum. Ille quidem ostendit: sed multi sanari nolunt, ut videant quod ostendit. Sed quia ipse sanat oculos cordis ad videndum se; propterea cùm dixisset, Ostende nobis misericordiam tuam, tamquam multis cæcis dicturis, Quomodo videbimus, cùm cœperit ostendere? adjunxit, Et salutare tuum da nobis. Dando enim salutare suum, sanat in nobis unde possimus videre quod ostendit: non quomodo medicus homo ipse curat, ut lucem istam ostendat eis quos curaverit: & aliud est ista lux, quam demonstraturus est; aliud autem ipse medicus, qui curat oculos quibus ostendat lucem, quæ lux non est ipse. Non ergo sic Dominus Deus noster. Ipse est enim medicus, qui curat unde videre possimus, & ipse est lux quam videre possimus. Totum tamen Psalmum breviter, quantum possumus, quantum donat Dominus, pro angustia temporis adtenti curramus.

℣. 8.

2. Titulus ejus est, *In finem, filiis Core, Psalmus.* Finem non intelligamus, nisi quem dicit Apostolus, Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti. Ergo cùm primò in titulo Psalmi posuit, *In finem:* direxit cor nostrum in Christum. In illum si intendamus, non errabimus: quia ipse est veritas quò festinamus, & ipse est via per quam curramus. Quid est, *filiis Core?* Interpretatur Core ex verbo Hebræo in Latinum calvus. Ergo *filiis Core*, filiis calvi. Quis est iste calvus? Non ut irrideamus illum, sed ut ploremus ante illum. Nam irriserunt quidam, & à dæmonibus vastati sunt: quomodo in Regnorum libro calvum Elisæum irriserunt pueri, dicebantque post illum, Calve, calve, processerunt ursi de silva, & comederunt pueros malè ridentes, & plangendos à parentibus suis. Significavit hoc factum prophetiâ quadam, futurum Dominum nostrum Jesum Christum. Ille enim à Judæis irridentibus velut calvus irrisus est, quia in Calvariæ loco crucifixus est. Nos autem si in illum crediderimus, filii ipsius sumus. Nobis ergo cantatur iste Psalmus, ubi inscribitur *filiis Core:* sumus enim filii sponsi. Ille quippe sponsus, dans arram sponsæ suæ, sanguinem suum & Spiritum-sanctum, quo locupletavit nos interim in ista peregrinatione; adhuc autem servat nobis occultas divitias suas. Unde enim tale pignus dedit, quid est quod servat?

℣. 1. — Rom. 10. 4. — Iohan. 14. 6. — 4. Reg. 2. 23. & 24. — Matth. 27. 33. — Matth. 9. 15.

3. Itaque cantat ei Propheta in futurum, & utitur verbis quasi jam præteriti temporis; tamquam facta dicit, quæ futura erant: quia apud Deum & quod futurum est, jam factum est. Ibi ergo Propheta videbat futura nobis, jam verò facta in illius

[a] Sic plures MSS. At editi, *Non vultis:* & infrà, *quod ille assignat:* ubi MSS. plerique habent, *quod illi assignatur*, id est, depositum illi creditum.

[b] Sic Er. & aliquot MSS. At Lov. *propter abundantiam affluentiæ.*

providentia & prædestinatione certissima, quomodo dicit & in illo Psalmo ubi omnes Christum agnoscunt: sic enim [a] recitatur, tamquam Evangelium legatur: (Psal. 21. 18. & 19.) Foderunt manus meas & pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea: ipsi verò consideraverunt & conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quis non, legente lectore Psalmum, agnoscat Evangelium? Et tamen cùm diceretur in Psalmo, non dictum est, Fossuri sunt manus meas & pedes; sed, foderunt manus meas & pedes: nec dictum est, Dinumeraturi sunt ossa mea; sed, dinumeraverunt ossa mea: nec dictum est, Divisuri sunt vestimenta mea; sed, diviserunt sibi vestimenta mea. Hæc omnia quæ futura videbat Propheta, tamquam præterita indicabat. Sic & hîc, (℣. 2.) BENEDIXISTI *Domine terram tuam:* tamquam jam fecerit.

(Item ℣. 2.) 4. *Avertisti captivitatem Jacob.* Populus ejus antiquus Jacob, populus Israël, natus de semine Abrahæ, in repromissione futurus aliquando heres Dei. [b] Erat quidem ergo ille populus, cui datum est Testamentum vetus: sed in vetere Testamento figurabatur Testamentum novum. Illa figura erat, hæc expressio veritatis. In illa autem figura secundùm quamdam prænuntiationem futurorum, data est illi populo terra quædam promissionis, in quadam regione ubi habitavit populus Judæorum: ubi est etiam Jerusalem civitas, cujus nomen omnes audivimus. Hanc ergo terram cùm accepisset ille populus, ab hostibus suis vicinis circumquaque inimicantibus multas molestias patiebatur: & cùm peccabat in Deum suum, dabatur in captivitatem; non ad interitum, sed ad disciplinam; non damnante patre, sed flagellante. Et cùm possessa esset, liberabatur, & aliquotiens captivata est & liberata est illa gens: & modò in captivitate est, & hoc pro peccato magno, quòd Dominum suum crucifixit. Quid igitur secundùm istos accipimus, quod ait, *Avertisti captivitatem Jacob?* An fortè intelligimus hîc aliam captivitatem, de qua omnes nos volumus liberari? Nam omnes pertinemus ad Jacob, si pertinemus ad semen Abrahæ. Hoc enim dicit Apostolus, (Rom. 9. 7. & 8.) In Isaac vocabitur tibi semen: id est, non hi qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis deputantur in semen. Si filii promissionis in semen deputantur, offendendo Deum Judæi degeneraverunt; nos promerendo Deum, de genere Abrahæ facti sumus, non pertinentes ad carnem, sed pertinentes ad fidem. Imitati enim fidem, filii facti sumus: illi autem degenerando à fide, exheredari meruerunt. Nam, ut noveritis quia perdiderunt illud, quòd nati erant de Abraham, cùm se arroganter jactarent audiente Domino Jesu Christo, gloriantes de sanguine, & non de vita, & dicerent Domino, (Iohan. 8. 39.) Nos patrem habemus Abraham: ait illis Dominus tamquam degenerantibus, Si filii Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Si ergo illi propterea jam non filii, quia non faciebant facta Abrahæ; nos propterea filii, quia facimus facta Abrahæ. Quæ sunt facta Abrahæ quæ facimus? (Gen. 15. 6. Gal. 3. 6.) Credidit autem Abraham Deo, & deputatum est illi ad justitiam. Ergo omnes ad Jacob pertinemus, imitantes Abrahæ fidem, qui credidit Deo, & deputatum est illi ad justitiam. Quæ est ergo illa captivitas, unde nos volumus liberari? Puto enim neminem nostrûm modò esse apud Barbaros, nec aliquam gentem irruisse armatam, & captivos duxisse nos. Sed modò ostendo quamdam captivitatem, in qua gemimus, & unde nos liberari cupimus. Paulus Apostolus procedat, ipse illam dicat: sit ipse speculum nostrum, ille loquatur, & nos ibi videamus. Nemo est enim qui non hîc se agnoscat. Ait ergo ille beatus Apostolus, (Rom. 7. 22. &c.) Condelector enim legi Dei secundùm interiorem hominem: Intus delectat me lex Dei. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Jam audisti legem, audisti pugnam; captivitatem nondum audieras, audi quæ sequuntur: Repugnantem, inquit, legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Agnovimus captivitatem: quis nostrûm est qui nolit se de ista captivitate liberari? Et unde liberabitur? Quoniam hoc cantavit ipse Psalmus futurum: *Avertisti captivitatem Jacob.* Cui dixit? Christo, (℣. 1.) propter In finem, propter filios Core: ille enim avertit captivitatem Jacob. Audi & ipsum Paulum confitentem: Cùm diceret se trahi captivum à lege in membris suis repugnante legi mentis suæ, exclamavit sub illa captivitate, & ait, (Rom. 7. 24. &c.) Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Quæsivit quis esset, & statim illi occurrit, Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. De hac gratia Dei Propheta dicit huic Domino nostro Jesu Christo, *Avertisti captivitatem Jacob.* Adtendite captivitatem Jacob, adtendite quia hoc est, avertisti captivitatem nostram: non liberando nos à Barbaris, in quos non incurrimus; sed liberando nos ab operibus malis, à peccatis nostris, per quæ nobis satanas dominabatur. Si quis enim liberatus fuerit à peccatis suis, non habet unde illi dominetur princeps peccatorum.

5. Quomodo enim avertit captivitatem Jacob? Videte quia ista liberatio spiritalis est, videte quia intus agitur: (℣. 3.) *Remisisti*, inquit, *iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.* Ecce unde avertit captivitatem, quia remisit iniquitatem. Iniquitas tenebat captivum, remissa iniquitate liberaris. Confitere ergo te esse in captivitate, ut dignus sis liberari. Nam qui hostem suum non intellexit, quomodo invocat liberatorem? *Operuisti omnia peccata eorum.* Quid est, *operuisti?* Ut non illa videres. Quid est, ut non illa videres? Ut non in illa vindicares. Noluisti videre peccata nostra: & ideo [c] non vidisti, quia ipsa videre noluisti. (℣. 3.) *Operuisti omnia peccata eorum.* * *Sedasti omnem iram tuam; avertisti ab ira indignationis tuæ.*

6. Et quoniam de futuro ista dicuntur, quamvis verba præterita sonent; sequitur, & dicit, (℣. 6.) *Converte nos* [d] *Domine sanitatum nostrarum.* Quod modò narrabat quasi factum esset, quomodo orat ut fiat, nisi quia voluit ostendere præterita verba se in prophetia dixisse? Nondum autem factum esse quod dicebat jam factum, hinc ostendit, quia orat ut fiat. *Converte nos Domine sanitatum nostrarum: & averte iracundiam tuam à nobis.* Non jam dudum dicebas, Avertisti captivitatem Jacob, operuisti omnia peccata eorum, sedasti omnem iram tuam, aversus es ab ira indignationis tuæ? Quomodo hîc, *Et averte iracundiam tuam à nobis?*

[a] Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *recitatus est Psalmus.*
[b] Ita in MSS. At in editis, *heres Dei erat. Quidam ergo ille populus cui datum est Testamentum vetus, figurabat Testamentum novum.*
[c] Optimæ notæ MSS. Regius, Corbeiensis &c. *& ideo non vidisti.*
[d] Aliquot MSS. *Deus.*

Respondet tibi Propheta, Illa dico quasi facta, quia video futura: quia verò nondum facta sunt, oro ut veniant, quæ jam vidi. *Averte iracundiam tuam à nobis.*

℣. 6. 7. *Non in æternum irascaris nobis.* De ira Dei enim mortales sumus, & de ira Dei in ista terra in egestate & labore vultûs nostri manducamus panem. Hoc enim audivit Adam, quando peccavit. Et Adam ille omnes nos eramus, quia in Adam omnes moriuntur: quod ille audivit, secutum est & nos. Non enim eramus jam nos, sed eramus in Adam. Ideo quidquid evenit ipsi Adam, secutum est & nos; ut moreremur: omnes quippe in illo fuimus. Ea enim peccata parentum non pertinent ad filios, quæ faciunt parentes jam natis filiis. Jam enim nati filii ad se pertinent, & parentes ad se pertinent. Itaque illi qui nati sunt si tenuerint vias parentum suorum malas, necesse est portent & merita ipsorum: si autem mutaverint se, & non fuerint imitati parentes malos, incipiunt habere meritum suum, non meritum parentum suorum. Usque adeo autem non tibi obest peccatum patris tui, si te mutaveris, ut nec ipsi patri tuo obsit, si se mutaverit. Sed jam quod accepit ad mortalitatem istam radix nostra, duxit de Adam. Quid duxit? Istam fragilitatem carnis, hoc tormentum dolorum, hanc domum paupertatis, hoc vinculum mortis, & laqueos tentationum. Portamus omnia ista in carne hac: & ira Dei est ista, quia vindicta Dei est. Sed quia futurum erat ut regeneraremur, & credendo novi efficeremur, atque in resurrectione omnis illa mortalitas absumeretur, & novitas totius hominis repararetur: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur: hoc videns Propheta ait, *Non in æternum irascaris nobis, vel extendas iram tuam à generatione in generationem.* Fuit prima generatio mortalis de ira tua, erit altera generatio immortalis de misericordia tua.

8. Quid ergo, hoc tibi tu præstitisti, ô homo, ut quia conversus es ad Deum, mereveris misericordiam ipsius; qui autem conversi non sunt, non sunt adepti misericordiam, sed invenerunt iram? Quid autem, ut converteveris, posses, nisi vocareris? Nonne ille qui te vocavit aversum, ipse præstitit ut converteveris? Noli tibi ergo arrogare nec ipsam conversionem: quia nisi te ille vocaret fugientem, non posses converti. Propterea & ipsius conversionis beneficium Deo tribuens Propheta, hoc orat, & dicit, *Deus tu convertens vivificabis nos.* Et non quasi nos ipsi nostra sponte sine misericordia tua convertimur ad te, & tu vivificabis nos: sed, *tu convertens vivificabis nos*; ut non solùm vivificatio nostra à te sit, sed etiam ipsa conversio ut vivificemur. *Deus tu convertens vivificabis nos: & plebs tua lætabitur in te.* Malo suo lætabitur in se, bono suo lætabitur in te. Quando enim voluit habere gaudia de se, invenit planctum in se. Nunc verò quia totum gaudium nostrum Deus est, qui vult securus gaudere, in illo gaudeat qui non potest perire. Quid enim, Fratres mei, gaudere vultis in argento? Aut argentum perit, aut tu; & nemo scit quid priùs; verumtamen illud constat, quia utrumque periturum est; quid priùs, incertum est. Nam nec homo hîc potest manere semper, nec argentum hîc potest manere semper: sic aurum, sic vestis, sic domus, sic pecunia, sic lata prædia, sic postremò lux ista. Noli ergo velle gaudere in istis: sed gaude in illa luce, quæ non habet occasum; gaude in illa luce, quam non præcedit hesternus dies, nec sequitur crastinus. Quid est ista lux? Ego sum, inquit, lux mundi. Qui tibi dicit, Ego sum lux mundi, vocat te ad se. Cùm vocat te, convertit te: cùm convertit te, sanat te: cùm sanaverit te, videbis conversorem tuum, cui dicitur, *Et plebs tua lætabitur in te.* Iohan. 8. 12.

9. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam.* ℣. 8. Hoc est quod [a] cantavimus, & jam hinc * diximus. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam; & salutare tuum da nobis:* Salutare tuum, Christum tuum. Felix est cui ostendit Deus misericordiam suam. Ipse est qui superbire non potest, cui Deus ostendit misericordiam suam. Ostendendo enim illi misericordiam suam, persuadet illi quia quidquid boni habet ipse homo, non habet nisi ab illo, qui omne bonum nostrum est. Et cùm viderit homo quidquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo; videt quia totum quod in illo laudatur, de misericordia Dei est, non de meritis ipsius: & videndo ista non superbit, non superbiendo non extollitur, non se extollendo non cadit, non cadendo stat, stando inhæret, inhærendo manet, manendo perfruitur, & lætatur in Domino Deo suo. Erunt illi deliciæ ipse qui fecit illum: & delicias ipsas nemo corrumpit, nemo interpellat, nemo aufert. Quis potens minabitur auferre? Quis vicinus malus, quis latro, quis insidiator tibi tollit Deum? Et potest tibi tollere totum quod possides corpore, non tibi tollit eum quem possides corde. [b] Ipsa est misericordia, quam utinam Deus ostendat nobis. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.* Christum tuum da nobis: in illo est enim misericordia tua. Dicamus illi & nos, Da nobis Christum tuum. Jam quidem dedit nobis Christum suum: adhuc illi tamen dicamus, Da nobis Christum tuum: quia dicimus illi, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et quis est panis noster, nisi ipse qui dixit, Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi? Dicamus illi, Da nobis Christum tuum. Dedit enim nobis Christum, sed hominem: quem [c] nobis dedit hominem, eum ipsum nobis daturus est Deum. Hominibus enim hominem dedit; quia talem illum dedit hominibus, qualis posset capi ab hominibus. Deum enim Christum nullus hominum capere poterat. Factus est hominibus homo, servavit se Deum diis. An fortè arroganter dixi? Re vera arroganter, nisi ipse dixisset, Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes. Ad ipsam adoptionem [d] renovamur, ut efficiamur filii Dei. Jam quidem sumus, sed per fidem: sumus quidem in spe, nondum sumus in re. Spe enim salvi facti sumus, sicut dicit Apostolus: Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Quid enim exspectamus per patientiam, nisi videre quod credimus? Modò enim credimus quod non videmus: permanendo in eo quod credentes non videmus, merebimur videre quod credimus. Propterea Johannes in Epistola sua quid ait? Dilectissimi, filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Quis non exsultet, si subitò

Marginal references: Gen. 3. 19. — 1. Cor. 15. 22. — 1. Cor. 15. 22. — *Supra n. 1. — Matth. 6. 11. — Iohan. 6. 41. — Psal. 81. 6. Iohan. 10. 34. — Rom. 8. 24. & 25. — 1. Iohan. 3. 2.

[a] Nonnulli MSS. *cantabimus.*
[b] MSS. *Ipse est.*
[c] Sic potiores MSS. Alii cum editis, *quem novimus, dedit &c.*
[d] Ita MSS. At editi, *Ad hanc ipsam adoptionem revocamur.*

nescio cui peregrinanti & ignoranti genus suum, patienti aliquam egestatem, & in ærumna & labore constituto diceretur, Filius senatoris es, pater tuus amplo patrimonio gaudet in re vestra, revoco te ad patrem tuum: quali gaudio exsultaret, si hoc non fallax promissor diceret? Venit ergo non fallax Apostolus Christi, & ait, Quid est quòd de vobis desperatis? quid est quòd vos affligitis, & mærore conteritis? quid est quòd concupiscentias vestras sequendo, in egestate istarum voluptatum conteri vultis? Habetis patrem, habetis patriam, B habetis patrimonium. Quis est iste pater? (1. Johan. 3. 2.) Dilectissimi, filii Dei sumus. Quare ergo nondum videmus patrem nostrum? Quia nondum apparuit quid erimus. Jam sumus, sed in spe: nam quid (Ibidem.) erimus, nondum apparuit. Et quid erimus? Scimus, inquit, quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sed hoc de Patre dixit, de Filio autem Domino Jesu Christo non dixit? Et fortè videndo Patrem, non Filium, [a] erimus beati? Ipsum audi Christum: (Johan. 14. 9.) Qui C me vidit, vidit & Patrem. Cùm enim unus Deus videtur, Trinitas videtur, Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Audi expressiùs quia ipsius Filii visio tribuet nobis beatitudinem, & nihil interest inter visionem ipsius & visionem Patris. Ipse ait in (Ibidem 21.) Evangelio, Qui diligit me, mandata mea custodit, & ego diligam illum, & ostendam meipsum illi. Loquebatur illis, & dicebat, Ostendam meipsum illi. Quare? Non erat ipse qui loquebatur? Sed carnem caro videbat, divinitatem cor non vi- D debat. Ad hoc autem caro carnem vidit, ut per fidem cor mundaretur, unde Deus videretur. (Act. 15. 9.) Dictum est enim de Domino, Fide mundans corda (Matth. 5. 8.) eorum. Et dixit Dominus, Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Ergo nobis promisit ostendere se nobis. Qualis est pulcritudo ejus, Fratres cogitate. Omnia ista pulcra quæ videtis, quæ amatis, ipse fecit. Si hæc pulcra sunt, quid est ipse? si hæc magna sunt, quantus est ipse? Ergo ex istis quæ hîc amamus, illum magis desideremus; E & contemnentes ista, illum diligamus: ut ipsa dilectione per fidem cor mundemus, & mundatum cor nostrum inveniat adspectus illius. Lux quæ nobis ostendetur, sanos nos debet invenire. Hoc agit modò fides. Hoc ergo hîc diximus. *Et salutare tuum da nobis:* Da nobis Christum tuum, noverimus Christum tuum, videamus Christum tuum: non quomodo illum viderunt Judæi, & crucifixerunt; sed quomodo illum vident Angeli, & gaudent. F

(ℽ. 9.) 10. *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus.* Propheta dixit. Loquebatur in illo Deus intus, & mundus faciebat illi strepitum foris. Cohibens ergo aliquantùm ab strepitu mundi, & avertens se ad se, & à se in illum cujus vocem audiebat interiùs, quasi obturans aurem contra tumultuantem vitæ hujus (Sap. 9. 15.) inquietudinem, & contra animam corpore quod corrumpitur aggravatam, & sensum terrena inhabitatione deprimentem multa cogitantem, ait, *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus.* Et G audivit, quid? *Quoniam loquetur pacem in plebem suam.* Vox ergo Christi, vox Dei pax est, ad pacem vocat. Eia, dicit, quicumque nondum estis in pace, amate pacem. Quid enim vobis melius de me invenire potestis quàm pacem. Pax quid est? Ubi

A nullum bellum est. Quid est, ubi nullum bellum est? Ubi nulla est contradictio, ubi nihil resistit, nihil adversum est. Videte si jam ibi sumus, videte si jam non est conflictus cum diabolo, videte si non omnes sancti & fideles cum principe dæmoniorum luctantur. Et quomodo cum illo luctantur, quem non vident? Luctantur cum concupiscentiis suis, quibus ille suggerit peccata; & non consentiendo quod suggerit, etsi non vincuntur, tamen pugnant. Nondum est ergo pax, ubi pugna est. Aut date mihi hominem qui nihil tentationis patitur in carne sua, ut possit mihi dicere quia jam pax est. Nihil quidem tentationis fortè patitur in illicitis voluptatibus, saltem suggestiones ipsas patitur: vel suggeritur illi quod respuit, vel delectat unde contineat. Sed ecce jam nihil delectat illicitum: vel contra famem & sitim pugnat quotidie. Quis enim justus hinc alienus? Pugnat ergo fames & sitis, pugnat contra nos lassitudo carnis, pugnat delectatio somni, pugnat oppressio. Vigilare volumus, dormitamus: jejunare volumus, esurimus & sitimus: stare volumus, defatigamur: quærimus sedere, si & hoc diu facimus, deficimus. Quidquid nobis providerimus ad refectionem, illic rursus invenimus defectionem. Esuris, dicit tibi aliquis. Respondes, Esurio. Ponit ante te cibum, ad refectionem posuerat: persevera in eo quod posuit; certè reficere te volebas, hoc age semper; hoc agendo, in eo quod adhibueras ad refectionem, ibi invenis lassitudinem. Multùm sedendo fatigatus eras, surgis, deambulando reficeris: persevera in eo quo reficeris, multùm deambulando lassaris; sedere iterum quæris. Inveni mihi aliquid unde te reficias, ubi non, si perseveraveris, iterum deficias. Qualis ergo est ista pax, quam hîc habent homines tantis resistentibus molestiis, cupiditatibus, indigentiis, lassitudinibus? Non est ista vera, non est perfecta pax. Quæ erit perfecta pax? Oportet corruptibile hoc indue- (1. Cor. 15. 53. &c.) re incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? Ubi enim adhuc [b] mortalitas, quomodo est plena pax? Etenim de morte venit lassitudo ista, quam invenimus in omnibus refectionibus nostris. De morte est, quia corpus mortale portamus: quod quidem mortuum dicit Apostolus & ante animæ resolutionem. Corpus quidem, (Rom. 8. 10.) inquit, mortuum est propter peccatum. Nam si perseveraveris in eo quo te reficis, etiam morieris. Persevera in multùm manducando; ipsa res te interficiet: persevera in multùm jejunando; inde morieris: sede semper, ut nolis surgere; morieris inde: ambula semper, ut nolis quiescere; morieris inde: vigila semper, ut nolis dormire; morieris inde: dormi semper, ut nolis vigilare; morieris inde. Quando ergo absorpta fuerit mors in victoriam, non erunt ista: & erit pax plena & æterna. Erimus in quadam civitate: Fratres, quando de illa loquor, finire nolo, & maximè quando scandala crebrescunt. Quis non desideret illam [c] civitatem, unde amicus non exit, quò inimicus non intrat, ubi nullus tentator est, nullus seditiosus, nullus dividens populum Dei, nullus fatigans Ecclesiam in ministerio diaboli, quando ipse princeps ipsorum mittitur in ignem æternum, & hi cum illo quicumque illi consentiunt, & recedere ab eo nolunt? Erit

[a] Optimæ notæ Corbeiensis MS. *non erimus beati.*
[b] Plerique MSS. *mors.*

[c] Sic tres MSS. Ceteri cum editis, *illam pacem.*

ergo pax purgata in filiis Dei, omnibus amantibus se, videntibus se plenos Deo, cùm erit Deus omnia in omnibus. (1 Cor. 15. 28.) Commune spectaculum habebimus Deum, communem possessionem habebimus Deum, communem pacem habebimus Deum. Quidquid enim est quod nobis modò dat, ipse nobis erit pro omnibus quæ dat: [a] ipsa erit perfecta & plena pax. Hanc loquitur in plebem suam: hanc volebat audire ille qui ait, *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam; & super sanctos suos, & in eos qui convertunt cor ad ipsum.* Eia Fratres, vultis ut ad vos pertineat ista pax, quam loquitur Deus? Convertite cor ad ipsum; non ad me, aut ad illum, aut ad quemquam hominem. Quisquis enim homo voluerit convertere ad se corda hominum, cadit cum ipsis. Quid est melius, ut cadas cum illo ad quem converteris, an ut stes cum illo cum quo converteris? Gaudium nostrum, pax nostra, requies nostra, finis omnium molestiarum, non est nisi Deus. Beati *qui convertunt cor ad ipsum.*

℣. 10. 11. *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius.* Erant quidam qui jam timebant eum in gente Judæorum. Per omnes terras ubique idola colebantur; dæmonia timebantur, non Deus: in illa gente timebatur Deus. Sed propter quid timebatur? In veteri Testamento timebatur, ne daret illos in captivitatem, ne tolleret illis terram, ne grandine contunderet vites ipsorum, ne faceret steriles uxores eorum, ne auferret ab eis filios ipsorum. Hæc enim carnalia promissa Dei tenebant adhuc parvas animas, & propter hæc timebatur Deus: sed propè illis erat, qui vel propter hæc ipsum timebant. Terram petebat Paganus à diabolo, terram petebat Judæus à Deo: unum erat quod petebant, sed non unus à quo petebant. Petendo iste quod Paganus petebat, discernebatur tamen à Pagano; quia ab illo ista petebat, qui omnia fecerat. Et propè illis erat Deus, qui Gentibus longè erat: tamen respexit & eos qui longè erant, & eos qui propè erant; sicut dicit Apostolus, (Ephes. 2. 17.) Et veniens evangelizavit pacem vobis qui eratis longè, & pacem his qui propè. Quos dixit qui erant propè? Judæos, quia unum Deum colebant. Quos dixit qui erant longè? Gentes quia dimiserant eum à quo facti erant, & colebant illa quæ ipsi fecerant. Non enim regionibus longè est quisque à Deo, sed affectibus. Amas Deum, propè es: odisti Deum, longè es. Uno loco stans, & propè es, & longè es. Ergo, Fratres, respexit ista Propheta: quamquam generalem vidit misericordiam Dei super omnes, tamen aliquid speciale & proprium vidit in gente Judæa, & ait, *Verumtamen.* Audiam quid loquetur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam. Et plebs ipsius non Judæa sola erit, sed de omnibus Gentibus colligetur: quia super sanctos suos loquetur pacem, & in eos qui convertunt cor ad ipsum, [b] & omnes qui conversuri sunt cor ad ipsum de omni orbe terrarum. *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra:* id est, in ea terra, in qua natus erat Propheta, inhabitet gloria major; quia inde cœpit [c] prædicari Christus. Inde Apostoli, & illuc priùs missi: inde Prophetæ, ibi primò templum, ibi sacrificabatur Deo, ibi Patriarchæ, ibi ipse etiam venit de semine Abrahæ, ibi manifestatus est Christus, ibi apparuit Christus: inde enim virgo Maria, quæ peperit Christum. Ibi ambulavit pedibus suis, ibi mirabilia fecit. Postremò tantum honorem illi genti detulit, ut cùm eum interpellaret quædam mulier Chananæa salutem quærens filiæ suæ, dixerit ei, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domûs Israël. (Matth. 15. 24.) Hoc ergo videns Propheta, ait, *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.*

12. *Misericordia & veritas occurrerunt sibi.* ℣. 11. Veritas in terra nostra ex persona Judæorum, misericordia in terra Gentium. Veritas enim ubi? Ubi erant eloquia Dei. Misericordia ubi? In illis qui dimiserant Deum suum, & converterant se ad dæmonia. Numquid & ipsos despexit? Quomodo si diceret, Voca & istos longè fugitivos, qui multùm à me recesserunt: voca, inveniant me quærentem se, quia ipsi nolebant quærere me. Ergo, *Misericordia & veritas occurrerunt sibi: justitia & pax osculatæ sunt se.* Fac justitiam, & habebis pacem; ut osculentur se justitia & pax. Si enim non amaveris justitiam, pacem non habebis. Amant enim se duo ista, justitia & pax, & osculantur se; ut qui fecerit justitiam, inveniat pacem osculantem justitiam. Duæ amicæ sunt, tu fortè unam vis, & alteram non facis. Nemo est enim qui non vult pacem: sed non omnes volunt operari justitiam. Interroga omnes homines, Vis pacem? Uno ore tibi respondet totum genus humanum, Opto, cupio, volo, amo. Ama & justitiam: quia duæ amicæ sunt justitia & pax; ipsæ se osculantur. Si amicam pacis non amaveris, non te amabit ipsa pax, nec veniet ad te. Quid enim magnum est desiderare pacem? Quivis malus desiderat pacem. Bona enim res est pax. Sed fac justitiam; quia justitia & pax se osculantur, non litigant. Tu quare litigas cum justitia? Ecce justitia dicit tibi, Ne fureris: & non audis. Ne adulteres: non vis audire. Non facias alteri quod tu pati non vis; non dicas alteri quod & tibi dici non vis. Inimicus es amicæ meæ, dicit tibi pax, quid me quæris? Amica sum justitiæ, quemcumque invenero inimicum amicæ meæ, non ad illum accedo. Vis ergo venire ad pacem? Fac justitiam. Ideo alius Psalmus dicit tibi, Declina à malo, & fac bonum, (hoc est (Psal. 33. 15.) amare justitiam:) & cùm jam declinaveris à malo, & feceris bonum, quære pacem, & persequere eam. Jam enim non diu illam quæres: quia & ipsa occurret tibi, ut osculetur justitiam.

13. *Veritas de terra orta est, & justitia de cælo prospexit.* ℣. 12. *Veritas de terra orta est,* Christus de femina natus est. *Veritas de terra orta est,* Filius Dei de carne processit. Quid est veritas? Filius Dei. Quid est terra? Caro. Interroga unde natus est Christus, & vides quia *veritas de terra orta est.* Sed hæc veritas quæ orta est de terra, erat ante terram, & per ipsam factum est cælum & terra. Sed ut justitia de cælo prospiceret, id est, ut justificarentur homines divinâ gratiâ, veritas nata est de Maria virgine: ut posset pro illis justificandis [d] offerre sacrificium, sacrificium passionis, sacrificium crucis. Et unde offerret sacrificium pro peccatis nostris, nisi moreretur? Unde autem moreretur, nisi à nobis acciperet ubi moreretur? Id est, nisi à nobis sumeret carnem mortalem, Christus mori non pos-

[a] Sic MSS. At editi, *ipse.*
[b] Plerique MSS. omittunt, *& omnes qui conversuri sunt cor ad ipsum.*
[c] Sic melioris notæ MSS. Alii quidam, *prophetari.* At editi, *prædicare.*
[d] Sic MSS. At editi, *offerri.*

ſet: quia Verbum non moritur, divinitas non moritur, Virtus & Sapientia Dei non moritur. Quomodo offerret ſacrificium victimam ſalutarem, ſi non moreretur? Quomodo autem moreretur, niſi carnem indueret? Quomodo carnem indueret, niſi veritas de terra oriretur? *Veritas de terra orta eſt, & juſtitia de cælo proſpexit.*

14. Poſſumus hinc dicere alterum ſenſum: *Veritas de terra orta eſt:* confeſſio ab homine. Homo enim peccator eras. O terra, qui quando
Gen. 3. 19. peccaſti, audiſti, Terra es, & in terram ibis, oriatur de te veritas, ut reſpiciat de cælo juſtitia. Quomodo à te oritur veritas, cùm tu peccator ſis, cùm tu iniquus ſis? Confitere peccata tua, & orietur de te veritas. Si enim cùm ſis iniquus, dicis te juſtum; quomodo à te veritas orietur? Si autem cùm ſis iniquus, dicis te iniquum; *veritas de terra orta eſt.* Intende illum Publicanum longè à Phariſæo in templo orantem, qui neque oculos ad cælum audebat levare, ſed percutiebat
Lucæ 18. 13. &c. pectus ſuum, dicens, Domine propitius eſto mihi peccatori. Ecce *veritas de terra orta eſt:* quia confeſſio peccatorum ab homine facta eſt. Quid ergo ſequitur? Amen dico vobis, quia deſcendit juſtificatus Publicanus ille magis quàm ille Phariſæus: quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur. *Orta eſt veritas de terra*, in confeſſione peccatorum: *& juſtitia de cælo proſpexit*, ut deſcenderet juſtificatus Publicanus ille magis quàm ille Phariſæus. Nam ut noveritis quia veritas pertinet ad confeſſionem peccatorum, ait
1. Johan. 1. 8. Johannes Evangeliſta, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Quomodo ergo veritas de terra oritur, ut juſtitia de cælo proſpiciat, audi illum ſequentem & dicentem:
Ibidem 9. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata, & purget nos ab omni iniquitate. *Veritas* ergo *de terra orta eſt, & juſtitia de cælo proſpexit.* Quæ *juſtitia de cælo proſpexit?* Tamquam Dei dicentis, Parcamus huic homini, quia ipſe ſibi non pepercit: ignoſcamus, quia ipſe agnoſcit. Converſus eſt ad puniendum peccatum ſuum, convertar & ego ad eum liberandum. *Veritas de terra orta eſt, & juſtitia de cælo proſpexit.*

℣. 13. 15. *Etenim Dominus dabit ſuavitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum.* Unus verſus reſtat, peto ſine tædio ſit quod dicturus ſum. Adtendite rem neceſſariam Fratres mei, adtendite, percipite, [a] auferte vobiſcum, & non ſit inane ſemen Dei in cordibus veſtris. *Veritas*, inquit, *de terra orta eſt*, confeſſio peccatorum ab homine: *& juſtitia de cælo proſpexit*, id eſt, à Domino Deo data eſt juſtificatio confitenti, ut ipſe agnoſcat impius pium ſe fieri non poſſe, niſi ille fecerit cui confitetur,
Rom. 4. 5. credendo in eum qui juſtificat impium. Tua ergo peccata potes habere, fructum bonum non habebis, niſi ille dederit cui confiteris. Ideo cùm dixiſſet, *Veritas de terra orta eſt, & juſtitia de cælo proſpexit:* tamquam diceretur ei, Quid eſt quod dixiſti, *Juſtitia de cælo proſpexit? Etenim*, inquit, *Dominus dabit ſuavitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum.* Nos ergo reſpiciamus nos; & ſi nihil in nobis invenerimus niſi peccata, oderimus peccata, & deſideremus juſtitiam. Cùm enim cœperimus odiſſe peccata, jam ipſum odium peccatorum ſimiles nos incipit facere Deo: quia hoc odimus, quod odit & Deus. Cùm ergo cœperis odiſſe peccata & confiteri Deo, cùm te delectationes illicitæ rapiunt & ducunt ad ea quæ tibi non proſunt, ingemiſce ad Deum: & confitens illi peccata tua, mereberis ab illo delectationem, & ſuavitatem juſtitiæ faciendæ dabit tibi, ut incipiat te delectare juſtitia, quem primò delectabat iniquitas: ut qui primò gaudebas in ebrietate, gaudeas in ſobrietate; & qui primò gaudebas de furtis, ut tolleres homini quod non habebas, quæras donare non habenti quod habebas: & quem delectabat rapere, delectet donare; quem delectabat ſpectare, delectet orare; quem delectabant cantica nugatoria & adulterina, delectet hymnum dicere Deo; currere ad Eccleſiam, qui primò currebas ad theatrum. Unde nata eſt iſta ſuavitas, niſi quia *Dominus dabit ſuavitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum?* Ecce enim videte quod dico: ecce locuti ſumus vobis verbum Dei, ſemen ſparſimus devotis cordibus, tamquam ſulcata invenientes pectora veſtra aratro confeſſionis, devotione & intentione ſuſcepiſtis ſemen, cogitate de verbo quod audiſtis, tamquam glebas frangentes, ne ſemen rapiant volatilia, ut poſſit ibi germinare quod ſeminatum eſt: & niſi Deus pluerit, quid prodeſt quod ſeminatur? Hoc eſt, *Dominus dabit ſuavitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum.* Ille enim [b] viſitationibus ſuis, in otio, in negotio, in domo, in lecto, in convivio, in collocutione, in deambulatione viſitet corda veſtra, ubi nos non ſumus. Veniat imber Dei, & fructificet quod ibi ſeminatum eſt: & ubi non ſumus nos, & ſecuri quieſcimus, aut aliud agimus, Deus det incrementum ſeminibus, quæ ſparſimus; ut adtendentes poſtea bonos mores veſtros, etiam de fructu gaudeamus. *Quoniam Dominus dabit ſuavitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum.*

16. *Juſtitia ante eum præibit, & ponet in via greſſus ſuos.* ℣. 14. Juſtitia illa eſt, quæ eſt in confeſſione peccatorum: veritas enim ipſa eſt. Juſtus enim debes eſſe in te, ut punias te. Ipſa eſt prima hominis juſtitia, ut punias te malum, & faciat te Deus bonum. Quia ergo ipſa eſt prima hominis juſtitia, ipſa fit via Deo, ut veniat ad te Deus: ibi illi fac viam, in confeſſione peccatorum. Ideo & Johannes cùm baptizaret in aqua pœnitentiæ, & vellet ad ſe venire pœnitentes de ſuis prioribus factis, hoc dicebat, Parate viam Domino, rectas facite ſemitas ejus. Matth. 3. 3. Placebas tibi in peccatis tuis, ô homo: diſpliceat tibi quod eras, ut poſſis eſſe quod non eras. Parate viam Domino: præcedat iſta juſtitia, ut confitearis peccata. Veniet ille & viſitabit te, quia *ponet in via greſſus ſuos.* Eſt enim jam ubi ponat greſſus ſuos, eſt ubi ad te veniat. Antè autem quàm confitereris peccata, intercluſeras ad te viam Dei, non erat quà ad te veniret. Confitere vitam, & aperis viam: & veniet Chriſtus, *& ponet in via greſſus ſuos*, ut te informet veſtigiis ſuis.

IN PSALMUM LXXXV.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem in pervigilio ſollemnitatis, fortè S. Cypriani, & apud Carthaginem habitus.

1. NULLUM majus donum præſtare poſſet Deus hominibus, quàm ut Verbum ſuum per quod condidit omnia, faceret illis caput, & illos ei tamquam membra coaptaret; ut eſſet Filius Dei & filius hominis, unus Deus cum Patre, unus homo cum hominibus: ut

[a] Editi, ferte. Aliquot MSS. auferte; f. pro, conferte.

I I [b] Aliquot MSS. juſtificationibus ſuis.

& quando loquimur ad Deum deprecantes, non A inde Filium separemus; & quando precatur corpus Filii, non à se separet caput suum; sitque ipse unus salvator corporis sui Dominus noster Jesus Christus Filius Dei, qui & oret pro nobis, & oret in nobis, & oretur à nobis. Orat pro nobis, ut sacerdos noster; orat in nobis, ut caput nostrum; oratur à nobis, ut Deus noster. Agnoscamus ergo & in illo voces nostras, & voces ejus in nobis. Neque cùm aliquid dicitur de Domino Jesu Christo, maximè in prophetia, quod pertineat velut ad B quamdam humilitatem indignam Deo, dubitemus eam illi tribuere, qui non dubitavit se nobis adjungere. Ei quippe servit universa creatura, quia per ipsum facta est universa creatura. Et propterea cùm ejus sublimitatem divinitatemque intuemur, quando audimus, In principio erat Verbum, " & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia " per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: intuentes hanc & supereminentissimam & exce- C dentem omnia creaturarum sublimia divinitatem Filii Dei; audimus etiam in aliqua parte Scripturarum velut gementem, orantem, confitentem; & dubitamus ei tribuere verba hæc, ex eo quòd cogitatio nostra de recenti ejus contemplatione quæ erat in divinitate, pigrescit descendere ad ejus humilitatem; & tamquam faciat illi injuriam, si ejus verba in homine agnoscat, ad quem verba dirigebat cùm Deum deprecaretur, hæret plerumque, & conatur mutare sententiam; & non ei oc- D currit in Scriprura, nisi quod ad ipsum recurrat, & ab illo deviare non sinat. Expergiscatur ergo, & evigilet in fide sua; & videat quia ille quem contemplabatur paulò antè in forma Dei, formam servi accepit, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem: & verba Psalmi voluit esse sua, in cruce pendens, & dicens, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Oratur ergo in forma Dei, orat in forma servi: ibi Creator, hîc E [a] creatus, creaturam mutandam non mutatus assumens, & secum nos faciens unum hominem, caput & corpus. Oramus ergo ad illum, per illum, in illo: & dicimus cum illo, & dicit nobiscum; dicimus in illo, dicit in nobis Psalmi hujus orationem, qui inscribitur, *Oratio David*. Quia Dominus noster secundùm carnem filius David: secundùm verò divinitatem Dominus David, & creator David; & non solùm ante David, sed & ante Abraham, ex quo David; sed & ante Adam, ex quo omnes ho- F mines; sed & ante cælum & terram, in quo omnis creatura est. Nemo ergo cùm audit hæc verba, dicat, Non Christus dicit; aut rursus dicat, Non ego dico: immo si se in Christi corpore agnoscit, utrumque dicat, & Christus dicit, & Ego dico. [b] Noli aliquid dicere sine illo, & non dicit aliquid sine te. Nonne habemus in Evangelio? Ubi certè scriptum est, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt: ibi certè habemus, Et con- G tristatus est Jesus, & fatigatus est Jesus, & dormivit Jesus, & esurivit & sitivit Jesus, & oravit, & pernoctavit in orando Jesus. Pernoctabat, inquit, Jesus, & [c] perstabat in orando: & globi sanguinis decurrebant per corpus ejus. Quid ostendebat, quando per corpus orantis globi sanguinis destillabant, nisi quia corpus ejus, quod est Ecclesia, Martyrum sanguine jam fluebat?

Psal. 21. 2.

℣. 1.

Matth. 26. 38. Ioan. 4. 6. Matth. 8. 24. Luca 22. 44.

2. INCLINA *Domine aurem tuam, & exaudi me.* Ille ex forma servi dicit, tu serve in forma Domini tui: *Inclina Domine aurem tuam.* Inclinat aurem, si tu non erigas cervicem. Humiliato enim appropinquat: ab exaltato longè discedit, nisi quem ipse humiliatum exaltaverit. Inclinat ergo Deus aurem suam ad nos. Ille enim sursum est, nos deorsum: ille in altitudine, nos in humilitate, sed non relicti. Ostendit enim dilectionem suam Deus in nobis. Etenim cùm adhuc peccatores essemus, " Christus pro nobis mortuus est. Vix enim, inquit, " pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis " audeat mori. Dominus autem noster pro impiis mortuus est. Neque enim merita nostra præcesserant, pro quibus Filius Dei moreretur: sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Quàm certâ ergo, quàm firmâ promissione servat justis vitam suam, qui donavit injustis mortem suam? *Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me: quoniam egenus & inops ego sum.* Ergo non inclinat aurem ad divitem: ad inopem & egenum inclinat aurem, id est, ad humilem & ad confitentem, ad indigentem misericordiâ, non ad saturatum & extollentem se, & jactantem, quasi nihil ei desit, & dicentem, Gratias tibi, quia non sum sicut Publicanus iste. Dives enim Pharisæus jactabat merita sua: inops Publicanus confitebatur peccata sua.

Item ℣. 1.

Rom. 5. 7. & c.

Luca 18. 11.

3. Nec sic accipiatis Fratres, quod dixi, Ad divitem non inclinat aurem suam, tamquam non exaudiat Deus eos qui habent aurum & argentum, & familiam & fundos: si sic fortè nati sunt, aut [d] eum locum rerum humanarum tenent, tantùm meminerint, quod ait Apostolus, Præcipe divitibus hujus mundi non superbè sapere. Qui enim non superbè sapiunt, in Deo pauperes sunt: & pauperibus atque inopibus & egenis inclinat aurem suam. Norunt enim spem suam non esse in auro & argento, neque in illis rebus quibus ad tempus circumfluere videntur. Sufficit ut divitiæ non illos perdant, ut non obsint sat est: nam prodesse nihil possunt. Planè prodest opus misericordiæ & in divite & in paupere: in divite ex voluntate & opere, in paupere ex sola voluntate. Cùm ergo talis est contemnens in se quidquid est unde superbia solet inflari, pauper Dei est: inclinat illi aurem suam, novit enim contribulatum cor ejus. Certè, Fratres, ille pauper ante januam divitis ulcerosus qui jacebat, ab Angelis ablatus est in sinum Abrahæ: sic legimus, sic credimus. Dives autem ille qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, ablatus est ad inferos ad tormenta. Numquid verè ille pauper merito illius inopiæ ablatus est ab Angelis, dives autem ille peccato divitiarum suarum ad tormenta missus est? In illo paupere humilitas intelligitur honorificata, in illo divite superbia damnata. Breviter probo, quia non divitiæ, sed superbia in illo divite cruciabatur. Certè ille pauper in sinum Abrahæ sublatus est: de ipso Abraham dicit Scriptura, quia habebat hîc plurimum auri & argenti, & dives fuit in terra. Si qui dives est, ad tormenta rapitur; quomodo Abraham præcesserat

Divites quinam à Deo non exaudiuntur.

1. Tim. 6. 17.

Luca 16. 20.

Ibidem 22.

Gen. 13. 2.

[a] Vox, *creatus*, aberat à Corbeiensi optimæ notæ MS.
[b] Sic MSS. At editi, *Non potes aliquid dicere sine illo, & dicit aliquid sine te.*
[c] Ferrariensis MS. *prosternebatur.*
[d] Sic aliquot MSS. Editi verò, *aut cùm lucrum.*

pauperem, ut ablatum in sinum suum susciperet?
Sed erat Abraham in divitiis pauper, humilis, tremens omnia præcepta, & obaudiens. Usque adeo
autem pro nihilo habebat illas divitias, ut jussus à
Gen. 22. 10. Domino filium suum immolaret, cui servabat divitias. Discite ergo esse inopes & pauperes, sive qui
habetis aliquid in isto sæculo, sive qui non habetis.
Nam & hominem mendicum invenis superbientem, & hominem habentem divitias invenis confi-
Jacobi 4. 6. tentem. Resistit Deus superbis, & holosericatis &
pannosis: humilibus autem dat gratiam, & habentibus aliquam substantiam hujus sæculi & non habentibus. Interior inspector est Deus: ibi appendit,
ibi examinat: stateram Dei non vides, cogitatio tua
in illam levatur. Videte quia meritum exauditionis
suæ, id est, quo exaudiretur, in eo posuit ut diceret,
Quoniam egenus & inops ego sum. Observa ne non
sis egenus & inops: si non fueris, non exaudieris.
Quidquid est circa te vel in te unde possis præsumere, abjice à te; tota præsumtio tua Deus sit: illius
indigens esto, ut ipso implearis. Quidquid enim
aliud habueris sine ipso, latiùs inanis es.

℣. 2. 4. *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum.*
Hoc verò, *quoniam sanctus sum*, nescio utrùm
potuerit fortè alius dicere, nisi ille qui sine peccato
erat in hoc mundo; peccatorum omnium non commissor, sed dimissor. Agnoscimus vocem dicentis,
Quoniam sanctus sum, custodi animam meam: utique in illa forma servi, quam assumserat. Ibi enim
* Apollinaristæ. caro, ibi & anima. Neque enim ut nonnulli * dixerunt, caro sola erat & Verbum: sed & caro &
anima & Verbum: & totum hoc unus Filius Dei,
unus Christus, unus Salvator; in forma Dei æqualis Patri, in forma servi caput Ecclesiæ. Ergo,
Quoniam sanctus sum, cùm audio, vocem ejus
agnosco, & hîc separo [a] meam? Certè inseparabiliter à corpore suo loquitur, cùm sic loquitur. Et
audebo ego dicere, *Quoniam sanctus sum?* Si sanctus tamquam sanctificans, & nullo sanctificante
indigens; superbus & mendax: si autem sanctus san-
Levit. 19. 2. ctificatus, secundùm id quod dictum est, Sancti
estote, quia & ego sanctus sum; audeat & corpus
Psal. 60. 3. Christi, audeat & unus ille homo clamans à finibus
terræ, cum capite suo, & sub capite suo dicere,
Quoniam sanctus sum. Accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi & remissionis peccato-
1. Cor. 6. 11. rum. Et hæc quidem fuistis, ait Apostolus, enumerans multa peccata, & levia & gravia, & usitata &
horribilia: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis,
sed sanctificati estis. Si ergo sanctificatos dicit, dicat & unusquisque fidelium, Sanctus sum. Non est
ista superbia elati, sed confessio non ingrati. Si enim
dixeris te ex te esse sanctum, superbus es: rursus fidelis in Christo, & membrum Christi, si te dixeris
non esse sanctum, ingratus es. Arguens enim superbiam Apostolus, non ait, Non habes: sed ait,
1. Cor. 4. 7. Quid enim habes, quod non accepisti? Non arguebaris, quia dicebas te habere quod [b] non habes;
sed quia ex te tibi volebas esse quod habes. Immo
& habere te agnosce, & ex te nihil habere, ut nec
superbus sis, nec ingratus. Dic Deo tuo, Sanctus
sum, quia sanctificasti me; quia accepi, non quia
habui; quia tu dedisti, non quia ego merui. Etenim
ex alio latere incipis injuriam facere ipsi Domino
nostro Jesu Christo. Si enim Christiani omnes &
fideles & baptizati in illo ipsum induerunt, sicut

A Apostolus dicit, Quotquot in Christo baptizati Gal. 3. 27.
estis, Christum induistis: si membra sunt facti corporis ejus, & dicunt se sancta non esse, capiti ipsi
faciunt injuriam, cujus membra sancta [c] non sunt.
Jam vide ubi sis, & de capite tuo dignitatem cape.
Etenim eras in tenebris, nunc autem lux in Domino. Fuistis, inquit, aliquando tenebræ: sed num- Ephes. 5. 8.
quid tenebræ remansistis? Ad hoc illuminator venit, ut & tenebræ remaneretis, an ut in illo lux fieretis? Ergo dicat & unusquisque Christianus, im-
B mo dicat totum corpus Christi, clamet ubique patiens tribulationes, diversas tentationes & scandala
innumerabilia; dicat, *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Salvum fac servum tuum Deus
meus sperantem in te.* Ecce ille sanctus non est superbus, quia sperat in Domino.

5. *Miserere mei Domine, quoniam ad te cla-* ℣. 3.
mavi tota die: non una die. *Tota die*, omni tempore intellige: ex quo corpus Christi gemit in pressuris, usque in finem sæculi quo transeunt pressuræ,
C gemit iste homo, & clamat ad Deum; & unusquisque nostrûm pro portione habet clamorem suum
in toto isto corpore. Clamasti tu diebus tuis, &
transierunt dies tui; successit tibi alius, & clamavit
diebus suis; & tu hîc, ille ibi, ille alibi: corpus
Christi tota die clamat sibi decedentibus & succedentibus membris. Unus homo usque in finem sæculi extenditur. Eadem membra Christi clamant,
& quædam membra jam in illo requiescunt, quædam modò clamant, quædam verò cùm ipsi nos
D requieverimus clamabunt, & post illa alia clamabunt. Totius corporis Christi hîc adtendit vocem,
dicentis, *Ad te clamavi tota die.* Caput autem
nostrum ad dexteram Patris interpellat pro nobis. Rom. 8. 34.
Alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat,
alia consolatur, alia creat, alia vocat, alia revocat,
alia corrigit, alia redintegrat.

6. *Iocunda animam servi tui: quoniam ad te,* ℣. 4.
Domine, levavi animam meam. Jocunda eam, quia
levavi ad te eam. In terra enim erat, & in terra
E amaritudinem sentiebat: ne in amaritudine contabesceret, ne omnem tuæ gratiæ suavitatem amitteret, levavi eam ad te: jocunda eam apud te. Solus
enim tu es jocunditas: amaritudine plenus est mundus. Certè rectè admonet membra sua, ut sursum
cor habeant. Audiant ergo, & faciant: levent ad
illum quod malè est in terra. Ibi enim [d] non putrescit cor, si levetur ad Deum. Frumentum si haberes
in inferioribus, ne putresceret, levares ad superiora.
Frumento mutares locum, & cor permittis in terra
F putrescere? Frumentum levares in superiora, cor
leva in cælum. Et unde, inquis, possum? Qui funes, quæ machinæ, quæ scalæ opus sunt? Gradus,
affectus sunt: iter tuum, voluntas tua est. Amando
adscendis, negligendo descendis. Stans in terra,
in cælo es, si diligas Deum. Non enim sic levatur
cor, quomodo levatur corpus. Corpus ut levetur,
locum mutat: cor ut levetur, voluntatem mutat.
Quoniam ad te, Domine, levavi animam meam.

7. *Quia tu Domine suavis es ac mitis.* Ideo ℣. 5.
G jocunda. Tamquam tædio affectus ex amaritudine
terrenorum indulcari voluit, & quæsivit fontem
dulcedinis, & in terra non invenit. Quacumque
enim se vertebat, scandala, timores tribulationes,
tentationes inveniebat. In quo homine securitas?
de quo certum gaudium? Nec de seipso utique:

[a] Regius MS. *separo me ab ea?*
[b] Particula, *non*, abest à Remigiensi probæ notæ MS.

[c] Sic Er. & meliores MSS. At Lov. *sancta sunt.*
[d] Aliquot MSS. *Ibi enim putrescit cor, si non levetur ad Deum.*

quantò

Quantò [a] magis de alio? Aut mali sunt, & necesse est eos pati, & sperare quia mutari possunt: aut boni sunt, & sic eos oportet diligere, ut timeamus (quia possunt mutari) ne mali sint. Ibi malitia eorum facit amaritudinem animæ: hîc sollicitudo & timor, ne labatur qui bene ambulat. Quocumque ergo se converterit, in terrenis rebus amaritudinem invenit: unde dulcescat non habet, nisi levet se ad Deum. *Quoniam tu Domine suavis & mitis.* Quid est, *mitis?* Portans me, donec perficias me. Verè enim, Fratres mei, dicam tamquam B homo in hominibus, & ex hominibus: [b] ferat quisque cor suum, & intueatur se sine adulatione, & sine palpatione. Nihil est enim stultius, quàm ut seipsum quisque palpet atque seducat. Adtendat ergo & videat quanta aguntur in corde humano, quemadmodum ipsæ plerumque orationes impediantur vanis cogitationibus, ita ut vix stet cor ad Deum suum: & vult se tenere ut stet, & quodam modo fugit à se, nec invenit cancellos quibus se includat, aut obices quosdam quibus retineat C avolationes suas & vagos quosdam motus, & stet jocundari à Deo suo. Vix est ut occurrat talis oratio inter multas orationes. Diceret unusquisque sibi contingere, & alteri non contingere, nisi inveniremus in Scripturis Dei David orantem quodam in loco, & dicentem, Quoniam inveni, Domine, cor meum, ut orarem ad te. Invenire se dixit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugitivum, & non posse comprehendere, & clamare ad Deum, Quoniam cor meum dereliquit D me. Itaque, Fratres mei, adtendens quod hîc ait, *Suavis es tu & mitis:* videor mihi videre hîc quod ait, *mitis. Iocunda animam servi tui, quoniam ad te levavi animam meam, quoniam tu suavis & mitis es:* videor mihi videre ad hoc dixisse mitem Deum, quia patitur ista nostra, & exspectat tamen à nobis orationem, ut perficiat nos: & quando illi eam dederimus, accipit gratè, & exaudit; nec meminit tantas quas inconditè fundimus, & accipit unam quam vix invenimus. Quis enim est, E Fratres mei, homo, cum quo si cœperit amicus ejus colloqui, & [c] voluerit ille respondere collocutioni ejus, & viderit eum averti à se, & aliud loqui ad alium, qui hoc ferat? Aut si fortè interpelles judicem, & constituas eum loco ut te audiat, & subitò cùm ad eum loqueris, dimittas eum, & incipias fabulari cum amico tuo, quando te tolerat? Et tolerat Deus tot corda precantium, & diversas res cogitantium: omitto dicere & noxias, omitto dicere aliquando perversas & inimicas Deo; F ipsas superfluas cogitare injuria est ejus, cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum. Quando legis, Deus tibi loquitur: quando oras, Deo loqueris. Sed quid? Desperandum est de genere humano, & dicendum jam ad damnationem pertinere omnem hominem, cui subrepserit aliqua cogitatio oranti, & interruperit orationem ipsius? Si hoc dixerimus, Fratres, quæ spes remaneat, non video. Porrò quia est aliqua spes ad Deum, quia magna est ejus misericordia; dicamus ei, *Io-* G *cunda animam servi tui, quoniam ad te, Domine, levavi animam meam.* Et quomodo eam levavi? Quomodo potui, quomodo tu vires dedisti, quomodo eam fugientem apprehendere [d] valui; Et excidit tibi, quia quotienscumque ante me steti- A sti, (puta Deum dicere,) tanta vana & superflua cogitasti, & vix mihi fixam & stabilem orationem fudisti? *Quia tu suavis es Domine ac mitis.* Mitis es, tolerans me. Ex ægritudine defluo, cura & stabo: confirma, & firmus ero. Donec autem facias, toleras me: *Quia tu suavis es Domine & mitis.*

2 Reg. 7. 27. — Psal. 39. 13. — Oratio. Lectio.

8. *Et multùm misericors.* Non enim solùm misericors, sed *multùm misericors.* Abundat enim iniquitas nostra, abundat & misericordia tua. *Et multùm misericors es omnibus invocantibus te.* Et quid est quod dicit multis locis Scriptura, Quia invocabunt, & non exaudiam eos: (Certè *misericors omnibus invocantibus te:*) nisi quia quidam invocantes, non ipsum invocant? de quibus dicitur, Deum non invocaverunt. Invocant, sed non Deum. Invocas quidquid amas: invocas quidquid in te vocas, invocas quidquid vis ut veniat ad te. Porrò si Deum propterea invocas, ut veniat ad te pecunia, ut veniat ad te hereditas, ut veniat ad te sæcularis dignitas, illa invocas quæ vis ut veniant ad te: sed Deum tibi adjutorem ponis cupiditatum, non exauditorem desideriorum. Deus bonus, si det quod vis. Quid, si malè vis, nonne erit magis non dando misericors? Porrò si non dederit, jam nihil tibi Deus est: & dicis, Quantum rogavi, quàm sæpe rogavi, & non sum exauditus! Quid enim petebas? Fortè mortem inimici tui. Quid si & ille petebat tuam? Qui te creavit, ipse & illum; homo es, homo est & ille: Deus autem judex est; audit ambos, & non exaudit ambos. Tristis es, quia non es exauditus contra illum: gaude, quia non est exauditus contra te. Ego, inquis, non hoc petebam; non inimici mei petebam mortem, sed vitam petebam filii mei. Quid mali petebam? Nihil mali petebas, sicut tu sentiebas. Nam quid, si ille raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius? Sed peccator, inquis, erat; & ideo volebam eum vivere, ut corrigeretur. Tu volebas eum vivere, ut melior esset: quid si Deus noverat, si viveret, pejorem futurum? Unde ergo nosti quid illi prodesset, mori an vivere? Si ergo non nosti, redi ad cor tuum, dimitte Deo consilium suum. Quid ergo, inquis, faciam? quid orem? Quid ores? Quod te docuit Dominus, quod te docuit cælestis magister. Invoca Deum tamquam Deum, ama Deum tamquam Deum. Illo melius nihil est: ipsum desidera, ipsum concupisce. Vide invocantem Deum in alio Psalmo: Unam petii à Domino, hanc requiram. Quid est quod petit? Ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Ut quid hoc? Ut contempler delectationem Domini. Si ergo amator Dei esse vis, sincerissimis medullis castisque suspiriis ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia quo jocundius nihil invenis, quo melius, quo lætius, quo diuturnius. Quid enim tam diuturnum, quàm id quod est sempiternum? Non times ne aliquando à te pereat, qui facit ne tu pereas. Si ergo tu invocas Deum, tamquam Deum, securus esto, exaudiris: pertines ad istum versum, *Et multùm misericors omnibus invocantibus te.*

Item ỳ. 5. — Prov. 1. 28. — Psal. 52. 6. — Invocare, quid sit. — Sap. 4. 11. — Psal. 26. 4.

9. Noli ergo dicere, Illud mihi non dedit. Redi ad conscientiam tuam, libra, interroga, parcere illi noli. Si verè Deum invocasti, certus esto quia id fortè quod volebas temporaliter, ideo non dedit, quia non tibi proderat. Ædificetur in

[a] Unus Regius MS. *quantò minùs.*
[b] Gatianensis MS. *auarat.*
[c] Sic MSS. At editi, *& noluerit.*
[d] Sic MSS. At Er. *valuit.* Lov. *valuisti.*

hoc cor vestrum, Fratres, cor Christianum, cor A
fidele: ne incipiatis tristes facti, veluti fraudati de-
sideriis vestris, ire in indignationem contra Deum.
Act. 9. 5. Etenim non expedit adversùs stimulum calcitrare.
Recurrite ad Scripturas. Exauditur diabolus, &
non exauditur Apostolus. Quid vobis videtur?
Matth. 8. 32. quomodo exaudiuntur dæmones? Petierunt se ire
in porcos, & concessum est eis. Quomodo exau-
Job 1. 12. ditus est diabolus? Petiit Job tentandum, & acce-
2. Cor. 12. 7. &c. pit. Quomodo non exauditus est Apostolus? In
» magnitudine, inquit, revelationum ne extollar, B
» datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ
» qui me colaphizet: propter quod ter Dominum ro-
» gavi ut auferret eum à me, & dixit mihi, Sufficit
» tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perfici-
tur. Exaudivit eum quem disponebat damnare, &
non exaudivit eum quem volebat sanare. Nam &
æger petit multa à medico, non dat medicus: non
exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad sanitatem.
Ergo medicum tuum pone Deum, pete ab illo sa-
lutem, & salus tua ipse erit: non quasi salutem ex- C
trinsecùs, sed ut salus ipse sit; ne rursus ames aliam
salutem præter ipsum, sed quomodo habes in
Psal. 34. 3. Psalmo, Dic animæ meæ; Salus tua ego sum.
Quid ad te, quid tibi dicat, ut se tibi det? Vis ut
det se tibi? Quid si quod vis habere, non vult ipse
ut habeas, ut se tibi det? Impedimenta removet,
ut intret ad te. Bona cogitate & considerate, Fra-
tres, quæ dat Deus peccatoribus; & hinc intelli-
gite quid servet servis suis. Peccatoribus blasphe-
mantibus eum quotidie dat cælum & terram, dat D
fontes, fructus, salutem, filios, copias, uberta-
tem: hæc omnia bona non dat nisi Deus. Qui talia
peccatoribus dat, quid eum putas servare fidelibus
suis? Hoccine de illo sentiendum est, quia qui talia
malis dat, nihil servat bonis? Immo verò servat,
non terram, sed cælum. Vilius fortè aliquid dico,
cùm dico cælum: sed seipsum, qui fecit cælum.
Pulcrum est cælum, sed pulcrior est fabricator cæ-
li. Sed video cælum, & illum non video. Oculos
enim habes ad videndum cælum, cor nondum ha- E
bes ad videndum fabricatorem cæli. Ideo venit de
cælo in terram, ut mundet cor, quo videatur qui
fecit cælum & terram. Sed planè cum patientia
salutem exspecta. Quibus te medicamentis curet,
ille novit; quibus sectionibus, quibus ustionibus,
ille novit. Tu tibi ægritudinem comparasti peccan-
do: ille venit non solùm fovere, sed & secare &
urere. Non vides quanta homines patiantur sub
medicorum manibus, spem incertam homine pro-
mittente? Sanaberis, dicit medicus, sanaberis, F
si secuero. Et homo dicit, & homini dicit: nec qui
dicit certus est, nec qui audit; quia ille dicit ho-
mini, qui non fecit hominem, & non perfectè scit
quid agatur in homine: & tamen ad verba hominis
plus nescientis quid agatur in homine credit homo,
subdit membra, ligari se patitur, aut plerumque
etiam non ligatus secatur aut uritur; & accipit for-
tè salutem paucorum dierum, jam sanatus quando
moriatur ignorans; & fortasse dum curatur mori-
tur, & fortasse curari non poterit. Cui autem G
promisit Deus aliquid, & fefellit?

ỹ. 6. 10. *Auribus infige Domine orationem meam.*
Magnus orantis affectus. *Auribus infige Domine
orationem meam*: id est, non exeat de auribus tuis
oratio mea, fige illam ibi in auribus tuis. Quomodo
parturivit, ut figeret orationem suam in auribus
Dei? Respondeat Deus, & dicat nobis, Vis fi-
gam orationem tuam in auribus meis? Fige in cor-
de tuo legem meam. *Auribus infige Domine ora-
tionem meam: & intende voci orationis meæ.*

11. *In die tribulationis meæ clamavi ad te,* ỹ. 7.
quoniam exaudisti me. Caussa ut exaudires me,
quia *in die tribulationis meæ clamavi ad te.* Pau-
lò antè dixerat, Tota die clamavi, tota die tri-
bulatus sum. Nullus ergo Christianus dicat esse
diem in quo non sit tribulatus. Totam diem, to-
tum tempus intelleximus. Tota die tribulatur.
Quid ergo, tribulatio est & quando bene est? Uti-
que tribulatio. Unde tribulatio? Quia quamdiu in 2. Cor. 5. 6.
corpore sumus, peregrinamur à Domino. Quod-
libet hîc abundet, nondum sumus in illa patria,
quò redire festinamus. Cui peregrinatio dulcis est,
non amat patriam: si dulcis est patria, amara est
peregrinatio: si amara peregrinatio, tota die tri-
bulatio. Quando non est tribulatio? Quando in
patria delectatio. Delectationes in dextera tua us- Psal. 15. 10.
que in finem. Implebis me lætitiâ, ait, cum vultu »
tuo: ut contempler delectationem Domini. Ibi
transiet labor & gemitus: ibi non oratio, sed lau-
datio: ibi Halleluia, Amen ibi, vox consona cum
Angelis: ibi visio sine defectu, & amor sine fasti-
dio. Quamdiu ergo non ibi, videtis quia non in
bono. Sed abundant omnia? Abundent omnia,
vide si securus es quia non pereunt omnia. Sed
habeo quod non habebam, accessit pecunia quæ
non erat? Fortè accessit & timor qui non erat: for-
tè tantò securior eras, quantò pauperior. Postre-
mò sint copiæ, redundet affluentia hujus sæculi,
detur securitas quòd non pereant. Dicat Deus de
super, Æternus in his eris, æterna tecum erunt
ista, sed meam faciem non videbis. Nemo carnem
consulat, spiritum consulite: respondeat vobis
cor vestrum; respondeat, spes, fides, caritas,
quæ in vobis esse cœpit. Ergone si acciperemus se-
curitatem nos in affluentia bonorum sæcularium
semper futuros, & diceret nobis Deus, Faciem
meam non videbitis, gauderemus in illis bonis?
Eligeret fortè aliquis gaudere, & dicere, Abun-
dant mihi ista, bene mihi est, nihil ampliùs quæ-
ro. Nondum cœpit esse amator Dei, nondum cœ-
pit suspirare tamquam peregrinus. Absit, absit.
Recedant omnia seductoria, recedant blandimen-
ta falsa, recedant ea quæ nobis quotidie dicunt,
Ubi est Deus tuus? Effundamus super nos animam Psal. 41. 11.
nostram, confiteamur in lacrymis, gemamus in
confessionibus, in miseriis suspiremus. Quidquid
nobis adest præter Deum nostrum, non est dulce.
Nolumus omnia quæ dedit, si non dat seipsum qui
omnia dedit. *Auribus infige Domine orationem
meam, & intende voci orationis meæ. In die tri-
bulationis meæ clamavi ad te, quoniam exau-
disti me.*

12. *Non est similis tibi in diis, Domine.* Et ỹ. 8.
quid dixit? *Non est similis tibi in diis, Domine.*
Fingant sibi deos quos volunt Pagani, adducant
fabros argentarios, aurifices, expolitores, scul- Psal. 113. 5.
ptores, faciant deos. Quales deos? Oculos ha-
bentes, & non videntes: & cetera quæ dicit Psal-
mus consequenter. Sed ista non colimus, ait,
non colimus, hæc signa sunt. Et quid colitis? Psal. 95. 5.
Aliud aliquid pejus: Quoniam dii gentium dæmo-
nia. Et quid? Nec dæmonia, inquiunt, coli-
mus. Planè nihil aliud habetis in templis, nihil
aliud implet vates vestros quàm dæmonium. Sed
quid dicitis? Angelos colimus, Angelos habe-

mus deos. Non planè noſtis Angelos. Angeli A enim unum Deum colunt, nec favent hominibus qui volunt colere Angelos, & non Deum. Nam invenimus honoratos Angelos prohibentes homines ne ſe adorarent, ſed verum Deum. Sed Angelos dicant, homines dicant, quia dictum eſt, Ego dixi, Dii eſtis, & filii Altiſſimi omnes: *Non eſt ſimilis tibi in diis, Domine.* Quodlibet aliud cogitet homo, non eſt ſimile quod factum eſt illi qui fecit. Excepto Deo, quidquid aliud eſt in natura rerum, factum eſt à Deo. Quantum intereſt B inter eum qui fecit, & illud quod factum eſt, quis dignè cogitet? Iſte ergo dixit, *Non eſt ſimilis tibi in diis, Domine.* Quantum autem ſit diſſimilis Deus, non dixit, quia dici non poteſt. Intendat Caritas Veſtra, Deus ineffabilis eſt. Faciliùs dicimus quid non ſit, quàm quid ſit. Terram cogitas, non eſt hoc Deus: mare cogitas; non eſt hoc Deus: omnia quæ ſunt in terra, homines & animalia, non eſt hoc Deus: omnia quæ ſunt in mari, quæ volant per aërem, non eſt hoc C Deus: quidquid lucet in cælo, ſtellæ, ſol & luna, non eſt hoc Deus: ipſum cælum, non eſt hoc Deus: Angelos cogita, Virtutes, Poteſtates, Archangelos, Thronos, Sedes, Dominationes, non eſt hoc Deus. Et quid eſt? Hoc ſolùm potui dicere, quid non ſit. Quæris quid ſit? Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcendit. Quid quæris ut adſcendat in linguam, quod in cor non adſcendit? *Non eſt ſimilis tibi in diis, Domine: & non eſt ſecundùm opera tua.*

℣. 9. 13. *Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* [a] Annuntiavit Eccleſiam, *Omnes gentes quotquot feciſti.* Si eſt gens quam non fecit Deus, non adorabit eum: nulla eſt autem gens quam non fecit Deus; quia fontem omnium gentium Adam & Evam fecit Deus, inde propagatæ ſunt omnes gentes: omnes ergo gentes Deus fecit. *Omnes* ergo *gentes quotquot feciſti; venient, & adorabunt coram te, Domine.* Quando dictum eſt? Quando coram eo non adorabant niſi pauci ſancti in uno populo Hebræorum, tunc dictum eſt hoc; & modò videtur quod dictum eſt: *Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* Quando dicebantur hæc, non videbantur, & credebantur: quando videntur, quare negantur? *Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine, & glorificabunt nomen tuum.*

℣. 10. 14. *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus magnus.* Nemo ſe dicat magnum. Futuri erant, qui ſe dicerent magnos: contra hos dicitur, *Tu es Deus ſolus magnus.* Nam quid magnum dicitur Deo, quia ipſe eſt ſolus Deus magnus? Quis hoc neſcit, quia ipſe eſt Deus magnus? Sed quia futuri erant, qui ſe dicerent magnos, & Deum facerent parvum, contra illos dicitur, *Tu es ſolus Deus magnus.* Etenim quod tu dicis, impletur, non quod illi dicunt, qui ſe dicunt magnos. Quid dixit Deus per Spiritum ſuum? *Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* Quid dicit neſcio quis, qui ſe dicit magnum? Abſit: Non adoratur Deus in omnibus gentibus: perierunt omnes gentes, ſola Africa remanſit. Hoc tu dicis, qui te dicis magnum: aliud dicit qui eſt ſolus Deus magnus. Quid dicit qui eſt ſolus Deus magnus? *Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* Video quod dixit ſolus Deus magnus, taceat homo falsò magnus; ideo fallaciter magnus, quia dedignatur eſſe parvus. Quis parvus eſſe dedignatur? Iſte qui hoc dicit. Quicumque vult inter vos major eſſe, dixit Dominus, erit veſter ſervus. Ille ſi ſervus vellet eſſe fratrum ſuorum, non eos ſepararet à matre ipſorum. Sed cùm vult eſſe magnus, & non vult eſſe ſalubriter parvus: Deus qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam, quia ſolus eſt magnus, implet omnia quæ prædixit; & contradicit maledicentibus. Chriſto enim tales maledicunt, qui dicunt quia periit Eccleſia de toto orbe terrarum, & remanſit in ſola Africa. Si diceres illi, Perdes villam tuam, fortè non à te temperaret manum: & dicit Chriſtum perdidiſſe hereditatem ſuam redemtam ſanguine ſuo. Quam autem faciat injuriam, videte Fratres. Scriptura dicit, In lata gente gloria regis, in diminutione populi contritio principis. Ergo hanc injuriam facis Chriſto, ut dicas populum ejus ad iſtam exiguitatem diminutum? Ideo natus es, ideo Chriſtianum te dicis, ut invideas gloriæ Chriſti, cujus ſignum te in fronte portare aſſeris; & de corde perdidiſti? In lata gente gloria regis. Agnoſce regem tuum: da illi gloriam, da illi latam gentem. Quam latam gentem dabo, inquis? Noli D ex tuo corde dare, & rectè dabis. Unde do, inquies? Ecce hinc da: *Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* Dic hoc, confitere hoc, & dediſti latam gentem: quia omnes gentes in uno una; ipſa eſt unitas. Quomodo enim Eccleſia & Eccleſiæ, illæ Eccleſiæ quæ Eccleſia: ſic illa gens quæ gentes. Antea gentes, multæ gentes: modò una gens. Quare una gens? Quia una fides; quia una ſpes, quia una caritas, quia una exſpectatio. Poſtremò quare non una gens, ſi una [b] patria? Patria cæleſtis eſt, patria Jeruſalem eſt: quiſquis inde civis non eſt, ad iſtam gentem non pertinet; quiſquis autem inde civis eſt, in una gente Dei eſt. Et hæc gens ab Oriente in Occidentem, ab Aquilone & Mari diſtenditur per quatuor partes totius orbis. Hoc Deus dicit. Ab Oriente & Occidente, ab Aquilone & Mari date gloriam Deo. Hoc prædixit, hoc implevit, qui ſolus eſt magnus. Deſinat ergo hoc dicere contra ſolum magnum, qui noluit eſſe parvus: quia non poſſunt eſſe duo magni, Deus & Donatus.

15. *Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua.* Via tua, veritas tua, [c] vita tua, Chriſtus. Ergo corpus ad illum, & corpus de illo. Ego ſum via & veritas & vita. *Deduc me Domine in via tua.* In qua via? *Et ambulabo in veritate tua.* Aliud eſt, ut ducat ad viam; aliud, ut deducat in via. Vide hominem ubique pauperem, ubique adjutorio egentem. Qui præter viam ſunt, Chriſtiani non ſunt, aut Catholici nondum ſunt: deducantur ad viam. Sed cùm perducti fuerint ad viam, & Catholici in Chriſto facti fuerint, ab ipſo deducantur in ipſa via, ne cadant. Certè jam ambulant in via. *Deduc me Domine in via tua.* Certè jam in via tua ſum, deduc me ibi. *Et*

Matth. 20. 26.
Jacobi 4. 6.
Prov. 14. 28.
Contra Donatiſtas.
℣. 11.
Johan. 14. 6.

[a] Sic MSS. Editi verò, *Annuntiant.*
[b] Regius MS. *ſi una patria cæleſtis eſt e*
[c] Noſtri omnes MSS. *via tua Chriſtus.*

ambulabo in veritate tua. Te deducente, non errabo: si dimiseris, errabo. Ora ergo ut non dimittat, sed usque in finem deducat. Quomodo deducit? Semper monendo, semper dando tibi *Isai. 53. 1.* manum suam. Et brachium Domini cui revelatum est? Dando enim Christum suum, dat manum suam; dando manum suam, Christum suum dat. Ad viam ducit, perducendo ad Christum suum: in via deducit, deducendo in Christo suo. Christus autem veritas. *Deduc me* ergo *Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua.* In illo *Johan. 14. 6.* utique qui ait, Ego sum via & veritas & vita. Nam qui in via & veritate deducis, quò nisi ad vitam perducis? Deducis ergo in illo, ad illum. *Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua.*

Item ℣. 11. 16. *Iocundetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Ergo timor in jocunditate est. Et quomodo jocunditas, si timor? Nonne timor amarus solet esse? Erit aliquando jocunditas sine timore: modò jocunditas cum timore. Nondum est enim plena securitas, nec perfecta jocunditas. Si nulla jocunditas, deficimus: si plena securitas, malè exsultamus. Ergo & jocunditatem adspergat, & timorem incutiat, ut de dulcedine jocunditatis perducat nos ad sedem securitatis. Dando timorem, non nos faciat malè exsultare, & recedere de *Psal. 2. 11.* via. Ideo dicit Psalmus, Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. Sic & apostolus *Philip. 2. 12.* Paulus dicit, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini, Deus enim est qui *In prosperis majus periculum.* operatur in vobis. Quidquid ergo prosperum venit, Fratres, magis metuendum est: quæ putatis prospera, magis tentationes sunt. Venit hereditas, venit copia rerum, abundat circumfluentia nescio cujus felicitatis: tentationes sunt istæ, cavete ne vos ista corrumpant. Quidquid etiam prosperum est secundùm Christum & germanam caritatem Christi: si fortè lucratus es uxorem tuam, quæ fuit in parte Donati; si forte crediderunt filii tui, qui fuerunt Pagani; si fortè lucratus es amicum tuum, qui te volebat [a] seducere ad theatra, & tu eum duxisti ad ecclesiam; si fortè contradictor nescio quis inimicus tuus & rabidè sæviens, deposita illa rabie factus est mitis, & agnovit Deum, nec oblatrat adversùs te, sed clamat tecum adversùs malum: ista jocunda sunt. Unde enim gaudemus, si de his non gaudemus? aut quæ sunt alia gaudia nostra, nisi ista? Sed quia abundant & tribulationes & tentationes & dissensiones & schismata, & cetera mala sine quibus non potest esse sæculum hoc, donec transeat iniquitas; exsultatio illa non nos faciat securos, sed ita jocundetur cor nostrum, ut timeat nomen Domini, ne aliunde jocundetur, aliunde feriatur. Securitatem non exspectetis in peregrinatione: quando illam hîc voluerimus, viscum erit [b] corporis, non securitas hominis. *Iocundetur cor meum, ut timeat nomen tuum.*

℣. 12. 17. *Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æter-* *℣. 13.* *num.* * *Quoniam misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiore.* Quod dicimus, Fratres, hoc si non vobis tamquam certus exposuero, ne succenseatis. Homo sum enim, & quantum conceditur de Scripturis

[a] Nonnulli MSS. *secum ducere.*
[b] Tres MSS. *cordis.*

A sanctis, tantum audeo dicere: nihil ex me. Infernum nec ego expertus sum adhuc, nec vos: & fortassis alia via erit, & non per infernum erit. Incerta sunt hæc. Verùm quia dicit Scriptura, cui contradici non potest, *Eruisti animam meam ex inferno inferiore:* intelligimus tamquam duo inferna esse, superius & inferius. Nam unde infernum inferius, nisi quia est infernum superius? Aliud non diceretur infernum, nisi in comparatione illius superioris partis. Videtur ergo, Fra-B tres, esse habitatio quædam cælestis Angelorum: ibi vita ineffabilium gaudiorum, ibi immortalitas & incorruptio, ibi omnia secundùm Dei donum & gratiam permanentia. Illa pars rerum superna est. Si ergo illa superna est; hæc terrena ubi caro & sanguis, ubi corruptibilitas, ubi nativitas & mortalitas, ubi decessio atque successio, ubi mutabilitas & inconstantia, ubi timores, cupiditates, horrores, lætitiæ incertæ, spes fragilis, caduca substantia, puto quia omnis ista pars non C potest comparari illi cælo, de quo loquebar paulò antè: si ergo illi parti hæc pars non comparatur, illa superna est, hæc inferna. Et post mortem quò hinc, nisi sit infernum inferius hoc inferno, in quo sumus in carne & ista mortalitate? *Rom. 8. 10.* Corpus enim mortuum est, ait Apostolus, propter peccatum. Ergo & hîc sunt mortui: ut non mireris quia infernum dicitur, si mortuis abundat. Non enim ait, Corpus moriturum est; sed, Corpus mortuum est. Adhuc habet vitam utique D corpus nostrum, & tamen comparatum corpori *Angelorum corpora.* illi, quod futurum est qualia sunt Angelorum corpora, invenitur corpus hominis mortuum, quamvis adhuc habens animam. Sed rursus ab hoc inferno, id est, ab hac parte inferni, est aliud inferius, quò eunt mortui, unde voluit Deus eruere animas nostras, etiam illuc mittens Filium suum. Etenim, Fratres, propter ista duo inferna missus est Filius Dei, undique liberans. Ad hoc infernum missus est nascendo, ad illud moriendo. E Propterea vox ejus est in illo Psalmo, non quoquam homine conjiciente, sed Apostolo expo- *Psal. 15. 10. Act. 2. 27.* nente, ubi ait, Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Ergo aut ipsius vox est & hîc, *Eruisti animam meam ex inferno inferiore:* aut nostra vox per ipsum Christum Dominum nostrum; quia ideo ille pervenit usque ad infernum, ne nos remaneremus in inferno.

18. Aliam etiam opinionem dicam. Fortassis enim apud ipsos inferos est aliqua pars inferior, F quò truduntur impii, qui plurimùm peccaverunt. Etenim apud inferos utrùm in locis quibusdam [c] non fuisset Abraham, non satis possumus definire. Nondum enim Dominus venerat ad infernum, ut erueret inde omnium sanctorum præcedentium animas, & tamen Abraham in requie ibi erat. Et quidam dives cùm torqueretur apud inferos, cùm videret Abraham, levavit oculos. *Luca 16. 23. &c.* Non eum posset levatis oculis videre, nisi ille esset superiùs, ille inferiùs. Et quid ei respondit G Abraham, cùm diceret, Pater Abraham, mitte "Lazarum, ut intinguat digitum suum, & stillet in "linguam meam, quoniam crucior in hac flamma? "Fili, ait, memento quia recepisti bona in vita "tua, Lazarus autem mala: nunc autem hic requiescit, tu verò torqueris. Et super hæc, ait,"

[c] Sic aliquot MSS. At editi, *in locis quibusdam fuisset jam Abraham.*

" inter nos & vos magnum chaos firmatum est, ut A " nec nos possimus venire ad vos, nec inde aliquis venire ad nos. Ergo inter ista duo fortasse inferna, quorum in uno quieverunt animæ justorum, in altero torquentur animæ impiorum, adtendens quidam orans hîc, jam hîc in corpore Christi positus, & orans in voce Christi, eruisse Deum animam suam ab inferno inferiore dixit, quia liberavit se à talibus peccatis; per quæ posset deduci ad tormenta inferni inferioris. Quemadmodum si medicus videat tibi imminentem ægritudinem B fortè ex aliquo labore, & dicat, Parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis utere; nam si non feceris, ægrotabis: tu autem si feceris, & salvus fueris, rectè dicis medico, Liberasti me ab ægritudine; non in qua jam eras, sed in qua futurus eras. Nescio quis habens caussam molestam, mittendus erat in carcerem: venit alius, defendit eum: gratias agens quid dicit? Eruisti animam meam de carcere. Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo: liberatus dicitur de suspen- C dio. In his omnibus non erant; sed quia talibus meritis agebantur, ut nisi subventum esset, ibi essent, inde se rectè dicunt liberari, quò per liberatores suos non sunt permissi perduci. Ergo, Fratres, sive illud, sive illud sit, hîc me scrutatorem verbi Dei, non temerarium affirmatorem teneatis. *Et eruisti animam meam ex inferno inferiore.*

(℣. 14.) 19. *Deus, prætereuntes legem insurrexerunt super me.* Quos dicit prætereuntes legem? Non D Paganos, qui non acceperunt legem. Nemo enim præterit quod non accepit. Dicit Apostolus definitè, (Rom. 4. 15.) Ubi enim lex non est, nec prævaricatio. Prætereuntes legem, prævaricatores legis dicit. Quos ergo intelligimus, Fratres? Si ab ipso Domino accipiamus hanc vocem, prætereuntes legem Judæi erant. *Insurrexerunt super me prætereuntes legem*: non servaverunt legem, & accusaverunt Christum, quasi ipse præteriret legem. *Prætereuntes legem insurrexerunt super me.* E Et passus est Dominus quæ novimus. Putas nihil tale patitur modò corpus ejus? Unde fieri potest? (Matth. 10. 25.) " Si patrem-familiâs Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus? Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Patitur & corpus prætereuntes legem, & insurgunt super corpus Christi. Prætereuntes legem qui sunt? Numquid fortè Judæi audent insurgere super Christum? Non: nam nec ipsi nobis valde faciunt tribulationem. Nondum enim credi- F derunt, nondum salutem agnoverunt. Insurgunt super corpus Christi mali Christiani, de quibus quotidie tribulationem patitur corpus Christi. Omnia schismata, omnes hæreses, omnes intus (1. Cor. 15. 33.) pessimè viventes, & mores suos bene viventibus imponentes, & ad sua trahentes, & malis colloquiis bonos mores corrumpentes, ipsi *prætereuntes legem insurrexerunt super me.* Dicat omnis anima pia, dicat omnis anima Christiana. Quæ hoc non patitur, non dicat. Si autem Christiana G anima est, novit quia mala patitur: si agnoscit in se passionem suam, agnoscat hîc vocem suam: si (Matth. 5. 7.) autem extra passionem est, & extra vocem sit: ut autem non sit extra passionem, ambulet per viam angustam, & incipiat piè vivere in Christo; necesse est ut hanc persecutionem patiatur. Omnes enim, inquit, Apostolus, qui volunt in Christo piè vivere, persecutionem patiuntur. (2. Tim. 3. 12.) *Deus, prætereuntes legem insurrexerunt super me: & synagoga potentium inquisierunt animam meam.* Synagoga potentium congregatio est superborum. Synagoga potentium insurrexit super caput, id est, Dominum nostrum Jesum Christum, clamantium & dicentium uno ore, Crucifige, crucifige: (Johan. 19. 6.) de quibus dictum est, Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. (Psal. 56. 5.) Non percusserunt, sed clamaverunt. Clamando ferierunt, clamando crucifixerunt. Voluntas clamantium impleta est, quando Dominus crucifixus est. *Et synagoga potentium inquisierunt animam meam. Et non proposuerunt te in conspectu suo.* Quomodo non proposuerunt? Non intellexerunt Deum. [a] Homini parcerent: ad quod videbant, ad hoc ambularent. Puta quia Deus non erat, homo erat: ideo occidendus erat? Parce homini, & agnosce Deum.

(℣. 15.) 20. *Et tu Domine Deus miserator & misericors, longanimis & multùm misericors & verax.* Quare longanimis, & multùm misericors, & miserator? Quia in cruce pendens ait, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. (Luca 23. 34.) (Longanimitas Christi.) Quem petit? pro quibus petit? quis petit? ubi petit? Patrem filius, pro impiis crucifixus, inter ipsas injurias, non verborum, sed mortis illatæ, pendens in cruce: tamquam ad hoc extentas manus habuerit, ut sic pro illis oraret, ut dirigeretur oratio ejus tamquam incensum in conspectu Patris, & elevatio manuum ejus sacrificium vespertinum. (Psal. 140. 2.) *Longanimis & multùm misericors & verax.*

(℣. 16.) 21. Si ergo tu verax: *Respice in me, & miserere mei, da potestatem puero tuo.* Quia verax, *da potestatem puero tuo.* Transeat tempus patientiæ, veniat tempus judicii. Quomodo, *da potestatem puero tuo?* Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. (Johan. 5. 22.) Ille resurgens, & in terram ipse veniet judicaturus; ipse videbitur terribilis, qui visus est contemtibilis. Demonstrabit potentiam, qui demonstravit patientiam. In cruce patientia erat: in judicio potentia erit. Apparebit enim homo judicans, sed in claritate: quia sicut eum vidistis ire, dixerunt Angeli, sic veniet. (Act. 1. 11.) Forma ipsa veniet ad judicium; ideo videbunt illum & impii: nam formam Dei non videbunt. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. (Matth. 5. 8.) Apparens in hominis forma, dicet, Ite in ignem æternum: (Matth. 25. 41.) ut impleatur quod dixit Isaias, Tollatur impius, ut non videat claritatem Domini. (Isai. 26. 10. sec. LXX.) Tollatur ut non videat formam Dei. Formam ergo videbunt hominis. Qui cùm in forma Dei esset æqualis Deo: (Philip. 2. 6.) hoc non videbunt impii. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: (Johan. 1. 1.) hoc non videbunt impii. Si enim Deus Verbum, &, Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt; (Matth. 5. 8.) impii autem immundi sunt corde: procul dubio Deum non videbunt. Et ubi est, Videbunt in quem pupugerunt: (Johan. 19. 37.) nisi quia apparet formam hominis eos visuros ut judicentur; formam Dei non visuros, nisi eos qui ad dexteram separa-

[a] Editi, *ut homini parcerent, ut quod* &c. At plerique & meliores MSS. *Homini parcerent: ad quod* &c. Modus loquendi est Augustino familiaris & perquam frequens per hosce populares Tractatus, sed in priùs editis libris passim vitiatus. Sic infrà n. 23. ubi MSS. habent, *Tune relinqueres* &c. Editi ferebant, *Tu-ne relinqueres umbram, ut esses in luce* &c.

buntur? Etenim cùm separati fuerint ad dexte- A ram, hoc eis dicetur, Matth. 25. 34. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Impiis verò ad sinistram quid? Ibidem 41. Ite in ignem æternum, quem paravit Pater meus diabolo & angelis ejus. Finito autem judicio quomodo conclusit? Ibidem 46. Sic ibunt impii in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Jam à visione formæ hominis pergunt illi ad visionem formæ Dei. Johan. 17. 3. Hæc est enim, inquit, vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, & B quem misisti Jesum Christum: subaudis, & ipsum unum verum Deum; quia Pater & Filius unus verus Deus: ut iste sit sensus, Te & quem misisti Jesum Christum cognoscant unum verum Deum. Non enim illi ibunt ad visionem Patris, & non ibi videbunt & Filium? Si non esset & Filius in Patris sui visione, non diceret ipse Filius discipulis suis, Johan. 14. 8. & 9. quia Filius in Patre est, & Pater in Filio. Dicunt illi discipuli, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Ait illis, Tanto tempore vobiscum C sum, & non me nostis? Philippe, qui me vidit, vidit & Patrem. Videtis, quia in visione Patris, & Filii visio est; & in visione Filii, & Patris visio est. Ibidem 10. Ideo consequenter subjecit, & ait, Nescitis quia ego in Patre, & Pater in me? Id est, & me viso videtur & Pater, & Patre viso videtur & Filius. Patris & Filii separari non potest visio. Ubi non separatur natura & substantia, visio separari non potest. Nam ut noveritis illuc debere præparari cor ad videndam divinitatem Patris & Filii & D Spiritus-sancti, in quam non visam credimus, & credendo cor unde videri possit mundamus; ipse Dominus alio loco dicit, Ibidem 21. Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me: qui autem diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Numquid non eum videbant cum quibus loquebatur? Et videbant, & non videbant: aliquid videbant, aliquid credebant: videbant hominem, credebant Deum. In judicio autem eumdem Domi- E num nostrum Jesum videbunt hominem cum impiis, post judicium videbunt Deum præter impios. *Da potestatem puero tuo.*

Item ℣. 16. 22. *Et salvum fac filium ancillæ tuæ.* Dominus filius ancillæ. Cujus ancillæ? Cui nasciturus quando nuntiatus est, respondit & ait, Luca 1. 38. Ecce ancilla Domini, fiat mihi [a] secundùm verbum tuum. Salvum fecit filium ancillæ suæ, & filium suum: Philip. 2. 6. filium suum, in forma Dei; filium ancillæ suæ, in forma servi. De ancilla Dei natus est ergo Domi- F nus in forma servi; & dixit, *Salvum fac filium ancillæ tuæ.* Et salvatus est à morte, sicut nostis, resuscitata carne sua, quæ mortua erat. Sed ut videatis quia Deus est, & non à Patre sic est suscitatus, ut à se non sit suscitatus, quia & ipse suscitavit carnem suam, habes in Evangelio dictum, Johan. 2. 19. Destruite templum hoc, & triduo suscitabo illud. Ne autem nos aliud suspicaremur, Evangelista secutus ait, Ibidem 21. Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Salvus ergo factus est filius ancillæ. Dicat & unusquisque G Christianus in corpore Christi positus, *Salvum fac filium ancillæ tuæ.* Forte non potest dicere, *Da potestatem puero tuo:* quia ille Filius accepit potestatem. Sed quare non dicit & hoc? An non servis dictum est, Matth. 19. 28. Sedebitis super duodecim sedes judicantes duodecim tribus Israël? Et servi dicunt, Nescitis 1. Cor. 6. 3. quia Angelos judicabimus? Accipit ergo & unusquisque sanctorum potestatem, & est unusquisque sanctorum filius ancillæ ejus. Quid si de Pagana natus est, & Christianus factus est? Filius Paganæ quomodo potest esse filius ancillæ ipsius? Est quidem Paganæ filius carnaliter, sed filius Ecclesiæ spiritaliter. *Et salvum fac filium ancillæ tuæ.*

23. *Fac mecum signum in bono.* ℣. 17. Quod signum, nisi resurrectionis? Dominus dicit, Matth. 12. 39. & 40. Generatio hæc prava & amaricans signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ. Ergo cum capite nostro jam factum est signum in bono: dicat & unusquisque nostrûm, *Fac mecum signum in bono:* quia in novissima tuba, in adventu 1. Cor. 15. 52. Domini, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Erit hoc signum in bono. *Fac mecum signum in bono: ut videant qui me oderunt, & confundantur.* In judicio confundentur perniciosè, [b] qui modò nolunt confundi salubriter. Modò ergo confundantur, accusent vias suas malas, teneant viam bonam: quia nemo nostrûm vivit sine confusione, nisi priùs confusus reviviscat. Præbet illis Deus modò aditum salubris confusionis, si non contemnant medicinam confessionis. Si autem modò nolunt confundi, tunc confundentur, quando deducent eos ex adverso iniquitates eorum. Sap. 4. 20. Quomodo confundentur? Sap. 5. 3. &c. Quando dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum & in similitudinem improperii: nos insensati vitam eorum æstimabamus insaniam: quomodo computati sunt inter filios Dei? Quid nobis profuit superbia? Tunc dicent: modò dicant, & salubriter dicunt. Convertatur enim unusquisque ad Deum humilis, & modò dicat, Quid mihi profuit superbia? & audiat ab Apostolo, Rom. 6. 21. Quam enim gloriam habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? Videtis esse & modò confusionem salubrem in loco pænitentiæ; tunc autem feram, inutilem, infructuosam. Sap. 5. 8. & 9. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Quid enim, quando hîc vivebas, non videbas quia transiebant ista omnia tamquam umbra? Tunc relinqueres umbram, & esses in luce: non postea diceres, Transierunt omnia velut umbra, quando ab umbra in tenebras iturus es. *Fac mecum signum in bono: ut videant qui me oderunt, & confundantur.*

24. *Quoniam tu Domine adjuvisti me, & consolatus es me.* Item ℣. 17. *Adjuvisti me*, in certamine; *& consolatus es me*, in tristitia. Nemo enim consolationem quærit, nisi qui est in miseria. Non vultis consolari? Dicite, quia felices estis? Et [c] auditis, Isai. 3. 12. Populus meus, (Jam respondetis, & audio murmur bene tenentium Scripturas. Deus qui hoc scripsit in cordibus vestris, confirmet in factis vestris. Videtis Fratres, quia qui vobis dicunt, Felices estis, seducunt vos.) Populus meus, qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, & turbant semitas pedum vestrorum. Sic & de Epistola Jacobi apostoli: Jacobi 4. 9. Miseri estote, inquit, & lugete, risus vester in luctum convertatur. Videtis quæ audistis: quando nobis hæc dicerentur in regione securitatis? Utique regio ista

[a] MSS. *fiat mihi sicut vis.*
[b] Vox, *qui*, abest à MSS.

[c] Sic MSS. At editi, *& auditus populus meus.*

ſcandalorum eſt, & tentationum, & omnium malorum, ut gemamus hîc, & mereamur gaudere ibi: hîc tribulari, & conſolari ibi, & dicere, Quoniam " exemiſti oculos meos à lacrymis, pedes meos à [a] labina: placebo Domino in regione vivorum. Iſta regio mortuorum eſt. Tranſit regio mortuorum, venit regio vivorum. In regione mortuorum labor, dolor, timor, tribulatio, tentatio, gemitus, ſuſpirium. Hîc falſi felices, veri infelices: quia falſa felicitas, vera miſeria eſt. Qui verò ſe agnoſcit in vera eſſe miſeria, erit etiam in vera felicitate. Et tamen nunc quia miſer es, Dominum audi dicentem, Beati lugentes. O beati lugentes! Nihil tam conjunctum miſeriæ quàm luctus; nihil tam remotum & contrarium miſeriæ quàm beatitudo: tu dicis lugentes, & tu dicis beatos? Intelligite, inquit, quod dico: Beatos dico lugentes. Quare beati? In ſpe. Quare lugentes? In re. Etenim lugent in morte iſta, in tribulationibus iſtis, in peregrinatione ſua: & quia agnoſcunt ſe eſſe in iſta miſeria, & gemunt, [b] beati ſunt. Quare lugent? Contriſtatus eſt beatus Cyprianus in paſſione, modò conſolatus eſt in corona. Modò & conſolatus adhuc triſtis eſt. Dominus enim noſter Jeſus Chriſtus adhuc interpellat pro nobis: omnes Martyres qui cum illo ſunt, interpellant pro nobis. Non tranſeunt interpellationes ipſorum, niſi cùm tranſierit gemitus noſter. Cùm autem tranſierit gemitus noſter, omnes in una voce, in uno populo, in una patria [c] conſolabimur, millia millium conjuncta pſallentibus Angelis, choris cæleſtium Poteſtatum in una civitate viventium. Quis ibi gemit? quis ibi ſuſpirat? quis ibi laborat? quis ibi eget? quis ibi moritur? quis ibi miſericordiam præbet? quis frangit panem eſurienti, ubi omnes pane juſtitiæ ſaginantur? Nemo tibi dicit, Hoſpitem ſuſcipe: peregrinus ibi nemo erit, omnes in patria ſua vivunt. Nemo tibi dicit, Concorda amicos tuos litigantes: in pace ſempiterna Dei vultu perfruuntur. Nemo tibi dicit, Viſita ægrum: ſanitas immortalitaſque permanet. Nemo tibi dicit, Sepeli mortuum: omnes in vita æterna erunt. Ceſſant opera miſericordiæ, quia miſeria non invenitur. Et quid ibi faciemus? Dormiemus fortaſſe? Si modò pugnamus contra nos, quamvis geramus domum ſomni carnem iſtam, & vigilamus in his luminaribus, & ſollemnitas iſta dat nobis animum vigilandi; dies ille quales vigilias nobis dabit? Ergo vigilabimus, non dormiemus. Quid agemus? Opera miſericordiæ iſta non erunt; quia nulla miſeria erit. Fortè opera neceſſitatis erunt iſta, quæ hîc ſunt modò, ſeminandi, arandi, coquendi, molendi, texendi? Nihil horum, quia neceſſitas non erit. Sic non erunt opera miſericordiæ, quia tranſit miſeria: ubi neceſſitas non erit nec miſeria, opera neceſſitatis & miſericordiæ non erunt. Quid ibi erit? quod negotium noſtrum? quæ actio noſtra? An nulla actio, quia quies? Sedebimus ergo, & torpebimus, & nihil agemus? Si refrigeſcet amor noſter, refrigeſcet actio noſtra. Amor ergo quietus in vultu Dei, quem modò deſideramus, cui ſuſpiramus, cùm ad eum venerimus, quomodo nos accendet? In quem nondum viſum ſic ſuſpiramus, cùm ad eum venerimus, quomodo illuminabit? quomodo nos mutabit? quid de nobis faciet? Quid ergo agemus, Fratres? Pſalmus nobis dicat: Beati qui habitant in domo tua. Unde? In ſæcula ſæculorum laudabunt te. Hæc erit actio noſtra, laus Dei. [d] Amas, & laudas. Deſines laudare, ſi deſines amare. Non autem deſines amare, quia talis eſt quem vides, qui nullo te offendat faſtidio: & ſatiat te, & non te ſatiat. Mirum eſt quod dico. Si dicam quia ſatiat te, timeo ne quaſi ſatiatus velis abſcedere: quomodo de prandio, quomodo de cœna. Ergo quid dico, Non te ſatiat? Timeo rurſus, ne ſi dixero, Non te ſatiat, indigens videaris; & quaſi inanior exſiſtas, & minus in te ſit aliquid quod debeat impleri. Quid ergo dicam, niſi quod dici poteſt, cogitari vix poteſt? Et ſatiat te, & non te ſatiat: quia utrumque invenio in Scriptura. Nam cùm diceret, Beati eſurientes, quia ipſi ſaturabuntur. Eſt rurſus dictum de Sapientia, Qui te manducant, iterum eſurient; & qui te bibunt, iterum ſitient. Immo verò non dixit, iterum; ſed dixit, adhuc. Nam iterum ſitiet, quaſi primò ſaginatus diſceſſerit & digeſſerit & redierit bibere, tale eſt. Qui te edunt, adhuc eſurient, ſic cùm edunt eſurient: & qui te bibunt, ſic bibendo ſitient. Quid eſt bibendo ſitire? Numquam faſtidire. Si ergo iſta ineffabilis & ſempiterna dulcedo erit: modò quid à nobis petit, Fratres, niſi fidem non fictam, ſpem firmam, caritatem puram? Et ambulet homo in via quam Dominus dedit, ferat tentationes, & ſuſcipiat conſolationes.

Matth. 5. 6.

Eccli. 24. 29.

IN PSALMUM LXXXVI. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, fortè Carthaginenſem, habitus proximo die poſt expoſitum Pſalmum 85. de quo infrà n. 9.

1. PSALMUS, qui modò cantatus eſt, brevis eſt numero verborum, magnus pondere ſententiarum. Nam totus lectus eſt, & videtis quàm exiguo tempore ad terminum uſque perductus. Hic nobis, quantum Dominus donare dignatur, cum Veſtra Caritate tractandus, modò eſt propoſitus à beatiſſimo præſente * patre noſtro. Repentina propoſitio me gravaret, niſi me [e] continuò proponentis oratio ſublevaret. Intendat ergo Caritas Veſtra. Civitas quædam in iſto Pſalmo cantata & commendata eſt: cujus cives ſumus, in quantum Chriſtiani ſumus; & unde peregrinamur, quamdiu mortales ſumus; & ad quam tendimus, per [f] cujus viam, quæ omnino quaſi dumetis & ſentibus intercluſa non inveniebatur, rex ipſius civitatis ſe fecit viam, ut ad civitatem perveniremus. Ambulantes ergo in Chriſto, & adhuc peregrinantes donec perveniamus, & ſuſpirantes deſiderio cujuſdam ineffabilis quietis, quæ habitat in illa civitate, de qua quiete dictum eſt hoc nobis eſſe promiſſum, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcendit: ambulantes ergo, ſic cantemus, ut deſideremus. Nam qui deſiderat, etſi linguâ taceat, cantat corde: qui autem non deſiderat, quolibet clamore aures hominum feriat, mutus eſt Deo. Videte quomodo erant amatores hujus civitatis ardentes, illi ipſi per quos hæc dicta ſunt, per quos hæc nobis commendata ſunt, quanto per eos affectu iſta cantata ſunt. Affectum iſtum generabat in eis amor civitatis, amorem autem civitatis infuderat Spiritus Dei. Caritas, inquit, Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis. Hoc ergo

* f. Aurelio epiſcopo Carth.

1. Cor. 2. 9.

Rom. 5. 5.

[a] Editi, à ruina. At MSS. à labina. Vide ſuprà pag. 289. Not. a.
[b] Quidam libri, & gemunt. Beati ſunt, quare lugent?
[c] Verbum, conſolabimur, abeſt ab omnibus MSS.

[d] Corbeienſis vetus codex, Ama, & laudas.
[e] Corbeienſes duo MSS. continua.
[f] Sic Corbeienſes MSS. At editi, per ejus viam.

Spiritu ferventes audiamus quæ dicta sunt de hac A civitate.

℣. 1. 2. FUNDAMENTA *ejus in montibus sanctis.* Nihil de illa adhuc dixerat Psalmus: hinc incipit, & ait, *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Cujus fundamenta? Non dubium est, quia fundamenta, præsertim in montibus, civitatis alicujus sunt. Repletus ergo Spiritu-sancto civis iste, & multa de amore & desiderio civitatis hujus volvens secum, tamquam plura intus apud se meditatus, erupit in hoc, *Fundamenta ejus in montibus sanctis:* quasi B jam de illa dixerit aliquid. Quomodo de illa nihil dixerat, qui numquam de illa corde tacuerat? Quomodo enim dicitur *ejus*, de qua nihil dictum est? Sed multa, ut dixi, secum in silentio de illa civitate parturiens, clamans ad Deum, erupit etiam in aures hominum: *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Et quasi homines audientes quærerent, Cujus?

℣. 2. *Diligit*, inquit, *Dominus portas Sion.* Ecce cujus fundamenta in montibus sanctis, cujusdam civitatis Sion, cujus Dominus portas diligit, sicut conse- C quenter dicit, *super omnia tabernacula Iacob.* Sed quid est, *Fundamenta ejus in montibus sanctis?* Qui sunt montes sancti, super quos fundata est ista civitas? Alter quidam civis planiùs hoc dixit, apostolus Paulus. Civis inde Propheta, civis inde Apostolus. Et hi propterea loquebantur, ut ceteros cives exhortarentur. Sed hi, id est, Prophetæ & Apostoli, quomodo cives? Fortasse ita ut etiam ipsi sint montes, super quos fundamenta sunt hujus civitatis, cujus portas diligit Dominus. Dicat ergo D alius civis hoc apertè, ne nos suspicari videamur. Loquens ad Gentes, & commemorans ut redirent, & quasi construerentur in fabricam sanctam, Su-

Ephes. 2. 20. peræ̈dificati, inquit, super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Et quia nec ipsi Apostoli aut Prophetæ, in quibus fundamentum est civitatis,
» se tenerent in se; secutus ibi ait, Ipso summo exsi-
» stente lapide angulari Christo Jesu. Ne itaque putarent Gentes non se pertinere ad Sion: erat enim quædam civitas Sion terrena, quæ per umbram ge- E stavit imaginem cujusdam Sion de qua modò dicitur, cælestis illius Jerusalem de qua dicit Apostolus,

Gal. 4. 26. Quæ est mater omnium nostrûm: ne ergo illi non pertinere dicerentur ad Sion, quia non erant de po-

Ephes. 2. 19. & 20. pulo Judæorum, hoc eis dixit: Igitur jam non estis
» peregrini & inquilini; sed estis cives sanctorum, &
» domestici Dei, superædificati super fundamentum
» Apostolorum & Prophetarum. Habes constructionem tantæ civitatis. Sed omnis ista compages ubi innititur, ubi incumbit, ut nusquam cadat? Ip- F
» so, inquit, summo angulari lapide exsistente Christo Jesu.

3. Dicet fortasse aliquis, Si angularis lapis est Christus Jesus, in illo quidem duo parietes compaginantur. Neque enim angulum faciunt, nisi duo parietes in unum de diverso venientes. Sic & populi duo ex circumcisione & ex præputio, ad pacem Christianam sibimet connexi in una fide, una spe, una caritate. Sed si angulus summus Christus Jesus, quasi videntur priora fundamenta & posterior lapis G angularis. Potest ergo aliquis dicere, quia magis Christus super Prophetas & Apostolos incumbit, non illi super illum, si illi sunt in fundamento, ipse in angulo. Sed cogitet qui hoc dicit, angulum & in fundamento esse. Neque enim ibi est tantùm angulus ubi videtur, ut surgat in apicem: à fundamento enim incipit. Nam ut noveritis quia & fundamentum Christus & primum & maximum: Funda- 1. Cor. 3. 11.
» mentum, inquit Apostolus, nemo potest ponere
» præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Quomodo ergo fundamenta Prophetæ & Apostoli, & quomodo fundamentum Christus Jesus, quo ulterius nihil est? Quomodo putamus, nisi quemadmodum apertè dicitur sanctus sanctorum, sic figuratè fundamentum fundamentorum? Si ergo sacramenta cogites, Christus sanctus sanctorum: si gregem subditum cogites, Christus pastor pastorum: si fabricam cogites, Christus fundamentum fundamentorum. In ædificiis istis non potest esse idem lapis in imo & in summo: si fuerit in imo, in summo non erit; si in summo fuerit, in imo non erit. Angustias enim omnia penè corpora patiuntur, nec ubique esse possunt, nec semper. Divinitas autem quæ ubique præstò est, undique ad eam potest duci similitudo: & totum potest esse in similitudinibus, quia nihil horum est in proprietatibus. Numquid Christus janua est, quemadmodum videmus januas factas à fabro? Non utique. Et tamen dixit, Ego sum janua. Aut numquid sic est pastor, Johan. 10. 9. quomodo videmus pastores istos præpositos pecorum? Et dixit, Ego sum pastor. Et uno loco ambas Ibidem 11. res dixit. In Evangelio dixit, quia pastor per januam intrat: & ibi dixit, Ego sum pastor bonus: & ibi dixit, Ego sum janua. Pastor intrat per januam. Et quis est pastor qui intrat per januam? Ego sum pastor bonus. Et quæ est ergo janua, qua intras tu pastor bone? Ego sum janua. Quomodo ergo tu omnia? Quomodo [a] per me omnia. Verbi gratiâ, cùm Paulus intrat per januam, nonne Christus intrat per januam? Quare? Non quia Paulus Christus; sed quia in Paulo Christus, & per Christum 2. Cor. 13. 3. Paulus. Ipse dixit, An experimentum ejus vultis accipere, qui in me loquitur Christus? Cùm sancti ejus & fideles ejus intrant per januam, nonne Christus intrat per januam? Quomodo probamus? Quia ipsos sanctos ejus persequebatur Saulus, nondum Paulus, quando ei clamavit de cælo, Saule, Saule, Act. 9. 4. quid me persequeris? Ergo fundamentum & lapis angularis ipse est, ab imo surgens; si tamen ab imo. Etenim origo fundamenti hujus summitatem tenet: & quemadmodum fundamentum corporeæ fabricæ in imo est, sic fundamentum spiritalis fabricæ in summo est. Si ad terram ædificaremur, in imo nobis ponendum erat fundamentum: quia cælestis fabrica est, ad cælos præcessit fundamentum nostrum. Ipse ergo angularis lapis, montesque Apostoli, Prophetæ magni, portantes fabricam civitatis, faciunt vivum quoddam ædificium. Hoc ædificium modò clamat de cordibus vestris, hoc agit artificiosa manus Dei etiam per linguam nostram, ut ad illius ædificii fabricam conquadremini. Non enim frustra etiam de lignis quadratis ædifi- Gen. 6. 14. sec. LXX. cata est arca Noe, quæ nihilominus figuram gestabat Ecclesiæ. Quid est enim quadrari? Adtendite similitudinem quadrati lapidis: similis debet esse Christianus. In omni tentatione sua Christianus non cadit: & si impellitur, & [b] quasi vertitur, non cadit. Nam quadratum lapidem quacumque verteris, stat. Cadere visi sunt Martyres, cùm percuterentur: sed quid dixit quædam vox Cantici? Cùm Psal. 36. 24. ceciderit justus, non conturbabitur, quoniam Dominus confirmat manum ejus. Sic ergo conquadramini, ad omnes tentationes parati: quidquid impulerit,

[a] Sic meliores MSS. At editi, *Quomodo ergo per te omnia?*

[b] Sic MSS. Editi verò, *& si quasi vertitur.*

lerit, non vos evertat. Stantem te inveniat omnis casus. Erigeris ergo in hanc fabricam affectu pio, religione sincera, fide, spe, caritate: & ipsum ædificari ambulare est. In istis civitatibus alia est fabrica ædificiorum, alii sunt cives inhabitantes in fabrica: illa civitas civibus suis ædificatur; ipsi sunt lapides qui sunt cives; lapides enim vivi sunt. Et vos, inquit, tamquam lapides vivi ædificamini in domum spiritalem. [1. Pet. 2. 5.] Ad nos directa vox est. Ergo sequamur de ista civitate.

4. *Fundamenta ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion.* Jam ideo prælocutus sum, ne putetis alia esse fundamenta, alias portas. Quare sunt fundamenta Apostoli & Prophetæ? Quia eorum auctoritas portat infirmitatem nostram. Quare sunt portæ? Quia per ipsos intramus ad regnum Dei: prædicant enim nobis. Et cùm per ipsos intramus, per Christum intramus. Ipse est enim janua. [Joan. 10. 9. Apoc. 21. 12.] Et dicuntur duodecim portæ Jerusalem, & una porta Christus, & duodecim portæ Christus; quia in duodecim portis Christus. Et ideo duodenarius numerus Apostolorum. Sacramentum magnum hujus duodenarii numeri. Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israël. [Matth. 19. 28.] Si duodecim sellæ ibi sunt; non est ubi sedeat tertius-decimus Paulus apostolus, & non erit quomodo judicet: & ipse se judicaturum dixit, non homines tantùm, sed & angelos. [1. Cor. 6. 3.] Quos angelos, nisi apostatas angelos? Nescitis, inquit, quia angelos judicabimus? Responderet ergo turba, Quid te jactas judicaturum? Ubi sedebis? Duodecim sedes dixit Dominus duodecim Apostolis, unus cecidit Judas, in locum ipsius Matthias ordinatus est, impletus est duodenarius numerus sedium: [Act. 1. 26.] primò locum inveni ubi sedeas, & sic te minare judicaturum. Duodecim ergo sedes quid sibi velint, videamus. Sacramentum est cujusdam universitatis: quia per totum orbem terrarum futura erat Ecclesia, unde vocatur hoc ædificium ad Christi compagem. Et ideo quia undique venitur ad judicandum, duodecim sedes sunt: sicut quia undique intratur in illam civitatem, duodecim portæ sunt. Non solùm ergo illi duodecim & apostolus Paulus, sed quotquot judicaturi sunt, propter significationem universitatis, ad sedes duodecim pertinent: quemadmodum quotquot intrabunt, ad duodecim portas pertinent. Partes enim mundi quatuor sunt, Oriens, Occidens, Aquilo, & Meridies. Istæ quatuor partes assiduè nominantur in Scripturis. Ab omnibus istis quatuor ventis, sicut dicit Dominus in Evangelio, à quatuor ventis se collecturum electos suos: [Matth. 24. 31.] ab omnibus ergo istis quatuor ventis vocatur Ecclesia. Quomodo vocatur? Undique in Trinitate vocatur: non vocatur nisi baptismo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Quatuor ergo ter ducta, duodecim inveniuntur.

5. Pulsate ergo affectu ad has portas, & clamet in vobis Christus, Aperite mihi portas justitiæ. [Psal. 117. 19.] Præcessit enim in capite, sequitur se in corpore. Videte quid dixit Apostolus, quia in ipso Christus patiebatur. Ut adimpleam, inquit, quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. [Coloss. 1. 24.] Ut adimpleam: quid? Quæ desunt. Cui desunt? Pressurarum Christi. Et ubi desunt? In carne mea. Numquid aliquid pressurarum deerat in illo homine, quod factum est Verbum Dei, nato de Maria virgine? Passus enim est quidquid pati deberet, ex sua voluntate, non ex peccati necessitate: & videtur quia omnia. In cruce enim positus accepit acetum ultimum, & ait, Perfectum est. Et inclinato capite emisit spiritum. [Johan. 19. 30.] Quid est, perfectum est? Jam de mensura passionum nihil mihi deest, omnia quæ de me prædicta sunt, completa sunt: tamquam ideo exspectaret ut complerentur. Quis est qui sic proficiscatur, quomodo ille de corpore egressus est? Sed quis est qui hoc potuit? Qui primò dixerat, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam à me; sed ego pono eam à me, & iterum sumo eam. [Johan. 10. 18.] Posuit quando voluit, sumsit quando voluit: nemo abstulit, nemo extorsit. Ergo impletæ erant omnes passiones, sed in capite: restabant adhuc Christi passiones in corpore. Vos autem estis corpus Christi & membra. [1. Cor. 12. 27.] In his ergo membris cùm esset Apostolus, dixit, Ut adimpleam quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. [Coloss. 1. 24.] Ergo illuc imus quò Christus præcessit, & adhuc Christus illuc pergit quò præcessit. Præcessit enim Christus in capite, sequitur in corpore. Et adhuc Christus hîc laborat: & Christus hîc patiebatur à Saulo, quando audivit Saulus, Saule, Saule, quid me persequeris. [Act. 9. 4.] Quomodo solet lingua dicere calcato pede, Calcas me. Linguam nullus tetigit: compassione clamat, non adtritione. Adhuc Christus hîc eget, Christus hîc peregrinatur, Christus hîc ægrotat, Christus hîc in carcere includitur. Injuriam ei facimus, si non ipse dixit, Esurivi, & dedistis mihi manducare: sitivi, & potastis me: hospes, & collegistis me: nudus, & vestistis me: æger, & visitastis me. Et illi, Quando te vidimus hæc patientem, & ministravimus tibi? Et ille, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. [Matth. 25. 35. &c.] Ergo ædificemur in [a] Christum super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide exsistente: [Ephes. 2. 20.] quia *diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Quasi verò & ipsa Sion non inter tabernacula Jacob. Et ubi erat Sion nisi in populo Jacob? Jacob enim nepos Abrahæ, unde natus populus Judæorum, dicitur populus Israël, quia ipse Jacob appellatus est & Israël. [Gen. 32. 28.] Hæc bene novit Sanctitas Vestra. Sed quia erant quædam tabernacula temporalia & imaginaria; loquitur autem iste de civitate quadam, quam spiritaliter intelligit, cujus umbra & figura erat illa terrena: ait, *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Diligit illam spiritalem civitatem super omnia figurata, quibus intimabatur illa civitas semper manens, & semper cælestis in pace.

6. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* [℣. 3.] Quasi intuebatur civitatem illam Jerusalem in terra. Nam videte quam civitatem dicit, de qua dicta sunt quædam gloriosissima. Nam illa destructa est in terra, hostes passa cecidit in terram, jam non est quod erat: expressit imaginem, transivit umbra. Unde igitur, *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei?* Audi unde: *Memor ero Raab & Babylonis, scientibus me.* [℣. 4.] In illa civitate, inquit, jam ex persona Dei, memor ero Raab, & memor ero Babylonis. Raab non pertinet ad populum Judæorum: Babylon non pertinet ad populum Judæorum. Nam sequitur, *Etenim alienigenæ & Tyrus & populus Æthiopum, hi fuerunt ibi.* Me-

[a] Sic MSS. At editi, *in Christo.*

ritò, *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei:* ubi non solus est ille populus Judæorum natus ex carne Abrahæ, sed ibi omnes gentes, quarum quædam nominatæ sunt, ut omnes intelligantur. *Memor ero*, inquit, *Raab:* quæ ista est meretrix, illa in Jos. 2. 1. Jerico meretrix, quæ suscepit nuntios, & aliâ viâ ejecit; quæ præsumsit in promissione, quæ timuit Deum, cui dictum est, ut per fenestram mitteret coccum, id est, ut in fronte haberet signum sanguinis Christi. Salvata est ibi, & Ecclesiam Gentium significavit. Unde Dominus superbientibus Matth. 21. 31. Pharisæis, Amen dico vobis, publicani & meretrices præcedunt vos in regnum cælorum. Præcedunt, quia vim faciunt. Impellunt credendo, & ceditur fidei, nec obsistere potest quisquam; quia qui vim faciunt, diripiunt illud. Ibi enim positum Matth. 11. 12. est, Regnum cælorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud. Hoc fecit ille latro, fortior Luca 23. 40. in cruce quàm in [a] fauce. *Memor ero Raab & Babylonis.* Babylon civitas dicitur secundùm sæculum. Quomodo una civitas sancta, Jerusalem; una civitas iniqua, Babylon: omnes iniqui ad Babyloniam pertinent; quomodo omnes sancti ad Jerusalem. Sed [b] delabitur de Babylone in Jerusalem. Rom. 4. 5. Unde nisi per eum qui justificat impium? Piorum civitas Jerusalem, impiorum civitas Babylon. Sed venit ille qui justificat impium: quia, *Memor ero*, inquit, non solùm *Raab*, sed etiam *Babylonis*. Sed quorum memor erit Raab & Babylonis? *Scientibus me.* Ideo quodam loco dicit Scriptura, Psal. 78. 6. Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non cognoverunt. Psal. 35. 11. Hîc ait, Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non cognoverunt: & alibi, Prætende misericordiam tuam scientibus te. Et ut noveritis quia in Raab & Babylone Gentes significavit; quasi diceretur, Quid est quod dixisti, *Memor ero Raab & Babylonis, scientibus me?* quare hoc dixisti? *Etenim alienigenæ*, inquit, id est, pertinentes ad Raab, pertinentes ad Babylonem, *& Tyrus.* Sed quò usque Gentes? Usque ad fines terræ. Elegit enim populum qui in fine terræ est: *Et populus*, inquit, *Æthiopum*, *hi fuerunt ibi.* Si ergo ibi Raab, ibi ex Babylone, quia ibi alienigenæ, ibi Tyrus, ibi populus Æthiopum; meritò, *Gloriosissima de te dicta sunt, civitas Dei.*

7. Jam adtendite sacramentum magnum. Per eum illic Raab, per quem illic Babylon, jam non Babylon; caret enim Babylone, & incipit esse Jerusalem. Dividitur filia adversùs matrem suam, & Psal. 44. 11. erit in membris reginæ illius cui dicitur, Obliviscere populum tuum & domum patris tui, concupivit rex speciem tuam. Nam unde Babylon adspiraret ad Jerusalem, unde Raab ad illa fundamenta perveniret, unde alienigenæ, unde Tyrus, unde ℣. 5. populus Æthiopum? Audi unde: [c] *Mater Sion, dicet homo.* Est quidam homo qui dicit, Mater Sion; & per hunc veniunt isti omnes. Sed iste homo quis est? Dicit, si audiamus, si capiamus: *Mater Sion, dicet homo.* Sequitur ibi, quasi quæreres, per quem venerit Raab, Babylon, alienigenæ, Tyrus, Æthiopes. Ecce per quem venerunt, *Mater Sion, dicet homo; & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus.* Quid apertius, Fratres? Verè quia gloriosissima de te dicta sunt, civitas Dei. Ecce, *Mater Sion, dicet homo.* Quis homo? Qui *homo factus est in ea.* In ea factus est homo, & ipse eam fundavit. Quomodo in ea factus est, & ipse eam fundavit? Ut in ea fieret homo, jam fundata erat. Sic intellige, si potes: Etenim, *Mater Sion dicet*; sed, *homo, Mater Sion dicet; homo* autem *factus est in ea: ipse* autem *fundavit eam*, non homo, sed *Altissimus.* Sic fundavit civitatem in qua nasceretur, quomodo creavit matrem, de qua nasceretur. Quid est hoc, Fratres? Quales promissiones, quantam spem tenemus? Ecce propter nos Altissimus qui fundavit civitatem, Mater dicit ipsi civitati, & homo in ea factus est, & Altissimus eam fundavit.

8. Quasi diceretur, Unde ista scitis? [d] Cantavimus hæc omnes, & cantat homo in omnibus Christus: homo propter nos, Deus ante nos. Sed quid magnum, ante nos? Ante terram & cælum, ante sæcula. Hic ergo homo propter nos factus in ea, idem ipse Altissimus fundavit eam. Unde ista scimus? ℣. 6. *Dominus* [e] *narrabit in Scriptura populorum.* Hoc enim sequitur in Psalmo: *Mater Sion, dicet homo; & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus. Dominus narrabit in Scriptura populorum, & principum.* Quorum principum? *Horum qui facti sunt in ea.* Principes qui facti sunt in ea, in ea facti sunt principes. Nam antequam in ea fierent principes, abjecta mundi elegit Deus, 1. Cor. 1. 27. ut confunderet fortia. Numquid princeps piscator? Numquid princeps publicanus? Principes planè: sed quia facti sunt in ea. Quales isti principes? Venerunt de Babylone principes, credentes de sæculo principes venerunt ad urbem Romam, quasi caput Babylonis, non ierunt ad templum Imperatoris, sed ad Memoriam Piscatoris. Basilica S. Petri. Unde enim isti principes? Infirma mundi elegit Deus, ut 1. Cor. 1. 27. confundat fortia: & ignobilia elegit Deus, & ea quæ non sunt tamquam quæ sunt, ut quæ sunt evacuentur. Hoc facit qui erigit de terra inopem, & Psal. 112. 7. de stercore exaltat pauperem. Ut quid erigit? Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Magna res, magnum gaudium, magna lætitia. Postea venerunt in hanc civitatem & Oratores: sed non venirent, nisi præcederent piscatores. Magna hæc: sed ubi hæc, nisi in illa civitate Dei, de qua gloriosissima dicta sunt?

9. Ideo collatis omnibus gaudiis atque conflatis, quomodo clausit? ℣. 7. *Tamquam jocundatorum omnium habitatio in te.* Tamquam jocundatorum, habitatio omnium jocundatorum in hac civitate. In peregrinatione ista conterimur: habitatio nostra, jocunditas sola erit. Peribit labor & gemitus, transeunt orationes, succedunt laudationes. Ibi ergo habitatio jocundatorum, non erit gemitus desiderantium, sed lætitia perfruentium. Aderit enim cui modò suspirâmus: similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. 1. Johan. 3. 2. Ibi totum negotium nostrum non erit, nisi laudare Deum, & frui Deo. Et quid aliud quæremus, ubi solus sufficit, per quem facta sunt omnia? Habitabimur & habitabimus: subjicientur illi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. 1. Cor. 15. 28. Beati ergo qui habitant in domo tua. Psal. 83. 5. Unde beati? Habendo aurum, habendo argentum, numerosam familiam, multiplicem prolem? unde beati? Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum lau-

[a] Aliquot libri, *in falce:* mendosè, uti observatum est suprà pag. 524.
[b] Duo MSS. *derivatur.* Alii propè omnes, *delibatur.*
[c] Apud Lxx. pro μὴτι *numquid*, legebant olim μήτηρ *mater:* sic ante Augustinum Tertullianus, Ambrosius, &c.
[d] Sic aliquot MSS. At editi, *Cantabimus hæc omnes, & cantat homo in omnibus* &c.
[e] Sic meliores MSS. juxta Lxx. At editi, *narravit in Scripturis.*

dabunt te. Hoc uno beati otioſo negotio. Hoc ergo A unum deſideremus, Fratres, cùm venerimus ad hoc, nos paremus gaudere ad Deum, laudare Deum. Opera bona quæ modò nos perducunt, non ibi erunt. Diximus & heſterno die *, quantum potuimus, non ibi erunt opera miſericordiæ, ubi nulla erit miſeria. Egentem non invenies, nudum non invenies, nemo tibi occurret ſitiens, nullus peregrinus erit, nullus ægrotus quem viſites, nullus mortuus quem ſepelias, nullus litigatorum inter quos pacem componas. Quid facturus es? An B fortè propter neceſſitates corporis noſtri novellabimus, & arabimus, & negotiabimur, & peregrinabimur? Magna ibi quies. Nam ibi omnia opera, quæ neceſſitas flagitat, ſubtrahentur: mortua neceſſitate, peribunt opera neceſſitatis. Quid ergo erit? Quomodo potuit, dixit lingua humana: *Tamquam jocundatorum omnium habitatio in te.* Quid eſt, *tamquam*? Quare, *tamquam*? Quia talis ibi erit jocunditas, qualem hîc non novimus. Video hîc multas jocunditates, & multi gaudent in ſæculo, alii hinc, alii inde; & non eſt quod illi gaudio C comparem, ſed tamquam jocunditas erit. Nam ſi dicam jocunditas; incipit homini occurrere talis jocunditas, qualem ſolet habere in poculis, in prandiis, in avaritia, in honoribus ſæculi. Extolluntur enim homines, & lætitiâ quadam inſaniunt. Sed non eſt gaudere impiis, dicit Dominus. Eſt quædam jocunditas, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcendit. *Tamquam jocundatorum omnium habitatio in te.* Ad aliud D gaudium nos paremus: quia hîc tamquam ſimile invenimus, & non eſt hoc: ne quaſi paremus nos talibus ibi perfrui, qualibus hîc gaudemus; alioquin continentia noſtra avaritia erit. Sunt enim homines qui invitantur ad cœnam opimam, ubi multa & pretioſa ponenda ſunt; non prandent: jam ſi quæras ab eis, quare non prandeant; * Jejunamus. Magnum opus, Chriſtianum opus jejunium. Noli citò laudare; quære cauſſam, negotium ventris agitur, non religionis. Quare jejunant? Ne ventrem E præoccupent vilia, & non poſſit admittere pretioſa. Ergo negotium gutturis gerit in jejunio. Magna res utique jejunium: contra ventrem & guttur pugnat; aliquando illis militat. Itaque Fratres mei, ſi putatis aliquid tale habituros nos in illa patria, ad quam nos exhortatur tuba cæleſtis, & propterea vos à præſentibus abſtinetis, ut illic talia copioſiùs recipiatis; ſic eſtis quomodo illi qui jejunant propter epulas majores; & continent ſe majore incontinentiâ. Nolite ergo ſic: ad aliquid vos ineffa- F bile præparate, mundate cor ab omnibus affectionibus veſtris terrenis & ſæcularibus. Viſuri ſumus quiddam, quo viſo beati erimus, & hoc ſolum nobis ſufficiet. Et quid? Non manducabimus? Immo manducabimus: & ipſe erit cibus noſter, qui & reficiat, & non deficiat. *Tamquam jocundatorum omnium habitatio in te.* Jam dictum eſt unde jocundabimur: Beati qui habitant in domo tua, in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Laudemus & modò Dominum, quantum poſſumus, mixtis gemitibus: G quia laudando eum deſideramus eum, & nondum tenemus. Cùm tenuerimus, ſubtrahetur omnis gemitus, & remanebit ſola & pura & æterna laudatio. Converſi ad Dominum.

[Margin notes: * In ſuperiorem Pſal. n. 24. — Iſai. 48. 22. ſec. LXX. — 1. Cor. 2. 9. — * Supple, reſpondēt. — Pſal. 83. 5.]

IN PSALMUM LXXXVII. *ENARRATIO.

[Margin note: * Dictata poſt expoſitum Pſal. 41. de quo infrà n. 7. & fortè poſt Pſal. 67.]

1. PSALMI hujus octogeſimi & ſeptimi titulus habet aliquid, quod novum negotium diſputatori afferat. Nuſquam enim aliorum Pſalmorum poſitum eſt, quod hîc legitur, *Pro melech ad reſpondendum.* Nam de Pſalmo cantici & Cantico pſalmi [a] aliàs jam quid nobis videretur diximus: &, *filiis Core*, uſitatum in titulis Pſalmorum ſæpiſſimeque tractatum eſt; & quid ſit, *in finem:* ſed quod ſequitur, *Pro melech ad reſpondendum*, hoc inuſitatum habet iſte titulus. *Pro melech* autem, Latinè pro choro dici poteſt: melech enim verbo Hebræo chorus ſignificatur. Quid eſt ergo, Pro choro ad reſpondendum, niſi fortè ut canenti chorus conſonando reſpondeat? Sicut non iſtum ſolùm, ſed alios quoque Pſalmos credendum eſt eſſe cantatos, quamvis alios titulos acceperint: quod factum exiſtimo cauſsâ varietatis, qua faſtidium levaretur. Non enim ſolus iſte Pſamus dignus eſt habitus, ubi reſponderet chorus, cùm utique non ſit ſolus de Domini paſſione conſcriptus. Aut ſi eſt alia cauſſa, cur tanta ſit varietas titulorum, qua poſſit oſtendi ita Pſalmos omnes eſſe prænotatos, qui ſunt aliter atque aliter prænotati, ut nullius titulus valeat alicui alteri convenire; ego eam, fateor, cùm multùm conatus eſſem, penetrare non potui: & ſi quid de hac re legi ab eis dictum, qui ante nos iſta tractarunt, non ſatisfecit exſpectationi ſive tarditati meæ. In quo igitur myſterio dictum mihi videatur, Pro choro ad reſpondendum, id eſt, ut canenti per chorum reſpondeatur, exponam. Domini hîc paſſio prophetatur. Dicit autem apoſtolus Petrus, Chriſtus pro nobis paſſus eſt, relinquens nobis exemplum ut ſequamur veſtigia ejus. 1. Pet. 2. 21.
hoc eſt reſpondere. Dicit etiam apoſtolus Johannes, Sicut Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ita & nos debemus animam pro fratribus ponere. hoc eſt reſpondere. 1. Johan. 3. 16.
Chorus autem concordiam ſignificat, quæ in caritate conſiſtit. Quiſquis ergo quaſi æmulator Dominicæ paſſionis tradiderit corpus ſuum ut ardeat, ſi caritatem non habeat, non reſpondet in choro; & ideo nihil ei prodeſt. 1. Cor. 13. 3.
Proinde quemadmodum dicuntur in arte muſica, ſicut ea docti homines Latinè dicere potuerunt, præcentor & ſuccentor, præcentor ſcilicet qui vocem præmittit in cantu, ſuccentor autem qui ſubſequenter canendo reſpondet: ita in hoc cantico paſſionis præcedentem Chriſtum ſubſequitur chorus Martyrum in finem cæleſtium coronarum. Hoc enim canitur *filiis Core*, id eſt, imitatoribus paſſionis Chriſti: quoniam in Calvariæ loco crucifixus eſt Chriſtus, quæ illius Hebræi nominis interpretatio perhibetur, id eſt, Core. Matth. 27. 33.
Et hic eſt *intellectus Æman* [b] *Iſraëlitæ:* quod in tituli hujus ultimo poſitum eſt. Æman quippe interpretari dicitur, frater ejus. Eos enim fratres ſuos Chriſtus facere dignatus eſt, qui ſacramentum crucis ejus intelligunt, & non ſolùm de illa non erubeſcunt, verùm etiam in illa fideliter gloriantur, non ſe de ſuis meritis extollentes, ſed ejus gratiæ non ingrati; ut unicuique eorum dici poſſit, Ecce verè Iſraëlita, in quo dolus non eſt: ſicut ipſum Iſraël Scriptura ſine dolo fuiſſe commendat. Johan. 1. 47. Gen. 25. 27.
Jam itaque Chriſti vocem in prophetia præcinentis audiamus, cui ſuus chorus vel imitatio-

[a] De hac re dixit in Pſal. 67. expoſitum an. 415. quò fortè remittit, propter hujus Pſal. titulum, qui habet, *Canticum Pſalmi, filiis Core* &c.

[b] Ex interpretandi ratione liquet Aug. legiſſe, *Iſraëlita.* At in Vulgata eſt *Ezrahita*: fortè pro *Zaraita.* V. infrà pag. 935. Not. a.

ne vel gratiarum actione respondeat.

℣. 2. 2. DOMINE *Deus salutis meæ, in die cla-*
℣. 3. *mavi & nocte coram te.* * *Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.* Oravit enim & Dominus, non secundùm formam Dei, sed secundùm formam servi: secundùm hanc enim & passus est. Oravit autem & cùm in lætis rebus ageret, quod diei nomine; & cùm in adversis, quod noctis nomine significari arbitror. Ingressus orationis in conspectu Dei, acceptatio ejus est; inclinatio auris Dei, misericors exauditio est: nam B membra talia qualia nos habemus in corpore, non habet Deus. Est autem solita repetitio: nam quod est, *Intret in conspectu tuo oratio mea*; idipsum est, *Inclina aurem tuam ad precem meam.*

℣. 4. 3. *Quoniam repleta est malis anima mea, & vita mea in inferno appropinquavit.* Audemusne dicere animam Christi repletam malis, cùm illa passionis afflictio in carne valuerit, quidquid valuit? Unde & ipse suos ad tolerantiam passionis accendens, & tamquam ad respondendum exhortans C
Matth. 10. 28. chorum suum, Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. An occidi à persecutoribus anima non potest,
3. Sent. dist. 15: Sed quia. malis autem repleri potest? Quòd si ita est, quærendum quibus. Non enim vitiis, per quæ homini dominatur iniquitas, animam illam repletam possumus dicere; sed fortè doloribus, quibus anima suæ carni in ejus passione compatitur. Non enim vel ipse qui dicitur corporis dolor, potest esse fine anima, quem inevitabiliter imminentem præcedit tristitia, D quæ solius animæ dolor est. Dolere ergo anima etiam non dolente corpore potest: dolere autem corpus sine anima non potest. Cur itaque non dicamus non humanis peccatis, sed tamen humanis malis repletam fuisse animam Christi? De quo alius
Isai. 53. 4. Propheta dicit quòd pro nobis doluerit: & Evan-
Matth. 26. 37. gelista, Assumto, inquit, Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mæstus esse. Et ipse
Ibidem 38. Dominus de seipso tunc ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem. Hæc futura prævidens Pro- E pheta, Psalmi hujusce conscriptor, inducens eum loquentem, *Quoniam repleta est*, inquit, *malis anima mea, & vita mea in inferno appropinquavit.* Nam ipsam sententiam omnino verbis aliis explicavit, qua dictum est, Tristis est anima mea usque ad mortem. Quod enim ait, Tristis est anima mea; hoc dictum est, *Repleta est malis anima mea:* & quod sequitur, usque ad mortem; hoc dictum est, *& vita mea in inferno appropinquavit.* Hos F autem humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem infirmitatis humanæ, ac mortem carnis humanæ Dominus Jesus, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, ut transfiguraret in se corpus suum, quod est Ecclesia, cui caput esse dignatus est, hoc est, membra sua in sanctis & fidelibus suis: ut si cui eorum inter humanas tentationes contristari & dolere contingeret, non ideo se ab ejus gratia putaret alienum; & non esse ista peccata, sed humanæ infirmitatis indicia, tam- G quam voci præmissæ concinens chorus, ita corpus ejus ex ipso suo capite addisceret. In hoc quippe corpore præcipuum membrorum apostolum Pau-
Rom. 9. 2. lum legimus & audimus confitentem talibus malis repletam animam suam, cùm dicit tristitiam sibi esse magnam, & continuum dolorem cordi suo pro fratribus suis secundùm carnem, qui sunt Israëlitæ. Pro quibus si contristatum dicamus & Dominum,

A cùm ejus passio propinquaret, in qua illi se immanissimo scelere fuerant obligaturi, non incongruè nos dicere existimo.

4. Denique illud quod in cruce dixit, Pater Luca 23. 34.
ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: etiam in isto Psalmo deinceps dicitur, *Deputatus sum cum* ℣. 5.
descendentibus in lacum: utique à nescientibus quid facerent, qui eum sic mori putaverunt, ut moriuntur homines ceteri, tamquam necessitati subditum atque illa necessitate devictum. Lacum enim dixit, B vel miseriæ vel inferni profunditatem.

5. *Factus sum*, inquit, *sicut homo sine adjuto-* Item ℣. 5.
rio, * *inter mortuos liber.* In his verbis maximè ℣. 6.
persona Domini apparet. Quis enim alius inter mortuos liber, nisi in similitudine carnis peccati in- Rom. 8. 3.
ter peccatores solus sine peccato? Unde illis qui se insipienter liberos putabant, Omnis, ait, qui facit Johan. 8. 34.
peccatum, servus est peccati. Et quia per eum qui non habebat peccatum, oportebat liberari à peccatis: Si vos, inquit, Filius liberaverit, tunc verè Ibidem 36.
C liberi eritis. Hic ergo inter mortuos liber, qui in potestate habebat ponere animam suam, & iterum Johan. 10. 18.
sumere eam; à quo eam nemo tollebat, sed eam ipse voluntate ponebat; qui etiam carnem suam tamquam solutum ab eis templum, resuscitare poterat, Johan. 2. 19.
cùm volebat; quem passurum cùm omnes deseruissent, solus non remansit, quia Pater eum non de- Johan. 8. 29.
seruit, sicut ipse testatur: ab inimicis tamen pro quibus oravit nescientibus quid faciebant, & dicentibus, Alios salvos fecit, seipsum non potest, Si fi- Matth. 27. 40. &c.
D lius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei, Salvum faciat eum, si vult eum: factus est, id Marci 15. 31. &c.
est, existimatus est, tamquam homo sine adjutorio. *Tamquam vulnerati dormientes in sepulcro.* Sed addit, *quorum non meministi adhuc.* Ubi est Domini Christi à ceteris mortuis animadvertenda discretio. Nam & ipse vulneratus est, & mortuus Matth. 27. 50. & 60.
positus in sepulcro: sed illi qui nesciebant quid faciebant, quis esset utique nescientes, similem illum putaverunt aliis vulnere occisis & dormientibus in E sepulcro, quorum Deus adhuc non meminit, id est, quorum nondum tempus resurgendi advenit. Ideo namque mortuos consuevit Scriptura dicere dormientes, quia evigilaturos, id est, resurrecturos vult intelligi. Sed hic vulneratus & dormiens in sepulcro, die tertio evigilavit, & factus est sicut pas- Psal. 101. 8.
ser singularis in tecto, id est, ad dexteram Patris in cælo; nec jam moritur, & mors ei ultrà non domi- Rom. 6. 9.
nabitur. Unde longè distat ab eis, quorum ad talem F resurrectionem Deus non meminit adhuc. Quod enim præcedere oportebat in capite, corpori servatur in fine. Tunc autem dicitur Deus meminisse, quando facit; tunc oblivisci, quando non facit. Nam neque oblivio cadit in Deum, quia nullo modo mutatur; neque recordatio, quia non obliviscitur. *Factus sum* ergo, ab eis nescientibus quid faciebant, *tamquam homo sine adjutorio*; cùm essem *inter mortuos liber:* factus sum ab eis nescientibus quod faciebant, *velut vulnerati dormientes in* G *sepulcro. Et ipsi expulsi sunt de manu tua.* Id est, cùm hæc ab eis factus sum, *ipsi expulsi sunt de manu tua:* ipsi adjutorio manûs tuæ privati sunt, qui me sine adjutorio esse putaverunt. Foderunt enim, Psal. 56. 7.
sicut dicit in alio Psalmo, ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam. Meliùs enim sic intelligendum existimo, quàm ut id quod dictum est, *Et ipsi expulsi sunt de manu tua*, ad illos referatur dormientes in sepulcro, quorum non meminit

adhuc: cùm sint in eis justi, quorum licèt non meminerit adhuc ut resurgant; de his tamen dictum est, Justorum animæ in manu Dei sunt, hoc est, habitant in adjutorio Altissimi, & in protectione Dei cæli commorantur. Sed illi expulsi sunt de manu Dei, qui Dominum Christum de manu ejus expulsum esse crediderunt, quia eum inter iniquos deputatum occidere potuerunt.

℣. 7. 6. *Posuerunt me*, inquit, *in lacu inferiore:* vel potiùs, *in lacu infimo.* Sic enim est in Græco. Quid est autem lacus infimus, nisi profundissima miseria, qua non sit profundior? Unde alibi dicitur, Eduxisti me de lacu miseriæ. *In tenebrosis & in umbra mortis:* posuerunt utique id existimantes, quando quid faciebant nesciebant, & ignorabant eum quem nemo principum hujus sæculi cognovit. Umbra enim mortis, nescio utrùm mors corporis hîc intelligenda sit: an illa potiùs de qua scriptum est, Qui sedebant in tenebris & umbra mortis, lux orta est eis: quia credendo in lucem & in vitam, ex tenebris & morte impietatis educti sunt. Talem ergo illi, qui nesciebant quid faciebant, Dominum putaverunt, & inter tales nesciendo posuerunt, qualibus ne hoc essent ipse subvenit.

℣. 8. 7. *In me confirmata est indignatio tua:* vel, sicut alii codices habent, *ira tua:* vel, sicut alii, *furor tuus.* Quod enim Græcè positum est θυμὸς, diversè interpretati sunt nostri. Nam ubi Græci codices habent ὀργὴ, ibi iram Latinè dicere nullus ferè dubitavit interpres: ubi autem θυμὸς positum est, plerique non putaverunt iram esse dicendam, cùm magni auctores Latinæ eloquentiæ de philosophorum Græcorum libris etiam hoc iræ nomine verterint in Latinum: neque de hac re diutiùs disputandum est; cui tamen si & nos aliud nomen adhibere debemus, tolerabiliùs indignationem dixerim quàm furorem. Furor quippe, sicut se Latinum habet eloquium, non solet esse sanorum. Quid ergo est, *In me confirmata est ira tua*, nisi quemadmodum illi putaverunt, qui Dominum gloriæ non cognoverunt? Apud eos enim sic erat, quòd ira Dei non solùm commota, verùm etiam confirmata fuerit super eum, quem usque ad mortem, nec quamlibet mortem, sed quam præ ceteris exsecrabiliùs habebant, id est, usque ad mortem crucis perducere potuerunt. Unde dicit Apostolus, Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum: scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Et ideo cùm ejus obedientiam usque ad extremam humilitatem commendare vellet, Humiliavit, inquit, semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Quod cùm parum videretur, adjecit, mortem autem crucis. Propter hoc, quantum mihi videtur, etiam in isto Psalmo talis versus sequitur: *Et omnes suspensiones tuas:* vel sicut quidam sunt interpretati, *omnes fluctus tuos:* aut sicut alii, *omnes elationes tuas super me induxisti.* Scriptum est & in alio Psalmo, Omnes suspensiones tuæ, & fluctus tui super me ingressi sunt: vel, sicut quidam meliùs transtulerunt, super me transierunt. διῆλθον enim est in Græco, non εἰσῆλθον. Ubi ergo utrumque positum est, & suspensiones & fluctus, non ibi potuerunt poni pro suspensionibus fluctus. Quæ duo sic exposuimus, ut suspensiones diceremus comminationes, fluctus autem jam ipsas passiones: quæ utraque veniunt de judicio Dei. Sed illic dictum est, Omnes super me transierunt: hîc verò, *Omnes super me induxisti.* Illic ergo etsi quædam acciderunt; omnia tamen mala quæ illis verbis intelligi voluit, super me transierunt, dixit: hîc verò, *super me induxisti.* Transeunt enim, sive quæ non adtingunt, sicut suspensiones; sive quæ adtingunt, sicut fluctus. Cùm autem, *Omnes suspensiones*, non ait, super me transierunt, sed *super me induxisti:* omnia quæ impendebant evenisse significat. Impendebant autem, quamdiu in prophetia futura imminebant, omnia quæ de illius passione prædicta sunt.

8. *Longè*, inquit, *fecisti notos meos à me.* Si eos quos noverat acceperimus dictum esse *notos meos*, omnes erunt: nam quem ille non noverat? Sed eos dicit notos, quibus & ipse notus erat, quantum eum tunc nosse potuerunt, certè vel hactenus quòd sciebant eum innocentem, etiamsi hominem tantummodo, non & Deum putabant. Quamvis & bonos quos probaret, notos dicere potuerit; sicut malos quos improbaret, ignotos, quibus in fine dicturus est, Non novi vos. Quod verò adjungit, *Posuerunt me abominationem sibi.* Possunt & illi quidem intelligi, quos notos suos dixit, quia & ipsi genus illius mortis horrebant: sed meliùs intelligitur de his, de quibus suis persecutoribus superiùs loquebatur. *Traditus sum*, inquit, *& non egrediebar.* Utrùm quia foris erant discipuli ejus, quando ipse intus judicabatur: an potiùs, *non egrediebar*, altiùs dictum debemus accipere, id est, in interioribus meis latebam, non ostendebam quis essem, non propalabar, non manifestabar? Et ideo sequitur, *Oculi mei infirmati sunt ab inopia.* Nam quos ejus oculos intellecturi sumus? Si exteriores in carne in qua patiebatur positos, non eos in ejus passione legimus infirmatos ab inopia, id est, tamquam fame, ut adsolet, languisse. Post cœnam quippe suam traditus, & eodem die crucifixus est. Si interiores, quomodo infirmati sunt ab inopia, cùm in eis esset lux indeficiens? Sed nimirum oculos suos dixit membra, quæ in suo corpore cui caput est ipse, clariora & eminentiora & præcipua diligebat. De quo corpore Apostolus loquens, & de nostro corpore similitudinem adhibens, ait, Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? si fuissent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa membra, unum autem corpus. Non potest dicere oculus manibus, Opus vobis non habeo. Et si dixerit manus, Quia non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Quid autem his verbis vellet intelligi, evidentiùs expressit dicens, Vos autem estis corpus Christi & membra. Quapropter & illi oculi, id est, sancti Apostoli, quibus non revelaverat caro & sanguis, sed Pater ejus qui in cælis est, ut Petrus diceret, Tu es Christus Filius Dei vivi, videntes eum tradi, ac tanta perpeti mala; quoniam non eum videbant qualem volebant, quia non egrediebatur, id est, non manifestabatur in virtute & potentia sua, sed in suis interioribus [a] occultus, omnia quasi superatus atque impotens perferebat, *infirmati sunt ab inopia*, velut subtracto sibi cibo suo, lumine suo.

9. *Et clamavi*, inquit, *ad te, Domine.* Hoc quidem & apertissimè fecit, cùm penderet in ligno. Sed quod sequitur, *Tota die* [b] *expandi manus meas ad te*, quomodo oporteat accipi, me-

[a] Sic meliores MSS. Editi verò, *occultis.*

[b] Plerique MSS. hoc & proximo loco, *extendi manus meas.*

ritò quæritur. Si enim in eo quod ait, *Expandi manus meas*, A crucis patibulum intellexerimus: quomodo intellecturi sumus, *Tota die?* Numquid tota die pependit in ligno, cùm & nox ad totum diem pertineat? Si autem hoc loco diem voluit intelligi, qui præter noctem dies appellari solet; etiam talis diei, quando crucifixus est, jam pars prima & non parva transierat. Si autem diem pro tempore positum velimus accipere, (maximè quia hoc nomen genere feminino posuit, quòd in Latino eloquio nonnisi tempus significare solet: B quamvis in Græco non ita sit, semper quippe in ea lingua dies feminino genere dicitur, & ideo nostros sic interpretari puto,) arctiùs quæstio colligabitur. Quomodo enim toto tempore, si nec saltem uno toto die manus extendit in cruce? Porrò si totum pro parte accipiendum esse dicamus, quia isto genere locutionis uti etiam sancta Scriptura consuevit; non mihi occurrit exemplum, totum pro parte etiam tunc posse accipi, quando ipsum verbum additur & dicitur totum. Nam & C in eo quod dixit Dominus in Evangelio, Sic erit Matth. 12. 40. & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: ideo totum pro parte non insolenter accipitur, quia non ait, totis tribus diebus & totis tribus noctibus. Unus quippe medius fuit totus dies, duorum autem partes, primi ultima, ultimi prima. Si autem non crucem suam in hac prophetia Psalmi significavit his verbis, sed orationem, quam eum ex forma servi fudisse Deo Patri, Evangelio teste, didicimus, ubi eum & longè D ante passionem, & sub die passionis, & in ipsa cruce orasse meminimus; nusquam hoc eum toto die fecisse legimus. Proinde convenienter per extentas manus tota die continuationem bonorum operum intelligere possumus, à quorum numquam intentione cessavit.

10. Sed quia solis prædestinatis ad æternam salutem, non autem omnibus hominibus, nec ipsis inter quos facta sunt, ejus bona opera profuerunt: ỷ. 11. ideo consequenter adjecit, *Numquid mortuis fa-* E *cies mirabilia?* Hoc enim si de his dictum putaverimus, quorum caro exanimis facta est; magna mirabilia facta sunt mortuis, cùm quidam eorum Matth. 27. 52. etiam revixerunt: & quod Dominus penetravit inferna, atque inde mortis victor adscendit, magnum mortuis miraculum factum est. Significat ergo isto verbo quo ait, *Numquid mortuis facies mirabilia*, homines corde ita mortuos, ut eos ad vitam fidei tanta Christi mirabilia non moverent. Neque enim propterea dixit non eis fieri mirabilia, F quia non ea vident; sed quia non eis prosunt. Nam ỷ. 10. sicut hîc ait, Tota die expandi manus meas ad te: quia omnia opera sua nonnisi ad voluntatem referat Johan. 6. 38. &c. Patris, sæpissime contestans ideo se venisse, ut voluntatem Patris impleret: ita quia eadem opera etiam infidelis populus vidit, alius Propheta dicit, Isai. 65. 2. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem. Ipsi sunt mortui, quibus non sunt facta mirabilia; non quòd ea non viderunt, sed quòd per ea non revixerunt. Quod G autem sequitur, *Aut medici exsuscitabunt, & confitebuntur tibi?* Id est, quia non à medicis exsuscitabuntur homines, ut confiteantur tibi. In Hebræo quidem aliter se habere firmatur: non enim medici, sed gigantes esse perhibentur. Verùm Septuaginta interpretes, quorum auctoritas tanta est, ut non immeritò propter mirabilem consonantiam divino Spiritu interpretati esse credantur; de vocis similitudine, qua in Hebræa lingua gigantes & medici penè eodem modo sonant, & exiguâ differentiâ distinguuntur, non errore, sed potiùs occasione, quomodo isto loco accipiendi essent gigantes, significare voluerunt. Si enim superbos gigantum nomine insinuatos intelligamus, de quibus dicit Apostolus, Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conqui- 1. Cor. 1. 20. sitor hujus sæculi: non fuit incongruum eosdem medicos nuncupari, velut per artem sapientiæ suæ promittentes animarum salutem. Contra quos dicitur, Domini est salus. Psal. 3. 9. Si autem in bono acceperimus gigantes, quia & de ipso Domino dictum est, Exsultavit ut gigas ad currendam viam: Psal. 18. 6. quòd ita sit gigas gigantum, magnorum scilicet & fortissimorum, qui in ejus Ecclesia spiritali robore excellunt; sicuti est mons montium, quia de illo scriptum est, Erit in novissimis temporibus manifestus Isai. 2. 2. mons Domini paratus in cacumine montium; sicut etiam sanctus sanctorum: non est absurdum ut iidem ipsi magni & fortes etiam medici vocentur. Unde dicit apostolus Paulus, Si quo modo æmulari pote- Rom. 11. 14. ro carnem meam, ut salvos faciam aliquos ex illis. Sed etiam tales medici, quamvis non de suo curent, quia nec medici corporis curant de suo: tamen quantumlibet per fidele ministerium opitulentur saluti, viventes curare possunt, non mortuos excitare: de quibus dictum est, *Numquid mortuis facies mirabilia?* Nimis enim occulta Dei gratia est, qua hominum mentes quodam modo reviviscunt, ut possint à quibuslibet ejus ministris præcepta sanitatis audire. Quam gratiam commendat in Evangelio dicens, Nemo potest venire ad me, Johan. 6. 44. &c. nisi Pater qui misit me, traxerit eum. Et paulò pòst apertiùs hoc ipsum repetens, ait, Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt: sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde interponit Evangelista, Sciebat enim ab initio Jesus qui essent[a] credentes, & quis traditurus eum esset. Et secutus atque ipsius Domini verba conjungens, ait, Et dicebat, Propterea, dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Suprà dixerat, Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt: & tamquam hujus rei caussam exponens, Propterea dixi, inquit, vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo: ut ostenderet etiam ipsam fidem qua credit, & ex morte sui cordis anima reviviscit, dari nobis à Deo. Quantumlibet ergo [b] excellentes 4. Sent. dist. 18. Hic quæritur. verbi prædicatores, & veritatis etiam per miracula suasores, tamquam magni medici, agant cum hominibus; si mortui sunt & tuâ gratiâ non revixerunt, *Numquid mortuis facies mirabilia, aut medici exsuscitabunt, & hi quos exsuscitabunt confitebuntur tibi?* Hæc enim confessio indicat vivos: non sicut alibi scriptum est, A mortuo, velut qui Eccli. 17. 26. non sit, perit confessio.

ỷ. 12. 11. *Numquid enarrabit quis in sepulcro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione?* Subauditur quod suprà dictum est, ut etiam iste versus ita se habeat, ac si dictum sit, Numquid enarrabit quis veritatem tuam in perditione? Misericordiam quippe & veritatem amat Scriptura conjungere, maximè in Psalmis. Quod verò ait,

[a] Editi, *credituri.* MSS. *credentes.* At in Evangelio, *non credentes.*

[b] Sic MSS. At editi addunt hîc, *exsistant:* & paulò pòst habent, *per miracula sua fortes, tamquam* &c.

in perditione; alio verbo repetivit quod suprà dixerat, *in sepulcro*. Sic autem dictum est, *in sepulcro*, ut intelligantur ii qui sunt in sepulcro, qui & superiùs significati sunt nomine mortuorum, ubi ait, Numquid mortuis facies mirabilia? Animæ namque mortuæ corpus sepulcrum est. Unde Dominus in Evangelio talibus dicit, Matth. 23. 27. & 28. Similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitiâ: sic & vos à foris quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi, B & iniquitate.

ỳ. 13. 12. *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & justitia tua in terra oblita?* Quod est, *in tenebris*; hoc est, *in terra oblita*. Infideles enim significantur nomine tenebrarum. Hinc dicit Ephes. 5. 8. Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ. Sic & terra oblita, homo est qui oblitus est Deum. Potest namque anima infidelis usque ad tantas tene- Psal. 13. 1. bras pervenire, ut dicat stultus in corde suo, Non est Deus. Totus ergo iste sensus ita continuatur at- C que contexitur: Clamavi ad te, Domine, inter passiones meas, tota die expandi manus meas ad te: id est, non destiti ad te glorificandum extendere opera mea. Cur ergo in me impii sæviunt, nisi quia mortuis non facies mirabilia? id est, non eis commoventur ad fidem, nec medici eos exsuscitabunt, ut confiteantur tibi, in quibus occulta gratia tua non operatur, qua trahantur ut credant: Johan. 6. 44. quia nemo venit ad me, nisi quem tu adtraxeris. Nam quis enarrabit in sepulcro misericordiam D tuam, id est, animæ mortuæ, cujus mors * jacet * f. latet. sub corporis pondere? & veritatem tuam in perditione, hoc est, in tali morte nihil [a] horum valenti credere atque sentire? Numquid enim in tenebris hujus mortis, hoc est, in homine qui te obliviscendo vitæ lumen amisit, tua mirabilia & justitia cognoscentur?

13. Occurrebat autem quæstio, quisnam sit usus istorum mortuorum, quid ex his agat Deus ad utilitatem corporis Christi, quod est Ecclesia: ut in E eis demonstretur, quæ sit Dei gratia in prædestinatis, qui secundùm propositum vocati sunt. Unde ip- Psal. 58. 11. & 12. sum corpus in alio Psalmo dicit, Deus meus, misericordia ejus præveniet me: Deus meus demonstrabit mihi in inimicis meis. Ergo & hîc sequitur, ac ỳ. 14. dicit, *Et ego ad te, Domine, clamavi*. In quibus verbis jam intelligendus est Dominus Christus ex voce corporis sui loqui, id est, Ecclesiæ. Quid est Ephes. 2. 3. enim, *Et ego*: nisi quia fuimus & nos aliquando naturâ filii iræ, sicut & ceteri? Sed *ad te clamavi*, F ut salvus essem. Quis enim me discernit ab aliis filiis iræ, cùm Apostolum audiam ingratos terribi- 1 Cor. 4. 7. liter increpantem, ac dicentem, Quis enim te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Psal. 3. 9. Domini est salus. Psal. 32. 16. Gigas autem in multitudine virtutis suæ non erit salvus: sed, sicut scriptum est, Joel. 2. 32. Qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quo- Rom. 10. 13. &c. modo autem invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audie- G runt? Quomodo autem audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt, si non mittantur? Si- Isai. 52. 7. cut scriptum est, Quàm speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona. Ipsi sunt medici curantes à latronibus sauciatum; sed Domi- Luc. 10. 34. nus eum perduxit ad stabulum: quia ipsi sunt etiam operantes in agro Dominico; nec tamen qui plan- 1. Cor. 3. 7. tat est aliquid, aut qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Ideo & ego ad Dominum clamavi: hoc est, Dominum ut salvus essem invocavi. Quomodo autem invocarem, nisi crederem? quomodo crederem, nisi audirem? Sed ut audita crederem, ipse me adtraxit: quia in occulto à morte cordis non quilibet medici, sed ipse excitavit. Nam multi audierunt; quia in omnem terram exiit sonus eorum, Psal. 18. 5. & in fines orbis terræ verba eorum: sed non om- 2. Thess. 3. 2. nium est fides; & novit Dominus qui sunt ejus. Ac 2. Tim. 2. 19. per hoc nec credere potuissem, nisi me Dei misericordia prævenisset; & quia mortuos suscitat, & vocat ea quæ non sunt, tamquam quæ sunt, me in oc- 1. Cor. 1. 28. cultis vocando & suscitando & trahendo à tenebris eduxisset, & ad lumen fidei perduxisset. Ideo sequitur, *Et manè oratio mea præveniet te*. Jam manè, postea quàm nox infidelitatis & tenebræ transierunt. Quod manè ut mihi esset, misericordia quidem tua prævenit me: sed quia restat illa clarificatio, ubi illuminabuntur occulta tenebrarum, & ma- 1. Cor. 4. 5. nifestabuntur cogitationes cordis, & laus erit unicuique à te; nunc in ista vita, in ista peregrinatione, in hac luce fidei, quæ in comparatione tenebrarum infidelium jam dies est, sed in comparatione diei ubi videbimus facie ad faciem, adhuc nox est, adhuc *oratio mea præveniet te*.

14. Ut autem ista fervescat & exerceatur oratio, quod nobis quantum expediat, nullis, ut opinor, verbis explicari potest; differtur bonum quod in æternum dabitur, & mala transitura crebrescunt. Ideo sequitur, *Vt quid Domine repulisti orationem meam?* ỳ. 15. Hoc & in illis verbis dictum est, Deus, Psal. 21. 2. Deus meus respice in me, ut quid me dereliquisti? Caussa cognoscenda proposita est; non tamquam sine caussa hoc faceret Dei [b] culpata sapientia: ita & hîc, *Vt quid Domine repulisti orationem meam?* Hujus tamen rei caussa si diligenter advertatur, jam superiùs indicata est. Ad hoc enim oratio sanctorum dilatione tanti beneficii & tribulationum adversitate quasi repellitur, ut tamquam ignis flatu repercussus inflammetur ardentiùs.

15. Exsequitur itaque breviter etiam tribulationes corporis Christi. Neque enim in solo capite factæ sunt, cùm & Saulo dictum sit, Quid me perse- Act. 9. 4. queris? Et ipse jam Paulus tamquam electum membrum in eodem corpore positus dicat, Ut suppleam Coloss. 1. 24. quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. *Vt quid ergo Domine repulisti orationem meam, [c] avertis faciem tuam à me?* * *Inops sum ego, &* ỳ. 16. *in laboribus à juventute mea; exaltatus autem humiliatus sum & [d] conturbatus.* * *In me transierunt* ỳ. 17. *iræ tuæ, & terrores tui conturbaverunt me.* * *Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt* ỳ. 18. *me simul.* * *Longè fecisti à me amicum [e] &* ỳ. 19. *notos meos à miseria.* Contigerunt & contingunt omnia hæc in membris corporis Christi. Et avertit Deus ab orantibus faciem, non exaudiendo ad id quod volunt; quando sibi nesciunt non expedire quod petunt. Et inops est Ecclesia, cùm esurit & sitit peregrina, unde satietur in patria. Et in laboribus est à juventute sua. Ipsum enim corpus Christi & in alio Psalmo dicit, Sæpe expugnaverunt me à Psal. 128. 1.

[a] Sic MSS. At editi, *nihil bonum*.
[b] Sic MSS. Editi verò, *occulta*.
[c] Sic MSS. At editi, *avertisti*.

[d] Melioris notæ MSS. *confusus*, juxta LXX. Attamen infrà huic ỳ. respondet illud, *nec exaltati humiliabimur & conturbabimur*.
[e] Editi addunt, *& proximum*: quod abest à MSS. & à LXX.

juventute mea. Et ad hoc exaltantur etiam in sæculo isto quædam membra ejus, ut in eis sit major humilitas. Et super ipsum corpus, id est, unitatem sanctorum atque fidelium, cui caput est Christus, transeunt iræ Dei, non autem manent: quia non *Johan. 3. 36.* de fideli, sed de infideli dictum est, Ira Dei manet super eum. Et terrores Dei conturbant infirmitatem fidelium: quia omne quod accidere potest, etiamsi non accidat, prudenter timetur. Et aliquando terrores ipsi ita conturbant animum cogitantis circumpendentibus malis, ut sicut aqua undique circumfluere videantur, & simul circumdare metuentem. Et quia Ecclesiæ in hoc mundo peregrinanti ista non desunt, dum modò in his, modò in illis membris ejus usquequaque contingunt; ideo dixit, *tota die*, continuationem significans temporis, donec finiatur hoc sæculum. Et sæpe amici & noti periclitantes secundùm sæculum, sanctos formidine *2. Tim. 4. 16.* deserunt. De quibus dicit Apostolus, Omnes me reliquerunt, non illis imputetur. Sed ut quid hæc omnia, nisi ut oratio hujus sancti corporis manè, id est, post noctem infidelitatis in luce fidei præveniat Deum, donec veniat salus illa, in cujus nondum *Rom. 8. 24.* re, sed jam spe salvi facti sumus, eamque cum patientia fideliter exspectamus? Ubi nec repellet Dominus orationem nostram, quoniam tunc nihil erit petendum, sed quidquid rectè petitum est, obtinendum: nec faciem suam avertet à nobis, quoniam videbimus eum sicuti est: nec inopes erimus, quia *1. Cor. 15. 28.* copia nostra ipse Deus erit omnia in omnibus: nec laborabimus, quia nulla remanebit infirmitas: nec exaltati humiliabimur & conturbabimur, quia nulla ibi erit adversitas: nec iram Dei vel transeuntem sustinebimus, quia in ejus benignitate [a] manentes manebimus: nec terrores ejus nos conturbabunt, quia promissa reddita [b] nos beabunt: nec territus longè fiet à nobis notus & amicus, ubi nullus erit qui timeatur inimicus.

IN PSALMUM LXXXVIII. ENARRATIO.

** Habitus matutinis horis in Martyrum quorumdam celebritate.*

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

1. PSALMUM istum, de quo loqui proposuimus Caritati Vestræ, donante Domino, accipite de spe quam habemus in Christo Jesu Domino nostro: & erigite animos, quia ille qui promisit, ita cetera completurus est, ut multa complevit. Dat enim nobis ad eum fiduciam, non meritum nostrum, sed illius miseri- ℣. 1. cordia. Et ipse est, quantum arbitror, *Intellectus Æthan* [c] *Israëlitæ*: unde iste Psalmus titulum accepit. [d] Videris enim quis homo fuerit, qui vocabatur Æthan: interpretatio tamen nominis hujus robustum indicat. Et nemo in hoc sæculo robustus est, nisi in spe promissionis Dei. Quantum enim adtinet ad merita nostra, infirmi sumus: quantum ad ejus misericordiam, robusti sumus. Itaque iste infirmus in se, robustus in misericordia Dei, inde cœpit:

℣. 2. 2. MISERICORDIAS *tuas, Domine, in æternum cantabo: in generationem & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.* Obsequantur membra, inquit, mea Domino meo: loquor, sed tua loquor: *annuntiabo veritatem tuam* A *in ore meo.* Si non obsequor, servus non sum: si à me loquor, mendax sum. Ergo ut & abs te dicam, & ego dicam, duo quædam sunt; unum tuum, unum meum; veritas tua, os meum. Quam ergo veritatem annuntiet, quas misericordias cantet, audiamus.

℣. 3. 3. *Quoniam dixisti, In æternum misericordia ædificabitur.* Hoc canto, hæc est veritas tua, huic annuntiandæ servit os meum: *Quoniam dixisti, In æternum misericordia ædificabitur.* Sic, inquis, B ædifico, ut non destruam; quoniam quosdam sic destruis, ut non ædifices; quosdam verò sic destruis, ut ædifices. Nisi enim quidam destruerentur ut ædificarentur, non diceretur Jeremiæ, Ecce posui te *Jerem. 1. 10.* ad destructionem, & ædificationem. Et utique omnes qui idola colebant, & lapidibus serviebant, in Christo non ædificarentur, nisi in pristino errore destruerentur. Rursus nisi quidam ita destruerentur, ut non ædificarentur, non diceretur, Destrues *Psal. 27. 5.* eos, & non ædificabis illos. Propter eos ergo qui C destruuntur & ædificantur, ne putarent ædificationem qua ædificantur, esse temporalem, sicut temporalis fuit ruina in qua destruuntur; tenuit se iste, cujus os servit veritati Dei, ad ipsam veritatem Dei. Ideo annuntiabo, ideo dico, *Quoniam dixisti:* securus homo dico; quoniam tu Deus dixisti. Quia & si ego in verbo meo fluctuarem, verbo tuo confirmarer, *Quoniam dixisti.* Quid dixisti? *In æternum misericordia ædificabitur. In cælis præparabitur veritas tua.* Quomodo superiùs, ita in se- D quentibus. Misericordias tuas, Domine, inquit, in æternum cantabo: in generationem & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Dixit misericordias, dixit veritatem: ita rursus utrumque conjunxit, *Quoniam dixisti, In æternum misericordia ædificabitur. In cælis præparabitur veritas tua.* Et hîc repetivit misericordiam & veritatem. *Psal. 24. 10.* Universæ enim viæ Domini misericordia & veritas. Neque enim exhiberetur veritas in impletione promissorum, nisi præcederet misericordia in remissio- E ne peccatorum. Deinde quoniam populo Israël etiam secundùm carnem venienti de semine Abrahæ promissa erant multa propheticè, & ita ille populus propagatus est, in quo implerentur promissa Dei; non autem clausit Deus fontem bonitatis suæ etiam in alienigenas Gentes, quas sub Angelis constituerat, portionem sibi faciens populum Israël: in hæc duo & Apostolus distinctè distribuit misericordiam Domini & veritatem. Ait enim Christum *Rom. 15. 8.* ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem F Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Ecce quia non fefellit Deus; ecce quia non repulit plebem suam, quam præscivit. Etenim cùm de casu Judæorum ageretur, ne quis putaret sic illos improbatos, ut nihil frumenti ex illa ventilatione in hor- *Rom. 11. 1.* reum mitteretur, ait Apostolus, Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit: nam & ego Israëlita sum. Si totum illud spinæ fuerunt, unde [e] granum vobis loquor? Ergo impleta est veritas Dei in *Ephes. 2. 20.* iis qui ex Israëlitis crediderunt, & venit unus paries G de circumcisione applicans se ad lapidem angularem. Sed ille lapis angulum non faceret, nisi alium parietem ex Gentibus susciperet. Ille itaque paries tamquam propriè pertinet ad veritatem, iste au- *Rom. 15. 8. & 9.* tem alius ad misericordiam. Dico enim, inquit, Je-

[a] Sic potiores MSS. At editi, *manentes.*
[b] Sic MSS. At editi, *nobis obviabunt.*
[c] Vulgata hîc, ut in superioris Psalmi titulo, *Ezrahita*: fortè pro, *Zaraita.* Quippe 1. Paralip. 2. 6. censentur Æthan & Æman filii Zaræ: & 3. Reg. 4. 31. Salomon dicitur in Vulgata *sapientior Ethan Ezrahitâ & Heman*; ubi LXX. pro *Ezrahita*, habent *Zaritem.*
[d] Editi, *Audieras.* Meliùs MSS. *Videris.*
[e] Editi, *hoc granum.* Abest particula *hoc* à melioribus MSS.

sum

" sum Christum, ministrum fuisse circumcisionis pro- A " pter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones " patrum; Gentes autem super misericordia glorifi- " re Deum. Meritò, *In cælis præparabitur veritas tua.* Etenim omnes illi Israëlitæ vocati Apostoli, cæli facti sunt qui enarrant gloriam Dei. [Psal. 18. 2.] De his cælis dicitur, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Et ut noveritis de his cælis dici, certè de his in consequenti expressiùs dictum est, [Ibidem 4.] Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Quære quorum, B non invenies suprà nisi cælorum. Si ergo Apostoli sunt, quorum in omnibus loquelis vox audita est, ipsi sunt de quibus dictum est, [Ibidem 5.] In omnem ter- " ram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum; quia etsi assumti hinc sunt antequam Ecclesia impleret orbem terrarum, tamen verba eorum pervenerunt usque ad terminos orbis terræ: bene accipimus in his impletum, quod nunc legimus, *In cælis præparabitur veritas tua.*

[℣. 4.] 4. *Disposui testamentum electis meis.* Dixisti C (ᵃ intelligitis) hoc totum: dixisti, *Disposui testamentum electis meis.* Quod testamentum, nisi Novum? Quod testamentum, nisi quo renovamur ad novam hereditatem? Quod testamentum, nisi cujus hereditatis desiderio & amore cantamus canticum novum? *Disposui*, inquit, *testamentum electis meis. Iuravi David servo meo.* Quàm securus loquitur iste, qui intelligit, cujus os servit veritati? Quoniam dixisti, securus loquor. Si securum me facis, quia dixisti: quantò securiorem, quia jurasti? D [Iuratio Dei. Matth. 5. 34.] Dei quippe juratio, promissionis est confirmatio. Bene prohibetur homo jurare; ne consuetudine jurandi, quia potest homo falli, etiam in perjurium prolabatur. Deus solus securus jurat, quia falli non potest.

[℣. 5.] 5. Videamus ergo quid juraverit Deus. *Iuravi*, inquit, *David servo meo:* * *Vsque in æternum præparabo semen tuum.* Semen David quod est, [Gal. 3. 16.] nisi semen Abrahæ? Quod autem semen Abrahæ? [Ephes. 5. 23.] Et semini, inquit, tuo quod est Christus. Sed fortè E ille Christus caput Ecclesiæ, salvator corporis, semen est Abrahæ, & ideo David; nos autem non sumus semen Abrahæ? [Gal. 3. 29.] Immo verò sumus, sicut Apostolus ait: Si autem vos Christi, ergo Abrahæ " semen estis, secundùm promissionem heredes. Sic ergo hîc accipiamus, Fratres, *Vsque in æternum præparabo semen tuum*, non tantùm illam carnem Christi natam ex virgine Maria, sed etiam nos omnes credentes in Christum. Illius enim capitis membra sumus. Non potest hoc corpus decollari. F Si in æternum caput, in æternum gloriantur & membra, ut sit ille Christus integer in æternum. *Vsque in æternum præparabo semen tuum. Et ædificabo in generationem & generationem sedem tuam.* Putamus hoc dixit, *in æternum*, quod *in generationem & generationem?* [℣. 2.] Quoniam & suprà dixerat, In generationem & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Quid est, *in generationem & generationem?* In omnem generationem. Non enim totiens repetendum erat verbum, quo- G tiens generatio venit & transit. Ergo multiplicatio generationum in repetitione significata & commendata est. An fortè duæ generationes sunt intelligendæ, sicut nostis, sicut jam insinuatum Vestræ Caritati retinetis? Est enim generatio nunc carnis, & sanguinis, erit generatio futura in resurrectione mortuorum. Prædicatur hîc Christus, prædicabitur ibi: sed hîc prædicatur, ut credatur; ibi prædicabitur, ut videatur. *Ædificabo in generationem & generationem sedem tuam.* Nunc Christus habet in nobis sedem, ædificata est sedes ejus in nobis. Nisi enim sederet in nobis, non nos regeret: si autem ab illo non regeremur, à nobis ipsis præcipitaremur. Sedet ergo in nobis, regnans in nobis: sedet etiam in alia generatione, quæ fuerit ex resurrectione mortuorum. In æternum Christus regnabit in sanctis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc juravit Deus. Quia ergo non secundùm merita nostra, sed secundùm illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare, unde non potest dubitare. Fiat ergo in cordibus nostris robur illud, unde Æthan nomen accepit, robustus corde: prædicemus veritatem Dei, eloquium Dei, promissa Dei, jurationem Dei; & his modis omni ex parte firmati prædicemus, & portando Deum cæli simus.

6. *Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine.* [℣. 6.] Non merita sua confitebuntur cæli, sed *confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine.* In omni enim misericordia perditorum, in justificatione impiorum, quid laudamus nisi mirabilia Dei? Laudas quia resurrexerunt mortui; plus lauda quia redemti sunt perditi. Quæ gratia, quæ misericordia Dei? Vides hominem herì voraginem ebriositatis, hodie ornamentum sobrietatis: vides hominem herì cœnum luxuriæ, hodie decus temperantiæ: vides hominem herì blasphematorem Dei, hodie laudatorem Dei: vides hominem herì servum creaturæ, hodie cultorem Creatoris. Ab istis omnibus desperationibus ita homines convertuntur: non respiciant ad merita sua, fiant cæli: confiteantur cæli mirabilia ejus, à quo facti sunt cæli. Quoniam videbo, inquit, cælos opera digitorum tuorum. [Psal. 8. 4.] *Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine.* Et ut noveritis qui cæli confitebuntur, videte ubi confiteantur: sequitur enim, *Et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.* De cælis ergo nulla dubitatio est, quoniam intelligantur prædicatores verbi veritatis. Et ubi confitebuntur cæli mirabilia tua & veritatem tuam? *In Ecclesia sanctorum.* Excipiat Ecclesia rorem cælorum, sitienti terræ pluant cæli, & germinet excipiens pluviam germina bona, opera bona: ne pro bona pluvia det spinas, & pro horreo exspectet ignem. *Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine, & veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.* Cæli ergo confitebuntur mirabilia tua & veritatem tuam. Totum quidquid prædicant cæli, ex te est, de te est: & ideo securi prædicant. Norunt enim quem prædicant, quia non possunt de prædicato erubescere.

7. Quid prædicant cæli? Quid confitebuntur in Ecclesia sanctorum? *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* [℣. 7.] Hoccine cæli confitebuntur, hoc cæli pluent? Quid? *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* Inde securi prædicatores, quoniam nemo in nubibus æquabitur Domino. Magna laus vobis videtur, Fratres, non æquari nubes Creatori. Si intelligatur sine mysterio ad litteram, non magna laus est, Domino non æquari nubes. Quid enim, stellæ quæ sunt supra nubes

ᵃ Editi, *Dixisti, intellexisti: hoc totum dixisti.* At MSS. *intelligitis*; quidam, *intelligimus*: nec aliud vult intelligi, nisi quòd præmissum in ℣. 3. verbum *dixisti*, spectet istos etiam subsequentes versus.

æquantur Domino? Quid enim, sol, luna, An- A geli, cæli, vel comparari poterunt Domino? Quid est quod pro magno ait, *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* Intelligimus, Fratres, nubes istas sicut cælos, prædicatores esse veritatis, Prophetas, Apostolos, annuntiatores verbi Dei. Nam ista omnia genera prædicatorum nubes esse dictas, ex illa prophetia intelligimus, ubi Deus iratus vi-
Isai. 5. 6. neæ suæ dixit, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. Quam vineam explicat & desi-
Ibidem 7. gnat apertissimè, dicens, Vinea Domini Sabaoth, B domus Israël est. Ne tu aliter intelligas vineam, &
a relictis [a] hominibus significatis terram scruteris: Vinea, inquit, Domini Sabaoth, domus Israël est. Non intelligat aliud, se intelligat domus Israël esse vineam meam; se intelligat mihi non dedisse uvam, sed spinas; se intelligat ingratam exstitisse plantatori atque cultori, ingratam exstitisse irrigatori. Ergo si vinea Domini Sabaoth domus Israël est, quid dixit iratus? Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. Et re vera ita fecit: C Missi sunt Apostoli tamquam nubes, ut pluerent Judæis, & illi verbum Dei repellentes quia pro uva
Act. 13. 46. spinas dederunt, dixerunt Apostoli, Ad vos missi eramus, sed quia repulistis verbum Dei, imus ad Gentes. Ex illo cœperunt nubes non pluere pluviam super vineam illam. Si igitur nubes sunt prædicatores veritatis, quæramus primò quare sint nubes. Iidem quippe cæli, iidem nubes: cæli propter fulgorem veritatis, nubes propter occulta carnis: nubes enim omnes nebulosæ sunt, propter mortali- D tatem, & veniunt, & transeunt. Propter ipsa occulta carnis, id est, occulta nubium, ait Apósto-
1. Cor. 4. 5. lus, Nolite ante tempus quidquam judicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum. Nunc ergo quid loquatur homo, vides; quid gestet in corde, non vides: quod exprimitur de nube, vides; quod servatur in nube, non vides. Cujus enim oculi nubem penetrant? Ergo nubes in carne prædicatores veritatis. Venit & ipse omnium Creator in carne. Sed *quis in nubibus* E *æquabitur Domino? Quis* ergo *in nubibus æquabitur Domino, & quis similis erit Domino in filiis Dei?* Ergo nemo in filiis Dei similis erit Filio Dei. Et ipse dictus est Filius Dei, & nos dicti sumus filii Dei: sed *quis similis erit Domino in filiis Dei?* Ille unicus, nos multi: ille unus, nos in illo unum: ille natus, nos adoptati: ille ab æterno Filius genitus per naturam, nos à tempore facti per gratiam: ille sine ullo peccato, nos per illum liberati à peccato. *Quis* ergo *in nubibus æquabitur* F *Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei?* Dicimur nubes propter carnem, & sumus prædicatores veritatis propter imbrem nubium: sed caro nostra aliter venit, caro illius aliter. Dicimur & filii Dei, sed ille aliter Filius Dei. Illius nubes ex virgine, ille Filius ex æternitate, Patri æqualis. *Quis* ergo *in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei?* Dicat ipse Do-
Matth. 16. 13. minus utrùm similem inveniat. Quem me dicunt homines esse filium hominis? Ecce enim quia vi- G deor, quia conspicior, quia inter vos ambulo, & fortasse præsentiâ vilui; dicite, Quem me dicunt homines esse filium hominis? Certè quia filium hominis vident, nubem vident: dicant, vel dicite, quem me dicunt homines esse. Et responderunt dicta hominum: Alii dicunt Jeremiam, alii Eliam, alii Johannem Baptistam, aut unum ex Prophetis. Nominatæ sunt multæ nubes & filii Dei. Etenim quia justi & sancti, utique & ipsi filii Dei: Jeremias, Elias, Johannes, filii Dei; & nubes, quia prædicatores Dei. Dixistis quas nubes me homines esse putent, & in quibus filiis Dei me homines numerent: dicite & vos, quem me dicitis esse. Respondens Petrus pro omnibus, pro unitate unus: Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi. *Quoniam* Ibidem 16. *quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino inter filios Dei?* Tu es Christus Filius Dei vivi: non quomodo filii Dei, qui tibi non æquantur. Venisti in carne, non quomodo nubes, quæ tibi non æquantur.

8. Quis enim tu, cui respondetur, Tu es Christus Filius Dei vivi; quem putaverunt alii homines non sancti, non justi, unum ex prophetis, aut Eliam, aut Jeremiam, aut Johannem Baptistam; quis ergo tu? Audi quod sequitur: *Deus glorificandus in consilio justorum.* ℣. 8. Quis ergo in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei, quando ille Deus est glorificandus in consilio justorum? Quoniam non possunt æquales illi esse; consilium ipsorum sit credere in illum. Quoniam non possunt æquales illi esse nubes & filii Dei; restat consilium humanæ fragilitati, ut qui gloriatur 1. Cor. 1. 31. in Domino glorietur. *Deus glorificandus in consilio justorum: magnus & terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt.* Ubique Deus. Qui ergo in circuitu ejus sunt, qui ubique est? Si enim habet aliquos in circuitu, quasi undique finitus intelligitur. Porrò si verum dictum est Deo & de Deo, Magni- Psal. 144. 3. tudinis ejus non est finis: qui remanent, qui sunt in circuitu ejus, nisi quia ille qui ubique est, voluit per carnem in uno loco nasci, in una gente conversari, in uno loco crucifigi, ex uno loco resurgere, ex uno loco in cælum adscendere? Ubi hoc fecit, in circuitu ejus Gentes sunt. Si ibi remaneret ubi ista fecit, non esset *magnus & terribilis in omnes, qui in circuitu ejus sunt.* Quia verò ibi sic prædicavit, ut inde sui nominis mitteret prædicatores per omnes Gentes toto orbe terrarum; faciendo miracula per servos suos, factus est *magnus & terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt.*

9. *Domine Deus virtutum, quis similis tibi?* ℣. 9. *Potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.* Magna potentia tua; tu fecisti cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt: sed plus est misericordia tua, quæ exhibuit veritatem tuam in circuitu tuo. Si enim ibi solùm prædicareris, ubi nasci, ubi pati, ubi resurgere, unde adscendere voluisti; impleta esset illa veritas promissi Dei, ad confirmandas promissiones patrum: sed non impleretur, Gentes autem super misericordia glorificare Deum, Rom. 15. 8. & 9. nisi illa veritas expanderetur, & ab illo loco ubi apparere voluisti, in circuitu diffunderetur. Tu quidem in illo loco de nube propria intonuisti, sed ad rigandum in circuitu gentium alias nubes misisti. Verè potens implesti quod dixisti, A modò vide- Matth. 24. 30. bitis filium hominis venientem in nubibus cæli. *Potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.*

10. Sed cùm cœpit veritas tua in circuitu prædicari, utique fremuerunt gentes, & populi medi- Psal. 2. 1. tati sunt inania, adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum, & adversùs Christum ejus. Utique cùm cœpisset veritas tua prædicari in circuitu tuo, tamquam ve-

[a] Sic potiores MSS. At editi, *omnibus significatis.*

nires ad ducendam conjugem ex alienigenis, oc- A currit leo fremens, & suffocatus est à te. Hoc enim præfiguratum est in Samson: & [a] illis verbis meis, sine nomine illius dictis, non acclamaretis, nisi agnosceretis: audistis enim, ut illi qui soletis compluì à nubibus Dei. Ergo *veritas tua in circuitu tuo.* Sed quando sine persecutionibus, quando sine contradictionibus, cùm dictum sit eum natum in signum cui contradicetur? Quia ergo illa gens, ubi nasci, ubi conversari voluisti, tamquam terra erat separata à fluctibus Gentium, ut appareret B arida compluenda, reliquæ autem Gentes mare erant in amaritudine sterilitatis suæ: quid faciunt prædicatores tui spargentes veritatem tuam in circuitu tuo, quoniam fremunt fluctus maris, quid faciunt? *Tu dominaris potestati maris.* Nam quid fecit mare sæviendo, nisi diem quem hodie celebramus? Martyres occidit, semina sanguinis sparsit, seges Ecclesiæ pullulavit. Securæ ergo pergant nubes; diffundant veritatem tuam in circuitu tuo, non timeant rabidos fluctus. *Tu dominaris potestati* C *maris.* Movetur quidem mare, contradicit mare, perstrepit mare: sed fidelis Deus, qui non vos sinat tentari supra id quod potestis. Quia ergo fidelis est, qui non vos sinit tentari supra id quod potestis: *Motum autem fluctuum ejus tu mitigas.*

Judic. 14. 5. — Luc. 2. 34. — ỳ. 10 — Martyrum dies festus. — 1. Cor. 10. 13.

11. Denique ut placaretur mare, immo ut enervaretur rabies maris, quid in ipso mari fecisti? *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum.* Est quidam superbus draco in mari; de quo alia Scriptura dicit, Mandabo draconi ibi ut mordeat eum: est D draco de quo dicitur, Draco hic quem finxisti ad illudendum ei: cujus caput contundit super aquam. *Tu*, inquit, *humiliasti sicut vulneratum superbum.* Humiliasti te, & humiliatus est superbus. Superbus enim per superbiam superbos tenebat: humiliatus est magnus, credens autem in eum factus est parvus. Dum nutritur parvus exemplo magni facti parvi, perdidit quod tenebat diabolus: quia superbus nonnisi superbos tenebat. Dato tanto humilitatis exemplo, didicerunt homines damnare E superbiam suam, imitari humilitatem Dei. Ita ergo ille perdendo quos tenebat, etiam ipse humiliatus est; non correctus, sed prostratus. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum.* Humiliatus es, & humiliasti; vulneratus es & vulnerasti: neque enim eum non vulneraret sanguis tuus, qui fusus est, ut deleret chirographum peccatorum. Unde enim superbiebat, nisi quia cautionem contra nos tenebat? Hanc tu cautionem, hoc chirographum tuo sanguine delevisti: illum ergo vulnerasti, cui tot F abstulisti. Vulneratum enim intelligas diabolum, non penetrata carne, quam non habet; sed percusso corde, ubi superbus est. *Et in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.*

ỳ. 11. — Amos 9. 3. — Psal. 103. 26. — Coloss. 2. 14.

12. *Tui sunt cæli, & tua est terra.* A te [b] pluunt, super tuam pluunt. *Tui sunt cæli*, per quos prædicata est veritas in circuitu tuo: *tua est terra*, quæ excepit veritatem in circuitu tuo. Denique quid de illâ pluviâ factum est? *Orbem terrarum & plenitudinem ejus tu fundasti*; * *Aquilonem & maria tu* G *creasti.* Non enim aliquid contra te valet, contra Creatorem suum. Et malitiâ quidem suâ, per suæ voluntatis perversitatem sævire potest mundus: numquid tamen excedit modum positum à Creatore, qui fecit omnia? Quid ergo timeo Aquilonem? quid timeo maria? Est quidem in Aquilone diabolus, qui dixit, Ponam sedem meam in Aquilonem, & ero similis Altissimo: sed humiliasti sicut vulneratum superbum. Ergo quod in illis tu fecisti, plus valet ad dominationem tuam, quàm illorum voluntas ad malitiam suam. *Aquilonem & maria tu creasti.*

ỳ. 12. — ỳ. 13. — Isai. 14. 13.

13. *Thabor & [c] Hermon in nomine tuo exsultabunt.* Montes isti intelliguntur, sed aliquid significant. *Thabor & Hermon in nomine tuo exsultabunt.* Thabor interpretari dicitur veniens lumen. Sed unde venit lumen de quo dictum est, Vos estis lumen mundi: nisi ab illo de quo dictum est, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Illud ergo lumen quod est lumen mundi, ab illo lumine venit quod non aliunde accenditur, ut timendum sit ne exstinguatur. Ergo venit lumen ab illo, lucerna illa quæ non ponitur sub modio, sed super candelabrum, veniens lumen Thabor. Hermon autem interpretatur anathema ejus. Meritò venit lumen & factum est anathema ejus. Cujus, nisi diaboli, vulnerati, superbi? Ut ergo illuminaremur, abs te datum est: ut anathema nobis esset, qui nos in suo errore & superbia detinebat, à te nobis est. Ergo *Thabor & Hermon in nomine tuo exsultabunt*: non in meritis suis, sed *in nomine tuo.* Dicent enim isti, Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam: propter mare sæviens: ne fortè dicant Gentes, Ubi est Deus eorum?

Item ỳ. 13. c — Matth. 5. 14. — Johan. 1. 9. — Psal. 113. sec. 1. & 2.

14. *Tuum brachium cum potentia.* Nemo sibi aliquid arroget: *Tuum brachium cum potentia:* à te facti sumus, à te defensi sumus. *Tuum brachium cum potentia. Confirmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.* ỳ. 14.

15. * *Justitia & judicium præparatio sedis tuæ.* Apparebit in fine justitia tua & judicium tuum: nunc occulta sunt ista. Et de judicio tuo dicitur in alio Psalmo, Pro occultis filii. Erit manifestatio judicii tui & justitiæ tuæ. Ponentur quidam ad dexteram, & quidam ad sinistram: & expavescent infideles, cùm viderint quodmodò deridentes non credunt: gaudebunt justi, cùm viderint quod modò non videntes credunt. *Justitia & judicium præparatio sedis tuæ*: utique in die judicii. Nunc ergo quid? *Misericordia & veritas præeunt ante faciem tuam.* Præparationem sedis tuæ, justitiam tuam & judicium tuum venturum timerem, nisi antecederet te misericordia & veritas tua. Quid timeam in fine judicia tua, quando præcedente misericordiâ tuâ deles peccata mea, & exhibendo veritatem imples promissa tua? *Misericordia & veritas præeunt ante faciem tuam?* Universæ enim viæ Domini misericordia & veritas.

ỳ. 15. — Psal. 9. 1. — Matth. 25. 33. — Psal. 24. 10.

16. In his omnibus non exsultabimus? aut quod exsultamus capiemus? aut verba sufficient lætitiæ nostræ, aut lingua idonea erit explicare gaudium nostrum? Si ergo nulla verba sufficiunt: *Beatus populus sciens jubilationem.* O beate popule, putas, intelligis jubilationem? Nullo modo beatus es, nisi intelligas jubilationem. Quid est, intelligas jubilationem? Scias unde gaudeas quod verbis explicare non possis. Gaudium enim tuum non de te, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Noli ergo exsultare in superbia tua, sed in gratia Dei. Vide ipsam gratiam tantam esse, cui lingua

ỳ. 16. — 1. Cor. 1. 31.

[a] Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *& illius.*
[b] Sic MSS. At editi, *A te pluant, super terram pluant.*

[c] Quidam MSS. hic & infrà, *Hermonim:* & nonnulli, *Hermoniim.*

explicandæ non sit idonea, & intellexisti jubilationem.

17. Denique si intellexisti in gratia jubilationem, ipsius gratiæ audi commendationem. *Beatus* certè *populus sciens jubilationem.* Quam jubilationem? Vide si non de gratia, vide si non de
Item ℣. 16. Deo, & omnino non de te. *Domine, in lumine vultûs tui ambulabunt.* Thabor ille veniens lumen, nisi in lumine vultûs tui ambulet, vento superbiæ lucerna exstinguitur. *Domine, in lumine*
℣. 17. *vultûs tui ambulabunt: * & in nomine tuo exsultabunt tota die.* Thabor ille & Hermon *in nomine tuo exsultabunt:* si volunt, *tota die*, in nomine tuo; si autem exsultabunt in nomine suo, non tota die exsultabunt. Non enim in gaudio perseverabunt, quando de seipsis gaudebunt, & per superbiam cadent. Ergo ut tota die exsultent, *in nomine tuo exsultabunt: & in tua justitia exaltabuntur.* Non in sua justitia, sed *in tuâ:* ne sint zelum Dei habentes, sed non secundùm scientiam. Quidam enim
Rom. 10. 2. & 3. notantur ab Apostolo, quòd zelum Dei habeant, sed non secundùm scientiam; ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, & non in lumine tuo exsultantes, justitiæ Dei non sunt subjecti. Sed unde? Quia zelum Dei habent, sed non secundùm scientiam. Populus autem sciens jubilationem, (illi enim non secundùm scientiam; beatus autem populus non nesciens, sed sciens jubilationem:) unde debet jubilare, unde debet exsultare, nisi in nomine tuo, ambulans in lumine vultûs tui? Et exaltari quidem merebitur, sed in tua justitia. Auferat de medio justitiam suam, & humilietur: veniet Dei justitia, & exaltabitur. *Et in tua justitia exaltabuntur.*

℣. 18. 18. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.* Quia tibi beneplacuit, non quia nos digni sumus.

℣. 19. 19. *Quoniam Domini est susceptio.* Nam ego ut cumulus arenæ impulsus sum, ut caderem; & cecidissem, nisi Dominus suscepisset me. *Quoniam Domini est susceptio: & sancti Israël regis nostri.* Ipse susceptio, ipse te illuminat: in ejus lumine tutus es, in ejus lumine ambulas, justitiâ ejus [a] exaltaris. Ipse te suscepit, infirmitatem tuam ipse custodit, ipse te facit robustum de se, non de te.

℣. 20. 20. *Tunc locutus es in adspectu filiis tuis, & dixisti.* *Locutus es in adspectu tuo*, revelasti hoc Prophetis tuis. Ideo locutus es eis in adspectu, id
1. Reg. 9. 9. est, in revelatione: unde Prophetæ Videntes dicebantur. Viderunt quiddam intus, quod dicerent foris; & in occulto audierunt quod palàm prædicaverunt. *Tunc locutus es in adspectu filiis tuis, & dixisti, Posui adjutorium super potentem.* Intelligitis quem potentem. *Exaltavi electum de populo meo.* Intelligitis quem electum: quem jam gaudetis exaltatum.

℣. 21. 21. *Inveni David servum meum:* [b] istum David, ex semine David. *In oleo sancto meo unxi*
Psal. 44. 8. *eum.* De illo enim dicitur, Unxit te, Deus, Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis.

℣. 22. 22. *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.* Secundùm quod susceptio hominis facta est, secundùm quod caro in
Luca 1. 30. utero virginis assumta est, secundùm quod ab il-
Philip. 2. 6. lo qui in forma Dei æqualis est Patri, forma servi suscepta est, & factus est obediens usque ad A mortem; mortem autem crucis.

[a] MSS. exsultas.
[b] Sic plerique MSS. Editi verò, justum.

℣. 23. 23. *Non proficiet inimicus in eo.* Sævit quidem inimicus, sed non proficiet in eo: solet quidem nocere, sed non nocebit. Quid est ergo quod affliget? Exercebit, non nocebit. Proderit sæviendo, quia in quos sævit, coronabuntur vincendo. Quid enim vincitur, si nihil contra nos sævit? Aut ubi adjutor noster Deus, si nos non dimicamus? Inimicus ergo faciet quod suum est: sed *non proficiet inimicus in eo; & filius iniquitatis non appo-* B *net nocere ei.*

℣. 24. 24. *Et concidam inimicos ejus à facie illius.* Conciduntur à conspiratione sua, & quòd credunt conciduntur. Paulatim enim credunt, tamquam comminuto capite vituli, venient in potum populi Dei. Comminuit enim caput vituli Moyses, sparsit in aqua, & dedit bibere filiis Israël. (Exodi 32. 20.) Comminuuntur omnes infideles, credunt paulatim, & à populo Dei bibuntur, in corpus Christi trajiciuntur. *Et concidam inimicos ejus à facie illius; &* C *eos qui oderunt eum, fugabo:* ne noceant. Sed fugatorum istorum fortè aliqui dicunt, Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? (Psal. 138. 7.) Et videntes non se habere quò fugiant ab Omnipotente, conversi fugiunt ad Omnipotentem. *Et eos qui oderunt eum, fugabo.*

℣. 25. 25. *Et veritas mea & misericordia mea cum ipso est.* Universæ viæ Domini misericordia & veritas. (Psal. 24. 10.) Mementote, quantum potestis, quàm sæpe nobis commendentur duo hæc, ut reddamus illa D Deo. Sicut enim ipse exhibuit nobis misericordiam, ut deleret peccata nostra; & veritatem, ut impleret promissa sua: sic & nos ambulantes in via ejus, debemus ei reddere misericordiam & veritatem; misericordiam, ut miserorum misereamur; veritatem, ut non iniquè judicemus? Non tibi tollat veritas misericordiam, nec misericordia impediat veritatem. Si enim per misericordiam judicaveris contra veritatem, aut quasi rigida veritate oblitus fueris misericordiam; non ambulabis in via Dei, E ubi misericordia & veritas occurrerunt sibi. (Psal. 84. 11.) *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* Quid opus est ut immoremur? Christiani estis, Christum agnoscite.

℣. 26. 26. *Et ponam in mari manum ejus:* hoc est, dominabitur Gentibus. *Et in fluminibus dexteram ejus.* Flumina currunt in mare, cupidi homines in amaritudinem hujus sæculi prolabuntur: omnia tamen genera ista Christo subdita erunt.

℣. 27. 27. *Ipse invocabit me, Pater meus es tu,* F *Deus meus & susceptor salutis meæ.* * ℣. 28. *Et ego primogenitum ponam eum, excelsum apud reges terræ.* Martyres nostri, quorum natalitia celebramus (Natalitia Martyrum), sanguinem suum propter hæc credita & nondum visa fuderunt. Quantò fortiores nos esse debemus, videndo [c] quod illi crediderunt? Excelsum enim apud reges terræ illi nondum viderant Christum, adhuc principes conveniebant in unum adversùs Dominum & adversùs Christum ejus. (Psal. 2. 2.) Nondum impletum erat quod in ipso Psalmo se- G quitur, Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui judicatis terram. (Ibidem 10.) Jam ergo factus est Christus excelsus apud reges terræ.

℣. 29. 28. *In æternum servabo ei misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi.* Propter ipsum, fidele testamentum; in ipso mediatum est

[c] Editi, per quod crediderunt. Abest, per, à MSS.

testamentum; ipse mediator testamenti, ipse sig- A
nator testamenti, ipse fidejussor testamenti, ipse
testis testamenti, ipse hereditas testamenti, ipse
coheres testamenti.

ℽ.30. 29. *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus.*
Non tantùm in hoc sæculo, sed *in sæculum sæcu-*
li: quò transibit utique semen ejus, quæ est here-
Gal. 3.16. & 29. ditas ejus, semen Abrahæ quod est Christus. Si
autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis. Et
si in æternum accepturi hereditatem, ponet *in sæ-*
culum sæculi semen ejus. Et thronum ejus sicut B
dies cæli. Throni regum terrenorum sicut dies
Psal. 101. 28. terræ. Alii sunt dies cæli; alii sunt dies terræ. Dies
cæli anni sunt illi, de quibus dicitur, Tu autem
idem ipse es, & anni tui non deficient. Dies ter-
ræ succedentibus urgentur, præcedentes exclu-
duntur, nec qui succedunt manent, sed ve-
niunt ut eant, & penè antequam veniant eunt. Ita
sunt dies terræ. Dies autem cæli & illi anni non de-
ficientes, nec initium habent nec terminum: nec
ullus ibi dies angustatur inter hesternum & crasti- C
num. Nemo ibi exspectat futurum, nemo ibi per-
dit præteritum: sed dies cæli semper præsentes sunt,
ubi erit thronus ejus in æternum. Quod restat, si
placet, servemus: quoniam longus est Psalmus, &
adhuc vobiscum aliquid in nomine Christi acturi
sumus. Reficite ergo vires, non dico animi vestri,
a nam video quòd animo infatigabiles estis: sed pro-
pter [a] servos animæ, ut durent in ministerio cor-
pora vestra, aliquantulùm reficimini, & refecti
ad cibos redite. D

*Habitus eodem die cum superiori sermone.

*SERMO SECUNDUS DE SECUNDA PARTE PSALMI LXXXVIII.

1. AD reliqua Psalmi, de quo in matutino
locuti sumus, animum intendite, &
pium debitum exigite: eò reddituro per
nos, qui fecit & nos & vos. Dominus Christus in
superioribus Psalmi ex promisso Dei annuntiabatur,
& adhuc in his etiam verbis quæ tractaturi sumus, E
ipse annuntiatur. De illo enim inter cetera paulò
ℽ.28. superiùs dictum erat, *Et ego primogenitum ponam*
ℽ.29. *eum, excelsum apud reges terræ? * In æternum*
servabo illi misericordiam meam, & testamentum
ℽ.30. *meum fidele ipsi. * Et ponam in sæculum sæculi*
semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli. De his
& de omnibus suprà ab ipso exordio, quæ potui-
mus, diximus.
ℽ.31. 2. Sequitur autem, *Si dereliquerint filii ejus*
legem meam, & in judiciis meis non ambulave- F
ℽ.32. *rint: * si justificationes meas profanaverint, &*
ℽ.33. *mandata mea non custodierint: * visitabo in virga*
iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum.
ℽ.34. * *Misericordiam verò meam non dispergam ab*
ℽ.35. b *eis* [b], *neque nocebo* [c] *in veritate mea. * Neque*
c *profanabo testamentum meum; & quæ procedunt*
de labiis meis, non reprobabo. Magnum firma-
mentum promissionis Dei. Filii hujus David, filii
sunt sponsi: omnes ergo Christiani, filii ejus di-
cuntur. Multum est autem quod promittit Deus, G
quia *Si* Christiani, hoc est, *filii ejus dereliquerint,*
inquit, *legem meam, & in judiciis meis non am-*
bulaverint; si justificationes meas profanaverint,
& mandata mea non custodierint: non contemnam
eos, neque in perditione dimittam eos: sed quid
faciam? *Visitabo in virga iniquitates eorum, &*
in flagellis delicta eorum. Non ergo tantùm mi-
sericordia vocantis est, sed & verberantis & fla-
gellantis. [d] Sit itaque manus paterna super te, & si d
filius bonus es, noli repellere disciplinam. Quis est
enim filius, cui non dat disciplinam pater ejus?
Det disciplinam, dum non auferat misericordiam:
cædat contumacem, dum tamen reddat heredita-
tem. Tu si promissa patris bene agnovisti, non ti-
meas flagellari, sed exheredari. Quem enim dili- Hebr. 12.6.
git Dominus, corripit: flagellat autem omnem fi-
lium quem recipit. Peccator filius dedignatur fla-
gellari, cùm sine peccato videat Unicum flagella-
tum? *Visitabo* ergo, ait, *in virga iniquitates eo-*
rum. Sic & Apostolus comminatur: Quid vultis? 1. Cor. 4. 21.
In virga veniam ad vos? Absit ut dicerent pii filii,
Si cum virga venturus es, noli venire. Melius est
enim erudiri in virga patris, quàm in blandimento
perire prædonis.

3. *Visitabo*, inquit, *in virga iniquitates eo-*
rum, & in flagellis delicta eorum. Misericor-
diam verò meam non dispergam ab eo. A quo?
Ab illo scilicet David, cui talia promisi, quem un-
xi in oleo sancto meo præ participibus suis. Agnos-
citis eum, à quo non disperget Deus misericor-
diam suam? Ne quis fortè sollicitus dicat, Quan-
do quidem Christum dicit, à quo se misericordiam
suam non dispersurum esse confirmat, quid ergo
peccator? numquid enim hoc dixit, Misericor-
diam autem meam non dispergam ab eis? *Visitabo*,
inquit, *in virga iniquitates eorum, & in flagel-*
lis delicta eorum. Exspectabas ad securitatem tuam,
Misericordiam verò meam non dispergam ab eis.
Et quidem hoc nonnulli codices habent, sed emen-
datiores non habent: tamen & qui hoc habent, ni-
hil ab re habent. Quomodo enim à Christo miseri-
cordiam suam non dispergit? Numquid ipse Sal-
vator corporis vel in terra vel in cælo peccavit; qui
sedet ad dexteram ejus, & interpellat pro nobis? Rom. 8. 34.
A Christo tamen: sed à membris ejus, à corpore
ejus quod est Ecclesia. Sic enim pro magno dicit
quòd ab illo non dispergat misericordiam suam,
quasi non [e] agnoscimus unigenitum Filium qui est e
in sinu Patris: non enim pro persona sua ibi com-
putatur homo, sed una persona est Deus & homo.
Ergo ab eo non dispergit misericordiam suam, cùm
à membris ejus, cùm à corpore ejus non dispergit
misericordiam suam, in quo & ipse in terra perse-
cutiones patiebatur, cùm jam sederet in cælo; &
de cælo clamabat, Saule, Saule, non, Quid perse- Act. 9. 4.
queris servos meos; non, Quid persequeris san-
ctos meos; non, Quid persequeris discipulos meos:
sed, Quid me persequeris? Sicut ergo cùm eum
sedentem in cælo nemo persequeretur, clamavit,
Quid me persequeris? cùm caput membra sua co-
gnosceret, & à compage corporis sui caput caritas
non separaret: sic cùm misericordiam suam non
dispergit ab eo, à nobis utique non dispergit, qui
sumus membra ejus & corpus ejus. Nec ideo tamen
debemus securi peccare, & perversè nobis polli-

[a] Tres MSS. *sensus animæ*: & paulò pòst, *& refecti à cibo redite.* Regius MS. *à cibis*: atque idem codex aliique plures addunt, *Conversi ad Dominum.*

[b] Fortè legendum, *ab eo*: quam lectionem postea explicando præfert, & vulgarem fuisse significat.

[c] Editi hoc tantùm loco addebant *eis*, vel *eos*: quod à plerisque MSS. & à Lxx. abest.

[d] Aliquot MSS. *Si itaque.*

[e] Sic MSS. Editi verò, *agnoscamus*: ac paulò pòst habebant, *comparatur homo*; ubi ex nonnullis optimæ notæ MSS. reponimus, *computatur.*

ceri, quoniam quidquid fecerimus, non perimus. A Sunt enim quædam peccata & quædam iniquitates, de quibus quidem differere atque definire, aut impossibile nobis est; aut si jam esset possibile, certè tempori longum esset. Nemo enim potest dicere

1. Johan. 1. 8. esse se sine peccato: quia si dixerit, mentietur. Si " enim dixerimus quia peccatum non habemus, " nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Ergo unusquisque pro peccatis suis necessariò flagellatur; sed ab eo, si Christianus est, Dei misericordia non dispergitur. Planè si in tantas ieris iniquitates, ut repellas à te virgam verberantis, si repellas manum flagellantis, & de disciplina Dei indigneris, & fugias à patre cædente, & nolis eum patrem pati, quia non parcit peccanti; tu te alienasti ab hereditate, ipse te non abjecit: nam si maneres flagellatus, non remaneres exheredatus. *Misericordiam verò*, inquit, *meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.* Ad hoc enim non dispergetur misericordia liberantis, ne noceat veritas vindicantis.

ỳ. 35. 4. *Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis non reprobabo.* Non quia filii ejus peccant, ideo ego mendax inveniar: promisi, facio. Pone quia volunt illi etiam cum desperatione peccare, & sic ire omnino in peccata, ut offendant oculos Patris, & exheredari mereantur: nonne ipse est Deus, de quo dictum est, De

Matth. 3. 9. lapidibus istis suscitabit filios Abrahæ? Itaque dico vobis, Fratres, multi Christiani tolerabiliter peccant, multi flagello à peccato corriguntur, & emendantur, & sanantur; multi omnino aversi, dura cervice obnitentes adversùs disciplinam Patris, & ipsam omnino Dei [a] paternitatem recusantes, habentes tamen signum Christi, eunt in tales iniquitates, ut non possit nisi recitari contra eos,

Gal. 5. 21. Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Non tamen propter hos remanebit Christus

Matth. 3. 12. & 13. 30. sine hereditate: non propter paleam etiam frumenta interibunt; non propter pisces malos nihil ex illa

2. Tim. 2. 19. sagena mittetur in vascula. Novit Dominus qui sunt ejus. Securus enim promisit, qui nos antequam essemus prædestinavit. Quos autem præde-

Rom. 8. 30. stinavit, illos & vocavit; quos autem vocavit, illos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit. Peccent quantum volent desperati: respondeant membra Christi, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Non ergo nocebit Deus in veritate sua, nec profanabit testamentum suum. Manet immobile testamentum ejus, quia ipse sibi præsciens prædestinavit heredes. Et quæ procedunt de labiis ejus, non reprobabit.

5. Audi ad confirmationem tuam, audi ad securitatem tuam, si te in membris Christi esse co-

ỳ. 36. gnoscis. *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar.* Exspectas ut iterum juret Deus? Quotiens juraturus est, si semel jurando mentitur? Unam jurationem pro vita nostra habuit, qui pro nobis ad mortem Unicum suum misit. *Semel juravi*

ỳ. 37. *in sancto meo, si David mentiar:* * *Semen ejus in æternum manebit.* In æternum manet semen

2. Tim. 2. 19. ejus; quia novit Dominus qui sunt ejus. *Et sedes*

ỳ. 38. *ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.* Sedes ejus, quibus dominatur, in quibus sedet, in quibus regnat. Si sedes ejus, & membra ejus: quia etiam membra nostra sedes sunt capitis nostri. Vi-

[a] Sic MSS. At editi, *hereditatem.*

dete quemadmodum cetera omnia membra nostra caput portent: caput autem ipsum super se non portat aliquid, sed ipsum portatur à ceteris membris nostris, quasi totum corpus hominis sedes sit capitis. Sedes ergo ejus, omnes in quibus regnat Deus, sic erunt, inquit, in conspectu meo sicut sol: quia justi fulgebunt in regno Patris mei sicut sol. Sed sol spiritaliter; non corporaliter, sicut lucet iste de cælo, quem facit oriri super bonos & malos. Denique iste sol in conspectu est, Matth. 13. 43. Matth. 5. 45.

B non solùm hominum, verùm etiam pecorum minutissimarumque muscarum. Quod enim quorumlibet vilissimorum animalium non videt solem istum? At verò de illo sole quid ait propriè? *Sicut sol in conspectu meo.* Non in conspectu hominum, non in conspectu carnis, non in conspectu mortalium animalium, sed *in conspectu meo. Et sicut luna.* Sed quæ luna? *Perfecta in æternum.* Etenim etsi perficitur luna ista quam novimus, alio die incipit minui, postea quàm

C perfecta fuerit. *Sicut luna*, inquit, *perfecta in æternum.* Sic perficietur sedes ejus tamquam luna; sed luna in æternum perfecta. Si sol, quare & luna? Per lunam solent significare Scripturæ mortalitatem carnis hujus, propter augmenta & decrementa, propter transitoriam speciem. Denique & Jericho luna interpretatur. Et utique quidam qui descendebat ab Jerusalem in Jericho, incidit in latrones: descendebat enim ab immortalitate ad mortalitatem. Similis est ergo caro ista lunæ, quæ Lucæ 10. 30.

D omni tempore & omni mense patitur augmenta & decrementa: sed erit caro ista nostra in resurrectione perfecta: *& testis in cælo fidelis.* Itaque si in solo animo perficeremur, tantummodo soli nos compararet: rursus si in solo corpore perficeremur, tantummodo lunæ nos compararet: sed quia perficiet nos Deus & in animo & in corpore, secundùm animum dictum est, *Sicut sol in conspectu meo*; quia animum non videt nisi Deus: *& sicut luna*, jam caro; *perfecta in æternum*, in resurre-

E ctione mortuorum: *& testis in cælo fidelis*; quia vera dicebantur omnia de resurrectione mortuorum. Obsecro vos, audite hoc iterum planiùs, & mementote. Scio enim quosdam intellexisse, alios verò fortassis quid dixerim adhuc inquirere. In nulla re sic contradicitur fidei Christianæ, quàm in resurrectione carnis. Denique ille qui natus est in signum, cui contradicitur, & ipsam carnem suam resuscitavit, ut obviàm iret contradictori: & qui posset membra sua sic sanare, ut ea vulnerata Lucæ 2. 34.

F fuisse non appareret, cicatrices servavit in corpore, ut vulnus dubitationis sanaret in corde. In nulla ergo re tam vehementer, tam pertinaciter, tam obnixè & contentiosè contradicitur fidei Christianæ, sicut de carnis resurrectione. Nam de animi immortalitate multi etiam Philosophi Gentium multa disputaverunt, & immortalem esse animum humanum pluribus & multiplicibus libris conscriptum memoriæ reliquerunt. Cùm ventum fuerit ad resurrectionem carnis, non titubant, sed aper-

G tissimè contradicunt, & contradictio eorum talis est, ut dicant, fieri non posse, ut caro ista terrena possit in cælum adscendere. Ideo luna ista perfecta in æternum, & adversùs omnes contradictores testis in cælo fidelis.

6. Hæc de Christo promissa sunt, quàm certa, quàm firma, quàm aperta, quàm indubitata. Nam

etsi quædam sunt tecta mysteriis: quædam tamen
sic manifesta, ut ex ipsis facillimè aperiantur obscu-
℣. 39. ra. Hæc cùm ita sint, videte quid sequitur: *Tu ve-
rò repulisti, & ad nihilum deduxisti: distulisti Chri-*
℣. 40. *stum tuum.* * *Evertisti testamentum servi tui, profa-*
℣. 41. *nasti in terra sanctitatem ejus.* * *Destruxisti omnes
macerias ejus, posuisti munitiones ejus formidinem.*
℣. 42. * *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus*
℣. 43. *est opprobrium vicinis suis.* * *Exaltasti dexteram
inimicorum ejus, jocundasti omnes inimicos ejus.*
℣. 44. * *Avertisti adjutorium gladii ejus, & non es opitu-*
℣. 45. *latus ei in bello.* * *Dissolvisti eum ab emundatione:*
℣. 46. [a] *sedem ejus in terram collisisti.* * *Minuisti dies sedis
ejus, perfudisti eum confusione.* Quid est hoc? Il-
la omnia promisisti, tu verò ista contraria fecisti.
Ubi sunt promissiones, ad quas paulò antè gaude-
bamus, de quibus tam alacriter plaudebamus, de
quibus securi gratulabamur? Quasi alius promise-
rit, alius everterit. Quod mirandum est, non alius:
sed, *Tu verò*, tu qui promittebas, tu qui confir-
mabas, tu qui propter dubitationem humanam
etiam jurabas, illa promisisti, & ista fecisti. Ubi te-
nebo jusjurandum tuum, ubi inveniam promissum
tuum? Quid est hoc? Ita verò falsum promitteret
Deus, aut falsum juraret? Quare ergo illa promisit,
& ista fecit? Ego dico quia ista fecit, ut promissa
firmaret. Sed quis ego qui hoc dico? Videamus si
hoc veritas dicit, tunc non erit inane quod dico.
David positus erat, cui promitterentur hæc omnia,
in semine ejus quod est Christus implenda. Propter
promissa ergo quæ dicta sunt ad David, exspecta-
bant homines ea impleri in David. Proinde ne quis-
quam Christianus cùm diceret, De Christo dixit:
alius diceret, Non, sed de illo David dixit: & er-
raret, cùm videret impleta omnia esse in David;
destruxit ea in David, ut cùm vides ea in illo non
impleta, quæ necesse est impleri, quæras alterum
in quo ostendantur impleri. Ita etiam de Esaü & Ja-
Gen. 25. 23. cob, invenimus majorem adoratum à minore, cùm
scriptum sit, Major serviet minori: ut cùm in illis
duobus præcedentibus videris non impletum, ex-
spectes duos populos, in quibus impleatur quod
non mendax Deus polliceri dignatur. Ecce ex se-
Psal. 131. 11. mine tuo, dixit David, ponam super sedem tuam.
Promisit ex semine ejus in æternum aliquid; & na-
tus Salomon, factus est tantæ sapientiæ, ut promis-
3. Reg. 11. 1. &c. sio Dei de semine David in illo putaretur imple-
ta: sed cecidit Salomon, & dedit locum sperando
Christo; ut quoniam Deus nec falli posset, nec
fallere, quem sciebat casurum, non in eo po-
neret promissum suum, sed post casum ejus respi-
ceres tu Deum, & flagitares promissum. Ergo
Domine mentitus es? Non imples quod promisi-
sti? non exhibes quod jurasti? Fortè hîc dicturus
tibi erat Deus, Juravi quidem & promisi, sed
iste noluit perseverare. Quid ergo, tu Domine
Deus non præsciebas istum non perseveraturum?
Utique sciebas. Quare ergo in non perseveraturo
℣. 31. &c. mihi quod æternum esset promittebas? Nonne tu
dixisti, Si dereliquerint legem meam, & in judiciis
» meis non ambulaverint, & mandata mea non cu-
» stodierint, & testamentum meum profanaverint;
manebit tamen promissio mea, implebitur juratio
» mea? Semel juravi in sancto meo, intus in secreto
℣. 36. quodam, in ipso fonte unde Prophetæ biberunt, qui
nobis hæc ructaverunt: Semel, inquit, juravi, si Da-

A vid mentiar. Exhibe ergo quod jurasti, redde quod
promisisti. Sublatum est de isto David, ne exspecta-
retur in isto David. Exspecta ergo quod [b] promisi. b
7. Novit illud & ipse David. Vide enim quid
dicat: *Tu verò repulisti, & ad nihilum deduxisti.* ℣. 39.
Ergo ubi est quod promisisti? *Distulisti Christum
tuum.* Quamvis tristia quædam enumeret, in hoc
tamen verbo reficit nos. Manet omnino, Deus,
quod promisisti: nam Christum tuum non abstuli-
sti, sed distulisti. Huic ergo David, in quo spera-
B bant ignari promissa sua Deum completurum, vi-
dete quid accidit, ut promissa Dei firmiùs in alio
sperata compleantur: *Distulisti Christum tuum:
evertisti testamentum servi tui.* Ubi est enim testa-
mentum vetus Judæorum? ubi est terra illa promis-
sionis, in qua habitantes peccarunt, qua deleta
migrarunt? Regnum Judæorum quæris, non est:
altare Judæorum quæris, non est: sacrificium Ju-
dæorum quæris, non est: sacerdotium Judæorum
quæris, non est. *Evertisti testamentum servi tui,* ℣. 40.
C *profanasti in terra sanctitatem ejus.* Sancta illa quæ
habebant, terrena esse ostendisti. *Destruxisti om-* ℣. 41.
nes macerias ejus, quibus eum munieras. Quando
enim diriperetur, nisi maceriæ dirutæ fuissent? *Po-
suisti munitiones ejus formidinem.* Quid est, *formi-
dinem?* Ut dicatur peccantibus, Si Deus naturali- Rom. 11. 21.
bus ramis non pepercit, neque tibi parcet. *Diri-* ℣. 42.
puerunt eum omnes transeuntes viam: omnes scili-
cet Gentes, per *viam*, hoc est, per vitam istam
transeuntes diripuerunt Israël, diripuerunt David.
D Primùm videte frusta ejus in omnibus Gentibus;
de ipsis enim dictum est, Partes vulpium erunt. Re- Psal. 62. 11.
ges quippe impios vulpes appellavit Scriptura, do-
losos & timidos quos terret virtus aliena. Ideo ipse
Dominus cùm de Herode comminante loquere-
tur, Dicite, inquit, vulpi illi. Rex qui neminem Luca 13. 32.
hominum timet, ipse vulpes non est: leo ille de tri-
bu Juda, cui dicitur, Adscendisti recumbens, dor- Gen. 49. 9.
misti sicut leo. Potestate adscendisti, potestate dor-
misti; quia voluisti, dormisti. [c] Ideo in alio Psalmo c
E dicit, Ego dormivi. Nonne plena erat sententia,
Dormivi, & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Psal. 3. 6.
Dominus suscipiet me? Quare additum est, Ego?
Et cum magno pondere [d] pronuntiandum est, Ego, d
Ego dormivi. Illi sævierunt, illi persecuti sunt: sed
si noluissem, non dormissem. Ego dormivi. Ergo
de quibus dictum erat, Partes vulpium erunt; de
his nunc dictum est, *Diripuerunt eum omnes trans-
euntes viam, factus est opprobrium vicinis suis.*
* *Exaltasti dexteram inimicorum ejus, jocundasti om-* ℣. 43.
F *nes inimicos ejus.* Advertite Judæos, & videte om-
nia impleta quæ prædicta sunt. *Avertisti adjuto-* ℣. 44.
rium gladii ejus. Quomodo solebant pauci dimica-
re, multos prosternere. *Avertisti adjutorium gla-
dii ejus, & non es opitulatus ei in bello.* Meritò
victus, meritò captus, meritò à regno suo aliena-
tus, meritò dispersus. Eam enim terram perdidit,
pro qua Dominum occidit. *Avertisti adjutorium
gladii ejus, & non es opitulatus ei in bello.* * *Dissol-* ℣. 45.
visti eum ab emundatione. Quid est hoc? Inter om-
G nia mala magnus hîc terror. Quantumcumque enim
cædat Deus, quantumlibet irascatur, quantumli-
bet verberet, flagellet: ligatum tamen flagellet,
quem mundet, non dissolvat ab emundatione. Si
enim dissolvit ab emundatione; jam non habet
mundandum, sed projiciendum. A qua ergo emun-

[a] Sic MSS. juxta LXX. At editi, *& sedem ejus in terra collisisti.*
[b] Sic MSS. Editi verò, *promisit.*

[c] Hîc addunt editi, *quia voluisti, adscendisti:* quod à MSS. abest.
[d] Sic MSS. Editi verò, *pronuntiatum est.*

Gal. 3. 11. dation dissolvitur Judæus? A fide. Ex fide enim vi- A
Act. 15. 9. vimus: & de fide dictum est, Fide mundans corda eorum. Et quia sola fides Christi mundat, non credendo in Christum soluti sunt ab emundatione. *Dissolvisti eum ab emundatione: sedem ejus in terram collisisti:* meritò & fregisti. *Minuisti dies sedis ejus:* putabant se in æternum regnaturos. [a] *Perfudisti eum confusione.* Hæc omnia evenerunt Judæis: non tamen ablato Christo, sed dilato.

8. Videamus ergo utrùm impleat Deus promissa sua. Post hæc dura, quæ commemoravit evenisse B illi populo & illi regno, ne ibi putaretur Deus implevisse quod promiserat,* & non daret alterum regnum in Christo, cujus regni non erit finis; allo-
℣. 47. quitur eum Propheta, & dicit, *Quò usque Domine avertèris in finem?* Fortè enim non in finem & ab
Rom. 11. 25. ipsis: quia cæcitas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret. Interea tamen: *Exardescet sicut ignis ira tua.*

* f. ut.

℣. 48. 9. *Memento quæ est substantia mea.* David iste C dicit positus in carne in Judæis, positus in spe in Christo, *Memento quæ est substantia mea.* Non enim quia Judæi defecerunt, defecit substantia mea. Etenim de illo populo virgo Maria, de virgine Maria caro Christi: & caro illa non peccatrix, sed peccatorum mundatrix. Ibi est, inquit, substantia mea. *Memento quæ est substantia mea.* Non enim omnino interiit radix: veniet semen cui
Gal. 3. 19. promissum est, dispositum per Angelos in manu mediatoris. *Memento quæ est substantia mea. Non* D *enim vanè constituisti omnes filios hominum.* Ecce omnes filii hominum ierunt in vanitatem, tu tamen non vanè illos constituisti. Cùm ergo ierunt omnes in vanitatem, quos tu non vanè constituisti; unde eos mundares à vanitate, numquid nihil tibi servasti? Illud quod tibi servasti, unde mundares homines à vanitate, sanctus ille tuus, in eo substantia mea. Ex illo enim mundantur omnes, quos non frustra con-
Psal. 4. 3. stituisti, à propria vanitate: quibus dicitur, Filii hominum quò usque graves corde, ut quid diligitis E vanitatem, & quæritis mendacium? Fortè solliciti facti converterentur à vanitate, invenirent se vanitate inquinatos, quærerent unde mundarentur. Suc-
Ibidem 4. curre, fac securos. Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum. Sanctum suum admirabilem fecit, inde omnes à vanitate mundavit. Ibi est, inquit, substantia mea; memento ejus. *Non enim vanè constituisti omnes filios hominum.* Ergo servasti aliquid, unde mundarentur. Quis est iste quem
℣. 49. servasti? *Quis est homo qui vivet, & non videbit* F *mortem?* Ergo ille homo, qui vivet, & non videbit mortem, ipse mundat à vanitate. Non enim in vanitate constituit omnes filios hominum, aut potest illos contemnere, qui fecit illos, [b] ut non eos converteret, & non mundaret.

10. *Quis est homo qui vivet, & non videbit*
Rom. 6. 9. *mortem?* Surgens enim à mortuis jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. Denique
Psal. 15. 10. cùm in alio Psalmo scriptum legatur, Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis san- G ctum tuum videre corruptionem: assumit hoc testimonium Apostolica disciplina, & ita in Actibus
Act. 2. 29. Apostolorum contra infideles disputat, dicens, Viri fratres, scimus quia David patriarcha mortuus est, & caro ejus vidit corruptionem. Non ergo de illo dictum est, Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Si ergo non de illo dictum est, de quo dictum est, *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem?* Sed fortè nullus est. Immo, *Quis est,* ut quæras, dictum est, non ut desperes. Sed fortè est aliquis homo, *qui vivet, & non videbit mortem;* non tamen de Christo dixit, qui mortuus est? Nullus omnino homo est, *qui vivet, & non videbit mortem,* nisi qui jam pro mortalibus mortuus est. Nam ut scias quia de illo dixit, vide quid sequitur: *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem?* Ergo numquam fuit in morte? Fuit. Quomodo ergo *vivet, & non videbit mortem? Eruet animam suam de manibus inferni.* Ecce verè solus, omnino singulariter solus *vivet, & non videbit mortem, eruet animam suam de manibus inferni:* quia etsi ceteri fideles ejus resurgent à mortuis, & vivent & ipsi in æternum, & non videbunt mortem; non tamen animam suam ipsi eruent de manibus inferni. Ille qui eruit animam suam de manibus inferni, ipse eruit animas fidelium suorum; ipsi se eruere non possunt. Proba quia ipse animam suam eruit. Potestatem habeo ponendi Johan. 10. 18. animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam à me; quia ego dormivi: sed ipse eam pono à me, & iterum sumo eam; quia ipse est, qui eruit animam suam de manibus inferni.

11. Sed & in ipsa fide Christi laboratum est aliquantùm, & diu dixerunt Gentes frementes, Quando morietur, & peribit nomen ejus? Propter Psal. 40. 6. hos ergo jam in Christum credentes, sed aliquamdiu laboraturos, sequitur & dicit, *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine?* ℣. 50. Jam agnovimus Christum mundatorem, jam tenemus in quo comples promissa: exhibe in illo quod promisisti. Ipse est qui vivet, & non videbit mortem; ipse est qui eruit animam suam de manibus inferni: & nos tamen adhuc laboramus. Dixerunt ista Martyres, Natalitia Martyrum. quorum natalitia celebramus. Ipse vivet, & non videbit mortem, ipse eruit animam suam de manibus inferni: & nos propter te mortificamur tota Psal. 43. 22. die, deputati sumus velut oves occisionis. *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua?*

12. *Memento Domine opprobrii servorum tuorum.* ℣. 51. Jam illo vivente, jam in cælo ad dexteram Patris sedente, opprobria objecta sunt Christianis: crimen de Christo Christiani diu habuerunt. Vidua Isai. 54. 1. Gal. 4. 27. illa pariens, & habens filios abundantiores quàm illa quæ habebat virum, audivit ignominias, audivit opprobria: sed Ecclesia multiplicata, extendens in dexteram atque sinistram, ignominiæ viduitatis suæ jam non est memor. *Memento Domine*, apud quem est abundantia suavitatis memoriæ tuæ: *memento*, noli oblivisci. Quid, *memento? Memento opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.* Ibam, inquit, prædicare, & opprobria audiebam, & in sinu meo continebam; quia implebam, Blasphemamur, rogamus, quasi pur- 1. Cor. 4. 13. gamenta mundi facti sumus, omnium peripsema. Diu continuerunt Christiani opprobria in sinu suo, in corde suo; nec audebant resistere convicianti-bus: antea cùm crimen videretur respondere pagano, nunc jam crimen est remanere paganum. Gratias Domino, memor fuit opprobriorum nostrorum: exaltavit cornu Christi sui, fecit admirabilem apud reges terræ. Jam modò nemo insultat Christianis,

[a] In editis repetebatur hìc, *Minuisti dies sedis ejus:* sed abest à MSS.

[b] MSS. omittunt particulam, *ut.*

stianis; aut si insultat, non publicè insultat: sic loquitur,[a] ut plus timeat audiri, quàm velit credi. *Quod continui in sinu meo multarum gentium.*

[℣. 52.] 13. *Quod exprobraverunt inimici tui Domine:* & Judæi & Pagani. *Quod exprobraverunt.* Quid exprobraverunt? *Commutationem Christi tui.* Hoc exprobraverunt, *commutationem Christi tui.* Hoc enim objecerunt, quia mortuus est Christus, quia crucifixus est Christus. Quid objicitis insani? Quamvis jam nemo est qui objiciat: tamen si qui reliqui remanserunt, quid objicitis, quia mortuus est Christus? Ille non perimebatur, sed commutabatur. Mortuus dicitur propter triduum. Ecce quid exprobraverunt inimici tui: non amissionem, non perditionem; sed planè *commutationem Christi tui.* Mutatus est ille à temporali vita ad æternam, mutatus est à Judæis ad Gentes, mutatus est etiam à terra in cælum. Eant nunc vani inimici tui, & adhuc exprobrent commutationem Christi tui. Utinam & ipsi mutentur: commutationem Christi non exprobrabunt. Sed displicet Christi mutatio, quia ipsi mutari nolunt. [Psal. 54. 20.] Neque enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum. *Quod exprobraverunt inimici tui, commutationem Christi tui.*

[℣. 53.] 14. Exprobraverunt illi commutationem: tu autem quid? [b] *Benedictio Domini in æternum: fiat, fiat.* Gratias misericordiæ ipsius; [c] gratias gratiæ ipsius. Nos enim gratias agimus: non damus, nec reddimus, nec referimus, nec rependimus: [d] gratias verbis agimus, re tenemus. Ipse nos gratis salvos fecit, ipse impietates nostras [e] non adtendit; ipse nos non eum quærentes quæsivit, invenit, redemit, liberavit à dominatu diaboli & potestate dæmoniorum: alligavit nos fide mundandos, unde solvit illos inimicos qui non credunt, & ideo mundari non possunt. Dicant qui remanserunt quotidie quidquid volunt, in dies singulos minùs minúsque remanebunt: objiciant, irrideant, exprobrent, non interitum, sed commutationem Christi tui. Non vident, quia cùm ista dicunt, deficiunt aut [f] credendo, aut moriendo? Illorum enim maledictio temporalis est: *benedictio autem Domini in æternum.* Et ad confirmandam benedictionem, ne quis timeat, *fiat fiat.* Ista subscriptio est cautionis Dei. Securi ergo de promissionibus ejus, præterita credamus, præsentia cognoscamus, futura speremus. Non nos avertat inimicus à via, ut qui colligit nos tamquam pullos suos sub alis suis, foveat nos, ne aberremus ab alis ejus, ne accipiter aëreus rapiat implumes adhuc pullos. Non enim de se debet sperare Christianus: si vult esse firmus, vapore materno nutriatur. Illa est enim gallina colligens pullos suos, de qua improperatur illi civitati infideli Jerusalem: [Matth. 23. 37. & 38.] « Quotiens volui colligere filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. [℣. 41.] Hinc dictum est, Posuisti munitiones ejus formidinem. Quia ergo illi noluerunt contegi sub alis gallinæ hujus, & tale exemplum dederunt, quò timere debeamus à volaticis spiritibus immundis, quærentibus quotidie quod rapiant; intremus sub alas gallinæ hujus divinæ Sapientiæ, quoniam propter pullos suos infirmata est usque ad mortem. Amemus Dominum Deum nostrum, amemus Ecclesiam ejus: illum sicut Patrem, istam sicut matrem; illum sicut Dominum, hanc sicut ancillam ejus: quia filii ancillæ ipsius sumus. Sed matrimonium hoc magna caritate compaginatur. Nemo offendit unum & promeretur alterum. Nemo dicat, Ad idola quidem vado, arreptitios & sortilegos consulo: sed tamen Dei Ecclesiam non relinquo; catholicus sum. Tenens matrem, offendisti Patrem. Alius item dicit, Absit à me, non consulo sortilegum, non quæro arreptitium, non quæro divinationes sacrilegas, non eo ad adoranda dæmonia, non servio lapidibus: sed tamen in parte Donati sum. Quid tibi prodest non offensus Pater, qui offensam vindicat matrem? Quid prodest si Dominum confiteris, Deum honoras, ipsum prædicas, filium ejus agnoscis, sedentem ad Patris dexteram confiteris; & blasphemas Ecclesiam ejus? Non te corrigunt exempla humani conjugii? Si haberes aliquem patronum, cui quotidie obsequereris, cujus limina serviendo contereres, quem quotidie, non dico salutares, sed & adorares, cui impenderes fidelia obsequia; si unum crimen de ejus conjuge diceres, numquid domum ejus intrares? Tenete ergo Carissimi, tenete omnes unanimiter Deum Patrem & matrem Ecclesiam. Natalitia sanctorum cum sobrietate celebrate, ut imitemur eos qui præcesserunt, & gaudeant de vobis qui orant pro vobis; ut *benedictio Domini in æternum* maneat super vos: *fiat, fiat.*

IN PSALMUM LXXXIX. ENARRATIO.

1. ORATIO *Moysi hominis Dei*, Psalmus iste prænotatur: per quem hominem suum Deus Legem dedit populo suo, quem per eumdem hominem suum de domo servitutis liberans, quadraginta annos per eremum duxit. Fuit ergo Moyses minister Testamenti veteris, & propheta Testamenti novi. Omnia quippe illa in figura contingebant in illis, sicut ait Apostolus: [1. Cor. 10. 6. 11.] « scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Secundùm hanc ergo dispensationem quæ facta est per Moysen, inspiciendus est iste Psalmus, qui ex ejus oratione titulum accepit.

[Item ℣. 1.] 2. DOMINE, inquit, *refugium factus es nobis in generatione & generatione.* Sive in omni generatione, sive in duabus generationibus, vetere & nova; quia sicut dixi, minister fuit ille Testamenti pertinentis ad generationem veterem, & propheta Testamenti pertinentis ad generationem novam. Cujus Testamenti sponsor, sponsusque conjugii quod de illa generatione sortitus est, ait ipse Jesus, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi; de me enim ille scripsit. [Iohan. 5. 46.] Non enim credendum est ab ipso omnino Moyse istum Psalmum fuisse conscriptum, qui ullis ejus litteris inditus non est, in quibus ejus cantica scripta sunt: sed alicujus significationis gratiâ tam magni meriti servi Dei nomen adhibitum est, ex quo dirigeretur legentis vel audientis inten-

[a] Editi, *sic loquitur mala.* Abest, *mala*, à melioribus MSS.
[b] Lov. hoc tantùm loco, *Benedictus Dominus.* Er. *Benedictionem autem Domini.* At melioris notæ MSS. constanter, *Benedictio Domini.*
[c] Sic plerique MSS. At editi, *Quid dicam aliud, quàm gratias gratiæ ipsius?*
[d] Sic optimæ notæ MSS. Alii, *nec rependimus gratias, sed tantùm verbis agimus* &c. At editio Lov. *nec rependimus gratiam: si tantùm verbis agimus:* & mox loco *re tenemus*, habet cum Er. *retribuimus.*
[e] Particula *non* deerat in editis, nec reperta hîc est nisi in Regio MS.
[f] Editi, *aut non credendo.* Particula *non* abest à MSS. & abesse debet.

tio. *Factus es ergo nobis*, inquit, *Domine*, *re-*
fugium in generatione & generatione.
3. Quale autem refugium factus sit, quoniam
scilicet nobis cœpit esse quod non erat, id est, re-
fugium, non autem ipse non erat antequam nobis
ỳ. 2. esset refugium, secutus adjunxit, *Priùs quàm mon-*
tes fierent, *& formaretur terra & orbis terræ*,
& à sæculo usque in sæculum tu es. Tu ergo qui
semper es, & antequam essemus, & antequam mun-
dus esset, refugium ex quo ad te conversi sumus fa-
ctus es nobis. Non mihi autem videtur utcumque
intelligendum quod ait, *Priùs quàm montes fie-*
rent & formaretur terra: vel, sicut alii codices ha-
bent, quod de uno verbo Græco expressum est,
fingeretur terra. Montes quippe partes terræ sunt
altiores. Et utique si antequam formaretur terra
Deus est, à quo terra formata est: quid magnum
de montibus vel quibuslibet aliis ejus partibus dici-
tur; cùm sit Deus non solùm ante terram, sed &
ante cælum & terram, & ante omnem corpora-
lem spiritalemque creaturam? Sed nimirum uni-
versa creatura rationalis hac differentiâ fortasse di-
stincta est, ut montium nomine significentur celsi-
tudines Angelorum, & terræ nomine humilitas ho-
minum. Et ideo quamvis omnia quæ creata sunt,
non incongruè vel facta vel formata dicantur: ta-
men si verborum istorum est ulla proprietas, facti
sunt Angeli, qui cùm in ejus cælestibus enumera-
rentur operibus, ita enumeratio ipsa conclusa est,
Psal. 148. 5. Ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata
sunt. Unde autem homo secundùm corpus fieret,
terra formata est. Nam hoc verbo Scriptura uti-
Gen. 2. 7. tur, ubi legimus, vel, Finxit Deus; vel, Forma-
vit Deus hominem de limo terræ. Ergo priùs quàm
fierent ea, quæ in creatura tua summa atque ma-
gna sunt, quid enim majus rationali cælesti crea-
turâ? & priùs quàm fingeretur terra, ut esset qui
te agnosceret & laudaret in terra: & hoc parum est,
quia ista cœperunt, sive in tempore, sive cum tem-
pore; sed *à sæculo & usque in sæculum tu es.*
Quod convenientiùs diceretur, ab æterno in æter-
num. Non enim à sæculo Deus, qui est ante sæcu-
la; aut usque in sæculum, cujus est finis, cùm sit
ille sine fine. Sed ex ambiguo verbo Græco fit ple-
rumque in Scripturis, ut vel sæculum pro æterno,
vel æternum pro sæculo ponat Latinus interpres.
Optimè autem non ait, à sæculo tu fuisti & usque
in sæculum tu eris: sed præsentis significationis ver-
bum posuit, insinuans Dei substantiam omni mo-
do incommutabilem, ubi non est, fuit & erit; sed
Exodi 3. 14. tantùm, est. Unde dictum est, Ego sum qui sum:
Psal. 101. 27. & 28. &, Qui est, misit me ad vos: &, Mutabis ea, &
mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non
deficient. Ecce quæ æternitas facta est nobis refu-
gium: ut in ea mansuri, ad eam de hac temporis
mutabilitate fugiamus.
4. Sed quoniam cùm hîc sumus, in magnis
& multis tentationibus vivimus, quibus ne averta-
mur ab isto refugio metuendum est: intueamur
ỳ. 3. quid consequenter oratio poscat hominis Dei. *Ne*
avertas hominem in humilitatem. Id est, ne à tuis
æternis atque sublimibus homo aversus, tempora-
lia concupiscat, sapiatque terrena. Et hoc à Deo
Matth. 6. 13. petit, quod Deus ipse præcepit: simili omnino sen-
tentiâ, qua in oratione dicimus, Ne nos inferas in
tentationem. Denique & hîc adjungit, *Et dixisti*,
Convertimini filii hominum. Tamquam diceret, hoc
à te peto, quod ipse jussisti: dans ejus gratiæ glo-

A riam, ut qui gloriatur, in Domino glorietur: sine 1. Cor. 1. 31.
cujus adjutorio, per arbitrium voluntatis tenta-
tiones hujus vitæ superare non possumus. *Ne*
avertas, inquit, *hominem in humilitatem.* *Et* ta-
men tu *dixisti*, *Convertimini filii hominum.* Sed
da quod jussisti, precem petentis exaudiendo, &
adjuvando volentis fidem.
5. *Quoniam mille anni ante oculos tuos*, *tam-* ỳ. 4.
quam dies hesterna, *quæ præteriit.* Ideo debemus
ad refugium tuum, ubi sine ulla mutabilitate tu es,
B ab his prætereuntibus labentibusque converti;
quoniam quantumlibet huic vitæ longum tempus
optetur, *mille anni ante oculos tuos*, *tamquam*
dies hesternus est, *qui præteriit:* non saltem tam-
quam dies crastinus, qui venturus est: ita omnia
quæ temporis fine clauduntur, pro transactis ha-
benda sunt. Unde & ea sibi Apostoli postposuit in-
tentio, quæ retrò sunt obliviscentis, ubi temporalia Philip. 3. 13.
cuncta oportet intelligi; & in ea quæ antè sunt ex-
tenti, quæ appetitio est æternorum. Ne putarent
C autem aliqui mille annos sic computari apud Deum
pro uno die, quasi tam longos dies Deus habeat,
cùm hoc ad contemnendam temporis longitudi-
nem dictum sit: ideo addidit, *Et sicut vigilia in* Vigiliæ
nocte. Cùm vigiliæ spatium non habeat amplius spatium.
quàm tres horas. Et tamen ausi sunt homines præ-
sumere scientiam temporum; quod scire cupienti-
bus discipulis Dominus ait, Non est vestrûm scire Act. 1. 7.
tempora, quæ Pater posuit in sua potestate: & de-
finierunt hoc sæculum sex annorum millibus, tam-
D quam sex diebus, posse finiri. Nec adtenderunt
quod dictum est, *tamquam dies unus qui præteriit.*
Non enim quando dictum est, soli mille anni præ-
terierant. Et eos maximè debuit admonere, ne
temporum luderentur incerto, quod est *sicut vigi-*
lia in nocte. Neque enim sicut de sex diebus ali-
quid veri simile videntur opinati, propter sex dies
primos, quibus Deus perfecit opera sua: sic etiam Gen. 1. 31.
sex vigilias, id est horas decem & octo possunt illi
opinationi coaptare.
E 6. Deinde iste homo Dei, vel potiùs Prophe-
ticus spiritus, velut Dei legem in secreta ejus Sa-
pientia conscriptam, ubi vitæ mortalium peccatri-
ci constituit procurrendi modum ac mortalitatis æ-
rumnam, videtur quodam modo recitare, cùm
dicit, *Quæ pro nihilo habentur*, *anni erunt eorum.* ỳ. 5.
* *Manè sicut herba transeat*, *manè floreat &* ỳ. 6.
prætereat: vespere decidat, *durescat & arescat.*
Felicitas ergo heredum veteris Testamenti, quam
pro magno bono expetiverunt à Domino Deo suo,
F hanc legem accipere meruit in occulta ejus provi-
dentia, quam videtur recitare Moyses: *Quæ pro*
nihilo habentur, *anni erunt eorum.* Pro nihilo enim
habentur, quæ antequam veniant, adhuc non
sunt; cùm venerint, jam non erunt: non enim ut
adsint veniunt, sed ut non sint. *Manè*, id est
priùs, *sicut herba transeat*, *manè floreat & præ-*
tereat: vespere, id est postea, *decidat*, *durescat*
& arescat. Decidat, utique in morte; *durescat*,
in cadavere; *arescat*, in pulvere. Quæ nisi caro,
G ubi est concupiscentia damnata carnalium? Omnis Isai. 40. 6.
enim caro fœnum, & claritas hominis ut flos fœni. " & 7.
Fœnum aruit, flos decidit: Verbum autem Do- "
mini manet in æternum. "
7. Hanc autem pœnam de peccato venisse non
tacens, continuò subjecit, *Quoniam defecimus in* ỳ. 7.
ira tua, *& in indignatione tua conturbati sumus.*
Defecimus, in infirmitate; *conturbati sumus*, mor-

tis timore. Infirmi enim facti ſumus, & infirmitatem finire trepidamus. (Joan. 21. 18.) Alter te, inquit, cinget, & feret quò tu non vis: quamvis [a] martyrio non puniendum, ſed coronandum. Et ipſius Domini anima nos in ſe transfigurans, (Matth. 26. 38.) triſtis erat uſque ad mortem: quoniam & Domini exitus nonniſi mortis. (Pſal. 67. 21.)

ỳ. 8. 8. *Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo:* id eſt, non ab eis diſſimulaſti. *Sæculum noſtrum in illuminatione vultûs tui.* Subauditur, poſuiſti. *In illuminatione* autem *vultûs tui*, dixit; quod ſuperiùs, *in conſpectu tuo*: & *ſæculum noſtrum*; quod ſuperiùs, *iniquitates noſtras*.

ỳ. 9. 9. *Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus.* Satis in his verbis oſtenditur pœnalis eſſe iſta mortalitas. Defeciſſe dies dicit, ſive quòd in eis deficiant homines amando quæ tranſeunt, ſive quòd ad paucitatem redacti ſint: (Gen. 6. 3.) quod videtur in conſequentibus aperire, cùm dicit, ỳ. 10. *Anni noſtri ſicut aranea* [b] *meditabantur:* * *dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & ampliùs eorum labor & dolor.* Hæc quidem verba videntur exprimere brevitatem miſeriamque vitæ hujus; quia longævi appellantur hoc tempore etiam qui ſeptuaginta annos vixerunt. Uſque ad octoginta autem videntur aliquas vires habere: his verò ampliùs ſi vixerint, multiplicatis labore doloribus vivunt. Sed multi & [c] intra ſeptuaginta annos gerunt infirmiſſimam & ærumnoſiſſimam ſenectutem, & ſæpe ultra octoginta annos ſenes mirabiliter vigere probati ſunt. Melius eſt ergo in his numeris ſpiritale aliquid perſcrutari. Neque enim ſuper filios Adam, (Rom. 5. 12.) per quem unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors & ita in omnes homines mors pertranſiit, major ira eſt Dei, quia multò breviùs vivunt quàm vixerunt antiqui; cùm & vitæ ipſorum irriſa ſit longitudo, ubi mille anni comparati ſunt diei heſterno atque præterito, & horis tribus. Et utique tunc multùm vivebant, quando iram Dei provocaverunt uſque ad diluvium quo perierunt.

10. Septuaginta porrò anni & octoginta, fiunt centum-quinquaginta: quem ſacratum eſſe numerum, ſatis inſinuat liber iſte Pſalmorum. Hanc enim habent in ſignificatione rationem centum-quinquaginta, quam quindecim. Qui numerus fit ſeptem & octo conjunctis; quorum primus inſinuat propter ſabbati obſervationem Teſtamentum vetus, ſecundus Teſtamentum novum propter Domini reſurrectionem. Hinc ſunt in templo quindecim gradus, hinc ſunt in Pſalmis quindecim cantica graduum, hinc quindecim cubitis ſummos montes aqua diluvii ſuperavit, (Gen. 7. 20.) & ſi quibus aliis locis ſacratus commendatur hic numerus. Ergo, *Anni noſtri*, inquit, *ſicut aranea meditabantur.* In rebus corruptibilibus laborabamus, corruptibilia opera texebamus: (Iſai. 59. 6.) quæ nos, ſecundùm Iſaiam prophetam, minimè contegebant. *Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni: ſi autem in potentatibus octoginta anni.* Aliud eſt *in ipſis*, aliud *in potentatibus*. *In ipſis*, hoc eſt in annis vel diebus ipſis: quod datur intelligi in temporalibus rebus. Ideo *ſeptuaginta*: quia temporalia promitti videntur in vetere Teſtamento. *Si autem*, non in ipſis annis, ſed *in potentatibus*, id eſt, non in rebus temporalibus, ſed in æternis, *octoginta anni*, quod novum Teſtamentum in ſpe eſt renovationis & reſurrectionis in æternum: *& ampliùs eorum labor & dolor*, id eſt, quiſquis hanc fidem tranſgreditur, & ampliùs aliquid quærit, labores invenit & dolores. Poteſt & ſic intelligi: Quia licèt in novo Teſtamento conſtituti ſimus, quod octogenarius ſignificat numerus, ampliùs habet hæc vita noſtra laborem & dolorem, dum in nobiſmetipſis ingemiſcimus, adoptionem exſpectantes redemtionem corporis noſtri. (Rom. 9. 23. &c.) Spe enim ſalvi facti ſumus: & quod nondum videmus, per patientiam exſpectamus. Et hoc ad miſericordiam Dei pertinet: unde ſequitur, & dicit, *Quoniam ſupervenit ſuper nos manſuetudo, & corripiemur.* Quem enim diligit Dominus, corripit; (Hebr. 12. 6.) flagellat autem omnem filium, quem recipit: & dat etiam magnis quibuſdam ſtimulum carnis, à quo colaphizentur, ne extollantur in magnitudine revelationum ſuarum, (2. Cor. 12. 7.) ut virtus in infirmitate perficiatur. Quidam ſanè codices non habent, *corripiemur*; ſed, *erudiemur*, quod ad eamdem manſuetudinem revocatur. Non enim poteſt erudiri quiſquam ſine labore & dolore: quia virtus in infirmitate perficitur. (Ibidem 9.)

ỳ. 11. 11. *Quis novit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam* * *dinumerare?* ỳ. 12. Valde paucorum hominum eſt, inquit, noſſe iræ tuæ poteſtatem: quia pleriſque ita magis cùm parcis iraſceris, ut non ad iram, ſed potiùs ad manſuetudinem tuam pertinere intelligatur labor & dolor, quo corripis erudiſque quos diligis, ne pœnis excrucientur æternis. Sicut enim legitur in alio Pſalmo, Irritavit Dominum peccator, pro magnitudine iræ ſuæ non exquiret. (Pſal. 10. 4.) *Quis* ergo *novit*, id eſt, quotuſquiſque reperitur qui noverit *poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Etiam hîc ſubauditur, quis novit. Quàm difficilè invenitur qui noverit ita præ timore tuo dinumerare iram tuam, ut etiam hoc addat, & ad eam intelligat pertinere, quòd nonnullis quibus plus iraſceris parcere videaris, ut proſperetur peccator in via ſua, & majora recipiat in noviſſimo? Poteſtas quippe humanæ iræ cùm corpus occiderit, ampliùs non habet quid faciat: (Matth. 10. 28.) Deus verò habet poteſtatem & hîc punire, & poſt corporis mortem mittere in gehennam. Et à paucis eruditis major ejus ira intelligitur vana & ſeductoria felicitas impiorum. Hanc ille non noverat, cujus penè commoti ſunt pedes, quia zelavit in peccatoribus, (Pſal. 72. 2.) pacem peccatorum intuens: ſed didicit eam, cùm intraret in ſanctuarium Dei, & intelligeret in noviſſima: quò pauci intrant, ut diſcant præ timore Dei dinumerare iram ejus, & proſperitatem hominum malorum numero applicare pœnarum.

12. *Dexteram tuam ſic notam fac.* (Item ỳ. 12.) Hoc enim magis habent codices Græci: non ſicut quidam Latini, *Dexteram tuam notam fac mihi.* Quid eſt ergo, *Dexteram tuam ſic notam fac*, niſi Chriſtum tuum, de quo dictum eſt, Et brachium Domini cui revelatum eſt, (Iſai. 53. 1.) ſic notum fac, ut in eo diſcant fideles tui ea magis à te poſcere & ſperare præmia fidei, quæ non apparent in vetere Teſtamento, ſed revelantur in novo; ne arbitrentur pro magno habendam & cupiendam vel adamandam eſſe terre-

[a] Sic aliquot MSS. Alii, *martyri non puniendo, ſed coronando.* At editi, *martyrio non puniendo, ſed coronando.*

[b] Editi, *meditabuntur.* Legendum cum nonnullis MSS. *meditabantur*, juxtà LXX. ἐμελέτων: nam id poſtea explicat verbis non futuri temporis, ſed præteriti imperfecti; *laborabamus, texebamus*.

[c] Regius MS. *ante.* Fortè leg. *infra.*

norum ac temporalium bonorum felicitatem, & A
Psal. 72.2. commoveantur pedes eorum, cùm eam viderint
& in eis qui te non colunt; & gressus eorum effun-
dantur in labsum, dum nesciunt dinumerare iram
tuam? Denique secundùm hanc orationem homi-
nis sui, sic notum fecit Christum suum, ut suis paf-
sionibus demonstraret, non ea munera quæ viden-
tur sonare in vetere Testamento, ubi sunt umbræ
futurorum, sed æterna esse concupiscenda. Potest
in isto sensu etiam Dei dextera intelligi, in qua ju-
Matth. 25. 33. stos suos ab impiis segregabit: quia & ipsa bene sic B
Hebr. 12.6. innotescit, cùm flagellat omnem filium, quem re-
cipit, nec in peccatis suis prosperari sinit plus iras-
a cendo, sed in mansuetudine [a] sinistrâ flagellat, ut
emendatum ad dexteram ponat. Et illud quod ple-
rique codices habent, *Dexteram tuam notam fac
mihi*, ad utrumque referri potest, sive ad Christum,
sive ad æternam felicitatem. Nam Deus ita non ha-
bet corporalis formæ dexteram, sicut nec iram
commotionibus turbulentam.

Item ℣. 12. 13. Quod verò adjungit, *Et compeditos corde* C
in sapientia: alii codices non habent, *compeditos*;
sed, *eruditos*. Verbum enim Græcum ita in utra-
que significatione similiter sonat, ut unâ syllabâ
paululùm differat. Sed cùm illi erudiantur in sa-
Eccli. 6. 25. pientia, qui injiciunt, sicut scriptum est, pedem in
compedes ejus, (non utique pedem corporis, sed
pedem cordis,) & ejus velut aureis vinculis illiga-
ti à via Dei non exorbitant, nec fiunt ab illo fugi-
tivi: quodlibet horum legatur, salva est sententia
veritatis. Et ipsos enim *compeditos* vel *eruditos cor-* D
de in sapientia, sic notos Deus fecit in novo Te-
stamento, ut pro fide quam Judæorum & Genti-
lium detestabatur impietas, omnia contemnerent;
& eis se privari paterentur, quæ magna putant
promissa in vetere Testamento, qui carnaliter ju-
dicant.

14. Et quoniam cùm sic noti fierent, ut illa
contemnerent, & desiderandis æternis per suas paf-
siones testimonium perhiberent, (unde & testes
dicti sunt, sic enim Græcè Martyres appellantur,) E
multa & multùm mala & acerba temporalia pertu-
lerunt: hoc adtendit iste homo Dei, & spiritus
Propheticus per Moysi vocabulum figuratus, &
℣. 13. ait, *Convertere Domine quò usque, & deprecabilis*
esto super servos tuos. Vox est eorum, vel pro eis,
qui multa persequente isto sæculo mala tolerantes,
innotescunt compediti corde in sapientia, ut nec
tantis malis coacti refugiant à Domino ad hujus sæ-
culi bona. Secundùm autem illud quod alibi scri-
Psal. 12.1. ptum est, Quò usque avertis faciem tuam à me; F
etiam hoc dictum est, *Convertere Domine quò us-*
b *que*. Et ut sciant qui multùm carnaliter [b] Deo tri-
buunt humani corporis formam, aversionem vul-
tûs ejus & conversionem non fieri motu simili mo-
tibus corporis nostri; in hoc eodem Psalmo reco-
℣. 8. lant superiora: Posuisti iniquitates nostras in con-
» spectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vul-
tûs tui. Quomodo ergo hîc dicit, *Convertere*, ut
sit propitius, quasi faciem avertisset iratus; cùm
ibi sic insinuet iratum, ut non averterit faciem ab G
iniquitatibus & sæculo eorum, quibus irasceretur,
sed ea potiùs in conspectu suo, & in illuminatione
vultûs sui posuerit? Quod autem dicitur, *quò us-*
que, verbum est orantis justitiæ, non indignantis
impatientiæ. Sanè quod hîc positum est, *depreca-*

A *bilis esto*; alii verbum è verbo, *deprecare*, interpre-
tati sunt. Sed qui ait, *deprecabilis esto*, vitavit am-
biguum: quia deprecari commune verbum est; nam
& ille deprecatur qui deprecationem fundit, & ille
cui funditur: dicimus enim, Deprecor te, & depre-
cor à te.

15. Deinde illa bona quæ futura sunt, spe anti-
cipans, & velut jam facta deputans: *Repleti sumus*, ℣. 14.
inquit, *manè misericordiâ tuâ*. Ergo in his velut
nocturnis laboribus & doloribus prophetia nobis
B accensa est, sicut lucerna in obscuro loco, donec 2. Pet. 1.19.
dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris.
Beati enim mundi corde, quia ipsi Deum videbunt. Matth. 5.8.
Tunc replebuntur eo bono justi, quod nunc esu-
riunt & sitiunt, cùm per fidem ambulantes peregri- 2. Cor. 5.6.
nantur à Domino. Unde & illud dicitur, Replebis Psal. 15.10.
me lætitiâ cum vultu tuo. Manè adstabunt & con- Psal. 5.5.
templabuntur. Et sicut alii dixerunt interpretes,
Satiati sumus manè misericordiâ tuâ, tunc satia-
buntur. Sicut enim alibi ait, Satiabor dum mani- Psal. 16.15.
C festabitur gloria tua. Unde dicitur, Ostende nobis Johan. 14.8.
Patrem, & sufficit nobis. Atque ipse Dominus ait,
Ostendam meipsum illi. Quod donec fiat, nihil bo- Ibidem 21.
ni nobis sufficit; nec sufficere debet, ne desiderium
nostrum in via remaneat, quod donec perveniat
extendendum est. *Repleti sumus manè misericor-*
diâ tuâ: & exsultavimus, & [c] jocundati sumus in c
omnibus diebus nostris. Dies ille, dies est sine fine.
Simul sunt illi omnes dies, ideo satiant. Non enim
succedentibus cedunt, ubi non est aliquid quod
D non veniendo nondum sit, & veniendo jam non sit.
Omnes simul sunt, quia unus est qui stat & non
transit: ipsa est æternitas. Hi sunt dies de quibus di-
citur, Quis est homo qui vult vitam, & diligit vi- Psal. 33.13.
dere dies bonos? Hi dies & alio loco anni appellan-
tur, ubi Deo dicitur, Tu autem idem ipse es, & an- Psal. 101. 28.
ni tui non deficient. Non enim anni sunt qui pro
nihilo habentur, aut dies sunt qui sicut umbra de- Ibidem 12.
clinaverunt: sed dies sunt qui sunt, quorum nume-
rum notum sibi fieri precabatur, qui dicebat, No- Psal. 38.5.
E tum fac mihi Domine finem meum, (quò perve-
niendo maneam, & nihil ulteriùs jam requiram,)
& numerum dierum meorum qui est: utique qui
est, non qui non est. Quia dies isti, de quibus & illic
consequenter dicit, Ecce veteres posuisti dies meos, Ibidem 6.
non sunt, quia non stant, non manent, celerrima
mutabilitate transcurrunt; nec una hora in eis in-
venitur, in qua ita simus, ut non alia pars ejus tran-
sierit, alia ventura sit, nulla stet ut sit. Illi autem
anni & dies non deficiunt, in quibus nec nos defi-
F ciemus, sed sine defectu reficiemur. Exæstuet anima
nostra illorum dierum desiderio, sitiat ardenter at-
que vehementer: ut illic repleamur, ibi satiemur,
ibi dicamus quod hîc prædicimus: *Satiati sumus*
manè misericordiâ tuâ: & exsultavimus, & jocun-
dati sumus in omnibus diebus nostris. * *Lætati su-* ℣. 15.
mus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus
vidimus mala.

16. Nunc autem in diebus adhuc malignis dica-
mus quod sequitur, *Et respice in servos tuos & in* ℣. 16.
G *opera tua*. Ipsi enim servi tui opera tua sunt. Non
solùm ut homines sint, sed etiam ut sint servi tui,
id est, obedientes jussis tuis. Ipsius enim sumus fig- Ephes. 2.10.
mentum, non solùm in Adam, sed etiam creati in
Christo Jesu, in operibus bonis, quæ præparavit
Deus ut in illis ambulemus. Deus est enim qui ope- Philip. 2.13.

[a] Editi, *sinistram*. Aliquot MSS. *sinistrum*: & quidam, *sinistrâ*.
[b] Hic in editis additur, *sapienter*: quod à MSS. abest.

[c] Plures MSS. *delectati sumus*.

ratur in nobis & velle & operari, pro bona volun- A
tate. *Et dirige filios eorum* : ut sint recti corde,
quibus bonus est Deus. Bonus enim Deus Israël, Psal. 72. 1.
sed rectis corde. Non sicut ille cui commoti sunt pe-
des, quia pacem peccatorum intuenti displicere
cœperat Deus, quasi ista nesciens, quasi ista non
curans, & ab [a] humani generis gubernatione dissi-
mulans.

℣. 17. 17. *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos.*
Unde dicitur, Signatum est super nos lumen vul- Psal. 4. 7.
tûs tui, Domine. *Et opera manuum nostrarum dirige* B
super nos : ut non ea pro rerum terrenarum mercede
faciamus : tunc enim non directa, sed curva sunt.
Hucusque Psalmum istum multi codices habent :
sed in nonnullis legitur alius ultimus versus, *Et opus
manuum nostrarum dirige.* Cui versui diligentes &
docti prænotant stellam, quos asteriscos vocant,
quibus significant ea quæ in Hebræo vel aliis inter-
pretibus Græcis reperiuntur, in Septuaginta verò
interpretatione non sunt. Quem versum si velimus
exponere, id mihi videtur habere sententiæ, quòd C
omnia bona opera nostra, unum opus est caritatis.
Plenitudo enim Legis caritas. Nam superiore ver- Rom. 13. 10.
su cùm dixisset, *Et opera manuum nostrarum di-
rige super nos* ; isto ultimo non *opera*, sed *opus* di-
xit *manuum nostrarum dirige* : tamquam ultimo
versu volens ostendere ipsa opera unum opus esse,
id est, ad unum opus dirigi. Tunc enim recta sunt
opera, cùm ad hunc unum finem diriguntur. Finis 1. Tim. 1. 5.
» enim præcepti est caritas de corde puro & conscien-
tia bona & fide non ficta. Opus ergo unum est, in D
quo sunt omnia, fides quæ per dilectionem opera- Gal. 5. 6.
tur. Unde etiam Dominus in Evangelio dicit, Hoc
est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit. Johan. 6. 29.
Cùm ergo in isto Psalmo, & vita vetus & vita no-
va, & vita mortalis & vita vitalis, & anni qui pro
nihilo habentur & dies habentes plenitudinem mi-
sericordiæ veræque lætitiæ, id est, & pœna primi ho-
minis & regnum secundi, satis apertéque distincta
sint : ad hoc existimo hominis Dei Moysi nomen ti-
tulo ejus inscriptum, ut eis qui piè rectéque scru- E
tantur Scripturas, eo modo intimaretur etiam Le-
gem Dei, quæ per Moysen ministrata est, ubi pro
bonis operibus sola vel penè sola præmia terreno-
rum bonorum Deus polliceri videtur, sine dubio
habere sub velamento tale aliquid, quale iste Psal-
mus ostendit. Sed cùm quisque transierit ad Chri- 2. Cor. 3. 16.
stum, auferetur velamen, & revelabuntur oculi
ejus, ut consideret mirabilia de lege Dei : donante
illo, cui dicimus, Revela oculos meos, & consi- Psal. 118. 18.
derabo mirabilia de lege tua. F

IN PSALMUM XC. ENARRATIO.

SERMO PRIMUS.

1. PSALMUS iste est de quo Dominum no-
strum Jesum Christum diabolus tentare
ausus est. Audiamus ergo, ut possimus in-
structi resistere tentatori, non præsumentes in no-
bis, sed in ipso qui prior tentatus est, ne nos in ten- G
tatione vinceremur. Illi enim tentatio non erat ne-
cessaria : tentatio Christi, nostra doctrina est. Si
autem adtendamus quid responderit diabolo, ut
hoc & nos respondeamus, quando similiter tentat ;
intramus per januam, sicut audistis lectionem
Evangelii. Quid est enim intrare per januam ? In-

[a] Plerique MSS. *& ab humana generatione dissimulans.*

A trare per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum ja- Iohan. 10. 7.
nua. Quid est autem intrare per Christum ? Imita-
ri vias Christi. In quo imitaturi sumus vias Christi ?
numquid in ea magnificentia, qua Deus erat in
carne ? aut ad hoc nos exhortatur, aut hoc à nobis
exigit, ut talia miracula qualia fecit ipse, faciamus ?
Aut verò Dominus noster Jesus Christus non &
modò & semper cum Patre totum mundum guber-
nat ? Et numquid vel ad hoc vocat hominem fa-
ciens eum imitatorem suum, ut cum illo gubernet
B cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt ; aut ut
sit & ipse creator, per quem fiant omnia, sicut per
Christum facta sunt omnia ? Neque ad ista opera te
invitat Deus salvator Dominus noster Jesus Chri-
stus, quæ fecit ab initio, de quibus scriptum est,
Omnia per ipsum facta sunt : neque ad illa quæ fe- Iohan 1. 3.
cit in terra. Non hoc tibi dicit, Non eris discipulus
meus, nisi ambulaveris super mare, aut nisi suscita- Matth. 14. 25.
veris mortuum quatriduanum, aut nisi oculos cæci Iohan. 11.
nati aperueris. Nec hoc. Quid est ergo intrare per 39. & 9. 16.
C januam ? Discite à me, quia mitis sum & humilis Matth. 11.
corde. Quod factus est propter te, hoc in eo debes 29.
adtendere, ut imiteris. Miracula enim & nondum
natus de Maria fecit. Quis enim umquam fecit, ni-
si ipse de quo dictum est, Qui facit mirabilia magna Psal. 71. 18.
solus ? In ipsius enim virtute, & antea qui fecerunt,
potuerunt aliquid facere : in virtute Christi Elias 3. Reg. 17.
mortuum suscitavit. Nisi fortè major est Petrus 22.
quàm Christus, quia Christus voce suscitavit ægro- Iohan. 11.
tantem, Petrus autem cùm transiret, umbrâ ip- 43.
D sius tangendi proferebantur ægroti. Potentior er- Act. 5. 15.
go Petrus quàm Christus ? Quis hoc dementissimus
dixerit ? Quare ergo tanta potentia in Petro ? Quia
Christus in Petro. Ideo dixit, Omnes qui vene- Iohan. 10.
runt, fures sunt & latrones : id est, qui venerunt 8.
sua sponte, à me non sunt missi, qui venerunt sine
me, in quibus ego non fui, quos ego non introdu-
xi. Quotquot ergo miracula facta sunt, sive à præ-
cedentibus, sive à consequentibus, idem ipse Do-
minus fecit, qui fecit & præsentiâ suâ. Nec ad ipsa
E ergo miracula hortatur, quæ ipse fecit & antequam
esset homo : sed quò te hortatur ? Ut imiteris quod
non posset, nisi factus homo. Tolerare enim passio-
nes numquid posset, nisi homo ? Mori & crucifigi
& humiliari non posset, nisi homo. Si ergo & tu
molestias hujus sæculi cùm pateris, quas facit dia-
bolus, sive apertè per homines, sive occultè sicut
Job [b], sis fortis, sis tolerans : habitabis in adjuto-
rio Altissimi, sicut dicit iste Psalmus. Quia si rece- ℣ 1.
das ab adjutorio Altissimi, te ipsum non valens ad-
F juvare, cades.

2. Multi enim fortes sunt, quando ab homini-
bus patiuntur persecutionem, & vident eos apertè
sævire in se ; & putant quia tunc imitantur passio-
nes Christi, si apertè eos homines persequantur :
si autem occulta diaboli persecutione feriantur,
putant se non coronari à Christo. Noli timere
quando imitaris Christum. Nam & quando tenta- Matth. 4. 1.
vit diabolus Dominum, nullus homo fuit in ere-
mo, occultè illum tentavit ; sed superatus est, &
G apertè sæviens superatus est. Sic & tu, si vis intra-
re per januam, quando occultè tentat inimicus,
quando postulat hominem ut aliquid ei noceat per
corporales molestias, per febres, per ægritudines,
per aliquos labores corporis, sicut laboravit Job.
Diabolum non videbat, sed potestatem Dei in-
telligebat. Noverat quia diabolus in eum nihil

[b] Duo MSS. *sicut Job fortissimè tolerat.*

possit, nisi ab illo cujus summa potestas est, per-
mitteretur: totam gloriam Deo dabat, potentiam
diabolo non dabat. Nam & quando abstulit dia-
Job 1. 21. bolus omnia, hoc dixit: Dominus dedit, Domi-
nus abstulit. Non dixit, Dominus dedit, diabolus
abstulit. Quia nihil abstulisset diabolus, nisi per-
misisset Dominus. Ideo autem permisit Dominus,
ut homo probaretur, diabolus vinceretur. Et quan-
do eum plagâ percussit, ille permisit. Quia cùm à
capite usque ad pedes in putredine vermium flue-
ret, nec tunc tribuit diabolo aliquam potestatem
Job: sed cùm ei suggessisset uxor ejus, quam solam
reliquerat diabolus, non consolatricem mariti, sed
Job. 2. 9. & 10. adjutricem sui, & dixisset ei, Dic aliquod verbum
» in Deum, & morere: dixit ei, Locuta es tamquam
» una de insipientibus mulieribus; si bona suscepi-
» mus de manu Domini, mala non sustinebimus?

3. Ergo qui sic imitatur Christum, ut tole-
ret omnes molestias hujus sæculi, spes ejus in Deo
sit, ut nec illecebrâ capiatur, nec timore frangatur,
℣. 1. ipse est. Qui *habitat in adjutorio Altissimi, & in*
protectione Dei cæli commorabitur: sicut audistis
Psalmum, & cantastis; nam inde incipit Psalmus.
Quibus autem verbis tentavit Dominum diabolus,
cùm ad ipsa venerimus, agnoscetis: nota sunt enim.
℣. 2. *Dicet Domino, Susceptor meus es tu, & refugium*
meum, Deus meus. Quis hoc dicit Domino? *Qui*
habitat in adjutorio Altissimi. Quis est *qui ha-*
bitat in adjutorio Altissimi? Qui non habitat in
adjutorio suo. Quis est *qui habitat in adjutorio*
Altissimi? Qui non est superbus, quomodo illi qui
Gen. 3. 5. manducaverunt ut essent quasi dii, & perdiderunt
quod erant facti homines immortales. In adjutorio
enim suo habitare voluerunt, non in adjutorio
Altissimi: ideo suggestionem serpentis audierunt,
præceptum Dei contemserunt; & invenerunt hoc
evenisse in se, quod minatus est Deus, non quod
promisit diabolus.

℣. 3. 4. Ergo sic & tu dic, *Sperabo in eum: * quo-*
niam ipse eruet me, non ego me. Vide si aliud ali-
quid docet, nisi ut tota spes nostra non sit in nobis,
non sit in homine. Unde te eruet? *De muscipula*
venantium, & à verbo aspero. De muscipula ve-
nantium, magnum aliquid est: *à verbo aspero*,
quid magnum? Multi in muscipulam venantium
per verbum asperum ceciderunt. Quid est quod di-
co? Tendit diabolus & angeli ejus, tamquam ve-
nantes tendunt muscipulas: & longè ab ipsis mus-
cipulis ambulant homines, qui in Christo ambu-
lant. Non audet enim in Christo tendere muscipu-
lam: circa viam ponit, in via non ponit. Via au-
tem tua Christus sit, & tu non cades in muscipu-
lam diaboli. Aberranti à via, jam ibi est muscipu-
la. Hinc atque hinc ponit laqueos, hinc atque
inde ponit muscipulam, inter laqueos ambulas.
Sed vis securus ambulare? Noli declinare in dex-
teram neque in sinistram; & sit tibi via ille, qui
a tibi [a] factus est via, ut perducat te ad se per se;
& non timebis laqueos venantium. Sed quid est, *à*
verbo aspero? Multos per verbum asperum misit
in muscipulam diabolus: verbi gratiâ, qui volue-
rint esse Christiani inter Paganos, insultatores pa-
tiuntur Paganos: erubescunt inter insultatores, &
à verbo aspero recedentes de via, incidunt in la-
queos venantium. Et quid tibi facturum est ver-
bum asperum? Nihil. Numquid nihil tibi facturus
est laqueus, quò te compellit inimicus per verbum

A asperum? Quomodo retia plerumque tenduntur,
ad caput sepis tenduntur avibus, & lapides mittun-
tur in sepem: lapides illi nihil facturi sunt avibus.
Quando enim ferit avem, qui lapidem mittit in
sepem? Timens autem avis inanem sonum, cadit in
retia: sic homines timentes insultatorum verba va-
na & inania, & erubescentes conviciis superfluis,
cadunt in laqueos venantium, & captivantur à
diabolo. Sed cur non dico, Fratres, quod non est
tacendum, quod me cogit Deus dicere? Quomo-
B dolibet hoc accipiatis, cogit me Deus dicere: & si
non dixero, ego cado in laqueos venantium. Si
enim detractiones hominum timeo, ut non dicam;
ego ipse à verbo aspero cado in laqueos venantium,
qui vos moneo ut non timeatis verba hominum.
Quid est ergo quod dicturus sum? Quomodo inter
Paganos qui fuerit Christianus, à Paganis audit
verba aspera, quibus si erubuerit, cadit in musci-
pulam venantium: sic inter Christianos qui volue-
rint esse diligentiores & meliores, ab ipsis Christia-
C nis audituri sunt insultationes. Et quid prodest,
frater, quòd aliquando invenis civitatem, ubi
nullus est Paganus? Nemo ibi insultat Christiano
quòd Christianus est, quia non ibi invenitur Pa-
ganus: sed sunt multi malè viventes Christiani;
inter quos qui voluerit bene vivere, & inter ebrio-
sos sobrius esse, & inter fornicarios castus esse, &
inter consultores mathematicorum Deum sinceri-
ter colere, & nihil tale requirere, & inter specta-
tores [b] nugacium theatrorum noluerit ire nisi ad ec- b
D clesiam, patitur insultatores ipsos Christianos, &
patitur verba aspera: & dicunt, Magnus tu, ju-
stus, tu es Elias, tu es Petrus, de cælo venisti. In-
sultant; quocumque se verterit, audit hinc atque
inde verbum asperum. Quod si timet, & recedit
à via Christi, cadit in laqueos venantium. Quo-
modo autem cùm audiuntur hæc verba, non rece-
ditur à via? Quid est, non recedere à via? Quan-
do audit verba aspera, unde sibi habet facere so-
latium, ut non curet verba aspera, nec recedat à
E via, & intret per januam? Dicat, Qualia verba
audio, servus, peccator? Dominus meus audivit,
Dæmonium habes. Modò audistis verbum aspe- Johan. 8. 48.
rum quod dictum est in Dominum: non opus erat
ut Dominus hoc audiret, sed te monuit adversùs
verba aspera ne incidas in laqueos venantium.

5. *Inter scapulas suas obumbrabit tibi, & sub* ℣. 4.
alis ejus sperabis. Hoc dicit, ne tua protectio à
te tibi sit, ne putes quia tu te potes protegere: ille
te proteget, ut eruat; & eruet de muscipula ve-
F nantium, & à verbo aspero. *Inter scapulas suas*
obumbrabit tibi, & à tergo potes intelligere, & à
pectore. Scapulæ enim circa caput sunt. Sed quia
dicit, *sub alis ejus sperabis*, manifestum est, quia
protectio alarum expansarum facit te esse inter sca-
pulas Dei, ut hinc atque hinc alæ Dei te ponant
in medio: & non timebis ne quis tibi noceat; tan-
tùm tu noli inde recedere, quò nullus inimicus au-
det accedere. Si gallina protegit pullos suos sub alis
suis; quantò magis tu sub alis Dei tutus eris, & ad-
G versùs diabolum & angelos ejus, quæ aëreæ pote-
states tamquam accipitres circumvolitant, ut in-
firmum pullum auferant? Neque enim sine caussa
comparata est gallina ipsi Sapientiæ Dei: nam
Christus ipse Dominus noster & salvator tamquam
gallinam se dixit. Jerusalem, Jerusalem, quotiens Matth. 23. 37.
volui colligere filios tuos, tamquam gallina pullos

[a] Hîc editi addunt, *pro te*: quod à MSS. abest.

[b] Alter è Corbeiensibus MSS. *nugarum theatricarum*.

ſuos, & noluiſti? Noluit illa Jeruſalem, velimus A nos. Illa rapta eſt ab aëreis poteſtatibus fugiens alas gallinæ, præſumens de viribus ſuis, cùm eſſet infirma: nos confitentes infirmitatem noſtram, ſub alas Dei fugiamus. Erit nobis enim tamquam gallina protegens pullos ſuos. Non eſt enim injurioſum nomen gallinæ. Adtendite ceteras aves, Fratres: multæ aves ante nos fetant, calefaciunt pullos ſuos; nulla ſic avis infirmatur cum pullis, quomodo gallina. Adtendat Caritas Veſtra: hirundines[a], paſſeres & ciconias videmus extra nidos B ſuos, nec cognoſcimus utrùm fetus habeant: at verò gallinam cognoſcimus in infirmitate vocis, in relaxatione plumarum: tota mutatur affectu pullorùm; quia illi infirmi ſunt, infirmam ſe facit. Quia ergo & nos infirmi eramus, infirmam ſe fecit Sa- [*Johan. 1.14.*] pientia Dei: quia Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis; ut ſub alis ejus ſperemus.

[℣. 5.] 6. *Scuto circumdabit te veritas ejus.* Quæ ſunt alæ, hoc eſt ſcutum: quia nec alæ ſunt, nec ſcutum. Si aliquid horum propriè eſſet, numquid C alæ ſcutum eſſe poſſent, vel ſcutum alæ? Sed quia figuratè per ſimilitudines dici omnia iſta poſſunt, ideo & alæ & ſcutum eſſe potuerunt. Si verè lapis [*Apoc. 5.5.*] eſſet Chriſtus, leo non eſſet; & ſi leo eſſet, agnus [*Johan. 1.29.*] non eſſet: ideo & leo & agnus & lapis & vitulus, [*Dan. 2.34.*] & ſi quid hujuſmodi; quia nec lapis, nec leo, nec agnus, nec vitulus, ſed ſalvator omnium Jeſus Chriſtus. Iſtæ enim ſimilitudines ſunt, non proprietates. *Veritas ejus*, inquit, *circumdabit te.* Tamquam ſcutum veritas ejus eſt; ut non miſceat D eos qui in ſeipſis ſperant, cum eis qui in Deo ſperant. Peccator eſt, & peccator: ſed da peccatorem de ſe præſumentem, contemnentem, peccata ſua non confitentem, & dicet, Si Deo diſplicerent peccata mea, non permitteret me vivere. [*Luc. 18.13.*] Alius autem oculos non audebat levare, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens, Domine propitius eſto mihi peccatori. Et ille peccator, & ille: ſed ille irridens, iſte plangens; ille contemtor, hic confeſſor peccatorum ſuorum. Veritas autem Dei quæ E non perſonas accipit, diſcernit pænitentem à defendente, diſcernit humilem à ſuperbo, diſcernit præſumentem de ſe ipſo à præſumente de Deo. [*Item ℣. 5.*] Ergo *ver tas ejus* tamquam *ſcuto circumdabit te.*

[℣. 6.] 7. *Non timebis à timore nocturno*, * *à ſagitta volante per diem, à negotio perambulante in tenebris, à ruina & dæmonio meridiano.* Duobus quæ ſuprà dixit, redduntur duo quæ infrà dixit, *Non timebis à timore nocturno, à ſagitta volante per diem*: & propter timorem nocturnum, *à nego-* F *tio perambulante in tenebris*; & propter ſagittam volantem per diem, *à ruina & dæmonio meridiano.* Quid eſt timendum in nocte, & quid in die? Cùm quiſque ignorans peccat, tamquam in nocte peccat: cùm autem ſciens peccat, tamquam in die peccat. Duo ergo illa leviora; ipſa ſunt graviora, quæ repetita ſunt. Intendite, ut diligenter hoc, ſi Dominus annuerit, exponatur vobis: obſcurum eſt enim, & erit magnus fructus ſi intellexeritis. Tentationem quæ fit in ignorantibus levis, timo- G rem nocturnum appellavit: & tentationem quæ fit in ſcientibus levis, ſagittam volantem per diem appellavit. Quæ ſunt leves tentationes? Quæ non ſic inſtant, non ſic urgent, ut cogant, ſed poſſunt citò declinata tranſire. Eadem rurſus fac gravia. Si perſecutor inſtat, & vehementer terret ignorantes, id eſt, nondum firmos in fide, nec ſcientes quòd ad hoc ſunt Chriſtiani, ut futuram vitam ſperent; cùm cœperint terreri de malis temporalibus, putant quòd deſeruit illos Chriſtus, & ſine cauſſa ſunt Chriſtiani: non norunt enim, ut dixi, quia ad hoc ſunt Chriſtiani, ut præſentia ſuperent, & futura ſperent: invenit illos negotium perambulans in tenebris, & capit eos. Sunt autem quidam qui noverunt ſe ad futuram ſpem vocatos; quia quod nobis promiſit Deus, non eſt de iſta terra, non eſt de iſta vita; quia iſtæ omnes tentationes tolerandæ ſunt, ut illud accipiamus, illud adquiramus, quod nobis promiſit Deus in æternum; norunt iſta: ſed quando cœperit perſecutor inſtare vehementiùs, agere minis, pœnis, tormentis, aliquando cedunt, & ſcientes tamquam in die cadunt.

8. Quare autem in meridie? Quia multùm fervet perſecutio: majores æſtus dixit meridiem. Adtendat hoc Caritas Veſtra de Scripturis me probantem. Quando de ſeminante dicebat Dominus, quia exiit ſeminans ſeminare, & aliud cecidit in [*Matth. 13.3. &c.*] viam, aliud in petroſa, aliud inter ſpinas: dignatus eſt ipſe exponere ſimilitudinem, & cùm veniſſet ad petroſa, hoc ait, Hi ſunt qui audiunt verbum, & ad horam gaudent ad verbum, & in tribulatione quæ fit propter verbum, continuò ſcandalizantur. Quid enim dixerat de his quæ exierant in petroſis? Exorto ſole, inquit, aruerunt, quia non habebant altam radicem. Hi ſunt ergo qui ad horam gaudent ad verbum, & cùm perſecutio facta fuerit propter verbum, areſcunt. Quare areſcunt? Quia non habebant firmam radicem. Quæ eſt radix? Caritas. Hoc enim dicit Apoſtolus, Ut [*Epheſ. 3.17.*] in caritate radicati & fundati. Quomodo enim radix omnium malorum cupiditas, ſic radix omnium [*1. Tim. 6.10.*] bonorum caritas eſt. Noſtis hoc, & ſæpe dictum eſt: ſed quare hoc volui commemorare? Ut intelligatis Pſalmum, quia dæmonium meridianum propter æſtum vehementis perſecutionis poſitum eſt. Sic enim Dominus dicit: Ortus eſt ſol, & aruit [*Matth. 13.6.*] herba, quia radicem non habebat. Et exponens nobis quid eſt à ſole herbam areſcere, dixit, quia perſecutione facta non manent illi,[b] quia altam radicem non habebant. Rectè hìc intelligimus dæmonium meridianum perſecutionem vehementem. [*Perſecutio quæ olim gravior in Chriſtianos.*] Qualis fuit illa perſecutio aliquando, Fratres, commemorem, unde Dominus liberavit Eccleſiam ſuam, dignetur adtendere Caritas Veſtra. Primò quòd imperatores & reges ſæculi putaverunt ſe perſequendo tollere poſſe de terra nomen Chriſti & nomen Chriſtianorum, juſſerunt ut quiſquis ſe confiteretur Chriſtianum, feriretur. Quicumque noluit feriri, negavit ſe Chriſtianum: ſciens quid mali faceret, pervenit ad illum ſagitta volans per diem. Quicumque autem non curavit præſentem vitam, ſed certus ſperavit futuram, declinavit ſagittam volantem per diem, confeſſus eſt ſe Chriſtianum: percuſſus carne, liberatus eſt ſpiritu; exſpectare cœpit poſitus apud Deum in quiete, etiam redemtionem corporis ſui in reſurrectione mortuorum: evaſit à tentatione illa, à ſagitta volante per diem. Ergo, Quicumque ſe confeſſus fuerit Chriſtianum, feriatur: quomodo ſagitta volans per diem fuit. Nondum erat dæmonium meridianum, flagrans vehementi perſecutione, & faciens magnos æſtus etiam fortibus. Audite enim quid ſecutum ſit: Cùm vidiſſent inimici quòd multi

[a] MSS. *anſeres.*

[b] Hìc editi addunt, *in fide*: quod à MSS. pleriſque abeſt.

festinarent ad martyrium, & tantò plures crederent in Christum, quantò plures patiebantur, dixerunt apud se, Nos occisuri sumus genus humanum, tot millia quæ credunt in hoc nomine: si occiderimus omnes, propè nullus in terra remanebit. Cœpit fervere sol, cœpit fervere æstus. Audite enim quid jusserint: Quomodo antea jusserant, Quicumque confessus se fuerit Christianum,
V. Tertullianum in Apologetico c. 2. feriatur: jusserunt postea, Quicumque confessus se fuerit Christianum, torqueatur, & tamdiu torqueatur, donec neget se esse Christianum. B Comparate sagittam volantem per diem, & dæmonium meridianum. Sagitta volans per diem quid erat? Qui se confessus fuerit Christianum, feria-
a tur. Quis fidelis eam mortis [a] celeritate non declinaret? Illud autem, Si se confitetur Christianum, non occidatur; sed torqueatur, donec neget; si se negaverit, dimittatur: dæmonium meridianum erat. Multi ergo non negantes in tormentis deficiebant: tamdiu enim torquebantur, donec negarent. Perseverantibus autem in non negando Chri- C stum, quid facturus erat gladius, uno ictu occidendo corpus, animam ad Deum mittendo? Hoc faciebant & diuturna tormenta. Sed quis tandem inveniretur, qui duraret adversùs tantos & tam longos cruciatus? Multi defecerunt: & credo, illi defecerunt, qui de se præsumserunt, qui non habitabant in adjutorio Altissimi, & in protectione Dei cæli: qui non dixerunt Domino, Susceptor meus es: qui non sub umbra alarum ejus speraverunt, sed viribus suis multum dederunt. Dejecti D sunt à Deo, ut ostenderet illis quia ipse protegit, ipse temperat tentationes, ipse tantum venire permittit, quantum potest ferre cui venit.

9. Multi ergo ciciderunt à dæmonio meridiano. Quàm multi, vultis nosse? Sequitur, & dicit,
℣. 7. *Cadent à latere tuo mille & dena millia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.* Cui dicitur hoc, cui, Fratres, nisi Domino Jesu Christo? Dominus enim Jesus, non solùm in se, sed &
Act. 9. 4. in nobis. Recordamini verba illa: Saule, Saule, E quid me persequeris? Quando ipsum nemo tangebat, & dicebat, Quid me persequeris, numquid non in nobis seipsum computabat? Quando dice-
Matth. 25. 40. bat, Qui fecit uni ex minimis meis, mihi fecit: nonne in nobis seipsum computabat? Non enim divisa sunt ab invicem membra, caput & corpus. Quid est caput & corpus? Salvator & Ecclesia. Quomodo ergo dictum est, *Cadent à latere tuo mille, & dena millia à dextris tuis?* Cadent enim à dæmonio meridiano. Magnus terror, Fratres, à F latere Christi cadere, à dextris Christi cadere. Quomodo cadent à latere? Quare illi à latere, illi à dextris? Quare mille à latere, & dena millia à dextris? Quid est, à latere mille? Quia pauciores sunt mille, quàm dena millia quæ à dextris cadent. Qui sunt isti? Modò planum erit in nomine Christi, modò apertum erit. Quibusdam promisit Christus quia cum illo judicabunt: Apostolis scilicet, qui dimiserunt omnia, & secuti sunt eum. Nam Petrus
Matth. 19. 27. ait illi, Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus G
Ibidem 28. te: & hoc illis promisit, Sedebitis super duodecim sedes judicantes duodecim tribus Israël. Nolite putare quia ipsis solis promisit Dominus. Ubi enim se-

A debit Paulus apostolus, qui plus omnibus illis laboravit, si non ibi sedebunt nisi duodecim? Ille enim 1. Cor. 15. 10.
tertius-decimus est. Nam de duodecim cecidit Judas; in locum autem Judæ traditoris Matthias ordinatus est: in Actibus Apostolorum legimus. Imple- Act. 1. 26.
tæ sunt duodecim sedes. Non ibi sedebit qui plus omnibus illis laboravit? An duodecim sedes [b] per- b
fectio est tribunalis? Nam millia sedebunt in duodecim sedibus. Sed unde mihi probas, ait aliquis, quia & Paulus inter judices erit? Audi illum dicentem: Nescitis quia angelos judicabimus? Judicabi- 1. Cor. 6. 3.
mus, inquit. Et ipse non dubitavit in præsumtione, [c] qua credidit, computare se inter illos qui judica- c
bunt cum Christo. Qui ergo judicabunt cum Christo, principes Ecclesiæ sunt, perfecti sunt. Talibus dixit, Si vis esse perfectus, vade, vende omnia tua, Matth. 19. 21.
& da pauperibus. Quid est, Vis esse perfectus? Vis mecum judicare, & non judicari. Ille contristatus abscessit: sed multi hoc fecerunt, & multi hoc faciunt: ergo isti cum illo judicabunt. Sed multi promittunt sibi quia judicabunt cum Christo, quia dimittunt omnia sua & sequuntur Christum; sed habent præsumtionem de se, habent quemdam typhum & superbiam, quam Deus solus potest nosse, & non possunt evitare dæmonium meridianum, id est, casum ferventis caloris nimiæ persecutionis. Tales multi cùm essent illo tempore, qui distribuerant omnia sua pauperibus, & sibi jam promittebant quia sessuri erant cum Christo, & judicaturi gentes, fervente calore persecutionis tamquam à dæmonio meridiano defecerunt in tormentis, & negaverunt Christum. Ipsi sunt qui à latere ceciderunt: tamquam sessuri cum Christo ad mundum judicandum ceciderunt.

10. A dextris autem dicam qui cadunt. Nostis quia cùm apparuerit ipsum tribunal, ubi cum Christo Domino judicabunt, qui voluerunt esse & verè fuerunt perfecti, radicati & fundati in caritate, ut non arescerent de sole & dæmonio meridiano, hoc ait Dominus, Congregabuntur ante eum omnes Matth. 25. 32. & 33.
gentes, & dividet illos ab invicem, sicut pastor dividit oves ab hœdis, & oves ponet à dextris, hœdos autem à sinistris; & judicabuntur. Multi erunt qui judicabunt, sed pauciores erunt quàm illi qui ante tribunal stabunt: quia illi tamquam mille, illi tamquam dena millia. A dextris positis quid dicturus est? Esurivi, & dedistis mihi manducare; hos- Ibidem 35.
pes fui, & suscepistis me. Manifestum est, quia his dicet qui habent substantiam hujus sæculi, unde ista humana faciant. Tamen & ipsi cum illis regnabunt. Quia illi tamquam milites, illi tamquam annonam d
præbentes [d] Provinciales: sub uno tamen Imperatore & miles & Provincialis in regno est. Miles fortis, Provincialis devotus: miles fortis orationibus pugnat adversùs diabolum, devotus Provincialis annonam tribuit militibus. Intelligat Caritas Vestra. Et audient in fine ad dexteram positi, Venite Ibidem 34.
benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Erant ergo illo tempore multi, quando graviter inferbuerat sol persecutionis & dæmonium meridianum, erant qui sibi promittebant quia judicaturi erant cum Christo; non potuerunt ferre æstum persecutionis, & ceciderunt à latere ipsius: erant ibi alii, qui non sibi pro-

[a] Lov. *celeritatem declinaret.* Er. *celeritatem non declinaret.* At meliores MSS. *celeritate non declinaret*, scilicet sagittam volantem per diem.

[b] Hinc Magister Sent. 4. dist. 47. cap. Non autem. *Perfectio tribunalis, id est universalitas judicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti, qui relictis omnibus secuti sunt Christum.*

[c] Sic MSS. At editi, *quia credidit computari se.*

[d] Confer Tractatum 122. in Johannem n. 3. ubi Evangelii prædicatores, milites Christi; fideles verò à quibus illi stipendium debitum accipiunt, Provinciales Christi appellat.

mittebant

mittebant sedes judicantium; sed per eleemosynas A
promittebant sibi quia ad dexteram futuri erant,
" quibus dicturus erat Christus, Venite benedicti Pa-
" tris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est
" ab origine mundi. Et quia multi de spe illa judican-
di ceciderunt, multi autem & multò plures de spe
illa dexteræ ceciderunt, ideo dictum est Christo,
Cadent à latere tuo mille, & dena millia à dex-
tris tuis. Et quia multi erunt cum illo, qui omnia
illa non curarunt, cum quibus tamquam membris
unus est Christus: *Ad te autem*, inquit, *non appro-* B
pinquabit. Numquid ad solum caput dixit, *non*
appropinquabit? Non utique: sed nec ad Petrum,
nec ad Paulum, nec ad omnes Apostolos, nec ad
omnes Martyres, qui in tormentis non defecerunt.
Quomodo ergo *non appropinquabit?* Cur sic torti
sunt? Propinquavit carni tormentum, sed non per-
venit ad locum fidei. Itaque longè erat fides ipsorum
à terrore torquentium. Torqueant, nec appropin-
quabit terror: torqueant, sed irridebunt tormen-
tum, præsumentes in illo qui prior vicit, ut ceteri C
vincerent. Et qui vincunt, nisi qui de se non præ-
ỳ. 2. sumserunt? Intendat Caritas Vestra: ad hoc enim
ỳ. 3. dixit omnia superiora. *Dicet Domino*, *Susceptor*
meus es tu & refugium meum: &, * *Sperabo in*
ỳ. 4. *eum. Quoniam ipse eruet me de muscipula venan-*
tium. Ipse eruet me, non ego me. * *Inter scapulas*
ỳ. 5. *suas obumbrabit tibi.* Sed quando? Quando *sub alis*
ejus sperabis. * *Scuto circumdabit te veritas ejus.*
Quia ergo in illo præsumsisti, & totam spem tuam
ỳ. 6. in illo posuisti, sequitur: quid? *Non timebis à timo-* D
re nocturno: * *à sagitta volante per diem, à negotio*
perambulante in tenebris, à ruina & dæmonio meri-
diano. Quis non timebit? Qui non in se, sed in Chri-
sto præsumit. Qui autem de se præsumunt, etsi jam
sibi sperabant latus Christi tamquam judicaturi, etsi
Matth. 25. 34. futuros se jam sperabant à dextris Christi, quasi di-
ceret illis, Venite benedicti Patris mei, percipite
" regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi:
venit dæmonium meridianum, id est, fervens
æstus persecutionis, vehementer terrens, & cecide- E
runt multi à spe sedis judiciariæ, de quibus dictum
ỳ. 7. est, *Cadent à latere tuo mille:* & multi à spe re-
munerationis obsequiorum suorum, de quibus di-
ctum est, *Et dena millia à dextris tuis. Ad te au-*
2 Tim. 2. 19. *tem*, id est, ad caput & corpus, *non appropinqua-*
bit, ruina & dæmonium meridianum: quoniam no-
ỳ. 8. vit Dominus qui sunt ejus.

11. *Verumtamen oculis tuis considerabis, & re-*
tributionem peccatorum videbis. Quid est hoc? Qua-
re *verumtamen?* Quia licuit impiis superbire in ser- F
vos tuos, licuit impiis persequi servos tuos. Impu-
ne ergo erit impiis, quia persecuti sunt servos tuos?
Non erit impune. Quamvis enim tu permiseris, &
magis inde tui coronati sint: *Verumtamen oculis*
tuis considerabis, & retributionem peccatorum vi-
debis. Malum enim quod voluerunt, non bonum
quod per nescientes actum est, eis retribuetur. Mo-
dò opus est ut oculos fidei habeamus, & videamus
quia exaltantur ad tempus, & plangent in æter-
Matth. 25. 41. num; & quibus datur potestas in servos Dei tem- G
poraliter, dicetur eis, Ite in ignem æternum, qui
paratus est diabolo & angelis ejus. Sed si habeat
quisque oculos, sicut dixit, *Oculis tuis considera-*
bis: non est leve videre impium florentem in hoc
sæculo, & habere ad illum oculos, ut consideres fi-
de quid ille passurus est in fine, si se non correxerit:
quia qui modò tonare volunt, postea fulminantur.
Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributio-
nem peccatorum videbis.

12. *Quoniam tu es Domine spes mea.* Ecce ve- ỳ. 9.
nit ad illud, quare non cadat à ruina & dæmonio
meridiano: *Quoniam tu es Domine spes mea. Al-*
tissimum posuisti refugium tuum. Quid est quod in
alto est refugium tuum? Multi enim sic sibi faciunt
refugium Dei, quò fugiant à temporalibus æstibus.
In alto est enim refugium Dei, valde in occulto est,
quò fugias ab ira ventura. Intus *altissimum posuisti*
refugium tuum. * *Non accedent ad te mala, &* ỳ. 10.
flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.
* *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custo-*
diant te in omnibus viis tuis. * *In manibus tollent* ỳ. 11. ỳ. 12.
te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.
Ista sunt verba, quæ diabolus dixit Domino Jesu
Christo, quando illum tentavit. Sed quia diligen-
tiùs consideranda sunt, ne vos fatigemus, differa-
mus in crastinum, (quia & crastino [a] debetur vo- a
bis sermo,) ut ab isto loco Psalmi rursus incipia-
mus, propter tædium vestrum, ne cùm volumus fi-
nire res obscuras, præcipitemus, & non perveniant
ad intelligentiam vestram.

SERMO SECUNDUS IN EUMDEM PSALMUM XC.

1. Sicut non dubito meminisse Caritatem
Vestram, qui hesterno die sermoni adfui-
stis, Psalmum quem cœperamus exponere,
ne ad terminum perveniret, angustia temporis im-
pedivit: & dilata est pars ejus in hodiernum diem.
Hoc qui heri adfuistis, recordamini: qui non ad-
fuistis, cognoscite. Propterea fecimus ipsam lectio-
nem Evangelii recitari, ubi Dominus tentatus est Matth. 4. 6.
per ea verba Psalmi, quæ hîc audistis. Ideo ten-
tatus est Christus, ne vincatur à tentatore Chri-
stianus. Ille quippe magister in omnibus tentari vo-
luit, quia tentamur: sicut mori voluit, quia mori-
mur: sicut resurgere voluit, quia resurrecturi su-
mus. Illa enim quæ ostendit in homine, qui factus
est propter nos homo, cùm esset Deus per quem
facti sumus, propter nos ostendit. Et sæpe com-
mendavimus Caritati Vestræ, quod nos sæpe ite-
rare non piget: ut quia fortè multi vestrûm legere
non possunt, quia non eis vacat legere, aut litteras
non norunt, saltem assiduè audiendo non oblivis-
cantur salubrem fidem suam. Certè ea repetendo
quibusdam molesti videamur, dum tamen quosdam
ædificemus. Novimus enim multos esse & memoriâ
prævalentes, & lectionis divinæ studiosos, qui ea
quæ dicturi sumus noverunt; & fortè nos ea volunt
dicere quæ non noverunt. Sed si celeriores sunt, in-
tueantur quia cum tardioribus ambulant viam.
Quando autem duo comites unam viam ambulant,
quorum est unus celerior, alter tardior, in potesta-
te celerioris est ut cum illo ambulet tardior, non in
potestate tardioris: quia si velit celerior tantum fa-
cere quantum potest, tardior illum non sequitur. O-
pus est ergo ut celerior refrenet celeritatem suam,
& non relinquat comitem tardiorem. Hoc est er-
go quod dixi me sæpe dixisse, & nunc iterum dico:
sicut dicit Apostolus, Eadem scribere vobis, mihi Philip. 3. 1.
quidem non pigrum, vobis autem tutum. Dominus
noster Jesus Christus, tamquam totus perfectus vir
& caput & corpus: caput in illo homine agnosci- Ephes. 5. 23.

[a] Sic potiores & plerique MSS. Alii quidam cum editis, *quia & crastino, si Dominus voluerit, inde vobis erit sermo.*

mus, qui natus est de Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, sepultus, resurrexit, adscendit in cælum, sedet ad dexteram Patris, inde illum exspectamus judicem vivorum atque mortuorum: hoc est caput Ecclesiæ. Corpus hujus capitis Ecclesia est, non quæ hoc loco est, sed & quæ hoc loco & per totum orbem terrarum: nec illa quæ hoc tempore, sed ab ipso Abel usque ad eos qui nascituri sunt usque in finem, & credituri in Christum, totus populus sanctorum ad unam civitatem pertinentium, quæ civitas corpus est Christi, cui caput est Christus. Ibi sunt & Angeli cives nostri. Sed quia nos peregrinamur, laboramus: illi autem in civitate exspectant adventum nostrum. Et de illa civitate, unde peregrinamur, litteræ nobis venerunt: ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur ut bene vivamus. Quid dicam venisse litteras? Ipse rex descendit, & factus est nobis via in peregrinatione; ut in illo ambulantes, nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantes incidamus, nec in laqueos irruamus, qui ponuntur juxta viam. Talem ergo scientes Christum totum atque universum simul cum Ecclesia: ipsum autem solum natum de virgine, (1. Tim. 2. 5.) caput Ecclesiæ, mediatorem scilicet inter Deum & homines Christum Jesum; ad hoc mediatorem, ut eos qui recesserant, per se reconciliet: medius enim non est nisi inter duos. Recesseramus à majestate Dei, & peccato nostro offenderamus eum: missus est Filius mediator, qui sanguine suo solveret peccata nostra, quibus separabamur à Deo; & interpositus redderet nos ei, & reconciliaret à quo aversi in peccatis nostris & delictis tenebamur. Ipse est caput nostrum, ipse est Deus (Iohan. 1. 3.) æqualis Patri, Verbum Dei per quod facta sunt omnia: sed Deus ut [a] crearet, homo ut recrearet: Deus ut faceret, homo ut reficeret. Hunc intuentes, sic audiamus Psalmum. Intendat Caritas Vestra. Disciplina est ista & doctrina scholæ hujus, quæ vobis valeat non ad unum Psalmum intelligendum, sed ad multos, si teneatis hanc regulam. Aliquando Psalmus, non solùm Psalmus, sed & omnis prophetia, aliquando sic loquitur de Christo, ut caput solum commendet, & aliquando à capite it ad corpus, id est, ad Ecclesiam, & non videtur mutasse personam; quia non separatur caput à corpore, sed tamquam de uno loquitur. Videat enim Caritas Vestra quod dico. Manifestus est certè omnibus Psalmus, ubi de passione Domini dicitur, (Psal. 21. 18. & 19.) Foderunt manus meas & pedes, dinumeraverunt » omnia ossa mea: diviserunt sibi vestimenta mea, » & super vestimentum meum miserunt sortem. Hoc & Judæi quando audiunt erubescunt: evidentissimè enim prophetia de passione Domini nostri Jesu Christi prolata est. Delicta autem non habebat Dominus noster Jesus Christus: & tamen in capite (Ibidem 2.) ipsius Psalmi dicit, Deus, Deus meus, ut quid me » dereliquisti? Longè à salute mea verba delictorum meorum. Videtis ergo quid dicatur ex persona capitis, quid ex persona corporis. Delicta ad nos pertinent, passio pro nobis ad caput pertinet: sed propter passionem illius pro nobis, & quod ad nos pertinet delictorum [b] solvitur. Sic & in isto Psalmo.

2. Jam istos versus hesterna die tractavimus: (ỳ. 1.) breviter commemoremus illos. Qui *habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Hoc commendavimus Caritati Vestræ A in istis versibus, ne quisquam in se spem ponat, sed totam spem suam in illo ponat, in quo sunt vires nostræ. Ex adjutorio enim ejus vincimus, non ex nostra præsumtione. Protegit ergo nos Deus cæli, si dicamus Domino quod sequitur: (ỳ. 2.) *Dicet Domino, Susceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus, sperabo in eum.* * (ỳ. 3.) *Quoniam ipse eruet me de muscipula venantium, & à verbo aspero.* Diximus quia multi timentes asperum verbum incidunt in muscipulam venantium. Insultatur homini, B quia Christianus est; & pænitet illum, quia Christianus factus est, & ab aspero verbo incidit in muscipulam diaboli. Insultatur etiam homini, quia inter multos Christianos meliùs vivit; & timens aspera verba insultatorum, incidit in laqueos diaboli, ut non sit triticum in area, sed paleam sequatur. Qui autem in Deo sperat, eruitur à muscipula venantium & à verbo aspero. Quomodo autem te protegit Deus? (ỳ. 4.) *Inter scapulas suas obumbrabit tibi:* id est, ante pectus suum te ponet, ut alis suis te C protegat: si modò agnoscas infirmitatem tuam, ut quasi pullus infirmus fugias sub alas matris, ne à milvo rapiaris. Milvi sunt enim aëreæ potestates, diabolus & angeli ejus: rapere volunt infirmitatem nostram. Fugiamus sub alas matris Sapientiæ: quia & ipsa Sapientia infirmata est propter nos; quia (Johan. 1. 14.) Verbum caro factum est. Sicut infirmatur gallina (Matth. 23. 37.) cum pullis suis, ut protegat eos alis suis: sic Dominus noster Jesus Christus, qui cùm in forma Dei (Philip. 2. 6. & 7.) esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, D ut infirmaretur nobiscum, & alis suis protegeret nos, semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo. *Et sub alis ejus sperabis.* * (ỳ. 5.) *Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis à timore nocturno.* Tentationes ignorantiæ, timor nocturnus; peccata scientiæ, * (ỳ. 6.) sagitta volans per diem. In nocte enim ignorantia intelligitur, in die manifestatio. Sunt qui ignorantes peccant, sunt qui scientes peccant. Qui ignorantes peccant, à E timore nocturno supplantantur: qui scientes peccant, à sagitta volante per diem percussi sunt. Hæc autem cùm in gravioribus persecutionibus fiunt, quò usque perveniatur tamquam ad meridiem, quicumque illo calore ceciderit, tamquam à dæmonio meridiano cadet. Et multi à calore isto ceciderunt, sicut jam exposuimus hesterno die Caritati Vestræ (In superiori sermone n. 8.): quia fervente persecutione dictum est, Torqueantur Christiani, donec negent quòd Christiani sunt. Cùm antea solerent confessi percuti, F ad hoc postea torquebantur ut negarent. Et cùm omnis reus tamdiu torqueatur, quamdiu neget; Christianorum confessio torquebatur, negatio dimittebatur. Erat ergo tunc magnus æstus persequentium. Quicumque in illa tentatione ceciderunt, tamquam à dæmonio meridiano ceciderunt. Et quanti ceciderunt? Multi qui se sperabant sessuros cum Domino & judicaturos, illi à latere ceciderunt. Item multi qui se sperabant ad dexteram futuros, in plebe sancta stipendiaria tamquam G Provinciales, qui annonam militibus præbent, quibus dici habet, Esurivi, & dedistis mihi manducare (Matth. 25. 35.): ad dexteram enim erunt multi; & de ipsa spe ceciderunt, & plures inde, quia plures ibi. Pauciores enim qui cum Domino judicabunt, & plures qui stabunt ante illum: sed non una conditio eorum. Alii ad sinistram, alii ad dexteram; alii ut

[a] MSS. *Deus ut crearemur, homo ut recrearemur.*

[b] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *delictorum debitum solvit.*

regnent, alii ut puniantur; alii ut audiant, Venite A
" benedicti Patris mei, percipite regnum: alii ut au-
" diant, Ite in ignem æternum, qui præparatus est
diabolo & angelis ejus. Ergo qui *à ruina & dæ-*
ℽ. 7. *monio meridiano * cadent, mille à latere, &*
dena millia à dextris. Ad te autem non appropin-
quabit: quid? Dæmonium meridianum te non
dejicit. Quid mirum si caput non dejicit? Sed non
dejicit & illos qui sic hærent capiti, quomodo ait
2. Tim. 2. 19. Apostolus, Novit Dominus qui sunt ejus. Sunt
enim quidam ita prædestinati, ut noverit Dominus B
qui pertineant ad corpus ipsius. Cùm ergo ad hos
non accedet illa tentatio, ut dejiciat eos; isti intel-
liguntur in eo, quod scriptum est, *Ad te autem non*
appropinquabit. Sed ne illi peccatores quibus tanta
licuit exercere in Christianos, adtendantur à qui-
busdam infirmis, & dicatur, Ecce quid voluit
Deus, ut tantum impiis & sceleratis liceat in servos
Dei: modicùm considera oculis tuis, oculis fidei,
& videbis retributionem peccatorum in fine, qui-
bus modò tanta permittuntur, ut exercearis. Hoc C
ℽ. 8. enim sequitur: *Verumtamen oculis tuis considera-*
bis, & retributionem peccatorum videbis.
ℽ. 9. 3. *Quoniam tu es Domine spes mea, altissi-*
ℽ. 10. *mum posuisti refugium tuum.* * *Non accedent ad te*
mala. Domino dicit, *Quoniam tu es Domine spes*
mea, altissimum posuisti refugium tuum. Non ac-
cedent ad te mala: & flagellum non appropin-
Matth. 4. 6. *quabit tabernaculo tuo.* Deinde jam verba, quæ
ℽ. 11. audistis dicta à diabolo: *Quoniam Angelis suis*
ℽ. 12. *mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis* D
tuis. * *In manibus tollent te, ne quando offendas ad*
lapidem pedem tuum. Cui hoc dicit? Cui dixit, *Quo-*
niam tu es Domine spes mea. Jam puto non esse
exponendum Christianis quis sit Dominus. Si
Deum Patrem intelligunt, quomodo illum tollent
Angeli in manibus, ne offendat ad lapidem pedem
suum? Videtis ergo quia & Christus Dominus,
dum loqueretur de corpore, subitò cœpit loqui de
capite. Caput nostrum appellatum est modò, cùm
diceretur, *Quoniam tu es Domine spes mea, al-* E
tissimum posuisti refugium tuum. Ideo *posuisti al-*
tissimum refugium tuum, quoniam tu es Domine
spes mea. Quid sibi hoc vult? Adtendat Caritas
Vestra: *Quoniam tu es Domine spes mea, altissi-*
mum posuisti refugium tuum. Jam non est miran-
dum: propterea enim sequitur, *Non accedent ad*
te mala, quia *altissimum posuisti refugium tuum:*
& flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo,
quia *altissimum posuisti refugium tuum.* Non au-
tem legimus in Evangelio, quia alicubi Angeli por- F
taverunt Dominum, ne offenderet ad lapidem:
& tamen intelligimus. Hæc enim jam facta sunt,
& non sine caussa prophetata sunt, nisi quia futura
erant. Et non possumus dicere, Postea venturus
est Christus, ut non offendat ad lapidem pedem
suum. Judicaturus enim veniet. Ubi ergo comple-
ℽ. 9. tum est? Intendat Caritas Vestra.
4. Primò hos versus audite: *Quoniam tu es*
Domine spes mea, altissimum posuisti refugium
tuum. Genus humanum mori hominem noverat, G
resurgere non noverat: ideo quod timeret habe-
bat, quod speraret non habebat. Ut ergo ille qui
propter disciplinam fecit timorem mortis, propter
præmium futuræ vitæ æternæ daret spem resurre-
ctionis, prior resurrexit Dominus noster Jesus
Christus. Mortuus est post multos, resurrexit ante
omnes. Hoc passus est moriendo, quod jam multi

passi erant: hoc jam fecit resurgendo, quod nullus
ante illum. Quando enim hoc accipiet Ecclesia,
nisi in fine? Præcessit in capite quod membra spe-
rent: novit enim Caritas Vestra, quomodo inter
se dicant. Dicat ergo Ecclesia Domino suo Jesu
Christo, dicat corpus capiti suo, *Quoniam tu es*
Domine spes mea, altissimum posuisti refugium
tuum: id est, ideo resurrexisti à mortuis, & in cæ-
lum adscendisti, ut altum poneres refugium tuum
adscendens, & fieres spes mea, qui in terra des-
perabam, & me resurrecturum esse non crede-
bam, modò jam credo, quia adscendit in cælum
caput meum, quò caput præcessit, & membra se-
cutura sunt. Puto jam manifestum esse quod dictum
est, *Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum*
posuisti refugium tuum. Hoc planiùs dixerim. Ut
haberem spem resurrectionis quam non habebam,
ideo prior resurrexisti, ut quò præcessisti, illuc me
secuturum sperarem. Vox enim est Ecclesiæ ad
Dominum suum, vox est corporis ad caput suum.
5. Noli ergo mirari: *Non accedent ad te ma-* ℽ. 10.
la, & flagellum non appropinquabit tabernaculo
tuo. Tabernaculum Dei caro est. In carne inha-
bitavit Verbum, & caro facta est tabernaculum Johan. 1. 14.
Deo. In ipso tabernaculo Imperator militavit pro
nobis: in ipso tabernaculo ab hoste tentatus est, ne
miles deficeret. Et quia ipsam carnem ostendit
oculis nostris, quia oculi nostri ista luce gaudent,
& visibili lumine isto delectantur, quia in manife-
statione posuit carnem suam, ut omnes viderent:
ideo Psalmus dicit, In sole posuit tabernaculum Psal. 18. 6.
suum. Quid est, in sole? In aperto, in manifesto,
in luce terrena, id est, in luce quæ terras de cælo
perfundit, ibi posuit tabernaculum suum. Sed quo-
modo ibi poneret tabernaculum suum, si non
tamquam sponsus procederet de thalamo suo? hoc
enim sequitur. In sole posuit tabernaculum suum.
Et quasi diceretur ei, Quomodo? Et ipse, in- "
quit, tamquam sponsus procedens de thalamo suo, "
exsultavit ut gigas ad currendam viam. Quod est "
tabernaculum, ipsa est sponsa. Verbum sponsus,
caro sponsa, & thalamus uterus virginis. Et quid
dicit Apostolus? Et erunt duo in carne una, sa- " Ephes. 5. 31. & 32.
cramentum hoc magnum est, ego autem dico in "
Christo & in Ecclesia. Et quid ipse Dominus in
Evangelio? Igitur jam non sunt duo, sed una ca- " Matth. 19. 6.
ro. Ex duobus unum, ex Verbo & carne unus ho- "
mo, unus Deus. Hoc autem tabernaculum ejus
sensit flagella in terra, manifestum est, quia flagel- Matth. 27. 26.
latus est Dominus. Numquid in cælo sentit flagel-
la? Quare? Quia altissimum posuit refugium suum,
ut esset spes nostra; & non ad eum accedent mala,
nec flagellum propinquabit tabernaculo ejus. Lon-
gè est super omnes cælos, sed pedes habet in ter-
ra. Caput in cælo est, corpus in terra. Cùm autem
pedes ipsius flagellarentur & calcarentur à Saulo,
clamavit caput, Saule, Saule, quid me perseque- Act. 9. 4.
ris? Ecce caput nemo persequitur, ecce caput in
cælo: quia Christus resurgens à mortuis, jam non Rom. 6. 9.
moritur, & mors ei ultrà non dominabitur:
Non accedent ad te mala, & flagellum non ap-
propinquabit tabernaculo tuo. Sed ne putemus
quia separatum est caput à corpore: discretum est
enim locis, sed junctum est affectu: ipsa affectûs
conjunctio clamavit de cælo, Saule, Saule, quid
me persequeris? Prostravit enim eum voce objur-
gante, & levavit dexterâ miserante. Qui cor-
pus Christi persequebatur, factus est membrum

Christi; ut quod faciebat, ipse ibi pateretur.

6. Quid ergo, Fratres, de capite nostro quid dictum est? *Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Dicta sunt hæc. *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Audistis modò, cùm Evangelium recitaretur: adtendite. Baptizatus Dominus jejunavit. (Matth. 4. 2.) Quare baptizatus? Ut non aspernaremur baptizari. Nam cùm ipse Johannes diceret Domino, Tu ad me venis baptizari, ego à te debeo baptizari: & Dominus, Sine modò, sic enim decet nos implere omnem justitiam: (Matth. 3. 14. & 15.) voluit implere humilitatem, ut ablueretur qui sordes non habebat. Ut quid hoc? Propter superbiam futurorum. Exsistit enim aliquando aliquis catechumenus, qui fortè doctrinâ & moribus vincit multos fideles: adtendit jam baptizatos multos imperitos, & multos non sic viventes quomodo ipse vivit, non in tanta continentia, non in tanta castitate: jam ille nec uxorem quærit, & videt aliquando fidelem, si non fornicantem, tamen uxore intemperantiùs utentem: potest erigere cervicem superbiæ, & dicere, Quid mihi jam opus est baptizari, ut hoc accipiam quod iste habet, quem jam & vitâ & doctrinâ præcedo. Huic Dominus, Quid præcessisti? Quantum præcessisti? Tantumne quantum ego te? Non est servus super dominum suum, neque discipulus super magistrum suum: sufficit servo ut sit sicut dominus ejus, & discipulo ut sit sicut magister ejus. (Matth. 10. 24. & 25.) Noli extolli, ut non quæras baptismum. Baptismum quæres Domini, ego servi quæsivi. Baptizatus est ergo Dominus, & post baptismum tentatus est, jejunavit quadraginta diebus in mysterio, quod sæpe vobis commemoravi. Non omnia uno tempore dici possunt, ne occupent necessaria tempora. Post quadraginta dies esurivit. Poterat & numquam esurire: sed quomodo tentaretur? Aut si ille non vinceret tentatorem, quomodo disceres tu cum tentatore pugnare? Esurivit: & jam tentator, Dic lapidibus istis ut panes fiant, si Filius Dei es. (Matth. 4. 3.) Quid magnum erat Domino Jesu Christo de lapidibus panem facere, qui de quinque panibus tot millia saturavit? De nihilo fecit panem. Tanta enim multitudo escæ, quæ saturaret tot millia, unde processit? (Matth. 14. 17. &c.) Fontes [a] panis erant in manibus Domini. Non est mirum. Nam ipse fecit de quinque panibus multum panis unde saturaret tot millia, qui facit quotidie in terra de paucis granis messes ingentes. Ipsa enim sunt miracula Domini: sed assiduitate viluerunt. Quid ergo, Fratres, impossibile erat Domino de lapidibus panes facere? Homines fecit de lapidibus, dicente ipso Johanne Baptista, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. (Matth. 3. 9.) Quare ergo non fecit? Ut te doceret respondere tentatori, ut si fortè in aliqua angustia positus fueris, & suggesserit tibi tentator, Si Christianus esses & ad Christum pertineres, desereret te modò? non tibi misisset auxilium? Et fortè adhuc medicus secat, & ideo deserit: sed non deserit. Quomodo Paulum ipsum ideo non exaudivit, quia exaudivit. Nam dicit Paulus non se esse exauditum de stimulo carnis suæ angelo satanæ, à quo colaphizari se dixit: (1. Cor. 12. &c.) Propter quod Dominum ter

A rogavi, ut auferret eum à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Tamquam medico diceretur posito fortè epithemate, Molestum est mihi hoc emplastrum, rogo te, tolle illud. Et medicus, Non, opus est diu ibi sit; non enim aliter sanari poteris. Ægrotum non exaudivit medicus ad voluntatem, quia exaudivit ad salutem. Ideoque fortes estote Fratres: & quando aliquâ inopiâ tentamini Deo flagellante & erudiente vos, quibus & parat & servat B æternam hereditatem, non vobis suggerat diabolus, Si justus esses, nonne tibi per corvum mitteret panem, quomodo misit Eliæ? (3. Reg. 17. 6.) Ubi est quod legisti, Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem? (Psal. 36. 25.) Tu responde diabolo, Verum dicit Scriptura, Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem: habeo enim panem meum, quem tu non nosti. Quem panem? Audi Dominum: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. (Matth. 4. 4. Deut. 8. 3.) Putasne verbum C Dei [b] panem? Si non esset panis Verbum Dei per quod facta sunt omnia, non diceret, Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. (Johan. 6. 41.) Didicisti ergo quid respondeas tentatori in angustia famis.

7. Quid si te sic tentat, ut dicat tibi, Si Christianus esses, faceres miracula, quomodo fecerunt multi Christiani? Tu jam suggestione mala deceptus, tentares Dominum Deum tuum, ut diceres Domino Deo nostro, Si Christianus sum, & sum ante oculos tuos, & in aliquo numero tuorum me D computas, faciam & ego aliquid, qualia multa fecerunt sancti tui? Tentasti Deum, quasi non sis Christianus si hoc non facias. Multi talia desiderantes ceciderunt. Nam Simon ille magus talia desideravit ab Apostolis, qui Spiritum-sanctum pecuniâ voluit comparare. (Act. 8. 18.) Amavit potentiam miraculorum, & non amavit imitationem humilitatis. Ideo quidam discipulus, vel quidam de turba cùm vellet sequi Dominum, adtendens miracula quæ faciebat, vidit illum Dominus superbum non quærere E viam humilitatis, sed typhum potentiæ, & ait, Vulpes foveas habent & volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. (Matth. 8. 20.) Vulpes in te foveas habent, volucres cæli nidos in te habent. Vulpes dolus est, volucres cæli superbia est. Sicut enim volucres alta petunt, sic superbi: & ut vulpes cavernas habent dolosas, ita omnes insidiatores. Quid ergo respondit Dominus? Potest in te habitare superbia & dolus, Christus non habet ubi in te habitet, ubi reclinet caput suum. Quia re- F clinatio capitis, humilitas Christi est. Nisi reclinaret caput, non justificareris. Talia desiderantes & discipuli, & volentes jam [c] adpetere sedem regni, antequam viam humilitatis caperent, quando illi suggestum est à matre discipulorum, Dic ut unus sedeat ad dexteram, & alius ad sinistram tuam: (Matth. 20. 21.) potentiam quærebant, sed per [d] passionem humilitatis venitur ad potentiam regni. Ait Dominus, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Quid cogitatis altitudinem regni, & non imitamini humili- G tatem meam? Ergo quid, si sic te tentet, Fac miracula? ne tu tentes Deum, quid debes respondere? Quod respondit Dominus. Ait illi diabolus, Mitte te deorsum, quia scriptum est, *Angelis suis mandavit de te, ut in manibus tollant te, ne fortè of-* (Matth. 4. 6.)

[a] Editi, *fontes panes erant:* & paulò pòst, *de quinque panibus multos panes.* At Regius & Remigiensis probæ notæ MSS. *fontes panis erant:* atque infrà cum aliis MSS. habent, *multum panis.*

[b] Sic MSS. Editi verò, *Putasne verbum Dei non sit panis?*

[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *apparere.*

[d] Duo MSS. *per patientiam humilitatis.*

fendas ad lapidem pedem tuum. Si te miseris, Angeli te suscipient. Et posset quidem fieri, Fratres, ut si se misisset Dominus, obsequia Angelorum susciperent carnem Domini. Sed quid illi ait? Iterum
Deut. 6.16. scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Hominem me putas. Ad hoc enim accessit diabolus, ut tentaret utrùm Filius Dei ipse esset. Videbat carnem, sed majestas in operibus apparebat: Angeli testimonium dixerant. Ille videbat mortalem, ut tentaret, ut Christo tentato doceretur Christianus. Quid ergo scriptum est? Non tentabis Dominum Deum tuum. Itaque non tentemus Dominum, ut dicamus, Si ad te pertinemus, miraculum faciamus.

8. Redeamus propter verba Psalmi. *Angelis suis*, inquit, *mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.* Sublatus est
Marci 16.9. Act. 1.2. & 9. Christus in manibus Angelorum, quando assumtus est in cælum: non quia si non portarent Angeli, ruiturus erat; sed quia obsequebantur Regi. Ne fortè dicatis, Meliores sunt qui portabant, quàm ille qui portabatur. Ergo meliora sunt jumenta quàm homines? Sed quia infirmitatem hominum portant jumenta; nec hoc debemus dicere: etenim jumenta si se subtrahant, cadunt qui sedent. Sed quomodo debemus dicere? Nam & de Deo di-
Isai. 66.1. Act. 7.49. ctum est, Cælum mihi sedes est. Quia ergo cælum portat, & Deus sedet, ideo melius est cælum? Sic ergo & de obsequio Angelorum in hoc Psalmo intelligere poterimus: non ad infirmitatem Domini pertinet, sed ad [a] illorum honorificentiam, ad illorum servitutem. Resurrexit autem Dominus Jesus
Rom. 4.25. Christus: propter quid? Apostolum audite: Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram. Item de Spiritu-san-
Johan. 7.39. cto Evangelium, Spiritus, inquit, nondum erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus. Quæ est clarificatio Jesu? Resurrexit, & adscendit in cælum. A Deo clarificatus adscensione in cælum, misit Spiritum suum sanctum die Pentecostes. In Le-
Exodi 12. & 19. ge autem, in libro Moysi Exodo, à die agni occisi & manducati quinquaginta dies numerantur; & data est Lex in tabulis lapideis scripta digito Dei. Quid sit digitus Dei, Evangelium nobis exponit, quia digitus Dei Spiritus-sanctus est. Quomodo pro-
Matth. 12. 28. bamus? Dominus respondens eis qui illum dicebant in nomine Beelzebub ejicere dæmonia, ait, Si ego
Lucæ 11.20. in Spiritu Dei ejicio dæmonia. Alius Evangelista cùm hoc narraret, Si ego, inquit, in digito Dei ejicio dæmonia. Quod ergo positum est in uno apertè, positum est in altero obscurè. Nesciebas quid sit digitus Dei, exponit alius Evangelista, dicens eum esse Spiritum Dei. Digito ergo Dei scripta Lex data est die quinquagesimo ab occisione agni, & Spiritus-sanctus venit die quinquagesimo à passione Domini nostri Jesu Christi. Occisus est agnus, factum est Pascha, impleti sunt quinquaginta dies, data est Lex. Sed Lex illa ad timorem, non ad amorem. Ut autem timor converteretur in amorem, occisus est justus jam in veritate; cujus typus erat ille agnus, quem occidebant Judæi. Resurrexit; & à
Act. 2.1. & 2. die Paschæ Domini, sicut à die Paschæ agni occisi, numerantur quinquaginta dies; & venit Spiritus-sanctus jam in plenitudine amoris, non in pœna timoris. Quare hoc dixi? Ad hoc ergo resurrexit Dominus & glorificatus est, ut mitteret Spiritum-sanctum. Et dixeram jamdudum, quia caput in cælo est, pedes in terra. Si caput in cælo, pedes in terra, quid est pedes Domini in terra? Sancti Domini in terra? Qui sunt pedes Domini? Apostoli missi per totum orbem terrarum. Qui sunt pedes Domini? Omnes Evangelistæ, in quibus peragrat Dominus universas gentes. Metuendum erat ne Evangelistæ offenderent in lapidem. Illo enim in cælo posito capite, pedes qui in terra laborabant, possent offendere in lapidem. In quem lapidem? In Legem in tabulis lapideis datam. Ne ergo Legis rei fierent, non acceptâ gratiâ, & in Lege rei tenerentur; ipsa est enim offensio reatus: quos Lex tenebat reos, absolvit Dominus, ut jam in Legem non offenderent. Ne pedes hujus capitis incurrerent in Legis reatum, missus est Spiritus-sanctus ut amorem faceret, & solveret à timore. Timor Legem non implebat, amor implevit. Timuerunt homines, & non impleverunt; amaverunt, & impleverunt. Quomodo timuerunt, & non impleverunt; amaverunt, & impleverunt? Timebant homines, & rapiebant res alienas; amaverunt, & donaverunt suas. Ergo non est mirandum, quia ideo in manibus Angelorum assumtus est Dominus in cælum, ne offenderet ad lapidem pes ejus: ne illi qui in terra laborabant in corpore ejus, peragrantes totum orbem terrarum fierent rei Legis, subtraxit ab eis timorem, & implevit eos amore. Timore Petrus ter negavit: nondum enim acceperat Spiritum-sanctum. Accepto postea Spiritu-sancto, cum fiducia cœpit prædicare. Qui ad vocem ancillæ ter negavit, accepto Spiritu-sancto inter flagella principum confessus est quem negaverat. Non mirum; quia Dominus ipsum trinum timorem trino amore dissolvit. Resurgens enim à mortuis ait Petro, Petre amas me? Non dixit, Times me? Nam si adhuc timeret, offenderet ad lapidem pedem suum. Amas me, inquit? Et ille, Amo. Sufficiebat semel. Fortè mihi sufficeret, qui cor non video: quantò magis sufficeret Domino, qui videbat quibus medullis viscerum suorum dicebat Petrus, Amo? Non sufficit Domino respondere semel: interrogat iterum, & respondet ille. Interrogat tertiò, & jam tædio affectus Petrus, quasi dubitaret Dominus de amore ipsius, Domine tu, inquit, scis omnia, tu scis quia amo te. Sed Dominus cum illo sic egit, tamquam diceret, Ter me negasti timendo, ter confitere amando. Isto amore & ista caritate replevit discipulos suos. Quare? Quia altissimum posuit refugium suum: quia clarificatus misit Spiritum-sanctum, solvit credentes à reatu Legis, ne in lapidem offenderent pedes ejus.

Matth. 26. 69.70. &c. — Act. 2.14. & 5.29. — Johan. 21. 15. — Ibidem 17.

9. Jam cetera manifesta sunt, Fratres, quia sæpe tractata sunt. *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & [b] conculcabis leonem & draconem.* Quis sit serpens, nostis: quomodo super illum calcet Ecclesia, quæ non vincitur, quia cavet astutias ipsius. Quemadmodum autem sit leo & draco, puto & hoc nosse Caritatem Vestram. Leo apertè sævit, draco occultè insidiatur: utramque vim & potestatem habet diabolus. Quando Martyres occidebantur, leo erat sæviens: quando hæretici insidiantur, draco est subrepens. Vicisti leonem, vince & draconem: non te [c] fregit leo, non te decipiat draco. Probemus quia leo erat, quando apertè sæviebat.

℣. 13.

[a] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *ad illius honorificentiam.*
[b] De hoc versu jam suprà in Enarratione Psal. 39. n. 1.
[c] Nostri omnes MSS. *non te frangat leo.*

1. Pet. 5. 8. Exhortans Martyres Petrus ait, Nescitis quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quem devoret? Apertè sæviens leo, quærebat quem devoraret: draco quomodo insidiatur? Per hæreticos. Tales timens Paulus, ne ab illis corrumperetur Ecclesia à virginitate fidei, quam gestat in
2. Cor. 11. 2. & 3. corde, ait, Desponsavi enim vos uni viro virginem „ castam exhibere Christo; & timeo ne sicut serpens „ Evam seduxit astutiâ suâ, ita & mentes vestræ cor„ rumpantur à castitate quæ est in Christo. Virginitatem corporis paucæ feminæ habent in Ecclesia, sed virginitatem cordis omnes fideles habent. In ipsa fide virginitatem cordis timebat corrumpi à diabolo: quam qui perdiderint, sine caussa sunt virgines corpore. Corrupta corde quid servat in corpore? Adeo mulier catholica præcedit virginem hæreticam. Illa enim non est virgo in corpore, ista mulier facta est in corde; & mulier non à marito Deo, sed à serpente. Quid autem Ecclesia? *Super aspidem & basiliscum ambulabis.* Rex est serpentium basiliscus, sicut diabolus rex est dæmoniorum. *Et conculcabis leonem & draconem.*

℣. 14. 10. Jam verba Dei ad Ecclesiam: *Quoniam in me speravit, eruam eum.* Non solùm ergo caput, quod modò sedet in cælo, quia altissimum posuit refugium suum, ad quod non accedent mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo ejus; sed & nos qui laboramus in terra, & adhuc in tentationibus vivimus, quorum gressus timentur, ne in laqueos incidant, audiamus vocem Domini Dei nostri consolantis nos, & dicentis nobis, *Quoniam in me speravit, eruam eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.*

℣. 15. 11. [a] *Invocabit me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione.* Noli timere quando tribularis, ne quasi non tecum sit Deus. Fides sit tecum, & tecum est Deus in tribulatione. Fluctus
Matth. 8. 24. sunt maris, turbaris in navigio, quia dormit Christus. Dormiebat in navi Christus, peribant homines. Si fides tua dormit in corde tuo, tamquam in navi tua dormit Christus: quia Christus per fidem in te habitat. Cùm turbari cœperis, excita Christum dormientem: erige fidem tuam, & noveris quia non te deserit. Sed ideo putas te deseri, quia non [b] quando vis eripit. Eripuit tres pueros de
Dan. 3. 49. 2. Mach. 7. 1. 2. &c. igne. Qui eripuit tres pueros, deseruit Machabæos? Absit. Et illos eripuit, & illos: illos corporaliter, ut infideles confunderentur; istos spiritaliter, ut fideles imitarentur. *Cum ipso sum in tribulatione: & eximam eum, & glorificabo eum.*

℣. 16. 12. *Longitudine dierum replebo eum.* Quæ est longitudo dierum? Vita æterna. Fratres, nolite putare longitudinem dierum dici, sicut sunt hyeme dies minores, æstate dies majores. Tales dies nobis habet dare? Longitudo illa est quæ non habet finem, æterna vita quæ nobis promittitur in diebus longis. Et verè, quia sufficit, non sine caussa dixit, *replebo eum.* Non nobis sufficit quidquid longum est in tempore, si habet finem; & ideo nec longum dicendum est. Et si avari sumus, vitæ æternæ debemus esse avari: talem vitam desiderate, quæ non habet finem. Ecce ubi extendatur avaritia nostra. Argentum vis sine fine? Vitam æternam desidera sine fine. Non vis ut habeat finem possessio tua? Vitam æternam quære. *Longitudine dierum replebo eum.*

Item ℣. 16. 13. *Et ostendam illi salutare meum.* Nec hoc,

A Fratres, breviter prætereundum est. *Ostendam illi salutare meum:* hoc dicit, Ostendam illi ipsum Christum. Quare? Non est visus in terra? Quid magnum nobis habet ostendere? Sed non est visus tali visu, quali videbimus. Tali visu visus est, quali qui viderunt, crucifixerunt. Ecce qui viderunt crucifixerunt, nos non vidimus & credidimus. Illi oculos habebant, nos non habemus? Immo & nos cordis habemus; sed per fidem adhuc videmus, non per speciem. Quando erit species? Quando vi- 1. Cor. 13. 12.
B debimus facie ad faciem, quod dicit Apostolus: quod nobis promittit Deus in magno præmio omnium laborum nostrorum. Quidquid laboras, ad hoc laboras, ut videas. Nescio quid magnum est quod visuri sumus, quando tota merces nostra visio est: & ipsum magnum visum hoc est, Dominus noster Jesus Christus. Ipse qui humilis visus est, ipse videbitur magnus, & lætificabit nos, quomodo videtur modò ab Angelis: In principio erat Ver- Johan. 1. 1.
C bum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Adtendite qui hoc promisit, ipsum Dominum in Evangelio dicentem, Qui diligit me, di- Johan. 14. 21.
ligetur à Patre meo, & ego diligam eum. Et quasi diceretur ei, Et quid ei dabis qui diligit te? Osten„ dam, inquit, meipsum illi. Desideremus, & amemus: flagremus, si sponsa sumus. Sponsus absens est, sustineamus: veniet quem desideramus. Tantum pignus dedit, non timeat sponsa ne deseratur ab sponso: non dimittit pignus suum. Quod pignus dedit? Sanguinem suum fudit. Quod pignus dedit?
D Spiritum-sanctum misit. Talia pignera dimittet ille sponsus? Si non amaret, talia pignera non daret. Jam amat. O si sic amaremus! Majorem dilectio- Johan. 15. 13.
nem nemo habet, quàm ut animam suam ponat pro amicis suis. Et nos quomodo possumus ponere animas nostras pro illo? Quid illi prodest, quando jam altissimum posuit refugium suum, & flagellum non appropinquat tabernaculo ejus? Sed quid dicit Johannes? Sicut Christus pro nobis animam posuit, 1. Johan. 3. 16.
sic & nos debemus pro fratribus animam ponere. «
E Unusquisque ponens pro fratre animam, pro Christo ponit: quomodo pascens fratrem, Christum pascit; Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fe- Matth. 25. 40.
cistis. Amemus, & imitemur, curramus post unguenta ejus, quomodo dicitur in Canticis canticorum, Post odorem unguentorum tuorum curre- Cant. 1. 3.
mus. Venit enim & olevit, & odor ipsius implevit mundum. Unde odor? De cælo. Sequere ergo ad cælum, si non falsum respondes cùm dicitur, Sursum cor, sursum cogitationem, sursum amorem,
F sursum spem, ne putrescat in terra. Triticum non audes ponere in humida terra, ne putrescat, quia laborasti & messuisti, triturasti & ventilasti. Quæris locum tritico tuo, & non quæris locum cordi tuo? non quæris locum thesauro tuo? Fac quidquid poteris in terra: eroga, non perdes, sed recondes. Et quis servat? Christus qui & te servat. Te novit servare, thesaurum tuum non novit servare? Quare autem vult ut locum mutes thesauro tuo, nisi ut locum mutes cordi tuo? Nemo enim
G cogitat nisi de thesauro suo. Quàm multi hîc sunt qui me modò audiunt, & non est cor eorum nisi in saccellis suis? In terra estis, quia in terra est quod amatis: mittatur in cælum, & erit ibi cor ve- Matth. 6. 21.
strum. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.

[a] Sic Regius MS. At editi, *Invocavit.*

[b] Fortè, *quomodo*: id est, quia non corporaliter eripit.

IN PSALMUM XCI. *ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus die sabbati, ex [illegible]

1\. ADTENDITE ad Psalmum: det nobis Dominus aperire mysteria, quæ hîc continentur; cùm propter fastidium animorum eadem diversè variéque tractantur. Nam nullum aliud canticum nos docet Deus, nisi fidei, spei & caritatis: ut fides nostra firma sit in ipso, quamdiu non illum videmus, credentes in eum B quem non videmus, ut gaudeamus cùm viderimus, & fidei nostræ succedat species lucis ejus, ubi jam non nobis dicetur, Crede quod non vides; sed, gaude quia vides. Spes etiam nostra incommutabilis sit, & figatur in illo, & non nutet & fluctuet, non agitetur: sicut ipse Deus in quo figitur, non potest agitari. Spes enim modò vocatur; tunc non spes, sed res erit. Tamdiu enim vocatur spes, quamdiu non videtur quod speratur, dicente Apostolo (Rom. 8.24. & 25.), Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod C » enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non » videmus speramus, per patientiam exspectamus. Modò ergo patientia necessaria est, quamdiu veniat quod promissum est. Nemo autem patiens est in bonis. Quando exigitur de homine patientia, in malis agit. Quando dicitur, Patiens esto, tolera, sustine: molestia est, sub qua te Deus vult esse fortem, tolerantem, longanimem, patientem. Sed numquid decipit qui promisit? Medicus exserit ferrum ad secandum vulnera, & dicit ei quem se- D cturus est, Patiens esto, sustine, tolera: in doloribus exigit patientiam, sed post dolores promittit salutem. Et ille qui tolerat dolores in ferro medici, nisi sibi proponat sanitatem, quam nondum habet, deficit in dolore quem patitur. Multa ergo mala sunt in isto sæculo, intus, foris, prorsus non cessant, abundant scandala: nemo illa sentit, nisi qui graditur viam Dei. Ei dicitur in omnibus divinis paginis ut toleret præsentia, speret futura, amet quem non videt, ut amplectatur cùm viderit. Ca- E ritas enim, quæ tertia nobis adjungitur ad fidem & spem, major est supra fidem & spem: quia fides rerum est quæ non videntur; [a] erit autem species, cùm visæ fuerint: & spes rei est quæ non tenetur; quæ adveniente ipsa re, non erit jam spes, quia tenebimus, non sperabimus: caritas autem non novit nisi crescere magis magisque. Si enim amamus quem non videmus, quomodo amaturi sumus cùm viderimus? Desiderium ergo nostrum crescat. Christiani non [b] sumus, nisi propter futurum sæ- F culum: nemo præsentia bona speret, nemo sibi promittat felicitatem mundi, quia Christianus est; sed utatur felicitate præsenti ut potest, quomodo potest, quando potest, quantum potest. Cùm adest, consolationi Dei gratias agat: cùm deest, justitiæ Dei gratias agat. Ubique sit gratus, nusquam ingratus: & Patri consolanti & blandienti gratus sit; & Patri emendanti & flagellanti & disciplinam danti gratus sit: amat enim ille semper, sive blandiatur, sive minetur: & dicat quod audistis in Psal- G mo (℣. 2.), BONUM *est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime.* (℣. 1.)

2\. Titulus Psalmi habet, *Psalmus cantici in* [c] *diem sabbati*. Ecce & hodiernus dies sabbati est:

A hunc in præsenti tempore otio quodam corporaliter languido & fluxo & luxurioso celebrant Judæi. (Sabbati observatio.) Vacant enim ad nugas: & cùm Deus præceperit (Exodi 20.8.) sabbatum, illi in his quæ Deus prohibet exercent sabbatum. Vacatio nostra à malis operibus, vacatio illorum à bonis operibus est. Melius est enim arare, quàm saltare. Illi ab opere bono vacant: ab opere nugatorio non vacant. Nobis sabbatum indicit Deus. Quale? Primò ubi sit videte. Intus est, in corde est sabbatum nostrum. Multi enim vacant B membris, & tumultuantur conscientiâ. Omnis homo malus, sabbatum habere non potest: nusquam enim illi conquiescit conscientia; necesse est in perturbationibus vivat. Cui autem bona est conscientia, tranquillus est: & ipsa tranquillitas sabbatum est cordis. Adtendit enim promissorem Dominum; & si laborat in præsenti, extenditur spe futuri, & serenatur omne nubilum tristitiæ; sicut dicit Apostolus, Spe gaudentes. (Rom. 12.12.) Ipsum autem gaudium in tranquillitate spei nostræ, sabbatum C nostrum est. Hoc commendatur, hoc cantatur in isto Psalmo, quomodo sit homo Christianus in sabbato cordis sui, id est, in vacatione & tranquillitate & serenitate conscientiæ suæ non perturbatus. Inde dicit hîc, unde solent perturbari homines, & docet te agere sabbatum in corde tuo.

3\. Primum est, ut tu ipse, si aliquid profecisti, Deo confitearis ex eo quod profecisti, quia munera ipsius sunt, non merita tua. Hinc incipe sabbatum, non tibi tribuendo quasi non acceperis (1. Cor. 4.7.) D quod accepisti: neque excusando te ab eo quod facis mali, quia ipsa sunt tua. Perversi enim homines & perturbati, qui non agunt sabbatum, mala sua Deo tribuunt, bona sua sibi. Si quid boni fecerit, Ego feci, dicit: si quid mali fecerit, quærit quem accuset, [d] ne confiteatur Deo. Et quid est, quærit quem accuset? Si non est valde impius, ad manum habet satanam quem accuset: Satanas fecit, dicit, ipse mihi persuasit: quasi satanas habeat potestatem cogendi. Astutiam suadendi habet. Sed E si satanas loqueretur, & taceret Deus, haberes unde te excusares: modò aures tuæ positæ sunt inter monentem Deum, & suggerentem serpentem. Quare huc flectuntur, hinc avertuntur? Non cessat satanas suadere malum: sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit invitum: in tua potestate est consentire aut non consentire. Si aliquid persuadente satana mali feceris; dimitte satanam, accusa te, ut accusatione tua Dei misericordiam merearis. [e] Expetis illum accusare qui F non habet veniam? Te accusa, & accipis indulgentiam. Deinde multi non accusant satanam, sed accusant fatum. Fatum meum me duxit, dicit. Cùm dixeris illi, Quare fecisti? quare peccasti? Et ille, Fato meo malo. Ne dicat, Ego feci, jam manus ad Deum tendit: linguâ blasphemat. Nondum quidem hoc apertè dicit, sed tamen adtende, & vide quia hoc dicit. Quæris ab illo quid sit fatum: & dicit, Stellæ malæ. Quæris ab illo quis fecit stellas, quis ordinavit stellas: non habet quid tibi G respondeat, nisi Deus. Restat ergo ut sive per transennam, sive per cannam longam, sive per [f] proximum, Deum accuset; & cùm Deus puniat peccata, Deum faciat auctorem peccatorum suorum. Non potest enim fieri ut puniat quod fe-

[a] Sic MSS. Editi verò, *erunt autem species.*
[b] Sic Am. & aliquot MSS. At Er. & Lov. *non simus.*
[c] Sic meliores MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *in die.*

[d] Plures MSS. *non confitetur Deo.*
[e] MSS. *Exspectas.*
[f] Plures optimæ notæ MSS. *sive per proximam.*

cit. Punit quod facis, ut liberet quod fecit. Aliquando autem dimissis omnibus omnino directè eunt in Deum; & quando peccant, dicunt, Deus hoc voluit, si nollet Deus, non peccarem. Ad hoc monet, ut non solùm non audiatur ut non pecces, sed accusetur quia peccas? Quid ergo nos docet Psalmus iste? BONUM *est confiteri Domino.* Quid est, *confiteri Domino?* In utraque re, & in peccato tuo, quia tu fecisti, & in bono facto, confitere Domino, quia ipse fecit. Tunc *psalles nomini Dei Altissimi:* quærens gloriam Dei, non B tuam; nomen ipsius, non tuum. Si enim tu quæris nomen Dei, quærit & ipse nomen tuum: si autem tu neglexeris nomen Dei, delet & ipse nomen tuum. Quomodo autem dixi, quærit nomen tuum? Quomodo dixit discipulis venientibus, postea quàm misit eos evangelizare: cùm fecissent multa miracula, & in nomine Christi dæmonia
Lucæ 10. 17. ejecissent, redeuntes dixerunt, Domine, ecce dæmonia nobis subjecta sunt. Dixerunt quidem, in nomine tuo: sed ille vidit in eis quia ipsa glorificatione gaudebant, & extollebant se, & ibant inde in superbiam, quia licuit illis expellere dæmonia. Vidit illos quærere gloriam suam, & ait illis, quærens ipse, immo conservans nomina eorum apud
Ibidem 20. se, Nolite gaudere in hoc, gaudete autem quòd nomina vestra scripta sunt in cælo. Ecce ubi habes nomen, si tu nomen Dei non negligas. Psalle ergo nomini Dei, ut fixum sit apud Deum nomen tuum. Psallere autem quid est, Fratres? Psalterium organi genus est, chordas habet. Opus nostrum, psalterium nostrum est. Quicumque manibus operatur opera bona, psallit Deo: quicumque ore confitetur, cantat Deo. Canta ore, psalle operibus. Ad quam rem?

ỳ. 3. 4. *Ad annuntiandum manè misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.* Quid sibi vult, quia manè annuntianda est misericordia Dei, & per noctem veritas Dei? Manè dicitur, quando nobis bene est: nox dicitur, quando tristitia tribulationis est. Quid ergo dixit breviter? Quando tibi bene est, gaude Deo, quia misericordia ipsius est. Jam tu fortè diceres, Si ego gaudeo Deo, quando mihi bene est, quia misericordia ipsius est; quando in tristitia, in tribulatione sum, quid facio? Misericordia ipsius est, quando mihi bene est; crudelitas ergo ipsius, quando malè est? Si laudo misericordiam, quando bene est; reprehendam ergo crudelitatem, quando malè est? Non. Sed quando bene est, lauda misericordiam; quando malè, lauda veritatem: quia peccata flagellat, non est iniquus. In nocte erat Daniel, quando orabat. Erat enim in captivitate Jerusalem, erat in potestate hostium. Tunc multa mala sancti patiebantur: tunc ipse in lacum leonum missus est, tunc tres pueri in ignem præcipitati sunt. Hæc patiebatur in captivitate populus Israël: nox erat. Per noctem confitebatur Daniel veritatem Dei: dicebat in ora-
Dan. 9. 5. & 3. 29. tione, Peccavimus, impiè egimus, iniquitatem fecimus: tibi Domine gloria, nobis confusio. Veritatem Dei annuntiabat per noctem. Quid est, veritatem Dei annuntiare per noctem? Non accusare Deum, quia pateris aliquid mali; sed tribuere illud peccatis tuis, emendationi ipsius: *Ad annuntiandum manè misericordiam ipsius, & veritatem per noctem.* Cùm misericordiam annuntias

A manè & veritatem per noctem, semper laudas Deum, semper confiteris Deo, & psallis nomini ejus.

5. *In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.* ỳ. 4. Decachordum psalterium non modò audistis. Decachordum psalterium significat decem præcepta Legis. Sed cantare in illo opus est, non portare psalterium. Nam & Judæi habent Legem, portant, non psallunt. Qui sunt qui psallunt? Qui operantur. Parum est. Qui operantur cum tristitia, nondum psallunt. Qui sunt qui psallunt? Qui cum hilaritate faciunt bene. In psallendo enim hilaritas est. Et quid dicit Apostolus? Hilarem enim 2. Cor. 9. 7. datorem diligit Deus. Quidquid facis, cum hilaritate fac: bonum tunc & bene facis. Si autem cum tristitia facis, fit de te, non facis; & portas magis psalterium, non cantas. *In psalterio decachordo, cum cantico in cithara:* hoc est, verbo & opere. *Cum cantico*, verbo; *in cithara*, opere. Si verba sola dicis, quasi canticum solum habes, citharam C non habes: si operaris, & non loqueris, quasi solam citharam habes. Propter hoc & loquere bene, & fac bene, si vis habere canticum cum cithara.

6. *Quia jocundasti me Domine, in factura tua, & in operibus manuum tuarum exsultabo.* ỳ. 5. Videtis quid dicat. Tu me fecisti bene viventem, tu me formasti: si quid fortè boni facio, in factura manuum tuarum exsultabo. Quomodo dicit Apostolus, Ipsius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis. Ephes. 2. 10. D Nisi enim te formaret ad opera bona, non nosses nisi opera tua mala. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Johan. 8. 44. hoc Evangelium dicit. Omne peccatum mendacium est. Contra Legem enim & contra veritatem quidquid est, mendacium dicitur. Ergo quid ait? Qui loquitur mendacium, de suo loquitur: id est, qui peccat, de suo peccat. Adtendite sententiam contrà. Si enim qui loquitur mendacium, de suo loquitur; restat ut qui loquitur veritatem, de [a] Dei loquatur. E Ideo dicitur in alio loco, Deus solus verax, omnis Rom. 3. 4. autem homo mendax. Non tibi dicitur in hac sententia, Vade, securus mentire, quia homo es: immo vide te hominem, quia mendax es; & ut sis verax, bibe veritatem, ut de Deo ructes, ut sis verax. Quia de tuo illam non potes [b] habere, restat ut inde illam bibas, unde fluit. Quomodo si à luce recesseris, in tenebris es: quomodo lapis non de se fervet, sed vel à sole, vel ab igne, si eum calori subtraxeris, frigescit; ibi apparet, quia F quod fervebat, non erat ipsius; sed fervebat vel à sole vel ab igne: sic & tu si à Deo recesseris, frigesces; si ad Deum accesseris, fervesces: sicut dicit Apostolus, Spiritu ferventes. Rom. 12. 11. Item de luce quid dicit? Si ad eum accesseris, in lumine eris: ideo Psalmus dicit, Accedite ad eum, & illuminamini, Psal. 33. 6. & vultus vestri non erubescent. Quia ergo boni nihil potes operari, nisi illuminatus à lumine Dei, & fervefactus ab Spiritu Dei; quando videris te bene operantem, confitere Deo, & dic quod ait G Apostolus, dic tibi ne extollaris, Quid enim habes quod non accepisti? 1. Cor. 4. 7. Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hic ergo confitetur Deo, & docet nos bonam confessionem: [c] quia dicit, *Iocundasti me Domine, in factura tua & in operibus manuum tuarum exsultabo.*

[a] Sic MSS. At editi, *de Deo*: mendum, quod jam suprà correximus.

[b] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *bibere*.

[c] Aliquot MSS. *quæ dicit*.

7. Quid

7. Quid agimus de illis qui malè vivunt & florent? [a] Hinc enim perturbatum animum habet, qui perdit sabbatum: videt se in bonis operibus quotidie versantem & laborantem in angustia rerum, fortè in inopia rei familiaris, fortè in fame & siti & nuditate, fortè se in carcere bona facientem, & illum à quo in carcerem missus est mala facientem & exsultantem: & subintrat cor pessima cogitatio adversùs Deum, & dicit, Deus, quare tibi servio, quare obedio verbis tuis? (Exod. 20. 13. &c.) Non rapui aliena, non furtum feci, non hominem occidi, B non cujusquam rem concupivi, non falsum testimonium adversùs aliquem dixi, non patri vel matri injuriam feci, non ad idola inclinatus sum, non accepi nomen Domini Dei in vanum: servavi me à peccato. Enumerat decem chordas, id est, decem præcepta Legis, & interrogat se secundùm singula, & videt se non peccasse, nec in uno, & contristatur quia talia mala patitur. Et illi qui, non dico, aliquas chordas tangunt, sed nec tangunt ipsum psalterium, & nihil boni operantur, consu- C lunt idola: & fortè tunc videntur Christiani, quando nihil mali patitur domus eorum; quando autem aliqua ibi tribulatio est, currunt ad pythonem, aut sortilegum, aut mathematicum. Dicitur illi nomen Christi, subsannat, torquet os. Dicitur illi, Fidelis, consulis mathematicum? Et ille, Recede à me: ipse mihi prodidit res meas; nam perdidissem, & in planctu remansissem. Homo bone, nonne signas te signo crucis Christi? Et Lex omnia ista prohibet. Gaudes quia res tuas invenisti, D non es tristis quia tu peristi? Quantò meliùs tunica tua periret quàm anima tua? Subsannat in his omnibus, contumeliosus est parentibus, odit inimicum, insectatur usque ad mortem, furatur ubi occasionem invenerit, à falso testimonio non cessat, insidiatur matrimonio alieno, concupiscit rem proximi sui: facit hæc omnia, & floret in divitiis, in honoribus, in excellentia mundi hujus. Videt eum ille miser bene operans & mala patiens, perturbatur & dicit, Deus, puto, mali tibi placent, & bo- E nos odisti, amas eos qui faciunt iniquitatem. Si commotus fuerit, & illi cogitationi consenserit, perdet sabbatum de corde: jam incipit ad psalterium hoc non adtendere; deviavit inde, sine causa cantat, (℣. 2.) Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime. Jam perdito sabbato ab interiore homine & exclusa quiete cordis, & bona cogitatione repulsa, incipit jam imitari illum quem videt in malis florentem; & convertit se & ipse ad facienda mala. Deus autem patiens est, quia æter- F nus est, & novit diem judicii sui, ubi omnia examinat.

(℣. 6.) 8. Hoc nos docens quid ait? *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Re vera, Fratres mei, nullum mare tam profundum est quàm est ista cogitatio Dei, ut mali floreant, & boni laborent: nihil tam profundum, nihil tam altum: ibi naufragat omnis infidelis, in isto alto, in isto profundo. Vis transire profundum hoc? A ligno Christi noli resilire, G non mergêris: tene te ad Christum. Quid est quod dico, tene te ad Christum? (Isai. 50. 6.) Ideo voluit ipse in terra laborare. Audistis, cùm Propheta legeretur, non A avertisse eum scapulas à flagellis, non avertisse eum faciem à sputis hominum, non avertisse maxillam à palmis eorum. Quare omnia ista pati voluit, nisi ut consoletur patientes? Et poterat & ipse in fine resuscitare carnem suam: sed tu qui non videras, non esset quod sperares. Non distulit resurrectionem suam, ne tu adhuc dubitares. Eo ergo fine patere & tolera tribulationes in mundo, [b] quem adtendisti in Christo: & non te moveant qui faciunt mala, & in isto sæculo florent. *Nimis profundæ factæ sunt* B *cogitationes Dei.* [c] Ubi est cogitatio Dei? Ad præsens habenas laxat; sed postea adstringet. Noli gaudere ad piscem, qui in esca sua exsultat; nondum traxit [d] hamum piscator: nam jam ille hamum habet in faucibus. Et quod tibi videtur longum, breve est: omnia ista citò transeunt. Quid est longa vita hominis ad æternitatem Dei? Vis esse longanimis? Vide æternitatem Dei. Nam adtendis ad dies tuos paucos, & diebus tuis paucis vis impleri omnia. Quæ omnia? Ut damnentur omnes impii, & coro- C nentur omnes boni. Istis diebus tuis vis hæc impleri? Implet illa Deus tempore suo. Quid [e] tu tædium pateris & facis? Æternus est, tardat, longanimis est: tu autem dicis, Ideo ego non sum longanimis, quia temporalis sum. Sed in potestate habes: junge cor tuum æternitati Dei, & cum illo æternus eris. Quid enim dictum est de temporalibus? Omnis caro fœnum, & omnis claritas carnis (Isai. 40. 6. &c.) ut flos fœni: fœnum aruit, & flos decidit. Omnia ergo arescunt & decidunt: non verbum illud. Ver- D bum enim Domini manet in æternum. Transit fœnum, transit claritas fœni: sed habes quo te teneas; Verbum Domini manet in æternum. Dic ergo illi, *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Tenuisti lignum, transis per istam profunditatem. Vides ibi aliquid? Intelligis ibi aliquid? Intelligo, dicis. Si jam Christianus es, & bene eruditus, dicis, Deus judicio suo reservat omnia. Boni laborant, quia flagellantur ut filii: mali exsultant, quia damnantur ut alieni. Duos filios habet homo; alte- E rum castigat, alterum dimittit: facit unus malè, & non corripitur à patre; alter mox ut se moverit, colaphis cæditur, flagellatur. Unde ille dimittitur, ille cæditur, nisi quia huic cæso hereditas servatur, ille autem dimissus exheredatus est? Videt eum non habere spem, & dimittit eum ut faciat quod vult. Puer autem qui flagellatur, si cor non habuerit, & imprudens fuerit & stultus, gratulatur fratri suo qui non vapulat; & gemit de se, & dicit in corde suo, Tanta mala facit frater meus, quidquid vult F facit contra præcepta patris mei, & nemo illi facit verbum durum, ego mox ut me movero, cædor. Stultus est, imprudens est: adtendit quid patitur, non adtendit quid illi servatur.

9. Ideo cùm dixisset, *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ:* subjecit statim, *Vir imprudens non cognoscet, & stultus non intelliget ea.* (℣. 7.) Quæ sunt quæ non intelliget stultus, & quæ non cognoscet imprudens? *Cùm exoriuntur peccatores sicut fœnum.* (℣. 8.) Quid est, *sicut fœnum?* Virent cùm G hyems est: sed arescent æstate. Adtendis florem fœni. Quid citiùs transit? Quid lucidius? quid viridius? Non te delectet viriditas ipsius, sed time ariditatem ipsius. Audisti *peccatores sicut fœnum*, audi intellige, finem.

[a] Sic potiores MSS. At Lov. *Hi enim perturbatum animum habent, & perdunt sabbatum. Et qui perdit sabbatum, videt se* &c. nec secus Er. nisi quòd habet, *Et perdit sabbatum, qui videt se* &c.

[b] Er. *quemadmodum.* Am. & Lov. *quas.* At MSS. *quem*; subintellige, finem.

[c] Aliquot MSS. *Ibi est* &c.

[d] Plerique MSS. *nondum traxit manum piscator.*

[e] Plures probæ notæ MSS. *Quod autem diu pateris & facis.*

℣. 10 & justos: *Quoniam ecce.* Interim videte peccatores, A
sicut fœnum florent, bene: sed qui sunt qui non
cognoscunt? Stulti & imprudentes. *Cùm exoriun-
tur peccatores sicut fœnum, & prospexerint omnes
qui operantur iniquitatem.* Omnes qui in corde
suo non recta sentiunt de Deo, prospexerunt pec-
catores exorientes sicut fœnum, id est, florentes
ad tempus. Quare illos prospiciunt? *Ut intereant
in sæculum sæculi.* Adtendunt enim florem ipso-
rum temporalem, imitantur illos, & volentes cum
illis florere ad tempus, intereunt in æternum: hoc B
est, *Ut intereant in sæculum sæculi.*

℣. 9. 10. *Tu autem Altissimus in æternum es Domi-
ne.* Exspectans de super ex æternitate tua quando
transeat tempus iniquorum, & veniat tempus ju-
℣. 10. storum. *Quoniam ecce.* Intendite Fratres. Jam &
a [a] ipse qui loquitur: (Loquitur enim ex persona
nostra, loquitur ex persona corporis Christi: Chri-
stus enim loquitur in corpore suo, id est, in Eccle-
sia sua.) jam junxit se æternitati Dei: sicut vobis
Suprà n. 8. paulò antè dicebam, longanimis est Deus & pa- C
tiens, omnia ista quæ videt mala à malis fieri, tole-
rat. Quare? Quia æternus est, & videt quid illis
servet. Vis & tu esse longanimis & patiens? Junge
te æternitati Dei, cum illo exspecta illa quæ infra
te sunt: cùm enim adhæserit cor tuum Altissimo,
infra te erunt omnia mortalia: & dic quod sequi-
tur, *Quoniam ecce inimici tui peribunt.* Qui mo-
dò florent, postea peribunt. Qui sunt inimici Dei?
Fratres, fortè illos solos putatis inimicos Dei qui
blasphemant? Sunt quidem & ipsi, & atroces isti D
qui nec linguâ nec cogitationibus malis parcunt in-
juriis Dei. Et quid faciunt Deo excelso, æterno?
Si pugno in columnam ferias, tu læderis: & putas
quia blasphemiâ Deum percutiens non tu disrum-
peris? nam nihil facis Deo. Sed inimici Dei apertè
blasphematores sunt, & quotidie occulti inveniun-
tur. Cavete tales inimicitias Dei. Quosdam enim
occultos inimicos Dei Scriptura aperit: ut quia non
illos potes nosse corde tuo, noveris illos in Scriptu-
ra Dei, & caveas inveniri cum illis. Apertè dicit Ja- E
Jacobi 4. 4. cobus in Epistola sua, Nescitis quia amicus hujus
mundi, inimicus Dei constituitur? Audisti. Non
vis esse inimicus Dei? Noli esse amicus hujus mun-
di. Nam si amicus fueris hujus mundi, inimicus eris
Deo. Quomodo enim non potest fieri adultera con-
junx, nisi inimica sit viro suo: sic anima adultera
amore rerum sæcularium, non potest nisi inimica
esse Deo. Timet, sed non amat: pœnam timet, non
justitiâ delectatur. Ergo inimici Dei omnes amato-
res mundi, omnes inquisitores nugarum, omnes F
consultores sortilegorum, mathematicorum, py-
b thonum. [b] Intrent ecclesias: non intrent ecclesias,
inimici Dei sunt. Ad tempus possunt florere sicut
fœnum: peribunt autem, cùm ille inspicere cœpe-
rit, & judicium suum in omnem carnem adduxerit.
Junge te Scripturæ Dei, & dic illud cum isto Psal-
mo, *Quoniam ecce inimici tui peribunt.* Non ibi in-
veniaris, ubi peribunt. *Et dispergentur omnes qui
operantur iniquitatem.*

11. Quid tu qui laboras modò, si inimici Dei G
peribunt, & dispergentur omnes qui operantur ini-
quitatem? Tu qui inter ista scandala, inter iniqui-
tates humanas gemis, qui tribularis in carne, sed
gaudes in corde, quid tu? quæ tibi spes, ô corpus
Christi? O Christe, qui in cælis sedes ad dexteram
Patris, sed pedibus tuis & membris tuis laboras in
terra, & dicis, Saule, Saule, quid me persequeris? *Act. 9. 4.*
tu quam spem habebis, si inimici Dei peribunt, &
dispergentur omnes qui operantur iniquitatem?
quid tibi erit? *Et exaltabitur sicut unicornis cornu* ℣. 11.
meum. Quare dixit, *sicut unicornis?* Aliquando
unicornis significat superbiam, aliquando unicor-
nis exaltationem unitatis significat: quia unitas
exaltatur, omnes hæreses cum inimicis Dei peri-
bunt. *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.*
Et quando erit? *Et senectus mea in misericordia pin-
gui.* Quid dixit, *senectus mea?* Novissima mea.
Quomodo in ætatibus nostris novissima senectus
est: sic totum hoc quod modò patitur corpus Chri-
sti in laboribus, in ærumnis, in vigiliis, in fame, in
siti, in scandalis, in iniquitatibus, in pressuris, ju-
ventus ipsius est: senectus ipsius, id est, novissima
ipsius in lætitia erunt. Et intendat Caritas Vestra,
quia dixit senectutem, ne putetis & mortem: ho-
mo enim in carne ideo senescit, ut moriatur. Sene-
cta Ecclesiæ candida erit rectè factis, morte autem
non corrumpetur. Quod est caput senis, hoc erunt
opera nostra. Videtis quemadmodum canescat ca-
put, & inalbescat, quantumcumque senectus acce-
dit. Qui bene senescit ordine suo, quæris illi ali-
quando in capite capillum nigrum, & non invenis:
sic cùm fuerit vita nostra talis, ut quæratur nigri-
tudo peccatorum, & non inveniatur, senecta ista
juvenilis est, senecta ista viridis est, semper vire-
bit. Audistis de fœno peccatorum, audite de se-
necta justorum. *Senectus mea in misericordia pin-
gui.*

12. *Et respexit oculus meus* [c] *in inimicis meis.* ℣. 12.
Quos dicit inimicos suos? Omnes qui operantur c
iniquitatem. Noli adtendere quia amicus tuus est
iniquus: incurrat negotium, & ibi illum probas. In-
cipis venire contra iniquitatem ipsius, & ibi vide-
bis, quia quando tibi blandiebatur, inimicus erat;
sed nondum pulsaveras, non ut institueretur in cor-
de quod non erat, sed ut erumperet quod erat. *Et
respexit oculus meus in inimicis meis: & in eis qui
insurgunt in me malignantibus, audiet auris mea.*
Quando? In senecta. Quid est, in senecta? In no-
vissimo. Et quid audiet auris nostra? Stantes ad
dexteram audiemus quod dicetur eis qui sunt ad
sinistram, Ite in ignem æternum, qui paratus est *Matth. 25. 41.*
diabolo & angelis ejus. Ab isto auditu malo justus
non timebit. Scitis quia dictum est in quodam Psal-
mo, In memoria æterna erit justus, ab auditu ma- *Psal. 111. 7.*
lo non timebit. Quo auditu malo? Ite in ignem
æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. *Et
in eis qui insurgunt in me malignantibus, audiet au-
ris mea.*

13. Transit fœnum, transit flos peccatorum: ℣. 13.
quid de justis? *Justus ut palma florebit.* Illi exo-
riuntur sicut fœnum: *justus ut palma florebit.* In
palma altitudinem significavit. Fortè & hoc signi-
ficavit in palma, quia in novissimis suis pulcra est,
ut initium ejus à terra ducas, finem ipsius in cacu-
mine, ubi habet totam pulcritudinem: aspera ra-
dix videtur in terra, pulcra coma sub cælo est. Erit
ergo & tua pulcritudo in fine. Radix tua fixa sit: d
sed sursumversùs [d] habemus radicem nostram. Ra-
dix enim nostra Christus est, qui adscendit in cæ-

[a] Sic MSS. præter alterum è Corbeiensibus, qui habet, *& ipsum qui.* At editi, *& ipse loquitur:* omisso *qui.*
[b] Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *Intrant.*

[c] Sic meliores MSS. juxta LXX. At editi, *oculus meus inimicos meos.*
[d] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *habeamus.*

lum. Humiliatus exaltabitur. *Velut cedrus in Libano, multiplicabitur.* Videte quas arbores dixit: *Iustus ut palma florebit; velut cedrus in Libano, multiplicabitur.* Numquid cùm sol exierit, arescit palma? numquid arescit cedrus? Cùm autem sol candens aliquando fuerit, arescit fœnum. Veniet ergo judicium, ut arescant peccatores, & virescant fideles. *Velut cedrus in Libano, multiplicabitur.*

ỹ.14. 14. *Plantati in domo Domini, in atriis domûs*
ỹ.15. *Dei nostri florebunt.* * *Adhuc multiplicabuntur in se-*
ỹ.16. *necta uberi: & tranquilli erunt,* * *ut annuntient.*
Hoc est sabbatum, quod vobis paulò antè commendavi, unde habet titulum Psalmus. *Tranquilli erunt, ut annuntient.* Quare tranquilli annuntiant? Non illos movet fœnum peccatorum. Cedrus & palma nec in tempestatibus curvantur. Ergo tranquilli sint, ut annuntient: & verè, quia modò annuntiandum est & subsannantibus hominibus. O miseri homines amatores mundi, annuntiant vobis qui plantati sunt in domo Domini: qui confitentur Domino in cantico & cithara, in verbo & opere, annuntiant vobis, & dicunt vobis, Nolite seduci felicitate iniquorum; nolite adtendere florem fœni; nolite adtendere ad tempus beatos, in æternum miseros. Nec ista beatitudo quæ modò foris videtur, vera est; nec in corde beati sunt, quia torquentur malâ conscientiâ. Tu autem tranquillus esto, sperans de promissis Domini Dei tui. Quid enim annuntiabis in tranquillitate? *Quoniam rectus Dominus Deus, & non est iniquitas in eo.* Adtendite Fratres, si plantati estis in domo Domini, si vultis florere sicut palma, & multiplicari sicut cedrus Libani, & non arescere sicut fœnum sole candente: sicut hi qui videntur florere sole absente. Si ergò non vultis esse fœnum, sed palma & cedrus, [a] quid annuntiabitis? *Quoniam rectus Dominus Deus, & non est iniquitas in illo.* Quomodo non est iniquitas? Tanta mala facit, sanus est, filios habet, plenam domum, abundat gloriâ, exaltatur honoribus, de inimicis vindicatur, & omnia mala committit: alius innocens [b] sui negotii, non rapiens aliena, non contra quemquam faciens, laborat in vinculis, in carceribus, in inopiâ æstuat & suspirat. Quomodo *non est iniquitas in eo?* Esto tranquillus, & intelliges. Nam perturbaris, & in cubiculo tuo obscuras tibi lucem. Radiare tibi vult æternus Deus, noli tibi facere nubilum de perturbatione. Esto tranquillus in te, & vide quid tibi dicam. Quia Deus æternus est, quia modò parcit malis, adducens illos ad pænitentiam; flagellat bonos, erudiens illos ad regnum cælorum; *non est iniquitas in eo:* noli timere. Ecce ego flagellatus sum tantum, manifestum est, confiteor, peccavi: non enim dico me justum. Hoc enim dicunt plerique. Quando est fortè quisquam in aliqua miseria, in doloribus, intras consolari illum: & ille, Peccavi, fateor, sunt peccata mea, agnosco illa, sed numquid tanta peccavi, quanta ille? Ego novi quanta fecit ille, ego novi quanta commisit: peccata mea sunt, fateor illa Deo, sed minora sunt quàm illius; & ecce ille nihil mali patitur. Noli turbari, tranquillus esto, ut scias *quoniam rectus Dominus, & non est iniquitas in eo.* Quid, si te propterea flagellat modò, quia non tibi servat ignem sempiternum? Quid si illum propterea dimittit modò, quia auditurus est, Ite in ignem æternum? Sed quando? Cùm tu positus fueris ad dexteram, tunc dicetur positis ad sinistram, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Non te ergo ista moveant: tranquillus esto, sabbatiza, & annuntia, *Quoniam rectus Dominus Deus, & non est iniquitas in eo.*

Matth. 25. 41.

IN PSALMUM XCII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. PSALMI hujus titulum, cùm pronuntiaretur, audivimus: & quid sibi velit, de Scriptura Dei, hoc est, ex libro Genesis, non est difficile cognoscere. In titulo enim tamquam admonemur in limine, quid intus quæramus. Inscriptus ergo est ita: *Laus cantici* [c] *ipsi David, in diem ante sabbatum, quando fundata est terra.* Recordantes ergo per omnes dies quid fecerit Deus, quando creavit & ordinavit universa à primo die usque ad sextum diem: (septimum enim sanctificavit, quia in illo requievit post omnia opera, quæ fecit bona valde:) & invenimus eum sexto die fecisse, (qui dies hîc commemoratur, quia dicit, *ante sabbatum,*) omnia animalia in terra. Deinde ipso die fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam. Non autem sine caussa illi dies sic sunt ordinati, nisi quia & sæcula sic cursura erant antequam requiescamus in Deo. Tunc autem requiescimus, si facimus opera bona. Ad hoc exemplum scriptum est de Deo, Requievit Deus septimo die, cùm fecisset omnia opera bona valde. Non enim fatigatus est, ut requiesceret, aut modò non operatur: cùm apertè Dominus Christus dicat, Pater meus usque nunc operatur. Dicit illud enim Judæis, qui carnaliter sentiebant de Deo, nec intelligebant quia Deus cum quiete operatur, & semper operatur, & semper quietus est. Ergo & nos, quos in se voluit Deus tunc figurare, post omnia opera bona habebimus requiem. Et quidem opera bona nostra, Fratres, quæ hîc operamur in sæculo ante requiem, quasi cum labore sunt: & requies illa in spe est, nondum tenetur in re; & nisi esset in spe, deficeremus in labore: sed transeunt opera laboriosa & bona. Quid enim tam bonum, quàm porrigere panem esurienti? Et quod audiebamus modò, cùm Evangelium legeretur, quid tam bonum, quàm id quod admonebat generaliter, Omnis qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, pascat esurientem? Nudum vestire, bonum opus est: numquid semper erit hoc opus bonum? Habet aliquantulum laborem, sed habet solatium in spe futuræ quietis. Quantum autem laborem habet quòd vestis nudum? Bonum opus non multùm laborat: malum opus habet laborem. Qui enim vestit nudum, si habet unde faciat, non laborat: si non habet unde faciat, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Qui autem vult spoliare vestitum, quantum laboret, quis numerat? Et tamen & ista transitura sunt, cùm venerimus ad illam requiem, ubi nemo esurit qui pascatur, nemo nudus est qui vestiatur. Ideo quia & ista transitura sunt opera bona, & sextus iste dies, quando perficiuntur opera bona valde, habet vesperam. In sabbato autem non invenimus esse vesperam, quia requies nostra non habebit fi-

Gen. 2. 2.
Iohan. 5. 17.
Luca 3. 11.
Luca 2. 14.

[a] Aliquot MSS. *& cedrus qui annuntietis.* Regius liber, *& cedrus, videte quid annuntietis.*

[b] Probæ notæ MSS. *innocens negotii;* omisso, *sui.*

[c] Sic MSS. Editi verò, *ipsius.*

A in magna altitudine & fulgore tectorum. Audi quid sibi paret Deus: Super quem requiescet Spiritus meus? Super humilem & quietum, & trementem verba mea. Ecce humilis es & quietus, & in te habitat Deus. Altus est Deus, non in te habitat, si altus esse volueris. Certè altus vis esse, ut habitet in te: humilis esto & tremens verba ejus, & ibi habitat. Non timet trementem domum, quia ipse illam firmat. *Parata est sedes tua Deus ex illo. Ex illo*, id est, *ex tunc*: id est, quasi quoddam tempus significat. *Ex tunc*, ex quo? Fortè ex die
B ante sabbatum. *Ex illo*, quia titulus Psalmi præscribit nobis ex quo. Sexto enim die, id est, tempore hujus mundi sexto, venit Dominus in carne. Ex illo ergo, planè ex illo secundùm hominem, ex illo ex utero. Quid enim dicit alius Psalmus? In
Psal. 109. 3. splendore sanctorum ex utero. In splendore sanctorum, id est, ut illuminentur sancti, ut videant Deum in carne; & purgetur cor, unde videatur in divinitate. In splendore sanctorum ex utero. Sed
C quid ibi sequitur? Ne fortè ex utero inde incipere
Ibidem. putares esse Christum: Ante luciferum genui te. Cùm dixisset, In splendore sanctorum ex utero: subjecit statim, ne putares Christum à tempore esse cœpisse, ex quo natus est, sicut cœpit Adam, sicut Abraham, sicut David, Ante luciferum genui te: ante [a] omne quod illuminatur. Per luciferum enim, aut stellas omnes significat, & per stel-
Gen. 1. 14. las tempora, quia fecit Deus stellas in signa temporum, ut ante tempora invenias natum esse Chri-
D stum: & utique qui natus est ante tempora, non potest videri natus ex tempore; quia & tempora
Johan. 1. 3. creatura Dei sunt. Et utique si omnia per ipsum facta sunt, & tempora per ipsum facta sunt. Aut certè ante omnem spiritum, qui illuminatur, de Sapientia dixit; Ante luciferum genui te. Intendat Caritas Vestra. Quomodo ergo cùm dixisset, Ex utero, veluti præcavens fidei nostræ, ne inde putaremus cœpisse Christum ex quo ex utero virginis natus est, subjecit statim, Ante luciferum
E genui te: sic & hîc cùm dixisset, *Ex illo*, id est, ex quodam tempore, ex die ante sabbatum, ex illa sexta ætate mundi, quando venit Dominus Christus, & in carne natus est, [b] quia dignatus est, homo factus propter nos, Deus non solùm ante Abraham, sed ante cælum & terram, qui dixit,
Johan. 8. 58. Ante Abraham ego sum: non solùm ante Abraham, sed ante Adam; non solùm ante Adam, sed ante omnes Angelos, ante cælum & terram, quia
Johan. 1. 3. omnia per ipsum facta sunt: subjecit, ne tu inten-
F dens diem nativitatis Domini ex quo natus est, putares ex illo esse cœpisse, *Parata est sedes tua, Deus.* Sed quis Deus? *A sæculo*: ab æterno dixit ἀπὸ αἰῶνος: sic habet Græcus. αἰὼν aliquando sæculum ponitur, aliquando æternum ponitur. Ergo ô tu qui ex illo videris natus, ex æterno es. Non autem nativitas humana cogitetur, sed cogitetur æternitas divina. Ergo cœpit, ex quo natus est, crevit: audistis Evangelium. Elegit discipulos, implevit illos, cœperunt prædicare discipuli. Fortè
G hoc est quod consequenter dicit.

℣. 3. 7. *Elevaverunt flumina voces suas.* Quæ sunt ista flumina, quæ elevaverunt voces suas? Non audivimus: neque quando natus est Dominus, audivi-

A mus locuta flumina, neque quando baptizatus est, neque quando passus est, non audivimus flumina locuta. Legite Evangelium, non invenitis quia locuta sunt flumina. Parum est quia locuta sunt, *elevaverunt voces suas*: non solùm locuta sunt, sed fortiter, magnè, excelsè. Quæ sunt ista flumina, quæ locuta sunt? Diximus quòd in Evangelio non legimus, tamen ibi quæramus. Nam si ibi non invenimus, ubi inveniemus? Ego vobis fingere potero: & subitò ero non certus [c] dispensator, sed ineptus
B fabulator. In Evangelio quæramus, simul quæramus, quæ sunt flumina quæ elevaverunt voces suas. Stabat Jesus & clamabat, dictum est in Evangelio. Johan. 7. 37. Quid clamabat? Ecce jam ipsum caput fluminum clamat, ipse fons vitæ unde sunt flumina cursura, levavit prior vocem suam. Et quid stabat Jesus & clamabat? Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, Ibidem 38. flumina aquæ vivæ de ventre ejus fluent. Evangelista sequitur statim: Hoc autem dicebat de Spiritu, Ibidem 39. « quem accepturi erant hi, qui in eum erant credituri.
C « Spiritus autem nondum erat datus, quia Jesus « nondum erat glorificatus. Cùm autem glorificatus esset Jesus in resurrectione & adscensione in cælos, sicut nostis Fratres, impletis ibi decem diebus propter quoddam sacramentum, misit Spiritum suum Act. 2. 4. sanctum, implevit discipulos. Ipse Spiritus magnum flumen, unde impleta sunt multa flumina. De ipso flumine dicit Psalmus alio loco, Fluminis impetus Psal. 45. 5. lætificat civitatem Dei. Ergo facta sunt flumina currentia de ventre discipulorum, cùm acceperunt
D Spiritum-sanctum: ipsa flumina accepto Spiritu-sancto. [d] Unde flumina elevaverunt voces suas? quare elevaverunt? Quia primò timuerunt. Petrus nondum fuit flumen, quando interrogatione ancil- Matth. 26. 70. &c. læ ter Christum negavit: Nescio hominem. [e] Hîc timens mentitur: nondum elevat vocem, nondum est flumen. Ubi autem impleti sunt Spiritu-sancto, accersierunt eos Judæi, & præceperunt eis ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu. Petrus autem & Johannes dixerunt ad eos, Si ju- Act. 4. 19. & 18.
E « stum est coram Deo, ut vobis obediamus magis « quàm Deo, judicate: non enim possumus quæ vidi- « mus & audivimus, non loqui. *Elevaverunt* ergo *flumina vocem suam*, * *à vocibus aquarum multarum.* ℣. 4. Ad ipsam elevationem vocis pertinet quod ibi scriptum est, Stetit autem Petrus cum undecim, Act. 2. 14. & elevata voce dixit ad eos, Viri Judæi: & cetera quibus annuntiat Jesum sine timore cum magna fiducia. *Elevaverunt* enim *flumina vocem suam, à vocibus aquarum multarum.* Nam & cùm dimissi essent
F Apostoli de concilio Judæorum, venerunt ad suos, Act. 4. 23. &c. & indicaverunt quanta eis sacerdotes & seniores dixerunt. At illi audientes levaverunt vocem unani- « mes omnes ad Dominum, & dixerunt, Domine, « tu es qui fecisti cælum & terram, & mare, & om- « nia quæ in eis sunt: & cetera quæ dicere potuerunt flumina elevantia vocem suam. *Mirabiles suspensuræ maris.* Cùm enim illi elevassent voces suas discipuli, crediderunt multi, & acceperunt multi Spiritum-sanctum, & cœperunt multa flumina clama-
G re de paucis. Ideo sequitur, *A vocibus aquarum multarum mirabiles suspensuræ maris*: id est, hujus sæculi. Cùm cœpisset Christus tantis vocibus prædicari, cœpit irasci mare, cœperunt crebresce-

[a] Regius MS. *ante omnia quæ illuminant.*
[b] Sic meliores MSS. At Er. & Lov. *Et quia dignatus est homo fieri propter nos Deus, non solùm &c.*
[c] Quatuor MSS. *disputator.*

[d] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *Ipsa flumina accepto Spiritu-sancto, unde elevaverunt &c.*
[e] Quidam MSS. *Nescio hominem hunc. Timens &c.* Et nonnulli, *Hoc timens mentitur.*

re persecutiones. Cùm *elevassent* ergo *flumina vocem suam, à vocibus aquarum multarum mirabiles suspensuræ maris.* Suspensuræ, exaltationes sunt; quia quando irascitur mare, suspenduntur fluctus. Suspendantur fluctus quantum volunt, fremat mare quantum vult; *mirabiles* quidem *suspensuræ maris*, mirabiles minæ, mirabiles persecutiones, sed vide quid sequitur: *Mirabilis in excelsis Dominus.* Compescat se ergo mare, & aliquando tranquilletur, detur pax Christianis. Turbabatur mare, fluctuabat navicula. Navicula Ecclesia est, mare sæculum est. Venit Dominus, ambulavit super mare, & pressit fluctus. Quomodo ambulavit Dominus super mare? Super capita istorum fluctuum magnorum spumantium. Potestates, & reges crediderunt, subjugati sunt Christo. Ergo non terreamur, quia *mirabiles suspensuræ maris: Mirabilis in excelsis Dominus.*

[Matth. 14.]

℣. 5. 8. *Testimonia tua credita facta sunt nimis.* Magis [a] quàm mirabiles erant suspensuræ maris, & mirabilis in excelsis Dominus. *Testimonia tua credita facta sunt nimis. Testimonia tua*, quia dixerat illud antè: Hæc dico vobis, ut in me pacem habeatis, in mundo autem pressuram. Ergo quia mundus pressuram vobis facturus est, dico vobis. Cœperunt pati, & confirmarunt in se quod illis prædixerat Dominus, & magis fortes sunt facti. Cùm enim videbant impleri in se passiones, sperabant compleri in se & coronas. Et ideo mirabiles suspensuræ maris, mirabilis in excelsis Dominus. Ut in me, inquit, pacem habeatis, in mundo autem pressuram. Ergo quid facimus? Sævit mare, extolluntur fluctus & rabidi fremunt, pressuras patimur: nonne fortè deficimus? Absit. Mirabilis in excelsis Dominus. Adeo & ibi cùm diceret, Ut in me pacem habeatis, in mundo autem pressuram: quasi dicerent, Putas non premet nos mundus, & exstinguet nos? statim subjecit, Sed gaudete, quia ego vici sæculum. Si ergo ait, Ego vici sæculum, adhærete illi, qui vicit sæculum, qui vicit mare. Gaudete ad eum, [b] quia mirabilis est in excelsis Dominus, & *testimonia tua credita facta sunt nimis.* Et quid factum est de his omnibus? *Domum tuam decet sanctificatio, Domine.* Domum tuam, totam domum tuam. Non hîc, aut hîc, aut ibi; sed domum tuam totam, per totum orbem terrarum. Quare per totum orbem terrarum? Quia correxit orbem terræ, qui non commovebitur. Domus Domini fortis erit, per totum orbem terrarum erit. Multi cadent, sed domus illa stat: multi turbabuntur, sed domus illa non movebitur. *Domum tuam decet sanctificatio, Domine* Numquid parvo tempore? Absit. *In longitudinem dierum.*

[Joan. 16.] [Ibidem.] [Psal. 95. 10.]

IN PSALMUM XCIII. * ENARRATIO.

[* Sermo in ... dic... habi... ro... ...ante Episcoporum ... ...ctu, si... ex fine intelligi...tur.]

1. SICUT intentissimè audivimus, cùm Psalmus iste legeretur: ita intentè audiamus, cùm revelat Dominus, quæ hîc dignatus est opacare mysteria. Ad hoc enim clauduntur quædam sacramenta Scripturarum, non ut denegentur, sed ut pulsantibus aperiantur. Si ergo affectu pio & sincera cordis caritate pulsetis, ille aperiet qui videt unde pulsetis. Notum est omnibus nobis, (atque utinam de numero eorum non simus,) multos murmurare adversùs Dei patientiam; & dolere iniquos homines & impios vel vivere in hac terra, vel etiam plurimùm posse; & quod est amplius, plerumque plurimùm posse malos adversùs bonos, & sæpe malos premere bonos; malos exsultare, bonos laborare; malos superbire, bonos humiliari. Adtendentes talia in genere humano, (abundant enim,) pervertuntur impatientes & infirmi animi, quasi frustra sint boni; quia Deus avertit vel avertere videtur oculos suos à bonis operibus piorum & fidelium, & augere malos in his quæ diligunt. Putantes ergo infirmi frustra se bene vivere, aut invitantur ad imitandam malitiam eorum, quos quasi florere conspiciunt: aut si per infirmitatem vel personæ suæ vel animi, timent malè facere, ne aliquid illis secundùm leges sæculi mali accidat, non quia justitiam diligunt, sed ut dicam apertiùs, timentes damnari inter homines ab hominibus, abstinent se quidem à factis malis, sed non se abstinent à cogitationibus malis. Et inter cogitationes eorum iniquas præcipuè caput iniquitatis illa tenet impietas, qua videtur eis Deus negligere & non curare res humanas; & aut æqualiter habere bonos & malos; aut etiam, quod est perniciosius cogitare, insectari bonos & malis favere. Qui talia cogitat, etsi nihil mali alicui faciat, facit plurimum sibi, & in seipsum impius est; & iniquitate sua non lædit Deum, sed interficit se. Neque nocent hominibus, quia timidi sunt qui talia cogitant; sed tamen homicidia eorum, adulteria eorum, fraudes & rapinas eorum videt Deus, & punit in cogitationibus eorum. Quid enim velint, ille adtendit, cujus oculos non repellitur carne, ut non videat voluntatem. Tales si occasiones inveniant, non mali fiunt, sed manifestantur: non ut sentias quod natum sit manifestum, sed ut intelligas quod latebat inclusum. Paucis his annis, & propè hesterno die viderunt hæc homines, & probaverunt etiam qui tardè intelligunt. Erat enim hîc una domus potentissima ad tempus, de qua flagellum fecerat Deus generi humano, & castigatum est inde genus humanum; si cognoscat flagellum patris, & timeat sententiam judicis. Cùm ergo esset hîc eadem domus magna, multi sub illa gemebant, murmurabant, reprehendebant, detestabantur, blasphemabant. Quomodo se artant homines, & dantur divino illo judicio multi in concupiscentias cordis sui? Subitò [c] fiebant ipsius domûs illi qui murmurabant de ipsa domo; & ab eis talia homines patiebantur, qualia se pati ipsi à talibus paulò antè querebantur. Bonus ergo ille est, qui & quando potest malè facere, non facit: de quo scriptum est, Qui potuit transgredi & non est transgressus, & facere mala & non fecit: quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Loquebatur Scriptura de potentibus innocentibus. Et lupus enim tantum vult nocere, quantum leo. Dissimiliter nocent, sed non dissimiliter cupiunt. Leo enim non solùm contemnit canem latrantem; sed etiam fugat, & venit ad ovile, & obmutescentibus canibus rapit quod potest: lupus non audet inter latratus canum. Numquid propterea quia non potuit auferre à canibus territus, innocentior remeavit? Docet ergo Deus innocentiam, ut quisque innocens sit non timore pœnæ, sed amore justitiæ. Tunc enim liber est innocens, & verus est innocens. Qui autem timore innocens fit,

[Matth. 7. 7.] [Rom. 1. 24.] [Eccli. 31. 10.]

[a] Aliquot MSS. *quia.*
[b] Nonnulli, *qui.*

[c] Sic probæ notæ MSS. At editi, *Subitò evertebant ipsam domum.*

non est innocens, quamvis non noceat cui vult nocere. Non enim nocet alteri per factum malum, sed sibi plurimùm per cupiditatem malam. Nam quomodo sibi noceat, audi Scripturam: Qui autem amat iniquitatem, odit animam suam. *Psal. 10. 6.* Et re vera multùm errant homines, qui putant injustitiam suam aliis nocere, & sibi non nocere. Ad alios procedit iniquitas cujuslibet, ut corpori noceat, ut rem familiarem lædat, ut villam invadat, ut mancipium abducat, ut aurum auferat, aut argentum, vel si quid aliud possidet. Ad hoc profertur ad alterum illa iniquitas. Ergo iniquitas tua alieno corpori nocet, tuo animo non nocet?

2. Contra istam simplicem veracemque doctrinam, qua insinuatur hominibus bonis, ut ipsam justitiam diligant, & ex ea placere Deo velint, ab [a] illo intelligant luce quadam intelligibili perfundi animam suam, ut faciant justa opera, & illam lucem sapientiæ omnibus quæ in sæculo diliguntur præponant: contra istam doctrinam talia murmura sunt hominum; & si non procedunt in voce, roduntur in corde. Quid ergo dicunt? Verè placiturus sum Deo per justitiam? aut justi illi placent, sub cujus imperio mali florent? Tanta mala committunt, & nihil illis evenit mali. Aut si fortè evenit aliquid mali: quid tibi dicunt illi, cùm eis cœperis dicere, Ecce quanta fecit mala, quomodo illi redditum est, qualem exitum habuit? Incipiunt illi cogitare justos quibus mala evenerunt, & opponunt nobis, & dicunt, Si illi propterea mali aliquid accidit, quia iniquus fuit; illi quare accidit, qui tam justè vixit? Qui eleemosynas tantas fecit, qui tam multa bona operatus est in Ecclesia, quare talem sortem invenit? quare talem exitum habuit, qualem ille homo qui multa iniqua commisit? Ad hoc autem ista dicunt, ut ostendant se propterea non facere malè, quia non possunt, aut quia non audent. Nam quid velit cor, lingua testatur. Et quidem etiamsi lingua obmutesceret, & ipsa timore compressa, Deus videret intus quid cogitaret homo, etiamsi alium hominem lateret. Tacitas ergo cogitationes hominum tales, aut etiam erumpentes in verba vel facta, curat iste Psalmus, si curari velint. Intendant ergo, & curentur. Atque utinam in hac multitudine tota, quæ nunc est inter istos parietes, & audit per nos verbum Domini, nulla sint talia vulnera quæ curentur: utinam nulla sint. Non tamen rem superfluam facimus dicere, si nulla ibi sunt vulnera. Instruantur corda ad sanandos alios, cùm audire talia cœperint. Credo enim quia unusquisque Christianus, cùm audierit aliquem talia dicentem, si bonus fidelis est, & bene credit Deo, & spes ejus est in futuro sæculo, non in hac terra, non in hac vita est, & non frustra audit ut sursum cor habeat; irridet & dolet talia murmurantes, & dicit sibi, Deus novit quid agat, nos non possumus nosse consilium ipsius, quare parcit malis ad tempus, vel quare laborant boni ad tempus: sufficit mihi tamen hoc scire, quia & ad tempus laborat bonus, & ad tempus floret malus. Qui ergo talis est, securus est, & patienter fert omnes felicitates malorum, & labores bonorum patienter fert, tolerat, donec finiatur hoc sæculum, donec transeat iniquitas. Jam talis beatus est, & erudivit eum Deus de lege sua, & mitigavit eum à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea. Qui verò nondum est talis, audiat per nos quod Domino placet. Plura autem ipse dicat in corde, qui meliùs videt vulnus quod curet.

3. Psalmus hunc titulum habet, id est, hanc inscriptionem, *Psalmus ipsi David, quartâ*, [b] *sabbatorum.* Docturus est Psalmus iste patientiam in laboribus justorum: contra iniquorum felicitates patientiam docet, patientiam ædificat. Hoc habet totus à capite usque in finem. Quare ergo talem habet titulum, *in quarta sabbati?* Una sabbati, dies Dominicus est: secunda sabbati, secunda feria, quem sæculares diem Lunæ vocant: tertia sabbati, tertia feria, quem diem illi Martis vocant. Quarta ergo sabbatorum, quarta feria, qui Mercurii dies dicitur à Paganis, & à multis Christianis: sed nollemus; atque utinam corrigant, & non dicant sic. Habent enim linguam suam, qua utantur. Non enim & in omnibus gentibus ista dicuntur. Multæ gentes aliæ atque aliæ aliter atque aliter vocant. Meliùs ergo de ore Christiano ritus loquendi Ecclesiasticus procedit. Tamen si quem fortè consuetudo traxerit, ut illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorum nominibus appellata sunt sidera, homines fuisse, nec ex eo esse cœpisse ista sidera in cælo, ex quo illi cœperunt. Et antè ibi fuerunt: sed per beneficia quædam mortalium mortalia, illi homines pro tempore suo, quia plurimùm potuerunt & eminuerunt in hoc sæculo, cùm cari essent hominibus, non propter vitam æternam, sed propter commodum temporale, deferebantur eis divini honores. Veteres enim [c] sæculi decepti, & decipere volentes, in eorum adulationem qui sibi aliquid secundùm amorem sæculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes quòd illius esset illud sidus, & illud illius: homines autem qui antea non adspexerant, ut viderent quia ibi erant & illa sidera antequam nascerentur, decepti crediderunt; & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmavit, Christus evertit. Nos ergo secundùm quod loquimur, quarta sabbatorum, quartus dies intelligitur à die Dominico. Attendat itaque Caritas Vestra, quid sibi velit iste titulus. Hîc grande mysterium, & re vera occultum. Nam pleraque ipsius Psalmi manifestè sonant, & manifestè movent, & citò intelliguntur: hic autem titulus, quod fatendum est, habet non parum obscuritatis: sed aderit Dominus, serenabit nubilum, & videbitis Psalmum, & ex fronte Psalmi cognoscetis eum. In fronte enim habet Psalmus iste, *Psalmus ipsi David, quartâ sabbatorum.* In limine est titulus, in postibus fixus est. Volunt homines titulum cognoscere, & sic domum intrare. Recolamus ergo Scripturam sanctam in Genesi, primo die quid sit factum; invenimus lucem: *Gen. 1. 3.* secundo die quid sit factum; invenimus firmamentum, quod appellavit Deus cælum: tertio die quid sit factum; invenimus speciem terræ & maris, & segregationem, ut omnis congregatio aquarum vocaretur mare, & arida vocaretur terra. Quarto die, luminaria fecit Deus in cælo, solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis. *Psal. 135. 8.* Hoc quarto die fecit. Quid sibi ergo vult quòd de quarto die accepit Psalmus titulum? In quo Psalmo docetur patientia adversùs felicitates malorum, & labores bonorum. Habes Paulum

[a] Ita MSS. *ab illa.*
[b] Sic MSS. At editi hîc *sabbati:* deinceps verò conveniunt cum MSS.

[c] Sic Am. & MSS. paucis exceptis qui habent, *à sæculo decepti.* At Er. & Lov. *Veteres enim vates decepti.*

apostolum

apostolum dicentem sanctis fidelibus roboratis in Christo, Omnia facite sine murmuratione & disceptatione, ut sitis irreprehensibiles, & [a] sinceres, immaculati filii Dei in medio nationis tortuosæ & perversæ, in quibus apparetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ habentes. Similitudo de luminaribus data est ad sanctos, ut sine murmuratione sint in natione tortuosa & perversa.

4. Sed ne quisquam propterea putet colenda esse & adoranda luminaria cæli, quia inde aliqua similitudo ducta est ad significationem sanctorum; priùs hoc explicemus in nomine Christi, quàm non sit consequens, ut propterea tibi videatur adorandus sol, aut luna, aut stellæ, aut cælum, quia aliqua de illis similitudo ducta est, qua significarentur sancti; quia multa sunt, de quibus ducta est similitudo ad significandos sanctos, quæ non adorantur. Si enim quidquid est unde similitudo ducitur ad sanctos, adorandum tibi putas; adora montes & colles, quia dictum est, Montes exsultaverunt velut arietes, & colles velut agni ovium. Tu de sanctis dicis, ego de ipso Christo dico. Adora leonem, quia dictum est, Vicit leo de tribu Juda. Adora petram, quia dictum est, Petra autem erat Christus. Si autem non adoras in Christo ista terrena, quamvis de illis similitudo quædam data est; ad significandos sanctos de quacumque creatura ducta fuerit similitudo, tu intellige similitudinem creaturæ, & adora artificem creaturæ. Dictus est sol Dominus noster Jesus Christus: numquid iste sol quem & minutissima animalia nobiscum vident? Sed de quo dictum est, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Nam lux ista non hominem solùm illuminat, sed & jumenta & pecora & omnia animalia. Quod autem illuminat omnem hominem, in corde illuminat, ubi intellectum solùm habet.

5. Intelligat ergo Caritas Vestra, quibus dixit Apostolus, In natione tortuosa & perversa, id est, inter iniquos, in quibus apparetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ habentes: quodam modo admonuit nos & istum Psalmum intelligere, & prænoscere titulum ipsius. Tales enim sancti in quibus est verbum vitæ, de conversatione quam habent in cælo, despiciunt omnia iniqua quæ fiunt in terra: & quomodo luminaria in cælo per diem & per noctem procedunt, peragunt itinera sua, cursus suos certos habent; & committuntur tanta mala, nec deviant de super stellæ fixæ in cælo, agentes per tractus cælestes quæ illis præstituit & constituit Creator ipsarum: sic debent sancti, sed si in cælo figantur corda eorum, si non frustra audiant & respondeant sursum se habere cor, si imitentur eum qui ait, Nostra autem conversatio in cælis est. Quia ergo sunt in supernis, & de supernis cogitant, sicut dictum est, Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum: de ipsis cogitationibus supernorum patientes fiunt; & quidquid in terra committitur, sic non curant, donec peragant itinera sua, quemadmodum non curant luminaria cæli, nisi quomodo exerceant dies & noctes, quamvis tanta mala videant fieri super terram. Sed facile est fortè, ut ferant justi iniquitates malorum, quæ non in ipsos fiunt: sed sicut ferunt quæ in alios fiunt, sic ferant & quæ in ipsos fiunt. Non enim propterea debent ferre & tolerare, quia in alios fiunt: etsi in se fiant, non debent perdere tolerantiam. Nam qui perdiderit tolerantiam, cecidit de cælo: qui autem fixum habet cor in cælo, terra ipsius laborat in terra. Quanta & de ipsis luminaribus fingunt homines, & patienter ferunt? quomodo justi patienter debent ferre omnes etiam de se falsas criminationes. Hoc ipsum quod jam dudum dixi, quia illa stella Mercurii est, & illa stella Saturni est, & illa stella Jovis est, convicia fiunt stellis. Quid, illæ cùm audiunt tanta convicia, numquid moventur, aut non exercent cursus suos? Sic & homo, qui in natione perversa & tortuosa habet verbum Dei, sicut luminare est fulgens in [b] cælo. Quanti qui sibi videntur honorare solem, de illo mentiuntur? Qui dicunt, Christus est sol, mentiuntur de sole: Novit sol Dominum suum esse Christum & Creatorem suum. Et si indignari potest, acerbiùs indignatur contra falsò honorantem, quàm contra contumeliosum. Servo enim bono major contumelia est injuria Domini. Quanta falsa de ipsis luminaribus quidam dicunt? Et ferunt, tolerant, & non moventur. Quare? Quia in cælo sunt. Cælum autem quid est? Nec hoc prætermittamus: quanta mentiuntur homines, quando vident obscurari lunam, & dicunt, Malefici illam deponunt? cùm certis temporibus defectum suum habeat secundùm Dei dispositionem. Non curat tamen ista verba hominum illa quæ in cælo est. Sed quid est, in cælo? In firmamento cæli est. Cujus ergo cor in firmamento libri Dei est, ista non curat.

b Manichæi.

6. Nam cælum, id est, firmamentum, intelligitur per figuram liber Legis. Ideo quodam loco dicitur, Extendit cælum sicut pellem. *Psal. 103. 2.* Si extenditur sicut pellis, tamquam liber est extentus, ut legatur. Transacto autem tempore non legitur. Propterea enim legitur Lex, quia nondum venimus ad illam Sapientiam, quæ implet corda & mentes intuentium: & non opus erit ut aliquid ibi nobis legatur. Quia in eo quod nobis legitur, syllabæ sonant & transeunt: illa lux veritatis non præterit, sed fixa permanens inebriat corda videntium: quomodo dictum est, Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ, & torrente deliciarum tuarum potabis eos, quoniam apud te est, Domine, fons vitæ. Et vide ipsum fontem: In lumine, inquit, tuo videbimus lumen. *Psal. 35. 9. & 10.* Modò ergo lectio necessaria est, quamdiu ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, sicut dicit Apostolus: cùm autem venerit quod perfectum est, auferetur quod ex parte est. *1. Cor. 13. 9.* Non enim [c] in illa civitate Jerusalem, ubi Angeli vivunt, unde nos modò peregrinamur, & peregrinatio nostra gemit; gemit autem, si scimus quia peregrinamur; nam odit valde patriam, qui putat sibi bene esse cùm peregrinatur: numquid in illa civitate ubi sunt Angeli, Evangelium legitur, aut Apostolus? Verbo Dei pascuntur. Quod Verbum Dei, ut sonaret nobis ad tempus, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. *Johan. 1. 14.* Sed tamen ipsa Lex, quæ scripta est, firmamentum nobis est: ibi si sit cor nostrum, non [d] convellitur iniquitatibus hominum. Dictum est ergo, Extendit cælum sicut pellem. *Psal. 103. 2.* Cùm autem transeunt tempora necessitatis librorum, quid dictum est? Cælum plicabitur ut liber. *Isai. 34. 4.* Qui ergo sursum habet cor, ipsum

[a] Sic Am. Er. & nostri omnes MSS. At Lov. *sinceri.*
[b] Sic duo MSS. Alii cum editis, *in sæculo.*
[c] Hîc additum fuit apud Am. *legemus*: & in aliis excusis, *liber necessarius erit, neque legemus*: quod à MSS. abest.
[d] Sic potiores MSS. Alii verò cum Am. & Er. *compellitur.* Lov. *impellitur.*

cor ipsius luminare est. In cælo fulget, nec vincitur tenebris. Infrà enim sunt tenebræ: tenebræ autem iniquitas; non incommutabiles tenebræ. Jam & hesterno die commemoravimus. Sed qui hodie tenebræ sunt, si velint, cras lux erunt. Qui tenebræ huc ingressi sunt, si velint, jam lux esse possunt. Apertè enim Apostolus, ne quis putaret naturales esse iniquitates, quæ mutari non possunt,
Ephes. 5. 8. Fuistis enim, inquit, aliquando tenebræ, nunc » autem lux in Domino, sicut filii lucis ambulate. » Lux, inquit, in Domino: non in vobis. Cor ergo in libro: si cor in libro, cor in firmamento cæli. Si ibi est cor, inde luceat, & non movebitur iniquitatibus subterpositis: non quia ibi est in cælo per carnem, sed quia ibi est per conversationem, se-
Philip. 3. 20. cundùm quod dictum est, Nostra autem conversatio in cælis est. Non potes cogitare illam civitatem, quia nondum vides. Vis cogitare cælum?
Psal. 1. 2. Librum Dei cogita. Audi Psalmum, Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Et ibi beatus dictus
Ibidem 1. est, qui non abiit in consilio impiorum, & in via » peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ » non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas ejus. Vide luminare in cælo: Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Vult patienter ferre omnia? Non descendat de cælo, & in lege ejus meditetur die ac nocte. Ergo in cælo cor ejus: si in cælo cor ejus, omnes iniquitates quæ fiunt in terra ad tempus, omnes felicitates malorum hominum, omnes labores justorum meditanti die ac nocte legem Dei, nulli sunt; & patienter tolerat omnia, & erit beatus eruditus à Deo. Et quomodo in firmamento
℣. 12. & 13. cæli? Quia lex firmamentum est. Beatus vir quem » tu erudieris Domine, & ex lege tua docueris eum: » ut mitiges eum à diebus malignis, donec fodiatur » peccatori fovea. Adtendite ergo luminaria, quomodo procedunt, & occidunt, & redeunt, agunt cursus suos; distinguunt diem & noctem, volvunt annos & tempora; & tanta mala fiunt in terra, illis quietem in cælo habentibus. Quid est ergo quod nos docet Deus? Jam adtendamus Psalmum.

℣. 1. 7. Deus *ultionum Dominus, Deus ultionum fidenter egit.* Tu putas quia non vindicat? Vindicat Deus ultionum. Quid est, *Deus ultionum?* Deus vindictarum. In eo certè murmuras, quia non vindicatur in malos. Noli murmurare, ne inter illos sis in quos vindicatur. Facit ille furtum, & vivit: tu murmuras adversùs Deum, quia non moritur qui tibi furtum fecit. Si jam non facis furtum, vide: si enim jam non facis, vide ne aliquando feceris. Si jam dies es, recole noctem tuam: si jam fixus in cælo es, recole terram tuam. Invenis te furem fortè fuisse aliquando; & aliquem alium fortè stomachatum, quia & tu furtum faciens vixisti, & non es mortuus: quomodo autem tu quando faciebas, ideo vixisti ut postea non faceres; noli quia tu transisti, velle misericordiæ Dei pontem subvertere. Nescis illac multos transituros, quà & tu transisti? Esses modò qui murmurares, si adversùs te audiretur qui prior de te murmuravit? Et tamen & nunc optas vindictam Dei in malos, ut fur moriatur; & murmuras adversùs Deum, quia fur non moritur. Appende in statera æquitatis furem & blasphemum: jam dicis quia fur non es; sed murmurando adversùs Deum, blasphemus es. Ille captat somnum hominis, ut aliquid involet; & tu
A dicis quia dormit Deus, & hominem non videt. Ergo vis ille ut corrigat manum, prior tu linguam corrige: vis ille ut corrigat cor adversùs hominem, tu corrige cor adversùs Deum: ne fortè cùm optas vindictam Dei, si venerit, te priorem inveniat. Nam ille veniet, veniet & judicabit perseverantes in nequitia sua, ingratos prærogationi misericordiæ ipsius, ingratos patientiæ ipsius, thesaurizantes sibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, Rom. 2. 5.
qui reddet unicuique secundùm opera sua: quia
B *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum*, ideo *fidenter egit.* Nulli enim pepercit, quando hîc locutus est: ipse Dominus erat in carnis infirmitate, sed in virtute sermonis. Non accepit personas principum Judæorum. Quanta in illos dicit? &, quomodo dictum est, [a] verè in fiducia: quia scriptum est in Psalmis de illo, Propter miseriam inopum & Psal. 11. 6.
« gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus. Qui sunt pauperes? qui sunt inopes? Qui spem non habent nisi in illo solo, in quo solo spes
C non fallitur. Adtendite Fratres, qui sunt pauperes & inopes. Non omnino pauperes qui nihil habent, videntur dici ab Scriptura, quando laudantur pauperes. Invenis enim pauperem hominem, qui quando patitur aliquam injuriam, non adtendit nisi patronum suum, in cujus fortè domo manet, cujus inquilinus est, cujus colonus est, cujus cliens est; & ideo se indignè pati asserit, quia ad illum pertinet. Cor ipsius in homine, spes ipsius in homine, cinis in cinere. Sunt autem alii qui opulenti
D sunt, & honoribus secundùm tempus humanis fulciuntur; & tamen nec in pecunia sua spem ponunt, nec in fundis suis spem ponunt, nec in familia sua spem ponunt, nec in claritate transitoriæ dignitatis; sed totam spem in illo ponunt, cui non succeditur, qui mori non potest, qui falli & qui fallere non potest: tales etsi multa videntur habere secundùm sæculum, bene ea tamen gubernant ad refectionem indigentium; inter pauperes Domini numerantur. Vident enim periculosè se vivere in hac
E vita, sentiunt se esse peregrinos: sic diversantur in opulentia divitiarum suarum, quomodo viator in stabulo, transiturus, non possessurus. Ergo quid Dominus? Propter miseriam inopum & gemitum « pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus, ponam « in salutari. Salutaris noster, salvator noster est. In illo voluit ponere spem [b] omnium inopum & egentium. Et quid ait? Fiducialiter agam in eo. Ibidem.
Quid est, Fiducialiter agam? Non timebit, non parcet vitiis & concupiscentiis hominum. Verè
F medicus fidelis, medicinali ferro sermonis instructus, secuit omnia vulnera. Ideo qui talis prædictus & prænuntiatus, talis etiam inventus est. Loquebatur in monte, ubi dixit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Ibi Matth. 5. 3.
beati dicti sunt, qui persecutionem patiuntur propter justitiam: in ipso sermone dixit, Quia ipsorum est regnum cælorum. Et ut faceret illos luminaria, Ibidem 10.
id est, patienter tolerantes omnia ista iniqua, quæ transeunt, Beati eritis, inquit, cùm vos persecuti Ibidem 11. & 12.
G fuerint, & dixerint omne malum adversùm vos: « gaudete & exsultate, quia merces vestra magna est « in cælis. Deinde in progressu sermonis cùm docere inciperet, quamvis eum turba circumdaret, dixit talia discipulis suis, quæ ferirent faciem Pharisæorum & Judæorum, qui quasi primatus habebant

[a] Ita Am. & MSS. At Lov. *quomodo dictum est, fidenter egit? Verè in fiducia.*

[b] Sic MSS. At editi, *spem & gemitum omnium inopum. Et quid ait?*

exponendarum Scripturarum omnium, qui sibi A quasi justi videbantur, vel videri se arbitrabantur, & ad quorum primatum plebis obsequium videbatur obtemperare: non pepercit, & dixit, Quando oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: & cetera talia. Tetigit omnes, non timuit aliquem. Et cùm terminasset ipsum sermonem, conclusit de illo scriptura Evangelii sic: Factum est, inquit, cùm consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. B Erat enim docens eos tamquam potestatem habens, non quasi Scribæ eorum & Pharisæi. Quanta ergo ille, de quo dictum est, Erat docens eos tamquam potestatem habens, quanta dixit: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quanta in illos coram in facie? Neminem timuit. Quare? Quia Deus ultionum est. Ideo, non parcebat in verbo, ut essent postea quibus parceret in judicio: quia si nollent accipere verbi medicinam, incursuri erant utique & [a] inventuri judicis sententiam. Quare? C Quia dixit, *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum fidenter egit*: id est, nulli pepercit in verbo. Qui in verbo non pepercit passurus, parcet in sententia judicaturus? Qui neminem timuit in humilitate, timebit quemquam in claritate? Ex eo quod jam fidenter egit, cogita quomodo sit acturus in fine sæculi. Noli ergo murmurare adversùs Deum, qui quasi parcit malis: sed esto bonus cui fortè ad tempus in flagello non parcat, & in fine parcat in judicio. *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum* D *fidenter egit*.

8. Et quia fidenter egit, illi non tulerunt fiduciam ejus. Et quia humilis venerat, & carne mortali indutus erat, & mori venerat; non facere quod peccatores, sed pati quod peccatores; quia propterea venerat, cùm fidenter egisset, & illi ferre non possent fiduciam ejus in verbo, quid fecerunt? Tenuerunt, flagellaverunt, illuserunt, colaphizaverunt, sputis illinierunt, spinis coronaverunt, in cruce levaverunt, postremò occiderunt. E Sed quid sequitur quòd fidenter egerit? *Exaltare qui judicas terram*. Puta quia tenuerunt humilem, tenebunt excelsum? Puta quia judicaverunt mortalem, nonne ab immortali judicabuntur? Quid ergo ait? Exaltare tu qui fidenter egisti, & fiduciam verbi tui non sunt passi iniqui, & putaverunt se aliquid egisse, quia te comprehendentes crucifixerunt; qui te deberent fide comprehendere, comprehenderunt persecutione. Tu ergo qui fidenter egisti inter iniquos, & neminem timuisti, & quia F passus es, *Exaltare*, id est, resurge, vade in cælum. Patiatur & Ecclesia patienter, quod passum est caput Ecclesiæ patienter. *Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis*. Redditurus est, Fratres. Quid est enim quod dictum est, *Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis*? Prophetia est prædicentis, non audacia jubentis. Non enim quia dixit Propheta, *Exaltare qui judicas terram*, obtemperavit Prophetæ Christus, ut resurgeret & iret in cælum: sed quia hoc facturus G erat Christus, hoc prædixit Propheta. Non ideo fecit Christus, quia Propheta prædixerat: sed ideo Propheta prædixerat, quia ille facturus erat. Videt humilem Christum in spiritu, videt humilem; neminem timentem, nulli parcentem in verbo, & dicit, Fidenter egit. Videt illum quàm fidenter egit, videt illum comprehensum, videt illum crucifixum, videt illum humiliatum, videt illum resurgentem & euntem in cælum, & venturum inde ad judicium eorum, inter quorum manus passus est omnia mala: *Exaltare*, inquit, *qui judicas terram, redde retributionem superbis*. Superbis reddet, non humilibus. Qui sunt superbi? Quibus parum est quòd mala faciunt, & defendere peccata sua volunt. Namque de his qui crucifixerunt Christum, facta sunt postea miracula, quando de ipso numero Judæorum crediderunt, & donatus est illis sanguis Christi. Impias manus & cruentas de sanguine Christi portabant: lavit eas ipse cujus sanguinem fuderant. Adjuncti sunt corpori ipsius, id est Ecclesiæ, qui corpus ejus mortale, quod viderunt, persecuti sunt. Fuderunt pretium suum, ut biberent pretium suum. Namque postea plures conversi sunt: cùm multa miracula fierent ab Apostolis, aliquot homi- Act. 4. 4. &c.
num millia una die crediderunt: & tam in propinquo inventi sunt, ut omnia sua quæ habebant venderent, & pretium rerum suarum ad pedes Apostolorum ponerent; & unicuique distribuebatur quomodo opus erat; & erat illis una anima & cor unum in Deum; de ipsis crucifixoribus Domini. [b] Sed quare non illis redditum est? Quia, *Redde retributionem superbis*, dictum est, illi autem noluerunt esse superbi. Etenim cùm viderent multa miracula fieri per nomen Christi, quem se putabant interfecisse; commoti miraculis, audierunt à Petro in cujus nomine illa fierent. Non enim sibi arrogare servi voluerunt potentiam Domini sui, ut dicerent à se factum esse, quod ille in ipsis faciebat. Honorem ergo dederunt servi Domino suo: dixerunt, quia quæ illi mirabantur, in nomine fierent ejus, quem illi crucifixerunt. Et facti sunt humiles, compuncti Act. 2. 37. &c.
sunt corde, conturbati sunt confitentes peccatum suum; & consilium quæsierunt, dicentes, Quid ergo faciemus? Non desperant de salute, sed quærunt medicinam. Tunc ait illis Petrus, Agite pænitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Jesu Christi. Qui egerunt pænitentiam, humiles fuerunt: non ergo illis redditum est. Quia, vide quid dicat Psalmus iste: *Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis*. Ab illo numero ergo excepti erant illi: in illis valuit vox illa Domini pendentis in cruce, & dicentis, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Lucæ 23. 34.
Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis. Ergo redditurus est retributionem? Redditurus, sed superbis.

9. Sed quando? Quando reddet? Interim mali triumphant, & exsultant mali, blasphemant mali, omnia mala faciunt. Movet te? Cum pietate quære; non cum superbia reprehende. Movet te? Compatitur tibi & Psalmus, quærit tecum, non quia nescit: sed ideo tecum quærit quod scit, ut in illo invenias quod nesciebas. Quomodo qui vult aliquem consolari, nisi condoleat cum illo, non illum erigit. Priùs cum illo dolet, & sic eum reficit sermone consolatorio. Si autem intret ad illum ridens luctum ejus, non facit quod modò lectum est, dicente Apostolo, Gaudere cum gaudentibus, flere Rom. 12. 15.
cum flentibus. Ergo ut gaudeat tecum, priùs fles cum illo; contristaris cum illo, ut reficias eum: sic & Psalmus & Spiritus Dei, utique omnia sciens, quærit tecum, quasi verba tua dicit. *Usque quò* ♯. 3.
peccatores, Domine, usque quò peccatores gloriabun-

[a] Aliquot MSS. *in venturi*: rectè, si expungatur particula &.

[b] Hìc in tribus MSS. additur, *erant*.

ỷ. 4. *tur; * respondent, & loquentur iniquitatem; loquentur omnes qui operantur injustitiam?* Quid loquentur, nisi contra Deum, qui dicunt, Quid nobis prodest quia sic vivimus? Quid dicturus es? Verè curat ista quæ facimus Deus? Quia enim vivunt, putant Deum nescire quod faciunt. Vide quid mali illis contingat: quia si [a] stationarius sciret, teneret illos; & ideo vitant oculos stationarii, ne statim teneantur. Oculos enim Dei vitare nemo potest: quia non solùm in cubiculo videt, sed & intima cordis tui. Cogitant & ipsi, quia nihil potest latère Deum: & quia faciunt, & sciunt quid fecerunt, & vident se vivere sciente Deo, qui non viverent sciente stationario, dicunt sibi, Placent ista Deo; & re vera si illi displicerent facta nostra, quomodo displicent judicibus, quomodo displicent regibus, quomodo displicent imperatoribus, & quomodo displicent [b] commentariensibus, numquid quomodo illorum oculos vitamus, vitare possemus oculos Dei? Ergo placent ista Deo. Ideo in alio Psalmo peccatori dicitur, Hæc fecisti, & tacui; suspicatus es iniquitatem, quòd ero tibi similis. (Psal. 49. 21.) Quid est, ero tibi similis? Ut quomodo tibi placet factum tuum malum, sic putes quia & mihi placet. Et minatur in posterum, Arguam te. Ergo non tacet qui dixit, Tacui. Cùm diceret, Hæc fecisti, & tacui; suspicatus es iniquitatem, quòd ero tui similis: & non tacuit. Cùm enim nos loquimur, ille non tacet: cùm enim lector legit, ille non tacet: cùm Psalmus ista cantat, ille non tacet. Et istæ omnes voces Dei per orbem terrarum fiunt. Quomodo ergo tacet, quomodo non tacet? Non tacet in verbo, tacet in vindicta. Quid est ergo, Hæc fecisti, & tacui? Hæc fecisti, & non vindicavi. Suspicatus es iniquitatem, quòd ero tui similis. De ipsa vindictæ taciturnitate, id est, de cessatione vindictæ, alio loco dicit, Tacui, numquid semper tacebo? (Isai. 42. 14.) *Usque quò peccatores, Domine, usque quò peccatores gloriabuntur; respondent, & loquentur iniquitatem; loquentur omnes qui operantur injustitiam?* Et dicit omnia opera. *Respondent & loquentur iniquitatem.* Quid est, *respondent?* Contra justum habent quod respondeant. Venit justus aliquis, & dicit, Noli facere iniquitatem. Quare? Ne moriaris. Ecce feci iniquitatem, quare non morior? Ille fecit justitiam, & mortuus est: quare mortuus est? Ego feci iniquitatem, quare me non abstulit Deus? Ecce, ille fecit justitiam, & quare sic in illum vindicavit? quare ille sic laborat? *Respondent:* hoc est *respondent*, quia habent quod dicant: quia parcitur illis, de patientia Dei inveniunt argumentum responsionis suæ. Parcit ille propter aliud, respondent illi propter aliud, quia vivunt. Quare enim parcat ille, dicit Apostolus, exponit consilium patientiæ Dei: (Rom. 2. 3. &c.) Existimas, inquit, qui talia agis, quia tu effugies » judicium Dei? An divitias benignitatis & longani» mitatis ejus contemnis, [c] ignorans quia patientia » Dei ad pænitentiam te adducit? Tu autem, id est, ille qui respondet & dicit, Si displicerem Deo, non mihi parceret Deus. Vide quid sibi facit, audi Apo» stolum: Tu autem secundùm duritiam cordis tui & » cor impænitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & » revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundùm opera sua. Ille ergo auget longanimitatem, & tu auges iniquitatem. Erit illius thesaurus in [d] sempiterna misericordia in eos qui non contemserunt misericordiam: tuus autem thesaurus in ira invenietur, & quod ponis quotidie per modicum, postea massam inventurus es: minutatim ponis, sed cumulum invenies. Noli adtendere minuta peccata tua quotidiana: de minutissimis guttis flumina implentur.

10. Quid autem illi faciunt, qui respondent & loquentur iniquitatem, quia faciunt & parcitur eis? *Populum tuum, Domine, humiliaverunt:* id est, (ỷ. 5.) omnes qui justè vivunt, in quos volunt superbire omnes mali. *Populum tuum, Domine, humiliaverunt, & hereditatem tuam vexaverunt: * viduam & pupillos interfecerunt, & proselytum occiderunt:* id est, (ỷ. 6.) peregrinum, advenam, adventitium, ipsum dicit proselytum. Manifesta sunt ista singula, nec opus est in his immorari.

11. *Et dixerunt, Non videbit Dominus.* Non (ỷ. 7.) adtendit ista, negligit ista, alias res curat, non intelligit. Hæ enim duæ voces sunt malorum: una quam jam dixi, Hæc fecisti, & tacui; suspicatus es (Psal. 49. 21.) iniquitatem quòd ero tibi similis. Quid est, quòd ero tibi similis? Putas quia video facta tua, & placent mihi, quia non vindico. Alia est vox iniquorum, Quia nec adtendit ista Deus, nec advertit ut sciat quemadmodum vivam, non me curat Deus. Ergo inter aliqua me computat Deus? aut verè me numerat Deus? aut ipsos homines numerat? Infelix homo, ut esses curavit: ut bene vivas, non curat? Istorum ergo ista vox est. *Et dixerunt, Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob.*

12. *Intelligite nunc qui insipientes estis in po-* (ỷ. 8.) *pulo, & stulti aliquando sapite.* Populum suum erudit, cui possunt commoveri pedes, quando felicitates iniquorum videt homo, jam bene vivens in numero sanctorum Dei, id est, in numero filiorum Ecclesiæ, videt quia florent mali, & faciunt iniquitatem, & æmulatur eos, & adducitur ut imitetur facta ipsorum; quia videt quasi nihil sibi prodesse quòd bene vivat humilis, hîc sperans mercedem. Nam si illam speret futuram, non illam perdit; quia nondum venit tempus ut accipiat eam. In vinea operaris, fac opus tuum, & accipies mercedem tuam. A patre-familiâs non exigeres antequam operareris, & à Deo exigis antequam opereris? Et ista tolerantia ad opus tuum pertinet, & hoc ad mercedem pertinet. Minus vis facere in vinea, qui non vis tolerare: quia & ipsa tolerantia ad ipsam operationem pertinet, ut invenias mercedem. Quòd si dolosus es, vide ne non solùm non accipias mercedem, sed & pœnam invenias; quia voluisti esse operarius dolosus. Et quidem operarius dolosus ut incipiat non bene facere, oculos patris-familiâs adtendit, ad illum adspicit qui conduxit ad vineam, ut cùm ille averterit oculos, cesset, & non bene operetur; cùm autem ille converterit oculos, bene operetur. Deus autem qui te conduxit, non avertit oculos; non tibi licet dolosè operari: super te semper sunt oculi patris-familiâs; quære ubi illum fallas, & cessa si potes. Ergo si qui fortè aliquid cogitabatis, quando videbatis malos florere, & cogitationes vestræ faciebant nutare pe-

[a] Stationarios vocabant milites & apparitores præsidum certis locis per provincias & civitates constitutos, qui notoria crimina denuntiabant magistratibus, ex l. 1. C. de curios. & stationar. libro 12. & ex l. 31. de episc. & cler. in C. Theod.

[b] Commentarienses dicebantur carcerum præfecti & notarii, quorum erat rationes custodiarum ac reorum conficere, & criminum inscriptiones recipere.

[c] Editi, *ignoras.* At melioris notæ MSS. *ignorans.*

[d] Sic MSS. Editi verò, *in sempiternum, misericordia in eos &c.*

des vestros in via Dei; vobis loquitur Psalmus iste: A
si autem nullus vestrûm talis est, per vos aliis loqui-
tur, dicens, *Intelligite nunc:* quia dixerunt illi,
Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Ja-
cob. *Intelligite*, inquit, *nunc qui insipientes estis in*
populo, & stulti aliquando sapite.
ỳ. 9. 13. *Qui plantavit aurem, non audiet?* Non
habet unde audiat, qui tibi fecit unde audias? *Qui*
plantavit aurem, non audiet? Aut qui finxit ocu-
ỳ. 10. *lum, non considerat?* * *Qui erudit gentes, non arguet?*
Adtendite hoc magnopere Fratres mei, *Qui erudit*
gentes non arguet? Hoc modò facit Deus, erudit
gentes: ideo misit verbum suum per orbem terra-
rum hominibus, misit per Angelos, per Patriar-
chas, per Prophetas, per servos, per tot præcones
antecedentes judicem. Misit & ipsum Verbum
suum, misit & ipsum Filium suum; misit servos Fi-
lii sui, & in ipsis servis Filium suum. Per totum or-
bem terrarum prædicatur ubique verbum Dei. Ubi
non dicitur hominibus, Relinquite iniquitates ve-
stras priores, convertite vos ad itinera recta? Ideo C
parcit, ut vos corrigatis: ideo herì non vindicavit,
ut hodie bene vivatis. Erudit gentes, non ergo ar-
guet? non auditurus est quos erudit? non judicatu-
rus est quibus sermonem præmisit & præseminavit?
In schola si esses, acciperes, & non redderes? Uti-
que quando accipis à magistro, erudiris. Commit-
tit tibi magister quod præbet, & non exiget quan-
do reddis? aut cùm cœperis reddere, sine metu
eris plagarum? Modò ergo accipimus, postea sta-
tuimur ante magistrum, ut reddamus omnes [a] præ- D
teritas nostras, id est, ut rationem reddamus de his
Rom. 14. 10. omnibus, quæ nobis modò erogantur. Audi Apo-
2. Cor. 5. 10. stolum dicentem: Omnes adstabimus ante tribunal
Christi, ut illic recipiat unusquisque secundùm ea
quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum.
Qui erudit gentes, non arguet? Qui docet hominem
scientiam? Ipse non scit qui te fecit scire? *Qui docet*
hominem scientiam?
ỳ. 11. 14. *Dominus scit cogitationes hominum, quo-*
niam vanæ sunt. Nam etsi tu nescis cogitationes E
Dei, quoniam justæ sunt: ille *scit cogitationes ho-*
minum, quoniam vanæ sunt. Et homines scie-
runt cogitationes Dei: sed quibus jam amicus fa-
ctus est, prodit consilium suum. Et vos Fratres
mei, nolite vos contemnere: si cum fide accedi-
tis ad Dominum, auditis cogitationes Dei: eas
modò discitis, hoc vobis dicitur, & ad hoc in-
struimini*, quare parcat modò Deus malis, ne
murmuretis adversùs Deum, qui docet homi-
nem scientiam. *Dominus scit cogitationes homi-* F
num, quoniam vanæ sunt. Relinquite ergo co-
gitationes hominum, quæ vanæ sunt; ut com-
prehendatis cogitationes Dei, quæ sapientes
sunt. Sed quis est qui comprehendit cogitationes
Dei? Qui ponitur in firmamento cæli. Jam hoc
ỳ. 12. cantavimus, jam hoc diximus & exposuimus.
ỳ. 13. 15. *Beatus vir quem tu erudieris Domine, &*
ex lege tua docueris eum: * *ut mitiges eum à die-*
bus malignis, donec fodiatur peccatori fovea. Ecce
habes consilium Dei, quare parcat malis: foditur G
fovea peccatori. Tu jam vis illum sepelire: adhuc
fovea illi foditur; noli festinare sepelire. Quid
est, *Donec fodiatur peccatori fovea?* Aut quem
ponit peccatorem? unum hominem? Non. Quid
ỳ. 2. ergo? Omne genus hominum peccatorum, sed
superborum: jam enim præmisit, Redde retribu-

tionem superbis. Nam & ille peccator fuit publi-
canus, qui oculos eliserat in terram, & percu-
tiebat pectus suum, dicens, Deus propitius esto Lucæ 18. 13.
mihi peccatori. Sed quia non superbus erat, Deus
autem reddet retributionem superbis; non illi,
sed talibus foditur fovea, donec reddat retribu-
tionem superbis. Ergo quod ait, *Donec fodiatur*
peccatori fovea, superbos intellige. Quis est su-
perbus? Qui non confessione peccatorum agit
pænitentiam, ut sanari per humilitatem possit.
B Quis est superbus? Qui illa ipsa pauca quæ vide-
tur habere bona, sibi vult arrogare, & derogat
misericordiæ Dei. Quis est superbus? Qui etiamsi
Deo tribuat bona quæ facit, insultat tamen eis
qui illa non faciunt, & extollit se super illos. Nam
& ille Pharisæus, Gratias tibi ago, inquit. Non Ibidem 11.
dixit, Ego facio. De his quæ faciebat, gratias
Deo agebat. Sentiebat ergo & bene se facere, &
ab illo se facere. Unde ergo improbatus est? Quia
insultabat publicano. Ut perficiamini adtendite.
Primò præcedere debet, sive virum, sive femi-
nam confessio peccatorum, salubris pænitentia
quæ valeat ad corrigendum hominem, non ad ir-
ridendum Deum. Cùm autem post pænitentiam
bene vivere cœperit, habet adhuc quod cogitet,
ne sibi tribuat quod bene facit, sed illi agat gra-
tias, cujus gratiâ factum est, ut bene viveret:
quia ille illum vocavit, ille illum illuminavit. Er-
go iste jam perfectus est? Non: adhuc deest illi
aliquid. Quid illi deest? Ut non superbiat super
eos, qui necdum sic vivunt, quomodo ipse vivit.
Qui talis fuerit, securus sit, non illi redditur re-
tributio, de qua dictum est, Redde retributio-
nem superbis: non est inter illos quibus foditur
fovea. Nam videte illum qui dicebat, Gratias ti- «
bi ago, quia non sum sicut ceteri homines, inju- «
sti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste. «
Quantum se extulit, cùm dicit, Quia non sum si-
cut & publicanus iste? Ille autem elisa facie, per-
cutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius
esto mihi peccatori. Ille superbus erat in bonis fa-
ctis, ille humilis in malis factis. Videte Fratres,
placuit Deo magis humilitas in malis factis, quàm
superbia in bonis factis: sic odit Deus superbos.
Et ideo sic conclusit: Amen dico vobis, descen- Ibidem 14.
dit justificatus publicanus magis quàm Phari- «
sæus. Et dicit quare: Quia omnis qui se exaltat, «
humiliabitur; & omnis qui se humiliat, exaltabi- «
tur. Fratres mei, vel hinc solùm [b] nos discimus, b
quia humilitatem nos docuit Christus, quia Deus
factus est homo. Ipsa est humilitas quæ displicet
Paganis, unde nobis insultant. Qualem Deum
colitis qui natus est? qualem Deum colitis qui
crucifixus est? Humilitas Christi superbis displi-
cet: tibi autem Christiano si placet, imitare. Si
imitatus fueris, non laborabis: quia ipse dixit,
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, Matth. 11. 28.
& discite à me quoniam mitis sum & humilis cor- «
de. Hæc est ergo disciplina Christiana: Nemo
facit aliquid bene, nisi gratiâ ipsius. Quod facit
homo malè, ipsius est hominis: quod facit bene,
de beneficio Dei facit. Cùm cœperit facere bene,
non sibi tribuat: cùm non sibi tribuerit, gratias
agat ei à quo acceperit. Cùm autem bene facit,
non insultet illi qui illud non facit; aut extollat
se super eum. Non enim in illo finita est gratia
Dei, ut ad alium non perveniat.

[a] Duo MSS. præterita nostra.

[b] Plerique MSS. non discimus. Quidam, non dicimus.

ŷ. 13. 16. *Ut mitiges eum à diebus malignis, donec* A
fodiatur peccatori fovea. Mitis ergo esto, quisquis
Christianus es, à diebus malignis. Maligni enim
sunt dies, quibus videntur florere peccatores, &
laborare justi: sed labor justorum flagellum est
Patris, & felicitas peccatorum fovea ipsorum est.
Quia enim mitigat vos Deus à diebus malignis,
donec fodiatur peccatori fovea; non cogitetis
quia modò in aliquo loco stant angeli cum bidentibus,
& fodiunt istam foveam magnam, quæ
possit capere omne genus iniquorum; & quia vi- B
detis multos esse iniquos, & dicatis vobis carnaliter,
Re vera tantam multitudinem iniquorum,
tantam turbam peccantium quæ fovea potest capere?
quando foditur talis quæ omnes capiat?
quando exhauritur, ideo parcit Deus. Non est
hoc: fossa peccatorum, ipsa felicitas peccatorum
est: in illam enim cadent tamquam in foveam.
Intendite Fratres, quia magna res est ut felicitas
fovea dicatur, *Donec fodiatur peccatori fovea.*
Parcit enim illi Deus, quem novit peccatorem & C
impium, occultâ justitiâ suâ; & hoc ipsum quod
ei parcit Deus, per impunitatem facit eum elatum.
Ille se altum putat, & cadit: in eo ipso cadit,
quo se altum putat. Hoc se ille putat sublimiter
ire, & Deus hoc fossam vocat. Fossa ad
ima tendit, non ad cælum: peccatores autem superbi
quasi in cælum eunt, & in terram merguntur.
Contrà, humiles quasi in terram se deprimunt,
& in cælum adscendunt. Mitesce ergo,
quisquis es fidelis, si eruditus es ex lege Dei, ut D
sit cor tuum in firmamento cæli: quia Deus fecit
luminaria quarto die, qui dicitur quarta sabbati,
unde titulum Psalmus iste percepit. Quomodo vides
luminaria cum tota patientia dirigere cursus
suos, & non curare quæ in se dicant homines: sic
& tu non cures quidquid tibi fecerit caro. Omnis
enim homo caro & sanguis est. Non enim vilis es
in comparatione alterius carnis, à qua vidêris
premi. Quia pro te ille suscepit carnem, & pro
a te ille fudit sanguinem, [a] qui & te & illum ad E
suum est perducturus examen: & si tanta prærogavit,
cùm esses impius, quid servat fideli?
Hinc mitesce. Quemadmodum mitescis? Cùm
b dicis, Quia Deus hoc vult, [b] ideo florent mali:
parcere vult malis, ad pænitentiam adducit eos
quibus parcit; sed illi non corriguntur: novit ille
quomodo de illis judicet. Immitis est autem homo,
cùm vult contradicere aut bonitati Domini,
aut patientiæ, aut potestati, aut justitiæ judicis.
Erigitur superbus in Deum, mergit illum F
Deus; & in eo ipso mergitur, quo erigitur in
Psal. 72. 18. Deum. Nam in alio Psalmo sic ait: Dejecisti eos,
dum extollerentur. Non dixit, Dejecisti eos,
quia elati sunt; aut, Dejecisti eos, postea quàm
elati sunt; ut aliud sit tempus elationis eorum,
aliud tempus dejectionis: sed in eo ipso quo extollebantur,
ibi dejiciebantur. Quantum enim
superbum cor hominis, tantum recedit à Deo:
& si recedit à Deo, in profundum it. Contrà,
cor humile de cælo adducit Deum, ut proximus G
fiat. Certè altus est Deus, super omnes cælos est
Deus, transcendit omnes Angelos: quantum habes
erigi, ut adtingas ad illum excelsum? Nolo
te rumpas extendendo te: aliud consilium tibi
do, ne in ista extensione fortè crepes per superbiam.
Certè altus est Deus: tu humilia te, &
descendet ad te.

17. Audivimus quare parcat malis, hoc ipsum
fossa ipsorum est. Dicit tibi Deus, Quomodo
illis foditur, & quare illis foditur fovea, non est
tuum cognoscere: sed ex lege mea disce patientem
te esse debere, *donec fodiatur peccatori fovea.*
Et quid de me, inquis, qui laboro, & laboro
inter ipsos peccatores? Respondetur tibi
quod sequitur, *Quia non repellet Dominus plebem* ŷ. 14.
suam. Exercet, non repellit. Quomodo enim dicit
alio loco Scriptura? Quoniam quem diligit Hebr. 12. 6.
Deus, corripit; flagellat autem omnem filium,
quem recipit. Ille flagellatum recipit, tu dicis
quia repellit? Videmus homines in filiis suis facere
illud: aliquando jam desperatos filios suos
dimittunt vivere quomodo volunt; eos qui spem
habent, flagellant; illos quos omnino viderint
sine spe & indomitos esse, dimittunt ut faciant
quod volunt. Jam quem dimittit facere quod
vult, non vult admittere ad hereditatem suam:
eum autem flagellat filium, cui ipsam hereditatem
servat. Cùm autem flagellat Deus filium,
currat sub [c] manu Patris flagellantis: quia qui c
flagellat, ad hereditatem erudit. Ab hereditate
non repellit filium suum, quem castigat: sed ideo
flagellat, ut recipiat. Non sit tam vano sensu &
puerili, ut dicat, Plus amat pater meus fratrem
meum, cui permittit facere quidquid vult: ego si
me movero contra jussionem patris mei, flagella
invenio. Tu gaude sub flagellis: quia tibi servatur
hereditas, *Quia non repellet Dominus plebem
suam.* Ad tempus emendat, non in æternum damnat.
Illis autem ad tempus parcit, in æternum illos
damnabit. Elige tibi: temporalem vis laborem,
an sempiternam pœnam? temporalem felicitatem,
an sempiternam vitam? Quid minatur
Deus? Sempiternam pœnam. Quid promittit
Deus? Sempiternam requiem. In quo flagellat
bonos, temporale est: in quo parcit malis, temporale
est. *Quia non repellet Dominus plebem
suam, & hereditatem suam non derelinquet.*

18. *Quò usque justitia*, inquit, *convertatur in* ŷ. 15.
*judicium: & qui habent eam omnes recto sunt
corde.* Adtende modò, & habe justitiam: quia
judicium nondum potes habere. Prius est ut habeas
justitiam: sed ipsa justitia tua convertetur in
judicium. Habuerunt hîc justitiam Apostoli, & Matth. 19. 28.
pertulerunt iniquos. Sed quid illis dicitur? Sedebitis
super duodecim sedes judicantes duodecim
tribus Israël. Ergo justitia ipsorum convertetur in
judicium. Modò enim justus quisquis hîc fuerit,
ad hoc est ut patiatur mala & toleret. Patiatur
tempus passionis, & venit dies judicationis. Sed
quid dico de servis Dei? Ipse Dominus qui judex
est omnium vivorum & mortuorum, primò judicari
voluit, & sic judicare. *Quò usque justitia convertatur
in judicium: & qui habent eam omnes
recto sunt corde.* Qui habent modò justitiam,
nondum judicant. Primò est enim habere justitiam,
& postea judicare. Primò patitur malos,
& postea judicat malos. Modò justitia fit, postea
convertetur in judicium. Et tamdiu patitur homines
malos, quamdiu vult Deus, quamdiu illos
perferet Ecclesia Dei, ut erudiatur per malitiam
ipsorum. Non tamen repellet Deus plebem suam,

[a] Am. & nostri MSS. carent his verbis, *qui te & illum ad suum est perducturus examen.*

[b] Istud, *ideo florent mali*, abest à MSS. & ab Am.

[c] Aliquot MSS. *sub manum patris.*

quò usque justitia convertatur in judicium: & qui habent eam, omnes recto sunt corde. A Qui sunt *recto corde?* Qui hoc volunt quod Deus vult. Parcit peccatoribus, tu vis ut jam perdat peccatores. Distorti cordis es & pravæ voluntatis, quando aliud vis, aliud vult Deus. Vult autem Deus parcere malis, tu non vis parci: patiens est Deus peccatoribus, tu non vis tolerare peccatores. Sed ut dicere cœperam, aliud vis tu, aliud Deus: converte cor tuum, & dirige ad Deum. Quia & Dominus infirmis compassus est. B Vidit in corpore suo, id est, in Ecclesia sua infirmos, qui primò voluntatem suam sequi tentarent; sed cùm viderent voluntatem Dei aliam esse, dirigerent se & cor suum ad suscipiendam & sequendam voluntatem Dei. Ne voluntatem Dei velis torquere ad voluntatem tuam, sed tuam corrige ad voluntatem Dei. Voluntas Dei sic est quomodo regula: ecce, puta, torsisti regulam, unde habes corrigi? Illa autem integra manet: regula est enim incommutabilis. C Quamdiu integra est regula, habes quò te convertas & corrigas pravitatem tuam, habes unde corrigas quod in te tortum est. Quid autem volunt homines? Parum est quia voluntatem suam tortuosam habent: etiam volunt voluntatem Dei tortam facere secundùm cor suum, ut hoc faciat Deus quod ipsi volunt, cùm ipsi hoc debeant facere quod Deus vult.

19. Quomodo autem complexus est Dominus ex duabus voluntatibus unam factam in homine quem portabat? D Præfigurans in corpore suo, id est, in Ecclesia sua futuros quosdam, qui voluntatem suam vellent facere, sed sequerentur postea Dei: quia infirmos quosdam ostendit, quòd ad ipsum pertineant, & eos præfiguravit in se. Nam ideo & toto corpore sanguinem sudavit, (Luc. 22. 44.) quia in corpore suo, id est, in Ecclesia sua Martyrum sanguinem ostendit. Toto corpore sanguis exibat: ita Ecclesia ejus habet Martyres, per totum corpus ejus fusus est sanguis. Quosdam ergo infirmos in se præfigurans, vel in corpore suo, ex E persona infirmorum compatiens illis, ait, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. (Matth. 26. 39.) Ostendit hominis voluntatem: si in ipsa voluntate permaneret, jam pravum cor videretur ostendere. Sed si compassus est tibi, & te liberat in se; imitare quod sequitur, dicens, Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater. (Ibidem.) Si cœperit tibi subrepere voluntas humana, O si occidat Deus inimicum istum meum, ut non me persequatur! ô si posset fieri ut non ab illo paterer tanta! F Jam si perseveraveris, & hoc tibi placuerit, & vides quia non hoc vult Deus, pravus corde es, non habes justitiam quæ convertetur in judicium: *qui enim illam habent, omnes recti sunt corde.* Et qui sunt, *recti corde?* Qui sic inveniuntur quomodo inventus est Job, qui ait, « Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum « est: sit nomen Domini benedictum. (Job 1. 21.) Ecce rectum cor. Iterum in gravi vulnere quid dixit uxori, quam propterea reliquerat diabolus, & non occiderat, G ut ipse haberet adjutricem, non ut maritus consolatricem? (Gen. 3. 6.) Meminerat enim quia per illam Evam deceptus erat Adam, & necessariam sibi putabat hanc Evam. Accessit ad Job illa, tamquam Eva: sed [a] Adam melior fuit in stercore victor, quàm Adam victus in paradiso. Quid enim respondit illi mulieri? Vide cor paratum, vide cor rectum. Numquid non patiebatur persecutiones & graves? Et omnes Christiani patiuntur: & si non sæviunt homines, sævit diabolus. Et si Christiani facti sunt imperatores, numquid diabolus Christianus factus est? Intendat ergo Sanctitas Vestra quid sit rectum cor. Accessit ad eum, & ait, « Dic aliquid in Deum, & morere. Enumeravit omnes ærumnas vel ipsius vel suas: « Dic aliquid, inquit, in Deum, & morere. B Et ille jam cognoscens Evam, redire volens unde lapsus est, fixo corde in Deo tamquam luminare in firmamento, habitans corde in libro Dei: Locuta es, (Job. 2. 10.) « inquit, tamquam una ex insipientibus mulieribus; « si bona suscepimus de manu Domini, mala non tolerabimus? Quia fixum cor in Deo, ideo rectum. Quia enim rectus est Deus, quando in illo figis cor, forma tibi fit, ut sit tibi cor rectum. Fige ergo cor tuum in illo, & rectum cor erit. C Sed subrepebat voluntas humana, nescio quid de carnis infirmitate [b] lactabat mentem tuam: noli jam desperare. Te præsignavit Dominus in sua infirmitate, non se: non enim timebat Dominus pati, tertio die resurrecturus. Si prorsus quomodo homo pateretur, & non quomodo Deus pati veniret, & si sciret se post triduum resurrecturum; nullo modo formidaret moriturus, quod non formidavit apostolus Paulus, in fine sæculi resurrecturus. Ait enim, Compellor autem ex duobus, (Philip. 1. 23. & 24.) D « concupiscentiam habens dissolvi, & esse cum Christo; multò enim magis optimum: manere in « carne necessarium propter vos. Tædium enim illi erat manere in carne, ex duobus patiebatur ardorem; dissolvi & esse cum Christo, multò magis optimum dicebat. Adeo cùm appropinquaret ipsa passio, quomodo exsultabat? quomodo gloriabatur? Bonum certamen certavi, cursum con- (2 Tim. 4. 7. & 8.) « summavi, fidem servavi, de cetero superest mihi « corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in « E illa die justus judex. Iste gaudet coronandus, & tristis est ille coronaturus. Gaudet sic Apostolus, & dicit Christus Dominus noster, Pater, si fieri potest, transeat hic calix. (Matth. 26. 39.) Sed tristitiam sic assumsit quomodo carnem. Nolite enim putare quia hoc dicimus, non fuisse tristem Dominum. Si enim hoc dixerimus, quia non erat tristis, cùm Evangelium dicat, Tristis est anima mea usque ad mortem: (Ibidem 38.) ergo & quando dicit Evangelium, Dormivit Jesus, (Matth. 8. 24.) non dormivit Jesus: & quando F Evangelium dicit, Manducavit Jesus, non manducavit Jesus: subrepit vermiculus putredinis, & nihil sanum relinquit, ut dicatur, quia & corpus non erat verum, & carnem veram non habuit. (Manichæorum error.) Quidquid ergo de illo scriptum est, Fratres, factum est, verum est. Ergo tristis fuit? Prorsus tristis, sed voluntate suscipiens tristitiam, quomodo voluntate suscipiens carnem: quomodo voluntate carnem veram, sic voluntate tristitiam veram. Sic [c] ergo voluntate ostendit in se, ut si G fortè subrepserit tibi humana infirmitas, & cœperit aliud velle quàm Deus vult, videas pravitatem cordis tui extra regulam, figas illud ad regulam, & dirigatur in Deum cor tuum, quod in homine cœperat esse pravum. Sic ergo Dominus te ostendens dixit, Tristis est anima mea usque ad (Matth. 26. 38. & 37.)

[a] Sic MSS. At editi, *sed Job melior fuit.*
[b] Omnes propè MSS. *jactabat.*

[c] Editi, *Sic tristitiam ergo voluntate.* At MSS. carent voce *tristitiam:* & loco *voluntate*, nonnulli habent *voluntatem:* & sic Am.

» mortem: & dixit, Pater, si fieri potest, transeat A à me calix iste. Sed statim fac, quod ideo fecit, ut » te doceret: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. Si enim hoc feceritis, justitiam habebitis: si justitiam habebitis, rectum est cor: si rectum est cor; justitia illa quæ modò tolerat, convertetur in judicium; & postea judicante Domino tuo, non solùm non expavesces mala, sed a etiam gloriaberis de corona. Tunc [a] videbis quomodo profecerit patientia Dei, vel ad illorum pœnam, vel ad tuam coronam: modò non vi- B des; crede quod nondum vides, ne erubescas cùm videris. *Quò usque justitia convertatur in judicium: & qui habent eam, omnes recto sunt corde.*

ŷ. 16. 20. *Quis exsurget mihi adversùs malignantes, aut quis consistet mihi adversùs operantes iniquitatem?* Persuadent multi multa mala, susurrare serpens non desinit, ut facias iniquitatem: quacumque te converteris, fortè si profecisti, quæris cum aliquo bene vivere, & vix invenis: multi mali te cir- C cumdant; quia pauca grana, multa palea. Habet hæc area grana sua, sed adhuc laborant. Separata ergo à palea tota massa grandis erit: pauca grana sunt, sed in comparatione palearum; multa autem in se. Ergo cùm undique mali perstrepant, & dicant, Quare sic vivis? tu solus Christianus es? quare non facis quod faciunt & alii? quare non spectas, quemadmodum & alii? quare non remedia & ligaturas adhibes? quare non mathematicos & haruspices consulis, sicut & alii? Et tu signas te, & D dicis, Christianus sum, ut repellas istos nescio quos. Sed adversarius premit, urget, quod pejus est, exemplo Christianorum suffocat Christianos. Sudatur, æstuatur, tribulatur anima Christiana: vincere habet tamen; sed numquid de se? Ideò vide quid dicat. Respondet enim, Quid mihi prodest, quia modò mihi facio remedia, & lucror paucos b dies? Exeo [b] hinc de isto sæculo, & vado ad Dominum meum, & mittet me in ignem, quia præposui paucos dies vitæ futuræ, mittet me in gehennas. E Quas gehennas? Æterni judicii Dei. Verè, nisi putas quia Deus curat quomodo vivant homines? Et hoc fortè non in platea tibi dicit amicus, sed in domo uxor, aut fortè maritus uxori fideli bonæ & sanctæ, deceptor ipsius. Si mulier marito, Eva est illi: si vir uxori, diabolus est illi. Aut ipsa tibi Eva est, aut tu illi serpens es. Aliquando vult convertere pater cogitationem suam vel ad filium: invenit & ipsum malum, nequissimum; æstuat, fluctuat, quærit quomodo vincat, propè sorbetur, propè F consentit, sed adsit Deus. Audite ergo Psalmum: *Quis exsurget mihi*, inquit, *adversùs malignantes?* Tam multi sunt; quacumque respicio, ipsi occurrunt. Quis occurret principi iniquitatis diabolo & angelis ejus, & hominibus seductis ab eo?

ŷ. 17. 21. *Nisi quia Dominus*, inquit, *adjuvit me, paulò minùs habitaverat in inferno anima mea.* Propè rueram in illam fossam, quæ paratur peccatoribus: hoc est, *paulò minùs in inferno habita-* G *verat anima mea.* Quia jam nutabat, jam propè consentiebat, respexit ad Dominum. Ut puta, verbi gratiâ, insultabatur illi, ut faceret iniquitatem. Aliquando enim congregant se mali, & insultant bonis; maximè si fuerint illi plures, & cœperint illum unum, quomodo aliquando multa palea est circa unum granum; (tunc non erunt simul cùm fuerit massa ventilata:) capitur inter multos iniquos ille, insultatur illi, circumvenitur; superponere se volunt illi, exagitant quasi justum, & insultant quasi de ipsa justitia: Magnus, inquiunt, Apostolus; in cælum volasti, quomodo Elias. Faciunt homines ista, ita ut aliquando adtendens ad linguam humanam, erubescat esse bonus inter malos. Resistat ergo malis; sed non de viribus suis, ne efficiatur superbus, cùm vult evadere superbos, & augeat numerum superborum. Sed quid dicat? *Quis exsurget mihi adversùs malignantes, aut quis consistet mihi adversùs operantes iniquitatem? Nisi quia Dominus adjuvit me, paulò minùs habitaverat in inferno anima mea.*

22. *Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me.* ŷ. 18. Vide quomodo confessionem amat Deus. Movetur pes tuus, & non dicis, Movetur pes meus: sed stare te dicis, cùm jam ruas. Immo si jam cœpisti moveri, si jam cœpisti fluctuare, confitere motum, ne plangas ruinam; ut adjuvet te ille, ne in inferno sit anima tua. Confessionem vult Deus, humilitatem vult. Motus es, ut homo; adjuvat te ille, ut Deus: sed dic tamen, *Motus est pes meus.* Quare jam moveris, & dicis, Sto? *Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me.* Quomodo præsumsit Petrus, non in viribus suis. Videbatur Dominus ambulare super mare, calcans capita omnium superborum in isto sæculo. Ipsum iter suum calcantis capita superborum, significavit ambulans super tumidos fluctus. Calcat & Ecclesia: nam ipsa est Petrus. Non tamen ausus est Petrus per seipsum ambulare super aquas: sed quid ait? Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. Ille *Matth. 14. 28.* in potestate sua, Petrus in jussu illius. Jube, inquit, venire me ad te. Respondit ille, Veni. Calcat enim & Ecclesia capita superborum: sed quia Ecclesia est, & habet infirmitatem humanam, ut compleretur, *Si dicebam, Motus est pes meus*, titubavit Petrus in mari, & exclamavit, Domine, pereo. Quod ergo hîc positum est, *Si dicebam, Motus est pes meus:* *Ibidem 30.* hoc ibi positum est, Domine pereo. Et quod hîc positum est, *Misericordia tua, Domine, adjuvabat me:* hoc ibi positum est, Porrexit manum Jesus dicens, Modicæ fidei, ut quid dubitasti? *Ibidem 31. & 32.* Mirum est [c] quomodo probat Deus homines: ipsa c pericula nostra dulciorem nobis faciunt liberantem. Nam videte quod sequitur. Quia dixit, *Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me:* dulcis illi utique factus est Dominus, eripiens illum à periculis: & ideo exponens ipsam dulcedinem Domini, exclamat dicens, *Domine, secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ jocundaverunt animam meam.* ŷ. 19. Multi dolores, sed multæ consolationes: amara vulnera, sed suavia medicamenta.

23. *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto?* ŷ. 20. Hoc dixit, Nemo sedet tecum iniquus, nec tu sedem inquitatis habebis. Et unde hoc intelligat, reddit rationem: *Qui fingis*, inquit, *dolorem in præcepto.* Ex hoc enim intelligo quòd non tibi adhæret sedes iniquitatis, quia nec nobis pepercisti. Habes hoc in Epistola apostoli Petri, & ad hoc testimonium posuit de Scriptura:

[a] Sic alter è Corbeiensibus MSS. Alii cum editis, *vides.*
[b] MSS. *Exeo illuc ad Dominum* &c.

[c] MSS. *Mirum est, quod Deus probat hominibus, ipsa pericula* &c. Sic etiam editio Am.

Scriptura: Tempus est, ait, inchoationis judicii ex A domo Domini. Id est, tempus est ut modò judicentur qui pertinent ad domum Domini. Si flagellantur filii, quid debent sperare servi nequissimi? Ideo-
Ibidem 18. que addidit, Si autem initium à nobis, quis finis » eorum qui non credunt Dei Evangelio? Deinde
Prov. 11.31. adjungit illud testimonium: Et si justus vix salvabi- » tur, peccator & impius ubi parebunt? Quomodo ergo erunt tecum iniqui, quando nec tuis fidelibus parcis, ut exerceas & erudias eos? Sed quia propter hoc non parcit, ut erudiat; ideo dixit, *Qui* B *fingis dolorem in præcepto. Fingis* enim est, facis, formas, plasmas; unde & figuli dicuntur, & vas fictile dicitur: non fictum illud quod mendacium est; sed quod formatur ut sit, & habeat aliquam for-
ỹ. 9. mam, sicut jam dudum dixit, Qui finxit oculum, non videbit? Numquid, finxit oculum, mendacium est? Sed intelligitur, plasmavit oculum, fecit oculum. Nonne figulus est, cùm fragiles, infirmos, [a] & terrenos facit? Audi Apostolum dicen-
1 Cor. 4.7. tem: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. C Sed fortè alius nobis fecit hæc vasa? Ipsum audi di-
Rom. 9.20. & 21. centem: O homo tu quis es qui respondeas Deo? » Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare » sic me fecisti? An non habet potestatem figulus lu- » ti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, » aliud in contumeliam? Vide & ipsum Dominum
Gen. 2. 7. Christum, quia ostendit se figulum. Nam quia de
Johan. 9. 6. limo hominem fecerat, de limo inunxit, cui minus in utero oculos fecerat. Ergo quod dixit, *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis do-* D *lorem in præcepto:* sic dicamus, Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui formas dolorem in præcepto? Formas, inquit, dolorem in præcepto, id est, de dolore præceptum nobis facis, ut ipse dolor præceptum sit nobis. Quomodo nobis dolor est præceptum? Quando te flagellat qui pro te mortuus est, & non tibi [b] promittit beatitudinem in ista vita, & fallere non potest, & hîc non dat quod quæris. Quid dabit? ubi dabit? quantum dabit, qui hîc non dat, qui hîc erudit, qui fingit dolorem in E præcepto? Labor est hîc tuus, & requies tibi promittitur. Adtendis te habere hîc laborem: sed adtende qualem ille requiem pollicetur. Numquid cogitare potes? Si illam posses cogitare, videres te
1 Cor. 13.12. nihil laborare ad compensationem. Audi eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit, Nunc scio ex
2 Cor. 4.17. parte. Quid ait Apostolus? Etenim quod est ad præ- » sens temporale & leve tribulationis nostræ, juxta » incredibilem modum, & in incredibilem modum, » æternum gloriæ pondus operatur nobis. Quid est, F » æternum gloriæ pondus operatur nobis? quibus
Ibidem 18. operatur? Non respicientibus quæ videntur, sed » quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia » sunt: quæ autem non videntur, æterna. Noli esse piger in labore breviter, & gaudebis incessabiliter. Æternam vitam tibi daturus est Deus: cogita quanto labore emenda sit.

24. Intendite Fratres, Venale est: venale est quod habeo, dicit tibi Deus, eme illud. Quid habet venale? Requiem venalem habeo, eme illam G de labore. Intendite, ut simus in nomine Christi [c] fortes Christiani: jam modicum est quod restat in Psalmo, non fatigemur. Quomodo enim fortis poterit esse in faciendo, qui deficit in audiendo? Aderit Dominus ut vobis quod reliquum est, explicemus. Adtendite: quodammodo Deus proposuit venale regnum cælorum. Dicis illi, Quantum valet? Pretium ipsius labor est: quomodo si diceret, Pretium ipsius aurum est, non sufficeret hoc solum dicere, sed quæreres quantum aurum. Nam & solidus aurum est, & semiuncia, & libra, & tale aliquid. Ideo dixit pretium, ne laborares quærere quamdiu [d] invenires. Hujus rei pretium labor est? Quantus labor est? Jam quære tu quantum laborandum sit. Nondum dicitur tibi quantus futurus sit labor iste, vel quantum laboris de te exigatur: illud tibi dicit Deus, Ego ostendo quanta sit illa requies, tu judica quanto labore emenda sit. Dicat ergo Deus quanta futura sit ipsa requies. Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt Psal. 83. 5. te. Hæc est requies sempiterna: sine fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc, sine fine erit lætitia ista, sine fine erit incorruptio: vitam æternam habebis, requiem quæ non habet finem. Quanto labore digna est requies quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum judicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est: sed noli timere, misericors est Deus. Si enim haberes æternum laborem, numquam pervenires ad æternam quietem. Semper laborans quando perventurus eras ad illud, quod dignè quidem potest emi sempiterno labore, quia sempiterna requies est? Æqua pretium: æterno certè labore digna est æterna quies comparari. Sed si semper laborares, numquam ad requiem pervenires. Ergo ut aliquando pervenias ad id quod emis, non in æternum laborandum est: non quia non valet tanti, sed ut possideatur quod emitur. Digna est quidem emi labore perpetuo: sed necesse est ut labore temporali ematur. Certè tantus debuit esse, id est sempiternus labor pro requie sempiterna. Decies centena millia annorum in labore quid valent? Decies centena millia annorum habent finem: quod tibi dabo, dicit Deus, non habebit finem. Qualis misericordia Dei? Nec dicit, Decies centena millia annorum labora; non dicit, vel mille annos labora; non dicit, quingentos annos labora: cùm vivis labora, in paucis annis; inde jam requies erit, & finem non habebit. Et adhuc audi [e] consequentia, Domine se- ỹ. 19. cundùm multitudinem dolorum meorum in corde » meo, exhortationes tuæ jocundaverunt animam » meam. Et paucos annos laboras, & in ipsis laboribus non deest consolatio, non desunt gaudia quotidiana. Sed noli gaudere in sæculo: gaude in Christo, gaude in verbo ejus, gaude in lege ejus. Ad ipsa gaudia pertinet quod loquimur, & quod auditis. Quantæ ergo sunt istæ consolationes in tantis laboribus? Verum est ergo quod dixit Apostolus, Etenim quod ad præsens temporale est & leve tri- 2. Cor. 4.17. bulationis nostræ, juxta incredibilem modum, & in » incredibilem modum, æternum gloriæ pondus ope- » ratur nobis. Ecce quantum pretium damus, quodam modo unam siliquam ad accipiendos thesauros sempiternos: siliquam laboris ad requiem incredibilem, secundùm quod dictum est, Juxta incredibi- » lem modum, & in incredibilem modum, æternum » gloriæ pondus operatur. Gaudes ad tempus, noli ibi fidere: tristis es ad tempus, noli desperare. Non te corrumpat felicitas, & non frangat adversitas:

[a] Sic Am. Er. & nostri MSS. At Lov. cum tribus è suis MSS. *æternos*.
[b] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *permittit*.
[c] Plerique MSS. *in nomine Christi, Fratres, Christiani*.

[d] Sic Regius MS. Alii cum editis, *quamdiu hujus rei pretium* &c. omisso verbo, *invenires*.
[e] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *consonantia*.

ne fortè dicas in animo tuo, Non potest fieri, ut Deus admittat ad se iniquos, qui justos ipsos emendat, ut salvet; qui ideo emendat, ut erudiat. Prov. 11. 31. 1. Pet. 4. 18. Si justus vix salvus fiet; peccator & impius ubi parebunt? *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis*, id est, numquid adhæret tibi sedes impiorum; *qui fingis dolorem in præcepto*, qui & istos filios sic voluisti exercere & erudire, sic voluisti eis præcepta dare, ut non essent sine timore, ne amarent aliquid aliud, & obliviscerentur te verum bonum suum? Bonus est Deus. Si cessaret Deus, & non misceret amaritudines felicitatibus sæculi, obliviscceremur eum.

25. Sed ubi angores molestiarum faciunt fluctus animæ, fides illa quæ ibi dormiebat, excitetur. Tranquillum enim erat, quando dormivit Christus in mari: illo dormiente tempestas orta est, & cœperunt periclitari. Ergo in corde Christiano & tranquillitas erit, & pax; sed quamdiu vigilat fides nostra: si autem dormit fides nostra, periclitamur. Hoc enim significat dormiens Christus, quia quidam obliviscuntur fidem suam, & periclitantur. Sed quomodo illa navis cùm fluctuaret, excitatus est Matth. 8. 25. Christus à fluctuantibus, & dicentibus, Domine, perimus: surrexit ille, imperavit tempestatibus, imperavit fluctibus, cessavit periculum, facta est tranquillitas: sic & te cùm turbant concupiscentiæ malæ, persuasiones malæ, fluctus sunt, tranquillabuntur. Jam desperas, & putas te non pertinere ad Dominum: evigilet fides tua, excita Christum in corde tuo; surgente fide, jam agnoscis ubi sis: & si fortè tentant fluctus concupiscentiæ, intueris quid promisit Deus; & dulcedo promissorum faciet te contemtorem dulcedinum sæculi: & si fortè multæ urgent minæ potentium malorum, & ipsæ te expellunt de justitia; adtendis quod minatur Deus, Matth. 25. 41. Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus, & non dimittis justitiam: timens ergo ignem sempiternum, contemnis dolores temporales; & pro eo quod promisit Deus, contemnis temporalem felicitatem. Promisit requiem, patere molestiam: minatur ignem æternum, contemne dolores temporales: & evigilante Christo tranquilletur cor tuum, ut ad portum quoque pervenias. Non enim non præpararet portum, qui paravit navem. *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto?* De hominibus malis exercet nos, & de illorum insecutionibus nos erudit. De malitia mali flagellatur bonus, & de servo emendatur filius: ita fingitur dolor in præcepto. Quod illos posse Deus permittit, hoc faciunt mali homines, quibus ad tempus parcit.

ỳ. 21. 26. Quid enim sequitur? *Captabunt in animam justi.* Quare captabunt? Quia verum crimen non inveniunt, quod objiciant. Quid enim captaverunt in Matth. 26. 59. Domino? Concinnaverunt falsa crimina, quia vera invenire non potuerunt. *Et sanguinem innocentem condemnabunt.* Quare hoc totum fiat, in consequentibus declarabit.

ỳ. 22. 27. *Et factus est*, inquit, *mihi Dominus in refugium.* Non quæreres tale refugium, si non periclitareris: sed ideo periclitatus es, ut quæreres; quia ille fingit dolorem in præcepto. Facit mihi de malitia malorum tribulationem, punctus tribulatione cœpi quærere refugium, quod in illa felicitate sæculari desieram quærere. Quis enim facilè recordatur Deum, qui semper felix est, & spe præsenti gaudet? Recedat spes sæculi, & accedat spes Dei: ut possis dicere, *Et factus est mihi Dominus in refugium.* Ad hoc doleam, ut fiat mihi Dominus in refugium. *Et Deus meus in auxilium spei meæ.* Modò enim Dominus spes. Quamdiu enim hîc sumus, in spe sumus, nondum in re. Sed ne in spe deficiamus, adest promissor erigens nos, & temperans ipsa mala quæ patimur. Non enim frustra dictum est, Fidelis Deus, qui non sinat vos tentari 1. Cor. 10. 13. supra quàm potestis ferre; sed faciat cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere: sic mittat in fornacem tribulationis, ut coquatur vas, non ut frangatur. *Et factus est mihi Dominus in refugium, & Deus meus in auxilium spei meæ.* Cur ergo, quid tibi videbatur quasi injustus esse, quia parcit malis? Vide quomodo jam corrigitur Psalmus, & tu cum Psalmo corrigere: ideo enim voces tuas habebat Psalmus. Quæ sunt voces? Usque quò pecca- ỳ. 3. tores Domine, usque quò peccatores gloriabuntur? Psalmus voces tuas habebat: modò ergo tu habeto voces Psalmi. Quæ sunt voces Psalmi? *Et factus est mihi Dominus in refugium, & Deus meus in auxilium spei meæ.*

28. *Et reddet illis Dominus secundùm opera eo-* ỳ. 23. *rum, & secundùm malitiam eorum disperdet illos Dominus Deus noster.* Non vacat quod ait, *secundùm malitiam eorum.* Mihi de illis præstatur: & tamen malitia eorum dicitur, non beneficia eorum. Certè enim de malis exercet nos, flagellat nos. Ad quam rem flagellat? Utique ad regnum cælorum. Flagellat enim omnem filium, quem re- Prov. 3. 12. cipit. Et quis est filius cui non det disciplinam pater Hebr. 12. 6. ejus? Quod cùm facit Deus, ad hereditatem sempiternam nos erudit; & hoc nobis præstat sæpe de malis hominibus, in quibus exercet & perficit dilectionem nostram, quam vult extendi usque ad inimicos. Neque enim est perfecta dilectio Christiani, nisi cùm implet quod Christus præcepit, Diligite Matth. 5. 44. inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequuntur. Hinc ipse diabolus vincitur, hinc victoriæ corona percipitur. Ecce quanta nobis Deus præstat de malis hominibus: nec tamen secundùm id quod de illis nobis præstat, sed secundùm malitiam eorum retribuet eis. Videte enim quanta nobis præstitit de ipso immanissimo scelere Judæ traditoris. Judas quippe tradidit ad passionem Filium Dei, & per passionem Filii Dei omnes gentes redemtæ sunt ad salutem: nec tamen pro salute gentium merces reddita est Judæ, sed pro ejus malitia debitum supplicium retributum est. Nam si traditio Christi, & non tradentis animus considerandus est, hoc fecit Judas, quod fecit Deus Pater, de quo scriptum est, quia Rom. 8. 32. Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hoc fecit Judas, quod fecit ipse Dominus Christus, de quo scriptum est, Qui seip- Ephes. 5. 2. sum tradidit pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis. Et iterum, Sicut Christus, Ibidem 25. inquit, dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Et tamen gratias agimus Deo Patri, qui unico Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit eum: gratias agimus ipsi Filio, qui seipsum tradidit pro nobis, & in eo voluntatem Patris implevit: & detestamur Judam, de cujus facto nobis tantum beneficium præstitit Deus; & rectè dicimus, Reddidit ei Dominus secundùm iniquitatem ejus, & secundùm malitiam ejus disperdidit eum. Non enim ille pro nobis tradidit Christum, sed pro argento quo vendidit eum: quamvis traditio Christi sit no-

ſtra [a] receptio, & Chriſti venditio ſit noſtra redemtio. Sic & illi qui Martyres perſecuti ſunt, perſequendo in terra, in cælum mittebant; & ſcientes quidem præſentis vitæ damnum inferebant, neſcientes autem futuræ vitæ lucrum conferebant. Quicumque tamen perſeveraverunt in odio injuſto juſtorum, reddet eis Dominus ſecundùm iniquitates eorum, & ſecundùm malitiam eorum diſperdet eos. Sicut enim malis obeſt bonitas juſtorum, ſic bonis prodeſt iniquitas impiorum. Nam & Dominus dicit, Ego veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et Apoſtolus, Aliis quidem, inquit, ſumus odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Malitia verò iniquorum, ſiniſtra ſunt arma juſtorum: ſicut idem dicit Apoſtolus, Per arma juſtitiæ dextra & ſiniſtra, id eſt, per gloriam & ignobilitatem: atque ita deinceps cetera exſequitur, dextra arma demonſtrans, gloriam Dei, famam [b] bonam, veritatem qua cognoſcebantur, quòd vivebant, quòd non mortificabantur, quòd gaudebant, quòd multos ditabant, quòd omnia poſſidebant: ſiniſtra verò, quòd ignobiles & malæ famæ habebantur, quòd ſeductores putabantur, quòd ignorabantur, occidebantur, coercebantur, contriſtabantur, egere ac nihil habere videbantur. Et quid mirum, ſi milites Chriſti & dextris & ſiniſtris armis diabolum expugnant? Sicut autem pax hominibus bonæ voluntatis, & quando ſunt aliis odor mortis in mortem: ſic interitus hominibus malæ voluntatis, & quando juſtis arma ſiniſtra ſunt ad ſalutem. Itaque reddet illis non ſecundùm noſtram utilitatem, quæ de ipſis fit; ſed ſecundùm ipſorum iniquitatem, quam diligendo oderunt animas ſuas: & non ſecundùm beneficium quod nobis de ipſis præſtat, honorat eos, qui etiam malis bene utitur; ſed *ſecundùm malitiam eorum diſperdet eos Dominus Deus noſter.*

29. Toleret ergo juſtus injuſtum; toleret temporalem impunitatem injuſti, temporalis labor juſti: ſed juſtus ex fide vivit. Non eſt enim alia juſtitia hominis in hac vita, niſi ex fide vivere, quæ per dilectionem operatur. Si autem ex fide vivit, credat & ſibi futuram requiem poſt præſentem laborem, & illis ſempiternos cruciatus poſt præſentem exſultationem. Et ſi fides per dilectionem operatur, diligat etiam inimicos, & quantum in ipſo eſt, prodeſſe illis velit: ita enim faciet, ne ſibi obſint illi, cùm hoc velint. Et quando fortè poteſtatem acceperint quaſi nocendi & dominandi; ſurſum cor habeat, ubi ei nemo nocet, edoctus & eruditus ex Lege Dei, ut mitigetur à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea. Si enim in Lege Domini voluntas ejus eſt, & in Lege ejus meditabitur die ac nocte, cujus converſatio in cælis eſt, de firmamento lucet ſuper terram: unde iſte Pſalmus titulum de quarta ſabbati accepit, quando facta ſunt luminaria: ut omnia faciat ſine murmuratione, verbum vitæ habens in natione tortuoſa & perverſa. Sicut enim ſtellas in cælo non exſtinguit nox: ſic mentes fidelium inhærentes firmamento Scripturæ Dei non vincit iniquitas. Et hoc ipſum quod noſtra terrena dantur aliquando in poteſtatem malorum, non ſolùm ad noſtram pertinet eruditionem, ut fiat nobis Dominus in refugium, & Deus in auxilium ſpei noſtræ; ſed etiam ad ipſius peccatoris foveam proficit, de quo in alio Pſalmo dicitur, Inclinabitur & cadet, cùm dominabitur pauperum. *Pſal. 9. 10.*

30. Fortè oneroſa fuit vobis longitudo ſermonis: quamquam in iſta alacritate ſtudii veſtri non hoc appareat. Sed & ſi ita eſt, ignoſcite: primò, quia juſſus feci; nam Dominus Deus noſter per eos mihi fratres juſſit, in quibus habitat. Non enim jubet Deus, niſi de ſede ſua. Deinde quia tantum avidi fuiſtis noſtri; confitemur, & nos avidi fuimus veſtri. Conſoletur ergo Deus noſter laborem iſtum, ut ſudor iſte noſter ſit vobis in provectum ſalutis, non in teſtimonium accuſationis. Hoc dico, Fratres, ut ex eo quod audiſtis, proficiatis, & ruminetis vobiſcum: non vos permittatis oblivisci, non ſolùm iſta recogitando & colloquendo, ſed etiam ita vivendo. Bona vita enim ex præceptis Dei quæ agitur, tamquam ſtilus eſt, quod auditur ſcribens in corde. Si in cera ſcriberetur, facilè deleretur: ſcribite illud in cordibus veſtris, moribus veſtris, & numquam delebitur.

IN PSALMUM XCIV. *ENARRATIO.

* Sermo habitus juſſu Aurelii Carthaginenſis; vel potiùs Valerii Hipponenſis epiſcopi, adeoque Auguſtino recèns epiſcopo aut adhuc preſbytero.

1. EGo vellem, Fratres, ut patrem noſtrum potiùs audiremus: ſed & hoc bonum eſt, ut patri obediamus. Quia ergo juſſit nobis, qui dignatur orare pro nobis, de præſenti Pſalmo quod Dominus Deus omnium noſtrûm donare dignabitur, loquar Caritati Veſtræ. Eſt autem Pſalmi titulus, *Laus Cantici ipſi David. Laus Cantici* & hilaritatem ſignificat, quia cantus eſt; & devotionem, quia laus eſt. Quid enim magis homo debet laudare, quàm id quod ſic placet, ut non poſſit ſibi diſplicere? Securitas ergo laudis in laude Dei eſt. Ibi laudator ſecurus eſt, ubi non timet ne de laudato erubeſcat. Et laudemus ergo, & cantemus: hoc eſt, cum hilaritate & cum lætitia laudemus. Quid autem laudaturi ſumus, ipſe Pſalmus ſequentibus verſibus indicat nobis.

2. VENITE, *exſultemus Domino*. Invitat ad magnas epulas exſultandi, non ſæculo, ſed Domino. Niſi enim eſſet in hoc ſæculo exſultatio mala, quæ diſtinguenda eſt ab exſultatione bona, ſufficeret dicere, *Venite, exſultemus*. Sed breviter diſtinxit, Quid eſt bene exſultare? Domino exſultare. Ergo exſultatio mala eſt, exſultare ſæculo: exſultatio bona eſt, exſultare Domino. Piè debes Domino exſultare, ſi vis ſecurus mundo inſultare. Quid eſt autem, *Venite?* Unde vocat ut veniant, cum quibus vult exſultare Domino; niſi quia longè ſunt ut veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exſultent? Unde autem longè ſunt? Numquid locis longè poteſt homo eſſe ab eo qui ubique eſt? Vis eſſe ab eo longè? Quò ibis, ut longè ſis? Nam quidam peccator quidem, ſed tamen cum ſpe ſalutis pænitens & dolens de peccatis, & metuens iram Dei, & volens placare Deum, ſic in alio Pſalmo loquitur: Quò ibo ab ſpiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si adſcendero in cælum, tu ibi es. *Pſal. 138. 7.* Quid ergo reſtat? Quia ſi adſcenderit in cælum, ibi invenit Deum: ut longè fugiat à Deo, quò iturus eſt? Vide quid dicat: Si deſcendero ad infernum, ades. Si ergo adſcendendo in cælum, ibi invenit Deum; deſcendendo in infernum, non fugit Deum: quò iturus eſt, quò fugiturus eſt ab illo

[a] Sic in MSS. At in editis, *redemtio*.
[b] Sic Regius liber. Alii MSS. *famam, veritatem*: omiſſo, *bonam*. At editi, *famam veritatis qua* &c.

irato, nisi ad ipsum placatum? Et tamen, cùm om- A
nino nemo possit fugere ab illo qui ubique est, nisi
Isai. 29. 13. Matth. 15. 8. quidam longè essent à Deo, non diceretur, Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Non ergo loco quisque longè est à Deo, sed dissimilitudine. Quid est, dissimilitudine? Malâ vitâ, malis moribus. Si enim bonis moribus propinquatur Deo; malis moribus receditur à Deo. Unus ergo idemque homo corpore stans uno loco, & amando Deum accedit ad Deum, & amando iniquitatem recedit à Deo: nusquam pedes movet, B
& tamen potest & accedere & recedere. Pedes enim nostri in hoc itinere, affectus nostri sunt. Prout quisque affectum habuerit, prout quisque amorem habuerit, ita accedit vel recedit à Deo. Nonne plerumque dicimus, quando invenimus aliqua dissimilia, Hoc longè est ab illo? Quando aliquos duos fortè homines comparamus, duos equos, duas vestes, & dixerit aliquis, Similis est hæc vestis, talis est qualis illa; aut, Iste homo talis est qualis ille: quid alius dicit, qui contradicit? Absit: C
longè est ab illo. Quid est, longè est ab illo? Dissimilis est illi. Et juxtà stant, & tamen iste longè est ab illo. Duo verò iniqui pares vitâ & moribus, si unus sit in Oriente, alter in Occidente, juxta invicem sunt. Et duo justi similiter, alter sit in Oriente, alter in Occidente, secum sunt, quia in Deo sunt. Contrà unus justus, alter iniquus, etiamsi unâ catenâ ligentur, multùm à se separati sunt. Ergo si dissimilitudine recedimus à Deo; similitudine accedimus ad Deum. Qua similitudine? Ad quam facti su- D
mus, quam in nobis peccando corruperamus, quam peccatorum remissione recepimus, quæ in nobis renovatur intus in mente, ut tamquam resculpatur in nummo, id est, in anima nostra imago Dei nostri, & redeamus ad thesauros ejus. Nam unde, Fratres, de nummo voluit Dominus noster Jesus Christus ostendere tentatoribus suis quid quærat Deus? Quando enim de tributo Cæsaris, quærentes caussam calumniæ, consulere magistrum veritatis voluerunt, & consulendo tentare utrùm li- E
Matth. 22. 18. &c. ceret tributum dari Cæsari, quid ille ait? Quid me „ tentatis hypocritæ? Petiit afferri sibi nummum, & „ allatus est. Cujus habet, inquit, imaginem? Res„ ponderunt, Cæsaris. Et ille, Reddite ergo Cæsari „ quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Tamquam diceret, Si Cæsar quærit in nummo imaginem suam, Deus non quærit in homine imaginem suam? Ad hanc similitudinem nos Dominus noster Jesus Christus invitans, imperat nobis ut nostros etiam inimicos diligamus; & dat exemplum de ipso Deo: F
Matth. 5. 45. Sicut Pater vester, ait, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super *Ibidem 48.* justos & injustos. Estote ergo sicut Pater vester perfecti. Cùm dicit, Estote sicut ille perfecti, ad similitudinem nos invitat. Si ergo ad similitudinem nos invitat, constat quia dissimiles exsistendo recesseramus à Deo, & facti eramus longè per dissimilitudinem, & efficimur propè per similitudinem, ut *Psal. 33. 5.* jam fiat in nobis quod scriptum est, Accedite ad eum, & illuminamini. Ergo quibusdam longè positis G
& malè viventibus Psalmus iste dicit, *Venite, exsultemus Domino.* Quò itis? quò receditis? quò disceditis? quò fugitis, exsultando mundo? *Venite, exsultemus Domino.* Quò itis exsultare, ubi deficitis? Venite, exsultemus in illo à quo facti sumus. *Venite, exsultemus Domino.*

[a] Plerique MSS. *Venit ergo dicens.* Am. & Er. *Venit ergo docens.*

3. *Jubilemus Deo salutari nostro.* Quid est *Item ℣. 1.* jubilare? Gaudium verbis non posse explicare, & tamen voce testari quod intus conceptum est, & verbis explicari non potest: hoc est jubilare. Nam consideret Caritas Vestra qui jubilant in cantilenis quibusque, & quasi in certamine quodam lætitiæ sæcularis; & videtis quasi inter cantica verbis expressa exundantes lætitiâ, cui lingua dicendo non sufficit, quemadmodum jubilent, ut per illam vocem indicetur animi affectus, verbis explicare non valentis quod corde concipitur. Si ergo illi de gaudio terreno jubilant: nos de gaudio cælesti jubilare non debemus, quod verè verbis explicare non possumus?

4. *Præoccupemus faciem ejus in confessione.* ℣. 2. Confessio quidem duobus modis accipitur in Scripturis. Est confessio laudantis, est confessio ge- *Confessio duplex.* mentis. Confessio laudantis, ad honorem pertinet ejus qui laudatur: confessio gementis, ad pænitentiam pertinet ejus qui confitetur. Confitentur enim homines, cùm laudant Deum: confitentur, cùm accusant se, & nihil dignius facit lingua. Verè puto quòd ipsa sint vota, de quibus dicit in alio Psalmo, Reddam tibi vota mea, quæ *Psal. 65. 13. & 14.* distinxerunt labia mea. Nihil ista distinctione sublimius, nihil tam necessarium & ad intelligendum & ad faciendum. Quomodo ergo distinguis vota, quæ reddis Deo? Ut illum laudes, te accuses: quia illius est misericordia, ut peccata nostra dimittat. Nam si vellet pro meritis agere, non inveniret nisi quos damnaret. [a] *Venite* ergo dixit, ut recedamus jam à peccatis nostris, & non nobiscum deducat rationem de præteritis; sed tamquam tabulæ novæ fiant, incensis omnibus chirographis debitorum nostrorum. Quanta ergo illius laus, quanta misericordia, confiteamur, utique laudantes. Nam si semper confessio pænitentis esset, non diceretur in Evangelio de ipso Domino, In illa hora exsultavit Jesus in Spiritu *Luca 10. 21.* sancto, & ait, Confiteor tibi Pater, Domine „ cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus „ & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Num- „ quid quia Christus confitebatur, pænitens erat? Illum nihil pænitere poterat, quia nihil culpabiliter fecerat: sed confitebatur in laude Patris. Ergo quia & hîc exsultationis locus est, fortè illam debemus intelligere confessionem, quæ est in laude Dei: unde & Laus cantici, ut non hîc intelligamus confessionem pænitentium, sed laudantium. Et quid est quod continuò nos admonet de quadam confessione, cùm ait, *Præveniamus faciem ejus in confessione?* Quid est, *Præveniamus faciem ejus in confessione?* Venturus est, *Præveniamus faciem ejus in confessione*, priùs: antequam veniat, nos confitendo damnemus quod fecimus, ut ille quod coronet, non quod damnet, inveniat. Numquid autem & hoc non pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? Immo verò maximè pertinet ad laudem Dei. Quare maximè pertinet ad laudem Dei? Quia tantò ampliùs laudatur medicus, quantò plus desperabatur ægrotus. Confitere itaque peccata tua, quò magis desperabas de te propter iniquitates tuas. Tantò enim major laus est ignoscentis, quantò major exaggeratio est peccata confitentis. Non ergo putemus recessisse nos à laude cantici, si hanc confessionem hîc intelligimus, qua confitemur

peccata nostra. Et hoc ad laudem Cantici pertinet: quia cùm peccata nostra cognoscimus, Dei gloriam commendamus. *Præveniamus faciem ejus in confessione.* A

5. *Et in psalmis jubilemus illi.* Jam diximus quid sit jubilare: repetitum est, ut confirmetur in faciendo. Ipsa repetitio exhortatio est. Non enim jam obliti sumus, ut jam moneri nos velimus, quæ dicta sint superiùs, ut jubilemus: sed plerumque in affectu animi repetitur verbum quod notum erat, non ut innotescat, sed ut ipsa repetitio faciat confirmationem: repetitur enim ad intelligendum affectum dicentis. Inde est quod dicit Dominus, Amen, amen dico vobis. Sufficiebat Amen unum: quare, Amen, amen, nisi quia ipsa repetitio confirmatio est? *In psalmis*, ergo inquit, *jubilemus illi.* Et quæ dicemus in psalmis? Quæ dicemus, vel potiùs sentiemus in jubilatione? Quæ sunt quæ pertinent ad laudem cantici hujus? Jam audite: *Quoniam Deus magnus est Dominus, & rex magnus super omnes deos:* propterea ergo jubilemus illi. *Quoniam non repellet Dominus plebem suam:* jubilemus illi. *Quoniam in manu ejus* [a] *fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt:* in his omnibus jubilemus illi. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam terram manus ejus finxerunt:* jubilemus illi. Sed hæc omnia quid sibi velint, si congruenter discutiantur, tempus fortè non sufficit: sed rursus si penitus negligantur, debitores remanebimus. Breviter itaque pro tempore, quantum perstringere potuerimus, accipite: quia & pauca semina uberrimam messem referunt, si sit terra fructifera. B C D

6. Primum quare jubilemus, quare laudemus, hoc posuit: *Quoniam Deus magnus est Dominus, & rex magnus super omnes deos.* Sunt ergo dii super quos sit magnus Deus noster, cui jubilamus, cui exsultamus, cui laudes cantici dicimus: sunt, sed non nobis. Apostolus enim ait, Nam & si sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi & domini multi: nobis tamen unus Deus, ex quo omnia, & nos per ipsum; & unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, & nos in ipso. Si ergo non nobis, quibus? Audi ex alio Psalmo: Quoniam dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Magnificentiùs & breviùs tibi commendare non potuit Spiritus-sanctus per Prophetam Deum & Dominum tuum. Parum enim erat, quia terribilis super omnia dæmonia Deus. Quid magnum, esse super omnia dæmonia? Quia dii gentium dæmonia. Ubi autem Deus tuus? Dominus autem cælos fecit. Illud fecit Dominus tuus, ubi non possunt habitare dæmonia: de cælis enim dejecta sunt dæmonia. Cæli præponuntur dæmoniis, Dominus tuus & cælis; quia Dominus tuus & cælos fecit. Quantò ergo altior dæmoniis diis gentium, qui altior est cælis, unde ceciderunt angeli, ut fierent dæmonia? Et tamen gentes omnes sub dæmonibus erant: dæmonibus templa fabricata sunt, dæmonibus aræ constructæ, dæmonibus sacerdotes instituti, dæmonibus oblata sacrificia, dæmonibus arreptitii tamquam vates inducti. Hæc omnia dæmonibus E F G

gentes exhibuerunt, hæc omnia vera nonnisi uni magno Deo debentur: templum fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus templum: sacerdotes fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus [b] sacerdotem: sacrificium exhibuerunt gentes dæmonibus, habet Deus sacrificium. Etenim illi dæmones volentes videri dii, non sibi ista exigerent ut fallerent, nisi quia sciunt ea deberi vero Deo. Hòc enim mos est deberi vero Deo, quod sibi exigit falsus deus. Ergo verum templum Dei agnoscimus. Templum enim Dei sanctum est, inquit, quod estis vos. Si ergo nos sumus templum Dei; ara Dei anima nostra est. Sacrificium Dei quid est? Fortè hoc facimus modò, imponimus in ara sacrificium, quando Deum laudamus: docet enim nos Psalmus, dicens, Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi via est, ubi ostendam illi salutare Dei. At verò sacerdotem si requiras, super cælos est: interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Ergo *Deus magnus est Dominus, & rex magnus super omnes deos.* Hîc accipe homines deos: non enim rex Dominus super dæmonia. Et hinc habemus Scripturæ testimonium, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos [c] discernere. Deos dixit participatione, non naturâ; gratiâ, qua voluit facere deos. Quantus Deus est qui facit deos? Aut quales dii sunt quos facit homo? Quàm ille magnus deos faciendo, tam isti nihil qui ab homine facti sunt. Deus verus facit deos credentes in se, quibus dedit potestatem filios Dei fieri, Et ideo ipse verus Deus, quia Deus non factus est: nos autem facti, non veri dii, meliores tamen illis quos homo facit. Quoniam simulacra gentium argentum & aurum, opus manuum hominum: os habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt. Nobis autem Deus noster oculos videntes fecit. Nec in eo tamen nos deos fecit, quia videntes oculos nobis fecit; nam fecit hoc & pecoribus: sed ideo nos deos fecit, quia interiores oculos nostros illuminavit. Ergo sit laus illi, confessio illi, sit jubilatio illi: *Quia magnus est Dominus, & rex magnus super omnes deos.* 1. Cor. 3. 17. Psal. 49. 23. Rom. 8. 34. Psal. 81. 1. Iohan. 1. 12. Psal. 113. 4.

7. *Quia non repellet Dominus plebem suam:* laus illi, jubilatio illi. Quam plebem non repellet? Hîc nobis interpretari aliquid non licet: præscriptum habemus ab Apostolo, exposuit hoc Apostolus unde sit dictum. Erat enim plebs Judæa, plebs ubi fuerunt Prophetæ, plebs ubi fuerunt Patriarchæ, plebs etiam secundùm carnem propagata de semine Abrahæ; plebs in qua præcesserunt omnia sacramenta Salvatorem nostrum promittentia; plebs ubi institutum est templum, unctio, [d] sacerdos ad figuram, ut cùm omnes ipsæ umbræ præterirent, ipsa lux adveniret: erat ergo ista plebs Dei; ad eam Prophetæ missi, in illa nati qui missi; ei tradita & credita eloquia Dei. Quid ergo, totum illud damnatum est? Absit: arbor olivæ ipsa dicta est Apostolo; cœpit enim ista arbor à Patriarchis: sed fuerunt ibi rami aridi, quia nimis alti per superbiam; præcisi ergo propter sterilitatem, insertus oleaster propter humilitatem. Verumtamen, Carissimi, ne superbiret oleaster insertus, quid ait Apostolus? Si tu ex naturali incisus oleastro, & contra Sub ψ. 3. Rom. 11. 1. Rom. 11. 17. Ibidem 24

[a] Apud Lov. additum est, *omnes*: quod ab aliis editis & à MSS. abest.
[b] Sic MSS. At editi, *sacerdotes.*

[c] Editi, *discernit.* At MSS. *discernere*: & sic Augustinus in Psal. 81.
[d] Aliquot MSS. *unctio sacerdotis.*

» naturam insertus es in bonam olivam, quantò A » magis qui secundùm naturam sunt, inserentur suæ olivæ? Ut quomodo tu non permanens in infidelitate, meruisti inseri in olivam cùm esses oleaster, sic isti correcti faciliùs suæ olivæ naturaliter inserantur: hoc de illis Apostolus. Ergo ipsa est arbor; & si aliqui ex ramis fracti sunt, non omnes. Nam si omnes rami frangerentur, unde Petrus? unde Johannes? unde Thomas? unde Matthæus? unde Andreas? unde illi omnes Apostoli? unde ipse Paulus Apostolus qui loquebatur, & suo fructu [a] olivam testabatur? Nonne B
1. Cor. 15. 6. isti omnes inde? Unde etiam quingenti illi fratres, quibus Dominus post resurrectionem apparuit:
Act. 4. 4. unde tot millia ad vocem Petri, quando Spiritu-sancto repleti Apostoli omnium gentium linguis locuti sunt, tanta aviditate Dei laudis & suæ accusationis conversi sunt, ut qui primò sanguinem Domini fuderunt sævientes, bibere discerent jam credentes. Sic autem omnia illa conversa sunt millia hominum, ut res suas venderent, C & pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum
Matth. 19. 22. ponerent. Quod dives unus non fecit, quando ore Domini audivit, & à Domino tristis abscessit, hoc fecerunt subitò tot millia eorum hominum, quorum manibus Christus fuerat crucifixus. Quantò majus vulnus erat in corde ipsorum, tantò avidiùs medicum quæsierunt. Cùm ergo inde illi omnes fuerunt, de ipsis dicit modò Psalmus: *Quoniam non repellet Dominus plebem suam.* Nam hoc testimonio Psalmi, cùm hinc loquere- D
Rom. 11. 1. & 2. tur, usus est Apostolus, & dixit, Quid ergo di- » cemus, fratres? Numquid Deus repulit plebem » suam, quam præscivit? Absit: nam & ego Israë- » lita sum, ex semine Abrahæ, tribu Benjamin. » Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. Utique si repelleret Dominus plebem suam, non esset unde esset ipse Apostolus. Unde autem ipse, inde & alii. In his plebs Domini, non in
Isai. 10. 22. Rom. 9. 27. omnibus; sed quemadmodum scriptum est, Re-
Matth. 3. 12. liquiæ salvæ erunt. Non in omnibus; sed areâ E ventilatâ massa intrò missa est, palea jacet. Totum quidquid vides Judæorum reproborum, paleam vides. Unde vides istam paleam, jam inde exiit massa, jam in horreo recondita est. Ambas res videamus, ambas discernamus.

℣. 4. 8. Quid Psalmus adjungit? *Quoniam in manu ejus fines terræ.* Agnoscimus lapidem angularem; lapis angularis, Christus. Non potest esse angulus, nisi duos in se copulaverit parietes: ad angulum de diverso veniunt, sed in angulo sibi F non adversantur. Venit ex una parte circumcisio, venit ex alia parte præputium. In Christo ambo
Psal. 117. 22. populi concordaverunt: quia ille factus est lapis, de quo scriptum est, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Si ergo Christus in caput anguli, non adtendamus diversitatem de longè venientium, sed propinquitatem in Christo cohærentium. Ibi agitur, ibi videamus, quoniam non repellet Dominus plebem suam. Ecce unus paries, in quo jam, ut di- G ximus, non repulit Dominus plebem suam. Inde Apostoli, inde Israëlitæ omnes qui crediderunt,
Act. 4. 34. & 35. ac venditarum rerum suarum pretia ante pedes Apostolorum posuerunt: voluntate pauperes, de Deo divites. Agnovimus unum parietem, impletum esse ibi quod diximus, quia non repellet Do- A minus plebem suam: videamus & alium parietem. *Quoniam in manu ejus fines terræ.* Ecce alius paries in omnibus gentibus: *in manu ejus fines terræ.* Venerunt etiam omnes gentes ad lapidem angularem, ubi osculum pacis agnoverunt, in illum unum, qui de duobus fecit unum: non quemadmodum hæretici, qui de uno fecerunt duo. Hoc *Donatistæ.* enim idem ait Apostolus de Domino Christo: Ipse est enim, inquit, pax nostra, qui fecit utra- *Ephes. 2. 14.* que unum. Ergo jubilemus illi. Quare? Quia non B repellet Dominus plebem suam. Iterum quare? *Quoniam in manu ejus fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt.* Altitudines montium, sublimitates terrarum. Aliquando istæ sublimitates, id est, ipsæ terrenæ potestates adversatæ sunt Ecclesiæ, leges contra Ecclesiam promulgarunt, nomen Christianum de terra delere conati sunt: sed postea quàm impletum est quod prophetatum est, Adorabunt eum omnes reges terræ; factum *Psal. 71. 11.* est quod hîc dictum est, *Altitudines montium ipsius* C *sunt.*

9. Sed fortè tu de tentationibus satagis, ut constitutus in tanta gratia promissionum Dei, propter scandala mundi turberis? Nec ipsa scandala aliquid tibi faciunt; quoniam mensuram à Domino acceperunt: *Quoniam ipsius est mare.* *℣. 5.* Est enim mare mundus iste, sed & mare Deus fecit. Nec sævire fluctus possunt, nisi usque ad littus, ubi ipse terminum posuit. Nulla ergo tentatio, nisi acceperit mensuram à Domino. Sint er- D go tentationes, sint tributationes: consummaris eis, non consumeris. Vide utrùm ipsæ tentationes non prosint. Adtende Apostolum: Fidelis *1. Cor. 10. 13.* Deus, qui non vos sinet tentari supra quàm pote- » stis ferre; sed faciet cum tentatione etiam exi- » tum, ut possitis sustinere. Non ait, Non vos sinet tentari omnino. Si enim recusares tentationem, recusares refectionem. Ergo reficeris: & si reficeris, in manibus artificis es. Aliquid tibi tollit, aliquid corrigit, aliquid complanat, aliquid E mundat: agit quibusdam ferramentis suis; ipsa sunt scandala hujus sæculi: tu tantùm de manu artificis noli cadere. Nihil tentationis accedet ultra vires tuas. Hoc permittit Deus ad utilitatem tuam, unde tu possis proficere. Denique ipsum Apostolum audi hoc conjungentem: Sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis » sustinere. Ergo mare fortè metuendum tibi erat? Noli timere: *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud.* A gentibus times scandala? Et ipsas gen- F tes ipse fecit; non permittet illas ultra eam sævire, quam novit ille mensuram, ex qua proficias. *Psal. 85. 9.* Nonne dicit alius Psalmus, Omnes gentes quotquot fecisti, venient & adorabunt coram te Do- » mine? Si omnes gentes quotquot fecisti, manifestum est quia & gentes ipse fecit. Ideo *ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam terram manus ejus finxerunt.* Esto tu arida terra, siti gratiam Dei, ut veniat super te imber dulcis, inveniat in te fructum. Non permittit fluctus operire G [b] quod sevit: *Et aridam terram manus ejus finxerunt.* Ergo & hinc jubilemus illi.

10. Nam quoniam hæc ita sunt, quoniam tanta explicavimus ad laudem Dei pertinentia, redire *℣. 6.* ad illud unde cœperat: *Venite, adoremus, & procidamus ei, & ploremus ante Dominum, qui fecit nos.* Ideo enim exsultemus, quia fecit illud & illud.

[a] Sic MSS. At editi, *oliva.*

[b] Sic aliquot MSS. At Am. & Er. *quod servit.* Lov. *quos servat.*

Et commemoravit multa, & nunc repetit exhorta- A tionem: *Venite, adoremus, & procidamus ei, & ploremus ante Dominum, qui fecit nos.* Jam commemoratis à me laudibus Dei, nolite pigri esse, & longè vitâ & moribus stare: *Venite, adoremus, & procidamus ei.* Sed fortè de peccatis vestris, quæ vos longè fecerant à Deo, solliciti estis: faciamus sequentia, *Et ploremus coram Domino, qui fecit nos.* Ardes fortè conscientiâ delicti, lacrymis exstingue flammam peccati, plora ante Dominum: securus plora ante Deum, qui te fecit; non enim B opus manuum suarum contemnit in te. Noli putare quia potes à te refici. A te deficere potes, tu teipsum reficere non potes: ille reficit qui te fecit. *Ploremus ante Dominum, qui nos fecit:* lacrymare ante illum, confitere illi, præveni faciem ejus in confessione. Quis enim es tu, qui illi ploras, & illi confiteris, nisi quem fecit? Non parvæ fiduciæ est ad factorem res facta, & non quomodocumque facta, sed ad imaginem & similitudinem ipsius. *Venite, adoremus, & procidamus ei, & ploremus ante* C *Dominum, qui fecit nos.*

℣. 7. 11. *Quoniam ipse est Dominus Deus noster.* Ut autem securi ante illum procidamus & ploremus, nos quid sumus? *Nos autem populus pascuæ ejus, & oves manuum ejus.* Vide quàm eleganter verborum ordinem commutavit, & tamquam non propria reddidit; ut ipsos intelligamus oves, qui sunt & populi. Non dixit, oves pascuæ ejus & populus manuum ejus, quod magis putabatur posse congruere; quia oves ad pascua pertinent: sed ait, *po-* D *pulus pascuæ.* Ergo populus oves sunt; quia dicit, *populus pascuæ ejus*: ipse populus oves sunt. Sed rursus, quia nos habemus oves quas emimus, non ℣. 6. quas fecimus; dixerat autem superiùs, Procidamus ei qui fecit nos: rectè dictum est, *oves manuum ejus.* Nullus hominum sibi facit oves: emere potest, donari possunt, invenire potest, aggregare potest, postremò furari potest; facere oves non potest. At verò Dominus noster fecit nos: ideo *populus pascuæ ejus & oves manuum ejus*, ipsæ sunt, E quas sibi ipse facere dignatus est gratiâ suâ. Has enim oves laudat & in Canticis canticorum, [a] perfectos quosdam dicens tamquam dentes Ecclesiæ sanctæ sponsæ suæ: Dentes tui sicut grex detonsarum adscendentium de lavacro, quæ geminos pariunt, & sterilis non est in illis. (Cant. 4. 2. & 6. 5.) Quid est, Dentes tui? Per quos loqueris. Dentes enim Ecclesiæ, per quos loquitur Ecclesia. Quales dentes tui? Tamquam grex detonsarum. Quare, detonsarum? Quia sarcinas sæculi posuerunt. Nonne detonsæ erant F oves illæ, de quibus paulò antè dicebam, quos præceptum Dei totonderat, dicentis, Vade, vende omnia tua, da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni sequere me? (Matth. 19. 21.) Fecerunt hoc præceptum, detonsi venerunt. Et quia baptizati sunt credentes in Christum, quid ibi dicitur? Adscendentium de lavacro: id est, adscendentium de mundatione. Et omnes geminos creant. Quos geminos? Duo illa præcepta, in quibus tota Lex pendet & Prophetæ. *Nos* ergo *populus pascuæ ejus, &* G *oves manuum ejus.*

℣. 8. 12. Ergo, *Hodie si vocem ejus audieritis.* O plebs mea, plebs Dei! Alloquitur plebem suam Deus, non solùm illam plebem suam, quam non repellet, sed etiam omnem plebem suam. Loquitur enim in angulo utrique parieti, id est, in Christo Ephes. 2. 20. prophetia loquitur & populo Judæorum & populo Gentium. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Aliquando enim audistis vocem illius per Moysen, & obdurastis corda vestra. Per præconem locutus est, quando obdurastis corda vestra: per se nunc loquitur, mollescant corda vestra. Qui præcones ante se mittebat, ipse venire dignatus est: ore suo hic loquitur, qui loquebatur per ora Prophetarum. *Hodie* ergo *si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

13. Quare dixisti, *Nolite obdurare corda vestra?* Quia meministis quid soleant facere patres vestri. *Nolite obdurare corda vestra:* * *quemadmodum in illa amaricatione, secundùm diem tentationis in deserto.* ℣. 9. Recolitis certè Fratres, quòd ille populus tentarit Deum, acceperit disciplinam, Exodi 16. 2. & 17. 6. & 7. & rectus sit in deserto tamquam ab optimo sessore, frenis legum, frenis præceptorum; nec sit desertus tamen à Deo etiam indomitus, non solùm beneficiis præsentibus, sed etiam virgâ emendationis non desistente. *Nolite* ergo *obdurare corda vestra: sicut in amaricatione, secundùm diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri.* Jam tales non sint patres vestri, nolite eos imitari. Patres vestri erant: sed si non imitati fueritis, patres vestri non erunt: tamen quia de his nati estis, patres vestri erant. Et si Gentes venientes ab extremo terræ, sicut dicit Jeremias, Ad te Gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Verè mendacia Jerem. 16. 19. coluerunt patres nostri, simulacra in quibus non est utilitas: si Gentes dimiserunt simulacra sua, ut venirent ad Deum Israël; quos ipse Deus Israël de Ægypto per mare rubrum duxit, in quo inimicos Exodi 14. 22. & 16. 14. eorum consequentes operuit; quos in desertum eduxit, manna pavit, numquam virgam suam ab eorum disciplina tulit, numquam beneficia misericordiæ subtraxit, ipsi debent deserere Deum suum, cùm Gentes venerint ad Deum ipsorum? *Ubi tentaverunt me patres vestri: probaverunt,* [b] *& viderunt opera mea.* Quadraginta annis viderunt opera mea, quadraginta annis exacerbaverunt me. Ante illos miracula in manu Moysi faciebam, & ipsi magis magisque corda obdurabant.

℣. 10. 14. *Quadraginta annis proximus fui generationi huic.* Quid est, *proximus fui?* Præsentavi me in signis & virtutibus meis. Non uno die, non duobus: sed, *Quadraginta annis proximus fui generationi huic: & dixi, Semper isti errant corde.* Hoc significaverunt quadraginta anni, quod & *semper.* Quadragenarius enim iste numerus indicat integritatem sæculorum, tamquam perficiantur sæcula per hunc numerum. Ideo Dominus quadraginta diebus jejunavit, quadraginta diebus tentatus est in Matth. 4. 2. eremo, & quadraginta diebus fuit cum discipulis Act. 1. 3. post resurrectionem. Primis quadraginta diebus tentationem, posterioribus quadraginta diebus consolationem ostendit: quia cùm tentamur, sine dubio consolamur. Corpus enim ejus, id est, Ecclesia necesse est tentationes patiatur in hoc sæculo: sed non deest ille consolator, qui dixit, Ecce ego Matth. 28. 20. vobiscum sum usque in consummationem sæculi. *Et dixi, Semper isti errant corde.* Ad hoc cum illis fui quadraginta annis, ut ostenderem genus tale hominum, quod me semper exacerbat usque in finem sæculi. Quia per illos quadraginta

[a] Duo MSS. *perfectus quidam.*

[b] Editi, *probaverunt me.* Abest *me* à MSS. qui plerique sic prosequuntur, *& viderunt opera mea quadraginta annis. Viderunt opera mea quadraginta annis, & exacerbaverunt me.*

annos, totum sæculum significare voluit.

15. Quid ergo, pro illis non erunt alii, qui intrent in requiem Dei? Improbati sunt illi, quibus displicuit misericordia Dei, qui restiterunt Deo corde indurato: illis improbatis, numquid perdidit
Matth. 3. 9. Deus populum suum? Non erit verum, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ? Er-
℣. 11. go, *dixi*, *Semper isti errant corde.* * *Et isti non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam. Quibus juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam*: magnus terror. Ab exsultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste: *Quibus juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam.* Loqui Dominum magnum est, quantò magis jurare Deum? Jurantem hominem debes timere, ne propter jurationem faciat quod contra voluntatem ejus est; quantò magis Deum, qui nihil temere jurare potest? Jurationem ad confirmationem voluit esse. Et per quem jurat Deus? Per semetipsum.
Hebr. 6. 13. Non enim habet majorem per quem juret. Per semetipsum confirmat promissa sua, per semetipsum confirmat minas suas. Nemo dicat in corde suo, Verum est quod promittit, falsum est quod minatur. Sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Tam certus esse debes de requie, de felicitate, de æternitate, de immortalitate, si feceris præcepta ipsius, quàm certus esse debes de interitu, de ardore ignis æterni, de damnatione cum diabolo, si contempseris præcepta ejus. Juravit ergo illis in ira sua, ne intrent in requiem ipsius: & tamen oportet aliquos intrare in requiem ipsius; non enim nulli dabitur requies ipsius. Illis ergo reprobatis, nos intrabimus: quia etsi aliqui ex ramis
Rom. 11. 19. & 20. fracti sunt propter dissimilitudinem & infidelitatem, nos propter fidem & humilitatem inseremur. Nos ergo intremus in requiem ejus. Unde autem intrarunt illi qui intrarunt, illi qui electi sunt, qui non corde obdurato restiterunt? Quia verum est,
℣. 3. quòd non repellet Dominus plebem suam.

* Sermo habitus fortè ante an. 405. quando per vim Circumcellionum regnabant Donatistæ ex n. 11.

IN PSALMUM XCV.
* ENARRATIO.

1. DOMINUS & frater meus [a] Severus adhuc differt lætitiam nostram de sermone quem nobis debet: nam quòd debitor teneatur, agnoscit. Omnes enim Ecclesias quacumque transitum fecit, lætificavit Dominus per os ipsius: multò magis ergo ista lætificanda est, de qua ceteris eum Dominus propagavit. Sed quid facturi sumus, nisi ut serviamus voluntati ipsius? Differre illum tamen dixi, Fratres, non fraudare. Itaque tenete debitorem, nec dimittatis, nisi cùm solverit. Advertat itaque Caritas Vestra: quantum donat Dominus, de isto Psalmo dicamus aliquid, quod quidem jam nostis; sed dulcis est commemoratio veritatis. Fortè cùm pronuntiaretur titulus ejus, cum admiratione aliqui audierunt. Inscribitur
℣. 1. enim titulus Psalmi, *Quando domus ædificabatur post captivitatem.* Hoc titulo prædicto, jam in ipso textu Psalmi exspectabatis fortasse, qui lapides præciderentur de montibus, quæ moles adtraherentur, quæ fundamenta jacerentur, quæ trabes imponerentur, quæ columnæ erigerentur. Nihil

A horum cantat: & si aliud aliquid, non ergo consonat Psalmus titulo suo, & aliud portat in fronte, aliud in voce? Immo nihil aliud, sed intellectores quærit. Loquitur enim de ædificatione domûs. Omnes lapides ipsius domûs [b] intelligant quod cantarunt. Ædificatur enim domus Deo, non illo loco ubi ædificavit Salomon. Ædificavit enim templum: 3. Reg. 6. 1.
& de ipso templo audistis modò quæ dixerit Dominus. Cùm saxa templi & moles ingentes admirarentur discipuli, indicaverunt Domino admirationem
B & stuporem suum: & Dominus illis, Amen dico Matth. 24. 2.
vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem, qui non destruetur. Non talis ædificatur domus. Nam videte ubi ædificatur, quia non uno loco, aliqua in parte. Sic enim incipit:

2. CANTATE *Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.* Item ℣. 1. 1. Paralip. 16. 23.
Si canticum novum cantat omnis terra; sic ædificatur, cùm cantat: ipsum cantare, ædificare est; sed si non vetus cantet. Vetus cantat cupiditas carnis: novum cantat caritas
C Dei. Quidquid cantaveris de cupiditate, vetus cantas; & si [c] sonant in ore verba cantici novi, non Eccli. 15. 9.
est speciosa laus in ore peccatoris. Melius est ut novus taceas, quàm ut vetus cantes: quia si fueris novus, & tacueris, auribus hominum non sonat: nam cor tuum non tacet canticum novum; & pervenit ad aures Dei, qui te fecit hominem novum. Diligis, & taces: dilectio ipsa vox est ad Deum, & ipsa dilectio canticum novum est. Audi quia canticum novum est: Dominus dicit, Mandatum novum do vo- Johan. 13. 34.
D bis, ut vos invicem diligatis. Omnis ergo terra cantat canticum novum: [d] ibi ædificatur domus. Omnis ergo terra est domus Dei. Si omnis terra domus Contra Donatistas.
Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est, non domus: ruina illa vetus, cujus umbram habebat templum illud vetus. Ibi enim diruebatur vetustas, ut novitas ædificaretur. Et quomodo diruitur vetustas? Amen dico vobis, inquit, non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruetur. Lapis Chri- Matth. 24. 2.
stus est: dicit autem Apostolus, Quotquot in Chri- Gal. 3. 27.
E sto baptizati estis, Christum induistis. Si Christum induit quisquis baptizatur in Christo; quis ponit lapidem super lapidem, nisi qui baptismum super baptismum imponit? Sed nolite terreri, non relinquetur qui non destruetur. Lapides enim ad fabricam novam, quæ ædificatur post captivitatem, sic colliguntur, & sic illos caritas in unitate constringit, ut non sit lapis super lapidem, sed unus lapis sint omnes lapides. Ne miremini: hoc fecit canticum novum, id est, hoc fecit innovatio caritatis.
F Ad ipsam structuram nos compingit Apostolus, & in illa unitate nos constrictos compaginat, dicens, Ephes. 4. 2. & 3.
Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritûs, in vinculo pacis. Ubi unitas spiritûs, unus lapis; sed unus lapis de multis factus. Quomodo de multis unus factus? Sufferendo invicem in dilectione. Ædificatur ergo domus Domini Dei nostri, ædificatur: hoc fit, hoc agitur, hoc voces istæ agunt, hoc lectiones, hoc prædicatio Evangelii toto orbe terrarum: adhuc ædificatur. Crevit
G multùm domus hæc, & multas gentes implevit: nondum tamen omnes gentes occupavit, crescendo multas tenuit, omnes occupatura est: & contradicitur ab eis qui domesticos ejus se esse gloriantur, & dicitur, Jam decrevit. Adhuc crescit, ad-

[a] Scilicet Milevitanus episcopus, qui etiam in Psalmi 131 enarratione proximo ante hunc sermonem die habita laudatur hisce verbis: *Justum quidem erat, Carissimi, ut fratrem potiùs audiremus collegam meum, præsentem omnibus nobis: & modò non negavit, sed distulit, &c.*

[b] Plerique MSS. *intelligunt.*

[c] Editi, *& si non sonant.* Abest *non* à MSS.

[d] Sic MSS. At editi, *ubi ædificatur domus?*

huc

huc credituræ sunt omnes gentes, quæ nondum crediderunt: ne quis dicat, Et illa lingua creditura est? & Barbari credituri sunt? Et quid sibi vult [Act. 2. 3.] quòd Spiritus-sanctus apparuit in linguis igneis, nisi quia nullius linguæ duritia est, quæ non illo igne solvatur? Neque enim non habemus jam multas gentes Barbaras credidisse Christo. Quò nondum porrectum est Romanum imperium, jam Christus possidet: quod adhuc clausum est eis qui ferro pugnant, non est clausum illi qui ligno pugnat. [ỷ. 10.] *Dominus enim regnavit à ligno.* Quis est qui ligno pugnat? Christus. De cruce sua vicit reges, & subjugatis ipsam crucem in fronte fixit; & gloriantur de illa, quia ibi est salus eorum. Hoc agitur, sic crescit domus, sic ædificatur: & ut noveritis, sequentia Psalmi audite, videte operantes & fabricantes domum. *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.*

[ỷ. 2.] 3. *Cantate Domino, [a] benedicite nomen ejus, bene nuntiate de die in diem salutare ejus.* Quomodo crescit ædificium? *Bene*, inquit, *nuntiate de die in diem salutare ejus.* De die in diem prædicetur; de die in diem, inquit, ædificetur; crescat, inquit Deus, domus mea. Et quasi diceretur ab operariis, Ubi jubes ædificari? ubi vis crescere domum tuam? Elige nobis aliquem locum æqualem, aliquem locum spatiosum, si tibi amplam domum vis ædificari. Ubi jubes ut bene nun- [ỷ. 3.] tiemus de die in diem? Ostendit locum: *Annuntiate in gentibus gloriam ejus. Gloriam*, inquit, *ejus annuntiate in gentibus:* gloriam ejus, non gloriam vestram. O structores, gloriam ejus bene nuntiate in gentibus. Si gloriam vestram annuntiare volueritis, cadetis: si ejus, ædificabimini, cùm ædificatis. Ideo qui gloriam suam annuntia- [Donatistæ.] re voluerunt, noluerunt esse in ista domo: & propterea non cantant canticum novum cum omni terra. Non enim communicant universo orbi terrarum. Et ideo non sunt ædificantes in domo, sed parietem dealbatum erexerunt. Quanta mi- [Ezech. 13.] natur Deus parieti dealbato? Sunt testimonia Prophetarum [b] innumera, unde maledicit parieti dealbato? Quid est paries dealbatus, nisi hypocrisis, id est, simulatio? Foris lucet, intus lutum est. Quod dicturus sum, jam dictum est: sed quia eo Spiritu dictum est, quem nobis quoque Dominus impertire dignatus est, nos illud diximus; & quidquid modò eodem Spiritu dicimus, illi dixerunt qui fuerunt ante nos. Non est ergo prætermittendum, sed dicendum est, quia dono Dei dictum est. Quidam de isto pariete dealbato « cùm diceret, hoc ait: Quomodo in pariete non « conjuncto aliis parietibus, sed singulariter erecto, « si ostium facias, quisquis intraverit foris est: sic « in illa parte quæ noluit cantare cum [c] domo canticum « novum, sed [d] parietem voluit struere, & « hunc dealbatum, non solidatum, quid valet quòd « habet januam? Si intraveris, foris inveniris. Quia [Joan. 10.] enim ipsi non per januam introierunt, & janua ipsorum non intromittit. Dominus enim dicit, Ego sum janua, per me intratur. Qui sunt qui intrant per januam? Qui gloriam Domini quærunt, non suam. Qui intrant per januam? Qui faciunt quod dictum est, *Bene nuntiate in gentibus gloriam ejus.* Qui intrat per januam, pastor ovium [Ibidem 1. & 2.] est, ait Dominus: qui autem per aliam partem adscendit, ille fur est & latro. Qui per januam intrat, humilis est: qui per aliam partem adscendit, superbus est. Ideo illum dixit intrare, illum adscendere. Sed ille intrando recipitur: ille adscendendo præcipitatur. *Annuntiate in gentibus gloriam ejus.* Quid est, *in gentibus?* Fortè gentes nominantur & paucæ: & adhuc habet quod dicat illa pars, quæ erexit parietem dealbatum. Quare non gentes sunt Getulia, Numidia, Mauritania, Byzacium? Provinciæ, gentes sunt. Auferat sermonem [e] hypocrisi, parieti dealbato, sermo Dei, ædificans domum toto orbe terrarum. Parum est quod dixit, *Annuntiate in gentibus gloriam ejus:* ne aliquas gentes exceptas putares, sequitur, & dicit, *In omnibus populis mirabilia ejus.*

4. *Quoniam magnus Dominus & laudabilis nimis.* [ỷ. 4.] Quis *Dominus*, nisi Jesus Christus, *magnus & laudabilis nimis?* Nostis certè quia homo apparuit; nostis certè quia in utero feminæ conceptus est, nostis quia ex utero natus est, nostis quia lactatus est, quia manibus portatus est, quia circumcisus, quia hostia pro illo oblata est, quia crevit; postremò nostis quia expalmatus est, consputus, spinis coronatus, crucifixus est, mortuus est, lanceâ percussus est; nostis quia hæc omnia passus est: *Magnus* est *& laudabilis nimis.* Nolite contemnere parvum, intelligite magnum. Parvus factus est, quia parvi eratis: intelligatur magnus, & in illo magni eritis. Sic enim ædificatur domus, sic eriguntur moles in ipsa domo: crescunt lapides qui ducuntur ad ædificium. Crescite ergo, intelligite Christum magnum: & parvus magnus est, magnus nimis. Finivit verba: volebat dicere quantum magnus; etsi tota die diceret, Magnus, magnus, quid diceret? Tota die dicens, Magnus, finiret aliquando; quia finitur dies: magnitudo illius ante dies, ultra dies, sine die. Ergo quid diceret? *Quoniam magnus Dominus & laudabilis nimis.* Quid enim dictura est lingua parva ad laudandum magnum? Dicendo, *nimis*, emisit vocem, & dedit cogitationi quod sapiat: tamquam dicens, Quod sonare non possum, tu cogita; & cùm cogitaveris, parum erit. Quod cogitatio nullius explicat, lingua alicujus explicat? *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Ipse laudetur, ipse prædicetur, ejus gloria nuntietur, & [f] ædificatur domus.

5. *Terribilis est super omnes deos.* [Item ỷ. 4.] Sunt enim dii super quos sit terribilis ille? [g] Videamus quos dicat, & videbimus quare dicat. Interim antequam dicat, Carissimi advertite. Ille qui quasi territus videtur inter homines, *terribilis est super omnes deos.* Numquid non fremuerunt gentes? [Psal. 2. 1.] Numquid non populi meditati sunt inania adversùs Dominum, & adversùs Christum ejus? Numquid illi tauri pingues non circumdederunt eum? [Psal. 21. 13.] Numquid non leo ille rugiens fremuit super illum, & intrans in corda sævientium exclamavit, Crucifige, crucifige: [Matth. 27. 23.] quasi ille isto fremitu terreretur qui *terribilis est*, non super omnes homines, sed *super omnes deos?* Ubi enim vult ædificare domum,

[a] Editi, & *benedicite.* Particula & abest à MSS. qui paulò pòst habent, *bene nuntiate diem ex die:* sed aliis locis, *de die in diem.*
[b] Plerique MSS. *imminere se dicit parieti dealbato.*
[c] Lov. *cum Domino.* Veriùs editi alii & MSS. *cum domo.*
[d] Sic MSS. At editi, *partem voluit struere, & hanc dealbatam, non solidatam:* ac paulò pòst, *janua ipsos non intromittit.*
[e] Sic aliquot MSS. At editi, *hypocrisi.*
[f] Sic aliquot MSS. At editi, *& ædificetur domus.*
[g] MSS. quidam hoc & proximo loco, *videbimus.* Nonnulli autem utroque loco, *videamus:* & sic Am.

[* In Enarrat. Psal. 131. 6.] locus ipse silvosus est, unde dictum est * hesterno die, Invenimus eam in campis silvæ. Domum enim ipsam quærebat, cùm diceret, In campis silvæ. Et unde silvosus est locus ille? Simulacra colebant homines: non mirum, quia porcos pascebant. [Lucæ 15. 13. &c.] Filius enim ille erat, qui dimisit patrem, & omnia sua consumsit in meretricibus, vivens prodigè; pascebat porcos, id est, colebat dæmonia: & ipsa superstitione Gentilium, silva facta erat omnis terra. Sed exstirpat silvam qui ædificat domum: & propterea dictum est, [℣. 1.] Cùm domus ædificaretur post captivitatem. Tenebantur enim homines captivi sub diabolo, & dæmonibus serviebant: sed redemti sunt à captivitate. Vendere se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit redemtor, & dedit pretium; fudit sanguinem suum, emit orbem terrarum. Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenite quid emerit. Sanguis Christi, pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis? quid, nisi omnes gentes? [Donatistæ.] Valde ingrati sunt pretio suo, aut multùm superbi sunt, qui dicunt, aut illud tam parvum esse, ut solos Afros emerit; aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Non ergo [a] exsultent, non superbiant: pro toto dedit, quantum dedit. Novit quid emerit, quia novit quanti emerit. Inde quia redemti sumus, post captivitatem ædificatur domus. Et qui sunt qui nos tenebant in captivitate? Quia illi quibus dicitur, Annuntiate, exstirpatores silvæ sunt: ut exstirpent silvam, liberent de captivitate terram, & struant, ædificent, annuntiando magnitudinem domûs Domini. Unde silva dæmonum exstirpatur, nisi prædicetur ille qui super omnes est? Ergo omnes gentes dæmonia habebant deos: quos dicebant deos, dæmonia erant, Apostolo dicente apertiùs, [1. Cor. 10. 20.] Quoniam quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Quia ergo ideo erant in captivitate, quia dæmoniis immolabant, & propterea tota terra silvosa remanserat; annuntiatur iste *magnus & laudabilis nimis.*

6. Et quomodo ostenditur magnitudo ejus, ut eradicet illas superstitiones, sub quibus captivus populus tenebatur, quem redimere advenit *terribilis super omnes deos?* Et quasi diceretur illi, Quare dixisti *super omnes deos?* sunt enim dii? Sequitur, [℣. 5.] & dicit, *Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Intendat Caritas Vestra. Magnum aliquid dicebat paulò antè, *Magnus Dominus:* & tamquam deficiens in laude ipsius, *& laudabilis nimis.* Nonne hoc dixeram, quia dimisit tibi cogitare quod non poterat ipse verbis explicare? Explicans autem ipse verbis, quid magnum mihi dixit de Domino Jesu Christo? An quia super omnia dæmonia est? Cùm enim dixisset, *Terribilis super omnes deos:* subjunxit, *Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Non est magnum, esse super dæmonia: & tu, si volueris, eris; sed si in illum credideris. Itane ipsa est illa magnitudo laudis, *Magnus Dominus & laudabilis nimis?* Volens enim explicare, ut poterat humanâ linguâ, & quamvis magnus sit tactor organi Spiritus-sanctus, tamen per [b] angustias spiritûs humani syllabas sonat, sed cogitationes generat: explicare ergo per hanc linguam volens, quid ait? *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Dic, dic, quantum laudabilis, dic. *Terribilis est*, inquit, *super omnes deos.* Quare dixisti, *super omnes deos? Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Et ipsa est tota laus illius qui laudabilis est nimis, quia superat omnes deos gentium, qui sunt dæmonia? Exspecta, & audi quod sequitur: *Dominus autem cælos fecit.* Jam ergo non super dæmonia solùm, sed super omnes cælos quos fecit. Si diceret, *Super omnes deos, quoniam omnes dii gentium dæmonia*, & ibi tantummodo remaneret laudatio Domini, minùs dixerat quàm nos solemus de Christo cogitare: cùm autem dixit, *Dominus autem cælos fecit;* videte quid intersit inter cælos & dæmonia, & videte quid intersit inter ipsos cælos & illum qui fecit cælos; ecce quantum excelsus est Dominus. Non dixit, Dominus autem super cælos sedet; fortasse enim alius illos fecisse putaretur, super quos sederet: sed dixit, *Dominus autem cælos fecit.* Si cælos fecit, etiam Angelos fecit: ipse fecit Angelos, ipse fecit Apostolos. Apostolis cedebant dæmonia: sed ipsi Apostoli cæli erant, qui Dominum portabant. Et quem Dominum portabant? A quo facti erant. Audi quia cæli sunt: [Psal. 18. 1.] Cæli enarrant gloriam Dei. Ipsis cælis dicitur, *Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quoniam magnus Dominus & laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos.* Quos deos? *Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Et ipse est terribilis super omnes istos deos. *Dominus autem cælos fecit.* O cæli, quos fecit, annuntiate in gentibus gloriam ejus! Ædificetur domus per omnem terram, cantet omnis terra canticum novum.

7. *Confessio & pulcritudo in conspectu ejus.* [℣. 6.] Pulcritudinem amas? vis esse pulcher? Confitere. Non dixit, Pulcritudo & confessio; sed, *Confessio & pulcritudo.* Fœdus eras, confitere ut sis pulcher: peccator eras, confitere ut sis justus. Fœdare te potuisti, formosum te facere non potes. Qualis autem est sponsus noster, qui fœdam amavit, ut pulcram faceret? Quomodo, ait aliquis, fœdam amavit? [Matth. 9. 13.] Non veni, inquit, vocare justos, sed peccatores. Quos vocas peccatores, ut remaneant peccatores? Non, inquit. Et quomodo non erunt peccatores? *Confessio & pulcritudo in conspectu ejus.* Confitentur enim peccata sua, vomunt mala quæ avidè voraverant; non redeunt ad vomitum suum, [2. Pet. 2. 22.] sicut canis immundus: & erit confessio & pulcritudo. Amamus pulcritudinem: priùs eligamus confessionem, ut sequatur pulcritudo. Iterum exsistit qui amat potentiam, amat & magnificentiam; vult esse magnus quomodo Angeli sunt. Magnificentia quædam est in Angelis; & tanta potentia, ut si faciant Angeli quidquid possunt, sustineri non possit. Et omnis homo desiderat potentiam Angelorum, sed justitiam Angelorum non amat. Priùs justitiam dilige, & sequetur te potentia. Quid enim sequitur & hîc? *Sanctitas & magnificentia in sanctificatione ejus.* Tu jam quærebas magnificentiam: priùs dilige sanctitatem; cùm sanctificatus fueris, eris & magnificus. Nam si præposterè priùs esse volueris magnificus, antè cadis quàm surgas: non enim surgis, sed extolleris. Meliùs surgis, si te ille erigat qui non cadit. Descendit enim ad te ille qui non cadit: tu cecideras, ille descendit, porrexit tibi manum: non potes viribus tuis surgere, amplectere manum descendentis, ut erigaris à forti.

8. Quid ergo? Si *confessio & pulcritudo in con-*

[a] Tres MSS. *insultent.*

[b] Sic Am. Er. & nostri MSS. At Lov. *per angustas.*

ſpectu ejus, ſanctitas & magnificentia in ſanctificatione ejus, (Hoc annuntiamus, cùm ædificamus domum: ecce jam annuntiatum eſt gentibus:) quid [a] debent facere gentes, quibus annuntiaverunt illi qui ſilvam exſtirpaverunt? Jam ad ipſas ℣. 7. gentes dicit, *Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem:* nolite vobis; quia & illi qui vobis annuntiaverunt, non ſuam, ſed illius gloriam annuntiaverunt: & vos *afferte Domino gloriam & honorem*; & dicite, Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. (Pſal. 113. 1.) Nolite ſpem in homine ponere. Si baptizatur unuſquiſque veſtrûm, dicat, Ille me baptizat, de quo amicus ſponſi dixit, Hic eſt qui baptizat. (Johan. 1. 33.) Si enim hæc dixeritis, affertis Domino gloriam & honorem. *Afferte Domino gloriam & honorem.*

℣. 8. 9. *Afferte Domino gloriam nomini ejus.* Non nomini hominum, non nomini veſtro, ſed nomini ejus afferte gloriam. *Tollite hoſtias, & introite in atria ejus. Tollite hoſtias:* quid allaturi eſtis, ut introeatis in atria ejus? Jam enim crevit domus, & facta ſunt atria: qui afferunt hoſtias, [b] intrent in atria. Tauros allaturi ſumus, hircos vel oves? Abſit. (Pſal. 50. 18.) Si voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique. Ille nobis hoſtiam commendabat, quam offerre debemus. Videte ne illa ſit hoſtia, de quo jam dudum dixit, Confeſſio & pulcritudo in conſpectu ejus. (℣. 6.) Confeſſio hoſtia eſt Deo. O ergo gentes, ſi vultis intrare in atria ejus, nolite vacuæ intrare, *Tollite hoſtias*. Quas hoſtias nobiſcum portaturi ſumus? Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. (Pſal. 50. 19.) Cum humili corde intra in domum Dei, & cum hoſtia intraſti. Si autem ſuperbus es, inanis intras. Nam unde ſuperbires, niſi inanis eſſes? Nam ſi plenus eſſes, non inflareris. Quomodo plenus eſſes? Si tecum tolleres hoſtiam, quam portares ad atria Domini. Jam ne diu teneamus, curramus cetera. Videte creſcentem domum, videte ædificium ire per totum orbem terrarum. Gaudete, quia intraſtis in atria: gaudete, quia ædificamini in templum Dei. Qui enim intrant, ipſi ædificantur, ipſi ſunt domus Dei: ille eſt inhabitator, cui ædificatur domus toto orbe terrarum, & hoc poſt captivitatem. *Tollite hoſtias, & introite in atria ejus.*

℣. 9. 10. *Adorate Dominum in atrio ſancto ejus:* in catholica Eccleſia; hoc eſt atrium ſanctum ejus. Nemo dicat, Ecce hîc eſt Chriſtus, ecce illic. (Matth. 24. 23. & 24.) Exſurgent enim pſeudoprophetæ. Dic eis iſtud, Lapis ſuper lapidem non relinquetur, qui non deſtruatur: ad parietem dealbatum vocatis, in atrio ſancto adoro Deum meum. (Item ℣. 9.)

℣. 10. 11. * *Commoveatur à facie ejus univerſa terra: dicite in nationibus, Dominus regnavit à ligno. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur.* Quæ teſtimonia ædificationis domûs Dei? Intonant nubes cælorum per totum orbem terrarum ædificari domum Dei: & clamant ranæ de palude, Nos ſoli ſumus Chriſtiani. (Donatiſtæ.) Quæ teſtimonia profero? Pſalterii. Profero quod ſurdus cantas: aperi aures, tu cantas iſta; cantas mecum, & non concordas mecum: lingua tua ſonat quod ſonat mea, & cor tuum diſſonat à corde meo. Nonne tu cantas iſta? Vide teſtimonia orbis terrarum: *Commoveatur à facie ejus univerſa terra:* & tu dicis non commoveri? *Dicite in nationibus, Dominus regnavit à ligno.* An fortè hîc obtinebunt, & dicent ſe regnare à ligno; quia fuſtibus Circumcellionum regnant? De cruce Chriſti regna, ſi à ligno regnaturus es. Nam lignum hoc tuum ligneum te facit: lignum Chriſti per mare te trajicit. Audis Pſalmum dicentem, *Correxit orbem terræ, qui non commovebitur:* & tu dicis non ſolùm motum poſt correctionem, ſed etiam diminutum. Tu verum dicis, iſte mentitur? Pſeudoprophetæ clamantes, Ecce hîc eſt Chriſtus, ecce illic, verum dicunt, & Propheta iſte mentitur? (Matth. 24. 23.) Fratres, contra iſtas apertiſſimas voces auditis in angulis ſtrepitum, Ille tradidit, & ille tradidit. (Traditionis crimen à Donatiſtis objectatum.) Quid dicis? Voces tuæ audiendæ ſunt, an voces Dei? *Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur.* Ego tibi orbem terrarum oſtendo ædificatum: tolle hoſtiam, intra in atria Domini. Hoſtias non habes, propterea non vis intrare. Quid eſt hoc? Si hoſtiam tibi indiceret Deus taurum, hircum, arietem, invenires quod afferres: indixit tibi humile cor, & non vis intrare. Hoc enim in te non invenis, quia ſuperbiâ tumuiſti. *Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur. Iudicabit populos in æquitate.* Tunc ſe illi plangent, qui nolunt modò [c] diligere æquitatem.

12. *Iocundentur cæli, & exſultet terra.* Jocundentur cæli, qui enarrant gloriam Dei; jocundentur cæli quos Dominus fecit: exſultet terra, quam compluunt cæli. Cæli enim prædicatores, terra auditores. *Commoveatur mare & plenitudo ejus.* Quod mare? Sæculum. Commotum eſt mare, & plenitudo maris: omne ſæculum concitatum eſt adverſùs Eccleſiam, cùm dilataretur & ædificaretur toto orbe terrarum. De ipſa commotione audiſtis in Evangelio, Tradent vos ad judicia. (Marci 13. 9.) Commotum eſt mare: ſed quando vinceret mare eum qui cælos fecit? ℣. 11.

13. *Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt:* ℣. 12. Omnes lenes, omnes mites, omnes æqui, campi ſunt Dei. *Tunc exſultabunt omnia ligna ſilvarum.* Ligna ſilvarum, Pagani ſunt. Quare jam gaudent? Quia præciſi ſunt [d] de oleaſtro, & inſerti in oliva. (Rom. 11. 17.) *Tunc exſultabunt omnia ligna ſilvarum:* quia præciſæ ſunt ingentes arbores cedrinæ & cypariſſinæ, & imputribilia ligna tranſlata ſunt ad ædificationem domûs. (3. Reg. 5. 6.) Ligna ſilvarum erant, ſed antequam irent in ædificium: ligna ſilvarum erant, ſed antequam olivam [e] parerent.

14. *Tunc exſultabunt omnia ligna ſilvarum,* * *ante faciem Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram.* ℣. 13. Primò venit, & poſtea venturus eſt. Primò venit in Eccleſia ſua in nubibus. Quæ ſunt nubes quæ eum portaverunt? Apoſtoli prædicantes, de quibus audiſtis, cùm legeretur Apoſtolus: Legatione, inquit, pro Chriſto fungimur, obſecrantes pro Chriſto reconciliari Deo. (2. Cor. 5. 20.) Ipſæ ſunt nubes in quibus venit, excepto adventu ſuo poſteriore, quo venturus eſt judicare vivos & mortuos. Venit primò in nubibus. Hæc primò vox ipſius ſonuit in Evangelio: A modò videbitis filium hominis venientem in nubibus. (Marci 13. 26.) Quid eſt, A modò? Nonne Dominus poſtea venturus eſt, quando ſe plangent omnes tribus terræ? Priùs venit in prædicatoribus ſuis, & implevit totum orbem terrarum. Non reſiſtamus primo adventui, ut non expaveſca-

[a] Sic MSS. At editi, *quid debeant gentes. Quid annuntiaverunt illi &c.*
[b] Sic plures MSS. At editi, *intrant.*
[c] Præcipui MSS. *eligere.*
[d] Am. & noſtri MSS. *præciſi ſunt oleaſtri.*
[e] Lov. *pararent.* At plerique MSS. *parerent.*

[Marci 13. 17.] mus secundum. Et væ tunc prægnantibus & mammantibus. Audistis modò in Evangelio: Cavete, quia nescitis qua horâ veniat. In figura dicta sunt. Quæ sunt prægnantes, & quæ sunt lactantes? Prægnantes animæ dicuntur, quæ habent spem in sæculo. Quæ autem adeptæ sunt jam quod sperabant, pro lactantibus sunt positæ. Verbi gratiâ: emere vult villam; prægnans est, nondum enim factum est, tumet uterus in spe: emit; peperit, adeo lactat quod emit. Væ prægnantibus & mammantibus: væ qui habent spem in sæculo, væ qui hærent his rebus quas de [a] sæculi spe pepererunt. Quid ergo debet facere Christianus? Uti mundo, non servire mundo. Quid est hoc? Habentes tamquam non habentes. Sic dicit, sic hortatur quos non vult inveniri à die illa tamquam prægnantes & mammantes, [1. Cor. 7. 29. &c.] sic eos hortatur: De cetero, fratres, tempus breve » est, reliquum est, ut & hi qui habent uxores, tam» quam non habentes sint, & qui flent tamquam non » flentes, & qui gaudent tamquam non gaudentes, » & qui emunt quasi non [b] tenentes, & qui utuntur » hoc mundo tamquam non utentes. Præterit enim » figura hujus mundi. Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine sollicitudine est, securus exspectat quando veniat Dominus ipsius. Nam qualis amor est Christi, timere ne veniat? Fratres, non erubescimus? Amamus, & timemus ne veniat? Certè amamus? An peccata nostra plus amamus? Ergo ipsa oderimus peccata, & amemus eum qui venturus est ad puniendα peccata. Veniet, velimus nolimus. Non enim quia modò non venit, ideo venturus non est. Veniet, & quando nescis: & si paratum te invenerit, nihil tibi obest quia nescis. *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum, ante faciem Domini, quoniam venit:* priùs. Et postea quid? *Quoniam venit judicare terram.* Et *exsultabunt omnia ligna silvarum.* Venit primò, & postea judicare terram: exsultantes inveniet eos qui primo ejus adventui crediderunt, *quoniam venit.*

[Item ℣. 13.] 15. Nam, *Judicabit orbem terrarum in æquitate:* non partem, quia non partem emit. Totum judicare habet, quia pro toto pretium dedit. Audistis Evangelium, quia cùm venerit, inquit, congregabit electos suos à quatuor ventis. Congregat [Marci 13. 27.] electos omnes à quatuor ventis: ergo de toto orbe terrarum. Quia & ipse Adam, (aliquando hoc dixeram,) orbem terrarum significat secundùm Græcam linguam. [V. Tract. 9. in Johan. n. 14. & Tract. 10. n. 12.] Quatuor enim litteræ sunt, A, D, A, & M. Sicut autem Græci loquuntur, quatuor orbis partes has in capite litteras habent, Ἀνατολὴ dicunt Orientem; Δύσιν, Occidentem; Ἄρκτον, Aquilonem; Μεσημβρίαν, Meridiem: habes, Adam. Ipse ergo Adam toto orbe terrarum [Gen. 3. 6.] sparsus est. In uno loco fuit, & cecidit, & quodam modo comminutus implevit orbem terrarum: sed misericordia Dei undique collegit fracturas, & conflavit igne caritatis, & fecit unum quod fractum erat. Novit illud facere artifex ille, nemo desperet. Multum quidem est, sed qui sit artifex, cogitate. Ille refecit, qui fecit; ille reformavit, qui formavit. *Judicabit orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua.* Quæ est æquitas & veritas? Congregabit secum electos suos ad judicandum, ceteros autem separabit ab invicem. Positurus est enim alios ad dexteram, alios ad sinistram. Quid autem æquius, quid verius, quàm ut non exspectent misericordiam de judice, qui noluerunt facere misericordiam antequam veniret judex? Qui autem voluerunt facere misericordiam, cum misericordia judicabuntur. Dicetur enim eis ad dexteram positis, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, [Matth. 25. 34.] « quod vobis paratum est ab origine mundi. Et imputat opera misericordiæ: Esurivi enim, & dedistis [Ibidem 35.] mihi manducare; sitivi, & potastis me, & cetera. « Rursus ad sinistram positis quid imputatur? Quia noluerunt facere misericordiam. Et quò ibunt? Ite [Ibidem 41.] in ignem æternum. Iste auditus malus magnum gemitum faciet. Sed quid dixit alius Psalmus? In memoria æterna erit justus, ab auditu malo non timebit. [Psal. 111. 7.] Quid est, auditus malus? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. [Matth. 25. 41.] Qui gaudebit ad auditum bonum, non timebit ab auditu malo. Quomodo gaudebunt ad auditum bonum? Venite benedicti Patris mei. Et à quo auditu non « timebunt? Ite in ignem æternum, qui paratus est « diabolo & angelis ejus. « Hæc est æquitas, hæc veritas. *Judicabit* enim *orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua.* An quia tu injustus es, justus non erit judex? aut quia tu mendax es, verax non erit veritas? Sed si vis habere misericordem, esto misericors antequam veniat: dimitte si quid in te commissum est, da ex eo quo abundas. Et de cujus das, nisi de illius? Si de tuo dares, largitio esset: cùm de illius das, redditio est. Quid enim habes, [1. Cor. 4. 7.] quod non accepisti? Hæ sunt hostiæ Deo gratissimæ, misericordia, humilitas, confessio, pax, caritas. Has apportemus, & securi exspectabimus adventum judicis, qui *judicabit orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua.*

IN PSALMUM XCVI. *ENARRATIO.

[* Sermo ad populum.]

1. MAGNA spectacula Deus præbet cordi Christiano, & quibus verè nihil possit jocundius inveniri: si tamen adsit palatum fidei, cui sapiat mel Dei. Credimus omnibus vobis, qui in Salvatorem nostrum toto corde credidistis, inesse Spiritum ejus, qui vos delectet cùm leguntur prophetiæ, ante tot annos prolatæ ex ore sanctorum, & post tot annos impletæ in fide gentium. Magnam enim jocunditatem tunc carpebant ipsi sancti Prophetæ, cùm ea videbant in spiritu, non jam impleta, sed adhuc futura. Erat eis magna delectatio: sed tamen & ipsi pro caritate qua in nos accensi erant, quos nondum videbant, & in spiritu parturiebant, volebant, si fieri posset, in hoc tempore nobiscum vivere, & videre impleta quæ in spiritu prophetabant. Inde Dominus discipulis suis, jam ista videre incipientibus, ait, Multi [Matth. 13. 17.] « justi & Prophetæ voluerunt videre quæ videtis, & « non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt. Quamvis enim viderent ista in spiritu, tamen futura illis quodam modo formabantur: Apostolis autem jam præsentia reddebantur. Unde ille Symeon, justus quidam senex, multùm exsultavit videns infantem Jesum, & agnoscens in parvo magnum, & in exigua carne cognoscens cæli & terræ Creatorem. Multùm ergo exsultavit, quia responsum acceperat, non se exiturum esse de hac vita, priùs quàm videret salutare Dei. Agnovit ergo illum, jocundatus est, exsultavit gaudio; & hoc ait,

---

[a] Sic MSS. At editi, *de sæculo pepererunt.*
[b] Sic meliores MSS. At Am. *non utentes.* Lov. *non ementes.* Er. *non ementes nec utentes.*

(Luc. 2. 29. & 30.) Domine, nunc dimittis servum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Magna est ergo ista jocunditas: & hanc facit caritas. Delectatissumus, cùm Psalmus iste cantaretur: & quædam ibi ab omnibus intellecta sunt; quædam verò, quantum arbitramur, aut à paucis, aut certè non ab omnibus. Simul ergo illum in isto sermone, in quo vobis servimus, consideremus; & videamus quanta dignatione nos Deus lætificare voluit, præsentando quæ promisit, & nobis exhibens veritatem promissis suis.

(ỹ. 1.) 2. Inscribitur Psalmus, *Ipsi David, cùm terra ejus restituta est.* Totum ad Christum revocemus, si volumus iter rectæ intelligentiæ tenere: (Ephes. 2. 20.) non recedamus à lapide angulari, ne intellectus noster ruinam faciat: in illo solidetur, quod instabili motu nutabat; in illo incumbat, quod per incerta pendebat. Quidquid dubitationis habet homo in animo auditis Scripturis Dei, à Christo non recedat; cùm ei fuerit in illis verbis Christus revelatus, intelligat se intellexisse: antequam autem perveniat C ad Christi intellectum, non se præsumat intellexisse. (Rom. 10. 4.) Finis enim Legis Christus est, ad justitiam omni credenti. Quid est ergo, & quomodo accipitur in Christo, *Cùm terra ejus restituta est?* Nam quomodo David intelligatur Christus, facile est agnoscere. Christus enim ex Maria, & ex semine David; & quia ex semine ejus futurus erat, propterea nomine ejus in figura prophetabatur. Ergo David Christus: quia & interpretatio David manu fortis est: & quis tam manu fortis, quàm qui de cruce mundum D vicit? (Act. 2. 4. 37. &c.) Nam post resurrectionem & adscensionem ejus, accepto Spiritu-sancto, loquentibus Apostolis variis linguis, commota multitudo eorum ipsorum qui eum crucifixerant, consilium quæsivit salutis; accepit, credidit; ignotum est, donatus est reatus sanguinis Christi, impertitus est potus sanguinis Christi; facti sunt fideles ejus, cujus fuerant persecutores; (Matth. 27. 39.) crediderunt in eum, quem crucifixerunt, & ante quem insultantes caput agitaverunt, eum ipsum caput habere voluerunt. Ita ergo *restituta est terra ejus*, quod habet titulus Psalmi. E Terra enim ejus Judæa: & perierat omnis Judæa, quando crucifixerunt Dominum suum, ignorantes phrenetici sævientes in medicum, & salutem insaniâ repellentes. Tamquam ergo perierat Judæa tota: [a] quàm tota? Ipsi etiam Apostoli trepidaverunt. (Matth. 26. 70.) Petrus qui audaci dilectione sequebatur, timida trepidatione ter negavit. Resurgens, in via quosdam loquentes secum de se, tales invenit ipse Dominus Jesus Christus, ut dicerent illi quærenti unde F (Luca 24. 18. &c.) colloquerentur, Tu solus peregrinus es in Jerusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt, De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta potens in opere & sermone, coram Deo & omni populo: & quomodo eum tradiderunt summi [b] sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redemturus Israël. Jam spem Christi perdiderant. Non enim dixerunt, Speramus eum redemturum; G sed, Sperabamus quòd esset redemturus Israël. Ipse cum eis erat, & spes illius in illis non erat. Ostendit se illis, manifestatus est etiam ceteris discipulis, visus, contrectatus, & inventus illis quibus jam perisse videbatur: revocata est fides eorum qui ceciderant, *restituta est terra ejus.* Deinde factis cum eis A quadraginta diebus, adscendit in cælum: & sicut (Act. 1. 3.) paulò antè commemoravi, misso Spiritu-sancto fecit discipulos suos idiotas homines loqui omnium (Act. 2. 4.) gentium linguis. Tunc illi pro quibus non frustra dixerat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, (Luca 23. 34.) commoti, ut diximus, quæsierunt salutem; consilium acceperunt ut in eum crederent: crediderunt uno die tria millia, & rursus quinque millia. (Act. 2. 41. & 4. 4.) Cœpit fervere per Judæam Ecclesia Christi, ubi ferbuerat opprobrium Christi; & *restituta est terra ejus.* B Sed quia dixerat ipse, Habeo alias oves, (Johan. 10. 16.) quæ non sunt de hoc ovili, oportet me & eas adducere, ut sit unus grex & unus pastor: etiam ad Gentes ad quas Prophetæ missi non erant, Apostoli missi sunt. Quæsiti sunt qui non quæsierant, inventi sunt qui nihil exspectabant: quem non tenebant Deum pollicitatorem, invenerunt redemtorem. Jam enim Judæi tenebant Deum pollicitatorem, quia ibi Prophetæ Christum prædicaverant, ibi Christum promiserant: sed quem promissum audierant, præsentem non cognoverant. Illis autem promissum nihil erat: sed tamen in Prophetis etiam de fide ipsorum dictum erat. Non dictum erat ipsis, sed dictum erat de ipsis. Missum est & ad illos: & audistis ex dispensatione Dei; ipsa enim lectio modò vobis lecta est in Actibus Apostolorum, quomodo centurio Cornelius credidit. (Act. 10. 1. &c.) Cornelius enim centurio non erat de gente Judæorum. Orabat, jejunabat, eleemosynas faciebat. Non illum deseruit Deus quamvis in Gentibus constitutum: & missus est ei Angelus, qui illi nuntiaret, quòd eleemosynæ & orationes ipsius acceptæ fuerint apud Deum. Credidit advocato ad se Petro. Numquid non illum poterat docere Angelus? Misit illum ad Petrum, ut magis per hominem illi fides fieret: quia homines dignatus erat Dominus visitare. Nec dedignabatur docere per hominem, qui dignatus est esse homo. Sic ergo *restituta est terra ejus*, uno pariete veniente de Judæis, altero pariete veniente de Gentibus: quibus duobus parietibus de diverso venientibus esset ipse lapis angularis, ubi ambo copularentur. (Ephes. 2. 20.)

3. Iterum quomodo accipimus, *Cùm terra ejus restitueretur?* Cùm caro ejus resuscitaretur. Alius enim intellectus, tamen à Christo non recedens, sic potest nobis occurrere: terra restituta, caro resuscitata. Post resurrectionem enim ipsius facta sunt ista omnia, quæ cantantur in Psalmo. Audiamus jam de terræ restitutione Psalmum plenum gaudio. Excitet nobis ipse Dominus Deus noster dignam tantæ rei exspectationem & jocunditatem: ipse sermonem nostrum moderetur aptum cordibus vestris, ut quidquid hîc exsultat cor nostrum in talibus spectaculis, perducat ad linguam, & inde in aures vestras, deinde in cor vestrum, inde in facta vestra.

4. DOMINUS *regnavit.* (Item ỹ. 1.) Ille qui stetit ante judicem, ille qui alapas accepit, ille qui flagellatus est, ille qui consputus est, ille qui spinis coronatus est, ille qui colaphis cæsus est, ille qui in ligno suspensus est, ille cui pendenti in ligno insultatum est, ille qui in cruce mortuus est, ille qui lanceâ percussus est, ille qui sepultus est, ipse resurrexit. *Dominus regnavit.* Sæviant quantum possunt regna: quid sunt factura Regi regnorum, Domino omnium regum, Creatori omnium sæculorum? An ideo contemnitur, quia tam sub-

[a] Sic MSS. At editi, *cum qua tota ipsi etiam &c.*

[b] MSS. *summi sacerdotum.*

missus, & tam humilis apparuit? Misericordia
est, non impotentia. Ille enim humilis apparuit,
ut eum caperemus. Sed jam videamus: *Dominus
regnavit; exsultet terra, jocundentur insulæ multæ.*
Est quidem, quia verbum Dei non in sola conti-
nenti terra prædicatum est, sed etiam in insulis
quæ constitutæ sunt in medio mari: & ipsæ plenæ
Christianis, plenæ sunt servis Dei. Non enim se-
parat mare eum qui fecit mare. Quò naves pos-
sunt accedere, verba Dei non possunt? Impletæ
sunt insulæ. Verumtamen possunt & in figura re-
ctè accipi insulæ, omnes Ecclesiæ. Quare insulæ?
Quia circumlatrantur fluctibus omnium tentatio-
num. Sed quomodo insula undique circumstre-
pentibus fluctibus tundi potest, frangi non po-
test, magisque ipsa frangit fluctus venientes,
quàm frangitur ab eis: sic & Ecclesiæ Dei pullu-
lantes per totum orbem terrarum, passæ sunt per-
secutiones undique frementium infidelium, & ec-
ce stant insulæ, & jam placatum est mare. *Iocun-
dentur insulæ multæ.*
℣. 2. 5. *Nubes & caligo in circuitu ejus, justitia
& judicium directio sedis ejus.* Quibus *nubes & ca-
ligo in circuitu ejus?* Quibus *justitia & judicium
directio sedis ejus?* Nubes & caligo impiis, qui
eum non intellexerunt: justitia & judicium fideli-
bus, qui in eum crediderunt. Illi enim per super-
biam non viderunt, illi per humilitatem dirigi
meruerunt. Audi nubes & nebulam, & audi ju-
Johan. 9. stitiam & judicium. Ipse Dominus ait, In judicium
39. » ego in hunc mundum veni, ut qui non vident vi-
» deant, & qui vident cæci fiant. Quid est, qui
vident cæci fiant? Qui sibi videre videntur, qui
se sapientes putant, qui non sibi arbitrantur ne-
cessariam medicinam, ipsi cæci fiant, ipsi non in-
telligant. Qui autem non vident, videant: qui
cæcitatem confitentur, illuminari mereantur.
a [a] Sit ergo *in circuitu ejus nubes & caligo*, his
qui eum non cognoverunt: confitentibus autem
& humiliantibus se, *justitia & judicium directio
sedis ejus.* Sedem ejus dicit eos ipsos, qui in eum
crediderunt. De ipsis enim sibi fecit sedem, quia
in eis sedet Sapientia: Filius enim Dei, Sapientia
b Dei est. [b] Audivimus autem ex alia Scriptura ma-
gnum hujus intelligentiæ documentum. Anima
justi, sedes sapientiæ. Ergo quia isti facti sunt ju-
1. Cor. 1. 24. sti, qui in eum crediderunt; justificati ex fide, fa-
cti sunt sedes ipsius: sedet in ipsis, judicans ex
ipsis, & dirigens eos. Quare? Quia mansuetos in-
venit, veluti jumenta mitia, non recalcitrantia,
non collum superbum adversùs jugum ejus excu-
tientia, non flagellum ejus recusantia: facta sunt
jumenta ejus bona, mansueta; & meruerunt quod
Psal. 24. 9. dictum est in alio Psalmo, Diriget mites in judi-
cio, docebit mansuetos vias suas. Propterea ergo
c illis nubes & caligo, quia non sunt [c] recti: man-
suetis autem, *justitia & judicium directio sedis
ejus.*
℣. 3. 6. *Ignis ante eum præibit, & inflammabit in
circuitu inimicos ejus.* De quo igne dicit, Fratres,
*Ignis ante eum præibit, & inflammabit in circuitu
inimicos ejus?* Non arbitror de illo igne dici, in
quem mittendi sunt impii illâ ultimâ judicii sen-
tentiâ, quibus ad sinistram separatis, sicut in E-
Matth. 25. vangelio lectum meminimus, dicturus est, Ite in
41. » ignem æternum, qui paratus est diabolo & ange-

A lis ejus: non puto de illo igne dici. Unde hoc non
puto? Quia de quodam igne dicit, qui præibit
ante illum, antequam veniat ad judicium. Dictum
est enim præire ignem, & inflammare in circuitu,
id est, per totum orbem terrarum, inimicos ejus.
Ille ignis post ejus adventum erit, iste autem ignis
ante eum præibit. Quis est ergo iste ignis? Possu-
mus eum accipere in pœnam malorum, possumus
in salutem redemtotum. In pœnam malorum quo-
modo? Quia cùm prædicaretur Christus, iratæ
B sunt gentes; & commoverunt persecutionem:
quæ ira ignis fuit, magis consumens eos qui per-
sequebantur, quàm eos quos persequebantur.
Cùm enim videmus duos, unum irascentem, al-
terum patienter ferentem, quis eorum ardeat,
vestrum est judicare. Potestis in genere humano
tale spectaculum contueri. Ponite vobis ante ocu-
los hominem iniquum, commotum animo, tru-
cem vultu, flammantibus oculis, scintillantibus
verbis, ferri in hominis necem, in deprædatio-
C nem, in injurias, in contumelias, non se capere,
non se tenere: alterum patienter excipientem d
[d] verba, plagas, quidquid ille inferre voluerit, &
percutienti maxillam, parantem & alteram: cùm
videris hinc furias, inde lenitatem; hinc iram,
inde patientiam; hinc flammas, inde toleran-
tiam; dubitabis pronuntiare quis eorum ardeat
pœnamque patiatur? ille-ne cujus corpus vexa-
tur, an cujus animus vastatur? Propterea &
Isaias propheta dixit, Et nunc ignis adversarios Isai. 6. 11.
D comedet. Quid est, Et nunc? Antequam veniat
dies ille judicii magnus, jam furore suo ardent,
qui postea supplicio sempiterni illius ignis arsuri
sunt. Nisi fortè putatis Fratres mei, quia injusti-
tia, quæ procedit ex homine ad lædendum alte-
rum hominem, illi ad quem procedit nocet, &
illi de quo procedit non nocet. Unde fieri potest?
Aliquando facula ardens apponitur ad lignum hu-
midum & viride, & non illud incendit, ipsa ta-
men ardet: sic & inimicus tuus. Si quis fortè exsi-
E stit injustus, qui tibi moliatur insidias, vel præpa-
ret aliquam molestiam, injustus est: tu si viride
lignum fueris, id est, si succo spiritali vigens &
virens, flammis inimicitiarum restiteris, orando
pro illo qui te persequitur; ille ardet, tu manes
integer; & injustitia illius illi nocet, tibi nihil
nocet. Nisi fortè putas, quia nocet tibi si corpo-
ri tuo aliquid fecerit, & anima patiens & incor-
rupta ad Deum coronanda pervenerit, sequens
exemplum Domini sui, qui pati maluit à Judæis,
F & qui poterat non mori, mortuus est, quia & qui
poterat non nasci, natus est. Tu enim conditio-
ne natus es, ille voluntate: tu conditione more-
ris, ille misericordiâ. Quomodo ergo illi nihil no-
cuerunt Judæi; sic nec tibi quisquam persecutor
inimicus, si tu elegeris esse membrum capitis il-
lius.
7. Ecce intelleximus ignem ante eum præeun-
tem, id est, hoc tempore intelligendum in pœ-
nam quamdam infidelium & iniquorum: intelli-
G gamus ignem, si possumus, & in salutem redem-
torum; ita enim proposueramus. Idem ipse Do-
minus ait, Ignem veni mittere in terram. Sic Luca 12.
ignem, quomodo gladium: nam & quodam loco 49.
ait, non se venisse pacem mittere in terram, sed Matth. 10.
gladium. Gladium ad separationem, ignem ad 34.

[a] Ita MSS. At editi, *Sic ergo.*
[b] Quatuor MSS. *Audiamus.*

[c] Aliquot MSS. *directi*: & quidam, *mansueti.*
[d] Sic MSS. At Lov. *verbera ac plagas.*

ustionem: sed utrumque salubrem, quia & gladius verbi ipsius salubriter nos separavit à consuetudine mala. Gladium enim adtulit, & separavit unumquemque fidelium, aut à patre suo, qui in Christum non crediderat, aut à matre similiter infideli; aut certè si de parentibus Christianis natus est, saltem à progenie sua priore. Nemo enim nostrûm non aut avum, aut proavum, aut aliquam antiquam originem in Gentibus habuit, & in illa exsecrabili Deo infidelitate: separati sumus ab eo quod eramus; sed gladius intercessit secernens, non interficiens. Hoc modo & ignis: Ignem veni mittere in terram. (Luc. 12. 49.) Exarserunt homines credentes in eum, acceperunt flammam caritatis: propterea & ipse Spiritus-sanctus cùm missus esset Apostolis, sic apparuit: Visæ sunt illis, inquit, linguæ divisæ velut ignis, qui & insedit super unumquemque illorum. (Act. 2. 3.) Isto igne inflammati cœperunt ire per mundum, & inflammare, & incendere in circuitu inimicos ejus. Quos inimicos ejus? C Qui deserto Deo à quo facti erant, adorabant simulacra quæ fecerant. Ipsi incendebantur, si mali erant, ad consumtionem; si boni erant, ad reparationem: aut ipse incendebatur, qui nolebat credere, illo igne, audito verbo Dei, factus pejor, invidiâ suâ exustus atque consumtus: aut si converteretur & crederet, nec sic in illo nihil arsisset. Arserat enim fœnum, ut purgaretur aurum. Aurum fides est, fœnum carnalis concupiscentia est. Omnis caro fœnum, Isaias dicit, & omnis honor carnis, ut flos fœni. (Isai. 40. 6.) D Quidquid est ergo in homine carnali appetens vana & sæcularia, fœnum est. Quàm multi fortè, & fratres nostri ierunt ad theatrum? fœno ducti sunt. Nonne optandus est illis iste ignis; ut fœnum ardeat, & aurum purgetur? Quod enim illis inest fidei, fœno premitur. Bonum est ergo eis ardere sancto igne, ut fœno consumto, splendeat pretiosum quod redemit Christus. Ergo, *Ignis ante eum præibit, & inflammabit in circuitu inimicos ejus.* E Sunt qui salubriter arserunt, hodie fideles ejus sunt; inimici ejus erant, & nunc jam fideles ejus sunt: quæris inimicos, non sunt; consumti sunt, arserunt: caritas consumsit in eis [a] quod persequebantur Christum, & purgavit in eis quod crederent in Christum: *Et inflammabit in circuitu inimicos ejus.*

8. (℣. 4.) *Apparuerunt fulgura ejus orbi terræ.* Magna exsultatio. Nonne videmus? nonne manifestum est? Apparuerunt fulgura ejus universæ terræ: inflammati sunt inimici, incensi sunt inimici. F Arsit quidquid contradicebat, & *apparuerunt fulgura ejus orbi terræ.* Quomodo apparuerunt? Ut jam crederent. Unde fulgura? De nubibus. Quæ sunt nubes Dei? Prædicatores veritatis. Vides autem nubem, in cælo nebulosam, obscuram, & habet intus nescio quid latens. Si coruscet de nube, emicat splendor: ex eo ipso quod contemnebas, inde exsilivit quod expavescas. Misit ergo Dominus noster Jesus Christus Apostolos suos, prædicatores suos, velut nubes: videbantur homines & G contemnebantur; quomodo videntur nubes, & contemnuntur, antequam de eis exsiliat quod mireris. Erant enim illi primùm homines carnem portantes, infirmi; deinde idiotæ, indocti, ignobiles: sed erat in illis quod fulguraret, erat in illis quod coruscaret. Accedebat Petrus A homo piscator, orabat, & surgebat mortuus. (Act. 9. 40.) Forma humana nubes erat, splendor miraculi coruscatio erat. Sic in verbis, sic in factis, cùm miranda dicunt, & miranda faciunt, *apparuerunt fulgura ejus orbi terræ. Vidit, & commota est terra.* Si non est verum; si non tota terra jam Christiana clamat, Amen, commota fulguribus de illis nubibus erumpentibus. *Vidit, & commota est terra.*

9. *Montes fluxerunt sicut cera à facie Domini:* (℣. 5.) B Qui sunt montes? Superbi. Omnis altitudo extollens se adversùs Deum, factis Christi & Christianorum contremuit, succubuit; & quando dico quod dictum est, fluxit, melius verbum inveniri non potest. *Montes fluxerunt velut cera à facie Domini.* Ubi est altitudo potestatum? ubi duritia infidelium? *Montes fluxerunt sicut cera à facie Domini.* Ignis eis fuit Dominus, illi ante faciem ejus sicut cera fluxerunt; tamdiu duri, donec ignis ille admoveretur. Complanata est omnis altitudo, modò blasphemare Christum non audet. Et Paganus non in eum credit, non eum tamen blasphemat: & si nondum factus est vivus lapis; tamen victus est durus mons. *Montes fluxerunt sicut cera à facie Domini, à facie Domini omnis terræ:* non Judæorum tantùm, sed & Gentium, sicut dicit Apostolus, Non enim est Judæorum tantùm Deus, sed & Gentium. (Rom. 3. 19.) Dominus ergo universæ terræ, Dominus Jesus Christus in Judæa natus, sed non Judææ tantùm natus: D quia & antequam natus omnes fecit; & qui omnes fecit, omnes refecit. *A facie Domini omnis terræ.*

10. *Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus.* (℣. 6.) Qui cæli annuntiaverunt? Cæli enarrant gloriam Dei. (Psal. 18. 2.) Qui sunt cæli? Qui facti sunt sedes ipsius. Quomodo enim in cælis sedet Deus, sic sedet in Apostolis, sic sedet in prædicatoribus Evangelii. Et tu si vis, cælum eris. Vis esse cælum? Purga de corde tuo terram. E Si terrenas concupiscentias non habueris, & non frustra responderis sursum te habere cor; cælum eris. Si resurrexistis cum Christo, (fidelibus Apostolus loquitur,) quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. (Coloss. 3. 1. & 2.) Cœpisti sapere quæ sursum sunt, & non quæ super terram sunt: nonne factus es cælum? Carnem portas, & corde jam cælum es: conversatio enim tua in cælis erit. (Philip. 3. 20.) Talis annuntias & tu Christum. F Quis enim fidelium tacet Christum? Intendat Caritas Vestra, Putatis quia nos soli stantes hîc annuntiamus Christum, & vos non annuntiatis? Unde ad nos veniunt, Christiani volentes esse, quos numquam vidimus, quos non novimus, quibus numquam prædicavimus? An fortè crediderunt nullo annuntiante? Apostolus dicit, Quomodo credent quem non audierunt? quomodo audient sine prædicante? (Rom. 10. 14.) Ergo tota Ecclesia prædicat Christum, & annuntiant cæli justitiam ipsius: G quia omnes fideles quibus cura est lucrari Deo eos, qui nondum crediderunt, & faciunt hoc ex caritate, cæli sunt. Intonat de illis Deus judicii sui terrorem: & tremit qui infidelis erat, & pavescit, & credit. Ostendite hominibus quid potuit Christus per totum orbem terrarum, loquendo eis, & adducendo eos ad amandum

[a] Am. & MSS. *quod persequebatur*: & infrà, *quod crederet.* Sed videtur leg. *quo persequebantur*, *quo crederent.*

Christum. Quanti enim hodie adduxerunt amicos suos, aut ad pantomimum, aut ad choraulam? Quare, nisi amando illum? Et vos amate Christum. Tanta enim spectacula præbuit, in quo nemo potest dicere aliquid se reprehensionis invenire, ille qui vicit sæculum. Nam & aliquando quem amat quisque in theatro, vincitur in illo. Nemo verò vincitur in Christo: non est de quo erubescere. Arripite, adducite, adtrahite quos potestis: securi estote, ad eum adducitis, qui non displicet videntibus; & rogate illum ut illuminet eos, & bene [a] spectent. *Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus.*

℣. 7. 11. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.* Nonne factum est? nonne confusi sunt? nonne quotidie confunduntur? Sculptilia enim sunt [b] manu facta idola. Quare jam confunduntur omnes, qui adorant sculptilia? Quia viderunt omnes populi gloriam ejus. Jam omnes populi gloriam Christi confitentur: erubescant qui adorant lapides. Quia lapides illi mortui erant, nos vivum lapidem invenimus: immo lapides illi numquam vixerunt, ut nec mortui dicantur; lapis autem noster vivus est, & semper vixit apud Patrem, & pro nobis mortuus revixit, & modò vivit, & mors ei ultrà non dominabitur. (Rom. 6. 9.) Hanc gloriam ipsius cognoverunt populi, dimittunt templa, currunt ad Ecclesias. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.* Adhuc quærunt adorare sculptilia? Noluerunt deserere idola, deserti sunt ab idolis. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis.* Sed exsistit nescio quis disputator, qui doctus sibi videbatur, & ait, Non ego illum lapidem colo, nec illud simulacrum quod est sine sensu: non enim propheta vester potuit nosse, quia oculos habent & non vident, (Psal. 113. 5.) & ego nescio quia illud simulacrum nec animam habet, nec videt oculis, nec audit auribus: non ego illud colo; sed adoro quod video, & servio ei quem non video. Quis est iste? Numen quoddam, inquit, invisibile quod præsidet illi simulacro. Hoc modo reddendo rationem de simulacris suis, [c] diserti sibi videntur, quia non colunt idola, & colunt dæmonia. Etenim, Fratres, sicut dicit Apostolus, (1. Cor. 10. 20.) Quæ immolant „ Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo „ vos, inquit, socios fieri dæmoniorum: nam scimus quia nihil est idolum. (1. Cor. 8. 4.) Ipse hoc dixit Apostolus: „ Scimus quia nihil est idolum, sed quæ immolant „ Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Dixit, „ Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Non ergo hinc se excusent, quia quasi idolis insensatis dediti non sunt: dæmoniis magis dediti sunt, quod est periculosius. Nam si tantùm idola colerent, sicut eos non adjuvarent, ita illis nihil nocerent: si autem adores & servias dæmonibus, erunt domini tui. Et qui erunt domini tui? Invidi tui: libertati tuæ necesse est invideant, semper te velint possidere, semper talem facere, qualem possint secum trahere. Est enim insita malevolentia quædam & pernicies nocendi istis malis spiritibus: gaudent de malo hominum; & de fallacia nostra, si nos fefellerint, pascuntur. Et quid quærunt? Non quibus in æternum dominentur, sed cum quibus in æternum damnentur: quomodo solet malevolus latro nominare innocentem. Numquid si fuerit vivus incensus, minùs ardet, si duo ardeant? minùs moritur, si duo moriantur? Pœna illi non minuitur, sed malevolentia pascitur. Mecum moriatur, non se minùs moriturum dicens, sed solatium habet malum alterius. Talis est diabolus, seducere vult illos, qui cum illo puniantur. Et quia non potest fallere judicem Deum, (non enim nominat apud illum innocentem,) vera crimina volens habere quæ objiciat, peccata persuadet. Ecce quales dominos sibi faciunt, qui colunt idola & dæmonia. Quæ enim immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum. (1. Cor. 10. 20.)

12. Nos autem qualem Deum habemus? Audite quid sequatur. Cùm enim dixisset, *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia*, [d] *qui gloriantur in simulacris suis*: ne exsisterent quasi reddentes rationem de simulacris, & dicerent, Non lapides, sed numina colimus. Quæ numina colis? Dic mihi, dæmonia colis, an spiritus bonos, quales sunt Angeli? Sunt enim Angeli sancti, & sunt spiritus maligni. Ego dico quia in templis tuis non coluntur nisi spiritus maligni: qui sibi exigunt superbè sacrificium, & volunt se coli tamquam deos, maligni sunt, superbi sunt. Tales sunt etiam homines non boni, qui suam gloriam quærunt, & Dei gloriam contemnunt. Homines autem sanctos adtendite, qui sunt similes Angelis. Cùm inveneris hominem aliquem sanctum servum Dei, si volueris illum colere & adorare pro Deo, prohibet te: non vult sibi arrogare honorem Dei, non vult tibi esse pro Deo, sed tecum esse sub Deo. Fecerunt hoc apostoli sancti, Paulus & Barnabas. Prædicabant verbum Dei in Lycaonia. Mirabilia cùm fecissent Lycaoniæ, cives ejusdem regionis adduxerunt victimas, & voluerunt illis sacrificare, dicentes Barnabam Jovem, & Paulum Mercurium: illi non sunt delectati. An fortè ideo sibi immolari noluerunt, quia dæmonibus se comparari exsecrati sunt? Non, sed quia honorem divinum exhiberi hominibus horruerunt. Verba ipsorum indicant, non suspicamur. Sequitur enim lectio libri ejusdem, & dicit quomodo moti sunt: Tunc Paulus & Barnabas consciderunt vesti- (Act. 14. 13. & 14.) „ menta sua, & dixerunt, Viri fratres, quid facitis? „ Et nos homines sumus passibiles, similes vobis. Intendite. Quomodo ergo homines boni prohibent eos, qui illos voluerant colere tamquam deos, & volunt potiùs ut Deus unus colatur, Deus unus adoretur, Deo uni sacrificium offeratur, non sibi: sic & omnes sancti [e] Angeli, illius gloriam quærunt, quem diligunt; ad ejus cultum, ad ejus adorationem, ad ejus contemplationem omnes quos diligunt rapere & inflammare student; ipsum illis annuntiant, non se, quoniam Angeli sunt: & quia mites sunt, non norunt gloriam quærere nisi Imperatoris sui; si autem suam gloriam quæsierint, ut tyranni damnantur. Talis exstitit diabolus & dæmonia, id est, angeli ejus: arrogavit sibi honorem divinum, & implevit templa paganorum, & persuasit simulacra, & persuasit illa sacrificia offerri sibi. Nonne melius erat ut Angelos sanctos, quàm ut dæmones colerent? Respondent,

[a] Sic vetustissimus liber Corbeiensis. At editi, *exspectent*: & sic plerique MSS. sed qui hoc scribendi more, pro *specto* & *spectacula*, passim præferunt *exspecto* & *exspectacula*.
[b] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *manifesta*.
[c] Sic Er. & plerique MSS. At Am. & Lov. *deserti*.
[d] Hic in excusis habetur, *addidit*: quod meritò abest à MSS. Quippe præmisso superiùs. *Cùm enim dixisset*, notantur duæ istæ priores partes hujus ℣. 7. moxque ostenditur contra idololatras, ne se non lapides, sed numina colere causarentur, subjuncta esse isthæc verba, *Adorate eum omnes Angeli ejus.*
[e] Editi, *sancti vel Angeli.* Particula *vel* abest à MSS.

Non

Non colimus mala dæmonia: Angelos quos dicitis, ipsos & nos colimus, virtutes Dei magni & ministeria Dei magni. Utinam ipsos colere velletis: facilè ab ipsis disceretis non illos colere. Audite Angelum doctorem. Docebat quemdam discipulum Christi, & ostendebat illi multa miracula in Apocalypsi Johannis: ille autem quodam sibi demonstrato miraculo visionis expavit, & misit se ad pedes Angeli: & ille Angelus qui non quærebat nisi gloriam Domini sui, Surge, quid facis, inquit, illum adora; nam & ego conservus tuus sum, & fratrum tuorum. Quid ergo, Fratres mei? Nemo dicat, Timeo ne irascatur mihi Angelus, si non illum colo pro deo meo. Tunc tibi irascitur, quando ipsum colere volueris: bonus est enim, & Deum amat. Quomodo dæmones irascuntur, si non colantur: sic Angeli indignantur, si pro Deo colantur. Sed ne fortè dicat sibi cor infirmum, cor trepidum, Ergo si irascuntur dæmonia quia non coluntur, timeo offendere dæmonia. Quid tibi facturus est vel princeps ipsorum diabolus? Si posset aliquid, nullus nostrûm remaneret. Nonne quotidie tanta in illum dicuntur ore Christianorum, & crescit seges Christianorum? Quando irasceris nequissimo servo tuo, hoc nomen illi imponis: Satanas, diabole, hoc illi dicis. Fortasse in hoc erras, quia homini hoc dicis, & immoderatâ irâ raperis ad conviciandam imaginem Dei: & tamen hoc eligis, quod ei dicas, quod valde detestaris. Si posset ille, non se vindicaret? Sed non permittitur: & tantum facit, quantum permittitur. Nam & Job tentare voluit, & nonnisi potestatem quæsivit; & nihil faceret, nisi potestatem accepisset. Quare non ergo securus Deum adoras, quo nolente nemo tibi nocet, & quo permittente emendaris, non everteris? Si enim placuerit Domino Deo tuo permittere, ut aliquis homo tibi noceat, aut aliquis spiritus tibi noceat; emendabit te, ut clames ad eum, Emendans emendavit me Dominus, sed morti non tradidit me. Ergo, *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis. Adorate eum omnes Angeli ejus.* Discant pagani adorare Deum. Angelos volunt adorare: Angelos imitentur, & illum adorent qui ab Angelis adoratur. *Adorate eum omnes Angeli ejus.* Adoret Angelus ille qui missus est ad Cornelium; nam eum adorans,[a] Cornelium misit ad Petrum: adoret Christum Dominum Petri, & ipse conservus Petri. *Adorate eum omnes Angeli ejus.*

13. *Audivit, & jocundata est Sion.* Quid audivit Sion? Quia adorant eum omnes Angeli ejus. Quid audivit Sion? Ecce quid audivit: Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus: confundantur omnes qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis. Etenim Ecclesia necdum erat in Gentibus: in Judæa crediderant ex Judæis, & putabant ipsi Judæi qui crediderant, solos se pertinere ad Christum: missi sunt Apostoli ad Gentes, prædicatum est Cornelio: credidit Cornelius, baptizatus est, baptizati sunt & illi qui cum Cornelio erant. Sed ut baptizarentur, quid factum est, scitis: non quidem huc usque pervenit Lector, sed tamen aliqui recordantur; & qui non recordantur, audiant à me breviter. Missus est Angelus ad Cornelium, Angelus Cornelium misit ad Petrum, Petrus venit ad Cornelium. Et quia de Gentibus erat Cornelius, & ipse & qui cum illo erant, non erant circumcisi: ne dubitarent ergo illi tradere Evangelium non circumcisis, antequam baptizaretur ipse Cornelius, & illi qui cum illo erant, venit Spiritus-sanctus, & implevit illos, & cœperunt loqui linguis. In nullum autem ceciderat Spiritus-sanctus, nisi qui fuerat baptizatus: in istos autem ante baptismum cecidit. Posset enim Petrus dubitare utrùm incircumcisos baptizaret: venit Spiritus-sanctus, cœperunt loqui linguis: donatum est donum invisibile, & tulit dubitationem de sacramento visibili; baptizati sunt omnes. Et habes ibi scriptum, Audierunt autem Apostoli, & qui erant in Judæa fratres, quoniam & Gentes receperunt verbum Dei, & benedicebant Deum. Hoc est quod hîc commemorat: *Audivit, & jocundata est Sion; & exsultaverunt filiæ*[b] *Judææ.* Quid *audivit, & jocundata est Sion?* Quia receperunt Gentes verbum Dei. Unus paries venerat, sed angulus nondum erat. Sion ipsa Ecclesia quæ erat in Judæa, propriè hîc nominata est. *Audivit, & jocundata est Sion; & exsultaverunt filiæ Judææ.* Sic scriptum est: Audierunt Apostoli, & qui erant in Judæa fratres. Videte si non *exsultaverunt filiæ Judææ.* Quid audierunt? Quia & Gentes receperunt verbum Dei. Ubi illud dixit iste Psalmus? Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus. Et quia Gentes crediderunt, à quibus colebantur idola; secutus ait, Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis. *Audivit, & jocundata est Sion; & exsultaverunt filiæ Judææ.* Postea quidam de circumcisis calumniari voluerunt Petro, & dixerunt illi, Quare intrasti ad Gentiles incircumcisos, & manducasti cum eis? Ille autem reddidit eis rationem, quomodo cùm oraret demonstratus est illi discus pendens quatuor lineis. Discus ille, qui habebat omnia animalia, significabat omnes Gentes. Ideo autem quatuor lineis pendebat, quia quatuor partes sunt orbis, unde futuri populi erant: & ideo quatuor Evangelia prædicant Christum, ut gratia ipsius ad omnes quatuor partes orbis pertinere intelligatur. Quia ergo tale visum demonstratum fuerat Petro, indicavit, aperuit illis omnia, quomodo credidit Cornelius, quia priùs quàm baptizaretur homo gentilis, venit super eum Spiritus-sanctus. Hæc cùm audissent, tacuerunt, & magnificaverunt Deum, dicentes, Utique & Gentibus Deus pænitentiam ad vitam dedit. Ecce, *Audivit, & jocundata est Sion; & exsultaverunt filiæ Judææ, propter judicia tua, Domine.* Quæ judicia? Quia non est personarum acceptor Deus. Namque ipse Petrus cùm vidisset Cornelium centurionem, & eos qui cum illo erant, adimpletos Spiritu-sancto, exclamavit, & ait, In veritate, comprehendo, quia non est personarum acceptor Deus. Ergo, *Exsultaverunt filiæ Judææ, propter judicia tua, Domine.* Quid est, *propter judicia tua?* Quia in omni gente, & in omni populo, quicumque illi servierit, acceptus est illi. Quia non Judæorum Deus tantùm, sed & Gentium.

14. Videte si non hoc est, unde exsultaverunt filiæ Judææ. *Et exsultaverunt filiæ Judææ, propter judicia tua, Domine.* * *Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram.* Non super solam Judæam, non super solam Jerusalem, non super solam Sion, sed *super omnem terram.* Huic univer-

[a] Editi, *nam eum adorans Cornelius misit ad Petrum, adorare Christum Dominum Petri* &c. Locum emendamus ad MSS.

[b] Editi, *filiæ Judæ.* At plures MSS. juxta LXX. *filiæ Judææ.* Sic etiam melioris notæ codices in Psal. 47. ỳ. 12.

ſæ terræ judicia Dei viguerunt, ut undique populos convocaret: quibus non communicant, qui ſe præciderunt; nec audiunt prædictum, nec vident impletum, *Quoniam tu es Dominus altiſſimus ſuper omnem terram. Nimis exaltatus es ſuper omnes deos.* Quid eſt, *nimis?* Nam de Chriſto dicitur. Quid eſt ergo, *nimis*, niſi ut intelligaris æqualis Patri? Quid eſt, *ſuper omnes deos?* Qui ſunt? Idola non habent ſenſum, non habent vitam: dæmonia habent ſenſum, habent vitam; ſed mala ſunt. Quid magnum eſt, quia exaltatus eſt Chriſtus ſuper idola? Exaltatus eſt ſuper dæmonia: ſed nec hoc valde magnum eſt. Dæmonia quidem dii gentium, ſed ille nimis exaltatus eſt ſuper omnes deos. Et homines dicti ſunt dii: Ego dixi, dii eſtis, & filii Altiſſimi omnes. Item ſcriptum eſt, Deus ſtetit in » ſynagoga deorum, in medio autem deos diſcernens. Super omnes exaltatus eſt Jeſus Chriſtus Dominus noſter: nec tantùm ſuper idola, nec tantùm ſuper dæmonia; ſed ſuper omnes homines juſtos. Et hoc parum eſt: ſuper omnes etiam Angelos. Nam unde eſt, Adorate eum omnes Angeli ejus? *Nimis exaltatus es ſuper omnes deos.*

[Donatiſtæ. — Pſal. 95. 5. — Pſal. 81. 6. — Ibidem 1.]

15. Quid ergo facimus omnes, qui ad illum convenimus, ad eum qui nimis exaltatus eſt ſuper omnes deos? Breve præceptum nobis dedit. *Qui diligitis Dominum, odite malignum.* Non eſt dignus Chriſtus, cum quo diligas avaritiam. Amas illum: debes odiſſe quod odit. Homo eſt inimicus tuus, hoc eſt quod tu, creati eſtis ab uno Creatore, in una conditione: & tamen ſi filius tuus loquatur inimico tuo, & veniat ad domum inimici tui, & aſſiduas collocutiones habeat cum illo, exheredare illum vis; quia loquitur cum inimico tuo. Et quomodo? Quia juſtam vocem videris tibi habere: Amicus es inimici mei, & quæris aliquid de re mea. Ergo adtende. Diligis Chriſtum, inimica Chriſti eſt avaritia, quare cum illa loqueris? Non dico, loqueris cum illa: quare illi ſervis? Nam multa jubet Chriſtus, & non facis: jubet ipſa, & facis. Jubet Chriſtus ut veſtias pauperem, & non facis: jubet avaritia ut facias fraudem, & hoc potiùs facis. Si hæc ita ſunt, ſi talis es, noli tibi multùm promittere hereditatem Chriſti. Sed dicis, Diligo Chriſtum. *Qui diligitis Dominum, odite malignum.* Hinc apparet te diligere quod bonum eſt, ſi inventus fueris odiſſe quod malum eſt. *Qui diligitis Dominum, odite malignum.*

[ỳ. 10.]

16. Sed cùm cœperimus odiſſe malignum, ſubſequentur perſecutiones. Odimus malignum: dicit nobis aliquis perſecutor, Fac fraudem; dicit nobis, Adora idolum; dicit nobis, Thus pone dæmoniis: ſed nos audivimus, *Qui diligitis Dominum, odite malignum.* Audivimus quidem, ſed ſi non fecerimus, ſævit ille. Uſque quò ſævit? Quid eſt ablaturus? Reſponde, quare Chriſtianus es? propter æternam hereditatem, an propter terrenam felicitatem? Interroga fidem tuam, pone in [a] cataſta conſcientiæ animam tuam, torque teipſum timore judicii, reſponde cui credideris, quare credideris. Dicis mihi, In Chriſtum credidi. Quid tibi promiſit Chriſtus, niſi quod oſtendit in ſe? Quid oſtendit in ſe? Mortuus eſt, & reſurrexit, adſcendit in cælum. Vis ſequi? Imitare paſſionem, exſpecta promiſſionem. Quid ergo tibi ablaturus eſt ſæviens, cùm cœperis odiſſe malignum, quia diligis Dominum? quid ablaturus? Patrimonium: numquid cælum? Poſtremò quidquid tibi dedit Deus, tollat ille: (Non tollit quidem, ſi non vult Deus: ſi autem vult Deus, tollit quod dedit Deus, ne ſe tibi auferat ipſe Deus.) Deum tibi nemo tollet, tu tibi illum tollis, ſi illum fugis.

17. Fortè reſpondes, Non curo de patrimonio meo; Dominus dedit, Dominus abſtulit; poſſum dicere, Sicut Domino placuit, ita factum eſt: ſed timeo ne occidat me. Hoc eſt totum. Audi ergo Pſalmum conſolantem: *Cuſtodit Dominus animas ſervorum ſuorum.* Quia ergo dixerat ſuperiùs, *Qui diligitis Dominum, odite malignum:* ne ideo timeres odiſſe malignum, ne occideret te malignus, ſubjecit ſtatim, *Cuſtodit Dominus animas ſervorum ſuorum.* Audi illum cuſtodientem animas ſervorum ſuorum, & dicentem, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere. Occidit & corpus, qui in te plurimum potuerit: quid tibi fecit? Quod & Domino Deo tuo. Quare amas habere quod Chriſtus, ſi times pati quod Chriſtus? Ille venit ferre vitam tuam temporalem, infirmam, morti obnoxiam. Certè time mori, ſi potes non mori. Quod per naturam vitare non potes, quare propter fidem non ſuſcipis? Tollat tibi iſtam vitam qui minatur adverſarius, dat tibi Deus aliam vitam: quia & iſtam ipſe tibi dedit, & ſi ipſe noluerit, nec ipſa tolletur: ſi autem voluerit ut tollatur tibi, habet quod tecum mutet, noli timere ſpoliari pro illo. Non vis exui veſte pannoſa? Stolam gloriæ tibi daturus eſt. Quam ſtolam dicis mihi? Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hæc ipſa caro tua non peribit. Uſque ad mortem poteſt ſævire inimicus: poteſtatem ultrà non habet, nec in animam, nec in ipſam carnem: quia etſi diſſipet carnem, non impedit reſurrectionem. De anima ſua timebant homines; & quid eis Dominus ait? Veſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt. Times ne animam perdas, qui capillum non perdis? Deo omnia numerata ſunt. Omnia redintegrabit, qui omnia creavit. Non erant, & creata ſunt: erant, & non reparabuntur? Credite ergo toto corde Fratres mei, & *qui diligitis Dominum, odite malignum.* Fortes eſtote, non ſolùm in diligendo Deum, ſed etiam in odiendo malignum. Nemo vos terreat: potentior eſt qui vos vocavit, omnipotens eſt: fortior eſt omni forti, ſuperior eſt omni excelſo. Filius Dei pro nobis mortuus eſt: ſecurus eſto accepturum te vitam ipſius, qui pignus habes mortem ipſius. Pro quibus enim mortuus eſt? numquid pro juſtis? Paulum interroga. Etenim Chriſtus pro impiis mortuus eſt. Impius eras, & mortuus eſt pro te: juſtificatus es, & deſeret te? Qui juſtificavit impium, relinquet pium? *Qui diligitis Dominum, odite malignum.* Nemo timeat: *Cuſtodit Dominus animas ſervorum ſuorum, de manu peccatoris eruet eas.*

[Job. 1. 21. — Matth. 10. 28. — 1. Cor. 15. 53. — Matth. 10. 30. — Rom. 5. 6.]

18. Sed fortè dicturus es, Perdo lucem iſtam. *Lux orta eſt juſto.* Quam lucem times ne perdas? Times ne in tenebris ſis? Noli timere ne perdas lucem: immo time ne dum caves perdere iſtam lucem, perdas illam lucem veram. Quam times enim perdere, videmus quibus donata eſt, cum quibus tibi communis eſt. Numquid ſoli boni vident iſtum ſo-

[ỳ. 11.]

[a] MSS. *catiſta*, & *cataſta*, vel *cathaſta*: ſed plerique *cataſta*. Iſidoro, lectus ferreus eſt, in quo Martyres ſubjecto igne torquebantur. Aliis etiam, machina propriè ſeu locus, in quo ſervi vincti exponebantur venditioni, aut etiam operi faciendo includebantur.

lem, cùm faciat oriri solem suum super bonos & malos, & pluat super justos & injustos? Istam lucem vident tecum iniqui, vident tecum latrones, vident tecum impudici, vident tecum bestiæ, muscæ, vermiculi. Qualem lucem justo servat, qui & istis istam donat? Meritò hanc lucem in fide Martyres viderunt. Qui enim istam contemserunt, aliquam viderunt quam desideraverunt, qui hanc respuerunt. *Lux orta est justo, & rectis corde jocunditas.* Nolite putare quia verè in miseria fuerunt, cùm in catena ambulaverunt. Latus fuit carcer fidelibus, [a] leves fuerunt catenæ confitentibus. Habebant gaudia in catasta, qui Christum prædicabant inter tormenta. *Lux orta est justo.* Quæ lux orta est justo? Quæ non oritur injusto; non ista lux, quam facit oriri super bonos & malos. Est alia lux, quæ oritur justo: de qua luce non sibi orta, in fine dicent injusti, Ergo erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Ecce amando istum solem, in tenebris cordis jacuerunt. Quid profuit oculis videre istum, & mente non videre illum? [b] Tobias cæcus erat, & filium suum viam Dei docebat. Nostis hoc, quia Tobias filium suum admonebat, & dicebat, Fili, fac eleemosynas, quia eleemosynæ non permittunt ire in tenebras. Et loquebatur ille qui in tenebris erat. Videtis quia est alia lux quæ oritur justo, & rectis corde jocunditas? Oculos non habebat, & filio suo dicebat, Fac eleemosynas, eleemosynæ non sinunt ire in tenebras. Nec timuit, ne diceret sibi in corde suo filius ipsius, Tu enim eleemosynas non fecisti? quare cæcus mihi loqueris? Ecce eleemosynæ ad tenebras te perduxerunt, & quomodo mihi dicis, Eleemosynæ non sinunt ire in tenebras? Quare ille ista cum fiducia dicebat, nisi quia aliam lucem videbat? Filius patri manum tenebat, ut ambularet: sed pater filium viam docebat, ut viveret. Est ergo alia lux, quæ oritur justo. *Lux orta est justo, & rectis corde jocunditas.* Vis illam nosse? Esto rectus corde. Quid est, Esto rectus corde? Noli torto corde esse ad Deum, resistens voluntati ipsius, & volens illum curvare ad te, & non te dirigere ad illum; & senties jocunditatem, quam norunt omnes qui recto sunt corde. *Lux orta est justo, & rectis corde jocunditas.*

19. *Iocundamini justi.* Jam fortè fideles audientes, *Iocundamini*, convivia meditantur, calices præparant, rosarum tempus exspectant; quia dictum est, *Iocundamini justi.* Vide quid sequitur: *in Domino. Iocundamini justi in Domino.* Exspectas tempus veris, ut jocunderis: Dominum habes jocunditatem, Dominus semper tecum est, non habet tempus: habes illum nocte, habes illum die. Esto rectus corde, & semper est tibi de illo jocunditas. Non enim jocunditas quæ est secundùm sæculum, vera jocunditas est. Audi prophetam Isaiam: Non est gaudere impiis, dicit Dominus. Gaudere quod vocant impii, non est gaudere. Quale gaudium noverat, qui hoc gaudium improbabat? Credamus illi, Fratres. Homo erat, sed ambo gaudia noverat. Utique noverat gaudia calicis, quia homo erat, noverat gaudium mensæ, noverat gaudium lecti, noverat gaudia ista sæcularia & luxuriosa. Ille qui noverat illa, ait præsumens, Non est gaudere impiis, dicit Dominus. Sed non dicit homo, Dominus dicit. Ex veritate [c] Domini, Non est gaudere impiis. Nam illi sibi videntur gaudere. Non est autem gaudere impiis, dicit, non homo, sed Dominus. Unde ille ipsum gaudium videns, ait, Et diem hominum non concupivi, tu scis. Qui mihi alium diem ostendis, qui me aliam lucem doces, qui me alia jocunditate perfundis, qui aliud mihi intus insinuas, fecisti me non concupiscere diem hominum. Utique videbat Isaias homines in potatione, in luxuria, in theatris, & spectaculis, totum mundum luxuriari variis nugis: & tamen clamabat, Non est gaudere impiis, dicit Dominus. Si hoc non est gaudere, quale gaudium videbat, in cujus comparatione non erat hoc gaudium? Tamquam si tu nosses solem, & alicui laudanti lucernam diceres, Non est ista lux. Quare lux non est? Ille pro magno habet, gaudet, exsultat: & tu dicis, Non est ista lux. Aut si quis simiam miraretur, diceres, Non est ista pulcritudo. Et si fortè ille occupatus esset circa compositionem membrorum in illa bestia, & omnes illas congruentias miraretur; tu qui noveras aliam pulcritudinem, negares istam, & diceres, Non est. Quare? Quia aliam nosti. Sed dicis, Ego illam quam videbat Isaias, non video. Crede, & videbis. Fortè enim non habes unde videas: est enim oculus unde illa pulcritudo videatur. Nam quomodo est oculus carnis, unde lux ista videatur; sic est oculus cordis, unde illa jocunditas videatur. Fortè ille oculus saucius est, sordidatus est, turbatus est ab ira, ab avaritia, à cupiditate, à libidine insensata, turbatus est oculus tuus, non potest videre illam lucem. Crede, antequam videas: sanaberis, & videbis. *Lux orta est justo, & rectis corde jocunditas.*

20. *Iocundamini*, ait, *justi in Domino: & confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Jam jocundati in Domino, jam gaudentes in Domino, illi confitemini; quia nisi vellet, non in illo gauderemus. Ait enim ipse Dominus, Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in mundo autem pressuram. Si Christiani estis, pressuras in isto mundo sperate: tranquilliora & meliora tempora nolite sperare. Fratres, fallitis vos: quod vobis Evangelium non promittit, nolite vobis promittere. Quid dicat Evangelium, scitis: Christianis loquimur, fidei prævaricatores esse non debemus. Evangelium hoc dicit, quia in novissimis temporibus multa mala, multa scandala, multæ pressuræ, multæ iniquitates abundabunt: sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Refrigescet, inquit, caritas multorum. Qui ergo perseveranter spiritu ferbuerit, secundùm Apostolum, qui ait, Spiritu ferventes, ejus caritas non refrigescet: quia ipsa caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Nemo sibi ergo promittat quod Evangelium non promittit. Ecce venient lætiora tempora, & facio illud, & emo illud. Bonum est tibi ut adtendas illum qui non [d] fallitur, nec fefellit aliquem, qui tibi promisit non hîc lætitiam, sed in se; & cùm transierint ista, speres quia cum illo regnabis in æternum; ne cùm hîc vis regnare, neque hîc habeas jocunditatem, neque illic invenias.

Jerem. 17. 16. Johan. 16. 33. Matth. 24. 13. Rom. 12. 11. Rom. 5. 5.

[a] Plerique MSS. *lenes fuerunt.*
[b] In veteribus libris constanter scribitur, *Tobis.* Apud LXX. verò, *Tobit.*
[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *Ex veritate Dominus dicit, Non est gaudere &c.*
[d] Am. & MSS. *qui non fallit.*

IN PSALMUM XCVII. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

℣. 1. 1. CANTATE *Domino canticum novum.* Novus homo novit, vetus non novit. Vetus homo est vetus vita, & novus homo nova vita. Vetus vita ex Adam trahitur, nova vita in Christo formatur. Dicitur autem in hoc Psalmo universo orbi terrarum ut cantet canticum novum. Nam apertiùs alibi sic dicitur, (Psal. 95. 1.) Cantate B Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra: ut intelligant qui se præcidunt à communione totius orbis terrarum (Donatistæ.), non se posse cantare canticum novum; quia canticum novum in toto, non in parte cantatur. Et hîc adtendite & videte hoc dici. Et cùm dicitur universo orbi terrarum ut cantet canticum novum, hoc intelligitur, quia pax cantat canticum novum. *Cantate Domino canticum novum: quoniam mirabilia fecit Dominus.* Quæ mirabilia? Ecce modò legebatur E- C vangelium, & audivimus mirabilia Domini. Efferebatur mortuus unicus matris suæ, quæ erat vidua: misertus Dominus fecit illos stare; deposuerunt illum; & dixit, Juvenis, tibi dico, surge. (Luca 7. 14. & 15.) Et sedit ille mortuus, & cœpit loqui, & reddidit illum matri suæ. Ecce mirabilia fecit Dominus: sed multò majora mirabilia sunt, quòd totum orbem terrarum à morte sempiterna erexit, quàm quòd unicum filium matris viduæ resuscitavit. *Cantate ergo Domino canticum novum: quoniam mirabilia* D *fecit Dominus.* Quæ mirabilia? Audi: *Sanavit ei dextera ejus & brachium sanctum ejus.* Quod est brachium sanctum Domini? Dominus noster Jesus Christus. (Isai. 53. 1.) Audi Isaiam: Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Brachium ergo sanctum & dextera ipsius, idem ipse est. Ergo Dominus noster Jesus Christus brachium Dei, & dextera Dei: propterea, *Sanavit ei.* Non dictum est tantùm, Sanavit orbem terrarum dextera ejus: sed, *Sanavit ei.* Multi enim sanantur E sibi, non ei. Ecce quàm multi cupiunt sanitatem istam corporalem, & ab illo accipiunt; ab illo sanantur, & non illi sanantur? Quomodo ab illo sanantur, & non illi sanantur? Accepta sanitate lasciviunt: qui ægroti casti erant, sanati adulteri fiunt; qui cùm ægrotarent, neminem lædebant, receptis viribus invadunt & opprimunt innocentes: sanati sunt, sed non ei. Quis est qui sanatur ei? Qui intus sanatur. Quis est qui intus sanatur? Qui credit in eum, [a] ut cùm interiùs fuerit sanatus, in no- F vum hominem reformatus, postea & hoc quod languet ad tempus caro ista mortalis, recipiat in fine & ipsa suam perfectissimam sanitatem. Sanemur ergo ei. Ut autem sanemur ei, credamus in dexteram ejus: quia, *Sanavit ei dextera ejus & brachium sanctum ejus.*

℣. 2. 2. *Notum fecit Dominus salutare suum.* Ipsa dextera, ipsum brachium, ipsum salutare Dominus noster Jesus Christus, de quo dictum est, (Luca 3. 6.) Et videbit omnis caro salutare Dei. De quo etiam dixit ille Symeon, qui infantem accepit in manus, (Luca 2. 29. & 30.) Nunc dimittis Domine servum tuum in pace; quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. *Notum fecit Dominus salutare suum.* Cui notum fecit? parti, an universo? Non parti alicui. Nemo fallat, nemo decipiat, nemo dicat, (Matth. 24. 23.) Ecce hîc est Christus, ecce illic. Qui dicit, Ecce hîc est, ecce illic, partes ostendit. Cui *notum fecit Dominus salutare suum?* Audi quid sequitur: *Ante conspectum gentium revelavit justitiam suam.* Dextera Dei, brachium Dei, salutare Dei, & justitia Dei, Dominus est salvator noster Jesus Christus.

3. *Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, & veritatis suæ* [b] *domui Israël.* ℣. 3. Quid est, *Memor fuit misericordiæ & veritatis?* Ut promitteret, misertus est; quia promisit & exhibuit misericor- B diam, veritas consecuta est: misericordia præmisit promissionem, promissio reddidit veritatem. *Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, & veritatis suæ domui Israël.* Et quid? tantùm Jacob, & tantùm domui Israël? Domus Judæorum & propago illa Abrahæ secundùm carnem solet dici domus Israël, & Israël Jacob. Jacob enim filius Isaac, Isaac autem ipse filius Abrahæ. Ergo Jacob nepos Abrahæ fuit: & de Jacob duodecim filii, & de duodecim filiis universa propago Judæorum. Numquid illis C tantùm promissus est Christus? Si discutias quid sit Israël, Israëli promissus est Christus. Israël est videns Deum. Videbimus per speciem, si nunc videamus per fidem. Habeat oculos fides nostra, & exhibebitur veritas fidei: credamus in eum quem non videmus, & gaudentes videbimus: desideremus non visum, & fruemur viso. Ergo & modò Israël per fidem: tunc autem Israël per speciem, (1. Cor. 13. 12.) facie ad faciem. Non jam per speculum, non in ænigmate: sed quemadmodum dictum est à Johan- D ne, (1. Johan. 3. 2.) Dilectissimi, filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. Ad hanc visionem parate corda vestra, ad hoc gaudium parate animas vestras: quomodo si solem vellet Deus ostendere, moneret ut oculos pararetis carnis: sed quia sapientiæ suæ speciem vobis dignatur ostendere, parate oculos cordis: (Matth. 5. 8.) Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, & veritatis suæ* E *domui Israël.* Quis est iste Israël? Ne fortè unam gentem cogites Judæorum, audi quod sequitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Non dictum est, omnis terra; sed, *omnes fines terræ:* quomodo dicitur, à termino usque ad terminum. Nemo concidat, nemo dissipet: fortis est unitas Christi. Totum emit, qui tantum pretium dedit. *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

℣. 4. 4. Quia ergo viderunt: *Jubilate Deo universa terra.* Jam nostis quid sit jubilare. Gaudete & F loquimini. Si quod gaudetis loqui non potestis, jubilate: gaudium vestrum exprimat jubilatio, si non potest locutio. Non sit tamen mutum gaudium, cor non taceat Deum suum, non taceat munera ejus. Si tibi loqueris, tibi sanatus es: si ei te sanavit dextera ejus, ei loquere cui sanatus es. *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Jubilate Deo universa terra: cantate, & exsultate, & psallite.*

℣. 5. 5. *Psallite Domino Deo nostro in cithara, in* G *cithara & voce psalmi.* Psallite, non voce sola; assumite opera, ut non tantùm cantetis, sed & operemini. Qui cantat & operatur, psallit in cithara & in psalterio.

℣. 6. 6. Et vide qualia organa adjunguntur in similitudinibus: *In tubis ductilibus & voce tubæ corneæ.* Quid sibi volunt tubæ ductiles & tubæ corneæ?

[a] Sic MSS. At editi, & Am. paulò pòst, *reformatur:* & infrà, *recipiet.*

[b] Sic plures MSS. At editi, *domûs.*

Ductiles tubæ æreæ sunt, tundendo producuntur. A Si tundendo, ergo vapulando. Eritis tubæ ductiles, ad laudem Dei productæ, si cùm tribulamini proficiatis: tribulatio tunsio, profectus productio est. Tuba ductilis erat Job, quando repentè percussus tantis damnis & orbitate filiorum, tunsione illa tantæ tribulationis factus tuba ductilis, sonuit, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. (Job 1. 21.) Quomodo sonuit, quàm suavem sonum dedit? Ista ductilis tuba adhuc tunditur: datus est in potestatem, ut & caro ejus percuteretur; percussa est, B cœpit putrescere, scatere vermibus. Supposita Eva ad seductionem, uxor ejus servata ad ministerium diaboli, non ad solatium mariti, suggerit blasphemiam: non obtemperat ille. Obtemperavit Adam Evæ in paradiso, (Gen. 3. 6.) repellit Adam Evam in stercore. In stercore enim sedebat Job, cùm flueret & putresceret vermibus. Melior Job putris in stercore, quàm ille integer in paradiso. Sed adhuc illa Eva erat, jam ille Adam non erat. Respondit Evæ præ- C paratæ ad istam supplantationem & tentationem, & ait illi: (Ecce audivimus quomodo tunditur tuba ista. Percussit eum diabolus à capite usque ad pedes gravi vulnere, & putrescens vermibus, sedebat in stercore. Audivimus quemadmodum tunsus est, audiamus quomodo sonet: tubæ hujus ductilis dulcem vocem, si placet, audiamus.) Locuta es, (Job 2. 10.) inquit, tamquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? O sonum fortem! ô sonum dulcem! D Quem non dormientem excitet sonus iste? Quem non excitet præsumtio in Deo, ut adversùs diabolum securus procedat in prœlium; non suis viribus obtenturus, sed illius qui probat? Quia ipse etiam tundit: non enim faceret [a] malleus de seipso. De illius enim diaboli pœna futura Propheta commemorans ait, Contritus est malleus universæ terræ. (Jerem. 50. 23.) Malleum universæ terræ, diabolum voluit intelligi. De ipso malleo in manu Dei posito, id est, in potestate Dei, tunduntur ducti- E les tubæ, ut resonent laudes Dei. Videte quemadmodum, (audeo dicere, Fratres mei,) de isto malleo etiam Apostolus tundebatur: In magnitudine inquit, revelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet. (2. Cor. 12. 7.) Ecce tunditur: videamus quemadmodum sonet. Propter quod, inquit, ter Dominum rogavi, ut auferret eum à me; & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. (Ibidem 8. & 9.) F Ego tubam, inquit ille fabricator, perficere volo, non perficiam nisi tundam: in infirmitate virtus perficitur. Et audi jam ipsam tubam ductilem bene sonantem: Quando infirmor, tunc potens sum. (Ibidem 10.) Et ipse Apostolus, tamquam Apostolus hærens Christo, hærens illi dexteræ, de qua tenetur malleus ut producat tubam, in illa dextera positus facit & ipse de ipso malleo; dicit de quibusdam, Quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare. (1. Tim. 1. 20.) Tradidit malleo tundendos. Malè sonabant antequam produ- G cerentur: fortè producti & facti tubæ ductiles, amissâ blasphemiâ laudes Domini sonuerunt. Hæ sunt tubæ ductiles.

7. Vox tubæ corneæ quid est? Cornu excedit carnem: necesse est ut carnem superando sit firmum; firmum ad perdurandum, & capax vocis. A Sed unde hoc? Quia carnem superavit. Qui vult esse tuba cornea, superet carnem. Quid est, superet carnem? Transcendat carnales affectus, vincat carnales libidines. Audi tubas corneas: Si autem resurrexistis cum Christo, Apostolus dicit, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. (Coloss. 3. 1. & 2.) Quid est, quæ sursum sunt quærite? Id est, carnem excedite, nolite carnalia cogitare. Nondum erant tubæ corneæ, quibus adhuc ita loquebatur: Fra- B tres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam; neque enim poteratis: sed nec adhuc quidem potestis; estis enim adhuc carnales. (1. Cor. 3. 1. & 2.) Ergo non erant tubæ corneæ, quia non excesserant carnem. Cornu & carni hæret, & carnem excedit; & quamquam de carne oriatur, superat carnem. [b] Si es ergo ex carnali spiritalis; adhuc carne calcas terram, & spiritu erumpis in cæ- C lum. In carne enim ambulantes, inquit, non secundùm carnem militamus. (2. Cor. 10. 3.) Nam illud quibus dixit Apostolus, Fratres, non prætermittamus. Quid illis ait, unde probaret illos carnales carnalia sapere, & nondum factos tubas corneas? Cùm enim dicit unusquisque vestrûm, Ego sum Pauli; alius, Ego Apollo; alius autem, Ego Cephæ: nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? Quid est autem Apollo? quid autem Paulus? Ministri Dei, per quos credidistis. Ego plantavi, Apollo rigavit, (1. Cor. 1. 12. & 3. 4. &c.) D sed Deus incrementum dedit. Vult illos ergo erigi ab spe, quam in homine posuerant, & contingere spiritalia Christi; ut possent esse tubæ corneæ, si superarent carnem. Fratres, nolite insultare fratribus, quos nondum convertit misericordia Dei: noveritis quia quamdiu hoc facitis, carnem sapitis. Tuba non est illa quæ delectat aures Dei: insultationis tuba infructuosum bellum facit. Tuba cornea te erigat adversùs diabolum, non tuba carnea adversùs fratrem tuum. *In tubis ductilibus & vo-* E *ce tubæ corneæ, jubilate* [c] *in conspectu regis Domini.*

8. Et vobis jubilantibus & exsultantibus in tubis ductilibus & in voce tubæ corneæ, quid sequitur? *Commoveatur mare & plenitudo ejus.* (ỳ. 7.) Fratres, prædicantibus veritatem Apostolis, tamquam tubis ductilibus & tubis corneis, commotum est mare, surrexerunt fluctus, creverunt tempestates, factæ sunt persecutiones Ecclesiæ. Unde commotum est mare? Cùm jubilabatur, cùm psallebatur Deo: Dei F aures delectabantur, maris fluctus excitabantur. *Commoveatur mare & plenitudo ejus, orbis terræ & omnes habitantes in ea.* Commoveatur mare in persecutionibus. *Flumina plaudent manibus in idipsum.* (ỳ. 8.) Moveatur mare, & flumina plaudent manibus in idipsum: fiunt persecutiones, & gaudent sancti in Deum. Unde flumina plaudent manibus? Quid est, plaudere manibus? Gaudere operibus. Plaudere, gaudere est: manibus, operibus. Quæ flumina? Quos Deus fecit flumina, dando illis G illam aquam Spiritum-sanctum. Si quis sitit, inquit, veniat, & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. (Johan. 7. 37.) Ista flumina manibus plaudebant, ista flumina operibus gaudebant, & Deum benedicebant.

9. *Montes exsultabunt* * *à facie* [d] *Domini,* (ỳ. 9.)

[a] Sic potiores MSS. Alii, *malleum.* At editi, *malleos.*
[b] Sic MSS. At editi, *Fies ergo* &c. Paulóque pòst, *erumpes in cælum.*
[c] MSS. plerique, *Iubilate Domino in conspectu regis Domini*: & quidam, *Iubilate Deo in* * *conspectu regis Domino.* Apud LXX. legitur, *Iubilate in conspectu regis Domino.*
[d] MSS. *à facie Dei.*

quoniam venit, quoniam venit judicare terram. A Magni, montes. Venit Deus judicare terram, & gaudent. Sunt enim montes, qui venturo Domino judicare terram, contremiscent. Ergo sunt montes boni, sunt montes mali: montes boni, magnitudo spiritalis; montes mali, tumor superbiæ. *Montes exsultabunt à facie Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram.* Quare veniet, & quomodo veniet? *Quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terræ in justitia, & populos in æquitate.* Gaudeant ergo montes: ille enim non injustè B judicabit. Venturo fortè aliquo judice homine, cui non potest patêre conscientia, contremiscant homines etiam innocentes, si ab ipso exspectant præmium laudis, vel timent pœnam damnationis: quando ille veniet qui falli non potest, gaudeant montes, securi gaudeant; illuminabuntur ab eo, non damnabuntur: gaudeant, quia veniet Dominus judicare orbem terrarum in æquitate: ac si montes justi gaudent, iniqui contremiscant. Sed ecce nondum venit, quid opus est ut tremant? Corri- C gantur, & gaudeant. In potestate tua est, quomodo exspectes venturum Christum. Ideo differt venire, ut cùm venerit non te damnet. Ecce nondum venit, ille in cælo est, tu in terra: ille differt adventum, tu noli differre consilium. Adventus ipsius durus est duris, mitis est piis. Vide ergo modò tu qui sis: si durus, licet tibi mitescere; si mitis, jam gaude venturum. Christianus enim es. Ita, inquis.
Matth. 6. 10. Credo quòd oras, & dicis, Adveniat regnum tuum. Optas ut veniat, quem times ne veniat. Corrige te, D ut non ores contra te.

IN PSALMUM XCVIII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. FRATRES, notum esse jam debet Caritati Vestræ, tamquam filiis Ecclesiæ, & eruditis in schola Christi per omnes litteras antiquorum patrum nostrorum, qui scripserunt verba Dei & magnalia Dei, nobis eos consu- E lere voluisse, qui futuri eramus hoc tempore jam credentes in Christum: qui opportuno tempore venit ad nos, primò humilis, postea venturus excelsus. Primò enim venit ante judicem staturus: postea venturus est judex sessurus, ut ante illum stet pro merito suo genus humanum. Præcesserunt autem illum multi præcones, tamquam judicem magnum, & hunc adhuc in humilitate venturum. Multi præcones præcesserunt adhuc nasciturum de virgine Maria, futurum infantem, & sugturum lac, F futurum parvulum, Verbum Dei per quod facta sunt omnia, præcesserunt multi præcones, & dixerunt futura ista tempora: sed ita dixerunt, ut quibusdam figuris rerum tegerent sententias suas, ipsumque velamen quo tecta est veritas in libris antiquorum, tunc tolleretur, quando jam ipsa veritas
Psal. 84. 12. de terra oriretur. Sic enim dicitur in Psalmo, Veritas de terra orta est, & justitia de cælo prospexit. Modò ergo tota intentio nostra est, quando Psalmum audimus, quando Prophetam, quando Le- G gem, quæ omnia antequam veniret in carne Dominus noster Jesus Christus, conscripta sunt, Christum ibi videre, Christum ibi intelligere. Intendat ergo nobiscum Caritas Vestra ad istum Psalmum, & quæramus hîc Christum: utique apparebit quærentibus, qui primò apparuit non quærentibus; & non deseret desiderantes se, qui rede- A mit negligentes se. Ecce de illo cœpit Psalmus, de de illo dicitur:

2. DOMINUS *regnavit, irascantur populi.* ŷ. 1. Cœpit enim regnare Dominus noster Jesus Christus, cœpit prædicari, postquam resurrexit à mortuis & adscendit in cælum, postea quàm implevit discipulos suos fiduciâ Spiritus-sancti, ut non timerent mortem, quam ille jam occiderat in se. Cœpit ergo prædicari Dominus Christus, ut in illum crederent qui salutem habere vellent: & irati sunt po- B puli qui idola colebant. Irascebantur qui colebant quod fecerant, quia annuntiabatur ille à quo facti sunt. Utique ille annuntiabat per discipulos suos seipsum, qui illos volebat converti ad eum à quo facti erant, & averti ab eis quæ ipsi fecerant. Illi pro idolo suo irascebantur Domino suo, qui si pro idolo suo irascerentur servo suo, damnandi erant. Melior enim servus eorum, quàm idolum eorum: servum enim eorum Deus fecit, idolum eorum faber fecit. Sic irascebantur pro idolo suo, ut irasci non C timerent Domino suo. Sed *irascantur*, prædictum est, non jussum: in prophetia enim dicitur, *Dominus regnavit, irascantur populi.* Est quod fiat & de populis irascentibus: illi irascantur, & in ira ipsorum Martyres coronentur. Quid fecerunt annuntiatoribus verbi veritatis, nubibus Christi circumeuntibus orbem terrarum & compluentibus agrum Dei? Quid illis fecerunt qui irascebantur, nisi ut inter manus eorum caro affligeretur, & in manibus Christi spiritus coronaretur? Nec ipsa caro, quam D persecutores occidere potuerunt, ita mortua est, ut in æternum interiret: habebit enim tempus suum quo resurgat & ipsa; quia resurrectionem carnis jam ostendit Dominus in seipso. Inde illam voluit à nobis accipere, ut de nostra possemus non desperare. Ergo, Fratres, caro servorum, quam occiderunt cultores idolorum, resurget in tempore suo: idola quæ fregit Christus, numquam iterum faciet faber. Audistis, cùm Jeremias legeretur ante Apostolicam lectionem, si aurem apposuistis: vidistis ibi tempora E præsentia, quæ nunc agimus. Dixit enim, Dii qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra & de sub cælo. Jerem. 10. 11. Non dixit, Dii qui cælum & terram non fecerunt, pereant de cælo & de terra: quia numquam fuerunt in cælo. Sed quid dixit? Dii qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra. Quasi respondit ad terram, & defuit quod responderet de cælo, quia illi non fuerunt in cælo: ipsam terram bis dixit, quia ipsa est sub cælo. Pereant de terra & de sub cælo, de templis suis. Videte si non F fit, si non ex magna parte jam factum est. Quid enim remansit, aut quantum remansit? Magis remanserunt idola in cordibus paganorum, quàm in locis templorum.

3. Ergo, *Dominus regnavit, irascantur populi. Qui sedet super Cherubim*: subaudis, *regnavit.* Item ŷ. 1. *Commoveatur terra.* Iterum dixit, *Irascantur populi.* Quod enim dixit, *Dominus*; hoc repetivit, *Qui sedet super Cherubim*: & quod dixit, *regnavit*, subaudiri fecit in alio versu: & quod ait, *Irascantur populi*; hoc dixit, *Commoveatur terra.* G Quid sunt enim populi, nisi terra? Quantum potest irascatur terra ei, qui jam sedet in cælo. Fuit enim Dominus & in terra, & assumsit terram in qua esset in terra. Induit se carnem, & prior voluit pati irascentes populos. Ne iram populorum timerent servi ejus, prior illam pati voluit: & quia necessaria erat ira populorum servis ejus, ut à peccatis suis om-

nibus per ipsas tribulationes curarentur, & sanarentur; amarum poculum prior medicus bibit, ne bibere timeret ægrotus. Ergo *Dominus regnavit, irascantur populi:* irascantur populi, quia de ira ipsorum multa bona facit Deus. Illi irascuntur, & servi Dei purgantur; quia exercentur, coronantur. *Irascantur populi. Qui sedet super Cherubim*, regnavit; *commoveatur terra.* Cherubim sedes Dei est, sicut Scripturæ tradunt, cælestis quædam sedes sublimis, quam nos non videmus; sed Verbum Dei novit illam, novit tamquam sedem suam, & ipsum Verbum Dei & Spiritus Dei dixit servis Dei ubi sedeat Deus. Non quia sic sedet Deus, quomodo homo: sed tu si vis ut sedeat in te Deus, si bonus eris, sedes Dei eris; sic enim scriptum est, Sedes sapientiæ, anima justi. Thronus enim, Latinè sedes dicitur. Nam & ipsum Cherubim interpretati sunt quidam quid diceretur Latinè, qui noverunt linguam illam Hebræam; quia Hebræâ linguâ dictum est Cherubim; & dixerunt esse Cherubim plenitudinem scientiæ. Ergo quia superat Deus omnem scientiam, super plenitudinem scientiæ sedere dicitur. Sit in te ergo plenitudo scientiæ, & eris & tu sedes Dei. Sed fortè dicturus es, Et quando in me erit plenitudo scientiæ? & quis potest ad tantum [a] culmen pervenire, ut sit in illo plenitudo scientiæ? Putas hoc velle Deum, ut sit in nobis ista plenitudo scientiæ, ut noverimus, aut quot sint stellæ, aut quot sint grana, non dico arenæ, sed tritici, aut quot poma pendeant in arbore? Ille novit omnia; quia capilli nostri numerati sunt Deo. Sed alia est plenitudo scientiæ, quam voluit hominem nosse: ad Legem Dei pertinet scientia, quam te voluit habere. Et quis potest, fortè dicas mihi, perfectè nosse Legem, ut habeat in se plenitudinem scientiæ Legis, & possit esse sedes Dei? Noli turbari: breviter tibi dicitur quid habeas, si vis habere plenitudinem scientiæ, & esse sedes Dei. Ait enim Apostolus, Plenitudo autem Legis Caritas. Quid ergo est? Perdidisti totam excusationem. Interroga cor tuum, vide utrùm habeat caritatem. Si est ibi caritas, est ibi plenitudo Legis: jam in te habitat Deus, sedes Dei factus es. *Irascantur populi:* quid facient irascentes populi ei, qui factus est sedes Dei? Qui contra te sæviant, adtendis: qui in te sedeat, non adtendis. Cælum factus es, & terram times? Dicit enim alio loco Scriptura, Dominum Deum nostrum dicere, Cælum mihi sedes est. Si ergo & tu habendo plenitudinem scientiæ, & habendo caritatem, utique sedes Dei factus es, cælum factus es. Non enim hoc cælum oculis his nostris quod suspicimus, valde pretiosum est Deo. Cælum Dei, animæ sanctæ sunt: cælum Dei, mentes Angelorum sunt, & omnes mentes servorum ejus. Ergo *irascantur populi, commoveatur terra:* quid facturi, aut quid factura sedi Dei, & cælo ubi sedet Deus?

4. *Dominus in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos.* Dominus in Sion magnus & excelsus est. Ecce, si obscurum tibi erat, quia dictum est, Qui sedet super Cherubim, nesciebas quid est Cherubim; & fortè tibi figurabas animo quamdam cathedram cælestem, ingentem, gemmatam, & ipsam dicebas Cherubim, carnali sensu volitans per phantasmata: dictum est tibi, quia Cherubim plenitudo scientiæ est; & dictum est, quia plenitudo

A scientiæ, non cujuslibet scientiæ, sed plenitudo scientiæ Legis utilis est homini: & ne desperares de ipsa scientia Legis, breviter tibi dictum est, Plenitudo Legis caritas. Rom. 13. 10. Habeto ergo caritatem in Deum & in proximum, & eris sedes Dei: pertinebis ad Cherubim. Sed si adhuc non intelligis, audi quid sequatur: *Dominus in Sion magnus.* Quem tibi dixi super Cherubim, in Sion magnus est. Jam quære quid est Sion? Sion novimus civitatem Dei esse. Sion dicta est civitas, quæ est Jerusalem; dicta au-

B tem ex interpretatione quadam nomen accipiens, quia Sion speculatio dicitur, id est visio & contemplatio. Speculari enim prospicere est, vel conspicere, vel intendere ut videas. Est autem Sion omnis anima, si intendit videre [b] lucem quæ videnda est. Nam si ad suam adtenderit, tenebratur: si ad lucem illius adtenderit, illuminatur. Quia tamen manifestum est Sion civitatem Dei esse: quæ est civitas Dei, nisi sancta Ecclesia? (Civitas Dei.) Homines enim amantes se invicem, & amantes Deum suum qui in illis

C habitat, faciunt civitatem Deo. Quia lege quadam civitas continetur; lex ipsa eorum, caritas est; & ipsa caritas, Deus est. Apertè enim scriptum est, Deus caritas est. 1 Johan. 4. 8. Qui ergo plenus est caritate, plenus est Deo: & multi pleni caritate, civitatem faciunt Deo. Ista civitas Dei vocatur Sion: ergo Ecclesia est Sion. In illa est magnus Deus. In illa esto, & non erit præter te Deus. Cùm autem fuerit in te Deus, quia tu factus es de Sion, membrum de Sion, civis de Sion, pertinens ad societatem populi

D Dei: excelsus in te erit Deus super omnes populos, super illos qui irascuntur, aut super illos qui irascebantur. Putatis enim quia tunc irascebantur, & modò non irascuntur? Irascebantur tunc: sed quia plures erant, apertè irascebantur; modò quia pauci facti sunt, occultè irascuntur. Interim fracta est audacia; finietur & iracundia.

5. Putatis enim Fratres, quia illi quorum hesterno die organa concrepabant, non irascuntur de jejuniis nostris? Non autem eis irascamur, sed

E pro eis jejunemus. Dixit enim nobis Dominus Deus noster, qui sedet in nobis, ipse nobis mandavit ut oremus pro inimicis nostris, oremus pro persequentibus nos: Matth. 5. 44. & cùm hoc facit Ecclesia, propè finiti sunt persecutores. Exaudita est enim cùm hoc faceret, & exauditur cùm hoc facit: prævalebant malo suo, finiti sunt bono suo. Quomodo enim finiti sunt, vultis nosse? Manducati sunt ab Ecclesia. Quæris illos in se, & non invenis: quære in ea quæ illos manducavit, & in visceribus ejus

F inveniuntur. Transeuntes enim ad Ecclesiam, Christiani facti sunt: perierunt persecutores, creverunt prædicatores. Ideo per dies festos ipsorum, quia videmus eos qui reliqui facti sunt, insanire adhuc in [c] voluptatibus suis malis & perversis, rogamus pro illis Deum, ut qui delectabiliter audiunt organum, delectabiliùs audiant vocem Dei. Non enim quod sonat sine ratione delectat aurem, & verbum Dei non delectat cor. Sed ideo pro illis oramus, quando diebus illorum festis nos jejunamus, ut

G fiant sibi ipsi spectaculum. Quando enim viderint se, displicebunt sibi: sed ideo non sibi displicent, quia non se adtendunt. Ebrius non sibi displicet, sed sobrio displicet. Da hominem qui jam jocundatur in Deo, vivit graviter, suspirat in illam pacem æternam, quam illi promisit Deus: & vide

[a] Vox *culmen* abest à MSS. & loco *ad tantum*, quidam habent *ad tantam*.

[b] Veteres MSS. *videre quod videndum est.*

[c] Sic MSS. At editi, *voluntatibus*.

quia quando respexerit hominem saltantem ad or- A ganum, plus illum dolet insanientem, quàm phreneticum febrientem. Ergo si novimus mala illorum, quia de ipsis malis & nos liberati sumus, doleamus illos; & si dolemus illos, oremus pro illis; & ut exaudiamur, jejunemus pro illis. Non enim nos nostra jejunia celebramus per dies festos illorum. Alia sunt jejunia nostra, quæ celebramus per dies Paschæ futuros, per alia atque alia quæ sollemnia nobis sunt in Christo: per istos autem dies ad hoc jejunamus, ut quando ipsi lætantur, B nos pro illis gemamus. Lætitiâ enim suâ [a] admonent dolorem nostrum, & faciunt nos recordari quàm miseri sint adhuc. Sed quia videmus multos inde liberatos, ubi & nos fuimus, nec de illis desperare debemus. Et si adhuc irascuntur, nos oremus: & si adhuc commovetur particula terræ quæ remansit, nos permaneamus in gemitu pro ipsis; ut & illis Deus tribuat intellectum, & nobiscum audiant voces istas, de quibus modò gaudemus. *Dominus in Sion magnus, & excelsus est super om-* C *nes populos.*

[Jejunium ante Pascha & alia sollemnia.]

℣. 3. 6. *Confiteantur nomini tuo magno.* Ipsi omnes populi, super quos magnus es in Sion, jam *confiteantur nomini tuo magno.* Parvum fuit nomen tuum, quando irascebantur: factum est magnum, jam confiteantur. Quomodo dicimus parvum fuisse nomen Christi, antequam præclarè diffamaretur Christus? Quia nomen ipsius fama ipsius dicitur. Parvum nomen erat; jam modò nomen magnum factum est. Quæ gens est, quæ non audivit D nomen Christi? Jam ergo magno nomini tuo confiteantur populi, qui antè parvo nomini tuo irascebantur. *Confiteantur nomini tuo magno.* Quare confiteantur? *Quoniam terribile & sanctum est.* Ipsum nomen tuum terribile & sanctum est. Sic prædicatur crucifixus, sic prædicatur humiliatus, sic prædicatur judicatus, ut veniat & excelsus, veniat vivus, in virtute veniat judicaturus. Modò parcit populis blasphemantibus: quia patientia

Rom. 2. 4. Dei ad pænitentiam adducit. Non enim qui modò E parcit, semper habet parcere; aut qui modò prædicatur ut timeatur, non est venturus ut judicet? Venturus est, Fratres mei, venturus est: timeamus illum, & sic vivamus, ut ad dexteram illius inveniamur. Venturus est enim, & judicaturus, ut

Matth. 25. 33. alios ponat ad sinistram, alios ad dexteram. Et non illud facit ipse quomodocumque, ut erret fortè in hominibus, ut qui ad dexteram ponendus est, ad sinistram ponatur; aut qui ad sinistram debet stare, errante Deo ad dexteram ponatur. Non potest errare, ut ibi ponat malum, ubi ponere debet F bonum: nec ibi ponet bonum, ubi debet ponere malum. Si errare non potest, nos erramus, si non timemus: si autem timuerimus modò, tunc quod timeamus non habebimus. *Quoniam terribile &*

℣. 4. *sanctum est: * & honor regis judicium diligit.* Sic ergo timeant eum populi, ut corrigant se: non quasi multum præsumentes de misericordia ipsius, dimittant se, & malè vivant; diligit enim misericordiam, sed diligit & judicium. Quæ est miseri- G cordia? Ut modò prædicet tibi veritatem, ut modò clamet ad te ut convertaris. Parva misericordia est, quia vixisti in malis factis, & adhuc non te tulit cùm peccares, ut credenti ignosceret peccata tua, parva misericordia est? Putas quia sic semper erit misericordia, ut neminem puniat? Noli

A sic. * Terribile & sanctum nomen ejus, *& honor regis judicium diligit.* [* Supple, putare.] Injustum est enim judicium, & omnino non est judicium, nisi merita reddantur sua cuique, quemadmodum quisque gessit in corpore, sive bonum, sive malum. [2. Cor. 5. 10.] *Et honor regis judicium diligit.* Ergo timeamus, ergo faciamus justitiam, ergo faciamus æquitatem.

7. Sed quis facit æquitatem? quis facit justitiam? Homo peccator, homo iniquus, homo perversus, homo aversus à luce veritatis? Quid debet B facere homo? Convertere se tantùm ad Deum, ut ipse in illo formet æquitatem, quam ipse formare non potest, sed deformare. Idoneus est homo ad vulnerandum se: numquid idoneus est ad sanandum se? Quando vult ægrotat, non quando vult surgit. Si vult, vivat intemperanter vel in frigore vel in calore; eo die ægrotat, quo voluerit: cùm autem vivendo intemperanter cœperit ægrotare, surgat quando vult: qui jacuit quando voluit, surgat, si potest, quando vult. Ut jacêret ægrotus, C intemperantiam suam habuit necessariam: ut surgat autem, necessariam habet artificis medicinam. Sic ergo ut peccet homo, ipse sibi sufficit ad peccandum: ut justificetur, non sibi sufficit, nisi ab illo justificetur, qui solus est justus. Ut ergo illi se homines dent formandos ad justitiam, cùm terruisset populos Psalmus iste, & dixisset, *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est, & honor regis judicium diligit:* veluti quærentes jam populos [b] territos, quomodo justi vivere de- D beant, quia in seipsis non possunt habere justitiam, commendavit illis & plasmatorem justitiæ illorum, & secutus ait, *Tu parasti æquitatem, judicium & justitiam in Iacob tu fecisti.* [Item ℣. 4.] Debemus enim & nos habere judicium, debemus habere justitiam: sed ille in nobis facit judicium & justitiam, qui nos fecit in quibus faceret. Quomodo & nos debemus habere judicium & justitiam? Judicium habes, quando discernis malum à bono; justitiam autem, quando sequeris bonum, & declinas à ma- E lo. Discernendo, judicium habes: faciendo, justitiam habes. Declina à malo, ait, & fac bonum: [Psal. 36. 27.] quære pacem, & sequere eam. Primò debes habere judicium, & postea justitiam. Quod judicium? Ut primò judices quid sit malum, & quid sit bonum. Et quam justitiam? Declines à malo, & facias bonum. Hoc autem non à te habebis: quia vide quid dixit: *Iudicium & justitiam in Iacob tu fecisti.*

8. *Exaltate Dominum Deum nostrum.* Verè ℣. 5. F exaltate, bene exaltate. Laudemus illum, exaltemus illum, qui fecit ipsam justitiam, quam habemus, ipse in nobis fecit. Quis enim in nobis fecit justitiam, nisi qui nos justificavit? De Christo autem dictum est, Qui justificat impium. [Rom. 4. 5.] Nos ergo impii, ille justificator, quando & ipsam justitiam ipse in nobis fecit, qua illi placeamus, ut ad dexteram nos ponat, & non ad sinistram: ut dicat ad dexteram positis, Venite benedicti Pa- [Matth. 25. 34.] tris mei, percipite regnum quod vobis paratum G est ab origine mundi: non autem ponat ad sinistram, inter eos quibus dicturus est, Ite in ignem [Ibidem 41.] æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus. Qui in nobis coronaturus est non merita nostra, sed dona sua, quantum debet exaltari? *Exaltate Dominum Deum nostrum.*

9. *Et adorate scabellum pedum ejus, quoniam* [Item ℣. 5.]

[a] Duo MSS. *movent.*

[b] Tres MSS. *terruit.*

sanctus

[a] *sanctus est.* Quid habemus adorare? *Scabellum pedum ejus.* Suppedaneum dicitur scabellum. Quod dicunt Græci ὑποπόδιον, dixerunt Latini *scabellum*: & alii dixerunt, *suppedaneum.* Sed videte Fratres, quid nos jubeat adorare. Alio loco
Isai. 66.1. Scripturarum dicitur, Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Ergo terram nos jubet adorare, quia dixit alio loco quòd sit scabellum pedum Dei? Et quomodo adorabi-
Deut. 6.13. Matth. 4.10. mus terram, cùm dicat apertè Scriptura, Dominum Deum tuum adorabis? Et hîc dicit, *Adorate scabellum pedum ejus*: exponens autem mihi quod sit scabellum pedum ejus, dicit, Terra autem scabellum pedum meorum. Anceps factus sum: timeo adorare terram, ne damnet me qui fecit cælum & terram: rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia Psalmus mihi dicit, *Adorate scabellum pedum ejus.* Quæro quod sit scabellum pedum ejus; & dicit mihi Scriptura, Terra scabellum pedum meorum. Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quæro hîc; & invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum
3. Sent. dist. 9. cap. A. Illis autem. pedum ejus. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hîc ambulavit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi priùs adoraverit: inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Numquid autem caro vivificat?
Joan. 6.64. Ipse Dominus dixit, cùm de ipsa commendatione ejusdem terræ loqueretur, Spiritus est qui vivificat, caro autem nihil prodest. Ideo & ad terram quamlibet cùm te inclinas atque prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum sanctum, cujus pedum scabellum est quod adoras; propter ipsum enim adoras: ideo & hîc subjecit, *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est.* Quis sanctus est? In cujus honore adoras scabellum pedum ejus. Et cùm adoras illum, ne cogitatione remaneas in carne, & ab spiritu non vivificeris: Spiritus est enim, inquit, qui vivificat; caro autem nihil prodest. Tunc autem, quan-
Ibidem 54. do hoc Dominus commendavit, de carne sua locutus erat, & dixerat, Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit in se vitam æternam. Scandalizati sunt discipuli ejus quidam, septuaginta fermè, & dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum intelligere? Et recesserunt ab eo, & ampliùs cum eo non ambulaverunt. Durum illis visum est quod ait, Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam æternam: acceperunt illud stultè, carnaliter illud cogitaverunt, & putaverunt quòd præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis, & dixerunt, Durus est hic sermo. Ipsi erant duri, non sermo. Etenim si duri non essent, sed mites essent; dicerent sibi, Non sine caussa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod sacramentum latens. Manerent cum illo lenes, non duri; & discerent ab illo, quod illis discedentibus qui remanserunt, didicerunt. Nam cùm remansissent cum illo discipuli duodecim, illis recedentibus, suggesserunt illi, tamquam dolentes illorum mortem, quòd scandalizati sunt in verbo ejus, & recesserunt. Ille autem instruxit eos, & ait illis, Spiritus est qui vivificat, caro autem nihil prodest: verba quæ locutus sum vobis, spiritus est & vita. Spiritaliter intelligite quod locutus sum: non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis; & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi, spiritaliter intellectum vivificabit vos. Etsi necesse est illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi. *Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est.*

10. *Moyses & Aaron in sacerdotibus ejus, &* ℣. 6.
Samuel in his qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos; * *in co-* ℣. 7.
lumna nubis loquebatur ad eos. Isti antiqui Moyses & Aaron & Samuel, servi Dei, magni apud antiquos. Nostis quia Moyses eduxit in virtute Dei Exodi 14.21.
populum Israël ex Ægypto per rubrum mare, & duxit in eremo; & quanta mirabilia fecerit illo tempore Deus per manum Moysi, noverunt omnes qui istas Scripturas libenter audiunt in Ecclesia, vel apud se legunt, vel quoquo modo didicerunt. Aaron frater ipsius fuit, quem ordinavit etiam sacerdotem. Et ibi quidem non videtur sacerdos esse, nisi Aaron. Apertè enim in illis litteris Aaron nomi- Exodi 28.1.
natur sacerdos Dei: de Moyse non ibi dicitur quòd sacerdos erat. Sed si hoc non erat, quid erat? numquid major sacerdote esse poterat? [b] Exprimit Psalmus iste, quia & ipse sacerdos erat: *Moyses, & Aaron in sacerdotibus ejus.* Ergo erant illi Domini sacerdotes. Samuel postea jam in libro Regnorum legitur: iste est Samuel temporibus David; nam ipse unxit sanctum David. Samuel ab initio 1. Reg. 1.13.
ætatis suæ in templo crevit. Mater ejus sterilis fuit: volens habere filium, oravit ad Dominum cum gemitu magno, & petens ut daret ei Deus filium, ostendit quia non carnaliter habere voluit, quem natum illi dedit, qui eum esse voluit. Vovit enim eum Domino Deo, & ait, Si mihi masculus natus 1. Reg. 1.11.
fuerit, templo tuo serviet: & ita fecit. Natus sanctus Samuel fuit apud matrem tempore lactis: mox ut eum ablactavit, dedit in templum, ut ibi cresceret, ibi [c] roboraretur in spiritu, ibi Deo serviret: factus est sacerdos magnus, sacerdos sanctus illo tempore. Commemorat istos, & per istos omnes sanctos nos vult intelligere. Quare autem hîc illos nominavit? Quoniam diximus Christum hîc nos debere intelligere. Advertat Sanctitas Vestra. Dixit superiùs, Exaltate Dominum Deum nostrum, & ℣. 5.
adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est: commendans quemdam, id est, Dominum nostrum Jesum Christum, cujus scabellum pedum adorandum est; quia carnem assumsit, in qua appareret generi humano: & volens nobis ostendere & antiquos patres ipsum prædicasse, quia ipse est verus sacerdos Dominus noster Jesus Christus, commemoravit istos, quia in columna nubis ad illos loquebatur Deus. Quid est, *in columna nubis*? Loquebatur per figuras. Si enim in quadam nubecula loquebatur; obscura illa dicta nescio quem manifestum præsignabant. Ille autem nescio quis, jam non est nescio quis; quia scitur à nobis, Dominus noster Jesus Christus. *Moyses & Aaron in sacer-*

[a] Editi, *sanctum est.* At melioris notæ MSS. juxta LXX. *sanctus est.*
[b] Am. Er. & quatuor MSS. *Expropriat*: quod verbum jam in MSS. & apud Am. occurrit nobis super Psalmum 73. pag. 772.
[c] Aliquot MSS. *probaretur.*

dotibus ejus, & Samuel in his qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos; in columna nubis loquebatur ad eos. Qui primò loquebatur in columna nubis, ipse nobis locutus est in scabello pedum suorum: id est, in terra assumta carne, unde adoramus scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est. Ipse de nube loquebatur, quod tunc non intelligebatur: locutus est in scabello pedum suorum, & intellecta sunt verba nubis ejus. *In columna nubis loquebatur ad eos.*

11. Adtendamus ergo, Fratres: videte quos & quales sanctos nominaverit. *Custodiebant testimonia ejus, & præcepta ejus quæ dedit eis.* Custodiebant certè, intendite. *Custodiebant testimonia ejus, & præcepta ejus quæ dedit eis.* Hoc dicit, & negari non potest. Nihilne habebant peccati? Quomodo? Quando custodiebant præcepta ejus, custodiebant testimonia ejus. Videte quales nos velit formari, ne quasi de perfecta justitia præsumamus. Ecce Moyses & Aaron in sacerdotibus ejus, & Samuel in his qui invocant nomen ejus, ad quos de columna nubis loquebatur, tam apertè illos exaudiebat, qui custodiebant testimonia & præcepta ejus quæ dedit eis. *Domine*, inquit, *Deus noster tu exaudisti eos, Deus tu propitius fuisti illis.* Propitius non dicitur Deus, nisi peccatis: quando dat veniam, tunc dicitur propitius. Et quid habebat in istis quod vindicaret, ut esset propitius ignoscendo? Propitius erat donando peccata, propitius erat & vindicando. Quid enim sequitur? *Tu propitius fuisti illis, & vindicans in omnes affectiones eorum.* Etiam vindicans propitius fuisti: non solùm donans peccata, sed etiam vindicans propitius fuisti. Videte Fratres mei, quid hîc commendavit, advertite. Illi Deus irascitur, quem peccantem non flagellat. Nam cui verè propitius est, non solùm donat peccata, ne noceant ad futurum sæculum: sed etiam castigat, ne semper peccare delectet.

Item ✝. 7.

12. Agite Fratres, quomodo in illis vindicatum est, si quæramus, aderit Dominus ut dicam. Quæramus enim tres istas personas, Moysen, & Aaron, & Samuelem, & quomodo in eis vindicatum sit, quia dixit, *Vindicans in omnes affectiones eorum.* Utique eas affectiones dicens eorum, quas Dominus noverat in cordibus illorum, quas homines non noverant. Etenim sine querela hominum versabantur in medio plebis Dei. Sed quid dicimus? quia Moyses habuit primam vitam fortasse peccatricem? Nam & percusso homine, fugit de Ægypto. Habuit & Aaron primam vitam quæ displiceret Deo. Nam ipse insanienti populo & furenti idolum permisit ut fieret, & factum est populo Dei idolum quod adoraret. Samuel quid fecit, infans ad templum datus? Omnes ætates suas inter sancta sacramenta Dei peregit, ab ineunte ætate famulus Dei. Nihil umquam dictum est de Samuele, nihil ab hominibus. Noverat ibi fortè Deus aliquid quod purgaret: quia & quod perfectum jam videtur hominibus, illi perfectioni adhuc imperfectum est. Pleraque faciunt artifices, & ostendunt imperitis; & cùm jam judicaverint imperiti esse perfecta, expoliunt illa artifices, qui noverunt adhuc quid illis desit, ut mirentur homines tantam expolitionem rebus accidisse, quas jam perfectas pronuntiaverant. Fit hoc & in ædificiis, & in picturis, & in vestibus, & propè in omni genere artium. Primò judicant illud jam quasi perfectum esse, ut oculi eo-

Exodi 2. 12. & 15.

Exodi 32. 2.

1. Reg. 1. 24. & 3. 1.

A rum amplius nihil desiderent: sed aliud judicat oculus imperitus, aliud judicat artis regula. Sic & illi sancti versabantur ante oculos Dei, tamquam sine culpa, tamquam perfecti, tamquam Angeli: noverat autem quid illis deesset, qui vindicabat in omnes affectiones eorum. Vindicabat autem non irascens, sed propitius: ad hoc vindicabat ut perficeret cœptum, non ut damnaret [a] ejectum. Vindicans ergo in omnes affectiones eorum erat Deus. Quomodo vindicavit in Samuelem? ubi est vindi-

B cta ipsa? Hoc dico, ut noverint Christiani, qui jam hîc cognoverunt Christum, ad quos venit in scabello pedum suorum, quos ita dilexit, pro quibus sanguinem fudit; noverint quomodo vapulent, cùm multùm profecerint. Quærimus vindictam in Moyse, propè nullam habet, nisi quòd ad extremum ait illi Deus, Adscende in montem, & morere. Ait seni, Morere: jam peregerat ætates suas, numquid numquam erat moriturus? Qualis illa vindicta? Ostendit ibi vindictam suam, ut diceret,

C Non intrabis in terram promissionis, quò intraturus erat populus? Quamdam figuram quorumdam gerebat Moyses. Nam qui in regnum cælorum intravit, magna illi pœna erat ad terram illam non venire, quæ ad tempus erat promissa, ut umbram ostenderet & transiret? Nonne multi perfidi intrarunt in illam terram? nonne in illa terra viventes multa mala fecerunt, & Deum offenderunt? nonne & idololatriam secuti sunt in ipsa terra? Magnum erat non dedisse terram istam Moysi? Sed Moysen

D voluit gestare figuram eorum qui sub Lege erant, quia per Moysen data est Lex: & ostendit eos qui sub Lege esse vellent, & sub gratia esse nollent, non intraturos in terram promissionis. Ergo illud quod dictum est Moysi, figura erat, non pœna. Seni mors quæ pœna? Non intrare in illam terram quæ pœna, quò intraverunt indigni? De Aaron autem quid dictum est? Mortuus est & ipse senex, filii sui successerunt ei in sacerdotio; filius ejus postea sacerdotium administravit: quomodo & in

E istum vindicavit? Samuel & ipse sanctus senex mortuus est, relictis filiis successoribus suis. Quid est quod in illos vindicatum est quæro, & secundùm homines non invenio: secundùm autem quod scio pati servos Dei, quotidie in illos vindicabatur. Legite, & videte vindictas, [b] & qui proficitis ferte vindictas. Quotidie patiebantur populos contradicentes, quotidie patiebantur iniquè viventes; & inter illos vivere cogebantur, quorum vitam quotidie reprehendebant. Hæc erat vindicta. Nondum pro-

F ficit, cui parva est. Tantum te enim torquet injustitia aliena, quantum recesseris à tua. Cùm enim fueris frumentum, id est, herba bona de semine bono, filius regni, cùm cœperis fructum dare, tunc tibi apparebunt zizania: cùm enim crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Cùm cœperint apparere zizania, videbis te inter malos. Velle habes quasi separare à te malos, & separare ab Ecclesia omnes malos: respondebit tibi Domini sententia, Sinite utraque crescere usque ad messem,

G ne fortè cùm vultis eradicare zizania, eradicetis simul & triticum. Ex sententia Domini necesse erit parcere zizaniis, ex conditione servi necesse erit vivere inter zizania: separare ea non potes, tolerare tibi necesse est. Vide quantas plagas in corde patiaris, qui corpore integro inter malos versaris. Probabitis quicumque profeceritis, probatis qui

Deut. 32. 49.

Ibid. 32. & 34. 4.

Johan. 1. 17.

Num. 20. 24. 25. &c.

1. Reg. 8. 1. & 25. 1.

Matth. 13. 26.

Ibidem 30.

[a] Regius MS. *electum.*

[b] Sic MSS. At editi, *sed qui proficitis. Fortè vindictas quotidie* &c.

jam profecistis. Toleranda sunt ergo ista: & fortè A hoc pertinet ad illud, Servus qui novit voluntatem domini sui, & [a] non facit digna, plagis vapulabit multis. In multis enim quantum nobis innotescit voluntas Dei, etiam reatus noster innotescit nobis: & quantò ille nobis innotescit, tantò plus imus in fletus & lacrymas. Videmus enim quàm sit justum quod de nobis exigat Deus, in quanta adhuc imperfectione jaceamus; & fit in nobis quod dictum est, Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Ecce abundet in te caritas, plus dolebis peccantem. B Quantò in te major caritas est, tantò ampliùs te torquebit, quem toleras: non torquebit tamquam irascentem illi, sed tamquam dolentem pro illo.

13. Vide Paulum apostolum, quid patiebatur, [b] vide quis quid patiebatur: Præter illa, inquit, quæ extrinsecùs sunt: (dixit enim multa quæ patiebatur, & cœpit dicere interiora, præter illa quæ extrinsecùs erant, quæ patiebatur à malis persecutoribus Christi:) incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et vide qualis sollicitudo, C quàm paterna, quàm materna: videte quomodo cædebatur, ut vindicaretur in omnes affectiones ejus: dicemus & affectiones ejus, in quas vindicabat Deus. Quis infirmatur, inquit, & non ego infirmor? quis scandalizatur, & non ego uror? Quantò major caritas, tantò majores plagæ de peccatis alienis. Acceperat quidem ille & stimulum carnis, angelum satanæ, à quo colaphizaretur. Ecce quomodo propitius erat Deus, vindicans in omnes affectiones ejus. Quæ sunt affectiones, in quas sic vindi- D cabat? Ipse exposuit, ipse dixit: In magnitudine, inquit, revelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Tam perfectus erat, ut tamen timendum esset ne extolleretur: nam non poneret Deus medicamentum, ubi vulnus non esset. Et rogavit ut tolleretur, æger ille rogavit ut auferretur medicamentum: Propter quod ter Dominum rogavi, inquit, ut auferret eum à me, id est, stimulum carnis à quo colaphizabatur, aliquem fortè dolorem corporis: E rogavi, inquit, ut auferret eum à me; & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ego novi quem curo, non mihi det qui ægrotat consilium. Tamquam emplastrum mordax urit te, sed sanat te. Rogat medicum ut tollat emplastrum: & non tollit, nisi cum fuerit sanatum quò posuerat. Virtus in infirmitate perficitur. Ergo, Fratres, quicumque in Christo proficimus, non nos putemus sine flagello futuros; quia quantumlibet proficiamus, novit ipse peccata nostra; ali- F quando & nobis ostendit illa, & videmus & nos peccata nostra. Et cùm inter tales homines versari cœperimus, ut jam homines quid in nobis reprehendant non inveniant: reprehendit ille adhuc qui omnia novit, & vindicat in omnes affectiones, quia propitius est nobis. Nam si non vindicet, & deserat, perimus. *Deus tu propitius fuisti illis, & vindicans in omnes affectiones eorum.*

14. *Exaltate Dominum Deum nostrum.* Iterum exaltamus illum: qui bonus est & cùm [c] ferit, quo- G modo laudandus est, quomodo exaltandus est? Tu potes hoc exhibere filio tuo, & Deus non potest? Non enim bonus es quando blandiris filio tuo, & malus cùm cædis filium tuum. Et cùm blandiris, pater es; & cùm cædis, pater es: ideo blandiris, ne deficiat; ideo cædis, ne pereat. *Exaltate Dominum Deum nostrum: & adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.* Quomodo superiùs dixit, Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum ejus; intelleximus autem quid sit adorare scabellum pedum ejus: sic & modò post exaltationem Domini Dei nostri, ne quis illum præter montem ejus exaltet, commendavit & montem ipsius. Mons ipsius quis est? Legimus alibi de hoc monte, quia lapis fuit præcisus de monte sine manibus, & confregit omnia regna terræ, & crevit lapis ipse. Danielis visio est ista, quam narro. Crevit lapis iste, qui præcisus est de monte sine manibus: & factus est, inquit, mons magnus, ita ut impleret universam faciem terræ. In ipso monte magno adoremus, si exaudiri volumus. Hæretici non adorant in isto monte; quia mons iste implevit universam faciem terræ: hæserunt in parte, & totum amiserunt. Si agnoscant Ecclesiam catholicam, adorabunt in isto monte nobiscum. Etenim lapis ille qui præcisus est de monte sine manibus, jam videmus quantum creverit, & quantas terræ regiones occupaverit, & usque ad quas gentes pervenerit. Quid est mons unde præcisus est lapis sine manibus? Regnum Judæorum: primò quòd colebant unum Deum. Inde præcisus est lapis Dominus noster Jesus Christus. Ipse dictus est lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Lapis iste præcisus de monte sine manibus, confregit omnia regna terrarum: videmus confracta ab illo lapide omnia regna terræ. Quæ erant regna terræ? Regna idolorum, regna dæmoniorum fracta sunt. Regnabat Saturnus in multis hominibus: ubi est regnum ejus? Regnabat Mercurius in multis hominibus: ubi est regnum ejus? Fractum est, redacti sunt illi in regnum Christi, in quibus ille regnabat. Regnum [d] Cælestis quale erat Carthagini? ubi nunc est regnum Cælestis? Lapis ille fregit omnia regna terrarum, lapis præcisus de monte sine manibus. Quid est, præcisus de monte sine manibus? Natus de gente Judæorum sine opere hominum. Omnes enim qui nascuntur, de opere maritali nascuntur: ille de virgine natus, sine manibus natus est; per manus enim, opus humanum significatur: quò manus humanæ non accesserunt, ubi maritalis amplexus non fuit, fetus tamen fuit. Natus est ergo de monte sine manibus lapis ille: crevit, & crescendo fregit omnia regna terrarum. Factus est autem mons magnus, & implevit universam faciem terræ. Hæc est Ecclesia catholica, cui vos communicare gaudete. Illi autem qui non ei communicant, quia præter ipsum montem adorant & laudant Deum, non exaudiuntur ad vitam æternam; etsi ad quædam temporalia exaudiantur. Non sibi ergo blandiantur, quia eos in quibusdam exaudit Deus: nam & paganos exaudit in quibusdam. Nonne clamant pagani ad Deum, & pluit? Quare? Quia facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Noli ergo gloriari pagane, quia te clamante ad Deum, pluit Deus, qui super justos & injustos pluit. Audivit te ad temporalia: non te audit ad æterna, nisi in

Marginal notes: ℣. 5. — Dan. 2. 34. & 35. — Donatistæ. — Psal. 117. 22. — Pagani à Deo exaudiuntur in quibusdā. — Matth. 5. 45. — ℣. 9.

[a] Remigiensis MS. caret particulâ *non*: sed eam hîc habent ceteri libri, etiam editi; jamque aliis locis eamdem sententiam ita nobis exhibuerunt MSS.

[b] Sic Regius MS. At editi, *vidit*.

[c] Am. & Er. *fuerit*. Lov. *sævierit*. Meliùs MSS. *ferit*.

[d] Editi, *Regnum Veneris*; & infrà, *regnum cæleste*. At MSS. utroque loco, *Cælestis*. De hoc paganorum Carthaginensium idolo jam suprà pag. 610.

monte sancto ejus adoraveris. *Adorate Dominum in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.*

15. Hæc de Psalmo sufficiant Caritati Vestræ: quantum Dominus donavit, locuti sumus. Et quidquid loquimur in nomine Dei, quoniam Dei est loquentis per nos, imber Dei est: videte vos qualis terra sitis. Nam quando pluvia venit super terram, si bona terra est, fructus bonos parit; si mala terra est, spinas parit: pluvia tamen dulcis est & super fructus & super spinas. Qui istis verbis auditis pejor factus fuerit, & spinas de pluvia generaverit; ignem speret, pluviam non accuset: qui autem melior factus fuerit, & fruges de bona terra genuerit, horreum speret, pluviam laudet. Aut quid sunt nubes, aut quid est pluvia, nisi Dei misericordia, omnia facientis circa eos quos diligit, & quibus donavit ut ab eis diligatur?

IN PSALMUM XCIX.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo egregiè de ferendis hominibus in Ecclesia vel in monasterio malis.

1. PSALMUM Fratres, cùm cantaretur, audistis; brevis est, nec obscurus: quasi securitatem dederim, ne laborem timeatis. Videamus tamen adtentiùs, & quantò liberiùs, tantò diligentiùs, quid sibi velint ea ipsa quæ apertè sonant: ut quantum Dominus donare dignatur, spiritaliter intelligantur. Vox Dei quolibet organo sonans, tamen vox Dei: neque enim delectat aures ejus, nisi vox ejus. Nam & nos cùm loquimur, tunc eum delectamus, cùm ipse de nobis loquitur.

℣. 1. 2. *Psalmus in confessione*: sic inscribitur, hic est titulus ejus, *Psalmus in confessione*. Pauci versus sunt, magnarum rerum gravidi: pariant semina in cordibus vestris, ut paretur horreum messi Dominicæ. Psalmus iste in confessione hoc nobis jubet, ad hoc nos hortatur, ut jubilemus Deo. Nec hortatur velut aliquem unum angulum terræ, aut unam aliquam habitationem congregationemve hominum: sed quia ubique novit se seminasse benedictionem, undique exigit jubilationem.

℣. 2. 3. JUBILATE ergo [a] *Domino universa terra.* Numquid modò vocem meam audit universa terra? Et tamen hanc vocem audivit universa terra. Jam jubilat Domino universa terra; & quæ adhuc non jubilat, jubilabit. Pertendens enim benedictio incipiente Ecclesiâ ab Jerusalem per omnes gentes, (Luc. 24. 47.) impietatem ubique prosternit, pietatem ubique construit: & mixti sunt boni malis, & mali per omnem terram, & boni per omnem terram. In malis murmurat omnis terra, in bonis jubilat omnis terra. Quid est ergo jubilare? Multùm enim nos adtentos facit [b] ad hoc verbum & præsentis Psalmi titulus, quia inscribitur, In confessione. Quid est, In confessione jubilare? Est alterius cujusdam Psalmi sententia dicentis, Beatus populus qui intelligit jubilationem. Profectò magnum aliquid est, quod intellectum beatos facit. Dominus ergo Deus noster beatificator hominum, det mihi intelligere quod dicam, det vobis intelligere quod auditis: Beatus populus qui intelligit jubilationem. (Psal. 88. 16.) Curramus ergo ad hanc beatitudinem, intelligamus jubila- A tionem, non eam sine intellectu fundamus. Quid opus est jubilare & [c] obtemperare huic Psalmo dicenti, *Jubilate Deo omnis terra*, & non intelligere jubilationem, ut vox nostra sola jubilet, & cor non jubilet? Sonus enim cordis, intellectus est.

4. Quod nostis, dicturus sum. Qui jubilat, non verba dicit, sed sonus quidam est lætitiæ sine verbis: vox est enim animi diffusi lætitiâ, quantum potest, exprimentis affectum, non sen- B sum comprehendentis. Gaudens homo in exsultatione sua, ex verbis quibusdam quæ [d] non possunt dici & intelligi, erumpit in vocem quamdam exsultationis sine verbis: ita ut appareat eum ipsa voce gaudere quidem, sed quasi repletum nimio gaudio, non posse verbis explicare quod gaudet. Animadvertite hoc in eis qui cantant etiam non honestè. Non enim talis erit jubilatio nostra, qualis illorum est: nos enim in justificatione jubilare debemus, illi autem jubilant in iniquitate: C itaque nos in confessione, illi in confusione. Tamen ut hoc quod dico intelligatis, immo recordemini rem cognitam, maximè jubilant qui aliquid in agris operantur; copiâ fructuum jocundati vel messores, vel vindemiatores, vel aliquos fructus metentes, & in ipsa fecunditate terræ & feracitate gaudentes, exsultando cantant; & inter cantica quæ verbis enuntiant, inserunt voces quasdam sine verbis in elatione exsultantis animi, & hæc vocatur jubilatio. Si quis fortè propterea D non recognoscit, quia numquam advertit, advertat de cetero. Atque utinam non inveniat quos advertat, ne Deus inveniat quos evertat. Sed tamen quia non quiescunt nasci spinæ, in malè exsultantibus advertamus jubilationem improbandam, & offeramus Deo jubilationem coronandam.

5. Quando ergo nos jubilamus? Quando laudamus quod dici non potest. Adtendimus enim universam creaturam, terram & mare & cælum, E & omnia quæ in eis sunt: adtendimus singula habere origines & caussas suas, seminum vim, nascendi ordinem, permanendi modum, intereundi decessum, currere volumina sæculorum sine ulla perturbatione, stellas volvi quodam modo ab Oriente in Occidentem, peragere cursus annorum, videmus dimensiones mensium, distentiones horarum; inque his omnibus nescio quid invisibile, quod spiritus vel anima dicitur, inesse omnibus animantibus ad appetendam volupta- F tem fugiendamque molestiam, ad conservandam incolumitatem suam vestigium quoddam unitatis; inesse etiam homini commune quiddam cum Angelis Dei; non cum pecoribus, sicut est vivere, audire, videre, & cetera; sed quod intelligat Deum, quod ad mentem propriè pertineat, quod sicut oculus album & nigrum, ita æquitatem iniquitatemque discernat. In hac tota consideratione creaturæ, quam nominare utcumque & percurrere potuimus, interroget se anima, G Quis fecit hæc omnia, quis creavit hæc, quis in his teipsam? quid sunt ista quæ consideras, quid tu quæ consideras? quis ille qui fecit consideranda & considerantem, quis est iste? Dic illum: ut dicas illum, cogita illum. Potes enim aliquid cogitare, & fortè non potes dicere: nullo modo au-

[a] Editi, *Deo*. At plerique MSS. juxta LXX. *Domino*.
[b] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. omittunt *ad*.
[c] Am. Er. & plerique MSS. *& non obtemperare*.
[d] Hic in pluribus MSS. deest *non*.

tem poteris dicere, quod non potueris cogitare. Ergo cogita illum priùs quàm dicas illum: ut cogites illum, accede ad illum. Quod enim vis bene videre, ut habeas quod loquaris, accedis ut inspicias, ne fortè longè videndo fallaris. Sed ut oculis ista corpora, sic ille mente conspicitur, corde adtenditur & videtur. Et ubi est cor unde ille videatur? (Matth. 5. 8.) Beati, ait, mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Audio, credo, ut possum intelligo, corde videri Deum, nec posse nisi mundo corde conspici: sed audio aliam Scripturam, (Prov. 20. 9.) Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Adtendi ergo universam creaturam, quantum potui, corporalem animadverti in cælo & in terra, spiritalem autem in meipso qui loquor, qui membra vegeto, qui vocem intendo, qui linguam moveo, qui verba pronuntio, sensusque discerno. Et quando comprehendo me in me? Unde ergo possum quod supra me? Promittitur tamen cordi humano visio Dei, & [a] indicitur quædam operatio mundandi cordis: hoc dicitur ab Scriptura, Para unde videas, quod amas antequam videas. Audito enim Deo & nomine ejus, cui non dulce est quod audit, nisi impio multùm remoto, multùm longè facto? (Psal. 72. 27.) Quoniam ecce, inquit, qui longè faciunt se abs te, peribunt: sequitur, Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Nobis autem quid? Quia illi longè, & ideo in tenebris, & ita sauciatis oculis in tenebris, ut lumen non solùm non desiderent, sed etiam perhorrescant: nobis in longinquo inventis quid dicitur? (Psal. 33. 6.) Accedite ad eum, & illuminamini. Ut autem accedas & illumineris, displiceant tibi tenebræ tuæ: damna quod es, ut merearis esse quod non es. Es iniquus, esse debes justus: numquam justitiam percepturus es, si adhuc tibi placet iniquitas. [b] Contere illam in corde tuo, & munda; expelle illam de corde tuo, ubi vult habitare, quem vis videre. [c] Accedit ergo utcumque anima humana, interior homo recreatus ad imaginem Dei, quia creatus ad imaginem Dei: qui tantò erat longè factus, quantò ierat in dissimilitudinem. Non enim locorum intervallis acceditur ad Deum, aut receditur à Deo: dissimilis factus, longè recessisti; similis factus, proximè accedis. Vide quomodo nos vult accedere Dominus, faciens primò similes, ut accedamus. (Matth. 5. 45.) Estote, ait, sicut Pater vester qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Disce diligere inimicum, si vis cavere [d] inimicum. Inquantum autem in te caritas crescit, efficiens te & revocans te ad similitudinem Dei, pertendit usque ad inimicos; ut sis ei similis qui facit solem suum oriri, non super bonos tantùm, sed super bonos & malos; & pluit, non super justos tantùm, sed super justos & injustos. Quantum accedis ad similitudinem, tantum proficis in caritate, & tantò incipis sentire Deum. Et quem sentis? qui venit ad te, an ad quem tu redis? Nam ille numquam discessit à te: recedit à te Deus, cùm tu recedis à Deo. Præsentia sunt cæcis omnia, sicut videntibus: uno loco stans cæcus & videns, hisdem formis rerum uterque circumfunditur; ille est præsens rebus, ille absens: ex duobus uno loco stantibus, unus est præsens, alius absens; non rebus ipsis ad alterum accedentibus & ab altero recedentibus, sed propter dissimilitudinem oculorum suorum. Ille qui cæcus dicitur, quia exstinctum est ibi quod [e] contemperari solet luci cuncta vestienti, frustra est præsens rebus quas non videt; immo rectiùs absens quàm præsens dicitur: ubi enim non est sensus ejus, rectè dicitur absens; hoc est enim absentem esse, sensu abesse. Sic & Deus ubique præsens est, ubique totus. Sapientia ejus adtingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. (Sap. 8. 1.) Quod autem Deus Pater, hoc Verbum ejus & Sapientia ejus, lux de luce, Deus de Deo. Quid ergo optas videre? Non est à te longè quod vis videre. Apostolus dicit equidem non longè positum ab unoquoque nostrûm: in ipso enim vivimus & movemur & sumus. (Act. 17. 27.) Quanta ergo miseria est, longè esse ab eo qui ubique est?

6. Esto ergo similis pietate, & diligens cogitatione: quoniam invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. (Rom. 1. 20.) Ea quæ facta sunt intuere, mirare, quære auctorem. Si dissimilis sis, repellêris; si similis, exsultabis. Et cùm accedere cœperis similis, & persentiscere Deum, quantum in te caritas crescit, quia & caritas Deus est, (1. Johan. 4. 8.) senties quiddam quod dicebas, & non dicebas. Antè enim quàm sentires, dicere te putabas Deum: incipis sentire, & ibi sentis dici non posse quod sentis. Cùm autem ibi didiceris dici non posse quod sentis, tacebis, non laudabis? Ergo mutus eris in laudibus Dei, & gratiarum actionem non reddes ei, qui voluit se notum tibi facere? Laudabas, cùm quæreres; silebis, cùm inveneris? Nullo pacto, non eris ingratus. Debetur honor, debetur reverentia, debetur magna laudatio. Adtende te qui sis, terra & cinis: vide quis meruerit, quid videre: vide quis, quid, homo Deum. Agnosco non meritum hominis, sed misericordiam Dei. Lauda ergo miserantem. Quomodo, inquis, laudabo? Modicum ipsum quod sentire possum ex parte in ænigmate per speculum, jam explicare non possum. (1. Cor. 13. 12.) Audi ergo Psalmum: *Iubilate Domino omnis terra.* Intellexisti jubilationem omnis terræ, [f] si jubilas Domino. Domino jubila: noli jubilationem tuam in alias atque alias res dividere. Postremò cetera dici possunt utcumque: ille solus est ineffabilis, qui dixit, & facta sunt omnia. Dixit, & facti sumus: (Psal. 32. 9.) sed nos eum dicere non possumus. Verbum ejus quo dicti sumus, Filius ejus est: ut à nobis utcumque infirmis diceretur, factus est infirmus. Jubilationem pro verbo possumus dicere, verbum pro verbo non possumus. *Iubilate* ergo *Domino omnis terra.*

7. *Servite Domino in jocunditate.* (Item ℣. 2.) Omnis servitus amaritudine plena est: omnes conditione [g] servili obligati & serviunt, & murmurant. Nolite timere illius Domini servitutem: non erit ibi gemitus, non murmur, non indignatio: nemo se [h] petit inde venalem; quia dulce est quod re-

[a] Editi, *inde dicitur.* At MSS. *indicitur.*
[b] Regius MS. *Confitere illam in corde tuo: ibi vult habitare &c.*
[c] Quatuor MSS. *Accedente ergo utcumque animâ humanâ, interior homo recreatur ad imaginem Dei: quia creatus ad imaginem Dei, tantò erat longè factus &c.*
[d] Colbertinus MS. *si vis cavere amicum.*
[e] Sic MSS. At editi, *contemplari solet luce &c.*

[f] Sic melioris notæ MSS. At editi, *Intellexisti jubilationem omnis terræ? Si jubilas, Domino jubila.*
[g] Vox *servili* abest à MSS. plerisque.
[h] Er. & Colbertinus MS. *putet.* Sed meliùs alii libri, *petit.* Sic in Tract. 41. super Johan. n. 4. *Plerumque homines, cùm dominos malos patiuntur, venales se petunt; non quærentes dominum non habere, sed saltem mutare.*

demti omnes sumus. Magna felicitas, Fratres, A esse in ista domo magna servum, etsi cum compedibus. Noli timere serve compedite, confitere Domino: meritis tuis adtribue compedes tuas: confitere in compedibus, si vis ut in ornamenta vertantur. Non frustra, nec sine exauditione dictum est, *Psal. 78.11.* Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum. *Servite Domino in jocunditate.* Libera servitus est apud Dominum, libera servitus, *Galat. 5.13.* ubi non necessitas, sed caritas servit. Vos, inquit, in libertatem vocati estis fratres, tantùm B ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per caritatem spiritûs servite invicem. Servum te caritas [a] faciat, quia liberum te veritas fecit. Si *Iohan. 8.31.* manseritis, inquit, in verbo meo, verè discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Simul es & servus & liber: servus, quia factus es; liber, quia amaris à Deo à quo factus es: immo etiam inde liber, quia amas eum à quo factus es. Noli servire cum murmure: non enim id agunt murmura tua, ut non servias, sed C ut malus servus servias. Servus es Domini, libertus es Domini: non te sic quæras manumitti, ut recedas de domo manumissoris tui.

8. *Servite Domino in jocundicate.* Plena erit *1. Cor. 15. 54.* illa & perfecta jocunditas, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem: tunc erit perfecta jocunditas, tunc illa perfecta jubilatio, tunc laus sine defectu, tunc amor sine scandalo, tunc fructus sine timore, tunc vita sine morte. Quid hîc, nul- D lumne gaudium? Si nullum gaudium, nulla jubilatio: quomodo, *Iubilate Domino universa terra?* Est planè & hîc gaudium, de spe futuræ vitæ gustatur hîc unde ibi satiemur. Sed necesse est ut *Matth. 3. 12. & 13. 30.* multa perferant frumenta inter zizania: sunt grana inter paleam, est lilium inter spinas. Quid *Cant. 2. 2.* enim audit Ecclesia? Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Non dictum est, in medio alienarum, sed, in medio filiarum. O Domine, quomodo consolaris, quo- E modo confortas, quomodo terres? Quid est quod dicis? Sicut lilium in medio, quarum spinarum? Ita proxima mea in medio, quarum filiarum? quas dicis spinas, ipsas filias? Respondet, Spinæ sunt propter mores suos, filiæ propter sacramenta mea. Utinam ergo inter gemitus alienorum gemeretur: minùs gemeretur. Ille est major gemi- *Psal. 54. 13. &c.* tus, Quoniam si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique; & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me utique ab eo. Psalmi voces sunt: qui litteras nostras F novit, sequitur; qui non novit, discat, ut sequatur. Si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo: tu verò unianimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. Quos dulces cibos nobiscum capiunt, qui nobiscum semper futuri *Psal. 33. 8.* non sunt; quos dulces cibos, nisi, Gustate & videte quàm dulcis est Dominus? Inter illos necesse est gemamus. G

9. Sed quò se separaturus est Christianus, ut non gemat inter falsos fratres? Quò iturus est? quid facturus? Solitudines petat? Sequuntur scandala. Separaturus est se qui bene proficit, ut A nullum omnino hominem patiatur? Quid si & ipsum antequam proficeret nemo vellet pati? Si ergo quia proficit nullum hominem vult pati, eo ipso quo non vult aliquem hominem pati, convincitur quod non profecerit. Intendat Caritas Vestra: Sustinentes invicem, ait Apostolus, in *Ephes. 4. 2.* dilectione, satagentes servare unitatem spiritûs, in vinculo pacis. Sustinentes invicem: Non habes quod in te alius sustineat? Miror si non est: sed ecce non sit; eò robustior es ad ceteros sustinendos, B quò jam non habes quod in te alii sustineant. Non sustineris, sustine ceteros. Non possum, inquis. Ergo habes quod & in te alii sustineant. Sustinentes invicem in dilectione. Tu deseris res humanas, & segregas te, ut nemo te videat: cui proderis? Tu ad hoc pervenisses, si nullus tibi profuisset? An quia veloces pedes tibi videris habuisse ad transeundum, præcisurus es pontem? Exhortor omnes, vox Dei omnes hortatur: Sustinentes invicem in dilectione.

C 10. Separabo me, inquit aliquis, cum paucis bonis, cum illis mihi bene erit. Nam nulli prodesse impium & crudele est. [b] Non me hoc docuit Dominus meus. Non enim damnavit servum, qui intervertit quod accepit, sed qui non erogavit. Intelligatur pœna interversoris ex pœna pigri. Serve nequam & piger, ait Dominus dam- *Matth. 25. 26.* nans: non ait, Intervertisti pecuniam meam: non ait, Dedi tibi, & non mihi quod dedi integrum reddidisti: Quia non crevit, quia non ero- D gasti, inde, inquit, te puniam. Avarus est Deus salutis nostræ. Ergo separabo me, inquit, cum paucis bonis: quid mihi est rationem habere cum turbis? Bene: pauci ipsi boni, de quibus turbis sunt eliquati? Si tamen jam ipsi pauci, omnes boni: tamen bona cogitatio humana, laudabilis, esse cum talibus qui elegerunt vitam quietam; remoti abs strepitu populari, à turbis inquietis, à magnis fluctibus sæculi, tamquam in portu sunt. Jam ergo ibi gaudium illud? jam ibi jubilatio illa E quæ promittitur? Nondum; sed adhuc gemitus, adhuc sollicitudo tentationum. Habet enim aliunde & portus aditum: si portus aditum ex nulla parte haberet, nulla in eum navis intraret; oportet ergo ut ex aliqua parte pateat: aliquando autem per eam partem quà patet, ventus irruit; & ubi scopuli non sunt, naves se invicem collisæ confringunt. Ubi ergo securitas, si nec in portu? Et tamen utcumque [c] feliciores in portu quàm in pelago, fatendum est, concedendum est, verum F est. [d] Ament se, naves in portu bene sibi applicentur, non sibi collidantur: servetur ibi parilitas æquabilitatis, constantia caritatis: & quando fortè ventus ex illa parte quà patet, irruerit, sit ibi cauta gubernatio.

11. Nam quid dicturus est mihi quisquis talibus locis fortè præest, immo servit fratribus, in his quæ monasteria dicuntur? quid dicturus est? Cautus ero, nullum malum admittam. Quomodo nullum malum admittes? Nullum hominem malum, nul- G lum fratrem malum intrantem admissurus sum, cum paucis bonis bene mihi erit. Ubi cognoscis, quem fortè vis excludere? Ut cognoscatur malus, intus probandus est: quomodo ergo excludis intraturum, qui postea probandus est, & probari nisi

[a] Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *facit.*
[b] Sic MSS. At editi, *Nonne hoc docuit.*
[c] Remigiensis MS. *felicior es.*

[d] Sic aliquot MSS. At editi, *Tamen si naves:* & postea pro *collidantur*, Er. & Gatianensis MS. habent *collidauntur*; alius MS. *collidantur.*

intraverit non poteſt? Repelles omnes malos? Dicis enim, & noſti inſpicere. Omnes nudis cordibus ad te veniunt? Qui intraturi ſunt, ipſi ſe non noverunt, quantò minùs tu? Multi enim ſibi promiſerunt quòd impleturi eſſent illam vitam ſanctam, in commune habentem omnia, ubi nemo dicit aliquid ſuum, quibus eſt una anima & cor unum in Deum: miſſi ſunt in fornacem, & crepuerunt. Quomodo ergo cognoſcis eum qui ſibi ipſe adhuc ignotus eſt? Excludes malos fratres à conventu bonorum? De corde tuo, quiſquis iſta dicis, omnes malas cogitationes, ſi potes, exclude: non intret in cor tuum vel ſuggeſtio mala. Non conſentio, inquis: ſed intravit tamen, ut ſuggereret. Nam omnes munita corda habere volumus, ut nihil intret quod malè ſuggeratur. Unde autem intret, quis novit? Et pugnamus quotidie in uno corde noſtro; unus homo in corde ſuo cum turba luctatur. Suggerit avaritia, ſuggerit libido, ſuggerit voracitas, ſuggerit lætitia iſta popularis; omnia ſuggerunt: ab omnibus ſe continet, omnibus reſpondet, & ab omnibus averſatur, difficile eſt ut non ab aliqua feriatur. Ubi ergo ſecuritas? Hîc nuſquam, in iſta vita nuſquam, niſi in ſola ſpe promiſſorum Dei. Ibi autem, cùm illuc pervenerimus, perfecta ſecuritas, cùm clauduntur portæ, & confirmantur vectes portarum Jeruſalem: ibi verè plena jubilatio & magnum gaudium. Modò autem ne ſecurus laudes quamlibet vitam, ante mortem ne laudes hominem quemquam.

12. Hinc autem falluntur homines, ut vel non ſuſcipiant meliorem vitam, vel temere aggrediantur; quia & cùm laudare volunt, ſic laudant, ut non ibi dicant mala quæ mixta ſunt; & qui vituperare volunt, tam invido animo & perverſo vituperant, ut claudant oculos adversùs bona, & ſola mala quæ ibi vel ſunt vel putantur, exaggerent. Inde fit ut unaquæque profeſſio malè laudata, id eſt, non cautè laudata, cùm invitaverit homines laude ſua, inveniant illi qui illuc veniunt, aliquos quales ibi eſſe non credebant; & offenſi à malis, reſiliant à bonis. Fratres, diſciplinam iſtam ad vitam veſtram conferte, & ſic audite ut vivatis. Laudatur, ut generaliter dicam, Eccleſia Dei: Magni homines Chriſtiani, ſoli Chriſtiani, magna [a] Catholica, diligunt ſe omnes, impendunt ſibi quiſque quod poſſunt, orationibus, jejuniis, hymnis vacatur per totum orbem terrarum, una conſenſione pacis laudatur Deus. Audit fortè qui neſcit tacitum eſſe de commixtis malis, venit laude invitatus, invenit commixtos malos, qui non illi prædicti ſunt antequam veniret, offenditur à falſis Chriſtianis, refugit à veris Chriſtianis. Rurſus odioſi, maledici, irruunt in vituperationem: Quales Chriſtiani? qui Chriſtiani? Avari, fœneratores. Nonne ipſi ſunt qui theatra & amphitheatra implent per ludos & per alia ſpectacula, qui implent eccleſias per dies feſtos? Ebrioſi, voraces, invidi, inſectatores alterutrûm. Sunt tales, ſed non ſoli tales. Et iſte vituperator cœco animo tacet bonos, & ille laudator incauto animo tacet malos. Si autem ſic laudatur in hoc tempore Eccleſia Dei, quomodo laudant Scripturæ Dei, ecce quomodo nunc dixi, Sicut lilium in medio ſpinarum, ſic proxima mea in medio filiarum: audit homo, conſiderat, placet illi lilium, intrat, adhæret lilio, tolerat ſpinas: merebitur eſſe in laude & in [b] oſculis ſponſi, qui dicit, Sicut lilium in medio ſpinarum, ſic proxima mea in medio filiarum. Ita & in clericis. Laudatores clericorum intendunt ibi bonos miniſtros, fideles diſpenſatores, omnium toleratores, viſcera ſua impendentes his quos volunt proficere, non quærentes quæ ſua ſunt, ſed quæ Jeſu Chriſti. (Philip. 2. 21.) Laudant hæc, obliviſcuntur quia mixti ſunt malis. Rurſus qui reprehendunt avaritiam clericorum, improbitates clericorum, lites clericorum, appetentes res alienas, ebrioſos, voraces, [c] jactant. Et tu invidè vituperas, & tu incautè laudas: tu qui laudas, dic mixtos malos; tu qui vituperas, vide ibi & bonos. Sic & in illa vita communi fratrum, quæ eſt in monaſterio: Magni viri, ſancti, quotidie in hymnis, in orationibus, in laudibus Dei, inde vivunt, cum lectione illis res eſt; laborant manibus ſuis, inde ſe tranſigunt; non avarè aliquid petunt, quidquid eis infertur à piis fratribus, cum ſufficientia & cum caritate utuntur; nemo ſibi uſurpat aliquid, quod alter non habeat; omnes ſe diligunt, omnes invicem ſe ſuſtinent. [d] Laudaſti, laudaſti: qui neſcit quid interiùs agatur, qui neſcit quomodo illo vento intrante etiam naves ſe in portu collidunt; intrat quaſi ſecuritatem ſperans, neminem quem toleret habiturus; invenit ibi fratres malos, qui mali inveniri non poſſent, niſi admitterentur: (& neceſſe eſt ut primò tolerentur, ne fortè corrigantur; nec excludi facilè poſſunt, niſi priùs fuerint [e] tolerati:) & fit ipſe intolerandæ impatientiæ. Quis me huc quærebat? Ego putabam quia caritas eſt hîc. Et paucorum hominum moleſtiâ irritatus, dum non perſeveraverit implere quod vovit, fit deſertor tam ſancti propoſiti, & reus voti non redditi. Jam verò cùm inde exierit, fit & ipſe vituperator & maledicus: & dicit ea ſola quæ quaſi ſe pati non potuiſſe aſſeverat; & aliquando vera. Sed vera malorum toleranda ſunt propter ſocietatem bonorum. Dicit illi Scriptura, Væ his qui perdiderunt ſuſtinentiam. (Eccli. 2. 16.) Et quod eſt amplius, ructat indignationis [f] malum odorem, unde abſterreat intraturos: quia ipſe cùm intraſſet, perdurare non potuit. Quales illi? Invidi, litigatores, neminem ſuſtinentes, avari: ille ibi illud fecit, & ille ibi illud fecit. O male, quare taces bonos? Quos tolerare non potuiſti, jactas: qui te malum toleraverunt, taces.

13. Meritò illud, Fratres Cariſſimi, magnificum in Domini Evangelio, ex ore Domini: Duo in agro, unus aſſumetur, & unus relinquetur; duæ in molendino, una aſſumetur, & una relinquetur; duo in lecto, unus aſſumetur, & unus relinquetur. (Matth. 24. 40. & 41. Luca 17. 34. & 35.) Qui ſunt duo in agro? Quod dicit Apoſtolus, Ego plantavi, Apollo rigavit, ſed Deus incrementum dedit. Dei agricultura eſtis. (1. Cor. 3. 6. & 9.) In agro laboramus. Duo in agro, clerici ſunt: unus aſſumetur, & unus relinquetur; aſſumetur bonus, relinquetur malus. In molendino duæ, ad plebes [g] retulit. Quare in molendino? Quia devinctæ ſæculo, circuitu rerum temporalium, tamquam molâ detinentur. Et inde una aſſumetur, & una relinquetur. Quæ in-

[a] Er. & Lov. *Eccleſia catholica*. Vox *Eccleſia* abeſt ab Am. & à MSS.
[b] Er. & Lov. *in oculis*. Am. *in oſculis*: & ita MSS. præter paucos, qui habent, *in oſculo*.
[c] Sic Am. & plerique MSS. At Er. & Lov. *jactantes*. Regius MS. *jactantes ſe*.
[d] Sic MSS. Editi verò, *Laudat qui neſcit* &c.
[e] Duo MSS. *intolerandi*: & quidam cum Am. *intolerati*. Paulò pòſt ex MSS. repoſuimus, *impatientiæ*: cujus loco in editis erat, *patientiæ*.
[f] Sic plerique MSS. At editi, *indignationes, malorum odorem*. Quidam MSS. *indignationes malorum odiorum*.
[g] Lov. *retuli*. Editi alii & MSS. *retulit*.

de assumetur? Faciens opera bona, adtendens A indigentiam servorum Dei, indigentiam pauperum, in confessione fidelis, in lætitia spei certa, vigilans ad Deum, nulli imprecans mala, diligens quantum potest, non solùm amicos, sed etiam inimicos, præter uxorem suam non sciens aliquam, præter maritum suum non sciens aliquem; assumetur & de molendino: quæ autem aliter fuerit, relinquetur. Alii autem dicunt, Quietem volumus, neminem volumus pati, removemus nos à turbis, bene erit nobis in quadam securitate. Si quietem B quæris, quasi lectum quæris, ut sine aliqua sollicitudine requiescas. Et inde unus assumetur, & unus relinquetur. Nemo vos fallat, Fratres: si non vultis falli, & vultis amare fratres, scitote omnem professionem in Ecclesia habere fictos. Non dixi omnem hominem esse fictum, sed omnem professionem habere fictas personas: sunt Christiani mali,
Matth. 3. 12. sed sunt & boni. Quasi plures malos vides, quia palea sunt, & te ad grana pervenire non permittunt: sunt ibi & grana, accede, tenta, excute, adhibe C oris judicium. Invenis sanctimoniales indisciplina-
Sanctimonium. tas: numquid ideo Sanctimonium reprehendendum
1. Tim. 5. 13. est? Multæ non stant in domibus suis, circumeunt domos alienas, curiosè agentes, loquentes quæ non oportet, superbæ, linguatæ, ebriosæ: & si virgines sunt, quid prodest integra caro, mente corrupta? Melius est humile conjugium, quàm superba virginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen unde extolleretur, & haberet frenum quo regeretur. Sed numquid propter virgines malas, damnaturi sumus D
1. Cor. 7. 34. sanctas & corpore & spiritu? aut propter istas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Undique unus assumetur, & unus relinquetur.

14. Ergo, Fratres, finiamus Psalmum, quia
℣. 2. planus est. *Servite Domino in jocunditate.* Vos alloquitur, quicumque in caritate omnia toleratis, & spe gaudetis. *Servite Domino*, non in amaritudine murmurationis, sed *in jocunditate* dilectionis. *Intrate in conspectu ejus, in exsultatione.* Facile est exsultare foris: in conspectu Dei exsulta. Non val- E de lingua exsultet: conscientia exsultet. *Intrate in conspectu ejus, in exsultatione.*

℣. 3. 15. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* Quis nescit quia Dominus ipse est Deus? Sed de Domino dicit, quem non putabant homines Deum: *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* Dominus ille non vobis vilescat: crucifixistis, flagellastis, sputis illinistis, spinis coronastis, veste ignominiosa vestistis, in ligno suspendistis, clavis confixistis, lanceâ percussistis, custodes ad sepulcrum posuistis; F ipse est Deus. *Scitote quoniam Dominus ipse est*
a *Deus. Ipse fecit nos, & non* [a] *nos. Ipse fecit nos:*
Iohan. 1. 3. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quid est quòd exsultatis? quid est quòd superbitis? Alius vos fecit; & qui vos fecit, ipse à vobis patitur. Sed vos sic vos jactatis, & gloriamini, & extollitis, quasi à vobis ipsis facti sitis. Bonum est
b vobis ut qui fecit vos, [b] perficiat vos. *Ipse fecit nos, & non nos.* Non debemus superbire: totum bonum quod habemus, ab artifice nostro habemus: quod in nobis nos fecimus, inde damnamur; quod in nobis ille fecit, inde coronamur. *Ipse fecit nos, & non nos. Nos autem populus ejus, & oves* A *pascuæ ejus.* Oves & ovis: ipsæ oves una ovis. Et quàm amantissimum nostri pastorem habemus? Di- Luca 15. 4.
misit nonaginta-novem, descendit quærere unam, reportat in humeris suis redemtam sanguine suo. Securus mortuus est pastor pro ove, qui resurgens possidet ovem. *Nos autem populus ejus, & oves pascuæ ejus.*

16. *Intrate in portas ejus in confessione.* In por- ℣. 4.
tis initium est, à confessione incipite. Inde [c] Psal- c
mus in confessione, ibi jubilate. Confitemini vos non B factos à vobis, laudate eum à quo facti estis. Ab illo sit bonum tuum, à quo recedens fecisti malum tuum. *Intrate in portas ejus in confessione.* Intret grex in portas, non foris remaneat ad lupos. Et quomodo intret? *In confessione.* Porta, id est initium, confessio tibi sit. Unde in alio Psamo dicitur, Incipite Domino in confessione. Quod illic dicit, Psal. 146. 7.
Incipite; hoc appellavit hîc portas: *Intrate in portas ejus in confessione.* Et quid, cùm jam intraverimus, non confitebimur? Semper confitere, sem- C per habes quod confitearis. Difficile est in hac vita, ut sic homo mutetur, ut nihil inveniatur in eo quod reprehendatur. Opus est ut tu te reprehendas, ne ille reprehendat qui damnaturus est. Ergo & cùm intraveris in atria, confitere. Quando non erit confessio peccatorum? In illa requie, in illa æqualitate Angelorum. Sed videte quid dixerim: Non erit confessio peccatorum. Non dixi, Non erit confessio: erit enim confessio laudis. Semper confiteberis, illum Deum, te creaturam; illum protectorem, te D protectum. In illo quodam modo absconditus eris, sicut dictum est, Abscondes eos in abscondito vul- Psal. 30. 21.
tûs tui. *In atria ejus in hymnis* [d] *confitemini ei.* d
In portis confitemini; & in atria cùm intraveritis, confitemini in hymnis. Hymni laudes sunt. Quando intras, te reprehende: cùm intraveris, illum lauda. Aperite mihi portas justitiæ, dicit in alio Psal. 117. 19.
Psalmo, ingrediens in [e] eis confitear Domino. Num- e
quid dixit, Cùm ingressus fuero, jam non confitebor? Etiam ingressus confitebitur. Quæ enim pec- E cata confitebatur Dominus noster Jesus Christus, quando ait, Confiteor tibi, Pater, Domine cæ- Matth. 11. 25.
li & terræ? Illum laudans confitebatur, non se accusans.

17. *Laudate nomen ejus, * quia suavis est Do-* ℣. 5.
minus. Nolite putare quia deficitis in laudando. Laudatio vestra quasi manducatio erit: quantum laudatis, tantum vires adquiritis, & tantum dulcescit quem laudatis. *Laudate nomen ejus; quia suavis est Dominus. In æternum misericordia ejus.* F Non enim cùm te liberaverit, desinet esse misericors: & ut protegat semper in æternam vitam, misericordiæ ejus est. *In æternum* ergo *misericordia ejus, & usque in generationem & generationem veritas ejus.* Aut omnem generationem accipe quod dictum est, *in generationem & generationem*; aut in duabus generationibus, unam terrenam, alteram cælestem. Hîc est generatio una, quæ parit mortales; altera, quæ parit æternos. Veritas ejus & hîc est, & ibi. Noli putare, quia hîc non est veritas ejus. G Si non hîc esset veritas ejus, non diceret in alio Psal. 84. 12.
Psalmo, Veritas de terra orta est: nec ipsa veritas diceret, Ecce ego vobiscum sum usque in consum- Matth. 28. 20.
mationem sæculi.

[a] Editi, *& non ipsi nos.* Vox *ipsi* abest à melioris notæ MSS. & à LXX.

[b] Plures probæ notæ MSS. *reficiat.*

[c] Editi, *Inde Psalmum* &c. At MSS. *Inde Psalmus in confessione:* supple, inscribitur. Quamquam Remigiensis MS. habeat sic, *Inde Psalmum in confessione jubilate.*

[d] Sic plerique & melioris notæ MSS. At Am. Er. & duo MSS. *in hymnis confessionum confitemini ei.* Lov. *in hymnis confessionem confitemini ei.*

[e] Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *in eas.*

IN

IN PSALMUM C.

*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. PSALMUS iste centesimus quod habet in primo versu, hoc in toto ejus corpore quærere debemus. MISERICORDIAM & *judicium cantabo tibi*, *Domine*. Nemo sibi ad impunitatem blandiatur de misericordia Dei; quia est & judicium: & nemo in melius commutatus exhorreat judicium Dei; quia præcedit misericordia. B Homines enim quando judicant, aliquando victi [a] misericordiâ, faciunt contra justitiam; & videtur in eis esse misericordia, & non esse judicium: aliquando verò rigidum volentes tenere judicium, perdunt misericordiam. Deus autem nec in bonitate misericordiæ perdit judicii severitatem, nec in judicando cum severitate amittit misericordiæ bonitatem. Ecce si temporibus distinguamus hæc duo, misericordiam & judicium; fortè enim non sine caussa ipso ordine posita sunt, ut non diceret judi- C cium & misericordiam, sed *misericordiam & judicium*: si ergo per tempora distinguamus hæc duo, fortè invenimus modò tempus esse misericordiæ, futurum autem tempus judicii. Quomodo est primò tempus misericordiæ? Primò in Deo considera, ut & tu quantum ipse tibi donaverit, imiteris Patrem. Neque enim arroganter dicimus, Patrem nostrum nos debere imitari; quando quidem Dominus ipse unicus Dei Filius ad hoc nos hortatur, dicens, Estote sicut Pater vester cælestis. Cùm di- D ceret, Diligite inimicos vestros, orate pro eis qui » vos persequuntur: ut sitis, inquit, filii Patris vestri » qui in cælis est, qui solem suum facit oriri super bo- » nos & malos, & pluit super justos & injustos. Ecce misericordia. Quando vides justos & injustos eumdem solem intueri, eamdem lucem capere, eosdem fontes bibere, eadem pluviâ saginari, iisdem fructibus terræ repleri, similiter aërem istum ducere, habere æqualiter bona mundi; noli putare injustum esse Deum, qui dat ista æqualiter & justis & E injustis. Misericordiæ tempus est, nondum judicii. Nisi enim primò Deus per misericordiam parceret, non inveniret quos per judicium coronaret. Est ergo misericordiæ tempus, quando patientia Dei ad pænitentiam adducit peccantes.

Matth. 5. 48. Ibidem 44. & 45.

2. Audi Apostolum distinguentem utrumque tempus, & distingue & tu: Existimas autem, in- » quit, ô homo, qui judicas eos qui faciunt ea & » eadem agis, quoniam tu effugies judicium Dei? Intendite. Videbat enim se: (sed cui hoc dicit. F Non enim uni homini dicit, sed generi [b] hominum tali.) videbat se committere multa mala quotidie, & tamen vivere, nihil mali sibi contingere; & putabat aut dormire Deum, aut res humanas non adtendere, aut amare facta hominum mala. Tollit istam cogitationem de corde, sed » bene intelligentibus. Quid ergo ait? Existimas, » ô homo, qui judicas eos qui talia agunt & facis » ea, quoniam tu effugies judicium Dei? Et quasi diceret, Quare facio tanta mala quotidie, & ni- G hil mali mihi contingit? secutus ostendit illi tempus misericordiæ: An divitias benignitatis & pa- » tientiæ & longanimitatis ejus contemnis? Et verè quia hoc contemnebat, sed fecit illum sollici- » tum. Ignoras, inquit, quoniam benignitas Dei

Rom. 2. 3. Ibidem 4.

A ad pænitentiam te adducit? Ecce tempus miseri- » cordiæ. Ne autem hoc ille semper putaret futurum, quomodo secutus eum terruit? Tu autem, *Ibidem 5.* (Jam tempus judicii audi, audisti tempus misericordiæ, propter, *Misericordiam & judicium cantabo tibi*, *Domine*.) Tu autem, inquit, se- » cundùm duritiam cordis tui & cor impænitens, » thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi » judicii Dei, qui reddet unicuique secundùm ope- » ra sua. Ecce, *Misericordiam & judicium cantabo* B *tibi*, *Domine*. Sed minatus est de judicio: numquid ideo judicium Dei tantummodo formidandum est, & non amandum? Formidandum malis propter pœnam, amandum bonis propter coronam. Quia ergo terruit malos Apostolus in hoc testimonio quod commemoravi, audi ubi spem dat bonis de judicio. Seipsum ponit, & dicit, & ostendit & ipse in se tempus misericordiæ. Quia nisi & ipse inveniret tempus misericordiæ, qualem illum inveniret judicium? Blasphemum, perse- C cutorem, injuriosum. Sic enim dicit, & commendat tempus misericordiæ, in quo modò sumus: Qui priùs, inquit, fui blasphemus & perse- *1. Tim. 1. 13.* cutor & injuriosus; sed misericordiam consecutus » sum. Sed fortè ipse solus consecutus est misericordiam? Audi quomodo nos erigat: Ut in me, in- *Ibidem 16.* quit, ostenderet Christus Jesus omnem longani- » mitatem, ad informationem eorum qui credituri » sunt illi in vitam æternam. Quid est, in me ostenderet longanimitatem? Ut unusquisque peccator D & sceleratus videret quia Paulus accepit veniam, & non de se desperaret. Ecce ostendit se, erexit & alios. Ubi? In tempore misericordiæ. Audi in tempore judicii quid dicat de bonis, iterum dicens de se & de aliis. Primò misericordiam consecutus est. Quare? Quia fuit blasphemus & per- » secutor & injuriosus. Venit Dominus ut donaret Paulo, non ut redderet. Nam si reddere vellet, quid inveniret quod redderet peccatori, nisi pœnam & supplicium? Noluit reddere pœnam, sed E donavit gratiam. Audi quia ille cui donavit, tenet Dominum etiam debitorem. Invenit eum donatorem tempore misericordiæ, tenet debitorem tempore judicii. Quomodo hoc dicit, videte. Ego enim jam immolor, dixit, & tempus reso- » *2. Tim. 4. 6. &c.* lutionis meæ proximum est. Bonum certamen » certavi, cursum consummavi, fidem servavi. » Hoc, tempore misericordiæ: audi de judicio. De cetero superest mihi corona justitiæ, quam » reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Non » F dixit, donat; sed, reddet. Quando donabat, misericors erat: quando reddet, judex erit: quia, *Misericordiam & judicium cantabo tibi*, *Domine*. Sed donando delicta, fecit se coronæ debitorem: ibi misericordiam consecutus sum. Misericors ergo Dominus primò, hîc autem reddet mihi coronam justitiæ. Unde reddet? Quia justus judex est. Quare justus judex? Quia bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Ideo justus non potest nisi coronare ista. In- G venit enim ista quæ coronaret: antea verò quid invenerat? Qui priùs fui blasphemus & persecu- *1. Tim. 1. 13.* tor. Ista donavit, illa coronabit: donavit hæc tempore misericordiæ, coronabit illa tempore judicii: quia, *Misericordiam & judicium cantabo tibi*, *Domine*. Sed numquid solus Paulus id

[a] Aliquot MSS. *misericordiam faciunt contra justitiam.*
[b] Editi, *sed generi humano: talia dicebat se committere* &c. Castigantur subsidio MSS. inter quos Regius ad vocem *tali*, subdit *quod videbat se committere* &c.

meruit? Hoc enim dixeram, quomodo in illo testimonio terruit, sic in isto erexit. Cùm dixisset, 2.Tim.4.8. Reddet mihi Dominus in illo die justus judex: non » solùm mihi, inquit, sed omnibus qui diligunt » manifestationem & regnum ejus.

3. Ergo, Fratres, quoniam habemus tempus misericordiæ, non nobis blandiamur, non nos dimittamus, non dicamus, Semper parcit Deus. Ecce feci heri, pepercit Deus; facio & hodie, & parcit Deus; faciam & cras, quia parcit Deus. Adtendis ad misericordiam, & non times judicium. Si vis cantare misericordiam & judicium, intellige quia ideo parcit, ut corrigaris, non ut in Rom. 2. 5. malignitate permaneas. Noli tibi thesaurizare iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei. Quia in tempore misericordiæ in alio Psalmo dicitur, Psal. 49. 16. &c. Peccatori autem dixit Deus, Ut quid tu » enarras justificationes meas, & assumis testamen- » tum meum per os tuum? Tu verò odisti discipli- » nam, & abjecisti sermones meos post te; si vi- » debas furem, concurrebas ei, & cum mœchis » portionem tuam ponebas; sedens adversùs fra- » trem tuum detrahebas, & adversùs filium matris » tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti, & tacui. Vide tempus misericordiæ. Quid est, Tacui? Numquid, Non corripui? Sed, Non judicavi. Quomodo enim tacet, qui quotidie clamat in Scripturis, in Evangelio, in prædicatoribus suis? Tacui à supplicio, non à verbo. Hæc fecisti, & tacui. Et quia tacuit Deus, id est, non vindicavit, Ibidem 21. quid sibi dixit in corde peccator? Audi: Sus- » picatus es, inquit, iniquitatem, quòd ero tibi similis. Id est, parum est quia tu talis eras, & me talem putasti. Et cùm ostendisset illi tempus misericordiæ, terruit de tempore judicii. Arguam » te, & statuam te ante faciem tuam. Tu te ponis post te, ego te ponam ante te. Omnis enim qui non vult videre peccata sua, post dorsum se ponit, & aliorum peccata acutè adtendit, non per diligentiam, sed per invidentiam; non volens sanare, sed accusare: se autem obliviscitur. Matth. 7. 3. Unde talibus Dominus dicit, Stipulam in oculo » fratris tui vides, & trabem in oculo tuo non vides. Quia ergo misericordia & judicium cantatur nobis, & nos facientes misericordiam securi exspectemus judicium: & simus in corpore ipsius, & nos cantemus ea. Cantat enim hoc Christus: si solum caput cantat, à Domino est canticum hoc, ad nos non pertinet: si autem totus Christus, id est, caput & corpus ejus, esto in membris ejus, adhære illi per fidem & per spem & per caritatem, & in illo [a] cantas, in illo exsultas: quia & ipse in te laborat, in te sitit, in te esurit & tribulatur. Ille in te adhuc moritur, & tu in illo jam resurrexisti. Nam si non in te moreretur, nollet in te sibi parci à persecutore, cùm diceret, Act. 9. 4. Saule, Saule, quid me persequeris? Ergo, Fratres mei, Christus cantat; sed quomodo, nostis: Christum assiduè commendavimus vobis; & scio quia rudia vobis non sunt. Dominus Christus Johan. 1. 3. Verbum Dei est, per quod facta sunt omnia. Hoc Verbum ut redimeret nos, caro factum est, & habitavit in nobis: factus est homo Deus super omnia, Filius Dei æqualis Patri, ad hoc homo factus est, ut Deus homo mediator esset inter homines & Deum, & reconciliaret longè positos, & conjungeret separatos, & revocaret alienatos, & reduceret peregrinos, ad hoc factus est homo. Factus est ergo caput Ecclesiæ, habet & corpus & membra. Quære membra ipsius, modò gemunt per universum orbem terrarum: tunc lætabuntur in fine, in corona justitiæ, de qua dicit Paulus, Quam reddet mihi Dominus in illo die 2.Tim.4.8. justus judex. Et modò ergo cantemus in spe, omnes in unum collecti. Christum enim induti Christus sumus cum capite nostro; quia utique Abrahæ semen sumus. Apostolus hoc dicit. Quia dixi, Christus sumus. Apostolus ait, Ergo Abrahæ se- Gal. 3. 29. men estis, secundùm promissionem heredes. » Abrahæ semen estis: Videamus, si semen Abrahæ est Christus. In semine tuo benedicentur om- Ibidem 16. » nes gentes. Non dicit, In seminibus, tamquam in Gen. 22. 18. » multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, » quod est Christus. Et nobis dicit, Ergo semen Abrahæ estis. Manifestum quia ad Christum pertinemus: & quia membra ejus & corpus ejus sumus, cum capite nostro unus homo sumus. Cantemus ergo, *Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine.*

4. *Psallam,* * *& intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* ✱. 2. Nisi in via immaculata, non potes psallere, nec intelligere. Si vis intelligere, in via immaculata psalle, id est, operare in hilaritate Deo tuo. Quæ est via immaculata? Audi sequentia: *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domûs meæ.* Hæc via immaculata ab innocentia cœpit, in ipsa etiam pervenitur. Quid quæris multa verba? Innocens esto, & perfecisti justitiam. Sed quid est esse innocentem? Duobus enim modis nocet homo, quantum in ipso est, aut faciendo miserum, aut deserendo miserum: quia & tu non vis ab alio fieri miser, & non vis deseri ab alio, si miser fueris. Quis est qui facit miseros? Qui infert violentias vel insidias, rapit res alienas, opprimit pauperes, furatur, conjugia aliena sollicitat, calumniosus est, vult inferre hominibus quo doleant, studio malevolentiæ. Quis est qui deserit miseros? Qui videt inopem aliquo auxilio egentem, & cùm habeat quomodo præstet, contemnit, despicit, alienat cor suum. Quòd si jam omnino talis esset, ut non opus haberet aliquâ misericordiâ; superbus esset, si desereret miserum: adhuc in tribulatione carnis constitutus est, nesciens quid sibi possit cras accidere, & despicit lacrymas miserorum; non est innocens. Sed quis est innocens? Qui cùm alii non nocet, nec sibi nocet. Qui enim & sibi nocet, non est innocens. Ait aliquis, Ecce non tuli alicui, nec pressi aliquem: de re mea, de justo labore meo bene mihi faciam; convivium apparatum habere volo, erogare volo quantum me delectat, bibere cum quibus volo quantum me delectat: cui aliquid tuli? quem pressi? quis de me questus est? Innocens videtur. Sed si seipsum corrumpit, si templum Dei in se evertit, quid exspectas, ut in alios faciat misericordiam, & parcat miseris? Qui in seipsum crudelis est, esse in alium misericors potest? Tota ergo justitia ad unum verbum innocentiæ redigitur. Qui autem Psal. 10. 6. diligit iniquitatem, odit animam suam. Quando amabat iniquitatem, putabat quòd aliis nocebat. Sed vide si aliis nocebat: Qui diligit, inquit, ini- » quitatem, odit animam suam. Sibi ergo priùs nocet, qui vult aliis nocere: nec deambulat;

[a] Sic plerique MSS. At editi, *canta, in illo exsulta.*

quia non est ubi. Angustias [a] enim patitur omnis malitia: sola innocentia lata est, ubi deambuletur. *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domûs meæ.* Medium domûs suæ, aut ipsam Ecclesiam dicit; Christus enim in ea deambulat: aut cor suum; domus enim nostra interior, cor nostrum est: ut hoc exposuerit, quod superiùs dixit, *In innocentia cordis mei.* Quæ est innocentia cordis sui? Medium domûs suæ. Hanc domum quisquis habet malam, pellitur ab illa foras. Quisquis enim in corde premitur malâ conscientiâ, quomodo quisque ab stillicidio exit de domo sua, aut à fumo, non ibi se patitur habitare: sic qui non habet quietum cor, habitare in corde suo libenter non potest. Tales foras exeunt à seipsis animi intentione, & de his quæ foris sunt circa corpus delectantur; quietem in nugis, in spectaculis, in luxuriis, in omnibus malis quærunt. Quare foris sibi volunt esse bene? Quia non est illis intus bene, unde gaudeant in conscientia. Ideo Dominus cùm sanasset paralyticum, ait, Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. [Matth. 9. 6.] Faciat illud anima, quæ quasi paralysi dissoluta est: in membris bonæ operationis constringatur, ut bene operetur; tollat grabatum suum, regat corpus suum; jam eat in domum suam, intret in conscientiam suam: jam latam inveniet, ubi deambulet, & psallat, & intelligat.

[℣. 3.] 5. *Non proponebam ante oculos meos rem malam.* Quid est, *Non proponebam ante oculos meos rem malam?* Non diligebam. Solet enim dici, quod nostis, de homine, qui ab aliquo diligitur, Ante oculos illum habet. Et ille qui contemnitur, sic solet queri, Non me habet ante oculos. Quid ergo est, ante oculos habere? Diligere. Quid est, non diligere? Non ibi corde habitare. Dixit ergo, *Non proponebam ante oculos meos rem malam*: non diligebam rem malam. Et exponit ipsam rem malam: *Facientes* [b] *prævaricationem odio habui.* Intendite Fratres mei. Si deambulatis cum Christo in medio domûs ejus, id est, si vel in corde vestro bene requiescitis, vel in ipsa Ecclesia bonum iter carpitis in via immaculata, non eos tantùm qui foris sunt odisse debetis prævaricatores, sed & quoscumque intus inveneritis. Qui sunt prævaricatores? Qui oderunt legem Dei; qui audiunt illam, & non faciunt, prævaricatores dicuntur. Facientes prævaricationem odio habe, repelle illos à te. Sed odisse debes prævaricatores, non homines. Unus homo prævaricator, videte quia duo nomina habet, homo & prævaricator: hominem Deus fecit, prævaricatorem ipse se fecit: ama in illo quod Deus fecit, persequere in illo quod ipse sibi fecit. Cùm enim persecutus fueris prævaricationem ejus, occidis quod homo fecit, & liberatur quod Deus fecit. *Facientes prævaricationem odio habui.*

[℣. 4.] 6. *Non adhæsit mihi * cor pravum.* Quod est cor pravum? Cor tortum. Quod est cor tortum? Cor non rectum. Quod est cor non rectum? Vide quod est cor rectum, & ibi invenis quod est cor non rectum. Rectum cor dicitur hominis, qui omnia quæ vult Deus, [c] non ipse non vult. Intendite. Orat aliquis ut nescio quid non eveniat; orat, & non prohibetur. [d] Petat quantum potest: sed contra voluntatem ipsius evenit aliquid; subjungat se voluntati Dei, non resistat voluntati magnæ. Quia & ipse Dominus sic illud exponit: ostendens infirmitatem nostram in se, quando passurus erat, ait, Tristis est anima mea usque ad mortem. [Matth. 26. 38.] Non enim verè ille timebat mortem, qui potestatem habebat ponendi animam suam, & potestatem habebat iterum sumendi eam. [Iohan. 10. 18.] Et Paulus apostolus miles ipsius, servus ipsius clamat, Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cetero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex. [2. Tim. 4. 7.] Exsultat quia moriturus est, & Dominus ejus & Imperator ejus tristis est, quia moriturus est? Ergo melior servus quàm Dominus? Et ubi est quod ait ipse Dominus, Sufficit servo ut sit sicut dominus ejus, sufficit discipulo ut sit sicut magister ejus? [Matth. 10. 25.] Ecce fortis est Paulus ventura morte, & Dominus tristis est? Optabam, inquit, dissolvi, & esse cum Christo. [Philip. 1. 23.] Gaudet, quia dissolvitur, ut sit cum Christo; & ipse Christus tristis est, cum quo iste futurum se esse lætatur? Sed quid erat illa vox, nisi sonus infirmitatis nostræ? Multi adhuc infirmi contristantur futura morte: sed habeant rectum cor; vitent mortem, quantum possunt; sed si non possunt, dicant quod ipse Dominus non propter se, sed propter nos dixit. Quid enim dixit? Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. [Matth. 26. 39.] Ecce habes voluntatem humanam expressam; vide jam rectum cor: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. Si ergo rectum cor sequitur Deum, pravum cor resistit Deo. Aliquid illi contingat adversum, clamat, Deus quid tibi feci? quid commisi? quid peccavi? Se justum vult videri, Deum injustum. Quid tam pravum? Parum est quia tortus est, & tortam regulam putat. Corrige te, & invenis rectum à quo te depravasti. Ille justè, tu injustè: & ideo perversus es, quia hominem justum dicis, & Deum injustum. Quem hominem justum dicis? Teipsum. Quando enim dicis, Quid tibi feci, justum te putas. Sed respondeat tibi Deus, Verum dicis, mihi nihil fecisti; omnia enim tibi fecisti. Si enim mihi aliquid fecisses, bonum fecisses. Quidquid enim bene fit, mihi fit: quia ex præcepto meo fit. Quidquid autem mali fit, tibi fit, non mihi fit: quia non facit malus aliquid nisi sibi, quia hoc non ego jubeo. Tales quando videritis Fratres, corripite, arguite, corrigite: & si non potestis corripere aut corrigere, nolite consentire; ut possitis dicere, *Non adhæsit mihi cor pravum.*

7. *Cùm declinaret à me malignus, non cognoscebam.* [Item ℣. 4.] Quid est, *non cognoscebam?* Non approbabam, non laudabam, non mihi placebat. Cognoscere enim invenimus in Scripturis aliquando dici, pro eo quod est placere nobis. Quid enim latet Deum, Fratres? Numquid novit justos, & non novit injustos? Quid cogitas, quod ille nesciat? Non dico, quid facis; sed, quid cogitas, quod ille nesciat? Non dico, quid cogitas; sed, quid cogitaturus es, quod ille non antè viderit? Omnia ergo novit Deus: & tamen in fine, id est, in judicio post misericordiam, de quibusdam dicit, In illa die multi venturi sunt, & dicent, Domine, Domine, in nomine tuo dæmonia ejecimus, in nomine tuo virtutes [Matth. 7. 22. & 23.]

* Rectum cor.

[a] Ita MSS. Editi verò, *quia non est ubi angustias non patitur. Arta omnis malitia, sola innocentia lata est. Ubi deambulat?*
[b] Ita MSS. At editi, *prævaricationes.*

[c] Am. & Lov. *ipse vult.* At Er. & MSS. *non ipse non vult.*
[d] Lov. *Petit*: dissentientibus editis aliis & MSS.

» [a] multas fecimus, in nomine tuo manducavimus & bibimus: & dicam illis, Discedite à me operarii iniquitatis, non novi vos. Ille non novit aliquem? Sed quid est, Non novi vos? In regula mea non vos agnosco. Novi enim regulam justitiæ meæ. Non illi congruitis, declinastis ab illa, distorti estis. Ideo & hîc dixit, *Non cognoscebam. Cùm declinaret à me malignus, non cognoscebam.* Quid est, *non cognoscebam?* Numquid fortè quia malignus quando obviàm fit justo in vico angusto, dicit sibi quod est scriptum in Sapientia Salomonis, Gravis est nobis etiam ad videndum; & mutat viam ne videat quem non vult? (Sap. 2. 15.) Sed quàm multi sunt maligni quos videmus, & qui nos vident, & non solùm non à nobis declinant, sed currunt ad nos, & aliquando iniquitates suas per nos impleri cupiunt? [b] Plerumque nobis contingit. Quomodo ergo declinant? Declinat à te, qui dissimilis est tibi. Quid est, declinat à te? Non te sequitur. Quid est, non te sequitur? Non te imitatur. Ergo, *Cùm declinaret à me malignus*, id est, cùm mihi dissimilis esset malignus, & vias meas nollet imitari, nollet sic vivere malignus, quomodo me illi proposui ad imitationem: *non cognoscebam.* Quid est, *non cognoscebam?* Non quia nesciebam, sed quia non approbabam.

(℣. 5.) 8. *Detrahentem proximo suo occultè, hunc persequebar.* Ecce persecutor bonus, non hominis, sed peccati. *Superbo oculo & insatiabili corde, huic non convescebar.* Quid est, *non convescebar?* Non cum illo manducabam. Adtendat Caritas Vestra: quia mirum aliquid audituri estis. Si non convescebatur cum illo, non manducabat; vesci enim, manducare est: cur ergo ipsum primò Dominum invenimus manducasse cum superbis? [c] Non cum publicanis illis & peccatoribus; nam ipsi humiles erant: cognoscebant enim languorem suum, & medicum requirebant. Cum ipsis superbis Pharisæis invenimus illum manducasse. Nam superbus quidam invitaverat illum: ipse est cui displicuit quia mulier peccatrix, quæ erat in civitate famosa, accessit ad pedes Domini; & ait in corde suo: (Quia talis erat munditia Pharisæorum, ut nemo eos iniquus tangeret: si quis illos immundus vel modicè tetigisset, exhorrebant, ne quasi immundos eos faceret tactus immundus. At ubi peccatrix illa, quæ erat in civitate famosa, accessit flere ad pedes Domini, ille cùm videret eam, dixit in corde suo,) (Luca 7. 39.) Hic si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit » ad pedes. Unde sciebat quia Christus nescivit, nisi inde suspicatus est eum nescisse, quia non à se repulit? Quia si ipse esset, repelleret à se. Dominus autem non solùm mulierem illam peccatricem noverat, sed & illius [d] superbi vulnera medicus insanabilia videbat. Ait enim cùm audisset cogitantem, (Ibidem 40. &c.) ut ostenderet illum superbum, Simon, habeo ali» quid tibi dicere: Duo debitores erant cuidam fœ» neratori, unus ei debebat quinquaginta denarios, » alius quingentos; cùm non haberent unde redde» rent, dimisit ambobus: quis eum plus dilexit? Et ille contra se dixit sententiam, extorquente sibi confessionem veritate: Credo, Domine, cui plus » donavit. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni; » Vides istam mulierem? Intravi in domum tuam, » aquam mihi ad pedes non dedisti: ista autem lacry» mis suis lavit pedes meos: & cetera quæ nostis. Non » opus est in aliis propter quæ ad testimonium adhibuimus, diutiùs immorari. Iste Pharisæus superbus erat, convescebatur cum illo Dominus: quid est ergo quod ait, *Superbo oculo & insatiabili corde, huic non convescebar?* Quid est, *non convescebar?* Non cum illo manducabam. Quomodo nobis proponit hæc, quæ ipse non fecit? Ad imitationem suam nos hortatur: videmus eum convivatum esse cum superbis, quomodo nos prohibet ne convivemur cum eis? Nos quidem, Fratres, propter correptionem aliquam tenemus nos etiam à fratribus nostris, & non cum eis convivamur, ut corrigantur. Cum extraneis potiùs convivamur, cum paganis, quàm cum his qui [e] nobis hærent, si viderimus eos malè vivere, ut erubescant, & corrigantur: sicut dicit Apostolus, Si quis non obaudit verbo nostro per Epistolam, hunc notate, & nolite commisceri cum eo; & non ut inimicum eum existimetis, » sed corripite ut fratrem. (2. Thess. 3. 14.) Facimus hoc plerumque propter medicinam: & tamen cum extraneis multis & cum impiis sæpe vescimur.

9. Quid est hoc quod ait, *Superbo oculo & insatiabili corde, huic non convescebar?* Habet epulas suas cor pium, habet epulas suas cor superbum: nam propter cibos ipsos cordis superbi, ideo dixit, *insatiabili corde.* Cor superbum unde pascitur? Si superbus est, invidus est: aliter non potest. Superbia, mater invidentiæ est: non potest nisi generare hanc, & cum illa semper esse. (Superbia mater invidentiæ.) Omnis ergo superbus, invidus est: si invidus est, malis alienis pascitur. Unde dicit Apostolus, Si mordetis & comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini. (Gal. 5. 15.) Videtis ergo comedentes, nolite his convesci, fugite tale convivium. Neque enim se satiant gaudendo de malis alienis, quia insatiabili corde sunt. Cave ne capiaris in epulis eorum laqueo diaboli. Cibis talibus pascebantur Judæi, quando crucifixerunt Dominum: sed quia pascebantur tamquam de pœna Domini. (Nam & nos de cruce Domini pascimur, quia corpus ipsius manducamus.) Dicebant enim, cùm viderent eum pendentem in cruce, insultantes, quia insatiabiles corde erant: dicebant ergo, Si Filius Dei est, descendat de cruce: alios salvavit, se salvare non potest. (Matth. 27. 40.) Pascebantur cibo crudelitatis suæ, & ille pascebatur cibo misericordiæ suæ. Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. (Luca 23. 34.) Illi ergo habebant alias epulas, ille alias. Sed quid dictum sit de mensa superborum, audite: Fiat » mensa eorum coram ipsis in muscipulam, & in retributionem & in scandalum. (Psal. 68. 23.) Pasti sunt, capti sunt. Quomodo enim aves ad muscipulam, aut pisces ad hamum pascuntur, sed capiuntur; sic & ipsi. Habent ergo impii epulas suas, habent & pii epulas suas. Audi epulas piorum: Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. (Matth. 5. 6.) Si ergo pius pascitur cibo justitiæ, & impius superbiæ; non

[a] MSS. *magnas.*

[b] Er. & Lov. post verbum *cupiunt*, sic prosequuntur, *plerumque se nobis conjungunt? Plerumque nobis contingit.* Regius liber non habet nisi, *Plerumque se nobis conjungunt.* Alii verò MSS. cum Am. non nisi, *Plerumque nobis contingit:* quibus fortè minùs intellectis verbis priora illa substituenda quispiam existimaverat. Hîc porrò Augustinus respicere videtur ad improbos litigatores, qui iniqua judicia impetrare ab episcopis cupiebant.

[c] Am. Er. & Lov. *cum superbis & non cum publicanis illis & peccatoribus?* Nos auctoritate MSS. removemus particulam *&*, notamque interrogationis collocamus ante hanc sententiam, *Non cum publicanis* &c. ut sensus sit, *Non dico cum publicanis* &c.

[d] Nostri omnes MSS. *illius superbia:* & paulò pòst plerique, loco *ut ostenderet*, habent *& ostenderit.*

[e] Sic MSS At Er. & Lov. *qui nobiscum erant, & nobis adhærent.*

mirum si insatiabilis corde. [a] Pascitur cibo iniqui- A tatis: noli pasci cibo iniquitatis, & non tibi convescitur superbus oculo & insatiabilis corde.

10. Et unde tu pascebaris? & quid te delectabat, ubi ille tibi non convescebatur? *Oculi mei*, inquit, *super fideles terræ, ut considérent hi mecum.* Dominus dicit, *Oculi mei super fideles terræ, ut considérent hi mecum*: id est, ut mecum sederent. Quomodo sederent? Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israël. Judicant fideles terræ, quibus dicitur, Nescitis quia an- B gelos judicabimus? *Oculi mei super fideles terræ, ut considèrent hi mecum. Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Mihi* ait, non sibi. Multi enim ministrant Evangelium, sed sibi ministrant: quia sua quærunt, non quæ Jesu Christi. Quid est Christo ministrare? Ea quæ Christi sunt quærere. Et quidem quando mali annuntiant Evangelium, alii salvantur, illi puniuntur. Dictum est enim, Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite. Non timeas ergo quando à malo audis Evan- C gelium. Væ illi qui sibi ministrat, id est, qui sua ibi quærit: tu Christi accipe. *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.*

11. *Non [b] habitavit in medio domûs meæ faciens superbiam.* [c] Referte ad domum illam, id est, ad cor. Non habitabat in corde meo faciens superbiam: nullus talis habitabat in corde meo: resiliebat enim inde. Nemo habitabat in corde meo, nisi mitis & quietus: superbus non illic habitabat. Non enim habitat in corde justi injustus. Sit à te justus re- D motus nescio quot millibus & mansionibus: simul habitatis, si unum cor habetis. *Non habitavit in medio domûs meæ faciens superbiam. Loquens iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.* Hæc est via immaculata, ubi intelligimus quando ad nos veniat Dominus.

12. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Hoc obscurum est, dignamini advertere: Jam finis Psalmi est. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Quare? *Ut disperdam de ci-* E *vitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Sunt ergo in civitate Domini operantes iniquitatem, & quasi parcitur eis modò. Quare? Quia misericordiæ tempus est: sed veniet & judicii; quia sic cœpit Psalmus, Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine. Jam enumeravit superiùs, quia non illi adhæserunt nisi boni. Malis non adhæsit, nec delectabatur epulis iniquitatis eorum, qui sibi ministrabant, non Domino, id est, sua quærebant. Et quasi diceretur illi, Et ut quid tales in civitate tua tan- F to tempore tolerasti? Tempus misericordiæ est, ait. Quid est, tempus misericordiæ? Adhuc nondum revelatum est judicium: nox est, apparebit dies, apparebit judicium. Audi Apostolum: Itaque nolite ante tempus quidquam judicare. Quid est, ante tempus? Ante diem. Audi quia ante diem dixit: Donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo. Nam modò, quàm diu non vides cor meum & non video cor G tuum, nox est. Nescio quid ab homine petisti, non accepisti, contemni te putas. & fortè non contemneris; cor enim non vides: & citò blasphemas, in nocte danda est tibi venia erranti. Diligit te homo nescio quis, & putas quia odit te; aut odit te, & putas quia diligit te: sed quodlibet sit, nox est. Noli timere, præsume in Christo, in illo habeto diem: non est quid mali de illo sentias, quia securi sumus, & certi sumus, quia falli non potest, amat nos. De nobis autem invicem nondum [d] certi sumus. Deus enim novit dilectionem nostram in invicem: nos autem etiam si diligimus nos invicem, quis videt qua dispensatione à nobis fiant ista? Quare nemo videt cor? Quia nox est. In ista nocte tentationes abundant. Quasi de ipsa nocte dixit Psalmus, Posuisti tenebras, & facta est nox, in ea pertransibunt omnes bestiæ silvæ; catuli leonum rugientes ut rapiant, & ut quærant à Deo escam sibi. In nocte quærunt escam catuli leonum. Qui sunt catuli leonum? Principum & potestatum aëris hujus dæmones & angeli diaboli. Quomodo sibi quærunt escam? Quando tentant. Sed quia non accedunt, nisi Deus eis dederit potestatem: ideo dictum est, Quærentes à Deo escam sibi. Petiit Job tentandum. Qualem escam? [e] Opulentam, pinguem, justum Dei, cui ipse Deus testimonium perhibuit, & ait, Homo sine querela, verus Dei cultor fuit. Petivit illum tentandum, quærens à Deo escam: & accepit tentandum, sed non opprimendum; purgandum, non evertendum; aut fortè nec purgandum, sed probandum. Tamen & qui tentantur, aliquando traduntur occulto merito suo in manus tentatoris, quia traditi sunt fortè in concupiscentias suas. Nam diabolus nulli nocet, nisi acceperit potestatem à Deo. Sed quando? In nocte. Quid est, in nocte? In isto tempore. Cùm autem transierit nox, & venerit dies, mittuntur mali cum illo in ignem æternum, justi verò in vitam æternam. Nullus illic erit tentator, quia non sunt illic catuli leonum: quia transacta est nox. Ideo Dominus discipulis suis ait, Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogavi pro te Petre, ne deficiat fides tua. Quid est, vexare sicut triticum? Quomodo ab homine triticum non manducatur, nisi primò adtritum, ut panem faciat: sic neminem manducat diabolus, nisi primò per tribulationem everterit. Conterit, ut manducet: tu autem quando tribularis, si maneas granum, non conturberis: nihil tibi contingit. Quomodo boves triturant, numquid in solum triticum intrant? Simul mittuntur cum tribula in aream. Sed numquid timendum est tritico? Absit. Non conciditur nisi palea; [f] triticum spoliatur superfluis, & veniet ventilatio, & inveniet puram massam: quem invenit granum mittit in horreum suum; & acervum paleæ comburet igni inexstinguibili.

13. Unde dixi hoc? Quia diem in spe habemus. Dies nobis in Christo debet esse. Nam quamdiu inter tentationes sumus, nox est. In ista nocte parcit Deus peccatoribus, ut non illos tollat; flagellat illos tentationibus, ut corrigantur; tolerat illos in civitate sua. Putamus semper tolerabit? Si semper misericordia est, non est judicium: si autem, Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine; modò parcit, tunc judicabit. Sed quando judicabit? Cùm transierit nox. Ideo dixit, *In matutinis in-*

Psal. 103. 20.
Ephes. 2. 2.
Job. 1. 9.
Matth. 25. 46.
Luca 22. 31.
Matth. 3. 12.

[a] Am. Er. & Lov interpungebant sic, *non mirum si insatiabilis corde. Pascitur cibo iniquitatis.* Minùs bene; nam Augustinus proposuit probandum, *propter cibos ipsos cordis superbi, ideo dictum esse, insatiabili corde.*

[b] Sic Am. Er. & præcipui MSS. juxta LXX. At Lov. *habitabit.*

[c] Sic MSS. At editi, *Revertere.*

[d] Sic Am. & aliquot MSS. At Er. & Lov. *nondum tam certi sumus.*

[e] Remigiensis probæ notæ MS. *pulentem*: & huic favent quidam habentes *opulentem.*

[f] Sic meliores MSS. At Er. & Lov. *Non conciditur nisi palea, à tritico spoliatur, superfluit, & veniet* &c. Am. *nisi palea à tritico spolietur, superfluit* &c.

terficiebam omnes peccatores terræ. Quid est, *In matutinis?* Cùm jam dies venerit, nocte transacta. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Quare eis parcit usque ad matutinum? Quia nox erat. Quid est, nox erat? Quia tempus erat parcendi: parcebat, cùm corda hominum essent occulta. Vides aliquem malè vivere, toleras illum: nescis enim qualis erit, quia nox est; utrùm qui hodie malè vivit, cras bene vivat; & utrùm qui hodie bene vivit, cras malus sit. Nox est enim, & omnes tolerat Deus, quia longanimis est. Tolerat, ut convertantur ad illum peccatores. Sed qui non se correxerint in isto tempore misericordiæ, interficientur. Et quare interficientur? Ut dispergantur de civitate Domini, de societate Jerusalem, de societate sanctorum, de societate Ecclesiæ. Quando autem interficientur? *In matutinis.* Quid est, *In matutinis?* Cùm nox transacta fuerit. Quare modò parcit? Quia tempus est misericordiæ. Quare non semper parcit? Quia, Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine. Fratres, nemo sibi blandiatur. Interficientur omnes operantes iniquitatem: interficiet eos Christus in matutinis, & disperdet eos de civitate sua. Sed modò cùm tempus misericordiæ est, audiant eum. Ubique clamat per Legem, per Prophetas, per Psalmos, per Epistolas, per Evangelia. Videte quia non tacet, quia parcit, quia erogat misericordiam: sed cavete, quia venturum est judicium.

℣. 1.

IN PSALMUM CI. ENARRATIO.

* Habitus post anni 405. leges in Donatistas, de quibus ser. 2. n. 9.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

1. ECCE unus pauper orat, & non orat in silentio. Licet ergo audire eum, & videre quisnam sit: ne fortè ille sit, de quo dicit Apostolus, Qui propter vos pauper factus est, cùm dives esset, ut illius paupertate vos ditaremini. Si ergo ipse est, quomodo pauper? Nam quomodo dives, quis non videt? Unde enim homines sunt divites? Puto auro, argento, familiâ, terrâ: sed omnia per ipsum facta sunt. Quid ergo illo ditius, per quem factæ sunt divitiæ, etiam illæ quæ non sunt veræ divitiæ? Per illum enim & illæ divitiæ, ingenium, [a] memoria, mores, vita, ipsius corporis sanitas, sensus, conformatioque membrorum. Etenim cùm hæc salva sunt, & pauperes divites sunt. Per illum & illæ majores divitiæ, fides, pietas, justitia, caritas, castitas, mores boni. Nemo enim & has habet, nisi per eum qui justificat impium. Ecce quàm dives. Quis enim dives, qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult & alio habente? Puto quia ditior ille, qui fecit quod habes: quia quod ille habet, tu non habes. Ecce quàm dives. In hoc tam divite unde agnituri sumus hæc verba, Cinerem sicut panem manducavi, & potum meum cum fletu miscebam? Hucne illæ tantæ divitiæ pervenerunt? Multùm illud excelsum, multùm hoc abjectum. Quid faciemus? quemadmodum ista ima illis summis contemperabimus? Nimis ab invicem longè sunt. Nondum agnosco istum pauperem; alius est fortasse: sed adhuc quæramus. Unde enim nobis non videtur ipse, mirum si interrogas & non expavescis divitias: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Qui ista dixit, cùm diceret, dives erat; quantò magis ille, de quo dicebat, In principio erat Verbum: & non qualecumque Verbum, sed Verbum Deus; & non ubicumque, sed apud Deum; & non vacans, sed omnia per ipsum facta sunt? Cinerem sicut panem manducavit, & potum suum cum fletu commiscuit? Metuendum est, ne tantis divitiis nostra paupertas faciat injuriam. Quære adhuc tamen ne ipse sit pauper iste: quoniam Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Respice & illam vocem, Ego servus tuus & filius ancillæ tuæ. Adtende ancillam illam castam, & virginem, & matrem. Ibi enim accepit paupertatem nostram, ubi servi formâ indutus est, semetipsum exinaniens; ne divitias ejus expavesceres, & ad eum accedere cum tua mendicitate non auderes. Ibi accepit, inquam, formam servi, ibi nostra indutus est paupertate: ibi se pauperavit, ibi nos ditavit. Jam ergo propinquamus de illo hæc intelligere. Verumtamen adhuc non est temere pronuntiandum: partus virginis est, lapis sine manibus de monte præcisus, ubi nullus hominum operatus est, nulla transfusa concupiscentia, sed sola fides accensa, & Verbi caro concepta. Deinde processit ex utero; locuti sunt cæli, Angeli pastoribus nuntiaverunt, stella ad adorandum regem magos traxit, Symeon impletus Spiritu infantem Deum in matris manibus agnovit. Accessit ætas, non divinitati, sed carni. Horrent, miranturque sapientiam [b] pueri duodennis, imperiti senes. Aut etiamsi periti senes, quid illorum peritia ad Verbum Dei? quid illorum peritia ad Sapientiam Dei? Nonne & periti, nisi illo subveniente, utique perituri? Crescit adhuc ætate corporis: venit ad fluvium baptizandus; baptizator Deum agnoscit, indignum se solvendæ calciamenti corrigiæ confitetur. Jam inde cæci illuminantur, surdis aperitur auditus, loquuntur muti, mundantur leprosi, stringuntur paralytici, convalescunt languidi, resurgunt mortui.

2. Jam quidem in Verbi illius, per quod facta sunt omnia, comparatione divitiarum agnosco paupertatem: sed quàm longè adhuc à cinere & fletu cum potu? Adhuc timeo dicere, Ipse est: & tamen volo. Sunt hîc enim quæ me cogant velle, & rursus quædam quæ me cogant timere. Ipse est, & non est ipse. Jam in forma servi est, jam mortalem fragilemque carnem portat, jam moriturus advenit, & tamen nondum intelligitur in hac egestate. Cinerem sicut panem manducavi, & potum meum cum fletu miscebam. Addat ergo paupertatem paupertati, & transfiguret in se corpus humilitatis nostræ: sit caput nostrum, simus membra ejus, sint duo in carne una. Jam enim ut primitus pauper esset, formam servi accipiens, dimisit Patrem: quòd autem de virgine natus est, dimittat & matrem, & adhæreat uxori suæ, & sint duo in carne una. Ita enim erunt duo & in voce una, & in illa una voce jam non mirabimur nostram vocem: Cinerem sicut panem manducavi, & potum meum cum fletu miscebam. Dignatus est enim habere nos membra. Sunt & pœnitentes in membris ejus. Non enim exclusi, & separati sunt

Marginal references: 2. Cor. 8. 9. — Johan. 1. 3. — Rom. 4. 5. — ℣. 10. — Johan. 1. 1. — Ibidem 14. — Psal. 115. 16. — Dan. 2. 34. — Lucæ 2. 8. & 9. — Matth. 2. 2. — Lucæ 2. 28. — Ibidem 45. — Marci 1. 7. — Matth. 3. 11. — Matth. 11. 5. — Philip. 3. 21. — Philip. 2. 7. — Ephes. 5. 31.

[a] Am. & plures MSS. non habent vocem, *memoria.* Alii quidam omittunt, *mores.* Paulò pòst in editis legebatur *confirmatioque membrorum:* sed meliùs in Fuliensium MS. *conformatioque.*

[b] Ita sex MSS. Alii cum editis, *sapientiam Dei pueri duodennis.*

ab Ecclesia ejus: nec omnino sibi adjungeret conjugem, nisi illa voce, Agite pænitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum. Jam ergo audiamus quid oret caput & corpus, sponsus & sponsa, Christus & Ecclesia, utrumque unus: sed Verbum & caro non utrumque unum; Pater & Verbum utrumque unum; Christus & Ecclesia utrumque unus, unus [a] quidam vir perfectus in forma plenitudinis suæ: Donec occurramus omnes in unitatem » fidei, in agnitionem Filii Dei, in virum perfe» ctum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Sed donec occurramus, agitur hîc paupertas nostra, agitur hîc adhuc labor & gemitus. Gratias misericordiæ ipsius. Unde illi labor, unde gemitus Verbo, per quod facta sunt omnia? Si dignatus est habere mortem nostram, non nobis dabit vitam suam? In magnam spem erexit, cum magna spe gemimus. Gemitus habet tristitiam: sed est gemitus, qui habet & gaudium. Ego puto Saram sterilem lætam [b] gemuisse, cùm pareret: & nos à timore tuo concepimus & parturivimus spiritum salutis. Audiamus ergo Christum pauperem in nobis, & nobiscum, & propter nos. Titulus enim ipse indicat pauperem. Postremò putate me suspicatum quisnam sit iste pauper: orationem audiamus, & personam agnoscamus, necubi erres, quando audieris aliquid, quod coaptari capiti illius non possit: ideo prælocutus sum, ut quod tale audieris, ex infirmitate corporis advertas sonare, & vocem membrorum agnoscas in capite. *Oratio inopis*, hoc habet titulus, *cùm angeretur, & in conspectu Domini effudit precem suam.* Ipse ille pauper est, qui alibi dicit, A finibus terræ ad te clamavi, cùm angeretur cor meum. Iste ipse pauper est, quia idem ipse Christus est: qui se apud Prophetam, & sponsum dixit, & sponsam: Sicut sponso, alligavit » mihi mitram; & sicut sponsam, induit me ornamento. Se dixit sponsum, se dixit sponsam: unde hoc, nisi quia sponsum propter caput, sponsam propter corpus? Vox ergo una, quia caro una. Audiamus, & potiùs in his vocibus nos quoque agnoscamus: & si nos extrà esse viderimus, ibi esse laboremus.

℣. 2. 3. EXAUDI *Domine orationem meam, & clamor meus ad te perveniat.* Hoc est, *Exaudi Domine orationem meam*; quod est, *clamor meus ad te perveniat.* In geminatione affectus petentis est. *Ne avertas faciem tuam à me.* Quando Deus à Filio? * quando Pater à Christo? Sed propter membrorum paupertatem, *Ne avertas faciem tuam à me. In quacumque die tribulor, inclina aurem tuam ad me.* Tribulor enim deorsum, tu autem es sursum. Si me extollo, longè fis: si me humilio, inclinas aurem tuam ad me. Sed quid est, *In quacumque die tribulor?* Nunc enim non tribulatur? Aut ista [c] diceret, nisi tribularetur? Sufficeret ergo, Inclina aurem tuam ad me, quoniam tribulor. *In quacumque die tribulor, inclina aurem tuam ad me.* Tamquam unitas corporis: si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Tribularis tu hodie, ego tribulor: tribulatur alius crastino, ego tribulor: post istam generationem alii posteri, qui succedunt posteris, tribulantur, ego tribulor: usque in finem sæculi, quicumque in meo corpore tribulantur, ego tribulor. *In quacumque ergo die tribulor, inclina aurem tuam ad me. In quacumque die invocavero te, citò exaudi me.* Hoc idem est. Jam nunc invoco: sed, *In quacumque die invocavero te, citò exaudi me.* Oravit Petrus, oravit Paulus, oraverunt ceteri Apostoli; oraverunt fideles temporibus illis, oraverunt fideles consequentibus temporibus, oraverunt fideles Martyrum temporibus, orant fideles nostris temporibus, orabunt fideles posterorum temporibus. *In quacumque die invocavero te, citò exaudi me. Citò exaudi*: jam enim hoc rogo, quod dare vis. Non terrena quasi terrenus, sed ex prima captivitate jam redemtus, regnum cælorum desidero; *Citò exaudi me*: non enim nisi tali desiderio dixisti, Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. *In quacumque die invocavero te, citò exaudi me.* Unde invocas? de qua tribulatione? de qua egestate? O pauper ante januam divitis Dei, quo desiderio mendicas? qua inopiâ requiris? qua egestate pulsas, ut aperiatur tibi? Dic, audiamus ipsam egestatem, in illa & nos ipsos inveniamus, & tecum rogemus. Audi, & agnosce, si potes.

4. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* O dies! si dies: ubi enim dies auditur, lux intelligitur. Sed *defecerunt sicut fumus dies mei. Dies mei*, tempora mea: unde *sicut fumus*, nisi propter elationem superbiæ? Tales dies dignus fuit accipere superbus Adam, unde carnem Christus accepit. Ergo in Adam Christus, & Adam in Christo. Liberavit profectò & à diebus fumi, qui dignatus est habere vocem dierum fumi. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* Videte fumum superbiæ similem, adscendentem, tumescentem, vanescentem: meritò ergo deficientem, non utique permanentem. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.* Et ipsa ossa mea, & ipsa fortitudo mea, non sine tribulatione, non sine ustione. Ossa corporis Christi, fortitudo corporis Christi, ubi major quàm in sanctis Apostolis? Et tamen vide ossa frigi: Quis scandalizatur, & non ego uror? Fortes sunt, fideles, boni intellectores & prædicatores verbi, viventes ut loquuntur, loquentes ut audiunt: fortes planè sunt, sed omnes qui scandala patiuntur, frixorium ipsorum sunt. Est enim ibi caritas, & magis in ossibus. Interiora sunt ossa omnibus carnibus, & portant omnes carnes. Verùm si quisquam patiatur aliquod scandalum, & in anima periclitetur; tantum os frigitur, quantum amat. Desit amor, nemo frigitur: adsit caritas, & si membrum compatitur patiente uno membro, quomodo friguntur qui portant universa membra? *Ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.*

5. *Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum.* Respice ad Adam, unde genus humanum. Unde enim nisi ab illo propagata miseria est? Unde enim nisi ab illo hereditaria ista paupertas? Dicat ergo cum spe jam in corpore Christi positus, ille aliquando in suo corpore desperatus, *Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum.* Meritò, quia omnis caro fœnum. Sed tamen unde tibi hoc contigit? *Quoniam oblitus sum manducare panem meum.* Dederat enim Deus panem præcepti. Nam panis animæ quid, nisi verbum Dei? Suggerente serpente, [d] prævaricante muliere, tetigit vetitum, oblitus est præceptum. Meritò percussum

[a] Sic MSS. At editi, *quidem*.
[b] Er. & Lov. *genuisse*. Veriùs Am. & MSS. *gemuisse*.
[c] Vetus liber Corbeiensis optimæ notæ, *Aut ista non diceret.*
[d] Aliquot MSS. *prævaricata mulier.* Alii, *prævaricata muliere.*

est sicut fœnum, & aruit cor ejus, quoniam oblitus est manducare panem suum. A Oblitus manducare panem, bibit venenum: percussum est cor ejus, & aruit sicut fœnum. Ipse est ille percussus in Isaia,
Isai. 57.16. & 17. de quo dicitur, & cui dicitur, Non in æternum » tempus irascar vobis: spiritus enim à me procedit, » & omnem flatum ego feci: propter peccatum modicum » quid contristavi illum, & percussi illum, & averti faciem meam ab illo. Meritò hîc, *Ne avertas faciem tuam à me*: hoc est, à percusso, de
Ibidem 18. quo dixisti, Percussi illum: de quo dixisti, Vias B ejus vidi, & sanavi eum. *Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum, quoniam oblitus sum manducare panem meum.* Modò manduca, [a] quem oblitus eras. Sed venit & ipse panis, in cujus corpore tibi licet recordari vocem oblivionis tuæ, & clamare ex paupertate, ut sumas divitias. Modò manduca: in ejus enim corpore es, qui ait, Ego
Johan. 6. 41. sum panis vivus, qui de cælo descendi. Oblitus eras manducare panem tuum: sed jam illo crucifixo,
Psal. 21. 28. commemorabuntur & convertentur ad Dominum C universi fines terræ. Post oblivionem veniat com-
Johan. 6. 49. memoratio, manducetur panis de cælo, ut vivatur; non manna, sicut illi manducaverunt & mortui
Matth. 5. 6. sunt: panis de quo dicitur, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam.

℣. 6. 6. *A voce gemitûs mei adhæserunt ossa mea carni meæ.* A voce quam intelligo, à voce quam novi: [b] *A voce gemitûs mei*, non à voce gemitûs illorum, quibus compatior. Multi enim gemunt, gemo & ego; & hoc gemo, quia malè gemunt. Amisit nummum, gemit: amisit fidem, non gemit. Ego D appendo nummum & fidem, & invenio majorem gemitum de malè gemente, aut non gemente. Facit fraudem, & gaudet. Quo lucro? quo damno? Adquisivit pecuniam, perdidit justitiam. Gemit hinc qui gemere novit: qui capiti propinquat, qui
* f. strictè. *rectè hæret corpori Christi, gemit inde. Carnales autem non inde gemunt, & gemendos se faciunt, quia non inde gemunt: nec eos possumus, vel non gementes, vel malè gementes contemnere. Volu- E mus enim eos corrigere, volumus emendare, volumus [c] reparare: & quando non possumus, gemimus; & cùm gemimus, non ab ipsis separamur. *A voce* enim *gemitûs mei adhæserunt ossa mea carni meæ.* Adhæserunt fortes invalidis, adhæserunt firmi infirmis. Unde adhæserunt? A voce gemitûs sui, non à voce gemitûs illorum. Qua lege adhæse-
Rom. 15. 1. runt, nisi qua dictum est, Debemus enim nos firmi infirmitatem infirmorum portare? *Adhæserunt ossa mea carni meæ.* F

℣. 7. 7. *Similis factus sum* [d] *pelicano, qui habitat in solitudine; factus sum sicut nycticorax in parieti-*
℣. 8. *nis.* * *Vigilavi, & factus sum sicut passer, singularis in tecto.* Ecce tres aves, & tria loca, quid sibi velint, donet Dominus ut dicamus, & ut audiatis utiliter quod dicitur salubriter. Quid sibi volunt tres aves, & tria loca? Quæ tres aves? Pelicanus, nycticorax, & passer: & tria loca, solitudo, parietinæ, & tectum. Pelicanus in solitudine, nycticorax in parietinis, passer in tecto. Primò quid sit pe- G licanus, dicendum est. In ea quippe regione nascitur, ut nobis ignota hæc avis sit. Nascitur in solitudinibus, maximè Nili fluminis, in Ægypto. Qualibet sit avis hæc, quod de illa Psalmus dicere voluit, hoc intueamur. *Habitat*, inquit, *in solitudine.* Quid quæris formam ejus, membra ejus, vocem ejus, mores ejus? Quantum tibi Psalmus [e] dicit, avis est habitans in solitudine. Nycticorax, avis est amans noctem. Parietinæ dicuntur, quas vulgò dicimus ruinas, ubi parietes stant sine tecto, sine habitantibus: ibi habitat nycticorax. Jam verò passer & tectum quid sit, nostis. Invenio ergo aliquem de corpore Christi, prædicatorem verbi, compatientem infirmis, quærentem lucra Christi, reminiscentem Domini sui venturi, ne dicat, Serve nequam & Matth. 25. 26. piger, dares pecuniam meam nummulariis. Ex hujus dispensatoris officio videamus hæc tria. Venerit inter aliquos ubi Christiani non sunt; pelicanus est in solitudine: venerit ad eos qui fuerunt & ceciderunt, nycticorax est in parietinis; non enim deserit & tenebras eorum qui habitant in nocte; & ipsos lucrari vult: venerit ad eos qui Christiani sunt quidem habitantes in domo, non quasi qui non crediderint, aut quod crediderant dimiserint, sed in eo quod credunt tepidè ambulantes; clamat ad eos passer, non in solitudine, quia Christiani sunt; nec in parietinis, quia non ceciderunt; sed tamen in tecto sunt; sub tecto potiùs, quia sub carne sunt. Ille super carnem clamat passer, præcepta Dei non Matth. 24. 17. tacet, nec fit carnalis, ut subjiciatur tecto. Qui enim in tecto est, non descendat tollere aliquid de Matth. 10. 27. domo: &, Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Istæ tres aves & tria loca, & unus homo potest habere personam trium avium, & tres homines possunt habere personam trium avium; & tria genera [f] locorum, tria genera sunt hominum: tamen solitudo, parietinæ, & tectum, nonnisi tria genera hominum sunt.

8. Sed quid de his plurimùm? Ipsum Dominum videamus, ne fortè ipse sit, & meliùs ipse agnoscatur, & pelicanus in solitudine, & nycticorax in parietinis, & passer singularis in tecto. Dicat nobis pauper iste, caput nostrum; pauper voluntate, loquatur pauperibus in necessitate. Quod enim dicitur, vel etiam legitur de hac ave, id est, pelicano, non taceamus, non aliquid affirmantes temere; sed tamen non tacentes, quod qui scripserunt, & legi & dici voluerunt. Vos sic audite, ut si verum est, congruat; si falsum est, non teneat. Dicuntur hæ aves tamquam colaphis rostrorum occidere parvulos suos, eosdemque in nido occisos à se lugere per triduum: postremò dicunt matrem seipsam graviter vulnerare & sanguinem suum super filios fundere, quo illi superfusi reviviscunt. Fortasse hoc verum, fortasse falsum sit: tamen si verum est, quemadmodum illi congruat, qui nos vivificavit sanguine suo, videte. Congruit illi quòd matris caro vivificat sanguine suo filios suos; satis congruit. Nam & ipse gallinam se dicit super pullos suos: Je- Matth. 23. 37. rusalem, Jerusalem, quotiens volui congregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti? Habet enim paternam auctoritatem, & maternum affectum: sicut & Paulus & pater est & 1. Cor. 4. 15. mater est; non per seipsum, sed per Evangelium: pater ubi dicit, Etsi habeatis multos pædagogos in Christo, sed non multos patres; in Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui: mater autem Gal. 4. 19. ubi ait, Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Habet ergo hæc avis,

[a] MSS. *quod oblitus eras.*
[b] Hîc editi addunt, *probabiliter*: quod à præcipuis MSS. abest.
[c] Plerique MSS. *separare.*

[d] Corb. MS. *pelicani*: & loco *pelicanus*, semper habet *pelicanis.*
[e] Am. & omnes MSS. *dedit.*
[f] Aliquot MSS. omittunt hæc verba, *locorum, tria genera sunt.*

si

ſi verè ita eſt, magnam ſimilitudinem carnis Chriſti, cujus ſanguine vivificati ſumus. Sed quomodo congruat Chriſto, quòd ipſa occidit filios ſuos? An & illi non congruit, Ego occidam, & ego vivificabo; ego percutiam, & ego ſanabo? An verò Saulus perſecutor moreretur, niſi de cælo percuteretur; aut prædicator excitaretur, niſi illius ſanguine vivificaretur? Sed hoc viderint qui ſcripſerunt, non in incerto intellectum noſtrum conſtituere nos debemus. Hanc avem potiùs in ſolitudine agnoſcamus; hoc enim inde Pſalmus voluit ponere, *pelicanus in ſolitudine*. Puto ego hîc intelligi Chriſtum natum de virgine. Solus enim ſic, ideo ſolitudo: in ſolitudine natus, quia ſolus ita natus. Poſt nativitatem ventum eſt ad paſſionem: à quibus crucifigebatur? numquid ab ſtantibus? numquid à [a] lugentibus? Ergo tamquam in nocte ignorantiæ ipſorum, & tamquam in parietinis ruinæ ipſorum. Ecce nycticorax & in parietinis, amat [b] & noctem. Nam niſi amaret, unde diceret, Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt? Deinde natus in ſolitudine, quia ſolus ita natus; paſſus in tenebris Judæorum tamquam in nocte, in prævaricatione tamquam in ruinis: quid poſtea? *Vigilavi*. Ergo dormieras in parietinis, & dixeras, Ego dormivi. Quid eſt, Ego dormivi? Quia volui dormivi, noctem amando dormivi: ſed ibi ſequitur, Et exſurrexi. Ergo hîc *Vigilavi*. Sed poſtea quàm vigilavit, quid egit? Adſcendit in cælum, factus eſt *ſicut paſſer* volando, id eſt, adſcendendo: *ſingularis in tecto*, id eſt, in cælo. Ergo pelicanus naſcendo, nycticorax moriendo, paſſer reſurgendo: ibi in ſolitudine, velut ſolus; hîc in parietinis, velut ab eis occiſus, qui ſtare non potuerunt in ædificio; hîc verò jam vigilans & volans ſingularis in tecto, ibi interpellat pro nobis. Caput enim noſtrum paſſer eſt, corpus illius turtur. Etenim paſſer invenit ſibi domum. Quam domum? In cælo eſt, interpellat pro nobis. Et turtur nidum ſibi, Eccleſia Dei nidum de lignis crucis ipſius; ubi ponat pullos ſuos, parvulos ſuos. *Vigilavi, & factus ſum ſicut paſſer ſingularis in tecto.*

9. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, adversùs me jurabant.* Ore laudabant, corde inſidias præparabant. Audi laudem ipſorum. Magiſter, ſcimus quia viam Dei in veritate doces, & perſonam non accipis: licet tributum dari Cæſari? Quem laudas, ſupplantas. Quare, niſi quia *qui laudabant me, adversùs me jurabant*? Unde autem hoc opprobrium, niſi quia veni facere membra mea peccatores, ut agendo pænitentiam ſint in corpore meo? Inde totum opprobrium, inde perſecutio: Quare magiſter veſter cum peccatoribus & publicanis manducat? Non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus. Utinam vos ægrotare noſſetis, ut medicum quæreretis: non occideretis, & per ſuperbam dementiam falſa ſanitate periretis.

10. Mihi autem unde tota die exprobrabant inimici mei? Unde qui laudabant me, adversùs me jurabant? *Quoniam cinerem ſicut panem manducavi, & potum meum cum fletu miſcebam.* Quia hæc genera hominum habere in ſuis membris ſananda voluit & liberanda, inde opprobrium. Hodieque Paganorum opprobrium quale in nos eſt? Quid putatis Fratres, quid eos putatis dicere nobis? Vos corrumpitis diſciplinam, moreſque generis humani pervertitis. Quid inveheris? dic quamobrem: quid fecimus? Dando, inquit, hominibus pænitentiæ locum, promittendo impunitatem omnium delictorum: ideo homines mala faciunt, ſecuri quòd eis cùm converſi fuerint, omnia dimittuntur. Hinc ergo opprobrium, *Quoniam cinerem ſicut panem manducavi, & potum meum cum fletu miſcebam.* O qui inſultas, invito te ad iſtum panem. Non enim audes te dicere non eſſe peccatorem. Diſcute conſcientiam tuam, adſcende tribunal mentis tuæ, noli tibi parcere, examina te, loquatur tibi medulla cordis, vide utrùm audeas innocentiam profiteri. Hîc planè ſi ſe reſpexerit, conturbabitur: ſi ſe non palpaverit, confitebitur. Et quid agis miſer, ſi non erit portus impunitatis? Si ſola fuit peccandi licentia, & nulla peccatorum eſt indulgentia, ubi eris? quò ibis? Certè & pro te factum eſt, ut pauper iſte cinerem ſicut panem manducaret, & potum ſuum cum fletu miſceret. Non te jam delectat tale convivium? Sed tamen, inquit, augent homines peccata ſpe veniæ. Immo augerent peccata deſperatione veniæ. Nonne adtendis quàm licentioſa crudelitate vivant gladiatores? Unde hoc, niſi jam tamquam ad ferrum & victimam deſtinati, explere volunt libidinem antequam fundant ſanguinem? Nonne & tu hoc tibi diceres, Jam peccator ſum, jam iniquus, jam damnandus, nulla veniæ ſpes eſt; cur jam non faciam quidquid libet, etſi non licet? Cur non impleam quantum poſſum quæcumque deſideria, ſi poſt hæc non reſtant niſi ſola tormenta? Nonne hoc tibi diceres, & deſperatione ipſa pejor fieres? Potiùs ergo te corrigit, qui indulgentiam promittit, & dicit, Redite prævaricatores ad cor. *Iſai.* 46. 8.
Nolo mortem impii, [c] quantum ut revertatur, & *Ezech.* 18.
vivat. Hoc procul dubio portu propoſito, deponis 32. & 33. 11.
vela iniquitatis, convertis proram, velificas ad juſtitiam; & ſperans vitam, non negligis medicinam. Nec in hoc tibi diſpliceat Deus, tamquam per iſtam indulgentiæ promiſſionem ſecuros fecerit peccatores. Etenim ne deſperatione homines pejùs viverent, promiſit indulgentiæ portum: rurſus ne ſpe veniæ pejùs viverent, fecit diem mortis incertum: providentiſſimè utrumque conſtituens, & revertentes quò recipiantur, & differentes unde terreantur. Manduca cinerem velut panem, & fletum tuum cum potu miſce: per hoc convivium venies ad menſam Dei. Noli deſperare, pomiſſa eſt indulgentia tibi. Deo gratias, inquit, quia promiſſa eſt, teneo promiſſum Dei. Ergo jam bene vive. Cras, inquit, bene vivam. Indulgentiam tibi Deus promiſit, craſtinum diem tibi nemo promiſit. Si malè
vixiſti, bene vive jam hodie. Stulte, hac nocte au- *Luca* 12.
feretur à te anima tua. Non dico, Quæ præparaſti, 20.
cujus erunt? ſed, Secundùm quod vixiſti, ubi eris? Corrige ergo te, ut poſſis in corpore Chriſti habere vocem iſtam, quam, niſi fallor, libenter agnoſcis: *Quoniam cinerem ſicut panem manducavi, & potum meum cum fletu miſcebam.*

11. *A facie iræ [d] tuæ & indignationis tuæ,* ℣. 11.
quoniam levaſti, eliſiſti me. Ipſa eſt illa ira tua, Domine, in Adam; ira cum qua omnes nati ſumus, cui naſcendo cohæſimus; ira de propagine iniquitatis, ira de maſſa peccati: ſecundùm quam
dicit Apoſtolus, Fuimus & nos aliquando naturâ *Epheſ.* 2. 3.
filii iræ, ſicut & ceteri: & unde dicit Dominus, Ira

[a] Unus MS. *à ludentibus*. Fortè leg. *ab intelligentibus*.
[b] Aliquot MSS. *& in parietinis amat, & in nocte*.

[c] Sic MSS. At editi, *tantùm*.
[d] Editi omittunt, *tua*: quod MSS. habent, juxta LXX.

Johan. 3. 36. Dei manet super eum, quia non credidit in unige-
nitum Filium Dei. Non enim ait, Ira Dei veniet
super eum; sed, manet super eum: quia non tolli-
tur in qua natus est. Quare ergo, & quid sibi vult
vox ista, *Quoniam levasti, elisisti me?* Non enim
ait, Quoniam levasti, & elisisti me; sed, *Quoniam
levasti, elisisti me.* Ideo elisisti, quia levasti. Unde
Gen. 1. 26. hoc? Homo in honore positus, factus est ad imagi-
nem Dei: levatus in hunc honorem, erectus à pul-
vere, erectus à terra, accepit animam rationalem,
præpositus est rationis ipsius vivacitate omnibus
bestiis, pecoribus, volatilibus, piscibus. Quid enim
horum habet intelligentiæ rationem? Quia nullum
horum factum est ad imaginem Dei. Quomodo nul-
lum horum habet hunc honorem, sic nullum ho-
rum habet hanc miseriam. Quod enim pecus plan-
git de peccato? quæ avis timet gehennam ignis
æterni: Quia nulla ei participatio beatæ vitæ, nul-
li stimuli miseriarum. Homo autem, quia factus
est qui sit in beata vita, si bene vixerit; ideo erit in
misera vita, quia malè vixit. Ergo, *Quia levasti,
elisisti me*: ideo sequitur me pœna, quia dedisti mi-
hi liberum arbitrium. Si enim mihi non dedisses li-
berum arbitrium, & per hanc rationem pecoribus
me non faceres meliorem, non me sequeretur
damnatio justa peccantem. Ergo per arbitrium li-
berum levasti me, & per justitiæ judicium elisisti me.
ỳ. 12. 12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt.* Potue-
runt enim esse dies tui non declinantes, si tu à die
vero non declinasses: declinasti, & accepisti dies
declinantes. Quid mirum, si dies tui facti sunt si-
miles tui? Ipsi sunt enim dies declinantes, quia de-
viasti, qui sunt dies fumi, quia tumuisti. Suprà
ỳ. 4. enim dixerat, Defecerunt sicut fumus dies mei: &
nunc dicit, *Dies mei sicut umbra declinaverunt.*
In hac umbra agnoscendus est dies, in hac umbra
videnda est lux; ne postea serâ & infructuosâ pæni-
Sap. 5. 8. tentiâ dicatur, Quid nobis profuit superbia, & divi-
" tiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt
" omnia tamquam umbra. Modò dic, Transibunt
omnia tamquam umbra, & tu non transeas tam-
quam umbra. *Dies mei sicut umbra declinaverunt:
& ego velut fœnum arui.* Quia & suprà dixerat,
ỳ. 5. Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum. Sed
revirescet fœnum, irrigatum sanguine Salvatoris.
Ego sicut fœnum arui: ego homo, post illam præ-
varicationem, hoc ego justo judicio tuo: tu autem
quid?
ỳ. 13. 13. *Tu verò Domine in æternum manes.* Mei dies
sicut umbra declinaverunt, & tu in æternum ma-
nes: temporalem salvet æternus. Non enim quia
ego cecidi, & tu senuisti: nam viges ad me liberan-
dum, qui viguisti ad me humiliandum. *Tu verò Do-
mine in æternum manes: & memoriale tuum in ge-
nerationem & generationem. Memoriale tuum*,
quia non oblivisceris; *in generationem*, non unam,
1. Tim. 4. 8. sed *generationem & generationem.* Promissionem
quippe habemus vitæ præsentis & futuræ.
ỳ. 14. 14. *Tu exsurgens misereberis Sion, quoniam
Gal. 4. 4. tempus ut miserearis ejus.* Quod tempus? Cùm au-
" tem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium
" suum factum ex muliere, factum sub Lege. Et ubi
" Sion? Ut eos qui sub Lege erant redimeret. Primi-
tus ergo Judæi: inde enim Apostoli, inde illi plus
1. Cor. 15. 6. quàm quingenti fratres, inde illa deinceps multitu-
Act. 4. 32. do, cui erat anima una & cor unum in Deum. Er-
go, *Tu exsurgens misereberis Sion, quoniam tem-*

A *pus ut miserearis ejus, quoniam venit tempus.* Quod
tempus? Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc 2. Cor. 6. 2.
dies salutis. Quis hoc dicit? Servus Dei ædificator,
qui dicebat, Dei ædificium estis: qui dicebat, 1. Cor. 3. 9.
Sicut sapiens architectus fundamentum posui: &, " &c.
Fundamentum aliud nemo potest ponere, præ- "
ter quàm quod positum est, quod est Christus "
Jesus.
15. Ergo & hîc quid dicit? *Quoniam benepla-* ỳ. 15.
citum habuerunt servi tui in lapides ejus. In lapi-
B des cujus? In lapides Sion. Sed sunt ibi & non la-
pides. Cujus non lapides? Ergo quid sequitur? *Et
pulveris ejus miserebuntur.* [a] Agnoscamus lapides
in Sion, agnoscamus pulverem in Sion. Non enim
dicit, Lapidum ejus miserebuntur: sed quid ait?
*Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui in la-
pides ejus, & pulveris ejus miserebuntur.* Bene-
placitum habuerunt in lapides ejus; pulveris autem
miserebuntur. Intelligo lapides Sion, omnes Pro-
phetas: ibi præmissâ est vox prædicationis, inde
C assumtum Evangelicum officium, per illud præ-
conium cognitus Christus. Ergo servi tui benepla-
citum habuerunt in lapides Sion. Sed illi prævari-
catores, recedentes à Domino, malisque factis suis
offendentes Creatorem, in terram unde sumti sunt,
redierunt. Pulvis facti sunt, impii facti sunt: de
quibus dicitur, Non sic impii, non sic, sed tam- Psal. 1. 4.
quam pulvis quem projicit ventus à facie terræ. "
Sed exspecta Domine, sustine Domine, patiens
esto Domine: non irruat ventus, & auferat hunc
D pulverem à facie terræ. Veniant, veniant servi
tui, agnoscant in lapidibus eloquia tua, miserean-
tur pulveris Sion, formetur homo ad imaginem Gen. 1. 26.
tuam: dicat pulvis ne pereat, Memento quia pul- Psal. 102. 14.
vis sumus. *Et pulveris ejus miserebuntur.* Hoc de
Sion. Numquid non erat pulvis, qui Dominum
crucifixit? Quod pejus est, pulvis de parietinis rui-
narum. Pulvis erat prorsus: verumtamen non fru-
stra de pulvere dictum erat, Pater, ignosce illis, Luca 23. 34.
quia nesciunt quid faciunt. De ipso pulvere venit
E paries tot millium credentium, & pretia rerum
suarum ad pedes Apostolorum ponentium. Ergo
exstitit de illo pulvere humanitas & formata, &
formosa. Quis enim de Gentibus sic? Quàm pau-
cos miramur hoc fecisse ad illorum tot millia? Su-
bitò primò tria, postea quinque millia; omnes in Act. 2. 41. & 4. 4. &c.
unitate viventes, omnes venditarum rerum suarum
pretia ad pedes Apostolorum ponentes, ut distri-
bueretur unicuique sicut cuique opus erat, qui-
bus erat anima una & cor unum in Deum. Quis
F hoc fecit etiam de isto pulvere, nisi qui & ipsum
Adam fecit ex pulvere? Hoc ergo de Sion, sed Gen. 2. 7.
non tantùm in Sion.
16. Quid igitur sequitur? *Et timebunt Gentes* ỳ. 16.
*nomen tuum Domine, & omnes reges terræ gloriam
tuam.* Jam quoniam misertus es Sion, jam quo-
niam servi tui beneplacitum habuerunt in lapides
ejus, cognoscendo fundamentum Apostolorum &
Prophetarum; jam quoniam miserti sunt pulveris
ejus, ut formaretur, vel potiùs reformaretur ho-
G mo vivus ex pulvere; hinc prædicatio crevit in
Gentibus: timeant nomen tuum Gentes, & om-
nes reges terræ gloriam tuam: veniat & alius pa-
ries de Gentibus, agnoscatur lapis angularis, ibi Ephes. 2. 20.
hæreant duo de diverso venientes, sed jam non ad-
versa sentientes.
17. *Quoniam* [b] *ædificabit Dominus Sion.* Hoc ỳ. 17.

[a] Hîc Lov. *Agnoscimus*: dissentientibus editis aliis & MSS.

[b] MSS. plerique, *ædificavit.*

agitur nunc. Eia lapides vivi in structuram currite, non in ruinam. Ædificatur Sion, cavete parietinas: ædificatur turris, ædificatur arca, observate diluvium. Hoc agitur nunc, *Quoniam ædificabit Dominus Sion.* Sed ædificatâ Sion, quid fiet? *Et videbitur in gloria sua.* Ut ædificaret Sion, ut esset fundamentum in Sion, visus est à Sion, sed non in gloria sua: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. At verò cùm venerit judicare cum Angelis suis, quando congregabuntur ante eum omnes gentes, quando oves ad dextram, hœdi ad sinistram separabuntur, nonne tunc videbunt in quem pupugerunt? Et confundentur serò, qui primâ pænitentiâ & salubri confundi noluerunt. *Ædificabit Dominus Sion, & videbitur in gloria sua:* qui in illa primò visus est in infirmitate sua.

℣.18. 18. *Respexit in orationem humilium, & non despexit precem eorum.* In ædificatione Sion hoc agitur modò, ædificantes Sion orant, gemunt: ille unus pauper, quod pauperes multi; quia millia in tot gentibus unus; quia unitas pacis Ecclesiæ. Ipse unus, ipse multi: unus, propter caritatem; multi, propter latitudinem. Ergo nunc oratur, nunc curritur: nunc si quis aliter erat, & aliter se habebat, manducet cinerem sicut panem, & potum suum cum fletu commisceat. Nunc tempus est, cùm ædificatur Sion, nunc intrant lapides in structuram: perfecto ædificio & dedicata domo quid curris, serò quæsiturus, inaniter petiturus, frustra pulsaturus, foris remansurus cum quinque virginibus fatuis? Nunc ergo curre. *Respexit* enim *in orationem humilium, & non despexit precem eorum.*

℣.19. 19. *Scribantur hæc in generationem alteram.* Quando scribebantur hæc, non ita proderant eis inter quos scribebantur: scribebantur enim ad prophetandum novum Testamentum, inter homines qui vivebant ex vetere Testamento. Sed & illud vetus Testamentum Deus dederat, & in illa terra promissionis populum suum collocaverat. Sed quoniam memoriale tuum in generationem & generationem, non iniquorum est, sed justorum; in una generatione pertinet ad vetus Testamentum, in alia autem generatione pertinet ad novum Testamentum. Et quia hoc quod prophetatum est, novum Testamentum prænuntiat; *Scribantur hæc in generationem alteram: & populus qui creabitur, laudabit Dominum.* Non populus qui creatus est, sed *populus qui creabitur.* Quid evidentius, Fratres mei? Hîc prædicta est illa creatura, de qua dicit Apostolus, Si qua igitur « in Christo nova creatura, vetera transierunt, ec- « ce facta sunt omnia nova, omnia autem ex Deo. Quid est, Omnia autem ex Deo? Et vetera & nova: quia memoriale tuum in generationem & generationem. *Et populus qui creabitur, laudabit Dominum. Quoniam prospexit ex alto sancto suo.* Prospexit ex alto, ut veniret ad humiles: ex alto factus est humilis, ut humiles exaltaret.

SERMO SECUNDUS DE SECUNDA PARTE PSALMI CI.

1. HESTERNO die audivimus cujusdam pauperis gemitum in oratione; eumque esse cognovimus, qui propter nos pauper factus est, cùm dives esset, eique

A membra cohærentia & per suum caput loquentia. Vidimus enim ibi & nos ipsos: si tamen per ejus gratiam aliquid & nos. Finita autem jam erant verba gemituum, & cœperant consolationum; sed ea finiri hesterno die tractando minimè potuerunt: in iis quæ restant, audiamus hodie non jam gementem pauperem, sed gaudentem: ideo gaudentem, quia sperantem; ideo sperantem, quia non de se præsumentem. Prænuntiavit felicitatem rerum humanarum in Scriptis Dei: & adjecit,

B *Scribantur hæc in generationem alteram: & po-* ℣.19.
pulus qui creabitur, laudabit Dominum. * *Quo-* ℣.20.
niam prospexit ex alto sancto suo. Huc usque sermo hesternus perductus est, videte quæ sequantur.

2. *Dominus de cælo in terram prospexit:*
* *ut audiret gemitum compeditorum, ut solvat* ℣.21.
filios mortificatorum. Invenimus in alio Psalmo dictum, Intret in conspectum tuum gemitus com- Psal. 78. 11.
peditorum: & in eo loco dictum, ubi vox Martyrum [a] intelligebatur. Unde Martyres compediti? Nonne catenati potiùs quàm compediti? Ductos enim sanctos Dei Martyres post judices, per [b] provincias circumeuntes, in catenas novimus missos, in compedes autem non novimus. Agnoscuntur & compedes disciplinæ Dei & timoris ejus, de quo dictum est, Initium sapientiæ Eccli. 1. 16.
timor Domini. Per hunc enim timorem non timuerunt servi Dei eos qui corpus occidunt, ani- Matth. 10. 28.
mam autem non possunt occidere: quia eum ti-
D mebant qui habet potestatem & corpus & animam occidere in gehennam ignis. Nisi enim compedibus timoris hujus ligati essent Martyres, quando illa omnia dura & molesta sustinerent à persecutoribus suis, cùm eis liberum fuerit facere quod cogebantur, & evadere quod patiebantur? Sed alligaverat eos Deus istis compedibus, duris quidem & molestis ad tempus, sed tolerandis propter promissa ejus, cui dicitur, Propter Psal. 16. 4.
verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras. «
E Gemendum quidem est in his compedibus ad impetrandam misericordiam Dei; unde vox Martyrum est in alio Psalmo, Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum: non tamen evitandæ sunt tales compedes, ut appetatur perniciosa libertas, & temporalis vitæ brevisque dulcedo, quam sequatur amaritudo perpetua. Proinde Scriptura, ne recusemus esse compediti sa-
pientiæ, sic nos alloquitur: Audi fili, & excipe Eccli. 6. 24.
sententiam meam, & ne abjicias consilium meum « &c.
F & infer pedem tuum in compedes illius, & in tor- «
quem ejus collum tuum: subjice humerum tuum «
& porta illam, & ne oderis vincula illius: in om- «
ni anima tua accede ad illam, & in omni virtute «
tua serva vias ejus: investiga & quære, & inno- «
tescet tibi; & continens factus, ne derelinquas «
eam. In novissimis enim invenies requiem ejus, & «
convertetur tibi in lætitiam, & erunt tibi com- «
pedes ejus in protectionem fortitudinis, & tor- «
ques illius in stolam gloriæ. Decus enim aureum «
G est in illa, & vincula illius fila hyacinthina: sto- «
lam gloriæ indues eam, & coronam exsultationis «
superpones tibi. Clament ergo compediti, quam- «
diu sunt in vinculis disciplinæ Dei, in qua sunt exercitati Martyres: solventur compedes, & volabunt, & eædem ipsæ in ornamentum postea convertentur. Factum est hoc de Martyribus. Quid

[a] Tres MSS. *intelligatur.*

[b] Plerique MSS. *per provinciam circumeuntes in catenam &c.*

enim persecutores occidendo fecerunt, nisi ut A
compedes solverentur, & in coronas converterentur?

3. *De cælo* ergo *respexit Dominus, ut audiret gemitum compeditorum, ut solvat filios mortificatorum.* Mortificati illi: filii autem mortificatorum qui, nisi nos? Quomodo autem solvimur nos,
Psal. 115. 16. & 17. nisi cùm dicimus ei, Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis? Solvitur enim unusquisque à vinculis cupiditatum malarum, vel à nodis peccatorum suorum. Remissio peccatorum, B
solutio est. Quid enim prodesset Lazaro, quia
Johan. 11. 44. processit de monumento, nisi diceretur, Solvite eum, & sinite abire? Ipse quidem voce de sepulcro suscitavit, ipse clamando animam reddidit, ipse terrenam molem sepulto impositam vicit, & processit ille vinctus: non ergo pedibus propriis, sed virtute producentis. Fit hoc in corde pænitentis: cùm audis hominem pænitere peccatorum suorum, jam revixit: cùm audis hominem confitendo proferre conscientiam, jam de sepulcro C
eductus est, sed nondum solutus est. Quando
Matth. 16. 19. solvitur? A quibus solvitur? Quæ solveritis, inquit, in terra, erunt soluta & in cælo. Meritò per Ecclesiam dari solutio peccatorum potest: suscitari autem ipse mortuus nonnisi intus clamante Domino potest: hæc enim Deus interiùs agit. Loquimur ad aures vestras, unde scimus quid agatur in cordibus vestris? Quod autem intus agitur, non à nobis, sed ab illo agitur.

4. Respexit ergo *ut solvat filios mortificatorum.* D
Quorum mortificatorum audistis, quos fi-
℣. 22. lios audistis. Quid enim inde? *Ut annuntietur in Sion nomen Domini.* Primò enim premebatur Ecclesia, quando mortificabantur compediti: post illas pressuras annuntiatur in Sion nomen Domini, cum magna libertate, in ipsa Ecclesia. Ipsa enim Sion; non ille unus locus primò superbus, postea captivatus; sed Sion cujus umbra erat illa Sion; quæ interpretatur speculatio; propterea quia in carne positi videmus in priora, E
extendentes nos non ad præsens quod est, sed ad id quod futurum est. Ideo speculatio. Omnis enim speculator longè prospicit. Specula dicitur, ubi ponuntur custodes: fiunt istæ speculæ in saxis, in montibus, in arboribus, ad hoc ut de loco eminentiore longè videatur. Sion ergo speculatio, Ecclesia speculatio. Unde speculatio? Lon-
Psal. 72. 16. & 17. gè videre, hoc est speculatio. Labor est enim ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. Qualis speculatio, intel- F
ligere in novissima? Transire mare videndo, non
Psal. 138. 9. navigando, & habitare in [a] extrema maris, id est, ibi ponere spem, in eo quod erit finito sæculo. Ergo si Ecclesia speculatio, ibi jam annuntiatur nomen Domini. Non solùm nomen Domini in hac Sion annuntiatur, sed *& laus ejus*, inquit, *in Jerusalem.*

℣. 23. 5. Et quomodo annuntiatur? *In conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino.* Unde hoc factum, nisi sanguine mortificatorum? G
unde hoc factum, nisi gemitibus compeditorum? Exauditi ergo sunt, qui erant in pressura & humilitate; ut esset nostris temporibus Ecclesia in tanta gloria, quam videmus, ut jam regna quæ persequebantur, ipsa serviant Domino.

6. *Respondit ei in via fortitudinis suæ.* Cui ℣. 24.
respondit, nisi Domino? Quis respondit, suprà videamus: Et laus ejus, inquit, in Jerusalem; in ℣. 22.
conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino. ℣. 23.
Respondit ei in via fortitudinis suæ. Quæ illi respondit, aut quis illi respondit, in via fortitudinis suæ? Quæramus ergo primò quis respondit, & sic quæremus quæ sit via fortitudinis ejus. Superiora verba indicant respondisse ei, aut laudem ejus, aut Jerusalem: suprà enim dixerat, Et laus ejus in Jerusalem; in conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino. *Respondit ei*, non possumus dicere, regna; quia, Responderunt dixisset. *Respondit ei*, non possumus dicere, populi; quia & hîc, Responderunt dixisset. Quia ergo *respondit ei*, singularem numerum quærimus superiùs, & non invenimus, nisi aut laudem ejus, aut Jerusalem. Et quia hoc ambiguum est, utrùm laus ejus, an Jerusalem, secundùm utrumque tractemus. Quomodo ei respondit laus ejus? Quando ei gratias agunt vocati ab illo. Ille enim vocat, nos respondemus; non voce, sed fide; non linguâ, sed vitâ. Si enim vocat te Deus, & præcipit ut bene vivas, & tu malè vivis, vocationi ejus non respondes, nec laus ejus respondet ei de te: quia sic vivis, ut ille non laudetur, sed potiùs blasphemetur per te. Cùm autem sic vivimus, ut per nos laudetur Deus, respondit ei laus ejus: de vocatis & sanctis ejus, respondit & Jerusalem. Vocata est enim & Jerusalem: & prima Jerusalem noluit audire, & dictum est ei, Ecce dimittetur vo- Matth. 23. 38.
bis domus vestra deserta. Jerusalem, Jerusalem, Ibidem 37.
(clamat, & non respondetur,) quotiens volui congregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti. Non respondetur: pluitur de super, & pro fructu spinæ proferuntur. Isai. 54. 1.
At verò illa Jerusalem, de qua dictum est, Læ- Gal. 4. 27.
tare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis, quoniam multi filii desertæ, magis quàm ejus quæ habet virum: *respondit ei.* Quid est, *respondit ei?* Non contemsit vocantem. Quid est, *respondit ei?* Ille pluit, illa fructum dedit.

7. *Respondit ei*, sed ubi? *In via fortitudinis suæ.* Numquid in se? Nam quid esset in se, aut quam vocem haberet in se, de se, nisi solam vocem peccati, vocem iniquitatis? Excute vocem
ipsius, quid invenis nisi [b] ut multùm, Ego dixi, Psal. 40. 5.
Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi? Porrò si justificata est, *respondit ei*, non ex meritis suis, sed ex manibus ipsius. Ubi?
In via fortitudinis suæ. Christus est, ipse est: Johan. 14. 6.
Ego sum, inquit, via, veritas, & vita. Sed ante resurrectionem non agnoscebatur à populo suo: & 2. Cor. 13. 4.
maximè crucifixus ex infirmitate latuit quis esset, donec fortis resurgendo appareret. Non ei ergo respondit Ecclesia in via infirmitatis, sed *in via fortitudinis suæ*: quia post resurrectionem vocavit Ecclesiam de toto orbe terrarum, jam non infirmus in cruce, sed fortis in cælo. Non enim laus 3. sent. dist. 24. Si verò.
fidei Christianorum est, quia credunt mortuum Christum; sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam mortuum & paganus credit: & hoc tibi pro crimine objicit, quia in mortuum credidisti. Quæ igitur laus tua? Credere resurrexisse

[a] Editi, *in extremis.* At MSS. *in extrema*: & sic infrà in Psal. 138.

[b] Sic meliores MSS. Editi verò, *nisi tumultum.*

Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum: hæc est laus fidei. Si enim credideris in corde tuo quia Dominus est Jesus, & confessus fueris ore tuo quia eum Deus suscitavit à mortuis, salvus eris. Non ait, Si confessus fueris quia Deus eum tradidit occidendum; sed, quia eum Deus suscitavit à mortuis si confessus fueris, tunc salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quare autem credimus & mortuum? Quia credere eum resurrexisse non possumus, nisi priùs mortuum fuisse credamus. Quis enim resurgit, nisi mortuus fuerit? Quis expergiscitur, nisi priùs dormierit? Sed numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Hæc fides est Christianorum. In hac ergo fide, qua congregata est Ecclesia, multi illi filii desertæ, magis quàm ejus quæ habet virum, *respondit ei*, dixit ei laudem secundùm ejus præcepta; *in via fortitudinis ejus*, non in via infirmitatis ejus.

8. Quomodo ei responderit, jam suprà audistis: In conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino. In hoc ei ergo respondit, in unitate: qui autem non est in unitate, non ei respondet. Ille enim unus est; Ecclesia unitas. Non respondet uni, nisi unitas. Sed exsistunt qui dicant, Jam hoc factum est, respondit ei in omnibus gentibus Ecclesia, pariens filios plures, quàm illa quæ habebat virum, *respondit in via fortitudinis ejus*, credidit enim Christum resurrexisse, crediderunt in eum omnes gentes: sed illa Ecclesia quæ fuit omnium gentium, jam non est, periit. Hoc dicunt qui in illa non sunt. O impudentem vocem! Illa non est, quia tu in illa non es? Vide ne tu ideo non sis: nam illa erit, etsi tu non sis. Hanc vocem abominabilem, detestabilem, præsumtionis & falsitatis plenam, nulla veritate suffultam, nullâ sapientiâ illuminatam, nullo sale condîtam, vanam, temerariam, præcipitem, perniciosam, prævidit Spiritus Dei, & tamquam contra illos cùm annuntiaret unitatem: In conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino. Cúmque subdidisset, *Respondit ei*, utique laus ejus, utique Jerusalem mater nostra de peregrinatione revocanda, fetosa cum multis filiis, magis quàm ea quæ habebat virum; quoniam quidam dicturi erant contrà, Fuit, & non est: *Exiguitatem*, inquit, *dierum meorum annuntia mihi*. Quid est, quòd nescio qui recedentes à me, murmurant contra me? Quid est, quòd perditi me perisse contendunt? Certè enim hoc dicunt, quia fui, & non sum: *Annuntia mihi exiguitatem dierum meorum.* Non à te quæro illos dies æternos: illi sine fine sunt, ubi ero; non ipsos quæro: temporales quæro, temporales dies mihi annuntia: *Exiguitatem dierum meorum*, non æternitatem dierum meorum, *annuntia mihi*. Quamdiu ero in isto sæculo, annuntia mihi, propter illos qui dicunt, Fuit, & jam non est: propter illos qui dicunt, Impletæ sunt Scripturæ, crediderunt omnes gentes, sed apostatavit & periit Ecclesia de omnibus gentibus. Quid est hoc, *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi?* Et annuntiavit, nec vacavit ista vox. Quis annuntiavit mihi, nisi ipsa via? Quomodo annuntiavit? Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi.

9. Sed hìc exsistunt, & dicunt, Vobiscum sum, inquit, usque in consummationem sæculi; quia nos prævidebat, quia pars Donati erit in terra. Numquid ipsa est, quæ dixit, *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi*, ac non illa potiùs quæ superiùs loquebatur, In conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino? Unde [a] vobis cor dolet? Quia & Imperatores contra hæreticos leges proponunt: ibi impletum est, Et regna, ut serviant Domino. Non enim vos filii estis illorum mortificatorum, quorum vox compeditorum exaudita est à Domino. Absit: non hoc indicant facta vestra, non hoc indicat superbia vestra, non hoc indicat vanitas vestra: non sapitis, & foris estis: sal infatuatum estis, ideo & ab hominibus conculcamini. Matth. 5. 13. Audite quid dicat: quæ Ecclesia? Quæ congregavit populos in unum. Quæ Ecclesia? Quæ congregavit regna, ut serviant Domino. Mota vocibus vestris & falsis opinionibus vestris, quærit à Deo ut exiguitatem dierum suorum annuntiet sibi, & invenit Dominum dixisse, Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi. Matth. 28. 20. Hîc vos dicitis, De nobis dixit, nos sumus, nos erimus usque in consummationem sæculi. Interrogetur ipse Christus, cui dictum est, *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi.* Et prædicabitur, inquit, hoc Evangelium in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Matth. 24. v. 14. Quid est quod dicebas, Hoc certè fuit & periit? Dominum audi annuntiantem exiguitatem dierum meorum. Prædicabitur, inquit, hoc Evangelium. Ubi? In toto orbe terrarum. Quibus? In testimonium omnibus gentibus. Quid postea? Et tunc veniet finis. Non vides adhuc esse gentes, in quibus nondum est prædicatum Evangelium? Cùm ergo necesse sit impleri quod Dominus dixit, exiguitatem dierum meorum annuntians Ecclesiæ, ut prædicetur hoc Evangelium in omnibus gentibus, & tunc veniat finis: quid est quòd dicis jam perisse Ecclesiam de omnibus gentibus, quando ad hoc prædicatur Evangelium, ut possit esse in omnibus gentibus? Ergo usque in finem sæculi Ecclesia in omnibus gentibus; & ipsa est exiguitas dierum, quia exiguum est omne quod finitur; ut jam in æternitatem ab ista exiguitate transeatur. Pereant hæretici, pereant quod sunt, & inveniantur ut sint quod non sunt. Exiguitas dierum usque in finem sæculi erit: exiguitas ideo, quia totum hoc tempus, non dico ab hodierno die usque in finem sæculi, sed ab Adam usque in finem sæculi, exigua gutta est comparata æternitati.

10. Non ergo blandiantur sibi contra me hæretici, quia dixi, *Exiguitatem dierum meorum*, quasi non permansuram usque in finem sæculi. Quid enim addidit? *Ne revoces me in dimidium dierum meorum.* ỷ. 25. Noli, quomodo hæretici loquuntur, sic mecum agere. Usque in finem sæculi me perduc, non in dimidium dierum meorum: & perfice mihi dies exiguos, ut dones mihi postea dies æternos. Quare ergo de exiguitate dierum requisisti? Quare? Vis audire? *In generatione generationum anni tui.* Ideo ego de diebus exiguis quæsivi, quia licèt usque in finem sæculi durent mecum isti dies, exigui sunt in comparatione dierum tuorum: *Anni* enim *tui in generatione generationum.* Quare non ait, Anni tui in sæcula sæculorum? sic enim magis solet æternitas significari in sanctis Scripturis; sed ait, *In generatione generationum anni tui.* Sed qui *anni tui?* Qui, nisi qui non veniunt & transeunt? qui, nisi qui non

[a] Editi *nobis*. Meliùs MSS. *vobis*, scilicet Donatistis: contra quos leges datæ sunt an 405.

ideo veniunt, ut non sint? Omnis enim dies in hoc [A] tempore ideo venit, ut non sit, omnis hora, omnis mensis, omnis annus: nihil horum stat; antequam veniat, [a] erit; cùm venerit, non erit. Illi ergo anni tui æterni, anni tui qui non mutantur, in generatione generationum erunt. Est quædam generatio generationum, in illa erunt anni tui. Quæ est ista? [1. Sent. dist. 19. Pater ergo.] Est quædam, & si bene agnoscamus, in illa erimus, & anni Dei in nobis erunt. Quomodo in nobis erunt? Quomodo ipse Deus in nobis erit: unde dictum est, [1. Cor. 15. 28.] Ut sit Deus omnia in omnibus. Non enim [B] aliud anni Dei, & aliud ipse: sed anni Dei, æternitas Dei est: æternitas, ipsa Dei substantia est, quæ nihil habet mutabile; ibi nihil est præteritum, quasi jam non sit; nihil est futurum, quasi nondum sit. Non est ibi nisi, Est; non est ibi, Fuit & erit; quia & quod fuit, jam non est; & quod erit, nondum est: sed quidquid ibi est, nonnisi est. Meritò sic misit Deus famulum suum Moysen. Quæsivit enim nomen mittentis se; quæsivit, & audivit, nec desertum est desiderium concupiscentiæ bonæ. [C] Quæsivit autem, non quasi curiositate præsumendi, [Exodi 3. 13.] sed necessitate ministrandi. Quid, inquit, dicam » filiis Israël, si dixerint mihi, Quis te misit ad nos? Et ille indicans se creaturæ Creatorem, Deum homini, immortalem mortali, æternum temporali: [Ibidem 14.] Ego, inquit, sum qui sum. Tu diceres, Ego sum. Quis? Gaius, alius Lucius, alius Marcus. Aliudne diceres, nisi nomen tuum diceres? Hoc exspectabatur de Deo. Hoc enim erat quæsitum. Quid vocaris? A quo me missum esse respondebo quærentibus? [D] Ego sum. Quis? Qui sum. Hoc est nomen tuum, hoc est totum quod vocaris? Esset tibi nomen ipsum esse, nisi quidquid est aliud, tibi comparatum, inveniretur non esse verè? Hoc est nomen tuum: exprime hoc idem meliùs. Vade, in» quit, & dic filiis Israël, Qui est misit me ad vos. » Ego sum qui sum, qui est misit me ad vos. Magnum ecce Est, magnum Est. Ad hoc homo quid est? Ad illud tam magnum Est, homo quid est quidquid est? Quis apprehendat illud esse? quis ejus particeps [E] fiat? quis anhelet? quis adspiret? quis ibi se esse posse præsumat? Noli desperare humana fragilitas. Ego sum, inquit, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob. Audisti quid sim apud me, audi & quid sim propter te. Hæc igitur æternitas vocavit nos, & erupit ex æternitate Verbum. Jam æternitas, jam Verbum, & nondum tempus. Quare nondum tempus? Quia factum est & tempus. Quomo- [Iohan. 1. 3.] do factum est & tempus? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. O Verbum ante [F] tempora, per quod facta sunt tempora, natum & in tempore, cùm sit vita æterna, vocans temporales, faciens æternos! Hæc generatio generationum. [Eccle. 1. 4.] Generatio enim vadit, & generatio venit. Et videtis generationes hominum sic esse in terra, tamquam in arbore folia, sed in arbore olivæ, vel lauri, vel cujusque alterius quæ toto tempore fronde vestita est. Sic tamquam folia genus humanum terra portat; plena est hominibus, sed dum aliis morientibus alii nascendo succedunt. Semper enim arbor [G] illa veste viridi ornata est: sed subter adtende quàm multa calces arida folia.

11. Ergo fuit generatio sub Adam, transiit. Nati sunt inde quidam futuri participes æternitatis [A] Dei etiam illo tempore: inde enim Abel, inde Seth, inde Enoch. Transiit illa generatio, venit diluvium, [Gen. 6. 17. 18. &c.] remansit una domus. Et illa generatio dedit aliquos, ipsum Noë, & [b] tres filios ejus, & tres nurus ejus: in tota enim domo ista octonaria solus unus peccator inventus est. [Gen. 9. 22.] Accessit numerus superiori generationi. Deinde de tribus filiis Noë, tamquam de tribus mensuris farinæ, impletus est orbis. Electus est Abraham, Isaac, & Jacob, sancti viri, patriarchæ, placuerunt Deo. Dedit & illa generatio se- [B] quentes etiam [c] generantes, dederunt Prophetas, dederunt præcones Dei. Venit etiam postea & ipse Dominus noster Jesus Christus, misit fermentum [Matth. 13. 33.] in tres mensuras farinæ, quò usque [d] fermentaretur totum. Temporibus in terra carnis illius fuerunt Apostoli, fuerunt sancti, post illos alii sancti: & nunc in nomine Christi quicumque sunt sancti, & post nos quicumque erunt, & usque in finem sæculi quicumque sancti. De tot generationibus colliges omnes sanctas proles omnium generationum, & fa- [C] cies inde unam generationem: *In ista generatione generationum anni tui*, id est, æternitas illa in illa generatione erit, quæ de omnibus generationibus colligitur, & in unam redigitur; ipsa particeps erit æternitatis tuæ. Ceteræ generationes implendis temporibus generantur, ex quibus illa in æternum regeneratur; mutata vivificabitur, erit idonea portare te, vires accipiens à te. *In generatione generationum anni tui.*

12. *In principio terram tu fundasti Domine.* [℣. 26.] [D] Novi æternitatem tuam, qua præcedis omnia quæ fecisti. *Principio terram tu fundasti Domine: & opera manuum tuarum sunt cæli.* * *Ipsi peribunt,* [℣. 27.] *tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent: & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* * *Tu verò idem* [e] *ipse es.* [℣. 28.] Tu quis es? [Exodi 3. 14.] Idem ipse es. Tu qui dixisti, Ego sum qui sum, idem ipse es. Et quamvis etiam ipsa non essent nisi ex te, & per te, & in te, tamen non quod ipse es: *Tu enim idem ipse es. Et anni tui non deficient.* Illi [E] anni tui non deficient, illi anni tui qui erunt in generatione generationum, non deficient. Hæc ergo sciens, exiguitatem dierum meorum quærerem à te, nisi scirem omnes dies sæculi ab initio usque in finem exiguos esse in comparatione æternitatis tuæ. Novi ergo unde interrogaverim. Non se extollant hæretici, quasi exigui dies fuerint Ecclesiæ, toto orbe diffusæ: nam & usque in finem cùm sint, exigui sunt. Quare exigui sunt? Quoniam quandoque finiendi sunt. Anni illi qui erunt in generatione gene- [F] rationum, hi amandi, hi desiderandi, his suspirandum: propter hos in unitate permanendum, propter hos quidquid hæreticorum mali est devitandum, propter hos perditis respondendum, propter hos lucrandi qui erraverant, & revocandi qui perierant: illic debet esse desiderium. Sed tamen ut verbosis, ut malè garrulis, ut calumniosis, susurrantibus, detractoribus respondeam, ideo mihi annuntia exiguitatem dierum meorum: & ne me revoces in dimidium dierum meorum, ut antè me au- [G] feras de terra, quàm totus orbis Evangelio repleatur, contra responsionem Domini mei, dicentis, [Matth. 24. 14.] Oportet prædicari hoc Evangelium in toto orbe terrarum, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Quid ad hæc Fratres? Plana sunt,

[a] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *non erit.* Quidam MSS. *non erat.*

[b] Melioris notæ MSS. *& duos filios ejus.*

[c] Lov. *generationes*: cujus loco editi alii & MSS. *generantes.*

[d] MSS. *fermentetur.*

[e] Vox *ipse* abest à præcipuis MSS.

manifesta sunt: Deus fundavit terram, scimus: opera manuum ejus sunt cæli. Ne putetis enim quasi aliud Deum facere manu, aliud verbo. Quod facit verbo, hoc facit manu: non enim distinctus est corporeis membris, qui dixit, Ego sum qui sum. Et fortè verbum ejus est manus ejus. Certè manus ejus est virtus ejus. Quia enim dictum est, Fiat firmamentum, & factum est firmamentum, verbo intelligitur fecisse: quia verò dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quasi manu videtur fecisse. Audi ergo: *Opera manuum tuarum sunt cæli.* Ecce quod verbo fecit, utique etiam manibus fecit: quia virtute sua, quia potestate sua fecit. Adtende potiùs quid fecerit, & noli quærere quomodo fecerit. Multum est ad te comprehendere quomodo fecerit, cùm teipsum sic fecerit, ut priùs sis servus obediens, & postea fortasse amicus intelligens. Ergo, *Opera manuum tuarum sunt cæli.*

℣. 27.
13. *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Apertè dixit hoc apostolus Petrus, Cæli erant olim de aqua & per aquam constituti Dei verbo, per quæ qui factus est mundus, aquâ inundatus deperiit: terra autem & cæli qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt igni reservandi. Jam ergo dixit perisse cælos per diluvium: perisse autem novimus cælos secundùm quantitatem & spatia aëris hujus. Excrevit enim aqua, & totam istam capacitatem ubi aves volitant, occupavit, ac sic utique cæli perierunt propinqui terris: cæli, secundùm quos dicuntur aves cæli. Sunt autem & cæli cælorum superiores in firmamento: sed utrùm & ipsi perituri sint igne, an hi soli cæli qui etiam diluvio perierunt, disceptatio est aliquantò scrupulosior inter doctos, nec facilè, maximè in angustia temporis, explicari potest. Dimittamus ergo eam vel differamus, noverimus tamen perire ista, Deum manere. Et si manent quædam cum Deo, quæ facta sunt à Deo, non manent in se, sed in Deo, non recedendo à Deo. Quid enim? Dicturi sumus, Fratres, quòd Angeli perituri sunt igne, quo incendetur mundus? Absit. Sed quid? Dicemus quòd Angelos Deus non fecerit? Absit. Sed quid dicemus? Et unde essent, si non ab illo facti essent? Ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt. Dictum est enim hoc, cùm operum ejus commemoratio fieret, in quibus & Angeli nominati sunt. Erunt ergo cum illo Angeli etiam mundo igne flagrante: & erit incendium mundi, non incendens sanctos Dei. Quod fuit caminus regis tribus pueris, hoc erit ardens mundus justis in Trinitate signatis.

14. Fortè hîc cælos etiam non importunè intelligimus ipsos justos, sanctos Dei, in quibus manens Deus intonuit præceptis, coruscavit miraculis, imbrificavit terram sapientiâ veritatis. Cæli enim enarraverunt gloriam Dei. Sed numquid etiam ipsi peribunt? An secundùm quemdam modum peribunt? Secundùm quem modum? Secundùm vestimentum. Quid est, secundùm vestimentum? Secundùm corpus. Vestimentum enim animæ corpus: Dominus enim vestimentum nominavit, ubi ait, Nonne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum? Quomodo ergo perit vestimentum? Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Ergo ipsi peribunt, sed secundùm corpus: *Tu autem permanes.* Si ergo secundùm corpus peribunt, ubi ergo resurrectio carnis? ubi exemplum membrorum quod præcessit in capite? Ubi? Vis audire? Mutabitur: non tale erit quale fuit. Audi Apostolum dicentem: Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quomodo immutabimur? Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Ergo seminatur mortale, resurget immortale: seminatur corruptibile, resurget incorruptibile. Mutationem itaque exspectamus; ita peribunt cæli, & immutabuntur cæli. Sed fortasse sanctorum corpora non rectè dicuntur cæli? Si non portant Deum, non sint cæli. Et unde, inquit, mihi probas quia portant Deum? Usque adeone excidit tibi, Glorificate & portate Deum in corpore vestro? Ergo tales cæli peribunt, sed non in æternum: peribunt ut mutentur. Annon hoc dicit Psalmus? Lege sequentia: *Et omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur:* * *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Vestem audis, coopertorium audis, & aliud quàm corpus intelligis? Speremus ergo etiam immutationem corporum nostrorum, sed tamen ab illo qui erat & ante nos, & manet post nos; à quo sumus quod sumus, ad quem veniemus cùm fuerimus mutati, mutantem non mutatum, facientem non factum, & moventem, sed manentem; & quomodo intelligi à carne & sanguine potest, Ego sum qui sum: *Tu verò idem ipse es, & anni tui non deficient.* Sed nos ad illos annos cum his pannosis annis quid sumus? Et illi qui sunt? Nec tamen desperare debemus. Jam enim magnitudine quadam & excellentiâ sapientiæ dixerat, Ego sum qui sum: & tamen ad nos consolandos, Ego sum, inquit, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob. Et nos Abrahæ semen sumus: & nos quamvis abjecti, quamvis terra & cinis, in illo speramus. Servi sumus, sed propter nos Dominus noster formam servi accepit: propter nos [a] mortales immortalis mori voluit, propter nos hoc exemplum resurrectionis ostendit. Ergo speremus venturos nos ad hos annos stantes, in quibus non circuitu solis peraguntur dies, sed manet quod est sicuti est, quia hoc solum verè est.

1.Cor. 15. 52.
Ibidem 44.
1. Cor. 6. 20.
Item ℣. 27.
℣. 28.
Exodi 3. 15.
Philip. 2. 7.

15. Nos autem utrùm aliquando ibi esse possimus dic. Audi, & vide utrùm debeas desperare, audi quod sequitur: *Filii servorum tuorum inhabitabunt.* Ubi nisi in annis non deficientibus? *Filii servorum tuorum inhabitabunt: & semen eorum in sæculum* [b] *dirigetur:* in sæculum sæculi, in sæculum æternum, in sæculum manens. Sed *filii*, inquit, *servorum tuorum.* Metuendum ne nos servi Dei simus, & filii nostri ibi futuri sint, non nos? Aut si nos filii sumus servorum, quia filii sumus Apostolorum, quid dicturi sumus? Quænam tandem audacia tam infelix filiorum subnascentium, & recenti successione gloriantium, quæ audeat dicere, Nos ibi erimus, Apostoli ibi non erunt? Absit hoc à pietate filiorum, absit à fide parvulorum, absit ab intelligentia grandium. Ibi erunt & Apostoli: arietes præcedunt, agni sequuntur. Quare ergo, *Filii servorum tuorum*; & non de compendio, Servi tui? Et illi servi tui, & filii eorum servi tui, & istorum filii nepotes illorum, quid nisi servi tui? Omnes compendio includeres, si diceres, Servi tui inhabitabunt. Videamus quid nos voluerit admonere. Est enim quiddam gestum in prioribus

℣. 29.

[a] Hic vox *mortales*, & proximo infrà loco *nos*, non est in MSS.

[b] Editi, *in sæculum sæculi dirigetur.* Abest *sæculi* à MSS.

sæculis. Per quadraginta annos filii Israel adtriti A sunt in eremo: nullus eorum intravit in terram promissionis, sed filii eorum: intrarunt sanè, quia ita recordamur, nisi fallor, duo, ceteri non. Intrarunt de tot millibus duo. Laboratum est cum eis tantum: sed Deus non laborat; certè laboraverunt servi ipsius. Quanta pertulit, quanta audivit Moyses pro hominibus non intraturis in terram promissionis? (*Num.* 14. 38.) Intrarunt filii eorum, quid significat? Intrarunt novi homines, veteres non intrarunt. Inde tamen intrarunt duo, unus & B unitas, tamquam caput & corpus, Christus & Ecclesia, cum omni illa novitate, id est, filiorum. Ergo, *Filii servorum tuorum inhabitabunt. Filii servorum*, opera servorum sunt: nemo ibi habitabit, nisi per opera sua. Quid igitur est, & filii habitabunt? Nemo glorietur se habitaturum, si dicit se servum Dei, & opera non habet: non enim habitabunt nisi filii. Quid est ergo, *Filii servorum tuorum inhabitabunt?* Servi per opera sua inhabitabunt, servi per filios C suos inhabitabunt. Noli ergo esse sterilis, si vis habitare: præmitte fetus, quos sequaris, præmittendo, non efferendo. Filli tui te deducant ad terram promissionis, terram viventium, non morientium. Cùm hîc vivis in hac peregrinatione, illi antecedant, [a] suscipiant te. Propter refectionem carnalem, filius antecessit Jacob in Ægyptum, & ait patri suo & fratribus suis, Ego præveni præparare vobis escas. Præcedant ergo filii tui, præcedant te opera tua: quales filios præmi- D seris, [b] tales & sequêris.

IN PSALMUM CII. ENARRATIO.

* Sermo in Martyrum festivitate habitus.

1. IN omni munere Domini Dei nostri, in omni ejus consolatione, in omni correptione, in gratia quam donare dignatus est, in indulgentia qua nobis non hoc reddidit quod debebat, in omnibus operibus ejus, bene- E dicat anima nostra Dominum. Hoc enim cantavimus: inde incipit Psalmus, de quo loquemur, donante ipso, quod possumus, quem nostra anima benedicit. Unusquisque nostrûm excitet & exhortetur animam suam, & dicat ei: (℣. 1.) BENEDIC *anima mea Dominum.* Et omnes nos, & qui ubique sunt fratres in Christo, unus homo, cujus caput in cælo est, exhortetur ipse unus homo animam suam, & dicat ei, *Benedic anima mea Do-* F *minum.* Obaudit, obtemperat, facit hoc, persuadetur ei, non ex donis nostris, sed ex illius quem benedicit anima nostra. Suscepit enim Psalmus iste ostendere nobis quare benedicat anima nostra Dominum, quasi ei respondisset anima sua, Quare mihi dicis, Benedic Dominum. Audiamus ergo, audiat ipsa anima nostra, consideret omnia quibus excitetur, ne pigra sit in benedictione Domini, & videat an justum sit quod ei dicitur, *Benedic anima mea Dominum:* videat si debet G aliud benedicere præter Dominum. *Benedic*, inquit, *anima mea Dominum.*

2. Repetit hoc, & expressiùs dicit quod dixerat, *Benedic anima mea Dominum. Et omnia interiora mea nomen sanctum ejus.* Puto quia non ad interiora corporis loquitur: puto eum non hoc dicere, ut pulmo noster & jecur, & si qua sunt intestina carnis, erumpant in vocem benedictionis Domini. Est quidem pulmo pectoris nostri quasi follis quidam [c] anhelans spiritum reciprocum, qui spiritus concepti aëris in vocem & sonum exprimitur, cùm verba [d] digerimus: nec potest aliquid vocis sonare ab ore nostro, nisi quod pulmo expressus emiserit. Sed non hinc agitur, hoc totum ad aures hominum. Habet aures Deus, habet & sonum cor. Interiora sua alloquitur homo, ut benedicant Dominum, & dicit eis, Omnia interiora mea nomen sanctum ejus benedicite. Quæris quæ sunt interiora tua? ipsa anima tua. Quod ergo ait, *Benedic anima mea Dominum;* hoc ait, *omnia interiora mea nomen sanctum ejus:* subauditur enim, benedicite. [e] Clama voce, si est homo qui audiat: sile voce, quando non est qui audiat: interiora tua numquam deest qui audiat. Itaque sonabat jam dudum benedictio de ore nostro, & hæc ipsa verba cantabamus, *Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum ejus.* Quantum satis fuit [f] tempori cantavimus, & siluimus: numquid interiora nostra silere debent à benedictione Domini? Alternet pro tempore sonus vocum, perpetua sit vox interiorum. Cùm convenis ad ecclesiam hymnum dicere, sonat vox tua laudes Dei, dixisti quantum potuisti, discessisti: sonet anima tua laudes Dei. Negotium agis: laudet Deum anima tua. Cibum capis: vide quid ait Apostolus, Sive manducatis, sive bibitis, omnia in gloriam Dei facite. (1. *Cor.* 10. 31.) Audeo dicere, cùm dormis, benedicat anima tua Dominum. Non te excitet cogitatio flagitii, non te excitet [g] dispositio furti, non te excitet condicta fortè corruptio. Innocentia tua etiam in dormiente vox est animæ tuæ. *Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum ejus.*

3. *Benedic anima mea Dominum, & noli oblivisci omnes retributiones ejus.* (℣. 2.) *Benedic*, inquit, *anima mea Dominum.* Quid est anima tua? Omnia interiora tua. *Benedic anima mea Dominum.* Repetitio ad exhortationem valet. Ut autem benedicas semper Dominum, *Noli oblivisci omnes retributiones ejus.* Si oblivisceris, tacebis. Non autem poterunt ante oculos tuos esse retributiones Domini, nisi ante oculos tuos fuerint peccata tua. Non sit ante oculos tuos delectatio præteriti peccati, sed sit ante oculos tuos damnatio peccati: damnatio à te, remissio à Deo. Hæc enim retribuit Dominus, ut possis dicere, Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? (*Psal.* 115. 12.) Hoc enim considerantes Martyres, quorum etiam memoriam hodie celebramus, & omnes omnino sancti qui vitam istam contemserunt, & sicut audistis in Epistola Johannis, animas suas pro fratribus posuerunt, (1. *Johan.* 3. 16.) quæ est perfectio caritatis, dicente Domino, Majorem caritatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat pro amicis suis. (*Johan.* 15. 13.) Hoc ergo considerantes sancti Martyres, contemserunt animas suas hîc, ut ibi eas invenirent, sequentes verba Domini dicentis, Qui

[a] Sic aliquot MSS. Alii, *suscipiente te propter refectionem carnalem filios. Antecessit Ioseph Iacob* &c. Editi verò ferebant, *suscipiant te propter refectionem carnalem. Filius Ioseph antecessit Iacob* &c.
[b] Ita MSS. At editi, *talis & sequêris.*
[c] Sic aliquot MSS. At editi, *anhelantis.*

[d] Plerique MSS. *dirigimus.*
[e] Sic MSS. At Am. & Er. *Clamat:* & infrà, *silet.* Editio autem Lov. *Clamas: siles.*
[f] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *temporis.*
[g] Sic MSS. At editi, *depositio.*

amat

amat animam suam, perdet eam; & qui perdi- A derit eam propter me, in vitam æternam inveniet eam. Voluerunt enim retribuere: qui? & quid? & cui? Homines ministerium suum usque ad mortem Deo retribuerunt. Quid, quod ille non donaverit? quid dederunt, quod non acceperint? Retribuit ergo ille verè, qui solus donat: sed non retribuit peccatis nostris; nam retributiones nobis aliæ debebantur, & aliæ redditæ sunt. *Noli*, inquit, *oblivisci omnes retributiones ejus*: non tributiones, sed *retributiones*. Aliud B enim debebatur, & redditum est quod non debebatur. Unde & ille, Quid retribuam Domino, pro omnibus, inquit, quæ retribuit mihi? Non ait, quæ tribuit mihi; sed, quæ retribuit mihi. Retribuisti tu mala pro bonis, retribuit ipse bona pro malis. Quomodo retribuisti tu, ô homo, Deo mala pro bonis? Qui priùs fuisti blasphemus, & persecutor, & injuriosus, retribuisti blasphemias. Pro quibus bonis? Primò, quia es: sed est & lapis. Deinde, quia vivis: sed vivit & C pecus. Quid retribues Domino, pro eo quod super omnia pecora & super omnia volatilia fecit te ad imaginem & similitudinem suam? Noli quærere quid ei retribuas: similitudinem ipsius retribue illi, non plus quærit, nummum suum exigit. Tu autem pro gratiis agendis, pro humilitate, pro obsequio, pro cultu religioso, id est, pro his omnibus bonis, quæ debebas Deo tuo, pro bonis quæ accepisti, quæ dixi, retribuisti blasphemias. Quid ergo ille? Confitere, ignosco. Retri- D buo & ego, sed non quod tu retribuisti: tu retribuisti mala pro bonis, ego retribuo bona pro malis.

4. Cogita ergo anima omnes retributiones Dei, cogitando omnia mala facta tua. Quàm multa enim mala facta tua, tam multæ bonæ retributiones ejus. Et quid illi offeres fortè exeniorum? quid munerum? quid sacrificiorum? Quoniam non oblivisceris retributiones ejus, hoc sacrificio delectatur: benedic anima Dominum. Sacrificium laudis glorificabit me. Immola Deo sacrifi- E cium laudis, & redde Altissimo vota tua. Laudari se vult Deus: & hoc ut tu proficias, non ut ille sublimetur. Non est omnino quod illi [a] retribuere: & quod exigit, non sibi, sed tibi exigit: tibi proderit, tibi servatur. Non hoc à te amat, quod illum augeat, sed quod te ad illum perducat. Propterea quærebant Martyres, deficiebant quodam modo non inveniendo, & dicebant, Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Et non invenerunt quid retribuerent, F nisi, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Quid retribues Domino? Cogitabas enim, & non inveniebas: Calicem salutaris accipiam. Quid, calicem salutaris nonne ipse Dominus dedit? De tuo aliquid retribue, si potes. Non dixerim, ne feceris, noli de tuo retribuere: non vult Deus de tuo sibi retribui. Si de tuo retribuis, peccatum retribuis. Omnia enim quæ habes, ab illo habes: tuum peccatum solum habes. Non vult sibi retribui de tuo, de suo vult. G Quomodo agricolæ, de terra quam seminavit, si segetem adtuleris, de agricolæ fructu retribuisti: si spinas, de tuo obtulisti. Veritatem retribue, in veritate Dominum lauda: si de tuo volueris, mentieris. Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Si qui loquitur mendacium, de suo loquitur; qui loquitur veritatem, de Dei loquitur. Quid est autem accipere calicem salutaris, nisi passiones Domini imitari? Hoc Martyres fecerunt. Hoc superbientibus dixit, & sedes sublimes jam quærentibus, & convallem plorationis devitantibus, qui volebant sedere, unus ad dexteram, alius ad sinistram. Quid ergo ait? Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Matth. 20. 22. Jam ergo Martyr paratus ad victimam sanctam dicit, Calicem salutaris accipiam. Accipiam calicem Christi, bibam passionem Domini. Psal. 115. 13. Cave ne deficias. Sed nomen Domini invocabo. Qui ergo defecerunt, Dominum non invocaverunt, de sua fortitudine præsumserunt. Tu sic redde, ut te accepisse quod reddis memineris. Sic ergo benedicat anima tua Dominum, ut non obliviscatur omnes retributiones ejus.

5. Audite omnes retributiones ejus. *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos.* ℣. 3. * *Qui* [b] *redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te in miseratione & misericordia.* ℣. 4. * *Qui satiat in bonis desiderium tuum: renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* ℣. 5. Ecce retributiones. Quid debebatur peccatori, nisi supplicium? quid debebatur blasphemo, nisi gehenna ignis ardentis? Non ipsa retribuit: ne expavescas, ne exhorrescas, ne sine amore timeas. Noli oblivisci omnes retributiones ejus bonas; & mutare jam, ne experiaris retributiones ejus, quid dicam, malas? Si justas, non malas. [c] Ad te ergo malas: ad Deum autem nec hæc quæ pateris mala, mala sunt; si enim justa sunt, bona sunt: sed tibi patienti hæc mala sunt. Non vis ut mala sint tibi, quæ justa sunt Dei? Non sit mala in conspectu Dei iniquitas tua. Non enim cessavit vocare, aut vocatum neglexit instruere, aut instructum cessavit perficere, aut perfectum neglexit coronare. Quid dicis, quia es peccator? Convertere, & accipe retributiones istas, propitius fit omnibus iniquitatibus tuis. Post remissionem peccatorum corpus infirmum geris, necesse est sint quædam desideria carnalia quæ te titillent, & quæ tibi suggerant delectationes illicitas, de languore tuo veniunt. Adhuc enim infirmam carnem geris, nondum est absorpta mors in victoriam, nondum corruptibile hoc induit incorruptionem: 1. Cor. 15. 53. adhuc quibusdam perturbationibus etiam ipsa anima quatitur post remissionem peccatorum; adhuc in periculis tentationum versatur, quibusdam suggestionibus delectatur, quibusdam non delectatur, & in eis quibus delectatur, aliquando quibusdam consentit, capitur. Languor est, sanat & omnes languores tuos. Sanabuntur omnes languores tui, noli timere. Magni sunt, inquies: sed major est medicus. Omnipotenti medico nullus languor insanabilis occurrit: tantùm tu curari te sine, manus ejus ne repellas; novit quid agat. Non tantùm delecteris cùm fovet, sed etiam toleres cùm secat: tolera medicinalem dolorem, futuram cogitans sanitatem. Videte Fratres mei, in istis languoribus corporis quanta homines tolerent, ut paucos dies victuri moriantur, & hos paucos dies incertos. Multi enim post tolerantiam magnorum dolorum, cùm à medicis secarentur, aut inter manus medico-

[a] Ita præcipui MSS. Quidam verò, *retribuere possis*. At editi, *retribuas*.

[b] Plerique MSS. constanter habent, *redimet*.

[c] Sic meliores MSS. At Lov. *A te ergo malas, à Deo autem bonas. Nec hæc quæ pateris* &c. Am. & Er. *A te ergo mala, à Deo autem bona. Nec hæc quæ* &c.

rum mortui ſunt, aut jam ſani irruente aliqua ægritudine defuncti ſunt. Si tam ſibi propinquam mortem ſperarent, illos immenſos dolores ſuſciperent tolerandos? Tu non toleras ad incertum: qui promiſit ſanitatem, non poteſt falli. Fallitur medicus aliquando, & promittit ſanitatem de corpore humano. Quare fallitur? Quia non hoc curat, quod fecit. Deus fecit corpus tuum, Deus fecit animam tuam: novit quemadmodum recreet quod creavit, novit quemadmodum reformet quod ipſe formavit: tu tantùm ſub manibus medici eſto; odit enim repellentem manus ſuas. Non fit hoc in medici hominis manibus. Ligari ſe volunt homines, & ſecari; daturi pro incerta ſanitate certum dolorem, magnam mercedem. Deus te, quem fecit, & certus curat, & gratis. Ferto ergo manus ejus, ô anima, quæ benedicis eum, non obliviſcens retributiones ejus: *ſanat* enim *omnes languores tuos.*

℣. 4. 6. *Qui redimit de corruptione vitam tuam.* Inde ſanat omnes languores tuos, quia redimit de cor-
Sap. 9. 15. ruptione vitam tuam. Ecce corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Vitam ergo habet anima in corpore corruptibili. Qualem vitam? Onera patitur, pondera ſuſtinet. Ad ipſum Deum cogitandum, ſicut dignum eſt ab homine cogitari Deum, quanta impediunt, veluti interpellantia de neceſſitate corruptionis humanæ? quanta revocant? quanta à ſublimi intentione detorquent? quanta interpellant? quæ turba phantaſmatum? qui populi ſuggeſtionum? Totum hoc in corde humano, tamquam de vermibus corruptionis hujus ſcatet. Exaggeravimus morbum, laudemus & medicum. Non ergo te ſanabit, qui fecit talem qualis non ægrotares, ſi legem ſanitatis acceptam ſervare voluiſſes?
Gen. 2. 16. & 17. Nonne tibi & diſpoſuit & mandavit quid tangeres, quid non tangeres, ad retinendam ſalutem? Noluiſti audire ad retinendam, audi ad recipiendam. Languore tuo expertus es, quàm vera ille juſſiſſet. Jam tandem aliquando homo quod non tenuit monitus, audiat vel expertus. Quæ duritia eſt, quam nec experientia docet? Non ergo te ſanabit, qui talem fecerat ut numquam ægrotares, ſi ejus præcepta ſervare voluiſſes? Non te ſanabit, qui fecit Angelos, & te refectum æquaturus eſt Angelis? Non ſanabit factum ad imaginem ſuam, qui fecit cælum & terram? Sanabit te, opus eſt ut ſanari velis. Sanat omnino ille quemlibet languidum, ſed non ſanat invitum. Quid autem te beatius, quàm ut tamquam in manu tua [a], ſic habeas in voluntate ſanitatem tuam? Si velles eſſe in aliquo ſublimi honore in hac terra, ducatum, proconſulatum, præfecturam ſi concupiſceres, numquid continuò poſſes ut velles? numquid voluntatem tuam poteſtas ſequeretur? Multi ad iſta volunt pervenire, & non poſſunt: ſed ſi pervenirent, quid prodeſt honor ægrotis? Quis enim non ægrotat in hac vita? quis non languorem longum trahit? Naſci hîc in corpore mortali, incipere ægrotare eſt. Quotidianis medicamentis fulciuntur indigentiæ noſtræ, quotidiana medicamenta ſunt refectiones omnium indigentiarum. Fames nonne te occideret, niſi medicamentum ejus apponeres? Sitis nonne te perimeret, niſi eam tu bibendo, non penitus exſtingueres, ſed differres? Reditura eſt enim ſitis paululùm temperata. Temperamus ergo iſtis fomentis ærumnam ægritudinis noſtræ. Stando laſſatus eras, ſe-

A dendo reficeris; ipſum ſedere medicina eſt laſſitudinis: in ipſa medicinâ rurſus laſſaris, diu ſedere non poteris. Quidquid eſt ubi [b] fatigationi ſuccurrirur, alia fatigatio inchoatur. Quid ergo iſta deſideras languidus? Priùs de ſalute tua cogita. Aliquando ægrotat homo in domo ſua, in lecto ſuo, ægritudine manifeſtiore: quamquam & iſta manifeſta ſit, quam nolunt homines intueri: tamen ea ægritudine, ad quam quæruntur medici homines, ægrotat quiſque in domo ſua, anhelat febribus in lecto ſuo;
B velit fortè cogitare de re familiari, aliquid jubere vel in domo, vel in fundo, aut diſponere; ſtatim curâ ſuorum circumſtrepente & murmurante, revocatur à talibus curis, & dicitur illi, Dimitte iſta, priùs de ſalute tua cogita. Ergo hoc tibi dicitur, Omnis homo, ſi non ægrotas, alia cogita: ſi te ægrotantem languor ipſe convincit, priùs de ſalute tuâ cogita. Salus tua Chriſtus eſt: Chriſtum ergo cogita. Accipe calicem ſalutaris ejus, *Qui ſanat omnes languores tuos:* hanc ſalutem ſi volueris, obti- Pſal. 115. 13.
C nebis. Honores & divitias cùm requiſieris, non continuò ſi volueris, habebis: hoc & pretioſius eſt, & ſequitur voluntatem. [c] *Qui ſanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuam.* Ibi ſanabitur omnis languor tuus, cùm corruptibile hoc induet incorruptionem. Redemta eſt 1. Cor. 15. 53. enim vita tua de corruptione, jam ſecurus eſto: initus eſt bonæ fidei contractus, nemo fallit redemtorem tuum, nemo circumvenit, nemo premit. Egit hîc commercium, jam pretium ſolvit, ſanguinem
D fudit. Sanguinem, inquam, fudit unicus Filius Dei pro nobis: ô anima, erige te, tanti vales. *Redimit de corruptione vitam tuam.* Oſtendit exemplo, Rom. 4. 25. quod promiſit in præmio. Mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram. Sperent membra, quod in capite demonſtratum eſt. Non curabit membra ſua, quorum caput levavit in cælum? Ergo *Redimit de corruptione vitam tuam.*

7. *Qui coronat te in miſeratione & miſericor-* Item ℣. 4.
E *dia.* Jam enim fortè quaſi arrogans eſſe cœperas, cùm audires, *Coronat te.* Ergo magnus ſum, ergo luctatus ſum. Cujus viribus? Tuis, ſed ab illo ſubminiſtratis. Nam luctaris, manifeſtum eſt; & ideo coronaberis, quia vinces: ſed vide quis prior vicerit, vide quis te faciat etiam ſecundò victorem. Iohan. 16. 33. Ego, inquit, vici ſæculum, gaudete. Et unde gaudemus, ſi ille vicit ſæculum? quaſi nos vicerimus? Ita planè gaudeamus, quia nos vicimus. Qui in nobis victi ſumus, in illo vicimus. Ergo coronat te, 1. Cor. 15. 10.
F quia dona ſua coronat, non merita tua. Plus omnibus illis laboravi, ait Apoſtolus: ſed vide quid adjungit, Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Et poſt labores omnes exſpectat ipſam coronam, & dicit, Bonum agonem certavi, curſum conſumma- 2. Tim. 4. 7. vi, fidem ſervavi: de cetero ſupereſt mihi corona juſtitiæ, quam mihi reddet Dominus in illa die juſtus judex. Quare? Quia agonem certavi. Quare? Quia curſum conſummavi. Quare? Quia fidem ſervavi. Unde certaſti? unde fidem ſervaſti? Non ego 1. Cor. 15. 10.
G autem, ſed gratia Dei mecum. Ergo & quòd coronaris, illius miſericordiâ coronaris. Nuſquam ſis ſuperbus, ſemper lauda Dominum, omnes retributiones ejus noli obliviſci. Retributio eſt, cùm peccator & impius vocatus es, ut juſtificareris. Retributio eſt, cùm [d] erectus & gubernatus es ne ca-

[a] Er. & Lov. *in manu tua vitam.* Abeſt *vitam* ab Am. & à MSS.
[b] MSS. *fatigato.*

[c] Hîc editi addunt, *ejus, unde & ſubditur:* quod à pleriſque MSS. abeſt.
[d] MSS. *rectus.*

deres. Retributio est, cùm tibi vires subministratæ sunt, ut usque in finem perseverares. Retributio est, ut etiam caro ista tua qua premebaris, resurgat, & nec capitis tui capillus intereat. Retributio est, ut post resurrectionem coroneris. Retributio est, ut in æternum Deum ipsum sine defectu laudes. Omnes retributiones ejus noli oblivisci, si vis ut benedicat anima tua Dominum, *qui coronat te in miseratione & misericordia.*

8. Et quid agam coronatus? Ecce adjuvabar cùm luctarer, finito certamine coronabor, jam nulla residua erit inimica suggestio vel corruptio, cum qua lucter. Semper enim in hac vita luctamur cum corruptione ista: sed quid scriptum est? Novissima inimica destruetur mors. Post destructionem mortis, nullum timebis inimicum: inde absorpta est mors in victoriam. Tunc ergo erit victoria, tunc corona. Post certamen ergo coronabor, post coronam quid agam? *Qui satiat in bonis desiderium tuum.* Modò enim audis bonum, & anhelas; audis bonum, & suspiras: & hoc ipsum quòd fortè peccas, eligendi boni aviditate falleris; & in eo reus detineris, quòd bonum consilium Dei non audis, quid contemnendum & quid eligendum sit; quòd fortè negligis discere, si in eligendo bono fallebaris. Ubicumque peccas quasi bonum quæris, quasi refectionem desideras. Bona sunt ista quæ quæris, sed mala tibi erunt, deserto illo à quo bona facta sunt. Bonum tuum quære, ô anima. Est enim bonum aliud alteri, & omnes creaturæ habent quoddam bonum suum, integritatis suæ, & perfectionis naturæ suæ: interest quid cuique rei imperfectæ necessarium sit, ut perficiatur: quære tuum bonum. Nemo bonus nisi unus Deus. Summum bonum, hoc est tuum bonum. Quid ergo deest, cui summum bonum bonum est? Sunt enim & inferiora bona, quæ aliis & aliis bona sunt. Pecori quid bonum est, Fratres, nisi implere ventrem, carere indigentiâ, dormire, gestire, vivere, sanum esse, generare? Bonum illi est, & usque ad quemdam modum habet boni sui mensuram tributam, & concessam ab omnium rerum creatore Deo. Tale tu bonum quæris? Dat & hoc Deus; sed noli solum quærere. Coheres Christi, quid gaudes, quia socius es pecori? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium. Ipse erit bonum tuum, à quo tu in tuo genere factus es bonus, & omnia in suo genere facta sunt bona. Fecit enim Deus omnia bona valde. Ergo illud bonum quod Deus est, si dicamus valde bonum, jam & de creatura dictum est; Fecit Deus omnia bona valde. Quid ergo illud bonum, de quo dictum est, Nemo bonus nisi unus Deus? dicimus quia bonum est valde? Recurrit nobis recordatio de omnibus creaturis, quia dictum est, Fecit Deus omnia valde bona. Quid ergo dicturi sumus? Deficimus in voce, sed non in affectu. Veniat in mentem recens illa tractatio Psalmi: explicare non possumus, jubilemus. Bonum est Deus. Quale bonum, quis dicat? Ecce non possumus dicere, & non permittimur tacere. Ergo si non possumus dicere, & præ gaudio non permittimur tacere, nec loquamur, nec taceamus. Quid ergo faciamus, non loquentes & non tacentes? Jubilemus. Jubilate Deo salutari nostro, jubilate Deo omnis terra. Quid est, Jubilate? Efferte vocem ineffabilem gaudiorum vestrorum, & eructate in eum lætitias vestras. Et quid erit illa ructatio post saginam, si modò post modicas istas refectiones tantum afficitur anima nostra? Quid erit, quando fiet post redemtionem ab omni corruptione, quod dictum est in isto Psalmo, *Qui satiat in bonis desiderium tuum?*

9. Et quasi quæreres, Quando satiat? Modò enim non satior: ad quodcumque me convertero, vilescit mihi adeptum, quamvis accenderit desideratum: cùm omnia quæ dum non habeo amo, cùm habuero contemno, quod bonum me satiabit? Laus Dei. Et ipsâ, cùm corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, non impletur [a] anima mea, non perficitur: aliæ de corruptione [b] delectationes indigentiarum detorquent me ab illa. Quando satiabitur desiderium meum in bonis? Quando, quæris? *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Quæris ergo quando satietur in bonis anima tua? Quando renovata fuerit juventus tua. Et addidit, *Sicut aquilæ.* Profectò hîc aliquid latet: quod tamen dici de aquila solet, non tacemus, quia non est ab re hoc intelligere. Illud tantummodo insinuatum sit cordibus nostris, non sine caussa dictum esse ab Spiritu-sancto, *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Resurrectionem enim quamdam significavit nobis. Et quidem renovatur & juventus aquilæ, sed non ad immortalitatem. Data est enim similitudo, quantum de re mortali potuit trahi ad rem utcumque significandam immortalem, non ad demonstrandam. Dicitur aquila, cùm senectute corporis pressa fuerit, immoderatione rostri crescentis cibum capere non posse. Pars enim rostri ejus superior, quæ supra partem inferiorem aduncatur, cùm præ senecta immoderatiùs creverit, longitudo ejus incrementi non eam finit os aperire, ut sit aliquod intervallum inter inferiorem partem & uncum superiorem. Nisi enim aliquod intervallum pateat, non habet morsûs quasi forcipem, unde velut tondeat quod transmittat in fauces. Crescente itaque superiore parte, & nimis aduncatâ, non poterit os aperire & aliquid capere. Hoc ei facit vetustas. Prægravatur languore senectutis, & inopiâ comedendi languescit nimis; utraque re, & ætatis & egestatis accedente. Itaque modo quodam naturali in mensura reparandæ quasi juventutis, aquila dicitur collidere & percutere ad petram ipsum quasi labium suum superius, quo nimis crescente edendi aditus clauditur: atque ita conterendo illud ad petram excutit, & caret prioris rostri onere, quo cibus impediebatur. Accedit ad cibum, & omnia reparantur: erit post senectutem tamquam juvenis aquila; redit vigor omnium membrorum, nitor plumarum, gubernacula pennarum, volat excelsa sicut antea, fit in ea quædam resurrectio. Ad hoc enim exposita est ista similitudo: sicut de luna ponitur, quia deminuta & quodam modo intercepta luna rursus nascitur & impletur, & significat nobis resurrectionem: sed impleta illa non permanet; rursus minuitur, ut semper significet. Sic ergo & hoc quod de aquila dictum est: non ad immortalitatem aquila reparatur, nos autem ad vitam æternam: sed tamen propterea inde ducta est similitudo, ut quod nos impedit, petra nobis auferat. Non ergo præsumas de viribus tuis: firmitas petræ tibi excutit vetustatem. Petra autem erat Christus. In Christo renovabitur sicut aquilæ juventus nostra. Etenim inveteravimus inter inimicos nostros, sicut nota est vox Psalmi: Inveteravi, inquit, in omni-

Sap. 9. 15. — item ℣. 5. — 1. Cor. 10. 4. — Psal. 6. 8.

[a] Nostri omnes MSS. *in anima mea.*

[b] Aliquot MSS. *cogitationes.*

bus inimicis meis. Unde inveteravimus? Carne mortali, carne ista fœnea: & ideo, Percussum est sicut fœnum, & aruit cor meum, quoniam oblitus sum manducare panem meum. (*Psal. 101. 5.*) Oblitus sum, inquit, manducare panem meum. Crevit vetustas, os clausit, adteratur in petra.

10. Sic ergo & in hoc Psalmo unde agimus, cùm præmisisset, *Qui satiat in bonis desiderium tuum*: quasi responderet anima, Non satiabor de mortalibus, non satiabor de temporalibus, aliquid æternum donet, aliquid æternum concedat: Sapientiam suam mihi det, Verbum suum mihi det, Deum apud Deum, & se Deum Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum. Mendicus ante januam ejus sto, non dormit quem invoco, det mihi tres panes. Evangelium recordamini: ecce quid sit nosse Dei litteras; qui legerunt moti sunt. (*Luca 11. 5. &c.*) Nam recordamini quemdam inopem venisse ad domum amici sui, & petisse tres panes. Et ille inquit, dormiens respondebat ei, & dicebat, Jam requiesco, & pueri mei intus mecum dormiunt. Ille perseverans in petendo, extorsit tædio quod non posset merito. Deus autem dare vult: sed non dat nisi petenti, ne det non capienti. [a] Non tædio tuo vult excitari. Non enim cùm oras tamquam dormienti molestus es: Non dormiet, neque dormitabit, qui custodit Israel. (*Psal. 120. 4.*) Semel Christus dormivit, ut illi de latere conjux fieret: (*Gen. 2. 21.*) dormivit in cruce, manifestum est. Mortuus est enim, ut diceret, Ego dormivi, & somnum cepi. (*Psal. 3. 6.*) Sed numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Propterea ibi sequitur, Et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Quid verò jam Apostolus? Christus, inquit, surgens à mortuis, jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. (*Rom. 6. 9.*) Ipse ergo non dormit, vide ne fides tua dormiat. Dicat ergo anima jam desiderans satiari quodam excelso, inenarrabili bono, cui jubilatur potiùs, & de quo jubilatur, quàm aliquid explicatur: jam enim vult, jam sentit inde aliquid: videt se impediri prægravatione corporis, non se posse in hac vita satiari; & quasi respondeat, & dicat, Quid mihi dicis, Satiabitur in bonis desiderium tuum? Novi bonum ejus quod desiderem, novi quid mihi sufficiat, video hoc in Philippo: Ostende, inquit, nobis Patrem, & sufficit nobis. Solum Patrem quasi desiderabat: ostendit Dominus tres panes desiderandos; qui est unus panis, ostendit, & dixit, Tanto tempore vobiscum sum, & Patrem non nostis? Philippe, qui me videt, videt & Patrem. (*Johan. 14. 9.*) Promisit & Spiritum: Quem mittet, inquit, Pater in nomine meo: (*Ibidem 26.*) itemque ait, Quem ego mittam vobis à Patre: (*Johan. 15. 26.*) donum suum æquale sibi. Novi quid desiderem, sed quando inde satiabor? Ecce modò de Trinitate cogito, quomodocumque de Trinitate, vix in ænigmate, per speculum, ex parte audeo aliquid sentire: quando satiabor? *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Non satiaris modò, quia non est idonea anima tua ad solidum illum & magnum cibum; sed rostro clauso, non est idonea. Vetustas tibi os clausit, propterea petra data est, ubi vetustate contrita, renovetur juventus tua sicut aquilæ; ut possis manducare panem tuum, illum qui ait, Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. (*Iohan. 6. 41.*) *Renovabitur juventus tua sicut aquilæ*: tunc satiaberis in bonis.

11. *Faciens misericordias Dominus, & judicium eis qui injuriam accipiunt.* (*℣. 6.*) Facit modò, Fratres, antequam veniamus ad renovationem sicut aquilæ, antequam satiemur in bonis. Quid enim hîc, quid in ista peregrinatione, quid in ista [b] vita, numquid deserimur? Non. *Faciens misericordias Dominus.* Et videte quomodo faciat misericordias, non nos relinquens in deserto, non nos relinquens in eremo, donec perveniamus ad patriam: faciat misericordias, sed quibus? Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. (*Matth. 5. 7.*) Modò audistis Fratres, cùm Evangelium legeretur. Non ergo putet aliquis futuram in se esse misericordiam Dei, si est ipse immisericors. Sed audi quæ sit mensura misericordiæ, ne quasi in amicum sit, & non sit in inimicum. Dictum est, Diligite inimicos vestros. (*Ibidem 44.*) Satiari vis bonis Dei, satiata sit in te misericordia. [c] Plena misericordia, ipsa est perfecta misericordia: ipsa est quæ amat, quæ diligit etiam habentem se odio. Nam quid faciam, inquis? Si cœpero diligere inimicum meum, injurias accipiam, & injurias perferam, & non me vindicabo, cùm adsint leges? Justum est ut vindices te; conceditur, quia justum est: vide utrùm non habeas quod in te vindicetur, & vindica. Sic enim dicis, Itane me non vindicabo? quasi Deus justitiam vindictæ reprimat, & non superbiam vindicantis [d] exstinguat. Aut verò adultera illa non erat lapidanda? aut si lapidaretur, iniquum aliquid fieret? Si iniquè fieret, iniquè jussum est: Lex autem jussit, Deus jussit: sed, ô vos ultores, videte si non estis peccatores. Adducta est adultera mulier lapidanda (*Johan. 8. 3.*) ex Lege, sed adducta est ad latorem Legis. Sævis qui adduxisti: vide qui sævias, & in quam sævias: si peccator in peccatricem; desine sævire, priùs confitere: si peccator sævis in peccatricem, relinque illam; novit ille quid de illa sentiat, quid judicet, quomodo parcat, quomodo sanet. Ex Lege sævis? Meliùs novit quid agat lator Legis, ex qua sævis. Jam Dominus eo tempore quo illi oblata est, inclinato capite scribebat in terra. Tunc scripsit in terra, quando se inclinavit in terram: antequam se inclinaret in terram, non in terra scripsit, sed in lapide. Jam fructuosum aliquid erat terra de Domini litteris paritura. In lapide Legem scripserat, significans duritiam Judæorum: (*Exodi 24. 12.*) in terra scripsit, significans fructum Christianorum. Venerunt ergo illi adducentes adulteram, tamquam sævientes fluctus in petram: sed ejus responsione confracti sunt. Ait enim illis, Qui in vobis sine peccato est, prior in illam lapidem jactet. (*Johan. 8. 7.*) Et rursum inclinato capite, scribebat in terra. Et unusquisque jam interrogans conscientiam suam, non comparuerunt. Repulit eos, non infirma mulier adultera, sed adulterata conscientia. Vindicare volebant, judicare cupiebant: venerunt ad petram, absorpti sunt juxta petram judices eorum. (*Psal. 140. 6.*)

12. *Faciens misericordias Dominus*: sed quibus? Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. (*Matth. 5. 7.*) In omnes fac misericordiam. Quam misericordiam facturus es justo? In necessitatibus tantùm corporalibus: quibus si defuerint supplementa à te, non deerunt à Deo. Quod ergo facis,

[a] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *Nam tædio tuo vult* &c.
[b] Aliquot MSS. *via*.

[c] In editis, *misericordia Dei*. Abest *Dei* à præcipuis MSS.
[d] Verbum *exstinguat*, à plerisque MSS. abest.

tibi plus prodest. Das mendico transeunti & petenti: quæris & justum cui des, per quem recipiaris in tabernacula æterna; quia, Qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Mendicus te quærit, justum tu quære. De alio enim dictum est, Omni petenti te da: & de alio dictum est, Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum, cui eam tradas. Et si diu [a] non invenitur; diu quære, invenies. Sed quid præstabis? Nonne plus tibi præstatur? Si nos vobis, inquit, spiritalia seminavimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Inde est & illud quod pridem exposuimus in nutu Domini, quia producit terra fœnum jumentis, id est, carnalia eis qui triturant: quia, Bovi trituranti os non infrenabis. Unde vos adhortati sumus, ut in hac re diligentes sitis, cauti, sobrii; opera vestra thesauros vestros deputetis. Numquid autem hæc, Fratres, ideo dicimus, ut ita fiant in nos? Puto in nomine Domini posse esse istam quamvis infirmorum vocem, Apostolicam tamen, sed vobis prodest, sicut ait ipse Apostolus: Non quia quæro datum, sed requiro fructum. Quam ergo eleemosynam facturus es justo? Non pascebat vidua, pascebat corvus; quia pascebat, qui fecit corvum: Eliam dico. Non ergo deest unde Deus det suis: tu vide quid emas, quando emas, quanti emas. Emis enim regnum cælorum: & non est emendi tempus, nisi in hac vita. Et quàm vili emas, adtende. Tanti tibi valet, quantum habere potueris.

13. Fac misericordiam iniquo, non tamquam iniquo. Nam ipsum iniquum inquantum iniquus est, ne suscipias: id est, ne quasi intentione & amore iniquitatis illius suscipias eum. Nam & prohibitum est dari peccatori, & suscipere peccatores. Et quomodo, Omni petenti te da? Et quomodo, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum? Quasi contraria videntur, sed aperiuntur in nomine Christi pulsantibus, & manifesta erunt quærentibus. Ne tradas peccatori, & ne suscipias peccatorem: & tamen, Omni petenti te da. Sed peccator est qui me petit. Da, non tamquam peccatori. Quando das tamquam peccatori? Quando in quo peccator est, hoc tibi placet ut des. Paululùm adtendat Caritas Vestra, donec evolvatur res etiam exemplis, multùm utilis ad intelligendum. Hoc [b] dixit, Cùm esurierit nescio quis, si habes unde des, da; si vides dandum esse ad subveniendum, da. Ne pigrescant in hoc viscera misericordiæ, quia tibi peccator occurrit: tibi enim homo peccator occurrit. Cùm dico, Occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi: hæc duo nomina non superflua sunt: duo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator: quod homo, opus est Dei; quod peccator, opus hominis est: da operi Dei, noli operi hominis. Et quomodo, inquis, me prohibes dare operi hominis? Quid est dare operi hominis? Peccatori dare propter peccatum, placenti tibi propter peccatum. Et quis hoc faciet, inquis? Quis hoc faciet? Utinam nemo, utinam pauci, utinam non publicè. Qui venatoribus donant, quare donant, dicant mihi? Quare donat venatori? Hoc in illo amat, in quo nequissimus est? hoc in illo pascit, hoc in illo vestit, ipsam nequitiam publicam spectaculis omnium. Qui donat histrionibus, qui donat [c] aurigis, qui donat meretricibus, quare donat? Numquid non & ipsi hominibus donant? Non tamen ibi adtendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani. Vis videre quid honores in venatore, quando illum vestis? Dicatur tibi, Sis talis: amas illum, gaudes ad illum, vis quodam modo exspoliare te, & illum vestire: noli cum injuria accipere, si tibi [d] dicatur, Tales sint filii tui. Injuria est, inquis. Quare injuria est, nisi quia illa iniquitas? quare injuria, nisi quia illa turpitudo? Non ergo donas, cùm [e] donas, fortitudini, sed turpitudini. Quomodo ergo qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissimæ: (nam si homo tantùm esset, & venator non esset, non donares; honoras in eo vitium, non naturam:) sic contrà, si des justo, si des prophetæ, si des discipulo Christi aliquid cujus indiget, & non ibi cogites quia discipulus Christi est, quia minister est Dei, quia dispensator est Dei; sed cogites ibi aliquod commodum temporale, ut fortasse caussæ tuæ necessarius quando fuerit, venalis tibi sit, quia ei aliquid porrexisti; tam tu non dedisti justo, si sic dederis, quàm ille non dedit homini, quando dedit venatori. Res ergo, Carissimi, in promtu posita est, & puto quia & si obscura fuit, jam manifesta est. Ad hoc Dominus te adstrinxit, cùm diceret, Qui receperit justum: sufficeret. Sed quia potest recipi justus alia intentione, cùm putatur prodesse posse ad aliquid temporale, fortè ad supplendam cupiditatem, fortè ad adjuvandum, ut homo circumveniatur, aut opprimatur; quia tale ministerium de illo quæris, fortè propterea suscipis: negavit tibi mercedem justi, nisi cum additamento. Ait enim, Qui receperit justum in nomine justi, id est, ideo recipiens quia justus est. Et, Qui receperit prophetam: non tantùm receperit prophetam, sed, in nomine prophetæ, hoc in illo honorans quod propheta est. Ad extremum, Qui dederit calicem aquæ frigidæ uni ex minimis istis, tantùm in nomine discipuli, id est propterea quia discipulus Christi est, propterea quia dispensator sacramenti est: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Quomodo ergo intelligis, Qui receperit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet: sic intellige, Qui receperit peccatorem in nomine peccatoris, perdet mercedem.

Dist. 86. Qui venatoribus.

Matth. 10. 41.

Ibidem 42.

14. Ergo Fratres exercete misericordiam. Non est aliud vinculum caritatis, non est aliud vehiculum quo perducamur ex hac vita ad illam patriam; extendite dilectionem usque ad inimicos: securi estote. Ideo venit Christus, cui tantò antè dictum est, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, ut destruas inimicum & vindicatorem: quod nonnulli codices defensorem habent: sed veriùs, vindicatorem. Destruere voluit Dominus vindicatorem, id est, eum qui se voluit vindicare, ut non illi dimittantur peccata sua. Quid ergo, inquis, dormiet disciplina? auferetur omnis correptio? Non auferetur. Quid enim de luxurioso filio facturus es? non castigabis, non verberabis? Servumque ipsum tuum, si malè viventem videris, non pœnâ aliquâ, non verberibus refrenabis? Fiat hoc, fiat: admittit Deus; immo reprehendit, si non fiat: sed animo dilectionis fac, non animo ultionis. Ubi autem potentiores aliquos injuriosos passus fueris, ubi

Psal. 8. 3.

[a] Præcipui MSS. *Etsi diu, invenitur: diu quære, invenis.*
[b] Editi, *dixi.* At plures MSS. *dixit:* refer ad allata testimonia ex Luc. 6. & Rom. 12.
[c] Am. & Er. *auguribus.* At Lov. & MSS. *aurigis.* Confer Enarrationem Psal. 39. n. 8. &c. ubi jam de aurigis, de venatoribus & histrionibus dixit.
[d] Editi, *si tibi de meretricibus dicatur, Tales sint filiæ tuæ. Injuria est* &c. Locum ad melioris notæ MSS. restituimus.
[e] Sic MSS. At editi, *cum non das.*

tibi nec corrigere disciplinâ licet, nec fortè etiam A monere aut præcipere; tolera, securus tolera: audi Evangelium, quod modò lectum est, Beati eritis, cùm vos persecuti fuerint homines, & dixerint adversùs vos omne malum, mentientes propter nomen meum. Et ibi addidit propter quid, ne merito tuo accipias maledicta, non caussâ justificationum Dei. Non enim qui maledictus fuerit, justus est: sed qui justus est, & injustè maledictus: & si injustè maledicitur, præmium illi redditur. Propterea itaque securus esto misericors, extende dilectionem B usque ad inimicos: qui fortè pertinent ad gubernationem tuam, vindica, coërce cum dilectione, cum caritate, adtendens salutem æternam; ne cùm parcis carni, anima pereat. Fac hoc: & [a] multos passurus es, in quos non potes exercere disciplinam, quia non pertinent ad jura gubernationis tuæ: ferto injurias, securus esto. *Faciet* enim *misericordias Dominus, & judicium omnibus injuriam accipientibus.* Sic in te faciet misericordiam, si misertus fueris: sic eris misericors, ut quòd pateris injuriam non C sit impunitum, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.

Matth. 5. 11. — *11. q. 3. Qui justus est.* — *Deut. 32. 35.*

15. *Notas fecit vias suas Moysi.* Quas vias suas notas fecit Moysi? Quare Moysen elegit? Ex Moyse intellige omnes justos, omnes sanctos: unum posuit, omnes occurrant. Tamen per Moysen data est Lex, & habet aliquid obscurum traditio ipsa Legis. Ad hoc enim data est Lex, ut convinceretur languidus, & medicum imploraret. Ipsa est via occulta Dei. Jam dudum audieras, Qui sanat omnes D languores tuos. Languores in ægrotis latebant, dati sunt quinque libri Moysi: cincta est piscina quinque porticibus; produxit languidos, ut ibi jacêrent, ut proderentur, non ut sanarentur. Quinque porticus prodebant languidos, non curabant: piscina curabat descendente uno, & hoc piscina turbata: turbatio piscinæ in passione Domini. Veniens enim & ignotus factus, cùm dicitur ab aliis, Ipse est Christus; ab aliis, Non est Christus; justus est, peccator est; magister est, seductor est: turba- E vit aquam, id est, turbavit populum: & in tota illa perturbatione aquæ unus sanabatur; quia in passione Domini unitas sanatur. Qui præter unitatem fuerit, etsi jacebit in porticibus, sanari non poterit: etsi Legem tenet, ad salutem non pervenit. Ergo quia hoc ibi mysterium est, ideo docet datam Legem, ut convincerentur peccatores, & ad gratiam accipiendam medicum invocarent. Unde ille convictus est, quem in se transfigurat Paulus apostolus, dicens, Infelix ego homo, quis me liberabit F de corpore mortis hujus? Per mandatum enim demonstrata illi erat quædam rixa in seipso, unde dicit, Video aliam legem in membris meis repugnan- "tem legi mentis meæ, & captivum me ducentem "sub lege peccati, quæ est in membris meis. Cognovit se in miseria, in gemitu, in rixa & contentione: ipse secum sibi non concordans, à se dissonans, à se resiliens. Et quid ait, optans pacem, pacem ve- "ram, pacem supernam? Infelix ego homo, quis me "liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per G "Jesum Christum Dominum nostrum. Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia. Unde autem abundavit peccatum? Lex autem subintravit, ut abundaret peccatum. Quare Lege subintrante abundavit peccatum? Quia nolebant se confiteri

℣. 7. — *Johan. 1. 17.* — *℣. 3.* — *Johan. 5. 2.* — *Rom. 7. 24.* — *Ibidem 23.* — *Rom. 5. 20.*

homines peccatores, addita Lege facti sunt & prævaricatores. Prævaricator enim non est quisque, nisi cùm legem transgressus fuerit. Ipse Apostolus hoc dicit: Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. *Rom. 4. 15.* Abundavit ergo peccatum, ut superabundaret gratia. Ergo ut dicere cœperam, quia hoc est in Lege magnum mysterium, ideo eam datam, ut crescente peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur: istæ sunt viæ occultæ, quas notas fecit Moysi, per quem Legem dedit, qua peccatum abundaret, ut superabundaret gratia. Non crudeliter hoc fecit Deus, sed consilio medicinæ, Aliquando enim videtur sibi homo sanus, & ægrotat: & in eo quod ægrotat & non sentit, medicum non quærit: augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus, & totum sanatur. *Notas fecit vias suas Moysi: filiis Israël voluntates suas.* Numquid omnibus filiis Israël? Sed veris filiis Israël: immo omnibus filiis Israël. Qui enim dolosi, qui insidiosi, qui hypocritæ, non filii Israël. Et qui filii Israël? Ecce verè Israëlita, in quo dolus non *Johan. 1. 47.* est. *Filiis Israël voluntates suas.*

16. *Miserator & misericors Dominus, longa- ℣. 8.* *nimus & [b] multum misericordiæ.* Quid tam longanimum? quid tam multum in misericordia? Peccatur & vivitur; accedunt peccata, augetur vita: blasphematur quotidie, & facit solem suum oriri *Matth. 5. 45.* super bonos & malos. Vocat undique ad correctionem, vocat undique ad pænitentiam, vocat beneficiis creaturæ, vocat impertiendo tempus vivendi, vocat per Lectorem, vocat per Tractatorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagellum correptionis, vocat per misericordiam consolationis: *Longanimus & multum misericordiæ.* Sed observa ne longitudine misericordiæ Dei malè utendo, tu tibi thesaurizes, quod ait Apostolus, iram *Rom. 2. 5.* in die iræ. Nam hoc ait Apostolus, An divitias be- *Ibidem 4.* "nignitatis & longanimitatis ejus contemnis, igno- "rans quia patientia Dei ad pænitentiam te adducit? "Quòd tibi parcit, putas quia places ei? Hæc feci- *Psal. 49. 21.* "sti, inquit, & tacui, suspicatus es iniquitatem quòd "ero tui similis. Non mihi placent peccata, sed longanimitate quæro rectè-facta. Si punirem peccatores, non invenirem confessores. Ergo te Deus longanimitate sua parcendo ad pænitentiam adducit: tu autem cùm quotidie dicis, Finitur hodiernus dies, & sic ero & crastino die, non enim cras erit ultimus; & tertio die: & subitò venit ira ejus. Frater, non tardes converti ad Dominum. *Eccli. 5. 8.* Sunt enim qui præparant conversionem, & differunt, & fit in illis vox corvina, Cras, cras. Corvus de arca missus, *Gen. 8. 7.* non est reversus. Non quærit Deus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino. Missa columba reversa est. Quamdiu, Cras, cras? Observa ultimum cras: quia ignoras quod sit ultimum cras; sufficiat quòd vixisti usque ad hodiernum peccator. Audisti, sæpe soles audire, audisti & hodie: quàm quotidie audis, tam quotidie non corrigeris. Tu enim secundùm duritiam cordis *Rom. 2. 5.* "tui & cor impænitens, thesaurizas tibi iram in die "iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet uni- "cuique secundùm opera sua. Non tibi sic videatur Deus misericors, ut non videatur justus. *Misericors & miserator Dominus.* Audio, & gaudeo. Ita dicis: audi, & gaude; adhuc addidit, *Longanimus & multùm misericors:* & in extremo, *Et verax.*

[a] Quinque MSS. *& non inultus passurus es iniquos, in quos &c.*

[b] Editi, *multa misericordiæ.* At præcipui MSS. *multum misericordiæ:* sic, putamus, Latinus interpres reddiderat vocem Græcam πολυέλεος.

Gaudes ad verba superiora, ad ultimum treme. A Sic misericors & longanimis est, ut sit & verax. Cùm tibi thesaurizaveris iram in die iræ, nonne experieris justum, quem contemsisti benignum?

ỷ. 9. 17. *Non in finem irascetur, neque in æternùm indignabitur.* Quia & quòd vivimus in flagellis & [a] corruptione mortalitatis, de indignatione ipsius est: de pœna hoc habemus primi peccati. Fratres mei, non solùm cogitare debemus, ut futuras minas ipsius evadamus, sed & præsentem iram: quia & ista ira ipsius est, cujus & se & nos fuisse dicit fi- B
Ephes. 2. 3. lios Apostolus. Ait quippe, Fuimus enim & nos aliquando naturâ filii iræ, sicut & ceteri. Ergo ex ira ipsius est quòd hîc homo peregrinatur, quòd labo-
Gen. 3. 19. rat. Non est ex ira ipsius, Fratres mei, In sudore & in » labore edes panem tuum, & terra spinas & tribulos pariet tibi? [b] Auctori nostro dictum est. Aut si est aliud vita nostra, si potes, convertere ad aliquam voluptatem, ubi spinas non sentias. Elige quod volueris, [c] avarus, luxuriosus, ut duo ista sola dicamus; adde & tertium, ambitiosus: in honorum cu- C piditate quantæ spinæ? In luxurie libidinum quantæ spinæ? In ardore avaritiæ quantæ spinæ? Amores turpes quantas molestias habent? quantas sollicitudines hîc in ista vita? Omitto gehennas. Vide ne jam ipse tibi gehenna sis. Hoc ergo totum, Fratres mei, de ira ipsius est: & cùm te converteris, ut justè agas, non poteris nisi laborare in terra: & non finitur labor, nisi cùm finita fuerit via. Oportet in via laborare, ut in patria gaudeamus. Ergo consolatur promissione sua laborem tuum, sudorem D tuum, molestias tuas, & dicit tibi, *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur.*

ỷ. 10. 18. *Non secundùm peccata nostra fecit nobis.* Deo gratias, quia hoc voluit. Non quod merebamur accepimus: *Non secundùm peccata nostra fecit nobis, neque secundùm iniquitates nostras retribuit*
ỷ. 11. *nobis.* * *Quoniam secundùm altitudinem cæli à terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum. Confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum:* secundùm quid? *secun-* E *dùm altitudinem cæli à terra.* Quid dixit? Si aliquando potest cælum abscedere à protectione terræ, aliquando poterit Deus non protegere timentes se. Adtende & cælum: ubique, undique protegit terram, & nulla pars terræ est, quæ non cælo protegatur. Peccant homines sub cælo, faciunt omnia mala sub cælo: tamen proteguntur cælo. Inde lux ad oculos, inde aër, inde spiritus, inde pluvia ad terram propter fructus, inde omnis misericordia à cælo. Tolle auxilium cæli à terra, statim deficiet. F Sicut ergo protectio cæli permanet super terram, sic protectio Domini permanet super timentes eum. Times Deum, supra te est protectio ipsius. Sed fortè flagellaris, & putas quia deseruit te Deus. Si deseruit protectio cæli terram: *Quoniam secundùm altitudinem cæli à terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum.*

ỷ. 12. 19. Et quid fecit? Quia non secundùm peccata nostra retribuit nobis. *Quantum distat Oriens ab Occidente, longè fecit à nobis peccata nostra.* G Secundùm altitudinem cæli à terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super nos. Dixi quare, Propter protectionem. Unde? *Quantum distat Oriens ab Occidente, longè fecit* esse *à nobis peccata nostra?* Noverunt qui sacramenta sciunt: tamen quod omnes audire possunt dico. Quando peccatum remittitur, óccidunt peccata tua, oritur gratia tua: peccata tua tamquam in occasu sunt; gratia qua liberaris, in ortu est. Veritas de terra Psal. 84. 12.
orta est. Quid est, Veritas de terra orta est? Nata est gratia tua, óccidunt peccata tua, innovaris quodam modo. Ad ortum adtendere debes, ab occasu averti debes. Avertere à peccatis tuis, convertere ad gratiam Dei: illis occidentibus surgis, & proficis. Sed pars cæli quæ surgit, rursum in occasum it. Non undecumque possunt similitudines duci ad perfectum, possunt collineari ipsæ res rebus ad quas adhibentur; sicut dixit de aquila, sicut de luna, sic & hîc. Occidit pars una cæli, oritur altera: sed pars quæ oritur modò, post duodecim horas occasura est. Non sic est gratia, quæ nobis oritur: & peccata in æternum óccidunt, & gratia in æternum manet.

20. Quare autem, *Quantum distat Oriens ab Occidente*, tantum *longè fecit à nobis peccata nostra*, ut illa óccidant, & gratia oriatur? Quare putatis? *Sicut miseratur pater filios, sic miseratus* ỷ. 13.
est Dominus timentes eum. Jam sæviat quantum vult, pater est. Sed flagellavit nos, & afflixit nos, & contrivit nos: pater est. Fili, si ploras, sub patre plora, noli cum indignatione, noli cum typho superbiæ. Quod pateris, unde plangis, medicina est, non pœna; castigatio est, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hereditate. Noli adtendere quam pœnam habeas in flagello, sed quem locum in testamento. *Sicut miseratur pater filios, sic miseratus est Dominus timentes eum.*

21. *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum:* ỷ. 14.
id est, infirmitatem nostram. Novit quid fecerit, quomodo lapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptandum sit, quomodo ditandum sit. Ecce facti sumus de limo: Primus homo de terra 1. Cor. 15.
terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Misit & 47.
Filium suum, qui factus est secundus homo, qui ante omnia Deus. Secundus enim in adventu, prior in reditu: post multos mortuus est, ante omnes resurrexit. *Ipse cognovit figmentum nostrum.* Quod figmentum? Nos. Unde loqueris, quia cognovit? Quia miseratus est. *Memento quia pulvis sumus.* Ad ipsum Deum conversus ait, *Memento*, quasi obliviscatur Deus: sic cognoscit, sic novit, ut non obliviscatur. Sed quid est, *Memento*? Perseveret erga nos misericordia tua. Cognovisti figmentum nostrum quodam modo: ne obliviscaris figmentum nostrum, ne obliviscamur gratiam tuam. *Memento quia pulvis sumus.*

22. *Homo tamquam fœnum dies illius.* Adten- ỷ. 15.
dat quid sit homo, non superbiat homo: *tamquam fœnum dies illius.* Quid superbit fœnum modò florens, post paulum arescens? Quid superbit fœnum ad tempus [d] virens, & hoc ad parvum tempus, donec sol candescat? Bonum est ergo nobis, ut misericordia ipsius sit super nos, & de fœno aurum faciat. Nam, *Homo tamquam fœnum dies ejus; sicut flos agri, ita efflorebit.* Totus splendor generis humani, honores, potestates, divitiæ, typhi, minæ, [e] flos fœni est. Floret illa domus, & magna illa domus, floret illa familia; & quàm multi florent, aut quàm multis annis vivunt? Multi anni

[a] Am. & aliquot MSS. *correctione.* Alii plures cum Er. *correptione.*
[b] Am. & Er. *Ab auctore nostro.*
[c] Sic MSS. At editi, *Esto avarus luxuriosus; ut duo ista sola non dicamus* &c.
[d] Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *vigens.*
[e] Hîc in editis additur, *tumores:* quod à MSS. abest.

tibi, breve tempus Deo. Deus non ſic numerat, quomodo tu numeras. In comparatione longorum & longè viventium ſæculorum, omnis flos cujuſque domûs ſic eſt, quomodo flos agri. Vix eſt annua omnis pulcritudo anni. Quidquid ibi viget, quidquid ibi candet, quidquid ibi pulcrum eſt, non perannat; immo per totum annum duci non poteſt. Quàm exiguo tempore tranſeunt flores, & hoc eſt pulcrum in herbis. Hoc quod valde pulcrum eſt, hoc (Iſai. 40. 6.) citò cadit. Omnis caro fœnum, & claritas hominis » ut flos fœni. Fœnum aruit, & flos decidit: Ver- B » bum autem Domini manet in æternum. Quia ergo quomodo Pater cognovit figmentum noſtrum, quia fœnum ſumus, & ad tempus florere poſſumus: miſit nobis Verbum ſuum, & Verbum ſuum quod manet in æternum, fœno quod non manet in æternum fratrem fecit: naturâ Unigenitum, unicum natum de ſubſtantia ſua fratrem adoptatis tot fratribus fecit. Noli mirari, quia particeps eris æternitatis illius; factus eſt ipſe prior particeps fœni tui. Quod excelſum eſt à te, tibi denegabit, qui quod C humile erat ex te ſuſcepit? Ergo, *Homo*, quantum ad hominem adtinet, *ſicut fœnum dies ejus; ſicut flos agri, ita florebit.*

(℣. 16.) 23. *Quoniam ſpiritus pertranſibit in eo, & non erit, & non cognoſcet ampliùs locum ſuum.* Quaſi perditio quædam, quaſi interitus quidam. Ecce qui ſe inflat, ecce qui tumet, ecce qui ſe extollit, *Spiritus pertranſiet in eo, & non erit, & non cognoſcet ampliùs locum ſuum.* Videte quotidie morientes: & hoc erit totum, ipſe erit finis. Non alloqui- D tur enim fœnum, ſed propter quod & Verbum fœnum factum eſt. Tu enim homo, propter te autem & Verbum factum eſt homo: tu caro, & (Iſai. 40. 6.) propter te Verbum caro factum eſt. Omnis caro fœnum, & Verbum caro eſt factum. Quanta ergo (Iohan. 1. 14.) ſpes fœni, quando Verbum caro factum eſt? Illud quod manet in æternum, non dedignatum eſt ſuſcipere fœnum, ne de ſe deſperaret fœnum.

24. Ergo quod ad te adtendis, humilitatem tuam cogita, pulverem tuum cogita, noli extolli: E quidquid melius eris, gratiâ illius eris, miſericor- (℣. 17.) diâ illius eris. Audi enim quod ſequitur: *Miſericordia verò Domini in ſæculo & in ſæculum, ſuper timentes eum.* Qui non timetis eum, fœnum, & in fœno, & in tormento cum fœno eritis. Reſurget enim caro ad tormentum. Gaudeant illi qui timent eum, quia ſuper eos miſericordia ejus.

(℣. 18.) 25. *Et juſtitia ejus ſuper filios filiorum.* Retributionem dicit, ſuper filios filiorum. Quàm multi ſunt ſervi Dei non habentes filios, quantò mi- F nùs filios filiorum? Sed filios noſtros dicit opera noſtra: filios filiorum, mercedem operum noſtrorum. *Iuſtitia ejus ſuper filios filiorum, cuſtodientibus teſtamentum ejus.* Videant ne putent omnes ad ſe pertinere quod dictum eſt. Eligant, cùm licet. *Cuſtodientibus*, inquit, *teſtamentum ejus, & memoriâ retinentibus mandata ejus, ut faciant ea.* Jam te diſponebas extollere, & fortè reddere mihi Pſalterium, quod ego non teneo, aut totam Legem memoriter pronuntiare. Planè in G memoria melior me, melior quovis juſto, ſi juſtus ad verbum Legem non tenet: ſed vide ut præcepta teneas. Sed quomodo teneas? Non memoriâ, ſed vitâ. *Memoriâ retinentibus mandata ejus*: non ut reddant ea; ſed, *ut faciant ea.* Jam fortè modò

A perturbatur uniuſcujuſque anima. Quis tenet omnia mandata Dei? quis tenet omnes litteras Dei? Ecce volo non ſolùm memoriâ tenere, ſed & operibus meis facere: ſed quis tenet omnia memoriâ? Noli timere, non te onerat. In duobus præceptis (Matth. 22. 40.) tota Lex pendet, & Prophetæ. Sed totam Legem volo tenere. Tene, ſi potes, quando potes, quomodo potes. Quamcumque paginam interrogaveris, hoc tibi reſpondebit, Quod tenes, tene: caritatem tene. Finis præcepti eſt caritas. Noli (1. Tim. 1. 5.) B cogitare de multitudine ramorum, radicem tene, & tota arbor in te eſt. *Et memoriâ retinentibus mandata ejus, ut faciant ea.*

26. *Dominus paravit in cælo thronum ſuum.* (℣. 19.) Quis, niſi Chriſtus, paravit in cælo thronum ſuum? Qui deſcendit & adſcendit, qui mortuus eſt & reſurrexit, qui hominem aſſumtum in cælum levavit, ipſe paravit in cælo thronum ſuum. Thronus ſedes eſt judicis: obſervate ergo qui auditis, quia *paravit in cælo thronum ſuum.* Faciat quiſque quod vult C in terra, non erit impunitum peccatum, non erit infructuoſa juſtitia: quia Dominus qui ante thronum judicis hominis irriſus eſt, in cælo paravit thronum ſuum. *Dominus in cælo paravit thronum ſuum: & regnum ejus omnium dominabitur.* (Pſal. 21. 29.) Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. *Et regnum ejus omnium dominabitur.*

27. *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus,* (℣. 20.) *potentes fortitudine, facientes verbum ejus.* Ergo tu verbo Dei nondum juſtus es aut fidelis, niſi cùm D facis. *Potentes fortitudine, facientes verbum ejus:* [a] *ad audiendam vocem ſermonum ejus.*

28. *Benedicite Dominum omnes virtutes ejus,* (℣. 21.) *miniſtri ejus, facientes voluntatem ipſius.* Omnes Angeli, omnes [b] potentes fortitudine, facientes verbum ejus, omnes virtutes ejus, omnes miniſtri ejus, facientes voluntatem ipſius, vos, vos benedicite Dominum. Omnes enim malè viventes, etſi linguâ taceant, vitâ Domino maledicunt. Quid prodeſt quia hymnum cantat lingua tua, ſi ſacrilegium E exhalat vita tua? Malè vivendo multas linguas miſiſti in blaſphemiam. Lingua tua vacat hymno, & ceteræ te intuentium vacant blaſphemiis. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum ejus, fac voluntatem ejus. In petra ædifica, noli in arena. (Matth. 7. 24.) Audire & non facere, in arena ædificare eſt: audire & facere, in petra ædificare eſt: nec audire, nec facere, nihil ædificare eſt. Si in arena ædificas, ruinam ædificas: ſi nihil ædificas, expoſitus pluviæ, fluminibus, ventis, antè rapieris quàm ſteteris. F Ergo non eſt ceſſandum, ſed ædificandum: nec ſic ædificandum, ut ruina ædificetur; ſed in petra ædificandum, ut tentatio non evertat. Si ſic eſt, benedic Dominum: ſi non eſt ſic, noli blandiri linguæ tuæ, vitam tuam interroga, ipſa tibi reſpondeat. [c] Invenis quid ſis mali, geme, confitere: confeſſio tua poteſt Dominum benedicere, ſed mutatio tua in benedictone perſeveret.

29. *Benedicite Dominum omnia opera ejus, in* (℣. 22.) *omni loco dominationis ejus.* Ergo in omni loco. Ibi G non benedicatur, ubi non dominatur: *In omni loco dominationis ejus.* Ne fortè aliquis dicat, Non poſſum benedicere Dominum in Oriente; quia ad Occidentem profectus eſt: aut, Non poſſum in Occidente; quia in Oriente eſt. Non ab Oriente (Pſal. 74. 7.) » & ab Occidente, non à deſertis montibus, quo-

niam

[a] Noſtri MSS. omittunt, *ad audiendam vocem ſermonum ejus.*
[b] Plures MSS. *poteſtates fortitudinis.* Alii, *poteſtates, fortitudines.*
[c] Aliquot MSS. *Inveni.*

niam Deus judex est. Sic ubique est, ut ubique benedicatur: sic undique est, ut illi undique jubiletur: sic undique benedicitur, ut undique bene vivatur. *Benedicite Dominum omnia opera ejus.* Quia cùm cœperis in bona vita benedicere Dominum, opera ejus eum benedicunt, non merita tua. Ipse enim per te & in te bonum operatur, dicente Apostolo, (Philipp. 2. 12.) Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini: Deus enim est qui operatur in vobis. Ergo ne te extolleres, quia facis verbum ejus, quia facis voluntatem ejus, voluit te humiliari, respiciendo gratiam ejus, unde hoc consecutus es. *In omni loco dominationis ejus. Benedic anima mea Dominum.* Ipse ultimus versus est, qui primus: benedictio à capite, benedictio in fine: à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus, in benedictione regnemus.

IN PSALMUM CIII. ENARRATIO.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

(* Habitus Carthagine, ex n. 3. Augustino jam sene, ex ser. 2. n. 7.)

1. DIE quidem nudiustertiano, quantum meminisse dignamini, abundanter refecti estis: sed quia nos etiam post longum sermonem [a] avidissimi dimisistis, non putavimus Sanctitatem Vestram hodierni diei debito fraudandam; ut hoc sit de debito, illud de lucro. Psalmus qui lectus est, propè totus figuris rerum mysteriisque contexitur, & opus habet non solùm nostrâ, sed etiam vestrâ non parvâ intentione: quamquam etiam cuncta quæ dicta sunt, possint ad litteram religiosè accipi. Enumerantur enim etsi non omnia, multa tamen opera Dei, quæ nota sunt omnibus intuentibus, qui norunt & ex his quæ facta sunt & videntur, illius invisibilia intellectu conspicere. (Rom. 1. 20.) Videmus enim fabricam mundi amplam quamdam, ex cælo & terra & omnium quæ in eis sunt: & ex hujus fabricæ magnitudine ac pulcritudine, fabricatoris ipsius inæstimabilem magnitudinem & pulcritudinem, etsi nondum videmus, jam tamen amamus. Non enim cessavit, qui nondum potest nostri cordis puritate conspici, ante oculos nostros ponere opera sua, ut videntes quæ possumus, amemus quem videre non possumus, ut ipsius amoris merito aliquando videre possimus. Tamen in omnibus quæ dicta sunt, quærendus est etiam intellectus spiritalis, ad quem perscrutandum adjuvabunt nos in Christi nomine desideria vestra: quibus quasi manibus invisibilibus ad invisibilem januam pulsatis, ut invisibiliter vobis aperiatur, & invisibiliter intretis, & invisibiliter sanemini.

2. (℣. 1.) Ergo dicamus omnes: BENEDIC *anima mea Dominum.* Alloquamur omnes animam nostram: quia omnium nostrûm anima, per unam fidem una anima est; & omnes nos quicumque in Christum credimus, propter unitatem corporis ejus unus homo sumus. Benedicat anima nostra Dominum, pro tantis beneficiis ejus, pro tam multis & magnis muneribus gratiarum ejus: quæ munera invenimus in hoc Psalmo intenti, & excusâ nebulâ carnalis cogitationis, quantum possumus erecta mente, & quantum possumus directa acie, & quantum possumus puro oculo cordis nostri, quantum non impedit præsens vita, quantum non occupant rerum præsentium desideria, quantum non excæcat cupiditas sæculi. Erecti ergo audituri sumus [b] magna, læta & pulcra, desiderabilia & plena lætitiæ gaudiorumque munera ejus, quæ jam ille qui conceperat istum Psalmum, videbat animo, & ipsius visionis exsultatione ructabat, dicens, *Benedic anima mea Dominum.*

3. (Item ℣. 2.) *Domine Deus meus magnificatus es nimis.* Vide magnifica quæ dicturus est: in quibus magnificis non utique nisi ille laudandus est auctor omnium magnificorum. *Confessionem & decorem induisti.* O Domine Deus meus, qui *magnificatus es nimis*, unde *magnificatus es nimis?* Nonne semper magnus? nonne semper magnificus? Numquid perfectus non es, ut crescas? numquid deficis, ut aliquando minuaris? Sed quia es quod es, & verè es, utique nomen tuum dixisti famulo tuo Moysi, Ego sum qui sum: (Exodi 3. 14.) utique magnus es, & magnitudo tua sempiterna est, nec cœpit, nec desinit; nec ab initio temporis incipit, nec usque ad finem temporis excurrit, nec in medio aliquid patitur: incommutabilis enim magnitudo est. Quomodo ergo *magnificatus es nimis?* Alius Psalmus admonet nos; ait enim, Mirificata est scientia tua ex me. (Psal. 138. 6.) Si rectè dicitur, Mirificata est scientia tua ex me; rectè dicitur, Magnificatus es nimis Domine Deus meus ex me. Sed & hoc adhuc quærendum. Ex me magnificatur Deus meus? Ergo ex me fit magnus. Docet nos aliquid & quotidiana oratio salutis nostræ. Sanctificetur nomen tuum: (Matth. 6. 9.) quotidie petimus, quotidie rogamus ut fiat. Si nos quisquam interroget, Quid est quod petitis, ut sanctificetur nomen Dei? Aliquando enim sanctum non est, ut modò sanctificetur? Et tamen nisi vellemus fieri, non peteremus ut fieret. Alia est enim gratulatio, alia oratio: gratulamur, ex eo quod est: oramus, ut fit quod nondum est. Quid est ergo, Sanctificetur nomen tuum? Et intelligimus, quod hîc dictum est, *Domine Deus meus magnificatus es nimis.* Hoc est, Sanctificetur nomen tuum, sanctum sit apud homines nomen tuum. Sanctum est enim semper nomen tuum, sed quibusdam immundis nondum est sanctum nomen tuum. Dicit enim Apostolus, Omnia munda mundis, (Tit. 1. 15.) immundis autem & infidelibus nihil est mundum. Si immundis & infidelibus nihil est mundum, quæro caussam: [c] Sed polluta sunt, inquit, eorum & mens & conscientia. (Ibidem.) Si nihil est mundum eis, nec Deus: nisi fortè putatis mundum videri Deum illis, qui quotidie blasphemant eum. Si mundus est, placeat: si placet, laudetur. Si autem blasphematur, displicet: & si displicet, quomodo tibi potest mundus esse, qui displicet? Quid ergo rogamus, Sanctificetur nomen tuum? Ut illis hominibus, qui per infidelitatem nondum habent, nomen Dei sanctum sit, quibus nondum est ille sanctus, qui per se & in se & in sanctis suis sanctus est. Rogamus pro genere humano, rogamus pro orbe terrarum, pro omnibus gentibus, quotidie sedentibus & disputantibus, quia non est rectus Deus, & non rectè judicat Deus; ut aliquando ipsi se corrigant, & rectum cor ad illius rectitudinem ducant; & adhærentes ei, [d] directi ad rectum, non jam vituperent, sed placeat rectis rectus: quia, Quàm bonus Deus Israël, sed rectis corde. (Psal. 72. 1.) Ergo cùm videret iste qui cantat, iste ipse nos ipsi, id est, corpus Chri-

[a] Editi, *avidissimè.* Meliùs MSS. *avidissimi.*
[b] Aliquot MSS. *magnalia, & pulcra, desideria.*
[c] Hîc in editis additur, *sed quibusdam immundis nondum est caussa:* quod à melioris notæ MSS. abest.
[d] Sic probæ notæ MSS. At editi, *& adhærentes eidem de recto ad rectum.*

ſti, membra Chriſti; cùm videret quanta præſti-
terit Deus generi humano, cui antea aut nullus, aut
falſus, aut non tam magnus videbatur Deus, in
operibus ejus eum videns, *Domine Deus meus*, in-
quit, *magnificatus es nimis*: id eſt, qui nondum te
intelligebam, intelligo te magnum. Magnus ſem-
per, etiam occultus: ſed mihi tunc magnus, quando
apparuiſti. Magnificatus es ergo ex me: quo modo
Pſal. 138. 6. Mirificata eſt ſcientia tua ex me; mira enim facta
eſt ex me. Ego illam miror converſus ad illam: illa
autem etſi non convertar, etſi poſt converſionem
avertar, integra permanet. Sed ego jam magnus
factus in ea, & ex deminuto factus integer in ea, mi-
ror quod non noveram, non quod modò magnum
factum eſt ex quo didici, ſed quia magnus factus
ſum ex quo didici. Audi jam & ubi videtur magni-
ficatus Deus nimis, ſemper magnus: magnificatus
enim nimis in operibus ſuis ad nos.

Item ℣. 1. 4. *Confeſſionem & decorem induiſti*. Ante de-
corem confeſſionem poſuit, decus in pulcritudi-
ne. Quæris pulcritudinem, bonam rem quæris.
Sed quare quæris pulcritudinem, ô anima? Ut
amet te ſponſus tuus: etenim diſplices ei fœda. Ille
Pſal. 44. 3. enim qualis eſt? Speciosus formâ præ filiis homi-
num. Oſculari vis fœda pulcrum; ſed non ad-
tendis, quia tu iniquitatibus plena es. Diffuſa eſt
autem gratia in labiis tuis. Sic enim de illo dictum
eſt: Speciosus formâ præ filiis hominum, diffuſa
eſt gratia in labiis tuis, propterea adoleſcentulæ
dilexerunt te. Eſt ergo quidam formoſus, eſt
quidam pulcher præ filiis hominum: etſi filius ho-
minis, tamen præ filiis hominum. Huic tu place-
re vis ô anima humana, ô una in multis? Audia-
Act. 4. 32. mus Eccleſiam; quia erat illis anima una & cor
unum in Deum: hanc alloquitur Pſalmus. Vis ei
placere? Non potes, quamdiu deformis es: quid
facies ut pulcra ſis? Priùs tibi diſpliceat deformi-
tas tua, & tunc ab illo ipſo cui vis placere pul-
cra, mereberis pulcritudinem. Ipſe enim erit re-
formator tuus, qui fuit formator tuus. Ergo
priùs adtende quæ ſis, ne audeas ire fœda in pul-
cri oſcula. Et quid intuens, inquis, me videbo?
Poſuit tibi ſpeculum Scripturam ſuam, legitur
Matth. 5. 8. tibi, Beati mundi corde, quoniam ipſi Deum vi-
debunt. Speculum in hac lectione propoſitum
eſt: vide ſi hoc es, quod dixit; ſi nondum es, ge-
me ut ſis. Renuntiabit tibi ſpeculum faciem tuam:
ſicut ſpeculum non ſenties adulatorem, ſic nec
te palpes. Hoc tibi oſtendit nitor ille quod es:
vide quod es; & ſi tibi diſplicet, quære ut non
ſis. Si enim cùm fœda ſis, tibi ipſi adhuc diſ-
plices, pulcro jam places. Quid ergo? Quoniam
diſplicet tibi fœditas tua, incipis ei in confeſſione:
Pſal. 146. 7. ſicut alibi dicitur, Incipite Domino in confeſſio-
ne. Primò accuſa fœditatem tuam: fœditas enim
animæ de peccatis, de iniquitatibus. Accuſando
fœditatem tuam incipe confiteri, à confeſſione
incipis decorari: quo decorante, niſi ſpecioſo
formâ præ filiis hominum?

5. Ut autem & decoram faceret, audeo dice-
re, amavit & fœdam. Quid eſt, amavit & fœdam?
Rom. 5. 6. Etenim Chriſtus pro impiis mortuus eſt. Quam
vitam tibi ſervat juſtificato, qui ſuam mortem do-
navit & impio? Ecce pulcher ille & ſpecioſus for-
mâ præ filiis hominum, quia juſtiſſimus præ filiis
hominum, quoniam veniebat ad fœdam, ut fa-
ceret pulcram, (dicam & hoc, quia in Scripturis
A invenio,) fœdus factus eſt. Non me in hoc audia-
tis, ne in hoc verbum temere lapſus ſim. Sicut
enim dixeram, Amavit & fœdam: non autem
quaſi congruenter dixeram quibuſdam illum
amantibus, niſi mihi teſtis procederet; & dixi
quod dixit Apoſtolus. Vis noſſe quòd amarit &
& fœdam? Chriſtus pro impiis mortuus eſt? ſic
& modò quod dixi, Ut veniret ad fœdam, fœdus
factus eſt, deformis factus eſt, quomodo proba-
bo; quando jam mihi prædixit divinum eloquium,
B Speciosus formâ præ filiis hominum? Sed in ipſo
Iſai. 53. 2. divino eloquio rurſus habeo, Vidimus eum, &
non habebat ſpeciem, neque decorem. Speciosus
formâ præ filiis hominum: Vidimus eum, & non
habebat ſpeciem neque decorem. Non dixit,
Non vidimus, & ideo neſciebamus utrùm haberet
ſpeciem vel decorem. Ecce vidimus, & non ha-
bebat ſpeciem neque decorem. Ubi ergo illum vi-
dit qui dixit, Speciosus formâ præ filiis homi-
num? & ubi illum vidit qui dixit, Non habebat
C ſpeciem neque decorem? Audi ubi eum vidit qui
Philip. 2. 6. dixit, Speciosus formâ præ filiis hominum. Cùm
in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt
eſſe æqualis Deo. Meritò præ filiis hominum,
quia æqualis Deo. Ecce accepi, & agnovi ubi
eum viderit qui dixit, Speciosus formâ præ filiis
hominum. Reſpondit enim nobis, Ubi viderim,
Rom. 1. 20. quæris? In forma Dei. Et unde vidiſti in forma
Dei? quomodo vidiſti in forma Dei? Quia invi-
ſibilia ejus per ea quæ facta ſunt intellecta conſpi-
D ciuntur. Bene, optimè, accepi, agnovi, & quem
videris, & qualem videris, & ubi videris, & un-
de videris. Quem vidiſti? Sponſum noſtrum. Qua-
lem vidiſti? Speciosum formâ præ filiis hominum.
Ubi vidiſti? Cùm in forma Dei eſſet. Unde vidiſti?
Per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Vi-
deamus & iſte quid dicat alius Propheta, ſed non
alius ſpiritus: non enim diſcordant inter ſe. Exhi-
buit nobis ille ſpecioſum formâ præ filiis homi-
num: exhibeat & iſte quod ait, Vidimus eum, &
E non habebat ſpeciem neque decorem. Unus apo-
ſtolus Paulus Prophetam utrumque conjungit, u-
num capitulum Pauli utrique Prophetæ perhibet
Philip. 2. 6. teſtimonium. Ibi habeo ſpecioſum formâ præ filiis
hominum: Qui cùm in forma Dei eſſet, non ra-
pinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. Ibi dixit,
Ibidem 7. & 8. quod vidit & alius, non habentem ſpeciem ne-
que decorem: quia ſemetipſum exinanivit for-
mam ſervi accipiens, in ſimilitudine hominum fa-
ctus, & habitu inventus ut homo; humiliavit ſe,
F factus obediens uſque ad mortem, mortem autem
crucis. Meritò viderunt eum, & non habebat ſpe-
ciem neque decorem. Meritò ante crucem agita-
Matth. 27. 40. bant caput, Hiccine eſt totus Filius Dei? Si Filius
Dei eſt, deſcendat de cruce. Sed non habebat
ſpeciem neque decorem. Etiam ſic, ô quibus diſ-
plicet, quia non habebat ſpeciem neque deco-
rem! O agitantes caput ante crucem, & non fi-
gentes [a] caput in capite quod pendebat in cruce!
Meritò nutat inſultantium caput; donec ſit eo-
G rum caput ille ipſe, cui inſultabatur. Ecce reſu-
mit decorem, & magnum decorem. Ecce quod
dicis tu, minus eſt quàm quod fecit. Dicis
tu, Si Filius Dei eſt, deſcendat de cruce. Ecce
de cruce non deſcendit, ſed de ſepulcro reſur-
rexit.

6. Ergo anima decora eſſe non potes, niſi

[a] Aliquot MSS. *& non figentes crucem in capite.*

confeſſa fueris fœditatem ei qui ſemper pulcher, A
& propter te ad tempus non pulcher; & ſic ad tempus non pulcher in forma ſervi, ut numquam defecerit à pulcritudine quæ eſt in forma Dei. Ergo tu Eccleſia habes decorem: dicitur & tibi in Canticis canticorum, O decora inter mulieres. Dicitur de te, Quæ eſt iſta quæ adſcendit dealbata? Quid eſt, dealbata? Illuminata: non dealbata, ſicut fucata, quemadmodum ſe dealbant feminæ, quæ volunt videri quod non ſunt: non dealbata, ſicut paries dealbatus; deſtruetur enim, ſicut di- B
cit Apoſtolus, paries dealbatus, hypocriſis & ſimulatio. Paries dealbatus, foris tectorium, intus lutum. Non ergo illa ſic dealbata; ſed dealbata, illuminata, quia non per ſe alba. Priùs, inquit, fui blaſphemus: & item, Fuimus enim & nos aliquando naturâ filij iræ, ſicut & ceteri. Accedit gratia illuminans & dealbans: primò nigra fuiſti, ſed facta es alba ex gratia illius. Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Dicitur ergo & de te, Quæ eſt iſta, quæ C
adſcendit dealbata? Jam mirabilis, jam vix contemplabilis. Admirantis eſt enim dicere, Quæ eſt iſta, quæ adſcendit dealbata, tam pulcra, tam luminoſa, tam ſine macula & ruga? Nonne iſta eſt, quæ jacebat in cœno iniquitatum? Nonne iſta eſt, quæ jacebat in fornicatione idolorum? Nonne iſta eſt, quæ immunda erat in omni cupiditate deſiderioque carnali? Quæ eſt ergo iſta, quæ adſcendit dealbata? Attende quis ſit ille, qui pro ea factus eſt non habens ſpeciem neque decorem, D
[a] & intelligis hujus claritatis honorem. Si miraris illius humilitatem propter hanc, noli jam mirari hujus celſitudinem propter illum. Quantæ felicitatis eſt iſta dealbata, ut & cùm eſſet nigra, pulcrum ad ſe deponeret, qui pro impiis moreretur? Ergo induit ſe Dominus Deus noſter confeſſionem & decorem, induit ſe Eccleſiam: ipſa enim Eccleſia confeſſio & decor. Antè confeſſio, poſtea decor: confeſſio peccatorum, decor recte- E
factorum. *Confeſſionem & decorem induiſti.*

Cant. 1. 9.
Cant. 8. 5. ſec. LXX.
Act. 23. 3.
1. Tim. 1. 13.
Epheſ. 2. 3.
Epheſ. 5. 8.
Ibidem 27.

7. *Circumamictus lucem, ſicut veſtimentum.* Ipſa eſt veſtis ejus, de qua jam dixi: Non habens maculam, neque rugam. Lux vocatur; & hoc jam dixi: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Non ergo in vobis: nam tenebræ in vobis, lux autem in Domino. Ergo, *Circumamictus lucem, velut veſtimentum. Extendit cælum ſicut pellem.* Quomodo fecerit hoc, ut indueret ſe ſicut veſtimentum lucem Eccleſiam, enumerare vult figuratis quibuſdam ſacramentis: quomodo lux facta F
ſit Eccleſia, quomodo facta ſit ſine macula & ruga, quomodo facta ſit candida, dealbata, fulgens in veſtitu ſponſi ſui, inhærens illi, quomodo facta ſit, audiamus. *Extendit cælum ſicut pellem.* Et hoc quidem video. Quis enim extendit hoc cælum, quod noſtris carnalibus oculis intuemur, niſi Deus? Et *Extendit ſicut pellem*, ad facilitatem [b] redegit, ſi ad litteram accipias. Etenim cùm videris iſtam fabricam magnam, quia quiſquis hominum unam vel parvam cameram extenderit, magno molimine, G
magno labore & difficultate ac diuturna operatione id facit; ne hujuſmodi laborem in Dei operibus infirmitas ſuſpicaretur humana, adtulit quamdam facilitatem pro tua capacitate, ut ſic quodam modo incipias credere facilè operantem Deum, & non putare ſic eum extendiſſe cælum, ſicut tu tectum domûs tuæ; ſed quàm tibi facile eſt extendere unam pellem, tam facile illi fuiſſe extendere tam magnum cælum. Mira facilitas, & tamen adhuc Spiritus tibi [c] tardo loquitur. Tibi, inquam, adhuc tardo loquitur Spiritus. Nam nec ſic extendit Deus cælum, ſicut & tu pellem. Si enim ſic extendit, ecce ante te pellis vel rugoſa, vel plicata ponitur: dic ut extendatur, dicto tuo extende pellem. Non poſſum, inquis. Ergo & in extendenda pelle multùm longè es à facilitate Dei. Ipſe enim dixit, & facta ſunt. Dixit, Fiat firmamentum inter aquam & aquam: & ſic factum eſt. Tamen propter facilitatem ſignificandam, ſecundùm ſenſum tuum acceperis aliquid interim ad litteram.

Pſal. 148. 5.
Gen. 1. 6.

8. Figuratè autem ſi aliquid tectum retegi volumus, & pulſare ad clauſum, invenimus extendiſſe Deum cælum ſicut pellem, ut intelligamus cælum ſanctam Scripturam. Hanc auctoritatem primò poſuit Deus in Eccleſia ſua, inde cœpit exſequi cetera: poſuit enim cælum, & extendit ſicut pellem, & non fruſtra ſicut pellem. Primò iſtam famam prædicantium extendit ſicut pellem: pellis mortalitatem ſignificat: propterea & illi duo homines primi parentes noſtri, auctores peccati generis humani, Adam & Eva, cùm in paradiſo contemto Dei præcepto ad ſuggeſtionem ſuaſionemque ſerpentis tranſgreſſi eſſent quod juſſerat Deus, facti mortales dimiſſi ſunt de paradiſo; ut autem ſignificaretur ipſa mortalitas eorum, induti ſunt tunicis pelliceis; de pellibus enim tunicas factas acceperunt: pelles autem detrahi non ſolent, niſi animalibus mortuis: ergo pellium nomine mortalitas illa figurata eſt. Quid ergo, hîc ſi divina Scriptura ſignificatur pellis nomine, quomodo Deus de pelle fecit cælum, & *extendit cælum ſicut pellem?* Quia per quos nobis Scriptura prædicata eſt, mortales fuerunt. Illud quidem Verbum Dei ſemper idem, ſemper incommutabile atque indeficiens. Ecce, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Numquid erat, & modò non eſt? Et eſt, & ſemper erit. Si ergo eſt Verbum Dei Deus apud Deum, lege ſi potes. Sed quid dicis, quia ſurſum eſt, & ideo legere non potes? Ubique eſt Verbum Dei: pertendit à fine uſque ad finem fortiter, & adtingit omnia propter ſuam munditiam. In hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt: & cùm venit, hîc erat. Venit enim in carne, numquam abſens divinitate. Quare ergo legere non poteras? Quia in ſapientia Dei non cognovit mundus per ſapientiam Deum, ibi conſtitutus in ſapientia Dei; omnia enim ibi, & ipsâ ſubtractâ nulla ſunt; ibi conſtitutus non poteras cognoſcere per ſapientiam Deum: ergo neceſſarium erat quod ſequitur, Placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes. Si per ſtultitiam prædicationis ſalvi futuri erant credentes, elegit Deus quædam mortalia, elegit homines mortales & morituros, adhibitâ linguâ mortali exhibuit ſonos mortales, adhibita diſpenſatione mortalium adhibuit inſtrumenta mortalia, & in eo tibi factum eſt cælum, ut in re mortali cognoſceres Verbum immortale, & fieres tu quoque ejuſdem Verbi participatione immortalis. [d] Vixit Moyſes, & mortuus eſt: ait enim illi Deus, Adſcende in montem, & morere. Mortuus eſt Jeremias, & tot Prophetæ mortui ſunt: & mor-

Gen. 3. 21.
Iohan. 1. 1.
Sap. 8. 1.
Iohan. 1. 10.
1. Cor. 1. 21.
Deut. 32. 49.

[a] Aliquot MSS. omittunt, *& intelligis hujus claritatis honorem.*
[b] Quidam MSS. *redivit.* Alii, *redigis.*

[c] Plures MSS. hîc & infrà, *tardè loquitur.*
[d] Potiores MSS. *Dixit Moyſes.*

tuorum dicta, quia non eorum, sed per eos illius [A] erant, qui extendit cælum sicut pellem, manent usque ad posteritatem nostram. Ecce Apostolus so- [Philip. 1. 23.] lutus de hac vita, qui dixit, dissolvi & esse cum Christo, multò magis esse optimum, vivit nunc cum Christo, sicut illi Prophetæ omnes vivunt cum Christo: sed per quid nobis dispensavit id quod legimus? Per id quod moriturum erat, per os, per linguam, dentes, manus. Omnia ista quibus operatus est Apostolus totum quod legimus, corporis officia sunt, sed jubente animâ cui jubebat Deus: [B] propterea extentum est cælum sicut pellis. Nos sub cælo, tamquam sub pelle divinarum Scripturarum legimus modò, cùm tenditur. Etenim postea cæ- [Isai. 34. 4.] lum plicabitur ut liber. Non frustra, Fratres, hîc ut pellis, ibi ut liber: figuratum ibi quiddam nobis est. Quod ad divinam Scripturam adtinet, extenditur sermo mortuorum: ergo ideo tenditur sicut pellis; & multò magis tenditur, quia illi mortui sunt. Nam post mortem plus innotuerunt Prophetæ & Apostoli, non erant tam noti cùm viverent: Prophetas [C] vivos sola Judæa habuit, mortuos omnes gentes. Cùm enim viverent, nondum erat extenta pellis, nondum erat extentum cælum, ut tegeret orbem terrarum. *Extendit* ergo *cælum sicut pellem.*

[ỳ. 3.] 9. *Qui* [a] *protegit in aquis superiora ejus.* Et hoc legimus, & ad litteram bene intelligitur. Quando [Gen. 1. 6.] enim jussit ut fieret firmamentum inter aquas & aquas, factum est, ut sint aquæ inferiores quæ perfundunt terras, & sint aquæ superiores remotæ ab [D] adspectibus, tamen fidei commendatæ. Et aquæ, [Psal. 148. 4. & 5.] inquit, quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini: quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt. Ergo explicatus est sensus ad litteram: *protegit* enim *in aquis superiora ejus.* Quid ad figuram? Quoniam in figura accepimus pellem Scripturam sanctam, & auctoritatem divini verbi dispensatam nobis per mortales, quibus mortuis ejusdem dispensationis fama extenditur: secundùm hoc quomodo *protegit in aquis superiora* [E] *ejus?* Cujus superiora? Cæli. Et quid cælum? Sancta Scriptura. Quæ sunt superiora sanctæ Scripturæ? Quid invenimus in Scripturis sanctis superius? [1. Cor. 12. 31.] Paulum interroga: Supereminentiorem, inquit, viam vobis demonstro. Quam dicit supereminentiorem viam? [1. Cor. 13. 1.] Si linguis hominum loquar & Angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Si ergo nihil supereminentius in Scriptura sancta inveniri potest quàm caritas; superiora cæli quomodo in [F] aquis proteguntur, si superiora Scripturæ præcepta caritatis sunt? Audi quemadmodum: Caritas, [Rom. 5. 5.] inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Jam nomine diffusionis intellige aquas in caritate Spiritus-sancti. Hæ sunt aquæ, de quibus dicitur in quadam Scri- [Prov. 5. 16. & 17.] ptura, Et in plateis tuis discurrant aquæ tuæ, nemo alienus communicet tibi. Alieni enim omnes à via veritatis, sive pagani, sive Judæi, sive hæretici, & mali quique Christiani habere multa dona pos- [G] sunt, caritatem non possunt. Hoc ipsum quale donum est? ut non loquamur de donis aliis foris, quæ [Matth. 5. 45.] dona habent omnes homines, quia facit solem suum oriri super bonos & malos: dona Dei sunt, & non tantùm bonis & malis communia, sed etiam bestiis & pecoribus. Ipsum esse, vivere, videre, sentire, audire, & ceteris fungi sensuum muneribus, dona Dei sunt: sed videte cum qualibus & quàm multis communia, & cum eis quos nolis imitari. Ipsum ingenium acutum habent & pessimi homines, sollertem artium industriam habent & turpissimi scenici, divitias habent & latrones, conjugia, filios multi mali habent. Pulcra dona Dei omnia, nemo negat: sed vide cum quibus communia. Respice ad munera ipsius Ecclesiæ. Munus sacramentorum in baptismo, in Eucharistia, in ceteris sanctis sacramentis, quale munus est? Hoc munus adeptus est & Simon [Act. 8. 13. & 18.] magus. Prophetia quale munus est? Prophetavit & Saül malus rex, & tunc prophetavit, cùm David [1. Reg. 19. 23.] sanctum persequeretur. Intendite: non dixi, cùm persecutus fuisset. Fortassis enim eum persecutus pænitentiam gessit, & dignus fuit spiritu prophetandi. Non persecutus, neque persecuturus, sed persequens prophetavit. Misit ad comprehendendum David ministros suos: David verò eo tempore inter prophetas erat, ubi erat & sanctus Samuel: impleti sunt spiritu prophetiæ qui missi sunt, & prophetaverunt. Sed fortè bono illi animo venerant, vel ob necessitatem officii sui, vel non facturi quod jussum est. Misit & alios: hoc & in eis factum est; & eorum hoc modo animum interpretemur. Cùm illi tardarent, venit ipse furens, anhelans cædem, sanguinem sitiens innocentis sancti, cui etiam ingratus erat: & ipse impletus est spiritu prophetandi, & prophetavit. Non ergo se jactent qui fortè sine caritate habuerint hoc munus Dei sanctum, sicut sanctum baptismum: sed videant qualem rationem habituri sunt cum Deo, qui sanctis non sanctè utuntur. Ex his erunt qui dicturi sunt, In nomine tuo [Matth. 7. 22.] prophetavimus. Non illis dicetur, Mentimini: sed dicetur, Non novi vos, recedite à me qui operamini iniquitatem. Quia si habeam omnem prophe- [1. Cor. 13. 2.] tiam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Prophetavit & Saül, sed operabatur iniquitatem. Quis autem operatur iniquitatem, nisi qui non habuerit caritatem? Plenitudo enim Legis, caritas. [Rom. 13. 10.] [E] Ergo *protegit in aquis superiora ejus:* quid dicit? In omnibus Scripturis supereminentissimam viam, supereminentissimum locum caritas obtinet, non ad eam adspirant nisi boni, hanc nobiscum non communicant mali: possunt communicare baptismum, possunt communicare cetera sacramenta, possunt communicare orationem, possunt communicare istos parietes, & istam conjunctionem; caritatem nobiscum non communicant. Ipse est enim fons proprius bonorum, proprius sanctorum, de [Prov. 5. 17.] [F] quo dicitur, Nemo alienus communicet tibi. Qui sunt alieni? Omnes qui audiunt, Non novi vos. Si [Matth. 7. 23.] enim non cognoscuntur, utique alieni sunt, quibus dicitur, Non novi vos. Supereminens ergo via caritatis tenet eos, qui propriè pertinent ad regnum cælorum. Ergo præceptum caritatis super cælos, super omnes libros: ei enim subduntur libri, ei militat omnis lingua sanctorum, & omnis motus dispensatorum Dei, & animi & corporis. Supereminens est [G] ergo via, & meritò protegit in aquis superiora cæli; quia nihil invenis eminentius caritate in divinis libris.

10. Sed adhuc evidentiùs audi quid aqua sit. [Rom. 5. 5.] Diximus enim quòd caritas Dei diffusa sit in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Diximus etiam, In plateis discurrant aquæ tuæ. [Prov. 5. 16.] Et ait mihi aliquis, Non ibi expressè dictum est,

[a] Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *protegis.*

utrùm caritatem intelligere debeam: quid si alius aliud aliquid intelligat? Tantùm memento quod ait Apostolus, Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris. Unde? Per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Audi jam Dominum magistrum Apostolorum: Si quis sitit, veniat, & bibat. Dicat adhuc: Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Quid est hoc? Exponat Evangelista: Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum: Spiritus enim nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Ergo Fratres, si propterea Spiritus nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus; glorificato eo & adscendente in cælos, missus est Spiritus-sanctus, & caritate impleti sunt Apostoli, diffusâ in cordibus eorum per Spiritum-sanctum, qui datus est eis; quia superiora cæli aquis proteguntur. Et bene, quia Dominus in cælos adscendit, ut superior esset cælis, & inde mitteret caritatem. Non enim sic Deus protegit, ut quasi sustentetur ab eo quem protegit: sublevat quem protegit, non onerat. Ita ergo cælum aquis protegit, ut magis illud divino Spiritu sublevetur. Quod sublevat, sursum est; quod sublevatur, infrà est: illud suspendit, hoc pendet. Si ergo illud suspendit, hoc pendet; audi quia hoc cælum Scripturarum ex caritate pendet. Duo sunt nempe illa notissima præcepta dilectionis: In his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. *Qui protegit in aquis superiora ejus.*

(Johan. 7. 37. & 38.; Ibidem 39.; Act. 2. 4.; Matth. 22. 40.; Item ỳ. 3.)

11. *Qui ponit nubes adscensum ejus.* Accipitur & hoc bene ad litteram. Dominus visibiliter adscendit in cælum. Quomodo positæ sunt nubes adscensus cæli? Hæc cùm dixisset, nubes suscepit eum. Habes item de resurrectione nostra prædictum: Et mortui, inquit, in Christo resurgent primi; deinde & nos qui vivimus, simul cum illis rapiemur in nubibus in obviàm Christo in aëra, atque ita semper cum Domino erimus. Habes nubes adscensum cæli: ostendam & nubes adscensum cæli hujus, id est, divinarum Scripturarum. Quid est hoc, Fratres? Utinam me Dominus Deus meus inter illas qualescumque nubes numerare dignetur; viderit quàm nebulosa nubes sim: omnes tamen prædicatores verbi veritatis nubes accipite. Quicumque ergo infirmi non possunt adscendere in hoc cælum, id est, ad intellectum Scripturarum, per nubes adscendant. Fortè enim & modò [a] fit vobis, si aliquid agimus, si labor sudorque noster non est infructuosus, adscenditis in cælum Scripturarum divinarum, hoc est, in intellectum earum per prædicationem nostram. Quàm altum erat cælum in Psalmo isto! Nemo enim vestrûm videbat, quid esset in figura: Extendit cælum sicut pellem, qui protegit in aquis superiora ejus. Hoc ipsum quod dictum est, *Qui ponit nubes adscensum ejus*: ecce jam intellectum est, quantum Dominus donavit, prædicantibus nobis; non enim nubes de suo munere pluunt. Vos intelligendo adscendite, in intellectu ipso fructificate; ne sitis qualis illa vinea, de qua dicitur apud Prophetam, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Accusabatur enim quædam vinea, quòd pro uva spinas dederat, non reddiderat dignam gratiam dulci pluviæ. Qui enim bona audit, & mala operatur, dulci pluviâ compluitur, & spinas generat. Non est ut suspicemur, Fratres, de aliqua terrena & ista visibili vinea Dominum locutum. Namque ibi ne sub obscuritate sermonis lateret excusatio iniquitatis, ipse Dominus per ipsum Prophetam exposuit cui vineæ loqueretur, & de qua vinea ista diceret: Vinea, inquit, Domini Sabaoth, domus Israël est. Quid vagantur, ô iniqui, corda vestra per montes & colles vinitorum? Novi, inquit, de qua vinea loquar, novi ubi quærebam uvam, & inveni spinas: sine caussa aliud atque aliud suspicamini & opinamini, nolentes intelligere ut bene agatis. Nam & hoc scriptum est, Noluit intelligere ut bene ageret. Tollite omnes suspiciones vestras de medio; Vinea Domini Sabaoth, domus Israël est; & homo Juda, novellum dilectum. Dilectum, cùm plantatum est: damnatum, cùm spinas creavit. Ergo, Fratres, fortè vinea fuit domus Israël, & nos non sumus vinea? Cùm timore audiamus quod Judæis dictum videmus. Videte quemadmodum Apostolus terreat ramos insertos de ramis fractis, & in ramis fractis commendet timendam severitatem, in ramis insertis commendet amandam bonitatem. Noli esse infructuosus in bonitate, ne sterilis sentias severitatem. Sed non sum vitis, dicis mihi. Ubi est Domini vox, Ego sum vitis, vos estis sarmenta, Pater meus agricola? Ubi vox Apostoli, Quis plantat vineam, & de fructu ejus non percipit? Vinea ergo es, ô Ecclesia, & habes agricolam Deum. Nemo agricola homo compluit vineam suam. Fratres ergo dilectissimi, viscera Ecclesiæ, pignera Ecclesiæ, filii matris cælestis, audite, cùm tempus est. Minatus est Deus illi vineæ atrocissima comminatione: Mandabo nubibus meis, inquit, ne pluant super eam. Et factum est: venerunt Apostoli ad Judæos, respuerunt eos; & dixerunt illis, Ad vos missi eramus, sed quia repulistis verbum Dei, imus ad Gentes. Videtis quomodo in eodem Spiritu Dei, illo jubente intrinsecùs qui habitat in cordibus suorum, mandatum sit nubibus Dei ne compluerent vineam, quæ cùm exspectaretur ut faceret uvam, fecit spinas. Ideo & nubes fecit adscensum ejus, & cælum tetendit sicut pellem. Non est quod queramini: auctoritas Scripturarum extenta est super orbem terrarum, nubes non desunt, prædicatur verbum veritatis, exponuntur omnia quæ obscura sunt, ut corda vestra per nubes adscendant. Videte quomodo credatis, videte quid suscipiatis: post prædicatorem veniet judex, post dispensatorem veniet exactor. *Qui ponit nubes adscensum ejus.*

(Act. 1. 9.; 1. Thess. 4. 15. &c.; Isai. 5. 6.; Psal. 35. 4.; Rom. 11. 20.; Johan. 15. 1. & 5.; 1. Cor. 9. 7.; Act. 13. 46.; Isai. 5. 4.)

12. *Qui ambulat super pennas ventorum.* Hoc jam periculosum est accipere ad litteram. Aut quæ sunt pennæ ventorum? Aut verò quomodo in pictura, facturi nobis sumus ventos volantes, & alas habentes? Ventus non est, Fratres, nisi quem sentimus, motus quidam & quasi fluctus aëris, impellens quod potest pro viribus. Quæ pennæ ventorum sunt? Sed & quæ alæ Dei? Et tamen dictum est, Sub umbra alarum tuarum sperabunt. Conemur ergo & hoc accipere ad litteram, veluti propriè factum in creatura ista. Velocitatem verbi fortasse commendat Scriptura; de qua velocitate jam pridem in alio Psalmo locuti sumus, ubi scriptum est, Usque in velocitatem currit verbum ejus. Quia nihil ventis velocius [b] norunt homines. Quomodo illa facilitas commendabatur in pelle; nihil enim facilius ab homine quàm pellis extenditur: sic & hìc insinuans Deum [c] vel Verbum ejus ubique præsentem, velocitate motûs nihil deserere, quia tu non

(Item ỳ. 3.; Psal. 35. 8.; Psal. 147. 15.)

[a] Sic plerique MSS. At Am. & Er. *satis sit vobis*. Lov. *satis fit vobis*.
[b] Sic MSS. Editi verò, *Quia nihil ventis velocius*. *Nostis omnes quantum illa facilitas* &c.
[c] Sic MSS. At editi, *Deum per verbum ejus*.

noveras aliquid vento velocius, *Ambulat*, inquit, *super pennas ventorum*, id est, velocitas ejus superat velocitatem ventorum: ut per pennas ventorum intelligas velocitatem ventorum, & verbum Dei intelligas velocius omnibus ventis. Et sic in prima facie considerationis: pulsemus ad aliquid interius, & figuratè aliquid nobis indicent istæ litteræ.

13. Ventos quidem intelligimus in figura non absurdè animas: non quia ventus est anima, sed quia invisibilis est ventus; quamvis res corporea, corpora impellens, tamen quia humani oculi aciem fugit, est autem anima invisibilis, propterea bene intelligimus animas ventos. Inde est quòd & Deus insufflasse dicitur spiritum vitæ formato homini: & Gen. 2. 7. factus est homo in animam viventem. Ergo venti, animæ in allegoria non absurdè accipiuntur. Videte autem ne putetis nominatâ allegoriâ, pantomimi aliquid me dixisse. Nam quædam verba, quoniam verba sunt, & ex lingua procedunt, communia nobis sunt etiam cum rebus ludicris, & non honestis: tamen locum suum habent verba ista in Ecclesia, & locum suum in scena. Non enim ego dixi, quod Apostolus non dixit, cùm de duobus filiis Abrahæ Gal. 4. 24. diceret: Quæ sunt, inquit, in allegoria. Allegoria Allegoria. dicitur, cùm aliquid aliud videtur sonare in verbis, & aliud in intellectu significare. Quomodo dicitur Johan. 1. 29. agnus Christus: numquid pecus? Leo Christus: Apoc. 5. 5. 1. Cor. 10. 4. numquid bestia? Petra Christus: numquid duritia? Mons Christus: numquid tumor terræ? Et sic multa aliud videntur sonare, aliud significare; & vocatur allegoria. Nam qui putat me de theatro dixisse allegoriam, putet & Dominum de amphitheatro Carthago. dixisse parabolam. Videtis quid faciat civitas, * ubi abundant spectacula: in agro securiùs loquerer; quid sit enim allegoria, non ibi fortè didicissent homines, nisi in Scripturis Dei. Ergo quòd dicimus allegoriam figuram esse, sacramentum figuratum allegoria est. Et quid hîc accipimus, *Adscendit super pennas ventorum?* Diximus, bene accipi figuratè ventos animas. Pennæ ventorum, pennæ animarum quæ sunt, nisi à quibus sursum adtolluntur? Pennæ ergo animarum virtutes, bona opera, recte-facta. In duabus alis habent omnes pennas: omnia enim præcepta in duobus præceptis sunt. Quisquis dilexerit Deum & proximum, animam habet pennatam, liberis alis, sancto amore volantem ad Dominum. Quicumque implicatur amore carnali, viscum habet in pennis. Nam si anima non habet alas & pennas, unde ille gemens in tribula- Psal. 54. 7. tionibus dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Et sequitur, Et volabo, & requiescam. Item Psal. 138. 7. &c. alio loco: Quo ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua » fugiam? Si adscendero in cælum, tu ibi es; si des- » cendero ad infernum, ades: si accepero pennas » meas sicut columba, & volabo in extrema maris. Tamquam diceret, Sic possum fugere à facie iræ tuæ, si accepero pennas ut columba, & volavero in extrema maris. In extrema maris volare, est spem jam prætendere in finem sæculi, quomodo il- Psal. 72. 16. le qui ait, Hoc labor est ante me, donec introeam » in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. Et quomodo venit in extrema maris, etiam acceptis Psal. 138. 10. pennis? Etenim illuc, inquit, manus tua deducet » me, & perducet me dextera tua. Nam & cum pennis meis casura sum, nisi tu deducas. Ergo alas ha- A bent bonas & liberas, & nullo visco obligatas, animæ bene operantes præcepta Dei, habentes caritatem de conscientia pura & fide non ficta. Sed 1. Tim. 1. 5. quantumvis sint præditæ virtutibus caritatis, quid ad illam dilectionem Dei, qua sunt dilectæ, etiam cum visco essent implicatæ? Major ergo in nos dilectio Dei, quàm nostra in illum. Nostra dilectio pennæ nostræ sunt: sed ille *ambulat* & *super pennas ventorum*.

14. Jam dicebat quibusdam Apostolus, Flecto Ephes. 3. 14. &c. B genua mea pro vobis ad Patrem, ut det vobis se- « cundùm interiorem hominem habitare Christum « per fidem in cordibus vestris, ut in caritate radicati « & fundati. Jam dat illis caritatem [a], jam dat illis alas & pennas. Ut possitis, inquit, comprehendere « quæ sit latitudo, longitudo, altitudo & profun- « dum. Fortassis crucem Domini significat. Erat enim latitudo, in qua porrectæ sunt manus; longitudo à terra surgens, in qua erat corpus infixum; altitudo, ab illo devexo ligno sursum quod eminet; profun- C dum, ubi fixa erat crux, & ibi omnis spes vitæ nostræ. Latitudo enim est in bonis operibus, longitudo in perseverando usque in finem, altitudo propter Sursum cor, ut omnia bona opera nostra, in quibus perseveramus usque in finem, habentes latitudinem [b] qua bene operamur, & longitudinem qua perseveramus usque in finem, non faciamus nisi spe cælestium præmiorum. Ipsa est enim altitudo, non hîc quærere mercedem, sed sursum: ne dicatur nobis, Amen dico vobis, perceperunt mercedem Matth. 6. 2. D suam. Profundum autem quod dixi, ubi fixa erat pars crucis, & non videbatur; inde surgebant, quæ videbantur. Quid est quod occultum est, & non publicum in Ecclesia? Sacramentum baptismi, sacramentum Eucharistiæ. Opera enim nostra bona vident & pagani, sacramenta verò occultantur illis: sed ab his quæ [c] non vident, surgunt illa quæ vident; sicut à profundo crucis quod in terra figitur, surgit tota crux quæ apparet & cernitur. Et quid postea? Cùm hoc dixisset Apostolus, adjecit, Sci- Ephes. 3. 19. E re etiam supereminentem scientiam caritatis Chri- « sti: cùm jam dictum fuisset, In caritate radicati & fundati. Amatis enim Christum, & ideo in cruce operamini. Sed numquid amatis, quantum vos ille amavit? Amando autem quantumcumque amatis, volatis ad ipsum, ut cognoscatis quemadmodum ipse vos amaverit: hoc est, ut sciatis supereminentiam caritatis Christi. Amatis enim vos quantum potestis, & volatis quantum potestis: sed ille ambulat & super pennas ventorum. *Qui ambulat su-* F *per pennas ventorum.*

15. *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros* ℣. 4. *suos ignem flagrantem.* Et hoc, quamvis non videamus apparitionem Angelorum; abscondita est enim ab oculis nostris, & est in quadam republica magna imperatoris Dei; tamen esse Angelos novimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus, & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est. Spiritus autem Angeli sunt; & cùm spiritus sunt, non sunt Angeli; cùm mittuntur, fiunt Angeli. Angelus G enim officii nomen est, non naturæ. Quæris nomen hujus naturæ, spiritus est; quæris officium, Angelus est: ex eo quod est, spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est. Vide illud in homine. Nomen naturæ homo, officii miles: nomen naturæ vir, officii præco: homo enim fit præco; id est, qui homo erat fit

[a] Hîc in editis additur, *Deus*: quod à MSS. abest.
[b] Aliquot MSS. hoc & proximo loco, *quia*.

[c] Sic MSS. At editi, *sed ab his quæ vident, surgunt ad illa quæ non vident*.

præco, non qui erat præco fit homo. Sic ergo qui A erant jam spiritus conditi à creatore Deo, facit eos Angelos, mittendo eos nuntiare quod jusserit, & Exod. 3. 2. ignem flagrantem facit ministros suos. Legimus apparuisse ignem in rubo, legimus etiam missum ignem de super, & implesse quod præceptum est. Ministravit ergo, cùm impleret: cùm esset, in natura sua erat: cùm egit quod jussum est, ministerium implevit. Sic secundùm litteram in creatura.

16. Quid est autem in Ecclesia figuratè? Quo- B modo accipimus, *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem?* Spiritus spi- 1. Cor. 2. 15. ritales dicit. Bene facit Angelos suos spiritales, id est, nuntios verbi sui. Spiritalis enim omnia judicat, ipse autem à nemine dijudicatur. Vide spiritalem 1. Cor. 3. 1. factum Angelum Dei. Non potui, inquit, vobis loqui quasi spiritalibus sed quasi carnalibus. De spiritali quadam [a] affectione missus est ad carnales, tamquam Angelus de cælo ad terram. Quomodo dicit, *& ministros suos ignem flagrantem*, nisi quomodo C Rom. 12. 11. dicit, Spiritu ferventes? Sic enim fervens spiritu, ignis ardens est omnis minister Dei. Nonne arde- Stephanus. Act. 7. 59. bat Stephanus? Quo igne ardebat? Et quis ille ignis erat, quando lapidabatur, & pro eis à quibus lapidabatur rogabat? Cùm audis, Ignis est minister Dei, incensurum illum putas? Incendat licet, sed fœnum tuum, id est, carnalia omnia desideria tua urat minister Dei, prædicans verbum Dei. Audi il- 1. Cor. 4. 1. lum: Sic nos existimet homo, quasi ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Quomodo D 2. Cor. 6. 11. autem ardebat, cùm diceret, Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii, cor nostrum dilatatum est? Ardebat & flagrabat caritate, & ibat in eos ut incen- Luc. 12. 49. deret. Hunc ignem se missurum Dominus in terram dicebat, cùm ait, Ignem veni mittere in terram. Matth. 10. 34. Quomodo gladium, sic ignem. Gladius dividit affectum carnalem, ignis absumit. Totum in verbo Dei intellige, totum in spiritu Dei cognosce. Incipe fervere caritate per verbum quod audis, & vide quid in te fecerit ignis minister Dei. *Qui facit An-* E *gelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem.*

℣. 5. 17. *Fundavit terram super firmitatem ejus, non inclinabitur in sæculum sæculi.* De terra ista hoc accipere, nescio utrùm habeat ullum exitum, Matth. 24. 35. utrùm rectè dicatur, *Non inclinabitur in sæculum sæculi*: de qua dictum est, Cælum & terra transient. Laboratur hîc, si ad litteram quæras accipere. Nam quod ait, *Fundavit terram super firmitatem ejus*: fortasse quædam est firmitas occulta F nobis, quæ continet terram: & hoc dixit, *Fundavit*. Super quid? Super firmitatem ipsius terræ, quam ei supposuit, ut contineretur, quæ latet fortè oculos tuos. Sint ista occulta in creatura, non de obscuritate creaturæ Creator latebit: quæ possumus videamus, ex his quæ videmus illum laudemus, & amemus. Convertamus nos ad quærendum ali- Psal. 23. 1. quid hîc in figura positum. *Fundavit terram*, intelligo Ecclesiam. Domini est terra & plenitudo ejus: intelligo Ecclesiam terram. Ipsa est terra si- G Psal. 142. 6. tiens, ipsa est quæ dicit in Psalmis; una enim dicit ex omnibus: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Quid est, sine aqua? Sitiens. Sic sitit anima mea ad te, tamquam terra sine aqua: nisi enim sitiat, non rectè irrigabitur. Animæ ebriæ pluvia diluvium est, sitiat oportet: Beati enim qui esuriunt & si- Matth. 5. 6. tiunt justitiam: & dicat, Anima mea tamquam terra sine aqua tibi: quia dicit alibi, Sitivit anima mea Psal. 41. 3. in Deum vivum. Terram ergo intelligo Ecclesiam. Quæ est firmitas ejus, super quam fundata est, nisi fundamentum ejus? An incongruè intelligimus firmitatem, super quam fundata est terra, fundamentum ubi constituta est Ecclesia? Quod est illud fundamentum? Fundamentum, inquit, nemo potest ponere præter quàm quod positum est, quod 1. Cor. 3. 11. est Christus Jesus. Ibi ergo firmati sumus. Meritò quia ibi firmati, non inclinabimur in sæculum sæculi: nihil enim firmius isto fundamento. Infirmus tu eras, sed firmum fundamentum te portat. In te firmus esse non poteras: firmus eris semper, si ab illo firmo fundamento non recedas. *Non inclinabitur in sæculum sæculi.* Ipsa est prædestinata columna & 1. Tim. 3. 15. firmamentum veritatis.

18. *Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius: su-* ℣. 6.
per montes stabunt aquæ: * *Ab increpatione tua fu-* ℣. 7.
gient, à voce tonitrùs tui formidabunt. * *Adscen-* ℣. 8.
dunt montes, & descendunt campi, in locum quem
fundasti eis. * *Terminum posuisti, quem non trans-* ℣. 9.
gredientur, neque revertentur tegere terram. * *Qui* ℣. 10.
emittis fontes in convallibus, inter medium mon-
tium pertransibunt aquæ. * *Potabunt omnes bestiæ* ℣. 11.
agri, suscipient onagri in sitim suam. * *Super illos* ℣. 12.
volatilia cæli inhabitabunt, de medio petrarum
dabunt vocem suam. * *Rigans montes de superiori-* ℣. 13.
bus suis: de fructu operum tuorum satiabitur ter-
ra. * *Producens fœnum jumentis, & herbam ser-* ℣. 14.
vituti hominum. Vt [b] *educat panem de terra:* * *&* ℣. 15.
vinum [c] *lætificat cor hominis. Vt exhilaret faciem* b
in oleo: & panis cor hominis confirmat. * *Satia-* ℣. 16. c
buntur [d] *ligna campi, & cedri Libani quas plan-* d
tavit. * *Illic passeres nidificabunt: fulicæ domus* ℣. 17.
dux est eorum. Animadvertitis extentum cælum, vultis intellectu adscendere, & ego video. Quàm tamen altum sit, puto quòd mecum consideret Caritas Vestra. Nam ideo multos versus volui pronuntiare, ut videatis quàm altè sint posita sacramenta Dei, ne fastidiamus oblata, ne promta vilescant, ut semper quæsita etsi cum difficultate, cum majori jocunditate inveniantur. Inter cetera tamen, Fratres, quæ possunt accipi ad litteram; numquid & hoc quod dictum est, *Illic passeres nidificabunt, fulicæ domus dux est eorum?* Numquid domus fulicæ dux est passerum? aut domus fulicæ, dux est cedrorum? Et hoc enim ibi est, *Et cedri Libani, quas plantavit, illic passeres nidificabunt, fulicæ domus dux est eorum.* Et quidem Latina locutione, eorum cedrorum, non possumus intelligere; cedri enim feminini generis sunt. Fulicæ itaque domus, quomodo est dux passerum? Hoc enim in ista creatura, quæ oculis nostris adjacet, intelligi nullo pacto potest. Fulicas enim aves esse marinas vel stagnenses novimus. Domus fulicæ sit nidus fulicæ: quomodo ergo domus fulicæ dux passerum? Quare quædam in rebus visibilibus quasi absurda miscet Spiritus-sanctus, nisi ut ex eo quod non possumus accipere ad litteram, cogat nos ista spiritaliter quærere?

[a] Aliquot MSS. *effectione.*
[b] Am. Er. & plures MSS. *Vt educas.*
[c] Editi, *& vinum lætificet cor hominis*: paulóque pòst, *& panis cor hominis confirmet.* At melioris notæ MSS. habent, *lætificat*, *confirmat*, juxta Græcum LXX. quem Hebraismum esse observat Nobilius.
[d] Hîc in editis additur, *omnia*: quod abest à MSS.

19. Ergo si ad cælum intellectu, ut dixi, ad A extentam pellem vultis adscendere, & nubes fecit adscensionem ejus: nubes ista quæ vobis loquitur, invalida est hodie ad omnia ista exponenda. Date veniam, & si non vestræ, meæ certè infirmitati. Aviditatem quidem vestram tantam video, ut semper parati sitis audire: sed duæ res sunt, quarum ratio non contemnenda est. Nam & infirmitas corporis nostri consideranda est, & ipsarum rerum quæ exponuntur memoria. Interim quæ audistis cogitate. Quid dixi? Quæ man- B ducastis ruminate. Sic enim eritis munda animalia, & apta epulis Dei. Fructum autem vestrum in operibus vestris advertite. Valde enim malè digerit is qui bene audit, & non bene operatur: quia Dominus Deus noster non deest pascere. Notum est omnibus, quia de pane quem accepimus, & quem erogamus, reddituri sumus rationem. Optimè novit Caritas Vestra; non enim tacet nobis pagina divina, aut [a] adulatur nos Deus. De isto loco quàm liberi simus ad vos, po- C testis advertere: & si fortè ego minùs liber sum, vel omnes qui in hoc loco vobis loquuntur, si minùs liberi sumus, certè ipse sermo Dei neminem timet. Nos autem sive timeamus, sive liberi simus, eum cogimur annuntiare, qui neminem timet: hoc vobis non homines, sed Deus præstitit, ut & per timidos liberum audiatis. Excusationem in judicio Dei non habebitis, nisi vos in bonis operibus exercueritis, & eorum quæ audistis tamquam pluviæ fructum congruum dederitis. Fru- D ctus congruus opera bona; fructus congruus sincera dilectio, non solùm fratris, sed & inimici. Supplicem nullum spernas, & cui dare non potes quod petierit, non eum spernas: si potes dare, da; si non potes, affabilem te præsta. Coronat Deus intus [b] voluntatem, ubi non invenit facultatem. Nemo dicat, Non habeo. Caritas non de saccello erogatur: quia quidquid dicimus, & quidquid diximus, & quidquid dicere potuerimus, vel nos, vel post nos, vel qui ante nos, E finem non habent nisi caritatem: quia finis præcepti caritas est, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Interrogate, quando rogatis Deum, corda vestra; videte quomodo transmittatis versum istum: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Non eris orans, nisi istam * dicas: si aliam dicas, non te exaudit ille; quia non ipsam tibi dictavit Jurisperitus quem misit. Necesse est ergo, ut & quando verba nostra dicimus in oratione, secun- F dùm ipsam dicamus: & quando ipsa verba dicimus, bene intelligamus quod dicimus, quia manifestam illam esse Deus voluit. Si ergo non oraveritis, spem non habebitis: si aliter quàm Magister docuit oraveritis, non exaudiemini: aut si in oratione mentiti fueritis, non impetrabitis. Ergo, & orandum, & verum dicendum est, & sic orandum est, quomodo ille docuit. Velis nolis, » quotidie dicturus es, Dimitte nobis debita no- » stra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. G Vis securus dicere? Fac quod dicis.

1. Tim. 1. 5. — *Matth. 6. 12.* — * *Subaud.* precem.

SERMO SECUNDUS IN EUMDEM PSALMUM CIII.

1. Scio quia debitores nos tenetis, non necessitate, sed quod est vehementius, caritate. Debemus autem hoc primò Dominò Deo nostro, qui habitans & in vobis, exigit ista de nobis: deinde [c] domno & patri, præsenti & jubenti & oranti pro me: deinde vestræ violentiæ, qua extorquetis etiam infirmis viribus nostris. Tamen quantum Dominus donat, qui & ipsas vires vobis orantibus donare dignetur, quoniam Psalmi hujus primas partes die jam nuper præcedente tractavimus, etiam sequentia suscipienda sunt, & illo adjuvante, in cujus nomine cœpimus, terminanda sunt. Commendaveramus autem Caritati Vestræ, qui adfuistis, totum istum Psalmum figuratis mysteriis esse contextum. Unde quod difficiliùs quæritur, solet dulciùs inveniri. Nec putetis ista vobis, obscuritate, subtracta; sed difficultate, condita: ad hoc, quod sæpe jam diximus, ut detur petentibus, inveniatur à quærentibus, intretur à pulsantibus. Sed opus est nobis aliquantò majore & silentio vestro, & patientiâ vestrâ, ut pauca quæ dicturi sumus, non per strepitum tempus amplius occupent. Pauca enim nos dicere temporis cogit angustia, quòd novit & Caritas Vestra debere nos exsequiis fidelis corporis sollemne obsequium. Ecce jam quæ dicta sunt repetere, & rursus exponere non cogamur: [d] si defuerunt aliqui, qui non audierunt; non deessent: prodest autem illis fortasse, quòd non audiunt modò, quod audierunt qui adfuerunt, ut & ipsi discant adesse. Legamus ergo cursim.

Matth. 7. 7. & 8. — *Exsequiis sollemnes.*

2. *Benedic anima mea Dominum.* Omnium ℣. 1. nostrûm anima dicat, una facta in Christo: *Domine Deus meus magnificatus es nimis.* Unde magnificatus es? *Confessionem & decorem induisti.* Confitemini, ut decoremini, ut induat vos. *Cir-* ℣. 2. *cumamictus lucem sicut vestimentum.* Circumamictùs Ecclesiam suam: quia ipsa facta est lux in illo, quæ priùs erat tenebræ in se, dicente Apostolo, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Extendens cælum sicut pellem:* vel tam facilè quàm tu pellem, si tam facilè sit, tamquam ad litteram accipias: vel auctoritatem Scripturarum intelligamus distentam per totum mundum nomine pellis; quia mortalitas in pelle significatur, dispensata est autem nobis omnis auctoritas Scripturarum divinarum per homines mortales, quorum jam mortuorum fama distenditur.

Ephes. 5. 8.

3. *Qui protegit in aquis superiora ejus.* Cujus su- ℣. 3. periora? Cæli. Quid est cælum? Figuratè dumtaxat diximus, Scripturam divinam. Quæ superiora Scripturæ divinæ? Præceptum, quo nihil est eminentius, caritatis. Quare autem aquis comparata est caritas? Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus « est nobis. Unde aqua ipse Spiritus? Quia stabat Jesus, & clamabat, Si quis sitit, veniat ad me, & « bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent « de ventre ejus. Unde probamus, quia de Spiritu

Rom. 5. 5. — *Johan. 7. 37.*

[a] Plures MSS. *adulat nos.*
[b] Am. Er. & plerique MSS. *bonitatem.*
[c] Sic MSS. At editi, *domino.*

[d] Sic probæ notæ MSS. Editi autem, *sed si defuerint aliqui, qui non audierunt, qui utinam non deessent: prodest autem illis fortasse qui non audiunt modò &c.*

dictum

dictum est? Dicat ipse Evangelista; qui sequi- A tur, & ait, Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant hi qui in eum fuerant credituri. *Qui ambulat super pennas ventorum:* id est, super virtutes animarum. Quæ est virtus animæ? Ipsa caritas. Quomodo autem ille super illam ambulat? Quia major est caritas Dei in nos, quàm nostra in Deum.

℣. 4. 4. *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem:* id est, eos qui jam spiritus sunt, qui spiritales, non carnales sunt, facit An- B gelos suos, mittendo ut prædicent ejus Evangelium. *Et ministros suos ignem flagrantem.* Nisi enim ardeat minister prædicans, non accendit eum cui prædicat.

℣. 5. 5. *Fundavit terram super firmamentum ejus.* Firmavit Ecclesiam super firmamentum Ecclesiæ. Quod est firmamentum Ecclesiæ, nisi fundamentum Ecclesiæ? Quod est fundamentum Ecclesiæ, 1 Cor. 3. 11. nisi de quo dicit Apostolus, Fundamentum nemo potest ponere præter quàm quod positum est, C quod est Christus Jesus? Et ideo tali fundamento suffulta, quid meruit audire? *Non inclinabitur in sæculum sæculi. Fundavit terram super firmitatem ejus*, id est, firmavit Ecclesiam super fundamentum Christum. Nutabit Ecclesia, si nutaverit fundamentum: sed unde nutabit Christus, qui Johan. 1. 3. antequam veniret ad nos, & carnem susciperet, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil; qui omnia continet majestate, & nos bonitate? Non nutante Christo, *non inclinabitur* D *in sæculum sæculi.* Ubi sunt qui dicunt perisse de mundo Ecclesiam, quando nec inclinari potest?

6. Sed unde cœpit Dominus asserere istam Ecclesiam, revelare, incipere, ostendere, diffundere? Unde cœpit hoc? Quid erat primò? Quia *fundavit terram super firmamentum ejus, non incli-* ℣. 6. *nabitur in sæculum sæculi.* * *Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius.* Cujus? numquid fortè Dei? ℣. 2. Sed jam de amictu ejus dixerat, Circumamictus lucem, velut vestimentum. Audio Deum luce ve- E stitum, & lux ipsa si volumus, nos sumus. Quid est, si volumus? Si jam [a] tenebræ non sumus. Ergo si Deus luce vestitus est, cujus rursum vestimentum est abyssus? Abyssus enim dicitur immensa aquarum copia: omnis aqua, omnis humida natura, atque substantia circumquaque diffusa per maria, & flumina, & antra occulta, simul uno nomine abyssus vocatur. Ergo terram intelligimus, de qua dixit, *Fundavit terram super firmamentum ejus, non inclinabitur in sæculum sæculi:* F de illa dictum credo, *Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius.* Terræ enim quasi vestimentum est aqua, circumdans eam & contegens eam. Sed aliquando in diluvio ita crevit hæc vestis terræ, ut Gen. 7. 20. omnia omnino cooperiret, & transcenderet altissimos montes, sicut Scriptura testatur, cubitis ferme quindecim. Fortasse ipsum tempus significavit iste Psalmus, cùm diceret, *Abyssus sicut* Ibidem ℣. 6. *vestimentum amictus ipsius.*

7. *Super montes stabunt aquæ:* id est, vesti- G mentum terræ, quod est abyssus, ita crevit, ut etiam super montes aquæ starent. Legimus hoc, ut dixi, factum in diluvio. Inde loquebatur Propheta? narrabat nobis præterita, an prænuntiabat futura? Sed si narraret præterita, non nobis diceret, *Super montes stabunt aquæ:* sed, Super montes steterunt aquæ. Præteritum enim tempus pro futuro solere poni in Scripturis, ita prævidente Spiritu quæ ventura sunt, quasi jam facta sint, solemus legere. Inde est quod illud in alio Psalmo novimus omnes, ubi tamquam Evangelium recitatur, Foderunt manus meas & pedes, dinumera- Psal. 21. 17. verunt omnia ossa mea, super vestimentum meum miserunt sortem. Omnia quasi jam facta commemorantur, quæ utique adhuc ventura cernebantur. Sed quantum potest nostra diligentia? quantum autem potest tanta occupatio? aut quando sic vacat, ut possimus pro certo dicere, Ita est? Animadvertimus sæpe Prophetas præterito tempore verborum dicere quæ futura sunt: figurâ autem futuri dicere præterita, non facilè occurrit legenti. Non audeo dicere, Non est: sed certè studiosis earum litterarum indixerim quid quærant. Si invenerint, & ad nos attulerint, gratulabimur adolescentium studiis otiosorum occupati senes, & ex eorum ministerio & nos aliquid discemus. Non enim dedignamur; quando Christus de omnibus docet. Hoc ergo dicit: *Super montes stabunt aquæ*, Propheta curans futura prædicere, non narrare præterita, propterea dixit, quia Ecclesiam futuram in diluvio persecutionum volebat intelligi. Fuit enim tempus aliquando, quo terram Dei, Ecclesiam Dei cooperuerant aquæ persequentium; & ita cooperuerant, ut non apparerent nec ipsi magni, qui sunt montes. Quando enim ubique fugiebant, quomodo non minùs apparebant? Et fortasse de illis aquis est vox illa, Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Maximè aquæ Psal. 68. 2. quæ mare faciunt, procellosæ, infructuosæ. Non enim quamcumque terram cooperuerit aqua marina, fecundabit eam potiùs, quàm ad sterilitatem perducet. Erant enim & montes sub aquis: quia super montes stabant aquæ: populi resistentes superaverant auctoritatem omnium ubique fortiter evangelizantium verbum Dei, cooperuerant eos aquæ, & super illos stabant aquæ, dicebant, Preme, preme; & premebant: Exstingue, non appareant. Dicebant ista, & prævalebant super Martyres, & fugiebant ubique Christiani, & fugâ quadam occultabantur Apostoli. Unde fugâ occultabantur Apostoli? Quia super montes stabant aquæ. Erat potestas aquarum magna. Sed quamdiu? Audi quod sequitur.

8. *Ab increpatione tua fugient.* Et hoc factum ℣. 7. est, Fratres, ab increpatione Dei fugerunt aquæ: hoc est, à pressura montium recesserunt. Jam montes ipsi exstant Petrus & Paulus: quomodo eminent? Qui antè à persecutoribus premebantur, nunc ab Imperatoribus venerantur. Fugerunt enim aquæ ab increpatione Dei; quia cor Prov. 21. 1. regum in manu Dei, deflexit quò voluit, jussit per eos pacem dari Christianis; emicuit & eminuit auctoritas apostolica. Numquid & quando suprà erant aquæ, montium defecerat magnitudo? Sed tamen, Fratres mei, ut omnes viderent eminentiam montium, per quos montes salus esset generi humano, quia, Levavi oculos meos in Psal. 120. 1. montes, unde veniet auxilium mihi: ab increpatione Dei fugerunt aquæ. *A voce tonitrûs tui formidabunt.* Jam quis non terreatur à voce Dei per Apostolos, voce Dei per Scripturas, per nubes ejus? Conquievit mare, formidaverunt

[a] Meliores MSS. *Si jam tenebræ fuimus.* Nonnulli, *Si jam tenebras fugimus.*

aquæ, nudati sunt montes, jussit imperator. Sed A quis jussisset, nisi Deus tonuisset? Quia voluit Deus, illi jusserunt, & factum est. Ergo nullus sibi hominum arroget aliquid, formidaverunt aquæ, sed *à voce tonitrûs tui.* Nam ecce cùm voluit Deus, fugerunt aquæ, ne premerent montes: antequam id fieret, & sub aquis firmi erant montes.

℣. 8. 9. *Adscendunt montes, & descendunt campi, in locum quem fundasti eis.* Adhuc de aquis loquitur. Non hîc montes accipiamus, quasi terrenos; neque campos, quasi terrenos: sed fluctus B tam magnos, ut montibus comparentur. Fluctuavit aliquando mare, & fluctus ejus tamquam montes fuerunt, qui montes illos Apostolos operirent. Sed quamdiu *adscendunt montes, & descendunt campi?* Sævierunt, & placati sunt. Cùm sæviebant, montes erant: cùm placati sunt, campi facti sunt: fundavit enim eis locum. Est quidam [a] meatus, quasi profundus locus, quò recepta sunt quodam modo omnia sævientia corda mortalium. Quàm multi modò, & falsi, & C amari sunt; & tamen quieti? Quàm multi sunt, qui dulcescere nolunt? Qui sunt, qui dulcescere nolunt? Qui in Christum adhuc credere nolunt. Et quamvis multi sunt, qui nondum crediderunt, quid faciunt Ecclesiæ? Montes erant aliquando, modò campi sunt: tamen, Fratres mei, [b] & malacia mare est. Quare enim non sæviunt modò? quare non insaniunt? quare non dant operam? Si non possunt evertere terram nostram, certè * contegere. Quare non? Audi: *Terminum posui-* D *sti, quem non transgredientur, neque revertentur tegere terram.* [* Supple, possunt.] [℣. 9.]

10. Quid ergo quia jam fluctus amarissimi modum acceperunt, ut liceat nobis talia etiam liberè prædicare; quia terminum acceperunt debitum, quia transgredi non possunt impositum finem, neque revertentur tegere terram; quid fit in ipsa terra? quæ operationes ibi fiunt, quam jam mare nudavit? Etsi ad ejus oram tenues fluctus perstrepunt, etsi adhuc murmurant pagani; E sonitum littorum audio, diluvium non perhorresco. Quid ergo, quid fit in terra? *Qui emittis fontes in convallibus. Emittis,* inquit, *fontes in convallibus.* Convalles nostis quid sint, depressa loca terrarum. Nam collibus & montibus contrariâ figurâ opponuntur valles vel convalles. Colles & montes, tumores terrrarum sunt: valles autem vel convalles, humilitates terrarum. Noli contemnere humilitates; inde fluunt fontes: *Emittis fontes in convallibus.* Audi montem: dicit Apostolus, Plus F illis omnibus laboravi. Magnitudo quædam commendatur: statim tamen, ut profluant aquæ, convallem se fecit: Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Non repugnat ut qui sunt montes, sint & convalles: sicut enim montes dicuntur propter spiritalem magnitudinem, ita & convalles propter sui spiritûs humilitatem. Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Non ego, convallis est; & gratia Dei mecum, fons est. *Qui emittis fontes in convallibus.* De Spiritu dicebatur quod G modò commemoravi, Si quis sitit, veniat ad me, » & bibat: qui credit in me, flumina aquæ vivæ » fluent de ventre ejus. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant hi qui in eum fuerant [℣. 10.] [1. Cor. 15. 10.] [Johan. 7. 37. &c.]

credituri. Videamus si convalles sunt, ut emittantur fontes in convallibus. Audi Prophetam: Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem verba mea? Quid est, Super quem requiescet Spiritus meus, super humilem & quietum? Quis habebit fontem meum? Convallis. [Isai. 66. 2.]

11. *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Huc usque à Lectore pronuntiatus est Psalmus, huc usque Caritati Vestræ sufficiat. Hoc dicemus, & in nomine Dei sermonem terminabimus. Quid est, *Inter medium montium pertransibunt aquæ?* Audivimus qui sint montes, magni prædicatores verbi, sublimes Angeli Dei, quamvis adhuc in carne mortali: excelsi non sua virtute, sed illius gratiâ; quantum autem ad ipsos adtinet, convalles sunt, humiliter emittunt fontes: Et *inter medium montium*, inquit, *pertransibunt aquæ.* Putemus hoc ita dictum, Inter Apostolorum medium pertransibunt [c] prædicationes verbi veritatis. Quid est, Inter medium Apostolorum? Quod medium dicitur, commune est. Res communis, unde omnes æqualiter vivunt, media est, nec adtinet ad me; sed nec adtinet ad te, nec ad me. Propterea loquimur & sic de aliquibus hominibus: Habent inter se pacem, habent inter se fidem, habent inter se caritatem: sic certè dicimus. Quid est, inter se? In medio sui. Quid est, in medio sui? Commune est illis. Audi aquas inter medium montium. Quia communis illis fides erat, nec quisque aquas quasi proprias & suas habebat. Si enim non sunt in medio, quasi privatæ sunt, non publicè fluunt; & ego habeo meam, & ille habet suam, non est in medio quod & ego & ipse habeat; sed talis non est pacifica prædicatio. At verò ut inter medium montium fluant aquæ, audi vocem montis: Deus, inquit, pacis, det vobis idipsum sapere in invicem. Et iterum, Ut idipsum sapiatis omnes, & non sint in vobis schismata. Quod sentio sentis, in medio fluit aqua: non habeo quasi privatum meum, nec tu privatum tuum. Veritas nec mea sit propria, nec tua, ut & tua sit & mea: *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Audi ipsum montem, ut dixi, quia *inter medium montium pertransibunt aquæ.* Sive autem ego, sive illi, sic prædicamus, & sic credidistis. Securus dixit, Sive ego, sive illi, sic prædicamus, & sic credidistis: inter medium enim montium fluebant aquæ; nulla de aquis discordia montium, sed pax consensionis, & societas caritatis: si quis autem vellet aliud prædicare, jam de suo prædicaret, non de medio. Et audi quid de illo dicatur ab ipso qui emisit fontes in convallibus: Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Itaque ne acciperetur aliquis mons non de medio, sed de suo manans, ait Apostolus, Quisquis vobis evangelizaverit præter quàm quod accepistis, anathema sit. Et vide quemadmodum noluerit de monte præsumi: ne fortè mons discedat ab aquis per medium currentibus, & aliquid proprium velit influere. Licèt si nos: (Et quantus mons dixit hoc, quàm uberrimè aqua fluebat de convalle ejus! Tamen hoc volebat ut medios inter montes curreret, & ibi esset fides [d] certa populorum, quod inter se medium [Item ℣. 10.] [Rom. 15. 5.] [1. Cor. 1. 10.] [1. Cor. 15. 11.] [Johan. 8. 44.] [Gal. 1. 9.] [Ibidem 8.]

[a] Omnes MSS. *metus.*
[b] Editi, *malitia.* Sed legendum *malacia:* quod mare mortuum dicitur, cùm stat sine ventis & sine motu.

[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *prædicatores.*
[d] Sic omnes MSS. Editi verò, *recta.*

atque commune Apostoli retinebant.) Licèt si nos, inquit. Et tu Paule potes aliquid aliter prædicare? De Paulo quæstio; audi quod sequitur: » Licèt si nos, aut Angelus de cælo annuntiaverit vo» bis præter quàm quod accepistis, anathema sit. Si veniat mons aliud evangelizans, anathemetur: si veniat Angelus aliud evangelizans, anathemetur. Unde hoc? Quia de privato vult fluere, non de medio. Et hoc fortè homo carnali nebulâ præpeditus, & à fonte communi ad propriam suam falsitatem redactus, possit hoc facere: numquid & Angelus? Verè numquid & Angelus? Si Angelus de proprio fluens in paradiso non esset auditus, non præcipitaremur in mortem. Media aqua posita erat hominibus, præceptum Dei: aqua media, aqua quodam modo publica, sine fraude [a] valebat, quod diximus Caritati Vestræ, sine labe, sine cœno fluebat. Si ipsa aqua semper biberetur, semper viveretur. Venit angelus lapsus de cælo, factus serpens, quia insidiosè jam venena spargere cupiebat: emisit venenum, de proprio locutus est, de suo; quia Qui loquitur mendacium, de suo loquitur: (Joan. 8. 44.) & miseri audiendo dimiserunt quod commune erat, unde beati erant; & ad suum proprium redacti, cùm volunt perversè esse similes Deo, (hoc enim eis dixerat, Gustate, & eritis sicut dii,) (Gen. 3. 5.) appetentes quod non erant, quod acceperant amiserunt. Ergo, Fratres, ad hoc valeat quod diximus Caritati Vestræ, propter fontes: ut fluant de vobis, convalles estote, & cum omnibus conferte quod de Deo habetis. Inter medium fluant aquæ, nulli invideatis, bibite, saturamini, manate [b] saturati. Ubique communis aqua Dei habeat gloriam, non hominum privata mendacia.

SERMO TERTIUS
IN EUMDEM PSALMUM CIII.

1. RELIQUARUM partium Psalmi hujus pertractandarum debitores nos esse, meminit Caritas Vestra. Non ergo opus est ut intentionem vestram aliquo procemio [c] moveam. Video enim vos ad intelligenda sacramenta prophetica omni alacritate suspensos: nec opus est ut intentos faciat sermo meus, quos jam fecit Spiritus Dei. Hoc potiùs agamus quod urget. De fontibus emissis in convallibus, & de aquis inter medium montium pertranseuntibus jam dictum est: sed huc usque dictum, hinc deinceps ordiamur. (v. 11.)

2. Sequitur enim, *Potabunt omnes bestiæ silvæ.* Quid potabunt? Aquas pertranseuntes inter medium montium. Quid potabunt? Fontes emissos in convallibus. Et qui potabunt? Bestiæ silvæ. Videmus quidem hoc etiam in ista creatura, bestias silvæ bibere de fontibus & de rivis inter montes currentibus: sed jam quoniam Deo placuit talium rerum figuris abscondere sapientiam suam, non auferre studiosis, sed claudere negligentibus, aperire pulsantibus; placuit etiam ipsi Domino Deo nostro ad hoc hortari vos per nos, ut in his omnibus, quæ velut de corporali & de visibili creatura dicuntur, quæramus aliquid spiritaliter absconditum, quo invento gaudeamus. Bestias silvæ, Gentes intelligimus; & multis hoc locis Scriptura testatur. Sed tamen evidentissima duo maximè occurrunt documenta, quòd in arca Noë, qua nemo nostrûm dubitat Ecclesiam esse præfiguratam, non includerentur omnia genera animalium, (Gen. 7. 2. & 14.) nisi in illa unitate compaginis omnes gentes significarentur: nisi fortè putamus, si omnia talia penitus diluvio delerentur, defuturam fuisse Deo potestatem jubendi ut terra ea produceret, sicut primò verbo ejus produxerat. (Gen. 1. 24.) Non ergo frustra, non temere, non aliquâ indigentiâ Dei vel inopiâ potestatis jussa sunt animalia illa in arca includi. Nam postea quàm venit tempus: (jam enim debemus & alterum evidentissimum adjungere testimonium:) cùm ergo venit tempus, ut illud quod in arca erat præfiguratum, jam in Ecclesia compleretur, Petrus Apostolus dubitans dare sacramentum Evangelicum Gentibus incircumcisis; immo non dubitans, sed omnino dandum esse non putans, quodam die esuriens cùm prandere vellet, adscendit ut oraret. Hoc in Actibus Apostolorum omnibus bene legentibus & bene audientibus notum est. Illo igitur orante facta est illi mentis alienatio, quam Græci ecstasin dicunt: id est, aversa est mens ejus à consuetudine corporali ad visum quemdam contemplandum, [d] alienata à præsentibus. Tunc vidit vas quoddam veluti linteum quatuor lineis submitti de cælo, ubi erant omnia animalia, omnis generis bestiæ: & sonuit ei vox, Petre, macta, & manduca. (Act. 10. 13. &c.) Ille autem qui in Lege fuerat eruditus, & in consuetudine Judaïca creverat, præceptumque per Moysen Dei famulum retinebat, totamque vitam suam fideliter custodierat, respondit, Absit à me Domine, numquam commune aliquid intravit in os meum. Commune autem immundum dici à Judæis & à Lege, bene noverunt, qui Ecclesiasticas litteras didicerunt. Et vox ad illum, Quæ Deus mundavit, tu immunda ne dixeris. Hoc autem factum est ter, & ablatus est ille discus, qui demonstrabatur ter de cælo submissus. Discus qui quatuor lineis continebatur, orbis terrarum erat in quatuor partibus. Has quatuor partes sæpe Scriptura commemorat, Orientem & Occidentem, Aquilonem & Meridiem. Ideo quia totus orbis per Evangelium vocabatur, quatuor Evangelia conscripta sunt. Ter autem submissum de cælo vas hoc significat, quia dictum est Apostolis, Ite baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus-sancti. Inde colligitur, sicut jam nostis, duodenarius etiam numerus discipulorum. Non enim frustra duodecim habere voluit: & ita numerus ille sacratus est, ut in locum unius qui ceciderat, non posset nisi alter ordinari. Quare duodecim Apostoli? Quia enim quatuor sunt orbis partes, & totus orbis in Evangelio vocabatur, unde quatuor Evangelia conscripta sunt, & totus orbis in nomine Trinitatis vocatur, ut congregetur Ecclesia: quatuor ter ducta, duodecim fiunt. Ergo non miremur si de illis aquis inter medium montium pertranseuntibus, in illa doctrina Apostolica fluente in medio propter concordiam communionis, omnes bestiæ silvæ bibunt. Omnes enim erant in arca, omnes in disco; omnes mactat & manducat Petrus; quia Petrus petra, petra Ecclesia. Quid est mactare & manducare?

[a] Plures MSS. non habent, *valebat, quod diximus Caritati Vestræ.*
[b] Sic meliores MSS. At editi, *manate, saturate.*

[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *moneam.*
[d] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *alienum à præsentibus.*

A Occidere in eis quod erant; & in sua viscera assumere. Dissuasisti pagano sacrilegia, occidisti quod erat: dato sacramento Christi incorporasti Ecclesiæ, manducasti.

3. Ipsæ ergo bestiæ potant istas aquas, pertranseuntes tamen: non manentes, sed pertranseuntes. Omnis enim doctrina quæ toto isto tempore dispensatur, transit. Inde dicit Apostolus, 1. Cor. 13. 8. Et scientia destruetur, & prophetia evacuabitur. Ibidem 9. & 10. Quare ista evacuabuntur? Ex parte enim » scimus, & ex parte prophetamus: cùm autem ve- B » nerit quod perfectum est, quod ex parte est, evacuabitur. Nisi forte putat Caritas Vestra, quia Psal. 147. 12. & 13. in illa civitate cui dicitur, Collauda Jerusalem Do- » minum, lauda Deum tuum Sion, quoniam con- » firmavit vectes portarum tuarum: jam confirmatis vectibus & clausa civitate, unde, ut jam pridem diximus, [a] nemo exit amicus, & quò nemo intrat inimicus: quòd codex ibi nobis legendus est, aut tractandus sermo, quemadmodum vobis modò tractatur. Ideo modò tractatur, ut ibi tenea- C tur: ideo modò per syllabas dividitur, ut ibi totus atque integer contempletur. Non ibi deerit verbum Dei: sed tamen non per litteras, non per sonos, non per codices, non per lectorem, non per tractatorem. Quomodo ergo? Sicut in prin- Johan. 1. 1. cipio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Non enim sic ad nos venit, ut inde discederet: quia in hoc mundo erat, & mundus per eum factus est. Tale verbum con- Psal. 83. 8. templaturi sumus. Apparebit enim Deus deorum D in Sion. Sed hoc quando? Post peregrinationem finitâ viâ: si tamen post finitam viam non judici tradamur, ut judex mittat in carcerem. Sed si finitâ viâ, sicut speramus & optamus & studemus, ad patriam venerimus, ibi contemplabimur quod semper laudabimus: nec illud deficiet quod nobis præstò est, nec nos qui fruimur: nec fastidiet qui manducabit, nec deficiet quod manducabit. Magna illa & mira contemplatio erit. Et quis de illa dignè dicit isto tempore, cùm inter montes E fluunt aquæ? Interim ergo fluant aquæ inter montes, & pertranseant: cùm pertranseunt aquæ, bibitur in peregrinatione, ne siti in via deficiamus. *Potabunt omnes bestiæ silvæ*. Inde venistis, de silva collecti estis. Et quali silva? Nullus hominum ibi transibat, quia nullus Propheta illuc Gen. 6. 14. missus erat. Sed ad arcam construendam concisa sunt ligna de silvis: inde ligna, inde bestiæ, inde venistis. Ergo bibite. *Potabunt omnes bestiæ* F *silvæ*.

Item ℣. 11. 4. *Suscipient onagri in sitim suam*. Onagros magnas quasdam bestias dicit. Quis enim nesciat onagros dici agrestes asinos? Magnos ergo quosdam dicit indomitos. Nullum enim habebant Gentes jugum Legis: vivebant multæ Gentes moribus suis, superbâ jactantiâ vagantes, tamquam in deserto. Et omnes quidem bestiæ ita, sed onagri positi sunt ad significationem magnitudinis. Potabunt & ipsi in sitim suam: fluunt enim & illis aquæ. Inde bibit lepus, inde onager: G lepus parvus, & onager magnus; lepus timidus, & onager ferus; uterque inde bibit, sed quisque *in sitim suam*. Non dicit aqua, Lepori sufficio, & repellit onagrum: neque hoc dicit, Onager accedat, lepus si accesserit, rapietur. Tam fideliter & temperatè fluit, ut sic onagrum satiet, ne leporem terreat. Sonat strepitus vocis Tullianæ, Cicero legitur, aliquis liber est, dialogus ejus est, sive ipsius, sive Platonis, seu cujuscumque talium: audiunt imperiti, infirmi minoris cordis, quis audet illuc adspirare? Strepitus aquæ, & fortè turbatæ; certè tamen tam rapaciter fluentis, ut animal timidum non audeat accedere & bibere. Cui sonuit, In principio fecit Deus cælum & Gen. 1. 1. terram, & non ausus est bibere? Cui sonat Psalmus, & dicat, Multum est ad me? Ecce modò quod sonat Psalmus, certè occulta sunt mysteria: tamen ita sonat, ut & pueros audire delectet, & imperiti accedant ad bibendum, & satiati ructent in psallendo. Bibunt ergo minores bestiæ & majores; sed capaciùs majores, quia *suscipient onagri in sitim suam*. Bibant minores, quod dictum Ephes. 5. 25. est, Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Mulieres viris suis subditæ sint. Bibant minores. Dictum est autem Domino, Si licet dimittere uxorem ex omni caussa? Prohibuit Matth. 19. 3. &c. Dominus, & dixit non licere. Non scitis, inquit, quia Deus ab initio masculum & feminam fecit? « Quod Deus conjunxit, homo non separet. Dein- « de addidit, Qui dimiserit uxorem suam, exceptâ « caussâ fornicationis, facit eam mœchari; & si « aliam duxerit, mœchatur. Confirmavit compedem: hoc expedit colligato; priùs ageret ne ligaretur. Alligatus es uxori? ne quæsieris solutionem. 1. Cor. 7. 27. Solutus es ab uxore? ne quæsieris uxorem. Si nondum es onager, & solutus ab uxore, habes ibi quod & lepus bibas: & si acceperis uxorem, non peccasti. Discipuli autem cùm audirent dictum à Domino, non licere ullo modo præter caussam fornicationis disjungi conjugia, Si talis est, in- Matth. 19. 10. & 11. quiunt, caussa cum uxore, non expedit ducere. Et Dominus, Non omnes capiunt verbum hoc. « Nam verum dicitis, quia si talis est caussa cum uxore, non expedit ducere: sed numquid soli onagri bibituri sunt? Non omnes capiunt verbum hoc, multi non capiunt. Et qui sunt qui capiunt? *Suscipient onagri in sitim suam*. Quid est, *Suscipient onagri in sitim suam*? Qui potest capere, ca- Ibidem 12. piat.

5. Deinde sequitur in contextione sua Psalmus, ℣. 12. *Super illos volatilia cæli inhabitabunt*. Super quos? super onagros, an potiùs super montes? Illinc enim sensus iste dirigitur, *Inter medium montium pertransibunt aquæ: potabunt omnes bestiæ silvæ: suscipient onagri in sitim suam: super illos volatilia cæli inhabitabunt*. Congruentiùs intelligimus super montes, quia hoc est etiam huic simile creaturæ. Super montes possunt habitare volatilia, [b] super onagros non: hoc intelligeremus, si necessitas cogeret. Super montes ergo volatilia cæli inhabitabunt. Videmus aves istas habitare super montes: sed multæ earum habitant in campis, multæ in convallibus, multæ in nemoribus, multæ in hortis, non omnes super montes. Sunt quædam volatilia, quæ non habitant nisi super montes. Spiritales quasdam animas significat hoc nomen. Volatilia, spiritalia corda sunt, quæ aëre libero perfruuntur. Gaudent serenitate cæli aves istæ: sed tamen pastus earum in montibus, illic inhabitabunt. Nostis montes, jam tractati sunt. Montes Prophetæ, montes Apostoli, montes omnes prædicatores veritatis. Quicum-

[a] Confer Enarrationem in Psal. 84. n. 10. & in Psal. 147. ad ℣. 13. quibus locis hoc ipsum dictum reperies.

[b] Sic potiores MSS. At editi, *non super onagros. Non hoc intelligeremus, si non necessitas cogeret*.

que vult esse spiritalis, ibi inhabitet: non in corde suo [a] aberret; habitet, perferat volando. Habemus aves significantes aliquid spiritale. Non frustra dictum est, Renovabitur juventus tua sicut aquilæ. (Psal. 102. 5.) Non frustra dictum est de Abraham, Aves autem non divisit. (Gen. 15. 10.) Abraham in illo sacrificio satis mystico accepit tria animalia, arietem trimum, vaccam trimam, capram trimam, & turturem, & columbam. Divisus est aries, & adversùs invicem partes constitutæ: divisa capra, nihilò minùs adversùs se partes constitutæ: divisa vacca, sic etiam de ipsius carne factum est: & subjecit Scriptura, Aves autem non divisit. Deinde dicitur, trimus aries, trima vacca, trima capra: de avium ætate tacetur. Unde, rogo vos, nisi quia significantur in avibus quidam spiritales, quorum ætas temporalis propterea tacetur, quia æterna meditantur, & transgrediuntur desiderio & intellectu omnia temporalia? Spiritales viri qui de omnibus judicant, & à nemine judicantur (1. Cor. 2. 15.): itaque ipsi soli non dividuntur in hæreses & schismata. In ariete intelliguntur præpositi, ducunt enim greges. In vacca plebs intelligitur Judæorum; habuit enim jugum Legis, sub quo laborabat. In capra intelligitur Ecclesia de Gentibus; quibusdam enim liberis saltibus insultabat, & amaro pascebatur oleastro. Trima sunt dicta hæc animalia, quia tertio tempore gratia revelata est. Nam primum fuit ante Legem; secundum, ex quo Lex data est; tertium, quod nunc est, ex quo regnum cælorum prædicatur. Quid ergo dicimus, quòd aries non dividatur? Nonne episcopi fuerunt auctores schismatum & hæresum? Porrò autem si plebes ipsæ non dividerentur, id est, si vacca non divideretur, si capra non divideretur; erubuissent fortasse illi in divisionibus suis, & ad compagem remeassent. Dividuntur duces, dividuntur & plebes, ut cæcus cæcum sequatur, & simul in foveam cadant (Matth. 15. 14.): ponuntur adversùs invicem. Aves autem non divisit: Spiritales non habent divisionem, non cogitant schismata: pax est in eis, custodiunt eam in ceteris quantum possunt; ubi in aliis deficiunt, in se tenent. Si erit ibi, inquit, filius pacis, requiescet super eum pax vestra: si quò minùs, ad vos revertetur. (Lucæ 10. 6.) Non est filius pacis, dividi voluit, revertetur ad te pax tua; quia aves non divisit. Veniet & caminus: nam consedit ibi Abraham usque ad vesperam, & venit magnus terror diei judicii. Vespera enim illa finis est sæculi, & caminus ille veniens dies judicii. Divisit inter media illa quæ divisa erant, etiam caminus. Si inter media transiit caminus, alia in dextram, alia in sinistram separavit. Sunt ergo quidam carnales, & tamen Ecclesiæ gremio continentur, viventes secundùm quemdam modum suum, quibus timemus ne seducantur ab hæreticis. Quamdiu enim carnales sunt, divisibiles sunt. Aves quippe non divisit: carnales dividuntur. Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. (1. Cor. 3. 1.) Et quomodo probatur, quia carnales dividuntur? Adjungit, Cùm enim dicit unusquisque vestrûm, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? (Ibidem 4.) Rogo vos, Fratres, audite, & proficite; excutite vos de loco carnali, pergite in turturem & columbam: Aves enim non divisit. Sed quicumque talis permanserit, & secundùm quemdam modum vitæ aptum carnalibus, & de gremio Ecclesiæ non recesserit, & non fuerit seductus ab hæreticis, ut ex contraria parte dividatur; veniet caminus, & ad dextram poni sine camino non poterit. Sed si caminum pati non vult, pergat in turturem & columbam. Qui potest capere capiat. (Matth. 19. 12.) Si autem non sic erit, & ædificaverit super fundamentum ligna, fœnum, stipulam (1. Cor. 3. 12.), id est, amores sæculares fundamento fidei suæ superædificaverit; tamen si in fundamento sit Christus, ut primum locum ipse habeat in corde, & ei nihil omnino anteponatur; portantur & tales, tolerantur & tales: veniet caminus, incendet ligna, fœnum, stipulam: Ipse autem, inquit, salvus erit, sic tamen quasi per ignem. (Ibidem 15.) Hoc aget caminus: alios in sinistram separabit, alios in dextram quodam modo eliquabit. Aves autem non divisit. Sed aves videant, si aves tales sunt, quæ super montes illos inhabitent: non debent sequi altitudinem cordis sui, de qualibus dicitur, Posuerunt in cælum os suum. (Psal. 72. 9.) Ne à ventis tollantur, in montibus requiescant. Habent auctoritatem sanctorum, requiescant in montibus, in Apostolis, in Prophetis: illic inhabitent tales aves, quia in montibus petras inveniunt, firmamenta quædam præceptorum. Sicut enim una illa petra, Christus Verbum Dei; sic multa verba Dei, multæ petræ, & istæ petræ in montibus. Vide aves ibi habitantes: *Super illos volatilia cæli inhabitabunt.*

6. Sed noli putare, quia ista volatilia cæli auctoritatem suam sequuntur; vide quid dicat Psalmus: *De medio petrarum dabunt vocem suam.* (Item ℣. 12.) Modò si dicam vobis, Credite, hoc enim dixit Cicero, hoc dixit Plato, hoc dixit Pythagoras: quis vestrûm non irridebit me? Ero enim avis, quæ non de petra emitto vocem meam. Quid mihi unusquisque vestrûm debet dicere? Quid debet dicere ille qui sic instructus est? Si quis vobis evangelizaverit præter quàm quod accepistis, anathema sit. (Gal. 1. 9.) Quid mihi dicis de Platone, & de Cicerone, & de Virgilio? Habes ante te petras montium, de medio petrarum mihi da vocem tuam. *De medio petrarum dabunt vocem suam.* Audiantur, [b] qui à petra audiunt: audiantur, quia & in illis multis petris petra auditur: Petra enim erat Christus. (1. Cor. 10. 4.) Audiantur ergo libenter, de medio petrarum dantes vocem suam. Nihil suavius tali voce alitum. Illæ sonant, & petræ resonant: sonant illæ, disputant spiritales: resonant petræ, testimonia respondent Scripturæ. Ecce inde volatilia de medio petrarum dant vocem suam; habitant enim in montibus.

7. Ipsi montes & illæ petræ unde habent vocem? Ut enim rigemur Scripturis, confugimus ad apostolum Paulum. Ille unde habet? Confugimus ad Isaiam. Isaias unde? Audi unde: *Rigans montes de superioribus suis.* (℣. 13.) Modò si ad nos venerit homo Gentilis incircumcisus, crediturus Christo, damus ei baptismum, nec revocamus ad illa opera Legis. Et si nos interroget Judæus quare ita faciamus, sonamus de petra, dicimus, Hoc fecit Petrus, hoc fecit Paulus: de medio petrarum damus vocem nostram. Illa autem petra, ipse Petrus mons magnus, quando orabat & illum visum videbat, de superioribus rigabatur. Paulus apostolus dicit Gentibus, Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. (Gal. 5. 2.) Dicit hoc Paulus, tamquam mons: inde nos dicimus, sonantes de petra. Riget Dominus ipsam petram de superioribus suis. Nam cùm ista petra adhuc esset

[a] Aliquot MSS. *unde aberret volando*: cumque his alii plures verba, *habitet, perferat*, omittunt.

[b] Sic aliquot MSS. Alii quidam, *Audiant, qui à petra audiunt*. At editi, *Audiantur, quia petra auditur*.

in infidelitate aspera, volens eam rigare de superioribus suis, ut flueret aqua in convalle, clamavit, [Act. 9. 4.] Saule, Saule, quid me persequeris? Non ei legit Prophetam, non ei legit alterum Apostolum; omnia enim ista contemneret mons magnus: rigavit illum de superioribus suis; & statim rigatus & manare jam volens, [Ibidem 6.] Domine, ait, quid me jubes facere? Accipe illum montem vel petram, unde possis dare vocem tuam; accipe illum, & vide rigari de superioribus, & effluere in inferioribus. Audi hoc [2. Cor. 5. 13.] & in uno loco: Sive, inquit, mente excessimus « Deo, sive temperantes sumus vobis. Quod ait, « Mente excessimus: vos capere non potestis. Excessimus enim omnia ista carnalia, vos adhuc carnales estis. Deo ergo mente excessimus: & quod videmus cùm mente excedimus, effari non possumus. Ibi [2. Cor. 12. 4.] enim audivit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Quid ergo, inquiunt illi carnales, illi lepores, nos non irrigabimur? ad nos nihil perveniet? Et quomodo emittit fontes in convallibus? Et quomodo in medio montium pertransibunt aquæ? Ad hoc ergo pertinet, Sive temperantes sumus vobis. Unde [a] hoc? Quem imitamur? Caritas, inquit, [2. Cor. 5. 14.] Christi compellit nos. Tu particeps Verbi, etsi hodie spiritalis, heri carnalis, ad carnales dedignaris descendere, [Johan. 1. 14.] cùm ipsum Verbum caro factum sit, ut habitaret in nobis?

8. Benedicamus ergo Dominum, & laudemus eum qui rigat montes de superioribus suis. Inde veniet irrigatio ad terram, inde & humilia satiabuntur: sequitur enim, [Item ℣. 13.] *De fructu operum tuorum satiabitur terra.* Quid est, *De fructu operum tuorum?* Nemo glorietur in operibus suis: sed qui gloriatur, [1. Cor. 1. 31.] in Domino glorietur. Gratiâ tuâ satiatur, cùm satiatur: non dicat meritis suis datam gratiam fuisse. [Rom. 4. 4. & 5.] Si gratia dicitur, gratis datur: si operibus redditur, merces redditur. Gratis ergo accipe, quia impius justificaris. *De fructu operum tuorum satiabitur terra.*

[℣. 14.] 9. *Producens fœnum jumentis, & herbam servituti hominum.* Verum est, video, agnosco creaturam: producit terra fœnum jumentis, & herbam servituti hominum. Sed video & alia jumenta Domini, quæ significantur, cùm dicitur, [1. Cor. 9. 9.] Bovi trituranti os non infrenabis. Dicit enim ipsum jumentum, [Ibidem.] Numquid de bobus pertinet ad Deum? Propter nos ergo Scriptura dicit. Quomodo ergo producit terra fœnum jumentis? Quia Dominus constituit ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant. [Luca 10. 7. & 8.] Misit prædicatores, & ait illis, Omnia quæ ab ipsis apponuntur vobis, manducate: dignus est enim operarius mercede sua. Cùm enim dixisset, Quæ apponuntur vobis, manducate: ne illi dicerent, Improbi erimus ad mensas alienas, [b] cùm indigebimus, vis nos ita esse frontosos? Non, inquit, non est illa donatio eorum, sed vestra merces. Cujus rei merces? Quid dant? quid accipiunt? Dant spiritalia, accipiunt carnalia: dant aurum, accipiunt fœnum. [Isai. 40. 6.] Omnis enim caro fœnum, & claritas carnis ut flos fœni. Omnia temporalia quæ tibi superfluunt & redundant, fœnum jumentorum est. Quare? Quia carnalia sunt. Audi quorum jumentorum sit fœnum. [1. Cor. 9. 11.] Si nos vobis spiritalia seminavi « mus, magnum est si carnalia vestra metamus? Hoc Apostolus dixit, talis annuntiator tam laboriosus, tam impiger, tam exercitatus, ut ipsum fœnum donaret terræ. [Ibidem 15.] Ego, inquit, nullius horum usus sum. Ostendit sibi deberi, & non accepit: nec condemnavit eos qui acceperunt quod debebatur. Condemnandi enim erant exigentes indebita, non accipientes mercedem suam: ille tamen & ipsam mercedem suam donavit. Non quia alius tibi donavit, non debes alteri; alioquin non eris irrigata terra, quæ producit fœnum jumentis. *De fructu operum tuorum*, inquit, *satiabitur terra: producens fœnum jumentis.* Tu noli esse sterilis, produc fœnum jumentis: si nolunt jumenta fœnum tuum, non te tamen sterilem inveniant. Accipis spiritalia, redde carnalia: debita sunt militi, militi reddis, Provincialis Christi es. [Ibidem 7. &c.] Quis militat suis stipendiis « umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus « non edit? Quis pascit gregem, & de lacte ejus non « percipit? Non ideo dico, ut ista fiant in me. Fuit quidam miles qui etiam Provinciali donaret annonam: sed tamen reddat Provincialis annonam. Ut autem hinc dicam potiùs; jumenta sunt: [Deut. 25. 4.] Bovi trituranti os non infrenabis. *Producens*, inquit, *fœnum jumentis:* & quasi hoc exponens adjecit, *Et herbam servituti hominum:* ne non intelligeres quod dictum est, *Producens fœnum jumentis*, repetitione exposuit quod præmisit. Quod enim dixit suprà *fœnum*, postea *herbam* nominavit: quod autem dixerat *jumentis*, hoc *servituti hominum* dixit. Ergo servituti, & non libertati. [Gal. 5. 13.] Ubi ergo est, Vos in libertatem vocati estis? sed audi eumdem ipsum: [1. Cor. 9. 19.] Cùm enim liber sim ex omnibus, omnium servum me feci, ut plures lucrifacerem. Et quibus dixit, In libertatem vocati estis? Et quid adjunxit? Tantùm ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per caritatem servite invicem. Quos liberos fecerat, servos fecit; non conditione, sed tamen Christi redemtione; non necessitate, sed caritate. Per caritatem, inquit, servite invicem. Sed Christo servimus invicem, ait, non populis, non carnalibus, non infirmis. Bene Christo servis, si servis quibus Christus servivit. Nonne de illo dictum est, Bene servientem plurimis? Propheta legitur: de nullo nisi de Christo accipi solet. Audiamus tamen propriè & in Evangelio vocem ejus, [Matth. 20. 26.] Quicumque, inquit, in vobis vult major esse, erit vester servus. Servum [c] meum te fecit, qui te suo sanguine liberum fecit. Dicite hoc nobis, quia verum dicitis. [2. Cor. 4. 5.] Audi illum alio loco, Nos autem servos vestros per Jesum. Bene diligite servos vestros, sed in Domino vestro. Præstet nobis ut bene serviamus. Nam velimus, nolimus, servi sumus: & tamen si volentes sumus, non necessitate, sed caritate servimus. Quodam modo enim quasi superbia servorum stomachata videbatur, cùm diceret Dominus, Erit vester servus qui voluerit inter vos major esse. [Matth. 20. 21.] Jam enim filii Zebedæi sedes altissimas quærebant, unus volebat sedere ad dexteram, alter ad sinistram, dicentes per matrem quod ipsi cupiebant. Dominus non illis sedes invidit, sed convallem priùs plorationis ostendit, quasi diceret, Illuc vultis venire, ubi sum ego? venite quà ego. Quid est, venite quà ego? Per humilitatem. Ego de sublimi descendi, & antè humiliatus adscendo: vos in terra inveni, & vultis volare quàm pasci: priùs nutrimini, educamini, ferte nidum. Quid enim ait? Quomodo illos revocavit ad humilitatem, jam quærentes altitudinem? [Matth. 20. 22.] Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus

[a] Sic plerique MSS. quibus Am. & Er. favent. At editio Lov. habet, *Unde & hic quem imitatur.*

[b] Sic aliquot MSS. At alii cum editis carent particulâ *cùm.*

[c] Sic in MSS. At in editis, *suum.*

sum? Et illi, etiam in hoc superbi, Possumus. Quomodo Petrus, Tecum usque ad mortem. A Matth. 26. 35. 69. &c. Fortis vir, donec femina diceret, Et iste cum illis erat. Sic & isti, Possumus. Matth. 20. 22. Potestis? Possumus. Et ille, Calicem quidem meum bibetis, etsi modò non potestis, bibetis: quomodo Petro, Johan. 13. 36. Non potes me modò sequi, sequêris me postea. Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. Quid est, Non est meum dare vobis? Non est meum dare superbis. Modò quibus loquor, superbi estis: ideo dixi, B Non est meum dare vobis. Sed fortè dicerent, Erimus humiles. Non ergo eritis vos: ego, Vobis dixi. Non dixi, Non dabo humilibus: sed, non dabo superbis. Qui autem ex superbo fit humilis, non erit qui erat.

10. Ergo prædicatores verbi, & jumenta & servi sunt. Producat terra, si irrigata est, *fœnum jumentis, & herbam servituti hominum.* Ipse est enim fructus, ut possit fieri quod dictum est in Evangelio, Luca 16. 9. Ut & ipsi recipiant vos in tabernacula æterna. Vide C de fœno quid facias, vide de re vili quid emas. Ut recipiant vos, inquit, in tabernacula æterna. Ubi erunt ipsi, illuc vos recipiant. Quare hoc? Matth. 10. 41. &c. Quia qui suscipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet: & qui suscipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui dederit calicem aquæ frigidæ uni ex his minimis, tantùm in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam. Quam mercedem non perdet? Recipient vos in tabernacula æterna. Quis non festinet? D Quis non alacriùs currat? Si terra estis, rigamini de fructu operum Dei: ne dicatis, Non sunt cum quibus faciamus: prædicatores nostri, jumenta triturantia, homines servientes non indigent nostri. Quære tamen, ne quis indigeat: postremò & qui non indiget, inveniat in te quod [a] nolit accipere. Accipit enim bonam voluntatem, cùm tu accipias pacem. Et si enim non quærit datum, sed requirit fructum. Quære tamen, ne quis indigeat; & noli dicere, Si petierit, dabo. Exspectas ergo ut petat? E Sic pascis bovem Dei, quomodo transeuntem mendicum? Luca 6. 30. Illi petenti das, quia scriptum est, Omni petenti te da. De isto quid scriptum est? Psal. 40. 2. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Quære cui des: Beatus enim qui intelligit super egenum & pauperem, qui præoccupat vocem petituri. Si sic inter vos indigent milites Christi, ut etiam petant; videte ne vos judicent, antequam petant. Quomodo, inquis, quæro? Esto curiosus, esto providus: prospice, adtende unde quisque vivat, unde se F transigat, unde habeat: non reprehendetur ista curiositas tua, terra eris *producens fœnum jumentis & herbam servituti hominum.* Curiosus esto, & intellige super egenum & pauperem. Alius ad te venit, ut petat: alium tu præveni, ne petat. Sicut enim de illo qui te quærit dictum est, Omni petenti te da: sic de illo quem tu debes quærere dictum est, Sudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum cui eam tradas. Cùm enim dandum sit & istis pauperibus petentibus: [b] non enim ab eis inhibuit Deus G eleemosynas, cùm Christus de ipsis dicat, Luca 14. 13. & 14. Quando facis epulum, convoca cæcos, claudos, debiles, non habentes unde tibi reddant, retribuetur autem tibi in resurrectione justorum: voca & ipsos, pasce & ipsos; epulare, cùm illi epulantur; delectare, cùm illi saginantur; illi enim pane tuo, tu justitiâ Dei. Nemo vobis dicat, Præceptum est à Christo ut servo Dei detur, mendico non detur. Absit: prorsus impius ista loquitur. Da illi, sed multò magis illi. Ille enim petit, & in voce petentis agnoscis cui des: ille autem quantò minùs petit, tantò magis tibi vigilandum est ut præoccupes petiturum; aut fortè modò non petiturum, & aliquando damnaturum. Itaque curiosi estote ad ista, Fratres mei: invenietis multorum Dei servorum indigentiam, tantùm ut velitis invenire. Sed quia delectat vos excusatio, qua vultis dicere, Nesciebamus: propterea non invenitis.

11. Ipse Dominus loculos habebat, quò mittebantur necessaria, Johan. 13. 29. & possidebantur nummi propter usus eorum qui cum illo erant & ejus: non enim cùm dicitur, Esurivit, Evangelista mentitur. Matth. 4. 2. & 21. 18. Voluit esurire propter te, ne tu esurias in illo, qui pauper factus est, cùm dives esset, ut illius paupertate nos ditaremur. 2. Cor. 8. 9. Habuit enim loculos: & dictum est de quibusdam feminis religiosis, quòd ambulabant quà ibant pedes ejus evangelizantes, & ministrabant ei de substantia sua. Nominantur illæ mulieres in Evangelio, ubi erat quædam etiam uxor cujusdam Chuzæ procuratoris Herodis. Luca 8. 3. Vide quæ fiebant. Futurus erat Paulus nihil tale aliquando quærens, & omnia Provincialibus donans. Sed quia multi infirmi ista quæsituri erant, magis infirmorum personam suscepit Christus. Sublimiùs Paulus, numquid & Christo? Sublimiùs Christus, quia misericordiùs. Cùm enim videret Paulum ista non esse quæsiturum, providit ne damnaret quæsiturum, & præbuit exemplum infirmo: quomodo cùm videret multos pronos & gaudentes ituros ad martyrium passionis, exsultaturos in ipsa passione, [c] fortes, centenarios maturos ad horreum; quorumdam tamen infirmorum, quos videbat posse conturbari ventura passione, ne deficerent tamen, sed potiùs voluntatem humanam voluntati Creatoris conjungerent, ipsorum personam voluit suscipere in passione Christus, dicens, Tristis est anima mea usque ad mortem: Matth. 26. 38. & 39. & iterum, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Docuit quid esset dicturus infirmus, sed secutus ostendit quid facere deberet infirmus. Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater. Quomodo ergo in passione infirmorum personam sustinuit, præfiguratâ illâ in corpore suo, quia & illa membra ejus; neque enim frustra dictum est, Imperfectum meum viderunt oculi tui, Psal. 138. 16. & in libro tuo omnes scribentur: sic & in loculis habendis, & in exigenda quodam modo annona, non [d] petenda, sed præbenda, indigentiam suscepit. Suscepit eum Zacchæus, & gaudet. Luca 19. 6. Cui hoc bonum? Christo, an Zacchæo? Verè, si non susciperet Zacchæus, non erat ubi maneret mundi fabricator? Aut si non pasceret Zacchæus, indigeret is qui de quinque panibus tot millia hominum saturavit? Cùm ergo quisque sanctum suscipit, non suscepto, sed susceptori præstatur. Numquid in illa fame non pascebatur Elias? Nonne corvus afferebat 3. Reg. 17. 6. panem & carnem, servo Dei serviente creaturâ? Missus est tamen pascendus ad viduam: non ut militi, sed ut Provinciali aliquid præstaretur.

12. Ergo quia dicebamus Fratres, & de pascendis pauperibus, cùm Dominus loculos haberet, tamen quando dixit Judæ eum traditurø, Quod fa- Johan. 13. 27.

[a] Sic melioris notæ MSS. At editi, *velit*.
[b] Hic in editis additur, *patet*: quod à MSS. abest.
[c] Sic MSS. Editi verò, *fortè*.
[d] Am. Er. & plerique MSS. *non petendo, sed præbendo*.

cis, fac velociter: non intelligentes ceteri quid dixiſſet, arbitrati ſunt eum dixiſſe, ut aliquid præpararet, quod daretur pauperibus. Ille enim loculos habebat, hoc in Evangelio ſcriptum eſt. Poſſent hoc ſuſpicari, niſi hoc haberet in conſuetudine Dominus? De his ergo quæ dabantur & in loculos mittebantur, dabatur tamen & illis pauperibus, quos Deus docuit non contemnendos. Sed ſi illum non contemnis, quantò magis bovem per quem trituratur hæc area? Quantò magis ſervum tuum? Non indiget cibo, fortè veſte indiget. Non indiget veſte, fortè tecto indiget, fortè Eccleſiam fabricat, fortè aliquid utile in domo Dei molitur; exſpectat ut adtendas, exſpectat ut intelligas ſuper egentem & pauperem. Tu contrà, terra dura, lapidea, non irrigata, aut fruſtra irrigata, ſervas tibi dicere, Non ſciebam, non noveram, nemo mihi dixit. Nemo tibi dixit? Chriſtus non ceſſat dicere, [Pſal. 40. 2.] Propheta non ceſſat dicere, Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Non vides arcam inanem [V. ſuprà pag. 860. a. b.] præpoſiti tui? Vides certè vel ſurgentem fabricam, quò intraturus & oraturus es. Nonne admovetur oculis tuis? Niſi fortè putatis Fratres, quia præpoſiti veſtri theſaurizant: & novimus multos non theſaurizare, & ad quotidiana egere, de quibus omnino non creditur: quos & vos inveniretis, ſi velletis, ſi circumſpiceretis, ſi ad hoc vigilaretis, ut fructum daretis. Dixi quod potui, quantum potui. Puto autem manifeſtos nos eſſe vobis, ſicut ait Apoſtolus, non ideo nos dicere, ut in nos iſta faciatis. Præſtet Deus, ut hæc non fruſtra dixerim: præſtet Deus, ut terra irrigata ſitis, non lapidea, ſicut Judæorum, unde tabulas lapideas accipere meruerunt; ſed terra fructifera, terra quæ irrigata reddat agricolæ. Illi ipſi corde lapideo, quod ſignificatum eſt lapideis tabulis, decimas dabant. Etiam [a] gemitis, & nihil adhuc exit. Si gemitis, parturite; ſi parturitis, parite. Quare gemitus inanis? quare gemitus ſterilis? Viſcera torquentur, an non eſt intus quod edatur? *Rigans montes de ſuperioribus ſuis: de fructu operum tuorum ſatiabitur terra.* Beati qui faciunt, beati qui iſta fructuoſè audiunt, beati qui non inaniter clamant. *De fructu operum tuorum ſatiabitur terra: producens fœnum jumentis, & herbam ſervituti hominum.* [b] Ut quid hoc? *Ut educat panem de terra.* Quem panem? Chriſtum. De qua terra? De Petro, de Paulo, de ceteris diſ- [2. Cor. 4. 7.] penſatoribus veritatis. Audi quia de terra: Habemus, inquit, theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, ut [Johan. 6. 41.] eminentia ſit virtutis Dei. Ipſe eſt panis qui de cælo deſcendit, ut è terra educatur, cùm per ſervorum ſuorum carnem prædicatur. Terra fœnum producit, ut panem de terra educat. Quæ terra fœnum producit? Plebes piæ, plebes ſanctæ. Ut de qua terra panis educatur? Verbum Dei de Apoſtolis, de diſpenſatoribus ſacramentorum Dei, adhuc in terra ambulantibus, adhuc corpus terrenum portantibus.

[℣. 15.] 13. *Et vinum lætificat cor hominis.* Nemo ſe ad ebrietatem paret, immo ſe omnis homo ad ebrieta- [Pſal. 22. 5.] tem paret. Calix tuus inebrians quàm præclarus eſt! Nolumus dicere, Nemo ſe inebriet. Inebriamini, ſed videte unde. Si vos inebriat calix Domini præclarus, videbitur iſta ebrietas in operibus veſtris, videbitur in ſancto amore juſtitiæ, videbitur poſtremò in alienatione mentis veſtræ, ſed à terrenis in cælum. *Ut exhilaret faciem ejus in oleo.* Video quæ terra quantum fructum educat, ſi producat fœnum jumentis. Non iſti ſervi vendunt quod dant; non enim venditores Evangelii ſunt: gratis dant, quia gratìs acceperunt. Gaudent bonis operibus veſtris, hoc enim vobis prodeſt: non enim quærunt datum, ſed requirunt fructum. Quid eſt exhilaratio faciei in oleo? Gratia Dei, nitor quidam in manifeſtationem: ſicut dicit Apoſtolus, Unicui- [1. Cor. 12. 7.] que autem datur Spiritus ad manifeſtationem. Gratia quædam, quæ eſt hominum ad homines perſpicua, ad conciliandum ſanctum amorem, oleum dicitur, in nitore divino: & quoniam excellentiſſima in Chriſto apparuit, totus orbis eum diligit: qui cùm contemtus hîc eſſet, adoratur modò ab omni gente: Quoniam ipſius eſt regnum, & ipſe domina- [Pſal. 21. 29.] bitur gentium. Tanta eſt enim ejus gratia, ut multi qui in eum non credunt, laudent eum, & propterea dicant nolle ſe in eum credere, quia nemo poteſt implere quod jubet. Laudando impediuntur, qui in illum vituperando ſæviebant. Amatur tamen ab omnibus, prædicatur ab omnibus; quia excellenter unctus, ideo Chriſtus. Chriſtus enim unctus, à chriſmate dictus Chriſtus. Meſſias Hebraicè, Græcè Chriſtus, Latinè unctus: ſed corpus ſuum totum perunguit. Omnes ergo venientes accipiunt gratiam, ut exhilaretur facies in oleo.

14. *Et panis cor hominis confirmat.* Quid eſt [Item ℣. 15.] hoc, Fratres? Quaſi coegit intelligi de quo pane diceret. Panis enim iſte viſibilis ſtomachum confirmat, ventrem confirmat: eſt alius panis qui cor confirmat, quia panis eſt cordis. Jam enim dixerat de pane ſuperiùs, Ut educat panem de terra, ſed [℣. 14.] non dixerat qualis panis ſit ille. *Et vinum lætificat cor hominis.* Videtur jam dicere de ſpiritali vino; nam id lætificat cor hominis. Sed adhuc putetur de vino iſto dici, quia ebrii quaſi læti corde videntur apparere. Utinam lætentur, & non rixentur. Dicis mihi, Quid lætius ebrio? Immo quid inſanius ebrio? quid plerumque iracundius? Eſt ergo vinum quod verè lætificat cor, & non novit aliud niſi lætificare cor. Sed ne putes hoc quidem de ſpiritali vino debere accipi, de illo pane autem non; quòd & ipſe ſpiritalis ſit, expoſuit & ipſum: *Et panis,* inquit, *cor hominis confirmat.* Ergo ſic accipe de pane, quomodo accipis de vino: intus eſuri, intus ſiti. Beati enim qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, [Matth. 5. 6.] quia ipſi ſaturabuntur. Panis ille juſtitia eſt, vinum illud juſtitia eſt: veritas eſt, veritas Chriſtus eſt. [Johan. 14. 6.] Ego ſum, inquit, panis vivus, qui de cælo deſcendi. [Johan. 6. 41.] & , Ego ſum vitis, vos ſarmenta. *Et panis cor hominis confirmat.* [Johan. 15. 5.]

15. *Satiabuntur ligna campi:* ſed de iſta gra- [℣. 16.] tia educta de terra. *Ligna campi,* plebes populorum. *Et cedri Libani quas plantavit.* Cedri Libani, potentes in ſæculo, & ipſi ſatiabuntur. Pervenit panis & vinum & oleum Chriſti ad ſenatores, ad nobiles, ad reges: ſatiata ſunt ligna campi. Priùs humiles ſatiati ſunt, deinde etiam cedri Libani, ſed *quas plantavit* ipſe: piæ cedri, religioſi fideles, tales enim plantavit. Nam & impii ſunt cedri Libani, quia conteret Dominus cedros Libani. Libanus [Pſal. 28. 5.] enim mons eſt: ibi iſtæ arbores etiam ſecundùm litteram annoſiſſimæ ſunt & excellentiſſimæ. Libanus autem interpretatur, ſicut legimus in eis qui iſta ſcripſerunt, candidatio. Libanus dicitur candidatio: videtur autem candidatio eſſe ſæculi hujus, modò nitentis & fulgentis in pompis ſuis. Sunt ibi

a Am. Er. & MSS. *Etiam gemite, & nihil huc exeat.*

b Sic præcipui MSS. At editi, *Ut quid vocat? Ut quid hoc?*

cedri Libani, quas plantavit Dominus, ipsæ satiabuntur quas plantavit Dominus. Matth. 15. 13. Nam arbor, inquit, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur. *Et cedri Libani quas plantavit.*

℣. 17. 16. *Illic passeres nidificabunt. Fulicæ domus dux est eorum.* Ubi passeres nidificabunt? In cedris Libani. Jam audivimus quæ sint cedri Libani, nobiles sæculi, excelsi genere, opibus, honoribus: & ipsæ cedri satiantur, illæ tamen quas plantavit ipse. In his cedris passeres nidificant. Qui sunt passeres? Aves quidem & volatilia cæli sunt passeres, sed minuta volatilia solent dici passeres. Sunt ergo quidam spiritales nidificantes in cedris Libani: id est, sunt quidam servi Dei audientes in Evangelio, Matth. 19. 21. Dimitte omnia tua, vel, vende omnia tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni, sequere me. Et non tantùm hoc audierunt magni, sed audierunt & parvi, & voluerunt hoc facere & parvi, & esse spiritales; non jungi uxoribus, non macerari curâ filiorum, non habere proprias sedes quibus deligarentur, sed ire in vitam quamdam communem. Sed quid dimiserunt isti passeres? Minuti enim sæculi hujus passeres videntur. Quid dimiserunt? quid magnum dimiserunt? Alius se convertit, dimisit cellam patris sui inopem, vix unum lectum & unam arcam. Convertit se tamen, factus est passer, quæsivit spiritalia. Bene, optimè: non illi insultemus, non dicamus, Nihil dimisisti. Non superbiat qui multa dimisit. Matth. 4. 18. & 21. Petrus ut sequeretur Dominum, novimus quòd piscator erat, quid potuit dimittere? Vel frater ejus Andreas, vel filii Zebedæi Johannes & Jacobus, etiam ipsi piscatores: & tamen quid dixerunt? Matth. 19. 27. Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Non ei dixit Dominus, Oblitus es paupertatem tuam: quid dimisisti ut totum mundum acciperes? Multum dimisit, Fratres mei, multum dimisit, qui non solùm dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat. Quis enim pauper non turgescit in spem sæculi hujus? Quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est: ibat in immensum, accepit modum, & nihil dimissum est? Prorsus totum mundum dimisit Petrus, & totum mundum Petrus accepit. 2 Cor. 6. 10. Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Faciunt hoc multi: ista faciunt qui parum habent, & veniunt, & fiunt passeres utiles. Minuti videntur, quia non habent altitudinem dignitatis sæcularis: nidificant in cedris Libani. Etenim & cedri Libani, nobiles & divites & excelsi hujus sæculi, quoniam cum timore audiunt, Psal. 40. 2. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem: adtendunt res suas, villas suas, & omnes superfluas copias, quibus videntur excelsi, & præbent illas servis Dei; dant agros, dant hortos, ædificant ecclesias, monasteria, colligunt passeres, ut in cedris Libani nidificent passeres. [a] Ergo satiantur *cedri Libani, quas plantavit* Dominus, & *illic passeres nidificabunt.* Adtendite totam terram, si non ita est. Ut loquerer ista, non solùm credidi, sed & vidi; dedit mihi intellectum ipsum experimentum. Interrogate latissimas terras qui nostis, & videte in quàm multis cedris Libani passeres illi, de quibus locutus sum, nidificant.

17. Sed tamen, Fratres mei, ipsi passeres spiritales sunt, quamvis nidificent in cedris Libani, non pro magno habere debent cedros Libani, & putare illos esse superiores, à quibus eorum necessaria complentur. Passeres enim sunt, illæ autem cedri Libani sunt. Ergo *fulicæ domus dux est passerum.* Item ℣. 17. Quamvis in cedris Libani nidificent passeres, non tamen cedri Libani duces sunt passerum. Ecce satiabuntur ligna campi, omnes populi: & cedri Libani satiabuntur, quas plantavit Dominus, omnes nobiles & excelsi fideles. Illic, id est, in cedris Libani, passeres nidificabunt, præbebunt ramos facultatum suarum colligendis minutis spiritalibus. Præbent ista, faciunt hæc cedri Libani quas plantavit Dominus; faciunt, & libenter faciunt; noverunt quid faciant, noverunt quid accipiant. Sed passeres quamvis in cedris Libani nidificabunt, *Fulicæ domus dux est eorum.* Quæ est fulicæ domus? Fulica, sicut omnes novimus, marina avis est, vel in stagnis est, vel in mari est. Habet quamdam domum non facilè in littore terræ, aut numquam; sed in iis quæ in media aqua sunt: plerumque ergo in petris quas aqua circumdat. Intelligimus ergo petram esse idoneam fulicæ domum, nusquam fortiùs & firmiùs habitat, quàm in petra. In quali petra? In mari constituta. Et si tunditur fluctibus, frangit tamen fluctus, non frangitur: hoc habet magnum petra in mari constituta. Quanti fluctus contuderunt petram nostram, Dominum Christum? Elisi sunt in illum Judæi, illi fracti sunt, ille integer mansit. Et unusquisque imitans Christum, ita sit in isto sæculo, id est, in isto mari, ubi non potest nisi procellas tempestatesque sentire, ut nulli vento cedat, nulli fluctui, sed omnia excipiat, & integer maneat. Ergo fulicæ domus & fortis est, & humilis. Non habet domum fulica in excelsis: nihil illâ domo firmius, & nihil humilius. In cedris quidem nidificant passeres, propter præsentem necessitatem: sed petram illam habent ducem, quæ fluctibus tunditur, & non frangitur; imitantur enim Christi passiones. Et si forte cedri Libani iratæ fuerint, & aliquid molestiæ vel scandali servis Dei in ramis suis commoverint, volabunt quidem inde passeres; sed væ cedro remanenti sine nidis passerum. Passeres enim non naufragabunt, non peribunt; quia *fulicæ domus dux est eorum.*

18. Quid ergo sequitur? *Montes altissimi cervis.* ℣. 18. Cervi, magni, spiritales, transcendentes in cursu omnia spinosa veprium atque silvarum. Qui perficit, inquit, pedes meos sicut cervi, & super excelsa statuet me. Psal. 17. 34. Teneant montes altos, alta præcepta Dei, sublimia cogitent, teneant ea quæ multùm eminent in Scripturis, justificentur in summis: cervis enim sunt illi montes altissimi. Quid de humilibus bestiis? quid de lepore? quid de hericio? Lepus minutum animal & infirmum, hericius etiam spinosum: [b] illud animal timidum, illud animal spinis coopertum. Spinæ quid significant, nisi peccatores? Qui peccat quotidie, etiamsi non magna peccata, minutissimis spinis coopertus est. In eo quòd timet, lepus est; in eo quòd minutissimis peccatis operitur, hericius est; & non potest tenere excelsa illa & perfecta præcepta. Illi enim *montes altissimi cervis.* Quid ergo, isti pereunt? Non. Sic enim *montes altissimi cervis*, ut & his videas quid sequatur: *Petra refugium hericiis & leporibus.* Psal. 9. 10. Quia factus est Dominus refugium pauperi. Ponas petram illam in terra, refugium est hericiis & leporibus: ponas illam in mari, domus est fulicæ. Ubique utilis pe-

[a] Sic MSS. At editi, *Passeres ergo satiantur cedris Libani.*

[b] Hìc in editis additur, *minor eorum:* quod à MSS. abest.

tra. Et in montibus ipsa utilis: montes sine pe- A
træ fundamento ruerent in profundum. Nonne
ψ. 12. jam dudum de montibus dicebatur, Illic volati-
lia cæli inhabitabunt, de medio petrarum dabunt
voces suas? Ubique ergo petra refugium no-
strum, sive in montibus excelsa sit, sive in mari
tundatur fluctibus, non frangatur, sive in ter-
ra solidetur; ad illam cervi, ad illam fulica,
ad illam lepus & hericius. Tundant pectora
lepores, & hericii confiteantur peccata sua:
licèt cooperti sint minutis quidem quotidia- B
nisque peccatis; non eis tamen deest petra,
Matth. 6. 12. quæ illos docuit dicere, Dimitte nobis debi-
» ta nostra, sicut & nos dimittimus debitori-
bus nostris. *Petra refugium hericiis & lepori-
bus.*

ψ. 19. 19. *Fecit lunam in tempora.* Intelligimus
spiritaliter Ecclesiam crescentem de minimo, &
ista mortalitate vitæ quodam modo senescen-
tem: sed ut propinquet ad solem. Non istam lu-
nam dico visibilem oculis, sed quæ hoc nomine C
significatur. Ista quando obscura erat Ecclesia,
quando nondum apparebat, nondum eminebat,
seducebantur homines, & dicebatur, Hæc est Ec-
Psal. 10. 3. clesia, hic est Christus: ut sagittarent in obscura
luna rectos corde. Modò quàm cæcus est, qui
plenâ lunâ errat? *Fecit lunam in tempora.* Hîc
enim temporaliter transit Ecclesia: non enim hîc
a erit semper ista mortalitas. Augeri & minui [a] ali-
quando transibit: in tempora facta est. *Sol agno-
vit occasum suum.* Et hic quis sol, nisi sol ille ju- D
stitiæ, quem sibi non ortum impii plangent in
Sap. 5. 6. die judicii? Qui dicturi sunt in illo die, Ergo er-
» ravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit
» nobis, & sol non ortus est nobis. Ei sol iste oritur,
qui intelligit Christum. Recedit autem ab intel-
lectu ejus Christus, qui sic iratus fuerit fratri suo,
Psal. 4. 5. ut teneat odium. Itaque irascimini, & nolite pec-
care. Caritas etsi irascitur aliquando, ut corri-
gat, non tenetur rea; quia non inveteravit ira, ut
verteretur in odium. Si autem ira conversa fuerit E
in odium, óccidit sol super iracundiam vestram.
Non igitur óccidat sol super iracundiam ve-
stram.

20. Nec putetis Fratres ideo nonnullis so-
lem esse adorandum, quia sol in Scripturis ali-
quando Christum significat. Talis est enim de-
mentia hominum: quasi adorandum aliquid dica-
1. Cor. 10. 4. tur, cùm dicitur, Sol Christum significat. Ado-
ra ergo & petram; quia Christum significat. Sicut F
Isai. 53. 7. ovis ad victimam ductus est: adora & ovem, quia
Apoc. 5. 5. Christum significat. Vicit leo de tribu Juda: ado-
ra & leonem, quia Christum significat. Videte
quàm multa Christum significent: omnia ista
Christus in similitudine, non in proprietate. Quæ-
Johan. 1. 1. ris proprietatem Christi? In principio erat Ver-
bum, & Verbum erat apud Deum. Ecce pro-
prietas Christi, per quam factus es. Vis audire &
proprietatem per quam refectus es? Et Verbum
» caro factum est, & habitavit in nobis. Cetera si- G
militudines sunt. Intellige, esto Scripturæ capax,
ut aliud videas objici oculis tuis, aliud innui cor-
di tuo.

21. Sol ergo ille, jam securi dicimus, sol ille ju-
stitiæ, non sine caussa impiis non oritur, etsi vo-
Prov. 1. 28. lunt: ipsa enim Sapientia dicit, Quærent me ma- »
li, & non invenient. Quærent, & non invenient.
Et quare? Oderunt enim sapientiam. Ipsa Sa- Ibidem 29.
pientia loquitur, & dicit, Quærent me mali, & »
non invenient, oderunt enim sapientiam. Si ergo
oderunt, quare quærunt? Quærunt, non ut fruan-
tur, sed ut inflentur: quærunt sermonibus, ode-
runt moribus. Spiritus enim sanctus disciplinæ Sap. 1. 5.
fugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ »
sunt sine intellectu. Non ergo sol ille oritur im-
piis, non oritur malis. At verò de isto sole quid
dictum est? Qui facit solem suum oriri super bo- Matth. 5. 45.
nos & malos, & pluit super justos & injustos.
Ergo de illo sole justitiæ nescio quid significat
Psalmus iste secundùm mysterium; nam vide-
mus ista fieri in creatura etiam secundùm spe-
ciem rerum visibilium: *Sol agnovit occasum suum.*
Quid est, *Sol agnovit occasum suum*? Christus
agnovit passionem suam. Occasus Christi, passio
Christi. Sed numquid sic sol óccidit, ut non
oriatur? Numquid qui dormit, non adjiciet ut Psal. 40. 9.
resurgat? nonne ipse dixit, Dormivi turbatus? Psal. 56. 5. & 6.
& de illo dictum est, Exaltare super cælos Deus?
Ergo, *Sol agnovit occasum suum*: quid est, *agno-
vit*? Approbavit, placuit ei. Et unde ostendi-
mus, quia agnovit, hoc est, placuit ei? Quid
enim non novit Deus? quid non novit Christus? Matth. 7. 23.
Et tamen dicturus est in fine quibusdam, Non
novi vos. Quomodo ergo ibi, Non novi vos,
non est quasi, mihi ignoti estis, sed non mihi
placetis: sic & hîc, *agnovit occasum suum*, pla-
cuit illi occasus suus. Si enim ei displiceret,
quomodo pateretur? Homini enim, quia non est
ille sol, etiamsi displiceat passio sua, patitur &
quod non vult. Ille autem non pateretur, nisi
ei placeret: id est, nisi agnosceret occasum suum, Johan. 10. 18.
non occideret; quia ipse ait, Potestatem ha- »
beo ponendi animam meam, & potestatem ha- »
beo iterum sumendi eam: nemo tollit eam à me, »
sed ego ipse eam pono à me. Ergo, *agnovit oc-
casum suum.*

22. Et quid, cùm óccidit sol, cùm passus est
Dominus? Factæ sunt quædam tenebræ in Apo-
stolis, defecit spes eorum, quibus primò magnus
& redemtor omnium videbatur. Quare? [b] *Posui-* ψ. 20. b
*sti tenebras, & facta est nox: ibi pertransibunt omnes
bestiæ silvæ.* * *Catuli leonum rugientes, ut rapiant,* ψ. 21.
quærentes à Deo escam sibi. Quid intelligam spi- Ephes. 6. 12.
ritaliter catulos leonum, nisi spiritalia nequitiæ?
quid intelligam nisi mala dæmonia, quæ dæmo-
nia pascuntur erroribus hominum? Sunt enim
principes dæmoniorum, & sunt dæmonia quæ-
dam contemtibilia. Ista dæmonia seducere animas
quærunt, sed ubi sol non ortus est; tenebræ enim
sunt. Et cùm tenebræ sunt, quærunt catuli leo-
num quos devorent. Ipse leo major, princeps
omnium talium leonum, quid de illo dictum est? 1. Pet. 5. 8.
Nescitis quia adversarius vester diabolus, tam- »
quam leo rugiens circuit, quærens quem devoret? »
Ideo quærentes à Deo escam sibi; quia nec ten-
tari quis potest à diabolo, nisi permittente Deo.
Job sanctus ante diabolum erat, & tamen longè
ab illo erat: adspectu ante illum, potestate remo-
tus ab illo. Quando auderet tentare vel carnem,
» vel facultates ejus quas possidebat, nisi accepisset
potestatem? Quare autem datur potestas? Aut ad
damnandos impios, aut ad probandos pios. Justè
hoc totum Dominus agit: & in neminem habet
diabolus potestatem, vel in aliquid ejus, nisi ille

[a] Sic MSS. At editi, *Augeri & minui potest, aliquando pertransibit.*

[b] Hosce versus jam suprà exposuit pag. 1090.

concedat, cui est potestas summa & sublimis. Sic A diabolo, sic homini nulla est potestas in hominem, nisi desuper detur. Stabat judex vivorum & mortuorum ante hominem judicem, & inflavit se homo judex videns ante se Christum, & ait, Joan. 19. 10. Nescis quia potestatem habeo occidendi & dimittendi te? At ille qui venerat & eum docere, Ibidem 11. à quo judicabatur: Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi esset tibi desuper data. Et homo & diabolus & quælibet dæmonia nonnisi accepta potestate nocent: sed proficientibus non nocent. B Malis ita sunt tamquam ignis fœno, bonis ita sunt tamquam ignis auro. Manducatus est Judas ut fœnum, probatus est Job ut aurum. *Posuisti tenebras, & facta est nox: illic pertransibunt omnes bestiæ silvæ.* Jam bestiæ silvæ alio modo: a alio enim & alio modo [a] semper ista intelliguntur; quomodo Dominus ipse agnus, ipse leo. Quid tam diversum quàm agnus & leo? Sed qualis agnus? Qui vinceret lupum, vinceret leonem. Joan. 10. 7. & 11. Ipse petra, ipse pastor, ipse janua. Pastor intrat C per januam: & dicit, Ego sum pastor bonus: & Apoc. 5. 5. dicit, Ego sum janua. Ipsum leonis nomen Dominum significat; quia vicit leo de tribu Juda: Psal. 90. 13. & diabolum; quia conculcavit leonem & draconem. Discite sic intelligere, cùm figuratè ista 1 Cor. 10. 4. dicuntur: ne forte ubi legeritis quòd Christum significat petra, ubique petram Christum putetis. Significat alia atque alia, sicut littera quo loco ponatur vide, ibi intelligis ejus vim. Si audieris litteram primam in nomine Dei, & putaveris eam D semper ibi ponendam, delebis eam in nomine diaboli. Ab eadem enim littera incipit nomen Dei, à qua incipit nomen diaboli; & nihil tam disjunctum, quàm Deus & diabolus. Vide ergo quàm absurdus est à rebus & humanis & divinis, qui dixerit de littera singulari *D*, Non debet haberi in capite nominis diaboli. Et cùm quæsieris, quare? Respondeat: Ego in nomine Dei legi istam litteram. Ridetur iste; nam nec talis est, cui dignetis reddere rationem. Nolite ergo tam pueriliter E sapere etiam ista divina, ut forte aliquis vestrûm, quia dixi superiùs bestias silvæ significare gentes, modò autem dico bestias silvæ significare dæmonia & angelos prævaricationis, putet iis me aliquid contrarium dicere. Similitudines enim sunt, & in quocumque loco sunt, circumstantiâ sui exponuntur. *Illic pertransibunt omnes bestiæ silvæ.* Ubi? In nocte quam posuit Dominus, quia sol agnovit occasum suum. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, quærentes à Deo escam sibi.* Meritò F Dominus venturus ad occasum suum, ipse sol justitiæ agnoscens occasum suum, ait discipulis, tamquam tenebris futuris, circuituro leone, ut quæ- Luc. 22. 31. reret quem devoraret, quòd ille leo neminem devoraret, nisi peteret: Hac nocte, inquit, postulavit satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogavi pro te Petre, ne deficiat fides tua. Non- Matth. 26. 70. &c. ne Petrus cùm ter negavit, jam inter dentes leonis erat? *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & ut quærant à Deo escam sibi.* Joan. 10. 18.

23. *Ortus est sol.* Qui dixit, Potestatem habeo ponendi animam meam; & potestatem habeo iterum sumendi eam: agnovit occasum suum, & posuit eam; *ortus est sol*, & recepit eam. *Ortus est sol*, quia occidit sol, sed non exstinctus est sol. Adhuc eis qui non intelligunt Christum, ipsa nox est; adhuc eis sol ortus non est: instent, ut intelligant, ne rapiantur à rugiente leone. Nam ecce quibus ortus est, non eos audent invadere catuli leonum. Sequitur enim, *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis cubabunt.* Magis magisque [b] ubi oritur sol iste, ut intelligatur ab orbe terrarum, & clarificetur Christus in toto mundo, congregantur catuli leonum, illa dæmonia recedunt à persecutione Ecclesiæ, quæ instigabant persequi domum Dei, operando in filiis diffidentiæ. Nam dictum est, secundùm principem Ephes. 2. 2. potestatis aëris, qui nunc operatur in filiis infidelitatis. Modò jam quia nemo eorum persequi audet Ecclesiam, *Ortus est sol, & congregati sunt.* Et ubi sunt? *Et in cubilibus suis cubabunt.* Cubilia eorum, corda infidelium. Quàm multi gerunt leones cubantes in cordibus suis? Non inde erumpunt, non faciunt impetum in istam peregrinantem Jerusalem. Quare non faciunt? Quia jam ortus est sol, & splendet in toto orbe terrarum.

24. Ergo vide quid sequatur, quia *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis cubabunt.* Quid tu, ô homo Dei? quid tu, ô Ecclesia Dei? quid tu, ô corpus Christi, cujus caput in cælo est? quid tu facis, ô homo unitas ejus? *Exiet,* ℣. 23. inquit, *homo ad opus suum.* Operetur ergo iste homo opera bona in securitate pacis Ecclesiæ, operetur usque in finem. Aliquando enim erit quædam [c] contenebratio, & fiet quidam impetus, sed in vespera, id est, in fine mundi: modò autem in pace & tranquillitate operatur Ecclesia; quia *Exiet homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.*

25. *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine!* ℣. 24. Meritò magna, meritò excelsa. Ubi facta sunt opera ista, tam magna? quæ illa statio Dei ubi [d] stetit, vel quæ illa sessio ubi sedit, & ista operatus est? quis locus ubi ista operatus est? unde processerunt primò ista tam pulcra? Si ad litteram accipias, omnis ordinata creatura, ordinatè currens, ordinatè pulcra, ordinatè oriens, ordinatè occidens, ordinatè peragens omnia tempora, unde processit? Ipsa autem Ecclesia quomodo accepit incrementa, successus, perfectionem? Quomodo destinatur ad finem quemdam immortalitatis? Quibus præconiis prædicatur? quibus mysteriis commendatur? quibus sacramentis occultatur? qua prædicatione revelatur? ubi fecit hæc Deus? Video magna opera: *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine!* Quæro ubi fecerit, locum non invenio; sed video quid sequatur. *Omnia in sapientia fecisti.* Ergo omnia in Christo fecisti. Ille contemtus, ille expalmatus, ille consputus, ille spinis coronatus, ille crucifixus, omnia in illo fecisti. Audio, audio quid de illo tuo milite nunties hominibus, quid de illo præcone sancto prædices gentibus, Christum Dei Virtutem & Dei Sapientiam. Irrideant Judæi crucifixum Christum, quia scandalum est eis; irrideant Pagani crucifixum Christum, quia stultitia est eis: Nos autem, 1 Cor. 1. 23. & 24. inquit, prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis verò vocatis Judæis & Græcis Christum Dei Virtutem & Dei Sapientiam. *Omnia in sapientia fecisti.*

[a] Tres MSS. *sæpe.*
[b] Sic MSS. At editi, *ibi oritur.*
[c] Plures MSS. *contenebricatio.*
[d] MSS. carent his verbis, *stetit, vel quæ illa sessio, ubi.*

Item ℣ 24. 26. *Repleta est terra creaturâ tuâ.* Repleta est terra creaturâ [a] Christi. Et quomodo? Quomodo videmus. Quid enim non à Patre per Filium creatum est? Quidquid ambulat & repit in terris, quidquid natat in aquis, quidquid volat in aëre, quidquid in cælo circumagitur, quantò magis terra, totus mundus creatura Dei est. Sed nescio quid hîc significat de quadam creatura nova, de qua
2.Cor.5.17. dicit Apostolus, Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt [b] omnia nova, omnia autem ex Deo. Nova creatura quæ facta est, omnes credentes in Christum, exuentes se
Ephes.4.22. veterem hominem, & induentes novum. *Repleta est terra creaturâ tuâ.* In uno loco terræ crucifixus erat, in uno exiguo loco cecidit granum illud in terram, & mortificatum est; sed magnum fructum adtulit. Singularis eras Domine Jesu, donec transires: agnosco in alio Psalmo vocem tuam,
Psal. 140. 10. qua dixisti, Singularis ego sum, donec transeam. Singularis ergo eras, donec transires; singularis eras, cùm agnovisti occasum tuum: sed ab occasu in ortum transisti. Ortus es, splenduisti, clarificatus es, cùm in cælum adscendisti, & *repleta est terra creaturâ tuâ.* Psalmum, Fratres, nondum finivimus: sed aliquid inde in nomine Christi etiam ad diem Dominicum differamus.

SERMO QUARTUS IN EUMDEM PSALMUM CIII.

1. MEMINIT Caritas Vestra, cùm sit unus Sermo Dei in Scripturis omnibus dilatatus, & per multa ora sanctorum unum Verbum sonet, quod cùm sit in
Iohan. 1.1. principio Deus apud Deum, ibi non habet syllabas, quia non habet tempora; nec mirandum nobis sit, quia propter infirmitatem nostram descendit ad particulas sonorum nostrorum, cùm descenderit ad suscipiendam infirmitatem corporis nostri: istum tamen Psalmum jam multos nobis fecisse sermones, mysteriaque ipsa quæ hîc clausa tenentur, ut pulsantibus aperirentur, adtulisse nobis non parvas per aliquot dies moras temporis, cùm pronuntiantur, cùm commendantur, cùm clausa esse monstrantur, cùm aperiuntur, cùm eruuntur, cùm ostenduntur: ac per hoc meminit, ut dixi, Caritas Vestra, nec præterito die ad ejus terminum Psalmi nos pervenire potuisse, & distulisse in hunc diem. Voluit Dominus & tempus redditionis nobis exhibere, & me debitorem debito satisfacere, & exactores securiores efficere: det ergo ipse bonum quod reddamus, qui non reddidit quidquid mali feceramus.

2. Exclamaverunt, ut nostis, ut cum pietate gaudioque recolitis, exclamaverunt cum Psal-
℣. 24. mo viscera cordis nostri, & dixerunt, *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti: repleta est terra creaturâ tuâ.* Quidquid à Deo factum est, in sapientia factum est, & per sapientiam factum est. Quidquid novit sapientiam, & quidquid non novit sapientiam, & tamen in creatura Dei est, in sapientia factum est, & per sapientiam factum est. Qui cognoscunt sapientiam, lucem habent sapientiam; qui non cognoscunt, habent tamen artificem sapientiam, [c] cùm sint ipsi detenti insipientiâ: & qui eam lucem habent, etiam artificem habent; non quicumque artificem habent, etiam lucem habent. Et quidem in hominibus multi sunt qui ejus participes fiunt, & sapientes vocantur; multi ejus expertes, stulti nominantur. Propter hoc vitioso nomine stulti appellantur, quia si studeant sapientiæ, si petant, si quærant, si pulsent, possunt pervenire ad ejus participationem: non enim naturæ, sed negligentiæ denegatur. Sunt autem aliæ creaturæ, quæ non possunt fieri participes sapientiæ; sicut omnes bestiæ, omnia pecora, omnes arbores, quæ nec sensum habent ullum. Numquid quia participes sapientiæ esse non possunt, ideo non in sapientia & per sapientiam facta sunt? Non ergo exigit Deus intellectum de equo & mulo: sed hominibus dicit, Nolite esse sicut equus Psal. 31. 9.
& mulus, quibus non est intellectus. Quod equo natura est, homini crimen est. Hoc ergo dicit Deus, Non exigo participationem sapientiæ meæ ab eis, quæ non feci ad imaginem meam; sed ubi feci, inde exigo, & usum ejus rei postulo, quam donavi. Homines ergo reddentes Deo quæ Dei sunt, si Cæsari reddunt quod Cæsaris est; id est, Matth.22. 21.
reddentes Cæsari imaginem suam, & reddentes Deo imaginem suam, erigunt ipsam mentem suam, non ad se, sed ad artificem suum, & ad lumen unde sunt, & ad calorem quemdam spiritalem unde fervescunt, & unde remoti frigescunt, & unde recedentes contenebrantur, & quò revertentes illuminantur: & quia piè illi dixerunt, Psal.17.29.
Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas; discussis tenebris terrenæ stultitiæ, aperientes os & ducentes spiritum, erigunt, ut dixi, fidentem oculum cordis; & circumspiciunt mente universum mundum, terram, mare & cælum; & videntes omnia pulcrè disposita, ordinata currere, digeri generibus, fulciri seminibus, mutari successionibus, currere temporibus, placet eis in his artifex, ut & ipsi placeant in [d] artificio artifici; & exclamant præ magno gaudio, quia verè huic lætitiæ nihil comparari potest, *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti.* Ubi est ipsa sapientia, in qua omnia fecisti? quo sensu adtingitur? quo oculo videtur? quo studio quæritur? quo merito possidetur? Quo putatis, nisi gratiâ suâ? Qui donavit ut simus, donat ut boni simus. Donat conversis, qui antequam converterentur, & cùm aversi irent post vias suas, nonne quæsivit eos? Iohan. 1.14.
nonne descendit? nonne Verbum caro factum est, Luca 15. 8.
& habitavit in nobis? nonne accendit lucernam carnis suæ, dum penderet in cruce, & quæsivit perditam drachmam? Quæsivit, & invenit vicinis congratulantibus, id est, omni creaturâ spiritali quæ Deum proximè adtingit. Vicinis lætantibus inventa est drachma, Angelis lætantibus inventa est anima humana. Inventa est, ergo gaudeat, & dicat, *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti.*

3. *Repleta est terra creaturâ tuâ.* Qua creatu- Item ℣. 24.
râ tuâ repleta est terra? Omnibus arboribus & frutectis, omnibus animalibus & pecoribus; & universo ipso genere humano, repleta est terra

a Sic aliquot MSS. At editi, *creatura tua Christe.*
b Vox *omnia*, hoc loco in MSS. omitti solet.
c Plures MSS. omittunt, *cùm sint ipsi detenti insipientiâ.* Nonnulli loco, *insipientiâ*, habent *sapientiâ.* Alii cum Am. & Er. *in sapientia.*
d Sic plures MSS. At editi, *in artifice artifici.*

creaturâ Dei. Videmus, novimus, legimus, agnoscimus, laudamus, & in his prædicamus; & in his non sufficimus laudare tantum, quantum abundat ex bona inspectione cor nostrum. Sed ad illam magis creaturam debemus adtendere, unde [1.Cor.5.17.] dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Quæ vetera transierunt? In Gentibus omnis idololatria, in ipsis Judæis omnis illa servitus Legis, omnia illa sacrificia prænuntiantia præsens sacrificium. Abundabat tunc vetustas hominis, venit qui renovaret opus suum, venit qui conflaret argentum suum, qui formaret monetam suam, & adtendimus plenam terram Christianis credentibus in Deum, avertentibus se à prioribus immunditiis suis & idololatria, à spe præterita ad spem novi sæculi: & ecce nondum est in re, & jam tenetur in spe, & per ipsam spem jam cantamus & dicimus, *Repleta est terra creaturâ tuâ.* Nondum [Psal.147.] enim in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ promittitur, nondum confirmatis vectibus portarum Jerusalem; sed adhuc in peregrinatione intuentes mundum istum totum, & undique homines currentes ad fidem, timentes gehennas, contemnentes mortem, amantes vitam æternam, spernentes præsentem, & tali spectaculo completi gaudio dicimus, *Repleta est terra creaturâ tuâ.*

4. Hoc autem sæculum adhuc tentationum fluctibus quatitur, adhuc tempestatibus & procellis tribulationum & [a] tumorum turbatur: hàc tamen itur. Minetur licèt mare, & tumeat fluctibus, procellasque parturiat; hàc itur, datum est nobis lignum in quo navigemus: *Repleta est terra creaturâ tuâ.* Sed nondum sumus in terra viventium, [Psal.141.6.] adhuc ista terra morientium est: clamamus autem, & dicimus, Spes mea es tu, portio mea in terra viventium. In terra morientium spes mea, in terra viventium portio mea. Ecce ista terra, quæ repleta est creaturâ Dei. Qui adhuc est in ista terra morientium, nondum in terra viventium, [ỳ. 25.] quà transit? Audi sequentia: *Hoc mare magnum & spatiosum, ibi repentia quorum non est numerus, animalia pusilla & magna.* Terribile mare significat: *ibi* sunt *repentia quorum non est numerus.* Insidiæ repunt in hoc sæculo, & incautos repentè occupant. Repentes autem tentationes quis numerat? Repunt, sed cave, ne subripiant. Vigiletur in ligno, etiam in aquis, [b] etiam in fluctibus tuti sumus: non dormiat Christus, non dormiat fides; & si dormierit, excitetur; imperabit ventis, placabit mare; finietur via, gaudebitur in patria. *Ibi repentia quorum non est numerus, animalia pusilla & magna.* Video enim adhuc in mari isto formidoloso nondum credentes: ipsi enim versantur in amaris aquis & sterilibus, illi autem & pusilli & magni sunt. Novimus hoc, multi pusilli sæculi nondum crediderunt, multi primates sæculi nondum crediderunt: *animalia pusilla & magna* sunt in hoc mari. Oderunt Ecclesiam, premuntur Christi nomine; non sæviunt, quia non permittuntur: in manus non erumpens, clausa est in corde sævitia. Nam omnes sive pusilli, sive magni, *animalia pusilla & magna*, quæ modò dolent templa clausa esse, aras eversas, simulacra confracta, leges latas ut sacri-

A ficare idolis capitale sit crimen, omnes qui dolent hæc, in mari sunt adhuc. Quid ergo nos, ad patriam quà ituri sumus? Per ipsum mare, sed in ligno. Noli timere periculum, lignum te portat quod continet sæculum. Ergo adtendite: *Hoc mare magnum & spatiosum, ibi repentia quorum non est numerus, animalia pusilla & magna.* Noli timere, noli terreri, desidera patriam, intellige peregrinationem.

5. *Illic naves commeabunt.* Ecce in eo quod [ỳ. 26.] B terrebat, naves natant, & non merguntur. Naves Ecclesias intelligimus, commeant inter tempestates, inter procellas tentationum, inter fluctus sæculi, inter animalia pusilla & magna. Gubernator est Christus in ligno crucis suæ. *Illic naves commeabunt.* Non timeant naves, non valde adtendant ubi natent, sed à quo gubernentur. *Illic naves commeabunt.* Quem commeatum reperiunt tristem, quando gubernatorem sentiunt Christum? Commeabunt securè, [c] commeent per- C severanter, venient ad finem debitum, perducentur ad terram quietis.

6. Est in isto mari aliquid etiam, quod superat omnia animalia pusilla & magna. Quid est hoc? Psalmum audiamus: *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei.* [Item ỳ. 26.] Ibi repentia quorum non est numerus, ibi animalia pusilla & magna, illic naves commeabunt, & non timebunt, non solùm repentia, quorum non est numerus, & animalia pusilla & magna, sed nec draconem qui ibi est: D *Quem finxisti*, inquit Deo, *ad illudendum ei.* Magnum secretum, & tamen quod nostis dicturus sum. Nostis inimicum Ecclesiæ quemdam draconem: non vidistis oculis carnis, sed videtis oculis fidei. Ipse est qui & leo dicitur: de illo Scriptura dicit, Conculcabis leonem & draconem. [Psal.90.13.] Subditus est iste capiti tuo, subdetur & corpori ejus; hæreant tantùm membra capiti suo, ut membra ejus sint. Dictum est de prima femina, quam seduxit hic draco, Eva scilicet illa, cui consilium E mortis dedit, & persuasione astuta in cor femineum more serpentis irrepsit. Factum est quod novimus, quod ibi & nos fecimus, quod dolemus. In illis enim duobus hominibus totum genus humanum. Inde propago mortis, inde & in parvulis debita, delicta. Quis enim mundus, ait Scriptura, in conspectu tuo? [Job 14.4 & 5.] Nec infans cujus est unius diei vita super terram. Tradux peccati, tradux mortis de primo peccato. Nostis enim & quid dictum est mulieri, vel potiùs serpenti, cùm au- F diret Deus peccatum primi hominis: Ipsa tuum observabit caput, & tu ejus observabis calcaneum. [Gen.3.15.] In magno mysterio dictum, in figura dictum Ecclesiæ futuræ, factæ de latere viri sui, & hoc dormientis. Erat autem Adam forma futuri. Hoc Apostolus dicit: Qui est forma futuri. [Rom.5.14.] Præfiguratum est quod futurum erat, facta est Ecclesia de latere Domini dormientis in cruce. Nam de latere crucifixi percusso, sacramenta Ecclesiæ profluxerunt. [Johan.19.34.] Quid ergo dictum est Ecclesiæ? Jam G modò audite, intelligite, cavete: Ipsa tuum observabit caput, & tu ejus calcaneum. O Ecclesia, caput serpentis observa. Quod est caput serpentis? Prima peccati suggestio. Venit tibi in mentem nescio quid illicitum: noli ibi tenere mentem tuam, noli consentire. Hoc quod venit in

[a] Aliquot MSS. *timorum*: & quidam, *tumore.*
[b] Hic in editis additur, *in cruce navigamus*: quod à melioribus MSS. abest.
[c] Sic plerique MSS. At editi, *commeabunt perseveranter.*

mentem, caput serpentis est: caput calca, & evades ceteros motus. Quid est, caput calca? Ipsam suggestionem contemne. Sed lucrum suggessit: magnum ibi lucrum est, magnum ibi aurum est; si hanc fraudem feceris, dives eris. Caput serpentis est, calca. Quid est, calca? Contemne quod suggessit. Sed magnum aurum suggessit. Et quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? [Matth. 16. 26.] Pereat mundi lucrum, ne fiat animæ damnum. Hæc dicens, observasti caput serpentis, & calcasti. Ille autem diabolus calcaneum tuum observat. Quid est, observat calcaneum tuum? Quando labaris à via Dei. Tu observas primam suggestionem, ille observat lapsum tuum. Si enim lapsus fueris, cades; si cecideris, possidebit. Ut autem non cadas, noli exire de via. Angustam tibi semitam stravit Deus: quidquid extra illam, lubricum est. Propterea lumen est Christus, & via est Christus. Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. [Johan. 1. 9.] Et, Ego sum via, & veritas, & vita. [Johan. 14. 6.] Per me is, [a] ad me is. Si ergo ipse est lumen, & ipse est via; si ab illo recesseris, nec in lumine eris, nec in via. Et quid te sequitur? Quod dicit de impiis quidam Psalmus: Fiat via illorum tenebræ & lubricum. [Psal. 34. 6.]

7. Hic ergo draco, antiquus hostis noster, irâ fervidus, insidiis astutus, in mari magno est. *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei.* Jam tu illude draconi: ad hoc enim hic factus est draco. Ipse cadens peccato suo de sublimi habitatione cælorum, & ex Angelo factus diabolus, accepit quemdam locum suum in hoc mari magno & spatioso. Regnum ejus quod putas, carcer ejus est. Multi enim dicunt, Quare tantam potestatem diabolus accepit, ut dominetur in isto sæculo, & tantum valeat, tantum possit? Quantum valet, aut quantum potest? Nisi permissus, nihil potest. Tu sic age, ne permittatur in te; aut si permissus fuerit ad tentandum, victus abscedat, & non possideat. Permissus est enim ad tentandos quosdam sanctos viros famulos Dei: superaverunt eum, quia de via non recesserunt, non lapsi sunt, quorum observabat calcaneum. Job ille sanctus sedebat in stercore, & currebat in via: videte quomodo observaverit caput ejus, & quemadmodum ille calcaneum ejus adtendebat. Ille repellebat suggerentem, ille sperabat labentem: cepit & ejus mulierculam; subtraxit omnia quæ habebat, solam dimisit adjutricem suam, non mariti consolatricem, [b] sed potiùs tentatricem; cepit etiam ipsam non observantem caput ejus. Adhuc enim illa Eva erat: sed jam ille Adam non erat. Ablatis omnibus, remansit Job cum uxore, per quam tentaretur; & cum Deo, à quo regeretur. Quid illo pauperius subitò factum, si domum ejus consideres? Quid illo ditius, si cor ejus cogites? Vide paupertatem domûs: ablata sunt omnia. Vide divitias cordis: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. [Job 1. 21.] Dominus dedit, Dominus abstulit: noverat rectorem suum, & tentatorem suum, permissorem tentatoris sui noverat. Nihil sibi, inquit, diabolus tribuat; voluntatem habet nocendi, potestatem autem nisi acciperet, non haberet: quantum accepit ille potestatis, tantum ego patior: non ergo ab illo patior, sed ab eo qui potestatem dedit: contemnatur superbia tentatoris mei, sustineantur flagella patris mei. Repulsus est tentator, observatum est caput ejus, penetrare non potuit in cor. Muratam civitatem forinsecùs oppugnavit, sed non expugnavit. Accessit alia tentatio, permissus est ad corpus ejus, percussit gravi vulnere à capite usque ad pedes, contabescebat putredine, scatebat vermibus, amissa domo sedebat in stercore. Ibi Eva captivata, [c] à diabolo non ad adjutorium marito supposita, sed ad lapsum, suggerit ut blasphemetur Deus. Primò suggessit in paradiso ut contemneretur Deus, modò ut blasphemetur Deus. Valuit tunc in integrum, nunc victus est à putri: in paradiso dejecit, in stercore superatus est. Adtendebat autem ille draco utrùm Job linguâ laberetur. Omnis enim homo in actu suo pedes habet in eo quod agit; in quo movetur, ibi tamquam ambulat. Dicebat ille multa; quanta enim dixit Job, qui legunt, noverunt: in tam multis illis verbis observabat serpens calcaneum labentis. Ille autem qui caput observabat serpentis, repulit omnem suggestionem. Respondit & mulieri, sicut dignum erat respondere mulieri: Locuta es, inquit, tamquam una de insipientibus mulieribus: si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? [Job 2. 10.] Et inter illa omnia quæ dixit, nusquam lapsus est. Quod multi in illis verbis non intelligunt, & quædam ibi sic accipiunt, quasi aliquid durum dixerit Job in Deum.

8. Nam inter multa etiam hoc dixit, velut stomachans adversùs Deum, sicut videbatur non intelligentibus: ille autem gestabat personam magnam magnæ prophetiæ: Utinam, inquit loquens ad Deum, utinam esset nobis arbiter. [Job 9. 33. sec. LXX.] Quid est, Utinam esset nobis * arbiter? [* ὁ μεσίτης ἡμῶν.] Quasi qui inter nos judicaret, & quo judicante caussa mea vinceret. Sic accipitur ad primum sonum: sed discute te, ne labaris: adtendit enim serpens ille semper calcaneum tuum. [Gen. 3. 15.] Quid visus est dixisse Job? Utinam esset nobis arbiter, utinam esset medius aliquis, qui judicaret inter me & te. Hoc Deo homo, hoc in stercore homo, hoc vel in cælo Angelus Deo, Utinam esset nobis arbiter? Sed quid prævidebat? quid optabat? Multi, inquit Dominus, justi & prophetæ voluerunt videre quæ videtis, & non viderunt. [Matth. 13. 17.] Arbitrum desiderabat. Quid est arbiter? Medius ad componendam caussam. Nonne inimici eramus Dei, & malam caussam habebamus adversùs Deum? Quis finiret caussam istam malam, nisi ille medius arbiter, qui nisi veniret, misericordiæ perierat iter? De quo Apostolus dicit, Unus enim Deus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. [1. Tim. 2. 5.] Si non homo, non mediator; quia æqualis Patri Deus. Dicit alio loco, Mediator autem unius non est; Deus autem unus est. [Gal. 3. 20.] Inter duos mediator: ergo Christus mediator inter hominem & Deum. Non quia Deus, sed quia homo: [d] nam quia Deus, æqualis Patri; sed æqualis Patri, non mediator. Ut autem sit mediator, descendat à superiore ad inferiorem, ab æqualitate Patris; faciat quod ait Apostolus, Semetipsum exinanivit for- [Philip. 2. 7.]

[a] Editi, *si ad me is.* Particula *si* abest à MSS.
[b] Aliquot MSS. omittunt, *sed potiùs tentatricem.*
[c] Plures MSS. *Ibi Eva captivata, diabolo ad adjutorium, marito supposita ad lapsum.* Ad hanc lectionem propè accedunt Am. & Er.

[d] Sic aliquot MSS. At Er. & Lov. *non quia Deus æqualis Patri; sed si æqualis Patri, non mediator.* Nonnulli MSS. *non quia Deus æqualis Patri, sed quia homo minor Patre. Si æqualis Patri, non mediator.*

» mam servi accipiens, in similitudine hominum fa- A
» ctus, & habitu inventus ut homo. Fundat sanguinem suum, deleat chirographum nostrum, componat [a] inter nos & Deum, nostram voluntatem corrigens ad justitiam, illius sententiam flectens ad misericordiam. Sicut ergo hoc unum exposuimus, quantum Dominus dedit, quod durum videtur dictum à Job: sic & cetera quæ ibi videntur quasi aspera & blasphema, habent intellectus suos. Quod putaremus aliter esse, nisi Deus perhiberet testimonium, & antequam loqueretur Job, & postea quàm B totum locutus est. Perhibuit Deus primò testimonium, dicens, Homo sine querela, verax Dei cultor. (Job 1. 8.) Dixit hoc Deus, dixit hoc ante tentationem illius. Ne quis autem in illis verbis fortè malè intelligens scandalizaretur, & putaret justum quidem virum fuisse Job ante tentationem, in tentatione autem gravi defecisse, & lapsum esse in sacrilegam blasphemiam; finitis omnibus sermonibus, & ipsius Job, & amicorum ejus à quibus ei consolatio reddebatur, dicit Dominus testimonium, illos non ve- C rum locutos, sicut servum ejus Job. Non enim lo- (Job. 42. 7.) cuti estis, inquit, coram me verum quidquam, » sicut servus meus Job. Deinde jubet ut ille pro eis offerat hostias, quibus eorum peccata solvantur.

9. Eia Fratres mei, qui vult observare caput serpentis, & securus transire hoc mare; quia necesse est habitet hîc serpens iste, & ut dicere cœperam, lapsus diabolus de cælo hunc locum accepit; observet caput ejus, à timore sæculi, & à cupidita- D te sæculi. Hinc enim suggerit aliquid, aut unde times, aut unde cupis; aut amorem tuum tentat, aut timorem. Tu si timueris gehennas, amaveris regnum Dei, observabis caput ejus. Evitato capite, securus eris; nec ille lapsum tuum tenebit, nec de tua ruina gaudebit. Nemo autem dicat, ut dixi, Magnam habet potestatem. Vident enim homines quasi quantum acceperit potestatis; quid perdiderit, [b] non vident. Ipse autem sanctus Job in verbis suis mysticis & altè secretis, dicens de ista potesta- E te, quam dicitur diabolus habere, & describens illum multis modis in figuris similitudinum, exponens quid ille sit, vel quid valeat, hoc quoque ait, (Job. 41. 24. sec. LXX.) Non est quidquam simile ei factum super terram, » ad illudendum ei ab Angelis meis. Deus ibi loqui- » tur in libro Job: Non est quidquam ei super terram » simile factum, ad illudendum ei ab Angelis meis. » Omne altum videt; & ipse rex omnium quæ in » aquis sunt. Cui testimonio congruit hoc in Psalmo. Cùm enim diceret de mari magno & spatioso, ubi F animalia pusilla & magna, ubi repentia quorum non est numerus, ubi naves navigant ligno tutæ, ait, *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei.* Sed si ad illudendum, quomodo Deus illi illudit? An tradidit eum illudendum, hoc est, ut illudatur? Putaremus quòd Deus illi illuderet, nisi Scriptura Job solvisset quæstionem: ibi enim dictum est, Ad illudendum ei ab Angelis meis. Vis illudere draconi? Esto Angelus Dei. Sed nondum es Angelus Dei. Donec sis, si eum cursum tenes ut sis; sunt Angeli G qui illudant draconi, ne tibi noceat. Præpositi enim sunt Angeli cælorum super potestates aëreas, & inde procedit verbum quod fit hîc. Intuentur enim legem fixam, legem æternam, jubentem sine scriptura, sine syllabis, sine strepitu, fixam semper & stantem, intuentur Angeli corde mundo, & ex illa faciunt quidquid hîc fit; & potestates ex illa ordinantur à summis usque in ima. Et si potestates summorum cælorum reguntur verbo Dei, quantò magis inferiores atque terrenæ? Remanet ergo in malis sola nocendi cupiditas. Hanc habet homo in potestate cupiditatem nocendi, voluntatem ad perniciem. Si autem cuiquam nocere potuerit, non glorietur; non ipse nocuit, data est ei potestas. Semel dictum est, sententia firma est: Non est pote- (Rom. 13. 1.) stas, nisi à Deo. Quid ergo times? In aquis fit draco, in mari fit draco: illac transiturus es. Sic est fictus ut illudatur, hic ad hunc locum ordinatus est, in his sedibus deputatus est. [c] Magnum aliquid illi putas esse has sedes, quia non nosti sedes Angelorum unde lapsus est: quæ tibi videtur ejus gloriatio, damnatio est.

10. Similitudinem accipite breviter: quia re vera magnum aliquid est hoc nosse & intelligere. Domum magnam aliquam putate totam istam administrationem creaturæ: domus ista magna habet Dominum, habet servos, & in ipsis servis habet circa se proximos sibi in apparatibus melioribus vestium, thesaurorum, horreorum, magnarum possessionum: habet etiam servos in infimis ministeriis, ita subditis sibi potestatibus, ut quosdam habeat & ad mundandas cloacas: à summis procuratoribus usque ad extrema ista & infima ministeria quàm multi sunt gradus. Si ergo aliquis magnus procurator offendat, & pœnâ domini sui, verbi gratiâ, fiat ostiarius in aliquo loco extremo, si exercens sibi datam potestatem, volentes intrare vel exire perturbet, secundùm modum potestatis quem accepit à domino, illi autem nesciant eum fuisse aliquando magnum procuratorem; magnam potestatem illius esse arbitrantur, quia quid perdiderit nesciunt. Et tamen, Fratres mei, ostiarius ille, de quo dixi, ad similitudinem domûs magnæ hujus terrenæ, potest aliquid facere nesciente domino suo, & turbare aliquem illo non jubente: iste autem nec ad illam januam positus est, qua intramus ad Deum. Christus est enim illa janua, & per Christum intramus (Johan. 10. 9.) ad vitam æternam. Sed est quædam janua, qua intratur in hoc sæculum, janua quædam mortalitatis: circa ista infirmæ carnis hujus detrimenta & supplementa, ad istam januam quasi quidam ostiarius est: hic habet potestatem in isto mari, quà naves commeant; sed non tantam ut faciat aliquid nesciente aut nolente Domino suo. Ne fortè aliquis dicat, Perdidit quidem ille magnam potestatem superiorum apparatuum: sed ego in his infimis sum, hîc me potest habere in potestate, opus est ut serviam illi. Noli falli, novit te Dominus tuus; & sic te novit, ut capillos tuos habeat numeratos. Quid ergo (Matth. 10. 30.) times? Tentaturus est fortè carnem tuam: flagellum est Domini tui, non potestas tentatoris tui. Vult nocere saluti quæ promittitur; sed non permittitur: ut autem non permittatur, habe caput Christum; repelle caput draconis, suggestioni ejus noli consentire, à via tua noli labi. *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei.*

11. Nam vis videre quàm non tibi noceat, nisi permissus? *Omnia*, inquit, *à te exspectant, Domine, ut des illis cibum in tempore opportuno.* Et (℣ 27.)

[a] Editi, *componat pacem.* Vox *pacem* abest à MSS.
[b] Hîc editi addunt, *majestatis*: quod à præcipuis MSS. abest.
[c] Sic meliores MSS. & ex his nonnulli omittunt, *deputatus est*: post quæ verba sic habebant editi, *Si magnum aliquid putas esse has sedes; quia non nosti sedes Angelorum unde lapsus est, miraris sedes mortuorum unde dejectus est. Quæ tibi videtur* &c.

iste draco manducare vult, sed non manducat A
quem vult. *Omnia à te exspectant, Domine, ut
des illis cibum in tempore opportuno. Omnia*, & re-
pentia quorum non est numerus, & animalia pusilla
& magna, & ipse draco, & omnis creatura tua,
qua implesti terram; *Omnia à te exspectant, ut des
illis cibum in tempore opportuno:* unicuique cibum
suum. Habes cibum tuum, habet & draco cibum
suum. Si bene vixeris, cibum Christum habebis; si
à Christo recesseris, cibus draconis eris. *Omnia à
te exspectant, ut des illis cibum in tempore oppor-* B
tuno. Quid dictum est ipsi draconi? Terram mandu-
Gen. 3. 14. cabis. Draconi dictum est, Terram manducabis
cunctis diebus vitæ tuæ. Audisti cibum draconis.
Non vis ut det te Deus manducandum draconi; no-
li esse cibus draconis, id est, noli relinquere verbum
Dei. Ubi enim dictum est draconi, Terram mandu-
Ibidem 19. cabis; ibi jam dictum erat & prævaricatori, Terra
es, & in terram ibis. Cibus serpentis esse non vis?
noli esse terra. Quomodo, inquis, non ero terra?
Si terrena non sapias. Audi Apostolum, ut non sis C
terra. Nam corpus quod geris terra est, sed tu noli
Coloss. 3. 1. & 2. esse terra. Quid est hoc? Si resurrexistis, inquit,
» cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Chri-
» stus est in dextra Dei sedens; quæ sursum sunt sapi-
» te, non quæ super terram. Si non sapis terrena, non
es terra: si non es terra, non manducaris à serpente,
cui cibus data est terra. Cibum suum dat Deus ser-
penti, quando vult, quem vult: bene autem judi-
cat, falli non potest, non ei dat aurum pro terra.
Omnia à te exspectant, Domine, ut des illis cibum D
ỳ. 28. *in tempore opportuno. * Cùm dederis eis colligent.*
Ante illos sunt; sed non colligent, nisi cùm dederis.
Ante diabolum Job erat; & quidem non devoravit
Job. 1. 12. Job, sed vel tentare non ausus est, nisi cùm ille de-
disset. *A te exspectant: cùm dederis eis, colligent;*
si non dederis, non colligent.

12. Et quid nos, Fratres, quem cibum habe-
Item ỳ. 28. mus? Sequitur & de cibo nostro. *Aperiente autem
te manum tuam, universa implebuntur bonitate.*
Quid est, ô Domine, quòd aperis manum tuam? E
Isai. 53. 1. Manus tua Christus est. Et brachium Domini cui
revelatum est? Cui revelatur, illi aperitur: revela-
tio enim apertio est. *Aperiente autem te manum
tuam, universa implebuntur bonitate.* Revelante te
Christum tuum, *universa implebuntur bonitate.*
a Non autem habent à se bonitatem; nam [a] ali-
* ỳ. 29. quando probatur illis: *Avertente autem te faciem
tuam, turbabuntur.* Multi repleti bonitate, sibi
tribuerunt quod habebant, & voluerunt gloriari
quasi in justificationibus suis, & dixerunt sibi, Justus F
sum, magnus sum: & facti sunt sibi placentes. Et
1. Cor. 4. 7. sonuit eis Apostolus, Quid enim habes, quod non
accepisti? Volens autem probare Deus homini,
quòd ab illo habeat quidquid habet, ut cum boni-
tate habeat & humilitatem, aliquando eum pertur-
bat; avertit ab illo faciem suam, & decidit in ten-
tationem; & ostendit illi, quia quòd justus erat, &
rectè ambulabat, ipso regente fiebat. *Avertente
autem te faciem tuam, turbabuntur.* Videte quid
Psal. 29. 7. dicat & in alio Psalmo: Ego dixi in abundantia G
mea, non movebor in æternum. Præsumsit de se,
impletus erat bonitate, & putabat à se sibi esse to-
tam bonitatem, & dixit in corde suo, Non move-
bor in æternum. Sed quia jam senserat Dei gra-
tiam se percepisse, pro eo quod erat expertus, red-
Ibidem 8. didit gratiarum actionem: Domine, in voluntate
tua præstitisti decori meo virtutem; avertisti autem «
faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Sic & «
hîc, Aperiente te manum tuam; aperies manum,
& universa implebuntur bonitate; non manu sua,
sed manu tua aperta. *Avertente autem te faciem
tuam, turbabuntur.*

13. Sed quare hoc facis? quare avertis faciem
tuam, ut turbentur? *Auferes spiritum eorum, &* Item ỳ. 29.
deficient. Spiritus eorum, superbia eorum erat:
gloriantur, sibi tribuunt, seipsos justificant. Averte
ergo faciem tuam, ut turbentur: aufer spiritum eo-
rum, & deficiant; clament ad te, Citò exaudi me Psal. 142. 7.
Domine, defecit spiritus meus. Ne avertas faciem
tuam à me. *Auferes spiritum eorum, & deficient,
& in pulverem suum convertentur.* Invenit se homo
pænitens de peccato suo, quia non habebat vires
ex se; & confitetur Deo, dicens se esse terram & ci-
nerem. O superbe, conversus es in pulverem
tuum, ablatus est spiritus tuus; jam non te jactas,
non te extollis, non te justificas; vides quia de pul-
vere factus es, & avertente faciem suam Domino,
in tuum pulverem recidisti. Roga ergo, confitere
pulverem tuum & infirmitatem tuam.

14. Et vide quid sequatur: *Emittes spiritum* ỳ. 30.
tuum, & creabuntur. Auferes spiritum eorum,
emittes tuum: auferes spiritum eorum, non habe-
bunt spiritum suum. Ergo deserti sunt? Beati paupe- Matth. 5. 3.
res spiritu: non sunt autem deserti, quoniam ip-
sorum est regnum cælorum. Noluerunt habere spi-
ritum suum, habebunt spiritum Dei. Hoc enim di-
xit Martyribus futuris: Cùm vos cœperint & [b] ad- Matth. 10. 19.
duxerint, nolite cogitare quomodo aut quid loqua- b
mini? non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus
Patris vestri qui loquitur in vobis. Nolite vobis tri-
buere fortitudinem. Si vestra est, inquit, & mea
non est; duritia est, non fortitudo. *Auferes spiri-
tum eorum, & deficient, & in pulverem suum con-
vertentur: emittes spiritum tuum, & creabuntur.*
Ipsius enim sumus figmentum, dixit Apostolus, Ephes. 2. 10.
creati in operibus bonis. A spiritu ejus accepimus
gratiam, ut justitiæ vivamus: quia ipse est qui justi-
ficat impium. *Auferes spiritum eorum, & deficient:* Rom. 4. 5.
*emittes spiritum tuum, & creabuntur: & innova-
bis faciem terræ:* id est, novis hominibus, confi-
tentibus se justificatos esse, non à se justos, ut gra-
tia Dei sit in illis. Vide quales sint, quibus innova- 1. Cor. 15. 10.
ta est facies terræ. Paulus dicit, Plus omnibus il-
lis laboravi. Quid est Paule? Adtende si tu, si
spiritus tuus. Non ego, inquit, sed gratia Dei «
mecum.

15. Quid ergo? Quia cùm abstulerit spiritum
nostrum, in pulverem nostrum convertemur, utili-
ter intuentes infirmitatem nostram, ut accepto spi-
ritu ejus recreemur. Vide quid sequitur: *Sit gloria* ỳ. 31.
Domini in æternum. Non tua, non mea, non il-
lius, aut illius; gloria Domini sit, non ad tempus,
sed in æternum. *Lætabitur Dominus in operibus
suis.* Non in tuis, quasi tuis: quia & opera tua si
mala, per iniquitatem tuam; si bona, per gra-
tiam Dei. *Lætabitur Dominus in operibus suis.*

16. *Qui adspicit terram, & facit eam tremere;* ỳ. 32.
qui tangit montes, & fumigabunt. O terra, ex-
sultabas de bonitate tua, tibi tribuebas vires opu-
lentiæ tuæ: ecce respicit Dominus, & facit te tre-
mere. Respiciat te, & faciat te tremere: melior est
enim tremor humilitatis, quàm confidentia super-
biæ. Videte quomodo adspiciat Deus terram, &

[a] Sic MSS. At editi, *nam illi quando boni? Probatur illis.*

I I

[b] Plerique MSS. *abduxerint.*

faciat

faciat eam tremere. Ad terram quasi præfidentem sibi & exsultantem loquitur Apostolus: [Philipp. 2.12.] Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Cum timore & tremore: Deus enim est qui operatur in vobis. Dicis, ô Paule, Operamini; dicis ut operemur: quare cum tremore? Deus enim est, inquit, qui operatur in vobis. Ideo ergo cum tremore, quia Deus operatur. Quia ipse dedit, non ex te est quod habes, cum timore & tremore operaberis: nam si non tremueris eum, auferet quod dedit. Cum tremore ergo operare. Vide alium Psalmum: [Psal. 2. 11.] Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. Si cum tremore exsultandum est, Deus adspicit, fit terræ motus: adspiciente Deo, tremant corda nostra; tunc ibi requiescet Deus. Audi illum alio loco: [Isai. 66. 2.] Super quem requiescet spiritus meus? Super humilem & quietum, & trementem verba mea. *Qui adspicit terram, & facit eam tremere; qui tangit montes, & fumigabunt.* Montes superbi erant, jactabant se, non eos tetigerat Deus: tangit illos, & fumigabunt. Quid est fumigare montes? Precem Domino reddere. Ecce magni montes, superbi, montes ingentes, non rogabant Deum: se rogari volebant, & superiorem non rogabant. Quis enim potens & tumidus & superbus in terra, qui dignetur humiliter rogare Deum? De impiis loquor, non de cedris Libani, quas plantavit Dominus. Impius quilibet, infelix anima, rogare Deum nescit, & vult se rogari ab hominibus. Mons est, opus est ut tangat illum Deus, & fumiget: quando cœperit fumigare, dabit Deo precem, tamquam sacrificium cordis. Fumigat ad Deum, deinde tundit pectus: incipit & flere, quia & fumus excutit lacrymas. *Qui tangit montes, & fumigabunt.*

[℣. 33.] 17. *Cantabo Domino in vita mea.* Quid cantabit? Totum quidquid [a] est, cantabit. Cantemus Domino in vita nostra. Vita nostra modò spes est, vita nostra postea æternitas erit. Vita vitæ mortalis, spes est vitæ immortalis. *Cantabo Domino in vita mea: psallam Deo meo quamdiu sum.* Quoniam in illo sine fine sum, quamdiu sum, psallam Deo meo. Ne fortè cùm cœperimus psallere Deo in illa civitate, putemus nos aliquid aliud acturos: tota vita nostra erit psallere Deo. Si veniet in fastidium quod laudamus, potest venire in fastidium & nostra laudatio. Si semper ille amatur, semper à nobis laudatur: *Psallam Deo meo quamdiu sum.*

[℣. 34.] 18. *Suavis sit ei disputatio mea: ego autem jocundabor in Domino. Suavis sit ei disputatio mea:* quæ est disputatio hominis ad Deum, nisi confessio peccatorum? Confitere Deo quod es, & disputasti cum illo. Disputa cum illo, fac bona opera, & disputa. [Isai. 1. 16. &c.] Lavamini, mundi estote, Isaias dicit, auferte nequitias ab animis vestris, à conspectu oculorum meorum, cessate à nequitiis vestris, discite benefacere, judicate pupillo, & justificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus. Quid est disputare cum Deo? Te illi indica scienti, ut indicet se tibi nescienti. *Suavis sit ei disputatio mea.* Ecce hoc est Domino suave, disputatio tua; sacrificium humilitatis tuæ, contribulatio cordis tui, holocaustum vitæ tuæ, hoc est suave Deo. Tibi autem quid est suave? *Ego autem jocundabor in Domino.* Ipsa est mutua disputatio, quam dixi: Indica te ei scienti, & indicat se tibi nescienti. Suavis est ei confessio tua, suavis est tibi gratia ipsius. Dixit se tibi. Unde se tibi dixit? Per Verbum. Quod Verbum? Christum. Et tibi dixit, & se dixit. Quia misit Christum, seipsum dixit. Ita planè, audiamus ipsum Verbum: Qui me vidit, vidit & Patrem. [Johan. 14. 9.] *Ego autem jocundabor in Domino.*

[℣. 35.] 19. *Deficiant peccatores à terra.* Sævire videtur. O sancta anima, quæ hîc cantat & gemit! Utinam cum ipsa anima sit anima nostra, utinam copuletur ei, & societur, & conjungatur ei! videbit etiam misericordiam sævientis. Quis enim capit hoc, nisi qui impletus fuerit caritate? *Deficiant peccatores à terra.* Contremiscis, quia maledicit. Et quis maledicit? Sanctus. Sine dubio exauditur. Sed dictum est sanctis, Benedicite, & nolite maledicere. [Rom. 12. 14.] Quid est ergo quod dicit, *Deficiant peccatores à terra?* Planè deficiant; auferatur spiritus eorum, & deficiant, ut emittat spiritum suum, & recreentur. *Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita ut non sint.* Quid non sint, nisi iniqui? Ergo justificentur, ut non sint iniqui. Vidit hoc, & impletus est gaudio, & revocat versum primum Psalmi: *Benedic anima mea Dominum.* Benedicat anima nostra Dominum, Fratres, quia dare dignatus est & facultatem & sermonem nobis, & vobis intentionem & studium. Unusquisque ut potest recordetur quod audivit; collocutione invicem ructate saginam vestram, ruminate quod accepistis, non eat in viscera oblivionis vestræ. Thesaurus desiderabilis requiescat in ore vestro. [Prov. 21. 20.] Magno labore quæsita & inventa sunt, magno labore nuntiata & disputata sunt: sit labor noster fructuosus vobis, & benedicat anima nostra Dominum.

IN PSALMUM CIV.

*ENARRATIO.

1. PSALMUS centesimus-quartus, primus est in eis quibus prænotatur *Halleluia.* Cujus verbi, vel potiùs duorum verborum, interpretatio est, Laudate Deum. Et ideo inde cœpit: CONFITEMINI *Domino, & invocate nomen ejus.* [℣. 1.] In laude enim intelligenda est ista confessio, sicut est, Confiteor tibi, Pater Domine cæli & terræ. [Matth. 11. 25.] Præmissa enim laude, invocatio sequi solet, ubi desideria precator alligat: unde & ipsa oratio Dominica habet à capite brevissimam laudem, quod est, Pater noster qui es in cælis. [Matth. 6. 9.] Tunc quæ petuntur, deinceps consequuntur. Unde & alibi in Psalmo dicitur, Confitebimur tibi, Deus, [Psal. 74. 2.] confitebimur, & invocabimus nomen tuum. Quod alibi est planius: Laudans invocabo Dominum, & [Psal. 17. 4.] ab inimicis meis salvus ero: ita & hîc, *Confitemini,* inquit, *Domino, & invocate nomen ejus:* quod tale est, ac si diceret, Laudate Dominum, & invocate nomen ejus. Exaudit quippe invocantem, quem laudantem videt: laudantem videt, quem probat amantem. Et in quo voluit Dominus boni servi amorem circa se ostendi maximè, nisi in eo quod illi ait, Pasce oves meas? [Johan. 21. 17.] Unde & hîc sequitur, *Annuntiate inter gentes opera ejus:* vel potiùs, ut de Græco ad verbum exprimatur, quod & alii Latini codices habent, [b] *Evangelizate in gentibus opera ejus.* Quibus hoc dicitur, nisi Evangelistis in prophetia?

[℣. 2.] 2. *Cantate ei, & psallite ei.* Verbo & opere laudate. Ore quippe cantatur: psalterio autem, hoc

[a] MSS. omittunt, *est*: cujus loco Colbertinus MS. habet, *vivit.*

[b] Omnes MSS. *Annuntiate in gentibus.*

est, manibus psallitur. *Narrate omnia mirabilia* A
℣. 3. *ejus :* * *laudamini in nomine sancto ejus.* Possunt hi duo versus ex duobus verbis superioribus dicti non absurdè videri : ut quod ait, *Narrate omnia mirabilia ejus*, referatur ad id quod dictum est, *Cantate ei :* quod verò sequitur, *Laudamini in nomine sancto ejus*, referatur ad id quod dictum est, *Et psallite ei :* illud scilicet ad verbum bonum, quo cantatur ei, & narrantur omnia mirabilia ejus ; illud autem ad opus bonum, quo psallitur ei, ne velit quisque de opere bono tamquam in sua virtute laudari. Ideo cùm dixisset, *Laudamini*, quod utique bene operantes meritò possunt ; addidit, *in* 1. Cor. 1. 31. *nomine sancto ejus :* ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Qui ergo non sibi, sed ei volunt psallere, Matth. 6. 1. caveant facere justitiam suam coram hominibus, ut videantur ab eis ; alioquin mercedem non habebunt Matth. 5. 16. apud Patrem, qui in cælis est: sed luceant opera eorum coram hominibus, non eo fine ut ipsi videantur ab eis, sed ut videant bona opera eorum, & glorificent Patrem eorum, qui in cælis est. Hoc est lau- C dari in nomine sancto ejus. Unde & in alio Psalmo Psal. 33. 2. legitur, In Domino laudabitur anima mea, audiant " mites, & jocundentur. Quod & hîc quodam modo sequitur, *Lætetur cor quærentium Dominum.* Sic enim mites jocundantur, qui non amaro zelo eos jam bene operantes æmulantur.

℣. 4. 3. *Quærite Dominum, & confortamini.* Hoc enim de Græco expressiùs interpretatum est, quamvis verbum minùs Latinum videatur. Unde & alii codices habent, *confirmamini* ; alii, *corroborami-* D Psal. 17. 2. *ni.* Ei quippe dicitur, Fortitudo mea : &, Fortitu- Psal. 58. 10. dinem meam ad te custodiam : ut eum quærendo atque ad eum accedendo, & illuminemur & confortemur ; ne cæcitate quid faciendum sit non videamus, aut infirmitate non faciamus etiam quod Psal. 33. 5. videmus. Quod ergo est ad videndum, Accedite ad eum, & illuminamini : hoc est ad faciendum, *Quærite Dominum, & corroboramini. Quærite*, inquit, *faciem ejus semper.* Quæ est facies Domini, nisi præsentia Dei ? Sicut facies venti, & facies E Psal. 82. 15. ignis : dictum est enim, Sicut stipulam ante faciem Psal. 67. 3. venti : &, Sicut fluit cera à facie ignis. Et multa talia ponit Scriptura, nihil aliud quàm earum rerum præsentiam volens intelligi, quarum nominat faciem. Sed quid est, *Quærite faciem ejus semper?* Psal. 72. 28. Scio quidem quia mihi adhærere Deo, bonum est: sed si semper quæritur, quando invenitur? An *semper* dixit, in tota vita ista, qua hîc vivitur, ex quo id nos facere debere cognovimus, quando & inventus quærendus est? Jam quippe illum invenit fides, F sed adhuc eum quærit spes. Caritas autem & invenit eum per fidem, & eum quærit habere per speciem : ubi tunc sic invenietur, ut sufficiat nobis, & ulteriùs non quæratur. Nisi enim eum in ista vita in- Isai. 55. 6. & 7. veniret fides, non diceretur, Quærite Dominum, " & cùm inveneritis eum : derelinquat impius vias " suas, & vir iniquus cogitationes suas. Item si fide inventus, non adhuc esset perquirendus, non dice- Rom. 8. 25. retur, Si enim quod non videmus, speramus, per 1. Johan. 3. 2. patientiam exspectamus : & quod Johannes ait, Sci- G mus, quia cùm apparuerit, similes ei erimus ; quoniam videbimus eum sicuti est. An fortè etiam cùm facie ad faciem viderimus eum sicuti est, adhuc perquirendus erit, & sine fine quærendus, quia sine fine amandus? Dicimus enim etiam præsenti alicui, Non te quæro : id est, non te diligo. Ac per hoc

* Sic MSS. At editi, *optatur.*

A qui diligitur, etiam præsens quæritur, dum caritate perpetua ne fiat absens * agitur. Proinde quem quisque diligit, etiam cùm eum videt, sine fastidio semper vult esse præsentem, hoc est, semper quærit esse præsentem. Et nimirum hoc est, *Quærite faciem ejus semper:* ut non huic inquisitioni, qua significatur amor, finem præstet inventio ; sed amore crescente inquisitio crescat inventi.

4. Jam deinceps temperat se laudator iste ardens, & ad capacia verba descendit : infirmum B amorem atque lactentem temporalibus Dei mirabilibus nutriens. *Mementote*, inquit, *mirabilium ejus* ℣. 5. *quæ fecit, prodigia ejus & judicia oris ejus.* Qui locus similis videtur illi loco, ubi ad Moysen quærentem quis esset, cùm dixisset, Ego sum qui sum, Exodi 3. 14. & dices filiis Israël, Qui est misit me ad vos : quod ex quantulacumque particula rara mens capit : deinceps nomen suum commemorans, erga homines gratiam suam misericorditer temperavit, dicens, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & C Deus Jacob, hoc mihi nomen est in æternum. Ubi intelligi voluit, & illos quorum se Deum dixit, vivere secum in æternum, & hoc dixit, quod capi etiam à parvulis posset: ut, Ego sum qui sum, illi pro captu intelligerent, qui grandibus viribus caritatis nossent quærere faciem ejus semper. Si ergo quod est ipse, multum est ad vos vel videre vel quærere, *Mementote mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus & judicia oris ejus.*

5. Et quibus dicitur ? *Semen Abraham ser-* ℣. 6. D *vi ejus, filii Jacob electi ejus.* Vos semen Abraham, vos filii Jacob, mementote mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus & judicia oris ejus. Ne quis autem uni genti hoc tribueret Israëlitarum secundùm carnem, & non intelligeret magis esse semen Abrahæ filios promissionis quàm filios carnis, quibus Apostolus dicit, cùm Gentibus loqueretur, Vos ergo Abrahæ semen estis, se- Gal. 3. 29. cundùm promissionem heredes: sequitur, & dicit, *Ipse Dominus Deus noster, in omni terra judicia* ℣. 7. E *ejus.* Hoc dicitur per Isaiam ad Jerusalem liberam matrem nostram : Et qui eruit te, ipse Deus tuus, Isai. 54. 5. universæ terræ vocabitur. An Judæorum Deus tan- Rom. 3. 29. tùm? Absit. *Ipse Dominus Deus noster, in omni terra judicia ejus :* quia in omni terra Ecclesia ejus, ubi prædicantur judicia ejus. Quid ergo ait in alio Psalmo, Qui annuntiat verbum suum Jacob, Psal. 147. 19. & 20. justitias & judicia sua Israël; non fecit sic omni gen- " ti, & judicia sua non manifestavit eis ? Ideo dictum " est, quia unam gentem voluit intelligi pertinen- F tem ad semen Abrahæ ; quæ vocata est quidem ex omnibus gentibus, & sic in ea dicuntur omnes gentes, ut una sit gens in adoptionem vocata. Extra istam nulli genti manifestavit judicia sua : quoniam qui ea non crediderunt, etiamsi annuntiata sunt, manifestata eis utique non sunt ; quia nisi credant, non intelligent.

6. *Memor fuit in sæculum testamenti sui.* Alii ℣. 8. codices habent, *in æternum* : quod ex ambiguo Græco factum est. Sed si in hoc sæculum intelli- G gendum est, non in æternum ; quomodo exponens cujus testamenti memor fuerit, adjungit & dicit, *Verbi quod mandavit in mille generationes?* Quod adhuc cum aliquo fine potest intelligi : sed deinde dicit, *Quod disposuit ad Abraham, & juramenti* ℣. 9. *sui ad Isaac :* * *& statuit illud Jacob in præceptum,* ℣. 10. *& Israël in testamentum æternum.* Ubi nullus est

ambiguitatis locus: αἰώνιον quippe habet Græcus, quod nusquam nostri nisi æternum interpretati sunt; vix autem aliqui alicubi αἰώνιον æternale dixerunt. Nisi fortè quia αἰῶνα familiariùs interpretantur sæculum, αἰώνιον non æternum, sed sæculare interpretari velint: quod neminem ausum fuisse commemini. Si autem hoc loco Testamentum vetus intelligendum est, propter terram Chanaan; sic enim sermo contexitur, *Et statuit illud ipsi Iacob in præceptum, & ipsi Israël in testamentum æternum, * dicens, Tibi dabo terram* [a] *Chanaan, funiculum hereditatis vestræ:* (ỷ. 11.) quomodo intelligendum est *æternum*, cùm terrena illa hereditas æterna esse non possit? Et ideo vetus Testamentum vocatur, quia per Novum aboletur. *Mille* verò *generationes*, nec æternum videntur aliquid significare; quia utique finem habent, & ad ipsa temporalia nimis multæ sunt. Quamlibet enim paucis annis generatio determinetur, quam Græci γενεὰν dicunt; quam minimam quidam quindecim annis terminaverunt, ex qua homo incipit posse generare; quæ sunt istæ mille generationes, non solùm à tempore Abraham, quando ei facta est ista promissio, usque ad tempus novi Testamenti, sed ab ipso Adam, usque ad terminum sæculi? Quis enim audeat dicere quindecim annorum millibus hoc sæculum extendi?

7. Proinde mihi videtur non hìc vetus Testamentum intelligendum, quod Novo esse tollendum dicitur per Prophetam, (Jerem. 31. 31.) "Ecce dies veniunt, "dicit Dominus, & confirmabo domui Jacob Te"stamentum novum, non secundùm Testamentum "quod constitui patribus eorum, cùm eduxissem eos de terra Ægypti: sed testamentum fidei, quod laudat Apostolus, cùm Abraham nobis proponit imitandum, & de Legis operibus gloriantes inde convincit, quòd Abraham etiam ante circumcisionem credidit Deo, & reputatum est illi ad justitiam. (Gal. 3. 5. 6.) Denique cùm dixisset, *Memor fuit in sæculum testamenti sui*, quod in æternum intelligere debemus, testamenti scilicet justificationis & hereditatis æternæ, quam fidei promisit Deus: *Verbi*, inquit, *quod mandavit in mille generationes.* Quid est, *mandavit*? Quod enim ait, *Tibi dabo terram Chanaan:* non mandatum est, sed promissum. Mandatum est autem quod facere debemus, promissum quod accipere. Mandatum ergo fides est, ut justus ex fide vivat: (Rom. 1. 17.) & huic fidei hereditas æterna promittitur. *Mille* ergo *generationes*, propter numeri perfectionem, pro omnibus intelligendæ sunt; id est, quamdiu generatio generationi sequendo succedit, tamdiu mandatum est vivendum ex fide. Quod observat populus Dei, filii promissionis nascendo venientes, & moriendo abeuntes, donec omnis generatio finiatur; quod millenario numero significatum est, quia denarii numeri solidum quadratum decem decies, & hoc decies, ad mille pervenit. *Quod disposuit*, inquit, *ad Abraham, & juramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Iacob*, id est ipsi Jacob, *in præceptum.* Ipsi sunt tres Patriarchæ, quorum specialiter se dicit Deum, quos & Dominus nominat in Testamento novo, ubi dicit, (Matth. 8. 11.) "Multi ab Oriente & Occidente venient, "& recumbent cum Abraham & Isaac & Jacob in "regno cælorum. Ista est hereditas æterna. Nam & hìc, ubi ait, *Statuit illud Iacob in præceptum;* manifestat præceptum esse fidei: non enim promissum appellaret præceptum. Si enim opus est in præcepto, merces in promisso: Hoc est opus Dei, Dominus ait, ut credatis in eum quem ille misit. (Iohan. 6. 29.) Hoc ergo verbum quod mandavit, *memor in æternum testamenti sui*, hoc est verbum fidei quod prædicamus, (Rom. 10. 8.) *statuit illud ipsi Iacob in præceptum, & ipsi Israël in testamentum æternum*, id est, quòd ex ipso verbo & præcepto impleto daturus esset aliquid æternum. *Dicens, Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ.* Quomodo ergo est hoc æternum, nisi aliquid æternum significet? Ipsa enim dicta est terra promissionis, terra fluens lac & mel. (Exodi 3. 8. & 17.) Quod totum significat gratiam, in qua gustatur quàm suavis est Dominus, (Psal. 33. 8.) ad quam non omnes homines pertinent. Non enim omnium est fides. (2. Thess. 3. 2.) Ideo addidit, *Funiculum hereditatis vestræ.* Unde in alio Psalmo, semen Abrahæ quod est Christus, intelligitur loqui, ubi dicit, Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hereditas mea præclara est mihi. (Psal. 15. 6.) Cur autem dicta sit terra Chanaan, interpretatio hujus nominis aperit; Chanaan quippe interpretatur humilis. Quòd si ad illam referatur sententiam sancti Noë, qua eumdem Chanaan dixit futurum servum fratrum suorum, (Gen. 9. 25.) hinc est etiam servilis timor. Servus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. (Johan. 8. 35.) Ideo excluso Chananæo, datur terra promissionis semini Abrahæ. Consummata enim caritas foras mittit timorem, (1. Johan. 4. 18.) ut filius maneat in domo in æternum. Unde dictum est, *Et ipsi Israël in testamentum æternum.*

8. Deinceps exsequitur historiam in librorum sanctorum veritate notissimam. *Cùm essent numero brevi, paucissimi & incolæ in ea:* (ỷ. 12.) id est, in terra Chanaan. Quando ibi patres habitaverunt Abraham, Isaac & Jacob, antè quàm eam acciperent hereditatem, in semine suo paucissimi erant, & incolæ in ea. Nonnulli autem codices habent, non *paucissimi & incolæ*, sed *paucissimos & incolas.* Ubi apparet eos qui ista ita interpretati sunt, Græcam fuisse locutionem secutos, quę transferri non potest in Latinum, nisi cùm ea absurditate, quæ ferri omnino non possit. Si enim totam ipsam locutionem transferre conemur, dicturi sumus, *In eo esse illos numero brevi, paucissimos & incolas in ea.* (Ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἀριθμῷ βραχεῖς, ὀλιγοστοὺς καὶ παροίκους ἐν αὐτῇ.) Quod autem ait Græcus, *In eo esse illos*; hoc est Latinè, *Cùm essent*: quod verbum non potest casus accusativus sequi, sed nominativus. Quis enim dicat, Cùm essent paucissimos? sed, Cùm essent paucissimi.

9. *Cùm* ergo *essent numero breves*, vel *numero brevi, paucissimi & incolæ in ea.* * *Transierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum.* (ỷ. 13.) Repetitio est ejus quod dixerat, *de gente in gentem.* * *Non dimisit hominem nocere eis:* (ỷ. 14.) id est, non permisit. Græca autem locutio est, *nocere illos*: Latina verò, *nocere illis. Et corripuit pro eis reges.* * *Nolite*, inquit, *tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.* (ỷ. 15.) Verba dixit Dei corripientis vel arguentis reges, ne [b] læderent sanctos patres, cùm essent numero breves, & paucissimi atque incolæ in terra Chanaan. Quæ verba licèt in libris ejus historiæ non legantur, tamen intelligenda sunt vel latenter dicta, sicut Deus in hominum cordibus loquitur occultis & veracibus visis, vel etiam per Angelum expressa. Nam & rex Gerarum & rex Ægyptiorum divinitus admoniti sunt ne nocerent Abrahæ, (Gen. 20. 3. & 26. 8.) & rex alius ne noceret Isaac, & alii ne nocerent Jacob; cùm essent paucissimi & incolæ, antequam ad incolendam

[a] In antiquioribus MSS. constanter est, *Chanan.*

[b] Sic Am. Er. & plures MSS. Alii verò cum Lov. *ne negligerent.*

Ægyptum cum filiis suis transiret Jacob: quod in- A telligitur in eo commemoratum, quod ait, *Transierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum.* Sed quia occurrebat quærere, antequam transirent & in Ægypto multiplicarentur, quomodo numero breves, paucissimi & incolæ in aliena terra perdurare potuerunt: secutus adjunxit, *Non permisit hominem nocere eos, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.*

10. Potest autem meritò movere, quomodo B fuerint Christi appellati, antequam esset unctio, ex qua hoc nomen impositum est regibus: quod à Saüle cœpit, cui David successit in regno; atque inde ceteri & reges Judæ & reges Israël continuatione sacratæ consuetudinis unguebantur: in qua unctione figurabatur unus verus Christus, cui di-
Psal. 44.8. ctum est, Unxit te, Deus, Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis. Unde ergo illi jam tunc Christi appellabantur? Nam Prophetas eos fuisse, legimus de Abraham: & utique, quod de illo ma- C nifestè dictum est, hoc & de illis intelligendum est. An ideo Christi, quia etiamsi latenter, jam tamen Christiani? Quamvis enim caro Christi ex illis, tamen Christus ante illos: quod & Judæis respon-
Johan. 8. 58. dit, dicens, Antequam Abraham fieret, ego sum. Quomodo autem hunc illi ignorarent, aut in eum non crederent; cùm propterea Prophetæ dicerentur, quia licèt occultiùs, tamen Dominum præ-
Ibidem 56. nuntiabant? Unde apertè ipse dicit, Abraham concupivit videre diem meum, & vidit & gavisus est. D
Fides in Christum. Non enim quisquam præter istam fidem, quæ est in Christo Jesu, sive ante ejus incarnationem, sive postea, reconciliatus est Deo: cùm sit ab Apostolo ve-
1. Tim. 2. 5. racissimè definitum, Unus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.

11. Deinde jam narrare incipit, quomodo factum sit ut transirent de gente in gentem, & de re-
ỷ. 16. gno in populum alterum. *Et vocavit*, inquit, *famem super terram, omne firmamentum panis con-*
ỷ. 17. *trivit. * Misit ante eos virum, in servum venumdatus est Ioseph.* Per hoc factum est, ut transirent de E gente in gentem, de regno in populum alterum. Sed non sunt negligenter prætereundæ Scripturarum sanctarum locutiones. *Vocavit*, inquit, *famem super terram:* quasi fames aliqua persona sit, vel aliquod animatum corpus, vel aliquis spiritus qui obedire posset vocanti: cùm sit fames ex inedia contracta pernicies, atque ita sit in eis qui eam patiuntur, ut aliquis morbus. Sicut enim morbus ut esse desinat, fit plerumque per medicamentum: F sic & fames sanatur quodam modo per alimentum. Quid est ergo, *Vocavit famem?* An fortè ista mala quæ patiuntur homines, habent quosdam præpositos suos angelos malos, (nam & in alio Psalmo dicit immissione per angelos malos Deum homines afflixisse, non utique errante judicio,) & hoc est fortè, *Vocavit famem*, id est, angelum præpositum famis, & ejus rei nomine cujus est præpositus, appellatum? Ex qua opinione Romani veteres quosdam deos tales consecrarunt, sicut deam Fe- G brem, deumque Pallorem. An quod est credibilius, *Vocavit famem*, intelligendum est, Dixit ut fames esset; ut hoc sit vocare, quod appellare; hoc appellare, quod dicere; hoc dicere, quod jubere? Nam ille vocavit famem, qui vocat ea quæ non sunt tam-
Rom. 4. 17. quam quæ sunt. Nec ibi Apostolus dixit, Qui vocat ea quæ non sunt, ut sint; sed tamquam

sint. Apud Deum quippe jam factum est, quod ejus dispositione futurum est: quia de illo alibi dicitur, Qui fecit quæ futura sunt. Et hîc quando *Isai. 45.11. sec. LXX.*
fames facta est, tunc dicta est vocata, id est, ut adesset quæ jam fuerat in ejus occulta gubernatione disposita. Denique quomodo vocaverit famem, statim exposuit, dicens, *Omne firmamentum panis contrivit.* Et hæc inusitata locutio est: *contrivit* enim dixit, pro eo quod est consumsit.

12. *Misit ante eos virum.* Quem virum? Jo- ỷ. 17.
seph. Quomodo misit? *In servum venumdatus est Ioseph.* Nempe quando factum est, peccatum erat fratrum, & tamen Deus misit Joseph in Ægyptum. Intuenda est ergo res magna & pernecessaria, quomodo Deus bene utatur malis operibus hominum, sicut illi contrà malè utuntur bonis operibus Dei.

13. Contexit deinde narrationem, commemorans quæ pertulerit Joseph in humilitate sua, & quomodo fuerit sublimatus. *Humiliaverunt in* ỷ. 18.
*compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit animam ejus, * donec veniret verbum ejus.* Compedes qui- ỷ. 19.
dem accepisse Joseph, non legimus: sed factum esse, minimè dubitandum est. Aliqua enim prætermitti potuerunt in illa historia, quæ tamen Spiritum-sanctum non laterent, qui in his loquitur Psalmis. Ferrum autem quod dicit pertransisse animam ejus, tribulationem duræ necessitatis accipimus: non enim corpus, sed *animam* dixit. Talis enim locutio est quædam in Evangelio, ubi Symeon dixit ad Mariam, Ecce positus est hic in ruinam, & *Lucæ 2.34.*
in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur, & tuam ipsius animam pertransiet gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. Passio quippe Domini, quæ multis ruina fuit, & in qua multorum cordium occulta patuerunt, quoniam expressum est quid de Domino sentiebant, & ipsam ejus matrem graviter carnali orbitate percussam sine dubio contristavit. In illa verò tribulatione fuit Joseph, *donec veniret verbum ejus*, quo fuerat interpretatus veraciter som- *Gen. 41.25. &c.*
nia: unde commendatus est regi, ut etiam illi de somniis ejus futura prædiceret. Sed quoniam dixit, *donec veniret verbum ejus*, ne omni modo *ejus* sic intelligeremus, ut quisquam rem tantam homini tribuendam putaret, continuò subjecit, *Eloquium Domini inflammavit eum:* vel quod magis de Græco expressum alii codices habent, *Eloquium Domini ignivit eum:* ut etiam ipse inter eos computaretur, quibus dictum est, Laudamini in nomine ỷ. 3.
sancto ejus. *Eloquium Domini ignivit eum.* Meritò Spiritus-sanctus quando à Domino missus est, visæ sunt illis linguæ divisæ velut ignis. Et Apo- *Act. 2. 3.*
stolus dicit, Spiritu ferventes. A quo igne discedunt, de quibus dicitur, Refrigescet caritas multorum. *Rom. 12.11. Matth. 24. 12.*

14. Denique sequitur, *Misit rex, & solvit* ỷ. 20.
eum; princeps populorum, & dimisit eum. Ipse est rex, qui *princeps populorum: solvit* compeditum, *dimisit* inclusum. *Constituit eum dominum domûs* ỷ. 21.
*suæ, & principem omnis possessionis suæ. * Vt erudi-* ỷ. 22.
ret principes ejus sicut semetipsum, & senes ejus prudentiam doceret. Græcus habet, *Et seniores ejus sapientiam doceret.* Quod omni modo ad verbum ita dici posset: *Erudiret principes ejus sicut semetipsum, & seniores ejus sapientes faceret.* πρεσβύτας enim habet, quos dicere solemus seniores, non γέροντας, id est, senes: σοφίσαι autem, quod

uno verbo Latinè dici non potest, à sapientia dictum est, quæ σοφία Græcè dicitur; non à prudentia, quæ φρόνησις appellatur. Neque hoc tamen legimus in illa sublimitate Joseph, sicut nec compedes in ejus humilitate. Sed unde fieri posset, ut vir tantus unius veri Dei cultor, in Ægypto alendis tantummodo corporibus, & rebus tantùm corporalibus gubernandis esset intentus, & quò eos meliores redderet, curam non gereret animorum? Sed ea conscripta sunt in illa historia, quæ secundùm intentionem scribentis, in quo erat Spiritus-sanctus, rebus futuris illa narratione significandis sufficere judicata sunt.

ỷ. 23. 15. *Et intravit Israël in Ægyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham.* Quod est Israël, hoc est Jacob: & quod est Ægyptus, hoc est terra Cham. Hîc enim apertissimè demonstratum est, de semine Cham filii Noë, cujus primitivus fuit Chanaan, exortam fuisse etiam gentem Ægyptiorum. Proinde in quibus codicibus hoc loco legitur Chanaan, emendandum est. Meliùs autem interpretatum est, *accola fuit*, quàm, sicut alii codices habent, *inhabitavit:* quod tantumdem esset, si & incola diceretur; nihil enim aliud significat. Nam ỷ. 12. idipsum est verbum in Græco isto loco, quod est & superiùs, ubi dictum est, Paucissimi & incolæ in ea. Incolatus porrò, vel accolatus, non indigenam, sed advenam ostendit. Ecce quomodo transierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum. Quod breviter propositum fuerat, breviter narrando explicatum est. Sed de quo regno transierunt in populum alterum, meritò quæri potest. Nondum enim regnabant in terra Chanaan, quia nondum ibi fuerat regnum constitutum populi Israël. Quomodo ergo potest intelligi, nisi fortè secundùm anticipationem, quia ibi regnum futurum erat seminis eorum?

ỷ. 24. 16. Deinceps narrantur quæ in Ægypto gesta sunt. *Et auxit*, inquit, *populum suum vehementer, & firmavit eum super inimicos ejus.* Etiam hoc totum breviter propositum est, ut quemadmodum factum sit, deinde narretur. Non enim tunc firmatus est populus Dei super Ægyptios inimicos suos, quando eorum masculini fetus necabantur, vel quando in faciendis lateribus conterebantur: sed quando in manu potenti, per signa & portenta Domini Dei sui, metuendi & honorandi facti sunt, donec duri regis contentio vinceretur, & mare rubrum persecutorem cum exercitu ejus obrueret.

17. Quod ergo breviter positum est, *Firmavit populum suum super inimicos ejus*, velut quæ-ỷ. 25. reremus quomodo factum sit: incipit dicere, donec etiam id narrando determinet. *Et convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, & dolum facerent in servos ejus.* Numquidnam intelligendum est, vel credendum, quòd Deus cor hominis ad facienda peccata convertat? An peccatum non est, vel parvum peccatum est, odisse populum Dei, & dolum facere in servos ejus? Quis hoc dixerit? Numquid ergo istorum tam gravium peccatorum auctor est Psal. 106. 43. Deus, qui nullius vel levissimi peccati auctor credendus est? Quis sapiens, & intelliget hæc? Nam ipsa est illa mirabilis Dei bonitas, qua bene utitur etiam malis, vel angelis, vel hominibus. Cùm enim ipsi vitio suo mali sint, ille de malo eorum bene facit. Non enim antequam odissent populum ejus boni erant; sed maligni & impii tales erant, qui

A facilè incolis suis felicibus inviderent. In eo ergo quòd populum suum multiplicavit, hoc beneficio suo malos ad invidendum convertit. Invidia est enim odium felicitatis alienæ. Sic ergo convertit cor eorum, ut per invidentiam odissent populum ejus, & dolum facerent in servos ejus. Non itaque cor illorum malum faciendo, sed populo suo benefaciendo, cor illorum sponte malum convertit ad odium. Non enim rectum cor pervertit, sed sponte perversum ad odium populi; ubi eo B malo bene uteretur, convertit: non illos malos faciendo, sed istis bona, quibus mali facillimè possent invidere, largiendo. Quo illorum odio, & ad exercitationem populi sui, & ad gloriam nominis sui, quæ nobis est utilis, quomodo sit usus, consequentia docent: quæ in ejus laude commemorantur, cùm cantatur Halleluia. Invidia.

18. *Misit Moysen servum suum, Aaron quem elegit ipsum.* Sufficeret, *quem elegit*: sed nihil in eo quærendum est, quod additum est, *ipsum.* ỷ. 26.
C Locutio Scripturarum est, sicuti est, In qua habitabunt in ea: qua locutione divinæ paginæ plenæ sunt. Num. 13. 20. & Levit. 18. 3. sec. LXX.

19. *Posuit in eis verba signorum suorum & prodigiorum in terra Cham.* Non ita debemus accipere, *verba signorum & prodigiorum*, quasi verba, quibus verbis fierent signa & prodigia, id est, quæ dicerent ut fierent signa & prodigia. Multa enim sine verbis facta sunt, vel virgâ, vel manu extentâ, vel favillâ in cælum missâ. Sed quia illa ipsa D quæ facta sunt, non erant alicujus significationis inania, sicut & verba quæ loquimur; ideo & ipsa dicta sunt verba, non vocum & sonorum, sed signorum & prodigiorum. *Posuit in eis*, id est, fecit per eos. ỷ. 27.

20. *Misit tenebras, & obscuravit.* Scriptum est & hoc inter plagas, quibus Ægyptii percussi sunt. Quod autem sequitur, in diversis codicibus variè legitur. Alii namque habent, *Et exacerbaverunt sermones ejus.* Alii verò, *Et non exacerbave-* ỷ. 28.
E *runt sermones ejus.* Sed quod priùs dixi, in pluribus invenimus. Ubi autem addita est negativa particula, vix duos codices potuimus reperire. Sed ne fortè mendositas propter sensum faciliorem abundaverit: quid enim facilius intelligitur quàm id quod dictum est, *Et exacerbaverunt sermones ejus*, utique contumacibus contradictionibus suis? conati sumus secundùm aliquam rectam sententiam etiam illud exponere: & hoc interim occurrit, *Non exacerbaverunt sermones ejus*, id est, in Moy-F se & Aaron: quia eos etiam durissimos patientissimè pertulerunt, donec omnia quæ Deus in eis facere disposuerat, ex ordine complerentur.

21. *Convertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.* * *Dedit terram eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.* Tamquam diceret, Terram eorum convertit in ranas. Tanta enim ranarum fuerat multitudo, ut hoc per ὑπερβολὴν convenienter diceretur. ỷ. 29. ỷ. 30.

22. *Dixit, & venit cynomyia & sciniphes in* ỷ. 31.
G *omnibus finibus eorum.* Si quæritur quando dixerit, in verbo ejus erat antequam fieret; & sine tempore ibi erat, quo tempore fieret: quamquam & per Angelos, & per servos suos Moysen & Aaron, etiam tunc quodam modo dixit ut fieret, quando fuerat faciendum.

23. *Posuit pluvias eorum grandinem.* Similis ỷ. 32.
locutio est illi, ubi ait, Dedit terram eorum ranas; ỷ. 30

nisi quòd ibi non utique in ranas tota terra con-
versa est, pluvia verò in grandinem etiam tota
potuit. *Ignem comburentem in terra ipsorum*: sub-
auditur, *posuit*.
℣.33. 24. *Et percussit vineas eorum & ficulneas eo-
rum, & contrivit omne lignum finium eorum.* Hoc
vi grandinis & fulminibus factum est: unde &
ignem dixit comburentem.
℣.34. 25. *Dixit, & venit locusta & bruchus, cujus
non erat numerus.* Una plaga est locustæ & bruchi:
quoniam altera est parens, altera est fetus.
℣.35. 26. *Et comedit omne fœnum in terra eorum, &
comedit omnem fructum terræ eorum.* Et fœnum
fructus est, sicut loqui Scriptura consuevit, quæ
fœnum appellat etiam segetes frugum: sed ut duo
diceret, duobus fortasse quæ dixerat, numero vo-
luit consonare, id est, locustæ & brucho. Hoc
autem totum pertinet ad elocutionis varietatem
medentem fastidio, non ad diversitatem senten-
tiarum.
℣.36. 27. *Et percussit omne primogenitum in terra
eorum, primitias omnis laboris eorum.* Hæc plaga
novissima est, excepta morte in mari rubro. Primi-
tias verò laborum, propter primogenita pecorum,
dictum arbitror. Quæ plagæ cùm sint decem, nec
omnes commemoratæ sunt, nec eodem ordine quo
ibi factæ leguntur. Libera enim est laudatio à lege
narrantis & texentis historiam. Cujus laudationis
auctor & dictor cùm sit per Prophetam Spiritus-
sanctus; eadem utique auctoritate, qua per eum egit
hominem qui illam scripsit historiam, & comme-
morat aliquid factum quod ibi non legitur, & quod
ibi legitur præterit.
28. Adjungit autem etiam hoc laudibus Dei,
quòd argento & auro ditatos Israëlitas eduxit ex
Ægypto: quia & ipsi tales erant, qui nondum pos-
sent contemnere laborum suorum licèt tempora-
lem, tamen debitam justamque mercedem: nec in
eo quòd Ægyptios deceperunt, à quibus sibi ut
commodaretur aurum argentumque petiverunt,
putandus est Deus hujusmodi dolos, eis qui sursum
cor habent, vel jubere, vel si fecerint approbare.
Magis enim per illa Dei verba, utique ab illo qui cor
eorum videbat, & cupiditates examinabat, per-
missi sunt facere ista, quàm jussi: non tamen sine
aliquo provectu animæ carnalis, quòd & his fece-
runt qui talia jure passi sunt, & quamvis per do-
lum, ab iniquis hominibus tamen quod sibi reddi
debuit, abstulerunt. Sicut autem Ægyptiorum
iniquitate, sic istorum infirmitate, ad id quod opus
erat illis factis figurandum & prænuntiandum di-
℣.37. vinè usus est Deus. *Et eduxit eos in argento & au-
ro.* Et ista locutio Scripturarum est. Pro eo quippe
dictum est, *in argento & auro*, ac si diceretur, Cum
argento & auro. *Et non erat in tribubus eorum in-
firmus*: sed corpore, non animo. Etiam hoc ma-
gnum Dei beneficium fuit, ut in illa necessitate
migrandi nullus esset ægrotus.
℣.38. 29. *Lætata est Ægyptus in profectione eorum,
quia incubuit timor eorum super eos.* Timor utique
Hebræorum super Ægyptios. Non enim *timor
eorum*, quo timebant Hebræi, sed quo timeban-
tur. Dicet aliquis, Quomodo ergo nolebant eos di-
mittere Ægyptii? quomodo tamquam redituros
dimiserunt? quomodo tamquam redituris & red-
dituris aurum & argentum petentibus commoda-
verunt, si *lætata est Ægyptus in profectione eorum*?
A Sed intelligendum est post illam ultimam Ægy-
ptiorum mortem, & tantam stragem in mari ru-
bro tam magni persequentis exercitûs, Ægyptios
timuisse residuos, ne redirent Hebræi, & eorum
reliquias magna facilitate contererent. Tunc im-
pletum est quod superiùs, cùm dixisset, Et auxit ℣.24.
populum suum vehementer, mox addidit, Et fir-
mavit eum super inimicos ejus. Hanc enim senten-
tiam uno versiculo propositam ut explicaret, quo-
modo id factum sit, adjunxit cetera quæ in hac
B laude [a] cladis narravit, usque ad istum locum, ubi
ait, *Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia
incubuit timor eorum super eos*: velut adsignans quod
proposuerat, quia firmavit populum suum super
inimicos ejus.
30. Proinde jam dicit, quæ iter agentibus in
eremo beneficia divina collata sunt. *Expandit* ℣.39.
*nubem in protectionem eorum, & ignem ut luceret
eis per noctem.* Tam sunt hæc manifesta, quàm nota.
31. *Petierunt*, [b] *& venit coturnix.* Non co- ℣.40.
C turnicem concupiverunt, sed carnes. Quia verò
& coturnix caro est, & in isto Psalmo non loqui- 1.Cor.10.5.
tur de amaricatione illorum, in quibus non est be-
neplacitum Deo, sed de fide electorum, quod est
verum semen Abrahæ; ipsi intelligendi sunt petisse
ut veniret, unde amaricantium murmur oppríme-
retur. Jam in versu qui sequitur, *Et pane cæli satu-
ravit eos*, manna quidem non nominavit, sed nulli
obscurum est qui illas litteras legit.
32. *Disrupit petram, & fluxerunt aquæ, abie-* ℣.41.
D *runt in sicco flumina.* Et hoc factum tam citò in-
telligitur, quàm legitur.
33. His autem omnibus beneficiis suis, Deus
commendat in Abraham meritum fidei. Sequitur
enim, & dicit, *Quoniam memor fuit verbi sancti* ℣.42.
sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. * *Et* ℣.43.
*eduxit populum suum in exsultatione, & electos
suos in lætitia.* Quod ait, *populum suum*; hoc re-
pitivit, *electos suos*: & quod ait, *in exsultatione*;
hoc repetivit, *in lætitia*. * *Et dedit illis regiones* ℣.44.
E *gentium, & labores populorum possederunt.* Quod
sunt, *regiones gentium*; hoc sunt, *labores populo-
rum*: & quod dictum est, *dedit illis*; hoc repeti-
tum est, *possederunt*.
34. Et tamquam quæreremus, cui bono ista da-
ta sunt, ne hoc ipsum putaretur summum bonum,
quòd ista felicitas rerum temporalium populo Dei
data est; continuò eam ad aliud retulit, ubi sum-
mum bonum oportet inquiri. *Vt custodiant*, inquit, ℣.45.
justificationes ejus, & legem ejus requirant. Ubi in-
F telligendum est Dei servos & electos filios promis-
sionis, verum & germanum semen Abrahæ, imi-
tantes fidem Abrahæ, propterea ista bona terrena
sumere à Deo, ut non in eis luxu diffluant, sive
perversa securitate torpescant; sed ideo habeant
divinâ misericordiâ hæc omnia præparata, in qui-
bus quærendis possent negotiosissimis laboribus oc-
cupari, ut ad hoc vacent unde bonum æternum
possit adquiri, hoc est, *Vt custodiant justificationes
ejus, & legem ejus requirant.* Denique, quoniam
G semen Abrahæ tales hîc intelligi voluit, qui verè
essent semen Abrahæ, quales utique nec in illo po-
pulo defuerunt: quod etiam apostolus Paulus sa-
tis ostendit, cùm dicit, Sed non in omnibus illis 1.Cor.10.5.
beneplacitum est Deo. Si enim non in omnibus,
profectò fuerunt ibi quidam in quibus beneplaci-
tum est Deo. Quia ergo tales Psalmus iste com-

[a] Vox *cladis* abest à MSS.

[b] Editi, *Petierunt carnes*. Vox *carnes* abest à MSS.

mendat, nihil hîc dixit de iniquitatibus & irritatio-
nibus & amaricatione eorum, in quibus non est be-
neplacitum Deo. Sed quia & iniquis non sola ju-
stitia, verùm etiam misericordia Dei omnipo-
tentis & clementis apparuit; de illis sequens
loquitur Psalmus cum laudibus Dei. Et tamen
utrique in uno populo fuerunt, nec istos illi sua-
2.Tim. 2. 19. rum iniquitatum contagione polluerunt. No-
vit enim Dominus qui sunt ejus. Et si in hoc sæ-
culo non potest ab injustis, recedat ab injustitia om-
nis qui nominat nomen Domini.

35. Ut ergo tamquam in corpore Psalmi hujus
velut latentem quodam modo ejus animam com-
mendemus, hoc est, in verbis quasi exterioribus in-
teriorem intellectum: videtur mihi admoneri se-
men Abrahæ, qui sunt omnes filii promissionis per-
tinentes ad æternam hereditatem testamenti æter-
ni, ut tamquam ipsam hereditatem sibi eligant
Deum, & eum gratis colant, id est, propter ip-
sum, non propter aliquod emolumentum merce-
dis extra ipsum; & hoc faciant laudantes, invocan-
tes, annuntiantes, nec in suam, sed in ejus glo-
riam per fidem bene operantes, spe gaudentes,
caritate ferventes. Hoc totum sonat his versibus:
℣. 1. *Confitemini Domino, & invocate nomen ejus, an-*
℣. 2. *nuntiate in gentibus opera ejus. * Cantate ei, &*
℣. 3. *psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus. * Lauda-*
mini in nomine sancto ejus: lætetur cor quærentium
℣. 4. *Dominum. * Quærite Dominum, & confirmamini,*
quærite faciem ejus semper.

36. Deinde ad parvulorum corda nutrienda,
ut roborentur in fide, de Patriarchis proponuntur
exempla & illorum fidei & promissionis Dei, ut
imitando & sperando simus semen illorum, non de
sola gente Hebræorum, sed quotquot istam gra-
tiam suscipiunt in omni terra. Quod totum his
℣. 5. versibus continetur: *Mementote mirabilium ejus*
℣. 6. *quæ fecit, prodigia ejus & judicia oris ejus. * Semen*
℣. 7. *Abraham servi ejus, filii Iacob electi ejus. * Ipse*
Dominus Deus noster, in omni terra judicia ejus.
℣. 8. * *Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod*
℣. 9. *mandavit in mille generationes. * Quod disposuit*
℣. 10. *ad Abraham, & juramenti sui ad Isaac. * Et sta-*
tuit illud ipsi Iacob in præceptum: & ipsi Israël in
℣. 11. *testamentum æternum, * dicens, Tibi dabo terram*
Chanaan, funiculum hereditatis vestræ. Quæ om-
nia, pro modulo meo, quemadmodum accipien-
da essent, exposui.

37. Hîc occurrebat animo parvulæ fidei: Si er-
go Deus gratìs est colendus, & testamenti æterni
hereditas ipse à seipso requirendus; mortalem istam
vitam [a] quærentium eum, & temporales necessita-
tes, an & ipsâ suæ misericordiæ multiplicatione non
deserit? Nam intentè audite quid præstiterit patri-
bus nostris, vel in quibus fidei exempla constituit,
vel qui ex illorum carne propagati etiam fidem imi-
℣. 12. tati sunt. *Cùm essent ipsi numero brevi, paucissimi*
℣. 13. *& incolæ in ea:* id est, in terra Chanaan. * *Et per-*
transierunt de gente in gentem, & de regno in po-
℣. 14. *pulum alterum. * Non reliquit hominem nocere eis,*
℣. 15. *& arguit pro eis reges. * Nolite tangere Christos*
meos, & in Prophetis meis nolite malignari.

38. Si autem quæritis, quomodo transierunt
de gente in gentem, & de regno in populum alte-
℣. 16. rum, audite: *Et vocavit famem super terram, omne*
℣. 17. *firmamentum panis contrivit. * Misit ante eos vi-*
A *rum, in servum venumdatus est Ioseph. * Humilia-* ℣. 18.
verunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit
*animam ejus, * donec veniret verbum ejus. Elo-* ℣. 19.
*quium Domini ignivit eum: * misit rex, & solvit* ℣. 20.
*eum, princeps populorum, & dimisit eum. * Con-* ℣. 21.
stituit eum dominum domûs suæ, & principem om-
*nis possessionis suæ. * Vt erudiret principes ejus sicut* ℣. 22.
semetipsum, & seniores ejus prudentiam doceret.
* *Et intravit Israël in Ægyptum, & Iacob acco-* ℣. 23.
la fuit in terra Cham. Ecce quomodo pertransie-
B runt de gente in gentem, & de regno in populum
alterum.

39. *Et auxit populum suum vehementer, & fir-* ℣. 24.
mavit eum super inimicos ejus. Si autem scire vul-
tis quomodo eum firmaverit super inimicos ejus,
audite: *Convertit cor eorum, ut odirent populum* ℣. 25.
*ejus, & dolum facerent in servos ejus. * Misit* ℣. 26.
Moysen servum suum, Aaron quem elegit ipsum.
* *Posuit in eis verba signorum suorum, & prodi-* ℣. 27.
*giorum in terra Cham. * Misit tenebras, & ob-* ℣. 28.
C *scuravit, & exacerbaverunt sermones ejus. * Con-* ℣. 29.
vertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces
*eorum. * Dedit terram eorum ranas, in penetrali-* ℣. 30.
*bus regum ipsorum. * Dixit, & venit cynomyia,* ℣. 31.
*& sciniphes, in omnibus finibus eorum. * Posuit* ℣. 32.
pluvias eorum grandinem, ignem comburentem in
*terra ipsorum. * Et percussit vineas eorum, & ficul-* ℣. 33.
neas eorum, & contrivit omne lignum finium eo-
*rùm. * Dixit, & venit locusta & bruchus, cujus* ℣. 34.
*non erat numerus. * Et comedit omne fœnum in ter-* ℣. 35.
D *ra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum.*
* *Et percussit omne primogenitum in terra eorum,* ℣. 36.
*primitias omnis laboris eorum. * Et eduxit eos in* ℣. 37.
argento & auro, & non erat in tribubus eorum in-
*firmus. * Lætata est Ægyptus in profectione eorum,* ℣. 38.
quia incubuit timor eorum super eos. Ecce quomo-
do populum suum firmavit super inimicos ejus.

40. Cùm autem inimicis eorum ista mala ju-
stitia ejus inflixerit; quæ ipsis largita sit etiam tem-
poralia misericordia ejus, accipite: *Expandit nu-* ℣. 39.
E *bem in protectionem eorum, & ignem ut luceret eis*
*per noctem * Petierunt, & venit coturnix, & pa-* ℣. 40.
*ne cæli saturavit eos. * Disrupit petram, & flu-* ℣. 41.
*xerunt aquæ, abierunt in sicco flumina. * Quoniam* ℣. 42.
memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abra-
*ham puerum suum. * Et eduxit populum suum in* ℣. 43.
*exsultatione, & electos suos in lætitia. * Et dedit* ℣. 44.
illis regiones gentium, & labores populorum posse-
derunt. Non ut propter ista eum colant, sed ut ea
quoque ad bonum æternum referant atque conver-
F tant, id est, *Vt custodiant justificationes ejus, &* ℣. 45.
legem ejus requirant. Quæcumque igitur alia bo-
na dat Deus, referenda sunt ad gratuitum cultum
ejus: ipse autem cultus ejus non est referendus ad
alia bona, quæ dat Deus: tunc enim erit gratuitus.
Ad quod certamen provocans hostis, ausus est di-
cere Deo, Numquid Job gratìs colit Deum? Por- Iob. 1. 9.
rò si in servum venumdatus Joseph & humilia-
tus & exaltatus, locum fecit ad temporalia bona
populo Dei, ut firmaretur super inimicos ejus;
G quantò magis Jesus venumdatus & humiliatus à
fratribus suis secundùm carnem, & exaltatus in
cælis, locum facit ad æterna bona populo Dei,
triumphanti de diabolo & angelis ejus? Audi er-
go semen Abrahæ, non de carne glorians, sed imi-
tans fidem; audite servi Dei, & electi Dei, pro-

[a] Sic vetustiores MSS. Alii verò cum editis, *mortalem istam vitam cur præstat quærentibus eum, & temporales necessitates? An & ipsas sua misericordia &c.*

1. Tim. 4. 8. missionem habentes vitæ præsentis & futuræ. Si tentationes duræ sunt in hoc sæculo, Joseph in carcere, Jesum in cruce cogitate. Si rerum temporalium prosperitas adjacet, non propter ipsam Deo, sed ipsâ utimini propter Deum: nec eum existimetis propter vitæ hujus necessaria [a] coli à cultoribus suis, quæ donat & blasphematoribus suis; sed Matth. 6. 33. quærite primùm regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis.

IN PSALMUM CV. ENARRATIO.

1. PSALMUS centesimus-quintus etiam ipse prænotatur, *Halleluia*. Et hoc dupliciter. Sed quidam dicunt unum Halleluia pertinere ad finem Psalmi superioris, alterum ad hujus principium. Et hoc asserunt quòd omnes Halleluiatici Psalmi habeant in fine Halleluia, non omnes in capite: unde quicumque Psalmus non habet in fine Halleluia, nec in capite volunt eum habere; quod autem in ejus capite videtur esse, ad finem superioris pertinere. Sed nos, quò usque nobis aliquibus certis documentis id verum esse persuadeant, multorum consuetudinem sequimur, qui ubicumque legunt Halleluia, eidem Psalmo adtribuunt, in cujus hoc capite inveniunt. Paucissimi enim codices sunt, (quod quidem in nullo Græcorum reperi, quos inspicere potui,) qui habeant Halleluia in fine [b] centesimi & quinquagesimi Psalmi: post quem jam nullus est, qui ad eumdem canonem pertinet. Sed neque hoc posset præscribere consuetudini, etiamsi omnes codices id haberent. Fieri enim potuit, ut aliqua ratione laudationis Dei totus Psalmorum liber, qui libris quinque constare perhibetur, (nam ubi scriptum est, Fiat fiat, ibi fines librorum esse dicunt,) post omnia quæ cantata sunt, ultimo Halleluia clauderetur: nec propter finem centesimi & quinquagesimi Psalmi necesse esse video, ut omnes Halleluiatici Psalmi in fine habeant Halleluia. Cùm verò in capite Psalmi geminatur Halleluia, cur Dominus aliquando semel, aliquando bis dicit Amen, & eo modo non possit aliquando semel, aliquando bis Halleluia dici, nescio: præsertim quia post numeri notam, quo Psalmus inscribitur quotus sit, veluti iste centesimus-quintus, utrumque Halleluia positum est. Debuit autem unum poni ante ipsum numerum, si ad finem pertinet superioris: & post numerum Psalmi scribi alterum Halleluia, quod ad Psalmum ipsius numeri pertinet. Sed fortasse & in hoc imperita prævaluit consuetudo, & aliquid afferri potest, quod adhuc ignoramus, unde nos magis docere debeat judicium veritatis, quam præjudicium consuetudinis. Nunc tamen antequam hoc perdiscamus, ubicumque post numerum Psalmi, sive semel, sive bis conscriptum invenimus Halleluia, secundùm celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem, ei Psalmo tribuimus, qui eodem numero prænotatur: confitentes nos arcana omnium titulorum, qui sunt in Psalmis, & ordinis eorumdem Psalmorum, & magna esse credere, & nondum sicut volumus penetrare potuisse.

2. Video autem istos duos centesimum-quartum & centesimum-quintum ita inter se conjunctos, ut in uno eorum, qui præcedit, commende- A tur populus Dei in electis ejus, de quibus nulla querela fit, quos ego arbitror ibi fuisse in quibus beneplacitum est Deo: in isto autem qui sequitur, (1. Cor. 10. 5.) eos commemoratos qui in eodem populo amaricaverunt; nec tamen etiam ipsis Dei misericordiam defuisse. Dicuntur autem ista ex eorum persona, qui veniam conversi precantur; & exempla commemorantur illorum, in quos etiam peccatores dives apparuit misericordia Dei. Incipit ergo etiam iste Psalmus sicut ille: CONFITEMINI *Domino*. (℣. 1.) B Sed ibi sequitur, Et invocate nomen ejus: hîc autem, *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Quapropter potest hîc quidem intelligi etiam confessio peccatorum: nam & post paucos versus sequitur, Peccavimus cum patribus nostris, (℣. 6.) injustè egimus, iniquitatem fecimus: sed in eo quod dicit, *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*, laus utique Dei est, atque in ejus laude confessio. Quamquam etiam cùm sua quisque confitetur peccata, cum Dei laude confite- C ri debet: nec aliter pia est confessio peccatorum, nisi non desperans, & poscens misericordiam Dei. Habet ergo ejus laudem, sive etiam in verbis, cùm eum bonum & misericordem dicit; sive in solo affectu, cùm hoc credit. Nam & ille publicanus, cujus sola illa verba commemorata sunt, Domine, (Lucæ 18. 13.) propitius esto mihi peccatori, etsi non dixit, Quoniam bonus & misericors es, vel aliquid hujusmodi: non tamen illud diceret, nisi hoc crederet; quoniam cum spe oravit, quæ sine illa fide esse non pos- D set. Potest ergo esse laus Dei vera & pia, ubi non sit confessio peccatorum; quæ laus multò crebriùs in Scripturis confessio vocatur: nulla est autem peccatorum confessio pia & utilis, ubi non laudatur Deus, sive corde, sive etiam ore atque sermone. Quod autem habent alii codices, *Quoniam bonus*; alii habent, *Quoniam suavis*: ita unum verbum Græcum, quod dicitur χρηστὸς, diversa interpretatio secuta est. Item quod dictum est, *Quoniam in sæculum misericordia ejus*: Græcus habet εἰς τὸν αἰῶνα, E quod potest etiam *in æternum* interpretari. Proinde si illa misericordia hîc intelligitur, qua nemo sine Deo beatus esse potest; meliùs accipimus *in æternum*: si autem illa est misericordia, quæ miseris exhibetur, ut vel consolentur in miseria, vel ab illa etiam liberentur; meliùs *in sæculum*, hoc est, usque in finem sæculi, in quo non deerunt miseri, quibus misericordia præbeatur. Nisi fortè quis audeat dicere, (4. Sent. dist. 46. Sed quæritur.) etiam his qui damnabuntur cum diabolo & angelis ejus, aliquam misericordiam Dei minimè defu- F turam; non qua ex illa damnatione liberentur, sed ut eis aliquatenus mitigetur: atque ita æternam posse intelligi Dei misericordiam super illorum æternam miseriam. Sed tolerabiliorem quosdam excepturos damnationem in quorumdam comparatione legimus: alicujus verò mitigari eam cui est traditus pœnam, vel quibusdam intervallis habere aliquam pausam, quis audacter dixerit; quando quidem unam stillam dives ille non meruit? Sed de (Luc. 16. 24. & 25.) hac tanta re diligentiùs ex otio disserendum est, G nunc quod ad istum Psalmum adtinet, hactenus de illa dictum esse suffecerit.

3. *Quis loquetur potentias Domini?* (℣. 2.) Impletus consideratione divinorum operum, qui misericordiam ejus exposcit, *Quis*, inquit, *loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?*

[a] Plerique MSS. *propter hujus vitæ necessaria necessarium cultoribus suis.*

[b] Sic meliores MSS. At editi, *præter centesimi & quinquagesimi Psalmi contextionem.*

Subaudiendum

Subaudiendum est quod suprà dictum est, ut etiam ista sententia ita sit plena, Quis *auditas faciet omnes laudes ejus?* Id est, quisnam sufficiat auditas facere omnes laudes ejus? *Auditas faciet*, dixit, id est, faciet ut audiantur: ostendens ita loquendas potentias Domini & laudes ejus, ut prædicentur audientibus. Sed quis potest omnes? An fortè quia se- ℣. 3. quitur, *Beati qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore*, eas dixit laudes ejus, quæ intelliguntur opera ejus in præceptis ejus? Philip. 2. 13. Deus est enim, ait Apostolus, qui operatur in vo- Psal. 104. 2. bis. Et dictum est semini Abrahæ, Cantate ei, & psallite ei: quod intelleximus ita dictum, ac si diceretur, Bona in ejus laudem & dicite, & facite. Quibus duobus verbis, id est, cantandi & psallendi, convenire duos consequentes versus, ut quod dictum est, Narrate omnia mirabilia ejus; hoc sit, Cantate ei: quod verò dictum est, Laudamini in nomine sancto ejus; hoc sit, Psallite ei. Huic quip- Matth. 5. 16. pe semini etiam ipse Dominus dicit, Luceant opera » vestra coram hominibus, ut videant bona facta ve- » stra, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Hic ergo ipsa Dei præcepta considerans, quorum præceptorum opera laudes sunt ejus qui operatur in suis, ait, *Quis loquetur potentias Domini?* quoniam hæc ineffabiliter operatur. Quis *auditas faciet omnes laudes ejus?* Id est, quis cùm audierit, facit omnes laudes ejus? quæ sunt opera præcepto- Philip. 2. 13. rum ejus. Quia inquantum fiunt, etsi non omnia quæ audita sunt fiunt, ille laudandus est qui operatur in nobis & velle & operari, pro bona voluntate. Ideo cùm posset dicere, omnia mandata ejus, vel omnia opera mandatorum ejus; maluit dicere, *laudes ejus*: quia, ut dictum est, inquantum fiunt, ipse laudandus est. Quas tamen laudes, quisnam sufficit auditas facere? Id est, cùm auditæ fuerint, facere omnes quis est idoneus?

℣. 3. 4. *Beati qui custodiunt judicium, & faciunt* Matth. 10. 22. *justitiam in omni tempore:* utique ex quo incipiunt & vivunt in tempore. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Potest autem videri ejusdem sententiæ repetitio, ut hoc sit facere justitiam, quod est custodire judicium: ut etiam in superiore versu subaudiatur, *in omni tempore*; sicut in posteriore subauditur, *beati*; & redditis quæ subaudiuntur, ita dicatur, *Beati qui custodiunt judicium* in omni tempore, beati qui *faciunt justitiam in omni tempore.* Sed nisi aliquid interesset in- Psal. 93. 15. ter judicium & justitiam, non in alio Psalmo diceretur, Quò usque justitia convertatur in judicium. Psal. 96. 2. Amat quidem Scriptura, ista duo simul ponere: si- Psal. 36. 6. cuti est, Justitia & judicium directio sedis ejus: & illud, Et educet sicut lumen justitiam tuam, & judicium tuum sicut meridiem: cùm & illic ejusdem sententiæ repetitio videatur. Et fortasse propter vicinitatem significationis etiam alterum pro altero poni potest, vel judicium pro justitia, vel justitia pro judicio: tamen si propriè dicantur, aliquid interesse non dubito, ut judicium custodire dicatur qui rectè judicat, justitiam verò facere qui rectè Psal. 93. 15. agit. Nec absurdè existimo intelligi secundùm illud quod dictum est, Quò usque justitia convertatur in judicium, etiam hîc eos dictos beatos qui judicium custodiunt in fide, justitiam faciunt in opere. Veniet enim tempus, ut judicium quod modò custoditur in fide, etiam exerceatur in opere, cùm justitia conversa fuerit in judicium, id est, cùm acceperint justi potestatem judicandi eos rectè, à qui- A bus modò non rectè judicantur. Unde alibi ipsum corpus Christi intelligitur dicere, Cùm accepero Psal. 74. 3. tempus, ego justitias judicabo. Quod verbum è verbo magis diceretur, æquitates judicabo. Non autem dixit, Cùm accepero tempus, justitiam faciam; quia omni tempore facienda est, sicut etiam hîc dicit, *Qui faciunt justitiam in omni tempore.*

5. Deinde quia Deus justificat, id est, justos facit, sanando eos ab iniquitatibus suis, sequitur ora- B tio, *Memento nostri Domine in beneplacito populi* ℣. 4. *tui:* id est, ut in eis simus, in quibus beneplacitum est tibi; quia non in omnibus illis beneplacitum est Deo. *Visita nos in salutari tuo.* Ipse est enim Salvator, in quo peccata dimittuntur, & animæ sanantur, ut possint custodire judicium, & facere justitiam: quos cùm beatos esse intelligerent, qui hæc loquuntur, hoc sibi consequenter orando petunt. De isto salutari alibi dicitur, Ut cognoscamus Psal. 66. 3. in terra viam tuam. Et quasi quæreremus, in qua ter- C ra? secutus est, In omnibus gentibus. Rursum quasi quæreremus, quam viam? secutus est, Salutare tuum. De illo quippe dixit Symeon senex, Quo- Luca 2. 30. niam viderunt oculi mei salutare tuum. Qui de seipso dixit, Ego sum via. *Visita* ergo *nos in salutari* Iohan. 14. 6. *tuo*, hoc est, in Christo tuo. *Ad videndum in bo-* ℣. 5. *nitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ.* Id est, ad hoc nos visita in salutari tuo, ut videamus in bonitate electorum tuorum, & lætemur in lætitia gentis tuæ. Quod autem hîc posi- D tum est, *in bonitate*; alii codices habent, *in suavitate:* sicut illud, Quoniam bonus; alii habent, ℣. 1. Quoniam suavis. Idipsum autem verbum in Græco est, quod & alibi legitur, Dominus dabit suavita- Psal. 84. 13. tem: quam & aliqui interpretati sunt bonitatem, aliqui benignitatem. Sed quid est, *Visita nos, ut videamus in bonitate electorum tuorum*, id est, in ea bonitate quam præstas electis tuis, nisi ut non remaneamus cæci, sicut illi quibus dictum est, Nunc Iohan. 9. 41. autem dicitis quia videmus, peccatum vestrum ma- E net? Dominus enim illuminat cæcos, non meritis Psal. 145. 8. eorum, sed *in bonitate electorum suorum*, id est, quam exhibet vel donat electis suis: sicut, Salus Psal. 42. 5. vultûs mei, non à meipso, sed Deus meus. Et pa- Matth. 6. 11. nem nostrum dicimus quotidianum, sed tamen addimus, da nobis. *Visita* ergo *nos in salutari tuo, ad videndum*, id est, ut videamus, *in bonitate electorum tuorum: ad lætandum*, id est, ut lætemur, *in lætitia gentis tuæ.* Unam gentem Dei intelligere debemus universum semen Abrahæ; sed filios pro- F missionis, non carnis. Hi ergo, quorum vox est, optant ejusdem gentis habere lætitiam. Et quæ hujus gentis lætitia, nisi Deus ejus? Cui dicitur, Ex- Psal. 31. 7. sultatio mea, redime me. Et cui dicitur, Signatum Psal. 4. 7. est super nos lumen vultûs tui, Domine, dedisti lætitiam in cor meum: summo scilicet, vero, incommutabili & beatifico bono, quod ipse Deus est. *Ut lauderis cum hereditate tua.* Miror istum versum sic interpretatum in multis esse codicibus, cùm sit una atque eadem in tribus his versibus Græca locu- G tio, ut si hoc rectè dictum est quod legitur, *Ut lauderis cum hereditate tua*; posset rectè dici, *Ut videas in bonitate electorum tuorum, & læteris in lætitia gentis tuæ:* toto ipso sensu ita contexto, *Visita nos in salutari tuo, ut videas in bonitate electorum tuorum, ut læteris in lætitia gentis tuæ, & lauderis cum hereditate tua:* Secundùm hoc autem quod diximus, *Visita nos, ut videamus in bo-*

nitate electorum tuorum, & lætemur in lætitia gentis tuæ; consequenter & hîc dici debuit, *Ut laudemur cum hereditate tua*: cui hereditati dictum Psal. 104. 3. est, Laudamini in nomine sancto ejus. Porrò autem quoniam hæc ambigua videtur locutio; si verus est iste sensus, quo maluerunt interpretes dicere, *Ut lauderis*: etiam duo versus superiores ita intelligendi sunt; quia, ut dixi, una est in his tribus versibus Græca locutio: ut hoc totum ita dictum accipiatur, *Visita nos in salutari tuo, ut videas in bonitate electorum tuorum*, id est, ad hoc nos visita, ut illic nos esse facias, & illic nos videas: *ut læteris in lætitia gentis tuæ*, id est, tu dicaris lætari, cùm illi lætantur ex te: *ut lauderis cum hereditate tua*, id est, cum ea lauderis, quoniam non laudatur nisi propter te. Sive ergo illo, sive isto modo intelligendum sit quod dictum est, *ad videndum, ad lætandum, ad laudandum*: ideo se optant visitari in salutari Dei, id est, in Christo ejus, ut non alienentur à populo ejus, & ab eis in quibus beneplacitum est Deo.

6. Quid autem deinceps confiteantur, audia- ℣. 6. mus: *Peccavimus cum patribus nostris, injustè egimus, iniquitatem fecimus.* Quid est, *cum patribus nostris?* An sicut habet Epistola ad Hebræos, quia Hebr. 7. 2. &c. & Levi cum Abraham decimatus est, quoniam in lumbis ejus fuit, quando decimas dedit sacerdoti Melchisedec; sic & isti peccaverunt cum patribus suis, in quorum lumbis erant quando illi in Ægypto fuerunt? Nam qui fuerunt eo tempore, cùm Psalmus iste conscriptus est, maximéque posteri eorum, (quia vel ab eis qui tunc erant dici, vel de pòst futuris potuit prophetari,) longè aberant ab ætate illorum, qui in Ægypto peccaverunt, non intelligentes mirabilia Dei. Hoc enim sequitur, exponendo quomodo peccaverunt cum patribus ℣. 7. suis: *Patres nostri*, inquit, *in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua*: & cetera, quæ de peccatis eorum multa commemorat. An sic potiùs accipiendum est quod ait, *Peccavimus cum patribus nostris*, tamquam diceret, Peccavimus sicut patres nostri, eorum videlicet imitando peccata? Quòd si ita est, adstruendum est aliquo hujusmodi locutionis exemplo: quod cùm in præsentia quærerem, non occurrit, ut cum illo se quisquam peccasse, vel cum illo se aliquid fecisse dicat, quem in simili facto etiam post multum temporis fuerit imitatus.

7. Quid est ergo, *Patres nostri non intellexerunt mirabilia tua*, nisi non cognoverunt quid per illa mirabilia eis præstare volueris? Quid utique nisi vitam æternam, & non temporale, sed incommutabile bonum, quod per patientiam exspectatur? Ideo impatienter murmuraverunt, & amaricaverunt, & bonis præsentibus fallacibus atque fugacibus beatos se fieri quæsierunt. *Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.* Et intellectum redarguit, & memoriam. Intellectu quippe opus erat, ut cogitarent ad quorum bonorum æternitatem per illa temporalia vocaret Deus: memoriâ verò, ut saltem quæ temporaliter mirabilia facta sunt, non oblivíscerentur, fideliterque præsumerent quòd eadem potestate, quam fuerant jam experti, Deus illos ab inimicorum persecutione liberaret: obliti Item ℣. 7. sunt autem quid eis in Ægypto ad inimicos eorum conterendos per tanta prodigia præstitisset. *Et irritaverunt, adscendentes in* [a] *mari, mare rubrum.*

A Codex quem intuebar, sic habebat: & his quidem duobus verbis ultimis, quod dictum est, *mare rubrum*, stella fuerat prænotata; qua significantur quæ in Hebræo sunt, & in interpretatione Septuaginta non sunt. Plures autem codices, quos inspicere potui, & Græci & Latini sic habent: *Et irritaverunt*, vel quod expressius de Græco est, *Et amaricaverunt, adscendentes in rubro mari.* Qui illam legit historiam, quando exierunt de Ægypto, & per mare rubrum transierunt, dolet eorum infide- B litatem, in quanta trepidatione & desperatione fuerint, post recentia tot & tanta miracula in Ægypto: cujus multitudinis misericordiæ Dei non eos fuisse memores dicit. *Adscenderunt* autem, propterea dictum est, quia ita est terræ positio, ut descensio dicatur in Ægyptum de terra Chanaan, & in eam illinc adscensio. NOTANDUM est sanè quemadmodum Scriptura culpare voluerit, non intelligere quod intelligendum est, & non meminisse quod memoriâ retinendum est: quod homines suæ C culpæ deputari nolunt, ad nihil aliud nisi ut minùs supplicent, minúsque sint humiles Deo, in cujus conspectu confiteantur quod sunt, atque impetrato adjutorio possint esse quod non sunt. Nam etiam peccata ignorantiæ vel negligentiæ meliùs accusantur ut pereant, quàm excusantur ut maneant; meliúsque purgantur invocato Deo, quàm firmantur [b] irritato.

8. Adjungit tamen non secundùm eorum infidelitatem Deum fecisse. *Et salvavit eos*, inquit, ℣. 8. D *propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam*: non propter ulla bona merita eorum.

9. *Et increpavit mare rubrum, & exsiccatum* ℣. 9. *est.* Non legimus ullam, qua increparetur mare, emissam cælitus vocem: sed potentiam divinam qua id factum est, increpationem appellavit: nisi fortè quis dicat latenter increpatum, sic ut aqua posset audire, & homines non possent. Valde occulta & abstrusa vis est, qua Deus agit, ut etiam illa quæ sensu carent, confestim ejus obtemperent E voluntati. *Et eduxit eos in abyssis sicut in deserto.* Abyssos dixit multitudinem aquarum. Nam quidam volentes istum versiculum totum interpretari, dixerunt, *Et eduxit eos in aquis multis.* Quid est ergo, *in abyssis sicut in deserto*, nisi quia factum erat siccitate velut desertum, ubi fuerant abyssi aquarum?

10. *Et salvavit eos de manu odientium.* Hunc ℣. 10. versum per circuitum quidam interpretati sunt, verba minùs Latina vitantes: *Et salvos fecit eos de* F *manu eorum qui oderant eos. Et redemit eos de manu inimici.* Quid pretii datum est in hac redemtione? An prophetia est, quòd in figura baptismi hoc factum est, ubi redimimur de manu diaboli magno pretio, quod sanguis est Christi? Unde non quocumque mari, sed mari rubro id convenientiùs figuratum est: sanguis enim rubrum colorem habet.

11. *Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis* ℣. 11. *non remansit*: non ex omnibus Ægyptiis, sed ex G eis qui persequebantur profectos, apprehendere vel interimere cupientes.

12. *Et crediderunt in verbis ejus.* Minùs Lati- ℣. 12. na videtur locutio, quia non ait verbis ejus, vel in verba ejus, sed *in verbis ejus*: tamen Scripturis usitatissima. *Et laudaverunt laudem ejus.* Tales sunt locutiones, cùm dicimus, Hanc servitutem servi-

[a] Sic MSS. At editi, *in mare.*

[b] MSS. *irato.*

vit, talem vitam vixit. Laudem porrò Dei notissimam illam commemorat, ubi dicitur, Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & equitem projecit in mare. A *Exodi 15. 1.*

℣. 13. 13. *Citò fecerunt, obliti sunt operum ejus.* Alii codices intelligibiliùs habent, *Festinaverunt, obliti sunt operum ejus: non sustinuerunt consilium ejus.* Debuerunt enim cogitare tanta erga se opera Dei non esse inania, sed vocare ad aliquam sine fine felicitatem, quæ per patientiam sustinenda est: sed festinaverunt beati fieri temporalibus rebus, quæ B ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia non exstinguunt insatiabilem cupiditatem. Qui enim biberit, inquit, ex hac aqua, sitiet iterum. *Joan. 4. 13.*

℣. 14. 14. Denique, *Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentaverunt Deum in inaquoso.* Quod est, *in deserto;* hoc repetitum est, *in inaquoso*, id est, in loco sine aqua: quod verò, *concupierunt concupiscentiam;* hoc, *tentaverunt Deum.* Talis sanè locutio est, *Concupierunt concupiscentiam:* qualis superior, Laudaverunt laudem. C *℣. 12. ℣. 13.*

15. *Et dedit eis petitionem ipsorum:* id est, quod petitione petierunt. *Et misit saturitatem in animam eorum.* Nec ideo beatos fecit: quia non erat illa saturitas, de qua dicitur, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Itaque hoc loco animam non secundùm id quod rationalis est, dixit, sed secundùm id quod animans corpus animal facit. Ad cujus animalis sustentationem pertinet cibus & potus, secundùm hoc quod in Evangelio dicitur, Nonne anima plus est quàm esca, & corpus quàm vestimentum? Tamquam ad animam pertineat vesci, ad corpus vestiri. Secundùm hoc dicitur apud Isaiam, Quid est quod jejunavimus, & non vidisti; defraudavimus animas nostras, & nescisti? D *Matth. 5. 6. Matth. 6. 25. Isai. 58. 3.*

℣. 16. 16. *Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.* Quam dicat irritationem, vel, sicut expressiùs alii interpretati sunt amaricationem, consequentia satis indicant.

℣. 17. 17. *Aperta est,* inquit, *terra, & deglutivit Dathan, & superoperuit super congregationem Abiron.* Quod est, *deglutivit;* hoc est, *superoperuit.* Amborum autem, id est, Dathan & Abiron, una erat caussa superbissimi & sacrilegi schismatis. E

℣. 18. 18. *Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores.* Non est hoc nomen in Scripturis usitatum eorum, qui licèt justè ac laudabiliter vivant, non sunt sine peccato. Magis enim sicut interest inter irridentes & irrisores, inter murmurantes & murmuratores, inter scribentes & scriptores, & cetera similia: ita Scriptura peccatores appellare consuevit valde iniquos & grandibus peccatorum sarcinis oneratos. F *Peccatores in Scripturis qui vocentur.*

℣. 19. ℣. 20. 19. *Et fecerunt vitulum in Choreb, & adoraverunt sculptile.* * *Et mutaverunt gloriam suam in similitudine vituli comedentis fœnum.* Non ait, in similitudinem, sed *in similitudine.* Talis est locutio, qualis illa, ubi ait, Et crediderunt in verbis ejus. Eleganter sanè non ait, Et mutaverunt gloriam G Dei, cùm hoc fecerint; sicut etiam Apostolus loquitur, Et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: sed *gloriam suam* dixit. Deus enim erat gloria eorum, si ejus sustinerent consilium, & non festinarent: cui dicitur, Gloria mea & exaltans caput meum. Istam *gloriam suam*, id est Deum, *mutaverunt in similitudine vituli comedentis fœnum*, ut ab eo comederentur, à quo comeduntur qui sapiunt secundùm carnem: Omnis enim caro fœnum. *℣. 12. Rom. 1. 23. Psal. 3. 4. Isai. 40. 6.*

20. *Obliti sunt Deum, qui salvavit eos.* Quomodo salvavit eos? *Qui fecit magnalia in Ægypto,* * *mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Quæ sunt mirabilia, ipsa sunt terribilia: nulla quippe admiratio est sine quadam formidine. Quamvis ista etiam hinc terribilia dici potuerint, quòd adversarios afflixerunt, & istis quid deberent timere monstrarunt. *℣. 21. ℣. 22.*

21. *Et dixit ut disperderet eos.* Quia obliti sunt eum qui salvos fecit eos, faciens magnalia, & fecerunt & adoraverunt sculptile, hoc utique tam immani scelere & incredibili impietate, digni fuerant qui perirent. *Dixit* ergo *ut disperderet eos: si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus.* Non ita dixit stetisse *in confractione*, quasi ut frangeret iram Dei; sed *in confractione*, id est, in plaga qua erant illi feriendi: id est, nisi objecisset seipsum pro eis, dicens, Si dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo. Ubi demonstratum est, intercessio sanctorum quantum pro aliis valeat apud Deum. Securus enim Moyses de justitia Dei, qua eum delere non posset, impetravit misericordiam, ne illos quos justè posset, deleret. Ita stetit *in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus, ne disperderet eos.* *℣. 23. Exodi 32. 31. & 32.*

22. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.* Sed numquid viderant eam? Quomodo ergo pro nihilo, quam non viderant, habuerunt, nisi quomodo sequitur, *Nec crediderunt in verbis ejus?* Profectò nisi terra illa significaret aliquid magnum, quæ terra dicebatur fluens lac & mel, per quod visibile sacramentum ad invisibilem gratiam regnumque cælorum duceret eos qui mirabilia ejus intelligebant, nullo modo isti culparentur, quia pro nihilo habuerunt illam terram, cujus temporale regnum etiam nos pro nihilo habere debemus, ut Jerusalem liberam matrem nostram, quæ in cælis est, verè desiderabilem diligamus. Sed potiùs hîc infidelitas meritò redarguitur, quia in eo quòd terram desiderabilem pro nihilo habuerunt, verbis Dei non crediderunt, per quædam parva ducentis ad magna, & festinantes beari temporalibus rebus, quas secundùm carnem sapiebant, non sustinuerunt, sicut suprà dictum est, consilium ejus. *℣. 24. Exodi 3. 8. Gal. 4. 26. ℣. 13.*

23. *Et murmurarunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini:* vehementer eos à murmuratione prohibentis. *℣. 25.*

24. *Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto:* * *& ut dejiceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.* *℣. 26. ℣. 27.*

25. Hîc antequam diceret quòd tantæ indignationi Dei quisquam intercesserit, eumque aliquo modo placaverit, secutus adjunxit: *Et initiati sunt Beelphegor:* id est, idolo Gentium consecrati. *Et manducaverunt* [a] *sacrificia mortuorum.* * *Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, & multiplicata est in eis ruina.* Tamquam ad hoc distulerit, quòd levaverat manum super eos prosternendos in deserto, & dejiciendum semen eorum *℣. 28. ℣. 29.*

[a] Antiquiores MSS. *sacrificium:* juxta LXX. θυσίας νεκρῶν. [?]

in nationibus, & dispergendos eos in regionibus, A
ut dati in reprobum sensum, etiam illud admitterent, in quo immaniore crimine evidenti justitiâ punirentur: quemadmodum dicit Apostolus,
Rom. 1. 28. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt.

26. Denique tantum fuit scelus eorum, quòd consecrati sunt idolo, & comederunt sacrificia mortuorum, (id est, quia mortuis hominibus tamquam diis sacrificabant [a] Gentes,) ut aliter se placari Deus nollet, nisi quomodo eum placavit B
Num. 25. 8. Phinees sacerdos, qui masculum & feminam in complexu adulterino deprehensos pariter interemit. Quod si odio eorum, non dilectione fecisset, dum eum comederet zelus domûs Dei, non ei reputaretur ad justitiam. Hoc enim facto, illum populum cujus futurus erat major interitus, tamquam unum hominem quasi virgâ percussit, ut animam ejus salvaret à morte. Leniorem quidem revelato Testamento novo Dominus Christus esse voluit disciplinam; C sed atrocior est comminatio gehennæ, quam tunc in illis comminationibus Dei pro temporum dispensatione non legimus. *Multiplicata est* ergo *in eis ruina*, cùm pro suis gravibus pecca-
℣. 30. tis graviter vastarentur. *Et stetit Phinees, & placavit, & cessavit quassatio.* Breviter totum dixit, quia non hîc nescientes docet, sed commemorat scientes. Quæ autem hîc posita est quassatio, hæc superiùs confractio: nam in Græco unum verbum est. D

℣. 31. 27. *Et reputatum est ei in justitiam, in generationem & generationem usque in sempiternum.* Deus hoc reputavit sacerdoti suo in justitiam, non solùm quamdiu generatio est, sed *usque in sempiternum*; qui cor scrutatur, & novit appendere quanta id factum sit populi caritate.

℣. 32. 28. *Et irritaverunt eum ad aquam contradi-*
℣. 33. *ctionis, & vexatus est Moyses propter eos,* quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.* Quid est, *distinxit*? Quasi illud non posset Deus E facere, qui tanta jam fecerat, ut aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petram virgâ percussit, & ideo hoc miraculum distinxit à ceteris miraculis, in quibus non dubitaverat. Hinc offendit,
Deut. 32. 49. hinc audire meruit ut moreretur, ne intraret in terram promissionis. Perturbatus enim murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam qualem debuit. Cui tamen Deus tamquam electo suo, etiam post mortem ejus bonum perhibet testimonium, ut intelligamus illam fidei ejus titu- F bationem hac solâ pœnâ fuisse correptam, quòd in eam terram, quò populum ipse ducebat, non est permissus intrare. Absit autem ut eum credamus alienatum à regno gratiæ Dei, quod significabat
Exodi 3. 8. illa terra promissionis, unde lac & mel defluere dicebatur. Hoc est enim potiùs testamentum æternum, quod disposuit ad Abraham, non secundùm carnem patrem nostrum, sed secundùm fidem.

29. Illi autem de quorum iniquitatibus iste loquitur Psalmus, cùm in illam temporalem terram G
℣. 34. promissionis intrassent: *Non disperdiderunt Gentes,*
℣. 35. *quas dixit Dominus illis.* Et commixti sunt inter*
℣. 36. *Gentes, & didicerunt opera eorum,* & servierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum.* Illud quòd eas non disperdiderunt, sed eis commixti sunt, factum est illis in scandalum.

[a] Vox *gentes* abest à nonnullis MSS.

30. *Et immolaverunt filios suos & filias suas* ℣. 37.
dæmoniis: & effuderunt sanguinem innocentem,* ℣. 38.
sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Immolasse filios suos & filias suas dæmoniis & idolis, non eos illa narrat historia, sed neque iste Psalmus mentiri potest, neque Prophetæ, qui hoc dicunt multis increpationum suarum locis. Habuisse verò istam consuetudinem Gentes, nec earum litteræ tacuerunt.

31. Sed quid est quod sequitur? *Et interfecta* Item ℣. 38.
est terra in sanguinibus. Putaremus enim scriptoris errorem, eumque diceremus pro eo quod est *infecta*, fecisse *interfecta*, nisi haberemus beneficium Dei, qui Scripturas suas in multis linguis esse voluit; atque ita esse scriptum, *Interfecta est terra in san-* Græc. ἐφονεύθη.
guinibus, inspectis Græcis codicibus videremus. Quid est ergo, *Interfecta est terra*, nisi hoc referatur ad homines qui habitabant in terra, tropica locutione, qua significatur per id quod continet id quod continetur; sicut dicimus malam domum, in qua mali habitant, & bonam, in qua boni? Ipsi namque interficiebant animas suas immolando filios suos, & effundendo sanguinem parvulorum à consensione illius sceleris alienorum: unde dictum est, *Effuderunt sanguinem innocentem.* Ergo, *Interfecta est terra in sanguinibus,* & con-* ℣. 39.
taminata est in operibus eorum, cùm ipsi interfecti sunt in anima, & contaminati in operibus suis. *Et fornicati sunt in adinventionibus suis.* Has dicit adinventiones, quas Græci ἐπιτηδεύματα appellant. Nam hoc verbum est in codicibus Græcis & hoc loco, & superiùs, ubi dictum est, Irritaverunt ℣. 29.
eum in adinventionibus suis: cùm & illic & hîc eas dicat adinventiones, in quibus alios imitati sunt. Non itaque sic dictas arbitremur adinventiones, quasi ab ipsis institutas, nullo in aliis præcedente quod imitarentur exemplo. Unde alij interpretes nostri, non adinventiones, sed studia; alii verò affectiones vel affectationes, alii voluptates dicere maluerunt: & iidem ipsi qui dixerunt adinventiones, alio loco studia posuerunt. Hoc commemorare volui, ne quæstionem faceret nomen adinventionis in ea re, quam non à seipsis excogitaverunt, sed alios imitati sunt.

32. *Et iratus est furore Dominus in populum* ℣. 40.
suum. Noluerunt quidam interpretes nostri iram ponere, in eo quod Græcus habet θυμὸς: sed quidam posuerunt; quidam verò indignationem, quidam animum interpretati sunt. Quodlibet autem horum dicatur, perturbatio non cadit in Deum: sed de consuetudine translatum, potentia vindicandi hoc nomen accepit.

33. *Et abominatus est hereditatem suam.* Et* Item ℣. 40.
tradidit eos in manus Gentium, & dominati sunt ℣. 41.
eorum qui oderant eos: & tribulaverunt eos inimici* ℣. 42.
eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum. Quando eos hereditatem Dei vocavit, manifestum est quòd non ad perditionem, sed ad disciplinam eos abominatus est, & tradidit in manus inimicorum. ℣. 43.
Denique sequitur,* *Sæpe liberavit eos.*

34. *Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio* Item ℣. 43.
suo. Hoc est quod superiùs ait, Non sustinuerunt ℣. 13.
consilium ejus. Perniciosum autem est consilium hominis ipsi homini, quo ea quærit quæ sua sunt, Philip. 2. 21.
non quæ Dei sunt. In cujus hereditate, quod ipse nobis est, cùm ad fruendum se præbere dignatur,

nullas patiemur cum sanctis societatis angustias, di- A lectione rei nostræ quasi privatæ. Gloriosissima quippe illa civitas adepta promissam hereditatem, in qua nullus morietur, nullus orietur, non habe- 1. Cor. 15. 28. bit cives qui singuli gaudeant suis rebus, quia Deus erit omnia in omnibus. Cujus societatem quisquis in hac peregrinatione fideliter & flagranter desideraverit, assuescit privatis præferre communia, non sua quærendo, sed quæ Jesu Christi: ne sibi sapiens & sibi consulens, exacerbet Deum consilio suo; sed sperans quod non videt, non festinet de his B quæ videntur fieri beatus, atque illud æternum quod non videtur patienter exspectans, ejus in promissionibus sequatur consilium, cujus in tentationibus precatur auxilium. Ita erit & humilis in confessionibus suis, ne fiat istorum similis, de quibus dicitur, *Et humiliati sunt in iniquitatibus suis.*

ỽ. 44. 35. Deus tamen plenus misericordiâ, non ne-
ỽ. 45. glexit eos: *Et vidit cùm tribularentur, cùm audiret orationem eorum.* * *Et memor fuit testamenti sui, & pænituit eum secundùm multitudinem misericor-* C *diæ suæ. Pænituit* dictum est, quia mutavit quod eos perditurus videbatur. Et apud Deum quidem disposita & fixa sunt omnia, nec aliud facit quasi consilio repentino, quod non ex æternitate se facturum esse præscivit: sed in creaturæ temporalibus motibus, quam gubernat mirabiliter, ipse non temporaliter motus, quasi repentina voluntate facere dicitur, quod ordinatis rerum caussis consilii sui secretissimi immutabilitate disposuit, a 1. Cor. 2. 16. qua suis quæque temporibus agnita, [a] & præsen- D tia facit, & futura jam fecit. Et ad hæc quis idoneus? Audiamus itaque Scripturam, humiliter excelsa dicentem, cùm & parvulis nutriendis sumenda porrigit, & majoribus exercendis perscrutanda proponit. *Et vidit cùm tribularentur, cùm audiret orationem eorum, & memor fuit testamenti sui:* utique testamenti æterni, *quod disposuit ad Abraham*, non veteris quod aboletur, sed novi quod etiam in vetere absconditur. *Et pænituit eum secundùm multitudinem misericordiæ suæ.* Hoc fe- E cit quod disposuerat, sed contribulatis & orantibus se id concessurum esse præsciverat; quia & ipsa oratio eorum, cùm adhuc non esset, sed futura esset, Deum procul dubio non latebat.

ỽ. 46. Rom. 9. 21. 36. *Et dedit eos in misericordias.* Ut essent non vasa iræ, sed vasa misericordiæ. Ideo autem 1. Cor. 7. 7. puto pluraliter misericordias dictas, in quas eos dedit, quia unusquisque proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic. *Dedit* ergo *eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant* F *eos.* Age nunc, quisquis hæc legis, & gratiam Dei, qua in æternam vitam per Dominum nostrum Jesum Christum redimimur, legendo in Apostolicis litteris, in Propheticis autem scrutando cognoscis; & vetus Testamentum in novo revelatum, in vetere Ephes. 2. 2. novum velatum vides; recole quem dixerit Apostolus Paulus principem potestatis aëris, qui ope- 2. Tim. 2. 26. ratur in filiis infidelitatis, & illud ubi ait de quibusdam, ut resipiscant de diaboli laqueis, captivati ab ipso secundùm ipsius voluntatem: & ver- G Johan. 12. 31. ba Domini Jesu Christi, ubi eum expellens de fidelium cordibus ait, Nunc princeps hujus mundi Coloss. 1. 13. missus est foras: & ipsius itidem Apostoli dicentis, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii caritatis suæ. Hæc atque hujusmodi ratiocinatus, intende animum & in lit-

teras veteris Testamenti, & vide quid cantetur in eo Psalmo cujus est titulus, Quando domus ædi- Psal. 95. 1. &c. ficabatur post captivitatem: ibi enim dicitur, Cantate Domino canticum novum. Et ne existimes ad Judæorum populum tantummodo pertinere: Cantate, inquit, Domino omnis terra; cantate Domino, benedicite nomen ejus, annuntiate, vel potiùs, bene nuntiate, immo ut ipsum verbum quod in Græco positum est, tranferam, evangelizate diem ex die salutare ejus. Hinc enim Evangelium nuncupatum est, in quo annuntiatur dies ex die, Dominus Christus, lumen ex lumine, Filius ex Patre. Hoc enim est & salutare ejus; quia salutare Dei Christus est, sicut & superiùs jam de- Suprà n. 5. monstravimus. Annuntiate in Gentibus gloriam Ibidem 3. &c. ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quoniam magnus Dominus & laudabilis valde, terribilis est super omnes deos: quoniam omnes dii gentium dæmonia. Isti ergo inimici cum rege suo diabolo captivum tenebant populum Dei. De qua captivitate cùm redimimur, & princeps hujus mundi mittitur foras, ædificatur domus post captivitatem: cujus lapis angularis est Christus, qui duos condi- Ephes. 2. 15. &c. dit in se, in unum novum hominem, faciens pacem, quam dies ex die veniens evangelizavit eis qui erant propè, & eis qui erant longè, faciens utraque unum; & adducens alias oves, quæ non sunt Johan. 10. 16. de hoc ovili, ut sit unus grex & unus pastor. Et ita Deus *dedit in misericordias* prædestinatos suos: quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: Rom. 9. 16. *in conspectu omnium qui ceperant eos.* Hi ergo inimici, diabolus & angeli ejus captivaverant prædestinatos in Dei regnum & gloriam: à Redemtore autem nostro foras missi qui dominari infidelibus solebant intrinsecùs, fideles oppugnant extrinsecùs. Sed oppugnant, non expugnant eos qui apprehendunt turrem fortitudinis à facie inimici. Ut autem oppugnent, sentiunt in nobis esse infirmitatis reliquias, propter quas dicimus, Dimitte nobis Matth. 6. 12. debita nostra: propter quas dicimus, Ne nos infe- Ibidem 13. ras in tentationem, sed libera nos à malo. His itaque inimicis ejectis, perfecit Dominus Christus sanitates in corpore, cui caput est ipse Salvator cor- Ephes. 5. 23. poris, ut in eo ipso corpore suo tertiâ consummetur. Sic enim dixit, Ecce ejicio dæmonia, & sanitates Lucæ 13. 32. perficio hodie & cras, & tertiâ consummor, id est, perficior, occurrentibus omnibus nobis in vi- Ephes. 4. 13. rum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

37. Itaque ejectis dæmoniis, à quibus captivi tenebamur, perficit sanitates. Ideo & hîc cùm dixisset, *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos:* tamquam ejectis dæmoniis qui ceperant, fit oratio ut perficiat sanitates. *Sal-* ỽ. 47. *vos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus*, vel sicut alii codices habent, *de Gentibus: ut confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua.* Deinde breviter subjecit ipsam laudem: *Benedictus Dominus Deus Israël, à sæ-* ỽ. 48. *culo & usque in sæculum:* quod intelligimus, ab æterno usque in æternum; quia sine fine laudabitur ab eis, de quibus dicitur, Beati qui habitant in do- Psal. 83. 5. mo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Ipsa est tertia consummatio corporis Christi ejectis dæmoniis & perfectis sanitatibus usque ad ipsius corporis immortalitatem, regnum sempiternum perfectè laudantium, quia perfectè amantium; perfectè

[a] Sic MSS. At editi, *agnita agit, ita & præsentia facit.*

autem amantium, quia facie ad faciem contemplantium. Tunc enim perficietur quod in primordio Psalmi hujus oratum est, ℣. 4. & 5. Memento nostri Domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hereditate tua. Non enim de [a] Gentibus solas congregat oves, quæ perierunt domûs Israël (Matth. 15. 24.); sed etiam eas quæ non sunt de illo ovili, ut sit grex unus, ut dictum est, & unus pastor (Johan. 10. 16.). Judæi verò cùm putant ad suum regnum visibile istam pertinere prophetiam, quia spe invisibilium bonorum gaudere non norunt; in laqueos illius ruituri sunt, de quo Dominus ait, Johan. 5. 43. Ego veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me; alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis. De quo apostolus Paulus dicit, 2. Thess. 2. 3. &c. Quia revelabitur homo peccati, filius interitûs, qui adversatur & superextollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus. Et paulò pòst, Ibidem 8. &c. Tunc revelabitur, inquit, iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & evacuabit illuminatione præsentiæ suæ eum, cujus est præsentia secundùm operationem satanæ, in omni virtute & signis & prodigiis mendacii, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt, pro eo quòd dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent; & ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, & judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Per istum refugam, per istum qui se extollit supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, videtur mihi populum Israëlitarum carnalium putaturum impleri istam prophetiam, qua dictum est, *Salvos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de Gentibus*: quòd illo duce, velut in conspectu inimicorum suorum visibilium, qui eos visibiliter captivaverant, habituri sint visibilem gloriam. Sic credent mendacio, quia dilectionem veritatis non receperunt, ut non bona carnalia, sed spiritalia concupiscerent. Sic enim à diabolo decepti sunt, Johan. 11. 48. ut occiderent Christum, quando dixerunt, Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum & gentem. Quando Caiphas unus ex ipsis, cùm esset pontifex anni illius, dixit eis, Ibidem 50. &c. Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expedit [b] nobis ut moriatur unus homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem, sicut Evangelista intellexit, non à seipso dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetavit, quia Jesus moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, id est, pro ovibus quæ perierant domûs Israël, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Habebat enim alias oves, quæ non erant de illo ovili (Johan. 10. 16.). Istas universas oves, & de Israëlitis, & de Gentibus, diabolus & ejus angeli captivaverant. Expulso itaque ab eis diaboli dominatu, in conspectu malignorum spirituum qui eas captivaverant, ut salventur & perficiantur in æternum, vox earum est in prophetia: *Salvos fac nos Domine Deus noster, & congrega nos de Gentibus.* Non sicut per antichristum compleri existimant Judæi, sed per Christum Dominum nostrum venientem in nomine Patris sui, ℣. 4. diem ex die salutare ejus: de quo & hîc dictum est, ℣. 48. Visita nos in salutari tuo. *Et dicet omnis populus:* A iste populus prædestinatorum de circumcisione & præputio, gens sancta, populus in adoptionem: *Fiat, fiat.*

IN PSALMUM CVI.

ENARRATIO.

1. PSALMUS iste miserationes Dei commendat nobis, probatas in nobis, & ideo expertis est dulcior. Et mirum si potuerit B suavis esse cuilibet, nisi illi qui id quod in isto Psalmo audit, in se didicit. Non tamen uni alicui vel duobus, sed populo Dei conscriptus est, & ad se agnoscendum, tamquam in speculo propositus. Cujus titulus, non nunc tractandus est: est enim, *Halleluia*, & bis *Halleluia*. Quod nobis cantare certo tempore sollemniter moris est, secundùm Ecclesiæ antiquam traditionem: neque enim & hoc sine sacramento certis diebus cantamus. Halleluia certis quidem diebus can- C tamus, sed omni die cogitamus. Si enim hoc verbo significatur laus Dei, etsi non in ore carnis, certè in ore cordis, Semper laus ejus in ore meo. (Psal. 33. 2.) Quòd autem non semel, sed bis habet *Halleluia* titulus iste, non hujus Psalmi proprium est, sed & alius superior sic habet. Et quantum apparet ex ejus textu, cantatus est ille de populo Israël, cantatur autem iste de universa Ecclesia Dei diffusa toto orbe terrarum. Fortè non immeritò bis habet *Halleluia*: propter quod clamamus & D Abba, Pater. Cùm aliud nihil sit Abba, quàm Pater: non tamen frustra dixit Apostolus, In quo clamamus, Abba, Pater (Rom. 8. 15.): nisi quia unus quidem paries veniens ad lapidem angularem, clamat, Abba; alius ex alio latere clamat, Pater: in illo utique lapide angulari, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 2. 14.). Videamus ergo hîc quid admoneamur, & unde gratulemur, & unde gemamus, & unde auxilium postulemus, unde deferamur, unde nobis subveniatur, quid simus per E nos, quid per misericordiam Dei, quomodo nostra superbia conteratur, ut illius gratia glorificetur. Unicuique hominum quod dicturus sum, si fieri potest, occurrat in se. Loquor autem hominibus, qui ambulant viam Dei, & constituti sunt in aliquo provectu spiritali. Unde si qui fortè propter hoc minùs me intelligunt, inveniant ubi sint, & proficiendo ad intellectum festinent. Non autem arbitror deserturum Deum conatum nostrum, ut ad omnes perveniat quod loqui- F mur, sive expertos, sive inexpertos, ut experti approbent, inexperti desiderent, & omnibus suavis sit disputatio mea: quæ primùm Domino suavis erit, si veridica erit; veridica autem erit, si non mihi à me, sed ab illo erit. Sic cœpit Psalmus.

2. CONFITEMINI *Domino, quoniam suavis est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* (℣. 1.) Hoc confitemini, quoniam suavis est: si gustastis, confitemini. Non potest autem confiteri, qui gustare G noluit. Unde enim dicturus est suave esse quod nescit? Vos autem si gustastis quàm suavis est Dominus (1. Pet. 2. 3.), *Confitemini Domino, quoniam suavis est.* Si gustastis aviditate, confessione eructate. *In sæculum* enim *misericordia ejus*, id est, in æternum. Hîc enim ita positum est *in sæculum*, quia & in nonnullis Scripturæ locis *in sæculum*, id est, quod

[a] Am. & Lov. *de Judæis*. Meliùs Er. & MSS. *de Gentibus*.

I I

[b] Editi, *vobis*. At MSS. juxta Græc. *nobis*.

Græcè εἰς αἰῶνα dicitur, in æternum intelligitur. A Neque enim misericordia ejus ad tempus est, & non in æternum; cùm ideo sit super homines hæc ejus misericordia, ut vivant cum Angelis in æternum.

℣. 2. 3. *Dicant qui redemti sunt à Domino.* Redemtus quidem videtur & populus Israël de terra Ægypti, de manu servitutis, ex laboribus infructuosis, ex operibus luteis: videamus tamen utrùm ipsi sint qui hæc dicunt, qui ab Ægypto liberati sunt à Domino. Non ita est. Sed qui sunt B isti? *Quos redemit de manu inimicorum.* Adhuc potest quisque & illos accipere redemtos de manu inimicorum, hoc est, Ægyptiorum. Propriè exprimantur qui sint, propter quos hæc vult Psalmus iste cantari. *De regionibus congregavit eos.* Possunt esse adhuc regiones Ægypti; ℣. 3. multæ enim etiam unius provinciæ regiones sunt. Apertè dicat: *Ab Oriente & Occasu, ab Aquilone & Mari.* Istos ergo jam redemtos intelligi- Exod. 14. 21. mus in toto orbe terrarum. Populus hic Dei de magna & lata Ægypto liberatus, tamquam per mare rubrum ducitur, ut in baptismo finiat inimicos. Sacramento enim tamquam rubri maris, baptismo scilicet Christi sanguine consecrato, insequentes Ægyptii, peccata delentur; & te evadente, nullus qui te premebat, remanet inimicus. Isti ergo dicant hæc; & audiamus jam Fratres, [a] (quoniam ducitur iste populus Dei,) quid hîc agatur in congregatione omnium gentium redemta per Christum: non quasi simul contingant hæc quæ cantantur, in omnibus; sed in singulis quibusque credentibus; in populo autem illo aliter. Totus enim populus, tota illa gens ex semine Abrahæ secundùm carnem, tota multitudo domûs Israël semel educta est ex Ægypto, semel per rubrum mare ducta, semel ad terram promissio- 1. Cor. 10, 11. nis perducta; simul enim omnes erant, in quibus hæc contingebant: Hæc autem omnia in figura contingebant in illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Nos verò non simul omnes, sed paulatim singillatimque credentes congregamur in unam quamdam civitatem, & in unum populum Dei: sed in unoquoque nostrûm etiam singulo contingunt hæc, quæ scripta sunt, contingunt in populo. Etenim populus de singulis, non singuli de populo. Numquid enim unus homo ex populis? Sed populus ex singulis hominibus constat. Quidquid ergo, cùm loquor, agnoveris in F te, quisquis expertus es, noli cogitando quasi remanere in te, & putare quòd in solo te contingit; sed crede ista contingere aut in omnibus, aut propè in omnibus qui veniunt ad hunc populum, & de manu inimicorum pretioso sanguine redimuntur.

℣. 8. 15. 21. & 31. 4. Repetiturus est enim assiduè quod cantavimus modò: *Confiteantur Domino miserationes ejus, & mirabilia ejus filiis hominum.* Istos versus, quantum advertere potui, quod potestis & vos, G quater repetit; in quo numero, quantum Do- Tentationes quatuor. mino adjuvante scrutari valuimus, significat nobis quatuor quasdam tentationes, ex quibus nos liberat cui confitentur suæ miserationes. Fac enim hominem primò nihil quærentem, secundùm vi- Prima. tam veterem seductoria securitate viventem, nihil putantem aliud esse post hanc vitam quandoque finiendam, negligentem quemdam & socordem, obrutum cor habentem illecebris mundi, & mortiferis delectationibus consopitum: ut excitetur iste ad quærendam gratiam Dei, ut fiat sollicitus, & tamquam de somno evigilet; nonne manus Dei excitat eum? Sed tamen à quo sit excitatus, ignorat. Incipit autem esse jam Dei, [b] cùm co- b gnoverit veritatis fidem. Sed antequam cognoscat, dolet errorem suum. Invenit enim se in errore, vult cognoscere veritatem; pulsat ubi potest, tentat quod potest, vagatur quà potest, famem etiam patitur ipsius veritatis. Prima ergo tentatio est erroris & famis. Ubi in hac tentatione fatigatus exclamaverit ad Deum; perducitur ad viam fidei, unde incipiat pergere ad civitatem quietis. Perducitur ergo ad Christum, qui dixit, Ego Johan. 14. 6. sum via.

C 5. Cùm ergo ibi fuerit, jam sciens quid ob- Secunda. servare debeat, nonnumquam multum sibi tribuendo, & quasi de suis viribus præsumendo, incipit confligere velle contra peccata, & propter superbiam superari. Invenit ergo se ligatum difficultatibus cupiditatum, & non posse viam propter compedes ambulare: inclusum se sentit difficultate vitiorum; & tamquam muro impossibilitatis erecto, portisque clausis, quà evadat ut rectè vivat, non invenit. Jam scit quomodo vive- D re debeat: priùs enim in errore erat; & famem veritatis patiebatur; accepit autem jam cibum veritatis, & positus est in via: audit, Vive bene, secundùm quod nosti; antea enim non noveras quemadmodum viveres; modò accepisti & nosti. Conatur, non potest; ligatum se sentit, exclamat ad Dominum. Secunda ergo tentatio est difficultatis in bene operando, sicut illa prima erroris & famis. Exclamat & in hac ad Dominum: liberat Dominus de necessitatibus, rumpit vincula diffi- E cultatis, constituit in operatione æquitatis. Incipit ei jam facile esse quod difficile fuerat; abstinere à malis, non adulterare, non furtum facere, non homicidium, non sacrilegium; non alienum concupiscere: facta est facultas quæ fuerat antea difficultas. Potuit hoc Dominus sine difficultate præstare: sed si hoc sine difficultate haberemus, largitorem hujus boni non agnosceremus. Si enim primitus cùm vellet posset, & non sentiret adversùs se obnitentes cupiditates, nec vinculis suis gravata anima collideretur; suis viribus tribueret quod se posse sentiret, & non confiterentur Domino miserationes ejus.

6. Post has duas tentationes, primam erroris atque inopiæ veritatis, secundam difficultatis bene operandi, tertia tentatio excipit hominem: ei Tertia tentatio. loquor qui jam transiit has duas. Nam istæ duæ, fateor, multis notæ sunt. Quis enim nescit se ab ignorantia venisse ad veritatem, ab errore ad viam, à fame sapientiæ ad verbum fidei? Deinde multi luctantur cum difficultatibus vitiorum suorum, & adhuc consuetudine colligati gemunt tamquam in clausura & compedibus. Agnoscunt & istam tentationem, quamvis jam dicant, si fortè dicunt, Infelix ego homo, quis me liberabit de Rom. 7. 24.

[a] Sic Er. & nostri MSS. At Am. *quoniam dicitur.* Lov. *quónam dicitur.*

[b] Sic MSS. At Am. *Incipit autem Dei suavitatem gustare; cùm cognoverit* &c. Er. & Lov. *Incipit autem esse Dei; & ejus suavitatem gustare* &c.

corpore mortis hujus? Nam vide artissima vincula: Gal. 5.17. Caro, inquit, concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem, ut non ea quæ vultis, illa faciatis. Proinde qui jam est adjutus spiritu, ut quemadmodum noluit esse adulter, sic non sit; quomodo noluit esse fur, sic non sit; & cetera illa omnia, quæ volunt homines vincere, & sæpe inflexi superantur, ut exclament ad Deum, ut de necessitatibus eorum eruat eos, & inde liberati confiteantur Domino miserationes ejus: quisquis ergo talis est, & vicit illas difficultates, & B probabiliter jam conversatur inter homines, sine ulla querela malorum morum, excipitur tentatione tertia tædii cujusdam in mora hujus vitæ, ita ut aliquando eum nec legere nec orare delectet. Tertia tentatio priori contraria: priùs enim periclitabatur fame, postea fastidio. Unde & hoc, nisi de quodam languore animæ? Jam non te illicit adulterium, nec tamen delectat Dei verbum. Jam post periculum imperitiæ & concupiscentiæ, de quibus duobus te evasisse lætaris, vide ne tædium C fastidiumque te necet. Non est & ista levis tentatio: agnosce te in illa, & exclama ad Dominum, ut de necessitatibus tuis etiam hîc liberet te; & de hac tentatione liberatus cùm fueris, confiteantur illi miserationes ejus.

Quarta tentatio.

7. Liberatus autem ab errore, liberatus à difficultate bene operandi, liberatus à tædio fastidioque verbi Dei, fortassis dignus eris cui populus committatur, constituaris in gubernaculis navis, recturus Ecclesiam. Ibi quarta tentatio. D Tempestates maris quatientes Ecclesiam, turbant gubernatorem. Denique tres illas tentationes experiri potest omnis pius fidelis in populo Dei: quarta ista nostra est. Quantò enim plus honoramur, tantò plus periclitamur. Metuendum est, ne avertat aliquem vestrûm à veritate periculum erroris; metuendum est, ne vincat unumquemque cupiditas sua, & eligat eam sequi, quàm ex ejus difficultatibus exclamare ad Dominum; metuendum est, ne unicuique vestrûm minùs sapiat ver- E bum Dei, & fastidio moriatur: tentatio verò gubernandi, tentatio periculorum in regenda Ecclesia nos potissimùm tangit. Sed quomodo & vos alieni eritis, si tota navis periclitabitur? Quod ideo dixi, ne in hac quarta tentatione, tamquam nostra propria, (ubi [a] opus est ut ab orationibus non desistatis, nam vos primò naufragatis,) minùs solliciti sitis, & pro nobis minùs oretis. Quid enim, Fratres, quia ad eadem gubernacula non F sedetis, non in eadem navi navigatis?

8. Post has quatuor tentationes, quatuor exclamationes, quatuor liberationes, quatuor miserationum Dominicarum confessiones, generaliter in hoc Psalmo consequenter ipsa commendatur Ecclesia: ut evidentissimè noveritis, de qua Psalmus ab exordio loquebatur. Commendatur autem ita [b] ut nobis in omnibus Dei gratia prædicetur, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jacobi 4. 6.): quia ideo ille venit, ut qui non vident, videant, & qui vi- G dent, cæci fiant (Johan. 9. 39.): quia omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur (Isai. 40. 4.). Quo commendato, dicitur aliquid, quod etiam de hæreticis intelligatur, quibus tamquam civilibus bellis

A quatitur Ecclesia; & concluditur Psalmus, quem jam exposui, breviùs fortasse quàm putabatis. Nam usque adeo me istum totum Psalmum aliquantùm prolixum exposuisse arbitror, ut jam officium à me non exspectetis disputatoris, sed penè lectoris, si tenetis quæ dixi. Puto enim sunt ante oculos vestros constituta: sed ut meliùs commendentur, breviter replicentur: Prima tentatio erroris & famis verbi; secunda difficultatis vincendarum concupiscentiarum; tertia tædii at- B que fastidii; quarta tempestatis & periculorum in gubernandis Ecclesiis: & in his omnibus exclamationes, & liberationes, & miserationum Dei confessiones. Ad extremum ipsius Ecclesiæ fit commendatio, quæ & salva facta est per gratiam Dei nostri, non per meritum suum: & commemoratur inimicorum afflictio propter superbiam; quibus exstinctis, erecta est Ecclesia: & propter insidias quasdam deminutionis ab hæreticis, & detrimentorum quodam modo domesticorum, & C ex his circa Ecclesiam divina beneficia, & Psalmi conclusio. Legamus jam magis quàm differamus.

9. *Dicant qui redemti sunt à Domino, quos re-* ℣. 2.
demit de manu inimicorum, de regionibus congre-
gavit eos, ab Oriente & Occasu, & Aquilone &* ℣. 3.
Mari. Christiani ergo ipsi dicant, de toto orbe
convocati. *Erraverunt in solitudine, in siccitate,* ℣. 4.
viam civitatis habitationis non invenerunt. Errorem
miserabilem audivimus: quid de inopia?
D *Esurientes & sitientes, anima eorum in ipsis defecit.* ℣. 5.
Sed quare defecit? cui bono? Non enim crudelis
est Deus; sed se commendat, quod expedit
nobis, ut nobis deficientibus rogetur, & ut subveniens
ametur. Et ideo post hunc errorem &
famem & sitim, *Et clamaverunt ad Dominum,* ℣. 6.
cùm tribularentur; & de necessitatibus eorum eripuit
eos. Et quid illis præstitit, quia errabant? *Et* ℣. 7.
deduxit eos in viam rectam. Viam civitatis habitationis
non inveniebant, fame & siti æstuabant,
E & deficiebant: *Et deduxit eos in viam rectam, ut*
irent in civitatem habitationis. Quomodo subvenerit
fami & siti, nondum dicit, sed & hoc exspectate.
Confiteantur Domino miserationes ejus, ℣. 8.
& mirabilia ejus filiis hominum. Dicite experti inexpertis,
jam in via positi, jam ad civitatem
inveniendam directi, jam denique à fame & siti
liberati: *Quoniam satiavit animam inanem,* ℣. 9.
& animam esurientem implevit bonis.

10. Vive ergo bene, jam in via positus es, jam
F audisti quid agere debeas, quid sperare. Quid aliud
excipit, quoniam conaris & superaris? *Sedentes in* ℣. 10.
*tenebris & in umbra mortis, compeditos in mendicitate
& ferro.* Unde hoc, nisi quia tibi tribuebas,
quia gratiam Dei non agnoscebas, quia consilium
Domini circa te reprobabas? Nam vide quid adjungat:
Quoniam inamaricaverunt eloquia Domini; ℣. 11.
per superbiam, justitiam Domini nescientes, &
suam volentes constituere. *Et consilium Altissimi*
exacerbaverunt. Et humiliatum est in laboribus cor* ℣. 12.
G *eorum.* Et nunc pugna contra concupiscentiam.
Deo desistente ab adjutorio, laborare potes, vincere
non potes. Et cùm fueris pressus consuetudine
tua prava, humiliabitur cor tuum in laboribus: ut
jam corde humiliato discas clamare, Infelix ego Rom. 7. 24.

[a] Verba parenthesi comprehensa non omnes MSS. habent. At editi post *non desistatis*, prosequebantur sic, *non primò vos naufragetis, si minùs solliciti* &c. Emendantur ad aliquot MSS.

[b] Sic MSS. At Am. *ut nobis omnibus.* Er. & Lov. *ut in nobis omnibus.*

homo,

» homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? A
Humiliatum est ergo *in laboribus cor eorum: infir-*
mati sunt, nec fuit qui adjuvaret eos. Quid ergo
Gal. 3. 21. restat, nisi quare factum est? Si enim data esset
» lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset
» justitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato,
» ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credenti-
Rom. 5. 20. bus. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.
Accepisti verbum, accepisti præceptum, nec desi-
nis facere quod malè faciebas; & accepto præce-
a pto, auges peccata per prævaricationem. [a] Super- B
be, si te ignorabas, vel disce te humiliatus: clama-
bis, à necessitate liberaberis; liberatus miserationes
ỳ. 13. Domini confiteberis. *Et clamaverunt ad Domi-*
num, cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum
salvos fecit eos. Liberati sunt de secunda tentatio-
ne, restat tædii atque fastidii. Sed primò quid istis
ỳ. 14. præstitit liberatis, videte. *Et eduxit eos de tenebris*
ỳ. 15. *& umbra mortis, & vincula eorum disrupit.* * *Con-*
fiteantur Domino miserationes ejus, & mirabilia
ejus filiis hominum. Quare? Quas difficultates vi- C
ỳ. 16. cit? *Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos*
ỳ. 17. *confregit.* * *Suscepit eos de via iniquitatis eorum:*
propter injustitias enim suas humiliati sunt. Quia si-
Rom. 10. 3. bi tribuebant, non Deo: quia suam justitiam con-
stituebant, ignorantes Dei justitiam, humiliati
sunt. Invenerunt se non posse sine ejus adjutorio,
ỳ. 18. qui de suis solis viribus præsumebant.

11. Sed quod aliud genus restat? *Omnem escam*
abominata est anima eorum. Jam fastidium patiun-
tur, fastidio languent, fastidio periclitantur: nisi D
fortè putas occidi eos fame potuisse, & non posse
fastidio. Vide quid sequatur, cùm dixisset, *Omnem*
escam abominata est anima eorum; ne quasi eos
putares de satietate securos, non magis videres de
fastidio morituros: *Et appropinquaverunt*, inquit,
usque ad portas mortis. Quid ergo restat? Ut quod
te delectat verbum Dei, non tibi tribuas, ne-
que hinc aliquâ infleris arrogantiâ, & avidus cibi,
in eos qui fastidio periclitantur superbè insilias. In-
1. Cor. 4. 7. telligE etiam tibi præstitum esse hoc, non à te tibi E
esse. Quid enim habes quod non accepisti? Hoc er-
go intelligens, & hoc vitio atque languore pericli-
ỳ. 19. tans, fac quod sequitur: *Et exclamaverunt ad Do-*
minum, cùm tribularentur, & de necessitatibus eo-
rum liberavit eos. Et quia languor erat non dele-
ỳ. 20. ctari: *Misit verbum suum, & sanavit eos.* Vide
quid mali habeat fastidium; vide unde liberat ille,
ad quem clamat fastidiens. *Misit verbum suum, &*
sanavit eos: & eripuit eos. Unde? Non de errore,
non de fame, non de difficultate vincendi peccata, F
sed *de corruptela eorum.* Quædam corruptela men-
tis est, fastidire quod dulce est. Ergo & de hoc be-
ỳ. 21. neficio, sicut de ceteris superioribus, *Confiteantur*
Domino miserationes ejus, & mirabilia ejus filiis
ỳ. 22. *hominum.* * *Et sacrificent sacrificium laudis.* Jam
enim ut laudetur, suavis est Dominus. *Et enuntient*
opera ejus in exsultatione. Non cum tædio, non
cum mærore, non cum anxietate, non cum fasti-
dio, sed *in exsultatione.*

12. Quarta illa restat, in qua omnes periclita- G
mur. Omnes enim in navi sumus: alii operantur,
alii portantur; simul tamen omnes & in tempestate
periclitantur, & in portu salvantur. Post hæc enim
ỳ. 23. omnia sequitur, *Qui descendunt mare in navibus,*
facientes operationem in aquis multis: id est, in
populis multis. Aquas enim sæpe pro populis poni,
testis est Apocalypsis Johannis, ubi interrogans
Johannes quid illæ aquæ essent, responsum est ei, Apoc. 17.
Populi sunt. Qui ergo faciunt operationem in aquis 15.
multis, *ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia* ỳ. 24.
ejus in profundo. Quid enim profundius cordibus
humanis? Inde plerumque venti erumpunt, tempe-
states seditionum & dissensionum navem pertur-
bant. Et quid agitur in his? Volens Deus ut ad eum
clamarent & hi qui gubernant, & hi qui portantur,
Dixit, & stetit spiritus procellæ. Quid est, *stetit?* ỳ. 25.
Permansit, perduravit: adhuc turbat, diu jactat,
sævit, & non transit. *Dixit* enim, *& stetit spiritus*
procellæ. Et quid egit iste spiritus procellæ? *Et exal-*
tati sunt fluctus ejus. * *Adscendunt usque ad cælos,* ỳ. 26.
audendo: *descendunt usque in abyssos*, timendo.
Adscendunt usque in cælos, descendunt usque in
abyssos: foris pugnæ, intus timores. *Anima eorum*
in malis tabescebat. * *Turbati sunt, & moti sunt* ỳ. 27.
sicut ebrius. Qui sedent ad gubernacula, & qui fi-
deliter navem amant, sentiunt quod dico: *Turbati*
sunt, & moti sunt sicut ebrius. Certè quando lo-
quuntur, quando legunt, quando tractant, sa-
pientes apparent: væ à tempestate. *Et omnis*, in-
quit, *sapientia eorum absorpta est.* Aliquando de-
ficiunt omnia humana consilia: quacumque se quis-
que converterit, fluctus fremunt, tempestas sævit,
brachia deficiunt: quò prora impingatur, cui flu-
ctui latus nudetur, quò navis impulsa dimittatur, à
quibus saxis ne pereat refrenetur, omnino à recto-
ribus non videtur. Et quid restat, nisi quod sequi-
tur? *Et exclamaverunt ad Dominum, cùm tribu-* ỳ. 28.
larentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. * *Et* ỳ. 29.
imperavit procellæ, & stetit in auram. Non stetit
in tempestatem, sed *in auram.* *Et siluerunt fluctus*
ejus. Audite de hac re vocem cujusdam gubernato-
ris periclitati, humiliati, liberati: Nolo, inquit, 2. Cor. 1. 8.
vos ignorare, Fratres, de pressura nostra, quæ fa- »
cta est in Asia, quia supra vires gravati sumus, & su- »
pra modum. (Video omnem sapientiam ejus absor-
ptam.) ita ut tæderet nos, inquit, etiam vivere. Et »
quid, ille ita deficientes desereret? Aut non pro-
pterea illi defecerunt, ut ille apud eos gloriam repe-
riret? Denique quid sequitur? Sed ipsi in nobismet- ibidem 9.
ipsis responsum mortis habuimus, ut non fidentes »
in nobis simus, sed in Deo qui suscitat mortuos. *Et* »
imperavit procellæ, & stetit in auram. Jam illi de
se apud se responsum mortis habuerant, quorum
omnis sapientia absorpta erat. *Et siluerunt fluctus*
ejus. * *Et jocundati sunt quoniam siluerunt: &* ỳ. 30.
deduxit eos in portum voluntatis eorum. * *Confi-* ỳ. 31.
teantur Domino miserationes ejus. Ubique omnino,
ubique *confiteantur Domino*, non merita nostra,
non vires nostræ, non sapientia nostra, sed *misera-*
tiones ejus. Ille ametur in omni nostra liberatione,
qui est invocatus in omni nostra tribulatione. *Confi-*
teantur Domino miserationes ejus, & mirabilia ejus
filiis hominum.

13. Et videte unde dicat, unde omnia ista præ-
locutus sit, unde omnia hæc enumeraverit, ubi
agantur hæc. *Et exaltent eum in Ecclesia populi,* ỳ. 32.
& in cathedra seniorum laudent eum. Et exaltent
eum, hoc est, *laudent eum*: & *laudent eum*, hoc
est, *exaltent eum.* Exaltent, laudent, populi & se-
niores, negotiatores & gubernatores. Quid enim
fecit in hac Ecclesia? quid constituit? unde illam
eruit? quid ei præstitit? Quemadmodum superbis Jacobi 4. 6.
restitit, humilibus gratiam dedit: superbis scilicet

[a] Editi, *per prævaricationem superbiâ. Si te ignorabas, vel disce te: humiliatus clamabis &c.* Castigantur subsidio MSS.

primo populo Judæorum, arroganti & extollenti se
Rom. 3. 2. de genere Abrahæ, & quòd illi genti sint credita
eloquia Dei. Non eis hæc valebant ad sanitatem,
sed ad exaltationem cordis, ad tumorem potiùs
quàm ad magnitudinem. Quid ergo fecit Deus, su-
perbis resistens, humilibus dans gratiam; ramos
Rom. 11. 20. naturales propter superbiam amputans, oleastrum
propter humilitatem inserens? quid fecit Deus?
Audite hæc duo: Deus primò quemadmodum su-
perbis resistat, deinde quemadmodum humilibus
℣. 33. det gratiam. *Posuit flumina in desertum.* Curre-
bant ibi aquæ, currebant prophetiæ: Quære modò
apud Judæos Prophetam, non invenis. *Posuit* enim
flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.
Posuit flumina in desertum. Dicant, Jam non est
Psal. 73. 9. Propheta, & nos non cognoscet adhuc. *Posuit flu-*
mina in desertum, & exitus aquarum in sitim,
℣. 34. * *terram fructiferam in salinas.* Quæris ibi fidem
Christi, non invenis; quæris Prophetam, non in-
venis; quæris sacerdotem, non invenis; quæris sa-
crificium, non invenis; quæris templum, non in-
venis. Quare hoc? Quia, *Posuit flumina in deser-*
tum, & exitus aquarum in sitim, terram fructife-
ram in salinas. Unde? quo merito? *A malitia*
inhabitantium in ea. Ecce quomodo superbis resi-
℣. 35. stit: audi quomodo humilibus det gratiam. *Posuit*
desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua
℣. 36. *in exitus aquarum.* * *Et habitare fecit illic esurien-*
Psal. 109. 4. *tes.* Quoniam illi dictum est, Tu es sacerdos in æter-
num secundùm ordinem Melchisedec. Quæris enim
sacrificium apud Judæos; non habes secundùm or-
dinem Aaron, quia posuit flumina in desertum:
quæris secundùm ordinem Melchisedec; apud illos
non invenis, sed per totum orbem celebratur in Ec-
Psal. 112. 3. clesia. A solis ortu usque ad occasum laudatur no-
men Domini. Et dicit Deus illis, quorum flumina
Malach. 1. 10. & 11. posuit in desertum, Non est mihi voluntas in vobis,
» dicit Dominus, nec accipiam sacrificium de mani-
» bus vestris: quoniam ab ortu solis usque ad occa-
» sum, sacrificium mundum offertur nomini meo.
Ubi erant omnia immunda sacrificia, quando deser-
tum erant, quando squalebant, quando salinæ erant
omnes gentes; ibi nunc fontes, ibi nunc flumina,
ibi nunc stagna aquarum, & exitus aquarum. Ergo
superbis restitit, humilibus autem dedit gratiam.
Psal. 21. 27. *Et habitare fecit illic esurientes:* quia, Edent pau-
peres, & saturabuntur. *Et constituerunt civitatem*
habitationis. Interim habitationis in spe: quoniam,
Prov. 1. 33. sec. LXX. Qui me audit, inquit, habitabit in spe. *Et constitue-*
℣. 37. *runt civitatem habitationis.* * *Et seminaverunt*
* Supple fructum. *agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fru-*
ctum frumenti: ad quem * gaudet operarius ille,
Philip. 4. 17. qui dicit, Non quia quæro datum, sed requiro fru-
℣. 38. ctum. *Et benedixit eos, & multiplicati sunt ni-*
mis, & jumenta eorum non sunt deminuta. Hoc
2. Tim. 2. 19. stat. Firmum enim fundamentum Dei stat; quia
» novit Dominus qui sunt ejus. Jumenta & pecora
dicuntur, in Ecclesia simpliciter ambulantia, sed
utilia; non multùm docta, sed fide plena. Ergo
& spiritales & carnales *benedixit eos, & multipli-*
cati sunt nimis, & jumenta eorum non sunt demi-
nuta.

℣. 39. 14. *Et pauci facti sunt, & vexati sunt.* Un-
de hoc? De transverso? Immo de interno. Ut enim
1. Johan. 2. 20. pauci fierent, ex nobis exierunt, sed non erant ex
nobis. Ideo autem tamquam de his dicit, de quibus

A antea loquebatur, ut cum intellectu discernantur; In Donatistas.
quia tamquam de hisdem loquitur, propter com-
munia sacramenta. Ad populum enim Dei perti-
nent, etsi non per virtutem, certè per speciem pie-
tatis: de illis enim audivimus Apostolum, In novis- 2. Tim. 3. 2.
simis temporibus instabunt tempora sæva, erunt »
enim homines seipsos amantes. Primum malum, se-
ipsos amantes: utique sibi placentes. Utinam sibi
displicerent, & [a] Deo placerent: utinam in diffi-
cultatibus exclamarent, & à necessitatibus libera-
B rentur. Sed multùm de se præsumentes, *pauci facti*
sunt. Manifestum est, Fratres: omnes qui se divi-
dunt ab unitate, pauci fiunt. Multi enim sunt: sed
in unitate, dum non [b] separantur ab unitate. Cùm
enim cœperit ad eos non pertinere multitudo uni-
tatis, in hæresi & in schismate pauci sunt. *Et pauci*
facti sunt, & vexati sunt, à tribulatione malorum
& dolore. * *Effusus est contemtus super principes.* ℣. 40.
Reprobati enim sunt ab Ecclesia Dei: & magis,
quia principes esse voluerunt, ideo contemti sunt,
C & facti sunt sal infatuatum projectum foras; ideo Matth. 5. 13.
conculcatur ab hominibus. *Effusus est contemtus*
super principes. Et seduxit eos in invio, & non in
via. Illi superiùs in via, illi ad civitatem directi;
denique deducti, non seducti: isti autem in invio se-
ducti. Quid est, *seduxit eos?* Tradidit illos Deus Rom. 1. 24.
in concupiscentias cordis eorum. Hoc est enim, *se-*
duxit, donavit illos sibi. Nam si propriè quæras,
ipsi se seducunt. Qui enim putat se esse aliquid, cùm Gal. 6. 3.
nihil sit, seipsum seducit. Quid est ergo, *seduxit eos?*
D Dimisit eos. *In invio, & non in via.* Quomodo
enim in via homines, qui partem tenent, & totum
relinquunt? Quomodo in via? Quæ est ergo via,
aut ubi agnoscitur via? Deus, inquit, misereatur Psal. 66. 2.
nostri, & benedicat nos, illuminet vultum suum su- »
per nos, ut agnoscamus in terra viam tuam. In qua »
terra? In omnibus gentibus salutare tuum. Utique »
tales ut minuantur, ut pauci fiant, hinc exeunt: à
multitudine unitatis omnes exierunt, sicut paulò
antè commemoravi dictum de illis: Ex nobis exie- 1. Johan. 2.
E runt, sed non fuerunt ex nobis: si enim ex nobis » 19.
fuissent, permansissent utique nobiscum. Sed si for- »
tè nostri sunt in occulta præscientia Dei, necesse
est ut redeant. Quàm multi non nostri adhuc quasi
intus, & quàm multi nostri adhuc quasi foris? No-
vit Dominus qui sunt ejus. Et illi non nostri qui in- 2. Tim. 2. 19.
tus sunt, quando occasiones invenerint, exeunt: &
illi nostri qui foris sunt, quando occasiones invene-
rint, redeunt. Illud ergo accipite quod novit Deus,
secundùm hoc *seduxit eos in invio, & non in via.*
F Et quid de illis fecit? Quod dicere cœperam, quod
adtentè audiatis. Potuit illos pati intus semper, sed
nos de illis non proficeremus: cùm autem separati
sunt, & per quæstiones malignas inquietant nos,
propositum est nobis ex illis & inquisitionis stu-
dium, & timoris exemplum. Unusquisque tremit,
cùm alterum videt exisse, tamquam ex illius exitu
dicatur illi, Quapropter qui se putat stare, videat 1. Cor. 10. 12.
ne cadat. Prosunt ergo quia exeunt: nam si intus es-
sent, & tam mali essent, nihil de illis prodesset.
G Quid de illis dictum est in quodam Psalmo? Con- Psal. 67. 31.
gregatio taurorum, id est, cervicatorum & super-
borum: congregatio taurorum inter vaccas populo- »
rum. Vaccas dicit seductiles animas, quæ facilè
consentiunt seductoribus tauris. Sed quare hoc? Ut »
excludantur hi qui probati sunt argento. Quid est

[a] Plures MSS. *& Deum amarent.*
[b] Sic MSS. At editi, *sed in unitate dum non sunt, separantur ab unitate.*

ut excludantur? Ut appareant, ut emineant illi qui A sunt probati in eloquio Dei. Cùm enim respondetur hæreticis ex necessitate, ædificantur catholici ex utilitate. Hanc sententiam planè Paulus expressit: (1.Cor. 11. 19.) Oportet enim, inquit, hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis. Oportet & tauros seducentes esse, ut qui probati sunt argento, manifesti sint, hoc est, excludantur. Quid est argento probati? (Psal. 11. 7.) Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne » examinatum terræ, purgatum septuplum. Quicumque sunt probati in hoc argento, id est, in eloquio B Domini, non possunt plenè exserere hoc argentum, nisi quæstionibus inquietati hæreticorum. Et hîc adtendite, quia non prætermissum est. Ecce *effusus est contemtus super principes*, super illos tauros. Quare contemti sunt? Aliud annuntiantes. Quid, sunt contemti? Anathematizati. Quisquis enim vo- (Gal. 1. 9.) bis annuntiaverit præter quàm quod accepistis, ana- (Matth. 5. 13.) thema sit. Quid tam contemtum quàm sal infatuatus, qui foras projectus conculcatur? Et videte si (Gal. 1. 8.) non principes sunt; ipsum Paulum audite: Licèt si C » nos aut Angelus de cælo evangelizaverit vobis præ- » ter quàm quod accepistis, anathema sit. Principes sunt, docti sunt, magni sunt, lapides pretiosi sunt. Quid adhuc dicturus es; numquid Angeli sunt? Et » tamen etsi Angelus de cælo vobis annuntiaverit; » præter quàm quod accepistis, anathema sit. Quia & ipse diabolus Angelus de cælo lapsus est. (℣. 41.) *Effusus est ergo contemtus super principes.* * *Et adjuvit pauperem à mendicitate.* Quid est hoc, Fratres, contemti sunt principes, & adjutus est pauper? Abje- D cti sunt superbi, & instructus est humilis. Hoc fecit, & hoc faciendo *adjuvit pauperem à mendicitate.* Mendicus est ille, nihil sibi tribuens, totum de misericordia Dei exspectans, ante januam Dominicam quotidie clamat, pulsans ut aperiatur ei, nudus & tremens ut vestiatur, oculos in terram dejiciens, & pectus tundens. Istum mendicum, hunc pauperem, hunc humilem, adjuvit Deus plurimùm, etiam de ipsa separatione hæreticorum: quia pauci facti sunt, & vexati sunt, & seducti in invio E & non in via. Denique quid postea ex illis deminutis, seductis, paucis factis, vexatis, in adjuto paupere quid fit? *Et posuit sicut oves familias.* Quasi unum pauperem & unum mendicum intelligebas, de quo dixit, *Et adjuvit pauperem à mendicitate.* Pauper iste multæ familiæ sunt, pauper iste multæ plebes sunt: multæ Ecclesiæ una Ecclesia, una plebs, una familia, una ovis est. *Et posuit sicut oves familias.* Magna mysteria ista, magna sacramenta, quàm profunda, plena mysteriorum; quàm F (℣. 42.) dulciter inventa, quia diu latentia. Ergo, *Videbunt recti, & jocundabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.* Iniquitas illa garriens contra unitatem, & cogens manifestari veritatem, convicta *op-* (℣. 43.) *pilabit os suum.*

15. *Quis sapiens? & custodiet hæc, & intelliget miserationes Domini.* Videte quo fine clausit: *Quis sapiens? & custodiet hæc.* Et quid custoditurus est sapiens? Id est, si pauper sit, custodit; si non sit dives, id est, non sit superbus, non sit G inflatus, custodit hæc. Quare enim custodit hæc? Quia *intelliget miserationes Domini:* non merita sua, non vires suas, non potentiam suam; sed *miserationes Domini*, qui errantem & egentem in viam deduxit & pavit; qui pugnantem adversùs difficultatem peccatorum, & colligatum vinculis consuetudinis solvit & liberavit; qui fastidientem verbum Dei, & tædio quodam penè morientem; missâ medicinâ verbi sui recreavit; qui periclitantem inter naufraga & procellosa discrimina; mari placato ad portum perduxit: qui eum denique constituit in eo populo, ubi humilibus dat gratiam, non in illo ubi superbis resistit; & fecit eum suum, ut intùs manens multiplicaretur, non ut foras exiens minueretur. Hoc vident recti, & jocundantur. Omnis ergo iniquitas oppilabit os suum, & qui est *sapiens, custodiet hæc.* Unde custodiet? Per humilitatem, intelligendo miserationes Domini: quia ubique dictum est, Confiteantur Domino miserationes ejus, & mirabilia ejus filiis hominum.

IN PSALMUM CVII.

Quare hoc loco non subjicitur Enarratio.

1. PSALMUM centesimum-septimum exponendum non putavi: quoniam jam exposui eum in Psalmo quinquagesimo-sexto, & in Psalmo quinquagesimo-nono, ex quorum postremis partibus iste constat. Nam postrema pars quinquagesimi-sexti, prima est hujus, usque ad eum versum ubi dicitur, *Et super omnem terram gloria tua.* (Psal. 56. 12. & Psal. 107. ℣. 6.) Hinc autem usque in finem, postrema pars est quinquagesimi-noni: sicut postrema pars centesimi-tricesimi-quarti, eadem est quæ centesimi-tertii-decimi, ab eo versu ubi dicitur, Simulacra gentium argentum (Psal. 134. 15.) & aurum: sicut tertius-decimus & quinquagesimus-secundus mutatis aliquibus mediis; eadem habent omnia à principiis usque in fines. Quæcumque igitur in hoc Psalmo centesimo-septimo aliquantulùm aliter posita sunt, quàm in illis duobus, ex quorum partibus constat, non habent intellectum difficilem: sicut in quinquagesimo-sexto dicitur, Cantabo & psallam, exsurge gloria mea: (Psal. 56. 8.) in isto autem, *Cantabo & psallam in gloria mea.* (Psal. 107. ℣. 2.) Ad hoc enim dictum est illic, Exsurge, ut in illa cantaretur & psalleretur. Item ibi, Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua; (Psal. 56. 11.) vel, sicut alii interpretati sunt, elevata est: hîc autem, *Quoniam magna est super cælos misericordia tua.* (Psal. 107. ℣. 5.) Ideo enim magnificata est usque ad cælos, ut magna sit in cælis; hoc enim voluit dicere, *super cælos.* Item in quinquagesimo-nono, Lætabor, & dividam Sicimam: (Psal. 59. 8.) hîc autem, [a] *Exaltabor, & dividam Sicimam.* (Psal. 107. ℣. 8.) Ubi ostenditur quod de dividenda Sicima significatum est, post Domini exaltationem prædictum futurum, & illam lætitiam ad hanc exaltationem pertinere; ut ideo lætetur, quia exaltatur. Unde alibi dicit, Convertisti luctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & accinxisti (Psal. 29. 12.) me lætitiâ. Item ibi, Et Ephræm fortitudo capitis mei: (Psal. 59. 9.) hîc autem, *Et Ephræm susceptio capitis mei.* (Psal. 107. ℣. 9.) Suscipiendo enim fit fortitudo, id est, suscipiendo fortes facit, fructificans in nobis: interpretatur enim Ephræm fructificatio. Susceptio autem ad utrumque referri potest, sive cùm suscipimus Christum, sive cùm ipse nos suscipit, qui est caput Ecclesiæ. Et quod ibi ait, Tribulantes nos; (Psal. 59. 14.) hîc autem, *Inimicos nostros:* (Psal. 107. ℣. 14.) utique iidem ipsi sunt.

2. Admonemur sanè isto Psalmo, eos titu-

[a] Sic MSS. juxta LXX. At editi, *Exsultabo.*

los qui tamquam de historia positi sunt, rectissimè fieri ut secundùm prophetiam intelligamus, secundùm quod videmus Psalmos esse conscriptos. Quid enim tam diversum secundùm historiam, quàm id quod est in titulo quinquagesimi-sexti, In finem, ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscriptionem, cùm fugeret à facie Saül in speluncam: & in titulo quinquagesimi-noni, In finem,[a] his qui immutabuntur, in tituli inscriptionem, ipsi David, in doctrinam, cùm succendit Mesopotamiam Syriam, & Syriam Sobal, & convertit Joab, & percussit in valle salinarum duodecim millia? Nam præter id quod positum est, In tituli inscriptionem, & ipsi David, & in finem; cetera ita diversa sunt, ut ille habeat humilitatem David, iste fortitudinem; ille fugam, iste victorias. Et tamen ex istorum duorum posterioribus partibus, quorum tam diversi tituli sunt, Psalmus iste componitur. Ubi significatur ad unum aliquid concurrere utrumque, non superficie historiæ, sed altitudine prophetiæ, copulatis utriusque finibus in hoc uno; cujus est titulus, *Canticum Psalmi ipsi David*; [Psal. 107. ℣. 1.] neutro illi titulo similis, præter quod hîc etiam positum est, *ipsi David*. Quoniam multis partibus & multis modis, sicut ad Hebræos Epistola loquitur, [Hebr. 1. 1.] olim Deus locutus est Patribus per Prophetas: [b] eum tamen locutus est, quem misit postea, ut complerentur eloquia Prophetarum. Quotquot enim promissiones Dei, in illo Etiam. [2. Cor. 1. 20.]

IN PSALMUM CVIII.

ENARRATIO.

1. PSALMUM istum de Christo habere prophetiam, quisquis Actus Apostolorum fideliter legit, agnoscit; ubi de Christi traditore Juda prophetatum esse, quod hîc scriptum est, [℣. 8.] Fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus accipiat alter, quando Matthias in locum Judæ ordinatus, [Act. 1. 20.] numero Apostolorum duodecimus adjunctus est, evidenter apparet. Sed si de illo uno homine omnia quæ hîc in malo dicta sunt intelligere conemur, expositionis ratio non omni modo, aut vix valebit occurrere: si autem de tali genere hominum malorum, id est, inimicorum Christi ingratorumque Judæorum, omnia mihi videntur posse clariùs aperiri. Sicut enim quædam dicuntur, quæ ad apostolum Petrum propriè pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cùm referuntur ad Ecclesiam, cujus ille agnoscitur in figura gestasse personam, propter primatum quem in discipulis habuit; sicuti est, Tibi dabo claves regni cælorum, [Matth. 16. 19.] & si qua hujusmodi: ita Judas personam quodam modo sustinet inimicorum Christi Judæorum, qui & tunc oderant Christum, & nunc per successionem perseverante genere ipsius impietatis oderunt. De quibus hominibus & de quo populo possunt non inconvenienter intelligi, non solùm ea quæ apertiùs de ipsis in hoc Psalmo legimus, verùm etiam illa quæ propriè de ipso Juda dicuntur expressiùs: sicuti est quod commemoravi, Fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus accipiat alter. Quod apparebit adjuvante Domino, cùm ad eos versus tractandi ordine venerimus.

2. Incipit ergo ita Psalmus: DEUS *laudem* [℣. 2.] *meam ne tacueris; quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.* Unde apparet & falsam esse vituperationem, quam non tacet peccator & dolosus; & veram esse laudem, quam non tacet Deus. Deus enim verax, omnis autem homo [Rom. 3. 4.] mendax: quia non est homo verax, nisi in quo loquitur Deus. Laus autem maxima est unigeniti Filii Dei, qua hoc ipsum quod est, unigenitus Dei Filius prædicatur. Hoc autem non apparebat, sed apparente infirmitate ejus latebat; cùm os peccatoris & os dolosi super eum apertum est: & ideo illud apertum est, quia operta virtus hujus fuit. Ideo autem dicit, *Apertum est os dolosi*, quia odium quod dolo tegebatur, erupit in vocem. Hoc etiam in consequentibus versibus planiùs dicitur.

3. *Locuti sunt adversùm me linguâ dolosâ:* [℣. 3.] tunc utique quando eum tamquam magistrum bonum captiosa adulatione laudabant. Unde alibi dicitur, Et qui laudabant me, adversùs me jurabant. [Psal. 101. 9.] Deinde quia eruperunt clamantes, Crucifige, crucifige: [Johan. 19. 6.] secutus adjunxit, *Et sermonibus odii circumdederunt me.* Illi qui linguâ dolosâ, quasi non odii, sed dilectionis verba locuti sunt: ideo *adversùs me*, quia hoc insidiando faciebant: postea *sermonibus*, non falsæ & dolosæ dilectionis, sed aperti *odii circumdederunt me*, *& expugnaverunt me gratìs.* Sicut autem pii gratìs amant Christum, sic impii gratìs oderunt: quia sicut veritas nullo extra eam proposito commodo propter seipsam expetitur ab optimis, ita iniquitas à pessimis. Unde & apud auctores sæcularium litterarum dictum est de quodam pessimo: Gratuitò potiùs malus atque crudelis erat. [Sallust. de bello Catil.]

4. *Pro eo*, inquit, *ut diligerent me, detrahebant mihi.* [℣. 4.] Sex sunt in isto genere differentiæ, quæ commemoratæ animadverti facillimè possunt, reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis; reddere bona pro bonis, reddere mala pro malis; non reddere bona pro bonis, reddere mala pro bonis. Horum duo prima, bonorum sunt, & eorum duorum prius melius; postrema duo malorum, & eorum posterius deterius; duo media quodam modo mediorum, sed eorum prius propinquum bonis, posterius propinquum malis. Hæc in Scripturis sanctis oportet adtendere. Reddit bona pro malis ipse Dominus, qui justificat impium, [Rom. 4. 5.] & pendens in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. [Luca 23. 34.] Cujus vestigia secutus sanctus Stephanus, fixo genu oravit pro lapidantibus, dicens, Domine, ne statuas illis hoc delictum. [Act. 7. 59.] Ad quam rem præceptum pertinet, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro eis qui vos persequuntur. [Matth. 5. 44.] Mala pro malis non esse reddenda, Paulus apostolus dicit, Nulli malum pro malo reddentes. [Rom. 12. 17.] Et apostolus Petrus, Non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto. [1. Pet. 3. 9.] Unde & in Psalmis legitur, Si reddidi retribuentibus mihi mala. [Psal. 7. 5.] Duorum postremorum illud mitius ad novem leprosos pertinet, qui cùm mundati essent à Domino, gratias non egerunt. [Luca 17. 17.] Illud verò ultimum quo nihil est pejus, ad hos pertinet, de quibus in isto Psalmo legitur, *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi.* Dilectionem quippe debebant tantis Domini be-

[a] Aliquot MSS. *pro his*: & paulò pòst, *Mesopotamiam Syriæ*.

[b] Sic meliores MSS. Alii verò, *in eum*: Editi, *in eo*.

neficiis; quam non solùm minimè reddebant, verùm etiam pro illo bono irrogabant malum. Duo verò media quæ diximus hominum quodam modo esse mediorum, ita se habent, ut eorum prius, quod est reddere bona pro bonis, habeant & boni, & mediocriter boni, vel mediocriter mali. Ideo Dominus hoc non reprehendit, sed non vult in eo solo discipulos suos permanere, quos vult ad majora provehere: quibus dicit, Si dilexeritis eos qui vos diligunt, id est, si reddideritis bona pro bonis, quam mercedem habebitis, id est, quid magnum facietis? nonne & publicani hoc faciunt? Vult autem illos & hoc facere, & longè amplius, id est, ut non solùm amicos, verùm etiam inimicos diligant. Posterius autem, quod est reddere mala pro malis, habeant & mali, & mediocriter mali, vel mediocriter boni: usque adeo ut Lex eis dederit ulciscendi modum, Oculum pro oculo, dentem pro dente: quæ si dici potest injustorum justitia est. Non quia iniquum est ut recipiat unusquisque quod fecerit; alioqui Lex nequaquam id constitueret: sed quia ulciscendi libido vitiosa est, magisque ad judicem pertinet inter alios hoc decernere, quàm bonum hominem sibi expetere. Quapropter impii ex illa benignitatis summitate delapsi, ubi redduntur bona pro malis, ad quantam malignitatis profunditatem venerunt retribuendo mala pro bonis? quanto præcipitio tot gradus interpositos transierunt? Nec parvum aliquid putari debet, quia non ait, Pro eo ut diligerent me, interficiebant me: sed *detrahebant mihi*. Ideo quippe interfecerunt, quia detraxerunt, negantes Dei Filium, & dicentes quòd in principe dæmoniorum ejicit dæmonia: &, Dæmonium habet, & insanit, quid eum auditis? & cetera talia. Qua detractione ab illo avertebant eos, quorum conversionem ille quærebat. Et ideo potiùs hoc dixit, ut ostenderet magis eos nocere qui Christo detrahunt, & per hoc animas interficiunt, quàm qui ejus mortalem carnem mox præsertim resurrecturam sæviendo peremerunt.

5. Sed cùm dixisset, *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi*: quid ait? *Ego autem orabam.* Non quidem dixit quid orabat: sed quid melius intelligimus, quàm pro eis ipsis? Crucifixo enim maximè detrahebant, quando velut homini, quem quasi vicerant, illudebant: de qua cruce ille dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Ut quoniam in profundo malignitatis reddebant ipsi mala pro bonis, ille in summo benignitatis redderet bona pro malis. Quamquam bene intelligatur etiam pro discipulis suis orasse, quod etiam ante passionem suam dixit, ne deficeret fides eorum, quando ipse pendens in ligno, ut commendaret patientiam, non ostendebat potentiam inter verba detrahentium, quos posset divina potestate delere. Sed nobis utilius erat, quòd patientiæ præbebat exemplum, quàm si suos inimicos sine dilatione perdendo, ad hoc nos ædificaret, ut impatienter festinaremus de his quos malos patimur vindicari: cùm scriptum sit, Melior est patiens quàm vir fortis. Docent igitur nos divina eloquia Dominico exemplo, cùm audimus, *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam*; ut quando aliquos sentimus ingratos, non solùm non reddentes bona, sed insuper reddentes mala pro bonis, nos oremus. Et ipse quidem pro aliis vel sævientibus, vel dolentibus, & in fide periclitantibus: nos verò etiam pro nobis primitus, ut animum nostrum Deo miserante atque opitulante vincamus, quo ferimur in ulciscendi cupiditatem, cùm detrahitur sive præsentibus sive absentibus nobis. Deinde cùm Christi patientiam recordamur, tamquam ipso excitato, sicut factum est, cùm dormiret in navi, qui perturbationem cordis nostri tempestatemque tranquillat, animo sedato atque placato oremus etiam pro ipsis detractoribus nostris, ut securi dicamus, Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Sed ille dimittebat, qui peccatum, quod ei dimitteretur, utique non habebat.

6. Sequitur autem, *Et posuerunt adversùm me mala pro bonis*. Et quasi quæreremus, Quæ mala, pro quibus bonis? *Et odium*, inquit, *pro dilectione mea*. Hic est omnis & magnus reatus illorum. Nam quid nocere potuerunt persequentes, voluntate, non necessitate morientem? Sed ipsum odium est crimen maximum persequentis, quamvis sit voluntaria pœna patientis. Satis autem exposuit quemadmodum suprà dixerit, Pro eo ut me diligerent, quia dilectionem non utcumque, sed dilectioni ejus debebant; cùm hîc addidit, *pro dilectione mea*. Hanc dilectionem in Evangelio commemorat, ubi dicit, Jerusalem, Jerusalem, quotiens volui colligere filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti.

7. Deinde quæ pro ipsa impietate recipiant, incipit prophetare; & eo modo illa dicit, tamquam ulciscendi cupiditate optet ut fiant; cùm dicantur futura certissimâ veritate, & per Dei justitiam super tales dignè ventura. Quem modum futura prædicendi, velut specie malè optandi, quidam non intelligentes, putant odium odio, & malo animo malum animum reddi: quoniam re vera paucorum est dignoscere, quomodo placeat pœna iniquorum accusatori inimicitias exsaturare cupienti, & quàm longè alio modo placeat judici recta voluntate peccata punienti. Ille quippe reddit malum pro malo: iste autem etiam cùm vindicat, non reddit malum pro malo, quoniam justum reddit injusto. Quod autem justum est, utique bonum est. Punit ergo non delectatione alienæ miseriæ, quod est malum pro malo; sed dilectione justitiæ, quod est bonum pro malo. Itaque nec lumini Scripturarum calumnientur cæci, opinantes quòd Deus peccata non puniat; nec quasi malum pro malo reddat, sibi blandiantur injusti. Audiamus ergo deinde quid divinus sermo contexat; & in verbis quasi mala optantis, intelligamus prædicta prophetantis; & Deum justa retribuentem, sublevata in ejus æternam legem mente cernamus.

8. *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris ejus.* Cùm superiùs querela de pluribus fuerit, nunc de uno loquitur Psalmus. Superiùs autem dixerat, Locuti sunt adversùm me linguâ dolosâ, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis: pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam: & posuerunt adversùm me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Omnia de pluribus. Nunc verò quid digni essent pro his iniquitatibus suis, & quid eis divino judicio futurum esset prænuntians, *Constitue*, inquit, *super*

eum peccatorem: tamquam intendens in eum, qui A se tradidit talibus, de qualibus suis inimicis loquebatur superiùs. Cùm igitur hîc Judam traditorem (*Act. 1. 20.*) secundùm scripturam Actuum Apostolorum supplicio debito prænuntiet puniendum; quid est, *Constitue super eum peccatorem*, nisi eum quem sequenti versu indicat, cùm dicit, *Et diabolus stet à dextris ejus?* Hoc itaque meruit, ut super se habeat diabolum, id est, diabolo subditus sit, qui Christo subditus esse noluit. *Stet* autem *à dextris ejus*, dictum est, quia opera diaboli B præposuit operibus Dei. Hoc enim cuique non immeritò dextrum dicitur, quod præponit; sicut sinistræ dextra præponitur. Ideo & de illis qui sæculi hujus gaudia præponentes Deo, beatum dixerunt populum cui hæc sunt, rectissimè (*Psal. 143. 11.*) dictum est, Dextera eorum dextera iniquitatis. Unde quòd dixerunt beatum populum cui hæc sunt; os eorum locutum est vanitatem, quod de illis suprà dictum est. Cujus autem os loquitur veritatem, contra illud quod dixerunt isti bea- C tum populum, cui hæc sunt, debet etiam ipse (*Ibidem 15.*) dicere quod in eodem Psalmo sequitur, Beatus » populus cujus Dominus Deus ipsorum: huic enim non diabolus est à dextris, sed Dominus; sicut (*Psal. 15. 8.*) & alibi dicit, Providebam Dominum in conspe- » ctu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne » commovear. Diabolus ergo stetit à dextris ejus, quando præposuit avaritiam sapientiæ, & pecuniam saluti suæ, ut eum traderet, à quo debuit possideri, ne ab illo possideretur, cujus opera ipse D Christus solvit, à quo noluit possideri.

ỷ. 7. 9. *Cùm judicatur, exeat condemnatus.* Noluit (*Matth. 25. 21.*) enim talis esse, cui diceretur, Intra in gaudium (*Ibidem 30.*) domini tui: sed talis, de quo dicitur, Projicite illum in tenebras exteriores. *Et oratio ejus fiat in peccatum.* Quoniam non est justa oratio, nisi per Christum, quem vendidit immanitate peccati. Oratio autem quæ non fit per Christum, non solùm non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit in peccatum. Quando autem Judas ita orare E potuerit, ut oratio ejus [a] fieret in peccatum, quæri potest. Credo, antequam Dominum traderet, & de illo tradendo jam cogitaret: non enim jam poterat orare per Christum. Nam postea quàm illum tradidit, eumque pœnituit, si per Christum oraret, indulgentiam rogaret; si indulgentiam rogaret, spem haberet; si spem haberet, misericordiam speraret; si misericordiam speraret, non sibi desperatione collum ligaret. Proinde cùm dixisset, *Cùm judicatur, exeat con-* F *demnatus;* ne ab imminente condemnatione putaretur se potuisse oratione liberare, quam di- (*Matth. 6. 12.*) dicerat cum condiscipulis suis, ubi dicitur, Di- » mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus » debitoribus nostris: *Et oratio ejus*, inquit, *fiat in peccatum;* quia non fit per Christum, quem noluit sequi, sed persequi.

ỷ. 8. 10. *Fiant dies ejus pauci. Dies ejus* dixit, dies apostolatus ejus: qui pauci fuerunt, quoniam ante passionem Domini scelere ipsius & morte G consumti sunt. Et tamquam diceretur, Quid ergo fiet de sacratissimo numero duodenario, in quo non frustra Dominus duodecim habere primos Apostolos voluit? Continuò subjecit, *Et episcopatum ejus accipiat alter.* Tamquam dicens, Et ipse pro suo merito puniatur, & ille numerus suppleatur. Quod si quis quemadmodum factum sit, scire desiderat, Actus Apostolorum legat. (*Act. 1. 16. &c.*)

11. *Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.* ỷ. 9. Utique mortuo ipso, & filii ejus orphani, & uxor ejus viduata est.

12. *Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent.* ỷ. 10. *Nutantes* dictum est, incerti quò eant, omni præsidio destituti. *Ejiciantur de habitationibus suis.* Exposuit quod suprà dixerat, *transferantur.* Hoc autem totum quomodo uxori ejus filiisque contigerit, sequentes indicant versus.

13. *Scrutetur fœnerator omnem substantiam* ỷ. 11. *ejus, & diripiant alieni labores ejus.* * *Non sit illi* ỷ. 12. *adjutor.* Ad tuendam ejus posteritatem dicit. Ideo sequitur, *Nec sit qui misereatur pupillis ejus.*

14. Sed quia possent etiam pupilli sine adjutore & sine tutore in ærumnis & egestate tamen crescere, & genus propagatione servare: sequitur, & dicit, *Fiant nati ejus in interitum, in gene-* ỷ. 13. *ratione una deleatur nomen ejus.* Id est, quod de illo generatum est, jam non generet, & citò transeat.

15. Sed quid est quod deinde subjungit? *In* ỷ. 14. *memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, & peccatum matris ejus non deleatur.* An intelligendum est, ut reddantur ei peccata etiam parentum suorum? Ei quippe non redduntur, qui fuerit mutatus in Christo, & cœperit esse non filius iniquorum, non imitatus mores eorum: quia & illud verissimè scriptum est, Reddam peccata patrum in filios: & illud (*Exodi 20. 5.*) quod per Prophetam dicitur, Et anima patris mea (*Ezech. 18. 4.*) est, & anima filii mea est; anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Hoc quippe dictum est de his qui convertuntur ad Deum, & non imitantur mala parentum suorum; quod ipse Propheta evidenter ostendit: dicit enim parentum ini- (*Ibidem 20.*) quitates eis non obesse, qui justitiam faciendo dissimiles fuerint. Illud autem quod dictum est, Reddam peccata patrum in filios, additum est, (*Exodi 20. 5.*) qui oderunt me: hoc est, sicut me oderant parentes eorum: ut quemadmodum bonorum imitatio facit ut etiam propria peccata deleantur, sic malorum imitatio faciat ut non solùm sua, sed etiam eorum quos imitati sunt, merita sortiantur. Si ergo Judas teneret illud ad quod voca- (*De pœnit. dist. 4. Si Judas.*) tus est, nullo modo ad eum vel sua præterita, vel parentum iniquitas pertineret: quia ergo non tenuit adoptionem in familia Dei, sed iniquitatem vetusti generis potiùs elegit; rediit iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, ut in eo etiam ipsa puniretur; & peccatum matris ejus non est in eo deletum.

16. *Fiant contra Dominum semper.* Id est, pa- ỷ. 15. tres ejus & mater ejus *fiant contra Dominum semper*, non ut Domino adversentur, sed ut merita eorum pessima non obliviscatur in isto Dominus, cùm illi & ipsa retribuet. *Contra Dominum* enim dixit, in conspectu Domini. Nam & alii interpretes sic transtulerunt, *Fiant in conspectu Domini semper:* alii verò, *Fiant coram Domino semper:* sicut alibi dictum est, Posuisti iniquitates (*Psal. 89. 8.*) nostras in conspectu tuo. *Semper* autem dicit, ut sine remissione sit tantum illud scelus, & hîc, & in futuro sæculo. *Dispereat de terra memoria*

a Er. & Lov. *non fieret.* Abest *non* ab Am. & à MSS.

eorum: patrum scilicet & matris ejus. Memoriam (A) dicit eorum, quæ in propagine generationis custoditur. Hanc prophetavit de terra perituram, quia & ipse Judas, & filii ejus qui erant tamquam memoria patrum & matris ejus, sine successione prolis, sicut superiùs dictum est, in brevitate unius generationis exstincti sunt.

17. Dicit aliquis, Etiamne hoc ad pœnam Judæ pertinere credendum est, quòd post ejus mortem ad mendicitatem uxor ejus & filii pervenerunt, & translati sunt, (B) ejecti de habitationibus suis, scrutante fœneratore omnem substantiam ejus, & diripientibus alienis omnes labores ejus, nemine adjuvante nec miserante pupillos ejus, & quòd citò sunt sine posteris mortui? Numquid etiam de his quæ in suis post mortem cujusque contingunt, ullus mortuos tangit dolor? [*4. Sent. dist. 50. Præterea.*] aut hæc saltem scire putandi sunt, quorum sensus alibi est pro meritis, seu bene, seu malè? Cui respondeo magnam quidem esse quæstionem, nec in præsentia differendam, quòd sit operis (C) prolixioris, utrùm, vel quatenus, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus mortuorum. Verumtamen quod breviter dici potest, si nulla illis esset cura de nobis, non diceret Dominus dixisse illum divitem, qui tormenta apud inferos patiebatur, Habeo ibi quinque fratres, ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum. [*Lucæ 16. 28.*] Sed quomodolibet intelligant, qui hoc aliter intelligere conantur; & quia fatendum est non esse consequens, (D) ut si sciunt mortui suos vivere, quia nec in locis pœnarum eos vident, ubi dives ille erat, nec in requie beatorum, ubi Lazarum & Abraham quamvis longè agnoscebat, ideo eos etiam quæ circa eorum caros aguntur vel læta vel tristia scire necesse sit: hoc dico, paucos esse ejus animi homines, qui post mortem suam quid suis boni malive contingat, saltem dum vivunt, negligant, atque omnino contemnant; multos autem, quod indicat etiam tanta cura commendandæ ultimæ voluntatis & qualiumcumque testa- (E) mentorum, satis-agere ut cùm defuncti fuerint, suis bene sit. Permansionem verò posteritatis suæ per successiones generationum soli laudabiliter spernunt, qui seipsos abscidunt propter regnum cælorum, & filios suos hoc facere cupiunt, exoptantve martyrio coronari, ita ut nullus eorum in terra remaneat: ceteri autem omnes, aut penè omnes, felices volunt suos esse in hac vita post mortem suam, & suum genus interire nolunt. Quapropter quòd Juda tam infeli- (F) citer mortuo, ita uxor vidua & filii ejus orphani remanserunt, ut fœneratore scrutante omnem substantiam ejus, & diripientibus alienis labores ejus, de suis habitationibus ejicerentur, nec aliquem pupilli ejus miserantem invenirent, & in una generatione sine posteris interirent; si hæc sentiunt mortui, cumulus malorum est; si hæc non sentiunt, formido vivorum. Si autem movet, quomodo potuerit habere substantiam, quam fœnerator scrutaretur, alienique diriperent, quando (G) jam cum aliis undecim Dominum sequebatur; credat eum omnia quæ habebat ita dimisisse filiis & uxori, ut non inde sinceriter vel perseveranter vinculum cupiditatis abruperit: qui etiamsi ea velut vendere videretur distribuenda pauperibus, profectò faceret quod Ananias post Domini adscensionem. [*Act. 5. 1.*] Neque enim metueret, ne hoc Dominus divinitate cognosceret, quem falli putabat, quando ea quæ mittebantur, de loculis auferebat. [*Johan. 12. 6.*]

18. Sed jam videamus, si possumus, quantum Dominus adjuvat, quomodo ista convenire possint etiam in populum Judæorum, cujus inimicitiæ contra Dominum pertinaci odio permanserunt: [*Altera expositio superiorum versuum.*] cujus populi diximus Judam in figura gessisse personam, sicut Ecclesiæ gessit apostolus Petrus. *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris ejus.* [*℣. 6.*] (B) Quemadmodum in Juda, sic in isto populo intelligendum est: qui repulso à se Christo factus est subditus diabolo, cujus persuasiones in omnibus pravis & terrenis cupiditatibus præposuit æternæ saluti. *Cùm judicatur, exeat condemnatus.* [*℣. 7.*] Quia in nequitia & in infidelitate persistens thesaurizat sibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundùm opera ejus. [*Rom. 2. 5.*] *Et oratio ejus fiat in peccatum:* quia non fit per mediatorem Dei & hominum, hominem Jesum Christum, [*1. Tim. 2. 5.*] & sacerdo- (C) tem in æternum secundùm ordinem Melchisedec. [*Psal. 109. 4.*] *Fiant dies ejus pauci.* [*℣. 8.*] Secundùm regnum accipiendum est, quia non diu postea perseveravit regnum Judæorum. *Et episcopatum ejus accipiat alter.* Ipsum Dominum Christum non incongruenter intelligi existimo episcopatum populi Judæorum, quia de tribu Juda factus est secundùm carnem: & Apostolus ait, Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum. [*Rom. 15. 8.*] Et ipse ait, Non (D) sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domûs Israël: [*Matth. 15. 24.*] quia illis exhibuit in carne præsentiam. Et Magi qui ab Oriente venerunt, hoc dixerunt: Ubi est qui natus est rex Judæorum? [*Matth. 2. 2.*] Et hoc in titulo scriptum erat super crucifixum: unde illud mutare volentibus non frustra respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. [*Johan. 19. 22.*] Hunc ergo episcopatum populi Judæorum, id est, Dominum Christum, accepit alter, id est, populus Gentium. *Fiant filii ejus orphani.* [*℣. 9.*] De quibus dicitur, Filii autem regni ibunt in tene- (E) bras exteriores. [*Matth. 8. 12.*] Facti sunt autem orphani amisso ipso regno, quasi patre perdito: quamquam & Deum patrem bene intelliguntur amisisse. Qui enim filium non habet, ait Veritas, nec Patrem habet. [*1. Johan. 2. 24.*] *Et uxor ejus vidua.* Uxor regni plebs intelligi potest, cui reges subditæ dominantur. Vidua verò facta est amisso ipso regno. *Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent.* [*℣. 10.*] Nutaverunt periculis, urgentibus hostibus translati sunt, debellati filii regni Judæorum. Quid est autem mendicare, ni- (F) si ad hominum misericordiam vivere, sicut vivunt sub earum gentium regibus, in quas translati sunt? *Ejiciantur de habitationibus suis.* Ita factum est. *Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus:* [*℣. 11.*] id est, populi ejus. Ubi nihil meliùs intelligitur, quàm debita eorum non dimittantur, quia in solo Christo dimittuntur, quem respuerunt; qui etiam dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. [*Matth. 6. 12.*] *Omnem* autem *substantiam ejus* di- (G) ctum est, omnem vitam ejus: ut ei nulla debita, id est, nulla peccata donentur. *Et diripiant alieni labores ejus:* diabolus & angeli ejus; quia non thesaurizant in cælo qui non habent Christum. *Non sit illi adjutor.* [*℣. 12.*] Quis adjutor est ei, cui Christus non est? *Nec sit qui misereatur pupillis ejus.* Qui patre perdito, id est regno, sic remanserunt, aut amisso Deo, cujus Filium persecuti sunt & oderunt, non

est qui eorum misereatur, non ad temporalem vi- A
tam sumendam vel sustentandam, sed ad veram vi-
℣. 13. tam, id est, æternam. *Fiant nati ejus in interi-*
tum: utique in interitum sempiternum. *In genera-*
tione una deleatur nomen ejus. Quia generati sunt,
non regenerati, ideo in una generatione delentur.
Nam in altera, id est, in regeneratione, si eam co-
℣. 14. gnoscerent & tenerent, non delerentur. *In memo-*
riam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Do-
mini: ut reddat eidem populo Dominus perseve-
ranti in malitia etiam patrum ejus iniquitatem. Sic B
Matth. 23. 31. enim eis dicit, Testimonium estis vobismetipsis,
» quia filii estis eorum qui Prophetas occiderunt. Et
Ibidem 35. paulò pòst ait, Ut veniat super vos omnis sanguis ju-
» stus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel
» justi usque ad sanguinem Zachariæ. *Et peccatum*
matris ejus non deleatur. Peccatum Jerusalem, quæ
servit cum filiis suis, quæ interficit Prophetas, &
℣. 15. lapidat missos ad se. *Fiant contra Dominum sem-*
per, iniquitas & peccatum eorum: id est, ut à con-
spectu Domini non aboleantur, Deo in æternum C
vindicante. *Et dispereat de terra memoria eorum.*
Terra Dei, ager Dei est; ager Dei, Ecclesia Dei
est: de qua terra periit memoria eorum, qui cùm
Rom. 11. 20. essent rami naturales, propter infidelitatem fracti
sunt.

℣. 16. 19. *Pro eo quòd non est recordatus*, vel ille Ju-
das, vel ipse populus, *facere misericordiam.* Sed
meliùs de populo accipitur quod ait, *non est recor-*
datus. Nam si Christum occidit, saltem recordare-
tur pænitendo, & faceret misericordiam super D
membra ejus, quæ perseverantissimè persecutus est.
℣. 17. Ideo dicit, quia *persecutus est hominem inopem &*
mendicum. Potest quidem accipi de Juda; quia non
2. Cor. 8. 9. est dedignatus Dominus pauper fieri, cùm dives es-
set, ut illius paupertate nos ditaremur. Mendicum
autem quomodo intelligam, nisi fortè quia dixit
Iohan. 4. 7. mulieri Samaritanæ, Da mihi bibere: & in cruce
Iohan. 19. 28. ait, Sitio? Sed quod sequitur quomodo accipiatur
in ipso capite nostro, id est, sui corporis Salvatore,
quem Judas persecutus est, non invenio. Cùm enim E
dixisset, *Et persecutus est hominem inopem & men-*
dicum: adjecit atque ait, *Et compunctum corde mor-*
tificare: id est, ut mortificaret. Nam quidam etiam
sic sunt interpretati. Compunctus autem corde non
solet dici, nisi stimulis peccatorum in dolore pæni-
tendi: sicut de illis dictum est, qui cùm audissent A-
postolos post Domini adscensionem, compuncti sunt
corde, qui occiderant Dominum. Quos allocutus
Act. 2. 38. est beatissimus Petrus dicens inter cetera: Agite pæ-
» nitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in F
» nomine Domini Jesu Christi, & dimittentur vobis
» peccata vestra. Sed quoniam iidem ipsi membra
ejus facti sunt, cujus in ligno membra fixerunt, po-
pulus Judæorum non est recordatus facere miseri-
cordiam; persecutus est hominem inopem & men-
dicum, sed in membris suis: de quibus dicturus est,
quod adtinet ad ipsa opera misericordiæ, Quando
Matth. 25. 45. uni ex minimis meis non fecistis, mihi non fecistis.
Et compunctum corde mortificare: planè *compun-*
ctum corde, sed in membris suis. De his autem qui G
persecuti sunt, ut compunctum corde mortifica-
Act. 7. 59. rent, erat & Saulus, consentiens in necem Stepha-
ni compuncti corde: quia & ipse Stephanus de illis
erat, qui compuncti sunt corde. Sed Saulus recor-
datus est facere misericordiam; & qui manè rapie-
bat, ad vesperum divisit escas: & ipse compunctus
corde, ut etiam in illo ipsi persequerentur inopem,

volentes mortificare compunctum corde. Hoc
quippe oderant in Paulo apostolo, quia compun-
ctus corde prædicabat quem fuerat antè persecutus.
Inopem quippe & mendicum & compunctum cor-
de in membris suis & ipse ut mortificaret, perse-
quens, audivit de cælo, Saule, Saule quid me per- Act. 9. 4.
sequeris? Et factus compunctus corde, cœpit talia
pati, qualia faciebat compunctis corde.

20. Deinde sequitur Psalmus, *Et dilexit male-* ℣. 18.
dictionem, & veniet ei. Quamquam & Judas ma-
ledictionem dilexerit, & furando de loculis, & Do-
minum vendendo atque tradendo: tamen apertiùs
populus ille dilexit maledictionem, quando dixit,
Sanguis ejus super nos & super filios nostros. *Et no-* Matth. 27. 25.
luit benedictionem, & elongabitur ab eo. Et Judas
quidem quia Christum noluit, in quo est æterna be-
nedictio: sed apertiùs noluit benedictionem popu-
lus Judæorum, cui dixit ille illuminatus à Domino,
Numquid & vos vultis discipuli ejus fieri? Et noluit Iohan. 9. 27. & 28.
benedictionem, & pro maledicto habuit: & respon-
dit, Tu sis discipulus ejus. Et longè facta est ab eo
benedictio, quia transitum fecit ad Gentes. *Et in-*
duit maledictionem sicut vestimentum: sive Judas,
sive ille populus. *Et intravit sicut aqua in in-*
teriora ejus. Ergo & foris & intus; foris sicut vesti-
mentum, intus sicut aqua: quoniam in ejus incidit
judicium, qui potest & corpus & animam occidere Matth. 10. 28.
in gehenna: corpus foris, animam intus. *Et sicut*
oleum in ossibus ejus. Ostendit eum cum delectatio-
ne malefacere, & comparare sibi maledictionem,
hoc est, pœnam æternam: quia benedictio vita
æterna est. Modò quippe malefacta delectant, si-
cut aqua in interiora, & sicut oleum in ossibus: sed
ideo maledictio vocatur, quia talibus Deus tor-
menta prædixit. Tamquam in ossibus autem oleum
est maledictio, cùm homines inde se fortes pu-
tant, quia licet eis mala tamquam impunè com-
mittere.

21. *Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur.* ℣. 19.
Cùm superiùs jam dixerit de vestimento, quid est
quod repetit? An quia dixerat, Induit maledictio- ℣. 18.
nem sicut vestimentum, differt ab eo vestimentum
quo non induitur, sed operitur? Induitur enim
quisque tunicâ, operitur pallio. Et quid est hoc,
nisi etiam in conspectu hominum de iniquitate glo-
riari? *Et sicut zona, qua semper præcingi-*
tur. Maximè homines ideo præcinguntur, ut ad
operandum sint aptiores, ne vestis finibus præ-
pediantur. Ergo maledictione se præcingit, qui
malum non repentinum, sed dispositum aggre-
ditur, & ita discit malefacere, ut semper paratus
sit. Unde & hìc ait, *Et sicut zona, qua semper præ-*
cingitur.

22. *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud* ℣. 20.
Dominum. Non dixit, merces eorum; sed, *opus*
eorum. Manifestum est enim quòd indumento &
opertorio & aquâ & oleo & zonâ ipsa opera descri-
bebat, quibus æterna maledictio comparatur. Non
ergo est unus Judas, sed multi, de quibus dicitur,
Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Domi-
num. Quamquam & pluralis numerus poni potuit
pro numero singulari: sicut Herode mortuo di-
ctum est ab Angelo, Mortui sunt qui quærebant Matth. 2. 20.
animam pueri. Sed qui magis detrahunt Christo
apud Dominum, nisi illi qui ipsis verbis Domini
detrahunt, dicentes non esse ipsum quem Lex
Domini & Prophetæ prænuntiarunt? *Et qui lo-*
quuntur, inquit, *mala adversùs animam meam.*
Negando

Negando eum, cùm voluisset, potuisse resurgere: cùm dicat, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. *Johan. 10. 18.*

ỷ. 21. 23. *Et tu Domine, Domine, fac mecum.* Quidam subaudiendam putaverunt *misericordiam*, quidam verò & addiderunt: sed emendatiores codices sic habent, *Et tu Domine, Domine, fac mecum, propter nomen tuum.* Unde sensus altior non est prætermittendus, ita dixisse Filium Patri, *Fac mecum*, quia eadem sunt opera Patris & Filii. Ubi etiamsi misericordiam intelligamus: (sequitur enim, *Quia suavis est misericordia tua:*) & ipsam quia non dixit, Fac in me; vel, Fac super me; vel aliquid hujusmodi; sed ait, *Fac mecum*; bene intelligimus & Patrem & Filium simul facere misericordiam in vasa misericordiæ. *Rom. 9. 23.* Potest hoc etiam sic intelligi: *Fac mecum*, id est, adjuva me. Quod in quotidiana loquendi consuetudine habemus, cùm de aliqua re, quæ pro partibus nostris est, dicimus, Nobiscum facit. Pater quippe adjuvat Filium, inquantum Deus hominem, propter formam servi: cui homini Deus, & cui formæ servi etiam Dominus est Pater. Nam in forma Dei, Filius adjutorio non indiget: æqualiter enim cum Patre omnipotens est, ex quo & ipse adjutor est hominis. *Johan. 5. 21.* Sicut enim Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Nec alios Pater, alios Filius; aut aliter Pater, aliter Filius: quia & eadem facit, & similiter. Unde inquantum homo est Filius Dei, Deus suscitavit illum à mortuis, hoc est Pater, cui dicit in Psalmis, Suscita me, & reddam illis. *Psal. 40. 11.* Inquantum autem Deus est, etiam ipse se suscitavit: propter quod dicit, Solvite templum hoc, & triduo suscitabo illud. *Johan. 2. 19.* Quod etiam hîc significavit, si quis diligenter intendat. Scrutari enim jussit Scripturas, quæ testimonium perhibent de illo, non in superficie pertransiri. *Johan. 5. 39.* Non enim tantummodo ait, *Tu Domine, Domine, fac mecum:* sed ait, *Et tu.* Quid est, *Et tu*, nisi quia & ego? Quòd autem non semel *Domine*, sed repetens ait, *Domine, Domine*; habet in hoc orantis affectum: sicuti est, Deus, Deus meus. *Psal. 21. 2.* Quòd verò, cùm dixisset, *Fac mecum*; addidit, *propter nomen tuum:* gratiam commendavit. Nullis enim operum meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subvecta est humana natura, ut totum simul Verbum & caro, hoc est, Deus & homo, unigenitus Filius Dei diceretur. Hoc autem factum est, ut ab illo qui creaverat, per id quod non perierat, id quod perierat quæreretur. Unde & hîc sequitur, *Quia suavis est misericordia tua.*

ỷ. 22. 24. *Libera me, * quia egenus & pauper ego sum.* Egestas & paupertas, infirmitas est, ex qua crucifixus est. *Et cor meum conturbatum est intra me.* Hoc ad illud refertur, quod ait propinquante passione, Tristis est anima mea usque ad mortem. *Matth. 26. 38.*

ỷ. 23. 25. *Sicut umbra cùm declinat, ablatus sum.* Hoc ipsam mortem significavit. Sicut enim ex umbra declinante fit nox, sic ex mortali carne fit mors. *Excussus sum sicut locustæ.* Hoc jam in membris ejus, hoc est, fidelibus ejus, convenientiùs intelligi existimo. Quod ut aliquantò apertiùs poneret, maluit dicere, *sicut locustæ*, quàm sicut locusta: quamvis & numero singulari possent accipi etiam multæ; sicut illud est, Dixit, & venit locusta: *Psal. 104. 34.* sed esset obscurius. Excussi sunt ergo, id est, fugati à persecutoribus fideles ejus, quorum vel multitudinem significari voluit nomine locustarum, vel quòd transilierunt de loco in locum.

26. *Genua mea infirmata sunt à jejunio.* *ỷ. 24.* Legimus Dominum Christum quadraginta dierum habuisse jejunium: *Matth. 4. 2.* sed tantumne valuit in eo illa inedia, ut genua ejus infirmarentur? An & hoc in membris ejus, hoc est, sanctis ejus, aptiùs intelligitur? *Et caro mea immutata est propter oleum:* propter gratiam spiritalem. Unde & Christus appellatur à chrismate: chrisma autem unctio est. Caro autem propter oleum non in deterius, sed in melius immutata est, hoc est, à mortis contumelia in gloriam immortalitatis exsurgens. Cùm itaque dixisset, *Genua mea infirmata sunt à jejunio*, ubi significatum esse arbitror eos qui in membris ejus fortes videbantur, tamquam præsentiâ panis quo sustentabantur abstractâ, in ejus passione defecisse usque ad negationem, quæ apparuit in Petro: tamquam ad eos confirmandos, ne succumbendo penitus caderent, *Et caro mea*, inquit, *immutata est propter oleum*, ut eos mea morte deficientes, mea resurrectione firmarem, & misso Spiritu-sancto ungerem, qui non ad eos venisset, nisi ego abiissem. Hoc enim dixerat, Non potest ille venire, nisi ego abiero. *Johan. 16. 7.* Et Evangelista dixit, Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus. *Johan. 7. 39.* Nondum erat immutata caro ejus. Sive autem per aquam propter ablutionem vel irrigationem, sive per oleum propter exsultationem & inflammationem caritatis, significetur Spiritus-sanctus; non ideo est à seipso diversus, quia signa diversa sunt. Multùm enim diversa sunt etiam leo & agnus, & tamen utroque significatus est Christus. Leo propter aliud, agnus propter aliud; non tamen alius: quia nec fortis est agnus, nec innocens leo; Christus autem & innocens est ut agnus, & fortis ut leo. Dicit autem apud Isaiam ipse Jesus Christus, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me. *Isai. 61. 1.*

27. *Et ego factus sum opprobrium illis:* *ỷ. 25.* per mortem crucis. Christus enim nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum. *Gal. 3. 13.* *Viderunt me, & moverunt capita sua.* Quia viderunt pependisse, non viderunt resurrexisse: viderunt quandò genua ejus sunt infirmata, non viderunt quando est caro immutata.

28. *Adjuva me Domine Deus meus, salvum me fac secundùm misericordiam tuam.* *ỷ. 26.* Hoc ad totum referri potest, id est, & ad caput, & ad corpus: ad caput, propter formam servi; ad corpus, propter ipsos servos. Potuit enim & in eis dicere Deo, *Adjuva me, & salvum me fac:* in quibus Saulo dixit, Quid me persequeris? *Act. 9. 4.* Quod autem addidit, *secundùm misericordiam tuam:* gratuita gratia commemoratur, non ex operum debito.

29. *Et sciant quoniam manus tua hæc, & tu Domine fecisti eam.* *ỷ. 27.* De his dixit, *sciant*, pro quibus sævientibus & oravit: quia in eis quibus factus est opprobrium moventibus in ejus illusionem capita sua, erant etiam hi qui in eum postea crediderunt. Discant autem qui formam humani corporis Deo tribuunt, quomodo habeat Deus manum. Si enim quod facit, manu facit, numquid & ipsam manum suam manu facit? Quomodo ergo hîc dictum est, *Et sciant quoniam manus tua hæc, & tu Domine fecisti eam?* Intelligamus itaque manum Dei esse Christum: unde alibi dicitur, Et brachium Domini cui revelatum est? *Isai. 53. 1.* Hæc manus & erat, & fecit eam: quia, In principio erat Verbum, & Ver- *Johan. 1. 1. & 14.*

bum caro factum est. Et erat sine tempore secun-
Rom. 1. 3. dùm divinitatem, & factus est ei ex semine David secundùm carnem.

℣. 28. 30. *Maledicent illi, & tu benedices.* Vana est ergo & falsa maledictio filiorum hominum, diligen-
Psal. 4. 3. tium vanitatem, & quærentium mendacium: Deus autem cùm benedicit, facit quod dicit. *Qui insurgunt in me*, [a] *confundantur.* Ut enim insurgant, aliquid se adversùs me proficere arbitrantur: sed cùm exaltatus fuero super cælos, & esse cœperit super omnem terram gloria mea, confundentur. *Servus autem tuus lætabitur:* sive in dextera Patris, sive in membris suis lætantibus, & inter tentationes in spe, & post tentationes in æternum.

℣. 29. 31. *Induantur qui detrahunt mihi pudorem:* id est, pudeat eos detraxisse mihi. Sed hoc potest & in bono accipi, dum corriguntur. *Et operiantur sicut diploidem confusionem suam.* Diplois duplex pallium est. Nam quidam etiam sic interpretati sunt istum versum, *Et operiantur sicut pallium duplex confusionem suam.* Intelligitur autem, confundantur & intus & foris, id est, & coram Deo & coram hominibus.

℣. 30. 32. *Confitebor Domino nimis in ore meo. Nimis* dici solet in consuetudine sermonis Latini, quod plus est quàm debet: cui contrarium est parum, quod minus est quàm debet. Sed *nimis*, Græcè ἄγαν dicitur: iste autem versus non habet ἄγαν, sed habet σφόδρα. Quod quidam nostri sic interpretati sunt, ut pro eo ponerent aliquando *nimis*, aliquando *valde*. Sed si *nimis* pro eo quod est *valde* intelligatur, potest & in laude poni: nam & ista confessio laudem significat. Ita enim sequitur, *Et in medio multorum laudabo eum.* Dicit etiam in
Psal. 21. 23. alio Psalmo, In medio Ecclesiæ cantabo te. Sed cùm ipsa cantat Ecclesia, quæ corpus est Christi, quomodo in medio Ecclesiæ cantat Ecclesia? Ita & hîc multi cùm sint membra Christi, [b] si cùm ipsi laudant, ille laudat, quia membra sunt ejus; quomodo in medio multorum laudat, quando ipsis multis laudantibus dicitur ipse laudare? An ideo laudat in medio multorum, quia cum Ecclesia sua est hîc
Matth. 28. 20. usque in consummationem sæculi; ut quod ait, *in medio multorum*, hoc accipiamus quòd ab eisdem multis honoratur? In medio quippe esse dicitur, cui honor præcipuus exhibetur. Si autem cor est tamquam hominis medium; nihil meliùs intelligitur dictum, quàm in cordibus multorum laudabo eum.
Ephes. 3. 17. Habitat enim Christus per fidem in cordibus nostris. Et ideo ait, *in ore meo*, id est in ore cor-
Rom. 10. 10. poris mei, quod est Ecclesia. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

℣. 31. 33. *Quia adstitit à dextris pauperis.* De Juda
℣. 6. dictum erat, Et diabolus stet à dextris ejus: qui suas divitias augere voluit Christo vendito. Hîc autem Dominus *adstitit à dextris pauperis*, ut divitiæ pauperis sint ipse Dominus. *Adstitit* quippe *à dextris pauperis*, non ut ei multiplicaret annos vitæ quandoque finiendæ, neque ut ejus augeret pecuniam, aut eum faceret corporis viribus fortem, vel ad tempus incolumem: sed *ut salvam faceret*, inquit, *à persequentibus animam meam.* Salva fit autem à persequentibus anima, si non eis consentiatur ad malum: non eis autem consentitur, cùm adsistit Dominus à dextris pauperis, ne ipsa paupertate, id est infirmitate succumbat. Hoc adjutorium præstitum est corpori Christi in sanctis Martyribus omnibus.

IN PSALMUM CIX.

*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. QUANTUM Dominus donat, qui nos ministros constituit verbi & sacramenti sui servire vobis in adipe misericordiæ suæ, suscepimus Psalmum istum, quem modò cantavimus, brevem numero verborum, magnum pondere sententiarum, adjuvante illo qui vos fecit intentos, ut & nos faciat idoneos, sicut possumus, considerare atque tractare. Vivat anima vestra, & vigilet in Deum. Tempus enim constituit Deus promissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionum tempus erat tempore Prophetarum usque ad Johannem Baptistam: ab illo autem & deinceps usque ad finem, tempus est implendi quæ promissa sunt. Fidelis Deus qui se nostrum debitorem fecit; non aliquid à nobis accipiendo, sed tanta nobis promittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, veluti faciens nobiscum chirographum promissorum suorum; ut cùm ea quæ promisit solvere inciperet, in scriptura promissorum consideraremus ordinem solvendorum. Tempus itaque prophetiæ, prædictio erat, ut sæpe jam diximus, promissionum. Promisit salutem æternam, & beatam vitam cum Angelis sine fine, & hereditatem immarcescibilem, gloriam sempiternam, dulcedinem vultûs sui, domum sanctificationis suæ in cælis, ex resurrectione à mortuis nullum deinceps moriendi metum. Hoc est promissum ejus tamquam finale, quò decurrit nostra omnis intentio, quò cùm venerimus, nihil ampliùs requiramus, nihil ampliùs exigamus. Sed ad illud quod erit in fine quo ordine veniatur, neque hoc tacuit promittendo & prænuntiando. Promisit enim hominibus divinitatem, mortalibus immortalitatem, peccatoribus justificationem, abjectis glorificationem. Quidquid promisit, indignis promisit, ut non quasi operibus merces promitteretur, sed gratia à nomine suo gratis daretur. Quia & hoc ipsum quòd justè vivit, inquantum homo potest justè vivere, [c] non meriti humani, sed beneficii est divini. Nemo enim justè vivit, nisi justificatus, id est, justus effectus: ab illo autem fit homo justus, qui numquam potest esse injustus. Sicut enim lucerna non à seipsa accenditur, ita nec anima humana sibi præstat lucem; sed clamat ad Deum, Tu illuminabis lucernam meam Domine. Psal. 17. 29.

2. Cùm ergo peccatoribus promissum sit regnum cælorum, non in peccato permanentibus, sed à peccato liberatis, & justitiæ servientibus; quod ipsum ut possint, gratiâ, ut diximus, adjuvantur, & ab eo qui semper est [d] justus, justificantur: incredibile videbatur tantam Deum curam gerere pro hominibus, hodieque qui de gratia divina desperant, atque à pessimis moribus nolunt se convertere ad Deum, ut ab illo justificentur, & per ejus indulgentiam deletis omnibus peccatis suis incipiant in illo vivere justè, qui numquam vixit injustè, hanc habent perniciem cogitationis suæ in seipsos, ut dicant Deum res humanas non curare, nec inde posse cogitare mundi hujus artificem at-

[a] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *confundentur.*
[d] Sic MSS. At editi, *sicut ipsi laudant.*

[c] MSS. plerique, *non meriti, sed beneficii est.*
[d] Vox *justus* abest à plerisque MSS.

que rectorem, quemadmodum quisque mortalis in A terra vivat. Ita nec computari se homo putat à Deo, qui factus est à Deo. Talem hominem si alloqui possimus; si admittat nos priùs ad aures suas, deinde ad cor suum; si non repellat resistendo quærentem se, & patiatur perditus inveniri se; possumus ei dicere, O homo, quomodo te Deus factum non computabit, qui ut fieres antè curavit? Cur te in ordine rerum conditarum numerari non putas? Noli [a] credere seductori: capilli tui numerati sunt Conditori. (Matth. 10. 30.) Hoc denique & Dominus in B Evangelio discipulis ait, ne mortem timerent, ne aliquid suum in morte periturum putarent. Illi in morte de anima sua pertimescebant, ille ipsis securitatem etiam de capillis dabat. Itane verò anima perit, cujus capillus non perit? Verumtamen, Fratres, quia incredibile videbatur hominibus quod promittebat Deus, ex hac mortalitate, corruptione, abjectione, infirmitate, pulvere & cinere futuros homines æquales Angelis Dei; non solùm Scripturam cum hominibus fecit, ut crederent; sed C etiam fidei suæ posuit mediatorem, non quemlibet principem, aut quemlibet Angelum vel Archangelum, sed unicum Filium: ut qua viâ nos perducturus esset ad illum finem quem promisit, per eum ipsum Filium suum & ostenderet & præberet. Parum enim erat Deo, si Filium suum faceret demonstratorem viæ; eum ipsum viam fecit, ut per illum ires regentem te, ambulantem per se.

3. Promisit ergo quia venturi essemus ad eum, id est, ad illam ineffabilem immortalitatem, & D cum Angelis ejus æqualitatem. Quàm longè eramus? quàm ille sursum, quàm nos deorsum? quàm ille in summo, quàm nos in imo desperati jacebamus? Sine exspectatione salutis ægrotabamus: missus est medicus, quem non cognovit ægrotus. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. (1 Cor. 2. 8.) Sed hoc quoque valuit ad ægroti medicamentum, quòd medicum occidit ægrotus: venit ut visitaret, occisus est ut sanaret. Insinuavit se credentibus Deum & hominem; Deum per quem E facti sumus, hominem per quem recreati sumus. Aliud in illo apparebat, aliud latebat; & quod latebat, multò erat præstantius quàm id quod apparebat: sed quod erat præstantius, videri non poterat. Curabatur æger per id quod videri poterat; ut postea capax fieret visionis ejus, quæ latendo differebatur, non negando auferebatur. Unicus itaque Filius Dei venturus ad homines, assumturus hominem, & per id quod sumsit futurus homo, moriturus, resurrecturus, adscensurus in cælum, sessurus F ad dexteram Patris, & impleturus in gentibus quæ promisit, & post impletionem promissorum suorum in gentibus etiam hoc impleturus ut veniat, & quod prærogavit exigat, discernat vasa iræ à vasis misericordiæ, reddat impiis quod minatus est, justis quod pollicitus est: hoc ergo totum prophetandum fuit, prænuntiandum fuit, venturum commendandum fuit; ut non subitò veniens horreretur, sed creditum exspectaretur. Ex his promissionibus est Psalmus iste, Dominum & salvatorem nostrum G Jesum Christum certè apertèque prophetans; ut omnino dubitare non possimus Christum annuntiari Psalmo hoc: quando quidem Christiani sumus, & Evangelio jam credimus. Nam cùm ipse Dominus noster & salvator Jesus Christus quæreret à Judæis, cujus filium dicerent esse Christum, & respondissent, David: ille continuò retulit respondentibus, & ait, Quomodo ergo David in spiritu (Matth. 22. 43. &c.) « dicit eum Dominum, dicens, Dixit Dominus « Domino meo, Sede ad dexteram meam, donec « ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo « in spiritu, inquit, vocat eum Dominum, quomo- « do filius ejus est? Ab hoc versu Psalmus iste incipit.

4. Dixit *Dominus Domino meo, Sede à dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* (℣. 1.) Hanc ergo quæstionem Judæis propositam à Domino, in ipso ingressu Psalmi pertractare debemus. Si enim quod responderunt Judæi exigatur à nobis, utrùm confiteamur & nos, an negemus: absit ut negemus. Si dicatur nobis, Christus filius est David, an non est? Si dixerimus non, contradicimus Evangelio: namque Matthæo scribente, sic incipit Evangelium, Liber generationis Jesu Christi, filii David. (Matth. 1. 1.) Evangelista dicit librum se scribere generationis Jesu Christi, filii David. Rectè ergo Judæi interrogati à Christo, cujus esse filium crederent Christum, responderunt, David. (Matth. 22. 42.) Responsioni eorum congruit Evangelium. Habet hoc non solùm suspicio Judæorum, sed & fides Christianorum. Adhuc alia firmamenta conspicio: dicit Apostolus, Qui factus est ei ex semine David secundùm carnem. (Rom. 1. 3.) Dicit etiam ad Timotheum, Memor esto Christum Jesum resurrexisse à mortuis ex semine David, secundùm evangelium meum. (2. Tim. 2. 8.) Et de ipso evangelio quid dicit? In quo laboro us- « que ad vincula, tamquam malefaciens, sed sermo « Dei non est alligatus. « Laborabat ergo usque ad vincula Apostolus pro evangelio suo, id est pro dispensatione evangelica, quam populis prædicabat, quam populis impendebat. Ille qui manè rapuerat, escas ad vesperum dividebat. (Gen. 49. 27.) Laborabat ergo usque ad vincula pro evangelio. [b] Quo evangelio? Christum Jesum resurrexisse à mortuis, ex semine David. Pro hoc evangelio Apostolus laborabat: & tamen de hoc Christus interrogabat; & respondentibus Judæis, quod prædicabat Apostolus, retulit vocem tamquam contradictionis, & ait, Quomodo ergo David in spiritu dicit eum Domi- « num? Et interposuit testimonium de hoc Psalmo, *Dixit Dominus Domino meo.* Si ergo in spiritu di- « cit eum Dominum, quomodo filius est ejus? « Judæi sub hac interrogatione tacuerunt, quid responderent deinceps non invenerunt: nec eum tamen Dominum quæsierunt, quia & ipsum esse illum filium David non agnoverunt. Nos autem, Fratres, credamus, & dicamus: Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. (Rom. 10. 10.) Credamus, inquam, & dicamus, & filium David, & Dominum David. Non erubescamus de filio David, ne iratum inveniamus Dominum David.

5. Hoc enim nomine illum rectissimè transeuntem appellantes cæci, illuminari meruerunt. Transibat enim Jesus, & illi audito sonitu transeuntis turbæ, aure jam cognoscentes, quod nondum poterant oculis, acclamaverunt voce magna, & dixerunt, Miserere nostri fili David. (Matth. 20. 30. &c.) Turbæ autem illos increpabant ut tacerent: & illi nihilo minùs lucis desiderio turbarum contradictionem vincentes, in clamando perseveraverunt; transeuntem tenuerunt, & à tangente illuminari meruerunt. Dicebant enim transeunti, Miserere nostri fili David. « Stetit ille, & victo ab eis clamore contradicentium,

[a] Sic Am. & Er. At MSS. *Noli cedere.* Lov. *Nulli crede.*

[b] Editi, *quo Evangelio prædicabat.* Abest *prædicabat* à MSS.

» Quid, inquit, vultis ut faciam vobis? Et illi, Do- A mine, ut videamus. Tetigit & aperuit oculos eorum: viderunt præsentem, quem senserant transeuntem. Aliquid ergo transitorium Dominus fecit: est autem aliud quod stat. Aliud est, inquam, transitorium Domini, aliud stabile Domini. Transitorium Domini virginis partus, Verbi incarnatio, ætatum gradatio, miraculorum exhibitio, passionum perpessio, mors, resurrectio, adscensio in cælum: hoc totum transitorium fuit. Non enim adhuc Christus nascitur, aut adhuc moritur, aut adhuc B resurgit, aut adhuc adscendit in cælum. Nonne videtis ista facta, per tempora cucurrisse, per tempora exhibuisse viatoribus quiddam transitorium, ne in via remanerent, sed ad patriam pervenirent? Denique & illi cæci ad viam sedebant, ibi transeuntem senserunt, & clamando tenuerunt. In via ergo sæculi hujus hoc transitorium sui Dominus operatus est, & hoc transitorium pertinet ad filium David. Ideo illi Domino transeunti, Miserere nostri fili David. Tamquam dicerent, Filium David [a] in C transeunte cognoscimus, filium David factum in transitu discimus. Agnoscamus ergo & nos, & filium David confiteamur, ut illuminari mereamur. Sentimus enim transeuntem filium David, & illuminamur à Domino David.

6. Ecce ergo quia Magister noster interrogavit Judæos, & ideo non responderunt, quia discipuli esse noluerunt; ecce si nos interrogaret, quid responderemus? Defecerunt in hac interrogatione Judæi, proficiant Christiani; non perturbentur, sed eru- D diantur. Non enim Dominus interrogat discere volens, sed tamquam doctor interrogat. Dicerent miseri Judæi, Tu dic nobis. Maluerunt inflata taciturnitate disrumpi, quàm humili confessione edoceri. Dicat ergo nobis Magister noster, & videamus quid interroganti respondeamus: Quid vobis videtur de Christo? cujus est filius? Respondeamus omnino quod Judæi, sed non remaneamus ubi Judæi. Recolamus Evangelium quod credimus: Liber generationis Jesu Christi, filii David. Non quia inter- E rogamur excidat nobis Christum esse filium David, quod memoriæ commendat Apostolus. Eia Christiane, memor esto Christum Jesum resurrexisse à mortuis, ex semine David. Ergo interrogemur & respondeamus: Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicant concordia ora Christiana: David. Referat & doctor, & revocet nobis: Quomodo ergo David in spiritu dicit eum Dominum? Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus F tuis. Quomodo nos diceremus, nisi à te disceremus? Nunc ergo quia didicimus, dicimus: In principio eras Verbum, & Verbum eras apud Deum, & Deus eras Verbum; omnia per te facta sunt: ecce Dominus David. Sed propter infirmitatem nostram, quia caro desperata jacebamus, Verbum caro factum es, ut habitares in nobis: ecce filius David. Certè tu in forma Dei cùm esses, non rapinam arbitratus es esse æqualis Deo; ideo Dominus David: sed temetipsum exinanisti formam servi acci- G piens; inde filius David. Denique & in ipsa interrogatione tua dicens, Quomodo filius ejus est? non te filium ejus negasti, sed modum quo id fieret inquisisti. Dicit eum, inquis, David Dominum, quomodo filius ejus est? non nego, sed dic quomodo. Illi ergo ex litteris quas legebant, &

Matth. 1. 1.

2. Tim. 2. 8.

Johan. 1. 1.

Philip. 2. 7.

non intelligebant, si in ista interrogatione recolerent modum, nonne responderent, Quomodo interrogas? Ecce virgo accipiet in utero, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Accipiet virgo in utero, virgo ex semine David pariet filium, ut sit filius David. Erant enim Joseph & Maria de domo & patria David. Peperit ergo virgo illa, ut esset filius David: sed ille quem peperit, vocabunt nomen ejus Emmanuel, nobiscum Deus. Ecce habes & Dominum David.

Isai. 7. 14. Matth. 1. 23.

7. Aliquid nobis fortassis ex hac re, quomodo Christus & filius sit David, & Dominus David, etiam Psalmus iste intimabit. Audiamus ergo, & pertractemus eum; pulsemus pietate, extorqueamus caritate. David ergo ipse dicit, neque enim Domino contradicere licet: David, inquit, in spiritu dicit eum Dominum. Ipse ergo David de Christo quid dicit? Nam *ipsi David Psalmus*. Et iste est totus titulus, simplex sine figura quæstionis, sine ullo nodo difficultatis. Quid ergo dicit David? *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quod est, *scabellum pedum tuorum*; hoc est, sub pedibus tuis: scabellum enim pedum sub pedibus est. *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo.* Audivit hoc David, audivit in spiritu: ubi nos, quando audivit, non audivimus; sed loquenti quod audivit & scribenti credidimus. Audivit ergo prorsus, audivit in quodam secretario veritatis, in quodam mysteriorum sanctuario: ubi Prophetæ in occulto audierunt, quod in aperto prædicaverunt; ibi audivit David, qui cum fiducia magna dicit, *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Novimus Christum sedere ad dexteram Patris post resurrectionem à mortuis, & in cælos adscensionem. Factum est jam, nec vidimus, sed credidimus: in libris legimus, prædicatum audivimus, fide retinemus. Unde & eo ipso quòd erat filius David Christus, factus est Dominus David. Illud enim quod natum est ex semine David, ita honoratum est, ut esset & Dominus David. Ita admiraris hoc, quasi & in rebus humanis ista non fiant. Si enim contingat filium cujusquam regem fieri patre privato, nonne erit dominus patris? Admirabilius est quod potest contingere, ut non solùm rex factus privati filius, dominus sit patris sui; sed episcopus factus laïci filius, sit pater patris sui. Ergo & eo ipso quòd carnem accepit Christus, quòd in carne mortuus est, quòd in eadem carne resurrexit, quòd in eadem adscendit in cælum & sedet ad dexteram Patris, & in eadem ipsa carne sic honorata, sic clarificata, sic in cælestem habitum commutata, & filius est David, & Dominus est David. Secundùm hanc enim dispensationem [b] transitûs Christi, etiam illud ab Apostolo dicitur: Propter quod illum exaltavit à mortuis, & donavit illi nomen quod » est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne » genu flectatur, cælestium, terrestrium & infer- » norum. Donavit, inquit, ei nomen quod est super omne nomen: Christo secundùm hominem, Christo secundùm carnem mortuo, resurgenti, adscendenti, donavit nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flecta-

Psal. 109. 1.

Philip. 2. 9.

[a] Sic MSS. Editi verò, *transeuntem cognoscimus.*

[b] Aliquot MSS. *transitum.*

tur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Ubi erit David, ut non ei sit Dominus? In cælo sit, in terra sit, in inferno sit; Dominus ejus erit, qui est Dominus cælestium, terrestrium & infernorum. Gaudeat ergo nobiscum & David, filii sui nativitate honoratus, dominatu liberatus; & gaudens dicat, à gaudentibus audiatur, *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

8. *Sede*, non solùm in alto, sed & in occulto: excellens ut domineris, latens ut credaris. Quæ enim esset merces fidei, nisi lateret quod credimus? Merces autem fidei est, videre quod credidimus, antequam videremus. Sicut autem Rom. 1. 17. Scriptura personat, Justus ex fide vivit. Non ergo esset justitia fidei, nisi esset absconditum, quod prædicatum crederemus, & credendo ad Psal. 30. 20. videndum perveniremus. Quàm enim multa multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te! Ergo abscondisti, & remanserunt? Absit. Perfecisti autem sperantibus in te. Ibidem. Mirabile ergo mysterium Christi sedentis ad dexteram Dei, occultatum est ut crederetur, subtra- Rom. 8. 24. ctum est ut speraretur. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Apostoli verba sunt. Recognoscitis quidem, sed propter rudes commendo. Quid ergo ait Apostolus? Spe, inquit, salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, cum patientia exspectamus. Quia ergo quæ videtur non est spes: Abscondisti dulcedinem timentibus te. Quia quod non videmus, speramus, & per patientiam exspectamus: Perfecisti sperantibus in te. Denique Carissimi intentè accipite quod dicturus sum: Quoniam justitia nostra ex fide est, & fide mundantur corda nostra, ut quod credidimus, videre possimus. Utrumque enim positum est, & Matth. 5. 8. Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum vide- Act. 15. 9. bunt: & Fide mundans corda eorum. [a] Quia ergo hæc est justitia fidei, credere quod non vides, & ipso merito fidei ad visionem suo tempore pervenire: Dominus in Evangelio cùm promitteret Johan. 16. 8. Spiritum-sanctum, hoc ait, Ipse arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio. De quo peccato? de qua justitia? de quo judicio? Ipse sequitur & exponit, conjecturas hominum non ad- Ibidem 9. mittit. De peccato quidem, inquit, quia non crediderunt in me. Quanta alia peccata Judæorum? Et tamen quasi hoc unum sit, ita dixit, De Johan. 15. 22. peccato quidem, quia non crediderunt in me. Hoc est illud peccatum, de quo alibi dicit, Si non venissem, peccatum non haberent. Quid est hoc, Si non venissem, peccatum non haberent? Ergo ad justos venisti, & eos peccatores fecisti? Sed exceptis aliis peccatis, quæ possent remitti per fidem, hoc unum peccatum nominavit, quod si non admitteretur, omnia relaxarentur. De peccato quidem ait, quia non crediderunt in me. Et alibi: Si non venissem, peccatum non haberent. Eo enim ipso quo venit, & non crediderunt in eum, inciderunt in peccatum: quòd si non inciderent, omnia cetera peccata dimitti Johan. 16. 9. & 10. possent per indulgentiam gratiæ impetratam per fidem. Ergo de peccato, quia non crediderunt in me. De justitia, quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me. Hæc est justitia, quia ad Patrem vadis, & jam non videbunt te: hæc justitia enim ex fide est. Justus enim ex fide vivit: & tunc Rom. 1. 17. ex fide vivit, si non videat quod credit. Quia ergo ad justitiam pertinet ex fide vivere, & ex fide nemo vivit, nisi non videndo quod credit; ut ipsam justitiam faceret in hominibus, id est, ut crederent quod non viderent, De justitia, inquit, quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me. Hæc, inquit, erit justitia vestra, ut credatis in eum quem non videtis, & fide mundati eum in quem credidistis, [b] in die resurrectionis postea videatis.

9. Sedet ergo à dextris Dei Christus, à dextris Patris Filius in occulto est. Credamus. Etenim duas res hîc dicit, quia & dixit Deus, *Sede à dextris meis*: & addidit, *donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, hoc est, sub pedibus tuis. Non vides Christum sedentem ad dexteram Patris: [c] vel hoc potes videre, quomodo ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Cùm hoc impletur in aperto, crede illud esse in occulto. Qui inimici ponuntur scabellum pedum ejus? Quibus inania meditantibus dicitur, Quare fre- Psal. 2. 1. &c. muerunt gentes, & populi meditati sunt inania; adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversùs Dominum & adversùs Christum ejus? Et dixerunt, Disrumpamus vincula eorum, & abjiciamus à nobis jugum ipsorum. Non nobis dominentur, non nos sibi subjugent. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Inimicus eras: eris sub pedibus ejus, aut adoptatus, aut victus. Quære ergo quem locum habeas sub pedibus Domini Dei tui: nam necesse est ut habeas, aut gratiæ, aut pœnæ. Sedet ergo ad dexteram Dei, donec ponantur inimici ejus sub pedibus ejus. Hoc fit, hoc agitur: etsi paulatim peragitur, indesinenter agitur. Fremuerint enim gentes, & populi meditati sint inania; adstiterint reges terræ, & principes convenerint in unum adversùs Dominum & adversùs Christum ejus: numquid fremendo, numquid meditando inania, numquid in unum adversùs Christum conveniendo, efficient ut non impleatur, Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & pos- Ibidem 8. sessionem tuam terminos terræ? Implebitur omnino, & illis frementibus, & illis inania meditantibus, Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Illi enim inania meditantur: ut autem impleatur, Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ; non nescio quis [d] inaniloquus, sed Dominus dixit ad me. Sic & in hoc Psalmo pos- Ibidem 7. sumus dicere: *Dixit*, non quicumque, non illi qui fremunt & meditantur inania; sed *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Frement, meditentur inania, perstrepant, numquid non implebitur? Periit memoria eorum cum stre- Psal. 9. 7. pitu. Loquitur certè & alius Psalmus, sed non alius spiritus: Periit memoria eorum cum strepitu, & Dominus in æternum manet. Ille ergo qui memoriâ eorum pereunte cum strepitu, in æternum manet, ipse dixit Domino meo, Sede à dextris meis. Sedet enim à dextris Patris, donec ponat omnes inimicos ejus scabellum pedum ejus.

[a] Sic MSS. At editi, *Quæ ergo hæc est justitia fidei? Credere* &c.
[b] Plures probæ notæ MSS. non habent, *in die resurrectionis.*

[c] Sic aliquot MSS. Editi verò, *nec hoc potes.*
[d] Sic MSS. At editi, *inanis loquutus est.*

℣. 2. 10. Et quid sequitur? *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Apparet, Fratres, evidentissimè apparet, non de illo regno Christi Prophetam loqui, quo regnat semper apud Patrem, rerum Dominum quæ per illum creatæ sunt. Quando enim non regnat in principio Verbum Deus apud Deum? (Johan. 1. 3.) Dicitur enim, Regi autem sæculorum[a] invisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria, in sæcula sæculorum. (1. Tim. 1. 17.) Regi sæculorum honor & gloria, in sæcula sæculorum. Cui regi sæculorum? Invisibili, incorruptibili. B In eo enim quod & Christus est cum Patre invisibilis & incorruptibilis, quia Verbum ejus est, & Virtus ejus, & Sapientia ejus, & Deus apud Deum, per quem facta sunt omnia; Rex est sæculorum: sed tamen illud dispensatorium & transitorium, quo nos per medietatem carnis suæ vocavit in æternitatem, regnum ejus incipit à Christianis: sed regni ejus non erit finis. Ponuntur ergo scabellum pedum ejus inimici ejus, sedentis ad dexteram Patris; ponuntur, ut dictum est, id agitur, C id usque in finem omnino peragitur. Nemo dicat non posse impleri quod cœptum est. Quid finem cœpti desperas? Omnipotens cœpit, omnipotens se promisit impleturum esse quod cœpit. Unde autem cœpit? *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Quæ Sion, ipsa est Jerusalem. Audi ipsum Dominum: (Luca 24. 46.) Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertio die. Hinc sedet ad dexteram Dei Patris, resurgendo ubi fuit. Deinde illo sedente ad dexteram Patris, quid agitur? D Ut ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus, quid agitur? Audi illum docentem & exponentem: (Ibidem 47.) Et prædicabitur in nomine ejus pænitentia & remissio peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem: quia, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Virgam virtutis tuæ,* hoc est, regnum potentiæ tuæ; quia, Reges eos in virga ferrea: (Psal. 2. 9.) *emittet Dominus ex Sion;* quia, Incipientibus ab Jerusalem.

11. Cùm ergo emiserit ex Sion virgam virtu- E tis ejus, quid fiet? (Item ℣. 2.) *Et dominare in medio inimicorum tuorum.* Priùs *dominare in medio inimicorum tuorum:* inter frementes gentes. Numquid enim postea cùm acceperint honorem suum sancti, & suam damnationem impii, in medio inimicorum suorum dominabitur? Et quid mirum, si tunc dominabitur, secum in æternum regnantibus justis, & æternis pœnis ardentibus impiis? quid mirum, si tunc? Modò in medio inimicorum tuorum, nunc in isto transitu sæculorum, in ista propaga- F tione & successione mortalitatis humanæ, nunc dum torrens temporum præterlabitur, ad hoc directa est virga virtutis tuæ ex Sion, ut domineris in medio inimicorum tuorum. Dominare, dominare in medio paganorum, Judæorum, hæreticorum, falsorum fratrum. Dominare, dominare fili David, Domine David, dominare in medio paganorum, Judæorum, hæreticorum, falsorum fratrum. *Dominare in medio inimicorum tuorum.* Hunc versum non rectè intelligimus, si non fieri G jam videmus. Sede ergo à dextris Dei, occultare ut credaris, donec impleantur tempora gentium. (Act. 3. 21.) Sic enim scriptum est, Quem oportebat cælum recipere, donec impleantur tempora gentium. Ut enim resurgeres, mortuus es; ut adscenderes, resurrexisti; ut sederes ad dexteram Patris, adscendisti: ergo ut ad dexteram Patris sederes, mortuus es. De morte enim resurrectio, de resurrectione adscensio, de adscensione ad dexteram sessio: hoc totum ergo cœpit à morte. Excellentia claritatis hujus, principium habet humilitatis. Te itaque sedente ad dexteram Patris, implentur tempora gentium, ponuntur inimici omnes scabellum pedum tuorum: & ad hoc ut perveniatur, priùs dominaberis in medio inimicorum tuorum. Ad hoc enim *virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Ut autem morereris, & per mortem tuam deleretur chirographum peccatorum, (Coloss. 2. 14.) & prædicaretur pænitentia & remissio delictorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem, (Luca 24. 47.) cæcitas Judæorum fecit. Aliis illuminandis, aliorum cæcitas militavit. Cæcitas enim ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret. (Rom. 11. 25.) Cæcitas ex parte Israël facta occidit te; occisus resurrexisti, sanguine tuo peccata Gentium diluisti, ad dexteram Patris sedens undique patientes & ad te confugientes collegisti. Facta est ergo cæcitas ex parte Israël, facta est ut plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, & omnes inimici* scabellum pedum tuorum. (* Sup. fierent.) Sed hoc nunc, postea quid?

℣. 3. 12. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Quis iste dies est virtutis ejus? Quando cum illo principium, vel quod principium, vel quomodo cum illo principium; quando quidem & ipse principium? Adjuvet Dominus, ut nec mihi dicere perturbetur, nec vobis audire. Video enim quod jam factum est, & vobiscum video oculis fidei: oculis quoque carnis video quod jam fit, rursusque oculis fidei vobiscum spero quod futurum est. Quid ergo factum est? quid fit? quid futurum est? Christus passus est, mortuus est, resurrexit tertia die, adscendit in cælum, ut novimus, quadragesimo die, sedet ad dexteram Patris: hoc jam factum est, hoc non vidimus, sed credimus. Quid nunc fit? Dominatur in medio inimicorum suorum, emissâ virgâ virtutis ejus ex Sion fit hoc, id agitur.[b] Formam servi & præsentem tunc viderunt servi, & absentem nunc credunt servi. Hoc credimus de forma servi, quod possumus capere, dum adhuc sumus servi. Hoc est enim illud lac parvulorum, quod temperavit, panem trajiciens per carnem. Nam panis ille Angelorum, in principio erat Verbum. (Johan. 1. 1.) Ut tamen panem Angelorum manducaret homo, (Psal. 77. 25.) Creator Angelorum factus est homo. Ita nobis Verbum incarnatum factum est receptibile: quod recipere non valeremus, si Filius æqualis Deo non se exinaniret formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo. (Philip. 2. 6. & 7.) Ut ergo utcumque capere possemus eum, qui non posset capi à mortalibus, mortalis factus est immortalis; ut peracta sua morte faceret immortales, & aliquid daret inspiciendum, aliquid credendum, aliquid pòst videndum. Inspiciendam dedit formam servi præsentibus, non solùm oculis videndam, sed etiam manibus pertractandam. Cùm eadem forma adscendit in cælum, credere nobis jussit, quod illis videre concessit. Sed & nos habemus quod videamus. Illi enim viderunt virgam emissam ex Sion, nos videmus dominari in medio inimicorum suorum. Hoc totum, Fratres, pertinet ad dispensationem formæ servilis, quæ tolerabiliter capitur à servis, & ama- &c.

[a] Hic in editis additur, *immortali:* quod à MSS. abest.

[b] Sic MSS. At editi, *id agitur in forma servi: & præsentem* &c.

tur à futuris liberis. Veritas enim incommutabilis quod est Verbum Dei, Deus apud Deum, per quem facta sunt omnia, in se manens innovat omnia. Hanc ut videamus, magna & perfecta cordis munditia necessaria est, quæ fit per fidem. Demonstrata enim forma servi, dilata est ad demonstrandam formam Dei. Idem quippe in forma servi loquens servis ait, Qui diligit me, mandata mea custodit: & qui diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi. Videntibus se promisit demonstraturum se. Quid videbant? quid promittebat? Videbant formam servi, promittebat formam Dei. Ostendam, inquit, meipsum illi. Ipsa est claritas, ad quam perducitur regnum, quod modò transitu sæculi hujus colligitur: ducitur enim ad quamdam visionem ineffabilem, quam non merebuntur impii. Ceterùm forma servi cùm hîc esset, visa est ab impiis: viderunt eam qui crediderunt, viderunt & qui occiderunt. Ne aliquid magnum putes videri formam illam, viderunt amici, viderunt inimici; & quidam videntes interfecerunt, quidam non videntes crediderunt. Hanc ergo formam servi, quam hîc jam in humilitate viderunt & pii & impii, videbunt & in judicio & pii & impii. Cùm enim Dominus ante oculos discipulorum suorum ferretur in cælum, sonuit vox Angelica intuentibus eum: Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Iste Jesus sic veniet, quomodo eum vidistis euntem in cælum. Sic ergo, sic, in eadem forma: quia de impiis dictum est, Videbunt in quem pupugerunt. Videbunt judicaturum, quem irriserunt judicatum. Ipsa itaque forma servi in judicio conspicua erit & justis & injustis, & piis & impiis, & fidelibus & infidelibus. Quid ergo impii non videbunt? Nam de quibus dictum est, Videbunt in quem pupugerunt: de ipsis rursùm dictum est, Tollatur impius, ut non videat claritatem Domini. Quid est hoc, Fratres? Discernamus, discutiamus. Excitatur impius, ut aliquid videat: tollitur impius, ut aliquid non videat. Jam quid sit visurus, ostendimus, formam illam de qua dictum est, Sic veniet. Quid ergo non est visurus? Et ostendam meipsum illi. Quid est meipsum? Non formam servi. Quid est meipsum? Formam Dei, in qua non rapinam arbitratus sum esse æqualis Deo. Quid est meipsum? Dilectissimi, filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus, quia cùm apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. Hæc claritas Dei est, ineffabilis lux, fons lucis sine commutabilitate, veritas sine defectu, sapientia in seipsa manens, innovans omnia: hæc substantia Dei est. Itaque tolletur impius, ut non videat hunc honorem Domini. Beati enim mundicordes, quia ipsi Deum videbunt.

13. Videtur ergo mihi, Fratres, quantum nostræ capacitati Dominus impertiri dignatur, de ipso tempore: si tamen dicendum est tempore; quodam enim tempore venturi sumus ad non tempus: inde mihi videtur dictum; quod sine præjudicio dicam, si quis intelligere aliquid melius, expeditius, probabilius possit: inde mihi videtur dictum, *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Denique hoc, quantùm puto, versu consequente satis explanat. Quia enim & hîc dicta est virtus ejus, qua subjecit gentes jugo suo, qua stravit populos, non ferro, sed ligno, etsi in carne, etsi in humilitate, etsi adhuc quantum servilis forma patitur, capitur tamen magna virtus ejus; quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus: quia ergo dicta est & hîc virtus ejus, quam commendavit dicendo, Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorum tuorum: quanta enim virtus ejus dominans in medio inimicorum suorum perstrepentium, nihil contra eum valentium, quotidie sibi dicentium, Quando morietur, & peribit nomen ejus? cùm crescat gloria ejus per populos, cùm ejus nomini subjiciantur gentes, cùm peccator videat & irascatur, dentibus suis frendat & tabescat: quia ergo est & hæc virtus ejus, volens Propheta commendare aliter virtutem ejus, sicuti est Virtus Dei & Sapientia Dei Christus in lumine perpetuo incommutabilis veritatis; ad quam visionem servamur, ad quam visionem differimur, ad quam visionem fide mundamur, à qua visione tollitur impius ne videat honorem Domini; hoc ergo volens ostendere, *Tecum*, inquit, *principium in die virtutis tuæ.* Quid est, *Tecum principium?* Quodlibet pone principium. Si ipsum Christum: potiùs diceretur, Tu es principium, quàm *Tecum principium.* Respondit enim interrogantibus, Tu quis es? & ait, Principium, quia & loquor vobis. Cùm sit principium & Pater, de quo unigenitus Filius, in quo principio erat Verbum, quia Verbum erat apud Deum. Quid ergo, si & Pater principium, & Filius principium, duo principia? Absit. Sicut enim Pater Deus & Filius Deus, Pater autem & Filius non duo dii, sed unus Deus: sic Pater principium & Filius principium, Pater autem & Filius non duo, sed unum principium. *Tecum principium.* Tunc videberis quomodo tecum sit principium. Non enim & hîc non tecum principium. Nonne enim tu dixisti, Ecce itis quisque ad sua, & me solum relinquetis; sed non sum solus, quia Pater mecum est? Et hîc ergo *Tecum principium.* Dixisti enim & alibi, Pater autem in me manens facit opera sua. *Tecum principium:* nec umquam à te separatus est Pater. Sed quando videbitur tecum esse principium, tunc manifestum erit omnibus similibus jam tibi factis: quoniam videbunt te sicuti es. Etenim hîc Philippus te videbat, & Patrem quærebat. Tunc ergo videbitur quod nunc creditur. Tunc *Tecum principium* videntibus sanctis, videntibus justis: sublatis de medio impiis, ne videant honorem Domini.

14. Modò ergo credamus, Fratres, quod tunc videamus. Nam & Philippus objurgatus est quòd quæreret videre Patrem, cùm in ipso Filio non agnosceret Patrem: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui me vidit, vidit & Patrem. Sed qui me vidit, non qui formam servi in me vidit. Qui ergo me vidit, qualem me abscondi timentibus me, qualem me videndum perficio sperantibus in me, vidit & Patrem. Sed quia ista visio pòst erit, nunc pro illa quid habebimus? Videamus quid dicat Philippo. Cui dixerat, Qui me vidit, vidit & Patrem: quasi ei Philippus tacitus responderet, Et quomodo te videbo, si aliter vidêris quàm in forma servi? aut quomodo videbo Patrem, invalidus homo mortalis, pulvis & cinis? Conversus ad eum, differens visionem, imperans fidem, qui dixerat, Qui me vidit, vidit & Patrem; quia multum erat ad Philippum, & longè ab eo erat videre: Non credis, inquit, quia ego in Patre, & Pater in me est? Quod videre nondum potes, crede, ut videre merearis. Cùm ergo ventum fuerit ut videamus, tunc apparebit, *Tecum principium in*

die virtutis tuæ. [a] *Virtutis tuæ:* non virtutis infirmitatis tuæ, quia ibi virtus. *Virtutis tuæ:* habent nunc homines in fide, in spe, in caritate, in bonis *Psal. 83. 8.* operibus virtutes suas; sed ibunt à virtutibus in virtutem. *Tecum* ergo *principium:* videberis cum Patre, in Patre, ut Pater *tecum principium in die virtutis tuæ*, illius virtutis tuæ, quam impius non *1. Cor. 1. 25.* videbit. Nam & hoc infirmum tuum, fortius est hominibus. Etenim *in die virtutis tuæ tecum principium.*

15. De qua virtute dicis, expone. Quia & hîc, ut dictum est, nominata est virtus ejus, cùm emittitur virga virtutis ejus ex Sion, ut dominetur in me- *Item ℣. 3.* dio inimicorum suorum. De qua virtute dicis? *In splendore sanctorum. In splendore*, inquit, *sanctorum.* De ipsa virtute dicit, quando erunt in splendore sancti: non quando adhuc terrenam carnem gestantes & in corpore mortali atque corruptibili *Sap. 9. 15.* gementes, quod aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: cùm ipsæ cogitationes invicem non videntur, non hoc est, *In splendore sanctorum.* Sed quid est, *In splen-* *1. Cor. 4. 5.* *dore sanctorum?* Donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis; & tunc laus erit unicuique à Deo. Hoc erit, *In splendore sanctorum*; quia tunc justi fulgebunt in regno Patris sui, sicut sol. Audite enim quid sit hoc, *In splendore sanctorum.* Veniet, in- *Matth. 13. 39. &c.* quit, messis, veniet finis sæculi: mittet pater-familiâs Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & mittent in caminum ignis ardentis: tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. In quo regno? Videte si visio quædam servatur, de qua nobis dictum est, *Tecum principium.* In quo regno? Utique in vita æterna. Nam ad dexteram positis *Matth. 25. 34.* hoc dicturus est: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi. Deinde damnatis impiis, segregatis justis atque laudatis, quid sequitur quod dixerat, Perci- *Ibidem 46.* pite regnum? Tunc ibunt impii in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Quod dixerat regnum, hoc dixit vitam æternam, quò non ibunt impii. Videte si quædam visio est vita æterna: *Johan. 17. 3.* Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Quia, *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Ergo, *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendore sanctorum.*

16. Sed hoc differtur, hoc postea dabitur: *Item ℣. 3.* quid nunc? *Ex utero ante luciferum genui te.* Quid hîc? Si Deus Filium habet, numquid & uterum? Sicut carnis corpora, non habet; quia nec si- *Johan. 1. 18.* num: dictum est tamen, Qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Qui est autem sinus, ipse est uterus: & sinus & uterus pro secreto positus est. Quid est, *Ex utero?* Ex secreto, ex occulto; de meipso, de sub- *Isai. 53. 8.* stantia mea; hoc est, *Ex utero:* quia, Generationem ejus quis enarrabit? Accipiamus ergo Patrem dicentem ad Filium, *Ex utero ante luciferum genui te.* Quid est ergo, *ante luciferum?* Lucifer pro sideribus positus est, tamquam à parte totum significante Scripturâ, & ex eminenti stella omnia sidera. *Gen. 1. 14.* Sed illa sidera quomodo facta sunt? Ut sint in signis, & in temporibus, & in diebus, & in annis. Si ergo & in signis & in temporibus posita sunt sidera, & lucifer nominatus est pro sideribus; quod est ante luciferum, hoc est ante sidera; & quod est ante sidera, hoc est ante tempora: si ergo ante tempora, ab æternitate: noli quærere quando; æternitas non habet quando. Quando & aliquando [b] verba sunt temporum. De Patre non est natus in tempore, per quem facta sunt tempora. Dictum est ergo, ut dici oportuit, figuratè, propheticè, ut & uterus pro secreta substantia, & lucifer pro temporibus poneretur. An vultis & ipsum David respiciamus, qui Dominum suum dixit filium suum? Ut enim hoc diceret, audivit à Domino suo; ab illo audivit, à quo falli non potuit: & dixit jam Dominum suum, quia, Dixit, inquit, Dominus Domino *℣. 1.* meo, Sede à dextris meis. Et ipse loquitur, ipsius quasi sermo contextus est. Si ergo ipse loquitur, fortè ipse potuit dicere, *Ex utero ante luciferum genui te.* Ex utero virginali, *Ex utero ante luciferum genui te.* Si enim illa virgo ducens propaginem de carne David, ex illo utero natus Christus, tamquam ex utero genitus à David. *Ex utero*, quò masculus non accessit: *Ex utero* prorsus, propriè *ex utero*, quia solus ex solo utero. Ergo, *Ex utero*, inquit ille, qui eum Dominum suum dixerat, *Ex utero ante luciferum genui te.* Et hoc ipsum *ante luciferum* signatè dictum, & propriè dictum, & sic impletum. Noctu enim natus est Dominus de utero virginis Mariæ: indicant testimonia pastorum, *Luca 2. 7. & 8.* qui vigilias exercebant super gregem suum. *Ex utero ante luciferum genui te.* O tu Domine meus sedens ad dexteram Domini mei, unde filius meus, nisi quia *Ex utero ante luciferum genui te?*

17. Et ad quid natus es? *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec.* *℣. 4.* Ad hoc enim natus ex utero ante luciferum, ut esses sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec. Si natum ex utero de virgine intelligimus, ante luciferum noctu, sicut Evangelia contestantur; procul dubio inde ex utero ante luciferum, ut esset sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec. Nam secundùm id quod natus de Patre Deus apud Deum, coæternus gignenti, non sacerdos; sed sacerdos propter carnem assumtam, propter victimam, quam pro nobis offerret à nobis acceptam. *Juravit ergo Dominus.* Quid est, *Juravit Dominus?* Ergo Dominus jurat, qui prohibet hominem à jurando? An fortè ideo magis hominem prohibet à jurando, ne *Matth. 5. 34.* in perjurium prolabatur, & ideo Deus magis jurat, quia non potest esse perjurus? Homo enim qui per consuetudinem jurandi potest linguâ in perjurium prolabi, bene prohibetur jurare: tantò enim longiùs erit à perjurio, quantò erit longè à jurando. Qui enim jurat homo, falsum & verum jurare potest: qui autem non jurat, falsum jurare non potest; quia omnino non jurat. Cur ergo non juret Dominus, quando Domini juramentum promissionis est firmamentum? Juret omnino. Quid ergo tu facis, cùm juras? Testaris Deum: hoc est jurare, Deum testari: & ideo molestum, ne ad aliquam falsitatem testem adhibeas Deum. Si ergo tu jurando testaris Deum, cur ergo non & Deus jurando testetur seipsum? Vivo ego, dicit Dominus, juratio Dei est. Sic juravit de semine Abrahæ: Vivo ego, dicit *Gen. 22. 16. &c.* Dominus, quoniam audisti vocem meam, & non pepercisti filio tuo unico propter me, nisi benedicens benedicam te, & implendo implebo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est ad labium maris, & benedicentur in semine tuo omnes

[a] Sic MSS. At editi, *Virtus virtutis tuæ, non virtus infirmitatis tuæ.*

[b] Editi, *adverbia.* At MSS. *verba.*

nes gentes. Et semen Abrahæ quod est Christus, ille semen Abrahæ, accipiens carnem de semine Abrahæ, erit sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec. De sacerdotio ergo secundùm ordinem Melchisedec, juravit Dominus, & non pænitebit eum. Quid de sacerdotio secundùm ordinem Aaron? Numquid pænitet Deum, sicut hominem, aut nolens cadit in aliquid ut faciat, aut imprudens prolabitur, ut postea eum de suo prolapsu pæniteat? Scit quid agat, scit quò usque quid progrediatur; unde in aliud commutetur, in potestate rectoris est. Sed pænitentiâ, mutatio rerum significatur. Quomodo enim tu, cùm aliquid te pænitet, doles factum quod fecisti: sic quando aliquid Deus præter spem hominum, id est, præter quàm sperant homines mutat in aliud, pænitere se dicit: usque adeo ut & de pœna nostra pæniteat eum, si nos de vita nostra mala pænituerit. *Iuravit* ergo *Dominus: Iuravit*, firmavit: *non eum pænitebit*, non mutabit. Quid? *Tu es sacerdos in æternum.* Ideo *in æternum*, quia *non pænitebit eum.* Sed sacerdos, secundùm quid? Numquid erunt illæ hostiæ, victimæ oblatæ à Patriarchis, aræ sanguinis & tabernaculum, & illa primi Testamenti veteris sacramenta? Absit. Jam illa sublata sunt, everso jam templo, remoto illo sacerdotio; pereunte victimâ eorum & sacrificio: hæc nec Judæi habent. Vident perisse jam sacerdotium secundùm ordinem Aaron, & non agnoscunt sacerdotium secundùm ordinem Melchisedec. *Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec.* Fidelibus loquor. Si quid non intelligunt Catechumeni, auferant pigritiam, festinent ad notitiam. Non ergo opus est mysteria promere: Scripturæ vobis intiment quid est sacerdotium secundùm ordinem Melchisedec.

℣. 5. 18. *Dominus à dextris tuis.* Dominus dixerat, Sede à dextris meis: nunc Dominus à dextris ejus, quasi mutaverint sedes. An fortè sic potiùs, Juravit Dominus, & non pænitebit eum, Tu es sacerdos in æternum, ad Christum dictum est? Tu es sacerdos in æternum, juravit Dominus. Quis Dominus? Qui dixit Domino meo, Sede à dextris meis: ipse juravit, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec: & ad ipsum Dominum qui juravit, sermo directus est, *Dominus à dextris tuis.* O Domine, qui jurasti & dixisti, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec; ipse sacerdos in æternum, Dominus est à dextris tuis; ipse, inquam, sacerdos in æternum, de quo jurasti, Dominus est à dextris tuis: quia eidem Domino meo dixisti, Sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iste ergo Dominus qui est à dextris tuis, de quo jurasti, & cui jurasti dicens, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec, *Conquassavit in die iræ suæ reges.* Ipse utique Christus Dominus à dextris tuis, cui jurasti, & non pænitebit te: quid agit sacerdos in æternum? quid agit, qui est ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis, tamquam sacerdos intrans in interiora vel in sancta sanctorum, in secreta cælorum, ille solus non habens peccatum, & ideo facilè mundans à peccatis? Ille ergo à dextris tuis, *Conquassavit in die iræ suæ reges.* Quos reges, quæris? Excidit tibi, Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversùs Dominus & adversùs Christum ejus? Hos reges conquassavit gloriâ suâ, & pondere nominis sui infirmos reddidit reges, ut non possent efficere quod volebant. Conati enim sunt multùm delere nomen Christianum de terra, & non potuerunt: quia qui offenderit in lapidem illum, conquassabitur. Offenderunt ergo in lapidem offensionis, & ideo conquassati sunt reges, cùm dicunt, Quis est Christus? Nescio quis Judæus, nescio quis Galilæus, sic occisus, sic mortuus. Lapis est ante pedes tuos, quasi viliter & humiliter jacens: ideo contemnendo offendis, offendendo cadis, cadendo quassaris. Si ergo tanta est ira occulti, quod erit judicium manifesti? Audistis iram occulti, de qua Psalmus inscribitur; Pro occultis filii. Nonus Psalmus, si bene memini, inscribitur, Pro occultis filii: & ibi ostenditur judicium occultum iræ occultæ. Irato Deo vivunt, qui in lapidem illum offendunt; conquassantur. Et quò valet quòd conquassantur? Audi & de judicio futuro: Quia qui offenderit in lapidem illum, ait, conquassabitur; super quem verò ceciderit lapis ille, conteret eum. Cùm ergo offenditur in eum, quasi humilis jacet, tunc conquassat: cùm autem conteret, de super veniet. Videte quemadmodum his binis verbis, conquassabit & conteret, offendit in eum & veniet super eum, distributa sunt duo tempora, humilitatis & claritatis Christi, occultæ pœnæ & judicii futuri. Eum non conteret veniens, quem non conquassat jacens. Jacens dico, tamquam contemtibilis apparens. Nam ille à dextris Dei est, & validè ex alto clamavit, Saule, Saule quid me persequeris? Sed tamen quamvis de cælo, non diceret, Quid me persequeris, quem nemo tangebat, nisi ita in cælo ad dexteram Patris sederet, ut & in terra in nobis quasi jaceret. *Dominus à dextris tuis, conquassavit in die iræ suæ reges.*

(Rom. 8. 34. Hebr. 9. 12. & 24. — Psal. 2. 2. — Matth. 21. 44. Luca 20. 18. — Ibidem. — Act. 9. 4.)

℣. 6. 19. *Iudicabit in gentibus.* Sed nunc, * Pro occultis: erit enim & judicium manifestum. *Iudicabit in gentibus.* Modò enim fit, Periit memoria eorum cum strepitu. In ipso Psalmo est, Pro occultis: Periit memoria eorum cum strepitu, & Dominus in æternum manet; paravit in judicio sedem suam, & ipse judicabit orbem terrarum in æquitate. Ibi dictum est, Increpasti gentes, & periit impius, nomen eorum delesti in æternum: hoc occultè agitur. In die ergo iræ suæ conquassavit reges, *Iudicabit in gentibus.* Quomodo? Audi quod sequitur: *Replebit ruinas.* Modò sic judicat in gentibus, ut repleat ruinas: nam quando in fine judicaverit, damnabit ruinas. *Replebit ruinas*: quas ruinas? Quisquis à nomine ejus timuerit, cadet: cùm ceciderit, evertetur quod erat, ut ædificetur quod non erat. *Iudicabit in gentibus, replebit ruinas.* Quisquis contumax es in Christum, casuram turrem in altum erexisti. Bonum est ut teipsum dejicias, humilis reddaris, sedentis ad dexteram Patris pedibus provolvaris, ut fiat in te ruina construenda. Nam si permanes in mala altitudine, tunc dejicieris quando non ædificaberis. Etenim de talibus dicit in alio loco Scriptura, Destrue eos, & non ædificabis eos. Procul dubio non diceret de quibusdam, Destrue eos, & non ædificabis eos: nisi quosdam ita destrueret, ut ædificaret. Quod fit hoc tempore, cùm Christus in gentibus ita judicat, ut repleat ruinas. *Conquassabit capita super terram multa.* Hîc, *super terram*, in hac vita, *conquassabit capita multa.* De superbis humiles facit. Et

(* Tit. Psal. 9. — Ibidem 7. &c. — Ibidem 6. — Psal. 27. 5.)

audeo dicere, Fratres mei, utile est capite quassato hîc humiliter ambulare, quàm capite erecto in judicium æternæ mortis incidere. Multa capita conquassabit ruinas faciendo, sed replendo ædificabit.

℣. 7. 20. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Videamus & in via bibentem de torrente. Primò quis est torrens? Profluxio mortalitatis humanæ. Sicut enim torrens pluvialibus aquis colligitur, redundat, perstrepit, currit, & currendo decurrit, id est, cursum finit: sic est omnis B iste cursus mortalitatis. Nascuntur homines, vivunt, moriuntur, & aliis morientibus alii nascuntur, rursusque illis morientibus alii oriuntur: succedunt, accedunt, decedunt, nec manebunt. Quid hîc tenetur? quid non currit? quid non quasi de pluvia collectum it in abyssum? Quomodo enim fluvius repentè collectus de pluvia, de guttis imbrium, it in mare, nec apparet; nec apparebat, antequam de pluvia colligeretur: sic hoc genus humanum de occultis colligitur, & C profluit; morte rursum in occultum pergit; medium hoc sonat, & transit. De hoc torrente bibit ille, non est dedignatus bibere de hoc torrente. Bibere enim de hoc torrente, illi erat nasci & mori. Hoc habet torrens iste, nativitatem & mortem: suscepit hanc Christus; natus est, mortuus est: ita *de torrente in via bibit.* Exsultavit enim sicut gigas ad currendam viam (*Psal. 18. 6.*). *De torrente* ergo *in via bibit*; quia in via peccatorum non stetit (*Psal. 1. 1.*). Quia ergo *de torrente in via bibit*; D *propterea exaltavit caput*: id est, quia humiliatus est, & factus est subditus usque ad mortem, mortem autem crucis; propterea eum Deus exaltavit à mortuis, & donavit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philip. 2. 8. & 9.*).

IN PSALMUM CX.
*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in Paschali sollemnitate habitus.

I. VENERUNT dies ut cantemus Halleluia: adeste animo Fratres, ad percipienda quæ Dominus suggerit ad exhortationem nostram, & nutriendam caritatem, qua nobis inhærere Deo bonum est. Adeste animo cantatores boni, filii laudis & gloriæ sempiternæ veri & incorrupti Dei. Adeste intenti, F qui nostis cantare & psallere in cordibus vestris Domino, gratias semper agentes in omnibus (*Ephes. 5. 19.*): & laudate Deum; hoc est enim Halleluia. Et hi quidem dies veniunt transituri, transeuntque venturi, & significant diem qui non venit & transit, quia nec hesterno præitur ut veniat, nec crastino urgetur ut transeat. Ad quem sanè nos cùm venerimus, inhærentes ei nec nos transibimus. Et sicut quodam loco canitur Deo, Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum G laudabunt te (*Psal. 83. 5.*): hoc erit otiosorum negotium, hoc opus vacantium, hæc actio quietorum, hæc cura securorum. Sicut enim dies isti præteritis diebus Quadragesimæ, quibus ante resurrectionem Dominici corporis vitæ hujus significa- A tur mæror, sollemniter grata hilaritate succedunt: sic dies ille qui post resurrectionem dabitur plenario corpori Domini, hoc est sanctæ Ecclesiæ, cunctis vitæ hujus ærumnis atque doloribus exclusis, perpetua beatitate succedet. Hæc autem vita de nobis exigit continentiam, ut etiam cum labore atque luctamine ingemiscentes gravati, & habitaculum nostrum quod de cælo est superindui cupientes (*2. Cor. 5. 2.*), à sæcularibus delectationibus temperemus: & significatur quadragenario numero, B quo & Moyses & Elias & ipse Dominus jejunarunt (*Exodi 34. 28. 3. Reg. 19. 8. Matth. 4. 2.*). Præcipitur enim nobis & ex Lege, & ex Prophetis, & ex ipso Evangelio, (quod testimonium habet à Lege & Prophetis, unde etiam in monte inter utramque personam medius Salvator effulsit (*Matth. 17. 3.*),) ut ab omnibus mundi illecebris, quibus captivi homines obliviscuntur Deum, aviditatem nostram tamquam jejunio temperantiæ, refrenemus: quamdiu perfectio Decalogi Legis, tamquam psalterium decem chordarum, per quatuor ejusdem mundi partes, id est, toto orbe C prædicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signent. Quinquagenario verò numero post resurrectionem Domini, quo cantamus Halleluia, non cujusdam temporis finis & transitus, sed beata illa significatur æternitas: quia denarius additus quadragenario, laborantibus in hac vita fidelibus merces illa persolvitur, quam & primis & novissimis pater-familiâs præparavit æqualem. Audiamus itaque [a] plenum divina laude pectus populi Dei. Ecce personat in D hoc Psalmo quemdam exsultantem felici exsultatione, præfigurat & scaturientem corde in amore Dei populum, scilicet corpus Christi, ab omni malo liberatum.

℣. 1. 2. CONFITEBOR *tibi*, inquit, *Domine, in toto corde meo.* Non semper confessio peccatorum est, sed & laus Dei devotione confessionis expromitur. Illa luget, hæc gaudet: illa medico vulnus ostendit, hæc de sanitate gratias agit. E Hæc confessio quemdam significat, non solùm ab omni malo liberatum, sed etiam à malignis omnibus separatum. Et ideo videamus ubi confiteatur Domino in toto corde. *In consilio*, inquit, *rectorum, & congregatione*: credo, qui sedebunt super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israël (*Matth. 19. 28.*). Nullus enim jam inter eos iniquus, nullius Judæ furta tolerantur, nullus Simon Magus baptizatur, Spiritum volens emere, dum cogitat vendere (*Act. 8. 18. & 18.*); nullus Alexander ærarius multa mala ostendit (*2. Tim. 4. 14.*), nullus ovina pelle tectus F falsa fraternitate subrepit: inter quales nunc necesse est Ecclesia gemat, & quales tunc oportet, cùm omnes justi congregabuntur, excludat. Hæc sunt, *magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus* (℣. 2.): per quas nullum confitentem deserat misericordia, nullius sit iniquitas impunita; quando flagellat etiam omnem filium quem recipit (*Hebr. 12. 6.*). Sed si justus vix salvatur, peccator & impius ubi parebunt (*1. Petr. 4. 18.*)? Eligat sibi homo quodlibet. Non sic constituta sunt opera Domini, ut G creatura in arbitrio libero constituta, creatoris superet voluntatem, etiamsi contra ejus faciat voluntatem. Non vult Deus ut pecces, nam prohibet: tamen si peccaveris, ne putes hominem fecisse quod voluit, & Deo accidisse quod noluit.

[a] Regius MS. *Audiamus itaque Psalmum divina laude reficientem pectus populi Dei.* Et mox cum Am. & nonnullis MSS. prosequitur, *Ecce persona.* Remigiensis verò liber, *Ecce personam in hoc Psalmo quamdam* &c. Aliquot denique MSS. *Ecce personat in hoc Psalmo, & quemdam* &c.

Sicut enim vult ut homo non peccet, ita vult peccanti parcere, ut revertatur & vivat; ita vult postremò in peccato perseverantem punire, ut justitiæ potentiam contumax non evadat. Ita quidquid elegeris, Omnipotenti non deerit unde suam de te compleat voluntatem. *Magna enim opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.*

℣. 3. 3. *Confessio & magnificentia opus ejus.* Quid magnificentius quàm justificare impium? Sed opus fortasse hominis prævenit istam magnificentiam Dei, ut cùm fuerit peccata confessus, justificari mereatur. Descendit enim de templo justificatus Publicanus magis quàm Pharisæus: quia neque oculos ad cælum audebat levare, sed (Luca 18.13.) percutiebat pectus suum, dicens, Deus, propitius esto mihi peccatori. Hæc est magnificentia Domini, justificatio peccatoris: quoniam qui se humiliat, exaltabitur; & qui se exaltat, humiliabitur. Hæc est magnificentia Domini: quoniam cui plurimum dimittitur, plurimum diligit. Hæc (Rom. 5.20.) magnificentia Domini: quoniam ubi abundavit peccatum, & superabundavit gratia. Sed fortasse (Ephes. 2.9.) ex operibus. Non, inquit, ex operibus, ne » fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmen» tum, creati in Christo in operibus bonis. Justitiam enim homo non operatur, nisi justificatus: cre(Rom. 4.5.)dens autem in eum qui justificat impium, à fide incipit; ut bona opera, non præcedentia quod meruit, sed consequentia quod accepit ostendant. Unde ergo illa confessio? Nondum quidem opus est justitiæ, sed delicti improbatio: sed quoquo modo se habeat, nec in ipsa de te homo glo(1 Cor. 1.31.)rieris, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. (1 Cor. 4.7.) Quid enim habes quod non accepisti? Non ergo sola magnificentia, qua justificatur impius, sed & *confessio & magnificentia opus ejus.* Quid ergo dici(Rom. 9.18.)mus, quia cui vult miseretur, & quem vult obdurat; numquid iniquitas apud Deum? Absit. *Justitia* enim *ejus manet in sæculum sæculi.* Tu autem homo de hoc sæculo, quis es qui respondeas Deo?

℣. 4. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum:* hunc humilians, & hunc exaltans. *Memoriam fecit mirabilium suorum:* reservans opportunè inusitata prodigia, quæ [a] infirmitas hominis novitati intenta meminerit, cùm sint ejus miracula quotidiana majora. Tot per universam terram arbo(Matth. 21. 19.)res creat, & nemo miratur: arefecit verbo unam, & stupefacta sunt corda mortalium: sed *memoriam fecit mirabilium suorum.* Hoc enim miraculum maximè adtentis cordibus inhærebit, quod assiduitas non vilefecerit.

5. Quid autem profuerunt miracula, nisi ut (℣. 5.) timeretur? Quid porrò prodesset timor, nisi, (Joan. 6. 41.) *misericors & miserator Dominus * escam daret timentibus se?* Escam quæ non corrumpitur, pa(Rom. 5. 6.)nem qui de cælo descendit, quem nullis meritis dedit. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Nemo ergo talem escam daret, nisi misericors & miserator Dominus. Quòd si tantum dedit huic vitæ, si Verbum carnem factum peccator justificandus accepit; quid in futuro sæculo glorificatus accipiet? *Memor enim erit in sæculum testamenti sui.* Nec totum dedit, qui pignus dedit.

℣. 6. 6. *Fortitudinem operum suorum annuntiabit populo suo.* Non contristentur Israëlitæ sancti, qui dimiserunt omnia sua, & secuti sunt eum, non contristentur dicentes, Quisnam poterit salvus fieri? (Matth. 19. 24. & 25.) Quia faciliùs intrat camelus per foramen acûs, quàm dives in regnum cælorum. Annuntiavit enim eis fortitudinem operum suorum: quoniam quæ hominibus difficilia sunt, Deo facilia sunt. *Ut det illis hereditatem Gentium.* Itum est enim (℣. 7.) & ad Gentes, & præceptum divitibus hujus sæculi non superbè sapere, neque sperare in incer(1. Tim. 6. 17.)to divitiarum; sed in Deo vivo, cui facile est quod hominibus difficile est. Sic enim multi vocati sunt, sic occupata est hereditas Gentium, sic factum est ut etiam plurimi, qui non dimiserunt omnia sua in hac vita, ut sequerentur eum, vitam etiam ipsam pro nominis ejus confessione contemnerent; & tamquam cameli humiliantes se ad portanda onera pressurarum, intrarent etiam sicut per foramen acûs, per compungentes passionis angustias. Ipse fecit hæc, cui omnia possibilia sunt.

7. *Opera manuum ejus veritas & judicium.* (Item ℣. 7.) Teneatur veritas ab iis qui judicantur hîc. Judicantur hîc Martyres; & ad judicium perducuntur, quò non solùm eos à quibus judicati sunt, sed etiam angelos dijudicent, adversùs quos eis (1. Cor. 6. 3.) erat colluctatio, etiam cùm ab hominibus judicari viderentur. [b] Non separet à Christo tribu(Rom. 8. 35.)latio, angustia, fames, nuditas, gladius. *Fidelia* (℣. 8.) enim *omnia mandata ejus.* Non fallit, exhibet quod promisit. Non tamen quod promisit est hîc exspectandum, non hîc sperandum: sed, *confirmata sunt in sæculum sæculi, facta in veritate & justitia.* Hoc est verum & justum, ut hîc laboretur, illic requiescatur. Quia, *Redemtionem* (℣. 9.) *misit populo suo.* Unde autem redimuntur, nisi à captivitate peregrinationis hujus? Non ergo requies nisi in cælesti patria requiratur.

8. Dedit quidem Deus Israëlitis carnalibus terrenam Jerusalem, quæ servit cum filiis suis: (Gal. 4. 25.) sed hoc vetus Testamentum est, ad veterem hominem pertinens. Qui autem ibi figuram intellexerunt, heredes etiam tunc novi Testamenti exstiterunt: quoniam quæ sursum est Jerusalem li(Ibidem 26.)bera est, quæ est mater nostra æterna in cælis. Vetere autem illo, re ipsa probatum est transitoria promisisse: *Mandavit* quippe *in æternum* (Item ℣. 9.) *Testamentum suum.* Sed quod, nisi Novum? Cujus heres quisquis esse volueris, nolo te fallas, nec terram trahentem lac & mel carnaliter cogites, non amœna prædia, non hortos fructiferos & opacos, non tale aliquid mediteris adipisci, quale solet hîc oculus avaritiæ concupiscere. Cùm enim sit radix omnium malorum cu(1. Tim. 6. 10.)piditas, perimenda est ut hîc consumatur, non differenda ut ibi satietur. Primò pœnas fuge, gehennas devita: antequam desideres promittentem Deum, cave minantem. *Sanctum* enim *& terribile nomen ejus.*

9. Pro deliciis autem omnibus hujus sæculi, quales vel expertus es, vel augere ac multiplicare cogitando potes, immortalium deliciarum matrem concupisce sapientiam: sed, *Initium sapien*(℣. 10.)*tiæ, timor Domini.* Delectabit illa, & ineffabiliter procul dubio delectabit castis atque æternis veritatis amplexibus: sed priùs tibi donanda sunt debita, quàm præmia flagitanda. *Initium* ergo *sapientiæ timor Domini. Bonus est intellectus.* Quis negat? Sed intelligere & non facere, periculo-

[a] Editi, *quæ non infirmitas.* Abest *non* à pluribus MSS.

[b] Sic MSS. At editi, *quos non separaret à Christo* &c.

sum est. *Bonus* ergo *facientibus.* Nec extollat A mentem in superbiam. Cujus enim timor est initium sapientiæ, *Laus ejus manet in sæculum sæculi.* Et hoc erit præmium, hic finis, hæc statio sedesque perpetua. Illic inveniuntur mandata fidelia, confirmata in sæculum sæculi: ipsa est hereditas novi Testamenti mandata in æternum. Unam petii, inquit, à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Beati enim qui habitant in domo Domini, in sæcula sæculorum laudabunt eum: quoniam, B *Laus ejus manet in sæculum sæculi.*

Psal. 26. 4. — *Psal.* 83. 5.

IN PSALMUM CXI.
* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. CREDO quòd adtendistis, Fratres, hujus titulum Psalmi, memoriæque mandastis. *Conversio,* inquit, *Aggæi & Zachariæ.* Nondum erant hi Prophetæ, cùm ista cantata sunt. Namque inter tempus David, & C transmigrationem populi Israël in Babyloniam, quatuordecim generationes numerantur, sicut divina Scriptura, maximéque Matthæus Evangelista testatur: eversi autem templi renovatio secundùm sancti Jeremiæ prophetiam, ex illa transmigratione post septuaginta annos sperabatur: qui cùm complerentur sub Dario rege Babylonis, impleti sunt Spiritu-sancto hi duo Prophetæ, Aggæus & Zacharias; & ambo post invicem intra unum annum prophetare cœperunt, quod ad re- D novationem templi, sicut tantò antè prædictum est, pertinere videtur. Sed quisquis corporaliter gestis oculum cordis infigit, neque inde in gratiam spiritalis intellectûs extenditur, habitat cogitatione in lapidibus templi, quibus visibilis fabrica manibus hominum instructa consurgit; nec ipse lapis vivus efficitur, templo illi accommodatus atque aptus, quod in suo corpore primùm Dominus figuravit, cùm ait, Solvite templum hoc, & triduo suscitabo illud. Est enim corpus E Domini plenius ipsa sancta Ecclesia, cujus caput adscendit in cælum, qui est maximè lapis vivus, lapis angularis, de quo beatus Petrus dicit, Ad » quem [a] accedentes lapidem vivum, ab homini- » bus reprobatum, à Deo autem electum & hono- » rificatum: & vos ergo tamquam lapides vivi ædi- » ficamini in domum spiritalem, in sacerdotium » sanctum, offerentes spiritales victimas acceptas » Deo per Jesum Christum; quia continet Scri- F ptura, Ecce pono in Sion lapidem angularem, » electum, pretiosum, & qui crediderit in illum, » non confundetur. Ergo ut fiat quisque lapis vivus ad talem fabricam idoneus, spiritaliter intelligat templi renovationem ex ruina vetere, quæ in Adam facta est, reparationem novi populi secundùm novum hominem atque cælestem: ut sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem ejus qui de cælo est, quò possimus post omnes sæculi hujus ætates tamquam post septuaginta annos, qui mystico G perfectionis numero præsignantur, & tamquam post captivitatem longinquæ peregrinationis, non ruitura mole construi, sed æterna immortalitate solidari. Spiritalem quippe Jerusalem, non magis Judæorum, quàm vestram esse deputetis. Sicut enim dicit Apostolus, Jàm non » estis peregrini & inquilini, sed estis cives sancto- » rum & domestici Dei, superædificati super fun- » damentum Apostolorum & Prophetarum, ipso » summo angulari lapide exsistente Christo Jesu, in » quo omnis ædificatio compacta crescit in tem- » plum sanctum in Domino, in quo & vos coædi- » ficamini in habitaculum Domini in spiritu. Hoc » est templum Dei, ad quod pertinet sacramentum prophetationis Aggæi & Zachariæ: cui rursus idem Apostolus dicit, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Quisquis igitur se ad opus hujus coædificationis, & ad spem sanctæ firmæque compaginis, tamquam lapidem vivum ab hujus mundi ruinosa labe convertit: intelligit titulum Psalmi, intelligit conversionem Aggæi & Zachariæ. Cantet ergo quæ sequuntur, non tam [b] linguæ voce, quàm vitæ. Erit enim ædificii perfectio, ineffabilis pax illa sapientiæ, cujus initium est timor Domini: inde ergo incipiat, quem coædificat ista conversio.

Matth. 1. 17. — *Jerem.* 25. 12. & 29. 10. — 1 *Esdr.* 1. 1. — *Agg.* 1. 1. *Zachar.* 1. 1. & 16. — *Johan.* 2. 19. — 1. *Pet.* 2. 4. &c. — *Isai.* 28. 16. — 1. *Cor.* 15. 49. — *Ephes.* 2. 19. &c. — 1. *Cor.* 3. 17. — *Prov.* 1. 7.

2. BEATUS enim *vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis.* Viderit Deus, qui solus & veraciter & misericorditer judicat, quantum iste proficiat in mandatis ejus: quoniam tentatio est vita humana super terram, sicut sanctus Job dicit. Et iterum scriptum est, Quoniam corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & depri- » mit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. » Qui autem dijudicat nos, Dominus est: nec ante tempus judicare debemus, donec veniat Domi- » nus, & illuminet abscondita tenebrarum, & » manifestabit cogitationes cordis; & tunc laus » erit unicuique à Deo. Viderit ergo ille quantum quisque proficiat in mandatis ejus: tamen volet nimis qui pacem illius coædificationis adamaverit; nec jam desperare debet, quoniam *in mandatis ejus volet nimis,* & pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

ỳ. 1. — *Job* 7. 1. — *Sap.* 9. 15. — 1. *Cor.* 4. 4. & 5. — *Luca* 2. 14.

3. Inde, *Potens in terra erit semen ejus.* Semen futuræ messis, opera esse misericordiæ, Apostolus testis est, qui dicit, Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim proprio metemus. Et iterum, Hoc autem, inquit, [c] qui parcè seminat, parcè & metet. Quid autem, Fratres, potentius, quàm ut regnum cælorum, non solùm Zacchæus emat dimidio rerum suarum, sed & vidua duobus minutis, & tantumdem ibi uterque possideat? Quid potentius, quàm ut idem regnum & thesauris diviti, & calice aquæ frigidæ pauperi valeat? Sunt autem qui ista faciant, dum terrena conquirunt, aut hìc mercedem sperantes à Domino, aut hominibus placere cupientes: sed, *Generatio rectorum benedicetur,* id est opera eorum, quorum bonus Deus Israël, qui recto sunt corde; rectum autem cor est, non resistere Patri emendanti, & credere pollicenti: non eorum quibus commoventur pedes, & effunduntur gressus atque labuntur, sicut in alio Psalmo canitur, dum zelant in peccatoribus pacem peccatorum videntes, & putant perire opera sua, quia non eis merces redditur peritura. At iste vir qui timet Dominum, & in templum sanctum Dei conversione recti cordis aptatur, nec gloriam hominum quærit, nec terrenas divitias concupiscit: & tamen, *Gloria & divitiæ in domo ejus.* Domus enim

ỳ. 2. — *Gal.* 6. 9. — 2. *Cor.* 9. 6. — *Luca* 19. 8. — *Marci* 12. 42. — *Psal.* 72. 1. *ibidem* &c. — *ỳ.* 3.

[a] MSS. *accedimus.*
[b] Am. & aliquot MSS. *tam linguâ & voce, quàm vitâ.*
[c] Hìc apud Lov. additur, *dico*: quod à ceteris libris abest.

ejus, cor ejus est: ubi Deo [a] laudante opulentiùs habitat cum spe vitæ æternæ, quàm hominibus adulantibus in marmoratis laqueatisque tectis cum timore mortis æternæ. Hujus enim *justitia manet in sæculum sæculi.* Ipsa ejus gloria, ipsæ divitiæ. (Luca 16. 19.) Illius autem purpura & byssus & epulæ splendidæ, & cùm præstò sunt, transeunt; & cùm ad finem venerint, aquæ guttam ex digito stillante desiderans, ardens lingua clamabit.

(℣. 4.) 4. *Exortum est in tenebris lumen rectis corde.* Meritò dirigunt cor in Deum suum, meritò ambulant recti cum Deo suo, præponentes ejus voluntatem sibi, neque de sua quidquam superbè (Ephes. 5. 8.) præsumentes. Meminerunt enim fuisse se aliquando tenebras, nunc autem lucem in Domino. *Misericors & miserator & justus Dominus Deus.* Delectat quòd *misericors & miserator*, sed terret fortasse quòd *justus Dominus Deus.* Nulla desperatione formides, beate vir, qui times Dominum & in mandatis ejus voles nimis: esto suavis, misere, & commoda. Ita enim justus est Dominus (Jacobi 2. 13.) Deus, ut judicium illi sine misericordia faciat, qui (℣. 5.) non fecit misericordiam: *Suavis* autem *vir, qui miseretur, & commodat*; non eum evomet Deus (Lucæ 6. 37.) ex ore suo, tamquam insuavem. Dimittite, inquit, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis. In eo quod dimittis, ut dimittatur tibi, misereris: in eo quod das, ut detur tibi, commodas. Quamvis enim generali nomine omnis misericordia dicatur, qua misero subvenitur: interest tamen ubi non impendis, nec sumtum pecuniæ, nec corporalis laboris industriam, sed ignoscendo quod in te quisque peccavit, & tuorum gratìs comparas veniam peccatorum. Hæc duo benignitatis officia, ignoscendorum peccatorum & beneficiorum erogandorum, sicut in Evangelio quod commemoravimus, Dimittite, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis: sic in isto versu arbitror esse distincta, *Suavis vir, qui miseretur, & commodat.* Ne pigri ad hæc simus, Fratres. Gloriam quærit qui desiderat vindicari se: sed adtende (Prov. 16. 32.) quod scriptum est, Melior est qui vincit iram, quàm qui capit civitatem. Divitias quærit, qui (Matth. 19. 21.) non vult dare pauperibus: adtende quod scriptum est, Habebis thesaurum in cælo. Non ergo eris inglorius ignoscendo; quia de ira victa laudabiliùs triumphatur: non egenus tribuendo; quia thesaurus cælestis certiùs possidetur. Hunc versum (℣. 3.) parturiebat ille superior, Gloria & divitiæ in domo ejus. (Item ℣. 5.)

5. Qui hæc itaque facit, *Disponet sermones suos in judicio.* Facta ipsa sermones sunt, quibus in judicio defendetur: quod ei non erit sine misericordia, quia & ipse fecit misericor- (℣. 6.) diam. * *Quoniam in æternum non commovebitur:* (Matth. 25. 34.) qui ad dexteram segregatus audiet, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Neque enim aliqua illic eorum, nisi opera misericordiæ com- (℣. 2.) memorantur. Audiet ergo, Venite benedicti Pa- (℣. 7.) tris mei; quia, Generatio rectorum benedicetur, Sic, *In memoria æterna erit justus: & ab auditu* (Matth. 25. 41.) *malo non timebit:* quod dici audiet iis qui à sinistris erunt, Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus.

(Philip. 2. 21.) 6. Itaque qui hîc non sua quærit, sed quæ Jesu Christi, labores patientissimè sustinet, promissa fidenter exspectat; *Paratum* est *cor ejus sperare* (Item ℣. 7.) *in Domino.* Neque ullis tentationibus frangitur: (℣. 8.) *Confirmatum est cor ejus, non commovebitur, donec videat super inimicos suos.* Inimici ejus hîc videre bona voluerunt, & cùm eis invisibilia promitterentur, dicebant, Quis ostendet nobis bo- (Psal. 4. 6.) na? Confirmetur ergo cor nostrum, nec commoveamur, donec videamus super inimicos nostros. Illi enim volunt videre bona hominum in terra morientium, nos credimus videre bona Do- (Psal. 26. 13.) mini in terra viventium.

7. Sed magnum est, confirmatum habere cor, & non commoveri, cùm illi gaudent qui amant quod vident, & insultant ei qui quod non videt sperat, Et *non commovebitur, donec videat* & ipse, non deorsum quod inimici ejus; sed sursum *super inimicos suos*, quod oculus non vidit, (1. Cor. 2. 9.) nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, (Isai. 64. 4.) quod præparavit Deus diligentibus eum. Quanti valet hoc quod non videtur, & emitur tanti quantum quisque habere potuerit? Propter hoc & ille *Sparsit, dedit pauperibus.* Non videbat, & (℣. 9.) emebat: sed ille thesaurum servabat in cælo, qui esurire & sitire in pauperibus dignabatur in terra. Non mirum est igitur, si *Justitia ejus manet in sæculum sæculi:* custode illo, qui condidit sæcula. *Cornu ejus exaltabitur in gloria*: cujus humilitas à superbis contemnebatur.

8. *Peccator videbit, & irascetur:* serâ illâ scilicet (℣. 10.) atque infructuosâ pænitentiâ. Nam *irascetur*, cui magis quàm sibi, cùm dicet, Quid nobis (Sap. 5. 8.) profuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? Videns cornu ejus exaltari in gloria, qui sparsit & dedit pauperibus. *Dentibus suis frendet, & tabescet.* Quia illic erit ploratus & stridor dentium. Non enim [b] frondebit, & virescet; sicut fieret, si opportuno eum tempore pæniteret: sed tunc pænitebit, cùm *Desiderium peccatorum peribit:* nullo succedente solatio. Peribit desiderium peccatorum, cùm transient omnia tamquam umbra, cùm fœno arescente flos decidet. Verbum autem Domini quod manet in æternum, sicut falsorum beatorum vanitate derisum est, sic eorumdem verorum miserorum perditioni superridebit.

IN PSALMUM CXII.
*ENARRATIO

* Sermo ad populum.

1. NOSTIS Fratres, & sæpissime audistis in Evangelio Dominum dicere, Sinite (Matth. 19. 14. & 18. 3. Marci 10. 14. & 15.) pueros venire ad me, talium est enim regnum cælorum: & iterum, Si quis non receperit regnum Dei, sicut puer, non intrabit in illud. Et multis aliis locis Dominus noster, per singulare humilitatis exemplum superbiam veteris hominis ad innovandam humiliter vitam similitudine puerilis ætatis accusat. Quapropter, Carissimi, cùm cantari auditis in Psalmis, Laudate pueri Dominum, ne arbitremini ad vos istam exhortationem non pertinere, quia jam corporis pueritiam supergressi, vel juvenili decore virescitis, vel senili honore canescitis: omnibus enim vobis dicit Apostolus, Nolite (1. Cor. 14. 20.)

[a] Sic meliores MSS. At editi, *Deo habitante:* & infrà, *hominibus habitantibus:* quæ etiam lectio reluctantibus MSS. irrepserat in librum quæst. octo ad Dulcitium, in quo libro q. 4. hanc ipsam trium priorum versuum expositionem descriptam habes.

[b] Am & MSS. *frendet.* Moxque ex his quidam, *& reviviscat:* ac nonnulli, *& revirescet.*

" effici pueri mentibus, sed malitiâ parvuli estote, ut A
" mentibus perfecti sitis. Qua malitiâ maximè, nisi superbiâ? Ipsa enim de vana granditate præsumens non sinit hominem ambulare per artam viam, & in-
Matth. 18. 3. trare per angustam portam. Puer autem facilè intrat per angustum: & ideo nemo nisi ut puer intrat in regnum cælorum. Quid autem superbiæ malitiâ deterius, quæ præpositum non vult habere
Eccli. 10. 14. nec Deum? Nam scriptum est, Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo. Hanc se adversùs præcepta divina tumidis cervicibus erigentem & suavi B jugo Domini resistentem dejicite, frangite, com-
℣. 1. minuite atque consumite, & LAUDATE *pueri Dominum, laudate nomen Domini*. Illâ enim pro-
Psal. 8. 3. stratâ & exstinctâ, ex ore infantium & lactentium perficitur laus: illâ oppressâ atque deletâ, qui glo-
1. Cor. 1. 31. riatur, in Domino glorietur. Non cantant ista qui se magnos putant; non cantant ista qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: se laudant illi, non Deum. Non enim pueri sunt. Nomen suum potiùs prædicari vo- C lunt, & non laudant nomen Domini. Itaque eva-
Rom. 1. 21. nuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum; & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Voluerunt nomen suum diutissimè & latissimè diffamari, citò ipsi in angustias transituri. Deum decet, Dominum decet & semper
℣. 2. & ubique prædicari. Semper ergo prædicetur: *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc & usque in sæ-*
℣. 3. *culum*. Ubique prædicetur: *A solis ortu usque ad*
a *occasum*, [a] *laudate nomen Domini*. D

2. Quærat ex me aliquis puerorum sanctorum laudantium nomen Domini, & dicat mihi, Ecce *usque in sæculum*, accipio usque in æternum: cur autem *ex hoc*, & non ante hoc & ante omnia sæcula *sit nomen Domini benedictum?* Respondebo parvulo, qui non contumaciter quærit: Vobis
b dicitur, [b] Domini & pueri, vobis dicitur, *Laudate nomen Domini: sit nomen Domini benedictum:* sit à vobis nomen Domini benedictum, *ex hoc* utique ex quo vobis dicitur. Incipitis enim laudare, E sed sine fine laudate. *Ex hoc* ergo *& usque in sæculum*, sine fine laudate. Ne dicatis, Incipimus quidem laudare Dominum, quia pueri sumus; sed cùm creverimus magnique fuerimus, nos ipsos laudabimus. Non sic pueri, non sic: propterea dicit
Isai. 46. 4. Dominus per Isaiam, Ego sum, & usque dum senescatis, ego sum. Ille semper laudandus est, qui est. *Laudate pueri ex hoc*, laudate senes *& usque in sæculum*. Quia senectus vestra albescet quidem canis sapientiæ, sed non carnis vetustate marcescet. F Aut quoniam hoc loco humilitatem potiùs videtur significare pueritia, cui contraria est vana & falsa superbiæ magnitudo; & ideo Dominum nisi pueri non laudant, quia superbi eum laudare non norunt: sit senectus vestra puerilis, & pueritia senilis; id est, ut nec sapientia vestra sit cum superbia, nec humilitas sine sapientia: ut laudetis Dominum *ex hoc & usque in sæculum*. Quacumque autem in parvulis sanctis Ecclesia Christi diffunditur, *Laudate nomen Domini*: hoc est enim, *A solis* G *ortu usque ad occasum, laudate nomen Domini*.

℣. 4. 3. *Excelsus super omnes gentes Dominus*. Gentes homines sunt: quid mirum, si super homines excelsus est Dominus? Illi super se excelsos quos colunt, oculis vident in cælo fulgere, solem & lunam & stellas, cui creaturæ serviunt, deferentes Creatorem. Sed non solùm *excelsus super omnes gentes Dominus*: verùm etiam *super cælos gloria ejus*. Cæli supra se [c] suspiciunt eum; & humiles c eum secum habent, constituti carne infra cælum, qui pro illo non colunt cælum.

4. *Quis enim sicut Dominus Deus noster, qui* ℣. 5. *in altis habitat*, * *& humilia respicit?* Quisquam ℣. 6. putaret, quòd in altis cælis habitet, unde humilia terrena respiciat: sed *humilia respicit, in cælo & in terra*. In quibus ergo altis habitat, unde humilia respiciat in cælo & in terra? An in quibus altis habitat, etiam ipsa humilia respicit? Sic enim exaltat humiles, ut non faciat superbos. Itaque & in altis habitat quos exaltat, facitque sibi eos cælum, hoc est, sedem suam; & eos tamen non superbos, sed semper subditos intuendo, etiam in ipso cælo humilia respicit, in quibus excelsis habitat. Spiritus enim per Isaiam ita loquitur: Hæc di- Isai. 57. 15. cit Altissimus in excelsis habitans, in æternum no- " men ejus, Dominus altissimus in sanctis requiem " habens. Exposuit quid dixerit, in excelsis habitans: hoc enim pleniùs elocutus, in sanctis, inquit, requiem habens. Sed qui sunt sancti, nisi humiles, qui pueri laudant Dominum? Itaque adjungit, Et pu- Ibidem. sillanimis dans magnanimitatem, & dans vitam qui " in humilitate cordis sunt. In quibus sanctis requiem habet, his pusillanimis dat magnanimitatem. Dans utique magnanimitatem excelsos facit, in quibus requiem habens in excelsis habitat. Sed quia pusillanimis dat magnanimitatem, eadem excelsa in quibus habitat, humilia respicit. Sed *humilia*, inquit, *respicit in cælo & in terra*.

5. Et excitavit nos etiam quærere, utrùm eadem in cælo, quæ in terra; an alia in cælo, alia in terra humilia respiciat Dominus Deus noster. Si enim eadem; video quemadmodum hoc intelligam secundùm Apostolum dicentem, In carne enim 2. Cor. 10. 3. & 4. ambulantes, non secundùm carnem militamus; arma enim militiæ nostræ non carnalia, sed potentia " Deo. Unde ergo potentia, nisi quia spiritalia? Cùm itaque Apostolus & in carne ambulet, & spiritaliter militet, non mirum si humilitas ejus & in cælo respicitur propter spiritûs libertatem, & in terra propter corporis servitutem. Idem quippe alio loco dicit, Nostra enim conversatio in cælis est. Ipse item Philipp. 3. 20. dicit, optimum sibi esse dissolvi & esse cum Chri- Philipp. 1. 23. & 24. sto, manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Proinde quisquis intelligit & conversationem Apostoli in cælis, & in carne mansionem in terris; simul oportet intelligat Dominum Deum nostrum in excelsis sanctis habitantem, quemadmodum tamen eosdem sanctos humiles sibi & in cælo respiciat, quoniam quæ sursum sunt sapiunt, Coloss. 3. 1. [d] qui spe resurrexerunt cum Christo; & in ter- d ra, quoniam nondum soluti sunt carnis vinculo, ut ex tota vita sua possint esse cum Christo. Si verò alia Dominus Deus noster humilia respicit in cælo, & alia in terra; credo quòd in cælo jam respicit quos vocavit, & habitat in eis; in terra autem respicit quos vocat, ut habitet in eis. Istos enim possidet cælestia cogitantes, illos excitat terrena somniantes.

6. Sed quia difficilè obtinemus, ut possint & ipsi jam humiles dici, qui nondum suavi jugo Domini pia colla junxerunt, quando quidem humi-

[a] Hoc loco nonnulli MSS. *laudabile*.
[b] Sic aliquot MSS. At editi, *pueri Dominici*.

[c] Am. Er. & plures MSS. *suscipiunt*.
[d] Plures MSS. *quippe resurrexerunt*.

lia isto loco, ut [a] sancta intelligamus, per totum A textum Psalmi divinæ admonent litteræ: est & alius intellectus, quem mecum Caritas Vestra consideret. Cælos nunc significari arbitror, eos qui sedebunt super duodecim thronos, & cum Domino judicabunt (Matth. 19. 28.): terræ autem nomine ceteram multitudinem benedictorum, qui constituentur ad dexteram, ut per opera misericordiæ collaudati recipiantur ab eis in tabernacula æterna, quos amicos sibi de mammona iniquitatis in hujus vitæ mortalitate fecerunt (Luca 16. 9.). Eis quippe dicit Apostolus, Si B nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Quod etiam his verbis dici potest (1. Cor. 9. 11.), Si nos vobis cælestia seminavimus, magnum est si terrena vestra metamus? In cælo ergo respicit cælestia seminantes, in terra autem terrena reddentes; tamen humiles & hos & illos. *Humilia* enim *respicit in cælo & in terra*; quia meminerunt utrique quid fuerint per suam malitiam, quid facti sint per Domini gratiam. Neque enim illis tantummodo dicit Vas electionis (Ephes. 5. 8.), Fuistis enim C aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: & iterum (Ephes. 2. 8. &c.), Gratiâ salvi facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur: sed etiam seipsum adjungit consequenter, dicens, Illius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis. Dicit etiam seorsum de se & ipsis qui respiciuntur in cælo (Ibidem 3. Tit. 3. 3. &c.): Fuimus enim, inquit, & nos naturaliter filii iræ, sicut & ceteri. Et iterum, Fuimus enim & nos, inquit, stulti aliquando & increduli, errantes, ser- D vientes desideriis & voluptatibus variis in malitia & invidia agentes, abominabiles, invicem odio habentes: cùm autem benignitas & humanitas illuxit Salvatoris Dei nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundùm suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. Ecce humilia quæ respiciuntur in cælo. Spiritales enim sunt, & omnia judicant (1. Cor. 2. 15.): sed tamen humiles, ne dejecti judicentur. Quid, de seipso singulariter, nonne talia sunt quæ commemo- E rat (1. Cor. 15. 9.)? Qui non sum, inquit, idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei: sed misericordiam consecutus sum (1. Tim. 1. 13.), quia ignorans feci in incredulitate.

7. Denique post istos versus, quibus ait in Psalmo Spiritus, *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra*: volens docere nos quare in cælo humilia, cùm jam spiritales magni & judiciariis sedibus digni, tali significentur eloquio; subjecit sta- F tim (℣. 7.), *Qui erigit à terra inopem, & de stercore exaltat pauperem*: (℣. 8.) * *ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui*. Non itaque dedignentur esse humilia capita excelsorum, sub dextera Domini. Quamvis enim collocetur fidelis Dominicæ pecuniæ dispensator cum principibus populi Dei, quamvis sessurus sit in duodecim sedibus (Matth. 19. 28.), & angelos quoque judicaturus: * à terra tamen inops erigitur, & de stercore pauper exaltatur. An fortè non est exaltatus de stercore, qui serviebat G desideriis & voluptatibus variis? Sed fortè cùm ista jam diceret, non erat inops, non pauper. Quid ergo adhuc ingemiscit gravatus, habitaculum quod de cælo est superindui cupiens (2. Cor. 5. 2.)? Cur ne A fortè se extollat colaphizatur, & subditur angelo satanæ stimulo carnis suæ (2. Cor. 12. 7.)? Altus est quidem habitante in se Domino, & habens eum Spiritum qui scrutatur omnia, etiam altitudinem Dei (1. Cor. 2. 10.): itaque in cælo est; sed & in cælo Dominus humilia respicit.

8. Quid ergo, Fratres, si jam audivimus humilia quæ in cælo sunt, exaltata de stercore, ut cum populi collocarentur principibus; nihil-ne consequenter audivimus de humilibus, quæ in ter- B ra respicit Dominus? Pauciores enim sunt illi amici judicaturi cum Domino, plures autem isti quos recipiunt in tabernacula æterna. Quamvis enim tota frumenti massa in comparatione sejunctæ paleæ paucos habere videatur; per se tamen considerata, copiosa est. Multi enim filii desertæ, magis quàm ejus quæ habet virum (Isai. 54. 1.). Multi filii ejus quæ per gratiam in senectute concepit, quàm ejus quæ ab ineunte ætate Legis vinculo maritata est. Et ego quidem dico, in senectute concepit: intuens C Saram matrem nostram in uno Isaac, per omnes gentes matrem fidelium. Quæ autem persona est apud Isaiam, videte: quasi omnino non matris, nec ejus quæ peperit aliquem. Et tamen quid ei dicitur? Dicent, inquit, in auribus tuis filii tui (Isai. 49. 20. & 21.), quos amiseras, Angustia nobis est in isto loco, facite itaque nobis & nunc locum in quo commoremur. Tu verò dices in corde tuo, Quis generavit mihi istos, cùm sciam me esse sine filiis & viduam? Quis ergo istos educavit mihi? Ego enim derelicta D fui sola, hi autem mihi ubi erant? Ex ea ergo parte ista dicit Ecclesia, qua videtur nihil parere in istis turbis, quæ non dimiserunt omnia ut sequerentur Dominum, & sederent super duodecim thronos (Matth. 19. 28.). Sed quàm multi in eadem turba facientes sibi amicos de mammona iniquitatis (Luca 16. 9.), per opera misericordiæ ad dexteram stabunt? Non solùm ergo erigit de stercore, quem collocet cum principibus populi sui: sed etiam, *Habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem* (℣. 9.). Qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in ter- E ra, semen Abraham sicut stellas cæli, [b] sanctitatem sublimem in supernis sedibus collocatam, & sicut arenam in ora maris, misericordem atque innumeram multitudinem à sinistris fluctibus atque amaritudine impia segregatam.

IN PSALMUM CXIII. ENARRATIO

Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

F 1. LEGIMUS quidem, notissimumque retinemus, Dilectissimi Fratres, quod narratur in libro Exodi, populum Israël liberatum ab iniqua dominatione Ægyptiorum inter divisos fluctus maris transisse per siccum (Exodi 14. 22.): Jordanem quoque fluvium, cùm per eum in terram promissionis intrarent, tactum pedibus sacerdotum arcam Domini portantium, stetisse de super infrenato lapsu (Josue 3. 15.); ab inferiore autem parte defluxisse, quò cur- G rebat in mare, donec in sicco stantibus sacerdotibus transiret populus universus: novimus hæc, nec tamen arbitrari nos oportet in hoc Psalmo, cui nunc *Halleluia* pronuntiato cantatoque respondimus, id agere Spiritum-sanctum, ut præterita il-

[a] Sic MSS. Editi verò, *ut sanctam Ecclesiam intelligamus.*
[b] Sic Am. & melioris notæ MSS. At Lov. *sanctitate sublimi in supernis sedibus collocat, & sicut arena in ora maris misericordem*... ...*segregat*. Sic etiam Er. nisi quòd loco *misericordem*, habet *misericordiam*. Nonnulli verò MSS. *sanctitate sublime in supernis sedibus collocatum.*

la gesta recolentes, nequaquam futura talia cogite- A
1. Cor. 10. mus. Illa enim, sicut dicit Apostolus, in figura con-
11. » tingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem
» nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Cùm igi-
ỳ. 1. tur audimus in Psalmo, IN EXITU *Israël de Æ-*
ỳ. 2. *gypto, domûs Iacob de populo barbaro,* * *facta est*
Iudæa sanctificatio ejus, Israël potestas ejus;
ỳ. 3. * *mare vidit & fugit, Iordanis conversus est re-*
trorsum: ne arbitremini nobis narrari præterita,
sed potiùs futura prædici: quia illa quoque miracu-
la cùm in illo populo fierent, præsentia quidem, B
sed non sine futurorum significatione gerebantur.
Ideoque ut ostenderet, qui psallendo ista prædice-
a bat, eadem se verbis agere, quæ illic [a] factis ageban-
tur, uno eodemque Spiritu operante & illa facta
& hæc dicta, ut id quod in fine sæculorum manife-
standum reservabatur, figuris rerum atque verbo-
rum præcurrentibus nuntiaretur; non omnino ea
dixit quæ ibi gesta sunt, sed aliter quædam quàm il-
lic lecta didicimus: ne verè putaretur transacta re-
colere, potiùs quàm ventura prædicere. Primò C
enim Jordanem ipsum non reversum esse tetror-
sum, sed stetisse legimus ab ea parte, qua aquæ de
super influebant, cùm populus ille transiret. Deinde
gestientes montes collesque non legimus, quæ sic
addidit, ut etiam omnia ista repeteret. Nam cùm
ỳ. 3. dixisset, *Mare vidit & fugit, Iordanis conversus*
ỳ. 4. *est retrorsum*: contexuit, * *Montes gestierunt velut*
arietes, & colles velut agni ovium. Eademque rur-
ỳ. 5. sus interrogat: * *Quid est tibi mare quòd fugisti,*
ỳ. 6. *& tu Iordanis quia conversus es retrorsum?* * *Mon-* D
tes quia gestiistis velut arietes, & colles velut agni
ovium?

2. Adtendamus ergo quid admoneamur: quia
& illa facta figuræ nostræ fuerunt, & hæc dicta ut
nos ipsos recognoscamus hortantur. Si enim gra-
tiam Dei quæ data est nobis firmo corde retinemus,
nos sumus Israël semen Abrahæ: nobis dicit Apo-
Gal. 3. 29. stolus, Ergo semen Abrahæ estis. Quia sicut alio lo-
Rom. 4. 10. & 6. co dicit, Non in circumcisione, sed in præputio de-
putata est Abrahæ fides ad justitiam, & signum ac- E
Iohan. 11. cepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ
est in præputio, ut deputetur & illis ad justitiam;
ut sit pater circumcisionis his, qui non solùm ex
circumcisione sunt, sed & his qui sequuntur vestigia
fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.
Non enim carnaliter circumcisæ genti tantummo-
Gen. 17. 5. do factus est pater, cui dictum est, Patrem multa-
rum gentium posui te. Multarum autem, non qua-
rumdam, sed omnium: quod apertè dicitur, cùm
ei dicitur, Et benedicentur in te omnes gentes. F
Nullus itaque Christianorum se à nomine Israël ar-
bitretur extraneum. Illis enim qui crediderunt ex
Judæis, in quorum numero principaliter Apostolos
invenimus, in angulari lapide copulamur. Hinc ait
Johan. 10. 16. Dominus alio loco, Habeo alias oves, quæ non
sunt de hoc ovili, oportet me & illas adducere, ut
sit unus grex & unus pastor. Populus ergo Christia-
nus magis Israël, & ipse potiùs domus Jacob. Idem
quippe Israël qui Jacob. Illa verò turba Judæo-
rum, quæ merito perfidiæ reprobata est, volupta- G
Gen. 25. 33. te carnali vendidit primogenita sua, ut non ad Ja-
cob, sed ad Esaü potiùs pertineret. Scitis namque
Ibidem 23. Rom. 9. 13. in hoc mysterio dictum esse, Quia major serviet
minori.

3. Ægyptus autem, quoniam interpretatur af-
flictio, vel affligens, vel comprimens, sæpe in ima-
A gine ponitur hujus sæculi: à quo spiritaliter rece-
dendum est, ne simus jugum ducentes cum infide- 2. Cor. 6. 14.
libus. Sic enim quisque Jerusalem cælestis fit civis
idoneus, cùm primùm huic sæculo renuntiaverit:
quemadmodum ille populus in terram promissionis
duci non potuit, nisi priùs ab Ægypto recederet.
Sed sicut ille non inde discessit, nisi divino libera-
tus auxilio: sic nemo corde ab hoc sæculo avertitur,
nisi divinæ misericordiæ munere adjutus. Quod
enim illic semel præfiguratum est, hoc in isto fine
B sæculi, in hac, sicut beatus Johannes scribit, hora
novissima, quotidianis Ecclesiæ fetibus in unoquo-
que credente completur. Audite Apostolum docto-
rem Gentium docentem & instruentem: Nolo 1. Cor. 10. 1. &c.
enim vos, inquit, ignorare, fratres, quia omnes «
patres nostri sub nube fuerunt, & omnes per mare «
transierunt, & omnes in [b] Moysen baptizati sunt in « b
nube & in mari, & omnes eumdem cibum spirita- «
lem manducaverunt, & omnes eumdem potum spi- «
ritalem biberunt. Bibebant enim de spiritali sequen- «
C te petra: petra autem erat Christus. Sed non in om- «
nibus illis bene complacuit Deo: prostrati enim «
sunt in deserto. Hæc autem figuræ nostræ factæ «
sunt. Quid vultis ampliùs Fratres Dilectissimi?
Certè manifestum est non humana suspicione, sed
Apostolico, id est, Divino & Dominico magisterio:
Deus enim loquebatur in eis, & quamvis de carneis
nubibus, tamen Dominus intonabat: certè ergo
tanto testimonio manifestum est illa omnia figuratè
gesta, nunc in nostra salute compleri; quia tunc fu-
D tura prænuntiabantur, nunc præterita leguntur,
& præsentia cognoscuntur.

4. Audite quod est mirabilius, librorum vete-
rum sacramenta occultata atque velata, nonnullâ
ex parte à libris veteribus revelari. Nam Michæas
propheta ita loquitur: Prout dies, inquit, profe- Matth. 7. 15. &c.
ctionis eorum ex Ægypto, ostendam mirabilia illis. »
Videbunt nationes, & confundentur ab omni vi- «
gore eorum: manibus ora sua obstruent, aures illis «
obsurdabuntur, delinguentes terram, velut serpen- «
E tes trahentes terram: conturbabuntur de conclusio- «
nibus eorum, in Domino Deo nostro excident «
mente, & terrebuntur à te. Quis Deo tuo similis «
auferens iniquitatem, & transgrediens impietatem «
residuis hereditatis tuæ? Et non continuit in testi- «
monium iram suam, quoniam voluntarius & mise- «
ricors est, ipse convertet & miserebitur nostri, de- «
merget delicta nostra, demerget in maris profun- «
dum omnes culpas nostras. Nempe advertitis Fra- «
tres, manifestiùs hîc aperiri sacrosancta mysteria.
F In hoc ergo Psalmo quamvis futura intueatur mira-
bilis prophetiæ Spiritus, tamen videtur velut trans-
acta narrare. *Facta est*, inquit, *Iudæa sanctifica-*
tio ejus: mare vidit & fugit. Et *facta est*, & *vi-*
dit, & *fugit*, præteriti temporis verba sunt. Et
conversus est Iordanis, & *gestierunt montes*, & *com-*
mota est terra, eodem modo præteritum sonant;
sine præjudicio tamen intelligendi futura. Alioquin
contra Evangelicum testimonium cogimur etiam il-
la non de futuro prænuntiata, sed de præterito
G commemorata, intelligere: Diviserunt sibi vesti- Psal. 21. 19.
menta mea, & super vestimentum meum miserunt
sortem. Quæ quamvis verbis præteriti temporis di-
cta sint, id tamen prænuntiabant, quod tantò pòst
futurum in passione Domini compleretur. Sed ta-
men, Dilectissimi, Propheta iste quem commemo-
ravi, etiam grossa corda limavit, & ad intelligenda
de

[a] Am. & omnes propè MSS. *figuris agebantur.*

[b] Sic MSS. juxta Græc. At editi, *in Moyse.*

de præteritis rebus gestis futura incunctanter extendit: ut non solùm Apostolica auctoritate figuras nostras illas fuisse credamus, sed nec ab ipsis Prophetis hoc prætermissum [a] esse, ut etiam eorum eloquio pandente, videntes atque gaudentes, certi ac securi, de thesauro Dei & nova & vetera concorditer sibimet cohærentia proferamus. Cùm enim tantò post egressum populi illius ex Ægypto, & tantò ante ista Ecclesiæ tempora hæc quæ commemoravi, cecinerit; tamen se futura prædicere sine ulla dubitatione testatur. [Mich. 7. 15.] Secundùm dies, inquit, » profectionis eorum ex Ægypto, ostendam mirabi» lia illis. Videbunt nationes, & confundentur. Hoc est quod hîc dictum est, *Mare vidit, & fugit*. Si enim hîc per verba præteriti temporis, sicut est, *vidit* & *fugit*, occultè futura prædicantur: Videbunt certè & confundentur, quando futuri temporis verba sunt, quis audeat de rebus præteritis cogitare? Et paulò pòst, ipsos hostes nostros, qui nos fugientes ut interimerent sequebantur, id est, delicta nostra, sicut Ægyptios in mari obrutos, ita in baptismo demersa & exstincta luce clariùs intimat, » dicens, Quoniam voluntarius & misericors est, ip» se convertet & miserebitur nostri, demerget delicta » nostra, demerget in maris profundum omnes cul» pas nostras.

5. Quid est, Carissimi? [Gal. 3. 29.] Qui vos cognoscitis Israëlitas secundùm semen Abrahæ, qui estis domus Jacob secundùm promissionem heredes, cognoscite etiam vos exiisse ab Ægypto, qui huic sæculo renuntiastis; exiisse de populo barbaro, qui confessione pietatis vos à blasphemiis gentium sejunxistis. Non est enim lingua vestra, sed barbara, quæ Deum laudare non novit, cui vos cantatis Halleluia. *Facta est* enim *Judæa sanctificatio ejus* in vobis. [Rom. 2. 28.] Non enim qui in manifesto Judæus est, neque » quæ in manifesto in carne est circumcisio: sed qui » in occulto Judæus est, & circumcisione cordis. Interrogate ergo corda vestra: si ea circumcidit fides, si purgavit confessio; in vobis *facta est Judæa sanctificatio ejus*, in vobis *Israël potestas ejus*. [Johan. 1. 12.] Dedit enim vobis potestatem filios Dei fieri.

6. Jam verò recordetur unusquisque vestrûm, cùm Deo vellet cor applicare, ejusque suavi jugo, recedens à pristinis ignorantiæ suæ desideriis, devotum animum subdere, carnalibusque hujus mundi factis, (in quibus sine fructu laborabat, tamquam in Ægypto lateres sub dura dominatione diaboli faceret,) [Matth. 11. 28.] audita voce Domini dicentis, Venite ad me » omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam, desertis atque abjectis sub levem Christi sarcinam currere: recordetur ergo unusquisque vestrûm quemadmodum omnia sæcularia impedimenta cesserunt, dissuadentium voces aut erumpere non ausæ sunt, aut considerato Christi nomine per omnes terras exaltato & honorato tremefactæ siluerunt. Ergo, *Mare vidit & fugit*: ut tibi sine contradictione ad libertatem spiritalem panderetur via.

7. *Iordanis* autem quemadmodum *retrorsum conversus* sit, nolo extra vos quæratis, nolo aliquid mali suspicemini. [Hierem. 2. 27.] Increpat enim Dominus quosdam qui dorsum ad eum posuerunt, & non faciem. Et quisquis principium suum deserit, & à suo Creatore avertitur, tamquam fluvius in mare, labitur in hujus sæculi amaricantem [b] malitiam. Bonum ergo est illi, ut retrorsum convertatur; fiatque illi Deus ante faciem redeunti, quem sibi à tergo posuerat; & fiat illi retrò mare hujus sæculi, quod sibi ante faciem, cùm illuc laberetur, effecerat; & sic obliviscatur ea quæ retrò sunt, ut in ea quæ antè sunt [Philip. 3. 13.] extendatur: quod jam converso utile est. Namque antequam convertatur, si ea quæ retrò sunt obliviscitur, Deum obliviscitur; quia ipsum retrò fecerat, ad quem dorsum posuerat: & si in ea quæ antè sunt extenditur, in sæculum extenditur; quia ipsum sibi ante faciem posuerat, quò avidus irruebat. Jordanis ergo illos significat, qui gratiam baptismi perceperunt: & sic Jordanis convertitur retrorsum, cùm illi convertuntur ad Deum, ut eum jam retrò non habeant, sed revelata facie gloriam Domini [2. Cor. 3. 18.] speculantes, in eamdem imaginem transformentur à gloria in gloriam.

8. *Montes gestierunt velut arietes:* [℣. 4.] fideles dispensatores verbi veritatis sancti Apostoli, sancti Evangelii prædicatores. *Et colles velut agni ovium.* Hi sunt quibus dicitur, In Christo Jesu per Evan- [1. Cor. 4. 15.] gelium ego vos genui. Hi sunt quibus dicitur, Non ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios [Ibidem 14.] meos carissimos moneo. Hi sunt de quibus dicitur, « Afferte Domino filios arietum. [Psal. 28. 1.] Adtendite per omnes terras, qui nostis ista mirari, & gaudere atque cantare Domino Deo vestro: adtendite ista compleri per omnes gentes, quæ ante tam longa tempora figuratè gesta atque prædicta sunt.

9. Interrogate & dicite, *Quid est tibi mare* [℣. 5.] *quòd fugisti, & tu Iordanis quia conversus es retrorsum:* * *montes quia gestiistis velut arietes, &* [℣. 6.] *colles sicut agni ovium?* Quid est, ô sæculum, quòd tua impedimenta cesserunt? Quid est, ô tot millia toto orbe fidelium, huic mundo renuntiantium, quòd ad vestrum Dominum convertimini? Quid est quòd gaudetis, quibus in fine dicetur, Euge bo- [Matth. 25. 21.] ne serve, quoniam in paucis fidelis fuisti, supra multa te constituam? Quid est quòd gaudetis, quibus in fine dicetur, Venite benedicti Patris mei, [Ibidem 34.] percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi?

10. Respondebunt vobis hæc omnia, vosque ipsi respondebitis vobis: *A facie Domini commota est* [℣. 7.] *terra, à facie Dei Iacob.* Qui est, *à facie Domini;* nisi ejus præsentiâ, qui dixit, Ecce ego vobiscum [Matth. 28. 20.] sum usque in consummationem sæculi? Commota est enim terra: sed quia malè pigra remanserat, commota est, ut solidiùs firmaretur à facie Domini.

11. *Qui convertit petram in stagna aquarum,* [℣. 8.] *& rupem in fontes aquarum.* Seipsum enim & quamdam suam duritiam liquefecit ad irrigandos fideles suos, ut fieret in eis fons aquæ salientis in vitam [Johan. 4. 14.] æternam: quia priùs cùm ignoraretur, durus videbatur. Inde illi turbati sunt, & non exspectaverunt, donec Scripturis apertis influeret atque inundaret in eos, qui dixerunt, Durus est hic sermo, [Iohan. 6. 61.] quis potest eum audire? Ista petra, ista duritia conversa est in stagna aquarum, & ista rupes in fontes aquarum, cùm resurgens exposuit eis, incipiens à Moyse per omnes Prophetas, quia sic oportebat [Luc. 24. 26. & 27.] Christum pati; & misit Spiritum-sanctum, de quo [Johan. 7. 37.] dicebat, Si quis sitit, veniat & bibat.

12. NON *nobis Domine, non nobis, sed nomi-* [Alterius Psal. 113. ℣. 1.] *ni tuo da gloriam.* Gratia quippe ista erumpentis aquæ de petra, (petra autem erat Christus,) non [1. Cor. 10. 4.]

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *prætermissum est, ut etiam eorum eloquio panderetur. Videntes &c.*

[b] Tres MSS. *amaricantem lætitiam.*

quasi operibus præcedentibus data est, sed miseran-
Rom. 4. 5. te illo qui justificat impium. Etenim Christus pro
Rom. 5. 6. impiis mortuus est, ne ullam suam homines, sed nominis Dei quærerent gloriam.

ℽ. 2. 13. *Super misericordia tua*, inquit, *& veritate tua.* Hæc duo misericordiam & veritatem advertite, in sanctis Scripturis quàm sibi sæpe jungantur. In sua quippe misericordia vocavit impios, & in veritate judicat eos qui vocati venire noluerunt. *Nequando dicant Gentes, Ubi est Deus eorum?* In novissimo enim apparebit misericordia ejus & veritas, quando signum filii hominis apparebit in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, nec dicent, *Ubi est Deus eorum?* cùm eis non adhuc credendus prædicatur, sed jam tremendus ostenditur.

ℽ. 3. 14. *Deus autem noster in cælo sursum.* Non in cælo, ubi solem & lunam vident, opera Dei quæ colunt; sed *in cælo sursum*, quod transgreditur omnia corpora cælestia & terrestria. Nec sic est in cælo Deus noster, quasi subtracto cælo ruinam sine sede formidet. *In cælis & in terra omnia quæcumque voluit fecit.* Nec indiget operibus suis, tamquam in eis collocetur, ut maneat; sed in sua æternitate persistit, in qua manens omnia quæcumque voluit fecit in cælis & in terra. Neque enim jam eum portabant, ut ab eo fieri possent; quando nisi fierent, eum portare non possent. Ergo in quibus est ipse, tamquam indigentia continet, non ab eis tamquam indigens continetur. Sive sic intelligatur, *In cælis & in terra omnia quæcumque voluit fecit*, vel in superioribus, vel in inferioribus populi sui voluntariam gratiam suam constituit, ne quis de operum meritis glorietur: quia sive montes gestiant velut arietes, sive colles velut agni ovium; à facie Domini commota est terra, ne in terrenis sordibus perpetuò remanerent.

SERMO SECUNDUS
DE ALTERA PARTE PSALMI CXIII.

1. QUAMQUAM fortasse omnium Psalmorum sit una contextio diligenter intuentibus, ita ut nullus sequatur qui non superiori possit adjungi: tamen istum ita consideremus,
Alterius Psal. 113. tamquam uterque unus sit, iste scilicet ac superior.
ℽ. 1. Namque cùm in illo dictum sit, NON *nobis, Do-*
ℽ. 2. *mine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam:* * *super misericordia tua & veritate tua: ne quando dicant Gentes, Ubi est Deus eorum?* quia invisibilem Deum colimus, qui nullorum corporeis oculis, cordibus autem paucorum mundissimis notus est; tamquam ideo possint dicere Gentes, *Ubi est Deus eorum*, quia ipsi possunt ostendere oculis deos suos: primò admonuit operibus sentiri præsentiam Dei
ℽ. 3. nostri; quia cùm sit *in cælo sursum, in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit.* Et quasi di-
ℽ. 4. ceret, Ostendant Gentes deos suos. *Simulacra*, inquit, *gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.* Id est, quamvis Deum nostrum carnalibus oculis vestris non possimus ostendere, quem per opera intelligere debuistis: nolite tamen seduci vanitatibus vestris, quia vos ea quæ colitis digito potestis ostendere. Multò quippe honestiùs non haberetis quod possetis ostendere, quàm ut in eo quod istis oculis à vobis ostenditur, vestri cordis cæcitas ostendatur. Quid enim ostenditis, nisi aurum & argentum? Habent quidem & ærea & li-
A gnea, & fictilia simulacra, & hujuscemodi alterius alteriusque materiæ: sed pretiosum eorum maluit commemorare Spiritus-sanctus; quia cùm in eo quisque quod illi carius est erubuerit, multò faciliùs avertitur à veneratione viliorum. Nam dictum est alio loco Scripturarum de simulacrorum cultoribus: Dicentes ligno, Pater meus es tu; & lapidi, Jerem. 2. 27.
Tu me genuisti. Sed ne sibi prudentior videatur qui hoc non ligno & lapidi dixerit, sed auro & argento; huc adspiciat, huc aurem cordis intendat: *Simula-*
B *cra Gentium argentum & aurum.* Non abjectum aliquid & aspernabile nominatum est: & ei quidem animo qui terra non est, terra est & aurum & argentum; sed speciosior atque fulgentior, solidior atque firmior. Noli ergo addere manus hominum, ut ex eo metallo quod fecit verus Deus, velis facere falsum deum; immo falsum hominem, quem pro vero venereris Deo; quem quisquis pro vero homine in amicitiam reciperet, insaniret. Ducit enim, & affectu quodam infimo rapit infirma corda morta-
C lium formæ similitudo, & membrorum imitata compago. Sed sicut fabricata singula ostendis, sic ostende officia singulorum, quorum te effigies, ô humana vanitas trahit.

2. *Os* enim *habent, & non loquentur; oculos ha-* ℽ. 5.
bent, & non videbunt: * *aures habent, & non audient:* ℽ. 6.
nares habent & non odorabunt: * *manus habent, &* ℽ. 7.
non contrectabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in faucibus suis. Jam ergo artifex melior est eis, quia ea potuit membrorum motu
D atque officio fabricare: quem tamen artificem te utique puderet adorare. Melior & tu, quamvis ea non feceris; quoniam quæ illa non possunt facis. Melior & bestia: ad hoc enim additum est, *Non clamabunt in faucibus suis.* Namque cùm superiùs dixisset, *Os habent, & non loquentur:* quid opus erat, postquam à capite usque ad pedes membra decursa sunt, de faucium clamore repetere; nisi, credo, quia illa quæ de ceteris membris commemorabat, communia esse hominibus belluisque senti-
E mus? Nam & vident, & audiunt, & olfaciunt, & ambulant, & quædam sicut simiæ manibus contrectant. Illud autem quod de ore dixerat, proprium est hominis; quoniam bestiæ non loquuntur. Ne quis autem ad sola humanorum membrorum opera referret quæ dicta sunt, & diis Gentium solos homines anteponeret; post omnia subdidit, dicens, *Non clamabunt in faucibus suis:* quod rursum hominibus pecoribusque commune est. Quòd si primò dixisset, cùm ab ore
F cœpit membra percurrere, *Os habent, & non clamabunt:* cuncta etiam sic ad naturam hominis referrentur, ne facilè ibi quidquam de communione ferarum sensus audientis adverteret. Cùm verò illud de ore dixit, quod hominis proprium est, & post enumerationem partium corporis, quam commemoratis pedibus terminasse videbatur, adjunxit, *Non clamabunt in faucibus suis:* ut dum lectorem vel auditorem fecit intentum, quærit cur additum sit, admoneri se inveniat
G simulacris Gentium non tantùm homines, sed etiam belluas se debere præponere: ut si pudet adorare bestiam, quam fecit Deus videntem, audientem, odorantem, contrectantem, ambulantem, clamantem in faucibus suis, viderent quàm pudendum esset adorare mutum, & carens vitâ sensuque simulacrum; cui ad hoc inesset similitudo membrorum, ut anima carnalibus sensibus

dedita, quasi viventi atque animatæ formæ applicaret affectum, cùm ea videret quæ in suo corpore viva atque animata sentiret. Quantò ergo meliùs mures atque serpentes, & id genus [a] animantium cetera, de simulacris Gentium, si ita dicendum est, quodam modo judicant, in quibus quia non sentiunt humanam vitam, non curant humanam figuram? Itaque in eis plerumque nidificant, & nisi humanis motibus deterreantur, nulla sibi habitacula munitiora conquirunt. Movet ergo se homo, ut viventem bestiam à suo deo deterreat; & illum non se moventem, quasi potentem colit, à quo meliorem deterruit. Deterruit enim videntem à cæco, audientem à surdo, clamantem à muto, ambulantem ab immobili, sentientem ab insensato, viventem à mortuo, immo deteriore quàm mortuo. Mortuum quippe sicut manifestum est non vivere, ita manifestum est aliquando vixisse. Quapropter Deum, qui nec vivit, nec vixit, profectò & mortuus antecedit.

3. Quid hoc manifestius, Fratres mei dilectissimi? quid evidentius? Quis puer interrogatus non hoc certum esse respondeat, quòd *Simulacra Gentium os habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt*, & cetera quæ divinus sermo contexuit? Cur ergo tantopere Spiritus-sanctus curat Scripturarum plurimis locis hæc insinuare atque inculcare velut inscientibus, quasi non omnibus apertissima atque notissima; nisi quia species membrorum, quam naturaliter in animantibus viventem videre, atque in nobismetipsis sentire consuevimus, quamquam ut illi asserunt, in [b] signum aliquod fabrefacta atque eminenti collocata suggestu, cùm adorari atque honorari à multitudine cœperit, parit in unoquoque sordidissimum erroris affectum, ut quoniam in illo figmento non invenit vitalem motum, credat numen occultum; effigiem tamen viventi corpori similem, seductus formâ & commotus auctoritate quasi sapientium institutorum obsequentiumque turbarum, sine vivo aliquo habitatore esse non putat? Hinc & mala dæmonia ad possidenda Gentium simulacra talis hominum affectus invitat, quorum [c] præsidentium variâ fallaciâ mortiferi seminantur & multiplicantur errores. Aliis itaque locis & contra ista divinæ litteræ vigilant, ne quisquam dicat, cùm irrisa fuerint simulacra, Non hoc visibile colo, sed numen quod illic invisibiliter habitat: ipsa ergo numina in alio Psalmo eadem Scriptura sic damnat: Quoniam dii Gentium, inquit, dæmonia: Dominus autem cælos fecit. [Psal. 95. 5.] Dicit & Apostolus, Non quòd idolum sit aliquid, sed quoniam quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. [1 Cor. 10. 19. & 20.]

4. Videntur autem sibi purgatioris esse religionis, qui dicunt, Nec simulacrum, nec dæmonium colo; sed effigiem corporalem ejus rei signum intueor, quam colere debeo. Itaque interpretantur simulacra, ut alio dicant significari terram, unde templum solent appellare Telluris; alio mare, sicut Neptuni simulacro; alio aërem, sicut Junonis; alio ignem, sicut Vulcani, alio luciferum, sicut Veneris; alio solem, alio lunam, quorum simulacris eadem nomina sicut telluris imponunt; alio illud, alio illud sidus, vel illam vel illam creaturam: neque enim cuncta enumerare sufficimus. De quibus rursus cùm exagitari cœperint, quòd corpora colant, maximéque terram, & mare, & aërem, & ignem, quorum nobis usus in promtu est; (Nam de cælestibus quoniam nostro ea corpore contrectare atque contingere, nisi oculorum radiis non valemus, non ita erubescunt:) respondere audent, non se ipsa corpora colere, sed quæ illis regendis præsident numina. Itaque Apostoli una sententia pœnam istorum damnationemque testatur: Qui transmutaverunt, inquit, veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & servierunt creaturæ, potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in sæcula. [Rom. 1. 25.] Nam priore parte hujus sententiæ, simulacra damnavit: posteriore autem, interpretationes simulacrorum. Effigies enim à fabro factas appellando nominibus earum rerum, quas fabricavit Deus, transmutant veritatem Dei in mendacium: res autem ipsas pro diis habendo & venerando, serviunt creaturæ potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in sæcula.

5. Quis autem adorat vel orat intuens simulacrum, qui non sic afficitur, ut ab eo se exaudiri putet, ab eo sibi præstari quod desiderat speret? Itaque homines talibus superstitionibus obligati, plerumque ad ipsum solem dorsum ponunt, preces fundunt statuæ, quam solem vocant: & cùm sonitu maris à tergo feriantur, Neptuni statuam, quam pro ipso mari colunt, quasi sentientem gemitibus feriunt. Hoc enim facit & quodam modo extorquet illa figura membrorum, ut animus vivens in sensibus corporis, magis arbitretur sentire corpus quod suo corpori simillimum videt, quàm rotundum solem undasque diffusas, & quidquid non eisdem lineamentis formatum conspicit, quibus illa formata sunt quæ viventia videre consuevit. Contra hunc affectum, quo humana & carnalis infirmitas facilè capi potest, cantat Scriptura Dei, res valde notissimas, quibus commemoret, & tamquam excitet mentes hominum in consuetudine corporum dormientes. *Simulacra*, inquit, *Gentium argentum & aurum.* Sed Deus fecit argentum & aurum. *Opera*, inquit, *manuum hominum.* Hoc enim venerantur, quod ipsi ex auro argentoque fecerunt.

6. Sed enim & nos pleraque instrumenta & vasa ex hujusmodi materia vel metallo habemus in usum celebrandorum sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata sancta dicantur, in ejus honorem, cui pro salute nostra inde servitur. Et sunt profectò etiam ista instrumenta vel vasa, quid aliud quàm opera manuum hominum? Verumtamen numquid os habent, & non loquentur? numquid oculos habent, & non videbunt? numquid eis supplicamus, quia per ea supplicamus Deo? Illa maximè caussa est impietatis insanæ, quòd plus valet in affectibus miserorum viventi similis forma quæ sibi efficit supplicari, quàm quòd eam manifestum est non esse viventem, ut debeat à vivente contemni. Plus enim valent simulacra ad curvandam infelicem animam quòd os habent, oculos habent, aures habent,

[a] Sic MSS. Editi verò, *Quantò ergo magis vel meliùs mures atque serpentes, & id genus animantium colerent, quæ de simulacris* &c.
[b] Er. & Lov. *in signo aliquo fabrefacto, atque eminenti collocato suggestu.* Emendantur ad MSS.
[c] Aliquot MSS. *possidentium.*

nares habent, manus habent, pedes habent, A quàm ad corrigendam quòd non loquentur, non videbunt, non audient, non odorabunt, non contrectabunt, non ambulabunt.

7. Itaque sequitur ut illud quoque fiat, quod ℣. 8. etiam in hoc Psalmo sequitur: ut scilicet, *Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Videant ergo isti apertis & sentientibus oculis, & adorent clausis & mortuis mentibus, nec videntia, nec viventia simulacra.

℣. 9. 8. *Domus* autem *Israël speravit in Dominum.* B Rom. 8. 24. Spes enim quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Sed ut perduret usque in finem ipsa patientia, *Adjutor eorum & protector eorum est.* An fortasse spiritales, (à quibus carnales instruuntur in spiritu mansuetudinis, quia ipsi tamquam superiores pro inferioribus supplicant,) jam vident, & illis jam res est quæ adhuc inferioribus spes est? Non ℣. 10 est ita. Nam & *Domus Aaron speravit in Dominum.* C Ergo ut etiam ipsi perseveranter extendantur in ea quæ antè sunt, & perseveranter currant donec apprehendant in quo apprehensi sunt, & cognoscant sicut & cogniti sunt: *Adjutor eorum* ℣. 11. *& protector eorum est.* Utrique enim * *timent Dominum, & speraverunt in Dominum: adjutor eorum & protector eorum est.*

9. Neque enim nos meritis nostris prævenimus ℣. 12. misericordiam Domini: sed, *Dominus memor fuit nostri, & benedixit nos. Benedixit domum* D *Israël, benedixit domum Aaron.* Utrosque autem ℣. 13. benedicens, *Benedixit omnes timentes Dominum.* Quæris quos utrosque? Respondetur, *Pusillos cum magnis.* Hoc est, domum Israël cum domo Aaron, eos utique qui ex ipsa gente crediderunt 1. Cor. 10. 5. in salvatorem Jesum; quia non in omnibus illis Rom. 3. 3. bene placuit Deo. Sed si quidam illorum non crediderunt, numquid incredulitas illorum fidem Rom. 9. 6. & 7. Dei evacuabit? Absit. Neque enim omnes qui sunt ex Israël, hi sunt Israël; neque qui semen E sunt Abraham, omnes filii: sed sicut scriptum Ibidem 27. & 29. est, Reliquiæ salvæ factæ sunt. Ex persona enim eorum qui inde crediderunt, dicitur; Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus. Sed ideo semen, quia sparsum per terras multiplicatum est.

10. Dixerunt enim [a] magni de domo Aaron, ℣. 14. *Adjiciat Dominus super* [b] *vos, super vos & super filios vestros.* Et ita factum est. Accesserunt enim F Matth. 3. 9. etiam de lapidibus suscitati filii Abraham: accesserunt Johan. 10. 16. oves quæ non erant de hoc ovili, ut fieret unus grex & unus pastor: accessit fides omnium gentium, & crevit numerus non solùm sapientium antistitum, sed etiam obedientium populorum; adjiciente Domino non solùm super patres, qui ad illum in Christo ceteros imitaturos præirent, sed etiam super filios eorum, qui patrum pia vestigia sequerentur. Nam sic ait il- 1. Cor. 4. 15, & 16. le his quos per Evangelium in Christo genuerat: G Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Adjecit itaque Dominus, non solùm super montes gestientes sicut arietes, sed etiam super colles [c] gestientes sicut agnos ovium.

11. Proinde his utrisque magnis & pusillis, A montibus & collibus, arietibus & agnis dicit Propheta quod sequitur, *Benedicti vos Domino, qui* ℣. 15. *fecit cælum & terram.* Tamquam diceret, Benedicti vos Domino, qui vos fecit cælum in magnis, terram in pusillis: sed cælum non istud visibile, plenum luminaribus ad hos oculos pertinentibus. *Cælum* enim *cæli Domino*: qui erexit & sublimavit ℣. 16. quorumdam sanctorum mentes intantum, ut nulli hominum, sed ipsi Deo suo docibiles fierent: in cujus cæli comparatione quidquid carneis oculis cernitur, terra dicenda est; quam *dedit filiis hominum*, ut ejus consideratione sive ab ea parte quæ superillustrat, sicut est hoc quod dicitur cælum, sive ab ea quæ subter illustratur, cui propriè terra nomen est, cùm totum sicut commemoravimus, in illius comparatione quod cælum cæli dicitur, terra sit; *terram* ergo istam totam *dedit filiis hominum*, ut ejus consideratione, quantum possunt, conjiciant Creatorem; quem infirmis adhuc cordibus sine isto conjecturæ adminiculo videre non possunt.

12. Est & alius intellectus, à quo dissimulare non debeo, verborum istorum, quibus dictum est, *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Ut ab eo quod diximus, non recedat intentio. Dixeramus enim, magnos & pusillos significari etiam eo quod adjectum est, *Benedicti vos Domino, qui fecit cælum & terram.* Si ergo magnos cæli, pusillos autem terræ nomine accipimus: quoniam pusilli crescendo futuri sunt cælum, & in ipsa spe lacte nutriuntur; sic sunt illi magni cælum terræ, cùm parvulos nutriunt, ut etiam cælum cæli se esse intelligant, dum cogitant in qua spe parvuli nutriantur. Sed tamen quia jam illi non ab homine, neque per hominem, sed per ipsum Deum carpunt sinceritatem ubertatemque sapientiæ; acceperunt parvulos futuros quidem cælum, ut cælum cæli se esse sciant; adhuc tamen terram cui dicant, Ego plan- 1. Cor. 3. 6. tavi, Appollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Ipsis enim filiis hominum quos fecit cælum, terram dedit in qua operentur, qui novit terræ providere per cælum. Maneant igitur cælum & terra in Deo suo qui fecit ea, & vivant ex eo, confitentes ei & laudantes eum: nam si ex se velint vivere, morientur, sicut scriptum est, Eccli. 17. 26. A mortuo quasi qui non sit, perit confessio. Sed, *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui* ℣. 17. *descendunt in infernum.* Clamat enim alio loco tua Scriptura, Peccator dum venerit in profundum Prov. 18. 3. malorum, contemnit. *Sed nos qui vivimus,* ℣. 18. *benedicimus Dominum, ex hoc nunc & usque in sæculum.*

IN PSALMUM CXIV.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. DILEXI, *quoniam exaudiet Dominus* ℣. 1. *vocem deprecationis meæ.* Cantet hoc anima quæ peregrinatur à Domino, cantet hoc ovis illa quæ erraverat, cantet hoc filius Luca 15. 24. ille qui mortuus fuerat & revixit, perierat & inventus est: cantet hoc anima nostra, Fratres & Filii carissimi. Erudiamur, & permaneamus, & cum sanctis ista cantemus: *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem deprecationis meæ.* Numquid

[a] Lov. *magna*: dissentientibus ceteris libris.
[b] MSS. *super nos, super nos & super filios nostros.* Sic etiam habent in Psal. 117. n. 3.
[c] Sic MSS. At Lov. *colles, id est gentes, sicut agni ovium.*

ipsa diligendi caussa est, *quoniam Dominus exaudiet vocem deprecationis meæ?* A ac non potiùs aut ideo diligimus quia exaudivit, aut ideo diligimus ut exaudiat? Quid est ergo, *Dilexi, quoniam exaudiet?* An quia dilectionem spes solet accendere, dilexisse se dixit, quoniam speravit exauditurum Deum vocem deprecationis suæ?

ỳ. 2. 2. Unde autem hoc speravit? *Quoniam inclinavit*, inquit, *aurem suam mihi, & in diebus meis invocavi.* Ergo ideo dilexi, quoniam exaudiet: ideo exaudiet, *quoniam inclinavit aurem suam mihi.* B Sed unde scis, ô anima humana, quòd inclinavit Deus aurem suam tibi, nisi dicas, Credidi? (1. Cor. 13. 13.) Manent ergo tria hæc, fides, spes, caritas. Quia credidisti, sperasti: quia sperasti, dilexisti. Jam si quæram unde crediderit anima inclinasse sibi aurem Deum suum: nonne respondebit, (Rom. 8. 32.) Quia prior dilexit nos, & Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum? (Rom. 10. 14. &c.) Quomodo enim invocabunt in quem non crediderunt? C ait doctor Gentium: aut quomodo credent, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Cùm hæc omnia gesta erga me cernerem, quomodo non crederem quòd inclinavit Dominus aurem suam mihi? (Rom. 5. 8.) Et sic commendavit in nobis dilectionem suam, ut Christus pro impiis moreretur. (Isai. 52. 7.) Cùm igitur hæc mihi annuntiarent speciosi pedes eorum, qui annuntiaverunt pacem, qui annuntiaverunt bona, (Joel. 2. 32.) quia omnis qui invocaverit nomen Domini, D salvus erit: credidi aurem ejus inclinatam mihi, *& in diebus meis invocavi.*

3. Et qui sunt dies tui, quoniam dixisti, *In diebus meis invocavi?* An fortè illi quibus venit (Gal. 4. 4.) plenitudo temporis, & misit Deus Filium suum, (Isai. 49. 8. 2. Cor. 6. 2.) qui jam dixerat, Tempore acceptabili exaudivi te, & in die salutis adjuvi te? Audisti ex ore prædicatoris venientis ad te pedibus speciosis, (Ibidem.) Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: & credidisti, & in diebus tuis invocasti, & dixisti, E ỳ. 5. O Domine erue animam meam. Sunt quidem ista: sed dies meos magis, inquit, possum dicere dies miseriæ meæ, dies mortalitatis meæ, dies secundùm Adam, plenos laboris & sudoris, dies secundùm vetustatem putredinis. Ego enim jacens, (Psal. 68. 3.) infixus in limo profundi: & in alio Psalmo exclamavi, (Psal. 38. 6.) Ecce veteres posuisti dies meos. *In his diebus meis invocavi.* Distant quippe dies mei à diebus Domini mei. Dies meos dico, quos ipse mihi feci privatâ audaciâ, qua deserui eum. F Et quoniam ubique ipse regnat, & est omnipotens atque omnitenens, merui carcerem: id est, ignorantiæ tenebras, & compedes mortalitatis accepi. *In his diebus meis invocavi:* quia ego & alibi clamo, (Psal. 141. 8.) Educ de carcere animam meam. Et quoniam in die salutis, [a] quam mihi præstitit, adjuvit me; intrat in conspectum ejus gemitus compeditorum. ỳ. 3. In his enim diebus meis, *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni invenerunt me:* quæ nisi aberrantem abs te non invenirent me. G Nunc autem illa me invenerunt: ego verò ea non inveniebam, qui gaudebam prosperis sæculi, in quibus plus fallunt pericula inferni.

ỳ. 4. 4. Sed postea quàm & ego *Tribulationem & dolorem inveni, nomen Domini invocavi.* Latebat enim me tribulatio & dolor utilis: tribulatio, de qua dat auxilium, cui dictum est, Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. (Psal. 59. 13.) Ego enim de vana salute hominis gaudendum & exsultandum arbitrabar: sed cùm audissem à Domino meo, (Matth. 5. 5.) Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur; non exspectavi ut priùs amitterem bona temporalia, quibus malè oblectabar, & tunc lugerem: sed adtendi in eamdem ipsam [b] miseriam meam, qua talibus oblectabar, quæ & amittere formidarem, & tenere non possem: adtendi in eam vehementer, & fortiter, & me non solùm excruciari adversitatibus hujus sæculi, sed etiam obligari prosperitatibus vidi: atque ita *tribulationem & dolorem* qui me latebat *inveni; & nomen Domini invocavi.* * *O Domine erue animam meam.* (ỳ. 5.) Miser enim ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus, (Rom. 7. 24.) nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum? Dicat igitur sanctus populus Dei, *Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi:* & audiant reliquiæ gentium, quæ nondum invocant nomen Domini; audiant & quærant, ut inveniant tribulationem & dolorem, & invocent nomen Domini, & salvæ fiant. Non hoc eis dicimus, ut quærant miseriam, quam non habent; sed ut inveniant eam, quam nescientes habent. Neque hoc eis optamus, ut terrena necessaria desint eis, quibus indigent, dum mortaliter vivunt; sed ut hoc plangant, quòd amissa satietate cælesti, terrenis, non ad fruendum stabilibus bonis, sed ad sustentandum necessariis indigere meruerunt. Agnoscant & lugeant istam miseriam: faciet eos beatos lugentes, qui eos esse semper miseros noluit.

5. *Misericors Dominus, & justus, & Deus noster miseretur.* (Item ỳ. 5.) Misericors, & justus, & miseretur. Misericors primùm, quia inclinavit aurem suam mihi: & nesciebam propinquasse aurem Dei mei ori meo, nisi per illos speciosos pedes excitarer, ut invocarem. Quis enim eum invocavit, nisi quem ipse prior vocavit? Hinc ergo primùm misericors. Justus autem, quia flagellat: & iterum miseretur, quia recipit. (Hebr. 12. 6.) Flagellat enim omnem filium quem recipit. Nec tam mihi amarum debet esse quòd flagellat, quàm dulce quòd recipit. Quomodo enim [c] non flagellet, *Custodiens parvulos Dominus*, (ỳ. 6.) quos grandes quærit heredes? (Hebr. 12. 7.) Quis enim est filius, cui non det disciplinam pater ejus? *Humiliatus sum, & salvum me fecit.* Salvum me fecit, quia humiliatus sum. Non enim pœnalis, sed salutaris dolor est, quem secando medicus facit.

6. *Convertere* ergo *anima mea in requiem tuam; quia Dominus benefecit tibi.* (ỳ. 7.) Non meritis, aut viribus tuis; sed *quoniam Dominus benefecit tibi.* * *Quoniam exemit*, inquit, *animam meam à morte.* (ỳ. 8.) Mira res est Carissimi, quòd cùm dixisset in requiem convertendam animam suam, quoniam benefecit ei Dominus; subjecit, *Quoniam exemit animam meam à morte.* Ideone in requiem converteretur, quia exemta est à morte? Nonne magis in morte requies dici solet? Quæ tandem ejus actio est, cujus vita requies, & mors inquietudo est? Talis ergo actio debet esse animæ, quæ tendat ad quietam securitatem, non

[a] Aliquot MSS. *quem:* & loco *adjuvit*, plures habent *adjuvat.*
[b] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *animam meam.*
[c] Sic meliores MSS. At Er. & Lov. *Quomodo enim nos flagellat?*

quæ augeat inquietum laborem. Quoniam exe-
Matth. 11. mit eam de morte qui misertus ejus dixit, Ve-
26. &c. » nite ad me omnes qui laboratis, & ego vos refi-
» ciam: tollite jugum meum super vos, & discite
» à me, quoniam mitis sum & humilis corde, &
» invenietis requiem animabus vestris; jugum enim
» meum suave est, & sarcina mea levis est. Mitis
a itaque & humilis, [a] tamquam viam Christum se-
quens, debet esse animæ actio tendentis ad re-
quiem: non tamen pigra & desidiosa; ut cursum
Eccli. 3. 19. consummet, sicut scriptum est, In mansuetudine
opera tua perfice. Etenim ne mansuetudo ad se-
gnitiem duceretur, adjunctum est, Opera tua
perfice. Neque enim sicut in ista vita somni re-
quies nos reparat ad actionem; sed actio bona
perducit ad semper vigilantem quietem.

7. Ille autem cuncta præstat, cuncta exhibet Deus, de quo hîc dicitur, *Quoniam Dominus benefecit mihi, quoniam exemit animam meam à morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à labsu.*
Hæc enim in spe completa erga se cantat, quis-
quis hujus carnis vinculum intelligit. Verè quip-
℣. 6. pe dictum est, Humiliatus sum, & salvum me fe-
Rom. 8. 24. cit. Sed & illud Apostolus verum dicit, Quo-
niam spe salvi facti sumus. Et de morte quidem
quòd exemti sumus, rectè dicitur jam esse com-
pletum, ut mortem intelligamus non creden-
Matth. 8. 22. tium, de qualibus ait, Dimitte mortuos sepeli-
re mortuos suos: & illud in superiore Psal-
Psal. 113. 17. mo, Non mortui laudabunt te Domine, ne-
» que omnes qui descendunt in infernum; sed nos
qui vivimus, benedicimus Dominum. Ex hac ergo
morte potest rectè intelligere homo fidelis jam
exemtam esse animam suam, eo ipso quòd ex
infideli fidelis effecta est. Unde ipse Salvator,
Johan. 5. 24. Qui credit in me, inquit, transitum facit à mor-
te ad vitam. Cetera verò spe completa sunt in
eis, qui nondum ex hac vita emigrarunt. Nunc
enim cùm labsus nostros periculosissimos cogita-
mus, non cessant à lacrymis oculi: tunc autem
eximet oculos nostros à lacrymis, quando & pe-
des à labsu. Quia tunc nullus erit labsus ambu-
lantium pedum, quando infirmæ carnis nullum
b erit lubricum. Nunc verò quamvis firma sit [b] via
nostra, quæ Christus est; tamen quia carnem
nobis, quam jubemur edomare, substernimus;
in ipso prorsus opere quo eam subditam castiga-
mus, non in ea cadere magnum est: non autem
in ea labi, quis potest?

8. Quapropter quia & in carne sumus, & in
carne non sumus: (In carne enim sumus eo vin-
Philip. 1. 23. culo, quod nondum solutum est; quia dissolvi &
esse cum Christo multò magis optimum: non au-
tem sumus in carne ex eo quod spiritus primitias
dedimus Deo, si tamen possimus dicere, quia
Philip. 3. 20. conversatio nostra in cælis est; & tamquam capi-
te placeamus Deo, pedibus autem tamquam
extremis animæ partibus adhuc lubricum sentia-
mus:) audi quemadmodum ad spem pertineat,
quod ita canitur velut jam sit effectum; *Exemit*,
inquit, *oculos meos à lacrymis, pedes meos à labsu*:
℣. 9 & tamen non ait, Placeo; sed, *Placebo in conspectu Domini, in regione vivorum*; Satis osten-
dens ab ea parte nondum se placere in conspectu
Domini, quæ est in regione mortuorum, id est,
Rom. 8. 8. in carne mortali. Qui enim in carne sunt, Deo
placere non possunt. Unde quod sequitur, & di-
cit idem Apostolus, Vos autem non estis in carne: Ibidem 9. & 10.
secundùm id dicit, quòd corpus quidem mor-
tuum est propter peccatum, spiritus autem vita »
est propter justitiam: secundùm quem placebant
Domino, quia secundùm ipsum in carne non
erant. Quis autem placeat Deo vivo, in corpore
mortuo? Sed quid ait? Si autem spiritus ejus qui Ibidem 11.
suscitavit Jesum Christum à mortuis, habitat in »
vobis; qui suscitavit Jesum Christum à mor- »
tuis, vivificabit & mortalia corpora vestra pro- »
pter spiritum qui habitat in vobis. Tunc erimus
in regione vivorum, ex omni parte placentes
in conspectu Domini, ex nulla ab eo parte pere-
grini. Quamdiu enim sumus in corpore, peregri- 2. Cor. 5. 6.
namur à Domino nostro: & inquantum inde pe- »
regrinamur, intantum non sumus in regione vi-
vorum. Confidimus autem & bene arbitramur Ibidem 8. & 9.
magis peregrinari à corpore, & immanere ad Do- »
minum: & ideo ambimus, sive immanentes, sive »
peregrinantes, placentes illi esse. Ambimus qui- »
dem nunc, quia exspectamus adhuc redemtionem Rom. 8. 23.
corporis nostri: sed cùm absorpta fuerit mors in 1. Cor. 15. 54.
victoriam, & corruptibile hoc induerit incorru-
ptionem, & mortale hoc induerit immortali-
tatem; tunc nullus erit fletus, quia nullus labsus;
& nullus labsus, quia nulla corruptio. Et ideo
jam non ambiemus placere, sed omnino placebi-
mus in conspectu Domini, in regione vivorum.

IN PSALMUM CXV.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. NOTISSIMUM arbitror esse Sancti- 2. Thess. 3. 2.
tati Vestræ quod ait Apostolus, Non
enim omnium est fides. Et quòd major
esse soleat infidelium multitudo, non ignoratis: Isai. 53. 1. Rom. 10. 16.
propter quod dicitur, Domine quis credidit au-
ditui nostro? Inter quos etiam illi numerantur,
de quibus dicit idem Apostolus, Omnes sua quæ- Philip. 2. 21.
runt, non quæ Jesu Christi. Quos alio loco dicit, Philip. 1. 17.
non ex veritate, sed ex occasione prædicare ver-
bum Dei, non castè, id est, non ex animo puræ &
sinceræ caritatis. Aliud enim sentiebant, quod in
eorum moribus apparebat; & aliud prædicabant,
ut sancto nomine placerent hominibus. Nam
de his iterum dicit, Neque enim isti Deo serviunt, Rom. 16. 18.
sed suo ventri. Quos tamen Christum annuntia-
re permittit. Quamvis enim ea potiùs crederent,
quæ ipsi faciebant, ut morerentur: ea tamen præ-
dicabant, quæ si alii credentes facerent, salvaren-
tur: non enim aliud annuntiabant præter regulam
fidei. Eos quippe excludit Apostolus, dicens, Si Gal. 1. 9.
quis vobis annuntiaverit præter id quod acce- »
pistis, anathema sit. Illi non Christum annun-
tiant, qui annuntiant falsitatem: quia Christus Johan. 14. 6.
veritas est. De istis autem dicit quòd Christum
annuntient; sed non castè, id est, non animo Gal. 5. 6.
simplici & puro, & fide sincera quæ per di-
lectionem operatur. Terrenis quippe cupidita-
tibus consulentes, regnum cælorum annuntia-
bant, habentes in pectore falsitatem, in lingua
veritatem. Sciens itaque Apostolus etiam per Ju- Philip. 1. 18.
dam evangelizantem credentes esse liberatos,
istos quoque ita permittit: Sive, inquit, occasio-
ne, sive veritate Christus annuntietur. Verita-
tem quippe annuntiabant, etiamsi non veritate,
id est, non vero animo. Isti loquuntur quod non

[a] Er. & Lov. *& humilis corde.* Abest *corde*, ab aliis libris.

[b] Sic plerique MSS. At editi, *vita.*

credunt, & ideo reprobati sunt; quamvis sint A utiles eis quos instruit Dominus, dicens, Quæ " dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, & non faciunt. Unde, nisi quia utilia non credunt esse quæ dicunt? Sunt autem alii qui credunt, & non loquuntur quod credunt, vel pigritiâ, vel timore. Nam & ille servus quamvis talentum habuerit, tamen quia erogare noluit, audit à Domino judice, Serve nequam & piger. Et alio Evangelii loco dictum est, quòd multi ex principibus Judæorum credidissent in B eum, sed non eum confitebantur, ne expellerentur de synagogis: sed etiam ipsi reprehensi atque improbati sunt. Sequitur enim Evangelista dicens, Amaverunt enim gloriam hominum magis quàm Dei. Si ergo & illi qui verum quod loquuntur non credunt, & illi qui verum quod credunt non loquuntur, meritò reprobantur; quis erit servus verè dicendus fidelis, nisi ille cui dicitur, Euge serve bone, quoniam in modico fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gau- C dium domini tui? Talis itaque servus nec antequam credat loquitur, nec cùm crediderit tacet: ne vel sic eroget ut ipse non habeat, vel quòd habet non erogando non habeat. Sic enim dictum est: Qui habet, dabitur ei; qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.

Matth. 23. 3. — Matth. 25. 26. — Joan. 12. 42. — Ibidem 43. — Matth. 25. 21. & 23. — Matth. 13. 12.

2. Dicat ergo iste bonus servus cantans *Halleluia*, id est, sacrificans Domino sacrificium laudis, à quo auditurus est, Intra in gaudium domini tui: exsultet, & dicat, CREDIDI, *propter* D *quod locutus sum*. Hoc est, perfectè credidi. Non enim perfectè credunt, qui quod credunt loqui nolunt. Ad ipsam enim fidem pertinet etiam illud credere quod dictum est, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram Angelis Dei. Ex hoc enim est appellatus fidelis ille servus, non tantùm quia accepit, sed quia impendit atque lucratus est. Ita & hoc loco non ait, Credidi, & locutus sum: sed propter hoc dicit se locutum esse, quia credidit. Simul enim E credidit, & quod præmium loquendo sperare, & quam pœnam tacendo timere deberet. *Credidi*, inquit, *propter quod locutus sum. Ego autem humiliatus sum nimis.* Passus est enim multas tribulationes, propter verbum quod fideliter tenebat, fideliter impendebat: & humiliatus est nimis. Quod illi timuerunt, qui amaverunt gloriam hominum magis quàm Dei. Sed quid est, *Ego autem?* Diceret potiùs, Credidi, propter quod & locutus sum, & humiliatus sum nimis. Cur addidit, *Ego* F *autem*, nisi quia homo humiliari potest ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quam credit & loquitur? Unde & Apostolus, cùm de catena sua diceret: Sed sermo, inquit, Dei non est alligatus. Sic & iste, quia ipsa est una persona sanctorum Testium, hoc est, Martyrum Dei, *Credidi*, inquit, *propter quod locutus sum. Ego autem*, non illud quod credidi, non sermo quem protuli: sed *Ego humiliatus sum nimis.*

℣. 10. — Matth. 10. 32. — Matth. 25. 21. & 23. — 2. Tim. 2. 9. — ℣. 11.

3. *Ego autem dixi in ecstasi mea, Omnis homo* G *mendax.* Ecstasin pavorem dicit, quem comminantibus persecutoribus, & impendentibus passionibus cruciatûs aut mortis, humana infirmitas patitur. Hoc enim intelligimus, quia in isto Psalmo vox Martyrum apparet. Nam & alio modo dicitur ecstasis, cùm mens non pavore alienatur, sed aliqua inspiratione revelationis assumitur. *Ego autem dixi in ecstasi mea, Omnis homo mendax.* Contritus enim respexit infirmitatem suam, & vidit non de se sibi esse præsumendum. Quantum enim ad ipsum hominem pertinet, mendax est; sed gratiâ Dei verax effectus est, ne pressuris inimicorum cedens non loqueretur quod crediderat, sed negaret; sicut Petro accidit, quoniam de se præsumserat, & docendus erat de homine non esse præsumendum. Et si de homine non debet quisque præsumere, utique nec de seipso; quia homo est. Bene ergo iste vidit in pavore suo omnem hominem esse mendacem: quia & illi qui nullo pavore vanescunt, ne persequentibus cedendo mentiantur, muneribus Dei tales sunt, non viribus suis. Proinde verissimè dictum est, *Omnis homo mendax*: sed Deus verax, qui ait, Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes: vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus ex principibus cadetis. Consolatur humiles, & implet eos, non solùm fide credendæ, sed etiam fiduciâ prædicandæ veritatis; si perseveranter subdantur Deo, nec imitentur unum ex principibus diabolum, qui in veritate non stetit, & cecidit. Si enim omnis homo mendax, intantum non erunt mendaces, inquantum non erunt homines: quoniam dii erunt, & filii Altissimi.

Psal. 81. 6.

4. Hoc itaque considerans devotissimus populus fidelium Testium, quomodo infirmitatem humanam Dei misericordia non relinquat, in cujus infirmitatis pavore dictum est, *Omnis homo mendax*: quomodo consoletur humiles, & impleat spiritu fiduciæ trepidantes, ut penè mortuo corde reviviscant; nec in semetipsis fidentes sint, sed in eo qui suscitat mortuos, & linguas infantium facit disertas; qui ait, Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Hæc ergo omnia considerans ille qui dixerat, *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax*; & videns gratiâ Domini se factum veracem, *Quid retribuam*, inquit, *Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Non ait, pro omnibus quæ tribuit mihi; sed, *pro omnibus quæ retribuit mihi.* Quæ igitur præcesserant hominis, ut omnium donorum Dei non adtributio, sed retributio vocari possit? quæ præcesserant hominis nisi peccata? Retribuit ergo Deus bona pro malis, cui homines retribuunt mala pro bonis. Hæc enim retribuerunt, qui dixerunt, Hic est heres, venite, occidamus eum.

2. Cor. 1. 9. — Sap. 10. 21. — Matth. 10. 19. & 20. — ℣. 12. — Matth. 21. 38.

5. Sed quærit iste quid retribuat Domino, & non invenit, nisi ex eis quæ ipse Dominus retribuit. *Calicem*, inquit, *salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* O homo, peccato tuo mendax, dono Dei verax, & ideo jam non homo, quis tibi dedit calicem salutaris, quem accipiens, & invocans nomen Domini, retribues ei pro omnibus quæ retribuit tibi? quis nisi ille qui ait, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Quis tibi dedit imitari passiones suas, nisi qui pro te passus est prior? Ideoque, [a] *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Emit eam sanguine suo, quem prior fudit pro salute servorum, ne pro Domini nomine servi fundere dubitarent, quod tamen eorum, non Domini utilitati, proficeret.

℣. 13. — Matth. 20. 22. — ℣. 15.

6. Confiteatur itaque conditionem suam man-

[a] Præterit versiculum 14. *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.*

℣. 16. cipium tanto pretio comparatum, & dicat, *O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Ergo & emtus est, & vernaculus est. An cum matre simul est emtus? An quia vernaculus est, pro peccato fugæ suæ deprædatus, & ideo emtus, quia redemtus est? Filius enim est ancillæ secundùm quod omnis creatura subdita Creatori est, & verissimo Domino verissimum debet famulatum: quem cùm exhibet libera est, hanc accipiens à Domino gratiam, ut ei non necessitate, sed voluntate deserviat. Ergo iste filius est Jerusalem cæle-
Gal. 4. 26. stis, quæ sursum est, mater omnium nostrûm libera. Et libera quidem à peccato, sed ancilla justitiæ:
Gal. 5. 13. cujus filiis adhuc peregrinantibus dicitur, Vos in libertatem vocati estis: & rursus eos servos facit, di-
Rom. 6. 20. & 22. cens, Sed in caritate servite invicem. Quibus item dicitur, Cùm serviebatis peccato, liberi eratis à ju- » stitia; nunc verò liberati à peccato, facti autem ser- » vi Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatio- » nem, finem verò vitam æternam. Dicat ergo Deo
In Donatistas. servus iste, Multi se martyres dicunt, multi servos tuos, quia nomen tuum habent in variis hæresibus & erroribus; sed quia præter Ecclesiam tuam sunt, non sunt filii ancillæ tuæ: *Ego* autem *servus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

℣. 17. 7. *Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo sacrificium laudis.* Neque enim inveni ulla merita mea, quando tu disrupisti vincula mea; ideo sacrificium laudis tibi debeo: quia etsi gloriabor quòd servus tuus sim & filius ancillæ tuæ; non in me, sed in te Domino meo gloriabor, qui disrupisti vincula mea, ut à fuga rediens religarer tibi.

℣. 18. 8. *Vota mea Domino reddam.* Quæ vota redditurus es? Quas vovisti victimas? quæ incensa? quæ holocausta? An ad illud respicis, quod paulò
℣. 13. antè dixisti, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo, & tibi sacrificabo sacrificium laudis? Et re vera quisquis bene cogitat quid voveat Domino, & quæ vota reddat, seipsum voveat, seipsum reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. In-
Matth. 22. 21. specto nummo Dominus dicit, Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Imago sua redditur Cæsari, imago sua reddatur Deo.

9. Sed qui meminit non solùm servum se esse
a Dei, sed & filium ancillæ Dei, [a] videt ubi reddat vota sua, conformatus Christo per calicem saluta-
℣. 19. ris. *In atriis*, inquit, *domûs Domini.* Quæ domus Dei est, hæc ancilla Dei est. Et quæ domus Dei, nisi omnis populus ejus? Ideo sequitur, *In conspectu omnis populi ejus.* Et apertiùs jam nominat ipsam matrem. Quid est enim aliud populus ejus, nisi quod sequitur, *In medio tui, Ierusalem?* Tunc est enim quod redditur gratum, si de pace atque in pace reddatur. Qui autem filii hujus ancillæ non sunt, bellum potiùs quàm pacem amaverunt. Ne quis autem existimet atria domûs Domini, & omnem populum ejus Judæos significari, quia ita clausit iste Psalmus, ut diceret, *In medio tui, Ierusalem*, cujus nomine carnales Israëlitæ gloriantur: audite sequentem Psalmum, qui quatuor versiculis continetur.

IN PSALMUM CXVI.
* ENARRATIO.

* Superioris sermonis continuatio.

℣. 1. LAUDATE *Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.* Hæc sunt atria domûs Domini, ille omnis populus ejus,

[a] Plures MSS. *vide*: & quidam, *videte*.

A hæc vera Jerusalem. Audiant magis illi, qui hujus civitatis filii esse noluerunt, cùm se ab omnium gentium communione præciderunt. *Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, & veritas Domini manet in æternum.* Hæc sunt duo illa, misericordia & veritas, quæ in centesimo-tertio-decimo Psalmo memoriæ commendanda commonui. *Confirmata est* autem *super nos misericordia* Domini, cùm ejus nomini, per quod liberati sumus, inimicarum gentium rabida ora cesserunt:
B *& veritas Domini manet in æternum*, sive in eis quæ promisit justis, sive in eis quæ minatus est impiis.

In Donatistas. ℣. 2. Suprà pag. 1259. a.

IN PSALMUM CXVII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. AUDIVIMUS, Fratres, admonentem nos atque hortantem Spiritum-sanctum, ut sacrificium confessionis offeramus
C Deo. Confessio autem, vel laudis ejus est, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidem confessio, qua peccata nostra Deo confitemur, omnibus nota est; ita ut hanc solam dici confessionem in Scripturis sanctis minùs erudita existimet multitudo: nam ubi hoc verbum lectoris ore sonuerit, continuò strepitus pius pectora tundentium consequitur. Sed debent advertere quomodo dictum sit in alio Psalmo,
Psal. 41. 5. Quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis & »
D confessionis, soni festivitatem celebrantis. Hîc » enim certè manifestum est, vocem confessionis & sonum, non ad mœrorem pænitentiæ, sed ad lætitiam festivitatis celeberrimæ pertinere. Aut si de tam manifesto testimonio quisquam adhuc dubitat, quid dicturus est ad illud quod in Ecclesiastico scri-
Eccli. 39. 19. ptum est, Benedicite Dominum omnia opera ipsius, date nomini ipsius magnificentiam, & confi- » temini in laudem ipsius in canticis labiorum & in ci- » tharis, & sic dicite in confessione, quoniam omnia »
E opera Domini bona nimis? Hîc certè nullus vel tardissimus ambigit confessionem in Dei laudibus poni: nisi fortè tanta est in cujusquam mente perversitas, ut dicere audeat etiam ipsum Dominum Jesum Christum peccata sua Patri esse confessum. Quod si aliquis impius propter nomen confessionis tentaret objicere, facillimè refelleretur ipsa con-
Luc. 10. 21. textione verborum. Sic enim loquitur: Confiteor tibi, inquit, Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reve-
F lasti ea parvulis; ita Pater, quoniam sic placitum est coram te. Quis non eum intelligat in laude Patris hæc dicere? Quis non videat istam confessionem non ad dolorem cordis, sed ad gaudium perti-
In ibidem. nere; cùm etiam præcesserit Evangelista dicens, In ipsa hora exsultavit Spiritu-sancto & dixit, Confi- » teor tibi Pater?

2. Quapropter, Carissimi, quoniam nullo modo est omnino dubitandum, tot congruentibus testimoniis, quorum similia in Scripturis per vos ip-
G sos potestis advertere, non tantùm in peccatis, sed & in laudibus Dei confessionem divinis litteris solere nominari; quid congruentius in hoc Psalmo, quando *Halleluia* cantamus, quod est, Laudate Dominum, nos admoneri intelligimus, cùm audi-
℣. 1. mus, CONFITEMINI *Domino*, quàm idipsum, scilicet ut laudemus Dominum? Non potuit laus

Dei breviùs explicari, quàm ut diceretur, *Quoniam bonus est.* Quid sit grandius ista brevitate, non video; cùm ita sit proprium Deo quod bonus est, ut à quodam compellatus ipse Filius Dei, cùm audiret, Magister bone, ab eo scilicet qui carnem ejus intuens, & divinitatis plenitudinem non intelligens, solum hominem arbitrabatur; responderet, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi unus Deus. Quod quid est aliud dicere, quàm si me bonum vis appellare, intellige & Deum? Sed quoniam populo dicitur in prænuntiatione futurorum liberato ab omni labore & captivitate peregrinationis & ab omni permixtione iniquorum, quod ei per gratiam Dei præstitum est, non solùm non retribuentis mala pro malis, sed etiam retribuentis bona pro malis; convenientissimè adjunctum est, *Quoniam in sæculum misericordia ejus.*

3. *Dicat autem domus Israël, Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* * *Dicat autem domus Aaron, Quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus.* * *Dicant nunc omnes qui timent Dominum, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Recognoscitis, credo, Carissimi, quæ sit domus Israël, quæ sit domus Aaron, & [a] quoniam utrique sunt timentes Dominum. Ipsi enim sunt pusilli cum magnis, jam in alio Psalmo bene insinuati cordibus vestris: quorum numero nos omnes, in ejus gratia qui bonus est & in sæculum misericordia ejus, sociatos esse gaudeamus; quoniam exauditi sunt qui dixerunt, Adjiciat Dominus super vos, super vos & super filios vestros: ut Israëlitis in Christum credentibus, ex quorum numero sunt Apostoli patres nostri, & ad eminentiam perfectorum & ad obedientiam parvulorum adjungeretur numerus Gentium: ut dicamus omnes facti unum in Christo, facti unus grex sub pastore uno, & corpus illius capitis tamquam unus homo dicamus, *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine.* Angustia nostræ tribulationis finitur: latitudo autem, quò transimus, non habet terminum. Quis enim accusabit adversùs electos Dei?

4. *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Sed numquid solos homines habet inimicos Ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditus, nisi caro & sanguis? Sed ait Apostolus, Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes & rectores mundi tenebrarum harum: id est, rectores iniquorum, mundum istum diligentium, & propterea tenebrarum; quia & nos fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Adversùs spiritalia, inquit, nequitiæ in cælestibus: id est, diabolum & angelos ejus: quem diabolum alio loco dicit principem potestatis aëris hujus. Audi ergo quod sequitur: *Dominus mihi adjutor, & ego despiciam inimicos meos.* Ex quolibet genere inimici exsurgant, sive ex numero malorum hominum, sive ex numero malorum angelorum; in Domini adjutorio despicientur, cui confitemur laudem, cui cantamus Halleluia.

5. Despectis autem inimicis, non sic mihi tamquam bonus homo se amicus opponat, ut ipse in se spem meam jubeat collocari. *Bonum est enim confidere in Domino, quàm confidere in homine.* Nec quisquis secundùm quemdam modum dici potest Angelus bonus, sic à me cogitetur, ut in eo confidere debeam. Nemo enim bonus, nisi solus Deus. Et cùm videntur adjuvare homo vel Angelus, cùm hoc vera dilectione faciunt, ille per eos facit, qui eos pro modo eorum bonos fecit. *Bonum est ergo sperare in Dominum, quàm sperare in principes.* Nam & Angeli dicti sunt principes, sicut in Daniele legimus, Michaël princeps vester.

6. *Omnes gentes circumdederunt me, & in nomine Domini ultus sum eos:* * *circumdantes circumdederunt me, & in nomine Domini ultus sum eos.* Quod ait, *Omnes gentes circumdederunt me, & in nomine Domini ultus sum eos;* significat Ecclesiæ labores atque victoriam: sed quasi caussa quæreretur, unde tanta mala superare potuerit; respectum est ad exemplum, & dixit quid primò passa sit in capite suo, addendo quod sequitur, *Circumdantes circumdederunt me.* Et bene ibi non repetitum est, *omnes gentes;* quòd à Judæis solis factum est. *Et in nomine Domini ultus sum eos:* quia illic ipse pius populus, quod est corpus Christi, persecutores [b] sensit, de quorum genere caro illa suscepta & suspensa est, & pro quo factum est quidquid ab illa interiore divinitate per exteriorem carnem virtute immortali mortaliter factum est.

7. *Circumdederunt me sicut apes favum, & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine Domini ultus sum eos.* Hîc jam ex ordine gestarum rerum, etiam verborum ordo contexitur. Nam ipsum Dominum caput Ecclesiæ rectè accipimus circumdatum à persecutoribus, sicut circumdant apes favum. Quid enim ab ignorantibus gestum sit, mystica subtilitate Spiritus-sanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in favis. Nescientes autem persecutores Domini, fecerunt eum nobis ipsa passione dulciorem: ut gustemus & videamus quàm suavis est Dominus, qui mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram. Jam verò quod sequitur, *Et exarserunt velut ignis in spinis:* in ejus corpore, hoc est, in populo ubique diffuso meliùs intelligitur; quem circumdederunt omnes gentes, cùm sit collectus de omnibus gentibus. *Exarserunt* quippe *velut ignis in spinis,* quando peccatricem carnem atque hujus mortalis vitæ molestissimas compunctiones, persecutionis incendio cremaverunt. *Et in nomine,* inquit, *Domini ultus sum eos:* sive quia & ipsi, malitiâ quæ in eis justos persequebatur exstinctâ, Christiano populo sociati sunt; sive quia ceteri eorum qui contemserunt hoc tempore vocantis misericordiam, veritatem judicantis in fine sensuri sunt.

8. *Tamquam cumulus arenæ impulsus sum, ut caderem, & Dominus suscepit me.* Quamvis enim esset jam magna multitudo credentium, quasi arenæ innumerabili comparanda, & in unam societatem tamquam in cumulum ducta: tamen quid est homo, nisi quòd memor es ejus? Non dixit, Abundantiam numeri mei, numerus gentium superare non valuit: sed *Dominus,* inquit, *suscepit me.* Multitudinem ergo fidelium in unitate fidei simul habitantem persecutio gentium quò impelleret, ut dejiceret, non habebat: quando in eum creditum est, qui & singulos & omnes & ubique susciperet; quia eis invocantibus nusquam deesse potuisset.

9. *Fortitudo mea & laudatio mea Dominus; & factus est mihi in salutem.* Qui ergo cadunt cùm

[a] MSS. *& qui utique sunt &c.*
[b] Nostri omnes MSS. *senserit.* Am. *senserat.* Moxque plures libri, *de cujus genere:* & quidam, *de quibus generata.* Postremò Am. & plerique MSS. omittunt, *suscepta &.*

impelluntur, nisi qui sua sibi fortitudo, & sua sibi volunt esse laudatio? Nullus quippe in certamine cadit, nisi cujus fortitudo & laudatio cadit. Quapropter cujus fortitudo & laudatio est Dominus, tam non cadit quàm non cadit Dominus. Et ideo eis factus est in salutem; non quia ipse aliquid factus est, quod antè non erat; sed quia ipsi cùm in eum crederent, quod non erant facti sunt, & jam ipse non sibi, sed illis, quod aversis à se non erat, salus cœpit esse conversis.

ŷ.15. 10. *Vox lætitiæ & salutis in tabernaculis justorum:* ubi vocem mæroris & exitii putabant esse, qui in eorum corpora sæviebant. Non enim sentiebant interiora gaudia Sanctorum de spe futura. Unde & Apostolus dicit, Quasi tristes, semper autem gaudentes: & iterum, Non solùm autem, sed etiam gloriamur, inquit, in tribulationibus. (2. Cor. 6. 10. Rom. 5. 3.)

ŷ.16. 11. *Dextera Domini fecit virtutem.* Quam virtutem dicit? *Dextera*, inquit, *Domini exaltavit me.* Magna virtus exaltare humilem, deificare mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subjectione gloriam, de passione victoriam, dare auxilium de tribulatione; ut afflictis vera salus Dei patefceret, affligentibus autem vana salus hominis remaneret. Magna hæc: sed quid miraris? [a] Audi quid repetat. Non homo se exaltavit, non homo se perfecit, non sibi homo gloriam dedit, non homo vicit, non homo sibi saluti fuit: *Dextera Domini fecit virtutem.*

ŷ.17. 12. *Non moriar, sed vivam, & enarrabo opera Domini.* At illi stragem funerum ubique facientes, Ecclesiam Christi mori arbitrabantur. Ecce nunc enarrat opera Domini. Ubique Christus beatorum Martyrum gloria est. Vicit vapulando ferientes, patiendo [b] impatientes, diligendo sævientes.

13. Tamen cur tanta indigna pertulit corpus Christi, sancta Ecclesia, populus in adoptionem, indicet nobis. (ŷ.18.) *Emendans*, inquit, *emendavit me Dominus, & morti non tradidit me.* Non ergo quidquam viribus suis licuisse arbitretur fremitus impiorum: non haberet istam potestatem, nisi sibi data esset de super. Sæpe filios pater-familias per nequissimos servos emendari jubet; cùm illis hereditatem, illis compedes præparet. Quæ est ista hereditas? Auri est, an argenti, an gemmarum, aut fundorum, amœnorumque prædiorum? Vide quà intretur, & cognosce quid sit.

ŷ.19. 14. *Aperite*, inquit, *mihi portas justitiæ.* Ecce audivimus portas. Quid est intus? *Ingressus*, inquit, *in* [c] *eis confitebor Domino.* Illa confessio laudis est admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis & confessionis, soni festivitatem celebrantis: hæc est æterna beatitudo justorum, qua beati sunt qui inhabitant in domo Dei, in sæcula sæculorum laudantes eum. (Psal. 41. 5. Psal. 83. 5.)

15. Sed vide quemadmodum intretur in portas justitiæ. (ŷ.20.) *Hæ portæ Domini*, inquit, *justi intrabunt in eas.* Has saltem nemo intret injustus, in illam Jerusalem, quæ non recipit incircumcisum, ubi dicitur, Canes foris. Satis sit quòd in longinqua peregrinatione mea inhabitavi cum tabernaculis Cedar, & cum his qui oderunt pacem eram pacificus: pertuli usque in finem permixtionem malorum, sed *Hæ portæ Domini, justi intrabunt in eas.* (Apoc. 22. 15. Psal. 119. 5.)

16. *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.* (ŷ.21.) Quàm sæpe ostenditur laudis esse ista confessio, non vulnera medico ostendens, sed de percepta sanitate gratias agens. Ipse autem medicus salus est.

17. At istum quem dicimus? *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes.* (ŷ.22.) Nam, *Hic factus est in caput anguli:* ut duos conderet in se, in unum novum hominem, faciens pacem, & connecteret utrosque in uno corpore Deo, circumcisionem scilicet & præputium. (Ephes. 2. 15.)

18. *A Domino factus est* [d] *ei.:* id est, capiti anguli à Domino factus est. (ŷ.23.) Quamvis enim hoc non esset factus, nisi passus esset: non tamen hoc ab eis à quibus passus est, factus est. Nam illi qui ædificabant, reprobaverunt: sed in eo quod Dominus occultè ædificabat, fecit in caput anguli quod illi reprobaverunt. *Et est mirabilis in oculis nostris:* in oculis interioris hominis, in oculis credentium, sperantium, diligentium; non in oculis carnalibus eorum, qui quasi hominem contemnendo reprobaverunt.

19. *Hic est dies, quem fecit Dominus.* (ŷ.24.) Meminit iste homo se dixisse in superioribus Psalmis, Quoniam inclinavit aurem suam mihi, & in diebus meis invocavi: dies suos commemorans veteres. (Psal. 114. 2.) Unde modò dicit, *Hic est dies, quem fecit Dominus:* id est, quo mihi salutem dedit. Hic est dies, de quo dixit, Tempore acceptabili exaudivi te, & in die salutis adjuvi te: id est, dies quo ille mediator factus est in caput anguli. (Isai. 49. 8.) *Exsultemus* ergo *& jocundemur in eo.*

20. *O Domine salvum me fac, ô Domine bene* [e] *prospera iter verò.* (ŷ.25.) Quia dies salutis est, *salvum me fac.* Quia de longinqua peregrinatione revertentes sejungimur ab eis qui oderant pacem, cum quibus eramus pacifici, & cùm loqueremur eis, debellabant nos gratis; *bene prospera iter* redeuntibus, quia tu nobis factus es via. (Psal. 119. 7.)

21. *Benedictus* enim *qui venit in nomine Domini.* (ŷ.26.) Maledictus ergo ille qui venit in nomine suo: sicut in Evangelio dicit, Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. (Johan. 5. 43.) *Benediximus vos de domo Domini.* Credo quòd ista vox magnorum est ad pusillos, eorum scilicet magnorum, qui verbum Deum apud Deum, sicut in hac vita possunt, mente contingunt; & tamen sermonem suum propter parvulos temperant, ut possint sinceriter dicere quod ait Apostolus, Sive enim mente excessimus Deo, sive temperantes sumus vobis; caritas enim Christi compellit nos. (2. Cor. 5. 13. & 14.) Ipsi parvulos benedicunt de interiore domo Domini, ubi laus illa in sæcula sæculorum non deficit: & ideo videte quid inde annuntient.

22. *Deus Dominus, & illuxit nobis.* (ŷ.27.) Dominus ille qui venit in nomine Domini, quem reprobaverunt ædificantes, & factus est in caput anguli: Mediator ille Dei & hominum homo Christus Jesus, ut Deus est, æqualis est Patri, & illuxit nobis, ut quod credidimus intelligeremus, & vobis nondum (Matth. 21. 9. Ibidem 42. 1. Tim. 2. 5.)

[a] Am. Er. *sed quid miraris, si aliquid repetat? Audi quid repetat.* Aliquot MSS. *sed quid miraris? Si aliquid repetat non homo se perfecit* &c. Regius MS. *sed quid miraris? Si aliquid te impetat: non homo vicit, non homo sibi saluti fuit, Dextera* &c.

[b] MSS. *patiendo facientes.*

[c] Sic MSS. juxta Græc. At editi, *in eas.*

[d] Sic potiores MSS. At Am. & Er. *factum est ei.* Lov. *factus est is: id est caput anguli* &c.

[e] Editi, *bene prosperare: Iterum verò quia dies.* Legendum cum optimæ notæ Corbeiensi MS. *bene prospera iter verò:* nam in Græco LXX. est εὐόδωσον, additâ particulâ δή, cui suprà in versiculis 2. & 3. respondet vox *autem.*

intelligentibus, sed jam credentibus, enuntiaremus. Ut autem & vos intelligatis, *Constituite diem festum in confrequentationibus, usque ad* [a] *cornua altaris:* id est, usque ad interiorem domum Dei, de qua vos benediximus, ubi sunt altaris excelsa. *Constituite diem festum*, non tepidè ac segniter, sed *in confrequentationibus*. Ipsa est enim vox exsultationis soni festivitatem celebrantis, ambulantium in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. (Psal. 41. 5.) Si enim est ibi spiritale sacrificium, sempiternum sacrificium laudis, & sacerdos sempiternus est, & altare sempiternum pacata mens ipsa justorum. Hoc apertiùs dicimus, Fratres: quicumque Deum Verbum intelligere volunt, non eis sufficiat caro, quod propter eos Verbum factum est, ut lacte nutrirentur; nec in terra sufficiat iste dies festus, quo Agnus occisus est: sed constituatur in confrequentationibus, quò usque perveniatur, exaltatis à Domino mentibus nostris, usque ad ejus divinitatem interiorem, qui nobis exteriorem humanitatem lacte nutriendis præbere dignatus est.

23. Et quid ibi aliud, nisi laudes ejus cantabimus? (ψ. 28.) Quid ibi aliud dicemus, nisi, *Deus meus es tu, & confitebor tibi; Deus meus es tu, & exaltabo te; confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem?* Non strepitu verborum ista dicemus, sed dilectio inhærens illi per seipsam clamat istam vocem, & dilectio ipsa vox est ista. Itaque sicut cœpit laudem, ita terminat: (ψ. 29.) *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Hinc cœpit Psalmus, huc desinit: quoniam sicut ab initio quod deseruimus, ita in finem quò redimus, non est aliquid quod salubriùs delectet, quàm laus Dei, & semper *Halleluia*.

IN PSALMUM CXVIII. ENARRATIO.

Prooemium.

PSALMOS omnes ceteros, quos codicem Psalmorum novimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine Psalterium nuncupatur, partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui: Psalmum verò centesimum-octavum-decimum, non tam propter ejus notissimam longitudinem, quàm propter ejus profunditatem paucis cognoscibilem differebam. Et cùm molestissimè ferrent fratres mei, ejus solius expositionem, quantum ad ejusdem corporis Psalmos pertinet, deesse opusculis nostris, meque ad hoc solvendum debitum vehementer urgerent, diu petentibus jubentibusque non cessi: quia quotienscumque inde cogitare tentavi, semper vires nostræ intentionis excessit. Quantò enim videtur apertior, tantò mihi profundior videri solet; ita ut etiam quàm sit profundus, demonstrare non possem. Aliorum quippe, qui difficilè intelliguntur, etiamsi in obscuritate sensus latet, ipsa tamen apparet obscuritas: hujus autem nec ipsa; quoniam talem præbet superficiem, ut lectorem atque auditorem, non expositorem necessarium habere credatur. Et nunc quòd tandem ad pertractationem ejus accedo, quid in eo possim, prorsus ignoro: spero tamen ut aliquid possim, adfuturum atque adjuturum Deum. Sic enim [b] fecit in omnibus, quæcumque sufficienter, cùm priùs mihi ad intelligendum vel explicandum difficilia ac penè impossibilia viderentur, exposui. Statui autem per sermones id agere, qui [c] proferantur in populis, quas Græci ὁμιλίας vocant. Hoc enim justius esse arbitror, ut conventus Ecclesiastici non fraudentur etiam Psalmi hujus intelligentiâ, cujus, ut aliorum, delectari assolent cantilenâ. Sed sit huc usque prooemium: jam de ipso est loquendum, de quo istuc visum est præloquendum.

SERMO PRIMUS.

1. AB exordio suo magnus Psalmus iste, Carissimi, exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est qui non expetat. Quis enim usquam vel potest, vel potuit, vel poterit inveniri, qui nolit esse beatus? Quid igitur exhortatione opus est ad eam rem, quam sua sponte appetit animus humanus? Nam profectò qui exhortatur, id agit, ut excitetur voluntas ejus cum quo agit, ad illud propter quod exhortationis adhibetur alloquium. Ut quid ergo nobiscum agitur, ut velimus, quod nolle non possumus; nisi quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt, sed quonam modo ad eam perveniatur, plurimi nesciunt? Ideoque hoc docet iste, qui dicit, BEATI *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* (ALEPH. א ψ. 1.) Tamquam diceret, Scio quid velis, beatitudinem quæris: si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud enim omnes, hoc autem pauci volunt, sine quo non pervenitur ad illud quod omnes volunt. Sed ubi erit quisque immaculatus, nisi in via? In qua via, nisi in lege Domini? Ac per hoc, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, non superfluò nobis dicitur, sed exhortatio necessaria nostris mentibus adhibetur. Quid enim boni sit ad quod multi pigri sunt, id est, immaculatos ambulare in via, quæ lex est Domini, sic ostenditur, cùm beatos esse, qui hoc faciunt, indicatur, ut propter illud quod omnes volunt, etiam hoc fiat quod plurimi nolunt. Beatum quippe esse, tam magnum est bonum, ut hoc & boni velint & mali. Nec mirum est, quòd boni propterea sunt boni; sed illud est mirum, quòd etiam mali propterea sunt mali, ut sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus, luxuriâ stuprisque corrumpitur, in hoc malo beatitudinem quærit, & se miserum putat, cùm ad suæ concupiscentiæ voluptatem lætitiamque non pervenit, beatum verò non dubitat jactare, cùm pervenit. Et quisquis avaritiæ facibus inardescit, ad hoc congregat quocumque modo divitias, ut beatus sit: inimicorum sanguinem fundere quicumque desiderat, dominationem quisquis affectat, crudelitatem suam quisquis alienis cladibus pascit, in omnibus sceleribus beatitudinem quærit. Hos igitur errantes, & verâ miseriâ falsam beatitudinem requirentes, revocat ad viam, si audiatur, vox ista divina, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini:* tamquam dicens, Quò itis? Peritis, & nescitis. Non illac itur quà pergitis, quò pervenire desideratis: nam utique beati esse cupitis; sed misera sunt, & ad majorem miseriam ducunt itinera ista, quà curritis. Tam magnum bonum quærere per mala nolite: si ad illud pervenire vultis, huc venite, hàc ite. Viæ perversæ relinquite malignitatem, qui non potestis relinquere beatitu-

[a] Sic MSS. juxta LXX. At editi, *cornu:* ac paulò pòst, *altaria excelsa.*

[b] Sic plures MSS. Editi verò, *feci de omnibus.*

[c] Editi, *proferuntur.* At MSS. *proferantur.*

dinis voluntatem. Frustra tendendo fatigamini, quò perveniendo inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulant in perversitate sæculi: sed, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.*

ℽ. 2. 2. Quid porrò adjungat adtendite, *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.* Non mihi videtur aliud his verbis commemoratum beatorum genus, quàm illud quod antè dictum est. Nam scrutari testimonia Domini, & eum in toto corde exquirere, hoc est immaculatum in via, in lege Domini ambulare. Denique sequitur,
ℽ. 3. & dicit, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Si ergo ambulantes in via, id est, in lege Domini, ipsi sunt scrutantes testimonia ejus, & in toto corde exquirentes eum; profectò qui operantur iniquitatem, non scrutantur testimonia ejus. Et tamen novimus operarios iniquitatis ad hoc scrutari testimonia Domini, quia malunt docti esse quàm justi: novimus & alios ad hoc scrutari testimonia Domini, non quòd jam rectè vivant, sed ut sciant quemadmodum vivere debeant. Tales ergo nondum immaculati ambulant in lege Domini, ac per hoc nondum beati. Quomodo ergo intelligendum est, *Beati qui scrutantur testimonia ejus*; cùm videamus homines ejus scrutari testimonia non beatos, quia non immaculatos? Nam Scribæ & Pharisæi cathedram Moysi seden-
Matth. 23. 3. tes, de quibus Dominus ait, Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, & non faciunt: utique scrutabantur testimonia Domini, ut haberent quæ dicerent bona, quamvis facerent mala. Sed hos omittamus. Rectè quippe respondebitur nobis, quòd isti non scrutantur testimonia Domini. Non enim quærunt ipsa, sed aliud quærunt per ipsa, id est, ut glorificentur ab hominibus, vel ditentur. Non est hoc scrutari testimonia Dei, non diligere quod ostendunt, nolle pervenire quò ducunt, id est ad Deum. Aut si & ipsi scrutantur testimonia Dei, quamvis non ut ipsum, sed ut aliud ex his inveniant & adquirant; certè non in toto corde exquirunt eum, quod non utique frustra hîc additum cernimus. Sciens enim Spiritus, qui hæc dicit, multos propter aliud, non propter quod constitutum est, scrutari testimonia ejus, non tantùm dixit, *Beati qui scrutantur testimonia ejus*: sed addidit, *in toto corde exquirunt eum*, tamquam docens quemadmodum, vel propter quid scrutanda sint testimonia Domini. Denique in
Prov. 1. 28. & 29. libro Sapientiæ loquens ipsa Sapientia, Quærunt, inquit, me mali, & non inveniunt; oderunt enim sapientiam. Quod quid est aliud, quàm oderunt me? Quærunt ergo me, ait, & non me inveniunt qui oderunt me. Quomodo igitur dicuntur quærere quod oderunt, nisi quia non hoc, sed aliud ibi quærunt? Non enim volunt esse sapientes in Dei gloriam, sed volunt videri sapientes propter hominum gloriam. Quomodo enim sapientiam non oderunt, quæ jubet & docet contemnendum esse quod diligunt? Proinde, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.* Sic enim scrutando testimonia ejus, ut in toto corde exquirant eum, immaculati ambulant in lege Domini. Numquid tamen ille non scrutabatur testimonia
Matth. 19. ejus, nec quærebat eum, qui dicebat, Magister bone, quid boni faciam, ut vitam æternam consequar? Sed quomodo eum in toto corde quæsivit, cujus consilio divitias suas prætulit, quo audito tristis abscessit? Nam & propheta Isaias dicit, Quærite Dominum; & cùm inveneritis eum, derelinquat impius vias suas, & vir iniquus cogitationes suas? Isai. 55. 6. & 7.

3. Quærunt itaque Deum & impii & iniqui, ut eo invento non sint impii, nec iniqui. Quomodo ergo jam beati, cùm adhuc testimonia ejus scrutantur & exquirunt eum, cùm hoc facere possint & impii, possint & iniqui? Beatos autem esse impios & iniquos, quis vel impius dixerit aut iniquus? Ergo spe beati, sicut, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: non propter quod adest, quamdiu mala patiuntur; sed propter quod aderit, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: non quia esuriunt & sitiunt, sed propter quod sequitur, quoniam ipsi saturabuntur. Et, Beati qui plorant: non quia plorant, sed propter quod sequitur, quia ridebunt. Proinde, *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum*: non quia scrutantur & exquirunt, sed quia inventuri sunt quod exquirunt. In toto enim corde, non negligenter exquirunt. Si ergo spe beati, fortassis etiam spe immaculati. Nam profectò in hac vita, licèt in lege Domini ambulemus, licèt scrutemur testimonia ejus, & in toto corde exquiramus eum, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed hoc diligentiùs inquirendum est. Sequitur quippe, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Ex quo videri potest, qui ambulant in via Domini, id est, in lege Domini, scrutando testimonia ejus, & in toto corde exquirendo eum, jam esse posse immaculatos, hoc est sine peccato, propter verba sequentia, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Qui autem peccatum facit, & iniquitatem facit, ait beatus Johannes: & addidit, Peccatum iniquitas est. Sed jam sermo iste claudendus est, nec in angustum tanta quæstio coartanda.

Matth. 5. 10. — Ibidem 6. — Ibidem 5. — 1. Johan. 1. 8. — 1. Johan. 3. 4. — Ibidem.

SERMO SECUNDUS.

1. SCRIPTUM est, & legitur, & verum est, in hoc Psalmo, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Sed elaborandum est, opitulante Deo, in cujus manu sunt & nos & sermones nostri, ne rectè dictum, non rectè intellectum, lectorem auditoremve perturbet.[a] Cavendum est enim, ne omnes sancti, quorum illa vox est, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est; aut non putentur ambulare in viis Domini, quoniam peccatum iniquitas est, & qui operantur iniquitatem, non utique in viis ejus ambulaverunt; aut quia dubium non est eos ambulare in viis Domini, non credantur habere peccatum, quod procul dubio falsum est. Neque enim propter arrogantiam superbiamque vitandam scriptum est, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Alioquin non adderetur, Et veritas in nobis non est; sed diceretur, Humilitas in nobis non est: præ-

ℽ. 3. — Sap. 7. 16. — Contra Pelagianos. — 1. Johan. 1. 8. — Difficultas evolvenda.

[a] Hîc in editis additur, *Huc usque cavendum est, plus verò habet contra Pelagianistas*: quod in MSS. quoque nonnullis è margine fortè migraverat in textum.

sertim quia sequitur unde iste sensus clariùs il- A lustretur, omnesque auferat dubitationis ambages. Cùm enim hoc beatus Johannes dixisset, adjunxit, [*Ibidem 9.*] Si autem confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & justus, qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate. Quid hîc dicit, quid contradicit damnabilis impietatis elatio? Si enim propter arrogantiam devitandam, non propter veritatem fatendam, non dicunt sancti se non habere peccatum; quid est quod confitentur, ut remissionem mundationemque B mereantur? An & hoc fit, ut arrogantia devitetur? Quomodo ergo impetrabitur peccatorum vera mundatio, quorum est falsa confessio? Conticescat igitur & arescat elatio fœnea superborum, se ipsa seducens, quæ in auribus hominum simulata humilitate dicit se habere peccatum, in corde autem suo impia elatione dicit se non habere peccatum. Qui enim hoc dicunt, seipsos seducunt, & veritas in eis non est. Sed quando in auribus hominum hoc dicunt, non tantùm seipsos, C sed alios quoque doctrinæ insanæ perversitate seducunt: cùm verò id in corde suo dicunt, illic seipsos seducunt, illic veritas in eis non est; ac per hoc seipsos in corde suo seducunt, & in suo corde veritatis lumen amittunt. Exclamet autem sancta familia Christi, fructificans & crescens in universo mundo, humiliter verax & veraciter humilis: exclamet inquam, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quòd si D confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & justus, ut dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate. Hæc ut dicuntur, ita [*Humilitas vera.*] sentiantur. TUNC enim erit humilitas vera, si non sola ostentetur in lingua: ut simus secundùm [*Rom. 12. 16.*] Apostolum, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Non, ait, colloquentes, sed consentientes: quod non fit ore, sed corde. Hypocrita, si dicis te habere, cùm credas te non habere peccatum; foris fingis humilitatem, intus amplecteris E vanitatem. Ergo & in ore & in corde non habes veritatem. Quid tibi prodest videri hominibus humile esse quod dicis, si Deus videt altum esse quod sapis? Certè si auribus divinum insonaret oraculum, Noli altum dicere: nec sic immeritò damnareris, si humile in ore coram hominibus, & altum in corde coram Domino loquereris. Cùm [*Rom. 11. 20.*] verò audias, Noli altum sapere, sed time; (non enim ait, dicere, sed sapere:) cur non etiam intus es humilis ubi sapis? An ideo mens altitudine F inflatur, ut humilitatem lingua mentiatur? Legis, vel audis, Noli altum sapere, sed time: & tu intantum sapis altum, ut te peccatum existimes non habere; ac per hoc quia non vis timere, nihil tibi aliud remanet quàm [a] tumere.

2. Et unde, inquis, scriptum est, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*? An verò sancti Domini non ambulant in viis Domini? Quòd si ambulant*, inquit, non operantur iniquitatem: si non operantur iniquitatem, G non habent peccatum; quoniam peccatum [*1. Johan. 3. 4.*] iniquitas est. Exsurge in adjutorium mihi Domine Jesu, & contra hæreticum superbientem opitulare mihi per Apostolum confitentem. Ecce, ubi est homo tuus exinaniens se, ut impleatur te? Ipsum audiamus, Fratres mei; ipsum de hac quæstione, si placet, immo quia placet, interrogemus. Dic nobis Paule beatissime, utrùm ambulaveris in viis Domini, cùm in carne adhuc viveres? Respondet, Et unde dicebam, Verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus? [*Philip. 3. 16.*] Unde dicebam, Numquid circumvenit vos Titus? Nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis? [*2. Cor. 12. 18.*] Unde dicebam, Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem? [*2. Cor. 5. 6.*] Quæ certior via Domini, quàm fides ex qua justus vivit? [*Rom. 1. 17.*] In cujus alterius viæ itinere ad superna tendebam; quando dicebam, Unum autem quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu? [*Philip. 3. 13.*] Postremò in qua alia via cucurreram, quando dicebam, Bonum certamen certavi, cursum consummavi? [*2. Tim. 4. 7.*] Satis sint ista responsa, quibus apostolum Paulum in viis Domini ambulasse didicimus: sed ab illo & aliud inquiramus. Dic obsecro, ô Apostole, quando adhuc in carne vivens in viis Domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus utrùm se ipse seducat, an verò quod beatus Johannes ejus coapostolus sapiat: quoniam veritas erat in eis. [*1. Johan. 1. 8.*] Et hic ergo respondet, Nonne legistis ubi confiteor, dicens, Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago? [*Rom. 7. 15.*] Et hoc audivimus: jam itaque illud interrogamus; Quomodo in viis Domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas; cùm Psalmus sanctus insonet dicens, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*? Audi continuò respondentem per sententiam consequentem: Si quod nolo, inquit, ego hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. [*Ibidem 16. & 17.*] Ecce quemadmodum qui ambulant in viis Domini, non operantur peccatum, & tamen non sunt sine peccato; quia jam non ipsi operantur illud, sed quod habitat in eis peccatum.

3. Hîc dicet aliquis, Quomodo agebat quod nolebat malum, & quomodo ipse non id agebat, sed quod habitabat in illo peccatum? Interim jam ista quæstio soluta est, satisque apparuit Scripturæ auctoritate canonicæ, fieri posse ut ambulantes in viis Domini, quamvis non sint sine peccato, non tamen id operentur ipsi. *Non enim qui operantur iniquitatem*, hoc est peccatum, quia peccatum iniquitas est, [*1. Johan. 3. 4.*] *in viis ejus ambulaverunt*. Jam verò qua ratione possit intelligi, & agens illud propter corpus mortis hujus, in quo lex peccati habitat, & non ipse agens illud propter vias Domini in quibus ambulat; alius sermo necessarius est, quia iste claudendus est.

SERMO TERTIUS.

1. PROPTER id quod in Psalmo isto scriptum est, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*, [*ỳ. 3.*] quoniam peccatum iniquitas est, sicut Johannes apostolus dicit, [*1. Iohan. 3. 4.*] exorta difficilis quæstio, Quomodò possint Sancti in hac vita & non esse sine peccato, quia & illud verum est, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, [*1. Iohan. 1. 8.*] & veritas in nobis non est; & tamen ambulare vias Domini, quas non ambulant qui ope-

[a] Sic MSS. At editi, *quàm timere*.

rantur iniquitatem : soluta est, dicente apostolo
Rom. 7. 17. & 20. Paulo, Jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Quomodo enim est sine peccato, in quo habitat peccatum? Ambulat tamen vias Domini, quas non ambulant qui operantur; quia jam non ipse operatur illud, sed quod in eo habitat peccatum. Verumtamen ita
Quæstio enodanda. soluta est quæstio ista, ut difficilior altera nascetur,
Ibidem 16. Quomodo agat homo quod ipse non agit. Utrumque enim dixit, & Non quod volo, ago: » & Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Unde intelligere debemus, quando peccatum quod habitat in nobis, operatur in nobis, tunc nos id non operari; quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis membra, ne obediant desideriis ejus. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibeatur assensus; movetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc præ-
Rom. 6. 12. cepit idem Apostolus, ubi dicit, Non ergo regnet » peccatum in vestro mortali corpore, ad obedien- » dum desideriis ejus, nec exhibeatis membra vestra » arma iniquitatis peccato. Sunt itaque desideria peccati, quibus nos prohibuit obedire. Operantur ergo peccatum hæc desideria; quibus si obedimus,
Rom. 7. 17. & nos operamur: si autem obtemperantes Apostolo non obedimus eis, non illud nos operamur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos, nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porrò illiciti desiderii, cui non obediendo non eum nos operamur, ideo & nos agere dicimur, quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor est nostræ: à quo languore omni modo salvi erimus, cùm & animo & corpore immortales facti fuerimus. Quapropter & quia in viis Domini ambulamus, non obedimus desideriis peccati; & quia non sumus sine peccato, habemus desideria peccati. Ac per hoc jam nos ea non operamur, non eis obediendo; sed quod in nobis habitat peccatum, eadem commovendo. *Non enim qui operantur iniquitatem*, id est, obediunt desideriis peccati, *in viis* Domini *ambulaverunt*.

Quæstio altera. *Matth. 6. 12.* 2. Sed adhuc quærendum est, quæ petamus dimitti nobis, quando dicimus Deo, Dimitte nobis debita nostra: utrùm quæ nos operamur, quando peccati desideriis obedimus; an ipsa desideria nobis dimitti volumus, quæ nos non operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Quantum quidem ego sapere possum, languoris illius & infirmitatis, unde illicita desideria com-
Rom. 7. 7 moventur, quod peccatum appellat Apostolus, universus reatus sacramento baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitavimus; nec nobis deinceps languor iste obesset, quamvis inesset, si desideriis ejus illicitis nullis umquam obedientiam præberemus, sive operatione, sive locutione, sive tacita assensione; donec etiam ipse sanaretur, cùm id quod poscimus esset impletum, sive dicentes,
Matth. 6. 10. & 13. Iob. 7. 1. Veniat regnum tuum; sive dicentes, Libera nos à malo: sed quoniam tentatio est vita humana super terram; etiamsi à criminibus longè simus, non tamen deest ubi desideriis peccati, vel facto, vel dicto, vel cogitatu obediamus; quando adversùs majora vigilantibus, quædam incautis

A minuta subrepunt: quæ si adversùs nos colligantur, etsi non singula suis [a] molibus conterunt, omnia tamen acervo nos obruunt. Et propter hæc, etiam hi qui ambulant in viis Domini, dicunt, Dimitte nobis debita nostra: quo- *Matth. 6. 12.* niam ad vias Domini, & ipsa oratio pertinet, & ipsa confessio; quamvis non ad eas peccata pertineant.

3. Itaque in viis Domini, quas omnes fides una complectitur, qua in eum creditur qui ju- *Rom. 4. 5.*
B stificat impium; qui etiam dixit, Ego sum via: *Johan. 14. 6.* nemo peccatum operatur, sed confitetur. Deviat ergo, cùm peccat: & ideo peccatum viæ non tribuitur, quod à deviante committitur: sed in via fidei pro non peccantibus habentur, quibus peccata non imputantur. De quibus apostolus Paulus justitiam fidei commendans, in Psalmo scri- *Rom. 4. 7.* ptum esse monstravit, Beati quorum remissæ sunt *Psal. 31. 1. & 2.* iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus « vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Hoc «
C præstant viæ Domini: ac per hoc, quoniam ju- *Rom. 1. 17.* stus ex fide vivit, ab ista via Domini illa alienat iniquitas, quæ est infidelitas. In hac autem via, id est, in fide pia quisquis ambulat, aut peccatum non operatur, aut si quid à deviante committitur, propter viam non imputatur, & tamquam non fuerit operatus accipitur. Et ideo bene etiam sic intelligitur, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*: ut hanc iniquitatem significaverit, quæ recedit à fide, aut
D non accedit ad fidem. Quemadmodum enim ait Dominus de Judæis, Si non venissem, peccatum *Johan. 15. 22.* non haberent. Nec utique sine ullo peccato erant, antequam Christus veniret in carne, & ex quo venit, cœperunt habere peccatum: sed peccatum quoddam certum, id est, infidelitatis, intelligi voluit; quoniam non crediderunt in eum. Ita qui operantur iniquitatem, non quamlibet, sed hanc ipsam infidelitatis, non in viis ejus ambulaverunt: quia, Universæ viæ Domini misericor- *Psal. 24. 10.*
E dia & veritas; utrumque autem in Christo est, & præter Christum nusquam est. Dico enim *Rom. 15. 8. & 9.* Christum, ait Apostolus, ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei, ad confir- « mandas promissiones Patrum; Gentes autem su- « per misericodiam glorificare Deum. In hoc igitur « misericordia, quia nos redemit: in hoc veritas, quia id quod promisit implevit, & impleturus est quod promittit. *Qui* ergo *operantur iniquitatem*, id est infidelitatem, *non in viis ejus ambulave-*
F *runt*; quia in Christum non crediderunt. Ergo convertantur, & in eum qui justificat impium, piè *Rom. 4. 5.* credant, atque in illo misericordiam peccatis dimissis, & veritatem completis promissis, hoc est, universas vias Domini inveniant: in quibus ambulantes non operabuntur iniquitatem; quia non tenebunt infidelitatem, sed fidem, quæ per dilectionem operatur, & cui peccatum non im- *Gal. 5. 6.* putatur.

G
SERMO QUARTUS.

1. QUIS est, Carissimi, qui Domino dicit, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis.* *v. 4.* * *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.* *v. 5.* * *Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua?* *v. 6.* Quis est qui hoc dicit,

[a] Sic MSS. Editi verò, *motibus*.

niſi unumquodque membrum Chriſti, vel potiùs univerſum corpus Chriſti? Et quid eſt, *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis?* Utrùm nimis præcepiſti, an nimis cuſtodiri? Quodlibet horum intelligamus, contra illam memorabilem nobilemque ſententiam hoc dictum videtur, quam Græci laudant in ſapientibus ſuis, & Latini laudando conſentiunt, Ne quid nimis. (Terent. Andr. act. 1 ſc. 1.) Si enim hoc verum eſt, ut ne quid nimis fiat: quomodo verum eſt, quod hîc dicitur, *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis?* Quando Deus aliquid vel nimis præciperet, vel nimis cuſtodiri vellet, ſi omne nimium reprehenſione dignum eſſet? Diceremus ergo nos nulla Græcorum ſapientium auctoritate [a] teneri, intuentes quod ſcriptum eſt, Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi (1. Cor. 1. 20.): & potiùs iſtam ſententiam falſam eſſe crederemus, qua dictum eſt, Ne quid nimis, quàm divinum eloquium, ubi legimus atque cantamus, *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis*; niſi nos non Græca elatio, ſed vera ratio revocaret? Nimis quippe dicitur, quidquid plus fuerit quàm oportet. Nam parum & nimiùm duo ſunt inter ſe contraria. Parum eſt quod minùs eſt quàm oportet; & nimiùm plus quàm oportet. Horum in medio modus eſt, quod dicitur, ſat eſt. Cùm itaque utile ſit in vita & moribus, ut ampliùs quàm oportet nihil omnino faciamus; profectò veram eſſe ſententiam, Ne quid nimis, fateri potiùs quàm negare debemus. Sed aliquando Latina lingua hoc verbo ſic abutitur, ut nimis pro eo quod eſt valde, & poſitum inveniamus in litteris ſacris, & ponamus in ſermonibus noſtris. Nam & hîc, *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis*, nonniſi valde intelligimus, ſi rectè intelligimus. Et, Nimis te diligo, ſi alicui cariſſimo dicimus, non utique plus quàm oportet, ſed valde nos diligere intelligi volumus. Denique illa Græca ſententia non habet hoc verbum, quod hîc legitur. Ibi enim eſt ἄγαν, quod eſt nimis: hîc eſt autem σφόδρα, quod eſt valde. Sed aliquando, ut diximus, nimis pro eo quod eſt valde, & dictum invenimus, & dicimus. Unde nonnulli etiam Latini codices non habent, *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis*; ſed, *valde*. Valde itaque præcepit hoc Deus, & valde oportet Dei cuſtodiri mandata.

2. Sed humilis pietas vel pia humilitas, & fides non immemor gratiæ, quid adjungat adtendite (℣. 5.): *Utinam*, inquit, *dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas.* (Contra Pelagianos.) Præcepiſti quidem tu, ſed utinam quod præcepiſti fiat mihi. Ubi audis *Utinam*, vocem optantis agnoſce; & agnita voce optantis, depone ſuperbiam præſumentis. Quis enim ſe dicat optare, quod ſic habet in arbitrii poteſtate, ut nullo indigens adjumento id poſſit efficere? Ergo ſi optat homo quod præcipit Deus; ut det ipſe quod præcipit, rogandus eſt Deus. A quo enim optandum eſt, niſi ab illo, à quo Patre luminum omne datum optimum & omne donum perfectum, ſanctâ Scripturâ teſte, deſcendit (Jacobi 1. 17.)? Propter eos autem qui putant hoc ſolo nos ad faciendam juſtitiam divinitus adjuvari, quòd Dei præcepta nobis in notitiam proferuntur, ut ea cognita, jam ſine ulla Dei gratia, ſolis noſtræ voluntatis viribus impleantur, non optat hic dirigi vias ſuas ad cuſtodiendas juſtificationes Dei, niſi jam ejus acceptis ipſo præcipiente mandatis. Ad hoc enim pertinet quod præmiſit, Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis (℣. 4.): Tamquam diceret, Jam legem accepi, jam novi; Tu « enim præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis: & mandata tua ſancta, & juſta, & bona; ſed peccatum per bonum mihi operatur mortem (Rom. 7. 12.), niſi adjuvet tua gratia. *Utinam* ergo *dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas.*

3. *Tunc non confundar, dum inſpicio in omnia mandata tua.* (℣. 6.) Mandata Dei ſive cùm leguntur, ſive cùm memoriâ recoluntur, tamquam ſpeculum intuendum eſt, ſecundùm Apoſtolum Jacobum dicentem, Si quis eſt auditor verbi & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo; conſideravit enim « ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit: qui « autem perſpexerit in legem perfectam libertatis, « & permanſerit, non auditor obliviosſus factus, ſed « factor operis, hic beatus in facto ſuo erit (Jacobi 1. 23. & c.). Talem « ſe iſte vult eſſe, ut inſpiciat tamquam in ſpeculo mandata Dei, & non confundatur: quia non auditor eorum tantùm vult eſſe, ſed factor. Proptera optat dirigi vias ſuas ad cuſtodiendas juſtificationes Dei. Unde dirigi, niſi gratiâ Dei? Alioquin legem Dei habebit, non ubi gratuletur, ſed ubi confundatur; ſi voluerit mandata inſpicere, quæ non facit.

4. *Confitebor*, inquit, *tibi, Domine, in directione cordis, in eo quòd didicerim judicia juſtitiæ tuæ.* (℣. 7.) Non eſt peccatorum confeſſio iſta, ſed laudis: ſicut ait etiam ipſe, in quo peccatum nullum erat, Confitebor tibi, Pater Domine cæli & terræ (Matth. 11. 25.): & ſicut ſcriptum eſt in libro Eccleſiaſtico, Hæc dicetis in confeſſione, Opera Domini univerſa quoniam bona valde (Eccli. 39. 20. & 21.). *Confitebor*, inquit, *tibi in directione cordis.* Utique ſi dirigantur viæ meæ, confitebor tibi, quoniam tu feciſti, & tua laus eſt iſta, non mea. Tunc enim *confitebor in eo quòd didicerim judicia juſtitiæ tuæ*, ſi directum cor habebo, directis videlicet viis meis ad cuſtodiendas juſtificationes tuas. Nam quid mihi proderit quòd ea didicerim, ſi corde perverſo vias [b] abibo pravas? Non enim lætabor in eis, ſed accuſabor ab eis.

5. Deinde adjungit, *Juſtificationes tuas cuſtodiam.* (℣. 8.) Quæ omnia ex illo utique connectuntur, quod ait, Utinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas (℣. 5. & c.): tunc non confundar « dum inſpicio in omnia mandata tua; & confi- « tebor tibi in directione cordis, & *juſtificationes tuas cuſtodiam.* Sed quid eſt quod ſequitur? *Ne derelinquas me uſque valde*: vel ſicut nonnulli codices habent, *uſque nimis*, pro eo quod eſt *valde*: nam hoc verbum Græcum eſt & hîc, id eſt, σφόδρα: quaſi relinqui ſe à Domino velit, ſed non uſque valde. Abſit. Sed quia reliquerat Deus mundum merito peccatorum; uſque valde illum reliquiſſet, ſi ei nec tanta medicina profuiſſet, hoc eſt, gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Nunc verò ſecundùm iſtam orationem corporis Chriſti, non eum reliquit uſque valde: quia Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi (2. Cor. 5. 19.). Poteſt hoc etiam ſic intelligi, ut ejus iſta ſit vox, qui cùm dixiſſet in abundantia ſua, Non movebor in æternum (Pſal. 29. 7.), velut ſua virtute confidens: ut oſtenderet ei Deus quòd non

[a] Am. & MSS. *terreri.*

[b] Plerique MSS. *habebo.*

Psal. 29. 8. merito ejus, sed in voluntate sua præstiterat deco-
ri ejus virtutem, avertit ab eo faciem suam, &
factus est conturbatus. Inveniens ergo se, nec
jam præsumens de se, clamat, *Ne derelinquas me*
usque valde. Si enim dereliquisti, ut sine adjuto-
rio tuo infirmus appaream, noli usque valde, ne
℣. 4. &c. peream. Tu ergo præcepisti mandata tua custo-
» diri nimis. Jam de ignorantia me excusare non
possum. Sed quoniam infirmus sum: Utinam di-
» rigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes
» tuas. Tunc non confundar, dum inspicio in om-
» nia mandata tua: tunc confitebor tibi in directio-
» ne cordis, in eo quòd didicerim judicia justitiæ
» tuæ; tunc justificationes tuas custodiam: & si de-
» reliquisti me, ne gloriarer in me, noli usque valde,
& justificatus abs te gloriabor in te.

SERMO QUINTUS.

BETH. ב 1. HOs versus, Carissimi, isto considere-
mus in Psalmo, & sicut Dominus do-
℣. 9. nat ejus sacras litteras perscrutemur: *In quo cor-*
rigit junior viam suam? In custodiendo verba tua.
Interrogat se, & respondet sibi. *In quo corrigit*
junior viam suam? huc usque interrogatio est.
Deinde responsio, *In custodiendo verba tua.* Sed
hoc loco custoditio verborum Dei, intelligenda
est operatio præceptorum. Frustra enim custo-
diuntur memoriâ, si non custodiantur & vitâ.
Nam quidam verba Dei tenendo agunt ne obli-
viscantur, nec agunt vivendo ut corrigantur.
Non autem ait iste, In quo exercet junior memo-
riam suam? sed, *In quo corrigit viam suam?* at-
que ad hoc respondet, *In custodiendo verba tua.*
Neque ullo modo dicenda est via correcta, quam-
diu est vita perversa.

2. Sed quid sibi vult iste junior? Potuit enim
dicere, In quo corrigit homo viam suam? aut, In
quo corrigit vir viam suam? quod plerumque in
Scripturis ita ponitur, ut à sexu honoratiore ho-
mo intelligatur, modo locutionis quo significa-
tur à parte totum. Neque enim & femina non
beata quæ non abiit in consilio impiorum: ubi
Psal. 1. 1. tamen dictum est, Beatus vir. Hîc vero nec ho-
mo ait, nec vir, sed *junior.* Numquid desperan-
dus est senior? aut in alio corrigit etiam senior
viam suam, quàm in custodiendo verba Dei? An
fortè admonitio est, qua ætate potissimùm fieri
debeat: secundùm illud quod alibi scriptum est,
Eccli. 6. 18. Fili à juventute tua excipe doctrinam, & usque
» ad canos invenies sapientiam? Est & alius intelle-
Luca 15. 12. ctus, ut ille hîc agnoscatur filius Evangelicus ju-
nior, qui profectus à patre in regionem longin-
quam, effudit substantiam suam vivens cum me-
retricibus prodigè; & postea quàm porcos pavit
egestatem famemque perpessus, reversus est ad
semetipsum, & dixit, Surgam, & ibo ad patrem
meum. In quo enim correxit viam suam, nisi in
custodiendo verba Dei, quæ tamquam panem pa-
ternum esuriens concupivit? Neque enim corri-
geret viam suam frater ejus senior, qui patri suo
Ibidem 29. dixit, Ecce tot annis servio tibi, & numquam
mandatum tuum præterii. Junior ergo ille corre-
xit viam suam, quam se ita depravasse perver-
samque habuisse confessus est, ut patri diceret,
Ibidem 21 Jam non sum dignus vocari filius tuus. Tertius
quoque intellectus mihi occurrit, quem qui-
dem ego, quantum pro modulo meo sapio,

A duobus superioribus antepono: ut senior agnos-
catur, vetus homo; & novus, junior: senior,
qui portat imaginem terreni hominis; junior, qui 1. Cor. 15. 49.
cælestis; quia non priùs quod spiritale est, sed Ibidem 46.
quod animale, postea spiritale. Sit ergo licèt qui-
libet, quantum ad ætatem pertinet corporis, an-
nosa vetustate decrepitus, junior erit ad Deum
percepta gratiæ novitate conversus: & in hoc
corrigit viam suam, in custodiendo verba ejus:
hoc est verbum fidei quod prædicamus, & ipsa Rom. 10. 8.
B est fides quæ per dilectionem operatur. Gal. 5. 6.

3. Sed iste junior populus, gratiæ filius, ho-
mo novus, cantator novi Cantici, heres Testa-
menti novi, iste junior non Cain, sed Abel; non
Ismaël, sed Isaac; non Esaü, sed Israël; non
Manasses, sed Ephræm; non Heli, sed Samuel;
non Saül, sed David, quid adjungat adtendite:
In toto, inquit, *corde meo exquisivi te, ne repellas* ℣. 10.
me à mandatis tuis. Ecce orat, ut adjuvetur ad
custodienda verba Dei, in quo dixerat viam suam
C corrigere juniorem. Nam utique hoc est, *Ne re-*
pellas me à mandatis tuis. Quid est enim à Deo
repelli, nisi non adjuvari? Mandatis quippe ejus
rectis atque arduis humana non contemperatur
infirmitas, nisi præveniens ejus adjuvet caritas.
Quos autem non adjuvat, hos meritò perhibe-
tur repellere, tamquam flammeâ frameâ prohi- Gen. 3. 24.
beantur indigni, ne manum extendant ad ar-
borem vitæ. Quis est autem dignus, ex quo per Rom. 5. 12.
unum hominem peccatum intravit in mundum,
D & per peccatum mors, & ita in omnes homines
pertransiit, in quo omnes peccaverunt? Sed in-
debitâ Dei misericordiâ sanatur debita nostra mi-
seria. Nam iste qui loquitur, & dicit, *In toto*
corde meo exquisivi te: & hoc unde posset, nisi
eum aversum ad se ipse converteret, cui dicitur, Psal. 84. 7.
Deus tu convertens vivificabis nos: & ille perdi-
tum quæreret, & errantem ille revocaret, qui di-
cit, Quod perierat requiram, & quod erraverat Ezech. 34. 16.
revocabo?

E 4. Inde est quòd & corrigit viam suam in
custodiendo verba Dei, illo regente, illo facien-
te: neque enim per se ipse posset; cùm Jere- Jerem. 10. 23.
mias Propheta fateatur, & dicat, Scio Domi-
» ne, quoniam non est hominis via ejus, neque vir
» ibit & corriget viam suam. A Domino quippe
hoc etiam iste superiùs optavit, ubi ait, Utinam ℣. 5.
dirigantur viæ meæ: & hîc ubi addidit, *In corde* ℣. 11.
meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi; con-
tinuò divinum quæsivit auxilium, ne in cor-
F de ejus Dei eloquia sine fructu absconderen-
tur, nisi opera justitiæ sequerentur. Cùm enim
hoc dixisset, adjunxit, *Benedictus es Domine, do-* ℣. 12.
ce me justificationes tuas. *Doce* dixit, quomodo
eas discunt, qui faciunt; non quomodo hi qui
ut habeant quod loquantur, tantummodo memi-
nerunt. Nam utique jam dixerat, In corde meo ℣. 11.
abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Quid
ergo adhuc ea quærit discere, quæ abscondita
jam custodit in corde? Quod utique non fecis-
G set, nisi ea didicisset. Ut quid ergo addit & dicit,
Doce me justificationes tuas, nisi quia eas vult fa-
ciendo discere, non loquendo vel memoriâ re-
tinendo? Quoniam ergo, sicut in alio Psalmo le-
gitur, Benedictionem dabit qui legem dedit: Psal. 83. 8.
ideo, *Benedictus es Domine, doce me*, inquit, *ju-*
stificationes tuas. Quia enim in corde meo ab-
scondi eloquia tua, ut non peccem tibi, legem
dedisti;

dedisti; da etiam benedictionem gratiæ, ut fa- A ciendo discam quod intimando jussisti. Hæc satis sint, ut vestræ mentes sine fastidio nutriantur: alium sermonem desiderant quæ sequuntur.

SERMO SEXTUS.

ỷ. 13. 1. INITIUM sermonis hujus est nobis in Psalmo, de quo disputamus, hic versus, *In labiis meis enuntiavi omnia judicia oris tui.* Quid est hoc, B Dilectissimi? quid est hoc? Quis omnia judicia Dei enuntiare possit, cùm investigare non possit? An Rom. 11. 33. verò cum Apostolo exclamare dubitamus, O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ Joan. 16. 12. ejus? Dominus dicit, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Et quamvis continuò promiserit eis omnem veritatem per Spi- 1. Cor. 13. 9. ritum-sanctum: clamat tamen beatus Paulus, Ex parte scimus; ut intelligamus Spiritu quidem san- C cto, unde pignus accepimus, perduci nos ad omnem veritatem; sed cùm in [a] aliam vitam, post hujus vitæ speculum & ænigma, venerimus, & facie ad faciem viderimus. Quomodo ergo iste dicit, *In labiis meis enuntiavi omnia judicia oris tui?* Et ille hoc dicit, qui paulò antè superiore versu proxi- ỷ. 12. mo dixerat, Doce me justificationes tuas. Quo pacto igitur enuntiavit omnia judicia oris ejus, qui vult adhuc discere justificationes ejus? An judicia quidem cuncta jam noverat, justificationes autem D adhuc discere cupiebat? Hoc verò est mirabilius, si jam sciebat inscrutabilia Dei, & ea quæ hominibus præcepit facienda nesciebat. Justificationes enim sunt, non dicta, sed facta justitiæ, opera scilicet justorum, quæ imperat Deus. Ideo autem Dei dicuntur, quamvis à nobis fiant, quia nisi ipso donante non fiunt. Judicia porrò Dei sunt, quibus ab eo mundus & nunc & in fine sæculi judicatur. Sed cùm eloquiis Dei omnia contineantur, & justificationes videlicet & judicia; cur quærit adhuc justifi- E cationes discere, qui eloquia Dei se abscondisse in ỷ. 11. corde dicit? Ait enim, In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Tum secutus adjunxit, ỷ. 12. Benedictus es Domine, doce me justificationes ỷ. 13. tuas. Ac deinde, *In labiis meis*, inquit, *enuntiavi omnia judicia oris tui.* Videntur quidem duo ista inter se non esse contraria, immo esse potiùs amica atque conjuncta, ut quoniam in corde suo abscondit eloquia Dei, in labiis suis judicia ejus enuntiet; Rom. 10. 10. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem con- F fessio fit ad salutem: sed quod inter hæc duo medium posuit, Benedictus es Domine, doce me justificationes tuas, quomodo conveniat homini, cujus in corde jam sunt eloquia Dei, & qui labiis suis enuntiavit omnia judicia Dei, ut adhuc velit discere justificationes Dei, non invenitur, nisi ut eas discere velle intelligatur faciendo, non memoriâ retinendo & loquendo; & id à Domino demonstravit debere nos petere, sine quo nihil possumus facere. Sed hoc ante istum alio jam sermone tractavimus: G nunc verò quomodo se dixerit omnia judicia oris Dei in labiis suis enuntiasse, cùm dicta sint inscru- Psal. 35. 7. tabilia, & de quorum profunditate alibi scriptum est, Judicia tua abyssus multa, quantum Deus donat, tractare suscepimus.

2. Quid ergo hîc intelligamus, adtendite. Numquid judicia Dei nescit Ecclesia? Scit planè. Nam scit utique qualibus dicturus sit judex vivorum & mortuorum, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum: & qualibus dicturus sit, Ite in ignem æternum. Scit, inquam, neque fornicatores, neque idolis servientes, neque illos atque illos, quos ibi apostolus Paulus enumerat, regnum Dei possessuros. Scit iram & indignationem, tribulationem & angustias in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primùm & Græci: gloriam verò & honorem & pacem omni operanti bonum, Judæo primùm & Græco. Hæc atque hujusmodi judicia Dei evidenter expressa novit Ecclesia: sed non ipsa sunt omnia; cùm sint quædam inscrutabilia, & sicut abyssus multa, profunda & occulta. An & ipsa nota sunt quibusdam excellentioribus membris hominis hujus, qui cum suo capite Salvatore totus est Christus? Inscrutabilia enim fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea non potest perscrutari. Sed cur non possit dono Spiritus-sancti, cuicumque hoc Dominus conferre dignatur? Sic enim illud dictum est, Deus habitat lucem inaccessibilem: & audimus tamen, Accedite ad eum, & illuminamini. Quæ utique ita solvitur quæstio, ut inaccessibilis sit viribus nostris, accedatur autem ad eum muneribus suis. Quamquam & si nemini omnino Sanctorum, quamdiu corpus quod corrumpitur aggravat animam, omnia judicia Dei scire conceditur, quia re vera multum est ad hominem, cùm profectò, (ut aliquid exempli gratiâ dicam, unde judiciorum Dei conjiciatur immensitas,) nemo sine judicio Dei sit tardus in animo, vel claudus in corpore: habet tamen unde dicat Ecclesia, hoc est, populus adquisitionis, & veraciter dicat, *In labiis meis enuntiavi omnia judicia oris tui*, id est, nihil judiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloquia tua innotescere voluisti, sed omnia prorsus in labiis meis enuntiavi. Hoc enim mihi videtur significare voluisse, quòd non ait, omnia judicia tua; sed, *omnia judicia oris tui*, id est, quæ mihi dixisti: ut per os ejus eloquium ejus intelligamus, quod fecit ad nos in revelationibus sanctorum pluribus, & Testamentis duobus; quæ omnia judicia usquequaque in labiis suis enuntiare non cessat Ecclesia.

[Matth. 25. 34. — 1. Cor. 6. 9. — Rom. 2. 9. & 10. — 1. Tim. 6. 16. — Psal. 33. 5. — Sap. 9. 15.]

3. Deinde subjungit, & dicit, *In via testimoniorum tuorum jocundatus sum, quasi in omnibus divitiis.* ỷ. 14. Viam testimoniorum Dei nihil citiùs, nihil certius, nihil brevius, nihilque grandius intelligimus esse quàm Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Coloss. 2. 3. Inde & iste ait se jocundatum vel delectatum in hac via, *quasi in omnibus divitiis.* Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligat, nobis probare dignatur. Commendat autem suam caritatem Deus in Rom. 5. 8. nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cùm ergo ipse dicat, Ego sum via: Iohan. 14. 6. & humilitas ejus carnalis nativitatis atque passionis, evidentia sint testimonia divinæ erga nos dilectionis; procul dubio via testimoniorum Dei Christus est. Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, etiam futura erga nos, quæ sempiterna promissa sunt, exspectamus & speramus implenda. Qui enim proprio Filio non Rom. 8. 32. pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non & cum illo omnia nobis donavit?

[a] Am. & MSS. *sed cùm in alia vita, post hujus vitæ speculum & ænigma facie ad faciem venerimus*: nisi quòd loco *ænigma*, quidam habent *ænigmata*.

℣. 15. 4. Sequitur, *In mandatis tuis garriam, & considerabo vias tuas.* Quod Græcus habet ἀδολεσχήσω, Latini interpretes quidam *garriam*, quidam *exercebor*, interpretati sunt; quæ duo inter se videntur esse diversa: sed si exercitatio intelligatur ingenii, cum quadam delectatione disputationis, utrumque conjungitur, & quasi ex utroque unum aliquid temperatur, ut non sit aliena ab hujusmodi exercitatione garrulitas. Solent enim garruli vocari
a loquaces. [a] Sic autem se in Dei mandatis exercet
Ecclesia, adversùs omnes inimicos fidei Christianæ B
atque catholicæ copiosis doctorum disputationibus
garrula: quæ tunc fructuosæ sunt disputantibus, si
Psal. 24. 10. non ibi considerentur nisi viæ Domini, [b] sicut scri-
b ptum est, misericordia & veritas; quorum duorum
plenitudo invenitur in Christo. Per hanc suavem
℣. 16. exercitationem fit etiam quod adjungit, *In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar verborum tuorum.* Ideo utique *meditabor*, ut *non obliviscar.*
Psal. 1. 2. Unde beatus ille in primo Psalmo, in lege Domini
meditabitur die ac nocte. C

5. In his omnibus quæ ut potuimus disputavimus, meminerimus, Carissimi, eum qui abscondit in corde suo eloquia Domini, & enuntiat in labiis suis omnia judicia oris ejus, & in via testimoniorum ejus delectatur sicut in omnibus divitiis, & garriens vel sese exercens in mandatis ejus, considerat vias ejus, & meditatur in justificationibus ejus, ne obliviscatur verborum ejus, per quæ omnia utique lege Dei atque doctrinâ instructus apparet; orare tamen & di-
℣. 12. cere, Benedictus es Domine, doce me justificatio- D
nes tuas. Ubi nihil aliud intelligitur poscere, nisi adjutorium gratiæ, ut quod jam novit sermone, discat & opere.

SERMO SEPTIMUS.

1. SI hujus Psalmi superiora meministis Carissimi, adjuvare nos debent ad intelligenda sequentia. Etenim quæ tamquam ex unius hominis persona loquuntur, membra sunt Christi, & ad E
unum caput tamquam unum pertinens corpus.
℣. 9. Nempe superiùs dixerat, In quo corrigit junior
GUIMEL. ג viam suam, in custodiendo verba tua. Ecce nunc
℣. 17. apertiùs ut id faciat, poscit auxilium. *Retribue*, in-
c quit, *servo tuo, vivam, &* [c] *custodibo verba tua.*
Si bona pro bonis sibi retribui postulavit, jam custodierat verba Dei. Non autem dixit, Retribue servo tuo, quia custodivi verba tua; tamquam mercedem bonam pro bono obedientiæ flagitaret: sed dixit, *Retribue servo tuo, vivam, & custodibo* F
verba tua. Quod quid est aliud, quàm dicere, mortuos ea custodire non posse? infideles videlicet, de
Matth. 8. 22. quibus dicitur, Sine mortuos sepelire mortuos suos.
Quapropter si mortuos intelligimus infideles, vivos
Rom. 1. 17. autem fideles; quoniam, Justus ex fide vivit: nec
possunt custodiri verba Dei nisi fide, quæ per dilectionem operatur: hanc sibi poscit qui dicit, *Retribue servo tuo, vivam, & custodibo verba tua.* Et quoniam ante fidem non homini debentur nisi mala pro malis, retribuit autem Deus per indebitam gra- G
tiam bona pro malis; hanc retributionem rogat qui dicit, *Retribue servo tuo, vivam, & custodibo verba tua.* Quatuor sunt enim retributiones: aut mala pro malis retribuuntur, sicut Deus ignem æter-

A num retributurus est impiis; aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est justis; aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam justificat Rom. 4. 5.
impium; aut mala pro bonis, sicut [d] Judas & Ju- d
dæi per malitiam persecuti sunt Christum. Harum quatuor retributionum duæ priores pertinent ad justitiam, ut retribuantur mala pro malis, bona pro bonis: tertia pertinet ad misericordiam, ut retribuantur bona pro malis: quartam Deus nescit; nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc
B autem quam tertio loco posui, primitus necessaria est. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent quibus retribueret bona pro bonis.

2. Vide illum Saulum, postea Paulum: Non Tit. 3. 5.
ex operibus, inquit, justitiæ quæ nos fecimus, sed
secundùm suam misericordiam salvos nos fecit per
lavacrum regenerationis. Et iterum, Qui priùs fui 1. Tim. 1. 13.
blasphemus, & persecutor, & injuriosus: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in
C incredulitate. Et iterum, Consilium autem do, 1. Cor. 7. 25.
tamquam misericordiam consecutus à Domino, ut
fidelis essem: hoc est, ut viverem. Quia, Justus ex Rom. 1. 17.
fide vivit. Mortuus ergo erat priùs per suam injustitiam, antequam viveret per Dei gratiam. Ipsam
porrò suam mortem sic confitetur: Adveniente au- Rom. 7. 9. & 10.
tem, inquit, mandato peccatum revixit, ego autem
mortuus sum, & inventum est mihi mandatum
quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Retribuit
ergo illi Deus bonum pro malo, hoc est, vitam pro
D morte; talem scilicet retributionem, qualis hîc poscitur, ubi dicitur, *Retribue servo tuo, vivam, & custodibo verba tua.* Et vixit, & custodivit verba ejus, & pertinere cœpit ad aliam retributionem, in
qua retribuuntur bona pro bonis: propter quam dicit, Bonum certamen certavi, cursum consummavi, 2. Tim. 4. 7. & 8.
fidem servavi, de cetero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die
justus judex. Utique justus, retribuendo bona pro
bonis: quia priùs misericors, retribuendo bona pro
E malis. Quamvis & ipsa justitia, qua retribuuntur
bona pro bonis, non est sine misericordia; quia &
hoc scriptum est, Qui coronat te in miseratione & Psal. 102. 4.
misericordia. Qui enim dixit, Bonum certamen 2. Tim. 4. 7.
certavi, quando vinceret, nisi illo donante, de
quo ait, Gratias Deo, qui dat nobis victoriam 1. Cor. 15. 57.
per Dominum nostrum Jesum Christum? Et qui
cursum consummavit, quando curreret, quando
perveniret, nisi illo adjuvante de quo ait, Igitur Rom. 9. 16.
non volentis, neque currentis, sed miserentis est
F Dei? Et qui fidem servavit, quando id faceret,
nisi, ut ipse ait, misericordiam consecutus ut fidelis 1. Cor. 7. 25.
esset?

3. Nusquam ergo se extollat humana superbia: donis suis Deus retribuit bona præmia. Sed iste qui jam orat & dicit, *Retribue servo tuo, vivam,* si penitus esset mortuus, non oraret: sed ab illo accepit initium bonæ concupiscentiæ, à quo vitam poscit obedientiæ. Habebant enim aliquam fidem, qui
dicebant, Domine auge nobis fidem. Ille verò & Luc. 17. 5.
G incredulitatem suam confitebatur, nec fidem diffitebatur, qui cùm esset interrogatus utrùm crede-
ret, ait, Credo, Domine, adjuva incredulitatem Marci 9. 23.
meam. Jam utique vivere incipiens postulat vitam, e
qui credens orat obedientiam: non [e] pro ea serva-

[a] Ita Am. & MSS. At Er. & Lov. *Si autem:* & infrà, *est garrula.*
[b] Hîc in editis additur, *Universa autem via Domini:* quod à præcipuis MSS. abest.

[c] Ita constanter antiquiores MSS. At editi, *custodiam.*
[d] MSS. *sicut Judæus per malitiam persecutus est Christum.*
[e] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *non ut pro ea servetur præmium.*

ta præmium; sed ut servetur, auxilium. Vitâ quippe crescente vivescit per omnem diem, qui renovatur de die in diem. *2. Cor. 4. 16.*

4. Sciens autem verba Dei non posse custodiri per obedientiam, nisi videantur per intelligentiam, hoc quoque orationi addit, & dicit, *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ad hoc etiam illud pertinet, quod adjungit, *Inquilinus ego sum in terra.* Sive, ut nonnulli codices habent, *Incola ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.* Quod enim ait superiùs, *Revela oculos meos;* hoc postea dixit, *ne abscondas à me:* & quod ibi dixerat, *mirabilia de lege tua;* hoc alio modo repetens ait, *mandata tua.* Nihil est autem mirabilius in mandatis Dei, quàm, Diligite inimicos vestros: hoc est, retribuite bona pro malis. Sed de isto inquilinatu vel incolatu non est sermo coartandus; & ideo non iste de hac re, sed alius exspectandus, & Domino adjuvante reddendus est. *℣. 18. ℣. 19. Matth. 5. 44.*

SERMO OCTAVUS.

1. EXSPECTATIONI Caritatis Vestræ de sequentibus hujus maximi Psalmi sermo reddendus est, ab illo versu scilicet, ubi ait, *Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua:* sive, ut nonnulli codices habent, *Inquilinus ego sum in terra.* Quod enim est in Græco πάροικος, aliqui nostri *inquilinus*, aliqui *incola*, nonnumquam etiam *advena* interpretati sunt. Inquilini non habentes propriam domum, habitant in alieno: incolæ autem vel advenæ, utique adventitii perhibentur. Ubi magna de anima exoritur quæstio. Neque enim secundùm corpus dictum videri potest, *Incola*, vel *advena*, vel *inquilinus sum in terra:* cùm de terra corpus originem ducat. Sed in hac profundissima quæstione nihil audeo definire. Sive enim propter animam, (quæ absit ut putetur ex terra,) meritò dici potuerit, *Inquilinus*, vel *incola*, vel *advena ego sum in terra;* sive secundùm totum hominem, quia paradisi aliquando civis fuit, ubi utique non erat qui ista dicebat; sive quod est ab omni controversia liberius, non omnis homo possit hoc dicere, sed cui patria promissa est æterna in cælis: hoc scio, quia tentatio est vita humana super terram; & jugum grave est super filios Adam. Verùm me plus delectat secundùm istam disputare sententiam, ut ideo nos in terra inquilinos vel incolas esse dicamus, quia supernam patriam, unde pignus accepimus, & quò pervenientes numquam inde migremus, invenimus. Nam & ille qui in alio Psalmo dicit, Inquilinus ego sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei: non ait, sicut omnes homines; sed dicendo, sicut omnes patres mei, justos procul dubio vult intelligi, qui eum tempore præcesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio supernæ patriæ suspirarunt. De quibus scriptum est ad Hebræos, Secundùm fidem mortui sunt hi omnes, cùm non accepissent promissiones, sed longè eas videntes & salutantes, & confitentes quia hospites & peregrini sunt super terram. Qui enim talia dicunt, ostendunt quia patriam quærunt. Et si quidem ejus memores essent, à qua discesserant, habuissent tempus revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est cælestem, ideò non confunditur de his Deus vocari Deus eorum; præparavit enim eis civitatem. Et illud quod legimus, *℣. 19. Job 7. 1. Eccli. 40. 1. Psal. 38. 13. Hebr. 11. 13. &c.*

A Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino: potest intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium. Non enim omnium est fides. Et videmus quid his verbis Apostolus jungat. Cùm enim dixisset, Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino: Per fidem enim ambulamus, inquit, non per speciem: ut intelligeremus eorum esse istam peregrinationem, qui ambulant per fidem. Infideles autem, quos Deus non præscivit nec prædestinavit conformes imaginis Filii sui, non possunt veraciter *2. Cor. 5. 6. 2. Thess. 3. 2. 2. Cor. 5. 6. & 7. Rom. 8. 29.*

B dicere se in terra peregrinos, quando ibi sunt, ubi secundùm carnem nati sunt: non enim habent alibi civitatem: ac per hoc non sunt in terra alienigenæ, sed terrigenæ. Unde ait alia Scriptura de quodam, Posuit enim apud mortem domum suam, & apud inferos cum terrigenis axes suos. Sunt autem & ipsi peregrini & inquilini, non huic terræ, sed populo Dei, à quo sunt alienigenæ. Unde credentibus, & sanctam civitatem, quæ non est de hoc mundo, habere incipientibus Apostolus dicit, Igitur jam

C non estis peregrini & inquilini, sed estis cives sanctorum & domestici Dei. Ipsi ergo sunt cives terreni, qui sunt Dei populo peregrini: qui verò cives sunt in populo Dei, ipsi sunt in terra peregrini: quia totus idem populus, quamdiu est in corpore, peregrinatur à Domino. Dicat itaque, *Incola ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.* *Ephes. 2. 19.*

2. Sed qui tandem sunt, à quibus Deus abscondit mandata sua? Nonne illa ubique Deus voluit prædicari? Utinam quàm multis clara sunt, tam

D multis cara sint. Nam quid est clarius, quàm, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tamquam teipsum? In quibus duobus mandatis tota Lex pendet & Prophetæ. Et quis est quem lateant ista mandata? Nempe & omnibus fidelibus, & plurimis infidelibus nota sunt. Cur ergo poscit fidelis ne abscondatur sibi, quod nec infideli cernit abscondi? An quia Deum nosse difficile est, consequens est utique, ut Diliges Dominum Deum *Matth. 22. 37. &c.*

E tuum, difficilè intelligatur, ne aliud pro alio diligatur? Nam proximi facilior esse videtur cognitio. Omnis quippe homo est omni homini proximus; nec ulla cogitanda est longinquitas generis, ubi est natura communis. Quamquam nec proximum noverat qui Domino ait, Et quis est mihi proximus? Quando illi est propositus homo quidam, qui descendens ab Jerusalem in Jericho incidit in latrones: cui proximum non fuisse, nisi qui cum illo fecit misericordiam, ipse qui interrogaverat judicavit; pa- *Luca 10. 29.*

F tuitque in facienda misericordia neminem alienum esse deputandum ab eo qui diligit proximum. Sed multi nec seipsos noverunt: quia & seipsum nosse, quemadmodum homo sibi debet innotescere, non omnium hominum est. Quomodo ergo diligit proximum tamquam seipsum, qui nescit & seipsum? Non enim frustra ille filius junior, qui profectus in regionem longinquam, ubi dissipavit substantiam suam vivens prodigè, ut diceret, Surgam, & ibo ad patrem meum, priùs reversus est in semetipsum, *Luca 15. 18.*

G nisi quia tam longè peregrinatus est, ut relinqueret etiam semetipsum. Nec tamen reverteretur ad se, si omni modo nesciret se: nec diceret, Surgam, & ibo ad patrem meum, si penitus ignoraret Deum. Quocirca & aliquatenus ista sciuntur, & ut magis magisque sciantur, non immeritò scienda poscuntur. Quapropter ut sciamus diligere Deum, sciendus est Deus; & ut sciat homo diligere proximum

tamquam seipsum, priùs debet diligendo Deum diligere seipsum: quod unde poterit, si nescit Deum, si nescit & seipsum? Rectè itaque dicitur Deo, *Incola ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.* Meritò namque absconduntur eis, qui non sunt incolæ in terra. Hæc enim mandata etsi audiunt, non
Philip. 3. 20. sapiunt; quia terrena sapiunt. Quorum autem conversatio in cælis est, inquantum hîc conversantur, profectò peregrinantur. Petant itaque ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur, diligendo Deum, cum quo in æternum erunt; & diligendo proximum, ut illic sit ubi & ipsi erunt.

3. Quid autem diligendo diligitur, si ipsa dilectio non diligitur? Unde consequenter iste incola in terra, cùm Dei mandata ne sibi absconderentur orasset, in quibus dilectio præcipitur vel sola vel maximè: & ipsius dilectionis dilectionem se velle
ỷ. 20. habere proclamat, dicens, *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.* Laudabilis est ista concupiscentia, non damnabilis.
Exod. 20. 17. Rom. 7. 7. Non de hac dictum est, Non concupisces: sed de
Gal. 5. 17. illa qua caro concupiscit adversùs spiritum. De hac autem bona concupiscentia qua concupiscit spiritus adversùs carnem, quære ubi scriptum sit; & inve-
Sap. 6. 21. nies, Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum. Et multa alia reperiuntur bonæ concupiscentiæ testimonia. Sed hoc sanè interest, quòd non tacetur quid concupiscatur, quando bona commemoratur concupiscentia: cùm autem non additur quid concupiscatur, sed sola ponitur, nonnisi mala intelligitur. Sicut in hoc quod commemoravi, » Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum: si non adderet sapientiæ, nullo modo diceret, Concupiscentia perducit ad regnum. At ve-
Rom. 7. 7. rò Apostolus quod posuit, Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces: non utique addidit cujus rei concupiscentiam, vel quid non concupisces. Certum est enim non intelligi, cùm ita dicitur, nisi malam concupiscentiam. Quid ergo hujus anima concupivit? *Desiderare*, inquit, *justificationes tuas in omni tempore.* Credo, nondum eas desiderabat, quando concupivit desiderare. Justificationes autem facta sunt justa, id est, opera justitiæ. Cùm itaque nondum habeat & qui jam desiderat, quàm longè ab his erat qui adhuc eas desiderare concupiscebat? Et quàm longiùs ab eis sunt, qui neque hoc adhuc concupiscunt?

4. Mirum est autem quomodo concupiscatur desiderium, nec sit in nobis cujus concupiscentia jam sit in nobis. Neque enim pulcrum aliquod corpus est, sicut aurum, vel caro aliqua speciosa, quam potest homo concupiscere, nec habere, quia extrà posita non est in homine. Quis nesciat in homine esse concupiscentiam, in homine esse desiderium? Cur ergo concupiscitur ut habeatur, quasi forinsecùs inferatur? Aut quomodo haberi ejus concupiscentia sine ipso potest, cùm non sit & ipsum quid aliud quàm concupiscentia? Nam & desiderare procul dubio concupiscere est. Quis est iste mirabilis atque inexplicabilis languor? Et tamen est. Nam & ægrotus qui fastidio laborat, & vult evadere hoc malum, concupiscit utique desiderare cibum, dum concupiscit non habere fastidium: sed hoc fastidium morbus est corporis. Concupiscentia verò qua concupiscit desiderare cibum, hoc est carere fastidio, in animo est, non in corpore: & habet eam non gutturis & faucium delectatio, quæ fastidio [a] restringitur; sed recuperandæ ratio sanitatis, qua pellendum escæ fastidium providetur. Et ideo non mirum est, si appetit animus ut appetat corpus, quando appetit animi nec appetit corpus. Cùm autem utrumque animi est, & utrumque concupiscentia est, cur [b] concupisco desiderium justificationum Dei? Quomodo in uno eodemque animo meo habeo concupiscentiam desiderii hujus, & ipsum non habeo desiderium? Aut quomodo ista duo sunt, & non unum? Ut quid enim concupisco desiderare justificationes, ac non ipsas justificationes potiùs quàm earum desiderium concupisco? Aut quo pacto possum justificationum desiderium concupiscere, & ipsas justificationes non concupiscere; cùm ideo earum desiderium concupiscam, quia ipsas habere cupio? Quod si ita est, jam ipsas utique concupisco. Quid igitur opus est ut earum desiderium concupiscam, cùm jam id habeam, & habere me sentiam? Non enim possem concupiscere desiderium justitiæ, nisi concupiscendo justitiam. An hoc est quod superiùs dixi, quòd diligenda sit etiam ipsa dilectio, qua diligitur quod diligi oportet: sicut odio habenda est dilectio, qua diligitur quod diligi non oportet? Odio quippe habemus concupiscentiam nostram, qua caro concupiscit adversùs spiritum. Gal. 5. 17. Et quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram, qua spiritus concupiscit adversùs carnem. Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cùm autem dicitur diligenda est, quid aliud dicitur quàm concupiscenda est? Quocirca quoniam rectè concupiscuntur justificationes Dei, rectè concupiscitur concupiscentia justificationum Dei. Hoc enim alio modo sic potest dici: Si rectè diliguntur justificationes Dei, rectè diligitur dilectio justificationum Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non quòd non sit concupiscentia desiderium, sed quia non omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim & quæ habentur, & quæ non habentur: nam concupiscendo, fruitur homo rebus quas habet; desiderando autem, absentia concupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei justificationes absentes esse quomodo possunt, nisi quando nesciuntur? An & quando sciuntur & non fiunt, absentes habendæ sunt? Nam quid sunt justificationes, nisi opera justa, non verba? Ac per hoc possunt infirmitate animæ non desiderari; & ratione mentis, ubi videtur quàm sint utiles atque salubres, potest earum desiderium concupisci. Sæpe enim quid agendum sit videmus, nec agimus; quia non delectat ut agamus, & cupimus ut delectet. Prævolat intellectus; & tardè sequitur, & aliquando non sequitur humanus atque infirmus affectus. Ideo ergo desiderare concupiscebat, quæ bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem.

5. Non autem ait, Concupiscit; sed, *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas.* Fortasse quippe talis erat iste incola in terra, qui jam pervenerat ad id quod concupiverat, jamque desiderabat eas, quarum se desiderium aliquando concupisse commemorat. Si autem jam desiderabat, cur non habebat? Non enim aliquid impedit quo minùs habeantur justificationes Dei, nisi quia non desiderantur, dum non in eas caritas fervet, qua-

[a] Aliquot MSS. *restinguitur.*

[b] Editi, *cur non concupisco.* Abest *non* à melioribus MSS.

rum claritas lucet. An habebat eas, atque faciebat?
ℽ. 23. Nam paulò pòst dicit, Servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. Sed quibus quasi gradibus ad eas perveniatur, ostendit. Priùs est enim ut videatur quàm sint utiles & honestæ, deinde ut earum desiderium concupiscatur, postremò ut proficiente lumine atque sanitate delectet earum & operatio, quarum sola ratio delectabat. Sed ea quæ sequuntur, quoniam jam iste prolixus est, alio sermone, adjuvante Domino, commodiùs differentur.

SERMO NONUS.

1. PSALMI hujus quæ tractanda subsequuntur, admonent nos caussam nostræ mise-
ℽ. 20. riæ recordari. Etenim cùm dixisset, *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore*; sive scilicet in rebus prosperis, sive in adversis, quia & in laboribus & doloribus debet delectare justitia, nec ita est tempore diligenda tranquillo, ut turbulento tempore deseratur, sed amplectenda est in omni tempore: continuò sub-
ℽ. 21. jecit, *Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis*. Superbi enim declinant à mandatis Dei. Aliud est quippe mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere: aliud ab eis per superbiam declinare; sicut fecerunt qui nos
Gen. 3. 5. mortaliter in hæc mala genuerunt. Delectavit enim eos, Eritis sicut dii: ac sic à mandato Dei, quod sibi eum mandasse sciebant, & quod facillimè nulla infirmitate revocante, impediente, tardante, implere poterant, per hanc superbiam declinarunt. Et ecce tota ista dura & infelix ærumna mortalium, quodam modo hereditaria est
Ibidem 9. increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam ubi es? non ubi esset, ignorabat, sed superbum increpabat: & ubi tunc esset, id est, ad quam miseriam pervenisset, non scire cupiebat, sed interrogando increpans admonebat. Vide autem quemadmodum cùm dixisset, *Increpasti superbos*: non ait, Maledicti qui declinaverunt à mandatis tuis; ut illud tantùm primorum hominum peccatum veniret in mentem: sed ait, *Maledicti qui declinant*. Oportebat enim ut omnes illo terrerentur exemplo à divinis non declinare mandatis, & diligendo justitiam in omni tempore, in hujus mundi etiam labore recipere quod in paradisi amisimus voluptate.

2. Sed quoniam superbi nec in tanta deponunt increpatione cervicem, & cùm sint dejecti laboris mortisque supplicio, extolluntur superbiæ typho, imitantes elationem cadentium, ir-
ℽ. 22. ridentes humilitatem surgentium; pro eis orat corpus Christi, cùm dicit, *Aufer à me opprobrium & contemtum, quoniam testimonia tua exquisivi*. Testimonia Græcè martyria nuncupantur, quo verbo jam utimur pro Latino. Unde illos qui propter testimonium Christi diversis passionibus humiliati sunt, & usque ad mortem pro veritate certarunt, non Testes, quod Latinè utique possemus, sed Græcè Martyres appellamus. Quoniam hoc ergo familiarius auditis & dulcius, sic accipiamus hæc verba tamquam dictum sit, *Aufer à me opprobrium & contemtum, quoniam martyria tua exquisivi*. Christi corpus ista cùm dicit, numquid ab impiis & superbis audire opprobrium atque contemtum ullam deputat pœ-

A nam, cùm potiùs inde perveniat ad coronam? Cur ergo quasi grave aliquid & intolerabile à se poscit auferri, nisi quia, ut dixi, orat pro ipsis inimicis suis, quibus esse perspicit noxium, objicere sanctum nomen Christi tamquam opprobrium Christianis, & ejus à Judæis irrisam crucem totamque humilitatis Christianæ medicinam, qua solâ tumor ille sanatur, quo inflati cecidimus & jacentes ampliùs intumuimus, eadem superbiâ permanente & crescente contem-
B nere? Dicat itaque corpus Christi, jam enim di- Matth. 5. 44.
ligere didicit inimicos suos, dicat Domino Deo suo, *Aufer à me opprobrium & contemtum, quia martyria tua exquisivi*: id est, opprobrium quod ideo audio, & contemtum quo ideo contemnor, quia martyria tua exquisivi, aufer à me. Inimici enim mei, quos à me præcipis diligi, qui magis magisque moriuntur & pereunt, cùm martyria tua contemnunt & criminantur in me, profectò reviviscent & invenientur, si martyria tua vene-
C rentur in me. Ita factum est: hoc videmus. Ecce martyrium Christi, & apud homines & in hoc mundo, non solùm non est opprobrium, sed magnum est ornamentum: ecce non solùm in conspectu Domini, verùm etiam in conspectu hominum jam pretiosa est mors sanctorum ejus: ecce Psal. 115. 15.
non solùm non contemnuntur, verùm etiam magnis honoribus præferuntur Martyres ejus. Ecce filius ille junior, qui pro porcis quos pascebat, Lucæ 15. 15.
id est, pro immundis dæmonibus quos colebat,
D particulam suam in paucissimis Christianis præcedentem persequebatur; jam nunc in tam multis & magnis populis gentium Martyres, quibus ingerebat opprobrium, religiosissimè prædicans, & maximis laudibus quos contemnebat exaltans, mortuus erat & revixit, perierat & inventus est. Hoc tam magno lucro correctionis, conversionis & redemtionis inimicorum suorum corpus Christi Deo dixit, *Aufer à me opprobrium & contemtum*. Et quasi quæreretur de qua re opprobrium,
E de qua re contemtum: subjungit, *Quoniam martyria tua exquisivi*.

3. Ubi est nunc illud opprobrium? ubi ille contemtus? Abierunt atque transierunt; & quia inventi sunt qui perierant, illa perierunt. Sed quando Ecclesia talia precabatur, illa patiebatur. *Etenim sederunt principes*, inquit, *& adversùm me* ℽ. 23.
loquebantur. Inde persecutio gravis erat, quia eam sedentes, hoc est, judiciariis sedibus eminentes, principes decernebant. Refer hoc ad ipsum
F caput, invenies sedisse principes Judæorum, consilium quærentes quomodo Christum perderent. Matth. 26. 3. &c.
Refer hoc ad corpus ejus, id est Ecclesiam, invenies reges terræ excogitasse atque jussisse quomodo Christiani nusquam essent. *Etenim sederunt principes, & adversùm me loquebantur: servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus*. Qualis exercitatio hæc fuerit, qui nosse desideras, quod adjunxit intellige: *Nam & testimonia* ℽ. 24.
tua meditatio mea est, & consilium meum justifica-
G *tiones tuæ*. Recole quod superiùs commendavi testimonia esse martyria. Recole in justificationibus Domini nullam esse difficiliorem & mirabiliorem, quàm ut suos quisque diligat inimicos. Sic ergo exercebatur corpus Christi, ut & martyria ejus meditaretur, & diligeret eos à quibus Matth. 5. 44.
opprobrantibus & contemnentibus propter ipsa martyria persecutiones patiebatur. Non enim

pro se, sicut jam commendavimus, sed pro ipsis
ỳ. 22. potiùs orabat dicens, Aufer à me opprobrium &
» contemtum. *Sederunt* ergo *principes*, *& adver-*
» *sùm me loquebantur: servus autem tuus exerce-*
» *batur in justificationibus tuis.* Quonam modo? *Nam & testimonia tua meditatio mea est*, *& consilium meum justificationes tuæ.* Consilium contra consilium. Consilium sedentium principum fuit, inventos Martyres perdere: consilium patientium Martyrum fuit, inimicos perditos invenire. Reddebant illi mala pro bonis, isti bona pro malis. Quid ergo mirum, si illi occidendo defecerunt, isti moriendo vicerunt? Quid, inquam, mirum, si Martyres sævientibus gentibus temporalem mortem patientissimè pertulerunt, & gentes Martyribus orantibus ad æternam vitam pervenire potuerunt; dum corpus Christi sic exercetur, ut & martyria meditetur, & malis Martyrum persecutoribus bona precetur?

SERMO DECIMUS.

Daleth. ד 1. SEQUITUR in isto Psalmo majore, quod considerare, & sicut Dominus dederit,
ỳ. 25. pertractare debemus, *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundùm verbum tuum.* Quid est, *Adhæsit pavimento anima mea?* Nam cùm adjungit & dicit, *Vivifica me secundùm verbum tuum:* quare se vivificari poscat, utique caussam præmisit, dicendo, *Adhæsit pavimento anima mea.* Ergo quia propterea se vivificari petit, quia pavimento adhæsit anima ejus; mirum si boni aliquid hinc vult intelligi. Ita quippe se habet tota ista sententia, tamquam diceret, Mortuus sum, vivifica me. Quid est ergo pavimentum? Si tamquam unam quamdam domum magnam universum mundum velimus accipere, videmus velut ejus cameram cælum: terra erit igitur pavimentum. Vult itaque terrenis erui, & cum Apostolo dicere,
Philip. 3. 20. Conversatio nostra in cælis est. Proinde terrenis adhærere, mors animæ est: cui malo contraria poscitur vita, cùm dicitur, *Vivifica me.*

2. Sed videndum est, utrùm congruant huic verba ista, qui superiùs talia dixerat, quibus magis Deo videatur adhæsisse quàm pavimento, ut conversatio ejus non in terrenis, sed in cælestibus haberetur. Quomodo enim potest intelligi
ỳ. 23. & 24. terrenis adhæsisse qui dicit, Servus autem tuus
» exercebatur in tuis justificationibus: nam & te-
» stimonia tua meditatio mea est, & consilium meum justificationes tuæ? Hæc sunt enim verba ejus antecedentia, quorum antecedentium ista sunt consequentia, *Adhæsit pavimento anima mea.* An ex hoc intelligere debemus, quantumlibet quisque proficiat in justificationibus Domini, habere eum mortalis carnis affectum circa ista
Job. 7. 1. terrena, in quibus vita humana tentatio est super terram, & ab hac morte si perseveranter proficit, quotidie reviviscere, vivificante illo, cujus gratiâ homo noster interior renovatur de die in diem?
2. Cor. 5. 6. Nam & illud Apostolus cùm dicebat, Quamdiu
» sumus in corpore, peregrinamur à Domino; & concupiscebat dissolvi, & esse cum Christo; adhæserat pavimento anima ejus. Unde & corpus
Sap. 9. 15. ipsum, quia ex terra est, non absurdè intelligitur pavimentum: quod adhuc quia corruptibile est, & aggravat animam; rectè in illo congemiscitur, & dicitur Deo, *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundùm verbum tuum.* Neque enim non cum corporibus nostris semper cum Domino erimus: sed tunc quia non erunt corruptibilia, nec animas aggravabunt, si diligenter consideremus, non eis nos, sed ipsa nobis potiùs adhærebunt, nos autem Deo. Unde alterius Psalmi verba illa sunt, Mihi autem adhærere Deo bonum est: ut vivant corpora ex nobis, adhærendo nobis; nos autem vivamus ex Deo, quia nobis adhærere Deo bonum est. Adhæsio quippe ista, de qua dictum est, *Adhæsit pavimento anima mea*, non conjunctionem carnis & animæ, quamvis & ipsam quidam intellexerint; sed carnalem magis animæ affectum, quo caro concupiscit adversùs spiritum, significare mihi videtur. Quod si rectè accipitur, profectò qui dicit, *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundùm verbum tuum*, non id orat, ut de corpore mortis hujus, morte ipsius corporis interveniente solvatur; quòd dies ultimus vitæ hujus, qui propter ejus brevitatem non potest esse diuturnus, quandoque facturus est: sed ut concupiscentia qua concupiscitur adversùs spiritum, magis magisque minuatur, & concupiscentia qua concupiscitur adversùs carnem, magis ac magis augeatur; donec ista consumatur in nobis, & illa consummetur per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis.

[1. Thess. 4. 5. — Psal. 72. 28. — Gal. 5. 17.]

3. Bene autem non ait, *Vivifica me* secundùm meritum meum; sed ait, *secundùm verbum tuum.* Quod quid est aliud, nisi secundùm promissum tuum? Filius promissionis vult esse, non filius elationis: ut secundùm gratiam firma sit promissio omni semini. Hoc est enim verbum promissionis, In Isaac vocabitur tibi semen. Hoc est, Non qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis deputantur in semine. Nam quid erat ipse per seipsum, in eo quod sequitur, confitetur, *Vias meas enuntiavi, & exaudisti me.* Nonnulli quidem codices habent, *vias tuas*; sed plures, & maximè Græci, *vias meas*, hoc est, malas. Nam hoc mihi videtur dicere, Peccata mea confessus sum, & exaudisti me, hoc est, ut dimitteres ea. *Doce me justificationes tuas.* Confessus sum vias meas, delesti eas, doce me tuas. Sic doce me, ut agam; non ut tantummodo sciam quid agere debeam. Sicut enim dictum est de Domino, quòd non noverat peccatum, & intelligitur non fecerat: sic & justitiam ille verè dicendus est nosse, qui facit. Proficientis hæc oratio est. Nam utique si omnino non faceret, profectò illa superiora non diceret: Servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus. Non ergo in quibus exercebatur, has vult à Domino discere; sed ab istis ad alias proficiendo, velut crescendo, desiderat pervenire.

[Gen. 21. 12. Rom. 9. 7. & 8. — ỳ. 26. — 2. Cor. 5. 21. — ỳ. 25.]

4. Denique adjungit, & dicit, *Viam justificationum tuarum insinua mihi:* vel sicut nonnulli codices habent, *instrue me.* Quod expressiùs de Græco dicitur, *fac me intelligere. Et exercebor in mirabilibus tuis.* Ipsas justificationes ampliores, quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia Dei vocat. Sunt ergo quædam Dei justificationes ita mirabiles, ut humana infirmitas ab eis qui experti non sunt, non ad eas posse pervenire credatur. Unde laborans iste, & earum difficultate quodam modo fatigatus, adjungit, *Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me in*

[ỳ. 27. — Græc. συνέτισόν με. — ỳ. 28.]

verbis tuis. Quid est *dormitavit*, nisi ab spe refriguit, qua eas se apprehensuram esse crediderat? Sed, *confirma me*, inquit, *in verbis tuis*, ne ab eis quoque, ad quæ pervenisse me jam sentio, decidam dormitando. Confirma itaque me in eis verbis tuis, quæ jam teneo, quæ jam facio, ut ex eis ad alia possim proficiendo pertendere. A

5. Et quid impedit in via justificationum Dei sic ambulare, ut homo facilè possit ad illa etiam mirabilia pervenire? Quid putamus*, nisi quod à se amoveri in consequentibus rogat dicens, *Viam iniquitatis amove à me?* Et quia lex factorum subintravit, ut abundaret delictum: sequitur, & dicit, *Et* [a] *lege tua miserere mei.* Qua lege, nisi lege fidei? Audi Apostolum: Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei. Hæc est lex fidei, qua credimus & oramus per gratiam nobis donari, ut faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus; ne ignorantes Dei justitiam, & nostram volentes constituere, justitiæ Dei non simus subjecti. In lege itaque factorum, est Dei jubentis justitia: in lege autem fidei, subvenientis misericordia. B ỳ. 29. Rom. 5. 20. Rom. 3. 27. Rom. 10. 3. C

6. Cùm autem dixisset, *Et lege tua miserere mei*: de beneficiis ejus, quæ jam consecutus est, quodam modo, si dici potest, præscribit, ut impetret cetera quæ nondum est consecutus. Ait enim, *Viam veritatis elegi: judicia tua non sum oblitus.** *Adhæsi testimoniis tuis: Domine, noli me confundere. Viam veritatis elegi*, ubi currerem: *judicia tua non sum oblitus*, ut currerem. *Adhæsi testimoniis tuis*, cùm currerem: *Domine, noli me confundere*; quò curro pertendam, quò tendo perveniam. Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Denique sequitur, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Non currerem, nisi dilatasses cor meum. Prorsus isto versu exponitur quemadmodum dictum sit, *Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus, adhæsi testimoniis tuis.* Cursus [b] est quippe iste viæ mandatorum Dei. Et quia potiùs ejus beneficia quàm sua merita Domino allegat, tamquam diceretur ei, Quomodo istam viam cucurristi, [c] eligendo, & Dei judicia non obliviscendo, & ejus testimoniis adhærendo? an per teipsum ista potuisti? Non, ait. Quid ergo? *Viam mandatorum tuorum*, inquit, *cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Non ergo per proprium, & quasi nullius tuæ opis indigum arbitrium meum: sed *cùm dilatasti cor meum.* Cordis dilatatio, justitiæ est delectatio. Hæc munus est Dei, ut in præceptis ejus non timore pœnæ angustemur, sed dilectione, & delectatione justitiæ dilatemur. Hanc enim nobis promittit latitudinem ejus dicens, Habitabo in eis, & deambulabo. Quàm enim latum est ubi deambulat Deus? In hac latitudine diffunditur caritas in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. Unde etiam dictum est, Et in plateis tuis discurrant aquæ tuæ. Platea quippe de verbo Græco à latitudine nomen accepit: quoniam Græcè πλατύ dicitur latum. Hæc sunt aquæ de quibus Dominus clamat, Qui sitit, veniat ad me. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Et exponens ỳ. 30. ỳ. 31. D Rom. 9. 16. ỳ. 32. E F 2. Cor. 6. 16. Rom. 5. 5. Prov. 5. 16. G Johan. 7. 37. & 38.

Evangelista quid dixerit, Hoc autem, inquit, dicebat de Spiritu, quem accepturi erant, qui credituri erant in eum. Multa dici possent de ista cordis latitudine, sed hujus sermonis jam contradicitur longitudini.

SERMO UNDECIMUS.

1. IN Psalmo isto magno sequitur quod nobis, adjuvante Domino, considerandum atque tractandum est. *Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum, & exquiram eam semper.* Apostolus dicit, Justo lex non est posita; injustis autem & non subditis, & cetera, quæ ibi concludens ait, Et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundùm Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Numquid ergo talis erat iste qui dicit, *Legem pone mihi Domine*, qualibus beatus Paulus dicit positam legem? Absit. Si enim talis esset, non superiùs dixisset, Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum. Quid est ergo quòd orat ut sibi lex à Domino ponatur, si non ponitur justo? An eo modo non ponitur justo, quo modo posita est populo contumaci, in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, secundùm Testamentum vetus ex monte Sina, quod in servitutem generat, [d] non secundùm Testamentum novum, de quo scriptum est per Jeremiam Prophetam, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo domui Israël & domui Juda Testamentum novum, non secundùm testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti: quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo; & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc est Testamentum quod constituam domui Israël: post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eas. Ecce quomodo vult iste legem sibi poni à Domino; non sicut injustis & non subditis ad vetus Testamentum pertinentibus posita est, in tabulis lapideis; sed sicut sanctis filiis liberæ, hoc est supernæ Jerusalem, filiis promissionis, filiis hereditatis æternæ, sancto Spiritu tamquam digito Dei in mente datur, & in cordibus scribitur: non quam memoriâ teneant, & vitâ negligant; sed quam sciant intelligendo, faciant diligendo, in latitudine amoris, non in timoris angustiis. Nam QUI TIMORE POENÆ, non amore justitiæ opus legis facit, profectò invitus facit. Quod autem invitus facit, si posset fieri, mallet utique non juberi. Ac per hoc legis, quam vellet non esse, non est amicus, sed potiùs inimicus: nec mundatur opere, qui immundus est [e] voluntate. Talis non potest dicere quod iste dixit in superioribus versibus, Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum: quia illa dilatatio caritatem significat, quæ secundùm Apostolum legis est plenitudo. He. ה ỳ. 33. 1. Tim. 1. 9. &c. ỳ. 32. Exodi 31. 18. 2. Cor. 3. 3. Gal. 4. 24. Jerem. 31. 31. &c. ỳ. 32. Rom. 13. 10.

2. Cur ergo iste adhuc poscit sibi legem poni; quæ utique si non ei posita fuisset, non viam mandatorum Dei in cordis latitudine cucurrisset? Sed quia proficiens loquitur, & Dei donum novit esse quod proficit; quid aliud petit, cùm sibi

[a] Sic Am. & MSS. juxta LXX. At Er. & Lov. *Et à lege.*
[b] Lov. *Cursus quippe ista via sunt mandatorum Dei*: dissentientibus editis aliis & MSS.

[c] Hìc editio Lov. addit, *viam veritatis*: quod à nostris MSS. abest.
[d] Er. & Lov. *sed secundùm.* Meliùs Am. & MSS. *non secundùm.*
[e] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *cogitatione & voluntate.*

legem poni petit, nisi ut in ea magis magisque A proficiat? Quemadmodum si poculum plenum teneas, & sitienti dare incipias; & haurit bibendo, & poscit desiderando. 1 Tim. 1. 9. Quibus autem injustis & non subditis lex in lapideis tabulis ponitur, prævaricationis reos, non promissionis efficit filios. Sed & ille qui ejus meminit, nec eam diligit, eo modo reus est; quia memoria ejus lapis illi est quodam modo scriptus, non quo adornetur, sed quo prematur; pondus oneris, non titulus honoris. Hanc autem legem iste viam justificationum B Dei vocavit: nec alia via est mandatorum ejus, quam se cucurrisse jam dixerat, cùm dilatatum est cor ejus. Ergo & cucurrit, & currit, donec perveniat ad palmam supernæ vocationis Dei. Denique cùm dixisset, *Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum:* addidit, *& exquiram eam semper.* Quid enim exquirit quod habet, nisi quia & habet agendo, & exquirit proficiendo?

3. Sed quid est, *semper?* Utrùm exquirendi C Psal. 33. 2. non erit finis? Sicut dictum est, Semper laus ejus in ore meo; quia laudandi non erit finis: neque enim Deum non laudabimus, cùm ad ejus regnum pervenerimus æternum, cùm legamus, Psal. 83. 5. Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. An, *semper*, dictum est, quamdiu hîc vivitur, quia tamdiu proficitur; post hanc autem vitam qui bene hîc proficiebat, ibi perficitur? Sicut de quibusdam feminis di- 2. Tim. 3. 7. ctum est, Semper discentes: sed illæ malè, quia D secutus adjunxit, Et ad veritatis scientiam numquam pervenientes. Qui verò in melius semper hîc proficit, quò proficiendo nititur; pervenit, ubi jam non proficiat, quia perfectus sine fine consistit. Nec de illis tamen ita dictum est, Semper discentes, ut & post mortem discere perseverent vana & infructuosa; cùm talibus doctrinis successerint, non studia, sed supplicia sempiterna. Hîc ergo exquiritur Dei lex, quamdiu in ea proficitur, & sciendo & diligendo: ibi autem E plenitudo ejus manet ad fruendum, non remanet Psal. 104. 4. ad quærendum. Sic etiam illud dictum est, Quærite faciem ejus semper. Ubi semper, nisi hîc? Non enim & ibi quæremus Dei faciem, ubi vi- 1. Cor. 13. 12. debimus facie ad faciem. Aut si rectè dicitur exquiri, quod sine fastidio diligitur, & id agitur ne amittatur; semper omnino sine fine quæremus legem Dei, hoc est, veritatem Dei. In hoc quip- ℣. 142. pe ipso dicitur Psalmo, Et lex tua veritas. Quæritur nunc, ut teneatur; tunc tenebitur, ne derelinquatur: F sicut de Spiritu Dei dictum est, 1. Cor. 2. 10. quòd omnia scrutetur, etiam altitudines Dei; non utique ut quod nescit inveniat, sed quia nihil relinquat omnino quod nesciat.

4. Gratia itaque Dei nobis præcipuè commendatur, quando sibi legem poni poscit à Domino, qui utique jam legem secundùm litteram 2. Cor. 3. 6. noverat. Sed quia littera occîdit, spiritus autem vivificat; orat ut per Spiritum [a] faciat, quod per litteram sciebat; ne per scientiam mandati G non observati etiam prævaricationis ei crimen accedat. Quamquam etiam ut sciatur lex quomodo scienda est, id est, ut intelligatur quid sibi velit, quare sit eis posita qui eam non erant servaturi, quid habeat utilitatis etiam hoc ipsum Rom. 5. 20. quòd lex subintravit, ut abundaret delictum,

[a] Editi, *per Spiritum-sanctum.* Abest *sanctum* à MSS.

nemo comprehendit, nisi à Domino acceperit intellectum: unde iste adjungit, & dicit, *Da mihi* ℣. 34. *intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Cùm enim quisque legem scrutatus fuerit, & ad ejus alta pervenerit, in quibus tota pendet; profectò debet Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, Matth. 22. 37. &c. ex tota mente; & proximum suum tamquam seipsum. In his enim duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Hoc videtur promisisse, cùm dixit, *Et custodiam illam in toto corde meo.*

5. Sed quia & hoc minùs valet viribus propriis, nisi adjuvetur ab illo qui jubet, ut faciat quod jubet. *Deduc me*, inquit, *in semita man-* ℣. 35. *datorum tuorum, quia ipsam volui.* Parum est mihi voluntas mea, nisi in eo quod volui, me ipse deducas. Et certè ipsa est semita, hoc est, via mandatorum Dei, quam se dilatato ab illo corde suo cucurrisse jam dixerat. Quam propterea etiam semitam vocat, quia angusta est via Matth. 7. 14. quæ ducit ad vitam; & cùm sit angusta, nisi dilatato corde non curritur.

6. Sed quoniam adhuc proficit, adhuc currit; & ideo divinum auxilium quo deducatur inquirit, quia neque volentis, neque currentis, Rom. 9. 16. sed miserentis est Dei: denique quia & ipsum velle Deus operatur in [b] nobis, Philip. 2. 13. præparatur enim voluntas à Domino; sequitur, & dicit, *Inclina cor* ℣. 36. *meum in testimonia tua, & non in avaritiam.* Quid est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle? Et voluit ergo, & orat ut velit. Voluit, cùm dicit, Deduc me in semita mandatorum ℣. 35. tuorum, quia ipsam volui: orat autem ut velit, cùm dicit, *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam.* Hoc itaque orat, ut in ipsa voluntate proficiat. Quæ sunt autem Dei testimonia, nisi quibus sibi ipse adtestatur? Testimoniis enim aliquid probatur; ac per hoc justificationes Dei & mandata Dei testimoniis Dei probantur; & quidquid nobis persuadere vult Deus, suis testimoniis persuadet: in quæ iste petit inclinari cor suum, & non in avaritiam. Testimoniis quippe suis agit nobiscum Deus, ut eum gratìs colamus: quod impedit avaritia radix omnium malorum. Tali verbo Græco hîc appellat, à quo possit intelligi generalis avaritia, qua plus appetit quis- Avaritia generalis. que quàm sat est. πλέον enim Latinè plus est: ἕξις habitus est, ab eo quod est habere. Ergo à plus habendo appellata est πλεονεξία, quam Latini interpretes in hoc loco nonnulli interpretati sunt *emolumentum*, quidam verò *utilitatem*; sed meliùs qui *avaritiam*. Dicit autem Apostolus, Radix 1 Tim. 6. 10. enim omnium malorum avaritia est. Sed in Græco, unde in nostram linguam verba ipsa translata sunt, non legitur apud Apostolum πλεονεξία, quod in loco isto Psalmi hujus: sed φιλαργυρία, quo verbo significatur amor pecuniæ. Verùm Apostolus intelligendus est isto nomine genus significasse per speciem, id est, per amorem pecuniæ, universalem generalemque avaritiam, quæ verè radix est malorum omnium. Nam ipsi primi homines per serpentem decepti & dejecti non fuissent, nisi plus quàm acceperant habere, & plus quàm facti fuerant esse voluissent. Hoc quippe ille promiserat dicens, Eritis sicut dii. Gen. 3. 5. Ergo istâ πλεονεξίᾳ subversi sunt. Plus enim volentes habere quàm acceperant, & quod acceperant amiserunt. Cujus

[b] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *operatur in omnibus bonis.*

jus vestigium veritatis, [a] quæ ubique dispersa est, & in forensi jure deprehensum est, quo institutum est, ut plus petendo caussâ cadat: id est, ut qui plus petierit quàm ei debetur, & quod ei debebatur amittat. Omnis autem à nobis circumciditur avaritia, si gratìs colatur Deus. Ad quod sanctum Job in agone tentationis ipse provocat inimicus, cùm de illo dicit, Numquid gratìs colit Job Deum? (Job. 1. 9.) Putabat enim diabolus, quòd in Deo colendo vir justus cor inclinatum haberet in avaritiam, & caussâ emolumenti vel utilitatis rerum temporalium, quibus eum ditaverat Dominus, velut mercenarius ei pro tali mercede serviret: sed quàm gratìs Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habeamus inclinatum in avaritiam, Deum non colimus nisi propter Deum, ut sui cultûs ipse sit merces. Ipsum diligamus in seipso, ipsum diligamus in nobis, ipsum in proximis nostris quos diligimus sicut nosmetipsos, sive habeant eum, sive [b] ut habeant eum. Quod nobis quoniam ipso donante confertur, ideo illi dicitur, *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam.* Sed quæ sequuntur, alio sermone tractanda sunt.

SERMO DUODECIMUS.

1. SEQUITUR in Psalmo, quem suscepimus (ℽ. 37.) disserendum, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua vivifica me.* A contrario differunt inter se vanitas & veritas. Hujus autem mundi cupiditas, vanitas: sed Christus, qui ex hoc mundo liberat, veritas. Ipse est & via, in qua se vult iste vivificari, quia ipse est & vita: ipse quippe ait, Ego sum via, veritas & vita. (Johan. 14. 6.) Sed quid est, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem?* Numquid quamdiu sumus in hoc mundo, possumus non videre vanitatem? Omnis enim creatura vanitati subjecta est, (Rom. 8. 20.) quæ intelligitur esse in homine: &, Omnia vanitas: quæ abundantia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? (Eccle. 1. 2. & 3.) An iste fortassis hoc orat, ut non sit ejus vita sub sole, ubi omnia vanitas; sed in illo sit, in quo se vivificari petit? Ille quippe adscendit non super solem tantùm, sed super omnes cælos, ut adimpleret omnia. (Ephes. 4. 10.) Et in illo magis quàm sub sole vivunt, qui non inaniter audiunt quod dixit Apostolus, Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. (Coloss. 3. 1.) Ac per hoc si vita nostra ibi est ubi veritas, non est vita nostra sub sole ubi vanitas. Sed hoc tam magnum bonum magis habemus in spe, non tenemus in re. Et secundùm spem nostram beatus Apostolus ista locutus est: quia & illud cùm dixisset, Vanitati creatura subjecta est; (Rom. 8. 20.) adjecit atque ait, Non sponte, sed propter eum qui subjecit in spe. Ergo in spe, qua speramus nos adhæsuros contemplandæ veritati, subjecti sumus interim vanitati. Creatura quippe ista spiritalis, animalis, corporalisque omnis in homine est; immo homo est. Sponte peccavit, & inimica facta est veritati: sed ut meritò puniretur, non sponte, subjecta est vanitati. Denique post pauca, Non solùm autem, inquit, sed & nos (Ibidem 21.)

A ipsi primitias spiritûs habentes, id est, qui nondum quidem ex toto quod sumus, sed ex ea parte qua pecoribus meliores sumus, Deo, non vanitati subditi sumus, hoc est, per primitias spiritûs: & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes redemtionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. (Rom. 8. 23. &c.) Quamdiu itaque B hìc secundùm carnem sumus, cujus adoptionem & redemtionem per patientiam spei adhuc exspectamus; tamdiu secundùm id per quod sub sole sumus, vanitati subjecti sumus. Quamdiu igitur ita sumus, unde possumus non videre vanitatem, cui etiam subjecti sumus in spe? Quid est ergo quod iste dicit, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem?* An hoc petit, ut non quidem in hac vita quod in spe gerimus impleatur, sed ut in ea sorte sit, quæ in illo quandoque possit imC pleri, cùm liberabitur à servitute corruptionis, (Ibidem 21.) & spiritu & anima & corpore, in libertatem gloriæ filiorum Dei, ubi jam non videat vanitatem?

2. Possunt quidem verba ista sic intelligi, non præter regulam fidei: sed est hìc alius sensus, quem mihi fateor plus placere. Dominus in Evangelio dicit, Si fuerit oculus tuus simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen D quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? (Matth. 6. 22. &c.) Proinde magni interest, cùm aliquid boni facimus, cujus rei contemplatione faciamus. OFFICIUM quippe nostrum, non officio, sed fine pensandum est: ut scilicet non tantùm si bonum est quod facimus, sed præcipuè si bonum est propter quod facimus, cogitemus. Hos oculos, quibus contemplamur quare faciamus quod facimus, averti poscit ne videant vanitatem, id est, ne hanc attendat, propter quam faciat, cùm boni aliquid faE cit. In qua vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humanæ, propter quam multa magna fecerunt, qui magni in hoc sæculo nominati sunt, multùmque laudati in civitatibus gentium, quærentes non apud Deum, sed apud homines gloriam, & propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter, justéque viventes, ad quam pervenientes perceperunt mercedem suam, vani vanam. Ab hac vanitate volens Dominus avertere oculos suorum, Attendite, inquit, ne justitiam vestram faciatis coF ram hominibus, ut videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. (Matth. 6. 1.) Deinde cùm ipsius justitiæ quasdam partes exsequeretur, præcipiens de eleemosynis, de oratione, de jejunio, ubique id admonuit, ne aliquid eorum propter gloriam hominum fiat, & ubique dicit eos qui propterea faciunt, percepisse mercedem suam, id est, non æternam, quæ sanctis reposita est apud Patrem, sed temporalem, quam quærunt qui contemplantur in suis operibus vaniG tatem: non quia ipsa laus humana culpanda est, nam quid tam optandum est hominibus, quàm ut eis placeant quæ debeant imitari? sed propter ipsam laudem bene operari, hoc est vanitatem in suis operibus intueri. Quando quidem & ipsa ab hominibus laus homini justo quantacumque provenerit,

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *legibus quæ ubique dispersæ sunt.* Vox *legibus* abest ab omnibus MSS.

[b] Sic Am. & MSS. At Er. *sive non velut habeant.* Lov. *sive non habeant.*

non ibi esse debet ejus finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei, propter quem bona faciunt verè boni: quoniam non à seipsis, sed ab illo fiunt boni. Denique in eodem sermone Dominus jam dixerat eis, (Matth. 5. 16.) Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant vestra opera bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Ubi finem posuit, hoc est, in gloria Dei, hoc debemus quando aliquid boni facimus intueri, si avertuntur à vanitate oculi nostri. Non ergo sit finis boni operis in laudibus hominum, sed ipsas laudes hominum corrigamus, & ad Dei laudes omnia referamus, à quo nobis datur quidquid in nobis sine laudantis errore laudatur. Porrò si vanum est propter hominum laudes bona facere, quantò vanius propter adipiscendam pecuniam, vel augendam, sive retinendam, & si quid hujusmodi est commodi temporalis, quod nobis accedit extrinsecùs? (Eccle. 1. 2. & 3.) Quia, Omnia vanitas: quæ abundantia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Propter ipsam denique temporalem salutem non debemus facere bona opera nostra, sed potiùs propter illam quam speramus æternam, ubi bono immutabili perfruamur, quod nobis erit ex Deo, immo quod nobis est ipse Deus. Si enim sancti Dei propter hanc temporalem salutem bona opera facerent, numquam Martyres Christi bonum opus confessionis in ejusdem salutis amissione perficerent. Sed acceperunt auxilium de tribulatione, non (Psal. 59. 13.) intuentes vanitatem, quia vana salus hominis; & (Jerem. 17. 16.) diem hominum non concupierunt, quia homo va- (Psal. 143. 4.) nitati similatus est, dies ejus sicut umbra prætereunt.

3. Cùm autem Deus rogatur, ut ea quæ videntur esse in nostra potestate, id est, oculorum aversio à videnda vanitate, ab illo nobis concedatur, quid nisi ejus gratia commendatur? Nonnulli enim ab ea vanitate non averterunt oculos suos, quia putaverunt à seipsis se fieri justos & bonos, & dilexe- (Johan. 12. 43.) runt gloriam hominum magis quàm Dei: quia & ipsi homines sunt, qui sibi nimiùm placuerunt, & (Eccle. 6. 9.) de sui arbitrii viribus præsumserunt. Sed etiam hæc vanitas & præsumtio spiritûs est. Cùm ergo dixisset, (℣. 37.) *Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua vivifica me*; quæ via non vanitas, sed veritas est: (℣. 38.) deinde subjunxit, *Statue servo tuo eloquium tuum in* [a] *timorem tuum*. Quod quid est aliud, quàm, da mihi ut faciam quod eloqueris? Neque enim statutum est eloquium Dei his, qui in se movent illud contrà faciendo: eis autem statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquium suum in timorem suum eis, quibus dat spiritum timoris sui: timoris autem non illius de quo dicit Apostolus, (Rom. 8. 15.) Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in (1. Johan. 4. 18.) timore; hunc enim consummata caritas foras mittit timorem: sed illius timoris, quem dicit Prophe- (Isai. 11. 3. Psal. 18. 10.) ta spiritum timoris Dei; timoris utique casti, permanentis in sæculum sæculi, timoris quo timetur offendi qui amatur. Aliter quippe timet adultera virum suum, aliter casta: adultera, ne veniat; casta, ne deserat.

(℣. 39.) 4. *Amputa*, inquit, *opprobrium meum, quod suspicatus sum; quia judicia tua suavia.* Quis est qui suum opprobrium suspicatur, & non magis novit suum quisque opprobrium, quàm cujuslibet alienum? Suspicari enim potiùs alienum potest ho- A mo, non suum; quoniam quod suspicatur, ignorat: in suo autem opprobrio non est cujusque suspicio, sed scientia, ubi loquitur conscientia. Quid est ergo quod ait, *Opprobrium meum, quod suspicatus sum?* Nimirum de superiore sensu etiam iste ducendus est: quoniam quamdiu non avertit homo oculos suos ne videant vanitatem, quod in seipso agitur, hoc de aliis suspicatur; ut propter quod ipse colit Deum, vel propter quod bona opera facit, propter hoc credat & alterum facere. Possunt quippe B homines videre quod agimus; cujus autem rei contemplatione agamus occultum est: & ideo datur suspicionibus locus, ut audeat homo judicare de occultis hominum, & falsa plerumque, & si vera, tamen incognita temere suspicari. Propterea Dominus cùm de ipso fine loqueretur, propter quem justitiam facere debemus, ut oculos nostros à contemplatione averteret vanitatis, monuit ne propter laudes hominum bona opera faciamus, dicens, Attendite ne faciatis justitiam vestram coram ho- (Matth. 6. 1.) C minibus, ut videamini ab eis. Monuit, ne propter pecuniam, dicens, Nolite vobis thesaurizare in ter- (Ibidem 19. & 24.) ra: &, Non potestis Deo servire & mammonæ. Monuit, ne propter ipsum necessarium victum atque vestitum, dicens, Ne solliciti sitis animæ vestræ (Ibidem 25.) quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Et cùm hæc omnia monuisset, quia possumus suspicari eos quos justè vivere videmus, & quo fine faciant non videmus, propter aliquid hujusmodi benefacere; continuò subjecit, Nolite judicare, (Matth. 7. 1.) D ne judicemini. Unde & hîc cùm dixisset *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum:* addidit, *quia judicia tua suavia*, id est judicia tua vera. Veritatis enim amator suave clamat esse quod verum est. Hominum autem judicia de occultis hominum, non suavia, quia temeraria. Et ideo suum dixit opprobrium, quod de aliis est suspicatus; quia hoc & Apostolus ait, Comparantes semetipsos sibi- (2. Cor. 10. 12.) metipsis, non intelligunt: hoc enim procliviùs homo suspicatur in alio, quod sentit in seipso. Hoc E itaque opprobrium suum petebat auferri, quod in se senserat, & in aliis fuerat suspicatus: ut non esset diabolo similis, qui de occultis sancti Job suspi- (Job. 1. 9.) catus est, quòd non gratis Deum coleret, quem poposcit tentandum, ut crimen quod objiceret inveniret.

5. Sed cùm libenter alterius opprobrium nonnisi æmulatio suspicetur, dum bonum opus reprehendi non potest, quia se [b] asserit quod apertum est; & quo fine fiat reprehenditur, quia non se exserit F quod occultum est; atque ita malè suspicari [c] cuilibet cui libet, non videndo quod latet, & invidendo quod eminet: profectò contra hoc malum, quo quisque libenter de homine malum quod non perspicit suspicatur, caritas habenda est, quæ non (1. Cor. 13. 4.) æmulatur; quam Dominus præcipuè commendat, dicens, Mandatum novum do vobis, ut vos invi- (Johan. 13. 34. & 15.) cem diligatis: &, In hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis in invicem. Et de dilectione Dei & proximi loquens, In his, (Matth. 22. 40.) G inquit, duobus mandatis tota Lex pendet & Prophetæ. Unde & iste contra suæ suspicionis opprobrium, quod desiderat amputari, *Ecce*, inquit, *con-* (℣. 40.) *cupivi mandata tua: in tua justitia vivifica me.* Ecce concupivi ex toto corde, ex tota anima, ex

[a] Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *in timore tuo.*
[b] Ita hoc loco Am. & MSS. At Er. & Lov. *exserit.*
[c] Sic aliquot MSS. Alii verò, *suspicari licet cui libet* &c. At Er. & Lov. *suspicari non debet quilibet, non videndo quod latet, & non invidendo quod eminet.* Apud Am. & omnes MSS. absque negatione legitur, *& invidendo quod eminet.*

tota mente diligere te, & proximum sicut me: A non in mea, sed *in tua justitia vivifica me*, hoc est, ista caritate quam concupivi, imple me. Adjuva ut faciam quod commendas, dona ipse quod mandas. *In tua justitia vivifica me*: quia in me unde morerer habui, unde autem vivam non in-
1 Cor. 1. 30. venio nisi in te. Justitia tua Christus est, qui factus » est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, » & redemtio: ut quemadmodum scriptum est, Qui » gloriatur, in Domino glorietur. Et in illo invenio mandata tua quæ concupivi, ut in tua justitia, hoc B est, in illo, vivifices me. Ipse est enim Verbum
Joan. 1. 14. Deus; & Verbum caro factum est, ut esset & proximus meus.

SERMO TERTIUS-DECIMUS.

Vau. 1. SERMONI pristino, quem de Psalmo qui est omnium prolixissimus, nuper habuimus, de verbis ejus quæ sequuntur iste jungendus est. Hæc
℣. 41. verba sunt: *Et veniat super me misericordia tua*, C *Domine*. Quæ sententia superiori videtur annexa. Non enim ait, *Veniat super me*: sed ait, *Et ve-*
℣. 40. *niat*. Est autem illa superior, Ecce concupivi mandata tua, in tua justitia vivifica me. Deinde sequitur, *Et veniat super me misericordia tua Domine*. Quid hîc ergo poscit, nisi ut mandata quæ concupivit, per ejus misericordiam [a] faciat qui mandavit? Exponit enim quodam modo quid dixerit, In tua justitia vivifica me: cùm subjungit, *Et veniat super me misericordia tua, Domine, salutare tuum* D *secundùm eloquium tuum*: hoc est, secundùm pro-
Rom. 9. 8. missionem tuam. Unde nos vult Apostolus filios promissionis intelligi: ne arbitremur nostrum esse quod
1 Cor. 1. 30. sumus; sed totum Dei gratiæ retribuamus. Factus » est enim nobis Christus sapientia à Deo, & justitia, » & sanctificatio, & redemtio: ut quemadmodum » scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur.
℣. 40. Quod ergo ait, In tua justitia vivifica me: in Christo utique vivificari cupit, & ipsa est misericordia quam super se poscit venire. Ipse Christus est & sa- E lutare Dei: quo verbo exposuit quam misericordiam diceret, ubi ait, *Et veniat super me misericordia tua Domine*. Si ergo quærimus quæ sit ista misericordia, audiamus quod sequitur: *Salutare*
Rom. 4. 17. *tuum secundùm eloquium tuum*. Ab eo quippe hoc promissum est, qui vocat ea quæ non sunt, tamquam sint. Nondum enim erant quibus promitteretur, ne quisquam de meritis gloriaretur. Et qui-
1 Cor. 15. 10. bus promissum est, etiam ipsi promissi sunt: ut totum corpus Christi dicat, Gratiâ Dei sum quod F sum.

℣. 42. 2. *Et respondebo*, inquit, *exprobrantibus mihi verbum*. Utrùm, *verbum exprobrantibus*; an, *verbum respondebo*, ambiguum est: sed quodlibet eorum Christum [b] sonat. Ipsum enim nobis exprobrant,
1 Cor. 1. 23. Joan. 1. 14. Ibidem 1. [c] quibus est crucifixus vel scandalum, vel stultitia: ignorantes quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis; quod Verbum in principio erat, & apud Deum erat, & Deus erat. Sed etsi non ipsi Verbum exprobrent quod eos latet, quia divinitas G ejus ab eis non cognoscitur, à quibus ejus infirmitas in cruce contemnitur: nos tamen Verbum res-
1 Cor. 2. 8. pondeamus, nec exprobratione terreamur aut confundamur. Verbum enim si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Ille autem respondet Verbum exprobrantibus, super quem venit misericordia Dei, hoc est ipsum salutare ejus venit ut protegat, non ut conterat. Nam super quosdam conterendos venturus est; qui nunc in eum, dum spernunt ejus humilitatem, offendendo quassantur. Sic enim dicit in Evangelio: Qui ceci- Luca 20. 18.
derit super lapidem istum, conquassabitur; super quem verò ceciderit, conteret eum. Qui ergo nobis exprobrant, offendunt, & cadunt in eum. Nos autem ne offendamus & cadamus, opprobria eorum ne timeamus, sed respondeamus eis verbum. Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si credide- Rom. 10. 9. & 10.
ris, inquit, in corde tuo quia Dominus est Jesus, & » confessus fueris in ore tuo quia Deus illum suscita- » vit à mortuis; salvus eris. Corde enim creditur ad » justitiam, ore autem confessio fit in salutem. Parum » est ergo in corde habere Christum, & nolle confiteri dum timetur opprobrium; sed exprobrantibus respondendum est verbum. Ut autem hoc Martyres possent, promissum est eis, & dictum, Non enim Matth. 10. 20.
vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui » loquitur in vobis. Ideo & iste cùm dixisset, *Respondebo exprobrantibus mihi verbum*: continuò sequitur, *Quoniam speravi in verbis tuis*: quod est utique, in promissis tuis.

3. Sed quoniam plurimi quamvis ad ipsum corpus, cujus hæc verba sunt, pertinentes, gravi pondere persecutionis urgente non valuerunt sustinere exprobrationem, & Christum deficiendo negaverunt; ideo sequitur, *Et ne auferas de ore meo ver-* ℣. 43.
bum veritatis usque valde. Ex ore suo quippe dicit, quia unitas corporis loquitur, in cujus membris etiam illi deputantur, qui defecerunt ad horam negando, sed pænitendo postea revixerunt, vel etiam martyrii palmam quam perdiderant, reparata confessione sumserunt. Non igitur *usque valde*, vel sicut quidam codices habent, non *usquequaque*, hoc est non omni modo, ex ore Petri, in quo erat typus Ecclesiæ, verbum veritatis ablatum est: quia etsi ad horam negavit timore turbatus, tamen flen- Matth. 26. 70.
do est reparatus, & confitendo est postea coronatus. Totum itaque corpus Christi loquitur; id est, Ecclesiæ sanctæ universitas: in quo toto corpore sive quia negantibus plurimis, remanserunt fortes, qui usque ad mortem pro veritate certarent, sive quia & ex iis qui negaverant multi reparati sunt; non est ablatum ex ejus ore verbum veritatis *usque valde*. Quod autem ait, *ne auferas*: intelligendum est, ne auferri sinas; propter quod orando dicimus; Ne nos inferas in tentationem. Et ipse Dominus ad Matth. 6. 13.
Petrum, Rogavi, inquit, pro te ne deficiat fides Luca 22. 32.
tua: hoc est, ne auferatur ex ore tuo verbum veritatis *usque valde*. Sequitur, *Quia in judiciis tuis speravi*: vel sicut de Græco quidam diligentiùs ex- Græc. ἐπήλπισα.
presserunt, *supersperavi*: quod verbum etsi minùs usitatè compositum est, tamen implet veritatis interpretandæ necessitatem. Adtentiùs ergo nobis loci hujus rimandus est sensus, ut intelligamus, quantum Deus adjuvat, quid sibi velit, *In verbis tuis speravi, In judiciis tuis supersperavi. Respondebo*, inquit, *exprobrantibus mihi verbum, quoniam speravi in verbis tuis*: id est, quoniam mihi hoc ipse promisisti. *Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis usque valde, quoniam in judiciis tuis supersperavi*: id est, quoniam judicia tua, quibus me corripis & flagellas, non solùm mihi non auferunt

[a] Octo MSS. *fiant*.
[b] MSS. *sonet*.

[c] Sic potiores MSS. At editi, *exprobrant à quibus est crucifixus, vel scandalum, vel stultitiam*.

Hebr. 12. 6. spem, verùm augent etiam. Quoniam quem diligit A Dominus corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Ecce enim sancti & humiles corde de te præsumendo in persecutionibus non defecerunt: ecce etiam qui de se præsumendo defecerunt, & tamen ad ipsum corpus pertinuerunt, sibi innotescendo fleverunt, & tuam gratiam solidiùs invenerunt, quia suam superbiam perdiderunt. Ergo *ne auferas ex ore meo verbum veritatis usque valde, quia in judiciis tuis supersperavi.*

ŷ. 44. 4. *Et custodiam legem tuam semper.* Id est, si B non abstuleris ex ore meo verbum veritatis, *custodiam legem tuam semper: in sæculum & in sæculum sæculi.* Ostendit quid dixerit, *semper.* Aliquando etenim *semper* intelligitur, quamdiu hîc vivitur: sed hoc non est, *in sæculum & in sæculum sæculi.* Meliùs quippe ita interpretatum est, quàm sicut quidam codices habent, *in æternum & in sæculum sæculi:* quia non potuerunt dicere, *& in æternum æterni.* Lex itaque ista intelligenda est,
Rom. 13. 10. de qua dicit Apostolus, Plenitudo legis caritas. C Hæc enim à sanctis, quorum ex ore non aufertur verbum veritatis, hoc est, ab ipsa Christi Ecclesia custodietur, non solùm in hoc sæculum, id est, donec finiatur hoc sæculum; sed etiam in alterum, quod appellatur sæculum sæculi. Neque enim præcepta legis, sicut hîc, etiam ibi accepturi sumus quæ custodiamus, sed ipsam legis, ut dixi, plenitudinem sine ullo peccandi timore servabimus: quia & Deum pleniùs cùm viderimus amabimus,
1. Cor. 15. 28. & proximum, quia Deus erit omnia in omnibus: D nec falsæ cuiquam de proximo suspicioni erit locus, ubi nullus ulli erit occultus.

SERMO QUARTUS-DECIMUS.

1. SUPERIORES versus prolixi Psalmi hujus orationem habent: hi autem qui sequuntur, de quibus nunc disputandum est, narrationem. Petebat enim homo Dei superiùs adjutorium gratiæ Dei, cùm dicebat, In tua justitia vivifica me: E
ŷ. 40. & 41. * & veniat super me misericordia tua, Domine: & alia similia vel suprà vel infrà. Nunc autem dicit,
ŷ. 45. *Et ambulabam in latitudine; quoniam mandata*
ŷ. 46. *tua exquisivi. * Et loquebar in testimoniis tuis in*
ŷ. 47. *conspectu regum, & non confundebar. * Et medi-*
ŷ. 48. *tabar in mandatis tuis, quæ dilexi. * Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebar in justificationibus tuis.* Ubi narrantis verba sunt, non petentis, velut, impetratis quæ petiverat, confiteatur in Dei laudibus qualem illum fecerat misericordia Domini, quam super se venire F poscerat. Neque enim hæc ita superioribus conjunxit, ut diceret, Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis usque valde, quia in judiciis tuis supersperavi, Et custodiam legem tuam semper, in sæculum & in sæculum sæculi, Et ambulabo in latitudine, quia mandata tua exquisivi, Et loquar in testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundar; & cetera isto modo: sic enim videtur sequentia præcedentibus debuisse connectere: sed ait, *Et* G *ambulabam in latitudine.* Ubi copulativa conjunctio, id est, *Et*, velut inconsequens posita est: quia non ait, Et ambulabo, quomodo dicebat, Et custodiam legem tuam semper. Aut certè si optativo modo dictum est, Custodiam legem tuam: non ait, Et ambulem in latitudine, quasi utrumque optaverit, & poposcerit: sed ait, *Et ambulabam in latitudine.* Ubi si conjunctio ista non esset, sed à superiorum connexione libera inferretur & soluta sententia, *Ambulabam in latitudine:* nihil de inusitato loquendi modo hîc deberet movere lectorem, ut occultus sensus quærendus hîc aliquis putaretur. Nimirum ergo quod non dixit intelligi voluit, id est, exauditum se fuisse; ac deinde subjunxit qualis factus fuerit: tamquam diceret, Hæc cùm orarem, exaudisti me, *Et ambulabam in latitudine:* & cetera quæ isto modo dicta contexuit.

2. Quid est igitur, *Et ambulabam in latitudine*, nisi ambulabam in caritate, quæ diffusa est Rom. 5. 5. in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis? In hac latitudine ambulabat ille qui dicebat, Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii, cor no- 2. Cor. 6. 11. strum dilatatum est. Hæc autem caritas duobus illis mandatis tota atque integra continetur, dilectione scilicet Dei, & dilectione proximi, in quibus tota Matth. 22. 40. Lex pendet & Prophetæ. Unde & hîc cùm dixisset, *Et ambulabam in latitudine:* caussam subjunxit, atque ait, *Quia mandata tua exquisivi.* Nonnulli autem codices non habent *mandata*, sed *testimonia:* sed *mandata* in pluribus invenimus, & maximè Græcis. Cui linguæ tamquam præcedenti, unde ad nos ista translata sunt, magis credendum esse quis ambigat? Si ergo scire volumus quomodo hæc mandata quæsierit, vel quærenda sint, illud intueamur quod dicit magister bonus, & doctor, & dator: Pe- Matth. 7. 7. tite, & accipietis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis. Et paulò pòst: Si ergo vos, inquit, Ibidem 11. cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se? Ubi evidenter ostendit quod dixerat, Petite, quærite, pulsate, nonnisi ad poscendi, hoc est, orandi instantiam pertinere. Alius porrò Evangelista non ait, Dabit bona petentibus se, quæ multipliciter possunt intelligi, vel corporalia vel spiritalia: sed circumcidit inde alia, satisque diligenter expressit quid nos vehementer atque instanter voluerit poscere Dominus, & ait, Quantò ma- Luca 11. 13. gis Pater vester de cælo dabit Spiritum bonum petentibus se? Hic est ille Spiritus, per quem diffun- Rom. 5. 5. ditur caritas in cordibus nostris, ut Deum proximumque diligendo divina mandata faciamus. Hic est ille Spiritus in quo clamamus, Abba, Pater. Rom. 8. 15. Ac per hoc ipse nos facit petere, quem desideramus accipere; ipse nos facit quærere, quem cupimus invenire; ipse nos facit pulsare, ad quem nitimur pervenire. Hoc docet Apostolus, qui cùm dicat in Spiritu-sancto nos clamare, Abba, Pater: rursus alio loco dicit, Dedit Deus Spiritum Filii sui in cor- Gal. 4. 6. da nostra clamantem, Abba, Pater. Quomodo nos clamamus, si ipse clamat in nobis, nisi quia clamare nos fecit, dum habitare cœpit in nobis? Etiam hoc itaque agit acceptus, ut largiùs accipiendus petendo, quærendo, pulsando, poscatur. Sive enim ut vita bona petatur, sive ut bene vivatur; quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Ergo, *Ambu-* Rom. 8. 14. *labam*, inquit, *in latitudine; quoniam mandata tua exquisivi.* Exquisierat & invenerat, quoniam petierat & acceperat Spiritum bonum, quo factus bonus bene faceret bona, ex fide quæ per dilectionem operatur.

3. *Et loquebar*, inquit, *in testimoniis tuis in* ŷ. 46. *conspectu regum, & non confundebar:* tamquam ille qui petierat & acceperat, ut responderet exprobrantibus sibi verbum, & non auferretur ex ore ejus verbum veritatis. Itaque pro illa usque

ad mortem certans, nec in conſpectu regum con- A fundebatur eam loqui. Teſtimonia quippe, in quibus dicit quod loquebatur, Græcè martyria nuncupantur: quo verbo jam utimur pro Latino. Unde dictum eſt etiam vocabulum Martyrum, quibus (Matth. 10. 18.) prædixit Jeſus, quòd & ante reges eum fuerant confeſſuri.

ỳ. 47. 4. *Et meditabar*, inquit, *in mandatis tuis, quæ* ỳ. 48. *dilexi.* * *Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi*: ſive quod nonnulli codices habent in utroque verſu, *dilexi valde*, aut *nimis*, aut *vehementer*: ſicut interpretari placuit, quod Græcè B dicitur σφόδρα. Mandata ergo Dei dilexit, per (Rom. 5. 5.) hoc per quod ambulabat in latitudine; per Spiritum ſcilicet ſanctum, per quem dilectio ipſa diffunditur, & dilatat corda fidelium. Dilexit autem, & cogitando & operando. Nam quod ad cogitationem pertinet, ait, *Et meditabar in mandatis tuis.* Quod autem ad operationem, *Et levavi manus meas ad mandata tua.* Utrique au- (1. Tim. 1. 5.) tem ſententiæ addidit, *quæ dilexi*: Finis enim C præcepti eſt caritas de corde puro. Quando iſto fine, id eſt, hujus rei contemplatione fit mandatum Dei, tunc fit verè opus bonum; & tunc levantur manus, quia ſupernum eſt quò levantur. Propterea de ipſa caritate loquuturus Apoſtolus (1. Cor. 12. 31.) ait, Supereminentem viam vobis demonſtro. Et (Epheſ. 3. 19.) alio loco, Cognoſcere, inquit, etiam ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti. Nam ſi de opere mandatorum Dei merces terrenæ felicitatis expetitur, deponuntur manus potiùs quàm le- D vantur: quia terrena emolumenta quæ non surſum, ſed deorſum ſunt, illo opere requiruntur. Ad utrumque autem pertinet quod ſequitur, *Et exercebar in juſtificationibus tuis.* Quod plures interpretes dicere maluerunt: quàm *lætabar*, aut *garriebam*, quod aliqui interpretati ſunt ex eo quod Græcus habet ἠδολέχουν Exercetur quippe in juſtificationibus Dei lætus, & quodam modo garrulus, qui mandata ejus quæ diligit, & cogitandi & operandi delectatione cuſtodit. E

SERMO QUINTUS-DECIMUS.

ZAIN. 1. CONSIDEREMUS, quantum donat Dominus, & pertractemus hos verſus ỳ. 49. magni Pſalmi hujus: *Memento verbi tui ſervo tuo,* ỳ. 50. *in quo ſpem dediſti mihi.* * *Hæc me conſolata eſt in humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me.* Numquid oblivio ſicut in hominem, cadit in Deum? Cur ergo ei dicitur, *Memento?* F (Pſal. 43. 24. Ezech. 18. 22.) Quamvis in aliis ſanctæ Scripturæ locis ipſum verbum omnino ponatur, ut eſt, Quare mei oblitus es, & oblviſceris inopiam noſtram: & ipſe Deus per Prophetam, Omnes, inquit, iniquitates ejus obliviſcar. Et alibi atque alibi ſæpius hoc legitur. Sed non ut hominibus iſta contingunt, ita intelliguntur in Deo. Nam ſicut Deum pænitere dicitur, quando præter hominum ſpem (Pſal. 32. 11.) res mutat, conſilio non mutato; quia conſilium Domini manet in æternum: ita dicitur obliviſ- G ci, quando tardare videtur adjutorium vel promiſſum, vel non retribuere digna peccantibus, vel ſi quid hujuſmodi, tamquam ejus memoriæ ſit elapſum, quod ſperatur, ſive timetur, & non fit. Dicuntur iſta locutione morali, qua humanus movetur affectus: quamvis hæc Deus faciat certa diſpoſitione, non deficiente memoriâ, nec

obſcuratâ intelligentiâ, nec voluntate mutatâ. Cùm itaque dicitur ei, *Memento*, orantis deſiderium, quia promiſſum poſcit, oſtenditur, & extenditur; non Deus, quaſi ei de mente id exciderit, admonetur. *Memento*, inquit, *verbi tui ſervo tuo*: hoc eſt, imple promiſſum ſervo tuo. *In quo ſpem dediſti mihi*: hoc eſt, in quo verbo, quoniam promiſiſti, me ſperare feciſti.

2. *Hæc me conſolata eſt in humilitate mea.* ỳ. 50.
Hæc ſcilicet ſpes, quæ data eſt humilibus, dicente Scripturâ, Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. (Jacobi 4. 6. 1. Pet. 5. 5.) Unde ore proprio etiam ipſe Dominus ait, Quoniam qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur. (Luca 14. 11. & 18. 14.) Bene hîc intelligimus etiam illam humilitatem, non qua ſe quiſque humiliat confitendo peccata, nec ſibi arrogando juſtitiam; ſed qua quiſque humiliatur aliqua tribulatione vel dejectione, quam meruit ejus ſuperbia, aut exercetur probaturque patientia: unde paulò pòſt dicit hic Pſalmus, Priùs quàm humiliarer, ego deliqui. ỳ. 67. Et illud in libro Sapientiæ, In dolore ſuſtine, & in humilitate tua patientiam habe; (Eccli. 2. 4. & 5.) quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò acceptabiles in camino humiliationis. Quod ait acceptabiles, ibi ſpem dedit quæ conſolaretur in humilitate. Et Dominus Jeſus hanc humilitatem cùm diſcipulis prædiceret à perſecutoribus eſſe venturam, non eos ſine ſpe reliquit: ſed hanc etiam, qua conſolarentur, dedit dicens, In veſtra patientia poſſidebitis animas veſtras. (Luca 21. 19.) De ipſo quoque corpore, quod ab inimicis poſſet occidi, & quaſi penitus interire, Capillus, inquit, capitis veſtri non peribit. Hæc ſpes data eſt corpori Chriſti, quod eſt Eccleſia, qua conſoletur in humilitate ſua. Propter quam ſpem dicit & apoſtolus Paulus, Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus. (Rom. 8. 25.) Sed æternorum eſt ſpes iſta præmiorum: eſt & alia ſpes, quæ in humilitate tribulationis plurimùm conſolatur, quæ ſanctis data eſt in verbo Dei adjutorium gratiæ pollicentis, ne quiſque deficiat. De qua ſpe dicit Apoſtolus, Fidelis Deus qui non permittet vos tentari ſuper id quod poteſtis; ſed faciet cum tentatione etiam exitum, ut poſſitis ſuſtinere. (1. Cor. 10. 13.) Hanc ſpem dedit etiam Salvator ore ſuo, quando ait, Hac nocte poſtulavit ſatanas vexare vos ſicut triticum; & ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. (Luca 22. 31.) Hanc ſpem dedit & in oratione, quam docuit, ubi monuit ut dicamus, Ne nos inferas in tentationem. (Matth. 6. 13.) Quodam modo enim promiſit ſe daturum ſuis periclitantibus, quod dici voluit ab orantibus. Et nimirum de hac ſpe magis iſte Pſalmus intelligendus eſt dicere, *Hæc me conſolata eſt in humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me.* ỳ. 50. Quod expreſſiùs interpretati ſunt, qui non *verbum*, ſed *eloquium* poſuerunt. Græcus enim λόγιον habet, quod eſt *eloquium*; non λόγος, quod eſt *verbum*.

3. Sequitur autem, *Superbi iniquè agebant uſque valde: à lege autem tua non declinavi.* ỳ. 51. Superbos intelligi voluit perſecutores piorum: & ideo ſubjecit, *A lege autem tua non declinavi*, quia hoc eum facere illorum perſecutio compellebat. Quos *uſque valde* iniquè dicit egiſſe; quia non ſolùm erant impii, verùm etiam pios impios eſſe cogebant. In hac humilitate, hoc eſt,

NNnn iij

in hac tribulatione spes consolata est, quæ data est in verbo Dei pollicentis adjutorium, ne deficiat fides Martyrum; & præsentiâ Spiritûs sui vires impertientis laborantibus, ut evadentes de Psal. 123. 1. muscipula venantium dicerent, Nisi quia Do- » minus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos.

4. An fortè quod ait, *Hæc me consolata est in humilitate mea*, illam dicit humilitatem, qua ho- Gen. 3. 23. mo est dejectus & projectus in mortem, ex peccato illo, quod valde infeliciter in paradisi felicitate commissum est? In hac quippe humilita- Psal. 143. 4. te, in qua homo vanitati similis factus est, & dies ejus sicut umbra prætereunt, omnes filii iræ sunt, nisi per Mediatorem reconcilientur Deo, qui Ephes. 1. 4. prædestinati sunt in æternam salutem ante mundi constitutionem: in quo Mediatore & antiqui justi spem habebant, quando eum in carne venturum prophetiæ spiritu prævidebant. Quod ergo verbum ad eos fiebat de illo, etiam hoc bene hîc intelligitur verbum, si & ipsorum accipimus istam ỳ. 49. vocem; de quo verbo dictum est, *Memento ver-* ỳ. 50. *bi tui servo tuo, in quo spem dedisti mihi.* * *Hæc me consolata est in humilitate mea*; hoc est, in ista mortalitate mea: *quia eloquium tuum vivificavit me*; ut spem vitæ haberem projectus in ỳ. 51. mortem. *Superbi iniquè agebant usque valde:* quando quidem eorum superbiam nec humilitas mortalitatis edomuit. *A lege autem tua non declinavi:* quod me facere cogebant superbi.

ỳ. 52. 5. *Memor fui judiciorum tuorum à sæculo, Domine, & consolatus sum:* vel sicut alii codices habent, *& exhortatus sum.* id est, exhortationem accepi. Utrumque enim potuit interpretari de verbo Græco, quod est παρεκλήθην. *A sæculo* ergo, ex quo genus humanum sumsit exordium, *memor* Rom. 9. 22. & 23. *fui judiciorum tuorum* super vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem: *& consolatus sum*, quia per hæc quoque ostendisti divitias gloriæ tuæ in vasa misericordiæ tuæ.

ỳ. 53. 6. *Tædium detinuit me à peccatoribus relin-* ỳ. 54. *quentibus legem tuam.* * *Cantabiles erant mihi justificationes tuæ in loco incolatûs mei:* vel sicut alii codices habent, *in loco peregrinationis meæ.* Ipsa [a] est illa humilitas in loco mortalitatis [a] peregrinan- Gen. 3. 23. tis hominis de paradiso & de illa superna Jerusalem, Luca 10. 30. unde quidam descendens in Jericho incidit in latrones: sed propter misericordiam quæ per illum Samaritanum cum illo facta est, cantabiles illi erant justificationes Dei in loco peregrinationis suæ; quamvis eum tædium teneret à peccatoribus relinquentibus legem Dei, quia cum eis conversari in hac vita vel ad tempus cogitur, donec area ventiletur. Possunt autem isti duo versus ad singulas partes unius superioris aptari: ut quod ait, *Memor fui judiciorum tuorum à sæculo Domine*; ad hoc referatur, *Tædium detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam:* quod verò ibi ait, *Et consolatus sum*; ad hoc referatur, *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.*

ỳ. 55. 7. *Memor*, inquit, *fui in nocte nominis tui, Domine, & custodivi legem tuam.* Nox est illa humilitas, ubi est mortalitatis ærumna; nox est in superbis iniquè agentibus usque valde, nox in tædio à peccatoribus relinquentibus legem Dei; nox est postremò in loco peregrinationis hujus, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebra-

A rum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo. In hac ergo nocte memor homo esse debet nominis Dei, ut qui gloria- 1. Cor. 1. 31. tur, in Domino glorietur: propter quod & illud scriptum est, Non nobis, Domine, non nobis, sed Psal. 113. 1. nomini tuo da gloriam. Sic enim quisque non in sua, sed in Dei gloria, (quia nec in sua, sed in Dei justitia, id est, à Deo sibi donata,) custodit legem Dei: sicut iste ait, *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, & custodivi legem tuam.* Quam non cu- B stodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor non fuisset. Adjutorium enim nostrum in Psal. 123. 8. nomine Domini.

8. Propter quod secutus adjunxit, *Hæc facta* ỳ. 56. *est mihi, quoniam justitias tuas exquisivi. Justitias* utique *tuas*, quibus justificas impium; non meas, quæ numquam me pium faciunt, sed superbum. Rom. 10. 3. Non enim erat iste aliquis eorum, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Has ergo justitias, qui- C bus justificantur gratìs per gratiam Dei, qui per seipsos justi esse non possunt, meliùs alii interpretati sunt *justificationes:* quia revera non δικαιοσύνας, id est, *justitias*; sed δικαιώματα Græcus habet, quæ sunt *justificationes.* Sed quid sibi vult quod ait, *Hæc facta est mihi? Hæc* quid? An fortè Lex? Quia dixerat, *Et custodivi legem tuam:* quibus verbis subjunxit, *Hæc facta est mihi*; tamquam diceret, Hæc lex facta est mihi. Sed non est remorandum in exponendo, quomodo sit ei facta D lex Dei. Græca enim locutio unde ista translata est, satis indicat non de lege dictum esse, *Hæc facta est mihi:* quia lex in eadem lingua generis masculini est, & feminino pronomine etiam ibi scriptum est, *Hæc facta est mihi.* Quæritur ergo priùs quæ illi facta sit, deinde quomodo illi facta sit, quæcumque illa sit. *Hæc*, inquit, *facta est mihi:* non utique, Hæc lex, quia hunc sensum, sicut dixi, Græcus expellit. Fortè ergo, Hæc nox: quia tota superior sententia sic se habet, Memor ỳ. 55. E fui in nocte nominis tui, Domine, & custodivi legem tuam; & sequitur, *Hæc facta est mihi:* quia itaque non lex, profectò nox est quæ facta est illi. Quid est igitur, Nox mihi facta est, *quia justificationes tuas exquisivi*? Lux quippe potiùs est ei facta, non nox, quia justificationes exquisivit Dei. Ac sic rectè intelligitur, *facta est mihi*, ac si diceretur, facta est pro me, id est factum est ut prodesset mihi. Si enim humilitas illa mortalitatis non absurdè intelligitur nox, ubi invicem latent corda F mortalium, ut de talibus tenebris innumerabiles & graves tentationes oriantur, ita ut in eadem nocte pertranseant etiam bestiæ silvæ, catuli leonum Psal. 103. 21. rugientes, quærentes à Deo escam sibi: unde etiam de illo leone rugiente & quærente quem 1. Pet. 5. 8. devoret, Dominus ait quod jam suprà commemoravi, Hac nocte postulavit satanas vexare vos Luca 22. 31. sicut triticum: id est, hac nocte in quà pertranseunt bestiæ silvæ, vos leo ille magnus quæsivit à Deo escam sibi: profectò hæc ipsa humilitas G in loco peregrinationis hujus, quæ nox rectè intelligitur, prodest eis qui salubriter exercentur in ea, ut discant non superbire; propter quod malum in istam noctem pulsus est homo. Initium enim superbiæ hominis apostatare Eccli. 10. 14. à Deo. Sed gratìs justificatus, atque ut in ista humilitate proficiat variis tentationibus

[a] Sic MSS. At Er. & Lov. *& peregrinationis hominis de paradiso & de illa superna Ierusalem ejecti.*

hujus noctis oppositus, jam intelligens dicat, quod A
ỳ. 71. in hoc Psalmo aliquantò pòst dicitur, Bonum est
» mihi quoniam humiliasti me, ut discam justifica-
tiones tuas. Nam quid est aliud, Bonum est mihi,
quoniam humiliasti me, nisi, hæc humilitas quæ
nox vocatur, *facta est mihi*, id est, factum est ut
prodesset mihi? Sed quare hoc? *Quia* scilicet *ju-
stificationes tuas*, non meas *exquisivi*.

9. Possumus etiam quod dictum est, *Hæc
facta est mihi*, sic intelligere, ut nec lex, nec nox
subaudiatur, sed hoc pronomen quod est *Hæc*, B
Psal. 26. 4. non accipiatur aliter quàm se habet ille in alio
Psalmo locus, ubi legitur, Unam petii à Domi-
no, hanc requiram. Nec dicit quid unam, vel
quam unam, de qua dixerit, Hanc requiram: sed
femininum genus quasi pro neutro positum est.
Inusitatè quippe dictum est, Unam petii, hanc
requiram: ubi non subauditur quæ illa una sit:
quod usitatius diceretur, Unum petii à Domino,
hoc requiram, ut inhabitem in domo Domini.
In his enim neutris non solet exigi neutrum quod C
subaudiendum sit, ut puta, unum bonum, aut
unum donum, vel si quid hujusmodi: sed quid-
quid illud est, etiamsi masculino vel feminino ge-
nere nuncupetur, vel sine ullo nomine ullius ge-
neris quibuslibet verbis insinuetur, solita omnino
locutione sub genere neutro intelligitur. Ita ergo
& hîc eo modo dici potuit, *Hæc facta est mihi*,
tamquam dictum esset, Hoc factum est mihi. Si
autem quæramus quid illud sit, occurrit quod
ỳ. 55. suprà dixerat: Memor fui in nocte nominis tui, D
» Domine, & custodivi legem tuam. Hoc factum
est mihi, id est, hoc quod custodivi legem tuam,
non per meipsum feci, sed factum est mihi, utique
abs te: *quia justificationes*, non meas, sed *tuas ex-
Philip. 2. 13. quisivi*. Deus est enim, inquit Apostolus, qui
» operatur in vobis & velle & operari pro bona vo-
Ezech. 36. 27. luntate. Hoc etiam per Prophetam Deus dicit:
Et faciam ut in justificationibus meis ambuletis, &
judicia mea observetis, & faciatis. Quapropter
Deo dicente, Ego faciam ut judicia mea obser- E
vetis, & faciatis: rectissimè iste dicit, Hoc factum
est mihi: ut cùm quæsieris quid illud sit, respon-
deat quod suprà dixerat, Ut custodirem legem
Dei. Sed quia iste in longum sermo processit,
ea quæ sequuntur, Domino donante, ab alio me-
liùs tractabuntur exordio.

SERMO SEXTUS-DECIMUS.

HETH. ח ỳ. 57.
1. HOs versus Psalmi hujus magni nunc ag- F
gredimur in Dei voluntate tractandos,
a *Pars mea Dominus*: quod habent quidam, [a] *Portio
mea, Domine*. Quod utrùm ideo dicatur, quia
Psal. 72. 28. particeps ejus fit quisquis ei adhæret, sicut scri-
ptum est, Mihi autem adhærere Deo, bonum
est; non enim exsistendo sunt homines dii, sed
b fiunt participando illius unius, qui verus est Deus:
an quia [b] partes sibi eligunt homines in hoc mun-
do, sive sortiuntur, alius hoc, alius illud, unde
quisque vivat; quodam modo portio piorum Deus G
est unde semper vivant: uterque non est sensus
absurdus. Sed quod sequitur audiamus. *Dixi,
custodire legem tuam*. Quid est, *Portio mea, Domine,
dixi, custodire legem tuam*: nisi quia ita erit portio
cujusque Dominus, cùm legem ejus custodierit?

2. Sed quomodo custodit, nisi hoc donet at-
que ad hoc adjuvet Spiritus vivificans; ne littera 2. Cor. 3. 6.
occidat, & peccatum occasione accepta per man- Rom. 7. 8.
datum operetur in homine omnem concupiscen-
tiam. Invocandus est igitur: sic enim ab eo fides
impetrat quod lex imperat: quoniam qui invo- Joel. 2. 32.
caverit nomen Domini, salvus erit. Et ideo vi- Rom. 10. 13.
de quid subjungat, *Precatus sum faciem tuam in* ỳ. 58.
toto corde meo. Et dicens quomodo sit precatus,
Miserere, inquit, *mei secundùm eloquium tuum*. Et
tamquam exauditus atque adjutus ab eo quem
precatus est: *Cogitavi*, inquit, *vias meas*, *&* ỳ. 59.
averti pedes meos in testimonia tua. *Averti* scilicet
à viis meis, quæ displicuerunt mihi, ut irent in
testimonia tua, atque ibi haberent viam. Plu-
res enim codices non habent, *Quia cogitavi*, si-
cut in quibusdam legitur: sed tantummodo, *Co-
gitavi*. Quod autem hîc positum est, *Et averti
pedes meos*; nonnulli habent, *Quia cogitavi*, *&
avertisti pedes meos*: ut hoc Dei potiùs gratiæ
tribuatur, secundùm illud quod Apostolus ait,
Deus est enim qui operatur in vobis: cui etiam Philip. 2. 13.
dicitur, Averte oculos meos, ne videant vanita- ỳ. 37.
tem. Si oculos ne videant vanitatem, cur non &
pedes ne sectentur errorem? Propter quod & il-
lud scriptum est, Oculi mei semper ad Domi- Psal. 24. 15.
num, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. «
Sed sive *avertisti pedes meos*, sive *averti pedes meos*
legatur, ab illo fit ut faciamus, cujus faciem pre-
catus est in corde suo, & cui dixit, *Miserere mei
secundùm eloquium tuum*, hoc est, secundùm
verbum promissionis tuæ. Filii quippe promissio- Rom. 9. 8.
nis in semine deputantur Abrahæ. & 9.

3. Denique hoc impetrato gratiæ beneficio,
Paratus sum, inquit, *& non sum turbatus*, *ut cu-* ỳ. 60.
stodiam mandata tua: quod aliqui interpretati
sunt, *ad custodiendum mandata tua*; aliqui, *ut
custodirem*, aliqui, *custodire*: quod Græcus posuit,
τοῦ φυλάξαι.

4. Quàm verò paratus factus sit ad custodien-
da divina mandata subdidit, dicens, *Funes pecca-* ỳ. 61.
torum circumplexi sunt me, *& legis tuæ non sum
oblitus*. *Funes peccatorum*, impedimenta sunt ini-
micorum, sive spiritalium, sicut diaboli & an-
gelorum ejus, sive carnalium, in quibus filiis in- Ephes. 2. 2.
fidelitatis diabolus operatur. Non enim hoc no-
men quod dictum est *peccatorum*, ab eo quod sunt
peccata declinatum est, sed ab eo quod sunt pec- Græc. ἁ-
catores: quod in Græco evidenter apparet. Cùm μαρτωλῶν.
itaque minantur mala, quibus terreant justos, ne
pro Dei lege patiantur, quodam modo funibus
implicant, veluti valida & robusta reste sua.
Trahunt enim peccata sicut restem longam, & Isai. 5. 18.
hinc sanctos implicare conantur, & aliquando
permittuntur. Sed si implicant corpus, non im-
plicant animum, ubi non est iste Dei legis obli-
tus; quia, Sermo Dei non est alligatus. 1. Tim. 2. 9.

5. *Media nocte*, inquit, *surgebam ad confiten-* ỳ. 62.
dum tibi, *super judicia justitiæ tuæ*. Quia & hoc
ipsum quòd funes peccatorum circumplectuntur
justum, judicia sunt justitiæ Dei. Propter quod
dicit apostolus Petrus, tempus esse, ut judicium 1. Pet. 4. 17.
jam incipiat à domo Domini: Et si initium, in- &c.
quit, à nobis, qualis finis erit eis qui non credunt «
Domini Evangelio? Et si justus quidem vix salvus «
erit, peccator & impius ubi parebunt? Hoc enim «
ait de persecutionibus, quas patiebatur Ecclesia,
cùm funes peccatorum circumplecterentur eam.

[a] Plerisque MSS. *Pars mea, Domine*.

I I

[b] Er. & Lov. *sicut partes*. Abest *sicut* ab Am. & MSS.

Proinde mediam noctem graviora tribulationis A intelligenda existimo. In qua dixit, *Surgebam*: quia non eum sic affligebat, ut dejiceret; sed exercebat, ut surgeret, id est, ut ea ipsa tribulatione ad fortiùs confitendum proficeret.

6. Jam verò quia ista fiunt gratiâ Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, vocem personæ suæ per hanc prophetiam suo corpori adjungit ipse Salvator. Ad ipsum caput enim propriè
ỳ. 63. quod sequitur pertinere arbitror: *Participeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* B Sicut est in Epistola quæ ad Hebræos in-
Hebr. 2. 11. scribitur: Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes; propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare. Et paulò
Ibidem 14. pòst, Propterea ergo, inquit, quia pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse propemodum eorum participavit. Quod quid est aliud, quàm eorum particeps factus est? Neque enim efficeremur participes divinitatis ejus, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam & in Evan- C gelio, quòd nos divinitatis ejus participes facti su-
Johan. 1. 12. & 13. mus, ita dicitur, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ut autem hoc fieret, quia & ipse factus est particeps mor-
Ibidem 14. talitatis nostræ, ita ibi sequitur, Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Per hanc ejus participationem nobis gratia subministratur, ut castè timeamus Deum, & custodiamus D mandata ejus. Proinde ipse Jesus loquitur in ista prophetia: sed quædam in membris suis & unitate corporis sui, tamquam in uno quodam homine diffuso toto orbe terrarum, & succrescente per volumina sæculorum; quædam verò in seipso capite nostro. Unde & hoc est, quod ait, *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Et quia propter hoc quòd particeps factus est fratrum suorum, Deus hominum, immortalis mortalium, ideo granum E cecidit in terram, ut mortificatum multum fructum faceret: de ipso fructu secutus adjunxit,
ỳ. 64. *Misericordiâ tuâ, Domine, plena est terra.* Et unde hoc, nisi cùm justificatur impius? In cujus gratiæ scientia ut proficiatur, adjungit, *Et justificationes tuas doce me.*

SERMO SEPTIMUS-DECIMUS.

TETH. ט
ỳ. 65. 1. HI versus Psalmi hujus, de quibus nunc F in voluntate Dei disputaturi sumus, ab hoc incipiunt, *Suavitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundùm verbum tuum*: vel potiùs, *secundùm eloquium tuum.* Sed quod ait Græcus χρηστότητα, aliquando *suavitatem*, aliquando *bonitatem* nostri interpretes transtulerunt. Verùm quia suavitas potest esse & in malo, quando illicita quæque & immunda delectant; potest etiam esse & in ea quæ conceditur voluptate carnali: sic debemus intelligere *suavitatem*, quam χρη- G στότητα Græci vocant, ut in bonis spiritalibus deputetur. Propter hoc enim eam & *bonitatem* nostri appellare voluerunt. Nihil hìc ergo aliud dictum existimo[a], *Suavitatem fecisti cum servo tuo*, nisi, fecisti ut me delectaret bonum. QUANDO enim DELECTAT BONUM, magnum est Dei[a] donum. Quando autem bonum opus, quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione justitiæ; cùm Deus metuitur, non amatur: serviliter fit, non liberaliter. Servus
Johan. 8. 35. autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum: quia consummata caritas fo-
1. Johan. 4. 18. ras mittit timorem. *Suavitatem* itaque *fecisti cum servo tuo, Domine*, faciendo filium qui servus fuit: *secundùm eloquium tuum*, hoc est, secundùm promissum tuum; ut secundùm fidem firma sit
Rom. 4. 16. promissio omni semini.

2. *Suavitatem & eruditionem & scientiam* ỳ. 66.
doce me, inquit; *quoniam mandatis tuis credidi.* Augeri sibi ista poscit & perfici: nam utique qui jam dixerat, Suavitatem fecisti cum servo tuo: quomodo dicit, *Suavitatem doce me*, nisi ut ei gratia Dei magis magisque innotescat dulcedine bonitatis? Habebant enim fidem qui dixerunt,
Lucæ 17. 5. Domine auge nobis fidem. Et quamdiu vivitur in hoc mundo, proficientium est ista cantatio. Addidit autem, *& eruditionem*: vel, sicut plures codices habent, *disciplinam.* Sed *disciplinam*, quam Græci appellant παιδείαν, ibi Scripturæ nostræ ponere consueverunt, ubi intelligenda est per
Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6. molestias eruditio: secundum illud, Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Hæc apud Ecclesiasticas litteras dici assolet disciplina, interpretata de Græco, ubi legitur παιδεία. Hoc enim verbum in Græco positum est in Epistola ad He-
Hebr. 12. 11. bræos, ubi Latinus interpres ait, Omnis disciplina ad præsens non gaudii videtur esse, sed tristitiæ, postea autem fructum pacificum his qui per eam certarunt, reddit justitiæ. Cum quo ergo facit Deus suavitatem, id est, cui propitius inspirat boni delectationem; atque ut apertiùs id explicem, cui donatur à Deo caritas Dei, & propter Deum caritas proximi; profectò instanter orare debet, quò tantum sibi augeatur hoc donum, ut non solùm pro illo contemnat delectationes ceteras, sed etiam pro illo quaslibet perferat passiones. Ita suavitati salubriter additur disciplina. Non enim quantulæcumque suavitati vel bonitati, hoc est, caritati sanctæ poscenda & optanda est; sed tam magnæ, ut sub ejus pressura non possit exstingui, sed sicut ingens flamma sub impetu venti, quantò magis reprimitur, tantò ardentiùs excitari. Ideo parum fuit dicere, Suavitatem fecisti cum servo tuo: nisi rursus peteret ut eum doceat suavitatem, tantam utique, ut disciplinam possit patientissimè sustinere. Tertia ponitur scientia: quoniam si magnitudine suâ
1. Cor. 8. 1. non præcedit scientia magnitudinem caritatis, ædificat, sed inflat. Cùm ergo tanta fuerit caritas in bonitate suavi, ut tribulationibus non possit exstingui, quas adhibet disciplina; tunc utilis erit scientia, qua innotescit etiam sibi homo quid ipse meruerit, & quæ à Deo donata sint ei, per quæ posse se sciat quæ se posse nesciebat, & per seipsum omnino non poterat.

3. Quod autem non ait, Da mihi; sed, *Doce me*: quomodo suavitas docetur, si non detur? Quando quidem multi quod eos non delectat sciunt, & quarum rerum habent cognitionem, non habent suavitatem. Suavitas enim[b] disci non potest, nisi delectet. Item disciplina, quæ significat emendatoriam tribulationem, accipiendo discitur:

[a] Sic Am. & MSS. At Lov. *magnum Dei bonum est.*

[b] Plerique MSS. *dici non potest.*

discitur : id est, non audiendo, vel legendo, vel cogitando, sed experiendo. At verò scientia, quam tertiam posuit in his quæ ait, *Doce me*, docendo datur. Nam quid est aliud docere, quàm scientiam dare ? Et hæc duo ita sibi connexa sunt, ut alterum sine altero esse non possit. Nemo enim docetur nisi discat, & nemo discit nisi doceatur. Et ideo si discipulus capax non sit eorum quæ à doctore dicuntur, non potest doctor dicere, Ego eum docui, sed ipse non didicit : dicere autem potest, Ego ei dixi quod dicendum fuit, sed ille non didicit ; quia non percepit, non comprehendit, non intellexit. Nam profectò & ille didicisset, si iste docuisset. Et ideo Deus quando vult docere, priùs dat intellectum, sine quo ea quæ ad divinam doctrinam pertinent, homo non potest discere: unde & iste paulò pòst dicit, Da mihi intellectum ut discam mandata tua. (℣. 73.) Potest itaque homo cùm docere aliquem cupit, dicere illa quæ dixit Dominus discipulis suis, postea quàm resurrexit à mortuis : sed facere quod ille fecit, non potest. Ait enim Evangelium, Tunc » aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit illis. (Lucæ 24. 45.) Quid autem illis dixerit, ibi legitur : sed ideo ceperunt quod dixit, quia unde caperetur aperuit. Docet ergo Deus suavitatem inspirando delectationem, docet disciplinam temperando tribulationem, docet scientiam insinuando cognitionem. Cùm itaque alia sint quæ ideo discimus, ut tantummodo sciamus, alia verò ut etiam faciamus ; quando Deus ea docet, sic docet ut scienda sciamus aperiendo veritatem, sic docet ut facienda faciamus inspirando suavitatem. Neque enim frustra ei dicitur, Doce me ut faciam voluntatem tuam. (Psal. 142. 10.) Sic, inquit, doce ut faciam, non tantummodo ut sciam. Ipsa quippe recte-facta, fructus est noster, quem reddimus agricolæ nostro : sed Scriptura dicit, Domi» nus dabit suavitatem, & terra nostra dabit fructum suum. (Psal. 84. 13.) Quæ autem ista terra est, nisi de qua dicitur eidem ipsi qui dat suavitatem, Anima mea velut terra sine aqua tibi ? (Psal. 142. 6.)

4. Quòd verò cùm dixisset, *Suavitatem & disciplinam & scientiam doce me*; adjunxit atque ait, *Quoniam mandatis tuis credidi* : non immeritò quæri potest cur non dixerit, obedivi ; sed, *credidi*. Alia sunt enim mandata, alia promissa. Mandata facienda suscipimus, ut accipere promissa mereamur. Promissis ergo credimus, mandatis obtemperamus. Quid est ergo, *mandatis tuis credidi*, nisi, credidi quòd tu illa mandaveris, non aliquis homo, quamvis per homines hominibus ministrata sint ? Quia itaque credidi tua esse mandata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret abs te gratiam, qua faciam quod mandasti. Si enim homo mihi hæc juberet forinsecùs, numquid ut etiam facerem quod jubebat adjuvaret intrinsecùs ? Doce ergo me suavitatem inspirando caritatem, doce me disciplinam donando patientiam, doce me scientiam illuminando intelligentiam. *Quoniam mandatis tuis credidi*. Te illa credidi mandasse qui Deus es, & homini donas unde facias eum facere quod mandas.

5. (℣. 67.) *Priùs quàm humiliarer*, inquit, *ego deliqui* ; *propterea verbum tuum*, vel sicut alii expressiùs habent, *propterea eloquium tuum custodivi* : utique ne rursum humiliarer. Quod ad illam humiliationem meliùs refertur, quæ facta est in Adam, in quo omnis creatura humana tamquam in radice vitiata, quoniam veritati subjecta esse non voluit, subjecta est vanitati. (Gen. 3. 17. &c. Rom. 8. 20.) Quod vasis misericordiæ profuit experiri, ut dejectâ superbiâ diligatur obedientia, & pereat non reditura miseria.

6. (℣. 68.) *Suavis es, Domine* : vel, sicut plures habent, *Suavis es tu, Domine*. Aliqui etiam, *Suavis es tu*, vel, *Bonus es tu* : sicut de hoc verbo superiùs tractavimus. *Et in tua suavitate doce me justificationes tuas*. Verè vult facere justificationes Dei, quando eas in ejus suavitate vult discere ab ipso, cui dixit, *Suavis es tu, Domine*.

7. (℣. 69.) Denique sequitur : *Multiplicata est super me iniquitas superborum* : eorum scilicet quibus non profuit, quòd postea quàm deliquit, humiliata est humana natura. *Ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua*. Quantalibet, inquit, abundet iniquitas, non in me refrigescet caritas. (Matth. 24. 12.) Tamquam ille hoc dicit, qui in ejus suavitate justificationes Dei discit. Quantò magis enim suavia sunt quæ jubet qui juvat, tantò magis ea scrutatur amans, ut cognita faciat & faciendo cognoscat ; quia perfectiùs cognoscuntur cùm fiunt.

8. (℣. 70.) *Coagulatum est ut lac cor eorum*. Quorum nisi superborum, quorum super se multiplicatam dixit iniquitatem ? Obduruisse autem cor eorum vult intelligi hoc verbo & hoc loco. Nam dicitur & in bono ; sicut in Psalmo sexagesimo-septimo dicitur, Mons incaseatus, mons uber : & intelligitur gratiâ plenus. (Psal. 67. 16.) Nam & illud quidam, coagulatus, interpretati sunt. Sed vide quid à se opponat duritiæ cordis illorum. *Ego verò*, inquit, *legem tuam meditatus sum*. Quam legem ? Utique justissimam & misericordissimam : unde illi dicitur, Et lege tua miserere mei. (℣. 29.) Superbis resistit, ut obdurentur : humilibus autem dat gratiam, ut diligant obedientiam, & [a] recipiant excellentiam. (Jacobi 4. 6. 1. Pet. 5. 5.) Meditatione quippe legis hujus, voluntaria servatur humilitas, ut pœnalis humilitas evadatur, de qua mox dicit.

9. (℣. 71.) *Bonum mihi, quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas*. Vicinum aliquid & superiùs jam dixerat, Priùs quàm humiliarer ego, deliqui ; propterea eloquium tuum custodivi. (℣. 67.) Ipso quippe fructu ostendit quòd bonum illi fuerit humiliari : sed illic dixit & caussam, quòd humilitatem pœnalem delinquendo præcesserit. Quod verò ibi ait, Propterea eloquium tuum custodivi ; hîc autem, *Ut discam justificationes tuas* : satis significasse mihi videtur hoc esse ista nosse quod custodire, hoc custodire quod nosse. Neque enim Christus non noverat quod arguebat ; & tamen arguebat peccatum, cùm dictum de illo sit, quòd non noverat peccatum. (2. Cor. 5. 21.) Noverat ergo quadam notitiâ, & rursus quadam ignorantiâ non noverat. Sic & justificationes Dei multi discunt, & non discunt. Noverunt enim eas quadam notitiâ ; & rursus quadam ignorantiâ, quoniam non faciunt, non noverunt. Eo modo hîc ergo intelligendus est dixisse, *Ut discam justificationes tuas*, eâ notitiâ qua fiunt.

10. Hoc autem quia non fit nisi per dilectionem, ubi qui facit habet delectationem, propter quod dictum est, In tua suavitate doce me justificationes tuas : (℣. 68.) sequens versus ostendit,

[a] Editi, *& ne recipiant*. Particula *ne* abest à MSS.

ỳ. 72. ubi ait, *Bona mihi lex oris tui, super millia auri* A
& argenti. Ut ampliùs diligat caritas legem Dei,
quàm diligit cupiditas millia auri & argenti.

SERMO DECIMUS-OCTAVUS.

IOD. 1. QUANDO Deus hominem fecit ex pul-
vere, & animavit flatu, non ibi com-
memoratum est quòd manibus fecerit. Cur ita-
que quibusdam visum fuerit verbo Deum fecisse
cetera, hominem verò velut aliquid præcipuum B
fecisse manibus suis, non video: nisi fortè quia
Gen. 2. 7. ex pulvere formatum legitur hominis corpus,
non potuisse fieri nisi manibus arbitrantur; nec
adtendunt quod in Evangelio de Verbo Dei scri-
Johan. 1. 3. ptum est, Omnia per ipsum facta sunt, non pos-
se constare, si non per Verbum factum est etiam
corpus humanum. Sed adhibent testimonium de
hoc Psalmo, & dicunt, Ecce ubi apertissimè
ỳ. 73. clamat homo, *Manus tuæ fecerunt me, & fin-
xerunt me.* Quasi non apertè etiam dictum sit, C
Psal. 8. 4. Videbo cælos opera digitorum tuorum: nec mi-
Psal. 101. 26. nùs apertè, Et opera manuum tuarum sunt cæ-
Psal. 94. 5. li: multóque apertiùs, Et aridam terram ma-
nus ejus finxerunt. Manus ergo Dei sunt potestas
Dei. Aut si pluralis numerus eos movet, quia
non dictum est, manus tua, sed, *manus tuæ*: ac-
cipiant manus Dei, virtutem & sapientiam Dei,
1. Cor. 1. 24. quod utrumque unus dictus est Christus: qui
etiam intelligitur brachium Domini, ubi legi-
Isai. 53. 1. tur, Et brachium Domini cui revelatum est? D
Aut accipiant manus Dei, Filium & Spiritum-
sanctum; quia & Spiritus-sanctus cooperator
1. Cor. 12. 11. est Patris & Filii: unde ait Apostolus, Omnia
hæc operatur unus atque idem Spiritus. Pro-
pterea quippe dixit, Unus atque idem; ne tot
spiritus quot opera putarentur, non quòd sine
Patre & Filio Spiritus operetur. Liberum est igi-
tur quomodo intelligantur manus Dei: dum ta-
men nec ea quæ facit manibus, Verbo facere ne-
getur; nec ea quæ facit Verbo, manibus facere E
non putetur; nec propter manus forma corporis,
aut alia manus sinistra, alia dextra; nec propter
Verbum sonus oris, vel motus animi transitorius
operanti Deo inesse credatur.

2. Nec defuerunt, qui duo ista verba, *fece-
runt me*, & *finxerunt me*, sic distinguerent, ut ani-
mam Deum fecisse, corpus autem finxisse dice-
Isai. 57. 16. rent: quia de anima dixit Deus, Omnem flatum
Gen. 2. 7. ego feci: de corpore autem legitur, Et finxit
Deus hominem pulverem de terra: tamquam fiat F
quidem omne quod fingitur, non tamen finga-
tur omne quod fit. Et ideo animam factam po-
tiùs dicunt esse quàm fictam, quia non est cor-
Zachar. 12. 1. pus, sed spiritus: quasi non scriptum sit, Qui finxit
spiritum hominis in ipso. Verumtamen quando
utrumque hoc verbum de homine in loco uno po-
nitur, & utrumque hominis, id est, & anima &
corpus divinitus conditum non negatur; non
ineleganter distribuuntur singulis singula, ut ani-
ma facta, corpus autem fictum intelligatur, sive G
formatum, sive plasmatum. Nam quidam inter-
pretes noluerunt dicere, *finxerunt me*; sed, *plas-
maverunt me*: magis diligentes minùs Latinè de-
clinare de Græco, quàm dicere *finxerunt*, quod
aliquando etiam de simulatione dici solet.

3. Sed utrùm hoc secundùm Adam dictum
est, ex quo cùm sint omnes homines propaga-
ti, quis hominum quando ille factus est, etiam se
factum non potest dicere originis seminisque ra-
tione? An etiam secundùm hoc rectè dici potuit,
Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me,
quoniam unusquisque non sine opere Dei etiam
de parentibus fit, ipso creante, illis generanti-
bus? Quoniam si operatoria Dei potentia rebus
subtrahatur, intereunt; nec aliquid omnino sive
de mundi elementis, sive de genitoribus, sive de
seminibus nascitur, si ea non operetur Deus. Pro-
pter quod ait prophetæ Jeremiæ, Priùs quàm te Ierem. 1. 5.
formarem in utero, novi te. Sed numquid sine
intellectu fecit hominem Deus, sive primum, si-
ve unumquemque nascentium, ut nunc dicat ei,
*Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me, da
mihi intellectum?* Nonne ipsi naturæ humanæ in-
tellectus est inditus, ut eo discernatur à pecore?
An sic est deformata peccando, ut etiam hoc
in ea reformandum sit? Propter quod & Apo-
stolus omnibus ad regenerationem pertinenti-
bus dicit, Renovamini spiritu mentis vestræ: Ephes. 4. 23.
& utique intellectus in mente est. Hinc rursus
ait, Reformamini in novitate sensûs vestri. De Rom. 12. 2.
his autem qui hujus regenerationis consortes
non erant, Hoc, inquit, dico & testificor in Ephes. 4. 17. & seq.
Domino, ut non jam ambuletis sicut & Gentes "
ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati in- "
telligentiâ, alienati à via Dei per ignorantiam, "
quæ est in illis propter cæcitatem cordis eorum. "
Propter hos igitur interiores oculos, quorum cæ-
citas est non intelligere, ut aperiantur, & magis
magisque serenentur, fide corda mundantur. Act. 15. 9.
Quamvis enim nisi aliquid intelligat, nemo possit
credere in Deum: tamen ipsa fide qua credit, sa-
natur, ut intelligat ampliora. Alia sunt enim, quæ
nisi intelligamus, non credimus; & alia sunt quæ
nisi credamus, non intelligimus. Nam cùm fides Rom. 10. 17.
sit ex auditu, auditus autem per verbum Christi,
quomodo credit prædicanti fidem, qui, ut alia
taceam, linguam ipsam quam loquitur non in-
telligit? Sed nisi essent rursus aliqua, quæ in-
telligere non possumus, nisi antè credamus,
Propheta non diceret, Nisi credideritis, non Isai. 7. 9. sec. LXX.
intelligetis. Proficit ergo noster intellectus ad
intelligenda quæ credat, & fides proficit ad cre-
denda quæ intelligat: & eadem ipsa ut magis
magisque intelligantur, in ipso intellectu proficit
mens. Sed hoc non fit propriis tamquam natu-
ralibus viribus, sed Deo adjuvante atque donan-
te: sicut medicinâ fit, non naturâ, ut vitiatus
oculus vim cernendi recipiat. Qui ergo dicit Deo,
Da mihi intellectum, ut discam mandata tua, non
omni modo expers ejus est, velut pecus: nec ita
quamvis homo, ut in eorum numero deputandus
sit, qui ambulant in vanitate mentis suæ, obscu- Ephes. 4. 17.
rati intelligentiâ, alienati à via Dei. Nam si ta-
lis esset, nec hoc diceret. Non autem parvi est
intellectûs, nosse à quo poscendus sit intelle-
ctus. Et cogitandum est quantò sint altiùs intel-
ligenda divina mandata; quando ad ea discen-
da sibi adhuc dari intellectum petit, qui jam sic
intelligit, & qui eloquia Dei se custodisse antè
jam dixit.

4. Quod autem interpretati sunt nostri, *Da
mihi intellectum*; breviùs dixit Græcus, συνέτισόν
με: quia uno verbo complexus est, *Da mihi in-
tellectum*, quod est σύνεσιν; quod Latinè uno
verbo dici non potest: tamquam si non posset

Latinè dici, sana me; & diceretur, da mihi sani- A
tatem, sicut hîc dictum est, *Da mihi intellectum*; aut sanum me fac, sicut etiam hîc dici potest, intelligentem me fac. Quod quidem potuit &
Dan. 10. 4. Angelus facere: nam dixit Danieli, Veni intellectum dare tibi: & hoc verbum est in Græco, quod etiam hîc est, συνετίσαί σε, tamquam si diceret Latinus, sanitatem dare tibi, quod Græcus dixisset, sanare te. Non enim circumloqueretur Latinus interpres dicendo, intellectum dare tibi: si quemadmodum dici potest à sanitate, sanare te; ita B
dici posset ab intellectu, intellectuare te. Sed si potest hoc & Angelus facere, quid est quòd iste hoc à Deo sibi poscit ut fiat? An quia Deus Angelo jusserat ut faceret? Ita verò: nam Christus intelligitur hoc jussisse Angelo ut faceret, eo lo-
Dan. 8. 15. & 16. co ubi ait Propheta, Et factum est cùm viderem " ego Daniel visum, & quærebam intellectum, & " ecce stetit in conspectu meo ut visus viri, & au- " divi vocem viri inter Ubal, & vocavit, & [a] dixit, Fac intelligere illum visionem. Et ibi in Græco C
Johan. 1. 4. & 9. verbum hoc est, quod & hîc, id est συνέτισον. Deus itaque per seipsum, quia lux est, illuminat pias mentes, ut ea quæ divina dicuntur vel ostenduntur, intelligant. Sed si ad hoc ministro utitur Angelo, potest quidem aliquid agere Angelus in mente hominis, ut capiat lucem Dei, & per hanc intelligat: sed ita dicitur intellectum dare homini, & quasi, ut ita dicam, intellectuare hominem, quemadmodum quisquam dicitur lucem dare domui, vel illuminare domum, cui D
fenestram facit; cùm eam non sua luce penetret & illustret, sed tantummodo aditum quo penetretur atque illustretur, aperiat. Sed nec sol qui per fenestram illustrat domum, ipse creavit eamdem domum, aut hominem qui fenestram fecit in domo, aut ipse illi jussit ut faceret, aut adjuvit ipse facientem, aut aliquid egit ut aperiretur quà suum lumen infunderet: Deus autem & hominis mentem rationalem atque intellectualem fecit, qua posset capere lumen ejus, & Ange- E
lum talem fecit, qui operari posset aliquid unde ad capiendum lumen Dei mens adjuvaretur humana, & eamdem sic adjuvat mentem, ut Angelicam recipiat operationem; & eam sic illuminat de seipso, ut non solùm illa quæ à veritate monstrantur, sed ipsam quoque proficiendo perspiciat veritatem. Sed quoniam res quidem necessarias, quantum existimo, tamen prolixa disputatione tractavimus, dilatis sequentibus Psalmi hujus versibus, sermonem istum isto fine F
claudamus.

SERMO DECIMUS-NONUS.

1. DOMINUS Jesus in hoc Psalmo per Prophetam, tamquam sibi, petivit intellectum dari à Deo corpori suo, quod est Ecclesia, ad Dei
Coloss. 3. 3. mandata discenda Cum ipso enim vita corporis ejus, hoc est, populi ejus abscondita est in Deo,
ỳ. 73. & ipse in eodem corpore suo indigentiam patitur, G
& poscit quod membris suis est necessarium. *Manus tuæ*, inquit, *fecerunt me, & plasmaverunt me: da mihi intellectum, ut discam mandata tua.*
Rom. 12. 2. Quia tu, inquit, formasti, tu reforma: ut fiat in corpore Christi, quod ait Apostolus, Reformamini in novitate sensûs vestri.

2. *Qui timent te*, inquit, *videbunt me, & jocundabuntur*: vel, sicut habent alii codices, *lætabuntur, quoniam in verba tua speravi*: id est, in ea quæ promisisti, ut sint promissionis filii, semen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes. Qui sunt autem qui timent Deum, & quem videbunt & lætabuntur, quoniam in verba Dei speravit? Si corpus Christi est, id est, Ecclesia, cujus est vox ista per Christum, vel in ipsa & de ipsa, tamquam de seipso ista vox Christi est: numquid non [b] ipsi sunt in eis qui timent Deum? Quis est ergo ille quem vident, & jocundantur? An populus ipse se videt, & jocundatur, & sic dictum est, *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua speravi*; vel sicut alii diligentiùs expresserunt, *supersperavi*: tamquam diceret, *Qui timent te, videbunt* Ecclesiam tuam, *& jocundabuntur, quia in verba tua supersperavi*; cùm ipsi sint Ecclesia, qui vident Ecclesiam & jocundantur? Sed cur non dixit, Qui timent te, vident me, & jocundantur: sed *timent te*, verbum præsentis temporis posuit; *videbunt* autem & *jocundabuntur*, futuri temporis verba sunt? An quia in præsenti tempore timor est, quamdiu tentatio est vita humana super terram; jocunditas autem, quam voluit hîc intelligi, tunc erit, quando justi fulgebunt in regno Patris sui sicut sol? Hinc enim etiam illud in alio Psalmo legitur, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te? Nunc ergo quamdiu timent, nondum vident; sed *videbunt*, & *jocundabuntur*: quia & illic sequitur, Perfecisti autem sperantibus in te: & hîc *quia in verba tua speravi*, vel *supersperavi*, ut in verbo ita composito, & curâ interpretis diligentioris expresso, etiam illud intelligamus, quòd Potens est Deus facere supra quàm petimus & intelligimus: ut quia supra quàm petimus & intelligimus sunt, parum sit ea sperare, sed debeamus supersperare.

(Margin: ỳ. 74. — Gen. 12. 3. & 26. 4. — Græc. ἐπήλπισα. — Job 7. 1. — Matth. 13. 43. — Psal. 30. 20. — Ephes. 3. 20.)

3. Quia ergo adhuc timet Ecclesia, quæ in hac vita est, & nondum se videt in eo regno, ubi erit ejus secura jocunditas; sed inter periculosas tentationes in hoc mundo laborat, ubi audit, Qui se putat stare, videat ne cadat: considerans hujus mortalitatis miseriam, in qua jugum grave super filios Adam, à die exitûs de ventre matris eorum, sic in omnibus pertenditur usque in diem sepulturæ in matrem omnium, ut propter carnem concupiscentem adversùs spiritum, etiam regenerati gemere sub ejus gravitate cogantur: hoc ergo considerans, *Cognovi*, inquit, *Domine, quia justitia judicia tua, &* [c] *veritate humiliasti me.* * *Fiat misericordia tua, & consoletur me secundùm eloquium tuum servo tuo.* Misericordia & veritas ita divino eloquio commendantur, ut cùm in multis inveniantur locis, maximè in Psalmis, quodam etiam loco legatur, Universæ viæ Domini misericordia & veritas. Et hîc quidem primò veritatem posuit, qua humiliati sumus in mortem, judicante illo cujus judicia justitia est: deinde misericordiam, qua instauramur ad vitam, promittente illo cujus beneficium gratia est. Ideo ait, *secundùm eloquium tuum servo tuo*: id est, secundùm quod promisisti servo tuo. Sive ergo regeneratio, qua hîc in Dei Filios adoptamur, sive fides & spes

(Margin: 1 Cor. 10. 12. — Eccli. 40. 1. — Gal. 5. 17. — ỳ. 75. — ỳ. 76. — Psal. 24. 10.)

[a] Er. & Lov. *& dixit Vlai.* Abest *Vlai* ab Am. & plerisque MSS.
[b] Quinque MSS. *non ipsa est in eis* &c.

[c] Sic potiores MSS. juxta LXX. At editi, *& in veritate tua.*

& caritas, quæ tria ædificantur in nobis; quamvis de misericordia Dei veniant, tamen in hac ærumnosa & procellosa vita solatia sunt miserorum, non gaudia beatorum: ideo dictum est, *Fiat misericordia tua, ut consoletur me.* A

4. Sed quia post hæc & per hæc etiam illa
ỳ. 77. ventura sunt: ideo sequitur, *Veniant mihi miserationes tuæ, & vivam.* Tunc enim verè vivam, quando nihil potero timere, ne moriar. Ipsa enim & sine ullo additamento dicitur vita, nec intelligitur nisi æterna & beata, tamquam sola dicenda B sit vita, in cujus comparatione ista quam ducimus, mors potiùs sit appellanda quàm vita: quale illud
Matth. 19. 17. est in Evangelio, Si vis venire ad vitam, serva mandata. Numquid addidit æternam vel beatam? Item de resurrectione carnis cùm loqueretur, Qui
Johan. 5. 29. bene fecerunt, inquit, in resurrectionem vitæ. Neque hîc ait, æternæ seu beatæ. Sic & hîc, *Veniant*, inquit, *mihi miserationes tuæ, & vivam*: neque hîc ait, in æternum vivam, vel, beatè vivam; quasi aliud non sit vivere, quàm sine ullo C fine & sine ulla miseria vivere. Sed hoc quo merito? *Quia lex*, inquit, *tua meditatio mea est.* Hæc
Gal. 5. 6. meditatio nisi esset in fide, quæ per dilectionem operatur, numquam propter eam posset ad illam vitam quispiam pervenire. Hoc dicendum putavi, ne quisquam, cùm totam legem memoriæ mandaverit, eamque creberrima recordatione cantaverit, non tacens quod præcipit, nec tamen vivens ut præcipit, arbitretur se fecisse quod legit, *Quia lex tua meditatio mea est*: & hinc se adeptu- D rum existimet, quod verbis superioribus propter hoc meritum postulavit, ubi dictum est, *Veniant super me miserationes tuæ, & vivam.* Hæc meditatio amantis est cogitatio, & tantum aman-
Matth. 24. 12. tis, ut caritas non frigescat hujus meditationis suæ, quantalibet abundantiâ constipetur iniquitatis alienæ.

ỳ. 78. 5. Denique sequitur, & dicit, *Confundantur superbi, quoniam injustè iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.* Ecce E
a quod [a] ait, meditatio legis Dei, vel potiùs meditatio lex Dei.

ỳ. 79. 6. *Convertantur*, inquit, *ad me qui timent te, & qui cognoscunt testimonia tua.* In nonnullis codicibus invenimus & Græcis & Latinis, *Convertantur mihi*: quod tantumdem valere existimo, quantum si dicatur, *ad me.* Sed quis est iste qui hoc dicit? Non enim quisquam hominum hoc dicere audebit, aut si dicat, audiendus est. Nimirum ergo ille est, qui etiam superiùs interposuit pro- F
ỳ. 63 prietatem vocis suæ, dicens, Particeps ego sum omnium timentium te. Quia factus est particeps mortalitatis nostræ, ut & nos participes divinitatis ipsius fieremus: nos unius participes ad vitam, ad mortem verò particeps ille multorum. Ipse est enim ad quem convertuntur timentes Deum, & qui cognoscunt Dei testimonia, de illo per Prophetas tantò antè prædicta, in ejus præsentia per miracula paulò antè monstrata.

ỳ. 80. 7. *Fiat*, inquit, *cor meum immaculatum in* G *justificationibus tuis, ut non confundar.* Redit ad vocem corporis sui, sancti scilicet populi sui, & jam immaculatum fieri cor suum precatur, hoc est, cor membrorum suorum; in justificationibus Dei, non in viribus eorum. Poposcit enim hoc, non præsumsit. Quod autem addidit, *Ut non confundar*: tale aliquid & in primis hujus Psalmi versibus invenitur, ubi dixit, Utinam dirigantur viæ meæ ỳ. 5. & 6.
ad custodiendas justificationes tuas: tunc non confundar, cùm inspicio in omnia mandata tua. Quod ibi, quia dixit Utinam, uno verbo significavit optantis; hoc isto loco apertioribus verbis expressit orantis, dicendo, *Fiat cor meum immaculatum*: ut nec in illa, nec in ista sententia, quæ utraque una est, inveniatur audacia de libero arbitrio contra gratiam confidentis. Quod autem ait ibi, Tunc non confundar; hoc ait hîc, *Ut non confundar.* Fit ergo cor immaculatum membrorum & corporis Christi, gratiâ Dei per ipsum corporis caput, hoc Tit. 3. 5.
est, per Jesum Christum Dominum nostrum, per regenerationis lavacrum, ubi abolita sunt omnia præterita peccata nostra; per spiritûs adjutorium, Gal. 5. 17.
per quod concupiscimus adversùs carnem, ne vincamur in pugna nostra; per Dominicæ orationis b
[b] effectum, in qua dicimus, Dimitte nobis debi- Matth. 6. 12.
ta nostra. Ita donata nobis regeneratione, [c] adjuta conflictione, fusa precatione, fit cor nostrum c
immaculatum, ut non confundamur: quia & hoc ad justificationes Dei pertinet, quando inter ejus alia præcepta præcipitur, Dimittite, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis. Luca 6. 37. & 38.

SERMO VIGESIMUS.

1. ADjuvante Domino istam magni hujus Psalmi partem considerandam exponendamque suscepimus, ubi dicit, *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum speravi.* Caph. ỳ. 81.
Non omnis defectus vel culpæ putandus est esse, vel pœnæ: est etiam defectus laudabilis vel optabilis. Nam cùm sint inter se duo ista contraria, proficere & deficere; usitatiùs profectus in bono accipitur, defectus in malo, quando non additur vel subintelligitur in quid proficiatur vel deficiatur: cùm verò additur, potest E & malum esse proficere, bonumque deficere: apertè quippe dixit Apostolus, Profanas autem 2. Tim. 2. 16.
verborum novitates evita: multùm enim proficient ad impietatem. Ait & de quibusdam, Pro- 2. Tim. 3. 13.
ficient in pejus. Ita & defectus à bono in malum malus est, à malo in bonum bonus est. Bono quippe defectu dictum est, Desiderat & deficit Psal. 83. 3.
anima mea in atria Domini. Sic & hîc non ait, Defecit à salutari tuo; sed, *Defecit in salutare tuum*, hoc est, ad salutare tuum, *anima mea.* F Bonus est ergo iste defectus: indicat enim desiderium boni, nondum quidem adepti, sed avidissimè ac vehementissimè concupiti. Sed quis hoc dicit nisi genus electum, regale sacerdotium, gens 1. Pet. 2. 9.
sancta, populus adquisitionis, ab origine generis humani usque ad hujus sæculi finem, in eis qui suo quique tempore hîc vixerunt, vivunt, victuri sunt, desiderans Christum? Teste sanctissimo sene Symeone, qui cùm eum infantem accepisset in manus, dixit, Nunc dimittis, Domine ser- Luca 2. 29. &c.
G vum tuum, secundùm verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Acceperat enim responsum divinum, non se gustaturum mortem, nisi vidisset Christum Domini. Quale autem desiderium fuit in isto sene, tale fuisse credendum est in omnibus superiorum tem-

[a] Plures MSS. *agit.*
[b] Sic MSS. At editi, *affectum.*

[c] Sic MSS. At Am. *adjuta confessione.* Er. & Lov. *adjuti confessione.*

porum ſanctis. Unde & ipſe Dominus diſcipulis A ait, *Matth. 13. 17.* Multi prophetæ & reges voluerunt videre » quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ » auditis, & non audierunt: ut ipſorum etiam vox hoc loco agnoſcatur, *Defecit in ſalutare tuum anima mea.* Nec tunc ergo quievit hoc deſiderium ſanctorum, nec nunc quieſcit in Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia, uſque ad terminum ſæculi, *Aggæi 2. 8.* donec veniat Deſideratus cunctis gentibus, ſicut promittitur per Prophetam. Propter quod dicit *2. Tim. 4. 8.* Apoſtolus, Supereſt mihi corona juſtitiæ, quam B » reddet mihi Dominus in illo die juſtus judex: » non ſolùm autem mihi, ſed & omnibus qui dili» gunt manifeſtationem ejus. Hoc itaque deſiderium, de quo nunc agimus, de dilectione conſur- *Coloſſ. 3. 4.* git manifeſtationis ejus: de qua item dicit, Cùm » Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos cum » illo apparebitis in gloria. Prima ergo tempora Eccleſiæ ante virginis partum, ſanctos habuerunt qui deſiderarent incarnationis ejus adventum: iſta verò tempora ex quo adſcendit in cæ- C lum, ſanctos habent qui deſiderent ejus manifeſtationem ad vivos & mortuos judicandos. Neque hoc Eccleſiæ deſiderium ab initio uſque in finem ſæculi requievit aliquantùm, niſi quamdiu hîc cum diſcipulis in carne verſatus eſt, ut totius corporis Chriſti in hac vita gementis [a] vox convenienter intelligatur, *Defecit in ſalutare tuum anima mea, & in verbum tuum ſperavi:* hoc eſt, *Rom. 8. 25.* in promiſſum; quæ ſpes facit, ut per patientiam exſpectetur, quod à credentibus non videtur. D *Græc. ἐπήλπισα.* Etiam hîc Græcus illud verbum habet, quod quidam noſtri interpretes *ſuperſperavi* transferre maluerunt: quia procul dubio plus futurum eſt, quàm dici poteſt.

ℽ. 82. 2. *Defecerunt*, inquit, *oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando conſolaberis me?* Ecce rurſus in oculis, ſed utique interioribus, laudabilis & felix ille defectus, non veniens ex infirmitate animi, ſed ex fortitudine deſiderii in promiſſum Dei. Hoc enim ait, *in eloquium tuum.* E Quomodo autem tales oculi dicunt, *Quando conſolaberis me*, niſi cùm tali intentione & exſpectatione oratur & gemitur? Lingua enim loqui, non oculi ſolent: ſed oculorum quodam modo vox eſt deſiderium orationis. Verùm in eo quod ait, *Quando conſolaberis me*, tamquam moras ſe *Pſal. 6. 4.* perpeti oſtendit. Unde eſt etiam illud, Et tu, Domine, quò uſque? Quod aut ideo fit ut dulcior veniat dilata jocunditas, aut iſte ſenſus eſt deſiderantium, cùm ſpatium temporis, etiam quod F [b] ſubvenienti breve eſt, longum eſt amanti. No- *Sap. 11. 21.* vit autem Dominus quid quando faciat, qui in menſura & numero & pondere cuncta diſponit.

3. Ardentibus autem ſpiritalibus deſideriis, carnalia deſideria ſine dubitatione frigeſcunt: ℽ. 83. propter hoc ſequitur, *Quoniam factus ſum tamquam uter in pruina; juſtificationes tuas non ſum oblitus.* Nimirum enim per utrem carnem mortis hujus, per pruinam verò cæleſte beneficium G vult intelligi, quo carnis concupiſcentiæ velut frigore cohibente torpeſcunt; & fit hinc ut juſtificationes Dei de memoria non labantur, dum non cogitatur aliunde; quoniam fit quod ait Apoſto- *Rom. 13. 14.* lus, Carnis providentiam ne feceritis in concupiſcentiis. Ideo cùm dixiſſet, *Quoniam factus ſum tamquam uter in pruina;* ſubjecit, *Iuſtificationes tuas non ſum oblitus:* hoc eſt, ideo non ſum oblitus, quoniam talis factus ſum. Fervor enim cupiditatis obtorpuit, ut ferveret memoria caritatis.

4. *Quot ſunt dies ſervi tui, quando facies de* ℽ. 84. *perſequentibus me judicium?* In Apocalypſi eſt iſta *Apoc. 6. 10.* vox Martyrum, & eis imperatur patientia donec fratrum eorum numerus impleatur. De diebus ergo ſuis interrogat corpus Chriſti, qui futuri ſunt in hoc ſæculo. Et ne quiſquam putaret antè hîc Eccleſiam non futuram, quàm finis ſæculi venerit, & aliquid temporis futurum in hoc ſæculo, quo Eccleſia jam non ſit in terris; propterea cùm quæſiſſet de diebus ſuis, adjunxit etiam de judicio, profectò demonſtrans uſque ad judicium, in quo de perſecutoribus ejus eſt futura vindicta, ipſam quoque in terris futuram. Si autem quemquam movet, cur quærat quod cùm diſcipuli quærerent, Magiſter reſpondit, Non eſt *Act. 1. 7.* veſtrûm ſcire tempora, quæ Pater poſuit in ſua » poteſtate: cur non credamus iſto loco Pſalmi hujus eſſe prophetatum hoc ipſum illos fuiſſe quæſituros, & Eccleſiæ vocem, quæ hîc tantò antè prædicta eſt, illorum interrogatione completam?

5. Quod autem ſequitur, *Narraverunt mihi* ℽ. 85. *iniqui delectationes; ſed non ſicut lex tua, Domine:* eas ſic transferre voluerunt interpretes noſtri, quas Græci ἀδολεσχίας vocant, quod uſque adeo uno verbo nequaquam dici Latinè poteſt, ut alii *delectationes*, aliqui, *fabulationes* eas dicerent: ut non immeritò accipiatur eſſe quidem illas exercitationes, ſed in ſermone cum quadam delectatione. Has verò habent in diverſis ſectis ac profeſſionibus, & litteræ ſæculares, & Judæorum quæ Deuteroſis [c] nuncupatur, continens præter divinarum canonem Scripturarum millia fabularum: habet eas & hæreticorum vana atque errabunda loquacitas. Hos omnes iniquos intelligi voluit, à quibus ſibi narratas dicit ἀδολεσχίας, id eſt, exercitationes delectabiles verbis: *Sed non*, inquit, *ſicut lex tua, Domine:* quia me in ea veritas, non verba delectant.

6. Denique adjungit, *Omnia mandata tua* ℽ. 86. *veritas: injuſtè perſecuti ſunt me, adjuva me.* Et pendet totus de ſuperioribus ſenſus: Quot ſunt ℽ. 84. dies ſervi tui, quando facies de perſequentibus » me judicium? Ut enim perſequantur me, narraverunt mihi ſermonum ſuorum delectationes: ſed eis præpoſui legem tuam; quæ ideo plus me delectavit, quia *omnia mandata tua veritas:* non ſicut illorum abundat ſermonibus vanitas. Ac per hoc *injuſtè perſecuti ſunt me*, quia non in me perſecuti ſunt niſi veritatem. Ergo *adjuva me*, ut certem pro veritate uſque ad mortem: quia & hoc tuum mandatum eſt, & ideo & hoc veritas eſt.

7. Hoc cùm faceret Eccleſia, paſſa eſt quod adjunxit, *Paulò minùs conſummaverunt me in terra:* ℽ. 87. multâ ſcilicet ſtrage Martyrum factâ, dum confitentur & prædicant veritatem. Sed quia non fruſtra dictum eſt, Adjuva me: *Ego autem*, inquit, *non dereliqui mandata tua.*

8. Atque ut poſſet perſeverare uſque in finem,

[a] In MSS. non eſt *vox*, cujus loco ſubintelligi poteſt *deſiderium.*
[b] Lov. *ſubitò venienti:* diſſentientibus editis aliis & MSS.

[c] Aliquot libri, *Deuteroſis nuncupantur continentes* &c. Hieron. in Iſai. 59. *Traditiones, ait, hominum, quas illi δευτερώσεις vocant.*

℣. 88. *Secundùm misericordiam*, inquit, *tuam vivifica me*;
& custodiam testimonia oris tui: quæ Græcus habet
martyria. Quod tacendum non fuit, propter dulcis-
simum Martyrum nomen, qui procul dubio quan-
do tanta persequentium crudelitas sæviebat, ut Ec-
clesia paulò minùs consummaretur in terra, nullo
modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod
hîc oratum est, *Secundùm misericordiam tuam vi-
vifica me.* Vivificati sunt enim, ne amando vitam,
negarent vitam, & negando vitam, amitterent vi-
tam. Ac sic qui pro vita veritatem deserere nolue-
runt, moriendo pro veritate vixerunt.

SERMO VIGESIMUS-PRIMUS.

1. HOMO qui loquitur in isto psalmo, tam-
quam tæderet eum mutabilitatis homi-
num, unde vita ista tentationibus plena est, inter
℣. 86. tribulationes suas, propter quas suprà dixerat, *Ini-*
℣. 87. *qui persecuti sunt me*, &c, *Paulò minùs consumma-*
LAMED. ל *verunt me in terra*; inflammatus desiderio cælestis
Jerusalem, in superna suspexit, & dixit, *In æter-*
℣. 89. *num, Domine, verbum tuum permanet in cælo*: hoc
est, in Angelis tuis custodientibus æternam sine de-
sertione militiam.

2. Sequens autem versus post cælum, pertinet
consequenter ad terram. Unus enim versus est eo-
rum octo, qui ad istam litteram pertinent. Singulis
quippe litteris Hebræis subduntur octoni, donec
℣. 90. Psalmi hujus prolixitas terminetur. *In generationem
& generationem veritas tua; fundasti terram, &
permanet.* Post cælum ergo terram contuitu fidelis
mentis adspiciens, invenit in ea generationes quæ in
cælo non sunt, & ait, *In generationem & genera-
tionem veritas tua*: sive omnes generationes ista re-
petitione significans, à quibus numquam defuit ve-
ritas Dei in sanctis ejus, modò paucioribus, modò
pluribus, ut se temporum varietas habuit vel habe-
bit; sive duas quasdam generationes intelligi vo-
lens, unam scilicet ad Legem & Prophetas, alte-
ram verò ad Evangelium pertinentem. Cur autem
numquam etiam istis generationibus veritas desit,
velut aperiens caussam; *Fundasti*, inquit, *terram*,
& permanet: eos qui in terra sunt, terram nuncu-
1. Cor. 3. 11. pans. Fundamentum autem aliud nemo potest po-
» nere præter id quod positum est, quod est Christus
Jesus. Neque enim & illius generationis ad Legem
Prophetasque pertinentis fundamentum non erat
Rom. 3. 21. Christus, testimonium habens à Lege & Prophetis.
Aut verò Moyses & Prophetæ filii deputandi sunt
Gal. 4. 24. in servitutem generantis ancillæ fuisse, non liberæ,
Psal. 86. 5. quæ est mater nostra; cui Mater Sion, dicit homo,
& homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altis-
simus? Ipse est enim & apud Patrem altissimus, &
propter nos in ista matre factus humillimus: quo-
niam qui Deus erat super eam, homo factus est in
ea. Hoc itaque fundamento, Domine, *fundasti
terram, & permanet*: quia in tali fundamento con-
Psal. 103. 5. stabilita, non inclinabitur in sæculum sæculi: in eis
utique permanens, quibus es vitam daturus æter-
nam. Quos autem ancilla peperit, ad vetus Testa-
mentum pertinentes, in cujus tamen figuris late-
bat novum, nihil aliud sapiendo quàm promis-
Johan. 8. 35. sa terrena, non permanent. Servus enim non ma-
» net in domo in æternum, filius autem manet in æ-
ternum.
℣. 91. 3. *Ordinatione tua permanet dies.* Ista quippe
A omnia dies: & iste est dies quem fecit Dominus, Psal. 117. 24.
exsultemus & jocundemur in eo: & sicut in die ho- Rom. 13. 13.
nestè ambulemus. *Quoniam omnia serviunt tibi.*
Omnia scilicet de quibus loquebatur; *omnia* quæ
pertinent ad hunc diem, *serviunt tibi*. Impii quip-
pe de quibus dicitur, Nocti similavi matrem ve- Osee 4. 5. sec. LXX.
stram, non serviunt tibi.

4. Deinde respexit unde liberetur hæc terra, ut
fundata permaneat; atque subjecit, *Nisi quòd lex* ℣. 92.
tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in hu-
B *militate mea.* Ista lex fidei est; non inanis fidei, sed
quæ per dilectionem operatur. Per hanc impetra- Gal. 5. 6.
tur gratia, quæ fortes facit in tribulatione tempo-
rali, ne pereant in humilitate mortali.

5. *In æternum*, inquit, *non obliviscar justifica-* ℣. 93.
tionum tuarum; quoniam in ipsis vivificasti me.
Ecce unde factum est, ut non periret in humilitate
sua. Nam Deo non vivificante, quid est homo, qui
se occidere potuit, vivificare autem non potest?

6. Subjicit deinde, ac dicit, *Tuus sum ego, sal-* ℣. 94.
C *vum me fac; quoniam justificationes tuas exquisivi.*
Non transeunter intelligendum est, quod dictum
est, *Tuus sum ego.* Quid enim non est ejus? An
fortè quia in cælis esse dicitur Deus, ideo putan-
dum est aliquid non esse ejus in terra? Cùm clamet
alius Psalmus, Domini est terra & plenitudo ejus, Psal. 23. 1.
orbis terræ, & omnes qui habitant in eo. Quid
est ergo quòd iste ita se quodam modo familiariùs
Deo commendandum putavit, ut diceret, *Tuus
sum ego, salvum me fac*: nisi intelligi volens quòd
D malo suo suus esse voluerit, quod est inobedientiæ
primum & maximum malum? Et tamquam dicens,
Meus esse volui, & perditum me feci: *Tuus sum*,
inquit, *salvum me fac; quia justificationes tuas ex-
quisivi*: non voluntates meas, quibus fui meus; sed
justificationes tuas, ut essem jam tuus.

7. *Me*, inquit, *exspectaverunt peccatores, ut* ℣. 95.
perderent me: testimonia autem tua intellexi. Quid
est, *exspectaverunt, ut perderent?* An velut insidiis
obsederunt viam, exspectantes ut quando transiret,
E occiderent? Numquid ergo morte corporis perire
metuebat? Absit. Et quid est, *me exspectaverunt*,
nisi ut eis ad malum consentiret? Tunc enim perde-
rent. Unde autem non perierit dixit: *Testimonia
tua intellexi.* Sed familiariùs hîc Ecclesiæ auribus
Græcum verbum sonat, *Martyria tua intellexi.*
Quia scilicet me sibi non consentientem etiamsi oc-
ciderent, tua martyria confitens non perirem. Sed
illi qui ut perderent, exspectabant quando consen-
tirem, torquebant etiam cùm confiterer: nec tamen
F quod intellexerat relinquebat, intuens & videns [a]
utique sine fine finem, [a] si perseveraret usque in fi-
nem.

8. Denique secutus adjunxit, *Omnis consumma-* ℣. 96.
tionis vidi finem, latum mandatum tuum valde.
Intraverat quippe in sanctuarium Dei, & intelle- Psal. 72. 17.
xerat in novissima. Omnis autem consummatio mi- Eccli. 4. 33.
hi videtur hoc loco intelligenda, usque ad mortem
pro veritate certare, & pro vero ac summo bono
mala omnia tolerare: cujus consummationis finis
G est, excellere in regno Christi, quod non habet fi-
nem; & habere ibi sine morte, sine dolore, & cum
magno honore vitam, morte hujus vitæ ac dolori-
bus & opprobriis adquisitam. Quod autem addidit,
Latum mandatum tuum valde: non intelligo nisi
caritatem. Quid enim profuisset quacumque mor-
te imminente, & inter quantacumque tormenta illa

[a] Sic aliquot MSS. Alii verò cum editis, *etsi perseveraret*: fortè pro, *ut sic perseveraret*.

martyria confiteri, si caritas in confitente non esset? Audiamus Apostolum: Et si tradidero, inquit, " corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. In hac diffusione latitudo est, in qua sine angustiis via quoque ambulatur angusta, donante illo cui dictum est, Dilatasti gressus meos " subter me, & non sunt infirmata vestigia mea. Latum est ergo mandatum caritatis, mandatum illud geminum, quo jubetur Deus & proximus diligi. Quid autem latius, quàm ut ubi pendeat tota Lex & omnes Prophetæ?

SERMO VIGESIMUS-SECUNDUS.

1. Sæpe admonuimus laudabilem latitudinem, in qua nullas cùm mandata Dei facimus patiamur angustias, intelligendam esse caritatem. Propter quod etiam in magno isto Psalmo cùm superiùs dixisset, *Latum mandatum tuum valde*: in hoc sequenti versu ostendit unde sit latum, dicens, *Quomodo dilexi legem tuam, Domine*. Dilectio est igitur latitudo mandati. Unde quippe fieri potest, ut diligatur quod Deus jubet diligi, & ipsa jussio non diligatur? Ipsa est enim lex. *Tota*, inquit, *die meditatio mea est*. Ecce quomodo eam dilexi, ut tota die meditatio mea esset: vel potiùs, sicut Græcus habet, *totam diem*; ubi magis continuatio meditantis exprimitur. Id autem intelligitur per omne tempus, quod est semper. Tali expugnatur dilectione cupiditas, quæ sæpe faciendis legis jussionibus contradicit, concupiscente adversùs spiritum carne: adversùs quam spiritus concupiscens ita debet diligere legem Dei, ut totam diem meditatio ejus sit. Dicit autem Apostolus, Ubi est er- " go gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei. Hæc est fides quæ per dilectionem operatur; quoniam quærendo, petendo, pulsando, impetrat Spiritum bonum, per quem dilectio ipsa diffunditur in cordibus nostris. Hoc enim Spiritu Dei quicumque aguntur, hi filii sunt Dei. Qui recipiuntur ut recumbant cum Abraham, Isaac & Jacob in regno cælorum: expulso servo qui non manet in domo in æternum, id est, Israël secundùm carnem, cui dictum est, Cùm videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Pro- " phetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et " venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, " & Austro, & accumbent in regno Dei. Et ec- " ce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui " erant novissimi. Gentes autem, sicut ait Vas ele- " ctionis, quæ non sectabantur justitiam, apprehen- " derunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est: " Israël autem persequens legem justitiæ, in legem " justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed " quasi ex operibus, offenderunt in lapidem offensionis. Ita facti sunt inimici hujus, qui hîc in prophetia loquitur.

2. Ac deinde conjungit, *Super inimicos meos sapere fecisti me mandatum tuum, quoniam in æternum mihi est*. Illi namque zelum quidem Dei habent, sed non secundùm scientiam. Ignorantes enim Dei justitiam, & suam quærentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Iste verò qui super istos inimicos suos sapit mandatum Dei, inveniri vult cum Apostolo non habens justitiam suam, quæ ex lege est, sed justitiam per fidem Christi, quæ est ex Deo: non quia lex quam legunt inimici ejus, non est ex Deo; sed quia eam non sapiunt, sicut iste qui super inimicos suos eam sapit, cohærendo lapidi in quem illi offenderunt. Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti, ut justificentur gratis per gratiam ipsius: non sicut illi qui viribus suis se legem facere existimant, & ideo [a] ex lege quidem Dei, sed suam justitiam constituere quærunt; sed quomodo filius promissionis, qui esuriens & sitiens eam, petendo, quærendo, pulsando quodam modo à Patre mendicat, ut adoptatus per Unigenitum accipiat. Sic autem mandatum Dei quando sapuisset, nisi eum ipse sic sapere fecisset cui dicit, *Super inimicos meos sapere fecisti me mandatum tuum?* Inimici quippe ejus illi, velut ex Agar, in servitutem generati, ex eodem mandato temporalia præmia quæsierunt: & ideo non fuit illis in æternum, sicut est huic. Meliùs quippe intellexerunt qui interpretati sunt *in æternum*, quàm qui *in sæculum*, tamquam finito isto sæculo nullum jam legis posset esse mandatum. Ita verò nullum erit, sed in tabulis visibilibus librisque conscriptum: in tabulis verò cordis, dilectio Dei & proximi manebit in æternum: in quo mandato geminato tota Lex pendet & Prophetæ: eritque præmium custoditi mandati hujus ipse mandator, & præmium dilectionis ipse dilectus, quando erit Deus omnia in omnibus.

3. Sed quid est hoc quod sequitur, *Super omnes docentes me intellexi?* Quis est iste, qui super omnes docentes se intellexit? Quis est, inquam, qui super omnes Prophetas, qui non solùm loquendo eos qui secum vixerunt, verùm etiam scribendo posteros tam excellenti auctoritate docuerunt, audet se intelligendo præponere? Salomoni quidem tanta est donata sapientia, ut etiam his omnibus qui fuerunt ante illum, videatur esse prælatus: sed non est credendum ipsum hîc à patre suo David potuisse prophetari; maximè quia dici non posset ex persona Salomonis quod hîc dicitur, Ab omni via maligna prohibui pedes meos. Porrò si, quod est acceptabilius, Christum prænuntiat iste Propheta, nunc à capite, quod est ipse Salvator, nunc ab ejus corpore, quod est Ecclesia, verba prophetica digerens, & tamquam unum loquentem faciens, propter magnum illud sacramentum, ubi dictum est, Erunt duo in carne una: agnosco eum planè qui super omnes docentes se intellexit, quando cùm esset annorum duodecim, remansit puer Jesus in Jerusalem, & à [b] parentibus suis post triduum inventus est illic in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans; ubi stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis ejus. Nec immeritò, qui per istam prophetiam tantò antè dixerat, *Super omnes docentes me intellexi*. Omnes enim utique homines vult intelligi, non Deum Patrem: de quo dicit ipse Filius, Sicut docuit me Pater, hæc loquor. Quod difficillimè ex persona Verbi intelligitur: nisi quis utcumque capere valeat, id esse Filium à Patre doctum, quod genitum. Cui enim non est aliud esse, aliud doctum esse, sed quod illi est esse, hoc est doctum esse; profectò à quo ei est esse, ab illo simul ei est doctum esse. Ex persona verò hominis, ubi formam servi accepit, faciliùs intelligitur à Patre didicisse quæ dixit: in qua forma servi constitutum, maximè puerum, potuerunt eum homines majoris æta-

[a] Er. & Lov. *non ex lege, &c.* Abest *non* à ceteris libris.

[b] Am. & MSS. *à quærentibus suis.*

tis docendum putare: sed ille quem Pater docuit, super omnes docentes se intellexit. *Quia testimonia*, inquit, *tua meditatio mea est.* Ideo super omnes docentes se intelligebat, quia testimonia Dei meditabatur: quæ meliùs quàm illi de seipso noverat, qui (Johan. 5. 33. &c.) dicebat, Vos misistis ad Johannem, & testimonium perhibuit veritati: ego autem non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autem voluistis exsultare ad horam in luce ejus: ego autem habeo testimonium majus Johanne. Talia testimonia meditabatur, quando super omnes docentes se intellexit.

4. Illi autem doctores non absurdè intelliguntur etiam ipsi esse seniores, de quibus continuò dicit, (℣. 100.) *Super seniores intellexi.* Quod ideo mihi eo modo repetitum videtur, ut nobis hæc legentibus illa ætas ejus veniret in mentem, quæ nobis innotuit (Luca 2. 46.) ex Evangelio: qua ætate puerili inter ætate majores, hoc est, junior inter seniores sedebat, & super omnes docentes se intelligebat. Solent enim junior & senior ad invicem dici minor & major, etsi neuter eorum senili accessit aut propinquavit ætati: quamquam si & expressum nomen seniorum in Evangelio velimus inquirere, supra quos intellexit, invenimus quando ei dixerunt Scribæ & Pharisæi, (Matth. 15. 2. &c.) Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas, cùm panem manducant. Ecce objecta est ei transgressio traditionis seniorum. Sed qui super seniores intellexit, quid eis responderit, audiamus. Quare, inquit, & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Deinde pauló pòst, ut non solùm ipse qui est caput corporis, verùm etiam corpus ipsum & membra ejus super seniores illos intelligerent, quorum traditio de lavandis manibus ferebatur; (Matth. 15. 10.) convocatis ad se turbis dixit eis, Audite, & intelligite. Tamquam diceret, Super seniores illos & vos intelligite, ut etiam de vobis illa prophetia clareat esse præmissa, *Super seniores intellexi*; nec solùm capiti, verùm etiam corpori, ac sic universo Chri- (Ibidem 11.) sto aptata conveniat. Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non intelligebant, qui de lavandis manibus sua velut magna mandata tradiderant. Ipsa quoque membra capitis hujus super seniores intelligentis, nondum quod ab eo dictum est intellexerant. Denique post pauca re- (Ibidem 15.) spondens Petrus dixit ei, Edissere nobis parabolam istam. Putabat adhuc esse parabolam, quod Do- (Ibidem 16. &c.) minus sine figuris fuerat elocutus. At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur; quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem? Adhuc & vos sine intellectu estis, & super illos seniores non intelligitis? Sed planè jam nunc audito tali magistro, capite nostro, potest unusquisque nostrûm dicere, *Super seniores intellexi.* Nam etiam corpori congruit quod secutus adjunxit, *Quia mandata tua exquisivi. Mandata tua*, non mandata hominum: *mandata tua*, non mandata seniorum, qui (1. Tim. 1. 7.) volentes esse Legis-doctores, non intelligunt, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Meritò de mandatis Dei, quæ sunt exquirenda, ut super seniores illos intelligantur, responsum est iis qui eorum auctoritatem veritati præferebant, & di- A ctum est, Cur & vos transgredimini mandatum (Matth. 15. 3.) Dei, ut traditiones vestras statuatis?

5. Jam verò quod adjungitur, non capiti videtur convenire, sed corpori. (℣. 101.) *Ab omni via maligna prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua.* Neque enim caput illud nostrum, ipse Salvator corporis, in aliquam malignam viam carnali cupiditate ferretur, ut ei necesse esset pedes suos inde prohibere, quasi illuc euntes motibus suis: quod nos facimus, quando ea quæ ille non ha- B buit, ne vias malignas teneant, desideria nostra prava cohibemus. Sic enim verba Dei possumus custodire, si post nostras malas concupiscentias (Eccli. 18. 30.) non eamus, ut ad mala concupita perveniant; sed eas potiùs adversùs carnem spiritu concu- (Gal. 5. 17.) piscente frenemus, ne nos raptos atque subversos per malignas vias pertrahant.

6. *A judiciis*, inquit, *tuis non declinavi;* (℣. 102.) *quoniam tu legem posuisti mihi.* Dixit quid timuerit, ut ab omni via maligna prohiberet pedes C suos. Quid est enim, *A judiciis tuis non declinavi;* nisi quod alio loco dicit, A judiciis autem tuis (℣. 120.) timui? Perseveranter eis credidi. *Quia tu legem posuisti mihi.* Tu interior intimis meis, tu intus in corde legem posuisti mihi spiritu tuo, tamquam digito tuo; ut eam non tamquam servus sine amore metuerem, sed casto timore [a] ut filius diligerem, & dilectione casta timerem.

7. Et ideo vide quid sequitur: *Quàm dulcia* (℣. 103.) *faucibus meis verba tua*, vel, quod de Græco est D expressius, *eloquia tua: super mel & favum ori meo.* Hæc est illa suavitas, quam Dominus dat, ut terra nostra det fructum suum; ut bonum verè bene, id est, non mali carnalis formidine, sed boni spiritalis delectatione faciamus. Nonnulli sanè codices non habent *favum*, sed plures habent. [b] Melli est autem similis aperta doctrina sapientiæ: favo verò, quæ de abstrusioribus sacramentis, tamquam de cellis cereis, ore differentis, velut mandentis, exprimitur. Verùm ori cordis, E non carnis est dulcis.

8. Sed quid est quod ait, *A mandatis tuis in-* (℣. 104.) *tellexi?* Aliud enim est, Mandata tua intellexi; aliud est, *A mandatis tuis intellexi.* Nescio quid ergo aliud se significat intellexisse à mandatis Dei: hoc est, quantum mihi videtur, faciendo mandata Dei pervenisse se dicit ad earum rerum intelligentiam, quas concupiverat scire. Propter quod scriptum est, Concupisti sapientiam, serva (Eccli. 1. 33.) mandata, & Dominus præbebit illam tibi: ne quis- F quam præposterus, antequam habeat humilitatem obedientiæ, velit ad altitudinem sapientiæ pervenire, quam capere non potest, nisi ordine venerit. Audiat ergo, Altiora te ne quæsieris, & (Eccli. 3. 22.) fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper. Sic homo ad occultorum sapientiam pervenit per obedientiam mandatorum. Cùm autem dixisset, Quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita; ideo addidit, semper, quia & custodienda est obedientia, ut perci- G piatur sapientia, & perceptâ sapientiâ non est deserenda obedientia. Spiritalium itaque membrorum Christi vox ista est, *A mandatis tuis intellexi.* Hoc enim rectè dicit Christi corpus in eis, quibus mandata servantibus propter ipsam custodiam mandatorum præbetur uberior doctrina sapientiæ. *Propterea*, inquit, *odio habui omnem viam*

[a] Apud Am. & in MSS. non est, *ut filius.*

[b] Hîc aliquot libri addunt, *mel*: cujus loco subintellig. *favum.*

viam iniquitatis. Necesse est enim ut oderit om-
nem iniquitatem amor justitiæ: qui tantò major
est, quantò eum magis inflammat amplioris dul-
cedo sapientiæ, quæ præbetur ei, qui obtempe-
rat Deo, & à mandatis ejus intelligit.

SERMO VIGESIMUS-TERTIUS.

Num. I. 1. SCRUTANDOS atque tractandos pro
viribus, quas Deus donat, nunc istos ver-
sus Psalmi hujus aggredimur, quorum primus est, B
℣. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semi-
tis meis.* Quod est, *lucerna*; hoc repetitum est,
lumen: quod, *pedibus meis*; hoc, *semitis meis.* Quid
est ergo, *verbum tuum?* Numquidnam illud quod
Johan. 1. 1. in principio erat Deus apud Deum, Verbum
scilicet per quod facta sunt omnia? Non est ita.
Nam illud Verbum lumen est, sed lucerna non
est. Lucerna quippe creatura est, non Creator,
quæ participatione incommutabilis lucis accen-
Johan. 5. 35. ditur. Hoc erat Johannes, de quo dicit Verbum C
Deus, Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed lumen
est & lucerna: & tamen in comparatione Verbi,
de quo dictum est, Deus erat Verbum, non erat ille
Johan. 1. 8. lumen; sed missus est, ut testimonium perhiberet
de lumine. Erat enim lumen verum, non quod
illuminatur, ut homo, sed quod illuminat om-
Matth. 5. 14. nem hominem. Nisi autem & lucerna lumen
esset, non diceret Apostolis, Vos estis lumen
mundi. Quo audito ne id se putarent esse, quod
Johan. 8. 12. ille qui hoc dixerat; nam & de seipso quodam lo- D
co dixit, Ego sum lumen mundi: ait illis de illis,
Matth. 5. 14. &c. "Non potest civitas abscondi super montem con-
"stituta, neque accendunt lucernam & ponunt
"eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat
"omnibus qui in domo sunt; sic luceat lumen ve-
"strum coram hominibus: ut scirent se tamquam
lucernas, de illo lumine quod immutabiliter lu-
cet accensas. Nulla quippe creatura, quamvis
rationalis & intellectualis, à seipsa illuminatur,
sed participatione sempiternæ veritatis accendi- E
tur: etiam si aliquando dies vocatur, non dies
Dominus, sed quem fecit Dominus. Et ideo au-
Psal. 33. 5. dit, Accedite ad eum, & illuminamini. Propter
quam participationem, inquantum homo est &
Apoc. 21. 23. ipse Mediator, lucerna in Apocalypsi nuncupa-
tur. Sed singularis est ista susceptio: de nullo
Johan. 1. 14. enim sanctorum dici divinitus potuit, aut dici
1. Tim. 2. 5. ullo modo fas est, Verbum caro factum est, nisi
de uno mediatore Dei & hominum. Cùm igitur
lumen dicatur unigenitum Verbum æquale gi- F
gnenti, lumen dicatur & homo ab illo Verbo il-
luminatus, qui dicitur & lucerna, sicut Johannes,
sicut Apostoli, nec ullus eorum homo sit Ver-
bum, & illud Verbum à quo illuminati sunt, lu-
cerna non sit: quid est hoc verbum, quod ita lu-
men dicitur, ut lucerna sit; (ait enim, *Lucerna
pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis:*)
nisi verbum intelligamus quod factum est ad Pro-
Rom. 10. 17. phetas, vel quod prædicatum est per Apostolos?
Non Verbum Christum, sed verbum Christi, de G
quo scriptum est, Fides ex auditu, auditus autem
2. Petr. 1. 19. per verbum Christi. Nam & verbum propheti-
cum lucernæ comparans apostolus Petrus, Ha-
"bemus, inquit, certiorem propheticum ser-
"monem, cui benefacitis intendentes, velut lu-
"cernæ lucenti in obscuro loco. Quod itaque
hîc ait, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, &*

A *lumen semitis meis*, verbum est quod in Scriptu-
ris sanctis omnibus continetur.

2. *Iuravi*, inquit, *& statui custodire judicia* ℣. 106.
justitiæ tuæ. Tamquam bene ambulans ad illam
lucernam, & rectas semitas habens. Sequenti au-
tem verbo illud quod antecedit expositum est.
Quasi enim quæreremus quid esset, *Iuravi:* ad-
junxit, *& statui.* Hoc enim appellavit juramen-
tum, quod statuit per sacramentum: quia ita de-
bet esse mens fixa in custodiendis judiciis justi-
B tiæ Dei, ut sit omnino pro juratione quod statuit.

3. Fide autem custodiuntur judicia justitiæ
Dei: cùm sub Deo justo judice, nec recte-factum
infructuosum, nec peccatum creditur impunitum:
sed pro hac fide quia multa & gravissima mala
corpus pertulit Christi, *Humiliatus sum*, inquit, ℣. 107.
usque valde. Non enim ait, Humiliavi me; ut
humilitatem, quæ in præcepto est, intelligi sit
necesse: sed ait, *Humiliatus sum usque valde*; ma-
ximam scilicet passus persecutionem, pro eo quòd
C juravit & statuit custodire judicia justitiæ Dei.
Et ne in tanta humiliatione fides ipsa deficeret,
addidit, *Domine vivifica me secundùm verbum
tuum:* hoc est secundùm promissum tuum. Nam
& verbum promissorum Dei, lucerna est pedi-
bus, & semitis lumen. Sic & superiùs, ut eum
Deus vivificaret, oravit in humiliatione persecu-
tionis, ubi ait, Paulò minùs consummaverunt ℣. 87. &
me in terra; ego autem non dereliqui mandata " 88.
tua: secundùm misericordiam tuam vivifica me, "
D & custodiam testimonia, id est, martyria oris tui. "
Ubi intelligitur, si ipse non vivificet donando pa-
tientiam, propter quod dictum est, In vestra pa- Luca 21. 19.
tientia possidebitis animas vestras: & de quo di-
ctum est, Quoniam ab ipso est patientia mea: Psal. 61. 6.
non corpus in persecutione mortificari, sed ani-
mam, non custodiendo martyria & judicia ju-
stitiæ Dei.

4. *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domi-* ℣. 108.
ne: hoc est, placeant tibi; noli reprobare, sed
E approba. Bene autem intelliguntur oris volun-
taria, sacrificia laudis, confessione caritatis, non
timore necessitatis oblata. Unde dictum est, Vo- Psal. 53. 8.
luntariè sacrificabo tibi. Sed quid est quod ad-
jungit, *Et judicia tua doce me?* Nonne ipse in ver-
sibus superioribus dixerat, A judiciis tuis non ℣. 102.
declinavi? Quomodo istud, si non ea noverat?
Porrò si noverat, quomodo hîc dicit, *Et judicia
tua doce me?* An sicut illud est, Suavitatem fecisti ℣. 65.
cum servo tuo: & postea dicit, Suavitatem doce ℣. 66.
F me? Quod ita exposuimus, ut intelligeremus ver-
ba proficientis, & addi sibi ad id quod accepe-
rat postulantis.

5. *Anima mea in manibus tuis semper.* Non- ℣. 109.
nulli codices habent, *in manibus meis:* sed plu-
res, *in tuis*: & hoc quidem planum est. Justo- Sap. 3. 1.
rum enim animæ in manu Dei sunt: in cujus ma- Sap. 7. 16.
nu sunt & nos & sermones nostri. *Et legis*, inquit,
tuæ non sum oblitus. Tamquam ad non oblivi scen-
dam Dei legem manibus ipsius adjuvetur ejus
G memoria, ubi ejus est anima. *Anima* verò *mea in
manibus meis*, quomodo intelligatur, ignoro. Ju-
sti quippe ista verba sunt, non injusti; redeuntis
ad Patrem, non discedentis à Patre. Nam potest
videri junior ille filius animam suam in manibus
suis habere voluisse, quando dixit patri, Da mihi Luca 15. 12.
substantiam meam, quæ me contingit. Sed ideo
mortuus erat, ideo perierat. An fortè ita dictum

est, *Anima mea in manibus meis*, tamquam eam A vivificandam offerret Deo? Unde alibi dicitur, Psal. 24. 1. Ad te levavi animam meam. Dixerat enim & hîc superiùs, Vivifica me.

✝. 110. 6. *Posuerunt*, inquit, *peccatores laqueum mihi, & à mandatis tuis non erravi.* Unde hoc, nisi quia ejus anima in manibus Dei, vel in suis vivificanda offertur Deo?

✝. 111. 7. *Hereditate adquisivi testimonia tua in æternum.* Nonnulli uno verbo volentes dicere, quod uno verbo in Græco positum est, *Hereditavi* in- B terpretati sunt. Quod etsi Latinum esse posset, magis significaret eum qui dedit hereditatem, quàm eum qui accepit; ut sic esset hereditavi, quomodo ditavi. Meliùs ergo duobus verbis insinuatur integer sensus, sive dicatur *Hereditate possedi*, sive dicatur *Hereditate adquisivi*: non hereditatem, sed *hereditate.* Si autem quæritur, quid adquisierit hereditate: *Testimonia*, inquit, *tua.* Quid volens intelligi, nisi ut testis Dei fieret, ejusque testimonia confiteretur, id est, ut C martyr Dei fieret, atque ejus martyria diceret, sicut martyres dicunt, à Patre sibi, cujus [a] heres est, esse collatum? Multi quippe voluerunt, neque potuerunt: nulli tamen potuerunt, nisi qui voluerunt; quia non potuissent, si [b] Dei testimonia nega- Prov. 8. 35. re voluissent. Sed etiam ipsorum præparata est voluntas à Domino. Ideo hęc hereditate se adquisisse iste testatur, & hoc *in æternum*: quia non est in eis gloria temporalis hominum vana quærentium, sed æterna gloria est brevi tempore patientium, D & sine fine regnantium. Unde sequitur, *Quoniam exsultatio cordis mei sunt.* Etsi afflictio corporis, exsultatio tamen cordis.

✝. 112. 8. Deinde subjecit, *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.* Qui dicit, *Inclinavi cor meum*; ✝. 36. ipse jam dixerat, Inclina cor meum in testimonia tua: ut intelligamus simul hoc esse & divini muneris & propriæ voluntatis. Sed numquid in æternum facturi sumus justificationes Dei? Ope- E ra illa quidem quæ operamur circa proximorum necessitates, æterna esse non possunt, sicut nec ipsæ necessitates: sed si non diligendo ista faciamus, nulla est justificatio: si autem diligendo, æterna est ipsa dilectio, eique æterna parata est retributio; propter quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas justificationes Dei, ut in æternum diligens, in æternum mereatur habere quod diligit.

SERMO VIGESIMUS-QUARTUS.

SAMECH. D 1. PSALMI hujus locus, de quo in voluntate Dei disputaturi sumus, sic incipit: ✝. 113. *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.* Non ait, Iniquos odio habui, & justos dilexi; aut, Iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi: sed cùm dixisset, *Iniquos odio habui*, exposuit quare, addendo, *& legem tuam dilexi*: ut demonstraret, non se in hominibus iniquis odisse G naturam, qua homines sunt; sed iniquitatem, qua legi quam diligit, inimici sunt.

✝. 114. 2. Deinde sequitur, *Adjutor meus & susceptor meus es tu: Adjutor*, ad bona facienda; *susceptor*, ad mala evadenda. Quod autem adjungit, *In verbum tuum supersperavi*: tamquam filius promissionis loquitur.

3. Sed quid sibi vult versus qui sequitur? *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata* ✝. 115. *Dei mei.* Non enim ait, faciam; sed, *scrutabor.* Ut ergo perfectè ea diligenterque noverit, malignos à se declinare desiderat, eosque etiam compellendo à se abigit. Nam maligni exercent ad facienda mandata, à scrutandis autem avocant; non solùm cùm persequuntur, aut litigare nobiscum volunt; verùm etiam cùm obsequuntur & honorant, & tamen suis vitiosis & negotiosis cupiditatibus adjuvandis ut occupemur, & eis nostra tempora impendamus, efflagitant; aut certè infirmos premunt, & caussas suas ad nos deferre compellunt: quibus dicere non audemus, Dic homo, quis me constituit judicem aut divisorem inter vos? [c] Constituit enim talibus caus- 1. Cor. 6. 1. &c. sis Ecclesiasticos Apostolus cognitores, in foro prohibens jurgare Christianos. Ne illis quidem qui non aliena rapiunt, sed sua cupidè repetunt, dicimus, Cavete ab omni cupiditate, constituentes eis ante oculos hominem cui dictum est, Stul- Luc. 12. 20. te, hac nocte auferetur à te anima tua, quæ præparasti cujus erunt? quia & quando dicimus, non recedunt, nec declinant à nobis; sed instant, urgent, precantur, tumultuantur, extorquent, ut ipsis potiùs ad ista quæ diligunt, quàm scrutandis Dei mandatis quæ diligimus occupemur. O quanto tædio turbarum turbulentarum, & quanto desiderio divinorum eloquiorum dictum est, *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei?* Ignoscant obedientes fideles, qui pro suis sæcularibus caussis raro nos quærunt, & judiciis nostris facillimè adquiescunt; nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potiùs consolantur. Certè propter eos qui & inter se pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, nostra judicata contemnunt, faciuntque nobis perire tempora rebus eroganda divinis; certè, inquam, propter istos & nobis liceat exclamare in hac voce corporis Christi, *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.*

4. Deinde postea quàm velut ab oculis cordis sui muscas irruentes abegit, redit ad eum cui dicebat, Adjutor meus & susceptor meus es tu, ✝. 114. in verbum tuum speravi: precemque continuans, *Suscipe me*, inquit, *secundùm eloquium tuum, &* ✝. 116. *vivam; & ne confundas me ab exspectatione mea.* Qui jam dixerat, *Susceptor meus*, poscit magis ma- F gisque suscipi, & ad illud propter quod tolerat tam multa molesta, perduci: veriùs ibi se, quàm in istis humanarum rerum somniis fidens esse victurum. Sic enim de futuro dictum est, *& vivam*, tamquam in hoc corpore mortuo non vivatur. Corpus enim mortuum est propter peccatum. Et Rom. 8. 10. exspectantes redemtionem corporis nostri, spe Ibidem 23. salvi facti sumus, & quod non videmus sperantes, per patientiam exspectamus. Sed spes non confundit, si caritas Dei diffunditur in cordibus no- Rom. 5. 5. stris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. Propter quem largiùs accipiendum clamatur ad Patrem, *Ne confundas me ab exspectatione mea.*

5. Et tamquam ei responsum fuerit in silentio, Non vis confundi ad exspectatione tua? Non intermittas meditari justificationes meas.

[a] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *cujus donum est.*
[b] Sic MSS. At Am. *si fidei testimonia.* Er. & Lov. *si fidei Dei* &c.
[c] Plures MSS. omittunt, *Constituit enim talibus caussis Ecclesiasticos*: sed habent, *Apostolus cognitores* &c.

Sentiens istam meditationem plerumque animæ languoribus impediri, (ỳ. 117.) *Adjuva me*, inquit, *& salvus ero, & meditabor in justificationibus tuis semper.*

(ỳ. 118.) 6. *Sprevisti omnes*: vel quod de Græco diligentiùs videtur expressum, *Ad nihilum deduxisti omnes discedentes à justificationibus tuis; quia injusta cogitatio eorum.* Ideo ergo clamavit, Adjuva me, » & salvus ero, & meditabor in justificationibus » tuis semper; quia in nihilum redigit Deus omnes discedentes à justificationibus suis. Quare autem discedunt? *Quia injusta est*, inquit, *cogitatio eorum.* Ibi acceditur, ibi disceditur. Omnia opera vel mala vel bona, à cogitatione procedunt. In cogitatione quisque innocens, in cogitatione reus est: propter quod scriptum est, Cogitatio sancta servabit te. (Prov. 2. 11.) Et alibi legitur, In cogitationibus impii interrogatio erit. (Sap. 1. 9.) Et Apostolus, Cogitationibus, ait, accusantibus aut etiam defendentibus. (Rom. 2. 15.) Ubi autem felix est, qui in cogitatione miser est? Aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Magna quippe est sterilitas, iniquitas. Meritò dictum est, Confundantur iniqui facientes vanè: id est, inaniter, tamquam redacti ad nihilum. (Psal. 24. 4.)

(ỳ. 119.) 7. Sequitur in Psalmo, *Prævaricantes deputavi*, vel *putavi*, vel *existimavi omnes peccatores terræ.* Multis enim modis nostri interpretati sunt unum verbum Græcum, quod est ἐλογισάμην: sed profunda est illa sententia, & si adjuverit Dominus, operosiùs disputatione aliâ penetranda est. Nam & quod additum est, *Propterea dilexi testimonia tua semper*, multò ampliùs eam profundam facit. Dicit enim Apostolus, Lex iram operatur: hujusque dicti rationem reddens, Ubi enim non est lex, inquit, nec prævaricatio: ita ostendens non omnes esse prævaricatores. (Rom. 4. 15.) Non enim omnes habent legem. Non autem omnes habere legem, alio loco evidentiùs ait, Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. (Rom. 2. 12.) Quid sibi ergo vult, *Prævaricatores deputavi omnes peccatores terræ?* Sed hîc quæstionem proposuisse sufficerit, alio, si Deus donaverit, sermone tractandam, ne hujus prolixitas eam cogat anguſtiùs explicari, quàm ut bene possit quod explicatur intelligi.

SERMO VIGESIMUS-QUINTUS.

(Psalmus cum Apostolo conciliandus.) 1. QUÆRIMUS, si Deo largiente invenire possimus, quomodo intelligendum sit quod in isto Psalmo magno dictum est, (ỳ. 119.) *Prævaricatores*, vel potiùs, *prævaricantes*; Græcus enim παραβαίνοντας ait, non παραβάτας: quærimus ergo quomodo intelligendum sit, *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ.* Propter quod ait Apostolus, Ubi enim lex non est, nec prævaricatio. (Rom. 4. 15.) Hoc autem dixit, cùm à lege, promissa distingueret. Nam ut de superioribus sensus plenior colligatur: (Ibidem 13. &c.) Non enim per legem, » inquit, promissio Abrahæ aut semini ejus, ut he» res esset mundi; sed per justitiam fidei. Si enim » qui per legem heredes sunt, exinanita est fides, & » evacuata est promissio: lex enim iram operatur; » ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex » fide, ut secundùm gratiam firma sit promissio » omni semini; non ei tantùm quod ex lege est, » sed & ei quod ex fide est Abraham, qui est pater omnium nostrûm. Cur hoc Apostolus ait, nisi ut ostenderet legem sine promissionis gratia, non solùm non auferre, verùm & augere peccatum? Unde & illud est, Lex subintravit, ut abundaret delictum. (Rom. 5. 20.) Sed quia omnia per gratiam dimittuntur, non solùm quæ sine lege, verùm etiam quæ in lege commissa sunt; ideo ibi secutus adjunxit, Ubi autem abundavit delictum, » superabundavit gratia. Non itaque prævaricantes deputat omnes peccatores Apostolus, sed eos tantùm prævaricantes deputat qui transgrediuntur legem. Ubi enim non est lex, inquit, nec prævaricatio. (Rom. 4. 15.) Ac per hoc secundùm Apostolum, omnis quidem prævaricator peccator est, quia peccat in lege: sed non omnis peccator prævaricator est, quia peccant aliqui sine lege; Ubi » autem non est lex, nec prævaricatio. Porrò si nemo sine lege peccaret, non idem ipse Apostolus diceret, Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. (Rom. 2. 12.) Secundùm istum verò Psalmum, si prævaricantes sunt omnes peccatores terræ, nullum est utique sine prævaricatione peccatum: nulla est autem prævaricatio sine lege; nullum est igitur nisi in lege peccatum. Qui ergo dicit, *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ*, nullos esse omnino, nisi qui legem transgressi sunt, vult intelligi peccatores; & ob hoc adversatur illi qui dixit, Quicumque sine lege » peccaverunt, sine lege peribunt. Secundùm illum quippe sunt aliqui peccatores, quamvis non sint prævaricantes, id est, qui sine lege peccaverunt; Ubi enim non est lex, nec prævaricatio: » secundùm istum autem nullus est sine prævaricatione peccator; quia prævaricantes deputat omnes peccatores terræ. Nullus ergo secundùm istum sine lege peccavit; quia ubi non est lex, nec prævaricatio. An fortè dicturi sumus, verum quidem esse quòd nec prævaricatio sit ubi non est lex, sed verum non esse quòd aliqui sine lege peccaverint; aut verum quidem esse aliquos sine lege peccasse, sed verum non esse, ubi lex non est, prævaricationem esse non posse? At utrumque Apostolus dixit: verum est ergo utrumque; quia utrumque per Apostolum veritas dixit. Quomodo ergo erit verum quod in Psalmo isto eadem procul dubio veritas dixit, *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ?* Respondetur enim nobis, Qui sunt ergo illi, qui secundùm Apostolum sine lege peccaverunt? Non enim & eorum quisquam prævaricans deputandus est, cùm secundùm eumdem Apostolum, prævaricatio non sit ubi lex non est.

2. Sed nimirum cùm diceret Apostolus, Qui» cumque sine lege peccaverunt, sine lege peri» bunt, de illa lege agebat, quam Deus dedit per Moysen famulum suum populo suo Israël. Hoc ipsa, quæ circumstant, verba ejus ostendunt. Disputabat enim de Judæis, & Græcis, id est, Gentibus, non ad circumcisionem, sed ad præputium pertinentibus; ideo sine lege eos dicens, quia non acceperant legem, quam se accepisse gloriabantur Judæi. Unde illis ait, Si autem tu Judæus cognominaris, & requiescis in lege, & » gloriaris in Deo. (Rom. 2. 17.) Denique unde ad hanc sententiam venerit, intuendum est, ut diceret, Qui» cumque sine lege peccaverunt, sine lege peri» bunt. Ira, inquit, & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis ma» (Ibidem 8. &c.)

lum, Judæi primùm & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Judæo primùm & Græco. Non est enim personarum acceptio apud Deum. Ad hæc addidit unde nunc quæstio est, & ait, Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; & quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Hos utique Judæos, illos autem Græcos volens intelligi, quoniam de his agebat; utrosque sub peccato esse demonstrans, ut egere se gratiâ utrique fateantur: propter quod dicit, Non enim est distinctio, omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Jesu. Quos itaque dicit omnes peccasse, nisi Judæos & Græcos, de quibus dixerat, Non enim est distinctio? Nam de his & paulò antè, Causati enim sumus, inquit, Judæos & Græcos omnes sub peccato esse. Ac per hoc quicumque sine lege peccaverunt, illâ scilicet, de qua Judæi gloriabantur, sine lege peribunt; & quicumque in lege peccaverunt, id est, ipsi Judæi, per legem judicabuntur. Nec ideo non peribunt, nisi credant in eum qui venit quærere quod perierat.

Rom. 3. 21. &c. Ibidem 9. Luca 19. 10.

3. Nonnulli quippe etiam catholici tractatores, in his Apostoli verbis aliter quàm se res habet, parum adtendendo sapuerunt, ut dicerent illos perire, qui sine lege peccaverunt; hos autem qui in lege peccaverunt, judicari tantummodo, non perire: tamquam per pœnas transitorias credantur esse purgandi, sicut ille de quo dictum est, Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed hoc merito fundamenti bene intelligitur, de quo agebat Apostolus, ut hoc diceret. Superiùs quippe dixerat, Ut sapiens architectus fundamentum posui, alius superædificat; unusquisque autem videat quomodo superædificat. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus: & cetera usque ad eumdem locum, ubi eum dixit per ignem salvari, qui super hoc fundamentum, non aurum, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam ædificat; non tamen respuit ne recipiat, nec receptum deserit fundamentum; idque omnibus carnalibus suis, quibus capitur atque succumbit, delectationibus anteponit, cùm ad hunc articulum ventum fuerit, ut aut illæ deserantur, aut Christus; ubi si non anteponitur Christus, non illi est fundamentum. Omnibus quippe structuræ posterioribus partibus anteponitur fundamentum. Nec cogitasse existimo eos, qui senserunt non perire, de quibus dictum est, Per legem judicabuntur, nisi quia fundamentum habent Christum. Parum ergo adtenderunt quod demonstravimus; atque ipsa Scriptura clamat, de Judæis hoc Apostolum dicere, qui sine fundamento sunt Christo. Quis autem Christianus dixerit non perire Judæum, si non credat in Christum, sed tantummodo judicari? Cùm Christus ipse ad eamdem gentem, propter oves quæ inde perierant, se missum esse testetur, & tolerabiliùs dicat futurum Sodomitis in die judicii, qui utique sine lege perierunt, quàm civitati Judææ, quæ in eum non credidit tanta virtute mirabilia facientem.

1. Cor. 3. 15. Ibidem 10. & 11. Rom. 2. 12. Matth. 15. 24. Matth. 10. 15.

4. Si ergo Apostolus secundùm legem quam Deus per Moysen populo Israël dedit, ceteris autem gentibus non dedit, sine lege dixit esse ceteras gentes; quid intellecturi sumus in isto Psalmo dictum esse, *Prævaricantes æstimavi omnes peccatores terræ*, nisi intelligamus aliquam legem non per Moysen datam, secundùm quam sunt prævaricantes ceterarum gentium peccatores? Ubi enim lex non est, nec prævaricatio. Quæ ista lex est, nisi fortè illa de qua idem dicit Apostolus, Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt; hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex? Secundùm hoc ergo quod dicit, Legem non habentes; sine lege peccaverunt, & sine lege peribunt: secundùm id verò quod ait, Ipsi sibi sunt lex; non immeritò prævaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Nullus enim est qui faciat alteri injuriam, nisi qui fieri nolit sibi: & in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit non vult pati. Numquid autem lex ista naturalis non erat in populo Israël? Erat planè, quoniam & ipsi homines erant. Sine lege autem naturali essent, si præter naturam humani generis esse potuissent. Multò magis ergo prævaricatores facti sunt lege divina, qua naturalis illa sive instaurata, sive aucta, sive firmata est.

Rom. 2. 14. Rom. 4. 15.

5. Jam verò si in omnibus peccatoribus terræ non incongruè deputantur & parvuli, propter originalis vincula peccati, etiam ipsi in similitudine prævaricationis Adæ, ad illam prævaricationem pertinere monstrantur, quæ data lege in paradiso prima commissa est: ac per hoc rectè, nullo prorsus excepto, prævaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Omnes autem peccaverunt, & egent gloriâ Dei. Omnes igitur prævaricantes gratia Salvatoris invenit, alios magis, alios minùs. Quantò enim legis major in quocumque cognitio, tantò minor peccati excusatio: [a] quantò minor peccati excusatio, tantò manifestior prævaricatio. Restabat ergo, ut [b] omnibus non sua, sed Dei, id est, à Deo donata justitia subveniret. Unde ait Apostolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo ablatio, sed cognitio. Nunc autem sine lege, inquit, justitia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas. Proinde etiam iste subjunxit, *Propterea*, inquit, *dilexi testimonia tua*. Tamquam diceret, Quoniam lex sive in paradiso data, sive naturaliter insita, sive in litteris promulgata, prævaricatores fecit omnes peccatores terræ: *Propterea dilexi testimonia tua*, quæ sunt in lege tua, de gratia tua; ut non sit in me justitia mea, sed tua. Lex enim ad hoc prodest, ut mittat ad gratiam. Non solùm enim quòd adtestatur manifestandæ justitiæ Dei, quæ sine lege est; verùm etiam hoc ipso quòd prævaricantes facit, ita ut etiam littera occidat, ad vivificantem spiritum confugere timore compellit, per quem peccatorum deleatur universitas, & rectefactorum caritas inspiretur: *Propterea*, inquit, *dilexi testimonia tua*. Quidam codices habent, *semper*, quidam non habent. Sed si est, sic accipiendum est *semper*, ut sic intelligatur, quamdiu hîc vivitur. Hîc sunt enim testimonia necessaria de Lege & Prophetis, adtestantia justitiæ Dei, qua justificamur gratis: hîc sunt & nostra testimonia necessaria, pro quibus ipsam quæ hîc agitur, vitam Martyres finierunt.

Originale peccatum. Rom. 5. 14. Gen. 3. 6. Rom. 3. 23. Ibidem 20. & 21. Legis utilitas. 2. Cor. 3. 6.

[a] Plerique MSS. omittunt, *quantò minor peccati excusatio*.

[b] MSS. propè omnes, *ut hominibus*.

6. Cognitâ itaque Dei gratiâ, quæ sola liberat à prævaricatione, quæ legis cognitione committitur, (ỳ. 110.) orando dicit, *Confige clavis à timore tuo carnes meas.* Sic enim expressiùs interpretati sunt quidam nostri, quod Græcè uno verbo dici potuit, id est, καθήλωσον. Hoc alii *confige* dicere voluerunt, nec addiderunt *clavis*; atque ita dum volunt uno verbo Græco unum Latinum interpretando reddere, sententiam minùs explicaverunt: quoniam in eo quod est *confige*, non sonant clavi; καθήλωσον autem sine clavis intelligi non potest, nec nisi duobus verbis Latinè dici potest, sicut dictum est, *confige clavis.* Ubi quid vult intelligi, nisi quod ait Apostolus, (Gal. 6. 14.) Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Et iterum: Christo, (Gal. 2. 19.) inquit, confixus sum cruci; vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus. Quod quid est aliud, (Philip. 3. 9.) nisi non est in me justitia mea, quæ ex lege est, in qua prævaricator effectus sum; sed, justitia Dei, id est, quæ mihi ex Deo est, non ex me? Sic quippe (1 Cor. 1. 30.) in me vivit, non ego, sed Christus, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, (1 Cor. 10. 17.) & redemtio: ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur in Domino glorietur. Item dicit, Qui au- (Gal. 5. 24.) tem sunt Jesu Christi, carnem crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis. Cùm hîc dictum sit, quòd ipsi crucifixerunt carnem suam, in isto tamen Psalmo Deus rogatur ut id faciat, cui dicitur, *Confige clavis à timore tuo carnes meas:* ut intelligamus etiam id quod rectè facimus, gratiæ Dei esse (Philip. 2. 13.) tribuendum, qui in nobis operatur & velle & operari pro bona voluntate.

7. Sed quid sibi vult, quòd cùm dixisset, *Confige clavis à timore tuo carnes meas*; addidit, *à judiciis enim tuis timui*? Quid est, *Confige à timore tuo, timui enim*? Si jam timuerat, vel timebat, cur adhuc ut à timore suo Deus crucifigeret carnes ejus orabat? An addi sibi volebat timorem, ut tantum timeret, quantum sufficeret crucifigendis suis carnibus, id est, concupiscentiis affectibusque carnalibus? Tamquam dicens, Perfice in me timorem tuum, timui enim à judiciis tuis. Sed est hîc alius altior sensus, quantum Deus donat, scrutato sinu Scripturæ hujus eruendus. *Confige*, inquit, *clavis à timore tuo carnes meas; à judiciis enim tuis timui*: hoc est, A timore tuo casto, qui perma- (Psal. 18. 10.) net in sæculum sæculi, carnalia mea desideria comprimantur; *à judiciis enim tuis timui*, cùm mihi lex minaretur pœnam, quæ mihi non poterat dare justitiam. Sed hunc timorem, quo pœna metuitur, (1 Johan. 4. 18.) consummata caritas foras mittit; quæ non timore pœnæ, sed delectatione justitiæ liberos reddit. Timor namque iste, quo non amatur justitia, sed timetur pœna, servilis est, quia carnalis est; & ideo non crucifigit carnem. Vivit enim peccandi voluntas, quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas. Cùm verò pœna creditur secutura, latenter vivit: vivit tamen. Mallet enim licere, & dolet non licere quod lex vetat: quia non spiritaliter delectatur ejus bono, sed carnaliter malum metuit quod minatur. Timore autem casto ipsa, quæ hunc timorem foras mittit, peccare timet caritas, etiam si sequatur impunitas: quia nec impunitatem judicat secuturam, quando amore justitiæ peccatum ipsum deputat pœnam. Tali timore carnes crucifiguntur; quoniam carnales delectationes, quæ legis litterâ vetantur potiùs quàm vitantur, spiritalium bonorum delectatione vincuntur, & eadem usque ad perfectionem crescente victoriâ perimuntur. *Confige ergo clavis*, inquit, *à timore tuo carnes meas; à judiciis enim tuis timui.* Hoc est, Da mihi castum timorem, ad quem petendum me tamquam pædagogus timor legis ille perduxit, quo timore *à judiciis tuis timui.*

SERMO VIGESIMUS-SEXTUS.

AIN. ע

1. ISTOS magni Psalmi hujus versus considerandos nunc suscepimus atque tractandos: *Feci judicium & justitiam, ne tradas me nocentibus me.* (ỳ. 121.) Non mirum est eum fecisse judicium & justitiam, qui superiùs poposcerat à timore Dei, (ỳ. 120.) utique casto, configi clavis carnes suas, hoc est, carnales concupiscentias, quæ solent, quò minùs rectum sit, nostrum impedire judicium. Quamvis autem sive rectum, sive pravum, in nostri sermonis usu judicium nuncupetur, unde hominibus in Evangelio dicitur, Nolite judicare personaliter, sed rectum judicium judicate (Johan. 7. 24.): tamen hoc loco ita positum est judicium, tamquam si rectum non fuerit, non debeat judicium nominari: alioquin non sufficeret dicere, *Feci judicium*; sed diceretur, Feci rectum judicium. Hoc genere locutus est Dominus Jesus, ubi ait, Reliquistis graviora Legis, judicium & misericordiam & fidem. (Matth. 23. 23.) Et hîc enim judicium sic positum est, tamquam non sit judicium, si perversum est. Et multis divinarum Scripturarum locis ita ponitur, quale illud est, Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine. (Psal. 100. 1.) Et illud apud Isaiam, Exspectavi ut faceret judicium, fecit autem iniquitatem. (Isai. 5. 7.) Non ait, Exspectavi ut faceret judicium justum, fecit autem iniquum: sed tamquam ideo jam judicium sit, quia justum est; nec sit judicium, quod injustum est. Justitia verò non solet dici bona justitia, vel mala justitia, sicut aliquando dicitur bonum malumve judicium; sed eo ipso jam bona est, quia justitia est. Sic ergo habet consuetudo loquendi, ut dicatur & bonum judicium, & malum judicium; quemadmodum habet, ut dicatur & bonus judex, & malus judex: sic autem non dicitur bona justitia, vel mala justitia; sicut non dicitur, bonus justus, & malus justus, quia continuò bonus quisque, si justus. Justitia ergo virtus est animi magna præcipuéque laudabilis, de qua nunc non est copiosiùs disputandi necessitas. Judicium verò, quando nonnisi in bono ponit distinctior loquendi ratio, hujus virtutis est operatio. Qui enim habet justitiam, rectè judicat: immo secundùm istam locutionem, qui habet justitiam, judicat; quia nec judicat, si non rectè judicat. Et justitiæ nomine hoc loco, non ipsa virtus, sed opus ejus significatum est. Quis enim facit in homine justitiam, nisi qui justificat impium, hoc est, per gratiam suam ex impio facit justum? Unde ait Apostolus, Justificati gratìs per gratiam ipsius. (Rom. 3. 24.) Facit ergo justitiam, id est, opus justitiæ, qui habet in se justitiam, id est, opus gratiæ.

2. *Feci*, inquit, *judicium & justitiam, ne tradas me nocentibus me*: id est, Feci judicium justum, ne tradas me illis qui propterea me persequuntur. Nam etiam quidam codices habent, *Ne tradas me persequentibus me.* Quod enim Græcè dictum est, τοῖς ἀντιδικοῦσι, quidam interpretati sunt, *nocentibus*; quidam, *persequentibus*; quidam, *calumniantibus.* Miror autem omnium quos in prom-

tu habere potui codicum nuſquam me legiſſe *adver-* A
ſantibus: cùm ſine controverſia quod Græcè *ἀντί-*
δικος, hoc Latinè adverſarius appelletur. Orans ita-
que ne tradatur à Domino adverſantibus ſibi, quid
Matth. 6. 13. orat, niſi quod oramus cùm dicimus, Ne nos infe-
ras in tentationem? Adverſarius eſt enim, de quo
1. Theſſ. 3. 5. dicit Apoſtolus, Ne fortè tentaverit vos qui tentat.
[a] Ei tradit Deus quem deſerit. Eum quippe ille non
decipit, quem iſte non deſerit, in voluntate ſua
præſtans decori hominis virtutem. Ab illo autem
Pſal. 29. 7. qui dixerat in abundantia ſua, Non movebor in æ- B
ternum, avertit faciem ſuam, & factus eſt contur-
batus, ſibique monſtratus. Quiſquis igitur à timore
Dei caſto crucifixas habet carnes ſuas, & nullâ car-
nali corruptus illecebrâ facit judicium opuſque ju-
ſtitiæ, orare debet ne adverſantibus tradatur, id
eſt, ne timendo perpeti mala, ad facienda ma-
la perſequentibus cedat. A quo enim accipit vi-
ctoriam concupiſcentiæ, ne voluptate pertraha-
tur; ab illo etiam robur patientiæ, ne dolore fran-
Pſal. 84. 13. gatur: quoniam de quo dicitur, Dominus dabit ſua- C
Pſal. 61. 6. vitatem; de illo etiam dicitur, Ab ipſo eſt enim pa-
tientia mea.

℣. 122. 3. Denique ſequitur, *Excipe ſervum tuum in*
bonum, non calumnientur mihi ſuperbi. Illi impel-
lunt, ut cadam in malum: tu excipe in bonum. Qui
autem interpretati ſunt, *Non calumnientur me*,
Græcam locutionem ſecuti ſunt, Latinæ linguæ mi-
nùs uſitatam. An fortè habet vim cùm dicitur, *Non*
calumnientur me, quam haberet ſi diceretur, Non
me capiant calumniando? D

4. Multæ autem poſſunt intelligi calumniæ ſu-
perborum, à quibus humilitas Chriſtiana deſpici-
tur; ſed illa vel maxima eſt, ſi homines hoc loco ac-
cipiuntur ſuperbi, quòd à nobis mortuum calum-
niantur coli. Humilitas quippe ipſa Chriſtiana,
Chriſti morte inſinuatur, commendaturque divini-
tus. Hæc autem calumnia utriſque infidelibus, id
eſt, Judæis Gentibuſque communis eſt. Habent
calumnias ſuas etiam hæretici, ſingulis quibuſque
hæreſibus proprias: habent & ſchiſmatici, quos E
omnes ſuperbia de membrorum Chriſti compage
præcidit. Ipſius autem diaboli calumnia quanta vel
Job 1. 9. qualis eſt, qua calumniatus eſt juſto, dicens, Num-
quid gratìs colit Job Dominum? Quorum omnium
calumniæ ſuperborum tamquam colubrorum vene-
na vincuntur, cùm vigilantiſſima & diligentiſſima
pietate Chriſtus crucifixus adtenditur. Propter
Johan. 3. 14. quod præfigurandum Moyſes Deo miſerante ac ju-
Num. 21. 9. bente exaltavit in eremo ſimilitudinem ſerpentis in
ligno, ut ſimilitudo carnis peccati crucifigenda præ- F
figuraretur in Chriſto. Hanc intuentes ſalutiferam
crucem, omne calumniantium ſuperborum virus
expellimus: quam prorſus etiam iſte quodam mo-
℣. 123. do valde intentè intuens, ait, *Oculi mei defece-*
runt in ſalutare tuum, & in eloquium juſtitiæ tuæ.
Chriſtum quippe ipſum Deus propter ſimilitudi-
Rom. 8. 3. nem carnis peccati, peccatum pro nobis fecit, ut
nos ſimus juſtitia Dei in ipſo. In hujus igitur elo-
quium juſtitiæ Dei defeciſſe dicit oculos ſuos, ar-
denter & ſitienter intuendo, dum memor infirmita- G
tis humanæ, divinam [b] in Chriſto deſiderat gratiam.

℣. 124. 5. Propter quod ſequitur, *Fac cum ſervo tuo*
ſecundùm miſericordiam tuam: non utique ſecun-
dùm juſtitiam meam. *Et juſtificationes*, inquit, *tuas*
doce me. Illas procul dubio, quibus Deus facit ju-
ſtos, non ipſi ſe.

6. *Servus tuus ego ſum.* Neque enim bene mihi ℣. 125.
ceſſit, quando eſſe volui liber meus, non ſervus tuus.
Da mihi intellectum, & ſciam teſtimonia tua. Num-
quam intermittenda eſt iſta petitio. Non enim ſuffi-
cit accepiſſe intellectum, & Dei teſtimonia didiciſ-
ſe, niſi ſemper accipiatur, & quodam modo ſem-
per bibatur de fonte lucis æternæ. Teſtimonia quip-
pe Dei, quantò fit quiſque intelligentior, tantò
magis magiſque ſciuntur.

7. *Tempus*, inquit, *faciendi Domino.* Id enim ℣. 126.
plures codices habent: non ut quidam, *Domine.*
Quod ergo *tempus*, vel quid *faciendi* voluit intelli-
gi *Domino?* Illud quidem quod paulò antè dixerat,
Fac cum ſervo tuo ſecundùm miſericordiam tuam: ℣. 124.
hoc faciendi tempus Domino. Quid eſt autem, niſi
gratia quæ in Chriſto ſuo tempore revelata eſt? De
quo tempore ait Apoſtolus, Cùm autem venit ple- Gal. 4. 4.
nitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum. Propter
quod alibi etiam teſtimonium propheticum adjun-
gens, ubi dixit, Tempore acceptabili exaudivi te, Iſai. 49. 8. 2. Cor. 6. 2.
& in die ſalutis adjuvi te: Ecce nunc, inquit, tem-
pus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Sed quid eſt
quod tamquam volens oſtendere tempus Domino
eſſe faciendi, continuò ſubjunxit, *Diſſipaverunt*
legem tuam: velut propterea tempus eſſet facien-
di Domino, quia ejus legem diſſipaverunt ſuperbi, Rom. 10. 3.
qui ignorantes Dei juſtitiam & ſuam volentes con-
ſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti? Quid eſt
enim, *Diſſipaverunt legem tuam*, niſi prævarica-
tionis iniquitate, ejus integritatem non cuſtodie-
runt? Oportebat ergo ut ſuperbis & de libertate ſui
arbitrii præſumentibus lex daretur, qua prævarica-
tâ quicumque compuncti humiliarentur, non jam
per legem, ſed per fidem ad ſubvenientem curre-
rent gratiam. Diſſipata ergo lege, tempus fuit ut
per unigenitum Filium Dei miſericordia mitteretur.
Lex enim ſubintravit, ut abundaret delictum: quo Rom. 5. 20.
delicto Lex diſſipata eſt; & opportuno jam tempo-
re Chriſtus advenit, ut ubi abundavit delictum, ſu-
perabundaret gratia.

8. *Ideo*, inquit, *dilexi mandata tua ſuper au-* ℣. 127.
rum & topazion. Id agit gratia, ut dilectione im-
pleantur mandata Dei, quæ timore non poterant.
Gratiâ quippe Dei diffunditur caritas in cordibus Rom. 5. 5.
noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis.
Propter quod & ipſe Dominus dicit, Non veni Le- Matth. 5. 17.
gem ſolvere, ſed implere, Et idem Apoſtolus: Rom. 13. 10.
Plenitudo Legis caritas. Ideo, *ſuper aurum & to-*
pazion. Hoc enim & in alio Pſalmo legitur, Super Pſal. 18. 11.
aurum & lapidem pretioſum multùm. Topazion
quippe lapidem multùm perhibent eſſe pretioſum.
In Teſtamento autem veteri latentem gratiam,
tamquam velo interpoſito, non intelligentes, quod
ſignificabatur quando in faciem Moyſi intendere Exodi 34. 35.
non valebant, propter mercedem terrenam atque 2. Cor. 3. 13.
carnalem Dei mandata facere conabantur, neque
faciebant; quia non ipſa, ſed aliud diligebant. Un-
de illa non erant opera volentium, ſed onera po-
tiùs invitorum. Cùm verò ipſa mandata diliguntur
ſuper aurum & lapidem pretioſum multùm, om-
nis præ ipſis mandatis terrena vilis eſt merces;
nec ulla ex parte comparantur quæcumque alia
hominis bona, his bonis quibus ipſe homo fit bo-
nus.

9. *Propterea*: inquit, *ad omnia mandata tua* ℣. 128.
corrigebar. Utique corrigebar, quia diligebam; at-
que illis rectis ut etiam ipſe rectus fierem, dilectio-

[a] Sic aliquot MSS. Editi verò, *Et tradit.*

I I

[b] Sic MSS. At editi, *divinam Chriſti deſiderat gratiam.*

ne cohærebam. Jam illud quod adjungit, consequens A erat: *Omnem*, inquit, *viam iniquam odio habui.* Unde enim fieri poterat, ut iniquam viam non odisset diligens rectam? Nam sicut aurum & lapidem pretiosum si diligeret, odisset profectò quidquid ei talium rerum damnum posset inferre: ita quoniam Dei mandata diligebat, oderat iniquitatis viam, quemadmodum aliquod immanissimum marini itineris saxum, ubi tam pretiosarum rerum necesse est pati naufragium. Quod ut non contingat, longè inde velificat, qui in ligno crucis B cum mandatorum divinorum mercibus navigat.

SERMO VIGEMUS-SEPTIMUS.

Ps. 118. ỳ. 129.

1. VERBA Psalmi hæc sunt, de quibus adjuvante Domino, disputaturi sumus: *Mirabilia testimonia tua, propter hoc scrutata est ea anima mea.* Quis enumerat saltem generatim testimonia Dei? Cælum & terra, visibilia & invisibilia opera ejus, dicunt quodam modo testimonium bo- C nitatis & magnitudinis ejus; & ipse cursus frequens usitatusque naturæ, quo temporum rapacitas volvitur, in rerum quarumque generibus, quamvis temporalibus atque mortalibus, quæ certè consuetudine viluerunt, si pius considerator advertat, perhibet testimonium Creatori. Quid autem horum est quod non sit mirabile, si unumquodque non usu, sed ratione metiamur? Si verò tamquam sub unius contemplationis adspectu velut audeamus cuncta contueri, nonne fit in nobis quod ait Propheta, D (Habac. 3. 2.) Consideravi opera tua, & expavi? Et tamen iste non est ipsa rerum admiratione perterritus, sed eam potiùs dixit esse caussam, cur ea debuerit scrutari, quia mira sunt. Cùm enim dixisset, *Mirabilia testimonia tua:* secutus adjunxit, *propter hoc scrutata est ea anima mea;* quasi factus sit ipse pervestigandi difficultate curiosior. Quantò enim quæque res abstrusiores habet caussas, tantò est mirabilior.

2. Si ergo nobis homo talis occurrat, qui pro- E pter hoc dicat se scrutari testimonia Dei, quia mirabilia sunt, cùm plena sit eis & quæ conspicitur, & quæ non conspicitur, universa creatura; nonne (Eccli. 3. 22.) compescimus eum dicentes, Altiora te ne quæsieris, » & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ tibi præ- » cepit Dominus, illa cogita semper? Sed si nobis respondeat, & dicat, Hæc ipsa quæ præcepit Dominus, & quæ jubetis ut cogitem, mirabilia sunt ejus testimonia; eum quippe & Dominum, quia jubet, & bonum & magnum, quia talia jubet, esse testan- F tur: numquid audebimus hominem ab eorum scrutatione revocare, ac non potiùs ut sedulò id agat, & tantæ rei operam quantam potest impendat, hortabimur? An fortè Dei præcepta testimonia quidem bonitatis ejus esse fatebimur, sed mirabilia esse negabimus? Quid enim mirum, si bona imperat bonus Dominus? Immo verò idipsum est omninò mirandum, & cur ita sit perscrutandum, quòd cùm Deus bonus bona præceperit, eis tamen dederit bonam legem, quos eadem lex vivificare non G (Gal. 3. 21.) posset, nec ulla esset ex bona lege justitia. Si enim » data esset lex quæ posset vivificare, omnino ex lege » esset justitia. Cur ergo data est quæ vivificare non posset, & ex qua esset nulla justitia? Nempe mirandum est, nempe stupendum. Hæc sunt ergo mirabilia testimonia Dei: propter hoc hujus anima scru- (Eccli. 3. 22.) tata est ea, quoniam de his non ei dici posset, Fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi « Dominus, illa cogita semper. Ipsa sunt enim quæ præcepit nobis Dominus, & ideo cogitanda sunt semper. Potiùs itaque videamus hujus anima quæ scrutata est, quid invenerit.

3. *Manifestatio*, inquit, *verborum tuorum illuminat, & intelligere facit parvulos.* (ỳ. 130.) Quid est parvulus, nisi humilis & infirmus? Noli ergo superbire, noli de tua, quæ nulla est, virtute præsumere; & intelliges quare sit à bono Deo bona lex data, quæ tamen vivificare non possit. Ad hoc enim data est, ut te de magno parvulum faceret, ut te ad faciendam legem vires de tuo non habere monstraret: ac sic opis indigus & egenus ad gratiam confugeres, & clamares, Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. (Psal. 6. 3.) Hoc ergo scrutando intellexit hic parvulus, quod minimus Apostolorum Paulus, id est, parvulus ostendit, ideo datam legem, quæ vivificare non posset; quia conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi detur credentibus. (Gal. 3. 22.) Ita Domine, ita fac misericors Domine, impera quod non possit impleri, immo impera quod nonnisi per tuam gratiam possit impleri: ut cùm homines per suas vires id implere nequiverint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. (Rom. 3. 19. &c.) Sint omnes parvuli, & reus fiat omnis mundus tibi: quia non justificabitur ex lege omnis caro coram te; per legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege justitia tua manifestata est, testimonium habens à lege & Prophetis. Hæc sunt mirabilia testimonia tua, quæ scrutata est anima parvuli hujus: & ideo invenit, quia humiliatus est, & parvulus factus est. Quis enim facit mandata tua sicut facienda sunt, id est, ex fide quæ per dilectionem operatur, (Gal. 5. 6.) nisi ejus in corde per Spiritum sanctum ipsa dilectio diffundatur? (Rom. 5. 5.)

4. Hoc etiam iste parvulus confitetur: *Os meum*, (ỳ. 131.) inquit, *aperui, & adtraxi spiritum, quoniam mandata tua desiderabam.* Quid desiderabat, nisi facere mandata divina? Sed non erat unde faceret infirmus fortia, parvulus magna: aperuit os, confitens quòd per se ipse non faceret; & adtraxit unde faceret: aperuit os petendo, quærendo, pulsando; (Matth. 7. 7.) & sitiens hausit spiritum bonum, unde faceret, quod per seipsum non poterat, mandatum sanctum & justum & bonum. (Rom. 7. 12.) Si enim nos cùm simus mali, novimus bona data dare filiis nostris; quantò magis Pater noster de cælo dat Spiritum bonum petentibus eum? (Matth. 7. 11.) Non enim qui spiritu suo agunt, sed quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei: (Rom. 8. 14.) non quia ipsi nihil agunt; sed ne nihil boni agant, à bono aguntur ut agant. Nam tantò magis efficitur quisque filius bonus, quantò largiùs ei datur à Patre Spiritus bonus.

5. Denique iste adhuc petit. Os quidem aperuit, & adtraxit spiritum; sed adhuc ad Patrem pulsat, & quærit: bibit, sed quantò suaviùs sensit, tantò ardentiùs adhuc sitit. Audi verba sitientis: *Respice*, inquit, *in me, & miserere mei secundùm judicium diligentium nomen tuum:* (ỳ. 132.) id est, secundùm judicium quod in eos fecisti, qui diligunt nomen tuum; quoniam ut diligerent te, priùs dilexisti eos. Sic enim Johannes apostolus ait; Nos diligimus, inquit, Deum. (1. Johan. 4. 19.) Et velut caussa quæreretur, quæ nos diligere fecit; adjunxit, Quoniam ipse « prior dilexit nos.

6. Vide & iste quid apertissimè dicat: *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum, & non do-* (ỳ. 133.)

minetur mei omnis iniquitas. Ubi quid aliud dicit, quàm rectum & liberum me fac secundùm promissum tuum? Quantò autem magis regnat in quocumque Dei caritas, tantò minùs ei dominatur iniquitas. Quid ergo aliud petit, quàm ut donante Deo
Matth. 22. 40. diligat Deum? Diligendo enim Deum, diligit seipsum, ut diligere salubriter possit & proximum sicut seipsum. In quibus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Quid igitur orat, nisi ut præcepta quæ Deus imponit jubendo, impleri faciat adjuvando?

℣. 134. 7. Sed quid est quod dicit, *Redime me à calumniis hominum, & custodiam mandata tua?* Si vera illi homines crimina objiciunt, non calumniantur: si falsa, quid est quòd se redimi desiderat à calumniis, id est, à criminibus falsis, quæ illi nocere non possunt? Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reum non facit hominem, nisi apud judicem hominem: ubi autem Deus judex est, nullus falso crimine læditur; quia non cui objicitur, sed objicienti potiùs imputatur. An hîc Ecclesiæ præsignatur oratio, & universi populi Christiani, qui redemtus est à calumniis hominum, quibus exagitabantur usquequaque Christiani? Sed numquid propterea Dei mandata [a] custodit? Nonne inter ipsas calumnias, quando fervebant, multò gloriosiùs populus sanctus in tribulationibus Dei mandata servabat, cùm ad perpetrandas impietates persequentibus non cedebat? Sed nimirum hoc est, *Redime me à calumniis hominum, & custodiam mandata tua:* Tu age infuso Spiritu tuo, ne me calumniæ hominum terroribus vincant, & à tuis mandatis ad sua mala facta traducant. Si enim hoc mecum egeris, id est, hoc modo me ab eorum calumniis, ne criminationes falsas quas objiciunt, pertimescam, patientiâ donatâ redemeris; inter ipsas calumnias custodiam mandata tua.

℣. 135. 8. *Faciem tuam*, inquit, *illumina super servum tuum.* Id est, tuam manifesta subveniendo & opitulando præsentiam. *Et doce me justificationes tuas.* Doce utique ut faciam: quod evidentiùs alibi
Psal. 142. 10. legitur, Doce me ut faciam voluntatem tuam. Qui enim audiunt, licèt memoria teneant quod audiunt, nequaquam didicisse putandi sunt, si non faciunt.
Johan. 6. 45. Veritatis namque verbum est, Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me. Qui ergo non facit, id est, non venit, non didicit.

℣. 136. 9. Recolens autem iste dolorem pænitentiæ prævaricationis suæ, *Exitus aquarum*, inquit, *descenderunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam:* id est, ipsi oculi mei. Nam in quibusdam codicibus & hoc legitur, *Quia non custodivi legem tuam.* *Descenderunt* ergo *exitus aquarum*, id est, effusiones lacrymarum. Et ea locutione qua dicere potuit, Montes descenderunt pedes mei, etsi non diceret per montes, vel in montes: ea locutione dicitur, Scalas descendit; etsi non dicatur, per scalas: aut, Piscinam descendit, etsi non dicatur, in piscinam. Et bene ait, *descenderunt*, humilitate scilicet pænitendi. Adscenderunt enim, quando per superbiam contumacem erecti fuerant & elati. Sursum enim sibi esse videbantur, quando ignorantes Dei justitiam constituere volebant suam: in qua fatigati & legis prævaricatione confusi, ab illa elatione descenderunt flendo, ut justitiam Dei potiùs impetrarent [b] pænitendo. Sunt codices qui non habent

A *descenderunt*, sed *transierunt*, tamquam exaggeranter diceret transisse se flendo fontes aquarum: ut hoc intelligamus *exitus aquarum:* id est, plus flevisse, quàm manant aquæ de suis exitibus. Cur autem non custodita lege sic fletur, nisi ut impetretur gratia, quæ pænitentis delet iniquitatem, & credentis adjuvat voluntatem?

SERMO VIGESIMUS OCTAVUS.

B 1. DIXERAT superiùs qui cantat hunc Psalmum, *Exitus aquarum descenderunt oculi* ℣. 136. *mei, quoniam non custodierunt legem tuam:* ubi se multùm flevisse testatus est prævaricationem suam. TSADE. Proinde velut rationem reddens, cur multùm flere debuerit & suum graviter dolere peccatum, *Justus* ℣. 137. *es*, inquit, *Domine, & rectum judicium tuum.* ℣. 138. * *Mandasti justitiam testimonia tua, & veritatem tuam valde.* Hæc utique justitia Dei rectumque judicium & veritas, omni est metuenda peccanti.
C Hac enim damnantur divinitus, quicumque damnantur; nec est omnino qui de sua damnatione contra Deum justum rectè conqueri possit. Inde fletus rectus est pænitentis; quoniam si cor ejus impænitens damnaretur, justissimè utique damnaretur. Sanè justitiam dicit testimonia Dei: justum quippe se probat mandando justitiam. Est etiam hæc veritas, ut Deus testimoniis talibus innotescat.

2. Sed quid est quod sequitur? *Tabefecit me* ℣. 139. *zelus meus:* vel, sicut alii codices habent, *zelus*
D *tuus.* Habent nonnulli etiam, *domûs tuæ:* & non *tabefecit me*, sed *comedit me.* Quod ex alio Psalmo, quantum mihi videtur, putatum est emendandum, ubi scriptum est, Zelus domûs tuæ comedit me: Psal. 68. 10. quod commemoratum etiam in Evangelio novimus. Johan. 2. 17. Simile tamen aliquid est *tabefecit*, ei quod ibi est *comedit. Zelus* autem *meus*, quod plures codices habent, nullam ingerit quæstionem: quid enim mirum est, si zelo suo quisque tabescit? Quod verò habent aliqui, *zelus tuus*, significat hominem Deo
E zelantem, non sibi: sed non repugnat si ipse dicatur & *meus.* Nam quid aliud dicit Apostolus, Æmu- 2. Cor. 11. 2. lor enim vos Deo, æmulatione Dei? Nam dicendo, Æmulor vos, quid nisi æmulationem demonstrat suam? Sed quia dixit, Deo, id est, non sibi, sed Deo; ideo addidit, æmulatione Dei. Hanc quippe suo Spiritu fidelibus suis inspirat Deus: amoris enim est, non livoris. Nam [c] quæ fuit cura ut hoc Apostolus diceret? Aptavi enim vos, inquit, uni Ibidem & 3. viro, virginem castam exhibere Christo: timeo
F autem ne sicut serpens Evam seduxit versutiâ suâ, sic & vestræ mentes corrumpantur à simplicitate & castitate quæ est in Christo. Comedebat eum zelus domûs Dei, quam tamen zelabat Christo, non sibi. Sponsus enim sibi zelat sponsam suam: amicus autem sponsi non eam sibi zelare debet, sed sponso. Bonus ergo & hujus intelligendus est zelus: caussam namque subjungit, & dicit, *Quia obliti sunt verborum tuorum inimici mei.* Retribuebant ergo mala pro bonis; quoniam zelabat illos Deo tam
G vehementer & ardenter, ut eo zelo tabefactum se diceret; illi autem ob hoc in ipsum inimicitias exercebant: quia utique ut Deum amarent volebat, quos amando zelabat. Non ingratus enim gratiæ Dei, per quam fuerat ex inimico reconciliatus Deo, etiam ipse suos diligebat inimicos, & eos zelabat

[a] Editi, *non custodit.* Abest *non* à MSS.
[b] Am. Er. & plerique MSS. *petendo.*
[c] Aliquot MSS. *Nam hac fuit caussa.*

Deo,

Deo, dolens & tabescens quòd essent verborum ejus obliti.

3. Deinde considerans ipse, in verbis Dei qua
ỳ.140. flamma dilectionis arderet: *Ignitum*, inquit, *eloquium tuum valde, & servus tuus dilexit illud.* Meritò zelabat in suis inimicis cor impænitens, qui fuerant obliti verborum Dei. Ad hoc enim flagrabat eos adducere, quod ipse flagrantissimè diligebat.

ỳ.141. 4. *Junior ego sum*, inquit, *& contemtus, justificationes tuas non sum oblitus.* Non sicut inimici mei, qui obliti sunt verborum tuorum. Videtur autem minor ætate non oblitus justificationes Dei, dolere pro inimicis suis ætate majoribus qui obliti sunt. Nam quid est, *Junior ego non sum oblitus*, nisi illi majores obliti sunt? νεώτερος est enim Græcè,
ỳ.9 quod est etiam in illo loco ubi dictum est, In quo corrigit junior viam suam. Hoc autem nomen comparativum est, & ideo bene intelligitur in comparatione majoris. Duos ergo populos hîc agnosca-
Gen. 25. 22. & 23. mus, qui etiam in Rebeccæ utero luctabantur:
Rom. 9. 13. quando non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Major serviet minori. Sed contemtum se dicit
1 Cor. 1. 28. hic minor, ideo factus est major: quia ignobilia & contemtibilia mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt tamquam sint, ut quæ sunt evacuentur. Et,
Matth. 20. 16. ecce sunt novissimi qui erant primi, & primi qui erant novissimi.

Rom. 10. 3. 5. Nec immeritò obliti sunt verborum Dei, qui suam justitiam constituere voluerunt ignorantes justitiam Dei: iste autem junior non est oblitus, qui non suam voluit habere justitiam, sed Dei, de qua
ỳ.142. etiam nunc dicit, *Justitia tua justitia in æternum, & lex tua veritas.* Quomodo enim non veritas lex,
Rom. 3. 20. Ibidem 21. per quam cognitio peccati, & quæ testimonium perhibet justitiæ Dei? Sic enim dicit Apostolus: „Justitia Dei manifestata est, testificata per Legem & „Prophetas.

6. Propter hanc, passus est persecutionem junior à majore, ut diceret junior quod sequitur,
ỳ.143. *Tribulatio & necessitas invenerunt me, mandata tua meditatio mea est.* Sæviant, persequantur: dum tamen mandata Dei non relinquantur, & ex ipsis mandatis etiam qui sæviunt diligantur.

ỳ.144. 7. *Justitia testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & vivam.* Intellectum poscit iste junior; quem si non haberet, non super seniores intelligeret: sed eum poscit in tribulatione & necessitate, quo intelligat quàm sit contemnendum, quod ei possunt auferre persequentes inimici, à quibus se dicit esse contemtum. Ideo dixit, *& vivam*: quia si eò usque tribulatio necessitasque pervenerit, ut per inimicorum persequentium manus vita ista finiatur; vivet in æternum, qui temporalibus præponit justitiam, quæ manet in æternum. Quæ justitia in tribulatione & necessitate martyria sunt Dei, hoc est testimonia, pro quibus sunt Martyres coronati.

SERMO VIGESIMUS-NONUS.

1. CLAMOR ad Dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde; quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde, etiam silente corporis voce; alium quemlibet hominem potest latêre, non Deum. Sive ergo cum voce carnis, quando id opus est, sive cum silentio, ad Deum, cùm

A oramus, corde clamandum est. Est autem clamor cordis, magna cogitationis intentio: quæ cùm est in oratione, magnum exprimit desiderantis & petentis affectum, ut non desperet effectum. Tunc porrò in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes raræ sunt multis, crebræ autem paucis; omnes verò utrùm cuiquam, nescio. Talem suam commemorat orationem, qui cantat hunc Psalmum, dicens, *Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine.* Cui Coph. ק ỳ.145.
B autem rei suus clamor proficiat, adjunxit, *Justificationes tuas exquiram.* Ad hoc ergo clamavit in toto corde suo, & hoc sibi desideravit à Domino exaudiente præstari, ut justificationes ejus exquirat. Proinde quod ut faciamus jubetur, ut exquiramus oratur. Quàm longè est adhuc à faciente qui exquirit? Non enim est consequens, ut qui exquirit, inveniat; aut qui invenit, faciat: non potest autem nisi invenerit, facere; & nisi quæsierit, invenire. Sed magnam spem Dominus
C Jesus dedit dicendo, Quærite, & invenietis. Rursus autem dicit sapientia, (quæ quid est nisi ipse?) Quærent me mali, & non invenient. Non ergo malis, sed bonis dictum est, Quærite, & invenietis. Immo verò eis dictum est, quibus eodem loco paulò pòst, Si ergo vos, inquit, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Quomodo igitur malis dicitur, Quærite, & invenietis; cùm rursus dicatur, Quærent me mali, & non invenient? An aliud eos Dominus quàm sapientiam
D quærere volebat, quando eos inventuros si quærerent promittebat? In ea quippe sunt omnia, quæ ab eis qui beati esse cupiunt, inquirenda sunt. Ibi ergo sunt & justificationes Dei. Quapropter restat ut intelligamus, non omnes malos non invenire sapientiam, si quæsierint; sed eos qui intantum sunt mali, ut oderint eam. Sic enim & dixit, Quærent me mali, & non invenient; oderunt enim sapientiam. Ideo ergo non inveniunt, quia oderunt. Sed rursus si oderunt, quomodo quæ-
E runt; nisi quia non eam quærunt propter ipsam, sed propter aliquid quod mali amant, & ad hoc se faciliùs putant perventuros per ipsam? Multi enim sunt qui dicta sapientiæ studiosissimè inquirunt, eamque in doctrina, non in vita volunt habere; ut non per mores quos jubet sapientia, perveniant ad Dei lucem, quod est ipsa sapientia, sed per sermones quos habet sapientia, perveniant ad hominum laudem, quod est vana gloria. Non ergo sapientiam quærunt, & quando eam quæ-
F runt; quia non quærunt ipsam, alioquin viverent secundùm ipsam: sed volunt verbis ejus inflari, & quantò magis inflantur, tantò magis efficiuntur extra ipsam. Iste autem hoc ipsum poscens à Domino, quod eum jubet facere Dominus, ut ipse in illo etiam quod imperat operetur; Deus est enim qui operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate: *Clamavi*, inquit, *in toto corde meo, exaudi me, Domine: justificationes tuas exquiram*: utique faciendas, non tantummodo
G sciendas; ne similis fiat illi servo duro, qui etiamsi intellexerit, non obaudiet.

Matth. 7. 7. Prov. 1. 28. Matth. 7. 11. Philip. 2. 13. Prov. 19. 19.

ỳ.146. 2. *Clamavi, salvum me fac*: vel, sicut nonnulli codices habent & Græci & Latini, *Clamavi te, salvum me fac.* Quid est, *Clamavi te*, nisi clamando invocavi te? Sed cùm dixisset, *salvum me fac*, quid adjunxit? *Et custodiam testimonia tua*: ne te scilicet per infirmitatem negem. Salus quip-

pe animæ facit, ut fiat quod faciendum esse cognoscitur, & usque ad mortem corporis, si hoc flagitat extrema tentatio, pro testimoniorum divinorum veritate certetur: ubi autem non est salus, succumbit infirmitas, & deseritur veritas.

3. Sed quod sequitur habet aliquid obscuritatis, quod aliquantò diutiùs exponendum est. ℣. 147. *Præveni intempesta nocte, & clamavi.* Plures codices non habent, *intempesta nocte*: sed, *Immaturitate.* Vix autem unus inventus est, qui haberet geminatam præpositionem, id est, *in immaturitate.* Immaturitas itaque hoc loco nocturnum tempus est, quod non est maturum, id est, opportunum ut agatur aliquid vigilando: quod etiam vulgò dici solet, hora [a] inopportuna. Nox quoque intempesta, id est media, quando quiescendum est, hinc procul dubio nuncupata est, quia inopportuna est actionibus vigilantium. Tempestivum enim dixerunt veteres opportunum; & intempestivum, inopportunum: à tempore ducto vocabulo, non ab illa tempestate, quæ consuetudine Latinæ linguæ cæli perturbatio jam vocatur. Quamquam isto verbo libenter utuntur historici, ut dicant ea tempestate, quod volunt eo tempore intelligi: & quod ait locutor egregius, (Virg. Æn. 9.) Unde hæc tam clara repentè tempestas? non cælum nimbis ventisve turbatum, sed magis subita & splendida serenitate fulgidum significavit hoc nomine. Quod ergo Græcè dictum est ἐν ἀωρίᾳ, non uno verbo, sed duobus, id est, præpositione & nomine: hoc interpretes nostri quidam dixerunt, *intempesta nocte*; plures, *immaturitate*, non duobus verbis, sed uno; cujus vocabuli nominativus est immaturitas: nonnulli verò in duobus verbis, sicut Græcus posuit, *in immaturitate*; ἀωρία quippe immaturitas est, ἐν ἀωρίᾳ, *in immaturitate*: tamquam si vellet etiam ille qui dixit *intempesta nocte*, præpositione dicere geminata, *in intempesta*; ut una præpositio significet in qua hora, altera pertineat ad compositionem nominis. Nihil sanè interest ad sententiam, utrùm quis dicat egisse se aliquid galli-cantu, an in galli-cantu: ita nihil interesset, utrùm *intempesta*, an verò *in intempesta nocte*, id est, *in nocte intempesta* clamasse se diceret. Græcus tamen *in nocte intempesta* dixit, quod idem valet, si dicatur, *in immaturitate*, id est, in tempore nocturno immaturo. Hactenus de obscuro verbo fuerit disputatum, nunc videamus quis ipse sit sensus.

4. *Præveni*, inquit, *in nocte intempesta, & clamavi: in verbis tuis speravi.* Si hoc ad unumquemque fidelium referamus, & ad proprietatem rei gestæ; sæpe contingit ut tali noctis tempore vigilet amor Dei, & magno [b] urgente orationis affectu non exspectetur, sed præveniatur, quod post galli-cantum consuevit esse tempus orandi. Si autem accipiamus hoc totum sæculum noctem, utique intempesta nocte clamamus ad Deum, & prævenimus maturitatem temporis, in quo nobis redditurus est quod promisit, sicut alibi legitur, (Psal. 94. 2.) Præveniamus faciem ejus in confessione. Quamquam si velimus intelligere immaturum tempus noctis hujus, (Gal. 4. 4.) antequam venisset plenitudo temporis, id est, ipsa maturitas, quando Christus manifestaretur in carne; nec tunc Ecclesia tacuit, sed præveniens istam maturitatem prophetando clamavit, & in verbis Dei speravit potentis facere quod promisit, ut in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. (Gen. 12. 3. & 22. 18.)

5. Ipsa & quod sequitur dicit, *Prævenerunt* (℣. 148.) *oculi mei ad matutinum, ut meditarer eloquia tua.* Ponamus enim matutinum, quando qui sedebant (Isai. 9. 2.) in umbra mortis, lux orta est eis: nonne in sanctis qui priùs erant in terra, ad hoc matutinum B oculi Ecclesiæ prævenerunt, quia hoc futurum antea prævideruNt, ut meditarentur eloquia Dei, quæ tunc erant, & in Lege ac Prophetis hæc futura nuntiabant?

6. *Vocem meam*, inquit, *exaudi, Domine*, (℣. 149.) *secundùm misericordiam tuam, & secundùm judicium tuum vivifica me.* Priùs enim Deus secundùm misericordiam aufert à peccatoribus pœnam, eisque postea justis secundùm judicium dabit vitam: quia non frustra illi hoc ordine dicitur, C (Psal. 100. 1.) Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine: quamvis & ipsum tempus misericordiæ non est sine judicio, de quo dicit Apostolus, (1. Cor. 11. 31.) Si enim nos ipsos judicaremus, à Domino non judicaremur: cùm judicamur autem, à Domino corripimur, ne cum mundo damnemur. Et ejus Coapostolus, (1. Pet. 4. 17.) Tempus est, inquit, ut judicium incipiat à domo Domini: & si initium à [c] nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Domini Evangelio? Et ultimum tempus judicii non erit D sine misericordia, quia coronat te, ait Psalmus, (Psal. 102. 4.) in miseratione & misericordia. Judicium autem (Jacobi 2. 13.) sine misericordia, sed sinistris qui non fecerunt misericordiam.

7. *Appropinquaverunt*, inquit, *persequentes* (℣. 150.) *me iniquitate*: vel, sicut nonnulli codices habent, *iniquè*. Tunc appropinquant qui persequuntur, quando usque ad carnem cruciandam perimendamque perveniunt. Unde Psalmus vigesimus-primus, ubi passio Domini prophetata E est, (Psal. 21. 12.) Ne discedas inquit, à me, quoniam tribulatio proxima est: cùm ea dicantur, quæ non imminente, sed jam præsente ipsa passione perpessus est. Sed proximam dixit tribulationem, quæ fiebat in carne: nihil est quippe animæ propius carne quam gestat. Propinquaverunt ergo persequentes, affligendo eorum carnem, quos persequebantur. Sed adtende quod sequitur: *A lege autem tua longè facti sunt.* Quantò magis propinquaverunt persequendis justis, tantò magis lonF gè facti sunt à justitia. Sed quid nocuerunt eis, quibus persequendo propinquaverunt, quando interior est propinquatio Domini eorum, à quo nullatenus deseruntur?

8. Denique sequitur, *Propè es tu, Domine, &* (℣. 151.) *omnes viæ tuæ veritas.* Etiam in tribulationibus suis, quòd eas non immeritò patiuntur, tribuere Deo veritatem, sanctorum est usitata confessio. Ita regina Esther, (Esther 14. 6.) ita sanctus Daniel, (Dan. 6. 22.) ita tres viri in camino, (Dan. 3. 24.) ita eorum sanctitatis alii socii confitentur. G Quæri autem potest quomodo hîc dictum sit, *Omnes viæ tuæ veritas*: cùm in alio Psalmo legatur, (Psal. 24. 10.) Universæ viæ Domini misericordia & veritas. Sed erga sanctos & universæ viæ Domini misericordia, & universæ viæ Domini veritas: quia & in judicando subvenit, atque ita non deest

[a] Sic plures MSS. At editi, *importuna.*
[b] Aliquot MSS. *surgente.*
[c] Plerique MSS. *à vobis.*

misericordia; & in miserando id exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem & quos liberat, & quos damnat, omnes viæ Domini misericordia & veritas: quia ubi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, immeritum autem neminem damnat.

ỳ. 152. 9. *Ab initio cognovi*, inquit, *de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.* Quod Græcus ait, κατ' ἀρχὰς aliqui nostri *ab initio*, aliqui *initiò*, aliqui *in initiis*, interpretati sunt. Sed qui pluraliter hoc dicere maluerunt, Græcam locutionem secuti sunt. Latinæ autem linguæ illud potiùs usitatum est, ut *ab initio* vel *initiò* dicatur, quod κατ' ἀρχὰς Græcè quasi pluraliter, sed adverbialiter dicitur: quale est apud nos, cùm dicimus, Aliàs hoc facio; pluralem numerum feminini generis dicere videmur, sed adverbium est, & significat alio tempore. Quid est ergo, *Ab initio cognovi*, vel potiùs ut & nos adverbialiter id dicamus, *Initiò cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea?* Testimonia Domini in æternum ab illo dicit esse fundata, & hoc se initiò cognovisse testatur, nec aliunde cognovisse quàm de ipsis utique testimoniis. Quæ sunt ista testimonia, nisi quibus testatus est Deus daturum se regnum suis filiis sempiternum? Et quia hoc in Unigenito se daturum esse testatus est, de quo dictum est, Et regni ejus non erit finis (Luc. 1. 33.): ipsa testimonia dixit in æternum esse fundata, quia id quod per ea Deus promisit, æternum est. Nam per se ipsa testimonia tunc non erunt necessaria, quando res ipsa videbitur, propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictum, *fundasti ea*, quia in Christo vera monstrantur. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (1. Cor. 3. 11.). Unde hoc ergo iste initiò cognovit, nisi quia Ecclesia loquitur, quæ terris non defuit ab initio generis humani, cujus primitiæ Abel sanctus est, immolatus & ipse in testimonium futuri sanguinis Mediatoris ab impio fratre fundendi (Gen. 4. 8.)? Nam & illud ab initio dictum est, Erunt duo in carne una (Gen. 2. 24.). Quod magnum sacramentum apostolus Paulus exponens, Ego, inquit, dico in Christo & in Ecclesia (Ephes. 5. 32.).

SERMO TRIGESIMUS.

1. Nemo in Christi corpore constitutus à se alienam arbitretur esse hanc vocem, (quoniam re vera totum Christi corpus in hac humilitate positum dicit,) unde Psalmi hujus incipit lectio, de qua nunc disputare suscepimus: ỳ. 153. *Vide humilitatem meam, & eripe me; quia legem tuam non sum oblitus.* Hoc loco nullam Dei legem convenientiùs intelligimus, nisi qua immobiliter fixum est, ut omnis qui se exaltat, humilietur; & omnis qui se humiliat, exaltetur (Luc. 14. 11. & 18. 14.). Superbus ergo malis, ut humilietur, innectitur; humilis à malis, ut exaltetur, eripitur.

ỳ. 154. 2. *Judica*, inquit, *judicium meum, & redime me.* Superior quodam modo sententia repetita est. Quod enim ait, *Vide humilitatem meam*; hoc est, *Judica judicium meum*: & quod ait, *& eripe me*; hoc est, *& redime me*. Quod verò suprà dictum est, *quia legem tuam non sum oblitus*: huic congruit quod infrà est, *propter eloquium tuum vivifica me.* Ipsum enim eloquium est lex Dei, quam non est oblitus, ut se exaltandus humiliaret. Ad ipsam verò exaltationem pertinet quod ait, *Vivifica me*; quia sanctorum exaltatio vita æterna est.

3. *Longè est*, inquit, *à peccatoribus salus; quia justificationes tuas non exquisierunt.* ỳ. 155. Quis enim te discernit (1. Cor. 4. 7.), ô tu qui dixisti, *Longè est à peccatoribus salus?* Quis te discernit à peccatoribus, ut non à te longè, sed tecum sit salus? Hoc te nempe discernit, quia id quod isti non egerunt, ipse fecisti, hoc est, Dei justificationes exquisisti. Quid autem habes quod non accepisti? Nonne tu es qui paulò antè dicebas, Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas exquiram (ỳ. 145.)? Ergo ab illo ad quem clamasti, ut eas exquireres accepisti. Ipse te igitur discernit ab eis, à quibus propterea longè est salus, quia justificationes Dei non exquisierunt.

4. Vidit hoc etiam ipse. Neque enim ego id viderem, nisi in ipso viderem, nisi in ipso essem. Corporis enim Christi verba ista sunt, cujus membra sumus. Vidit hoc, inquam, continuòque subjecit, *Miserationes tuæ multæ Domine.* ỳ. 156. Etiam hoc ergo quòd exquirimus justificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. *Secundùm judicium tuum vivifica me.* Novi enim quia & judicium tuum sine tua miseratione non erit super me.

5. *Multi persequentes me & tribulantes me, à testimoniis tuis non declinavi.* ỳ. 157. Factum est, novimus, recolimus, agnoscimus. Purpurata est universa terra sanguine Martyrum; floret cælum coronis Martyrum, ornatæ sunt Ecclesiæ memoriis Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum. Unde hoc, nisi quia completum est quod prædictum est de homine isto toto terrarum orbe diffuso, *Multi persequentes me & tribulantes me, à testimoniis tuis non declinavi?* Agnoscimus, & gratias agimus Domino Deo nostro. Tu namque homo, tu in alio Psalmo, tu ipse dixisti, Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos (Psal. 123. 2.). Ecce quare ab ejus testimoniis non declinasti, & ad palmam supernæ vocationis inter manus multorum persequentium tribulantiumque venisti.

6. *Vidi*, inquit, *insensatos, & tabescebam:* ỳ. 158. vel, sicut alii codices habent, *Vidi non servantes pactum*: & hoc plures habent. Sed qui sunt qui pactum non servaverunt, nisi qui declinaverunt à testimoniis Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactum, ut qui vicerit, coronetur. Hoc pactum non servaverunt, qui persecutionem non tolerantes à testimoniis Dei negando declinaverunt. Hos ergo iste vidit, & tabescebat, quia diligebat. Zelus ille est enim bonus, de amore veniens, non livore. In quo enim non servaverunt pactum, secutus adjunxit: *Quia eloquia tua non custodierunt.* Ea quippe in tribulationibus negaverunt.

7. Et commendat se iste differens ab eis, ac dicit, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* ỳ. 159. Non ait, eloquia vel testimonia tua non negavi, quod Martyres facere cogebantur, & non facientes intolerabilia patiebantur: sed hoc dixit ubi fructus est omnium passionum; quia si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest (1. Cor. 13. 3.). Hanc iste commen-

dans ait, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Dein- A
de postulavit præmium: *Domine in tua misericor-*
dia vivifica me. Isti mortificant, tu vivifica. Sed
si præmium poscitur in misericordia, quod red-
dere debet justitia; quantò magis impensa est
misericordia, ut obtineretur cui præmium debe-
retur, ipsa victoria?
ỳ. 160. 8. *Principium*, inquit, *verborum tuorum veri-*
tas, & in æternum omnia judicia justitiæ tuæ. A
veritate, inquit, tua verba procedunt, & ideo
veracia sunt, & neminem fallunt, quibus præ- B
nuntiatur vita justo, pœna impio. Hæc sunt quip-
pe in æternum judicia justitiæ Dei.

SERMO TRIGESIMUS-PRIMUS.

Scin. 1. QUAS persecutiones à regibus terræ cor-
pus Christi, hoc est sancta Ecclesia per-
tulerit, novimus. Agnoscamus ergo hîc etiam
ỳ. 161. ejus verba dicentis, *Principes persecuti sunt me*
gratis, & à verbis tuis formidavit cor meum. Quid C
enim Christiani læserant regna terrena, quamvis
eis regnum cælorum promiserit rex eorum? Quid,
inquam, læserant regna terrena? Numquid eo-
rum rex milites suos prohibuit impendere & ex-
hibere quæ debentur regibus terræ? Nonne de
Matth. 22. hoc sibi calumniam molientibus Judæis ait, Red-
21. » dite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei
sunt? Nonne tributum de ore piscis etiam ipse
persolvit? Nonne præcursor ejus militibus regni
hujus quid facere deberent pro æterna salute D
quærentibus non ait, Cingulum solvite, arma
projicite, regem vestrum deserite, ut possitis Do-
Luc. 3. 14. mino militare: sed ait, Neminem concusseritis,
nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipen-
dium vestrum? Nonne unus militum ejus & dile-
ctissimus Comes ejus, commilitonibus suis, & quo-
Rom. 13. 1. dam modo Christi Provincialibus dixit, Omnis
» anima potestatibus sublimioribus subdita sit? Et
Ibidem 7. paulò pòst ait, Reddite omnibus debita, cui
& 8. » tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui E
» timorem, timorem; cui honorem, honorem.
» Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem di-
ligatis. Nonne præcepit ut pro ipsis etiam regi-
1. Tim. 2. 2. bus oraret Ecclesia? Quid ergo eos Christiani of-
fenderunt? quod debitum non reddiderunt? in
quo Christiani non sunt terrenis regibus obse-
cuti? Ergo terreni reges Christianos gratis per-
secuti sunt. Sed quod subjecit, adtende: *Et à ver-*
bis tuis formidavit cor meum. Habuerunt quidem
& illi verba minacia, Expello, proscribo, occido, F
a ungulis torqueo, ignibus torreo, bestiis [a] subrigo,
membra dilanio: sed tua me potiùs verba ter-
Matth. 10. ruerunt; Nolite timere eos qui corpus occidunt,
28. » & postea non habent quid faciant; sed eum timete
» qui habet potestatem & corpus & animam per-
» dere in gehennam. *Ab his verbis tuis formidavit*
cor meum: & contemsi hominem persecutorem
meum, & vici diabolum seductorem meum.
ỳ. 162. 2. Denique sequitur, *Exsultabo ego super elo-*
quia tua, sicut qui invenit spolia multa. Per ea ver- G
ba vicit, à quibus formidavit. Victis enim spolia
detrahuntur: sicut victus & spoliatus est ille, de
Matth. 12. quo dicitur in Evangelio, Nemo intrat in domum
29. » fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi priùs alligaverit
fortem. Sed spolia multa inventa sunt, quando
patientiam mirati Martyrum, etiam qui perse-
cuti sunt crediderunt; & qui regem nostrum de-
trimento militum ejus sunt damnificare moliti,
ab illo sunt insuper adquisiti. Quisquis ergo à
verbis Dei, ne in certamine vincatur formidat,
super eadem verba victor exsultat.

3. Nam ne putaremus ex illa formidine odium
verborum Dei potuisse subrepere, quamvis jam
dixerit, *Exsultavi super eloquia tua*; quod utique
non diceret, si odisset ea, tamen adhuc addidit, ỳ. 163.
& dicit, *Injustitiam odio habui, & abominatus*
sum; legem autem tuam dilexi. Nempe à verbis
ejus illa formido non fecit eorumdem verborum
odium, sed integram tenuit caritatem. Neque
enim lex Dei non sunt verba & eloquia Dei. Ab-
sit ergo ut timore pereat amor, ubi castus est ti-
mor. Sic patres à filiis piis & timentur & aman-
tur: sic pudica conjux virum & timet, ne ab illo
deseratur, & amat, ut fruatur. Si ergo & pater
homo, & conjux homo, & timeri & amari de-
bet: multò magis Pater noster qui in cælis est, Matth. 6. 9.
& ille sponsus, non carne præ filiis hominum, Psal. 44. 3.
sed virtute formosus. A quibus enim diligitur lex
Dei, nisi à quibus diligitur Deus? Et quid habet
bonis filiis triste lex patris? An quoniam quem Hebr. 12. 6.
diligit corripit, & flagellat omnem filium quem
recipit? At qui hæc judicia respuit, promissa
non recipit. Paterna ergo judicia laudentur &
in flagello, si promissa diligantur in præmio.

4. Ita planè facit iste, qui dicit, *Septies in* ỳ. 164.
die laudavi te, super judicia justitiæ tuæ. Septies
in die quod ait, significat semper. Solet esse quip-
pe iste numerus universitatis indicium: propter Gen. 2. 2.
quod sex diebus divinæ operationis, septimus ad-
jectus est quietis: & per septem dies currentes
& recurrentes, tempora universa volvuntur. Nec
ob aliud dictum est, Septies [b] cadet justus, & resur- Prov. 24. 16.
get: id est, non perit justus, modis omnibus hu-
miliatus, sed non prævaricatus, alioquin non erit
justus. Nam pro omni genere tribulationis, qua
in conspectu hominum dejicitur, positum est,
septies cadit: & pro eo quòd ex ipsis omnibus
tribulationibus proficit, positum est, resurget.
Satis illustrat in eo libro consequens sententia Ibidem.
præcedentem: ibi enim sequitur, Impii autem in-
firmabuntur in malis. Hoc est itaque justo septies
cadere & resurgere, in omnibus malis non infir-
mari. Meritò igitur septies in die laudavit Eccle-
sia Deum super judicia justitiæ ipsius; quia cùm
tempus esset ut judicium inciperet à domo Domi- 1. Pet. 4. 17.
ni, in omnibus tribulationibus suis non infirma-
ta, sed coronis Martyrum glorificata est.

5. *Pax multa*, inquit, *diligentibus legem tuam,* ỳ. 165.
& non est eis scandalum. Utrùm ipsa lex dili-
gentibus se scandalum non est, an diligentibus
eam nullum est undecumque scandalum? Sed
utrumque rectè intelligitur. Qui enim diligit
Dei legem, etiam quod in ea non intelligit ho-
norat; & quod ei sonare videtur absurdè, se
potiùs non intelligere, & aliquid magnum latere
ibi judicat. Ideo lex Dei non est ei scandalum.
Ut autem nullum scandalum omnino patiatur,
non sic homines sanctæ cujusque professionis ad-
tendat, ut fides ejus ex eorum moribus pendeat,
ne aliquibus cadentibus quos pro magno habe-
bat, ipse scandalo pereat: sed ipsam Dei legem
diligat, & erit ei pax multa, nullumque scanda-
lum. Securus enim diligit eam, in qua etiam si

[a] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *subigo.*

[b] Sic Am. Er. & MSS. juxta Græc. LXX. At Lov. *cadit.*

multi peccant, peccare ipsa non novit.

℣. 166. 6. *Exspectabam*, inquit, *salutare tuum, Domine, & mandata tua dilexi.* Quid enim justis profuisset antiquis Dei dilexisse mandata, nisi eos Christus qui est Dei salutare, liberasset; cujus etiam spiritu impertito mandata Dei diligere potuerunt? Si ergo exspectabant salutare Dei, qui mandata ejus dilexerunt: quantò magis necessarius erat Jesus, hoc est, salutare Dei, salvis faciendis eis, qui mandata ejus non dilexerunt? Potest ista etiam sanctis istorum temporum, ex quo gratiâ revelatâ Evangelium prædicatur, congruere prophetia: exspectant enim Christum (Coloss. 3. 4.) qui mandata Dei diligunt, ut cùm Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos appareamus cum illo in gloria.

℣. 167. 7. *Custodivit*, inquit, *anima mea testimonia tua, & dilexi ea valde*: vel, sicut nonnulli codices habent, *dilexit*, ut subaudiatur, *anima mea.* Custodiuntur testimonia Dei, dum non negantur. Hoc est Martyrum officium, quia testimonia Græcè martyria nuncupantur. (1. Cor. 13. 3.) Sed quia pro testimoniis Dei etiam flammis concremari sine caritate nihil prodest, ideo addidit, *Et dilexi ea valde.* Suprà autem dixerat, *Mandata tua dilexi:* deinde sequenti versu, *Testimonia tua, & custodivi, & dilexi*: postea (℣. 168.), *Et mandata tua & testimonia tua custodivi.* Ait enim, *Custodivi mandata tua & testimonia tua.* Qui enim diligit, [a] ipsa veraciter libenterque custodit. Plerumque autem dum mandata Dei custodiuntur, fiunt inimici contra quorum voluntatem custodiuntur: tunc verò fortiter & testimonia custodienda sunt, ne persequentibus inimicis negentur.

8. Cùm ergo se iste utrumque fecisse dixisset, Deo tribuit unde fecit, adjungendo atque dicendo, *Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine.* Ideo, inquit, *custodivi mandata tua & testimonia tua; quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Tamquam diceret, Si avertisses à me faciem tuam, fierem conturbatus, nec tua mandata & testimonia custodirem. Custodivi ergo, *quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Propitio quippe & adjuvante conspectu, voluit intelligi Deum videre vias suas (Psal. 26. 9.): sicut oravit qui dixit, Ne avertas faciem tuam à me. Nam utique facies Domini (Psal. 33. 17.) est & super facientes mala, sed ut perdat de terra memoriam eorum. Non sic profectò iste dixit (Psal. 1. 6.) vias suas ab illo videri; sed sicut novit Dominus vias justorum; & sicut ait Moysi (Exod. 33. 17.), Scio te præ omnibus. Nam si hoc eum non adjuvaret gradientem, quòd ejus viæ sunt in conspectu Dei, non diceret ideo se custodisse mandata & testimonia ejus, quia omnes viæ suæ sunt in conspectu Domini. (Psal. 2. 11. & 12.) Novit enim audire, Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore: apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa. Quia nisi in conspectu Domini esset, via justa non esset. Nam hunc timorem & tremorem apostolus etiam Paulus imponit eis quibus dicit (Philipp. 2. 12.), Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Et cur hoc dixerit aperiens (Ibidem 13.), Deus est enim, inquit, qui operatur in vobis, & velle & operari pro bona voluntate. Ad hoc sunt ergo in conspectu Domini viæ justorum, ut dirigat gressus eorum, quoniam ipsæ sunt viæ de quibus scriptum est in Proverbiis, Vias autem quæ à dextris sunt, novit Dominus (Prov. 4. 27.): perversæ autem sunt, inquit, quæ à sinistris: ut intelligeremus quòd eas non noverit Dominus, propter quod perversis dicturus est, Non novi vos (Matth. 7. 23.). Porrò ut ostenderet, quo fructu vias quæ à dextris sunt, id est justorum, noverit Dominus, continuò subjecit, Ipse enim rectos faciet gressus tuos (Prov. 4. 27.), & itinera tua in pace producet. Ecce quare ait etiam iste, *Custodivi mandata tua & testimonia tua.* Et velut quæreremus hoc unde poterit: *Quia omnes*, inquit, *viæ meæ in conspectu tuo, Domine.*

SERMO TRIGESIMUS-SECUNDUS.

1. VOCEM nunc orantis audiamus: quoniam quis oret novimus, & nos ipsos si reprobi non sumus, in membris hujus orantis agnoscimus. (TAU. ת ℣. 169.) *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine.* Id est oratio mea, quæ fit in conspectu tuo, appropinquet tibi. Propè est enim Dominus his qui obtriverunt cor (Psal. 33. 19.). *Secundùm eloquium tuum da mihi intellectum.* Promissum petit. Nam hoc ait, *secundùm eloquium tuum*; tamquam diceret, secundùm promissum tuum. Promisit enim hoc Dominus, ubi ait, Intellectum dabo tibi (Psal. 31. 8.).

℣. 170. 2. *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine, secundùm eloquium tuum eripe me.* Repetit quodam modo quod petivit. Nam quod priùs dixerat, *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine*; huic simile est quod ait posteriùs, *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine:* & quod priùs, *Secundùm eloquium tuum da mihi intellectum*; huic congruit quod posteriùs, *Secundùm eloquium tuum eripe me.* Accipiendo quippe intellectum eripitur, qui per seipsum non intelligendo decipitur.

3. *Eructabunt*, inquit, *labia mea hymnum, cùm docueris me justificationes tuas.* (℣. 171.) Novimus quemadmodum doceat eos Deus qui sunt docibiles Deo. Omnis enim qui audivit à Patre, & didicit (Iohan. 6. 45.), venit ad eum qui justificat impium: ut non solùm memoriâ retinendo, verùm etiam faciendo custodiat justificationes Dei. Sic enim qui gloriatur, non in seipso, sed in Domino gloriatur (1. Cor. 1. 31.), hymnusque eructatur.

4. Sed jam quia didicit & laudavit doctorem Deum, deinde vult docere. *Pronuntiabit*, inquit (℣. 172.), *lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua judicia.* Cùm hæc se pronuntiaturum dicit, utique minister fit verbi. Quamvis enim Deus doceat intrinsecùs: tamen fides ex auditu est (Rom. 10. 17.). Et quomodo audiunt sine prædicante? Neque enim quia Deus dat incrementum (1. Cor. 3. 7.), ideo non est plantandum & rigandum.

5. Scit autem quæ pericula secutura sint à contradicentibus & persequentibus, cùm fuerit pronuntiator eloquiorum Dei: propter quod adjunxit, *Fiat manus tua, ut salvum me faciat; quia mandata tua elegi.* (℣. 173.) Ut non timerem, nec solùm [b] cor meum teneret, sed lingua etiam pronuntiaret eloquia tua, *mandata tua elegi*, timoremque amore compressi. Fiat ergo manus tua, ut salvum me de manu facias aliena. Sic au-

[a] Am. & aliquot MSS. *ipse.*
[b] Sic Am. & MSS. si paucos excipias, qui habent, *nec solùm cor meum non timeret.* At Er. & Lov. *nec solùm ne cor meum timeret.*

tem Deus salvos Martyres fecit, cùm eos in A anima non permisit occidi. Nam secundùm car-
Psal. 59. 13. nem vana salus hominis. Potest & sic accipi, *Fiat manus tua*, ut manus Dei Christus intelligatur;
Isai. 53. 1. juxta illud Isaiæ, Et brachium Domini cui revelatum est? Non enim erat factus Unigenitus,
Iohan. 1. 3. cùm per eum facta sint omnia: sed factus est ex
Rom. 1. 3. semine David, ut esset Jesus, id est Salvator, qui jam erat Creator. Sed cùm familiare sit Scripturæ, *Fiat manus tua*; &, Facta est manus Domini: nescio utrùm possit hic sensus in eis locis omnibus obtineri. Sanè ubi audiamus quod sequitur,
℣. 174. *Concupivi salutare tuum, Domine*: etiam nolentibus omnibus inimicis, salutare Dei nobis Christus occurrat: ipsum se concupisse justi antiqui veracissimè confitentur, ipsum concupivit Ecclesia venturum de visceribus matris, ipsum concupiscit Ecclesia venturum à dextera Patris. Subjungitur autem huic sententiæ, *Et lex tua meditatio mea est.* Quia lex perhibet testimonium Christo.

Rom. 10. 10. 6. Sed in hac fide, cùm corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem; fre-
Psal. 2. 1. mant gentes, populi meditentur inania, occida-
℣. 175. tur certè caro dum prædicat te: *Vivet anima mea, & laudabit te, & judicia tua adjuvabunt me.* Ju-
1. Pet. 4. 17. dicia quippe illa sunt, quæ tempus erat ut inciperent à domo Domini. Sed *adjuvabunt me*, inquit. Et quis non videat quantum adjuverit Ecclesiam sanguis Ecclesiæ? quanta ex illa semente seges toto orbe surrexerit?

7. Novissimè prorsus aperit se, & quæ persona per totum Psalmum loquebatur, ostendit.
℣. 176. *Erravi*, inquit, *sicut ovis perdita: quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* Nonnulli codices non habent *quære*, sed *vivifica*. Una quippe syllaba interest, qua inter se in Græco distant ζῆσον & ζήτησον; unde & ipsi codices Græci variant. Sed quodlibet horum sit, ovis perdita quæratur, ovis perdita vivificetur, pro-
Matth. 18. 12. pter quam pastor ejus nonaginta-novem dimi-
Luca 15. 4. sit in montibus, & eam quærens, Judaicis laceratus est vepribus. Sed adhuc quæritur, adhuc quæratur, ex parte inventa adhuc quæratur. Ex ea namque parte, qua dicit iste, *Mandata tua non sum oblitus*, inventa est; sed per eos qui manda-
a ta Dei eligunt, [a] colligunt, diligunt, adhuc quæritur, & per sui pastoris sanguinem fusum atque dispersum, in omnibus gentibus invenitur.

8. Ut potui, quantum à Domino adjutus F sum, Psalmum istum magnum pertractavi & exposui. Quod profectò meliùs sapientiores doctioresque fecerunt, sive facturi sunt: nec ideo tamen ei nostrum deesse debuit ministerium, maximè id de me flagitantibus fratribus, quibus sum debitor hujus officii. Quòd autem de alphabeto Hebræo, ubi octoni versus singulis subjacent litteris, atque ita Psalmus totus contexitur, nihil dixi, non sit mirum, quoniam nihil quod ad istum propriè pertineret inveni: non G enim solus habet has litteras. Illud sanè sciant, qui hoc in Græca & Latina scriptura, quoniam non illic servatum est, invenire non possunt, omnes octonos versus in Hebraicis codicibus ab ea quæ A illis præponitur, littera incipere; sicut nobis ab eis qui illas noverunt litteras, indicatum est. Quod multò diligentiùs factum est, quàm nostri vel Latinè vel Punicè, quos Abecedarios vocant psalmos, facere consueverunt. Non enim omnes versus donec claudatur periodus, sed solos primos ab eadem littera incipiunt, quam præponunt.

IN PSALMUM CXIX.
*ENARRATIO.

B * Sermo ad plebem.

1. Brevis Psalmus est, & valde utilis, quem modò nobis cantatum audivimus, & cantando respondimus. Non diu laborabitis in audiendo, nec infructuosè laborabitis in operando. Est enim, sicut ejus titulus prænotatur, *Canticum graduum*. Græcè scriptum est, ἀναβαθμῶν. Gradus vel descendentium sunt vel adscendentium: sed gradus quomodo in his Psalmis C positi sunt, adscendentes significant. Intelligamus ergo tamquam adscensuri: nec adscensiones pedibus corporalibus quæramus, sed sicut in alio Psal. 83. 6. & 7. Psalmo scriptum est, Adscensiones in corde ejus disposuit, in convalle plorationis, in locum quem disposuit. Dixit adscensiones, Ubi? Id est, in corde. Unde? A convalle plorationis. Et jam quò adscendatur, tamquam deficit sermo humanus, nec explicari potest, fortè nec cogitari. Audi- 1. Cor. 2. 9. stis modò cùm Apostolus legeretur, Quod ocu-
D lus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. In cor hominis non adscendit, cor hominis illuc adscendat. Ergo quia oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit; quomodo dici posset, quò adscendendum est? Ideo cùm dici non posset, ait, In locum quem disposuit. Quid tibi plus dicturus sum? ait homo per quem Spiritus-sanctus loquebatur, in locum talem, aut locum talem? Quidquid dixero, terrenum cogitas, humi repis, car-
E nem portas: Corpus quod corrumpitur aggravat Sap. 9. 15. animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Cui loquar? quis auditurus est? quis capiet, ubi erimus post hanc vitam, si in corde adscenderimus? Quia ergo nemo, [b] spe- b ra aliquem ineffabilem beatitudinis locum, quem [c] tibi disposuit qui adscensiones etiam in corde c tuo disposuit. Sed ubi? In convalle plorationis. Convallis humilitatem significat, mons celsitudinem significat. Est mons quò adscendamus, spiritalis quædam celsitudo. Et quis est iste mons, quò adscendimus, nisi Dominus Jesus Christus? Ipse tibi fecit patiendo convallem plorationis, qui fecit manendo montem adscensionis. Quid est vallis plorationis? Verbum caro factum est, Iohan. 1. 14. & habitavit in nobis. Quid est vallis plorationis? Præbuit percutienti se maxillam, saturatus Thren. 3. 30. est opprobriis. Quid est vallis plorationis? Co- Matth. 27. 26. laphizatus est, sputis illinitus, spinis coronatus, crucifixus est. Hæc est vallis plorationis, unde tibi adscendendum est. Sed quò adscendendum est? Iohan. 1. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ipsum enim Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Sic descendit ad te, ut maneret in se: descendit ad te,

[a] Verbum *colligunt*, abest à pluribus MSS.
[b] Editi, *Quia ergo nemo sperat.* Christiniensis MS. *Quia ergo nemo potest dicere, spera* &c. Sed legendum videtur, *Quia ergo nemo*, (supple, *capere potest*) *spera*.
[c] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *sibi*: & infrà, *in corde suo*.

ut fieret tibi convallis plorationis; mansit in se, ut esset tibi mons adscensionis. Erit, inquit Isaias, *Isai. 2. 2.* « in novissimis diebus manifestus mons [a] Domini « paratus in cacumine montium. Ecce quò adscendendum est. Sed noli aliquid terrenum cogitare, nec quia montem audisti, alta quædam cogites terræ: nec cùm saxum audis aut petram, duritia à te intelligatur; nec cùm audis leonem, cogites feritatem; nec cùm audis agnum, cogites pecus. Nihil horum est in se, & omnia factus est pro te. B Hinc ergo adscendendum est, illuc adscendendum; ab exemplo ipsius, ad divinitatem ipsius. Exemplum enim tibi fecit humiliando se. Nam qui nolebant à convalle plorationis adscendere, compressi sunt ab ipso. Præproperè enim volebant habere adscensum, honores altos cogitabant, viam humilitatis non cogitabant. Intelligat Caritas Vestra quod dico, duos discipulos *Matth. 20. 21.* voluisse ad latera Domini, unum ad dexteram, alterum ad sinistram sedere: vidit eos Dominus C præproperè & præposterè de honoribus cogitare, cùm priùs discere deberent humiliari ut exaltarentur; & ait eis Dominus, *Ibidem 22.* Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ipse enim in convalle plorationis bibiturus erat calicem passionis: illi autem non adtendentes humilitatem Christi, comprehendere volebant altitudinem Christi. Revocavit illos ad viam, tamquam aberrantes: non ut negaret illis quod vellent, sed ut ostenderet quà venirent.

D 2. Itaque Fratres mei, hunc Psalmum adscensionis cantemus adscensuri in corde; quia ut adscendamus descensum est ad nos. Nam vidit scalas Jacob, *Gen. 28. 12.* & in ipsis scalis demonstrati sunt ei adscendentes & descendentes: utrumque vidit. Possumus putare adscendentes visos, proficientes; descendentes, deficientes: quia & re vera invenimus hoc in populo Dei; alii proficiunt, alii deficiunt. Poterant istos significare illæ scalæ, sed fortè meliùs intelliguntur omnes boni in illis scalis, & adscendentes & E descendentes. Non enim frustra non dictum est cadentes, *Gen. 3. 5.* sed descendentes. Multùm autem interest inter descendere & cadere. Nam quia cecidit Adam, ideo descendit Christus: ille cecidit, ille descendit: ille cecidit superbiâ, ille descendit misericordiâ. Non autem ipse solus descendit: & quidem de cælo ipse solus descendit; sed multi imitantes eum sancti descendunt ad nos, & descenderunt ad nos. Nam in quadam altitudine cordis habitabat *2. Cor. 5. 13.* Apostolus, cùm diceret, Sive enim mente excessimus F Deo. Jam quod mente excesserat, Deo excesserat. Excedens enim mente omnem humanam fragilitatem, omnem sæculi temporalitatem, omnia quæcumque nascendo & occidendo vanescunt, transeuntia hæc, habitabat corde in quadam ineffabili contemplatione, quantum poterat, de qua dicit *2. Cor. 12. 4.* quia audivit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. Sed tibi illa loqui non posset: ipse autem videre illa utcumque posset, quæ tibi loqui non posset. Itaque si semper manere vellet in eo quod videbat, & loqui non poterat, te non levaret ubi & tu G posses videre. Quid autem fecit? Descendit. Nam « ibi ait, Sive enim mente excessimus Deo, sive tem- « perantes sumus vobis. Quid est, temperantes sumus? Sic loquimur, ut capere possitis. Quia & Christus talem se fecit nascendo & patiendo, ut A possent de illo homines loqui: quia de homine homo facilè loquitur. De Deo homo quando loquitur sic, quomodo Deus est? Homo autem de homine facilè loquitur. Ut ergo magni descenderent ad parvos, & non illis tamen loquerentur nisi magnum, ipse qui magnus erat, factus est parvus, ut de illo [b] magni parvis loquerentur. Audistis modò quod dico, cùm Apostolus legeretur. Si [c] autem advertistis, dixit hoc: *1. Cor. 3. 1.* Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Ergo spiritalibus B in excelsis loquitur; carnalibus autem ut loquatur, descendit. Nam ut sciatis quia cùm descendit, de illo qui descendit loquitur: ecce Johannes manentem in se loquitur: *Iohan. 1. 1.* In principio erat Verbum, & « Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; « hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum « facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Cape, si potes; arripe, cibus est. Sed dicturus es mihi, Ille quidem cibus est, sed ego infans sum, lactandus sum, ut idoneus fieri possim ad manducandum cibum. C Ergo quia tu lacte nutriendus es, ille autem cibus est, ipse cibus per carnem tibi trajectus est ad fauces. Quomodo ergo cibum mater comedit, ut per carnem trajiciat ad infantem lac factum: sic cibus Angelorum Dominus Verbum caro factum est, *Ibidem 14.* & factus est lac. Et dicit Apostolus, *1. Cor. 3. 2.* Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Ergo dando lac descendit ad parvulos; & quia descendit, [d] descendentem dedit. Ait enim, *1. Cor. 2. 2.* Numquid dixi me aliquid inter D vos scire, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum? « Quia si diceret tantùm Jesum Christum, est Jesus Christus etiam secundùm divinitatem, secundùm id quod erat Verbum apud Deum, Filius Dei Jesus Christus: sed hunc, id est, hoc modo dictum, parvuli non capiunt. Quomodo ergo capiunt qui lac capiunt? Jesum Christum, inquit, & hunc crucifixum. Suge quod pro te factus est, & crescis ad id quod est. Sunt ergo adscendentes & descendentes. In illis scalis & adscendentes sunt & descendentes. *Gen. 28. 12.* E Adscendentes qui sunt? Qui proficiunt ad intellectum spiritalium. Descendentes qui sunt? Qui quamvis, quantum homines possunt, fruantur intelligentiâ spiritalium, tamen descendunt ad parvulos, ut talia eis dicant, qualia possunt capere, & lacte nutriti possint idonei fieri & validi ad capiendum cibum spiritalem. Isaias, Fratres, etiam ipse ad nos de descendentibus fuit: nam & ipsi gradus ejus descendentis apparent. Cùm enim diceret de Spiritu-sancto, Requiescet, inquit, super eum Spi- *Isai. 11. 2. & 3.* F ritus sapientiæ & intellectûs, Spiritus consilii & for- « titudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & Spiritus « timoris Domini: à sapientia cœpit, & usque ad timorem descendit. Quomodo ille qui docebat, à sapientia descendit usque ad timorem: tu qui discis, si proficis, à timore adscende ad sapientiam. Scriptum est enim, *Prov. 1. 7.* Initium sapientiæ timor Domini. Jam ergo Psalmum audite. Ecce ante oculos nostros ponamus adscensurum hominem: ubi adscensurum? In corde. Unde adscensurum? Ab humilitate, id est, G à convalle plorationis. Quò adscensurum? Ad illud ineffabile, quod cùm dici non posset, dictum est, *Psal. 83. 7.* In locum quem disposuit.

3. Cùm ergo sic homo cœperit disponere adscensum; hoc dico apertiùs, cùm cœperit homo Christianus cogitare proficere, incipit pati linguas

[a] Er. & Lov. *mons domus Domini.* Vox *domus* abest ab Am. & MSS.
[b] Plures MSS. *ut de illo magno.*
[c] MSS. *Si aures*, (vel, *aure*) *advertistis.*
[d] Plerique MSS. *descendendo dedit.*

adversantium. Quicumque illas nondum passus est, nondum profecit: quicumque illas non patitur, nec conatur proficere. Vult nosse quid dicamus? immo quid audiamus simul, experiatur. Incipiat proficere, incipiat velle adscendere, velle contemnere terrena, fragilia, temporalia, felicitatem sæculi pro nihilo habere, Deum solum cogitare, lucris non gaudere, damnis non contabescere, omnia etiam sua velle vendere & pauperibus tribuere, & sequi Christum: videamus quemadmodum patiatur linguas [a] detrahentium & multa contradicentium, & quod est gravius, quasi consulendo à salute avertentium. Qui enim consulit alicui, ad salutem consulit, ad id quod prodest consulit: ille autem quasi consulens, retrahit à salute. Quia ergo videtur habere pallium consulentis, & habet venenum perimentis, lingua dolosa dicta est. Adscensurus ergo, contra ipsas linguas primò Deum deprecatur: ait enim, *Ad te, Domine, cùm tribularer clamavi, & exaudisti me.* Unde illum exaudivit? Ut jam constitueret eum ad gradus adscendendi.

℣. 1.

4. Et quia jam adscensurus est exauditus, quid orat? *Domine, erue animam meam à labiis injustis & à lingua dolosa.* Quæ est lingua dolosa? Subdola, habens imaginem consulendi, & perniciem nocendi. Ipsi sunt qui dicunt, Et tu hoc facturus es, quod nemo fecit? & tu solus eris Christianus? Et si ostenderit alios hoc facere, & legerit Evangelium ubi præcepit Dominus fieri, & legerit Actus Apostolorum; illi quid dicunt in lingua subdola & labiis iniquis? Non poteris fortè implere, multum est quod aggrederis. Alii prohibendo deterrent, alii laudando plus premunt. Quia enim talis est vita, quæ jam occupaverit mundum, tanta auctoritas Christi est, ut reprehendere jam Christum nec Paganus audeat: legitur ille qui reprehendi non potest, quia dixit, Vade, vende omnia quæ habes, & distribue pauperibus, & sequere me: Christo contradici non potest, Evangelio contradici non potest, reprehendi Christus non potest: convertit se lingua dolosa ad laudem prohibentem. Si laudas, hortare. Quare laudando premis? Meliùs vituperares, quàm dolosè laudares. Quid enim diceres vituperando? Absit. Fœda vita ista est, mala vita ista est. Sed quia nosti, cùm hæc dixeris, premi te posse auctoritate Evangelica; convertis te ad aliud dissuadendi genus, ut laudando [b] falsò, me à vera laude prohibeas; immo laudando Christum, à Christo prohibeas, dicens, Quid est hoc? Ecce illi fecerunt, fortè tu non poteris. Incipis adscendere, cadis. Monere videtur, serpens est, dolosa lingua est, venenum habet. Roga contra illam, si vis adscendere, & dic Deo tuo, *Domine, erue animam meam à labiis injustis & à lingua dolosa.*

℣. 2.

Matth. 19. 21.

℣. 3.

5. Et dicit tibi Dominus tuus, *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?* Id est, quod habeas adversùs linguam dolosam, quod opponas linguæ dolosæ, quo te munias adversùs linguam dolosam, *quid tibi dabitur, aut quid apponetur tibi?* Interrogavit exercens: nam ipse dicturus est quod interrogat. Respondit enim, subjiciens sibi interroganti, *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis:* vel, *vastatoribus.* Sive *desolatoriis* dicas, sive *vastatoribus* dicas, (nam in diversis codicibus diversè scriptum est,) idem significat. Videte: Vastatores carbo-

℣. 4.

A nes dicuntur, quia vastando & desolando ad desolationem facilè perducunt. Qui sunt isti carbones? Intelligat Caritas Vestra, primò quæ sunt sagittæ. *Sagittæ potentis acutæ,* verba Dei sunt. Ecce jaciuntur, & transfigunt corda: sed cùm transfixa fuerint corda sagittis verbi Dei, amor [c] excitatur, non interitus comparatur. Novit Dominus sagittare ad amorem: & nemo pulcriùs sagittat ad amorem, quàm qui verbo sagittat; immo sagittat cor amantis, ut adjuvet amantem; sagittat, ut faciat B amantem. Sagittæ autem sunt, cùm agimus verbis. Carbones autem vastatores qui sunt? Parum est verbis agere contra linguam subdolam & labia iniqua, parum est verbis agere; & exemplis agendum est. Exempla sunt carbones vastatores. Et quare vastatores dicuntur, breviter accipiat Caritas Vestra. Primò quomodo exemplis agendum sit, videte. Lingua subdola nihil sic novit dicere, quò magis subdola est, nisi, Vide ne non possis implere, multum est ad te hoc aggredi. Accepisti tu præceptum C Evangelicum, habes sagittam; sed carbones nondum habes. Timendum ne sagitta sola non valeat adversùs linguam dolosam: sunt & carbones. Ut puta, incipit enim tibi dicere Deus, Tu non potes? quare ille potest? quare alter potuit? Numquid tu delicatior es illo senatore? numquid tu infirmior es illo, aut illo [d] in valetudine? numquid tu infirmior es feminis? Feminæ potuerunt, viri non possunt? Delicati divites potuerunt, pauperes non possunt? Sed ego, inquit, multùm peccavi, & multùm pecD cator sum. Numerantur etiam qui multùm peccaverunt; & eò plus amaverunt, quò plura illis dimissa sunt. Quomodo dictum est in Evangelio, Cui Luc. 7. 47. modicum dimittitur, modicùm diligit. Cùm ergo fuerint ista enumerata, & nominatim dicti fuerint homines qui potuerunt, ille acceptâ sagittâ in corde, accedentibus etiam carbonibus desolatoriis, desolatur in illo terrena cogitatio. Quid est enim, desolatur? Ad desolationem perducitur. Erant autem in illo multa quæ malè fronduerant, multæ carE nales cogitationes, sæculares multi amores: ipsi uruntur carbonibus desolatoriis, ut fiat purus locus desolatus, in cujus loci puritate faciat Deus ædificium suum; quia facta erat ibi ruina diaboli, & ædificatur ibi Christus: nam quamdiu manet ibi diabolus, non potest ædificari Christus. Accedunt carbones desolatorii, & dejiciunt quod malè fuerat ædificatum, & desolato loco accedit structura felicitatis perpetuæ. Videte ergo, quare dicti sunt carF bones? Quia qui se convertunt ad Dominum, de mortuis revivíscunt. Carbones autem quando accenduntur, antequam accenderentur, exstincti erant. Nam exstincti carbones, mortui dicuntur; ardentes, vivi appellantur. Exempla ergo multorum iniquorum, qui conversi sunt ad Dominum, carbones dicti sunt. Audis homines mirari, & dicere, Ego illum novi, quàm ebriosus fuit, quàm sceleratus, qualis amator Circi aut Amphitheatri, qualis fraudator: modò quomodo Deo servit, quàm innocens factus est? Noli mirari, carbo G est. Vivum gaudes, quem exstinctum plangebas. Sed quando laudas vivum, si nosti laudare, adhibe illum mortuo ut accendatur; id est, quicumque adhuc piger est sequi Deum, admove illi carbonem, qui erat exstinctus, & habeto sagittam verbi Dei, & carbonem vastatorem,

[a] Sic MSS. Editi verò, *retrahentium.*
[b] Plures MSS. *ut laudando me falsò, à vera &c.*

[c] Am. & plerique MSS. *exercitatur.*
[d] Aliquot MSS. *aut illo invalido.*

Il

ut occurras labiis iniquis & linguæ ſubdolæ.

6. Quid ſequitur? Accepit iſte ſagittas ardentes, accipiat carbones vaſtatores. Jam repellit linguam ſubdolam & labia iniqua, jam adſcendit gradum, incipit proficere: ſed adhuc vivit inter malos, inter iniquos; nondum eſt area ventilata: puta quia triticum factum eſt, numquid jam in horreo eſt? Adhuc neceſſe eſt multâ paleâ prematur: & quantùm proficit, tantùm videt majora ſcandala in populo. Nam ſi non proficiat, non videt iniquitates: ſi non ſit verax Chriſtianus, non videt fictos. Etenim, Fratres, & de illa ſimilitudine hoc nos docet Dominus, de frumentis & zizaniis. Cùm autem »creviſſet herba & fructum feciſſet, tunc apparue»runt & zizania: (Matth. 13. 26.) id eſt, quia nulli homini apparent mali, niſi factus fuerit ipſe bonus: quia cùm creviſſet herba & fructum feciſſet, tunc apparuerunt zizania. Jam ergo iſte cœpit proficere, & cœpit videre malos, & multa mala quæ antè non noverat, & clamat ad Dominum. (℣. 5.) *Heu me, quòd incolatus meus longinquus*, inquit, *factus eſt!* Multùm à te receſſi, peregrinatio mea facta eſt longinqua. Nondum veni in patriam illam, ubi cum nullo malo victurus ſum: nondum veni ad illam ſocietatem Angelorum, ubi ſcandala non timebo. Quare autem nondum ſum ibi? Quia *incolatus meus longinquus factus eſt.* (Incola quis.) Incolatus peregrinatio eſt. Incola dicitur qui habitat in terra aliena, non in civitate ſua. *Longinquus*, inquit, *factus eſt incolatus meus.* Et ubi longinquus? Aliquando, Fratres mei, cùm peregrinatur homo, inter meliores vivit, quàm in patria ſua fortè viveret: ſed non ſic eſt, quando de illa Jeruſalem cæleſti peregrinamur. Mutat enim homo patriam, & aliquando in peregrinatione illi bene eſt: invenit amicos fideles peregrinando, quos in patria invenire non potuit. Inimicos habuit, ut de patria pelleretur; & cùm peregrinaretur, invenit quod non habebat in patria. Non ſic eſt patria illa Jeruſalem, ubi omnes boni: quicumque inde peregrinatur, inter malos eſt; nec recedere à malis poteſt, niſi cùm redierit ad ſocietatem Angelorum, ut ibi ſit unde peregrinatur. Ibi omnes juſti & ſancti, qui fruuntur Verbo Dei ſine lectione, ſine litteris: quod enim nobis per paginas ſcriptum eſt, per faciem Dei illic cernunt. Qualis patria? Magna patria, & miſeri ſunt peregrini ab illa patria.

7. Sed quod ait iſte, *Longinqua facta eſt peregrinatio mea:* maximè eorum vox eſt, id eſt, ipſius Eccleſiæ, quæ laborat in hac terra. Illius vox eſt, quæ clamat à finibus terræ in alio Pſalmo dicens, (Pſal. 60. 3.) A finibus terræ ad te clamavi. Quis noſtrûm clamat à finibus terræ? Nec ego, nec tu, nec ille: ſed à finibus terræ ipſa [a] tota Eccleſia, tota hereditas Chriſti clamat; quia Eccleſia hereditas ejus, & de Eccleſia dictum eſt, (Pſal. 2. 8.) Poſtula à me, & dabo tibi gen»tes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Si ergo poſſeſſio Chriſti uſque ad fines terræ, & poſſeſſio Chriſti omnes ſancti, & omnes ſancti unus homo in Chriſto, quia unitas ſancta in »Chriſto eſt; ipſe unus homo dicit, A finibus terræ »ad te clamavi, dum angeretur cor meum. Hujus ergo hominis longinqua peregrinatio facta eſt inter malos. Et tamquam diceretur illi, Cum quibus ergo habitas, ut gemas? *Peregrinatio*, inquit, *mea longinqua facta eſt.* Sed quid ſi cum bonis eſſet? Si cum bonis eſſet, non diceret, *Heu me.* Heu, vox eſt miſeriæ, vox eſt calamitatis & infelicitatis; ſed tamen in ſpe, quia jam vel gemere didicit. Multi enim & miſeri ſunt, & non gemunt; & peregrinantur, & redire nolunt. Iſte jam volens redire, cognoſcit infelicitatem peregrinationis ſuæ: quia agnovit illam, redit, & adſcendere incipit, quia Canticum graduum cœpit cantare. Ubi ergo gemit, & inter quos habitat? *Inhabitavi cum tabernaculis Cedar.* Verbum hoc quia Hebræum eſt, procul dubio non intellexiſtis. Quid eſt, *Inhabitavi cum tabernaculis Cedar?* Cedar, quantum meminimus ex interpretatione nominum Hebræorum, tenebras ſignificat. Interpretatum Cedar Latinè, tenebræ dicuntur. Noſtis autem duos filios habuiſſe Abraham, quos quidem commemorat Apoſtolus, & ad imaginem duorum Teſtamentorum eſſe dicit: (Gal. 4. 22. &c.) unus de ancilla erat, & alter de libera. Ex ancilla Iſmaël erat: de libera Sara, quem ſuſcepit ex deſperatione per fidem, Iſaac erat. (Gen. 16. 15. & 21. 2.) Uterque ex ſemine Abrahæ, ſed non uterque heres Abrahæ. De Abraham natus unus, ſed tamen non hereditat: alter etiam heres; non ſolùm filius, ſed & heres. In Iſmaël ſunt omnes qui carnaliter colunt Deum. Ad ipſos enim & vetus Teſtamentum pertinet: quia ſic dixit Apoſtolus, Sub Lege volentes eſſe, Legem « non audiſtis? Scriptum eſt enim, quòd Abraham « duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de li« bera, quæ ſunt in allegoria. Hæc enim ſunt duo Te« ſtamenta. Quæ ſunt duo Teſtamenta? Unum Vetus, & alterum Novum. Vetus Teſtamentum à Deo, & novum Teſtamentum à Deo: quomodo de Abraham & Iſmaël & Iſaac. Sed Iſmaël ad terrenum, Iſaac ad cæleſte regnum. Ideo vetus Teſtamentum promiſſiones habet terrenas, terrenam Jeruſalem, terrenam Palæſtinam, regnum terrenum, ſalutem terrenam, hoſtium ſubjugationem, abundantiam filiorum, fecunditatem [b] frugum. Omnia iſta promiſſiones ſunt terrenæ. In figura ſpiritaliter intelliguntur, quomodo Jeruſalem terrena umbra erat regni cæleſtis, & regnum terrenum umbra erat regni cælorum. Iſmaël in umbra, Iſaac in luce. Si ergo Iſmaël in umbra; non mirum quia ibi tenebræ. Pinguiores etenim umbræ tenebræ ſunt. Ergo Iſmaël in tenebris, Iſaac in luce. Quicumque hîc etiam in Eccleſia terrenam felicitatem quærunt à Deo, adhuc ad Iſmaël pertinent. Ipſi ſunt, qui contradicunt ſpiritalibus proficientibus, & detrahunt illis, & habent labia iniqua & linguas ſubdolas. Contra quos rogavit iſte adſcendens, & appoſiti ſunt ei carbones deſolatorii, & ſagittæ potentis acutæ. Inter illos enim adhuc vivit, donec tota area ventiletur: ideo dixit, *Inhabitavi cum tabernaculis Cedar.* Nam & ipſa tabernacula Iſmaël, Cedar dicta ſunt. Sic habet liber Geneſeos, ſic habet, quòd Cedar ad Iſmaël pertinet. (Gen. 25. 13.) Ergo Iſaac cum Iſmaël: id eſt, qui pertinent ad Iſaac, inter illos vivunt, qui pertinent ad Iſmaël. Iſti ſurſum volunt adſcendere, illi deorſum volunt premere. Iſti volunt volare ad Deum, illi conantur pennas evellere. Namque apud Apoſtolum ita dicitur: (Gal. 4. 29.) Sed ſicut tunc, qui ſecundùm carnem natus erat, perſeque« batur eum qui ſecundùm ſpiritum; ita & nunc. Spi« ritales ergo perſecutionem patiuntur à carnalibus. (Ibidem.) Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam & filium ejus; non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. (Gen. 21. 10.) Sed hoc quod dicit, Ejice, quando erit? Quando area cœperit ventilari. Modò

[a] Am. Er. & plures MSS. *ipſa ſola Eccleſia.*

[b] Plures MSS. *fecunditatem fructuum.*

autem antequam ejiciatur, *Heu me, quòd incolatus meus longinquus factus est, inhabitavi cum tabernaculis Cedar.* Et exponit * nobis, qui sunt isti, qui pertinent ad tabernacula Cedar. (* In ℣. 7.)

(℣. 6.) 8. *Multùm peregrinata est anima mea.* Ne peregrinationem corporalem intelligeres, animam dixit peregrinari. Corpus peregrinatur locis, anima peregrinatur affectibus. Si amaveris terram, peregrinaris à Deo: si amaveris Deum, adscendis ad Deum. In caritate Dei & proximi exerceamur, ut redeamus ad caritatem. Si cadamus in terram, B marcescimus & putrescimus. Iste autem qui ceciderat, descensum est ad eum, ut adscenderet. Intendens tempus peregrinationis suæ, dixit se peregrinari in tabernaculis Cedar. Quare? Quia *multùm peregrinata est anima mea.* Ibi peregrinatur, ubi adscendit. Non corpore peregrinatur, non corpore adscendit. Sed ubi adscendit? Adscensiones, inquit, in corde. (Psal. 83. 6.) Si ergo adscendit in corde, non adscendit per adscensiones cordis, nisi anima quæ peregrinatur. Sed donec perveniat. *Multùm peregrinata est anima mea.* C Ubi? In tabernaculis Cedar.

(℣. 7.) 9. *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Verùm ut audiatis, Fratres Carissimi, non poteritis probare quàm vera cantetis, nisi cœperitis facere quod cantatis. Quantumlibet illud dicam, quomodolibet exponam, qualibuscumque verbis versem, non intrat in cor ejus, in quo non est opus ejus. Incipite agere, & videte quid loquamur. Tunc ad singula verba lacrymæ profluunt, tunc Psalmus cantatur, & facit cor quod in Psalmo cantatur. D Quàm multi enim sonant voce, & corde muti sunt? Et quàm multi tacent labiis, & clamant affectu? Quia ad cor hominis aures Dei: sicut aures corporis ad os hominis, sic cor hominis ad aures Dei. Multi clauso ore exaudiuntur, & multi in magnis clamoribus non exaudiuntur. Affectibus orare debemus, & dicere, *Multùm peregrinata est anima mea: cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Quid enim aliud dicimus istis hæreticis, (In Donatistas.) nisi, Cognoscite pacem, amate pacem? E Justos vos dicitis. Sed si justi essetis, inter paleam grana gemeretis. Nam quia grana sunt in Catholica, & vera grana sunt; ideo tolerant paleam, donec ventiletur area; quia inter paleam clamant, *Heu me, quòd incolatus meus longinquus factus est, inhabitavi cum tabernaculis Cedar.* Inhabitavi, inquit, cum paleis. Sed quomodo de palea multus fumus exit, sic [a] de Cedar tenebræ. *Inhabitavi cum tabernaculis Cedar. Multùm peregrinata est anima mea.* F Frumentorum vox est, inter paleas gementium. Hæc loquimur illis qui oderunt pacem: & dicimus, *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Qui sunt qui oderunt pacem? Qui conscindunt unitatem. Si enim pacem non odissent, in unitate mansissent. Sed videlicet propterea se separaverunt, ut justi essent, ut non haberent mixtos injustos. Aut nostra est ista vox, aut illorum: elige cujus sit. Catholica dicit, Non est dimittenda unitas, non est præcidenda Ecclesia Dei. Judicabit Deus de malis & bonis postea. G Si nunc mali à bonis separari non possunt, ferendi sunt ad tempus: mali in area nobiscum esse possunt, in horreo non possunt. Et fortè hodie qui mali apparent, cras boni erunt; & qui de bonitate hodie superbiunt, cras mali invenientur. Quisquis ergo humiliter malos ad tempus A fert, ipse perveniet ad requiem sempiternam. Hæc vox * Catholica est. (* f. Catholicæ est.) Illorum autem vox qualis est, non intelligentium neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant? (1. Tim. 1. 7.) Ne tangas immundum. &, Qui tetigerit immundum, inquinabitur. (Isai. 52. 11. Levit. 22. 4.) Separemus nos, ne commisceamur malis. Et nos illis, Amate pacem, diligite unitatem. Nescitis à quàm multis bonis separamini, dum quasi malis calumniamini? Furunt, sæviunt, quando ista dicimus: nam quærunt & mortificare nos. Apparuerunt sæpe impetus eorum, B apparuerunt insidiæ. Cùm ergo inter insidias illorum vivimus, & quibus dicimus, Amate pacem, adversantur nobis: nonne vox ista nostra est, *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus? Cùm loquerer illis, debellabant me gratis.* Quid est autem, Fratres, *debellabant me?* Et parum erat, si non adderet, *gratis.* Quibus dicimus, Amate pacem, Christum amate. Numquid dicimus, Amate & honorate nos? Sed, Honorate Christum. Nos nolumus honorari, sed illum. Nam nos quid sumus C ad apostolum Paulum? Qui tamen dicebat illis parvulis, quos mali homines & mali suasores præcidere ab unitate in schismata volebant: quid eis dicebat ille? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? (1. Cor. 1. 13.) Hoc & nos dicimus: Amate pacem, amate Christum. Si enim amant pacem, Christum amant. Cùm ergo dicimus, Amate pacem: hoc dicimus, Amate Christum, Quare? Quia de Christo ait Apostolus, Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum. (Ephes. 2. 14.) D Si ergo Christus ideo pax, quia fecit utraque unum, quare vos de uno fecistis duo? Quomodo ergo pacifici estis, ut cùm Christus faciat unum de duobus, vos faciatis de uno duo? Sed quia hæc dicimus, cum his qui oderunt pacem sumus pacifici: & tamen illi qui oderunt pacem, cùm loqueremur eis, debellabant nos gratis.

IN PSALMUM CXX.

* ENARRATIO.

(* Sermo ad populum habitus in natali S. Crispinæ martyris.)

E 1. SECUNDUS est iste Psalmus eorum, quorum titulus est, *Canticum graduum.* Plures enim sunt significantes, ut jam in primo eorum audistis, adscensum nostrum, qui fit in corde ad Deum, à convalle plorationis, id est, ab humilitate contribulationis. Adscensus enim utilis nobis non potest esse, nisi primò [b] humiliati, à convalle nobis adscendendum esse meminerimus: (convallis enim terræ locus est depressus; sicut loca terræ alta montes & colles, ita convallis locus humilis:) F ne dum præproperè & præposterè quærimus exaltari, non adscendamus, sed ruamus. Docuit autem ipse Dominus à convalle plorationis adscendendum, quando pro nobis humiliari usque ad mortem crucis & pati dignatus est. Hoc exemplum non relinquamus: istam convallem plorationis Martyres intellexerunt. Unde intellexerunt? unde? Quia & ipsi de convalle plorationis, ut coronarentur, adscenderunt.

G 2. Congruit & hodierno diei Psalmus iste Canticum graduum: de illis enim dictum est, Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. (Psal. 125. 6.) Hæc est convallis plorationis, ubi à flentibus mittuntur semina. Quæ sunt autem semina? Bona opera in ista tribulatione terrena. Qui bene operatur in convalle plo-

[a] Particula *de* non est in MSS.
[b] Sic Am. Er. & aliquot MSS. At Lov. *humilitatis.* Nonnulli MSS. *humiliatis.*

rationis, similis est homini seminanti per hyemem. Numquid frigore ab opere deterretur? Sic pressuris mundi non debemus à bono opere deterreri: " quia vides quid sequitur; Euntes, inquit, ibant & " flebant, mittentes semina sua. Valde miseri, si semper flebant; valde miseri, si numquam de lacrymis liberandi. Sed vide quid sequitur: Venientes au- *Ibidem.* " tem venient in exsultatione, portantes [a] germina sua.

3. Nihil aliud istis canticis docemur, Fratres, quàm adscendere; sed adscendere in corde, in affectu bono, in fide, spe & caritate, in desiderio perpetuitatis & vitæ æternæ. Sic adscenditur. Congruit nos dicere quomodo adscendendum sit. Quanta terribiliora lecta de Evangelio audivit Caritas Vestra? Videtis certè, quia hora Domini sicut fur *Matth. 24. 43.* in nocte, ita veniet. Si sciret, inquit, pater-familiâs " qua horâ fur veniret, amen dico vobis, quia non pa- " teretur perfodi parietem suum. Dicitis modò, Quis ergo novit qua horâ veniet, quia hora sicut fur erit? Nescis qua horâ veniat, semper vigila; ut quia nescis quando veniat, paratum te inveniat, cùm venerit. Et ad hoc fortè nescis quando venturus est, ut semper paratus sis. Illum enim patrem-familiâs subitò occupabit hora illa, qui pater-familiâs superbus significatus est. Noli velle esse pater-familiâs, & non te subitò illa hora occupabit. Et quid ero, *Psal. 68. 30.* inquis? Qualem audisti de Psalmo, Pauper & dolens ego sum. Si enim pauper & dolens eris, non eris pater-familiâs, quem illa hora subitò inveniet, & subitò premet. Patres-familiâs enim sunt illi, qui præsumentes de cupiditatibus suis, & in deliciis hujus sæculi diffluentes, tument; & eriguntur adversùs humiles, & insultant sanctis intelligentibus an- *Matth. 7. 14.* gustam viam, quæ ducit ad vitam. Talibus enim veniet illa hora subitò: quia tales erant & in diebus *Matth. 24. 37. &c. Luca 17. 26. & 27.* Noë, quorum dierum commemorationem audistis factam in Evangelio. Sic erit adventus Filii hominis, inquit, quomodo in diebus Noë. Manduca- " bant, bibebant, nubebant, uxores ducebant, no- " vellabant, ædificabant, donec introiit Noë in ar- " cam; & venit diluvium, & perdidit omnes. Quid ergo? Omnes peribunt, qui ista faciunt, qui nubunt, qui uxores ducunt, qui novellant, qui ædificant? Non: sed qui de his præsumunt, sed qui ista Deo præferunt, sed qui propter hæc offendere Deum citò parati sunt. At verò qui istis [b] omnibus aut non utuntur, aut utuntur tamquam non utentes, plus præsumentes de illo qui dedit, quàm de his quæ data sunt, & intelligentes in his ejus consolationem & misericordiam, & non occupati donis, ne à donatore ruant; qui tales sunt, non illos inveniet imparatos hora illa sicut fur. Talibus dixit *1. Thess. 5. 4.* Apostolus, Vos autem non estis in tenebris, ut dies " ille vos tamquam fur comprehendat; omnes enim " vos filii lucis estis, & filii diei. Ideo Dominus cùm diceret timendam esse horam sicut furem, noctem posuit: & Apostolus ita ait, Quia hora Domini si- *Ibidem 2.* cut fur in nocte, ita veniet. Non vis ut te inveniat? Noli esse in nocte. Quid est, Noli esse in nocte? Fi- *Ibidem 5.* lii lucis estis & filii diei, non sumus noctis neque te- " nebrarum. Qui sunt filii noctis & tenebrarum? Iniqui, impii, infideles.

4. Sed & ipsi audiant antequam veniat hora, & dicat illis Apostolus, Fuistis aliquando tene- *Ephes. 5. 8.* bræ, nunc autem lux in Domino. Sicut iste Psalmus habet, evigilent. Jam illuminati sunt montes, quid adhuc dormiunt? LEVENT *oculos suos in* *℣. 1.* *montes, unde veniet auxilium illis.* Quid est, jam illuminati sunt montes? Jam ortus est sol justitiæ, jam ab Apostolis prædicatum est Evangelium, prædicatæ sunt Scripturæ, patuerunt omnia sacramenta, conscissum est velum, patuit secretum *Matth. 27. 51.* templi: jam tandem levent oculos in montes, unde veniet auxilium illis. Hoc enim præcipit iste Psalmus, secundus de his qui inscribuntur, *Canticum graduum.* Sed non rursus præsumant de montibus: quia ipsi montes non à se lucent; sed ab illo lucent, de quo dictum est, Erat lumen verum, *Johan. 1. 9.* quod illuminat omnem hominem venientem in " hunc mundum. Montes possunt intelligi, homines magni, homines clari. Et quis major Johanne Baptista? Qualis ille mons erat, de quo Dominus ipse dicit, In natis mulierum nemo exsurrexit ma- *Matth. 11. 11.* jor Johanne Baptista? Vides certè istum magnum montem lucentem, audi confitentem. Quid confitentem? Nos omnes, inquit, de plenitudine *Johan. 1. 16.* ejus accepimus. De cujus ergo plenitudine acceperunt montes, ab illo est tibi auxilium, non à montibus; [c] in quos tamen nisi levaveris oculos per Scripturas, non [d] admoveberis, ut ab illo illumineris.

5. Canta ergo quod sequitur: si vis audire ut firmissimè ponas pedes in gradibus, ne in illa adscensione aut fatigeris, aut lapsus cadas, [e] dic quod sequitur, *Ne des ad movendum pedem meum.* *℣. 3.* Unde moventur pedes? Unde motus est pes illi, qui erat in paradiso. Sed priùs adtende unde motus est illi, qui erat inter Angelos, & moto pede cecidit, & de angelo factus est diabolus: moto enim pede cecidit. Quære unde cecidit: superbiâ cecidit. [f] Non ergo movet pedem, nisi superbia: ad ruinam non movet pedem, nisi superbia. Ad ambulandum & proficiendum & adscendendum caritas movet: ad cadendum superbia movet. [g] Ideo & ille quid dicit in Psalmo? Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum *Psal. 35. 8.* sperabunt. Si sub tegmine, semper humiles, semper de Deo sperantes, semper de se non præsumentes. Sub tegmine alarum tuarum sperabunt: " non enim à se satiantur ut beati sint. Sed quid sequitur? Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ, *Ibidem 9.* & torrente deliciarum tuarum potabis eos. Ecce " sitientes, ecce inebriati; ecce sitiunt, ecce bi-

[a] Nostri omnes MSS. *gremia sua.*

[b] Aliquot MSS. loco *omnibus*, habent *inanibus*. At Er. & Corbeiensis liber vocem utramque, *inanibus omnibus*, complectuntur.

[c] Hìc Parisienses & Venetæ quædam antiquæ editiones, post *non à montibus*, prosequuntur sic: *Salus igitur nostra & auxilium nostrum Christus filius summi Patris, & cum eodem Patre Deus omnipotens est, & cum ipso permanens semper secundùm id quod est. In illos denique, quos commemoravi montes, nisi levaveris oculos* &c.

[d] Plerique MSS. *non admoneberis.*

[e] In Venetis & Parisiensibus vetustis editionibus hæc leguntur, *aut lapsus cadas. Auxilium, inquit, meum à Domino. Non à qualicumque; quia dicuntur Domini multi, mortales, caduci, miseri: sed à Domino dominorum, ab illo videlicet, qui fecit cælum & terram. Ecce summum Dominum, qui est Deus & Dominus: dicitur Deus, quia quæcumque facta sunt, per ipsum sunt, & ab ipso sunt ut sint; Dominus autem, eò quòd omnia quæ sunt, possidet ineffabiliter. Igitur bonus & summus Dominus, qui & Deus. Si ad hunc per prænominatos montes levaveris oculos, auxilium tuum sempiternaliter erit. Ut ergo auxilium tuum sit, roga, & aic quod sequitur, Ne des* &c.

[f] Editiones illæ Ven. & Par. *superbiâ cecidit de cælo in terram. Angelus erat in cælo, cadens in terram diabolus à seipso per suam superbiam effectus est. Quisquis superbit, diabolo participat: si participat, idem est: igitur omnis superbus diabolus per bicipitem portionem est; & hoc quamdiu superbus est. Non ergo movet* &c.

[g] Hoc item loco in illis editionibus Ven. & Par. habetur istud glossema, *O lepidi ac limpissimi pedes caritatis, qui humiles ad celsitudinem provehunt. Hos pedes, Carissimi, semper imitando & amando sequamur, ut ad illum cujus sunt, pervenire mereamur: quia ut Johannes ait, Deus caritas est. Superbiam omnino fugiamus, quæ movet pedes ad cadendum, ne & nos simul superbiendo cadamus. Ideo & ille* &c.

bunt: sed non à se bibunt, nec ipsi sibi sunt A fons. Sed unde bibunt? Sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Si sub alis, humiles sunt. Quare? Quia apud te, inquit, fons vitæ. Non ergo à se irrigantur montes, sicut à se non illuminantur montes. Nam vide quid sequitur: In lumine tuo videbimus lumen. Si ergo in lumine ipsius videbimus lumen, quis cadit à lumine, nisi cui ipse non est lumen? Et qui voluerit sibi esse lumen, ipse cadit à lumine, quo illuminatur. Ideo sciens non cadere nisi eum, qui sibi vult lucere, cùm sit B per se tenebræ; statim subjecit, Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatorum non moveat me: id est, imitatio peccatorum non moveat me, ut cadam à te. Quare timuisti, & dixisti, Non veniat mihi pes superbiæ? Sequitur, Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Quos modò vides operari iniquitatem, jam damnati sunt: sed ut damnarentur, ibi ceciderunt, cùm illis venit pes superbiæ. Rectè ergo iste audiens ut adscendat, & non cadat, ut à convalle plora- C tionis proficiat, non in tumore superbiæ deficiat, ait Deo, *Ne des ad movendum pedem meum.* Et Deus illi, *Neque dormitet, qui custodit te.* Intendat Caritas Vestra. Quasi una sententia facta est ex duabus vocibus. Homo dixit adscendens & cantans Canticum graduum, *Ne des ad movendum pedem meum:* & Deus tamquam diceret, *Ne des ad movendum pedem meum*, dicis mihi; adde, *Neque dormitet, qui custodit te*, & non movebitur pes tuus.

Psal. 35. 8. Ibidem 10. Ibidem. Ibidem 12. Ibidem 13.

6. Dixerit autem ille, Numquid in potestate mea est, ut non dormitet qui custodit me? Volo ut non dormiat, neque dormitet. Ergo illum tibi elige, qui non dormiet, neque dormitabit, & non movebitur pes tuus. Deus numquam est dormiens: si vis habere custodem non dormientem, Deum elige custodem. *Ne des ad movendum pedem meum*, dicis tu; bene, optimè: sed & ille dicit tibi, *Neque dormitet, qui custodit te.* Tu fortè conversurus te eras ad homines E custodes, & dicturus, Quem sum inventurus non dormientem? quis homo non dormitabit? quem invenio? quò ibo? quò [a] revertar? Iste tibi ostendit: *Ecce non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israël.* Vis habere ergo custodem non dormientem neque dormitantem? *Ecce non dormiet, neque dormitabit, qui custodit Israël:* Christus enim custodit Israël. Esto ergo Israël. Quid est Israël? Israël interpretatur videns Deum. Et quomodo videtur Deus? Primò per fidem, postea per speciem. Si per speciem nondum potes, per fidem vide. Si faciem ejus videre non potes, quoniam ibi species; posteriora ejus vide. Hoc dictum est Moysi à Domino, Non potes videre faciem meam, posteriora mea videbis, cùm transiero. Exspectas fortè ut transeat: jam transiit, tu vide posteriora ipsius. Ubi transiit? Audi Johannem: Cùm venisset, inquit, hora, ut transiret de mundo ad Patrem. Dominus noster Jesus Christus jam fecit Pascha. Pascha autem transitus in- G terpretatur. Nam verbum est Hebræum: & putant homines Græcum esse, quasi passionem, sed non est. A diligentioribus, & à doctioribus inventum est, quia Pascha Hebræum verbum est; & non interpretantur passionem, sed transitum. Per passionem enim transiit Dominus à morte ad vitam; & fecit nobis viam credentibus in resurrectionem ejus, ut transeamus & nos de morte ad vitam. Non magnum est credere quia mortuus est Christus: hoc & Pagani & Judæi & omnes iniqui credunt. Hoc omnes credunt, quia mortuus est: fides Christianorum, resurrectio Christi est; hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse. Ergo tunc se voluit videri, cùm transiret, hoc est, cùm resurrexisset. Tunc in se voluit credi, cùm transiret: quia traditus est propter Rom. 4.25. delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram. Et ipsam fidem in resurrectionem Christi maximè commendavit Apostolus: ait enim, Si credideris in corde tuo, quia Deus eum Rom. 10.9. suscitavit à mortuis, salvus eris. Non dixit, Si credideris quia mortuus est Christus, quod & Pagani & Judæi & omnes inimici ejus crediderunt: sed ait, Si credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris. Hoc credere, hoc est esse Israël, hoc est videre Deum: quamvis adhuc posteriora ejus, tamen cùm credideris in posteriora, pervenies ad visionem faciei. Quid est hoc? Cùm credideris in id quod posterius pro te factus est Christus, cùm credideris in id quod posterius suscepit Christus. Nam in principio facies ejus quæ est? In principio erat Johan. 1.1. Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus Ibidem 14. erat Verbum. Posteriora ejus quæ sunt? Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Cùm ergo credis in hoc quod pro te factum est Verbum, D & resurrexit in carne, ne tu de tua carne desperares, efficeris Israël. Factus autem Israël cùm fueris, non dormitabit, neque dormiet, qui custodit te; quia jam Israël es, & audisti in Psalmo, *Ecce non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israël.* Christus enim ipse dormivit, Psal. 3.6. sed resurrexit. Quid enim ait ipse in Psalmo? Ego dormivi, & somnum cepi. Numquid remansit in somno? Exsurrexi, inquit, quoniam Dominus suscipiet me. Si ergo jam resurrexit, jam transiit; si jam transiit, vide posteriora ejus. Quid est, Vide posteriora ejus? Crede in resurrectionem ejus. Et quia ait Apostolus, Et si crucifixus est ex in- 2. Cor. 13.4. firmitate, sed vivit in virtute Dei: & iterum ait, Christus surgens à mortuis jam non moritur, & Rom. 6.9. mors ei ultrà non dominabitur: rectè tibi cantat, *Ecce non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israël.* Adhuc fortè quæris carnali sensu, Quis est, qui *non dormitabit, neque obdormiet?* Et cùm quæris inter homines, falleris, numquam F inventurus es. Noli ergo præsumere de quoquam homine: omnis homo dormit, & dormitabit. Quando dormitat? Cùm portat carnem infirmitatis. Quando dormiet? Cùm fuerit mortuus. Noli ergo præsumere de homine. Potest dormitare mortalis: dormit moriens. Noli quærere inter homines.

℣. 4. Exodi 33. 20. & 23. Johan. 13. 1.

7. Et quis, inquis, custodiet me, qui non dormitat, neque dormiet? Audi quid sequitur: ℣. 5. *Dominus* [b] *custodiet te.* Non ergo homo dormitans & dormiens, sed Dominus custodit te. Quomodo te custodit? *Dominus tegumentum tuum, super manum dexteræ tuæ.* Eia Fratres, intelligamus adjuvante Domino quid sibi velit, *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ.* Videtur enim mihi habere sensum occultum, quare non dixerit, *Dominus custodiet te*, absolutè &

[a] Alter è Corbeiensibus MSS. *quò me vertam.*

[b] Ita constanter MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *custodit.*

simpliciter; sed addidit, *super manum dexteræ* A *tuæ.* Quid enim, dexteram nostram Deus custodit, & sinistram non custodit? Nonne ipse nos totos fecit? Nonne qui fecit nobis dexteram, ipse fecit & sinistram? Postremò si placuit dici de dextera sola, quare dixit, *super manum dexteræ tuæ*, & non jam super dexteram tuam? Cur hoc diceret, nisi aliquid hîc occultum, quò pulsando perveniremus, absconderet? Diceret enim, aut *Dominus custodiet te*, & nihil adderet: aut si dexteram addere voluit, Dominus custodiet te B super dexteram tuam: aut certè quia addidit *manum*, hoc diceret, Dominus custodiet te super manum dexteram tuam, non *super manum dexteræ tuæ*. Quod Dominus ipse suggerere dignatur, promam vobis, qui & in vobis habitat, sine dubio facit vos approbare verum esse quod dico. Nam quid dicturi sumus ignoratis, sed cùm dixerimus, non ab ipsis nobis vobis ostendemus verum esse quod dicimus, sed vos ipsi agnoscetis verum esse quod dicimus. Unde autem agnosce- C tis, nisi demonstrante illo qui in vobis habitat, inquantum de illo numero estis, quorum vox est, Ne des ad movendum pedem meum: & quibus dicitur, Neque dormitet qui custodit te? Oportet enim ut Christus non dormiat in vobis, & modò intelligetis verum esse quod dicimus. Quomodo inquies? Quia si dormiat fides vestra, dormit Christus in vobis. Christus enim in corde vestro, fides Christi est. Ait Apostolus, Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. In D quo non dormit fides, vigilat Christus. Et si fortè dormiebat fides tua, & ideo in ista quæstione fluctuabas, quasi navis illa quæ tempestatem patiebatur, ubi Christus dormiebat: excita Christum, & sedabuntur tempestates.

Ephes. 3. 17.

Matth. 8. 24.

8. Fidem ergo vestram interrogo, Carissimi: quoniam filii estis Ecclesiæ, & in Ecclesia profecistis, & in Ecclesia proficietis qui nondum profecistis, & in Ecclesia proficiendi estis qui jam profecistis, interrogo vos, quid soletis intelligere quod E dictum est in Evangelio, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Hoc enim intellecto invenietis quæ sit dextera, & quæ sit sinistra: simul intelligetis & utramque partem Deum fecisse, & dexteram & sinistram; & tamen non debet scire sinistra quid faciat dextera. Sinistra nostra dicitur, quidquid temporaliter habemus. Dextera nostra dicitur, quidquid nobis æternum & incommutabile Dominus pollicetur. Si autem ille qui dabit æternam vitam, ipse & de istis temporalibus con- F solatur præsentem vitam, ipse fecit dexteram & sinistram. Dicit de quibusdam Psalmus apud David, Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Invenit ergo quosdam quos reprehendit, qui dexteram veram pro sinistra habebant, & veram sinistram dexteram sibi fecerant: qui sint isti, exponit consequenter. Omnis homo qui felicitatem non putat esse hominis, nisi solùm in istis temporalibus facultatibus & deliciis, & affluentia & copia mundi hujus, G iste est stultus atque perversus, qui sinistram sibi facit dexteram: tales illi erant, de quibus dicit Psalmus, non quia à Deo non acceperant etiam quæ temporaliter possidebant, sed quia ipsam solam putabant esse beatam vitam, & nihil aliud

Matth. 6. 3.

Psal. 143. 8.

requirebant. Audite enim quid de illis consequenter dicit: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Et sequitur, Quorum filii eorum velut novellæ constabilitæ; filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi; cellaria eorum plena, eructuantia, ex hoc in hoc; oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus suis; boves eorum crassi: non est ruina sepis nec exitûs, neque clamor in plateis eorum. Magnam felicitatem quorumdam descripsit. Posset tamen istam felicitatem & aliquis justus habere, sicut habuit Job: sed Job pro sinistra illam habebat, non pro dextera; nam dexteram non habebat nisi apud Deum perpetuam & sempiternam felicitatem. Ideo concessa est percutienda sinistra, & suffecit ei dextera. Quomodo percussa est sinistra? Tentationibus diaboli. Abstulit subitò diabolus; permissus quidem à Deo, ut justus probaretur, impius puniretur, abstulit omnia: sed Job qui noverat sinistram sinistram esse, & dexteram nonnisi dexteram, quomodo se tenuit ad dexteram? Exsultavit in Domino, consolatus est damna, quia non est passus damnum de interioribus divitiis; [a] Deo plenum cor habebat. Dominus, inquit, dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Hæc erat dextera ipsius, ipse Dominus, ipsa vita æterna, illa lucis possessio, fons vitæ, lumen in lumine. Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ: ipsa erat dextera. Sinistra verò erat pro adjutorio consolationis, non ad firmamentum felicitatis. Nam felicitas ejus vera atque germana, Deus erat. Isti autem de quibus dicit David, quia os eorum locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: non hinc eos reprehendit, quia his omnibus abundabant; sed quia os eorum locutum est vanitatem. Quid enim sequitur? Cùm enumerasset copias eorum, ait, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Hæc est vanitas quam locutum est os eorum, quod beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Tu quid dicis, qui nosti quid est sinistra, & quid est dextera? Sequitur, & dicit, Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius.

Ibidem 12. &c.

Job. 1. 21.

Psal. 35. 9.

Psal. 143. 8.

Ibidem 15.

Ibidem.

9. Intendat ergo Caritas Vestra. Vidimus sinistram, vidimus & dexteram. Audi hoc confirmatum in Canticis canticorum: Sinistra ejus, inquit, sub capite meo. Sponsa dicit de sponso, de Christo Ecclesia in amplexu pietatis & [b] caritatis. Quid ait? Sinistra ejus sub capite meo, & dextera ejus complectetur me. Quid autem quia sursum erat dextera, deorsum sinistra, & sic complectebatur sponsus sponsam, supponens sinistram ad consolationem, imponens dexteram ad protectionem? Sinistra, inquit, ejus sub capite meo. Deus illam dat: ideo sinistra ejus, quia omnia ista temporalia Deus dat. Quàm vani sunt, quàm impii, qui ab idolis, à dæmonibus ista petunt! Quàm multi à dæmonibus ista petunt, & non illa habent; & rursus, qui illa non petunt à dæmonibus, habent ea; sed non à dæmonibus ista dantur. Item multi petunt à Deo, & non habent. Novit enim ille dispensare sinistram, qui vocat ad dexteram. Ergo si est sinistra, sit sinistra; sed sub capite sit: supra illam sit caput tuum, id est, supra illam sit fides tua, ubi habitat Christus,

Cant. 2. 6.

[a] Sic MSS. At Er. & Lov. *non passus est damnum: de interioribus divitiis Dei plenum cor habebat.*

[b] Sic plerique MSS. Editi verò, *& castitatis.*

Noli temporalia præponere fidei tuæ; & non erit A sinistra super caput tuum: sed omnia temporalia subde fidei tuæ, & fidem tuam præpone omnibus temporalibus; & erit sinistra sub capite tuo, & rectè dextera ejus complectetur te.

10. Audi hoc ipsum exponi in Proverbiis, quid est sinistra ipsa, quid est dextera: cùm de *Prov. 3. 16.* Sapientia diceret, Longitudo, inquit, dierum, » & anni vitæ in dextera ejus, in sinistra autem » ejus divitiæ & gloria. Longitudo illa dierum, æternitas est. Hoc enim proprio modo dicit Scriptu- B ra longum, quod æternum est. Nam quidquid *Psal. 90. 16.* finem habet, breve est. Alio loco, Longitudine, inquit, dierum replebo eum. Et numquid aliter *Exodi 20. 12.* pro magno diceretur, Honora patrem tuum & matrem tuam, ut longævus sis super terram? Su- *Psal. 141. 6.* per quam enim terram, nisi de qua dicit, Spes mea es tu, portio mea in terra viventium? Ibi esse longævum quid est, nisi ibi vivere in æternum? Nam hîc esse longævum quid est, nisi ad senectutem pervenire? Etsi longa videtur ætas, cùm C a [a] pervenerit, brevis convincitur; quia finitur. Et multi maledicentes parentibus, senescunt in hac terra; multi autem obsequentes parentibus, citò eunt ad Dominum. Numquid ergo impletur, ut longævus sit secundùm hanc vitam? Sed *Prov. 3. 6.* longævum pro æternitate illa positum est. Longævitas est in dextera ejus: at verò divitiæ & & gloria, id est, sufficientia vitæ hujus, ea quæ bona existimantur ab hominibus, sinistra est. Nescio quis venit, & vult tibi percutere dexte- D *Matth. 5. 39.* ram, id est, tollere tibi fidem tuam: tu accepisti alapam in dexteram, præbe sinistram, id est, ut illud tollat quod temporale est, & non ea quæ æterna habes. Audite Paulum apostolum hoc facientem. Homines persequebantur in eo quod Christianus erat: percutitur illi dextera, ille sini- *Act. 22. 25.* stram opponebat: Civis Romanus sum, ait. Dexteram contemnebant illi, & de sinistra terrebat ille: quia illi dexteram ejus timere non poterant; nondum enim Christo crediderant. Quid ergo, E si dextera amplectitur, sinistra sub capite est; *Matth. 6. 3.* quid est, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua? Id est, quando facis bonum opus, propter vitam æternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris, ut terrena tibi abundent; scit sinistra tua quid faciat dextera tua, miscuisti dexteram sinistræ. Noli facere nisi propter vitam b æternam. Ideo fac, & securus facies: [b] hoc enim mandavit Deus. Si propter solas res humanas & solam vitam istam facis quod facis, sinistra sola F operatur: si autem propter vitam æternam operaris, dextera sola operatur: si autem habes intentionem ad vitam æternam, sed subrepit tibi cupiditas vitæ temporalis, ut adtendas etiam istam quando facis opus bonum, ut hîc tibi aliquid retribuatur, miscet se sinistra operibus dexteræ: hoc vetat Deus.

11. Veniamus nunc ad illud quod ait Psalmus: *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ.* Manum potestatem dicit. Unde pro- G bamus? Quia & manus Dei, potestas Dei dicta est. Nam diabolus qui tentavit Job, hoc ait Deo: *Job. 1. 11.* Mitte manum tuam, & tange omnia quæ habet; & vide, si in faciem benedicet tibi. Quid est, Mitte manum tuam, nisi, da potestatem? Evidentiùs audi, Frater, ne fortè carnali sensu adhuc cogites, quia membris distinctus est Deus; audi evidenter quomodo dicatur manus potestas. Ait quodam loco Scriptura, Mors & vita in manibus *Prov. 18. 21.* linguæ. Novimus linguas frusta quædam carnis, in ore moventur, & percutiendo palatum & dentes distinguunt sonos quibus loquimur. Ostendantur mihi manus linguæ. Lingua ergo non habet manus, & habet manus. Quæ sunt manus linguæ? Potestas linguæ. Quid est, Mors & vita in « manibus linguæ? Ex ore tuo justificaberis, & ex *Matth. 12. 37.* ore tuo condemnaberis. Ergo si manus potestas, » quid est manus dexteræ? Nihil arbitror intelligi congruentius, nisi ut intelligamus manum dexteræ, potestatem quam tibi dedit Deus, ut si velis, donante Deo, ad dexteram sis. Erunt enim impii omnes ad sinistram; erunt autem omnes filii boni ad dexteram, quibus dicetur, Venite benedicti *Matth. 25. 34.* Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Ut autem sis ad dexteram, id est, ut possis Dei filius fieri, potestatem accepisti. Quam potestatem? De qua dicit Johannes, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Unde *Johan. 1. 12.* accepisti hanc potestatem? Credentibus, inquit, « in nomine ejus. Si ergo credis, ipsa tibi potestas data est, ut sis inter filios Dei. Esse autem inter filios Dei, hoc est ad dexteram pertinere. Ergo fides tua, manus dexteræ tuæ: id est, potestas quæ tibi data est, ut sis inter filios Dei, manus est dexteræ tuæ. Sed quid valet ipsa potestas, quam accepit homo, nisi Dominus protegat? Ecce credidit, jam ambulat in fide: infirmus est, inter tentationes agitatur, inter molestias, inter carnales corruptiones, inter suggestiones cupiditatis inter versutias & laqueos inimici. Quid valet ergo, quia habet potestatem, & credidit in Christum, ut sit inter filios Dei? Væ homini illi, nisi & ipsius fidem Dominus protegat: id est, ut non te permittat tentari supra quàm potes ferre; sicut dicit Apostolus, Fidelis Deus, qui non *1. Cor. 10. 13.* vos permittet tentari supra quàm potestis ferre. Ille ergo qui non finit tentari supra quàm possumus ferre, quamvis jam fideles simus, quamvis jam manus dexteræ nostræ sit in nobis, protegit nos Deus super manum dexteræ nostræ. Non nobis sufficit habere manum dexteræ, nisi ille & ipsam manum dexteræ protegat.

12. Ecce hoc de tentationibus dixi: intendite c quid sequatur. [c] *Protegat te Dominus super manum dexteræ tuæ.* Dixi, & (quod arbitror) recognovistis. Si enim non recognovissetis, & de Scripturis non recognovissetis, non vocibus vestris intellectum vestrum mihi significaretis. Ergo quia intellexistis, Fratres, videte quid sequitur, quare protegat Dominus & super manum dexteræ, id est, super ipsam fidem, in qua potestatem accepimus esse filios Dei, & esse ad dexteram; quare oportet ut protegat Dominus? Propter scandala. Unde sunt scandala? De duobus timenda sunt scandala, quia & duo sunt præcepta in quibus tota Lex pendet & Prophetæ, dilectio Dei & *Matth. 22. 40.* proximi. Ecclesia [d] propter proximum diligitur, d Deus autem propter Deum. In Deo, intelligitur figuratè dictus sol: in Ecclesia, intelligitur figura-

[a] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *cùm venerit mors.*
[b] Nostri omnes MSS. *Ad hoc enim tentavit Deus eum.*
[c] MSS. quidam, *Proteget:* & nonnulli, *Protegit.*

[d] Sic nostri omnes MSS. At editi, *Ecclesia propter Deum, in Deo proximus diligitur, Deus autem &c.*

te dicta luna. Quisquis potest errare, ut aliud de Deo credat quàm oportet, non credat Patrem & Filium & Spiritum-sanctum unius esse substantiæ, deceptus est versutiâ hæreticorum, maximè Arianorum.[a] Si aliquid minus in Filio, aut minus in Spiritu-sancto quàm in Patre crediderit, passus est scandalum in Deo, à sole uritur. [In Donatistas.] Quisquis rursus putaverit Ecclesiam in una parte esse, & non eam cognoverit diffusam toto orbe terrarum, & crediderit eis qui dicunt, Ecce hîc est Christus, & ecce illic, sicut modò audistis cùm Evangelium legeretur [Matth. 24. 23.]: cùm ille totum orbem emerit, quia tantum pretium dedit: ille tamquam in proximo scandalizatur, à luna uritur. Quisquis ergo errat in ipsa substantia veritatis, à sole uritur, & per diem uritur: quia in ipsa sapientia errat, de qua dictum est, Dies diei eructat verbum [Psal. 18. 3.]: unde dicit & Apostolus, Spiritalibus spiritalia comparantes [1 Cor. 2. 13.]. Dies diei eructat verbum, Spiritalibus spiritalia comparantes. Dies diei eructat verbum, Sapientiam loquimur inter perfectos [Ibidem 6.]. Quid est, Et nox nocti annuntiat scientiam? Parvulis prædicatur humilitas Christi, & caro Christi, & crucifixio Christi; quia ipsum est lac quod sufficit parvulis. Et ideo non relinquuntur in nocte parvuli, quia lucet & luna etiam in nocte; id est, per carnem Christi prædicatur Ecclesia, quia ipsa caro Christi caput Ecclesiæ est. Quisquis ibi non scandalizatur, in ipsa Ecclesia & carne Christi, à luna non uritur. Quisquis scandalizatus non fuerit in veritate illa incommutabili & incontaminabili,[b] à sole non uritur: non isto sole non uritur, quem nobiscum vident muscæ & pecora; sed illo sole, de quo dicunt impii in fine, Quid nobis profuit superbia, & divitiarum jactatio quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra [Sap. 5. 8.]. Et cùm ista dixissent, Ergo, inquiunt, erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis [Ibidem 6.]. Numquid non iste sol omnibus impiis oritur, illo instituente, de quo dictum est, Qui facit solem suum oriri super bonos & malos [Matth. 5. 45.]? Ergo alium solem fecit Deus, qui oritur super bonos & malos, istum quem vident & boni & mali: alius est autem ille sol, non factus, sed genitus, per quem facta sunt omnia, ubi est intelligentia incommutabilis veritatis. De ipso dicunt impii, Et sol non ortus est nobis [Sap. 5. 6.].[c] Quisquis in ipsa sapientia non errat, non uritur à sole. Quisquis in Ecclesia, & in carne Domini, & in his quæ pro nobis temporaliter gesta sunt, non errat, non uritur à luna. Omnis autem homo quamvis jam crediderit in Christum, aut[d] ibi errat, aut ibi, si non in illo fit quod dictum est, *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ*. Ideo enim cùm dixisset, *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ*: quasi quæsisset ille & dixisset, Jam ecce est manus dexteræ meæ, jam elegi credere in Christum, accepi potestatem inter filios Dei esse, quid est quod Deus tegumentum meum est adhuc supra, id est, *super manum dexteræ meæ?* Sequitur, *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* [℣. 6.] Ad hoc igitur tegumentum tuum est super manum dexteræ tuæ, ut non te urat sol per diem, neque luna per noctem. Nam hinc intelligite, Fratres, quia figuratè dictum est. Etenim re vera, solem visibilem si cogitemus, urit per diem: numquid luna urit per noctem? Sed quid est ustio? Scandalum. Audi Apostolum dicentem, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror? [1 Cor. 11. 29.]

13. *Per diem* ergo *sol non uret te, neque luna per noctem.* Quare? Quia *Dominus*[e] *custodiet te ab omni malo.* [℣. 7.] Ab scandalis in sole, ab scandalis in luna, ab omni malo te custodiet, qui est tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ, qui non dormit, neque dormitabit. Et ad quam rem? Quia in tentationibus sumus: *Dominus custodiet te ab omni malo. Custodiat animam tuam Dominus.* Etiam ipsam animam. *Custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in sæculum.* [℣. 8.] Non quasi corpus tuum; nam in corpore peremti sunt Martyres: sed *custodiat animam tuam Dominus*; quia de anima non cesserunt Martyres. Et sæviebant persecutores in[f] CRISPINAM, cujus hodie natalitia celebramus, sæviebant in feminam divitem & delicatam: sed fortis erat, quia Dominus tegumentum ejus super manum dexteræ ejus, ille qui eam custodiebat. [Crispinæ martyris natalitia.] Hanc enim, Fratres, numquid est qui in Africa ignoret? Clarissima enim fuit, nobilis genere, abundans divitiis: sed hæc omnia sinistra erant, sub capite erant. Venit inimicus qui feriret caput, & sinistra illi objecta est, quæ erat sub capite. Caput suprà erat, dextera de super complectebatur. Quid poterat facere persecutor, quamvis delicatæ feminæ? Erat quidem illa sexu infirma, & divitiis fortè languidior, & consuetudine corporali infirmior: sed quid ad tanta munimenta? Quid ad illum sponsum mittentem sinistram sub caput, & dexterâ suâ complectentem? [Cant. 2. 6.] Quando sic munitam percuteret inimicus? Et tamen percussit, sed in corpus. Quid autem dicit Psalmus? *Custodiat animam tuam Dominus.* Anima non cessit, corpus percussum est. Et corpus ad tempus percussum est: nam in fine resurrecturum est. Quia & ipse qui dignatus est esse caput Ecclesiæ, præbuit corpus suum ad tempus percutiendum: sed carnem suam ille triduo resuscitavit, carnem nostram in fine resuscitaturus est. Ideo suscitatum est caput, quod adtenderet corpus, ut non deficeret. *Custodiat animam tuam Dominus.* Ipsa non cedat, ipsa non frangatur scandalis, in persecutionibus, in tribulationibus, ipsa non[g] cedat deficiendo: sicut Dominus dicit,

[a] Parisienses & Venetæ antiquiores editiones, *maximè Arianorum, qui tres* [illegible] *[illegible], id est, tres subsistentes substantias introduxerunt, sed Dei miserante auxilio primus hujus auctor erroris exsilio damnatus catholicorum Patrum perpetuo, numquam ad communionem dicitur morte interveniente pervenisse. Alius verò per totam Orientis regionem dignâ & consimili multatus est pœnâ. Sed si aliquis horum vel aliorum, ut dixi, deceptus erroris vesaniâ, aliquid minus in Filio, aut* &c.

[b] Am. & plerique MSS. post vocem *incontaminabili*, prosequuntur sic, *non in isto sole, quem nobiscum vident muscæ & pecora, sed in illo sole* &c.

[c] Hîc Parisienses & Venetæ antiquiores editiones id insertum habent, *De hoc sole pater Athanasius Alexandrinus episcopus ita pulcrè locutus est; Filius, inquit, Dei à Patre solo est; non factus, nec creatus, sed genitus*: ex quo videlicet Possevinus in Appar. voce *Athanasius*, & Torrensis in præfat. ad Confessionem Aug. ac Bellarminus in lib. 2. de Christo c. 25. Symbolum vulgò Athanasii dictum, eidem ipsi assertum Augustini auctoritate putant. Contrà verò Petavius in Theolog. dogmat. de Trinit. l. 7. c. 8. n. 7. verba illa dicit fuisse Augustino temere assuta: quæ re verâ absunt à nostris omnibus MSS. nec reperiuntur in editis Am. Er. & Lov.

[d] Sic Am. Er. & aliquot MSS. At Lov. *aut ibi errat, aut ibi non errat.*

[e] Plerique MSS. in isto versu constanter, *custodiat te*: & contrà in subsequenti, pro *Custodiat introitum*, habent *Custodiet introitum.*

[f] Editiones antiquæ Paris. & Ven. *Christianam.* Am. & Er. *Christinam.* Sed veriùs Lov. & MSS. *Crispinam*: uti rursus infrà in Psal. 137. ad vers. 7. Hæc Thebestæ in Africa passa celebratur nonis Decembris.

[g] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *ipsa non cadat.*

Matth. 10. 28. Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam » autem non possunt occidere: sed eum timete, » qui habet potestatem corpus & animam occide- » re in gehenna ignis. Hanc ergo animam tuam custodiat Dominus, ne cedas persuasori malo, ne cedas promittenti falsa, ne cedas minanti temporalia, & *custodiat animam tuam Dominus*.

℣. 8. 14. Et deinde, *Custodiat Dominus introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Nam introitum tuum ad tempus adtende. *Custodiat Dominus introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Exitum idem custodiat. Quid est, *introitum*? quid est, *exitum*? Quando tentamur, intramus: quando vincimus tentationem, eximus. Audi, *introitum*; audi, *exitum*.
Eccli. 27. 6. Vasa figuli probat fornax, ait Scriptura, & homines justos tentatio tribulationis. Si sic sunt homines justi, quomodo vasa figuli; necesse est ut vasa figuli fornacem intrent. Et non quando intrant, jam securus est figulus, sed cùm exierint.
2. *Tim.* 2. 17. Dominus autem securus est, quia novit qui sunt ejus, & novit qui in fornace non crepent. Illi non crepant, qui non habent ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in omni tentatione: quia à convalle plorationis adscendimus cantantes Canticum graduum; & custodit Dominus introitum, ut salvi intremus. Sana fide simus quando accidit tentatio, & *custodit exitum ex hoc & usque in sæculum.* Cùm enim exierimus ab omni tentatione, jam in æternum nulla nos tentatio terrebit, nulla concupiscentia saltem sollicitabit. Audi Apostolum idipsum commemorantem, quod paulò ante commemoravi:
1. *Cor.* 10. 13. Fidelis Deus, qui non » permittat vos tentari supra quàm potestis ferre. Ecce introitus tuus custoditur: quando non tibi sinit Deus accidere tentationem, quam non potes ferre; introitum tuum custodit: videte si custodit & exitum. Sed faciat, inquit, cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Numquid possumus nos, Fratres, interpretari aliter, quàm ipsa verba Apostoli docuerunt? Custodite ergo vos, sed non à vobis, quia Dominus tegumentum, qui custodit, qui non dormitat nec dormit. Semel dormivit pro nobis: surrexit, jam non dormiet. Nemo de se presumat. De convalle plorationis adscendimus, non remaneamus in via. Gradus in via restant: non debemus pigri remanere, non debemus superbi cadere: dicamus Deo, Non moveatur pes noster. Non dormiet, qui custodit nos. In nostra potestate est, [a] Deo donante, si eum nobis faciamus custodem, qui non dormit, neque dormitat, qui custodit Israël. Quem Israël? Videntem Deum. Ita erit auxilium tuum à Domino, ita erit tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ: ita custoditur introitus tuus & exitus tuus ex hoc nunc & usque in sæculum. Nam si de te præsumseris, motus est pes tuus: si motus est pes tuus, jam putas te in aliquo gradu esse. Inde cadis, si superbus es: quia
℣. 3. humilis in convalle plorationis dicit, Ne des ad movendum pedem meum.

15. Etsi brevis Psalmus est, longa tamen tractatio, & longus sermo. Putate, Fratres, quia per Natalem beatæ Crispinæ invitavi vos, & immoderatior fui in convivio producendo. Nonne posset hoc vobis fieri, si quis vos Militaris invitaret, & ad mensam sine mensura bibere cogeret? Liceat nobis hoc facere in divino sermone, ut inebriemini & satiemini, quemadmodum & Dominus pluviâ suâ temporali dignatus est terram irrigare, ut cùm majore gaudio nos sineret ire ad locum Martyrum, sicut hesterno die promiseramus. Illi enim Martyres sine labore hîc sunt nobiscum.

[a] MSS. non habent, *Deo donante*.

IN PSALMUM CXXI.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. SICUT amor immundus inflammat animam, & ad terrena concupiscenda & peritura sectanda perituram vocat, & in ima præcipitat, atque in profunda demergit: sic amor sanctus ad superna levat, & ad æterna inflammat, & ad ea quæ non transeunt neque moriuntur, excitat animam, & de profundo inferni levat ad cælum. Habet tamen omnis amor vim suam, nec potest vacare amor in anima amantis: necesse est ducat. Sed vis nosse qualis amor sit? Vide quò ducat. Non ergo monemus ut nihil ametis: sed monemus ne mundum ametis; ut eum qui fecit mundum, liberè ametis. Obligata enim anima amore terreno, quasi viscum habet in pennis, volare non potest. Mundata verò ab affectibus sordidissimis sæculi, tamquam extensis pennis & duabus alis resolutis ab omni impedimento, id est, duobus præceptis dilectionis Dei & dilectionis proximi volat. (*Matth.* 22. 40.) Quò, nisi ad Deum adscendens volando, quia adscendit amando? Quod antequam possit, gemit in terra, si jam inest ei volandi desiderium; & dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? (*Psal.* 54. 7.) Quò autem volabit, nisi de mediis scandalis, ubi gemebat etiam iste, cujus hæc vox est, quam commemoravi? De mediis ergo scandalis, à commixtione malorum hominum, à paleis quibus grana commixta sunt, volare vult, ubi non patiatur conjunctionem & societatem iniqui alicujus, sed vivat in sancta societate Angelorum civium in æterna Jerusalem.

2. Ideo Psalmus iste, quem hodie suscepimus tractandum Sanctitati Vestræ, ipsam Jerusalem desiderat, id est, iste qui adscendit in hoc Psalmo: est enim, *Canticum graduum*; quod sæpe * diximus Caritati Vestræ, quia non sunt gradus isti descendentium, sed adscendentium. (*In Psal.* 38. n. 2. & in *Psal.* 119. n. 1.) Adscendere ergo vult iste. Et quò vult adscendere, nisi in cælum? Quid est, in cælum? Utrùm ideo vult adscendere, ut sit cum sole & luna & stellis? Absit. Sed est in cælo æterna Jerusalem, ubi sunt cives nostri Angeli: ab ipsis civibus nostris peregrinamur in terra. In peregrinatione suspiramus, in civitate gaudebimus. Invenimus autem & socios in ista peregrinatione, qui jam viderunt ipsam civitatem, & invitant nos ut curramus ad illam. Ad hos gaudet iste, qui & dicit, *Iocundatus sum in his, qui dixerunt mihi, In domum Domini ibimus.* (*In* ℣. 1.) Fratres, veniat in mentem Caritati Vestræ, si qua fortè festivitas Martyrum & locus aliquis sanctus nominatur, quò certo die turbæ confluant ad celebrandam sollemnitatem; illæ turbæ quomodo se exsuscitant, quomodo se hortantur & dicunt, Eamus, eamus. Et quærunt, Quò eamus? Et dicitur, Ad illum locum, ad sanctum locum. Invicem sibi loquuntur, & tamquam incensi singillatim faciunt unam flammam: & ipsa una flamma facta ex collocutione sese accen-

dentium

dentium rapit illos ad locum sanctum, & cogitatio A
sancta sanctificat eos. Si ergo ad locum temporalem
sic rapit amor sanctus: qualis amor debet esse, qui
concordes rapit in cælum, & dicentes sibi, *In domum Domini ibimus?* Ergo curramus, curramus,
quia in domum Domini ibimus. Curramus, & non
fatigemur; quia illuc perveniemus, ubi non lassabimur. Curramus in domum Domini, jocundetur
anima nostra in his qui ea nobis dicunt. Qui enim ea
nobis dicunt, priores viderunt ipsam patriam, de
longinquo clamantes ad posteriores, *In domum* B
Domini ibimus: ambulate, currite. Viderunt illam Apostoli, & dixerunt nobis, Currite, ambulate, sequimini, *In domum Domini ibimus.* Et
quid dicit unusquisque nostrûm? *Iocundatus sum
in his qui dixerunt mihi, In domum Domini ibimus.* Jocundatus sum in Prophetis, jocundatus sum
in Apostolis. Omnes enim isti dixerunt nobis, *In
domum Domini ibimus.*

℣. 2. 3. *Stantes erant pedes nostri in atriis* [a] *Ierusalem.* Ecce habes domum Domini, si quærebas C
quid sit domus Domini. In illa domo Domini laudatur, qui condidit domum. Ipse deliciæ omnium
habitantium in domo: ipse sola spes hîc, & res ibi.
Ergo qui currunt, quid debent cogitare? Quasi ibi
jam sint, & ibi stent. Magnum enim est ibi stare
Johan. 8. 44. inter Angelos, & non deficere. Qui enim inde lapsus est, in veritate non stetit. Quicumque non sunt
lapsi, in veritate stant: & ille stat, qui Deo fruitur;
qui autem se frui voluerit, cadit. Quis autem se frui
vult? Qui superbus est. Ideo ille qui semper stare D
Psal. 35. 10. volebat in atriis Jerusalem, In lumine tuo, inquit,
» videbimus lumen: non in lumine meo. Et, Apud te,
inquit, fons vitæ: non apud me. Et quid adjecit?
Ibidem 12. &c. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccato-
» rum non moveat me. Ibi ceciderunt omnes qui ope-
» rantur iniquitatem; expulsi sunt, nec potuerunt
stare. Si ergo illi non potuerunt stare, quia superbi
fuerunt; humiliter adscende, ut dicas, *Stantes erant
pedes nostri in atriis Ierusalem.* Cogita qualis ibi futurus sis: & quamvis adhuc in via sis, hoc tibi pone E
ante oculos, quasi ibi stes, quasi jam inter Angelos
Psal. 83. 5. indeficiens gaudeas, & fiat in te quod dictum est,
Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. *Stantes erant pedes nostri in atriis
Ierusalem.* Cujus Jerusalem? Solet enim dici & ista
Jerusalem: sed ista Jerusalem umbra est illius. Et
quid magnum est stare in ista Jerusalem, quando ista
Jerusalem stare non potuit, quæ in ruinam conversa est? Hoc ergo pro magno Spiritus-sanctus ex inflammato corde amantis hujus eloquitur, quia di- F
Matth. 23. 37. cit, *Stantes erant pedes nostri in atriis Ierusalem?*
Nonne illa est Jerusalem, cui dixit Dominus, Je-
» rusalem, Jerusalem, quæ interficis Prophetas, &
lapidas missos ad te? Quid magnum ergo iste concupiscebat, stare inter illos qui interficiebant Prophetas, & lapidabant missos ad se? Absit ut de ista
Gal. 4. 26. Jerusalem sic cogitet, qui sic amat, qui sic ardet, qui
2. Cor. 5. 1. sic vult pervenire ad illam Jerusalem matrem nostram, de qua dicit Apostolus, æternam in cælis.

4. Audi postremò, noli mihi credere: audi G
quid sequatur, & quam Jerusalem designet mentibus nostris. Cùm enim dixisset, *Stantes erant pedes
nostri in atriis Ierusalem:* quasi diceretur illi, De
℣. 3. qua Jerusalem dicis, de qua Jerusalem loqueris?
subjecit statim, *Ierusalem quæ ædificatur ut civitas.* Fratres, quando dicebat ista David, perfecta erat illa civitas, non ædificabatur. Nescio quam
ergo civitatem dicit, quæ modò ædificatur, ad quam
currunt in fide lapides vivi, de quibus dicit Petrus,
Et vos tamquam lapides vivi coædificamini in domum spiritalem, id est, templum sanctum Dei. 1. Pet. 2. 5.
Quid est, lapides vivi coædificamini? Vivis, si credis. Si autem credis, efficeris templum Dei: quia
dicit apostolus Paulus, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Ipsa ergo modò civitas ædificatur: præciduntur de montibus lapides per manus prædicantium veritatem, conquadrantur ut intrent in structuram sempiternam. Adhuc multi lapides in manibus artificis sunt: non cadant de manibus artificis, ut possint perfecti coædificari in structuram templi. Est ergo ista *Ierusalem quæ ædificatur ut civitas:* fundamentum ipsius Christus est.
Dicit apostolus Paulus, Fundamentum enim aliud 1. Cor. 3. 11.
nemo potest ponere, præter id quod positum est, »
quod est Christus Jesus. Fundamentum quando ponitur in terra, desuper ædificantur parietes, & pondus parietum ad ima tendit, quia in imo positum est
fundamentum. Si autem fundamentum nostrum in
cælo est, ad cælum ædificemur. Corpora ædificaverunt istam [b] structuram, quam videtis amplam surrexisse, hujus basilicæ; & quia corpora ædificaverunt, fundamentum in imo posuerunt: quia verò
spiritaliter ædificamur, fundamentum nostrum in
summo positum est. Illuc ergo curramus, ubi ædificemur: quia de ipsa Jerusalem dictum est, *Stantes
erant pedes nostri in atriis Ierusalem.* Sed cujus Jerusalem? *Ierusalem quæ ædificatur ut civitas.* Parum dixit, ut ostenderet Jerusalem, quia dixit, *ut
civitas ædificatur:* adhuc potest illa corporalis intelligi. Quid si enim exsistat aliquis & dicat, Jam
quidem & cùm ista dicerentur temporibus David,
& ista canerentur, erat civitas illa perfecta; sed videbat in spiritu ruituram, & iterum ædificandam.
Expugnata est enim illa civitas, & factus est transitus in Babyloniam populi captivati, & dicta est ista 4. Reg. 25. 11.
in Scripturis, Transmigratio in Babyloniam. Et
prophetavit Jeremias, post septuaginta annos captivitatis ædificari posse illam civitatem, quæ destru- Jerem. 25. 11. &c.
cta erat à debellantibus. Fortè ait aliquis, Hoc videbat David in spiritu, ruituram civitatem Jerusalem à debellantibus, & iterum posse post septuaginta annos ædificari; & ideo dixit, *Ierusalem quæ
ædificatur ut civitas:* noli ergo putare illam civitatem esse dictam, quæ constat ex sanctis, tamquam
ex lapidibus vivis. Quid sequitur, ut tollat totam
dubitationem? Ait enim, *Stantes erant pedes nostri
in atriis Ierusalem.* Sed quam dico Jerusalem?
Numquid istam, inquit, quam videtis stare corporeis parietibus erectam? Non: sed *Ierusalem quæ
ædificatur ut civitas.* Quare non civitas, sed *ut
civitas?* Nisi quia ista structura parietum, quæ
erat in Jerusalem, visibilis civitas erat, sicut propriè dicitur ab omnibus civitas; illa autem ædificatur tamquam civitas, quia & illi qui in eam intrant,
tamquam vivi lapides sunt, non enim verè lapides
sunt. Sicut illi ut lapides, non lapides: sic illa *ut civitas*, non civitas; quia dixit *ædificatur.* Nomine
quippe ædificii, structuram compagemque corporum atque parietum voluit intelligi. Nam civitas propriè in hominibus habitantibus intelligitur. Sed manifestavit nobis civitatem se urbem
dixisse, quia dixit, *ædificatur.* Et quia ædificium
spiritale similitudinem quamdam habet ædificii

[a] Duo tantùm MSS. *in atriis tuis.*

[b] MSS. *istam instructuram.*

corporalis, ideo *ædificatur ut civitas.*

5. Sed dicat quod sequitur, & auferat omnem dubitationem, quia non carnaliter debemus accipere, *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas. Cujus participatio ejus in idipsum.* Jam ergo, Fratres, quisquis erigit aciem mentis, quisquis deponit caliginem carnis, quisquis mundat oculum cordis, elevet, & videat *idipsum.* Quid est *idipsum?* quomodo dicam, nisi *idipsum?* Fratres, si potestis, intelligite *idipsum.* Nam & ego quidquid aliud dixero, non dico *idipsum.* Conemur tamen quibusdam vicinitatibus verborum & significationum perducere infirmitatem mentis ad cogitandum *idipsum.* Quid est *idipsum?* Quod semper eodem modo est: quod non modò aliud, & modò aliud est. Quid est ergo *idipsum*, nisi quod est? Quid est quod est? Quod æternum est. Nam quod semper aliter atque aliter est, non est, quia non manet: non omnino non est, sed non summè est. Et quid est quod est, nisi ille qui quando mittebat Moysen, dixit illi, Ego sum qui sum? (Exodi 3. 14.) Quid est hoc, nisi ille qui cùm diceret famulus ejus, Ecce mittis me, si dixerit mihi populus, Quis te misit, quid dicam ei? nomen suum noluit aliud dicere, quàm, Ego sum qui sum: & adjecit & ait, Dices itaque filiis Israël, Qui est misit me ad vos. Ecce *idipsum*, Ego sum qui sum, Qui est misit me ad vos. Non potes capere, multum est intelligere, multum est apprehendere. Retine quod pro te factus est, quem non posses capere. Retine carnem Christi, in quam levabaris ægrotus, & à vulneribus latronum semivivus relictus, ut ad stabulum perducereris, & ibi sanareris. (Lucæ 10. 30.) Ergo curramus ad domum Domini, & perveniamus ad civitatem, ubi stent pedes nostri; civitatem *quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Quid enim debes tenere? Quod pro te factus est Christus, quia ipse est Christus; & ipse Christus rectè intelligitur, Ego sum qui sum, quomodo est in forma Dei. (Philip. 2. 6.) Ubi non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, ibi est idipsum. Ut autem efficiaris tu particeps in idipsum, factus est ipse prior particeps tui: & Verbum caro factum est, ut caro participet Verbum. (Johan. 1. 14.) Quia verò quod Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, ex semine venit Abraham; promissum est autem Abrahæ & Isaac & Jacob, quòd in semine eorum benedicerentur omnes gentes; (Gen. 22. 18.) & inde videmus Ecclesiam toto orbe diffusam: loquitur ad infirmos Deus. Firmitatem cordis quæsivit, cùm diceret, Ego sum qui sum. Firmitatem cordis quæsivit, & aciem contemplationis erectam, cùm dixit, Qui est misit me ad vos. Sed nondum habes [a] fortè contemplationem: noli deficere, noli desperare. Qui est, voluit esse homo, ut tu es: & ideo secutus ait Moysi quasi expavescenti nomen. Quod nomen? Quod est, Est. Et dixit, inquit, Dominus ad Moysen, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob: hoc mihi nomen est in æternum. (Exodi 3. 15.) Noli de te desperare, quia dixi, Ego sum qui sum, & Qui est misit me ad vos: quia tu modò fluctuas, & mutabilitate rerum & varietate mortalitatis humanæ percipere non potes quod est idipsum. Ego descendo, quia tu venire non potes. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob. In semine Abraham spera aliquid, ut confirmari possis ad videndum qui venit ad te in semine Abrahæ.

6. Ergo hoc est idipsum, de quo dictum est, A Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. (Psal. 101. 27. & 28.) Ecce idipsum, cujus anni non deficient. Fratres, nonne anni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino? Nam & qui venerunt, jam non sunt; & qui futuri sunt, nondum sunt: jam illi defecerunt, & illi defecturi venturi sunt. In hoc ergo ipso uno die, Fratres, ecce modò quod loquimur in momento est. Præteritæ horæ transierunt, futuræ nondum venerunt; & cùm venerint, & ipsæ transibunt & deficient. Qui sunt anni qui non deficiunt, nisi qui stant? B Si ergo ibi anni stant, & ipsi anni qui stant unus annus est, & ipse unus annus qui stat unus dies est; quia ipse unus dies nec ortum habet nec occasum, nec inchoatur ab hesterno, nec excluditur à crastino, sed stat semper ille dies: & quod vis vocas illum diem; si vis, anni sunt; si vis, dies est; quodcumque cogitaveris, [b] stat tamen: ipsius stabilitatis participat illa civitas, *cujus participatio est in idipsum:* meritò ergo, quia illius stabilitatis fit particeps, dicit iste qui illuc currit, C *Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem.* Omnia enim ibi stant, ubi nihil transit. Vis & tu ibi stare & non transire? Illuc curre. Idipsum nemo habet ex se. Intendite Fratres. Quod corpus habet, non est idipsum: quia non in se stat. Mutatur per ætates, mutatur per mutationes locorum ac temporum, mutatur per morbos & defectus carnales: non ergo in se stat. Corpora cælestia non in se stant, habent quasdam mutationes suas, etsi occultas; certè de locis in loca mutantur, adscendunt ab D Oriente in Occidentem, & rursus circumeunt ad Orientem: non ergo stant, non sunt idipsum. Anima humana nec ipsa stat. Quantis enim mutationibus & cogitationibus variatur, quantis [c] voluptatibus immutatur, quantis cupiditatibus [d] diverberatur atque discinditur? Mens ipsa hominis, quæ dicitur rationalis, mutabilis est, non est idipsum. Modò vult, modò non vult; modò scit, modò nescit; modò meminit, modò obliviscitur: ergo idipsum nemo habet ex se. Qui voluit ex se habere E idipsum, ut quasi ipse sibi esset idipsum, lapsus est: cecidit angelus, & factus est diabolus. Propinavit homini superbiam, dejecit secum invidentiâ eum qui stabat. (Gen. 3. 1. &c.) Isti sibi voluerunt idipsum esse; sibi principari, sibi dominari voluerunt: noluerunt habere verum Dominum, qui verè est idipsum, cui dictum est, Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem ipse es. (Psal. 101. 27. & 28.) Jam ergo post tantum languorem, post tantos morbos, difficultates, labores, redeat anima humiliata ad idipsum: & fit in illa civitate *cujus partici-* F *patio ejus in idipsum.*

7. *Illuc enim adscenderunt tribus.* (℣. 4.) Quærebamus enim quò adscendat qui cecidit; quia diximus, adscendentis hominis vox est, adscendentis Ecclesiæ. Putamus-ne quò adscendit? quò it? quò erigitur? *Illuc adscenderunt*, inquit, *tribus.* Quò adscenderunt tribus? In civitatem, cujus participatio ejus in idipsum. Ergo illuc adscenditur, in Jerusalem. Homo autem qui descendebat de Jerusalem in Jericho, incidit in latrones. (Lucæ 10. 30.) Non descenderet, & non G incideret in latrones. Quia verò descendendo incidit in latrones, adscendendo veniat ad Angelos. Adscendat ergo, quia adscenderunt tribus. Sed quæ sunt tribus? Multi noverunt, multi non noverunt. Sed & nos qui novimus, descendamus ad illos qui non noverunt tribus, ut nobiscum adscen-

a Alter è Corbeiensibus MSS. *fortem.*
b Am. & plerique MSS. *stat: tamen ipsius stabilitatis* &c.
c Aliquot MSS. *voluntatibus.*
d Plures MSS. *diversatur atque distenditur.*

dant, quò adscenderunt tribus. Tribus alio nomine dici possunt curiæ, sed non propriè. Itaque tribus uno nomine alio propriè dici non possunt; sed vicino dicuntur curiæ. Nam propriè si dixerimus curias, non intelliguntur nisi curiæ quæ sunt in civitatibus singulis singulæ; unde curiales & decuriones, id est, quòd sint in curia vel decuria: & nostis quia tales curias singulas habent singulæ civitates. Sunt autem vel erant aliquando in istis quoque civitatibus curiæ etiam populorum, & una civitas multas curias habet, sicut Roma triginta-quinque curias habet populi. Hæ dicuntur tribus. Has populus Israël duodecim habebat, secundùm filios Jacob.

8. Duodecim tribus erant populi Israël: sed erant ibi mali, & erant ibi boni. Quàm enim malæ tribus, quæ crucifixerunt Dominum? Quàm bonæ tribus, quæ cognoverunt Dominum? Illæ ergo tribus, quæ crucifixerunt Dominum, tribus sunt diaboli. Cùm ergo hîc diceret, *Illuc enim adscenderunt tribus:* [Supr. ỷ. 4.] ne omnes tribus intelligeres, addidit, *tribus Domini.* Quid est, *tribus Domini?* Quæ cognoverunt Dominum. Ex ipsis enim duodecim tribubus malis, erant ibi boni de bonis tribubus, quæ cognoverunt fabricatorem civitatis: & ipsa erant grana inter illas tribus, quæ inter paleas commixta sunt. Adscenderunt autem, non cum paleis, sed tribus purgatæ, electæ, quasi tribus Domini. *Illuc adscenderunt tribus, tribus Domini.* Quid est, *tribus Domini? Testimonium Israël.* Hoc quid sit, Fratres, audite: *Testimonium Israël*, id est, in quibus cognoscatur, [a] quia est verè Israël. Quid est enim Israël? Interpretatio nominis ejus dicta est jam, & sæpe dicatur: fortè enim etsi recens dicta est, excidit. Dicendo nos faciamus ut non excidat etiam eis, qui legere non noverunt, aut noluerunt: nos simus codex ipsorum. Israël, videns Deum interpretatur: immo diligentiùs discusso verbo, sic interpretatur, Israël est videns Deum: utrumque, est videns Deum. Quia homo in se non est: mutatur enim & vertitur, si non participet ejus qui est idipsum. Tunc est, quando videt Deum. Tunc enim est, quando videt eum qui est: & videndo eum qui est, fit & ipse pro modo suo ut sit. Ergo ipse est Israël, Israël est videns Deum. Superbus ergo non est Israël: quia non est participatio ejus in idipsum: quia ipse sibi vult esse in idipsum. Qui sibi vult esse principium, non est Israël. Omnis ergo fictus non est Israël, quia omnis superbus necesse est ut fictus sit. Hoc dico, Fratres, necesse est ut omnis superbus velit videri quod non est: aliter, Fratres mei, non potest. Et utinam, sic vellet superbus videri quod non est, ut vellet videri, verbi caussâ, choraula, cùm choraula non esset. Citò enim probaretur, diceretur ei, Canta, videamus utrùm choraula sis. Non posset, inveniretur falsò se videri voluisse quod non erat. Si diceret se eloquentem, diceretur ei, Loquere, & proba. Si locutus fuerit, invenitur non hoc esse, quod professus est. Superbus quod pejus est, justum se vult videri, cùm non sit: & quia justitiam intelligere difficile est, difficile est superbos agnoscere. Volunt ergo superbi videri quod non sunt: ideo non est participatio eorum in idipsum; non [b] pertinent ad Israël, qui est videns Deum. Quis ergo pertinet ad Israël? Qui est particeps in idipsum. Quis est qui participat in idipsum? Qui confitetur se non esse quod Deus est, & ab illo habere quod bonum potest habere; à se autem non esse nisi peccatum, ab illo sibi esse justitiam. Talis est in quo dolus non est. Et Dominus videns Nathanaëlem quid ait? Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. [Johan. 1. 47.] Si ergo verus Israëlita, in quo dolus non est, tribus illæ adscendunt ad Jerusalem, in quibus dolus non est. Et ipsæ sunt *testimonium Israël*, id est, per illas agnoscitur [c] quia erant grana inter illam paleam, quando area cùm videretur, tota palea putabatur. Erant ergo ibi grana: sed cùm adscenderint in sublimitatem illam splendoris, cùm fuerit area [Matth. 3. 12.] ventilata, tunc erit *testimonium Israël:* tunc dicent omnes mali, Verè quia erant ibi justi inter malos, quando nobis omnes mali videbantur, & quales nos eramus, tales omnes putabamus. *Testimonium Israël.* Quò adscendunt, quare adscendunt? *Ad confitendum nomini tuo, Domine.* Magnificentiùs dici non potest. Sicut superbia præsumit, sic humilitas confitetur. Quomodo præsumtor est, qui vult videri quod non est: sic confessor est, qui non vult videri quod [d] est ipse, & amat quod est ille. Ad hoc ergo adscendunt Israëlitæ, in quibus dolus non est, quia sunt verè Israëlitæ, quia in ipsis est testimonium Israël; ad hoc adscendunt, *ad confitendum nomini tuo, Domine.*

9. *Quoniam ibi sederunt sedes in judicium.* [ỷ. 5.] Mirum ænigma, mira quæstio, si non intelligatur. Sedes dicit, quos Græci thronos appellant. Thronos Græci sellas dicunt, tamquam honorabiles. Ergo, Fratres mei, non est mirum, si sedeant homines in sedibus, in sellis: ut autem ipsæ sedes sedeant, quomodo possumus intelligere? Tamquam si dicat aliquis, Sedeant hîc cathedræ, aut sedeant hîc sellæ. In sella sedetur, in sedibus sedetur, in cathedris sedetur; non ipsæ sedes sedent. Quid est ergo hoc, *Quoniam ibi sederunt sedes in judicium?* Certè soletis audire Deo dicente, Cælum mihi thronus est, [Isai. 66. 1.] terra autem scabellum pedum meorum. [Act. 7. 49.] Latinè autem totum sic dicitur, Cælum mihi sedes est. Qui sunt isti, nisi justi? qui sunt cæli, nisi justi? Qui cælum, ipsi cæli: quia quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ; sic sunt multæ, ut una sit: sic ergo & justi; ita sunt justi cælum, ut cæli sint. In ipsis autem sedet Deus, & de ipsis judicat Deus. Et non sine caussa dictum est, Cæli enarrant gloriam Dei. [Psal. 18. 2.] Apostoli enim facti sunt cælum. Unde facti sunt cælum? Quia justificati. Quomodo peccator factus est terra, cui dictum est, Terra es, & in terram ibis: [Gen. 3. 19.] sic justificati facti sunt cælum. Portaverunt Deum, & de ipsis Deus coruscabat miracula, tonabat terrores, pluebat consolationes. Erant ergo, erant illi cælum, & enarrabant gloriam Dei. Nam ut noveritis ipsos dictos cælum, ibi ait in ipso Psalmo, In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quæris, quorum; & invenies, cælorum. Si ergo cælum sedes Dei, Apostoli autem cælum; & ipsi facti sunt sedes Dei, ipsi sunt thronus Dei. Dictum est alio loco, Anima justi, thronus sapientiæ. Magna res, magna res dicta est: Thronus sapientiæ anima justi, id est, in anima justi sedet sapientia tamquam in sella sua, tamquam in throno suo, & inde judicat quidquid judicat. Ergo erant throni sapientiæ, & ideo dixit illis Dominus, Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israël. [Matth. 19. 28.] Sic & ipsi sedebunt super duodecim

[a] Aliquot MSS. *qui est verè Israël.*
[b] Editio tantùm Lov. *non pertinet ad Israël qui non est* &c.
[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *qui erant.*
[d] Sex MSS. *quod non est ipse.*

sedes, & ipsi sunt sedes Dei: de illis quippe dictum est, *Ibi enim sederunt sedes.* *Quoniam ibi* [a] *sederunt sedes.* Qui sederunt? *Sedes.* Et qui sunt sedes? De quibus dictum est, Anima justi, sedes sapientiæ. Qui sunt sedes? Cæli. Qui sunt cæli? Cælum. Quod est cælum? De quo dicit Dominus, Cælum mihi sedes est. *Isai. 66. 1.* Et ipsi justi sunt sedes, & habent sedes; & in illa Jerusalem sedebunt sedes. Ad quam rem? *In judicium.* *Matth. 19. 28.* Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, ô vos sedes, judicantes duodecim tribus Israël. Quos judicantes? Infrà qui sunt in terra. Qui judicabunt? Qui facti sunt cælum. Illi autem qui judicabuntur, in duas partes dividentur; una ad dexteram, altera ad sinistram erit. Judicabunt cum Christo sancti. *Isai. 3. 14.* Veniet enim in judicium cum senioribus populi, ait Isaias. Alii sunt ergo, qui cum illo judicabunt; alii, qui ab illo judicabuntur, & ab illis qui cum eo judicabunt. Dividentur ergo isti in duas partes: una ponetur ad dexteram, cui enumerabuntur eleemosynæ, quas fecerunt: alia ponetur ad sinistram, cui enumerabitur crudelitas & sterilitas misericordiæ. Et illis ad dexteram constitutis dicetur, *Matth. 25. 34.* Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Quare? Esurivi, inquit, & dedistis mihi manducare. Et illi, Quando te vidimus esurientem? Et ille, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ergo quid est, Fratres? Illi judicabunt de quibus dictum est, *Luca 16. 9.* ut fiant amici de mammona iniquitatis: ut & ipsi, inquit, recipiant vos in æterna tabernacula. Sancti sedebunt cum Domino adtendere qui fecerunt misericordiam, & assument illos separatos in dexteram in regnum cælorum: & ipsa est pax Jerusalem. Quæ est pax Jerusalem? Ut opera misericordiæ corporalia jungantur operibus prædicationis spiritalibus, & fiat pax dando & accipiendo. Ait enim Apostolus, qui rationem dati & accepti dixit esse istas eleemosynas: ait ergo, *1. Cor. 9. 11.* Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus? *2. Cor. 8. 15.* Et de ipsa re ait alio loco, Qui multum, non abundavit; & qui modicum, non defuit illi. Quare, Qui multum, non abundavit? Quia quod plus habebat, dedit indigenti. Et quid est, Qui modicum, non defuit illi? Quia accepit ab illo, qui abundavit. *Ibidem 14.* Ut fiat, inquit, æqualitas. Ipsa est pax, de qua dicitur, *℣. 7.* *Fiat pax in virtute tua.*

10. Namque cùm dixisset, *Quoniam ibi sederunt sedes in judicium, sedes super domum David,* id est, super familiam Christi, cui dederunt in tempore cibaria: *℣. 6.* statim tamquam ipsis sedibus ait, *Interrogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* O vos sedes, qui jam sedetis ut judicetis, & facti estis sedes Domini judicantis, (quoniam qui judicant, interrogant; qui judicantur, interrogantur:) *Interrogate*, inquit, *quæ sunt ad pacem Ierusalem.* Interrogando quid invenient? Alios fecisse misericordiam, alios non fecisse. Quos invenient fecisse misericordiam, ipsos vocabunt ad Jerusalem: quia ipsa sunt ad pacem Jerusalem. Dilectio fortis res, Fratres, dilectio fortis res. Vultis videre quàm sit fortis dilectio? Quisquis per aliquam necessitatem non potuerit implere quod jubet Deus, amet illum qui implet, & in illo implet. Intendat Caritas Vestra. Verbi gratiâ, Uxorem habet, quam dimittere non potest: oportet ut obtemperet Apostolo dicenti, *1. Cor. 7. 3. & 27.* Uxori vir debitum reddat: &, Alligatus es uxori, ne quæsieris solutionem. Venit in mentem, quia melior est illa vita, de qua dicit idem Apostolus, Vellem omnes esse sicut meipsum. Adtendit eos qui hoc fecerunt; amat eos, & in ipsis implet quod in se non potest. Fortis res est dilectio. Ipsa est virtus nostra: quia si in illa non fuerimus, nihil prodest quidquid aliud habuerimus. Si linguis hominum loquar, dicit Apostolus, & Angelorum, *1. Cor. 13. 1. &c.* caritatem autem non habeam, factus sum quasi æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Adjungit aliud magnum: Quòd si distribuero omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Si autem sit sola caritas, quæ non inveniat quod distribuat pauperibus, diligat: solum calicem aquæ frigidæ det; *Matth. 10. 42.* tantum illi imputabitur, *Luca 19. 8.* quantum Zacchæo, qui dimidium patrimonii donavit pauperibus. Quare hoc? Ille tam modicum dedit, ille tam multum dedit, & tantum illi imputabitur? Tantum planè. Impar enim facultas, sed non impar caritas.

11. Illi ergo interrogant, vos cogitate quid estis. Jam ecce dictum est nobis, In domum Domini ibimus. Jocundati sumus certè in his qui dixerunt nobis, In domum Domini ibimus. Videte ergo si imus. Non enim pedibus imus, sed affectibus. Videte si imus, interroget se unusquisque vestrûm, qualis est erga pauperem sanctum, erga indigentem fratrem, qualis est erga indigentem mendicum: videat si viscera ejus non sunt angusta. Quia interrogare te habent sedes, quæ sedebunt in judicium, & debent invenire quæ sunt ad pacem Jerusalem. Et quomodo interrogant? Tamquam sedes Dei. Deus interrogat. Si Deum latet aliquid, & illas sedes aliquid interrogantes fugere potest. *Interrogate quæ sunt ad pacem Ierusalem.* Sed quæ sunt ad pacem Jerusalem? *Et abundantia*, inquit, *his qui diligunt te.* Ad ipsam Jerusalem convertit vocem. Abundantia est illis qui diligunt eam. Abundantia ex inopia: hîc inopes, ibi abundantes; hîc infirmi, ibi firmi; hîc egeni, ibi divites. Unde facti divites? Quia dederunt hîc quod acceperunt à Deo ad tempus, & acceperunt ibi quod postea Deus retribuet in æternum. Hîc, Fratres mei, & divites pauperes sunt. Si Bonum est diviti, ut agnoscat se pauperem. Si enim plenum se putat, tumor est [b] ille, non plenitudo. Agnoscat se inanem, ut possit impleri. Quid habet? Aurum. Quid nondum habet? Vitam æternam. Adtendat quid habeat, & videat quid non habeat. Fratres, ex eo quod habet, det, ut accipiat quod non habet: emat ex eo quod habet, illud quod non habet. *Et abundantia his qui diligunt te.*

12. *Fiat pax in virtute tua.* O Jerusalem! ô *℣. 7.* civitas quæ ædificaris ut civitas, cujus participatio tua in idipsum, *fiat pax in virtute tua*, fiat pax in dilectione tua: quia virtus tua, dilectio tua. Audi Cantica canticorum: *Cant. 8. 6.* Valida est sicut mors dilectio. Magnum verbum, Fratres, Valida est sicut mors dilectio. Magnificentiùs exprimi non potuit fortitudo caritatis, quàm ut diceretur, Valida est sicut mors dilectio. Quis enim resistit morti, Fratres? Intendat Caritas Vestra. Resistitur ignibus, undis, ferro, resistitur potestatibus, resistitur regibus: venit una mors, quis ei resistit? Nihil illâ fortius. Propterea viribus ejus caritas comparata est, & dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Et quia ipsa caritas occidit quod fuimus, ut simus quod non era-

[a] Hoc loco MSS. *sedebunt.*

[b] Sic MSS. Editi verò, *tumor est illi.*

mus; facit in nobis quamdam mortem dilectio. Ipsa A morte mortuus erat, qui dicebat, (Gal. 6.14.) Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Ipsa morte mortui erant, quibus dicebat, (Coloss. 3.3.) Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Valida est sicut mors dilectio. Si ergo valida est, fortis est & magnæ virtutis, & ipsa est virtus, & per ipsam reguntur infirmi à firmis, terra à cælo, populi à sedibus: ideo, *Fiat pax in virtute tua*; fiat pax in dilectione tua. Et per istam virtutem, per istam dilectionem, per istam pacem, fiat *abundantia in turribus tuis*: B id est, in excelsis tuis. Pauci enim sedebunt in judicio: sed multi ad dexteram positi facient populum civitatis illius. Multi enim pertinebunt ad singulos quosque excelsos, à quibus recipiantur in tabernacula æterna: & erit abundantia in turribus ejus. Plenitudo autem deliciarum & sufficientia divitiarum ipse Deus, ipse idipsum, ipse cujus participatio est civitatis in idipsum: [a] ipsa erit & abundantia nostra. Sed unde? Per caritatem, hoc est, per (Philipp. 2.4. & 21.) virtutem. In quo autem est caritas, Fratres? Qui C non sua quærit in hac vita. Audi Apostolum habentem caritatem. Ait, (1. Cor. 10. 33.) Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo. Ubi est ergo quod dixisti, (Gal. 1.10.) Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem? Et modò dicis te placere, modò hortaris ut & illi placeant? Sed non ibi posuit finem, ut quis propter se, non propter caritatem placeat. Qui gloriam suam quærit, non quærit salutem aliorum. Ait enim, Sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi prodest, sed quod D multis, ut salvi fiant.

13. Ideo & hic cùm de caritate diceret, (℣. 8.) *Propter fratres meos*, inquit, *& propinquos meos, loquebar* [b] *autem pacem de te.* O Jerusalem civitas, cujus participatio in idipsum, ego in hac vita & in hac terra, ego pauper, peregrinus & gemens, nondum perfruens pace tua, & prædicans pacem tuam; non propter me illam prædico, sicut hæretici, (In Donatistas.) qui quærentes gloriam suam dicunt, Pax vobiscum: & pacem non habent quam populis E prædicant. Si enim haberent pacem, non conscinderent unitatem. Ego, inquit, *loquebar pacem de te.* Sed quare? *Propter fratres meos & propinquos meos*: non propter honorem meum, non propter pecuniam meam, non propter vitam meam: nam, (Philipp. 1.21.) Mihi vivere Christus est, & mori lucrum. Sed *loquebar pacem de te, propter fratres meos & propinquos meos.* Nam cupiebat ipse dissolvi, & esse cum Christo. Et qui ista prædicaret (Ibidem 24.) propinquis & fratribus, Manere, inquit, in carne F necessarium propter vos. *Propter fratres meos & propinquos meos, loquebar autem pacem de te.*

(℣. 9.) 14. *Propter domum Domini Dei mei, quæsivi bona tibi.* Non propter me quæsivi bona: nam non tibi quærerem, sed mihi; ideo nec ego haberem, quia non tibi quærerem: sed, *Propter domum Domini Dei mei*, propter Ecclesiam, propter sanctos, propter peregrinos, propter inopes, ut adscendant; quia dicimus eis, In domum Domini ibimus: *propter* ipsam *domum Domini Dei mei, quæsivi bona tibi.* Hæc, Fratres prolixiora & necessaria carpite, manducate, bibite, convalescite, currite, apprehendite.

IN PSALMUM CXXII.

* ENARRATIO.

(* Sermo ad plebem.)

1. ADSCENDENTIS Cantica ex ordine cum Sanctitate Vestra consideranda suscepi: adscendentis & amantis, & ideo adscendentis, quia amantis. Omnis amor aut adscendit, aut descendit. Desiderio enim bono levamur ad Deum, & desiderio malo ad ima præcipitamur. Sed quia jam malo desiderio lapsi cecidimus; superest nobis, si agnoscimus quis ad nos, non ceciderit, sed descenderit, hærendo illi adscendere; quia viribus nostris non possumus. Ipse dixit Dominus noster Jesus Christus, (Johan. 3. 13.) "Nemo adscendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis qui est in cælo." Tamquam de se solo videtur dixisse. Ergo ceteri remanserunt, quia solus adscendit, qui solus descendit? Quid debent facere ceteri? Uniri corpori ipsius, ut sit unus Christus, qui descendit & adscendit. Descendit caput, adscendit cum corpore; vestitus Ecclesiam suam, (Ephes. 5. 27.) quam sibi exhibuit sine macula & ruga. Solus ergo adscendit. Sed & nos quando cum illo sic sumus, ut in illo membra ejus simus; & nobiscum solus est, & ideo unus, & semper unus. Unitas nos compaginat uni. Et illi soli cum illo non adscendunt, qui cum illo unus esse noluerint. Jam verò quoniam ipse qui in cælo positus est, & carne [c] suscitatâ immortalis, per quam fuit ad tempus mortalis, & nihil in cælo persecutionum patiens, nihil malitiarum & opprobriorum, sicut in hac terra quando pro nobis omnia sustinere dignatus est: compassus tamen corpori suo in terra laboranti, dixit, (Act. 9. 4.) Saule, Saule, quid me persequeris? Jam ipsum nemo tangebat, & se pati persecutionem de cælo clamabat. Non præter spem esse debemus, immo cum magna fiducia præsumere, quia si per caritatem ipse nobiscum in terra est, per eamdem caritatem & nos cum eo in cælo sumus. Sed diximus quemadmodum nobiscum ipse in terra sit, vocem ejus diximus de cælo sonantis, Saule, Saule, quid me persequeris? cùm eum Saulus omnino non tangeret, sed nec videret. Quomodo autem ostenditur, quia & nos cum illo in cælo sumus? Eodem ipso Paulo apostolo dicente, (Coloss. 3. 1. &c.) "Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo." Ergo & ille adhuc deorsum est, & nos jam sursum sumus. Ille deorsum est compassione caritatis, nos sursum sumus spe caritatis. (Rom. 8. 24.) Spe enim salvi facti sumus. Sed quia spes nostra certa est; quamvis futurum sit, sic de nobis dicitur, quasi jam factum sit.

2. Adscendat ergo iste cantator: sed [d] de unoquoque corde vestrûm cantet hic homo, & unusquisque sit iste homo. Cùm enim dicitis illud singuli, quia omnes unum estis in Christo, unus G homo illud dicit: & non, Ad te Domine levavimus oculos nostros: sed (℣. 1.) AD TE *Domine levavi oculos meos.* Debetis quidem putare unumquemque vestrûm loqui, sed unus ille maximè loquitur, qui etiam diffusus est toto orbe terra-

[a] Aliquot MSS. *ipse erit* &c.
[b] Particula *autem*, quæ fuerat per Lov. expunctâ, restituitur ex editis aliis & MSS. præsertim quia in Græco LXX. exstat.

[c] Sic Am. Er. & nostri MSS. At Lov. *carne subsistit.*
[d] Sic MSS. At Lov. *sed in unoquoque nostrûm cantet* &c.

Psal. 60.3. rum. Unus ille loquitur, qui alibi dicit, A finibus A
» terræ ad te clamavi, cùm angeretur cor meum. Quis est qui clamat à finibus terræ? Quis unus homo diffusus est usque ad fines terræ? Unusquisque homo in regione sua potest clamare, numquid à finibus terræ? Sed hereditas Christi, de qua dictum est, Dabo tibi gentes hereditatem tuam,
Psal. 2.8. & possessionem tuam terminos terræ: ipsa clamat, & dicit, A finibus terræ ad te clamavi, cùm
Psal. 60.3. angeretur cor meum. Angatur cor nostrum, & clamemus. Unde angatur cor nostrum? Non de B
his quæ hîc patiuntur & mali, verbi gratiâ, quia damnum patiuntur. Nam si inde angitur cor, cinis est. Quia nescio quem tuorum ex voluntate Dei amisisti, si inde angitur cor, quid magnum? Hinc anguntur & corda infidelium, ista patiuntur & qui nondum in Christum crediderunt. Unde angitur cor Christiani? Quia nondum cum Christo vivit. Unde angitur cor Christiani? Quia peregrinatur & desiderat patriam. Si inde angitur cor tuum, etiamsi felix secundùm sæculum fue- C
ris, gemis; etsi omnia prospera confluant, & undique tibi iste mundus arrideat, tu tamen gemis, quia in peregrinatione te constitutum vides; & sentis jam quidem te habere felicitatem secundùm oculos stultorum, sed nondum secundùm promissionem Christi: illam quærens gemis, illam quærens desideras, & desiderando adscendis, & adscendendo cantas Canticum graduum, & cantando Canticum graduum, dicis, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo.* D

3. Adscendens quò levaturus erat oculos, nisi illuc quò tendebat, & adscendere desiderabat? De terra enim ad cælum adscendit. Ecce terra deorsum, quam calcamus pedibus nostris; ecce etiam cælum sursum, quod videmus oculis nostris; & adscendendo cantamus, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo.* Ubi sunt ergo scalæ? Tanta enim intervalla conspicimus inter cælum & terram, tanta separatio est, & tanta spatia locorum: illuc volumus adscendere; scalas E
non videmus: numquid fortè fallimus nos, quia Canticum graduum, id est, Canticum adscensionis cantamus? *Adscendimus ad cælum, si cogitamus Deum, qui adscensus in corde fecit. Quid est adscendere in corde? Proficere in Deum. Quomodo omnis qui deficit, non descendit, sed cadit: sic omnis qui proficit, adscendit: sed si sic proficiat, ut non superbiat; si sic adscendat, ut non cadat: si autem proficiendo superbiat, adscendendo iterum cadit. Sed ut non superbiat, F
quid debet facere? Levet oculos suos ad illum qui habitat in cælo, non se adtendat. Omnis enim superbus se adtendit, & magnus sibi videtur qui sibi placet. Sed qui sibi placet, stulto homini placet: quia ille ipse stultus est, cùm sibi placet. Solus securus placet, qui Deo placet. Et quis est qui placet Deo? Cui placuerit Deus. Displicere sibi Deus non potest: placeat & tibi, ut placeas illi. Sed tibi ille placere non poterit, nisi tu tibi displicueris. Si autem displices tibi, G
tolle à te oculum. Ut quid te enim adtendis? Si enim verè te adtendis, invenis in te quod
Psal. 50.5. tibi displiceat; & dicis Deo, Peccatum meum ante me est semper. Peccatum tuum sit ante te, ut non sit ante Deum: & tu noli esse ante te, ut sis ante Deum. Quomodo enim volumus ut non à nobis avertat faciem Deus, sic volumus ut avertat faciem à peccatis nostris: nam utrumque illi cantatur in Psalmis: Ne avertas faciem tuam à me. Vox est Psalmi, vox est ergo nostra. Et ille qui dicit, Ne avertas faciem tuam à me; vide Psal. 26.9.
quid dicat alio loco: Averte faciem tuam à pec- Psal. 50.11.
catis meis. Si vis ut avertat faciem suam à peccatis tuis, tu ipse à te averte faciem tuam, & à peccatis tuis noli avertere. Si enim non ab eis averteris faciem tuam, tu ipse irasceris peccatis tuis. Si autem tu non avertis faciem tuam à peccatis tuis, tu agnoscis, & ille ignoscit.

4. At verò à te leva oculos ad illum, & dic, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo.* Cælum, Fratres mei, si corporaliter intellexerimus hoc quod videmus oculis corporeis, verè sic errabimus, ut non putemus nos illuc adscendere, nisi scalis positis, aut aliquibus machinamentis: si autem spiritaliter adscendimus, spiritaliter cælum intelligere debemus: [a] si adscensus in affectu, cælum in justitia. Quod est ergo cælum Dei? Omnes sanctæ animæ, omnes justæ animæ. Nam & Apostoli quamvis in terra essent carne, cælum erant; quia in illis Dominus sedens per totum mundum ambulabat. Ergo habitat in cælo. Quomodo? Quomodo dicit in alio Psalmo,
Tu autem in sancto habitas laus Israël. Qui habitat Psal. 21.4.
in cælo, habitat in sancto. Sancto quid, nisi templo
suo? Templum enim Dei sanctum est, quod estis 1. Cor. 3.17.
vos. Sed omnes adhuc infirmi & secundùm fidem 2. Cor. 5.7.
ambulantes, secundùm fidem sunt templum Dei: erunt aliquando & secundùm speciem templum Dei. Quamdiu sunt templum secundùm fidem? Quamdiu in ipsis Christus per fidem habitat: sicut dicit Apostolus, Habitare Christum per fidem Ephes. 3.17.
in cordibus vestris. Sunt autem jam cæli, in quibus per speciem jam habitat Deus, videntes eum facie ad faciem, omnes sancti Angeli, omnes sanctæ Virtutes, Potestates, Sedes, Dominationes, Jerusalem illa cælestis unde peregrinando ingemiscimus, & quam desiderando oramus: ibi habitat Deus. Illuc levavit iste fidem, illuc adscendit affectu, desiderando: & [b] ipsum desiderium facit animam desudare sordes peccatorum, & mundari ab omni labe, ut fiat & ipsa cælum; quia levavit oculos ad eum qui habitat in cælo. Nam si cælum istud corporeum, quod oculis videmus, intellexerimus esse habitationem Dei; transitura est habitatio Dei, quia cælum & terra
transient. Deinde antequam faceret Deus cælum Matth. 24.
& terram, ubi habitabat? Sed dicit aliquis, Et 35.
antequam faceret Deus sanctos, ubi habitabat? In se habitabat Deus, apud se habitabat, & apud se est Deus. Et quando dignatur habitare in sanctis, non sic sunt sancti domus Dei, ut ipsâ subtractâ cadat Deus. Aliter enim nos habitamus in domo, aliter Deus in sanctis: tu habitas in domo, si subtracta fuerit, cadis; Deus autem sic habitat in sanctis, ut si ipse discesserit, cadant. Quicumque ergo sic portat Deum, ut sit templum Dei; non putet sic à se portari Deum, ut terreat Deum, si se subducat. Væ illi si se subtraxerit Deus; quia ipse cadit: nam Deus in se semper manet. In quibus nos habitamus, ipsa nos continent: in quibus Deus habitat, ipse illos continet. Jam videte quantum interest inter nostram habitationem & Dei: & sic dicat anima, *Ad te*

[a] Ita Am. & MSS. At Er. & Lov. *sit adscensus.*

[b] Aliquot MSS. *ipso desiderio*: & infrà quidam, *deserere sordes.*

levavi oculos meos, qui habitas in cælo, ut intelligat quia Deus nec cælo indiget, ubi habitet; sed cælum ipso indiget, ut ab ipso inhabitetur.

5. Quid ergo sequitur, quia dixit, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo?* Quomo-
℣. 1. do levasti oculos tuos? *Ecce sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ; sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri.* Et servi sumus, & ancilla sumus: ille & Dominus est, & Domina est. Aut quid sibi volunt ista verba, & quid sibi volunt istæ similitudines rerum? Attendat aliquantùm Caritas Vestra. Non mirum si servi sumus, & ille Dominus est: sed mirum si ancilla sumus, & ille Domina est. Sed neque hoc mirum quia ancilla sumus; Ecclesia enim sumus: nec illud mirum, quia & ipse Domina est; virtus enim est & sapientia Dei.
1. Cor. 1. 23. & 24. Audi ergo Apostolum dicentem: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis verò vocatis Judæis & Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Ut jam sit servus populus, & sit ancilla Ecclesia: Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: utrumque audisti, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Cùm ergo audis Christum, leva oculos tuos in manus Domini tui: cùm audis Dei virtutem & Dei sapientiam, leva oculos tuos in manus Dominæ tuæ: quia & servus & ancilla es; servus, quia populus es; ancilla, quia Ecclesia es. Ipsa autem ancilla magnam dignitatem invenit apud Deum: uxor facta est. Sed donec veniat ad amplexus illos spiritales, ubi securè perfruatur eo quem dilexit, & cui suspiravit in ista diuturna peregrinatione, sponsa est: & accepit arram magnam, sanguinem sponsi, cui secura suspirat. Nec illi dicitur, Noli amare: quomodo dicitur aliquando virgini jam desponsatæ, & nondum nuptæ: & justè dicitur, Noli amare; cùm facta fueris uxor, tunc ama: rectè dicitur, quia præproperum & præposterum desiderium est, & non castum, amare eum cui nescit an nubat. Potest enim fieri ut alius sponset, & alius ducat uxorem. Quia verò nullus alius est qui Christo præponatur, secura amet ista: & antequam illi jungatur amet, & de longinquo suspiret & de longinqua peregrinatione. Solus ducet, quia solus talem arram dedit. Quis enim potest sic ducere, ut moriatur pro ea quam vult ducere? Si enim mori pro ea voluerit, non erit qui ducat. Securus autem ille pro sponsa mortuus est, quam resurgens erat ducturus. Verumtamen,
Johan. 15. 15. Fratres, interim simus quomodo servi & ancilla. Dictum est quidem, Non vos dicam servos, sed
Gal. 4. 7. amicos: sed fortè solis discipulis dixit Dominus? Audite apostolum Paulum dicentem, Itaque jam, inquit, non est servus, sed filius; si autem filius, & heres per Deum. Populo dicebat, fidelibus dicebat. Jam ergo in nomine Domini redemti sanguine ipsius, loti lavacro ipsius, filii sumus, filius sumus: quia sic multi sumus, ut in illo unus simus. Quid ergo sibi vult, quòd adhuc tamquam servi loquimur? Numquid tantum meritum habere possumus in Ecclesia, quamvis jam filii facti ex
Rom. 1. 1. servis, quantum habuit ipse apostolus Paulus? Et tamen quid dicit in epistola? Paulus servus Christi

A Jesu. Si ille se adhuc dicit servum, per quem nobis Evangelium prædicatum est; quantò magis nos debemus agnoscere conditionem nostram, ut major sit in nobis gratia ipsius? Primò enim servos fecit, quos redemit. Sanguis enim ille pro servis pretium est, pro sponsa pignus est. Agnoscentes itaque conditionem nostram, etsi jam filii per gratiam, servi tamen propter creaturam, quia universa creatura Deo servit, dicamus, *Sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, &*
B *sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ; sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri.*

6. Dixit & quare, sicut servi oculos habent in manus Domini sui, & sicut ancillæ oculos habent in manus dominæ suæ; *sic*, inquit, *oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* Et quasi quæreres, Ut quid? *Quoadusque*, inquit, *misereatur nostri.* Quales ergo voluit servos intelligi, Fratres, qui oculos habent in manus dominorum suorum; &
C quales ancillas, quæ oculos habent in manus dominæ suæ, quoadusque misereatur domina earum? Qui sunt isti servi & ancillæ, qui sic habent oculos in manus dominorum suorum, nisi qui jubentur cædi? *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri.* Quomodo? *Sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ.* Ergo & illi & illæ, quoadusque misereatur vel dominus vel domina. Fac ergo aliquem dominum jussisse
D servum cædi: vapulat servus, sentit plagarum dolores; attendit ad manus domini sui, quoadusque dicat, Parce. Manum enim, ipsam potestatem dicit. Ergo quid dicimus, Fratres? Jussit nos cædi Dominus noster, & Domina nostra sapientia Dei jussit nos cædi: & in hac vita vapulamus, & tota ista vita mortalis plaga nostra est. Audi vocem Psalmi: Pro iniquitate erudisti hominem, Psal. 38. 12.
& tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Attendite, Fratres, quàm tabida est aranea, ut
E levi tactu conquassetur & moriatur. Et ne quasi carnem solam infirmitate mortalitatis putaremus nos habere tabidam, non dixit, Tabescere me fecisti; ne secundùm carnem intelligeremus: sed ait, Tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Nihil enim infirmius animâ nostrâ positâ in mediis tentationibus sæculi, in mediis gemitibus & parturitionibus molestiarum; nihil eâ infirmius donec hæreat soliditati cælesti, & sit in [a] templo Dei, unde jam non cadat: quia primò
F ut veniret ad hanc infirmitatem & tabificationem, sicut aranea infirma facta est, & de paradiso expulsa est. Tunc jussus est servus cædi. Fratres mei, videte ex quo vapulamus. In omnibus qui ab initio generis humani nati sunt, in omnibus qui nunc sunt, in omnibus qui postea nascentur, Adam vapulat. Vapulat Adam, id est, genus humanum: & multi sic obduruerunt, ut nec plagas suas sentiant. Qui verò ex ipso genere filii facti sunt, receperunt sensum doloris: sentiunt se va-
G pulare, & noverunt quis jussit ut vapulent; & levaverunt oculos suos ad eum, qui habitat in cælo; & sic sunt oculi eorum in manus Domini sui, quoadusque misereatur, sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ. Vides felices aliquos in isto sæculo ridentes, jactantes se, non vapulant: im-

[a] Plerique MSS. *in templum Dei.*

mo pejùs vapulant; hoc ipso graviùs cæduntur, A
quo sensum jam perdiderunt. Evigilent, & vapu-
lent; sentiant quia vapulant, sciant quia vapu-
Eccle. 1. 18. lant, & doleant quia vapulant. Quoniam qui ap-
ponit scientiam, apponit dolorem, hoc Scriptu-
Matth. 5. 5. ra dixit. Ideo Dominus in Evangelio: Beati lu-
gentes, quoniam ipsi consolabuntur.

7. Audiamus vocem hominis qui vapulat, &
sint istæ uniuscujusque nostrûm voces & quando
nobis bene est. Nam quis non intelligat vapula-
re se quando ægrotat, quando in carcere est, B
quando fortè in catena, quando fortè latrones
patitur? Quando ab aliquibus improbis ei aliquæ
molestiæ irrogantur, sentit vapulare se. Magnus
sensus est, videre quia vapulat & quando illi be-
ne est. Non enim ait Scriptura in Job, Tentatio-
Job. 7. 1. nibus abundat vita humana: sed ait, Numquid
» non tentatio est vita humana super terram? To-
tam ipsam vitam tentationem dixit. Omnis ergo
vita tua super terram, plagæ tuæ sunt. Plange
quamdiu vivis in terra: sive feliciter vivas, sive C
in aliqua tribulatione constitutus sis, clama, Ad
» te levavi oculos meos, qui habitas in cælo. Ad
manus Domini, qui te jussit cædi, cui dicis in alio
Psal. 38. 12. Psalmo, Propter iniquitatem erudisti hominem,
» & tabescere fecisti sicut araneam animam meam:
ỳ. 3. clama ad manus cædentis, & dic, *Miserere nostri Domine, miserere nostri.* Non sunt istæ voces va-
pulantis? *Miserere nostri Domine, miserere nostri.*

Item ỳ. 3. 8. *Quoniam multùm repleti sumus despectione*
ỳ. 4. * *In plurimum repleta est anima nostra, opprobrium* D
eis qui abundant, & despectio superbis. Qui despi-
citur, contemnitur. Omnes qui secundùm Chri-
stum piè volunt vivere, necesse est patiantur op-
probria, necesse est contemnantur ab his qui no-
lunt piè vivere, quorum felicitas tota terrena est.
Irridentur illi qui felicitatem vocant, quam ocu-
lis videre non possunt, & dicitur eis, Quid credis
insane? vides quod credis? Reversus est aliquis
ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? Ecce
ego quod amo video, fruor. Despiceris, quia E
speras quod non vides: & despicit te ille, qui quasi
tenet quod videt. Adtende si ipse tenet: noli tur-
bari; vide si ipse tenet, & non tibi insultet: ne cùm
putas eum felicem in præsenti, amittas veram fe-
licitatem futuram: noli turbari, adtende si tenet.
Labitur hoc ab illo quod tenet, vel ipse ab eo
quod tenet: necesse est transeat aut ipse per res
suas, aut res ipsius per illum. Per quem res trans-
eunt suæ? Qui vivus [a] labefactus erit. Quis trans-
it per res suas? Qui in divitiis moritur: quia F
cùm moritur, non eas secum aufert ad inferos.
Domum meam habeo, jactavit se. Quæris, Quam
domum tuam? Quam mihi dimisit pater meus.
Et ille unde habuit hanc domum? Avus noster
illi eam dimisit. Recurre & ad proavum, inde ad
atavum, & jam nomina non potest dicere. Non
inde potiùs terreris, quia multos adtendis trans-
isse per illam domum, & neminem ipsorum se-
cum illam tulisse ad æternam domum? Pater
tuus hîc eam dimisit, transiit per illam; sic & tu G
transibis. Si ergo transitum habetis in domo ve-
stra, stabulum est transeuntium, non habitatio
commanentium. Et tamen quia nos ea quæ fu-
tura sunt speramus, & in futuram felicitatem
1. Johan. 3. 2. suspiramus; & nondum apparuit quod erimus,
Coloss. 3. 3. quamvis jam filii Dei simus; quia vita nostra
abscondita est cum Christo in Deo: *repleti sumus despectione*, id est contemtu, ab his qui felicitatem
quærunt vel habent in isto sæculo.

9. *In plurimum repleta est anima nostra, opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis.*
Quærebamus qui sunt, *qui abundant*; exposuit
tibi cùm dixit, *superbis.* Quod est autem, *opprobrium*; hoc est, *despectus*: & quod est, *qui abundant*, hoc est, *superbis.* Repetitio sententiæ est,
opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis.
Quare abundant superbi? Quia hîc volunt esse
felices. Quid, quando & ipsi miseri sunt, num-
quid abundant? Sed fortè quando miseri sunt,
non nobis insultant. Intendat Caritas Vestra.
Tunc insultant fortè quando felices sunt, quando
se jactant in pompa divitiarum suarum, quando
se jactant in ventositate falsorum honorum: tunc
insultant nobis, & quasi dicunt, Ecce mihi bene
est, fruor ego rebus præsentibus, recedant à me
qui promittunt quod non ostendunt; quod vi-
deo teneo, quod video fruor; bene mihi sit in hac
vita. Tu securior esto; quia resurrexit Christus,
& docuit te quid in alia vita daturus sit: certus
esto quia dat. Sed insultat ille, quia tenet. Ferto
insultantem, & ridebis gementem: postea enim
veniet tempus, quando dicturi sunt illi ipsi, Hi Sap. 5. 3.
sunt quos aliquando habuimus in risum. Verba
sunt libri Sapientiæ; quia prodidit nobis Scriptu-
ra, quæ dicturi sunt illi ipsi qui nos modò irri-
dent, & qui nos despiciunt, & à quibus impleti
sumus opprobrio & despectione: quæ verba
habebunt tunc, quando à veritate despicientur.
Videbunt enim ad dexteram fulgere, quos secum
commixtos contemserant, cùm factum fuerit in
illis quod dixit Apostolus: Cùm Christus appa- Coloss. 3. 4.
ruerit vita vestra, tunc & vos cum illo appare- »
bitis in gloria: & dicent, Hi sunt quos aliquando Sap. 5. 3. &c.
habuimus in risum, & in similitudnem imprope- »
rii; nos insensati vitam illorum æstimabamus in- »
saniam, & finem illorum sine honore; quomodo »
computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos »
sors illorum est? Et sequentur in eo sermone, & Ibidem 6. &c.
adjicient, Ergo erravimus à via veritatis, & ju- »
stitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus »
est nobis. Quid nobis profuit superbia, & divitia- »
rum jactatio quid contulit nobis? Ibi tu non eis in- »
sultas, quia jam ipsi sibi insultant. Quod donec
fiat, Fratres, levemus oculos ad eum qui habitat in
cælo; & non ab illo tollamus oculos, quoadusque
misereatur nostri, & liberet ab omni tentatione
& opprobrio & despectu.

10. Huc accedit, quòd aliquando & ipsi qui
sunt in flagello infelicitatis temporalis, insultant
nobis. Invenis aliquem pro merito iniquitatum
suarum, sive occulto judicio Dei, sive manifesta
damnatione, mitti in carcerem, portare catenam:
& ipse insultat. Et cùm ei dictum fuerit, Quare
non bene vixisti? Ecce quò venisti malè vivendo?
Ille respondet, Quare illi qui bene vivunt, ista
patiuntur? Sed illi propterea patiuntur, ut pro-
bentur, ut tentationibus exerceantur, ut flagel-
lis proficiant: quia flagellat Deus omnem filium Hebr. 12. 6.
quem recipit. Et si Unicum sine peccato flagel-
lavit, & pro omnibus tradidit eum, quomodo
debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagel-
lamur? Cùm ista dixerimus, illi & de infelicita-
te superbiunt adhuc, & afflicti, nondum humilia-
ti,

[a] Sic plures MSS. Alii cum Am. & Er. *labefactaverit.* At Lov. *labefactus ierit.*

ti, respondent, & dicunt, Ista sunt verba Christianorum vanorum, qui credunt quod non vident. Si & ipsi insultant, quid putamus, Fratres, quasi non eos commemoratos in hoc Psalmo, cùm diceret, *Opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis?* Quando quidem insultatur Christianis & ab eis qui non abundant, sed cùm sint in egestate & ærumnis, nec ipsi cessant insultare. Certè ergo, *Opprobrium eis qui abundant:* an fortè nullus invenitur, qui etiam positus in calamitate insultet? Si non insultavit latro, qui cum crucifixo Domino crucifixus erat? Ergo si insultant & illi qui non abundant, quare Psalmus ait, *Opprobrium eis qui abundant?* Si diligenter discutiamus, & ipsi abundant. Unde abundant? Nam nisi abundarent, superbi non essent. Alius enim abundat pecuniâ, & inde superbus est: alius abundat honoribus, & inde superbus est: alius abundare se justitiâ putat, & inde superbit, quod pejus est. Qui videntur non abundare pecuniâ, justitiâ sibi videntur abundare adversùs Deum; & positi in calamitatibus se justificant, Deum accusant, & dicunt, Quid admisi, aut quid feci? Et tu dicis: Respice, recordare peccata tua, si nihil fecisti. Titillatur aliquantùm conscientia, & redit ad se, & cogitat facta sua mala; & cùm cogitaverit facta sua mala, nec sic vult confiteri, quia digna patitur: sed dicit, Ecce manifestè feci multa, sed multos video pejora fecisse, & nihil mali pati. Justus est contra Deum: Abundat ergo & ipse, plenum habet pectus justitiâ; quando quidem illi Deus videtur malefacere, & ipse sibi videtur injustè pati. Et si dares illi navim gubernandam, in naufragium iret cum illa: vult autem Deum excutere de gubernatione hujus mundi, & ipse tenere gubernacula creaturæ, & distribuere omnibus dolores & lætitias, pœnas & præmia. Infelix anima (Et quid mirabimini?) abundat, sed abundat nequitiâ, abundat malitiâ; & eò plus abundat nequitiâ, quò sibi videtur abundare justitiâ.

Lucæ 23. 39. & 40.

11. At verò Christianus homo non debet abundare, sed pauperem se debet cognoscere: & si habet divitias, scire debet quia non sunt illæ veræ divitiæ, ut alias desideret. Qui enim divitias falsas desiderat, veras non quærit: qui autem veras quærit, adhuc pauper est; & rectè dicit, Pauper & dolens ego sum. Rursus ille qui & pauper est, & nequitiâ plenus est, unde dicitur abundare? Quia displicet illi quia pauper est, & justitiâ ipsâ videtur abundare in corde suo adversùm justitiam Dei. Et quæ abundantia justitiæ nostræ? Quantacumque justitia in nobis fuerit, ros est nescio quis ad illum fontem; ad saginam illam tantam stillicidia quædam sunt, quæ vitam nostram molliant, & duram iniquitatem solvant. Modò desideremus de pleno fonte justitiæ saginari, desideremus ubertate illa satiari, de qua dicitur in Psalmo, Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hîc autem cùm sumus, inopes nos esse intelligamus & egentes, non solùm harum divitiarum, quæ non sunt veræ divitiæ, sed & ipsius salutis. Et quando sani sumus, intelligamus quia infirmamur. Quamdiu enim corpus hoc esurit & sitit, quamdiu hoc

Psal. 68. 30.

Psal. 35. 9.

A corpus vigilando fatigatur, stando fatigatur, ambulando fatigatur, sedendo fatigatur, manducando fatigatur; quocumque se verterit ad subsidium fatigationis, ibi invenit aliam fatigationem: non est ergo perfecta sanitas, nec in ipso corpore. Non sunt ergo illæ divitiæ, sed mendicitas: quia quantò magis abundant, tantò crescit inopia & avaritia. Non est ista salus corporis, sed infirmitas. [a] Paregorizamur quotidie medicamentis Dei, quia manducamus & bibimus: medicamenta ipsa sunt, B quæ nobis apponuntur. Fratres, si vultis videre qualis morbus nos habeat; qui jejunat septem diebus, fame consumitur. Ergo illa fames ibi est: sed ideo illam non sentis, quia quotidie illam curas: ergo nec ipsa sanitas nobis est perfecta.

12. Intendat Caritas Vestra, quomodo nos intelligamus inopes, ut gaudeamus ad eum, & levemus oculos ad eum qui habitat in cælo. Non sunt illæ veræ divitiæ; plus augent cupiditatem eis qui eas possident. Non est illa vera corporis C sanitas; quia portatur infirmitas ubique defectiva: quocumque se verterit, deficit. In ipso adjutorio non invenies firmamentum: lassatur stando; sedere vult, numquid vel sedendo durabit? Quod sibi elegit ut non fatigaretur, ibi habet deficere. Lassatus est vigilando, dormiturus est: numquid quia dormivit, non deficit? Lassatus est jejunando, refecturus est: si plus refecerit, inde deficit. In nulla re potest perseverare ista infirmitas. Justitia quid? Quanta justitia est inter tantas tentaD tiones? Possumus continere ab homicidio, ab adulterio, à furtis, à perjuriis, à fraudibus: numquid ab iniquis cogitationibus? numquid & à suggestionibus malarum cupiditatum? Quæ est ergo justitia nostra? Totum ergo esuriamus, totum sitiamus, & veras divitias, & veram sanitatem, & veram justitiam. Quæ sunt veræ divitiæ? Cælestis illa mansio in Jerusalem. Quis enim dicitur dives in hac terra? Quando laudatur dives, quid dicitur? Multùm dives est, nihil illi deest. Laus E certa laudantis illa est: nam ista non est, cùm dicitur, Nihil illi deest. Adtende si nihil deest. Si nihil cupit, nihil illi deest: si autem adhuc cupit majora, quàm quæ habet; ad hoc accesserunt divitiæ, ut egestas cresceret. In illa verò civitate veræ erunt divitiæ, quia ibi nihil nobis deerit; quia nec indigebimus aliqua re, & vera sanitas erit. Quæ est vera sanitas? Cùm absorpta « fuerit mors in victoriam, & cùm corruptibile « hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc « F induerit immortalitatem: tunc erit vera sanitas, « tunc erit vera & perfecta justitia, ut nihil mali non solùm facere, sed nec cogitare possimus. Modò autem inopes, pauperes, egentes, dolentes suspiramus, gemimus, oramus, levamus oculos ad Deum: quoniam & illi qui felices sunt in hoc mundo, despiciunt nos; abundant enim: & illi qui infelices sunt in hoc sæculo, despiciunt, quia & ipsi abundant, & justitia est in corde ipsorum, sed falsa. Ideo non perveniunt ad veram, G quia repleti sunt falsâ. Tu autem ut pervenias ad veram, esto egens & mendicus ipsius justitiæ: & audi Evangelium; Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

1. Cor. 15. 54. &c.

Matth. 5. 6.

[a] Editi, *Paragorizamur.* MSS. plures, *Panegorizamur:* alii verò, *Paregorizamur:* ad quod verbum in Christinæano MS. additur, *id est mulcemur.* Nempe à παρηγορεῖν, quod est *consolari*, duxerunt medici *paregorizare*, pro *mitigare, lenire & temperare.* Anonymus medicus à V. C. Cangio in Glossario relatus, *Paregorica*, ait, *sunt, quæ paregorizant, nè malum crescat, non sanant.*

IN PSALMUM CXXIII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. BENE jam nostis Fratres Carissimi, Canticum graduum esse canticum adscensionis nostræ, eamdemque adscensionem non corporis pedibus fieri, sed cordis affectibus. Hoc sæpissime insinuavimus vobis: nec eadem sæpius repetenda sunt, ut sit locus dicendi quæ nondum dicta sunt. Et iste ergo Psalmus, quem nunc vobis cantatum audistis, *Canticum graduum* superscribitur. Ipse est titulus ejus. [a] Cantant ergo adscendentes: & aliquando tamquam unus cantat, aliquando tamquam multi; quia & multi unus, quia & unus Christus, & in Christo membra Christi cum Christo unum faciunt, & horum omnium membrorum caput in cælo est. Corpus autem etiamsi laborat in terra, non est præcisum à capite suo. De super enim caput prospicit, & consulit corpori. Nam si non consuleret, non diceret illi persecutori adhuc Saulo, nondum Paulo, Saule, Saule, (Act. 9. 4.) quid me persequeris? Et hæc optimè nostis, & usitata sunt vobis. Non autem cum fastidio commemorentur eis, quibus non exciderunt, ut per eorum patientiam redeant in cor etiam eorum, quibus exciderant: salubria sunt enim, & sæpius dicenda. Sive ergo unus cantet, sive multi cantent; & multi homines unus homo est, quia unitas est; & Christus, sicut diximus, unus est, & omnes Christiani membra sunt Christi.

2. Quid ergo isti cantant? hæc membra Christi quid cantant? Amant enim, & amando cantant, desiderando cantant. Aliquando cum tribulatione cantant, & aliquando exsultando cantant, cùm in spe cantant. Tribulatio enim nostra in præsenti sæculo; spes verò nostra de futuro sæculo: & nisi in tribulatione præsentis sæculi consoletur nos spes futuri sæculi, perimus. Gaudium ergo nostrum, Fratres, nondum est in re, sed jam in spe. Spes autem nostra tam certa est, quasi jam res perfecta sit. Neque enim timemus promittente veritate. Veritas enim nec falli potest, nec fallere: bonum est ut hæreamus illi; illa nos liberat, sed si manserimus in verbo ejus. Modò enim credimus, tunc videbimus: cùm credimus, spes est in isto sæculo; cùm videbimus, res erit in futuro sæculo. (1. Cor. 13. 12.) Videbimus autem facie ad faciem: tunc autem videbimus facie ad faciem, cùm habuerimus corda mundata. (Matth. 5. 8.) Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Unde autem corda mundantur, nisi per fidem, sicut Petrus ait in Actibus Apostolorum, (Act. 15. 9.) Mundans fide corda eorum? Mundantur autem corda nostra per fidem, ut possint esse idonea capere speciem. Ambulamus enim nunc per fidem, nondum per speciem: (2. Cor. 5. 7.) sicut Apostolus dicit, (Ibidem 6.) Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Et quid est, peregrinamur? » Per fidem enim ambulamus, inquit, non per speciem. Qui ergo peregrinatur & per fidem ambulat, nondum est in patria, sed jam est in via: qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus, tamquam in via simus: quia ipse Rex patriæ factus est via. Rex patriæ nostræ, Dominus Jesus Christus: & ibi veritas, hîc autem via. Quò imus? Ad veritatem. Quà imus? Per fidem. Quò imus? Ad Christum. Quà imus? Per Christum. (Iohan. 14. 6.) Ipse enim dixit, Ego sum via, veritas, & vita. Dixerat autem aliquando credentibus in se, (Iohan. 8. 31. & 32.) Si manseritis in verbo meo, verè discipuli mei estis; « & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. « Et cognoscetis, inquit, veritatem, sed si manseritis in « verbo meo. In quo verbo? Sicut dicit Apostolus, (Rom. 10. 8.) Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Primò ergo verbum fidei est, in quo verbo fidei si manserimus, cognoscemus veritatem, & veritas liberabit nos. Veritas immortalis est, veritas incommutabilis est: veritas illud Verbum est, de quo dicitur, (Iohan. 1. 1.) In « principio erat Verbum, & Verbum erat apud « Deum, & Deus erat Verbum. Et quis hoc videt nisi corde mundato? Unde mundantur corda? Et (Ibidem 14.) Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Quod ergo manet Verbum in se, veritas est ad quam venimus, & quæ nos liberat: quod autem prædicatur verbum fidei, in quo nos vult Dominus permanere, ut cognoscamus veritatem; hoc est Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. [b] Credis in Christum natum in carne, & pervenies ad Christum natum de Deo, Deum apud Deum.

3. Exsultantes cantant isti quos legimus, membra ista Christi exsultantia cantant Psalmum istum. Et quis hîc exsultat, nisi in spe, sicut dixi? Et [c] nobis certa sit ipsa spes, & exsultando cantemus. Non enim qui cantant alieni sunt à nobis, aut non in hoc Psalmo vox nostra est. Sic audite, tamquam vos ipsos audiatis: sic audite, tamquam in speculo Scripturarum vos ipsos adtendatis. Cùm enim tamquam speculum adtendis Scripturas, exhilaratur facies tua: cùm similem te invenies exsultatione spei, membris quibusdam Christi, quæ membra ista cantarunt; eris & tu in ipsis membris, & cantabis ista. Cur ergo isti cantant ista exsultando? Quia evaserunt. Ergo spes est in qua cantant. Cùm enim hîc sumus & peregrinamur, nondum evasimus. Præcesserunt quidem membra quædam de corpore illo, de quo & nos sumus, quæ possunt in veritate cantare. Et hoc cantarunt Martyres sancti: jam enim evaserunt, & in exsultatione cum Christo sunt, recepturi corpora jam incorrupta, eadem ipsa quæ primò erant corruptibilia, in quibus passi sunt pœnas: inde illis fient ornamenta justitiæ. Ergo sive illi jam in re, sive nos in spe conjungentes affectum coronis eorum, & desiderantes talem vitam qualem hîc non habemus, sed habere non poterimus nisi eam hîc desideraverimus, cantemus simul omnes, & dicamus, NISI *quia Dominus erat in nobis*. (℣. 1.) Respexerunt enim quasdam tribulationes quas passi sunt, & consideraverunt in eo jam loco & in beatitudine & in securitate constituti, quà transierint, quò venerint: & quia difficile erat inde liberari, nisi adesset manus liberantis, in gaudio dixerunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis*. Sic cœperunt cantare: nondum dixerunt unde evaserint, tanta exsultatio est: *Nisi quia Dominus erat in nobis*.

4. *Dicat nunc Israël:* * *Nisi quia Dominus erat in nobis*. (℣. 2.) Nunc dicat, quia jam evasit. Evadentes enim, id est, eos qui jam evaserunt, constituit intuendos Psalmus iste. Constituamus illos & nos in corde jam triumphantes; & tamquam ibi & nos simus, sicut in superiore Psalmo dictum est, (Psal. 121. 2.) Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem. Nondum ibi erant, sed in via erant: tanta autem lætitia erat festinantium, & tanta perveniendi spes, ut adhuc

[a] Lov. *Cantate*: dissentientibus editis aliis & MSS.
[b] Lov. *Crede*. Ceteri autem libri, *Credis*.

[c] Sic plerique MSS. At editi, *Et ut nobis certa sit ipsa spes, exsultando cantemus*.

in via positi & laborantes, jam sibi illic constituti A viderentur. Sic & nunc ponamus nos in illo triumpho, quod erit in futuro sæculo, quando insultabimus morti jam finitæ, jam consumtæ; quando dicemus, Ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? (1. Cor. 15. 55.) Jam conjuncti Angelis, & exsultantes cum Rege nostro, qui primus resurgere voluit, quamvis prior mori noluerit. Multi enim ante illum mortui sunt, sed nemo ante illum resurrexit in æternum. Exsultantes autem cum illo, etiam ibi spe & corde constituti, quia evasimus, cogitemus quid B evasimus, quæ scandala, quas tribulationes mundi, quas persecutiones omnium Paganorum, quos dolos omnium hæreticorum, quas suggestiones diaboli, quas cupiditatum conflictationes. Omnia ista quis evaderet, *nisi quia Dominus erat in nobis? Dicat nunc Israël:* securus enim dicit Israël: *Nisi quia Dominus erat in nobis.* Quando? *Cùm insurgerent homines super nos.* Noli ergo mirari: victi sunt, homines enim erant: Dominus autem erat in nobis, non homo erat in nobis; homines au- C tem insurrexerunt super nos. Sed tamen opprimerent homines alios homines, nisi in his hominibus qui non potuerunt opprimi, non homo esset, sed Dominus.

5. Ergo, *Nisi quia Dominus erat in nobis, cùm insurgerent homines super nos.* Quid enim facerent vobis homines, [a] exsultantibus & cantantibus, & securè tenentibus beatitudinem sempiternam? Quid vobis facerent homines insurgentes in vos, nisi Dominus esset in vobis? quid facerent? D (ỳ. 3.) *Forsitan vivos absorbuissent nos. Vivos absorbuissent:* non priùs occidissent, & sic absorbuissent. O immanes, ô crudeles! Non sic absorbet Ecclesia: Petro, Macta & manduca, dictum est; (Act. 10. 13.) non, Vivos absorbe. Quomodo ergo Petrus, id est Ecclesia, mactat, & sic manducat? Et quomodo isti qui exsurrexerunt super nos, *forsitan vivos absorbuissent nos, nisi quia Dominus erat in nobis?* Quia in Ecclesiæ corpus nemo intrat, nisi priùs occisus. Moritur quod fuit, ut sit quod non fuit. Alioquin, E qui non occiditur & non manducatur ab Ecclesia, esse in numero populi potest, qui videtur oculis humanis; in numero autem populi, qui cognitus Deo est, de quo dicit Apostolus, Novit Dominus qui sunt ejus; (2. Tim. 2. 19.) non potest esse nisi manducatus, nec manducari poterit, nisi primò mactatus. Venit Paganus, adhuc in illo idololatria vivit, inserendus est membris Christi: ut inseratur, necesse est manducetur; sed non potest manducari ab Ecclesia, nisi primò mactatus. Renuntiet sæculo, tunc mactatur: F credat in Deum, tunc manducatur. Quomodo ergo illi *vivos absorbuissent nos, nisi quia Dominus erat in nobis?* Surrexerunt enim multi persecutores aliquando, & nunc non desunt. Singillatim insurgunt, & aliquando vivos absorbent, sed in quibus non est Dominus. Ideo ante omnia illi dixerunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis:* quia multi absorbentur, in quibus non est Dominus. Hi sunt qui vivi absorbentur, qui sciunt malum esse, & linguâ consentiunt. Surrexerunt enim quidam perse- G cutores, & dixerunt hominibus, Thurificate, si non feceritis, occidimus vos. Illi amaverunt hanc vitam, & dulcedo vitæ hujus tenuit eos. Non plus dilexerunt ea quæ promisit Deus, quàm ea quæ videbant in terra. Illa enim credere [b] jubebantur, quæ nondum videbant, ista quæ amabant videbant. Plus retinentes ea quæ videbant, excluserunt de cordibus Dominum: & quia non erat in eis Dominus, vivi absorpti sunt. Quid est, vivi absorpti sunt? Thurificando idolis, scientes quia nihil est idolum. Nam si aliquid putarent esse idolum, mortui absorberentur: cùm autem putant nihil esse idolum, & noverunt omnia illa Gentilium vana esse, vivunt; & tamen cùm faciunt quod volunt persecutores, vivi absorbentur. Sed ideo vivi absorbentur, quia non in eis est Dominus. In quibus autem inest Dominus, occiduntur & non moriuntur. Qui autem consentiunt & vivunt, vivi absorbentur, absorpti moriuntur. Isti autem qui passi sunt, & non cesserunt tribulationibus, exsultant, & dicunt, *Dicat nunc Israël:* dicat exsultans, dicat securus, *Nisi quia Dominus erat in nobis, cùm insurgerent homines super nos, forsitan vivos absorbuissent nos.*

6. *Cùm irasceretur furor eorum super nos.* Nostis Fratres in aliquo de superioribus Psalmis, in ipso initio Canticorum graduum contra linguam subdolam petisse auxilium quemdam, qui cœpit adscendere; & dixisse, Domine, erue animam meam à labiis injustis, & à lingua dolosa. (Psal. 119. 2.) Primò enim cùm cœperit homo adscendere & proficere, in ipso exordio adscensionis, linguas dolosas patitur, blandas ad perniciem, blandas ad malam suasionem: Quid facis? quare hoc facis? Aliter enim vivi non potest? serviri aliter Deo non potest? Tu solus es, qui vis hoc esse quod alii non sunt. Et si inveneris alios qui tecum sunt, illa blanda & dolosa lingua quid dicit? Ecce illi potuerunt, fortè tu non poteris. Aggrederis, deficies; & melius erat non incipere, quàm cœpisse & defecisse. Lingua dolosa adhuc blanditur. Si perseveraveris, vincitur lingua dolosa & blandiens, incipit esse apertè sæviens; & quæ blandiebatur ut seduceret, minatur ut terreat. Sed si Dominus est in te, & non reliqueris de corde tuo Christum, quomodo per sagittas acutas & carbones desolatorios vicisti linguas dolosas, id est, per verba Dei quibus transfixum erat cor tuum, & per exempla justorum qui de mortuis vivificati sunt, de peccatoribus facti sunt justi, quomodo carbones de morte revivescunt; quomodo ergo illos vicisti sagittis & carbonibus desolatoriis, dolosè blandientes & blandiendo seducentes; sic istos vinces jam irascendo comminantes, quia blandiendo seducere nequiverunt. Victi sunt cùm blandirentur, vincantur & cùm minantur. Sed vincuntur, quomodo, *nisi quia Dominus erat in nobis?* Manifestum est quia non vicisti tu, sed vicit ille qui est in te. Imperatorem talem portas, & vinceris? Nonne ille est quem portas, qui dixit, Ego vici sæculum? (Johan. 16. 33.) Nonne prior moriens vicit diabolum, cùm semper esset super omnem creaturam, quia Verbum Deus est apud Deum? Quare vicit, nisi ut te doceret cum diabolo dimicare? Et tamen jam doctus, nisi in te sit ille qui prior tibi vicit, vinceris. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dum insurgerent homines super nos, forsitan vivos absorbuissent nos. Dum irasceretur furor ipsorum super nos:* jam irascuntur, jam apertè sæviunt: * *forsitan aqua demersisset nos.* (ỳ. 4.) Aquam dicit populos peccatores: & videbimus qualem aquam in consequentibus. Quicumque autem consensisset illis, aqua illum operuisset. Moreretur enim

[a] Plerique MSS. *Exsultatis, & cantatis, & securi tenetis beatitudinem &c.*

[b] Aliquot MSS. *credere videbantur.*

morte Ægyptiorum, non transiret exemplo Israëlitarum. Nostis enim, Fratres, quia per aquam populus Israëlitarum transiit, & ipsâ aquâ populus Ægyptiorum coopertus est. *Aqua*, inquit, *demersisset nos*.

Exodi 14. 21. &c.

7. Sed qualis est ista aqua? Torrens est; fluit cum impetu, sed transitura est. Torrentes enim dicuntur fluvii, qui repentinis imbribus crescunt: magnum habent impetum, quisquis incurrerit trahitur; sed in quo Dominus non est: in quo autem Dominus est, transit torrentem anima ipsius. Adhuc fluit torrens, sed jam transiit anima Martyrum. Adhuc quamdiu sæculum hoc nascendo & moriendo currit, torrens est: hinc persecutiones, de isto torrente. Hinc bibit ille primus caput nostrum, de
Psal. 109. 9. quo dictum est in Psalmo, De torrente in via bibit. De torrente aqua illa quæ significat populum per-
Matth. 20. 22. secutorem, inde bibit ille qui dixit discipulis, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? De torrente in via bibit. Quid est, in via bibit? Transiens bibit, non hæsit. In via bibit; quia de illo for-
Psal. 1. 1. tè dictum est, Et in via peccatorum non stetit. Transiens bibit. Et quid inde dictum est? Propte-
» rea exaltabit caput. De torrente, inquit, in via bi-
» bit, propterea exaltabit caput. Exaltatum est enim jam caput nostrum, quia de torrente in via bibit: passus est enim Dominus noster. Si ergo jam exaltatum est caput nostrum, quid timet corpus torrentem? Sine dubio, quia caput exaltatum est, & cor-
ψ. 5. pus dicet postea, *Torrentem pertransiit anima nostra: fortasse pertransiit anima nostra aquam sine substantia*. Ecce qualem aquam dicebat, *Forsitan aqua demersisset nos*. Qualis autem aqua est sine substantia? Quid est, *sine substantia?*

8. Primò quid est, *Forsitan pertransiit anima nostra?* Quomodo potuerunt enim, Latini expresserunt quod Græci dicunt ἆρα. Sic enim Græca habent exemplaria, ἆρα: quia dubitantis verbum est, expressum est quidem dubitationis verbo, quod est *fortasse*; sed non omnino hoc est. Possumus illud verbo dicere minùs quidem Latinè conjuncto, sed apto ad intelligentias vestras. Quod Punici dicunt, *iar*, non lignum, sed quando dubitant; hoc Græci, ἆρα; hoc Latini possunt vel solent dicere, Putas, cùm ita loquuntur: Putas, evasi hoc? Si ergo dicatur, Forsitan evasi, videtis quia non hoc sonat: sed quod dixi, Putas, usitatè dicitur, Latinè non ita dicitur. Et potui illud dicere cùm tracto vobis: sæpe enim & verba non Latina dico, ut vos intelligatis. In Scriptura autem non potuit hoc poni, quod Latinum non esset; & deficiente Latinitate, positum est pro eo, quod non hoc sonaret. Sic tamen intelligite dici: *Putas, pertransiit anima nostra aquam sine substantia?* Et quare dicunt, *Putas?* Quia magnitudo periculi vix facit credibile quod evasit. Magnam necem pertulerunt, in magnis discriminibus fuerunt; omnino sic pressi sunt, ut penè vivi consentirent, ut penè vivi absorberentur: jam ergo evadentes, jam securi, sed ipsius periculi magnitudinem recordantes, *Putas*, inquiunt, *pertransiit anima nostra aquam sine substantia?*

9. Quæ est aqua sine substantia, nisi aqua peccatorum sine substantia? Peccata enim non habent substantiam: inopiam habent non substantiam; egestatem habent, non substantiam. In ista aqua sine substantia, perdidit ille minor filius totam sub-

A stantiam suam. Nostis enim quia minor filius peregrinatus est, & dixit patri, Da mihi portionem sub- Lucæ 15. 12.
stantiæ, quæ me contingit. Quid tibi vis? Melius apud patrem servatur, tua est: dilapidare illam vis: proficisci vis longiùs. Da mihi: sed da mihi. Dedit illi. Profectus in regionem longinquam vivens prodigè cum meretricibus, perdidit totam substantiam: egens remansit, porcos pavit, in egestate sua patris divitias recordatur. Nisi eum egestas pulsasset, illam satietatem non desideraret. Considerent
B ergo omnes peccata sua, videant si habent substantiam ipsa peccata. Propter quid irritavit Deum pec- Psal. 9. 25.
cator? Si non vides peccatum tuum antequam facias, vel jam cùm fecisti considera. Dulcedo hujus sæculi ad tempus fauces indulcat, in magnam amaritudinem postea convertetur. Ecce peccasti, & lucrum fecisti: quid est, quod fecisti lucrum? Ut lucrum faceres, Deum offendisti: ut augeres pecuniam, fides deminuta est, & aurum crevit. Quid perdidisti, & quid adquisisti? Quod adquisisti aurum
C vocatur, quod perdidisti fides vocatur: compara fidem auro: si venalis esset in nundinis fides, haberet pretium. Lucra tua cogitas; damna tua non cogitas? De arca gaudes, de corde non plangis. Abundat nescio quid in arca tua, sed vide quid imminutum sit in corde tuo. Cùm aperueris arcam, invenies solidos qui non erant. Bene, quia gaudes esse ibi quod ibi non erat. Adtende arcam cordis: erat ibi fides, & non est. Si hàc gaudes, quare hàc non plangis? Plus perdidisti quàm adquisisti. Vis videre
D quid perdideris? Nec naufragio tibi posset auferri. Nam aliquando perdunt omnia in mari, nudi exeunt. Multi naufragaverunt cum Paulo: amato- Act. 27. 41. &c.
res hujus sæculi passi sunt naufragium, & nudi omnes exierunt; illi & quod foris habebant amiserunt, & domum cordis sui invenerunt inanem: Paulus autem in corde ferebat patrimonium fidei suæ, nullis fluctibus, nullis tempestatibus potuit auferri; nudus exiit, & dives exiit. Tales divitias quærere debemus. Sed non eas video, dicis mihi. Stulta ani-
E ma; non eas vides oculis carnis tuæ: habeto oculum cordis, & vides eas. Sed non vides fidem? Quare illam vides in altero? Quare clamas quando tibi frangitur, si non eam vides? Frangat tibi aliquis fidem, clamas. Vis ergo tibi exhiberi, & tunc vides, cùm petitur; ut exhibeas, tunc non vides? Quod clamas alium non habere erga te, plange te non habere erga alium. Et vide quia peccatum quod facis, sine substantia est. Quod enim adquiritur de peccato, videtur esse substantia. Sed & hoc non adquiritur.
F Ille enim habet aurum, qui novit uti auro: qui autem auro uti non novit, habetur, non habet; possidetur, non possidet. Estote domini auri, & non servi auri: quia & aurum Deus fecit, & te super aurum ipse fecit: aurum fecit ad subsidium tuum, & te ad imaginem suam. Vide quod supra te est, & [a] calcas quod infra te est. Quid ergo adquisisti? Vis videre quàm aqua sine substantia sit? Tolle tecum ad inferos quod adquisisti. Quid facturus es? Adquisisti aurum, perdidisti fidem: post paucos dies exis de
G hac vita; aurum quod adquisisti perdita fide, auferre tecum non potes: cor tuum inane fidei ad pœnas exit, quod plenum fide ad coronam exiret. Ecce nihil est quod fecisti, & propter nihil Deum offendisti. Aqua sine substantia est, quæ te demersit. Propter quid irritavit Deum peccator? Con- Psal. 9. 25.
fundantur iniquè facientes vanè. Nemo enim non Psal. 24. 4.

[a] Lov. *calca*: dissentientibus editis aliis & MSS.

inaniter iniquè facit: sed nemo considerat. A

10. Eunt homines, audiunt [a] proverbium illud vulgare; & proverbia Dei, dormitant in eis. Quod proverbium? Malo quod teneo, quàm quod spero. O infelix, quid tenes? Ecce dicis, Malo quod teneo: tene sic ut non amittas, & dic, Malo quod teneo. Si autem non tenes, quare non illud tenes quod non potes amittere? Quid ergo tenes? Aurum. Tene ergo; si tenes, non tibi auferatur invito. Si autem & per aurum traheris quò non vis, & ideo te quærit major raptor, quia invenit minorem raptorem; B ideo te quærit major aquila, quia prior cepisti leporem: præda tibi fuit minor, præda eris majori. Hæc non vident homines in rebus humanis, tanta cupiditate cæcantur. Mira res est, Fratres, horrent qui considerant. Quærit potentior infirmiorem, & quærit eum opprimere, non ob aliud, nisi quia habet quod illi auferat: videt illum pati sub se tribulationem, non ob aliud nisi propter quod habet: & hoc ipse, propter quod ille patitur tribulationem, ad se congerit. Non adtendebat, C quando illum persequebatur: ille fugiebat, ille torquebatur, ille timebat, ille ubi se absconderet quærebat: unde pateretur ista mala, nisi quia habebat? Vel in illo disce quid fugias: quia res quæ illum torquebat te persequente ne auferretur à te, & te sic habet torquere alio persequente. Adtendis quia pinguis est: si propterea illum quæris, quia pinguis est; time pinguescere, ne alter te quærat. Et omnia inaniter fiunt: quære finem, tenebræ occurrunt: quære, quare, nihil occurrit. D

11. Ergo exsultent & lætentur in Domino, qui dicunt, *Pertransiit anima nostra aquam sine substantia:* & recipiant substantiam suam. Perdiderunt illam viventes prodigè: sed num pauper factus est Pater? Redeant, & invenient ibi divitias, quas in longinqua peregrinatione cum meretricibus consumserunt; evadant aquam sine substantia, & dicant, *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Venantes enim erant persequentes, & posuerunt escam in muscipula. E Quam escam? Dulcedinem vitæ hujus, ut unusquisque propter dulcedinem hujus vitæ mittat caput in nequitiam, & muscipulâ comprimatur. Non illi in quibus erat Dominus, illi qui dicunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis*, non capti sunt in muscipula. Sit in te Dominus, & nec tu capieris in muscipula: clama, *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.*

Lucæ 15. 13.

ỷ. 6.

12. *Anima nostra sicut passer eruta est de muscipula venantium.* F Quia in ipsa anima Dominus erat, ideo sicut passer eruta est anima de muscipula venantium. Quare sicut passer? Quia incauta ceciderat sicut passer; & poterat dicere postea, Ignoscet mihi Deus. O passer instabilis, fige potiùs [b] pedes in petra, noli ire ad muscipulam. Caperis, consumeris, obtereris. Sit in te Dominus, & de majoribus minis eruet te, de muscipula venantium. Quomodo si videas avem veluti jam cadere in muscipulam, facis majorem strepitum, ut volet de muscipula: G sic & Martyres, jam fortè aliqui ipsorum intendebant collum in dulcedinem vitæ hujus; Dominus qui erat in illis, fecit strepitum gehennarum, & erutus est passer de muscipula venantium. *Anima nostra sicut passer eruta est de muscipula venantium.* Et quid? Semper erit illa muscipula? Muscipula erat dulcedo vitæ hujus: illi non hæserunt in muscipula, & occisi sunt: illis occisis muscipula fracta est; jam non remansit dulcedo vitæ hujus, per quam possint iterum capi, sed illa contrita est: numquid & passer contritus est? Absit: quia non erat in muscipula. *Muscipula contrita est, & nos eruti sumus.*

ỷ. 7.

13. Clament ergo, quia eruti sunt, volent ad B Deum, triumphent in Deo, quia eruti sunt: quoniam Dominus erat in eis, ne à muscipula caperentur. Quare muscipula contrita est, & nos eruti sumus? Vis scire quare? *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.* ỷ. 8. Nam si adjutorium hoc non esset, non quidem æterna maneret muscipula; sed cùm captus esset, contereretur passer. Nam vita ista transitura est, & qui dulcedine ejus capti fuerint, & per hanc dulcedinem offenderint Deum, cum ista vita transibunt. Nam con- C teretur muscipula, certi estote: omnis dulcedo vitæ istius præsentis non erit, impleta forte loci sui: sed opus est non hærere, ut quando conteretur muscipula, tunc exsultes & dicas, *Muscipula contrita est, & nos eruti sumus.* Sed ne putes hoc viribus tuis te posse, [c] adtende cujus est opus ut eruaris, (nam si superbieris, in muscipulam cadis,) & dic, *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.*

14. Psalmus tractatus est, & quantum Domi- D nus adjuvare dignatus est, ut puto expositus. Crastino etiam die sermonem deberi Caritati Vestræ optimè nostis: adestote, & adjuvate nos orationibus vestris. Pollicitationis enim nostræ meminisse debetis: nec dicerem quid essem tractaturus, nisi adjuvari volens studio fidei & orationum vestrarum. Meministis enim me promisisse vobis de hoc tractare quod dictum est in Evangelio, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Iohan. 1. 17. Solent enim [d] homines hæretici, maximè Ma- E nichæi, reprehendere Legem, & dicere quia Deus illam non dedit. Exponendus est enim locus iste, ut cognoscatur quia & Legem Deus dedit, & Lex per Moysen data est, ut [e] non salvaret, propter certam caussam. Non salvavit Lex, ut Lator legis ipse Imperator desideraretur, qui indulgentiam daret peccantibus; & data quidem Lex esset per Moysen, gratia autem & veritas per Jesum Christum fieret. Ad hoc intentos vos facere volui. Aderit Domini misericordia, non ex meritis nostris, sed for- F tè pro merito desiderii vestri; neque ex facultatibus nostris, sed ex abundantia donorum suorum: ut sic tractetur res satis necessaria hominibus positis in novo Testamento, ut omnino nullas latebras inveniat inimicus, ubi se occultet ad decipiendos fideles.

IN PSALMUM CXXIV.
*ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

G 1. PSALMUS iste pertinens ad numerum Canticorum graduum, (de quo titulo in aliis jam multa diximus, & repetere noluimus, ne vos obtundamus potiùs quàm instruamus,)

[a] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *audiunt verbum Dei & proverbia Dei, & dormitant in eis: audiunt proverbium illud vulgare, & vigilant in eo. Quod proverbium? Malo &c.*

[b] Lov. *fidei pedes.* Vox *fidei* à ceteris libris abest.

[c] Sic plerique MSS. Alii quidam, *adtende, esto pius ut eruaris.* At Am. *adtende cujus est opis ut eruaris.* Er. *adtende cujus est opis, esto pius ut eruaris.* Denique Lov. *ad ejus fuge auxilium, cujus est ut eruaris.*

[d] Sic MSS. Editi verò, *omnes hæretici.*

[e] Lov. *ut nos salvaret. Propter &c.* refragantibus ceteris libris.

docet nos adscendentes & levantes animas nostras A ad Dominum Deum nostrum affectu caritatis atque pietatis, non intendere in homines, qui prosperantur in hoc sæculo felicitate falsa atque ventosa & prorsus seductoria; ubi nihil aliud nutriunt quàm superbiam, & cor eorum congelascit adversùs Deum, & fit durum adversùs imbrem gratiæ ipsius, ne fructum ferat. Præsumentes enim omnia sibi abundare, quæ videntur huic vitæ necessaria, & ultra quàm necessaria, extolluntur: & cùm sint homines per iniquitatem inferiores omnibus homini- B bus, per superbiam superiores se putant omnibus hominibus. Atque utinam vel sicut alios homines se esse deputarent. Hos autem aliquando intuendo & nimis adtendendo, etiam illi qui Deum colunt, fluctuant & nutant, quasi perierit merces eorum quare Deum colunt, cùm se vident in laboribus, in egestate, in ærumna, in morbo, in dolore, in aliqua necessitate, & vident alios habere sanitatem corporis, abundare temporalibus, incolumitate suorum gaudere, nitore honorum florere eos qui C non solùm Deum non colunt, sed & omnibus hominibus adversantur; adtendentes eos, nutant, & dicunt apud se quod apertè scriptum est in quodam

Psal. 72. 11. &c. Psalmo, Quomodo scivit Deus, & si est scientia in Altissimo? Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. Et sequitur, Numquid vanè justificavi cor meum, & lavi in innocentibus manus meas? Numquid fortè vanus fui, qui volui justè vivere, & innocenter inter homines conversari, quando scio eos qui nolunt servare innocentiam, D habere tantam felicitatem, & insultare justis per [a] iniquitatem felices?

2. Sed quis illud dixit ibi in Psalmo? Cujus nondum erat rectum cor. Sic enim cœpit iste Psalmus, de quo modò testimonium dedimus, non iste quem considerandum & tractandum modò suscepimus, sed ubi dictum est, Quomodo scivit Deus, & si est scientia in Altissimo? Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. Numquid vanè justificavi cor meum, & lavi in innocentibus E manus meas? Ille ergo Psalmus, ubi videtis quia periclitatur anima, ubi videtis quia nutant pedes,

Ibidem 1. &c. sic cœpit: Quàm bonus Deus Israël rectis corde? Mei autem, inquit, penè commoti sunt pedes, paulò minùs effusi sunt gressus mei. Quare? Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Inde ergo dixit commotos pedes suos & penè effusos gressus, lapsu ad ruinam à Deo, quia intuitus est & inspexit felicitatem peccatorum, & vidit eos habere pacem, se autem laborem. Narravit autem F hoc cùm jam evasisset, cùm jam correcto corde Deo inhæsisset, narravit præterita pericula sua. Ergo, Bonus Deus Israël. Sed quibus? Rectis corde. Qui sunt recti corde? Qui non reprehendunt Deum. Qui sunt recti corde? Qui voluntatem suam ad voluntatem Dei dirigunt; non voluntatem Dei ad voluntatem suam curvare conantur. Breve præceptum est, ut homo dirigat cor suum. Vis habere rectum cor? Tu fac quod vult Deus: noli Deum velle facere quod vis tu. Pravicordes ergo sunt, id est, G qui rectum cor non habent, qui sedent & disputant quomodo debuit facere Deus; non laudando quod fecit, sed reprehendendo. Corrigere illum volunt: parum est quia corrigi ab eo nolunt; & dicunt,

Non debuit Deus facere pauperes, sed soli divites esse debuerunt; & ipsi soli viverent. Ut quid factus est pauper? ut quid vivit? Reprehendit Deum [b] pauperum. Quantò meliùs esset pauper Dei, & dives esset de Deo; hoc est, sequeretur voluntatem Dei, & videret paupertatem suam temporalem esse, & transituram, divitias autem sibi spiritales ita venturas, ut nullo pacto possent præterire, & haberet in divitiis cordis fidem, si ei non contingit aurum habere in arca? Quia si aurum haberet in arca, furem timeret, & aurum de arca etiam nolens perderet: fidem autem de corde non perderet, si ipse illam inde non expelleret. Citò autem responderi potest, Carissimi. Fecit Deus pauperem, ut probet [c] hominem; & fecit Deus divitem, ut probet illum de paupere. Et omnia quæ fecit Deus, rectè fecit. Et si non possumus videre consilium ipsius, quare illud sic fecit & illud sic; bonum est nobis ut subdamur sapientiæ ipsius, & credamus quia bene fecit, etsi nondum novimus quare fecit: & habebimus cor rectum, ut præsumamus & confidamus in Domino, & non movebuntur pedes nostri, & fit in nobis adscendentibus unde cœpit iste Psalmus, Qui *confidunt in Domino, sicut* ỳ. 1. *mons Sion, non* [d] *commovebuntur in æternum.*

3. Qui sunt isti? *Qui inhabitant* * *Jerusalem.* ỳ. 2. Ipsi *non commovebuntur in æternum qui inhabitant Jerusalem.* Si hanc Jerusalem intellexerimus, omnes qui illic inhabitabant, bellis & eversione ipsius civitatis exclusi sunt: modò quæris Judæum in civitate Jerusalem, & non invenis. Quare ergo *non movebuntur in æternum qui inhabitant Jerusalem*, nisi quia est alia Jerusalem, de qua multa soletis audire? Ipsa est mater nostra, cui suspiramus & gemimus in ista peregrinatione, ut ad illam redeamus. Erraveramus [e] ab ea, & viam non habebamus: Rex ipsius venit, & via nobis factus est, ut ad illam redire possimus. Ipsa est illa, ubi stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem, sicut audistis in Psalmo Canticorum graduum superiore, jam vobis exposito & tractato qui interfuistis: cui suspirabat ille qui cantabat, Psal. 121. 2. Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum. Ibidem ỳ. 3. Qui ergo ibi habitant, *non movebuntur in æternum.* Qui autem habitarunt in ista Jerusalem, moti sunt, primò corde, postea exsilio. Quando moti sunt corde, & ceciderunt, tunc Regem ipsius supernæ Jerusalem crucifixerunt. Jam spiritaliter foris erant, & ipsum Regem foras excludebant. Ejecerunt enim Matth. 27. 33. illum extra civitatem suam, & foris crucifixerunt. Et ipse ejecit illos extra civitatem suam, id est, æternam Jerusalem matrem omnium nostrûm, quæ est in cælis.

4. Qualis est ista Jerusalem? Breviter describit eam. ỳ. 2. *Montes in circuitu ejus.* Magnum aliquid, nos esse in ea civitate, quam circumdederunt montes? Ipsa est tota felicitas nostra, quia habebimus civitatem, quam circumdederunt montes? Num enim non novimus montes? aut quid sunt montes, nisi tumores terrarum? Alii sunt ergo montes amabiles, montes excelsi, prædicatores veritatis, sive Angeli, sive Apostoli, sive Prophetæ. Ipsi sunt in circuitu Jerusalem: ambiunt illam, & quasi murum illi faciunt. De his montibus

[a] Am. & MSS. *per iniquitates felices.*
[b] Plerique MSS *Reprehendit Deum pauper.* Fossatensis, *in paupere.*
[c] Quatuor MSS. *ut probet illum de divite.*

[d] Aliquot libri, *commovebitur*: qui tamen infrà cum ceteris habent constanter, *inhabitant.*
[e] Sic aliquot MSS. At editi, *Erraveramus à via.*

amabilibus & delectabilibus assiduè Scriptura loquitur. Advertite cùm auditis vel legitis, pluribus locis invenitis montes delectabiles, quàm nos possumus commemorare. Verumtamen quantum Dominus suggerit, delectat nos de his montibus multa dicere; & divina testimonia de litteris sanctis occurrerunt nobis. Ipsi sunt montes qui illuminantur à Deo: & primitus illuminantur, ut ab ipsis lumen descendat ad valles, vel ad colles; quia non tantæ sunt altitudinis, quantæ sunt montes. Ipsi sunt per quos nobis prærogatur Scriptura, sive in [a] prophetia, sive in Apostolis, sive in Evangelio. Ipsi sunt montes de quibus cantamus, Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: quia de Scripturis sanctis in hac vita habemus auxilium. Sed quia ipsi montes non à se proteguntur, nec à seipsis nobis consulunt, nec spes nostra debet esse in montibus, ne maledicti simus qui spem in homine ponimus: jam dixerat, Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: Auxilium, inquit, meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Ipsi sunt montes de quibus item dicit, Suscipiant montes pacem populo tuo, & colles justitiam. Montes magni sunt, & colles minores sunt. Montes ergo vident, colles credunt: qui vident, pacem susceperunt & adtulerunt ad eos qui credunt. Qui enim credunt, suscipiunt justitiam: quia, Justus ex fide vivit. Angeli vident, annuntiant quod vident, & credimus nos. Johannes ille: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: videbat, prædicavit nobis ut crederemus. Et per montes suscipientes pacem, susceperunt colles justitiam: quia de ipsis montibus quid ait? Non dixit, A se habent pacem, vel instituunt pacem, vel generant pacem, sed suscipiunt pacem. Unde suscipiunt pacem, Dominus est. Sic ergo leva oculos tuos ad montes propter pacem, ut auxilium tuum sit à Domino, qui fecit cælum & terram. Rursus illos montes commemorans Spiritus-sanctus hoc ait, Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis. Non dixit, Illuminant montes; sed, Illuminans tu à montibus æternis. Per montes istos quos æternos esse voluisti, prædicans Evangelium, tu illuminans, non montes. Tales ergo *montes in circuitu* Jerusalem.

(Psal. 120. 1. — Ierem. 17. 5. — Psal. 120. 1. — Ibidem 2. — Psal. 71. 3. — Rom. 1. 17. — Johan. 1. 1. — Psal. 75. 5.)

5. Et ut noveritis quales sint montes in circuitu ejus, ubi commemoravit montes bonos Scriptura, valde raro & difficilè, aut fortè numquam non & statim ibi nominat Dominum, aut simul significat, ne spes remaneat in montibus. Ecce videte quàm multa commemoravi. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: & ne ibi remaneas, Auxilium meum, inquit à Domino, qui fecit cælum & terram. Rursus, Suscipiant montes pacem populo tuo: cùm dixit, Suscipiant, ostendit alium esse [b] fontem pacis, unde illi suscipiunt. Rursus, A montibus illuminans. Sed, Tu, duxit: Illuminans tu admirabiliter à montibus æternis. Item hoc loco cùm dixisset, *Montes in circuitu ejus*: ne tu rursum remaneres in montibus, statim subjunxit, *Et Dominus in circuitu plebis suæ*: ut tua spes non sit in

A montibus, sed in illo qui illuminat montes. Cùm enim ille habitat in montibus, id est, in sanctis, ipse est in circuitu plebis suæ; & ipse [c] muravit plebem suam munimento spiritali, ne moveatur in æternum. At verò de illis montibus malis quando loquitur Scriptura, non eis addit Dominum. Tales montes, jam sæpe diximus vobis, significant magnas quasdam animas, sed malas. Non enim putetis, Fratres, quia potuerunt fieri hæreses per aliquas parvas animas. Non fecerunt

B hæreses, nisi magni homines: sed quantum magni, tantum mali montes. Non enim montes erant tales qui susciperent pacem, ut colles justitiam: sed illi dissensionem susceperunt à diabolo patre suo. Montes ergo erant: ad tales montes cave ne fugias. Venturi enim sunt homines, & dicturi tibi, Magnus ille vir, & magnus ille homo: qualis fuit ille Donatus? qualis est [d] Maximianus? & nescio quis Photinus qualis fuit? & ille Arius qualis fuit? Omnes istos montes no-

C minavi, sed naufragosos. Videtis quia lucet de illis aliqua flamma sermonis, & aliquis de ipsis ignis accenditur. Si navigatis in ligno, & noctem patimini, id est, caliginem hujus vitæ; non vos fallant, nec dirigatis illuc navim: ibi sunt saxa, ibi naufragia magna fiunt. Cùm ergo tibi laudati fuerint isti montes, & cœperit tibi suaderi ut venias ad ipsos montes, quasi ad auxilium, & ibi requiescas; responde, In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra Psal. 10. 2.

D in montes sicut passer? Bonum est enim tibi, ut in illos montes leves oculos, unde tibi auxilium à Domino sit, ut evadas sicut passer de muscipula venantium, non transmigres in montes. Passer enim instabilis res est, citò movetur, citò volat hinc & inde. Sed tu confide in Domino, & eris sicut mons Sion, non commoveberis in æternum, & non transmigrabis in montes sicut passer. Numquid ibi sic nominavit montes, ut de Domino diceret?

E 6. Sed montes tales ama, in quibus Dominus est. Tunc autem te amant ipsi montes, si non in illis spem posueris. Videte, Fratres, quales sunt montes Dei. Nam inde sic nominati sunt in alio loco: Justitia tua sicut montes Dei. Non justitia ipsorum, sed justitia tua. Audi talem montem Apostolum: Ut inveniar in illo, inquit, non habens justitiam meam quæ ex lege est, sed eam quæ est per fidem Christi. Illi autem qui per justitiam suam montes esse voluerunt, sicut Ju-

F dæi quidam vel Pharisæi principes eorum, sic reprehenduntur: Ignorantes enim Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Qui autem subjecti sunt, sic sunt alti, ut humiles sint. Et quia magni sunt, montes dicuntur: quia verò subjecti sunt Deo, valles sunt. Et quia habent capacitatem pietatis, suscipiunt abundantiam pacis, & inundationem transmittunt ad colles. Modò tamen tu vide quos montes ames. Si vis amari à bonis montibus, no-

G li spem ponere nec in bonis montibus. Nam qualis mons erat Paulus? quando invenitur talis? (De magnitudine loquimur hominum.) Tantæ gratiæ quisquam potest facilè inveniri? Et tamen timebat ne passer ille in illo poneret spem.

(Psal. 35. 7. — Philip. 3. 9. — Rom. 10. 3.)

[a] Plures MSS. *in Prophetis*: & mox plerique, *sive in Apostolis*. At editi, *sive in Epistolis*.
[b] Sic plerique MSS. Editi verò, *montem pacis*.

[c] Lov. *mutavit*: cujus loco editi alii & MSS. *muravit*.
[d] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *Maximinianus*. Confer Enarrationem in Psal. 36. ser. 2.

1. Cor. 1. 13. Et quid ait? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Sed levate oculos in montes, unde auxi-
1. Cor. 3. 6. lium veniat vobis; quia, Ego plantavi, Apollo rigavit: sed auxilium vestrum à Domino, qui fecit cælum & terram; quia Deus incrementum dedit. Ergo, *Montes in circuitu ejus.* Sed quomodo *montes in circuitu ejus*, sic *& Dominus in circuitu plebis suæ, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Si ergo *montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu plebis suæ*, constringit Dominus plebem suam in unum vinculum caritatis & pacis, ut qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non com-
a moveantur in æternum. [a] Et hoc est, *ex hoc & usque in sæculum.*

℣. 3. 7. *Quoniam non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.* Modò quidem justi aliquantùm laborant, & modò aliquando injusti dominantur justis. Quibus modis? Aliquando injusti perveniunt ad honores sæculi: cùm per-
Honor debitus potestatibus. venerint & facti fuerint vel judices, vel reges, quia hoc facit Deus propter disciplinam plebis suæ, propter disciplinam populi sui; non potest fieri nisi ut exhibeatur illis honor debitus potestati. Ordinavit enim sic Deus Ecclesiam suam, ut omnis potestas ordinata in sæculo habeat honorem, & aliquando à melioribus. Sed exempli gratiâ unam rem dico, hinc conjicite gradus omnium potestatum. Prima & quotidiana potestas hominis in hominem domini est in servum. Propè omnes domus habent hujusmodi potestatem. Sunt domini, sunt & servi, diversa sunt nomina: sed homines & homines paria sunt nomina. Et quid dicit Apostolus, docens servos dominis suis
Ephes. 6. 5. &c. subditos esse? Servi obaudite dominis vestris secundùm carnem: quia est Dominus secundùm spiritum. Ille est verus Dominus & æternus, isti autem temporales secundùm tempus. Tu cùm ambulas in via, cùm vivis in hac vita, non vult te facere superbum Christus. Contigit tibi ut Christianus efficereris, & haberes dominum hominem: non ideo Christianus effectus es, ut dedigneris servire. Cùm enim Christo jubente servis homini, non illi servis, sed illi qui jussit. Et „ hoc ait, Obaudite dominis vestris secundùm car„ nem, cum timore & tremore, in simplicitate cor„ dis, non ad oculum servientes, quasi homini„ bus placentes, sed quasi servi Christi, facientes „ voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate. Ecce non fecit de servis liberos, sed de malis servis bonos servos. Quantum debent divites Christo, qui illis componit domum? Ut si fuit ibi servus infidelis, convertat illum Christus: & non ei dicat, Dimitte dominum tuum, jam cognovisti eum qui verus est Dominus: ille fortè impius est & iniquus, tu jam fidelis & justus; indignum est ut justus & fidelis serviat iniquo & infideli. Non
b hoc ei dixit, sed magis, [b] Servi. Et ut corroboraret servum, hoc dixit, Exemplo meo servi, prior servivi iniquis. Dominus enim tanta in passione sustinens, à quibus sustinuit nisi Dominus à servis? Et à quibus, nisi à malis servis? Nam si fuissent boni servi, honorarent Dominum. Sed quia mali servi erant, injuriaverunt. Ille quid contrà? Reddidit dilectionem pro odio. Ait enim,
Lucæ 23. 34. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Si Dominus cæli & terræ, per quem facta sunt omnia, servivit indignis, rogavit pro sævientibus & furentibus, & tamquam medicum se exhibuit adveniens: (nam & medici & arte & sanitate meliores serviunt ægrotis:) quantò magis non debet dedignari homo, ex toto animo, & ex tota bona voluntate, cum tota dilectione servire domino etiam malo? Ecce servit melior deteriori, sed ad tempus. Quod autem dixi de domino & servo, hoc intelligite de potestatibus & regibus, de omnibus culminibus hujus sæculi. Aliquando enim potestates bonæ sunt, & timent Deum; aliquando non timent Deum. Julianus exstitit infidelis imperator, exstitit apostata, iniquus, idololatra: milites Christiani servierunt imperatori infideli; ubi veniebatur ad caussam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in cælo erat. Si quando volebat ut idola colerent, ut thurificarent; præponebant illi Deum: quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gentem; statim obtemperabant. Distinguebant Dominum æternum à domino temporali: & tamen subditi erant propter Dominum æternum, etiam domino temporali.

8. Sed numquid sic erit semper, ut iniqui imperent justis? Non sic erit. Videte enim quid dicat iste Psalmus: *Quoniam non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.* Sentitur ad tempus virga peccatorum super sortem justorum, sed non ibi relinquitur, non erit in æternum. Veniet tempus, quando unus agnoscatur Deus; veniet tempus, quando Christus in claritate sua Matth. 25. 31. apparens congreget ante se omnes gentes, & dividat eas, sicut dividit pastor hœdos ab ovibus: oves ponet ad dexteram, hœdos ad sinistram. Et videbis ibi multos servos inter oves, & multos dominos inter hœdos; & rursus multos dominos inter oves, multos servos inter hœdos. Non enim quia sic consolati sumus servos, omnes servi boni sunt; aut quia sic repressimus superbiam dominorum, omnes domini mali sunt. Sunt boni fideles domini, & sunt mali: sunt boni fideles servi, & sunt mali. Sed quamdiu servi boni serviunt malis dominis, ferant ad tempus: *Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.* Quare hoc? *Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas:* ut ad tempus ferant justi iniquos dominantes, & intelligant non esse hoc sempiternum, sed præparent se ad possidendam sempiternam hereditatem. Quam hereditatem? Ubi destruetur omnis potentatus, & omnis potestas, ut sit Deus omnia in omnibus. 1. Cor. 15. 28. Ad hoc se servantes, & hoc corde contemplantes, & [c] adhuc in fide retinentes, & ut videant perdurantes, *non extendunt manus suas in iniquitatem.* Nam si videant quia semper est virga peccatorum super sortem justorum, cogitant apud se, & dicunt, Quid mihi prodest quia justus sum? Semper mihi dominabitur iniquus, & semper servus ero? Faciam ergo & ego iniquitatem; quia nihil prodest tenere justitiam. Ne autem hoc dicat, insinuatur illi fides, quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem justorum. *Non eam relinquet Dominus super sortem justorum, ut non extendant justi in iniquitatem manus suas:* sed teneant ab iniquitate manus suas, & ferant iniquitatem, non faciant. MELIUS EST enim injustitiam ferre quàm facere.

[a] Plerique MSS. omittunt. *Et hoc est, ex hoc & usque in sæculum.*
[b] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *serviat. Et ut corroboraret.* Aliquot MSS. *serviet ut corroboret.*
[c] Lov. *& hoc in fide;* dissentientibus editis aliis & MSS.

re. Unde non semper erit? *Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.*

9. Hoc cogitant qui recti sunt corde, de quibus paulò antè dixi, qui voluntatem Dei sequuntur, non voluntatem suam. [a] Sed qui sequi Deum volunt, faciunt illum præcedentem, & se sequentes; non autem se præcedentes, & illum sequentem: & in omnibus eum bonum inveniunt, sive emendantem, sive consolantem, sive exercentem, sive coronantem, sive purgantem, sive illuminantem, sicut Apostolus ait, Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. (Rom. 8. 28.) Et ideo sequitur, *Benefac Domine bonis, & rectis corde.* (℣. 4.)

10. Sicut autem declinat à malo, & facit bonum rectus corde, quia non zelat in peccatoribus, pacem peccatorum intuens: (Psal. 36. 27. Psal. 72. 3.) sic pravi cordis, qui scandalizatur in viis Domini, declinat à Deo, & facit malum, & inescatur dulcedine sæculi, & eâ illaqueatus & captus amaras pœnas luit. Declinanti autem à Deo, cujus disciplinam ferre noluit, fit illi per judicium Dei verus laqueus falsa malorum felicitas. Unde continuò subjungit, *Declinantes autem in strangulationem abducet Dominus cum operantibus injustitiam:* (℣. 5.) id est, quorum facta imitati sunt; quia eorum præsentes lætitias amaverunt, & futura supplicia non crediderunt. Qui ergo recti sunt corde, & non declinant, quid habebunt? Jam veniamus ad ipsam hereditatem, Fratres, quia filii sumus. Quid possidebimus? quæ est hereditas? quæ patria nostra? quid vocatur? Pax. Per hanc vos salutamus, hanc vobis annuntiamus, hanc suscipiunt montes, & colles justitiam. (Psal. 71. 3.) Ipsa est Christus. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvit. (Ephes. 2. 14.) Quia filii sumus, hereditatem habebimus. Et quid vocabitur ipsa hereditas, nisi pax? Et videte quia exheredati sunt, qui non amant pacem. Non autem amant pacem, qui dividunt unitatem. Pax possessio piorum est, possessio heredum. Et qui sunt heredes? Filii. Audite Evangelium: Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur. (Matth. 5. 9.) Audite & conclusionem hujus Psalmi: *Pax super Israël.* Israël videns Deum; Jerusalem visio pacis interpretatur. Intelligat Caritas Vestra: Israël interpretatur videns Deum; Jerusalem interpretatur visio pacis. Qui non commovebuntur in æternum? Qui inhabitant Jerusalem. Non commovebuntur ergo in æternum, qui inhabitant visionem pacis. Et, *Pax super Israël.* Ergo Israël qui videns Deum est, videns pacem est: & ipse Israël est & Jerusalem: quia populus ille Dei, ipsa est civitas Dei. Si ergo videns pacem, hoc est videns Deum; meritò & Deus ipse est pax. Ergo quia Christus Filius Dei pax est, ideo venit colligere suos, & secernere ab iniquis. A quibus iniquis? Qui oderunt Jerusalem, qui oderunt pacem, qui volunt conscindere unitatem, qui non credunt paci, qui falsam pacem pronuntiant in populo, & non illam habent. Quibus respondetur cùm dixerint, Pax vobiscum, Et cum spiritu tuo: falsum dicunt, & falsum audiunt. Quibus dicunt, Pax vobiscum? Quos separant à pace orbis terrarum. Et quibus dicitur, Et cum spiritu tuo? Qui dissensiones amplectuntur, & odiunt pacem. Si enim in spiritu eorum esset pax, nonne unitatem diligerent, & relinquerent dissensionem? Falsum ergo pronuntiantes, falsum audiunt. Nos verum pronuntiemus, & verum audiamus. Simus Israël, & amplectamur pacem; quia Jerusalem est visio pacis, & nos Israël, & *pax super Israël.*

IN PSALMUM CXXV.

ENARRATIO. (Sermo ad plebem.)

1. SICUT jam meministis, ex ordine nobis tractantibus iste Psalmus est centesimus-vicesimus-quintus, qui inter illos Psalmos est, quorum est titulus, *Canticum graduum.* Est autem sicut nostis vox adscendentium: quò, nisi ad illam supernam Jerusalem, matrem omnium nostrûm, quæ est in cælis? (Gal. 4. 26.) Quæ superna est, ipsa & æterna. Hæc autem quæ in terra fuit, umbram habebat illius. Itaque ista cecidit, illa permanet: hæc implevit tempus prædicationis, illa tenet æternitatem nostræ reparationis. Ab illa peregrinamur in hac vita, ad ejus reditum suspiramus; tamdiu miseri & laborantes, donec ad illam redeamus. Nec cives nostri Angeli dimiserunt nos in peregrinatione, sed annuntiaverunt nobis ipsum Regem venturum ad nos. Et venit ad nos, & contemtus est inter nos à nobis, & postea [b] nobiscum: & docuit nos contemni, quia contemtus est; docuit tolerare, quia toleravit; docuit pati, quia passus est; & promisit resurrecturos, quia resurrexit, in seipso ostendens quid sperare debeamus. Si ergo, Fratres, Prophetæ antiqui patres nostri, antequam Dominus Jesus Christus veniret in carne, antequam mortuus resurrexisset & adscendisset in cælum, suspirabant tamen illi civitati: quantum nos oportet desiderare, quò nos ipse præcessit, & unde numquam recessit? Non enim Dominus sic venit ad nos, ut desereret Angelos. Et [c] illis mansit, & ad nos venit: illis mansit in majestate, ad nos venit in carne. Eramus autem, ubi [d]? Si redemtor noster ille dicitur, captivi tenebamur. Ubi ergo tenebamur, ut ille veniret redimere captivos? ubi tenebamur? Fortè apud barbaros. Pejor est barbaris diabolus & angeli ejus. Ipsi antea tenebant genus humanum: ab eis redemit nos, qui non aurum neque argentum, sed sanguinem suum pro nobis dedit.

2. Quomodo autem homo venerat in captivitatem, Paulum apostolum interrogemus. Etenim ipse præcipuè gemit in ista captivitate, suspirans æternæ Jerusalem: & docuit nos gemere ex ipso Spiritu, quo & ille impletus gemebat. Hoc enim ait: Omnis creatura congemiscit & dolet usque nunc. (Rom. 8. 22.) Et iterum: Vanitati enim creatura subjecta est, ait, non sponte, sed propter eum qui subjecit in spe. (Ibidem 20.) Omnem creaturam dixit in hominibus etiam non credentibus, sed tamen credituris, ingemiscere creaturam in laboribus. Numquidnam in his tantùm, qui nondum crediderunt? jam verò in his qui crediderunt non gemit, nec parturit creatura? Non solùm autem, inquit, sed & nos ipsi primitias spiritûs habentes, (Ibidem 23.) id est, qui jam spiritu Deo servimus, qui jam mente Deo credidimus, & in ipsa fide primitias quasdam dedimus, ut primitias nostras sequamur: ergo & nos ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes redemtionem corporis nostri. Gemebat ergo & ipse, & gemunt om-

[a] Am. Er. & aliquot MSS. omittunt, *Sed qui:* alii plures id habent, sed non addunt, *sequi.*
[b] Editi, *nobiscum fuit.* Abest *fuit* à MSS.
[c] Sic MSS. At editi, *Et cum illis mansit.*
[d] Hîc apud Er. & Lov. post *ubi*, additur, *redemtor noster ille venisse dicitur, & captivi tenebamur:* quod ab Am. & MSS. abest.

nes fideles, adoptionem exſpectantes, redemtionem corporis ſui. Ubi gemunt? In iſta mortalitate. Quam redemtionem exſpectant? Corporis ſui, quæ præceſſit in Domino, qui reſurrexit à mortuis, & adſcendit in cælum. Hoc nobis antequam reddatur, neceſſe eſt gemamus, etiam fideles, etiam ſperantes. Ideo ſequitur ibi, & dicit; cùm diceret, Et ipſi in » nobiſmetipſis ingemiſcimus adoptionem exſpectan- » tes, redemtionem corporis noſtri: quaſi diceretur ei, Quid tibi ergo profuit Chriſtus, ſi adhuc gemis; & quomodo Salvator ſalvum te fecit? Qui gemit, ad- Ibidem 24. & 25. huc ægrotat. Subjunxit, & ait, Spe enim ſalvi fa- » cti ſumus: ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes: » quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod » non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus. Ecce quare gemimus, & quomodo gemimus; quia quod ſperamus, jam quidem exſpectamus, ſed nondum tenemus, & donec teneamus, in tempore ſuſpiramus, quia deſideramus quod nondum tenemus. Quare? Quia ſpe ſalvi facti ſumus. Jam caro ſumta de nobis in Domino, non ſpe, ſed re ſalva facta eſt. Reſurrexit enim & adſcendit in capite noſtro caro noſtra ſalva, in membris adhuc ſalvanda eſt. Secura gaudeant membra, quia à capite ſuo non ſunt deſerta. Dixit enim membris laborantibus, Matth. 28. 20. Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi. Ita factum eſt ut converteremur ad Deum. Spem enim non habebamus, niſi ad ſæculum; & inde ſervi miſeri, & bis miſeri, quia & in hac vita a [a] ſpem poſueramus, & faciem habentes ad ſæculum, dorſum contra Deum. Cùm verò converterit nos Dominus, ut jam incipiamus faciem habere ad Deum, & dorſum ad ſæculum, qui adhuc in via ſumus, tamen patriam adtendimus: & quando fortè aliquam tribulationem patimur, ſed tamen tenemus viam, & ligno portamur; aſper quidem ven- b tus, ſed ventus [b] proſper eſt; cum labore quidem, ſed citò ducit, citò perducit. Quia ergo de captivitate noſtra gemebamus, gemunt autem & illi qui jam crediderunt: quomodo autem facti ſumus captivi, obliti fuimus, ſed per Scripturam commemoramur: Paulum ipſum Apoſtolum interrogemus; Rom. 7. 14. ait enim, Scimus enim quia lex ſpiritalis eſt, ego » autem carnalis ſum, venumdatus ſub peccato. Ecce unde facti ſumus captivi, quia venumdati ſumus ſub peccato. Quis nos vendidit? Nos ipſi, qui conſenſimus ſeductori. Vendere nos potuimus, redimere nos non poſſumus. Vendidimus nos conſenſione peccati, redimimur in fide juſtitiæ. Sanguis enim innocens datus eſt pro nobis, ut redimeremur. c [c] Quemcumque ſanguinem ille fudit perſequendo juſtos, qualem ſanguinem fudit? Juſtorum quidem ſanguinem fudit, Prophetarum, patrum noſtrorum, juſtorum ſanguinem fudit & Martyrum: tamen omnes de propagine peccati venientes. Unum ſanguinem fudit ejus qui non juſtificatus, ſed juſtus natus eſt: illo ſanguine fuſo, perdidit quos tenebat. Pro quibus enim datus eſt innocens ſanguis, redemti ſunt; & converſi à captivitate, cantant iſtum Pſalmum.

d ℣. 1. 3. Cùm [d] *converteret Dominus captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.* Hoc voluit dicere, facti ſumus gaudentes. Quando? *Cùm converteret Dominus captivitatem Sion.* Quæ Sion? Ipſa Jeruſalem, & æterna Sion. Quomodo æterna Sion, quomodo captiva Sion? In angelis æterna, in hominibus captiva. Non enim omnes illius civitatis cives captivi ſunt: ſed qui inde peregrinantur, ipſi captivi ſunt. Homo civis eſt Jeruſalem; ſed venditus ſub peccato, factus eſt peregrinus. De propagine ipſius natum eſt genus humanum, & implevit terras [e] captivitas Sion. Et iſta captivitas Sion quo- e modo umbra illius Jeruſalem? Umbra illius Sion quam acceperunt Judæi, in imagine, in figura fuit in captivitate in Babylonia, & poſt ſeptuaginta annos Jerem. 25. 11. & 29. rediit ille populus ad civitatem ſuam. Septuaginta 10. anni ſignificant omne tempus, quod ſeptem diebus volvitur: cùm autem tranſierit omne tempus, tunc redimus & nos ad patriam noſtram; quomodo ille populus poſt ſeptuaginta annos rediit à captivitate 1. Eſdr. 1. 1. &c. Babyloniæ. Babylonia eſt enim mundus iſte: Babylonia enim interpretatur, confuſio. Videte ſi non eſt confuſio tota vita humana. Quidquid agunt homines in ſpe vana, quando cognoverint quid agunt, erubeſcunt. Quare laborant? cui laborant? Filiis meis, inquit. Et ipſi cui? Filiis ſuis. Et ipſi quibus? Filiis ſuis. Nemo ergo ſibi. Ab iſta ergo confuſione jam converſi erant, quibus dicit Apoſtolus, Quam Rom. 6. 21. » enim gloriam habebatis in his, in quibus nunc erubeſcitis? Confuſio ergo eſt iſta tota vita rerum humanarum, non pertinens ad Deum. In hac confuſione, in iſta Babylonia, captiva tenetur Sion. Sed *convertit Dominus captivitatem Sion.*

4. *Et facti ſumus*, inquit, *ſicut conſolati*: id eſt, gaviſi ſumus, tamquam conſolationem accipientes. Conſolatio non eſt niſi miſerorum, conſolatio non eſt niſi gementium, lugentium. Quare *quaſi conſolati*, niſi quia adhuc gemimus? Gemimus in [f] re, conſolamur in ſpe: cùm tranſierit res, f de gemitu gaudium veniet æternum, ubi non opus erit conſolatione, quia nullâ miſeriâ fauciabimur. Quare autem *velut conſolati* ait, & non ait conſolati? Non ſemper quaſi ad ſimilitudinem ponitur hoc verbum, *ſicut*: quod dicimus, *ſicut*, aliquando ad proprietatem refertur, aliquando ad ſimilitudinem: modò ad proprietatem relatum eſt. Sed exempla nobis etiam de communi locutione hominum danda ſunt, ut facilè intelligatur. Quando dicimus, Sicut vixit pater, ita & filius; ad ſimilitudinem hoc dicimus: &, Sicut pecus moritur, ita homo moritur; ad ſimilitudinem hoc dicitur. Quando autem dicimus, Fecit ſicut vir bonus: numquid non eſt vir bonus, ſed ſimilitudinem habet viri boni? Fecit tamquam juſtus: hoc, tamquam, non negat eum juſtum eſſe, ſed proprietatem ejus oſtendit. Feciſti ſicut ſenator: Ergo non ſum ſenator, ſi dicat: Immo quia es, ſicut ſenator feciſti; & quia juſtus es, ſicut juſtus feciſti; & quia bonus es, ſicut bonus feciſti. Ergo quia & iſti verè conſolati erant, *ſicut conſolati* gaudebant: id eſt, magnum erat gaudium ipſorum, tamquam conſolatorum, illo conſolante morituros qui mortuus eſt. Omnes enim moriendo gemimus: conſolatus eſt ille qui mortuus eſt, ne mori timeremus. Prior reſurrexit, ut haberemus quod ſperaremus. Quia ergo prior reſurrexit, ſpem nobis dedit: quia in miſeria poſiti, ſpe conſolati ſumus; hinc gaudium magnum. Et convertit Dominus captivitatem noſtram, ut jam de

a Am. & omnes propè MSS. omittunt, *ſpem poſueramus.*
b Sic Er. & aliquot MSS. Alii verò libri, *noſter eſt.*
c Er & Lov. *Non quemcumque.* Abeſt *non* ab Am. & MSS.
d Sic Floriacenſis MS. hoc loco. At editi, *Cùm converterit.*
e Plures MSS. *captivitate.* Et quidam cum Er. *captivitatis Sion.* Mox plerique MSS. *& iſta captiva Sion. Quomodo umbra* &c. At Noviomenſis MS. omittit, *& iſta captivitas Sion.*
f Sic omnes MSS. At editi, *Gemimus in ſpe, conſolamur in re: cùm tranſierit ſpes.*

captivitate viam teneamus, & eamus ad patriam. A Jam ergo redemti, in via non timeamus insidiantes hostes nostros. Ideo enim redemit nos, ut non audeat hostis insidiari nobis, si de via non recesserimus. Ipse enim Christus factus est via. Vis non pati latrones? Ait tibi, Viam tibi stravi ad patriam, noli de via recedere. Talem viam munivi, ut latro ad te non audeat accedere: tu ab illa noli recedere, & latro ad te non audet accedere. Ambula ergo in Christo & canta gaudens, canta tamquam consolatus; quia ille te præcessit, qui jussit ut B sequaris.

℣. 2. 5. *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exsultatione.* Os, Fratres mei, quod habemus in corpore, quomodo repletur gaudio? Non solet impleri, nisi aut cibo, aut potu, aut aliqua re tali missa in os. Impletur aliquando os nostrum: & plus est quod dicimus Sanctitati Vestræ, quando os plenum habemus, loqui non possumus. Habemus autem intus os, id est, in corde, unde quidquid procedit, si malum est, inquinat nos; C si bonum est, mundat nos. De ipso enim ore audistis, Matth. 15. 1. &c. dum Evangelium legeretur. Insultabant enim Judæi Domino, quia discipuli ejus non lotis manibus manducabant. Illi insultabant, qui munditiam foris habebant, & intus maculis pleni erant: illi insultabant, quorum justitia non erat, nisi in oculis hominum. Dominus autem quærebat munditiam nostram interiorem; quæ si fuerit, necesse est ut & Matth. 23. 26. quæ foris sunt munda sint. Mundate, inquit, quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt. Ipse Do- D Luca 11. 41. minus dicit alio loco, Verùm date eleemosynas, & ecce omnia munda sunt vobis. Unde autem procedit eleemosyna? De corde. Si enim manum porrigas, nec in corde miserearis, nihil fecisti: si autem in corde miserearis, etiamsi non habeas quod porrigas manu, acceptat Deus eleemosynam tuam. Illi autem iniqui foris quærebant munditiam. De tali- Luca 7. 36. &c. bus erat etiam ille Pharisæus, qui invitaverat Dominum, quando accessit mulier, quæ in civitate peccatrix erat & famosa, quæ lacrymis lavit pedes E Domini, tersit capillis, unxit unguento. Pharisæus ergo, qui invitaverat Dominum, & munditiam non habebat nisi forinsecùs corpore, corde autem Ibidem 39. plenus erat iniquitate & rapinâ, dixit apud semetipsum, Iste si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Unde noverat utrùm sciret, an nesciret? Sed ideo eum nescire arbitratus est, quia non à se eam repulit. Si enim accessisset ad ipsum Pharisæum talis mulier, ille qui munditiam tenebat quasi in carne, exsufflaret, repelleret, abjiceret; F ne immunda tangeret mundum, & contaminaret ejus munditiam. Quia hoc non fecit Dominus, ideo illum credidit nescisse qualis mulier illi accessisset ad pedes, Dominus autem non solùm illam noverat, sed & cogitationes illius audiebat: quia & si contactus corporis aliquid facit, ô immunde Pharisæe, caro Domini posset pollui contactu mulieris, an mulier mundari contactu Domini? Permittebat autem medicus ægrotam tangere medicamentum; & illa quæ venerat, noverat medicum; & quæ solebat in G sua fornicatione fortasse esse frontosa, frontosior facta est ad salutem. Irrupit in domum, quò non erat invitata: sed vulnera habebat, & illuc venerat ubi medicus recumbebat. Ille autem qui invitaverat medicum, sanus sibi videbatur, propterea non curabatur. Jam quæ sequuntur in Evangelio nostis, quomodo confusus est ipse Pharisæus, cùm ei ostenderet quia & illam mulierem noverat, & cogitationem ipsius audierat.

6. Sed ad id revertamur, quod modò de Evangelio lectum est, quod pertinet ad præsentem versum, ubi dictum est, *Impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exsultatione:* quærimus enim, quod os, & quæ lingua. Adtendat Caritas Vestra. Insultatum est Domino, quia non lotis manibus discipuli ejus manducarent. Respondit illis Dominus sicut oportebat, & vocatis turbis ait, Audite omnes, & intelligite. Omne Matth. 15. 11. quod intrat in os, non coinquinat hominem, sed quod exit. Quid est hoc? Cùm dixit, Quod intrat in os, nonnisi os corporis voluit ostendere. Intrant enim cibi, & non coinquinant homines cibi: quia, Omnia munda mundis: &, Omnis crea- Tit. 1. 15. tura Dei bona est, & nihil abjiciendum quod 1. Tim. 4. 4. cum gratiarum actione percipitur. In figura Judæis posita erant quædam, & immunda dicta sunt. Levit. 11. 4. &c. Sed postea quàm lux ipsa venit, remotæ sunt umbræ, non sumus retenti in littera, sed vivificati in spiritu: & non est impositum jugum observationis Christianis, quod impositum erat Judæis; quia Dominus dixit, Jugum enim meum suave est, & Matth. 11. 30. sarcina mea levis est. Et, Omnia, ait Apostolus, Tit. 1. 15. munda mundis: immundis autem & infidelibus, « nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens « & conscientia. Quid voluit intelligi? Mundo homini & panis & porcina munda est, immundo nec panis, nec porcina. Immundis autem, inquit, « & infidelibus nihil est mundum. Quare nihil est mundum? Sed polluta sunt, inquit, eorum & « mens & conscientia: quia si interius quod est, immundum est; foris quod est, nihil mundum esse potest. Si ergo illis quibus interiora immunda sunt, exteriora munda esse non possunt; si volueris ut exteriora munda sint, interiora mundato. Ibi est enim os quod implebitur tibi gaudio, & quando taces. Quando enim taces & gaudes, os tuum clamat ad Deum. Sed vide unde gaudeas. Si de sæculo gaudes, immundo gaudio vociferaris ad Deum: si verò de redemtione gaudes, quomodo dixit Psalmus iste, Cùm « converteret Dominus captivitatem Sion, facti su- « mus jocundati; tunc impletur vero gaudio os « tuum, & lingua tua exsultatione: manifestum est quia in spe gaudes, & acceptum est gaudium tuum apud Deum. In ipso gaudio, vel in ipso ore quod habemus intus, & manducamus & bibimus: sicut de isto ore ad refectionem corporis, sic & de illo ore ad refectionem cordis. Nam inde, Beati Matth. 5. 6. qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

7. Si autem non facit immundum nisi quod exit de ore, & hoc cùm audimus in Evangelio, non intelligimus nisi os corporis; absurdum est & nimis stultum, ut tunc putemus non fieri immundum hominem, cùm manducat, tunc autem putemus immundum, si vomat. Ait enim Dominus, Non quod intrat in os, sed quod exit, coinqui- Matth. 15. 11. nat. Quando ergo manducas, non fis immundus; & quando vomis, efficeris immundus? Quando bibis, non es immundus; & quando spuis, immundus es? Quando spuis enim, de ore tuo exit aliquid; quando bibis, in os intrat aliquid. Quid voluit dicere Dominus, Non quod intrat in os, « sed quod exit, inquinat? Secutus eodem loco secundùm alium Evangelistam dixit quæ sunt, quæ

procedunt de ore: ut intelligas non de ore corporis eum dixisse, sed de ore cordis. Ait enim, A

Matth. 15. 19. &c. Marci 7. 21. &c. » De corde enim exeunt cogitationes malæ, fornicationes, homicidia, blasphemiæ; hæc sunt quæ coinquinant hominem: non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem. Illa ergo, Fratres mei, quomodo exeunt de ore, nisi quia exeunt de corde, sicut ipse Dominus dicit? Non enim quando illa loquimur, tunc nos maculant. Ne quis dicat, Quando loquimur, de ore nostro exeunt, quia verba & voces de ore nostro exeunt; & quando mala loquimur, immundi efficimur. Quid si aliquis non loquatur, & tantùm cogitet mala, mundus est, quia de ore ipsius corporis nihil processit? Sed de ore cordis jam Deus audivit. Ecce, Fratres mei, adtendite quæ dico. Nomino furtum: modò nominavi furtum, numquid quia nominavi furtum, contaminavit me furtum? Ecce de ore meo exiit, & non me fecit immundum. Fur autem surgit in nocte, & nihil dicit ore, & faciendo fit immundus. Non solùm non dicit, sed & premit facinus toto silentio; & usque adeo vocem suam timet audiri, ut nec vestigia sua velit sonare: numquid ergo quia ita silet, mundus est? Plus autem dico, Fratres mei. Ecce adhuc in stratu suo jacet, nondum surrexit ut furtum faciat; vigilat, & exspectat ut homines dormiant: jam Deo clamat, jam fur est, jam immundus est, jam facinus de ore interiore processit. Quando enim facinus ex ore procedit? Quando voluntas faciendi decernitur. Decrevisti facere; dixisti, fecisti. Si furtum non feceris foris; forsitan ille non meruit perdere, cui disponebas auferre. Et ille nihil perdidit, & tu de furto damnaberis. Decrevisti occidere hominem; dixisti in corde, sonuit de ore tuo interiore homicidium: adhuc vivit homo, & tu homicida puniris. Quid sis enim apud Deum, quæritur, non quid nondum appareris apud homines.

8. Certè ergo novimus, & nosse debemus, & tenere, quia est os cordis, est & lingua cordis. Ipsum os impletur gaudio: in ipso ore intus oramus Deum, quando labia clausa sunt, & patet conscientia. Silentium est, & clamat pectus: sed auribus cujus? Non hominis, sed Dei. Securus ergo esto, ille audit qui miseretur. Et rursus quando nemo hominum audit mala, si procedunt de [a] ore tuo, noli esse securus, quia ille audit qui damnat. Susanna [b] non audiebatur ab injustis judicibus, tacebat & orabat. Os ejus non audiebatur ab hominibus, cor ejus clamabat ad Deum. (Dan. 13. 35. &c.) Numquid quia vox ejus de ore corporis non processit, propterea exaudiri non meruit? Exaudita est illa; quando oravit, nemo hominum scivit. Ergo, Fratres, quid habeamus in ore interiore, cogitate. Ibi videte ne quid mali dicatis intus, & nihil mali facitis foris: non potest enim fieri ab homine foris, nisi quod dictum fuerit intus. Custodi os cordis à malo, & innocens eris, innocens erit lingua corporis tui, innocentes manus erunt; etiam pedes innocentes erunt, oculi innocentes, aures, omnia membra tua justitiæ militabunt, quia imperator justus tenuit cor.

Item ℣. 2. 9. *Tunc dicent inter Gentes, Magnificavit Dominus facere cum eis.* * *Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus jocundati.* ℣. 3. Videte Fratres, si modò Sion non illud dicit inter Gentes, per totum orbem terrarum: videte si non ad Ecclesiam curritur. In toto orbe terrarum pretium nostrum accipitur: Amen respondetur. Dicunt ergo inter Gentes Jerosolymitani captivi, Jerosolymitani [c] redituri, peregrini, suspirantes patriæ suæ. Quid dicunt? *Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus jocundati.* Numquid ipsi secum fecerunt? Ipsi malè secum fecerunt, quia sub peccato se vendiderunt. Redemtor venit, & bene cum illis fecit: & *magnificavit Dominus facere cum eis. Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus jocundati.*

10. *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* ℣. 4. Quid sit hoc, adtendat Caritas Vestra. Jam dixerat, Cùm converteret Dominus captivitatem Sion. ℣. 1. Quasi de præterito loquebatur: sed solet fieri ut de præterito loquens, futura prænuntiet Propheta. Nam quasi de præterito loquebatur, cùm in alio Psalmo diceret, (Psal. 21. 17.) Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Non dixit, fossuri sunt; non dixit, dinumerabunt; non dixit, divident sibi vestimenta mea; non dixit, super vestimentum meum mittent sortem: futura erant, & quasi facta cantabantur. Omnia enim quæ futura sunt, Deo jam facta sunt. Hîc ergo cùm diceret, « Cùm converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus « sicut consolati; tunc repletum est gaudio os no- « strum, & lingua nostra exsultatione: ut ostenderet se figurâ præteriti futura cogitare, ait, Tunc « dicent inter Gentes. Dicent, jam de futuro est. Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti « sumus jocundati, [d] Tunc cùm cantabantur, futura erant, & nunc videntur præsentia. Ergo orat tamquam de futuris, qui futura tamquam præterita præcinebat: *Converte Domine captivitatem nostram.* Nondum erat ergo conversa captivitas, quia nondum redemtor advenerat. Ergo quando cantati sunt Psalmi, quod orabatur tunc, jam factum est: *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* Sicut convertuntur torrentes in austro, sic converte captivitatem nostram. Quærebatur quid sit: sed patebit modò, adjuvante Domino, vestris orationibus. Quodam loco Scriptura, cùm præciperet & moneret de operibus bonis, ait, Sicut glacies in sereno, ita solventur peccata tua. (Eccli. 3. 17.) Ergo peccata ligabant nos. Quomodo? Quomodo frigus ligat aquam ne currat. Et illigati frigore peccatorum gelavimus. Auster autem calidus ventus est: quando flat auster, liquescit glacies, & implentur torrentes. Torrentes autem dicuntur flumina hyemalia: magno enim impetu repentinis aquis impleta currunt. Gelaveramus ergo in captivitate, constringebant nos peccata nostra: flavit auster Spiritus-sanctus, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus à frigore iniquitatis, tamquam glacies in sereno, solvuntur peccata nostra. Curramus ad patriam, quasi torrentes in austro. Diu enim laboravimus, & laboramus etiam facientes bene. Nam ipsa vita humana quam ingressi sumus, misera est, laboribus plena, doloribus, periculis,

[a] Septem MSS. *de corde tuo.*
[b] Aliquot MSS. *Susanna judicabatur.* Et plures absque negatione, *Susanna audiebatur.*

[c] Quatuor MSS. *redemti.*
[d] Hîc apud Er. & Lov. additur, *de præterito:* quod à ceteris libris abest.

ærumnis, tentationibus. Nolite seduci gaudio A rerum humanarum, flenda in rebus humanis advertite. Poterat ridere priùs puer qui nascitur: quare à fletu incipit vivere? Ridere nondum novit, quare plorare jam novit? Quia cœpit ire in istam vitam. Sed si de illis captivis est, hîc flet & gemit: sed veniet gaudium.

ỷ. 5. 11. Sequitur enim, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* In ista vita, quæ plena est lacrymis, seminemus. Quid seminabimus? Opera bona. Opera misericordiæ semina nostra sunt: B de quibus seminibus ait Apostolus, (Gal. 6. 9. &c.) Bonum autem „ facientes non deficiamus; tempore enim proprio „ metemus infatigabiles. Itaque dum tempus ha- „ bemus operemur bonum ad omnes, maximè au- „ tem ad domesticos fidei. Loquens itaque de ipsis (1. Cor. 9. 6.) eleemosynis quid ait? Hoc autem dico, Qui parcè seminat, parcè & metet. Ergo qui multum seminat, multum metet: qui parcè seminat, parcè & metet: & qui nihil seminat, nihil metet. Quare desideratis latos fundos, ubi multa semina semi- C netis? Latior vobis non est ubi seminetis, quàm Christus, qui in se voluit seminari. Terra vestra Ecclesia est: seminate quantum potestis. Sed parum habes unde facias. Habes voluntatem? Quomodo nihil esset quod habes, si non adesset bona voluntas: sic & quia non habes, noli esse tristis, si est tibi bona voluntas. Quid enim seminas? Misericordiam. Et quid metes? Pacem. Numquid (Luca 2. 14.) autem dixerunt Angeli, Pax in terra divitibus (Luca 19. 6.) hominibus? Sed, Pax in terra hominibus bo- D næ voluntatis. In Zacchæo magna voluntas, in Zacchæo caritas magna. Suscepit Dominum hospitio, gaudens suscepit, & dimidium patrimonii sui pauperibus promisit se daturum, & si cui aliquid abstulerat, quadruplum redditurum: ut intelligas propterea sibi eum tenuisse dimidium, non ut haberet quod possideret, sed ut haberet unde debita redderet. Magna voluntas, multum dedit, (Luca 21. 2.) multum seminavit. Ergo vidua illa, quæ duo minuta misit, parum seminavit? Immo tantum, E quantum Zacchæus. Minores enim facultates ferebat, sed parem voluntatem habebat. Misit duo minuta de tanta voluntate, de quanta Zacchæus dimidium patrimonii sui. Si adtendas quid dederunt, diversa invenies: si adtendas unde dederunt, paria invenies: quidquid habuit dedit illa, & quod habuit dedit ille.

12. Fac aliquem non habere vel duos nummos: (Matth. 10. 42. Marci 9. 40.) est aliquid vilius quod seminemus, ut metamus illam messem? Est: Calicem aquæ frigidæ qui dede- F rit discipulo, non perdet mercedem suam. Calix aquæ frigidæ non duobus nummis, sed gratis constat: tamen aliquando sic gratis constat, ut habeat illum alius, & alius non habeat: si ergo ille qui illum habet, dederit illi qui non habet; tantum dedit, si de plena caritate dedit quod dedit, tantum dedit, quantum illa in duobus minutis, quantum Zacchæus in dimidio rerum suarum. Non enim sine caussa addidit, frigidæ, ut pauperem ostenderet. Ideo dixit, Calicem aquæ frigidæ, ne quis vel inde G caussaretur, quod lignum non habuerit unde calefaceret aquam. Calicem aquæ frigidæ qui dederit uni ex minimis, non perdet mercedem suam. Quid si nec hoc habeat? Securus sit, etsi nec hoc habet, „ Pax in terra hominibus bonæ voluntatis: tantùm illud timeat, ne habeat & non faciat. Si enim habet & non facit, intus gelavit: nondum soluta sunt peccata ejus sicut torrens in austro, quia voluntas frigida est. Quid valent tanta bona, quæ possidemus? Accedit voluntas fervens, jam soluta calore austri; & si nihil habeat, totum illi computatur. Quanta sibi præstant mendici? Intendat Caritas Vestra quomodo fiat eleemosyna. Certè mendici sunt in quos facis eleemosynam, mendici egent. Adtenditis fortè fratres vestros, si aliquo egent; tribuitis, si est in vobis Christus, etiam exteris. Sed si illi sunt mendici, qui professionem habent petendi, in ærumna & ipsi habent quod præstent sibi invicem. Non illos deseruit Deus, unde probentur, quia faciunt eleemosynas. Iste non potest ambulare; qui potest ambulare, pedes suos accommodat claudo: qui videt, oculos suos accommodat cæco: & qui juvenis est & sanus, vires suas accommodat vel seni vel ægroto, portat illum: ille indiget, ille dives est.

13. Aliquando & dives invenitur pauper, & à paupere præstatur illi aliquid. Venit nescio quis ad flumen, tantò delicatior quantò ditior; transire non potest: si nudatis membris transiret, frigesceret, ægrotaret, moreretur: accedit pauper exercitatior corpore; trajicit divitem, eleemosynam facit in divitem. Ergo nolite eos tantùm putare pauperes, qui non habent pecuniam. In quo quisque pauper est, ibi illum vide: quia fortè tu in eo dives es, in quo ille pauper est, & habes unde accommodes. Fortè membra tua accommodas, & plus est quàm si pecuniam accommodares. Consilio indiget, tu plenus es consilio: in consilio ille pauper, tu dives es. Ecce nec laboras, nec aliquid perdis: das consilium, & præstitisti eleemosynam. Modò, Fratres mei, cùm loquimur, quasi pauperes ad nos estis; & quia nobis Deus dignatus est dare, damus inde vobis; & omnes ab illo accipimus, qui solus est dives. Sic se ergo tenet corpus Christi, membra socia sic compinguntur & adunantur in caritate & in vinculo pacis, cùm quisque id quod habet, præstat ei qui non habet: in eo quod habet, dives est, in eo quod ille non habet, pauper est. Sic vos diligite, sic vos amate. Nolite ad vos solos adtendere, sed adtendite indigentes circa vos. Sed quia cum laboribus & ærumnis fiunt ista in ista vita, nolite deficere. In lacrymis seminatis, in gaudio metetis. Quid enim, Fratres mei? Ipse agricola quando procedit cum aratro, & portat semen, nonne aliquando frigidus est ventus, & imber deterret? Adtendit cælum, videt triste, tremit frigore, & tamen procedit, & seminat. Timet enim ne cùm tristem diem adtendit & exspectat diem lætum, tempus transeat, & non inveniat quod metat. Nolite differre, Fratres mei, seminate in hyeme, seminate bona opera & cùm ploratis: quia, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Mittunt semina sua, bonam voluntatem & bona opera.

14. *Euntes ibant, & flebant, mittentes semina* ỷ. 6. *sua.* Quare flebant? Quia inter miseros erant, & miseri erant. Melius est, Fratres mei, ut nullus sit miser, quàm ut tu facias misericordiam. Qui enim ut faciat misericordiam optat esse miseros, crudelem habet misericordiam: quomodo si medicus ut exerceret artem suam, optaret esse multos ægrotos, crudelis medicina esset. Melius est ut omnes sani sint, quàm ut exerceatur ars medici. Melius est ergo ut omnes beati regnent in illa patria, quàm ut sint quibus impendatur misericordia. Tamen quamdiu sunt quibus impendatur, non deficiamus in ista ærumna mittere semina. Etsi cum fletu seminamus,

tamen cum gaudio metemus. In illa enim resurrectione mortuorum recipiet quisque manipulos suos, id est, fructum seminis, coronam gaudiorum & exsultationis. Tunc erit triumphus lætantium & ipsi morti insultantium, in qua gemebatur. Tunc dicent morti, Ubi est mors contentio tua? Ubi est mors aculeus tuus? (1. Cor. 15. 55.) Sed quare jam gaudent? Quia *portant manipulos suos.* Quia, *Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua.* Quare, *mittentes semina sua?* Quia, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.*

15. Isto Psalmo exhortati vos fuerimus maximè ad faciendam misericordiam, quia hinc adscenditur; & videtis quia ille cantat Canticum graduum, qui adscendit. Mementote, nolite amare descendere & non adscendere, sed de adscensione cogitate: quia qui descendebat ab Jerusalem in Jericho, incidit in latrones. (Luca 10.30.) Non descenderet, & non incideret in latrones. Jam ergo Adam descendit, & incidit in latrones: omnes enim nos Adam sumus. Sed transiit sacerdos, & contemsit; transiit Levita, & contemsit; quia Lex sanare non potuit. Transiit Samaritanus quidam, id est, Dominus noster Jesus Christus: illi enim dictum est, Nonne verum dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? (Johan. 8. 48.) Ille non dixit, Non sum Samaritanus: sed dixit, Ego dæmonium non habeo. Samarites enim interpretatur, custos. Si diceret, Non sum Samaritanus; diceret, Non sum custos. Et quis alius custodiret? Deinde ponens similitudinem: Transiit Samarites, & fecit cum illo misericordiam, sicut scitis. (Luca 10.33.) Jacebat autem in via vulneratus, quia descendit. Transiens Samaritanus non nos contemsit: curavit nos, levavit in jumentum, [a] in carne sua: perduxit ad stabulum, id est, ad Ecclesiam: commendavit stabulario, id est, Apostolo: dedit duos denarios unde curaretur, caritatem Dei & caritatem proximi; In his duobus enim præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. (Matth. 22. 40. Luca 10.35.) Dixit autem stabulario, Si quid ampliùs erogaveris, in redeundo reddam tibi. Ampliùs erogavit Apostolus: quia cùm omnibus Apostolis permissum esset, ut acciperent tamquam milites Christi stipendia à Provincialibus Christi, ille manibus suis laboravit, & annonas suas Provincialibus donavit. (1. Cor. 4. 12. 1. Thess. 2. 7. & 9. 2. Thess. 3. 8. & 9.) Omnia facta sunt: si descendimus, & vulnerati sumus; adscendamus, cantemus, & proficiamus, ut perveniamus.

IN PSALMUM CXXVI. *ENARRATIO.

(* Sermo ad plebem.)

1. INter omnia cantica, quibus est titulus, *Canticum graduum*, iste Psalmus aliquid amplius in titulo accepit, quòd additum est, *Salomonis.* Sic enim prænotatur, *Canticum graduum Salomonis.* Itaque fecit nos intentos inusitatior titulus ceteris, ut quæramus quare sit additum, *Salomonis.* Nam quid sit *Canticum graduum*, non opus est sæpe repetere: plura enim dicta sunt hinc, quia cantat adscendentis vox in affectu pietatis & caritatis ad illam supernam Jerusalem, cui suspiramus quamdiu peregrinamur, & ubi lætabimur cùm à peregrinatione redierimus. Adscendit ad hanc omnis qui proficit, cadit ab hac omnis qui deficit. Nec pedibus adscendere quæras, nec pedibus te descendere putes: amando Deum adscendis, amando sæculum cadis. Sunt ergo ista cantica amantium, quodam sancto desiderio flagrantium. Ardent qui ista cantant ex corde, quorum etiam cor ardens invenitur in moribus, in bona conversatione, in operibus secundùm præcepta Dei, in contemtu temporalium, in caritate æternorum. Sed quare sit additum, *Salomonis*, quantum inspiraverit Dominus, dicam Caritati Vestræ.

2. Salomon erat tempore suo filius David, magnus ille, per quem multa sancta præcepta & salubria monita & divina sacramenta Spiritus sanctus in divinis litteris operatus est. Nam ipse Salomon mulierum amator fuit, & reprobatus est à Deo: & usque adeo laqueus illi fuit illa cupiditas, ut à mulieribus etiam idolis sacrificare cogeretur, sicut de illo Scriptura testis est. (3. Reg. 11. 1. &c.) Sed si illo cadente, quæ per illum dicta sunt, delerentur; judicaretur quia ipse dixerat, non per illum dicta erant. Optimè igitur etiam hoc egit misericordia Dei & Spiritus ejus, ut quidquid boni per Salomonem dictum est, Deo tribueretur: peccatum autem hominis homini. Quid mirum quia in populo Dei cecidit Salomon? In paradiso non cecidit Adam? Non cecidit de cælo angelus, & diabolus factus est? Ideo docemur in nullo hominum spem esse ponendam: quia & iste Salomon ædificaverat templum Domino, in typo quidem & in figura futuræ Ecclesiæ & corporis Domini: (3. Reg. 6. 1.) unde dicit in Evangelio, Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud. (Johan. 2. 19.) Quia ergo ipse ædificaverat illud templum, ædificavit sibi templum verus Salomon Dominus noster Jesus Christus, verus pacificus. Nomen enim Salomonis interpretatur, pacificus: est autem ille verus pacificus, de quo dicit Apostolus, Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum. (Ephes. 2. 14.) Ipse est verus pacificus, qui duos parietes è diverso venientes in se copulavit, quibus factus est lapis angularis, venienti populo ex circumcisione credentium, & venienti populo ex præputio Gentium & ipsorum credentium; fecit unam Ecclesiam de duobus populis, factus est illis lapis angularis, & ideo verè pacificus. Quia ergo ille verus Salomon; Salomon autem ille filius David de muliere Bersabee, rex Israël, figuram gestabat hujus pacifici, quando templum ædificavit: (2. Reg. 12. 24.) ideo ne illum putes Salomonem qui ædificavit domum Deo, alium Salomonem tibi ostendens Scriptura sic cœpit in Psalmo: NISI *Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* (ỷ. 1.) Dominus ergo ædificat domum, Dominus Jesus Christus ædificat domum suam. Laborant multi in ædificando: sed si non ille ædificet, *in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Qui sunt qui laborant ædificantes? Omnes qui in Ecclesia prædicant verbum Dei, ministri sacramentorum Dei. Omnes currimus, omnes laboramus omnes ædificamus modò: & ante nos cucurrerunt, laboraverunt, ædificaverunt: sed *nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, ædificantes eam.* Ideo quosdam videntes ruere Apostoli, & propriè Paulus ait, Dies observatis & annos & menses & tempora; timeo [b] vos, ne fortè sine caussa laboraverim in vos. (Gal. 4. 10.) Quia noverat se intus à Domino ædificari, plangebat istos, quia sine caussa laboraverat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo audiatis, nos advertimus: quid cogitetis, ille solus novit, qui cogitationes vestras videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intellectum aperit, ipse ad fidem applicat sensum vestrum: & tamen labo-

[a] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *id est in carnem suam.*

[b] Sic MSS. At editi carent, *vos:* & infrà habent, *laboraverim in vobis.*

ramus & nos tamquam operarii; sed *nisi Dominus* A *ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.*

3. Quæ autem domus Dei, & ipsa civitas. Domus enim Dei, populus Dei; quia domus Dei, templum Dei. Et quid dicit Apostolus? Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Omnes autem fideles, quæ est domus Dei, non solùm qui modò sunt, sed & qui ante nos fuerunt & jam dormierunt, & qui post nos futuri sunt, adhuc qui nasci habent in rebus humanis usque in finem sæculi, con- B gregati in unum fideles innumerabiles, sed Domino numerati, de quibus dicit Apostolus, Novit Dominus qui sunt ejus: grana illa quæ modò gemunt inter paleas, quæ massam unam factura sunt, quando area in fine fuerit ventilata: omnis ergo numerus fidelium sanctorum, ex hominibus commutandorum ut fiant æquales Angelis Dei, adjuncti etiam ipsi Angelis, qui modò non peregrinantur, sed exspectant nos quando à peregrinatione redeamus, omnes simul unam domum Dei faciunt, & C unam civitatem. Ipsa est Jerusalem. Habet custodes: quomodo habet ædificantes, laborantes ut ædificetur; sic habet & custodientes. Nam ad custodiam pertinet quod dicit Apostolus, Timeo ne " sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ, sic & vestræ " mentes corrumpantur à castitate, quæ est in Christo. Custodiebat, [a] custos erat; vigilabat quantum poterat, super eos quibus præerat. Et Episcopi hoc faciunt. Nam ideo altior locus positus est Episcopis, ut ipsi superintendant, & tamquam custodiant D populum. Nam & Græcè quod dicitur Episcopus, hoc Latinè superintentor interpretatur: quia superintendit, quia de super videt. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic & Episcopis altior locus factus est. Et de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hîc, ut humilitate sub pedibus vestris simus, & pro vobis oremus, ut qui novit mentes vestras ipse custodiat. Quia nos intrantes vos & exeuntes possumus videre: usque adeo autem non videmus quid E cogitetis in cordibus vestris, ut neque quid agatis in domibus vestris videre possimus. Quomodo ergo custodimus? Quomodo homines, quantum possumus, quantum accepimus. Et quia nos sicut homines custodimus, & perfectè custodire non possumus, ideo sine custode remanebitis? Absit. Nam ubi est ille de quo dicitur, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit eam?* Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat, qui videt cogitationes ve- F stras. Custodit ille cùm vigilatis, custodit & cùm dormieritis. Ille enim dormivit in cruce semel, & surrexit, jam non dormit. Estote Israël: quia non dormit, neque dormitabit, qui custodit Israël. Eia Fratres, si volumus sub umbra alarum Dei custodiri, simus Israël. Custodimus enim vos ex officio dispensationis, sed custodiri volumus vobiscum. Tamquam vobis pastores sumus, sed sub illo Pastore vobiscum oves sumus. Tamquam vobis ex hoc loco doctores sumus, sed sub illo uno G Magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus.

1 Cor. 3. 17.

2 Tim. 2. 19.

Matth. 3. 12.

2 Cor. 11. 3.

Ibid. ṽ. 1.

Psal. 120. 4.

4. Si volumus custodiri ab illo qui humiliatus est propter nos, & exaltatus est ad custodiendos nos, humiles simus. Nemo sibi arroget aliquid. NEMO HABET aliquid boni, nisi ab illo acceperit, qui solus bonus est. Qui autem sibi voluerit arrogare sapientiam, stultus est. Sit humilis, ut veniat sapientia & illuminet illum. Si autem antequam veniat in illum sapientia, putat se esse sapientem; ante lucem surgit, & ambulat in tenebris. Et quid audit in isto Psalmo? *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Quid est, ṽ. 2. *In vanum est vobis ante lucem surgere?* Si surgatis antequam surgat lux, necesse est ut in vanitate remaneatis, quia in tenebris eritis. Surrexit lux nostra Christus: bonum est tibi ut surgas post Christum, non surgas ante Christum. Qui surgunt ante Christum? Qui se volunt præponere Christo. Et qui sunt qui se volunt præponere Christo? Qui volunt hîc excelsi esse, ubi humilis ille fuit. Sint ergo hîc humiles, si volunt ibi esse excelsi, ubi Christus excelsus est. Ait enim de iis qui illi adhæserant fide, in quibus & nos sumus, si & nos in illum puro corde credimus: Pater, inquit, quos mihi dedisti, volo ut ubi ego Johan. 17. 24. sum, & ipsi sint mecum. Magnum donum, magna gratia, magna promissio, Fratres mei. Et quis non vult esse cum Christo, ubi est Christus? Sed jam excelsus Christus: vis ibi esse ubi est excelsus? Esto humilis, ubi & ille humilis fuit. Propterea illis dicit ipsa lux, Non est dis- Matth. 10. 24. cipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Qui volebant discipuli esse super magistrum, & servi volebant esse super dominum suum, ante lucem volebant surgere; in vanum ibant, quia non post lucem ibant. Illis ergo dicit iste Psalmus, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales erant filii Zebedæi, qui antequam humiliarentur secundùm passionem Domini, jam sibi loca eligebant, ubi sederent, unus ad dexteram, alter ad sinistram. Ante lucem volebant surgere; ideo in vanum ibant. Revocavit illos Dominus ad humilitatem, cùm hoc audiret, & ait illis, Potestis bibere calicem, quem ego bibi- Matth. 20. 22. turus sum? Ego veni humilis esse, & vos ante me vultis esse excelsi? Quà ego eo, illac sequimini, ait. Nam si hàc vultis ire, quà ego non eo, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Et Petrus ante lucem surrexerat, quando consilium Domino dare volebat, ut non pateretur pro nobis. Dixerat enim ille de passione sua, in qua salvi futuri eramus, de ipsa humilitate; humilis enim passus est: cùm ergo de passione sua futura diceret, expavit Petrus, qui illum paulò antè dixerat Filium Dei: timuit ne moreretur, & ait illi, Absit à Matth. 16. 22. te, Domine, propitius esto tibi, non fiet istud. Ante lucem volebat surgere, & luci consilium dare. Sed quid fecit Dominus? Fecit illum, ut post lucem surgeret: Redi post me satanas. Ideo Ibidem 23. enim satanas, quia ante lucem vis surgere. Redi post me, ut ego præcedam, tu sequaris: quà ego eo, illac eas; non quà tu vis ire, illac me velis ducere.

5. Ergo illis qui volebant ante lucem surgere dicit Psalmus, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Et quando surgemus? Cùm fuerimus humiliati. *Surgite postea quàm sedistis.* Sur- Item ṽ. 2. rectio exaltationem significat, sessio humilitatem significat. Aliis locis intelligitur sessio in honore judicandi, aliis locis humilitatem ostendit. Quomodo in honore judicandi sessio? Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tri- Matth. 19. 28.

[a] Sic aliquot MSS. Alii autem omittunt, *custos erat*: cujus loco editi habent, *cautus erat*.

bus Israël. Quomodo in signo humilitatis sessio? A
Johan. 4. 6. Horâ sextâ Dominus fatigatus sedit ad puteum.
Fatigatio Domini, infirmitas Domini fuit, infir-
mitas virtutis, infirmitas sapientiæ: sed ipsa infir-
mitas, humilitas. Ergo si sedit ex infirmitate, sessio
illa humilitatem significat. Et ipsa sessio ipsius, id
est, humilitas ipsius, ipsa nos fecit salvos: quia,
1. Cor. 1. 25. Quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines.
Psal. 138. 2. Ideo dicit in quodam Psalmo, Domine tu co-
» gnovisti sessionem meam & resurrectionem meam:
id est, humilitatem meam & exaltationem meam. B
Quid ergo vos ante lucem vultis exaltari, ô filii
Zebedæi? Sic enim loquamur, & ipsos potiùs
nominemus, qui non nobis irascuntur: quia ideo
de illis ista conscripta sunt, ut alii caverent super-
a biam, in qua ipsi [a] correpti sunt. Quid ergo vul-
tis *ante lucem surgere? In vanum est vobis*. Exal-
tari vultis, antequam humiliemini? Dominus ip-
se vester, qui est lux vestra, humiliatus est ut
Philip. 2. 6. exaltaretur. Audite Paulum dicentem: Qui cùm
» in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est C
esse æqualis Deo. Quare illi non erat rapina?
b Quia naturâ erat, quia [b] hoc natus erat, ut esset
æqualis illi à quo genitus est. Sed quid fecit?
Ibidem 7. &c. Propter nos semetipsum exinanivit, formam servi
» accipiens, in similitudine hominum factus, & ha-
» bitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum
» factus obediens usque ad mortem, mortem autem
crucis. Hæc est sessio ipsius. Sed audi resurrectio-
» nem: Propter quod & Deus illum exaltavit, &
donavit illi nomen quod est super omne nomen. D
Jam vos ad illud nomen festinatis; *surgite*, sed
postea quàm sedistis. Surgere vultis, sed primò
sedete: & surgens ab humilitate, pervenis ad
regnum. Nam si præripis regnum, cadis à regno
Matth. 20. 22. &c. antequam surgas. Potestis bibere, inquit, cali-
» cem quem ego bibiturus sum? Et illi, Possumus.
» Et ille, Calicem, inquit, meum bibetis, sedere
» autem ad dexteram, vel ad sinistram meam, ait,
» non est meum dare vobis: aliis paratum est à
Patre meo. Quid est, Non est meum dare vobis? E
Non est meum dare superbis: hoc enim adhuc
erant. Sed si vultis illud accipere, nolite esse
quod estis. Aliis paratum est: & vos alii estote,
& vobis paratum est. Quid est, Alii estote? Priùs
humiliamini, qui jam vultis exaltari. Intellexe-
runt ergo humilitatem profuturam sibi, & corre-
cti sunt. Ergo & nos hoc audiamus, quia hoc
dicit Psalmus iste: *Surgite postea quàm sedistis*.

6. Sed ne quis putet se ad hoc sedere ut ho-
noretur, ut ostenderet quia sessione ista humili- F
tatem voluit commendare; ne quis se putaret
jussum esse sedere, aut ad judicandum, aut ad epu-
landum & gaudendum, & majorem superbiam
ibi quæreret, in significationem humilitatis addi-
Item ℣. 2. dit, *Qui manducatis panem doloris*. Illi ergo man-
ducant panem doloris, qui gemunt in ista pere-
grinatione. Ipsi sunt in convalle plorationis. Ad-
scensiones enim facit Deus in corde. Sed ubi illas
Psal. 83. 6. disponit? Adscensiones, inquit, in corde ejus
disposuit. Quis? Deus. Si adscensiones in corde, G
ideo cantant Canticum graduum. Humiliemur
c in sæculo, [c] adscendamus. Quomodo? Corde.
Quia ipsa adscensio cordis, à convalle ploratio-
nis surgit. In convalle, inquit, plorationis. Quo-

modo erecti sunt montes, sic sederunt convalles;
convalles enim dicuntur loca depressa terrarum:
colles autem eminentiora loca, minùs tamen
quàm montes: multùm excelsa loca terrarum
montes dicuntur. Parum est: non ait, A colle sur-
gite; nec ait, à campo; sed, à convalle, ut sit ali-
quid humilius quàm campus est. Si ergo in con-
valle plorationis manducas panem doloris, & di-
cis, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac no- Psal. 41. 4.
cte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus «
tuus: bene surgis, quia sedisti.

7. Et quasi diceres, Quando surgemus? Mo-
dò jubemur sedere, quando erit nostra surre-
ctio? Quando fuit Domini. Ad eum adtende,
qui te præcessit. Nam si non ipsum adtendis, in
vanum est tibi ante lucem surgere. Ipse quan-
do exaltatus est? Cùm mortuus est. Ergo &
tuam exaltationem post mortem spera, in re-
surrectione mortuorum spera, quia ille re-
surrexit & adscendit. Sed ubi dormivit? In
cruce. Quando dormivit in cruce, signum ge-
stabat, immo implebat quod significatum est
in Adam: quia cùm dormiret Adam, costa illi Gen. 2. 21.
detracta est, & Eva facta est: sic & Domino cùm
dormiret in cruce, latus ejus lanceâ percussum Johan. 19. 34.
est, & sacramenta profluxerunt, unde facta est
Ecclesia. Ecclesia enim conjunx Domini facta
est de latere, quomodo Eva facta est de latere.
Sed quomodo illa non est facta nisi de latere dor-
mientis, sic ista non est facta nisi de latere mo-
rientis. Si ergo ille non resurrexit nisi mortuus,
tu exaltationem speras nisi post hanc vitam? Sed
ut doceat te iste Psalmus, quasi interrogares,
Quando surgam? fortassis priùs quàm sedero?
Cùm dederit, inquit, *dilectis ejus somnum*. Dat Item ℣. 2.
hoc Deus, cùm dormierint dilecti ejus; tunc
surgent dilecti ejus, id est, Christi. Omnes enim
surgent, sed non quomodo dilecti ejus. Omnium
est resurrectio mortuorum, sed quid ait Aposto-
lus? Omnes quidem resurgemus, sed non omnes 1. Cor. 15. 51.
immutabimur. Resurgunt illi ad pœnas: re-
surgimus nos quomodo resurrexit Dominus
noster, ut sequamur caput nostrum, si mem-
bra ipsius sumus. Si autem membra ejus sumus,
tunc sumus dilecti ejus, tunc ad nos pertinet illa
resurrectio quæ præcessit in Domino, ut lux sur-
rexerit ante nos, nos post lucem: quia in vanum
est nobis ante lucem surgere, id est, altitudinem
quærere antequam moriamur; cùm Christus lux
nostra non sit exaltatus in carne, nisi postea quàm
mortuus est. Constituti ergo membra ejus, & in
membris ejus dilecti ejus, cùm somnum accepe-
rimus, tunc surgemus in resurrectione mortuo-
rum. Unus resurrexit, jam non moriturus. Re- Johan. 11. 44.
surrexit Lazarus, sed moriturus; resurrexit filia Matth. 9. 25.
Archisynagogi, sed moritura; resurrexit filius vi- Luca 7. 15.
duæ, sed moriturus: resurrexit Christus, non mo- Rom. 6. 9.
riturus. Audi Apostolum: Christus resurgens ex
mortuis jam non moritur, & mors ei ultrà non «
dominabitur. Talem spera resurrectionem: &
propter hoc esto Christianus, non propter felici-
tatem terræ hujus. Nam si propter felicitatem
vitæ hujus vis esse Christianus, quando illa lux
tua non hîc quæsivit mundanam felicitatem, ante
lucem vis surgere, necesse est ut in tenebris per-

[a] Sic MSS. Editi verò, *correcti sunt*.
[b] Sic plerique MSS. Alii cum Am. *in hoc*. Er. & Lov. *ad hoc natus erat*.

[c] Ita MSS. At editi, *ut adscendamus*. Paulóque pòst Er. & Lov. *Quia ipsa adscensio in cordibus &c.*

severes.

severes. Mutare; sequere lucem tuam; quare surrexit, surge: sede priùs, & sic surge. *Cùm dederit somnum dilectis ejus.* A

8. Quasi quæreres iterum, Quibus dilectis?
℣. 3. *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructûs ventris.* Quando dicit, *fructûs ventris*; parturiti sunt filii isti. Est quædam mulier, in qua spiritaliter osten-
Gen. 3. 16. ditur quod dictum est Evæ: In gemitu parturies. Parit enim Ecclesia filios conjunx Christi: & si
Ibidem 20. parit, parturit. In cujus figura etiam Eva mater
Gal. 4. 19. vivorum appellata est. In membris parturientis B erat ille qui dicebat, Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Sed non frustra parturivit, nec frustra peperit: erit semen sanctum in resurrectione mortuorum; abundabunt justi, qui diffusi sunt modò toto orbe terrarum. Gemit illos Ecclesia, parturit illos Ecclesia: in illa autem resurrectione mortuorum apparebit partus Ecclesiæ, transiet dolor & gemitus. Et
Græc. τῆς γαστρός. quid dicetur? *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructûs ventris.* Hujus *fructûs*; non, hic fructus: *mer-* C *ces* hujus *fructûs ventris*. Quæ est ipsa merces? Resurgere à mortuis. Quæ est ipsa merces? Surgere, postea quàm sedisti. Quæ est ipsa merces? Lætari postea quàm manducasti panem doloris. Cu-
Gen. 25. 22. & 23. jus ventris? Ecclesiæ: in cujus ventre, quia ejus typum Rebecca gestabat, duo illi gemini tamquam duo populi luctabantur. Una mater in visceribus suis dissentientes fratres nondum natos continebat: pulsabant materna viscera discordiis internis; gemebat illa, vim patiebatur; sed pa- D riens discernebat, quos geminos prægnans pertulerat. Sic & modò, Fratres, quamdiu gemitus datus est Ecclesiæ, quamdiu parturit Ecclesia, ipsi sunt intus & boni & mali. Fructus au-
Malach. 1. 2. & 3. Rom. 9. 13. tem ventris in Jacob erat, quia ipsum dilexit mater. Jacob dilexi, dicit Deus, Esaü autem odio habui. Ambo de uno utero processerunt: unus amari meruit, alius reprobari. In dilectis ergo ejus fructus erit. Ergo *merces fructûs ventris.*

℣. 4. 9. *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii ex-* E *cussorum.* Unde enim facta est hereditas ista, Fratres? Unde facta est tam multa hereditas, de qua dici habet in fine, Ecce hereditas Domini, filii, merces fructûs ventris? Excussi sunt quidam de manu Domini, tamquam sagittæ, & ierunt longè, & totam terram impleverunt, unde pul-
Psal. 2. 8. lulant sancti. Nam ipsa est hereditas, de qua dicitur, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et quomodo ista possessio pertenditur & F crescit usque ad fines terræ? Quia, *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum.* De arcu excutiuntur sagittæ, & quantò fortior excusserit, tantò longiùs vadit sagitta. Quid autem fortius excutiente Domino? De arcu suo mandat Apostolos suos: non potuit esse residuum, quò non perveniret sagitta à tam forti excussa, pervenit usque ad fines terræ. Ideo non ultrà, quia nihil est ultrà generis humani. Nam tantas vires ille habet, ut etiam si ultrà esset quò pertenderet sa- G gitta, excuteret illuc sagittam. Sic sunt autem filii excussorum, quomodo & illi excussi. Quæsitum est enim de hoc verbo etiam ab iis qui ante nos ista tractarunt, quare filii excussorum dicti sunt, vel qui sunt intelligendi filii excussorum: & quibusdam visum est, sicut modò dixi, filios excussorum, filios esse Apostolorum.

10. Intendat paululùm Caritas Vestra. Quæsitum est, quare excussi Apostoli: dictum est à quibusdam, ideo illos appellatos excussos, quia præcepit eis Dominus, Si exieritis de civitate in Matth. 10. 14. qua non audiunt vos, excutite pulverem de pedibus vestris. Sed ait alius, Non ergo *filii excussorum* dici debuerunt, sed filii excutientium. Excutientes enim illos fecit Dominus, quibus dixit, Excutite pulverem de pedibus vestris: non excussos. Subtiliter quidem quasi contradicere voluit præcedenti sententiæ, [a] ille à quo jam ista tractata & dicta erant: verumtamen nos, quantum adjuvat Dominus, quærentes quomodo rectè dici potuerint etiam excussi, quibus ait Dominus, Excutite pulverem de pedibus vestris: invenimus non absurdè dici potuisse. Quamvis enim ipsi excuterent, seipsos excutiebant. Hoc dico: Qui excutit, aut se excutit, aut aliquid aliud: si aliquid aliud excutiat, excutiens est, excussus non est: si autem se excutiat, & excutiens est & excussus. Intendite, hoc planiùs dicam, si potuero. Si aliud excutiat, excutiens est, non excussus: si ab alio excutiatur, excussus est, non excutiens: si autem excutiat seipsum, excutiens est, quia excutit se; & excussus, quia excutitur à se. Quæritur ergo quos excusserint Apostoli? Utique seipsos: à pedibus enim suis pulverem excusserunt. Sed ait aliquis, Non se excusserunt, sed pulverem. Hoc planè calumniosè dicitur. Duobus enim modis dicimus aliquid excuti; sive illud quod inde excutitur, sive illud unde excutitur. Nam &, Excussus est pulvis, dicimus, & excussa est vestis. Tenent aliqui & excutiunt vestem, & exsilit inde pulvis qui inhæserat. Quid dicis de pulvere? Excussus est pulvis. Quid dicis de veste? Excussa est vestis. Si ergo & quod inde excutiendo exsiliit, & illud unde exsiliit quod inhæserat, excussum dicitur; & pulvis excussus est, & Apostoli excussi sunt. Quare ergo non dicantur *filii excussorum*, filii Apostolorum?

11. Sed est alia sententia, quam prætermittere non debemus. Ideo enim fortè obscuriùs positum est, ut multos intellectus generet, & ditiores discedant homines; quia clausum invenerunt quod multis modis aperiretur, quàm si uno modo apertum invenirent. Dicimus excuti etiam aliquid, ut exeat inde quod fortè absconditum est. Aliter enim dicimus excuti vestem, ut excutiant inde pulverem; & aliter dicimus excuti saccum, ut illud quod intus latebat, exeat. Ergo intelligo, Fratres, quantum possum, filios excussorum fortasse ipsos Apostolos dictos, filios Prophetarum. Prophetæ enim clausa sacramenta & operta continebant: excussi sunt, ut inde manifesta procederent. Puta ergo Prophetam dixisse, sicut & dixit, Agnovit bos possessorem suum, & asinus Isai. 1. 3. præsepe Domini sui, Israël autem me non cognovit. Hoc mihi interim ad præsens occurrit, quod de Propheta dicerem: si aliud occurrisset, hoc dixissem. Hoc autem audiens homo, si asinum & bovem, & pecora & jumenta quæ videt, cogitaverit; nescio quid intus tamquam in involucro positum forinsecùs pertractabit, quid ibi sit nescit. Asinus & bos aliquid significant. Quid ergo dicitur homini jam pronuntiare volenti? Exspecta, clausum est quod tangis, excute invo-

[a] Am. & MSS. post *præcedenti sententiæ*, ferunt *quia jam ista tractata & dicta erant*: quod fortè glossema est.

lucrum: Propheta nescio quid illis velaminibus A nominum texit; & nescio quem asinum, nescio quem bovem significat. Nam asinus in figura populi Dei, jumentum Dei est, portans sessorem Dominum ne erret in via: & bos ille de quo dicit Apostolus, Bovi trituranti os non infrenabis. Numquid de bobus pertinet ad Deum, dixit? Sed propter nos Scriptura dicit. Omnis ergo qui prædicat verbum Dei, monet, objurgat, terret; triturat aream, & bovis implet officium. Veniebat bos de gente Judæorum, inde enim B prædicatores Apostoli: veniebat & asinus de gente præputii, id est, à Gentibus. Venit enim ut portaret Dominum: & ideo in asino sedit Dominus, qui numquam portaverat hominem; quoniam ad Gentes Lex non erat missa, nec Prophetæ. Ergo quia Dominus noster Jesus Christus cibaria nostra voluit esse, & propterea natus in præsepio collocatus est: Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Sed numquid ista exirent, nisi saccus excutere- C tur? Nisi prophetia involuta accedente diligentiâ discuteretur, numquid operta exirent ad nos? Omnia ergo ista clausa erant, antequam veniret Dominus. Venit Dominus & excussit illa clausa, & manifestata sunt: excussi sunt Prophetæ, & generati sunt Apostoli. Quia ergo excussis Prophetis generati sunt Apostoli, filii sunt excussorum. Ipsi in manu potentis positi tamquam sagittæ, pervenerunt usque in fines terræ. Unde dici habet in fine: Ecce hereditas Domini, D filii, merces fructûs ventris. Quia ideo de finibus terræ colligitur ista hereditas. Quia, *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum*: id est, filii Prophetarum Apostoli fuerunt quasi sagittæ in manu potentis. Si potens ille potenter excussit: si potenter excussit, usque in fines terræ pervenerunt quos excussit.

[1. Cor. 9. 9. & 10.]

℣. 5. 12. *Beatus homo qui implevit desiderium suum ex eis.* Eia Fratres mei, quis replet desiderium suum ex eis? Qui non amat sæculum. Qui desiderio E sæculi plenus est, non est quò intret quod illi prædicaverunt. Funde quod portas, & capax fiere ad id quod non habes. Id est, desideras divitias, non potes implere ex eis desiderium tuum. Desideras honores in terra, desideras ea quæ etiam jumentis donavit Deus, hoc est, voluptatem temporalem, & salutem corporis, & talia; non ex eis implebis desiderium tuum. Si autem sic desideras, quomodo cervus desiderat ad fontes aquarum; si dicis, Desiderat & deficit anima mea in atria Domini: F imples desiderium tuum ex eis; non quia jam illi possunt tale desiderium implere, sed tales imitando venis ad eum qui implevit desiderium ipsorum.

[Psal. 41. 2.] [Psal. 83. 3.]

Item ℣. 5. 13. *Non confundetur, cùm loquetur inimicis suis in porta.* Fratres, in porta loquamur, id est, omnes noverint quid loquamur. Qui enim non vult loqui in porta, latêre vult quod loquitur: & fortè ideo vult latêre, quia malum est. Si fidit, in porta loquatur: sicut dicitur de Sapientia, In portis au- G tem civitatum audenter dicit. Quanto tempore justitiam innocentes tenuerint, non erubescent: hoc est in porta prædicare. Et quis est qui prædicat in porta? Qui prædicat in Christo: quia Christus est porta, qua intramus ad illam civitatem. Mentior, si non ipse dixit, Ego sum janua. Si janua est, & porta est. Janua enim dicitur domûs: janua civitatis porta est, porta domûs janua est. Sed fortè non bene dicitur porta, si non bene dicitur civitas, quæ dicta est domus. Utrumque enim paulò antè dictum est: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam: & ne istam domum audiendo parvum aliquid putares; Nisi Dominus, inquit, custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit eam. Illa est ergo domus quæ est civitas. Ipsa ergo habet januam tamquam domus, & habet portam tamquam civitas. Qui est ergo janua domûs, ipse est porta civitatis. Ergo si Christus porta civitatis, ille non erubescit qui in Christo stat, & sic prædicat. Qui autem contra Christum prædicat, clauditur contra illum porta. Qui sunt illi qui contra Christum prædicant? Qui negant quia missæ sunt sagittæ de manu potentis, & pervenerunt usque in fines terræ; & ipsa est hereditas Domini, de qua dictum est, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Prædicatum est, auditum est, antequam fieret, & jam factum nolunt agnoscere. Qui disputant ergo contra Christum, extra portam sunt; quia suos honores quærunt, non Christi. Qui autem prædicat in porta, Christi honorem quærit, non suum: & ideo qui prædicat in porta, dicit, Nolite in me præsumere, non enim per me, sed per portam intrabitis. Illi autem qui volunt homines in seipsos præsumere, nolunt eos intrare per portam: non mirum si clauditur contra illos porta, & otiosi pulsant ut aperiatur. Adestote ergo animo, Fratres, etiam propter crastinum sermonem, ex nostra pollicitatione, adjuvante Domino, vobis reddendum ex Evangelio de columba. In cujus nomine promisimus, in illius misericordia reddemus. Sed ut possimus esse idonei redditores, ne audaces fuerimus promissores, orate pro nobis.

[Prov. 8. 3.] [Johan. 10. 9.] [Psal. 2. 8.] [V. Tract. 4. in Johan. n. 16. & Tract. 5. & 6.]

IN PSALMUM CXXVII.

* ENARRATIO.

[* Sermo ad populum habitus in die S. Felicis martyris.]

1. SICUT dicit Apostolus, Fratres Carissimi, Spiritalibus spiritalia comparamus; animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritûs Dei: cavendum est ne homines animales non percipientes quæ sunt Spiritûs Dei; scandalizentur potiùs in hoc Psalmo, quàm ædificentur. Nam breviter, (quamquam eum cùm cantaretur audivimus,) quia brevis est, curro eum, non tractans, sed legens. Et videte quia si talia quisque concupierit pro magno à Deo, qualia continet iste Psalmus; & fortè non quia desertus est ab illo, sed quia magis diligitur, non acceperit; videritque illa quæ hîc sic audivit esse præmia timentium Deum, abundare illis qui non timent Deum; nutent gressus illius, & effundantur lapsu vestigia ejus, & dicat in corde suo, sine caussa se Deum timuisse, quando illa dona non meruit, quæ promisit timentibus se; insuper & illi acceperunt, qui eum non solùm non timuerunt, sed etiam blasphemaverunt. Videte enim quid dicat: BEATI *omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* * *Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* Adhuc possumus hîc, & quamvis animales, beatitudinem futuri sæculi cogitare; sed videte quid sequitur: *Uxor tua sicut vinea fertilis, in lateribus domûs tuæ: Filii tui sicut novellatio olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* * *Ecce sic benedicetur homo, qui ti-*

[1. Cor. 2. 13.] [℣. 1.] [℣. 2.] [℣. 3.] [℣. 4.]

met Dominum. Quomodo? Ut sit uxor ejus tamquam vinea fertilis in lateribus domûs ejus, & filii ejus circumdent mensam ejus, tamquam olivarum novellatio. Ergo perdiderunt mercedem suam, qui propter Deum etiam uxores ducere noluerunt? Sed ait qui noluit ducere uxorem, Aliter me benedicet Deus. Immo verò, aut sic te benedicet, aut non te benedicet. Apertè dicta sententia est, *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

2. Quid ergo sibi hoc vult, Fratres? Ne desiderando temporalem & terrenam felicitatem, perdamus cælestem, Propheta tamquam involucrum nobis constituit. Involucrum hoc nescio quid habet intus. Meminit autem Caritas Vestra, cùm superiorem Psalmum vobis tractarem, qui est ante istum, incurrisse nos in quemdam versum obscurum, ubi dictum est, Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum: & cùm quæreremus qui sint filii excussorum, visum esse nobis, suggerente quantum credimus Domino, filios excussorum Apostolos dictos esse filios Prophetarum: quia Prophetæ in ænigmatis locuti sunt, & figuris rerum tamquam mysteriorum involucris cooperuerunt intellectum: qui intellectus prodire non potuit ad homines, nisi involucra illa excuterentur: unde dicti sunt illi filii excussorum, qui de Prophetis excussis profecerunt. Ergo & nos excutiamus istum, ne per involucra fallamur, & tangentes quod intus est & non videntes, dicamus fortè lignum pro auro, aut testam pro argento. Excutiamus, si videtur Caritati Vestræ: aderit Dominus, ut procedat quod intus est: maximè, Fratres mei, quia Martyrum natalitia celebramus. Quanta mala passi sunt Martyres, quanta exitia, quanta tormenta, squalores carcerum, stricturam catenarum, sævitiam ferarum, ardorem flammarum, aculeos contumeliarum. Ista omnia passi essent, nisi nescio quid viderent quò se * tenderent, quod ad hujus sæculi felicitatem non pertinet? Turpe est autem ut natalitia Martyrum celebremus, horum videlicet servorum Dei contemnentium mundum istum propter sempiternam felicitatem, & accipiamus quod hîc scriptum est pro præsenti felicitate, ut cuicumque fortè homini Dei fideli, civi illius Jerusalem, contingat etiam ducta uxore filios non habere, dicamus, Non timet homo iste Dominum; nam si timeret Dominum, uxor ejus tamquam vinea fertilis esset in domo ejus, non sterilis, ut nullum generaret; & si timeret Dominum homo iste, filii ipsius circumdarent mensam ipsius, tamquam arbores olivarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes quæ sunt Spiritûs Dei. Incipiamus & nos excutere, ut simus & nos filii excussorum. Si enim erimus filii excussorum, erimus in manu potentis tamquam sagittæ, & jaculabitur nos de præcepto suo in corda hominum nondum amantium, ut percussa sagittis verborum Dei ament. Nam si talia cœperimus illis prædicare, Filii, aut fratres mei, timete Dominum, ut habeatis filios & nepotes, ut gaudeat domus vestra: non sagittamus ut ametur illa æterna Jerusalem; remanebunt in amore terrenorum, & videntes ista abundare impiis, etsi nobis non audent, in corde suo dicunt, Quare ille qui non timet Deum, plenam domum habet filiis? Et fortè alius dicit illi, Adhuc nescis quid illi possit contingere; quid si efferet illos, quia non timet Deum, & ad hoc illi plures nati sunt, ut majorem dolorem de illorum morte patiatur? Sed si talia dixeris, respondebit tibi ille, Ego novi hominem impium, paganum, sacrilegum, adoratorem idolorum, (& fortè novit & verum dicit, nec unum * novit, nec duos vel tres,) quem deduxerunt ad fossam, senem, decrepitum, mortuum in lecto suo, turbæ filiorum & nepotum. Ecce non timuit Dominum, & proles fecundissima domûs ejus clausit oculos ejus. Quid ad hoc dicturi sumus? Nihil illi potest evenire mali, ut efferat filios suos vivus, quando jam mortuus à filiis ad sepulcrum gloriosum deductus est.

Psal. 126. 4.

* suppl. tantum.

3. Excutiamus ergo, excutiamus, si volumus esse filii excussorum: exeat huc aliquid. Est enim quidam homo, qui sic benedicitur; & nemo timet Dominum, nisi qui est in membris ipsius hominis: & multi homines sunt, & unus homo est; multi enim Christiani, & unus Christus. Ipsi Christiani cum capite suo, quod adscendit in cælum, unus est Christus: non ille unus & nos multi, sed & nos multi in illo uno unum. Unus ergo homo Christus, caput & corpus. Quod est corpus ejus? Ecclesia ejus, dicente Apostolo, Quoniam membra sumus corporis ejus. Et, Vos autem estis corpus Christi & membra. Intelligamus ergo vocem hujus hominis, in cujus corpore unus sumus homo; & ibi videbimus ista vera bona Jerusalem. Sic enim dixit in fine, *Et videas bona quæ sunt Ierusalem.* Si autem ista bona terreno oculo adtenderis, abundantiam filiorum & nepotum, & fertilitatem fecunditatemque conjugis, non sunt bona illius Jerusalem: quia bona ista in terra morientium sunt, illa terra viventium est. Noli valde pro magno habere, si habes filios morituros, etsi non ante te, certè post te. Vis habere filios numquam morituros, & tecum semper victuros? Esto in illius corpore, de quo dictum est, Vos autem estis corpus Christi & membra.

Ephes. 5. 30. 1. Cor. 12. 27. ℣ 5.

4. Nam ut hoc ostenderet & ipse Psalmus, quia sic est obscurus ut admoneat pulsari, sic opertus ut velit excuti, à pluribus cœpit: *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Multis loquitur: sed quia ipsi multi unum sunt in Christo, sequitur & singulariter jam dicit, *Labores fructuum tuorum manducabis.* Superiùs dixerat, *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus:* modò quare, *Labores fructuum tuorum manducabis*; & non, manducabitis? Et quare, *Labores fructuum tuorum*; & non, Labores fructuum vestrorum? Tam in proximo oblitus est, quia pluribus loquebatur? Sed si jam excussisti, quid tibi respondit? Cùm plures Christianos appello, in uno Christo unum intelligo. Plures ergo estis, & unus estis: plures sumus, & unus sumus. Quomodo plures sumus, & unus sumus? Quia illi inhæremus cujus membra sumus: & quorum caput in cælo est, ut membra sequantur.

℣ 1. ℣ 2.

5. Ipse ergo describat jam, quia manifestum est, quem describit. Sic patebunt omnia quæ sequuntur: tantùm vos timete Dominum, & ambulate in viis ejus, & nolite zelare eos qui non ambulant in viis ejus, quando illos videritis esse felices infeliciter. Sæculi enim homines infeliciter felices sunt: Martyres autem feliciter infelices erant. Erant enim ad tempus infelices, sed in æternum felices: & in eo ipso quòd erant ad tempus infelices, putabantur magis infelices quàm erant. Quid enim dicit Apostolus? Quasi tristes, semper autem gaudentes, 2. Cor. 6. 10.

* Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *quò se tenerent.*

Quare, ſemper? Et hîc & ibi: prorſus & hîc & ibi. Hîc enim unde gaudemus? De ſpe. Ibi unde gaudebimus? De re. Magnum gaudium habet ſpes gaudentis. Et ſi ſpe gaudentes, videte quid ſequi-

Rom. 12. 12. » tur: In tribulatione patientes. Martyres ergo in tribulatione patientes erant, quia ſpe gaudebant. Sed quia nondum erat illud quod promittitur, quid di-

Rom. 8. 24. & 25. cit Apoſtolus? Spes enim quæ videtur, non eſt ſpes: » ſi autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus. Ecce quare omnia Martyres pertulerunt, quia quod non videbant, per patientiam

B exſpectabant. Illi qui eos occidebant, quæ videbant amabant: illi qui occidebantur, ad ea quæ non videbant ſuſpirabant, & ea quæ non videbant, apprehendere feſtinabant. Et quod tardiùs occidebantur, moras ſibi fieri arbitrabantur.

6. Ergo, Fratres, FELIX martyr, & verè felix & nomine & coronâ, cujus hodie [a] dies eſt, contemſit mundum. An fortè quia timebat Dominum, inde erat felix, inde erat beatus, quia uxor ejus tamquam vinea fertilis erat in terra, & filii ejus

C circumdederant menſam ejus? Omnia iſta perfectè habet, ſed in corpore illius qui hîc deſcribitur. Et quia ſic ille intellexit, contemſit præſentia, ut acciperet futura. Noveritis autem, Fratres, non eum paſſum mortem, quam alii Martyres paſſi ſunt. Confeſſus eſt enim, dilatus eſt ad tormenta, alio die inventum eſt corpus ejus exanime. Clauſerant enim illi carcerem, ſed corpori, non ſpiritui. Quem illic parabant torquere carnifices, abſentem invene-

D runt, perdiderunt ſævitiam ſuam. Jacebat exanimis, ſine ſenſu illis, ne torqueretur; cum ſenſu apud Deum, ut coronaretur. Unde & iſte felix, Fratres, non tantùm nomine, ſed & præmio vitæ æternæ, ſi iſta dilexit?

7. Ergo ſic audiamus iſtum Pſalmum, tamquam de Chriſto dicatur: & omnes hærentes corpori Chriſti & effecti membra Chriſti, ambulemus

Timor duplex. vias Domini; & timeamus Dominum timore caſto, timore permanente in ſæculum ſæculi. Eſt enim

E alius timor quem caritas excludit, dicente Johanne,

1. Iohan. 4. 18. Timor non eſt in caritate, ſed perfecta caritas foras mittit timorem. Non de omni timore dicit, quia mittitur foras à caritate: habes enim Pſalmum di-

Pſal. 18. 10. centem, Timor Domini caſtus permanens in ſæculum ſæculi. Alius ergo timor permanet, alius excluditur. Timor qui excluditur, caſtus non eſt: qui autem permanet, caſtus eſt. Quis eſt timor qui excluditur? Dignamini advertere. Aliqui propterea tantùm timent, ne aliquid mali in terra patiantur,

F ne illis ægritudo accidat, ne damnum, ne orbitas, ne alicujus amiſſio cari, ne exſilium, ne damnatio, ne carcer, ne aliqua tribulatio; propterea timent & tremunt: adhuc iſte timor non eſt caſtus. Adhuc audi. Alius non in hac terra pati timet, ſed gehennas timet, unde terruit & Dominus. Audiſtis cùm

Marci 9. 43. &c. Evangelium legeretur: Ubi vermis eorum non mo- » rietur, & ignis eorum non exſtinguetur. Audiunt hæc homines; & quia verè futura ſunt impiis, timent, & continent ſe à peccato. Habent timorem,

G & per timorem continent ſe à peccato. Timent quidem, ſed non amant juſtitiam. Cùm autem per timorem continent ſe à peccato, fit conſuetudo juſtitiæ, & incipit quod durum erat amari, & dulceſcit Deus: & jam incipit homo propterea juſtè vivere, non quia timet pœnas, ſed quia amat æternitatem. Excluſus eſt ergo timor à caritate, ſed ſucceſſit timor caſtus.

8. Quis eſt iſte timor caſtus? Secundùm quem debemus, Fratres mei, intelligere quod dictum eſt, *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* ψ. 1. Si potuero dignè dicere de iſto timore caſto, adjuvante Domino Deo noſtro, multi fortaſſe hoc timore caſto inflammabuntur in amorem caſtum. Nec poſſum explicare fortaſſis, niſi propoſita aliqua ſimilitudine. Pone aliquam feminam caſtam, timentem virum ſuum: aliam pone adulteram, & ipſa timet virum ſuum. Caſta timet, ne diſcedat vir; adultera, ne veniat. Quid ſi ambo abſentes ſunt? Illa timet ne veniat, illa ne tardet. Abſens eſt quodam modo cui deſponſati ſumus, abſens eſt qui nobis arram dedit Spiritum-ſanctum, abſens eſt qui nos redemit ſanguine ſuo; ſponſus ille, quo nihil eſt pulcrius; qui quaſi fœdus apparuit inter manus perſequentium, de quo paulò antè dicebat Iſaias, Et vi- Iſai. 53. 2. » dimus eum, & non habebat ſpeciem neque decorem. Ergo ſponſus noſter fœdus eſt? Abſit. Quomodo enim illum virgines amarent, quæ in terra maritos non quæſierunt? Ergo perſequentibus fœdus apparuit; & niſi eum fœdum putarent, non inſilirent, non flagellis cæderent, non ſpinis coronarent, non ſputis inhoneſtarent: ſed quia fœdus illis apparebat, fecerunt illi iſta; non enim habebant oculos unde Chriſtus pulcher videretur. Qualibus oculis Chriſtus pulcher apparuit? Quales oculos quærebat ipſe Chriſtus, quando dicebat Philippo, Tanto tempore vobiſcum Iohan. 14. 9. ſum, & non me vidiſtis? Iſti oculi mundandi ſunt, ut poſſint videre illam lucem: & leviter tamen perſtricti ſplendore, accenduntur amore, ut ſanari velint, & fiant illuminati. Nam ut noveritis quia pulcher eſt Chriſtus qui amatur, ait Pro- Pſal. 44. 3. pheta, Specioſus formâ præ filiis hominum. Omnes homines ſuperat illius pulcritudo. [b] Quam rem amamus in Chriſto? Membra crucifixa, latus perforatum, an caritatem? Quando audimus quia paſſus eſt pro nobis, quid amamus? Caritas amatur. Amavit nos, ut redamaremus eum; & ut redamare poſſemus, viſitavit nos Spiritu ſuo. Pulcher eſt ille, & abſens eſt. Interroget ſe ſponſa, ſi caſta eſt. In membris ſumus omnes, Fratres mei, in membris ipſius ſumus, ideo unus homo ſumus. Videat unuſquiſque qualem timorem habeat, an eum quem excludit caritas, an caſtum permanentem in ſæculum ſæculi. Modò [c] probavit; dico, & probabit. Abſens eſt ſponſus noſter, interroga conſcientiam tuam: Vis ut veniat, an adhuc vis ut tardet? Videte Fratres: ego pulſavi ad oſtia pectorum veſtrorum, vocem inhabitantium ille audivit. Quid ſingulorum quorumque modò conſcientiæ dixerint, ad aures meas, quia homo ſum, pervenire non potuit: ille qui abſens eſt præſentiâ corporis, ſed præſens eſt vigore majeſtatis, audivit vos. Quàm multi, ſi dicatur illis, Ecce jam Chriſtus, cras dies judicii, non dicunt, Utinam veniat. Qui enim dicunt, multùm amant: & ſi dicatur illis, Tardabit, timent ne tardet, quia timor caſtus eſt. Quomodo autem nunc timetur ne tardet, ſic cùm venerit, timebitur ne diſcedat,

[a] Sic omnes MSS. Editi verò, *natalis eſt.* Martyrium ille Thiniſſæ ſeu Thimilæ in Africa non procul Hippone ſubiiſſe narratur octavo idus Novembris.

[b] Am. & plerique MSS. *Quare amamus, quando audimus quia paſſus eſt pro nobis, quid amamus? membra crucifixa, latus perforatum, an caritatem? Caritas amat.* (vel *amatur.*) *Amavit nos* &c.

[c] Hîc Am. & aliquot MSS. *probabit.* Quidam verò libri hoc & proximo loco, *probavit.*

Erit autem castus iste timor, quia tranquillus & securus. Non enim deseremur ab eo, cùm invenerit nos,[a] quando quæsivit nos antequam quæreremus eum. Castus ergo timor, Fratres mei, hoc habet, venit de amore. Ille autem timor nondum castus, præsentiam & pœnas timet. Timore facit quidquid boni facit; non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est, non quidem permanebit in sæculum sæculi: sed nondum est ille castus permanens in sæculum sæculi.

9. In quo est castus? Jam iterum interrogo aliquid, quod vosmetipsos interrogetis. Si Deus veniens voce propria loqueretur nobis, (quamquam non taceat loqui per litteras suas,) & diceret homini, Peccare vis, pecca; fac quidquid te delectat; quidquid amaveris in terra, tuum fiat; cui fueris iratus, intereat; quem rapere volueris, rapiatur; quem cædere, cædatur; quem damnare, damnetur; quem possidere possideas: nemo tibi resistat, nemo tibi dicat, Quid facis? nemo, Noli facere: nemo, Quare fecisti? Abundent tibi omnia ista terrena quæ concupisti, & vive in illis, non usque ad tempus, sed semper: faciem tantùm meam numquam videbis. Fratres mei unde ingemuistis, nisi quia jam natus est timor castus permanens in sæculum sæculi? Quare percussum est cor vestrum? Si diceret Deus, Faciem meam numquam videbis: ecce omni ista terrena felicitate, omnibus rebus abundabis, circumfluent te bona temporalia, non illa amittis, non illa deseris; quid vis amplius? Fleret quidem & gemeret timor castus, & diceret, Immo tollantur omnia, & faciem tuam videam. Timor castus exclamaret de Psalmo, & (Psal. 79.8.) diceret, Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. Timor castus ex- (Psal. 26.4.) clamaret de Psalmo, & diceret, Unam petii à Domino. Vide quomodo ardeat timor iste castus,[b] amor verus, amor sincerus. Unam petii à Domino, hanc requiram. Quid? Ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ. Quid si pro- (Ibidem.) pter terrenam felicitatem? Audi quid sequitur: Ut contempler delectationem Domini, & protegar templum ejus: id est, esse templum ejus, & protegi ab eo, hanc unam petii à Domino. Hanc unam si petieritis,[c] ad hanc unam si cor vestrum exercueritis,[d] & hoc solum amittere timueritis, nec invidebitis felicitatibus terrenis, & illam felicitatem veram sperabitis, & eritis in ejus corpore cui cantatur, *Beati omnes qui timent* (℣. 2.) *Dominum, qui ambulant in viis ejus.*

10. *Labores fructuum tuorum manducabis.* O vos, ô tu, vos multi qui unus estis; *labores fructuum tuorum manducabis.* Quasi perversè videtur dicere non intelligentibus: debuit enim dicere, Fructum laborum tuorum manducabis. Multi enim manducant fructum laborum suorum. Laborant in vinea, ipsum laborem non manducant; sed quod de labore ipsorum nascitur, manducant. Laborant circa arbores pomiferas, quis manducet labores? Sed quod illæ arbores adtulerint, fructus laboris, ipse jocundat agricolam. Quid sibi vult, *Labores fructuum tuorum manducabis?* Modò labores habemus, fructus postea erit. Sed quia & ipsi labores non sunt sine gaudio, propter spem, de qua paulò antè diximus, Spe gaudentes, in tribulatione patientes: modò (Rom. 12.12.) nos ipsi labores nostri jocundant, & lætos nos faciunt de spe. Si ergo labor noster potuit manducari, & potuit jocundare; manducatus fructus ipsius laboris qualis erit? Manducabant labores suos, qui euntes ibant & flebant mittentes se- (Psal. 125.6.) mina sua: quantò jocundiùs manducabunt fructus laborum, qui venientes venient cum exsultatione portantes manipulos suos? Et ut noveritis Fratres, quia manducatur labor iste, in superiore Psalmo audistis dictum superbis, qui ante lucem volebant surgere, id est, ante Christum, non per humilitatem, qua surrexit Christus: dictum est illis, Surgite postea quàm sedistis: id est, (Psal. 126.2.) humiliamini, & inde surgite; quia & ille humiliari venit, qui exaltatus est propter vos. Et quid dictum est? Qui manducatis panem doloris. Iste est labor fructuum, panis doloris. Nisi enim manducaretur, non diceretur panis. Nisi autem haberet aliquam suavitatem panis iste, nemo illum manducaret.[e] Cum quanta suavitate plorat in gemitu, qui orat? Dulciores sunt lacrymæ orantium, quàm gaudia theatrorum. Et audi flammam desiderii, qua manducatur ipse panis, de quo hîc dicit, Qui manducatis panem doloris. Alio loco dicit amans iste, cujus vocem in Psalmo plerumque agnoscimus, Factæ sunt mihi la- (Psal. 41.4.) crymæ meæ panis die ac nocte. Unde factæ sunt lacrymæ panis? Dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus? Antequam enim videamus eum qui nos dilexit, qui nobis pignus dedit, cui desponsati sumus, insultant nobis Pagani, & dicunt, Ubi est quod colunt Christiani? Ostendant nobis quem colunt. Ecce ego ostendo illis Deum meum, & ipsi ostendant mihi Deum suum. Cùm tibi hoc dicit Paganus, non invenis quod illi ostendas; quia non est cui ostendas. Redis ergo, & plangis ad Deum; quia illi suspiras, antequam videas, & desiderio ipsius gemis; & quia in ipsius desiderio ploras, dulces sunt & ipsæ lacrymæ, & pro cibo tibi erunt, quia factæ sunt tibi & ipsæ panis die ac nocte, dum dicitur tibi quotidie, Ubi est Deus tuus? Sed veniet Deus tuus, de quo dicitur, Ubi est? & absterget lacrymas, & ipse (Apoc. 21.4.) pro pane lacrymarum succedet, & te in æternum saginabit; quia erit nobiscum verbum Dei, quo pascuntur Angeli. Interim modò labores fructuum, postea fructus laboris. *Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, & bene tibi erit. Beatus es*, de præsenti est: *bene tibi erit*, de futuro est. Cùm manducas labores fructuum tuorum, *beatus es:* cùm perveneris ad fructum laborum tuorum, *bene tibi erit.* Quid dixit? Nam si bene tibi erit, utique beatus eris: & si beatus eris, bene utique tibi erit. Sed interest inter spem & rem. Si spes tam dulcis, quantò res dulcior erit.

11. Jam veniamus ad illud, *Uxor tua:* Chri- (℣. 3.) sto dicitur. Ergo uxor ejus, Ecclesia ejus: Eccle-

[a] Sic melioris notæ MSS. Alii autem cum Am. & Er. *cùm invenerit nos homo aliquis credens in eum. Quando quæsivit nos? Antequam quæreremus eum.* Lov. *cùm invenerit nos Dominus credentes in eum, quando quæsivit nos antequam nossemus eum.*

[b] Sic Am. Er. & potiores MSS. At Lov. *timor verus, timor sincerus.* Aliquot MSS. *timor verus, amor sincerus.*

[c] Hîc apud Lov. additur, *accipietis*: quod ab aliis libris abest.

[d] Quinque MSS. *erexeritis.*

[e] Am. Er. & plerique MSS. *nemo illum manducaret cum tanta suavitate. Plorat* &c.

sia ejus, uxor ejus, nos ipsi. *Sicut vinea fertilis.* Sed in quibus vinea fertilis? Videmus enim parietes istos intrantes multos steriles: videmus quia istos parietes intrant multi ebriosi, fœneratores, mangones, quærentes sortilegos, euntes ad præcantores & præcantatrices, quando illis caput dolet. Ista est fertilitas vineæ? Ista est ubertas uxoris? Non ipsa est. Istæ spinæ sunt, sed non ubique [a] spinosa. Habet quamdam fertilitatem, & est vinea fertilis: sed in quibus? *In lateribus domûs tuæ.* Non omnes dicuntur latera domûs. Quæro enim quæ sint latera: quid dicam? Parietes sunt, quasi lapides fortes? Si de hoc habitaculo corporali diceret, fortè hoc intelligeremus latera. Latera dicimus domûs, eos qui inhærent Christo. Non enim sine caussa & in sermone quotidiano dicimus de aliquo, qui fortè malè agit ex malorum consiliis amicorum; de illo dicimus, Mala latera habet. Quid est, Mala latera habet? Mali illi inhærent. Ergo & de alio, Bona latera habet: bonis consiliis vivit. Quid est hoc? Bonis consiliis regitur. Ergo latera domûs sunt illi qui inhærent Christo. Nec fine caussa & ipsa conjunx de latere facta est. (Gen. 2. 22.) Viro dormiente, Eva facta est; moriente Christo, Ecclesia facta est: & illa de latere viri, cùm costa detracta est; & ista de latere viri, (Johan. 19. 34.) quando latus lanceâ percussum est, & sacramenta profluxerunt. Ergo, *Uxor tua ut vinea fertilis.* Sed in quibus? *In lateribus domûs tuæ.* [b] In aliis qui non adhærent Christo, sterilis. Sed nec illos in vinea computabo.

(Item ŷ. 3.) 12. *Filii tui.* Quæ est uxor, ipsi sunt & filij. In istis carnalibus nuptiis & conjugiis, alia uxor & alii filii: in Ecclesia quæ uxor, ipsi filii. Ad Ecclesiam enim pertinebant Apostoli, & in membris Ecclesiæ erant. Ergo in conjuge ipsius erant, & conjunx erant secundùm portionem suam, quam in membris obtinebant. Quare ergo de illis dicitur, (Matth. 9. 15.) Cùm recesserit ab eis sponsus, tunc jejunabunt filii sponsi? Ergo ipsa conjunx, & ipsi filii. Mirum dico, Fratres mei. In verbis Domini invenimus Ecclesiam & fratres ipsius esse, & sorores ipsius esse, & matrem ipsius esse. (Matth. 12. 46.) Nam cùm nuntiarentur ei mater ejus & fratres foris stantes; quia foris stabant, typum gerebant. Quis typus matris? Synagoga. Quis typus fratrum carnalium? Judæi foris stantes. Et foris stat synagoga. Nam Maria in lateribus domûs ejus, & cognati ejus ex virginis Mariæ consanguinitate venientes, qui in eum crediderunt, in lateribus domûs ejus: non inquantum carnali consanguinitate juncti erant, sed inquantum verbum Dei audiebant & faciebant. (Ibidem 48.) Hoc enim respondit Dominus, & ait, Quæ mihi mater, aut qui fratres? (Manichæi.) Unde tentaverunt quidam dicere, quia Christus matrem non habuit, quia dixit, Quæ mihi mater? Quare? Ergo Petrus & Johannes & Jacobus, & alii Apostoli patres non habuerunt in terra? Et tamen quid eis dicit? (Matth. 23. 9.) Nolite vobis dicere patrem super terram, unus » est enim Pater vester, qui in cælis est. Quod ergo in patre docebat discipulos, hoc in matre ipse demonstravit. Vult enim Dominus ut consanguinitatibus terrenis præponamus Deum. Defer patri, quia pater est: defer Deo, quia Deus est. Generavit te pater accommodando carnem suam, creavit te Deus adhibendo potentiam suam. Ne irascatur pater cùm Deus illi præponitur: immo gaudeat sibi tantum deferri, ut ille [c] inventus esset, qui ei deberet præponi. Ergo quid dicam? Dominus quid ait? Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et extendit manus in discipulos suos, (Matth. 12. 48. & 49.) & ait, Ecce mater mea & fratres mei. Fratres erant, mater quomodo erant? Addidit, Et qui fe- « cerit voluntatem Patris mei, ipse mihi frater & « soror & mater est. Puta, frater, propter sexum « virilem quem habet Ecclesia; [d] soror, propter feminas quas hîc in membris habet Christus: mater quomodo, nisi quia ipse Christus est in Christianis, quos Christianos, per baptismum quotidie parit Ecclesia? Ergo in quibus intelligis conjugem, in illis matrem, in illis filios.

13. Dicatur ergo quales debent esse filij. (Matth. 5. 9.) Quales? Pacifici. Quare pacifici? Quia, Beati pacifici, quia ipsi filii Dei vocabuntur. Quia ergo in oliva fructus est pacis: oleum enim pacem significat, quia caritatem significat; sine caritate nulla pax est. Et manifestum est, quia qui dividerunt pacem, non habebant caritatem. Unde jam * exposui Caritati Vestræ, quare columba folia (* Tract. 6. in Johan. n. 19.) cum fructu portavit ad arcam: ut significaret quia (Gen. 8. 11.) & illi qui foris baptizati sunt, sicut ligna illa extra arcam baptizata sunt, si non sola folia habuerint, id est, verba sola, sed habuerint & fructum, quod est caritas, ipsa columba illos reportat ad arcam, & veniunt ad unitatem. Tales ergo filii debent esse *in circuitu mensæ* Domini, *velut novellatio* (Item ŷ. 3.) *olivarum.* Perfecta res est, magna beatitudo: jam quis ibi nolit esse? Cùm videris aliquem blasphemum habere uxorem, filios, nepotes, & te fortè non habere, noli zelare: vide quia & in te completum est, sed spiritaliter. An fortè non es in membris? Si non ibi es, plange quia nec hîc, nec ibi. Si autem ibi, securus esto: quia etsi ibi & non hîc, fructuosius ibi quàm hîc.

14. Si ergo habemus, quare habemus? Quia (ŷ. 4.) timemus Dominum. *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.* Ille est homo, qui sunt homines; & ipsi homines, homo: quia multi unum, quia Christus unus.

(ŷ. 5.) 15. *Benedicat te Dominus ex Sion.* Cœperas enim adtendere, *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.* Jam fortè oculi tui ibant per illos, qui non timent Dominum, & videbant ibi uxores fecundas, filios abundantes circuire mensam patris sui. Nescio [e] quà ibas. *Benedicat te Dominus, sed ex Sion.* Noli quærere illas benedictiones, quæ non sunt ex Sion. Non benedixit Dominus tales, Fratres mei? Benedictio ista Domini est: aut si non est à Domino, quis ducet uxorem, si nolit Dominus? Quis possit esse sanus, si nolit Dominus? Aut quis posset esse dives, si nolit Dominus? Dat illa. Sed non vides, quia & pecoribus dedit? Non ergo de Sion est ista benedictio. *Benedicat te Dominus ex Sion: & videas quæ bona sunt Ierusalem.* Nam illa bona non sunt Jerusalem. Vis videre quia non sunt bona Jerusalem? Et avibus dictum est, (Gen. 1. 22.) Crescite, & multiplicamini. Pro magno vis habere quod avibus donatum est? Voce quidem Dei donatum

[a] Plerique MSS. *sed non ubique. Spinosam habet &c.*
[b] Hîc Er. & Lov. addunt, *id est in iis qui adhærent Christo.*
[c] Fortè leg. *ut ille unus inventus sit, qui ei debeat præponi.*

[d] Editi, *quos hîc &c.* omittuntque, *soror propter feminas*, quod in altero ex Corbeiensibus MSS. repertum est.
[e] Corbeiensis MS. *Nescio quas benedictiones quærebas, & non ex Sion.*

est, quis nesciat? Sed utere bonis istis, si accipis; & magis cogita, quomodo nutrias qui nati sunt, quàm ut nascantur. Non enim jam felicitas est habere filios, sed bonos habere. De nutriendis labora, si nati fuerint: si autem non nati, age gratias Deo. Fortè minùs sollicitus eris, & tamen sterilis non remansisti illius matris. Fortè per te nascuntur spiritaliter de ista matre, qui sunt [a] ut novellæ olivarum circumeuntes mensam Domini. Consoletur ergo te Dominus, ut *videas bona Jerusalem*. Illa enim bona *sunt*. Quare sunt? Quia æterna sunt. Exodi 3. 14. Quare sunt? Quia ibi est rex, Ego sum qui sum. Ista verò bona sunt, & non sunt: non enim stant; labuntur, fluunt. Filii sunt parvuli, blandiris parvulis, blandiuntur parvuli: numquid stant in eo? Sed optas ut crescant, ut accedat ætas optas. Sed vide quia cùm accedit una, altera moritur. Veniente pueritiâ, moritur infantia; veniente adolescentiâ, moritur pueritia; veniente juventute, moritur adolescentia; veniente senectute, moritur juventus; veniente morte, moritur omnis ætas. Quot optas gradus ætatis, tot simul optas & mortes ætatum. Non sunt ergo ista. Num deinde nati sunt tibi filii in terra tecum victuri, an te potiùs exclusuri & successuri? Ad eos gaudes qui nati sunt, ut excludaris? Nati enim pueri tamquam hoc dicunt parentibus suis, Eia cogitate ire hinc, agamus & nos mimum nostrum. Mimus est enim generis humani tota vita tentationis: Psal. 38. 6. quia dictum est, Universa vanitas omnis homo vivens. Et tamen si gaudetur ad filios successuros; quantum gaudendum est ad filios cum quibus permanebimus, & ad illum patrem cui nati sumus non [b] moriturum, sed ut nos cum illo semper vivamus? Ipsa sunt bona Jerusalem, quia ipsa sunt. *Benedicat te* ergo *Dominus ex Sion, & videas quæ bona sunt Jerusalem*. [c] Nam ista quæ attendis bona, cæcus vides. *Videas*, sed illa bona quæ corde videntur. Et quamdiu videbo bona Jerusalem? *Omnes dies vitæ tuæ*. Sed si vita tua æterna fuerit, in æternum videbis bona Jerusalem. [d] Si autem, Fratres mei, ista bona sunt, sed non omnes dies vitæ tuæ vides: non enim quando exis de corpore, moreris. Perseverat vita tua: corpus moritur, sed vita spiritûs perseverat. Oculi non vident; quia discessit qui per oculos videbat. Luc. 16. 19. Ubicumque est qui per oculos videbat, videt aliquid. Non enim mortuus erat dives ille, qui in terra induebatur purpurâ & bysso, si mortuus esset, apud inferos non torqueretur. Optandum illi [e] fortè erat ut moreretur, sed malo suo vixit apud inferos. Torquebatur enim, & non videbat bona illa quæ in terra dimiserat. Ecce erat vita ipsius talis, & bona illa non videbat. Ergo tu talia desidera bona, quæ videas *omnes dies vitæ tuæ*, id est, ut cum ipsis bonis vivas in æternum.

16. Quæ sunt ergo illa bona, Fratres attendite. Dici possunt bona ista, Aurum est, argentum est, fundus amœnus est, marmorati parietes sunt, tecta laqueata sunt? Absit. Ista abundantiùs pauperes habent in hac vita. Plus est enim pauperi videre cælum stellatum, quàm diviti tectum inauratum. Fratres, ergo quod est illud bonum, quo accendimur, cui suspiramus, quo inflammamur, propter quod bonum adipiscendum & videndum tan-

A tos labores sustinemus, sicut audistis cùm legeretur Apostolus, quia omnes qui volunt piè vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur. 2. Tim. 3. 12. Non enim modò, quia diabolus per reges non sævit, ideo Christiani non patiuntur persecutionem. Si mortuus est diabolus, mortuæ sunt persecutiones: si autem ille adversarius noster vivit, unde non tentationes suggerit? unde non sævit? unde non minas aut scandala procurat? O si incipias piè vivere, videbis quia omnis qui vult piè vivere in Christo Jesu, B persecutionem patietur. Propter quid ergo patimur tantas persecutiones? Si enim in hac vita in Christo sperantes sumus tantùm, ait Apostolus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. 1. Cor. 15. 19. Propter quid damnati sunt ad bestias Martyres? quod est illud bonum, dici potest? unde, aut quæ lingua dicat? aut quæ aures audiant? Et quidem illud nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. 1. Cor. 2. 9. Amemus [f] tantùm, proficiamus tantùm: videtis enim quia pugnæ non desunt, & pugnamus cum concupiscen-C tiis nostris. Pugnamus foris cum infidelibus & inobedientibus hominibus, pugnamus intus cum suggestionibus, cum perturbationibus carnalibus. Ubique pugnamus adhuc, quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Sap. 9. 15. Pugnamus adhuc, quoniam si spiritus vita est, tamen corpus mortuum est propter peccatum. Rom. 8. 10. &c. Sed quid futurum est? « Si autem spiritus ejus habitat in vobis, qui suscitavit Christum « ex mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, « propter spiritum ejus qui habitat in vobis. Cùm er-D go vivificata fuerint membra nostra mortalia, jam nihil resistet spiritui nostro. Non fames erit, non sitis erit, quia de corruptione corporis ista nascuntur. Ideo reficis, quia à te aliquid deficit. Concupiscentiæ delectationum carnalium contra nos pugnant. Mortem portamus [g] infirmitate corporis: sed cùm mors ipsa conversa fuerit in illam incommutabilitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, 1. Cor. 15. 53. &c. « & mortale hoc induerit immortalitatem, « quid audiet tunc mors? « Ubi est mors conten-E tio tua? « ubi est mors aculeus tuus? Et fortè moritur, & dicetur: Restant aliqui inimici? Non: sequitur, Novissima inimica mors. Ibidem 26. Cùm hæc destructa fuerit, immortalitas succedet. Si nullus erit inimicus, quasi novissima destruetur mors. Bonum nostrum cui suspiramus, pax erit. Ecce bonum, Fratres, magnum bonum pax vocatur. Quærebatis quid vocaretur: Aurum est, argentum est, an fundus, an vestis? Pax est. Non pax, qualem inter se habent homines, infidam, instabilem, mutabilem, F incertam: nec pax talis, qualem secum habet ipse unus homo. Diximus enim quia & secum pugnat homo: usque quò domet omnes cupiditates, adhuc pugnat. Qualis ergo pax? Quam oculus non vidit, nec auris audivit. 1. Cor. 2. 9. Qualis pax? De Jerusalem, quia Jerusalem interpretatur visio pacis. Sic ergo *benedicat te Dominus ex Sion, & videas bona quæ sunt Jerusalem*, & videas *omnes dies vitæ tuæ*. * *Et videas*, non filios tuos tantùm, sed *filios filiorum tuorum*. ℣. 6. Quid est, filios tuos? Opera tua G quæ hîc agis. Qui sunt filii filiorum? Fructus operum tuorum. Facis eleemosynas, filii tui sunt: propter eleemosynas accipis vitam æternam, filii filiorum tuorum sunt. *Videas filios filiorum tuorum*: &

[a] Am. Er. & MSS. *qui sunt in novellis olivarum.*
[b] Sic MSS. At editi, *non morituri.*
[c] MSS. *Non ista* &c.
[d] Ita MSS. Editi verò, *Ista autem*: omisso, *Si*.

[e] Plures MSS. *certè.*
[f] Sic plerique MSS. At editi, *Amemus tamen.*
[g] Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *infirmitatem.*

erit quod sequitur, quo concluditur, *Pax super* A *Israël.* Hæc pax vobis prædicatur à nobis, ipsa amatur à nobis, ipsa ut à vobis ametur, optamus. Ad illam pacem perveniunt, qui & hîc pacifici fuerint. Illi sunt & hîc pacifici, qui & ibi; qui circumeunt mensam Domini tamquam novellatio olivarum, ut non sit sterilis arbor, qualis fuit illa ficulnea, [Matth. 21. 18. & 19.] ubi fructum non invenit esuriens Dominus. Et videtis quid ei contigerit. Folia sola habebat, fructum non habebat. Sic sunt qui verba habent, & facta non habent. Veniens esuriens Dominus non B ibi invenit quod manducet: quia fidem nostram & facta bona esurit Dominus. Pascamus illum bene vivendo, & pascet in æternum nobis vivere donando.

IN PSALMUM CXXVIII.
*ENARRATIO.

[* Sermo ad plebem.]

1. PSALMUS quem cantavimus, brevis est: [Lucæ 19. 3.] sed sicut scriptum est in Evangelio de Zac- C cheo, staturâ brevis, & magnus in opere: [Marci 12. 43. Lucæ 21. 2. &c.] sicut scriptum est de illa vidua, quæ duo minuta misit in gazophylacium; brevis pecunia, sed magna caritas: sic & iste Psalmus, si verba numeres, brevis est; si sententias appendas, magnus est. Non ergo nos poterit diutiùs usque ad fastidium detinere. Quare? Advertat prudentia vestra, & adsit intentio Christiana: sonet verbum Dei volentibus, nolentibus, opportunè, importunè. Invenit sibi locum, invenit corda ubi requiescat, invenit terram D ubi germinet & fructum ferat. Nam quia multi mali sunt & iniqui, quos portat Ecclesia usque in finem, manifestum est: & hi sunt quibus verbum Dei superfluum est; & aut sic in illos cadit, quomodo [Matth. 13. 4. &c.] semen in via conculcatur, & à volatilibus colligitur; aut sic in eos cadit, quomodo semen in petrosa loca, ubi non habet terram multam, statim exit, & calefacto sole arescit, quia non habet radicem; aut sicut inter spinas, quod etsi germinet & conetur in auras surgere, offocatur tamen multitudine E spinarum. Tales autem sunt qui verbum Dei contemnunt sicut via, aut qui ad horam gaudent, & factâ tribulatione, sicut æstu solis, arescunt; aut qui cogitationibus & curis & sollicitudine hujus mundi, tamquam spinis avaritiæ offocant quod in illis cœperat germinare. Est autem etiam terra bona, quò semen cùm ceciderit, affert fructum, aliud tricenum, aliud sexagenum, aliud centenum: sive parum, sive multum, omnes in horreo erunt. Sunt ergo tales, & propter hos loquimur. Propter F hos loquitur Scriptura, propter hos non tacet Evangelium. Sed & illi audiant, ne fortè aliud sint hodie, aliud cras; ne fortè mutentur audiendo, aut arent viam, aut lapides purgent, aut spinas evellant. Dicat Spiritus Dei, dicat nobis, cantet nobis; sive velimus saltare, sive nolimus, cantet ipse. Sicut enim qui saltat, membra movet ad cantum: sic qui saltant ad præceptum Dei, operibus obtemperant sono. Ideo qui noluerunt hoc facere, quid illis Dominus dicit in Evangelio? [Matth. 11. 17.] Cantavi- G „mus vobis, & non saltastis; planximus, & non lamentastis. Cantet ergo: credimus in Dei [a] misericordiam, quia erunt de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt, perseverantes in malitia, quamvis audiant verbum Dei, scandalis quotidie perturbant Ecclesiam. De talibus dicit iste Psalmus; sic enim cœpit:

2. SÆPE *expugnaverunt me à juventute mea.* [℣. 1.] Ecclesia loquitur de his quos tolerat, & tamquam diceretur, Numquid modò? [b] Olim est Ecclesia: ex quo vocantur sancti, est Ecclesia in terra. Aliquando in solo Abel Ecclesia erat, & expugnatus [Gen. 4. 8.] est à fratre malo & perdito Cain. Aliquando in solo Enoch Ecclesia erat, & translatus est ab iniquis. [Gen. 5. 24.] [Gen. 6. 8.] Aliquando in sola domo Noë Ecclesia erat, & pertulit omnes qui diluvio perierunt, & sola arca natavit in fluctibus, & evasit ad siccum. Aliquando in solo Abraham Ecclesia erat, & quanta pertulit ab iniquis, novimus. In solo filio fratris ejus Lot, & in domo ejus in Sodomis Ecclesia erat, & pertulit So- [Gen. 19. 4.] domorum iniquitates & perversitates, quò usque Deus eum de medio ipsorum liberavit. Cœpit esse & in populo Israël Ecclesia, pertulit Pharaonem & Ægyptios. Cœpit & in ipsa Ecclesia, id est, in populo Israël numerus esse sanctorum: Moyses & ceteri sancti pertulerunt iniquos Judæos populum Israël. Ventum est & ad Dominum nostrum Jesum Christum, prædicatum est Evangelium, dixit in Psalmis, Annuntiavi & locutus sum, multiplicati [Psal. 39. 6.] sunt super numerum. Quid est, super numerum? Non solùm illi [c] crediderunt, qui pertinent ad numerum sanctorum; sed & super numerum intrarunt: multi justi, sed & plures iniqui; & pertulerunt justi iniquos. Quando? In Ecclesia. Numquid modò solùm, ex quo enumerat, ex quo commemorat? Ideo ne miraretur modò Ecclesia, vel ne quisquam miraretur in Ecclesia, volens esse membrum bonum Ecclesiæ, audiat & ipsam Ecclesiam matrem suam dicentem sibi: Noli mirari ad ista, fili; *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* [℣. 1.]

3. Magnus affectus sic cœpisse Psalmum: *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* Quasi aliquid jam loquebatur: videtur enim non cœpisse, sed respondisse. Respondit autem, quibus? Cogitantibus & dicentibus, Quanta mala perferimus, quanta scandala crebrescunt quotidie, [d] quando iniqui intrant in Ecclesiam & portamus eos? Respondeat autem Ecclesia de quibusdam, id est, de fortiorum voce respondeat querelis infirmorum, & confirment firmi infirmos & grandes parvulos, & dicat Ecclesia, *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea. Dicat verò* [e] *Israël,* * *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* [℣. 2.] Dicat illud, non illud timeat. Quò enim valet, quod cùm dixisset, *Sæpe expugnaverunt me,* addidit *à juventute mea?* Jam modò Ecclesiæ senectus expugnatur, sed non timeat: dicat, *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* Numquid ideo non pervenit ad senectutem, quia non cessaverunt illi expugnando? numquid delere potuerunt? *Dicat verò Israël:* & consoletur se Israël, consoletur se ipsa Ecclesia de præteritis exemplis, & dicat, *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* [Item ℣. 2.]

4. Quare expugnaverunt? *Etenim non potuerunt mihi.* * *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, longè fecerunt injustitiam suam.* [℣. 3.] Quare expugnaverunt? *Quia non potuerunt mihi.* Quid est, *non potuerunt mihi?* Fabricare. Quid est, *non po-*

[a] Aliquot MSS. *in Dei misericordia.*
[b] Sic MSS. At editi, *Numquid modò & non olim est Ecclesia?*
[c] Sic plures MSS. At editi, *qui crediderunt & qui* &c.

[d] Corbeiensis MS. *quanti iniqui.*
[e] Editi, *Dicat verò nunc.* Abest *nunc* à MSS. & sufficit particula *verò,* pro Græca δὴ.

tuerunt

tuerunt mihi? Non illis consensi ad malum. Omnis A enim malus ideo persequitur bonum, quia non illi consentit bonus ad malum. Faciat aliquid mali, non objurget episcopus, bonus est episcopus: objurget episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapit, bonus est: saltem loquatur & reprehendat, etsi non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit raptorem, & bonus est qui rapit. Ambulet. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Contrà Apostolus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Sobrii estote [a] justi, & nolite peccare. Sonat verbum, sonat sermo contradictor libidinis: at ille amicus libidinis suæ, & inimicus sermoni contradicenti amicæ suæ, infestus est, & odit sermonem Dei. Facta est amica avaritia, inimicus Deus. Contradicit enim Deus avaritiæ, & vult nihil possideri ab avaritia. Ego [b] possidear, clamat. Quid vis ab avaritia possideri? Dura jubet, levia jubeo: onus ejus grave, sarcina mea levis est: jugum ejus asperum est, jugum meum lene est. Noli velle ab avaritia possideri. Jubet avaritia ut C mare transeas, & obtemperas, jubet ut te ventis procellisque committas; jubeo ego ut ante ostium tuum ex eo quod habes des pauperi: piger es ad faciendum ante te opus bonum, & strenuus es ad transeundum mare. Quia avaritia imperat, servis: quia Deus jubet, odisti. Et quid? Cùm odisse cœperit, incipit velle criminari eos à quibus audit bona præcepta, & velle per suspiciones suas crimina quærere servorum Dei. Qui nobis ista dicunt, ista non faciunt ipsi? Et ista sive quæ fiunt, sive quæ D non fiunt, dicuntur fieri; & quæ fiunt bene, dicuntur malè fieri: & quæ toleramus, ad culpam nostram applicantur. Nos quid respondemus? Noli me adtendere, sermonem istum adtende: ipse tibi loquitur per quemlibet, huic tu inimicus es. Concorda cum adversario tuo, cùm es cum eo in via. Adversarium tuum sermonem Dei fecisti. Noli adtendere [c] quia ille tibi loquitur. Malus est per quem tibi loquitur: sed non est malus, qui tibi loquitur, sermo Dei. Accusa Deum, accu- E sa si potes.

Isai. 22. 13. 1. Cor. 15. 33. &c.
In Avaros.
Matth. 11. 30.
Matth. 5. 25.

5. Creditis, Fratres, huc usque pervenisse eos, de quibus dicitur, *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea*, ut etiam ipsum Deum accusare non dubitent? Accusas avarum, & ille accusat Deum quia fecit aurum. Noli avarus esse. Et non faceret Deus aurum. Jam hoc restat, quia mala tua opera cohibere non potes, accusas opera bona Dei: displicet tibi creator & fabricator mundi. Non faceret & solem: quia multi in fe- F nestris contendunt de luminaribus, & ad judicia se trahunt. O si vitia nostra cohibeamus! Quia bona sunt omnia, quia bonus Deus qui fecit omnia: & laudant illum opera sua, considerata quia bona sunt, ab eo qui habet spiritum considerandi, spiritum pietatis & sapientiæ. Undique laudatur Deus ab operibus suis. Quomodo illum laudant opera sua per os trium puerorum? quid prætermissum est? Laudant cæli, laudant Angeli, laudant sidera, laudant sol & luna, laudant dies & G noctes, laudat quidquid germinat de terra, laudat quidquid natat in mari, laudat quidquid volitat in aëre, laudant omnes montes & colles, laudant frigora & æstus, & cetera omnia quæ Deus fecit, audistis quia laudant Deum: numquid audistis ibi quia laudat Deum avaritia, quia laudat Deum luxuria? Non laudant ista, quia non ipse illa fecit. Laudant ibi homines Deum: hominis creator est Deus. Avaritia opus est mali hominis, homo ipse opus est Dei. Et quid vult Deus? Occidere in te quod ipse fecisti, & salvare quod ipse fecit.

Dan. 3. 57. &c.

6. Noli fœnerare. Tu accusas Scripturam dicentem, Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primò exiit: Deum audi. Et ille, Clerici non fœnerent. Et fortè qui tibi loquitur, non fœnerat: sed si fœnerat, fac quia & ipse fœnerat; numquid fœnerat qui per ipsum loquitur? Si facit quod tibi dicit, & non tu facis; tu in ignem * ille in regnum. Si non facit quod tibi dicit, & pariter facit mala quæ facis, & dicit bona quæ non facit; pariter in ignem. Fœnum ardebit, verbum autem Domini manet in æternum. Numquid ardet sermo, qui tibi per illum locutus est? Aut Moyses est qui tibi loquitur, id est, bonus & justus famulus Dei; aut Pharisæus est cathedram Moysi sedens. Audisti & de ipsis: Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Non habes tu unde te excuses, quando sermo Dei tibi loquitur. Quia non potes interficere sermonem Dei, criminari quæris eos per quos loquitur tibi sermo Dei. Quære quantum vis, dic quantum vis, blasphema quantum vis. *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea: dicat verò Israël, Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.* Audent etiam fœneratores dicere, Non habeo aliud unde vivam. Hoc mihi & latro diceret, deprehensus in fauce; hoc & effractor diceret, deprehensus circa parietem alienum; hoc mihi & leno diceret, emens puellas ad prostitutionem; hoc & maleficus incantans mala, & vendens nequitiam suam: quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent unde viverent, quia inde se pascerent; quasi non hoc ipsum in illis maximè puniendum est, quia artem nequitiæ delegerunt, unde vitam transigant, & inde se volunt pascere, unde offendant eum à quo omnes pascuntur.

Contra fœneratores. Psal. 14. 5.
* Supple, vadis.
Isai. 40. 8.
Matth. 23. 3.

7. Sed cùm clamaveris hoc & dixeris, illi respondent, Si sic, non huc accedimus; si sic, non intramus in ipsam Ecclesiam. Veniant, intrent, audiant: *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea. Etenim non potuerunt mihi: supra dorsum meum fabricaverunt peccatores:* hoc est, non potuerunt agere ut consentiam, fecerunt quod portem. Quàm præclarè dictum est, quàm optimè significavit, *Etenim non potuerunt mihi: supra dorsum meum fabricaverunt peccatores.* Agunt nobiscum, primò ut consentiamus illis ad facta mala: si non consenserimus, Tolerate nos, dicunt. Ergo quia non potuisti mihi, adscende in dorsum meum: portare te habeo quò usque veniat finis. Sic enim mihi præceptum est, ut fructum afferam cum tolerantia. Non te corrigo, tolero te: aut fortè cùm tolero te, corrigis te. Si non te corrigis usque in finem, tolero te usque in finem: & usque in finem super dorsum meum eris, usque ad tempus. Numquid semper super dorsum meum eris? Veniet enim qui inde te excutiat. Veniet tempus messis, veniet finis sæculi, immittet Deus mes-

Luca 8. 15.

[a] Regius MS. *Sobrii estote & vigilate justè.*
[b] Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *Ego possideam.*
[c] Quatuor MSS. *Noli adtendere per quem tibi loquitur; sed adtende quia ille &c.*

(Matth. 13. 39. &c.) sores. Messores autem Angeli sunt: separant ma- A los de medio justorum, sicut zizania à tritico; frumentum recondent in horreo, paleam autem comburent igni inexstinguibili. Portavi quò usque potui: jam gaudens transeo in horreum Dei, & securus canto, *Sæpe expugnaverunt me à juventute mea.*

8. Quid enim mihi facere potuerunt, quia *expugnaverunt me à juventute mea?* Exercuerunt me, non oppresserunt. Valuerunt mihi sicut ignis ad aurum, non sicut ignis ad fœnum. Ignis enim B accedens ad aurum, sordem tollit; accedens ad fœnum, in cinerem vertit. *Etenim non potuerunt mihi:* quia non consensi, quia non me fecerunt quales sunt ipsi. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, longè fecerunt injustitiam suam.* Fecerunt quod tolerem, & non fecerunt cui consentirem. Jam ergo injustitia ipsorum longè est à me. Mali mixti sunt bonis, non solùm in sæculo; sed & in ipsa intus Ecclesia mali mixti sunt bonis. Nostis, & probastis; & magis probabitis, si boni C (Ibidem 26.) fueritis. Cùm enim crevisset herba & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Nulli apparent mali in Ecclesia, nisi ei qui fuerit bonus. Nostis ergo quia mixti sunt, & semper & ubique dicit Scriptura, quia non separabuntur, nisi in fine. Sic quomodo mixti sunt, longè sunt à se. Ne quis ergo, ex eo quòd mixti sunt mali inter bonos, putaret iniquitatem esse juxta justitiam, *Non potuerunt*, inquit, *mihi:* id est, dixerunt, & (Isai. 22. 13. 1. Cor. 15. 32.) malè dixerunt, Manducemus & bibamus, cras D enim moriemur. Non corruperunt sermones mali mores bonos: in eo quod audivi à Deo, non cessi sermonibus hominum. Fecerunt mihi peccatores quod portarem, non cui commiscerer, & facta est iniquitas eorum longè à me. Quid enim tam propè, quàm duo homines in una Ecclesia? quid tam longè, quàm iniquitas à justitia? Ubi enim consensio, ibi propinquitas. Ligantur duo, & mittuntur ad judicem; latro & colligatus, ille sceleratus, ille innocens, unâ catenâ ligan- E tur, & longè sunt à se. Quantum longè sunt à se? Quantum longè est scelus ab innocentia. Ecce isti longè sunt ab invicem. Alius latro in Hispania facit scelera, proximus ei est qui facit in Africa. Quantum proximus? Quantum sibi junguntur scelus & scelus, quantum sibi junguntur latrocinium & latrocinium. Nemo ergo timeat mixtos sibi corpore malos. Longè ab illis sit corde, & securus portat quod non timet. *Longè fecerunt injustitiam suam.* F

9. Quid [a] occurrit? Florent illi qui regnant iniquè: & ut sermonem loquamur vulgi, tonant iniqui, extolluntur in typhos, in calumnias. Quid ergo, semper hoc? Non. Audi quod sequitur:
(℣. 4.) *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Intendat Caritas Vestra. *Dominus*, inquit, *justus concidet cervices peccatorum.* Quis non contremiscat? Quis enim non peccavit? *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Omnibus qui audiunt, intrat tremor in cor, si credunt Scripturæ Dei. G Si enim sibi sine caussa tundunt homines pectora, mentiuntur quia tundunt pectora, si justi sunt: & in eo quòd mentiuntur Deo, fiunt peccatores. Si ergo veraciter sibi tundunt pectora, peccatores sunt. Et quis nostrûm non sibi tundit pe- A ctus? Et quis nostrûm non elidit oculos ad terram, sicut ille Publicanus, & dicit, Domine propitius esto mihi peccatori? (Luca 18. 13.) Si ergo omnes peccatores, & nemo invenitur sine peccato; omnibus timendus est gladius in cervices: quia *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Non puto, Fratres mei, quia omnium peccatorum: sed in membro quod percutit, ibi designat quos peccatores percutiat. Non enim dixit, Dominus justus concidet manus peccatorum: aut, Dominus B justus concidet pedes peccatorum, non dixit: sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi autem omnes cervicati sunt, qui non solùm faciunt mala, sed nec agnoscere volunt, & quando objurgantur, justificant se: (Ecce fecisti, saltem agnosce quid feceris: odit Deus peccatorem, oderis & tu; conjungere Deo, simul persequimini peccatum tuum. Non, inquit: ego bene feci, Deus malè fecit. Quid hoc est? Ego nihil mali feci, inquit: quia Saturnus fecit, quia Mars C fecit, quia Venus fecit: ego nihil feci, stellæ fecerunt. Justificas te, accusas Deum qui fecit stellas, qui [b] ornavit cælum.) Itaque quoniam justificas peccatum tuum, & superbis adversùs Deum, quia te facis extra culpam, & Deum in culpa, & tantum erexisti cervicem tuam, & cucurristi contra Deum, sicut scriptum est in Job, dicebat de impio peccatore, Currens adversùs Deum in (Job. 15. 26.) crassa cervice scuti sui; & ibi cervicem nominavit: quia sic te erigis, & non elidis oculos ad ter- D ram, & tundis pectus, & dicis, Domine propitius esto mihi peccatori; sed jactas te de meritis tuis: Et vis mecum, inquit Deus, judicio con- (Jerem. 2. 29.) tendere, intrare mecum ad judicium; cùm debeas in reatu tuo satisfacere Deo, & clamare ad (Psal. 129. 3.) illum, quod clamatur in alio Psalmo, Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit? clamare ad illum, quod clamatur in alio Psal- (Psal. 40. 5.) mo, Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Quoniam hæc non E vis dicere, sed justificas facta tua adversùs sermonem Dei, venit in te quod sequitur Scriptura, & dicit, *Dominus justus concidet cervices peccatorum.*

10. *Confundantur, & avertantur retrorsum,* (℣. 5.) *omnes qui oderunt Sion.* Qui oderunt Sion, oderunt Ecclesiam: Sion Ecclesia est. Et qui intrant in Ecclesiam fictè, oderunt Ecclesiam. Qui nolunt observare verbum Dei, oderunt Ecclesiam. *Super dorsum meum fabricaverunt.* Quid factura F est Ecclesia, nisi portatura usque in finem?

11. Sed quid de illis dicit? Sequitur, *Fiant* (℣. 6.) *sicut fœnum tectorum, quod priùs quàm evellatur aruit.* Fœnum tectorum, herba est quæ nascitur in tectis, in solario integulato. In alto videtur, & radicem non habet. Quantò meliùs humiliùs nasceretur, & lætiùs viresceret? Modò nascitur altiùs ad celeriorem ariditatem. Nondum evulsum est, & aruit: nondum [c] finiti sunt in judicio Dei, & jam non habent succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, & videte quia aruerunt. G Sed vivunt, & hîc sunt: nondum ergo avulsi sunt. Aruerunt, sed nondum avulsi sunt. Facti sunt *sicut fœnum tectorum, quod priùs quàm evellatur aruit.*

12. Et venient messores, sed non de illis im-

[a] Lov. *Quid hoc erit?* Meliùs Am. & Er. *occurrit*, juxta MSS. è quibus nonnulli infrà loco *iniquè*, habent *iniqui*.

[b] Am. & plerique MSS. *ordinavit*.

[c] Corbeiensis MS. *puniti*.

plent manipulos. Venturi sunt enim messores, & A collecturi sunt triticum in horreum, & zizania alligabunt, & mittent in ignem. Sic & fœnum tectorum expurgatur, & quidquid inde evellitur, in ignem mittitur; quia & priùs quàm evelleretur aruit. Non inde implet messor manus. Sequi-
ŷ. 7. tur enim, & dicit, *Non replevit manum suam*
Matth. 13. 39. *messor, & sinum suum qui manipulos colligit.* Messores autem Angeli sunt, Dominus dicit.

ŷ. 8. 13. *Et non dixerunt transeuntes viam, Benedictio Domini super vos, benediximus vos in nomine Domini.* B Nostis enim, Fratres, quando transitur per operantes, est consuetudo ut dicatur illis, *Benedictio Domini super vos.* Et magis ista consuetudo erat in gente Judæorum. Nemo transibat & videbat aliquos facere aliquod opus in agro, vel in vinea, vel in messe, vel aliquid hujusmodi: non licebat transire sine benedictione. Alii sunt qui manipulos colligunt, alii sunt transeuntes viam. Qui manipulos colligunt, non de illis replent manus; quia non colligitur ad hor- C reum fœnum tectorum. Qui sunt qui manipulos colligunt? Messores. Qui sunt messores? Domi-
Matth. 13. 39. nus dixit: Messores autem Angeli sunt. Qui sunt transeuntes? Illi qui jam per viam istam, id est, per vitam istam transierunt hinc ad patriam. Apostoli transeuntes erant in ista vita, Prophetæ transeuntes erant. Quos benedixerunt Prophetæ & Apostoli? Illos in quibus radicem caritatis viderunt. Quos autem invenerunt in tectis eminere & superbire in cervice scuti sui, dixe- D runt contra illos quod futuri erant, benedictionem autem super eos non dederunt. Ergo omnes istos malos quos portat Ecclesia, qui legitis in Scripturis, invenitis maledictos designatos ad Antichristum pertinere, ad diabolum pertinere, ad paleam pertinere, ad zizania pertinere. Et
Matth. 7. 21. multa innumerabilia per similitudinem dicuntur de illis: Quia non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. Nullam invenis Scripturam, quæ de illis bene lo- E quatur, quia transeuntes viam non illos benedixerunt. Transeuntes Prophetæ omnia de illis mala dixerunt. Ecce & iste quem portamus, David transiit viam; audistis quid de illis dixit: *Dominus justus concidet cervices peccatorum. Confundantur, & avertantur retrorsum, omnes qui oderunt Sion. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priùs quàm evellatur aruit. Non replevit manum suam messor, & sinum suum qui manipulos colligit.* Hæc de illis dixit. Non ergo supra illos iste transiens F benedixit, & impletum est etiam per illum, quod ipse dixit, *Et non dixerunt transeuntes viam, Benediximus vos in nomine Domini.* Et isti transeuntes sive Prophetæ, sive Patriarchæ, sive Apostoli, quicumque transierunt, si bene vivimus, Fratres, benedixerunt nos *in nomine Domini.* Quando me, inquis, benedixit Paulus? quando me benedixit Petrus? Adtende in Scripturis, vide si bene vivis, & vide ibi benedictum te fuisse. Omnes bene viventes benedixerunt. Et quomo- G
In Donatistas. do benedixerunt? *In nomine Domini*: non in nomine suo, sicut hæretici. Qui enim dicunt, Quod nos damus, hoc est sanctum: in nomine suo volunt benedicere, non in nomine Domini. Qui autem dicunt, Non sanctificat nisi Deus, nec quisquam est bonus nisi dono Dei: ipsi in nomine Domini benedicunt, non in nomine suo; [a] quia amici sunt sponsi, nolunt esse adulteri sponsæ. Johan. 3. 29. a

IN PSALMUM CXXIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. QUONIAM vos non solùm oculis corporis, sed etiam corde vigilare præsumimus, intelligenter nos cantare oportet: DE PROFUNDIS *clamavi ad te, Domine, * Domine exaudi vocem meam.* Etenim vox hæc adscendentis est, pertinens ad Canticum graduum. Debet itaque unusquisque nostrûm videre in quo profundo sit, de quo clamet ad Dominum. Clamavit de profundo Jonas, de ventre ceti. Erat non solùm sub fluctibus, verùm etiam in visceribus belluæ: nec tamen illud corpus & illi fluctus intercluserunt orationem ne perveniret ad Deum, & venter bestiæ non potuit tenere vocem deprecantis. Penetravit omnia, disrupit omnia, pervenit ad aures Dei: si tamen dicendum est, quia disruptis omnibus pervenit ad aures Dei; quando aures Dei in corde precantis erant. Ubi enim Deum præsentem non habet, cujus fidelis est vox? Verumtamen & nos debemus intelligere de quo profundo clamemus ad Dominum. Profundum enim nobis est vita ista mortalis. Quisquis se in profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat, donec de profundo eruatur, & veniat ad eum qui super omnes abyssos sedet & super Cherubim, super omnia quæ creavit, non solùm corporalia, sed etiam spiritalia; donec ad eum veniat anima, donec ab illo liberetur imago ipsius, quod est homo, quæ in hoc profundo tamquam assiduis fluctibus exagitata detrita est: & nisi renovetur & reparetur à Deo, qui illam impressit quando formavit hominem; [b] (Idoneus potuit esse homo ad casum suum, non est idoneus ad resurrectionem suam;) semper in profundo est: nisi liberetur, ut dixi, semper in profundo est. Sed cùm de profundo clamat, surgit de profundo, & ipse clamor non eum permittit multùm in imo esse. Valde enim in profundo sunt, qui nec clamant de profundo. Dicit Scriptura, Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Jam videte, Fratres, quale profundum sit, ubi contemnitur Deus. Cùm quisque viderit se quotidianis peccatis obrutum, acervis quibusdam & molibus quibusdam iniquitatum premi, si dictum illi fuerit ut Deum roget, irridet. Quibus modis? Primò dicit, Si Deo displicerent facinora, ego viverem? Si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera quæ feci, non solùm viverem, sed & bene mihi esset? Solet enim hoc illis evenire, qui multùm in profundo sunt, & prosperantur in iniquitatibus suis. Et tantò magis in profundo merguntur, quantò magis videntur esse felices: fallax enim felicitas, ipsa major est infelicitas. Deinde & hoc solent homines dicere, Jam quoniam multa feci & damnatio imminet, hoc perdo, quòd non facio quidquid possum: &, Ex hoc perdor, cur non facio quidquid possum? Quomodo solent desperati latrones dicere, Sic me occisurus est judex pro decem homicidiis, quomodo pro quinque, quomodo pro uno; qua-

Margin: ŷ. 1. ŷ. 2. Jonæ 2. 2. b Prov. 18. 3. «

[a] Plures MSS. *Qui amici sunt.*

[b] Hîc aliquot MSS. addunt, *semper in profundo erit.*

re non jam quidquid mihi occurrerit facio? Hoc A
est, Peccator cùm venerit in profundum malorum, contemnit. Sed Dominus Jesus Christus qui nec profunda nostra contemsit, qui usque ad istam vitam venire dignatus est, promittens remissionem omnium peccatorum, etiam de profundo excitavit hominem, ut clamaret de profundo sub molibus peccatorum, & perveniret vox peccatoris ad Deum. Unde clamantis, nisi de profundo malorum?

2. Et videte quia vox peccatoris clamat de B
profundo: *De profundis clamavi ad te, Domine, Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.* Unde clamat? De profundo. Quis est ergo qui clamat? Peccator. Et qua spe clamat? Quia qui venit solvere peccata, dedit spem etiam in profundo posito peccatori. Ideo quid sequitur post istas voces?
℣. 3. *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Ecce [a] aperuit de quo profundo clamaret. Clamat enim sub molibus & fluctibus iniqui- C
tatum suarum. Circumspexit se, circumspexit vitam suam, vidit illam undique flagitiis & facinoribus coopertam: quacumque respexit, nihil in se bonum invenit, nihil illi justitiæ serenum potuit occurrere. Et cùm tanta & tam multa peccata undique & catervas scelerum suorum videret, tamquam expavescens exclamavit, *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Non dixit, Ego non sustinebo; sed, *quis sustinebit?* Vidit enim propè totam vitam humanam circumlatra- D
ri peccatis suis, accusari omnes conscientias cogitationibus suis, non inveniri cor castum præsumens de sua justitia. Si ergo cor castum non potest inveniri, quod præsumat de sua justitia; præsumat omnium cor de misericordia Dei, & dicat, *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?*

℣. 4. 3. Quare autem spes est? *Quoniam apud te propitiatio est.* Et quæ est ista propitiatio, nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro E
nobis oblatum est? Sanguis innocens fusus delevit omnia peccata nocentium: pretium tantum datum redemit omnes captivos de manu captivantis inimici. Ergo *est apud te propitiatio.* Nam si non esset apud te propitiatio, si judex solùm esse velles & misericors esse nolles, observares omnes iniquitates nostras, & quæreres eas, quis sustineret? Quis ante te staret, & diceret, Innocens sum? Quis staret in judicio tuo? Spes ergo una est, *Quoniam est apud te propitiatio. Propter* F
legem tuam sustinui te, Domine. Quam legem? Quæ reos fecit? Data est enim lex sancta, justa, bona Judæis; sed reos eos potuit facere. Non data est lex quæ posset vivificare, sed quæ ostenderet peccata peccatori. Peccator enim oblitus erat se, nec videbat se: data est illi lex, ut videret se. Fecit reum lex, liberavit Lator legis: Lator enim legis Imperator est. Lex data est quæ terreat & constringat in reatum: & non solvit lex à peccatis, sed ostendit peccata. Et fortè sub ipsa G
lege positus, animadvertit iste in profundo quanta fecerit contra legem, & sic exclamavit dicens, *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Est ergo lex misericordiæ Dei, lex propitiationis Dei. Illa timoris fuit, est alia lex caritatis. Lex caritatis dat veniam peccatis, delet præterita, admonet de futuris: in via non deserit comitem, comes fit ei quem ducit in via. Sed concordandum est cum adversario, dum es cum eo in via. Est enim sermo Dei adversarius tuus, quamdiu cum illo non concordas. Concordas autem, cùm cœperit te delectare facere quod dicit sermo Dei. Jam qui erat adversarius, fit amicus: sic finità via, non erit qui tradat te judici. Ergo, *Propter legem tuam sustinui te, Domine.* Quia dignatus es legem misericordiæ afferre, mihi dimittere omnia peccata mea, dare mihi de cetero monita ne te offendam: in ipsis monitis si quid fortè titubavero, dedisti mihi remedium, quo te orem, dicens, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hanc legem statuisti mihi, ut quomodo dimitto, dimittatur mihi. *Propter* hanc *legem sustinui te, Domine.* Exspectavi quando venias & liberes ab omni necessitate, quia in ipsa necessitate non deseruisti legem misericordiæ.

Rom. 7. 12. — Gal. 3. 21. — Matth. 5. 25. — Matth. 6. 12.

4. Audi quam legem dicat, si nondum intellexisti quia legem modò dicit caritatis; audi Apostolum: Invicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Qui portant invicem onera sua, nisi qui habent caritatem? Qui non habent caritatem, graves sunt sibi: qui autem habent caritatem, portant se. Læsit te aliquis, petit veniam: si non dimittis, non portas onus fratris tui; si dimittis, portas infirmum. Et tu si fortè in aliquam infirmitatem cecideris, quasi homo, oportet ut sic te portet & ille, quemadmodum & tu. Audi quid præcesserit: Fratres, inquit, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis. Et ne fortè quia spiritales monuerat, veluti securi sibi viderentur, continuò subjecit, Intendens teipsum, ne & tu tenteris. Deinde quod commemoravi, subjunxit, Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Unde dicit, *Propter legem tuam sustinui te, Domine.* Dicuntur cervi, quando transeunt freta in proximas insulas pascuæ gratiâ, capita super se invicem ponere; & unus qui antè est solus portat caput, & non ponit super alterum: sed cùm & ipse defecerit, tollit se ab anteriore parte, & redit posterius, ut & ipse in altero requiescat: & sic portant omnes onera sua, & perveniunt ad quod desiderant; & non patiuntur naufragium, quia quasi navis est illis caritas. Itaque caritas portat onera, sed non timeat ne prematur talibus oneribus: ne peccatis suis unusquisque prematur, adtendat. Nam quando portas infirmitatem fratris tui, non te onerant peccata ipsius. Planè si consentias, jam tua te premunt, non alterius. Quisquis enim consenserit peccatori, non alienis, sed suis gravatur. Consensio enim ad peccatum alterius, tuum fit peccatum; & non est quare queraris quòd peccata aliena te premant. Dicitur enim tibi, Premunt te, sed tua. Vidisti furem, cucurristi cum eo. Quid est hoc? Pedibus ambulasti ad furtum: immo mente conjunxisti te furi. Quod ipsius solùm erat, factum est & tuum; quia placuit tibi. Si autem displicuerit tibi, & oraveris pro eo, & deprecatus veniam dederis, ut possis libera fronte dicere in precibus tuis, quas tibi Jurisperitus cælestis dictavit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti-

Gal. 6. 2. — Ibidem 1. — Cervorum proprietas. — Psal. 49. 18. — Matth. 6. 12.

[a] Am. Er. & plures MSS. apparuit.

" mus debitoribus nostris: didicisti portare onera A fratris tui; ut & alius portet si qua sunt tua, & fiat Gal. 6. 2. in vobis quod ait Apostolus, Invicem onera ve- " stra portate, & sic implebitis legem Christi. Ita securus cantas quod modo dictum est, *Propter legem tuam sustinui te, Domine.*

5. Hanc autem legem qui non servat, nec sustinet Dominum; nec si velit sustinere, caussa est quare sustineat, inaniter sustinet. Venturus est enim Dominus, & inventurus peccata tua. Quòd autem perfectâ justitiâ vixisti, non est in- B venturus homicidia fortè. Gravia sunt enim & valde majora. Non est inventurus adulterium, non est inventurus furta, non est inventurus rapinam, non est inventurus maleficia, non est inventurus idololatriam, non est ista inventurus: nihil ergo Matth. 5. 22. est inventurus? Audi sermonem Evangelii: Qui dixerit fratri suo, Fatue. Ab istis etiam peccatis linguæ minutissimis quis abstinet? Sed fortè di- " cis, Parva sunt. Reus erit, inquit, gehennæ ignis. Si parvum tibi videbatur aut modicum, fratri C dicere, Fatue, vel gehenna ignis videatur tibi magna. Si contemnebas minus peccatum, vel pœnæ magnitudine deterrere. Sed dicis, Minora sunt, minuta sunt, sine quibus non potest esse ista vita. Congere minuta, & faciunt ingentem acervum. Nam & grana minuta sunt, & tamen massam faciunt: & guttæ minutæ sunt, & flumina implent, & moles trahunt. Ideo & ille considerans quàm multa minuta peccata quotidiana committat homo, si nihil aliud, vel per D cogitationes & linguam, adtendit quàm multa sint; & si adtendit quàm minuta sint, videt per multa minuta fieri acervum magnum; & non quasi peccata sua pristina cogitans, sed ipsam fragilitatem humanam, jam adscendens clamat, *De profundis clamavi ad te, Domine, Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Vitare possum homicidia, adulteria, rapinas, perjuria, ma- E leficia, idololatriam: numquid & peccata linguæ? 1. Iohan. 3. 4. numquid & peccata cordis? Scriptum est, Peccatum iniquitas est. *Quis ergo sustinebit, si tu iniquitates observaveris?* Si nobiscum severus judex agere volueris, non misericors pater, quis stabit ante oculos tuos? Sed *est apud te propitiatio,* Gal. 6. 2. *propter legem tuam sustinui te, Domine.* Qualis est lex ista? Invicem onera vestra portate, & sic Matth. 6. 12. implebitis legem Christi. Qui portant invicem onera sua? Qui fideliter dicunt, Dimitte nobis F " debita nostra, sicut & nos dimittimus debitori- " bus nostris. ℣. 4.

6. *Sustinuit anima mea in verbum tuum.* Nemo sustinet, nisi qui nondum accepit quod promissum est. Nam qui jam accepit, quid sustinet? Accepimus remissionem peccatorum, sed promissum est nobis regnum cælorum: debita nostra deleta sunt, sed merces nostra adhuc futura est: accepimus veniam, sed æternam vitam nondum tenemus. Sed qui dedit veniam, ipse promisit & G vitam æternam. Si verbum nostrum esset, debe- remus timere: quia verbum Dei est, non fallit. ℣. 5. Securi ergo speramus in verbum ejus, qui falle- ℣. 6. re non potest. *Speravit anima mea in Dominum,* * *à vigilia matutina usque ad noctem.* Quid est quod ait? Uno die speravit in Dominum, & finita est tota spes ipsius? *A vigilia matutina usque ad noctem, speravit in Dominum.* Ista vigilia matutina, finis noctis est: hinc *usque ad noctem speravit anima mea in Dominum.* Ergò intelligendum est, ne putemus uno die nobis sperandum esse in Dominum, *A vigilia matutina usque ad noctem.* Quid ergo putatis Fratres? Hoc est, *A vigilia matutina usque ad noctem, speravit anima mea in Dominum:* quia Dominus per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina resurrexit à mortuis, ut hoc speremus in nobis futurum, quod præcessit in Domino. Jam enim peccata nostra dimissa sunt, sed nondum resurreximus. Si nondum resurreximus, nondum in nobis factum est quod præcessit in capite nostro. Quid præcessit in capite nostro? Quia & caro ipsius capitis resurrexit: spiritus illius capitis numquid mortuus est? Sed quod in eo mortuum est, resurrexit. Resurrexit autem tertia die: & quodam modo hoc nobis dixit Dominus, Quod in me vidistis, sperate in vobis: id est, quia ego resurrexi, resurgetis & vos.

7. Sed sunt qui dicant, Ecce resurrexit Dominus, numquid propterea sperandum est & me posse resurgere? Utique propterea. In hoc enim resurrexit Dominus, quod à te accepit. Non enim resurgeret, nisi mortuus esset: non autem mortuus esset, nisi carnem portaret. Quid accepit à te Dominus? Carnem. Quid venit ipse? Verbum Dei, quod erat ante omnia, per quem facta sunt omnia. Sed ut acciperet abs te aliquid, Ver- Iohan. 1. 14. bum caro factum est, & habitavit in nobis. Accepit abs te, quod offerret pro te: quomodo accipit sacerdos à te, quod pro te offerat, quando vis placare Deum pro peccatis tuis. Jam factum est, ita factum est. Sacerdos noster à nobis accepit, quod pro nobis offerret. Accepit enim à nobis carnem: in ipsa carne victima factus est, holocaustum factus est, sacrificium factus est. In passione sacrificium factus est: in resurrectione innovavit illud quod occisum est, & tamquam primitias tuas dedit Deo; & ait tibi, Consecrata sunt jam omnia tua, quando tales primitiæ de te datæ sunt Deo: spera ergo & in te futurum quod præcessit in primitiis tuis.

8. Ergo ille, quia à vigilia matutina resurrexit; cœpit anima nostra ex hoc sperare. Et quò usque? *Usque in noctem:* quò usque moriamur. Omnis enim mors nostra carnalis, quasi somnus est. Cœpisti sperare ex quo resurrexit Dominus, noli deficere sperare quò usque exeas ab hac vita. Nam si non usque ad noctem speraveris, deletur totum quod speraveras. Sunt enim homines qui incipiunt sperare, sed non perseverant usque ad noctem. Incipiunt pati tribulationes aliquas, incipiunt pati tentationes, vident homines malos & iniquos felicitate pollere temporali: & quoniam talia sperabant de Domino, ut hîc essent felices, adtendunt eos qui scelera fecerunt, habere quod ipsi habere desiderabant; & deficiunt pedes eorum, & desinunt sperare. Quare? Quia non à vigilia matutina cœperunt sperare. Quid est hoc? Non hoc cœperunt sperare de Domino, quod præcessit in Domino ab illa vigilia matutina: sed sperabant de Domino, ut si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino, oleo, argento, auro; nullus eorum moreretur immaturus; si quis non haberet filios, acci-

peret; si uxorem non duxisset, duceret; non abortiret non solùm aliqua mulier in domo ejus, sed nec pecus ejus; non acescerent cupæ ejus, non grandinaretur vinea ejus. Qui sic sperabat in Dominum, animadvertit his rebus abundare eos qui non colunt Dominum, & defecerunt pedes ejus, & non speravit usque ad noctem; quia non cœpit à vigilia matutina sperare.

Psal. 72. 2. &c.

9. Quis ergo sic incipit à vigilia matutina sperare? Qui hoc sperat de Domino, quod cœpit ostendere à vigilia matutina, in qua resurrexit. Antea B enim nemo resurrexerat semper victurus. Intendat Caritas Vestra. Resuscitati sunt mortui ante adventum Domini: nam & Elias resuscitavit mortuum, & Elisæus: sed resurrexerunt iterum morituri. Dominus ipse quos resuscitavit, morituri resurrexerunt; sive ille juvenis filius Viduæ, sive illa puella duodecim annorum filia Archisynagogi, sive Lazarus, aliter resuscitati sunt, omnes morituri: semel nati sunt, sed bis mortui sunt. Nemo resurrexerat numquam moriturus, nisi Dominus. Quando au- C tem resurrexit Dominus numquam moriturus? *A vigilia matutina.* Hoc spera & tu de Domino, resurrecturum te, non quomodo Lazarus resurrexit, non quomodo filius Viduæ & Archisynagogi filia resurrexerunt, non quomodo quos suscitaverunt antiqui Prophetæ; sed resurrecturum te spera quomodo Dominus, ut post resurrectionem qua resurrexeris, non te jam timeas moriturum: & cœpisti sperare à vigilia matutina.

3. Reg. 17. 22. 4. Reg. 4. 35. Luca 7. 15. Luca 8. 55. Johan. 11. 44.

10. Spera autem usque ad noctem, quò us- D que finiatur hæc vita, quò usque sit nox universi generis humani in occasu sæculi. Quare hoc usque? Quia post istam noctem jam non erit spes, sed ipsa res. Spes enim quæ videtur, non est spes: Apostolus dicit: Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Si ergo patienter exspectare debemus quod non videmus, usque ad noctem speremus, id est, usque ad finem hujus vitæ nostræ vel sæculi. Cùm autem nox ista transierit, jam veniet E quod sperabamus; & non jam sperabimus, nec tamen desperati erimus. Est enim vituperatio desperatorum, & aliquando detestamur hominem, & dicimus, Non habet spem. Non semper malum est non habere spem. In hac vita cùm sumus, malum est non habere spem. Qui enim modò spem non habet, rem postea non habebit. Ergo modò spem debemus habere. Sed cùm res venerit, numquid spes erit? Quod enim videt quis, quid sperat? Veniet Dominus Deus noster, primò formam ipsam F in qua crucifixus est & resurrexit, demonstraturus generi humano, ut videant pii & impii: illi videant, & gratulentur invenisse se quod crediderunt antequam viderent; & illi erubescant non se credidisse quod videbunt. Erubescentes damnabuntur, & gratulati coronabuntur. Dicetur confusis, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus: dicetur gaudentibus, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Quod cùm accepe- G rint, jam spes non erit, quia res tenebitur. Transactâ ergo spe, transibit nox illa: sed donec fiat, à vigilia matutina speret anima nostra in Dominum.

Rom. 8. 24. Matth. 25. 41. Ibidem 34.

11. Et redit ad illud, *A vigilia matutina speret Israël in Dominum. A vigilia matutina us- A que ad noctem, speravit anima mea in Dominum.* Sed [a] quid speravit? *A vigilia matutina speret Israël in Dominum.* Non solùm, *Speret Israël in Dominum;* sed, *à vigilia matutina speret Israël.* Ergo culpo spem sæculi, quando speratur de Deo? Non: sed alia spes est Israël propria. Non pro summo suo bono speret Israël divitias, non salutem corporis, non abundantiam terrenorum: immo tribulationem hîc habiturus est, si fortè contigerit illi propter veritatem pati aliquas molestias. Non B enim non sperabant in Deum Martyres, & tamen talia sunt passi, qualia latrones, qualia iniqui: subjecti ad bestias, ignibus concremati, gladio percussi, ungulis exarati, catenis obstricti, carcere necati, ista omnia mala passi, non sperabant in Dominum? Aut ideo sperabant, ut istis malis carentes, hac vitâ fruerentur? Non planè; quia à vigilia matutina sperabant. Quid est hoc? Considerabant illam vigiliam matutinam, qua resurrexit Dominus eorum, & videbant quia antequam resurgeret, talia C & ipse passus erat, qualia ipsi patiebantur, & non desperabant etiam se post tales passiones resurrecturos ad vitam æternam. *Speravit Israël in Dominum à vigilia matutina usque ad noctem.*

12. *Quoniam apud Dominum misericordia, & multa apud illum redemtio.* Magnificè. Meliùs dici non posset loco suo, propter illud quod dixit, *A vigilia matutina speret Israël in Dominum.* Quare? Quia à vigilia matutina resurrexit Dominus; & hoc debet sperare corpus, quod in capite D præcessit. Sed ne suggeratur ista cogitatio: Capiti licuit resurgere, quia peccatis non premebatur, nullum peccatum erat in illo; quid nos facturi sumus? Sperabimus talem resurrectionem, qualis in Domino præcessit, cùm peccatis nostris aggravemur? Sed vide quid sequitur: *Quoniam apud Dominum misericordia, & multa apud illum redemtio.* * *Et ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus ejus.* Ergo si premebatur peccatis suis, adest misericordia Dei. Ideo præcessit ille sine pecca- E to, ut deleat peccata sequentium. Nolite in vobis præsumere, sed à vigilia matutina præsumite. Videte caput vestrum resurrexisse & adscendisse in cælum. In illo culpa non erat, sed per illum vestræ culpæ delebuntur. *Ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus ejus.* Quia Israël vendere se potuit, & fieri venumdatus sub peccato; redimere se ab iniquitatibus non potest. Ille potuit redimere, qui se non potuit vendere. Qui non commisit peccatum, ipse est redemtor à peccato. *Ipse redimet Is-* F *raël.* Unde redimet? Ab illa iniquitate, an ab illa? *Ab omnibus iniquitatibus ejus.* Non ergo timeat accessurus ad Deum aliquas iniquitates suas: tantummodo accedat pleno corde, & desinat jam facere, quæ antea faciebat, & non dicat, Illa iniquitas non mihi dimittitur. Si enim hoc dixerit, propter ipsam quam putat sibi non dimitti, non se convertit, & faciendo cetera, non illi dimittitur & illud quod non timebat. Quia feci, inquit, scelus magnum, & non mihi potest dimitti; jam faciam & G cetera: hoc enim perdo quod non facio. Noli timere: in profundo es, noli contemnere de profundis clamare ad Dominum, & dicere, *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Observa illum, & exspecta illum, & sustine propter legem ipsius. Quam legem tibi dedit? Dimittе nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus de-

ỳ. 7. ỳ. 8. Matth. 6. 12.

[a] Vox *quid* abest à pluribus MSS.

bitoribus nostris. Spera te resurrecturum, & tunc [A] futurum omni modo sine peccato, quoniam ille resurrexit qui primus fuit sine peccato. A vigilia matutina spera. Noli dicere, Ego non sum dignus propter peccata. Non es dignus; sed *multa apud illum redemtio, & ipse redimet Israël ab omnibus iniquitatibus ejus.*

IN PSALMUM CXXX. *ENARRATIO.

[* Sermo ad plebem.]

1. IN isto Psalmo commendatur nobis humilitas servi Dei & fidelis, cujus voce cantatur, quod est universum corpus Christi. Sæpe enim admonuimus Caritatem Vestram, non quasi unius hominis cantantis vocem accipi debere, sed omnium qui sunt in Christi corpore. Et quia in illius corpore sunt omnes, tamquam unus homo loquitur: & ipse est unus qui & multi sunt. Multi enim sunt in seipsis, unus sunt in illo qui unus est. Ipsum est autem etiam templum Dei, de quo dicit [C] Apostolus, [1. Cor. 3. 17.] Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos: omnes qui credunt in Christum, & sic credunt ut diligant. Hoc est enim credere in Christum, diligere Christum: non quomodo dæmones [Jacobi 2. 19.] credebant, sed non diligebant; & ideo quamvis crederent, dicebant, [Matth. 8. 29.] Quid nobis & tibi est, Fili Dei? Nos autem sic credamus, ut in ipsum credamus, diligentes eum, & non dicamus, Quid nobis & tibi est? sed dicamus potiùs, Ad te pertinemus, [1. Pet. 1. 5.] tu nos redemisti. Omnes ergo qui sic credunt, tam- [D] quam lapides sunt vivi, de quibus templum Dei [Gen. 6. 14.] ædificatur; & tamquam ligna imputribilia, ex quibus arca illa compacta est, quæ in diluvio mergi non potuit. Hoc autem templum est, id est ipsi homines, ubi rogatur Deus, & exaudit. Quisquis enim præter templum Dei oraverit Deum, non exauditur ad illam pacem supernæ Jerusalem, etsi [Matth. 8. 31.] exauditur ad quædam temporalia, quæ Deus & Paganis donavit. Nam & ipsi dæmones exauditi sunt, ut irent in porcos. Exaudiri ad vitam æter- [E] nam aliud est, nec conceditur nisi ei qui in templo Dei orat. Ille autem in templo Dei orat, qui orat in pace Ecclesiæ, in unitate corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum: & ideo exauditur, qui orat [Johan. 4. 24.] in templo. Ipse enim orat in spiritu & veritate, qui orat in pace Ecclesiæ; non in illo templo, ubi figu- [Johan. 2. 15.] ra erat.

2. Secundùm figuram enim Dominus exclusit homines de templo, illos qui sua quærebant, id est, [F] propter vendendum & emendum ibant in templum. Si autem figura erat illud templum, manifestum est quia & corpus Christi, quod est verum templum, [Philip. 2. 21.] cujus illa imago erat, habet permixtos ementes & vendentes, id est sua quærentes, non quæ Jesu Christi. Sed excluduntur inde flagello resticulæ. [Isai. 5. 18.] Restis enim peccata significat, sicut dicitur per Prophetam: Væ eis qui trahunt peccata velut restem longam. Illi autem trahunt peccata sicut restem longam, qui addunt peccata peccatis; qui [G] cùm fecerint unum peccatum, ut cooperiant illud, faciunt alterum. Quomodo enim ut restis fiat, additur spartum sparto, non autem in rectum it, sed torquetur: sic omnia prava facta, quæ sunt peccata cùm adduntur sibi, & de peccato peccatum, & [Ibid. 6. 18.] peccatum ad peccatum annectitur, fit restis longa. Quorum semitæ pravæ, & flexuosi gressus eorum.

Quò valet autem ista restis, nisi ut inde ligentur ei manus & pedes, & projiciatur quisque in tenebras exteriores? Meministis enim dictum de quodam peccatore in Evangelio, Ligate illi manus & pedes, [Matth. 22. 13.] & projicite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Non esset unde illi ligarentur manus & pedes, nisi ipse sibi restem fecisset. Unde apertissimè alio loco scriptum est, Criniculis [Prov. 5. 22.] peccatorum suorum unusquisque constringitur. Ergo quia de peccatis suis homines vapulant, ideo [B] Dominus flagellum de resticula fecit, & inde expu- [Johan. 2. 15.] lit de templo omnes qui sua quærebant, non quæ Je- [Philip. 2. 21.] su Christi.

3. Hujus ergo templi vox est in Psalmo. In hoc templo, ut dixi, rogatur Deus, & exaudit in spiritu & veritate; non in illo corporali. Nam illic umbra erat, in qua demonstraretur quod venturum erat. Ideo illud jam cecidit. Cecidit ergo domus orationis nostræ? Absit. Non enim illud templum quod cecidit, hoc potuit dici domus orationis, de qua dictum est, Domus mea domus orationis voca- [Matth. 21. 13.] bitur omnibus gentibus. Audistis enim quid dixerit Dominus Jesus Christus: Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus, vos autem fecistis eam speluncam latronum. Numquid illi qui voluerunt facere domum Dei spelun- [Johan. 2. 19.] cam latronum, fecerunt ut rueret templum? Sic & illi qui malè vivunt in Ecclesia catholica, quantum in ipsis est, domum Dei volunt facere speluncam latronum; nec ideo evertunt templum. Veniet enim tempus, quando de reste peccatorum suorum foras mittantur. Hoc autem templum Dei, hoc corpus Christi, hæc congregatio fidelium unam vocem habet, & tamquam unus homo cantat in Psalmo. Ejus vocem jam in multis Psalmis audivimus, audiamus & in isto. Si volumus, nostra vox est; si volumus, aure audimus cantantem, & nos corde cantamus. Si autem nolumus, erimus in illo templo tamquam ementes & vendentes, id est, nostra quærentes. Intramus Ecclesiam, non ad ea quæ placent oculis Dei. Viderit ergo in numero vestro quis quomodo audiat, utrùm audiat & irrideat, utrùm audiat & post se ponat, utrùm audiat & consonet, id est, sentiat hîc vocem suam, & adjungat vocem cordis sui voci Psalmi hujus. Tamen vox Psalmi hujus non tacet; instruantur qui possunt, immo qui volunt; qui nolunt, non impediant. Commendetur nobis humilitas, inde cœpit:

4. DOMINE *non est exaltatum cor meum.* [℣. 1.] Sacrificium obtulit. Unde probamus quia sacrificium obtulit? Quia humilitas cordis sacrificium est. Dicitur in alio Psalmo, Quoniam si voluisses sacrifi- [Psal. 50. 18.] cium, dedissem utique. Satis volebat facere Deo pro peccatis suis, propitiare illum volebat, ut acciperet indulgentiam peccatorum. Et quasi quærens unde illum propitiaret, Si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Ergo superfluè quærebat aut arietes, aut tauros, aut aliquam talem victimam, unde placaretur Deus. Quid ergo, quia holocaustis non delectatur Deus, non accipit sacrificium, & sine sacrificio placatur? Si nullum sacrificium est, nullus Sacerdos. Si autem habemus sacerdotem in cælis, qui pro nobis interpellat Patrem; (Intravit enim in sancta sanctorum, [Hebr. 9. 12.] in interiora veli, quò non intrabat Sacerdos in figura nisi semel in anno, sicut & Dominus in toto tempore semel oblatus est. Ipse obtulit se, ipse Sacerdos, ipse victima, & intravit in sancta sanctorum

Rom. 6. 9. semel, & jam non moritur, nec mors ei ultrà dominabitur.) Securi sumus quia habemus Sacerdotem, ibi offeramus & hostiam. Videamus quod sacrificium debemus offerre: quia holocaustis non delectatur Deus noster, sicut audistis in Psalmo. Sed ibi *Psal. 50. 19.* sequitur & ostendit quid offerat: Sacrificium Deo » spiritus contribulatus: cor contritum & humilia- » tum Deus non spernit. Si ergo humiliatum cor sacrificium Deo est, sacrificium obtulit, qui dixit, *Domine non est exaltatum cor meum.* Vide alio *Psal. 24. 18.* loco sic offerentem. Dicit Deo, Vide humilitatem » meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea.

5. *Domine non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* Hoc planiùs dicatur, & audiatur. Non fui superbus, nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus; nec quæsivi aliquid supra vires meas, unde me apud imperitos jactarem. Intendat Caritas Vestra: magna *Act. 8. 18.* res commendatur. Quomodo Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat super se, propterea plus illum delectavit potentia Apostolorum, quàm justitia Christianorum. At ubi vidit per manûs impositionem Apostolorum & per orationes eorum Deum dare fidelibus Spiritum-sanctum, & quia tunc per miraculum demonstrabatur adventus Spiritus-sancti, ut linguis loquerentur, quas non didicerant, omnes super quos veniebat Spiritus-sanctus: (Nec ideo modò non datur Spiritus-sanctus, quia linguis non loquuntur qui credunt. Ideo enim tunc oportebat ut linguis loquerentur, ut significarent omnes linguas Christo credituras. Ubi impletum est quod significabatur, miraculum ablatum *Ibidem.* est.) Cùm ergo hoc videret Simon, voluit talia facere, non talis esse. Et nostis quia etiam pecuniâ putavit comparandum Spiritum-sanctum. Erat ergo de talibus, qui in templum intrant ad emendum & vendendum: emere volebat, quod vendere disponebat. Et verè, Fratres mei, quia talis ille erat, *Matth. 21. 12.* & sic intraverat ad eos. Dominus illos expulit de templo qui columbas vendebant: columba autem *Act. 8. 18.* Spiritum-sanctum significat: volebat ergo Simon emere columbam, & vendere columbam: accessit Dominus Jesus Christus, qui habitabat in Pe- *Johan. 2. 15. & 16.* tro, & flagello resticulæ expulit foras malum mercatorem.

6. Ergo sunt homines, quos delectat miraculum facere, & ab eis qui profecerunt in Ecclesia miraculum exigunt; & ipsi qui quasi profecisse sibi videntur, talia volunt facere, & putant se ad Deum non pertinere si non fecerint. Dominus autem Deus noster, qui novit quid cui tribuat, & ut servetur compago corporis in pace, alloquitur Eccle- *1. Cor. 12. 17.* siam per Apostolum: Non potest dicere oculus ma- » nui, Opus te non habeo; aut iterum caput pedibus *Ibidem 17.* Opus vobis non habeo. Si totum corpus oculus, » ubi auditus? Si totum corpus auditus, ubi odoratus? Ergo in membris nostris videtis, Fratres, quomodo singula officium suum habeant membra. Oculus videt, & non audit; auris audit, & non videt; manus operatur, nec audit, nec videt; pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus. Sed in uno corpore si sit sanitas, & non adversùm se litigent membra, auris videt in oculo, oculus audit in aure: nec objici potest auri quòd non videt, ut dicatur ei, Nihil es, minor es; numquid

A videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, & dicit, Ibi sum ubi est oculus, in eo corpore sum; in me non video, in illo cum quo sum video. Ita cùm auris dicit, Oculus mihi videt: oculus dicit, Auris mihi audit: oculi & aures dicunt, Manus nobis operantur: manus dicunt, Oculi & aures nobis vident & audiunt: oculi & aures & manus dicunt, Pedes nobis ambulant: omnia in uno corpore [a] cùm operantur, si sit ibi sanitas & concordent membra, B gaudent & congaudent sibi. Et si aliquid molestiæ *1. Cor. 12. 26.* sit in aliquo membro; non se deserunt, sed compatiuntur sibi. Numquid quia in corpore pes, quasi longè videtur ab oculis, (illi enim sunt locati in sublimitate, illi autem infrà positi,) quando fortè pes spinam calcaverit, deserunt oculi; & non, sicut videmus, totum corpus contrahitur, & sedet homo, curvatur spina dorsi, ut quæratur spina quæ hæsit in planta? Omnia membra quidquid possunt faciunt, ut de infimo & exiguo loco spina, quæ in-C hæserat, educatur. Sic ergo, Fratres, quisquis in corpore Christi non potest resuscitare mortuum, non illud quærat,[b] sed quærat ne discordet in corpore: quomodo si auris quærat videre, discordare potest. Nam quod non accepit, non potest facere. Sed si ei objectum fuerit & dictum, Si justus esses, resuscitares mortuum, quomodo resuscitavit Petrus. In Christo enim majora videntur fecisse Apostoli, *Johan. 14. 12.* quàm ipse Dominus. Sed unde fieri potest, ut plus valeant sarmenta, quàm radix? Quomodo autem D quasi majora videntur fecisse illi, quàm ille? Ad vocem Domini surrexerunt mortui, ad umbram transeuntis Petri surrexit mortuus. Majus hoc vide- *Act. 5. 15.* tur, quàm illud. Sed Christus facere sine Petro poterat, Petrus nisi in Christo non poterat: Quia sine *Johan. 15. 5.* me, inquit, nihil potestis facere. Cùm ergo hoc audierit homo qui proficit, quasi objectam calumniam ab ignaris paganis, ab hominibus nescientibus quid loquantur; in compage corporis Christi respondeat, & dicat, Qui dicis, Non es justus, quia E non facis miracula; posses & auri dicere, Non es in *1. Cor. 12. 15. 16. &c.* corpore, quia non vides. Faceres, inquit, & tu, sicut & Petrus fecit. Sed Petrus & mihi fecit; quia in eo corpore sum, in quo Petrus fecit: in illo quod potest possum, à quo divisus non sum: quòd minus possum, compatitur mihi; & quòd plus potest, congaudeo illi. Ipse Dominus de super clamavit pro corpore suo, Saule, Saule, quid me persequeris? Et *Act. 9. 4.* ipsum nemo tangebat, sed pro corpore in terra laborante caput de cælo clamabat.

F 7. Si ergo, Fratres, unusquisque quod potest justè egerit, & in eo quod alius plus potest, non inviderit, sed congratulatus fuerit tamquam in uno corpore cum eo constitutus; pertinet ad eum vox, ista Psalmi, *Domine non est exaltatum cor meum; neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* Quod enim excessit vires meas, ait, non quæsivi; non ibi me extendi, nolui ibi magnificari. Nam ista exaltatio de abundantia gratiarum quàm sit timen-G da, ne quis de dono Dei superbiat, sed magis servet humilitatem, & faciat quod scriptum est, Quantò *Eccli. 3. 20.* magnus es, tantò humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam. Quàm ergo timenda sit superbia de dono Dei, etiam atque etiam commendandum est Caritati Vestræ, maximè quia Psalmus brevissimus permittit nos loqui. Paulus Apostolus

[a] Aliquot MSS. *cooperantur.*

[b] Plures MSS. non habent, *sed quærat.*

quamvis

quamvis ex persecutore factus sit prædicator, abun- A
dantiorem gratiam consecutus est in omni labore
Apostolico, quàm ceteri Apostoli: ut magis Deus
ostenderet suum esse quod dat, non hominis. Quo-
modo solent medici potentiam suæ artis in despera-
tis ostendere: sic Dominus Jesus Christus, medicus
& Salvator noster, in desperato, qui persecutor
Ecclesiæ fuit, ostendit magnitudinem artis suæ, ut
non solùm eum Christianum faceret, sed & Apo-
1. Cor. 15. stolum; nec tantùm Apostolum, sed sicut ipse di-
10. cit, plus omnibus illis laboraret. Excellentissimæ B
ergo gratiæ fuit. Et videtis, Fratres, quia modò in
Ecclesia Pauli apostoli epistolæ vigent, magis quàm
Coapostolorum ejus. Alii enim non scripserunt, sed
tantùm locuti sunt in Ecclesia. Nam quæ proferun-
tur ab errantibus sub nomine ipsorum, quia non
sunt ipsorum, improbantur, nec acceptantur ab
Ecclesia. Alii autem qui scripserunt, nec tantum,
nec tantâ gratiâ scripserunt. Cùm ergo esset ma-
2. Cor. 12. 7. gnæ gratiæ, & magna dona meruisset à Deo, quid
dicit quodam loco? Propter magnitudinem revela- C
tionum ne extollar. Intendite, rem tremendam vo-
» bis dico: Propter magnitudinem, inquit, revela-
» tionum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis
» meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Quid est
hoc, Fratres? Ne extolleretur tamquam juvenis,
colaphizabatur tamquam puer. Et à quo? Ab ange-
lo satanæ. Quid est hoc? Dolore quodam corporis
traditur exagitatus vehementer: dolores autem
corporum plerumque immittuntur ab angelis sata-
næ; sed hoc non possunt nisi permissi. Nam & Job D
Job 2. 7. sanctus sic probatus est. Permissus est ad eum pro-
bandum satanas, & percussit eum vulnere, ut ver-
mibus putresceret. Immundus enim permitteba-
tur, sed sanctus probabatur. Nescit diabolus quan-
Johan. 13. 27. ta bona de illo fiant, etiam cùm sævit. Sæviens in-
travit in cor Judæ, sæviens tradidit Christum, sæ-
viens crucifixit: & crucifixo Christo, redemtus est
orbis terrarum. Ecce sævitia diaboli diabolo ob-
fuit, nobis autem profuit. Sæviendo enim quos te-
nebat amisit, redemtos sanguine Domini, quem E
cùm sæviret effudit. Si sciret tantum damnum se
passurum, non funderet in terram pretium, quo re-
demtum est genus humanum. Sic ergo ille angelus
satanæ quasi libenter permissus est colaphizare
Apostolum; sed tamen Apostolus curabatur. Et
quia illud quod medicus apposuerat, molestum
erat infirmo; rogavit medicum ut auferret. Quo-
modo cùm medicus apponit visceribus aliquod for-
tè epithema molestum & ardens, unde tamen cu-
randus est ille cujus viscera tumebant; cùm ille ar- F
dere cœperit & cruciari medicamento, rogat medi-
cum ut auferat: medicus autem consolatur, monet
eum patientiam, quia novit quàm utile sit quod ap-
posuit. Ita & Apostolus sequitur & dicit, cùm dixis-
» set, Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus
2. Cor. 12. 7. &c. » satanæ, qui me colaphizet. Prædixit autem quare:
» Ne magnitudine revelationum extollar, datus est
» mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui
» me colaphizet. Propter quod ter Dominum ro-
» gavi, ait, ut auferret eum à me. Hoc est dicere, G
Rogavi medicum, ut auferret à me molestum epi-
thema, quod mihi apposuerat. Sed audi vocem me-
» dici: Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam vir-
» tus in infirmitate perficitur. Ego novi quid apposue-
rim, ego novi unde ægrotes, ego novi unde saneris.

8. Si ergo, Carissimi, potuit Paulus apostolus extolli magnitudine revelationum, nisi acciperet angelum satanæ qui se colaphizaret; quis de se possit esse securus? Tutiùs videtur ambulare qui minus accepit, sed si non perversè quærat quod rectè non accepit: quærat sine quo non potest esse in corpore Christi, aut sine quo malè est illic. Tutior est enim in corpore digitus sanus, quàm lippiens oculus. Digitus exigua quædam res est; oculus magnifica, multum potest: & tamen melius est digitum esse & sanum esse, quàm oculum esse & perturbari, lippire, excæcari. Non ergo quærat quisque in corpore Christi nisi sanitatem. Secundùm sanitatem habeat fidem; ex fide mundatur cor ejus, ex mundatione cordis videbit illam faciem, de qua dictum est, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Matth. 5. 8.* Et qui fecit miracula, & qui non fecit miracula in corpore Christi, non debet gaudere nisi de facie Dei. Redierunt Apostoli, & dixerunt Domino, cùm missi essent à Domino, Ecce, Do- *Luca 10.*
» mine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta *17.*
sunt. Vidit Dominus quòd tentaret eos superbia ex potentia miraculorum; & ille qui medicus venerat sanare tumores nostros, & ferre infirmitates nostras, continuò ait, Nolite in hoc gaudere, quia *Ibidem 20.*
dæmonia vobis subjecta sunt; sed gaudete quia no- »
mina vestra scripta sunt in cælo. »
Non omnes Christiani boni dæmones ejiciunt: omnium tamen nomina scripta sunt in cælo. Non eos voluit gaudere ex eo quod proprium habebant, sed ex eo quòd cum ceteris salutem tenebant. Inde voluit gaudere Apostolos, unde gaudes & tu. Intendat Caritas Vestra. Nullus fidelis habet spem, si nomen ejus non est scriptum in cælo. Omnium fidelium qui diligunt Christum, qui ambulant viam ejus humiliter, quam ipse docuit humilis, nomina scripta sunt in cælo. Cujusvis contemtibilis in Ecclesia, qui credit in Christum, & diligit Christum, & amat pacem Christi, nomen scriptum est in cælo; cujuslibet quem contemnis. Et quid simile ipsi & Apostolis, qui tanta miracula fecerunt? Et tamen Apostoli reprimuntur ex eo quòd de [a] bono proprio gaudebant, & jubentur hinc gaudere, unde gaudet & ille contemtibilis.

9. Non immeritò, Fratres mei, cum ista humilitate dicit, *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* ℣. 1.
* *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam; quemadmodum qui* [b] *ablatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.* ℣. 2.
Videtur enim velut maledicto se obstrinxisse. Quomodo alio loco in Psalmo dicit, Do- *Psal. 7. 4.*
» mine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in *&c.*
» manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala;
» decidam meritò ab inimicis meis inanis, & cetera:
sic videtur & hîc dixisse, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam.* [c] Age: quasi dicturus esset, Illud mihi contingat. Quomodo & ibi,
» Si reddidi retribuentibus mihi mala, contingat mi-
» hi illud; quid? Decidam meritò ab inimicis meis inanis: sic & hîc, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam; quemadmodum qui ablatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.* Intendite. Nostis quia quibusdam infirmis dicit Apostolus, Lac vobis potum de- *1. Cor. 3. 2.*

[a] Aliquot MSS. *de dono proprio.*
[b] Lov. *ablactatus est à lacte.* At plerique MSS. constanter, *ablatus:* quibus nonnumquam consentit Er.
[c] Apud Lov. omittitur *Age:* quod exstat in ceteris libris.

di, non escam: nondum enim poteratis, sed nec A adhuc quidem potestis. Sunt infirmi, qui non sunt idonei valido cibo; volunt se extendere ad id, quod capere non possunt: & si aliquid utcumque ceperint, aut visi sibi fuerint capere quod non ceperunt; extolluntur inde, & superbiunt inde, videntur sibi quasi sapientes. Hoc autem contingit omnibus hæreticis: qui cùm essent animales & carnales, defendendo sententias suas pravas, quas falsas esse non potuerunt videre, exclusi sunt de Catholica. Dicam Caritati Vestræ quod possum. Dominus noster Jesus Christus nostis quia Verbum Dei est, secundùm illud Johannis, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Panis ergo est, inde vivunt Angeli. Ecce panis paratus est tibi: sed cresce de lacte, ut ad panem pervenias. Et quomodo, inquis, cresco de lacte? Quod tibi factus est Christus ad infirmitatem tuam, hoc primò crede, & fortiter tene. Quomodo ergo mater cùm viderit filium minùs idoneum ad capiendum cibum, ipsos cibos ei dat, sed trajectos per carnem suam: nam ipse est panis quo infans pascitur, quo & mater ejus pascitur: sed ad mensam infans minùs idoneus est, ad mamillam idoneus est. Panis ergo de mensa trajicitur per matris mamillam, ut sic perveniat idem alimentum ad parvum infantem. Sic Dominus noster Jesus Christus cùm esset Verbum apud Patrem, per quod facta sunt omnia; qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; qualem caperent pro modo suo Angeli, & unde in cælo potestates & virtutes, spiritus [a] intellectuales pascerentur; homo autem infirmus & carne involutus jaceret in terra, nec posset ad eum pervenire panis cælestis: ut panem Angelorum manducaret homo, & manna descenderet ad veriorem populum Israël, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

Iohan. 1. 1. &c. — *Philip. 2. 6.* — *Psal. 77. 25.* — *Exodi 16. 14.* — *Iohan. 1. 14.*

10. Quapropter ipsis infirmis Paulus apostolus hoc dicit, quos dicit animales & carnales: Numquid dixi me scire aliquid in vobis, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum? Nam Christus erat & non crucifixus, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Et quia ipsum Verbum caro factum est, & ipsum Verbum crucifixum est, sed non est mutatum in hominem, homo in illo mutatus est. Mutatus est homo in illo, ut melior fieret quàm erat, non ut [b] in ipsam substantiam Verbi converteretur. Per id ergo quod homo erat, mortuus est Deus: & per id quod Deus erat, excitatus est homo, & surrexit, & adscendit in cælum. Quidquid passus est homo, non potest dici non passus Deus, quia Deus erat [c] hominem assumendo, sed non est mutatus in hominem: quomodo non potes dicere non te passum injuriam, si vestis tua conscindatur. Et quando quereris vel amicis vel in judicio, hoc dicis judici, Conscidit me. Non dicis, Conscidit birrum meum: sed, Conscidit me. Si potuit & meruit vestis tua dici tu, quæ non est tu, sed vestis tua: quantò potiùs meruit audire caro Christi, templum Verbi unitum cum Verbo, ut quidquid in carne pateretur, Deus ipse pateretur: quamvis Verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec mutari, nec occidi; sed quidquid horum passum est, in carne passum est. Et noli mirari, quia Verbum nihil passum est: nec anima hominis potest pati aliquid occisâ carne, dicente ipso Domino, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Si anima non potest occidi, Verbum Dei poterat occidi? Et tamen quid dicit? Flagellavit me, colaphizavit me, percussit me, dilaniavit me: totum hoc non fit in anima; & tamen non dicit nisi me, propter unitatem consortii ipsius.

1. Cor. 3. 1. — *1. Cor. 2. 2.* — *Johan. 1. 1. & 14.* — *Matth. 10. 28.*

11. Dominus ergo noster Jesus Christus [d] panis, se fecit nobis lac, incarnatus & apparens mortalis: ut in eo finiretur mors, & non aberraremus à Verbo, credentes in carnem quod factum est Verbum. Hinc crescamus, ipso lacte nutriamur: antequam validi simus ad capiendum Verbum, non recedamus à fide lactis nostri. Illi autem hæretici volentes disputare de eo, quod non poterant capere, dixerunt quia Filius minor est quàm Pater, & dixerunt quia Spiritus-sanctus minor est quàm Filius: & fecerunt gradus, & immiserunt in Ecclesiam tres deos. Non enim possunt negare Deum esse Patrem, nec possunt negare Deum esse Filium, nec possunt negare Spiritum-sanctum Deum. At si Pater Deus & Filius Deus & Spiritus-sanctus Deus inæquales sunt, & non sunt ejusdem substantiæ; non est unus Deus, sed tres dii. Disputantes ergo quod capere non poterant, elati sunt in superbiam, & factum est in eis quod dicitur in isto Psalmo, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam; quemadmodum qui ablatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.* Mater enim Ecclesia Dei est, unde illi separati sunt: ibi lactari & nutriri debebant, ut crescerent ad capiendum Verbum Deum apud Deum, in forma Dei æqualem Patri.

12. Visa est hîc quidem ab his qui ante nos ista tractarunt, & alia sententia, & alius intellectus in his verbis, quem non tacebo Caritati Vestræ. Hoc enim dixerunt: Omnis superbus displicet Deo, & debet se humana anima humiliare, ne Deo displiceat, & toto corde intueri quod dictum est, Quantò magnus es, tantò humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam. Sed rursus sunt quidam homines, qui cùm audierint quia humiles esse debent, dimittunt se, nihil volunt discere, putantes quia si aliquid didicerint superbi erunt: & remanent in [e] solo lacte. Quos reprehendit Scriptura, dicens, Et facti estis opus habentes lacte, non solido cibo. Sic enim nos Deus vult nutriri lacte, ut non ibi remaneamus; sed crescendo per lac, ad solidum cibum perveniamus. Ergo non debet homo extollere cor suum in superbiam, sed debet levare in doctrinam verbi Dei. Nam si levanda anima non esset, non diceretur in alia voce Psalmi, Ad te Domine levavi animam meam. Et nisi se ipsa anima super se effundat, non pervenit ad visionem Dei, & ad cognitionem substantiæ illius incommutabilis. Nam modò cùm adhuc in carne est, dicitur ei, Ubi est Deus tuus? Sed intus est Deus ejus, & spiritaliter intus est, & spiritaliter excelsus est; non quasi intervallis locorum, quomodo per intervalla loca altiora sunt. Nam si talis altitudo quærenda

Eccli. 3. 20. — *Hebr. 5. 12.* — *Psal. 24. 1.* — *Psal. 41. 4.*

[a] Sic apud Am. Er. & MSS. At apud Lov. deest, *spiritus*.
[b] Lov. *ut ipsa substantia Verbi*: dissentientibus ceteris libris.
[c] Hic in quatuor MSS. additur, *homo*.

[d] Omnes propè MSS. *panem fecit nobis lac, incarnatus & apparens mortalibus*.
[e] Aliquot MSS. *in suo lacte*.

est, vincunt nos aves ad Deum. Ergo intus Deus A altus est, & spiritaliter altus: nec pervenit anima ut contingat eum, nisi transierit se. Nam quidquid de Deo sentis secundùm corpus, multùm erras. Multùm infans es, si sentis de Deo etiam secundùm animam humanam, quòd Deus aut obliviscatur, aut ita sapiat ut desipiat, aut faciat aliquid & pæniteat eum: omnia enim ista posita sunt in Scripturis, ut nobis lactentibus commendaretur Deus, non ut propriè de illo sic audiamus ista, & intelligamus quasi pæniteat Deum, & B modò discat aliquid quod non noverat, & intelligat quod non intelligebat, & reminiscatur quod oblitus erat. Talia enim animæ sunt, non Dei. Nisi ergo transierit & modum animæ suæ, non videbit quia Deus est quod est: qui dixit, Ego sum qui sum. Itaque ille cui dicebatur, Ubi est Deus tuus, quid dixit? Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus? Ut autem inveniret Deum suum, quid egit? Hæc meditatus sum, C inquit, & effudi super me animam meam. Ut inveniret Deum, effudit super se animam suam. Non ergo sic tibi dicitur, Humilis esto, ut non sapias. Humilis esto, propter superbiam; altus esto, propter sapientiam. Audi evidentem sententiam de hac re: Nolite pueri effici mentibus, sed malitiâ infantes estote, ut mentibus perfecti sitis. Certè explicatum est, Fratres mei, ubi nos Deus voluit esse humiles, ubi altos: humiles, propter cavendam superbiam; altos, propter D capiendam sapientiam. Lactare, ut nutriaris; sic nutrire, ut crescas; sic cresce, ut panem manduces. Cùm enim cœperis panem manducare, ablactaberis, id est, jam tibi non opus erit lac, sed solidus cibus. Et hoc videtur dixisse: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam:* id est, si non mente, sed malitiâ parvulus fui. Quod significans, dixit superiora verba: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressus sum in magnis, neque in mi-* E *rabilibus super me.* Ecce quia malitiâ parvulus fui. Sed quia sensu non fui parvulus: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam:* retribuatur mihi quod retribuitur parvulo, qui ablactatur à matre, ut jam panem sim idoneus manducare.

Exodi 3. 14.
Psal. 41. 4.
Ibidem 5.
1. Cor. 14. 20.

13. Et hæc ergo, Fratres, sententia non displicet, quia non est contra fidem. Movet me tamen, quia non tantùm dictum est, Quemadmodum qui ablatus est à lacte, sic retributio in ani- F mam meam: sed additum est, *Quemadmodum qui ablatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.* Hîc mihi nescio quid tale occurrit, ut videam quia maledictum est. Ablactatur enim non infans, sed jam grandiusculus. Qui autem infirmus est primâ infantiâ, quæ vera infantia est, super matrem suam est; si fortè fuerit à lacte ablatus, exstinguitur. Non frustra ergo additum est, *super matrem suam.* Ablactari enim omnes possunt crescendo. Qui crescit, & sic abla- G ctatur, bonum est illi: qui autem adhuc super matrem suam est, perniciosum. Ergo cavendum, Fratres, & timendum est, ne quis ante tempus ablactetur. Nam omnis grandis puer separatur à lacte. Sed ne quis tunc à lacte separetur, quando adhuc super matrem suam est. Cùm autem portatur manibus matris, qui portatus est utero, (portatus est enim utero, ut nasceretur; portatur manibus, ut crescat;) lacte opus habet, adhuc super matrem suam est. Non ergo velit tunc exaltare animam suam, cùm fortè minùs idoneus est ad capiendum cibum, sed impleat præcepta humilitatis. Habet ubi se exerceat: credat in Christum, ut possit intelligere Christum. Videre Verbum non potest, capere non potest æqualitatem Verbi cum Patre, æqualitatem Spiritus-sancti cum Patre & Verbo nondum potest videre: credat hoc, [a] & sugat. Securus est, quia cùm creverit, manducabit, quod non poterat antequam sugendo cresceret: & habet ubi se extendat. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: id est, ad quæ capienda minùs idoneus es. Et quid facio, inquis? Sic remanebo? Sed quæ præcepit tibi Dominus illa cogita semper. Quæ tibi præcepit Dominus? Fac misericordiam, pacem Ecclesiæ noli dimittere, in homine spem noli ponere, desiderando miracula noli tentare Deum. Si jam est in te fructus, cognoscis, quia cum bonis toleras zizania usque ad messem; quia cum malis ad tempus potes esse, non in æternum. Palea hîc tibi mixta est in hoc tempore in area, in horreo tecum non erit. Hæc quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper. A lacte non separaberis quoadusque super matrem tuam es; ne priùs fame moriaris, antequam panem manducare sis idoneus. [b] Cresce, erunt validæ vires tuæ; & videbis quod non poteras, & capies quod non capiebas.

Eccli. 3. 22.
Ibidem.
Matth. 13. 30.

14. Quid ergo, cùm videro quæ non poteram videre, & cepero quæ non poteram capere, jam securus ero? perfectus ero? Non, quamdiu hîc vivis. Ipsa est perfectio nostra, humilitas. Audistis quo conclusit modo Apostolica lectio, si hæsit in memoria vestra: quomodo ille qui accepit colaphum ne extolleretur in revelationibus, (quanta ei revelabantur?) propter ipsam magnitudinem revelationum, quia poterat extolli, nisi acciperet angelum satanæ: & tamen cui tanta revelabantur, quid ait? Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse. Paulus dicit, Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse: qui ad hoc accepit colaphizantem angelum satanæ, ne extolleretur in magnitudine revelationum suarum. Quis audet dicere quia comprehendit? Ecce Paulus non apprehendit, & dicit, Non me arbitror apprehendisse. Et quid [c] ais ô Paule? Adhuc curro, inquit, ut apprehendam. Adhuc Paulus in via est, & tu te putas in patria? Unum autem, inquit, quæ retrò sunt oblitus. Hoc fac & tu, & vitam præteritam malam obliviscere. Si te delectavit aliquando vanitas, non te delectet. Quæ retrò oblitus, inquit, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Audio vocem Dei de super, & curro ut apprehendam. Non enim dimisit me in via remanere, quia non cessat alloqui me. Ergo, Fratres, non cessat Deus alloqui nos. Nam si cessat, quid est quod agimus? Quid est quod agunt lectiones divinæ & cantica divina? Obliviscimini ergo quæ retrò sunt, & in ea quæ antè sunt vos extendite. Sic fugite lac, ut

Philip. 3. 13.
2. Cor. 12. 7.
Philip. 3. 13. &c.

[a] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *hoc est surgat*
[b] Lov. *Cresces*: refragantibus editis aliis & MSS.
[c] Plerique MSS. *Et quid agis, ô Paule? Ad hoc curro* &c.

crescatis ad cibum. Cùm ergo veneritis in patriam, gaudebitis. Et adhuc adtendite Apostolum sequi ad palmam supernæ vocationis. Dicit enim,
Philip. 3. 15. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Non loquor, inquit, imperfectis, quibus adhuc non possum loqui sapientiam, qui adhuc lacte potantur, non solido cibo pascuntur: sed illis dico, qui jam manducant solidum cibum. Jam videntur esse perfecti, quia intelligunt æqualitatem Verbi cum Patre: adhuc non sic vident, quomodo videndum
1. Cor. 13. 12. est, facie ad faciem; adhuc ex parte, in ænigmate. Currant ergo, quia cùm [a] via finita fuerit, tunc redimus ad patriam. Currant, extendant se.
» Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus: & si quid
» aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus revelabit. Si fortè erras in aliquo, quare non redis ad lac matris? Quia si non extollimini, quia si non exaltatis cor vestrum, quia si non ingredimini in mirabilibus super vos, sed servatis humilitatem, revelabit vobis Deus quod aliter sapitis. Si autem hoc ipsum quod aliter sapitis, defendere vultis, & pertinaciter adstruere, & contra pacem Ecclesiæ; fit vobis maledictum hoc quod dixit: super matrem cùm estis & foris à lacte [b] separamini, foris à visceribus matris fame moriemini. Si autem perseveratis in pace catholica, si quid fortè aliter sapitis quàm oportet sapere, Deus vo-
Jacobi 4. 6. bis revelabit humilibus. Quare? Quia Deus su-
1. Pet. 5. 5. perbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

℣. 3. 15. Ideo ad hoc conclusit hic Psalmus: *Speret Israël in Dominum, ex hoc nunc & usque in sæculum.* Quod enim scriptum est Græcè, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος; hoc expositum est, *ex hoc nunc & usque in sæculum.* Sed non semper sæculi nomen hoc sæculum significat, sed aliquando æternitatem: quia æternum duobus modis intelligitur. Usque in æternum, id est, aut semper sine fine, aut quò usque veniamus ad æternitatem. Hîc ergo quomodo intelligendum est? Quò usque veniamus ad æternitatem, speremus in Dominum Deum: quia cùm venerimus ad æternitatem, jam spes non erit, sed ipsa res erit.

IN PSALMUM CXXXI.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. JUSTUM quidem erat, Carissimi, ut [c] fratrem potiùs audiremus collegam meum, præsentem omnibus nobis. Et modò non negavit, sed distulit. Et ideo hoc indico Caritati Vestræ, ut mecum promissum teneatis. Non fuit autem absurdum Caritati Vestræ, ut prior obtemperarem jubenti. Extorsit enim mihi ut essem modò auditor meus, eo sanè pacto ut & ego sim ipsius: quia in ipsa caritate omnes ejus audi-
Matth. 23. 10. tores sumus, qui unus nobis in cælo Magister est. Ergo animum intendite ad Psalmum, quem in ordine, sicut nostis, tractandum habemus. Est etiam ipse prænotatus, *Canticum graduum:* & aliquantò ceteris sub eodem titulo prolixior. Non ergo immoremur, nisi ubi necessitas coegerit; ut totum, si Dominus permiserit, explicare possimus. Quia & vos non tamquam rudes omnia debetis audire; aliquid & de præteritis auditionibus adjuvare nos debetis, ne omnia tamquam nova à nobis dici necesse sit. Et novi quidem esse debemus, quia vetustas [d] nobis obrepere non debet; sed etiam crescendum & proficiendum est. De ipso quippe profectu ait Apostolus, Et si exte- 2. Cor. 4. 16.
rior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Non sic proficiamus ut ex novis veteres efficiamur, sed ipsa novitas crescat.

2. MEMENTO *Domine, David, & omnis* ℣. 1.
mansuetudinis ejus. * *Sicut juravit Domino, votum* ℣. 2.
vovit Deo Iacob. David secundùm fidem rerum gestarum unus homo erat, rex Israël, filius Jesse. Erat quidem & ipse mansuetus, sicut eum indi- 1. Reg. 24.
cat atque commendat Scriptura divina, & ita 4. &c.
mansuetus ut nec persecutori suo Saüli malum pro malo reddiderit. Servavit autem erga eum tantam humilitatem, ut illum regem fateretur, se autem canem. Et non protervè nec superbè, cùm esset in Deo potentior, respondebat regi: sed eum placare potiùs affectabat humilitate, quàm concitare superbiâ. Etiam in potestate datus est ei Saül, & hoc à Domino Deo, ut ei faceret quidquid vellet. Sed quia non præceptum illi erat ut occideret, sed tantùm in potestate datum illi erat; (licet autem homini uti potestate sua;) ad lenitatem potiùs deflexit quod ei Deus concessit. Qui si vellet occidere, careret inimico: Matth. 6.
sed quomodo diceret, Dimitte mihi debita, sicut 12.
& ego dimitto debitoribus meis? In speluncam
intravit Saül ubi erat David, nesciens quòd illic 1. Reg. 24.
esset David: ad necessaria ventris ille intravit. 4. &c.
Surrexit David sensim & lentè post ipsum, præcidit illi de veste panniculum, quem illi ostenderet, ut nosset quia illum habuerat in potestate; & non necessitate, sed voluntate pepercerat, & noluit occidere. Fortè ipsam mansuetudinem commendavit modò dicens, *Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus.* Hoc secundùm rerum gestarum fidem, quam Scriptura divina, ut diximus, continet. Sed solemus in Psalmis non ad litteram adtendere, sicut in omni prophetia, sed per litteram scrutari mysteria. Et meminit Caritas Vestra, quia cujusdam hominis vocem in omnibus Psalmis solemus audire: qui unus habet caput & corpus. Caput autem in cælo est, corpus in terra. Sed quò præcessit caput, & corpus secuturum est. Et jam non dico quis caput sit, qui corpus sint: quia scientibus loquor.

3. Commendatur ergo humilitas David, commendatur mansuetudo David: & dicitur Deo, *Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus.* Ad quam rem *memento Domine, David? Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Iacob.* Ergo ad hoc memento, ut impleat quod promisit. Ipse David vovit tamquam in potestate habens, & rogat Deum ut impleat quod vovit. Est devotio voventis, sed est humilitas deprecantis. NEMO PRÆSUMAT viribus suis se reddere quod voverit. Qui te hortatur ut voveas, ipse adjuvat ut reddas. Quid ergo vovit videamus, & hinc intelligimus quemadmodum sit accipiendus in figura David. David autem interpretatur, manu fortis. Erat enim magnus belligerator. Præsumens quidem de Domino Deo suo, confecit bella omnia, prostravit omnes inimicos suos Deo

[a] Aliquot MSS. *vita.*
[b] Sic nonnulli MSS. At editi, *separabimini.*
[c] Severum Milevitanum episcopum hîc laudati visum nobis est, considerato sermone in Psal. 95. n. 1. & 5.
[d] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *novis.*

se adjuvante, quemadmodum se habebat illius A
imperij dispensatio: præfigurans tamen fortem manu quemdam ad debellandos inimicos diabolum & angelos ejus. Hos autem inimicos Ecclesia debellat. Et quomodo debellat? Mansuetudine. Mansuetudine enim ipse Rex noster vicit diabolum. Sæviebat ille, iste sufferebat. Victus est qui sæviebat, vicit qui sufferebat. In ista mansuetudine corpus Christi, quod est Ecclesia, vincit inimicos. Sit manu fortis, operando vincat. Cùm autem corpus Christi est & templum, B
& domus, & civitas: & ille qui caput corporis est, & habitator domûs est, & sanctificator templi est, & rex civitatis est. Quomodo Ecclesia omnia illa, sic Christus omnia ista. Quid ergo vovimus Deo, nisi ut simus templum Dei? Nihil gratius ei possumus offerre, quàm ut dicamus ei
Isai. 26. 13. quod dicitur in Isaia, Posside nos. Equidem in istis possessionibus terrenis patri-familiâs præstatur, quando ei datur possessio: non sic est possessio quæ est Ecclesia: ipsi possessioni præstatur, C
ut à tali possideatur.

4. Quid ergo dicit, *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob*? Videamus, quod votum.
a [a] Jurare est autem firmè promittere. Adtendite votum hoc, id est, quod voverat quo ardore voverit, quo amore, quo desiderio: & tamen ad hoc implendum Dominum deprecatus est dicens, *Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus.* In hac mansuetudine votum vovit, ut fit
ℽ. 3. domus Dei: *Si introiero in tabernaculum domûs* D
ℽ. 4. *meæ, si adscendero super lectum stratûs mei.* * *Si dedero somnum oculis meis.* Parum visus est dicere, *somnum oculis meis. Et palpebris mei dormita-*
ℽ. 5. *tionem.* * *Et requiem temporibus meis* si dedero, *quoadusque inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Ubi quærebat locum Domino? Si
Isai. 66. 2. mansuetus erat, in se quærebat. Quomodo est enim locus Domini? Audi Prophetam: Super
" quem requiescet Spiritus meus? Super humilem,
" & quietum, & trementem verba mea. Vis esse E
b locus Domini? Esto humilis, & quietus, & tremens verba Dei, & tu ipse efficieris quod [b] quæris. Si enim in te non fiat quod quæris, in altero quid tibi prodest? Operatur quidem Deus aliquando per Evangelistam salutem alterius tantùm, si ipse dicit & non facit: & fit per linguam ejus in alio locus Domino, non autem fit ipse locus Domino. Qui autem quæ docet bene facit, & sic docet, fit locus Domino cum eo quem docet: quia omnes credentes unum locum fa- F
ciunt Domino. In corde enim habet locum Dominus: quia unum cor est omnium in caritate copulatorum.

Act. 4. 35. 5. Quàm multa millia crediderunt, Fratres mei, quando pretia rerum suarum posuerunt ad pedes Apostolorum. Sed quid de illis dicit Scriptura? Certè facti sunt templum Dei; non tantùm templum Dei singuli, sed & omnes templum Dei simul. Facti sunt ergo locus Domino. Et ut
Ibidem 31. noveritis quia unus locus factus est Domino in G
omnibus, Scriptura dicit, Erat illis anima una & cor unum in Deum. Multi autem ne faciant locum Domino, sua quærunt, sua diligunt, potestate sua gaudent, privatum suum concupiscunt. Qui autem vult facere locum Domino, non de privato, sed de communi debet gaudere. Hoc illi fecerunt de rebus suis privatis, fecerunt illas communes. Quod habebant suum, numquid amiserunt? Si soli haberent, & unusquisque suum haberet; hoc solum haberet, quod suum habebat: cùm autem quod proprium erat, commune fecit, & ea quæ erant ceterorum, ipsius facta sunt. Intendat Caritas Vestra. Quia propter illa quæ singuli possidemus, exsistunt lites, inimicitiæ, discordiæ, bella inter homines, tumultus, dissensiones adversùm se, scandala, peccata, iniquitates, homicidia. Propter quæ? Propter ipsa quæ singuli possidemus. Numquid propter ista quæ communiter possidemus, litigamus? Aërem istum communiter ducimus, solem communiter omnes videmus. Beati ergo qui sic faciunt locum Domino, ut privato suo non gaudeant. Talem ergo describebat iste, qui dicebat, *Si introiero in tabernaculum domûs meæ.* Privatum hoc erat. Sciebat privato se impediri, ne faceret locum Domino, & ea commemorat quæ ad seipsum pertinebant. *Non introibo in tabernaculum domûs meæ, donec inveniam?* Quid, cùm inveneris locum Domino, intrabis in tabernaculum tuum? An [c] ipsum erit tabernaculum tuum, ubi inveneris locum e
Domino? Quare? Quia ipse eris locus Domini, & cum eis qui fuerint locus Domini, unum eris.

6. Abstineamus ergo nos, Fratres, à possessione rei privatæ; aut ab amore, si non possumus à possessione; & facimus locum Domino. Multum est ad me, ait aliquis. Sed vide quis sis facturus locum Domino. Si vellet apud te hospitium habere aliquis senator, non dico senator, procurator alicujus magni secundùm sæculum, & diceret, Offendit me quiddam in domo tua: etsi amares hoc, auferres tamen ne eum offenderes, ad cujus amicitiam ambires. Et quid tibi prodest hominis amicitia? Fortè ibi non solùm nullum auxilium, sed & periculum invenires. Nam multi non periclitabantur antequam majoribus jungerentur: exoptarunt majorum amicitias, ut majora pericula incurrerent. Securus opta amicitiam Christi. Hospitari apud te vult, fac illi locum. Quid est, Fac illi locum? Noli amare teipsum, illum ama. Si te amaveris, claudis contra illum: si ipsum amaveris, aperis illi. Si autem aperueris & intraverit, non peries amando te, sed invenieris cum amante te.

7. *Si introiero in tabernaculum domûs meæ, si* ℽ. 3.
adscendero super lectum stratûs mei. Privata enim res ipsa, ubi homo adquiescit, superbos facit: ideo dixit, *Si adscendero.* In re, quam privatam quisque possidet, necesse est superbus sit. Inde se enim tendit homo ad hominem, cùm ambo sint caro. Quid est homo, Fratres? Caro. Et quid est alter homo? Altera caro. Et tamen caro dives extendit se contra carnem pauperem; quasi aliquid illa caro adtulerit quando nata est, aut aliquid auferat quando moritur. Ad hoc plus habuit, ut plus [d] tumeret. Iste autem qui vult invenire lo- d
cum Domino, dicit, *Si adscendero super lectum strati mei.*

[a] Hîc editi præmissa jam antè sex versus verba illa repetunt, *nisi ut simus templum Dei. Nihil gratius ei possumus offerre.* Et mox addunt, *quàm jure jurare,* (vel) *quàm jurare.* Quæ verba non in omnibus exstant MSS

[b] Nonnulli MSS. *efficieris quod quaris in altero.*
[c] Aliquot MSS. *ipse.*
[d] Aliquot MSS. *ut plus timeret.*

℣. 4. 8. *Si dedero somnum oculis meis.* Multi enim A cùm dormiunt, non faciunt locum Domino. Tales excitat Apostolus: Ephes. 5. 14. Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et alio loco, 1. Thess. 5. 5. &c. Nos autem qui diei sumus, vigilemus, & sobrii simus: nam qui dormiunt, nocte dormiunt; & qui inebriantur, nocte ebrii sunt. Noctem dicens iniquitatem, in qua illi obdormiunt cupiendo ista terrena. Et omnes istæ felicitates quæ videntur sæculi, somnia sunt dormientium. Et quomodo qui videt thesauros in somnis, dormiens dives est; sed evigilabit, & pauper erit: B sic omnia ista vana hujus sæculi, de quibus homines gaudent, in somno gaudent: evigilabunt quando nolunt, si non modò evigilant quando utile est; & invenient somnia fuisse illa, & transisse, sicut dicit Scriptura, Psal. 72. 20. veluti somnium exsurgentis. Et alio loco, Psal. 75. 6. Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Dormierunt somnum suum, finitus est somnus, & nihil invenerunt in manibus suis; C quia in somnis videbant divitias transitorias. Iste ergo qui vult invenire locum Domino, dixit etiam, *Si dedero somnum oculis meis.* Sunt autem quidam qui non dormiunt, sed dormitant. Aliquantùm retrahunt se ab amore temporalium, & rursus revolvuntur in eum; quasi dormitantes, caput crebrò inclinant. Evigila, excute somnum; dormitando casurus es. Non vult Psalmus, oculis suis dare somnum, nec palpebris dormitationem, eum qui vult invenire locum Domino. D

℣. 5. 9. *Et requiem*, inquit, *temporibus meis.* A requie temporum somnus venit ad oculos. Tempora circa oculos sunt. Veluti futurus somnus, gravedo temporum est. Nam hominibus dormituris gravari tempora incipiunt; & cùm senserint sibi gravari tempora, jam imminet somnus: qui si dandus est oculis, [a] dant requiem temporibus suis, & venit somnus; si non dederint requiem temporibus suis, non venit somnus. E Cùm ergo cœperit te aliquid temporale delectare ad peccatum, jam gravantur tibi tempora. Vis evigilare, & non dormire, nec dormitare? Noli te credere tali delectationi: majores dolores [b] habebit quàm suavitates. Ista cogitatione quasi confricans frontem, excutis somnum, & paras locum Domino.

Item ℣. 5. 10. *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Quamquam aliquando dicitur tabernaculum Dei domus Dei, & domus Dei tabernaculum Dei: F distinctiùs tamen accipitur, Fratres Carissimi, tabernaculum Ecclesia secundùm hoc tempus; domus autem Ecclesia cælestis Jerusalem, quò ibimus. Tabernaculum enim tamquam militantium & pugnantium: tabernacula militum in procinctu, in expeditione; unde contubernales dicuntur milites, quasi tabernacula eadem habentes & habitantes. Quamdiu ergo habemus hostem cum quo pugnemus, tabernaculum Deo facimus. G Cùm autem transierit tempus pugnæ, & venerit pax illa quæ præcellit omnem intellectum, sicut dicit Apostolus, Philip. 4. 7. Et pax Christi quæ præcellit omnem intellectum: quantumcumque enim cogitaveris de pace illa, minùs eam capit animus adhuc in ista corporis gravedine constitutus: cùm [c] venerit illa patria, jam domus erit, nullus adversarius tentabit, ut tabernaculum vocetur. Non procedemus ad pugnandum, sed permanebimus ad laudandum. Quid enim dicitur de illa domo? Psal. 83. 5. Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. In tabernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus. Quare? Quia gemitus est peregrinantium, laudatio jam in patria commanentium. Hîc primò quæratur tabernaculum Deo Jacob.

℣. 6. 11. *Ecce audivimus eam in Ephrata.* Quam eam? Sedem Domini. *Audivimus in Ephrata. Invenimus eam in campis saltuum.* Ibi audivit, ubi invenit; an alibi audivit, & alibi invenit? Quæramus ergo quid sit *Ephrata*, ubi audivit: item quæramus quid sit *in campis saltuum*, ubi invenit. Ephrata verbum Hebræum, interpretatur Latinè speculum, sicut tradiderunt qui verba Hebræa in Scripturis posita in aliam linguam transtulerunt, ut ad nos perveniret intellectus. Nam ex Hebræa transtulerunt in Græcam, & ex Græca translata sunt nobis in Latinam. Fuerunt enim qui vigilarent in Scripturis. Si ergo Ephrata speculum, illa domus quæ inventa est in campis saltuum, in speculo audita est. Speculum imaginem habet. Omnis prophetia imago futurorum. Domus ergo Dei futura, in imagine prophetiæ prædicata est. Audivimus enim illam in speculo, id est, *Audivimus in Ephrata. Invenimus in campis saltuum.* Qui sunt campi saltuum? Campi silvarum. Non enim quemadmodum vulgò dicitur, Saltus ille, verbi gratiâ, centurias habens tot. Saltus propriè, locus adhuc incultus & silvester dicitur. Nam & quidam codices *in campis silvæ* habent. Qui ergo erant campi saltuum, nisi gentes incultæ? Qui erant campi saltuum, nisi ubi adhuc vepres erant idololatriæ? Sic tamen quomodo vepres ibi erant idololatriæ, ibi invenimus locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Quod *audivimus in Ephrata, invenimus in campis saltuum:* quod prædicatum est in imagine Judæis, manifestatum est in fide Gentium.

℣. 7. 12. [d] *Intrabimus in tabernacula ejus.* Cujus? Domini Dei Jacob. Qui intrant ut inhabitent, ipsi sunt qui intrant ut inhabitentur. In domum tuam ut inhabites intras, in domum Dei ut inhabiteris. Est enim melior Dominus, qui cùm te cœperit inhabitare, beatum te faciet. Nam si tu ab illo non inhabiteris, miser eris. In sua potestate esse voluit ille filius, qui dixit, Luca 15. 12. Da mihi partem patrimonii quæ me tangit. Bene servabatur apud patrem, ne cum meretricibus dissiparetur. Accepit, facta est in ejus potestate: profectus in regionem longinquam, effudit omnia cum meretricibus. Passus est tandem famem, recordatus est patrem, reversus est, ut pane saturaretur. Ergo intra, ut inhabiteris; & non quasi tuus sis, sed illius. *Intrabimus in tabernacula ejus.*

Item ℣. 7. 13. [e] *Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.* Cujus pedes? Domini, an ipsius domûs Domini? Domus enim Domini est, ubi dicit quia debet adorari. *Adorabimus in loco, ubi steterunt*

[a] Sic nonnulli MSS. At editi, *dat:* & paulò pòst, *dederit.*
[b] Sic Am. & plerique MSS. At Er. & Lov. *habebis quàm suavitates.* Et mox Lov. *Ista delectatione*, quo loco editi alii & nostri MSS. ferunt, *Ista cogitatione.*
[c] Quatuor MSS. *cùm illa venerit, illa patria jam &c.*

[d] Am. Er. & plures MSS. *Intravimus.* Lov. *Intrabimus in tabernaculum.* Editi verò alii & plerique MSS. juxta Græc. LXX. *in tabernacula.*
[e] Aliquot MSS. *Adoravimus.*

pedes ejus. Præter quam domum suam, non exaudit Deus ad vitam æternam. (Ad Ecclesiam Dei quinam pertineant.) Ille enim ad domum Dei pertinet, qui est in caritate compaginatus lapidibus vivis. Qui autem caritatem non habuerit, ruinam facit: & illo ruente domus stat. Nemo enim minetur domui, ubi esse quasi lapis cœpit, si ruere voluerit, quasi aliquid domui noceat. Sic enim superbierat & primus populus Judæorum, dicens, Neque enim fraudaturus est Deus patrem Abraham, cui promisit tanta de semine ejus: & faciebant omnia mala tamquam securi de pollicitatione Dei, quòd non pro illorum meritis qui scelera faciebant, sed pro meritis Abrahæ parceret eis, & qualescumque malos filios Abrahæ congregaret in domum suam ad vitam æternam. (Matth. 3. 7.) Sed quid Johannes? Generatio, inquit, viperarum. Quando ad illum venerunt ipsi filii Abrahæ, ut baptizarentur in aqua pænitentiæ, non eis dixit, Generatio Abrahæ, sed viperarum. Tales enim erant, quales quos imitabantur: non filii Abrahæ, sed filii Amorrhæi, Chananæi, Gergesæi, Jebusæi, & omnium qui offenderunt Deum. Ipsorum filii erant, quia ipsorum facta sectabantur. Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pænitentiæ. Et ne dixeritis, Patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Nescio quos lapides tunc videbat in campis saltuum, unde suscitati sunt filii Abrahæ. Filii enim magis qui fidem imitati sunt, quàm qui de carne nati sunt. Nemo ergo minetur domui Dei, quasi dicat, Subtraho me, & ruet domus. Bonum est enim illi ut coædificetur, & habeat caritatem. Nam si ipse ruerit, stabit domus. Itaque, Fratres, in his est domus Dei, quos prædestinavit & præscivit perseveraturos. De illis dictum est, *Ubi steterunt pedes ejus.* [a] Sunt enim qui non perseverant, nec stant pedes ejus in eis. Non sunt ergo ipsi Ecclesia: non ipsi pertinent ad illud modò tabernaculum, tunc domum. Sed ubi [b] steterunt pedes ejus? (Matth. 24. 12.) Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. In his in quibus caritas refrigescit, non stant pedes ejus. (Ibidem 13.) Sed quid secutus est? Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Ecce in quibus steterunt pedes ejus: in eo loco adora, id est, de talibus esto in quibus steterunt pedes Domini.

14. Si autem de ipsa domo intelligere volueris, *Ubi steterunt pedes* [c] *ejus* domûs: pedes tui in Christo stent. Tunc autem stabunt pedes, si perseveraveris in Christo. Quid enim dicitur de diabolo? (Johan. 8. 44.) Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Diaboli ergo pedes non steterunt. Item de superbis quid dicit? (Psal. 35. 12. & 13.) Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatorum non moveat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Ergo domus Dei, cujus pedes stant. Unde ille gaudens Johannes quid ait? (Johan. 3. 29.) Qui habet sponsam sponsus est; amicus autem sponsi stat & audit eum. Si non stat, non audit eum. Et gaudio gaudet propter vocem sponsi. Meritò stat, quia propter vocem sponsi gaudet. Nam si propter vocem suam gauderet, caderet. Jam videtis ergo quare ceciderint, qui ad vocem suam gaudent. Amicus enim ille sponsi dicebat, Hic est qui baptizat. (Ibidem 26.) Quidam dicunt, Nos baptizamus. Ad vocem suam gavisi stare non potuerunt: & non pertinent ad istam domum, de qua dicitur, *Ubi steterunt pedes ejus.*

15. *Exsurge Domine, in requiem tuam.* (℣. 8.) Domino dormienti dicit, *Exsurge.* Jam nostis quis dormivit, & quis resurrexit. Ipse enim quodam loco dicit in Psalmo, Dormivi conturbatus. (Psal. 56. 5.) Bene illi dicitur, *Exsurge Domine, in requiem tuam.* Jam non conturbaberis: quia Christus surgens à mortuis, jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. (Rom. 6. 9.) Ipsius est vox in alio Psalmo: Ego dormivi & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. (Psal. 3. 6.) Ipse dormivit, ipsi dicitur, *Exsurge Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.* Id est, exsurge, ut exsurgat & arca sanctificationis tuæ, quam sanctificasti. Ipse caput nostrum; arca ejus, Ecclesia ejus: surrexit prior, surget & Ecclesia. Non autem auderet sibi resurrectionem corpus promittere, nisi priùs resurgeret caput. *Exsurge Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.* Et corpus Christi quod ex Maria natum est, intellectum est à quibusdam arca sanctificationis: ut hoc diceret, *Exsurge Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ:* Cum corpore exsurge, ut palpent qui non credebant. *Exsurge Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.*

16. *Sacerdotes tui induantur justitiam, & sancti tui lætentur.* (℣. 9.) Te exsurgente à mortuis, & eunte ad Patrem, regale illud sacerdotium induatur fidem; quia, Justus ex fide vivit: (Rom. 1. 17.) & accepto pignere Spiritus-sancti, lætentur membra spe resurrectionis, quæ præcessit in capite. Eis enim Apostolus dicit, Spe gaudentes. (Rom. 12. 12.)

17. *Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.* (℣. 10.) Hoc Deo Patri dictum est, *Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.* Crucifixus est Dominus in Judæa; crucifixus est à Judæis; ab ipsis turbatus dormivit. Inter quorum sævientium manus dormivit, ad eos judicandos surrexit: & dicit quodam loco, Et suscita me, & reddam illis. (Psal. 40. 11.) Et reddidit, & redditurus est. Nam quanta postea Judæi passi sunt occiso Domino, norunt ipsi. De ipsa civitate, ubi illum occiderunt, omnes expulsi sunt. Quid ergo, etiam de stirpe David omnes perierunt, & de tribu Juda? Non: nam crediderunt inde aliqui, & multa millia hominum crediderunt inde, & hoc jam post resurrectionem Domini. Sævierunt, ut crucifigerent, & postea cœperunt videre fieri miracula in nomine crucifixi; & plus contremuerunt tantum posse ejus nomen, qui quasi inter manus eorum nihil poterat; & compuncti corde jam credentes divinitatem occultam fuisse in illo, quem ceteris similem hominibus putaverunt, & consilium petentes ab Apostolis, audierunt, (Act. 2. 37.) Agite pænitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Jesu Christi. (Ibidem 38.) Ergo quia ad judicandos eos, à quibus crucifixus est, surrexit Christus, & avertit faciem suam à Judæis, & convertit ad Gentes; tamquam rogatur Deus propter reliquias Israël, & dicitur ei, *Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.* Si palea damnata est, frumenta colli-

[a] Am. & MSS. *Etenim qui* &c. nec habent, *sunt.*
[b] Er. & Lov. *Sed ubi non steterunt.* Abest *non* ab Am. & à MSS.

[c] Am. *pedes Domini domûs.* Er. & Lov. *pedes Domini*, omissâ voce, *domûs.* Sed meliùs MSS. *pedes ejus domûs.*

Isai. 10. 21. gantur. Reliquiæ salvæ fiant, sicut dicit Isaias. A
Et planè factæ sunt reliquiæ salvæ: inde erant duo-
Rom. 9. 27. decim Apostoli, inde plus quàm quingenti fra-
1. Cor. 15. 6. tres, quibus se Dominus demonstravit post resur-
Act. 2. 41. & 4. 34. rectionem: inde tot millia baptizata, quæ pretia
rerum suarum ante pedes Apostolorum ponebant.
Ergo impletum est quod hîc rogatus est Deus, *Pro-
pter David servum tuum, ne avertas faciem Christi
tui.*

ỳ. 11. 18. *Juravit Dominus David veritatem, & non
pænitebit eum.* Quid est, *juravit?* Promissum per B
seipsum firmavit. Quid est, *non pænitebit eum?*
Non mutabit. Non enim dolorem pænitentiæ pa-
titur Deus, aut in aliquo fallitur, ut velit corrigere
in quo erravit. Sed quomodo hominem cùm pæ-
nitet, mutare vult quod fecit: sic ubi audis quia
pænitet Deum, mutationem ipsam spera. Aliter il-
lam facit Deus, quamvis nomine pænitentiæ appel-
let, aliter tu. Tu enim facis, quia erraveras: ille au-
tem facit, quia vindicat, aut quia liberat. Mutavit
regnum Saül, cùm pæniteret eum, sicut dictum est. C
1. Reg. 15. 11. Et in eo ipso loco ubi Scriptura dicit, Pænituit
Ibidem 29. eum: ibi paulò pòst dicitur, Non enim sic est ut
homo, ut pæniteat eum. Cùm ergo mutat opera
sua per incommutabile consilium suum; propter ip-
sam, non consilii, sed operis mutationem, pænite-
re dicitur. Hoc autem sic promisit, ut non muta-
Psal. 109. 4. ret. Quomodo dicitur & illud, Juravit Dominus,
„ & non pænitebit eum, Tu es sacerdos in æternum
„ secundùm ordinem Melchisedec. Sic & hoc quia ita
promissum est, ut non mutaretur, quia necessariò D
futurum erat & permansurum; dixit, *Juravit Do-
minus David veritatem, & non pænitebit eum: Ex
fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Pote-
Luca 2. 7. rat dicere, Ex fructu femoris tui. Quare, *Ex fructu
ventris*, voluit dicere? Et illud quidem si diceret,
verum diceret: sed significantiùs dicere voluit, *Ex
fructu ventris*; quia de femina natus est Christus,
quò vir non accessit.

ỳ. 11. 19. Quid ergo? *Juravit Dominus David ve-
ritatem, Ex fructu ventris tui ponam super sedem* E
ỳ. 12. *tuam: * Si custodierint filii tui testamentum meum,
& testimonia mea hæc quæ docebo illos; & filii
eorum sedebunt usque in æternum super sedem tuam.*
Si filii tui custodierint, & filii eorum sedebunt in
æternum. Meritum filiis parentes faciunt. Quid si
filii ipsius custodirent, & filii eorum non custodi-
rent? Quare ad meritum patrum promittitur beati-
tudo filiorum? Quid enim ait, *Si custodierint filii
tui, & filii eorum sedebunt in æternum:* (non ait,
Si custodierint filii tui, sedebunt super sedem tuam; F
& si custodierint filii eorum, & ipsi sedebunt super
sedem tuam: sed ait, *Si filii tui custodierint, & fi-
lii eorum sedebunt super sedem tuam:*) nisi quia fi-
lios hîc voluit intelligi fructus ipsorum? *Si filii tui*,
inquit, *custodierint legem meam, & mandata mea
hæc quæ docebo eos*, servaverint filii tui; *& filii
eorum sedebunt super sedem tuam:* id est, hic erit
fructus ipsorum, ut sedeant super sedem tuam.
Modò enim, Fratres, omnes qui laboramus in
Christo, omnes qui contremiscimus verba ipsius, G
qui quomodocumque conamur facere voluntatem
ipsius, & ingemiscimus petentes ut adjuvet nos,
quò impleamus quod jubet, numquid jam sedemus
in illis sedibus beatitudinis, quæ nobis promittun-
tur? Non: sed mandata tenentes speramus hoc fu-
turum. Ipsa spes tamquam in filiis [a] dicta est: quia
hominis in hac vita viventis spes filii sunt, fructus fi-
lii sunt. Propterea & homines excusantes avaritiam
suam, dicunt se filiis suis servare quod servant; & no-
lentes dare inopi, pietatis nomine se excusant, quia
filii eorum spes eorum sunt. Omnes homines enim
qui secundùm hoc sæculum vivunt, spem suam di-
cunt, filios generare & relinquere. Ideo nomine fi-
liorum spem ipsam posuit, & ait, *Si custodierint fi-
lii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc
quæ docebo illos; & filii eorum sedebunt in æter-
num super sedem tuam:* id est, tales fructus habe-
bunt, ut spes eos non fallat, ut illuc veniant quò
sperant se venturos. Modò ergo tamquam patres
sunt, homines spei futuræ: cùm autem adepti
fuerint quod sperant, filii sunt; quia illud quod adi-
piscuntur, pepererunt & generaverunt in operibus
suis. Et hoc illis servatur in posterum, quia & ipsa
posteritas in filiis appellari solet.

20. Aut si filios ipsos homines accipis, intelli-
ge & de ipsis dictum, *Si custodierint filii tui testa-
mentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo
eos*: ut iste sit sensus, *Si custodierint filii tui testa-
mentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo
illos, & filii eorum*, id est, si custodierint: ut hîc
subdistinguas, & deinde inferas, *sedebunt in æter-
num super sedem tuam*, id est, & filii tui & filii eo-
rum, sed omnes si custodierint. Quid ergo si non
custodierint? periit promissio Dei? Non: sed ideo
dictum est, & ideo promissum est, quia [b] prævidit
Deus: quid, nisi credituros? Sed ne aliquis quasi
minaretur promissis Dei, & in potestate sua vellet
ponere quod promisit Deus ut impleretur; ideo
[c] & *juravit* dixit. In quo ostendit, quia sine du-
bio venturum est. Quomodo ergo posuit ibi, *Si
custodierint?* Ne jam glorieris de promissis, & dimit-
tas te non custodire. Tunc eris filius David, si cu-
stodieris: si autem non, non eris filius David. Filiis
David promisit Deus. Noli dicere, Filius sum Da-
vid, si degeneras. Si Judæi illud non dicunt, qui de
ipsa stirpe nati sunt: (immo dicunt illud, sed deli-
rant. Apertè enim Dominus ait, Si filii Abrahæ Johan. 8. 39.
estis, facta Abrahæ facite. Inde illos negavit filios,
quia facta non faciebant.) nos quomodo nos dici-
mus filios David, qui de ejus stirpe non sumus se-
cundùm carnem? Restat ut filii non simus, nisi
imitando fidem, nisi colendo Deum, sicut ille co-
luit. Si ergo quod tibi per stirpem non speras, per
facta non vis assequi; quomodo in te complebitur,
quia sedebis super sedem David? Et si non in te com-
plebitur, putas quia non complebitur? Et quomo-
do invenit eam in campis saltuum? Et quomodo ste-
terunt pedes ejus? Qualiscumque ergo fueris, illa
domus stabit.

21. *Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit* ỳ. 13.
eam in habitationem sibi. Sion, ipsa est Ecclesia,
ipsa est & illa Jerusalem, ad cujus pacem curri-
mus, quæ non in Angelis, sed in nobis peregrina-
tur, quæ ex parte meliore exspectat partem reditu-
ram; unde nobis litteræ venerunt, quæ quotidie re-
citantur. Ipsa civitas, ipsa est Sion, quam præelegit
Dominus.

22. *Hæc requies mea in sæcula sæculorum.* Jam ỳ. 14.
Dei verba sunt. *Requies mea*, ibi requiesco.
Quantum nos amat Deus, Fratres, ut quia nos
requiescimus, se dicat requiescere. Non enim

[a] Aliquot MSS. *data est.*
[b] Sic aliquot MSS. Quidam verò, *prædixit.* Alii cum editis, *præ-
dicavit.*
[c] Sic MSS. At editi, *ideo ei juravit & dixit.*

ipse

ipse aliquando turbatur, aut sic requiescit: sed ibi se dicit requiescere, quia nos in illo requiem habebimus. *Hic habitabo, quoniam praeelegi eam.*

v. 15. 23. *Viduam ejus benedicens benedicam, & pauperes ejus saturabo panibus.* Omnis anima quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi solius Dei, vidua est. Quomodo enim Apostolus describit viduam? Quæ autem verè vidua est & desolata, [a] speravit in Dominum. Agebat autem de istis viduis, quas omnes [b] dicimus in Ecclesia. Dixerat autem, Quæ in deliciis agit, vivens mortua est: & non illam numeravit inter viduas. Describens autem viduas sanctas, quid ait? Quæ autem verè vidua est & desolata, speravit in Dominum, & persistit in precibus & obsecrationibus nocte ac die. Ibi subjecit, Quæ autem in deliciis agit, vivens mortua est. Unde ergo vidua est? Quia non habet auxilium aliunde, nisi solius Dei. Illæ quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum: desertæ videntur viduæ, & robustius est auxilium earum. Ergo tota Ecclesia una vidua est, sive in viris, sive in feminis, sive in conjugatis, sive in maritatis feminis, sive in adolescentibus, sive in senibus, sive in virginibus: omnis Ecclesia una vidua est, deserta in hoc sæculo; si sentit illud, si novit viduitatem suam: tunc enim auxilium præstò est illi. Nonne agnoscitis istam viduam in Evangelio, Fratres mei, cùm diceret Dominus oportere semper orare, & non deficere? Erat quidam judex in civitate, dixit, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, & interpellabat eum quædam vidua quotidie, & dicebat, Vindica me de adversario meo. Et interpellando quotidie vidua, fregit illum. Ait enim ipse judex apud se, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur: Etsi Deum non timeo, nec hominem erubesco, vel propter tædium quod mihi facit ista vidua, vindicabo eam. Si audivit judex malus viduam, ne tædium pateretur; Deus non audit Ecclesiam, quam hortatur ut deprecetur?

(Margin: 1. Tim. 5. 5. — Ibidem 6. — Luc. 18. 1. &c.)

24. Item, *Pauperes ejus saturabo panibus.* Quid est, Fratres? Simus pauperes, & tunc saturabimur. Multi præsumentes de sæculo & superbi, Christiani sunt: adorant Christum, sed non saturantur. Saturati enim sunt, & abundant in superbia sua. De talibus dicitur, Opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis. Isti abundant; & ideo manducant, sed non saturantur. Et quid de illis dictum est in Psalmo? Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ. Adorant Christum, venerantur Christum, supplicant Christo; sed non saturantur sapientiâ & justitiâ ipsius. Quare? Quia non sunt pauperes. Pauperes autem, id est humiles corde, quantò plus esuriunt, tantò plus manducant: tantò autem plus esuriunt, quantò à sæculo inanes sunt. Qui plenus est, quidquid illi daturus es, respuit: quia plenus est. Da mihi esurientem, da mihi de quibus dictum est, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur: & erunt hi pauperes de quibus modò dicit, *Et pauperes ejus saturabo panibus.* Quia & in ipso Psalmo ubi dictum est, Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ: dictum est illic & de pauperibus, & prorsus eo modo quo & in isto Psalmo, Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum. Ubi dictum est, Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ: ibi dictum est, Edent pauperes, & saturabuntur. Quare quando divites dicti sunt adorasse, saturati non dicti sunt; quando autem pauperes dicti sunt, saturati dicti sunt? Et unde saturati? Hæc saturitas, Fratres, qualis est? Deus ipse est panis. Panis ut lac nobis fieret, descendit ad terram; & ait suis, Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Ideo illic in Psalmo, Edent pauperes, & saturabuntur. De quo satiabuntur? Audi quod sequitur: Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.

(Margin: Psal. 122. 4. — Psal. 21. 29. — Matth. 5. 6. — Psal. 21. 29. — Ibidem 27. — Johan. 6. 41.)

25. Estote ergo pauperes, estote in membris illius viduæ, non sit auxilium vestrum nisi in uno Deo. Pecunia nihil est, non inde auxilium habebitis. Multi propter pecuniam præcipitati sunt, multi propter pecuniam perierunt: multi propter pecuniam multam quæsiti sunt à raptoribus; tuti essent, si non haberent quare quærerentur. Multi de amicis potentioribus præsumserunt: ceciderunt illi de quibus præsumserunt, & involverunt eos qui de se præsumserunt. Respicite exempla generis humani. Quid magnum est quod vobis dicitur? Non solùm de his Scripturis ea loquimur, legite ea in orbe terrarum. Adtendite non præsumere de pecunia, de amico homine, de honore & jactantia sæculi. Tolle ista omnia: sed si habes illa; age Deo gratias, si contemnis illa. Si autem inflaris inde, noli adtendere quando eris præda hominum; jam diabolo præda es. Si autem de his rebus non præsumseris, eris in membris illius viduæ, quæ est Ecclesia, de qua dictum est, *Viduam ejus benedicens benedicam.* Eris & pauper, de qualibus dictum est, *Et pauperes ejus saturabo panibus.*

26. Aliquando autem, quod non est prætermittendum dicere, invenis pauperem superbum, & divitem humilem: quotidie patimur tales. Audis pauperem quasi gementem sub divite, & quando potentior premit dives, tunc illum humilem vides: aliquando nec tunc, sed & tunc superbum: unde vides, quis esset, si aliquid haberet. Ergo pauper Dei in animo est, non in sacculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, uberes terras, multa prædia, multum auri & argenti, novit quia in ipsis non est præsumendum, humiliat se Deo, facit inde bene; ita cor ipsius erigitur ad Deum, ut noverit quia non solùm nihil illi prosunt divitiæ ipsæ, sed & impediunt pedes ipsius, nisi ille regat & ille subveniat: & numeratur inter pauperes qui saturantur panibus. Invenis alium mendicum inflatum, aut ideo non inflatum, quia nihil habet, quærentem tamen unde infletur. NON ADTENDIT Deus facultatem, sed cupiditatem: & judicat eum secundùm cupiditatem, qua inhiat rebus temporalibus; non secundùm facultatem, quam non ei contingit adipisci. Unde de divitibus dicit Apostolus, Divitibus hujus sæculi præcipe non superbè sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui nobis præstat omnia abundanter ad fruendum. Quid ergo faciant de divitiis suis? Sequitur & dicit, Divites sint in operibus bonis; facilè tribuant, communicent. Et vide quia hîc pauperes sunt: Thesaurizent, inquit, sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Cùm apprehenderint, tunc erunt divites: quando autem non eam adhuc habent, noverint se paupe-

(Margin: Pauper Dei. — 1. Tim. 6. 17. &c.)

[a] Lov. *sperabit*: & infrà, *persistet in precibus*. At Am. Er. & MSS. *speravit*, *persistit*, juxta Græcum textum Apostoli.

[b] Septem MSS. *dixerat*.

res. Ita fit ut omnes humiles corde, & in caritate A
a [a] gemina constitutos, quidquid habuerint in hoc
sæculo, inter pauperes suos numeret Deus, quos sa-
turat panibus.
℣. 16. 27. *Sacerdotes ejus induam salutari, & sancti*
ejus exsultatione exsultabunt. Jam in fine Psalmi su-
mus, paululùm advertat Caritas Vestra. *Sacerdo-*
tes ejus induam salutari, & sancti ejus exsultatio-
ne exsultabunt. Quis est salutaris noster, nisi Chri-
stus noster? Quid est ergo, *Sacerdotes ejus induam*
Gal. 3. 27. *salutari?* Quotquot in Christo baptizati estis, B
Christum induistis. *Et sancti ejus exsultatione exsul-*
tabunt. Unde exsultabunt exsultatione? Quia in-
duti sunt salutari. Non in se. Lux enim facti, sed in
Ephes. 5. 8. Domino: nam erant antè tenebræ. Et ideo subje-
℣. 17. cit, *Ibi suscitabo cornu David.* Ut de Christo
præsumatur: ipsa erit altitudo David. Cornu enim
significat altitudinem. Et qualem altitudinem?
Non carnalem. Ideo omnia ossa carne involuta
sunt: cornu excedit carnem. Altitudo spiritalis,
cornu est. Quæ autem altitudo spiritalis est, nisi de C
In Donatistas. Christo præsumere; non dicere, Ego facio, ego
Iohan. 3. 26. baptizo; sed, Hic est qui baptizat? Ibi est cornu
David. Et ut noveritis, quia ibi est cornu David,
adtendite quid sequatur: *Paravi lucernam Christo*
meo. Quæ est lucerna? Jam nostis Domini verba de
Iohan. 5. 35. Johanne: Ille erat lucerna ardens & lucens. Et quid
ait Johannes? Hic est qui baptizat. In hoc ergo ex-
sultabunt sancti, in hoc exsultabunt sacerdotes:
quia omne quod ipsorum bonum est, non est ip-
b sorum, sed illius [b] qui habet potestatem bapti- D
zandi. Securus ergo accedit ad templum ejus om-
nis qui accepit baptismum: quia non hominis, sed
illius est in quo suscitatum est cornu David.
℣. 18. 28. [c] *Super ipsum autem florebit sanctificatio*
c *mea.* Super quem? Super Christum meum. *Chri-*
sto enim *meo* cùm dicit, vox est Patris, qui dicit,
Viduam ejus benedicens benedicam, & pauperes
ejus saturabo panibus. Sacerdotes ejus induam sa-
lutari, & sancti ejus exsultatione exsultabunt. Qui
dicit, *Ibi suscitabo cornu David;* Deus est. Ipse E
dicit, *Paravi lucernam Christo meo*, quia & Chri-
stus noster est & Christus Patris: Christus noster
est, cùm salvat nos & regit nos, quomodo & Do-
minus noster, Filius autem Patris: Christus autem
& noster & Patris. Nam si Patris Christus non es-
℣. 10. set, non diceretur superiùs, Propter David servum
tuum, ne avertas faciem Christi tui. *Super ipsum au-*
tem florebit sanctificatio mea. Super Christum flo-
ret. Nemo hominum illam sibi assumat, quia ipse
sanctificat: alioquin non erit verum, *Super ipsum* F
autem florebit sanctificatio mea. Gloria sanctifica-
tionis florebit. Sanctificatio ergo Christi in ipso
Christo, potestas sanctificationis Dei in Christo.
Florebit enim, quod dixit, ad gloriam vult pertine-
re. Quando enim florent arbores, tunc pulcræ
d sunt. Ergo sanctificatio in baptismo, [d] inde floret,
e & claret. Unde [e] cessit mundus huic pulcritudini?
Quia in Christo floret. Nam pone illam in ho-
minis potestate, quomodo floret, quando om-
Isai. 40. 6. nis caro fœnum, & omnis claritas carnis ut flos G
fœni?

IN PSALMUM CXXXII.
*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo adversùs Donatistas disputat pro Monachis.

1. PSALMUS brevis est: sed valde notus &
nominatus. ECCE *quàm bonum & quàm*
jocundum, habitare fratres in unum. Ita ℣. 1.
sonus iste dulcis est, ut & qui Psalterium nesciunt,
ipsum versum cantent. Tam dulcis est, quàm dulcis
est caritas, quæ facit fratres habitare in unum. Et
B hoc quidem, Fratres, non indiget interpretatione,
aut expositione, quàm bonum & quàm jocundum
sit habitare in unum: sed ea quæ sequuntur, habent
aliquid quod pulsantibus aperiatur. Verumtamen ut
ab isto versu descendat nobis intellectus universæ
texturæ Psalmi, hoc primùm etiam atque etiam
consideremus, utrùm de omnibus Christianis di-
ctum sit, *Quàm bonum & quàm jocundum habi-*
tare fratres in unum: an aliqui sint certi atque per-
fecti qui habitant in unum, nec ad omnes pertineat
C ista benedictio, sed ad quosdam, à quibus tamen
descendat ad ceteros.
2. Ista enim verba Psalterii, iste dulcis sonus,
ista suavis melodia, tam in cantico quàm in intelle-
ctu, etiam monasteria peperit. Ad hunc sonum ex-
citati sunt fratres, qui habitare in unum concupie-
runt: iste versus fuit tuba ipsorum. Sonuit per om-
nem orbem terrarum, & qui divisi erant, congre-
gati sunt. Clamor Dei, clamor Spiritus-sancti, cla-
mor propheticus non audiebatur in Judæa; & au-
D ditus est in toto orbe terrarum. Adversùs istum so-
num surdi erant, inter quos cantabatur; & apertis
auribus inventi sunt, de quibus dictum est, Quibus Isai. 65. 1.
non est nuntiatum de illo videbunt, & qui non au- "
dierunt intelligent. Verumtamen, Dilectissimi, si
consideremus, de illo pariete circumcisionis priùs
nata est ista benedictio. Num enim omnes Judæi
perierunt? Et unde Apostoli, filii Prophetarum, Psal. 126. 4.
filii excussorum? Sicut jam scientibus loquimur.
Unde illi quingenti, qui Dominum post resurre- 1. Cor. 15. 6.
E ctionem viderunt, quos commemorat apostolus
Paulus? Unde illi centum-viginti, qui simul erant Act. 1. 15.
in uno loco post resurrectionem Domini & adscen-
sionem in cælum, quibus in uno loco constitutis su- Act. 2. 1.
pervenit Spiritus-sanctus die Pentecostes missus de &c.
cælo; sic missus, sicut promissus? Omnes inde
erant: & ipsi primi habitaverunt in unum, qui om-
nia quæ habebant vendiderunt, rerumque suarum Act. 4. 34.
pretia ad pedes Apostolorum posuerunt, sicut in & 35.
Actibus Apostolorum legitur; Et distribuebatur Act. 2. 45.
F unicuique sicut cuique opus erat, & nemo dicebat "
aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. "
Et quid est, *in unum?* Et erat illis, inquit, anima Act. 4. 32.
una & cor unum in Deum. Ergo ipsi priùs audie-
runt, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum, habi-*
tare fratres in unum. Primi audierunt, sed non soli
audierunt. Non enim usque ad illos ista dilectio &
unitas fratrum venit. Venit enim & ad posteros ista
caritatis exsultatio, & votum Deo. [f] Vovetur f
enim aliquid Deo, & dictum est, Vovete, & reddi- Psal. 75. 12.
G te Domino Deo vestro. Melius est autem non vo- Eccle. 5. 4.
vere, quàm vovere & non reddere. Sed debet esse
impiger animus, ut & voveat, & reddat; ne cùm
se minùs idoneum putat ad reddendum, piger sit ad

[a] Sic Lov. At editi alii & MSS. *germana.*
[b] Sic MSS. At editi, *sed illius. Et quia ille habet potestatem bapti-zandi, securus accedit ad templum ejus omnis qui accipit baptismum.*
[c] Præterit primum partem ℣. 18. *Inimicos ejus induam confusione.*

[d] Am. Er. & plerique MSS. *unde floret.*
[e] Sic Am. Er. & nostri MSS. At Lov. *cedat.*
[f] Aliquot MSS. *& votum Deo voverunt. Voverunt enim aliquid Deo, ut dictum est* &c.

vovendum. Planè numquam reddet, si de suo se putaverit redditurum.

[Monachi unde appellati.] 3. Ex voce hujus Psalmi appellati sunt & Monachi, ne quis vobis de isto nomine insultet Catholicis. Quando vos rectè hæreticis de [a] Circellionibus insultare cœperitis, ut erubescendo salventur; illi vobis insultant de Monachis. Primò si comparandi sunt, vos videte: si verbis [b] vestris opus est, jam laboratis. Non opus est, nisi ut admoneatis unumquemque ut adtendat: solùm adtendat, & comparet. Quid opus est verbis vestris? Comparentur ebriosi cum sobriis, præcipites cum consideratis, furentes cum simplicibus, vagantes cum congregatis. Sed tamen dicere consueverunt, Quid sibi vult nomen Monachorum? Quantò meliùs dicimus nos, Quid sibi vult nomen Circellionum? Sed non, inquiunt, vocantur Circelliones. Fortè corrupto sono nominis eos appellamus. Dicturi sumus vobis integrum nomen ipsorum? Fortè Circumcelliones vocantur, non Circelliones. Planè si hoc vocantur, exponant quid sint? Nam Circumcelliones dicti sunt, quia circùm cellas vagantur. Solent enim ire hàc illac, nusquam habentes sedes; & facere quæ nostis, & quæ illi norunt, velint nolint.

4. Verumtamen, Carissimi, sunt & qui Monachi falsi sunt; & nos novimus tales: sed non periit fraternitas pia, propter eos qui profitentur quod non sunt. Tam sunt enim Monachi falsi, quàm & Clerici falsi, & fideles falsi. Omnia genera, Fratres mei, tria quæ aliquando vobis * commendavimus [* Suprà in Psal. 99. n. 13.], & ut puto non semel, habent bonos suos, habent malos suos. De tribus enim ipsis generibus dictum est [Matth. 24. 40. Luca 17. 34. &c.], "Duo in agro, unus assumetur, & unus relinquetur; & duo in lecto, unus assumetur, & unus relinquetur: & duæ in molendino, una assumetur, & una relinquetur." In agro sunt, qui gubernant Ecclesiam. Unde dicit Apostolus, (videte si non in agro erat:) Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit [1. Cor. 3. 6.]. In lecto autem eos intelligi voluit, qui amaverunt quietem; per lectum enim quietem voluit intelligi; non se miscentes turbis, non tumultui generis humani, in otio servientes Deo: & inde tamen unus assumetur, & unus relinquetur. Sunt ibi probi, & sunt ibi reprobi. Ne expavescatis quando ibi inveniuntur reprobi: nam & latent quidam, qui non inveniuntur nisi in fine. Duæ item in molendino: ex nomine generis feminini appellavit; plebes enim intelligi voluit. Quare in molendino? Quia in isto mundo versantur, ubi molendinum intelligitur; quia sic vertitur mundus iste, quomodo mola: væ enim quos conterit. Sic ibi versantur fideles boni, ut una ex eis consumatur, altera assumatur. [c] Quasdam enim actiones mundi faciunt dilectores sæculi, fraudatores, simulatores. Alii autem sic ibi sunt, quomodo ait Apostolus [1. Cor. 7. 31.], "Et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utentes sint: præterit enim figura hujus mundi: volo vos sine sollicitudine esse." Audis quæ assumetur de molendino? Certè enim multa peccata videntur ad divites pertinere. Cùm enim plus agunt, & plus administrant, & plus ad eos pendet res familiaris ampla, difficile est ut non plura peccata contrahant: & de illis dictum est [Matth. 19. 24.], "Quia facilius est intrare camelum per foramen acûs, quàm divitem in regnum cælorum." Et cùm contristati essent discipuli pro illis, de quibus jam desperabant, consolatus est eos Dominus dicens, Quæ hominibus impossibilia sunt, Deo facilia sunt [Ibidem 26.]. Quomodo autem illud facilè facit Deus? Audi Apostolum, si non negligas quod præcepit: Præcipite, inquit, divitibus hujus sæculi, non superbè sapere [1. Tim. 6. 17.]. Invenis enim pauperem superbientem, divitem humilem, Christianum bene considerantem quia illa omnia prætereunt & præterfluunt, quia nihil adtulit in hunc mundum, nihil potest de mundo auferre; cogitantem quemadmodum dives ille, qui ardebat in flamma apud inferos, guttam sibi destillari de digito desideravit ejus [Luca 16. 24.], qui micas de mensa ejus concupierat. Cogitantes ista, faciunt quod ait Apostolus [1. Tim. 6. 17. &c.], "Neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Divites sint, inquit, in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, thesaurizent. Et quid inde illis lucri? Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam." Ecce quæ assumetur de molendino. Qualis autem dives ille erat, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, & jacentem ad januam suam pauperem contemnebat, relinquetur. Quia de molendino una assumetur, & una relinquetur.

5. Sic dicit & Ezechiel de tribus personis, in quibus non absurdè tria hæc genera intelligimus. Cùm miserit Dominus gladium in terram, "etsi fuerint in medio eorum Noë, Daniel & Job, non liberabunt filios neque filias; sed ipsi soli salvi erunt" [Ezech. 14. 13. & 14.]. Jam illi olim liberati sunt, sed in istis tribus nominibus tria genera quædam significavit. Noë significat rectores Ecclesiæ, quia ipse arcam in diluvio gubernavit [Gen. 7. 14.]. Daniel autem vitam quietam elegit, in cælibatu servire Deo, id est, uxorem non quærens. Erat vir sanctus, in desideriis cælestibus vitam gerens; tentatus in multis, & inventus aurum obrizum. Quàm quietus erat, qui & inter leones securus erat [Dan. 6. 22. & 14. 30.]? Ergo in nomine Danielis, qui etiam Vir desideriorum est appellatus [Dan. 10. 11.], sed utique castorum atque sanctorum, significantur Servi Dei, de quibus dicitur, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum habitare fratres in unum.* In nomine Job significatur una illa de molendino, quæ assumetur. Habebat enim uxorem, habebat filios, habebat multas divitias [Job. 1. 2. 3. &c.]; & tam multa habebat in isto sæculo, ut diabolus hoc ei objiceret, quia non gratìs, sed propter ea quæ acceperat, colebat Deum. Hoc objecit adversarius sancto viro: & in tentationibus suis probatus est quàm gratìs Job coleret Deum, & non propter illa quæ acceperat, sed propter eum qui dederat. Amissis itaque omnibus repentina afflictione & tentatione, amissa hereditate, amissis heredibus, sola conjuge sibi relicta, non ad consolationem, sed ad tentationem, ait quod nostis [Job. 1. 21.], "Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum." Impletum est in eo quod quotidie cantamus, si & moribus consonemus: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo [Psal. 33. 2.]. Ergo in istis tribus [d] nominibus significata sunt tria genera hominum, & in illis tribus rursus in Evangelio, quæ commemoravi.

6. Quid ergo dicunt illi qui nobis de nomine Monachorum insultant? Fortasse dicturi

[a] Aliquot MSS. *Circilliones*: & quidam, *Cercelliones*.
[b] Sic MSS. At editi, *nostris*: & infrà, *nisi ut admoneam*, (vel *admoneas*.)
[c] Er. & plerique MSS. *Quosdam*.
[d] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *hominibus*.

sunt, Nostri non vocantur Circumcelliones: vos illos ita appellatis contumelioso nomine; nam nos eos ita non vocamus. Dicant quid eos vocent, & audietis. Agonisticos eos vocant. Fatemur & nos honesto nomine, si & res conveniret. Sed interim illud videat Sanctitas Vestra: Qui nobis dicunt, Ostendite ubi scriptum sit nomen Monachorum, ostendant ubi scriptum sit nomen Agonisticorum. Sic eos, inquiunt, appellamus propter agonem. Certant enim: & dicit Apostolus, Certamen bonum certavi. (2. Tim. 4. 7.) Quia sunt qui certant adversùs diabolum, & prævalent, milites Christi Agonistici appellantur. Utinam ergo milites Christi essent, & non milites diaboli, à quibus plus timetur * Deo laudes, quàm fremitus leonis. (Vox Circumcellionum.) Hi etiam insultare nobis audent, quia fratres, cùm vident homines, * Deo gratias dicunt. (Vox Monachorum.) Quid est, inquiunt, Deo gratias? Itane surdus es, ut nescias quid sit, Deo gratias? Qui dicit, Deo gratias, gratias agit Deo. Vide si non debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem suum. Num enim non est locus gratulationis, quando se invicem vident qui habitant in Christo? Et tamen vos Deo gratias nostrum ridetis: Deo laudes vestrum plorant homines. Sed certè reddidistis rationem de nomine, quare appelletis Agonisticos. Ita fiat, ut appellatis; ita fiat, omnino favemus. Præstet Dominus ut illi contra diabolum certent, & non contra Christum, cujus persequuntur Ecclesiam. Tamen quia certant, dicitis Agonisticos; & invenistis unde appelletis, quia dixit Apostolus, Bonum agonem certavi. (2. Tim. 4. 7.) Quare ergo & nos non appellemus Monachos, cùm dicat Psalmus, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum habitare fratres in unum?* Μόνος enim unus dicitur: & non unus quomodocumque; nam & in turba est unus, sed [a] unà cum multis unus dici potest, μόνος non potest, id est, solus: μόνος enim unus solus est. Qui ergo sic vivunt in unum, ut unum hominem faciant, ut sit illis verè quod scriptum est, una anima & unum cor; (Act. 4. 32.) multa corpora, sed non multæ animæ; multa corpora, sed non multa corda; rectè dicitur μόνος, id est unus solus. Unde & ille unus sanabatur in piscina. Respondeant nobis, & exponant, qui insultant nomini Monachorum, quare ille qui inventus est triginta-octo annos habens in infirmitate, hoc respondisset Domino: (Iohan. 5. 7.) Cùm mota fuerit aqua, » non habeo qui deponat me, alius ante me descendit. Descenderat unus, jam alius non descendebat. Unus solus sanabatur, unitatem Ecclesiæ figurabat. Meritò insultant nomini unitatis, qui se ab unitate præciderunt. Meritò illis displicet nomen Monachorum, quia illi nolunt habitare in unum cum fratribus; sed sequentes Donatum, Christum dimiserunt. Hæc de uno, & uno solo audivit Caritas Vestra: jam jocundemur cum Psalmo, ut sequentia videamus. Brevis est, potest à nobis curri, quantum Dominus suggerit. Puto enim ex his quæ dicta sunt, patêre posse quæ sequuntur, quamvis illa videantur obscura.

ỷ. 1. 7. *Ecce quàm bonum & quàm jocundum habitare fratres in unum.* Ostendebat, qui dicebat, *Ecce.* Videmus & nos, fratres, & benedicimus Deum; & oramus, ut dicamus & nos, *Ecce.* Et cui rei similes sunt, dicat Psalmus. ỷ. 2. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; quod descendit in oram vestimenti ejus. Aaron* quid erat? Sacerdos. Quis est sacerdos, nisi unus sacerdos, qui intravit in sancta sanctorum? Quis est iste sacerdos, nisi qui fuit & victima & sacerdos? nisi ille qui cùm in mundo non inveniret mundum quod offerret, seipsum obtulit? In capite ipsius unguentum; quia totus Christus cum Ecclesia: sed à capite venit unguentum. Caput nostrum Christus est, crucifixum & sepultum, resuscitatum adscendit in cælum; & venit Spiritus-sanctus à capite: (Act. 2. 2. &c.) quò? Ad barbam. Barba significat fortes, barba significat juvenes, strenuos, impigros, alacres. Ideo quando tales describimus, Barbatus homo est, dicimus. Ergo illud primùm unguentum descendit in Apostolos, descendit in illos qui primos impetus sæculi sustinuerunt: descendit ergo in illos Spiritus-sanctus. Nam & illi qui primùm in unum habitare cœperunt, persecutionem passi sunt: sed quia descenderat unguentum in barbam, passi sunt, non victi. Etenim & caput jam passum præcesserat, unde descendit unguentum. Præcedente tali exemplo, quis vinceret barbam?

8. Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et hoc est non vinci, ut caritas non vincatur ab inimicis. Nam visi sunt sibi vicisse, qui persecuti sunt sanctos. Illi cædebant, illi cædebantur: illi occidebant, illi occidebantur. Quis non putaret illos vincere, illos vinci? Sed quia non victa est caritas, ideo unguentum descendit in barbam. Adtende Stephanum. Sæviebat in illo caritas: sæviebat in eos, cùm audirent; rogavit pro eis, cùm lapidarent. Quid enim ait, cùm audirent? (Act. 7. 51.) Dura cervice & incircumcisi corde & auribus, vos semper restitistis Spiritui-sancto. Vide barbam. Numquid adulavit? numquid timuit? Illi cùm audirent ista, quæ in illos dicebantur: [b] (Quasi sæviebat enim Stephanus, sæviebat ore, corde diligebat; & non est victa caritas ipsa in eo. Nam illi) abhorrentes à verbo, tamquam tenebræ fugientes à lumine, ad lapides currere cœperunt, Stephanum lapidare. Sicut antea Stephani verba lapidabant illos, sic postea lapides eorum Stephanum. Quando debuit plus irasci Stephanus, quando lapidabatur, an quando audiebatur? Ecce mitis factus est cùm lapidaretur, & sæviebat cùm audiretur. Quare sæviebat cùm audiretur? Quia mutare volebat eos, à quibus audiebatur. Venientibus in se lapidibus non victa est caritas: quia unguentum à capite in barbam descenderat, & audierat ab ipso capite, Diligite inimicos vestros, & orate pro eis qui vos persequuntur. (Matth. 5. 44.) Audierat ab ipso capite pendente in cruce, & dicente, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. (Lucæ 23. 34.) Eo modo ergo unguentum à capite descenderat in barbam; quia & ille cùm lapidaretur, fixo genu ait, Domine ne statuas illis hoc peccatum. (Act. 7. 59.)

9. Ergo [c] illi tamquam barba erant. Multi enim fortes erant, & multas persecutiones passi sunt. Sed si neque à barba descendisset unguentum, modò monasteria non haberemus. Sed quia descendit & in oram vestimenti: sic enim ait, *Quod descendit in oram vestimenti ejus:* (Item ỷ. 2.) secuta est Ecclesia, de veste Domini peperit monasteria. Nam vestis sacerdotalis Ecclesiam significat. Ipsa

[a] Quinque MSS. *sed unus.*
[b] Hic in editis post *dicebantur*, additum est *sæviebant*: quod ab omnibus MSS. abest.
[c] Sic MSS. At editi, *Ergo ille tamquam barba erat.*

Ephes. 5. 27. est vestis de qua dicit Apostolus, Ut exhiberet A sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam. Mundatur, ut non habeat maculam; extenditur, ut non habeat rugam. Ubi eam extendit fullo, nisi in ligno? Videmus quotidie à fullonibus tunicas quodam modo crucifigi: crucifiguntur, ut rugam non habeant. Quid est ergo ora vestimenti? Fratres mei, in ora vestimenti quid accepturi sumus? Ora, finis vestimenti est. Quid accepturi sumus in fine vestimenti? An quia in fine temporum habitura erat Ecclesia B Fratres habitantes in unum? An in ora perfectionem intelligimus, quia in ora vestimentum perficitur, & illi perfecti qui norunt habitare in unum? Illi perfecti qui legem implent. Quomodo autem impletur lex Christi ab eis qui habitant fratres in Gal. 6. 2. unum? Audi Apostolum, Invicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Hæc est ora vestimenti. Quomodo, Fratres mei, intelligimus, quam oram dicat, quò potuit descendere unguentum? Non puto quòd oram vestimenti in C lateribus voluit intelligi. Sunt enim oræ in lateribus. Sed à barba descendere unguentum ad oram a potuit, quæ in capite est, ubi aperitur [a] capitium. Tales sunt qui habitant in unum: ut quomodo per oras istas intrat caput hominis, ut vestiat se; sic per concordiam fraternam Christus intrat, qui est caput nostrum, ut vestiatur, ut Ecclesia illi hæreat.

ỷ. 3. 10. Quid aliud dicit? *Sicut ros Hermon, qui descendit super* [b] *montes Sion.* Hoc voluit intelligi, D Fratres mei, gratiam Dei esse quòd fratres habitant in unum: non ex suis viribus, non ex suis meritis; sed ex illius dono, sed ex illius gratia, sicut ros de cælo. Non enim terra sibi pluit, aut non quidquid genuerit arescit, nisi pluvia de super descendat. Psal. 67. 10. Dicit quodam loco in Psalmo, Pluviam voluntariam segregabis Deus hereditati tuæ. Quare dixit voluntariam? Quia non meritis nostris, sed illius voluntate. Quid enim boni meruimus peccatores? Quid boni meruimus iniqui? E Ex Adam Adam, & super Adam multa peccata nascuntur. Quisquis nascitur, Adam nascitur, damnatus de damnato, & addidit malè vivendo super Adam. Quid enim boni meruit Adam? Et tamen misericors amavit, & sponsus dilexit, non pulcram, sed ut faceret pulcram. Ergo gratiam Dei dixit rorem Hermon.

11. Sed Hermon quid sit, nosse debetis. Mons est quidam longè disjunctus ab Jerusalem, id est, à Sion. Itaque mirum est, quòd sic ait, F *Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Sion:* cùm mons Hermon longè sit disjunctus ab Jerusalem: nam trans Jordanem esse dicitur. Ergo aliquid interpretatione Hermon quæramus. Nomen enim Hebræum est, & habemus interpretationem ab eis qui illam linguam noverunt. Hermon interpretari dicitur, lumen exaltatum. A Christo enim ros. Nam nullum lumen exaltatum, nisi Christus. Quomodo exaltatum est? Primò in cruce: postea in cælo. Exaltatus in cruce, cùm G humiliaretur; sed humiliatio illius non potuit nisi c alta esse. Hominis dispensatio [c] minùs minúsque fiebat, quæ significabatur in Johanne; Dei dispensatio in Domino nostro Jesu Christo crescebat: quod & natalibus eorum ostenditur. Nam ille natus est, sicut tradit Ecclesia, octavo Kalendas Julias, cùm jam incipiunt minui dies: Dominus autem natus octavo Kalendas Januarias, quando jam dies incipiunt crescere. Audi ipsum Johannem confitentem: Illum oportet crescere, me autem minui. Iohan. 3. 30. Et passiones ipsorum hoc indicant. Dominus in cruce exaltatus est, ille cæso capite deminutus. Ergo lumen exaltatum, Christus: inde est ros Hermon. Sed quicumque vultis habitare in unum, optate rorem istum, compluimini inde. Alioquin non poteritis tenere quod profitemini, nec profiteri [d] audere poteritis, nisi ille d intonuerit; nec permanere poteritis, nisi ejus sagina non desit vobis: ipsa enim sagina descendit super montes Sion.

12. Jam *montes Sion*, magni in Sion. Quid est Sion? Ecclesia. Et qui ibi sunt montes? Magni. Quos significant montes, hos significat barba, hos significat ora vestimenti. Barba non intelligitur nisi in perfectis. Non ergo habitant in unum, nisi in quibus perfecta fuerit caritas Christi. Nam in quibus non est perfecta caritas Christi, & cùm in uno sint, odiosi sunt, molesti sunt, turbulenti sunt, anxietate sua turbant ceteros, & quærunt quid de illis dicant: quomodo in junctura inquietum jumentum non solùm non trahit, sed & frangit calcibus quod junctum est. Si autem habet *rorem Hermon, qui descendit super montes Sion*, quietus, placatus, humilis, tolerans, pro murmure precem fundit. Nam murmuratores omnes magnificè descripti sunt quodam loco Scripturarum: Præcordia fatui sicut rota carri. Eccli. 33. 5. Quid est, Præcordia fatui sicut rota carri? Fœnum portat, & murmurat. Non enim potest rota carri quiescere à murmure. Sic sunt multi fratres, non habitant in unum nisi corpore. Sed qui sunt, qui habitant in unum. Illi de quibus dictum est, Et erat illis anima una & cor unum in Deum: Act. 4. 32. & nemo dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Designati sunt, descripti sunt, qui pertineant ad barbam, qui pertineant ad oram vestimenti, qui numerentur inter montes Sion. Et si sunt ibi alii murmuratores, meminerint dicti Domini: Unus assumetur, & unus relinquetur. Matth. 24. 40.

13. *Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem.* Item ỷ. 3. Ubi mandavit? In fratribus qui habitant in unum. Ibi præcepit benedictionem, ibi benedicunt Dominum qui habitant concorditer. Nam in discordia non benedicis Dominum. Sine caussa dicis quia lingua tua sonat benedictionem Domini, si corde non sones. Ore benedicis, & corde maledicis. Psal. 61. 5. Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Numquid verba nostra sunt? Significati sunt quidam. Benedicis Dominum, cùm oras; & sequeris in prece tua, & maledicis inimico tuo. Hoc est quod audisti ab ipso Domino, Diligite inimicos vestros? Matth. 5. 44. Si autem facias, & diligas inimicum tuum, & ores pro eo, *ibi mandavit Dominus benedictionem suam: ibi habebis vitam in sæculum*, id est, in æternum. Multi enim amantes vitam istam, maledicunt inimicis suis: pro qua re, nisi pro ista vita, nisi pro commodis sæcularibus? Ubi te angustavit inimicus tuus, ut cogaris maledicere? In terra angustatus es? Migra, habita in cælo. Quomodo, inquies, habito

[a] Omnes MSS. *ubi aperitur caput.*
[b] Editi, *montem.* Sed liquet Aug. legisse *montes*, juxta Græc. Lxx.
[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *minor minorque fiebat.*
[d] Plures MSS. *nec audire:* & nonnulli, *nec audere.*

in cælo, homo carne indutus, carni deditus? Cor- A
de præcede, quò sequaris corpore. Noli surdus
audire, Sursum corda. Sursum cor habe, & nemo
te angustabit in cælo. Et ideo bene sequitur alius
Psalmus:

IN PSALMUM CXXXIII.
* ENARRATIO.

*Sermonis superioris continuatio.

ỳ. 1. 1. ECCE *nunc benedicite Dominum omnes servi, Domini, qui statis in domo Domini, in atriis domûs Dei nostri.* Quare ad- B
didit, *in atriis?* Atria ampliora spatia domûs intelliguntur. Qui stat in atriis, non angustatur, non premitur, quodam modo dilatatur. In latitudine mane, & potes diligere inimicum tuum: quia non ea diligis, ubi ab inimico angustias patiaris. Quomodo intelligeris stare in atriis? Sta in caritate, & stas in atriis. In caritate latitudo
Rom. 2. 8. & 9. est, in odio angustia. Audi Apostolum: Ira & in- » dignatio, tribulatio & angustia in omnem ani- C
» mam hominis operantis malum. De latitudine au-
Rom. 5. 5. tem caritatis quid dicit? Quoniam caritas Dei dif- » fusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Ubi audis diffusionem, intellige latitudinem: ubi audis latitudinem, intellige atria Domini: & habebis veram benedictionem Domini, quando non maledicis inimicis. Alloquitur enim Spiritus eos, qui patiuntur tribulationem, ut glorientur in tribulationibus; & dicit eis, *Ecce nunc benedicite Dominum omnes ser-* D
vi Domini. Quid est, *Ecce nunc?* In hoc tempore. Nam post transactas tribulationes, manifestum est quia benedictioni Domini vacabimus, ut
Psal. 83. 5. dictum est, Beati qui habitant in domo tua, in » sæcula sæculorum laudabunt te. Qui tunc benedicturi sunt sine defectu, hîc incipiunt benedicere Dominum; hîc, in tribulationibus, in tentationibus, in molestiis, inter adversitates sæculi, inter insidias inimici, inter fraudes & impetus diaboli. Hoc est, *Ecce nunc benedicite Dominum om-* E
nes servi Domini, qui statis in domo Domini. Quid est, *qui statis?* Qui perseveratis. Quia dictum est
Johan. 8. 44. de quodam, qui archangelus fuit, Et in veritate
Johan. 3. 29. non stetit. Et dictum est de amico sponsi, Amicus autem sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi.

ỳ. 2. 2. Ergo, *Qui statis in domo Domini, in atriis domûs Dei nostri,* * in noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* Facile est benedicere in diebus. Quid est, in diebus? In re- F
bus prosperis. Nox enim tristis res est, dies res est læta. Quando tibi bene est, benedicis Dominum. Quando filium desideras & nascitur, benedicis Dominum. Liberata est uxor tua à periculo partûs, benedicis Dominum. Ægrotabat filius, liberatur, benedicis Dominum. Ægrotabat filius, fortè quæsisti mathematicum, sortilegum: fortè non de lingua, sed de moribus tuis exiit maledictio in Dominum; exiit de moribus & vita tua. Noli gloriari quia linguâ benedicis, G
si vitâ maledicis. Quomodo, inquis, vitâ maledico? Quia adtenditur vita tua, & dicitur, Ecce Christianus, ecce quales sunt Christiani. Blasphematur propter te Christus. Ecce cùm vita tua maledicat, quid prodest quòd lingua tua benedicit? Benedicite ergo Dominum. Quando? *In noctibus.* Quando benedixit Job? Quando tristis nox erat. Ablata sunt omnia, quæ possidebantur: ablati filii, quibus servabantur. Quàm tristis nox! Sed videamus si non in nocte benedicit: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Do- Job 1. 21.
mino placuit ita factum est: sit nomen Domini «
benedictum. Quàm nox [a] atra! Percussus ulcere à capite usque ad pedes, putrefactus liquescebat
in se. Tunc Eva ausa est eum tentare: Dic ali- Job. 2. 9. &c.
quid in Deum tuum, & morere. Audi benedicentem in noctibus: Locuta es, inquit, quasi una ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de «
manu Domini, mala non tolerabimus? Ecce quid «
est, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* Quid dixit Job? Locuta es «
tamquam una ex insipientibus mulieribus. Adam «
putris repulit Evam, tamquam dicens, Sufficiat quòd propter te mortalis effectus sum. Valueras in paradiso, sed vinceris in stercore. Magna Gen. 3. 6.
gratia Dei. Sed unde hoc, nisi quia ros Her- Psal. 84. 13.
mon compluerat illam animam, & dederat Dominus suavitatem, ut terra nostra daret fructum suum? *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.*

3. *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cæ- ỳ. 3.
lum & terram.* Plures hortatur ut benedicant, & ipse unum benedicit, quia ex pluribus unum fe-
cit: quia bonum & jocundum est habitare fratres Psal. 132. 1.
in unum. Pluralis numerus, fratres; sed singularis, habitare in unum. Ideo, *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.* Nemo vestrûm dicat, Ad me non pervenit. Putas quis est quem dixit, *Benedicat te Dominus ex Sion?* Unum benedixit. Esto unum, & pervenit ad te benedictio.

IN PSALMUM CXXXIV.
*ENARRATIO.

*Sermo ad plebem.

1. VALDE dulce nobis esse debet, & dulce nobis esse gaudendum est, quò nos Psal- ỳ. 1.
mus iste cohortatur. Dicit enim, LAUDATE *nomen Domini.* Caussamque ipsam quare justum sit ut laudemus nomen Domini, continuò subjecit: *Laudate servi Dominum.* Quid justius? quid dignius? quid gratius? Etenim si non laudaverint servi Dominum; superbi, ingrati, irreligiosi erunt. Et quid faciunt non laudando Dominum, nisi ut severum sentiant Dominum? Neque enim servus ingratus, si Dominum suum laudare noluerit, ideo efficit ut servus non sit. Laudes, non laudes, servus es: sed si laudes, propitiabis; si non laudes, offendes. Bona ergo exhortatio & utilis; unde magis satagere debemus quemadmodum laudandus sit Deus, quàm dubitare laudandum. *Laudate ergo nomen Domini.* Hortatur nos Psalmus, hortatur nos Propheta, hortatur nos Spiritus Dei, hortatur postremò nos ipse Dominus, ut laudemus Dominum. Non enim laudibus nostris ille crescit, sed nos. Deus nec melior fit, si laudaveris; nec deterior, si vituperaveris: sed tu laudando bonum, melior eris; vituperando, deterior: bonus autem ille manet, ut est. Si enim servos suos ipsos bene de se meritos, prædicatores verbi sui, rectores Ecclesiæ suæ, veneratores nominis sui, obtemperatores mandati sui id docet, ut in conscientia sua habeant dulcedinem bonæ vitæ suæ, [b] ne corrumpantur lau-

[a] Sic MSS. Editi verò, *atrox.*

[b] Plures MSS. *nec corrumpantur laudibus, nec frangantur &c.*

dibus, ne frangantur vituperationibus hominum; A
quantò magis ipse incommutabilis super omnia qui
hæc docet, non utique major fit si laudaveris, nec
minor si vituperaveris? Sed quoniam nobis expedit
laudare Dominum, misericorditer jubet ut laudemus eum, non arroganter. Audiamus ergo quod
dicit: *Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum.* Non enim aliquid incongruum facitis, laudando servi Dominum. Et si semper tantummodo
servi essetis, deberetis laudare Dominum: quantò
magis debetis laudare Dominum servi, ut esse me- B
reamini & filii?

Psal. 32. 1. Eccli. 15. 9. 2. Sed quoniam scriptum est in alio Psalmo, Rectos decet laudatio: & item alibi scriptum est, Non
est speciosa laus in ore peccatoris: itemque alibi di-
Psal. 49. 23. citur, Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi via
est in qua ostendam illi salutare Dei: & consequen-
Ibidem 16. & 17. ter, Peccatori autem dixit Deus, Ut quid tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum
per os tuum? Tu autem odisti disciplinam, & projecisti sermones meos post te: ne fortè quisquam, C
quoniam dictum est, *Laudate servi Dominum*,
etiamsi in domo ista magna fuerit malus servus, putet sibi prodesse laudem Domini, continuò quales
sint qui laudare debeant Dominum, subjicit & do-
℣. 2. cet: *Qui statis in domo Domini, in atriis domûs*
a *Dei nostri. Qui statis*, non qui [a] ruitis. Illi autem
stare dicuntur, qui in mandatis ejus perseverant,
qui in fide non ficta, & spe firma, & caritate sincera
b serviunt Deo, & honorant Ecclesiam ejus, & non
dant offensionem malè [b] vivendo, eis qui venire D
c volunt, & in via lapides offensionis [c] inveniunt.
d Ergo, *Qui statis in domo Domini, laudate nomen
Domini.* Grati estote: [d] foris eratis, & intus statis. Quia ergo statis, parumne est vobis, ubi laudandus est qui vos erexit jacentes, & fecit in domo
sua stare, & ipsum agnoscere ipsumque laudare?
Parvumne hoc beneficium est, quòd stamus in domo Domini? Hîc interim, in hac peregrinatione,
in hac domo, quod etiam peregrinationis tabernaculum dicitur, quia hîc stamus, numquid parum E
grati esse debemus? Nonne cogitandùm est quia
hîc stamus? Nonne cogitandum est quid facti fuerimus? Nonne cogitandum est ubi jacebamus, &
quò collecti sumus? Nonne cogitandum est quia
omnes impii Dominum non quærebant, & ipse illos non quærentes quæsivit, ipse inventos excitavit,
ipse excitatos vocavit, ipse vocatos introduxit, &
in domo sua stare fecit? Hæc quisquis cogitat, &
ingratus non est, omnino despicit se præ amore
Domini sui, à quo sibi tanta præstita sunt. Et quo- F
niam non habet quid pro tantis beneficiis Deo
retribuat, quid ei restat nisi gratias agere, non
Psal. 115. 12. rependere? Ad ipsam gratiarum actionem pertinet, & calicem Domini accipere, & nomen ejus
invocare. Nam quid retribuat Domino servus, pro
℣. 3. omnibus quæ retribuit illi? Ergo, *Qui statis in domo
Domini, in atriis domûs Dei nostri,* * *laudate Dominum.*

Item ℣. 3. 3. Quid dicturus sum quare laudetis? *Quoniam
bonus Dominus.* Breviter uno verbo explicata est G
Gen. 1. 31. laus Domini Dei nostri: *Bonus Dominus.* Sed bonus, non ut sunt bona quæ fecit. Nam fecit Deus
omnia bona valde: non tantùm bona, sed & valde.

Cælum & terram & omnia quæ in eis sunt bona fecit, & valde bona fecit. Si hæc omnia bona fecit,
qualis est ille qui fecit? Et tamen cùm bona fecerit,
multóque sit melior qui fecit, quàm ista quæ fecit;
non invenis melius quod de illo dicas, nisi *quia bonus est Dominus:* si tamen intelligas propriè bonum, à quo sunt cetera bona. Omnia enim bona
ipse fecit: ipse est bonus quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est, non aliunde participato bono: ille seipso bono bonus est, non adhærendo alteri bono. Mihi autem adhærere Deo bonum est, qui non Psal. 72. 28.
eguit à quo fieret bonus; sed eguerunt illo cetera
ut fierent bona. Vultis audire quàm singulariter ille
sit bonus? Dominus interrogatus dixit, Nemo bo- Matth. 19. 17.
nus, nisi unus Deus. Hanc singularitatem bonitatis ejus, & præterire breviter nolo, & commendare congruè non sufficio. Metuo ne si hinc citò transiero, ego ingratus inveniar: item metuo ne hoc
cùm explicandum suscepero, sub tanta laudis Dominicæ sarcina defatiger. Sic tamen, Fratres, accipite me & laudantem & non sufficientem, ut
etiamsi non impletur illius laudis explicatio, acceptetur laudatoris devotio. Approbet me ipse voluisse, ignoscat non implevisse.

4. Ineffabili dulcedine teneor, cùm audio *Bonus Dominus:* consideratisque omnibus & collustratis quæ forinsecùs video, quoniam ex ipso sunt
omnia, etiam cùm mihi hæc placent, ad illum redeo à quo sunt, ut intelligam *quoniam bonus est
Dominus.* Rursum cùm ad illum, quantum possum, ingressus fuero, interiorem mihi & superiorem invenio: quia sic bonus est Dominus, ut istis
non indigeat quò sit bonus. Denique ista non laudo sine illo: illum autem sine istis perfectum, non
indigum, incommutabilem, nullius bonum quærentem quo augeatur, nullius malum timentem
quo minuatur, invenio. Et quid dicam amplius?
Invenio in creatura cælum bonum, solem bonum,
lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, quæ
gignuntur in terra & radicibus nixa sunt, bona;
quæ ambulant & moventur, bona; quæ volitant in
aëre & natant in aquis, bona. Dico & hominem bonum: Homo enim bonus de bono thesauro cordis Matth. 12. 35.
sui profert bonum. Dico & Angelum bonum, qui
non est lapsus superbiâ [e] & diabolus factus est; sed e
inhæret obediendo ei à quo factus est. Omnia ista
dico bona, sed tamen cum suis nominibus, cælum
bonum, Angelum bonum, hominem bonum: ad
Deum autem cùm me refero, puto melius nihil dicere quàm bonum. Ipse quippe Dominus Jesus
Christus dixit, Homo bonus: & ipse item dixit, Matth. 12. 35.
Nemo bonus nisi unus Deus. Nonne stimulavit nos Marci 10. 18.
ad quærendum & ad distinguendum quid sit bonum
alio bono bonum, & bonum seipso bonum? Quàm
ergo bonum est, à quo sunt omnia bona? Omnino
nullum invenias bonum, quod non ab illo sit bonum. Bonum bona faciens sicuti est propriè, sic &
bonum est propriè. Neque enim ea quæ fecit, non
sunt; aut injuria illi fit, cùm dicimus [f] non esse f
quæ fecit. Quare enim fecit, si non sunt quæ fecit?
Aut quid fecit, si non est quod fecit? Cùm ergo
sint & illa quæ fecit, venitur tamen ad illius comparationem; & tamquam solus sit, dixit, Ego sum Exodi 3. 14.
qui sum: &, Dices filiis Israël, Qui est, misit me

[a] Aliquot MSS. *jacetis.*
[b] Sic plerique MSS. At editi, *malè vivendi.*
[c] Septem MSS. *non inveniuntur.*
[d] Sic plerique MSS. Editi verò, *Grati estote, ne foris erretis. Quia ergo* &c.
[e] Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *Et diabolus factus est bonus, & esset si inhæreret ei obediendo* &c.
[f] Vindocinensis MS. omittit *non.*

ad vos. Non dixit, Dominus Deus ille omnipotens, A misericors, justus: quæ si diceret, utique vera diceret. Sublatis de medio omnibus, quibus appellari posset & dici Deus, ipsum esse se vocari respondit: & tamquam hoc esset ei nomen, Hoc dices eis, inquit, Qui est, misit me. Ita enim ille est, ut in ejus comparatione ea quæ facta sunt, non sint. [a] Illo non comparato, sunt; quoniam ab illo sunt: illi autem comparata, non sunt; quia verum esse, incommutabile esse est, quod ille solus est. Est enim est, sicut [b] bonorum bonum, bonum est. Cogitate, & videte quoniam quidquid aliud laudatis, ideo laudatis quia bonum est. Insanit qui laudat quod non est bonum. Si laudes iniquum eo ipso quo iniquus est, nonne & tu iniquus eris? Si laudes furem eo ipso quo fur est, nonne & tu particeps eris? Si laudes justum in eo ipso quo justus est, nonne & tu habes inde partem laudando? Non enim laudares justum, nisi amares: non amares, si nihil inde haberes. Si ergo quidquid aliud laudamus, ideo laudamus, quia bonum est; nulla tibi major caussa & melior & firmior dari potuit, quare laudes Deum, nisi quia bonus est. Ergo, *Laudate Dominum, quoniam bonus est.*

Exodi 3. 14.

5. Quamdiu dicamus ejus bonitatem? Quis corde concipiat, aut complectatur quàm bonus sit Dominus? Sed ad nos redeamus, & in nobis illum agnoscamus, & in operibus artificem laudemus: quia ipsum contemplari idonei non sumus. Et si contemplari idonei aliquando erimus, cùm fuerit mundatum cor nostrum fide, ut postremò gaudeat veritate: nunc quoniam ipse à nobis videri non potest, opera ejus videamus, ne sine ejus laude remaneamus. Ergo dixi, *Laudate Dominum, quoniam bonus est: psallite nomini ejus, quoniam suavis est.* Fortè esset bonus & suavis non esset, si tibi non daret posse gustare. Talem autem se præbuit hominibus, ut etiam panem de cælo miserit, & Filium suum æqualem, qui hoc est quod ipse, dederit hominem faciendum, & pro hominibus occidendum; ut per hoc quod tu es, gustes quod non es. Multum enim ad te erat gustare suavitatem Dei; quia remota erat illa & nimis alta, tu autem nimis abjectus & in imo jacens. In magna ista separatione missus est mediator. Non poteras ad Deum homo, Deus factus est homo; ut quoniam homo potes ad hominem, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum: & factus est mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. Sed si homo solùm esset, hoc sequendo quod es, numquam pervenires: si Deus solùm esset, non comprehendendo quod non es, numquam pervenires: Deus factus est homo, ut hominem sequendo, quod potes, ad Deum pervenias, quod non poteras. Ipse est mediator, inde factus est suavis. Quid suavius pane Angelorum? Quomodo non est suavis Dominus, quando panem Angelorum manducavit homo? Non enim aliunde vivit homo, & aliunde vivit Angelus. Ipsa est veritas, ipsa est sapientia, ipsa est [c] virtus Dei: sed quomodo eâ perfruuntur Angeli, tu non potes. Illi enim quomodo perfruuntur? Sicuti est, In G principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, per quod facta sunt omnia. Tu autem quomodo contingis? Quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Ut enim

Johan. 6. 41. & 50. — 1. Tim. 2. 5. — Psal. 77. 25. — Johan. 1. 1.

panem Angelorum manducaret homo, Creator Angelorum factus est homo. *Psallite ergo nomini ejus, quoniam suavis est.* Si gustastis, psallite; si gustastis quàm suavis est Dominus, psallite; si bene sapit quod gustastis, laudate. Quis tam ingratus est vel coquenti vel pascenti, ut cùm fuerit pulmento aliquo delectatus, non reddat gratiam laudando quod gustat? Si de his non tacemus, de illo qui dedit omnia tacebimus? *Psallite nomini ejus, quoniam suavis est.*

B 6. Et audite jam opera ejus. Tendebatis enim vos fortassis videre bonum omnium bonorum, bonum à quo sunt omnia bona, bonum sine quo nihil est bonum, & bonum quod sine ceteris bonum est: tendebatis vos ut videretis, & fortè in extendenda acie mentis vestræ deficiebatis. Hoc enim ex me conjicio, sic patior. Sed & si est aliquis, sicut fieri potest, & valde potest, acie mentis fortior me, & contuitum cordis sui diu figit in eo quod est: laudet ille ut potest, & quomodo nos non possumus lau-C det. Gratias tamen illi, qui in hoc Psalmo temperavit laudem suam, ut & firmorum esset & infirmorum. Nam & in illa missione servi sui Moysi cùm diceret, Ego sum qui sum: &, Dices filiis Israël, Qui est, misit me ad vos: quia ipsum propriè esse menti humanæ difficile erat capere, & mittebatur homo ad homines, quamvis non ab homine; continuò Deus temperavit laudem suam, & hoc de se dixit quod capi dulciter posset: non in eo voluit remanere quod laudabatur, quò non posset lauda-D tor adtingere. Vade, inquit, dic filiis Israël, Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob misit me ad vos: hoc mihi nomen est in æternum. Certè Domine, nomen illud habes: quia & tu dixisti, Ego sum: Qui est misit me ad vos. Unde modò nomen mutasti, ut diceres, Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob? Nonne tibi videtur ratio ejus respondere, & dicere, Quod dixi, Ego sum qui sum; verum est, sed non capis: quod autem dixi, Ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob; & E verum est, & capis? Quòd enim Ego sum qui sum, ad me pertinet: quòd autem Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob, ad te pertinet. Et si deficis in eo quod mihi sum, cape quod tibi sum. Et ne fortè quisquam putaret illud quod dixit Deus, Ego sum qui sum; &, Qui est misit me ad vos, hoc solum æternum ei nomen esse: quod autem dixit, Ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob, temporale nomen esse: non curavit Deus, cùm dixisset, Ego sum qui sum; &, Qui est misit me ad vos; F dicere quòd hoc ei nomen sit in æternum: quia etsi hoc non diceret, intelligeretur. Est enim, & verè est, & eo ipso quod verè est, sine initio & sine termino est. Quod verò propter hominem est, Ego sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Jacob, ne ibi suboriretur humana sollicitudo, quia hoc temporale est, non sempiternum, securos nos fecit, quia de temporalibus ad æternam vitam nos perducit. Hoc, inquit, mihi nomen est in æternum, non quia æternus Abraham & æternus Isaac & æternus Jacob, sed quia Deus illos facit æternos postea sine fine. Habuerunt quippe initium, sed finem non habebunt.

Exod. 3. 14. — Ibidem 15. — Ibidem 6.

7. In Abraham & Isaac & Jacob totam Ecclesiam ejus cogitate, omne semen Israël cogitate:

[a] Sic MSS. At editi, *non sint illi comparanda, quoniam ab illo sunt: illi autem non comparata, sunt; quoniam ab illo sunt. Illi enim comparata, non sunt; quia verum* &c.

[b] Vox *bonorum* ab Am. & MSS. abest.

[c] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *veritas Dei.*

omne

omne autem semen Israël, non solùm quod est ex A carne, sed etiam quod est ex fide. Apostolus enim Gentibus loquebatur, quibus dicebat, Si ergo vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundùm promissionem heredes. Benedicimur ergo omnes in Deo Abraham & Isaac & Jacob. Arborem quidem benedixit quamdam, eamque olivam creavit, sicut dixit Apostolus, ipsos Patriarchas sanctos, unde effloruit populus Dei: sed hæc arbor olivæ putata est, non amputata, & inde superbi rami fracti sunt: ipse est blasphemus & impius populus Judæorum. B Manserunt tamen rami boni & utiles: nam inde Apostoli. Et cùm ibi rami utiles relicti essent, per Dei misericordiam insertus est & oleaster Gentium, cui dicit Apostolus, Tu autem cùm esses oleaster insertus es in illis, & particeps pinguedinis olivæ factus es. Noli gloriari adversùs ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Hæc una arbor est pertinens ad Abraham & Isaac & Jacob; & quod plus est, magis ad Abraham & Isaac & Jacob oleaster insertus, quàm rami confracti. Il- C li enim per fragmentum jam non ibi sunt, oleaster non ibi erat & ibi est: illi per superbiam frangi meruerunt, iste per humilitatem inseri meruit: illi amiserunt radicem, iste tenuit eam. Cùm ergo [a] audistis Israël Dei, Israël pertinentem ad Deum, inde nolite vos facere alienos. Oleaster quidem fuistis, sed oliva estis, participes pinguedinis olivæ. Nam vultis nosse in Abraham & Isaac & Jacob quomodo sit insertus oleaster, ne putetis vos ad hanc arborem non pertinere, quia non pertinetis carnaliter ad se- D men Abraham? Dominus quando miratus est fidem Centurionis illius, qui non erat de populo Israël, sed erat de populo Gentium: Propterea, inquit, dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente venient. Ecce jam oleaster in manu insertoris: Multi ab Oriente & Occidente venient. Videmus quid ferat inserendum, ubi inserat videamus: Et recumbent, inquit, cum Abraham, Isaac & Jacob, in regno cælorum. Videmus & quid inseruit, & ubi inseruit. De ramis superbis naturalibus quid dicit? E Filii autem regni ibunt in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Res prænuntiata, res impleta.

Gal. 3. 29. *Rom. 11. 17. & 18.* *Matth. 8. 11.*

8. Ergo, *Psallite Domino, quoniam suavis est.* Et adtendite quæ circa nos fecit. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi.* Laudate, psallite, quoniam fecit ista. Talia dico, quæ capere valeatis. Ceteras gentes sub Angelis posuit: *Jacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi.* Gentem suam fecit agrum, quem coleret, F quem ipse seminaret: quamvis ipse omnes gentes condiderit, ceteras Angelis commisit, sibi istam possidendam servandamque deputavit: hunc populum, hunc Jacob. Merito illius, an gratiâ suâ? De nondum natis ait, Quia major serviet minori, Apostolus dixit. Quod meritum habere nondum nati potuerunt, antequam quisquam eorum egisset aliquid boni aut mali? Non ergo se extollat Jacob, non glorietur, non suis meritis tribuat. Antè est præcognitus, antè prædestinatus, antè ele- G ctus: non suis meritis electus, sed gratiâ Dei inventus & vivificatus. Sic & omnes gentes: nam ut insereretur, quid meruit oleaster, amaritudine baccarum, sterilitate silvestri? Lignum quippe erat silvæ, non agri Dominici; & tamen ille per misericordiam suam & oleastrum inseruit in olivam. Sed adhuc non erat insertus oleaster, quando *Dominus elegit sibi Jacob, Israël in possessionem sibi.*

℣. 4. *Rom. 9. 13.*

9. Et quid Propheta? *Quoniam ego cognovi quòd magnus est Dominus.* Mente volante ad superna, erectâ à carne transcendente creaturam, cognovit quia magnus est Dominus. Non omnes possunt videndo cognoscere: laudent quod fecit; *Suavis est: Jacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi.* [b] Et hinc illum lauda: Nam & *ego cognovi, quia magnus est Dominus.* Propheta loquebatur, qui intravit in sanctuarium Dei, qui audivit fortè ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui; qui dixit quod posset hominibus dici, & tenuit apud se quod non posset dici. Ergo & audiatur ad quod possumus, & credatur ad quod non possumus. Ad quod possumus audiatur, *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi*: ad quod non possumus credatur, quia ipse cognovit *quòd magnus est Dominus.* Si illi diceremus, Rogamus te, explica magnitudinem illius: nonne fortè responderet nobis, Non est valde magnus quem video, si à me poterit explicari. Redeat ergo ad opera ejus, & dicat nobis. Habeat ipse in conscientia magnitudinem Domini, quam vidit, quam nobis credendam commendavit; quò nostros oculos perducere non potuit: & enumeret quædam quæ hîc Dominus fecit; ut & nobis, qui magnitudinem illius sicut ille videre non possumus, dulcescat ex operibus suis, quæ capere possumus. *Quoniam ego*, inquit, *cognovi quòd magnus est Dominus, & Deus noster super omnes deos.* Quos deos? Sicut dicit Apostolus, Etsi sunt qui dicantur dii in cælo & in terra, sicut sunt dii multi & domini multi; nobis tamen unus Deus, Pater ex quo omnia, & nos in ipso, & unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Dicantur dii homines. Dictum est enim, Deus stetit in synagoga deorum. Dictum est, Ego dixi, Dii estis & filii altissimi omnes: nonne super homines Deus? Sed quid magnum, si super homines Deus? Et super Angelos Deus: quia Angeli non fecerunt Deum, Angelos fecit Deus; & necesse est super omnia quæ fecit, sit ipse qui fecit. Cognoscens ergo magnitudinem Domini iste, & videns eum super omnem esse creaturam, non tantùm corporalem, sed etiam spiritalem: *Rex magnus*, inquit, *super omnes deos.* Ipse est summus Deus, qui super se non habet Deum. Opera ejus dicat, ipsa capiuntur.

℣. 5. *2. Cor. 12. 4.* *1. Cor. 8. 5. & 6.* *Psal. 81. 1.* *ibidem 6.*

10. *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.* ℣. 6.
Quis autem comprehendat hæc? Quis enumeret opera Domini in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Tamen si comprehendere omnia non possumus, inconcussè credere & tenere debemus, quoniam quidquid creaturarum in cælo, quidquid in terra, quidquid in mari & in omnibus abyssis, à Domino factum est: quia *omnia quæ voluit, fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis*, sicut jam diximus. Non omnia quæ fecit, coactus est facere, sed *omnia quæcumque voluit fecit.* Caussa omnium quæ fecit, voluntas ejus est. Facis tu domum, quia si nolles facere, sine habitatione remaneres: necessitas cogit te

[a] Aliquot MSS. *auditis Israël, de Israël pertinente* &c. Am. *audistis Israël, & Israël pertinentem* &c. Er. *& de Israël pertinentem* &c.

[b] Sic plerique MSS. At editi, *Et hîc illum laudas.*

facere domum, non libera voluntas. Facis vestem, quia si non faceres, nudus ambulares: ad faciendam ergo vestem necessitate duceris, non libera voluntate. Conseris montem vitibus, semen spargis; quia nisi feceris, alimenta non habebis: omnia hæc necessitate facis. Deus bonitate fecit, nullo quod fecit eguit: ideo, *Omnia quæcumque voluit fecit.*

11. Putas, habemus & nos quod libera voluntate faciamus? Ea enim quæ diximus, ex necessitate facimus: quia si non faceremus, egentes & inopes remaneremus. Invenimus aliquid quod libera voluntate faciamus? Invenimus planè, cùm ipsum Deum amando laudamus. Hoc enim libera voluntate facis, quando amas quod laudas: non enim ex necessitate, sed quia placet. Unde justis & sanctis Dei placuit Deus, etiam flagellans eos. Quando iniquis omnibus displicet, placuit illis; & sub flagello ejus, in ærumna, in laboribus in vulneribus, in egestate constituti laudaverunt Deum: non eis displicuit nec torquens. Hoc est gratis amare, non quasi proposita acceptione mercedis; quia ipsa merces tua summa Deus ipse erit, quem gratis diligis: & sic amare debes, ut ipsum pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet; sicut Philippus desiderabat, cùm di-
Johan. 14. 8. ceret, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Meritò, quia hoc de libera voluntate facimus, & de libera voluntate facere debemus, quia delectati facimus, amando facimus: quia etsi corripimur ab illo, nobis numquam displicere debet, qui semper est justus. Hoc dixit ille lau-
Psal. 55. 12. dator ejus: In me sunt Deus vota tua, quæ red-
Psal. 53. 8. dam laudationis tibi. Et alio loco, Voluntariè sacrificabo tibi. Quid est, Voluntariè sacrificabo?
Psal. 49. 23. Voluntariè laudabo te. Quia, Sacrificium laudis, inquit, glorificabit me. Si cogereris offerre Domino tuo sacrificium gratum illi & acceptum, sicut antea [a] vovebantur sacrificia in umbra futurorum; forte non invenires in grege tuo placitum taurum, & in capris hircum aræ Domini dignum, nec in ovili tuo arietem dignum ad victimam Domino tuo; & non inveniens satageres quid faceres, & diceres fortè Deo, Volui, & non habui. Numquid potes de laude dicere, Volui, & non habui? Ipsum voluisse, laudasse est. Non enim verba à te quærit Deus, sed cor. [b] Denique potes dicere, Et linguam non habui. Si quis obmutescit aliqua valetudine, linguam non habuit, & tamen laudem habuit. Si enim Deus aures carnales haberet, & sono tui corporis indigeret, ideo cùm remansisses sine lingua, sine laude etiam remaneres: nunc verò quia cor quærit, cor inspicit, intus testis est, judex, approbator, [c] adjutor, coronator; sufficit ut of-
Rom. 10. 10. feras voluntatem. Cùm potes, ore [d] confiteris ad salutem: cùm autem non potes, corde credis ad justitiam: corde laudas, corde benedicis, corde in aram conscientiæ victimas sacras imponis: & res-
Luca 2. 14. pondetur tibi, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

12. Ille igitur Deus, qui omnipotens est, *in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit:* tu in domo tua non facis omnia quæ vis. Ille *in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit:* tu fac vel in agro tuo omnia quæ vis. Multa vis, & non potes in domo tua facere omnia quæ vis: contradicit fortè uxor, contradicunt filii, aliquando & servulus contumaciâ contradicit, & non facis quod vis. Sed facio, inquis, quod volo: quia in non obediente ac contradicente vindico. Nec hoc facis, cùm vis. Aliquando vindicare vis, & non potes: aliquando minaris, & antequam facias quod minaris; moreris. Putamus in teipso facis quod vis? Frenas omnes cupiditates tuas? Forsitan frenas: numquid efficis ut ipsæ cupiditates non surgant, quas frenas? Certè enim hoc vis, non titillari molestiâ cupiditatum tuarum: & tamen caro concupiscit adversùs spi- *Gal.* 5. 17.
ritum, & spiritus adversùs carnem, ut non ea quæ vultis faciatis. Tu in teipso non facis quod vis: *Deus autem noster in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit.* Ipse tibi det gratiam, ut in teipso facias quod vis: nisi enim ipso adjuvante, nec in te facis quod vis. Etenim cùm ille non faceret in se quod vellet, qui ait, Caro concupiscit adversùs spiritum, spiritus autem adversùs carnem, ut non ea quæ vultis faciatis: cùm de se ipse gemeret, dicens, Condelector legi Dei se- *Rom.* 7. 22. & 23.
cundùm interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis: quia non solùm in domo sua, nec solùm in agro suo, sed in carne sua vel in spiritu suo non implevit quæ volebat, clamavit ad Deum, qui *omnia quæcumque voluit fecit in cælo & in terra*: & dixit, Infelix *Ibidem* 24.
ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Et ille bonus, & ille suavis tamquam responderet ei, continuò subjecit, Gratia Dei per *Ibidem* 25.
Jesum Christum Dominum nostrum. Hanc ergo suavitatem amate, hanc suavitatem laudate. Intelligite Deum, qui *omnia quæcumque voluit fecit in cælo & in terra*: ipse & in vobis faciet quod vultis, ipso adjuvante voluntatem vestram implebitis. Sed dum non potestis, confitemini; cùm poteritis, gratias agite: jacentes, clamate; erecti, superbire nolite. Ille ergo *in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit, in mari & in omnibus abyssis.*

13. *Suscitans nubes ab extremo terræ.* Vide- *℣.* 7.
mus ista opera Domini in ejus creatura. Veniunt enim nubes ab extremo terræ ad medium, & pluunt: unde surrexerint nescis. Ergo indicat illud Propheta, *ab extremo terræ*, sive ab imo, sive à circumdatione finium terræ, unde vult excitat nubes, tamen à terra. *Fulgura in pluviam fecit.* Nam fulgura sine pluvia, terrerent te, & nihil [e] tibi darent. *Fulgura in pluviam facit.* Fulgura sunt, contremiscis: pluit, gaudes. *Fulgura in pluviam fecit:* qui terruit, ipse [f] ut gauderes fecit. *Qui educit ventos de thesauris suis:* occultis caussis, unde nescis. Quia enim flat ventus, sentis; qua caussâ flat, vel de quo thesauro rationis eductus sit, nescis: debes tamen Deo pietatem credendi, quia non flaret nisi jussisset ille qui fecit, nisi produxisset ille qui creavit.

14. Videmus ergo hæc in creatura ista, laudamus, miramur, benedicimus Deum: videamus quæ fecit in hominibus propter populum suum.

[a] Plures MSS. *jubebatur sacrificium*
[b] Sic plerique MSS. At editi, *Neque potest quisquam dicere.*
[c] Aliquot MSS. *auditor.*

[d] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *confitere*: & infrà, *crede.*
[e] Plerique MSS. *& nihil cibi darent.*
[f] Plures MSS. *ipse refecit.*

℣. 8. *Qui percussit primogenita Ægypti.* Etenim illa di- A
vina dicta sunt, quæ amares; & non erant dicta,
quæ timeres. Attende, quia & quando irascitur,
facit quod vult. *Percussit primogenita Ægypti, ab*
℣. 9. *homine usque ad pecus.* * *Immisit signa & prodigia*
in medio tui, Ægypte. Nostis, legistis quanta per
Moysen fecerit manus Domini in Ægypto ad ter-
rendos, ad contundendos, ad dejiciendos super-
bos Ægyptios. *In Pharaone & in omnibus servis*
ejus. Parum est in Ægypto: quid postea quàm
℣. 10. eductus est inde populus? *Qui percussit gentes mul-* B
tas: quæ possidebant terram, quam volebat Deus
℣. 11. dare populo suo. *Et occidit reges fortes,* * *Seon re-*
gem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia
regna Chanaan. Omnia ista quomodo comme-
morat breviter Psalmus, sic ea legimus in aliis li-
bris Dominicis, & magna ibi manus Domini.
Quando tu vides quæ facta sunt in impios, cave
ne fiant in te. Ad hoc enim in illos facta sunt, ut
tu transires, & eos non imitareris, & talia non pa-
tereris. Tamen vide quia flagellum Domini est su- C
per omnem carnem. Ne putes te non videri quan-
do peccas, ne putes te contemni, ne putes Domi-
num dormire: attende exempla beneficiorum
Dei, cùm ea recolis, & cùm vindictam Dei re-
colis, time. Omnipotens est, & ad consolandum,
& ad castigandum. Ideo sunt ista utilia cùm le-
guntur. Quando autem pius videt quod passus est
impius, purgat se ab omni impietate, ne veniat
& ipse in talem pœnam talemque vindictam.
Bene ergo hæc accepistis. Quid deinde fecit D
℣. 12. Deus? Expulit impios: *Et dedit terram eorum he-*
℣. 13. *reditatem, hereditatem Israël servo suo.*

15. Deinde exsultatio laudis ejus: *Domine,*
nomen tuum in sæculum: post ista omnia quæ fe-
cisti. Quid enim video quæ fecisti? Inspicio crea-
turam tuam, quam fecisti in cælo; inspicio hanc
imam partem, ubi habitamus: & hinc video be-
neficia tua, nubium, ventorum, pluviarum. Popu-
lum tuum attendo: eduxisti eos de domo ser-
vitutis, & signa & prodigia fecisti inter inimicos E
eorum, punisti eos quos molestos patiebantur,
impios de terra sua ejecisti, reges eorum occi-
disti, terram eorum populo tuo dedisti: vidi om-
nia, & impletus laude dixi, *Domine, nomen tuum*
in sæculum.

Superiorũ versuum expositio mystica.

16. Hæc quidem ad litteram quomodo scripta
sunt videmus, novimus, laudamus. Si autem ali-
quid significant, non sim onerosus, dum explico
ut potero. Ecce in ipsis hominibus possum agno-
℣. 6. scere, quia *In cælo & in terra omnia quæcumque* F
voluit fecit. Cælum enim æthereum, spiritales
accipio; terram, carnales: ex his duobus tam-
quam cælo & terra constat Ecclesia Dei, & ad
Psal. 18. 2. spiritales pertinet prædicatio, ad carnales perti-
net obsecundatio. Nam & cæli enarrant gloriam
Dei, & facta manuum ejus annuntiat firmamen-
tum. Si autem terra Dei non esset plebs Dei, non
1. Cor. 3. 9. & 10. diceret Apostolus, Dei ædificatio, Dei agricul-
» tura estis: sicut sapiens architectus fundamentum
» posui, alius superædificat. Ergo ædificium Dei G
1. Cor. 9. 7. sumus, & ager Dei sumus. Quis, inquit, plantat
1. Cor. 3. 6. vineam, & de fructu ejus non percipit? Ego plan-
» tavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum de-
dit. Ergo & in Ecclesia sua, & in prædicatoribus
suis, & in plebibus suis, tamquam in cælo & in
terra, omnia quæcumque voluit fecit. Parum est
in eis: *In mari & in omnibus abyssis omnia quæ-*
cumque voluit fecit. Mare sunt omnes infideles,
omnes nondum credentes: & in eis *omnia quæ-*
cumque voluit fecit. Non enim sæviunt infideles,
nisi permittantur, aut vindicatur in eos, quando
perversi sunt, nisi jusserit ille qui fecit omnes gen-
tes. Puta quia mare est, & non terra, numquid
ideo à potestate Dei omnipotentis alienum est?
Et in mari & in omnibus abyssis quæ voluit fecit.
Qui sunt abyssus? Latentia corda mortalium,
profundæ cogitationes hominum. Quomodo &
ibi facit Deus quod vult? Quia Dominus inter- Psal. 10. 6.
rogat justum & impium: qui autem diligit iniqui- »
tatem, odit animam suam. Et ubi illum inter-
rogat? Alibi scriptum est, In cogitationibus im- Sap. 1. 9.
pii interrogatio erit. Ergo *& in omnibus abyssis*
omnia quæcumque voluit fecit. Latet cor bonum,
latet cor malum; abyssus est & in corde bono, &
in corde malo: sed hæc nuda sunt Deo, quem
nihil latet. Consolatur cor bonum, torquet cor
malum. *Omnia* ergo *quæ voluit fecit in cælo & in*
terra, in mari & in omnibus abyssis.

17. *Suscitans nubes ab extremo terræ.* Quas ℣. 7.
nubes? Prædicatores verbi veritatis suæ. De qui-
bus nubibus alio loco irascens vineæ suæ dicit,
Mandabo nubibus meis ne pluant super illam im- Isai. 5. 6.
brem. Et parum est excitasse nubes de Jerusalem
vel de Israël, quas misit prædicare Evangelium
suum in toto orbe terrarum; de quibus nubibus
dictum est, In omnem terram exivit sonus eorum, Psal. 18. 5.
& in fines orbis terræ verba eorum; parum est
hoc: sed quia ipse Dominus ait, Prædicabitur Matth. 24.
hoc Evangelium regni in toto orbe terrarum, in 14.
testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet
finis; excitat nubes ab extremo terræ. Nam cre-
scente Evangelio, unde erunt prædicatores Evan-
gelii in finibus terræ, nisi ibi excitet nubes ab ex-
tremo terræ? De ipsis autem nubibus quid ope-
ratur? *Fulgura in pluviam fecit.* Minas ad mise-
ricordiam flexit, de terroribus irrigavit. Quomo-
do de terroribus irrigavit? Quando tibi minatur
Deus per Prophetam & per Apostolum, & times,
nonne coruscatio terruit te? Sed cùm pœniten-
do corrigeris, & agnoscis hoc misericordiâ fieri,
in pluviam vertitur fulguris terror. *Qui educit ven-*
tos de thesauris suis. Eosdem puto prædicatores &
nubes & ventos; nubes, propter carnem; ventos,
propter spiritum. Nubes enim videntur, venti
sentiuntur & non videntur. Denique quoniam
carnem videmus esse de terra: *Nubes*, inquit,
excitat ab extremo terræ. Expresserat unde excitet
nubes: venit ad ventos, quia spiritus hominis igno-
ratur unde veniat. *Producens*, inquit, *ventos de* Johan. 3. 8.
thesauris suis. Paululùm attendite, & cetera vi-
deamus.

18. *Qui percussit primogenita Ægypti, ab ho-* ℣. 8.
mine usque ad pecus. Primogenita nostra salva sint
Domino, quoniam ipse ea dedit nobis. Molesta
autem pœna est, & nimiùm terribilis plaga, mors
primogenitorum. Quæ sunt primogenita nostra?
Mores isti nostri, quibus nunc servimus Deo, ip-
sa sunt primogenita nostra. Primitias enim ha-
bemus ipsam fidem, unde incipimus. Ecclesiæ
quippe dictum est, Venies & pertransies ab initio Cant. 4. 8.
fidei. Et nemo incipit bene vivere, nisi à fide. Fi- sec. LXX.
des ergo nostra in primogenitis nostris est. Quan-
do custoditur fides nostra, cetera subsequi pos-
sunt. Nam quòd purgantur homines quotidie
proficiendo in melius, meliúsque vivendo, ipsa

interiore homine renovato de die in diem, sicut dicit Apostolus, Et si exterior noster homo corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem: (2. Cor. 4. 16.) ideo fit quia primogenita fides vivit, de qua primogenita fide & Apostolus ait, Non solùm autem, sed & nos ipsi primitias spiritûs habentes; (Rom. 8. 23.) id est, dantes jam Deo primitias spiritûs nostri, hoc est, ipsam fidem tamquam primogenita nostra; tamen in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri. Si ergo magna Dei gratia est, ut conservetur fides nostra: magna pœna est occidere primogenita, quando homines in afflictione Ecclesiæ constituti perdunt fidem. Affligunt enim Ecclesiam, ut perdant fidem: nam & ipsa Ægyptus afflictio interpretatur. Quicumque ergo affligunt Ecclesiam, quicumque scandala Ecclesiæ immittunt, etsi Christiani appellentur, moriuntur primogenita eorum. Erunt infideles, erunt inanes, habentes nomen tantùm & signum: in corde autem primogenitum suum sepelierunt; usque adeo, ut quando ei aliquid dixeris, propter bonam vitam, propter spem vitæ æternæ, & propter timorem ignis æterni, apud se subsannet; aut si talis est ut audeat coram te, os torqueat & dicat, Quis huc inde reversus est? dicunt sibi homines quod volunt. Et Christianus est: sed quia affligens, occisus est primogenitus ejus, mortua est fides ejus: & hoc *ab homine usque ad pecus.* Dicam, Fratres, quod sentio. Homines intelligo spiritaliter significari tamquam doctos, propter rationalem animam, quod est homo: pecora verò indoctos, sed tamen habentes fidem, nam non haberent primogenita. Sunt docti qui affligunt Ecclesiam, schismata & hæreses faciendo. Proinde nec in illis invenis fidem, quoniam facti sunt Ægyptus, id est, afflictio populo Dei. Occisa sunt primogenita eorum: trahunt post se turbas indoctas, ipsa sunt pecora. In hac ergo afflictione, qua Ecclesia affligitur, moritur in affligentibus fides. Moriuntur primogenita & in ipsis doctis & indoctis; quia occidit Deus primogenita Ægyptiorum *ab homine usque ad pecus.*

ŷ. 9. 19. *Immisit signa & prodigia in medio tui, Ægypte, in Pharaone & in omnibus servis ejus.* Pharao rex Ægyptiorum. Nomen adtendite, & videte quemadmodum ista faciat Deus. Rex in omni gente prior est; Ægyptus afflictio est, Pharao dissipatio. Afflictio ergo regem habet dissipationem: quia illi qui affligunt Ecclesiam, dissipati affligunt. Ut enim affligant, dissipantur: quoniam rex ducit, populus sequitur; præcedit dissipatio, sequitur afflictio. Audite, audite nomina hæc, interpretatione [a] typica & sapientiâ plena. Nec unum invenis ex istis nominibus, quod boni aliquid interpretetur, ubi exercuit Deus iram suam.

ŷ. 10. 20. *Percussit gentes multas, & occidit reges for-*
ŷ. 11. *tes.* Dic quos reges & quas gentes? *Seon regem Amorrhæorum.* Audite nomina gravida sacramentis. *Seon regem*, inquit, *Amorrhæorum* occidit. Occidit planè: & nunc occidat à cordibus servorum suorum, & à tentationibus Ecclesiæ suæ, nec cesset manus ejus in occidendis talibus regibus & talibus populis: interpretatur enim Seon, tentatio [b] oculorum; Amorrhæi interpretantur, amaricantes. Jam hîc videte si intelligere possumus quomodo amaricantes regem habeant tentationem oculorum. Tentatio oculorum non est nisi mendacium: colorem habet, veritatem non habet. Jam quid mirum est, si amaricantes talem habeant regem, mendacem regem? Nisi enim mendacium & simulatio præcedat, non sunt amaricantes in Ecclesia: inde enim amaricant, quia fingunt. Præcedit tentatio oculorum, amaricatio sequitur: & in ipso diabolo præcessit. Nam [c] tentatio oculorum est, quòd transfigurat se velut angelum lucis? (2. Cor. 11. 14.) Occidat manus Domini & illum & illos; illum, ne inducat; illos, ut corrigantur. Etenim in unoquoque homine occiditur ille rex, quando damnat simulationem, & diligit veritatem. Manus Dei non quiescit id agere. Nam quemadmodum egit ad litteram tunc, sic agit nunc spiritaliter, ut impleat quod tunc propheticè prænuntiavit. Occidit etiam alium regem & alium populum ejus. *Et Og regem Basan.* Et hic quàm malus? Og interpretatur, conclusio: Basan interpretatur, confusio. Malus est rex ille, qui intercludit viam ad Deum. Hoc enim agit diabolus, semper opponendo figmenta sua, [d] opponendo idola sua, opponendo se necessarium per arreptitios sortilegos, augures, haruspices, magos, sacra dæmoniorum, concludit viam. Quomodo per Christum id agitur, ut pateat via, quæ fuerat interclusa; nam per eum redemtus quidam dicit, Et in Deo meo transgrediar murum: (Psal. 17. 30.) sic diabolus nihil aliud agit, nisi ut intercludat viam, ne credatur in Deum. (Johan. 14. 6.) Si enim creditur in Deum, patet via; & ipse Christus est via: si autem non creditur in Deum, interclusa est via. Si autem interclusa fuerit, quia non creditur, quid restat, nisi ut cùm venerit qui non credebatur, confundantur qui non crediderunt? Quare? Quia conclusio præcedit, & sequitur confusio. Conclusio præcedit ut rex, sequitur confusio tamquam plebs. Quos modò concludit, ut non credant in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur, & traducent eos ex adverso iniquitates eorum. (Sap. 5. 2.) Tunc dicent impii confusi, Quid nobis profuit superbia? Magna mysteria, Fratres mei. Dissipatio [e] rex afflictionis; dissipantur ut affligantur. Magna mysteria. Tentatio oculorum, id est, fallacia rex amaricantium; fallunt enim ut amaricent. Conclusio rex confusionis; concluduntur enim ne transeant ad fidem, & cùm venerit in quem credimus, confundentur. *Et omnia regna Chanaan*, occidit Deus. Chanaan interpretatur, paratus humilitati. Humilitas quasi bonum aliquod significat, sed si sit utilis humilitas: nam mala humiliatio pœnalis est. Si enim humiliatio ad pœnam non pertineret, non diceretur, Qui se exaltat, humiliabitur. (Lucæ 14. 11. & 18. 14.) Non enim beneficium illi præstatur, quando punitur ut humilietur. Chanaan ergo modò superbus est. Omnis impius, omnis infidelis exaltat cor suum: non vult credere in Deum. Sed hæc exaltatio parata est humilitati in diem judicii:

[a] Aliquot MSS. *mystica.*

[b] Omnes propè MSS. hîc & infrà constanter, *tentatio colorum.* Porrò idem nomen postea in Psal. 135. n. 9. interpretari dicit, *germen inutile vel tentationem calentem.*

[c] Sic MSS. At editi, *Nam si tentatio oculorum non est, quomodo transfigurat se velut in angelum lucis?*

[d] Aliquot MSS. *idola sua faciendo, opponendo se* &c. Alii, *opponendo idola sua, sine cessatione per arreptitios* &c. Et quidam, *opponendo idola sua, faciendo sine cessatione per arreptitios* &c.

[e] Sic MSS. Editi verò, *ex afflictione.*

tunc humiliabitur, quando non vult. Sunt enim A vasa iræ, quæ perfecta sunt ad perditionem. (Rom. 9. 22.) Modò extollant se, garriant, extendant se super fideles, irrideant fideles, blasphement Christianos: dicant, Anicularia sunt ista, quæ dicunt de die judicii. Ista elatio eorum parata est humilitati. Quando venerit judex, qui modò annuntiatus irridetur; tunc ille qui modò superbit, non utiliter, sed pœnaliter humiliabitur. Modò autem non humiliatur, sed paratur humilitati, id est, paratur damnationi, paratur victimæ. B

21. Omnia ergo ista evertit Deus; corporaliter tunc, quando patres nostri educti sunt de terra Ægypti; evertit spiritaliter nunc, nec cessat manus ejus usque in finem. Ideo ne istas potentias Dei tunc putes peractas cessasse: (ỳ. 13.) *Domine*, *nomen tuum*, inquit, *in sæculum*. Id est, non cessat misericordia tua, non cessat manus tua in sæculum facere ista, quæ tunc prænuntiasti figurando: (1. Cor. 10. 11.) Omnia enim illa in figura contingebant "illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, C "in quos finis sæculorum obvenit. *Domine*, *memoriale tuum in generationem & generationem.* Generatio ista & generatio altera: generatio qua fideles efficimur, & per baptismum renascimur; generatio qua à mortuis resurgemus, & Angelis conjuncti vivemus in æternum. Memoriale tuum, Domine, & super generationem istam, & super illam generationem: quia nec nunc nos oblitus est, ut vocaret; nec tunc obliviscetur, ut coronet. *Memoriale tuum, Domine*, *in generationem & generationem.* D

22. (ỳ. 14.) *Quoniam* [a] *judicavit Dominus plebem suam.* Complevit certè omnia illa in populo Judæorum. Numquid jam remanserunt opera ejus, postquam induxit plebem suam in terram repromissionis? Adhuc planè judicabit: *Judicavit Dominus plebem suam, & in servis suis advocabitur.* Jam judicavit ipsam plebem: excepto judicio futuro, judicata est plebs Judæorum. Quid est, judicata? Separati inde sunt justi, & remanserunt E injusti. Si autem mentior aut mentiri existimor, quia dixi, Jam judicata est: audi Dominum dicentem, (Johan. 9. 39.) In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Excæcati sunt superbi, illuminati sunt humiles. *Judicavit* ergo *plebem suam.* Ipsum judicium dixit Isaias: (Isai. 2. 5.) Et nunc tu domus Jacob, venite, ambulemus in lumine Domini. Parum est hoc, sed quid "sequitur? Dimisit enim plebem suam domum Israël. Ipsa est domus Jacob, quæ est domus Israël: F qui enim Jacob, ipse est Israël. Nostis sanctas litteras, & puto quòd vobis veniat in mentem, (Gen. 32. 28.) quia ipse Jacob quando vidit Angelum secum luctari, tunc accepit nomen ut appellaretur Israël. Unus homo est sive Jacob, sive Israël, una persona est: domus Jacob, & domus Israël, una gens, una plebs: hanc invitat, & hanc dimittit. Et nunc jam certè occidisti Christum, ô domus Jacob, jam occidisti Christum, jam caput ante (Matth. 27. 39. &c. Lucæ 23. 35. &c.) crucem agitasti, jam pendentem irrisisti, jam di- G xisti, Si filius Dei est, descendat de cruce. Jam rogavit medicus pro phreneticis, Pater ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt. Certè jam fecisti ista omnia, & nunc crede in eum quem occidisti, bibe sanguinem quem fudisti. Et nunc tu domus Jacob: [b] testimonio Isaiæ exponere cupio quod hîc dixit; *Quoniam judicavit Dominus plebem suam*, *& in servis suis advocabitur.* Judicasse enim intelligitur plebem suam, separando in ipsa plebe sua bonos à malis, fideles ab infidelibus, Apostolos à Judæis mendacibus. Hoc significavit, ut dicere cœperam, per Prophetam dicens, Jam post illa mala omnia tua, ô tu domus Jacob, " venite, ambulemus in luce Domini. Quare vobis dico, Venite, ambulemus in luce Domini? Ne " remanendo in Judaïsmo, non perveniatis ad Christum. Quare enim? Non semper ibi prophetatus est Christus? Sed nunc dimisit plebem suam, domum Israël. [c] Veni domus Jacob, quia dimisit " plebem suam domum Jacob: veni domus Israël, quia dimisit plebem suam domum Israël. Quæ venit, & quæ dimissa est, nisi quia hoc est judicium, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant? (Johan. 9. 39.) *Judicavit* ergo *Dominus plebem suam.* Separavit ergo, & non ibi inveniet quos in regnum suum restituat? Planè inveniet. *Et in servis suis advocabitur.* Non repulit, ait Apostolus, plebem (Rom. 11. 1.) suam, quam præscivit. Et unde probat? Nam & ego Israëlita sum. Ergo, *Judicavit Dominus plebem suam*, separando bonos à malis: hoc est, *Et in servis suis advocabitur.* A quibus? A gentibus. Quantæ enim gentes credendo venerunt? Quanti fundi, quanta loca deserta modò veniunt? Veniunt inde nescio quanti, credere volunt, dicimus eis, Quid vultis? Respondent, Nosse gloriam Dei. Credite Fratres, mirari nos & gaudere ad talem vocem rusticanorum. Veniunt nescio unde, excitati à nescio quo. Quid dicam, à nescio quo? Immo scio à quo: quia, Nemo venit, (Johan. 6. 44.) inquit, ad me, nisi quem Pater adtraxerit. Veniunt subitò de silva, de deserto, de remotissimis & arduis montibus ad Ecclesiam, & hanc vocem habent plerique & penè omnes eorum, ut videamus verè intus docentem Deum. Impletur Scriptura prophetica, qua dictum est, Erunt omnes (Isai. 54. 13. Johan. 6. 45.) docibiles Deo. Quid desideratis, dicimus illis. Et illi, Videre gloriam Dei. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei. (Rom. 3. 23.) Credunt, consecrantur, clericos sibi ordinari exigunt. Nonne impletur, *Et in servis suis advocabitur.*

23. Denique post istam totam dispositionem & dispensationem, convertit se Spiritus Dei ad exprobranda & irridenda idola, quæ jam irridentur à cultoribus suis: *Idola Gentium argentum & aurum.* (ỳ. 15.) Ista omnia Deo faciente, qui in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit, qui judicavit plebem suam, & in servis suis advocabitur; quid restat figmentum, nisi ridendum, non adorandum? Idola Gentium dicturus erat fortasse, ut contemneremus ista omnia; dicturus erat idola gentium, lapides & ligna, gypsum & testam? Non hæc dico, vilis materia est: illud quod valde amant, vel quod valde honorant dico; *Idola Gentium argentum & aurum.* Certè aurum est, certè argentum est: numquid quia lucet argentum, lucet aurum, ideo oculos habent & vident? Sic quomodo argentum est, quomodo aurum est, utile fortè avaro, non religioso; immo verò nec avaro utile, sed utile bene utenti, & per ejus erogationem cælestem thesaurum adquirenti: tamen nunc cùm ista insensata sint, quid facitis homines de argento & auro deos? Quos deos (Sap. 15. 15.)

[a] Editi, juxta Græc. LXX. *judicabit.* At MSS. constanter, *judicavit:* & sic Augustinum legisse apparet ex ratione interpretandi.

[b] Sic MSS. At editi, *testimonium ex te exponere.*

[c] Sic MSS. At editi hoc & proximo loco, *Venit.*

℣. 16. facitis, nonne videtis quòd non videant? * *Oculos* A
℣. 17 *habent, & non* [a] *videbunt;* * *aures habent & non*
audient; nares habent, & non odorabunt; os habent,
& non loquentur; manus habent, & non operabun-
tur; pedes habent, & non ambulabunt. Omnia ista
artifex, faber argentarius, aurifex facere potuit,
& oculos, & aures, & nares, & os, & manus, &
pedes: sed nec lucem oculis, nec auditum auribus,
nec vocem ori, nec sensum naribus, nec motum
manibus, nec iter pedibus dare potuit.
24. O homo, rides jam procul dubio quod fe- B
cisti, si à quo factus es agnovisti. De illis autem qui
℣. 18 non agnoverunt, quid dicitur? *Similes illis sint om-*
nes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in illis. Et
creditis, Fratres, exprimi in eis quamdam simili-
tudinem idolorum, non quidem in carne eorum,
sed in interiore homine eorum. Nam aures habent,
Matth. 11. 15. & non audiunt: ad illos quippe clamat Deus, Qui
habet aures audiendi audiat. Oculos habent, & non
vident: habent enim oculos corporis, sed non ha-
bent oculos fidei. Denique impletur hæc prophetia C
per omnes gentes. Videte quomodo dictum sit per
Prophetam. Nihil allegoricum, nihil figuratum
commemoro. Propriam, expressam, simplicem,
manifestam audite prophetiam prædictam, videte
Sophon. 2. 11. completam. Prævaluit, inquit, Dominus adversùs
eos: Propheta dicit Sophonias. Adversùs repu-
gnantes, adversùs rebellantes, & de occisione fi-
delium martyres facientes, sed tamen nescientes;
» Prævaluit Dominus adversùs eos. Et quomodo
prævaluit? In Ecclesia sua, videmus quia prævaluit D
adversùs eos. Volebant paucos Christianos exstin-
guere, occidere; sanguinem fuderunt, de sanguine
occisorum tanti exsurrexerunt, à quibus illi interfe-
ctores Martyrum superarentur. Tamen & modò
quærunt ubi abscondant idola sua, qui primò Chri-
stianos propter idola trucidabant. Nonne præva-
luit adversùs eos Dominus? Vide si facit quod se-
» quitur, Prævaluit Dominus adversùs eos. Et quid
» fecit? Exterminavit omnes deos gentium terræ, &
» adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes in-
sulæ gentium. Quid est hoc? Nonne prædictum E
erat? nonne completum est? nonne ut legitur, sic
videtur? Et illi qui remanserunt, oculos habent,
& non vident; nares habent, & non odorant. Non
2. Cor. 2. 15. sentiunt illum odorem: Christi bonus odor su-
mus, sicut dicit Apostolus, in omni loco. Quid
prodest, quia nares habent, & non odorant tam
suavem odorem Christi? Verè in illis factum est,
& verè de illis dictum est, *Similes illis sint om-*
nes qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. F
25. Sed quotidie credunt per miracula Christi
Domini, quotidie aperiuntur oculi cæcorum & au-
res surdorum, inspirantur nares insensatorum, dis-
solvuntur ora mutorum, constringuntur manus pa-
ralyticorum, corriguntur pedes claudorum, de la-
Matth. 3. 9. pidibus istis excitantur filii Abrahæ: quibus omni-
℣. 19. bus jam dicatur, *Domus Israël benedicite Domi-*
num: Omnes filii Abrahæ: & si de lapidibus istis sus-
citantur filii Abrahæ; manifestum est quia illi sunt
magis domus Israël, qui pertinent ad domum Is- G
raël, qui pertinent ad semen Abrahæ, non carne,
sed fide. *Domus Israël benedicite Dominum.* Sed
fac de domo illa dici, & populum Israël vo-
cari: crediderunt inde Apostoli & millia cir-
cumcisorum. *Domus Israël benedicite Dominum,*
Domus Aaron benedicite Dominum, * *Domus Le-* ℣. 20.
vi benedicite Dominum. Benedicite populi Domi-
num, hoc est, *domus Israël* generaliter: benedici-
te præpositi, hoc est, *domus Aaron:* benedicite
ministri, hoc est *domus Levi.* Quid de ceteris na-
tionibus? *Qui timetis Dominum, benedicite Domi-*
num.
26. Omnes ergo una voce dicamus quod sequi-
tur: *Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in* ℣. 21.
Jerusalem. Ex Sion & Jerusalem. Sion speculatio,
Jerusalem visio pacis. In qua Jerusalem nunc habita-
turus est? In illa quæ cecidit? Non, sed in illa ma- Isai. 54. 1.
tre nostra, quæ est in cælis, de qua dictum est, Mul- Gal. 4. 27.
ti filii desertæ, magis quàm ejus quæ habet virum.
Nunc ergo Dominus ex Sion, quia speculamur
[b] quoad veniat: nunc tamen quamdiu in spe vivi- b
mus, in Sion sumus. Finitâ viâ habitabimus in illa
civitate, quæ numquam ruitura est; quia & Do-
minus habitat in ea, & custodit eam: quæ est visio
pacis æterna Jerusalem, pacis illius, Fratres mei,
cui laudandæ lingua non sufficit, ubi nullum ho-
stem jam sentiemus nec in Ecclesia, nec extra Ec-
clesiam, nec in carne nostra, nec in cogitatione no-
stra. Absorbebitur mors in victoriam, & vacabi-
mus ad videndum Deum in pace æterna, cives Je-
rusalem facti civitatis Dei.

IN PSALMUM CXXXV.
ENARRATIO

1. CONFITEMINI *Domino, quoniam bo-* ℣. 1.
nus, quoniam in sæculum misericordia
ejus. Psalmus iste laudem continet Dei,
& eodem modo in omnibus suis versibus terminatur.
Proinde quamvis hîc in laudem Dei multa dican-
tur, maximè tamen ejus misericordia commenda-
tur, sine cujus commendatione apertissima nullum
versum claudi voluit, per quem Spiritus-sanctus
condidit Psalmum. Memini autem me in Psalmo
centesimo-quinto, qui similiter incipit, quoniam
codex quem intuebar, non habet, *in æternum;*
sed, *in sæculum misericordia ejus*, quæsisse quid
potiùs intelligere deberemus. In Græco enim ser-
mone scriptum est, εἰς τὸν αἰῶνα, quod & *in sæcu-*
lum, & *in æternum* interpretari potest. Sed quid
illic ut potui disseruerim, etiam hîc retexere lon-
gum est. In isto autem Psalmo etiam idem ipse co-
dex non habet *in sæculum*, quod plerique habent:
sed, *in æternum misericordia ejus.* Quod etsi post
judicium, quo in fine sæculi vivi & mortui judican- Matth. 25. 46.
di sunt, missis justis in vitam æternam, iniquis au-
tem in ambustionem æternam, non sint deinceps
futuri quorum adhuc misereatur Deus; rectè ta-
men intelligi potest in æternum futura misericordia
ejus, quam suis sanctis fidelibusque largitur: non
quia in æternum miseri erunt, & ideo in æternum
misericordiâ ejus indigebunt; sed quia ipsa beatitu-
do, quam misericorditer miseris præstat, ut esse
miseri desinant, & beati esse incipiant, non habe-
bit finem, ideo *in æternum misericordia ejus.* Quod
enim justi erimus ex iniquis, sani ex infirmis, vivi ex
mortuis, immortales ex mortalibus, beati ex mise-
ris, misericordia ejus est. Hoc autem quod ita eri-
mus, in æternum erit: ergo *in æternum misericor-*
dia ejus. Proinde, *Confitemini Domino*, id est,
confitendo laudate Dominum: *quoniam bonus.*

[a] MSS. *non vident:* & sic infrà tempore præsenti, *non audiunt, non odorant, non loquuntur, non operantur, non ambulant.*

[b] Am. & MSS. *quod veniat.*

A Nec pro hac confessione aliquid estis temporale sumturi: *quoniam in æternum misericordia ejus*, id est, beneficium quod vobis misericorditer præstat, æternum est. Quod autem habet, *Quoniam bonus*, Græcus habet ἀγαθός: non sicut in Psalmo centesimo & quinto, quod ibi est, Quoniam bonus, Græcus habet χρηστός. Ideo nonnulli illud interpretati sunt, Quoniam suavis est. Ἀγαθὸς autem non utcumque bonus, sed excellentissimè bonus est.

ỳ. 2. ỳ. 3. B 2. Deinde sequitur, *Confitemini Deo deorum; quoniam in æternum misericordia ejus.* * *Confitemini Domino dominorum; quoniam in æternum misericordia ejus.* Quinam sint dii & domini, quorum deorum & dominorum sit Deus & Dominus, qui est verus Deus, meritò quæri solet. Et scriptum invenimus in alio Psalmo, deos etiam homines appellatos, sicuti est, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. (Psal. 81. 1.) Et paulò pòst, Ego dixi, Dii estis & filii excelsi omnes, vos autem ut homines moriemini, & sicut unus ex C principibus cadetis. (Ibidem 6. & 7.) Quod testimonium etiam Dominus in Evangelio commemorat dicens, Nonne scriptum est in Lege vestra, quia, Ego dixi, Dii estis? (Johan. 10. 34.) Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis quia, Blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? Non ergo quia boni sunt omnes, sed quia sermo Dei ad illos factus est, appellati sunt dii. Nam si propterea quia boni essent omnes, non sic eos dijudicaret. Cùm D enim dixisset, Deus stetit in synagoga deorum; non ait, In medio deos & homines discernit, tamquam ostendens quid intersit inter deos & homines: sed, In medio, inquit, deos discernit. Deinde sequitur: Usque quò judicatis iniquitatem? & cetera: (Psal. 81. 2.) quæ utique non omnibus, sed quibusdam dicit, quia discernens dicit; & tamen in medio deos discernit.

3. Sed quæritur, si homines, ad quos sermo Dei factus est, dii vocantur, utrùm & Angeli vo- E candi sunt dii; cùm hominibus justis & sanctis maximum præmium promittatur æqualitas Angelorum. Et in Scripturis quidem nescio utrùm vel possit, vel facilè possit reperiri, apertè dictos Angelos deos: sed cùm de Domino Deo dictum esset, Terribilis super omnes deos, (Psal. 95. 4. &c.) cur hoc dixerit, continuò velut exponendo conjunxit, Quoniam dii Gentium dæmonia. Super tales deos dixit Dominum terribilem in sanctis suis, quos cælos fecit, à quibus dæmonia terrerentur. Sic enim sequitur, Dominus F autem cælos fecit. Non ergo, Dii sine additamento; sed, Dii Gentium dæmonia: superiùs tamen, Terribilis, inquit, super omnes deos: non ait, super omnes deos Gentium; quamvis intelligi hoc voluerit, addendo quod sequitur, Quoniam dii Gentium dæmonia. Quod quidem in Hebræo dicitur non ita esse scriptum; sed, Dii Gentium simulacra. Quod si verum est, multò magis credendi sunt Septuaginta divino Spiritu interpretati, quo Spiritu & illa dicta sunt quæ in Hebræis litteris sunt. Eodem G namque operante Spiritu, etiam hoc dici oportuit quod dictum est, Dii Gentium dæmonia: ut intelligeremus sic etiam in Hebræo positum, Dii gentium simulacra; ut dæmonia potiùs quæ sunt in simulacris, significarentur. Nam quod adtinet ad ipsa simulacra, quæ Græcè appellantur, idola, quo nomine jam utimur pro Latino, oculos habent & non vident; & cetera quæ de his ideo dicuntur, quia omni sensu carent: quocirca nec terreri possunt, quia nisi ea quæ sentiunt, terreri utique non possunt. Quomodo ergo dictum est de Domino, Terribilis est super omnes deos, quoniam dii Gentium simulacra, nisi per simulacra intelligantur dæmonia, quæ terreri possunt? Unde ait & Apostolus, Scimus quia nihil est idolum: (1. Cor. 8. 4.) hoc enim retulit ad materiam terrenam sensu carentem. Item ne quisquam putaret non esse aliquam viventem sentientemque naturam, quæ Gentium sacrificiis delectetur, adjunxit, Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant & non Deo. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. (1. Cor. 10. 20.) Si ergo nusquam in eloquiis divinis reperitur sanctos Angelos appellatos deos, ea mihi caussa potissimùm occurrit, ne isto nomine homines ad hoc ædificarentur, ut ministerium vel servitium religionis, quæ Græcè liturgia, vel latria dicitur, sanctis Angelis exhiberent: quod nec ipsi exhiberi ab hominibus volunt, nisi illi Deo qui & ipsorum & hominum Deus est. Unde multò utiliùs Angeli vocantur, qui Latinè nuntii nuncupantur: ut per nomen non substantiæ, sed officii, satis intelligamus illum Deum à nobis eos coli velle, quem nuntiant. Totam ergo istam quæstionem breviter Apostolus solvit, ubi ait, Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi & domini multi; sed nobis unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in ipso, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. (1. Cor. 8. 5. & 6.)

4. Confiteamur ergo *Deo deorum, & Domino dominorum; quoniam in æternum misericordia ejus. Qui fecit mirabilia magna solus.* ỳ. 4. Sicut in omnium versuum novissimis partibus positum est, *Quoniam in æternum misericordia ejus:* sic in omnium capitibus quamvis non sit positum, subaudiendum est, *Confitemini.* Quod in Græco evidentiùs apparet. Appareret autem & in Latino, si eamdem locutionem transferre potuissent interpretes nostri. Quod quidem in isto versu possent, si dicerent, *facienti mirabilia.* Quod enim nos habemus, *Qui fecit mirabilia*; Græcus habet, *facienti mirabilia*; (τῷ ποιοῦντι.) ubi necessariò *Confitemini* subauditur. Atque utinam vel pronomen adderent, ut dicerent, ei *qui facit*, vel ei *qui fecit*, vel ei *qui firmavit:* quia etiam sic facilè intelligeretur *Confitemini* esse subaudiendum. Nunc verò ita obscurum factum est, ut qui codicem Græcum sive nescierit inspicere, sive neglexerit, possit putare, *Qui fecit cælos, Qui firmavit terram, Qui fecit luminaria, quoniam in æternum misericordia ejus*, (ỳ. 5. &c.) ideo dictum, quasi propterea ista fecerit, *Quoniam in æternum misericordia ejus:* cùm ad ejus misericordiam illi pertineant, quos de miseria liberat; non autem ut ejus misericordiæ fuisse intelligamus facere cælum & terram & luminaria, cùm illud sit bonitatis ejus qui creavit omnia bona valde. (Gen. 1. 31. Sap. 1. 14.) Creavit autem ut essent omnia: hoc verò misericordiæ, ut à peccatis nostris mundet nos, & à miseria liberet in æternum. Ita ergo nos alloquitur Psalmus, *Confitemini Deo deorum, confitemini Domino dominorum.* Confitemini ei *qui facit mirabilia magna solus*, confitemini ei *qui fecit cælos in intellectu*, confitemini ei *qui firmavit terram super aquas*, confitemini ei *qui fecit luminaria magna solus.* Cur autem confiteamur, in omnium versuum finibus ponit, *Quoniam in æternum misericordia ejus.*

5. Sed quid est, *Qui fecit mirabilia magna* A
solus? An quia multa mirabilia per Angelos & per
homines fecit? Sunt quædam magna quæ solus
ỳ. 5. Deus facit, & ipsa exsequitur dicens, *Qui fecit cæ-*
ỳ. 6. *los in intellectu*, * *Qui firmavit terram super aquas*,
ỳ. 7. * *Qui fecit luminaria magna solus*. Ideo & hîc ad-
didit, *solus*, quia cetera mirabilia quæ dicturus est,
per homines fecit. Cùm enim dixisset, *Qui fecit lu-*
minaria magna solus: quæ sint eadem luminaria,
ỳ. 8. ỳ. 9. secutus aperuit, *Solem in potestatem diei*, * *lunam*
& stellas in potestatem noctis. Deinde incipit dice- B
ỳ. 10. cere quæ per Angelos vel per homines fecerit. *Qui*
percussit Ægyptum cum primogenitis eorum: & ce-
tera. Universam igitur creaturam, non utique Deus
per aliquam creaturam, sed solus fecit. Cujus crea-
turæ quasdam partes excellentiores commemora-
vit, ex quibus universa cogitaremus, intelligibiles
cælos & visibilem terram. Et quoniam sunt etiam
cæli visibiles, commemoratis eorum luminaribus
totum cæleste corporeum ut ab ipso factum accipe-
remus, admonuit. C

6. Quamquam id quod ait, *Qui fecit cælos in*
intellectu, vel, sicut alii interpretati sunt, *in in-*
telligentia, utrùm cælos intelligibiles significare
hoc modo voluerit, an in suo intellectu, vel in sua
intelligentia fecisse cælos, hoc est, in sua Sapien-
Psal. 103. 44. tia, sicut alibi scriptum est, Omnia in Sapientia fe-
cisti, eo modo insinuans unigenitum Verbum, quæ-
ri potest. Sed si ita est, ut in suo intellectu fecisse
accipiamus Deum cælos, cur tantùm de cælis hoc
ait, cùm omnia in eadem Sapientia fecerit? An ibi D
tantùm exprimendum fuit, ut in ceteris etiam ta-
citum posset intelligi: ut iste sit sensus, *Qui fecit*
cælos in intellectu, Qui fundavit terram super aquas:
ut & hîc subaudias, *in intellectu*. *Qui fecit lumi-*
naria magna solus, solem in potestatem diei, lunam
& stellas in potestatem noctis: utique, *in intellectu?*
Quomodo ergo *solus*, si hoc est *in intellectu*, vel
in intelligentia, quod est in Sapientia, id est, in
Verbo unigenito? An quia Trinitas non sunt tres
dii, sed unus Deus, ad id refertur quòd solus Deus E
fecit, quia non creaturam per creaturam fecit?

7. Sed quid est, *Qui firmavit terram super*
aquas? Obscura enim quæstio est: quia terra gra-
vior videtur, ut non portari aquis, sed aquas po-
tiùs portare credatur. De qua re ne adversùs eos
qui se putant ista certis rationibus comperisse, con-
tentiosè Scripturas nostras defendere videamur, si-
ve illud ita, sive aliter sit, habemus quod de proxi-
mo intelligamus, terram quæ habitatur ab homini-
bus, & terrestria continet animalia, quæ alio mo- F
do in Scripturis arida dicitur, sicut scriptum est,
Gen. 1. 9. & 10. Appareat arida, & vocavit Deus aridam terram,
super aquas esse fundatam, quòd aquis circum-
fluentibus supereminet. Non enim quæ dicitur [a] li-
toraria civitas super mare fundata, ita sub ea mare
est, quemadmodum sunt aquæ sub speluncarum
cameris, aut sub navibus supernatantibus: sed ideo
super mare dicitur, quia [b] inferiori mari supere-
Exodi 14. minet. Sic dictus est Pharao exisse super aquam; ita
enim habet Græcus, quod quidam Latini habent, G
Johan. 4. 6. ad aquam: sic Dominus super puteum sedebat:
quòd ambo superiores essent quàm flumen & pu-
teus, ille juxta flumen, iste juxta puteum.

8. Si autem etiam aliquid aliud, quod ad nos
magis pertinet, ista dicta significant: *Fecit Deus*
cælos in intellectu, spiritales sanctos suos, quibus
non tantùm credere, verùm etiam intelligere divi-
na donavit: hoc qui nondum possunt, & solam fi-
dem firmissimam tenent, tamquam infra cælos ter-
ræ nomine figurantur. Et quia in baptismo quem
acceperunt, inconcussa credulitate consistunt:
ideo dictum est, *Firmavit terram super aquas*. Item
quia scriptum est de Domino Jesu Christo, quòd
in illo sint omnes thesauri sapientiæ & scientiæ ab- Coloss. 2. 3.
sconditi: hæc autem duo, id est, sapientiam &
scientiam distare inter se aliquid, alia quoque Scri-
pturarum testantur eloquia, maximè loquente san-
cto Job, ubi quodam modo singula definiuntur: ait
enim, Dixit autem homini, Ecce pietas est sapien- Job. 28. 28.
tia, abstinere autem à malo scientia est: non incon-
gruenter intelligimus sapientiam in cognitione &
dilectione ejus quod semper est, atque incommuta-
biliter manet, quod Deus est. Nam & quod ait, Ec-
ce pietas est sapientia, θεοσέβεια dicta est in Græco:
quod ut totum Latinè exprimatur, Dei cultus dici
potest. Abstinere autem à malo, quod dixit esse
scientiam, quid est aliud, quàm in medio nationis Philip. 2. 15.
tortuosæ & perversæ, tamquam in nocte hujus sæ-
culi, cautè prudenterque versari: ut abstinendo
quisque ab iniquitate non confundatur tenebris,
proprii muneris luce discretus? Cùm ergo quodam
loco Apostolus concordem gratiarum varietatem
in hominibus Dei vellet ostendere, hæc in primis
duo posuit dicens, Alii quidem datur per Spiritum 1. Cor. 12. 8. &c.
sermo sapientiæ: hoc esse arbitror, *Solem in pote-*
statem diei. Alii sermo scientiæ secundùm eum-
dem Spiritum: hoc est, *lunam*. Deinde quodam
modo *stellas* commemorari puto, in eo quod dici-
tur, Alii fides in eodem Spiritu, alii curationum
donatio in uno Spiritu, alii operationes virtutum,
alii prophetia, alii dijudicatio spirituum, alii gene-
ra linguarum, alii interpretatio sermonum. Nihil
enim horum est, quod in hujus sæculi nocte non sit
necessarium: quæ cùm transierit, necessaria ista
non erunt, ideo *in potestatem noctis*. *In potestatem*
quippe ait, vel *diei* vel *noctis*, ut potestas esset
die lucere vel nocte: quod in spiritalibus donis sic
intelligitur, quia dedit potestatem filios Dei fieri. Johan. 1. 12.
Qui percussit Ægyptum, cum primogenitis eorum. ỳ. 10.
Percussit & sæculum, cum his quæ præcipua pu-
tantur in sæculo.

9. *Qui eduxit Israël de medio eorum*. Eduxit ỳ. 11.
etiam sanctos ac fideles suos de medio malorum. *In* ỳ. 12.
manu potenti & brachio excelso. Quid potentius, Isai. 53. 1.
quid excelsius eo de quo dictum est, Et bra-
chium Domini cui revelatum est? *Qui divisit* ỳ. 13.
mare rubrum in divisiones. Dividit etiam, ut
unus atque idem baptismus aliis sit in vitam, aliis sit
in mortem. *Et eduxit Israël per medium ejus*. Edu- ỳ. 14.
cit etiam innovatum populum suum per lavacrum
regenerationis. *Et excussit Pharaonem & virtutem* ỳ. 15.
ejus in mari rubro. Celeriter interimit, & pecca-
tum [c] suorum reatumque ejus per baptismum. *Qui* ỳ. 16.
traduxit populum suum in deserto. Traducit & nos
in hujus sæculi ariditate & sterilitate, ne in ea per-
eamus. *Qui percussit reges magnos*, * *& occidit re-* ỳ. 17. ỳ. 18.
ges fortes. Percutit atque occidit etiam à nobis dia-
bolicas & noxias potestates. *Seon regem Amorrhæo-* ỳ. 19.
rum. Germen inutile vel tentationem calentem,
quod interpretatur Seon: regem amaricantium,
quod interpretatur Amorrhæorum. *Et Og regem* ỳ. 20.

[a] Plures MSS. *litorialis*.
[b] Sic Am. & aliquot MSS. At Regius MS. *in fines primo mari supereminet*. Er. & Lov. *inferiori mari in primos fines supereminet*.
[c] Sic MSS. At editi, *suum*.

Basan.

Basan. Coacervantem, quod interpretatur Og: & regem confusionis, quod interpretatur Basan. Quid enim coacervat diabolus, nisi confusionem? ỷ. 21. ỷ. 22. *Et dedit terram eorum hereditatem;* * *hereditatem Israël servo suo.* Dat etiam quos diabolus possidebat, hereditatem semini Abrahæ, quod est ỷ. 23. Christus. *Quia in humilitate nostra memor fuit no-* ỷ. 24. *stri.* * *Et redemit nos ab inimicis nostris:* sanguine ỷ. 25. Unigeniti sui. *Qui dat escam omni carni:* hoc est, omni hominum generi, non tantùm Israëlitarum, Johan. 6. 56. sed & Gentium: de qua esca dicitur, Caro mea verè est esca. ỷ. 26. *Confitemini Deo cæli, quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus.* Quod hîc ait, *Deo cæli*, credo aliter dicere voluit quod suprà jam dixerat, *Deo deorum.* Nam quod ibi deinde subjunxit, hoc etiam hîc repetivit, *Confitemini Domino dominorum.* 1. Cor. 8. 5. & 6. Sed etsi sunt qui dicuntur » dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt » dii multi & domini multi; sed nobis unus est Deus, » Pater, ex quo omnia & nos in ipsum, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum: cui confitemur, *quoniam in æternum misericordia ejus.*

IN PSALMUM CXXXVI. * ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. OBLITOS vos esse non arbitror, commendasse nos vobis, immo commemorasse [a] vos, quòd omnis eruditus in sancta Ecclesia nosse debet unde cives simus, & ubi peregrinemur, & peregrinationis nostræ caussam esse peccatum, reversionis autem munus remissionem peccatorum & justificationem gratiæ Dei. Duas civitates permixtas sibi interim corpore & corde separatas currere per ista volumina sæculorum usque in finem, audistis & nostis; unam cui finis est pax æterna, & vocatur Jerusalem; alteram cui gaudium est pax temporalis, & vocatur Babylonia. Interpretationes etiam nominum, si non fallor, tenetis: Jerusalem interpretari, visionem pacis; Babyloniam, confusionem. Jerusalem in Babylonia captiva tenebatur non tota: cives enim ejus & Angeli sunt. Sed quod adtinet ad homines prædestinatos in gloriam Dei, futuros per adoptionem coheredes Christi, quos de ipsa captivitate redemit sanguine suo: particulam ergo istam civitatis Jerusalem captivam teneri in Babylonia pro peccato, incipere autem inde exire priùs corde per confessionem iniquitatis & caritatem justitiæ, deinde postea in fine sæculi etiam corpore separandam, commendavimus in eo Psalmo, quem primò hîc cum Vestra Psal. 64. 1. Dilectione tractavimus, qui ita incipit, Te decet » hymnus, Deus, in Sion, & tibi reddetur votum in ỷ. 1. Jerusalem. Hodierna autem die decantavimus: SUPER *flumina Babylonis ibi sedimus & flevimus, cùm recordaremur Sion.* Videte quia in illo dictum est, Te decet hymnus, Deus, in Sion: hîc autem, *Super flumina Babylonis ibi sedimus & flevimus, cùm recordaremur Sion:* illam Sion, ubi decet hymnus Deum.

2. Quæ sunt ergo flumina Babylonis, & quid est nostrum sedere & flere in recordatione Sion? Si enim cives inde sumus, non tantùm hoc cantamus, sed & agimus. Si cives sumus de Jerusalem, id est, A de Sion, & in ista vita, in ista confusione sæculi hujus, in ista Babylonia non cives habitamus, sed captivi detinemur; oportet ut non tantùm ista decantemus, sed & faciamus affectu cordis pio, religioso desiderio æternæ civitatis. Habet & hæc civitas quæ Babylonia dicitur, amatores suos consulentes paci temporali, & nihil ultrà sperantes, totumque gaudium suum ibi figentes, ibi finientes, & videmus eos pro republica terrena plurimùm laborare: sed & in ea quicumque fideliter versantur, si non ibi B appetant superbiam & perituram elationem [b] odiosamque jactantiam; sed veram fidem exhibeant, quam possunt, quamdiu possunt, quibus possunt, ad quantum vident terrena, & ad quantum intelligunt speciem civitatis; non eos finit Deus perire in Babylonia: prædestinavit enim eos cives Jerusalem. Intelligit captivitatem eorum Deus, & ostendit illis aliam civitatem, cui verè debeant suspirare, pro qua debeant cuncta conari; ad quam capessendam debeant cives suos secum peregrinos, quantum va- C luerint, adhortari. Propterea dicit Dominus Jesus Christus, Qui in modico fidelis est, & in magno fidelis est. Luca 16. 10. Et rursum dicit, Si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis dabit vobis? Ibidem 11.

3. Tamen, Carissimi, adtendite flumina Babylonis. Flumina Babylonis, sunt omnia quæ hîc amantur & transeunt. Nescio quis amavit, verbi gratiâ, agriculturam ipsam exercere, inde ditescere, ibi occupare animum, inde percipere voluptatem: adtendat exitum, & videat illud quod ama- D vit non esse fundamentum Jerusalem, sed fluvium Babylonis. Alius dixit, Magna res est militare: omnes agricolæ formidant eos qui militant, obsequuntur eis, tremunt eos: si fuero agricola, timebo Militarem; si fuero Militaris, timebor ab agricola. O insane, in alium te Babylonis fluvium præcipitasti, & eum turbulentiorem & rapaciorem. Timeri vis à minore, time majorem: potest te ipso major fieri subitò, qui te timet; numquam autem erit minor, quem debes timere. Advocatum esse, E inquit, magna res est, potentissima eloquentia, in omnibus habere susceptos pendentes ex lingua diserti patroni sui, & ex ejus ore sperantes vel damna, vel lucra, vel mortem, vel vitam, vel perniciem, vel salutem. Nescis quò te miseris: alius & iste fluvius Babylonis est; & quod multùm sonat, strepitus aquæ saxa percutit. Adtende quia fluit, adtende quia labitur: & si adtendis quia fluit & labitur, cave quia trahit. Navigare, inquit alius, & negotiari magnum est, scire multas provincias, lu- F cra undique capere, non esse obnoxium in civitate alicui potenti, semper peregrinari, & diversitate [c] negotiorum & nationum animum pascere, & augmentis lucrorum divitem remeare. Fluvius est & iste Babylonis. Lucra tua quando stabunt? Quando præsumturus, quando securus eris ex his quæ adquiris? Quantò eris ditior, tantò timidior. Uno naufragio nudus exibis, & rectè te planges in flumine Babylonis, quia noluisti sedere & flere super flumina Babylonis.

G 4. Alii ergo cives sanctæ Jerusalem intelligentes captivitatem suam, adtendunt humana vota & diversas hominum cupiditates hàc atque illac rapientes, trahentes, impellentes in mare: vident hæc, & non se mittunt in flumina Babylonis; sed sedent super flumina Babylonis, & flent super flumina Ba-

[a] Sic MSS. At Lov. *commemorasse nos.*
[b] Sic plerique MSS. Editi verò, *otiosamque.*
[c] MSS. plerique omittunt, *negotiorum &.*

bylonis, vel illos qui rapiuntur, vel seipsos qui in A Babylonia esse meruerunt: sedentes tamen, hoc est
a [a] humiliati. *Super flumina* ergo *Babylonis ibi sedimus & flevimus, cùm recordaremur Sion.* O sancta Sion, ubi totum stat, & nihil fluit! Quis nos in ista præcipitavit? Quare dimisimus Conditorem tuum & societatem tuam? Ecce inter fluentia & labentia constituti, vix quisquam raptus à flumine, si tenere lignum potuerit, evadet. Humiliati ergo in captivitate nostra sedeamus super flumina Babylonis, non nos audeamus in illis fluminibus præcipi- B tare; nec nos audeamus in nostræ captivitatis malo atque tristitia superbè erigere, sed sedeamus, & sic fleamus. Sedeamus super flumina Babylonis, non infra flumina Babylonis: talis sit humilitas nostra, ut nos non mergat. Sede super flumen, noli in flumine, noli sub flumine: sed tamen sede humilis, loquere non quomodo in Jerusalem. Ibi enim stabis: quia de ipsa spe loquitur alius Psalmus, & cantat di-
Psal. 121. 2. cens, Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem. Ibi erigêris, si te hîc pænitendo & confitendo hu- C miliaveris. In atriis ergo Jerusalem stantes erant pedes nostri: *Super flumina* verò *Babylonis sedimus & flevimus, cùm recordaremur Sion.* Inde oportet ut fleas, recordando Sion.

5. Multi enim flent fletu Babylonio, quia & gaudent gaudio Babylonio. Qui gaudent lucris & flent damnis, utrumque de Babylonia est. Flere debes, sed recordando Sion. Si recordando Sion fles, & quando tibi secundùm Babyloniam bene est oportet ut fleas. Propterea dicitur in quodam Psal- D
Psal. 114. 3. & 4. mo, Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi. Quid est quod dicit, Inveni? Nescio quam tribulationem quasi quærendam, invenit tamquam quæsitam. Et cùm invenisset, quo lucro invenit? Nomen Domini invocavit. Multum interest utrùm invenias tribulationem, an inveniaris à tribulatione. Dicit enim alio loco, Dolores in-
Psal. 17. 6. ferni invenerunt me. Quid est, Invenerunt me dolores inferni? Quid est, Tribulationem & dolorem inveni? Quando te repentè occupat tristitia, per- E turbatis tibi rebus sæcularibus quibus oblectabaris:
b [b] quando te repentina ipsa invenit tristitia, unde te non putabas posse fieri tristem, accidit, & tristis efficeris, invenit te dolor inferni. Te enim sursum putabas, verumtamen deorsum eras: & cùm te dolor inferni inveniret, ibi te invenisti deorsum, qui te sursum putabas. Invenisti enim te dolore affectum graviter, tristitiâ alicujus mali, unde fortè præsumseras te non fore tristem: invenit te dolor inferni. Cùm autem bene est tibi, arrident omnia sæcula- F ria, nullus tuorum obiit, nihil in vinea tua fortè vel aruit, vel grandinatum est, vel sterile apparuit, non acuit cupa tua, non abortum passum est pecus tuum, non exhonoratus es in aliqua dignitate secundùm sæculum constitutus, undique amici tui & vivunt & servant tibi amicitiam, clientes non desunt, filii obsequuntur, servi contremiscunt, con-
c jux concors, felix dicitur domus: ibi [c] inveni tribulationem, si aliquid potes, ut inventa tribulatione invoces nomen Domini. Perversum aliquid vi- G detur docere sermo divinus, flere in lætitia, & in
Rom. 5. 3. mærore lætari. Audi in mærore lætantem: Gloriamur, inquit, in tribulationibus. Flentem autem in lætitia, vide, si invenit tribulationem. Attendat quisque ipsam felicitatem suam, qua exsultavit anima ejus, & tumuit quodam modo gaudio, & extulit se, & dixit, Felix sum. Attendat, si non fluit illa felicitas, si potest certus esse de illa quia manet in æternum. Si autem non est certus, & videt fluere unde gaudet; fluvius Babylonis est: sedeat suprà, & fleat. Sedebit autem & plorabit, si recordatus fuerit Sion. O pax illa, quam videbimus apud Deum! ô illa sancta æqualitas Angelorum! ô illa visio & spectaculum pulcrum! Ecce in Babylonia pulcra sunt quæ tenent: non teneant, non decipiant. Aliud est solatium captivorum, aliud gaudium liberorum. *Super flumina Babylonis ibi sedimus & flevimus, cùm recordaremur Sion.*

6. *In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* ℣. 2. Habent organa sua cives Jerusalem, Scripturas Dei, præcepta Dei, promissa Dei, meditationem quamdam futuri sæculi: sed cùm agunt in medio Babyloniæ, organa sua in salicibus ejus suspendunt. Salices ligna sunt infructuosa; & hoc loco ita posita, ut non aliquid boni possit intelligi de salicibus; alibi autem forsitan potest. Modò ligna intelligite sterilia, nascentia super flumina Babylonis. Rigantur hæc ligna de fluminibus Babylonis, & nullum fructum ferunt. Sicut sunt homines cupidi, avari, steriles in opere bono: ita cives Babyloniæ, ut etiam ligna sint illius regionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tamquam rigata à fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum, & nusquam invenis. Quando tales patimur, versamur cum eis qui sunt in medio Babylonis. Multum enim interest inter medium Babylonis, & exteriora Babyloniæ. Sunt qui non sunt in medio ejus, id est, non tantâ concupiscentiâ sæculi & delectationibus obruuntur. Qui verò, ut apertè dixerim & breviter, multùm mali sunt, in medio Babylonis sunt, & ligna sterilia, tamquam salices Babylonis. Quando illos videmus, & tam steriles eos invenimus, ut difficilè nobis appareat in eis aliquid unde possint duci ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri sæculi, vel ad concupiscentiam liberationis à captivitate mortalitatis; Scripturas novimus, quas eis dicamus: sed quia nullum fructum in eis invenimus, unde incipiamus, avertimus ab ipsis faciem, & dicimus, Adhuc isti non sapiunt, non capiunt; quidquid illis dixerimus, sinistrum & adversum habebunt. Ergo differendo circa eos Scripturas, suspendimus organa nostra in salicibus: non enim dignos habemus, qui organa nostra portent. Non ergo eis organa nostra inserendo alligamus, sed differendo suspendimus. Salices enim sunt Babyloniæ ligna infructuosa, pasta temporalibus voluptatibus, tamquam fluminibus Babyloniæ.

7. Et videte si non hoc sequitur Psalmus: *In salicibus*, inquit, *in medio ejus suspendimus organa nostra.* Quoniam ibi interrogaverunt nos qui captivos duxerunt nos, verba canticorum; & qui abduxerunt nos, hymnum*: subaudis, *interrogaverunt nos.* ℣. 3. Verba canticorum & hymnum interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos. Qui nos duxerunt captivos, Fratres? Quos sensimus aliquando captivatores nostros? Sensit quidem illa Jerusalem Babylonios, Persas, Chaldæos, & illarum gentium

[a] Editi, *humilitate humiliati.* Abest *humilitate* à MSS.
[b] Editi addunt, *& quibus delectabaris;* quod à nonnullis MSS. abest.

[c] Sic ferè omnes MSS. At editi, *invenis tribulationem.* Et mox Er. & aliquot MSS. *si aliquando potes.*

& regionum homines captivatores suos: & hoc A postea, non quando isti Psalmi cantabantur. Sed jam diximus Caritati Vestræ omnia quæ secundùm litteram in illa civitate contingebant, figuras nostras fuisse: & facilè potest demonstrari captivos nos esse. Non enim respiramus jam in auras illius libertatis: non enim fruimur puritate (Sap. 7. 27.) veritatis, & illâ sapientiâ quæ in seipsa manens innovat omnia. Delectationibus temporalium rerum tentamur, & colluctamur quotidie cum suggestionibus illicitarum voluptatum: vix respira- B mus vel in oratione; captivos nos esse intelligimus. Sed qui nos captivos duxerunt? qui homines? quæ gens? qui rex? Si redimimur, captivi eramus. Quis nos redemit? Christus. A quo nos redemit? A diabolo. Diabolus ergo & angeli ejus captivos nos duxerunt; nec ducerent nisi consentientes. Nos ducti sumus captivi. Captivatores nostri dixi qui sint. Ipsi sunt etiam latrones vulnerantes illum viatorem, qui descendit ab Jerusalem (Lucæ 10. 30.) in Jericho: quem sauciatum semivivum reliquerunt. C Hunc ille custos noster, id est, Samaritanus, (Samaritanus enim custos interpretatur,) cui objectum est à Judæis, & dictum, Nonne verum (Johan. 8. 48.) dicimus, quia Samaritanus es, & dæmonium habes? Et ille objectorum duorum unum respuit, & unum tenuit: Ego, inquit, dæmonium non habeo. Non autem dixit, Ego non sum Samaritanus. Si enim ille Samaritanus non custodierit, utique perimus. Samaritanus ergo transiens vidit saucium & vulneratum derelictum à latronibus, & D sicut nostis, collegit. Sicut aliquando latronum nomine ponuntur, qui nobis plagas peccatorum inflixerunt, jam per consensionem nostræ captivitatis: sic & captivatores nostri ipsi dicuntur.

8. Isti ergo *qui captivos duxerunt nos*, diabolus & angeli ejus, quando nobis dixerunt, & quando *nos interrogaverunt verba canticorum?* Quid ergo intelligimus? Quia cùm tales nos interrogant, in quibus diabolus operatur, intelligendus est ipse nos interrogare, qui in eis operatur. Apostolus E (Ephes. 2. 1. &c.) dicit, Et vos cùm essetis mortui in delictis & peccatis vestris, cùm viveretis in illis secundùm sæculum mundi hujus, secundùm principem potestatis aëris hujus, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos, inquit, aliquando conversati sumus. Ostendit se redemtum de Babylonia cœpisse jam exire. Sed tamen adhuc quid dicit? Quia cum hostibus nostris confligimus. Et ne irascamur hominibus, qui nobis ingerunt persecutiones, F tulit intentionem nostram Apostolus ab odio hominum, & direxit in luctam (Ephes. 6. 12.) quorumdam spirituum, quos non videmus, & cum ipsis confligimus. Ait enim, Non est vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, id est, adversùs homines quos videtis, à quibus mala videmini pati, qui vobis important persecutiones: nam pro ipsis orare præcepti sumus. Non est vobis, inquit, colluctatio adversùs carnem & sanguinem, id est, adversùs homines: sed adversùs principes, & potestates, & rectores mundi, G tenebrarum harum. Quid dixit, mundi? Dilectorum mundi. Hos appellavit & tenebras, id est, iniquos, sceleratos, infideles, peccatores: quibus (Ephes. 5. 8.) jam credentibus gratulatur hoc modo, ut dicat, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo constituit nos luctam habere cum illis principibus: ipsi nos duxerunt captivos.

9. Quomodo autem diabolus intravit in cor (Johan. 13. 27.) Judæ, ut traderet Dominum; non autem intraret, nisi ille locum daret: sic multi mali homines de media Babylonia per desideria carnalia & illicita locum dando diabolo & angelis ejus in cordibus suis, ut in illis & de illis operetur, aliquando interrogant nos, & dicunt nobis, Exponite nobis rationem. Pagani plerique dicunt ista nobis, Exponite rationem, quare venit Christus, & quid profuit Christus generi humano? Nonne ex quo venit Christus pejora sunt in rebus humanis, quàm fuerunt antea, & feliciores tunc erant res humanæ quàm modò? Dicant nobis Christiani, quid boni adtulit Christus? unde feliciores putent res humanas, quia venit Christus? Vides enim si theatra & amphitheatra & circi starent incolumes, si nihil caderet de Babylonia, si ubertas esset circumfluentium voluptatum hominibus cantaturis & saltaturis ad turpia cantica, si libido scortantium & meretricantium haberet quietem & securitatem, si non timeret famem in domo sua qui clamat ut pantomimi vestiantur; si hæc omnia sine labe, sine perturbatione aliqua fluerent, & esset securitas magna nugarum, felicia essent tempora, & magnam felicitatem rebus humanis Christus adtulisset. Quia verò cæduntur iniquitates, ut exstirpatâ cupiditate plantetur caritas Jerusalem; quia miscentur amaritudines vitæ temporali, ut æterna desideretur, quia erudiuntur in flagellis homines, paternam accipientes disciplinam, ne judiciariam inveniant sententiam; nihil boni adtulit Christus, & labores adtulit Christus. Et incipis dicere homini quanta bona fecerit Christus, & non capit. Proponis enim illi eos qui faciunt, quod modò audistis in Evangelio, Vendunt omnia sua, & dant (Matth. 19. 21.) pauperibus, ut habeant thesaurum in cælis, & sequantur Dominum. Dicis illi, Ecce quod adtulit Christus. Quàm multi faciunt ista, ut distribuant res suas egenis, & fiant pauperes, non necessitate, sed voluntate, sequentes Deum, sperantes regnum cælorum. Irrident isti quasi stultos: Et talia, inquiunt, bona adtulit Christus, ut perdat homo res suas, & cùm dat egenis, remaneat egenus? Quid ergo facies? Bona Christi non capis. Alius enim te implevit, qui adversarius est Christo, cui dedisti locum in corde tuo. Priora tempora respicis, & quasi lætiora tibi videntur fuisse tempora pristina, quæ sic erant tamquam olivæ pendentes in arbore, ducentibus ventis, quasi quadam libertate auræ perfruentes vago quodam desiderio suo. Ventum est ut oliva mitteretur in torcular. Non enim semper pendere habebat in arbore, jam finis est anni. Non sine caussa inscribuntur Psalmi quidam, Pro torcularibus: in arbore libertas, in torculari pressura. (Psal. 8. & 80. & 83.) Cùm enim res humanæ conteruntur & premuntur, adtendis quia crescit avaritia: adtende quia crescit & continentia. Quare tam cæcus es, ut amurcam fluentem per plateas videas, oleum in gemellaria non videas? Et hoc non sine caussa. Qui enim malè versantur, publicè noti sunt: qui autem se convertunt ad Deum, & à sordibus malarum cupiditatum purgantur, occulti sunt: quia & in ipso vel ex ipso torculari amurca apertè fluit, oleum occultè eliquatur.

10. Adclamatis ad ista, & gaudetis ad ista; quia jam potestis sedere super flumina Babylonis,

& flere. Illi autem qui captivos duxerunt nos, A quando intrant in corda hominum, & interrogant nos per linguas eorum quos possident; & dicunt nobis, *Cantate nobis verba canticorum*; reddite nobis rationem adventûs Christi, & quæ est alia vita? [a] Volo credere, doce me rationem, quare mihi imperas ut credam? Respondeo illi, & dico, O homo, quomodo non vis tibi imperem ut credas? Plenus es malis cupiditatibus: si dicam bona illa Jerusalem, non ea capis: oportet ut exinaniaris quo plenus es, ut possis impleri quo inanis B es. Ergo noli facilè huic aliquid dicere: lignum est salicis, lignum est sterile. Noli percutere organum ut sonet, suspende potiùs. Sed ille dicturus est, Dic mihi, canta mihi, redde mihi rationem. [b] Non vis, inquit, ut discam? Non bono animo audis, non sic pulsas ut tibi dignum sit aperiri. Ille te implevit qui me captivum duxit, ipse me interrogat de te. Astutus est, dolosè quærit: non quærit quid discat, sed quid reprehendat. Ergo ego non dicam, suspendam organum C meum.

11. Sed quid dicturus est adhuc? *Cantate nobis verba canticorum, cantate nobis hymnum, cantate nobis de canticis Sion.* Quid respondemus? Babylonia te portat, Babylonia te continet, Babylonia te nutrit, Babylonia de te loquitur: non nosti capere nisi quod fulget ad tempus, æterna meditari ignoras, non capis quod interro-

ỷ. 4. gas. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Verè, Fratres, sic est. Incipite velle D prædicare veritatem quantulamcumque nostis, & videte quàm necesse sit ut tales patiamini irrisores, exactores veritatis, plenos falsitatis. Respondete illis exigentibus à vobis quæ capere non possunt, & dicite ex fiducia sancti cantici vestri, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

12. Sed vide quomodo verseris inter eos, ô popule Dei, ô corpus Christi, ô generosa peregrinatio: (non es hinc, aliunde es:) ne cùm illi E qui tibi dicunt, *Cantate nobis verba canticorum, dicite nobis hymnum, cantate nobis de canticis Sion,* quasi amantur à te, & affectas amicitias eorum, & times talibus displicere, incipiat te delectare Babylonia, & obliviscaris Jerusalem. Hoc ergo timens vide quid subjiciat, vide quid sequatur. Passus est enim homo iste qui cantabat; & iste homo nos sumus, si volumus: passus est undique talia interrogantes & adulatione blandientes, mordaciter reprehendentes, falsò laudantes, quod non capiunt F exigentes, quo pleni sunt fundere nolentes: & inter turbas talium tamquam periclitans, erexit animum ad recordationem Sion, & constrinxit se

ỷ. 5. talis anima juratione quadam, & ait, *Si oblitus tui fuero, Ierusalem:* inter verba captivantium, inter verba dolosorum, inter verba malè interrogantium, quærentium & discere nolentium.

13. Ecce inde erat [c] dives ille, qui Dominum interrogavit, Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar? Nonne de vita æter- G na quærens quasi canticum Sion interrogavit? Serva mandata, ait illi Dominus. Et ille de fastu, cùm audisset, Jam omnia hæc, inquit, implevi à juventute mea. Et Dominus dixit illi quiddam

Matth. 19. 16.

de canticis Sion; & noverat quòd non caperet: sed exemplum dedit nobis, quomodo multi quærant quasi consilium ad vitam æternam, & tamdiu nos laudent, quamdiu respondeamus quod quærunt. Dedit de illo documentum, tamquam nobis dicturis aliquando talibus hominibus, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Ecce ait, Vis esse perfectus? Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me. Ut discat multa cantica de canticis Sion, priùs impedimenta rejiciat, expeditus ambulet, ne ullo onere prægravetur; & discet aliquid de canticis Sion. Ille autem contristatus abscessit. Dicamus post illum, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Et ille quidem discessit, spem tamen divitibus Dominus dedit. Nam contristati discipuli dixerunt, Quisnam potest salvus fieri? Et respondit eis, « Quod hominibus impossibile est, facile est Deo. « Habent enim & divites quemdam modum suum, & acceperunt canticum de Sion, canticum de quo Apostolus dicit, Præcipe divitibus hujus sæculi non superbè sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui « præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. « Adjungens quid debeant agere, jam tangit organum, non suspendit: Divites sint in operibus « bonis, facilè tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut « apprehendant veram vitam. Hoc canticum de « canticis Sion divites acceperunt, primò non superbè sapere. Extollunt enim divitiæ: & quos extollunt, flumina illa [d] tollunt. Quid ergo his præcipitur? Ante omnia non superbè sapere. Quod faciunt divitiæ, hoc caveant in divitiis: caveant in divitiis superbiam. Ipsum enim malum est, quod important maximè divitiæ incautis hominibus. Non enim aurum malum est, quod Deus condidit: sed malus est homo avarus relinquens Creatorem, conversus ad creaturam. Hoc ergo ibi præcaveat, ne sit superbus, & super fluvium Babylonis sedeat. Hoc illi enim dictum est, Non superbè sapere: ergo sedeat. Neque sperare in incerto divitiarum: ergo super flumina Babylonis sedeat. Si enim speravit in incerto divitiarum, trahitur à flumine Babylonis. Si verò humiliaverit se, & non superbierit, & non speraverit in incerto divitiarum, sedet super fluvium, suspirat æternæ Jerusalem recordatus Sion; & ut perveniat ad Sion, erogat. Ecce habes canticum, quod divites acceperunt de canticis Sion. Operentur, tangant organum, non vacent, cùm invenerint hominem dicentem sibi, Quid est quod facis? Perdis res tuas tanta erogando: thesauriza filiis tuis. Cùm viderint non capere, & intellexerint lignum esse salicis; non facilè dicant quare agant, & quid agant, suspendant organa in salicibus Babylonis. Præter salices autem cantent, non cessent, operentur. Non enim perdunt quod erogant. Servo commendant, & tutum est; Christo commendant, & perit?

1. Tim. 6. 17. &c.

14. Audistis canticum divitum de canticis Sion, audite & canticum pauperum. Idem Paulus loquitur, Nihil intulimus in hunc mundum, « sed nec auferre aliquid possumus: victum & tegu-

1. Tim. 6. 7. &c.

[a] Sic Er. & plerique MSS. At Am. & Lov. *Nolo credere.*
[b] Sic aliquot MSS. At Am. & Er. cum quatuor MSS. *Non vis, inquit, ut dicam.* Lov. *Novi quis dicat.*

[c] Sic Corbeiensis MS. At editi, *civis ille.* Plerique MSS. *civis & ille.*
[d] Sic Corbeiensis MS. Alii cum editis *extollunt.*

" mentum habentes, his contenti simus. Nam qui A
" volunt divites fieri, incidunt in tentationem &
" desideria multa, stulta & noxia, quæ mergunt ho-
Ibidem 10. " minem in interitum & perditionem. Hæc sunt flu-
mina Babylonis. Radix est enim omnium malo-
" rum avaritia, quam quidam appetentes naufra-
" gaverunt à fide, & inseruerunt se doloribus mul-
Ibidem 17. &c. tis. Ergo contraria sunt ista cantica? Non sunt
" contraria. Videte quid divitibus dictum sit, Non
" superbè sapere, neque sperare in incerto divitia-
" rum, bona operari, tribuere, thesaurizare sibi B
Ibidem 9. " fundamentum bonum in futurum. Pauperibus
autem quid dictum est? Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem. Non dixit, Qui divites sunt: sed, Qui volunt divites fieri. Nam si jam divites essent, alterum canticum audirent. Dives audit ut eroget, pauper audit ne desideret.

15. Sed cùm inter tales versamini, qui non capiunt canticum Sion, suspendite, ut dixi, organa in salicibus in medio ejus: differte quæ dicturi estis. Incipiunt esse ligna fructuosa, mutantur ar- C
bores, & habebunt fructum bonum: ibi jam licet nobis cantare in aures audientium. Sed cùm inter istos obstrepentes, malè interrogantes, veritati resistentes versamini, obstringite vos non eis velle placere, ne obliviscamini Jerusalem: & dicat una anima vestra, facta una ex multis pace Christi, dicat ipsa captiva Jerusalem hîc agens in
℣. 5. terra, *Si oblitus tui fuero, Ierusalem, obliviscatur me dextera mea.* Vehementer se constrinxit, Fratres mei: *Obliviscatur me dextera mea:* atrociter D
se obligavit. Dextera nostra est vita æterna, sinistra nostra est vita temporalis. Quidquid facis propter vitam æternam, dextera operatur. Si caritati vitæ æternæ in operibus tuis miscueris concupiscentiam vitæ temporalis, aut laudis humanæ, aut alicujus commodi sæcularis; cognovit si-
Matth. 6. 3. nistra tua quid faciat dextera tua. Et nostis esse in præcepto Evangelii, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. *Si oblitus* ergo, inquit, *tui fuero, Ierusalem, obliviscatur me dextera mea.* Et E
verè sic contingit: prænuntiavit, non optavit. Talibus qui obliviscuntur Jerusalem, hoc contingit quod dixit, obliviscitur illos dextera eorum. Vita enim æterna manet in se: illi remanent in delectatione temporali, & faciunt sibi dextrum quod sinistrum est.

16. Intendite ad ista, Fratres, propter dexteram insinuem hoc vobis, quantum Dominus donat, ad salutem omnium. Meministis fortasse
a In Psal. 120. n. 8. [a] hîc me aliquando * tractasse de quibusdam; qui F
quod sinistrum est, faciunt dextrum: id est, qui temporalia bona plus habent, & in istis beatitudinem ponunt, ignorantes quæ sit vera felicitas, vera dextera. Hos Scriptura filios alienos dicit, tamquam cives non Jerusalem, sed Babyloniæ:
Psal. 143. 7. dicit enim quodam loco Psalmus, Domine libe-
" ra me de manu filiorum alienorum, quorum os
" locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Sequitur enim & dicit, Quorum filii eorum sicut novellæ constabilitæ; filiæ eorum or- G
natæ sicut similitudo templi; cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc; oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus suis; boves eorum crassæ: non est ruina sepis, nec clamor in plateis eorum. Numquid habere istam felicitatem, hoc est peccare? Non, sed facere illam dexteram, cùm sit sinistra. Propterea secutus quid ait? Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Ecce unde locutum est os eorum vanitatem, quia beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Tu quidem [b] ci- b
vis es Jerusalem, qui non obliviscêris Jerusalem, ne obliviscatur te dextera tua; ecce illi qui locuti sunt vanitatem, beatum dixerunt populum cui hæc sunt: dic mihi tu canticum Sion. Beatus, Ibidem 15.
inquit, populus cujus Dominus Deus ipsius. Interrogate corda vestra, Fratres, si desideratis bona Dei, si desideratis civitatem illam Jerusalem, si concupiscitis vitam æternam. Omnis ista terrena felicitas sinistra vobis sit, illa sit dextera quam semper habebitis. Et si habueritis sinistram, nolite de sinistra præsumere. Nonne corripis eum qui de sinistra voluerit manducare? Si mensæ tuæ injuriam putas fieri manducante convivâ de sinistra; quomodo non fit injuria mensæ Dei, si quod dextrum est, sinistrum feceris, & quod sinistrum est, dextrum feceris? Quid ergo? *Si oblitus tui fuero, Ierusalem, obliviscatur me dextera mea.*

17. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, nisi tui* ℣. 6.
meminero. Id est, obmutescam, inquit, nisi tui meminero. Ut quid enim loquitur, ut quid sonat, qui cantica Sion non sonat? Ipsa est lingua nostra, canticum Jerusalem. Canticum [c] dilectio- c
nis sæculi hujus, lingua aliena, lingua barbara est, quam in captivitate didicimus. Ergo mutus erit Deo, qui oblitus fuerit Jerusalem. Et parum est meminisse: nam & hostes meminerunt ejus, volentes eam evertere. Quæ est civitas ista, dicunt? Qui sunt Christiani? & quales sunt Christiani? O si non essent Christiani! Vicit jam captiva turba captivatores suos, & tamen murmurant, & sæviunt, & volunt interficere apud se peregrinantem sanctam civitatem: sicut voluit ipsum populum interficere Pharao, quando masculos occidebat natos, & feminas relinquebat; virtutes præfocabat, concupiscentias nutriebat. Parum ergo est meminisse: vide quomodo memineris. Quædam enim cum odio meminimus, quædam cum amore. Cùm ergo dixisset, *Si oblitus tui fuero, Ierusalem, obliviscatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, nisi tui meminero:* addidit statim, *Si non præposuero Ierusalem in principio jocunditatis meæ.* Ibi est enim summa jocunditas, ubi Deo perfruimur, ubi de fraternitate cohærente & civica societate securi sumus. Nullus ibi tentator nos violabit, nullus vel ad aliquam illecebram percellere poterit, nihil ibi delectabit nisi bonum. Morietur ibi omnis necessitas, orietur ibi summa felicitas. *Si non præposuero Ierusalem in principio jocunditatis meæ:*

18. Et convertit se ad Dominum contra hostes ipsius civitatis: *Memento Domine filiorum Edom.* ℣. 7.
Edom ipse dictus est qui & Esaü: audistis enim modò cùm Apostolus legeretur, Jacob dilexi, Gen. 25. 30.
Esaü autem odio habui. Duo filii erant in uno utero, ambo gemini, in utero Rebeccæ, filii Isaac, ne- Rom. 9. 13. Gen. 25. 23.
potes Abrahæ: nati sunt ambo, unus ad hereditatem, alter ad exheredationem. Fuit autem hostis fratris sui iste Esaü, quia prævenit benedictionem ejus filius minor: & impletum est, Major ser- Ibidem.
viet minori. Major ergo quis est, & minor quis est, & quis est major qui serviet minori, modò

[a] Am. & septem MSS. *hinc me aliquando tractasse.*
[b] Sic Regius codex. Alii verò MSS. cum editis, *qui docebis Ierusalem.*
[c] Sic plures MSS. At editi, *delectationis.*

intelligimus. Major videbatur populus Judæorum, minor ex tempore populus Christianorum. Et videte quomodo major servit minori. Illi portant codices nostros, nos vivimus de codicibus ipsorum. Sed ut generaliter de omnibus intelligatis, Fratres, majorem & minorem, major dicitur homo carnalis, & minor dicitur homo spiritalis; quia priùs est carnalis, & postea spiritalis. Habes Apostolum apertè dicentem, (1. Cor. 15. 47.) Primus homo de » terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. » Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cæle» stis, tales & cælestes. Sicut portavimus imaginem » terreni, portemus & imaginem ejus qui de cælo » est. Ibi autem suprà dixerat, Sed non priùs quod » spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Animalem autem eumdem dicit, quem carnalem ostendit. Homo qui nascitur, animalis esse incipit, carnalis esse incipit. Si se convertat à captivitate Babyloniæ, in reditum Jerusalem, renovatur, & fit renovatio quædam secundùm novum & interiorem hominem: & fit minor tempore, major potestate. Ergo Esaü omnes carnales, Jacob autem omnes spiritales: minores electi, majores illi reprobati. Vult & ipse eligi? Fiat minor. Edom autem appellatus est de cibo quodam lenticulæ rubro, id est roseo quodam cibo. (Gen. 25. 39. & 27. 36.) Bene cocta erat lenticula defricata, concupivit iste Esaü à fratre suo Jacob, & cessit illi primatum suum, victus concupiscentiâ manducandæ illius lenticulæ. Ille autem cessit cibum voluptatis, & sumsit honorem dignitatis. Ita ex placito quodam inter eos factum est, ut ille major, ille minor sit, ut major serviret minori: & appellatus est Edom. Interpretatur autem, quantum dicunt qui illam linguam noverunt, Edom, sanguis: nam & Punicè Edom, sanguis dicitur. Noli mirari. [a] Ad sanguinem pertinent omnes carnales. (1. Cor. 15. 50.) Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Non illuc pertinet Edom, pertinet illuc Jacob, qui caruit cibo carnali, & sumsit honorem spiritalem. Ille verò factus est inimicus. Omnes carnales spiritalibus inimici sunt: omnes tales concupiscentes præsentia, insequuntur eos quos vident meditari æterna. Contra hos iste respiciens in Jerusalem, & rogans Deum ut eruatur à captivitate, quid dicit? *Memento Domine filiorum Edom.* Libera nos à carnalibus, ab eis qui imitantur illum Edom, qui fratres majores sunt, sed hostes sunt. Priùs nati sunt, sed posteriùs nati vicerunt ad primatum: quia concupiscentia carnis illos dejecit, contemta concupiscentia istos erexit. [b] Vivunt, & invident, & persequuntur.

19. *Memento Domine filiorum Edom, in diem Jerusalem.* Diem Jerusalem, quo laboravit, quo captivata est; an diem illum felicitatis Jerusalem, quo liberatur, quo pervenit, quo æternitati sociatur? *Memento*, inquit, *Domine*, noli oblivisci, *filiorum Edom.* Quorum? *Dicentium, Evacuate, evacuate, usque dum fundamentum in ea.* Istum ergo diem memento, quando evertere volebant illi Jerusalem. Quantas enim persecutiones passa est Ecclesia? Quomodo dicebant filii Edom, id est, carnales homines, subditi diabolo & angelis ejus, colentes lapides & ligna, sequentes concupiscentias carnis, Exstinguite Christianos, tollite Christianos, nec unus remaneat, evertite usque ad fundamentum? Nonne dicta sunt hæc? Et cùm ista dicerentur, persequentes improbati sunt, Martyres coronati sunt. *Dicentium, Evacuate, evacuate usque dum fundamentum in ea.* Filii Edom dicunt, *Evacuate, evacuate:* & Deus dicit, Serviet. (Gen. 25. 23. Rom. 9. 13.) Cujus verba possunt superare, nisi Dei, qui dixit, Quia major serviet minori? *Evacuate, evacuate usque dum fundamentum in ea.*

20. Et convertit se ad illam: *Filia Babylonis infelix.* (℣. 8.) Infelix ipsa exsultatione tua, ipsa præsumtione tua, & inimicitiis tuis. *Filia Babylonis infelix.* Civitas ipsa dicitur Babylon & filia Babylonis: quomodo Jerusalem & filia Jerusalem, & quomodo Sion & filia Sion, hoc more appellatur Ecclesia & [c] filia Ecclesiæ. Propter successionem dicitur filia, propter prælationem dicitur mater. Fuit prima quædam Babylonia, numquid ipse populus in ea permansit? Per successionem Babyloniæ, facta est filia Babylonis. *O filia Babylonis infelix* tu! *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam.* Infelix tu, beatus ille.

21. Quid enim tu fecisti, & quid retribuetur tibi? Audi: *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.* (℣. 9.) Quam retributionem dicit? Ad hoc claudit Psalmus: *Beatus qui tenebit, & elidet infantes tuos ad petram.* Illam dicit infelicem, beatum autem qui retribuet ei retributionem quam retribuit nobis. Quærimus, quam retributionem: *Beatus*, inquit, *qui tenebit & elidet infantes tuos ad petram.* Ipsa est retributio. Quid enim fecit nobis Babylonia ista? Jam cantavimus in illo Psalmo, (Psal. 64. 4.) Sermones iniquorum prævaluerunt adversùs nos. Quando enim nati sumus, parvulos nos invenit ista confusio sæculi hujus; & offocavit nos errorum diversorum vanis opinionibus adhuc infantes. Natus infans futurus civis Jerusalem, & in prædestinatione Dei jam civis, sed interim captivatus ad tempus, quando discit amare nisi quod insusurraverint parentes? Instruunt & docent illum avaritiam, rapinas, mendacia quotidiana, diversas culturas idolorum & dæmoniorum, remedia illicita præcantationum & ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera, adtendens ad majores quid agant, nisi ut quod eos viderit agere hoc sequatur? Babylonia ergo persecuta est parvulos nos: sed Deus dedit nobis agnitionem sui jam grandibus, ut non sequeremur errores parentum nostrorum. Quod & tunc * commemoravi prædictum à Propheta: (* In Psal. 64. n. 6. Jerem. 16. 19.) Ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Verè mendacium [d] coluerunt patres nostri, vanitatem quæ illis non profuit. Jam juvenes dicunt, qui occisi erant parvuli sequendo ipsas vanitates: projiciendo autem vanitates, & revivìscendo in Deum proficiant, & retribuant Babyloniæ. Qualem retributionem ei retribuent? Quam retribuit nobis. Parvuli ejus vicissim offocentur: immo parvuli ejus vicissim elidantur, & moriantur. Qui sunt parvuli Babyloniæ? Nascentes malæ cupiditates. Sunt enim qui cum vetere cupiditate rixantur. Quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat adversùm te mala consuetudo, cùm parvula est cupiditas, nequaquam pravæ consuetudinis robur accipiat, cùm parvula est, elide illam. Sed times ne elisa non moriatur: ad petram elide. (1. Cor. 10. 4.) Petra autem erat Christus.

22. Fratres, organa in operando non cessent,

[a] Am. & plerique MSS. *Noli mirari, si ad sanguinem* &c.
[b] Plures MSS. *Vident.* Et quidam, *Livent.*
[c] Plerique MSS. *filii.*
[d] MSS. *possederunt:* juxta Græcum LXX. ἐκτήσαντο,

vobis invicem cantate cantica Sion. Quàm libenter A audistis, tam libentiùs agite quod audistis; si non vultis esse salices Babyloniæ, pasti de fluminibus ejus, & fructum nullum afferentes. Sed suspirate in æternam Jerusalem: quò præcedit spes vestra, [a] sequatur vita vestra: ibi erimus cum Christo. Christus nobis modò caput est; gubernat nos modò de super: amplectetur secum in illa civitate; æquales erimus Angelis Dei. Non auderemus hoc suspicari de nobis, nisi promitteret Veritas. Hoc ergo concupiscite, Fratres, hoc die noctuque cogitate. B Quidquid de mundo feliciter arriserit, nolite præsumere: nolite libenter colloqui cum cupiditatibus vestris. Hostis major est, occidatur ad petram: brevis hostis est, elidatur ad petram. Et majores ad petram occidite, & minores ad petram elidite. Petra vincat. In petra ædificamini, si non vultis tolli aut à fluvio, aut à ventis, aut à pluvia. Si vultis armati esse contra tentationes in sæculo, crescat & roboretur desiderium Jerusalem æternæ in cordibus vestris. Transiet captivitas, veniet felicitas: damna- C bitur hostis extremus, & cum rege sine morte triumphabimus.

IN PSALMUM CXXXVII.
* ENARRATIO.

*Sermo ad plebem habitus in sollemnitate Crispinæ martyris.

1. TITULUS Psalmi hujus brevis & simplex est, neque nos tenet, scientes cujus figuram portaverit David, & in eo etiam nos ipsos agnoscentes, quia & nos membra D sumus illius corporis. Agnoscamus ergo hîc vocem Ecclesiæ, simulque gaudeamus quòd in ea esse meruimus, cujus vocem cantantis audivimus. Totus ℣. 1. titulus est, *Ipsi David.* Videamus ergo quid ipsi Item ℣. 1. David.

2. CONFITEBOR *tibi, Domine, in toto corde meo.* Solet nobis Psalmi titulus indicare quid agatur intus: hîc autem quoniam titulus non hoc indicat, sed tantùm cui cantetur indicat; quid agatur in toto Psalmo primus versus annuntiat, *Confi-* E *tebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Hanc ergo confessionem audiamus. Sed priùs commemoro vos confessionem in Scripturis, cùm confitemur Deo, duobus modis dici solere, vel peccatorum, vel laudis. Sed confessionem peccatorum omnes noverunt, laudis autem confessionem pauci advertunt. Nam ita nota est confessio peccatorum, ut in quocumque Scripturarum loco auditum fuerit, Confitebor tibi, Domine; aut, Confitebimur tibi: continuò jam consuetudine sic intelligendi, manus cur- F rant ad pectus tundendum; usque adeo non solent homines intelligere confessionem esse nisi peccatorum. Sed numquid & ipse Dominus noster Jesus Matth. 11. 25. Christus peccator fuit, qui ait in Evangelio, Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ? Secutus enim ait, quid confiteretur; ut intelligeremus confessionem laudis, non iniquitatis. Confiteor, inquit, "tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondi- "sti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Laudavit Patrem, laudavit Deum; quia G non despicit humiles, sed despicit superbos. Et hîc talem confessionem audituri sumus, laudis Dei & gratulationis. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Totum cor meum in aram tuæ confessionis impono, holocaustum laudis tibi offero. Holocaustum enim dicitur sacrificium, ubi totum incenditur. Græcè quippe ὅλον, Latinè totum dicitur. Vide quemadmodum offerat holocaustum spiritale, qui dicit, *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Totum, inquit, cor meum flamma tui amoris accendat: nihil in me relinquatur mihi, nec quo respiciam ad meipsum; sed totus in te æstuem, totus in te ardeam, totus diligam te, tamquam inflammatus abs te. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.* Cujus *oris mei*, nisi cordis mei? Ibi enim habemus vocem, quam Deus exaudit, quam prorsus auris humana non novit. Clamabant certè qui Susannam Dan. 13. 34. 35. &c. accusabant, & ad cælum oculos non levabant: illa tacebat, & corde clamabat. Unde illa meruit exaudiri, inde isti puniri. Est ergo os intus: ibi rogamus, inde rogamus. Et si hospitium vel domum Deo præparavimus, ibi loquimur, ibi exaudimur. Non enim est ille longè ab unoquoque Act. 17. 27. & 28. nostrûm positus, in quo vivimus, movemur & sumus. Longè te à Deo non facit, nisi iniquitas sola. Dejice medium parietem peccati, & cum illo es quem rogas. *Audisti, inquit, verba oris mei: confitebor tibi.*

3. *Et coram Angelis psallam tibi.* Non coram Item ℣. 1. hominibus psallam, sed coram Angelis Psallam. Psalterium meum, gaudium meum. Sed gaudium meum de inferioribus, coram hominibus est: gaudium meum de superioribus, coram Angelis est. Non enim novit impius gaudium justi: Non est Isai. 48. 22. & 57. 21. gaudere impiis, dicit Dominus. Gaudet iniquus in [b] popina, gaudet Martyr in catena. Quomodo gaudebat sancta ista CRISPINA, [c] cujus hodie sollemnitas celebratur? Gaudebat cùm tenebatur, cùm ad judicem ducebatur, cùm in carcerem mittebatur, cùm ligata producebatur, cùm in catasta levabatur, cùm audiebatur, cùm damnabatur: in his omnibus gaudebat; & eam miseri miseram putabant, quæ coram Angelis gaudebat.

b Sollemnitas S. Crispinæ.

4. *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Quod ℣. 2. templum sanctum tuum? Ubi [d] habitabimus, ubi adorabimus. Currimus enim, ut adoremus. Gravidum cor nostrum parturit, & ubi pariat quærit. Quis est ille locus ubi adorandus est Deus? qui mundus? quod ædificium? quæ denique sedes in cælo & inter stellas? Quærimus in Scripturis sanctis, & invenimus in verbis Sapientiæ, Ego, inquit, eram Prov. 8. 30. cum illo; ego eram ad quam adgaudebat quotidie. Et dicit opera ejus, & exponit nobis sedem ipsius. Quam? Quando validas, inquit, faciebat in sum- Ibidem 27. &c. mo nubes, quando sedem suam segregabat super ventos. Sedes autem ejus templum ejus. Quò ergo ibimus? Super ventos adoraturi sumus? Si super ventos adoratur, aves nos vincunt. Si autem intelligamus ventos animas, id est, ventorum nomine significatas animas, sicut ait quodam loco Scriptura, Volavit super pennas ventorum: hoc est, super Psal. 17. 11. virtutes animarum: unde & flatus Dei dicitur ani- Gen. 2. 7. ma tamquam ventus, non ut iste intelligatur ventus quo corpus propellente sentimus, sed ut ejus nomine significetur aliquid invisibile, quod neque oculis cerni potest, nec sentiri auribus, nec odoratu duci, nec palato gustari, nec manu contrectari: quod est utique vita quædam, qua vivimus, quæ anima dicitur. Si hos ventos intellexerimus, non est quare quæramus pennas visibiles, ut cum

a Am. & aliquot MSS. *sequetur.* Et quidam, *sequitur.*
b Am. Er. & plures MSS. *in pompa.*

c In ejusdem natali habitus est sermo in Psal. 120. suprà pag. 1382.
d Aliquot MSS. *Ubi habitas.*

avibus volemus ad adorandum ad templum Dei: A
ſed ſuper nos ipſos inveniemus Deum ſedere, ſi ejus
fideles eſſe voluerimus. Videte ſi hoc non eſt: Tem-
1.Cor. 3.17. plum enim Dei ſanctum eſt, ait Apoſtolus, quod
eſtis vos. Certè tamen, quod manifeſtum eſt, in
Angelis habitat Deus. Ergo cùm gaudium noſtrum
de ſpiritalibus rebus, non de terrenis bonis aſſumit
canticum Deo, ut pſallat coram Angelis; ipſa con-
gregatio Angelorum templum Dei eſt, adoramus
ad templum Dei. Eccleſia deorſum, & Eccleſia
ſurſum: Eccleſia deorſum in omnibus fidelibus, Ec- B
cleſia ſurſum in omnibus Angelis. Sed deſcendit ad
Eccleſiam deorſum Dominus Angelorum, & ei
Matth. 4. Angeli in terra miniſtraverunt miniſtranti nobis.
11. Non enim veni, inquit, miniſtrari, ſed miniſtrare.
Matth. 20. 28. Quid nobis miniſtravit, niſi quod hodiéque [a] man-
a ducamus & bibimus? Cùm ergo Dominus Angelo-
rum nobis miniſtrarit, non deſperemus nos futuros
æquales Angelis. Major enim Angelis deſcendit ad
hominem, & Creator Angelorum ſuſcepit homi-
nem, Dominus Angelorum mortuus eſt pro homi- C
Pſal. 5. 8. de. *Adorabo* ergo *ad templum ſanctum tuum*: intel-
ligo templum tuum non manu factum, ſed quod tu
feciſti tibi.
Item ℣. 2. 5. *Et confitebor nomini tuo, in miſericordia tua
& veritate tua.* In duobus iſtis confitemur: ſic
Pſal. 24. enim & in alio Pſalmo legitur, Univerſæ viæ Do-
10. mini miſericordia & veritas. In duobus iſtis confi-
temur: *in tua miſericordia, & in tua veritate.*
Miſericordiâ peccatorem reſpexiſti, veritate pro-
miſſionem reddidiſti. *In tua* ergo *miſericordia &* D
veritate confitebor tibi. Has etiam ego pro meis
viribus reddo, quas mihi donaſti, faciens miſeri-
cordiam & veritatem; miſericordiam in ſubvenien-
do, veritatem in judicando. His adjuvamur à Deo,
his promeremur Deum. Meritò ergo miſericordia
& veritas univerſæ viæ Domini. Non ſunt aliæ viæ,
b quibus ad nos [b] veniat: non ſunt aliæ viæ, quibus
ad illum veniamus.
Item ℣. 2. 6. *Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen ſan-
ctum tuum.* Qualis iſta gratulatio, Fratres? Magni- E
Gen. 15. 6. ficavit nomen ſuum ſanctum ſuper Abraham. Cre-
Rom. 4. 3. didit enim Abraham Deo, & deputatum eſt illi ad
juſtitiam. Ceteræ omnes gentes idolis immolabant,
dæmonibus ſerviebant. Natus eſt ex Abraham Iſaac,
magnificatus eſt ſuper illam domum Deus: inde Ja-
Exodi 3. 6. cob, magnificatus eſt Deus, qui dicit, Ego ſum
Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob:
inde duodecim filii, inde populus Iſraël liberatus ab
Ægypto, ductus per mare rubrum, exercitatus in
eremo, ejectis Gentibus in terra promiſſionis collo- F
catus eſt. Magnificatum eſt nomen Domini ſuper
Iſraël. Sed inde & virgo Maria, inde Dominus
Rom. 4. 25. Chriſtus, mortuus propter peccata noſtra, reſurgens
propter juſtificationem noſtram, implens fideles
Matth. 3. 2. Spiritu-ſancto, mittens prædicari per gentes, Agi-
te pænitentiam, appropinquavit enim regnum cæ-
lorum. Et ecce *magnificavit ſuper omne nomen ſan-
ctum ſuum.*
℣. 3. 7. *In quacumque die invocavero te, citò exau-
di me.* Quare, *citò*? Quia tu dixiſti, Adhuc lo- G
Iſai. 58. 9. quente te dicam, Ecce adſum. Quare, *citò*? Quia
jam non peto felicitatem terrenam, didici ſanctum
deſiderium de novo Teſtamento. Non peto terram,
non fecunditatem carnalem, non ſalutem tempo-
ralem, non inimicorum ſubjectionem, non divitias,
non honores, nihil horum peto: ideo *citò exaudi
me.* Quia docuiſti quid petam, da quod peto. Di-
camus huic, Tale aliquid petis? Audiamus nos,
eructet petitionem ſuam, & videamus quid petat;
& diſcamus per eum petere, ut mereamur accipere.
Veneras ad Eccleſiam, neſcio quid hodie petiturus.
Quid putamus veneras petiturus? Veneras cum de-
ſiderio tuo, neſcio quo, utinam innocenti, etſi
carnali. Sed remove iniquitatem, remove carnali-
tatem: diſce quid petas, quid hodie celebres ad-
tende. Natalitium ſanctæ & beatæ feminæ celebras,
& fortè [c] felicitatem terrenam deſideras. Illa pro- c
pter deſiderium ſanctum dimiſit felicitatem, quam
habebat in terra: dimiſit filios flentes & tamquam
crudelem matrem dolentes, quia velut perdiderat
humanam miſericordiam, quæ ad divinam feſtina-
bat coronam. Neſciebat verò illa quid deſideraret,
quid calcaret? Immo verò noverat pſallere coram
Angelis Dei, eorumque deſiderare conſortium,
amicitiam ſanctam & puram, ubi ulteriùs non mo-
reretur, ubi judicem noſſet apud quem non valere
poſſet mendacium. Quid ergo, in illa vita nulla
ſunt bona? Immo verò ibi ſola ſunt bona, non ma- d
lis mixta bona, [d] ſecuritates in quibus gaudeas
quantum vis, & nemo dicat tibi, Tempera te. Hîc
autem de bonis terrenis gaudere moleſtum eſt, &
periculoſum nimis; ne ſic gaudeas ut hæreas, & gau- e
dendo malè [e] pereas. Nam unde Deus miſcet tribu-
lationes gaudiis terrenis, niſi ut tribulationem ſen-
tientes & amaritudinem, diſcamus æternam deſide-
rare dulcedinem?
8. Quid ergo petit, videamus: quo merito di-
xerit, *Citò exaudi me.* Quid enim petis, ut citò
exaudiaris? *Multiplicabis me.* Multis modis mul- Item ℣. 3.
tiplicatio intelligi poteſt. Eſt multiplicatio terrenæ
generationis, ſecundùm primam naturæ noſtræ be-
nedictionem, quam audivimus: Creſcite, & mul- Gen. 1. 28.
tiplicamini, & implete terram, & dominamini
ejus. Sic-ne ille volebat multiplicari, qui dicebat,
Citò exaudi me? Et iſta planè multiplicatio fru-
ctuoſa eſt, & non venit niſi de benedictione Domi-
ni. Jam quid dicam de aliis multiplicationibus?
Multiplicatus eſt ille auro, ille argento, ille pecore,
ille familiâ, ille poſſeſſionibus, ille his omnibus.
Multæ ſunt terrenæ multiplicationes, felicior au-
tem filiorum: quamquam hominibus avaris etiam
ipſa fecunditas moleſta eſt. Timent enim ne paupe-
res relinquantur, qui multi naſci potuerunt. Quæ ſol-
licitudo pleroſque ad impietatem coëgit, ut oblivi-
ſcerentur quòd parentes eſſent, omnique humani-
tatis affectu exſpoliati, exponerent filios ſuos, ut
eos facerent alienos; projiceret quæ peperit, colli-
geret quæ non peperit; illa contemneret, illa dili-
geret; illa fruſtra mater carne, illa verior volunta-
te. Cùm ergo ſint multæ multiplicationes, & mul-
ta genera multiplicationum, quam multiplicatio-
nem quærit qui dixit, *Citò exaudi me?* Ait enim,
Multiplicabis me. Exſpectamus audire in quibus.
Audi ergo: *In anima mea.* Non in carne mea,
ſed, *in anima mea. Multiplicabis me in anima
mea.* Eſt-ne adhuc quod addatur, ne fortè & mul-
tiplicatio in anima non continuò felicitatem ſigni- f
ficet? Etenim curis [f] homines in anima multiplican-
tur. Multiplicatus videtur in anima, in quo etiam

[a] Tres MSS. *manducavimus.*
[b] Am. & aliquot MSS. *venit.*
[c] Aliquot MSS. *celebritatem terrenam,*
[d] Plerique MSS. *non malis mixta: bona ſecuritatis, in quibus &c.*
[e] Am. & plures MSS. *hareas.* Fortè leg. *& harendo malè pereas.*
[f] Hîc Er. & Lov addunt, *& furiis*: quod ab Am. & MSS. abeſt.

multiplicata

multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo avarus est, A ille tantummodo superbus, ille tantummodo luxuriosus; iste & avarus & superbus & luxuriosus: multiplicatus est in anima sua, sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, non ubertatis. Ergo quid tu qui dixisti, *Citò exaudi me*, & te abstulisti ab omni corpore, ab omni terrena re, ab omni desiderio sæculari, ut diceres Deo, *Multiplicabis me in anima mea?* Adhuc explana quid desideres. *Multiplicabis me*, inquit, *in anima mea, virtute.* Expressum votum, expressum desiderium, ab omni B confusione circumcisum. Si diceret, *Multiplicabis me*; terrena nescio quæ cogitares: addidit, *in anima mea.* Rursus, ne in anima vitia cogitares; addidit, *virtute.* Nihil est quod amplius à Deo desideres, si vis bona & vera fronte dicere, *Citò exaudi me.*

℣. 4. 9. *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ.* Ita fiet, & ita fit, & quotidie fit; & ostenditur non frustra dictum, nisi quia erat futurum. *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ.* Sed & C ipsi cùm tibi confitentur, cùm laudant te, non terrena desiderent à te. Quid enim reges terræ desideraturi sunt? Nonne jam habent ipsum imperium? Quidquid amplius desideraverit homo in terra, usque ad imperium est desiderium ejus. Quid amplius potest? Altior sublimitas necessaria est. Sed fortasse quantò altior, tantò periculosior. Ideoque reges quantò sunt in majore sublimitate terrena, tantò magis humiliari Deo debent. [a] Ut quid faciunt? *Quoniam audierunt omnia verba oris tui.* D O Domine, *omnia verba oris tui!* Nescio in qua gente abscondita erant Lex & Prophetæ, *omnia verba oris tui.* Sed in gente Judæorum sola erant *omnia verba oris tui:* quam gentem laudans Apostolus ait, Quid ergo amplius est Judæo? Aut quæ (Rom. 3. 1. &c.) " utilitas circumcisionis? Multum per omnem mo- " dum. Primùm quidem, quia credita sunt illis elo- " quia Dei. Ibi erant verba Dei. Sed da mihi illum Gedeon quemdam sanctum virum tempore Judicum: videte quale signum petivit à Domino: Po- (Judic. 6. 36. &c.) E nam, inquit, vellus in area, compluatur vellus, area sicca sit. Et factum est: complutum est vellus solum, area sicca erat. Petiit iterum signum: Area tota compluta sit, & solum vellus siccum inveniatur. Et hoc factum est: compluta est area, sicco vellere. Primò complutum vellus siccâ areâ, postea compluta area sicco vellere. Quid vobis videtur area, Fratres? Nonne orbis terrarum? Quid vellus? Tamquam gens Judæa in medio orbe terrarum, habens gratiæ sacramentum, non in manife- F statione, sed in nube secreti, tamquam in velamento [b] pluviam in vellere. Venit tempus quando revelaretur pluvia in area: manifestata est, non operta. Factum est ergo quod dictum est, *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ: quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Quid est, Israël, quod abscondebas? Quamdiu abscondebas? Expressum est vellus, & exiit de te pluvia. Solus Christus suavitas pluviæ: ipsum solum non agnoscis in Scripturis, propter quem factæ sunt Scripturæ. At verò *omnes* G *reges terræ confiteantur tibi, Domine: quoniam audierunt omnia verba oris tui.*

℣. 5. 10. *Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.* Cantent in viis Domini reges terræ. In quibus viis cantent? De quibus suprà dictum est, In misericordia tua & veritate tua: quo- ℣. 2. niam universæ viæ Domini misericordia & veritas. Psal. 24. 10. Non ergo sint reges terræ superbi, sed humiles sint. Tunc cantent in viis Domini, si humiles sint: ament, & cantabunt. Novimus viatores cantatores: cantant, & pervenire festinant. Sunt cantica mala tamquam veteris hominis, sed canticum novum pertinet ad hominem novum. Ambulent ergo & reges terræ in viis tuis, ambulent & cantent in viis tuis. Quid cantent? *Quoniam magna est gloria Domini:* non regum.

11. Vide quomodo reges voluit cantare in viis, humiliter portantes Dominum, non se extollentes adversùs Dominum. Nam si se extulerint, quid sequitur? *Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit.* ℣. 6. Volunt ergo reges respici? Humiles sint. Quid, si se extulerint in superbiam, latêre ipsius oculos possunt? Ne fortè quia audisti, *humilia respicit*, superbus velis esse; & dicas in anima tua, Humiles respicit Deus, me non respicit, faciam quod volo. Quis enim me videt? hominem latet; Deus non vult me videre, quia humilis non sum, ille autem humilia respicit: quod volo facio. O importune, numquid hoc diceres, si scires quid amare deberes? Ecce si nolit te videre Deus, hoc ipsum non times, quia te non vult videre? Si salutes aliquem majorem patronum tuum, & intentus in aliud non te videat, quomodo tibi anima dolet? Si autem Deus te non videat, securum te putas? Non te videt Salvator, & videt [c] deprædator. Et tamen & ipse te Deus videt. Non te putes non videri; immo roga, ut merearis videri à quo vidêris. Dictum est enim, Oculi Domini super justos. Quia non super injustos, faciant ergo quod volunt injusti. Ocu- Psal. 33. 16. li Domini super justos. Sequatur adhuc: Et aures " ejus ad preces eorum. Injusti ergo qui securos se putabant, quia non erant oculi Domini super eos, non timent, quia non sunt & aures ejus ad preces eorum? Nonne melius & oculi ejus super nos, & aures ejus ad preces nostras? Sed cùm facis ea super quæ [d] non vis esse oculos Domini, non mereris precibus tuis & aures Domini: & tamen malè faciendo à te non avertis oculos Domini. Quid enim ibi sequitur? Vultus autem Domini super facientes ma- Ibidem 17. la. Sed ad quid? Ut perdat de terra memoriam eo- " rum. Vides te videri, vides te latêre non posse: cùm ergo quidquid feceris videaris, quare hoc non facis unde placere merearis? Ergo & hîc quid? *Quoniam magna est gloria Domini, quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit.* Excelsa autem quasi non respicit. *Humilia* enim *respicit. Excelsa*, quid? *à longè cognoscit.* Quid sibi ergo præstat superbus? Ut à longè videatur; non ut non videatur? Nec putes te ideo securum esse debere, quòd minùs bene te videt, qui à longè te videt. Tu enim quod à longè vides, non bene vides: Deus etsi à longè te videt, perfectè te videt, & tecum non est. Hoc agis, non ut minùs perfectè videaris; sed ut non sis cum illo à quo vidêris. At verò humilis quid sibi præstat? Propè est Dominus his qui obtriverunt cor. Psal. 33. 19. Erigat se ergo superbus, quantum voluerit: certè in alto habitat Deus, in cælo est Deus: vis tibi propinquet? Humilia te. Nam tantò à te erit altior, quantò tu elatior. *Excelsa autem à longè cognoscit.*

[a] Sic MSS. At Lov. *Et quid faciant.* Am. & Er. *Ut quid faciant.*

[b] Plures MSS. *pluvia in vellere.*

[c] Am. cum unico MS. *& videt damnator.* Er. *& videt deprædator & damnator.*

[d] Er. & Regius MS. *super quæ vis esse oculos Domini, tunc mereris &c.*

℣. 7. 12. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Verum est: in quacumque tribulatione fueris, confitere, invoca; liberat te, vivificat te. Sed tamen aliquid hîc debemus melius intelligere, quo jam familiariùs inhæreamus Deo, dicamusque illi, Citò exaudi me. Dixerat enim, *Excelsa à longè cognoscit*: & excelsa superba non norunt tribulationem. Non norunt, inquam, tribulationem, de Psal. 114. 3. qua dicitur alio loco, Tribulationem & dolorem inveni, & nomen Domini invocavi. Quid enim magnum, si tribulatio te inveniat? Si aliquid potes, tu inveni tribulationem. Et quis est, inquis, qui inveniat tribulationem? aut quis illam vel quærat? In medio tribulationis es, & nescis? Vita ista parva tribulatio est? Si non est tribulatio, non est peregrinatio: si autem peregrinatio est, aut parum patriam diligis, aut sine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur, non se esse cum eo quod desiderat? Sed unde tibi non videtur ista tribulatio? Quia non amas. Ama alteram vitam, & videbis quia ista vita tribulatio est: quacumque prosperitate fulgeat, quibuslibet deliciis abundet atque [a] circumfluat; quando nondum est illud gaudium sine ulla tentatione certissimum, quod nobis in fine servat Deus, sine dubio tribulatio est. Ergo intelligamus & hujus tribulationem, Fratres. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Non sic ait, tamquam diceret, Si fortè evenerit mihi tribulatio aliqua, liberabis inde me. Sed quomodo? *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me*: id est, aliter non vivificabis me, nisi in medio tribulationis ambulavero. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Væ ridentibus, Beati lugentes. (Luca 6. 21. & 25.) *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.*

Item ℣. 7. 13. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salvum me fecit dextera tua.* Sæviant inimici, quid possunt facere inimici? Pecuniam tollere, exspoliare, proscribere, in exsilium mittere, doloribus tormentisque cruciare; ad postremum, si permissi fuerint, & occidere: numquid amplius? Tu autem Domine *super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam*: super id quod mihi possunt facere inimici, tu extendisti manum tuam. Non enim inimici possunt me separare à te: tu autem ampliùs vindicas, quia adhuc differs me. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam.* Sæviat quantum potest inimicus, non me separat à Deo. Tu autem, Domine, adhuc me non [b] recipis, adhuc me in peregrinatione conteris, adhuc gaudium dulcedinemque tuam non præbes: nondum inebriasti ab ubertate domûs tuæ, & torrente voluptatis tuæ nondum potasti. Apud Psal. 35. 10. » te enim est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Sed ecce [c] dedi primitias spiritûs, & credidi in te, & servio mente legi Dei: tamen in nobismetipsis adhuc ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri. (Rom. 8. 23. &c. Rom. 7. 25.) Hanc vitam nobis peccantibus dedit Deus, ubi etiam necesse est ut conteratur Adam in sudore & labore vultûs sui, cùm terra ei tribulos & spinas parit. (Gen. 3. 18. & 19.) Numquid aliquis inimicus plus potuit procurare? *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam*: sed tamen non ad desperationem. Sequitur enim, *Et salvum me fecit dextera tua.*

14. Potest & sic intelligi, *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam*: irascebantur inimici, vindicasti me de inimicis. Peccator videbit & irascetur, dentibus suis frendet & tabescet. » (Psal. 111. 10.) Ubi sunt qui dicebant, Pereat nomen [d] Christianorum de terra? Certè aut moriuntur, aut convertuntur. Ergo, *Super iram inimicorum extendisti manum tuam*, quamdiu diceretur quod scriptum est, Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur & peribit nomen ejus? (Psal. 40. 6.) quando delebitur nomen Christianorum de terra? Cùm dicunt ista, partim crediderunt, partim perierunt, pauci timidi remanserunt. Quanta ira inimicorum sæviebat, quando sanguis Martyrum fundebatur? Quomodo se putabant nomen Christianorum delere de terra? *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salvum me fecit dextera tua.* Ecce illi qui Martyres persequebantur, memorias Martyrum inquirunt, aut ubi [e] adorent, aut ubi se inebrient: quærunt tamen. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salvum me fecit dextera tua.* Secundùm desiderium *salvum me fecit dextera tua.* Est quædam salus in dextera: nam est altera salus in sinistra. Salus temporalis & carnalis, in sinistra est; salus æterna cum Angelis, in dextera est. Ideo jam in ipsa immortalitate positus Christus, dicitur sedere ad dexteram Dei. (Marci 16. 19.) Non enim Deus habet in seipso dexteram aut sinistram: sed dextera Dei dicitur felicitas illa, quæ quoniam ostendi oculis non potest, tale nomen accepit. Hac dexterâ tuâ salvum me fecisti, non secundùm salutem temporalem. Nam CRISPINA occisa est: sed numquid deseruit illam Deus? Non illam fecit salvam in sinistra, sed fecit in dextera. Machabæi quanta tormenta perpessi sunt? (2. Mach. 7.) Tres autem pueri in mediis ignibus deambulando laudaverunt Deum. (Dan. 3. 24.) Illorum salus in dextera, istorum etiam in sinistra. Aliquando ergo non salvat in sinistra sanctos suos, sed semper salvat in dextera. Impios autem plerumque salvat in sinistra, non salvat in dextera. Nam illi qui persequebantur CRISPINAM, sani erant in corpore: illa occisa est, illi vivunt. Illorum salus in sinistra, illius in dextera. *Et salvum me fecit dextera tua.*

℣. 8. 15. *Domine retribues pro me.* Ego non retribuo, tu retribues pro me. Sæviant inimici, quantum libet: tu retribues quod ego non possum. *Domine retribues pro me.* In ipso capite nostro adtendite. Reliquit enim nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. (1. Pet. 2. 22. &c.) Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cùm malediceretur, « non remaledicebat dicens, *Domine retribues pro me.* « Cùm judicaretur, non comminabatur, sed commendabat se illi judicanti [f] justè. Quid est, *Domine retribues pro me?* Ego, inquit, non quæro gloriam meam, est qui quærat & judicet. (Johan. 8. 50.) Non vosmetipsos vindicantes, carissimi, Apostolus dicit: sed date locum iræ. (Rom. 12. 19.) Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. (Deut. 32. 35.) *Domine retribues pro me.*

16. Est hîc alius intellectus non negligendus, & fortè magis eligendus. *Domine* Christe *retribues pro me.* Ego enim si reddam, rapui: tu quod non

[a] Sic plerique MSS. Editi verò, *circumfloreat.*
[b] Regius MS. *non respicis.*
[c] Lov. *dedisti.* At Am. Er. & plures MSS. *dedi.* Hanc lectionem confirmat illud suprà in Psal. 134. n. 18. *dantes jam Deo primitias spiritûs nostri, hoc est, ipsam fidem tamquam primogenita nostra.*
[d] Plures MSS. constanter, *Christianum.*
[e] Aliquot MSS. *aut ubi orent.*
[f] Am. cum unico MS. *injustè.* At editi alii & MSS. *justè*, juxta Græc. δικαίως.

rapuisti, solvisti. *Domine retribues pro me.* Vide illum retribuentem pro nobis. Venerunt qui tributum exigerent; exigebant tributum didrachmam, id est, duas drachmas in uno homine: ventum est ad Dominum, ut solveret tributum; immo non ad ipsum, sed ad discipulos; & dictum est illis, Magister vester non solvit tributum? [Matth. 17. 23. &c.] Illi retulerunt ad eum. Et ille, Reges terræ à quibus exigunt tributum? à filiis suis, an ab alienis? Responderunt, Ab alienis. Ergo, inquit, liberi sunt filii. Sed tamen ne scandalizemus eos, ait Petro, Vade mitte hamum in mare, & qui primus piscis adscenderit, aperi os ejus, & invenies staterem, id est, duas didrachmas. Stater ponderis genus est, habens quatuor drachmas. Invenies ibi, da illis pro me & te. *Domine retribues pro me.* Meritò habemus primum piscem hamo captum, [a] hamo comprehensum: primum surgentem de mari, primogenitum à mortuis. In ejus ore invenimus duas didrachmas, id est, quatuor drachmas: in ejus ore invenimus quatuor Evangelia. Istis quatuor drachmis ab exactione hujus sæculi liberamur: per quatuor Evangelia debitores non remanebimus. Ibi enim peccata nostra omnia solvuntur. Retribuit ergo pro nobis. Gratias misericordiæ ipsius. Nihil debebat: pro se non reddidit, sed pro nobis reddidit. [Johan. 14. 30.] Ecce, inquit, venit princeps mundi hujus, & in me nihil inveniet. Quid est, in me nihil inveniet? Nullum peccatum in me inveniet: quare occidat me, non habet. [Ibidem 31.] Sed ut sciant omnes, ait, quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc. Quid est, surgite, eamus hinc? Id est, non necessitate, sed voluntate patior, reddens quod non debeo. *Domine retribues pro me.*

[Item ℣. 8.] 17. *Domine, misericordia tua in æternum.* Quid desiderem? [b] Non diem hominum. [Jerem. 17. 16.] Non laboravi subsequens te, Domine, & diem hominum non concupivi, tu scis. Ecce martyr sancta Crispina si desideraret diem hominum, negaret Christum. Plus hìc viveret, sed in æternum non viveret. Maluit in æternum vivere, quàm paulò ampliùs temporaliter vivere. Denique, *Domine, misericordia tua in æternum*, non ad tempus volo liberari. *Misericordia tua in æternum*, [c] qua Martyres liberasti, & sic citò de hac vita abstulisti. *Domine, misericordia tua in æternum.*

[Item ℣. 8.] 18. *Opera manuum tuarum ne despicias.* Non dico, Domine, ne despicias opera manuum mearum, non me jacto de operibus meis. [Psal. 76. 3.] Exquisivi quidem Dominum manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus: sed tamen non commendo opera manuum mearum, Timeo ne cùm inspexeris, invenias plura peccata quàm merita. Hoc solum rogo, hoc dico, hoc impetrare desidero: *Opera manuum tuarum ne despicias.* Opus tuum in me vide, non meum. Nam meum si videris, damnas: tuum si videris, coronas. Quia & quæcumque sunt bona opera mea, abs te mihi sunt, & ideo tua magis quàm mea sunt. Audio quippe ab Apostolo tuo, [Ephes. 2. 8. &c.] Gratiâ salvi facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Ergo sive in eo quòd homines sumus, sive in eo quòd ex nostra impietate mutati & justificati sumus, Domine, *opera manuum tuarum ne despicias.*

IN PSALMUM CXXXVIII. * ENARRATIO.

[* Sermo ad plebem.]

1. Psalmum nobis brevem paraveramus, quem mandaveramus cantari à Lectore: sed ad horam, quantum videtur, perturbatus, alterum pro altero legit. Maluimus nos in errore Lectoris sequi voluntatem Dei, quàm nostram in nostro proposito. Si ergo vos in ejus prolixitate aliquamdiu tenuerimus, nobis non imputetis; sed credatis Deum nos non infructuosè laborare voluisse. Neque enim frustra in primo peccato nostro pœnam accepimus, ut in sudore vultûs nostri panem manducemus. [Gen. 3. 19.] Tantùm si panis est, adtendite. Panis autem est, si Christus est. Ego sum, inquit, panis vivus qui de cælo descendi. [Johan. 6. 41.] Quem manifestatum habemus in Evangelio, ipsum quæramus & in Prophetis. Hunc ibi non vident super quorum cor adhuc velamen positum est, [2. Cor. 3. 14.] unde audivit Caritas Vestra hesterno die. Nobis autem quia sacrificium vespertinum crucis Domini conscidit velum, [Matth. 27. 51.] ut pateant jam templi secreta; quamdiu nobis Christus prædicatur, etsi cum labore & sudore, manducandus est panis.

2. Loquitur autem Dominus noster Jesus Christus in Prophetis aliquando ex persona capitis nostri, qui est ipse Christus salvator, sedens ad dexteram Patris; [Marci 16. 19.] qui etiam propter nos natus de virgine, [Luca 2. 7.] & sub Pontio Pilato, qualia nostis, passus est; [Luca 23. 1. &c.] fuso innocente sanguine, quod est pretium nostrum, redemit nocentes à captivitate, in qua detinebamur à diabolo, donans nobis delicta, & ipso pretio nostro sanguine suo delens chirographum, quo debitores tenebamur. [Coloss. 2. 13. & 14.] Ipse est rector & sponsus & redemtor Ecclesiæ, caput nostrum. Et utique si caput est, habet corpus. Corpus autem ejus sancta Ecclesia, quæ etiam conjux ejus: cui dicit Apostolus, Vos autem estis corpus Christi & membra. [1. Cor. 12. 27.] Totus itaque Christus caput & corpus, tamquam integer vir: quia & femina de viro facta est, & ad virum pertinet; & dictum est de primo conjugio, Erunt duo in carne una. [Gen. 2. 24.] Hoc autem ad mysterium interpretatur Apostolus non frustra esse dictum de illis duobus hominibus, nisi quia in eis jam figurabatur Christus & Ecclesia. Nam hoc sic exponit Apostolus: Erunt duo in carne, inquit, una: sacramentum hoc magnum est; ego autem dico, in Christo & Ecclesia. [Ephes. 5. 31. & 32.] Dicit etiam ipsum Adam formam futuri: Qui est, inquit, forma futuri. [Rom. 5. 14.] Si ergo Adam forma futuri, quomodo de latere dormientis Eva facta est, [Gen. 2. 21. & 22.] sic ex latere Domini dormientis, id est, in passione morientis, & in cruce percusso de lancea, manaverunt sacramenta, quibus formaretur Ecclesia. [Johan. 19. 34.] Nam de futura eadem passione sua sic dicit in alio Psalmo, Ego dormivi, & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. [Psal. 3. 6.] Ergo dormitio intelligitur passio. Eva de latere dormientis, Ecclesia de latere patientis. Loquitur ergo Dominus noster Jesus Christus in Prophetis aliquando ex voce sua, aliquando ex voce nostra, quia unum se facit nobiscum; sicut dictum est, Erunt duo in carne una. [Gen. 2. 24.] Unde dicit & ipse Dominus in Evangelio, cùm de conjugio loqueretur: Igitur jam non sunt duo, sed una caro. [Matth. 19. 6.] Una caro, quia de nostra mortalitate carnem suscepit. Non autem una divi-

[a] Duo MSS. *amore comprehensum.*
[b] Christinæanus MS. *Quid desiderem nostis diem hominum?*
[c] Am. & plures MSS. *quia.*

nitas; quia ille Creator, nos creatura. Quidquid A igitur Dominus loquitur ex persona susceptæ carnis, & ad illud caput pertinet, quod jam adscendit in cælum, & ad ista membra, quæ adhuc in terrena peregrinatione laborant: pro quibus laborantibus membris, cùm ea Saulus insequeretur, clamavit de cælo, Saule, Saule, quid me persequeris? (Act. 9. 4.) Audiamus ergo loquentem Dominum Jesum Christum in prophetia. Cantati enim sunt ipsi Psalmi longè antequam Dominus de Maria nasceretur, non antequam Dominus esset. Semper enim Crea- B tor omnium, aliquando autem & natus ex creatura. Divinitatem illam credamus, & quantum possumus, intelligamus æqualem Patri. Sed illa divinitas Patri æqualis, facta est particeps nostræ mortalitatis, non de suo, sed de nostro: ut & nos efficeremur participes divinitatis ejus, non de nostro, sed de ipsius.

ỳ. 1. 3. DOMINE *probasti me, & cognovisti me.* Dicat hoc ipse Dominus Jesus Christus, dicat & ipse *Domine*, Patri. Non enim Dominus ejus C Pater ejus, nisi quia dignatus est nasci secundùm carnem. Pater est Dei, Dominus hominis. Vis nosse cui Pater est? Æquali sibi Filio. Apostolus dicit, (Philip. 2. 6.) Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Huic formæ Pater est Deus, æquali sibi formæ, unigenito Filio nato de substantia sua. Propter nos autem, ut reficeremur, & efficeremur participes divinitatis ejus, reparati ad vitam æternam, quia ipse, ut dixi, factus est particeps mortalitatis nostræ; D quid de illo ait Apostolus ibi, ubi dixerat, Qui „ cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus (Ibidem 7.) „ est esse æqualis Deo? Sed semetipsum, inquit, „ exinanivit, formam servi accipiens, in similitudi- „ ne hominum factus, & habitu inventus ut homo? Erat autem in forma Dei æqualis Patri; & accepit formam servi, qua minor esset Patre. Unde (Johan. 10. 30.) utrumque dicit in Evangelio, &, Ego & Pater unum sumus: &, (Johan. 14. 28.) Quoniam Pater major me est. Ego & Pater unum sumus, secundùm formam E Dei: Pater major me est, secundùm formam servi. Ergo quia & Pater & Dominus est, Pater formæ Dei, Dominus formæ servi: dicat ergo ipse, nec miremur, nec scandalizemur, quia Filius Dei unicus dicit, *Domine probasti me, & cognovisti me. Probasti, & cognovisti:* non quia non noverat, sed quia notum aliis fecerat. *Probasti me*, inquit, *& cognovisti me.*

ỳ. 2. 4. *Tu cognovisti sessionem meam & resurrectionem meam.* Quid hîc sessio? Quid hîc resurrectio? F Qui sedet, humiliat se. Sedit ergo Dominus in passione, surrexit in resurrectione. *Tu*, inquit, hoc *cognovisti*: id est, tu voluisti, tu approbasti, secundùm voluntatem tuam factum est. Si autem volueris accipere vocem capitis ex persona corporis, dicamus & nos, *Tu cognovisti sessionem meam & resurrectionem meam.* Sedet enim homo, quando humiliat se in pænitentia: surgit autem remissis peccatis, quando erigitur in spem vitæ æternæ. (Psal. 126. 2.) Propterea & in alio Psalmo dicitur, Surgite postea G quàm sedistis, qui manducatis panem doloris. Panem doloris pænitentes manducant, qui cantant (Psal. 41. 4.) in alio Psalmo, & dicunt, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte. Quid est ergo, Surgite postea quàm sedistis? Nolite exaltari, nisi humiliati fueritis. Multi enim volunt surgere, antequam sederint: volunt se justos videri, antequam peccatores se esse confessi sint. Ergo si ex persona capitis nostri accipis, sic intellige: *Tu cognovisti sessionem meam & resurrectionem meam*, passionem meam & resurrectionem meam. Si ex persona corporis: *Tu cognovisti sessionem meam & resurrectionem meam*, coram oculis tuis & peccata confessus sum, & tuâ gratiâ justificatus sum.

5. *Intellexisti cogitationes meas de longinquo:* ỳ. 3. *semitam meam & limitem meum investigasti*, * *&* ỳ. 4. *omnes vias meas prævidisti.* Quid est, *de longinquo?* Cùm adhuc in peregrinatione sum, antequam ad illam patriam veniam, tu cognovisti cogitationem meam. Adtende illum Filium minorem: quia ipse etiam factus est corpus Christi, Ecclesia de Gentibus veniens. [a] Ierat quippe in longinquum (Lucæ 15. 11. &c.) filius minor. Duos enim filios habebat quidam pater-familiâs: major non longè ierat, sed in agro operabatur, & significat sanctos in Lege facientes opera & præcepta Legis. Genus autem humanum, quod [b] deflexerat in idolorum culturam, in longinquo fuerat peregrinatum. Quid tam longè ab eo qui fecit te, quàm figmentum quod tibi ipse fecisti? Profectus est ergo filius minor in regionem longinquam, portans secum substantiam suam, & sicut novimus in Evangelio, dissipavit eam vivens prodigè cum meretricibus; & famem passus applicuit se cuidam principi regionis illius; & ille eum porcis pascendis præposuit, de quorum siliquis [c] cupiebat saturari, nec poterat. Post laborem & trituram & tribulationem & egestatem, venit illi in mentem pater, & voluit redire; & sic ait: Surgam, & ibo ad patrem meum. Surgam, dixit, sederat enim. Ejus ergo vocem hîc agnosce dicentis, *Tu cognovisti sessionem meam & resurrectionem meam.* Sedi in egestate, surrexi in desiderio panis tui. *Intellexisti cogitationes meas de longinquo.* Longè enim eram profectus: sed ubi non est quem deserueram? *Intellexisti cogitationes meas de longinquo.* Propterea sic dicit Dominus in Evangelio, Quia occurrit illi pater (Ibidem 20.) venienti. Verè, quia intellexerat cogitationes ejus de longinquo. *Semitam meam & limitem meum investigasti. Semitam*, inquit, *meam:* quam, nisi malam, quam ille ambulaverat, ut patrem desereret, quasi occultus esse posset ab oculis vindicantis; aut verò in illa egestate contereretur, aut porcos pascere poneretur, nisi pater vellet flagellare longinquum, ut reciperet propinquum? Ergo tamquam deprehensus fugitivus, sequente se vindictâ legitimâ Dei, vindicantis in affectiones nostras, quacumque ierimus & quocumque progressi fuerimus; [d] tamquam ergo deprehensus fugitivus loquitur: *Semitam meam, & limitem meum investigasti.* Quid est, *semitam meam?* Quâ profectus sum. Quid est, *limitem meum?* Quò usque perveni. *Semitam meam & limitem meum investigasti.* Limes meus ille longinquus, non fuit longè ab oculis tuis. Multum ieram, & tu ibi eras. *Semitam meam & limitem meum investigasti.*

6. *Et omnes vias meas prævidisti.* Non dixit, ỳ. 4. vidisti; sed, *prævidisti.* Antequam eas irem, ante-

[a] Aliquot MSS. *Erat quippe in longinquo:* & paulò pòst, *non longè erat.*
[b] Sic plures MSS. Editi verò, *defluxerat.*

[c] Hîc Er. & Lov. addunt, *& reliquiis:* quod Am. & MSS. non habent.
[d] In editis post *fuerimus*, additur *agnoscimur*: redundat, & abest à MSS.

quam eas ambularem, prævidisti eas: & permisisti me in labore ire vias meas, ut si nollem laborare, redirem in vias tuas. *Quoniam non est dolus in lingua mea.* Quare hoc dixit? Quia ecce fateor tibi, ambulavi semitam meam, factus sum longinquus à te; discessi à te, cum quo mihi bene erat, & bono meo malè mihi fuit sine te. Nam si mihi bene esset sine te, nollem forsitan redire ad te. Ergo iste confitens peccata sua, dicens corpus Christi justificatum, non in se, sed in illius gratiâ, dixit, *Non est dolus in lingua mea.*

℣. 5.
7. *Ecce tu Domine cognovisti omnia novissima & antiqua.* Cognovisti novissima mea, quando porcos pavi: cognovisti antiqua mea, quando à te partem substantiæ meæ expetivi. Antiqua mihi fuerunt exordia malorum novissimorum. Antiquum peccatum, quando lapsi sumus: novissima pœna, quando in istam mortalitatem laboriosam periculosamque pervenimus. Atque utinam nobis ista sit novissima. Erit ista novissima, si jam redire voluerimus. Est enim alia quibusdam impiis
Matth. 25. 41.
novissima, quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus. Nos autem, Fratres, huc usque deseruimus Deum: usque ad hujus vitæ mortalitatem sufficiat labor noster. Recordemur panem Patris nostri, recolamus beatitudinem domûs patris nostri: non nos delectent siliquæ porcorum, doctrinæ dæmoniorum. *Ecce tu Domine cognovisti omnia novissima & antiqua: novissima*, quò perveni; *antiqua*, ubi te offendi. *Tu finxisti me, & posuisti super me manum tuam. Finxisti me:* ubi? In ista mortalitate, jam ad labores, ad quos omnes nati sumus. Non enim quisquam nascitur, nisi quem Deus finxerit in utero matris suæ; aut ulla creatura est, cujus non est ille plasmator. Sed *finxisti me*, in isto labore: *& posuisti super me manum tuam*, vindicem manum, gravantem superbum. Ita enim salubriter dejecit elatum, ut erigat humilem. *Tu finxisti me, & posuisti super me manum tuam.*

℣. 6.
8. *Mirificata est scientia tua ex me; invaluit, non potero ad illam.* Aliquid quod obscurum quidem est, sed cum non parva dulcedine intelligi-
Exodi 33. 9. & 34. 5.
tur, advertentes audite. Moyses sanctus Dei famulus, cum quo loquebatur Deus per nubem, quia temporaliter loquens utique per assumtam creaturam loquebatur servo suo; id est, non per substantiam suam, sed per assumtam aliquam corporalem creaturam, per quam voces illæ fierent, & humanis atque mortalibus auribus personarent: (Sic enim loquebatur tunc Deus, non quomodo loquitur in substantia sua. Quomodo enim loquitur in substantia sua? Locutio Dei, Verbum Dei est: Verbum Dei Christus est: Verbum illud
Iohan. 1. 3.
non sonat & transit, sed semper incommutabiliter manet Verbum, per quod facta sunt omnia.
Psal. 101. 27.
Cui Verbo dicitur, (ipsa est enim & sapientia Dei,) Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem
Sap. 7. 27.
ipse es. Et alio loco de Sapientia cùm Scriptura diceret, In seipsa manens, ait, innovat omnia. Illa ergo Sapientia stans, (si dici debet vel stans, dicitur autem propter incommutabilitatem, non propter immobilitatem:) & eodem modo se semper habens, nullo loco, nullo tempore variata, nusquam aliter quàm hîc aut ibi, numquam aliter quàm nunc aut antea, ipsa est locutio Dei. Locutio verò illa, quæ fiebat ad Moysen, ad hominem fiebat per syllabas, per transeuntes sonos. Non autem fierent ista, nisi Deus assumeret talem creaturam, per quam hujusmodi sermonem & voces emitteret.) Moyses sanctus noverat istam locutionem Dei assumtis quibusdam corporeis creaturis fieri: & desideravit & concupivit videre ipsam speciem Dei, & loquenti secum Deo dixit, Si inveni gratiam ante te, ostende mi-
Exodi 33. 13.
hi temetipsum. Cùm hoc vehementer concupisceret, & hoc quadam, si dicendum est, amica familiaritate, qua ipse dignatus est, extorquere vellet Deo, ut videret ejus majestatem & faciem, quomodo dici potest facies Dei: ait illi, Non po-
Ibidem 20. &c.
tes videre faciem meam. Nemo enim vidit faciem meam, & vixit: sed ponam te in spelunca petræ, & transibo, & ponam super te manum meam: cùm autem transiero, posteriora mea videbis. Et ex his verbis natum est alterum ænigma, id est, obscura quædam figura rerum. Cùm transiero, posteriora mea videbis, dicit Deus: quasi ex alia parte habeat faciem, ex alia dorsum. Absit à nobis tale aliquid de illa Majestate sentire. Nam qui hoc sentit de Deo, quid ei prodest, quòd templa [a] clausa sunt? Idolum in corde suo fabricat. Sunt ergo in illis verbis magna mysteria. Loquebatur Dominus, ut dixi, per creaturam, quomodo vellet famulo suo. Intellecta est illic persona ipsius Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi. Qui quidem secundùm formam Dei, qua æqualis est Pa-
Philip. 2. 6.
tri, similiter oculis humanis invisibilis est, sicut & Pater. Si enim sapientia humana videri oculis non potest, Virtus & Sapientia Dei videri oculis carneis potest? Sed quia erat Dominus opportuno tempore carnem suscepturus, ut oculis etiam carneis propter salubritatem curandæ intus mentis appareret, quando ita apparere opus esset; hoc prædicens Moysi figuratè ait, Faciem meam videre non potes, posteriora mea videbis, sed cùm transiero. Ut autem non videas faciem meam, manus mea erit super te. Transire quid fuit Domino, nisi quod Evangelista dicit, Cùm
Iohan. 13. 1.
autem venisset hora, ut transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem? Nam ipsum transitum significat Pascha. Quod enim Hebraïco verbo dicitur Pascha, Latinè transitus interpretatur. Quid est, Faciem meam non videbis, sed posteriora mea videbis? Cujus personam gerebat ille Moyses, quando ei dictum est, Faciem meam non videbis, sed posteriora mea videbis, & hoc cùm transiero. Ut autem non videas faciem meam, ponam super te manum meam? Faciem suam, dixit prima sua; & quodam modo posteriora sua, transitum de hoc mundo passionis suæ. Apparuit Judæis, non eum cognoverunt. Eorum personam gerebat Moyses, quando ei dicebatur, Faciem meam non potes videre. Unde autem non viderunt Deum in carne positum? Quia gravata erat super eos manus Domini. De illis enim dixerat Isaias, Incrassa cor populi hujus, &
Isai. 6. 10.
oculos ejus grava. Et eorum vox est in alio Psalmo, Quoniam gravata est super me manus
Psal. 31. 4.
tua. Ut ergo non cognoscerent tunc divinitatem Christi, [b] (Si enim cognovissent, numquam
1. Cor. 2. 8.

[a] Am. & Er. *templa Dei.* Vox *Dei*, quæ non in omnibus MSS. exstat, meritò expuncta est per Lovanienses, ut ne alia quàm idolorum templa clausa esse intelligantur, eorum scilicet cultu vetito per Imperatorum leges ab anno 391.

[b] Hic in editis additur, *gravati sunt*: quod à præcipuis MSS. abest.

Dominum gloriæ crucifixissent. Non crucifixo autem Domino, sanguis illius non redimeret orbem terrarum.) quid egit Deus, nisi quod ait Apostolus, altitudinem divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei? ubi exclamat, Rom. 11. 33. &c. » O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum. Ibidem 25. Apostolus hoc dicit: quia superiùs dixerat, » Cæcitas ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret. Excæcati sunt ergo ex parte Judæi, merito superbiæ suæ, quia se justos dicebant; & excæcati crucifixerunt Dominum. Posuit super eos manum suam, ne viderent eum, donec transiret, scilicet de hoc mundo ad Patrem. Videamus si postea quàm transiit viderunt posteriora ejus. Johan. 20. 14. & 21. 1. &c. Resurrexit Dominus, apparuit discipulis suis, & omnibus qui in eum jam crediderant: non eis à quibus crucifixus erat, quia super illos manum posuerat, donec transiret. Act. 1. 3. &c. Adscendit autem in cælum, quadraginta diebus factis cum discipulis suis. Act. 2. 1. &c. Impleto autem die Pentecostes, misit eis Spiritum-sanctum. Repleti Spiritu-sancto, cœperunt omnium linguis loqui, qui in una nati erant, & unam solam didicerant. Expaverunt, & exhorruerunt tantum miraculum, millia eorum qui crucifixerant Dominum: compuncti corde de tanto miraculo, quæsierunt consilium ab Apostolis, quid facerent, postea quàm eis prædicatus est Christus, mirantibus unde idiotæ homines linguis omnibus loquerentur. Per Petrum igitur apostolum annuntiato eis Christo, quem in cruce contemserant, quem tamquam mortalem hominem irriserant; cui propterea insultabant, quia de cruce non descendebat, cùm utique majus multò fuerit, quod fecit, de sepulcro resurgere, quàm de cruce descendere: annuntiato ergo sibi Christo, dixerunt, Quid faciemus? Illi qui sævierunt in Dominum, quem videbant, jam consilium petunt salutis: Act. 2. 38. & dictum est eis, Agite pænitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Jesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Ecce viderunt posteriora ejus, cujus faciem videre non potuerunt. Manus enim ejus erat super oculos eorum; non semper, sed donec transiret. Postea quàm transiit, abstulit manum ab oculis eorum. Ablata manu ab oculis suis, dicunt discipulis, Quid faciemus? Primò sævi, postea pii; primò irati, postea timidi; primò duri, postea flexi; primò cæci, postea illuminati.

9. Puto quòd agnoscamus & in hoc Psalmo voces hujusmodi etiam Gentium recordantium infidelitatem suam. Rom. 11. 32. Conclusit enim Deus omnes in infidelitate, ut omnium misereatur. *Tu finxisti me, & posuisti super me manum tuam. Mirificata est scientia tua ex me, invaluit, non potero ad illam.* Veluti posuisti super me manum tuam: mirus mihi factus es, non te comprehendo cum quo eram. Quàm facilis mihi erat vultus patris, quando dixi, Lucæ 15. 12. Da mihi substantiam meam, quæ me contingit. Ecce profectò in regionem longinquam & fame contrito, multum mihi est, & labor est ante me, non possum percipere quod dimisi. *Mirificata est* enim, inquit, *scientia tua ex me.* Ex peccato meo factum est, ut mirificata mihi esset, & incomprehensibilis mihi exsisteret. Nam erat mihi facilitas contemplandi te, quando non superbiâ reliqueram te. *Mirificata est scientia tua ex me, invaluit, non potero ad illam:* sed subaudis, *ex me. Non potero ad illam ex me.* Cùm ergo potero, non potero nisi ex te.

10. Ecce invenis in longinquo fugitivum non latêre oculos ejus, à quo fugit. Et quò iturus est jam, cujus limes est investigatus? Videte quid dicit, *Quò ibo ab Spiritu tuo?* ỳ. 7. Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum. Sap. 1. 7. Quis potest fugere in mundo ab illo Spiritu, quo plenus est mundus? *Quò ibo ab Spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?* Locum quærit, quò fugiat ab ira Dei. Quis est locus recepturus fugitivum Dei? Homines qui suscipiunt fugitivos, quærunt ab eis à quo fugerint; & quem servum invenerint alicujus domini minùs potentis, tamquam sine ullo timore suscipiunt, dicentes in corde suo, Non habet iste talem dominum, à quo possit investigari. Cùm autem audierint dominum potentem, aut non suscipiunt, aut cum magno timore suscipiunt: quia & homo potens falli potest. Ubi non est Deus? Quis fallit Deum? Quem non videt Deus? A quo fugitivum suum non repetit Deus? Quò ergo ibit fugitivus iste à facie Dei? Vertit se hàc atque illac, quasi quærens locum fugæ suæ.

11. *Si adscendero*, inquit, *in cælum, tu ibi es;* ỳ. 8. *si descendero in infernum, ades.* Tandem cognovisti male fugitive, nullo pacto te posse fieri longè ab eo, à quo longinquare voluisti. Ecce ille ubique est: tu quò iturus es? Invenit consilium, & hoc ab illo qui eum jam revocare dignatur inspiratum. *Si adscendero in cælum, tu ibi es; si descendero in infernum, ades.* Si me extulero, te invenio repressorem; si me abscondero, te invenio inquisitorem; & non inquisitorem tantùm, sed & investigatorem. Si enim superbiero de justitia mea, tu ibi es, cujus est vera justitia. Si peccando venero in profundum malorum, & confiteri contemsero, Prov. 18. 3. dicens, Quis me videt? Psal. 6. 6. In inferno enim quis confitebitur tibi? Etiam illic ades, ut vindices. Quò ergo iturus sum, ut à facie tua fugiam, id est, iratum te non sentiam?

12. Hoc consilium invenit: Sic fugiam, inquit, à facie tua, sic fugiam ab Spiritu tuo; ab ultore Spiritu, à vindice facie, sic fugiam. Quomodo? ỳ. 9. *Si recipiam pennas meas in directum, & habitabo* [a] *in extrema maris.* Sic possum fugere à facie tua. Si in extrema maris vult fugere à facie Dei, ibi non erit ille à quo fugit, de quo dixit, *Si descendero in infernum, ades?* Mirum si in extremis maris non est, qui nec apud inferos deest. Sed novi, inquit, quomodo fugiam ab ira tua. Recipiendæ sunt pennæ meæ non in pravum, sed in directum, ut nec in superbam erigar præsumtionem, nec in perditam mergar desperationem. Quas pennas vult assumere, nisi duas alas, duo præcepta caritatis? Matth. 22. 40. In quibus duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Has, inquit, alas, has pennas si recipiam sic, & habitabo in extrema maris, possum fugere à facie tua ad faciem tuam, à facie irati ad faciem placati. Quid enim est extremum maris, nisi finis sæculi? Illuc jam volemus spe & desiderio, habentes alas geminæ caritatis: non sit nobis re-

[a] Sic MSS. juxta Græcum LXX. At editi, *in extremis maris.*

quies, nisi in extremo maris. Nam si alibi requiem voluerimus, in mare præcipitabimur. Volemus quò usque finiatur mare, suspendamus nos pennis geminæ dilectionis: ad Deum interim spe volemus, & illum finem maris spe fideli præmeditemur. A

13. Quis autem nos perducat, adtendite: ille ipse, cujus faciem irati volumus fugere. Quid enim sequitur? *Si descendero in infernum, ades. Si recipiam pennas meas in directum. Recipiam*, inquit: ergo amiserat. *Si recipiam pennas meas in dire-* B
ỳ. 10. *ctum, & habitabo in novissima maris.* * *Etenim illuc manus tua deducet me, & adducet me dextera tua.* Hoc meditemur, Fratres Carissimi, hæc sit spes nostra, hæc sit consolatio nostra. Recipiamus pennas per caritatem, quas amisimus per cupiditatem. Cupiditas enim viscum facta est pennarum nostrarum: elisit nos de libertate aëris nostri, id est aurarum illarum liberarum Spiritûs Dei. Inde elisi perdidimus pennas, & fuimus quodam modo captivati in aucupis potestate: inde nos sanguine C
suo redemit, quem fugimus ut caperemur. Nutrit nobis pennas de præceptis suis: erigimus eas jam sine visco. Non amemus mare, sed volemus in extrema maris. Nemo trepidet, sed nemo de pennis suis
a præsumat: quia & [a] pennatos nisi ipse erigat, nisi ipse deducat, præcipitabimur in profunda maris, lassati & fatigati, quasi præsumentes de viribus nostris. Opus ergo est ut habeamus pennas, & opus est ut ipse deducat: adjutor enim noster est. Habemus liberum arbitrium: sed illo ipso libero arbitrio D
quantum possumus, nisi nos adjuvet ille qui jubet? *Etenim illuc manus tua deducet me, & adducet me dextera tua.*

ỳ. 11. 14. Et considerans longinquitatem viæ, quid sibi dixit? *Et dixi, Fortasse tenebræ conculcabunt me.* Ecce enim jam credidi in Christum, jam erigor duabus alis geminæ caritatis, & abundat iniquitas hujus sæculi; & quoniam abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum. Sic dixit Domi-
Matth. 24. 12. nus, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. In ista vita inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tantas turbas quotidianarum tentationum, quotidianarum suggestionum malarum, quid facio, inquit? Quomodo perveniam ad extrema maris? Audio terribiliter à Do- E
Ibidem 13. mino, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Deinde subjecit, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Adtendens longitudinem viæ, dixi mihi, *Fortasse tenebræ con-*
b *culcabunt me. Et nox illuminatio* [b] *in deliciis meis.* F
Facta est mihi nox illuminatio: quia in nocte me desperaveram posse transire tantum mare, & tantam viam superare, & venire ad extremum perseverando usque in finem. Gratias illi qui me quæsivit fugitivum, qui terga mea flagelli plagâ percussit, qui me vocando ab interitu revocavit, qui fecit mihi illuminatam noctem. Nox est enim quamdiu ista vita agitur. Quomodo est nox illuminata? Quia Christus descendit in noctem. Accepit Christus carnem de isto sæculo, & illuminavit nobis noctem. G
Lucæ 15. 8. Perdiderat enim drachmam mulier illa, accendit lucernam. Sapientia Dei perdiderat drachmam. Quid est drachma? Nummus, in quo nummo imago erat ipsius Imperatoris nostri. Factus est enim Gen. 1. 27.
homo ad imaginem Dei, & perierat. Et quid fecit mulier sapiens? Accendit lucernam. Lucerna de luto est, sed habet lucem, qua inveniatur drachma. Lucerna ergo sapientiæ, caro Christi, de luto facta est; sed Verbo suo lucet, invenit perditos. *Et nox illuminatio in deliciis meis:* facta est mihi nox in deliciis. Deliciæ nostræ Christus. Videte quemadmodum de illo modò gaudeamus. Clamores isti vestri, gaudia ista vestra unde sunt, nisi de deliciis? Unde autem istæ deliciæ, nisi quia nox illuminata est, nisi quia nobis Christus Dominus prædicatur? Quia quæsivit vos antequam quæreretis eum, & invenit vos ut inveniretis eum. *Et nox illuminatio in deliciis meis.*

15. *Quoniam tenebræ non obtenebrabuntur à te.* ỳ. 12.
Tu ergo noli tenebrare tenebras tuas; & Deus illas non tenebrat, sed magis illuminat, quia illi dictum est in alio Psalmo, Tu illuminabis lucernam meam Psal. 17. 29.
Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Qui autem tenebrant tenebras suas, quas Deus non tenebrat? Homines mali, homines perversi: cùm peccant, utique tenebræ sunt; dum non confitentur peccata quæ fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo jam si peccasti, in tenebris es: sed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas: defendendo autem tenebras tuas, tenebrabis tenebras tuas. Et quando evades à duplicibus tenebris, qui in simplicibus laborabas? Unde autem Dominus non tenebrat tenebras nostras? Quia non nos sinit impunita habere peccata: flagellat nos in istis laboribus, & erudit nos. Tota ista miseria generis humani, in qua gemit mundus, noveritis, Fratres, quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis. Videtis quia dolor ubique, ubique metus, ubique necessitas, ubique labores. Crescit avaritia, sed in malis. Si ad hoc Deus hîc talibus flagellis erudit nos, ut non tenebrentur tenebræ nostræ, agnoscamus nos sub pœna flagelli esse, & benedicamus Deum miscentem amaritudines dulcedini vitæ temporalis, ne temporalium deliciarum delectatione cæcati, non desideremus delicias æternas, nec velimus [c] finiri mare & c
habitare in novissima maris. Sæviant ergo fluctus maris: quantò plus sæviunt fluctus maris, tantò se [d] illa cum pennis columba suspendit. Non ergo te- d
nebrat Deus tenebras nostras: quia miscet flagella peccatis nostris, & amaritudines pravis dulcedinibus nostris. Non nos tenebremus tenebras nostras defendendo peccata nostra: & nox illuminatio in deliciis nostris. *Quoniam tenebræ non obtenebrabuntur à te.*

16. *Et nox tamquam dies illuminabitur. Nox* Item ỳ. 12.
tamquam dies: dies nobis prosperitas sæculi, nox nobis adversitas sæculi: sed si cognoscamus merito peccatorum nostrorum nos adversitates pati, & dulcia nobis sint flagella Patris, ne sit amara sententia judicis; sic habebimus tenebras noctis hujus, quomodo lumen noctis hujus. Si nox est, quomodo ibi lux est? Nox est, quia erratur hîc à genere humano. Nox est, quia nondum venimus ad illum diem, quem non coartat hesternus & crastinus; sed est dies perpetuus, sine ortu, quia sine occasu. Nox est ergo hîc: sed quamdam lucem suam nox ista ha-

[a] Am. & plures MSS. *pennati:* moxque Corbeiensis MS. *nisi ipse regat.*
[b] Editi, *illuminatio mea.* Abest *mea* à MSS. & à Lxx.
[c] Sic meliores MSS. At editi, *finire mare, & habitare in novissimo maris.*
[d] Corbeiensis MS *tantò se in illa cum pennis columba suspendit.* Fortè, *in illa*, subaudiendum est *novissima.*

bet, & tenebras suas. Quare sit generaliter nox diximus: quæ est lux noctis hujus? Prosperitas & felicitas sæculi hujus, gaudium temporale, honor temporalis, quasi lux est noctis hujus. Adversitas autem & amaritudo tribulationum vel ignobilitas, tamquam tenebræ sunt noctis hujus. In hac nocte, in hac mortalitate vitæ humanæ habent homines lucem, habent homines tenebras; lucem prosperitatem, tenebras adversitatem. Sed ubi venerit Christus Dominus, & habitaverit animam per fidem, & promiserit aliam lucem, & inspiraverit & donaverit patientiam, & monuerit hominem non delectari prosperis, ne frangatur adversis; incipit homo fidelis indifferenter uti mundo isto, nec extolli quando res prosperæ accidunt, nec frangi quando res adversæ sunt, sed ubique Dominum benedicere; non solùm quando abundat, sed etiam quando amittit; non solùm quando sanus est, sed etiam quando ægrotat; ut sit in illo vera illa cantatio,
Psal. 33. 2. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Si ergo semper, & quando lucet nox ista, & quando obscura est nox ista; quando arridet prosperitas, quando tristis est adversitas, semper sit laus ejus in ore tuo: & fiet tibi quod mo-
Item ℣. 11. dò dictum est, *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus.* Non me conculcant tenebræ ejus, quia non me extollit lumen ejus.

17. Ecce habes lumen ipsius in Job: abundabat omnibus rebus. Lux noctis in illius divitiis prima describitur. Quantis rebus & quantâ copiâ redundabat, lux erat noctis ejus. Putavit inimicus propterea illum talem virum colere Deum, quia illa omnia donaverat ei; & petivit ut auferrentur ab eo. Factæ sunt tenebræ noctis illius, quæ primò habebat lucem. Noverat tamen ille, sive lux ibi esset, sive tenebræ, illam noctem esse, in qua peregrinaretur à Deo suo; & habebat interiorem lucem ipsum Deum suum, per quam lucem interiorem indifferenter haberet sive tenebras noctis illius, sive lucem. Propterea quia in luce noctis illius, id est in rerum abundantia colebat Deum, ablatis illi omnibus rebus, postea quàm factæ sunt tenebræ illius, quid dixit il-
Job. 1. 21. le? Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. In nocte sum quadam vitæ hujus: Dominus meus, inquit, habitat cor meum, illuminavit mihi solatiis quibusdam noctem istam, quando dedit copias rerum temporalium: subtraxit ipsam lucem temporalem, & quasi tenebrata est nox. Sed quia, *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus:* Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Non sum tristis in nocte hac: quia, *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus.* Utrumque transit, ut qui
1. Cor. 7. 30. gaudent tamquam non gaudentes sint, & qui flent tamquam non flentes sint: quia, *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus.*

℣. 13. 18. *Quoniam tu possedisti renes meos Domine.* Non sine caussa *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus.* Intus est possessor, non solùm cor tenet, sed etiam renes; non solùm cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet unde me delectaret aliquid lucis in nocte, ipse tenet renes meos: non novi delectari nisi de luce interiore sapientiæ ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, de felicitate temporum, de honoribus, de divitiis, de familia? Non delector, inquit. Quare? Quia, *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus.* Unde tibi ista indifferentia, ut sicut tenebræ ejus, sic sit tibi & lumen ejus; unde? *Quoniam tu possedisti renes meos Domine: suscepisti me ex utero matris meæ.* Dum essem in utero matris meæ, non indifferenter habebam tenebras illius noctis & lucem illius noctis. Etenim uterus matris meæ, consuetudo civitatis meæ fuit. Quæ est illa civitas? Quæ nos primò genuit in captivitate. Novimus Babyloniam illam, de qua hesterno die locuti sumus, unde proficiscuntur omnes, qui credunt & suspirant illi luci Jerusalem [a] cælesti. Ego ergo dixi, Ex utero matris meæ susceptus sum à Domino: inde mihi tenebræ noctis hujus & lux hujus noctis indifferentes factæ sunt. Qui autem est in utero matris illius Babyloniæ, gaudet prosperis sæculi, frangitur adversitatibus sæculi; non novit gaudere nisi aliquid prosperum eveniat secundùm tempus, nec novit contristari nisi aliquid adversum eveniat secundùm tempus. Jam exi de utero Babyloniæ, incipe cantare hymnum Domino: egredere, & nascere; suscipiet te Deus ex utero matris tuæ. Quis Deus? Deus ille apostoli Pauli, qui dixit, Cùm autem placuit Deo, qui Gal. 1. 15.
me segregavit de utero matris meæ, [b] revelare filium suum in me. Quæ enim erat mater ejus? Synagoga. Et ibi quid didicerat, nisi quod habebant & didicerant ipsi Judæi & ipse populus? Nomen in illis remanserat laudis Dei, facta autem in eis non inveniebantur: erant in eis verba Dei, quasi folia in arbore, & fructus nusquam. Talem arborem fici, sicut nostis, cùm Dominus invenis- Matth. 21. 19.
set, maledicto arefecit. Invenit enim in ea folia, & fructum non invenit: quamdam nobis arborem figurabat. Nam fructuum illorum tempus Marci 11. 13.
nondum erat: quod omnes homines noverant, artifex cæli & terræ non noverat? Ergo ille qui Paulum segregavit ab utero matris suæ, ipse & nos segregavit ab utero matris nostræ. Cujus matris nostræ? Illius Babyloniæ. Suscepti ergo ex utero illo, jam [c] incipiamus habere aliam spem. Promisit, Fratres, quare gaudeatis, fructus facite positi in alia spe. Jam non novimus malum nisi offendere Deum, & non perduci ad illa quæ promisit; nec novimus bonum nisi promereri Deum, & perduci ad illa quæ promittit. Quid illa bona mundi hujus, & mala mundi hujus? Indifferenter habeamus: quia jam suscepti ab utero illius matris nostræ indifferenter ea habentes, dicimus, *Sicut tenebræ ejus, sic & lumen ejus.* Nec felicitas sæculi nos facit beatos, nec adversitas miseros. Opus est justitiam tenere, fidem diligere, sperare in Deum, diligere Deum, diligere & proximum. Post istos labores habebimus indefessam lucem, habebimus diem sine occasu: transit quidquid est in ista nocte lucidum & tenebrosum. *Quoniam tu possedisti renes meos Domine: suscepisti me ex utero matris meæ.*

19. *Confitebor tibi, Domine, quoniam terribiliter mirificatus es. Terribiliter mirificatus es:* eo ℣. 14.
ipso quòd te miramur, tu terribilis es, cùm tremore gaudemus. Timemus enim ne de donis tuis nos extollentes per superbiam, mereamur amittere quod humilitate percepimus. *Confitebor tibi,*

[a] Aliquot MSS. *calestis.* Et mox Regius MS. *Ego ergo, dixit, ex utero &c.*

[b] Am. & MSS. *prædicare.* Paulóque pòst MSS. plures omittunt, *& didicerant.*

[c] Plerique MSS. *jam incipimus habere aliam spem. Prosit, Fratres, quare gaudetis.* Et nonnulli prosequuntur, *fructuosè agite.*

Domine,

Domine, quoniam terribiliter mirificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit valde. Jam cognoscit anima mea valde; quoniam suscepisti me ex utero matris meæ: antea verò mirificata est scientia tua ex me, invaluerat, nec poteram ad illam. Ergo ex me invaluerat, nec poteram ad illam. Unde modò anima mea cognoscit valde, nisi quia nox illuminatio in deliciis meis est? nisi quia venit mihi gratia tua, & illuminavit tenebras meas? nisi quia tu possedisti renes meos? nisi quia tu suscepisti me ex utero matris meæ?

ỳ. 15. 20. *Non est absconditum os meum à te, quod fecisti in abscondito.* Os suum dicit: quod vulgò dicitur ossum, Latinè os dicitur. Hoc in Græco invenitur. Nam possemus hîc putare os esse, ab eo quod sunt ora; non [a] os correptè, ab eo quod sunt ossa. *Non est* ergo *absconditum*, inquit, *os meum à te, quod fecisti in abscondito.* Habeo in abscondito quoddam ossum. Sic enim potiùs loquamur: melius est reprehendant nos Grammatici, quàm non intelligant populi. Ergo est, inquit, quoddam ossum meum intus in abscondito: tu fecisti intus ossum mihi in abscondito, & non est absconditum à te. In abscondito enim fecisti, sed numquid & tibi hoc abscondisti? Hoc ossum meum factum à te in abscondito homines non vident, homines non noverunt: tu autem nosti, qui fecisti. Quod ergo os dicit, Fratres? Quæramus illud, in abscondito est. Sed quia Christiani in nomine Domini Christianis loquimur, modò invenimus quod sit ossum hujusmodi. Firmitas quædam est interior: quia in ossibus firmitas & fortitudo intelligitur. Est ergo quædam animæ interior [b] firmitas, ubi non frangitur. Quælibet tormenta, quælibet tribulationes, quælibet hujus sæculi adversitates undique sæviant, illud quod Deus in abscondito fecit firmum, in nobis frangi non potest, non cedit. A Domino enim facta est quædam firmitas patientiæ nostræ, de qua dicitur in alio Psalmo, Verumtamen Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. (Psal. 61. 6.) Et adtende apostolum Paulum, habentem intus hoc genus firmitatis. Quasi tristes, inquit, semper autem gaudentes. (2. Cor. 6. 10.) Unde quasi tristes? Contumeliis, opprobriis, persecutionibus, flagellis, plagis, lapidationibus, carceribus, catenis. Quis non eos miseros tunc existimaret? Nec illi ipsi persecutores sævirent in eos, nisi putarent eos miseros fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate conjiciebant, qui non habebant ossum absconditum interius: illi verò qui habebant, hominibus foris tristes videbantur, intus autem gaudebant Deo; cui non erat absconditum ossum ipsorum, quod fecerat in abscondito. Aperit autem hoc ossum in abscondito factum à Deo idem apostolus Paulus, his verbis; Non solùm autem, inquit, sed etiam gloriamur in tribulationibus. (Rom. 5. 3.) Parum est quia non es tristis, sed & gloriaris? Sufficiat tibi tristem non esse. Parum est, inquit, Christianis: tale ossum mihi fecit in abscondito, ut parum sit non frangi, nisi etiam glorier. Unde gloriaris? In tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur. Vide quomodo formata sit illa firmitas intus in corde: Scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit: quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. (Ibidem &c.) Sic formatum atque firmatum est ossum illud absconditum, ut faciat nos etiam gloriari in tribulationibus. Sed videmur hominibus miseri, quia absconditum est eis quod habemus intrinsecùs. *Non est absconditum os meum à te, quod fecisti in abscondito: & substantia mea, in inferioribus terræ.* Ecce in carne est substantia mea, in inferioribus terræ est substantia mea: & habeo tamen ossum intrinsecùs, quod formasti, quod faciat me non cedere omnibus [c] persecutionibus inferioris hujus regionis, ubi est adhuc substantia mea. Quid enim magnum est, si fortis est Angelus? Magnum est, si fortis est caro. Et unde fortis caro, unde forte vas fictile, nisi quia factum est ibi ossum in abscondito? *Et substantia mea in inferioribus terræ.*

21. Quid de illis qui minùs firmi sunt? Loquitur enim, ut jam commendavi, Christus. Sed multa dicta sunt ex persona corporis; audi & ex persona capitis: & non quasi distinguit, ut inducat ipsas personas, modò caput, modò corpus. Si enim distinguit, quasi dividit, non erunt duo in carne una. Si autem duo sunt in carne una; noli mirari si duo sunt in voce una. (1. Cor. 6. 16.) Quando Dominus noster Jesus Christus passus est, discipuli nondum habebant illud ossum interius, nondum illis erat firmatum robur patientiæ: & latebant se, nesciebant vires suas; & ausus est Petrus promittere societatem mortis cum Domini passione, & non se noverat ægrotus, medicus autem noverat ægrotum. Quid autem factum est? Tecum, inquit, usque ad mortem. Amen dico tibi, priùs quàm gallus cantet, ter me negabis. (Matth. 26. 35.) Responsio medici verior inventa est, quàm ægroti præsumtio. De his ergo dicit, *Non est absconditum os meum à te, quod fecisti in abscondito:* in quibus est ipsum os firmatum intrinsecùs, & maximè robur passionis in ipso Domino nostro & salvatore Jesu Christo, qui cùm voluit sedit, cùm voluit surrexit, cùm voluit dormivit, cùm voluit evigilavit: quia, Potestatem, inquit, habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. (Johan. 10. 18.) Quid de illis, in quibus non erat fortitudo illa formata atque firmata? quid de illis dicit? Vide quid dicat Patri Deo. *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* (ỳ. 16.) *Imperfectum meum*, Petrum meum pollicentem & negantem, præsumentem & deficientem: viderunt tamen eum oculi tui. Nam quòd eum & ipse Dominus respexit, sicut scriptum est in Evangelio, jam post tertiam negationem commonitus quid ei prædixerit Dominus, exiit foras, & flevit amarè: fletus ille de respectione Dei fuit; quia, *Imperfectum meum*, inquit, *viderunt oculi tui.* (Luca 22. 61. Ibidem 62.) Nam ille imperfectus titubans in Domini passione, procul dubio periret: sed viderunt eum oculi tui: non solùm ipsum, sed & omnes qui imperfecti fuerunt, donec Christi resurrectione firmarentur. Apparuit enim oculis eorum non perisse in Domino quod mortuum erat: & factum est os illud in abscondito eorum, ut nec ipsi jam timerent mori. *Imperfectum meum viderunt oculi tui; & in libro tuo omnes scribentur:* non solùm perfecti, sed etiam imperfecti. Non timeant imperfecti, tantùm proficiant. Nec quia dixi, Non timeant, ament imperfectionem, & ibi remaneant ubi inventi sunt. Tantum profi-

[a] Sic MSS. At Am. & Er. *os corruptè.* Lov. *ossum corruptè.*
[b] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *interior vis, ubi firmitas non frangitur.*
[c] Am. & aliquot MSS. *persecutoribus.*

ciant, quantum in ipsis est. Quotidie addant, quotidie accedant: tamen à corpore Domini non recedant; ut in uno corpore, & in his membris compaginati possint mereri de se dictam esse vocem istam, *Imperfectum meum viderunt oculi tui; & in libro tuo omnes scribentur.*

Item ṽ. 16. 22. *Per diem errabunt, & nemo in eis.* Dies hîc adhuc erat Dominus noster Jesus Christus. Johan. 12. 35. Unde dicebat, Ambulate dum diem habetis. Sed *per diem errabunt* imperfecti ipsius. Putaverunt & ipsi Dominum nostrum Jesum Christum tantummodo hominem esse, non habere in se occultam divinitatem, non esse occultè Deum, sed hoc solum esse quod videbatur: hoc & ipsi putaverunt. Nam & ipse Petrus: (De illo enim potissimùm loquimur, in quo nobis etiam non desperatæ [a] infirmitatis exemplum propositum est.) dixerat Domino idem Petrus, cùm interrogasset quid illum dicerent homines, Matth. 16. 16. Tu es Christus Filius Dei vivi. Ibidem 17. Et dixerat ei Dominus, Beatus es Simon » Barjona, quia non tibi revelavit caro & sanguis, » sed Pater meus qui in cælis est. Quare? Quia dixerat eum Filium Dei. Ibi paulò pòst eodem loco, in ipsa contextione verborum, cœpit Dominus de passione sua futura dicere. Ille autem Petrus, qui jam illum confessus fuerat Filium Dei, timuit ne sicut filius hominis moreretur. Erat Filius Dei, Philip. 2. 6. erat & filius hominis: Filius Dei, in forma Dei, æqualis Patri; filius hominis, in forma servi, Johan. 14. 28. qua minor sit Patre. Venturus erat ad passionem utique ex forma servi: quid timuit Petrus, ne in forma servi periret forma Dei, & non potiùs præsumsit, quia ex forma Dei revivesceret forma servi? Matth. 16. 22. &c. Ait illi, Absit à te, Domine, propitius tibi esto. Et Dominus, qui illum beatum » dixerat in illa voce: Vade post me satanas, inquit; » neque enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Jam dudum quia dixerat, Tu es Chri» stus Filius Dei vivi; audivit, Non tibi revelavit » caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est: [b] ideo petra, ideo beatus. Modò autem quia non ex Patris revelatione, sed ex carnis infirmitate responderat; satanas appellatus est. Non sapis, in» quit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Et hic erat Christus, Fratres: Matth. 8. 24. &c. inter illos ambulaverat, ventis imperaverat, ante oculos ipsorum flu- Johan. 11. 39. &c. ctus calcaverat, ante oculos ipsorum quatriduanum mortuum suscitaverat, ante oculos ipsorum tanta miracula fecerat; & tamen trepidaverunt in passione ejus, quasi amisissent eum, de quo frustra præsumserant. Sed *per diem* [c] *errabunt, & nemo in eis.* Luca 22. 33. Nemo prorsus, nec ipse qui dixerat, Tecum usque ad mortem. Johan. 16. 32. Dixerat enim illis, Ve» niet hora, ut me relinquatis solum, & eat unus» quisque in viam suam. Sed non sum solus, quia Johan. 10. 30. & 38. mecum est Pater. Cum illo erat Pater, & ipse cum Patre; & in illo Pater, & ipse in Patre; & ipse & Pater unum, & illi timuerunt cùm moreretur. Quare, nisi quia per diem erraverunt, & nemo fuit in eis? *Per diem errabunt, & nemo in eis.*

23. Sed quid est, *errabunt per diem?* Numquid peribunt? Et ubi est, *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur?* Ergo quando per diem erraverunt? Cùm hîc positum Dominum non intellexerunt. Et quid sequitur? *Mihi autem valde honorificati sunt amici tui, Deus.* ṽ. 17. Iidem ipsi qui per diem erraverunt & nemo fuit in eis, amici tui facti sunt, & valde mihi honorificati sunt. Factum est in eis os illud post resurrectionem Domini in abscondito, & pro ejus nomine passi sunt, in cujus passione trepidaverunt. *Mihi autem valde honorificati sunt amici tui Deus: valde confortati sunt principatus eorum.* Facti Apostoli, facti duces Ecclesiæ, facti arietes ducentes greges: *valde confortati sunt principatus eorum.*

24. *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* ṽ. 18. Per illos qui per diem erraverunt, & nemo erat in eis, ecce nata est tanta ista multitudo, quæ jam sicut arena numerari non potest, nisi Deo. Dixit enim, *Super arenam multiplicabuntur:* & tamen dixerat, *Dinumerabo eos.* Illi ipsi numerati, *super arenam multiplicabuntur.* Ei quippe arena numerata est, cui numerati sunt capilli capitis nostri. Matth. 10. 30. *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.*

25. *Exsurrexi, & adhuc sum tecum.* Item ṽ. 18. *Exsurrexi, & adhuc sum tecum*, quid est? Jam passus sum, inquit, sepultus sum; ecce surrexi, & adhuc me non intelligunt secum. *Adhuc tecum sum*, id est, nondum cum ipsis: quia nondum agnoscunt. Sic enim legitur in Evangelio: quia post resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, sibi apparentem non continuò cognoverunt. Matth. 28. 17. Est & alius sensus: *Exsurrexi, & adhuc sum tecum*, ut hoc tempus significare voluerit, quo adhuc in occulto est ad dexteram Patris, antequam reveletur in claritate, qua venturus est ad judicandum de vivis & mortuis.

26. Et deinde dicit, quid interea per totum hoc tempus, dum jam resurrexit & adhuc cum Patre est, patiatur hîc per commixtionem peccatorum in corpore suo, quod est Ecclesia, & per separationem hæreticorum. Sequitur enim, & dicit, *Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum* ṽ. 19. *declinate à me,* * *quoniam dices in cogitatione, ac-* ṽ. 20. *cipient in vanitate civitates suas.* Videtur sic connecti ordo verborum: *Si occideris Deus peccatores, accipient in vanitate civitates suas.* Sic enim occisos vult intelligi, cùm per superbiam, qua intumescunt, amittunt gratiam, qua vivunt. Sap. 1. 5. Spiritus » enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet » se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Sic occiduntur peccatores, quia obscurati intelligentiâ alienantur à [d] vitâ Dei. Ephes. 4. 18. Amittunt enim confessionem propter elationem: atque ita in eis occisis fit quod scriptum est, Eccli. 17. 26. A mortuo, tamquam qui non sit, perit confessio. Et sic *accipiunt in vanitate civitates suas*, id est populos suos vanos, eorum vanitatem sectantes: Contra Donatistas. cùm inflati justitiæ nomine persuadent, ut disrupto unitatis vinculo, eos tamquam justiores cæci & imperiti sequantur. Et quia plerumque hinc inveniunt occasionem separandi se ab unitate Christi, dum malos accusant, cum quibus se communionem nolle habere confingunt: & quia fieri potest, ut non tantùm infament innocentes, quos tamquam malos se fugere simulant, sed etiam vera de quibusdam malis sui similibus dicant, Matth. 3. 12. inter quos triticum Christi servato unitatis vinculo gemit: propterea interposuit, *Viri sanguinum declinate à me, quoniam dices in cogitatione, accipient in vanitate civitates suas:*

[a] Ita quinque MSS. Alii verò cum editis, *desperatæ firmitatis.*
[b] Plures MSS. non habent, *ideo petra.*
[c] Sic plerique MSS. Editi verò, *errabant.*
[d] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *à via Dei.*

id est, ideo seducent in separationem propriam A
populos suos, vanitate propria corrumpendos,
*quia tu in cogitatione dices, Viri sanguinum decli-
nate à me:* ut scilicet merito superbiæ peccatores
in spiritu occisi, propterea civitates suas, hoc est,
populos suos in vanum accipiant, hoc est, in er-
roris vanitatem separando traducant, & quasi of-
fensi commixtione palearum, disrupta unitate
triticum deserant: quia ipsum triticum, id est, bo-
nos fideles monet, ut ante ventilationem, quæ no-
vissima futura est, non apertè se à malis segreget, B
ne adhuc eis commixtos deserat bonos; sed per
bonam conversationem & dissimilitudinem vi-
tæ quodam modo tacitè illis dicat, *Viri san-
guinum declinate à me.* Hoc enim eis voce Dei
dicit, quæ vox in cogitatione est, sicut eam
Deus dicit in cogitatione sancti populi sui. Vi-
ri autem sanguinum qui sunt, nisi qui oderunt
1. Iohan. 3. 15. fratres? Sicut Johannes dicit, Qui odit fratrem
suum, homicida est. Hoc ergo non intelligentes
occisi peccatores, quomodo dicat Deus malis in C
cogitatione bonorum, *Viri sanguinum declinate à
me*, accusant in eis communionem malorum; &
se per has calumnias separando, *accipiunt in va-
nitate civitates suas.* Hæc vox quæ modò in co-
gitatione bonorum dicitur malis, aperta erit in
illa die, quando eis dicetur à capite ipso nostro:
Matth. 7. 23. Numquam novi vos, discedite à me omnes qui
operamini iniquitatem.

27. Nunc autem dicit corpus Christi, quod
est Ecclesia, Quid est quòd mihi calumniantur su- D
perbi, quasi me maculent aliena peccata, & prop-
terea separando se, *accipiunt in vanitate civitates*
℣. 21. *suas? Nonne eos qui oderant te, Domine, odio ha-
Matth. 13. 30. bui?* Ut quid à me pejores exigunt etiam corpora-
lem à malis separationem, ut ante tempus messis si-
Matth. 3. 12. mul cum zizaniis eradicetur & triticum; ut ante
Matth. 13. 47. tempus ventilationis perdam sustinentiam tolerandi
paleam; ut antequam omnia genera piscium ad fi-
nem sæculi tamquam ad littus separanda perve-
niant, retia pacis unitatisque disrumpam? Num- E
quid malorum sunt sacramenta quæ accipio? Num-
quid eorum vitæ factisque consentiendo communi-
co? *Nonne eos qui oderant te, Domine, odio ha-
Psal. 68. 10. Psal. 118. 53. bui? Et super inimicis tuis tabescebam?* Nonne
cùm zelus domûs tuæ comederet me, videbam in-
sensatos, & tabescebam? Nonne & tædium detine-
bat me à peccatoribus derelinquentibus legem
tuam? Qui enim sunt inimici tui, nisi qui vitâ suâ
indicant quàm oderint legem tuam? Hos ergo cùm
odissem, cur mihi calumniantur qui *accipiunt in* F
vanitate civitates suas, quòd mihi imputari pos-
Matth. 5. 44. sint eorum peccata, quos oderam, & super quibus
zelo domûs Dei tabescebam? Sed ubi est, Diligite
inimicos vestros? An quia vestros dixit, non Dei?
Benefacite, inquit, eis qui oderunt vos. Non ait,
qui oderunt Deum. Ideo iste secutus dixit, *Nonne
eos qui oderunt te, Domine, odio habui?* Non
dixit, qui oderunt me. *Et super inimicis tuis ta-
bescebam: tuis* dixit, non meis. Sed qui nos pro-
pterea oderunt, & propterea inimici nobis sunt, G
quia Deo servimus, quid aliud quàm eum oderunt,
& ejus inimici sunt? Numquid ergo tales inimicos
nostros diligere [a] non debemus? Aut non propter
Deum persecutionem patiuntur, quibus dicitur,
Orate pro persequentibus vos? Ergo adtende quod
sequitur.

28. *Perfecto odio oderam illos.* Quid est, *per-* ℣. 22.
fecto odio? Oderam in eis iniquitates eorum, dili-
gebam conditionem tuam. Hoc est perfecto odio
odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vi-
tia propter homines diligas. Nam ecce vide quid
adjungat, *Inimici facti sunt mihi.* Non jam tan-
tùm Dei, sed suos inimicos ostendit. Quomodo er-
go in eis implebit, & quod ipse dixit, *Nonne eos
qui oderant te, odio habui*; & quod Dominus præ-
cepit, Diligite inimicos vestros? Quomodo imple-
bit hoc, nisi illo perfecto odio; ut hoc in eis oderit
quod iniqui sunt, hoc diligat quod homines sunt?
Nam & tempore veteris Testamenti, quo visibili-
bus suppliciis carnalis populus coercebatur, homo
ad novum Testamentum per intelligentiam perti-
nens famulus Dei Moyses, quomodo oderat pec-
cantes, cùm pro eis orabat, & quomodo non ode-
rat, cùm eos occidebat, nisi quia perfecto odio ode-
rat eos? Ea namque perfectione sic oderat iniquita-
tem, quam puniebat, ut diligeret humanitatem,
pro qua orabat.

29. Cùm ergo corpus Christi ab impiis & ini-
quis etiam corporaliter in fine separandum, nunc
inter eos interim gemat: & cùm illi occisi peccato-
res tamquam de malorum communione bonis ca-
lumniando, & se quasi per occasionem malorum
magis à bonis & innocentibus separando, sic acci-
piant in vanitate civitates suas, ut multi mali adhuc
restent, qui eorum separationem non sequantur, sed
à bonis usque in finem tolerandi, in eadem permix-
tione remaneant: quid inter hæc agit corpus Chri-
sti, sive centenum, sive sexagenum, sive tricenum Matth. 13. 23.
fructum afferens cum tolerantia? Quid agit proxi- Luce 8. 15.
ma Christi in medio filiarum, sicut lilium in medio Cant. 2. 2.
spinarum? Quæ sunt voces ejus? quæ conscientia?
quæ species filiæ regis intrinsecùs? Ecce audi quid Psal. 44. 14.
dicat: *Proba me Deus, & scito cor meum.* Tu ℣. 23.
Deus, tu proba, tu scito: non homo, non hæreti-
cus, qui nec probare novit, nec scire potest cor
meum, ubi tu probas & scis quia non consentiam
factis malorum, & illi me putant contaminari posse
peccatis aliorum: ut dum ego in longinqua peregri-
natione mea facio, quod in alio Psalmo gemo, id
est, cum iis qui oderant pacem sum pacificus, do- Psal. 119. 7.
nec perveniam ad illam visionem pacis, quod inter-
pretatur Jerusalem, quæ est mater omnium no-
strûm, civitas æterna in cælis; ipsi litigando & ca-
lumniando seque separando, *accipiant*, non planè in
æternitate, sed *in vanitate civitates suas. Proba* er-
go *me Deus, & scito cor meum: scrutare me, & co-
gnosce semitas meas.* Ut quid hoc? Adtende quid
sequitur.

30. *Et vide*, inquit, *si via iniquitatis sit in* ℣. 24.
me, & deduc me in via æterna. Scrutare, inquit,
semitas meas, id est, consilia & cogitationes
meas: *& vide si via iniquitatis sit in me*, sive fa-
ciendo, sive consentiendo: *& deduc me in via
æterna.* Quid aliud dicit, quàm, deduc me in Chri-
sto? Quis est enim via æterna, nisi qui est vita æter-
na? Æternus enim est qui dixit, Ego sum via, ve- Iohan. 14. 6.
ritas & vita. Si ergo aliquid inveneris in via mea,
quod displiceat oculis tuis, quoniam via mea mor-
talis est; tu *deduc me in via æterna*, ubi nulla
est iniquitas: quia & si quis peccaverit, advocatum 1. Iohan. 2. 1.
habemus apud Patrem Jesum Christum justum. Ipse
est exoratio pro peccatis nostris: ipse est [b] via æter-
na sine peccato: ipse est vita æterna sine supplicio.

[a] Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *nos debemus*.

[b] Sic MSS. Editi verò, *vita*.

31. Magna sacramenta, Fratres. Quomodo A nobiscum loquitur Spiritus Dei? quomodo nobis facit in hac nocte delicias? Quid est hoc, rogamus vos, Fratres, unde dulciora, quò obscuriora? Conficit nobis potionem ad amorem suum, quibusdam modis miris. Mirificat ipsa dicta sua, ut cùm ea diceremus quæ jam noveratis, tamen quia ex illis locis eruebantur quæ obscura videbantur, tamquam nova fieret ipsa cognitio. Numquid non noveratis, Fratres, quia in Ecclesia Dei tolerandi sunt mali, & schismata non sunt facienda? Numquid non jam B sciebatis, quia intra illa retia quæ capiunt bonos & malos pisces, perdurandum est usque ad littus, nec retia rumpenda sunt; quia in littore separabuntur boni ad vasa, & mali projicientur? Jam ista noveratis, versus autem istos Psalmi hujus non intelligebatis: expositum est quod non intelligebatis, & innovatum est quod noveratis.

Matth. 13. 47.

IN PSALMUM CXXXIX.

*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

C

a 1. JUSSERUNT [a] domini Fratres, & in ipsis Dominus omnium, ut istum Psalmum afferam ad vos intelligendum, quantum Dominus donat. Adjuvet orationibus vestris, ut ea dicam quæ oportet me dicere, & vos audire: uti omnibus nobis utilis sit sermo divinus. Non enim omnibus utilis est; quia non est omnium fides. Fides autem sic est in anima, ut radix bona, quæ pluviam in fructum ducit: perfidia verò & error diabolicus & cupiditas mala radix omnium malorum, sicut radix spinarum, etiam dulcem pluviam ad punctiones convertit.

2. Thess. 3. 2.

1 Tim. 6. 10.

D

2. Quid habet Psalmus iste, credo cùm cantaretur, advertisse vos; quoniam conqueritur & gemit, & precem Deo fundit inter malos constitutum corpus Christi. Ejus enim vox est in omni tali prophetia, tamquam illius inopis, id est egentis, nondum satiati, esurientis & sitientis justitiam, cui quædam saturitas promissa in fine servatur. Interim hîc nunc E sitiat & esuriat, gemat & pulset & quærat. Peregrinationis illecebris non delectetur, non putet patriam sæculum, unde ut liberetur Christus advenit: quia Christus caput nostrum esse voluit, caput scilicet cujusdam corporis. Non enim potest dici caput, ubi corpus nullum est, cui sit caput. Proinde si caput Christus, & alicujus corporis caput est Christus. Corpus illius capitis sancta Ecclesia est, in cujus nos membris sumus, si caput nostrum diligimus. Audiamus ergo voces corporis Christi, hoc est, F voces nostras, si sumus in Christi corpore: quia quisquis ibi non fuerit, in eis erit inter quos illud corpus gemit. Proinde aut in illo corpore eris, ut gemas inter malos: aut non eris in illo corpore, & in eis eris inter quos malos gemit corpus, quod gemit inter malos: aut membrum Christi, aut hostis corporis Christi. Nec isti inimici & adversarii corporis Christi uno modo intelliguntur, aut uno modo agunt. Versipellis est enim qui in eis regnat, & qui eis utitur tamquam vasis suis. Ceterùm multi ab G illo liberantur, & in corpus Christi transeunt, & qui sint, & [b] quot futuri sint, novit ille qui illos redemit sanguine suo nescientes. Sunt autem quidam perseveraturi in malitia sua, ad Christi corpus non pertinentes, & ipsi noti ei utique, cui nihil ignotum est. Interim illi qui jam compaginati sunt cum membris ejus, nondum habentes resurrectionem futuram, in qua perit omnis gemitus, & laus succedit, in qua omnis tribulatio morietur, & erit sine fine exsultatio: nondum ergo habentes hoc in re, sed tamen tenentes in spe, gemunt ex desiderio quodam, & orant se liberari ab hominibus malis, inter quos necesse est vivere & bonis. Non enim separatio jam cuique tuta est. Illius enim erit separatio, qui non novit errare. Quid est, qui non novit errare? Ut nec malum trajiciat ad dexteram, nec bonum ad sinistram. Nos autem in hac vita difficile est ut nos ipsos noverimus, quantò minùs debemus de quoquam præproperam ferre sententiam? Quia si hodie malum novimus, cras qualis futurus sit ignoramus: & fortè quem vehementer odimus, frater noster est, & nescimus. Securi ergo odimus in malis malitiam, & diligimus creaturam: ut quod ibi fecit Deus amemus, quod ibi fecit ipse homo, oderimus. Fecit enim Deus ipsum hominem, fecit autem homo peccatum. Dilige quod fecit Deus, oderis quod fecit homo. Sic enim persequeris quod fecit homo, ut liberetur quod fecit Deus.

Matth. 5. 6.

b

3. *In finem Psalmus ipsi David.* Finem non ℣. 1. intendas aliud, quàm tibi ab Apostolo præstitutum est. Finis enim Legis Christus, ad justitiam Rom. 10. 4. omni credenti. Ergo cùm audis Psalmum dicere, *In finem*, corda convertantur ad Christum. Tamquam enim præco Psalmi est, titulus Psalmi, veluti dicens, Ecce [c] veniet, inde dicturus sum, de Christo cantaturus. Nam &, *ipsi David*, non intelligo nisi ipsum qui factus est ex semine David secundùm Rom. 1. 3. carnem. Interim propter genus congruit nomen. Genus carnale à David, genus spiritale supra David. Et non solùm ante David, sed ante Abraham; Johan. 8. 58. nec ante Abraham tantùm, sed ante Adam; nec ante Adam tantùm, sed ante cælum & terram, ante omnes Angelos, ante omnes Potestates & Virtutes, ante omnia visibilia & invisibilia. Quare? Quia ut hæc essent, omnia per ipsum facta Johan. 1. 3. sunt, & sine ipso factum est nihil. Ergo quia ex semine David, non secundùm divinitatem, qua Creator est ipsius David, sed secundùm carnem; David dignatus est vocari in prophetia: in ipsum finem intende, quia *ipsi David* Psalmus canitur: & corporis ejus vocem audi, & esto in corpore ejus. Vox quam audisti tua fiat, & ora, & dic quod sequitur.

c

4. EXIME *me, Domine, ab homine maligno.* ℣. 2. Non ab uno, sed ab ipso genere: nec à vasis tantùm, sed ab ipso principe, id est, ab ipso diabolo. Quare enim ab homine, si à diabolo? Quia & ipse in figura homo dictus est: Venit inimicus homo, & superseminavit zizania; & cùm dixissent Matth. 13. 27. & 28. servi ad patrem-familiâs, Nonne bonum semen seminasti, unde apparuerunt zizania? Responsum est, Inimicus homo hoc fecit. Ab isto ergo homine maligno ora, quantum potes, ut libereris. Quia non est tibi colluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes & potestates, & Ephes. 6. 12. rectores mundi tenebrarum harum, id est, rectores peccatorum. Quod quidem & nos fuimus; nam audivimus modò vocem Apostoli, Fuistis Ephes. 5. 8. aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Jam ergo lux facti, non in nobis, sed in Domino, oremus non tantùm contra tenebras, id est, con-

[a] His ex verbis meritò conjicias sermonem habitum fuisse in aliquo Episcoporum consessu.

[b] Editi, *quid*: At MSS. alii, *quod*: alii, *quot*.

[c] Sic plerique MSS. Editi verò, *Ecce veni, & inde &c.*

tra peccatores, quos adhuc diabolus possidet; sed etiam contra ipsum principem eorum diabolum, qui operatur in filiis diffidentiæ. *A viro injusto erue me.* Hoc est, *ab homine maligno*; quod est, *à viro injusto.* Malignum enim ideo dixit, quia injustum: ne fortè aliquem injustum bonum esse putes. Sunt enim multi injusti quasi non nocentes, non sunt sævi, non sunt asperi, non sunt persequentes & pressuras hominibus facientes: sed tamen inde injusti, quia alio quodam modo luxuriosi, ebriosi, voluptatibus dediti. Quomodo nulli nocet, qui sibi non parcit? Innocens enim ille est, qui non nocet; non autem qui sibi nocet. Tibi autem quomodo potest non nocere, qui sibi nocet? Sed respondes, In quo mihi nocet? Non enim invasit rem meam, aut appetivit salutem meam: luxuriâ suâ pascitur, suis voluptatibus delectatur: sed si inquinatas habet voluptates, ipse inquinatur: mihi quid pertinet, cui molestus non est? Nocet tibi saltem vel exemplo, quia vivit tecum, & ad quod agit invitat. Nonne cùm eum vides fortè in illis sordibus prosperari, duceris talium delectatione factorum? Etsi non consentis, saltem invenisti quod expugnes. Quomodo ergo tibi non nocebat, qui laboras vincere quod fecit in corde tuo? Malignus est ergo omnis injustus, & necesse est noxius sit, sive sit blandus, sive sit ferox. Quisquis in illum incurrerit, quisquis laqueis ejus fuerit captus, inveniet quàm sit noxium quod putabat lene. Etenim, Fratres, & spinæ non pungunt in radicibus. Erue spinas de terra, contrecta radices ipsarum, & vide si sentis dolorem. Tamen illud unde dolorem sentis in superficie, de illa radice processit. Itaque non vobis placeant homines quasi lenes & blandi, amatores tamen carnalium voluptatum, & inquinatarum cupiditatum sectatores, non vobis placeant. Etsi adhuc videntur lenes, radices spinarum sunt. Nam talibus factis per luxuriam plerumque effundunt quod habebant: & quomodo quærunt implere quod effuderunt? Numquid jam parcunt rapinis & cogitationibus fraudum, omni generi malignitatis exquirendæ? Jam vides malum hominem, quem putabas antea lenem. Quando illum videbas inebriari, bonus erat: modò jam furem vides, latronem times: processerunt spinæ de illis radicibus. Quando sentiebas lenes radices spinarum, tunc si posses incendere, & non esset unde prodiret quod te modò pungeret. Proinde, Fratres mei, corpus Christi vel membra Christi gementia inter tales malos, quoscumque inveneritis proclives ferri in malas libidines & in perniciosas voluptates, tunc reprehendite, & tunc castigate, tunc urite. Incendatur radix, & non est unde spina procedat. Si autem non potueritis, certi estote quòd eos habebitis inimicos. Tacere possunt, occultare inimicitias suas possunt, amare vos non possunt. Sed quoniam amare vos non possunt, & necesse est ut qui oderunt vos mala vobis quærant, non vacet lingua & cor vestrum dicere Deo, *Exime me, Domine, ab homine maligno, à viro injusto libera me.*

ℽ. 3. 5. *Qui cogitaverunt injustitias in corde.* Quid enim, quia non audent proferre in lingua, & servant in corde? Propter eos enim dixit, qui plerumque in labiis bona loquuntur. Audis vocem justi, sed non est cor justi. Nam quid profuit hoc

A addere, ut diceret, *Qui cogitaverunt injustitias in corde?* Ab eis me libera, ibi sit potentissima manus tua ad eruendum me. Facile est enim devitare apertas inimicitias, facile est averti ab inimico promto & manifesto, cujus iniquitas jam etiam in labiis est: ille est molestus, ille est occultus; ille difficilè devitatur, qui in labiis bona portat, & in corde occultat mala. *Qui cogitaverunt injustitias in corde. Tota die constituebant bella.* Quid est, *bella?* Contra quæ pugnarem
B tota die mihi constituebant. Inde enim hoc nascitur de talibus cordibus, quidquid est contra quod pugnat Christianus. Si seditio, si schisma, si hæresis, si contradictio turbulenta, non hoc erumpit nisi de illis cogitationibus quæ tegebantur: & quando labia bona loquebantur, *tota die constituebant bella.* Pacata audis verba: sed belli constitutio à cordibus non discedit. Quod enim dictum est, *tota die*, sine intermissione significat, id est, toto tempore.

C 6. *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Si adhuc quæris hominem, adspice similitudinem. In serpente maximè astutia est & dolus nocendi; propterea etiam serpit. Non enim vel pedes habet, ut ejus vestigia cùm venit audiantur. In ejus itinere velut lenis est tractus, sed non est rectus. Ita ergo repunt & serpunt ad nocendum, habentes occultum venenum & sub leni contactu. Et ideo sequitur, *Venenum aspidum sub labiis eorum.* Ecce est illud sub labiis: ut aliud sub labiis,
D aliud in labiis advertamus. Quos etiam apertè manifestat alio loco, ubi dicit, Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus suis. ℽ. 4. Psal. 27. 3.

ℽ. 5. 7. *Conserva me, Domine, de manu peccatoris, ab hominibus injustis erue me.* [a] Ipsi sunt, noti sunt: non hîc opus est intelligere, sed agere: orare opus est, non quærere qui sint. Sed quomodo ores adversùs hujusmodi homines, aperit tibi in consequenti. Multi enim adversùs malos imperitè orant. *Qui cogitaverunt*, inquit, *supplantare
E gressus meos.* Adhuc potest carnaliter accipi. Habet quisque inimicum, in negotio cogitat ei fraudem facere, & ei auferre pecuniam, qui versatur in communi negotio: habet quisque inimicum vicinum, & cogitat malum ingerere domui ejus, aliquid de re ipsius minuere; & utique dolo cogitat, fraude cogitat, machinamentis diaboli hæc ipsa gestit implere, nemo dubitat. Sed tamen non propter ista isti cavendi sunt, sed ne
F insidiando tibi adducant te ad se, id est, à corpore Christi separent te, & faciant de corpore suo. Sicut enim bonorum caput Christus est, sic illorum caput diabolus. *Qui cogitaverunt*, inquit, *supplantare gressus meos.* Quid est, *supplantare gressus meos?* Non quasi ut erres in negotio, quod cum illo habes, & decipiat te in caussa quæ tibi communis est in foro cum illo. Supplantavit gressus tuos, si te impedierit in via Dei, ut illud quod rectum intendebas titubet, aut labatur à via, aut
G cadat in via, aut recedat de via, aut remaneat in via, aut retrò revertatur unde venerat. Quidquid tibi tale fecerit, supplantavit te, decepit te. Contra hujusmodi insidias ora, ne perdas cæleste patrimonium, ne amittas Christum coheredem, quia victurus es in æternum cum eo, qui

[a] Am. & MSS. *Ipsa sunt, nota sunt.* Respiciebat fortè ad illud quod proximè antè dixit, *Mala autem in cordibus eorum.* Iidem etiam libri paulò pòst habent, *non quærere quid si.*

te fecit heredem. Non enim talis te fecit heredem, cui mortuo succedas, sed cum quo in æternum vivas.

℣. 6. 8. *Absconderunt superbi muscipulam mihi.* Totum corpus diaboli explicavit breviter, cùm ait, *superbi.* Inde est quòd & justos plerumque se dicunt, cùm sint iniqui. Inde est quòd nihil illis tam noxium est, quàm confiteri peccata. Ipsi sunt qui cùm sint falsi justi, necesse est ut invideant veris justis. Nemo enim invidet alteri in eo quod non vult vel esse vel videri. Alius tibi invidet, quia dives es, aut dives vult esse ut tibi invideat, aut putari vult dives: alius tibi invidet, quia clarus es & nobilis, aut hoc esse affectat, aut hoc se putari cupit. Et sic omnia quæ videntur bona in hoc sæculo & putantur; quod quisque vult habere, & in quo vult excellere, vel cujus rei famam captat, in eo tibi invidet. Isti autem qui falsi justi sunt, videri volunt justi, cùm non sint; & necesse est ut quem viderint verum justum, invideant illi, & hoc cum illo agant, quomodo amittat unde gloriatur. Inde veniunt omnes seductiones & supplantationes. Hoc prior ipse diabolus voluit, Gen. 3. 1. &c. qui cadens stanti homini invidit: & quia ipse amisit regnum cælorum, hominem illuc pervenire noluit, & non vult: & id agit nunc, ut homo illuc non perveniat, unde ipse dejectus est. Quia ergo superbus est ipse, & ideo invidus quia superbus, omne corpus ipsius talium corpus est. Sed nos oremus contra illum, qui corrigi non potest, & pro ipsis qui possunt, ut dicamus homini injusto, Quare invides justo, ô homo injuste? Quia vis videri justus? Citò fac quod melius est, & faciliùs eris quod vis videri. [a] Esto justus: ita diliges cui invidebas; quia quod illum doles esse, eris & tu, & amabis in eo te, & ipsum in te. Etenim si invideres diviti, non esset in potestate tua ut dives esses: si invideres honesto alicui senatori nobili, non esset in potestate tua ut nobilis tu esses & clarus: si invideres pulcro, numquam te pulcrum faceres: si invideres forti & valido, numquam tibi vires dares: si invides justo, res in voluntate est; esto quod doles esse alterum. Non enim emturus es quod tu non es, & alius est: Luca 2. 14. gratìs constat, citò constat. Pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

9. Illi autem *superbi absconderunt muscipulam:* quæsierunt supplantare gressus [b] meos. Et quid fecerunt? *Et restes extenderunt muscipulas pedibus meis.* Quas restes? Notum est hoc verbum in Scripturis, & invenimus alibi quid significent restes. Iohan 2. 15. Dominus flagellum de resticulis fecit, unde expulit eos de templo, qui ibi malè versabantur; & significavit nobis quomodo intelligamus restes: Prov. 5. 22. quia, Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur, dicit alia Scriptura. Et apertè Isaias, Isai. 5. 18. Væ iis qui trahunt peccata sicut restem longam. Quare autem dicitur restis? Quia omnis peccator perseverans in peccatis suis, addit peccata peccatis; & cùm deberet accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicát quod confessione posset auferri, & plerumque aliis peccatis vult munitus esse propter illa quæ commisit. Fecit adulterium, & ne occidatur, parat homicidium: addit peccato peccatum. Rursum si ei contigerit facere homicidium, jam qui unum crimen ti- A mebat, duo timet: & utique cùm videat se plura timere, quàm antea timebat, non cogitat minuere quod fecit, sed addere quod nondum fecit; quærit fortè & maleficium. Tria ecce habet. Inde jam quis cogitet? quis finiat restem peccatorum? Et optimè dicitur restis. Ut enim torqueatur restis, additur, & non adduntur recta fila, sed torta. Pravitas sibi connexa ducitur in longum, & non cogitat præcidere quod malè texuit; sed addere, producere, in longum protendere: ut B habeat in fine unde illi ligentur manus & pedes, Matth. 22. 13. & projiciatur in tenebras exteriores. Hæc autem peccata sua tendunt justis, quando eis suadent facere mala, quæ ipsi faciunt. Ideo dixit, *Restes extenderunt muscipulas pedibus meis:* id est, de peccatis suis me dejicere voluerunt. Et ubi hoc? *Iuxta semitas scandalum posuerunt mihi:* non in semitis, sed *juxta semitas.* Semitæ tuæ, præcepta Dei sunt. Illi scandala juxta semitas posuerunt: tu noli recedere à semitis, & non irrues in C scandala. Nec volo dicas, Et prohiberet illos Deus ponere mihi scandala juxta semitas, & non ibi ponerent. Immo permisit Deus ponere scandala illos juxta semitas, ut tu non recedas à semitis. *Iuxta semitas scandala posuerunt mihi.*

10. Et quid restat? quod remedium inter tanta mala, in istis tentationibus, in istis periculis? ℣. 7. *Dixi Domino, Deus meus es tu.* Illi homines sunt, & non mei: tu & Deus, & meus es. *Dixi Domino, Deus meus es tu.* Magna vox orationis, movet D fiduciam. Numquid illorum non est Deus? Cujus enim non est Deus, qui est verus Deus? Sed tamen propriè eorum est, qui eo fruuntur, qui ei serviunt, qui libenter sub ipso sunt. Nam & mali quamvis inviti, sub ipso sunt. Illi appellant Deum, à quo coronentur; sub illo illi fugiunt, à quo damnentur. Et iniquus qui non vult habere Dominum Deum suum, quò fugiet Deum omnium? Bonum est illi ergo, ut convertatur ad Deum omnium, faciatque illum conversione suum; & positus inter E tales peccatores, seductores, hypocritas, superbos, dicat ad Deum, quem sui conversione sibi fecit Deum suum: *Dixi Domino, Deus meus es tu. Percipe auribus Domine vocem deprecationis meæ.* Simplex quidem sententia est, & facilis ad intelligendum: sed tamen delectat fortè cogitare, quare non dixerit, Percipe auribus deprecationem meam; sed velut evidentiùs exprimens affectum animi sui, ait, *vocem deprecationis meæ*, vitam deprecationis meæ, animam deprecationis meæ, non F quod sonat in verbis meis, sed unde vivunt verba mea. Ceteri enim strepitus sine anima, soni dici possunt, voces non possunt. Vox propriè animatorum est, vivorum est. Quàm multi autem deprecantur Deum, & non sentiunt Deum, nec bene cogitant de Deo? Sonum deprecationis habere possunt, vocem non possunt; quia vita ibi non est. Hujus qui vivebat, quia Deum suum intelligebat, & à quo liberaretur videbat, & à quibus liberaretur sentiebat, ipsa erat vox G deprecationis ejus.

11. Ipsam commendans auribus Dei dicat, ℣. 8. *Domine, Domine.* Tu Domine, Domine, id est, tu verissime Domine, non quales domini homines, non quales domini, qui emunt saccello: sed qualis Dominus, qui emit sanguine. *Domine, Do-*

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *Quod vis videri esto rebus, ita &c.* Regius MS. *Esto ita, dilige &c.*

[b] MSS. hoc loco, *gressus rectos.* Et *gressus meos rectos.*

mine, virtus salutis meæ: id est, qui das vires salu- A
ti meæ. Quid sibi vult, *virtus salutis meæ?* Con-
querebatur de scandalis & insidiis peccatorum, de
circumlatrantibus & circuminsidiantibus mali-
gnis hominibus vasis diaboli, de superbis inviden-
tibus justis, inter quales necesse est vitam du-
cere, cùm hîc vivimus in peregrinatione nostra
hac. Talia verò scandala abundantia futura Do-
Matth. 24. 12. minus prædixit, & ait, Abundabit iniquitas, &
» quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas
multorum. Sed adjunxit statim solatium: Qui B
perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.
Adtendit iste, & timuit, & abundantiâ iniquita-
tum turbatus respexit spem: quia qui persevera-
verit usque in finem, hic salvus erit. Extendit se
perseverare, & vidit longam viam; & quia perse-
verare magnum est & difficile, ipsum oravit ad
a [a] perfectionem perseverantiæ suæ, à quo illi jus-
sum est, ut perseveraret. Certè salvus ero, si per-
severavero usque in finem: sed perseverantia ad
virtutem pertinet, ut merear salutem: tu es vir- C
tus salutis meæ, tu me facis perseverare, ut per-
veniam ad salutem. *Domine, Domine, virtus salu-
tis meæ.* Et unde spero, quia tu es virtus salutis
meæ? *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Ec-
ce modò adhuc pugno, pugno foris contra fictos
bonos, pugno intus contra concupiscentias meas:
Rom. 7. 23. quoniam video aliam legem in membris meis re-
» pugnantem legi mentis meæ, & captivum me du-
» centem in lege peccati, quæ est in membris meis.
» Miser ego homo, quis me liberabit de corpore D
» mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum
» Dominum nostrum. Igitur laborans in hoc bello,
respexit ad gratiam Dei: & quia jam cœperat
æstuare & arescere, tamquam umbram invenit,
sub qua viveret. *Obumbrasti super caput meum in
die belli*: id est, in æstu, ne fatigarer, ne aresce-
rem.

℣. 9. 12. *Ne tradas me, Domine, à desiderio meo
peccatori.* Ecce quò mihi valebit umbraculum
tuum, ut æstum non patiar à meipso. Et quid E
mihi peccator faceret ille, quantumlibet sæviret?
Sævierunt enim in Martyres iniqui, traxerunt
eos, catenis ligaverunt, carceribus incluserunt,
gladio ferierunt, bestiis subrexerunt, ignibus
consumserunt. Hæc omnia fecerunt: sed non
eos tradidit Deus peccatoribus, quia non sunt tra-
diti à desiderio suo. Illud ergo ora, quantum po-
tes, ut à desiderio tuo non te tradat Deus pecca-
tori. Tu enim desiderio tuo locum diabolo das.
Ecce enim diabolus proposuit lucrum, & invita- F
vit ad fraudem: lucrum habere non potes, nisi
fraudem feceris. Sed lucrum esca est, fraus la-
queus. Sic adtende escam, ut videas & laqueum:
quia lucrum non potes adipisci, nisi fraudem fe-
ceris; fraudem autem si feceris, capieris. Non
ideo, dico, capieris, quia invenieris. Aliquando
b enim non invenieris, sed ab hominibus: [b] num-
quid à Deo? Capieris & trahêris & occidêris. Om-
nis enim qui talia facit, perimit seipsum. Ibi est
ergo esca, ibi est & laqueus: frena desiderium, & G
non cades in laqueum: si autem viceris te deside-
rium escæ, mittit tibi collum in laqueum, & ca-
piet te auceps animarum. *Ne tradas me à deside-
rio meo peccatori.* Inde inumbratur in die belli.
Desiderium enim æstus facit: umbraculum au-
tem Domini temperat desiderium, ut possimus
refrenare quo rapiebamur, ut non ita exæstue-
mus, ut ad laqueum perducamur. *Cogitaverunt
adversùm me: ne derelinquas me, ne fortè exalten-
tur.* Habes alio loco, Qui me premunt, exsulta- Psal. 12. 5.
bunt si motus fuero. Tales sunt & isti, quia talis
est & ipse diabolus. Quando seduxerit hominem,
gaudet, triumphat de illo: exaltatur ipse, quia il-
le humiliatus est. Quare autem ille humiliatus est?
Quia malè exaltatus fuit: & ille qui de illo trium-
phat, humiliabitur. Tales sunt enim omnes, qui
gaudent de malo: videntur sibi ad tempus gloria-
ri, superbire, cervicem erigere. Non vos dele-
ctet [c] exaltatio eorum, escam habent in faucibus c
& hamum. Ibi est quo delectantur, ibi est quo
trahuntur. *Ne derelinquas me, ne fortè exaltentur:*
id est, non de me triumphent, non de me gau-
deant.

13. *Caput circuitûs eorum, labor labiorum ip- ℣. 10.
sorum teget eos.* Me, inquit, umbra alarum tua-
rum teget. Obumbrasti enim mihi in die belli.
Ipsos quid teget? *Caput circuitûs eorum.* Ipsa est
superbia. Quid est, *circuitûs ipsorum?* Ut circum-
eant, & non stent; in gyrum eant erroris, ubi
iter est sine fine. Qui enim in longum it, alicun-
de incipit, alicubi finit: qui in gyrum it, nusquam
finit. Ipse est labor impiorum, qui demonstratur
in alio Psalmo evidentiùs: In circuitu impii am- Psal. 11. 9.
bulant. Sed circuitûs eorum caput, superbia est:
quia initium omnis peccati superbia. Unde autem Eccli. 10. 15.
superbia *labor labiorum ipsorum?* Omnis enim su-
perbus fictus est, omnis fictus mendax. Laborant
homines loqui mendacium: nam veritatem tota
facilitate loquerentur. Ille enim laborat, qui fin-
git quod dicit. Nam qui verum vult dicere, non
laborat: ipsa enim veritas sine labore loquitur.
De homine ergo hoc dixit Deo, Me proteget
umbraculum tuum, ipsos teget mendacium ipso-
rum: sed ipsum mendacium ipsorum, labor est
labiorum ipsorum. Ecce parturivit injustitiam, Psal. 7. 15.
concepit dolorem, & peperit iniquitatem. In
omni enim opere malo labor est, & omne opus
malum cogitatum, mendacium ducem habet.
Non enim est veritas, nisi in opere bono. Et pro-
pterea quia omnes laborant in mendacio, Veritas
quid clamavit? Venite ad me omnes qui labora- Matth. 11. 28.
tis & onerati estis, & ego reficiam vos. Ipsa est
vox clamans ad laborantes in alio Psalmo, Filii Psal. 4. 3.
hominum usque quò gravi corde, ut quid diligi-
tis vanitatem, & quæritis mendacium? Apertè
audi alio loco laborem in mendacio: Docuerunt Jerem. 9. 5.
» linguas suas loqui mendacium, ut iniquè agerent
laboraverunt. *Caput circuitûs eorum, labor labio-
rum ipsorum teget eos.*

14. *Decident supra eos carbones ignis in terra,* ℣. 11.
& dejicies eos. Quid est, *in terra?* Hîc adhuc in
hac vita, hîc *supra illos decident carbones ignis, &
dejicies eos.* Qui sunt carbones ignis? Novimus istos
carbones. An alii sunt isti, & alii illi de quibus
dicturi sumus? Istos enim video ad pœnam valere:
illos autem, quos commemoraturus sum, ad salu-
tem. Dictum est enim de quibusdam carbonibus,
cùm homo peteret adversùm linguam subdolam
auxilium: Quid detur tibi, aut quid adjicietur tibi Psal. 119. 3.
» ad linguam subdolam? Sagittæ potentis acutæ,
cum carbonibus vastatoriis: id est, verba Dei cor

[a] Plures MSS. *ad perseverantiam suam.*
[b] Sic MSS. At editi, *sed ab hominibus, à Deo autem capieris* &c.
[c] Am. & plures MSS. *exsultatio.*

transfigentia & vetustatem perimentia amoremque gignentia, & exempla hominum qui mortui erant & revixerunt, & nigri erant & fulgentes effecti sunt. Carbones enim tenebræ sunt, color indicat. Sed cùm ad eos accesserit flamma caritatis, & ex mortuis revixerint, audiant ab Apostolo: *Ephes. 5. 8.* Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ipsi sunt carbones, Fratres, quos intuemur, quando volumus mutare vitam transfixi sagittâ Dei, & impediunt nos malæ linguæ hominum, de qualibus hîc modò querebatur, & volunt seducere à via veritatis, potiúsque inducere ad errores suos, & dicere nobis, quia si professi fuerimus, non implebimus. Adtendimus carbones illos. Qui erat herì ebriosus, hodie sobrius est: qui erat herì adulter, hodie castus est: qui erat herì raptor, hodie largitor. Omnes isti carbones ignis sunt. Accedunt exempla carbonum ad vulnus sagittarum: (Non enim timeam dicere vulnus, cùm clamet ipsa sponsa, *Cant. 2. 5. sec. LXX.* Vulnerata caritate ego sum.) & fit ibi vastatio fœni, propter quod & dicuntur carbones vastatorii. Vastatur fœnum, sed purgatur aurum: & mutat homo ex morte vitam, & incipit esse etiam ipse carbo flagrans: *1. Tim. 1. 13.* qualis carbo erat Apostolus, qui priùs fuit persecutor & blasphemus & injuriosus, niger & exstinctus: misericordiam verò consecutus, accensus est de cælo; vox Christi accendit illum: periit in eo tota nigritudo, cœpit fervens spiritu, quo accendebatur, accendere. Tales ergo & hîc intellecturi sumus carbones ignis, qui cadunt super istos malos, & dejiciunt illos? Planè non prohibemur hunc habere intellectum. Video hîc nobis elucescere non improbabilem & irreprehensibilem sententiam. Intelligo illos carbones cadere super istos, ut dejiciantur. In alios enim veniunt, ut accendantur; in alios, ut dejiciantur. Ipse enim carbo dicebat, *2. Cor. 2. 16.* Quibusdam sumus odor mortis » in mortem, quibusdam sumus odor vitæ in vitam. Vident enim justos flammantes spiritu, candentes luce, & eis invidendo cadunt: hoc est quòd supervenient illis carbones ignis in terra, & dejicientur. Quid est, *in terra*? Adhuc hîc sunt in hac vita, exceptâ illâ pœnâ quæ servatur impiis, carbones isti illos dejiciunt, antequam veniat ignis æternus. *Decident super eos carbones ignis in terra, & dejicient eos. In miseriis non subsistent.* Venit illis miseria & non tolerant: justus autem subsistit; quomodo ille subsistit, qui dicit, *Rom. 5. 3. &c.* Sed etiam gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem; spes autem non confundit: quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. At verò super illos cùm ceciderit aliqua pressura, aliqua miseria, non subsistunt, cadunt. Quando enim tales patiuntur hujusmodi pressuras, non valent tolerare, decidunt in iniquitates malas; quia traduntur à desiderio suo peccatori.

ℽ. 12. 15. *Vir linguosus non dirigetur super terram.* Vir linguosus amat mendacia. Quid enim illi est voluptas, nisi loqui? Non enim adtendit quid loquatur, [a] dum loquatur. Non potest fieri ut iste dirigatur. Qualis ergo esse debet servus Dei, accensus illis carbonibus, & ipse carbo salutaris effectus? qualis esse debet? Ut magis optet audire quàm dicere, sicut scriptum est, *Jacobi 1. 19.* Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. » Et si fieri potest, hoc cupiat, non habere necessitatem loquendi [b] & dicendi & docendi. Ecce enim dico Caritati Vestræ: Fratres mei, loquimur nos modò ad vos, ut aliquid doceamus vos. Quantò melius, omnes sciremus, & nemo doceret alterum; ut non esset alius loquens, alius audiens, sed omnes audientes unum illum, cui dicitur, *Psal. 50. 10.* Auditui meo dabis exsultationem & lætitiam? Unde & ille Johannes, non tam gaudebat quia prædicabat, & quia loquebatur; sed gaudebat quia audiebat. Ait enim, *Johan. 3. 29.* Amicus autem sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. » Itaque, Fratres, citò dixerim Caritati Vestræ, ubi unusquisque probet se, non [c] ut non loquatur, sed ut de illo locutionis officium exigat: gaudium autem taciturnitatis habeat in voluntate, vocem doctrinæ in necessitate. Quando enim opus est voce doctrinæ? Quando pateris imperitum, quando pateris indoctum. Si semper te delectat docere, semper vis habere imperitum quem doceas. Si autem benevolus es, & vis omnes doctos esse, non vis semper habere quos doceas; & non erit in voluntate exercitatio vel probatio doctrinæ tuæ, sed in necessitate. Gaudium tibi sit in auditione Dei, necessitas tibi sit in locutione tua: & non eris vir linguosus, ne non dirigaris. Quare vis loqui, audire non vis? Semper foras exis, intrò redire detrectas. Qui enim te docet, intus est: quando tu doces, tamquam foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiore enim audimus veritatem, & ad eos qui foris à nostro corde sunt, loquimur. Quòd enim dicimur eos in corde habere, de quibus cogitamus: secundùm quamdam imaginem dicimur, quam de illis habemus impressam. Nam si omnino intus ipsi essent, scirent utique quid in corde nostro esset; atque ita ut eis loqueremur, opus non esset. Si autem hoc te delectat, quod foris agis; vide ne tumescas foris, & non possis redire per [d] angustam, & non possit tibi dicere Deus tuus, *Matth. 25. 21. & 23.* Intra in gaudium Domini tui: sed dicat tibi, quia forinsecùs erat quod amasti, *Matth. 22. 13.* Ligate ei manus & pedes, & mittite eum in tenebras exteriores. Ubi enim ostendit malum esse mitti exteriùs, ibi ostendit bonum esse intrare interiùs. Nam servo bono quid dixit? Intra in gaudium Domini tui. Malo autem servo, Projicite illum in tenebras exteriores. Non ergo amemus magis exteriora, sed interiora. De interioribus gaudeamus: in exterioribus autem necessitatem habeamus, non [e] voluntatem. *Vir linguosus non dirigetur super terram.*

Item ℽ. 12. 16. *Virum injustum mala venabuntur in interitum.* Veniunt mala, & non subsistit: ideo dixit, *Venabuntur in interitum.* Multis enim bonis, multis justis evenerunt mala; & tamquam invenerunt eos mala. Nam ideo dixit, *Venabuntur*, quia unusquisque abscondere se vult à malo: sed cùm invenitur à malo, quasi factus est in venationem. Numquid autem soli mali fugiunt à malis, quando quæruntur à malis? Nonne & bonis dictum est, *Matth. 10. 23.* Si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam? Ergo quando mali persequebantur bonos,

[a] Sic aliquot MSS. Editi verò *dum loquitur.*
[b] Editi omittunt, *& dicendi.*
[c] Sic MSS. At editi, *non ut loquatur: sed ut de alio locutionis* &c.

[d] Editi, *per angustum.* At MSS. *per angustam:* supplè *portam*, aut *viam.* Alludit ad Matth. 7. 13.
[e] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *non voluptatem.*

id

id est, Martyres nostros, cùm eos comprehenderunt, venati sunt eos; sed non ad interitum. Pressa est enim caro, coronata est anima: & ejecta est anima de carne, nec carni aliquid factum est, quod obesset in posterum. Incensa sit caro, percussa sit caro, laniata sit caro: numquid ideo subtracta est Creatori, quia data est in manus persecutoris? Ille qui creavit ex eo quod non erat, non reparabit meliùs quàm erat? Ergo quandocumque capti sunt justi, venati sunt illos quidem mali, sed non ad interitum. At verò illi, qui non dirigentur & linguosi sunt, mala eos venabuntur ad interitum. Quare? Quia in miseriis non subsistent.

℣. 13. 17. *Cognovi quia faciet Dominus judicium egentis.* Egens iste non est linguosus. Qui enim linguosus est, abundare vult, esurire nescit. Illi autem egentes sunt, quibus dicitur, Pulsate, & aperietur vobis; quærite, & invenietis; petite,& dabitur vobis. Ille egens est, de quo dicitur, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Gemunt inter scandala malorum,ipsi precantur ad caput suum, ut eruantur ab homine malo,& ab homine maligno liberentur, & de manibus injustorum eruantur. Ipsi ergo sunt, quorum caussam Dominus non negliget: etsi modò pressuras patiuntur, apparebit gloria ipsorum, cùm apparuerit caput ipsorum. Talibus enim hîc constitutis dicitur, Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ergo pauperes sumus, abscondita est vita nostra, clamemus ad panem. Est enim panis vivus, qui de cælo descendit: & qui in via reficit nos, in patria saturabit nos. Modò enim, ut duremus, reficimur. Nam necesse est esuriamus, quoadusque satiemur. *Cognovi quia faciet Dominus judicium egentis.* Certus erat iste, *quoniam faciet Dominus judicium egentis, & caussam pauperum.* Ostendet iniquis quomodo diligit justos suos, ostendet divitibus quomodo diligat pauperes suos. Divites dixit, superbos; pauperes dixit, humiles: divites dixit, per abundantiam non quærentes; pauperes dixit, per desiderium suspirantes. Faciet Dominus caussam ipsorum.

(Matth. 7. 7. — Matth. 5. 6. — Coloss. 3. 3. — Johan. 6. 41.)

℣. 14. 18. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo.* Et quando ages caussam ipsorum, & quando facies judicium ipsorum, tuo nomini confitebuntur: meritis suis nihil tribuent, non tribuent totum nisi misericordiæ tuæ. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo.* Et quia confitebuntur nomini tuo, ut quantumcumque justi fuerint, nihil sibi assumant de suo, nihil sibi tribuant de suo; quid fiet, ut dirigant cor? Quia quando ad se flectunt,torquent cor: quando autem in Dominum intendunt, dirigunt cor. Et ubi erit voluptas,ubi requies, ubi gaudium, ubi beatitudo? numquid in se? Non: sed in quo sunt lux. Nunc autem lux in Domino, dixit. Ideo vide quid sequitur, vide quo concludit. *Inhabitabunt recti cum vultu tuo.* Malè enim illis fuit in vultu suo, bene illis erit cum vultu tuo. Quando vultum suum amaverunt, in sudore vultûs sui panem manducaverunt. Recedant, & deterso sudore, finitis laboribus, pereunte gemitu, veniet illis facies tua abundans sufficientia. Nihil quærent amplius, quia melius non habent; amplius non te [a] deserent, nec deserentur à te. Etenim post resurrectionem de Domino quid dictum est? Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo. Sine vultu suo non nobis daret lætitiam. Ad hoc purgamus vultum nostrum; ut gaudeamus ad vultum ipsius. Filii enim Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quia *inhabitabunt recti cum vultu tuo.* Putamusne cum vultu Patris, & non cum vultu Filii? an cum vultu Filii, & non cum vultu Patris? an unus quodam modo vultus Patris & Filii & Spiritus-sancti? Videamus si non nobis ipse Filius promittit vultum suum, unde nos lætos faciet. Modò hoc capitulum in Evangelio, quod huic Psalmo adtestaretur, Dominus Deus inspiravit, ut legeretur. Ait enim ipse Dominus, Qui audit præcepta mea, & custodit ea, ipse est qui diligit me: & qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & ostendam illi meipsum. Quale promisit præmium, Dilectissimi? Numquid eum non videbant, quibus se ostendere promittebat? Nonne ante illos erat? Nonne facies carnis illius adjacebat oculis eorum? Quid est quod volebat ostendere videntibus se? Sed quia talem videbant discipuli, qualem crucifixerunt Judæi; erat autem Deus in carne illa occultus; hominem autem possent videre homines, Deum verò non possent, quamvis in homine; quia Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: dedit formam hominis, & piis & impiis, servavit formam Dei mundatis & piis; ut jocundemur in illo, & bene nobis in æternum sit cum vultu ipsius.

(Ephes. 5. 8. — Gen. 3. 19. — Psal. 15. 10. — 1. Johan. 3. 2. — Johan. 14. 21. — Matth. 5. 8.)

IN PSALMUM CXL.
* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. AUDISTIS, Fratres, admonitionem & petitionem nostram ex ore Apostoli, cùm ejus modò Epistola legeretur. Ait enim, Orationi instantes, vigilantes in illa, orantes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi ad loquendum mysterium ejus,ut manifestem illud, sicut oportet me loqui. Hæc verba etiam mea deputare dignemini. Sunt enim in Scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur,ne vilescant; ad hoc quæruntur,ut exerceant; ad hoc aperiuntur,ut pascant. Psalmus quem modò cantavimus, in multis sententiis subobscurus est. Cùm, adjuvante Domino, ea quæ dicta sunt, erui & exponi cœperint, videbitis hoc vos audire, quod jam noveratis. Sed ideo multipliciter dicta sunt,ut varietas locutionis fastidium tolleret veritatis.

(Coloss. 4. 2. &c.)

2. Quid enim amplius, Fratres, vel salubrius audituri & cognituri estis, quàm, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; & diliges proximum tum tamquam teipsum? Sed ne putetis hæc duo præcepta parva esse, In his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Quidquid ergo salubriter mente concipitur, vel ore profertur, vel de qualibet divina pagina exsculpitur, non habet finem nisi caritatem. Hæc autem caritas non qualiscumque est. Nam & malè viventes irretiuntur sibi societate perditæ conscientiæ, & dicuntur amare se, nolle discedere ab invicem, suis collocutionibus conciliari, desiderare se absentes, gau-

(Matth. 22. 37. &c.)

[a] Sic plerique MSS. At editi, *non te deserent, ne deserantur à te.* Aliquot MSS. *non te deserant, nec deserentur à te.*

dere ad præsentiam suam. Amor iste tartareus est. A Viscum habet, quo dejiciat in profundum; non pennas, quibus levet in cælum. Quæ est autem caritas, ut à ceteris, quæ appellantur caritates, segregetur & distinguatur? Ea quæ caritas dicitur vera Christianorum, à Paulo definita est, atque ita suis quibusdam terminis circumscripta, cùm sit divinitate infinita, ut omnino discernatur à ceteris. 1. Tim. 1. 5. Finis enim, inquit, præcepti est caritas. Posset huc usque dicere. Nam aliis locis ubi tamquam scientibus loquebatur, huc usque dixit: B Rom. 13. 10. Plenitudo, inquit, Legis caritas. Et non dixit qualis caritas. Ideo ibi non dixit, quia dixit alibi. Non enim ubique omnia dici aut possunt, aut debent. Ergo hîc, Plenitudo Legis caritas. Quærebas fortè, quæ caritas? qualis caritas? Audis alio loco, » Finis præcepti est caritas de corde puro. Jam videte utrùm inter se latrones habeant caritatem de puro corde. Purum cor in caritate hoc est, quando diligis hominem secundùm Deum: quia & teipsum sic debes diligere, ut non C Matth. 22. 39. erret regula, Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Si enim malè te diligis & inutiliter, ita & proximum diligendo quid ei consulis? Quomodo autem te malè diligis? Quomodo [a] innuit Scriptura, quæ neminem palpat, & convincit quia non te Psal. 10. 6. diligis; immo convincit quia & odisti te. Qui autem, » inquit, diligit iniquitatem, odit animam suam. Si ergo diligis iniquitatem, putas quòd teipsum diligas? Erras. Ita & proximum diligens, ad iniquitatem duces, & dilectio tua laqueus erit dile- D 1. Tim. 1. 5. cti. Caritas ergo de puro corde est, quæ est secundùm Deum, & conscientia bona, & fide non ficta. Ista caritas definita ab Apostolo, habet duo præcepta, dilectionis Dei, & dilectionis proximi. In nullis Scripturis aliud requiratis, nemo vobis aliud præcipiat. Quidquid obscurum est in Scriptura, hæc ibi occulta est: quidquid ibi planum est, hæc ibi aperta est. Si nusquam aperta esset, non te pasceret: si nusquam occulta, non te exerceret. Hæc caritas clamat de corde puro, de corde ta- E lium in his verbis, qualis hic modò orat. Et quis iste sit, citò dixerim, Christus est.

3. Audituri autem estis verba quæ de Domino nostro Jesu Christo indignè accipiuntur, & putabit parum intelligens temere me dixisse Christi esse personam in hoc Psalmo. Quomodo enim potest de Domino nostro Jesu Christo, de illo agno immaculato, de illo in quo solo non est inventum pecca- Johan. 14. 30. tum, qui solus verissimè dicere potuit, Ecce venit » princeps mundi hujus, & in me nihil inveniet, id F est, nullam culpam, nullum reatum: qui solus quod Psal. 68. 5. non rapuit, exsolvebat; qui solus innocentem sanguinem fudit, Filius Dei unicus carnem accipiens, non qua ipse minueretur, sed qua nos augeret: ỷ. 3 quomodo ergo de ista persona rectè accipitur, *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continen-* ỷ. 4 *tiæ circùm labia mea, * ut non declines cor meum in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis?* Manifestissimè quippe iste est sensus, Custodi Domine os meum januâ quadam & ostio præcepti G tui, ut in verba maligna non declinetur cor meum. Quæ verba maligna? Quibus excusantur peccata. Ne, inquit, peccata mea malim excusare, quàm accusare. Hæc verba in ipsum Dominum nostrum Jesum Christum non cadunt. Quæ enim ille peccata commisit, quæ confiteri potiùs quàm defendere debuisset? Nostra verba ista sunt: certè Christus loquitur: si nostra verba sunt, quomodo Christus loquitur? Et ubi est caritas de qua loquebar? Nescitis quia ipsa unum nos fecit in Christo? Caritas clamat ad Christum de nobis, caritas clamat de Christo pro nobis. Quomodo caritas clamat ad Christum de nobis? Et erit, omnis qui invocaverit Joël 2. 32. nomen Domini, salvus erit. Quomodo caritas de Christo pro nobis? Saule, Saule, quid me persequeris? Act. 9. 4. Vos, inquit Apostolus, estis corpus Christi & 1. Cor. 12. 27. membra. Si ergo ille caput, nos corpus, unus homo loquitur; sive caput loquatur, sive membra, unus Christus loquitur. Et capitis est proprium loqui etiam in persona membrorum. Ipsam nostram consuetudinem advertite. Primò quomodo loqui in membris nostris non potest nisi caput. Jam verò caput nostrum quomodo loquatur in persona omnium membrorum, advertite. In angusto tibi pedem aliquis calcat: Calcas me, dicit caput. Vulneravit tibi aliquis manum: Vulnerasti me, dicit caput. Caput tuum nullus tetigit, sed loquitur unitas compaginis corporis tui. Omnium membrorum tuorum personam illa, quæ in capite est, lingua suscepit, ipsa pro omnibus verbo fungitur. Sic ergo audiamus Christum loquentem: sed unusquisque agnoscat ibi vocem suam, tamquam hærens in Christi corpore. Aliquando enim dicturus est verba, in quibus nullus nostrûm inveniat personam suam, sed ad solum caput pertineant; non se tamen separat ex verbis nostris & ad sua propria tollit, vel à suis propriis non ad nostra redit. De ipso enim & Gen. 2. 24. de Ecclesia dictum est, Erunt duo in carne una. Unde & ipse in Evangelio dicit de hac ipsa re, Jam igi- Matth. 19. 6. tur non sunt duo, sed una caro. Hæc nova non sunt, à vobis semper audita sunt; sed per occasiones necesse est commemorentur, primò quia ipsæ Scripturæ, quas tractamus, ita sibi sunt innexæ, ut multa in multis repetantur: & utile est. Cura enim mundi spinas habet, & offocat semina: oportet sæpius à Domino commemorari, quod cogit mundus oblivisci.

4. DOMINE, *clamavi ad te, exaudi me.* Hoc ỷ. 1. omnes possumus dicere. Hoc non dico, totus Christus dicit. Sed magis ex persona corporis dictum est: quia & cùm hîc esset, carnem portans oravit, & ex persona corporis oravit Patrem, & cùm oraret globi sanguinis de toto corpore ejus destillabant. Sic scriptum est in Evangelio: Oravit Jesus intenta Luca 22. 44. oratione, & sudavit sanguinem. Quid est, de toto corpore sanguinis effluxio, nisi de tota Ecclesia Martyrum passio? *Domine, clamavi ad te, exaudi me: intende voci deprecationis meæ, dum clamavero ad te.* Jam finitum negotium clamandi putabas, cùm diceres, *Clamavi ad te.* Clamasti, jam noli esse securus. Si finita est tribulatio, finitus est clamor: si autem manet tribulatio Ecclesiæ & corporis Christi usque in finem sæculi, non tantùm dicat, *Clamavi ad te, exaudi me:* sed, *Intende voci deprecationis meæ, dum clamavero ad te.*

5. *Dirigatur oratio mea tamquam incensum in* ỷ. 2. *conspectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Hoc de ipso capite solere intelligi, omnis Christianus agnoscit. Declinante enim Matth. 27. 46. & 50. jam die in vesperum, Dominus in cruce animam deposuit recepturus, non amisit invitus. Sed tamen & ibi nos figurati sumus. Quid enim illius pependit

[a] Sic aliquot MSS. Alii verò, *Quomodo invenit.* Editi, *Quomodo te invenit.*

A in ligno, nisi quod de nobis accepit? Et unde fieri potest, ut aliquando Deus Pater dimittat & deserat unicum Filium, qui utique cum illo unus Deus est? Et tamen nostram infirmitatem figens in cruce, ubi vetus homo noster, sicut dicit Apostolus, (Rom. 6. 6.) confixus est cruci cum illo, ex voce ipsius hominis nostri clamavit, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? (Psal. 21. 2. Matth. 27. 46.) Illud ergo est sacrificium vespertinum, passio Domini, crux Domini, oblatio victimæ salutaris, holocaustum acceptum Deo. Illud sacrificium vespertinum fecit in resurrectione munus matutinum. B Oratio ergo purè directa de corde fideli, tamquam de ara sancta surgit incensum. Nihil est delectabilius [a] odore Domini: sic oleant omnes qui credunt.

6. Vetus ergo homo noster, Apostoli verba sunt, confixus est cruci cum illo, ut evacuaretur, inquit, corpus peccati, ut ultrà non serviamus peccato. Inde & in ipso Psalmo cùm dictum esset, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, longè à salute mea: statim subjectum est, Verba delicto- C rum meorum. Quorum delictorum, si caput adtendas? Et tamen ejus fuisse vocem in Psalmo, ipse testatus est in cruce, ipsa verba dixit, ipsum versum pronuntiavit. Non est relictus humanæ conjecturæ locus, nullus negandi aditus qualicumque Christiano. Quod lego in Psalmo, hoc audio à Domino. In ipso etiam Psalmo agnosco quod in Evangelio lego, (Psal. 21. 17. &c.) Foderunt manus meas, & pedes; dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi verò consideraverunt, & conspexerunt me, diviserunt sibi vestimen- D ta mea, & super vestem meam miserunt sortem. (Psal. 47. 9.) Hæc omnia sicut prædicta, ita facta; sicut audivimus, ita & vidimus. Ergo si Dominus noster Jesus Christus nos figurans in caritate corporis sui, quamvis esset ipse sine peccato, dixit, Verba delictorum meorum: dixit autem hoc ex persona corporis sui: quis audet in membris ejus dicere non se habere peccatum, nisi qui fuerit ausus se falsæ justitiæ nomine efferre, & Christum falsitatis arguere? Fatere ergo ô membrum, quod pro te pronuntiavit ca- E put tuum. Quod ut fateamur, quod ut faciamus, nec nos justificemus ante conspectum solius justi, (Rom. 4. 5.) qui justificat impium, subjecit jam sui corporis vocem: (℣. 3.) *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circa labia mea.* Non dixit claustrum continentiæ, sed *ostium.* Ostium & aperitur, & clauditur: ergo si ostium est, & aperiatur, & claudatur; aperiatur ad confessionem peccati, claudatur ad excusationem peccati. Ita enim erit ostium continentiæ, non ruinæ.

F 7. Quid enim nobis prodest hoc ostium continentiæ? Quid orat ex persona corporis Christus? (℣. 4.) *Ut non declines*, inquit, *cor meum in verba maligna.* Quid est, *cor meum?* Cor Ecclesiæ meæ, cor utique corporis mei. Verba illa adtendite ubi nobis regula figitur, (Act. 9. 4.) Saule, Saule quid me persequeris? cùm ipsum nemo tetigisset. (Matth. 25. 35. &c.) Esurivi, & cibastis me; sitivi, & potum dedistis mihi: & cetera. Et illi, Quando te vidimus esurientem aut sitientem? Et ille, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. G Hæc Christianis inusitata esse non debent, maximè in quibus regulæ fixæ sunt & ceterorum intelligendorum, & aut non turbabuntur, aut citò corrigentur. Sicut ergo ibi dicturi sunt justi, Domine, quare dixisti, Esurivi, & dedistis mihi manducare? quando vidimus te esurientem? (Ibidem 37.) Et ille responsurus est, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Sic & hîc dicamus [b] Christo intus in interiore homine nostro, quia ibi per fidem habitare dignatur. (Ephes. 3. 17.) Non enim absens est à nobis, & non est cui dicamus, cùm ipse dicat, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. (Matth. 28. 20.) Dicamus ergo illi & nos, quoniam vocem ejus in hoc Psalmo accepimus. Ejus enim vox est, quod nemo negat, *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Dic ergo consequenter, *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circùm labia mea: ut non declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis.* Quare sic oras, Domine? Quæ peccata tua excusaturus es? Respondet, Cùm unum ex membris meis sic orat, ego sic oro: sicut ibi respondit, (Matth. 25. 40.) Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

8. Cùm autem non declinatum fuerit cor tuum, ô membrum Christi, cùm cor tuum non fuerit declinatum *in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, & non combinabis cum electis eorum.* Hoc enim sequitur, *Et non combinabo cum electis eorum.* (Item ℣. 4.) Qui sunt electi eorum? Qui seipsos justificant. Qui sunt electi eorum? Qui sibi justi videntur, & contemnunt ceteros, sicut Pharisæus ille in templo dixit, Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri homines. (Luca 18. 11.) Qui sunt electi eorum? Hic homo si propheta esset, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. (Luca 7. 39.) Agnoscitis vocem alterius Pharisæi, qui Dominum invitaverat, quando mulier illa quæ erat in civitate peccatrix, venit & accessit ad pedes ejus? Illa impudica, quondam frontosa ad fornicationem, frontosior ad salutem, irrupit in domum alienam. Sed ille qui ibi discumbebat, non erat alienus. Non extranea quemlibet convivam, sed ancilla Dominum suum secuta est. Accessit ad pedes, quia ejus vestigia sequi cupiebat: lavit lacrymis, tersit capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi per quos peragravit totum mundum? Quàm speciosi pedes eorum, qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona! (Isai. 52. 7. Rom. 10. 15.) Pedes ergo Domini quanti susceperunt, ut suscipiendo justum in nomine justi mercedem justi acciperent? (Matth. 10. 41. &c.) Et susceperunt prophetam in nomine prophetæ, ut mercedem prophetæ acciperent. Et quicumque potum dederit, inquit, uni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Qui ergo tali humanitate pedes Domini suscepit, quid impendit, nisi quæ habebat in domo superflua? Meritò quia capilli quasi superflui sunt, inde illa pedes Domini detergebat. Superflua tua necessaria fiunt tibi, si inde fueris obsecutus pedibus Domini. Ergo illa curari volebat, conscia magni vulneris. Sed numquid magnum vulnus, & parvus medicus? Pharisæi autem nolebant se tangi ab immundis, vitabant omnem contactum peccatorum; & si quando fortè necessitate tangebantur, abluebant se. Et propè baptizabant per omnes horas non tantùm se, sed & vasa sua, lectos suos, calices, paropsides, sicut Dominus in Evangelio commemorat. (Matth. 23. 25.) Cùm ergo ille Pharisæus nosset hanc mulierem, quæ utique si ad pedes illius Pharisæi accederet, repelleret eam, ne sanctitas ejus pollueretur; habebat enim eam in corpore, non in corde; & quia non habebat eam in corde, utique falsam habebat in corpore: quia ergo ille eam repulsurus esset, cùm hoc

[a] Plures MSS. *odori.*

[b] Editi, *in Christo.* Particulam, *in*, non omnes habent MSS.

Dominus non fecit, existimavit eum nescire quæ illa esset, & dixit apud semetipsum, Hic si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Non dixit, repulisset eam: sed, sciret quæ esset: tamquam esset consequens, ut si sciret, repelleret. Ex illo ergo quòd non eam repulit, etiam nescisse eum pro certo suspicatus est. Dominus autem sic habebat oculos in illam mulierem, ut aures haberet in cor Pharisæi. Itaque audita cogitatione ejus, proposuit similitudinem quam nostis. Duo debitores erant cuidam fœneratori, unus ei debebat quingentos denarios, alter quinquaginta: cùm non haberent ambo unde redderent, donavit ambobus. Quæro abs te, inquit, quis eum plus dilexit? Et ille respondit, jam coactus veritate adversùs seipsum proferre sententiam: Credo, inquit, Domine, quia ille cui plus donavit. Et conversus ad mulierem, dixit ad Simonem: Vides istam mulierem? Introivi in domum tuam, osculum mihi non dedisti, illa autem non intermisit pedes meos osculari: aquam mihi ad pedes non dedisti, illa lacrymis suis lavit mihi pedes: oleum mihi non dedisti, illa unxit unguento. Propter quod dico tibi, dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Quare? Quia confessa est, quia flevit, quia non declinatum est cor ejus in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis, non combinata est cum electis eorum, id est, defendentibus se.

Lucæ 7.39. Ibidem 41. &c.

9. Non enim & huic ipsi mulieri, si declinaretur cor ejus in verba maligna, deesset defensio peccatorum. An non quotidie pares ejus in turpitudine, sed non pares in confessione, meretrices, adulteræ, flagitiosæ defendunt peccata sua? Si latuerint, negant: si autem vel deprehensæ atque convictæ fuerint, vel publicè id egerint, defendunt. Et quàm facilis defensio earum, quàm cita, sed quàm præceps, quàm quotidiana & quàm sacrilega? O si Deus hoc nollet, non facerem! Hoc voluit Deus, fortuna hoc voluit, hoc voluit fatum. Non dicit, Ego dixi, Domine miserere mei: non quomodo illa peccatrix ad pedes medici veniens, Sana animam meam, quoniam peccavi tibi. Et ista, Fratres mei, defensio qualium est? Non solùm indoctorum, sed etiam doctorum. Sedent, & computant [a] sidera, intervalla, cursus, volubilitates, status, motus, intendunt, describunt, conjiciunt. Docti, magni videntur. Totum hoc doctum & magnum, defensio peccati est. Eris adulter, quia sic habes Venerem. Eris homicida, quia sic habes Martem. Mars ergo homicida, non tu: & Venus adultera, non tu. Vide ne & pro Marte & pro Venere tu damneris. Deus enim qui damnaturus est, novit quia tu es, qui dicis, Non ego, judici scienti. Porrò ipse mathematicus qui tibi fabulas laqueorum tuorum etiam vendit, ut non vel gratuitam compares mortem: (Emis enim mortem à mathematico pretio, qui contemsisti vitam à Christo gratìs.) ipse ergo mathematicus si uxorem suam paulò petulantiùs viderit conversari, aut aliquos alienos improbè adtendere, aut fenestram crebrò repetere; nonne arripit, verberat, & dat disciplinam in domo sua? Respondeat illi uxor, Si potes, Venerem cæde, non me. Nonne & ille respondebit? Fatua, aliud est quod competit rectori, aliud quod profertur emtori. Ergo electi eorum qui sunt? Electi malorum, electi impiorum, cum quibus non est combinandum, id est, cum quibus non est habenda societas.

Psal. 40.5.

[a] Unus MS. *siderum intervalla.*

Qui sunt autem? Arbitrantes se justos, & contemnentes ceteros quasi peccatores, sicut erant illi Pharisæi; aut quia ipsa peccata manifestè vel deprehenduntur, vel publicè fiunt, defendentes & asserentes, ne aliquid culpæ eorum tribuatur; & ut ipsi nihil mali fecisse judicentur, sed totum Deus, qui vel sic creavit hominem, dicunt, vel stellas composuit, vel res humanas negligit. Defensiones sunt electorum sæculi. Sed dicat membrum Christi, dicat corpus Christi, dicat Christus ex persona corporis sui, *Non declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, & non combinabo cum electis eorum.*

Lucæ 18.9.

10. Nostis Fratres, quod non est prætermittendum, quasi justos eminentiores in se tenentes velut primum gradum justitiæ, Electos vocari apud Manichæos. Qui noverunt recognoscant, qui nesciebant audiant. Electi quidem Dei sunt omnes sancti, & habemus hoc in Scripturis: sed usurparunt sibi illud nomen, & quasi familiariùs sibi applicaverunt, ut tamquam propriè jam Electi appellentur. Qui sunt isti Electi? Quibus si dixeris, Peccasti: statim illam defensionem impiam & pejorem ceteris magisque sacrilegam proferunt, Non ego peccavi, sed gens tenebrarum. Quæ est ista gens tenebrarum? Quæ bellum gessit cum Deo. Et ipsa peccat, cùm tu peccas? Ipsa, inquit, quia commixtus sum illi. Deus enim qui te commiscuit, quid timuit? Hoc enim dicunt, quòd illa gens tenebrarum rebellaverit adversùs Deum, antequam mundus fieret; & ille cavens ne regna ejus loco adveniente hostili impetu vastarentur, misit huc membra sua, substantiam suam, hoc quod ipse est; si aurum, aurum; si lux, lucem: quidquid illud est, hoc misit, & miscuit visceribus gentis tenebrarum, dicunt, & fabricavit inde mundum. Et nos animæ, inquiunt, de ipsis membris Dei sumus: sed premimur hìc visceribus gentis tenebrarum, & quidquid peccare dicimur, illa gens peccat. Se quidem videntur excusare à peccato: sed Deum suum non excusant à crimine timoris, nec ipsam substantiam Dei sui à crimine corruptibilitatis. Si enim incorruptibilis Deus, si incommutabilis, si incontaminabilis, si immaculabilis, si impenetrabilis, quid ei factura erat gens illa? Fecisset illa quem vellet impetum, quomodo terreret impenetrabilem, inviolabilem, incontaminabilem, incommutabilem & incorruptibilem? Si ergo talis Deus, crudelis; quia sine caussa huc vos misit, cui nihil noceri poterat. Quare vos misit? Ecce gens tenebrarum illi nocere non poterat: ipse autem vobis graviter nocuit, & ipse magis quàm illa hostis vester fuit: quamquam & ipsa vobis nocere potuit. Potuistis premi, potuistis captivari, potuistis inquinari, potuistis corrumpi: potuit ergo & ille. Frustum enim quodam modo, & portiuncula naturæ ipsius convincit massam. Quale est illud quod huc misit, tale est & illud quod ibi remansit. Hoc ipsi dicunt: ipsi fatentur quia duæ substantiæ sunt; una illa, & una ista. Libri eorum hoc habent: & si negant, leguntur, & convincuntur.

Manichæorum Electi. Matth. 20. 16.

11. Quid ergo? Ut in hoc uno exordio nihil ampliùs dicam, non dicam pejora, non dicam sceleratiora: in hoc ipso exordio quo bellum indu-

cunt, videte quemadmodum debellentur, & ubi pugnatum adversùs Deum à gente tenebrarum dicunt, ipsi in eorum verborum pugna capiuntur. Non enim est quod dicant, aut quò refugiant. Sed vis, ô nefande, falsè Electe, defendere peccatum tuum, ut quando aliquid mali feceris, non tu fecisse videaris: quæris in quem peccatum tuum refundas, & refundis in gentem tenebrarum. Sed ad Deum adtende, si non in illum refundis. Si enim posset gens tenebrarum, quam fingitis, hoc tibi diceret, Quid me accusas? Potui aliquid facere Deo tuo, an non potui? Si potui, fortior illo sum: si non potui, quare me timuit? si non timuit, quare huc te misit, ut tanta hîc patiaris, cùm sis membrum ipsius, cùm sis substantia ipsius? si non timuit, invidit: si hoc timore non fecit, crudelitate fecit. Quàm ergo iniquus est, cui nihil noceri poterat, & fecit ut membris suis hîc ita noceretur? An poterat noceri? Ergo incorruptibilis non est. Cùm vis ergo te defendere de peccato tuo, laudare non potes Deum. In laude Dei non capereris, nisi in tua jactareris. Transi ad vituperationem tuam, & laudabis Deum. Redi ad verba Psalmorum quos exsecramini, dic, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi. (Psal. 40. 5.) Ego dixi, ego peccavi, non fortuna, non fatum, non gens tenebrarum. Si ergo tu peccasti, jam vide quemadmodum pateat laus Dei, in qua angustabaris, cùm te velles defendere. Meliùs in peccatis tuis angustaris, & in illius laude dilataris. Jam ergo confesso peccato tuo, vide quemadmodum laudetur Deus: quia & justus est, cùm te punit perseverantem; & misericors, cùm liberat confitentem. *Non* ergo, inquit, *declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis*: ut dicam quia gens tenebrarum fecit, quod ego feci.

(Item ỳ. 4.) 12. *Cum hominibus operantibus iniquitatem.* Quam iniquitatem? Dicamus aliquam eorum iniquitatem nefandam. (Manichæorum iniquitas.) Audite iniquitatem nefariam Manichæorum publicam, quam confitentur. Expedire dicunt homini fœneratorem esse, quàm agricolam. Quæris caussam, & reddunt rationem. Vide si ratio illa non dementia nominanda est. Qui enim in usuram, inquiunt, dat pecuniam, non lædit crucem luminis: (multi non intelligunt, sed exponam:) qui autem, inquiunt, agricola est, multùm lædit crucem luminis. Quæris quam crucem luminis? Membra, inquiunt, illa Dei, quæ capta sunt in illo prœlio, mixta sunt universo mundo, & sunt in arboribus, in herbis, in pomis, in fructibus. Dei membra vexat, qui terram sulco discindit: Dei membra vexat, qui herbam de terra vellit: Dei membra vexat, qui pomum carpit de arbore. Hæc ne faciat in agro falsa homicidia, facit in fœnore vera homicidia. Panem mendicanti non porrigit. Videte si potest esse major iniquitas istâ [a] justitiâ. Panem mendicanti non porrigit: quæris, quare? Ne vitam quæ est in pane, quam dicunt membrum Dei, substantiam divinam, mendicus ille accipiat, & liget eam in carne. Quid ergo vos? quid, quare manducatis? Carnem non habetis? Sed nos, inquiunt, quia fide Manichæi illuminati sumus, orationibus & psalmis nostris, qui Electi sumus, purgamus inde vitam quæ est in illo pane, & mittimus illam ad thesauros cælorum. Tales sunt Electi, ut non sint salvandi à Deo, sed salvatores Dei. Et ipse est Christus dicunt, crucifixus in toto mundo. Ego in Evangelio Salvatorem acceperam Christum, vos autem estis in libris vestris salvatores Christi. Estis planè blasphematores Christi, & ideo à Christo non salvandi. Ergo buccella ne detur mendico, & ploret in buccella membrum Dei, mendicus fame moriturus est? [b] Falsa misericordia in buccellam, facit verum homicidium in hominem. Sed qui sunt isti Electi eorum? *Non declines cor meum in verba maligna, & non combinabo cum electis eorum.*

13. *Emendabit me justus in misericordia, & arguet me.* (ỳ. 5.) Videte [c] peccatorem confessorem. Emendari se vult misericorditer, quàm laudari fallaciter. *Emendabit me justus in misericordia*: si justus est, si misericors est, quando me videt peccantem. Hoc utique quædam membra Christi dicunt, de quibusdam membris Christi dicunt, in uno corpore dicunt. Dignatur loqui Dominus ex persona emendatoris, nec respuit personam emendati vel [d] emendandi. Omnia enim membra in illo, & ipse dicit, *Emendabit me justus.* Quis justus te emendaturus est? Caput emendat omnia membra. *Emendabit me justus in misericordia, & arguet me.* Arguet sed in misericordia: arguet, sed non odit: & eò magis arguet, quia non odit. Et iste quare inde gratias agit? Quia, Corripe sapientem, & amabit te. (Prov. 9. 8.) *Emendabit me justus*: quia persequitur? Absit. Hic est potiùs emendandus, si odio emendat. Quare ergo emendat? *In misericordia. Et arguet me.* [e] In quo? In misericordia. *Oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Quid est, *Oleum peccatoris non impinguabit caput meum?* Non crescet caput meum de adulatione. Falsa laus adulatio est: falsa laus adulatoris, hoc est oleum peccatoris. Propterea & homines cùm falsa laude aliquem irriserint, hoc etiam de illo dicunt, Unxi illi caput. Amatè ergo argui à justo in misericordia, nolite ergo amare laudari à peccatore cum irrisione. Habetote oleum vobiscum, & non quæretis oleum peccatoris. Sapientes enim illæ virgines secum portabant oleum: (Matth. 25. 4.) sapientes virgines secum oleum portabant, id est, conscientia illarum illis testimonium perhibebat. Oleum gloria est, fulget, nitet in superficie. Sed bona debet esse gloria, & vera gloria, ut ibi sit intus in vasis suis. Audi quid est in vasis: Probet autem se homo, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. (Gal. 6. 4.) Quid est, in vasis suis? Audi ipsum Apostolum: Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. (2. Cor. 10. 12.)

14. Postremò quia in corpore Christi es, & adhuc portas mortalitatem quamdam: tu [f] tibi esto justus, & in te esto justus. Peccator es, vindica in te: redi ad conscientiam tuam, exige de te pœnas, crucia teipsum. Ita enim offers sacrificium Deo. Quia si voluisses sacrificium, dedissem utique, ait peccator, holocaustis non dele- (Psal. 50. 18.)

[a] Sic plerique MSS. At editi, *istâ injustitiâ.*
[b] Plures MSS. *Falsam misericordiam in buccellam facit, verum homicidium in hominem.*
[c] Aliquot MSS. cum Am. *peccatorum confessorem.* Nonnulli, *peccatorum confessionem.* Et quidam, *peccatoris confessionem.*
[d] Sic meliores MSS. Editi verò, *vel emendantis.*
[e] Am. & plerique MSS. *In qua misericordia?*
[f] Lov. *tu ibi esto* &c. dissentientibus editis aliis & MSS.

ctaberis. Quid ergo? Nullum accipit sacrificium? A
Ibidem 19. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Humilia cor tuum, contere cor tuum, crucia cor tuum; & tu teipsum emendabis in misericordia. Non enim odisti te, cùm sævis in te. Eris in parte [a] emendante justus, quamvis sis adhuc in emendanda peccator. Ex qua parte enim tibi displices, [b] injustus es: ex qua tibi displicet in te quod injustum est, justus es: Vis videre quàm justus es? Hoc in te tibi [c] displicet quod & Deo: jam conjunxisti te voluntati Dei, & in teipso non quod B ille fecit, sed quod ille odit odisti. Ex eo quòd odisti in te quod fecisti, quod odit & ille qui hoc non fecit, cœpisti in te esse severus, erit ille misericors: parcet, quia tu non pepercisti. Ergo ex quo conjunctus es oculis ejus, & condelectaris legi ejus, & hoc in te arguis quod lex ejus arguit, & hoc in te tibi displicet quod & oculis Dei displicet, vide quàm justus es: ex quo autem lapsus, fecisti ea quæ displicent Deo, & fragilitate qua- C dam infirmitatis humanæ prolaberis in illa, & adhuc portas infirmitatem carnis, & gemis cujusdam reluctationis conscientiâ, ex hac parte [d] iniquus & peccator es.

15. Quomodo, inquies, ex quadam parte justus, ex quadam parte peccator? quid est quod dicis? Laboramus, videmur loqui contraria, nisi nobis subveniat Apostolica auctoritas. Audi illud ab Apostolo, ne me malus intellector accuses: Con-
Rom. 7. 22. delector enim, inquit, legi Dei secundùm interio- D rem hominem. Ecce justus. An non est justus, qui condelectatur legi Dei? Unde ergo peccator? Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati. Adhuc bellum adversùs me gero, nondum sum totus instauratus ad imaginem fabricatoris mei, cœpi resculpi, & ex ea parte qua reformor, displicet mihi quod deforme est. Ergo quamdiu ita sum, quid spero? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia E Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Gratia Dei quæ cœpit jam resculpere, gratia Dei quæ infundit suavitatem, ut jam per interiorem hominem condelecteris legi Dei: inde cetera sanabuntur, unde & ista sanata sunt. Geme adhuc vulneratus, castiga te, displice tibi.

1. Cor. 9. 26. 16. Non sic pugno, inquit, quasi aërem cædens; sed castigo corpus meum & in servitutem redigo, ne fortè aliis prædicans ipse reprobus inveniar. Numquid qui castigat corpus, odit cor- F pus? Si quis castigat servum, odit servum? Si quis verberat filium, odit filium? Et ut aliquid conjunctius eloquamur, caro tua tamquam conjux tua
Ephes. 5. 29. est. Hoc ipse Apostolus dicit, Nemo umquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam. Certè caro tamquam conjux est, & nemo carnem suam odio ha-
Gal. 5. 17. bet. Tamen quid alio loco? Caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Concupiscit adversùs te, tamquam conjux tua: ama & castiga; donec fiat in una reformatione una concordia. Quando istud erit? Quoniam modò clamas, Infelix ego homo, quis me liberabit de Rom. 7. 24. corpore mortis hujus? Numquid separabitur à te hoc corpus, & tunc securus eris? Et quid est, In Rom. 8. 23. nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri? Reparatur ergo à mortalitate ad immortalitatem, & jam non resistit, quia non est mortalitas quæ resistat. Propterea castiga corpus tuum; modò doma, quod postea recipias; modò [e] deficiat, ut tunc sufficiat. Nam in hac vita reparari non potest, quamdiu mortale geritur. Non te deponat, non te abrumpat: porta, erudi, castiga: reparabitur in fine. Et quia nemo umquam carnem suam odio habuit, resurget Ephes. 5. 29. & caro. Sed quomodo? Etiam tunc luctaturus sum? Oportet, inquit, corruptibile hoc induere incorru- 1. Cor. 15. 53. ptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.

17. Ergo cùm dicitur, *Emendabit me, & arguet me*: sive sit frater, sive sit proximus, sive sit vicinus, sive tu ipse, in misericordia debes argui, & emendari. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Sed quid facio, dicis mihi? Patior adulatores, non cessant perstrepere, laudant in me quæ nolo, quæ ego parvipendo laudant in me, quod ego carum habeo reprehendunt in me, adulatores, fallaces, deceptores. Magnus vir ille, verbi gratiâ, [f] Gaiuseius, magnus, doctus, sapiens; sed quare Christianus? Nam magna doctrina, [g] & magnæ litteræ, & magna sapientia. Si magna sapientia, approba quòd Christianus est. Si magna doctrina, doctè [h] elegit. Postremò quod tu vituperas, hoc ei placet quem laudas. Sed quid? Laudatio illa non indulcat, oleum peccatoris est. Sed non cessat dicere. Non inde impinguet caput tuum, id est, noli gaudere ad talia, id est, noli annuere, noli consentire, noli inde gratulari: & si ille adtulit oleum adulationis, sed caput tuum integrum mansit, non inflatum est, non tumuit. Si enim inflatum fuerit & tumuerit, facit pondus & præcipitat te. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

18. *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.* Exspecta, modò me vituperant, ait Christus. In primis temporibus Christianorum undique reprehendebantur Christiani. *Adhuc* exspecta: *& oratio mea in beneplacitis eorum* erit. Veniet tempus, quando superent hominum [i] millia tundentium sibi pectus & dicentium, Dimitte nobis Matth. 6. 12. debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Jam quot remanserunt qui sibi erubescunt pectus tundere? Ergo reprehendant: toleremus. Reprehendant, oderint, accusent, detrahant: *Adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum*: veniet tempus, quando oratio mea placebit illis. Erigent se enim quasi justi viribus suis, vincentur in lucta; quia superbè se erexerunt, elidentur, trahentur à

[b] Sic meliores MSS. At editi, *emendata.*

[a] Ita plerique MSS. At Am. *Ex qua parte enim tibi displices, justus es: ex qua parte tibi displicet in te quod injustum est, justus es.* Sic etiam Er. & Lov. nisi quòd hi duo editi addunt, *& ex qua tibi displicet in te quod justum est, injustus es*: moxque subjiciunt, *Vis videre* &c.

[c] Sic Am. & MSS. At Lov. *Hoc in te tibi displiceat quod & Deo. Iam conjunxisti te voluntati Dei, si in teipso* &c.

[d] Hîc apud Er. & Lov. additum fuit, *justus es, & ex hac*: quod meritò abest ab Am. & MSS.

[e] Sic plures MSS. Alii autem duo, *modò sufficit ut non deficiat.* Editi, *modò deficiat, & tunc sufficiat.*

[f] Lov. *Caius Cnæus, magnus, doctus, sapiens. Sed quare? Numquid quia Christianus?* Voces, *Numquid quia*, absunt ab editis Am. & Er. qui habent, *Caius æneus*: & à MSS. quorum in aliis, *Gaius æneus*; aliis, *Gaius Gneus*; sed in potioribus legi solet *Gaiuseius*, uno verbo, pro quavis in genere persona posito, uti suprà in Psal. 70. ser. 1. n. 14. & Tract. 7. in Johan. n. 25. Quamquam Tertulliani Apologeticus cap. 3. unde isthic locus acceptus videtur, sic in editis habet, *Bonus vir Caius Seius, tantùm quòd Christianus*, (vel) *sed malus tantùm quòd Christianus.*

[g] MSS. omittunt, *& magnæ litteræ.*

[h] Sic Er. & plerique MSS. At Am. & Lov. *doctè legit.*

[i] Er. & Lov. *malitiam.* Meliùs Am. & plures MSS. *millia.*

peccatis, videbunt se iniquos, implebuntur quæ dicta sunt per Prophetas, incipiet timeri judicium, convertet se animæ acies ad conscientiam peccatorum, & placebit illa oratio, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. O verbosa defensio iniquitatis! Certè jam hoc populi dicunt, & populorum pectora tundentium tonitruus non quiescit. Rectè nubes tonant, in quibus jam habitat Deus. Ubi est illa verbositas, ubi est illa jactantia, Justus sum, nihil mali feci? Certè cùm in Scripturis sanctis fueris contemplatus normam justitiæ, quantumcumque profeceris, invenies te peccatorem. Profecisti, jam unum Deum colis, optimè; non fornicaris ab eo ad idola, ad mathematicos, ad sortilegos, ad haruspices, ad augures, ad maleficos; ista enim fornicatio est à Domino Deo: jam es in aliquo numero membrorum Christi. Jam incipe videre etiam illa peccata societatis humanæ. Non occidis quemquam, non adulteras cujusquam uxorem, non uxori tuæ eundo ad alteram, injuriam facis, non ullâ pessimâ corruptelâ te contaminas, abstinuisti manus à furto, linguam à perjurio, cor à concupiscenda re proximi tui: jam justus es. Adtende cetera, noli jam superbire. Nihil-ne peccas in lingua? non prolaberis in verbum durum? Sed quid magnum dicis? Quid magnum? Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis. (Matth. 5. 22.) Contremiscit jam tota illa superbia. Ecce jam non valde facit unde Deus videatur impietate aliqua blasphemari; non irruit in aliquem lædendum, non facit alteri quod pati non vult: quid de lingua? quis illam domat? Sed ecce jam & ipsam frenasti: quamquam quis tantus ut hoc omni modo perficiat? Sed ecce jam & ipsam frenasti: quid facis de cogitationibus tuis? quid facis de tumultu & caterva rebellantium desideriorum? non eis das membra? Ita credo, & video: sed tamen cogitationes aliquando [a] inclinant & auferunt te, plerumque in oratione genibus fixis. Corpus prosternis, collum curvas, confiteris peccata, Deum adoras: video corpus ubi jaceat, quæro ubi volitet animus. Video membra jacentia: videamus si stat conscientia, videamus si fixa est in eum quem adorat; si non cogitationibus plerumque, tamquam æstu maris abripitur, & tempestate tollitur in aliud atque aliud. Modò si mecum loquereris, & subitò averteres te ad servum tuum, & dimitteres me, non dico à quo aliquid petebas, sed cum quo ex æquo loquebaris; non mihi injuriam factam deputarem? Ecce quid facis quotidie Deo. Qualem modò dixi, Fratres? Jam eum qui solum Deum colit, qui Christum confitetur, qui Patrem & Filium & Spiritum-sanctum unum Deum novit, qui non post eum fornicatur, qui non adorat dæmones, qui auxilia sibi à diabolo non requirit, qui tenet Ecclesiam catholicam; de cujus fraude nemo conqueritur, de cujus pressura non gemit vicinus infirmus, qui uxorem alienam non tentat, qui contentus est suâ, aut qui nec ipsâ suâ, sed quomodo licet & quomodo permittit Apostolica disciplina, (1. Cor. 7. 5.) ubi consensus est amborum, aut ubi nondum ducta est. Qui jam talis est, deprehenditur tamen in istis quæ dixi.

19. Venit ergo tempus quod dictum est, *Adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum*, sive quam docuit, sive qua interpellat pro nobis. In istis ergo quotidianis peccatis omnibus quæ spes est, nisi humili corde dicamus in oratione Dominica, quæ jam in beneplacitis nostris est, non defendentium peccata nostra, sed confitentium, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: (Matth. 6. 12.) & advocatum habeamus apud Patrem Jesum Christum justum, ut ipse sit propitiatio pro peccatis nostris? (1. Johan. 2. 1.) Modò loquantur superbi, vincuntur numero, vincuntur populis, totâ terrâ à solis ortu usque ad occasum laudante nomen Domini. Quid faciunt pauci aliter disputantes? Judices sunt impiorum. Sed quid ad te? Vide quid sequitur: *Absorpti sunt juxta petram judices eorum.* (℣. 6.) Quid est, *Absorpti sunt juxta petram?* Petra autem erat Christus. (1. Cor. 10. 4.) *Absorpti sunt juxta petram. Juxta*, id est, comparati judices, magni, potentes, docti: ipsi dicuntur *judices eorum*, tamquam judicantes de moribus, & sententiam proferentes. Dixit hoc Aristoteles. Adjunge illum petræ, & absorptus est. Quis est Aristoteles? Audiat, Dixit Christus; & apud inferos contremiscit. Dixit hoc Pythagoras, dixit hoc Plato. Adjunge illos petræ, compara auctoritatem illorum auctoritati Evangelicæ, compara inflatos crucifixo. Dicamus eis, Vos litteras vestras conscripsistis in cordibus superborum, ille crucem suam fixit in [b] cordibus regum. Postremò mortuus est, & resurrexit: mortui estis, & nolo quærere quemadmodum resurgatis. Ergo, *Absorpti sunt juxta petram* istam *judices eorum.* Tamdiu videntur aliquid dicere, donec comparentur petræ. Propterea si inventus fuerit aliquis eorum hoc dixisse, quod dixit & Christus; gratulamur illi, non sequimur illum. Sed prior fuit ille quàm Christus. Si quis vera loquitur, prior est quàm ipsa veritas? O homo adtende Christum, non quando ad te venerit, sed quando te fecerit. Potest & ægrotus dicere, Sed priùs ego cecidi in lectum, quàm medicus ad me venisset. Utique ideo ille posterior venit, quia tu priùs cecidisti.

20. Videte itaque textum Psalmi, *Adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.* Sed erunt multi qui contradicant. *Absorpti sunt juxta petram judices eorum.* Quid ergo erit? *Audient verba mea, quoniam prævaluerunt.* (Item ℣. 6.) Prævaluerunt verba mea verbis eorum. Dicta sunt ab eis quædam disertè, sed à me vera. Aliud est laudare loquacem, aliud laudare veracem. *Audient verba mea, quoniam prævaluerunt.* Unde prævaluerunt? Quis eorum comprehensus est in sacrificio, cùm his legibus ista prohiberentur, & non negavit? Quis eorum comprehensus est adorare idolum, & non clamavit, Non feci, & timuit ne convinceretur? Tales ministros diabolus [c] habebat. Unde autem prævaluerunt verba Domini? Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporum. (Matth. 10. 16. & 28.) Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed eum timete, qui & corpus & animam potest mittere in gehennam ignis. Dedit timorem, subjecit spem, inflammavit caritatem. Nolite, inquit, timere mortem. Mortem timetis? Prior morior. Ne vel capillus vester pereat, formidatis? Prior integer in carne resurgo. Meritò audistis verba ejus, quoniam prævaluerunt. [d] Dicebant & occidebantur, cadebant & stabant. Et quid est factum de tot mortibus Martyrum, nisi ut ipsa verba prævale-

[a] Sic aliquot MSS. Alii, *inclinantur, & auferunt te.* At editi, *inclinantur, & afferunt se.*
[b] Tres MSS. *in frontibus regum.*
[c] Quidam MSS. *habeat.*
[d] Sic MSS. Editi verò, *Ducebantur.*

rent, & tamquam irrigatâ terrâ sanguine testium Christi, pullularet ubique seges Ecclesiæ? *Audient*, inquit, *verba mea, quoniam prævaluerunt.* Unde prævaluerunt? Jam diximus, cùm prædicantur à non timentibus. Quid non timentibus? nec exsilia, nec damna, nec mortem, nec crucem. Non enim nec mortem solam; sed nec crucem, qua morte nihil videbatur exsecrabilius. Ipsam Dominus suscepit, ne discipuli ejus mortem quidem non timerent, sed nec genus mortis horrescerent. Ergo à non timentibus cùm dicuntur hæc, prævaluerunt.

21. Quid ergo mortes illæ omnium Martyrum,
ỳ. 7. quid fecerunt? Audi: *Sicut crassitudo terræ disrupta est super terram*, [a] *dissipata sunt juxta infernum ossa nostra.* Juxta infernum dissipata sunt ossa Martyrum, id est, corpora testium Christi. Occisi sunt enim Martyres, & quasi prævaluerunt qui occiderunt. Prævaluerunt illi persequendo, ut prævalerent verba Christi prædicando. Et quid factum est de mortibus sanctorum? *Sicut crassitudo terræ disrupta est super terram, dissipata sunt juxta infernum ossa nostra.* Quid est, *crassitudo terræ disrupta est super terram?* Novimus crassitudinem terræ, contemtibilia quæque esse. Quæ sunt quasi contemtibilia hominibus, [b] fecundant terram. Nam dictum est & in quodam Psalmo jacuisse mor-
Psal. 78. 3. tes sanctorum; & non fuit qui sepeliret. Sed illæ omnes mortes factæ sunt crassitudo terræ. Quomodo accipit terra quamdam pinguedinem de rebus contemtibilibus & abjectis, sic ex eo quod contemsit hic mundus, accepit crassitudinem terra, ut inde seges Ecclesiæ feraciùs pullularet. Jam nostis, Fratres, quia contemtibilia terræ hujus, de quibus pinguescit terra, nec appellare volo, nec dicere decet: talis est quædam sagina terræ, & quædam pinguedo; & contemtibile est hominibus, & quasi sordidum est, & abjicitur. Sed quid fecit hic, ut jam
Psal. 112. 7. & ipsius verbis utar? De terra erexit inopem, & de stercore exaltavit pauperem; ut collocaret eum cum principibus, cum principibus populi sui. Prostratus enim est in terra, tamquam pinguedo terræ,
Luca 16. 21. & 22. disruptus est super terram: sic jacuit ille Lazarus ulcerosus, sed tamen ab Angelis sublatus est in sinum
Psal. 115. 15. Abrahæ. Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Sicut contemtibilis est sæculo, ita pretiosa est agricolæ. Novit enim ibi utilitatem & uberem succum, & novit quid affectet, quid eligat, unde seges fertilis surgat: sed contemnit eam iste
1. Cor. 1. 28. mundus. Nescitis quia contemtibilia mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt tamquam quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur? De stercore erectus Petrus, & Paulus; & cùm occiderentur, contemnebantur: modò jam saginatâ inde terrâ, exsurgente segete Ecclesiæ, ecce quod est nobile & præcipuum in mundo, Imperator venit Romam, quò festinat? Ad templum Imperatoris, an ad memoriam Piscatoris? *Sicut* enim *crassitudo terræ disrupta est super terram, dissipata sunt juxta infernum ossa nostra.*

ỳ. 8. 22. *Quoniam ad te, Domine, oculi mei, in te speravi, ne auferas animam meam.* [c] Cruciati sunt enim in persecutionibus, & multi defecerunt. Et quia de captivitate persecutionis dixit, *Sicut crassitudo terræ disrupta est super terram, dissipata sunt juxta infernum ossa nostra:* occurrit multos defecisse & multos periclitatos esse, & tamquam in mediis tribulationibus persecutionum emissa est vox precantis, *Quoniam ad te, Domine, oculi mei.* Non curo quid minentur qui circumstant: *Ad te, Domine, oculi mei.* Plus figo oculum meum in promissis tuis, quàm in minis eorum. Novi quid pro me passus sis, quid mihi promiseris. *Ad te, Domine, oculi mei, in te speravi, ne auferas animam meam.*

23. *Custodi me à muscipula, quam statuerunt* ỳ. 9.
mihi. Quæ erat muscipula? Si consentis, parco. In muscipula posita est esca vitæ hujus: si amat avis hanc escam, cadit in muscipulam: si autem avis ta-
lis est, ut dicat, Et diem hominis non concupivi tu Jerem. 17. 16.
scis; oculi ejus non recedent à Deo, & ipse evellet Psal. 24. 15.
de laqueo pedes ejus. *Custodi me à muscipula, quam statuerunt mihi, & ab scandalis eorum qui operantur iniquitatem.* Duas res dixit, ambas inter se distinguendas: muscipulam statuisse persecutores dixit, scandala verò ab eis qui consenserunt & apostataverunt: & ex utrisque vult se custodiri. Hinc sæviunt minantes, hinc labuntur consentientes: timeo ne talis sit iste, quem timeam; ne talis sit iste, quem imiter. Hæc tibi facio, si non consenseris: *Custodi me à muscipula, quam statuerunt mihi.* Ecce frater tuus jam consensit: *Et ab scandalis eorum qui operantur iniquitatem.*

24. *Cadent in retia ejus peccatores.* Quid est er- ỳ. 10.
go, Fratres, *Cadent in retia ejus peccatores?* Sed non omnes peccatores: quidam peccatores, qui usque eò sunt peccatores, ut sic ament vitam istam, ut præponant illam vitæ æternæ, cadent in muscipulam ejus. Sed quid dicis? Putas isti tales cadunt in retia ejus? Sed quid de discipulis tuis, ô Christe?
Ecce cùm ferveret persecutio, quando dimiserunt Matth. 26. 56.
te omnes solum, & ierunt unusquisque in sua: (Prædixisti hoc, quia prævidisti. Non enim quia tu prænuntiasti, tu fecisti, aut tu in quoquam te negasti.) sed ecce illi qui tibi cohærebant, in tua tentatione & persecutione, qua te inimici requirebant crucifigendum, defecerunt. Et unus ille audax, qui tibi promiserat, quia tecum esset usque ad mortem, audivit quidem à medico quid in se ageretur ægrotus. Febriens enim sanum se dixerat, cordis venam ille tangebat. Ventum est ad tentationem, ventum est ad probationem, ventum est ad [d] accusationem; & jam ipse interrogatus, non ab aliqua magna potestate, sed ab infimo mancipio, & hoc femina, ab ancilla interrogatus succubuit. Negavit ter. Semel negato, cùm memoraretur, negavit iterum. Bis negato, cùm memoraretur, negavit tertiò. Hoc prædixerat Dominus: non præceperat, non coëgerat. Aut si propterea putatur Petrus rectè fecisse, quia hoc prædixerat Dominus: rectè fecit & Judas qui tradidit eum, quia & hoc prædixerat Dominus. Absit, Fratres mei. Hæc vox illorum electorum est, qui etiam peccata sua defendunt potiùs, quàm fatentur. Petrum ipsum potiùs adtendamus. Si nihil peccavit, quare flevit? Non interrogemus de Petro, nisi lacrymas Pe-
tri: fideliores testes de illo non invenimus. Flevit amarè, inquit, Nondum idoneus erat passio- Matth. 26. 75.
ni: Sequêris me postea, illi dictum erat. Adhuc fu- Johan. 13. 36.
turus erat firmus, confirmatus Domini resurrectione.

25. Ergo nondum erat tempus, ut dispergeren-

[a] MSS. plerumque, *dispersa sunt.*
[b] Aliquot MSS. *succum dant terræ.*
[c] Aliquot MSS. *Curvati sunt.*
[d] Nonnulli probæ notæ MSS. *ad accessionem.*

tur

tur illa ossa juxta infernum. Nam videte quàm multi defecerunt, usque ad ipsos primos hærentes ori A
Ibidem ỳ. 10. ejus: etiam ipsi defecerunt. Quare hoc? *Singularis ego sum, donec transeam.* Hoc enim sequitur in
ỳ. 9. Psalmo. Suprà dixerat, *Custodi me, Domine, à muscipula, quam statuerunt mihi, & ab scandalis qui operantur iniquitatem.* A muscipula, & ab scandalis; & à terrentibus, & à lapsis. Sed quia in ejus passione etiam illi primi, qui futuri erant duces Ecclesiæ & columnæ terræ, defecerunt, nondum fa-
Psal. 74. 4. ctum erat quod ait in alio Psalmo, Ego confirmavi B
columnas ejus. Quid ait? *Singularis ego sum, donec transeam.* Hæc vox ex persona capitis, *Singularis ego sum, donec transeam.* Quid est, *singularis?* In passione tu solus pateris, tu solus occideris ab inimicis. *Singularis ego sum, donec transeam.* Quid est, *donec transeam?* Evangelista dicit, Cùm
Johan. 13. 1. autem venisset hora, ut Jesus transiret de hoc mundo ad Patrem. Quid est ergo, *donec transeam*, nisi de hoc mundo ad Patrem? Tunc enim confirmavi columnas ejus, id est, columnas terræ, quando C
in mea resurrectione planè didicerunt mortem non esse timendam. *Donec* ergo *transeam, singularis sum:* cùm transiero, multiplicabor; multi me imitabuntur, multi patientur pro nomine meo. Unus ego sum donec transeam, multi in me unus erunt dum transiero. *Singularis ego sum, donec transeam.* Audite etiam mysterium verbi ejus. Secundùm
Pascha Hebræa vox. Græcam locutionem Pascha videtur passionem significare, πάσχειν enim pati dicitur: secundùm Hebræam autem linguam, sicut interpretati sunt qui D
noverunt, Pascha transitus interpretatur. Nam & si interrogetis bene Græcos, negant Græcum esse Pascha. Sonat ibi quidem πάσχειν, id est pati, sed non solet sic deflecti. Passio enim πάθος Græcè dicitur, non pascha. Ergo Pascha, sicut dicunt qui noverunt, & qui nobis quod legeremus interpretati sunt, transitus interpretatur. Ideo ventura passione Domini, tamquam ipso verbo loqueretur Evangelista, Cùm venisset, inquit, hora ut transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem. Pascha hìc er- E
go sonuit in hoc versu, *Singularis ego sum, donec transeam.* Post Pascha jam non ero singularis, post transitum non ero singularis. Multi imitabuntur, multi consequentur. Et si postea sequentur, quid erit? *Singularis ego sum, donec transeam.* Quid est quod Dominus ait in hoc Psalmo, *Singularis ego sum, donec transeam?* quid est quod exposuimus? Si intelleximus, adtende ipsius verba in Evan-
Johan. 12. 24. gelio: Amen, amen dico vobis, inquit, nisi gra-
» num frumenti cadens in terram mortuum fuerit, F
» ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit,
Ibidem 32. » multum fructum affert. Hoc ibi ait, ubi etiam dixit, Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad
» meipsum. Nisi granum frumenti, inquit, cadens
» in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si
» autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo illi grano multa seges debebatur: sed exspecta, mortificetur adhuc; quia granum nisi in terram ceciderit & mortificatum fuerit, solum remanet.

26. Ergo solus erat, antequam esset mortifi- G
Johan. 13. 36. catus. Propterea & Petrus nondum habebat tales vires: accepturus erat vires sequendi, non habebat præcedendi. Propter Christum enim, id est, propter confessionem nominis Christi, quo Christiani sumus, nemo mortuus est ante Christum: ne fortè occurrat vobis. Multi enim mortui sunt & Martyres sunt, multi Prophetæ talia passi sunt; non tamen ideo moriebantur, quia prænuntiabant Christum, sed quia peccata hominum dicebant in eos, & eorum iniquitatibus liberiùs resistebant, & habentur inter Martyres. Justè etenim, si non pro nominis Christi confessione, tamen pro veritate occisi sunt. Usque adeo autem pro ipso nomine, id est, pro confessione nominis Christi nemo mortuus est, antequam granum illud caderet in terram, cujus ex persona dictum est, *Singularis ego sum, donec transeam*, ut & ipse Johannes, qui recèns interfectus erat, ab Matth. 14. 3. &c.
iniquo rege donatus puellæ saltatrici, non propter hoc occisus sit, quia confessus est Christum. Potuit utique & inde occidi, & hoc à multis. Si propter aliud occisus est ab uno, quantò potiùs propter Christum potuit occidi ab his ipsis, qui occiderunt Christum? Perhibebat enim Christo testimonium Johannes. Illi qui audiebant Christum, ipsum occidere volebant, & eum qui testimonium perhibebat non occidebant. Quia enim si fieret impetus propter Christum in Johannem, non negaret: (Erant quippe in illo vires magnæ, quibus appellatus est amicus sponsi. Magna in illo Johan. 3. 29.
gratia, magna excellentia: In natis mulierum nemo exsurrexit major Johanne Baptista.) ergo in Matth. 11. 11.
illum impetus factus est, qui non habebat tales vires: fit impetus in Petrum, non fit in Johannem. Etenim vires ipsas Petrus pòst accepit, tunc autem infirmus fuit. Pro Christi nomine ille interrogatur, qui vires non habebat: ille qui habebat vires, non patitur persecutionem propter Christum; ne pro nomine Christi antecederet Christum. Non occiditur à Judæis, qui perhibebat liberum testimonium Christo, quem occiderunt Judæi: & occiditur ab Herode, quia dicebat ei, Non tibi licet habere uxorem fratris tui. Neque enim frater ejus sine posteritate decesserat. Pro lege quidem veritatis, pro [a] æqualitate, pro justitia. Ideo Sanctus, ideo Martyr: sed non tamen pro illo nomine, quo Christiani sumus. Quare hoc, nisi ut impleretur, *Singularis ego sum, donec transeam?*

IN PSALMUM CXLI.
*ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. SOLLEMNITATI Martyrum, sicut devotio celebritatis vestræ, ita nostræ servitutis sermo debetur. Sed meminisse oportet Caritatem Vestram, hesterno die quàm multa dicta sint. Non enim quia propter aviditatem interioris oris vestri per totum sermonem tamquam recentes adfuistis, propterea oblivisci debemus infirmitatis communis: primò quia & honorare oportet verba præclara, sicut scriptum est, Præclara autem verba [b] sapientiæ Domini Dei sunt. Per nos tamquam per vascula vobis ministrantur: & si fictilia sunt vasa, sed panis cælestis est. Apostolus dicit, Habemus thesaurum istum 2. Cor. 4. 7.
in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei. «
Qui autem thesaurus, idem & panis. Nam si non idem esset thesaurus & panis, non de ipso thesauro alibi scriptum esset, Thesaurus desiderabi- Prov. 21. 20.
lis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Unde admonemus Caritatem Vestram, ut ea quæ audiendo tamquam ventre me-

[a] Duo MSS. pro *æquitate*.
[b] Vox *sapientiæ* deest in aliquot MSS.

moriæ conditis, rursus revolvendo & cogitando quodam modo ruminetis. Hoc est enim, thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Breviter dixit, Sapiens ruminat, stultus non ruminat. Hoc autem apertè & Latinè quid est? Sapiens cogitat ea quæ audierit, stultus autem audita oblivioni tradit. Neque enim propter aliud in Lege, munda ea dicta sunt animalia quæ ruminant, immunda quæ non ruminant: nam creatura Dei omnis munda est. Artifici Deo tam mundus est porcus quàm agnus. Creavit enim omnia bona valde: &, Omnis creatura Dei bona est, dicit Apostolus: &, Omnia munda mundis. Cùm ergo in natura utrumque sit mundum; significatione tamen agnus significat aliquid mundum, porcus significat aliquid immundum: agnus significat innocentiam sapientiæ ruminantis; porcus significat immunditiam stultitiæ obliviscentis. Brevis Psalmus pro sollemnitate dictus est, videamus an possit etiam breviter tractari.

Levit. 11. 3. *Gen.* 1. 31. 1. *Tim.* 4. 4. *Tit.* 1. 15.

℣. 2. 2. Voce *mea ad Dominum clamavi.* Sufficeret, *Voce ad Dominum clamavi:* fortè non frustra additum est, *mea.* Multi enim clamant ad Dominum, non voce sua, sed voce corporis sui. Homo ergo interior, in quo cœpit habitare Christus per fidem, voce sua, non in strepitu labiorum, sed in affectu cordis clamet ad Dominum. Non ubi homo audit, ibi Deus audit: nisi voce pulmonum & laterum & linguæ clames, homo te non audit; cogitatio tua clamor est ad Dominum. *Voce mea ad Dominum clamavi: voce mea ad Dominum deprecatus sum.* Quod dixit, *clamavi*; exposuit, cùm dixit, *deprecatus sum.* Clamant enim ad Dominum & qui blasphemant. In superiori versu clamorem posuit, in sequenti clamorem exposuit. Quasi exigeretur, Quo clamore clamasti ad Dominum? *Ad Dominum*, inquit, *deprecatus sum.* Clamor meus, deprecatio mea: non convicium, non murmur, non blasphemia.

Ephes. 3. 17.

℣. 3. 3. *Effundam ante eum precem meam.* Quid est *ante eum?* In conspectu ejus. Quid est, in conspectu ejus? Ubi videt. Ubi autem non videt? Ita enim dicimus, Ubi videt, quasi alicubi non videat. Sed in isto cœtu rerum corporalium vident & homines, vident & animalia: ille autem videt & ubi homo non videt. Nam cogitationem tuam nullus hominum videt, Deus autem videt. Ibi ergo effunde precem tuam, ubi solus ille videt, qui remunerat. Nam in abscondito te Dominus Jesus Christus jussit orare: sed si agnoscas cubiculum tuum, & mundes,[a] ibi rogas Deum. Cùm autem oratis, inquit, nolite esse sicut hypocritæ, qui stant in plateis & vicis orantes, ut videantur ab hominibus. Tu autem cùm oras, intra in cubiculum tuum, & claude ostium, & deprecare Deum tuum in occulto: & qui videt in occulto, reddet tibi. Si homines reddituri sunt, effunde ante homines precem tuam: si Deus redditurus est, effunde ante eum precem tuam, & claude ostium, ne tentator ingrediatur. Tentator non cessat pulsare, ut irrumpat; si clausum invenerit, transit. Ideo Apostolus, quia in nostra potestate est ostium claudere, ostium cordis, non parietum, ibi enim & cubiculum; quia ergo in potestate nostra est hoc ostium claudere, Neque detis, inquit, locum diabolo. Etenim si intravit & possedit, advertendum quia tu negligenter clausisti, aut claudere neglexisti.

Matth. 6. 5. & 6. *Ephes.* 4. 27.

4. Quid est autem claudere ostium? Hoc ostium tamquam duas habet valvas, cupiditatis & timoris. Aut cupis aliquid terrenum, & hàc intrat: aut times aliquid terrenum, & hàc intrat. Timoris ergo & cupiditatis januam claude contra diabolum, aperi ad Christum. Quomodo ipsas valvas aperis ad Christum? Cupiendo regnum cælorum, timendo ignem gehennarum. Per cupiditatem sæculi diabolus intrat, per desiderium vitæ æternæ Christus intrat: per timorem pœnarum temporalium diabolus intrat, per timorem ignis æterni Christus intrat. Ecce Martyres clauserunt januam contra diabolum, Christo aperuerunt. Promisit eis multa mundus iste: riserunt, clauserunt valvam cupiditatis adversùs diabolum. Minatus est mundus iste bestias, ignes, cruces: non timuerunt, clauserunt timoris valvam contra diabolum. Videamus si aperuerunt eas Christo: Qui confessus me, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor illum & ego coram Patre meo, qui est in cælis. Amaverunt ergo regnum cælorum, ubi eos confitebitur Christus. Quomodo eos confessurus est? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Confitebitur illos ad dexteram positos. Videamus si & timoris valvam Christo aperuerunt, quam diabolo clauserunt. Uno eodemque loco Dominus monet hoc, ut & diabolo claudatur, & sibi aperiatur. Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Monuit ut timoris valva in faciem diabolo elideretur. Ergo nihil est timendum? Non ergo aperitur aditus timoris Christo, qui clausus est diabolo? Statim subjecit, tamquam dicens, Exclusisti illum, aperi mihi: Sed eum timete, inquit, qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehenna ignis. Jam ergo si credidisti, & aperuisti Christo, claude contra diabolum. Intus est Christus, ibi habitat: effunde ante eum precem tuam, noli quærere ut de longè te exaudiat. Non enim longè est Sapientia Dei, quæ pertendit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Ergo intus apud te, ante eum effunde precem tuam: ibi sunt aures ejus. Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus, quoniam Deus judex est. Si autem judex est, qualem caussam geras in corde tuo, vide.

Cupiditas & timor. *Matth.* 10. 32. *Matth.* 25. 34. *Matth.* 10. 28. *Sap.* 8. 1. *Psal.* 74. 7.

5. *Effundam ante eum precem meam: tribulationem meam in conspectu ejus annuntiabo.* Repetitio est, & in superioribus duobus versibus, & in his consequentibus; sententiæ duæ sunt, sed utraque bis dicta. Una est illa, *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum.* Altera est, *Effundam ante eum precem meam, tribulationem meam in conspectu ejus annuntiabo.* Quod enim est, *ante eum*; hoc est, *in conspectu ejus*: & quod est, *precem meam effundam*; hoc est, *tribulationem meam annuntiabo.* Quando hoc facis? In persecutione positus loquitur: *Dum*[b] *defecit à me spiritus meus.* Quare defecit spiritus tuus, ô Martyr in tribulatione posite? Ut non mihi arrogem vires meas, ut sciam quòd alius in me operatur ipsam virtutem. Cùm autem vos tradent judicibus, (sic monuit Dominus quos Martyres

℣. 4. *Matth.* 10. 19.

[a] Plerique MSS. *ubi rogas Deum.* Quidam, *ubi ores Deum.*

[b] Sic plerique MSS. At editi hoc & proximo loco, *deficit.*

» facere volebat,) nolite cogitare quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Ergo deficiat spiritus tuus, loquatur Spiritus Dei. Meritò eos pauperes facere volebat spiritu: (Matth. 5. 3.) Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati ergo pauperes spiritu suo, divites Spiritu Dei. Omnis enim homo qui spiritum suum sequitur, superbus est. Subdat spiritum suum, ut capiat Spiritum Dei. Ibat in culmen, residat in valle. Si ierit in culmen, denatat ab illo aqua: si in valle resederit, implebitur eâ, & fit ille venter de quo dictum est, (Iohan. 7. 38.) Flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Ergo, *Dum defecit à me spiritus meus, in conspectu tuo annuntiavi tribulationem meam,* humilis factus, confitens tibi deficiente spiritu meo, cùm sum plenus Spiritu tuo.

6. Et audierunt fortè homines, quia defecit in me spiritus meus, & desperaverunt de me, & dixerunt, (Item ℣. 4.) Cepimus eum, oppressimus eum: *Et tu cognovisti semitas meas.* Illi me dejectum putabant, tu me stantem cernebas. Illi qui persequebantur & comprehenderant, implicatos putabant pedes meos: (Psal. 19. 9.) sed illis obligati sunt pedes, & ceciderunt; nos autem surreximus, & erecti sumus. (Psal. 24. 15.) Oculi enim mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Perseveravi ambulando: (Matth. 10. 22.) Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Illi oppressum me putabant, sed ego ambulabam. Ubi ambulabam? In semitis, quas illi non videbant, qui me captum putabant; in semitis justitiæ tuæ, in semitis præceptorum tuorum. *Tu* enim *cognovisti semitas meas:* persecutor non eas cognovit. Nam non in eis mihi invideret, [a] sed in eis mecum ambularet. Quæ sunt istæ semitæ, nisi viæ illæ, de quibus alio loco dicitur, (Psal. 1. 6.) Novit Dominus viam justorum, & via impiorum peribit? Non dixit, Viam impiorum non novit: novit justorum, impiorum autem peribit. Quod enim non novit, perit. Multis locis Scripturæ invenimus, quia Dei agnoscere, servare est; Dei agnoscere, custodire est; non agnoscere, damnare est. Unde enim qui novit omnia, dicturus est in fine, (Matth. 7. 23.) Non novi vos? Non inde gaudeant & dicant, Non puniemur, quia non novit nos judex. Jam puniti sunt, si eos non novit judex. Quæ ergo dictæ sunt viæ, quas novit Dominus, ipsæ hîc dictæ sunt semitæ, cùm ait, *Tu cognovisti semitas meas.* Omnis enim semita, via est; non omnis via, semita est. Quare ergo viæ illæ semitæ sunt dictæ, nisi quia angustæ sunt? Via lata impiorum, via angusta justorum.

7. Quæ via, ipsæ & viæ: quemadmodum quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ; & quod cælum, ipsi cæli. Pluraliter dicuntur, & singulariter dicuntur. Propter unitatem Ecclesiæ, una Ecclesia: (Cant. 6. 8.) Una est columba mea, una est matri suæ. Propter congregationes fraternas per loca, multæ sunt Ecclesiæ: (Gal. 1. 22. & 23.) Ecclesiæ, inquit, Judææ quæ in Christo, gaudebant, quòd ille qui nos persequebatur, nunc evangelizat fidem, quam aliquando vastabat, & in me glorificabant Deum. Ecclesias sic dixit, & unam Ecclesiam sic dicit, (1. Cor. 10. 32.) Sine offensione estote Judæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei. Sic ergo & viæ, & via; & semitæ, & semita. Quare semitæ, & quare semita? Quomodo quare Ecclesiæ & Ecclesia rationem reddidimus, debemus & hinc reddere rationem. Semitæ dictæ sunt Dei, quia multa præcepta sunt: & quia eadem multa præcepta ad unum rediguntur, quia, (Rom. 13. 10.) Plenitudo legis caritas, propterea viæ istæ in multis præceptis ad unam colliguntur, & una dicitur, quia via nostra caritas est. Videamus si caritas via est. Audiamus Apostolum: (1. Cor. 12. 31.) Et adhuc supereminentiorem viam vobis demonstro. Quam dicis, ô Apostole, supereminentiorem viam? Quam dico audi: (1. Cor. 13. 1. & c.) Si linguis hominum loquar & Angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens: & si habuero prophetiam, & sciero omnia sacramenta, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum: & si distribuero omnia mea pauperibus, & si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Ergo caritatem dixit supereminentiorem viam. Magna ista via, Fratres, magnum miraculum habet. Hæc via certè, quia supereminentior est, & excellentior est: hoc enim supereminet, quod excelsum est. Nihil excelsius viâ caritatis, & non in illa ambulant nisi humiles. Has ergo semitas, dicit præcepta caritatis. [b] *Tu*, inquit, *cognovisti semitas meas:* tu nosti quia quod pro te patior, amore patior: tu nosti, quia caritas in me omnia tolerat: tu nosti, quia etsi trado corpus meum ut ardeam, habeo illam, sine qua illud non prodest homini.

8. Quis autem novit vias istas hominis, Fratres mei, nisi verè ille cui dictum est, *Tu cognovisti semitas meas?* Omnia enim facta humana ante oculos hominum, incertum est quo corde fiant. Et quàm multi impii metientes semetipsos ex semetipsis, dicunt de nobis, quòd ista in Ecclesia quærimus, honores, laudes, utilitates temporales? Quàm multi dicunt, me propterea loqui vobis, ut adclametis & laudetis me, & hunc me habere finem & hanc intentionem, cùm loquor? Et quomodo eis ostendo non ea intentione me loqui? Restat ut dicam, *Tu cognovisti semitas meas.* Quomodo illi sciunt, quod nec vos scitis? Quomodo illi sciunt, quod vix ego scio? Neque enim ego meipsum dijudico: qui enim dijudicat me, Dominus est. (1. Cor. 4. 3. & 4.) Nescio quid de se Petrus nesciens præsumsit, & aliud videbat medicus in viribus ejus. Ergo piè puréque clametur ad Dominum, quia verè clamatur, *Tu cognovisti semitas meas.* Sed vis ut ducat te per ipsas semitas? Esto mitis, esto mansuetus; noli ferox, noli superbus, noli excussa & erecta cervice, sicut equus & mulus, (Psal. 31. 9.) quibus non est intellectus. Cùm enim fueris mitis, cùm fueris mansuetus, insidet Dominus, & ducet te per vias suas. Diriget enim mites in judicio, docebit mansuetos vias suas. (Psal. 24. 9.) *Tu* ergo *cognovisti semitas meas.*

9. *In via hac, qua ingrediebar, absconderunt mihi muscipulam.* (Item ℣. 4.) Via hæc qua ingrediebatur, Christus est: ibi illi absconderunt muscipulam, qui persequuntur in Christo, propter nomen Christi. Ibi ergo *absconderunt muscipulam mihi.* [c] Quid in me zelant? quid in me persequuntur? Quod Christianus sum. Si hoc persequuntur, quod Christianus sum, *In via, qua ingrediebar, absconderunt mihi*

[a] Sic MSS. Editi verò, *si in eis* &c.
[b] Hîc Er. & Lov. addunt, *In me omnis:* quo à MSS. abest.

[c] Hîc Er. & Lov. addunt, *qui ibi me scandalizant:* quod ab Am. & MSS. abest.

muscipulam. Quantum in ipsis est, in via, qua ingrediebar, ipsi absconderunt muscipulam mihi: quantum ad eorum cupiditatem pertinet, quantum ad eorum conatum, quantum ad eorum votum, in ipsa via me voluerunt habere muscipulam, qua caperer. Sed novit Dominus viam justorum: &, Tu cognovisti semitas meas. (Psal. 1. 6.) Hoc quidem illi voluerunt: sed tu eos non permittis in te ponere scandalum, quia tu es via mea. Nam & hæretici in nomine Christi nobis volunt abscondere scandalum, & ipsi falluntur. Quod se in via putant ponere, extra viam ponunt, quia & ipsi extra viam sunt. Muscipulam ponere non possunt, ubi ipsi non sunt. Sed dictum est hoc secundùm cupiditatem ipsorum, secundùm votum & opinionem eorum: nam expresè alibi dictum est, Juxta semitas scandala posuerunt mihi. (Psal. 139. 6.) Hoc quod dictum est, *in via*, secundùm cupiditatem eorum & votum dictum est: illud quod dictum est, juxta viam, id est, juxta semitas, secundùm veritatem dictum est. Re vera enim non ponunt in semita, non ponunt in ipsa via, quia Christus est via: sanè juxta semitas ponunt. (Johan. 14. 6.) Non eos Christus sinit ponere in via, ne non sit quà eamus: sinit tamen eos ponere juxta viam, ut de via non declinemus. In via se putat ponere scandalum Paganus, quando mihi dicit, Colis Deum crucifixum. Reprehendit crucem Christi, quam non intelligit. In Christo se putat ponere, quod juxta viam ponit. Non egrediar à Christo, & non incidam à via in muscipulam. Insultet ille crucifixo Christo, videam ego in frontibus regum crucem Christi. Quod irridet, ibi salvor. Nihil est superbius ægroto, qui deridet medicamentum suum. Si non derideret, acciperet & ipse, & sanaretur. Crux illa signum est humilitatis, ille autem superbiâ nimiâ non agnoscit unde sanetur tumor animæ ipsius. Si autem ego agnosco, in via ambulo. Usque adeo de cruce non erubesco, ut non in occulto loco habeam crucem Christi, sed in fronte portem. (Sacramenta varia.) Multa sacramenta aliter atque aliter accipimus: quædam sicut nostis ore accipimus, quædam per totum corpus accipimus. Quia verò in fronte erubescitur, ille qui dixit, Qui me erubuerit coram hominibus, (Luca 9. 26.) » erubescam eum coram Patre meo, qui in cælis est: ipsam ignominiam quodam modo, quam Pagani derident, in loco pudoris nostri constituit. Audis hominem insultare impudenti, & dicere, Frontem non habet. Quid est, Frontem non habet? Impudens est. Non habeam nudam frontem, tegat eam crux Domini mei. Ergo *In via, qua ingrediebar, absconderunt muscipulam mihi*, quantum in ipsis est; [a] nam juxta viam posuerunt: ego autem tutus ero, si de via non recessero. Ignoras quia in medio laqueorum ingrederis, ait Scriptura. (Eccli. 9. 20.) Quid est, in medio laqueorum? In via Christi, & hinc laquei, & hinc laquei: laquei à dextris, laquei à sinistris: laquei à dextris, prosperitas sæculi; laquei à sinistris, adversitas sæculi: laquei à dextris, promissiones; laquei à sinistris, terrores. Tu in medio laqueorum ingredere, à via noli recedere: nec promissio te [b] capiat, nec terror elidat. *In via hac, qua ingrediebar, absconderunt muscipulam mihi.*

(℣. 5.) 10. *Considerabam in dexteram, & videbam.* In dexteram considerabat, & videbat: in sinistram qui considerat, excæcatur. Quid est in dexteram considerare? Ubi erunt illi, quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum. (Matth. 25. 34.) Erunt enim quidam in sinistra, quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis « ejus. (Ibidem 41.) Frémente ergo toto mundo & minante in persecutionibus, crebrescentibus undique insultationibus hominum atque terroribus, ille contemnens præsentia, respiciebat in futura, adtendebat in dexteram, ubi futurus est; ibi esse meditabatur illuc adtendebat, & videbat, & ideo omnia ferebat: illi autem qui persequebantur, non videbant. Ideo cùm diceret, *Considerabam in dexteram, & videbam:* secutus ait, *Et non erat qui cognosceret me.* Cùm enim toleras omnia, quis novit quid adtendas, utrùm in dexteram oculum dirigas, an in sinistram? In eo quod toleras, si laudem hominum quæris, in sinistram adtendisti: in eo quod toleras, si promissa Dei quæris, in dexteram adtendisti. Adtendisti in dexteram, videbis: adtendisti in sinistram, excæcaberis. Sed & cùm vides in dexteram, non erit qui te agnoscat. Quis enim te consolatur, nisi Dominus cui dicis, Et tu cognovisti semitas meas? (℣. 4.) *Nec erat qui cognosceret me.*

11. *Periit fuga à me.* (Item ℣. 5.) Tamquam circumclusum se dicit. *Periit fuga à me.* Insultent persecutores, oppressus est, captus est, circumclusus est, [c] victus est, periit fuga ab illo. Ab illo periit fuga, qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quidquid potest pro Christo: id est, non fugit animo. Nam corpore fugere licet, concessum est, permissum est, Domino dicente, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. (Matth. 10. 23.) Qui ergo non fugit animo, periit ab illo fuga. Sed interest quare non fugiat, quia circumclusus est, quia captus est, an quia fortis est. Et à capto enim periit fuga, & à forti periit fuga. Quæ ergo fuga cavenda est? quæ fuga à nobis pereat? De qua Dominus dicit in Evangelio, Quia pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis: mercenarius autem & qui non est pa- « stor, cùm viderit lupum venientem, fugit. (Johan. 10. 11.) Cùm « viderit prædonem, quare fugit? Quia non est ei cu- « ra de ovibus. Talis fuga ab isto perierat, sive ab ip- « sius capitis persona accipiamus hanc vocem illius Christi Domini, qui pro omnibus mortuus est; sive à membris ejus Martyribus nostris, quia & ipsi pro fratribus passi sunt. Audi Johannem dicentem, Sicut enim ille animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. (1. Johan. 3. 16.) Sed cùm illi ponunt, Christus ponit: quia cùm illi patiuntur persecutionem, ipse clamat, Quid me persequeris? (Act. 9. 4.) *Periit fuga à me: & non est qui exquirat animam meam.* Ergo non est qui exquirat animam ipsius? Videt homines velle sævire in necem suam, velle effundere sanguinem ipsius, quomodo non est qui requirat animam ejus? Et hoc duobus modis accipitur. Quomodo perire fugam accipitur duobus modis, quia & à capto & à forti perit fuga: sic duobus modis quæritur anima hominis, aut à persecutoribus, aut à dilectoribus. Ita ergo, *Non est qui requirat animam meam:* de illis dixit, Certè persequuntur animam meam, & non quærunt animam meam. Si autem requirant animam meam, invenient inhærentem tibi: & si norunt eam quærere, norunt & imitari. Nam ut noveritis quæri animam hominis, & à persecutoribus, inde alibi dicitur,

[a] Sic Am. Er & aliquot MSS. At quidam codices omittunt *nam:* cujus loco nonnulli cum Lov. habent *non.*

[b] Plerique MSS. *capit, nec terror elidit.*

[c] Quidam MSS. *vinctus est.*

Psal. 39. 15. Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam. A

℣. 6. 12. *Clamavi ad te, Domine: dixi, Tu es spes mea.* Quando tolerabam, quando tribulabar, *dixi*, *Tu es spes mea.* Spes mea hîc, ideo tolero. *Portio* autem *mea*, non hîc, sed *in terra viventium.* Dat Deus portionem in terra viventium, sed non aliquid à se extra se. Quid dabit amanti se, nisi se?

℣. 7. 13. *Intende ad orationem meam; quia humiliatus sum nimis.* Humiliatus à [a] persecutoribus, humiliatus in confessione. B Humiliat se invisibiliter, humiliatus ab hostibus visibiliter. Erigitur ergo ab illo visibiliter & invisibiliter. Invisibiliter erecti 1. Cor. 15. 53. sunt jam Martyres: visibiliter erigentur, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem in resurrectione mortuorum, cùm & hoc ipsum in quod solum persecutores sævire potuerunt, instaurabitur. Matth. 10. 28. Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Et quid perit? quid occidunt? C Vel hoc eis permittitur, ut quod occiderint pereat? Non periet. Audi ipsius Domini pro- Luca 21. 18. missionem: Amen dico vobis, capillus capitis vestri non periet. Quid ergo de ceteris membris sollicitus es, ubi damnum capilli non erit?

Item ℣. 7. 14. *Erue me à persequentibus me.* A quibus putatis quòd oret ut eruatur? Ab hominibus qui persequebantur? Ita verò, ipsi homines sunt hostes nostri? Habemus alios hostes invisibiles, qui aliter persequuntur. Homo persequitur, ut occidat corpus; persequitur alius, ut illaqueet animam. Et ideo D Ephes. 2. 2. per vasa sua, quia de illo dictum est, Operatur in filiis diffidentiæ: per vasa sua, id est homines, in quibus operatur, agit persecutionem corporis, ut intus fiat ruina cordis. Nam si cadente corpore stat Psal. 123. 7. anima, muscipula comminuta est, & nos liberati sumus. Ergo sunt & alii hostes nostri, à quibus deprecari debemus Deum ut eruat nos, ne seducant nos, vel fractos molestiis sæcularibus, vel inductos illecebris. Qui sunt isti hostes? Videamus si ab aliquo servo Dominico apertè describuntur, ab ali- E Ephes. 6. 12. quo milite perfecto, qui cum illis congressus est. Audi Apostolum dicentem: Non est vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem. Nolite quasi odia vestra convertere in homines, & eos vobis hostes existimare, & eorum inimicitiis vos conteri putare: isti homines quos timetis, caro & sanguis sunt; " Non est vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem. Sic voluit dicere, contemnens hominum mortalitatem. Et adversùs quos? Adversùs principes, inquit, & potestates, & rectores hujus mundi F tenebrarum harum. Expaveras, cùm audires, rectores mundi. Si rectores mundi istius, numquid præter mundum iturus es, ubi illos non patiaris? Præter mundum iturus es, ubi ab eis eruaris? Sic ergo accipe mundi & tenebrarum harum rectores, Mundus duplex. non rectores cæli & terræ: nam ipsa fabrica Dei est. Cælum & terra mundus dicitur, & homines mali mundus. Quare & isti mundus? Quia diligunt mundum: & ideo tenebræ, quia impii. Ideoque jam Ephes. 5. 8. ex ipso numero credentibus multis, quid dicit Apo- G stolus? Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Antequam essetis ergo lux, cùm tenebræ essetis, attendite quem rectorem habuistis. Quem rectorem habent iniqui, nisi diabolum, quomodo pii & fideles rectorem habent Christum? Ergo diabolum & angelos ejus rectores mundi appellavit, id est, rectores dilectorum mundi, rectores peccatorum, quod est, tenebrarum harum: ipsos habemus inimicos, à quibus debemus deprecari Dominum ut eruamur.

15. Audi mundum & mundum apertè, uno loco in Scriptura sancta, in Evangelio; mundum quem fecit Deus, mundum quem regit diabolus, id est, dilectores mundi. Duplicem mundum dici in Scripturis. Homines enim ipsos fecit Deus, dilectores mundi non eos fecit. Mundum enim diligere peccatum est, peccatum autem non fecit Deus. Audi ergo, ut dicere cœperam, mundum & mundum. In hoc mundo erat, dictum est. Johan. 1. 10. De quo dictum est, In hoc mundo erat, nisi de Sapientia Dei, quod est Christus Jesus; de qua dictum est, quod paulò antè commemoravi, Pertendit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter? Sap. 8. 1. Adtingit enim ubique propter suam munditiam, & nihil inquinatum in illam incurrit. Sap. 7. 24. Ergo, In hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit. Audisti duos mundos: Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognovit. Non mundus qui factus est per Jesum, ab illis principibus & potestatibus tenebrarum regitur; Ephes. 6. 12. sed mundus qui non cognovit Jesum, id est, dilectores mundi, peccatores, iniqui, superbi & infideles. Unde mundus peccatores? Quia diligunt mundum, & diligendo inhabitant mundum: quomodo domus dicitur & fabrica & inhabitantes. Bona domus, plerumque bona fabrica; & bona domus, quia boni conversantur in ea. Et cave domum istam, quia mala est, duobus modis dicitur: Mala est domus hæc, cave, fortè propter ruinam, ne aliquid cadat & te premat: dicitur & sic alio modo, Cave domum istam malam, ne incurras in laqueum venantium, ne pauper opprimaris à divite, ne fraudem aliquam patiaris. Quomodo ergo domus & domus, sic mundus & mundus. Quare autem & justi, cùm sint & ipsi in mundo, non dicuntur mundus? Quia dicit Apostolus, In carne autem 2. Cor. 10. 3. ambulantes non secundùm carnem militamus; conversatio enim nostra in cælis est. Habitat hîc justus carne, sed corde cum Deo est. Et ipse appellatur mundus, si sine caussa audit, Sursum cor: si autem est caussa quare audit, sursum habitet. Mortui Coloss. 3. 3. enim estis, dicit, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quorum autem vita hîc est, id est, quorum desiderium & amor hîc hæret, hîc conteritur, hîc implicatur, bene dicuntur habitatores mundi. Et bene dicuntur mundus, illi qui habitant mundum: sicut bene dicuntur domus, illi qui habitant domum. Mundus ergo & mundus: Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognovit. Ecce mundus factus per Dominum, ecce mundus qui non cognovit Dominum. Lauda tu fabricam, & ama fabricatorem; & noli amare habitare in fabrica, sed habita in fabricatore.

16. *Erue me à persequentibus me: quoniam corroborati sunt super me.* Item ℣. 7. Quis dixit, *corroborati sunt super me?* Corpus Christi clamat, Ecclesiæ vox est, membra Christi clamant: Multùm crevit numerus peccatorum. Quoniam abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum. Matth. 24. 12. *Erue me à persequentibus me: quoniam corroborati sunt super me.*

17. *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* ℣. 8. Carcer iste à prioribus variè intellectus est. Et fortè ipse est carcer qui scribitur in

[a] Lov. à peccatoribus: dissentientibus editis aliis & MSS.

titulo, *spelunca.* Titulus enim Psalmi hujus ita se ỳ. 1. habet: *Intellectûs ipsi David, cùm esset in spelunca, oratio.* Quæ spelunca, ipse & carcer. Duo quædam intelligenda proposuimus, sed unum cùm intellexerimus, utrumque erit. Merita carcerem faciunt. Nam in uno quodam habitaculo, alteri domus est, alteri carcer est. Illi qui custodiunt homines inclusos, etsi in domo sua custodiant, illi qui artiùs custodiuntur, in carcere sunt: numquid & illi in carcere esse dicendi sunt? Unum habitaculum est & illi & illi: alteri facit domum libertas, alteri carcerem servitus. Quibusdam ergo visum est, quòd spelunca & carcer mundus iste sit: & hoc orat Ecclesia, ut de carcere educatur, id est, de hoc mundo, de sub sole, ubi omnia vanitas. Dicitur enim, Eccle. 1. 2. &c. Omnia vanitas, & præsumtio spiritûs in omni opere hominis, quod ipse laborat sub sole. Ergo extra istum mundum in nescio qua requie pollicetur nobis Deus quòd futuri simus: fortè ideo de loco isto clamamus, *Educ de carcere animam meam.* Anima nostra per fidem & spem in Christo Coloss. 3. 3. est, sicut paulò antè dixi: Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Corpus autem nostrum in isto carcere, in isto mundo. Si diceret, Educ de carcere corpus meum: securi acciperemus carcerem mundum. Fortasse tamen propter aliqua, quæ nos tenent desideria terrena, contra quæ luctamur Rom. 7. 23. & dimicamus, quia, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ; rectè dicimus, Educ animam meam de hoc mundo, id est, de laboribus & pressuris hujus sæculi. Non enim caro quam tu fecisti, sed corruptela carnis & pressuræ & tentationes carcer mihi sunt.

18. Aliqui autem dixerunt carcerem istum & speluncam corpus hoc esse, ut hoc sit, *Educ de carcere animam meam.* Sed & iste intellectus vacillat aliquantùm. Quid enim magnum, *Educ de carcere animam meam*, educ de corpore animam meam? Latronum animæ & sceleratorum nonne exeunt de corpore, & eunt in pejores pœnas quàm hîc pertulerunt? Quid ergo magnum petitur, *Educ de carcere animam meam:* cùm sive serò, sive citò, necesse sit exire? Fortè justus dicit, Jam moriar, educ de carcere isto corporis animam meam? Si nimis festinat, non habet caritatem. Desiderare quidem hoc debet & concupiscere, sicut Philip. 1. 23. Apostolus ait, Concupiscentiam habens dissolvi & esse cum Christo, multò enim magis optimum. Ibidem 24. Sed ubi est caritas? Ergo sequitur, Manere in carne, necessarium propter vos. De corpore ergo educat Deus, quando voluerit. Posset dici & corpus nostrum carcer, non quia carcer est quod fecit Deus, sed quia pœnale & mortale. Duo enim consideranda sunt in nostro corpore, figmentum Dei, & pœna meriti. Tota ista forma, status, incessus, membra ordinata, sensuum dispositiones, videre, audire, olfacere, gustare, contingere; omnis hæc compago & fabricæ distinctio, non potuit fieri nisi à Deo, qui omnia operatus est, cælestia, terrestria, summa & ima, visibilia & invisibilia. Quid ergo ibi pœnale nostrum? Quòd corruptibilis caro, quòd fragilis, quòd mortalis, quòd indigens: hoc non erit in præmio. Non enim corpus non erit, cùm corpus resurgat. Sed 1. Cor. 15. 53. quid ibi non erit? Corruptio. Corruptibile enim hoc induet incorruptionem. Ergo si caro tibi carcer est, non corpus est carcer tuus, sed corruptio corporis tui. Corpus enim tuum fecit Deus bonum, quia bonus est: corruptionem intulit justus, quia judex est: illud habes de beneficio, illud habes de supplicio. Hoc ergo fortè dixit, *Educ de carcere animam meam*, educ de corruptione animam meam. Si sic intelligamus, non est blasphemia, intellectus constat.

19. Ad extremum, Fratres, sicut arbitror, hoc dixit, *Educ de carcere animam meam*, educ ab angustia. Gaudenti enim homini & carcer latus est, & tristi pratum angustum est. Ergo orat se educi ab angustia. Quamvis enim in spe latitudinem habeat, in re tamen præsenti angustatur. Adtende angustias Apostoli: Non habui requiem 2. Cor. 2. 13. spiritui meo, dixit; quia non inveni Titum fratrem meum. Alio loco: Quis infirmatur, & ego non 2. Cor. 11. 29. infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror? Qui ergo & infirmabatur & urebatur, nonne in pœnis & carcere erat? Sed istæ pœnæ ex caritate coronam parturiunt. Unde iterum dicit, Super- 2. Tim. 4. 8. est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Ad hoc valet, *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* Jam educta de corruptione, quid habet confiteri? Peccata ibi non sunt, sed laudes sunt. Duobus autem modis confessio intelligitur, & in peccatis nostris, & in laude Dei. In peccatis nostris nota est confessio, & ita nota omni populo, ut quando auditum fuerit nomen confessionis in lectione, sive in laude dicatur, sive de peccatis dicatur, currant pugni ad pectus. Notum est ergo nomen confessionis de peccato: confessionem in laude quæramus. Ubi invenimus? Habes in Scripturis: Eccli. 39. 20. & 21. Et hæc dicetis in confessione, Opera Domini universa, quoniam bona valde. Ergo hîc confessio laudis est. Alio loco ipse Dominus dicit, Matth. 11. 25. Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ. Quid confitebatur? numquid peccata? Christi ergo confiteri, erat laudare. Et audi laudem Patris: Quia abscondisti hæc, inquit, à sapientibus & prudentibus & revelasti ea parvulis. Quia ergo post istas [a] corruptionis angustias habitabimus in domo Dei, tota vita nostra non erit nisi laus Dei. Jam sæpe vobis expositum est, Suprà in Psal. 83. quia recedente necessitate omnia negotia necessitatis intercidunt: quoniam non erit quid ibi agamus. Non dico die ac nocte, ubi nox non est; sed toto die, cùm unus dies est, non erit quid ibi agamus, nisi laudemus quem diligimus, quia tunc & videbimus. Modò non visum desideramus, & laudamus: tunc visum quod amamus, quomodo laudabimus? Sine fine erit laus, quia sine fine amor. Quia ergo hoc ibi agemus, ideo *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* Beati enim qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Modò impedit carcer, quia, Cor- Sap. 9. 15. pus quod corrumpitur, aggravat animam. [b] Non corpus aggravat animam: (nam & tunc habebimus corpus:) sed corpus quod corrumpitur. Ergo carcerem facit non corpus, sed corruptio. *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* Jam vox quæ sequitur, ex capite sonat Domini nostri Jesu Christi. Et est talis ipsa, qualis hesterna ultima. Hesterna enim ultima, si meministis, hæc fuit: Singularis ego sum donec trans- Psal. 140. 10.

[a] Sic MSS. At Er. & Lov. *corruptiones angustas.*
[b] Sic Am. & plures MSS. At Lov. cum aliquot MSS. *Nunc corpus aggravat animam meam: nam & tunc habebimus corpus, sed corpus quod non corrumpitur.*

eam. Et hîc quæ est ultima? *Me sustinebunt justi, quoadusque retribuas mihi.* A

IN PSALMUM CXLII.
* ENARRATIO.

*Sermo ad populum. a

1. DE Psalmo, quem cantavimus, [a] loquar quod Dominus dederit, Caritati Vestræ. Hesterno die Psalmus brevior tractabatur, sed spatium temporis dabat nobis copiam etiam de paucis multa dicendi: nunc quoniam B prolixior Psalmus est, non debemus, tantum in singulis versibus immorari; ne fortè non concedat Dominus facultatem, ut totum peragere valeamus.

℣. 1. 2. Titulus Psalmi est, *Ipsi David, quando eum filius suus persequebatur.* (1. Reg. 15. 14. &c.) In Regnorum libris novimus hoc factum esse, exstitisse inimicum Abessalon patri suo, gessisse contra illum non solùm civile, verùm etiam domesticum bellum: illum autem non dejectum iniquè, sed humiliatum C piè, accepisse à Domino disciplinam; sustinuisse medicinam, non retribuentem iniquitati iniquitatem, sed paratum cor habuisse ad sequendam Domini voluntatem. Ille David ita laudabilis: sed alius David verè manu fortis, quod interpretatur David, Dominus noster Jesus Christus agnoscendus est nobis. Præterita enim illa facta figuræ fuerant futurorum: nec diu commendandum est quod sæpe audistis, quod optimè retinetis. Quæramus ergo in hoc Psalmo Dominum & Sal- D vatorem nostrum Jesum Christum prænuntiantem se per hanc prophetiam, & quid futurum esset in hoc tempore, per ea quæ pridem facta sunt prædicantem. Ipse enim se in Prophetis prædicabat; quoniam ipse est Verbum Dei: nec illi tale aliquid dicebant, nisi pleni Verbo Dei. Annuntiabant ergo Christum, pleni Christo: & illi eum venturum præcedebant, quos præcedentes non deserebat. Agnoscamus ergo quemadmodum & (Matth. 9. 15.) Christum persequebatur filius suus: habebat enim E filios, de quibus dicebat, Non jejunant filii sponsi, quamdiu cum eis est sponsus: cùm autem ab eis ablatus fuerit sponsus, tunc jejunabunt filii sponsi. Ergo filii sponsi, Apostoli: & inter hos persecutor Judas diabolus. Passionem itaque suam, in hoc Psalmo prædicaturus est Christus, audiamus.

3. Rursus autem ad hoc intentam facimus Caritatem Vestram, non docendo quod ignoratis, sed admonendo quod nostis; Dominum & Salvatorem nostrum Jesum Christum caput F (1. Tim. 2. 5.) esse corporis sui, illum unum mediatorem esse Dei & hominum, hominem Jesum, natum ex virgine, (Apoc. 12. 5. & 6.) tamquam in solitudine, sicut in Apocalypsi audivimus. Per solitudinem quippe arbitror, quòd solus ita natus est. Hunc enim illa mulier peperit, recturum populum in virga ferrea. Hæc autem mulier, antiqua est civitas Dei, de qua in (Psal. 86. 3.) Psalmo dicitur, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. (Gen. 4. 8. & 17.) Hæc civitas initium habet ab ipso Abel, sicut mala civitas à Cain. Antiqua ergo ista civi- G tas Dei, semper tolerans terram, sperans cælum, quæ etiam Jerusalem vocatur & Sion. Utique de nato quodam in Sion, & conditore ipsius Sion, (Psal. 86. 5.) Psalmus quidam dicit, Mater Sion, dicet homo. Quis homo? Et homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus. Denique ipse in Sion factus est homo, sed humilis factus est homo; & idem ipse Altissimus fundavit eam civitatem, in qua factus est homo. Itaque & illa mulier sole coope- (Apoc. 12. 1.) riebatur, sole ipso justitiæ, quem non cognoscunt impii: qui dicturi sunt in fine, Ergo erravimus à (Sap. 5. 6.) via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Est ergo quidam sol justitiæ, qui non oritur impiis. Ceterùm istum solem facit oriri super bonos & malos. (Matth. 5. 45.) Ergo & amicta erat sole, & gestabat visceribus masculum paritura. Idem ipse erat condens Sion, & nascens in Sion: & illa mulier civitas Dei, ejus luce protegebatur, cujus carne gravidabatur. Meritò & lunam sub pedibus habebat, quia mortalitatem crescentis & decrescentis carnis virtute calcabat. Ergo ipse Dominus Jesus Christus caput & corpus: voluit enim etiam loqui in nobis, qui dignatus est mori pro nobis: membra sua nos fecit. Aliquando itaque ex persona membrorum suorum loquitur, aliquando ex persona sua, tamquam capitis nostri. Habet aliquid ille quod dicat sine nobis, nos sine illo nihil possumus dicere. Apostolus dicit, Ut suppleam quæ desunt pressurarum (Coloss. 1. 24.) Christi, in carne mea. Ut suppleam, inquit, quæ desunt pressurarum, non mearum, sed Christi: in carne, non jam Christi, sed mea. Patitur, inquit, adhuc Christus pressuram, non in carne sua, in qua adscendit in cælum, sed in carne mea, quæ adhuc laborat in terra. Christus, inquit, pressuram patitur in carne mea: Vivo enim non jam (Gal. 2. 20.) ego, vivit verò in me Christus. Nisi enim Christus & in membris suis, hoc est, fidelibus suis pressuram ipse pateretur, Saulus in terra Christum in cælo sedentem non persequeretur. Denique apertè hoc exponens quodam loco: Sicut enim corpus unum est, inquit, & membra multa habet, (1. Cor. 12. 12.) omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum est corpus: ita & Christus. Non ait, Ita & [b] Christus & corpus: sed, Corpus unum membra multa, ita & Christus. Totum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cælo, Saule, inquit, Saule, quid me persequeris? (Act. 9. 4.) Tenete hoc, & fixum omnino commendate memoriæ, tamquam filii Ecclesiasticæ eruditionis & fidei catholicæ, ut agnoscatis Christum caput & corpus, eumdemque Christum Verbum Dei unigenitum æqualem Patri; & inde videatis quantâ gratiâ pertingatis ad Deum, ut ipse voluerit esse nobiscum unus, qui est cum Patre unus. Quomodo cum Patre unus? Ego & Pater (Johan. 10. 30.) unum sumus. Quomodo nobiscum unus? Non (Gal. 3. 16.) dicit, inquit, Et seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus. Sed ait aliquis, Si Christus semen Abrahæ, numquid & nos? Mementote, quia semen Abrahæ Christus: ac per hoc si & nos semen Abrahæ, ergo & nos Christus. Quomodo unum corpus multa membra, ita & Christus. Et quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. (Gal. 3. 27. & 29.) Nempe semen Abrahæ Christus: nec contradici potest Apostolicis apertissimis verbis, Et semini tuo quod est Christus. Videte quid nobis dicat: Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Ideo magnum est illud sacramentum: Erunt duo in carne una. (Gen. 2. 24.) Apostolus dicit, Sacramentum hoc magnum est: (Ephes. 5. 32.) ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christus & Ecclesia, duo in carne

[a] Editi, *jam loquar.* Abest *jam* à MSS.

[b] Am. & nonnulli MSS. *Ita & Christi: sed corpus* &c.

una. Refer ad distantiam majestatis duo. Duo planè. Non enim & nos Verbum, non enim & (Johan. 1. 1. &c.) nos in principio Deus apud Deum, non enim & nos ille per quem facta sunt omnia. Venitur ad carnem, & ibi Christus & ille & nos. Non ergo miremur in Psalmis: multa enim dicit ex persona capitis, multa ex persona membrorum: & hoc totum tamquam una persona sit, ita loquitur. Nec mireris, quia duo in voce una, si duo in carne una.

4. Judas filius sponsi persequens sponsum. Hoc tunc contigit; an & futurorum exemplum præmissum est? Multos enim falsos fratres passura erat Ecclesia, ut & adhuc & usque in finem (Psal. 54. 13.) sponsum illum filius persequatur. Si enim inimicus » exprobrasset mihi, sustinuissem utique, ait; & si » is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, » abscondissem me utique ab eo. Quis est inimicus? quis est qui oderat me? Qui dicit, Quis est Christus? Homo fuit Christus, nec vivere potuit, cùm vellet vivere: & mortuus est, inquiunt, nolens, evictus, crucifixus, occisus. Inimici ista dicunt. Apertus iste inimicus est, ait Christus, odit me, apertas mihi indicit inimicitias: facile est istum vel tolerare vel vitare: quid facio de Abessalon? quid facio de Juda? quid de falsis fratribus? quid de malis filiis & tamen filiis, qui non contra nos blasphemant Christum, sed nobiscum adorant Christum, & in nobis persequuntur Christum? De quibus consequenter in eodem Psalmo dicitur. Alium facile erat perferre, eum qui oderat me; vel abscondere me ab eo. Abscondis enim te à Pagano intrans Ecclesiam. Quando autem & ibi invenis quod times, quid quæris ubi te abscondas? Denique ille ipse Apostolus, qui gemit in peri- (2. Cor. 7. 5.) culis à falsis fratribus, Foris, inquit, pugnæ, in- (Psal. 54. 13. & 14.) tus timores. Si ergo is qui oderat me, super me » magna locutus fuisset, abscondissem me utique » ab eo: tu verò unianimis meus. Unianimem dicit, tamquam unum in Christo. Est ergo Ecclesiæ quod ferat foris, gemat intus: inimicos tamen suos deputet foris & intus; foris faciliùs evitabiles, intus difficiliùs tolerabiles.

5. Dicat ergo Dominus noster, dicat Chri- (Item ℣. 1.) stus nobiscum totus Christus. DOMINE *exaudi orationem meam, percipe auribus precem meam.* Hoc est, *exaudi*; quod, *percipe auribus.* Repetitio, confirmatio est. *In veritate tua exaudi me, in tua justitia.* Ne utcumque accipiatis, cùm dicitur, *in tua justitia.* Commendatio est enim gratiæ, ne unusquisque nostrûm justitiam suam putet. Hæc enim justitia Dei est, quam ut habeas Deus dedit. Nam qui voluerunt de sua justitia gloria- (Rom. 10. 2.) ri, quid de illis dicit Apostolus? Testimonium eis, » inquit, perhibeo, quia zelum Dei habent. De » Judæis loquens, Zelum Dei, inquit, habent, sed non secundùm scientiam. Quid est, non secundùm scientiam? Quam enim tu commendas utilem scientiam? Numquid illam, quæ cùm sola fuerit inflat; quæ nisi comitata fuerit caritate, (1. Cor. 8. 1.) non ædificat? Non utique ipsam: sed illam scientiam comitem caritatis, magistram humilitatis. » Vide si ipsa est: Zelum, inquit, Dei habent, sed non secundùm scientiam. Exponat quam dicat (Rom. 10. 3.) scientiam: Ignorantes Dei justitiam & suam vo- » lentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Qui ergo volunt constituere justitiam suam? Qui quod bene fecerint, sibi imputant; quod malè, Deo: omnino perversi. Denique recti erunt, cùm hoc ipsum converterint. Perversus ideo, quia quod malè, Deo; quod bene, tibi: rectus eris, quando quod malè feceris, tibi; quod bene feceris, Deo. Non enim ex impio justè viveres, nisi ab illo justus factus, qui justificat impium. Ergo, (Rom. 4. 5.) inquit, *In veritate tua exaudi me, in tua justitia,* non in mea: ut inveniar in illo non habens meam (Philip. 3. 9.) justitiam, quæ ex lege est, sed eam quæ est ex fide. Ecce, *In tua justitia exaudi me.* Ad me enim cùm respicio, nihil aliud meum quàm peccatum invenio.

6. *Et ne intres in judicium cum servo tuo.* Qui (℣. 2.) cum illo volunt intrare in judicium, nisi qui ignorantes Dei justitiam, suam volunt constituere? Quid est, quòd jejunavimus, & non vidisti; defrau- (Isai. 58. 3.) davimus animas nostras, & nescisti? Tamquam dicentes, Fecimus quod jussisti, quare non reddis quod promisisti? Respondet tibi Deus: Ut accipias quod promisi, ego [a] dabo: ut faceres, quare acciperes, ego dedi. Denique superbis talibus loquitur Propheta: Quid vultis mecum judicio con- (Jerem. 2. 29.) tendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus. Quid vultis mecum in judicium intrare, & vestras justitias commemorare? Commemorate justitias vestras, ego novi facinora vestra. Quomodo approbabo justitiam, ubi damnabo superbiam? Meritò iste humilis in corpore Christi, discens à capite quoniam mitis est & humilis corde, *Ne intres,* (Matth. 11. 29.) inquit, *in judicium cum servo tuo.* Non litigemus, nolo tecum habere caussam, ut ego proponam justitiam meam, tu convincas iniquitatem meam: *Ne intres in judicium cum servo tuo.* Quare hoc? quare timet? *Quoniam non justificabitur coram te omnis vivens. Omnis vivens.*, hîc utique vivens, in carne vivens, moriturus vivens, natus homo, ex hominibus vivens, de Adam, Adam vivens: omnis ita vivens justificari fortè potest coram se, non coram te. Quomodo, coram se? Sibi placens, tibi displicens: *coram te* autem *non justificabitur omnis vivens.* Noli ergo mecum intrare in judicium, Domine, Deus meus. Quantumlibet rectus mihi videar, producis tu de thesauro tuo regulam, coaptas me ad eam, & pravus invenior. *Ne intres in judicium cum servo tuo.* Bene, *cum servo tuo.* Indignum est tibi cum servo tuo intrare in judicium, nec quidem cum amico tuo: quia, Vobis dico ami- (Matth. 5. 40.) cis meis, non diceres, nisi ex servis amicos tu ipse (Luca 12. 58.) fecisses. Tu licèt dicas amicum, ego confiteor servum. Misericordiâ indigeo, fugitivus redeo, pacem quæro, non sum dignus vocari filius tuus. *Ne* (Luca 15. 21.) *intres in judicium cum servo tuo; quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Ante mortem ne laudes hominem quemquam: Omnino (Eccli. 11. 30.) *omnis vivens.* Quid ipsi arietes, quid ipsi Apostoli, de quorum prole dicitur, Afferte Domino filios (Psal. 28. 1.) arietum? Ex his Paulus est, qui dicit non se esse perfectum: Non quia jam acceperim, inquit, aut jam (Philip. 3. 12.) perfectus sim. Denique, Fratres, ut citò agnoscatis, ipsi didicerunt orare quod oramus, ipsis data est regula postulandi, à Jurisperito cælesti. Sic orate, (Matth. 6. 9.) inquit. Et cùm quædam præmisisset, posuit & hoc ut dicerent arietes nostri, duces ovium, & præcipua membra Pastoris, & [b] congregatoris unius gregis:

[a] Sic MSS. At editi, *ego dedi ut faceres; quare acciperes, ego dedi:* nisi quod Am. habet, *quare acceperis.*

[b] Am. & plerique MSS. *congregatores.*

Ibidem 12. gregis: ipsi didicerunt dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Non dixerunt, Gratias tibi, qui dimisisti nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: sed, Dimitte, sicut dimittimus. Orabant autem utique jam fideles, utique jam Apostoli: nam ista oratio Dominica magis fidelibus datur. Si debita illa tantummodo dicerentur, quæ per baptismum dimittuntur; catechumenis congrueret magis orare, Dimitte nobis debita nostra. Dicant ergo Apostoli, dicant, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et cùm eis dictum fuerit, Quare hoc dicitis? quæ debita vestra? Respondeant, *Quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

℣. 3. 7. *Quoniam persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam.* Vide nos, vide caput nostrum pro nobis: *Quoniam persecutus est inimicus animam meam.* Persecutus est planè & diabolus animam Christi, & Judas animam magistri: & nunc ad persecutionem corporis Christi idem diabolus manet, Judas autem Judæ succedit. Non ergo deest de quo dicat & corpus, *Quoniam persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Humiliavit*, inquit, *in terra vitam meam.* Alio loco dicitur, Curvaverunt animam meam. [Psal. 56. 7.] Quid enim nobiscum agit, quisquis persequitur, nisi ut relicta spe cælesti terram sapiamus, persecutori cedentes terrena diligamus? Et illi quidem, quantum in ipsis est, hoc agunt: nobis autem hoc non contingat, quibus dicitur, Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram: mortui enim estis. [Coloss. 3. 1.] Nam non justificabitur coram Deo omnis vivens. Illi ergo vel apertè sæviendo, vel occultè insidiando conantur perducere vitam nostram ad terram. Contra hos vigilemus, ut dicere possimus, Nostra enim conversatio in cælis est. [Philip. 3. 20.] *Humiliavit*, inquit, *in terra vitam meam* inimicus.

Item ℣. 3. 8. *Collocaverunt me in tenebrosis, sicut mortuos sæculi.* Hoc à capite expeditiùs auditis, & expeditiùs hoc in capite agnoscitis. Ille enim pro nobis mortuus factus est, sed non mortuus sæculi. Qui enim mortui sunt sæculi? Et quomodo ille non erat mortuus sæculi? Mortui sæculi, meritò mortui, mercedem recipientes iniquitatis, & mortem ducentes ex peccati propagine; ex illa voce qua dicitur, Ego enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea in utero me aluit. [Psal. 50. 7.] Venit autem ille per virginem, assumens carnem, non iniquitatem carnis, assumens carnem mundam mundatricem. Illi autem quem peccatorem putabant, tamquam mortuum sæculi deputabant. At ille qui in alio Psalmo dixit, Quæ non rapui, tunc exsolvebam: [Psal. 68. 5.] & qui dixit in Evangelio, Ecce venit princeps mundi, præpositus mortis, operis mali persuasor, supplicii exactor, Venit, inquit, & in me nihil inveniet. [Johan. 14. 30.] Quid est, in me nihil inveniet? Nullam culpam, nihil quare mori debeam. Sed ut sciant omnes quia voluntatem, inquit, Patris mei facio, surgite, eamus hinc. [Ibidem 31.] Ut moriar, inquit, voluntatem Patris mei facio, non autem morte sum dignus. Nihil feci unde moriar, sed facio ut moriar: ut illi per innocentis mortem liberentur, qui habebant quare morerentur. *Collocaverunt me in tenebrosis*, tamquam in infernis, tamquam in sepulcro, tamquam in ipsa passione, *velut mortuos sæculi*, eum qui dicit, Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber. [Psal. 87. 5.] Quid est, liber? quare liber? Quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. [Iohan. 8. 34.] Denique non solveret à vinculis, nisi liber à vinculis. Ille liber mortem occidit, vinculum vinxit, captivitatem captivavit, & collocaverunt eum in tenebrosis tamquam mortuos sæculi.

9. *Et tædium*, inquit, *passus est in me spiritus meus.* ℣. 4. Recordamini, Tristis est anima mea usque ad mortem. [Matth. 26. 38.] Videte vocem [a] unam. Numquid non apparet ipse transitus à capite ad membra, à membris ad caput? *Tædium*, inquit, *passus est in me spiritus meus.* Agnoscimus, Tristis est anima mea usque ad mortem. Sed & illic nos eramus. Transfiguravit enim in se corpus humilitatis nostræ, conformans corpori gloriæ suæ: [Philip. 3. 21.] & vetus homo noster confixus est cruci cum illo. [Rom. 6. 6.] *In me turbatum est cor meum. In me*, inquit, non in aliis. Illi enim me deseruerunt, & illi qui inhæserant recesserunt, & me ipsum quia mori videbant, aliud aliquid putaverunt; & à latrone victi sunt, qui tunc credidit, quando illi defecerunt. [Luca 23. 40.]

10. Inde ad membra. *Memoratus sum dierum antiquorum.* ℣. 5. Numquid memoratus est ille dierum antiquorum, per quem factus est omnis dies? Sed loquitur corpus, loquitur unusquisque illius gratiâ justificatus, inhærens illi in caritate, & [b] devota humilitate; loquitur, & dicit, *Memoratus sum dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis.* Quia utique omnia bona tu fecisti, & nihil constitisset, quod à te constitutum non esset. Creatura tua spectaculum mihi facta est: quæsivi in opere artificem, & in conditis omnibus conditorem. Quare hoc? ut quid hoc, nisi ut hoc intelligeret quidquid in se boni esset, ab illo factum esse; ne ignorans justitiam Dei & suam volens constituere, justitiæ Dei subjectus non esset; [Rom. 10. 3.] ut ei conveniret vox illa superior, In veritate tua & in justitia tua? ℣. 1. In omnibus ergo Dei operibus & meditatione omnium operum Dei gratiam insinuat, gratiam commendat, gratiam se invenisse gloriatur, gratiam qua gratìs salvi facti sumus: quia & gratìs salvi facti sumus. Quid gloriaris in tua justitia? quid te extollis, ignorans Dei justitiam? Dedisti fortè aliquid, ut salvus esses? Quid dedisti, ut homo esses? Respice ergo conditorem vitæ tuæ, substantiæ & justitiæ & salutis auctorem. *Meditare in facturis manuum ejus*, quia & justitiam quæ in te est, ad [c] manum ejus invenies pertinere. Audi Apostolum hoc te docentem: Non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur. [Ephes. 2. 9.] Opera bona non habemus? Habemus planè: sed vide quid sequitur: Ipsius enim sumus figmentum, dixit. [Ibidem 10.] Ipsius sumus figmentum: fortè naturam, qua homines sumus, commemorare voluit, hoc appellato figmento? Non planè: de operibus loquebatur. Non, inquit, ex operibus, ne quis fortè extollatur. Sed non conjiciamus, sequatur: Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Noli ergo putare te aliquid operari, nisi in quantum malus es. Averte ab opere tuo te, ad opus illius qui fecit te: ipse format, & ipse quod formaverat & tu exterminasti, reformet. Ut enim sis, ipse operatus est: ut bonus sis, si bonus es, ipse operatur. Cum tremore, in- [Philip. 2. 12.]

[a] Ita sex MSS. At editi, *vocem meam.* Moxque Am. cum nonnullis MSS. *Numquid apparet.*

[b] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *& devotus in humilitate.*

[c] Aliquot MSS. *ad opera manuum ejus.*

» quit, & timore vestram ipsorum salutem operami- A
ni. Si nostram ipsorum salutem operamur, quare cum timore, quare cum tremore, cùm sit in potestate nostra [a] quod operamur? Audi quare cum ti-
Philip. 2. 13. more & tremore: Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari, pro bona voluntate. Ergo cum timore & tremore, ut delectet in convalle operari artificem nostrum. Sic enim operatur tamquam in dejectis, qui judicat in gentibus, & replet ruinas. *In facturis manuum tuarum meditatus sum.* Vidi ergo, & inspexi opera tua; quia ni- B
hil boni esse in nobis potest, nisi abs te fiat, qui nos fecisti.

11. Et quid feci, cùm viderem à te omne datum
Jacobi 1. 17. optimum, & omne donum perfectum desursum esse, descendens à Patre luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio? Cùm hoc viderem, aversus ab opere malo quod feceram
℣. 6. in me, *extendi manus meas ad te. Extendi*, inquit, *manus meas ad te: anima mea velut terra sine aqua tibi.* Complue, inquit, me ad faciendum C
Psal. 84. 13. fructum bonum. Dominus enim dabit suavitatem, ut terra nostra det fructum suum. *Extendi manus meas ad te: anima mea velut terra sine aqua*, non mihi, sed *tibi.* Sitire tibi possum, me irrigare non possum. *Anima mea velut terra sine aqua ti-*
Psal. 41. 3. *bi:* quia sitivit anima mea in Deum vivum. Quando veniam, nisi quando venerit? Sitivit anima mea in Deum vivum: quia *anima mea velut terra sine aqua tibi.* Abundat mare, inundat, copiosum
Gen. 1. 9. est, fluctuat, sed amarum est. Discreta est aqua, D
apparuit arida anima mea: irriga eam, quia *velut terra sine aqua tibi.*

℣. 7. 12. *Citò exaudi me Domine.* Quæ enim mora quando sic sitio, ad inflammandam sitim meam? Pluviam differebas, ut hauriens imbiberem, non respuerem quod influeres. Si ergo ideo differebas, jam da: quoniam *anima mea velut terra sine aqua tibi. Citò exaudi me Domine: defecit spiritus meus.* Impleat me spiritus tuus, quia *defecit spiritus meus.* Ipsa est caussa, ut citò exaudias, quia *defecit spiri-* E
Matth. 5. 3. *tus meus.* Factus sum jam pauper spiritu, beatum me fac in regno cælorum. In quo enim vivit spiritus ejus, superbus est, spiritu suo extollitur contra Deum. Fiat in illo bene quod alibi scriptum est,
Psal. 103. 29. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suum convertentur: ut confitentes dicant, Me-
Psal. 102. 14. mento quia pulvis sumus. Cùm autem dixerint, Quia pulvis sumus memento: tunc dicant, *Anima*
b *mea velut terra sine aqua tibi.* [b] Quid enim tam terra sine aqua quàm pulvis? Sed, *Citò exaudi me* F
Domine: complue me, confirma me, ne sim pul-
Psal. 1. 4. vis quem projicit ventus à facie terræ. *Citò exaudi me Domine, defecit spiritus meus:* non differatur inopia mea. Abstulisti spiritum meum, ut deficerem, & in pulverem meum converterer, & dicerem tibi, *Anima mea velut terra sine aqua tibi:*
Psal. 103. 30. fac etiam quod in illo Psalmo sequitur, Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem ter-
2. Cor. 5. 17. ræ. Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt. In spiritu suo vetera transierunt, in spi- G
ritu tuo nova facta sunt.

Item ℣. 7. 13. *Ne avertas faciem tuam à me.* Avertisti à superbo. Etenim aliquando abundabam, & in abundantia mea elatus eram. Ego enim dixi aliquando in
Psal. 29. 7. abundantia mea, Non movebor in æternum. Dixi, Non movebor in abundantia mea, ignorans justitiam tuam, & constituens meam: sed tu Domine *Rom. 10. 3.*
in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. *Psal. 29. 8.*
Dixi in abundantia mea, Non movebor: verùm autem à te mihi erat quidquid abundabam. Et ut hoc probares à te mihi fuisse, avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Post hanc conturbationem in qua factus sum, quia avertisti faciem tuam; post tædium spiritûs mei, post conturbatum cor meum in me, ex eo quòd avertisti faciem tuam, B
jam factus sum sicut terra sine aqua tibi: *Ne avertas faciem tuam.* Avertisti à superbo, redde humili. *Ne avertas faciem tuam à me:* quia si averteris, *similis ero descendentibus in lacum.* Quid est, *descendentibus in lacum?* Peccator cùm venerit in *Prov. 18. 3.*
profundum malorum, contemnet. Illi descendunt in lacum, qui etiam confessionem perdunt: contra quod dicitur, Ne coartet super me puteus os suum. *Psal. 68. 16.*
Hanc profunditatem lacum appellat plerumque Scriptura, in quam profunditatem cùm venerit pec- C
cator, contemnit. Quid est, contemnit? Jam nec ullam providentiam deputat; aut si deputat, ad eam se pertinere non putat. Proponit sibi peccandi licentiam, sine spe veniæ habenis iniquitatis effusis. Non dicit, Revertar ad Deum, ut revertatur ad me: nec audit, Convertimini ad me, & rever- *Malach. 3. 7.*
tar ad vos: quoniam veniens in profundum malorum contemnit. A mortuo enim, inquit, tam- *Eccli. 17. 26.*
quam si non sit, perit confessio. *Ne* ergo *avertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in* D
lacum.

14. *Auditam fac mihi manè misericordiam* *℣. 8.*
tuam; quoniam in te speravi. Ecce in nocte sum, *Psal. 56. 2.*
sed in te speravi, donec nocturna transeat iniquitas. Habemus enim, ut dicit Petrus, certiorem *2. Petr. 1. 19.*
Propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes tamquam lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Manè ergo appellat, post finem sæculi, cùm viderimus quod in sæculo credimus. Manè *Psal. 5. 5.*
enim exaudies vocem meam, manè adstabo tibi, » E
& contemplabor. *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam; quoniam in te speravi.* Si enim *Rom. 8. 25.*
quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Patientiam quærit nox, lætitiam donabit dies. *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam; quoniam in te speravi.*

15. Sed hîc quid, donec veniat manè? Non c
enim sufficit [c] manè sperare: aliquid opus est agere. Quare aliquid agere? Quoniam dicit in alio Psal- F
mo, Deum exquisivi in die tribulationis meæ: tam- *Psal. 76. 3.*
quam in tempore noctis meæ Deum exquisivi. Quomodo exquisisti? Manibus meis nocte coram eo; & non sum deceptus. Manibus quærendus est in nocte Deus. Quid est, manibus? Bonis operibus. Coram eo: Cùm enim facis eleemosynam, noli tubâ cane- *Matth. 6. 2.*
re; & Pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Quia ergo ita sperandum est manè, & ita nox ista toleranda est, & in ipsa patientia donec dies lucescat perseverandum est, quid interea hîc agendum? Ne fortè per teipsum acturus es aliquid, ut merea- G
ris perduci ad manè? *Notam fac mihi Domine* *Item ℣. 8.*
viam, in qua ingrediar. Ideo lucernam Propheticam accendit, ideo ipsum Dominum tamquam in testa carnis misit, qui etiam diceret, Exaruit velut *Psal. 21. 16.*
testa virtus mea. Ambula ad prophetiam, ambula

[a] Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *qua operamur.*
[b] Sic plures MSS. At editi, *Qua enim tam terra sicca, quam pulvis?*
[c] Vox *manè* à MSS. plerisque abest.

ad lucernam prædictorum futurorum, ambula ad A verba Dei. [Johan. 1. 1.] Nondum vides Verbum in principio, Deum apud Deum: ambula ad formam servi, perduceris ad formam Domini. *Notam fac mihi Domine viam, in qua ingrediar; quoniam ad te levavi animam meam. Levavi ad te*, non contra te. [Psal. 35. 10.] Apud te fons vitæ: *ad te levavi animam meam*, tamquam vas ad fontem adtuli: imple ergo me; *quoniam ad te levavi animam meam.*

[ỳ. 9.] 16. *Exime me de inimicis meis, Domine; quia ad te confugi.* Qui aliquando à te fugi, *ad te confugi.* B [Gen. 3. 8.] Fugit enim Adam à facie Dei, & abscondit se inter ligna paradisi, ut de illo diceretur in libro Job, [Job. 7. 2. sec. LXX.] Tamquam servus fugiens Dominum suum, & consecutus umbram. Fugit à facie Domini sui, & consecutus est umbram: ad umbram enim fugit inter ligna paradisi. Væ si permanserit in umbra, [Sap. 5. 9.] ne postea dicatur, Transierunt omnia tamquam umbra. *Exime me de inimicis meis.* Non ego hîc [Ephes. 6. 12.] inimicos homines cogito. Non est vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem. Sed adversùs C "quos? Adversùs principes & potestates, rectores mundi. Cujus mundi? Non enim cæli & terræ: non enim regunt quod non fecerunt. Rectores mundi: sed cujus mundi? Tenebrarum harum. [Ephes. 5. 8.] Quarum tenebrarum? Utique iniquorum. Fuistis "enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Do- [Ephes. 6. 12.] mino. Rectores mundi, tenebrarum harum, rectores iniquorum: contra hos habetis luctamen. Magnum prœlium vobis est, hostem non videre "& vincere. Adversùs rectores mundi, tenebrarum D harum, diabolum scilicet & angelos ejus: non il- [Johan. 1. 10.] lius mundi rectores, de quo dicitur, Et mundus per eum factus est; sed illius mundi, de quo dicitur, Et mundus eum non cognovit. *Exime me de inimicis meis, Domine, quia ad te confugi. De inimicis meis*, non Juda, sed qui implevit Judam. Illum [Johan. 13. 27.] patior visum, illum expugno non visum. Accepit enim buccellam Judas, & intravit in eum satanas: ut iste David persecutionem pateretur à filio suo. Quàm multos Judas implet satanas, in- E dignè accipientes buccellam ad judicium suum? [1. Cor. 11. 29.] Qui enim manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit. Non malum est quod datur, sed bonum malo in judicium datur. Bene esse non potest malè accipienti quod bonum est. Ergo, *Exime me ab inimicis meis, quia ad te confugi.* [a] Quò enim fugerem? Quò ibo à spiritu tuo? [Psal. 138. 7. &c.] "Si adscendero in cælum, tu ibi es: si descendero "in infernum, ades. Quid ergo restat? Si assumsero "pennas meas ut columba, & volabo in extrema F maris; id est, ut spe habitem in finem sæculi. Ete- "nim illuc manus tua deducet me, & perducet me dextera tua. *Exime me de inimicis meis, quoniam ad te confugi, Domine.*

[ỳ. 10.] 17. *Doce me ut faciam voluntatem tuam; quoniam tu es Deus meus.* O confessio, ô præscriptio! *Quoniam tu es*, inquit, *Deus meus.* Ad alium curram refici, si ab alio factus sum. Tu es totum meum; *quia tu es Deus meus.* Patrem quæram pro- [Psal. 15. 5.] pter hereditatem? *Tu es Deus meus*, non solùm G dator hereditatis, sed ipsa hereditas: Dominus pars hereditatis meæ. Dominum quæram propter redemtionem? *Tu es Deus meus.* Patronum quæram propter liberationem? *Tu es Deus meus.* Postremò creatus recreari cupio? *Tu es Deus meus*, qui Creator meus, qui creasti me per Verbum tuum, & recreasti me per Verbum. Sed creasti me per Verbum Deum manentem apud te; recreasti per Verbum carnem factum propter nos. *Doce ergo me ut faciam voluntatem tuam; quoniam tu es Deus meus.* Si non me docueris, faciam voluntatem meam, & deseret me Deus meus. *Doce me ut faciam voluntatem tuam; quoniam tu es Deus meus. Doce me*: non enim tu es Deus meus, & ego ero magister meus. Videte quemadmodum gratia commendetur. [Gratiæ commendatio.] Hoc tenete, hoc imbibite, hoc vobis de corde nullus excutiat: ne habeatis zelum Dei, sed non secundùm scientiam: ne igno- [Rom. 10. 2.] rantes Dei justitiam, & vestram volentes constituere, [b] justitiæ Dei non sitis subjecti. Verba certè Apostoli agnoscitis. Dicite ergo ista, *Doce me ut faciam voluntatem tuam; quoniam tu es Deus meus.*

18. *Spiritus tuus bonus*, non meus malus: [Item ỳ. 10.] *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*: Quia spiritus meus malus [c] deduxit me in terram perversam. Et quid ego merui? Quæ mea opera bona sine tuo adjutorio computantur, unde impetrarem dignusque essem deduci ab Spiritu tuo in terram rectam? Quæ opera mea, vel quæ merita mea? *Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me.* [ỳ. 11.] Adtendite ergo, quantum potestis, gratiæ commendationem, qua gratis salvi facti estis. *Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me.* Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da [Psal. 113. 1.] gloriam. *Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me: in tua justitia*, non in mea; non quia ego merui, sed quia tu misereris. Nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer, nisi supplicium. Avulsisti merita mea, inseruisti dona tua: *Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me: in tua justitia educes de tribulatione animam meam:* * *& in tua misericordia ad interitum deduces ini-* [ỳ. 12.] *micos meos. Et perdes omnes tribulantes animam meam; quoniam servus tuus sum ego.*

IN PSALMUM CXLIII.

* ENARRATIO.

[* Sermo ad plebem.]

1. PSALMI hujus titulus brevis est numero verborum, sed gravis pondere mysteriorum. *Ipsi David ad Goliam.* [ỳ. 1.] Prœlium hoc factum tempore patrum nostrorum, de Scripturis sanctis recolit mecum Caritas Vestra. Cùm enim adversùs populum Dei alienigenæ dimicarent, provocavit unus unum, Golias David: [1. Reg. 17. 4. &c.] in quo certamine voluntas Dei pro cujusque partis victoria probaretur. Sed quid de victoria satagimus, quando provocantem provocatumque cernamus? Provocavit impietas pietatem, provocavit superbia humilitatem, postremò provocavit diabolus Christum. Quid miramini diabolum victum? Ille erat grandis staturâ corporis: iste autem staturâ parvus, fide magnus. Accepit arma bellica sanctus David, ut adversùs Goliam procederet. Hæc arma per ætatem, & parvam, ut diximus, staturam corporis, portare non valuit. Abjecit onerantia, non adjuvantia: accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastorali,

[a] Hîc in editis additur, *Ergo quia ad te confugi, vel quò à facie tua fugiam? Si adscendero in cælum, tu illic es:* quod redundat, nec in omnibus MSS. exstat.

[b] Editi: *constituere legem.* Vox *legem* abest à MSS.

[c] Am. & aliquot MSS. *deducet.*

His armatus corporaliter, nomine autem Dei spiritaliter, processit, & vicit. A Hoc quidem ille David: sed mysteria perscrutemur. Proposueramus enim titulum istum brevem numero verborum, sed gravem pondere mysteriorum. Veniat in mentem Apostolica illa sententia, Omnia hæc in figura contingebant in illis: [1. Cor. 10. 11.] ne impudenter videamur quærere aliquid absconditum, ubi possit dici totum sine mysterii profunditate simpliciter dictum. Habemus ergo auctoritatem facientem nos intentos ad quærendum, vigiles ad investigandum, B devotos ad audiendum, fideles ad credendum, impigros ad faciendum. In David Christus: sed sicut soletis intelligere eruditi in schola ejus, Christus caput & corpus. Non ergo sic audiatis aliquid ex persona Christi, quasi ad vos non pertineat, qui estis membra Christi. Hoc tamquam fundamento posito, videte quæ sequantur.

[Legis onera.] 2. Nostis multis sacramentis visibilibus & corporalibus oneratum esse populum primum, C circumcisione, negotioso illo quodam sacerdotio, & templo figuris pleno, multiplicibus holocaustorum sacrificiorumque generibus. Hæc David noster tamquam arma prementia, non adjuvantia, posuit. [Gal. 3. 21.] Si enim data esset Lex, quæ posset vivificare, verè ex Lege esset justitia. Ut quid ergo Lex? Sequitur: [Ibidem.] Sed conclusit, Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Denique iste David, scilicet Christus caput & corpus, tempore revela- D tionis novi Testamenti, tempore insinuandæ & commendandæ gratiæ Dei, quid fecit? [1. Reg. 17. 39. & 40.] Arma posuit, quinque lapides tulit: arma, ut diximus, onerantia posuit; ergo sacramenta Legis, sacramenta illa Legis, quæ non sunt imposita Gentibus, posuit, quæ non observamus. Meministis enim quanta in veteri Lege legamus, & non observemus, sed tamen ad aliquam significationem præmissa & proposita intelligamus: non ut abjiciamus Legem Dei, sed ut sacramenta promitten- E tia, impletâ promissione non celebremus. [Gratia.] Quod enim promittebant, venit. Gratia enim novi Testamenti in Lege velabatur, in Evangelio revelatur. Velum removimus, quod velabatur agnovimus: agnovimus autem in [a] gratia Domini nostri Jesu Christi, capitis & salvatoris nostri, qui pro nobis crucifixus est; quo crucifixo etiam velum templi conscissum est. [Matth. 27. 51.] Denique arma ille posuit, tamquam onera sacramentorum veteris Legis; & ipsam Legem accepit. Quinque enim lapides quin- F que libros Moysi significant. Tulit ergo illos quinque lapides de flumine. Nostis quid sit fluvius. Labitur enim mortale sæculum, & præterfluit quidquid venit in mundum. Erant ergo in flumine, tamquam in populo illo primo, lapides; illic erant inutiles, vacabant, nihil proderant, [b] transibant super fluvios. Quid fecit David, ut Lex ipsa utilis esset? Accepit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest. [Rom. 13. 10.] Plenitudo enim Legis caritas. Et unde ista caritas? Vide si non ex gratia. G [Rom. 5. 5.] Caritas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Quia ergo gratia fecit impleri Legem, significatur autem gratia lacte: hoc enim est in carne gratuitum, ubi mater non quærit accipere, sed satagit dare; hoc mater gratis dat, & contristatur si desit qui accipiat: quomodo ergo ostendit David Legem sine gratia operari non posse, nisi cùm illos lapides quinque, quibus significabatur Lex in libris quinque, conjungere volens gratiæ, posuit in vase pastorali, [c] quo lac mulgere consueverat? His armatus, gratiâ utique armatus, & ideo præsumens non de se, sed de Domino suo, processit adversùs Goliam superbum, se jactantem, de se præsumentem. Tulit unum lapidem, jecit; inimicum in fronte percussit, cecidit ex eo loco corporis, ubi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet adtendas: Quinque lapides posuit, unum misit. Libri quinque lecti sunt, sed unitas vicit. Plenitudo enim Legis, ut paulò antè commemoravimus, caritas. [Rom. 13. 10.] Et Apostolus ait, Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritûs in vinculo pacis. [Ephes. 4. 2. & 3.] Deinde illo percusso atque dejecto, gladium ejus abstulit, & inde caput illi abscidit. Et hoc fecit noster David, dejecit diabolum de suis: quando autem credunt magni ejus, quos ille in manu habebat, & de quibus ceteras animas trucidabat, convertunt linguas suas contra diabolum; & sic Goliæ de gladio suo caput inciditur. Mysterium tituli pro temporis brevitate tractavimus, videamus quid habeat ipse Psalmus.

3. Benedictus *Dominus Deus meus, qui docet manus meas in prœlium, digitos meos ad bellum.* [ŷ. 1.] Vox nostra est, si corpus Christi nos sumus. Benedicamus Dominum Deum nostrum, *qui docet manus nostras in prœlium, digitos nostros ad bellum.* Repetitio sententiæ videtur: quod est, *manus nostras in prœlium*; hoc est, *digitos nostros ad bellum.* An aliquid interest inter manus & digitos? Digitis utique operantur & manus. Non itaque absurdè accipimus digitos pro manibus positos. Verumtamen in digitis agnoscimus divisionem operationis, & [d] tamen radicem unitatis. Vide illam gratiam: dicit Apostolus, Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundùm eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii donationes curationum in uno Spiritu, alii genera linguarum, alii prophetia, alii dijudicatio spirituum. Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult. [1. Cor. 12. 8. & c.] Alii illud, alii hoc: divisiones sunt operationis. Omnia hæc operatur unus atque idem Spiritus: radix est unitatis. His ergo digitis pugnat corpus Christi, procedens in bellum, procedens in prœlium.

4. Jam prœliorum & bellorum genera commemorare fortasse longum est, & gerere facilius quàm explicare. Habemus unum bellum quod commemorat Apostolus: Non est vobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, id est, adversùs homines à quibus videmini pati molestias, non adversùs ipsos pugnatis: sed adversùs principes & potestates & rectores mundi. [Ephes. 6. 12.] Et ne intelligeres mundi, cæli & terræ, ostendit quid diceret; Tenebrarum, inquit, harum. Mundi scilicet, non qui per ipsum factus est; quia, Et mundus per eum factus est: sed mundi qui eum non cognovit; quia, Et mundus eum non cognovit. [Johan. 1. 10.] Hæ tenebræ non sunt naturâ, sed voluntate. Ani-

[a] Er. & Lov. *in gratia, gratiam Domini* &c. Abest *gratiam* ab Am. & MSS.

[b] Am. Er. & aliquot MSS. *transibant sicut fluvius.* Fortè leg. *transibat super fluvius*, id est, super lapides.

[c] Lov. *in quo.* Particula *in* abest ab aliis libris.

[d] Fortè leg. *&* *in manu radicem unitatis.*

ma enim per semetipsam non lucet: quia humili- A ter & veraciter cantat, *Psal. 17. 29.* Tu illuminabis lucernam » meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Et, Apud te, inquit, fons vitæ; *Psal. 35. 10.* in lumine tuo videbimus lumen: non in lumine nostro, sed in lumine tuo. Nam & oculi nostri lumina vocantur: & tamen lux extrinsecùs si desit, etiam sani & patentes, in tenebris remanebunt. Ergo bellum gerimus adversùs rectores tenebrarum harum, rectores scilicet infidelium, diabolum & angelos ejus, rectores gladii ejus, de quo pugnat B diabolus adversùs fideles. *1. Reg. 17. 51.* Sed quomodo Goliæ prostrato tollitur gladius, ut ipsi Goliæ caput de gladio suo amputetur: ita cùm credunt ipsi infideles, *Ephes. 5. 8.* dicitur eis, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Pugnastis de manu Goliæ, jam in manu Christi tollite caput Goliæ.

5. Hoc unum prœlium: alterum autem unicuique in seipso. Modò genus hoc belli ex Apostolica Epistola legebatur: *Gal. 5. 17.* Caro concupiscit ad- » versùs spiritum, & spiritus adversùs carnem, ut C » non ea quæ vultis, faciatis. Et hoc grave bellum, & quod est molestius, internum. In quo bello si sit quisque victor, illos quos non videt inimicos, continuò superabit. Non enim tentat diabolus vel angeli ejus, nisi quod in te [a] carnale dominatur. Nam quomodo vincimus illos hostes, quos non videmus, nisi quia carnales interiores motus nostros sentimus? [b] Cum his confligimus, & illos percutimus. In amore pecuniæ dominatur avaritia: dominanti tibi avaritiæ diabolus forin- D secùs lucrum cum fraude proponit. Plerumque enim ad lucrum non pervenis, nisi fraudem feceris. Proponit ergo ille forinsecùs avaritiæ tuæ, quam intus non vicisti, quam non domuisti, quam non tibi subjecisti: proponit tamquam athletæ suo malus agonotheta fraudem & lucrum, opus & præmium: Fac, & tolle. Tu autem si calcas avaritiam, si tibi interiùs non dominatur, [c] quam sentiens vincis, nam diabolum insidiantem non sentis: si ergo edomuisti avaritiam, adtendis alterum proponentem opus & præmium. Quid ille proposuit? Fraudem & lucrum. Quid iste proponit? Innocentiam & coronam. Fac & tolle, & ille dicit, & iste. Jam tu prœliator interior, si non es victus avaritiâ, sed victor avaritiæ; illum adtendis, hunc vincis. Discernis enim utrumque, & dicis, Hîc video opus & præmium, illic autem escam & laqueum. Neque enim aliquid dicis in te, quod non pertineat ad te. Etenim ex peccato divisus es adversùm te. Trahis concupiscentiæ propaginem & traducem mortis: habes contra quod pugnes in te, habes quod expugnes in te. Sed habes quem invoces, ut pugnantem adjuvet te, & vincentem coronet te, qui non exsistentem fecit te.

6. Quomodo, inquis, vincam? Ecce ipse Apostolus difficillimum prœlium proponit, & quàm laboriosum sit aut fortè insuperabile, si non intelligo, ipse ostendit. *Gal. 5. 17.* Caro, inquit, concupiscit adversùs » spiritum, & spiritus adversùs carnem, ut non ea G quæ vultis, faciatis. Quomodo me jubes vincere, cùm ille dicat, Ut non ea quæ vultis, faciatis? Quæris quomodo? Adtende ad gratiam vasis pastoralis, [d] lapidem de flumine in exceptorio lactis pone, Ecce & ego tibi dico, immo tibi ipsa veritas dicit: Prorsus non facis quod vis, pugnante carne adversùs spiritum tuum. Si ad istam pugnam de te præsumis, admonendus es, ne frustra audieris, Exsultate Deo adjutori nostro. *Psal. 80. 2.* Si enim per te impleres totum, non esset necessarius adjutor. Rursus si tu ipse tua voluntate nihil ageres, non vocaretur adjutor: adjutor enim aliquid agentem adjuvat. Denique cùm dixisset, Caro concupiscit adversùs spiri- » tum, & spiritus adversùs carnem, ut non ea quæ » vultis, faciatis; & proposuisset te ante te, veluti deficientem te in te, continuò misit ad adjutorem: Quòd si spiritu ducimini, non adhuc estis sub Lege. *Gal. 5. 18.* Qui enim sub Lege est, non implet Legem, sed premitur à Lege: sicut ille David sub armis erat. Ergo si spiritu duceris, vide quis te adjuvabit, ut impleas quod velis. Adjutor tuus, susceptor tuus, spes tua, qui docet manus tuas in prœlium, & digitos tuos ad bellum. Manifesta enim sunt, inquit, opera carnis, *Ibidem 19. &c.* quæ sunt fornicationes, immunditiæ, « idolorum servitus, luxuria, veneficia, contentio- « nes, inimicitiæ, ebrietates, comessationes, & « his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quo- « niam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. « Non qui adversùs talia confligunt, sed qui talia agunt. Cùm enim confligis, aliud est opus; cùm vincis, aliud opus est; cùm pacem & requiem habes, aliud opus est. Hæc dum exemplis demonstro paucis, advertite. Suggeritur aliquod lucrum, delectat; habet fraudem, sed magnum est lucrum; delectat, non consentis: pugnam vide; adhuc suadetur, adhuc instatur, adhuc deliberatur: ergo qui pugnat, periclitatur. Vidimus pugnam, cetera videamus. Contemsit justitiam, ut fraudem faceret; victus est: contemsit lucrum, ut justitiæ serviret; vicit. In his tribus, victum doleo, pugnanti metuo, victori congaudeo. Sed etiam ille qui vicit, numquid omnino egit in se, ut prorsus eum pecunia non adtentet, aut nihil in eo excitet delectationis, E quamvis superabilis, quamvis contemtibilis, quamvis non solùm cui non consentiat, sed cum qua nec pugnare dignetur? Inest tamen aliqua delectationis titillatio. Ista titillatio, & ille hostis jam nec pugnat, nec regnat: inest tamen, & quasi moratur in carne mortali, quod non erit. Ducetur enim totum in victoriam, sed postea: modò autem, *Rom. 8. 10. &c.* Corpus quidem mortuum est, propter peccatum; & ideo eidem corpori inest peccatum, etsi non regnat peccatum: spiritus autem vita est propter justitiam. F Si autem qui suscitavit Christum à mortuis, habitat « in vobis; qui suscitavit Christum à mortuis, vivifi- « cabit & mortalia corpora vestra, propter inhabi- « tantem Spiritum ejus in vobis. « Ibi jam nec quod pugnet erit, nec quod titillet: totum cedet [e] in pace. Non enim contraria natura contra aliam naturam pugnat, sed tamquam in domo maritus & uxor. Si adversùs se dissentiant, molestus & periculosus labor; si maritus vincatur & uxor dominetur, pax perversa: si autem uxor marito dominanti subjiciatur, pax recta: non tamen aliud ex alia natura, quia ex homine facta mulier viro. Caro tua, conjux tua, famula tua; quodlibet deputa, opus est ut subjicias: [f] & si pugnas, ut prosit pugna. Hoc

[a] Sic MSS. Editi verò, *carnaliter.*
[b] Sic aliquot MSS. At Er. & Lov. *His confligimus, illis percutimur, & illos percutimus.*
[c] Ita melioris notæ MSS. At Am. *quam si sentiens vincis, jam diabolum &c.* Er. & Lov. *quam si senties vinces, jam diabolum &c.*
[d] Plures MSS. *lapides.*
[e] Plerique MSS. *cedit in pacem.*
[f] Aliquot MSS. *& sic pugna.*

enim expedit, inferius subjici superiori: ut & ille qui sibi subjici vult quod est inferius se, subjiciatur superiori se. Agnosce ordinem, quære pacem. Tu Deo, tibi caro. Quid justius? quid pulcrius? Tu majori, minor tibi: servi tu ei qui fecit te, ut tibi serviat quod factum est propter te. Non enim hunc ordinem novimus, neque hunc ordinem commendamus, Tibi caro & tu Deo: sed, Tu Deo, & tibi caro. Si autem contemnis [a] Tu Deo, numquam efficies ut Tibi caro. Qui non obtemperas Domino, torqueris à servo. Numquid si non priùs tu Deo, ut deinde tibi caro, poteris dicere hæc verba, *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas in prœlium, & digitos meos ad bellum?* Prœliari vis indoctus, damnaberis victus. Primò ergo te subdas Deo, deinde illo docente te & adjuvante prœlieris, & dicas, *Qui docet manus meas in prœlium, & digitos meos ad bellum.*

7. Et cùm prœliaris, quia dum prœliaris, periclitaris, dic quæ sequuntur, in prœliandi periculo (℣. 2.) constitutus. *Misericordia mea.* Non vincar. Quid est hoc, *Misericordia mea?* Præbes mihi misericordiam, & in me exsistis misericors; an donasti mihi ut & ipse sim misericors? De nulla enim re sic vincitur inimicus, quàm cùm misericordes sumus. Omnino parat calumnias ad judicium, & non potest falsa objicere, quia non est apud quem. Si enim apud hominem judicem nobiscum ageret, posset eum mentiendo fallere, & nos gravare criminationibus falsis: quia verò apud talem judicem caussa nostra cum illo est, qui falli non potest; ideo ambit ut ad peccatum seducat, ut habeat vera quæ objiciat. Et ubi fortè aliquibus ejus fraudibus succumbit humana fragilitas, sequatur in confessione opus humilitatis, exerceatur in operibus misericordiæ & pietatis. Omnia delentur, cùm ex vero corde & plena fiducia dicimus illi qui videt, Dimitte nobis, (Matth. 6. 12.) sicut & nos dimittimus. Dic toto corde, dic tota fiduciâ, dic securus, Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus; aut noli dimittere, si non dimittimus. Quod etsi non dixeris, Noli dimittere, si non dimittimus: prorsus non dimittit, si non dimittimus. Neque enim ut tu sis impunitus peccator, erit ille mendax promissor. Vis, inquit, ut dimittam? Dimitte. Est aliud opus misericordiæ: Vis ut dem? Da. Uno loco positum est in Evangelio, Dimittite, (Luca 6. 37.) » & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis. Aliquid, inquit, contra te teneo, aliquid & tu contra alterum tenes: dimitte, & dimitto. Aliquid petis à me, aliquid petit alter à te: da, & do. Et quæ dimittit, quæ dat? nonne caritas? Et unde caritas nisi per Spiritum-sanctum qui datus est nobis? Si (Rom. 5. 5.) » ergo per opera misericordiæ noster vincitur inimicus, & opera misericordiæ habere non possemus, nisi caritatem haberemus; caritas autem nobis nulla esset, nisi [b] per Spiritum sanctum acciperemus: ille docet manus nostras in prœlium, & digitos nostros ad bellum; illi rectè dicimus, *Misericordia mea*, à quo habemus etiam ut misericordes simus. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. (Jacobi 2. 13.)

8. Parva putatis opera misericordiæ? Libet & de his aliquid dicere. Adtendite primò istam sententiam de sancta Scriptura depromtam, quam mo» dò commemoravi. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: Sine misericordia judicabitur, qui misericordiam non fecit antequam judicaretur. Quid deinde? quid sequitur? Superexaltat autem misericordia [c] judicio. (Ibidem.) Quid est hoc, Fratres, Superexaltat misericordia judicio? Superponitur misericordia judicio: in quo inventum fuerit opus misericordiæ, etsi habuerit aliquid fortè in judicio quo puniatur, tamquam undâ misericordiæ peccati ignis exstinguitur. Superexaltat enim misericordia judicio. Quid autem, & cùm talibus subvenit, & cùm tales liberat, & cùm talibus ignoscit, injustus est Deus? Absit. Et ibi justus est. Non ei tollit misericordia justitiam, nec justitia misericordiam. Vide enim si non justus est: Dimitte, & dimitto; da, & do. (Luca 6. 37.) Vide si non justus est: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis. (Matth. 7. 2.) Ad hoc enim, In qua mensura. Non enim mensura ejusdem generis est: sed ad hoc eadem mensura, Ignosce, & ignosco. Est apud te mensura veniæ dandæ, invenies apud me mensuram veniæ accipiendæ: est apud te mensura tribuendi quod habes, invenies apud me mensuram accipiendi quod non habes.

9. *Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus & erutor meus.* Multùm laborat prœliator hic, tenens concupiscentem adversùs spiritum carnem. Tene quod tenes. Tunc erit plenè quod vis, cùm absorpta fuerit mors in victoriam: (1. Cor. 15. 54.) quando resuscitatum mortale hoc corpus transfertur in habitudinem Angelicam, & in cælestem subvolat qualitatem. Mortui, inquit, in Christo resur- (1. Thess. 4. 15.) » gent primi, deinde & nos viventes qui reliqui su» mus, in adventu Domini simul rapiemur cum illis » in nubibus in obviam Christo in aëra, & sic semper » cum Domino erimus. Ibi absorbebitur mors in victoriam. Ibi dicetur, Ubi est mors contentio tua? (1. Cor. 15. 55.) ubi est mors aculeus tuus? Non enim relinquetur, nec in animo, nec in corpore, quod rebellet adversùs amorem Dei. Plena victoria, plena pax. De hac nobis prœliantibus dicitur, Venite filii, audite (Psal. 33. 12.) me, timorem Domini docebo vos. In prœlio estis, in contentione confligitis: & tamen quamdam requiem desideratis. Quis est homo qui vult vitam, & (Ibidem 13.) diligit videre dies bonos? Quis est qui non dicat, Ego? Ibi vita, ibi dies boni, ubi [d] nihil concupiscit adversùs spiritum: ubi non dicitur, Pugna; sed, Gaude. Sed quis est qui hos dies [e] velit? Omnis homo certè dicit, Ego. Audi quid sequitur. Video quia laboras, video quia in pugna, in periculo diversaris: audi quid sequitur; docet manus in prœlium, digitos in bellum. Contine linguam tuam à (Ibidem 14. & 15.) » malo, & labia tua ne loquantur dolum; declina à » malo, & fac bonum. Quomodo enim poteris facere bonum, nisi declinaveris à malo? Quid quæro ut vestias, quando adhuc exspolias? Quid quæro ut dones, quando adhuc rapis? Declina à malo, » & fac bonum. Non sub te ploret primò pauper, ut gaudeat de te pauper. Declina à malo, & fac bo» num. (Ibidem.) Qua mercede? Nam modò pugnas. Quære pacem, & sequere eam. Disce, dic, *Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus & erutor meus, protector meus. Susceptor*, ne cadam; *erutor*, ne hæream; *protector*, ne feriar. *Protector meus, & in ipso speravi.* In his omnibus, in toto labore meo, in omnibus prœliis meis, in omnibus

[a] Sic MSS. At editi, *Si autem contemnis tu Deum, numquam subjicietur tibi caro.*

[b] MSS. *nisi Spiritum-sanctum acciperemus.*

[c] Editi, *judicium.* Sed MSS. constanter habent, *judicio.*

[d] Editi, *ubi caro nihil* &c. Abest *caro* à MSS.

[e] Sic MSS. At editi, *non velit.*

difficultatibus meis in ipso speravi. *Qui* [a] *subdit populum meum sub me.* Ecce caput nostrum loquitur nobiscum. A

℣. 3. 10. *Domine, quid est homo, quoniam innotuisti ei?* Totum quod est, hoc est *quoniam innotuisti ei. Quid est homo, quoniam innotuisti ei; aut filius hominis, quoniam æstimas eum?* Æstimas eum, tanti facis, tanti pendis: ordinas, nosti sub quo ponas, supra quid ponas. Æstimatio enim est, quanti pretii sit quidque. Quanti æstimavit hominem, qui pro eo Unici sanguinem fudit? *Quid est* B *homo, quoniam innotuisti ei?* Cui, [b] quis innotuisti? Quid est *filius hominis, quoniam æstimas eum?* Quoniam tanti eum pendis, tanti eum æstimas, pretiosum quiddam esse ostendis. Non enim Deus sic æstimat hominem, quomodo homo æstimat hominem: quando invenit servum venalem, cariùs emit equum, quàm hominem. Ille quanti te æsti-

Rom. 8. 31. &c. met vide, ut possis dicere, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et quanti te æstimavit, qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit C eum? Quomodo non & cum illo omnia nobis donavit? Qui hanc annonam dedit pugnanti, quid ser-

Johan. 6. 41. vat vincenti? Ego sum, inquit, panis vivus, qui de cælo descendi. Hæc est annona prœliantium, de horreis invecta Dominicis, unde pascuntur Angeli:

Psal. 77. 25. quia, Panem Angelorum manducavit homo. Post prœlia verò & hanc annonam quid servat? quid dabit victoribus, nisi quod in alio Psalmo dicitur,

Psal. 26. 4. Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ; ut D contempler delectationem Domini, & protegar templum ejus? *Quid est homo, quoniam innotuisti ei; aut filius hominis, quoniam æstimas eum?*

℣. 4. 11. *Homo vanitati similis factus est:* & tamen innotuisti ei, & æstimas eum. *Homo vanitati similis factus est.* Cui vanitati? Temporibus prætérlabentibus & præterfluentibus. Vanitas enim ista dicitur in comparatione semper manentis & numquam deficientis veritatis. Nam & ista creatura est

Eccli. 16. 30. loci sui. Implevit enim Deus terram, sicut scriptum E est, bonis suis. Quid est, suis? Sibi congruentibus. Sed hæc omnia terrena, volatica, transitoria, si

Exodi 3. 14. comparentur illi veritati, ubi dictum est, Ego sum qui sum: totum hoc quod transit, vanitas dicitur. Evanescit enim per tempus, tamquam in auras fumus. Et quid dicam amplius, quàm id quod Apostolus Jacobus dixit, volens homines superbos ad

Jacobi 4. 15. humilitatem redigere? Quæ est enim, inquit, vita vestra? Vapor est ad modicum apparens, deinceps exterminabitur. Ergo, *Homo vanitati similis fa-* F *ctus est.* Peccando *vanitati similis factus est.* Nam quando est primùm conditus, veritati similis factus est: sed quia peccavit, quia recepit digna, *va-*

Psal. 38. 12. *nitati similis factus est.* Pro iniquitate enim erudisti hominem, dixit in alio Psalmo, & tabescere fecisti sicut araneam animam ejus. Inde & hoc, *Ho-*

Ibidem 6. *mo vanitati similis factus est.* Ibi quid ait? Ecce veteres posuisti dies meos. Hîc quid ait? *Dies ejus sicut umbra prætereunt.* Attendat sibi homo in diebus umbræ suæ, ut faciat aliquid dignum deside- G ratæ lucis suæ: & si in noctis umbra est, quærat diem. Dies enim hujus vanitatis, cognoscenti homini, dies est tribulationis; sive aliqua incommoditate & aliquâ molestiâ noceat nobis, sive aliqua prosperitate mundus arrideat, totum timendum & gemen-

Job 7. 1. dum est; quoniam tentatio est vita humana super terram. Unde dicitur, Tota die contristatus ambu- *Psal. 37. 7.* labam. Solatiis opus habemus, & quidquid nobis nunc exhibet Deus, cùm prosperè exhibet, non est gaudium beatorum, sed consolatio miserorum. Itaque agat aliquid, inquam, homo dignum desiderata luce in istis diebus umbræ suæ, & in nocte inquirat Deum, sicut scriptum est: In die tribu- *Psal. 76. 3.* lationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, & non sum deceptus. Quam dicit diem tribulationis, nisi quam dicit & noctem? Manibus meis nocte coram eo. Adhuc in nocte sumus, & ad prophetiæ lucernam vigilamus. Aliquid promissum est, quod adhuc exspectatur: sed quid ait apostolus Petrus? Habemus certiorem propheticum ser- *2. Pet. 1. 19.* monem, cui benefacitis intendentes tamquam lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: Ipse dies, præmium nostrum ibi est. Manè exaudies vocem *Psal. 5. 5.* meam, manè adstabo tibi, & contemplabor. Ergo operare, quamvis in nocte, manibus tuis, id est, bonis operibus inquire Deum, antequam veniat dies ille qui te lætificet, ne veniat qui te mæstificet. Vide enim quàm securus opereris, quia non deseremis ab illo quem quæris: Manibus meis, inquit, *Psal. 76. 3.* Deum exquisivi nocte coram eo. Ut Pater tuus, qui *Matth. 6. 4.* videt in occulto, reddat tibi; ideo, coram eo. Intus habeas misericordiam, caritatem, ne aliquid facias quasi studio placendi hominibus: manibus meis, operibus meis. In umbra, in hac vita: ubi ipse videt, non ubi placere hominibus studeo. Et quid sequitur? Et non sum deceptus. *Homo vanitati similis factus est, dies illius tamquam umbra transeunt:* & tamen innotuisti ei, & æstimas eum.

12. *Domine inclina cælos tuos, & descende:* ℣. 5. *tange montes, & fumigabunt.* * *Corusca corusca-* ℣. 6. *tionem, & disperges eos; emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* * *Emitte manum tuam ex alto; &* ℣. 7. *exime me, & erue me de aquis multis.* Corpus Christi, humilis David, gratiâ plenus, de Deo præsumens, pugnans in hoc sæculo, invocat adjutorium Dei, *Inclina cælos tuos, & descende.* Qui sunt cæli inclinati? Apostoli humiliati. Isti enim *Psal. 18. 2.* cæli enarrant gloriam Dei: & de his cælis enarrantibus gloriam Dei mox dicitur, Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: in omnem terram exivit sonus eo- *Ibidem 4.* rum, & in fines orbis terræ verba eorum. Cùm ergo isti cæli emitterent voces suas per omnes terras, & facerent mirabilia, coruscante de illis & intonante Domino miraculis & præceptis, putati sunt dii descendisse de cælo ad homines. Nam quidam ex Gentibus hoc putantes, eis etiam sacrificare voluerunt. Tunc illi videntes sibi deferri indebitum honorem, & expavescentes, & detestantes, & eos qui sic errabant corrigentes, ut ostenderent eis motum animi sui, consciderunt vestimenta sua, & dixerunt, Quid hoc facitis? *Act. 14. 13.* Homines & nos sumus passibiles, sicut & vos. Et cœperunt sub his verbis commendare excellentiam Domini nostri Jesu Christi, humiliantes se ut commendaretur Deus: quia inclinati erant cæli, ut descenderet Deus. *Inclina* ergo *cælos tuos, & descende.* Factum est. *Tange montes, & fumigabunt:* montes superbos, elationes terrenas, tumidas granditates: *Tange*, inquit, tange istos montes, de gratia tua da istis montibus: *& fumiga-*

[a] Aliquot MSS. *subdidit*: & plures, *subdis*.

[b] Ita quinque MSS. At editi, *Cui, quid innotuisti?*

bunt, quia fatebuntur peccata sua. Fumus confi- A
tentium peccatorum, extorquebit & lacrymas
humiliatorum superborum. *Tange montes*, *&*
fumigabunt. Quamdiu non tacti, magni sibi viden-
Psal. 47. 2. tur. Dicturi sunt, Tu magnus Domine: dicturi
Psal. 82. 19. sunt & montes, Tu solus altissimus super omnem
terram.

13. Sed sunt quidam conspirantes, conve-
Psal. 2. 2. nientes in unum adversùs Dominum, & adver-
Act. 4. 26. sùs Christum ejus. Convenerunt, conspiraverunt.
℣. 6. *Corusca coruscationes*, *& disperges eos.* Crebres- B
ce miraculis tuis, & solvetur conspiratio eorum.
Corusca coruscationes, *& disperges eos.* Jam mira-
culis territi, non audebunt aliquid contra te, &
in ipsis miraculis expavescentes hæsitabunt. Quis
est iste, qui tanta potest? quis est iste, qui sic
exaltatur, cujus nomen tantum valet? Cùm di-
cunt, Quis est iste, credituri sunt: coruscasti mi-
raculis, & dispersisti malam consensionem eorum.
Emitte sagittas tuas, *& conturbabis eos.* Sagittæ
Psal. 119. 4. potentis acutæ, præcepta tua, dicta tua feriant C
cor eorum. *Emitte sagittas tuas*, *& conturbabis eos.*
Vulnerentur malè sani, ut sanentur bene vulne-
rati: & dicant jam in Ecclesia & in corpore
Cant. 2. 5. sec. LXX. Christi constituti, dicant cum Ecclesia, Quoniam
vulnerata caritate ego sum. *Emitte sagittas tuas*,
& conturbabis eos.

℣. 7. 14. *Emitte manum tuam ex alto.* Quid postea?
quid in fine? [a] Quomodo vincit corpus Christi?
1. Thess. 4. 15. Cælesti adjutorio. Veniet enim ipse Dominus in
voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cæ- D
lo: ipse Salvator corporis, manus Dei. *Emitte*
manum tuam ex alto; *& exime me*, *& erue me*
de aquis multis. Quid est, *de aquis multis?* De
populis multis. Quibus populis? Alienigenis, in-
fidelibus, sive foris oppugnantibus, sive intus insi-
diantibus. *Exime me de aquis multis*, in quibus me
exercebas, in quibus me ad exuendum à sordibus
Num. 20. 13. volvebas. Hæc est illa aqua contradictionis. *Exi-*
me me, *& erue me de aquis multis.*

15. Audiamus jam de istis aquis multis, à qui- E
bus eruet Deus corpus Christi sui, à quibus eruet
Deus humilitatem David. Quid est, *de aquis*
multis? Quid dixisti, ne aquæ aliter intelligantur?
quid dixisti aquas multas? Quid dixi, audi. *De*
manu filiorum alienorum. Audite Fratres, inter
quos simus, inter quos vivamus, à quibus erui de-
℣. 8. sideremus. *Quorum os locutum est vanitatem.* Ho-
die vos omnes, si non ad hæc divina spectacula
verbi Dei congregati essetis, & eis hac horâ per-
mixti viveretis, quantas vanitates audiretis? *Quo-* F
rum os locutum est vanitatem. Quando denique
loquentes illi vanitatem, audirent vos loquentes
veritatem? *Quorum os locutum est vanitatem*, *&*
dextera eorum dextera iniquitatis.

16. Quid tu inter eos cum vase pastorali, ha-
bente quinque lapides? Dic mihi aliter: eamdem
Legem quam significasti quinque lapidibus, signi-
℣. 9. fica & aliter. *Deus, canticum novum cantabo tibi.*
b Canticum novum, [b] gratiæ est; canticum novum,
hominis novi est; canticum novum, Testamenti G
novi est. *Cantabo tibi*, inquit, *canticum novum.*
Sed ne putes gratiam à Lege discedere, cùm ma-
gis per gratiam Lex impleatur: *In psalterio decem*
chordarum psallam tibi. *In psalterio decem chor-*
darum, in Lege decem præceptorum: ibi tibi
psallam, ibi tibi gaudeam, ibi tibi cantem canti-
cum novum; quia plenitudo Legis caritas est. Rom. 13. 10.
Ceterum qui non habent caritatem, portare psal-
terium possunt, cantare non possunt. Ego itaque,
inquit, inter aquas contradictionis cantabo tibi
canticum novum: & numquam strepitu suo fa-
cient aquæ contradictionis, ut obmutescat psal-
terium meum. *In psalterio decem chordarum psal-*
lam tibi.

17. *Qui* [c] *dat salutem regibus*: jam fumanti- ℣. 10. c
bus montibus. *Qui redimit David servum suum.*
Agnoscitis David, estote David. Unde redimit
David servum suum? unde redimit Christum? un-
de redimit corpus Christi? *De gladio maligno* erue* ℣. 11.
me. De gladio, non sufficit; addit, *maligno.* Pro-
cul dubio est gladius benignus. Quis est gladius
benignus? De quo Dominus dicit, Non veni pa- Matth. 10.
cem mittere in terram sed gladium. Separaturus 34.
enim erat fideles ab infidelibus, filios à parenti-
bus, & ceteras necessitudines diremturus, gladio
putredinem abscindente, membra autem Christi
sanante. Est ergo benignus gladius bis acutus,
utroque acumine præpotens, veteris & novi Te-
stamenti, narratione præteritorum & promissione
futurorum. Est ergo iste gladius benignus: ille au-
tem malignus est, quo illi loquuntur vanitatem;
quia benignus est, quo Deus loquitur veritatem.
Ergo, *A gladio maligno erue me.* Filii quippe ho- Psal. 56. 5.
minum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua
eorum gladius acutus. Ab hoc gladio maligno
erue me. Quem dixit modò gladium, ipsas supe-
riùs dixit aquas multas: Erue me de aquis multis. ℣. 7.
Quas dixi aquas multas, ipsum dico gladium ma-
lignum. Denique de aquis multis cùm dixisset;
secutus est, De manu filiorum alienorum, quorum ℣. 8.
os locutum est vanitatem. Et ut noveris ipsos dici;
cùm & hìc dixisset, *De gladio maligno erue me*;
secutus est, *Et exime me de manu filiorum alieno-*
rum, *quorum os locutum est vanitatem*: similiter
sicut ibi. Et quod sequitur, *Dextera eorum dexte-*
ra iniquitatis: hoc & suprà posuerat, quando eos
dixerat aquas multas. Tu enim ne aquas multas
bonas putares, exposuit eas in gladio maligno.
Nunc ergo exponat, quod dixit, *Quorum os locu-*
tum est vanitatem, *& dextera eorum dextera ini-*
quitatis. Quam vanitatem locutum est os eo-
rum? Et quomodo *dextera eorum dextera iniqui-*
tatis?

18. *Quorum filii ipsorum velut novellæ consta-* ℣. 12.
bilitæ in juventute sua. Felicitatem ipsorum vult
enumerare. Adtendite filii lucis, filii pacis; ad-
tendite filii Ecclesiæ, membra Christi; adtendite
quos dicat alienigenas, quos dicat filios alienos,
quos dicat aquas contradictionis, quos dicat gla-
dium malignum. Adtendite obsecro; quia inter
istos periclitamini, inter horum linguas adversùs
carnis vestræ desideria dimicatis: inter horum
linguas positas in manu diaboli, de quibus pu-
gnat, colluctationem habetis, non adversùs car- Ephes. 6. 12.
nem & sanguinem, sed adversùs principes & po- "
testates, & rectores mundi tenebrarum harum, "
hoc est, iniquorum. Adtendite, ut discernatis

[a] Am. & Er. *Quomodo inquit.* Lov. *Quomodo vicit.* Floriacensis MS. *Quomodo vincit.* Alii plures MSS. *Quomodo hinc ut corpus Christi.* Et nonnulli, *Quomodo hic ut corpus Christi*: sed in his postremis additur verbum, *indiget.*

[b] Ita quidam MSS. At editi, *gratia est.*

[c] Editi, *dat*: & infrà, *redemit.* At MSS. aliquot, *das*; & postea, *redemit*, vel *redemisti.* Quidam, *dat*, & *redimit*: juxta Græc. LXX. τῷ διδόντι, τῷ λυτρουμένῳ.

vos:

vos: adtendite, ne putetis veram felicitatem esse, A quam sibi optant homines aut infirmi aut maligni. Ecce Fratres, certè filios alienos dixit, certè aquas multas, certè gladium malignum. Videte vanitatem, quam loquuntur, & cavete ne talia loquamini, cavete ne talia loquentes imitemini. *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.* Quam vanitatem locutum est os eorum, & quæ dextera eorum iniquitatis est dextera? ℣. 12. Audi, *Quorum filii ipsorum velut novellæ constabilitæ à juventute sua: filiæ eorum compositæ, &* B *ornatæ sicut similitudo templi:* ℣. 13. ** cellaria eorum plena, eructuantia ex hoc in hoc: oves eorum fecundæ, multiplicantes in egressibus suis;* ℣. 14. ** boves eorum crassi. Non est ruina sepis, nec exitus, neque clamor in plateis eorum.* Ergo non est ista felicitas? Interrogo filios regni cælorum, interrogo progeniem resurrectionis in æternum, interrogo corpus Christi, membra Christi, templum Dei: Ergo non est ista felicitas, habere filios incolumes, filias ornatas, plena cellaria, abundantia pecora, nullam ruinam, C non dico parietis, sed nec sepis; nullum tumultum & clamorem in plateis, sed quietem, pacem, abundantiam, copiam rerum in domibus, in civitatibus? Ergo non est ista felicitas? aut debent eam justi defugere? aut non invenis & domum justi abundantem rebus his omnibus, plenam ista felicitate? (Gen. 12. 5. & 13. 2.) Non erat domus Abrahæ abundans auro, argento, filiis, familiâ, pecoribus? Nonne (Gen. 31. 18.) Jacob sanctus patriarcha fugiens à facie Esaü fratris sui in Mesopotamiam, serviens ditatus, regres- D sus est, & egit gratias Domino Deo suo, quia in virga sua transiit fluvium, & regressus est cum tanta abundantia pecorum atque filiorum? Quid dicimus? non est ista felicitas? Sit licet, sed sinistra. Quid est, sinistra? Temporalis, mortalis, corporalis. Nolo illam jam diffugias, sed neque dexteram putes. Non enim isti ideo maligni, ideo vani, quia his abundabant: sed quia id quod sinistrum esse debuit, in dextera ponebant. Ideo *& dextera eorum dextera iniquitatis*; ideo *os eorum locutum* E *est vanitatem*: quia hoc in dextera posuerunt, quod in sinistra habere debuerunt. Quid enim in dextera ponere debuerunt? Deum, æternitatem, annos Dei non deficientes, de quibus dicitur, (Psal. 101. 28.) Et anni tui non deficient. Ibi dextera, ibi esse debet desiderium nostrum. Sinistrâ utamur ad tempus, dexteram desideremus in æternum. (Psal. 61. 11.) Divitiæ si fluant, ne apponatis cor. Si enim divitiis fluentibus cor apposueritis, quod sinistrum est, dextrum facietis. Cor- F rigite vos, agnoscite sapientiam amplectentem vos: cui dictum est, (Cant. 2. 6.) Sinistra ejus sub capite » meo, & dextera ejus complectetur me. Videte amatoria sancta Cantica, videte Cantica canticorum, nuptiarum cælestium Christi & Ecclesiæ. » Quid dicit sponsa de sponso? Sinistra ejus sub ca- » pite meo, & dextera ejus complectetur me. Sinistra sub capite, dextera super caput. Amplectentis enim desuper brachium super caput, sinistra autem subter caput. Sinistra, inquit, ejus sub capite meo. Non enim me deseret in tempora- G libus necessariis: sed tamen ipsa sinistra sub capite erit; non capiti præponetur, sed erit sub capite; ut dextera ejus complectatur me, pollicens vitam æternam. Ita enim sinistra sub capite, [a] si dextera super caput: impleturque quod ad Timotheum scriptum est, (1 Tim. 4. 8.) Promissionem habens vitæ præsentis & futuræ. Promissionem, inquit, habens vitæ præsentis & futuræ. Quid in præsenti? Sinistra sub capite. Quid in futuro? Dextera ejus complectetur me. Tempori necessaria quæritis? (Matth. 6. 33.) Quærite primùm regnum Dei, id est, dexteram; & hæc omnia apponentur vobis. Habebitis hîc, inquit, & divitias & gloriam, & in futuro sæculo vitam æternam: & sinistrâ continebo infirmitatem vestram, & dexterâ coronabo perfectionem vestram. An fortè Apostoli relinquentes omnia sua, aut pauperibus quod habebant distribuentes, sine divitiis in hoc sæculo remanserunt? Et ubi est illa promissio sinistræ, (Matth. 19. 29.) Accipiet in hoc sæculo [b] septies tantum? Multiplicationem promisit. Et re vera quid desit homini Dei? Si quis fortè infidelis est, unam domum aut paucas habet: (Prov. 17. 6. apud LXX.) Fidelis hominis totus mundus [c] divitiarum est. Vide sinistram ejus plenam sub capite: « Accipiet in hoc sæculo septies tantum. Vide dexteram complectentem: Et in futuro sæculo vitam æternam. « Meritò & alio loco de ipsa Sapientia dicitur, (Prov. 3. 16.) In dextera ejus anni vitæ, & in sinistra ejus divitiæ « & honor.

19. Unde ergo isti vaniloqui? quare vanitatem locutum est os eorum? Quia *dextera eorum dextera iniquitatis.* Non ergo eos arguo, quia filii eorum velut novellæ constabilitæ à juventute sua, nec quia filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi, nec quia cetera abundantia & pax terrena aderat eis. Sed quare arguo? ℣. 15. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* O loquentes homines vanitatem! *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Perdiderunt veram dexteram, maligni, perversi, beneficia Dei [d] inversè vestierunt. O maligni, ô vaniloqui, ô filii alieni! *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Quod ad sinistram erat, ad dexteram posuerunt. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Quid tu David? quid tu corpus Christi? quid vos membra Christi? quid vos, non filii alieni, sed Dei? Quoniam vaniloqui filii alieni, *beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Vos quid dicitis? *Beatus populus cujus Dominus Deus ipsius.* Habete ergo sinistram, [e] sed in sinistra: desiderate dexteram, ut ponamini ad dexteram. In sinistra enim habuerunt sinistram, apud (Matth. 25. 35.) quos esurivit, & dederunt ei manducare; sitivit, potum dederunt; hospes fuit, susceperunt; nudus fuit, vestierunt. Hoc totum de sinistra abstulerunt, & ad dexteræ opera transtulerunt, ut ad dexteram ponerentur. *Dixerunt* ergo vaniloqui filii alieni *beatum populum cui hæc sunt:* vos dicite nobiscum, *Beatus populus cujus Dominus Deus ipsius.* [f]

[a] Plerique MSS. *Ita enim sinistra sub capite, dextera super caput, impletur quod ad* &c.

[b] Quatuor MSS. *centies tantum.* Alii cum editis, *septies tantum:* & sic aliàs refert Augustinus hunc Evangelii locum, qui fortè pro ἑκατονταπλασίονα, habebat in Græcis libris ἑπταπλασίονα.

[c] Lov. *plenus divitiarum est.* Vox *plenus* ab editis aliis & MSS. abest, neque reperitur in Græco LXX.

[d] Sic plures MSS. Et quidam, *inversi se.* At editi, *universi se.*

[e] Sic plerique MSS. Editi autem verba interpungunt hac ratione, *sed in sinistra desiderate dexteram.* Et infrà Er. & Lov. *Ad sinistram enim habuerunt Christum, apud quos* &c. Am. *Ad sinistram enim habuerunt sinistram.* Nonnulli MSS. *A sinistra enim* &c.

[f] Antiquiores MSS. clausulam hanc habent, *Conversi ad Deum. Amen. Deo gratias semper.*

* Sermo ad plebem Uticensem, habitus in basilica Massæ candidæ.

IN PSALMUM CXLIV. * ENARRATIO.

1. LAUDARE vobiscum Dominum [a] desideravimus: & quoniam hoc concedere dignatus est, ut laus quam illi dicimus habeat ordinem suum, ne fortè aliquo excessu quem laudat offendat, meliùs iter laudis in Scriptura Dei quærimus, ne ab ipsa via, nec in dexteram nec in sinistram digrediamur. Audeo enim dicere Caritati Vestræ: ut bene ab homine laudetur Deus, laudavit se ipse Deus: & quia dignatus est laudare se, ideo invenit homo quemadmodum laudet eum. Neque enim hoc potest dici Deo,
Prov. 27. 2. quod dictum est homini, Non te laudet os tuum. Ut enim se homo laudet, arrogantia est: ut Deus se laudet, misericordia est. Prodest amare, quem laudamus: bonum amando, nos meliores efficimur. Itaque quoniam hoc nobis prodesse novit, ut amemus eum, laudando se amabilem se facit: & in eo nobis consulit, quia se amabilem facit. Exhortatur ergo cor nostrum in laudem suam: & spiritu suo implevit servos suos, ut laudarent eum. Et quoniam spiritus ejus in servis ejus laudat eum, quid aliud quàm ipse se laudat? Incipit ergo Psalmus iste ita:

℣. 1. ALEPH. א 2. EXALTABO *te, Deus meus, rex meus; & benedicam nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.* Videtis inchoatam esse laudem Dei, & usque ad finem Psalmi laus ipsa perducitur. Denique titulus Psalmi est, *Laus ipsi David.* Et quo-
Rom. 1. 3. niam dictus est David, qui venit ad nos ex semine David; ipse autem rex noster est, regens nos, & introducens nos in regnum suum: intelligitur *Laus ipsi David*, Laus ipsi Christo. Christus autem secundùm carnem David, quia filius David: secundùm divinitatem autem Creator David, & Dominus David. Denique & Apostolus cùm honoraret primum populum Dei, unde & Apostoli ipsi crediderunt, & multæ Ecclesiæ primæ factæ sunt, facientes in multis hominum millibus, quod
b modò [b] in Evangelio dives unus audivit, & tristis abscessit; id est, vendentes omnia quæ habebant, & distribuentes pauperibus, & perfectionem in Domino requirentes: cùm ergo laudaret
Rom. 9. 5. ipsum populum primum, sic ait: Quorum patres " & ex quibus Christus secundùm carnem, qui est " super omnia Deus benedictus in sæcula. Quia itaque ex ipsis Christus secundùm carnem, ideo David: quia verò ipse est super omnia Deus benedictus in sæcula, ideo, *Exaltabo te, Deus meus, rex meus; & benedicam*, inquit, *nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.* Fortè *in sæculum*, hîc; *in sæculum* autem *sæculi*, in æternum. Modò ergo incipe laudare, si in æternum laudaturus es. Qui laudare non vult in transitu hujus sæculi, obmutescet cùm venerit sæculum sæculi. Proinde sequentibus versibus propè hoc dixit.

3. Ne quis etiam aliter intelligeret quod ait,
℣. 2. BETH. ב *Laudabo nomen tuum in sæculum:* & quæreret aliud sæculum, quando laudaret: *Per singulos*, inquit, *dies benedicam te.* Lauda ergo & benedic Dominum Deum tuum per singulos dies; ut cùm finiti fuerint singuli dies, & venerit sine fine unus
Psal. 83. 5. dies, eas ex laudibus in laudem, sicut ex virtutibus A in virtutem *Per singulos*, inquit, *dies benedicam te:* non transiet dies, quo te non benedicam. Nec mirum est, si læto die tuo benedicis Deum tuum. Quid, si fortè illuxerit aliquis tristis dies, sicut se habent humanæ res, sicut est abundantia scandalorum, sicut est multiplicatio tentationum; quid, si ergo aliquid accidat triste homini, desines laudare Deum? desines benedicere Creatorem tuum? Si desines, mentitus es dicendo, *Per singulos dies benedicam te, Domine.* Si autem non desines, etsi tibi B videtur in die tristi malè, erit tibi in Deo tuo benè. Est enim, & quando malè est tibi, ubi bene tibi sit. Si enim in aliquo malo malè est tibi, procul dubio in aliquo bono bene tibi erit. Et quid tam bonum, quàm Deus tuus, de quo dictum est, Nemo Luca 18. 19.
bonus, nisi unus Deus? Nam quàm sit secura ista laudatio, & quàm sit securum hoc bene, intellige de ipso bono. Nam si gaudes de bono, quod tibi accidit per diem; fortasse transit alio die bonum hoc, unde gaudes. Bene fuit mihi, bonum diem duxi: C quia fortè lucra venerunt, aut invitatus es, aut in epulis diu fuisti. Gaudes, quia in epulis diu fuisti: alter te dolet, quia non erubuisti. Verumtamen de quocumque tali bono gaudeas, certè transitorium est. Si autem gaudeas in Domino Deo tuo, audies dicentem Scripturam, Delectare in Domino. Tan- Psal. 36. 4.
tò firmiùs gaudebis, quantò est ille certior in quo gaudebis. Si enim gaudes de nummo, times furem: si autem gaudes de Deo; quid times? Ne tibi quisquam auferat Deum? Deum tibi nemo auferet, si D tu eum non dimiseris. Non enim sic est Deus, quomodo lux ista de cælo fulgens. Non quando volumus ad eam accedimus, quia non in omni loco lucet. Per infirmitatem nostram fortè fit, ut hyeme nos delectet esse in ipsa luce: nunc autem per æstatem videtis, quia magis eum locum quæsivimus, ut in ipsa luce non staremus. In Deo autem tuo quando stas, & in lumine veritatis ejus delectaris, non quæris locum quò ad eum accedas; sed conscientia accedit, conscientia recedit. Quod dictum est, Ac- Psal. 33. 5.
E cedite ad eum, & illuminamini: animo dictum est, non vehiculo; affectibus dictum est, non pedibus. Et cùm in eo stabis, æstus non patieris. Spiritus enim spirabit tibi, & sub alis ejus sperabis. Psal. 9. 4.

4. Vides ergo habere te quomodo delecteris per singulos dies. Non enim te dimittet Deus tuus, etiam si aliquid triste acciderit. Quàm enim triste erat, quod sancto viro Job acciderat! Quàm repentè, quàm multa mala, quemadmodum omnia de quibus gaudere putabatur, non de quibus gaude- F bat, diabolo tentante subtracta sunt, quemadmodum & filii mortui sunt! Periit quod servabatur; perierunt quibus servabatur; nec tamen periit qui & illud & illos dedit. Et ipsi filii præsenti sæculo perierunt, agnoscendi & recipiendi in futuro. Ille tamen vir habens aliud unde gauderet, in quo verum erat, quod modò commemoravimus, *Per singulos dies benedicam te:* numquid quia ille dies, quo totum perierat, tristis illuxit, ideo lux interior in corde defecit? Stetit quippe in illa luce, & ait, Dominus Job. 1. 21.
G dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, " ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Er- "
go per singulos dies laudavit, qui etiam in die tam tristi laudavit. BREVE MAGISTERIUM est, ut semper laudes Deum, veroque corde, non falso dicas, Benedicam Dominum in omni tempore, Psal. 33. 2.

[a] Hoc certè exordio non apud suos utebatur: sed sermo iste, sicuti in pervetusto Floriacensi codice prænotatur, *habitus est Utica in basilica Massa candida.* Vide infrà n. 17. not. a.
[b] Sic plures MSS. Editi verò, *ex Evangelio.*

semper laus ejus in ore meo. Breve magisterium est, scilicet ut noveris eum misericorditer dare cùm dat, misericorditer auferre cùm tollit; nec te credas à misericordia ejus derelinqui, qui tibi aut blanditur dando, ne deficias; aut corripit exsultantem, ne pereas. Sive ergo in ejus donis, sive in ejus flagellis, lauda [a] tu. Laus flagellantis, medicina est vulneris. *Per singulos*, inquit, *dies benedicam te.* Prorsus per singulos dies, Fratres, benedicite: omnino quidquid acciderit, benedicite Deum. Etenim ne accidat aliquid, quod ferre non potestis, ipse facit. B Ideo cum timore debes esse, quando tibi bene est; neque te ad hoc parare, quasi ut numquam tenteris. Si enim numquam tentaris, numquam probaris. Nonne melius est tentari & probari, quàm non tentatum reprobari? *Et laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.*

ỳ. 3. GUIMEL. 5. *Magnus Dominus & laudabilis valde.* Quantum dicturus erat? quæ verba quæsiturus? Quantam conceptionem conclusit in uno *valde?* Cogita quantum vis. Quando autem potest cogitari, qui capi non potest? C *Laudabilis est valde; & magnitudinis ejus non est finis.* Ideo dixit, *valde;* quia, *magnitudinis ejus non est finis:* ne fortè incipias velle laudare, & putes te laudando posse finire, cujus magnitudo finem non potest habere. Noli ergo te putare eum, cujus magnitudinis finis non est, sufficienter posse laudare. Nonne ergo melius est, ut quomodo ipse non finitur, nec laus ipsius finiatur? Illius magnitudo sine fine est, & tua laudatio sine fine sit. De magnitudine ejus quid dictum est? D *Magnitudinis ejus non est finis.* De tua laude quid? ỳ. 2. *Laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.* Ergo sicut ejus magnitudinis non est finis, sic tuæ laudis non erit finis. Non enim cùm mortuus fueris in hac carne, desines laudare Dominum. Psal. 113. 17. Dictum est quidem, Non mortui laudabunt te, Eccli. 17. 26. Domine: sed illi de quibus dicitur, A mortuo, velut qui non sit, perit confessio: non illi de quibus Johan. 11. 25. ait, Qui credit in me, licèt moriatur, vivet. Quia Matth. 22. 32. Deus Abraham & Deus Isaac & Jacob, non est E Deus mortuorum, sed vivorum. Si enim numquam nisi ipsius eris, numquam à laude ipsius tacebis. Timere poteris, ne dum hîc vivis ipsius sis; & cùm mortuus fueris, non ipsius sis? Audi Apostolum Rom. 14. 8. promittentem tibi securitatem, Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur: sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. Et unde factum est, ut ejus sis & mortuus? Quia pretio sui sanguinis te redemit & [b] mortuus. Quomodo perdit servum mortuum, cujus mors est F pretium tuum? Ideo cùm dixisset, Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus; ut ostenderet ipIbidem 9. sum pretium, Ad hoc enim, inquit, Christus mortuus est & resurrexit, ut & vivorum & mortuorum dominetur.

6. Verumtamen, quia *magnitudinis ejus non est finis*, & eum quem non capimus, laudare debemus: (si enim capimus, magnitudinis ejus est finis: si autem magnitudinis ejus non est finis, capere ex eo aliquid possumus, Deum tamen totum capere non G possumus:) tamquam deficientes in ejus magnitudine, ut reficiamur ejus bonitate, ad opera respiciamus, & de operibus laudemus operantem, de conditis conditorem, de creatura creatorem. Videamus quæ hîc fecerit, quæ nobis nota sunt, quæ nobis manifesta sunt. Illius enim immensa bonitas & A interminabilis magnitudo, quanta alia fecit, quæ nos non novimus? Quando quidem aciem oculorum nostrorum usque ad cælum extendimus, & à sole & à luna & stellis rursus revocamus ad terram; & hoc totum spatium est ubi vagatur acies nostra: ultra cælos quis extendat vel aciem mentis, non dicam carnis? Ergo quantum nota sunt nobis opera Rom. 1. 20. ejus, laudemus eum per opera ejus. Invisibilia enim ejus à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. *Generatio & generatio lau-* ỳ. 4. B *dabit opera tua.* Omnis generatio laudabit opera DALETH. tua. Fortè enim omnis generatio dicta est, *generatio & generatio.* Non enim tamdiu dicturus erat, *generatio & generatio*, quamdiu finiret numerum omnium generationum: sed repetitio loquentis, in infinitum misit animum cogitantis. Ecce ista generatio quæ nunc in carne est, transitura hinc sicut venit, laudat opera Dei; & illa cui succedenti cedit, laudabit utique opera Dei; & post illam erit alia; & usque in finem sæculi quàm multæ generationes! Hoc significans ait, *Generatio & generatio, laudabit opera tua.* An fortè duas quasdam generationes insinuare voluit ista repetitione? Sumus enim in ista generatione filii Dei, erimus in alia generatione filii resurrectionis. Appellavit Scriptura filios resurrectionis, ipsam resurrectionem regenerationem vocavit. In regeneratione, inquit, cùm sederit fi- Matth. 19. 28. lius hominis in majestate sua. Item in alio loco: Non enim nubent, neque uxores ducent, cùm sint Luc. 20. 36. filii resurrectionis. Ergo, *Generatio & generatio* D *laudabit opera tua.* Laudamus nunc opera Domini, cùm in hac mortalitate vivimus: & si laudamus compediti, quomodo laudabimus coronati? Ergo hæc nunc adtendamus in hac generatione opera Domini, in cujus laude dicitur, *Generatio & generatio laudabit opera tua:* quoniam magnitudinis tuæ non est finis. Opera tua intueri licet, ut tu lauderis, qui talia operaris.

7. *Et virtutem tuam annuntiabunt.* Neque enim Item ỳ. 4. opera tua laudabunt, nisi ut virtutem tuam annunE tient. Proponuntur laudes pueris in schola, & omnia talia proponuntur quæ laudentur, quæ Deus est operatus: proponitur homini laus solis, laus cæli, laus terræ, ut ad minora etiam veniam, laus rosæ, laus lauri: omnia ista opera Dei sunt, proponuntur, suscipiuntur, laudantur; opera celebrantur, de operatore tacetur. Ego in operibus volo laudari creatorem, ingratum non amo laudatorem. Laudas quod fecit, taces de illo qui fecit? Quasi verò nisi ille tantus esset, invenires quod laudares. F In eo quod vides, quid ibi laudatur? Species, utilitas, aliqua virtus, aliqua potentia rerum istarum. Si pulcritudo te delectat, quid pulcrius faciente? Si utilitas laudatur, quid illo utilius, qui fecit omnia? Si virtus laudatur, quid illo potentius, à quo facta sunt omnia; à quo etiam facta non dimittuntur, sed reguntur & gubernantur omnia? Non ergo quemadmodum quidam eloquentes muti, laudantes creaturam, obliviscentes creatorem; non sic te laudat generatio & generatio in servis tuis, cùm G laudat opera tua. Sed quomodo laudat? *Et virtutem tuam annuntiabunt.* In laudandis operibus tuis, virtutem tuam annuntiabunt. Laudatores isti, sancti & boni fideles, veri laudatores, non ingrati gratiæ, cùm laudant opera Dei hæc atque illa, summa & ima, cælestia & terrestria, inter ipsa opera Dei quæ laudant, & seipsos inveniunt, quia in operibus

[a] Sic MSS. Editi autem, *lauda eum.*

[b] Aliquot MSS. *& mortuum.*

Dei & ipsi sunt. Qui enim fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde si laudas opera Dei, & te laudaturus es; quia & tu opus Dei es. Ubi est ergo, Non te laudet os tuum? Ecce inventum est quomodo & te laudare possis, & arrogans non sis. Deum in te lauda, non te: non quia tu es talis, sed quia ille fecit te; non quia tu aliquid potes, sed quia potest ille in te & per te. Ac per hoc laudabunt te, *& virtutem tuam annuntiabunt*; non suam, sed *tuam*. Discite ergo laudare. Intuentes opera, miramini artificem; gratias agendo, non arrogando. Laudate quia ipse fecit, quia sic constituit, quia talia donavit.

Prov. 27. 2.

℣. 5. He. ה 8. Denique vide quæ sequuntur; *Virtutem*, inquit, *tuam annuntiabunt*, * *Et magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.* * *Et virtutem metuendorum tuorum dicent, & magnitudinem tuam enarrabunt eam.* * *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructuabunt*: nonnisi tuam. Iste operum considerator, vide si deflexus est ab operante ad opus: vide si decidit ab eo qui fecit, ad ea quæ fecit. Ab his quæ facta sunt, gradum sibi fecit ad eum, non ab illo ad ista casum. Si enim amaveris hæc plus quàm illum, non habebis illum. Et quid tibi prodest abundare operibus, si te deserit operator? Certè ama & hæc; sed plus illum ama, & hæc propter illum ama. Annuntia virtutem ejus, magnificentiam gloriæ sanctitatis ejus loquere, mirabilia ejus enarra, virtutem metuendorum dic. Iste enim amabilis est & terribilis. Non enim blanditur & non minatur. Si non blandiretur, nulla esset exhortatio: si non minaretur, nulla esset correptio. Dicent ergo laudatores tui, *& virtutem metuendorum*; virtutem creaturæ tuæ punientis & disciplinam dantis dicent, non tacebunt. Non enim prædicabunt regnum tuum æternum, & tacebunt ignem æternum. Laus enim Dei in via te constituens, ostendere tibi debet & quid diligas, & quid timeas; & quid appetas, & quid fugias; quid eligas, & quid rejicias. Tempus electionis nunc est, acceptionis postea erit. Dicatur ergo virtus metuendorum. *Et magnitudinem tuam*, inquit, *enarrabunt eam.* Sic infinitam, sic quomodo magnitudinis tuæ non est finis; non de illa tacebunt. Illam, inquam, *magnitudinem tuam*, de qua superiùs dixeram, Et magnitudinis tuæ non est finis, *enarrabunt eam.* Quomodo enarrabunt eam, si finis non est? Enarrabunt eam, cùm laudabunt eam: & quia finis ejus non est, sic & laudis ejus non erit finis. Probemus quia non erit finis laudis ejus. Beati, inquit, qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. *Et magnitudinem tuam* illam, illam infinitam, *enarrabunt eam.*

℣. 6. Vau. ו

℣. 7.

℣. 3.

Psal. 83. 5.

℣. 7. Zain. ז 9. *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructuabunt.* O epulas felices! Quid manducabunt, qui sic eructuabunt? *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ.* Quid est, *memoriam abundantiæ suavitatis tuæ?* Quia nos oblitus non es, cùm obliti te nos fuerimus. Omnis enim caro oblita erat Deum, ille tamen opera sua non est oblitus. Hæc memoria ejus super nos, quia non nos oblitus est, prædicanda est, enarranda est: & quia valde dulcis est, manducanda & eructuanda est. Sic manduca, ut eructues; sic accipe, ut des. Manducas, cùm discis; eructuas, cùm doces; manducas, cùm audis, eructuas, cùm prædicas: hoc tamen eructuas, quod manducasti. Denique ille avidissimus epulator Johannes Apostolus, cui non sufficiebat ipsa mensa Domini, nisi discumberet super pectus Domini, & de arcano ejus biberet divina secreta, quid eructuavit? In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. *Memoriam* ergo *abundantiæ suavitatis tuæ eructuabunt.* Quomodo non sufficit, memoriam tuam; nec memoriam abundantiæ tuæ, vel memoriam suavitatis tuæ; sed *memoriam abundantiæ suavitatis tuæ?* Etenim quid prodest si abundat & insuave est? Item molestum, si suave & parum est. Johan. 13. 23. Johan. 1. 1.

10. Ergo, *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructuabunt*: quia non es tu oblitus nostri; & non oblitus commonuisti nos, ut & nos reducas in memoriam. Commemorabuntur enim & convertentur ad Dominum universi fines terræ. Quia ergo *memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructuabunt*, intelligentes in se nihil boni esse, quod à te non sit; nec potuisse converti ad te, nisi commonerentur abs te; nec reduci potuisse in memoriam tui, si tu obliviscereris illorum: hæc considerantes in gratia tua, *Et justitiâ tuâ exsultabunt.* Hæc, inquam, in tua gratia considerantes, *exsultabunt justitiâ tuâ*, non suâ. Fratres, si vultis eructuare gratiam, bibite gratiam. Quid est, bibite gratiam? Discite gratiam, intelligite gratiam. Nos antequam essemus, omnino non eramus; & facti sumus homines, cùm antè nihil essemus. Deinde jam ipsi homines ex traduce illius peccatoris & maligni eramus, & filii iræ naturâ, sicut & ceteri. Attendamus ergo gratiam Dei, non solùm qua fecit nos verùm etiam qua refecit. Cui ergo debemus, quia sumus: illi debemus, quia & justificati sumus. Nemo quasi tribuat Deo, quia est; & sibi tribuat, quia justus est. Melius est enim quod tibi vis tribuere, quàm quod illi. Melius [a] enim aliquid es quia justus es, quàm quia homo es. Inferius aliquid das Deo, & superius tibi. Totum illi da, in toto ipsum lauda: non cadas de manu artificis. Ut esses quis fecit Nonne scriptum est, quia sumsit Deus limum de terra, & formavit hominem? Antequam homo esses, limus eras; antequam limus esses, nihil eras. Sed non de isto solo figmento gratias agas artifici tuo: audi aliud figmentum ubi te fecit. Non ex operibus, ait, ne fortè quis extollatur. Sed quid dixit, Non ex operibus, ne fortè quis extollatur: superiùs quid commemoravit? Gratiâ salvi facti estis per fidem: & hoc, [b] non ex vobis. Apostoli verba sunt, non mea, Gratiâ salvi facti estis per fidem: & hoc (ut salvi essetis per fidem) non ex vobis. Quamvis hoc ipsum quod dixerat, Gratiâ; utique, non ex vobis: sed ne quis aliter intelligeret, planiùs hoc aperire dignatus est. Da intellectorem, & totum dixit. Gratiâ salvi facti estis. Ubi audis, gratiâ, gratìs intellige. Si ergo gratìs, nihil tu adtulisti, nihil meruisti. Nam si meritis aliquid redditum est, merces est, non gratia. Gratiâ, inquit, salvi facti estis per fidem. Expone illud apertiùs propter arrogantes, propter sibi placentes, propter ignorantes Dei justitiam & suam volentes constituere. Audi hoc idem apertiùs: Et hoc, inquit, quòd gratiâ salvi facti estis, non ex vobis, sed Dei donum est. Sed & nos fortè aliquid fecimus, ut dona Dei mereremur. Non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur. Quid ergo, nos bene non operamur? Immo operamur. Sed quomodo? Ipso in nobis operante: quia

Psal. 21. 28. Ephes. 2. 3. Gen. 2. 7. Tit. 3. 5. Ephes. 2. 8. Rom. 10. 3. Tit. 3. 5.

[a] Sic MSS. At editi, *Melius est enim aliquid esse, quia justus es.*

[b] Hîc editi addunt, *ut salvi essetis per fidem*: quod à MSS. abest.

per fidem locum damus in corde nostro ei qui in A nobis & per nos bona operatur. Audi enim unde operereris bona: Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, ut in illis ambulemus. (Ephes. 2. 10.) Ista est suavitas abundans memoriæ ipsius circa nos. Hanc eructuando, prædicatores ejus justitiâ ejus exsultabunt, non suâ. Quid ergo ut simus, ut laudemus, ut justitiâ tuâ exsultemus, ut memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructuemus, quid [a] erga nos fecisti Domine, quem laudamus? Dicamus, & cùm dicimus, laudemus.

B

℣. 8. HETH. ח

11. *Misericors & miserator Dominus, longanimis & multùm misericors.* * *Suavis Dominus omnibus, & miserationes ejus in omnia opera ejus.* (℣. 9) Nisi ille talis esset, de nobis repetitio nulla esset. Attende ad te ipsum: quid merebaris peccator? contemtor Dei, quid merebaris? Vide si occurrit tibi nisi pœna, si occurrit tibi nisi supplicium. Vides ergo quid tibi debebatur, & quid dederit qui gratis dedit. Data est venia peccatori, datus est spiritus justificationis, data est caritas & C dilectio, in qua omnia bona facias; & super hæc dabit & vitam æternam, & societatem Angelorum: totum de misericordia. Merita tua nusquam jactes, quia & ipsa tua merita illius dona sunt. *Et justitiâ tuâ exsultabunt. Misericors & miserator Dominus:* qui fecisti omnia gratis. *Longanimis:* quantos enim sustinet peccatores? *Misericors & miserator Dominus*, in his quibus veniam dedit: in his quibus adhuc non dedit, *longanimis*, non damnans, sed exspectans, ipsa ex- D spectatione clamans, Convertimini ad me, & convertar ad vos. (Zachar. 1. 3. Malach. 3. 7.) Et [b] nimia longanimitate, Nolo, inquit, mortem impii, quantum ut revertatur & vivat. (Ezech. 33. 11.) Ille quidem longanimis: tu autem secundùm duritiam cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundùm opera sua. (Rom. 2. 5.) Non enim modò sic longanimis in sustinendo, ut numquam justus in [c] vindicando. Distribuit tempora: vocat te nunc, exhortatur te E nunc; exspectat donec resipiscas, & tu tardas? Magna ejus misericordia, & in hoc quòd diem vitæ tibi incertum fecit, ut nescias quando hinc emigrabis; & cùm quotidie speras te migrare, aliquando convertaris: & in hoc magna ejus misericordia. Ceterùm si statuisset diem omnibus, faceret abundare peccata de securitate. Dedit ergo spem veniæ, ne desperando ampliùs pecces. Et spes, & desperatio timenda est in peccatis. (Spes & desperatio in peccatis.) Videte vocem desperantis ad augenda peccata, F & videte vocem sperantis ad augenda peccata, & quomodo utrique voci occurrit providentia & misericordia Dei. Audi vocem desperantis: Jam, inquit, damnandus sum, quare non facio quidquid volo? Audi & vocem sperantis: Misericordia Domini magna est, quando me convertero, dimittet mihi omnia; quare non facio quidquid volo? Desperat, ut peccet; sperat, ut peccet. Utrumque metuendum est, utrumque periculosum: væ à desperatione, væ à perversa spe. Utri- G que huic periculo & utrique malo quomodo occurrit misericordia Dei? Quid dicis tu, qui desperando volebas peccare? Jam damnandus sum, quare non facio quidquid volo. Audi Scripturam: Nolo mortem impii, quantum ut revertatur & (Ezech. 33. 11.) vivat. Hac voce Dei reducitur in spem: sed timendus est alius laqueus, ne ipsa spe ampliùs peccet. Quid ergo & tu dicebas, qui spe magis peccas? Quando me convertero, omnia mihi Deus dimittet, faciam quidquid volo. Audi & tu Scripturam: Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. (Eccli. 5. 8.) Noli ergo dicere, Cras me convertam, cras Deo placebo; & omnia hodierna & hesterna dimittuntur mihi. Verum quidem dicis, quia Deus conversioni tuæ indulgentiam promisit: sed dilationi tuæ diem crastinum non promisit.

℣. 9. TETH. ט

12. *Suavis Dominus omnibus, & miserationes ejus in omnia opera ejus.* Quare ergo damnat? quare flagellat? An quos damnat, an quos flagellat, non sunt opera ejus? Planè opera ejus. Et vis nosse quia *super omnia opera ejus miserationes ejus?* Inde est illa longanimitas, qua facit solem suum oriri super bonos & malos. (Matth. 5. 45.) Nonne *miserationes ejus in omnia opera ejus*, qui pluit super justos & injustos? Nonne *miserationes ejus in omnia opera ejus?* Longanimis exspectat peccatorem, dicens, Convertimini ad me, & convertar ad vos. (Malach. 3. 7. Zach. 1. 3.) Nonne *miserationes ejus in omnia opera ejus?* Et cùm dicit, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus: (Matth. 25. 41.) hîc non miseratio ejus, sed severitas ejus. Miseratio ejus reddita est operibus ejus: severitas ejus est non in opera sua, sed in opera tua. Denique si tollas opera tua mala, & non in te remaneat nisi opus ejus, non te dimittet miseratio ejus: si autem tu non dimittis opera tua, erit severitas ejus in opera tua, non in opera sua.

℣. 10. IOD.

13. *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, & sancti tui benedicant te. Omnia opera tua confiteantur tibi:* quid enim, terra non est opus ejus? Ligna non sunt opera ejus? Pecora, bestiæ, pisces, volatilia non sunt opera ejus? Planè & hæc opera ejus. Et quomodo ei confitebuntur & hæc? Video quidem in Angelis confiteri illi opera ejus: etenim opera ejus sunt Angeli: & homines opera ejus sunt; & cùm confitentur illi homines, opera ejus illi confitentur: numquid ligna & lapides vocem habent confessionis? Prorsus confiteantur ei omnia opera ejus. Quid dicis? Et terra & ligna? Omnia opera ejus. Si omnia laudant, cur non omnia confitentur? Confessio enim non peccatorum tantùm dicitur, sed & laudis: ne fortè ubicumque auditis confessionem, putetis jam non esse nisi peccati. Usque adeo enim hoc putatur, ut quando sonuerit de divinis eloquiis, continuò fit consuetudo pectora tundere. Audi quia est & laudis confessio: Numquid Dominus Jesus Christus habebat peccatum? Et tamen ait, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ. (Matth. 11. 25.) Confessio est ergo in laude. Proinde quid accipiendum, *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua?* Laudent te omnia opera tua. Sed talis quæstio redit ad laudem, qualis erat in confessione. Si enim propterea confiteri non poterunt terra, ligna & quæque insensata, quia vocem non habent confitendi; ideo nec laudabunt, quia vocem non habent prædicandi. Nonne tamen omnia tres illi pueri enumerant, deambulantes inter flammas innoxias, quibus spatium erat, non solùm non arden-

[a] Sic MSS. Editi verò, *quid ergo nos* &c.
[b] Plerique MSS. *Et nimiam longanimitatem.*

[c] Am. & Er. *in judicando*: & sic plures MSS. qui paulò pòst cum ceteris habent, *exspectat donec facias.*

di, sed etiam laudandi Deum? Omnibus dicunt à
Dan. 3. 88. cælestibus usque ad terrena, Benedicite, hymnum
dicite, & superexaltate eum in sæcula. Ecce quo-
modo dicunt hymnum. Nemo hoc sentiat, quòd
mutus lapis aut mutum animal habeat rationem
intelligendi Deum. Hoc qui putaverunt, mul-
tùm à veritate aberraverunt. Deus ordinavit om-
nia, & fecit omnia: quibusdam dedit sensum &
intellectum & immortalitatem, sicut Angelis;
quibusdam dedit sensum & intellectum cum mor-
talitate, sicut hominibus; quibusdam dedit sen-
sum corporis, nec intellectum, nec immortalita-
tem dedit, sicut pecoribus; quibusdam verò nec
sensum, nec intellectum, nec immortalitatem,
sicut herbis, lignis, lapidibus: tamen & ipsa in ge-
nere suo deesse non possunt, & gradibus quibus-
dam ordinavit [a] creaturam, à terra usque ad cæ-
lum, à visibilibus ad invisibilia, à mortalibus ad
immortalia. Ista contextio creaturæ, ista ordina-
tissima pulcritudo, ab imis ad summa conscen-
dens, à summis ad ima descendens, nusquam in-
terrupta, sed dissimilibus temperata, tota lau-
dat Deum. Quare ergo tota laudat Deum?
Quia cùm eam consideras & pulcram vides, tu in
illa laudas Deum. Vox quædam est mutæ terræ,
species terræ. Adtendis & vides ejus speciem, vi-
des ejus fecunditatem, vides ejus vires, quomo-
do concipiat semen, quomodo plerumque affe-
rat quod non est seminatum: vides, & conside-
ratione tua tamquam interrogas eam; & ipsa in-
quisitio interrogatio est. Cùm autem inquisieris
admirans, & perscrutatus fueris, & magnam vim,
magnam pulcritudinem, præclaramque virtu-
tem inveneris, quoniam apud se & à se habere
hanc virtutem non posset; continuò tibi venit in
mentem, quia non potuit à se esse, nisi ab illo
Creatore. Et hoc quod in ea invenisti, vox con-
fessionis ipsius est, ut laudes Creatorem. Nonne
considerata universa pulcritudine mundi hujus,
tamquam una voce tibi species ipsa respondet,
Non me ego feci, sed Deus?

14. Ergo, *Confiteantur tibi, Domine, omnia
opera tua, & sancti tui benedicant te.* Ut in con-
fessione operum tuorum sancti tui te benedicant,
ipsi sancti tui inspiciant creaturam confitentem.
Et illorum vocem audi benedicentem. Etenim
℣. 11. cùm sancti tui benedicunt te, quid dicunt? *Gloriam*
CAPH. כ *regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.* Quàm
potens Deus, qui fecit terram! quàm potens Deus,
qui implevit terram bonis! quàm potens Deus,
qui dedit vitas suas proprias animalibus! quàm
potens Deus, qui semina diversa dedit visceribus
terræ, ut germinarent tantam varietatem fruti-
cum, tantam speciem arborum! quàm potens
Deus, quàm magnus Deus! Tu interroga, crea-
tura respondet; & de responsione, tamquam con-
fessione creaturæ, tu sancte Dei benedicis Deum,
& potentiam loqueris.

℣. 11. 15. *Ut notam faciant filiis hominum poten-*
LAMED. ל *tiam tuam, & gloriam magnitudinis decoris regni
tui.* Sancti ergo tui commendant gloriam magni-
tudinis decoris regni tui; magnitudinis decoris
gloriam. Est quædam magnitudo decoris re-
gni tui: hoc est, regnum tuum habet deco-
rem & magnum decorem. Quando quidem
quidquid habet decorem, à te habet deco-

A rem; ipsum regnum tuum qualem decorem ha-
bet? Non nos terreat regnum, habet & deco-
rem quo delectemur. Etenim quale illud decus est,
quo perfruentur sancti? quibus dicetur, Venite Matth. 25.
benedicti Patris mei, percipite regnum. Unde 34.
ibunt? quò ibunt? Videte Fratres; & si potestis,
quantum potestis, cogitate decorem regni illius
quod venturum est: unde est in oratione nostra,
Adveniat regnum tuum. Ipsum enim regnum op- Matth. 6.
tamus ut veniat, hoc regnum venturum sancti præ- 10.
B dicant. Mundum istum adtendite, decorem ha-
bet. Quem decorem habet terra, mare, aër, cæ-
lum, sidera? Omnia hæc nonne omnem conside-
ratorem terrent? Nonne pulcritudo ipsa sic emi-
net, ut quasi pulcrius nihil inveniri possit? Et hîc
vivunt in isto decore, in ista pulcritudine propè
jam ineffabili, hîc vivunt tecum & vermiculi &
mures, & omnia terræ repentia, ista tecum vi-
vunt in decore isto. Quale decus est illius regni,
ubi tecum non vivunt nisi Angeli? Ideo parum
C fuit, ut diceret gloriam decoris. Potuit enim di-
ci & gloria decoris cujuslibet speciei etiam in
hoc mundo constitutæ, vel de terra [b] virentis, vel
de cælo fulgentis: sed *magnitudinis decoris regni
tui*, aliquid commendat, quod nondum videmus,
quod nondum visum credimus, quod creditum
desideramus, propter cujus desiderium omnia su-
stinemus. Est ergo magnitudo decoris cujusdam:
ametur antequam videatur, ut cùm visa fuerit
teneatur.

D 16. *Regnum tuum.* Quod regnum dico? *Re-* ℣. 13.
gnum omnium sæculorum. Nam & regnum hujus MEM. מ
sæculi habet decorem suum: sed non est ibi ma-
gnitudo illa decoris, qualis est in regno omnium
sæculorum. *Et dominatio tua in omni generatione &
generatione.* Hæc est illa repetitio, vel omnem
generationem significans, vel generationem illam
quæ erit post hanc generationem.

17. *Fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus* Item ℣. 13.
in omnibus operibus suis. Fidelis Dominus in verbis NUN. נ
E *suis:* quid enim promisit, & non dedit? *Fidelis
Dominus in verbis suis.* Adhuc quædam promisit
& non dedit: sed credatur illi ex his quæ dedit.
Fidelis Dominus in verbis suis. Possemus illi cre-
dere tantummodo dicenti: noluit sibi credi di-
centi, sed voluit teneri Scripturam suam: quomo-
do si diceres alicui homini, cùm aliquid promit-
teres, Non mihi credis, ecce scribo tibi. Etenim
quia generatio vadit, & generatio venit, & sic
transcurrunt ista sæcula cedentibus succeden-
F tibusque mortalibus; Scriptura Dei manere de-
buit, & quoddam chirographum Dei, quod om-
nes transeuntes legerent, & [c] viam promissionis
ejus tenerent. Et quanta sunt quæ reddidit ex isto
chirographo? Dubitant homines credere illi de
resurrectione mortuorum & de futuro sæculo,
quod solum jam reddendum restat, quando si fa-
ciat rationem cum infidelibus, erubescunt infide-
les? Si dicat tibi Deus, Chirographum meum te-
nes, judicium promisi, [d] diremtionem bonorum
G & malorum, regnum sempiternum fidelibus, &
non vis credere? Ibi in chirographo meo lege
omnia quæ promisi, deduc mecum rationem:
certè vel computando quæ reddidi, potes me
credere redditurum esse quod debeo. In ipso chi-
rographo habes promissum unicum Filium, cui

[a] Hîc Er. & Lov. addunt, *& ornavit:* quod à ceteris libris abest.
[b] Lov. *viventis:* dissentientibus editis aliis & MSS.
[c] Duo MSS. *vim.*
[d] Sic plures MSS. At Am. *diremtione.* Er. & Lov. *de redditione.*

non peperci, sed pro vobis omnibus tradidi eum: jam computa in redditis. Lege chirographum: promisi ibi pignus Spiritus-sancti me daturum per Filium meum: computa redditum. Promisi ibi sanguinem & coronas Martyrum gloriosissimorum; computa redditum: admoneat te Massa [a] redditi debiti mei. Sed & hæc gloria Martyrum ut redderetur, tibi promissa in chirographo, ubi scriptum est, Propter te mortificamur tota die; ut hoc redderetur, Fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum, & adversùs Christum ejus. Principes convenerunt in unum, conspirantes adversùs Christianos. Quid, ipsorum regum fidem, nonne & promisi in chirographo, & reddidi in effectu? Attende ubi promisi: Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi. Ingrate, legis debitum cernis redditum, non credis promissum? Lege aliud in chirographo meo: Quoniam fremuerunt gentes: Quoniam inimici mei dixerunt mala mihi, hoc est Christo: Quando morietur & peribit nomen ejus? Quoniam hæc omnia fecerunt atque dixerunt, lege quod promisi, cui me solvendo obstrinxi. Prævalebit Dominus adversùs eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum unusquisque de loco suo. Nempe jam prævaluit, exterminavit omnes deos gentium terræ. Nonne & hoc facit, & hoc reddit? Ante oculos omnium ponit solutionem debitorum suorum: quædam reddidit sub majoribus nostris, quæ nos non vidimus; quædam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt: per omnes generationes reddidit quæ scripta sunt. Et quid restat? Non ei creditur, his omnibus redditis? Quid restat? Ecce fecisti rationem, tanta reddidit: numquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia, *Fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*

18. *Confirmat Dominus omnes decidentes.* Sed quos *omnes decidentes?* Omnes omnino decidentes, sed modo quodam decidentes. Etenim multi decidunt ab eo, multi autem decidunt à cogitationibus suis. Si habebant malas cogitationes, decidunt ab eis, & *confirmat Dominus omnes decidentes.* Qui aliquid amittunt in isto sæculo & sancti sunt, veluti exhonorantur in isto sæculo, ex divitibus fiunt pauperes, ex honoratis fiunt abjecti, & tamen sancti Dei sunt, tamquam decidentes sunt. Sed *confirmat Dominus omnes decidentes.* Septies enim cadit justus & resurgit, impii autem infirmabuntur in malis. Quando mala accidunt impiis, infirmantur ibi: quando mala accidunt justis, *confirmat Dominus omnes decidentes.* Deciderat Job à gloria pristinæ lucis temporalium rerum, quibus nitebat ad tempus, deciderat à gloria domûs suæ. Vultis nosse quantum deciderat? In stercore sedebat: & confirmavit Dominus decidentem. Quantum confirmavit? Ut & in ipso gravi vulnere, quo per totum corpus percussus erat, responderet uxori tentanti, quam solam sibi diabolus reliquerat adjutricem: Locuta es tamquam una ex insipientibus mulieribus: si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Quomodo confirmaverat decidentem? *Confirmat Dominus omnes decidentes.* Cùm ceciderit, inquit, justus, non conturbabitur, quoniam Dominus confirmat manum ejus. *Et erigit omnes elisos:* omnes ad se pertinentes. Nam Deus superbis resistit.

19. *Oculi omnium in te sperant, & tu das escam illis in opportunitate.* Prorsus tamquam reficiens ægrotum in opportunitate, quando debet accipere, tunc das; & quod debet, hoc das. Itaque aliquando desideratur ab illo, & non dat: novit horam dandi, qui curat. Quare ista dico, Fratres? Ne quis quando fortè non fuerit exauditus aliquid justum petens à Deo: nam quando injustum aliquid petit, in pœnam suam exauditur: sed aliquid non injustum petens, si fortè non fuerit exauditus, non minuatur animo, non deficiat, exspectent oculi ejus ad escam, quam ille dat in opportunitate. Quando non dat, ideo non dat, ne obsit quod dat. Neque enim aliquid injustum petebat Apostolus, quando rogabat ut auferretur ab eo stimulus carnis, angelus satanæ à quo colaphizabatur: & tamen rogavit, & non accepit; quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis, non escæ opportunitatis. Sufficit, inquit, tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Petiit Job tentandum diabolus, & accepit. Attendite Fratres mei, magnum mysterium, discendum, repetendum, tenendum animo, numquam obliviscendum, propter abundantiam tentationum in isto sæculo. Quid dicam? Re vera comparandus Apostolus diabolo? Apostolus rogat, & non accipit; diabolus petit, & accipit. Sed non accepit Apostolus propter perfectionem suam, accepit diabolus ad damnationem suam. Denique ipse Job accepit sanitatem in opportunitate. Dilatus [b] tamen, ut probaretur, & diu sedit in vulnere, & multa dixit; & rogabat Deum ut auferrentur ab eo ista, & Deus non auferebat. Citiùs diabolum exaudivit ad eum tentandum, quàm ipsum Job ad sanandum. Discite ergo non murmurare adversùs Deum, & quando non exaudimini, ne deficiat in vobis quod suprà scriptum est, Per singulos dies benedicam te. Ipse Filius, ipse Unicus, [c] pati utique venerat, solvere quod non debebat, mori in manibus peccatorum, sanguine suo delere chirographum mortis nostræ; ad hoc venerat: & tamen ut tibi ostenderet exemplum patientiæ, transfiguravit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Pater, inquit, si fieri potest, transeat calix iste à me. Et ut impleret, quamvis non acciperet quod petere videbatur, Per singulos dies benedicam te: Verùm non quod ego volo, ait, sed quod tu vis Pater. *Oculi omnium in te sperant, & tu das escam illis in opportunitate.*

20. *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Etsi non das aliquando, das tamen in opportunitate: differs, non aufers, & hoc in opportunitate.

21. *Justus Dominus in omnibus viis suis.* Et quando cædit, & quando curat, justus est, & apud eum iniquitas non est. Denique omnes sancti in tribulationibus constituti, priùs justitiam ejus lauda-

[a] In editis omissum erat, *redditi*: quod ex nonnullis MSS. restituimus. Hîc porrò Martyres, vulgò *Massa candida*, laudantur, quorum in basilica, apud Uticam, sermonem habitum esse ex Floriacensi MS. deprehendimus. De iisdem Martyribus jam suprà in Psal. 49. n. 9. Confer sermonem 114. de diversis: necnon ser. 115. cujus cap. 10. *Uticensis Massa candida* appellatur.

[b] Sic MSS. At editi, *Dilatus est enim, ut probaretur, & diu sedit in pulvere.*

[c] Ita plerique MSS. Editi verò, *ipse unicus Patris, utique* &c.

verunt, & sic beneficia petiverunt. Priùs dixerunt, A omnes confirmat decidentes, *qui invocant eum in veritate.*

Dan. 3. 27. & 9. 5. &c. Justum est quod facis. Sic rogavit Daniel, sic alii sancti: Justa sunt judicia tua, bene passi sumus, rectè passi sumus. Non dederunt Deo injustitiam, non ei dederunt iniquitatem & insipientiam. Laudaverunt primò flagellantem, & sic senserunt cibantem. *Iustus Dominus in omnibus viis suis.* Nemo putet illum injustum, quando mali aliquid fortè patitur: sed ipsius justitiam laudet, & suam injustitiam accuset. *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus* B *suis.*

℣. 18 COPH ק 22. *Propè est Dominus omnibus invocantibus eum.* Et ubi est illud, Erit enim cùm invocabunt

Prov. 1. 28. me, & non exaudiam eos? Ergo vide quod sequitur: *Omnibus qui invocant eum in veritate.* Nam multi eum invocant non in veritate. Aliud ab illo quærunt, & ipsum non quærunt. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem. Istud manifestum est, ipse dedit. Non enim ab ullo est ulla salus, nisi ab illo. Quia dedit mihi, inquit, uxorem C divitem, qui nihil habebam, & servientem mihi. Et hoc ipse dedit, verum dicis. Dedit, inquit, filios, & multos & bonos, dedit familiam, dedit omnia bona. Ideo amas? Ideo nihil amplius quæris? Esto esuriens, adhuc pulsa ad januam patris-familiâs, habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quæ accepisti, & nescis. Pannosam carnem mortalitatis adhuc portas, stolam illam gloriæ immortalitatis numquid accepisti, & quasi jam

Matth. 5. 6. satiatus non rogas? Beati qui esuriunt & sitiunt justi- D tiam, quia ipsi saturabuntur. Ergo si bonus est Deus, quia ista tibi dedit: quantò beatior eris, cùm seipsum tibi dederit? Desiderasti tanta ab illo, rogo te desidera & ipsum. Neque enim verè dulciora sunt ista, quàm ille, aut ex aliqua parte comparanda sunt illi. Ergo qui Deum ipsum, à quo accepit de quibus gaudet, præponit his omnibus rebus quas accepit, ipse invocat Deum in veritate. Nam ut noveritis, si talibus hominibus proponatur, & dicatur, Quid si ista omnia, de quibus gaudes, E velit tibi auferre Deus? Jam non amabitur: non erit

Iob. 1. 21. qui dicat, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut » Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Sed fortè cui abstulit, quid dicit? Deus quid tibi feci? Quare mihi abstulisti, & illis dedisti? Iniquis das, & tuis tollis. Accusas Deum quasi injustum, & te laudas quasi justum. Convertere, accusa te, lauda illum. Tunc eris rectus, cùm

a in omnibus bonis quæ [a] facit, Deus tibi placet; in omnibus malis quæ pateris, Deus tibi non displicet. F Hoc est invocare Deum in veritate. Qui sic invo-

b cant Dominum, exaudit eos: *propè est*, [b] id est, nondum dedit quod vis, ibi est tamen. Quomodo medicus si fortè aliquid imponat vel oculo, vel visceribus, quod urendo sanet, si roget æger ut tollatur illi, medicus exspectat tempus, non facit quod rogat æger; non tamen recedit. Et propè est, & non facit: & ideo magis non facit, quia propè est. Curando enim imposuit quod imposuit, & curando non facit quod rogatur. Non te exaudit ad præsen- G tem voluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem; & hoc utique ad voluntatem. Nam utique sanus esse vult, etiam qui uri non vult. *Propè est* ergo *Dominus omnibus invocantibus eum.* Sed quibus *omnibus? Omnibus qui invocant eum in veritate.* Tales

23. *Voluntatem timentium se faciet.* Faciet, faciet: etsi non faciat ad horam, faciet tamen. Certè, si ideo times Deum, ut tu facias ipsius voluntatem, ecce & ipse quodam modo ministrat tibi, facit voluntatem tuam. *Et preces eorum exaudiet, & salvos faciet eos.* Vides ad hoc exaudire medicum, ut salvos faciat. Quando hoc? Audi Apostolum dicentem: Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Salutem scilicet, quam dicit Petrus paratam revelari in tempore novissimo. ℣. 19. RESCH. ר Rom. 8. 24. « « 1. Pet. 1. 5.

24. *Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.* Videtis quia est apud eum severitas, apud quem tanta suavitas. Salvos faciet omnes sperantes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes invocantes se in veritate: *& omnes peccatores disperdet.* Quos *omnes peccatores*, nisi perseverantes in peccatis; Deum, non se, reprehendere audentes, contra Deum quotidie disputantes; veniam delictorum desperantes, & ex ipsa desperatione delicta cumulantes, aut veniam sibi perversè promittentes, & ex ipsa promissione à peccatis & impietate non recedentes? Veniet tempus ut separentur isti omnes, & fiant illæ duæ partes, una ad dexteram, altera ad sinistram; accipiant justi regnum æternum, eant illi in ignem æternum. *Et omnes peccatores disperdet.* ℣. 20. SCIN. ש Matth. 25. 32.

25. Quoniam hæc ita sunt, & audivimus benedictionem Domini, opera Domini, mirabilia Domini, misericordias Domini, severitatem Domini, providentiam in omnibus operibus ejus, confessionem omnium operum ejus; quid in laude ejus concludat adtendite: *Laudem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in sæculum, & in sæculum sæculi.* ℣. 21. TAU. ת

IN PSALMUM CXLV.

*ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. DELICIÆ spiritûs nostri divina cantica, ubi & fletus sine gaudio non est. Fideli homini & peregrino in sæculo, nulla est jocundior recordatio, quàm civitatis illius unde peregrinatur: sed recordatio civitatis in peregrinatione, non est sine dolore atque suspirio. Spes tamen certa reditûs nostri, etiam peregrinando tristes consolatur & exhortatur. [c] Rapiant cor vestrum verba Dei, & possessor vester vindicet sibi possessionem suam, id est, mentes vestras, ne avertantur in aliud. Unusquisque vestrûm totus hîc sit, ut hîc non sit: id est, totus sit in verbo Dei, quod sonat in terra, ut ab eo exaltetur, & non sit in terra. Ideo enim Deus nobiscum, ut & nos cum illo. Qui enim ut nobiscum esset, descendit ad nos, facit, ut cum illo [d] simus, adscendere ad se. Interim ipse peregrinationem nostram non fastidivit; quia nusquam est peregrinus, qui condidit omnia. c d

2. Ecce Psalmus sonat: cujusdam vox est, quæ si vultis vestra est, exhortantis animam suam ad laudandum Deum, & dicentis sibi, LAUDA *anima mea Dominum.* Aliquando enim in tribulationibus atque in tentationibus præsentis vitæ, velis ℣. 1.

[a] Plerique MSS. *bonis quæ facis.* Regius, *bonis factis.*
[b] Am. Er. & omnes ferè MSS. *ibi est.*

[c] Am. & MSS. *rapiat.*
[d] Sic MSS. At editi, *ut cum illo possimus adscendere ad se.*

nolis,

nolis, conturbatur anima: cujus perturbationem A *Psal.* 41. 5. in alio Psalmo alloquitur, dicens, Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Ut autem auferat ei eamdem perturbationem, suggerit gaudium nondum de re, sed de spe, & ait illi perturbatæ & anxiæ, tristi & mærenti, Spera in Dominum, quoniam adhuc confitebor illi. Spem qua se erexit, in confessione constituit, quasi diceret ei anima sua, quæ illum tristitiâ conturbabat, Quid mihi dicis, spera in Dominum? Revocat me conscientia peccatorum: ego novi quæ commisi, & dicis, Spera B in Dominum. Commisisti, verum est. Unde tamen speras? Quoniam confitebor illi. Sicut odit Deus peccata sua defendentem, sic sublevat confitentem. Hac ergo spe accepta, quæ spes non potest esse sine gaudio; quamvis in rebus simus difficilibus secundùm istam vitam, & plenis procellarum & tempestatum: hac tamen spe erecta anima, quia gaudet in spe, sicut dicit Apostolus, *Rom.* 12. 12. Spe gaudentes, in tribulatione patientes; accepit erectionem quamdam in Deum, ut laudet Deum; C & dicitur ei, *Lauda anima mea Dominum.*

3. Sed quis dicit, & cui dicit? Quid dicimus, Fratres? Caro dicit, *Lauda anima mea Dominum?* Et potest caro bonum consilium animæ suggerere? Ut multùm sit edomita caro, & à Domino impertitis viribus nostræ servituti subjecta, ut omnino ita serviat nobis sicut conditionale mancipium; sufficit ut non impediat. Deinde, Carissimi, utique consilia à melioribus petuntur. Et si bonum quiddam est anima nostra, & bonum quid- D dam est caro nostra, quia utrumque ille creavit, *Gen.* 1. 31. qui fecit omnia bona valde; quamvis ergo in generibus propriis utrumque sit bonum, tamen dicit *Rom.* 8. 10. Apostolus, Corpus quidem mortuum est, propter peccatum. Est utique & illud corpus, quale nobis promittitur, & nondum habemus, in cujus redem- *Ibidem* 23. &c. tione spe gaudemus, dicente Apostolo, In nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem coporis nostri. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod E enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Quamvis ergo bonum aliquod sit corpus nostrum; tamen quamdiu mortale propter peccatum, quamdiu indigens, quamdiu corruptibile, quamdiu ita mutabile, ut ne puncto quidem temporis consistat in se, procul dubio tale est, ut optemus redemtionem illius, qua sit aliquando non tale. Sed quale erit aliquando? Quale idem Apostolus dicit alio lo- *1. Cor.* 15. 53. co, Oportet corruptibile hoc induere incorruptio- F nem, & mortale hoc induere immortalitatem. Sed etiam cùm fuerit tale corpus nostrum, corpus jam cæleste & spiritale, corpus angelicum in societate Angelorum, nec sic dabit consilium animæ. Semper enim corpus, quoniam corpus est, infra animam est, & quævis anima vilis excellentissimo corpore excellentior invenitur.

4. Nec vobis hoc quasi mirabile videatur, quia & vilis anima quælibet peccatrix melior est quolibet magno & præstantissimo corpore. Non G est melior meritis, sed naturâ. Est quidem anima peccatrix, est quibusdam concupiscentiarum sordibus inquinata: tamen melius est, etsi sordidum, aurum, quàm purgatissimum plumbum. Ita currat animus vester per [a] cunctas creaturas, & videbitis quod dicimus non esse incredibile; ut quamvis anima vituperabilis, laudabilior sit tamen laudabili corpore. Duo quædam sunt, anima & corpus. Animam vitupero, corpus laudo: animam vitupero, quia iniqua est; corpus laudo; quia sanum est. Tamen in suo genere animam laudo, vel in suo genere animam culpo; & in suo genere corpus laudo, vel culpo. Si me interroges quid sit melius, utrùm quod vituperavi, an quod laudavi: mirabilem responsionem recepturus es. Ego certè illud vituperavi, & ego hoc laudavi: interrogatus tamen quid sit melius, respondeo esse melius quod vituperavi, eo quod laudavi. Si miraris in his duobus, adtende illa duo in promtu posita, quæ commemoravi de auro & plumbo. Ecce vituperavi aurum: Non bonum aurum, sordidum est, non ita fulget, non ita purgatum; hoc plumbum optimum, nihil purgatius. Illud vituperavi, hoc laudavi; & posui ante te utrumque, vituperans unum, laudans aliud. Post hanc vituperationem laudationemque meam interroga me quid horum sit melius; respondebo, Aurum melius est etiam sordidum, quàm plumbum purgatum. Unde melius? & quare vituperasti? Quare vituperavi? Quia nondum est aurum quod potest esse. Quid potest esse? purgatum & melius. Quia nondum purgatum est, vituperatum est. Plumbum quare laudatum est? Quia jam ita purgatum est, ut melius esse non possit. Item dicis equum optimum, & hominem pessimum; tamen equo laudato præponis hominem vituperatum. Si enim interrogeris ex his duobus quid sit melius, responsurus es, homo: non meritis, sed naturâ. In artibus dicis optimum sutorem, verbi gratiâ, & reprehendis aliquem jurisperitum, quòd multas leges ignoret; sutorem laudasti, jurisperitum reprehendisti: ex his tamen duobus quære quis sit melior; imperitior jurisperitus perfecto sutori præponitur. Intendat Caritas Vestra. Ita multis rebus laudatis, aliisque vituperatis, interrogati plerumque res vituperatas præponimus rebus laudatis. Natura animæ præstantior est quàm natura corporis, excellit multùm, res spiritalis est, res incorporea est, vicina est substantiæ Dei. Invisibile quiddam est, regit corpus, movet membra, dirigit sensus, præparat cogitationes, exserit actiones, capit rerum infinitarum imagines: & quis est tandem, Fratres Carissimi, qui sufficiat laudibus animæ? Et si in animæ laudibus deficitur, quæ laus est ejus qui animam condidit? Et tamen tanta est ejus gratia, ut dicat homo iste, *Lauda anima mea Dominum.* Quis potest laudare Deum? Si diceret teipsam lauda, fortasse deficeret: *Lauda*, inquit, *Deum.* Conare pietatis affectu, deficies in laudibus ejus. Expedit tibi deficere laudando Deum, quàm proficere laudando te. Cùm enim laudas Deum, & non explicas quod vis, extenditur in [b] interiora cogitatio tua, ipsa extensio capaciorem te facit ejus quem laudas.

5. Quis ergo est, ut dicere, cœperam, qui dicit, *Lauda anima mea Dominum?* Caro non dicit. Sit licèt corpus angelicum, inferius est quàm anima, consilium superiori dare non potest. Infelix est ipsa anima, si à corpore exspectat consilium. Caro bene obediens, famula est animæ; illa regit, hæc regitur; illa imperat, ista famulatur: quando potest caro dare hoc consilium animæ? Quis est ergo qui dicit, *Lauda anima mea*

[a] MSS. *per cuncta creatura.*

[b] Am. & aliquot MSS. *in anteriora.*

Dominum? Nihil invenimus amplius in homine, A quàm carnem & animam: totus homo hoc est, spiritus & caro. An fortè ipsa anima sibi dicit, & sibi quodam modo imperat, & se exhortatur atque excitat? Quibusdam enim perturbationibus ex quadam sui parte fluitabat, ex quadam verò parte, quam vocant mentem rationalem, illam qua cogitat sapientiam, inhærens Domino jam & suspirans in illum, animadvertit quasdam suas inferiores partes pertubari motibus sæcularibus, & cupiditate quadam terrenorum desideriorum B ire in exteriora, relinquere interiorem Deum: revocat se ab exterioribus ad interiora, ab inferiobus ad superiora, & dicit, *Lauda anima mea Dominum.* Quid tibi placet in sæculo? quid est quod vis laudare? Quid est quod vis amare? Quacumque corporeis sensibus te converteris, occurrit tibi cælum, occurrit tibi terra: quod amas in terra, terrenum est; quidquid amas & in cælo, corporeum est. Ubique amas, & ubique laudas: quomodo laudandus est ille, qui fecit ista quæ laudas? C Jam ergo diu occupata vixisti, & desideriorum diversitate verberata, portas plagas saucia, divisa per amores multos, ubique inquieta, nusquam secura; colligere ad te ipsam: quidquid tibi foris placebat, quære quem habeat auctorem. Nihil melius in terra, verbi gratiâ, quàm hoc & illud: aurum, argentum, animalia, arbores, amœnitates, totam terram cogita. Quid melius in cælo sole, luna, sideribus? Totum cælum cogita.

Gen. 1. 31. Omnia ista simul bona valde, quia fecit Deus D omnia bona valde. Undique pulcritudo operis, quæ tibi commendat artificem. Miraris fabricam, ama fabricatorem. Non occuperis in eo quod factum est, & recedas ab illo qui fecit. Hæc enim quibus occuparis, sub te fecit, quia sub seipso te fecit. Si hærebis superiori, calcabis inferiora: si autem recedas à superiori, ista tibi in supplicium convertentur. Sic enim factum est, Fratres mei: accepit homo corpus tamquam in famulatum, Deum autem Dominum habens, ser- E vum corpus, habens supra se Conditorem, infra se quod sub illo conditum est; in medio quodam loco rationalis anima constituta, legem accepit, hærere superiori, regere inferiorem. Regere non potest inferiorem, nisi regatur à meliore. Trahitur ab inferiore, deseruit ergo meliorem. Non potest regere quod regebat, quia regi noluit à quo regebatur. Modò ergo redeat, laudet. Consilium sibi ex luce Dei dat ipsa anima per rationalem mentem, unde concipit consilium fixum F in æternitate auctoris sui. Legit ibi quiddam tremendum, laudandum, amandum, desiderandum & appetendum: nondum tenet, nondum capit; coruscatione quadam perstringitur, non est tam valida ut maneat ibi. Itaque colligit se ad sanitatem quamdam, & dicit, *Lauda anima mea Dominum.*

6. Et quid est, Fratres? Nonne laudamus Dominum? Nonne [a] quotidie hymnum nos cantamus? Nonne quotidie pro modulo nostro sonat os G nostrum, parturit cor nostrum laudes Dei? Et quid est quod laudamus? Magnum est quod laudamus, sed quo laudamus adhuc infirmum est. Quando implet laudator excellentiam laudati? Ecce homo stat, cantat Deo aliquantò prolixiùs, & sæpe labia moventur ad cantum, cogitatio autem per nescio quæ desideria volat. Stabat ergo mens nostra quodam modo ad laudem Dei, & anima nostra per diversas cupiditates vel curas negotiorum hàc atque illac fluitabat. Quasi desuper adtendit ipsa mens ad fluitantem hàc atque illac, & ejus inquietudinem molestiarum quasi conversa alloquitur: *Lauda anima mea Dominum.* Quid est quòd de aliis rebus satagis? Quid est quòd te occupat cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta mecum, lauda Dominum. Et quasi ipsa anima prægravata, & non valens ita consistere ut dignum est, respondet menti. *Laudabo* Item ℣. 2.
Dominum in vita mea. Quid est, *in vita mea?* Quia modò in morte mea sum. Ergo priùs exhortare te, & dic, *Lauda anima mea Dominum.* Respondet tibi anima tua, Laudo quantum possum, tenuiter, exiliter, infirmiter. Quare? Quia quam- 2. Cor. 5. 6.
diu sumus in corpore, peregrinamur à Domino. »
Quare sic laudas Dominum, non perfectè, non stabiliter? Interroga Scripturam: Quia corpus Sap. 9. 15.
quod corrumpitur, aggravat animam, & depri- »
mit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. »
Tolle mihi corpus quod aggravat animam, & laudo Dominum: tolle mihi terrenam habitationem deprimentem sensum multa cogitantem, ut à multis in unum confluam, & laudo Dominum: quamdiu autem ita sum, non possum, prægravor. Quid ergo? Silebis, & non laudabis perfectè Dominum? *Laudabo Dominum in vita mea.*

7. Quid est, *in vita mea?* Spes mea tu es hîc. Spes mea es tu, hîc dicimus: portio autem mea Psal. 141. 6.
non hîc, sed in terra viventium. Nam ista terra morientium est: hinc transimus; sed interest quò. Quoniam & malus homo peregrinatur hîc, & bonus homo peregrinatur hîc. Non enim bonus transit, & malus hîc permanet; aut malus transit, & bonus hîc permanet: ambo transeunt, sed non ambo ad unum. Duo erant, pauper ulcerosus ad Lucæ 16. 19. &c.
januam jacens divitis, & dives indutus purpurâ & bysso, in epulis quotidie splendidis: ambo hîc erant, ambo hinc transierunt, sed non ad unum locum: diversa loca suscipiunt, quia diversa merita perducunt. Transiit pauper in sinum Abrahæ, & transiit dives in tormenta inferorum. Vicini corpore in terra; ille in domo, ille ante januam: post mortem tantum separati, ut dicat Abraham, Inter nos & vos chaos magnum firmatum est. »
Ergo, Fratres, quoniam spes hîc pascit, vita autem nostra perfecta non est, nisi illa quæ promittitur; hîc gemitus, hîc tentationes, hîc angustiæ, hîc mærores, hîc pericula: laudabit anima nostra Dominum quomodo laudandus est, secundùm quod dicitur in alio Psalmo, Beati qui habitant in Psal. 83. 5.
domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te; »
quando totum negotium nostrum ipsa laus erit. Sed quando hoc? *In vita mea.* Modò enim quid est? Posset tibi dicere, mors mea. Unde mors tua? Quia peregrinor à Domino. Si enim hærere illi, vita est; recedere ab illo, mors est. Sed quid te consolatur? Spes. Jam vivis in spe: de spe lauda, de spe canta. Unde mors tua est non cantes, unde vivis, canta. Mors tua est de mærore hujus sæculi, vivis in spe sæculi futuri. *Laudabo*, inquit, *Dominum in vita mea.*

8. Et quomodo laudabis Dominum tuum? *Psallam Deo meo quamdiu sum.* Qualis illa lauda- Item ℣. 2.
tio, *Psallam Deo meo quamdiu sum?* Videte Fra-

[a] Nonnulli MSS. *quotidie nos cantamus.* Alii, *hymnum cantamus.* Et quidam, *hymnos cantamus.*

tres mei, quale erit illud esse. Ubi sempiterna laudatio erit, sempiternum esse erit. Ecce modò es: numquid psallis Deo tuo quamdiu es? Ecce psallebas; avertisti te ad aliquod negotium, jam non psallis, & es: ecce es, & non psallis. Fortassis etiam cupiditate inclinatus ad aliquid, non solùm non psallis, sed & offendis auditum ejus; & es tamen. Quæ erit illa laudatio, ubi quamdiu es laudes? Sed quid ait, *quamdiu sum*? Aliquando fortè non erit? Immo æternum erit ipsum diu, & ideo verè diu erit. Nam quidquid finem habet in tempore, quamlibet longum sit, diu non est. *Psallam Deo meo quamdiu sum.*

9. Interim bene, laudabis Dominum in vita tua, psallis de futuro Deo tuo quamdiu es. Bene: quidquid hîc præsumendum est, de illo spera. Non nos deserat spes in ista peregrinatione & tentatione, in istis improbitatibus & insidiis inimici, circumstrepentibus undique tentationibus sæculi, undique in laboribus & angoribus constitutos. Quid ergo faciemus? Audi quid sequatur:
Item ỳ. 2. *Nolite confidere in principes.* Fratres, magnum negotium hîc accipimus; divina vox est, & de super sonat nobis. Modò enim nescio qua infirmitate anima humana, quando fuerit tribulata, hîc desperat de Domino, & vult præsumere de homine. Dicatur homini in afflictione aliqua constituto, Est quidam homo magnus, per quem possis liberari: arridet, gaudet, erigitur. Quòd si dicatur illi, Liberat te Deus: quasi desperatione frigescit. Promittitur auxilium mortalis, & gaudes: promittitur immortalis, & tristis es? Promittitur tibi quòd liberet te tecum liberandus, & tamquam aliquo magno auxilio exsultas: promittitur ille liberator, qui liberatore non indiget, & quasi ad fabellam desperas. Væ talibus cogitationibus: longè [a] peregrinantur: verè misera & magna mors in eis. Appropinqua, incipe desiderare, incipe quærere & agnoscere eum, à quo factus es. Non enim deseret opus suum, si ab opere suo non deseratur. Converte ergo te ad illum, cui dicis, *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu sum.* Monet enim nos jam impletus tanto spiritu iste, & dicit quasi longè remotis, & longè peregrinantibus, & non solùm Deum non volentibus laudare, sed nondum vel de Deo sperantibus:
ỳ. 3. *Nolite confidere in principes,* * *& in filios hominum,* [b] *quibus non est salus.* In uno filio hominis salus; & in ipso non quia filius hominis, sed quia Filius Dei; non propter id quod suscepit ex te, sed propter id quod servavit in se. Ergo in nullo homine salus: quia & in illo ideo salus, quia Deus,
Rom. 9. 5. qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.
Ibidem. De Christo dictum est, Ex quibus Christus secundùm carnem. Ex quibus? Ex Judæis, ex Patribus Christus secundùm carnem: sed numquid hoc totum Christus, quod secundùm carnem? Non. Neque enim secundùm carnem id est, super omnia Deus benedictus in sæcula. Ideo in illo salus, quia Domini est salus. Dicit enim alius Psalmus,
Psal. 3. 9. Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Et sine caussa sibi arrogant homines,
In Donatistas. quia dant salutem. Sibi dent. Responde superbo homini, Gloriaris, quia dicis te dare mihi salutem; tibi da. Vide si habes eam. Considerans bene fragilitatem tuam, vides quia nondum habes.

A Ergo noli monere ut exspectem à te, sed exspecta mecum. *Nolite confidere in principes, & in filios hominum, quibus non est salus.* Ecce nescio qui principes procedunt, nescio unde, & dicunt, Ego baptizo, & ego quod dedero, hoc est sanctum: & si ab alio acceperis, nihil accepisti; si à me acceperis, aliquid accepisti. O homo, ô princeps, inter filios hominum vis esse, & inter principes quibus non est salus? Ideo ergo habeo salutem, quia tu mihi das? Tuum est enim quod das?
B Aut verò etiam tu das? vel hoc dicendum est, quia tu das? Dicat & fistula, quia & ipsa dat aquam; dicat & canalis, quia ipse manat; dicat & præco, quia & ipse liberat. Ego in aqua adtendo fontem, in voce præconis agnosco judicem. Non eris tu planè auctor salutis meæ: ille erit de quo securus sum, de te incertus sum. Si non sis arrogans, non ego solus de te incertus sum, sed & tu de te. Ab illo ergo mihi salus, qui est super omnia; quia Domini est salus. Tu inter filios homi-
C num, tu inter principes: sed audio vocem Psalmi, *Nolite confidere in principes, & in filios hominum, à quibus non est salus.*

10. Secundùm turbam hominum, quid sunt isti filii hominum? Quid sunt vis scire? *Exiet spiritus ejus, & revertetur in terram suam.* ỳ. 4. Ecce totum quod loquitur, nesciens quamdiu loquatur: minatur, nesciens quamdiu vivat. Subitò exiet spiritus ejus, & revertetur in terram suam. Numquid quando vult, exiet spiritus ejus? Exiet, &
D quando non vult exiet, & quando nescit revertetur in terram suam. Exeunte spiritu, caro revertetur in terram. Sed quia caro erat, quæ sic loquebatur: (De me enim præsume, & ego tibi do, non dicerent nisi illi de quibus dictum est, Quia caro sunt:) *Exiet spiritus ejus, & revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes* [c] *ejus.* Gen. 6. 3. Ubi est typhus? ubi est superbia? ubi est jactantia? Sed fortè ad locum bonum transierit, ad justos: si tamen transiit. Nam qui sic loquebatur, nescio
E quò transierit. Loquebatur enim superbia: & nescio quò transeant tales homines, nisi quia inspicio alterum Psalmum, & video malum eorum esse transitum. Vidi impium exaltari super cedros Libani, & transivi, & ecce non erat, & quæsivi eum, & non est inventus locus ejus. Iste pius qui transiit, & non invenit impium, illuc pervenit ubi non est impius. Ergo, Fratres, omnes audiamus; Fratres dilecti Deo, omnes audiamus: in qualibet tribulatione, in quolibet desiderio mune- Psal. 36. 35.
F ris divini, non fidamus in principes, nec in filios hominum, in quibus non est salus. Totum hoc mortale, transitorium & caducum est. *Exiet spiritus ejus, & revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes ejus.*

11. Quid ergo facimus, si in filios hominum, si in principes non est sperandum? Quid facimus? *Beatus cujus Deus Jacob adjutor est ejus.* Non ille ỳ. 5. homo aut ille homo, non ille Angelus aut ille Angelus; sed, *Beatus cujus Deus Jacob adjutor est:*
G quia & ipsi Jacob sic fuit adjutor, ut de Jacob faceret Israël. Magnum adjutorium, Israël jam videns Deum. Hîc ergo positus & peregrinus nondum videns Deum, si habueris adjutorem Deum Jacob, ex Jacob eris Israël, & eris videns Deum: & periet omnis labor & omnis gemitus, transient curæ

[a] Plures MSS. *peregrinatur.*
[b] Editi, *in quibus.* Particula *in* abest à LXX. & à MSS. qui tamen infrà tertio loco habent cum editis, *à quibus.*
[c] Nonnulli MSS. *eorum.*

mordaces, succedent laudes felices. *Beatus cujus* A *Deus Iacob adjutor est ejus :* hujus Jacob. Quare iste beatus? Interim adhuc in hac vita gemens: *Spes illius in Dominum Deum ipsius.* Ideo beatus, quia *spes ipsius in Dominum Deum ipsius.* In quo est spes ipsius, ipse erit res ipsius. Fratres, an fortè erravi, quia dixi rem nostram futurum Deum? Quid *Psal.141.6.* si dicerem hereditatem nostram futurum? Spes » mea es tu, portio mea in terra viventium. Tu eris portio mea. Eris tu possessio, & possidebis: possessio Dei eris, & possessio tua erit Deus: tu eris pos- B sessio ejus, ut colaris ab eo; & ipse erit possessio tua, ut colas eum. Nam & tu colis Deum, & coleris à Deo. Rectè dicitur, Colo Deum. Quomodo autem color à Deo? Invenimus apud Apostolum, *1. Cor. 3. 9.* Dei, inquit, agricultura, Dei ædificatio estis. Et *Johan. 15.1. & 5.* Dominus, Ego sum, inquit, vitis, vos estis sarmenta, & Pater meus agricola. Colit te ergo Deus, ut sis fructuosus; & colis Deum, ut sis fructuosus. Tibi bonum est quòd te colit Deus, tibi bonum est quòd colis Deum. Cultor Deus si recedat ab homine, de- C sertus fit homo: cultor homo si recedat à Deo, desertus fit ipse homo. Nec crescit Deus accedente te, nec decrescit discedente te. Ergo erit ipse possessio nostra, ut nos pascat; & erimus possessio ejus, ut nos regat.

12. *Spes illius in Dominum Deum ipsius.* Quis est iste Dominus Deus ipsius? Adtendite Fratres. Multi enim habent multos deos, & dicunt eos do- *1. Cor. 8. 5. & 6.* minos suos & deos suos. Sed dicit Apostolus, Etsi » sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, D » quemadmodum sunt dii multi, & domini multi: » nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & » unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. Ergo sit ipse spes tua, Dominus Deus tuus, in illo sit spes tua. In domino deo suo est spes etiam illius, qui colit Saturnum; in domino deo ipsius est spes, qui colit Martem, qui colit Neptunum, qui colit Mercurium: plus addo, qui colit ventrem, de quibus *Philip.3.19.* dictum est, Quorum deus venter est. Ergo ille illius deus, atque ille illius. Quis hujus beati? Quia, E *spes ipsius in Domino Deo ipsius.* Sed quis est iste? *℣. 6.* *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.* Fratres mei, magnum Deum habemus: benedicamus nomen sanctum ejus, quia dignatus est facere nos possessionem suam. Nondum vides Deum, non potes amare plenè quod nondum vides. Quæ vides, ipse fecit. Miraris mundum, [a] quare non artificem mundi? Suspicis cælum, & exhorrescis; cogitas universam terram, & contremiscis; maris magnitudinem quando cogitatione occupas? F Respice innumerabilitatem stellarum: respice tanta genera seminum, tantas diversitates animalium, quidquid natat in aquis, repit in terra, volitat in aëre, circuit in cælo, omnia ista; quàm magna, quàm præclara, quàm pulcra, quàm stupenda? Ecce qui fecit hæc omnia, Deus tuus est. Pone ibi spem tuam, ut sis beatus. *Spes illius in Dominum Deum ipsius.* Quem? *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.* Magnum habemus Deum.

13. Adtendite Fratres, magnum Deum, bonum, facientem talia. Quid ergo hinc cogitavit Deus, ut faceret, (si tamen dicendum est de Deo, Cogitavit,) *cælum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt?* Fortè dicturus erat homo iste, Video quidem omnia magna ista, cælum & terram, mare fecit Deus: quando me computat Deus inter ea quæ fecit? Et verè ego pertineo ad curam ipsius, & modò de me cogitat Deus, aut scit an vivam? Quid est hoc quod dicis? Non subrepat tibi mala cogitatio in cor: de his esto, de quibus paulò antè loquebamur, Laudabo Dominum in vita mea, psallam *℣. 2.* Deo meo quamdiu sum. Sed iste alios alloquitur, nescio quos tepidos, quos exhortatur, & quasi veretur ne desperent de se, quia vel non sunt in computo Dei. Multorum enim tales sunt cogitationes. Sed ideo deserunt Deum, & pergunt per quælibet peccata, quia non credunt curare Deum quid agant. Audi eloquia divina, noli de te desperare. Qui curavit facere te, non curat reficere te? Nonne Deus tuus est, qui fecit cælum & terram & mare? Si ista sola diceret, fortè responderes tu, Deus qui fecit cælum & terram & mare, magnus Deus: sed numquid cogitat de me? Ipse te fecit, diceretur tibi. Quomodo? numquid ego sum cælum, aut ego sum terra, aut ego sum mare? Et quidem manifestum est, nec cælum sum, nec terra sum, nec mare sum; sed in terra sum. Vel hoc concedis mihi, quia in terra es. Audi, quia non tantùm cælum & terram & mare Deus fecit. *Fecit* enim *cælum & terram & mare, & omnia quæ in eis sunt.* Si ergo *omnia quæ in eis sunt*, & te. Parum dico, te: passerem, locustam, vermiculum; nihil horum non ille fecit, & cura est illi de omnibus. Non ad præceptum cura est; nam præceptum soli homini *Psal.35.7.* dedit. Dicit enim Psalmus, Homines & jumenta « salvos facies Dominè, secundùm multitudinem misericordiæ tuæ, Deus. Multitudinem, inquit, misericordiæ tuæ, secundùm hanc salvos facies homines & jumenta. Et Apostolus, Numquid de bo- *1. Cor.9.9.* bus cura est Deo? Hàc, De bobus cura non est Deo; hàc, Homines & jumenta salvos facies Domine: numquid contraria sunt ista? Quid enim ait Apostolus? Numquid de bobus pertinet ad Deum? *Deut.25.4.* Ubi est præceptum, Bovi trituranti os non infrenabis: ibi de bobus non cogitavit Deus? Itaque quosdam boves voluit significari. Non enim hoc curat Deus monere quid agas cum bobus, habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, ut norit consulere jumentis suis: nec inde præcepta à Deo accepit, sed insinuatum est illi in mentem à Deo, ut possit & sine præcepto facere; fecit illum talem Deus. Sed quomodo regit pecus, regendus est ab alio; ab eo à quo regitur, præceptum accepit. Ad præcepti ergo tenorem, non est de bobus cura Deo: ad providentiam universitatis, qua creavit omnia & mundum regit, Homines & jumenta salvos fa- « cies Domine.

14. Intendat Caritas Vestra. Hîc fortè aliquis dicat mihi, De novo Testamento est, Quia de bo- « bus non pertinet ad Deum: Homines & jumenta « salvos facies Domine, de veteri Testamento est. Sunt qui * calumnientur, & dicant, non sibi consonare ista duo Testamenta. ** Manichæi.* Ne fortè aliud dicat in Vetere, aliud in Novo, & flagitet de me sententiam de Novo talem qualis hæc est, Homines & ju- « G menta salvos facies Domine: quid facio? Nihil tam in capite novi Testamenti, quàm Evangelium. In Evangelio invenio quia omnia ista pertinent ad Deum, nemo erit jam qui contradicat. Numquid enim Apostolus Evangelio contrarius erit? Audiamus ipsum Dominum, principem & magistrum Apostolorum. Respicite, inquit, volatilia cæli, *Matth. 6. 26.*

[a] Plures MSS. *quare artificem mundi.*

» quia non seminant, neque metunt, neque congre- A
» gant in horrea; & Pater vester cælestis pascit illa. Ergo & præter hominem, animalia ista pertinent ad curam Dei, ut pascantur, non ut legem accipiant. Quod ergo ad dandam legem adtinet, de bobus cura Deo non est: quod autem ad creanda, pascenda, gubernanda & regenda, omnia ad Deum perti-
Matth. 10. 29. nent. Nonne duo passeres asse væneunt, (Domi-
» nus Jesus Christus dicit,) & unus ex eis non cadet
» in terram sine voluntate Patris vestri? Quantò
» magis vos pluris estis illis? B Noli ergo dicere, Non pertineo ad Deum. Pertinet ad Deum anima tua, pertinet ad Deum corpus tuum: quia Deus fecit & animam tuam & corpus tuum. Dicis fortè, Non me numerat Deus in magna multitudine. Accedit
Ibidem 30. ibi mirum de Evangelio: Capilli capitis vestri omnes numerati sunt.

15. Ergo Deus meus est, & in illo spes mea, *qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt*. Quod autem ad me pertinet, quid agit
℣. 7. mecum? *Qui custodit veritatem in æternum*. C Et amandum Deum commendavit, & timendum. *Qui custodit veritatem in æternum*. Quam veritatem in æternum; quam, & in quo custodit veritatem? *Facientem judicium injuriam accipientibus*. Vindicat injuriam accipientes, Fratres mei, facit illis judicium. Quibus? Qui accipiunt injuriam, puniens omnes injuriosos. Si ergo favebit injuriam accipientibus & puniet injuriosos, vide modò de quorum numero esse vis. Vide, adtende utrùm in eis velis esse, qui injuriam accipiunt, an in eis qui in- D
1. Cor. 6. 7. juriam faciunt. Statim enim ad te procedit vox Apostolica, & dicit tibi, Jam quidem omnino deli-
» ctum est, quia judicia habetis vobiscum. Quare
» non magis injuriam patimini? Corripit homines, quia non patiuntur injuriam. Non ut patiaris molestiam te hortatur, sed ut patiaris injuriam: non enim omnis molestia injuria est. Quidquid enim jure pateris, non est injuria. Ne fortè diceres, Et ego inter injuriam passos numeror; nam illud in illo loco, & illud causâ illâ passus sum. E Vide si injuriam passus es. Latrones multa patiuntur, sed non injuriam. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, omnes patiuntur multa mala, sed nulla est injuria. Aliud est pati injuriam, aliud pati tribulationem, aut pœnam, aut molestiam, aut supplicium. Considera ubi sis, quid egeris vide, quare patiaris vide, & ibi vides quid patiaris. Jus & injuria contraria sunt. Jus enim est quod justum est. Neque enim omne quod jus dicitur, jus est. Quid si aliquis condat jus iniquum? F Nec jus dicendum est, si injustum est. Illud ergo verum jus, quod etiam justum est. Vide quid feceris, non quid patiaris. Si jus fecisti, injuriam pateris: si injuriam fecisti, jus pateris.

Contra Donatistas. 16. Quare ista dixi, Fratres? Ut non se extollant hæretici, quando fortè aliquid patiuntur ex jussionibus principum terrenorum; non se numerent inter eos qui injurias accipiunt, & dicant, Ecce Psalmus consolatur me, ego enim Deum colo, *qui judicium faciet injuriam accipientibus*. G Rectè quæro utrùm injuriam accipias. Si jus fecisti, injuria est quam pateris. Jus est exsufflare Christum? Jus
Johan. 19. 24. est rebelli superbiâ erigere altare? Jus est, parcentibus persecutoribus tunicæ Christi, Ecclesiam Christi conscindere? Porrò si hoc jus non est, quidquid pro hoc pateris, jus est. Non es ergò de his, qui patiuntur injuriam. Lego aliquid manifestius ex Evangelio: Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur. Matth. 5. 10.
Exspecta: quid festinas? Quid dicis, Ego sum? Exspecta, inquam: totum legam. Audisti, Beati qui »
persecutionem patiuntur: jam tibi nescio quid cœperas arrogare. Si permittis, totum lego: vide quid sequatur. Beati qui persecutionem patiuntur pro- »
pter justitiam. Modò dic, Ego sum. Si audes dicere, Ego sum: superiora quæ dixi retractemus: aut ne longum sit, hoc unum interrogo, Si damnares unum hominem, cujus caussam nescires, auderes te dicere tenere justitiam? aut si quid pro hac re passus esses, injuriam nominares? Erigis te in temerarium tribunal cordis tui, unde præcipiteris; & audes ferre sententiam de homine, cujus caussam nescis? Hoc si de uno homine faceres, esses injustus: facis hoc de toto orbe terrarum, & justus es? Fratres Carissimi, & quæ est quæ patitur injuriam, nisi Ecclesia catholica, quæ tanta ista perpetitur? Inter tot scandala hæreticorum gemit, videt per malas suasiones & fraudes rapi de gremio suo infirmos, parvulos pertrahi per nescio quæ secreta malarum speluncarum, rebaptizari; exsufflari in eis Christum, occidi in eis non mortale illud suum, quo homines sunt, sed illud quo in æternum victuri sunt. Suadetur homini dicere, Non sum Christianus, & justitia vocatur. Accessurus es ad episcopum, ait illi, vide ne dicas te esse Christianum. Si enim dixeris te esse Christianum, non es accepturus: ut autem accipias, dic te non esse. Quid mones Christiane? Quid doces? Certè persecutionem pateris. [a] Quantò tu verior persecutor? Quando Imperatores persequebantur Christianos, minando cogebant, quod tu efficis suadendo. Persuades Christiano ut neget se esse Christianum: quod tu suadendo facis, hoc persecutor occidendo non fecit. Sub te vivit homo, qui negat se esse Christianum. Negat, & vivit? Perdidit jam vitam, cadaver tibi loquitur. Qui percussus est gladio persecutoris, cecidit, & vivit: cui loqueris, stat, & cecidit. Hæc faciens, quidquid passus fueris, injuria erit? Nolo tibi blandiaris: si hæc injusta sunt omnia quæ facis, quidquid pateris justum erit. Cui autem facit judicium, *qui custodit veritatem in æternum? Injuriam accipientibus*.

17. Jam tu procede, & dic ratiocinationibus illis tuis bonis, & quasi acutis & subtilibus, quia tu In Donatistas.
pascis, & dic, Famelicus potest pascere, id est, peccator potest dare sanctum? Famelicus potest pascere? Languidus potest sanare? Ligatus potest solvere? Ista sunt veluti magna & subtilia, quibus decipiunt imperitos. Claudat illis os Psalmus iste: [b] *Dantem escam esurientibus*. Ecce nihil à te exspecto, Deus *dat escam esurientibus*. Quibus esurien- Item ℣. 7.
tibus? Omnibus. Quid est, omnibus? Omnibus animalibus, omnibus hominibus ipse dat escam; & nullam escam servat dilectis suis? Si habent aliam famem, habent & aliam escam. Quæramus primò famem ipsorum, & inveniemus escam ipsorum: Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi Matth. 5. 6.
saturabuntur. Famelici Dei esse debemus. Ante januam conspectûs illius in orationibus mendicemus, ipse *dat escam esurientibus*. Quid est quòd te, hæretice, jactas, quia tu solvis, tu erigis, tu illuminas? Videlicet quia tu liberatus jam es, & tu stas,

[a] Hoc loco apud Er. & Lov. additur, *Tantò tu veriùs persecutionem pateris:* quod ab Am. & MSS. abest.

[b] Editi, *dat*. At MSS. *dantem:* juxta Græc. & id concordat cum superiore parte vers. *facientem judicium* &c.

[℣. 2. & 3.] & tu lumen es? Absit. Superiùs adtende: Nolite A confidere in principes, & in filios hominum, à quibus non est salus. Non ipsi dant salutem. Ergo recedant hæretici de medio. [Item ℣. 7.] *Dominus solvit compeditos*, [℣. 8.] *Dominus erigit elisos*, * *Dominus sapientes facit cæcos*: id est, eos qui cæci sunt facit sapientes. Optimè per hanc sententiam exposuit nobis omnes superiores: ne fortè cùm dixisset, *Dominus solvit compeditos*, ad illos compeditos referremus, qui fortè propter aliquam noxam ligantur ferro à dominis suis: quia autem dixit, *Erigit elisos*, occurre- B ret nobis aliquis, aut offendens & cadens, aut equo lapsus. Est alius casus, sunt aliæ compedes: quomodo sunt aliæ tenebræ & alia lux. In eo quod dixit, *Sapientes facit cæcos*; noluit dicere, Illuminat cæcos, ne & hoc carnaliter intelligeres: sicut illuminatus est à Domino, [Johan. 9. 6.] cujus oculos luto de sputo facto inunxit, & salvum eum fecit: ne tale aliquid sperares, cùm de spiritalibus loquitur, ostendit quamdam lucem sapientiæ, qua illuminantur cæci. Ergo quomodo illuminantur cæci luce sapientiæ, C sic solvuntur compediti, sic eriguntur elisi. Unde sumus ergo compediti? unde elisi? Corpus nostrum ornamentum nobis fuit: [Corpus post peccatum.] peccavimus, & compedes inde accepimus. Quæ sunt compedes nostræ? Mortalitas ipsa. Audi apostolum Paulum, quia & ipse adhuc in hac peregrinatione compeditus erat. Quanta peragravit compeditus iste? Non illi fuerunt graves compedes, cum ipsis compedibus [a] toto orbi Evangelium prædicavit: spiritus caritatis rapuit compedes, & circuivit quantum potuit. Sed D tamen quid ait? [Philip. 1. 23.] Concupiscentiam habens dissolvi, & esse cum Christo. Quid est, dissolvi? A compedibus mortalitatis. Et tamen misericordiâ adhuc volebat esse in compedibus, propter alios compeditos, quibus ministraret: [Ibidem 24.] Manere, inquit, in carne, necessarium propter vos. *Dominus* ergo *solvit compeditos*, id est, ex mortalibus immortales facit. *Dominus erigit elisos.* Quare elisi sunt? Quia erecti erant. Quare eriguntur? Quia humiliati sunt. Cecidit atque elisus est Adam: [Gen. 3. 6.] ille cecidit, Christus des- E cendit. Quare descendit qui non cecidit, nisi ut levaretur qui cecidit? *Dominus sapientes facit cæcos. Dominus diligit justos.* Ideo facit judicium injuriam accipientibus.

18. Et qui sunt ipsi justi? Modò quatenus justi? [℣. 9.] Quemadmodum habes: *Dominus custodit proselytos.* Proselyti, advenæ sunt. Omnis Ecclesia Gentium, proselyta est. Adventitia enim est ad Patres, non de carne eorum nata, sed imitando filia. Dominus tamen custodit, non aliquis homo. F *Orphanum & viduam suscipiet.* Nemo putet quasi pupillum propter hereditatem, aut viduam propter nescio quod negotium suum. Equidem & istis Deus opitulatur, & in omnibus officiis generis humani bonum opus facit, qui [b] pupillo consulit, qui viduam non deserit: sed secundùm quemdam modum omnes pupilli sumus, absente patre, non mortuo. Pupillus enim secundùm homines, mortuo patre fit. Et si verum quæratis, Fratres, quia anima non moritur, vivunt paren- G tes nostri; & magis absentibus patribus [c] sunt pupilli, qui pupilli sunt: si mali fuerint, in pœnis vivunt; si boni fuerint, in requie vivunt: omnia integra sunt Creatori. Tamen nos quamdiu sumus in corpore hoc, & peregrinationis locum incolimus, absens est Pater noster, ad quem clamamus, Pater noster qui es in cælis. [Matth. 6. 9.] Ideo Ecclesia vidua, quasi absente sponso, absente viro. Veniet ille, qui illam modò protegit, non visus, sed desideratus. Magno enim desiderio rapimur, & amore [d] ejus quem non videmus, desideramus. Inhærebimus amplexibus visi, si nondum visi fide detinemur. Ergo *& pupillum & viduam* quid voluit intelligi, Fratres? Destitutos omni ope & auxilio. Destituta anima in sæculo, ipsa sibi speret adjutorium Dei. Quidquid hîc habueris, aurum habes, præsumsisti inde? Jam non es proselytus, non es orphanus, non in vidua numeraris. Amicum habes: si de illo præsumseris, & Deum dimiseris, non es destitutus. Habes hæc omnia, non inde præsumis, non inde superbis? Pupillus Dei es, & vidua Dei. Suscipit ergo destitutos, hoc dixit: Suscipit pupillum, suscipit & viduam.

19. *Et viam peccatorum exterminabit.* [Item ℣. 9.] Quæ est via peccatorum? Irridere ista quæ dicimus. Quis pupillus, quæ vidua? Quod regnum cælorum, & quæ pœna inferorum? Fabellæ istæ Christianorum sunt. Ad quod video, ad hoc vivam: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. [1. Cor. 15. 32.] Vide ne tales aliquid persuadeant; ne per aurem in cor intrent: spinas inveniant in auribus tuis; qui cœperit sic intrare, punctus abscedat. Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. [Ibidem 33.] Sed forté hîc dicturus es, Quare ergo felices sunt? Ecce nec Deum colunt, & omnia mala quotidie committunt; abundant rebus his, quibus ego egens laboro. Noli zelari in peccatores. Quid accipiant, vides: quid illis servetur, non vides? Et unde, inquit, video, quod non videtur? Omnino habet oculos fides; & majores oculos, & potentiores & fortiores. Hi oculi neminem deceperunt, hi oculi sint semper in Dominum, ut & ipse evellat de his laqueis pedes tuos. [Psal. 24. 15.] Via peccatorum placet tibi, quia lata est, & multi per illam ambulant: latitudinem ejus vides, finem ejus non vides. Ecce ubi finitur, præcipitium est; ubi finitur, profunditas quædam barathri est: lætantes, exspatiantes in ista via, illo fine merguntur. Sed extendere oculos non potes, ut videas ipsum finem: crede ei qui videt. Et quis est homo [e] qui videt? Forté nemo homo: sed Dominus tuus ad te venit, ut crederes Deo. Num enim & Domino Deo tuo non es crediturus, qui ait, Lata & spatiosa est via, quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui ingrediuntur per illam? [Matth. 7. 13.] Hanc viam exterminabit Dominus; quia ipsa est via peccatorum.

20. Et dum exterminata fuerit via peccatorum, quid nobis restat? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. [Matth. 25. 34.] Ad hoc concludit Psalmus: *Et viam peccatorum exterminabit.* Et quid tu? [℣. 10.] *Regnabit Dominus in æternum.* Gaude, quia tibi regnabit: gaude, quia tu eris regnum ejus. Vide enim & quid sequitur. Es certè civis de Sion, non de Babylonia, id est, non de civitate peritura hujus sæculi, sed de Sion ad tempus laborante & peregrinante, in æternum autem regnatura. Audisti

[a] Aliquot MSS. *toto orbe.*
[b] Sic MSS. Editi verò, *pupillum consolatur.*
[c] Ita in MSS. At in editis, *absentibus patribus sumus pupilli. Qui pupilli sunt, si mali fuerint, in pœnis vivunt; si boni fuerint* &c.
[d] Am. & aliquot MSS. *amore ejus quem non novimus.* Er. in *amore ejus quem non novimus.* Paulò pòst Er. & Lov. *amplexibus visis, si nondum visis*: ubi meliùs alii codices, *visi.*
[e] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *Et quis est qui videt? Homo. Fortè* &c.

ergo finem, inde es. *Regnabit Dominus in æternum, Deus tuus, Sion.* O Sion, Deus tuus regnabit in æternum: numquid sine te regnabit Deus tuus? *In generationem & generationem.* Bis dixit, quia non potuit semper dicere. Nec putes quia verbis finitis finitur æternitas. Æternitas in verbo quatuor syllabis constat, in se sine fine est. Non potuit tibi nisi sic commendari, *Deus tuus regnabit in generationem & generationem.* Parum dixit: si tota die diceret, angustum esset: si totâ vitâ suâ diceret, nonne aliquando conticesceret? Ama æternitatem: nullo fine regnabis, si finis tibi Christus est, cum quo regnabis in sæcula sæculorum, Amen.

IN PSALMUM CXLVI.
*ENARRATIO.

*Sermo ad populum fortè Carthaginensem, ex n. 17.

1. INTENTI audiebamus, cùm Psalmus præsens cantaretur: & non omnes qui audiebamus, etiam intelligebamus. Quantò magis ergo intentè nunc audiendus est, si ut spero & cupio, adjuvantibus omnium audientium orationibus, si quid hîc fortè obscurum est, Deo donante revelabitur; ut sit fructuosus auditus, nec inanis redeat auditor, qui intentus adfuit cùm audiret? Unde cœpit? Nobis dicitur: LAUDATE *Dominum.* (ỳ. 1.) Dicitur hoc omnibus gentibus, non solis nobis. Et istam vocem per loca quidem singula sonantem à Lectoribus, singillatim audiunt Ecclesiæ: una vox tamen Dei super omnes non tacet, ut laudemus eum. Et quasi quæreremus quare laudare Deum debeamus, videte quam caussam adtulit: *Laudate Dominum*, inquit, *quoniam bonus psalmus.* Hæc est merces tota laudantium? Laudemus Dominum. Quare? *Quoniam bonus psalmus.* Vellem ego, inquit aliquis, laudare Dominum, si mihi aliquid pro ista laude donaret. Quis enim laudet gratìs vel hominem? Exspectant ergo aliquam mercedem laudatores hominum: nullamne mercedem exspectare, aut petere, aut sperare debet laudator Dei? Laudatur infirmus, & speratur de eo aliquid: laudatur Omnipotens, & nulla merces est? An fortè hoc cupio, quod ille dare non potest? Quid homo desiderat, quod in manu Dei non sit? Cùm laudaveris hominem, fortè hoc cupis quod ab illo præstari non potest: Deum securus lauda, quem nemo potest dicere non posse præstare, quod tu poteris desiderare. Proposita ergo spe mercedis alicujus laudare debemus Deum, non tamen daturum quidquid cupimus. Pater est enim, & quod mali cupiunt filii, non dat. Laudemus, & speremus, & desideremus, non illud aut illud; sed quod judicat dandum esse, quem laudamus. Ille enim novit quid nobis dari expediat, nos autem intendamus quid nobis prosit accipere. Apostolus ait, (Rom. 8. 26.) Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. Et ipse idem apostolus Paulus sperabat sibi prodesse, si auferretur ab eo stimulus carnis suæ, angelus satanæ à quo colaphizabatur, sicut ipse confitetur, & ait, (2. Cor. 12. 8.) Propter quod Dominum ter rogavi, ut auferret eum à me; & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Desideravit aliquid, non concessum est ad voluntatem, ut [a] consuleretur ad sanitatem. Hîc ergo quid nobis propositum est? *Laudate*, inquit, *Dominum.* Quare laudemus Dominum? *Quoniam bonus est psalmus.* Ipse psalmus laus Domini est. Hoc ergo ait, Laudate Dominum, quoniam bonum est laudare Dominum. Non sic prætereamus laudare Dominum. Dictum est, & transiit; factum est, & siluimus; laudavimus, & tacuimus; cantavimus, & conquievimus. Imus in aliud fortè agendum quod restat, & aliæ actiones cùm occurrerint nobis, laudatio divina cessabit in nobis? Non sic: nam lingua tua ad horam laudat, vita tua semper laudet. Inde ergo bonus psalmus.

2. Psalmus quippe cantus est, non quilibet, sed ad psalterium. Psalterium autem quoddam organum est cantilenæ, sicut lyra, sicut cithara, & hujusmodi organa, quæ inventa sunt ad cantandum. Qui ergo psallit, non sola voce psallit; sed assumto etiam quodam organo, quod vocatur psalterium, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere? Non solùm vox tua sonet laudes Dei, sed opera tua concordent cum voce tua. Cùm ergo voce cantaveris, silebis aliquando: vitâ sic canta, ut numquam sileas. Negotium agis, & fraudem cogitas; siluisti à laude Dei: & quod gravius est, non solùm à laude siluisti, sed in blasphemiam perrexisti. Cùm enim Deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo laudas Deum; & cùm blasphematur Deus de malo opere tuo, opere tuo blasphemas Deum. Itaque ad aurium exhortationem canta voce: corde ne sileas, vitâ ne taceas. Non cogitas in negotio fraudem, psallis Deo. Cùm manducas & bibis, psalle; non intermiscendo sonorum suavitates ad aures aptas, sed modestè & frugaliter & temperanter manducando & bibendo. Quia hoc dicit Apostolus, Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. (1. Cor. 10. 31.) Si ergo bene agis, quod & manducas & bibis, & ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili ista supplementorum solatia; & cibus tuus & potus tuus laudat Deum: si verò modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentiâ te ingurgites; quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemat. Post cibum & potum requiescis, ut dormias; nec in lecto aliquid turpiter agas, nec excedas ultra concessam licentiam in lege Dei: sit castus cum conjuge thorus; & si est cura propagandi liberos, non sit effrenata luxuries libidinum: defer in lecto tuo conjugi [b] tuæ; quia membra Christi estis ambo, ambo ab illo conditi, ambo sanguine ipsius reparati: (1. Cor. 6. 15.) Hæc agens laudas Deum, nec omnino silebit laudatio tua. Quid cùm somnus advenerit? Et cùm dormis, non te excitet à quiete mala conscientia tua; & innocentia somni tui laudat Deum. Si ergo laudas, non tantùm linguâ canta, sed etiam assumto bonorum operum psalterio: *quoniam bonus psalmus.* Laudas cùm agis negotium, laudas cùm cibum & potum capis, laudas cùm in lecto requiescis, laudas cùm dormis: quando non laudas? Perficietur in nobis laudatio Dei, cùm ad illam civitatem venerimus, quando effecti fuerimus æquales Angelis Dei, (Matth. 22. 30.) quando nos nulla corporalis necessitas ulla ex parte sollicitat, non fames, non sitis interpellat, non æstus fa-

[a] Editi, *consolaretur.* At MSS. *consuleretur*: fortè pro, *concederetur.*

[b] Editi, *conjugi tuæ honorem.* Vox *honorem* abest à MSS.

tigat, non frigus constringit, non febris dejicit, non mors finit. Ad illam perfectissimam laudem exerceamus nos laudatione ista in bonis operibus.

3. Propterea cùm dixisset, *Laudate Dominum, quoniam bonus psalmus: Deo nostro*, inquit, *jocunda sit laus.* Quomodo erit Deo nostro jocunda laus? Si bene vivendo laudetur. Audi quia tunc erit illi jocunda laus. Alio loco dicitur, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Si ergo in ore peccatoris speciosa laus non est, jocunda non est: hoc enim jocundum, quod speciosum. Vis ergo ut Deo tuo jocunda sit laus? Noli bonæ cantilenæ tuæ obstrepere moribus malis. *Deo nostro jocunda sit laus.* Quid dixit? Qui laudatis, bene vivite. Laudatio impiorum offendit Deum. Plus ille adtendit quid vivas, quàm quid sones. Certè cum eo quem laudas, pacem habere vis: quomodo cum illo quæris pacem, quando à teipso dissonas? Quomodo, inquies, à memetipso dissono? Aliud sonat lingua, aliud indicat vita. *Deo nostro jocunda sit laus.* Potest enim laus jocunda esse homini, cùm audit concinnis acutisque sententiis & suavi voce laudantem: sed *Deo nostro jocunda sit laus*; cujus aures, non ad os, sed ad cor; non ad linguam, sed ad vitam laudatoris patent.

Eccli. 15. 9.

4. Quis est Deus noster, cui jocunda sit laus? Dulcescit nobis, commendat se nobis: gratias dignationi ejus. Dignatur enim commendare se nobis, non quasi aliquid præstaturis, sed multa ab illo potiùs accepturis. Quomodo ergo commendat se nobis Deus? Audite apostolum Paulum: Commendat autem, inquit, dilectionem suam Deus in nobis. Quomodo commendat? Audite, ipse dicat Apostolus, ut comparetur & Psalmo: » Commendat, inquit, dilectionem suam Deus in nobis. Quomodo commendat? Quoniam cùm » adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quid ergo servat laudatoribus, qui sic se commendat peccatoribus? Quia ergo sic dixit Apostolus commendasse Deum nobis dilectionem suam, ut Christus moreretur pro impiis; non ut impii remanerent, sed ut morte justi ab injustitia sanarentur: hîc quid audis, cùm dixisset, *Deo nostro jocunda sit laus?* Videamus si ipsa est commendatio, quam dixit Apostolus, Quia Chri» stus pro peccatoribus & pro impiis mortuus est. *Ædificans*, inquit, *Jerusalem Dominus, & dispersiones Israël colligens.* Ecce ædificans Jerusalem Dominus, colligens dispersiones populi ipsius. Populus enim Jerusalem, populus Israël. Est Jerusalem æterna in cælis, ubi cives etiam Angeli sunt. Quid ergo ibi Israël? Si hominem illum nepotem Abrahæ consideres, qui dictus est & Jacob; quomodo Angelos intelligimus Israël? Si interpretationem nominis discutiamus, quia & ipse Jacob mutato nomine vocatus est Israël; magis ibi nomen Israël: & utinam & nos sequentes simus Israël. Quid enim interpretatur Israël? Videns Deum. Omnes ergo cives illius civitatis, videndo Deum gaudent in illa magna civitate & ampla & cælesti, spectaculum eis Deus ipse est. Sed nos ab illa civitate peregrinamur, peccato expulsi, ne ibi maneremus; & mortalitate prægravati, ne illò rediremus. Respexit Deus peregrinationem nostram, & ille qui ædificat Jerusalem, restituit lapsam partem. Unde restituit lapsam partem? *Dispersiones Israël colligens.* Cecidit enim pars quædam, & facta est peregrina: hanc peregrinam misericorditer vidit Deus, & quæsivit non quærentes se. Unde quæsivit? quem misit ad captivitatem nostram? Misit redemtorem, secundùm quod ait Apostolus, Commendat Deus dilectio» nem suam in nobis, quoniam cùm adhuc pecca» tores essemus, Christus pro nobis mortuus est. « Misit ergo ad captivitatem nostram redemtorem Filium suum. Porta, inquit, tecum saccum, ferto ibi pretium captivorum. Induit enim se ille mortalitatem carnis, & ibi erat sanguis, quo fuso redimeremur. Illo sanguine [a] collegit dispersiones Israël. Et si ille collegit olim dispersos, quomodo satagendum est ut colligantur modò dispersi? Si collecti sunt dispersi, ut in manu artificis ad ædificium formarentur; quomodo colligendi sunt, qui de manu artificis inquietudine ceciderunt? *Ædificans Jerusalem Dominus.* Ecce quem laudamus, ecce cui laudem totâ vitâ nostrâ debemus. *Ædificans Jerusalem Dominus, & dispersiones Israël colligens.*

Rom. 5. 8.

Ÿ. 2.

Gen. 32. 28.

5. Quomodo colligit? quid agit, ut colligat? *Qui sanat contritos corde.* Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israël, ut sanentur contriti corde. Qui cor non conterunt, non sanantur. Quid est conterere cor? Notum sit, Carissimi: fiat, ut sanari possitis. Dictum est enim multis aliis Scripturarum locis; & maximè illo loco, voce nostra quidam cantans, dicebat, Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique. Deo dicebat, Si voluisses » sacrificium, dedissem utique, holocaustis autem « non delectaberis. Quid ergo? Sine sacrificii oblatione remanebimus? Audi quid te velit offerre. Sequitur, & dicit, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non sper- « net. *Sanat* ergo *contritos corde:* quia illis propinquat ut sanet; sicut dicitur alio loco, Propè est Dominus his qui obtriverunt cor. Qui obtriverunt cor? Humiles. Qui non obtriverunt cor? Superbi. Contritum sanabitur, elidetur elatum. Ad hoc enim fortè eliditur, ut contritum sanetur. Ne velit ergo, Fratres, cor nostrum esse erectum, antequam sit [b] rectum. Malè erigitur, quod non primò corrigitur.

Rom. 5. 8. Ÿ. 3. Psal. 50. 18. Ibidem 19. Psal. 33. 19.

6. *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Sanat*, inquit, *contritos corde:* sanat ergo humiliatos corde, sanat confitentes, sanat seipsos punientes, in se severum judicium exercentes, ut possint esse illius misericordiam sentientes. Tales sanat, sed perfecta eorum sanitas transactâ mortalitate fiet, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem; quando nihil erit quod ex carnis labe sollicitet, non solùm nihil cui consentiamus, sed nihil quod suggeratur ex carne. Etenim modò, Fratres mei, quantæ illicitæ delectationes animum tangunt? Quamvis eis non consentiamus, ut membra nostra justitiæ serviant, non iniquitati: tamen vel delectari talibus, etsi non consentis, nondum est perfecta sanitas. Sanaberis ergo, corde contrito sanaberis. Noli erubescere, contere cor: tales sanat Deus. Sed quid ago, inquies, modò? Condelector enim legi » Dei secundùm interiorem hominem; video autem « aliam legem in membris meis repugnantem legi « mentis meæ, & captivum me ducentem in lege «

1. Cor. 15. 53. Rom. 7. 22. & 23.

[a] Potiores MSS. hoc & proximo loco, *colligit.*

[b] Aliquot MSS. *antequam sit correctum.*

peccati.

peccati. Quid agis? Contere cor, confitere; age, dic sequentia: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hoc enim dicere, Infelix homo, jam cor conterere est. Ille speret felicitatem, » qui confitetur infelicitatem. Dic ergo, Infelix ego » homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus: ut respondeatur tibi, Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Quomodo autem liberabit ipsa gratia Dei, unde nunc pignus accepimus? Audi eumdem Apostolum: Corpus quidem, in» quit, mortuum est propter peccatum, spiritus au» tem vita est propter justitiam. Si ergo Spiritus ejus » qui suscitavit Jesum Christum ex mortuis, habitat » in vobis; qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, » vivificabit & mortalia corpora vestra, per inhabi» tantem Spiritum ejus in vobis. Hoc ergo pignus accepit spiritus noster; ut incipiamus fide servire Deo, & ex fide appellari justi. Quoniam justus ex fide vivit. Quidquid autem nobis adhuc repugnat & resistit, de mortalitate carnis est; & hoc sanabitur. Vivificabit enim, inquit, & mortalia corpora ve» stra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ad hoc pignus dedit, ut compleat quod promisit. Quid ergo nunc in hac vita, quando adhuc confessores sumus, nondum possessores, quid in hac vita, quid fiet? Quomodo [a] curabitur? *Sanat contritos corde:* sed perfecta sanitas tunc erit, quando diximus. Nunc ergo quid? *Alligat contritiones eorum.* Qui curat, inquit, contritos corde, quorum perfecta sanitas in resurrectione justorum erit; alligat modò contritiones eorum.

(Ibidem 24. — Ibidem 25. — Rom. 8. 10. &c. — Rom. 1. 17. — Rom. 8. 11.)

7. Quæ sunt alligamenta contritionum? Sicut medici alligant fracturas. Aliquando enim, intelligat & hoc Caritas Vestra, & notum est eis qui animadverterunt, vel à medicis audierunt: aliquando pravè & distortè firmata, ut corrigant medici, frangunt, & faciunt vulnus novum, quia mala erat sanitas prava. Sic ergo rectæ sunt, inquit Scriptu» ra, viæ Domini, sed pravicordius in illis scandalizabitur. Quid est pravicordius? Torticordius, tortum cor habens. Putat torta esse omnia quæ dicuntur à Deo, putat prava esse omnia quæ fecit Deus, & displicent illi omnia judicia Dei, maximéque in quibus ipse corripitur; & sedet, & disputat quàm malè faciat Deus, quia non pro ejus voluntate facit. Distortum cor, [b] parum est quòd non se corrigit ad Deum; & Deum vult distorquere ad se. Quid ergo dicit Deus de super? Tortus es, æquus sum. Si tu rectus esses, sentires æquitatem meam. Quemadmodum si in pavimento æquali poneres distortum lignum, non collocaretur, undique nutaret, undique agitaretur; quod non loci inæqualitas, sed distortio ligni facit: sicut ait Scriptura, Quàm bonus Israël Deus rectis corde. Quid ergo, tortum cor quomodo dirigitur? Et tortum est, & durum: jam ergo tortum & durum frangatur, conteratur, ut dirigatur. Tu dirigere cor tuum non potes: tu frange, ille dirigat. Quomodo tu frangis? quomodo tu conteris? Confitendo, puniendo peccata tua. Quid aliud significat pectorum tunsio? Nisi fortè putamus ossa nostra aliquid peccasse, cùm cædimus pectus. Sed significamus nos cor contere-re, ut à Domino dirigatur.

(Osee 14. 10. — Psal. 72. 1.)

8. *Sanat* ergo *contritos corde*, & contritum cor habentes: & sanitas ipsius cordis tunc erit perfecta, cùm & corporis reparatio implebitur, quæ promissa est. Nunc interea quid facit medicus? Alligat contritiones tuas, ut possis pervenire ad plenissimam firmitatem, donec consolidetur quod fractum est, quod alligatum est. Quæ sunt ista alligamenta? Temporalia sacramenta. Alligamenta medicinalia sunt contritionis nostræ, sacramenta interim temporalia, quibus habemus consolationem: & ista omnia quæ loquimur vobis, ipsa quæ sonant & transeunt, quidquid in Ecclesia geritur temporaliter, alligamenta sunt contritionum. Quemadmodum enim medicus perfecta sanitate detrahit ligaturam: sic in illa civitate Jerusalem, cùm æquales Angelis facti fuerimus, [c] numquid putatis ibi acceptu-ros nos esse quod hîc accepimus? Aut ibi recitandum est nobis Evangelium, ut fides nostra permaneat? aut imponenda est manus ab aliquo præposito? Ista omnia alligamenta fracturæ sunt; perfecta sanitate detrahentur: sed ad eam non perveniretur, nisi alligarentur. *Sanat* ergo *contritos corde, & alligat contritiones eorum.*

(Sacramenta. — Matth. 22. 30.)

9. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans.* Quid magnum Deo, numerare multitudinem stellarum? Hoc & homines conati sunt: viderint utrùm implere potuerint; non tamen conarentur, nisi se impleturos esse sperarent. Illis dimittamus quid potuerint, & quò usque pervenerint: Deo autem puto non esse magnum numerare omnes stellas. An fortè numerum, ne obliviscatur, recenset? Magnum est aliquid Deo stellas numerare, cui capilli capitum numerati sunt? Manifestum est, Fratres, aliquid velle Deum intelligere nos, in eo quod ait, *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis*, inquit, *nomina vocans.* Sunt stellæ quædam lumina in Ecclesia consolantia noctem nostram, omnes de quibus dicit Apostolus, In quibus apparetis tamquam luminaria in mundo. In ista, inquit, natione tortuosa & « perversa, in quibus apparetis tamquam luminaria « in mundo, verbum vitæ habentes. Ipsas stellas numerat Deus: omnes secum regnaturos, omnes aggregandos corpori Unigeniti sui numeratos habet, & numerat eos. Qui indignus est, nec numeratur. Et multi crediderunt, vel multi se qualicumque adumbrata specie fidei, populo ejus applicuerunt: novit tamen ille quid numeret, & quid ventilet. Nam tanta est celsitudo Evangelii, ut fieret quod dictum est, Annuntiavi & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Sunt ergo in populis & supernumerarii quodam modo. Quid est, supernumerarii? Plus quàm ibi futuri sunt. Intra parietes istos plures sunt, quàm futuri sunt in regno Dei, in illa Jerusalem cælesti: ipsi super numerum sunt. Animadvertat quisque utrùm luceat in tenebris, utrùm iniquitate sæculi tenebrosâ non seducatur: si non fuerit seductus nec victus, tamquam stella erit, quam jam numerat Deus.

(℣. 4. — Matth. 10. 30. — Philip. 2. 15. — Psal. 39. 6.)

10. *Et omnibus*, inquit, *eis nomina vocans:* ibi est totum præmium. Habemus nomina quædam apud Deum: ut noverit Deus nomina nostra, hoc optare debemus, hoc agere, hoc satagere, quantum possumus, non de aliis rebus gaudere, nec de donis quibusdam spiritalibus. Videat Caritas Vestra: multa dona sunt in Ecclesia, sicut Apostolus dicit, Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundùm eumdem Spiri« tum, alii fides in eodem Spiritu, alii donatio cura«

(1. Cor. 12. 8. &c.)

[a] Am. Er. & plerique MSS. *Quomodo durabitur.*
[b] Sic MSS. At editi, *Distortum cor, pravum cor est, quod non se &c.*
[c] Am. Er. & plures MSS. *Nam quid putatis? Ibi accepturos nos esse quod hîc accepimus?*

tionum, alii dijudicatio spirituum, id est, ut dijudicet inter bonos & malos spiritus; alii linguarum genera, alii prophetia. Quanta dixit? quàm multa dixit? Multi donis talibus malè usi, audient in fine, (Matth. 7. 23. &c.) Non novi vos. Et quid dicturi sunt in fine, qui audient, Non novi vos? Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? In nomine tuo omnia ista. Et quid dicet eis? Numquam novi vos, discedite à me qui operamini iniquitatem. Quid est ergo esse jam lumen cæli consolans (1. Cor. 12. 31.) noctem, & quod non vincatur à nocte? Adhuc, inquit, supereminentiorem viam vobis demonstro. Si (1. Cor. 13. 1. &c.) linguis hominum loquar & Angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum ut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Quale donum est loqui linguis Angelorum & hominum? Tamen si caritatem, inquit, non habeam, æramentum sum sonans, aut cymbalum tinniens. Si sciero, inquit, omnia sacramenta & omnem scientiam, & si habuero omnem prophetiam, & omnem fidem, ita ut montes transferam; (quanta ista dona sunt?) caritatem autem non habeam, inquit, nihil sum. Quale est illud donum martyrii, & distributionis rerum suarum? Et tamen si distribuero, inquit, omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Qui ergo non habet caritatem, etsi ad tempus habet hæc dona, auferentur ei. Auferetur ei quod habet, quia quiddam non habet. Et ipsum quiddam hoc non habet, unde cetera teneantur, & [a] ipse non pereat. Quid est illud quod modò ait Dominus, (Matth. 13. 12.) Qui habet, addetur ei: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo? Qui ergo non habet, & quod habet auferetur ab eo. Habet gratiam possidendi, sed non habet caritatem utendi: quia ergo illud non habet, & quod habet auferetur ab eo. Propterea discipuli, ut haberent caritatem, quos volebat facere in cælo stellas ambulantes supereminentem viam, ille *qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans*, cùm redirent discipuli quò missi erant, exsultaverunt, & (Luc. 10. 17.) dixerunt, Domine, ecce spiritus immundi subjecti sunt nobis propter nomen tuum. Et ille *qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans*, sciens multos dicturos esse, Nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus? quibus dicturus est in fine, Non novi vos; quia eos non numeravit in multitudine stellarum, nec eis nomina vocavit: Nolite, (Ibidem 20.) inquit, in hoc gaudere, quia spiritus vobis subjecti sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans.*

(℣. 5.) 11. *Magnus Dominus noster.* Impletus est gaudio, eructavit ineffabiliter: nescio quid dicere non valebat, & cogitare quomodo valebat? *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus, & intelligentiæ ejus non est numerus.* Ille ipse qui numerat multitudinem stellarum, numerari non potest. *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus, & intelligentiæ ejus non est numerus.* Quis hoc exponat? quis dignè vel cogitet quod dictum est, *Et intelligentiæ ejus non est numerus?* Atque utinam infundat se vobis, & ubi nos deficimus, quia ipse potens est, ipse illustret mentes vestras, ut sciatis quid sit, *Intelligentiæ ejus non est numerus.* Videtis enim Fratres, numquid est numerus arenæ? Nobis non est, Deo est. Cui capilli capitis nostri numerati sunt, (Matth. 10. 30.) & arena numerata est. Quidquid ergo [b] infinitum mundus iste complectitur, etiamsi homini, non tamen Deo: parum dico, Deo; Angelis numeratum est. *Intelligentiæ ejus non est numerus.* Excedit omnes numerarios intelligentia ejus, numerari à nobis non potest. Ipsum numerum quis numerat? Numero numerantur, quæcumque numerantur. Si quidquid numeratur, numero numeratur; numeri non potest esse numerus, numerari numerus nullo pacto potest. Quid ergo est apud Deum, [c] unde fecit omnia, & ubi fecit omnia, cui dicitur, Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti? (Sap. 11. 21.) Aut quis ipsam mensuram, & ipsum numerum, & ipsum pondus, ubi Deus omnia disposuit, aut numerare potest, aut metiri, aut appendere? Ergo, *Intelligentiæ ejus non est numerus.* Conticescant humanæ voces, requiescant humanæ cogitationes: ad incomprehensibilia non se extendant quasi comprehensuri, sed tamquam participaturi: participes enim erimus. Non hoc quod capimus erimus, nec totum capiemus: sed participes erimus; quia dictum est de Jerusalem, cujus dispersiones colligit, dictum est de illa quiddam magnum: Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio (Psal. 121. 3.) ejus in idipsum. In idipsum quid ait, nisi quod mutari non potest? Cetera quæ sunt creata, aliter & aliter possunt esse: qui autem creavit, aliter & aliter non potest esse. Idipsum ergo ille est, quoniam dictum est ei, Mutabis ea, & mutabuntur; tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. (Psal. 101. 28. & 29.) Igitur si ipse idem ipse est, & mutari ex nulla parte potest; participando ejus divinitatem erimus & nos immortales in vitam æternam. Et hoc nobis pignus datum est de Filio Dei, quod jam dixi Sanctitati Vestræ, ut antequam efficeremur participes immortalitatis ipsius, fieret ipse priùs particeps mortalitatis nostræ. Sicut autem ille mortalis, non de sua substantia, sed de nostra: sic nos immortales, non de nostra substantia, sed de ipsius. Participes ergo erimus, nemo dubitet, Scriptura hoc dixit. Et cujus rei participes erimus, quasi partes sint apud Deum, aut per partes dividatur Deus? Quis ergo explicat quomodo sint participes unius simplicis multi? Non ergo exigatis quod aptè dici non posse, puto quia videtis: sed redite ad remedium Salvatoris; conterite cor, confringatur animi duritia, conteratur animi pertinacia, accusetur in malo, renascatur in bono. Diriget ipse, alligabit fracturam, consolidabit sanitatem: & non erunt jam impossibilia nobis, quæ modò impossibilia sunt. Bonum est enim ut confiteatur infirmitatem, qui vult pervenire ad divinitatem. *Intelligentiæ ejus non est numerus.*

12. Ideo quid debeas facere in difficultate intelligendi, ostendit tibi, cùm consequenter dicit, (℣. 6.) *Suscipiens mansuetos Dominus.* Verbi gratiâ, Non intelligis, parum intelligis, non consequeris: honora Scripturam Dei, honora verbum Dei, etiam non apertum: differ pietate intelligentiam. Noli protervus esse accusare aut obscuritatem, aut quasi perversitatem Scripturæ. Perversum hîc nihil est, obscurum autem aliquid est; non ut tibi negetur,

[a] Floriacensis MS. *& ipsum* (subaudi *quiddam hoc*) *non pereat.*

[b] Am. Er. & plures MSS. *finitum.* Paulóque pòst iidem editi cum Lov. ferebant, *etiamsi non homini, tamen est Deo, parum dico* &c. At MSS. plerique, *etiamsi homini, non tamen* &c.

[c] Am. Er. & plerique MSS. *Quid ergo est apud Deum? Inde fecit* &c.

sed ut exerceat accepturum. Ergo quando obscurum est, medicus illud fecit, ut pulses. Voluit, ut exercereris in pulsando; voluit, ut pulsanti aperiret. Pulsando exerceberis; exercitatus, latior efficieris; latior factus, capies quod donatur. Ergo noli indignari quòd clausum est: mitis esto, mansuetus esto. Noli recalcitrare adversùs obscura, & dicere, Meliùs diceretur, si sic diceretur. Quando enim potes tu sic dicere aut judicare, quomodo dici expediat? Sic dictum est, quomodo dici debuit. Non corrigat æger medicamenta sua; novit ea medicus modificare: ei crede, qui te curat. Ideo quid sequitur? *Suscipiens mansuetos Dominus.* Noli ergo resistere adversùs clausa Dei: mansuetus esto, ut suscipiat te. Si autem resistis, audi quod sequitur: *Humilians autem peccatores usque ad terram.* Multa genera sunt peccatorum: *Humilians autem peccatores usque ad terram:* quos peccatores, nisi contrarios mansuetis? Ex eo quippe quod ait, *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram:* speciem quamdam peccatorum ex prædicta mansuetudine voluit intelligi. Peccatores ergo hoc loco immites, & eos qui mansueti non sunt, intelligimus. Quare humiliat usque ad terram? Reprehendunt intelligibilia, terrena sensuri sunt.

Matth. 7. 7.

13. Hoc fecit hominibus, qui voluerunt irridere Legem antequam nossent: non enim fuerunt mansueti. Intelligat Caritas vestra. Exstitit quædam perditissima secta Manichæorum, acceptas Scripturas & lectas irrisit: reprehendere voluit quod non intelligebat, & exagitando & reprehendendo non intellecta, multos illaqueavit. Sed humiliati sunt, qui hoc facere voluerunt, usque ad terram. Non sunt permissi intelligere cælestia, terrena sapuerunt. Quidquid audis in fabulis ipsorum, nonnisi blasphemia est, & quædam figmenta imaginum corporalium: quando quidem volentes intelligere Deum, usque ad lucis istius visibilis cogitationem venerunt, ultrà ire non potuerunt; & tales campos lucis fecerunt in regno Dei, qualem videbant hunc solem, quasi fructum lucis illius. Totum autem hoc quod per terram carnis tangitur, terra est Deo. Habemus enim unde videamus, unde audiamus, unde odoremus, unde gustemus, unde tangamus. Caro ista per quinque nuntios quosdam, quos appellamus sensus, percipit nonnisi corporalia: intelligibilia verò & spiritalia mente capiuntur. Quia ergo illi obscuritatem Scripturarum irriserunt, quæ propterea clausæ erant, ut pulsantes exercerentur, non ut parvulis negarentur, humiliati sunt usque ad terram, ut cogitare ampliùs non possent, quàm quod per terram percipitur. Per terram quid dico? Per carnem. Caro enim ista terra est, & de terra facta est. Quidquid per oculos capis, ad terram pertinet; quidquid per aures, quidquid per olfactum, quidquid per gustum, quidquid per tactum, ad terram pertinet: quia per terram percipitur. Illi ergo non valebant intelligere intelligentiam, cujus non est numerus; quia, Intelligentiæ ejus non est numerus. Reprehendentes Scripturas mysticis quibusdam rebus salubriter tegentes intelligentiam, ut parvuli exerceantur, & ipsa reprehensione immites facti, quod contrarium est mansuetis, humiliati sunt usque ad terram, ut incorporalem Deum sentire non possent, & quidquid de Deo cogitarent, nonnisi corporaliter cogitarent.

Manichæi veteris Legis irrisores.

℣. 5.

14. *Humilians ergo est Deus peccatores usque ad terram.* Quid ergo debemus facere nos, si nolumus humiliari usque ad terram? Quia magnum est proficere usque ad intelligibilia, magnum est proficere usque ad spiritalia, magnum est eò pervenire cor, ut noverit esse aliquid quod non per loca extendatur, nec per tempora varietur. Qualis est enim species sapientiæ? quis illam cogitat? Longa est? quadra est? rotunda est? modò hîc & modò ibi est? Cogitat sapientiam nescio quis in Oriente, cogitat illam alius in Occidente; si bene illam cogitant, in tanta locorum diversitate positi, ambobus tota præstò est. Quid est hoc? quis illud capit? Istam substantiam, istam quamdam divinam incommutabilemque naturam quis capit? Noli festinare, poteris capere. Audi quod sequitur: *Incipite Domino in confessione.* Hinc incipe, si vis pervenire ad intelligentiam perspicuam veritatis. Si vis à via fidei perduci ad possessionem speciei, incipe in confessione. Te priùs accusa: te accusato, Deum lauda. Invoca, quem nondum nosti, ut veniat, & sciatur: non ut ipse [a] veniat, sed ut te ad se perducat. Quomodo ipse venit, unde numquam discedit? Ipsa est enim perfectio sapientiæ, ubique est, & longè est à malis. Ubique est, inquam, & longè est à malis qui ubique sunt. Rogo vos, à quibus longè est quod ubique est? Ubi putatis, nisi quia jacent in dissimilitudine sua, exterminantes in se similitudinem Dei? Dissimiles facti recesserunt, reformati redeant. Unde, inquit, reformabimur? quando reformabimur? *Incipite Domino in confessione.* Post confessionem quid? Sequantur bona opera. *Psallite Deo nostro in cithara.* Quid est, *in cithara?* Quod jam exposui, sicut illud in psalterio psalmus, sic & cithara; non solùm voce, sed & opere. *Psallite Deo nostro in cithara.*

℣. 7.

15. Ecce confitemini, operamini opera misericordiæ, *psallite Deo nostro.* Cui *Deo nostro?* * *Qui cooperit cælum nubibus.* Quid est, *Qui cooperit cælum nubibus?* Qui contegit Scripturam figuris & sacramentis. Ille qui humiliat peccatores usque ad terram, ille qui suscipit mansuetos, *cooperit cælum nubibus.* Et quis videat cælum, quod coopertum est nubibus? Noli timere, audi quod sequitur: *Qui cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam. Qui cooperit cælum nubibus:* expavisti, quia non vides cælum; [b] cùm pluerit, fructificabis, & serenum videbis. *Cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam:* fortè hoc fecit Dominus Deus noster. Nisi enim haberemus occasionem obscuritatis Scripturarum, ista vobis non diceremus, quibus gaudetis. Hæc ergo fortasse pluvia est, ad quam gaudetis. Exprimi vobis per linguam nostram non posset, nisi Deus nubibus figurarum cælum Scripturarum cooperiret. Ad hoc ergo ille cooperit cælum nubibus, ut paret terræ pluviam. Ad hoc obscura esse voluit dicta Prophetarum, ut haberent postea servi Dei, quod interpretando influerent super aures & corda hominum, excipientium de nubibus Dei saginam lætitiæ spiritalis. *Qui cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam.*

℣. 8.

16. *Qui exoriri facit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum.* Ecce fructus pluviæ. *Qui exoriri,* inquit, *facit in montibus fœnum.* Numquid non & in terra humili? Sed quod magnum

Item ℣. 8.

[a] Plerique MSS. *non ut ipse venias.*

[b] MSS. post *cælum*, habent *compluêris*: Am. & Er. *cùm plueris.*

eſt, *in montibus*, Montes dicit excelſos ſæculi: aliqua magna dignitate præditos, hoc loco montes accipe. Et non eſt mirum, quia duo minuta miſit neſcio quæ vidua in gazophylacium; terra adtulit fœnum, terra humilis: & mons adtulit, Zacchæus ille major publicanorum. Hoc enim erat mirabilius, quia mons adtulit fœnum. Quantò enim elati ſunt homines, tantò avari ſunt; & quantò in hoc ſæculo majores, tantò plus amant divitias ſuas. Unde ille triſtis abſceſſit, qui conſilium vitæ æternæ petebat à Domino, & appellavit eum magiſtrum bonum, dicens, Quid faciam ut vitam æternam habeam? Et ille, Serva mandata. Quæ? Et dixit, Mandata legis. Hæc omnia feci à juventute mea. Unum, inquit, tibi deeſt. Vis eſſe perfectus? Vade, vende omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo; & veni, ſequere me. Quid dixit Dominus? Ecce mons es, accipe pluviam, & da fœnum. Quid enim daturus es? nonne fœnum? Etenim iſta omnia, quæ Eccleſiæ ad neceſſitates ſervientium Deo dantur à divitibus, quid ſunt niſi fœnum? Carnalia enim ſunt, & ad tempus apparentia: ſed non inde aliquid carnale conquiritur. De rebus vilibus quid emas adtende. Apoſtolus enim ait, oſtendens fœnum eſſe illud, Si nos vobis ſpiritalia ſeminavimus, magnum eſt ſi veſtra carnalia metamus? Et audi quia carnalia fœnum ſunt. Omnis caro fœnum, & omnis claritas hominis ut flos fœni. Ergo ille triſtis abſceſſit; & ait Dominus, Quàm difficilè dives intrat in regnum cælorum? Hoc ergo magnum, quia *exoriri facit in montibus fœnum*. Et quomodo *exoriri facit in montibus fœnum*, ſi dives ille audito quòd res ſuas deberet dare pauperibus, triſtis abſceſſit? Quomodo poſtea reſpondit Apoſtolis contriſtatis? Quæ hominibus [a] difficilia ſunt, Deo facilia ſunt. Ergo ille *exoriri facit in montibus fœnum*, cui omnia facilia ſunt. Nam nihil eſſet ſterilius duriſſimis montibus. Pluit ille, *qui facit exoriri in montibus fœnum, & herbam ſervituti hominum*. Cui *ſervituti*? Ipſum Paulum adtende. Nos autem, inquit, ſervos veſtros per Jeſum Chriſtum. Qui dicebat, Si nos vobis ſpiritalia ſeminavimus, magnum eſt ſi veſtra carnalia metamus? ſervum ſe dixit. Servimus enim vobis, Fratres. Nemo ſe noſtrûm dicat quaſi majorem vobis eſſe. Erimus majores, ſi fuerimus humiliores. Quicumque autem vult eſſe major veſtrûm, (Domini ſententia eſt,) erit veſter ſervus. Ergo *exoriri facit in montibus fœnum & herbam ſervituti hominum*. Paulus quidem apoſtolus manibus ſuis vivens, ipſum fœnum montium noluit accipere, [b] voluit indigere: ſed tamen montes dabant fœnum. Num quia ille noluit accipere, propterea montes dare non deberent, ut ſteriles remanerent? Debetur pluviæ fructus, debetur ſervo cibus, ſicut Dominus ait, Manducate quæ ab ipſis ſunt. Et ne putarent aliquid de ſuo donare, Dignus eſt enim, inquit, operarius mercede ſua.

Marci 12. 42. — Lucæ 19. 2. — Matth. 19. 16. &c. — 1. Cor. 9. 11. — Iſai. 40. 6. — Matth. 19. 22. & 23. — Ibidem 26. — 2. Cor 4. 5. — 1. Cor. 9. 11. — Matth. 20. 26. — Matth. 10. 10.

17. Itaque Fratres, quoniam [c] contigit jam ex iſta occaſione aliquid loqui vobis, maximè quia loquimur, talia nos non quærentes à vobis, & ideo liberiùs dicimus: ſed etſi quæreremus, fructum veſtrum quæreremus, & non veſtras opes, ſed veſtram juſtitiam: tamen admoneo breviter, quoniam jam multa diximus, & aliquando ſermo finiendus eſt; ſi vultis non eſſe ſteriles, ut reddatis pro pluvia fecunditatem, ne damnetur poſtea ſterilitas veſtra: (Minatur enim Deus terræ ſterili & ſpinoſæ ignem, ſicut fructuoſæ horreum parat.) efficite ut vos ipſos exigatis, efficimini exactores veſtri. Chriſtus tacitus exigit: & major eſt vox tacentis, quia in Evangelio non tacet. Non enim verè tacet, cùm dicit, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut & ipſi recipiant vos in æterna tabernacula. Non tacet ipſe, audite vocem ejus. Nemo enim vos poteſt exigere: niſi fortè exactione opus eſt, ut qui vobis in Evangelio ſerviunt, petant à vobis. Si ad hoc ventum fuerit, ut petant; videte ne quod vos à Deo petitis, fruſtra petatis. Ergo eſtote exactores veſtri, ne aliquid illi qui vobis in Evangelio ſerviunt, non dico petere cogantur, nam fortè nec coacti petunt; ſed ne ſilentio vos arguant. Unde ſcriptum eſt, Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Cùm dicit, qui intelligit ſuper egenum & pauperem, non exſpectat ut petat. Intellige ſuper illum. Alius te quærit indigens, alium tu debes quærere indigentem. Utrumque dictum eſt, Fratres mei: &, Omni petenti te da, modò lectum eſt: & alio loco Scriptura dicit, Sudet eleemoſyna in manu tua, quò uſque invenias juſtum, cui eam tradas. Alius eſt qui te quærit, alium tu debes quærere. Nec eum qui te quærit relinquas inanem; Omni enim petenti te da: ſed alius eſt quem tu debes quærere; Sudet eleemoſyna in manu tua, quò uſque invenias juſtum cui des. Numquam hoc facietis, niſi aliquid de rebus veſtris ſepoſitum habueritis, quod cuique placet pro neceſſitate rei familiaris ſuæ, tamquam debitum quaſi fiſco reddendum. Si non habet rempublicam ſuam Chriſtus, non habet fiſcum ſuum. Fiſcus enim ſcitis quid ſit? Fiſcus ſaccus eſt: unde & fiſcellæ & fiſcinæ dicuntur. Ne putetis quia aliquis draco eſt fiſcus, quia cum timore auditur exactor fiſci: fiſcus ſaccus eſt publicus. Ipſum habebat Dominus hîc in terra, quando loculos habebat: & ipſi loculi Judæ erant commiſſi. Judam traditorem patiebatur Dominus & furem, & in ipſo oſtendens ubique patientiam ſuam: tamen illi qui conferebant, in loculos Domini conferebant. Niſi fortè putatis, quia Dominus ibat, & petebat, aut indigebat, cui Angeli ſerviebant, qui de quinque panibus tot millia hominum pavit. Quare ergo egere voluit, niſi ut daret exemplum montibus, ut parerent fœnum, ne contra pluviam ſterilitatem redderent? Præcidite ergo aliquid, & deputate aliquid [d] fixum, vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quæſtibus veſtris. Nam quaſi [e] de vivo videris dare, & neceſſe eſt ut trepidet manus tua, quando illam porrigis ad id quod non devoveras. Exime aliquam partem reddituum tuorum. Decimas vis? decimas exime, quamquam parum ſit. Dictum eſt enim, quia Phariſæi decimas dabant, Jejuno bis in ſabbato, decimas do omnium quæcumque poſſideo. Et quid ait Dominus? Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Et ille

Hebr. 6. 7. — Lucæ 16. 9. — Pſal. 40. 2. — Lucæ 6. 30. — Johan. 13. 29. — Lucæ 18. 12. — Matth. 5. 20.

[a] Sic omnes MSS. Editi verò, *impoſſibilia*.
[b] Am. & plerique MSS. *noluit indigere*.
[c] Hac de re ſuperiùs egit apud Carthaginenſes, in Pſal. 103. ſer. 3. n. 9. 10. 11. & 12.
[d] Plures MSS. *fiſco*, ſupple, Chriſti.
[e] Sic aliquot MSS. At editi, *Nam quaſi divino videris &c.* qui & infrà loco *devoveras*, habebant *debueras*.

super quem debet abundare justitia tua, decimas A dat: tu autem nec millesimam das. Quomodo superabis eum, cui non æquaris? *Qui cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam, qui exoriri facit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum.*

ℽ. 9. 18. *Et dat pecoribus escam ipsorum.* Pecora ista dicit, greges Dei. Non fraudat Deus gregem suum escâ suâ per homines, quorum servituti herbam facit exoriri. Unde dicit Apostolus,
1. Cor. 9. 7. Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? B *Qui dat pecoribus escam ipsorum, & pullis corvorum qui invocant eum.* Hoc fortè putabimus, quia corvi Deum invocant, ut det illis escam? Ne hoc cogitetis, irrationalem animam invocare Deum: non novit anima invocare Deum, nisi sola rationalis. In figura accipite dictum, ne putetis, sicut impii quidam dicunt, revolvi animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad corvos. Hoc à cordibus vestris excludite, & à fide
Gen. 1. 26. vestra. Anima humana facta est ad imaginem Dei, C non dabit imaginem suam cani & porco. Quid est ergo, *Et pullis corvorum qui invocant eum?* Qui sunt pulli corvorum? Israëlitæ se solos justos esse dicebant, quia Legem acceperant: ceteros omnes omnium gentium homines peccatores dicebant. Et verè omnes gentes in peccato, in idololatria, in adoratione lapidum atque lignorum erant: sed numquid sic remanserunt? Etsi non ipsi corvi patres nostri, tamen pulli corvorum nos ipsi invocamus Deum. *Dat pecoribus escam ipsorum, & pullis corvorum qui invocant eum.* D Ipsi sunt
1. Pet. 1. 18. pulli corvorum, quibus dicit Petrus, "Quia non corruptibili argento vel auro redemti estis de supervacua vestra consuetudine à parentibus vestris tradita. Proficientes enim pulli corvorum qui simulacra colere videbantur parentum suorum, conversi sunt ad Deum. Et audis modò pullum corvi invocantem unum Deum. Quid ergo? Dimisisti patrem tuum, dicis pullo corvi? Dimisi planè: ille enim corvus non invocans Deum, ego E pullus corvi invoco Deum. *Et pullis corvorum qui invocant eum.*

ℽ. 10. 19. *Non in potentatu equi voluntatem habebit.* Potentatus equi est superbia. Videtur enim equus veluti ad suggestum hominis accommodatus, ut altior incedat. Et re vera est in eo cervix, indicans quamdam superbiam. Non se extollant homines in suis dignitatibus, non se sublimes putent honoribus; caveant ne equo indomito præcipitentur. Vide
Psal. 19. 8. enim quid dictum est in alio Psalmo: "Hi in curribus, F "& hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Hoc est, illi in honoribus temporalibus, nos in nomine Domini Dei nostri
Ibidem 9. magnificabimur. Propterea illis quid accidit? Videte quid sequitur: Illis obligati sunt pedes, & ce"ciderunt; nos verò surreximus, & erecti sumus. *Non in potentatu equi voluntatem habebit; nec in tabernaculis viri bene sentiet. In tabernaculis,* inquit, *viri.* Est enim tabernaculum Domini, ipsa sancta Ecclesia toto orbe diffusa. Hæretici divi- G dentes se ab Ecclesiæ tabernaculis, sibi tabernacula posuerunt: non in ipsis tabernaculis viri bene sentiet Deus. Sed pullum corvorum adtende dicen-
Psal. 83. 11. tem, Elegi abjici in domo Domini, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Etenim si alicui bono, pio, confitenti infirmitatem suam, pullo corvi invocanti Deum, contingit fortè in Ecclesia carere honore temporali; non it extra Ecclesiam, non sibi facit extra Ecclesiam tabernaculum, in quo non bene sentiat Deus. Sed quid dicit? "Elegi abjici in domo Domini magis, quàm habitare in "tabernaculis peccatorum. *Nec in tabernaculis viri bene sentiet.*

ℽ. 11. 20. Sed quid adjungit? *Bene sentiet Dominus in timentibus eum, & in his qui sperant in misericordia ejus.* Bene sentit Dominus in timentibus eum. Sed numquid sic timetur Deus, quomodo & latro? Nam & latro timetur, & bestia timetur, & homo injustus & potens multùm timetur: *Bene sentiet Dominus in timentibus eum.* Sed quomodo timentibus eum? *Et in his qui sperant in misericordia ejus.* Ecce timuit eum Judas traditor Christi, sed non speravit in misericordia ipsius. Postea enim pænituit eum, quòd tradiderit Dominum; & dixit, Peccavi, quia tradidi sanguinem justum. Bene Matth. 27. 4. quidem timuisti; sed si sperares in misericordia ejus, quem timuisti. Ille desperando abiit, & laqueo se suspendit. Ergo sic time Dominum, ut speres in misericordia ejus. Si times latronem, ab alio speras auxilium, non ab eo quem times: poscis auxilium ab eo quem non times, adversùs eum quem times. Si sic times Deum, & ideo times Deum quia peccator es, à quo accepturus es auxilium adversùs Deum? Quò iturus es? quid facturus? Vis ab illo fugere? Ad ipsum fuge. Vis fugere ab irato? Fuge ad placatum. Placabis autem eum, si speres in misericordia ipsius; atque ita de cetero peccare caveas, ut de præteritis depreceris, ut tibi dimittantur à Domino, cui est honor & imperium cum Patre & Spiritu-sancto in sæcula sæculorum, Amen.

IN PSALMUM CXLVII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo disputat contra ludos & spectacula, necnon adversùs Donatistas.

1. MEMINIT Caritas Vestra de Psalmo, quem modò cantavimus, in hodiernum diem nos distulisse sermonem. Ipse enim erat, & die Dominico lectus est, & tractandus ipse susceptus. Sed quia Evangelica lectione tunc permoti, præ magnitudine timoris nostri & vestræ utilitatis immorati sumus in eo quòd nobis Dominus diem novissimum commendavit, cautosque nos & vigilantes exspectare voluit adventum Matth. 24. 37. & 42. suum; terrens etiam exemplo, ne damnet judicio; sic futurum dicens adventum filii hominis, sicut in diebus Noë: manducabant & bibebant, emebant, Luc. 17. 26. vendebant, nubebant, uxores ducebant, donec introiret Noë in arcam, & venit diluvium, & perdidit omnes. Solliciti ergo & magno timore concussi, (quis enim si credit, non timeat?) in eo sumus, quantum potuimus, immorati, ut de vestris moribus vitaque vestra & omnium nostrûm sermo produceretur, quò possimus illum diem non solùm securi exspectare, sed etiam desiderare. Si enim amamus Christum, utique adventum ejus desiderare debemus. Perversum enim est, & nescio utrùm verum, quem diligis timere ne veniat; orare, Adveniat regnum tuum, & timere ne exaudiaris. Un- Matth. 6. 10. de autem timor? quia judex venturus est? numquid injustus? numquid malevolus? numquid invidus? numquid postremò ab altero exspectans nosse caussam tuam, ne fortè ille quem instruxisti, vel prævaricatione te decipiat, vel minori facundiâ & facultate deficiens, innocentiæ tuæ bonum verbis de-

monstrare non possit? Nihil horum. Quis ergo ven- A turus est? quare non gaudes? quis venturus est judicare te, nisi qui venit judicari propter te? Non
Johan. 12. 31. timeas accusatorem, de quo ipse dixit, Princeps hujus mundi missus est foras. Non timeas malum advocatum: ille enim tibi modò advocatus est, qui tunc judex futurus est. Ille erit, & tu, & caussa tua; sermo caussæ tuæ, testimonium conscientiæ tuæ. Quisquis ergo futurum judicem times, præsentem conscientiam tuam modò corrige. Parumne tibi est, quòd præterita non requiret? Sine reli- B quo spatio temporis tunc judicabit: sed [a] cum quanto spatio temporis modò præcipit? Tunc jam corrigi non licebit: modò quis prohibet? Hoc cùm vehementer commendaremus Dominico die, quia re vera, quia propè hoc solum dicendum est, non parum temporis effluxit, & coacti sumus hunc Psalmum susceptum ad tractandum, in hunc diem differre. Modò ipse præstò est, intendamus in eum, immo in Deum, qui hos sermones per misericordiam suam in Spiritu suo dispensare digna- C tus est, ita ut ipse novit expedire infirmitatibus nostris. Quis enim æger consilium medico dare audet?

2. Cùm legeretur, credo, aut omnes aut multos vestrûm animadvertisse, quòd habeat aliquos versus, ad quos aperiendos pulsandum est; maxi-
℣. 16. méque ubi ait, *Qui dat nivem velut lanam, nebu-*
℣. 17. *lam velut cinerem spargit: qui * mittit crystallum*
suum velut frusta panis, in faciem frigoris ejus
quis subsistet? His enim auditis, quisquis ea ac- D cipit ad litteram, opera quidem divina cogitavit. Quis enim dat nivem, nisi Deus? & quis nebulam spargit, nisi Deus? crystallum quis durat, nisi ipse? Et habent hæc tria similitudines congruas oppositas. Neque enim dissimilis est lana nivi, aut cinis nebulæ, aut frusta panis [b] candidi nitori & candori crystalli. Est enim crystallum species quædam in modum vitri, sed candidum est. Hoc autem genus traditur ab eis qui noverunt, unde dubitare non debemus, quoniam fidelissima Scriptura testimo- E nium dicit: traditur ergo crystallum durata per multos annos, & non resoluta nive, ita congelascere, ut resolutio non facilis sit. Nives præteritæ hyemis facilè dissolvit æstas adveniens: non enim eis ad confirmandam duritiam accessit annositas. Ubi autem nives multæ per annos multos super invicem missæ fuerint, & copiâ suâ violentiam æstatis evicerint, non æstatis unius, sed multarum, præsertim in his terræ partibus, id est, in Aquilonia plaga, ubi nec æstate sol perferventissimus invenitur: F ipsa diuturna & annosa duritia reddit hanc speciem, quæ crystallum dicitur. Intendat Caritas Vestra Quid est ergo crystallum? Nix est glacie durata per multos annos, ita ut à sole vel igne facilè dissolvi non possit. Hoc propterea aliquantò diutiùs exposuimus, quia multi ignorant: nec illi qui hoc fortè norunt, de re quam noverunt, onerosum debent habere sermonem, adhibitum, non propter se, sed propter eos qui non noverunt. Hæc ergo cùm audistis personante Lectore, non dubito vos diversa G cogitasse, dixisse aliquos, & verum dixisse, Magna opera Domini, unde particula quædam commemorata est, & ipsa terrena, & propè omnibus annis nota, quomodo ningat Deus, quomodo nebulam spargat, quomodo etiam crystallum solidet. Alios dixisse sibi, Putasne sine caussa ista in Scripturis posita sunt, aut verè hoc totum habent quod sonant? Non nobis aliquid innuit nix ista & lana, nebula & cinis, crystallum & panis? Sed quare sic Scriptura loqui voluit, per quasdam quasi caligines similitudinum? quantò melius apertiùs loqueretur? Quare vel quæro vel hæsito, quid sibi illa verba exigant? quare in audiendo vel laboro? quare plerumque audito Psalmo indoctus abscedo? Hoc est, quod paulò antè dixi, Patere te curari, ita sanandus es. Multùm superbus & præceps est æger, qui & medicum monere audet, etiam hominem. Consiliumne audebit dare æger medico? Ubi homo ægrotat, & Deus curat, MAGNUM PIETATIS & sanitatis [c] initium est, antequam scias quare quid dictum sit, credere ita dici debuisse ut dictum est. Hæc enim pietas faciet te capacem, ut quæras quod dictum est; & cùm quæsieris invenias, & cùm inveneris gaudeas. Adsit ergo nobis apud Dominum Deum nostrum iste affectus precum vestrarum: etsi non propter nos, certè propter vos donare dignetur, quod hîc absconditum latet. Modò ergo putate nos, quoniam cujusdam spectaculi [d] & editionis divinæ diem promisimus, pronuntiatis hîs versibus & nondum expositis, involutas quasdam Editoris nostri sarcinas protulisse. Utique ad hoc involutæ proferuntur, ut evolutæ [e] exspectentur: vos autem non tantùm intueri, sed & vestiri paramini.

3. Dixeramus autem die Dominico, si meminit Caritas Vestra, qui adfuistis, ipsam Evangelicam lectionem, quæ nos diutiùs tenuit, ut Psalmi expositio differretur, congruam lectam fuisse eidem Psalmo. Hoc tunc diximus, sed ostendere non valuimus, quia Psalmum distulimus. Hodie itaque demonstranda est & ipsa congruentia. In Matth. 24. 4. &c.
Evangelica illa lectione territi sumus de die novissi- Luca 17. 21. &c.
mo. Terror ille securitatem parturit: territi enim præcavemus, præcaventes securi erimus. Quomodo enim præpostera securitas in terrores impellit, ita ordinata sollicitudo securitatem parit. Territi autem sumus, ne præsentem vitam deficientem, volaticam, transitoriam, sic amemus, quasi alia nulla sit: si enim alia nulla est, amemus hanc. Si alia vita nulla est, feliciores nobis sunt qui ad amphitheatrum hodie vigilarunt. Quid enim ait Apostolus? Si in hac vita tantùm in Christo sperantes su- 1. Cor. 15. 19.
mus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Est ergo alia vita. Interroget quisque [f] Christum in fide sua: sed dormit fides. Meritò fluctuas, quia Christus dormit in navi. Jesus enim dormiebat in Matth. 8. 24.
navi, & navis fluctuabat in aquis & tempestatibus multis. Fluctuat ergo cor, quando Christus dormit. Christus semper vigilat: quid est ergo, Christus dormit? Fides tua dormit. Quid adhuc [g] dubitationis tempestate jactaris? Excita Christum excita fidem tuam: conspice oculis fidei vitam futuram, propter quam credidisti, propter quam signo ejus signaris, qui propterea duxit hanc vitam, ut tibi ostenderet quàm sit contemnenda quam diligebas, & quàm sit speranda quam non credebas. Si ergo fidem excitaveris, & oculos ejus in novissima

[a] Sic MSS. At Er. & Lov. *sed quod cum tanto spatio temporis modò præcipit, tunc etiam corrigi* &c.
[b] Editi, *candido nitori:* dissentientibus MSS.
[c] Ita melioris notæ MSS. At editi, *& sanitatis indicium est. Antequam scias quare quid dictum sit, crede ita dici debuisse* &c.
[d] Er. & Lov. omittunt particulam *&*: quæ in ceteris libris reperitur.
[e] Floriacensis MS. *spectentur:* idem hîc sonat *exspectentur.*
[f] Sic MSS. At editi loco *Christum*, habent *vestrûm.*
[g] MSS. *dubitatione ut tempestate:* aut *velut tempestate.*

miseris, futurumque sæculum in quo gaudebimus post alterum Domini adventum, post judicium peractum, post traditum sanctis regnum cælorum; si illam vitam cogitaveris, & illius vitæ negotium otiosum, de quo sæpe locuti sumus, Carissimi, non fluctuabit negotium nostrum; otiosum negotium plenum solius dulcedinis, nullâ interpellatum molestiâ, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatum. Negotium nostrum quod erit? Laudare Deum, amare & laudare, laudare in amore, amare in laudibus. [Psal. 83. 5.] Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Quare, nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te? Quare, nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te? Hoc ergo, Fratres mei, quale spectaculum erit in visione Dei? Vident homines Venatorem, & delectantur: væ miseris, si non se correxerint. Qui enim vident Venatorem, & delectantur, videbunt Salvatorem, & contristabuntur. Quid illis miserius, quibus Salvator saluti non erit? Non ergo mirum, quia illis quibus voluptati est homo pugnans, non erit saluti Deus liberans. Nos autem, Fratres, si nos in ejus membris meminimus, si concupiscimus, si perseveramus, videbimus & gaudebimus. Erit illa civitas purgatis omnibus civibus suis, nullo admixto seditioso aut turbulento: inimicus ille qui modò invidet, ne ad illam patriam veniamus, illic cuiquam insidiari non potest; quia nec esse ibi permittitur. Si enim modò excluditur de corde credentium, quomodo excludetur de civitate viventium? Quid erit, Fratres, quid erit, rogo vos, esse in illa civitate, de qua loqui tantum gaudium est? Huic futuræ vitæ corda præparare debemus: quisquis ei cor præparaverit, totam istam contemnit; contemta ista securum facit exspectare diem, de quo exspectando Dominus terruit.

4. Cùm ergo Psalmus iste dicat nobis & cantet de illa vita futura, Evangelium autem terruerit de præsenti: Psalmus facit amorem futuræ, Evangelium facit timorem præsentis. Nec de futura delectatione tacetur in litteris novi Testamenti, & multò magis in eis, ubi non tamquam cum involucris quibusdam proferuntur illa quæ intelligenda sunt; sed ibi videntur aperta, ut hîc intelligantur obscura. [Matth. 24. 42.] Cùm ergo diceret nobis Evangelium, Observate diem novissimum venturum, diem adventûs Filii hominis; quia illos malè inventurus est, qui modò securi sunt, ideo quia perversè securi sunt; securi sunt enim in voluptatibus sæculi, cùm deberent esse securi domitis cupiditatibus sæculi: jam utique illi vitæ nos præparavit Apostolus, in verbis quæ [1. Cor. 7. 29. &c.] tunc etiam commemoravi. De cetero, Fratres, " tempus breve est: reliquum est, ut qui habent uxo" res, tamquam non habentes sint; & qui emunt, " tamquam non ementes; & qui gaudent, tamquam " non gaudentes; & qui flent, tamquam non flen" tes; & qui utuntur hoc mundo, tamquam non " utentes sint: præterit enim figura hujus mundi: vo" lo vos sine sollicitudine esse. Qui gaudium totum suum totamque felicitatem suam constituit in manducando, bibendo, uxorem ducendo, emendo, vendendo, utendo mundo isto, sine sollicitudine est & talis; sed præter arcam, væ illi à diluvio. [1. Cor. 10. 31.] Quisquis autem sive manducat, sive bibit, sive aliquid agit, omnia in gloriam Dei facit: & si aliqua tristitia est de rebus sæcularibus, sic flet, ut intus in spe gaudeat; & si aliqua lætitia est in rebus sæcularibus, sic gaudet, ut intus spiritaliter timeat, nec donet se corrumpendum felicitati, nec se det adversitati frangendum: (hoc est enim flere tamquam non flentem, & gaudere tamquam non gaudentem:) quisquis & si habet uxorem, ejus infirmitati compatiens, reddit, non exigit debitum; aut si propter propriam infirmitatem ducit uxorem, plangens potiùs quia sine uxore esse non potuit, quàm gaudens quia duxit: quisquis vendit, quod novit quia etsi maneret, beatum non faceret; quisquis quod emit, novit quia transiet; & de his omnibus etsi abundantibus, etsi circumfluentibus non præsumit, facitque ex eo quod habet, misericordiam cum eo qui non habet, ut & ipse accipiat [a] quod non habet, ab illo qui omnia habet: quisquis talis est, securus exspectat diem novissimum, quia non est præter arcam; jam inter ligna imputribilia computatur, ex [Gen. 6. 14.] quibus arca fabricatur. Non ergo timeat venturum Dominum; sed speret, & desideret. Non enim veniet illi ad inferendas pœnas, sed ad finiendas molestias. Hoc autem fit desiderio illius civitatis. Quod ergo monuit Evangelium, impletur ejus civitatis desiderio, [b] quam Psalmus cantat: ita congruit Evangelium huic Cantico.

5. Et quam civitatem Psalmus iste cantat, audiamus. Audiamus, & cantemus: gaudium nostrum, cùm hoc audimus, canticum Dei nostri est. Non enim tantùm cantamus, quando voce & labiis sonamus canticum: est & canticum intus, quia sunt & aures cujusdam intus. Voce cantamus, ut nos excitemus: corde cantamus, ut illi placeamus. *Aggæi & Zachariæ* Psalmus dicitur. [Titul. apud LXX.] Aggæus & Zacharias prophetæ fuerunt. Erant autem prophetæ isti jam in captivitate Jerusalem il- [1. Esdræ 6. 14.] lius, quæ in terra portavit umbram cujusdam cælestis. In illius ergo civitatis captivitate cùm essent in Babylonia, prophetaverunt prophetæ isti reparationem Jerusalem, prophetaverunt civitatem novam ex reparatione veteris, liberato populo à captivitate. Agnoscimus & istam captivitatem, si verè agnoscimus nostram peregrinationem. In hoc enim mundo, in his tribulationibus sæculi, in hac turba multiplici scandalorum, quodam modo in captivitate gemimus, sed erigemur: prænuntiatur civitas nostra nova futura æqualis. Nam & post istorum prophetationem, & visibiliter contigit, ut totum explicaretur, quod ad persolvendam imaginem pertinebat. Reparata est Jerusalem post septuaginta annos captivitatis. Sic Jeremias [c] prophe- [Jerem. 25. 12. & 29. 10.] ta septuaginta annis, septenario illo numero omnem volubilitatem hujus temporis signat; septenario enim numero volvuntur dies hi, sicut nostis, iidem abeunt, iidem redeunt. Post septuaginta ergo annos, cùm prophetavit Jeremias reparari civitatem Jerusalem, factum est ut & ibi significaretur imago futurorum: significatum est nobis post omnem istam volubilitatem temporis, quæ septenario numero volvitur, futuram illam civitatem nostram jam in æternitate in uno die. In illa quippe habitatione tempus non volvitur, quia habitator ibi non labitur. Hanc cùm viderent in spiritu Prophetæ; videbant illam, dicebant de ista. Sed hæc dicebant de ista, quæ in illam ducerent: & illa omnia quæ fiebant secundùm tempus, secundùm corporales motiones, secundùm actus

[a] Am. & MSS. omittunt, *quod non habet.*
[b] Sic MSS. Editi verò, *quod Psalmus cantat.*
[c] Plerique MSS. *prophetat post septuaginta annos, septenario.*

hominum, signa erant & prænuntiationes futurorum.

6. Audiamus jam cantari civitatem illam, & erigamur ad eam. Multùm enim nobis eam commendat Spiritus Dei, infundens nobis amorem illius, ut ei suspiremus, & in peregrinatione ingemiscamus, & ad illam venire desideremus. Amemus illam, & ipsum amare ambulare est. Ecce amemus illam ex ore sancto, ex ore prophetico & Dei Spiritu dicentis: COLLAUDA *Jerusalem Dominum*. (℣. 12.) In captivitate adhuc constituti, vident B illos greges, immo unum gregem omnium civium, undique collectorum ad illam civitatem; vident gaudium massæ, post trituras, post ventilationes jam missæ in horreum, nihil timentis, nihil laboris & molestiæ patientis; & adhuc hîc positi, & in ipsa contritione conversantes præmittunt gaudium spei, & anhelant in illam, quasi conjungentes corda sua Angelis Dei, & futuro illi populo secum in gaudio permansuro. *Collauda Jerusalem Dominum.* Quid enim factura es ô Jerusa- C lem? Transiet certè & labor & gemitus. Quid factura es? aratura, seminatura, novellatura, navigatura es, negotiatura es? Quid factura es? An in illis operibus, quamvis bonis & de misericordia venientibus, exerceri te adhuc oportet? Considera numerum tuum, considera undique societatem tuam: (Matth. 25. 35.) vide utrùm aliquis esuriat, cui porrigas panem; vide si aliquis sitiat, cui des calicem aquæ frigidæ; vide utrùm aliquis modò apud te peregrinus est, quem hospitio recipias; vide utrùm ali- D quis sit æger, quem visites; vide utrùm aliquis litiget, quem concordes; vide utrùm aliquis moriatur, quem sepelias. Quid ergo factura es? *Collauda Jerusalem Dominum.* Ecce hoc est negotium tuum. Sicut solet in titulis scribi, Utere felix. *Collauda Jerusalem Dominum.*

7. Estote Jerusalem: mementote de quibus (Psal. 71. 20.) dictum est, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Hi sunt qui modò gaudent talibus pompis: inter illos sunt qui propte- E rea hodie non venerunt, quia Munus est. Cui Munus est? cui damnum? Aut unde Munus? aut unde damnum? Non enim illi tantùm qui talia edunt, damno feriuntur: sed majori damno percutiuntur, qui talia libenter intuentur. Illorum arca auro exinanitur, istorum pectus justitiæ divitiis exspoliatur. Plangunt plerique (Editores munerum.) Editores, vendentes villas suas: quomodo debent plangere peccatores, perdentes animas suas? Itane ad hoc clamavit Dominus Domi- F nico die, Vigilate, ut hodie sic vigilaretur? Obsecro vos, ô cives Jerusalem, adjuro vos per pacem Jerusalem, per redemtorem, per structorem, per rectorem Jerusalem, ut convertatis pro illis preces ad Deum. Videant, sentiant quia nugantur; & multùm intenti in illa spectacula quæ illis placent, aliquando & se spectent, sibique displiceant. In multis enim jam factum gaudemus; & aliquando nos quoque ibi sedimus, & insanivimus: & quàm multos putamus ibi nunc G sedere, futuros non solùm Christianos, sed etiam Episcopos? Ex præteritis futura conjicimus: ex his quæ jam facta sunt, quæ Deus facturus est prænuntiamus. Vigilent preces vestræ, non gratis gemitis, Fratres. Prorsus illi qui evaserunt, deprecantes pro his qui periclitantur, quia & ipsi fuerunt in numero periclitantium, exaudiuntur, & abstrahet Deus à captivitate Babyloniæ plebem suam, redimet omnino & eruet, perficietur numerus sanctorum gestantium imaginem Dei. Non ibi erunt, quorum imaginem Deus in civitate sua spernet, & ad nihilum rediget; (Psal. 71. 20.) quia & [a] ipsi in civitate sua, hoc est Babylonia, imaginem ejus ad nihilum redegerunt. Erit ille populus laudans Dominum, quem prævidet modò Spiritus prophetiæ; & dicit ut exsultemus in spe, & desideremus ipsam rem. *Collauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Collauda*, quia ex multis constas: *lauda*, quia unum facta es. Multi, inquit Apostolus, unum sumus in Christo Jesu. (1. Cor. 10. 17.) Quoniam ergo multi, collaudamus; quoniam unum, laudamus? Iidem multi qui unum; quia ille in quo unum, semper unus.

8. Quare, inquit hæc Jerusalem, collaudo Dominum, & laudo Deum meum Sion? Quæ Sion, ipsa Jerusalem. Diversis caussis duo nomina. Jerusalem dicta est visio pacis: Sion dicta est speculatio. Videte si aliud sonant ista nomina, nisi spectacula: ne putent gentes se habere spectacula, & nos non habere. Aliquando dimisso theatro aut amphitheatro, cùm cœperit ex illa cavea evomi turba perditorum, aliquando tenentes in animo phantasias vanitatis suæ, & memoriam suam pascentes rebus non solùm inutilibus, sed & perniciosis, gaudentes in eis tamquam in dulcibus, sed pestiferis; vident plerumque, ut fit, transire servos Dei, cognoscunt ipso habitu vel vestis, vel capitis, vel [b] fronte notos habent, & dicunt apud semetipsos & secum, O miseros istos, quid perdunt? Fratres, rogemus Dominum pro benevolentia ipsorum, quia bonum illud putant. Bene nobis volunt: sed qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Si odit animam suam, quomodo amabit animam meam? Tamen ipsâ perversâ & inani & vanâ benevolentiâ, si benevolentia dicenda est, dolent nos perdere quod amant: oremus ne perdant quod amamus. Videte qualem Jerusalem exhortetur ad laudem, vel potiùs præsentiat laudaturam. Non enim illius civitatis laudes, tunc cùm videbimus & amabimus & laudabimus, voce prophetica exhortandæ & excitandæ sunt: sed propterea modò dicunt hoc Prophetæ, ut [c] potent, quantum possunt in hac carne constituti, futura gaudia beatorum, & eructantes in aures nostras, excitent amorem illius civitatis. Fervemus desiderio, non simus spiritu pigri.

9. Sed videte qualem Jerusalem dicit laudaturam Deum, & unde laudaturam: perfectione quadam beatitudinis. *Collauda*, inquit, *Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.* Et quasi diceret, Unde secura laudabo? *Quoniam confirmavit*, inquit, *vectes portarum tuarum.* (℣. 13.) Adtendite Fratres mei. *Confirmavit*, inquit, *vectes portarum tuarum.* Vectium confirmatio non est portarum apertarum, sed clausarum. Unde plerique codices habent, *Confirmavit seras portarum tuarum.* Adtendat Caritas Vestra. Conclusam Jerusalem dicit laudare Dominum. *Collauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.* Collaudamus modò, laudamus modò, sed inter scandala. Multi quos nolumus, intrant; multi, etsi nolumus, exeunt:

[a] Sic MSS. At Er. & Lov. *& ipsi in captivitate sua & in civitate sua.*
[b] Er. & aliquot MSS. *vel fortè notos habent.*
[c] Sic aliquot MSS. Editi verò, *utpote*: & infrà, *gaudia beatorum eructantes in aures nostras, ut excitent &c.*

Matth. 24. 12. exeunt: ideo crebrescunt scandala: Et quoniam A abundavit iniquitas, ait Veritas, refrigescit caritas multorum: propter intrantes, quos dijudicare non possumus; & exeuntes, quos tenere non possumus. Quare hoc? Quia nondum perfectio, nondum illa beatitudo. Quare hoc? Quia adhuc area, nondum horreum. Tunc ergo quid, nisi ut non timeas tale aliquid futurum? *Collauda enim Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confirmavit vectes portarum tuarum. Confirmavit.* [a] Non dixit, Apposuit, tantùm: *Confirmavit vectes portarum tuarum.* Nemo exeat, nemo intret. Nemo exeat, gaudemus: nemo intret, timemus. Nec hoc timeas: cùm intraveris, dicetur: tantummodo esto in numero virginum, quæ portarunt oleum secum. *Matth. 25. 4.*

10. Virgines enim illæ animas significant. Non enim verè quinque erant, sed in quinque illis millia sunt. In numero illo quinario millia intelliguntur, non feminarum tantùm, sed & virorum: quia uterque sexus dicitur femina, quia Ecclesia; & uterque sexus, hoc est Ecclesia, dicitur virgo. Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. *2. Cor. 11. 2.* *Virginitas.* Paucorum est virginitas in carne, omnium debet esse in corde. Virginitas carnis, corpus intactum: virginitas cordis, fides incorrupta. Ergo dicitur virgo tota Ecclesia, & masculino genere appellatur populus Dei: uterque sexus populus Dei, & unus populus, & unicus populus; & una Ecclesia, & unica columba: atque in hac virginitate millia sanctorum. Ergo quinque virgines omnes animas intraturas in regnum Dei significant; non sine caussa quinario numero, quoniam quinque sunt corporis sensus notissimi omnibus. Per quinque enim januas intrat aliquid per corpus ad animam: aut per oculos intrat quod concupiscas malè, aut per aures, aut per olfactum, aut per gustum, aut per contactum. Per has quinque januas quisquis non admiserit corruptionem, inter quinque virgines computatur. Admittuntur autem corruptiones per illicita desideria. Quid autem liceat & non liceat, pleni sunt libri Scripturarum. Ergo opus est ut sis in illis quinque virginibus. Non timebis quod dictum est, Nemo intret. Dicitur enim hoc, & fiet hoc; sed cùm intraveris: nemo contra te claudet; sed te ingresso, claudentur portæ Jerusalem, & firmabuntur vectes portarum ejus. Nam tu si esse volueris aut non virgo corde, aut etsi virgo, inter fatuas virgines; foris remanebis, & frustra pulsabis.

11. Quæ sunt fatuæ virgines? Et ipsæ quinque sunt: quæ, nisi animæ quæ habent istam continentiam carnis, ut vitent corruptelas ab omnibus sensibus venientes, quos sensus jam enumeravi? Vitant veluti corruptiones venientes undique, & non in conscientia gerunt bonum suum coram oculis Dei: sed placere inde volunt hominibus, & judicium sequuntur alienum. Favores vulgi aucupantur; viles sibi sunt, cùm spectatoribus esse caræ volunt; non eis sufficit conscientia. Meritò non portant oleum secum. Oleum autem est ipsa gloriatio, propter nitorem & splendorem. Sed quid dicit Apostolus? Vide virgines sapientes portantes oleum secum. Opus autem suum probet unusquisque, & tunc in semetipso habebit glo- *Gal. 6. 4.* riam, & non in altero. Hæ sunt ergo virgines sapientes. Stultæ autem accendunt quidem lampades, videntur quidem lucere opera earum: sed deficient, & exstinguentur; quia non de oleo interiore pascuntur. Et dormiunt omnes tardante sponso: *Matth. 25. 5.* quia ex utroque genere hominum obdormiscunt in mortem; & de illis fatuis, & de his sapientibus, tardante adventu Domini, itur in mortem istam corporalem & visibilem, quam somni loco Scripturas ponere notum est omnibus Christianis: cùm diceret de ægrotantibus Apostolus; B Propterea in vobis, inquit, multi infirmi & ægri, *1. Cor. 11. 30.* & dormiunt sufficienter. Dormiunt, inquit, moriuntur. Sed ecce venturus est sponsus, & omnes surgent, sed non omnes intrabunt. Deficient opera stultarum virginum, non habentium oleum conscientiæ; non invenient à quibus emant, quod illis solebant vendere adulatores. Ab irridentibus enim dicitur, non ab invidentibus, Ite, emite vobis. *Matth. 25. 9.* Petierant enim stultæ à sapientibus, & dixerant eis, Date nobis oleum, quia faces nostræ C exstinguuntur. *Ibidem 8.* Quid illæ sapientes? Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potiùs ad vendentes, & emite vobis. Hoc admonere erat, Quid vobis modò prosunt, à quibus emere soletis adulationem? Et cùm eunt, inquit, intrarunt illæ, & clausum est ostium. Cùm eunt corde, cùm talia cogitant, dum se ab illa intentione alienant, & retrò præterita sua recordantur, eunt quasi ad vendentes: & non inveniunt tunc faventes, non D inveniunt tunc laudantes, à quibus solebant laudari, & quasi excitari ad bona opera, non robore bonæ conscientiæ, sed incitamento linguæ alienæ.

12. Et illud quod dictum est, Ne fortè non sufficiat nobis, magna consideratione humilitatis dictum est. Oleum enim quod gestamus in conscientia, judicium est nostrum de nobis ipsis, quales simus; & difficile est, ut de se quisque perfectè judicet. Fratres mei, quantumlibet homo *Philip. 3. 13.* E proficiat, quantumlibet se ad anteriora extendat, & præterita obliviscatur; si jam dicit sibi, Bene est: procedit regula de thesauris Dei, examinat ad liquidum; & quis gloriabitur castum se habere cor? *Prov. 20. 9.* & quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Sed quid dixit Scriptura? Judicium sine *Jacobi 2. 13.* misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Quantumcumque proficias, sperabis in misericordiam. Nam si justitia sine misericordia prolata fuerit, in quolibet quod damnet inveniet. F Quæ nos consolatur Scriptura? Quæ hortatur ad misericordiam faciendam, ut omnino crebrescamus in erogando quod amplius habemus. *Superflua eroganda pauperibus.* Multa autem superflua habemus, si nonnisi necessaria teneamus: nam si inania quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite quod sufficit operi Dei; non quod sufficit cupiditati vestræ. Cupiditas vestra non est opus Dei. Forma vestra, corpus vestrum, anima vestra, hoc totum opus Dei. Quære quæ sufficiant, & videbis quàm pauca sint. Viduæ suf- *Marci 12. 42.* G fecerunt duo nummi ad faciendam misericordiam, suffecerunt duo nummi ad emendum regnum Dei. Ad vestiendos totiens Venatores quid sufficit Editori? Videte, quia non solùm pauca sunt, quæ vobis sufficiant; sed nec ipse Deus multa à vobis quærit. Quære quantum tibi dederit, &

[a] Sic Am. & plures MSS. At Lov. *Nondum dixit, apposuit: tantùm confirmavit &c.* Et paulò pòst, in editis legebatur, *Ne hoc timeas cùm intraveris. Dicitur tantummodo, esto &c.*

ex eo tolle quod sufficit: cetera quæ superflua A
jacent, aliorum sunt necessaria. Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. RES ALIENÆ possidentur, cùm superflua possidentur.

13. Faciens ergo hujusmodi misericordias,
Lucæ 6. 37. & illam præcipuè quæ gratìs constat, Dimitte,
Matth. 6. 12. sicut dimittimus; quo nonnisi caritatem erogas, quæ crescit cùm erogas: faciens ergo & fervens in ipsis bonis operibus misericordiæ, quæ jam bo-
Suprà in Psal. 83. na opera, ut jam diximus, tunc non erunt necessaria, quia nullus erit miser in quem facienda sit B
misericordia; exspectabis securus judicium, non tam securus de justitia tua, quàm securus de misericordia Dei, quia & tu misericordiam prærogasti.
Jacobi 2. 13. Judicium enim sine misericordia, illi qui non fecit misericordiam. Superexaltat autem, inquit, misericordia judicio. Ne putetis, Fratres, quia tunc non est justus, quando nostri non miseretur, aut recedit à regula justitiæ suæ. Et cùm damnat, justus est; & cùm miseretur, justus est. Quid enim tam justum, quàm reddere misericordiam C
prærogranti? Quid tam justum, quàm ut in qua
Matth. 7. 2. mensura mensi fueritis, in ea remetiatur vobis? Da egenti fratri. Cui fratri? Christo. Si ergo quia
Rom. 9. 5. fratri Christo, & quia Christo Deo, qui est super omnia benedictus in sæcula: Deus egere à te voluit, & tu manus retrahis? Certè tu porrigis
Eccli. 4. 36. manum, & petis à Deo: audi Scripturam, Non sit » manus tua porrecta ad accipiendum, & ad dandum collecta. Erogari sibi vult Deus, ex illo quod dedit. Quid enim das, quod ille non dedit? Quid D
1. Cor. 4. 7. enim habes, quod non accepisti? Aut verò, non dico, Deo, sed cuilibet de tuo das aliquid? De illius das, qui jubet ut des. Prærogator esto, non invasor. Hæc ergo faciens, & si bona humilita-
Matth. 25. 9. te dicis de illo oleo, Ne fortè non sufficiat nobis, intras & clauditur. Audi Apostolum hoc dicen-
1. Cor. 4. 3. tem: Mihi autem minimum est, ut à vobis dijudicer. Quando enim potestis dijudicare conscientiam meam? Quando examinare quo animo facio, quidquid facio? Quantum possunt homines de E
alio judicare? Plus homo utique ipse de se: sed Deus plus de homine, quàm homo de se. Ergo si talis fueris, intrabis, in quinque illis virginibus eris: ceteræ fatuæ excludentur. Nam hoc habes
Matth. 25. 11. in Evangelio, Claudetur ostium, & stabunt & clamabunt, Aperi nobis; & non aperietur: *Quoniam confirmavit vectes portarum tuarum. Confirmavit*, inquit, *vectes portarum tuarum:* secura sta, secura lauda, sine fine lauda. Fortiter clausæ sunt portæ tuæ: non exit amicus, non intrat inimicus. *Confirmavit vectes portarum tuarum.* F

Item ℣. 13. 14. *Benedixit filios tuos in te.* Non vagantur foris, non peregrinantur; intus gaudent, intus laudant, intus [a] benedicuntur; intus non parturiunt, quia jam neminem pariunt. Filii sunt, sancti sunt: isti filii sancti jam laudantes & gaudentes, parturiti & parti sunt matre caritate, inclusi sunt colligente caritate. Audi caritatem parturientem illos: qua præditus Paulus apostolus, non solùm paternum, sed & maternum [b] cor gerens in filios, Filii mei, G
Gal. 4. 19. inquit, quos iterum parturio. Cùm Paulus eos parturiebat, caritas parturiebat: cùm caritas eos
Rom. 5. 5. parturiebat, Dei Spiritus parturiebat. Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Ergo colligat, quos parturivit & peperit. Modò jam intus filii sunt, securi sunt. Volarunt de nido timoris, volarunt in cælestia, volarunt in æterna: jam nihil metuunt temporale.

15. *Benedixit filios tuos in te.* Quis? * *Qui posuit fines tuos pacem.* ℣. 14. Quomodo exsultastis omnes? Hanc amate Fratres mei. Multùm delectamur, quando clamat de cordibus vestris pacis dilectio. Quomodo vos delectavit? Nihil dixeram, nihil exposueram; versum pronuntiavi, & exclamastis. Quid de vobis clamavit? Dilectio pacis. Quid ostendi oculis vestris? Unde clamatis, si non amatis? Unde amatis, si non videtis? Invisibilis est pax. Quis est oculus, quo visa est, ut amaretur. Neque enim adclamaretur, nisi amaretur. Hæc sunt spectacula quæ exhibet Deus rerum invisibilium. Quanta pulcritudine intellectus pacis corda vestra percussit? Quid jam ego loquar de pace, aut de laude pacis? Prævenit omnia verba mea vester affectus: non impleo, non possum, infirmus sum. Differamus omnes laudes pacis ad illam patriam pacis. Ibi eam pleniùs laudabimus, ubi eam pleniùs habebimus. Inchoatam in nobis si sic amamus, perfectam quomodo laudabimus? Ecce hoc dico, ô filii [c] dilecti, ô filii regni, ô cives Jerusalem, quoniam in Jerusalem visio pacis est: & omnes qui amant pacem, benedicuntur in ea, & ipsi intrant cùm clauduntur portæ, & firmantur vectes. Hanc quam nominatam sic amatis & diligitis, ipsam sectamini, ipsam desiderate: ipsam in domo, ipsam in negotio, ipsam in uxoribus, ipsam in filiis, ipsam in servis, ipsam in amicis, ipsam in inimicis diligite.

16. Ipsa est pax quam non habent hæretici. Contra Donatistas. Quid agit pax in hujus adhuc regionis incertis, in ista peregrinatione mortalitatis nostræ; cùm adhuc nemo est alteri conspicuus, nemo videt cor alterius? Quid agit pax? De incertis non judicat, incognita non confirmat: proclivior est ad bene credendum de homine, quàm ad malè suspicandum. Non se multùm dolet errare, cùm bene credit etiam de malo: [d] perniciosè autem, cùm malè sentit fortè de bono. Nescio qualis sit: quid perdo, si credo quia bonus est? Si incertum est, licet ut caveas, ne fortè verum sit; non tamen damnes, tamquam verum sit. Hoc pax jubet. Quære pacem, ait, & sequere eam. Psal. 33. 15. Hæresis quid monet? Damnat incognitos, damnat totum mundum, periit totus mundus, nullus est Christianus, Africa remansit. Bene judicasti. De quo tribunali dicis tu sententiam in orbem terrarum? In quo foro ante te mundus stetit? Nolo mihi credatur, sed nec tibi: Christo credatur, Spiritui Dei per Prophetas credatur, Legi Moysi credatur. Quid dixit Moyses de futuris his temporibus? Ad Abraham dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 22. 18. An dubitas quid sit semen Abrahæ? Puto quia cum Apostolus dixerit, non dubitabis: aut si & de Apostolo dubitabis, quare pax pax, Ierem. 6. 14. & non est pax? Quid dicit Apostolus? Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus. Gal. 3. 16. Non dicit, Et « seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in « uno, Et semini tuo, quod est Christus. Ecce ante « millia annorum dictum est Abrahæ, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quod ante millia

[a] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *benedicant.*
[b] Sic MSS. Editi verò, *& maternum amorem congerens* &c.
[c] Aliquot MSS. *ô filii dilectionis.*
[d] Ita plerique MSS. At editi, *Perniciosa autem, cùm malè senserit fortè de bono, nesciens qualis sit.*

annorum dictum est, & ab uno creditum, modò jam videmus impletum. Hàc legimus, hàc intuemur, & tu resistis de transverso veniens? Quid dicturus? Noli credere. Cui? Spiritui Dei? Deo loquenti ad Abraham? Et cui credo? Tibi? Non hoc dico, inquies. Non hoc dicis? Non dicis, Mihi potiùs crede, quàm Spiritui Dei & Deo loquenti ad Abraham? Quid ergo mihi dicis? Ille tradidit, & ille tradidit. De Evangelio recitas hoc, de Apostolo, de Prophetis? Discute omnes Scripturas, lege mihi hoc ex eis quibus credo: tibi enim non credo. Unde lecturus es? Hoc mihi pater meus, ait, hoc mihi avus meus, hoc mihi frater meus, hoc mihi episcopus meus. Sed hoc Abrahæ Deus, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Audit unus homo, & credit, & fit in multis post multa tempora. Quando dictum est, creditur: quando impletum est, dubitatur? Hoc ergo dixit Moyses, dicant & Prophetæ. Vide commercium emtionis nostræ. Christus pendet in ligno: vide quanto emit, & sic videbis quid emit. Emturus est aliquid, ipsum aliquid nondum scis. Vide, vide quanti, & videbis quid. Sanguinem fudit, sanguine suo emit, sanguine Agni immaculati emit, sanguine unici Filii Dei emit. Quid emtum est sanguine unici Filii Dei? Adhuc vide quanti. Propheta dixit longè antequam fieret, *Psal. 21. 17.* Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Magnum pretium video [a] Christe, videam quid emisti: *Ibidem 28.* Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ. In uno eodemque Psalmo emtorem video, & pretium, & possessionem. Emtor Christus est, pretium sanguis, possessio orbis terrarum. Voces ipsas Propheticas audiamus, contradicentes litigatoribus hæreticis. Ecce possessio Domini mei. Vis lego in Psalmo, Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. Et vide jurgantem, vide jus defendentem: *Ibidem 29.* Quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ipse qui emit Christus, non qui apostatavit Donatus. Adorabunt: Rectè, adorabunt omnes patriæ gentium in conspectu ejus. Quare rectè? Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Illud Moyses, hoc Prophetæ, & alia multa millia. Quis numerat testimonia de Ecclesia toto terrarum orbe diffusa? quis numerat? Non sunt tot hæreses contra Ecclesiam, quot sunt testimonia Legis pro Ecclesia. Quæ pagina non hoc sonat? quis versus non hoc loquitur? Omnia clamant pro unitate Dominica, quia posuit fines Jerusalem pacem. Tu contra ista latras hæretice? Unde meritò dicitur in illa civitate, quod scri- *Apoc. 22. 15.* ptum est in Apocalypsi, Canes foras. Tu contra ista latras. Unde judicasti de orbe terrarum, ut dicere cœperam? quo tribunali? Præsumtione videlicet cordis tui. Altum tribunal, sed ruinosum. Dixit hoc Moyses, dixerunt hoc Prophetæ: & nondum credunt, qui se Christianos videri volunt.

17. Torquebatur quidam dives apud inferos, desideravit aquæ stillam de digito contemti ante januam suam pauperis, quoniam urebatur in flam- *Iacobi 2. 13.* mis. Et cùm ei non daretur, quia judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: cùm ergo ei non daretur, dixit ad Abraham, *Lucæ 16. 24. &c.* Pater Abraham, mitte Lazarum, habeo ibi quinque fratres, annuntiet eis quæ hîc patior, ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Et quid illi Abraham? Habent illic Moysen & Prophetas. Et ille, Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Et Abraham, Si Moysen, inquit, & Prophetas non audiunt, nec si quis à mortuis resurrexerit, credent. De quibus dixit, Habent ibi Moysen & Prophetas? De his utique qui adhuc vivebant, quibus adhuc tempus correctionis largum erat, qui nondum venerant in loca illa tormentorum. Habent ibi, inquit, quos audiant, Moysen & Prophetas. Non credunt his, sed si quis à mortuis resurrexerit, credent. Si Moysen & Prophetas non audiunt, nec si quis à mortuis resurrexerit credent. Sententia Abrahæ est. Abrahæ sententia ubi, & unde? De quodam excelso loco, & pleno quietis & felicitatis, quem vidit ille, qui cruciabatur in flamma, levatis oculis suis; quando in ejus gremio, id est, in ejus secreto, vidit pauperem feliciter exsultantem; inde prolata est ista sententia. Vide de quo tribunali. Ibi enim habitat Deus, quia in sanctis habitat Deus. Unde optat Apostolus, & dicit, Dissolvi & esse cùm Christo, multò magis optimum. *Philip. 1. 23.* Et latroni illi dicitur, Hodie mecum eris in paradiso. *Lucæ 23. 43.* Ergo Dominus cum Abraham & in Abraham manens, dixit istam sententiam, Habent ibi Moysen & Prophetas; si illos non audiunt, neque si aliquis à mortuis resurrexerit, credent ei. O hæretici, habetis hîc Moysen & Prophetas: adhuc vivitis, adhuc potestis audire, adhuc licet corrigi, animositatem frenare, veritatem tenere adhuc conceditur: disceptate vobiscum utrùm audiendus sit Moyses & Prophetæ, qui fidei suæ testimonia [b] tanta exhibuerunt; cùm videamus sic currere res humanas, ut ab ipsis prædictæ sunt. Quid dubitatis adhuc credere Moysi & Prophetis? Quid dubitatis audire? An fortè quæritis resurgentem à mortuis, utrùm & ipse vobis dicat de Ecclesia sua? Quæsivit hoc dives apud inferos, aliquem mitti ex mortuis *Lucæ 16. 27.* ad fratres suos: reprehensus est quia hoc quæsivit; sufficere debuerunt fratribus ejus Moyses & Prophetæ. Ad hoc ille frustra quæsivit, ut vos jam exemplo admoniti, ne frustra & serò quærentes, sicut ille torqueamini. Audiatis Moysen & Prophetas. Quid dixit Moyses? In semine tuo benedicentur, omnes gentes. *Gen. 22. 18.* Quid dixerunt Prophetæ? Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ. *Psal. 21. 28.* Adhuc mihi dicturus es, Surgat aliquis ex mortuis, ego non credo, nisi aliquis inde venerit, & dixerit? O Domine, gratias misericordiæ tuæ: voluisti mori, ut aliquis ab inferis surgeret; & ipse aliquis, non quicumque, sed veritas surrexit ab inferis. Qui verum de inferis diceret, etsi ad inferos non veniret: tamen propter voces imperitorum malorum, ecce ipse mortuus est, ecce resurrexit ab inferis. Quid dicis, hæretice? quid dicis? Modò te audiam, finitæ sunt omnes excusationes tuæ: etsi verba [c] diceres divitis apud inferos constituti, surrexit à mortuis Christus: dignaris vel ipsum audire? Ecce [d] quod fortè similis diviti mortuo vivus desiderabas, surrexit ab inferis: non pater tuus, non avus tuus, non illi surrexerunt qui nescio quos nomine traditionis infa-

[a] Sic aliquot MSS. Editi verò, *Christi*.
[b] Sic aliquot MSS. Alii verò cum editis, *tantùm*.
[c] Editi, *derides*: dissentientibus MSS.
[d] Ita MSS. At Am. & Er. *Ecce quia fortè similis es diviti mortuo, vivos desiderabas surgere ab inferis.* Sic etiam editio Lov. nisi quòd loco *vivos*, habet *vivus*.

maverunt. Sed ecce non infamaverunt, verum dixerunt: vis nosse quàm nihil ad me? Audiamus simul quid dixerit, qui surrexit ab inferis. Quid pluribus immorer? Audiamus, jam aperiatur Evangelium, legatur quod factum est tamquam fiat: ponantur ante oculos nostros gesta præterita, propter cavenda futura. Ecce Christus surgens à mortuis, ostendit se discipulis suis. Nuptiæ ipsius, ipse sponsus, Ecclesia sponsa. Ecce sponsus qui dicebatur mortuus, absumtus, finitus; ecce integer resurrexit, ecce ostenditur oculis discipulorum, ecce præbetur contrectantibus manibus, ecce tetigerunt cicatrices, [a] quæ desperatæ sunt vulnera. Exhibuit se oculis eorum videndum, manibus contrectandum: putant spiritum esse; desperaverunt enim de salute sua. Exhortatur eos, confirmat in fide: Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Tangunt, gaudent, trepidant. Et cùm adhuc trepidarent præ gaudio: sic habes scriptum. Etsi certa sunt; quæ multùm læta sunt, vix creduntur. Dubitatio quædam veluti tardiùs credentis, condit voluntatem tenentis. Necesse est ut plus homo gaudeat, cùm venerit quod desperaverat. Nam ad ipsum gaudium condiendum & augendum, noluit se statim cognosci. Tenuit visus discipulorum suorum, illorum duorum quos invenit in via colloquentes jam in desperatione, & dicentes, Nos autem sperabamus, quia ipse esset redemturus Israël. Putaverant hoc, jam non putabant. Jam spes cum eis non erat, & Christus cum eis erat: sed qui se reddidit, & spem reduxit. Postea ergo dixit, postea quàm eum illi in panis fractione cognoverunt, & obtulit se aliis discipulis suis, cùm putarent spiritum esse, Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cùm adhuc præ gaudio trepidarent: Habetis hîc, ait, quod manducetur? Accepit, benedixit, manducavit, & dedit eis. Expressa est veritas corporis, ablata est omnis suspicio falsitatis. Quid deinde? Non sciebatis, quia oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege Moysi & Prophetis & Psalmis de me? Et quia illi credebant Moysi & Prophetis: verum enim erat quod dixit Abraham, Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Quia ergo credebant Moysi & Prophetis, & non erant de ipsis quos reprehendit Abraham; audierunt quod ait Dominus, Non sciebatis quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi & Prophetis & Psalmis de me? Ecce qui crediderunt Moysi & Prophetis, videte quemadmodum ex ipsorum testimonio credunt ei qui surrexit à mortuis. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & à mortuis resurgere tertia die.

Luca 24. 39. — *Ibidem 21.* — *Ibidem 44.* — *Ibidem 45. & 46.*

18. Habes jam sponsum Ecclesiæ. Et non hinc tacuit Moyses, non hinc tacuerunt Prophetæ, Christum resurrecturum à mortuis tertia die, passurum, resurrecturum. Descriptus est nobis sponsus, ut non erremus. Sed nescio qui exsistunt, & quia non erramus in sponso, & ipsi videntur ea quæ & nos credere de sponso, ut à membris sponsi nos avocent, dicunt nobis: Ipse est quidem sponsus quem creditis, quem & nos credimus; sed sponsa non est ipsa Ecclesia, quam tenetis. Et quæ illa est? Pars Donati. Et hoc est quod tu dicis; hoc tu dicis, an sponsus?

A Tu dicis, an Deus per Moysen? Ecce per Moysen Ecclesiam teneo: dictum est à Moyse, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Tu dicis, an Spiritus Dei per Prophetas? Ecce per Prophetas Ecclesiam teneo: dictum est per Prophetam, Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ. Ecce jam teneo testimonium Legis & testimonium Prophetarum: audiamus & eum qui surrexit à mortuis. Ostendit se sponsum, tenemus eum. Confirmavit demonstrando, exhibendo testimonia. B Hoc enim Moyses, hoc Prophetæ, quia oportebat pati Christum, & resurgere tertia die. Jam ergo quia tenemus ambo sponsum ex ipsis verbis, & puto quia jam incipis mecum credere & his verbis Moysi, & Prophetis: credamus & ei qui resurrexit à mortuis. Sequatur, & dicat. O Domine, video jam sponsum Christum, factum est: ne quis me avocet à membris sponsæ tuæ, & non sis mihi caput, si ego in membris ejus non fuero; dic mihi & de Ecclesia aliquid; quia jam de sponso ejus non C dubito. Audi & de Ecclesia: sequitur, & dicit, Prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum. Nihil verius, prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum. Sed hoc ubi? Alii enim dicunt, Ecce hîc; alii, Ecce illic. Et quid ipse? Nolite credere: Exsurgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dicent, Ecce hîc, & ecce illic. Non enim de ipso capite dicunt, Ecce hîc, & ecce illic; notum est enim quòd Christus in cælis est: sed de Ecclesia ubi Christus est, D qui ait, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Sed ait Dominus, Nolite credere. Qui dicit, Ecce hîc, & ecce illic, partes ostendit: ego totum emi. Dicat mihi hoc Evangelium: dic hoc ipse ex Evangelio, quia jam resurrexisti à mortuis, ut credant tibi qui credunt Moysi & Prophetis: dic mihi hoc tu. Audio: Oportebat Christum pati & resurgere tertia die, & prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. E Quid est, hæretice? Certè cùm recitarem Moysen, cùm recitarem Prophetas, distulisti ad eum qui resurrecturus erat à mortuis: ecce resurrexit, ecce dixit: tam nullam habet dubitationem Ecclesia Christi & uxor Christi, quàm nullam habet dubitationem corpus Christi, demonstratum oculis, contrectatum manibus discipulorum. Ecce qui resurrexit à mortuis utrumque ostendit: ostendit caput, ostendit membra; ostendit sponsum, ostendit sponsam. Aut utrumque mecum crede, aut illud in damna- F tionem tuam credis. Quid enim quia resurrexit à mortuis, quia in eodem corpore resurrexit? Bene, quia cicatrices ostendit; quia ut crucifixus est, ut sepultus, ita redditus, ita demonstratus: optime credis, audi illum loquentem in quem credis. Prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum. Ubi? Per latas terras. Si vellem illud ego dicere, jam luctans adversùs hæreticos, jam pugnans, jam habens cum illis conflictum tantæ quæstionis; non illud dicerem sic contra præsentes G hæreticos, quomodo illud dixit ille contra futuros. Quid vis amplius? Remissio peccatorum in Christi nomine prædicatur. Ubi? Per omnes gentes. Unde? Incipiens ab Jerusalem. Communica huic Ecclesiæ. Quare litigamus? Cœpit enim hæc Ecclesia ab Jerusalem ista terrena, ut gaudeat inde Deo in illa Jerusalem cælesti. Ab hac enim incipit, ad illam ter-

Gen. 22. 18. — *Psal. 21. 28.* — *Luca 24. 46.* — *Ibidem 47.* — *Matth. 24. 23.* — *Matth. 28. 20.* — *Matth. 24. 23.* — *Luca 24. 46. & 47.*

[a] Am. *qui desperati sunt vulnere.* Er. & aliquot MSS. *qui desperati sunt vulnera.* Floriacensis MS. *desperat a.*

minat. In illa tota Ecclesia erit, ab ista exordium fidei sumsit.

Act. 2. 19. Lege Actus Apostolorum, si fortè mentior, quomodo ibi erant congregati discipuli, cùm veniret Spiritus-sanctus; ut ostendatur tibi quod dixit Dominus, Incipientibus ab Jerusalem: quomodo linguis omnium locuti sunt in quos venit Spiritus-sanctus. Quare non vis loqui omnium linguis? Ecce ibi omnes linguæ sonuerunt. Quare modò cui datur Spiritus-sanctus, non loquitur omnium linguis? Hoc enim tunc erat indicium venientis in homines Spiritus-sancti, ut linguis omnium loquerentur. Modò quid dicturus es, hæretice, quia non datur Spiritus-sanctus? Non dico ubi datur: an non datur? Si non datur; quid est quod agitis, loquendo, baptizando, benedicendo? Quid est quod agitis? Inania celebratis. Ergo datur. Si datur; quare linguis omnium non loquuntur quibus datur? Numquid defecit donum Dei, aut minor est fructus? Creverunt zizania, sed & triticum. *Matth. 13. 30.* Sinite utraque crescere usque ad messem. Non dixit, Crescant zizania, decrescat frumentum: utrumque crevit. Quare non apparet modò Spiritus-sanctus in linguis omnibus? Immo verò apparet in linguis omnibus: tunc enim nondum erat Ecclesia per terrarum orbem diffusa, ut membra Christi in omnibus gentibus loquerentur. Tunc implebatur in uno, quod prænuntiabatur in omnibus. Jam totum corpus Christi loquitur omnium linguis: & quibus nondum loquitur, loquetur. Crescet enim Ecclesia, donec occupet omnes linguas. Quod vos deseruistis, quò usque crevit? Tenete nobiscum quò usque accessit, ut nobiscum perveniatis ad quæ nondum accessit. Loquor omnium linguis, audeo tibi dicere: In corpore Christi sum, in Ecclesia Christi sum: si corpus Christi jam omnium linguis loquitur, & ego in omnibus linguis sum: mea est Græca, mea est Syra, mea est Hebræa, mea est omnium gentium; quia in unitate sum omnium gentium.

20. Ergo, Fratres, cœpit Ecclesia ab Jerusalem, iit per omnes gentes. Quid evidentius hoc testimonio Legis, Prophetarum, ipsius Domini? *Luca 24. 44.* Apostolorum ubique personant voces, reddentes testimonium spei nostræ in unitate corporis Christi. Gaudete in frumentis, tolerate zizania; gemite in tritura, suspirate in horreum. Veniet illud tempus, quo gaudebimus, confirmatis vectibus portarum Jerusalem. Intret, qui intraturus est. Qui illuc manifestus intrabit, huc fictus non intrat. Qui autem huc fictus intrat, foris est. Foris est, & nescit: ventilabrum probabit, vectes probabunt. Qui modò verè intus & veraciter intus, ibi firmiter intus: qui autem hìc tolerando intus, ibi gaudendo intus. Fines enim Jerusalem pax: quia, *Posuit*, inquit, *fines tuos pacem.* Modò desideramus pacem, quam hìc habemus in spe. Adhuc enim in nobis ipsis qualis pax? *Gal. 5. 17.* Caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Ubi plena pax in uno homine? Quando erit plena in uno homine, tunc erit plena in omnibus civibus Jerusalem. Quando erit plena pax? *1. Cor. 15. 53.* Quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem: tunc plena pax, tunc firma pax; nihil litigat adversùs animam in homine, non ipsa adversùm se, ex quadam parte saucia; non carnis fragilitas, non indigentia corporis, non fames, non sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo, non ulla inopia, non provocatio rixæ, non certè ipsa sollicita cautela & vitandi inimici & diligendi. Hæc omnia, Fratres mei, litigant adversùm nos, nondum est plena & perfecta pax. Quòd clamastis jam dudum nominata pace, ex desiderio clamastis; clamor vester de siti fuit, non de saturitate: quia ibi erit perfecta justitia, ubi perfecta pax. Modò esurimus & sitimus justitiam. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Matth. 5. 6.* Quomodo ipsi saturabuntur? Cùm ad pacem venerimus. Ideo cùm dixisset, *Qui posuit fines tuos pacem:* quia ibi saturitas & nulla indigentia, subdidit statim, *Et adipe frumenti satians te.*

21. Fratres, quoniam pax ipsa de qua loquimur, nondum est in totis nobis, id est, in unoquoque nostrûm tota, adhuc fortè spiritum vestrum delectat audire: sed si nihil resistit & rebellat ex corpore, finiemus Psalmum. Fatigatos vos numquam sentio, tamen vereor, novit Deus, ne oneri sim vobis aut quibusdam fratribus: & video studia multorum exigentium de me hunc laborem & hunc sudorem, quem credo in Domino non futurum infructuosum. Gaudeo tantam esse voluptatem in veritate verbi Dei, ut studium vestrum bonum in bono & de bono, vincat studium insanorum, qui sunt in amphitheatro. Numquid illi si tam diu starent, adhuc spectarent? Ergo, Fratres, audiamus cetera, quia hoc vultis. Adsit Dominus, adsit & viribus & mentibus nostris. *Qui posuit fines tuos pacem*, ad illam Jerusalem dicit: *& adipe frumenti satians te.* Transit fames & sitis justitiæ, succedit saturitas. Quæ ibi erit adeps frumenti, nisi panis ille qui descendit *Johan. 6. 41.* de cælo ad nos? In patria ipsa quomodo saturabit, qui in peregrinatione sic pavit?

22. Jam modò de ipsa peregrinatione nostra locuturus est, qua venitur ad illam Jerusalem, ubi collaudabimus Dominum, laudabimus Dominum Deum nostrum, nos Jerusalem, nos Sion, quando confirmabuntur vectes portarum nostrarum. Etenim ille qui tunc satiabit adipe frumenti, quid facit in ista peregrinatione? Hoc quod sequitur: *Qui emittit verbum suum terræ.* ℣. 15. Ecce in terra laboramus fessi, languidi, pigri, frigidi: quando levaremur ad adipem frumenti [a] & satietatem, nisi mitteret verbum suum terræ, qua gravabamur; terræ, qua impediebamur à reditu? Misit verbum suum, non deseruit etiam in eremo, pluit manna de cælo. *Exodi 16. 13.* *Qui emittit verbum suum terræ*; & venit ad terras verbum ejus. Quomodo? aut quod est verbum ejus? *Vsque in velocitatem currit verbum ejus.* Non dixit, Velox est verbum ejus: *currit verbum ejus usque in velocitatem.* Intelligamus, Fratres, non potuit eligere melius verbum. Calidus calore calescit, frigidus frigore frigescit, velox velocitate velox fit. Quid calidius ipso calore, quo calescit quidquid fit calidum? Quid frigidius ipso frigore, quo frigescit quidquid frigidum fit? Quid ergo velocius ipsa velocitate, qua velox fit quidquid velociter currit? Possunt dici multa velocia, & alia magis & alia minùs: & tantò quæque res velox est, quantò est particeps velocitatis. Illa res magis est particeps velocitatis, ergo magis velox: aut minùs particeps velocitatis, ergo mi-

[a] Am. & MSS. *ad adipem frumenti satiantem.*

nùs velox. Ipsa itaque velocitate quid velocius? A Ergo quò usque currit? *Usque in velocitatem.* Quantum vis auge quod velox est verbum, & dic, Velocius est quàm illud aut illud, quàm aves, quàm venti, quàm Angeli. Numquid aliquid horum tantum, quanta ipsa velocitas, usque in ipsam velocitatem? Velocitas ipsa quid est, Fratres? Ubique est, non est in parte. Hoc pertinet ad Verbum Dei, non esse in parte, ubique esse 1.Cor.1.24. per seipsum Verbum, ex quo Dei Virtus & Dei Sapientia est, nondum assumtâ carne. Si cogite- B mus Deum in forma Deî, Verbum æquale Patri: ipsa est sapientia Dei, de qua dictum est, Adtin- Sap. 8. 1. git à fine usque ad finem fortiter. Quanta velocitas? Adtingit à fine usque ad finem fortiter. Sed fortè immobilitate adtingit. Si immobilitate tamquam moles aliqua saxea impleat locum aliquem, dicitur quòd adtingit ejusdem loci à fine usque ad finem, non tamen motu. Quid ergo dicimus? Non habet motum Verbum illud, & sapientia illa stolida est? Et ubi est quod dicitur de C Sap. 7. 22. sapientiæ spiritu? Cùm multa dicerentur: Acutus, inquit, mobilis, certus, incoinquinatus. Sic utique sapientia Dei mobilis. Si ergo mobilis; quando hoc tangit, illud non tangit? aut hoc tangit, illud deserit? Et ubi est velocitas? Hoc facit velocitas, ut & ubique semper sit, & nusquam inclusa teneatur. Sed cogitare ista non possumus, pigri sumus. Quis ista cogitet? Et re vera, Fratres, quoniam dixi quomodo potui, (si tamen potui, si intellexi:) & quomodo potuistis intellexistis. D Ephes.3.20. Sed quid dicit Apostolus? Ei autem qui potens est facere supra quàm petimus, aut intelligimus. Quid hîc ostendit? Quia quotienscumque intellexerimus, non intelleximus sicuti est. Quare Sap. 9.15. hoc? Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam. Ergo in terra frigidi sumus. Velocitas enim fervens est: & omnia ferventia velociora, omnia frigida tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit usque in velocitatem. Psal. 18. 7. Ergo ferventissima est: nec est qui se abscondat à E calore ejus.

23. Nos ergo qui frigidi corporis tarditate, vinculo terrenæ vitæ hujus corruptibilis onerati, nullamne spem habemus ad capiendum Verbum, quod usque in velocitatem currit? An verò ille quamvis ex corpore in infima depressos deseruit? Nonne ipse prædestinavit nos, antequam in isto mortali & pigro corpore nasceremur? Qui ergo prædestinavit nos, dedit terræ nivem, ipsos nos. Jam enim veniamus ad illos Psalmi versus F subobscuros, incipiant illa involucra evolvi: quoniam vos verbum Dei, quantò magis per nos dicitur, tantò avidiores invenit. Ecce nos pigri in hac terra quasi congelavimus hîc. Et quomodo contingit nivibus; sursum enim gelant, & in ima Matth. 24. 12. decidunt: sic frigescente caritate decidit humana natura in has terras, & pigro corpore involuta velut nix facta est. Sed in ista nive sunt prædestinati ẏ. 16. filii Dei. Dat enim ille *nivem velut lanam.* Quid est, *velut lanam*? Id est, de nive quam dedit, de G istis pigris adhuc spiritu & frigidis, quos prædestinavit, facturus est aliquid. Lana enim materies vestis est: lana cùm videtur, veluti præparatio est aliqua ad vestem. Ergo quia prædestinavit hos, qui ad tempus frigidi repunt in terra, & nondum fervent spiritu caritatis: (de prædestinatione enim adhuc loquitur:) veluti lanam dedit hos Deus, facturus est inde vestem. Meritò in monte vestis Matth. 17. 2. Christi fulsit, sicut nix. Fulgebat vestis Christi, sicut nix, tamquam de illa lana jam facta erat tunica: de qua lana, id est, de nive quam dedit sicut lanam, adhuc prædestinati, pigri erant: sed exspecta, vide quid sequatur: quia sicut lanam dedit eos, fit inde tunica. Quomodo enim dicitur Ecclesia corpus Christi, dicitur & vestimentum Christi ipsa Ecclesia: inde est illud quod ait Apostolus, Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non Ephes.5.27. habentem maculam aut rugam. Ergo exhibeat sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam: faciat sibi vestem de illa lana, quam prædestinavit in nive. Adhuc in hominibus incredulis, & frigidis, & pigris, faciat vestem de hac lana. Ut abluatur à maculis, mundetur fide: ut rugam non habeat, tendatur in cruce. *Qui dat nivem sicut lanam.*

24. Jam si prædestinati sunt, vocandi sunt. Quos enim prædestinavit, illos & vocavit. Jam Rom. 8. 30. quomodo vocantur ex languore corporis illius, ut sani fiant? quomodo vocantur? Audi Evangelium, Non veni vocare justos, sed peccatores in pæni- Matth. 9. 13. tentiam. Incipit ergo jam prædestinatione [a] nivis illius cognoscere torporem suum, accusare peccatum suum: incipit vocatione venire ad pænitentiam. Meritò ergo, *Qui dat nivem velut lanam*, propter confectum tunicæ futuræ; etiam propter vocationem in pænitentiam, *Nebulam velut cinerem spargit. Nebulam*, inquit, *velut cinerem spargit*: quis? *Qui dat nivem sicut lanam.* Quos enim prædestinavit, vocat in pænitentiam: quia quos prædestinavit, illos & vocavit. Cinis autem ad pænitentiam pertinet. Audi vocantem ad pænitentiam, cùm exprobravit quibusdam civitatibus, dicens, Væ tibi Corozaim, væ tibi Matth. 11. 21. Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim, inquit, in cilicio & cinere pænitentiam egissent. Ergo, *Nebulam velut cinerem spargit.* Quid est, *Nebulam velut cinerem spargit?* Cùm vocatur quisque ad intelligendum Deum, & dicitur illi, Cape veritatem: incipit velle capere veritatem, non sufficit, videt se quamdam caliginem pati, quam antea non videbat. [b] Ad hoc est ergo illa nebula, ut noveris nescire te, & noveris quid scire oporteat, & videas te invalidum ad illud sciendum quod oportet sciri. Nam si in ista nebula jam antè præsumseris scire, audies ab Apostolo: Qui se pu- 1. Cor. 8. 2. tat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire. Ergo nondum comprehendisti, adhuc nebulam pateris. Sed non te deseruit, qui accendit tibi lucernam carnis suæ. Non [c] erras in nebula, fide sequere. Sed quia conaris videre, & non potes, pæniteat te peccatorum: quia nebula velut cinis sparsa est. Jam te pæniteat contumacem te fuisse adversùs Deum: jam te pæniteat secutum te fuisse vias tuas malas. Pervenisti in istam difficultatem illius beatæ visionis: & erit tibi salubris nebula, quam sicut cinerem spargit Deus. Tu ipse es adhuc nebula, sed velut cinis. Adhuc enim pænitentes volutantur in cinere, Fratres mei, tamquam similes se contestantes, dicentes Deo suo, Cinis sum. Di-

[a] Plerique MSS. *prædestinatione vis illius.* Nonnulli verò, *prædestinatione aliquis cognoscere.* Fortè leg. *nix illa.*

[b] Sic Er. & plures MSS. At Am. & Lov. *Adhuc est.*
[c] Sic MSS. Editi verò, *Non erres.*

Job. 30. 19. xit enim quædam Scriptura, Despexi mei ipsum A » & distabui, & æstimavi me terram & cinerem. Hæc est humilitas pænitentis. Quando Abraham loquitur ad Deum suum, & quando vult sibi aperiri incendium Sodomorum: Gen. 18. 27. Ego, inquit, terra & cinis sum. Quomodo fuit ista semper humilitas in magnis & sanctis viris? *Nebulam* ergo *velut cinerem spargit:* quare? Rom. 8. 30. Quia, Quos prædestinavit, » illos & vocavit. Matth. 9. 13. Qui non venit vocare justos, sed peccatores in pænitentiam.

ỹ. 17. 25. *Qui mittit crystallum suum velut frusta panis.* B Non denuo laborandum est dicere quid sit crystallum. Prælocuti enim sumus, & credo non excidisse Caritati Vestræ. Quid est ergo, *Mittit crystallum suum velut frusta panis?* Quomodo nix illa ipsius, quia prædestinatorum est; quomodo nebula illa ipsius, quia ipsi vocantur ad pænitentiam, qui prædestinati sunt ad salutem: sic est quodam modo crystallum ipsius. Quid est crystallum? Multùm obduruit, multùm congelavit; non jam sicut nix facilè solvi potest. Nix multorum annorum C tempore durata & serie sæculorum, crystallum dicitur: & hoc mittit velut frusta panis. Quid hoc sibi vult? Fuerunt nimis duri, non jam nivi, sed crystallo comparandi: & ipsi prædestinati sunt, & vocati, & quidam eorum ita ut pascerent alios, & essent utiles & aliis. Et quid opus est, ut numeremus multos fortè quos novimus, illum aut illum? Occurrit unicuique cogitanti, ex iis quos novit, quàm fortè duri & pertinaces & obnitentes adversùs veritatem fuerunt, & modò prædicant veritatem: facti D Rom. 11. 5. sunt frusta panis. Quis ille unus panis? Multi, in- 1. Cor. 10. 17. » quit Apostolus, unum corpus sumus in Christo. Unus panis, unum corpus multi sumus, ipse dicit. Ergo si unus panis totum corpus Christi, membra Christi frusta panis sunt. De quibusdam duris facit membra sua, & utilia ad alios pascendos. Quid imus per multos? Notissimum illum Paulum apostolum intueamur. Nihil nobis isto viro notius, nihil suavius, nihil in Scripturis familiarius est. Et si fuerint a qui ex tanta duritia, [a] in quanta ipse fuit, panis fie- E rent; ipso proposito ad exemplum, omnes occurrant, ut explicetur sensus iste, *Mittit crystallum suum sicut frusta panis.* Ecce crystallum erat apostolus Paulus, durus, obnitens veritati, clamans adversùs Evangelium, tamquam indurans adversùs solem. Act. 22. 3. Iste quàm durus fuit, crescens in Lege, eruditus ad pedes Gamalielis Legis-doctoris. Non audiebat Moysen & Prophetas Christum prædicantes. Magna duritia. Certè Gentes non audierant Prophetas, non audierant Moysen: frigidi erant, sed F b crystallum non erant. Ille qui [b] credebat in verbis prædicantibus Christum, & Christo venienti non credebat, nimis obduraverat. Quia ergo crystallum erat, nitidus videbatur & candidus; sed durus & nimiùm gelidus. Quomodo nitidus & candidus? Philip. 3. 5. Hebræus ex Hebræis, secundùm Legem Pharisæus. Vide nitorem crystalli. Audi duritiam crystal- Ibidem 6. li: Secundùm æmulationem persequens Ecclesiam Christi. Inter lapidatores sancti Stephani martyris, ibi erat iste durus, & fortè ceteris durior. Omnium G Act. 7. 57. enim lapidantium vestimenta servabat, ut omnium manibus lapidaret.

26. Ergo videmus nivem, nebulam, crystallum: bonum est ut ille spiret, & solvat. Si enim ille non spiraverit, si non ipse duritiam glaciei hujus dissolverit, *In faciem frigoris ejus quis subsistet? In faciem frigoris ejus,* cujus? Item ỹ. 17. Dei. Unde est ejus frigus? Ecce deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non infundit gratiam: solvatur homo, si potest, [c] glacie stultitiæ. c Non potest. Quare non potest? *In faciem frigoris ejus quis subsistet?* Vide ergo congelascentem illum, & dicentem, Video aliam legem in Rom. 7. 23. &c. membris meis repugnantem legi mentis meæ, & « captivum me ducentem in lege peccati, quæ est « in membris meis. Miser ego homo, quis me libe- « rabit de corpore mortis hujus? « Ecce frigesco, ecce congelasco; quo calore solvar, ut curram? Quis me liberabit de corpore mortis hujus? *In faciem frigoris ejus quis subsistet?* Et quis seipsum liberabit, si ille deseruerit? Et quis liberat? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. « Audi & hîc gratiam Dei: *Qui mittit crystallum suum sicut frusta panis: in faciem frigoris ejus quis subsistet?* Ergo desperatio est? Absit. Sequitur enim, *Emittet verbum suum, & tabefaciet ea.* ỹ. 18. Non ergo desperet nix, non desperet nebula, non desperet crystallum. De nive namque, tamquam de lana, conficitur tunica. Nebula illa in pænitentia salutem invenit: quia quos prædesti- Rom. 8. 30. navit, illos & vocavit. Sed licèt sint inter prædestinatos durissimi, & multo quasi tempore congelaverint, & crystallum facti fuerint: non erunt duri misericordiæ Dei. *Emittet verbum suum, & tabefaciet ea.* Quid est, *tabefaciet?* Ne fortè in malo intelligatis *tabefaciet:* liquefaciet, dissolvet. Duri sunt enim per superbiam. Meritò & superbia stupor dicitur: quidquid enim stupidum est, frigidum est. Rigorem passi homines quotidie dicunt, Obstupui. Ergo superbia stupor est. *Emittet verbum suum, & tabefaciet ea.* Et re vera cumuli nivis cùm [d] calefiunt, deliquescunt in hu- d militate. Quomodo ergo quasi montem nivis erigit stupor, sic stultos erigit superbia. *Emittet verbum suum, & tabefaciet ea.* Ecce venit illud crystallum Saulus post cædem & lapidationem Stephani, Act. 7. 58. duritiâ quadam stupidus in Christum, petiit litteras à sacerdotibus, ut undique exhibeat Christia- Act. 9. 1. nos, anhelans cædes. Durus est iste & gelidus contra ignem Dei. Sed [e] quamquam esset durus, e quamquam gelidus, ecce ille qui *emittet verbum suum, & tabefaciet ea,* clamavit de cælo fervidus, Saule, Saule, quid me persequeris? Ibidem 4. Una illa voce, tanta illa duritia crystalli resoluta est. *Emittet* ergo *verbum suum; & tabefaciet ea.* Non desperetur de crystallo, quantò minùs de nive, vel de nebula? De ipso crystallo non desperetur. Audi vocem quamdam crystalli, Qui priùs fui blas- 1. Tim. 1. 13. phemus, & persecutor, & injuriosus. Sed quare solvit crystallum Deus? Ne de se nix ipsa desperet. Ait enim, Ideo misericordiam consecutus sum, ut Ibidem 16. in me ostenderet Christus Jesus omnem patien- « tiam, ad informationem eorum qui credituri sunt « illi in vitam æternam. « Clamat ergo Deus ad gentes, Solvi crystallum, venite nives. *Emittet verbum suum, & tabefaciet ea; spirabit spiritus ejus, & fluent aquæ.* Ecce crystallum & nives resolvun-

[a] Sic meliores MSS. At Er. & Lov. *qui ex tanta duritia convertuntur, in quanta ipse fuit, panis fient. Ipso* &c.
[b] Plerique MSS. *creverat.*
[c] Sic MSS. At Am. & Lov. *si potest gratia, non potest stultitia. Quare* &c. Er. *si non potest gratia, non potest stultitia. Quare* &c.
[d] MSS. *cùm tabefiunt.*
[e] MSS. hîc & infrà loco *quamquam*, constanter habent *quantum.*

Johan. 7. 37. tur, euntin aquas: qui sitiunt veniant, & bibant. A Saulus durus ut crystallum, Stephanum est persecutus ad mortem: Paulus jam in aqua viva gentes vocat ad fontem. *Spirabit Spiritus ejus, & fluent aquæ.* Spiritus fervens, unde dictum est in alio *Psal. 125. 4.* Psalmo, Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in austro. Captiva enim Jerusalem tamquam congelaverat in Babylonia: flat auster, solvitur rigor captivitatis, & currit in Deum fervor caritatis. *Spirabit spiritus ejus, &* *Johan. 4. 14.* *fluent aquæ.* Fiet in eos fons aquæ salientis in vitam æternam. B

℣. 19. 27. *Annuntians verbum suum Iacob, justitias & judicia sua Israël.* Quas justitias, quæ judicia? Quia & quidquid hîc humanum genus antè perpessum est, cùm esset nix, & nebula, & crystallum, merito perpessum est superbiæ & elationis in Deum. Recurramus ad originem casûs nostri, & videamus quia verissimè in Psalmo cantatur, Priùs *Psal. 118. 67.* quàm humiliarer ego deliqui. Sed qui dicit, Priusquàm humiliarer ego deliqui: ipse dicit, Bo- C *Ibidem 71.* num mihi est, quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Has ergo justificationes à Deo didicit Jacob, qui fecit ipsum Ja- *Gen. 32. 24.* cob luctari cum Angelo: in cujus Angeli persona ipse Dominus erat luctatus. Tenuit, vim fecit ut teneret, invaluit ut teneret: fecit se teneri misericordiâ, non infirmitate. Luctatus ergo Jacob prævaluit, tenuit: & quem videbatur vicisse, rogat ut benedicatur ab eo. Quomodo intelligebat cum quo luctatus fuerat, quem D tenuerit? Quare violenter est luctatus, & tenuit? *Matth. 11. 12.* Quia regnum cælorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud. Ergo quare luctatus? Quia cum labore. Quare vix tenemus, quod facilè amisimus? Ne facilè recipiendo quod amisimus, discamus perdere quod tenemus. Laboret homo ut teneat: tenebit ad firmitatem, quod tenuerit post laborem. Ergo hæc judicia sua Deus manifestavit Jacob & Israël. Apertiùs dicam, id est, quia & justi qui hîc sunt, labores, pericula, E molestias, passiones pro merito patiuntur, justo judicio Dei. Quia ille solus potest dicere, sine caussâ hîc se passum; quamvis ideo non sine caus- *Psal. 68. 5.* sa, quia propter nos: qui solus potest dicere, Quæ non rapui tunc exsolvebam: qui solus dicere po- *Johan. 14. 30.* tuit, Ecce venit princeps hujus mundi, & in me nihil inveniet. Et quasi diceretur ei, Quare ergo pateris? sequitur & dicit, Sed ut sciant omnes *Ibidem 31.* quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc. Ceteri omnes merito suo, judicio Dei, & F pro justitia [a] qui patiuntur, non sibi arrogent, quasi passionem innocentiæ, qualis in Christo erat. *1. Pet. 4. 17.* Audi apostolum Petrum: Tempus est, inquit, ut judicium incipiat à domo Domini. Exhortans martyres & testes Dei, ut omnes minas frementis sæculi patientissimè tolerent, ait illis, Tempus est » inchoationis judicii ex domo Dei. Si autem initium à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvus fit, peccator & impius ubi parebunt? *Annuntians ver-* G *bum suum Iacob, justitias & judicia sua Israël.*

℣. 20. 28. *Non fecit sic universæ genti.* Nemo vos fallat: non nuntiatum est alicui genti hoc judicium Dei, quomodo patiantur & justi & injusti: quomodo pro merito omnes: quomodo in gratia Dei, non in suis meritis liberentur ipsi justi. Non annuntiatum est hoc universæ genti; sed soli Jacob, soli Israël. Quid ergo nos facimus, si non annuntiavit universæ genti, sed tantùm Jacob, tantùm Israël? Ubi erimus nos? In Jacob & in Israël. *Iudicia sua non manifestavit eis.* Quibus? Omnibus gentibus. Et quomodo vocatæ sunt nives, soluto crystallo? Quomodo vocatæ sunt gentes, justificato Paulo? Quomodo, nisi ut essent in Jacob? Præcisus est oleaster, ut insereretur in olivam. Jam *Rom. 11. 17. &c.* ad olivam pertinent; jam non debent dici gentes, sed una gens in Christo, gens Jacob, gens Israël. Quare gens Jacob & gens Israël? Quia Jacob de Isaac, Isaac de Abraham. Abrahæ autem quid dictum est? In semine tuo benedicentur omnes gen- *Gen. 22. 18.* tes. Hoc idem dictum est ad Isaac, hoc & ad Jacob. Pertinemus ergo ad Jacob: quia pertinemus ad Isaac, pertinemus ad Abraham. Semen enim Abrahæ, non me vel quolibet homine, sed Apostolo sancto interpretante, Christus est: & ipse ait, Non dicit, Et seminibus tamquam in multis; *Gal. 3. 16.* sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est « Christus. Si unum semen, unus Jacob, unus Israël, & omnes gentes [b] unus in Christo. Ergo ad omnes pertinet gentes, quod revelavit ipsi Jacob & ipsi Israël: & illi soli in aliis gentibus deputandi sunt, qui nolentes credere in Christum, nolunt recedere ab oleastro & inseri olivæ. Remanebunt in silvosis [c] rami steriles & amari. Gaudeat Jacob. Quid est Jacob? Supplantator; quia supplantavit fra- *Gen. 27. 36.* trem Jacob. Cæcitas enim ex parte Israël facta est, *Rom. 11. 25.* ut plenitudo Gentium intraret. De Jacob factus est Israël. Quid est Israël? Jam omnes audiamus, omnes Israël, sive qui hîc estis in membris Christi, sive qui foris & non foris, & per omnes gentes ubique foris, ubique intus: audiat ipse Israël, qui ex Jacob factus est Israël. Quid est Israël? Videns Deum. Ubi videbit Deum? In pace. In qua pace? Pace Jerusalem: quia, Posuit, inquit, fines *℣. 14.* tuos pacem. Ibi laudabimus, omnes unus in uno ad unum erimus: quia deinceps multi dispersi non erimus.

IN PSALMUM CXLVIII.
* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. MEDITATIO præsentis vitæ nostræ in laude Dei esse debet: quia exsultatio sempiterna futuræ nostræ vitæ, laus Dei erit: & nemo potest idoneus fieri futuræ vitæ, qui non se ad illam modò exercuerit. Modò ergo laudamus Deum: sed & rogamus Deum. Laus nostra lætitiam habet, oratio gemitum. Promissum est enim nobis aliquid, quod nondum habemus; & quia verax est qui promisit, in spe gaudemus: quia tamen nondum habemus, in desiderio gemimus. Bonum est nobis perseverare in desiderio, donec veniat quod promissum est, & transeat gemitus, succedat sola laudatio. Propter hæc duo tempora, unum quod nunc est in tentationibus & tribulationibus hujus vitæ, alterum quod tunc erit in securitate & exsultatione perpetua, instituta est nobis etiam celebratio duorum temporum, ante Pascha & post Pascha. Illud quod est ante Pascha, significat tribulationem, in qua modò sumus: quod verò nunc agimus post Pas-

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *& pro justitia qua patiuntur, non sibi arrogent, quasi habeant passionem* &c.

[b] Editi, *unum:* dissentientibus MSS.

[c] Sic aliquot MSS. At editi, *ramis.*

cha,

cha, significat beatitudinem, in qua postea erimus. Ante Pascha ergo quod celebramus, hoc & agimus: post Pascha autem quod celebramus, significamus quod nondum tenemus. Propterea illud tempus in jejuniis & orationibus exercemus, hoc verò tempus relaxatis jejuniis in laudibus agimus. Hoc est enim, *Halleluia*, quod cantamus: quod Latinè interpretatur, ut nostis, Laudate Dominum. Ideo illud tempus ante resurrectionem, hoc tempus post resurrectionem Domini est. Quo tempore significatur vita futura, quam nondum tenemus: quia quod significamus post resurrectionem Domini, tenebimus post resurrectionem nostram. In capite enim nostro nobis utrumque figuratum est, utrumque demonstratum est. Passio Domini ostendit nobis vitam præsentis necessitatis, quia oportet laborare, & tribulari, & ad extremum mori: resurrectio verò & clarificatio Domini ostendit nobis vitam, quam accepturi sumus, cùm venerit retribuere digna dignis, mala malis, bona bonis. Et quidem modò mali omnes cantare nobiscum possunt, *Halleluia:* si autem in malitia sua perseveraverint, canticum vitæ nostræ futuræ labiis dicere poterunt; ipsam verò vitam, quæ tunc erit in ea veritate, quæ nunc significatur, obtinere non possunt; quia noluerunt meditari, antequam veniret, & tenere quod venturum erat.

2. Nunc ergo, Fratres, exhortamur vos, ut laudetis Deum: & hoc est quod nobis omnes dicimus, quando dicimus, *Halleluia.* Laudate Dominum, dicis tu alteri, dicit ipse tibi: cùm se omnes exhortantur, omnes faciunt quod hortantur. Sed laudate [a] de totis vobis: id est, ut non sola lingua & vox vestra laudet Deum, sed & conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in ecclesia quando congregamur: cùm quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset bene vivere, & semper laudat Deum. Tunc definis laudare Deum, quando à justitia, & ab eo quod illi placet, declinas. Nam si à vita bona numquam declines: lingua tua tacet, vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Quomodo enim aures nostræ ad voces nostras, sic aures Dei ad cogitationes nostras. Non potest autem fieri, ut habeat mala facta, qui habet bonas cogitationes. Facta enim de cogitatione procedunt: nec quisquam potest aliquid facere, aut ad aliquid faciendum membra movere, nisi primò præcesserit jussio cogitationis. Quomodo de interiori palatio, quidquid jusserit Imperator, per imperium Romanum emanat, quidquid videtis agi per provincias. Quantus motus fit ad unam jussionem Imperatoris intus sedentis? Movet solùm ille labia, cùm loquitur; & movetur omnis provincia, cùm fit quod loquitur. Sic & in unoquoque hominum intus est imperator, in corde sedet. Si bonus bona jubet, bona fiunt: si malus mala jubet, mala fiunt. Cùm ibi sedet Christus, quid potest jubere, nisi bona? Cùm possidet diabolus, quid potest jubere, nisi mala? In tuo autem arbitrio Deus [b] esse voluit, cui pares locum, Deo, an diabolo: cùm paraveris, qui possidebit, ipse imperabit. Ergo, Fratres, non tantùm ad sonum adtendite: cùm laudatis Deum, toti laudate: cantet vox, cantet vita, cantent facta. Et si est adhuc gemitus, tribulatio, tentatio; sperate transitura omnia, & illum venturum diem quo sine defectu laudabimus. Ecce iste Psalmus, quoniam manifestus est, currendus est nobis. Distribuit enim universam creaturam laudantem Deum, & tamquam hortatur ut laudet, quasi invenerit tacentem.

3. LAUDATE *Dominum de cælis.* Quasi invenerit tacentes in cælis laudem Domini, exhortatur ut surgant, & laudent. Numquam cælestia laudes Conditoris sui tacuerunt, numquam terrestria Deum laudare cessarunt. Sed planè sunt quædam, quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu, quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sunt autem alia, quæ spiritum vitæ & intellectum ad laudandum Deum non habent, sed quia & ipsa bona sunt, & in ordine suo integrè disposita, & ad pulcritudinem universitatis referuntur, quam condidit Deus, ipsa quidem per se voce sua & corde suo non laudant Deum; sed cùm ab intelligentibus considerantur, per ipsa laudatur Deus; & cùm per ipsa laudatur Deus, quodam modo & ipsa laudant Deum. Verbi gratiâ, laudant Deum in cælo omnia, quæ habent spiritum vitæ, & intellectum purum ad eum contemplandum & sine fastidio & defectu diligendum. Laudant autem Deum in terra per intellectum discernendi bonum & malum, per intellectum cognoscendi creaturam & Creatorem, homines qui ista cogitant, quibus tribuit Dominus mentem discernendi ista, delectandi atque laudandi. Homines possunt: pecora numquid habent hujusmodi intellectum? Si haberent hujusmodi intellectum pecora, non nobis diceret Deus, Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Quando hortatur nos, ut non simus sicut pecora, sine intellectu, ostendit nobis quia homini tribuit intellectum ad laudandum Deum. Arbores numquid vel vitam ipsam habent, qua sentiant sicut pecora? Nam pecora, etsi sensum interiorem rationalem & mentem intelligentem atque discernentem non habent, quam homo habet, ut laudent Deum: habent tamen vitam [c] manifestam, sicut omnes novimus, appetendi cibum, utilia sumendi, noxia respuendi, sensus corporalia discernendi, visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustatum ad sapores, motus vel ad voluptates, vel [d] à molestiis. Intelligimus hæc, & videmus ante oculos nostros. Non habent rationem intelligendi; sed habent spiritum corporis animati, & vitam manifestam: arbores autem nec ipsam habent; & tamen omnia laudant Deum. Quare laudant Deum? Quia cùm ista videmus, & consideramus Creatorem, qui ea fecit, de illis nascitur in nobis laus Dei; & cùm ipsorum consideratione laudatur Deus, omnia laudant Deum. Cœpit ergo iste de cælo, laudant omnia, & dicit, *Laudate.* Quare, cùm laudent, dicit, *Laudate?* Quia delectatus est in eo quod laudant, & placuit ei quasi adjungere hortationem suam. Quomodo si venias ad homines bonum aliquod operantes cum gaudio, sive in vinea, sive in messe, sive in aliqua agricultura; placet tibi quod faciunt, &

ỳ. 1.

Psal. 31. 9.

[a] Sic MSS. At Am. & Lov. *Sed laudate totis votis, id est* &c. Er. *Sed laudate totis votis, de totis vobis* &c.

[b] Editi, *te esse voluit.* Particula *te*, abest à MSS.

[c] MSS. *vitam (manifesta est, novimus,) appetendi* &c.

[d] Sic MSS. Editi autem, *vel ad molestias cognoscendas.*

dicis, Facite, agite: non ut tunc incipiant facere, quando dicis; sed quia placet tibi quod facientes inveneris, adjungis gratulationem & exhortationem tuam. Dicendo enim, Facite, & exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. In hac ergo exhortatione plenus Spiritu Propheta dicit hæc.

Titul. apud LXX. 4. Et Psalmus est *Aggæi & Zachariæ*: sic habet titulum. Isti duo Prophetæ eo tempore, 1. Esdra 5. 1. quo captivus populus tenebatur in Babylonia, prophetabant jam futurum finem captivitatis, ut restauraretur civitas Jerusalem, quæ bello ceciderat. Significaverunt ergo nobis in mysterio vitam futuram, ubi laudabimus Deum post captivitatem vitæ præsentis; ubi erit innovatio civitatis illius magnæ Jerusalem, unde peregrini suspiramus, captivati adhuc sub onere & sarcina corporis mortalis; unde adhuc gemimus in peregrinatione, exsultabimus autem in patria. Qui autem non gemit peregrinus, non gaudebit civis; quia desiderium non est in illo. Prophetæ ergo isti sancti magnam consolationem præbuerunt tunc captivato populo secundùm carnem, id est, constituto in Babylonia sub regibus alienigenis. Ostendebant enim per prophetiam, futurum tempus liberationis à captivitate instaurationis Jerusa- 2. Cor. 10. 6. lem. Sed illa omnia in figura gesta sunt, habent veritatem suam: figurata sunt in antiquis, præsentia ostenduntur in nobis. Modò ergo quid dicit 2. Cor. 5. 6. Apostolus? Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Nondum sumus in patria: quando erimus in patria? Quando triumphabi- 1. Cor. 15. 26. & 54. &c. mus devicto inimico diabolo, quando mors novissima inimica destruetur: tunc fiet sermo qui » scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi » est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Quando ergo nulla erit mortis contentio, quæ modò est, & facit nos gemere ex defectu & mutabilitate rerum, ex fragilitate carnis humanæ? Contendunt nobiscum quotidie tentationes, contendunt quotidie delectationes: etsi non consentiamus, tamen molestiam patimur, & contendimus; & magnum periculum est, ne qui contendit vincatur: si autem non consentiendo vincamus, molestiam tamen patimur resistendo delectationibus. Non cessat, & non moritur hostis, nisi in resurrectione mortuorum. Sed præsumamus, fidamus, 1. Esdr. 5. 1. erigunt nos Aggæus & Zacharias, cantant futuram liberationem nostram. Si illi populo cantaverunt, & impletum est; Christiano populo quod cantatur, non implebitur? Securi estote: [a] tantummodo in ista peregrinatione vitæ quomodo agatis, videte. Non vobis placeat amor Babyloniæ, ne obliviscamini civitatem Jerusalem. Etsi corpus vestrum adhuc in Babylonia tenetur, cor vestrum ad Jerusalem præmittatur. [b] Laudet ergo tota creatura Dominum: quia hoc ibi facturi sumus, quod hîc præmeditamur.

5. *Laudate Dominum de cælis: laudate eum in excelsis*. Primò de cælis dicit, postea de terra: laudatur enim Deus, qui fecit cælum & terram. Cælestia tranquilla sunt, pacata sunt; ibi semper gaudium, nulla mors, nulla ægritudo, nulla molestia; semper laudant Deum beati: nos autem adhuc [c] jusum sumus, sed cùm cogitamus quomodo ibi laudetur Deus, cor ibi habeamus, & A non sine caussa audiamus, Sursum corda. Levemus cor sursum, ne putrescat in terra: quoniam placet nobis quod ibi agunt Angeli. Modò nos spe; postea re, cùm illuc venerimus. *Laudate ergo eum in excelsis.*

6. *Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate* ṽ. 2. *eum omnes virtutes ejus.* * *Laudate eum sol & luna,* ṽ. 3. *laudate eum omnes stellæ & lumen.* * *Laudate eum* ṽ. 4. *cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt,* * *lau-* ṽ. 5. *dent nomen Domini.* Quando explicat omnia nu- B merando? Sed tamen summatim & quasi omnia perstrinxit, & conclusit omnia cælestia laudantia Creatorem suum.

7. Et quasi diceretur ei, Quare illum laudant, quid illi debent, quid illis contulit, ut laudent eum? Sequitur: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt;* Item ṽ. 5. *ipse mandavit, & creata sunt.* Non mirum si opera laudant operatorem, non mirum est si facta laudant factorem, non mirum si creatura laudat Creatorem. Ibi & Christus nominatus est, & quasi C non audivimus nomen ipsius. Quis est Christus? In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Johan. 1. 1. Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in princi- » pio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & » sine ipso factum est nihil. Per quid facta sunt? » Per Verbum. Quomodo hîc ostendit, quia per Verbum facta sunt? *Ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt.* Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbo.

8. *Statuit ea in sæculum & in sæculum sæculi.* ṽ. 6. D Omnia cælestia, omnia superiora, virtutes omnes atque Angelos, civitatem quamdam supernam, bonam, sanctam, beatam: unde quoniam peregrinamur, miseri adhuc sumus; & quò redituri, in spe beati; & quò cùm redierimus, in re beati. *Statuit ea in sæculum & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit.* Quale præceptum putatis habere cælestia & Angelos sanctos? Quale præceptum dedit illis Deus? Quale, nisi ut laudent illum? Beati quorum hoc est negotium, E laudare Deum. Non arant, non seminant, non molunt, non coquunt: opera enim sunt ista necessitatis, ibi necessitas non est. Non furantur, non deprædantur, non adulterantur: opera enim sunt ista iniquitatis, ibi iniquitas non est. Non frangunt panem esurienti, non vestiunt nudum, non suscipiunt peregrinum, non visitant ægrotum, non concordant litigiosum, non sepeliunt mortuum: opera enim sunt ista misericordiæ, ibi nulla miseria est, in qua fiat F misericordia. O beati! Putamus erimus & nos sic? Eia suspiremus, de suspirio gemamus. Et quid sumus, ut ibi simus? Mortales, projecti, abjecti, terra & cinis. Sed qui promisit, omnipotens est. Si ad nos adtendamus, quid sumus? si ad illum, Deus est, omnipotens est. Non est facturus angelum ex homine, qui fecit hominem ex nihilo? Aut verò pro minimo habet Deus hominem, propter quem mori voluit Unicum suum? Adtendamus ad indicium dilectionis. [d] Promissionis Dei G tales arras accepimus: tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Quis mortuus est? Unicus. Pro quibus mortuus est? Utinam pro Rom. 5. 6. bonis, utinam pro justis. Sed quid? Etenim Christus, ait Apostolus, pro impiis mortuus est. Qui

[a] Sic MSS. At editi, *non tantummodo in ista peregrinatione vitæ hujus, sed quomodo hic agatis videte.*
[b] Plerique MSS. *Laudat ergo* &c.

[c] Editi, *in imo sumus.* At MSS. *jusum sumus*: quod idem sonat. Confer Tractat. 8. in Epist. Johan. n. 2.
[d] Sic MSS. At editi, *dilectionis & promissionis Dei. Tales* &c.

DONAVIT impiis mortem suam, quid servat A [...], nisi vitam suam? Erigat ergo se humana [fra]gilitas, non desperet, non se collidat, non se avertat, non dicat, Non ero. Qui promisit, Deus est: & venit, ut promitteret; apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere vitam suam. Venit ad regionem peregrinationis nostræ, accipere hîc quod hîc abundat, opprobria, flagella, colaphos, sputa in faciem, contumelias, spineam coronam, suspensionem in ligno, crucem, mortem. Hæc abundant in regione no- B stra: ad talia commercia venit. Quid hîc dedit, quid accepit? Dedit exhortationem, dedit doctrinam, dedit remissionem peccatorum; accepit contumelias, mortem, crucem. Adtulit nobis de illa regione bona, & in regione nostra pertulit mala. Promisit tamen nobis quòd ibi futuri simus unde venit; & ait, Pater, volo, ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. (Iohan. 17. 24.) Tanta præcessit dilectio. Quia ubi nos eramus, fuit nobiscum; ubi ipse est, erimus cum illo. Quid tibi promisit Deus, ô homo C mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, crede. Plus est jam quod fecit, quàm quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? Ut vivas cum illo. Incredibilius est quòd mortuus est æternus, quàm ut in æternum vivat mortalis. Jam quod incredibilius est tenemus. Si propter hominem mortuus est Deus, non est victurus homo cum Deo? Non est victurus mortalis in æternum, propter quem mortuus est qui vivit in æternum? Sed quomodo mortuus D est Deus, & unde mortuus est Deus? Et potest mori Deus? Accepit ex te, unde moreretur pro te. Non posset mori, nisi caro; non posset mori, nisi mortale corpus: induit se ubi pro te moreretur, induet te ubi cum illo vivas. Ubi se induit morte? In virginitate matris. Ubi te induet vitâ? In æqualitate Patris. Elegit sibi hîc thalamum castum, ubi conjungeretur sponsus sponsæ. (Iohan. 1. 14.) Verbum caro factum est, ut fieret caput Ecclesiæ. Verbum enim ipsum non est pars Ecclesiæ: sed ut esset E caput Ecclesiæ, carnem assumsit. Quiddam nostrum jam sursum est, quod hîc accepit, ubi mortuus est, ubi crucifixus est. Jam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, & dubitas quia secuturus es?

9. Ergo convertat se & ad terrena, quia jam dixit laudes cælestium. (℣. 7.) *Laudate Dominum de terra.* Superiùs enim unde cœpit? (℣. 1.) Laudate Dominum de cælis; & enarravit cælestia: modò audi terrestria. *Dracones & omnes abyssi.* Abyssi, pro- F funditates aquarum sunt: maria omnia, nubilosus iste aër ad abyssum pertinet. Ubi nubes, ubi venti, ubi tempestates, ubi pluviæ, coruscationes, tonitrua, grandines, nix, & quidquid vult Deus fieri super terras de isto humido & caliginoso aëre, totum hoc terræ nomine appellavit, quia [a] nimis mutabile est atque mortale: nisi fortè putatis quia sursum pluit stellis. Omnia ista hîc fiunt propè ad terram. Et aliquando sunt homines in cacuminibus montium, & nubes sub se vident, & G fiunt plerumque pluviæ: & apparent bene intentis omnia ista, quæ perturbato aëre concitantur, hîc fieri in ista mundi parte infima. Propterea ad ista caliginosa, id est, ad hunc aërem, tamquam ad carcerem, damnatus est diabolus, de

A apparatu superiorum Angelorum lapsus cum angelis suis: nam Apostolus hoc de illo dicit, Secundùm principem potestatis aëris hujus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. (Ephes. 2. 2.) Et alius Apostolus dicit, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in judicio puniendos servari. (2. Pet. 2. 4.) Infernum hoc appellans, quòd inferior pars mundi sit. Noli enim cogitare quid accepit diabolus, sed quid perdidit. Omnia ergo ista videtis qualia B sunt, mutabilia, turbata, terribilia, corruptibilia: tamen habent locum suum, habent ordinem suum, implent & ipsa Universi pulcritudinem pro modo suo, & ideo laudant Dominum. Conversus ergo ad illa, tamquam exhortans & ipsa; immo exhortans nos, ut eorum consideratione laudemus Dominum, (sic enim laudant Deum, cùm considerata pariunt laudem Dei) cœpit dicere, *Laudate Dominum de terra, dracones & omnes abyssi.* Dracones circa aquam versantur, de speluncis C procedunt, feruntur in aëra; concitatur propter eos aër: magna quædam sunt animantia dracones, majora non sunt super terram. Propterea inde cœpit dicere, *Dracones & omnes abyssi.* Sunt autem speluncæ aquarum latentium, unde fontes, unde flumina procedunt: & alia procedunt, ut fluant super terram, alia occultè subter eunt: & totum hoc, atque omnis ista humida natura aquarum, simul cum mari & isto infimo aëre, abyssus vel abyssi vocantur, ubi vivunt dracones & lau- D dant Deum. Quid, putamus quia choros faciunt dracones, & laudant Deum? Absit. Sed vos considerantes dracones, adtendite artificem draconum, creatorem draconum; & cùm miramini dracones, & dicitis, Magnus Deus qui hæc fecit, dracones laudant Deum de vocibus vestris. *Dracones & omnes abyssi.*

10. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum ejus.* (℣. 8.) Quare hîc addidit, *quæ faciunt verbum ejus?* Multi stulti non E valentes contemplari & discernere creaturam locis suis & ordine suo, sub nutu & jussu Dei agentem motus suos, visum est illis quia superiora omnia Deus gubernat, inferiora verò despicit, abjicit, deserit, ut nec curet ista, nec gubernet, nec regat; sed casibus regantur, quomodo possunt, quà possunt: & movent illos quæ dicunt aliquando sibi; (sed non dicant tibi, id est, ne audiendo consentias quando ista dicunt; blasphema enim sunt & exsecrabilia Deo:) Si Deus plueret, num- F quid plueret in mare? Qualis, inquiunt, providentia? Getulia sitit, & mare compluitur. (Getuliæ siccitas.) Acutè sibi videntur tractare: quibus dicendum est hoc, Getulia [b] vel sitit, tu nec sitis. Bonum enim erat ut diceres Deo, Anima mea velut terra sine aqua tibi. (Psal. 142. 6.) Quod alio loco apertè dicitur, Sitivit tibi anima mea, quàm multipliciter tibi & caro mea. (Psal. 62. 2.) Et Dominus in Evangelio, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. (Matth. 5. 6.) Iste enim jam saturatus est, qui talia disputat; quasi sibi doctus videtur, nec vult discere, ideo non G sitit. Nam si sitiret, vellet discere; & inveniret quia totum Dei providentiâ fit in terra; & miraretur disposita etiam membra pulicis. Adtendat Caritas Vestra. Quis disposuit membra pulicis & culicis, ut habeant ordinem suum,

[a] Sic MSS. At editi, *quia in imis mutabile est.* Paulò pòst MSS. plerique habent, *pluit sursum stellas.*

[b] Sic MSS. At Am. & Er. *Getulia sitit, ut tu ne sitires.* Lov. *Getulia sitit, ne tu sitires.*

habeant vitam suam, habeant motum suum? Unam bestiolam brevem, minutissimam considera, quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationem vitæ qua movetur, * ut pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, devitat molestias, exserit sensus diversos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici, quo sanguinem sugat? Quàm tenuis fistula est, qua sorbet? Quis disposuit ista? quis fecit ista? Ex pavescis in minimis, lauda magnum. Hoc itaque tenete, Fratres mei, nemo [a] vos de fide excutiat, & de sana doctrina. Qui fecit in cælo Angelum, ipse fecit in terra vermiculum: sed Angelum in cœlo pro habitatione cœlesti, vermiculum in terra pro habitatione terrestri. Numquid Angelum fecit repere in cœno, & vermiculum in cælo? Distribuit sedibus habitatores; incorruptionem incorruptis sedibus dedit, corruptibilia corruptibilibus locis. Totum attende, totum lauda. Qui ergo disposuit membra vermiculi, non gubernat nubes? Et quare in mare pluit? Quasi non sint in mari, quæ alantur pluviâ: quasi non ibi fecit pisces, quasi non ibi fecit animalia. Attendite quomodo currunt pisces ad aquam dulcem. Et quare, inquit, pisci pluit, & mihi aliquando non pluit? Ut cogites te in regione esse deserti, & in peregrinatione vitæ; & amarescat tibi vita præsens, ut futuram desideres; aut ut flagelleris, & corripiaris, & corrigaris. Quomodo autem distribuit propria regionum? Ecce, quia de Getulia locuti sumus, pluit hîc propè omni anno, & omni anno dat frumentum: servari hîc frumentum non potest, citò corrumpitur; quia omni anno datur: ibi, quia raró, & multum datur, & diu servatur. Sed fortè putas, quia ibi deserit Deus homines, aut non ibi secundùm jocunditatem suam & laudant, & glorificant Deum? Apprehende inde Getulum, pone inter istas arbores amœnas: fugere hinc vult, & redire ad [b] nudam Getuliam. Omnibus ergo Deus locis, regionibus, temporibus, sua quæque distribuit & ordinavit. Et longum est commemorare diligentiorem considerationem omnium rerum. Quis illam explicat? Tamen qui oculos habent, multa ibi vident: cùm viderint, placent; cùm placuerint, laudantur, non tamquam ipsa, sed ille qui fecit: ita omnia laudabunt Deum.

* f. movetur per se, fugit mortem.

11. Hæc considerans spiritus Prophetæ, cùm dixisset, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis*, quæ omnia turbata videntur, quibusdam stultis, & quasi casibus agitari, addidit, *Quæ faciunt verbum ejus.* Non tibi ergo videantur casibus moveri, quæ verbo Dei in omni motu suo deserviunt. Quò vult Deus, illuc ignis, illuc fertur nubes, sive pluviam, sive nivem, sive grandinem portet. Et quare aliquando percutiunt montem fulmina, & non percutiunt latronem? Quodcumque possum dicere pro captu mentis meæ, quantum Deus donare dignatur, majores majora noverint, & ampliùs intelligant; & det vobis Deus plus sapere quàm dico, tamen cum temperantia, sine superbia. Possum ergo pro modulo meo dicere, quare percutiant montem, & non percutiant latronem: quia fortè adhuc latronis conversionem quærit; & ideo percutitur mons qui non timet, ut mutetur homo qui timet. Aliquando & tu cùm das disciplinam, terram feris, ut infans expavescat. Et aliquando ferit & quem vult hominem. Sed dicis mihi, Ecce ferit innocentiorem, & dimittit sceleratiorem. Noli mirari: undecumque mors pio [c] bona est. Unde autem scis, illi sceleratiori, si se mutare noluerit, quid pœnarum in occulto servetur? Nonne mallent fulmine [d] incendi, quibus in fine dicetur, Ite in ignem æternum? Opus est, ut innocens sis. Quid enim? Malum est mori naufragio, & bonum est mori febre? Sive inde, sive inde moriatur, quære qualis sit qui moritur; quò post mortem iturus est, non unde de vita exiturus. Quacumque occasione hinc exituri sumus. Quibus exitibus Martyres exire meruerunt? numquid febribus? Quomodo multi optant ut febre solvantur? Alii uno ictu gladii, alii ignibus, alii bestiis? Et devoraverunt bestiæ corpora Martyrum, & non timuerunt ne perirent corpora ipsorum. Undique enim Deus reducet corpora sanctorum suorum, cui capilli nostri numerati sunt. Et quando voluit, tres pueros ab igne liberavit. Numquid ideo Machabæos in igne deseruit? Illos apertè liberavit, istos occultè coronavit. Novit igitur Deus quid agat. Tu time, & bonus esto. Undecumque voluerit ut exeas hinc, paratum te inveniat. Inquilinus enim es, non possessor domûs. Locata est enim tibi domus; domus ista tibi locata est, non donata, etsi nolis, migrabis: & non eam tali conditione accepisti, ut quasi tempora certa tibi sint. Quid dixit Dominus tuus? Quando voluero, cùm dixero, Migra, paratus esto. Expello te de hospitio, sed dabo domum: inquilinus es in terra, eris possessor in cœlo.

Matth. 25. 41. — Matth. 10. 30. — Dan. 3. 24. — 2. Machab. 7. 1. &c. — Psal. 118. 19.

12. Quidquid ergo hîc accidit contra voluntatem nostram, noveritis non accidere, nisi de voluntate Dei, de providentia ipsius, de ordine ipsius, de nutu ipsius, de legibus ipsius: & si nos non intelligimus quid quare fiat, demus hoc providentiæ ipsius, quia non fit sine caussa, & non blasphemamus. Cùm enim cœperimus disputare de operibus Dei, Quare hoc, quare illud; &, Non debuit sic facere, malè fecit hoc: ubi est laus Dei? Perdidisti Halleluia. Omnia sic considera, quomodo placeas Deo, & laudes artificem. Quia si intrares fortè in officinam fabri ferrarii, non auderes reprehendere folles, incudes, malleos. Et da imperitum hominem nescientem quid quare sit, & omnia reprehendit. Sed si non habeat peritiam artificis, & habeat saltem considerationem hominis, quid sibi dicit? Non sine caussa hoc loco folles positi sunt; artifex novit quare, etsi ego non novi. In officina non audet vituperare fabrum; & audet reprehendere in hoc mundo Deum. Ergo quemadmodum *ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum ejus:* sic omnia quæ vanis videntur in rerum natura temere fieri, non faciunt nisi verbum ejus, quia non fiunt nisi jussu ejus.

13. Deinde dicit, ut Dominum laudent, *Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri;* * *bestiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pennata.* Deinde ad homines: *Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ;* * *juvenes & virgines, seniores cum junioribus laudent nomen Domini.* Explicata est laus de cælo, explicata est laus de terra.

ỳ. 9. — ỳ. 10. — ỳ. 11. — ỳ. 12.

[a] Plerique MSS. *nemo vobis de fide excutiat sanam doctrinam.*
[b] Lov. *ad nuda Getuliæ:* dissentientibus ceteris libris.

[c] MSS. *bonum est.*
[d] Sic MSS. Editi verò, *fulmine incendi potiùs interire, quibus &c.*

ỷ. 13. 14. *Quia exaltatum est nomen ejus solius.* Nemo hominum quærat exaltare nomen suum. Vis A exaltari? Illi te subde, qui non potest humiliari. *Exaltatum est nomen ejus solius.*

ỷ. 14. 15. *Confessio ejus* [a] *in terra & cælo.* Quid est, *Confessio ejus in terra & cælo?* qua ipse confitetur? Non: sed qua illum omnia confitentur, omnia clamant: omnium pulcritudo quodam modo vox eorum est, confitentium Deum. Clamat cælum Deo, Tu me fecisti, non ego. Clamat terra, Tu me condidisti, non ego. Quomodo clamant B ista? Quando considerantur, & hoc invenitur; ex tua consideratione clamant, ex voce tua clamant. *Confessio ejus in terra & cælo.* Adtende cælum, pulcrum est; adtende terram, pulcra est; utrumque simul valde pulcrum est. Ipse fecit, ipse regit, ipsius nutu gubernantur, ipse trajicit tempora, momenta ipse instaurat, per [b] seipsum instaurat. Omnia ergo ista laudant illum, sive in statu, sive in motu, sive de terra deorsum, sive de cælo sursum, sive in vetustate, sive in renovatione. Cùm C vides hæc & gaudes, & adtolleris in artificem, & (Rom. 1. 20.) invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta contueris, *Confessio ejus in terra & cælo:* id est, confiteris ei de rebus terrenis, confiteris ei de rebus cælestibus. Et quia ipse fecit omnia, & melius illo non est aliquid, quidquid fecit * intra illum (* f. infra.) est; & quidquid in his tibi placet, minus est quàm ipse. Non ergo ita tibi placeat quod fecit, ut recedas ab eo qui fecit: sed si amas quod fecit, multò magis eum qui fecit. Si pulcra sunt quæ D fecit, quantò pulcrior est qui fecit? *Confessio ejus in terra & cælo.*

Item ỷ. 14. 16. *Et exaltabit cornu populi sui.* Ecce quod prophetabant Aggæus & Zacharias. Modò cornu populi ipsius humile est in trituris, in tribulationibus, in tentationibus, in tunsione pectorum: quando *exaltabit cornu populi sui?* Quando venerit ipse Dominus, & ortus fuerit sol noster: non (Matth. 5. 45.) iste qui oculis videtur, & oritur super bonos & malos; sed de quo dicitur, Vobis qui timetis Deum, E (Malach. 4. 2.) orietur sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus. Et de (Sap. 5. 6.) quo dicturi sunt superbi & impii, Justitiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Ipsa erit æstas nostra. Modò fructus per hybernum in radice non apparent, adtendis quasi aridas arbores per hyemem. Qui non novit videre, aridam putat vitem: & fortè juxta est quæ verè aruit: similes sunt ambæ per hyemem; illa vivit, illa mortua est: sed illius vita & illius mors in abscondito est: æstas procedit, vita illius clarificatur, mors F illius manifestatur; procedit honor foliorum, fecunditas fructuum; vestitur vitis in facie, ex eo quod habet in radice. Ergo modò, Fratres, tales sumus, quales sunt alii homines: quomodo nascuntur, manducant, bibunt, vestiuntur, transigunt vitam istam; sic & sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, & dicunt, Ecce quia cœpit esse Christianus, numquid non ei dolet caput? Aut quia Christianus est, quid habet plus à me? O vitis arida, adtendis juxta te vitem nudam in G hyberno, sed non aridam. [c] Æstas veniet, veniet Dominus, honor noster, qui latebat in radice; & tunc *exaltabit cornu populi sui*, post captivitatem, in qua mortaliter vivimus. Unde dicit Apostolus, (1. Cor. 4. 5.) Nolite ante tempus quidquam judicare, donec veniat Dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, & tunc laus erit unicuique à Deo. Sed dicis mihi, Ubi est radix mea? ubi est fructus meus? Si credis, nosti ubi est radix tua. Ibi est enim, ubi est fides tua, ubi spes est & caritas tua. Audi Apostolum: Mortui enim estis. Quasi per (Coloss. 3. 3.) hyemem mortui apparebant; audi quia vivunt: Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ecce ubi habes radicem. Quando ergo honore ornaberis? quando fecundaberis fructu? Audi illum sequentem: Cùm Christus apparuerit vita (Ibidem 4.) vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. *Et exaltabit cornu populi sui.*

17. *Hymnus omnibus sanctis ejus.* Hymnus (Item ỷ. 14.) scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, & non cantas, non dicis hymnum: si cantas, & non laudas Deum, non dicis hymnum: si laudas aliud quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudes, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, & cantum, & laudem, & Dei. Laus ergo Dei in cantico, hymnus dicitur. Quid est ergo, *Hymnus omnibus sanctis ejus?* Accipiant sancti ejus hymnum, dicant sancti ejus hymnum: quia hoc est quod accepturi sunt in fine, hymnum sempiternum. Ideo alio loco dicit Psalmus, Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi (Psal. 49. 23.) est via, qua ostendam illi salutare meum. Et, Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum (Psal. 83. 5.) laudabunt te. Hoc est, *Hymnus omnibus sanctis ejus.* Qui sunt sancti ejus? *Filiis Israël, populo appropinquanti sibi.* Nemo dicat, Non sum filius Israël. Ne putetis Judæos filios Israël esse, & nos non esse filios Israël: audeo vobis dicere, Fratres mei, illi non sunt, & nos sumus. Audite quare: quia major est natus secundùm spiritum, quàm natus secundùm carnem. Unde Israël? Ex Abraham: quia Isaac ex Abraham, Israël ex Isaac. Quomodo placuit Deo Abraham? Credidit au- (Rom. 4. 3.) tem Abraham Deo, & deputatum est illi ad justitiam. Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abrahæ: quisquis degeneraverit à fide Abraham, perdidit progeniem Abrahæ. Judæi degeneraverunt, perdiderunt: imitati sumus nos, invenimus. Audi quia illi perdiderunt: quid illis dicit Dominus dicentibus, Filii sumus Abrahæ? (Iohan. 8. 33.) Ausi sunt ostentare se, & erigere cervicem de nobilitate generis justi: & quid illis Dominus? Si filii Abrahæ essetis, facta Abrahæ fecissetis. Si (Ibidem 39.) ergo perdiderunt ipsi quòd filii sunt Abrahæ, invenimus nos ut filii simus Abrahæ. Credendo quippe invenimus, quod illi non credendo amiserunt. Quia credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad justitiam. Et semen Abrahæ Chri- (Gal. 3. 16.) stus, & in Christo nos sumus: & ex Israël populus, de quo populo Maria, de qua Maria Christus, in quo Christo nos, ergo filii Israël nos. Et quomodo addidit, ut discerneret nos? *Filiis Israël, populo appropinquanti sibi.* Adtendite Judæos: si propinquant, ipsi sunt. Et fortè propinquant, dicit mihi aliquis: quotidie & ipsi cantant Psalmum, & cantant hymnos Dei. Non auditis quid eis dixit Propheta? Populus hic labiis me honorat, (Isai. 29. 13.) cor autem eorum longè est à me. Si illorum cor longè est, nostrum autem cor proximum est; quia credimus, quia speramus, quia diligimus, quia Christo adjuncti sumus, quia membra ipsius

[a] Sic MSS. juxta Lxx. Editi verò, *in cælo & in terra.*
[b] MSS. *per ipsum omnia. Ergo ista laudant* &c.

[c] Sic MSS. At editi, *sed non aridam per æstatis vim. Et veniet Dominus.*

facti sumus: numquid membra longè sunt à capite? Si essent longè, & divisa essent, non diceret, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. 28. 20.). Si separata essent, non de cælo diceret, Saule, Saule, quid me persequeris? (Act. 9. 4.) Si non in nobis esset, non diceret, Esurivi, & dedistis mihi manducare (Matth. 25. 35. &c.). Et cùm dicerent illi, Quando te vidimus esurientem? Respondit, Cùm uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ecce populus, ecce appropinquans Israël: & cum illo modò spe, postea re.

IN PSALMUM CXLIX. * ENARRATIO.

*Sermo ad populum.

1. LAUDEMUS Dominum & in voce, & in intellectu, & in opere bono: & sicut nos hortatur iste Psalmus, cantemus ei canticum novum. Sic enim cœpit: ℣. 1. CANTATE *Domino canticum novum.* Vetus homo, vetus canticum: novus homo, novum canticum. Vetus Testamentum, vetus canticum: novum Testamentum, novum canticum. In veteri Testamento promissiones sunt temporales & terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticum cantat: qui vult cantare canticum novum, diligat æterna. Ipsa dilectio nova est & æterna: ideo semper nova, quia numquam veterascit. Nam si bene consideres, antiquum est hoc. Quomodo ergo est novum? Numquid, Fratres mei, vita æterna modò nata est? Vita æterna ipse Christus est, & secundùm divinitatem non modò natus est: quia, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil (Johan. 1. 1. &c.). Si quæ per ipsum facta sunt, antiqua sunt; quid est ipse, per quem facta sunt? quid, nisi æternus, & Patri coæternus? Sed nos delapsi in peccatum, pervenimus ad vetustatem. Nostra enim vox est in illo Psalmo, ubi dicitur cum gemitu, Inveteravi in omnibus inimicis meis (Psal. 6. 8.). Inveteravit homo per peccatum, innovatur per gratiam. Omnes ergo qui innovantur in Christo, ut ad vitam æternam incipiant pertinere, canticum novum cantant.

2. Et hoc canticum pacis est, canticum hoc caritatis est. (In Donatistas.) Quisquis se à conjunctione sanctorum separat, non cantat canticum novum. Secutus est enim veterem animositatem, non novam caritatem. In nova caritate quid est? Pax, vinculum sanctæ societatis, compago spiritalis, ædificium de lapidibus vivis. Ubi est hoc? Non in uno loco, sed per universum orbem terrarum. Audi, hoc de alio Psalmo: sic dicit, Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra (Psal. 95. 1.). Ex hoc intelligitur, quia qui non cum omni terra cantat, canticum vetus cantat, quælibet verba de ore ejus procedant. Quid enim adtendo quid sonet, cùm video quid cogitet? Et tu, inquis, vides quid cogitet? Facta indicant. Nam oculus in conscientiam non penetrat. Adtendo quid agat, & ibi intelligo quid cogitet. Neque enim si quisque, verbi gratiâ, comprehenderit hominem in furto, in homicidio, in adulterio, cogitationes ipsius in corde videt, sed in factis. Sunt quædam, quæ intus latent: sed sunt & multa, quæ procedunt in opera, & manifesta fiunt etiam hominibus. Cùm ergo essent illi, qui se à compage Christi caritatis & societate sanctæ Ecclesiæ separarunt, mali intus apud se, non noverat nisi Deus. Venit tentatio: [a] separavit illos, & patefecit hominibus quod noverat Deus. Non enim fructus ostenditur nisi in factis. Unde dictum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. 7. 16.). Dixit enim Dominus ad quosdam, qui ovium vestitu se induunt, intus autem sunt lupi rapaces: & ne fortè fragilitas humana dignoscere non posset lupum sub ovina pelle, ait, Ex fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. 20. 28.). Quærimus fructus caritatis, invenimus spinas dissensionis. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Ergo canticum eorum vetus est: cantemus nos canticum novum. Jam diximus, Fratres, omnis terra cantat canticum novum. Qui cum omni terra non cantat canticum novum, dicat quod vult, linguis sonet Halleluia, dicat tota die, dicat tota nocte; non valde aures meæ inclinantur ad vocem cantantis, sed quæro mores operantis. Interrogo enim, & dico, Quid est quod cantas? Respondet, Halleluia. Quid est, Halleluia? Laudate Dominum. Veni, simul laudemus Dominum. Si tu laudas Dominum, & ego [b] laudo Dominum; quare in discordia sumus? Caritas laudat Dominum, discordia blasphemat Dominum.

3. Et vultis jam nosse ubi cantetis canticum novum? Quæ dicturus est in ipso Psalmo, videte quomodo fiant, & ubi fiant; utrùm per omnes gentes fiant ista, an in una aliqua parte terrarum: & hinc pleniùs intelligetis ad quem pertineat canticum novum. Jam quidem manifestum est illud, quod de alio Psalmo commemoravi, Cantate Domino canticum novum (Psal. 95. 1.). Et ut ostenderet in cantico novo esse fructum caritatis & unitatis, addidit, Cantate Domino omnis terra. Nemo se separet, nemo se disiungat: triticum es, ferto paleam quò usque ventiletur. De area vis excuti? Etsi triticum esses foris ab area, invenirent te volatilia, & colligerent te (Matth. 3. 12.). Adde quia eo ipso quo discedis & volas, paleam te esse indicas: & quia levis eras, venit ventus, & de sub pedibus boum ablatus es. Qui autem triticum sunt, ferunt trituram; gaudent, quia grana sunt, gemunt inter paleam, exspectant ventilatorem, quem cognoscunt redemtorem. *Cantate Domino canticum novum: laus ejus in Ecclesia sanctorum.* Hæc est Ecclesia sanctorum, Ecclesia frumentorum toto terrarum orbe diffusorum; per agrum Domini seminata, quod est hic mundus, ipso Domino exponente, cùm de seminante diceret: Quia homo seminavit bonum semen in agro suo, & venit inimicus, & super-seminavit zizania; & dixerunt servi patri-familiâs, Nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde hîc sunt zizania? Respondit ille, Inimicus homo hoc fecit. Voluerunt colligere zizania, & compescuit illos dicens, Sinite utraque crescere usque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primùm zizania, & alligate fasciculos ad comburendum ea, triticum autem meum reponite in horreo (Matth. 13. 24. &c.). Postea interrogaverunt eum discipuli dicentes, Narra nobis parabolam zizaniorum. Et ipse exponit omnia, ut nullus homo cordi suo tribuat quod ibi intellexerit, sed Magistro cæli exponenti. Nemo dicat, Exposuit sibi quomodo voluit. Si parabolam Prophetæ exponeret Dominus, quando ipse per eos loquebatur

[a] Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *superavit.*

[b] Sic MSS. At editi, *& ego laudabo Dominum. Quare &c.*

quod dicebant; quis auderet dicere, non sic debere exponere? Multò magis quando ipse exposuit quod proposuit ipse, quis audet contradicere manifestæ veritati? Cùm ergo hanc parabolam Dominus exponeret, ait, Qui autem seminat bonum semen, est Filius hominis: se utique demonstrans. Bonum verò semen, filii sunt regni: ipsa est Ecclesia sanctorum. Zizania autem, filii sunt maligni. Ager est hic mundus. Jam videte Fratres, quia per mundum seminatum est bonum semen, & per mundum seminata sunt zizania. Numquid in parte triticum, & in parte zizania? Per totum triticum, & per totum zizania. Ager Domini mundus est, non Africa. Non quomodo [a] terræ istæ: Getulia fert sexagenum aut centenum, & Numidia fert denum: non sic est Deo ager suus. Ubique illi fertur fructus, & centenus, & sexagenus, & tricenus: tu tantùm vide quid velis esse, si cogitas ad [b] Domini fructum pertinere. Ergo Ecclesia sanctorum, Ecclesia catholica est. Ecclesia sanctorum non est Ecclesia hæreticorum. Ecclesia sanctorum illa est, quam præsignavit Deus antequam videretur; & exhibuit, ut videretur. Ecclesia sanctorum erat antea in codicibus, modò in gentibus: Ecclesia sanctorum antea tantummodo legebatur, nunc & legitur, & videtur. Quando solùm legebatur, credebatur: modò videtur, & contradicitur. *Laus ejus in ecclesia sanctorum.*

(Ibidem 37. &c.)

(℣. 2.) 4. *Lætetur Israël in eo qui fecit eum.* Quid est Israël? Videns Deum: hoc enim interpretatur nomen Israël. Qui videt Deum, in ipso lætetur, à quo factus est. Quid est ergo, Fratres, quia diximus nos ad Ecclesiam pertinere sanctorum, numquid jam videmus Deum? Quomodo sumus Israël, si non videmus? Est quædam visio hujus temporis, erit altera visio futuri temporis: visio quæ modò est, per fidem est; visio quæ futura est, per speciem erit. Si credimus, videmus: si amamus, videmus: Quid videmus? Deum. Ubi est ipse Deus? Interroga Johannem: Deus caritas est. (1 Johan. 4. 16.) Benedicamus nomen ejus sanctum; & gaudeamus in Deo, si gaudemus in caritate. Quisquis habet caritatem, ut quid illum mittimus longè, ut videat Deum? Conscientiam suam adtendat, & ibi videt Deum. Si caritas ibi non habitat, non ibi habitat Deus: si autem caritas ibi habitat, Deus ibi habitat. Vult illum fortè videre sedentem in cælo; habeat caritatem, & in eo habitat sicut in cælo. Ergo simus Israël, & lætemur in eo qui fecit nos. *Lætetur Israël in eo qui fecit eum.* In eo qui fecit eum lætetur, [c] non in Ario, non in Donato, non in Cæciliano; non in [d] Proculiano, non in Augustino. *In eo lætetur qui fecit eum.* Nos, Fratres, non vobis commendamus: sed commendamus vobis Deum, quia commendamus vos Deo. Quomodo vobis Deum commendamus? Ut diligatis eum bono vestro, non bono ipsius: quia malo vestro eum non diligitis, non malo ipsius. Non enim minùs habebit Deus divinitatem, si homo in illum non habeat caritatem. Tu crescis ex Deo, non ille ex te: & tamen tantum nos dilexit prior, antequam eum diligeremus, ut Filium suum unicum mitteret (Ibidem 19. Johan. 3. 16.) mori pro nobis. Qui fecit nos, factus est inter nos. Quomodo nos ipse fecit? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. (Johan. 1. 3.) Quomodo factus est inter nos? Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Ergo ipse est, in quo debemus lætari. Nemo [e] homo sibi arroget partes ipsius: ab ipso est lætitia, quæ nos facit felices. *Lætetur Israël in eo qui fecit eum.*

5. *Et filii Sion exsultent in rege suo.* Ipse Israël, filii Ecclesiæ sunt. (Item ℣. 2.) Quia Sion fuit quidem una civitas, quæ cecidit: in ejus reliquiis habitabant quidem sancti temporaliter; sed Sion vera & Jerusalem vera, (quia ipsa Sion, quæ Jerusalem,) æterna est in cælis, quæ est mater nostra. (Gal. 4. 26.) Ipsa nos genuit, ipsa est Ecclesia sanctorum, ipsa nos nutrivit, ex parte peregrina, ex magna parte immanens in cœlo. Ex parte qua immanet in cælo, beatitudo Angelorum est: ex parte qua peregrinatur in hoc sæculo, spes est justorum. De illa dictum est, Gloria in excelsis Deo: de hac dictum est, Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. (Luca 2. 14.) Qui ergo in hac vita gemunt, & desiderant illam patriam, currant dilectione, non pedibus corporis: non quærant naves, sed pennas, duas alas caritatis apprehendant. Quæ sunt duæ alæ caritatis? Dilectio Dei, & proximi. (Matth. 22. 40.) Peregrinamur enim, suspiramus, gemimus. Venerunt ad nos litteræ de patria nostra, ipsas vobis recitamus.

6. *Lætetur Israël in eo qui fecit eum, & filii Sion exsultent in rege suo.* Quod dixit, *qui fecit eum*; hoc dixit, *in rege suo.* Quod audistis, *Israël*; id sunt, *filii Sion*: & quod audistis, *in eo qui fecit eum*; hoc est, *in rege suo.* Filius Dei qui fecit nos, factus est inter nos: & Rex noster regit nos, quia Creator noster fecit nos. Ipse est tamen per quem facti sumus, qui est per quem nos regimur: & ideo Christiani, quia ille Christus. Christus à chrismate dictus est, id est, ab unctione. Reges autem unguebantur & sacerdotes: ille verò unctus est & Rex & Sacerdos: (1 Reg. 10. 1. & 16. 13. Exodi 30. 30.) Rex pugnavit pro nobis, Sacerdos obtulit se pro nobis. Quando pro nobis pugnavit, quasi victus est, verè autem vicit. Crucifixus est enim, & de cruce sua, in qua erat fixus, diabolum occidit: & inde Rex noster. Unde autem Sacerdos? Quia se pro nobis obtulit. Date Sacerdoti quod offerat. Quid inveniret homo quod daret, [f] mundam victimam? Quam victimam? Quid mundum potest offerre peccator? O inique, O impie, quidquid adtuleris immundum est, & aliquid mundum pro te offerendum est. Quære apud te quid offeras; non invenies. Quære ex te quod offeras; non delectatur arietibus, nec hircis, nec tauris. Omnia ipsius sunt, etsi non offeras. Offer ergo illi mundum sacrificium. Sed peccator es, impius es, sed inquinatam conscientiam habes. Poteris fortè aliquid mundum offerre, purgatus: sed ut purgeris, aliquid pro te offerendum est. Quid ergo pro te oblaturus es, ut munderis? Si mundatus es, poteris offerre quod mundum est. Offerat ergo seipsum mundus sacerdos, & mundet. Hoc est quod fecit Christus. Nihil mundum invenit in hominibus, quod offerret pro hominibus: seipsum obtulit mundam victimam. [g] Felix victima, vera victima, hostia immaculata.

[a] Ita melioris notæ MSS. Alii verò, *Non quomodo terra ista Getulia fert sexagenum* &c. Editi, *Non quomodo fert terra ista Getulia sexagenum* &c.

[b] Aliquot MSS. *ad dominum fructuum pertinere.*

[c] Nonnulli MSS. omittunt, *non in Ario.*

[d] Hinc meritò conjicias sermonem Hippone habitum vivente *Proculiano* sive *Proculeiano*, ejusdem urbis ex Donatistarum parte episcopo circiter initium 5. sæculi: de quo vide August. epist. 33. 34. 35. 78. & 88.

[e] Sic MSS. At editi, *Nemo sibi arroget, nemo sibi deroget partes ipsius.*

[f] Corbeiensis MS. *quod daret mundum? Quam victimam?*

[g] Hîc in editis additur, *hostiam immaculatam*: & infrà post *vera victima*, reperitur *munda victima*: quæ verba MSS. auctoritate sustulimus.

Non ergo hoc obtulit, quod nos illi dedimus: imo hoc obtulit, quod à nobis accepit, & mundum obtulit. Carnem enim à nobis accepit, hanc obtulit. Sed unde illam accepit? De utero virginis Mariæ, ut mundam offerret pro immundis. Ipse Rex, ipse Sacerdos, in eo lætemur.

ỳ. 3. 7. *Laudent nomen ejus in choro.* Et chorus quid significat? Multi noverunt chorum: & quia in civitate loquimur, propè omnes norunt. Chorus est consensio cantantium. Si in choro [a] cantamus, concorditer cantemus. In choro cantantium quisquis voce discrepuerit, offendit auditum, & perturbat chorum. Si vox inconvenienter cantantis disturbat concentum cantantium, quomodo disturbat hæresis dissonans concentum laudantium? Chorus Christi jam totus mundus est. Chorus Christi ab Oriente in [b] Occidentem consonat. Videamus si tantum extenditur chorus Christi. Dicit Psalmus alius (Psal. 112. 3.), A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini. *Laudent nomen ejus in choro.*

Item ỳ. 3. 8. *In tympano & psalterio psallant ei.* Quare assumit tympanum & psalterium? Ut non sola vox laudet, sed & opera. Quando assumitur tympanum & psalterium, manus concinunt voci. Sic & tu, si quando Halleluia cantas, porrigas & panem esurienti, vestias nudum, suscipias peregrinum; non sola vox sonat, sed & manus consonat, quia verbis facta concordant. Assumsisti organum, & consentiunt digiti linguæ. Et ipsum mysterium tympani & psalterii non est tacendum. In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur: in utroque organo caro crucifigitur. Quàm bene psallebat in tympano & psalterio, qui dicebat (Gal. 6. 14.), Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ipsum psalterium, [c] velut tympanum tollere te vult, qui amat canticum novum, qui te docet quando tibi dicit (Matth. 16. 24.), Qui vult esse meus discipulus, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Non dimittat psalterium suum, non dimittat tympanum: extendatur in ligno, & siccetur à concupiscentia carnis. Nervi quantò plus fuerint extenti, tantò acutiùs sonant. Ut ergo acutè sonaret Pauli apostoli psalterium, quid dixit (Philip. 3. 13.)? Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, sequor ad palmam supernæ vocationis. Extendit se ipse: tetigit Christus, & sonavit dulcedo veritatis. *In tympano & psalterio psallant ei.*

ỳ. 4. 9. *Quoniam benefecit Dominus in populo suo.* Quid tam beneficum, quàm mori pro impiis? Quid tam beneficum, quàm sanguine justo delere chirographum peccatoris? Quid tam beneficum, quàm dicere, Non ad me pertinet quod fuistis, estote quod non fuistis? *Benefecit Dominus in populo suo*, dimittendo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit aversum convertere, pugnantem adjuvare, vincentem coronare. *Benefecit Dominus in populo suo. Et* [d] *exaltabit mansuetos in* [e] *salute.* Exaltantur enim & superbi, sed non in salute. Mansueti in salute, superbi in morte: id est, superbi ipsi se exaltant, & Dominus eos humiliat; mansueti autem ipsi se humiliant, & Deus eos exaltat. *Et exaltabit mansuetos in salute.*

ỳ. 5. 10. *Exsultabunt sancti in gloria.* Aliquid volo dicere: audite adtentiùs de gloria sanctorum. Nemo est enim, qui non amet gloriam. Sed gloria stultorum popularis illa quæ dicitur, habet illecebram [f] deceptionis, ut ad laudes vanorum hominum quisque commotus, velit sic vivere, ut prædicetur ab hominibus quibuscumque, quomodocumque. Hinc homines insani effecti, & inflati typho, inanes intus, foris tumidi, etiam res suas perdere volunt, donando Scenicis, Histrionibus, Venatoribus, Aurigis. Quanta donant, quanta impendunt? Effundunt vires, non patrimonii tantùm, sed etiam animi sui. Isti fastidiunt pauperem, quia non clamat populus, ut pauper accipiat: clamat autem populus, ut Venator accipiat. Illi ergo ubi eis non clamatur, nolunt erogare: ubi clamatur ab insanis, insaniunt, & fiunt omnes insani, & qui spectatur, & qui spectat, & qui donat. Insana ista gloria reprehenditur à Domino, improbatur ante oculos Omnipotentis. Et tamen, Fratres mei, Christus sic improperat suis, & dicit, Non à vobis accepi tantum, quantum acceperunt Venatores; & illis ut donaretis, de meo donastis: ego autem nudus eram, & non vestistis me (Matth. 25. 42.). Et illi, Et quando te vidimus nudum, & non vestivimus te? Et ille, Cùm uni ex minimis meis non fecistis, nec mihi fecistis. Sed eum vis vestire, qui tibi placet, in quo tibi Christus displicet. Vestire vis Venatorem, quo fortè victo erubescas: Christus numquam vincitur; & diabolum vicit, & pro te vicit, & tibi vicit, & in te vicit. Talem victorem vestire non vis. Quare? Quia minùs clamatur, quia minùs insanitur. Propterea isti qui tali gloriâ delectantur, in conscientia sua nihil habent. Quomodo exhauriunt arcas, ut vestes [g] mittant; sic exinaniunt ipsam conscientiam, ut nihil ibi habeant pretiosum.

11. Sancti autem qui exsultant in gloria, quomodo exsultent, non opus est ut nos dicamus: ipsius Psalmi audite sequentem versum. *Exsultabunt sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis.* Non in theatris, non in amphitheatris, non in circis, non in nugis, non in foris; sed, *in cubilibus suis.* Quid est, *in cubilibus suis?* In cordibus suis. Audi apostolum Paulum exsultantem in cubili suo (2. Cor. 1. 12.): Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursum timendum est, ne quisque apud seipsum fiat sibi placens, & quasi superbus de conscientia sua glorietur. Debet enim quisque cum tremore exsultare (Psal. 2. 11.): quia donum Dei est unde exsultat, non meritum suum. Etenim sunt multi sibi placentes, & justos se esse arbitrantes; & procedit adversùs illos alia pagina dicens (Prov. 20. 9.), Quis gloriabitur castum se habere cor; aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Est ergo quidam MODUS IN CONSCIENTIA GLORIANDI, ut noveris fidem tuam esse sinceram, noveris spem tuam certam, noveris caritatem tuam esse sine simulatione. Sed quoniam multa sunt adhuc fortè quæ possunt offendere oculos Dei: lauda Deum qui tibi ista donavit, tunc perficiet quod donavit. Propterea cùm dixisset, *Lætabuntur in cubilibus suis*: ne quasi sibi placentes viderentur, adjunxit statim (ỳ. 6.), *Exsultationes Dei in faucibus eorum.* Sic lætabuntur in cubilibus suis,

[a] Aliquot MSS. *cantamus.*
[b] Aliquot MSS. *& occidente.*
[c] Lov. *vel tympanum*: dissentientibus ceteris libris.
[d] MSS. *Et exaltavit.*
[e] Sic MSS. juxta LXX. At editi, *in salutem*: & infrà, *in mortem.*

[f] Sic MSS. At Am. *delectationis, ut ad laudem suam & honorem hominum.* Er. *delectationis & deceptionis, ut ad laudem suam & honorem vanorum hominum.* Sic etiam editio Lov. excepto quòd non addit, *& deceptionis.*
[g] Am. & Er. *mutent.* Lov. *niteant.* Castigantur ad MSS.

ut

ut non sibi tribuant quòd boni sunt, sed illum A
laudent à quo acceperunt quod sunt, à quo vo-
cantur ut perveniant ad id quod nondum sunt, &
à quo sperant perfectionem; cui gratias agunt,
quia inchoavit. *Exsultationes Dei in faucibus eo-
rum*. Jam videte sanctos, videte gloriam eorum,
videte per universum mundum, videte quòd *ex-
sultationes Dei* sint *in faucibus eorum*.

Item ℣. 6. 11. *Et frameæ bis acutæ in manibus eorum*.
Framea appellatur, quam vulgò spatam dicunt.
Sunt enim gladii ex una parte acuti, ipsæ sunt ma- B
chæræ. Ipsæ autem frameæ, ipsæ & romphææ,
ipsæ etiam spatæ appellantur. Magnum myste-
rium habet hoc genus ferramenti, quod ex utra-
que parte acutum est. Ipsæ *frameæ* sunt *bis acu-
tæ in manibus eorum*. Frameas bis acutas intelli-
gimus sermonem Domini: & una framea est; sed
Hebr. 4.12. ideo multæ dicuntur, quia multa ora sunt, &
multæ linguæ sanctorum. Sermo ergo Dei, gla-
dius bis acutus. Unde bis acutus? Dicit de tem-
poralibus, dicit de æternis. In utroque probat C
quod dicit, & eum quem ferit, separat à mundo.
Matth. 10. 34. Nonne ipse est gladius, de quo Dominus dicit,
Non veni pacem mittere in terram, sed gladium?
Adtende quomodo venit disjungere, quomodo
venit separare. Disjungit sanctos, disjungit im-
pios, separat à te quod te impedit. Filius vult
servire Deo, pater non vult: venit gladius, venit
sermo Dei, dividit filium à patre. Filia vult, ma-
ter non vult: gladio dividuntur ab invicem. Nu-
rus vult, socrus non vult: veniat gladius bis acu- D
tus, afferat promissionem vitæ præsentis & futu-
ræ, consolationem temporalium, æternorum
perfruitionem. Ecce gladius ex utraque parte
acutus, promittens temporalia [a] & æterna. In
quo nos fefellit? Nonne Ecclesia Dei per totum
mundum non erat? Ecce est. Antea legebatur,
& non videbatur: modò sicut legitur, ita cerni-
tur. Quidquid temporaliter nobis promissum est,
ad unam partem gladii pertinet: quidquid in sem-
piternum, ad alteram partem gladii pertinet. Ha- E
bes spem futurarum rerum, habes consolationem
præsentium, noli retrahi ab eo qui vult retrahere:
pater, mater, soror, uxor sit, amicus sit, non te
retrahat; & utilis tibi erit gladius bis acutus. Uti-
liter te ille separat, malè te tu conglutinas. Venit
ergo Dominus noster ferens gladium bis acutum,
promittens æterna, implens temporalia. Nam
ideo & duo Testamenta dicuntur. Quæ erant er-
go *frameæ bis acutæ in manibus eorum*? Duo Te-
stamenta ad gladium bis acutum pertinent: Ve- F
tus Testamentum terrena promittit, Novum
æterna. In utroque sermo Dei verax inventus est,
ut gladius bis acutus. Quare ergo in manibus, &
non in linguis? *Et frameæ bis acutæ*, inquit, *in
manibus eorum. In manibus* dixit, in potestate.
Acceperunt ergo sermonem Dei in potestate, ut
ubi vellent dicerent, cui vellent dicerent; non ti-
merent potestatem, non contemnerent pauper-
tatem. In manibus enim habebant gladium, quâ
volebant vibrabant, versabant, percutiebant: & G
hoc totum erat in potestate prædicantium. Nam
si non est in manibus sermo, ne fortè aliquis di-
cat, Quomodo sermo est gladius bis acutus, &
Aggæi 1. 1. quomodo in manibus? Si ergo sermo non est in
manibus, quare scriptum est, Factus est sermo
Domini in manu Aggæi prophetæ? Numquid,

Fratres, sermonem suum Deus in digitis ipsius fe-
cit? Quid est, in manu ipsius factus est? In pote-
state illi datum est prædicare sermonem Domini.
Postremò possumus etiam has manus aliter intel-
ligere. Nam qui locuti sunt, in lingua habuerunt
sermonem Dei; qui scripserunt, in manibus. *Et
frameæ bis acutæ in manibus eorum*.

12. Jam, Fratres, videtis sanctos armatos: ad-
tendite strages, adtendite gloriosa prælia. Si enim
imperator, & miles; si miles, & hostis; si bellum,
& victoria. Quid fecerunt isti habentes in manibus
frameas bis acutas? *Ad faciendam vindictam in* ℣. 7.
gentibus. Videte si non est vindicta facta in genti-
bus. Quotidie ipsa fit, hoc agimus & nos loquen-
do. Adtendite quomodo cæsæ sunt gentes Baby-
loniæ. Illi redditur duplum: sic enim de illa scri-
ptum est, Reddite illi duplum, ad quod fecit. Apoc. 18. 6.
Quomodo redditur duplum? Bellant sancti, edu-
cunt frameas bis acutas; fiunt strages, fiunt occi-
siones, separationes: quomodo illi duplum reddi-
tur? Illa quando poterat persequi Christianos,
carnem occidebat, Deum non confringebat: mo-
dò illi duplum redditur; & Pagani exstinguuntur,
& idola franguntur. Quomodo, inquies, Pagani
occiduntur? Quomodo, nisi cùm Christiani
fiunt? Quæro Paganum, non invenio, Christia-
nus est: ergo mortuus est Paganus. Nam si non
occiduntur, unde dictum est Petro, Macta, & Act. 10. 13.
manduca? Unde ipse Saulus occisus est persecu-
tor, & Paulus erectus est prædicator? Quæro
Saulum persecutorem, & non invenio, occisus Act. 9. 4.
est. Unde? De framea bis acuta. Sed quia occisus
est in se, & vivificatus est in Christo, ideo confi-
dens dicit, Vivo autem jam non ego, vivit autem Gal. 2. 20.
in me Christus. Quomodo illi fit, sic per illum.
Etenim cùm factus esset prædicator, accepit &
ipse in manibus frameam bis acutam, *ad facien-
dam vindictam in gentibus*. Et ne verè tu putares
homines ferro percuti, sanguinem fundi, vulne-
ra in carne fieri, sequitur, & exponit, *Objurga-
tiones in populis*. Objurgatio quæ est? Correptio.
Procedat ex vobis framea bis acuta, nolite cessa-
re, dedit illam vobis Deus pro modulo vestro:
Qualis homo es, qui idola colis? Dic amico tuo,
si tamen remansit cui dicas, Qualis homo es, qui
dimisisti eum à quo factus es, & adoras quod fe-
cisti? Melior est faber, quàm quod fabricat fa-
ber. Si fabrum adorare erubescis, quod faber fe-
cit, non erubescis? Cùm cœperit erubescere,
cùm cœperit compungi, fecisti vulnus de framea;
pervenit ad cor, moriturus est ut vivat. *Frameæ
bis acutæ in manibus eorum, ad faciendam vindi-
ctam in gentibus, objurgationes in populis*.

13. *Ut alligent reges eorum in compedibus, &* ℣. 8.
nobiles eorum in vinculis ferreis. * *Ut faciant in* ℣. 9.
eis judicium conscriptum. Facilè exposuimus quo-
modo de frameis cadant ut exsurgant, separentur
ut congregentur, vulnerentur ut sanentur, mo-
riantur ut vivant: sed quid faciemus? quomodo
exponemus, *Ad alligandos reges eorum in compe-
dibus*? Reges gentium alligandi in compedibus;
& nobiles eorum in vinculis, addidit *ferreis*. Ad-
estote, ut agnoscatis quod nostis. Isti enim versus,
quos cœpimus exponere, obscuri sunt: sed illud
quod ex illis dicturus sum, non est novum. Jam
notum est vobis; modò non discere opus habetis,
sed commemorari. Ad hoc autem voluit Deus

[a] Sic aliquot MSS. At editi, *promittens temporalia, in quibus nos non fefellit*.

obscurè ponere quosdam versus suos, non ut aliquid novum de illis eruatur; sed ut quod jam [a] usitatum erat, obscuris expositis innovetur. Novimus reges factos Christianos, novimus nobiles gentium factos Christianos. Sunt hodieque, & fuerunt, & erunt, & non cessant frameæ bis acutæ in manibus sanctorum. Quomodo ergo ligatos compedibus & vinculis ferreis intelligimus? Scit Caritas Vestra & eruditio, (quia in Ecclesia nutriti estis, & soletis audire divinas lectiones,) quoniam infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia; & stulta mundi elegit Deus, ad confundendos sapientes; & ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, ut quæ sunt evacuentur. Sic enim ait Apostolus: *1. Cor. 1. 26. &c.* Videte enim vocationem vestram, Fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed stulta mundi elegit Deus, & infirma mundi, ut confunderet fortia; & ignobilia & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur. Venit Deus Christus prodesse omnibus: sed elegit prodesse Imperatori de Piscatore, non Piscatori de Imperatore; & elegit ea quæ nullius momenti erant in mundo. Ipsos implevit Spiritu suo, dedit eis frameas bis acutas, prædicare præcepit Evangelium, *Matth. 28. 19* & ire per totum orbem terrarum. Fremuit mundus, erexit se leo adversùs Agnum: sed fortior leone inventus est Agnus. Leo victus est sæviendo, Agnus vicit patiendo. Conversa sunt corda hominum ad timorem Christi, cœperunt reges, cœperunt nobiles miraculis commoveri, prophetiæ adimpletione turbari, videre in unum nomen concurrere genus humanum. Et quid fecerent? Multi elegerunt ignobilitatem, & dimittentes domos suas, substantias suas distribuentes pauperibus, cucurrerunt ad perfectionem. Tali enim imperfecto dicitur à Domino, *Matth. 19. 21.* Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me, & habebis thesaurum in cælis. Multi ex nobilibus fecerunt hoc: sed cessaverunt isti nobiles esse gentium, elegerunt paupertatem in sæculo, nobilitatem in Christo. Multi autem tenent ipsam nobilitatem, [b] tenent regias potestates, & sic sunt Christiani. Ipsi sunt tamquam in compedibus, & tamquam in vinculis ferreis. Unde hoc? Ne progrederentur ad illicita, *Eccli. 6. 25.* compedes acceperunt; compedes sapientiæ, compedes verbi Dei.

14. Quare ergo vincula ferrea, & non vincula aurea? Ferrea sunt quamdiu timent: ament, & aurea erunt. Adtendat Caritas Vestra quid loquar. Audistis modò apostolum Johannem: *1. Johan. 4. 18.* Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem, quia timor tormentum habet. Hoc est vinculum ferreum. Et tamen nisi timore incipiat homo Deum colere, non perveniet ad amorem. *Psal. 110. 10. Prov. 1. 7. Eccli. 1. 16.* Initium sapientiæ timor Domini. Incipit ergo à vinculis ferreis, finitur ad torquem aureum. Dictum est enim de Sapientia, *Eccli. 6. 25.* Et torquem aureum circa tuam cervicem. Non tibi imponeret torquem aureum, nisi primò in compedibus ferreis te alligasset. Cœpisti à timore, consummaris [c] ad sapientiam. Quàm multi sunt, qui propterea nolunt malè facere, quia gehennas timent, quia cruciatus timent? Nondum amant justitiam. Si illis promitteretur impunitas, & diceretur eis, Facite quod vultis securi, impunitum vobis erit: emitterent progressus libidinum suarum in quæque nequissima. Et maximè, Fratres mei, maximè reges & nobiles, quibus non facilè dicitur, Quid fecisti? Nam pauper homo, etsi non timeat Deum; quia nullarum virium est, nullarum facultatum; ne cùm se commoverit, in supplicium rapiatur, cessat timore hominis, etsi non Dei. Potentes autem mundi, reges, nobiles, nisi Deum timeant, quid timebunt? Sed prædicatur illis, & percutiuntur frameâ bis acutâ. Dicitur illis, quia est qui ponat alios ad dexteram, alios ad sinistram; ut dicat eis qui à sinistris sunt, *Matth. 25. 41.* Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Nondum diligunt justitiam, sed timent pœnam: & timendo pœnam, jam acceperunt compedes, & in vinculis ferreis erudiuntur. Venit ad nos homo de sæculo potens, offendit illum uxor sua, aut fortè concupivit alterius pulcriorem, aut alteram ditiorem: vult dimittere eam quam habet, [d] & non facit. Audit à servo Dei, audit à Propheta, audit ab Apostolo, & non facit: audit ab eo in cujus manibus est framea bis acuta, Non facies, non licet tibi, non permittit Deus dimittere uxorem, exceptâ caussâ fornicationis. *Matth. 5. 32.* Audit hoc, timet, & non facit. Pedes leves jam progrediebantur in lapsum, compedibus tenentur: habet vincula ferrea, timet Deum. Dicitur illi, Damnabit te Deus, si feceris; judex est supra omnes, audit gemitum uxoris tuæ, reus teneberis in conspectu ejus. Hàc concupiscentia blanditur, hàc pœna deterret. Ibat ad consentiendum pravæ cupiditati, nisi vincula ferrea retinerent. Quod plus est, si dicat, Continere jam volo, nolo jam uxorem. Non potes. Quid si tu vis, & illa non vult? Numquid per continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? *1. Cor. 7. 3.* Si alii nupserit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus compensare tale damnum. Redde debitum, etsi non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si [e] non quod debet exigis, sed reddis quod debetur uxori. Times, non facis; concutiuntur vincula tua. Audi quia vinculis ferreis constrictus es: *Ibidem 27.* Alligatus es uxori, ne quæsieris solutionem. Durum est, ferreum est. Nam quando Dominus hoc ait, ostendit quia vinculum est ferreum: (Adolescentes audite: vincula ferrea sunt, nolite pedes mittere: cùm miseritis, artiùs constringemini compedibus. Tales compedes consolidant vobis & episcopi manus. Numquid non fugiunt in Ecclesiam compediti, & solvuntur hîc? Viri fugiunt huc volentes dimittere uxores suas: hîc artiùs colligantur; nemo [f] solvit has compedes.) *Matth. 19. 6.* Quod Deus conjunxit, homo non separet. Sed dura sunt vincula. Quis nesciat? Ipsam duritiam doluerunt Apostoli, & dixerunt, *Ibidem 10.* Si talis est caussa cum uxore, non expedit nubere. Si vincula ferrea sunt, non opus est ut illic pedes mittantur. Et Dominus, *Ibidem 11.* Non omnes capiunt verbum istud, sed qui potest capere capiat. *1. Cor. 7. 27.* Alligatus es uxori, ne quæsieris solutionem: quia alligatus es vinculis ferreis. So-

[a] Sic MSS. Editi verò, *insuetatum*.
[b] Hîc in editis additur, *in Christo*: quod à MSS. abest.
[c] Editi, *à sapientia*. At omnes MSS. *ad sapientiam*: & ex his plures habent, *consummare*.
[d] Plerique MSS. *quam habet. Non facis, audit à servo Dei, audit à Propheta, audit ab Apostolo, Non facis*. Et infrà, *Non facis, non licet tibi* &c.
[e] Sic plures MSS. Editi verò, *si quod non debetur exigis*.
[f] Sic MSS. At editi, *Nemo solvat*.

lutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem: non te [A] colliges vinculis ferreis.

[℣. 9.] 15. *Ut faciant in eis judicium conscriptum.* Hoc est judicium, quod faciunt sancti per omnes gentes. Quare, *conscriptum*? Quia ista antea conscripta sunt, & modò complentur. Ecce modò fiunt: aliquando legebantur, & non fiebant. Et conclusit ita, *Gloria hæc est omnibus sanctis ejus.* Per totum mundum, per universas gentes hoc sancti agunt, sic glorificantur: sic exaltant Deum in faucibus suis, sic lætantur in cubilibus suis, sic ex- [B] sultant in gloria sua, sic exaltantur in salute, sic cantant canticum novum, sic dicunt Halleluia, corde, ore, vitâ, Amen.

IN PSALMUM CL.
ENARRATIO.

1. QUAMVIS ordo Psalmorum, qui mihi magni sacramenti videtur continere secretum, nondum mihi fuerit revelatus: [C] tamen quia omnes centum-quinquaginta numerantur, etiam nobis qui totius ordinis eorum altitudinem adhuc acie mentis non penetravimus, insinuant aliquid, unde non impudenter, quantum Dominus adjuvat, disputare possimus. Primùm quindenarius numerus, ex quo iste multiplicatur: (quod enim valent quindecim in ordine singulorum, hoc valent centum-quinquaginta in ordine denariorum, quoniam quindecies deni eos faciunt: hoc valent mille-quingenti in ordine centenario- [D] rum, quoniam quindecies centeni sunt: hoc valent quindecim millia in ordine millenariorum, quoniam quindecies mille sunt:) quindenarius ergo numerus concordiam significat duûm Testamentorum. In illo enim observatur sabbatum, quod significat quietem: in isto Dominicus dies, [Exodi 20. 10.] qui significat resurrectionem. Sabbatum autem est dies septimus: Dominicus verò post septimum, quid nisi octavus, idem qui primus habendus est? [Marci 16. 2.] Ipse enim dicitur etiam una sabbati, ut deinde sit [E] secunda, tertia, quarta, & deinceps usque ad septimum sabbatum. A Dominico autem usque ad Dominicum octavus est dies: ubi Testamenti novi revelatio declaratur, quod in veteri tamquam sub terrenis promissionibus tegebatur. Septem porrò & octo quindecim sunt. Tot sunt & Cantica quæ appellantur graduum, quoniam totidem fuerant etiam templi gradus. Deinde & quinquagenarius numerus magnum sacramentum per se gerit. Constat enim de septimana septimanarum, [F] addito uno tamquam ipso octavo ad quinquagenarium numerum terminandum. Septies quippe septem quadraginta-novem faciunt: quibus unus additur, ut fiant quinquaginta. Qui numerus quinquagenarius usque adeo magnæ significationis est, ut ex Domini resurrectione tot diebus completis, ipso quinquagenario die venerit super eos, qui in [Act. 2. 1. & 5.] Christo fuerant congregati, Spiritus-sanctus. Qui Spiritus-sanctus in Scripturis septenario præcipuè [Apoc. 1. 20.] numero commendatur, sive apud Isaiam, sive in A- [G] pocalypsi; ubi apertissimè septem Spiritus Dei perhibentur, propter operationem septenariam unius ejusdemque Spiritûs. Quæ operatio septenaria [Isai. 11. 2.] per Isaiam prophetam ita commemoratur: " Requiescet super eum Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ " & intellectûs, Spiritus consilii & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, Spiritus timoris Domini. " Ipse debet intelligi timor Domini castus permanens in sæculum sæculi. [Psal. 18. 10.] Servilem autem timorem [1. Iohan. 4. 18.] consummata caritas foras mittit; & nos liberos facit, ne servilia opera faciamus, quæ sabbato prohibentur. Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. [Rom. 5. 5.] Hinc quoque Spiritus-sanctus septenario numero commendatur. Quinquagenarium verò etiam in quadraginta & decem Dominus dispertitus est. [Act. 1. 3.] Die quippe quadragesimo post resurrectionem suam adscendit in cælum, ac deinde completis diebus decem misit Spiritum-sanctum: [Act. 2. 1.] quadragenario scilicet numero temporalem in hoc mundo cohabitationem commendans. Quoniam quaternarius in quadraginta numerus prævalet: quatuor autem partes habet mundus & annus: denario verò addito, velut mercede pro impleta lege bonis operibus reddita, ipsa æternitas figuratur. Hunc quinquagenarium triplum habet centesimus & quinquagesimus numerus, tamquam eum multiplicaverit trinitas. Unde & hac caussâ non inconvenienter intelligimus istum numerum esse Psalmorum. Nam & in illo numero piscium, [Johan. 21. 11.] qui capti sunt retibus post resurrectionem missis, ad centum-quinquaginta additis tribus, velut admonitio videtur facta, in quot partes debeat iste numerus dispertiri, ut ter habeat quinquagenos. Quamquam ille numerus piscium habeat & aliam rationem multò subtiliorem & jocundiorem, quòd decem & septem in trigonum missis, id est, ab uno usque ad decem & septem omnibus computatis, ad eumdem numerum pervenitur. In decem autem Lex, in septem verò gratia significatur: quia Legem non implet, nisi caritas diffusa in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui septenario numero significatur. [Rom. 5. 5.]

2. Quòd [a] ergo quidam omnium Psalmorum quinque libros esse crediderunt, illud secuti sunt, quotiens in fine Psalmi dictum fuerit, Fiat, fiat. [Psal. 40. 14. 71. 19. 88. 53. 105. 48.] Sed hujus dispertitionis rationem cùm vellem comprehendere, non valui: quia nec ipsæ quinque partes æquales sunt inter se, etsi non scripturæ quantitate, saltem Psalmorum ipso numero, ut tricenos haberent. Et si uniuscujusque libri finis est, Fiat fiat: cur liber quintus idemque ultimus non eodem fine sit terminatus, meritò quæri potest. Nos autem Scripturæ canonicæ auctoritatem sequentes, ubi legitur, Scriptum est enim in libro Psalmorum: [Act. 1. 20.] unum Psalmorum librum esse novimus. Et video quidem quomodo & hoc verum sit, & illud si verum est, huic vero non reluctetur. Fieri enim potest, ut aliqua consuetudine litterarum Hebræarum unus liber dicatur, qui constat ex pluribus: sicut ex Ecclesiis pluribus una constat Ecclesia, & ex pluribus cælis unum cælum: (Non enim cælorum aliquod prætermisit, qui dixit, Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. [Psal. 120. 2.] Et cùm Scriptura dicat, Et vocavit Deus firmamentum cælum; [Gen. 1. 8.] & aquas esse super firmamentum, hoc est super cælum: non mentitur tamen eadem Scriptura dicens, Et aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen Domini; [Psal. 148.] quia non ait, super cælum.) & una terra ex multis terris. Nam & orbem terræ, & orbem terrarum, quotidiana consuetudine dicimus. Et qui ait, Scriptum est in libro Psalmorum, quamquam mos loquendi sic

[a] Regius MS. *Quod Græcorum quidam.*

se habeat, ut unum esse librum insinuare voluisse videatur: tamen responderi potest, in libro Psalmorum esse dictum, in aliquo libro eorum quinque. Quod in usu locutionis usque adeo vel non est, vel rarò est, ut etiam duodecim Prophetarum unum librum esse ideo persuadeatur, quia similiter legitur, *Act. 7. 42.* Sicut scriptum est in libro Prophetarum. Sunt etiam qui universas omnino Scripturas canonicas unum librum vocent, quòd valde mirabili & divina unitate concordent: *Psal. 39. 8.* & hinc esse dictum, In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam: ut sic intelligatur per Filium Pater fecisse mundum, cujus conditio principium Scripturarum est in libro Geneseos. Vel magis quia prophetia videtur esse, non facta narrans, sed futura prænuntians; (non enim ait, quòd fecerim; sed, ut faciam, sive, ut facerem voluntatem tuam:) ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus ejusdem libri scriptum est, *Gen. 2. 24.* Erunt duo in carne una. *Ephes. 5. 32.* Quod sacramentum magnum dicit Apostolus, in Christo & in Ecclesia. Quamquam & iste Psalmorum liber potest intelligi significatus, ubi dictum est, *Psal. 39. 8. &c.* In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam. Sequitur enim; Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. De ipso quippe accipitur prophetatus in capite libri hujus Psalmus ipse primus, *Psal. 1. 1.* Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiarum non sedit: sed in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Ut hoc sit quod dictum est, *Psal. 39. 9.* Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. *Ibidem 10.* Quod autem sequitur, Evangelizavi justitiam tuam in Ecclesia magna: congruentiùs ad illud refertur, *Gen. 2. 24.* Et erunt duo in carne una.

3. Sive ergo illud, sive hoc intelligatur quod dictum est, *Psal. 39. 8.* In capite libri: liber iste Psalmorum per quinquagenos, si per ipsos quinquagenarios articulos interrogetur; magnum aliquid & valde dignum consideratione respondet. Non enim frustra mihi videtur quinquagesimus esse de pænitentia, centesimus de misericordia & judicio, centesimus-quinquagesimus de laude Dei in sanctis ejus. Sic enim ad æternam beatamque tendimus vitam, primitus peccata nostra damnando, deinde bene vivendo, ut post condemnatam vitam malam gestamque bonam, mereamur æternam. Secundùm propositum enim occultissimæ justitiæ bonitatisque suæ Deus, *Rom. 8. 30.* quos prædestinavit, illos & vocavit; & quos vocavit, ipsos & justificavit; quos autem justificavit, ipsos & glorificavit. Prædestinatio nostra non in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum, in ejus præscientia. Tria verò reliqua in nobis fiunt, vocatio, justificatio, glorificatio. Vocamur prædicatione pænitentiæ: sic enim cœpit Dominus evangelizare, *Matth. 3. 2. & 4. 17.* Agite pænitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum. Justificamur in vocatione misericordiæ, & timore judicii: hinc est quod dicitur, *Psal. 53. 3.* Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me. Non timet judicari, qui impetraverit antè salvari. Vocati, renuntiamus diabolo per pænitentiam, ne sub jugo ejus remaneamus: justificati, sanamur per misericordiam, ne judicium timeamus: glorificati, transimus in vitam æternam, ubi Deum sine fine laudamus. Ad hoc pertinere arbitror quod Dominus ait, *Lucæ 13. 32.* Ecce ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertiâ [a] consummor. Quod etiam in triduo suæ passionis & dormitionis & evigilationis ostendit. Crucifixus est enim, & sepultus, & resurrexit. In cruce de principibus & potestatibus triumphavit, in sepulcro requievit, in resurrectione exsultavit. Pænitentia cruciat, justitia tranquillat, vita æterna glorificat. Pænitentiæ vox est, *Psal. 50. 3.* Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, & secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Hæc offert sacrificium Deo spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum. Justitiæ Christi vox est in electis suis, *Psal. 100. 1. & 2.* Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine, psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Per misericordiam quippe adjuvamur ad faciendam justitiam, ut securi ad judicium veniamus: ubi disperduntur de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem. *Ibidem 8.* Quo versu Psalmus iste concluditur, [b] vitæ æternæ vox est.

4. Laudate *Dominum in sanctis ejus.* *℣. 1.* Utique in eis quos glorificavit. *Laudate eum in firmamento virtutis ejus.* * *Laudate eum in virtutibus ejus:* *℣. 2.* vel ut alii interpretati sunt, *in potentatibus ejus. Laudate eum secundùm multitudinem magnitudinis ejus.* Omnia ista ipsi sunt sancti ejus: quomodo dicit Apostolus, *2. Cor. 5. 21.* Ut nos simus justitia Dei in ipso. Si ergo justitia Dei quam fecit in eis, cur non & virtus Dei quam fecit in eis, ut resurgerent à mortuis? Nam & in Christi resurrectione virtus maximè commendatur: quia in passione infirmitas fuit, dicente Apostolo, *2. Cor. 13. 4.* Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Et alio loco, *Philip. 3. 10.* Ad cognoscendum, inquit, eum, & virtutem resurrectionis ejus. Optimè autem ait, *In firmamento virtutis ejus.* Firmamentum est enim virtutis, quia jam non [c] morietur, *Rom. 6. 9.* & mors ei ultra non dominabitur. Cur non & potentatus Dei dicantur, quos in eis fecit? Immo ipsi sint potentatus ejus: quomodo dictum est, *2. Cor. 5. 21.* Nos sumus justitia Dei in ipso. Quid enim potentius, quàm regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Cur non ipsi sint etiam multitudo magnitudinis ejus? Non qua ipse magnus est, sed qua magnos eos fecit, tam multos, hoc est, millia millium. *Dan. 7. 10.* Sicut aliter intelligitur justitia, qua est ipse justus, aliter quam in nobis facit, ut nos simus justitia ejus.

5. Iidem ipsi sancti, sunt in omnibus musicis organis deinceps significati, ad laudandum Deum. Quod enim proposuit dicens, *Laudate Dominum in sanctis ejus:* hoc exsequitur, variè significans eosdem ipsos sanctos ejus.

6. *Laudate eum in sono tubæ:* *℣. 3.* propter laudis excellentissimam claritatem. *Laudate eum in psalterio & cithara.* Psalterium est de superioribus laudans Deum, cithara de inferioribus laudans Deum; tamquam de cælestibus & terrestribus, tamquam eum qui fecit cælum & terram. Jam quippe in alio Psalmo exposuimus psalterium desuper habere sonorum illud lignum, cui nervorum series, ut meliorem sonum reddat, incumbit: quod lignum cithara inferiùs habet.

7. *Laudate eum in tympano & choro.* *℣. 4.* Tympanum laudat Deum, cùm jam in carne mutatâ

[a] Editi, *tertia die.* Abest *die* à potioribus MSS. & à Græco textu Evangelii.

[b] Editi, *& vitæ &c.* Particula *&* redundat, nec est in MSS.

[c] Aliquot MSS. *non morientur, & mors eis ultrà &c.*

nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum exsiccato atque firmato. Chorus laudat Deum, quando laudat eum pacata societas. *Laudate eum in chordis & organo.* Chordas habet & psalterium & cithara, quæ superiùs commemorata sunt. Organum autem generale nomen est omnium vasorum musicorum; quamvis jam obtinuerit consuetudo, ut Organa propriè dicantur ea quæ inflantur follibus: quod genus significatum hîc esse non arbitror. Nam cùm organum vocabulum Græcum sit, ut dixi, generale omnibus musicis instrumentis, hoc cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Ut autem organum dicatur, magis Latina & ea vulgaris est consuetudo. Quod ergo ait, *in chordis & organo*, videtur mihi aliquod organum, quod chordas habeat, significare voluisse. Non enim sola psalteria & citharæ chordas habent: sed quia in psalterio & cithara, propter sonum ab inferioribus & superioribus, inventum est aliquid quod secundùm hanc distinctionem possit intelligi, aliud nos in ipsis chordis quærere admonuit: quia & ipsæ sunt caro, sed jam à corruptione [a] liberata. Quibus fortasse ideo addidit organum, non ut singulæ sonent, sed ut diversitate concordissima consonent, sicut ordinantur in organo. Habebunt enim etiam tunc sancti Dei differentias suas consonantes, non dissonantes, id est, consentientes, non dissentientes: sicut fit suavissimus concentus ex diversis quidem, sed non inter se adversis sonis. Stella enim ab stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. (1. Cor. 15. 41.)

℣. 5. 8. *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis.* Cymbala invicem tangunt ut [b] sonent, ideo à quibusdam labiis nostris comparata sunt. Sed meliùs intelligi puto in cymbalis quodam modo laudare Deum, dùm quisque honoratur à proximo suo, non à seipso; & invicem honorantes dant laudem Deo. Ne quis autem cymbala intelligeret, quæ sine anima sonant, ideo puto additum, *in cymbalis jubilationis.* Jubilatio namque, id est, ineffabilis laus, nonnisi ab anima proficiscitur. Nec prætereundum existimo quod musici dicunt, & res ipsa manifesta est, tria esse genera sonorum, voce, flatu, pulsu: voce, ut est per fauces & arterias, sine organo aliquo cantantis hominis: flatu, sicut per tibiam, vel quid ejusmodi: pulsu, sicut per citharam, vel quid ejusmodi. Nullum itaque genus hîc prætermissum est: nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in cithara; tamquam mens, spiritus, corpus; sed per similitudines, non per proprietates. Quod ergo proposuit, *Laudate Dominum in sanctis ejus*, quibus hoc dixit, nisi eis ipsis? Et in quibus ut Deum laudent, nisi in seipsis? Vos enim sancti ejus, inquit, virtus ejus estis, sed quam fecit in vobis: & potentatus ejus, & multitudo magnitudinis ejus, quam fecit & ostendit in vobis. Vos estis tuba, psalterium, cithara, tympanum, chorus, chordæ, & organum, & cymbala jubilationis bene sonantia, quia consonantia. Vos estis hæc omnia: nihil hîc vile, nihil hîc transitorium, nihil ludicrum cogitetur. Et quia sapere secundùm carnem mors est, *Omnis spiritus laudet Dominum.* ℣. 6.

[a] Sic meliores MSS. Editi verò, *liberata.*

[b] Editi, *ut bene sonent.* Abest *bene* à MSS.

SANCTI AURELII AUGUSTINI (*uti quidem in editis Er. & Lov. ad hujus tomi calcem habetur,*) Oratio, quam post singulos sermones atque tractatus dicere consuevit.

CONVERSI ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque veras gratias agamus: precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; inimicum quoque à nostris actibus & cogitationibus sua virtute expellat, nobis fidem multiplicet, mentem gubernet, spiritales cogitationes concedat, & ad beatitudinem suam perducat: per Jesum Christum filium suum Dominum nostrum, qui cum eo vivit & regnat in unitate Spiritus-sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Enarrationum S. Augustini in Psalmos finis.

IN PSALMUM XIV.
ENARRATIO.

In tribus MSS. Vaticano, Regio & alio Dominicanorum conventûs Claromontani reperta, proximè ante alteram, quam suo loco habes, ejusdem Psalmi expositionem: & maximâ parte inserta vulgato sub nomine Hieronymi in Psalmos commentario.

1. OPPORTUNE quartus-decimus Psalmus lectus est; & secundùm ordinem ita evenit, ut propemodum de industria lectus esse videatur. Secundùm ordinem lectus est Psalmus, & ex dispensatione Dei puto factum esse, ut quod vobis proderat, in ordine exponendi hodie recitaretur. Quartus-decimus Psalmus
℣. 1. lectus est, qui præscribitur *Psalmus David.* David autem noster Christus est, ut sæpe diximus. Deinde legimus in
Exodi 12. 18. Exodo, quia quarta-decima die agnus immoletur: quarta-decima die immolatur, quando luna plena est, quando nihil ei deest de lumine: videte ergo quòd Christus non immolatur nisi in perfecto & pleno lumine. Quoniam ergo quarta-decima die immolandus est agnus vobis, nunc Propheta miratur, & interrogat, & dicit:

Item ℣. 1. 2. DOMINE *quis habitabit in tabernaculo tuo?* Vos qui vultis habitare in tabernaculo Domini, audite quid dicitur. *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Non priùs in monte, & postea in tabernaculo; sed priùs in tabernaculo, & ita in monte. Tabernaculum non est firma domus, tabernaculum non habet fundamentum; sed huc illucque mutatur, & cum transmigrante migrat. Propterea dicitur παροικία, non habitatio. *Domine quis accolet in tabernaculo tuo.* Quoniam tabernaculum est, propterea παροικία dicitur. Videamus ergo quid est tabernaculum, quid est mons: cùm tabernaculum non habeat fundamentum, sed domus incerta sit; montes autem firma habeant fundamenta: tabernaculum mihi videtur esse istius mundi Ecclesia. Nunc Ecclesiæ quas videtis tabernacula sunt; non enim hîc permanemus habitantes, sed aliò
1.Cor. 7.31. migraturi sumus. Si enim transit schema mundi istius, & di-
Matth. 24. 35. citur in alio loco, Quia cælum & terra transibunt: quantò magis & Ecclesiarum lapides, quos videmus? Nunc ergo Ecclesiæ tabernacula dicuntur, quoniam migraturi sumus de istis ad montem sanctum Dei. Quis est iste mons Domini sanctus? Dicit Ezechiel contra principem Tyri, Vulneratus
Ezech 28. 16 sec. LXX. es, inquit, à monte Domini. *Et quis requiescet in monte sancto tuo?* Quoniam ergo de tabernaculis ad montes migraturi sumus; debemus discere qui sunt isti, qui migraturi sunt in montem sanctum Dei.

3. Hoc quod dixit, *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* interrogantis est. Quod ergo interrogavit Propheta, nunc respondet Spiritus-sanctus: & quid ei dicit? Vis scire ô Propheta, vis scire quis habitet in tabernaculo meo, aut quis requiescat in monte sancto meo? Audi quæ sequuntur: si hæc feceris quæ sequuntur, habitabis in monte sancto meo. Vos ergo qui vultis habitare in tabernaculo, & adscendere in montem sanctum Dei, non necesse est ut mea verba audiatis: audite quid Dominus Prophetæ responderit; hoc facite quod præcepit Dominus, & adscendetis in montem sanctum Domini.
℣. 2. *Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam.* Propterea
Psal. 118. 1. dicitur & in centesimo-octavo-decimo Psalmo, Beati immaculati in via. Statim in principio dicitur, Beati immaculati in via. Quomodo ibi dicitur, immaculati in via: sic & hîc dicitur, *Qui ingreditur sine macula.* Qui ingreditur, in via est. *Qui ingreditur sine macula.* Videte quid præcipitur: non dixit, qui pervenit ad finem sine macula; sed, qui adhuc in itinere est, & maculam non habet. Dicere aliquis poterat, Non habeo maculam, non feci malum. Non sufficit nobis malum non facere, nisi fecerimus & bonum. Denique sequitur, *Et operatur justitiam.* Non dixit, operatur castitatem; non dixit, operatur sapientiam, operatur fortitudinem. Et hæ quidem virtutes optimæ sunt. Verbi caussâ sapientia nobis prodest, ut persecutionibus erudiamur: fortitudo nobis prodest ut persecutionibus resistamus: deinde temperantia & castitas nobis prodest, ne perdamus animas nostras. Justitia sola magna virtus est & mater omnium. Dicat aliquis, Quomodo justitia major est ceteris virtutibus? Ceteræ virtutes habentem delectant; justitia non delectat habentem se, sed alios. Si sum sapiens, sapientia me delectat; si sum fortis, me delectat fortitudo mea; si fuero castus, castitas mea lætitia mea est: ceterùm justitia non prodest habenti, sed ceteris miseris non habentibus. Fac aliquem pauperem rixam habere cum fratre meo: fac fratrem meum potentem esse, & alium, hoc est alienum à me pauperem & miserum, opprimit per potentiam: sapientia mea quid prodest pauperi? Justitia prodest, quoniam non accipio personam fratris, sed pro veritate judico. Justitia non novit fratrem, non novit matrem, non novit patrem, veritatem novit: personam non accipit, Dominum imitatur. Propterea que dixit, *Et operatur justitiam*, ne videretur ceteras virtutes exclusisse. Qui irascitur pro alterius refrigerio, qui aliorum miseriis non delectatur, iste justus est.

4. Dicamus & cetera quæ sequuntur. *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Multi loquuntur veritatem in labiis, & ℣. 3.
non in corde, qui videntur vera dicere, sed cor cum labiis non consonat. *Qui non egit dolum in lingua sua.* Quia quod mente tractavit, sermone protulit. *Nec fecit proximo suo malum.* Quidam putant proximum esse fratrem, aut vicinum, aut cognatum, aut consanguineum. Sed Dominus noster docet nos in Evangelio, in ea parabola, ubi quidam Luca 10. 30.
descendit de Jerusalem in Jericho: Sacerdos transivit, Levites transivit, non est misertus; Samarites transivit, & misertus est. Et interrogat postea Dominus, & dicit, Quis horum proximus fuit? Et statim dicitur, Qui bene fecit. Et infert Dominus, Ite & vos similiter facite. Omnes ergo nobis homines proximi sumus, & nulli debemus malum facere. Sin autem proximos intelligimus fratres & cognatos; ergo licet nobis alienis malè facere? Sed absit ita credere. Omnes homines proximi sumus; unum enim habemus patrem. *Et obprobrium non accepit adversùs proximos suos.* Grandis res dicitur: numquam, inquit, vicinus murmuratus est contra eum; numquam invenit, inquit, aliquam occasionem detrahendi ei: hæc virtus excedit humanam conditionem, Dei gratia est.

5. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* ℣. 4.
Etsi imperator est, etsi præfectus est, etsi episcopus est, etsi presbyter: (in Ecclesia enim istæ sunt dignitates:) quicumque malus est in conspectu sancti, pro nihilo computatur. Et statim sequitur, *Timentes autem Dominum glorificat.* Iste sanctus qui ingreditur sine macula, qui potentes despicit, quia mali sunt; si quem viderit timere Deum, licèt pauper sit, tamen illum glorificat. *Qui jurat proximo suo, & non despicit.* Et hîc proximum similiter debemus accipere, ut supra.

6. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Multa sunt ℣. 5.
quæ dicantur, sed horâ excludimur. Quoniam autem nudius-tertius de principio * cat hæc eos diximus, & propitio Deo * f. catecheseos.
de Chaldæa egressi estis cum Abraham, & meministis quæ Gen. 11. 31.
dixeramus, quomodo egressi estis de Chaldæa, & venistis in terram promissionis. Denique & Abraham postquam venit in terram promissionis, hinc inde adversarii erant, hostes terram tenebant; venit Dominus, & educit eum foras, & ponit in montem, & ostendit ei universam terram, & dicit, Hæc omnia tibi dabo & semini tuo. Illi promisit nobis redditurus est.

Explicit tractatus Aurelii Augustini Episcopi de Psalmo XIV.

Et mox in iisdem mss. subjicitur altera ejusdem Psalmi expositio, quæ incipit, De hoc titulo, &c.

SYLLABUS CODICUM

AD QUOS RECOGNITUM EST AUGUSTINI OPUS IN PSALMOS; Necnon variantes lectiones aliquot inter omissas selectæ.

*Quæ asteriscum habent * videntur referenda in textum.*

MANUSCRIPTI CODICES.

Abbatiæ S. Audoeni Rotomagensis, qui annos ferè 700. præferunt.

Beccensis Abbatiæ MSS. ejusdem ætatis.

Belgici codices, id est, Variantes lectiones per Lovanienses Theologos collectæ.

S. Benigni Divionensis MSS.

Bellovacensis Ecclesiæ antiquissimus codex in postremos 50. Psalmos.

Christinæ serenissimæ Suecorum Reginæ unus septemdecim ex prioribus Psalmis, id est à 34. ad 50. continens; & alter posteriores triginta-duos, à 119. scilicet ad 150.

Colbertini codices optimæ notæ.

Corbeienses per totum hoc opus duo, & interdum plures in eosdem tractatus, plerique ante annos 800. scripti.

Abbatiæ de Cultura apud Cenomanos perantiquus codex in priores 50. Psalmos.

Ferrariensis Abbatiæ codex viginti-sex Psalmos complectens, à 63. ad 98.

Floriacenses MSS. annorum circiter 700.

S. Mauri Fossatensis perantiquus MS. in Psalmos Graduales.

RR. PP. Fuliensium S Bernardi Parisiensis MSS. duo, alter Psalmos sexdecim à 35. ad 50. alter octodecim continet, nempe à 101. ad 118.

Ecclesiæ S. Gatiani Turonensis optimæ notæ codex in priores centum Psalmos.

Gemmeticensis Abbatiæ MSS. annorum ferè 700.

MSS. S. Germani à pratis in suburbio Parisiensi.

Lyrensis Abbatiæ codices.

S. Michaëlis in periculo maris.

Noviomensis Ecclesiæ MSS. qui 600. ad minus annos referunt.

Pratellensis Abbatiæ codices ante annos item 600. scripti.

Regius miræ magnitudinis & in duos nunc tomos divisus liber, qui in prima pagella vacua præfert, *Hoc immensum opus donavit mihi vir egregius Dominus Johannes Boccacii de Certaldo, poeta nostri temporis; quod de Florentia Mediolanum ad me pervenit* 1355. *April.* 10. Quod Francisci Petrarchæ manu inscriptum intelliges ex data ab ipso ad Boccacium epistola, quæ Variarum in Veneta editione est 24. in Basileensi autem 22. incipiens, *Beasti me munere magnifico*, &c. Ubi Augustini in Psalmos *opus immensum totum uno volumine comprehensum*, Boccacii Beneficio sibi *transmissum* testatur, scribens *Mediolani V. Idus Maii.* Epistolam ex integro relatam habes suprà inter præfationes in hunc tomum.

Ex Abbatia S. Remigii Remensis plures in eosdem Psalmos, quidam ante annos 500. alii ante 800. descripti.

S. Theoderici prope Remos libri aliquantò recentioris ætatis.

Vaticanæ Bibliothecæ codex in priores quadraginta-novem Psalmos.

Vindocinensis Abbatiæ MSS.

EDITI CODICES.

Am. id est, liber Basileæ excusus per Johannem de Amerbach, anno Domini 1489.

Er. Desiderii Erasmi curâ castigatus, & Frobeniano prelo editus Basileæ anno 1529.

Lov. Juxta Lovaniensium Theologorum recognitionem impressus Antuerpiæ, Plantinianis typis, an. 1576.

VARIANTES LECTIONES.

Pag. 3. d. Aliquot MSS. *id est superbia*, quæ *inflat*.

5. a. b. Melioris notæ MSS. hoc primo loco, juxta LXX. *prædicans præceptum* * Domini.

7. b. Editi, *non* jejunabunt *filii sponsi*. At MSS. *non jejunant*.

Ibidem e. Quatuor MSS. scilicet Benignianus, Theodericensis ac recentioris ætatis ex Corbeiensibus unus & alius ex Remigiensibus; *& sanguinis sui* mysterium *discipulis commendavit*.

11. e. Editi: *in* Christum *suscipere dignatus est*. At nonnulli MSS. *in Christo*.

17. e. Editi: *Sed* si *hoc de resurrectione*. Particula *si* abest à MSS.

23. g. Editi: *ne* in *finem habeat damnationem*. Ppositio *in* abest à melioribus MSS.

24. a. MSS. *vellent etiam* ipsa *duo verba ponere*.

Ibidem, e. Quinque MSS. *diu autem dilatam* medicinam *à medico*.

Ibidem, Plures MSS. *tam* perfecta *orat hac anima*.

26. e. Nonnulli probæ notæ MSS. *Penitus autem esse extra Deum*. Alii verò cum editis, *Penitus * enim*.

32. d. Aliquot ex præcipuis MSS. *Exsurge Domine in ira tua,* * exaltare in finibus*: omissâ particulâ *&*, quæ à LXX. abest.

34. b. Lov. *quando etiam illa*. At Am. & Er. *quando etiam* Ecclesia *illa*, *quæ initio*, &c. Paulóque pòst, *miranda* videbatur. *hominibus*. Fortè leg. *etiam in Ecclesia illa*: sed maluimus sequi Colbertinum codicem, qui à secunda manu, sed antiqua præfert, *per illa*.

36. d. Editi, *justis suis* lumine, & terrore *impiis coruscabit*. At MSS. *lumen & terrores*.

40. f. Plures MSS. *Sed non ex his perficiuntur*, &c. omissa voce, *solis*.

Ibidem, g. Am. Er. & plures MSS. *ut auctoritate* commonitus, *præceptis inserviat*.

41. c. Am. Er. & aliquot MSS. *& lactentium* * perfecit *laudem Dominus noster*. Et paulò infrà plerique MSS. *& ipse* * præsens *dicens*, *Beati* &c.

42. a. Lov. *qui* superba loquacitate *inimici crucis Christi*. At editi alii & MSS. *qui per superbiam loquacitatis*.

44. c. Am. Er. & aliquot MSS. *Nam de bobus facilis* expositio *est*.

53. d. Plerique MSS. *Quoniam non in finem* in oblivione *erit* pauper.

54. e. Duo MSS. *quantum malum sit* lucem deserere *veritatis*. Alii tres: *lucem deseri*.

55. c. Aliquot probæ notæ MSS. juxta. LXX. *Cujus maledictione os* * ejus *plenum est*.

57. a. Editi: *ne* iracundia & *tempestate turbetur*: dissentientibus MSS.

63. a. Editi: *in unam ædificationem* caritatis *constructis*. At MSS. *caritate*.

66. c. Potiores MSS. juxta LXX. *& custodies nos à generatione hac* * & *in æternum*.

67. b. Corbeiensis vetus codex juxta LXX. *ne umquam obdormiam in* * mortem.

68. d. Am. & MSS. *ad effundendum sanguinem*: * consuetudine *malefaciendi*. Nec habent, *hic ostendit*.

69. e. Sex MSS. *supereminentiam caritatis Christi in* vitam æternam.

Ibidem in MSS. loco, *Hic proposuit*; habetur, *Hoc proposuit*: fortè meliùs.

70. d. Editi: *temporis passionis inscriptus* emicuit. At MSS. *eminuit*.

74. b. Plerique MSS. *sed ipsum cornu*: nec habent, *te*.

Ibidem c. Plures MSS. *quibus* mala *persuaserunt*.

Ibidem d. Nonnulli probæ notæ MSS. loco, *Introivit*; habent, * *Introibit in aures ejus*: juxta LXX.

75. f. Am. Er. & plerique MSS. *orbis terrarum credens* Dominum. Colbertinus MS. *in Domino*.

76. e. Lov. *Non* quo *homines vident*. Ceteri libri, *Non quod*.

Pag. 76. f. Præcipui MSS. *Et cum perverso* subverteris.

78. g. Aliquot melioris notæ MSS. *de inimicis * iracundis :* omissâ voce *meis*, quæ nec est apud LXX.

88. d. Editi : *Et in nomine* * Domini *Dei nostri.* Dele *Domini*, quod à melioribus MSS. & à LXX. abest.

Ibidem f. Colbertinus MS. *& hi superbis* feruntur *honoribus.*

89. a. Potiores MSS. *Nos verò* resurreximus, &c.

91. c. Aliquot MSS. *sine semine* incarnatus *sum.*

93. e. Nonnulli MSS. *Et annuntiabunt justitiam ejus :* omisso *cæli*, quod à LXX. abest.

94. d. Lov. *venumdari* magno, *&* proficeret *pauperibus.* Nos cum Am. & MSS. *venumdari & proficere.*

99. e. Editi : *Ad* partem *Africæ* remansisse, est Ecclesia magna. *Totum mundum.* &c. Locum ad MSS. castigavimus.

102. d. Plures probæ notæ MSS. loco, *Sed & vos*; habent, *Sedat vos, quia privata vestra*, &c. Et quidam, *Sedete vos.*

104. b. Editi : *sed* majorem *cibum sumam.* Aliquot MSS. *majores cibos.* Alii plures : *major cibum.*

109. b. Er. & Lov. *Sicut est, inquit, veritas in Jesu,* deponite *vos.* At Am. & MSS. *deponere.*

Ibidem e. Editi : *minùs faceret* quàm *jubetur.* At MSS. *quod.*

112. a. Plerique MSS. *Molesta vota & quasi periculosa,* orat *sibi ut judicetur.*

114. c. Editio Am. Quando *ergo* venitur *ad judicandum aream*, *numquid Deus* &c. Er. Quando *ergo* venit. At MSS. cum Lov. *Quæris ergo ventum* &c.

115. f. Aliquot MSS. *jam non vult intueri*, sed *cæcos oculos* &c.

116. a. Lov. *reprehendentium* judicio humanæ temeritatis. Am. Er. & MSS. *judicium* humanæ temeritatis. Sed haud dubiè legendum, *humana temeritate.*

118. a. Editi & plerique MSS. *&* ad *tantam professionem* pervenienti, *ad sapientiam a timore inchoanti.* Nos juxta Colbertinum MS. *& tantam professionem perveniendi*, &c.

123. a. Editi : *secum positum quomodo* non illuminabit ? Quidam autem MSS. *quomodo beabit ?*

125. f. Editi : *usque in* finem *suppetant.* MSS. *usque in senectutem.*

127. c. Theodericensis codex : *in istorum potestatem* laberis. Plures alii MSS. *in istorum* potestate haberis.

129. f. Potiores MSS. *Exaudi * vocem deprecationis meæ:* omisso verbo *Domine;* quod abest à LXX.

Ibidem g. Melioris notæ MSS. *& secundum malignitatem ** affectationum *ipsorum.*

130. d. Editi : *Salvum fac populum tuum* Domine. Vox *Domine* abest à MSS. & à LXX.

132. f. MSS. plerique juxta LXX. *Avertisti ** autem *faciem tuam, & factus sum* &c.

133. g. Editi, *in illo vita* erat. Antiquiores MSS. *vita est.*

142. b. Editi : *Quomodo ?* Adtendit *ad dedicationem* &c. At MSS. *Adtendite.*

Ibidem c. Aliquot MSS. *saccus* illi *mortalitas est.*

147. c. Am. & Er. *Ergo si Petrus apostolus*, tanta persecutione *quo nollet* ductus est, & *volens nolens mortuus est.* Lov. *tanta perfectione quo nollet* ductus est & *volens* &c. Plerique MSS. *tanta* perfectio *quo nollet* ut *volens.* Gatianensis codex: *quò nollet iit nolens.* Sed emendandum sic, *quo nollet iit; volens nolens mortuus est, sed* &c.

149. e. Plerique MSS. *quia* qui *in eo sperat, non* confunditur.

151. d. Editi : *impingebatur* in *hoc corpus.* Præpositio *in* abest à plerisque MSS.

156. f. g. Er. & Lov. *sed congruit* hîc *& hoc dicere.* Castigavimus ad MSS.

168. a. Nonnulli ex antiquioribus MSS. *multi* malifices *videntur.*

170. f. Editi : *qua quisque* terretur, *si se in audaciam* &c. At plures MSS. *territus.*

175. b. MSS. Vaticanus, Reg. & Colb. *Quid est hoc ? Merces nostra gratia vocatur :* omisso, *nisi quod.*

177. g. Editi : *Et quæ sententia Domini.* At MSS. *Et quid sententiæ Dominus.*

178. . Plerique MSS. *Exponit* de regula *legis suæ.*

Pag. 179. b. Fortè leg. *sententiam* dictam *inter duos.*

Ibidem g. Fortè, *Sed non sufficerat* quod *dixit.*

182. g. Regius & Vatic. MSS. *non est nisi in malis, ubi premeris*, ubi *angustia est.*

196. g. Er. & Lov. *ne ad reddendum* malum *excitetur.* At Am. & MSS. *malè excitetur.*

197. a. Editi : *Et cùm* venires. At plures MSS. *invenires.*

Ibidem d. Regius & Vatic. MSS. *sine illo felix non* erigitur. Alii quinque : *sine illo felix* eget.

198. e. MSS. *agnitus discipulis suis.*

202. g. Aliquot MSS. *& inclinando se ad peccatum*, dedecoravit *eam.*

203. c. Octodecim MSS. *ipsum visurus, ipsum* bibiturus *es.*

204. a. Editi : *& totum propter nos. Ut enim nos ex illo beati simus, possidetur à nobis : ut autem ille beatus sit, non possidet nos. Et possidet* nos *& possidetur* à nobis, *non ob aliud* &c.

205. d. Editi : *factum hominis* motu *ejus* in *corpore videt.* Aliquot MSS. *moto ejus corpore.*

Ibidem f. Aliquot MSS. *velut* qui *est ipse aliquid.*

208. e. Sex MSS. *ut qui* dispondebat *semper claudere.* Et iidem postea : *contra* dispon$\langle$s$\rangle$ionem *suam.*

Ibidem f. MSS. *Legimus enim in Regnorum.* Nec solent addere, *libris.*

210. b. Er. & Lov. *Et* quod hîc *dictum est* coram *Abimelech*, (& addunt,) *ibi coram Achis :* quod à MSS. abest.

Ibidem c. MSS. *orando ut aperiat :* omisso, *Dominus nobis.*

215. b. Editi : *Qui non adfuerunt*, tamen *& hoc.* Aliquot MSS. *tamquam.*

Ibidem, Editi : *ne fortè* pro aliis *tantas moras* facientes *fraudemus eos.* Moxque apud Lov. *quibus jam* redditum *est.* Nos utroque loco sequimur MSS.

Ibidem, Er. & Lov. *ne* isti modò *occupentur.* At MSS. *ne ista occupentur.* Am. *ne ista modò* &c.

217. g. Plerique MSS. *Si & alius* velit. supple, *videre.*

218. a. Lov. *Et nemo* se *ibi zelabit.* Aliquot MSS. *sibi;* alii, *ibi zelabit :* omissâ particulâ, *se.*

219. b. Er. & Lov. *Orasti* intus, *exauditus es.* Abest *intus* ab Am. & MSS.

221. e. MSS. hîc & alibi constanter habent : *& videte* quàm *suavis est Dominus.*

223. e. Editi : *Quis* novit *audire.* Et paulò pòst, *Interroga.* At MSS. Regius, Vatic. &c. *Quis nolit audire ? .... Interrogat.*

227. d. Am. & Er. *& misericordia ejus* vera, *qui nobis dedit.* Regius & Vat. MSS. *verè* quibus *dedit.*

Ibidem e. Editi : *nulla peregrinationis injuria* fuit illi, *nulla* &c. Abest *fuit illi* à MSS.

229. a. Er. & Lov. *Ergo* psallamus *illi.* At Am. & MSS. *Psalmus.*

Ibidem c. Potiores MSS. *Expugna* expugnantes *me.*

Ibidem g. Editi : *quamvis luce sapientiæ & coruscationis vibrata.* At MSS. *coruscatione.* Et ex his nonnulli : *quamvis luce sapientiæ* splendida, *quamvis & coruscatione vibrata.*

237. c. d. Meliores MSS. juxta LXX. *fortiorum ejus,* * & *egenum & pauperem*, &c.

248. e. Regius & Vatic. MSS. *Iam conjunctus es mente legi Dei*, *mente* servis *legi Dei.*

Ibidem g. post verba, *legi mentis meæ*; apud Am. habetur sic, *Vide repugnantem legem legi mentis suæ, vide repugnantem, sed non* &c. Apud Er. *Videt repugnantem legem legi mentis suæ, videt repugnantem.* Apud Lov. *Vide repugnantem legi mentis suæ, vide repugnantem* &c. Quo loco MSS. Reg. & Vat. secuti sumus.

254. f. Melioris notæ MSS. juxta LXX. *Et ** torrentem *voluptatis tuæ potabis eos.*

255. a. Editi : *qui* irrigavit *sitientem.* Plerique MSS. *irroravit.*

256. b. Plures MSS. juxta LXX. *Et manus* peccatorum *non moveat me.*

257. e. Editi : *Tecum* paratus *sum usque ad mortem.* At MSS. plerique omittunt, *paratus sum :* & quidam retinent *sum*, nec habent *paratus.*

260. f. Am. Er. & tres MSS. loco *Ista roget*, habent *Esto roget*. Alii MSS. *Iste roget*.

261. e. Am. & MSS. *hic florere*, & *ex arbore fœnum fiat*.

280. c. Duo MSS. *Fortunatus* Dionysiacensis.

Ibidem d. *Gemelius*. Fortè, *Geminius*, ut suprà p. 276. e.

281. b. Aliquot MSS. *collega meo Augendiarensi subscripsi*, omissa voce *episcopo*. An fortè Legendum, *Augendo*, vel *Secundo Arensi episcopo?* Quippe in Gestis Collationis Carthaginensis, cognit. 1. c. 207. quidam nominatur *Secundus episcopus Arensis*.

Ibidem c. Nonnulli MSS. loco *Maximus Pittanensis*, habent *Maximianus Bittanensis*.

Ibidem MSS. Regius & Vat. & alii quidam: *Crescentianus Narensis*. Quatuor: *Crescentianus, Nalensis*. Sex alii vocabulis duobus in unum confusis habent, *Crescinarensis*.

Ibidem MSS. plerique loco *Perseverantius*, habent *Perserentius*. Alii tres: *Theustinus*, pro *Tebertinus*. Et plures: *Thebestinus*, (sive) *Thevestinus*.

286. a. Editi: *ut sim* utilis *fœnerator*. MSS. *utiliter*.

Ibidem c. *quid dicunt*. Plerique MSS. *quid dicant*.

291. c. Plures MSS. *Noli ad* præsentiam *adtendere*.

292. a. Editi: *vivit* in æternum. Abest *in æternum* à MSS.

Ibidem e. Am. & MSS. *& habens conflictionem diuturnam*.

293. a. Lov. *trans mare* communicationem *universæ Ecclesiæ*. Editi alii cum MSS. *communionem*.

294. a. Er. & Lov. *curam* gero *pro peccato meo*. At Am. & plures MSS. *geram*.

296. b. Quatuor MSS. *adoptionem* filiorum *exspectantes*.

298. f. *Quis hoc non novit*. Am. Er. & plerique MSS. carent particulâ *non*. Quidam: *Quisquis hoc novit*.

301. g. Plerique MSS. *desiderium* in *vocem suam*. Duo: *desiderium* in voce sua.

302. d. *tamquam adhuc recordantium sabbatum*. Hoc in omnibus ferè MSS. & in Am. desideratur.

303. e. Duo MSS. *Nostis* quia *dixi proximos* Dei, *qui appropinquaverunt*. Sex alii: *Nostis* quia *dixi proximos*, *dixi appropinquaverunt*. Alius utroque loco habet, *dixit*. Duo tandem omittunt, *Nostis quid dixi proximos*.

304. e. Am. & Er. *in ore suo** argutiones. Et sic MSS. hîc & pag. 694. b. & aliis locis.

305. b. Colbertinus MS. constanter habet: *nequando* exsultent *in me*.

306. a. Pro, *inanior es corde*, plures MSS. habent, *in animo & corde*.

308. c. Lov. *in finem* suspiramus. Editi alii & plerique MSS. *suspiravimus*.

311. d. Plures MSS. Peccatorem *metuebam*.

318. e. Tres MSS. *fidem tuam* interrogavi, *vide* &c. Unus MS. *interrogo*.

322. f. Aliquot MSS. *Gratia beneficii Dei prima*, redi-re *nos ad* &c.

326. a. Editi: *draconem* conculcabit, *ne nobis insidietur*. At omnes ferè MSS. *conculcet*. Duo: *conculcat*.

Ibidem e. MSS. *cùm interrogari cœperis ab episcopo*, quid *sis*.

Ibidem f. Am. *qui negat*, *quid* est *qui docet*. Er. & Lov. *qui negat*, quis est *qui docet*. At MSS. *quid qui docet*.

Ibidem Er. & Lov. *extra culpam es*, qui *facis* &c. Am. & MSS. *quia*.

327. b. Er. & aliquot MSS. *tamen* omnes *diligendo*.

Ibidem g. Editi: *credat*, quæ *credere debuit*. MSS. *qui*.

331. d. Lov. *tamdiu* extendebas *avaritiam*. Aliquot MSS. *tendebas*. Alii cum Am. & Er. *tenebas*.

333. d. MSS. plerique: *habes* clamorem, *dicis*.

338. e. Editi: *Respexit ad membra* sua *saucia*. Abest *sua* à MSS.

341. f. Plerique MSS. *Laudant* falsa: *Magnus vir*, &c.

343. c. MSS. *O si mea esset*, ô si *adjungerem illam*.

352. d. Editi: *hoc ex* persona *inopis*. MSS. *ex forma*.

Ibid. Am. & MSS. *perdiderunt locum*, eradicato *regno*.

355. b. Plerique MSS. *desiderium hoc* meum *communicate*.

360. b. Editi: *aut ponere* symphoniam, *vel* &c. MSS. *symphoniacos*.

363. g. Quatuor MSS. *&* verbi *Dei cibum*. Tres alii: *& verbum Dei cibum*.

367. f. Editi: *domus autem* de qua dixit, *Beati* &c. At plerique MSS. *quid erit*. Gatianensis codex, *quæ erit*.

378. c. Er. & Lov. *Quare hæretici nomen Christi confitentur*, *& non tamen jam propter ipsum moriuntur?* Am. & aliquot MSS. *Quare? Non & hæretici nomen Christi confitentur*, *sed non tamen propter ipsum moriuntur?* Alii MSS. *Quare non & hæretici nomen Christi confitentur* &c.

379. g. Aliquot MSS. *quàm vel* minimum *de pecunia*.

380. In vetustissimo Remigiensi libro Psalmus 44. eumdem titulum gerit, quem in Corbeiensi, scilicet, *Incipit de Psalmo* XLIIII. IIII. *nonas Septembris*, *quartâ feriâ sermo habitus in basilica Restituta*.

384. a. Plures MSS. *non esset fabrica*: absque particula, *in*.

385. a. Corbeiensis MS. *Venit nobiscum* Verbum *gratiæ*.

386. d. Plerique MSS. *ire longius &* prodigere *in meretrices*.

388. e. Editi: *Sicut ovis ad* victimam *ductus est*. MSS. *ad occisionem*.

389. g. Am. & plerique MSS. *propterea tibi* prava *videtur illa*.

Ibidem Editi: Dirigere *ad illam*, tene *illam*. Nam si *illam velis curvare ad te*. quo loco sequimur MSS.

390. a. Plerique MSS. *sacerdos* ad sanctificandos *nos*, *ita & rex* ad regendos *nos*.

395. f. Melioris notæ MSS. *Quia ipse est Deus tuus*: omissa voce, *Dominus*.

396. d. MSS. *Et* ipsa *munera imputabit quibusdam*. Et ex iisdem MSS. duo: *imputabit* quibus dicit, *Venite*, *inquit*, *benedicti* &c.

417. c. Er. & Lov. *gratiâ* illuminatæ *per Christum*. At Am. & MSS. *illuminante*.

Ibid. d. Aliquot MSS. *&* latera *Aquilonis* colligit, *reversus ad se* &c.

422. b. d. e. Editi: *& exsultent filiæ Judæ*. Leg. cum melioribus MSS. & LXX. * *Judææ*.

430. f. Er. & Lov. *calcanei sui*, qui *confidunt* &c. At Am. & MSS. *quia*.

435. e. Tres MSS. *& transitoriam* vitam. Am. *& transitoriam* felicitatem. Er. *& transitoriam virtutem* & felicitatem.

437. d. Unus MS. *Nonne qui dormit*, mortuo *similior est*.

442. b. Editi: Non *emendaret*, *nisi displiceres: aut si sic displiceres*, *ut odisset*, non ille te emendaret. MSS. verò habent lectionem hac in editione restitutam.

Ibidem d. Er. & duo MSS. *cum præmio* temporali: *æqua æternitati*, *si potes*. Am. *cum præmio*: temporale *æqua* &c. Lov. temporalia *æqua* &c. At plerique MSS. *tempora æqua* &c.

447. a. Editi: *Beati qui non* viderunt *&* crediderunt. At MSS. *qui non vident & credunt*.

466. f. Am. & Er. *Videte futurum judicem*, *judicatum à peccatoribus justum*, *& in eo vincentem*, *quia quod in illo judicaretur non habuit*, *& qui eum miserat Pater. Erat enim solus verus. Et ideo solum verum in hominibus dicere potuit* &c.

468. e. *& aliter visum est Deo*. Vox *Deo* abest à MSS.

473. b. Editi: *ut* nullo *cibo fulciatur*. Abest *nullo* à MSS.

483. a. Am. *Insuper* enim iniquorum *animos* cùm *transfert se sapientia*. Er. & Lov. *In* suorum *enim* amicorum *animas* cùm *transfert se* &c. Nos MSS. libros secuti sumus.

484. a. Editi: *quia non divitiæ* puniuntur. At MSS. *culpantur*.

504. b. Editi: *aut* avertere *felicitatem*. MSS. *evertere*.

516. d. Psalmus LV. in veteri codice Colbertino eumdem titulum habet, quem in Regio MS. scilicet, *Incipit Carthagine sermo habitus in basilica Restitutâ*, *quintâ feriâ*.

518. b. MSS. Est *quidem fratres*, quia *invenimus David ipsum* &c.

524. a. Am. & aliquot MSS. *foris* latrones, *intus occultantes*.

529. c. Er. *interiorem* sufferre & *inspicere*. Lov. *sufferret inspicere*. Aliquot MSS. *Nosset & inspiceret*. Am. & alii MSS. *nosset & inspicere*.

Ibidem e. Editi: *de quibus desperare* non debemus. At MSS. *desperare audemus*.

532. d. Editi: *Sed quare?* Quia *usque ad mortem voluit* &c. Abest *quia* à MSS.

534. f. Editi: *Modo* audiemus *in alio versu*. At MSS. plures: *audivimus*. Et quidam: *audimus*.

535. b. Er. & Lov. *à principibus* sacerdotum *Judæorum*. Vox *sacerdotum* abest ab Am. & MSS.

Ibidem c. Editi: *Quid enim* passurus *eras*. At MSS. *passus*.

540. b. Omnes MSS. Rursus *misericordiâ videntur Angeli non indigere*.

544. f. Editi: *Exspecta ergo* formari. At MSS. *formare*.

549. d. Er. & MSS. Calumniari *enim præparabant*.

555. b. Am. & probæ notæ MSS. *Et* in quid *eos premit?*

567. a. Editi: *ubi talia* gerebantur. At MSS. *ubi talia dicebantur*.

595. f. Editi: *cujus regnum* transitorium *est*. MSS. *transiturum*.

596. e. Plures MSS. *ut potum daretur*. Quidam: *ut* potui *daretur*.

602. f. MSS. *Ad mensuram enim* admittitur *tentare diabolus*.

657. d. Editi: *Fugit* hæc, *ubi damnum passus est*. Aliquot MSS. *Fugit hic*.

659. c. MSS. *Per me ambulas*, * in *me ambulas*, *in me requiescis*.

671. a. *sed delectatione justitiæ*. Fortè legendum, *sed dilectione justitiæ*.

678. c. Er. & Lov. *in quo* mihi *bene complacui*. Abest *mihi* ab Am. & MSS. nec exstat in Græco.

683. b. Editi: *regis* mei, *qui est in sancto*. Vox *mei* non est in MSS. nec in Græco LXX.

684. e. Er. & Lov. *duces eorum*. Quorum? *Qui in ecclesiis* &c. Am. *duces eorum*. Quid? *In ecclesiis* &c. MSS. *duces eorum: qui in ecclesiis* &c.

692. b. Lov. *ignominiam* crucis. At ceteri libri, *ignominiam mortis*.

697. e. Er. & Lov. si *tu non proficis*. At Am. & MSS. *sic tu* &c.

710. e. Meliores MSS. juxta LXX. *Et ædificabuntur civitates* * Judææ.

717. e. Er. & Lov. *quemadmodum* oporteat eum *scire*. MSS. *oportet scire*.

719. a. Am. Er. & tres MSS. *tota scientia magna* hominis, *scire* &c.

Ibidem, Editi: *Si autem accepisti*: omisso *&*, quod in MSS. exstat, & in Græco textu Apostoli.

Ibidem b. Editi: *Christus Jesus venit in* hunc *mundum*. Particula *hunc* abest à MSS. & à Græco textu Apostoli.

722. g. Lov. *Ad hoc enim* confiteor *infirmitatem*. Ceteri libri, *confitebor*.

723. f. Editi: *Sed quis* te *tolerat*. Abest *te* à MSS. plerisque.

753. e. In MSS. Audoenensi & Claromontensi titulus super tractatu Psalmi 72. iste præfigitur, * *Sermo habitus Carthagine in basilica Restituta*.

758. d. MSS. *hunc excruciat, non* mutatur, *sed* mutat.

791. a. Editi: *victima in cruce* Domini. At probæ notæ MSS. *Dominus*.

Ibidem f. Gatianensis MS. *Nolunt sibi* frangere *cornua peccatores*.

792. f. Editi: *tamquam testamento* assumto, *assumsit illos*. Vox *assumto* abest ab aliquot MSS.

796. e. Er. & Lov. *unde se* protegant *temporaliter*. Am. & plerique MSS. *protegerent*. Alii, *protegent*.

798. e. Editi: *sed in fide* evigilantium. MSS. *vigilantium*.

805. c. Er. & Lov. *quod transiliamus*, *non* habemus. At Am. & MSS. *non habebimus*.

809. b. Editi: *qui non* cognoscunt *Christum*. Aliquot MSS. *non cognoscit*.

816. d. Regius MS. *sed ad gratiam spiritûs* pertinentes.

833. f. Plures MSS. *secundùm judicium & dispositionem justissimi* &c.

844. d. Plures probæ notæ MSS. *sustentato flagello Domini*: omissâ particulâ, *in*.

847. g. Editi: *pœnitentiæ urentem* dolore. At aliquot MSS. *dolorem*.

848. g. Editi: *& futura prophetat*. Plerique MSS. *& vera*. Quidam: *& ventura*.

850. a. Plerique & meliores MSS. *Non adeo sunt in hoc Psalmo*: omisso, *multa*.

872. c. Editi: *fieri dissimulando* siluerunt. Meliùs Corbeiensis MS. *siverunt*.

880. b. Editi: *Canis* reversus *ad suum vomitum*. MSS. *conversus*.

890. a. *qui sperat in te*. Ad hæc verba MSS. tres addunt: *Converso ad Dominum, ô innocens, quid tibi defuerit, si innocens propter Dominum eris: quoniam ipsum Dominum possides, qui auctor est omnium virtutum, qui dat virtutes in innocentia perseverantibus. Ergo est beatus, qui sperat in te Deus*.

916. c. Aliquot MSS. Sine *priùs confusus reviviscat*.

947. b. Ferrariensis MS. *tu te* alienas *ab hereditate*.

948. a. Corbeiensis MS. *in regno Patris* sui, *sicut sol*.

954. d. Corbeienses MSS. & *benedictio Domini in æternum* &c.

955. a. Aliquot MSS. *& à sæculo*, & *usque in sæculum tu es*.

956. c. Plerique MSS. *cùm* vigilia *spatium non habeat amplius*.

963. a. Melioris notæ MSS. *in* putredinem *vermium flueret*.

980. a. Editi: *Nos non* videmus *&* credimus. Plures MSS. *Nos non vidimus & credidimus*.

Ibidem, Omnes propè MSS. *Per fidem adhuc* vivimus, *non per speciem*.

984. e. Tres MSS. *Si* ei calorem *subtraxeris, frigescit*.

999. b. Lov. *si quid aliud* possit. Ceteri libri: *si quid aliud possidet*.

1034. b. Editi: *Non gentes sunt . . . Bizantium* provincia? *Gentes sunt*. Emendavimus ad MSS.

1040. b. Duo MSS. *Iste auditus malus magnum gemitum* habet.

1052. b. Vetus codex Corb. hoc tantùm loco: *animas* justorum *suorum*.

Ibidem e. Am. Er. & aliquot MSS. Nam *non* vos terreant potentiores: *qui vos vocavit omnipotens est*.

1059. f. Editi: *& fugiturum lac*. MSS. *fugturum*.

1072. f. Editi: *quod ad mentem propriè pertineat*. Aliquot MSS. * *pertinet*. fortè meliùs.

1077. c. Audoenensis MS. *ut non ab* aliquo *feriatur*. Regius: *ut non* aliquâ *feriatur*.

1081. d. MSS. *eamdem lucem* carpere.

1096. e. MSS. *quo illi* superfuso *reviviscunt*.

1105. g. Editi: *nec* vacua fuit *vox ista*. Duo MSS. *tacuit*. Reliqui: *vacavit*.

1126. g. Editi: *& quàm* multis floret, *aut quàm multis* &c. Aliquot MSS. *& quàm multi florent* &c.

1138. e. MSS. *Aut* verè *quomodo in pictura*.

1148. e. Plures MSS. *quasi* privatam meam, *nec tu* privatam tuam

1151. d. Editi: *nec deficiet*, *quod* manducabitur. MSS. *manducabit*.

1160. f. Editi: *cedri*, *religiosi fideles*. MSS. *Pia cedri* &c.

1165. f. Tres MSS. *ait discipulis* suis. Et quatuor prosequuntur: *tamquam* in *tenebris* futuris.

1174. e. Am. & MSS. *circa ista* infirma *carnis hujus*.

1176. f. Editi: *quia cùm* abstuleris *spiritum*. Plures MSS. *abstulerit*.

1189. d. Plerique MSS. *proponuntur & illorum* fides *&* promissiones *Dei*.

1197. f. Omnes propè MSS. *&* gravibus *peccatorum sarcinis*.

1199. d. Editi: *Deus hoc reputavit* sacerdotio *suo*. MSS. *sacerdoti suo*.

1211. d. Er. & Lov. *Quæris enim* sacerdotem *& sacrificium apud Judæos*. At Am. & MSS. non habent, *sacerdotem &*.

1223. c. Editi : *memoria eorum ; quia cum essent* : MSS. *qui.*

1224. C. Duo melioris notæ MSS. *corpus foris*, anima *intus.*

1237. d. Omnes MSS. *Discernamus*, discamus. *Excitatur impius* &c.

1241. f. Plerique MSS. Conquassabit *in die iræ suæ reges.*
Et paulò pôst : *Quid* aget *sacerdos* in *æternum*, quid aget?

1251. c. Editi : *Voluerunt* latissimè *nomen suum & altissimè diffamari.* Sed ut ad subsequentia verba constet antithesis, legendum cum melioribus MSS. *Voluerunt nomen suum diutissimè &* * latissimè *diffamari.*

1255. c. Omnes propè MSS. *quàm ventura* prævidere.

1257. f. Er. & Lov. diffidentium & *dissuadentium voces.* Am. omittit, *& dissuadentium.* MSS. verò non habent, *diffidentium &.*

1272. a. Plerique MSS. *hæc* verba *Ierusalem.*

1279. b. Apud Lov. omissa sunt hæc verba : *quia malunt docti esse, quàm justi : novimus & alios ad hoc scrutari testimonia Domini.* quæ quidem exstant in ceteris editis & in MSS. libris.

1283. c. Tres MSS. Operatur *ergo peccatum hæc desideria*

1295. b. MSS. *ut illic* sint, *ubi & ipsi erunt.*

1314. e. Am. Er. & omnes MSS. *De qua* re *dicit Apostolus.*

1315. d. Am. Er. & ferè omnes MSS. *quæ* parata *sunt in perditionem.*

1318. e. Plerique MSS. *quodam modo* funes *implicant, veluti valida* &c.

1336. d. *sed boni spiritalis delectatione faciamus.* Fortè legendum, *dilectione.*

1346. e. Quidam MSS. *ponit* districtior *loquendi ratio.*

1352. g. MSS. *Ob hoc ipsum inimicitias exercebant* : omissâ particulâ, *in.*

1362. f. *quia omnia mandata tua judicia.* Meliùs aliquot MSS. * *justitia.* Sic etiam Ambrosius in suis Commentariis ad huncce versiculum.

1364. d. Am. & Er. *terrenum cogitas*, humo *repis.* Et sic MSS. constanter.

1367. a. Plures MSS. *Velle contemnere* terrenam fragilitatem, temporalem *felicitatem sæculi* &c.

1369. f. Plures MSS. *possessio Christi* homines *sancti.*

1373. c. Plerique MSS. *subitò* occupavit *hora illa.* nec minùs bene.

1379. c. Editi : Longa *vita est in dextera ejus.* MSS. *Longævitas.*

1382. f. Plures MSS. *Ipsa non frangatur* in *scandalis.*

1387. b. Plerique MSS. *perducere* aciem mentis, perducere *infirmitatem mentis.*

1389. c. Er. *Ex ipsis enim duodecim tribubus mali ibi erant, boni de bonis tribubus, quæ cognoverunt.* Sic etiam apud Am. nisi quòd diversa est verborum interpunctio. At unus è Corb. MSS. *Ex ipsis enim duodecim tribubus erant ibi mali, erant ibi boni. De bonis tribubus, quæ cognoverunt* &c.

1393. c. MSS. *Qui gloriam suam quærit, non* potest quærere *salutem aliorum.*

1394. c. Editi : *qui cum illo unus esse* noluerunt. MSS. *noluerint.*

1398. f. Am. Er. & plures MSS. *& multi sic* obduraverunt, *ut nec plagas* &c.

1399. b. In editionibus aliquot Parisiensibus, post *sentit vapulare se*, additur, *Magnus inimicorum Christi metus, sed quasi fumus eorum terror evanescit. Nam quis dubitet nuperrime, sicut audivimus à fratribus, qui interfuerunt, coepiscopis nostris, damnatum illum Boëticum inimicum, contra Dominum latrantem, dignè flagellatum fuisse? Flagellum autem Domini non cognovit, quando damnationem magis quàm concordiam elegit.* quæ verba absunt ab editis Am. Er. Lov. & à MSS.

Ibidem g. Editi : *stabulum est* itinerantium, *non habitatio* &c. MSS. *transeuntium.*

1412. d. Tres MSS. *& non invenis.* Quomodo *ergo* &c. Alii : *Certè ergo.*

1413. a. *de litteris sanctis* occurrunt *nobis.* MSS. *occurrerunt.*

1415. b. Aliquot MSS. omittunt, *Quibus modis ?* Quidam verò sic verba interpungunt : *Quibus modis aliquando injusti perveniunt* &c.

1417. b. Er. & Lov. *Sic pravicordis* est, *qui.* Particula *est* non reperitur apud Am. neque in MSS. quorum aliqui cum Am. habent, *pravicordius* : & quidam, *pravus corde.*

Ibidem c. Am. Er. & plerique MSS. *in strangulationem* adducet. At Lov. *abducet* : Græc. LXX. ἀπάξει.

Ibidem g. Isthæc verba, *Qui dissensiones amplectuntur, & oderunt pacem*, absunt ab Am. & ab omnibus MSS. necnon subsequentis sententiæ vox, *enim.*

1425. d. Ad hæc verba, *In Zacchæo magna voluntas*, præmittebatur in editis, *In vidua magna voluntas* : quod à MSS. abest.

1426. d. Am. & plerique MSS. *cùm quisque id quod præstat ei qui non habet.*

1429. f. Isthæc verba, *simus Israël*, absunt ab Am. & à MSS. nec necessaria videbuntur, si sententia superior ad id referatur, quod paulò infrà subjicitur, scilicet, *humiles simus.*

1434. e. Alter è Corbeiensibus MSS. *&* doctiores *discedant homines.*

1480. b. Editi : *& generaverunt in operibus* bonis. Aliquot MSS. *in operibus suis.*

1489. e. Corbeiensis MS. *& super Adam multa peccata. Nascitur damnatus de damnato, & addidit malè vivendo super Adam.*

1490. c. Plerique MSS. *caritas* Christiana.

1491. a. Christinæanus MS. *& nemo te angustabit in* terra.

1495. c. Aliquot MSS. *Et si* contemplabimur, *idonei aliquando erimus.*

1512. e. Am. & plures MSS. *ut potestas esset* diei *lucere vel* nocti.

1516. d. Tres MSS. *id est, non* totâ *concupiscentiâ* sæculi.

1549. b. Editi : *tacitè illis dicat* corpus Christi, *Viri sanguinum* &c. At MSS. non habent, *corpus Christi* : cujus loco subauditur, *triticum.*

1564. d. Editi : *à vobis* sæpe *audita sunt.* MSS. *à vobis semper audita sunt.*

1573. f. Aliquot MSS. *qui auxilia sibi*, nisi à Domino, *non requirit.*

1588. e. Editi : *Ergo intus* est *apud te.* Particulâ *est* MSS. plerique carent.

1581. a. Am. & plerique MSS. Subde *spiritum* tuum *ut capiat* &c.

1584. c. Er. & Lov. Insultant *persecutores.* At Am. & MSS. *Insultent.*

1603. d. Aliquot MSS. *exerceatur in operibus* misericordia *pietatis.*

1623. e. Am. & propè omnes MSS. *Sed fortè* quia *abstulit, quid* dicitur?

1631. f. Editi : *quando* cogitationem *occupas?* MSS. *cogitatione.*

1633. g. Plerique MSS. Si *jus est exsufflare Christum* : si *jus est rebelli superbiâ erigere altare* : si *jus est parcentibus* &c.

1637. b. Aliquot MSS. *Ama æternitatem* : in illo *fine regnabis, si finis tibi Christus est.*

1642. a. Laudunensis MS. *pervenire ad plenissimam* sanitatem.

1647. g. Plures MSS. *fructum vestrum quæreremus, & non* nostras *opes.*

1659. b. *quando nostri* * *non miseretur.* Expungenda hinc videtur particula *non*, quæ à nonnullis MSS. abest.

1660. a. Editi : *Quomodo* exsultatis *omnes.* Aliquot MSS. *exsultastis.*

1661. d. Lov. *Ecce possessio Domini mei* : *Vis lego in Psalmo.* Legendum cum Er. & melioris notæ MSS. * *Ius lego in Psalmo.*

Ibidem f. Corbeiensis MS. *qui Christianos videre nolunt.*

1663. c. *condit voluntatem tenentis.* Videtur legendum, * *voluptatem.*

1684. d. Am. & Er. *De area* vix excutieris, si triticum es. *Si triticum esses foris ab area* &c.

Ibidem, Aliquot MSS. *eo ipso quo* excedis *& volas.* Ceteri : *quod excedis.*

1690. c. Christinæanus MS. *&* pagania occiditur, *& idola franguntur.*

1700. b. *Sapientia mea quid prodest pauperi?* Adde, *Fortitudo mea quid prodest pauperi? Mea castitas quid prodest pauperi?* Ita vetus codex in Colbertina bibliotheca paucos ante dies collocatus, qui charactere, formâ & magnitudine, Regio quod à Petrarcha in epist. Variar. 22. vel 24. laudatur, volumini simillimus, eademque ætate, id est ante annos ab hinc sexcentos descriptus, alteram illam Psalmi XIV. expositionem pariter exhibet; quemadmodum & alia quædam dubia, immo quæ certò constat non esse Augustini: qualis est Basilii in Psalmos præfatio in iisdem codicibus contenta.

Ibidem e. *& non despicit.* Veriùs Colbertinus MS. *& non* * *decipit.*

INDEX

INDEX
IN QUARTUM TOMUM OPERUM S. AUGUSTINI.

A

B

C

Christianorum,

E

F

H

I

M

NASCI

N

O

P

V

SCRIPTURÆ LOCA QUÆ EXPLICANTUR.

IN QUARTUM TOMUM.

INDEX

ERRATA.

In Textu.

PAG. 28. *lineâ* 62. *& pag.* 29. *lin.* 15. 62. *& pag.* 30. *l.* 3. Gemini, *lege* Jemini.
31. *l.* 14. *& pag.* 34, *l.* 12. *ſcribe Ital. char.* (*ergo*)
65. *l.* 26. *locuti ſunt*, mala. *dele virgulam, & ſcribe Ital. char.* (*mala*)
222. *l.* 6. Garſei, *leg. ut in melioribus MSS.* Gaiſei.
263. *l.* 15. traſibunt, *leg.* tranſibunt.
362. *l.* 51. ad cor, *leg.* & cor.
375. *l.* 18. *ſcribe Romano char.* Et locuti ſunt labiis, & moverunt caput.
395. *l.* 27. veritate, *leg.* varietate.
435. *l.* 49. ſulte, *leg.* ſtulte.
525. *l.* 39. nou. *leg.* non.
702. *l. ult. ſcribe Ital. char.* (*enim*)
876. *l.* 1. Amalecb, *leg.* Amalech.
937. *l.* 3. glorifire, *leg* glorificare.
1340. *l. penult.* ad exſpectatione, *lege* ab.
1364. *l.* 22. in corde, *leg.* in corde.
1413. *l.* 61. duxit, *leg.* dixit.

In Notis.

Pag. 120. *Not. e.* vexere, *leg.* vexare.
1466. *Not. c.* in ceris, *leg.* in ceteris.
1471. *Not. c.* laudati, *leg.* laudari.

In Margine.

Pag. 44. Lucæ 15. 4. *ſcrib.* Matth. 18. 12.
375. *ad lin.* 18. *ſcrib.* Pſal. 21. 8.

Præterea conſule Syllabum pag. 1701.

Erratum in Tomo 2. *pag.* 380. *lineâ* 63. noluerunt, *leg.* voluerunt.
pag. 839. *l.* 14. mente, *fortè leg.* me.

Erratum in Tom. 3. *parte* 2. *pag.* 590. *lin.* 14. *ita ex nonnullis MSS. corrigendum:* Reſpondet tibi, Non ſum, ſi paganus eſt aut Judæus. Si autem dixerit, Sum: adhuc quæris ab eo &c.

SANCTI AUGUSTINI OPERA

TOM. IV.

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm